

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA
FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM
SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA : ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM
SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRESERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPANSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIIUM III.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERICI UNIVERSI,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —
VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CXXXVIII.

RICHERUS S. REMIGII MONACHUS; AUCTORES INCERTI ANNI; OPERA ΔΕΞΕΠΟΤΙΚΑ; MONUMENTA
DIPLOMATICA; MONUMENTA LITURGICA; MONUMENTA MONASTICA.

TOMUS UNICUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUF

1853

1875, March 22.
Request of
James Walker, D.D., L.L.D.
(H.U. 1814.)
President of Harv. Univ.

Anal.

APPENDIX AD SÆCULUM X

COMPLECTENS

AUCTORES INCERTI ANNI

ET

OPERA ΑΔΕΣΠΟΤΙΚΑ.

ACCEDUNT

MONUMENTA DIPLOMATICA, LITURGICA ET MONASTICA.

TOMUM INCHOANT ET SÆCULUM CLAUDUNT

RICHERI

S. REMIGII EXTRA MUROS REMENSES MONACHI

HISTORIARUM LIBRI IV

RECUSI JUXTA PRÆSTANTISSIMAM D. PERTZII EDITIONEM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

—•••••—
TOMUS UNICUS.
—•••••—

VENIT 7 FRANCIS GALLICIS.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXXVIII CONTINENTUR.

Pennsylvania
RICHHERUS S. REMIGII MONACHUS.

Historiarum libri quatuor. Col. 17

APPENDIX AD SÆCULUM X.

Auctores anni incerti.	169
Opera ἀδ:σπὶτ:α.	189
Ⓞ Monumenta diplomatica.	447
Ⓞ Monumenta liturgica.	855
Monumenta monastica.	1345

RICHERUS

S. REMIGII EXTRA MUROS REMENSES MONACHUS.

DE RICHERO ET EJUS CHRONICO NOTITIA.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ hist. Script.* tom. III.)

Quod raro tantum historiæ commo-
di fieri solet, ut antiquorum regum casum novique hominum generis ortum vir utrisque necessitudine quadam conjunctus et historiæ scribendæ capax stylo committat, ea ultimis Carolorum et Hugoni, regum hodiæque in Gallia florentium principi, claritas Richero nato concessa est. Hic, ut ipso tradente discimus, sancti Remigii extra muros Remenses monachus (1), patrem habuit Rodulfum, Ludovici Transmarini regis militem et consiliarium. Pater consilio commodus, facundia simul et audacia plurimus, unde et rex admodum ei consuecebat et apud eum sæpissime consultabat, inter alia que patravit, anno 949 Lauduni capiendi ordinem in consilio regis proposuit et ipse dux feliciter executus est (2), atque an. 956 Gerbergæ reginæ vindex Montem Castriloci, Hannoniæ caput, noctu expugnavit, et Ragenerum, qui reginæ injurias intulerat, uxore et liberis inde ablatis, ad satisfaciendum reginæ coegit (3). Tali patre editum et Lothario rege, qui ultimus Carolorum dignitatem regiam inter bella civilia et externa haud infelicitè sustinuit, adultum, Richerum studio regii generis et patriæ amore flagrasse et primam rerum publicarum et artis militaris notitiam domi consecutum esse, haud est quod mireris. Ultimis Odelrici archiepiscopi annis (4), vel quod potius credam Adalberone archiepiscopo, monasterium sancti Remigii intravit, ubi sub Rodulfi abbatis disciplina ab egregio magistro Gerberto litteris instructus, artibus liberalibus studium advertit, diversasque philosophiæ partes edoctus et classicis Romanorum scriptoribus, philosophis, poetis, historicis, cosmographis imbutus, ut de monacho sperari poterat, sanctis Patribus etiam et canonibus ecclesiasticis legendis operam dedit (5). Erat tunc Remorum urbs

ut inter Galliæ civitates ab antiquo clara et primæ præsulis insignis, ita Adalberonis regimine nobilitata, eoque non minus exemplis quam doctrina animis moribusque juvenum formandis valida. Richerus igitur bonitate et ingenio amicitiam Gerberti sibi comparavit, « viri, ut ejus verbis utar, magni ingenii ac miri eloquii, quo tota Gallia ac si lucerna ardente vibrabunda refusit. » Qui cum intimis Adalberoni archiepiscopo a consiliis esset, atque itineribus, epistolis et magisterio summis in Gallia, Germania et Italia viris familiaritate jungeretur, optimam juveni rerum sui temporis cognoscendarum et perspicendarum facultatem dedit. Medias tamen inter turbas, quæ Carolorum casum et novi regni initia comitabantur, Richerus arti medicæ se addixit, quam quo studio sit amplexus, ex plurimis morborum descriptionibus operi insertis (6) colligitur. Anno 991 mense Martio ab amico Heribrando medico, Carnotensi clerico, litteris et legato arcessitus, Carnotum adiit, ubi apud magnæ liberalitatis et scientiæ virum Hippocratis aphorismos et librum de concordia Hippocratis, Galeni et Suriani studiosius evoluit; cujus itineris molestias libro IV, capite 50, exposuit. Paulo post cum, Arnulfo, Adalberonis successore, deposito, Gerbertus regum Hugonis et Rotberti, discipuli sui, favore archiepiscopatum Remensem suscepisset, Richero historiæ Gallorum conscribendæ auctor factus est. Quod quidem munus « ob summam quam afferre videbatur utilitatem et materiæ ubertatem eo animi liberalibus suscepit, qua jubentis mira benivolentia se pertrahi » dicit (7), triennioque absolvit. Siquidem annis 995 et 996 litteras ad Gerbertum operi præfixas, librum I et libri II capita 1-78, quibus historia usque ad annum 948 perducitur, conscripsit, reliqua libri II capita, librum III et IV historiam

(1) Prologus operis et lib. IV, 50.

(2) II, 87-91.

(3) III, 6-10.

(4) Certe haud ante annum 966; nam Flodoardum non novisse videtur. Cf. Prologum.

(5) I, 3, Hieronymus et Sulpicius memorantur; III,

PATROL. CXXXVIII.

46, sqq. auctores classicos a Gerberto adhibitos recenset.

(6) Exempli gratia I, 11, 13, 18, 49, 56, 65; II, 37, 46, 59, 99, 103; III, 13, 96, 109; IV, 5, 24, 50 sqq., 94.

(7) Prologus.

annorum 948-995 complexos, annis 996-998 addidisse et tum quoque totum opus retractasse ultimamque ei manum admovisse videtur (8).

Consilium et rationem operis ipse præfatus ita proiit: « Bella a Gallis patrata variosque eorum tumultus ac diversas negotiorum rationes ad memoriam reducere scripto specialiter propositum est. Si qua vero aliorum efferantur, ob incidentes rationes quæ vitari non potuerunt id evenisse putetur. » Initium operis ab eo tempore sumpsit, quo Hincmarus Annalibus suis finem dederat (9). Et cum per centum amplius annos librum deducendum proponeret, Julii Cæsaris exemplo a divisione orbis et descriptione Galliarum populorumque eam incolentium exorsus (10), historiam Odonis et Caroli IV regum usque ad an. 920 (11) ex fontibus, si Flodoardi Historiam Remensem excipias, unde pauca tantum mutuatus est, nobis inaccessis proponit; historiam Caroli IV, Rotberti, Rodulphi, Ludovici et initia Lotharii inde ad an. 920 usque ad an. 965 ex Flodoardi Annalibus (12) et fontibus nobis ignotis concinnavit (13), denique regna Lotharii (14), Ludovici V, Hugonis et Rotberti (15) ab an. 969 usque ad an. 995, historico nullo adjutus, adhibitis tamen chartis nonnullis archivi sancti Remigii (16) atque Gerberti (17) historia concilii Remensis et synodi Mosomensis, conscripsit. Quod quo concilio quævis fecerit collatis cum historia fontibus ejus qui hodieque exstant, perspicitur. Igitur cum non annales sed historiam Gallorum scribendam sibi proposuisset, Flodoardi libro adhibito, « non verba eadem, sed alia pro aliis longe diverso orationis schemate disposuit (18), satique lectori fieri arbitratus est, si probabiliter (19) atque dilucide breviterque omnia digessisset. » Certe neminem latebit, nec reprehendi potest, Richerum plurima a Flodoardo prolata omisisse, reliqua sæpe ita disposuisse, ut ordo rerum gestarum multo melius intel-

(8) Hæc inde efficio, quod cum prior operis pars atramento fusco, reliqua inde a capite 79 libri II, nigriori, quo et correctiones et additamenta prioris partis, conscripta sint, eadem atramenti diversitas in notitiis historicis offenditur, quæ ultimæ codicis paginæ a Richero illatæ, præcipua annorum 995 et 996 facta atramento fusco et vix legendo, quale in prima parte operis occurrit, reliqua annorum 996-998 nigriori, quali reliqua operis et correctiones conscripta sunt, exhibent.

(9) Prologus.

(10) Lib. I, 1-3.

(11) I, 4-19.

(12) I, 19 usque III, 21.

(13) Prologus.

(14) III, 22-109.

(15) Liber IV.

(16) III, 29, 30.

(17) IV, 73.

(18) Prologus. — Exempli gratia. I, 49. Flodoardi locum innotuit, e quo, equo cui seuebat occiso,

A ligeretur (20), additisque suis omnia ita digessisse, ut plane nova probabilisque narratio evaderet; nec tantum indulgendum, sed gratulandum est, quod pro varia qua excelluit doctrinæ copia, res a Flodoardo interdum non nisi verbo attactas amplius exposuit, ita ut vel ea pars operis, quæ ex uno Flodoardo fluxit, commentarii (21) perpetui a viro insigni scripti vices quodammodo expleat; ignosci potest, quod Flodoardum nonnunquam haud bene intellexit (22); at acri censura animadvertendum, quod nonnunquam a Flodoardo recedens, in bellorum descriptione aut permagnos (23) aut multo majores quam Flodoardo teste novimus (24) pugnatorum aut occisorum numeros refert, quod Gallis victoriam immeritam (25) attribuit, imo Flodoardum undecim millia in parte Rotberti, in parte Caroli septem millia centum et duodeviginti cæsos scripsisse dicit (26), ubi Flodoardi codices et editiones omnes (27) nonnisi hæc verba: *Multis ex utraque parte cadentibus* legunt. Quod ut veritati aperte contrarium nec ulla excusatione obvelandum, ita leve tamen vitium videbitur, si alium locum intuearis, quo se in licentiam viro candido, qualem historiarum scriptorem esse decet, plane indignam, partium studio et vanitate abripi passus est. Nam cum operi ad finem perducto secundum manum admoveret, eam libri primi partem, quæ de rebus Caroli cum Belgis et duce eorum Giselberto agit, ita retractare non erubuit, ut Belgicæ loco Germaniam et pro Giselberto Heinricum scriberet, quo scilicet Germaniam Carolo eo tempore subjectam fuisse simularet; quod ab Ekkehardo Uraugiensi, qui nostrum evolverat, receptum, cum reliquis omnibus testimoniis repugnaret, ad nostra usque tempora scrupulum saltem historicis iniecit, nec nisi authentico reperto explicari potuit. Talibus Richerum patriæ ultra quam ferri potest studiosum et vanæ gloriæ, quæ vel in Napoleonis nuntiis (28)

(20) Exempli gratia, II, 27, 43.

(21) Exempli gratia, I, 64, commendationis usus exponitur; I, 60, 61, Consecratio; I, 62. Lauduni captio; II, 45, Remorum obsidio.

(22) Exempli gratia I, 50, ubi reversos e pugna Nortmannos insulam ingressos esse scribit, cum Flodoardus id a Nortmannis Rodomensibus factum narret; ibidem regem Rodulfum insulam expugnasse dicit, quod, rege in pago Bellovacensi morante, Heriberto comiti debetur; II, 82, synodus S. Vincentii Laudunensem et Trevirensis confundit.

(23) Exempli gratia, I, 62, 8000; I, 44, primo 5000 scripsit, tum 6000, deinde 10000.

(24) I, 49, plusquam 800 Flodoardus, 960 Richerus; I, 51, Flodoardus 1100, Richerus 8000; II, 85, occisi, plusquam 560 Richerus, quadringenti Flod. Hist. Rem. quadraginta Flod. Annales.

(25) I, 49, victoria de Nortmannis reportata, castrorum incensio. 3000 Nortmanni occisi Flodoardo repugnans.

indignationem populorum incurrit, deditum experti, si totum opus caute legendum, nec ullo ejus loco nisi fundamentis ejus bene perspectis utendum esse censemus, nihil ultra justum et verum statuere videbimur. Et vel primis libris præter ea quæ Flooardi auctoritate nituntur plura nostro propria inesse, quibus fidem præstare fas sit, ultro fateor. Pertinere eo videntur historia Odonis regis, præcipue narratio de victoria apud Montem Panchei (29), licet nulla ejus in Annalibus Vedastinis, Abbone vel Reginone mentio occurrat, in historia Caroli et Rodulfi notitiæ de rebus Belgicis (30) ex antiquo fonte derivatæ, sed supra adulterationis notatæ, narrationes de Haganone, de captione Caroli (31), de rebus Nortmannorum (32), et pauca alia (33), multa (34) in historia Ludovici IV, cui et Richeri patrem a consiliis fuisse diximus, et cujus extrema ipse fortasse puer vidit. In hac igitur operis parte ita procedendum est, ut, adhibito Flooardo, primum quid ei debeatur aut nonnisi pro commentario ejus habendum sit intelligatur, deinde reliquorum in fidem, auctoris vaniloquentiæ ac nimii patriæ studii ratione habita, inquiratur. Qua via licet eorum quoque, quæ ex fontibus nobis incognitis fluxerunt, auctoritas aliquoties infringatur (35), ea tamen ad historiam sæculi decimi intelligendam plurimum conducere reperies. Altera operis pars, libri III capita 22-110 et librum IV complexa, præcipuam sibi laudem comparabit, quippe qua auctor suum tempus et res, quas ipse expertus fuerat aut a Gerberto, operis scribendi suasore, didicerat, candide, perspicue et accurate conscripsit. Laudi accedit, quod animum Carolorum studiosum vel post exitum eorum servavit; nam licet Adalberonem et Gerbertum secutus, regum novorum auctoritatem agnosceret (36), et tyranni vocabulum, quo antea rebelles et desertores (37) Caroli et Ludovici nuncupare solitus fuerat (38), inde ab Hugonis coronatione in Carolum transferret (39), ejus tamen causæ justitiam minime celavit (40), et Adalberonis Laudunensis episcopi prodicionem narratione ipsa quam acerrime fieri poterat reprehendit. In conciliis

(29) I, 4-13.

(30) I, 20, 23, 24, 34, 35-41.

(31) I, 14-16, 21, 22.

(32) I, 28-33.

(33) Exempli gratia, I, 63.

(34) Exempli gratia, II, 1-5, 16-20, 30-35, 51-59, 87-90, 93, 94; in principio Lotharii III, 6-10.

(35) Exempli gratia, II, 30 sqq. ad cædem Wilhelmi Nortmannorum ducis Ottoni Magno imputandam unus Richeri auctoritas nos sufficit.

(36) Rotbertum, Gerberti discipulum, etiam novisse videtur; laudat eum IV, 15.

(37) I, 46.

(38) Exempli gratia II, 27.

(39) IV, 18.

(40) IV, 39.

(41) Guidonis episcopi orationem IV, 63.

(42) Cf. descriptiones pugarum et machinarum bellicarum I, 8 sqq. II, 10, 35, 45; III, 8, 103-107; IV, 17, 19, 22.

(43) Exempli gratia, III, 101. Viriduni situs.

ad sanctum Basolum et Mosomensi scribendis cum Gerberto in universum congruit, quædam a Gerberto ommissa (41) profert, omnia tamen, ut operis institutum poscebat, bene concepta succincte exposuit. Acta ab utroque inserta paucissimis et nullius momenti vocibus discrepant, ubi cujusnam auctoritas prævaleat haud liquet.

Opus igitur ad lancem appensum auctorem ostendit benevolum, gravem, sagacem, varia eruditionis specie instructum, rerum in causas inquirere solitum, hominum et rerum qui ad historiam sui temporis facerent bene gnarum, quique Romanorum exemplo historiam scribere didicisset. Præ aliis etiam sui ævi scriptoribus peritia artis bellicæ (42) et locorum (43) quibus res gestæ sunt insignis, iis describendis operam dedit. Errores nimio gloriæ patriæ studio et vanitati tribuendi (44). Ordo in universum temporis decursum secutus, nonnunquam studio rerum connectendarum turbatur. Oratio dilucida, brevis, vigore et simplicitate placet.

Richerus, opere usque ad mensem Junium anni 995 perducto, scribendi finem fecit, notatis tamen præcipuis annorum 996, 997 et 998 eventibus, ita ut cum his quoque conscribendis animum advertisse pateat. Quo tempore Gerberto ad sedem Ravennatem et anno sequenti pontificatus Romani ad apicem promoti, an Richerus opus transmisit, dubitari potest. Certe autographus liber non ita comparatus est, ut archiepiscopi summive pontificis manibus traditum facile existimem; descriptum autem fuisse, ignoramus. De Richero quoque amplius nihil constat, præter quod, studio ejus librum legis Salicæ, qui hodie in bibliotheca regia Parisiensi numero 4789 insignitus exstat, bibliothecæ sancti Remigii Remensis illatum, inscriptio vetus tradit (45).

Historia autographa sæculo XI bibliothecæ monasterii S. Michaelis Babenbergensis ab Heinrico II imp. conditi inter primos ejus fortasse libros illata, cum aliis libris Gerberti et Richero notis in catalogo Ruotgeri intra annos 1112-1123 confecto recensetur (46), ubique annis 1098-1101 ab Ekkehardo Uraugiensi (47), et quadringentis annis post a Tri-

(44) Alios etiam re haud bene perpensa commisit; exempli gratia I, 3, Carolum patre obeunte biennem, I, 42, anno 893 quindennem facit; III, 109, Lotharii annos non accurate computat.

(45) Liber sancti Remigii studio... n... ris richer..

(46) Schannat. Vindem. I, 52.

(47) Cf. Arch. VII, 470, 471. Ekkehardus, contra morem suum in exscribendis aliis scriptoribus probatum, Richeri textu satis libere utitur, nec tantum alia verba sententiasque, sed bis, in historia scilicet Haganonis et Giselberti, diversam plane narrationem, eo tamen animo iisque verbis quæ Richero quam maxime convenient, profert. Conjici igitur posset, eum alia operis editione usum fuisse; sed nullum alterius codicis vestigium exstat. Nam codicem nostrum jam ante annum quidem 1611 in ecclesia metropolitana Babenbergensi asservatum, sæculis anterioribus, et fortasse post magnam illam monasterii S. Michaelis devastationem quæ a. 1453 contigit, eo translatum esse oportet, quum in catalogo bibliothecæ metropolitanæ antiquiori ad sæcu-

themio (48) exscripta, tum in bibliothecam capituli translata, anno 1611 marginibus heu præcis membranæ illigata, et nostro demum sæculo bibliothecæ publicæ Bambergensi illata est. Cujus thesauros cum Boehmero nostro comite mense Augusto anni 1833 perlustrarem, oblatus est nobis inter codices historicos liber magna sui parte lectu difficilior, cujus in fronte manu recenti inter alia legebatur: *Richerii Monachi Senensis ord. S. Benedicti libri IV Historiæ*. (Achery *Spicil.* T. II, III, non convenit.) In primo quoque folio manu sæculi xvi scriptum erat: *Historia Richeri monachi*. Primo intuitu vetustate operis perspecta, mœx primis etiam lineis haud sine maximo gaudio scriptorem sæculi decimi hucusque ineditum, et cujus tantum nomen a Trithemio proditum fuisset, agnovi, quem ut describerem a V. Cl. Jaeck, qui magno litterarum commodo bibliothecæ ditissimæ præest et summo in rem Germanicam favore studiis nostris suffragatur, facillime impetravi. Prodit igitur jam liber, tenebris quibus per octingentos amplius annos legebatur evolutus, atque inter historicorum mediæ ævi præcipuos locum suum ipse sibi vindicaturus. Atque ut de codice unde nobis proventit uberius dicam, ipsa littera, cujus specimen adjicimus, prodente, sæculo decimo exeunte, annis scilicet 996-998, scriptus fuit. Membrana magna ex parte palimpsesta, forma pro diversis quaternionibus diversa, in universum tamen quæ dicitur in 4° longiori sive octavo; quaterniones sex numeris signati, quorum primus constat foliis 1-8, schedula [2^b], quæ *Ant Philonium ad catarrum* in fronte inscribitur, inserta, secundus foliis 9, 12-16, insertis 10 et 11, tertius foliis 17-22, quartus foliis 23-28, 30, 32, insertis 29 et 31, quintus foliis 33, 38-44, insertis 34-37, sextus foliis 45, 46, 48, 52, 54-57, insertis 47, 49-51 et 53. Scriptura in prima operis parte major, inde a folio nono decrescit, in nonnullis paginis, præcipue p. 49 et 50, valde exigua, in aliis injuria temporum tam pallida, ut haud sine difficultate legatur. Est, ut opus ipsum prodit, autographum Richeri, totumque ejus manu non solum finitum sed et recognitum. Quod quidem patet ex multis cum vocabulis tum sententiis, eodem atramento, quo scribi cœperant, deletis atque aliis vocibus et sententiis eadem scribendi serie substitutis. Cujus rei exempla cum textus infra edendus præbeat, hic tantum advertendum erit, auctorem in recognoscendo etiam opere complura majoris momenti immutasse, ita ut vocabula, sententias, imo et paginas eraderet, eisque alia substitueret. Quod præcipue locum habuit in quaternione primo, tum xii vel xiii pertinente, quem Cl. Jaeck in Okenii

A cujus atramenti pallor ab atramento nigriori auctoris opus suum recognoscentis valde distat, fol. 2, 5, 6, 7, 8, ubi etiam vocabulo Gisleberti, comitis Belgici, nomen Heinrici, ducis Saxonie, substituit. In secundo quaternione fol. 9 et 10 multa immutavit, folia 10 et 11 eademque plurimum correctæ et nigriori atramento scripta inseruit; in quarto quaternione fol. 33 initium secundæ paginæ erasit, fol. 34-37 inseruit, fol. 38 pauca immutavit. In sexto demum quaternione foliis 49-50 et scedula 51 insertis, narrationem de itinere suo Remis Carnotum et historiam synodi in monasterio S. Basoli habitæ, necnon scedula 53 inserta sex lineas narrationi pugnæ inter Conanum et Fulconem commissæ addidit. Vere igitur, si ullius unquam auctoris, Richeri autographum nobis relictum esse, appareat.

B Liber in paginæ 55^a linea octava desinit; multo majore paginæ parte una cum pagina 56 vacua relicta, paginæ 56^a alia plane manu litteræ Gerberti inscriptæ sunt; pagina 57 vacat, pagina 57^a Richeri iterum manu præcipua continuandæ historiæ capita diverso tempore inscripta præbet.

C Jam superest ut de editionis consilio et ratione paucis moneam. Opere quanta diligentia fieri potuit exscripto, textum, qualis ultimus auctori placuit, exprimendum duxi, adjectis, quantum propter evanidam scripturæ faciem concessum erat, prima lectione, quam veræ sententiæ sistendæ sæpe plurimum efficacem superiora docuerunt. Capitum distinctionem ab auctore ipso profectam, sed nonnunquam prætermisam, ubicunque ex ipsius sententia necessaria videbatur, institui; inscriptiones in margine positas retinui, numeros adjeci. Loca obscura aut unius alteriusve litteræ abscissione lacera conjectura probabilis ductus explevi. Interpunctionem non nisi raro, cum sententiarum nexus id fieri apertissime posceret, attigi. Qua quidem in re Richeri et Gerberti idem fere modus fuisse videtur, verborum distinctione vocis modulationi adaptata. Ultimo loco quoniam Richerus ex Gerberti historia conciliorum ad S. Basolum, Mosomensis et Cauceiensis plurimum illustratur, opuscula ista ope codicum sæculi x exeuntis et xi, scilicet.

D 1) Lugdunensis inter Vossianos in 4°, n. 54, olim libri Miciacensis monasterii, unde concilium Remense una cum litteris Gerberti ad Widerodum episcopum Argentinensem et ad Siguinum archiepiscopum et Hugonis regis ad Johannem papam Francofurti anno 1600 in 8vo prodiit, a Boehmero nostro mecum exscripti, et

2) Guelferbytani inter Helmstadiensis n. 32 in fol. Caroli captionem et Gerberti disputationem cum

olim S. Remigii Remensis (49), unde vitiosa Flacii editio concilii ad S. Basolum fluxit, a D. Waitzio cum editis iterum collati, appendicis loco referenda statui, adjectis ex codice Guelferbytano fol. 169, 170 litteris Gregorii V papæ ad Willegisum archiepiscopum, quibus eum de decretis synodi Papiensis circa Arnulfum certiolem facit; quæ documenta historiæ

(49) Marlot in Hist. metropolis Remensis II, 45, autographum penes se haberi scribit, mutilum tamen, in quo scilicet capp. 25 40 deessent; unde pauca tantum transcripsit p. 45, 46. — Codex bibliothecæ

A sæculi x illustrandæ aptissima, a summis viris profecta, et codicum optimorum auctoritate aut integritati restituta aut prima vice luci data, ineditos Richeri libros haud incommode comitatum iri, persuasum habeo. (*Litteras Gregorii V et concilium Mosonense, de quibus hic Pertzius, habes infra in Gregorio V et Gerberto. EDITOR PATROLOGIÆ.*)

cæ Barberinæ cujus in Annalibus nostris mentionem feci, chartaceus, ex Chesnii codice minori descriptus est.

RICHERI HISTORIARUM LIBRI QUATUOR.

PROLOGUS AUCTORIS.

Domino ac beatissimo Patri, Gerberto Remorum B archiepiscopo, Richerus monachus.

Gallorum congressibus in volumine regerendis, imperii tui, pater sanctissime Gerberte ¹, auctoritas seminarium dedit. Quam, quia summam utilitatem affert et rerum materia sese multiplex ² præbet, eo animi nisu complector, qua jubentis mira benivolentia pertrahor. Cujus rei initium a vicino ducendum existimavi ³, cum ⁴ res multo ante gestas, divæ memoriæ ⁵ Hincmarus ante te in pontificatu octavus ⁶, suis annalibus copiosissime annexuit. Tantoque superiora lector ea inveniet, quanto a nostri opusculi exordio, per ejus regesta sese attollet. Et hoc inquam, ne Karolorum aliorumque frequens in utroque opere repetitio, operis utriusque ordinem turbet. Ubi enim rerum ordo non advertitur, C tanto nitentem error confundit, quanto a serie ordinis errantem seducit. Unde cum hic atque illic sepe Karoli, sepe Ludovici notæ offeruntur, pro

tempore auctorum prudens lector reges æquivocos pernotabit. Quorum temporibus bella a Gallis sæpe numero patrata, variosque eorum tumultus, ac diversas negotiorum rationes, ad memoriam reducere scripto specialiter propositum est. Si qua vero aliorum efferantur, ob ⁷ incidentes rationes quæ vitari non potuerunt, id evenisse putetur. Sed ⁸ si ignotæ antiquitatis ignorantæ arguar, ex quodam Flodoardi presbyteri Remensis libello, me aliqua sumpsisse non abnuo, at non verba quidem eadem, sed alia pro aliis longe diverso orationis ⁹ scemate disposuisse, res ipsa evidentissime demonstrat. Satisque lectori fieri arbitror, si probabiliter atque dilucide breviterque omnia digesserim. In dicendo enim recusans effluere, plurima succincte expediam. Ac totius exordium narrationis aggrediar, breviter facta orbis divisione, Galliaque in partes distributa, eo quod ejus populorum mores et actus describere propositum sit.

LIBER PRIMUS

1. *Divisio orbis.* — Orbis itaque plaga, quæ mortalibus sese commodam præbet, a cosmographis (50) trifariam dividi perhibetur, in Asiam videlicet, Africam, et Europam. Quarum prior, a septentrione per orientis regionem usque in austrum, extrinsecus

Oceano disternata, interius a Ripheis montibus usque ad terræ umbilicum, Thanai, Meothide, Mediterraneoque ab Europa distinguitur. Ab umbilico vero usque in austrum, Nilo fluvio ab Africa est seclusa. Africam vero et Europam, exterius quidem ab

VARIÆ LECTIONES.

¹ G. codex. ² x evanuit. ³ ducere volui ab auctore mutatum, ut supra. ⁴ m evanuit. ⁵ d. m. codex. ⁶ prima manu Hincmarus ante te septimus Remorum metropolitanus. ⁷ per 1. ⁸ Sed usque digesserim manu 2. scilicet corrigentis. ⁹ ordinationis corr. orationis.

NOTÆ.

(50) Cf. Orosii l. 1. c. 2.

austro in septentrionem Oceano circumdatas, Mediterraneum interjectum ¹⁰ discriminat. Ab Asia vero interius earum alteram Nilus, alteram vero Mediterraneum, Thanaisque ac Meotis, ut dictum est, sejungunt. Quarum singulae cum proprias habeant distributiones, Europæ tamen partem unam quæ Gallia a candore (51) vocatur, eo quod candidioris speciei insigne ejus oriundi præferant, in suas diducere partes ratum duxi.

2. *Istius Galliæ per partes distributio.* — Gallia ¹¹ ergo et ipsa in tria distincta est, in Belgicam, Celticam, Aquitanicam. Quarum prior Belgica, a Rheno, qui Germaniam ab Oceano determinat, quæ multarum gentium ferax, a germinando nomen accepit, exporrigitur usque in fluvium Matronam. Ab utroque vero latere, hinc quidem Alpibus Penninis, inde vero mari vallatur, cujus circumfusione insula Britannica efficitur. Celtica autem ¹² a Matrona per longum in Garunnam distenditur; cujus latera, oceani Britannici, et insulae Britannicæ limites habent. Quicquid vero a Garunna distenditur ¹³ in Pireneum, Aquitanica appellatur, hinc ¹⁴ Rhodano Ararique atque inde Mediterraneo conlimitans. Constat itaque, totius Galliæ spatium ab oriente quidem Rheno, ab occidente Pyreneo ¹⁵, et a septentrione mari Britannico, ab austro vero Mediterraneo cingi.

3. *Mores Gallorum.* — Omnium ergo Galliarum populi innata audacia plurimum efferuntur, calumniarum impatientes. Si incitantur, cedibus exultant, efferatique inclementius adoriuntur. Semel persuasum ac rationibus approbatum, vix refellere consuerunt. Unde et Hieronimus (*ep.* 60, *adv. Vigi-*

lant.) Sola inquit : *Gallia monstra non habuit, sed viris prudentibus et eloquentissimis semper claruit.* Præter hæc quoque Belgæ rebus disponendis insigniores, robore atque audacia non impares. Maxima quæque magis ingenio quam viribus appetunt. Et si ingenio in appetendis cassantur, viribus audacter utuntur. Cibi etiam potusque adeo parci. Celtæ vero ac Aquitani, consilio simul et audacia plurimi, rebus seditiosis commodi. Celtæ tamen magis providi, Aquitani vero præcipientes aguntur, plurimumque in ciborum rapiuntur appetitum. Quod sic est eis innatum, ut præter naturam non appetant. Hinc et Sulpicius (*Dialog.* 1, 4) : *Edacitas, in Græcis gula est, in Gallis natura.* Hos omnes populos etsi ¹⁶ natura feroces, ab antiquo fere per omnia ¹⁷ prospere egisse et cum pagani ¹⁸ essent historiæ tradunt ¹⁹. Post vero a sancto Remigio ²⁰ baptizati, adprime ²¹ clara semper et illustri ²² victoria emicuisse ²³ feruntur. Quorum quoque primus rex christianus, Clodoveus fuisse traditur. A quo per succedentia tempora imperatoribus egregiis res publica gubernata fuisse dinoscitur, usque ad Karolum, a quo historiæ sumemus initium.

4. *Quod ob infantiam et principum dissidentiam pyratæ Gallias ²⁴ irruerint.* — Hic patrem habuit ²⁵ Karlomannum regem (52), avum vero paternum Ludovicum cognomento Balbum, abavum autem Karolum Calvum, Germanorum atque Gallorum imperatorem egregium. Biennis adhuc patrem amisit; matre ²⁶ vix per quadriennium superstite. Ob cujus infantiam cum regnorum principes nimia rerum cupidine sese præle contenderent, quisque ut poterat

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰ interjectus *cod.* ¹¹ *cap.* 2. 3. *Ekkehardus in historia Pippini et Karolomanni majorum domus regis exscripsit.* ¹² autem hinc matrona inde garunna abluitur *prior lectio.* ¹³ d. in hiberum qui hiberiæ regioni nomen indidit, usque in oceanum *deleta.* ¹⁴ h. provinciæ lugdunensi atque inde f. ¹⁵ hybero f. ¹⁶ *vox abscesa.* ¹⁷ p. o. *abscesa*; locum *Ekkehardo adhibito restitui.* ¹⁸ um pa *abscesa.* ¹⁹ æ tra *abscesa* ²⁰ a s. R. *abscesa.* ²¹ adpri *abscesum.* ²² a semper, *lustris abscesa.* ²³ emicu *abscesum.* ²⁴ alli *ex conject. supplevi.* ²⁵ habuit ludovicum regem c. b. avum vero f. ²⁶ m. paulo ante amissa f.

NOTÆ.

(51) Scilicet a γάλα, lac.

(52) Imo Ludovicum Balbum, quo defuncto natus est. — Hoc potissimum loco notitiam sistere placuit ad bellum anno 880 a Ludovico juniore contra Ludovicum et Carlomannum, Ludovici Balbi filios, gestum referendam, quam Boehmerus noster ex codice regio Monacensi inter Augustanos n. 151 mbr. sæc. 1x in 4° canones et decretales exhibente descripsit. Habetur ibi fol. 74 ultimo :

« Cum essemus juxta fluvium Aisna in villa Ritest (a) viii Kal. Febr. in vigilia sancti Præjecti martyris post horam diei nonam, subito miræ magnitudinis et splendoris sidus emicuit. Quod denique stellæ modulum supereminens excessit, et solis mensuram non implevit. Unde nobis illud cernentibus visum est interdum flammantibus radiis ultra mo-

sum conjici potest. Cum potestas quorundam tunc fulgida dominabatur, peccatis autem promerentibus perpeti fine (b) deficientis ita evanuit, ut nec quidem digue memoriæ retineatur. »

Aliter.

« Cum se Ludovicus prosperari estimaret, et in regno occidentali, quod tunc inordinate occupaverat, in quo ejus invasione sacrilegia, homicidia, stupra, incendia, cæteraque inaudita scelera perpetrata fuerant, et his vanissimis prosperitatibus animo extolleretur, industria principum, qui regnum illud tunc gubernabant, extra fines eorum reductus est, atque in eadem reversione ammissa spe invasi regni (880), obvios habuit Nortmannos, cum quibus bello commisso, carum perdidit fl-

rem dilatabat. Nemo regis proVectum²⁷, nemo regni A tutelam querebat. Aliena acquirere summum cuique erat; nec rem suam provehere videbatur, qui alieni aliquid non addebat. Unde et omnium concordia, in summam discordiam relapsa est. Hinc direptiones, hinc incendia, hinc rerum perversiones exarsere. Quæ cum immanissime agerentur, piratæ qui Rhodomensem provinciam incolebant, quæ est Celticæ Galliæ pars, ad rerum immanitatem incitantur. Hæc gens ab insulis oceani septentrionalis remotioribus diu ante exierat. Et per maria errando classe deVecta, summam hanc Galliarum partem attingerat. Sæpe quoque eam armis impetivit, sæpe etiam a terræ principibus devicta occubuit. Quod cum multoties inter sese moverent, visum fuit Galliæ primatibus, ut dono regum hæc provincia ei conferretur; B ita tamen, ut, idololatria penitus relicta, christianæ religioni se fideliter manciparet, necnon et regibus Galliarum terra marique fideliter militaret. Hujus provinciæ metropolis. Rhodomum esse dinoscitur, sex tantum urbibus, Bajocis videlicet, Abrincanto, Ebrocis, Sagio, Constantiæ, Liscio (53), vim suæ dominationis intendens. Hanc itaque ex antiquo a piratis possessam esse manifestum est. Sed paterna tunc sevitia ducti, in principes dissidentes moliri conantur. Unde et latrocinii ac discursionibus Britanniam minorem, quæ est Galliæ contigua atque militans, infestare aggrediuntur. Reique occasionem nacti, fidem penitus aturumpunt, ulteriusque procedunt in Galliam. Ac circumquaque palantes, longe lateque diffunduntur; C feminarum, puerorum, pecudum, ceterarumque rerum non modicam prædam abducentes. Recipiuntur vero cum his omnibus secus Sequanam loco qui Givoldi fossa (54) nuncupatur. Ac idem sæpius aggressi, Galliæ Celticæ partem, quæ Sequanæ Ligerique fluviis interjacet, quæ et Neustria nuncupatur, totam pene insectati sunt. Hisque animo inerat, interiores Galliarum partes irrumpere, earumque gentes aut a finibus pellere, aut gravissimis substituere tributis. Id etiam ante fieri, quam in consensum principes revocarentur, accelerabant. Hujusmodi dissidentia, pecunias Galliarum sese asportaturos, certissime rati. Quorum impetus, Catillo principe ferebatur. Principes tanta barbarorum ignominia confecti, de pace habenda per legatos inter sese admodum quærent. Nec diu morati, D jure obsidum, in unum consulturi conveniunt. In

quo conventu, sapientium usi consilio, fidemque pacti, in concordiam maximam rediere; contumelias a barbaris injectas ultum ire parati. Et quia Karolus vix adhuc triennis erat (55), de rege creando delibant; non ut desertores, sed ut in adversarios indignantes.

5. *Regis genus atque fortuna*²⁸. — Anno²⁹ itaque incarnationis dominicæ³⁰ 888 (Febr.) [xvi Kal. ³¹] Mart. (56) quinta feria communi decreto, Odonem virum militarem ac strenuum in basilica sancti....³² (57) regem creant. Hic patrem habuit ex equestri ordine Rotbertum; avum vero paternum, Witichinum advenam Germanum. Creatusque rex, strenue atque utiliter omnia gessit, præter quod in militari tumultu, raram componendi lites potestatem habuit³³. Nam pyratas signis collatis intra Neustriam septies fudit, ac in fugam novies compulit³⁴. Atque hoc fereper quinquennium 889³⁵. Quibus repulsis, fames valida subsecuta est, cum triennio terra inculta remanserit. Jam enim mensura frumenti quæ sedecies ducta modium efficit, decem dragmis veniebat. Gallinatius quoque quatuor dragmis. Ovis vero tribus unciis; atque vacca, jabo (58) tollebatur. Vini nulla coemptio erat, cum vinetis ubique succisis, vix ejus aliquid habebatur. Rex interea per loca³⁶ quæ piratis irruentibus aditum præbebant, munitiones exstruit, ac in eis militum copias ponit. Ipse eum exercitum in Aquitaniam partes secedens, non ante se rediturum proponens, quam supradicta modii frumentarii mensura, duabus dragmis veniret, gallinatius vero denario, atque ovis duabus iisdem dragmis, vacca vero tribus unciis venundaretur.

6. (890.) *Pyratæ Britanniam impetunt ac devastant*. — Interea rege apud urbem Anitium (59) rem publicam procurante, pyratæ a finibus Neustriæ pulsî, eum ad interiora Aquitaniam concessisse³⁷ dinoscunt. Confluunt itaque ac classem parant, atque Britanniam repentinè irrumpunt. Brittanni repentinè barbarorum impetu territi, sævientibus cædunt. Cuique vitam tantum salvare satis fuit. Rerum suarum ereptionem nemo querebat. De vita solummodo agitabant. Unde et suis fere omnibus derelictis, pyratæ passim rapiuntur. Quæque comoda asportant, ac cum multa rerum præda nullo renitente redeunt. Tam felici ergo successu elati, per exteriores Britanniam lines secus Andegavum Aquitaniam irrumpunt, multa que depopulatione terram devastant.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ commoda l. ²⁸ a deletum. ²⁹ abscisum. ³⁰ abscisum. ³¹ abscisa. ³² vox omissa est. ³³ h. eo quod milites mediocri interdum subdi contempnerent deleta. ³⁴ c. inamo et a finibus galliarum penitus eliminavit deleta. ³⁵ Ann. Fuldenses. ³⁶ l. maritima deletum. ³⁷ secessisse l.

NOTÆ.

(53) Hodie Bayeux, Avranches, Evreux, Sees (orone Alençon), Coutances, Lisieux

fecit, quod Wido statim post Odonis electionem in Italiam profectus ibi ante diem 21 Februarii electus

Abducunt viros ac mulieres pucrosque. Quorum A proveciores in utroque sexu obruncant. Pueros servituti mancipant, feminas vero quæ formosæ videbantur prostituunt.

7. (892.) *Odo rex*³⁸ *contra pyratas*³⁹ *exercitum*⁴⁰ *parat*. — Sed nonnulli vario eventu elapsi, profugio salvati sunt. A quibus dum exagitarentur, mox Odoni regi relata fuere. Qui rerum magnitudine motus, quotquot ex Aquitania potuit, edicto regio congregari præcepit milites peditesque. Ex Provintia quoque, quæ Rhodano et Alpihus marique ac Gothorum finibus circumquaque ambitur, Arelatenses ac Aurasicanos (60) habuit. Sed et ex Gothia, Tholosanos atque Nemausinos. Quibus collectis, exercitus regius, in decem milibus equitum, peditum vero sex milibus erat. Procedit itaque secus Briddam (61), sancti B Juliani martiris castrum, iter agens. Sanctumque regiis donis venerat, Arvernium pagum ingreditur. Huc jam hostes advenerant, ac castrum quod Mons Panchei (62) dicitur, vehementi hostilitate premebant. Rex principibus Francorum atque Aquitanorum stipatus, licet ancipiti deliberatione, tamen belli dispositionem apud eos pertractabat, illos ad pugnam hortans, ac eorum magnanimitatem ex natura plurimum attollens. Aliis quoque gentibus eos esse potiores, tam viribus quam audacia et armis, memorabat. Eorum quoque majores, pene totum orbem debellasse, ipsumque caput orbis Romam immaniter attrivisse. Unde et oportere paternam animositatem in filiis renovandam asserebat⁴¹, ut patrum magnanimitas filiorum virtute commenda-

8. *Impetus Odonis regis in pyratas, bellique qualitas*. — Quibus dictis cum persuasisset, utpote vir audax ac violentus, cum sexdecim milibus signis illatis barbaros aggreditur. Sed peditum copias præmittit, atque ex eis primum impetum infert. Ipse cum equitatu succedens, peditum fortunam operiebatur. Nec minus et barbari acies ordinaverant, ac indivisi adversarios excipere cogitabant. At regii pellentes hostibus directi, primo certamine sagittas jaculantur; densatique, lanceis obversis, in illos feruntur. Excepti vero a barbaris, plurimi dilabuntur, non tamen præter adversariorum ruinam. Nam et eorum alii præcipitanti, alii vero quam plures sauciati sunt. Post pedites vero et regius equitatus succedit; ac acies hostium, copiis peditum divisas, multo nisu irrumpit. Sternitque ut fertur tredecim milia, paucis fuga salvatis. Et cum jam potiretur victoria spoliisque diripiendis instaret, barbarorum quatuor milia, quæ insidiosè in abditiis latuerant, ex obliquo viarum irruere. Qui cum gradivo incessu

propinquant, armorum luce ab observatoribus cogniti sunt. Factoque signo exercitus in unum redit. Rex multo plures advenire arbitratus, suos hortatur stipatores, ut priores animos resumant, immo et non amittant; decus pro patria mori, egregiumque pro christlanorum defensione corpora morti dare, multis sermonibus asserens. Exercitus itaque densatus, licet anterioris belli vulneribus æger, tamen obvenire non distulit.

9. *Ingo ex mediocribus cum*⁴² *regis signo*⁴³ *bellum ingreditur*⁴⁴. — Et cum ageretur quis regium signum efferret, eo quod in tanta nobilium manu nullus sine vulnere videbatur, idque omnes evitarent, e medio omnium Ingo prosilit, ac militatum sese offerens, imperterritus dixit: « Ego ex mediocribus regis agaso (63), si majorum honori non derogatur, signum regium per hostium acies efferam. Nec fortunam belli ambigam expavescō, cum semel me moriturum cognosco. » Ad hæc Odo rex: « Nostro inquit dono, ac principum voluntate signifer esto. » Ille signum excipiens, agmine densato circumseptus incedebat. Factusque cunei militaris acumen, hostes vibrabundus ingreditur. Precipitantur barbari, viresque amittunt. At regius exercitus rediens, iterum irrumpit sternitque. Tertioque adortus fere omnes opprimit. Ex quorum tumultu cum aer densatus, multo pulvere pinguesceret, Catillus⁴⁵ cum paucis per caliginem fuga sese surripuit, atque in dumetis sese abdidit. Qui cum lateret, a victoribus passim palantibus repertus atque captus est, suisque qui secum latuerant⁴⁶ gladio transfixis, post spolia direpta Odoni regi oblatum est.

10. *Tiranni*⁴⁷ *baptismus et*⁴⁸ *interfectio*⁴⁹. — Utiliter ergo patrata victoria, rex tyrannum captum secum Lemovicam ducit. Ibi que ei vitæ ac mortis optionem dedit, si baptizaretur, vitam, sin minus, mortem promittens. Tyrannus mox absque contradictione baptizari petit. Sed dubium an fidei quicquam habuerit. Quia ergo Pentecostes instabat sollempnitas (Jun. 11), ac episcoporum conventus regi aderat, ab episcopis ei triduanum indicitur jejunium. Die vero constituta cum in basilica sancti Marcialis martiris, post episcoporum peracta officia in sacrum fontem ab ipso rege excipiendus descenderet, jamque trina immersione in nomine Patris D et Filii et Spiritus sancti baptizatus esset, Ingo ante signifer, gladio educto lætaliter eum transverberat, ac fontem sacratum, vulneris effusione immaniter cruentat. Rex tantum facinus indignans, principibus frementibus homicidam rapi ac trucidari jubet. Ille gladio projecto fugiens, sancti Marcialis aram complexus est; indulgentiam ab rege ac primatibus

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ x, pyra, reitum *abscesa*. ³⁹ memorabat 1. ⁴⁰ ibus cum, no, gre *abscesa*. ⁴¹ rex barbarorum *corr.* ca-

postulans, atque loquendi locum multis clamoribus petens. Et jussu regio, de commisso facinore responsurus sisitur. Orsusque sic ait :

11. *Oratio Ingonis pro se apud regem et principes suasorie habita.* — « Deum voluntatis meae conscium testor, nihil mihi fuisse carius vestra salute. Vester amor ad hoc me impulit. Ob vestram salutem in has me miseras præcipitavi. Pro omnium vita, tantum periculum subire non expavi. Grande quidem est gestum negotium, sed major est negotii utilitas. Regiam majestatem me læsisse quidem non abnuo, sed multa comoda in facinore comparata assero. Consideretur auctoris animus, animadvertatur etiam futura facinoris utilitas. Tyrannum captum metus causa baptismum petiisse adverti, eumque postquam dimitteretur, pluribus injuriis vicem redditurum, suorumque stragem gravissime ulturum. In quem, quia futuræ cladis causa visus est, ferrum converti. Hæc est mei facinoris causa. Hæc me ad scelus impulit. Hoc ob regis suorumque salutem peregi. Et utinam morte mea, patriæ libertas, rerumque tranquillitas consequantur ! Sed si occidor, ob regis primatumque salutem occisus videbor. Cogitet jam quisque, an pro hujusmodi mercede ei militandum sit ; et an pro fide servata, tali habendus sit retributione. Ecce capitis et pectoris laterisque recentia vulnera ! Patent præcedentium temporum cicatrices, dispersique per reliqua corporis membra livores. Quorum assiduis doloribus confectus, nihil post tot mala, nisi mortem, malorum finem exspecto. » Qua conquestione alios ad benivolentiam traxit, alios vero ad lacrimas impulit. Unde et milites pro eo agentes, regem demulcent, et ad pietatis clementiam suadent ; nihil regi prodesse asserentes, si suorum quispiam intereat ; immo in tyranni occisione gaudendum, vel quia vitæ datus sit si fidelis decessit, vel quia ejus insidiæ penitus defecerint si in dolo baptismum susceperit. Quibus rex animum temperans, tumulato barbaro, Ingonem in gratia resumit. Et insuper castrum quod Blesum (64) dicitur ei liberaliter accommodat, eo quod is qui castri custodiam agebat, in bello pyratice occisus esset. Ejus quoque uxorem derelictam, dono regio in matrimonio Ingo sibi accopulat. Regis exinde ac principum gratia admodum usus, prospere ac feliciter omnia gerebat. Verum id in brevi. Nam vulnere sanies male a chirurgis amputata, cum sub recutita superficie, tumorem intrinsecus operaretur, nimio humoris reumatismo, plus biennio vexatus, in letum decidit. Unde et intercluso reumate, penitus intumuit. Sicque toto erispilato corpore, vitam ami-

sit, Gerlonem filium parvum superstitem relinquens. Qui ab rege tutori commissus, patrimonium cum matre possedit.

12. *Promotio Karoli in regem.* — Interea rex a Lemovica urbe dimotus, Echolinam (65) petit, ac ibi quæque gerenda disponit. Nec multo post petens Petragoram, nobilium causas quæ litibus agitabantur ibi æquissime ordinat, plurimum de communibus omnium causis apud optimates pertractans. Quibus cum foret admodum intentus, ibique per aliquot tempora sese moraturum proponeret, Fulco Remorum archiepiscopus, de Karoli promotione in regnum apud Belgas tractabat (893). Videbatur etenim tunc, quod præsens oportunitas huic rei aliquam commoditatem pararet. Idque plurimum persuadebat Neustriorum absentia. Etenim cum rege in partibus Aquitanie tunc detinebantur. Sua debant quoque multiplices adolescentis querimonie. Jam enim quindennis, de regi amissione apud amicos et domesticos gravissime conquerebatur ; regnumque paternum repetere multo conatu moliebatur. Ei ergo omnes Belgicæ principes, et aliquot Celticæ summopere favebant. Horum quoque consensus, sub Remensi metropolitano, sacramenti jure firmatur. Ac tempore statuto conveniunt, ex Belgica (66) quidem Coloniensis, Trevericus, atque Maguntinus metropolitani, cum suis diocesanis episcopis, aut eorum probabilibus legatis. Ex Celtica vero Remorum prædictus metropolitanus, cum aliquot suis diocesanis, Laudunensi videlicet, Catalaunico atque Morinensi. Anno autem incarnationis dominicæ 893 5 Kal. Februar., die dominica (Jan. 28), collecti Remis in basilica sancti Remigii Karolum quindennum regem creant ; ac in urbe purpuratum, more regio edicta dare constituunt. Et ex Celtica quidem, paucissimi ejus partes sequebantur. Ex Belgica vero, ei omnes addicti sunt. Ab illis enim devotissime exceptus, per omnes eorum urbes et oppida humanissime deductus est.

13. *Odonis reditus ab Aquitania ejusque obitus.* — Quod factum Odo rex comperiens, ab Aquitania redit. Urbemque Turonicam petens, sanctum Martinum donis regalibus honorat. Sicque Parisii receptus, sanctos martires Dionisium, Rusticum et Eletherium magnifice donat. Tandem fluvio Matrona remenso, Belgicam ingreditur. Ac oppido receptus, quod dicitur Fara, præ nimia anxietate insomniatatem pati cœpit. Quæ cum nimium succresceret, mentis alienationem operabatur. Superantibusque humoribus, anno regni sui decimo, ut quidam ferunt mania, alii frenesi, finem vitæ accepit (898,

VARIE LECTIONES.

64 tio, em *abscisa*. 65 Pl. de privatis, multumque de comm. 1., *linea subducta de p. m. deleta sunt*. 66 *absentia*. qui Sequanæ Ligerique fluviis interjacent *deleta*. 67 An, domini *abscisa*. 68 5. Kal. *jam abscisa*. 69 per o *abscisa*. 70 et opp *abscisa*. 71 Odonis, ta *abscisa*.

NOTÆ.

(64) Blois.

(65) Angoulême.

(66) Lotharii regnum tunc temporis Arnulfo pa-

ruisse constat, igitur hi tres archiepiscopi Carolum minime regem sibi elegerunt.

Jan. 1). Tumulatur ⁵² vero cum ⁵³ multo suorum lamento, in basilica sancti ⁵⁴ Dionisii martiris.

14. Mores Karoli.—Karolus itaque rex creatus, ad multam benivolentiam intendebat. Corpore prestanti, ingenio bono, simplicique ⁵⁵. Exercitiis militaribus non adeo assuefactus. At litteris liberalibus admodum eruditus. In dando profusus, minime avarus. Duplici morbo notabilis, libidinis intemperans, ac circa exsequenda iudicia paulo negligentior fuit. Galliarum principes ei animo ac sacramento annexi sunt. Necnon et Rotbertus Odonis regis defuncti frater, vir industrius atque audacia plurimus, sese militaturum regi accommodat ⁵⁶. Quem etiam rex Celticæ ducem præficit, ac in ea omnium gerendorum ordinatorem concedit; ejus ⁵⁷ fere per quadriennium consilio utens, eique admodum consuescens. A quo per Neustriam deductus ⁵⁸, urbibus atque oppidis ab eo receptus est. Urbemque Turonicam petens, plurima auri atque argenti talenta, sancto Martino liberaliter impertit. A cujus servitoribus pro sese fieri deprecationes postulans, perpetim cotidianas obtinuit. Inde quoque omnibus obtentis rediens, Belgicam repetit, ac sanctum Remigium donis egregiis honorat. Et sic Rotberto Gallia ⁵⁹ Celtica collata, in Saxoniam ⁶⁰ (67) secedit; cujus urbes sedesque regias lustrans cum oppidis, nullo renitente obtinuit. Ubi ⁶¹ etiam Henricum regio genere inclitum, ac inde oriundum, ducem omnibus præficit. Sarmatas ⁶² absque prælio subditos habuit. Anglos ⁶³ quoque ac reliquos transmarinorum populos, mira benivolentia ⁶⁴ sibi adegit. Vix tamen ⁶⁵ per decennium ⁶⁶. Et forte felicissimus per omnia fuisset, si in uno nimium non errasset.

15. Nimia Karoli ⁶⁷ dilectio ⁶⁸ erga Haganonem ⁶⁹.—Nam cum multa benignitate principes coleret, præcipua tamen beatitudine Haganonem habebat, quem ex mediocribus potentem effecerat; adeo ut magnatibus quibusque longe absistentibus, ipse regio

lateri solus hæreret, pilleum etiam a capite regis sepiissime sumptum, palam sibi imponeret. Quod etiam multam regi intulit labem ⁷⁰. Et enim primates id ferentes indignum, regem adeunt, ac apud eum satis ⁷¹ conqueruntur, hominem obscuris parentibus natum, regis dignitati multum derogare, cum acsi indigentia nobilium, ipse tamquam consulturus regi assistat. Et nisi a tanta consuetudine cesset, sese a regis consilio penitus discessuros. Rex dissuasionibus his minime credulus, a dilecto non cessit.

16. (920.) Indignatio ⁷² Rotberti ⁷³ in Haganonem ⁷⁴.

—Interea Belgicæ ⁷⁵ urbibus ⁷⁶ atque oppidis firmissime optentis ⁷⁷, in Celticam redit, ac urbe Suesonica recipit sese. Huc ex omni Gallia principes confluunt. Huc etiam minores ⁷⁸ multo favore conveniunt ⁷⁹. Inter quos cum Rotbertus, in majore gratia apud regem sese haberi putaret, utpote quem ducem in Celtica omnibus præfecerat, cum rex in palatio sedisset, ejus jussu dux dexter, Haganonem quoque ei levus pariter resedit. Rotbertus vero dux tacite indignum ferebat personam medicrem ⁸⁰ sibi æquari, magnatibusque præponi. At iram mitigans, animum dissimulabat, vix regi pauca locutus. Celerius ergo surgit, ac cum suis consilium confert. Quo collato, regi per legatos suggerit, sese perferre non posse sibi Haganonem æquari, primatibusque anteferri. Indignum etiam videri hujusmodi hominem regi hæreret, et Gallorum nobilissimos longe absistere; quem nisi in mediocritatem redigat, sese eum crudeli suspendio suffocaturum. Rex dilecti ignominiam non passus, facilius se omnium colloquio, quam hujus familiaritate posse carere respondit. Quod nimium Rotbertus indignatus, cum optimatibus plerisque injussu Neustriam petit, ac Turonis sese recipit. Multam ibi de regis levitate indignationem ⁸¹ habens. Plurima etiam ut in se transfundatur rerum summa, apud suos caute pertractans. Quamvis ⁸² etenim regi ⁸³ saveret, non ⁸⁴ mediocriter

VARIÆ LECTIONES.

⁵² tu, cum m, sē *abscisa*. ⁵³ s. cui etiam in primis adolescentiæ annis. pax atque tranquillitas rei publicæ concordia suorum. commoditas privatorum grata fuere. Id vero in brevi *deleta*. ⁵⁴ a. Rex ergo principibus stipatus. ac multo suorum obsequio inclitus. more regio leges condit. ac decreta edicit. Rotbertum quoque *deleta*. ⁵⁵ E. plurimum *deletum*. ⁵⁶ d. quæ est celticæ pars *deleta*. ⁵⁷ Hæc usque præficit *Ekkehardus Uraug. in hist. Henrici sed haud accurate exscripsit*. ⁵⁸ Belgicam *corr. saxoniam*. ⁵⁹ ubi usque præficit *corrigenis manu adjecta*. ⁶⁰ S. quoque *deletum*. ⁶¹ Anglorum *deletum*. ⁶² b. militare *deletum*. ⁶³ en, niium *abscisa*. ⁶⁴ ia Karoli, io, Haganonem *abscisa*. ⁶⁵ calamitatem *corr. labem*. ⁶⁶ s. inde *deletum*. ⁶⁷ natio, tberti, anonem *abscisa*. ⁶⁸ in loco *raso sed atramento et manu eisdem*. Galliarum *Ekkehardus qui hæc exscripsit*. ⁶⁹ finibus *corr. urbibus*. ⁷⁰ o. cum paschalis sollempnitas immineret, Aquisgrani palatio sese recepit. Huc *Ekken*. ⁷¹ mediocres *Ekken*. ⁷² conveniunt; assunt et duces, ex Saxonia quidem Henricus, ex Gallia Ruotpertus. Cottidie secus fores regii cubiculi manent, cottidie egressum regis a penetralibus aulæ prestolantur. Cum vero nullum eis ab rege responsum per dies quatuor daretur, Henricus molestissime ferens, dixisse fertur, aut Haganonem quandoque cum Karolo regnaturum, aut Karolum cum Haganone ad rerum mediocritatem deventurum; indignantem rege inconsulto discessit. *Ekkehardus Uraug. qui deinde tribus lincis reconciliationem Henrici per Herveum, infra capp. 23, 24. enarratam, scribit. Superioris fabulæ, licet genio Richeri optime conveniat, nulum in codice vestigium, nec eam a Richero profectam esse, narratio infra capp. 20 de causa inimicitie Henrici ostendit. Cf. supra pag. 566.* ⁷³ ignobilem *c. medicrem*. ⁷⁴ querimoniam *c. indignationem*. ⁷⁵ Q, r, non *abscisa*.

NOTÆ.

(67) Hic et in sequentibus lectio prior cum præfenti collata, auctorem, insano quodam gentis studio abductum, Belgis Saxones, Gisleberto Henricum substituisse docet. Fides talibus ab Ekkehardo

Uraugiensi exscriptis omnino neganda, ei historicis ad antiquam lectionem infra adnotatam redeundum est.

tamen ⁷⁶ ei regnum invadebat ⁷⁶, cum sibi post ⁷⁶ A fratrem hereditandum ⁷⁶ magis videret. Nonnulla quoque moliebatur in Fulconem Remorum metropolitanum, qui regem a cunabulis educaverat, atque in regnum promoverat (68). Videbatur etenim, quia si is solum deperiret, facilius refundi in sese regnum potuisset. Id etiam apud Balduinum Morinorum principem admodum agitabat. Hic enim ab eo ⁷⁶ persuasus, ejus partes jam rege deserto sequebatur.

17. (899.) *Interfectio Fulconis archiepiscopi.* — Quo rex comperto, in Balduinum fertur, ac multa obsidionis vi castrum Atrabatum ab eo aufert, atque cum tota sancti Vedasti abbatia, Fulconi prædicto metropolitano concedit. At post aliquot tempora metropolitanus ob itineris longinquitatem fratrumque ⁷⁷ incommoditatem ⁷⁷ Altmarum comitem accersiens ⁷⁸, B abbatiam sancti Medardi quam ipse comes tenebat, ab eo accipit, et pro ea abbatiam sancti Vedasti cum castro Atrabato rationibus utrimque habitis ei impertit. (900.) Unde et ad nimiam pertrahitur Balduinus crudelitatem. Multaque affectus anxietate, ad ultionem penitus sese convertit. Amicitiam ergo circa metropolitanum simulat. Per legatos quoque multam benivolentiam mandat ⁷⁹, fidemque spondet. Illud tamen multa suorum curiositate observat, utrum privatus an cum copiis regis palatium petere consuescat; privatum multo nisu impetere cupiens. Hæc dum sic haberentur, pro regis causis contigit episcopus Belgicæ apud regem congregari. Unde et metropolitanus accersitus cum iter accelerare pararet, incautus cum paucis festinabat. Cui mox affuit quidam Winemarus cum cohorte a Balduino missus ⁸⁰. Metropolitanus cum esset cum paucis, a cohorte cum suis interceptus est. Nulli fugæ locus patuit. Omnes circumvallantur atque impetuntur. Admodum utrimque dimicant. Utrunque fusi procumbunt. (900, *J. M. N.* 16.) Winemarus metropolitanum adortus, lancea inermem transigit ⁸¹, atque inter suos septem vulneribus sauciatum præcipitat. Cui cum adhuc ictus intenderet, quidam suorum multo episcopi amore ducti, super eum procumbunt. Qui cum eo mox transfixi atque occisi sunt. Quatuor tantum fuga labantur ⁸², qui rei negotium Remis demonstrant. Tunc vero magna militum manus, ab urbe mox cum armis educta, adversarios persequi conatur. Sed eis elapsis, dominum occisum cum suis colligunt, atque D multo doloris lamento Remos deportant, cum sacerdotibus sacerdotem plurimo dignitatis obsequio condentes.

18. *Winemari ⁸³ intaritus ⁸³.* Interea collectis apud regem episcopis, talia mox referuntur. Quod etiam omnibus nimium animi incussit dolorem. Rex ipse in lacrimas dissolutus, de casu pontificis ⁸⁴ adeo conquestus est. Episcopi quoque in fratris morte et coepiscopi, multa commiseratione condoluere. Initoque consilio, Winemarus cum suis complicibus, horribili anathemate damnant. Qui in brevi deficiens, insanabili ydropis morbo a Deo percussus est. Ventre itaque turgidus, exterius quidem lento igne, interius vero immani incendio urebatur. Ingens tumor pedum non deerat. Verenda vermibus scaturiebant. Crura tumensia ac lucida. Anelitus fetidus. Viscera etiam paulatim per colum diffuebant. Super hæc omnia sitim intollerabilem sustinebat. Appetitum vero comedendi aliquando habebat, sed cibi illati fastidium inferebant. Insomnietatem jugem patiebatur. Omnibusque factus intolerabilis, omnibus horrore ⁸⁵ habitus est. Itaque amici atque domestici ab eo dimoti sunt, multo ejus corporis fetore confecti; in tantum ut nullus medicorum, saltem medendi causa ad eum accedere posset. Quibus omnibus dissolutus, omni christianitatis communione privatus, a vermibus ex parte jam consumptus, flagiciosus ac sacrilegus ab hac vita pulsus est.

19. *Promotio ⁸⁶ Herivei in ⁸⁶ episcopatum ⁸⁶.* — Sepulto vero domno Fulcone metropolitano, Heriveus vir spectabilis et palatinus episcoporum consensu, et Remensium conibentia in pontificatu regis donatione succedit. Quorum uterque quanta utilitate, quantaque religione in æcclesia Remensi floruit, si quis ad plenum ⁸⁷ dinoscere cupit ⁸⁸, legalibrem Flo doardi presbiteri, quem ab urbe (69) condita de ejusdem urbis episcopis uberrime descripsit. Adepto (70) quoque Heriveus pontificatu, multa fide regem sequebatur, desertoribus adeo infestus. Erle baldum (71) Castricensium comitem, qui res sui episcopii pervaserat, et oppidum quod vocant Macerias obtinebat, more æcclesiastico prius quidem ut resipiscat ammonet, post vero anathemate damnat (920). Qui cum sibi nec damnatus satisfaceret, in eum cum multis militum copiis fertur, oppidumque multa obsidione per quatuor ebdomadas vehementer adurget. Erle baldus continuam non ferens impugnationem, clam ab oppido cum aliquot suorum dilabatur. Qui vero remanserant victi, portis mox patefactis, metropolitano cedunt. Eisque ejectis, suos ibi deposuit, ac de toto pago Erle baldum profugum disturbavit.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ men, vi, po, dit *abscesa*. ⁷⁷ a. roberto deletum. ⁷⁷ fra, mo *abscesa*. ⁷⁸ a. rationibus habitis *deleta*. ⁷⁹ spondet c. mandat. ⁸⁰ m. omnium quos terra sustinet sceleratissimus *deleta*. ⁸¹ transigit *codex*. ⁸² erel-
pis f. ⁸³ e. in *abscesa*. ⁸⁴ amici c. pontificis. ⁸⁵ vox *abscesa*. ⁸⁶ tio, in, tum, *abscesa*. ⁸⁷ enim, e *cupit*
abscesa.

NOTÆ.

20. Ad Renum⁸⁷ mutua petitio⁸⁷ ac comitis⁸⁷ Erlebal-
 di⁸⁷ occisio. — Rex in pagum Warmacensem, locu-
 turus Heinrico Transrhenensi, concesserat. Huc
 quoque Erlebalduſ comes advenit, apud regem de-
 ploraturus a Remensium metropolitano sese imma-
 niter habitum. Heinricus apud regem de⁸⁸ rerum
 dispositionibus fidelissime satagebat. Cui rei cum⁸⁹
 admodum intenderet, Germanorum Gallorumque
 juvenes linguarum⁹⁰ idiomate⁹⁰ offensi, ut eorum
 mos est cum multa animositate maledictis sese la-
 cessire⁹¹ cœperunt. Consertique gladios exerunt, ac se
 adorsi, lætaliter sauciant. In quo tumultu, cum ad li-
 tem sedandam Erlebalduſ comes accederet, a furenti-
 bus occisus est. Rex proditionem ratus, ocius surgit,
 suisque stipatur. Heinricus vero⁹² dolum arbitrans,
 classem repetit, atque a regiis stipatoribus Rhenum

21. (920.) Desertorum⁹⁷ dolosa regi⁹⁷ Karolo per-
 suasio de Haganonis⁹⁷ abjectione. — Hinc itaque Hein-
 rico, inde Rotberto duce Karolus urgebatur. Fac-
 tusque eorum medius, utrimque premebatur. Post
 hæc ad interiora Belgicæ rediens, urbe Suessionica
 sese recipit, multam ex hujusmodi infortunio apud
 suos agitans quærelam. Huc etiam ex Belgica quo
 Celticæ conlimitat, atque ex Celtica principes non-
 nulli confluent. Sed et Rotbertus dux propinquior
 factus, Stampis sese recipit, ac ad palatium legatos
 dirigit, regalia negotia inde experturus. At qui con-
 fluxere, Rotberti partes tuebantur, cujus suasu capti,
 de Haganonis abjectione apud regem pertractant,
 non ut id fieri velint, sed ut regnandi occasio Rot-
 bertio paretur. Abjectionem itaque Haganonis leviter
 suadent. Ducem etiam a se discessurum si non ab-
 jiciat, mediocri assertionis demonstrant; quatinus
 levi objurgatione rex ammonitus, cœptis insistere
 non formidet. Unde et post contra eum justissimam
 indignationis causam se habituros arbitrabantur.
 Quod etiam totum ad vota eorum provenit. Nam rex
 nulla⁹⁸ suasionem affectus, numquam a dilecto sese
 discessurum respondit; idque multis sententiarum
 sermonibus assererat. Quod cum⁹⁹ Rotbertus dux
 in ejus animo fixum perciperet, Heinrico Transrhe-
 nensi¹⁰⁰ per legatos¹⁰⁰ de regis ejectione¹⁰⁰ suadet¹⁰⁰.
 Compererat¹⁰⁰ enim¹⁰⁰ eum a regiis stipatoribus¹⁰⁰
 in fugam¹⁰⁰ coactum; unde¹⁰⁰ et de se fidem¹⁰⁰ con-
 tinuo facit¹⁰⁰. Cujus consensu tyrannus mox lætus¹⁰¹,
 in sese regnum¹⁰² transferre¹⁰² diligentissime¹⁰² la-

borabat¹⁰². Largitur itaque¹⁰² plurima, atque¹⁰² pot-
 licetur inaudita¹⁰². Tandemque¹⁰² inductos transfugio
 jam principes aperte alloquitur; regem inquiens
 Suessionis sese privatum¹⁰³ habere; Belgas præter
 paucissimos ad sua discessisse. Unde et rei commo-
 ditatem adesse memorabat¹⁰⁴, facillime et ex æquo
 regem posse capi asserens, si ipsi omnes palatium
 adeant acsi consulturi, in ipso quoque palatii cubi-
 culo inter consulendum regem capiant teneantque.
 His favent omnes pene ex Celtica, et de patrando
 facinore, apud tyrannum conjurant. Palatium ergo
 adeunt, regemque utpote consulturi stipant. Intro-
 missum vero cubiculo, ut paucis allocuti sunt, capi-
 unt ac tenent.

22. Heriveus¹⁰⁷ metropolitanus¹⁰⁷ Karolam a de-
 sertoribus¹⁰⁷ captum liberat¹⁰⁷ Remosque ducit¹⁰⁷. —
 Jamque abducere nitebantur, cum metropolitanus
 Heriveus cum copiis repentinus urbem Suessionicam
 ingreditur. Regis enim sollicitus, desertorum frau-
 dem præsenſerat. Et ipse quidem prius cum paucis,
 post vero sui, favente Riculfo ejusdem urbis epi-
 scopo, consequenter admittuntur. Armatis itaque
 circumdatus, concilium desertorum stupentibus cun-
 ctis penetrat. Factusque terribilis: *Ubi inquam est
 dominus meus rex?* Ex tam multis, pauci admodum
 respondendi vires habuere, sese penitus deceptos
 rati. Qui tamen cum viribus resumtis dicerent: *Intro
 cum paucis consultat!* metropolitanus ostio obserato
 vim infert. Serisque pessumdatis, cum¹⁰⁸ paucis
 sedentem repperit. Captum enim custodibus adhibitis
 ergastulo deputaverant. Quo metropolitanus manu
 apprehenso: *Veni inquit rex, tuisque potius utere.*
 Et sic a metropolitano e desertorum medio eductus
 est. Tunc etiam equum ascendens, cum 1500 arma-
 torum ab urbe extvit, atque Remos devenit. Post
 cujus discessum, desertores pudore confusi, illud
 sese indignabantur. Confusique¹⁰⁹ ad Rotbertum
 redeunt, atque rem non satis prospere gestam de-
 sertori transfugæ reportant. Karolus vero rex cum
 metropolitano aliisque paucis qui a se quidem defe-
 cerant, sapientium tamen consilio ad se reversi
 erant, Belgicæ interiora repetit, ac Tungros conce-
 dit. Ibi episcopo tunc defuncto Hilduinum eli-
 gente clero, ac populo favente, per archiepiscopum
 Herimannum, præsulem ordinat, virum liberalem
 ac strenuum, sed factiosum. Nam mox episcopus or-
 dinatus, iis Belgicæ principibus qui¹¹⁰ Rotberto
 duci in regis abjectione favebant, mox hæsit et fa-
 vit, plurimum cum eis contra regem machinans.

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ ad R, p, tis E *abscessa*. ⁸⁸ de amicitia inter se habenda plurimum s. *deleta*. ⁸⁹ c uterque *deletum*.
⁹⁰ idiomate *deleta*. ⁹¹ maledictis *deleta*. ⁹² c uterque *deletum*. ⁹³ c uterque *deletum*. ⁹⁴ c uterque *deletum*. ⁹⁵ c uterque *deletum*. ⁹⁶ c uterque *deletum*. ⁹⁷ c uterque *deletum*. ⁹⁸ c uterque *deletum*. ⁹⁹ c uterque *deletum*. ¹⁰⁰ c uterque *deletum*. ¹⁰¹ c uterque *deletum*. ¹⁰² c uterque *deletum*. ¹⁰³ c uterque *deletum*. ¹⁰⁴ c uterque *deletum*. ¹⁰⁵ c uterque *deletum*. ¹⁰⁶ c uterque *deletum*. ¹⁰⁷ c uterque *deletum*. ¹⁰⁸ c uterque *deletum*. ¹⁰⁹ c uterque *deletum*. ¹¹⁰ c uterque *deletum*.

At ¹¹¹ rex bono suorum usus consilio, per Heriveum **A** metropolitanum ducem Heinricum ¹¹² qui in Saxonia ¹¹³ omnibus præerat, accersit. Hic enim ab Rotberto ¹¹⁴ persuasus, cum aliis ab rege discesserat.

23. Conquestio ¹¹⁵ *Herivei Remensium* ¹¹⁶ *metropolitani* ¹¹⁷ *apud Heinricum* ¹¹⁸ *pro Karolo rege.* — Penes quem, metropolitanus vice regis sic orsus ait: « Hactenus, vir nobilissime, tua prudentia, tua liberalitate, pax principum, concordia omnium utiliter florere. At postquam malivolorum invidia animum remisisti, circumcirca discordiæ vis a latibulis emer- sit. Quæ res, domino nostro regi apud te oratum ire suasit. Ante hac enim non mediocriter ob tua merita dilectissimus fuisti. Tua egregia fides ei recognita, in magnis periculis multum sibi fiduciam parat. Cum totius statu dignitatis rex potiretur, paululum a te oberrasse ¹¹⁹ sese non ignorat. Sed id multa fide corrigere gestit. Nec est hoc inusitatum et singulare. ¹²⁰ Omnium est interdum desipere, bonorum vero rationibus redire. Sufferendum est itaque atque summa benignitate indulgendum. Tu quoque Germanorum ¹²¹ optime, nimium a recto secessisse videris. Neque id mirum. Nam dux Rotbertus ¹²² omnia sitiens, regique regnum immaniter invidens ¹²³, incautum te suasionibus illexit. Quid enim suasorie digesta non efficit oratio? Nimium inquam ab utrisque oberratum est. Sed jam tandem prior vobis redeat virtus. Summa utriusque ope, uterque nitatur, ut tu habeas regem tibi adprime commodum, et rex habeat te virum sese dignissimum. Nam te idem præstare gestit ¹²⁴ iis omnibus qui Germaniam ¹²⁵ inhabitare noscuntur. Ob hoc igitur animum ad meliora revoca. Dominum ¹²⁶ abjectum recipe, ut et tu ab eo extollendus excipiaris. »

24. Responsio ¹²⁷ *Heinrici* ¹²⁸ *ad* ¹²⁹ *metropolitanum Heriveum* ¹³⁰ *de Karolo.* — Ad hæc Heinricus ¹³¹: « Multa, inquit, me ab his debortantur, nisi tua, pater, egregie virtus, ad idem quodammodo pertrahat. Scio enim quam difficile et arduum sit, ei consilium dare, cum sua inconstantia, tum suorum invidia. Non est incognitum mihi, quantum pro eo domi militiæque pridem certaverim. Illud etiam notissimum constat, quantum circa me fide debita abusus sit. Id fortassis, pater, persuades, quod cum factum erit, fecisse penitebit. Sed quia de futuro nemo satis callidus, nemo satis prudens fit, licet sæpius prava **D** quam bona consilia proveniant, ferar quocumque jubes. Modestiamque meam, post tuam dignitatem

demittam, virtutem tuam expertus. Equidem decretum mihi fuerat, ingenio, consilio, armis ab eo recedere. » Persuasus itaque per metropolitanum, Henricus ¹³² regi deducitur, multoque ambitionis honore ante admittitur, ac ambo in amicitiam federantur.

25. Quibus gestis Hilduinus Tungrensium episcopus, cum iis qui ab rege defecerant conspirasse in ¹³³ regem insimulatus, regique infensus, ab eo insectabatur ¹³⁴. Cujus odii vis eo usque pervenit, ut Richerum Prumiensis monasterii abbatem promoveret, et Hilduinum abdicaret. (921.) At Richerus ab rege donatus, cum ab metropolitano Herimanno urgeretur, eo quod contra fas ab rege episcopatum suscepisset super eum qui tenebat, quique nulla culpæ confessione victus, nullo iudicio damnatus esset, regis **B** jussu Romam festinat; ac ibi Johanni papæ, et regis sententiam et sui negotii causam demonstrat. Papa in Hilduinum desertorem indignans, ab officio eum suspendit ac anathemate damnat; Richerum vero episcopum ordinat, ac suæ auctoritatis benedictione donat. Hæc dum sic agerentur, Hilduinus prosequitur, incassum apud papam plurimam querimoniam fundens, ac apud eum pro absolute admodum laborans. Quo conquerente, Richerus redit, ac sedem vacuam jussus ab rege ingreditur.

26. His ita sese habentibus rex ad interiores Belgicæ partes iter retorquet; ibique ob multas rerum quæ emergerant causas, regio decreto et metropolitani jussu, sinodus (72) apud Trosleium habenda indicitur. Cui sinodo dominus Heriveus præsedet, rege quoque ibidem præsidente. Ubi quamplurimis quæ utillima visa sunt determinatis, regis interventu et omnium episcoporum qui sinodo interfuere consensu dominus Heriveus metropolitanus Erlebaldu prædictum Castricensium comitem a vinculo excommunicationis ¹³⁵ absolvit. Ibi etiam Rodulfo Laudunensium episcopo defuncto, Adelelmum ejusdem urbis thesaurarium multo episcoporum consensu ab rege donatum sollempniter ordinat.

27. His prospere et utiliter gestis, rex superiora Belgicæ repetit, aliqua suorum ibi ordinaturus. In Richuinum comitem fertur, eo quod et ipse desertor, Rotberti partes tuebatur. Ejus ergo oppidis obsidionem adhibet, vehementi expugnatione infestans. At ille equitatum intolerabilem advertens, jure obsidum victus ad regem redit. Rex victum excipiens, animum ab ira mitigat ¹³⁶ ac eum in gratiam resumit.

28. Dum hæc gerebantur, Rotbertus Celticæ Gal-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ at remorum metropolitani herivei consilio usus gislebertum qui in belgica omnibus potior erat per legatos accersit. Hic enim ab Henrico persuasus cum aliis nonnullis ab rege discesserat. Et accersitus cum multo honore ante regem admittitur *ita primo auctor quibus immutatis multa profusorem historiam prima manu scripsit.*

¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ s.

liæ dux piratas acriter impetebat. Irruperant enim A duce Rollone filio Catilli intra Neustriam repentini. Jamque Ligerim classe transmiserant, ac finibus illius indemnes potiebantur. Ibant passim palantes, atque cum vehementibus manubiis ad classem sese referebant. Dux vero ex tota Neustria copias collegerat; plures quoque ex Aquitania accersiverat. Aderant etiam ab rege missæ quatuor cohortes ex Belgica, quibus et Richuinus prædictus præerat. Aquitanorum vero legiones Dalmatius curabat. Neustrios vero ipse dux Rotbertus disponebat. Sicque totus ducis exercitus in quadraginta milibus equitum consistebat. Dalmatium ergo cum Aquitanis in prima fronte constituit; dein Belgas ¹³¹, at Neustrios subsidiis locat. Ipse etiam dux legiones circumiens præcipuos quosque nomine vocans hortatur, ut suæ virtutis ac nobilitatis plurimum meminerint; pro patria, pro vita, pro libertate certandum asserens. De morte non sollicitandum cum ea omnibus incerta sit. Si vero fugiant, eis nihil ab hostibus esse relinquendum. His et aliis quam plurimis, militum animos incendebat. Quibus dictis dux in locum ubi prælium erat gerendum, instructos ordines deducit.

29. Nec minus et hostium exercitus contra hos rem militarem multa audacia ordinabant. Quorum exercitus in quinquaginta milibus armatorum consistens, ordinatim obvientibus procedit. Rotbertus dux viam belli maximam imminere advertens, cum mille robustis ex Neustria, Dalmatio in prima fronte sese assotiat. Procedit itaque cum Dalmatio et Aquitanis ¹³². At piratarum legiones longo sese ordine protenderant ¹³³ ipsumque ordinem ad hostes excipiendos curvaverant scemate lunæ quæ in augmento ¹³⁴ est, ut dum multo fervore hostes ruerent, exercitus circulatione exciperentur. Sic etiam ab iis qui in cornu utroque persistentur, a tergo appetiti, more pecudum sternerentur.

30. His ergo in utraque parte paratis, uterque exercitus ¹³⁵ signis collatis congregitur. Rotbertus cum Neustriis, Dalmatius cum Aquitanis legiones piratarum penetrant, statimque ab iis qui in cornibus erant, a tergo impetuntur. Mox quoque et ¹³⁶ Belgæ improvisi prosequuntur, atque piratas qui a tergo suos premebant, immani cede sternunt ¹³⁷. Neustrii quoque atrocissime instant. In qua commixtione, cum Aquitani piratis circumdati, multo conamine eos quos impellebant in fugam cogerent, ii qui in cornibus perstiterant, a Belgis hinc premebantur, inde vero ab Aquitanis conversis letaliter urgebantur. Superati itaque arma deponunt, ac multis clamoribus pro vita supplicant. Rotbertus itaque

A tantæ cædi parcere petit, ac instat ut eruantur. Vix quoque ab cæde quievit exercitus, multo prosperioris fortunæ incitatus successu. Sedato vero tumultu, qui inter eos potiores videbantur, a duce capti sunt, reliqui vero sub jure obsidum ad classem redire permittuntur.

31. Patrata ergo victoria, exercituque soluto, Rotbertus captos Parisii deponit. Hos percunctans ¹³⁸ an christiani ¹³⁹ essent, nullum eorum ¹⁴⁰ quicquam religionis ¹⁴¹ hujusmodi ¹⁴² attigisse ¹⁴³ comperit. Misso itaque ad ¹⁴⁴ eos instruendos ¹⁴⁵ reverendo presbitero ¹⁴⁶ et monacho Martino ¹⁴⁷, ad fidem Christi conversi sunt. Qui ¹⁴⁸ vero ad classem ¹⁴⁹ redierant, alii ¹⁵⁰ eorum christiani ¹⁵¹, alii pagani ¹⁵² mixtim inventi sunt. Et hi quoque per prædictum virum instructi, receptis a duce obsidibus ¹⁵³ quos dederant, ad salutaria sacramenta deducti sunt.

32. Et cum de baptisterio ageretur, Wittoni Rhodensium metropolitano cis ¹⁵⁴ prædicandum a duce committitur. Witto vero non se solo contentus, Heriveo Remensi epistolam dirigit, per quam ab eo querit quo ordine, qua ratione, gens ante perfida æcclesiæ sotianda sit. Heriveus vero metropolitanus multa diligentia hæc disponere cupiens, conventum episcoporum fieri jubet, ut multorum rationibus res idonee distribueretur.

33. Et die constituta, sinodus habita est. In qua primum de pace et religione sanctæ Dei æcclesiæ, statuque regni Francorum salubriter ac competenter tractatum est, post vero de piratarum mitigatione atque conversione uberrime agitatum. Decretum quoque de eodem ab ipsa Divinitate rationem quærendam, jejunandum etiam ab omnibus triduo. Domno vero papæ id esse suggerendum, ut invocata per jejunium Divinitate, et domno papa humiliter consulto, efficacius res ordinaretur. Revolutis itaque patrum decretis, reverendus metropolitanus Heriveus 24 capitula in volumine ordinavit, rationabiliter ac utiliter digesta, et qualiter rudes in fide habendi sunt continentia. Quæ omnia venerabili Rodomensi Wittoni delegavit. Ille vero excipiens, utiliter ¹⁵⁵ sumptum negotium consummavit.

34. Hac (73) etiam tempestate Ragenerus, vir consularibus ¹⁵⁶ et nobilis cognomento Collo-longus, cujus etiam obitus multam rei publicæ in Belgica intulit labem, communi corporis validudine tactus et oppressus, finem vitæ apud Marsnam palatium accepit. Cujus exequiis Karolus rex interfuisse dicitur, ac oculos lacrimis suffusus dixisse: *O iniquiens ex alto humilem, ex amplo artissimum!* altero personam, altero monumentum significans. Per-

VARIÆ LECTIONES.

¹³¹ b. duce gisleberto ordinat. inde n. 1. ¹³² a. frontibus maforto signatis. At 1. ¹³³ n. 1.

actisque exsequiis, Gisleberto ejus filio, jam facto juveni, paternum honorem, coram principibus qui confluerant liberalissime accommodat.

35. Hic cum esset clarissimo genere inclitus, et Heinrici Saxoniae ducis filiae Gerbergæ conjugio nimium felix, in nimiam præ insolentia temeritatem præceps ferebatur; in disciplina militari ex audacia nimius, adeo ut quodcumque invincibile, appetere non metueret; corpore mediocri et denso, duroque membrorum robore, cervice inflexibili, oculis infestis atque inquietis, sicque mobilibus ut eorum color nemini ad plenum innotuerit; pedibus omnino impatientibus; mente levi. Oratio ejus, ambigua ratione consistens, interrogatio fallens, responsio anceps; orationis partes, raro dilucidæ sibi cohærebant; suis adeo profusus, aliena enormiter sitiens; majoribus ac sibi æqualibus coram favens, occulte vero invidens; rerum confusione ac mutua dissidentium insectatione plurimum gaudens.

36. Talis itaque in regem nimia animositate ferebatur. Meditabatur quoque regis abjectionem admodum, ac plurimum id pertractabat apud eos qui in Belgica potiores videbantur, non quidem Rotberto, sed sibi regnum affectans; sua quoque principibus pene omnia distribuens. Et majores quidem prædiis et ædibus egregiis inclite donabat, mediocres autem auri et argenti talentis efficaciter illiciebat. Fit itaque multorum ex Belgica cum eo consensus. Sed hoc satis improvide ac inconsulte. Nam licet ob magna beneficia comparatos sibi attraxisset, non tamen ex jurejurando ad patrandum facinus sibi annexuit. Leviter ergo attracti, leviter post dissociati fuere.

37. Nam cum Karolus hoc audito a Celtica cum exercitui rediret, Belgis quoque bellum inferre pararet, Belgæ mox non in aperto cum Gisleberto resistere nisi sunt, sed oppidis ac municipiis sese recludent. Rex vero singulis qui ab se defecerant legatos dirigit, per quos significabat sese regali atque solemnique donatione largiturum quicquid eis ab Gisleberto prædiorum et ædium collatum est, sese quoque contra Gislebertum pro eis certaturum, si is eis ex collatis beneficiis quicquam repetere velit. Quo capti, mox jure sacramenti ad regem redeunt, habitisque rationibus quicquid beneficiorum ab Gisleberto eis collatum fuit, regali largitate firmissime unicuique donatur. Unde et a Gisleberto recedentes, regi constantissime resociantur, ac cum eo in Gislebertum feruntur.

38. Gislebertus vero in oppido Harbure (74), quod hinc Mosa et inde Gullo fluviis vallatur, a fronte

A vero immani hiato, multoque horrore veprum defensum est, cum paucis claudebatur. Huc rex cum exercitu properat, locatque obsidionem, hinc et inde navalem, a fronte vero equestrem. In cujus expugnatione cum persisteret, Gislebertus navali fuga dilabatur. Oppidani vero capti, in regis deveniunt jussionem. Gislebertus autem cum duobus clientulis, paterna hereditate privatus, Rhenum exulaturus pertransit. Ibi per annos aliquot apud Heinricum socerum deceptus exulat. Evolutum autem aliquot annorum tempore, Heinricus apud regem suaviorie agit, ut Gislebertus revocaretur, ac in regis gratiam resumeretur, ea vero rerum conditione, ut regis sententia ex collatis beneficiis intemerata, Gislebertus ea tantum regali clementia reciperet, quorum possessores per tot sui exilii tempora jam obierant.

39. (922.) Ab exilio itaque revocatus, regis gratiam per Heinricum meretur, ea tamen ut dictum est conditione, ut a beneficiis quæ insolenter diduxerat, quandiu possessores viverent careat; ea vero quorum possessores per annos aliquot obierant, regis miseratione repetat. Recipit itaque quæ a defunctis quidem derelicta vacabant, maximam suarum rerum partem, Trajectum, Juppilam, Harstadium, Marsnam, Littam (75), Capræmontem. Quibus habitis, Karolus rex in Celticam redit, Nortmannis qui extremos Galliarum fines locis maritimis infestabant, copias inferre parans. Heinrico vero trans Rhenum contra Sarmatas profecto, Gislebertus per suos immaniter vexabat et atterebat eos qui ab rege sua data obtinebant. Alios clandestina invasione enecans, alios incessanter ut sua relinquunt adurgens, tandem evincit, suisque omnibus potitur, truculentius exinde in regem machinans. Socerum itaque adit, eique ab rege dissuadet, Celticam solam regi posse sufficere asserens, Belgicam vero atque Germaniam rege alio plurimum indigere. Unde et, ut ipse in regnum coronari non abnueret, multis suasionibus permovebat. Heinricus vero cum nefanda euna suadere adverteret, dictis suadentis admodum restitit, et ut quiesceret ab illicitis, multis amplificationibus agitabat.

40. Et Gislebertus quidem cum apud socerum non proficeret, ut regnum sibi parare posset, in Celticam secedit ac transit in Neustriam; sicque cum Rotberto duce de eodem negotio consilium confert, suadens ei de regni susceptione, ac Karoli abjectione. Exultat tyrannus, et tyranno absque mora favet. Deliberant itaque ambo, et post pro perpetrandis fidem sacramento confirmant.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴³ matrimonio. ¹⁴⁴ munitionibus. ¹⁴⁵ C. eodem tempore murum dilansus fluvium enatando.

41. Tempore vero constituto, cum rex Tungros A redisset, ibique privatus resideret, urbem Suessonicam Rotbertus ingreditur. Apud quem ex tota Celtica primates collecti, qua ratione regem abjiciant, constantissime consultant. Nec defuit Gislebertus ab Belgica, qui mox absque deliberatione Rotbertum regem creandum perstrepebat. Communi ergo omnium qui aderant decreto, Rotbertus eligitur (*Jun.* 29); ac multo ambitionis elatu Remos deductus in basilica sancti Remigii rex creatur. A cuius coronatione peracto triduo, Heriveus Remorum metropolitanius diutina egritudine vexatus, interiit (*Jun.* 2). Qui si eodem tempore valuisset, tanto facinori oportunitas non patuisset. Cui etiam mox succedit donatus ab Rotberto ¹⁸⁰ Sculfus, qui tunc urbis ejusdem officio fungebatur ¹⁸¹ archidiaconatus; vir strenuus ¹⁸² multaque rerum scientia inclitus.

42. (923.) Interea Karolus a Gallis præter paucissimos Belgarum ¹⁸³ desertum sese comperiens, apud præcipuos eorum qui a se non defecerant, plurimam de suo infortunio agitabat querelam. Miseriorem sese inquiens si hac urgeatur calamitate, quam si oculos claudat suprema morte, cum illa dolores augeant, ista demantur ¹⁸⁴. Carius quoque sibi ferro occidi, quam regno a pervasore privari. Post regni enim privationem, solummodo superesse in exilium deportationem. In quo etiam ab iis quos summo semper habuit amore, apud quos diutius conversatus sit, quibus quoque nihil umquam mali molitus fuerit, debere sese suffragia accipere memorabat.

43. Ad hæc sui: « Pernitiosum, est inquit, o rex juratis a domino deficere, sceleratissimum vero contra dominum stare. Si de desertore ac transfugis agitur, horumque nominum si advertatur interpretatio, quicquid moliti sunt, præter jus est et equum. Unde et sine dubio si pugnae necessitas eos adurgeat, divinitatis ultionem non evadent. Id vero certissime noveris, nullo modo regnum a te repetendum, nisi bello ipsum aggrediaris tyrannum. Regnum ereptum non irrumpes nisi ferro viam vio-

VARIÆ LECTIONES.

hæc Gislebertus in Belgicam redit muncipia militibus copiis sufficientibus implens, in regem omnia ordinans; sicubi rudera aditum faciebant, firmioribus claustris reedificans. Ratus vero milites a sese deficere posse, si jurejurando sibi eos non annexerit, fidem ab omnibus eorum jurejurando sed et ob-sides quos vult accipit, eosque in oppido Harburc quod pene inexpugnabile videbatur deputatos recludit, in regem omnia palam ordinans. [His rex permotus *delet.*] Nec minus [ea socio *del.*] id optinuit, ut quæcumque ipse in regem machinaretur, ea socio injuriæ non essent, maxime ob id quod Sarmatarum infestatione ipse admodum pressus, alienis negotiis utiliter interesse non posset. His ergo rex in Celtica permotus, Belgicam impetit. At Gislebertus utpote qui fidem abruperat, ad regem non solum venire contempsit, verum pecuniis atque rerum pollicitationibus ab rege quoscumque poterat subtrahebat. Et rex quidem cum patienter hæc ad tempus toleranda non ignoraret, Tungris cum iis qui secum ex Celtica advenerant absque tumultu residebat; lenius fieri asserens quicquid per patientiam toleratur: ad odium quoque sese esse hostium recognoscens, cum a Rotherto hinc in Celtica, ab Gisleberto vero inde in Belgica urgeretur. Et Rotbertus quidem de regis abjectione suique provectione adeo laborabat, idque apud principes sic obtinuit,

lenter aperias. Et quia jam nunc res pugnam suadet, sacramento fides adhibenda est, ut nobis juratis, res in ambiguo non sit. Dein saltem quinquaginta eligendi sunt, qui certissime tyrannum appetant, vimque ei inferant, ut cum belli violentia alios in alios exagitaverit, isti tyranno tantum laborent, inventumque transfigant. Quid enim prodierit omnes interfici, et malorum causam reservari? Et decreto communi in Rotbertum conjurant.

44. Mox quoque et regio jussu accersuntur ex Belgica, quicumque ab rege non defecisse videbantur. Quorum collectorum numerus, ut fertur, vix in decem ¹⁸⁵ milibus putabatur. Et tamen in quantum perspicere valuit, nullus militiæ ¹⁸⁶ ineptus admittendus est. Omnes corpore valentes, et non inertes pugnae. Omnes quoque in tyrannum unanimes. His rex circumseptus, per Condruicium Hasbaniumque procedit in hostem. Ereptumque regnum irrumpens, sedem regiam Atiniacum pridem suam ingreditur. Ibi quoque aliquantisper reparato exercitu, in adversarium fertur ¹⁸⁷.

45. Factus vero tyranno proprior, exercitum ad congressum ordinat, sex milia robustorum præmittens. Quibus etiam virum consularem ¹⁸⁸ (76) nomine Fulbertum ducem constituit (*Jun.* 15). Se ipsum vero quatuor ¹⁸⁹ milibus circumseptum, labentibus primis subventurum deputat. Postquam autem per singulas legiones discurrens, præcipuos quosque ¹⁹⁰ multum diuque ad vim belli hortatus est, instructos C ordines plurimis suasionibus incitans, ad locum ubi congregiendum erat, deducit. Axonam vero fluvium transmeans, ad urbem Suessonicam tendit. Ibi etenim tyrannus copias collegerat. Cujus quoque exercitus in viginti milibus consistebat. Cum ergo Karolus rex bello prudentia intenderet, instinctu episcoporum aliorumque religiosorum virorum qui sibi assistebant actum est, ut ipse rex bellum non ingrederetur, ne forte in rerum confusione regalis stirps eo lapsu consumeretur. Id etiam duces et milites coegerunt. Ab omnibus ergo coactus, quatuor ¹⁹¹

milibus quibus ipse circumseptus incendebat, virum consularē ¹⁶⁸ Hagraldum præscit. Hortatur vero plurimum, ut Dei tantam auxilium implorent; nihil eis metuendum, nihil de victoria diffidendum memorans. Regni quoque pervasorem ¹⁶⁹ vix uno momento duraturum asserbat: « Cum inquit Deus hujusmodi abhominetur, et apud eum nullus superbix locus sit, quomodo stabit quem ipse non munit? quomodo resurget, quem ipse præcipitat ¹⁶⁸? » Et post hæc cum episcopis virisque religiosis qui aderant, montem loco oppositum conscendit, ubi etiam est basilica beatæ Genovefæ virginis dedicata, eventam belli inde experturus. Interea junctim procedit exercitus et magnanimus gradive in hostem accelerat. Procedit quoque tyrannus, animo non impar, at legionibus potior.

46. *Bellum inter Karolum et Rotbertum, ejusque fuga.* — Quibus utrinque visis comminus, cum maximo clamore utriusque exercitus signis infestis concurrunt. Congressique innumeri hinc inde corruunt. Et Rotbertus quidem rex cum in certamine ignotus esset, et hinc inde feriendo toto campo fureret, a conjuratis conspectus, an ipse esset interrogatur. At ille intrepidus, mox barbam obvelatam detegit ¹⁶⁸, seseque esse monstrat ¹⁶⁸, multa vi in Fulbertum comitem ferrum vibrans. Ille vero letali ictu accepto ¹⁶⁷, ab eo in dextram obliquatur. Et sic per lorixæ manicam lancea eum in latere gravissimo ictu sauciat, necnon et per epar atque pulmonem et sinistri lateris ypodendrium ferrum usque in clipeum transigit ¹⁶⁸, et circumseptus ab aliis, septem lanceis confossus præcipitatus corruit, dirigitque; multoque Fulbertus mox exhaustus sanguine et intercertans, mortuus cecidit. Interempto vero Rotberto, tanta vi cædis uterque deseivit exercitus, ut in parte ejus ¹⁶⁹ undecim milia, in parte vero Karoli septem milia centum duodeviginti a Flodoardo presbitero ferro interiisse descriptum sit (77). Et jam quidem Karoli victoria videbatur, eo quod tyranno occiso, qui illius fuerant in fugam ferebantur; cum ecce Hugo Rotberti filius vix adhuc pubescens in prælium ab Heriberto deducitur, succurritque labentibus. Et licet cum copiis advenerit, tamen utpote qui patre ¹⁷⁰, amisso omnes suspectos habebat, nulloque duce fretus erat, a belli violentia quievit. Illud tantum memorabile fuisse refertur ¹⁷¹, quod nullo resistente locum belli occupavit, et aliquantisper in eo stetit, acsi manubias hostium direpturus. Unde et sibi victor videbatur ¹⁷². Karolus vero ob necem tyranni victoria potiri sese puta-

bat. Quapropter et anceps victoria fuit, cum Celtæ ¹⁷³ desertores regem extinctum amiserint, Karolus vero nihil spoliolum attigerit. Neutrum ¹⁷⁴ illorum spolia diripiisse ¹⁷⁴ contigit ¹⁷⁴. Cujus rei oportunitas ¹⁷⁴ cum Karolo ¹⁷⁴ non defuisset, ¹⁷⁴ nulla tamen ¹⁷⁴ ductus cupiditate ¹⁷⁴ rem penitus ¹⁷⁴ vitavit. Nam transfugis ¹⁷⁶ plurimum diffidens, utpote qui maximam exercitus partem amiserat, mox iter sine spoliis in Belgicam ¹⁷⁷ retorsit, post ¹⁷⁸ truculentius redire disponens (922). Hac tempestate terræ motus in pago Camaracensi factus est, ex quo domus nonnullæ subversæ sunt. Unde et rerum calamitas adverti potuit, cum regni princeps præter jus captus, et in carcerem usque in diem vitæ suæ supremum detrusus sit. Nam cum rem militarem disponeret, et exercitum copiosorem Gallis inferre pararet, Gallisque inde timor multus incuteretur, mitiore animo ferebantur. Quod Karolus rex subintelligens, per legatos revocare eos nitebatur, multisque rationibus eis id suadere querebat. Nortmannis quoque usque ad effectum suasit, adeo ut regi fidem spondere, eique ut juberet militare vellent. Qui cum regi militaturi occurrere pararent, a Gallis intercurrentibus inhibiti sunt. Unde et eorum suppetiis rex privatus est.

47. *Rodulfi ¹⁷⁹ regis promotio ¹⁷⁹ ac Karoli ¹⁷⁹ captio.* — Galli a pertinacia nullatenus quiescentes, Rodulfum Richardi Burgundionis filium accitum, apud urbem Suessionicam, eo licet satis reclamante, regem sibi præfecerunt (*Jul.* 13), virum strenuum, ac litteris liberalibus non mediocriter instructum. Quod Heribertus tantorum malorum incensor sese velle dissimulans, Karolum regem per legatos accersit, tantis flagitiis se reniti voluisse mandans, sed conjuratorum a multitudine vehementissime suppressum; tunc nullum consilii locum patuisse, nunc vero remedii partem optimam sese reperisse. Unde et maturius accedat, quo ei ipse obvenire valeat; cum paucis tamen, ne si cum multis adveniant, dissidentium animositate in bellum cogantur. Et pro itineris securitate si sibi placeat, ab ipsis legatis jurisjurandi fidem accipiat. Rex horum credulus, ab legatis jusjurandum pro fide accepit, ac sine suorum deliberatione proditori obvenire non distulit. Et proditor dolos dissimulans, cum paucis æque obvenit. Datisque oculis excepti, familiaribus colloquiis cousi sunt. Et inter loquendum cohortem armatorum ad abditi evocat, regique incauto inducit. Qui multitudini reniti non valens, a cohorte captus est; aliquibus cum eo captis, quibusdam etiam in-

VARIÆ LECTIONES

¹⁶⁸ u. c. *codex.* ¹⁶⁹ tyrannum 1. ¹⁶⁸ non erigit 1. ¹⁶⁸ a lorica extraxit 1. ¹⁶⁸ monstravit 1. ¹⁶⁷ vero

teremptis, reliquis quoque fugatis. Ductusque Peronam, carcerali custodiæ deputatur. Germani (78) rege amisso, in diversa feruntur. Quorum alii de reditu domini elaborant, alii vero a spe dejecti, Rodulfo regi favent, nec tamen in ejus fidem penitus concedunt. Quorum priores expectatione diutina domini libertatem opperientes, Heribertum proditorem de fidei violatione sepe convenerunt, ac inde plurimum apud male conscios conquesti sunt. Quibus persuadere non valentes, de perjurii reatu nihil ruboris incusserunt, cum ira Dei eis immineret.

48. (934.) *Exactio* ¹⁸⁰ *pecuniæ* ¹⁸⁰ *publicæ* ¹⁸⁰ *piratis dandæ*. — Hæc dum agerentur, pyratæ ¹⁸¹ Gallias irruerunt, pecudum armentorumque abductione, multarumque opum exhausti, cum plurimorum captivitate terram depopulantes. Quorum impetum rex dolens, suorum usus consilio exactionem pecuniæ collatiæ fieri exactoribus indixit, quæ hostibus in pacis pacto conferretur. Et collata, ad votum commune paciscuntur, atque in sua concedunt. Rex vero licet merens ad alia se contulit. Exercitum itaque in Aquitanian. adversus ejus principem Vilelmum parat, eo quod subdi sibi contempneret. Et tempore oportuno cum exercitu super Ligerim affuit. At Wilelmus militum copiam non patiens, obruenti per legatos occurrit ¹⁸², illisque fluvio interfluente, in legatorum suasionibus dies tota consumpta est. Tandem die altera fidem utriusque pacti, a se discesserunt.

49. (925.) *Congressus* ¹⁸³ *Rodulfi* ¹⁸³ *regis cum piratis* ¹⁸³, *eorumque fusio* ¹⁸³. — Rex inde regressus, febre acuta apud urbem Senonicam corripitur. Qui cum die critica convalesceret, vi recidiva rursus opprimitur. Ac de salute desperans, Remos ad sanctum Remigium sese deferri fecit. Cui dona plurima largitus, elapso mense utiliter convaleuit, urbemque Suessonicam alia curaturus expetiit. Ubi cum apud principes rem publicam consuleret, legati adsistunt, qui pyratas ¹⁸⁴ fide violata interiores Burgundiæ ¹⁸⁴ partes irupisse asserunt; congressosque cum Manasse ac Varnero comitibus, Jozselmo atque Ansegiso episcopis, adeo defecisse, ut eorum 960 apud montem Calaum sternerentur, nonnulli capti tenerentur; reliqua vero minorum manus; lapsa profugio sit; Warnerus vero equo occiso, quo vectus ferebatur, decem vulneribus perfossus interierit. His rex motus, diem alteram in partibus deliberationis totam consumpsit. Et die tertia, edicto regio tirones ex citeriori Gallia intra dies quindecim collegit. Collectosque

A cum aliquot magnatibus super fluvium Sequanam adversariis inducit. At pyratæ ¹⁸⁵ renisuri obvientes, a Gallis in sua castra redire coacti sunt. Galli fugientes insecuti, castris ignem inmittunt, congressique vehementi conamine, victos sternunt. At alii fuga pedestri, alii profugio navali elapsi sunt, alii cum castris succensi, alii ferro ad tria milia interfecti sunt. Quos (79) vero fuga exagitavit, post collecti quodam suo oppido secus mare sito collecti sunt. Cui etiam Angæ nomen erat.

50. *Rollonis pyratæ interitus suorumque ruina*. — Quorum princeps Rollo sufficientibus copiis oppidum implens, bello sese manifeste paravit. Rex inde digressus, exercitum provocanti infert, congredi non differens. Oppidum aggressus est. Et obsidione disposita, vallum quo cingebatur, irrumpt. Atque sic tirones peribolum (80) conscendentes, adversarios pervadunt. Oppidoque potiti ¹⁸⁷, mares omnes trucidant. Feminis intactis parcunt. Oppidum diruunt atque comburunt. Cujus incendiis aere densato ac denigrato, in tetra caligine nonnulli evadentes, fluitimam ¹⁸⁸ quandam occupant insulam. Quos sine dilatione exercitus aggressus appetit, ac navali pugna victos opprimit. Piratæ vitæ spem amittentes, alii sese fluctibus immergunt ac enecantur, alii enatantes ab observatoribus jugulati sunt, alii nimia formidine tacti telis propriis sese appetunt. Et sic omnibus adeptis prædaque direpta non molica, rex Belvacum rediit, ibique resedit.

51. (926.) *Item piratarum* ¹⁸⁹ *interitus* ¹⁸⁹. — Inde audito Atrabatensium regionem a piratis aliis vexari, assumpto exercitu ab his qui loca maritima incolebant, repentinus in eos fertur. Piratæ comminus congredi non ferentes, ab exercitu cedere coacti sunt. Ac coartati, saltu quodam vitam tueri nitentur. At exercitus circumquaque eos obsidens, adeo urgebat. Illi vero noctu eruptione facta, in castra regis feruntur. Et circumvallante exercitu penitus inclusi, miserabili fortunæ succubere. Octo namque eorum milia (81), ibi cesa referuntur. Quo tumultu rex inter humeros ¹⁹⁰ sauciatus, Hildegaudus vero, clarissimi generis comes, interemptus est; aliique nonnulli nec tamen aliquo nomine clari. Rex victoria potitus, Laudunum rediit.

52. (927.) *Lunæ defectio* ¹⁹¹. — Tunc etiam luna quartadecima terræ objectu obscurata, visibus intuentium deficit. Acies quoque igneæ Remis in celo visæ sunt. Quibus præsagientibus signis, febrium ac tussicularum morbus e vestigio irrepsit. Unde nonnulli lætaliter affecti, occubere. Cum his quoque et

VARIAE LECTIONES.

¹⁸⁰ K. e. e. p. coniet. ¹⁸¹ normanni 4. ¹⁸² e. dolose tamen 4. ¹⁸³ Co. R. e. p. coniet. ¹⁸⁴ norman-

litium tumultuatio inter regem ac Heribertum qui Karolum sub custodia detinebat, non modica subsecuta atque exagitata ¹⁹⁴ est, eo quod Heribertus ab rege nimia expetebat, rex vero utpote insatiabili, nihil accommodabat.

53. *Karolus ¹⁹³ liberatur ¹⁹³ ab Heriberto ¹⁹³.* — Regi ergo minus Heribertus intendens, Karolum regem a carcere ductum in pagum Veromandensem deduxit, non ut regno fidelis eum restitueret, at ut ex ejus educatione aliquam suspectis formidinem incuteret. Nortmannis itaque accersitis atque apud oppidum Augam collectis, eum ¹⁹⁴ deducit; ibique filius Rollonis pyratae, de cujus interfectione jam relatam est, regis manibus sese militaturum committit, fidemque spondet, ac sacramento firmat.

54. (928.) *Sententia ¹⁹⁵ papae in ¹⁹⁵ Rodulfum ¹⁹⁵ petita ab Heriberto ¹⁹⁵ rejecta ¹⁹⁵.* — Exinde Heribertus Rodulfo regi invidens, admodum insidiabatur. Unde et cum Karolo Remos deveniens, pro eo Romam legatos dirigit, ac Johanni papae epistolam mittit, per quam significabat, contra Karolum nec sese conjurasse, nec conjugationis conscium fuisse, conjugatis tantum invitum cessisse. Unde et se velle plurimum, ut Karolus regno restitueretur, qui innocens sine causa abjectus sit. Nec solum se in hac esse sententia, at optimorum quosque ¹⁹⁶ praeter hos qui donis multiplicibus corrupti sint ¹⁹⁷. Quapropter et ipse auctoritate apostolica regno restitui regem abjectum jubeat; quicumque ejus praeepto refragari nisus fuerit, anathemate perpetuae maledictionis condemnaret; ac pro hac re episcopis atque principibus Galliarum et Germaniae epistolam dirigat, continentem et honorum benedictionem, et contradictorum maledictionem. Legati ergo Romam properant negotium ¹⁹⁸ peracturi, sed consumpto itineris labore, nihil mandatorum peragunt. Namque a praefecto captus papa, eo quod a se plurimum dissideret, ab eo carcerali custodia detinebatur. Unde et sine legationis effectu digressi, in Gallias remearunt. Heribertus vero ad alia sese conferens, apud Hugonem ¹⁹⁹ Roberti filium de fide inter sese habenda adeo satagebat. Quem et suasionibus efficaciter allicuit, ac fide pacti sibi annexuit. Hugonis itaque efficacitatem persuasus, ad Rodulfum redit, eique reconciliatus aliquandiu hesit. Cujus in multa gratia susceptus, ut se fidelitatis exsecutorem monstraret, Karolum mox Peronae in carcerem retrusit.

55. *Heribertus ²⁰⁰ a rege ²⁰⁰ Remense ²⁰⁰ episcopium accepit ²⁰⁰.* — Unde et ab rege donari petens, episcopium Remense sub optentu filii sui adhuc pueri ab eo accepit. Nam et tunc hac vita divae ²⁰¹ memoriae Seulfus metropolitanus decesserat. At quia aetas tenerior puerum sacris officiis prohibebat, Odel-

rico cuidam, ab Aquensi episcopo pyratarum insectatione pulso, pro eo ministrare concessum est. Cui etiam abbatiam sancti Timothei martiris ad usus proprios attribuit, et insuper canonicorum victum simul impertivit. Rodulfus interea rex quanta foret aequitas suae vitae demonstrare cupiens, ad Karolum ubi servabatur accessit. Apud quem multa de ejus miseriis conquestus, sermoni multiplici si offenderat suppliciter veniam postulabat. Et quoniam suscepti regiminis apicem penitus amittere non valebat, quod ratio conferebat ei restituit, sedes videlicet regias hoc est Attiniacum et Pontionem; sicque Suessionum remeavit.

56. *Karoli obitus.* — Karolus post haec tedio et angore deficiens, in machronosiam decidit. Humoribusque noxiis vexatus, post multum languorem vita privatus est (929, Oct. 7). Rodulfus vero rex, pyratas Galliam Aquitanicam irrupisse per legatos comperiens, eamque hostiliter debacchantes infestasse, vim inferre cogitabat.

57. *Regis ²⁰² ac pyratarum ²⁰² confictio ²⁰², eorumque fusio ²⁰².* — Edicto ergo regio omnibus qui de militari ordine valebant, accitis ex Gallia Celtica, cum multis Belgarum, duodecim cohortes ordinat. Cum quibus iter arripiens, usque Lemovicas procedit. Ibi legiones dispositis, cum pyratae regium aequitatum non sustinentes, profugio eripi niterentur, ab Aquitanorum legione repulsi sunt. Rex vero cum cohortibus prosectus, gravi cede pene omnes fudit, paucis fuga lapsis. Suorum vero nonnulli sauciati, ex vulnere convalescere; aliqui etiam interfecti. Itaque factum est, ut Aquitani gratias regi reddentes, multa ei benivolentia subdi voluerint, ac jure sacramento in fidem firmissimam concesserint. Quibus utiliter patris, rex exercitum reduxit, procinctumque solvit.

58. *Heriberti et ²⁰³ Hugonis dissensio.* — Dum haec gererentur, inter Hugonem ²⁰³ et Heribertum de praelaturae dignitate lites agitantur. Effertaque sese praedis et incendiis graviter afficiunt. Rex in Heribertum indignans, eo quod perfidiae promptum esse cognosceret, Hugonis ²⁰⁴ partibus ²⁰⁵ stabat ²⁰⁵ unde ²⁰⁵ et Heriberti ²⁰⁵ oppidum ²⁰⁶ Donincum nomine, Hugone ascito aggressus expugnat, ac captum diruit. Nec minus et Atrabatum obsidione adhibita cepit, civesque victos, ac juratos sibi annexuit. Rex inde digressus (931), cum quietum sese arbitraretur, Heribertus Germanis qui Rheni litora incolunt ductis, in regem fertur, ac execrabili furore incendia rapinasque exercuit. Insuper et Hugonis oppidum quod secus torrentem Vitulam situm Braina dicitur, occupat, cepit, ac diruit.

59. *Heriberti praeparatio ²⁰⁷ contra ²⁰⁷ regem.* —

Hujus vero contumeliæ causam rex se constituisse intelligens, ejus potentiam minuere quærebat. Remensibus ergo civibus legatos mittit, ac ut pontificem eligant præcipit. Quod etiam ni faciant, alium præter eorum velle, eis sese impositurum mandat. At cives, regis legationis mandatum excipientes, quid ipsi inde velint ac sentiant, per suos legatos referunt; sese videlicet regio jussu Heriberti filium licet adhuc puerum suscepisse, atque pontificem elegisse, inde etiam fidem ei jam factam accommodasse; quapropter impossibile esse, ut fide inviolata, ab eo sic deficere possint. Rex partibus Heriberti cives favere intelligens, collecto exercitu, urbem repentinus aggreditur. Ingredique prohibitus, obsidionem applicat, ac urbanos resistentes fervidus adurget. Qui multa expugnatione vexati, tertia tandem ebdomada portas victi et supplices aperuere.

60. *Oratio Rodulphi regis ad cives Remenses* ²⁰⁸ *pro se suatoria* ²⁰⁸. — Ingressusque urbem rex, post nonnulla disposita, collato cum suis consilio cives accersit ²⁰⁹. Coramque sic contionatus ait: « Quantum inquires cædis, quantum etiam rapinarum, res publica ²¹⁰ factione malorum nuper passa sit, optime ut puto nostis. Non enim fieri potuit, ut tot malis ubique grassantibus, intacti penitusque immunes relinqueremini. Nam cum vestra necessaria sepe direpta, sepe combusta sint, eorum calamitatem tolerastis. Et non solum publica exterius, at hic privata bona intrinsecus a sevissimo exactore Heriberto, cotidie imminuuntur. Uncle et vobis consulendum arbitror, ut pastorem vobis commodum conibentia communi eligatis, cum ille tyranni filius adhuc infantulus, vobis idoneus non sit, ac canonica auctoritas vacare ecclesiam pastore tanto tempore non permittat. Nec dedecoris quicquam in vos redundabit, cum militari violentia victos et captos, alia sequi necessitas vos adurgeat. Nec vos fateor tantum, quantum ego in hoc negotio oberravi. Itaque fecisse me penitet. Peniteat et vos vestrarum rerum dispendium peregrisse. Reducite in mentem, quanta vos calamitas affecerit. Considerate etiam, quanto secundarum rerum successu provehi possitis, si bono pastore regamini. »

61. *Electio Artoldi* ²¹¹. — Cives ab rege suasi, jussu regis concedunt. Artoldus itaque monachus rege jubente ex cænobio sancti Remigii omnium consensu mox assumptus, per impositionem manuum episcoporum tempore constituto regali donatione consecratur episcopus. Qui prudenter ac strenue omnia gerens, satis suis profuit, atque ex bene factis, omnium et maxime suorum benivolentiam habuit.

62. *Captio Bovonis* ²¹² *Catalaunici* ²¹² *episcopi Lau-*

a regis stipulatoribus captus, eoquod et ipse desertor ab rege defecerat, regi oblatu est. Qui apud regem, prodentibus sui facti conscis, convictus ²¹³, ergastulo mancipatur. Quo peracto, a pernicie Heriberti non desistens, Hugone ascito, cum octo milibus Laudunum appetit. Ubi cum Heribertus multa obsidione urgeretur, egrediendi locum ab rege postulat, eo quod copias militum ciborumque sufficientes non haberet. Quo ab rege obtento, cum suis ab urbe exivit; uxorem in arce quam exstruxerat relinquens, cum copiis sese subventurum in proximo ratus. Rex vacuum urbem ingressus, dolosque penitus advertens, arcem diuturna expugnatione vexat, eamque circumquaque vallat, ac omnem egrediendi aditum obcludit; pugnam diutina congressione adhibens. At tanto certamine vires resistentium impares, armis depositis cedunt, ac pro vita supplicant. Tyranni vero uxor simul victa, pro se petitura, ad regem cum suis properat, arcem reddens, ac egrediendi tantum locum petens. Rex vero feminam retinere dedignans, cum suis digredi permisit, ac arcem exinde cum urbe obtinuit.

63. (932.) *Interfectio Adelelmi comitis* ²¹⁴ *a quodam clerico* ²¹⁴ *episcopium Noviomense* ²¹⁴ *expetente* ²¹⁴ *seducto* ²¹⁴. — Ubi postquam urbi tuendæ necessaria ordinavit ²¹⁵, de episcopio etiam Noviomensi cui esset dandum deliberabat, cum tunc Ayrardus episcopus obisset. Nam Walbertus Corbeiensium abbas ei succedere petebatur, vir strenuus ac liberalis, et cui totius honesti decus admodum placuit. Nec minus et prædictæ urbis quidam clericus, ab rege sese fieri successorem postulabat, vir barbarus, manu atque audacia nimius, et cui solitum erat rerum alienarum surreptionibus lætari. Ille ab rege civibusque abjectus, cor ad dolos convertit. Adelelmum itaque Atrabatensium comitem, cujus casus memorem multis incussit, seducturus petit, ejus auxilium suppliciter petens, ac suum ²¹⁶ pollicens; sese ab rege contemptum penitus suppressens: « Si inquit per te episcopatus dignitate potiar, per me efficaciter comitatus honorem consequeris. Quod etiam sic fieri valebit, si nocturnus urbis muros conscendas, et me interius procurante, tuos introduces. Ego etiam cum pluribus adero. Collectique in agmine, urbem pervademus. Itaque fiet, ut cives aut capiamus, aut propulsemus. » Horum Adelelmus credulus, dictis suadentis favet. Scelus ergo attempturus, urbem nocturnus cum ingentibus copiis petit. Clericus nulli in urbe male credulus, facinus patrandum in loco opperiebatur. Quo Adelelmus accedens, ab eo cum suis exceptus est. Densatque in unum tubis ac clamore, atque armorum strepitu, in noctis caligine urbem exturbant. Unde cives exci-

in unum juncti, per urbem dispergi formidaverint. Unde et omnibus profugium patuit. Cives itaque abducti, a vicinis arma ac reliquas suppecias accipiunt, et die quinta magnanimes in urbem feruntur. Suburbani etiam feliciter subveniunt. Pugnam ergo promptissime adhibent. Adelelmus vero clericusque cum suis, acerrime renituntur. At vulgus qui in urbe remanserat, eisque fidem sacramento fecerat, fidem abrumpit, ac a tergo duriter eos cedit. Facti autem hostium medii, in æcclesiam fugere coacti sunt. Urbani vero ab interioribus recepti, Adelelmum ac clericum persequi non desistebant. Portisque æcclesiæ concisis, hostes appetunt, ac secus altare utrosque cum pluribus aliis crudeliter trucidaverunt. Urbemque possidentes, sua recepere. Quibus patris, ac legali repurgio æcclesia emundata, Walbertus Corbeiensis monachus et abbas, ab rege donatus, per metropolitanum Artoldum Noviomensium consecratur episcopus.

64. *Aquitaniæ*²¹⁷ atque *Vasconiæ*²¹⁷ principes²¹⁷ regi Roberto militaturi²¹⁷ occurrunt²¹⁷. — Interea Gothorum principes Ragenmundus et Ermingaudus super Ligerim fluvium regi obvienti militatum

occurrunt, ejusque manibus suas inserunt. Militiam spondent, ac inde fidem prout rex jubet concedunt. Rex inde digressus, in Aquitaniam exteriora se contulit. Quo etiam et Lupus Acinarius Vasco, qui equum ferebatur habere annorum plus quam centum et adhuc toto corpore validissimum, regi militaturus occurrit, ac provinciam procuracione reddita, rex liberaliter reddidit, atque a se principari concessit.

65. (954.) *Turma malorum*²¹⁸ prodigia. — Hac quoque tempestate, igneæ Remis in cælo acies visæ, et flammæ sanguineæ, quasi jacula aut serpentes, discurrere. Mox quoque subit²¹⁹ et pestis, papulis erysipilatis innumeros enecans. Nec multo post et regis defectus subsequitur. Nam cum autumnali tempore melancholia in patientibus redundaret, cacocæxia, quod Latini malam corporis habitudinem dicunt, toto autumnio detentus est (955). Victusque humoris superfluitate, defecit, hominemque exivit (956, Jan. 14 [82]). In basilica sanctæ Columbæ virginis apud Senonas multa amicorum attritione, suorumque obsequio tumulatur. De regni amministrazione nihil disposuit; at primatibus eam reliquit, eo quod filios non habuerit, qui regnorum rerum potirentur.

VARIE LECTIONES.

²¹⁷ Aquitaniam, co, pe, m, oc ex conject. ²¹⁸ lo abscis. ²¹⁹ subsequutaest 1.

NOTÆ.

(82) Cf. Ann. S. Columbæ. SS. I. 105.

LIBER SECUNDUS.

1. *Gallorum*²²⁰ deliberatio²²⁰ de rege²²⁰ creando²²⁰. — Post cujus exequias, principes in diversa ducebantur, finemque petebant varium. Galli namque Celtæ cum Aquitanis, Hugonem Rotberti regis filium, Belgæ vero Ludovicum Karoli sequebantur. Quorum nentri commoditas aderat regnandi, cum Hugo patrem ob insolentiam periisse reminiscebatur, et ob hoc regnare formidaret, et Ludovicus in partibus Angliæ moraretur, eo quod illuc delatus infans ad avunculum Adelstanum regem fuerit, ob Hugonis et Heriberti insectationem, eo quod ipsi patrem ejus comprehendissent, ac carceri trusissent. Galli itaque in regis promotione liberiores videri laborantes, sub Hugone duce deliberaturi de rege creando collecti sunt.

2. *Oratio Hugonis*²²¹ ducis²²¹ ad Gallos²²¹ pro Ludovico²²¹. — Quorum medius dux post multam consultationem ad multam benivolentiam animam

majestas læsa sit, multo conatu imprimis id erit abolendum, atque ab oculis amovendum. Discordiarum itaque molimina absint, et communi omnium conibentia de præferendo principe deliberemus. Pater meus vestra quoniam omnium voluntate rex creatus, non sine magno regnavit facinore, cum is cui soli jura regnandi debebantur, viveret, et vivens carcere clauderetur. Quod credite Deo non acceptum fuisse. Unde et absit, ut ego patris loco restituar. Nec vero alieni generis quemquam post divæ memoriæ²²² Rodulfum arbitror promovendum, cum ejus tempore visum sit, quid nunc innasci possit, contemptus videlicet regis, ac per hoc principum dissensus. Repetatur ergo interrupta paululum regis generationis linea, ac Karoli filium Ludovicum a transmarinis partibus revocantes, regem vobis decenter create. Sicque fiet, ut et antiqua nobilitas

Ludovicum dirigit, qui ei a duce Galliarum aliisque principibus reditum suadeant, ac de itineris securitate, fidem sacramenti jure faciant, principum adventum usque ad ipsas litoreas arenas denuntient. Qui mox digressi Morinum ⁸³ devenierunt. Cujus in portu naves ingressi, velis tumentibus prosperis, ventis, raptim ad terram devexi sunt. Adelstanus rex in urbem quæ dicitur Eurvich (84), regnum negotia cum nepote Ludovico apud suos disponebat. Huc legati devenientes, regem adeunt, ac a duce magnatibusque Gallorum decenter salutantur.

3. *Legatio ⁸³⁶ Gallorum ⁸³⁶ ad Adelstanum ⁸³⁶ regem pro Ludovico ⁸³⁶.* — Legationem etiam promulgantes: « Ducis, inquit, benivolentia, atque omnium qui in Gallis potiores sunt, huc per undas ignoti maris devenimus; tanta est omnium voluntas, omniumque consensus. Divæ memoriæ ⁸³⁷ Rodulfo orbi subtracto, dux Ludovicum succedere procuravit, cum id multi inviti concederent, eo quod de patris captione filium adeo suspectum haberent. Attamen duci elaboranti, id ab omnibus jocundissime concessum est. Ludovico ergo omnes bene per omnia optant. Nec sibi quicquam majus aut carius est ejus salute. Illum itaque omnes reddi petunt, quem in Gallis utiliter regnare cupiunt. Tempus constitui volunt, quo regnatura ad ipsa maris litora dux cum principibus occurrat. » Adelstanus rex ac sibarbaris (85) non satis credens, ab eis fidem per sacramenta super hoc quærit, et ad votum accipit. Tempus quoque colloquii habendi statuitur. Legati ab rege munerati atque digressi, in Gallias mari remenso redeunt, ab rege gratias duci referentes, ac pro regis creandi advocacione multam ejus amicitiam pollicentes. Dux itaque cum Galliarum principibus dominum regem excepturi, Bononiam veniunt, ac secus ipsas litoreas arenas collecti, turguriorum incendio presentiam suam ⁸³⁸, iis qui in altero litore erant ostendebant ⁸³⁸. Ibi enim Adelstanus rex cum regio equitatu nepotem præstolantibus Gallis missurus aderat. Cujus ⁸³⁹ jussu domus aliquot succensæ sese advenisse trans positis demonstrabant.

4. *Hugo ⁸³¹ et reliqui Galliarum ⁸³¹ principes Ludovicum ⁸³¹ ab exilio ⁸³¹ revocant ⁸³¹ ejusque fiunt, eumque ⁸³¹ regem creant.* — Rex ergo Odonem episcopum ⁸³², post (86) Canthorbricensium metropolitanum, Gallis ex adverso positus, legatum dirigit, magnæ æquitatis ac eloquentiæ virum, Ludovicum sese libenter missurum mandans, si tanto illum in Gallis honore proveant, quanto ipse a suis proventus est, cum illi etiam non minus id facere valeant; id-

que jurejurando se acturos confirmant. Quod si nolint, sese ei daturum suorum aliquod regnorum; quo contentus et suis gaudeat, et alienis non sollicitetur. Dux cum reliquis Galliarum magnatibus id sese facturum asserit, si rex creatus a suis consiliis non abstat. Prosecutusque jurisjurandi sacramentum non abnuit. Legatus itaque rediens, regi præstolanti hæc omnia refert. Unde et securus nepotem cum iis qui apud se potiores erant, multa insignium ambitione pelagus ingressi, per quietum spumantibus remis ad terram feruntur. Firmatis vero tergo arenæ navibus Ludovicus egreditur, ac ducem cum reliquis occurrentibus excipiens, jure sacramenti sibi adcopulat. Dux inde accelerans, equum insignibus regiis adornatum adducit. Quem cum ascensui aptare vellet, et ille impatiens in diversa sese tolleret, Ludovicus agili exiltione prosiliens, equo strepenti neglecta stapha repentinus insedit. Quod etiam fuit omnibus gratum, ac multæ gratulationis provocatio. Cujus arma dux suscipiens, armiger præcedebat, donec jussu ⁸³³ magnatibus Galliarum contulit. Quibus militantibus cum multa ambitione et obsequio Laudunum deductus est. Ubi etiam et regnandi jura quindennis accipiens, omnibus faventibus per dominum metropolitanum Artoldum cum episcopis 20 rex creatus est (Jun. 19). Inde quoque deductus, in vicinis urbibus gratulanter excipitur. Universi ei applaudunt. Omnes letantur. Tanta omnium fuit et eadem mens.

5. *Rex ⁸³⁴ cum duce Burgundiam ⁸³⁴ petit ⁸³⁴, ac urbem Lingonicam ⁸³⁴ bello repetit ⁸³⁴ capitque ⁸³⁴.* — Nec minus et Burgundiam petere, ac urbes sedesque regias lustrare a duce monetur. Rex hortanti consentiens, Burgundiam duce comitante ingreditur. Ad quem urbium principes benigniter confluentes, magnifice exceperunt. Ac rogati fidem jure sacramenti dederunt. Hugo tantum Rodulfi regis frater Lingonicam urbem possidens, regi occurrere distulit, quocurrerunt admodum iratus (87). Rex dum per aliquot ebdomadas sua lustraret, inimici invidiam advertit. Proponens itaque ante discessum nullam præterire urbem, legatos Hugoni dirigit, qui a pertinacia eum revocent, ac ei de fide sibi servanda persuadeant. Qui apud eum perorantes, nihil pacis, nihil regii honoris acceperunt. Unde et digressi, audita regi referunt. Hugo præter jus se egisse dinoscens, urbi copias deputat. Ipse in partes regni exteriores usque ad tempus secedens. Rex vero pertinaci indignans, exercitum urbi applicat, a parte qua planiciem præfert, pugnam acriter ingerens. Altera enim

VARIE LECTIONES.

1. Bononiam. 2. turguriorum. 3. turguriorum. 4. Ludovico ex con.

parte, latere montis educto, pene inaccessibilis est. In parte ergo quæ obsidioni aptior est, milites urbi rex cum duce adhibet. Quibus impugnantibus hostes vehementissime resistunt, telisque ac lapidibus aerem densant, atque impetentes atterunt. Non tamen usque ad effectum repulsionis perstare potuerunt. Nam regii equitatus infestationem non ferentes, a parte prærupta, quæ obsidione non premebatur, nocte egressi aufugerunt. Cives vero qui remanserunt, regi mox portas aperuere, eum cum suis absque refragatione in urbe gratulabundi excipientes. Qua rex politus, ab ejus episcopo aliisque regni proceribus obsides accepit, atque sic cum duce Parisium iter retorsit.

6. (957.) *Rex ducis* ²³⁵ *procuracionem* ²³⁶ *a se amovit* ²³⁷. — Rex felicium rerum successu elatus, præter ducis procuracionem res suas ordinari posse cogitabat. Unde et rei militaris administrationem absque eo jam disponebat. Laudunum itaque tendit, ibique matrem suam Ethgivam reginam ad urbis custodiam deputat. Ac exinde quæcumque præter ducem adoriebatur. Quod etiam fuit non minime ²³⁸ labis seminarium. Dux etenim regem suæ procuracionis dispositionem reppulisse advertens, Heribertum comitem sibi asciscit, plurima apud eum in regis contumeliam pertractans. Amicitiam inter se e mutuan conditionibus utrimque confirmant.

7. *Heribertus castrum Theodericum dolo capit, ac proditionem in vincula conjicit*. — Heribertus itaque Waloneim regis fidelem qui castro quod Theoderici dicitur præerat, in dolo adiit, ac de transfugio illum alloquitur. Nec diu moratus, decepto ²³⁷ persuadet, majora pollicens, ac plura promittens. Ille mox de pollicitis jusjurandum postulat, postulata a sese sic facturum spondens. Tyrannus libenter annuit. Nec minus e transfuga juratus, tempus patrando facinori demonstrat. Immo et tyranni manibus sese exinde militaturum committit, ac ex militia fidem accommodat. Quo peracto in sua discedunt. Tempus advenit, Walo simulatis negotiis milites regios qui secum præerant in diversa, ac si regis causam facturos disponit. Ipse castro evacuato solus cum famulis reiinquitur. Nec deficit cum cohorte tyrannus. Qui a transfuga susceptus, castrum ingreditur atque occupat. Intutusque transfugam: « Putasne, inquit, ^D tux curæ oppidum hoc reservandum? » captumque mox in vincula conjicit, suisque castri custodiam donat. Et nocte diei succedente, cæli pars prodigiöse flammis erumpentibus in septentrione ardere visa est. Qua etiam mox prosequitur et Hungarorum per Gallias repentina persecutio. Qui nimium sævientis ²³⁸, municipia aliquot, villasque et agros depopulati sunt: basilicas quoque quamplures combusserunt; ac indempnes redire ob principum dissidentiam permissi sunt, cum magna captivorum multitudine. Rex enim copias non habens, ignominiam pertulit,

A et utpote a suis desertus, sevientibus cessit.

8. (938.) *Oppidum Montiniacum rex per cohortem expugnat* ²³⁹ *ejusque principem* ²⁴⁰ *capit*. — Quibus digressis rex ad oppidum Montiniacum cohortem mittit, quæ illud occupet, captumque diruat, eo quod Serlus quidam latrocinia exercens, illic receptui sese habebat. Cohors ergo oppidum appetens, latrones impugnat. Nec morata vi capit, comburit, ac subruit. Latronem principem comprehensum dimissis minoribus regi deducit. Qui cum jussu regio gladiatorum decollandus traderetur, Artoldi Remorum metropolitani interventu gratiam ab rege obtinuit, ac sese ulterius non latrocinaturum juratus, abire permissus est. His ita gestis, rex in partes Belgicæ mari contiguas concessit, oppidum in ipso maris B portu exstruere nistis. Cui etiam loco Guiso est nomen. Exceptusque ab Arnulfo regionis illius principe, apud eum de oppidi erectione agebat. Ubi dum in agendo moras faceret, castrum Remensis æcclesiæ nomine Causostem secus fluvium Matronam situm ab Artoldo præsule editum, Heribertus proditione ingreditur ac capit, Castrensesque invadens, eorum potiores abducit. Rura circumquaque depopulatur, ac ingentibus prædis oppidum implet, et cum armis milites ibi deponit, aliorum ipse secedens.

9. *Rex Lauduni arcem capit*. — Interea regi ab metropolitano per legatos ista suggeruntur. Qui mox cœptum negotium intermittens, suo auxiliaturus regreditur. Milites colligit, ac exercitum parat. Cum quo Laudunum veniens, arcem ab Heriberto nuper C ibi exstructam et a suis adhuc detentam obsidet. At qui in arce erant, rebellionis sese parant. Rex ergo circumcirca sagittarios adhibens, missilibus evincere instabat. In quo tumultu hinc inde quam plures sauciati fuere, cum non minus qui in arce erant, sagittis aliisque missilibus uterentur. Rex ergo cum finem oppugnandi viribus non fecisset, ingeniose eos capere cogitabat.

10. *Machinæ compositio* ²⁴⁰. — Fecit itaque ex vehementissimis lignis compactis, machinam, instar longilateræ domus, duodecim virorum capacem, humani corporis staturæ in alto æqualem, cujus parietes de ingenti lignorum robore, tectum vero de duris ac intextis cratibus exstruxit. Cui etiam intrinsecus rotas quatuor adhibuit, unde machina ab iis qui intrinsecus laterent, usque ad arcem impelleretur. At tectum non æque stratum fuit, verum ab acumine dextra levaque dependebat, ut jactis lapidibus facilius lapsum præberet. Quæ exstructa, tiro-nibus mox impleta est, ac ad arcem rotis mobilibus impulsâ. Quam cum a superioribus hostes rupibus opprimere conarentur, a sagittariis undique dispositis, contumeliose repulsi sunt. Ad arcem itaque machina deducta, murus ex parte suffosus atque eversus est. Hostes multitudinem armatorum per hunc hiatus possibile introduci formidantes, arma

VARIE LECTIONES.

²³⁵ is, ra, m, it *ex conj.* ²³⁶ fuit magnæ. ²³⁷ pussilanimò. ²³⁸ s. ob principum dissidentiam. ²³⁹ at, em *abscesa.* ²⁴⁰ eo *abscesum.*

deponunt, ac regiam clementiam implorant. Rex ergo amplius tumultuari prohibens, intactos pene comprehendit, præter hos qui in militari tumultu sauciati fuere, suosque ad urbis tutelam in arce deposuit.

11. (939.) *Dolus Arnulfi atque²⁴¹, oppidi Monasterioli²⁴¹ captio.* — Hæc dum gererentur, Arnulfus prædictus Morinorum princeps, Erluini oppidum secus mare situm Monasteriolam (88) nomine, suæ parti addere cogitans, eo quod ex navium advectationibus inde plures questus proveniant, adipiscendi insidias componebat. Dirigit itaque quosdam suorum callidos in veste abjecta, dolos dissimulans, ad quendam ejusdem oppidi custodem, quem etiam in proditione non diffidebat facillimum. Qui ingressi, eum a domino salutant, ac loquendi opportunitatem petunt. Secedunt ergo. Illi tantum esse negotium propter quod venerant simulantes, ut a quo exordiri possent, penitus ignorarent, aliquantisper herebant. Et tandem suspirantes: « Eia te, inquit, Rotberte! eia te Rotberte! — sic enim vocabatur — quantis malis elapsus, quantis periculis exemptus es, et quanti insuper secundarum rerum tibi debentur successus! » Et statim protulerunt duos anulos, alter aureum, alter vero ferreum. « Et vide inquit, quid in his perpendi valeat. » Quo quid esset ignorante, illi prosecuntur: « In auro dona egregia, in ferro vincula carceris puta. Instat etenim tempus, quo et oppidum hoc in jus alterius concedat. Tacenda hæc tuæ fidei committimus. Res vobis nesciis disposita est. Nos quoque id ipsum penitus ignoramus. At rei summam scire non negamus. Mortem loquimur aut exilium. Unde et tibi Arnulfus comes consulens, futuræ cladis calamitatem per sua indicia significavit; hortans ut ad sese transeas, et ab eo auri et argenti insignia, terrarumque copiam ac militum multitudinem accipias, cum dono regis. In manus Nortmannorum, qua arte nescimus, in proximo sitis deventuri. Et quid super his tibi visum fuerit, amico per nos respondere ne differas. » Ille cupiditate ductus, proditionem²⁴² addubitat. Herebat ergo stupens. Proponit sibi tandem proditionis dedecus, ea posse necessitate purgari, quod omnes oppidanos in proximo aut exulatos aut morituros sibi innotuit. Prodicionem ergo spondet, ac juratos fidem dat. Nec minus et illi de pollicitis jurant. Tempus facinori datur, ac sacramento firmatur. Legati digressi, sese persuasisse referunt.

12. *Ingressus²⁴³ Arnulfi in Monasteriolam²⁴³.* — Arnulfus itaque militum electorum copiam colligit, facinus quæsitum patraturus. Iterque carpens cum duabus cohortibus usque²⁴⁴ arce

emiserat, acsi aliqua utilia curaturos. Unde et ipse in muro stans, faciem ardentissimam prætebat, veluti famulis emissis lumen ministraturus, quo etiam luminis signo per legatos aditum significaverat. Huc Arnulfus cum equitatu irruens, per portam patentem oppidum ingressus est. Eoque potitus, Erluini uxorem cum filiis capit, ac ejus thesauros diripit. Erluinus vero habitu immutato, e medio hostium elapsus est. Arnulfus quoque omnibus pervasis, oppido suos deputat, Erluini uxorem cum natis Edelstano regi Anglorum servandos trans mare deportat. Sicque ad sua oppido suis munito rediit.

13. *Conquestio²⁴⁵ Erluini²⁴⁵ apud Wilelmum²⁴⁵ duce de castri uxorisque²⁴⁶ et natorum²⁴⁶ amissione²⁴⁶.* — Erluinus vero vix mortis periculo liber, ad Wilelmum principem Nortmannorum sese contulit, plurimam de suis casibus quærimoniam apud eum agitans, sese inquiens infeliciorum, cum opido et militibus privatus, ac uxore filiisque orbatus, nihil præter corpus possideat. De oppidi amissione non se adeo affici, cum id sine spe aliqua recuperandi non sit, eo quod terra immobilis, ac oppidum intransitivum sit. Uxoris vero ac filiorum privatio, calamitatem interminabilem prætere videntur, cum illis consumptis ipse doloribus assiduis urgeatur, et non consumptis, at sub aliena dominatione detentis, ipse vana seducatur expectatione. Quare quoque ad petenda solatia se venisse memorabat, ac gemebundus hæc indesinenter petebat.

14. *Erluinus oppidum expugnat ac capit.* — Princeps his quærimoniis motus, auxilium annuit, ac militum copiam ei committit. Erluinus itaque ad oppidum properat, ac tempestivus cum copiis appetit, circumque vallat terra marique. Instat itaque atque acriter adurget. Tandem vero multa expugnatione attritum, ingreditur, totumque pervadit. Arnulfi milites omnes comprehendit. Quorum alios gladio enecat, alios uxori natisque repetendis conservat.

15. *Congressus²⁴⁶ Erluini cum²⁴⁶ militibus Arnulfi.* — Arnulfus tanta suorum calamitate confectus, milites colligit, eosque in Erluinum mittit, qui ejus terram usque ad oppidum depopulentur. Directique, incendiis circumquaque ac rapinis admodum deserviunt, multaque rerum præda abducta, festinabant, cum legati ab Erluino affuerunt, qui indicarent, quod nisi totam prædam sine mora redderent, sine mora eis esse congregiendum. Hostes legationem spernentes, capta abducere accelerabant. Legati regressi, sese abjectos referunt. Erluinus cum quadringentis armatorum mox processit, ac festinanti-

dimitatum est. Prædones fere omnes gladio occubere, præter hos quos fuga belli violentiæ exemit. Et tamen ii, cum fuga eos exagitaret, ab Erluino post insectante atrociter fusi sunt. Erluinus prædis receptis cum ingentibus hostium manubiis ad sua feliciter remeavit.

16. *Belgicorum* ²⁴⁷ *querimonia* ²⁴⁷ *ad regem super ejus levitate* ²⁴⁷. — Quo tempore Belgicorum principes ad regem conveniunt, ac Lauduni apud eum gravissime conqueruntur, eo quod inconsultus omnia appetat. Si eorum quoque consilii adquiescat, in bonum exitum res suas deventuras memorant. Ad hoc etiam sese convenisse, ut quid ²⁴⁸ velit eis injungat, quod ²⁴⁹ cupit ingerat. Si velit, consilio et armis, terra marique, contra hostes sese congressuros. Rex ab eis fide suscepta, cum multa benivolentia redire permisit, si fortuna quandoque postulet, redire jubens. Nec multo post et ab Ædelstano Anglorum rege classis regi cum copiis missa est. Audierat enim, illum ab iis qui maritima incolebant loca, exagitari; contra quoque classis dimicaret, regique nepoti auxilium ferret. Comperto vero contra regem, illorum neminem stare, ipsumque regem in partes Germaniæ prosperum secessisse, mari remenso ad propria remeat.

17. *Rex* ²⁵⁰ *in Belgica* ²⁵⁰ *suos sibi sociat* ²⁵⁰ *et Ottonis fautores* ²⁵⁰ *ultra Rhenum* ²⁵⁰ *fugat*. — Rex ²⁵¹ in pago Elisatio cum Hugone Cisalpino principe locutus, Belgicos exteriores qui ad se nondum venerant, sibi asciscibat. Et qui partibus Ottonis favebant, ultra Rhenum fugere compulit. Presenserat enim Ottonem velle in suum jus Belgicam transfundere. Unde et equo ei non ferebatur animo. Truculentius ergo contra illum agitans, suos de regno ²⁵² exturbavit. Qui vero sibi consentiebant ²⁵³ asciscens, Gislebertum videlicet Belgicorum ducem, Theodericum quoque atque Isaac comites, cum eis consilium confert, ac pro fide habenda jusjurandum ab eis accipit, post hæc Laudunum rediens. Ibique ejusdem urbis episcopum Rodulfum, proditoris evidentissime insimulatum, ab urbe pellit, suosque simul ejicit. Quorum etiam res suis contulit.

18. *Otto Belgicam* ²⁵⁴ *devastat*. — Otto interea Belgicos comperiens regis partes sustentare, et a se penitus defecisse, Rheno transmissio Belgicam ingressus ²⁵⁵, ejus loca plurima incendiis ac ingentibus prædis devastat ²⁵⁶, eo quod ex collatione paterna princeps ²⁵⁷ fieri Belgicis dedignantibus contenderet, cum ejus pater Saxoniam solum propter Sclavorum improbitatem rex creatus sit, eo quod Karolus cui rerum summa debebatur, adhuc in cunis vagiebat ²⁵⁸. Multam itaque prædam abducens, Rhenum transmeat.

19. *Impetus* ²⁵⁹ *Gisleberti* ²⁵⁹ *in Germaniam* ²⁵⁹, *ejusque ac* ²⁵⁹ *suorum fusio*. — At Gislebertus dux dedecoris injuriam ultum ire volens ²⁶⁰, omnem Belgicam lustrat, ac tirones lectissimos in unum cogit, senes tantum emeritos patriæ linquens. Factoque exercitu, Rhenum transmeat, ac patriam solotenus incendiis ingentibus vastat. Armentorum etiam pecudumque prædam nimiam exercitus congregat abducitque. Jam vero flumen ingredi parabat, cum ²⁶¹ Otto exercitum accelerantibus induxit. Belgici ²⁶² renitentes, cum Germanis secus fluvium ²⁶³ congressi sunt, atque ²⁶⁴ in parte utraque nimium fusi. Quæ die Germanorum victoria ægre sustentata est, et licet innumerabilibus suorum stratis ²⁶⁵ tamen enituit. Nam ²⁶⁶ Gislebertus dux suorum fusione exercitum defecisse advertens, fuga periculum evadere nitiebatur. In fluentum itaque cum equo prosilit. Qui cum fluminis pelagus enatare non posset, vi undarum victus periit ²⁶⁷, atque sessorem inmersit. Belgicorum ²⁶⁸ vero alii fluvio enecati, alii ferro cæsi, alii capti, nonnulli vero profugio erepti ²⁶⁹ sunt. Ludovicus rex Gislebertum extinctum comperiens, multam in ejus casu commiserationem habuit. Atque in Belgicam profectus, ejus uxorem Gerbergam Ottonis sororem conjugio duxit, eamque secum reginam in regnum coronavit.

20. (940.) *Wilelmus* ²⁷⁰ *dux piratarum* ²⁷⁰ *regi contra* ²⁷⁰ *omnes fidem jurat* ²⁷⁰. — Dum hæc Lauduni gererentur, Wilelmus piratarum (89) dux, legatos regi dirigit, qui sese satis ei fidelem indicent: quo rex jubeat, sese occurrentum, fidemque contra omnes polliceturum. Quorum legationem rex multa be-

VARIÆ LECTIONES.

²⁴⁷ B, que, le *abscisa*. ²⁴⁸ Id. ²⁴⁹ qd. ²⁵⁰ Re, ca, at, fau, Rhe *ex conj.* ²⁵¹ Rex namque in 1. *Quæ sequuntur, Ekkehardus satis libere in suum usum convertit; in codice stilo continuo exarata, nec ut magna libri primi pars corrigendo turbata sunt.* ²⁵² a. quicumque illius videbantur a Belgica ext. *Ekk.* ²⁵³ c. consilio Gisleberti ducis Belgicæ et Theodorici comitis sacramento sibi astringebat. Otto vero Belgas comperiens a se defecisse et ad Ludovicum confluisse Rheno. *Ekk.* ²⁵⁴ cum *ex conj.* ²⁵⁵ B. cum exercitu ingreditur. *Ekk.* ²⁵⁶ d. Nitiebatur enim acsi ex paterna traditione princeps fieri Belgicæ. Id vero contra jus agere calumpniabatur, cum ejus pater propter sclavorum infestationem Saxoniam tantum, quæ est pars Germaniæ, dux constitutus sit. *Ekk.* ²⁵⁷ rex 1. ²⁵⁸ d. tunc a. in c. vagiret. *Ekk.* ²⁵⁹ In, be, m, a *ex conj.* ²⁶⁰ ire festinans, collecto exercitu post hostem accelerat transiensque Rhenum terram illam soletenus. *Ekk.* ²⁶¹ parabant et ecce Otto ex tota Saxonia collectas copias a. i. *Ekk.* ²⁶² Belgæ itaque cum duce suo indubitanter renitentes. *Ekk.* ²⁶³ flumen signis infestis. *Ekk.* ²⁶⁴ et ex utraque parte multi funduntur. *Ekk.* ²⁶⁵ est — tratis *desunt apud Ekk.* ²⁶⁶ nam cum duæ terciæ eorum fusæ jacerent et Gislebertus suos defecisse adeo adversarios autem illesos arbitraretur, in tanta confusione rerum fuga. *Ekk.* ²⁶⁷ occubuit 1. ²⁶⁸ at Belgæ interitum ducis ignorantes, totis viribus decertabant, tantoque egerunt robore, donec post execrabilem innumerabilemque interitum eorum qui relicti fuerant alii caperentur alii in fluvium demergerentur. L. autem rex *Ekk.* ²⁶⁹ exempti 1. ²⁷⁰ mus, ta, ntra, jurat *ex conj.*

NOTÆ.

(89) Id est Nortmannorum Rhodemensium.

nivolentia excipiens in pagum Ambianensem sibi A
occurrendum constituit, eo quod ibi specialiter uti-
lia quædam per illos determinanda ²⁷¹ forent. Lega-
tis itaque abductis, rex ad locum conductum tem-
pore statuto devenit. Cui etiam dux prædictus obvius
venit. Exceptusque a rege decenter, provinciam
quam ei pater Karolus rex contulerat, ab eo etiam
accepit. Unde et regis factus, tanto ei consensu alli-
gatus est, ut jam jamque aut sese moriturum, aut
regi imperii summam restitutum proponeret.

21. *Artoldus archiep. Causostem munitionem expugnat et capit.* — Hujusque rei negotio utiliter per-
acto, rex in Burgundiam secessit. In cujus absentia
Artoldus metropolitanus, ne suæ rei putaretur inop-
ia, absque regis copiis Causostem munitionem ap-
petit, eique obsidionem circumquaque adhibet. Quam
continua oppugnatione ²⁷² exagitans, quinto tandem
die ingreditur, capitque. Illos quoque qui sibi surri-
puerant comprehendit. Sed utpote vir bonus, nul-
lusque vitæ æmulus, indempnes abire permisit. Op-
pidum etiam funditus subruit, sicque ad sua rediit.

22. *Heribertus et Hugo Remos obsident et capiunt, præsulenque pellunt.* — Heribertus in aliorum ²⁷³ oc-
casione nactus, acsi suorum oppidum dirutum do-
lens, apud Hugonem ducem qualiter Remos invadat,
atque episcopum expungat, vehementissime agit. Cui
mox Hugo utpote tyranno tyrannus consentiens, sese
auxiliaturum pollicetur. Collecto itaque agmine
ambo in urbem feruntur, multa eam circum obsi-
dione vallantes. Urbani Heriberto faventes, eo quod
regio jussu ejus filium ante Artoldum delegissent,
bello cedunt, præsulenque relinquunt, atque ad suæ
pœnæ cumulum desertores ad tyrannos transeunt.
Apertis vero portis sexta obsidionis die, tyrannos in
urbem excipiunt. Artoldus pulsus, ad cœnobium
sancti Remigii proficiscitur, suam ibi Deo conspec-
tori omnium querimoniam fundens. Ubi ²⁷⁴ mox
episcoporum aliquibus ac quibusdam magnatibus
stipatus, rogabatur ut Avenniacensi abbatia sancti-
que Basoli rebus contentus, episcopii dignitate sese
abdicaret. Atque multis minarum terroribus affectus
consentit, juratus etiam ut fertur repudiavit ²⁷⁵; et
tandem canibus satisfaciens, ad sanctum Basolum
ibi moraturus abscessit.

23. *Hugo ac Heribertus in regis absentia Laudunum impugnant.* — Hugone ergo diacono, tyranni
filio, Remis relicto, jam pridem etiam ad episcopa-
tum urbis ipsius evocato, ipse Heribertus atque
Hugo, Laudunum cum copiis aggrediuntur, obsidi-
onem undique adhibentes, urbem militibus vacuum
rati, eo quod rex in partibus Burgundiæ exterioribus
alia curaret. Et qua poterant oppugnantes, ingredi
conabantur. At montis eminentia superioribus im-
pares, non semel cedere coacti sunt. Instabant tam-
en, ac regi ingressum præripere conabantur.

24. *Rege ²⁷⁶ adveniente ²⁷⁶ obsidio solvitur ²⁷⁶.* —
Jamque ebdomas septem obpugnauerant, cum rex
hujus rei accitus nuntio, in Campania Remensi tem-
pestivus affuit. Et licet cum paucis, fluvium tamen
Axonam permeat, et sic in hostes fertur. Quo com-
perto tyranni ²⁷⁷, regis quoque animum simulque et
æquitatem perpendentes, ab obsidione discedunt.
Rex vero ingressus, victus necessaria suis paravit,
ac quæque commoda ordinavit. Sicque alia disposi-
turus, Burgundiam repetit. In cujus discessu, Wido
Suessorum episcopus a desertoribus suusus, eo quod
et ipse eorum partes latenter tueretur, Remos veni-
ens, Heriberti filium Hugonem, presbiterum ordi-
navit. Unde et eum pater sacerdotali dignitate ampli-
are cupiens, ut Artoldus pontificatus apice legali-
ter privaretur, instanter quærebat. Cujus rei ratio-
nem cum Hugone duce contulit, ac in effectum
B redigi admodum petiit.

25. (941.) *Artoldus ²⁷⁸ a comprovincialibus ²⁷⁸ episcopis ²⁷⁸ repudiatur et ²⁷⁸ pro eo Hugo eligitur.* —
Disposita ergo rationum summa, Remensis dioceseos
episcopos convocant, qui inter Artoldum et Hugo-
nem, controversiam determinent, obsectorumque
finem constituent. Collecti ergo apud urbem Sues-
sonicam, in basilica sanctorum martirum Crispini
et Crispiniani, civium Remensium querelam exci-
piunt, dicentium sese diutissime pastore destitutos;
cui subdantur et obsequantur, suppliciter expetere.
Artoldum jam se nolle, eo quod sacramento episco-
pium repudiaverit; at Hugonem, quod omnium
unione electus, omnibusque acceptissimus sit. Quo-
rum quærimoniis episcopi annuentes, sacerdotio di-
gnum Hugonem asserunt, eo quod non solum carnis
nobilitas, set et animi mores pudici plurimum eum
commendarent. Ratum etiam fore, si tanti honoris
culmen, personæ nobilitate adornetur. Hugonem
itaque pene omnium conibentia attollunt, ac Remos
deductum, in cœnobio monachorum sancti Remigii
metropolitanum sollempniter consecrant, atque in
urbe decenter exceptum, multo obsequio ac reve-
rentia honorant. Rex in partibus Burgundiæ viato-
rum relatu, patratum negotium advertens, mox
Laudunum rediit. Arnoldum quoque ac ejus fratrem
Landricum prodicionis insimulatos, nec tamen peni-
tus convictos, cum in hac re promptissimi videren-
tur, ab urbe expulit.

26. *Rex in partibus Burgundiæ exercitum contra
tyrannos colligit.* — Rex cum rei militaris inopia
contra tyrannos nihil moliri valeret, Burgundiam
repetiit, ut exercitum inde sumeret, Remisque in-
duceret. Admodum etenim id attemptabat, ut Heri-
bertum ab urbe pervasa pelleret. Dum ergo in col-
ligendis militibus moram faceret, tyranni ²⁷⁹ multo
equitatu Laudunum appetunt, atque circumdant,
spem prodicionis in quibusdam habentes. Hæc dum

VARIÆ LECTIONES.

²⁷¹ determinandæ c. ²⁷² expugnatione f. ²⁷³ mali f. ²⁷⁴ qui f. ²⁷⁵ repudiavit cod. ²⁷⁶ R, ni, s abscisa.
²⁷⁷ Heribertus et Hugo f. ²⁷⁸ A, c, e, et ex conj. ²⁷⁹ Hugo ac Heribertus f.

aguntur, ad regis aures tempestive feruntur. Qui **A** sumptis quos undecumque colligere ²⁸⁶ valuit, in pagum Porcensem devenit. Ubi cum rem militarem ordinaret, ac hostibus bellum inferre pararet, tyranni Laudani ²⁸¹ obsidione relicta, in regem vadunt, ac insperatum invadentes ejus exercitum, nonnullos sternunt, reliquos vero in fugam cogunt. Rex a suis eductus, vix cum duobus comitibus, vim mortis evasit, oppido quod Altus mons dicitur sese recipiens. Tyranni spe proditionis frustrati, obsidionem solvunt, atque in sua concedunt.

27. (942.) *Tyranni a papa monentur, ne regem suum persequantur.* — Interea a domno Stephano papa (90) vir clarus nomine Damasus legatus in Gallias directus est, apostolicæ sedis litteras afferens, jussionem apostolicam continentes, ut principes provinciarum ²⁸² regem suum Ludovicum recipere non differrent, nec gladio ultra hostili eum insectarentur. Et ni cessent, anathematis telo omnes esse figendos. Quo episcopi cognito Remorum diocesios, in unum nox coacti, de anathemate in sese habendo nisi respiciant vehementer ²⁸³ pertractant. Mitterendum enim ad Heribertum disponunt, et ab eo suppliciter petendum, quatinus ipse duce[m] adeat, atque apud eum pro regis receptione agat, ostendentes anathematis periculum, et quanta iis debeatur ruina ²⁸⁴, qui dominorum contemptores ac persecutores esse non formidant. Quæ suasio nullum effectum habuit ²⁸⁵. A prædicto etiam papa mox alia legatio directa est, per Remensis ecclesiæ legatos, qui a papa eodem sacerdotale pallium Hugoni metropolitano detulere, dicentes apostolicæ jussionis hanc esse sententiam, ut Galliarum principes, regem suum persequi parcant, et insuper illum magnifice attollant. Quod nisi intra præscriptum diem officiant, horribili anathemate hujus factionis auctores ac cooperatores sive fautores gravissime esse multandos. Si vero apostolicæ jussioni gratanter obædiant, legatos Romam dirigant, qui suam benevolentiam erga regem suum papæ referant. Et nec sic quidem tyrannis quicquam persuasum est. A quibus cum regi incessanter quæreretur ruina, in contrarium res eorum tota relapsa est.

28. *Rex per Rotgerum comitem Wilelmum duce[m] sibi conciliat.* — Etenim rex honorum usus consilio, Rotgarium virum clarum Wilelmo pyratarum principi pro se locuturum direxit. Qui apud eum pro rege optime functus legatione, ibi rebus humanis excessit. Ante tamen principi usque ad effectum suasit. Nam non multo post suorum legatione regem fideliter accersit, exceptumque Rodomi, ingentibus

donis dignissime ²⁸⁶ accumulat. Unde et factum est, ut alii hinc formidantes, ad regem tempestivius sese contulerint. Wilelmus itaque Aquitanorum dux, Brittonorumque Alanus, piratas regiam rem curare comperientes, accessum maturant, regem adeunt, atque fide pacti miliciam jurant. His itaque rex collectis, prædictis tyrannis ²⁸⁷ secus fluvium Isara locuturus procedit. Tyranni regium equitatum suspicuum habentes, prævenierunt, atque pontes præcipitaverunt, naves circumquaque in aliud litus abducentes. Sicque cum suis in adverso fluminis litore consederunt. Duabus tantum naviculis hinc inde cursitantibus, per internuntios controversia inter illos agitata est. Tandem sub pace sequestra obsidum jure a sese discedunt.

B 29. *Ludovicus et Otto reges in amicitiam conveniunt, ac per Ottonem Hugo.* — Rex principibus in pace dimissis, cum paucis iter in Belgicam retorquet, Ottoni cujus sororem conjugem sibi addixerat, ad loquendum obveniens. Quorum consilio multa concordia firmato, amicitiam mutuo conditionibus statuunt. Ac fine negotii facto, rex Laudunum rediit. Otto vero Hugonem in regis gratiam reducere satagebat. Quem multis verborum stimulis familiariter ac levi furore redarguens, eo quod regi suo contraret, dominumque insectari non formidaret, ad regem redire effecit. Et tempore opportuno, prudentium legationibus præmissis, regi duce[m] reducit, sibi que conciliat.

C 30. *Principum apud regem conventus, ac Wilelmi in eorum contione tumultuatio.* — Duce ergo in pristinam gratiam revocato, cum ipse virtute et copiis antecelleret, alii consequenter reducti sunt. Omnibus itaque ad regem reversis, in fisco regio Atiniaco principibus ab rege post dies triginta colloquium habendum indicitur. Et die constituta rex ibi cum provinciarum principibus affuit, Hugone videlicet cognomento Magno, Arnulfo Morinorum, Wilelmo piratarum ducibus, ac Heriberto tyranno. Nec defuit Saxonix rex Otto. Ludovicus rex cum in conclavi sese cum Ottone rege ²⁸⁸ ac principibus recepisset, consilio incertum an fortuito, solus Wilelmus dux admissus non est. Diucius ergo afforis expectans, cum non vocaretur, rem animo irato ferebat. Tandem in iram versus utpote manu et audacia nimius, foribus clausis vim intulit, ac retrorsum vibrabundus ²⁸⁹ adegit. Ingressusque lectum conspicatur gestatorium ²⁹⁰. In quo etiam a parte cervicalis Otto editiore, rex vero in parte extrema humilior residebat. In quorum prospectu Hugo et Arnulfus duabus residentes sellis, consilii ordinem expectabant.

VARIE LECTIONES.

²⁸⁶ collige *cod.* ²⁸¹ Remorum *f.* ²⁸² regnorum *f.* ²⁸³ utiliter *f.* ²⁸⁴ q, labe afficiantur *f.* ²⁸⁵ s. cum n. e. haberet *f.* ²⁸⁶ humanissime *f.* ²⁸⁷ Hugoni et Heriberto *glossa.* ²⁸⁸ cum *f.* ²⁸⁹ fervidus *f.* ²⁹⁰ g. pulvinaribus ac cæteris necessariis stratum *f.*

NOTÆ.

(90) Stephano VIII.

Wilelmus regis injuriam non passus: « An inquit A his interesse non debui? Desertorisne dedecore aliquando sordui? » Fervidusque propinquans: « Surge inquit paululum rex! » Quo mox surgente, ipse resedit. Dixitque indecens esse regem inferiorem, alium vero quemlibet superiorem videri. Quapropter oportere Ottonem inde amoliri, regique cedere. Otto pudore affectus surgit, ac regi cedit. Rex itaque superior, at Wilelmus inferior condescenderunt.

31. *Otto injuriam sub specie fidei habendæ dissimulat, ejusque conquestio.* — Otto penitus injuriam dissimulans, baculo innixus cæpto negotio finem dare stando satagebat. Ac rationibus determinatis, rex cum consultoribus surgens egreditur. Otto injuriam ²⁹¹ Wilelmi vehementissime dissimulans, apud eum de fidei constantia inter sese servanda plurimum consultat. Unde et conceptum facinus, variis verborum coloribus obvelat. Quibus peractis, rex cum Wilelmo ad sua remeat, Otto vero cum Hugone et Arnulfo consilium conferens, de injuria irrogata apud illos amplius conquerebatur; ultra æquum et jus sese spretum memorans, ac coram amicis a sedibus amotum. Amicos ergo compati oportere, et amici injuriam suam debere arbitrari. Ab eis quoque tantam insolentiam summopere repellendam aiebat, cum ea facilius ad eos pervenire valeat. Nam qui sibi regi non indulsit, minus illis indulturum. Quæ oratio, plurimam invidiam paravit, ac amicos in odium Wilelmi incitavit, cum et ipsi quamvis latenter ei admodum inviderent. Otto C rex ad sua rediit.

32. *Deliberatio Hugonis et Arnulfi de morte Wilelmi.* — Hugo et Arnulfus quid facturi Wilelmo essent deliberabant. Si eum gladio occidant, ad omnia sese fieri expeditores aiebant. Regem etiam ad quodcumque volent facilius inflexuros, si is solum pereat, quo rex fretus ad quæque flecti nequeat. Si autem non occidant, discordias atque lites sine dubio proventuras, ac his occasione emersa, multorum stragem futuram. At horum utrumque perniciosum censebant, cum in occisione homicidii rectus redundaret, et in reservatione tyrannis futura appareret. De occisione tandem persuasi, patratiros facinus accersunt, vim negotii explicantes, atque in Wilelmum conjurare faciunt. Cujus interfectionis series D mox apud conjuratos ita disponitur, ut ab Arnulfo legati mitterentur, qui pro colloquio multa necessitate in proximo habendo apud Wilelmum idonee legatione fungerentur. De tempore quærerent, quando sibi obveniendum foret. Locum vero secus fluvium Summam peterent. Quo ipse a terra sua egredi et collocuturis obvenire dignaretur. Qui postquam adveniret, et ab amicis exceptus esset, de amicitia plurimum, multum etiam de fide proponerent. Et quia tunc suis stipatus pervadi non posset, ictus differrentur, donec navim repeteret, si forte navigo eum

advenisse contingeret. Cumque jam navigaret per pelagus, per conjuratos multo clamore revocaretur, acsi aliquid præcipuum oblivione prætermisum auditurus. Navicula ergo advectus cum paucis, aliis in pelago expectantibus, conjurati gladiis eductis incautum adorirentur. Si vero equester adveniret, post consilii finem Arnulfo digresso, illoque recedente, conjurati identidem eum repeterent, magnum quiddam sese afferre simulantes, quibusdam etiam scriis accitum detinerent, donec cunctis præeuntibus extremus retrorsum incederet. Quem adorsi gladiis non minus transverberarent. Insurgentium vero piratarum vim evaderent, si equis velocibus rapti, ad dominum cum copiis præstolantem transfugere tempestivius accelerarent. Piratas etiam tunc nihil aliud quam aut fugam acceleraturos, aut domini exsequias procuraturos. Sicque factum esset, ut Arnulfo ignorante eo quod absens esset, tantum facinus patratum videretur.

33. (943.) *Wilelmi ducis interfectio.* — Legati itaque directi, colloquium petunt et obtinent. Tempus post dies 30 datur. Locus quoque in pago Ambianensi secus fluvium Summam, ubi est insula Pinchinæ conceditur. Negotioque peracto, legati redeunt. Tempore ergo constituto, Arnulfus terra, Wilelmus aqua in locum destinatum conveniunt. Ac de amicitia multum, plurimum de fide utrimque servanda collocuti sunt, atque post nonnullos sermones a se soluti. Arnulfus reditum simulans, aliquantisper digreditur. Wilelmus vero ad classem rediit. Naviculamque ingressus dum per pelagus navigaret, a conjuratis multo strepitu ²⁹² inclamatus, proram obvertit. Remigansque ad litus, quid vellent sciscitaturus, redit. Illi mox quiddam præoccissimum se deferre auferunt, quod a domino suo oblivione suppressum fuit. Dux navicula litori apulsa, illos excipit, a quibus etiam mox gladiis eductis ²⁹³ interimitur. Duobus quoque puberibus qui cum eo inermes aderant, et nauta sauciatis, a navicula facinorosi exiliunt, ac post conscium dominum in fugam feruntur. Qui autem jam per pelagus navigabant, conversi litus relictum repetunt, ac dominum interemptum, duosque puberes et nautam sauciatos inveniunt. Sumptumque domini corpus lamentabili obsequio sepulturæ deportant.

34. *Rex filio Wilelmi Richardo terram patris concedit.* — Nec multo post et ejus filium de Britannia concubina, nomine Richardum, regi deducunt, gesti negotii ordine pendentes. Rex adolescentis elegantiam advertens, liberaliter excipit, provinciam a patre pridem possessam, ei largiens. Potiores quoque qui cum adolescentulo accesserant, per manus et sacramentum regis fiunt. Multaque regis liberalitate jocundati, recedunt Rodomum ²⁹⁴. Alii vero Nortmannorum Richardum ad regem transisse indignantes, ad Hugonem ducem concedunt.

VARIAE LECTIONES.

²⁹¹ beivolentiam l. ²⁹² clamore l. ²⁹³ strictis l. ²⁹⁴ rodomunt c.

35. *Rex a suis Rodomum accersitur, ac cum piratis dimicat.* — Qui autem regis partes tuebantur, per legatos eum accersitum, Rodomi decenter suscipiunt. Ubi cum ei referretur, regem piratarum Setrich cum classe copiosa fluvium Sequanam ingressum, ac ejus ducem Thurmodum consequenter navalibus copiis advenisse, ut absque regis dono omnia pervadant, atque defuncti ducis filium ad idololatriam suadeant, ritumque gentilem inducant, rex copias unde congregiatur colligit. Deumque precipitatum confusus, alienigenis cum 800 occurrit. Et quia cum paucis erat, ad hostes concludendos acies in diversa disponere nequivit. Suis itaque stipatus, erectis signis ac densato agmine procedit. Gentiles quoque ordine pedestri incedebant. Propinquantesque patrio more in primo tumultu enses jaciunt. Quorum densitate equites territos ac sauciatos rati, cum clipeis et telis prosecuntur. At regius equitatus, ensium nube dilapsa, clipeorum objectione tuti in pedites feruntur. Ac densati acies sternendo atque interimendo indivisi penetrant egrediunturque. Rursusque regressi penetrant, ac dirumpunt. Regem quoque Setrich cum violentia belli in fugam cogeret, in dumeto mox repertus, trilus lanceis a palantibus transfixus est. Thurmodus vero cum adhuc in certamine totis viribus ageretur, ab Ludovico equi impetentis pectore est dejectus. Quem cum rex impetu prateriret, nec eum dinosceret, et ab hostibus impetitus in loco staret, comminusque confliogeret, Thurmodus suis stipatus, regem a tergo appetit, factusque ei dexter, per loricae manicam pene usque ad sinistri lateris ypodundriam, lancea sauciat. Rex multa cede ab eo impetu paulisper dimotus, sauciantem respicit. Ictuque in dextram obliquato, provocantis caput cum humero sinistro obtruncat. Tanta quoque caede gentiles fusi sunt, ut eorum novem milia cesa ibi referrentur. Reliqui vero, paucissimi tamen, navali profugio erepti sunt. Rex a Deo victoria politus est, suorum tamen paucis fuis, nonnullis vero sauciat. Post quorum curam redire disponens, Rodomum Erluino commisit. Ipse Compendium rediens.

36. *Artoldus archiepiscopus tyrannos dimittit, et ad regem transit.* — Quo eum advenisse dinoscens, Artoldus qui in cœnobio sancti Basoli confessoris ab urbe pulsus morabatur, mox quicquid a tyranno sibi relictum erat abjiciens, ad regem sese contulit, malleus apud eum parvo contentus morari, quam insociabilis tyranni beneficis detineri. Rex metropolitanum quo ipse rex consecratus fuit injuste precipitatum dolens, ne diffidat hortatur, summum sacerdotium sese ei redditurum pollicens.

37. *Interitus Heriberti.* — His ita sese habentibus, cum Heribertus quæque perniosa pertractaret, ac

A de quorundam calamitate multa disponderet, cum inter²⁹⁷, suos in veste præciosa sederet, atque apud illos extensa manu concionaretur, majore apoplexia ob superfluitatem humorum captus, in ipsa rerum ordinatione constrictis manibus nervisque contractis, ore etiam in aurem distorto, cum multo horrore et horripilatione coram suis inconsultus exspiravit. Susceptusque a suis, apud sanctum Quintinum sepultus est. Quo sepulto, ejus filii mox regem adeuntes, ab eo benigne excepti sunt. Patris injuriarum nihil sibi reducens. Excipitur et Hugo episcopus, ea tamen conditione, ut tempore congruo ratiocinari pro se de episcopatus adeptione non differat. Cum quibus quoque rex Ambianum digressus est. Ubi cum non sine suorum potioribus quæque præcipua disponere vellet, Erluinum Rodomi morantem per legatum accersit.

38. *Congressio Arnulfi et Erluini.* — Quod cum malivolorum relatione Arnulfus comperisset, insidias præterdit, obvientique rege ignorante cohortem inducit. Quod Erluinus mox dinoscens, signis collatis congregitur. Congressus utrinque non modicus. Arnulfus suis fuis, profugiens, vix urgentem evasit. Erluinus victoria politus, alios enecat, alios capit, alios in fugam cogit. In quo etiam certamine, interfectorem Wilchui qui cum Arnulfo sibi vim²⁹⁸ intulerat militari insectatione comprehendit. Cujus manus obtruncans, in ultionem amici Rodomum misit. Ac cesorum ereptis manibus, ad regem concessit.

39. Quo tempore Hugo dux in magna gratia regi habitus, ejus filiam ex sacro lavacro suscepit. Unde et cum rex²⁹⁹ omnium Galliarum ducem constituit. Quo duce rex equitatum parans, cum Gerberga regina in Aquitaniam proficiscitur (944). Ac urbem Nivernicam deveniens, Gothorum ducem Ragemundum Aquitanorumque præcipuos illic obvios excepit. Apud quos de provinciarum cura pertractans, ut illorum omnia sui juris viderentur, ab eis provincias recepit. Nec distulit earum administrationem eis credere. Commisit itaque ac suo dono illos principari constituit, regia hilaritate hilares redire permittens; ac cum duce iter ipse in Galliam retorquens, Lauduni sese recepit.

40. *Arnulfus et Erluinus regis suasionem in amicitiam redeunt.* — Ubi suorum præcipuos præter ducem colligens, apud eos agebat quatinus viri illustres Arnulfus atque Erluinus, factarum injuriarum inmemores fierent, ac in benivolentia unirentur; suis rebus prosperiorem eventum deberi ratus, suorum concordia. Convocatis itaque de amicitia suadet; sese inter eos judicem, penitus æquitatem utriusque parti facturum pollicens. Concedunt itaque ac jussis regis parent. Datisque vadibus, equitatis jura exsecuntur. Rex cum utrisque faveret, quamlibet

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁷ conglobati 1. ²⁹⁸ III. præposito. V. et in margine eadem manu VIII. ²⁹⁹ apud 1. ³⁰⁰ copias 1. ³⁰¹ rex Franciæ ducem 1. ³⁰² asi, de abscisa.

utrique liberalitatem conferre meditabatur. Qui cum Arnulfum de recompensatione rerum ereptarum nutare, ac Erluinum instantius amissa repetere adverteret, Arnulfum quoque majora restitutum, eo quod ipse ampliore rerum dispendio Erluinum affecerit, Erluino Ambianum in recompensatione amissorum pro Arnulfo concessit. Sicque factum est, ut Erluino sua restituerentur, et Arnulfo sua non minuerentur. Regis itaque industria in amenciam revocati, regia negotia exinde curabant.

41. *Prodigiosa demonstratio cladis Britannorum* ³⁰¹. — Quo tempore ferebatur Parisii turbo repente exortus, tanta vi discucurrisse, ut parietes multa lapidum mole fundati, in monte Martirum funditus eversi fuerint. Demones quoque equitum specie visos, basilicam quandam non procul sitam, evertisse, ejusque trabes memoratis parietibus tam valide incussisse, ut eos subruerint; evulsisse etiam ejusdem montis vineta, ac sata devastasse. Mox viso prodigio, Britannorum pernicies subsequuta est. Qui Berengarii atque Alani principum dissidentia discordes, a Nortmannis cum quibus pactum egerant, pervasi, multaque cede atriti sunt. Necnon et civitas Namtarum (91) capta est. Cujus episcopus cum supervenientium hostium metu territus, in æcclesiam fugere cogeretur, suorum densitate oppressus ac suffocatus est. Britanni in ipso impetu viribus resumptis, hostes ab urbe vehementi conamine repulerunt. Illosque adorsi gravi cæde fuderunt. At Britanni prosperiore fortunæ successu confortati, tertia itidem die classem pervadunt, congruunturque. In parte utraque innumeri fusi. Britanni vero adversariorum copias non passi, in fugam feruntur. Nortmanni autem victoria potiti, Britannorum alios gladio occidunt, alios in fluctus cogunt, alios vero a Britannicis finibus eliminant, præter hos qui servitutis jugo subdi non recusare.

42. *Rex terram Nortmannorum pervadit capitque* ³⁰². — Quo ad regis aures perlato, Arnulfum ac Erluinum comites, simulque et Burgundiæ episcopos aliquot, rex accersit. Præsenferat etenim eorum nonnullos a fide defecisse, Hugonique cecidisse. Ac cum exercitu in eos fertur. Arnulfus cum suis regem præcedens, Nortmannos, qui custodias observabant, utiliter congressus apud Arcas ³⁰³ fudit ac regi incesum expedit. Rex Rhodomum veniens, ab iis qui fidei servatores fuere exceptus est. Desertores vero mare petentes, amoliti sunt. Municipia vero copiis munita reliquere. Rex malorum nimias esse copias considerans, ab Hugone duce

bem ita, si ³⁰⁴ eam cum reliquis expugnet, accommodat. Dux donum regium excipiens, suppetias parat, regique subvenit. Cum suis itaque ac quibusdam Cisalpinorum potentibus trans Sequanam finivium iter faciens, Baiocas pervenit. Quam aggressus multa obsidione premit. Inter hæc a regis stipatoribus persuasi Nortmanni, ad regem redeunt. Dux autem Baiocences urgebat. Rex duci obsidionem ³⁰⁵ solvere per legatos jubet. Ille autem utpote ab rege datum, amplius oppugnat. Rex quoque iterum mandat, quod nisi cito discedat, sese in eum cum copiis iturum. Dux regis jussis contraire non valens, ab obsidione coactus discedit. Rex urbem consequenter ingreditur. Cujus ad se civibus revocatis, Ebrocas petit ac nullo resistente ingreditur. Nec minus et ab Ebrocensibus acceptis obsidibus, reliqua absque contradictione obtinuit (945).

43. *Dux suos in regis injuriam hortatur* ³⁰⁶. — Dux apud suos hanc injuriam sepissime memorans, de regis pernicie petraclat; fideles et amicos hortans, ut hoc ultum iri accelerent. Quod etiam multis querimoniis amplificans, suos in regem provocat. Bernardus itaque Silletensis (92) atque Teutboldus Turonicus conquerenti satisfactes, Montiniacum regis oppidum in ipsis Paschæ diebus pervadentes, capiunt diruuntque. Compendium quoque regis sedis aulam repentini penetrant, ac quæque regalia insignia diripientis asportant. Nec multo post et idem Bernardus regis venatores canesque capiens, cum equis ac venabulis abduxit.

44. *Rex urbem Remorum obsidione premit* ³⁰⁷. — Rex Rhodomi talia comperiens, Nortmannorum exercitum colligit copiosum, ac collecto, redit, pagum Veromandensem ingrediens, penitusque depopulans. Accitis quoque Arnulfo, Erluino, Bernardo alio, Theoderico comitibus, in urbem Remorum fertur. Eamque disposita circumquaque obsidione cingit, eo quod Hugo ejusdem urbis episcopus quia ducis partibus favebat, regi ingressum negabat. Primo ergo impetu, graviter dimicatum est. Nam sagittariis hinc inde dispositis, qui in muro resistebant missilibus sauciantur. Quibus amotis alii intacti succedunt, vices pugnae ingerentes. Sed et extra telis ac lapidibus jactis, nonnulli afficiuntur, ceduntque. Sepe tumultus reparantur, sepe ad portas, sepe ad murum comminus congressi. Animo utrimque feroces, nullo modo cedere parant; numquam sibi usque ad internationem cessuri, nisi intercedentium supplicationibus obsidio soluta discessisset.

45. *Dux regi per legatos, suadet ut ab* ³⁰⁸

ptis a sese obsidibus locutus sibi occurrat. Quod et fieri ab rege concessum est. Directus itaque sub obsidum jure ad ducem venit. Apud quem dux diu deliberans, tandem agit, ut rex ab episcopo et urbanis obsides accipiens, ab urbis oppugnatione discedat, quatinus quocumque et quando rex velit, idem episcopus rationem redditurus accedat. Ragenaldus ducis animum regi perferens, ac consilium approbans, id fieri suadebat. Obsidibusque sumptis idoneis, rex obsidionem decima quinta die solvit, tempusque audiendæ rationis post dies 40 sub ipsa Kalendarum Juliarum die constituit. Aliis ergo interim curatis, dies habendi colloquii advenit. Et dux de superiore negotio locutus, obvius regi affuit. Declamatis autem eorum causis, vix sibi consentiebant. Rationibusque non satis utiliter procedentibus, nihil paci commodum est, præter quod sub pace sequestra usque ad medium Augusti rationem distulere.

46. *Obitus Theotilonis Turonensium episcopi.* — Quo tempore cum beatæ memoriæ Theotilo Turonicæ urbis præsul de renovanda inter principes pace vehementissime certaret, atque his admodum occupatus studiis, Lauduno discederet, peripleumonia in ipso itinere corripitur. Quæ cum pulmonibus tumorem ac fervorem incuteret, die quarta nati morbi hac vita migravit. Cumque adhuc in noctis tempesta spiritum efflaret, mox luminis globus per aera ut fertur emicans, vigilantibus visus est. Cujus lumine ad noctis depellendas caligines sufficienter usi, qui ejus corpus exanime deferebant, per 150 miliaria (93) usque urbem Turonicam hujus lucis solamine, corpus beatissimum detulere, in basilica sancti Juliani martiris, quod idem vir sanctus summa instruxerat religione, multa reverentia deponentes.

47. *Captio regis a Nortmannis.* — Quo sepulto, cum adhuc inter regem ducemque pax nulla composita esset, atque rex dolos simulaturum nondum perpenderet, Erluino suisque aliis sumptis, Rhodomum rediit; nil veritus cum paucis illic immorari, cum idem consueverit. Dolus apud ducem a transfugis paratus, qui ante latuerat, orta oportunitate ex raritate militum, in apertum erupit. Nam dum tempestivus adveniret, ab Hagroldo qui Bajocensibus præerat, per legationem suasoriam accersitus, Bajocas cum paucis ad accersientem, utpote ad fidelem quem in nullo suspectum habuerat, securus accessit. Barbarus vero militum inopiam intuitus, cum multitudine armatorum regem incautum aggreditur. Cujus satellitum alios saucians, alios interimens, regem in fugam cogit. Et forte cepisset, nisi ab ejus armigero resistente ibi mox interfecto, aliquantisper detentus esset. Qua mora rex equi ve-

locitate per devia raptus, Rhodomum solus pervenit. Urbemque ingressus, a civibus, eo quod cum Bajocensibus conspirassent, captus ac tentus est (Jul. 13).

48. *Rex a Nortmannis per obsides dimittitur, et iterum dolo a duce capitur.* — Hugo dux regem Rhodomi captum comperiens, Bajocas devenit; pro regis captione gratias redditurus, ac ut sibi captus committatur ratiocinaturus. Nortmanni vero justis conditionibus id agendum respondent, ut si dux regem excipiat, ipsi regis filios omnes, sub jure obsidum accipiant, nec sub alia lege regem sese dimissuros. Dux captivum dissimulans, acsi regis causa rem ordinaturus, ad reginam Gerbergam, pro filiis regis legatos mittit. At regina rem necessariam cognoscens, sub sacramento minorem dirigit, majorem mittere evinci non valens. Nam duo tantum erant. Minore ergo obside oblato, Nortmannis non satis fuit; majorem admodum petentes. Sed quia iis quibus fidelior mens inerat, visum est regiæ stirpis nobilitatem posse penitus assumi, si desertoribus omnes filii cum patre teneantur, id sese non facturos responderunt; minorem tantum daturus, et pro majore ex se ipsis quemcumque petant dimissuros. Widonem ergo Suessorum episcopum, quem inter omnes potissimum videbant, expetunt, ac pro obside cum regis filio recipiunt. Rex itaque dimissus, cum a duce in sua deduci putaretur, ab eodem detentus est, ac Teutboldo Turonico custodiendus deputatur. Unde et manifestatum fuit, regiæ lineæ decus, in assumptione patris et filiorum penitus abolere tyrannum voluisse. Re autem in contrarium ducta, unus tantum regis filius a captione superfluit.

49. (946.) *Otto et Edmundus reges, Germanorum et Anglorum, in ducem pro rege moventur.* — Cujus rei ordinem regina mox per legatos oratores Edmundo Anglorum Ottonique Transrhenensium regibus indicat, ac super hoc gravissimam querimoniam litteris habitam mittit. Otto regis ac sororis casum dolens, pro restitutione regis, Hugoni mox legationem delegat, plurima postulans, aliqua etiam intentans. Edmundus quoque rex de sobriini miseriis adeo conquestus, eidem duci multam animi indignationem suorum legatione demonstrat; plurimum si non reddat contra illum sese facturum intendens, insuper et hostes ei terra marique inducturum, ac terram ejus penitus depopulaturum. Quod si quolibet claudatur municipio, obsidionem vehementi conamine adhibiturum; atque amplius duce, se a Gallis accepturum suppetias. Et nisi regem in proximo reddat, eum terra marique in proximo appetendum.

50. *Indignatio* ³²¹ *ducis in Edmundum* ³²¹ *regem* ³²¹. A — Dux gravi legatione confectus, Ottoni pro ³²² parte dissentit, pro parte favet. Regis vero Edmundi legatis, id nec in proximo, nec præter rationem agendum respondet. Ob minas Anglorum nil sese facturum. Ipsos si veniant, quid in armis Galli valeant, promptissime experturos. Quod si formidine tacti non veniant, pro arrogantiae tamen illatione, Gallorum vires quandoque cognituros, et insuper pœnam luituros. Iratus itaque legatos expulit. Consultumque se conferens, apud suos partibus utitur deliberationis. Et post consultum, Ottonem expetit. Qui cum per legatos colloquendi oportunitatem quereret, infensus ei loqui non optinuit. Nimirumque iratus, in sua discessit, ac suorum usus consilio, regem adit, sicque alloquitur :

51. *Proloquutio* ³²³ *Hugonis ad regem* ³²³. — « Parvum te o rex adversariorum insectatio in partes transmarinas olim compulsi. Meo vero ingenio et consilio inde ³²⁴ revocatus, regnis restitutus es. Post dum meis usus fuisti consiliis, rerum secundarum prosperis floruisti. Numquam nisi tui furoris pertinacia a te defeci. Infimorum ac imprudentium hominum dispositione usus, a sapientium consiliis plurimum oberrasti. Unde et rerum calamitas digne consecuta est ³²⁵. Quomodo enim præter me necessaria tibi ac gloriosa provenire arbitrare? Multum inquam tibi in hoc derogatum est. Jam memineris te virum esse. Consideres quoque, quid tuæ rationi commodum sit. Sicque virtus redeat, ut ³²⁶ in benivolentiam nos revocet, te imperantem, et me militantem ³²⁷, per me etiam reliquos militatum tibi reducat. Et quia rex a me creatus, nihil mihi largitus es, Laudunum saltem militaturo liberaliter accomoda. Quod etiam causa erit fidei servandæ. » Rex utpote captus, dictis proloquentis cessit. Unde et dimissus, data Lauduno ³²⁸, Compendii sese recipit. Adest Gerberga regina multa virtute memorabilis; adsunt quoque aliquot ex Belgica coepiscopi; confluunt etiam viri illustres nonnulli.

52. *Querimonia regis apud privatos* ³²⁹ *de Hugonis* ³²⁹ *persecutione* ³²⁹. — Apud quos etiam rex his verbis conquestus est. Et : « Eia tu, inquit, Hugo! Eia tu Hugo! quantis bonis a te privatus, quantis malis affectus, quanto etiam merore nunc detineor! Urbem Remorum pervasisti. Laudunum surripuisti. His tantum duobus recipiebar, his duobus claudebar. Pater meus captus atque in carcerem trusus, has quæ me premunt ærumnas cum anima simul amisit. Ego vero in eadem præcipitatus, ex regno paterno nihil nisi spectaculum præbeo. Jam nec vivere libet, nec emori licet. Quo me itaque conferam? » Pa-

ransque amplius conqueri, ab indignantibus inhibitus est. Deinde animum temperans, consilium cum suis confert.

53. Quo collato, Ottoni regi per legatos ereptionem suam demonstrat. Antea sese captum, nunc autem omnibus bonis privatum memorans. Unde et amico auxilium conferat. Urbes amissas, repetere juvet. Si id faciat, gratiam multam sese inde recompensaturum. Otto benignissime legationem excipiens, cum copiis in regis auxilium se iturum spondet, ac tempus edicit. Legati redeunt, ac mandata referunt. Nec minus et ab rege Genanorum (94) Conrado, copias petit, et accipit.

54. Interea Otto rex cum Rheeno transmissio, exercitum per Belgicam duceret, obviam regi Conrado, qui tunc ab Alpibus egressus, cum multa expeditione Ludovico succurrere accelerabat. Juncti ergo ambo, cum multo equitatu gradiabantur. Quorum accessum Ludovicus dinoscens, ocius occurrit. Tres itaque reges, in unum collecti, primi certaminis laborem Lauduno inferendum decernunt. Et sine mora, illo exercitum ducunt. Cum ergo ex adverso montis eminentiam viderent, et omni parte urbis situm explorarent, cognito incassum sese ibi certaturos, ab ea urbe discedunt, et Remos adoriuntur. Ubi quia planities commoditatem exercitibus parabat, obsidio circumquaque disposita est. Et primo certamine comminus pugnatum est. In quo tela ac lapides tam dense feriebantur, quam densa grando quandoque dilabitur. Per integram ergo diem, continuis motibus urbs impugnata est. Post vero comminus septies dimicatum, atque hoc fere per dies sex.

55. Nec tamen cives assiduis tumultibus victi, ullo modo cedebant, cum eorum præsul Hugo, quosdam principum qui sibi quadam cognatione conveniebant, extra urbem ³³⁰ allocutus est, quærens ab eis rationem, ut scilicet quid agendum, quid vitandum, sibi dicerent. Si aliquorum intercessione id medendum videretur, si opus foret precibus, si etiam pugnae instandum esset. Illi mox regum animositatem demonstrantes, fixum in eis, asserunt, nullorum interventibus sese concessuros, at obsidioni usque ad effectum operam daturus. Quod si urbem vi capi contingat, ipsi præsuli oculos effossuros, et hoc ita ordinatum fixumque. Unde et accelerandum ut egrediatur, suosque ab regum indignatione eripiat. His præsul territus, suis hoc monstrat. Et consilio habito, die obsidionis sexta, cum suis egreditur. Portæ ³³¹ regibus panduntur.

56. Reges vero Artoldum resumentes, urbem consequenter introducunt. Duorumque metropolitanorum medius, Friderici Maguntini, ac Rotberti Tre-

VARIÆ LECTIONES.

³²¹ ti, E, r *abscisa*. ³²² pro *abscisum*. ³²³ utio, regem *abscisa*. ³²⁴ regnis 1. ³²⁵ est. Quomodo enim stare potest, quem socordia precipitat *deleta*; *desunt etiam apud Trithemium*. ³²⁶ quæ 1. *Trith.* ³²⁷ m. componat *delet.* ³²⁸ l. a duce regno *deleta*. ³²⁹ pri, ugonis, ne *abscisa*. ³³⁰ u. præter suorum conscientiam a. *deleta*. ³³¹ P. quoque *deleta*.

NOTÆ

(94) Burgundiæ.

verensis, ab eis per manus pristinae sedi restitutus est. Ubi etiam mox Gerbergam reginam cum aliquot illustribus custodiae deputantes, ipsi tres reges in Hugonem ducem cum exercitu feruntur. Silletum quoque vi irrupere nitentes, considerato oppidi firmamento, inde amoliuntur, non tamen sine suburbii combustione, et aliquorum nece; sicque ad fluvium Sequanam contendunt.

57. *Quomodo pauci juvenes³²² naves a duce³²³ subductas per³²⁴ astutiam³²⁵ repetitas³²⁶ exercitui adduxerint³²⁷.*—Dux vero eorum impetum praesentens, a litore hostibus contiguo per 20 miliaria omnes naves abduci praereperat, ne adversariis transeundi commoditas pararetur. At frustrato ejus consilio, multo aliter provenisse notum est. Nam decem numero juvenes quibus constanti mente fixum erat omne periculum subire, habitum militarem in peregrinum transformantes, reges prevenerant, obsecrationum vota simulantes³²⁸. Sportulis itaque ab humero dependentibus, ferratis baculis procedunt. Habitumque mentiti peregrinum, urbem Parisium cum Sequana pontibus pertranseunt. Nullus eis molestus extitit. Ac litora exteriora quibus naves tenebantur petunt. Sicque in hospitium farinarii cujusdam (95) divertentes, sese gratia visendi sanctorum loca ex citeriore litore³²⁹ advenisse reterunt. Farinarius juvenes formosos in habitu licet abjecto considerans, hospitium gratanter accommodat, et insuper eos mitius curat. Qui fraudem meditati, nummos dant, vinumque mercati hospitem inebriant. Et sic totam diem convivii jocunditate consumunt. Juvenes hospitem vino faciliorem advertentes, quod ei sit officium percunctantur. Ille farinarium sese memorat. At illi prosecuti, si quid amplius possit, interrogant. Ille etiam piscatorum ducis magistrum se asserit, et ex navium accommodatione questum aliquem sibi adesse. Illi vero: « Quoniam, inquit, humanissimum nobis te invenimus, ampliora etiam optamus. Unde et si quiddam nobis facias, 10 solidos nos allegaturos pollicemur, ut videlicet trans fluvium nos evehas, eo quod ulterius procedere oratum nequeamus, itineris longitudine fatigati. » At hospite respondente ducis edicto naves ad interiora litora raptas, ne Germanis irrumperibus pateat accessus, illi tempore nocturno absque calumnia id fieri posse prosequuntur. Ille pecuniae cupidus, nulum accipit, ac de patrandi negotio fidem dat. Nox affuit. Juvenes promissum fieri postulant. Ille mox assumpto puero privigno, cum juvenibus in noctis tempesta ad naves properat. Comitantur et juvenes. Qui solitudinem videntes, puerum raptum in fluentem demergunt. Hospitem vero clamare nitentem, gutture invadunt. Atque mortem ni quod volunt efficiat, interminan-

tur, ut videlicet naves solvat. Pervasus ergo ac terribus, naves solvit. Consilioque inito, vinctum navi conjiciunt, ac naves singuli singulas ad litus deducunt. Ejecto vero hospite vincto, navim unam omnes ingressi, alias repetunt, ac novem iterum deducunt. Octiesque fluvium remensi, naves numero 72 abduxerunt.

58. Dum haec gererentur, regum exercitus in ipsa diei orientis aurora fluvio affuit, navesque paratas cum remis invenit, quas tirones cum armis ingressi, navigant ac exaquantur. Tum circumquaque palantes, nullo prohibente a diversis portibus alias rapiunt, et exercitibus deducunt. Nam qui ruri degebant, irruentium metu omnes aufugerant. Dux vero Aurelianus sese receperat. Unde et qui resisteret aberat. Navibus itaque conexas, ac multo robore compactis, liburnas solidant. Quas ingressus exercitus, fluvium transit. Dein terra recepti, incendiis praedisque vehementibus totam regionem usque Ligerim depopulati sunt. Post haec feruntur in terram pyratarum ac solotenus devastant. Sicque regis injuriam atrociter ulți, iter ad sua retorquent. Ludovicus vero rex Remos redit.

59. *Qualiter Deroldus a quodam medico deceptus³³⁰ sit eumque deceperit³³¹.*— Quo tempore Ambianensium episcopus Deroldus ab hac vita decessit, vir spectabilis ac palatinus, et quondam et regi admodum dilectus, in arte medicinae peritissimus. De quo etiam fertur, quod cum adhuc in palatio regi serviret, a quodam Salernitano medico deceptus sit, eumque deceperit. Etenim cum uterque in arte medicinae optime posset, et iste regi potior, Salernitanus vero reginae³³² peritior videretur, commento regis repertum est quis eorum rerum naturas magis dinosceret. Jussit etenim coram se illos consedere convivas, causam rei penitus dissimulans, ac sepe eis questiones proponens. Quisque ut poterat proposita solvebat. Deroldus quidem, utpote litterarum artibus eruditus, probabiliter objecta diffinebat. Salernitatus vero licet nulla litterarum scientia praeditus, tamen ex ingenio naturae, multam in rebus experientiam habebat. Regio itaque jussu cotidie consistens, ac mensa regia continue una potiuntur. Et die quadam de dinamidiarum differentiis disputatum est; tractatumque uberius quid efficiat pharmaceutica, quid vero chirurgica, quid etiam butanica. At Salernitanus, peregrina nomina non advertens, ab eorum interpretatione erubescens quievit. Invidet ergo plurimum, ac in ejus mortem venenum parare meditatatur; multam dolose benivolentiam simulans. Parato vero maleficio, cum una in prandio residerent, Salernitanus ungue impudici toxicato, liquo-

VARIAE LECTIONES.

³²² juv, a d, per a. tas, ad *abscisa*. ³²³ s. Quod et fertur Bernardi comitis astutia dispositum *jam de'eta*. ³²⁴ itore *ex conject.* ³²⁵ ceptus, ceperit *abscisa*. ³²⁶ r. Frederunæ *deletum*

NOTÆ.

(95) De molendinario, molendinorum Sequanae custode, cf. Gesta consulum Andegavensium cap. 2, apud Dachery Spicil. X, 444.

rem piperis quo cibum pariter intingebant, lætaliter inficit. Quo Deroldus incaute sumpto, mox serpente veneno, deficere cœpit. Eductusque a suis, teriaca vim veneni repellit. Et tridno expleto coram rediens, Salernitano consuescebat. Interrogatus vero quid ei accidisset, fleumatis frigore se leviter tactum respondit; quicquam fraudis se perpensis dissimulans. Unde et hostem incautum efficit. Convivæ itaque redditi, Deroldus toxicum inter auricularem ac salutarem occultatum, ejus cibo sumendo respersit. Quod mox venis serpens, vitæ calorem fugabat. Vexaturque a suis eductus est. Qui veneno expellendo operam dans, nihil curæ agebat. Deroldum itaque magnificans, summumque eum in medicina prædicans, ejus curam vehementissime petebat. Qui regis jussu flexus, antidotis datis a toxico per industriam non ex toto purgavit. Nam sumpta teriaca, vis veneni in pedem sinistrum penitus dilapsa est; in tantum ut apud domesticos eo familiariter agente, venenum ut fertur in modum ciceris a pede per venam surgens, ab antidoto obviantem in pedem repelleretur. Quibus diutissime sic repugnantibus, pes in cutis superficie foratur. Factoque morbo, post a chirurgis miserabiliter absceditur.

60. (947.) Interea dux Neustriam combustam direptamque dolens, exercitum parat, et in Arnulfum; cum in regem non auderet, truculentus effertur. Oppida quoque illius aliquot impugnat. At cum per dies sex nullum comprehendere posset, voto frustratus eua repetit. Quæ dum a duce gererentur, rex obsidione Mosomum premebat, eo quod ducis nepos Hugo a pontificatu abjectus ibidem moraretur. Hunc itaque infestabat in ducis contumeliam. At ducenti ab obsidione discessisse comperiens, ipse quoque Remos repetit. Qua etiam tempestate Bovo Catalaunensium episcopus, hac vita decessit. Cui etiam mox successit²²⁷ ab rege, Gipuinus totius electione cleri, adolescens egregius, atque a domno Artoldo Remorum metropolitano consecratur episcopus.

61. Post²²⁸ hæc vero, rex in Belgicam concessit, ibique ei locuturus, Otto rex²²⁹ obviam venit. Ac quæque necessaria ordinantes, ambo reges Aquisgrani pascha celebrant, atque multa reverentia sese mutuo honorant, atque hoc ab Ottone amplius; a quo etiam Ludovicus regis donis liberalissime honoratur.

62. Dux urbem²³⁰ Remensem²³⁰ impugnat²³⁰. — Dum hæc ita sese haberent, dux de regis injuria apud

suos agitabat, oportunitatem in regis absentia asserens, qua urbem Remorum capiat, cum tunc urbs tam episcopo quam militibus vacua esset, rex etiam ipse alias occupatus alia quereret. Unde et possibile asserebat, facili expugnatione urbem capi. Idque attemptare sese plurimum velle. Quibus milites capti in urbem mittendas cohortes consent. Quæ collectæ, cum duce gradiuntur. Urbem appetunt, et circumquaque obsidione premunt. Diffunduntur quoque passim, atque frumentum ex locis contiguis in usum pugnae convectant. Castra fossis muniunt, cratibusque circumdant. Pugnam ergo in dies aut semel, aut bis inferunt. Nec minus et cives vehementissime resistunt. Jamque id diebus numero novem agitabant, cum regem adeo indignatum regredi ab observatoribus nuntiatur. Et mox obsidione soluta, duodecima die ab urbe discedunt.

63. Nec diu moratus rex urbem succurrendo ingreditur. Apud quem mox principes collecti, de ejus ac communi salute consultant. Et quia rerum utilitas Ottonem consiliis interesse exigebat, diriguntur legati, per quos ei²³¹ necessitas demonstratur, ac colloquium exeunte mense Augusto sibi habendum secus fluvium Karam denuntiatur.

64. Cum hæc sic sese haberent, dux nepotem ab præsulatu pulsum dolebat. Suadebat itaque ut officio pontificali amplius insisteret, et ne privatus penitus dignitate videretur aliquas ad gradus promoveret personas. Tethaldum ergo Suessonicæ æcclesiæ diaconum accersit, presbiterumque ordinat, ac post duce agente æcclesiæ Ambianensium episcopum sacrat. In qua re favere visus est Wido tantum Suesorum episcopum. Quem quia post penituit, sequentia demonstrabant. Sed tempus colloquendi regibus advenit, ac secus fluvium Karam sibi occurrunt. Nec defuit dux, qui et ipse apud Duodeciacum vicum castra fixit, ut pro nepote causam apud episcopos ageret.

65. Dux²³² enititur ut²³³ causa²³² pro suo nepote²³² apud episcopos²³² agatur. — Regibus itaque rerum negotia agentibus, dux causam nepotis episcopis disponebat, penes quos etiam plurimam habebat indignationem injuste et nullis evidentibus culpis nepotem præcipitatum memorans. Quod cum indicatum regibus esset, Ottone agente decretum est, ut ibi ab episcopis causa Artoldi atque Hugonis discuteretur, ita tamen ut et dux tempore congruo regi satisfaceret. Episcopis itaque rationem excipientibus,

VARLÆ LECTIONES.

²²⁷ s. donatus vox jam deleta. ²²⁸ Regis iter Aquisgranense paulo amplioribus verbis Trithemius exposuit a. 948 et 949. ... Remorum civitatem revertitur. Quo jussu regio convenerunt ex Celtica fere omnes episcopi, abbates, comites et nobiles, illis duntaxat exceptis qui partes ducis Hugonis sequebantur. Communi omnium decreto statuitur, ut regis dignitatis causa disponeretur apud regem magnum Ottonem, eo quod ipse tunc in Belgica moraretur, et apud alios, quorum prudentiæ res publica videretur commendanda. Et legatis utrinque directis rex Otto indicit colloquium generale in palatio Aquisgrani ad festum dominicæ resurrectionis proxime habendum (a. 949). Anno prænotato rex Otto, et Ludovicus Gallorum juxta conditum ad festum dominicæ resurrectionis in Aquisgrani conveniunt; ad quas e Germania et Gallia nonnulli quoque principes, episcopi, abbates et comites confluerunt, qui omnes cum summa reverentia et honore sanctum pascha in dicto palatio celebrarunt. Quæ ut sæculi xvi, commentarium, nullius auctoritatis esse, patet. ²²⁹ r. Belgicæ del. ²³⁰ urbem, eusem, im, nat abscesa. ²³¹ Ottoni corr. ei. Talia omisi. ²³² Du, ut, c, nep. episcopo abscesa

eum inter plurima quæ ibi explicata sunt illud constantissime refutarent, quod Hugo sacerdotio privatus, contra fas Ambianensium episcopum ordinasset, regum sententia in aliam synodum hujusmodi rationem transferendam constituit. Videbatur etenim quod non æquitatem satis commode hæc altercatio determinari valeret, cum nec synodus ad hoc convocata fuisset. Et decreto regio 15 Kalend. Decemb. habenda denuntiatur. Interim vero sedes Remensis Artoldo conceditur, Hugoni vero in castro Mosomensi commorari permittitur. Pax quoque sequestra Ottonis interventu regi ac duci ab alterutro datur, et usque ad tempus habendæ synodi sacramento firmatur.

66. *Synodus³⁴⁸ Viriduni³⁴⁹ habita.* — Tempus advenit, synodusque episcoporum Viriduni collecta est atque habita præsidebat Rotberto metropolitano Treverico, cum Artoldo Remensi, considentibus quoque Adalberone Mettensi, Gauslino Tullensi, Hildebordo Mimegardvurdensi, Israhele Brittigena, assistentibus etiam Brunone viro reverendo et abbate, cum aliis abbatibus et monachis venerandis Agnoldo et Odilone. Ad hanc synodum Hugo vocatus, missis ad eum deducendum Adalberone et Gauslino episcopis, venire noluit. Unde et episcoporum sententia³⁴⁸ Artoldo tenere concedit episcopium. Sicque nullis rerum determinatis rationibus, synodus soluta est.

67. (948.) *Synodus Mosomi³⁴⁸ habita.* — Indicitur vero habenda Idibus Januar. Et evoluto tempore, in basilica sancti Petri³⁴⁹ apud Mosomense castrum secunda synodus habita est, præsidebat quoque prædicto metropolitano Rotberto Treverico, cum fere omnibus suæ dioceseos episcopis, ac aliquibus Remensis; consedente etiam Artoldo, cujus causa discutienda erat. Ne³⁴⁷ abfuit Hugo; at synodum ingredi noluit. Epistolam vero nomine Agapiti papæ signatam per suos³⁴⁸ synodo legendam porrexit. Quæ cum soluta et lecta esset, nihil canonice auctoritatis habere videbatur, nihil etiam pro ejus causa significare, nisi ut episcopium ei redderetur. Qua perlecta, cum episcopi consulto sese contulissent, cassandam censuerunt, eo quod absque ratione rem quæ in lite erat abdicato reddi jubebat. Et quia paulo ante ab ipso papa Agapito delegata erat epistola per Fredericum Maguntinum episcopum, atque data Rotberto metropolitano Treverico, coram regibus ac Galliæ et Germaniæ episcopis, quæ erat continens auctoritatem apostolicæ jussionis, partemque præceptorum ejus jam exsecuti fuerant, communi mox consensu decretum est, ut quod regulariter ceptum erat, rationabiliter atque canonice pertractaretur. Simulque et mox a metropolitano

B jussum est, ut recitaretur caput 19 concilii Carthaginensis, quod constat de accusato et accusatore. Et recitato, secundum ipsius capituli sententiam constituere, ut Remensi parræchia Artoldo restituta qui nullius synodi rationes audire refugit, Hugo qui adduas jam synodos accessit venire contempserat, a Remensis episcopii regimine abstineret, donec in tertiam synodum³⁴⁹ purgandus de objectis adveniret. Capitulum vero supra dictum, litteris cartæ mandatum est, et ab episcopis cautum, ac eidem Hugoni directum. In quo, cum episcoporum cautionem subscriptam Hugo vidisset, motus in iram, Rotberto qui synodo præerat contumeliose remisit, episcoporum judicio nihil sese facturum asserens. Et sic causa penitus indiscussa, synodus soluta est. Indicitur vero tertia synodus Kal. Aug. habenda.

68. His ita gestis, Artoldus epistolam ad sedem Romanam dirigit, commodissime continentem, et suarum injuriarum seriem, et regis incommodorum tenorem. Domnus itaque Agapitus papa, ad multam benivolentiam animum intendens, mox accessit venerabilem Ostiensem episcopum Marinum, magnæ æquitatis et prudentiæ virum, vim epistolæ ei explicans, et ad rerum correctionem illum vehementissime hortans. Mittitur ergo venerabilis Marinus, domni papæ vicarius, ad Ottonem regem, ob evocandam atque congregandam universalem synodum. Diriguntur et epistolæ specialiter aliquot episcopis tam Germaniæ quam Galliæ, ad rerum æquitatem suasoriæ.

69. *Item synodus³⁴⁸ apud Angleheim³⁴⁹ habita³⁴⁸.* *cf. Legg. H. 24.* — Interea statuto tempore, synodus universalis collecta est ex præcepto Agapiti papæ, sub Marino ejus vicario, in palatio Angleheim, quod interpretatur angelorum domus, secus fluvium Rhenum, in basilica beati Remigii Francorum apostoli. Domno itaque Marino præsidebat, episcopi quoque qui ex diversis confluerant, jure æcclesiastico consederunt, Rotbertus videlicet Trevericus metropolitano, Artoldus Remensis metropolitano, Fredericus Maguntinus metropolitano, Wicfridus Coloniensis metropolitano, Adaldacchus Hammaburgensis episcopus, Hildeboldus Mimegardvurdensis episcopus, Gauslinus Tullensis episcopus, Adalbero Mettensis episcopus, Berengarius Viridunensis episcopus, Fulbertus Cameracensis episcopus, Rodulfus Laudunensis episcopus, Richoo Warmacensis episcopus, Reiboldus Spirensis episcopus, Boppo Wirzburgensis episcopus, Chounradus Constantiensis episcopus, Odelricus Augustensis episcopus, Thethardus Hildinesheimensis episcopus, Bernardus Alfareestedensis (96) episcopus, Dudo Poderbrunnensis episcopus, Liopiacus Ribunensis episcopus, Michael

VARIE LECTIONES.

³⁴⁸ nod, ni h *abscesa*. ³⁴⁹ sententia c. ³⁴⁸ Mo *abscisum*. ³⁴⁹ petri c. ³⁴⁷ ita c. ³⁴⁸ per quendam clericum suum f. ³⁴⁹ s. quæ Kalendis Aug. habenda indicebatur *del*. ³⁴⁹ odus, gle, bita *abscesa*.

NOTÆ.

(96) *I. e.* Halberstadiensis.

Radisponensis episcopus, Farabertus Tungrensis episcopus, Doddo Osnebruggensis episcopus, Evherus³⁵¹ Mindensis episcopus, Baldricus Trejectensis episcopus, Heiroidus Salzburgensis episcopus, Adalbertus Pazoensis episcopus, Starchandus Eistetiensis episcopus, Horath Sleoswicensis episcopus, Wichardus Basiliensis episcopus, Liefdach (97) Ripuensis episcopus.

70. *De dispositione*³⁵² *gerendorum*³⁵³, *et habenda*³⁵⁴ *judicii praelatura*³⁵⁵.—Horum omnium cuique cum liceret ex canonibus vel decretis proferre quæcumque negotio commoda viderentur, disponendi³⁵⁶ tamen facultas et rationum interpretatio, domno Rotberto Treverico commissa est; eo quod divinarum et humanarum rerum scientia et eloquentiæ efficacia insignissimus haberetur. Iudicii vero censura pene^B domnum Marinum domni papæ vicarium mansit (98). Et consentientibus cunctis, post præmissas secundum ordinem celebrandi concilii preces, postque recitata decretorum sacra capitula, serenissimi reges Ludovicus et Otto, in sacram synodum admissi sunt. Quibus etiam consentientibus, domnus ac venerandus Rotbertus sic orsus cepit :

71. *Prælocutio*³⁵⁶ *Rotberti*³⁵⁷ *Treverici*³⁵⁸ *metropolitani*³⁵⁹ *in synodo. Legg. II. 19-21.*—« Multa, inquit, sunt, patres reverendi, quibus hic apud serenissimos reges, in unum coacti residemus. Plurima etiam quæ vestra probitate ordinanda videntur³⁶⁰. Totius pene Galliæ rem publicam pravorum temeritate turbatam, magnisque subiacere periculis constat. Unde et leges divinæ atque humanæ^C indiscrete a malivolis contempnuntur, cum is cui regnorum³⁶¹ jura debentur, et imperandi potestas transfusione paterna credita est, suorum insectatione captus, ergastuloque immaniter trusus sit, suorum adhuc gladiis infestetur³⁶², Remorum quoque metropolim absque pastore fures atrocissime insectentur, cultus divinus vilescat, religio canonica pro nihilo sit. His ergo, patres, vehementissime insistendum arbitror, multaque nobis diligentia enitendum, qui gratia sancti Spiritus hic in unum confluximus³⁶³, quatinus res ante dissolutæ sic in sædus redeant, ut et domno ac serenissimo regi libera regnandi reddatur potestas, et per eum ecclesiæ Remensi debitus suus restituatur honor.»

72. *Responsio*³⁶⁴ *Marini*³⁶⁵ *Romanæ*³⁶⁶ *sedis*³⁶⁷ *legati*³⁶⁸.—Ad hæc domnus Marinus sanctæ Romanæ sedis vicarius : « Optime, inquit, atque utiliter frater ac coepiscopus Rotbertus, rerum seriem tenuit.

A Etenim cum divinas leges, humanis præponendas ipse pernoscat, considerata tamen rerum fortuna, regiæ dominationis imperium ante dixit restaurandum, ut ejus vigore firmato, ejusque potentia utiliter restituta, ejus post liberalitate, ecclesiarum Dei honor consequenter recrescat, ejus patrocinio agente, virtus bonis quibusque redeat. Quod ut Deo annuente fieri queat, in primis audienda atque strenuissime disponenda videtur, causa domni ac serenissimi regis, si id quoque vestri iudicii paciatur censura.» Synodus dixit : « Audiatur.»

73. *Conquestio*³⁶⁹ *Ludovici*³⁷⁰ *regis*³⁷¹ *apud Ottonem regem*³⁷² *et synodum*³⁷³ *regni*³⁷⁴.—Tunc rex Ludovicus ab Ottonis regis latere surgens, stando conqueri modestissime petebat. At rogatus ab synodo, hujusmodi residens effudit querelam : « Quanto, inquit, Hugonis instinctu, quantoque ejus impulsu conqueri cogor, testis est ille, cujus gratia vos hic congregatos paulo ante relatum est. Pater ejus, ut a principio exordiar, patri meo regnum invidens, dum ei domi militiæque servitium deberet, regno illum immaniter privavit et usque ad vitam ejus suprema³⁷⁵ ergastulo³⁷⁶ inclusum³⁷⁷ esse rogavit. Me vero parvum in fasciculo farraginis a meis dissimulatum, in partes transmarinas et prope in Rifeos fugere compulsi. Patre autem extincto³⁷⁸ et me in exilium deportato, iste cum reminisceretur sui patris, ob insolentiam interfecti, regni curam suscipere for midabat. Nobis itaque invidens, Rodulfum³⁷⁹ promovit. Sed Divinitas res illius sicut et cetera determinans, ei quando voluit finem regnandi dedit. Dum item regnum vacaret, consilio bonorum me a partibus peregrinis exulantem revocavit, ac omnium conibentia in regnum promovit, nihil mihi præter Laudunum relinquens. Promotusque cum ea quæ regii juris videbantur, repetere niterer, id invidissime ferebat. Factus ergo latenter adversarius, amicos si quos habebam, pecuniis subvertebat, inimicos in odium amplius incitabat. Tandem urgente invidia, apud piratas egit, ut ab eis dolo caperer; regnum in se posse refundi arbitrans, si id fieri contigisset. Nec defuit insidiis effectus. Captus fui, carcerique³⁸⁰ mancipatus. Ille vero me eripere simulans, filios meos jure obsidum dandos petebat. At iis qui mihi fide adjuncti erant omnes dari reclamantibus, dimisso uno, a piratis me recepit. Jam libertatem sperans, quo animus impelleret ire volebam. Verum aliter provenisse manifestum est. Nam captum mox in vincula conjecit, ac annuali carceri manci-

VARIE LECTIONES.

³⁵¹ Evherus.c. ³⁵² tio, dor, da, tu *abscisa*. . . ³⁵³ ordinandi corr. disponendi. ³⁵⁴ Pr, R, ri, li *abscisa*. ³⁵⁵ co-

pavit. Unde cum a cognatis et amicis meis indignan- A
tibus sese impetendum adverteret, libertatem ³⁶⁶
spondit si Laudunum acciperet. Hoc tantum clau-
debar, hoc solo cum uxore et natis recipiebar. Quid
facerem? Castro vitam præposui: pro castro liber-
tatem merui. Et en omnibus privatus, omnium opem
deposco! His si dux contraire audeat, nobis tantum
singulariter congruendum sit.)

74. *Oratio* ³⁶⁶ *Roberti* ³⁶⁶ *pro Ludovico.* — Quibus
palam promulgatis, Robertus metropolitanus subin-
fert: « Quoniam, inquit, domni atque serenissimi
regis satis breviter ac dilucide digestam, optime ut
arbitror conquestionem percepimus, consequens vi-
detur, ut ejus causam in quantum fas est determi-
nemus. Dux ergo quia omnia pene regni jura, in sese
transfudit, eique viribus reniti non valemus, mitius B
hoc attemptandum arbitror, ut qui Deum non me-
tuit, et hominem non reveretur, multa ratione mul-
taque rerum consideratione, ad normam Deo juvante
reducatur. Igitur juxta patrum decreta, et canonum
regulam, inprimis ad satisfactionem fraterne monen-
dus est, verbisque suasoriis ad id modestissime
revocandus. Quod si post blandam revocationis am-
monitionem respiscere noluerit ³⁶⁷, omnium anathe-
mate feriat, hoc habentes præsidio, quod jam a
domno papa correctus sit, jussusque a domini sui
insectatione quiescere. »

75. *Responsio* ³⁶⁸ *Marini* ³⁶⁸ *legati pro eodem* ³⁶⁸. —
Atque his domnus Marinus subjunxit: « Reminiscor,
inquit, domnum papam ante hunc annum anathema
in reos misisse qui hunc dominum et regem Fran-
corum insectabantur; epistolam quoque suasoriam
ut ab eo non deficient, bonis quibuslibet delegatam,
atque conquestionem de eadem re litteris expres-
sam, iis quibus sanior mens erat delegatam fuisse.
Unde et opinor justissime dictum, cum ante a papa
vocatus atque correctus sit, nunc quoque caritatis
gratia revocandus est, et diligentissima suasionem
a malis quiescat commonendus; et post omnium
anathemate dampnandus. Et non solum ille, verum
omnes qui ei in malis favere faventque. Sed hanc
solum a nobis accipiet opem. Numquid vero ab alio
quicquam opis accipiet? Ejus conquestio in sua
clausula, opem omnium postulat. Sed si a nobis ei
succurritur, a domno Ottone rege quid accipiet? Et
decretalia sancta acclamant, postquam tyrannis
anathema damnationis ab episcopis injectum est, a
bonis quoque potentibus vim inferendam, ut si æc-
clesiasticis correctionibus ad normam redire nolunt,
saltem potentium vehementi violentia ad bonum re-
dire cogantur, ut vel invitis bona præstentur. »

76. *Oratio* ³⁶⁹ *Otonis* ³⁶⁹ *regis pro eodem.* — Ad
hæc rex Otto: « Multa, inquit, sunt patres beneficia,
quæ a vobis domno ac serenissimo regi Ludovico
utiliter accomodari valebunt. Etenim si ejus insecta-
tores armis divinis adoriimini, consequenter aut
facili tumultu devicti labascent, aut si quid impeten-
dum relinquatur, facilius nostris armis infirmabitur.
Vos ergo jubente domni papæ legato, vestri ordinis
instrumenta exerite, ac tanti regis adversarios, ana-
thematis gladio transverberate. Contra quæ si cer-
vicem postea erigere audeant, et dominicus interdi-
ctis resistere non formidant, nostrum exinde erit,
quibus commissum est in hac mundi parte sanctam
Dei æcclesiam tueri, ut in tales arma sumamus, hu-
jusmodi debellemus. Et si necessitas adurgeat, atri-
ctis gladiis usque ad immanissimam cædem perdi-
tissimorum hominum deseivamus, habita in illos
justissimæ indignationis causa, quod illicita aggre-
diantur, et pro illicitis ammoniti, non corrigantur.
Vos itaque tantum vestris insistite; et post modestiam
vestram virtus nostra sequetur. »

77. *Epistola a sinodo* ³⁷⁰ *ad Hugonem delegata* ³⁷⁰. — Quibus dictis, mox sinodi decreto epistola
descripta est palamque recitata, hanc verborum se-
riem tenens (99): « Sancta sinodus in palatio An-
gleheim sub domnis atque orthodoxis regibus Ludo-
vico et Ottone utiliter habita, Hugoni duci. Quantis
malis, quantaque persecutione vexaveris illam vene-
rabilem Remorum metropolim, quanta quoque cru-
delitate debacchatus sis in dominum tuum regem,
ora omnium locuntur, apud omnes agitur. Quod
quam sceleratum, et quam perniciosum sit, divinæ
atque humanæ leges copiosissime produunt. Unde et
tibi compatientes, ab talibus te quiescere monemus.
Et ad dominum tuum, multa mansuetudinis humili-
tate quantotius reverti hortamur. Quod si contem-
pseris, priusquam in diversa referamur, anathemate
sine dubio te perstringemus, donec aut satisfacias,
aut Romam apud domnum papam ratiocinaturus pe-
tas. Cujus litteris jam bis monitus es, et a tanto faci-
nore prohibitus. Unde et nos post illum, tercio jam
te ad correctionem revocamus ³⁷¹. » Quæ totius sinodi
auctoritate roborata, duci per legatos mox directa est.

78. *Causa Artoldi.* — Post hæc surgens Artoldus
archiepiscopus, rerum ordinem, sed et ipsius litis
initium quæ agitabatur inter sese et Hugonem sibi
subrogatum episcopum, luculentissime disseruit.
Quin et epistolam profert, nuperrime a domno papa
sibi directam, per quam episcopatum sibi retinen-
dum significabat. Post cujus interpretationem, Sige-
boldus quidam prædicti Hugonis clericus, aliam mox

VARIE LECTIONES.

³⁶⁶ reditum 1. ³⁶⁶ Or, berti *abscisa*. ³⁶⁷ n. tertia hujus sinodi die *del.* ³⁶⁸ Res. Ma, pro, eo *abscisa*.
³⁶⁹ Or, nis *abscisa*. ³⁷⁰ a si, ad Hugonem ata *abscisa*. ³⁷¹ ammonemus 1.

epistolam sinodo porrexit, signo domni papæ munitam, et ab Urbe a sese delatam. Quæ etiam in conspectu episcoporum recitata atque diligentissime discussa est. In cujus textu id solum dicebatur, quod Rodulfus Laudunensis episcopus, Wido etiam Suessonicus, necnon et Hildegarius Belvacensis, ceterique Remensis dioceseos episcopi, ad sedem apostolicam pro restitutione Hugonis, et abdicatione Artoldi, epistolam miserint. Unde et domnum papam ad eorum vota, eorumque petitionem, omnia fieri velle. Post cujus recitationem, prædicti mox consurgentes episcopi, epistolæ sententiam penitus confutarunt ac calumniarum injectorem hominem perditissimum adclamarunt. Quibus cum contraire non posset, quibusdam maledictis eos adortus, publice de perfidia criminabatur ³⁷⁵.

79. *Calumniatoris episcoporum reprobatio* ³⁷⁵. — Tunc a domno Manino decernitur, ut recitentur capitula de calumniatoribus prolata. Quibus mox lectis, cum calumniator reniti non posset, episcoporum inditio diaconatus quo fungebatur officio privatur, et a conspectu sinodi contumeliose reprobatus, exire compellitur. Artoldo vero pontificatus dignitatem secundum canonum instituta, patrumque decreta, sinodus habendam decernit, atque corroborat, eo quod nullius concilii rationibus interesse refugerit. Atque hæc prima consessionis die constituta sunt.

80. Secunda vero die, post recitatas sacræ auctoritatis lectiones, et domni Rothberti allocutionem, a venerabili Marino constituitur, ut quoniam juxta sacræ legis sententiam, pontificalis dignitas Artoldo restituta est, in ipsius pervasorem sinodalis profertur censura. Recitantur itaque decreta canonum, et sanctorum instituta patrum, Innocentii, Alexandri, Simmachi, Sixti, Celestini, Zozimi, Leonis, Benefacii, aliorumque sanctæ Dei æcclesiæ doctorum illustrium. Quorum decretis, unanimiter anathematizant, atque ab totius æcclesiæ communionem sequestrant, Hugonem Remensis æcclesiæ pervasorem, donec resipiscentem peniteat, ac pro facinore offensis satisfaciatur.

81. Cf. *Legg. II. 24. l. 55.* — Reliquis autem diebus decretum est de incestis et illicitis presbiterorum conjugis, de presbiteris quoque eukaristiam indigne tractantibus, de æcclesiis etiam a laicis indèbite usurpatis; aliaque nonnulla ibi prolata ³⁷⁶ fuere, quæ diligentissime investigata, atque utiliter diffinita sunt; sicque sinodus soluta est. Indicitur vero post dies 30 iterum habenda Lauduni in basilica sancti Vincentii martiris, ut ibi exeratur anathema in Hugonem tyrannum.

82. *Anathema episcoporum in duces ejusque fautores.* — Quibus diligenter ac canonicè peractis, Ludovicus rex ab Ottone regemilitum copias duce Chonrado, contra Hugonem tyrannum accipit. Quæ dum per dies 40 configerentur, episcopi supradicti tricesima die post peractam sinodum in basilica sancti Vincentii martiris apud Laudunum sub rege Ludovico collecti sunt (100). Et iterum præside prædicto Marino, post sacræ Scripturæ paginas, quæ ibi recitatæ et multa consideratione discussæ sunt, Hugonem tyrannum anathemate damnant, et a sancta æcclesia pellunt, nisi resipiscens domino suo satisfaciat, aut Romam pro sui absoluteione apud domnum papam ratiocinaturus petat. In qua etiam sinodo, agitur de episcopis qui cum duce evocati

B fuere, et distulerunt venire, de iis etiam qui consecrationi Hugonis episcopi jam abdicati illicite interfuerunt, vel qui ab ipso pulso, vel post abdicato, contra fas videbantur promoti. Damnantur itaque duo pseudoepiscopi ab Hugone ³⁷⁶ ordinati, Tetbaldus scilicet et Ivo, quorum prior a pulso sacratus est Ambianensium episcopus, alter vero ab abdicato Silletensium. Damnatus et Adelelmus Laudunensis æcclesiæ diaconus, a Rodulfo suo episcopo ³⁷⁷ insimulatus, eo quod Tetbaldum excommunicatum in æcclesiam temerarius introduxerit. Hi enim in anteriore sinodo cum duce jam evocati, satisfacere contempnebant. Vocatur vero Hildegarius Belvacensium episcopus, domni Marini et episcoporum legatione, ut aut ad eos veniat, aut sedem apostolicam pro suo facinore ratiocinaturus petat, eo quod interfuerit ordinationi supra jam dictorum pseudoepiscoporum. Vocatur et Heribertus, Heriberti tyranni filius, ob mala quæ æcclesiis vel episcopis immaniter inferebat. Wido vero Suessonicus episcopus, cum a plurimis laceraretur, eo quod ipse Hugonem episcopum sacrasset, in sinodo reum sese confitens, et multa penitentia reatum deplorans, intercedentibus apud sinodum Artoldo atque Rotherto archiepiscopis, absolvi ab eis obtinuit. Wicfridus quoque Morinensis episcopus, qui criminabatur interfuisse, immunis a crimine reperitur. Affuit vero Transmari Noviomensis episcopi legatus, Silvester presbiter, episcopum suum tanta vi febrium detentum asserens, ut ad sinodum venire nequiverit, quod etiam in conspectu sinodi testibus approbavit. Post hæc episcopi in sua referuntur. Domnus vero Marinus, ab Ottone rege per legatos rogatus, in partes Germaniæ secedit, ibique æcclesiam Vuldensis monasterii dedicat, et hieme exacta, Romam redit. His expletis, Rodulfus Laudunensis episcopus, ultimo corporis dolore confectus, hac vita decedit.

VARIÆ LECTIONES.

³⁷⁵ Hucusque atramentum fuscum, reliqua codicis nigriori scripta sunt. ³⁷⁶ Cal, tor, repro abscura. ³⁷⁷ prolata codex. ³⁷⁸ A, episco, ej adacisa. ³⁷⁶ H. pulso vel abdicato del. ³⁷⁷ e. apud sinodum del.

Succedit ei vero frater regis ex concubina Rorico, A
omni rerum scientia inclitus.

83. *Rex cohortes Mosomum mittit et capit.* — Interea exercitu ex omni Belgica duce Conrado apud regem collecto, tres cohortes rege iubente Mosomum mittuntur. Compererat etenim Hugonem abdicatum ibidem reclusum, multaque rei militaris inopia eum haberi. Cohortes ergo oppidum in ipso crepusculo aggressæ, repentina oppugnatione circumquaque infestant. Instant quoque magnanimiter capere. Et quia revera milites paucissimos, armaque vix aliqua sciebant, indesinenter vires exerunt, armisque adurgent. At aliis fatigatis, alii intacti succedunt. Sicque sine intermissione paucissimos, numerosi atterunt. Oppidani vero assidua expugnatione attriti, die altera jam sole occiduo omnes cum domino ad dedicationem coguntur. In quo tumultu, quo genere fugæ nescitur, Hugo abdicatus evadit. De militibus vero qui potiores videbantur, capiuntur, ac oppido aliis deputatis, regi deducuntur.

84. *Rex Montem acutum capit.* — Rex vero castrum quod dicitur Mons-acutus, quod etiam est Lauduno contiguum, cum exercitu oppugnabat. Et quia non satis adhuc murorum firmamento claudelatur, nec multitudo militum sufficiens commode ibi cohabitare poterat, urgenti obsidioni diutius resistere oppidani non patiuntur. Victi ergo cedunt, ac resistere quiescunt. Oppido itaque capto, rex suos deputat, et sic exercitum Lauduno inducit; obsidionem per loca commoda disponit, viresque admodum confert 379. Sæpissime eminus decertatum est. Comminus etiam dimicatum novies. Nullo vero prosperioris fortunæ successu, regius impetus eo tempore enituit. Imminebat etenim hiemis intemperies, unde et bellicæ machinæ in articulo temporis fabricari non poterant, sine quibus tanti montis eminentia expugnari non potest. Regis itaque jussu exercitus redit, hieme transacta rediturus. Rex vero Remis sese privatam recepit.

85. Hugo autem dux, episcoporum anathema vilipendens, ac regi subdi contempnens, cum multis Nortmannorum copiis regiam urbem Suessonicam aggreditur, multaque obsidione premit. Alios itaque adortus gladio enecat, alios vero nube sagittarum ac balistarum lætaliter sauciat. Injectisque jaculo ignibus, domum matris æclesiæ succendit. Claustrumque canonicorum ac partem civitatis majorem, ignibus solo tenuis combussit. Quam cum capere non posset, in pagum Remensem ubi rex tunc privatus morabatur, iter truculentum reflectit. Cujus adventum ii qui ruri degebant audientes, in æcclesias sanctorum cum suis rebus confugiunt. At tyrannus

86. Rex vero Ludovicus Gerbergam reginam ad Ottonem fratrem suum dirigit, ut sibi copias acceleret 379. Proficiscitur itaque imminente sollempnitate pascali, et Aquisgrani palatio sanctum pascha cum fratre Ottone celebrat. Conveniunt ex Germania principes nonnulli. Adsunt ex Belgica universi. Nec desunt legati Grecorum, Italorum, Anglorum, atque aliorum plurimæ legationes populorum. Regina ergo cum fratre consilio habito, et accepta ab eo auxilii pollicitatione, secura ad regem Ludovicum redit.

87. Ludovicus vero in tyrannum iratus, nimio animi fervore Ottonis auxilium prævenire meditabatur. Arbitrabatur etenim, quoniam in longa exercitus expectatione, injuria inulta videretur. Confert itaque cum patre meo 380 consilium, eo quod ejus esset miles, consiliis commodus, facundia simul et audacia plurimus. Unde et rex admodum ei consuescebat, et apud eum sepiissime consultabat. Dictabat ergo pater meus 380 apud regem et paucos qui intererant, ordinem capiendi Laudunum ita. Primum sese observatum oportunitatem aiebat, et an loci habitudo id ferret, an etiam cives in observatione urbis castissimi haberentur, diligentissime exploratum sese memorabat. Deinde dicebat efficaciter se adeo ordinatum omnia, et sic ad effectum utiliter reducturum, ut nulli post sese quicquam negotio imperfecto supplendum relinqueretur.

88. Rege ergo per dies aliquot Remis demorante, Rodulfus 381 — sic enim pater meus 381 dicebatur — commoditatem patrando negotii per suos explorabat. C Missisque exploratoribus, comperit agasones civium per dies singulas exire ab urbe tempore vespertino quinquagenos aut sexagenos, et farraginis fasciculos equis in urbem deferre, capitibus ob solis ardorem obvolutis. Idque cotidie, et tempore eodem. Quod cum ab observatoribus patri meo 382 relatum fuisset, simili eos exercitio posse falli advertit. Refert 382 ergo sese ad regem, et sic apud eum presentibus paucissimis concepta effundit :

89. « Magnum quidem, inquires, o rex viceretur, si hoc negotium solummodo armis viribusque esset attemptandum. Sed quia per astutiam ejus principum utilitas aggredi suadet, prout mihi videtur, cohortes aliquot secus montem in abditis ponendæ sunt. Expectandum etiam qua tempestate equos educant agasones herbatum potatumque. Qui cum in suo tempore egressi fuerint, et ab observatoribus eorum egressus et numerus nobis referetur, innox ad eorum numerum lectissimi juvenes eodem scemate, eodemque numero capitibus ut ipsi pilleatis 383 farraginem in equis ad portam deferant, unde paulo ante agasones exierant, acsi ipsi agasones redeant.

cem me in hoc certamine offero. Animo tantum sint constanti. Successus vero Deo volente prosperabitur. Si ergo tempestivius cives insidias advertant, bellumque nobis paucioribus inferant, fixum nobis animo sit, aut portæ ingressum tantum tueri, donec tubæ clangore excitatæ cohortes nobis subveniant, aut multa constantia in loco quem quisque possidebit, magnanimiter emorietur.

90. Hujusmodi rerum dispositio omnibus apta videtur. Observatores itaque directi, agasonum consuetudinem, eorumque habitum, tempus quoque et numerum promtissime referunt. Ad eorum quoque relatum cohortes in abditis secus montem dispositæ sunt. Pro numero etiam agasonum milites cum patre meo jurati ad peragendum rei negotium diriguntur. Agasones itaque numero 60 sumptis armis more solito per montis dexera capitibus pileatis, ad farraginem descendunt. Et circa carices colligendos occupati, moram regrediendi aliquantisper faciunt. At pater meus et ii qui jurati cum eo erant, vehementi animo succedunt; factoque agnine pileatis capitibus more agasonum cum fasciculis farraginis tempestivius reditum accelerant, magnitudine fasciculorum vultus penitus abducentes. Quibus advenientibus porta patefacta est. Et indivisi urbem penetrant. Fasciculos itaque abiciunt, et gladios educunt. Tubis personant, magnisque clamoribus urbem conturbant. Urbani ergo insidias comperientes, cum armis in hostes feruntur. Instant omnes, et validissime plurimi paucos adurgent. At regii milites, a leva quidem turri, a dextra vero domibus, a tergo autem muro urbis protegebantur, omnem vim belli ante habentes; unde et tutius congregiebantur. Nec ulterius in hostes audebant progredi, ne adversarii a tergo portam pervasam repeterent, et ne sic facti hostium medii, interirent. Instat itaque quisque in loco quem possidet. Et jam nimium omnes sauciali pene deficiente, cum regis cohortes tubis excitatæ, ab abditis erumpunt, multoque impetu jam prope victis subveniunt, portamque defensam ingrediuntur, atque urbanos immani cæde adoriuntur. Qui mox a cohortibus victi ac comprehensi sunt, præter paucos qui in turris præsidium sese receperunt.

91. Ludovicus ergo rex urbe potitus, cum nulla expugnatione turrim evincere posset, ab urbe eam secludit, obducto intrinsecus muro. Quod factum dux comperiens, cum exercitu accelerat. At nihil virium exerere valens, non sine merore ad sua redit. Illud tantum fecisse fertur, quod arci copias demiserit.

92. Aderat tempus quo rex copias ab Ottone rege præstolabatur. Adest ergo Chonradus dux cum exercitu ex tota Belgica, ab Ottone rege missus. Ludovicus vero rex cum exercitu de Belgica ducis terram ingreditur. Primum vero urbem Silleum adit. Ibi autem primum certamen habere volens, impe-

dimenta quæque ab urbe amovet. Succedit itaque suburbium, circumquaque, ac quidquid extrinsecus exstare videbatur, in planiciem redigit. Obsidionem deputat, urbemque circumdat. Gravi congressu utrimque dimicatum est. Utrumque quam plurimi sauciantur. Belgæ vero quia ab urbanis nimium arcobalistris impetebantur, resistere quiescunt. Nihil enim contra nisi tantum scutorum testudine utebantur. Unde et regio jussu, ab ea urbe discedunt, non solum ob arcobalistarum impetum, verum etiam ob turrium plurimarum firmamentum.

93. Aliorsum itaque iter retorquent, et usque ad fluvium Sequanam, quidquid ducis visum est per 40 miliaria immanissime insectati sunt. Sed cum fluvius equitatum regium ulterius prohiberet, rex gratias exercitui reddit, et secum usque quo a se dividerentur reducit. Dux autem e vestigio exercitum collectum in pagum Suessonicum deducit.

94. Ubi cum in regem conaretur, intervenientibus episcopis Widone Autisidorensis et Ansegiso Treca-sino, jurejurando utrimque accepto sub pace sequestra usque in pascha ratio eorum dilata est. Quæ omnia Julio mense gesta sunt.

95. Quo etiam tempore, sinodus Romæ habitata est in basilica sancti Petri apostoli, præsidebat domino Agapito papa. In qua etiam ipse domnus papa, concilium anteriore anno apud Angleheim habitum, coram episcopis Italiæ roboravit, et ab eis roborari constituit. Hugonem quoque Galliarum ducem, in supradicta sinodo dampnatum, ipse etiam condempnat, donec regi suo satisfaciat, aut Romam veniat inde ratiocinaturus. Moxque anathema descriptum et a sinodo roboratum, episcopis Galliarum destinatur.

96. (950.) Episcopi itaque Galliarum anathemate moti, apud ducem colliguntur, et inde gravissime conquiruntur. Ex decretis patrum, sacrisque canonicis duci demonstrantes, nevinem stare pertinaciter adversus dominum suum debere, nec temere in eum quicquam moliri. Illud etiam promptissime monstrant, secundum apostolum regem honorificandum, et non solum regem verum omnem potestatem majorem subjectis dominari debere asserunt. Præter hæc quoque perniciosissimum esse, apostolicum anathema pertinaciter vilipendere, cum id sit gladius qui penetrat corpus usque ad animam, et sic mortificatos a regno beatorum spiritu repellat. Sibi etiam periculo esse memorant, si id quod animabus periculum ingerit, negligentibus non innotescant.

97. Talibus dux persuasus, regi humiliter reconciliari deprecatur, eique satisfactorum sese pollicetur. Hujus concordie et pacis, ordinatores fuere, Chonradus dux et Hugo, cognomento Niger, Adalhero quoque atque Fulbertus episcopi. Et die constituta rex et dux conveniunt. Ac secus fluvium Matronam

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ loco verborum : Et c. c. colligendos in margine scriptum : Unde etiam. ⁹⁶ Augusti tempore f.

conlocuti, principibus prædictis internuntiis, in summam concordiam benignissime redierunt. Et quanto vehementius ante in sese grassati fuere, tanto amplius exinde amicitia se coluere. Hugo itaque dux per manus et sacramentum regis efficitur, ac turrim Laudunicam suis evacuatam, regi reddit; multam abinde fidem se servaturum pollicens.

98. (951.) Jussus ergo ab rege, in Aquitaniam exercitum regi parat. Quo in brevi collecto, causis rerum exigentibus ad interiores Burgundiæ partes rex secum exercitum dirigit. Cum ergo in agro Matisconensium castra figeret, occurrit ei Karolus Constantinus, Viennæ civitatis princeps, ejusque efficitur, fidem jurejurando pactus. Hic ex regio quidem genere natus erat, sed concubinali stemmate usque ad tritavum sordebat, vir grandævus, et multis bellorum casibus sæpissime attritus, et qui in superioribus piratarum tumultibus felici congressu insignis multoties enituit. Affuit etiam Stephanus Arvernorum præsul, ac regi sese commisit. Necnon et a Wilelmo Aquitanorum principe legati industrii affuere, pro suo principe ex fide habenda sacramenta daturi. Quibus postquam jussa regalia data sunt, rex in urbem Vesontium quæ est metropolis Genavorum, cui etiam in Alpihus sitæ Aldis Dubis præterfluit, cum duce exercitum deducit. Atque ibi Letoldus ejusdem urbis princeps, ad ejus militiam sacramento transit.

99. Quibus feliciter atque utiliter habitis, cum autumno maturante, elementorum immutatio fieret, rex colerico vexatus, in acutam febrem decidit. Cum ergo ægitudine pressus, militaria curare non posset, dux ab eo jussus exercitum reducit. Letoldus vero princeps, in ipsa regis ægitudine fidelissime atque humanissime regi famulatur. At die cretica post febris initium, impariter veniente, firmiter et inreçidive convaluit. Transactisque diebus 30 post corporis reparationem, cum Letoldo principe in Franciam redit.

100. Et cum jam Burgundiæ extrema attingeret,

viatorum relatu comperit, quosdam qui latrocinii et discursionibus provinciam infestabant, Angelbertum scilicet et Gozbertum, munitionem quæ dicebatur Briona extruxisse, quo etiam post flagitiosa exercitia sese recipiebant. Hanc igitur rex aggressus, obsidione circumdat; pugnaque continua ac fame atterit; et tandem capit, solotenusque diruit. Latrunculos vero petente Letoldo sub sacramento abire permittit.

101. Inter hæc cum rex in partibus Burgundiæ adhuc detineretur, Æthgiva mater ejus regina eo ignorante Heriberto comiti nupsit, et relicta urbe Lauduno ab eo deducta est. Quod rex vehementer indignans, redire maturat, et cum Gerberga, regina uxore Laudunum ingreditur. Et a matre aufereus prædia et ædes regias, uxori delegat.

102. Interea Gerberga regina, Lauduni geminos enixa est. Quorum alter Karolus, alter Henricus vocatus est. At Henricus mox post sacri baptismatis perceptionem, in albis decedit. Karolus autem cum naturali virium robore educatur.

103. Ludovicus vero rex, Remos rediens, cum fluvio Axonæ propinquaret, per campestria lupum præire conspicit. Quem equo emisso insecutus, per devia exagitat. Ad omnes feræ declinationes equum impatiens obvertebat. Nec quiescere paciebatur, donec equestri certamine fugientem evinceret. Equis ergo per invia coactus, cespitem offendit atque prolabitur. Rex vero gravissime attritus casu, et a suis exceptus, cum multo omnium merore, Remos deportatur. Infestis itaque doloribus toto corpore vexabatur. Et post diutinam valetudinem corruptis interioribus visceribus ob humorum superfluitatem, elefanciasi peste, toto miserabiliter corpore perfunditur. Qua diutius confectus, anno regni sui 18 a natu autem 36 diem vitæ clausit extremum, sepultusque est in cœnobio monachorum sancti Remigii, quod distat fere miliario uno ab urbe, cum multis omnium lamentis.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹⁷ XX corr. XXX. ⁹⁹⁸ i. cum gerberga deleta. ⁹⁹⁹ u. omnia deletum. ¹⁰⁰⁰ luctu corr. merore.

LIBER TERTIUS.

1. Peractis autem exequiis, Gerberga regina, legatos dirigit fratribus suis, Ottoni regi, ac Brunoni ex præsule duci; necnon et Hugoni Galliarum duci, petens per eos, Lotharium filium suum in regnum patri defuncto succedere. Adveniunt itaque ab Otone rege omnes ex Rele...

omnes in urbem Remorum apud Gerbergam reginam pari voto collecti sunt. Omnium fit consensus; omnibus animo inest, Lotharium patri defuncto succedere.

2. Universorum itaque consensu, a domno Arnaldo Remorum metropolitano favente Brunone

rex, a matre Gerberga simulque et principibus Laudunum³⁹¹, ubi ex antiquo regia esse sedes dinoscitur, magna rerum ambitione inclitus deducitur. Dux continue ei individuus assidet; et ad multam regis benivolentiam animum intendens, postquam principes in sua discessere, privatis cum rege colloquiis contebatur. Et ut suæ fidelitatis virtutem penitus demonstraret, regem ejusque matrem suas urbes et oppida in tota Neustria visere petit, obtinetque.

3. Deducitur ergo a duce rex cum matre regina per Neustriam, ac ab eo decentissime excipitur Parisii, Aurelianis, Carnoti, Turonis, Bleso, aliisque quam plurimis Neustriæ urbibus oppidisque. Inde quoque cum exercitu in Aquitaniam feruntur. Et præmissis legatis, cum Wilelmus princeps occurrere nollet, Pictavim adoriuntur, principem ibi esse rati. Cum ergo exercitus vehementissime urbem attereret, et diutissime pugnam urbanis inferret, a quibusdam regis castrum sanctæ Radegundis urbi contiguum, clandestina irreptione captum atque succensum est. Comperito vero principem non adesse, tandem post duorum mensium dies, victus indigentia exercitu fatigato, ab obsidione disceditur.

4. Wilelmus vero Arvernix fines perlustrans quæ est Aquitanix pars, ab oppidis milites educebat, ad pugnam exercitum colligens. Collectoque in regem fertur. Quo rex comperito, duce favente exercitum in hostem reducit. Signisque infestis congregitur. Acerrime dimicatum est, nonnullis utrimque fuis. Sed regio equitatu³⁹² prævalente, Aquitanos fuga exagitat. Regiæ vero acies promptissime insecuntur. In qua fuga nonnulli Aquitanorum interfecti, plurimi autem capti fuerunt. Wilelmus vero devia secutus, cum duobus vix per abrupta profugit.

5. Rex ergo prospero belli successu insignis, acies³⁹³ iterum Pictavis inferri jubet³⁹⁴. Arbitratur etenim, urbem tunc facillime capi posse, cum exercitus recentis belli animositate adhuc ferveat, et urbani multo detineantur metu, ob principis sui fugam, ejusque militum infelicem eventum. Dux itaque regis magnanimitatem multo favore excipiens, exercitum licet fatigatum, et tamen sua benignitate captum, urbi reducit. Urbani vero belli casu exanimis, vitam deposcunt, et pro urbis illesione³⁹⁵ supplicant. Cum autem exercitus urbem vi vellet irrumpere, et spolia asportare, dux habita apud eos dissuasione, intactam rege jubente reliquit. Rex autem ab urbanis obsides quot vult capit. Sicque duce interveniente, urbs ab exercitu³⁹⁶ liberata est, et sub pace sequestra obsidio solvitur. Prosperaque rerum fortuna, rex cum duce et exercitu Laudunum

A repetit. Dux vero Parisii receptus, in egritudinem decidit, qua nimium affectus, vitæ finem accepit (956). Sepultusque est in basilica sancti Dionisii martiris.

6. Interea Ottone rege Bulizlao Sarmatarum regi bellum inferente, Ragenerus quidam quem Otto rex ob custodiam in Belgica dimiserat, multa quæ illicita erant præsumebat. Inter quæ ædes regias et prædia regalia Gerbergæ reginæ quæ in Belgica erant, tyrannica temeritate³⁹⁷ pervadit. Regina vero apud suos de repetendis prædiis et ædibus regis privatim consultare non distulit.

7. Inter quos cum pater meus hujus rei dispositioni videretur idoneus, ab eo id summopere ordinandum petebatur. Quod etiam ipse disponendum suscipiens: « Sinite, inquit, per dies aliquot me istud explorare. Et si quidem nostris viribus id par fuerit, procul dubio per hoc temporis intervallum contemplabimur. Ad alia interim vos ipsos conferte. Illud tantum a vobis³⁹⁸ expediatur, ut si a Deo nobis rei gerendæ oportunitas conferatur, apud vos nulla mora attemptandi opus habeatur. » Sic quoque a sese soluti sunt.

8. Pater meus itaque ad oppidum prædicti Rageni quod dicitur Mons³⁹⁹ castratilocum (101), ubi etiam uxor ejus cum duobus filiis parvis morabatur, quosdam suorum quos ipse in militaribus instruxerat dirigit, qui loci habitudinem militumque numerum, rerum etiam fortunam ac famulorum exitum, vigillumque diligentiam, cautissime considerent. Procedunt itaque duo tantum in habitu paupertino, ac usque ad oppidi portam deveniunt. Extruebantur tunc muri per loca potioribus ædificiis. Unde et lapidum cæmentique portitores, sæpe per portam egrediebantur, regrediebanturque præsentem eorum qui operi præsidebat⁴⁰⁰. Adsunt exploratores, et ad comportandum lapides offerunt sese. Deputantur operi. Daturque eis clitellaria sporta. Comportant itaque cæmentum ac lapides, ac nummos⁴⁰¹ singulos, singuli in dies accipiunt. Ante dominam etiam cum latomis et cæmentariis bis cibati sunt, curioso omnia contemplantes. Dominæ etiam cubiculum, ejusque natorum diverticulum, sed et famulorum egressum et regressum, actionumque tempestatem, ubi etiam oppidum insidiis magis pateat, multa consideratione pernotant. Et diebus quatuor consumtis, dies imminebat⁴⁰² dominica. Sicque accepta laboris mercede⁴⁰³, ab opere soluti sunt. Redeunt igitur omnibus exploratis, ac patri meo talia referunt.

9. Ille in multa spe omnia ponens, regina con-

VARIÆ LECTIONES.

³⁹¹ laudum c. ³⁹² exercitu corr. equitatu. ³⁹³ exercitum corr. acies. ³⁹⁴ infert corr. inferri jubet ³⁹⁵ salute corr. illesione. ³⁹⁶ prædonibus corr. ab exercitu. ³⁹⁷ crudelitate corr. temeritate. ³⁹⁸ apud vos corr. a vobis. ³⁹⁹ mons, errore auctoris qui castrati primo omiserat. ⁴⁰⁰ custode corr. qui operi præsidebat. ⁴⁰¹ primum d scriptum erat (denarios). ⁴⁰² aderat corr. imminebat. ⁴⁰³ operis precio f.

NOTÆ.

(101) Mons Castriloci, Bergen sive Mons, Hannoniæ caput.

scia, cum duabus cohortibus oppidum adit, ac ducentibus iis quos præmiserat, per locum competentem nocturnus ingreditur. Portas et exitus omnes pervadit, ac custodes, ne quis effugiat, deputat. Ipse ad cubiculum dominæ, ferventissimus tendit. Eumque ingressus, matrem cum duobus natis comprehendit. Alii vero ornamentis asportandis insisiebant. Comprehendit et milites, oppidumque succendit. Quo combusto, cum domina et natis, militibusque comprehensis, ad reginam Gerbergam reversus est.

10. Quod Ragenus comperiens, tanta necessitate ductus, Brunonem fratrem reginæ postulat, ut mature colloquium quo jubeat regina constituatur, ubi ipse uxorem et natos recipiat, et regina ædes et prædia resumat. Quod etiam statuto tempore factum est. Nam habitis utrimque rationibus, regina a tyranno prædia recepit, et ipse uxorem et natos, militesque reduxit ⁴⁰⁶.

11. (959.) His ita gestis, Rotbertus Treocarum princeps, Heriberti tyranni filius, Hugonis vero abdicati frater, Lothario regi injuriam hac arte molitus est. Castrum regium quod Divion dicitur, secus Oscaram torrentem conditum, multa cupiditate sitiebat, eo quod per eum si id habere posset, optimam Burgundiæ partem ad suum jus transire posse arbitratur. Blum itaque qui castro præesse videbatur, de transfugio ad sese per legatos alloquitur, plurima spondens, et majora sub jurejurando pollicens. Apud regem quoque multam rerum inopiam asserens, apud sese vero sufficientes opes, oppida nonnulla, aliaque desiderabilia insignia vehementissime protestans. Tunc juvenis rerum cupidine captus, pro transfugio mercedem quærit. At illi mercedis nomen edicunt. Ille vero ex promissis jusjurandum postulat, capitque. Et tempore congruo, tyrannum cum multa militum manu, intra oppidum excipit, ac sese ei commitens, fidem pro militia accommodat. Pervaso autem oppido, regii milites contumeliose pelluntur. Deputantur vero ibi milites tyranni.

12. (960.) Perlata sunt hæc ad regem. Rex vero Brunoni avunculo legatos dirigit, copias ab eo postulans. Nec moratur Bruno, et cum duobus milibus armatorum ex Belgica, terram tyranni occupat, urbemque Treasinam obsidione circumdat. Rex vero cum matre, erepto castro exercitum inducit. Cum ergo duplici exercitu tyrannus urgeretur, cædit, et ab rege indulgentiam petit. Coactusque obsides et sacramenta dat; et insuper oppidi proditorem victus tradit. Qui mox prolata ab rege sententia, ante oppidi portam, coram patre decollatur.

13. (961.) Rex vero oppido potitus, cum matre

A Laudunum redit. Huc ex diversis regionibus ad regem principes confluunt. Adsunt quoque ducis defuncti filii duo, Hugo et Otto, qui etiam regi fidelem militiam per jusjurandum coram omnibus spondent. Quorum benignitati rex non impari liberalitatem demonstrans, Hugonem pro patre ducem facit, et insuper terram Pictavorum ejus principatui adjicit; Ottonem vero Burgundia donat.

14. In qua rerum distributione cum domnus ac reverendus Artoldus metropolitanus admodum in die laborasset, et præ solis ⁴⁰⁷ fervore toto corpore sudasset, cum vestem abjiceret, per poros calore apertos, frigus autumnale ⁴⁰⁸ irrepit. Natoque ex interno frigore epatis morbo, nimis doloribus confectus, pridie Kalend. Octobr. a suo præsulatu B annis ⁴⁰⁷ 20 diem vitæ clausit extremum.

15. (962.) Cujus peractis exsequiis, Hugo nuperime dux Francorum ab rege factus, regem suppliciter adit, petitque pontificalem dignitatem ei (102) restitui; eo quod ipse ante Artoldum ipsam adeptus fuerit, et non suo facinore sed Rodulfi regis invidia, Artoldum ei superductum memorat. Persistebat itaque ut redderetur. Et statim decreto ⁴⁰⁸ regio, sinodus episcoporum post dies 40 habenda indicitur.

16. Colligitur ergo consummatis diebus in pago Meldensi secus fluvium Matronam, in vico qui vocatur..., ex Remensi ac Senonensi provinciis, sinodus 13 episcoporum præside Senonense pontifice. Inter quos etiam fautores aliqui pro parte Hugonis videbantur, et maxime illi qui duci consuescebant, utpote Aurelianensis, et Parisiacus, Silletensis, quoque. Atque hi publice consultabant. Renitentibus autem Roricone Laudunensi, et Gubiuo ⁴⁰⁹ Catalaunico episcopis, et vehementissime asserentibus, quod a multitudine episcoporum excommunicatus, a minore eorum numero absolvi non posset, relinquatur ratio differenda, usque ad interrogationem papæ Romani.

17. Nec multo post, et legatio dirigitur in Gallias a domino Johanne papa, qui jam succedebat Octoviano ⁴¹⁰, domni Agapiti successor; asserens prædictum Hugonem abdicatum, tam sinodo Romana, quam Papiæ nuperrime habita, ab episcopis Italiæ anathematizatum, nisi ab iis quæ illicite repetebat quiesceret. Qua legatione omnibus intimata, quærimoniæ ratio pessumdata est. Hugo itaque a fratre suo Rotberto receptus, nimia anxietate intra dies paucissimos Meldi defunctus est.

18. Bruno itaque metropolitanus et dux, cuidam ex collegio canonicorum Mettensium nomine Odelrico apud regem præsulatum quærebat. Quod cum obtinisset, coram adesse facit. Qui vir memorabilis, cum esset divitiis et nobilitate, litterarumque

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁶ hic, signo indicante, aliqua deesse videntur. ⁴⁰⁷ arstatis corr. solis. ⁴⁰⁸ frigoris corr. frigus autumnale. ⁴⁰⁹ a. n. ⁴¹⁰ jussu corr. decreto. ⁴⁰⁹ sic. ⁴¹⁰ sic.

NOTÆ.

(102) Error auctoris; Hugo Heriberti filius archiepiscopatum Remensem invaserat; et recte infra cap. 17 Rotbertus frater ejus vocatur.

scientia adeo clarus, an rege largiente episcopatum suscipere audeat sciscitatur. Etenim tunc expetebatur a quodam illustri, cui a duce auxilium ferebatur. At ille utpote vir magnanimus, si rex largiatur, sese contra omnes et suscepturum et defensurum respondit. Quod etiam multam sibi ducis invidiam comparavit.

19. Ordinatur itaque in basilica sancti Remigii ab episcopis Remensis metropolis diocesaneis, Widone scilicet Suessionico, Roricone Laudunensi, Gibuino Catalaunico, Hadulfo Noviomensi ⁴¹¹, atque Wicfrido Virdunensi (963). Factusque præsul, mox tyrannos qui suæ æcclesiæ res pervaserant, ut ad satisfaciendum redeant, jure æcclesiastico advocat. Atque inde per tres dierum quadragenas concessit esse consulendum.

20. (964.) Evoluto vero tempore, Tetbaldum Turonicum cum aliis rerum æcclesiasticarum pervasoribus anathemate damnat. Post non multos autem dies penitentia ducti, ad præsulem satisfacturi redeunt, atque res pervasas legaliter reddunt (965). Recipit itaque domnus præsul ab Heriberto quidem Sparnacum vicum populosum ac opulentum, ab Tetbaldo vero castrum Codiciacum, eosque a vinculo anathematis absolvit. Et Tetbaldi quidem filio, qui sese sibi commiserat, militaturum, castrum sub conditione servandæ fidelitatis concedit.

21. Quo etiam tempore Arnulfus Morinorum princeps, hac vita decessit. Cujus terram Lotharius, rex ingressus, filio defuncti liberaliter reddit, eumque cum militibus jure sacramentorum sibi annectit ⁴¹² (103).

22. (969.) Huic quoque regalis nobilitatis (104) vir Adalbero, ex Mettensium similiter collegio, strenue ac feliciter successit. Qui quanto suis profuerit, et quanta ab æmulis plus justo passus sit, opere sequenti declarabitur. Hic in initio post sui promotionem, structuris æcclesiæ suæ plurimum studuit. Fornices enim qui ab æcclesiæ introitu per quartam pene totius basilicæ ⁴¹³ partem, eminenti structura distendebantur ⁴¹⁴, penitus diruit. Unde et ampliore receptaculo, et digniore scemate, tota æcclesia decorata est. Corpus quoque sancti Kalisti papæ et martiris, debito honore in ipso æcclesiæ ingressu, loco scilicet editiore ⁴¹⁵ collocavit; ibique altare dedicans, oratorium fundendis Deo precibus commodissimum aptavit. Altare præcipuum crucibus aureis insigniens, cancellis utrimque radientibus obvelavit.

23. Preter hæc etiam altare gestatorium non viliori ⁴¹⁶ opere effinxit. Super quod sacerdote apud Deum agente, aderant quatuor evangelistarum ex-

pressæ auro et argento imagines, singulæ in singulis angulis stantes. Quarum uniuscujusque alæ extensæ, duo latera altaris ad medium obvelabant. Facies vero agno immaculato conversas intendebant. In quo etiam ferculum Salomonis imitari videbatur. Fecit quoque candelabrum septifidum; in quo cum septem ab uno surgerent, illud significare videbatur, quod ab uno Spiritu septem gratiarum dona dividantur. Nec minus et arcam opere eleganti ⁴¹⁷ decoravit; in qua virgam et manna id est sanctorum reliquias operuit. Coronas quoque non minima impensa fabrefactas in æcclesiæ decus suspendit. Quam fenestris diversas continentibus historias dilucidatam, campanis mugientibus acsi tonantem dedit.

24. Canonicos etiam qui in propriis hospiciis degentes, tantum sua curabant, jure communicatis vivere instruxit. Unde et claustrum monasterio addidit, in quo die morantes, cohabitarent, necnon et dormitorium, ubi noctu in silentio quiescerent, rectorium quoque, ubi de communi considentes reficerentur. Legesque ascripsit, ut orationis tempore in ecclesia nihil nisi signo peterent, præter quod necessitatis afferret impulsio. Cibum una taciturni caperent; post prandium, in gratiarum actione laudes Deo decantarent. Completorio vero expleto, silentium usque laudes matutinas nullatenus violarent. Jam horoscopo pulsante excitati, ad laudes persolvendas sese prævenire contenderent. Ante horam diei primam, libertas egrediendi a claustrum, nemini concessa erat, præter hos qui curis eorum insistebant. C Et ne quis per ignorantiam quicquam faciendum relinqueret, sancti Augustini instituta, Patrumque decreta cotidie eis recitanda indixit.

25. Monachorum quoque mores, quanta dilectione et industria correxerit, atque a seculi habitu distinxit, sat dicere non est. Non solum enim religionis dignitate eos insignes apparere studuit, verum etiam bonis exterioribus augmentatos nullo modo minui prudens adegit. Quos cum multo coleret amore, præcipua tamen beati Remigii Francorum patroni monachos caritate extollebat; unde et eorum res stabiliri in posterum cupiens, Romam concessit (971 ?). Et utpote vir nobilis et strenuus, et fama celibis vitæ omnibus clarus, a beatæ memoriæ Johanne papa, cum multa reverentia exceptus est. A quo etiam post mutua colloquia jussus, in die natalitia Domini duodecim præcedentibus episcopis missarum sollempnia celebravit. In tanta ejus gratia habitus, ut ab eo rogetur petere, si quid optaret.

26. Quod metropolitanus ⁴¹⁸ Adalbero de ⁴¹⁹ rebus ⁴²⁰ sancti Remigii a papa ⁴²¹ Johanne privilegium ⁴²²

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹¹ N. aliisque nonnullis deleta. ⁴¹² Hæc inde a paginæ initio vocibus scilicet: Et Tetbaldi quidem filio in loco raso ab auctore scripta sunt, aliis quatuor lineis erasis jamque vacuis. Tum proseguitur. ⁴¹³ oratori

feri petiit ⁴¹⁸ — Tunc vir memorabilis sic exorsus: « Quoniam, inquit, pater sanctissime multa caritate filium complexus ad te amplius attraxisti, quod tibi onerosum sit petendum non arbitror. Novi enim, quod diligens pater, interdum filio gravari gaudeat. Sed illud petere me proposui, quod et tanto patri onerosum non fiat, et petenti satis commodi comparet. Est mihi in Galliis monachorum cœnobium, non longe ab urbe Remorum situm. Ubi etiam beati Remigii Francorum patroni corpus sanctissimum decentissime quiescit, cui etiam honor exhibetur ⁴¹⁹ debitus. Cujus res in posterum stabiliri firmiter querens, vestræ auctoritatis privilegio confirmari inpræsentiarum depono, terras videlicet cultas atque incultas, silvas et pascua, vineas ac pemia ⁴²⁰, torrentes et stagna; castrum quoque illorum munitatem, villarumque liberalem intra et extra potestatem, tandem etiam res omnes mobiles atque immobiles vestri apostolatus dignitas solidet atque confirmet. Abbatiam quoque sancti Timothei martiris quæ nostri juris esse videtur, sub vestri præsentia, horumque episcoporum testimonio eis concedo, ut inde pauperibus administraretur, et memoria nostri servis Dei in cœnobio habeatur. Hæc igitur superioribus addita in jus prædicti sancti transeat, atque illius propria, vestra similiter auctoritate confirmetur. »

27. Ad hæc dæmnus papa: « Res, inquit, domni ac patroni nostri ⁴²¹ Remigii, nostri apostolatus sententia stabiliri tutasque in perpetuum fieri, quin etiam de tuo quicquid placet addi, libentissime concedo. Scripto etiam id roborari non solum mea, set et horum qui adsunt episcoporum auctoritate constituo. » Moxque scriptum iri jussit, coramque scriptum legi præcepit.

28. Cujus textus hujusmodi est: *Johannes servus servorum Dei* ⁴²².

29. Quod in auribus omnium qui aderant perlectum, sigilli sui nota insignivis, atque episcopis roborandum porrexit. Quibus gestis, metropolitanus domni papæ atque episcoporum licentia digressus, Galliis sese recepit, directoque itinere sancti prædicti sepulchrum devotus petiit, eique in collegio monachorum privilegium scriptum legavit. Monachi datum excipientes, archivo servandum mandant, gratiasque pro tanta liberalitate decenter impertiunt.

30. *Quod Adalbero privilegium* ⁴²³ in sinodo ⁴²⁴ ab episcopis ⁴²⁵ confirmari ⁴²⁶ fecit ⁴²⁷. — His ita habitis, post sex mensium tempus ad montem sanctæ Mariæ (105), qui locus est Remorum diocesanensis, ab eodem metropolitano sinodus episcoporum habita est.

A Quibus consentientibus, post quædam sinodo utilia, atque sanctæ æcclesiæ commoda, metropolitanus coram sic concionatus ait: « Quoniam patres reverendi gratia sancti Spiritus hic collecti sumus, et quæ de statu sanctæ æcclesiæ visa sunt utilia ordinavimus, restat adhuc res mihi adeo placens, et nonnullis nostræ æcclesiæ filiis nunc et in posterum profutura; quam etiam vestræ dignitati indicandam arbitror, atque roborandam. Ante septem mensium dies, ut vobis quoque notissimum est, in Italiam concessi, Romamque deveni, ac domni et apostolici viri Johannis colloquio simulque et benivolentia familiarissime usus, ab eo petere si quid optarem monitus sum. Ratusque petendum ut res ⁴²⁸ domni ac patroni nostri Remigii, suæ auctoritatis privilegio contra quoslibet tyrannos stabiliret, et abbatiam sancti Timothei martiris, a me datam illis uniret, id absque refragatione obtinui. Scripsit ergo, ac coram episcopis numero duodecim recitari jussit, eisque roborandam porrexit. Quod et domni papæ sigilli nota insignitum, vobis quoque roborandum attuli, ut plurimorum auctoritate subnixum, nullorum machinatione quandoque valeat dissolvi. Unde et a vobis idem roborari volo. » Sinodus dixit: *Roboretur*. Prolatum igitur a metropolitano, in concilio recitatum est eisque porrectum, et ab eorum singulis manu imposita roboratum. Quod etiam a monachis qui ibi aderant exceptum, archivo monasterii relatum est.

31. *Conquestio* ⁴²⁹ metropolitani ⁴³⁰ de monachorum ⁴³¹ religione ⁴³², rituumque ⁴³³ correctione ⁴³⁴. — Inter hæc quoque et alia utilia quæ ibi constituta sunt, de monachorum religione a metropolitano motu gravissimo conquestio habita est, eo quod ritus a majoribus constituti, a quibusdam depravati et immutati viderentur. Unde et sub episcoporum præsentia ab eodem decretum est, ut diversorum locorum abbates convenirent, et inde utiliter consulerent. Hujusque habendæ rationis tempus et locus mox constituta sunt, et sic sinodus soluta est.

32. *Quod abbas Rodulfus abbatum primas fuerit*. — Interea tempus advenit. Abbates quoque ex diverso in unum collecti sunt. Quorum præcipuus et primas constitutus est, vir divæ memoriæ Rodulfus, ex cœnobio sancti Remigii abbas. Quo præsentente et prælaturæ dignitatem tenente, alii circum dispositi sunt. Metropolitanus vero, ex adverso in clietodro (106) resedit. Qui primatis aliorumque patrum hortatu concionatus, sic prælocutus est:

33. *Prælocutio* ⁴³⁵ metropolitani ⁴³⁶ in sinodo ⁴³⁷ abbatum ⁴³⁸. — « Magnum est patres sanctissimi

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁸ Tit. *absclsa*. ⁴¹⁹ servatur *corr.* exhibetur. ⁴²⁰ sic. ⁴²¹ sic. ⁴²² memorana, cui charta inscripta erat, jam excidit; apographum extare scribit Guil. Marlot in historia metropolis Remensis II, 2. sed ob annum

bonos quosque convenire, si fructum virtutis quærere elaborent. Inde enim et bonorum utilitates, et rerum honestas comparatur. Sicut econtra perniciosum si pravi confluant, ut illicita quærant et expleant. Unde et vos quos in Dei nomine collectos arbitror, optima quærere hortor, atque ex malivolentia nihil moliri moneo. Amor secularis et odium, apud vos locum nullum habeant, quibus enervatur justitia, æquitas suffocatur. Vestri ordinis antiqua religio, ab antiquitatis honestate ut fama est supra modum aberravit. Dissidetis enim inter vos, in ipsa regularis ordinis consuetudine, cum aliter alter, alter aliter velit ac sentiat. Quapropter et sanctitati vestræ hactenus multum derogatum est. Unde et utile duxi, ut vobis hic gratia Dei in unum collectis, suadeam idem velle, idem sentire, idem cooperari, ut eadem voluntate, eodem sensu, eadem cooperatione, et virtus neglecta repetatur, et pravitatis dedecus vehementissime propulsetur. »

34. *Responsio* ⁴²⁷ *primatis* ⁴²⁷ *et in pravos* ⁴²⁷ *indignatio* ⁴²⁸. — Ad hæc abbatum primas : « Quod hic, inquit, a te promulgatum est pater sanctissime, alta memoria condendum est, eo quod et corporum dignitatem, et animarum salutem affectes. Constat enim ad habitum virtutis neminem pervenisse, nisi quæ talis animus munivit, quo et appetenda peteret, et vitanda refelleret. Unde et patet nos aliquid dedecoris contraxisse, quod ab appetendis aliquanto aberravimus. Quod etiam multa objurgatione reprehendendum est, cum nec ignavia nos præcipitaverit, nec inopia ad id impulerit. »

35. *Item* ⁴²⁸ *indignatio* ⁴²⁸ *primatis* ⁴²⁸ *in monachos* ⁴²⁸. — « Quæ enim vis impulit, ut monachus intra claustra monasterii dominicis servitiis mancipandus, compater habeat, et compater dicatur? Et o quantum nostro ordini dissentiat considerate. Si inquam compater est, ut a verisimili probabile efferam, cum eo qui pater est ipse est pater. Si vero pater est, filium vel filiam habere dubium non est. Unde et scortator potius quam monachus dicendus est. Sed quid de commatre? Quid in hoc nomine a secularibus penditur, nisi turpitudinis consentanea? Hoc licet verisimile dicens, secularibus non præjudico, sed nostro ordini illicita reprehendo. Quod quia ineptum videtur, vestra interminatione inhibendum est. » His venerandus metropolitanus subjungens : « Si, inquit, placet sinodo interdiceretur. » Sinodus dixit : « Interdicatur. » Metropolitanus itaque auctoritate, omnium consensu inhibendum est.

36. *Secunda* ⁴²⁹ *primatis objectio* ⁴²⁹. — Rursusque primas exorsus : « Adhuc, inquit, nostro ordini inimica proferam. In quo quidam dinoscuntur, quibus mos inolevit, ut soli a monasteriis egrediantur ⁴³⁰,

A soli foris nullo sui operis teste maneant, et quod pessimum est, absque fratrum benedictione et exeant, et sine ea redeant. Unde non dubium est, eos facilius posse falli, quos fratrum orantium benedictio non munit. Inde est quod turpitudine vitæ, morum pravitas, proprietatis peculium, nobis a calumniantibus intenduntur. Unde etiam necesse est, ut his calumniis subdamur, cum repulsioni testes habere non possimus. Hoc quoque vestra censura prohibeat. » Sinodus dixit : « Prohibeatur. » Et memorabilis metropolitanus : « Hoc quoque, inquit, nostra auctoritate prohibemus. »

37. *Tertia* ⁴³¹ *primatis indignatio*. — His quoque primas alia adjungens : « Quoniam, inquit, de vitiis nostri ordinis dicere cœpi, nihil relinquendum putavi, ut his amotis, religio nostra acsi enubilata reluceat. Sunt enim inquam nostri ordinis quidam, quibus curæ est pillea aurita capiti manifeste imponere, pellesque peregrinas pilleo regulari præponere, pro abjectæ vestis habitu, vestes lautissimas inducere ⁴³². Nam tunicas magni emptas, plurimum cupiunt, quas sic ab utroque latere stringunt, manicisque et giris diffluentibus diffundunt, ut artatis clunibus et protensis natibus potius meretriculis quam monachis a tergo assimilentur. »

38. *De* ⁴³³ *superfluo* ⁴³³ *vestitum* ⁴³³ *colore*. — « Quid vero de colore vestium? Unde tantum decepti sunt, ut dignitatis merita coloribus comparant. Nam nisi tunica nigro colore deceat, ea indui nullo modo placet. Quod si etiam nigro albus laneficii opere intermixtus sit, hic quoque talis vestem abjectam facit. Fulvus quoque abjicitur. Nec minus niger natus, non sufficit, nisi etiam corticum inficiatur sucis. Atque hæc de vestibus. »

39. *De* ⁴³⁴ *calciamentorum* ⁴³⁴ *superfluitate* ⁴³⁴. — « De calciamentorum vero superfluitate quid referam? Tantum enim in his insanunt, ut commoditatem sibi plurimam per ea auferant. Ea enim sic arta induunt, ut cippiati pene impediuntur. In quibus etiam rostra componunt; aures hinc inde erigunt; et ne folleant magno opere elaborant. Ut luceant quoque, famulis conscis indicunt. »

40. *De* ⁴³⁵ *linteis et operibus* ⁴³⁵ *superfluis*. — « Au linteas operosa atque pellicea operimenta sileam? Cum inquam a majoribus clementiæ gratia prolens indui pellibus mediocribus concessum sit, vitium superfluitatis irrepsit. Unde et nunc peregrinis operimentis limbos bipalmos circumducunt, atque pannis Noricis ea desuper duplicant. Linteis vero pro stragulis minime uti concessum est; sed a quibusdam minus religiosis, cæteris superfluis id additum est. Quorum numerus cum ex locis diversis

plurimus esset, a pluritate malorum bonorum paucitati id persuasum est.)

41. De ⁴²⁶ femoralibus ⁴²⁶ iniquis ⁴²⁶. — « Sed quid femoralia iniqua referam? Horum etenim tibiales quater sesquipedale patent, atque ex staminis subtilitate etiam pudenda intuentibus non protegunt; in quorum compositione id uni non sufficit, quo duo contenti ad plenum esse valerent. Hæc coram hic relata, an prohiberi veliis, indicate. Cætera vero nostris conciliis in privato corrigenda sunt. » Sino- dus dixit : « Et prohibeantur. »

42. Responsio *metropolitani ad primatem* ⁴²⁷. — Ad hæc quoque metropolitanus subjunxit : « Gravitas quidem vestræ fuit pauca dicendo pluribus parcere; sed quoniam hæc quæ reprehensimus in vestro ordine subjacent, alia nobis, alia vero privatis conciliis corrigenda judicatis, idem sentio, idem laudo. Unde etiam quæ hic inhiberi vestra gravitas petit, nostra auctoritas interdicat. Quæ vobis silendo reservastis, vestris relinquitur inmutanda iudiciis. » His quoque dictis, sinodus soluta est. Quo tempore, monachorum religio admodum floruit, cum eorum religionis peritissimus metropolitanus, hujus rei hortator esset et suasor. Et ut nobilitati suæ in omnibus responderet, æcclesiæ suæ filios studiis ⁴²⁸ liberalibus instruere utiliter querebat.

43. *Adventus Gerberti in Galliam* ⁴²⁹. — Cui etiam cum apud sese super hoc aliqua deliberaret, ab ipsa Divinitate directus est Gerbertus ⁴³⁰, magni ingenii ac miri eloquii vir, quo postmodum tota Gallia acsi lucerna ardente, vibrabunda refulsit. Qui Aquitanus genere, in cœnobio (107) sancti confessoris Geroldi a puero altus, et grammatica edoctus est. In quo utpote adolescens cum adhuc intentus moraretur, Borrellum citerioris Hispaniæ ducem orandi gratia ad idem cœnobium contigit devenisse. Qui a loci abbate humanissime exceptus, post sermones quotlibet ⁴³¹, an in artibus perfecti in Hispaniis habeantur, sciscitatur. Quod cum promptissime assereret, ei mox ab abbate persuasum est, ut suorum aliquem susciperet, secumque in artibus docendum duceret. Dux itaque non abnuens, petenti liberaliter favit, ac fratrum consensu Gerbertum assumptum duxit, atque Hattoni episcopo (108) instruendum commisit. Apud quem etiam in mathesi plurimum et efficaciter studuit. Sed cum Divinitatis Galliam jam caligantem magno lumine, relucere voluit, prædictis duci et episcopo mentem dedit, ut Romam oraturi peterent. Paratisque necessariis, iter carpunt, ac adolescentem commissum secum deducunt. Inde Urbem ingressi, post præces ante sanctos apostolos effusas, beate recordationis papam (109) . . . adeunt, ac

A sese ei indicant, quodque visum est de suo jocundissime impertiunt.

44. *Quod Atto ⁴³² Romæ moratus ⁴³³ decessit ⁴³⁴*. — Nec latuit papam adolescentis industria, simulque et discendi voluntas. Et quia musica et astronomia in Italia tunc penitus ignorabantur, mox papa Ottoni regi Germaniæ et Italiæ per legatum indicavit, illuc hujusmodi advenisse juvenem, qui mathesim optime nosset, suosque strenue docere valeret. Mox etiam ab rege papæ suggestum est, ut juvenem retineret, nullumque regrediendi aditum ei ullo modo præberet. Sed et duci atque episcopo qui ab Hispaniis convenerant, a papa modestissime indicitur, regem velle sibi juvenem ad tempus retinere, ac non multo post eum sese cum honore remissurum; insuper etiam gratias inde recompensaturum. Itaque duci ac episcopo id persuasum est, ut hoc pacto juvenem dimisso, ipsi in Hispanias iter retorquerent. Juvenis igitur apud papam relictus, ab eo regi oblatum est. Qui de arte sua ⁴³⁵ interrogatus, in mathesi se satis posse, logicæ vero scientiam se addiscere velle respondit. Ad quam quia pervenire moliebatur, non adeo in docendo ibi moratus est.

45. *Quod ab ⁴³⁶ Ottone rege logico commissus ⁴³⁷ sit*. — Quo tempore G. Remensium archidiaconus in logica clarissimus habebatur. Qui etiam a Lothario Francorum rege eadem tempestate Ottoni regi Italiæ legatus directus est. Cujus adventu juvenis exhilaratus, regem adiit, atque ut G.....o committeretur optinuit. E G.....o per aliquot tempora hæsit, Remosque ab eo deductus est. A quo etiam logicæ scientiam accipiens, in brevi admodum profecit, G.....s vero cum mathesi operam daret, artis difficultate victus, a musica rejectus est. Gerbertus interea studiorum nobilitate prædicto metropolitano commendatus, ejus gratiam præ omnibus præmeruit. Unde et ab eo rogatus, discipulorum turmas artibus instruendas ei adhibuit.

46. *Quem ordinem ⁴³⁸ librorum ⁴³⁹ in docendo ⁴⁴⁰ servavit ⁴⁴¹*. — Dialecticam ergo ordine librorum percurrens, dilucidis sententiarum verbis enodavit. Inprimis enim Porphyrii ysagogas id est introductiones secundum Victorini rhetoris translationem, inde etiam easdem secundum Manlium explanavit. Categoriarum, id est prædicamentorum libri Aristotelis ⁴⁴² consequenter enucleans. Periermenias vero, id est de interpretatione libri, cujus laboris sit, aptissime monstravit. Inde etiam topica, id est argumentorum sedes, a Tullio de Greco in Latinum translata, et a Manlio consule sex commentariorum libris dilucidata, suis auditoribus intimavit.

47. *Quid provehendis ⁴⁴³ rhetoricis ⁴⁴⁴ provide-*

VARIE LECTIONES.

⁴²⁶ De, f, in *absctsa*. ⁴²⁷ rim *absctsum*. ⁴²⁸ studuis. corr. studiis. ⁴²⁹ Galliam *absctsum*. ⁴³⁰ gus *codex* ⁴³¹ mutuos corr. q̄libet. ⁴³² ito. mora, s *absctsa*. ⁴³³ vox *absct*. ⁴³⁴ ab, mis *absct*. ⁴³⁵ or, libr, do, ser- *absct*. ⁴³⁶ aristelis *cod*. ⁴³⁷ ve, icis *absct*.

NOTÆ.

(107) *Aurillac*, in præfectura *Cantal*.
(108) *Ausonensi*.

(109) Johannem XIII qui annis 965 Oct.-973 Sept. 5 sedit.

rit ⁴⁴⁷. — Necnon et quatuor de topicis differentiis libros, de sillogismis categoricis duos, de ypotheticis tres, definitionumque librum unum, divisionum æque unum, utiliter legit et expressit. Post quorum laborem, cum ad rhetoricam suos provehere vellet, id sibi suspectum erat, quod sine locutionum modis, qui in poetis discendi sunt, ad oratoriam artem ante perveniri non queat. Poetas igitur adhibuit, quibus assuescendos arbitrabatur. Legit itaque ac docuit Maronem et Statium Terentiumque poetas, Juvenalem quoque ac Persium Horatiumque satiricos, Lucanum etiam historiographum. Quibus assuefactos, locutionumque modis compositos, ad rhetoricam transduxit.

48. *Cur eis ⁴⁴⁸ sophistam ⁴⁴⁸ adhibuerit ⁴⁴⁸.* — Qua instructis sophistam adhibuit; apud quem in controversiis exercerentur, ac sic ex arte agerent, ut præter artem agere viderentur, quod oratoris maximum videtur. Sed hæc de logica. In mathesi vero quantus sudor expensus sit, non incongruum dicere videtur. Arithmeticam enim quæ est matheseos prima, inprimis dispositis accommodavit.

49. *Qui labor ⁴⁴⁹ et in mathematicis ⁴⁴⁹ impensus sit ⁴⁴⁹.* — Inde etiam musicam, multo ante Galliis ignotam, notissimam effecit. Cujus genera in monocordo disponens, eorum consonantias sive simphonias in tonis ac semitonis, ditonis quoque ac diesibus distinguens, tonosque in sonis rationabiliter distribuens, in plenissimam notitiam redegit.

50. *Speræ ⁴⁵⁰ solidæ ⁴⁵⁰ compositio ⁴⁵⁰.* — Ratio vero astronomiæ quanto sudore collecta sit, dicere inutile non est, ut et tanti viri sagacitas advertatur, et artis efficacia lector commodissime capiatur. Quæ cum pene intellectibilis sit, tamen non sine admiratione quibusdam instrumentis ad cognitionem adduxit. Inprimis enim mundi speram ex solido ac rotundo ligno argumentatus, minoris similitudine, majorem expressit. Quam cum duobus polis in horizonte obliquaret, signa septemtrionalia polo erectiori dedit, australia vero dejectiori adhibuit. Cujus positionem eo circulo rexit, qui a Græcis orizon, a Latinis limitans sive determinans appellatur, eo quod in eo signa quæ videntur ab his quæ non videntur distinguat ac limitet. Qua in horizonte sic collocata, ut et ortum et occasum signorum utiliter ac probabiliter demonstraret, rerum naturas dispositis insinuavit, instituitque in signorum comprehensione. Nam tempore nocturno ardentibus stellis operam dabat; agebatque ut eas in mundi regionibus diversis obliquatas, tam in ortu quam in occasu notarent.

51. *Intellectilium ⁴⁵¹ circulorum comprehensio ⁴⁵¹.* — Circuli quoque qui a Græcis paralleli, a Latinis æquistantes dicuntur, quos etiam incorporales esse dubium non est, hac ab eo arte comprehensi no-

scuntur. Effecit semicirculum recta diametro divisum. Sed hanc diametrum fistulam constituit, in cujus cacuminibus duos polos boreum et austronothum notandos esse instituit. Semicirculum vero a polo ad polum 30 partibus divisit. Quarum sex a polo distinctis, fistulam adhibuit, per quam circularis linea arctici signaretur. Post quas etiam quinque diductis, fistulam quoque adjecit, quæ æstivalem circulationem indicaret. Abinde quoque quatuor divisit, fistulam identidem addidit, unde æquinocetialis rotunditas commendaretur. Reliquum vero spatium usque ad notium polum, eisdem dimensionibus distinxit. Cujus instrumenti ratio in tantum valuit, ut ad polum sua diametro directa, ac semicirculi productione superius versa, circulos visibus inexpertos, scientiæ daret, atque alta memoria recorderet ⁴⁵².

52. *Speræ compositio planetis cognoscendis ⁴⁵² aptissima ⁴⁵².* — Errantiumque siderum circuli cum intra mundum ferantur, et contra contendant, quo tanne artificio viderentur scrutanti non deficit. Inprimis enim speram circularem effecit; hoc est ex solis circulis constantem. In qua circulos duos qui a Græcis coluri, a Latinis incidentes dicuntur, eo quod in sese incidant complicavit; in quorum extremitatibus polos fixit. Alios vero quinque circulos, qui paralleli ⁴⁵³ dicuntur, coloris transposuit, ita ut a polo ad polum 30 partes, speræ medietatem dividerent; idque non vulgo neque confuse. Nam de 30 dimidiæ speræ partibus a polo ad primum circulum, sex constituit; a primo ad secundum quinque; a secundo ad tertium, quatuor; a tertio ad quartum, itidem quatuor; a quarto ad quintum, quinque; a quinto usque ad polum, sex. Per hos quoque circulos eum circulum obliquavit, qui a Græcis loxos, vel zoe, a Latinis obliquus vel vitalis dicitur, eo quod animalium figuras in stellis contineat. Intra hunc obliquum, errantium circulos miro artificio suspendit. Quorum absidas, et altitudines a sese etiam distantias, efficacissime suis demonstravit. Quod quemadmodum fuerit, ob prolixitatem hic ponere commodum non est, ne nimis a proposito discedere videamur.

53. *Aliæ ⁴⁵³ speræ compositio ⁴⁵³ signis cognoscendis ⁴⁵³ idonea.* — Fecit præter hæc speram alteram circularem, intra quam circulos quidem non collocavit, sed desuper ferreis atque æreis filis signorum figuras complicavit. Axisque loco, fistulam trajecit, per quam polus cælestis notaretur, ut eo perspecto, machina cælo aptaretur. Unde et factum est, ut singulorum signorum stellæ, singulis hujus speræ signis clauderentur. Illud quoque in hac divinum fuit, quod cum aliquis artem ignoraret, si unum ei signum demonstratum foret, absque magistro cetera per

speram cognosceret. Inde etiam suos liberaliter A instruxit. Atque hæc actenus de astronomia.

54. *Confectio* ⁴⁴⁶ *abaci* ⁴⁴⁷. — In geometria vero ⁴⁴⁸ non minor in docendo labor expensus est. Cujus introductioni, abacum id est tabulam dimensionibus aptam opere scutarii effecit. Cujus longitudini, in 27 partibus ductæ, novem numero notas omnem numerum significantes disposuit. Ad quarum etiam similitudinem, mille corneos effecit characteres, qui per 27 abaci partes mutuati, cujusque numeri multiplicationem sive divisionem designarent; tanto compendio numerorum multitudinem dividentes vel multiplicantes, ut præ nimia numerositate potius intelligi quam verbis valeret ostendi. Quorum scientiam qui ad plenum scire desiderat, legat ejus librum quem scribit ad C. grammaticum (110); ibi enim B hæc satis habundanterque tractata inveniet.

55. (969.) *Fama Gerberti per Gallias et Italiam diffusa*. — Fervebat studii, numerusque discipulorum in dies accrescebat. Nomen etiam tanti doctoris ferebatur non solum per Gallias, sed etiam per Germaniæ populos dilatabatur. Transiitque per Alpes, ac diffunditur in Italiam, usque Thirrenum, et Adriaticum. Quo tempore, Otricus in Saxonia insignis habebatur. Hic cum philosophi famam audisset, adverteretque quod in omni disputatione, rata rerum divisione uteretur, agebat apud suos, ut aliquæ rerum divisarum figuræ, ab scolis philosophi sibi deferrentur, et maxime philosophiæ, eo quod in rata ejus divisione, perpendere ipse facilius posset, an recte is saperet, qui philosophari videbatur, utpote in eo quod divinarum et humanarum scientiam proficetur. Directus itaque est Remos, Saxo quidam, qui ad hæc videbatur idoneus. Is cum scolis interesset, et caute generum divisiones a Gerberto dispositas colligeret, in ea tamen maxime divisione, quæ philosophiam ad plenum dividit, plurimum ordine abusus est.

56. *Figura Gerberti philosophica per malivolos depravata, ab Otrico reprehenditur*. — Etenim cum mathematicæ phisica par atque coæva a Gerberto posita fuisset, ab hoc mathematicæ eadem phisica ut generi species subdita est; incertumque utrum industria an errore id factum sit. Sicque cum multiplici diversarum rerum distributione, Otrico figura delata est. Quam ipse diligentissime revolvens, Gerbertum male divisisse apud suos calumniabatur, eo quod duarum æqualium specierum, alteri alteram substitutam ut generi speciem figura mentiebatur. Ac per hoc nihil eum philosophiæ percepisse audacter astruebat. Illudque eum penitus ignorare dice-

bat, in quo divina et humana consistunt, sine quibus etiam nulli sit philosophandum. Tulit itaque ad palatium figuram eandem, et coram Ottone augusto iis qui sapientiores videbantur eam explicavit. Augustus vero cum et ipse talium studiosissimus haberetur, an Gerbertus erraverit admirabatur. Viderat etenim illum, et non semel disputantem audierat. Unde et ab eo prædictæ figure solutionem fieri nimium optabat. Nec defuit rei occasio.

57. (970.) Nam venerandus Remorum metropolitani Adalbero, post eundem annum Romam cum Gerberto petebat, ac Ticini (111) augustum cum Otrico reperit. A quo etiam magnifice exceptus est, ductusque per Padum classe Ravennam. Et tempore oportuno, imperatoris jussu, omnes sapientes qui convenerant, intra palatium collecti sunt. Affuit prædictus reverendus metropolitani; affuit et Adso abbas Dervensis, qui cum ipso metropolitano advenerat; sed et Otricus præsens erat, qui anno superiore Gerberti reprehensorem sese monstraverat. Numerus quoque scolasticorum non parvus confluebat, qui ⁴⁴⁹ imminentem disputationis litem summo-pere præstolabantur. Hærebant etenim, an Otrico ⁴⁵⁰, quispiam resistere auderet. Necnon et augustus hujusmodi certamen habendum callide pertractabat. Nitebatur autem Gerbertum incautum Otrico opponere, ut si incautus appeteretur, majorem controversandi animum in contrarium moveret. Otricum vero, multa proponere, nihilve solvere hortabatur. Atque his omnibus ex ordine ⁴⁵¹ consentitibus, augustus eorum medius, sic e sublimi cœpit:

58. *Allocutio augusti Ottonis in conventu sapientium pro emendatione figuræ*. — « Humanam, inquit, ut arbitror scientiam, crebra meditatio vel exercitatio reddit meliorem, quotiens rerum materia competenter ordinata, sermonibus exquisitis, per quoslibet sapientes effertur. Nam cum per otium sepiissime torpemus, si aliquorum pulsemur questionibus, ad utilissimam mox meditationem incitamus. Hinc scientia rerum a doctissimis elicita est. Hinc est quod ab eis prolata, libris tradita sunt, nobisque ad boni exercitii gloriam, derelicta. Afficiamur igitur et nos aliquibus objectis, quibus et animus excellentior ad intelligentiæ certiora ducatur. Et eia inquam, jam nunc revolvamus, figuram illam de philosophiæ partibus, quæ nobis anno superiore monstrata est. Omnes diligentissime eam advertant; dicantque singuli quid in ea, aut contra eam sentiant. Si nullius extrinsecus indiget, vestra omnium roboretur approbatione. Si vero corrigenda videbitur, sapientium sententiis, aut improbetur,

VARIE LECTIONES.

⁴⁴⁶ confe, ci *abscisa*. ⁴⁴⁷ vero cui nihil ante Galliæ scriptum habebant, quantus labor expensus sit, sermo impar dicere non sufficit *deleta*. ⁴⁴⁸ qui id negotium perpenderant, et ob hoc *deleta*. ⁴⁴⁹ eorum doctissimo *corr.* Otrico ⁴⁵⁰ jussi *corr.* ex ordine.

NOTÆ.

(110) Ad Constantinum, de divisione numerorum.

(111) Otto an. 970 inde a mense Januarii Ticini

PATROL. CXXXVIII.

moratus, Martio inde Ravennam movit, atque d. 22 Ferrariæ, d. 30, ejusdem mensis Ravennæ diplomata edidit.

aut ad normam redigatur. Coramque deferatur jam nunc videnda. » Tunc Otricus eam in aperto profrens, a Gerberto sic ordinatam, et a suis auditoribus exceptam scriptamque respondit; et sic domno augusto legendam porrexit. Quæ perlecta, ad Gerbertum delata est. Qui diligenter eam percurrrens, in parte approbat, et in parte vituperat, simulque non sic eam sese ordinasse asseruit.

59. *Divisio theoreticæ⁴⁶¹ philosophiæ in species.* — Rogatus autem ab augusto corrigere, ait : « Quoniam, o magne cæsar auguste, te his omnibus potiore video, tuis ut par est jussis parebo. Nec movebit me malivolorum livor, quorum instinctu id factum est, ut rectissima philosophiæ divisio probabiliter dilucideque a me nuper ordinata, unius speciei suppositione vitata sit⁴⁶². Dico itaque mathematicam, phisicam, et theologicam, æquævas eidem generi subesse. Earum autem genus, eis æqualiter participare. Nec fieri posse, unam eandemque speciem, una eademque ratione, eidem speciei et parem esse, et ut inferiorem acsi generi speciem subjacere. Et ego quidem de his ita sentio. Cæterum si quis contra hæc contendat, rationem inde affectet, faciatque nos intelligere, quod fortassis naturæ ipsius ratio, nemini adhuc contulisse videtur. »

60. *Philosophiæ divisio.* — Ad hæc Otricus, innuente augusto, sic ait : « Quoniam philosophiæ partes aliquot breviter attingisti, ad plenum oportet ut et divides, et divisionem enodes. Sicque fieri poterit, ut ex probabili divisione, vitiosæ figuræ suspicior a te removeatur. » Tunc quoque Gerbertus : « Cum hoc inquit magni constet, ut pote divinarum et humanarum rerum comprehensio veritatis, tamen ut nec nos ignaviæ arguamur, et auditorum aliqui proficere possint, secundum Vitruvii atque Boetii divisionem dicere non pigebit. Est enim philosophia genus; cujus species sunt, practice, et theoretice; practices vero species dico, dispensativam, distributivam, civilem. Sub theoretice vero non incongrue intelliguntur phisica naturalis, mathematica intelligibilis, ac theologia intellectibilis. Rursusque mathematicam sub phisica non præter rationem collocamus. »

61. *Reprehensio divisionis ab Otrico inutilis, ac Gerberti responsio.* — Nisusque quod reliquum erat prosequi, Otricus subintulit : « Miror inquiring vehementissime, quod phisicæ mathematicam sic de propinquo subdividisti, cum inter utramque subalternum genus intelligi possit physiologia. Vitiosum etenim valde videtur, si nimis longe petita pars ad

nere habeantur, majore inquam admiratione dignam videtur, si alteri altera subdatur. Sed dico physiologiam phisicæ genus non esse quemadmodum proponis, nullamque earum differentiam aliam assero, nisi eam quam inter philosophiam et philologiam cognosco. Alioquin philologia philosophiæ genus conceditur. » Ad hæc scolasticorum multitudo philosophiæ divisionem interruptam indignabatur, eamque repeti apud augustum petebat. Otricus vero post paululum idem repetendum dicebat, prius tamen habita ratione de causa ipsius philosophiæ; intendensque in Gerbertum, quæ esset causa philosophiæ sciscitabatur.

62. *Quæ sit causa conditi mundi.* — Qui cum a Gerberto, ut apertius quid vellet ediceret, rogaretur, utrum videlicet causam qua inventa est, an causam cui inventa debetur, ille vox : « Ipsam, inquit, causam dico, propter quam inventa videtur. » Tunc vero Gerbertus : « Quoniam, inquit, nunc patet quid proponas, ideo inquam inventa est, ut ex ea cognoscamus divina et humana. Et Otricus : Cur inquit unius rei causam, tot dictionibus nominasti? cum ex una fortassis nominari potuit, et philosophorum sit brevitati studere? »

63. *Quod non omnia nomina causarum singulis dictionibus efferuntur.* — Gerbertus quoque : « Non omnes, inquit, causæ, uno valent nomine proferri. Etenim cum a Platone causa creati mundi non una sed tribus dictionibus, bona Dei voluntas declarata sit, constat hanc creati mundi causam, non aliter potuisse proferri. Nam si dixisset voluntatem causam esse mundi, non id esset consequens; quælibet enim voluntas, id esse videretur, quod non procedit. » Atque hic Otricus : « Si, inquit, Dei voluntatem causam conditi mundi dixisset, brevius quidem et sufficienter dictum foret, cum numquam nisi bona fuerit Dei voluntas. Non enim est qui abnuat bonam esse Dei voluntatem. » Et Gerbertus : « In hoc, inquit, penitus non contradico. Sed vide; quia constat Deum substantia solummodo bonum, quamlibet vero creaturam participatione bonam, ad ejus naturæ qualitatem exprimendam, bona additum est, quod id ejus proprium sit, non etiam cujuslibet creaturæ. Tandem quidquid illud sit, id sine dubio constat, non omnia causarum nomina una dictione proferri posse. Quæ enim tibi umbræ causa videtur? an hæc una dictione indicari valet? »

64. *Quæ⁴⁶³ sit⁴⁶³ causa⁴⁶³ umbræ⁴⁶³.* — « Sed dico umbræ causam esse corpus luci objectum. Atque hæc brevitas nullo modo dici valet. Si enim corpus umbræ causam dixeris, nimis commune protulisti. Quod si corpus objectum volueris, id quoque tan-

bus efferri, veluti sunt genera quæ specierum causas nemo ignorat, velut est substantia, quantitas, qualitas. Alia vero non simpliciter proferuntur, ut rationale, ad mortale. »

65. *Quid continentius* ⁴⁶⁴ sit rationale an ⁴⁶⁴ mortale ⁴⁶⁴. — Tunc vehementius Otricus admirans ait : « An mortale rationali supponis? Quis nesciat quod rationale Deum et angelum hominemque concludat, mortale vero utpote majus et continentius omnia mortalia et per hoc infinita colligat? » Ad hæc Gerbertus : « Si, inquit, secundum Porphyrium atque Boetium, substantiæ divisionem, usque ad individua idonea partitione perpenderes, rationale continentius quam mortale sine dubio haberes, idque congruis rationibus enucleari, in promptu est. Etenim cum constet substantiam genus generalissimum, per subalterna posse dividi, usque ad individua, videndum est an omnia subalterna singulis dictionibus proferantur. Sed liquido patet alia de singulis, alia de pluribus nomen factum habere. De singulis, ut corpus, de pluribus ut animatum sensibile. Eadem quoque ratione subalternum, quod est animal rationale, prædicatur de subjecto, quod est animal rationale mortale. Nec dico, quod rationale simplex, prædicetur de simplici mortali; id enim non procedit; sed rationale inquam animali conjunctum, prædicatur de mortali, conjuncto animali rationali. » Cumque verbis et sententiis nimium flueret, et adhuc alia ⁴⁶⁵ dicere pararet ⁴⁶⁶, augusti nutu disputationi finis injectus est, eo quod et diem pene in his totum consumserant, et audientes proluxa atque continua disputatio jam fatigabat. Ab augusto itaque Gerbertus egregie donatus, cum suo metropolitano in Gallias clarus remeavit.

66. *Sinodus apud sanctam Magram habita.* — Eodem tempore Emma ⁴⁶⁷ regina et Adalbero Laudunensis episcopus infames stupri criminabantur; id tamen latenter intendebatur, nullius manifesto intentionis teste. Sed quia suppressæ dictum, ad omnium aures devenerat, episcopis visum est id esse discutiendum, ne frater et coepiscopus eorum infamiæ tantæ subderetur. A supradicto ergo metropolitano collecta est episcoporum sinodus apud sanctam Magram locum Remorum diocesaneum. Considentesque et quæque utilia pertractantes, postquam metropolitani ⁴⁶⁸.

67. *Otonis promotio in regem* ⁴⁶⁹ per ⁴⁶⁹ Germanos ⁴⁶⁹ et Belgas ⁴⁶⁹. — Post obitum domni Otonis Germanorum regis, ejus filius Otto, a Germanis Belgisque rex creatus ⁴⁷⁰, rem publicam strenue

atque utiliter administravit; vir magni ingenii, totiusque virtutis, liberalium litterarum scientia clarus, adeo ut in disputando ex arte et proponeret, et probabiliter concluderet. Penes quem regnum Germaniæ cum Galliarum aliqua parte, usque ad diem vitæ ejus supremum, mansit, sed aliquando dubio statu. Nam inter ipsum et Lotharium Gallorum regem, quandoque ⁴⁷¹ et odium immane, et anceps victoria fuit. Etenim cum ab Ottone Belgica teneretur, et a Lothario impeteretur, contra se dolos aut vires moliebantur, eo quod uterque et suum patrem eam tenuisse contenderet, et exercituum multitudine, uterque eam se defensurum non diffideret. Nam (112) et Ludovici patris Lotharii fuit, et ejus post dono, hujus Otonis pater, Otto obtinuit. Horum ergo discordiæ incentivum principium Belgica fuit.

68. *Indignatio* ⁴⁷² Lotharii in Ottonem. — Igitur in Aquensi palatio Ottone commorante cum conjuge Theuphanu gravida, Lotharius illum propius accessisse acerrime motus indignabatur. Ergo Francorum ducem Hugonem, reliquosque regni primates consilium petiturus Lauduni collegit. Dux itaque processit. Reliqui etiam quibus quoque consulendum erat, ante regem consequenter admissi sunt. Quibus residentibus rex duplicem injuriam sibi illatam esse commemorat, cum regni sui pars ab hoste usurpata fuerit, et ipse hostis ad fines suos temerarius accesserit. Nec majori injuriæ esse quod tenuerit, quam quia tenens ad fines suos accedere non formidaverit. Se etiam id multa aviditate ulcisci velle, si consilio suo velint cedere. Nec posse se ab hoc animo temperari, si ad id agendum copia militum non defecerit. Gratias etiam sese quandoque redditurum, si id quod cupit æquo animo adorientur.

69. *Impetus Gallorum spontaneus* ⁴⁷³ in Ottonem ⁴⁷³. — Mox dux et alii primates sine deliberandi consultatione sententiam regiam attollunt. Sese sponte ituros cum rege, et Ottonem aut comprehensuros, aut interfecturos, aut fugaturos pollicentur. Hujus consilium negotii ⁴⁷⁴ dissimulatum ad paucorum tunc notitiam pervenire potuit, adeo ut euntes, quorsum nescirent. Tandem collectus exercitus sic densus incedebat, ut erecta hastilia lucum potius quam arma portenderent. Ibat ergo per cuneos simbolo (113) distinctos. Cum vero vada Mosæ transmississent, centuriones constituti et dispositi per centurias, Ottonem non sufficientem habere exercitum diligenter contemplati sunt ⁴⁷⁵. Itaque accedebant,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶⁴ conti, tius, atio an, tale abs. ⁴⁶⁵ nova corr. alia. ⁴⁶⁶ omnes expectarent corr. dicere pararet. ⁴⁶⁷ E. R. et Ad. L. codex. ⁴⁶⁸ hic pene una et aliæ plures fortasse lineæ excisæ sunt. ⁴⁶⁹ in regem, per, os, as abs. ⁴⁷⁰ elevatus corr. creatus. ⁴⁷¹ plerumque corr. quandoque ⁴⁷² io, n abs. ⁴⁷³ ontaneus, Ottonem abs. ⁴⁷⁴ n. tractant atque ordinant galli celtæ. Quod deleta. ⁴⁷⁵ s. Centuriati i. deleta.

NOTÆ.

(112) Nugatur Richerus.

(113) Id est vexillo.

multamque inopiam rei militaris apud hostem prædicabant.

70. Quæ dum ad aures Ottonis referuntur, ille utpote erat audaci animo, Lotharium numquam hæc aggressum respondit. Nec vero in suas partes adventare potuisse, cum nec ei copia militum sufficeret, nec de suis satis spei haberet. At cum alii atque alii Lotharium jam adesse dicerent, et in eo perseverarent, Otto dixisse fertur, se ad his credendum nullo modo posse allici, nisi ipse quoque videndo per sese addiceret. Equis ergo in clamatis et adductis, Otto ad videndum ⁴⁷⁶ processit. Lotharium cum viginti milibus ⁴⁷⁷ instare advertit. Cogitabat itaque nunc reniti, nunc quoque ad tempus recedere, et post cum exercitu copioso reverti meditabatur. Tandem quia Lotharius urgebat, stare non potuit. Abscessit ergo non sine lacrimis, cum uxore Teuphanu regnique principibus, relicto palatio atque regio apparatu.

71. Lotharius cum exercitu affuit, Ottonem se capturum ratus. Et certe cœpisset, si in itinere sese exercitus angariis non impedisset. Nam si ante ejus discessum pridie advenisset, eum aut capere aut neci dare potuisset. Palatium igitur ab hostibus occupatur. Regiæ mensæ evertuntur. Ciborum apparatus per calones diripitur. Regia quoque insignia a penetralibus erepta, asportantur. Aeream aquilam quæ in vertice palatii a Karolo magno acsi volans fixa erat, in vulturum converterunt. Nam Germani eam in favonium ⁴⁷⁸ converterant, subtiliter significantes Gallos suo equitatu quandoque posse devinci. Lotharius frustra impetu facto, sine obside vel pace sequestra exercitum reduxit, postea se rediturum cōfidens.

72. Otto cui totum calamitatis pondus illatum fuerat, donis multiplicibus multisque favoribus suos sibi assciscibat. Et utpote vincendi cupidus, si quos leserat, revocabat aut reddito quod sustulerat, aut dato quod sponderat. Pacatis autem omnibus atque sibi revocatis si qui forte ⁴⁷⁹ abscesserant, regnorum principibus in unum collectis, coram sic locutus est :

73. *Oratio* ⁴⁸⁰ *Ottonis ad suos.* — « Non ab re, viri clari, huc vos convenisse volui. Virtus vestra suggestit a vobis consilium expetere, quos et ingenium decorat, et animi virtus informat. Nec dubitavi me suscepturum a vobis optimi consilii rationem, cum ab animo non excesserit, quanto animo, quanta virtute in fides hactenus perstitistis. Ante hac, viri clarissimi, ingenti virtute pro egregiæ laudis

nitendum est, ne laudi egregiæ turpis infamia succedat. Enitimini ergo pro viribus, et si quid dedecoris contraxistis, a tanta claritudine amoveatis. Non vos latet, fugæ ignominiam a Lothario nuper nos pertulisse. Quam non solum bello, sed etiam morte repellere, et vestram claritudinem decet, et tempus exposcit, facultas etiam persuadet. Si igitur magis imperare quam servire parati estis, dum ætas viget, animusque valet, hoc facinus ne parvipendatis. Ingenti virtute efficite ut sitis formidini, quibus ignobiles et vulgus fuistis. » Hac sententia, id fieri omnibus persuasum est.

74. *Equitatus* ⁴⁸¹ *in Galliam.* — Interea Otto cum triginta milibus ⁴⁸² equitum in Gallias ire parabat. Nec moratus præmissis centurionibus ibat. Galliam Celticam exercitu implevit. Quam partim combussit, partim depopulatus est. Sic etiam versa vice Lotharium adurgens, eo quod militum copiam non haberet, fluvium Sequanam transire compulit, et gemebundum ad ducem ire coegit. Turbati ergo repentino hostium adventu, rex Stampas (114) adiit, dux vero ad colligendum exercitum Parisii resedit. Dum hæc aguntur, Otto cum exercitu properat, fiscumque regium Atiniacum diripit atque comburit; et per fines urbis Remorum transiens, sancto Remigio multum honorem exhibuit. Urbem quoque Suessorum prætergressus, et sanctum Medardum venerans, palatium Compendiense pene diripuit. Nec minus centuriones prævii eo ignorante sanctæ Baltildis monasterium, apud Chelas penitus subruerunt atque combusserunt. Quod non mediocriter dolens multa in ejus restaurationem delegavit. Tandem ad fluvium Sequanam accessit, ibique exercitus tentoria fixit, Parisium in prospectu habens, totamque pene regionem per triduum depopulatus est.

75. Ibant ergo equites cum lixis palantibus ad victum deferendum, stadiis 160 circumquaque. Et quia Sequana interfluebat, neuter exercitus ad se accedebat. Dux enim in altera fluvii parte milites colligebat; at hoc triduum non sufficiebat ad colligendorum sufficientiam militum, nec fieri potuit copia unde congrederetur ⁴⁸³.

76. *Monomachia duorum.* — Cum ergo uterque exercitus dubio esset statu, et de victoria altrinsecus tota mente quæreretur, Germanus quidam animo simul et viribus fidens, singularis ad dimicandum cum armis processit, seseque ad pontem ubi portæ erant repagulis et clavis ferreis munitæ, congressurum solum cum solo obtulit. Hostem ut veniret singularis sæpenumero in clamavit. Et cum jam in Gal-

principibus qui jam pauci advenerant, relatum est, ad portas pontis hujusmodi esse hominem, qui sese ad dimicandum singulariter solum cum solo proponeret, illumque probris et contumeliis verborum principes lacessere, nec illum inde recessurum esse, nisi aut singulariter congregiatur, aut portis incisis totus exercitus intromittatur. Dux cum principibus hanc contumeliam non ferens, tirones⁴⁴⁸ hortatur ut furentem⁴⁴⁹ repellant, et a tanta ignominia purgati⁴⁵⁰ nominis gloriam sibi affectent. Mox quam plures animo ardentibus, ad resistendum sese obtulerunt. Ergo de pluribus unus electus, Ivo⁴⁵¹, congressurus procedit. Premium viri fortis propositum est; et, ablatis repagulis, portæ patefactæ sunt. Proce- dit sibi obviam hostis uterque. Qui objectis clipeis, telisque obnitentes, mente furiosa pauca admodum probra sibi objecerunt. Germanus tandem telum jaculatus, Galli clipeum gravi ictu pertundit. Gladi- que educto cum urgere instaret, a Gallo mox telo obliquo confixus, atque vita⁴⁵² privatus est. Gal- lus victoria potitus, ab hoste rapta arma asportavit, atque duci obtulit. Vir fortis præmium petiit et ac- cepit.

77. *Otonis a Gallia digressio suorumque fuga*. — Otto Gallorum exercitum sensim colligi non ignorans, suum etiam tam longo itinere quam hostium incursu posse minui sciens, redire disponit; et datis signis castra amoverunt. Angarias quoque accelerare moliti sunt; amotisque omnibus, ibant non segniter, nec sine metu. Axonæ fluvii vada festinantes alii transmiserant, alii vero ingrediebantur, cum exercitus a rege missus a tergo festinantibus affuit. Qui reperti fuere, mox gladiis hostium fusi sunt, plures quidem, at nullo nomine clari (115). Otto interea cum exercitu digressus, Belgicam petiit, ibique procinctum solvit; tanto favore et benivolentia apud suos usus, ut sicut imminente periculo, ita quoque et omnibus capita sese objecturos pollice- rentur.

78. (980.) Lotharius considerans Otonem neque

dolis falli, neque viribus posse devinci, sepe et mul- tum apud se quærebat, utrum potius foret stare con- tra hostem an reconciliari hosti. Si staret contra, cogitabat possibile esse, ducem opibus corrumpi, et in amicitiam Otonis relabi. Si reconciliaretur hosti, id esse accelerandum, ne dux præsentiret, et ne ipse quoque vellet reconciliari. Talibus in dies afflicieba- tur. Et exinde his duobus ducem suspectum habuit. A consultantibus tamen decretum⁴⁵³ est, Otonem in amicitiam regis revocandum, eo quod ipse vir virtu- tis esset, et per illum non solum dux mansuesci posset, sed et aliarum gentium tyranni subjugari uti- liter valerent. Legati igitur a Lothario directi, ab Ottone liberalissime suscepti, de habenda utriusque amicitia duce ignorante elaborant:

B 79. *Oratio Gallorum ad Otonem.* — « Ha- tenus, inquit, discordiæ, invidiæ, cædis amatores floruerunt, cum inter nobilissimos reges tantum lo- cum habuerunt, quibus pro deliciis erat discordia, quia apud reges discordes se multa acquirere posse arbitrabantur. Enimvero de communi labe cogitabant, ut majoris gloriæ et honoris locum, apud conturba- tos vindicarent. Sed proderit plurimum rei publicæ, si malignitas pravorum jam dudum reprimatur, et virtus bonorum luce purius enitescat. Redeat ergo virtus et floreat inter gloriosissimos reges, ut et vestra virtute tantorum malorum auctores abinde conquiescant, et res publica vestra virtute potius gubernetur, quam cupidorum invidia dilabatur. Securus enim ambo regnabitis, cum in amicitia con- juncti duos exercitus pro uno habebitis. Quod si ex vobis alter in ultimas suorum regnorum gentes ire disposuerit, alterum acsi fratrem, fidumque suarum rerum tutorem habebit. Placeat ergo serenissimis regibus pax et amicitia, quos conjunxit etiam san- guinis affinitas. Vinciantur amicitia, quorum dissi- dentia rei publicæ labem infert, et concordia utilita- tem accommodat viresque ministrat. »

80. *Responsio Otonis ad Gallos.* — Ad hæc Ot- to: « Novi, inquit, quantam labem rei publicæ discor-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴⁸ milites et supra vel tirones cod. ⁴⁴⁹ ut canem latrantem corr. furentem. ⁴⁵⁰ i. non solum sese. sed et totam gentem suam emundent. ac per infinita tempora deleta. ⁴⁵¹ vox littera majuscula scripta, linea subducta deleri videtur. ⁴⁵² armis corr. vita. ⁴⁵³ Iliia, o, su, ga abscisa. ⁴⁵⁴ deliberatum vel decretum cod. ⁴⁵⁵ o, d abscisa. ⁴⁵⁶ nsio, os absc.

NOTÆ.

(115) Hic referre placet veterem inscriptionem in codice regio Parisiensi n. 3839 A. in fol. membr. sec. xii, pag. 143, 144, servatam: « Hoc scriptum fecit Fulco comes Jerosolimitanus in ecclesia sepul- cri de Lochis suis antecessoribus a rege Francie.

« Cum Deus voluit sublimare Robertum filium ducis in regem, Goffridus Grisagonella cum tribus milibus armatorum serviebat domino suo regi Rot- berto. Otto simul rex Alemannorum cum univer-

« miti Goffrido Grisagonella tradidit, et ad persecuen- dum exercitum Alemannorum ducem et consiliarium constituit. Persecutus est itaque rex Robertus regem Alemannicum præeunte Goffrido Grigonella usque ad flumen Esne (b). Comes vero Goffridus gnarus pugnandi et assuetus, tantam stragem hostium su- per fluvium dederat ante regis Rotherti adventum, quod stannum putares non fluvium. Alemannis ita- que fugatis, rex Robertus congregato generali concilio, concilio patris sui et episcoporum comitum

dia sepe numero intulit, cum regnorum principes contra se aliquando moliti sunt. Nec illud etiam ignoro, quanta salus per amiciciæ virtutem rei publicæ comparata sit. Fateor hactenus me plurimum coluisse pacem et concordiam, invidias atque discordias malignantium odio semper habuisse. Componantur ergo per vos animi dissidentium, nam huic rei vos video aptissimos, qui ante hac mutua lesione rei publicæ plurimum derogavimus. Consilii vestri rationem approbo. Dictis tandem facta consentiant. Legati persuasione habita redeunt, ambosque reges alterutrum benivolentium ad alterutrum referentes, in amicicia componunt. Constituitur tempus colloquendi. Locus utrique commodus deputatur. Et quia circa fluvium Mosam regna amborum conlimitabant, in locum qui Margolius dicitur, eis sibi occurrere placuit.

81. *Lotharii et Ottonis regum conciliatio*. — Convenerunt ergo. Datisque dextris, osculum sibi sine aliqua disceptatione benignissime dederunt; amiciciam altrinsecus sacramento stabilierunt. Belgicæ pars quæ in lite fuerat, in jus Ottonis transiit. Otto, regni sui pace facta, Italiam petiit, Romamque devenit, suos revisurus atque de regni statu quæsiturus; compressurus etiam si qui forte essent tumultus, et tumultuantes in pacem revocaturus si qui principum forte dissiderent. Lotharius vero Laudunum veniens, apud suos quæque congrua sibi pertractabat. Nec jam quicquam spei ex duce habebat, cum propter pacem dolo quæsitam, non mediocriter eum suspectum haberet. (981.) Cum jam hæc omnia vulgo prædicarentur, nonnulli quoque inde indignati pro duce fremerent, dux constanti animo tristitiam dissimulans omnia ferebat, et sicut moris ei erat consulto omnia deliberare, primatibus advocatis declamaturus resedit.

82. *Oratio ducis apud suos*. — Quibus coram sic orsus cepit: « Non præter fructum utilis et honesti consilium a doctis expetitur. Quibus solis et decenter acceditur, et ab eis fluctuanti rei, consilii ratio aperitur. Vos in consulendo arbitrator idoneos, cum ab animo non discedat, quanta virtute et ingenio vestri, sepe numero adversariis prænituerim. Cumque vos mihi manibus et sacramento addictos, fidem quoque inviolabilem servaturos non dubitem, indubitanter a fidelibus consilium peto. Quod si mihi conceditur, vos etiam participabitis. Si non suggeritur, forte non aberit dispendium cui indecores succumbatis. Ergo quia pro vita agitur, consilium utile liberaliter expromite. Non enim vos latet quanta subtilitate doli, Lotharius rex incautum me fefellerit, cum absque me Ottoni reconciliari voluerit feceritque. Cui a mente penitus excessit, quam liberali animo quantum periculum aggressus sim, cum per me hostem nuper fugaverit, Belgicam quoque insi-

gnibus sublatis hostilibus subarraverit. Quid ergo spei ulterius expectem, cum dolo fidem abruperit? »

83. *Declamatio qua usi sunt apud ducem sui*. — Ad hæc primates: « Non solum novimus, inquit, quantis periculis nobiscum pro Lothario rege caput objeceris, verum quoque quanto discrimine claritudo tua adhuc patens sit, si ut fama est duo reges contra te conspiraverint. Nam si contra alterum exercitum pro defensione moliaris, ambos contra te mox stare invenies. Si contra ambos nisus fueris, plurima incommoda incurere necesse est, equitatum intolerabilem, insidias multiplices, incendia, atque rapinas, et quod pessimum est nefarios insidi vulgi rumores, qui non contra adversarios nos exercere defensionem loquetur, at in rebellionem contra regem temerarios atque perjuros stare calumniabitur. Sic etiam ad quoscumque accedere posse menciatur, ut sine delicto, sine perjurii sacrilegio a dominis recedant, et contra illos arroganter cervices attollant. Hujus periculi extremum et utile consilium nobis videtur, ut cum duo contra nos conjuncti sint, alteri alterum subtrahamus. Quod si alteri alter subtrahi nequit, saltem in amiciciam nobis eorum alterum devinciamus, ut alter nobis addictus, alteri vires non præbeat animumque ministret. Hoc quoque fieri possibile est, si Romæ nunc positum Ottonem legatis præmissis cautus et circumspectus adieris. Non enim sic parvi est ingenii Otto, ut te pottiorem Lothario armis et opibus ignoret, cum sepe et id audierit et per sese expertus sit. Unde et facilius ejus amiciciam adipisceris; proderit etiam sanguinis vestri propinquitas, cum æque ut Lotharius ei in hoc conjungaris. »

84. Quæ sententia prolata favoraliter duci habita est. Legatis igitur directis dux animum hujusmodi Ottoni Rome indicavit. Otto mira benivolentia legatos excepit; de amicicia quoque inter illos habenda se paratissimum non negavit. Quod si ipse dux ad se veniret, ut amplius uterque amiciciæ vim experiretur, eum cum suis se decenter et cum honore excepturum. Legati reversi, duci mandata retulerunt. Dux igitur quosdam magnæ prudentiæ et astutiæ assumens, Arnulfum videlicet Aurelianensium episcopum, atque Burchardum necnon reliquos quoque admodum necessarios viros, Romam progreditur. Sanctos apostolos honorat, atque sic regem petit.

85. *Ottonis cum Hugone sessio*. — Otto gloriam sibi parare cupiens, ex industria egit, ut omnibus a cubiculo regio emissis, ejus gladius super sellam plectilem deponeretur, dux etiam solus cum solo episcopo introduceretur, ut rege latiariter loquente, episcopus latinitatis interpres, duci quicquid diceretur judicaret. Introgressi igitur, a rege ingenti

favore excepti sunt. Rex injuriarum querelam depo- A
nit; et osculum dans, gratiam sui favoraliter amico impertit. Post multa colloquia de amicitia habenda, cum rex exiret, gladiumque respiciens peteret, dux paululum a se discedens se inclinavit ut gladium tolleret, ac post regem ferret; hac enim causa super sellam relictus fuit, ut dum dux cunctis ⁸⁰⁰ videntibus ⁸⁰⁰ gladium ⁸⁰⁰ ferret, in posterum ⁸⁰⁰ etiam portaturum ⁸⁰⁰ indicaret ⁸⁰⁰. Episcopus vero duci consulens, gladium ab ejus manu rapuit, et ipse deferens post regem incessit. Cujus prudentiam simul et astutiam rex admiratus, apud suos postea non sine laude sepius frequentavit. Ducem quoque in plurima amicitia susceptum, cum honore et pace pene usque ad Alpes deduci fecit.

86. *Epistola Lotharii ad Chonradum.* — Lotharius B
rex, necnon et Emma regina insidias ubique parabant; et ut in itinere redeuntem caperent, dolos prætendebant. Igitur Conrado Alemannorum regi epistolam legavit hunc modum habentem: « Lotharius Francorum gratia Dei rex, Conrado ⁸⁰¹ Alemannorum regi quicquid sibi. Amicitiam inter nos a multo tempore constitutam inviolabiliter conservare semper mihi gratum fuit. Cujus fructus cum a me multiplex exire valeat, utile duxi quiddam vobis indicare, et ad votum mihi fieri id petere. Hugonem ducem scitis me hactenus pro amico habuisse. Comperto vero quod latenter hostis mihi esset, ab ejus familiaritate me remotiorem feci. Unde nunc Romam iens, Ottonem adiit, in mei contumeliam, regni que labem C
ei plurimum persuasurus. Quapropter summa ope, summo ingenio nitimini ne evadat. Vale ⁸⁰². » Exploratores itaque circumquaque dispositi, per prærupta montium et scopulorum, per viarum exitus, ejus adventum opperiebantur.

87. *Item epistola Emmæ ⁸⁰³ reginæ ad matrem ⁸⁰⁴.* — Nec minus Emma regina matri suæ in hunc modum epistolam direxit: « Adelaidi matri imperatrici semper augustæ, Emma Francorum regina salutem. Licet multo terrarum interstitio semota, tamen a matre auxilii rationem filia peto. Hugo dux insidiis non solum regni nostri principes a nostra fidelitate amovit, sed et fratrem meum Ottonem a nobis conatur avertere; unde et Romam illum adiit. Ne ergo penitus sui voti compos gloriatur, peto supplex filia D
matrem, ut in revertendo tantus hostis impediatur. Et si fieri potest, aut captus teneatur, aut impunis non redeat. Sed ne vos suis dolis tergiversator evadat, totius formæ illius inseparabilia accidentia vobis indicari curavi. » Tunc prosecuta oculorum, aurium, labiorum, dentium quoque et nasi, necnon et reliquarum corporis partium accidentia, verborum quoque tenorem, sic ignotum declaravit, ut his signis detegeret atque ignorantibus indicaret.

88. *Hugo inmutato ⁸⁰⁵ habitu ⁸⁰⁶ insidias evadit.* — Dux horum non nescius, reditum accelerat. Dolisque præmetuens, vestem mutat, seseque unum de clientibus simulat. Equos onera ferentes, ipse regit atque exagitat. Onera imponit et deponit, omnibus se servitutum accommodat. Tantaque industria in abjecta veste et inculto habitu se ducem dissimulavit, ut et per insidiarum loca transiret quæ nec vitare poterat, et insidiantes efficaciter falleret. Uno tantum ⁸⁰⁷ hospitio pene deprehensus fuit. Nam dum eundum esset cubitum, ei lectus cum diligenti apparatu compositus est; eique circumfusi se omnes ad serviendum obtulerunt. Alii enim genu flexo ⁸⁰⁸ caligas extrahebant, extractasque alii excipiebant; alii vero nudatos pedes se lentis, subsidendo confricabant, et giris vestium emundabant. Hæc hospes per ostii rimas contemplatus est. Deprehensusque explorasse, mox ne rem detegeret vocatus est et intromissus. Strictisque mucronibus postquam ei necem minati sunt si vocem emitteret, comprehensum ligatis manibus et pedibus in ergastulum detruserunt. Qui voce suppressa, ibi usque crepusculum convexus ⁸⁰⁷ jacuit. Post nocte abscedente, in ipso crepusculo surrexerunt. Hospitem assumptum et equo invectum, tandiu asportaverunt, donec loca suspecta transmitterent. Quibus transmissis, depositum dimiserunt, reliquumque itineris celeres confecerunt. Nec minus Conradi regis dolos sepe simulando et dissimulando evasit, cum in dolis componendis insidiatores studio et hic nitrentur. Tandem tantorum malorum securus, Gallia receptus est.

89. Cognitis autem utrorumque dolis ab utroque, tanta crudelitate in se non armis sed insidiis latentibus debacchati sunt, ut aliquot annis res publica principibus dissidentibus multum lederetur. Tunc etiam multarum rerum usurpationes, miserorum quoque oppressiones, et circa minus potentes, calamitates nefariæ a quibusdam pravis exercitæ sunt. Cum utriusque sapientiores in unum consulturi convenientes, principes dissidere plurima commiseratione conquesti sunt.

90. *Lotharii et Hugonis reconciliatio.* — Statueruntque ut alterius fautores, ad alterum suasuri de reconciliatio transirent, ut alteruter benivolentia alterutrius captus, facilius condescenderet, eumque pro lesa amicitia utilius peniteret. Quod ⁸⁰⁹ consultum, non multo post effectum habuit. Nam et eis efficacissime persuasum est, ac plurima dilectione sibi annexi sunt. Sic etiam in utrisque vis amicitie firmata visa est.

91. *Promotio Ludovici in regnum Francorum.* — Etenim cum rex filium suum Ludovicum in regno sibi succedere vellet, ipsum quoque a luce ordinandum quæreret, dux hanc ordinationem mox liberali animo se administraturum respondit. Et legatis di-

VARIE LECTIONES.

⁸⁰⁰ cunc. bus, gla, in post, e por, icaret ex conject. ⁸⁰¹ conrado codex. ⁸⁰² VAL. ⁸⁰³ mmæ, trem abicisa. ⁸⁰⁴ mu, u abs. ⁸⁰⁵ sic c. ⁸⁰⁶ flexu corr. flexo. ⁸⁰⁷ conqexus c. ⁸⁰⁸ Q. senatus delet.

rectis, regnorum principes Compendii collegit; ibique a duce reliquisque principibus Ludovicus rex adclamatus per metropolitanum episcopum Remorum, dignæ videlicet memoriæ Adalberonem, sancta die Pentecostes in regnum Francorum promotus est (116). Duobus ergo regnantibus dux multa affabilitate ac famulatu multiplici, per dies plures sese commendabat; adeo regiam dignitatem per omnia extollens, et sese⁹⁹ eis supplicem¹⁰⁰ monstrans; se etiam facturum pollicens, ut ambo gentibus jam domitis potenter imperarent, indomitas quoque efficaciter¹⁰¹ mansuescerent. Id etiam meditabatur, ut in diversis regnis positi, regiam dominationem exercerent, ne unius regni angustia, duorum regum majestati nimium derogaret.

92. *Item promotio Ludovici in regnum Aquitaniam ejusque uxoriatio.* — Dum hæc multo conatu disponeret, alii quidam nimis callidi hoc comperto, cum hujusmodi gloriam in sese transfundere vellent, Ennam reginam adeuntes, super maxima re se consulturos dixerunt. Qui suscepti a regina, id sibi videri optimum dixerunt, Ludovico regi asseiscendam conjugem Adelaidem, Ragemundi nuper defuncti ducis Gothorum olim uxorem. Et non magis potentiam regnandi ex hoc posse augeri, quam sibi nonnulla commoda adquiri. Enimvero possibile fieri, totam Aquitaniam simulque et Gothiam suo imperio asstringi posse, postquam ex jure ductæ uxoris oppida munitissima ad suum jus retorqueret. Magnum etiam quiddam in hac re, et utile comparari, si patre hinc posito, et illinc filio, dux ceterique hostes in medio conclusi, perpetuo urgeantur.

93. Hujus rationis consilium postquam regi suggestum est, apud Gozfredum comitem qui aderat ordinatum valuit. Hæc duce ignorante parabantur. Quæ cum post animadvertisset, ne regibus fieri videretur injurius, contumeliam dissimulans, nihil penitus refragratus est. Interea collectis regni principibus, equitatus regius disponitur, insignia regia invehuntur; cibi multiplices apparatus, vehiculis imponuntur. Quibus actis, reges utrique cum multo equitatu in Aquitaniam profecti sunt, castrumque Briddam quod vetus dicitur, devenerunt.

94. *Adelaidis a Ludovico reginæ in Aquitania promotio eorumque divortium.* — Quo a præfata Adelaide multo apparatu excepti sunt. Et die constituta rationibus decentissime habitis, et ex jure datis dotalibus, Ludovicus rex eam sibi uxorem copulavit, atque secum coronatam per episcopos in regnum promovit. Non tamen regium nomen sic in eis valuit, ut ullatenus regnandi do-

minationem in principibus exercere valerent. Amor quoque conjugalis eis pene nullus fuit. Nam cum ille adhuc pubesceret, illa vero anus foret, contrariis moribus dissentiebant. Cubiculum commune sibi non patiebantur. Requieturi quoque diversis hospitibus potiebantur. Si quando colloquendum erat, locum sub divo habebant. Pro sermonibus producendis, paucissima dicere sat erat. Et hoc apud eos fere erat per biennium. Quorum mores usque adeo discordes fuere, ut non multo sequeretur post et divortium.

95. Ludovicus vero quia morum informatorem non habebat, utpote adolescens levium rerum vanitatibus insistebat. Habitum¹⁰² patriæ gentis pro peregrinis penitus deposuerat. Itaque in miserandam fortunam res penitus dilapsa est, ut et moribus degener, et regnandi impotentia inglorius esset; et qui paulo ante rex genere, fama, atque copiis potens, nunc erumnosus et inops, rei familiaris simul et militaris calamitate squaleret. His Lotharius rex per multos cognitis, filium inde revocare cogitabat; non ignorans in pejus eum lapsurum, cum illic nullum dignitatis regis haberet honorem. Equitatum itaque parat filium repetiturus. Aquitaniam ingressus Briddam petiit. Filium repetit et reducit. Regina sese viduatam dolens, et veritatis majoris incommodi injuriam, Wilelmum Arelatensem adiit, eique nupsit. Et sic ex divortio, adulterium publicum operatum est.

96. *Obitus Ottonis.* — Hac tempestate Otto cum barbaris congressus, miserabili fortunæ succubuit. Nam et exercitum fustum amisit, et ipse captus ab hostibus, divina vero gratia reversus fuit. Post cum ex indigestione Romæ laboraret, et intestini squiballas ex melancolico humore pateretur, aloen ad pondus dragmarum quatuor sanitatis avidus sumpsit. Conturbatisque visceribus, diarria jugis prosecuta est. Cujus continuus fluxus, emorroides tumentes procreavit. Quæ etiam sanguinem immoderatum effundentes, mortem post dies non plures operatæ sunt (983, Dec. 7).

97. Cui defuncto filius quinquennis Otto superstes erat. Quem patri succedere in regnum, cum aliquot primates voluissent, id ab aliquibus contradictum est (983, Dec. 25). Ingenti tamen virtute variaque fortuna ei regnum postea paraverunt (984). Nam Hezilo regis paulo ante defuncti patruelis, qui adhuc in carcere vinctus ab eo tenebatur, eo quod adversus eum regnum appeteret, pravorum dolis in perniciem rei publicæ elapsus, et quorundam munitio- nibus receptus est. Vir æque ut Otto nobilis, corpore

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ s. per omnia deleta. ¹⁰⁰ supplicem cod. ¹⁰¹ efficaciter cod. ¹⁰² Ad, do, in, ti, vo abscesa. ¹⁰³ Vestes corr. habitum cod.

eleganti ac valido honoris cupidus ac factiosus; animovasto, sed fallaci. Hic regnandi avidus, omnes sacrilegos, aut iuditiis convictos, sive etiam profactis iudicium timentes, postremo omnes flagitiosos quos conscius animus exagitabat, sibi proximos ac familiares fecit (SALLUSTII *Casil.* c. 14). Talium dolis, regis defuncti superstitem filium Ottonem parvum rapuit, ejus loco sese regnaturum ratus. Regnum ergo sic in suum jus refundi arbitrans, sceptrum et coronam sibi paravit. Quod dum a Lothario expetendum cogitaret, eumque concessa Belgica sibi sotium et amicum facere moliretur, legatos præmisit, apud quos, sacramento commune negocium firmaretur. Quo etiam sacramento, utriusque reges sibi pollicerentur sese super Rhenum loco constituto sibi occursuros.

98. Quibus per legatos juratis, Lotharius tempore statuto cum exercitu per Belgicam transiens, ne teneretur sacramenti obnoxius, ad locum Rhendi conductum devenit. Hezilo sese metuens in suspicionem principum venire si Lothario occurreret, acsi eum in regnum recipere vellet, perjurii reus, occurrere distulit. Lotharius se illusum advertens rediit, non tamen sine difficilis laboris incommodo. Nam Belgæ per quorum medium cum equitatu transierat, indignati transisse, vias transpositis arboribus impediunt, aut fossis inmersis revertentes prohibent non ut aperto campo comminus dimicent, sed ut his impedimentis cunctantes a tergo urgeant, aut montium jugis securi, per inferiora transeuntes missilibus figant. Et quia aperta fronte stare animo non fuit, sagittarii cum arcubus et balistis per montana dispositi sunt. Dum ergo exercitus subiret, illi a superioribus alios sagittis figebant, alios diversis missilibus sauciabant. At tirones sicubi ascensui pervium locum videbant, in hujusmodi hostes vertebantur; armisque efferati, quosdam vulnerabant, quosdam vero morte afficiebant. Tantum in eis ter delacchati, ut casorum cadaveribus aggerata moles, collibus assimilaretur. Alii vero descendentes aut vibratis gladiis frondium oppositarum densitatem metebant aut tridibus adactis transpositam arborum molem amovebant, sibi que iter aperiebant. Tandem multo conatu, de medio hostium educti sunt.

99. Hac tempestate Germania nullo regis imperio tenebatur, quippe cum et Ottonem infantem ætatis infirmitas regnare prohiberet, et Heziloni, regnandi cupido, a potioribus regnum contradiceretur. Unde Lotharius occasione nactus, de Belgicæ pervasione iterum cogitabat, ut videlicet ad suæ dominationis jus eam retorqueret, cum Otto non esset, principes dissiderent, regni que dignitas nullo regis administraretur imperio.

100. Itaque Odonem atque Herbertum viros illustres et potentia claros advocans, eis sui voti secre-

tum aperit. Et quia paulo ante eorum patri absque liberis defuncti terra optima cum oppidis munitissimis illos liberaliter donaverat, ipsi mox domi militiæque esse paratissimos responderunt. Quibus faventibus cum rex sibi in animo esse diceret, ut Belgicam repeteret, eamque militibus copiis expugnaret, ipsi hujus rei initium Virduni faciendum dicunt, eo quod ipsa propinquier civitas esset, et sese multa obsidione eam aggressuros, nec unquam ab ea nisi capta recessuros. Qua capta, et sacramento atque obside regi annexa, ulterius processuros. Tandiu etiam moraturos in Belgica, donec aut armis expugnetur, aut victi Belgæ in deditio-nem omnes transeant. Quorum spontione suscepta, rex cum ipsis exercitum mox Virdunum admovit.

B 101. *Virduni expugnatio* ¹¹⁷. — Quæ civitas eo situ posita est, ut a fronte, planitie pervia meatibus accessum præbeat; a tergo ¹¹⁸ inaccessibilis sit. Ibi enim a summo in posteriora, profundo hiatu circumquaque distenditur. Ab inferioribus vero ad summum, rupibus præruptis artatur. Quæ non solum scatens fontibus, puteisque, incolis accommoda, sed et fluvio Mosa eam a prærupta parte abludente, nemorosa. Ubi ergo a fronte planitien præfert, pugnaturi machinas bellicas generis diversi aptavere. Nec minus qui in urbe erant, ad resistendum sese expediebant. Pugnatum est tandem octo ferme continuis diebus. At cives cum viderent nulla a suis extrinsecus suffragia mitti, nec jugis prælii pondus se tolerare posse ¹¹⁹, consilio inito indempnes et intacti hostibus cessere. Urbem aperuerunt, et sese Lothario victi obtulerunt.

C 102. Quibus peractis, rex ad urbem tuendam, reginam Emmam in ea reliquit. Ipse cum exercitu Laudunum rediit, suos etiam ad sua redire permisit. Tantæ benivolentiæ favore apud eos usus, ut repetito itinere se ulterius ituros si juberet pollicerentur; et neglectis pro tempore donibus et natis, cum hoste comminus dimicatu-ros. Lotharius interea apud suos deliberabat, utrum potius foret sese ulterius ire, armisque et viribus totam Belgicam sibi subjugare, an residendo Virduni, per legatos habitis suasionibus, mores hostium ad suum animum informare. Si enim eos ferro vinceret, cum id sine multo sanguine fieri non posset, cogitabat in posterum minus eis credendum, eo quod amicorum labem eis intulerit. Si vero per benivolentiam reversuros expectaret, cavendum putabat, ne in tanto otio, hostes insolentiores redderentur.

D 103. *Virduni invasio* ¹²⁰ a Belgis. — Dum hæc multa consultatione ventilaret, Belgicæ dux Teodericus, necnon et vir nobilis ac strenuus Godefridus, Sigefridus quoque vir illustris, Bardo etiam et Gozilo fratres clarissimi et nominatissimi, alii que principes nonnulli, latenter pertemptant Virdunum

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷ et venienti exercitui *corr.* sibi que. ¹¹⁸ Belgica atque G. *deleta*. ¹¹⁹ o. hostis *delet.* ¹²⁰ V, e *abscessa*, ¹²¹ t, et latere utroque *deleta*. ¹²² p. paucosque multitudini cedere *deleta*. ¹²³ V, in *abscessa*,

irrumperere, eamque a Gallis ⁵²¹ evacuare. Factisque insidiis, negotiatorum claustrum, muro instar oppidi exstructum, ab urbe quidem Mosa interfluente sejunctum, sed pontibus duobus interstratis ei annexum, cum electis militum copiis ingressi sunt. Annonam omnem circumquaque milites palantes advectare fecerunt. Negotiatorum quoque victus in usum bellicum acceperunt. Lignorum trabes ex Argonna (117) aggregari iusserunt, ut si ab hostibus extra machinæ muris applicarentur, ipsi quoque interius obtinentibus machinis obstare molirentur. Crates quoque viminibus et arborum frondibus validas intexuerunt, machinis erectis, si res exposceret, supersternendos ⁵²². Sudes ferro acuminatos, et igne subustos, ad hostes transfodiendos quamplures aptaverunt. Missilia varii generis per fabros expediere. Funium millena volumina ad usus diversos convexerunt. Clipeos quoque habendæ testudini ordinandos, instituerant. Preterea centena mortis tormenta non defuere.

104. *Repetito Virduo a Lothario.* — Nuntiantur hæc Lothario. Qui tantum facinus accidisse acerrime indignatus, exercitum dimissum revocavit; et sic cum decem milibus pugnatorum Virduum petiit, atque adversarios repentinus aggressus est. Primo impetu, sagittarii ⁵²³ contra hostes ordinati sunt. Missæque sagittæ et arcobalistæ cum aliis missilibus tam densæ in aere discurrerant, ut a nubibus dilabi, terraque exurgere viderentur. Horum contra impetum, testudinem ante se et super capita hostes muro aptavere; in quam relisa missilia, ictu frustrato decidebant. Hoc impetu facto Galli circumquaque obsidionem dispoſuere; fossisque præruptis, obfirmaverunt castra, ne si ad incautos adversarii prosilirent, accessum facilem invenirent.

105. *Compositio ⁵²⁴ cujusdam machinæ ⁵²⁵ bellicæ.* — Quercus proceras radicitus succisas, ad machinam bellicam extruendam advexerunt. Ex quibus quatuor trabes tricenorum pedum straverunt solo, ita ut duæ in longum projectæ, et decem pedum intervallo distinctæ, duabus aliis per transversum eodem intervallo superjacentibus cohererent. Longitudinis et latitudinis spatium, quod intra commissuras earum tenebatur, decem pedum erat. Quicquid etiam a commissuris extra projectum erat, simili modo decem pedibus distendebatur. In harum trahium commissuris, quatuor sublicas quadragenorum pedum, quadrato quidem scemate, sed procero, æquo spatio a se distantes, adhibitis trocleis erexerunt. Transposueruntque bis per quatuor latera festucas decem pedum, in medio scilicet, et in summo, quæ traductæ, sublicas sibi fortiter annecterent. A capitibus vero trahium, quibus sublicæ nite-

bantur, quatuor trabes eductæ, et pene usque ad festucas superiores obliquatæ, sublicas jungebantur, ut sic ex eis machina extrinsecus firmata non titubaret. Super festucas quoque quæ in medio et in summo machinam conectebant, tigna straverunt. Quæ etiam cratibus contexerunt, super quas dimicaturi stantes, et eminentiores facti, adversarios deorsum jaculis et lapidibus obruerent. Hanc molem extractam, ad stationem hostium deducere cogitabant. Sed quia sagittarios suspectos habebant, rationem querebant, qua hostibus sine suorum lesione appropinquaret. Tandem ratione subtilius perscrutante, repertum est eam ad hostes optima arte detrudi posse.

106. *Deductio ad ⁵²⁶ hostes superioris ⁵²⁷ machinæ ⁵²⁸.* — Dictabant enim quatuor stipites multæ grossitudinis terræ solidæ mandandos; decem pedibus in terra defossis, octo vero a terra ejectis. Qui etiam transpositis per quatuor latera repagulis vehementissimis solidarentur. Repagulis quoque transmissis, funes inserendos. Sed funium capita ab hostibus abducta, superiora quidem machinæ, interiora vero hobus annecterentur. At interiora, longius superioribus protenderentur. Superiora vero, brevior ductu machinam implicitam haberent, ita ut inter hostes et boves machina staret. Unde et fieret ut quanto boves ab hostibus trahendo discederent, tanto machina hostibus attracta propinquaret. Quo commento, chilindris suppositis, quibus facilis motum acciperet, machina hostibus nullo lesa appulsa est.

107. *Victoria ⁵²⁹ Lotharii ⁵³⁰.* — Adversarii quoque similem quidem machinam extruunt, sed altitudine et robore inferiorem. Utraque ergo exstructa ⁵³¹, a parte utraque ascensum est. Conflictumque ab utrisque promptissime, nec tamen ullo modo cedunt. Rex cum propior muris adesset, fundæ jaculo in labro superiore sauciatus est. Cujus injuria, sui accensi, vehementius bello incubuere. Et quia hostes machina et armis fortes, nullatenus cedebant, rex unciuos ferreos adhiberi præcepit. Qui funibus alligati cum hostium machinæ injecti essent, lignisque transversis admorsi, funes alii demittebant, alii demissos excipiebant; quibus adversariorum machina, inclinata atque pene demersa est. Unde alii delabentes per lignorum commissuras descendebant; alii vero saltu sese ad terram demittebant; nonnulli quoque turpi formidine tacti, latibulis vitam sibi defendebant. Hostes mortis periculum urgere videntes, adversarii cedunt, vitamque supplices petunt. Jussi quoque, arma deponunt, et reddunt. Statimque a rege decretum exivit hostes sine aliqua ultionis injuria comprehendendos, ac illos sibi adducendos.

Comprehensi itaque, inermes ac indempnes præter ictus quos in militari tumultu acceperant, ante regem admissi sunt. Qui regis pedibus advoluti, vitam petebant. Nam regis majestatis rei atque convicti, de vita diffidebant.

108. Rex victoria potitus, Belgicæ principes captos, suis custodiendos, sed et congruo tempore reddendos mandavit. Reliquam manum redire permisit. Ipse Laudunum cum exercitu rediit, ibique procinctum solvit. Urbem Verdunum usque in diem vitæ ejus supremum, absque ulla refragatione obtinuit. disponebat præterea quomodo ulterius procedendo, regnum suum dilataret, cum res suæ successum optimum haberent, regni que fortuna per captos primates id persuaderet. Sed Divinitas res mundanas determinans, et Belgis requiem, et huic regnandi finem dedit.

109. (986.) *Obitus Lotharii.* — Nam cum vernalis clementia eodem anno rebus bruma afflictis rediret, pro rerum natura inmutato aere, Lauduni egrotare cœpit. Unde vexatus ea passione quæ colica a phisicis dicitur, in lectum decidit. Cui dolor intolerabilis in parte dextra super verenda erat; ab umbilico quoque usque ad splenem, et inde usque ad inguen sinistrum, et sic ad anum, infestis doloribus pulsabatur. Ilium quoque ac renium injuria nonnulla erat; thenasmus assiduus; egestio sanguinea; vox aliquoties intercludebatur. Interdum frigore febrium rigebat. Rugitus intestinorum⁵²⁹. Fastidium jüge.

^A Ructus conationes sine effectu, ventris extensio, stomachi ardor, non deerant. Ingenti itaque luctu, tota personat⁵²⁹ domus. Fit sonitus diversus, clamor varius. Nemini enim eorum qui aderant, inlacrimabilis erat ea calamitas. Decem (118) igitur annis Ottoni superstes, tricesimo et septimo (119) anno, ex quo patre defuncto regno potitus est, quadragesimo vero et octavo quo a patre regnante coronam et sceptrum regnaturus accepit, a natu autem sexagesimo octavo (120), deficiens naturæ concessit (*Mart.* 11).

^B 110. Interea magnifice funus regium multo divitiarum regalium ambitu accuratur. Fit ei lectus regalibus insignibus adornatus, corpus bissina⁵³⁰ veste induitur, ac desuper palla purpurea gemmis ornata auroque intexta operitur. Lectum regnorum primates deferebant. Preibant episcopi et clerus, cum evangelii et crucibus; penes quos etiam, qui ejus coronam ferebat multo auro gemmisque pretiosis nitentem, cum aliis multis insignibus, ejulando incedebat. Funebre melos, lacrimis impredientibus vix proferebatur. Milites etiam mesto vultu, suo ordine prosequabantur. Reliqua quoque manus, cum lamentis succedebat. Sepultus est Remis in cœnobio monachorum sancti Remigii, cum patre et matre, sicut ante jusserat suis; quod etiam abest 240 stadiis ab eo loco, in quo finem vitæ accepit; multo obsequio universorum parique affectu per tantum spatii deductus.

VARIE LECTIONES.

⁵²⁹ intestinorum c. ⁵³⁰ concrepitat *superposito* personat c. ⁵³⁰ purpurea *corr.* bissina.

NOTÆ.

(118) 13.
(119) 53°.

(120) An. 941 natus erat; Richerus errat, a nato Ludowico IV numerans; cf. II, 4, III, 2.

LIBER QUARTUS.

1. Sepulto Lothario, Ludovicus filius a duce aliisque principibus in regnum subrogatur. Circumvallatur ergo ambitu universorum. Promittunt benivolentiam; spondent fidem; stipatores etiam vario cultu⁵³¹ facienda dictabant⁵³¹. Alii enim in palatiis⁵³² ei residendum censebant, ut principes ad se confluentes ejus imperio deservirent, ne regia dignitas viscesceret, si alias utpote inops, alieni suffragii peteret opes. In omni etiam dignitate id esse cavendum, ne in primordio suscepti honoris, segnitie et ignavia virtutem habendam superent. Nam si id sit⁵³³, totam etiam rem in contemptum et vilitatem pernitiosissime deventuram. Alii quoque cum duce ei commorandum asserebant, eo quod adolescens tanti principis prudentia simul et virtute informari indigeret. Sibi quoque utilimum fieri, si potentis dispositioni

^C ad tempus cederet, cum sine eo nec regnandi potentiam habere ex integro posset, et per eum strenue atque utiliter omnia administrari valerent. Rex, partibus auditis, sententiam distulit. Collato vero cum duce consilio, ei abinde tota mente addictus favit.

2. *Oratio*⁵³⁴ Ludovici⁵³⁴ apud duces, ceterosque primates, in⁵³⁴ Adalberonem metropolitanum⁵³⁴. — Apud quem aliosque quam paucos, præteritorum non immemor sic conquestus est: « Pater meus in egritudinem qua et periit decidens, mihi præcepit, ut vestro consilio, vestra dispositione, regni procuracionem haberem; vos etiam loco affinium, loco amicorum⁵³⁵ ducerem, nihilque præcipui præter vestram scientiam adorirer. Si vestra fide poterer, sine dubio divitias, exercitus, munimenta regni, assere-

VARIE LECTIONES.

⁵³¹ cul, dic *ex conject.* ⁵³² p. suarum urbium *deleta.* ⁵³³ ita c. ⁵³⁴ Or, vi, cet, in, m *ex conject.* ⁵³⁵ cognatorum *corr.* amicorum.

bat me habiturum. Quæ mens in me maxime valet ⁵²⁶. Placeat itaque consilium profuturum dare, cum a vobis proposui me non discessurum ⁵²⁷. In vobis enim meum consilium, animum, fortunas, sitos esse volui. Adalbero Remorum metropolitanus episcopus, homo omnium quos terra sustinet sceleratissimus, contempto patris mei imperio, Ottoni Francorum hosti in omnibus favit. Eo cooperante, Otto exercitum nobis induxit. Ejus subtilitate Gallias depopulatus est. Eo itineris duces præstante, indemnis cum exercitu rediit. Qui ut pœnas pro tanto commisso solvat, æquum et utile videtur ⁵²⁸, quatinus pestilente compresso, metus adoriendi talia, quibusque pravis inferatur. »

3. Cujus oratio vim suadendi non habuit, eo quod suggestionibus malorum in summum pontificem effertus, præter justum aliqua indigna dixisse videretur. Pro parte tamen ei factum est, pro parte vero suppressum; ita tamen, ut et regi injuria non fieret, et operi nefario dux non consentiens pareret. Rex tanto animo præceps, in metropolitanum assumpto duce cum exercitu fertur. Ipsam urbem appetit, atque irrumpere contendit. Primum tamen consilio usus, legatos præmisit, per quos quæreret an episcopus resisteret regi, an ex objectis purgari statuto tempore paratus esset. Si contra staret, sese mox obsidionem urbi adhibiturum dicerent, captamque urbem cum ipso hoste compressurum. Si vero objectis respondere non dubitaret, obsides ab eo sese accepturum ducturumque.

4. Ad hæc metropolitanus: « Cum constet, inquit, bonos quosque pravorum calumniis assidue dilacerari, non miror huic injuriæ locum accidisse. Multo amplius vero miror egregios principes tam facile posse illici, ut certissime esse credant quod nec sub judice sit discussum, et si in discutiendo conferatur, nullis rationibus probabile fiat. Quod si credita discutere placuit, cur armis et exercitu id exigitur? Nonne ergo alia pro aliis nos cogitare faciunt? Si de præteritis agitur, regum salutem hactenus optavi. Eorum genus colui. Principum quoque commoda, pro ratione amavi. Si de præsentibus, regis jussa exequi non moror; obsides quos vult, trado; rationem contra objecta intendere non differo. » Factis ergo utrimque rationibus, obsides dedit, Ragenerum virum militarem, nobilitate et divitiis clarum, pluresque alios dum regi sufficeret.

5. *Obitus Ludovici.* — Rex itaque exercitum amovit, Silvanectimque devenit. Ubi dum æstivam venationem exercebat, pedestri lapsu decidens, multo epatis dolore vexatus est. Nam quia in epate sanguinis sedem phisici perhibent, ea sede concussa, sanguis in emathoicam redundavit (987, *Mai* 22). Cui sanguis copiosus per nares et gulam diffluebat. Mamillæ doloribus assiduis pulsabantur. Fervor totius cor-

A poris intolerabilis non deerat. Unde uno tantum anno patri superstes, 11 Kal. Junii deficiens, naturæ debitum solvit. Cujus discessus eo tempore accidit quo et metropolitani purgatio de objectis habenda erat. Aderat igitur purgandus, et regis majestati satisfacturus. Sed regii funeris calamitate, hac lite suppressa, nec controversia partes habuit, nec ex ea juditium promulgatum fuit. Plurima vero commiseratione ipse episcopus de morte regis conquestus est. Postquam autem regium funus curasset, principum decreto, Compendii tumulatus est, cum ipse vivens secus patrem tumulari petierit. Id autem consulto factum est, ne dum itineris longitudinem eorum quamplures vitarent, et a se divisi discederent, rei publicæ utilimum differretur consultum. Placuit itaque ante discessum convenire, et ex regni commodis consulere.

6. *Purgatio Adalberonis de objectis a Ludovico.* — Quibus dispositis, dux sic orsus cœpit: « Huc ex locis diversis regio jussu vocati, ad discutiendum ea quæ summo pontifici Adalberoni objecta sunt, multa fide ut puto convenistis. Sed divæ memoriæ ⁵²⁹ rex qui intendebat, quoniam hac vita privatus est, controversiæ statum nobis discutiendum reliquit. Si ergo præter eum est qui intendere audeat, eoque animo valet, ut exsequendæ litis partem arripiat, adsit coram, quid sentiat edicat, nihil metuens criminato intendat. Si vera proferat, ejus verborum approbatores nos sine dubio habebit. Quod si calumniator falsa confinxit, vocem supprimat, ne tanti facinoris argutus, pœnas solvat. » Ter acclamatum est, ut delator procederet; ter ab omnibus negatum est.

7. Dux itaque iterum locutus ait: « Si lis jam decidit, quia qui intendat non est, metropolitano utpote viro nobili et multa sapientia inclito cedendum est. Ab hac ergo suspitione penitus discedite, summumque præsulem multo honore excolite. Reverentini hunc talem virum, et quantæ virtutis, sapientiæ, nobilitatis sit, hactenus prædicate. Quid enim prodest suspitionem habere, cui in juditio non fuere vires quicquam dicere? » Ergo ⁵³⁰ summo pontifici, dux reliquorum primatum consensu, exsequendæ rationis honorem de utilitate regni attribuit, eo quod ipse divinarum et humanarum rerum scientia excelleret atque facundiæ efficacitate plurimum valeret.

8. Factus itaque cum duce omnium medius, ait: « Rege nostro piissimo inter intellectibilia translato, magni ducis ceterorumque principum benivolentia ab objectis purgatus, rei publicæ consulturus consedi. Nec sedet animo, ut quicquam nisi ad profectum rei publicæ edicam. Commune consilium quæro, quia omnibus prodesse cupio. Cum videam non omnes principes adesse, quorum quoque prudentia et diligentia res regni administrari valeant, ratio querendi regis ut mihi videtur ad tempus diffe-

VARIE LECTIONES.

⁵²⁶ v. semperque dum in vita fuero potissimum vigebit *deleta*. ⁵²⁷ d. fore *deletum*. ⁵²⁸ v. *Æquum namque ut pravus justo supplicio dampnetur, utile vero ut deleta*. ⁵²⁹ D. M. *codex*. ⁵³⁰ purgato e. *deletum*.

renda est, ut statuto tempore et omnes in unum confluant, et uniuscujusque ratio eliminata et in medium prolata, suam utilitatem accomodat. Unde et vobis qui hic consulturi adestis placeat, vos mecum magno duci sacramento alligari, et coram spondere de principe statuendo vos nihil quesituros, nihil molituros, donec in unum redeamus, et sic de habendo principe agitemus. Plurimum enim valet, deliberationi dari spatium temporis; in quo quamcumque rem quisque discutiat, et discussam multa diligentia poliat. » Hæc sententia ab omnibus suscepta laudatur. Sacramento itaque duci alligantur. Tempus redeundi et conveniendi constituitur. Sic quoque a se soluti sunt.

9. *Conquestio Karoli apud metropolitanum de regno.* — Interea Karolus qui fuerat Lotharii frater, Ludovici patruus, Remis metropolitanum adiit, atque sic de regno eum convenit: « Omnibus notum est, pater venerande, jure hereditario debere fratri et nepoti me succedere. Licet enim a fratre de regno pulsus sim, tamen natura nihil humanitatis mihi derogavit; cum omnibus membris natus sum, sine quibus quis ad dignitatem quamlibet promoveri non potuit. His etiam non careo, quæ in regnatoribus quibuslibet, plurimum queri solent, genere, et ut audeam virtute. Cur ergo a finibus ejectus sum, quos a majoribus meis possessos nemo dubitat, cum frater non sit, neposque obierit, prolemque nullam reliquerint? Pater nos duos fratres superstites reliquit. Frater regnorum dominium totum possedit, nihilque mihi concessit. Ego fratri subditus, fideliter non minus aliis militavi. A quo tempore fateor, nihil mihi carius fuisse salute fratris. Abiectus ergo et infelix quomodo me potius vertam, cum etiam omnia generis mei præsidia extincta sint? Quos præter vos omnium honestarum rerum egens appellen? Per quos nisi per vos paternis honoribus restituar? Utinam mihi fortunisque meis honestus exitus accidisset. Quid enim abiectus spectantibus nisi spectaculum esse potero? Tangat vos aliqua humanitatis miseratio. Compatimini tantis injuriis fatigato. »

10. Postquam Karolus finem querimonie fecit, metropolitanus animo immobili persistens, pauca admodum ei respondit: « Cum, inquit, perjuris et sacrilegis, aliisque nefariis hominibus ipse semper deditus fueris, nec ab eis adhuc discedere velis, quomodo per tales et cum talibus ad principatum venire moliris? » Ad hæc Karolo respondente, non oportere sese suos deserere, sed potius alios acquirere, episcopus intra se recogitabat: « Cum, inquit, omnium dignitatum nunc egens, pravis quibusque annexus est quorum societate nullo modo carere vult, in quantam perniciem bonorum esset, si electus procederet in faces. » Tandem sine principum consensu se super hoc nihil facturum respondens, ab eo dimotus est.

11. *Oratio metropolitana pro duce.* — Karolus spe regni decidens, animo turbato, in Belgicam iter dimovit. Preterea tempore constituto, Galliarum principes jurati. Silvanecti collecti sunt. Quibus in curia residentibus, duce annuente metropolitanus sic locutus est: « Divæ memoriæ Ludovico sine liberis orbi subtracto, querendum multa deliberatione fuit, qui ejus vices in regno suppleret, ne res publica absque gubernatore neglecta labefacteretur. Unde et hujusmodi negotium nuper differri utile duximus, ut unusquisque quod singularis a Deo datum haberet, hic coram consulens post effunderet; ut collectis singulorum sententiis, summa totius consilii ex multitudinis massa deformaretur. Reductis ergo jam nunc nobis in unum, multa prudentia, multa fide, videndum est. Ne aut odium rationem dissipet, aut amor veritatem enervet. Non ignoramus Karolum fautores suos habere, qui eum dignum regno ex parentum collatione contendant. Sed si de hoc agitur, nec regnum jure hereditario acquiritur, nec in regnum promovendus est, nisi quem non solum corporis nobilitas, sed et animi sapientia illustrat fides munit, magnanimitas firmat. Legimus in annalibus clarissimi generis imperatoribus ignavia ab dignitate præcipitatis, alios modo pares, modo impares successisse. Sed quid dignum Karolo conferri potest, quem fides non regit, torpor enervat, postremo qui tanta capitis imminutione hebit, ut externo regi servire non horruerit, et uxorem de militari ordine sibi imparem duxerit? Quomodo ergo magnus dux patietur de suis militibus feminam sumptam reginam fieri, sibi que dominari? Quomodo capiti suo præponet, cujus pares et etiam majores sibi genua flectunt, pedibusque manus supponunt? Considerate rem diligenter, et Karolum sua magis culpa præcipitatum quam aliena videte. Rei publicæ beatitudinem magis quam calamitatem optate. Si eam infelicem fieri vultis, Karolum promovete. Si fortunatam, egregium ducem Hugonem in regnum coronate. Ne ergo Karoli amor quemque illiciti, nec odium ducis ab utilitate communi quemlibet amoveat. Nam si bonum vituperetis, quomodo bonum contempnetis? Sed talibus quid interminatur ipsa Divinitas? Væ, inquit, qui dicitis malum bonum, bonum malum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem (Isai. v. 20). Promovete igitur vobis ducem, actu, nobilitate, copiis clarissimum, quem non solum rei publicæ, sed et privatarum rerum tutorem invenietis. Ipsa ejus benivolentia favente, eum pro patre habebitis. Quis enim ad eum confugit, et patrocinium non invenit? Quis suorum auxiliis destitutus, per eum suis non restitutus fuit? »

12. (987, Jun. 1.) *Promotio Hugonis in regnum.* — Hac sententia promulgata et ab omnibus laudata, per omnium consensu in regnum promovetur, et per metropolitanum aliosque episcopos Noviom co-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ obstinato supra posito vel immobili c. d.

¹¹² D. M. ¹¹³ ab hac vita corr. orbi.

ronatus, Gallis, Britannis, Dahis (121), Aquitanis, Gothis, Hispanis, Wasconibus, rex ⁸⁸⁶ Kalendis Jun. prærogatur. Stipatus itaque regnorum principibus, more regio decreta fecit, legesque condidit. Felici successu omnia ordinans, atque distribuens. Et ut beatitudini suæ responderet, multo successu rerum secundarum levatus, ad multam pietatem intendit. Utque post sui discessum a vita, heredem certum in regno relinqueret, sese consultum cum principibus contulit. Et collato cum eis consilio, Remorum metropolitanum Aurelianus de promotiome filii sui Rotberti in regnum prius per legatos, post per sese convenit. Cui cum metropolitanus non recte posse creari ⁸⁸⁶ duos reges in eodem anno responderet, ille mox epistolam a duce citerioris Hispaniæ Borrello missam protulit, quæ duces petentem suffragia contra barbaros indicabat. Jam etiam Hispaniæ partem hostibus pene expugnatam asserebat, et nisi intra menses decem copias a Gallis accipiat, barbaris totam in ditionem transituram. Petebat itaque alterum regem creari, ut si bellico tumultu ⁸⁸⁷ duorum alter decideret, de principe non diffideret exercitus. Fieri quoque asserebat posse, rege interempto, et patria desolata. primatum discordiam, pravorum contra bonos tyrannidem, et inde totius gentis captivitatem.

13. (988.) *Promotio Rotberti in regnum.* — Metropolitanus sic posse fieri intelligens, dictis regiis cessit. Et quia tunc in nativitate Domini regnorum principes convenerant ad celebrandum regiæ coronationis honorem, in basilica sanctæ Crucis ejus filium Rotbertum Francis laudantibus accepta purpura sollempniter coronavit, et a Mosa fluvio usque Oceanum occidentalibus regem præfecit et ordinavit. Tanta industria atque sollertia clarum, ut et in rebus militaribus præcelleret, et divinis ac canonicis institutis clarissimus haberetur; liberalibus studiis incomberet ⁸⁸⁸, episcoporum etiam sinodis interesset, et cum eis causas æcclesiasticas discuteret ac determinaret.

14. *Conquestio Karoli apud amicos de regno.* — Interea Karolus apud amicos et cognatos motu gravissimo movebat querelam, atque in sui suffragium querimoniis excitabat. Qui lacrimis suffusus: « Video, inquit, ætatem meam procedere, et me ipsum in dies, patrimonii rebus exui. Unde nec sine lacrimis parvulos meos aspicere valeo, infelicis germina patris. Quibus potius auctor sum futuri doloris, quam honoris. Satis infelix pater fui, qui natis adesse vix aliquando potui. Sed saltem vos amici consulate de-

A turis. Suadeat vobis saltem sanguinis communis affinitas ⁸⁸⁹. Suadeat et nobilitas non neglegenda. Suadeat et recompensatio, quæ sit non sine multiplici fructu reditura. »

15. Mox omnes commoti ⁸⁹⁰, auxilium spondent, et sese ad auxiliandum promptissime parant. Quorum consilio usus, exploratores Karolus mittere cepit, qui sagaciter perpenderent, si qua oportunitas pateret, qua Laudunum ingredi valerent. Directi investigaverunt deprehenderuntque nullum aditum patere. Cum quibusdam tamen civibus secretum contulere, qui ⁸⁹¹ effectum negotio quererent. Quo tempore Adalbero ejusdem urbis episcopus, suis civibus plus justo injurias de lege agraria irrogabat. Unde quidam ab eo latenter animo discedentes, benivolentiamque simulantes, exploratoribus Karolum sese in urbem recepturos promittunt.

16. *Qualiter Karolus Laudunum ingressus sit.* — Mox etiam urbis conditionem si Karolus veniat pollicentur, et si eis ⁸⁹² sua dimittat, et insuper augeat. Exploratores pacto sacramentis firmato, hæc Karolus reportant. Ille mox suis quos superiore conquestione excitaverat, hoc mandatum aperuit. Qui unanimes oportuno tempore collecti, ei sese obtulere. Ille, copiis assumptis, Laudunum dum sol occideret tempestivus advenit, misitque exploratores ad transfugas, ut quid esset agendum referrent. Latebant itaque inter vinearum dumeta et sepes; parati urbem ingredi si fortuna admitteret, et armis obniti, si eventus id afferret. Qui missi fuerant ad insidias, per loca constituta et nota, proditoribus occurrunt, et Karolum cum multo equitatu advenisse nuntiant. Proditores gavisus, exploratores remittunt, et Karolo cito adesse mandant. Quibus cognitis, Karolus cum suis per montis deversa urbis portam aggressus est. Sed vigiles cum ex fremitu equorum, et aliqua collisione armorum aliquos adesse persentirent, et quoniam essent a muro inclamarent, lapidibusque jactis urgerent, proditores mox aliquos esse de civibus responderunt. Quo commento corruptis vigilibus, introrsum portam aperuerunt, atque exercitum ipso crepusculo exceperunt. Mox exercitus urbem implevit. Portæ etiam ne quis aufugeret, custodibus adhibitis pervasæ sunt. Alii itaque personabant lucinis, alii vocibus fremebant, alii armorum sonitu tumultuabantur. Unde cives territi, utpote qui ignorabant quid esset, et de domibus ebullientes, profugio se eripere conabantur. Quorum alii æcclesiarum secretis se occultabant alii diversis latibulis se clau-

esset, Karolo deductus est, et ab eo carcere detrusus. Emmam quoque reginam, cujus instinctu sese repulsum a fratre arbitrabatur, ibi comprehendit, eique custodes adhibuit. Reliquam etiam urbis nobilitatem pene totam pervasit.

17. Postquam sedatis tumultibus civitas tranquilla reddita est, Karolus de urbis munitione, et militum victu, deliberare atque ordinare cœpit. Deputavit ergo vigiles quingentos, qui noctibus singulis armati excubias per urbem et mœnia exercerent. Annonam etiam ex toto pago Veromandensi advehi jussit. Et sic urbem ad resistendum munivit. Nam turrim quæ adhuc muris humilibus perstabat, pinnis eminentibus exstruxit, fossisque patentibus circumquaque vallavit. Machinas etiam hostibus effecit. Necnon et ligna ^{***} advectantur, machinis educendis idonea. Valli quoque exacuuntur, cratesque contextuntur. Nec minus fabri accersiuntur, qui missilia fabricent, ac quæque necessaria ferro instaurent. Nec defuere qui tanta subtilitatis arte balistas emittant, ut apothecam in recta diametro duplici foramine patentem, certo jactu trajiciant, aves quoque in aere volantes, indubitato ictu impeterent, transfixasque de sublimi præcipitent.

18. *Impetus Hugonis in Karolum.* — Quæ dum aguntur regum auribus delata sunt. Qui vehementissime moti, non tamen præcipiti impetu, sed ut in omnibus solebant, super hoc diligentissime consultaverunt; utcumque etiam cordis dolorem dissimulabant. Legatos quaquaversum dirigunt. Gallos quos hinc Matrona, inde abluit Garunna, contra tyrannum invitant. Quibus in unum coactis cum exercitum collegissent, deliberabant an urbem aggressi expugnarent antequam ab hostibus amplioribus copiis muniatur, et expugnata tyrannum confoderent, eo quod si is solummodo captus aut occisus foret, mox sese regnum quiete habituros, an cum benivolentia susciperent supplicem, si forte is se supplicem conferret, et dono regum se posse tenere res pervasas exposceret. At qui acrioris animi et constantioris fuere, censebant fore obsidioni incumbendum; hostes urgendos; regionem etiam quam pervaserant, igne penitus consumendam. Collectis itaque sex milibus equitum, in hostem vadunt. Tempore statuto urbem appetunt; obsidionem disponunt; castrisque loca metali, fossis et aggeribus vallant.

19. Ubi cum diebus multis resederint, nihil virium, nihil damnationis in hostes exerere valuerunt; tanta eminentia et laterum objectione urbs inexpugnabilis erat. Dies etiam autumnales brevioris circulo ducti, his exercitiis non sufficiebant. Noctes quoque prolixæ, multo sui tempore vigiles afficiebant. Unde cum primatibus consilio habito, redeunt, post vernali tempore redituri. Quibus abductis, Karolus urbem circumquaque perambulat. Sicubi etiam hostibus facilis locus patet, explorat. Obstruit itaque portas, hostium ingressui faciles. Obturat postica post

A domos latentia. Restaurat muros vetustate lapsos. Turrim quoque potioribus edificiis intra et extra dilatat ac firmat.

20. *Profugium episcopi.* — In quam episcopus detrusus, cum in conclavi teneretur, funibus per fenestram demissus, tempore nocturno equo vectus aufugit. Et ut se Karolo non favisse monstraret, ad reges sese contulit, et a tanta suspitione purgavit. Arbitrabatur enim quasdam conjecturas posse a calumniatoribus confingi, acsi ipse capiendi oportunitatem parasset. Qui susceptus a rege, utpote fidelitatis exsecutor, non minore gratia habitus est.

21. (989.) Interea rigore hiemali elapso, cum aere mitiori ver rebus arrideret, et prata atque campos virescere faceret, reges exercitu collecto urbem prædictam cum octo milibus aggressi sunt. Castra in primis aggere et fossa muniunt. Inde exstruit aries, muris frangendis obniscitur.

22. *Compositio arietis.* — Cujus machinam ex quatuor miræ grossitudinis et longitudinis trabibus longilatero scemate erexerunt, in cacumine, et basi, per quatuor latera repagulis transverse annexis; in medio vero solummodo levum latus et dextrum ligna transmissa habuere. At super trabium erectarum superiores commissuras, longurios duos straverunt, inmotosque effecerunt, partem tertiam superioris spatii trabium in medio obtinentes. A quibus longurios funes implicitos deposuerunt. Funibus quoque trabem cum ferrato capite multæ grossitudinis suspenderunt. Cui etiam trabi in medio et extremo funes alligatos adhibuerunt; qui a multitudine tracti et remissi, ferratæ moli motum darent. Unde et hujusmodi machina quia more arietis retro tracta, ante cum impetu ruit, aries appellatur; cujuscumque soliditatis muris frangendis aptissimus. Quam etiam machinam super tres rotas triangulo scemate positam aptaverunt, quo facilius obliquata, quocumque operet verti valeret. At quia urbis situs accedere prohibuit, eo quod ipsa urbs in eminenti montis cacumine eminet, aries fabricatus cessit.

23. *Digressio Hugonis cum exercitu a Lauduno.* — Post hæc cum per dies plurimos in obsidione urbis vigiliis et curis, pugnisque frequentibus laboravissent, die quadam custodibus castrorum vino somnoque aggravatis, urbani vino exhilarati cum armis ad castra pedestres venerunt (*Aug.*). Equites vero consequenter armati subsecuti sunt, rei eventum præstolantes, ut si pugnæ locus adesset, prosperaque fortuna felicem annueret ^{***} eventum, cum hoste comminus confligerent. Cum ergo pedites jam castris propinquassent, custodesque consopitos intellexissent, faces castris immiserunt. Quorum incendii fumo aer densatus, non solum intuentium visibus tetra nigredine obstabat, at gravi vapore narium et faucium meatus intercludebat. Pedites mox vociferari, clangere milites cepere. Rex et qui cum eo erant elementorum confusione multoque virorum clamore

VARIE LECTIONES.

^{***} millenæ trabes corr. ligna. ^{***} I, in *absisa*. ^{***} sponderet *supra posito* annucet *cod.*

et tubarum clangore turbati, ab urbe sedes mutavere. Nam castra cum cibis et rebus omnibus absumpta videbat. Unde exercitum ad tempus reducere disposuit, ut reditum amplioribus copiis post appararet. Quæ omnia Augusti tempore patrata sunt.

24. *Obitus Adalberonis* ⁸⁸⁶ *metropolitani* ⁸⁸⁶. — His ita gestis non multo post metropolitani in egritudinem decidens, quæ a Grecis causon a Latinis incendium dicitur, per legatos regi tunc Parisii commoranti indicavit, sese in gravem valitudinem decidisse; unde et ei maturandum, ne Karolus qui cetera Remos etiam pervaderet. Rex, accitis qui aderant, mox ire disposuit. Quo in itinere aliquantisper tardante, cum metropolitani insomnietate simulque et mentis alienatione nimium vexaretur, nullaque crisi omnes dies creticos huic egritudini commodos præteriret, dissolutis elementis debitum humanitatis x Kal Febr. exsolvit (990, Jan. 25). Qua die rex tempestivus adventans, urbe receptus est. In exsequiis etiam pontificis, plurima commiseratione condoluit. Nec vero sine lacrimis aliquot de eo querimonias habuit; corpus quoque multo honore sepulturæ dedit. Cives domino destitutos, mira benivolentia solatus est. Qui de fidelitate regi servanda et urbe tuenda interrogati, fidem jurant, urbis tuitionem pollicentur. Quibus sacramento astrictis, eisque libertate eligendi domini quem vellent ab rege concessa, rex ab eis dimotus Parisium devenit.

25. *Quomodo Arnulfus* ⁸⁸⁷ *archiepiscopatum* ⁸⁸⁷ *petiit*. — Ubi cum de liberalitate et fide civium Remensium lætus moraretur, Arnulfus Lotharii filius per quosdam ⁸⁸⁸ regis stipatores ab rege episcopatum expetebat, Karolum quoque patrum sese deserturum mandat, fidem spondet; regisque injuriam ulturum; contra hostes etiam regis plurima nisurum: urbem Laudunum ab hostibus pervasam, in brevi redditurum. Regii stipatores lætati, episcopatum petenti quam cito dari suadent, regi nil perditurum asserentes, si sibi militaturo et fidem servaturo quod petit largiatur. Multo etiam sibi profuturum, si id faciat, quod cum factum sit, omnium salutem affectet. Rex eorum suasionibus adquiescens, Remos devenit, civibus hanc petitionem ostensurus, ne malefidæ sponsonis teneretur obnoxius.

26. *Oratio regis* ⁸⁸⁹ *ad cives Remenses*. — Et omnibus accersitis, sic locutus ait: « Quoniam fidei executores vos probavi, nec me a fide alienum experiemini. Cum enim sit fides, cum quod dicitur sit, quia vos id fecisse perspicio, et me penitus observasse idem fateor. Arnulfus divæ memoriæ ⁸⁸⁸ Lotharii ex concubina filius, hujus sedis dignitatem per aliquos qui mihi assistunt expetiit; quicquid nobis nuper derogatum est se restitutum pollicitus; necnon et contra hostes multa moliturum. Cujus promissiones et fidem, ad vestrum contuli

examineda juditium, ut aut vestro approbetur examine, aut improbetur. Ille petitionibus instat. Potestatis vestræ sit, utrum quod petit accipiat. Nec vero in quoquam ei a me fautum est. Nihil etiam deliberatum. Quicquid id foret, utile duxi ad vestram deferri debere censuram, ut si honestum fiat, vobis utilitatem et mihi gloriam comparet. Si autem perniciosum, ego quidem nullius perfidiæ, nullius doli, nullius fallatiæ penitus arguar. Vos vero aut suspecti doli falsam opinionem cum doloso subbitis, aut si non, in desertorem manus assidue exseretis. »

27. *Responsio* ⁸⁸¹ *civium ad regem* ⁸⁸¹. — Ad hæc cives: « Cum, inquit, vestræ majestatis dono, eligendi domini optio nobis data sit, multa fide, multo ingenio enitendum est ⁸⁸², ut et regis dignitatis derogatio nulla fiat, et nos falsæ criminationis notam, cusamque futuri incommodi vitemus. Arnulfus quem paulo ante memoratum audivimus, a nobis nuper idem exposcit; plurima fide si hoc fiat regis commoda sese executurum pollicens; erga cives non modicam benivolentiam habiturum. Sed quia ejus utpote adolescentis mores affectusque incertos habemus, nostras solummodo rationes non sufficere ad hæc arbitramur. Adsint ergo qui vobis id suadent. Conferamus utrinque rationes. Dicat quid quisque potius cogitet; quid potissimum, ne abscondat; ut et ex honesto gloria sit communis, et ex pernitæ incommodum æque patiamur. »

28. *Promotio Arnulfi* ⁸⁸³. — Rex civium sententiam adprobat, ut coram deliberent jubet. Rationes coram dispositæ sunt. Arnulfum itaque si quod spondet faciat, dignum summo sacerdotio asserunt. Itaque vocatus, et ante regem admissus est. Qui de fide habenda erga regem sciscitatus, ad omnium vota modestissime respondit. Ad cœnobium ergo monachorum sancti Remigii quod ab urbe uno miliario situm est, ubi ordinatio episcoporum ex antiquo habenda est, a rege et primatibus deductus est. Ubi rex cum suorum medius resideret, post consilia apud suos secessim habita, liberali eloquio sic affatus est: « Divæ memoriæ ⁸⁸⁴ Ludovico Lotharii filio orbi subtracto, si proles superfuisset, eam sibi successisse dignum foret. Quia vero regis generationi successio nulla est, idque omnibus ita fore patet, vestri cæterorumque principum, eorum etiam qui in militari ordine potiores erant optione assumptus, præmineo. Nunc vero quoniam ex linea regali hic unde sermo est solus superfuit, ne tanti patris nomen adhuc oblivione fuscetur, hunc superstitem alicujus dignitatis honore exposcistis donari. Si ergo fidei servandæ jus polliceatur, urbis tuitionem spondeat, hostibus etiam in nullo sese communicaturum, immo illos impetiturum promittat, vestri judicii censura concedere ei episcopatum non pigebit; ita tamen ut secundum pru-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸⁶ albe, opo *abscisa*. ⁸⁸⁷ Arnulfus, archi, m *abscisa*. ⁸⁸⁸ per burch *deletum*. ⁸⁸⁹ regis *abscisum*. ⁸⁹⁰ D. M. ⁸⁹¹ io, em *abscisa*. ⁸⁹² videtur *supra pos. est*. ⁸⁹³ Ar *abscis*. ⁸⁹⁴ D. M.

dentiam ordinationem, sacramenti auctoritate mihi conexus sit.)

29. *Cirographi* ⁶⁶⁶ scriptum. — « Et ut penitus mentis conceptum aperiatur, post jurationis sacramentum, cirographum ab eo scribendum puto. In quo maledictionis anathema habeatur huiusmodi, quod ei impræcetur pro felicibus contumeliosa, pro salutaribus perniosa, pro honestis turpia, pro diuturnitate punctum, pro honore contemptum, et, ut totum concludatur, pro omnibus bonis omnia mala. Quod etiam bipertitum fieri placet. Alterum mihi sibi alterum concedatur. Quandoque etiam hoc illi calumnias ingeret, si turpiter a fide declinet. » Hac promulgata sententia, id ita faciendum ab omnibus laudatum est. Procedit itaque Arnulfus coram. Si id inventum laudet, consulitur. An sic suscipiat quod petit, sciscitatur. Ille honoris cupidus, inventum laudat. Sese sic posse suscipere asseverat. Jussus itaque cirographum bipertitum notavit. Regi alterum, alterum sibi servavit.

30. *Eukaristia* ⁶⁶⁶ causa perditionis data. — Quod cum regi penitus sufficeret, episcopis tamen, ut fertur, non satis id visum est, nisi illud etiam adderetur, ut in missarum celebratione eukaristiam a sacerdote sumeret, eamque perditionis causam sibi imprecaudo coram optaret, si fidem violando unquam desertor fieret. Quod et factum fuit. Nam sacerdos inter celebrandum, eukaristiam optulit, et ille consequenter sumpsit, atque ad iudicium sibi fieri optavit, si ullo modo fidei violator existeret. Quod tandem regi et primatibus fidem fecit.

31. *Reprehensio* ⁶⁶⁷ de eodem. — Nonnullis tamen quoram mens purgatio erat nefarium et contra fidei jus id creditum est. Ejus modi enim naturæ hominem esse aiebant, ut facile per sese corrumpatur in se, amplius vero impulsionibus ad flagitium extrinsecus posse pertrahi. Asserebant quoque ex decretis patrum, et ⁶⁶⁸ canonum scriptis, neque invitum ad eucaristiam impellendum, neque eucaristiam perditionis causa cuiquam offerendam, cum redemptionis gratia et petentibus offerendam, et invitis negandam credendum sit. Indignum etiam videri panem angelorum et hominum temere indignis dari, cum ipsa Divinitas et immundos abhorreat, et puros mira parcitate seveat, juxta quod scriptum est: *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu, et corripitur a superveniente iniquitate* (Sap. 1, 5). Ab episcopis ergo Remorum dioceseos ordinatus Arnulfus et sacerdotalibus infulis decenter insignitus est. Nec multo post, a papa Romano missum apostolicæ auctoritatis pallium sumpsit.

32. *Quod amplius justo Karolum Arnulfus dile-*

gnis, illud tamen infortunii genus arbitrabatur, quod ipse superstes de patrio genere nullum præter Karolum habebat. Miserrimum quoque sibi videri, si is honore frustraretur, in quo solo spes restituendi genus paternum sita foret. Patruo itaque miserescebat; illum cogitabat, illum colebat, illum pro parentibus carissimum habebat. Apud quem collato consilio, querebat quonam modo in culmen honoris illum provehere posset, sic tamen ut ipse regis desertor non appareret.

33. *Remorum captio.* — Cujus rei rationem sic fieri arbitrabatur, ut statueretur ⁶⁶⁹ tempus; quo primates quot posset, in urbe acsi aliquid magnum ordinaturus ipse colligeret. Tunc etiam Karolus per noctis silentia cum exercitu ad portas urbis adveniret. Nec tunc deesset qui exercitui irruenti portas panderet, juratus secreti fidem ⁶⁷⁰. Exercitus intromissus urbem invaderet, atque sese cum primatibus collectis comprehenderet, vim inferret, ac ergastulo ⁶⁷¹ detruderet. Itaque factum foret, ut et regia potestas infirmaretur, et patruo virtus dominandi augesceret, nec ipse desertor videretur. Quod et effectum habuit.

34. G. et V. comites, atque alios viros consulares ⁶⁷² invitat. Quiddam magnum sese ordinaturum mandat; unde et multum eis maturandum. Illi sine dilatione advenerunt, in obsequio domini paratissimos se demonstrantes. Arnulfus alia pro aliis dans, quod vere molitur penitus dissimulat. Ad quid potius intendat, omnes ignorant. Uni tantum de cuius taciturnitate et fide non diffidebat, id totum credulus commisit. Qua nocte Karolus ⁶⁷³ intromitendus ⁶⁷⁴ esset aperuit; et ut tunc portarum claves a suo cervicali tolleret, urbemque armatis aperiret, jussit. Nec multo post, nox cui hoc debebatur flagitium, affuit. Karolus cum exercitu tempore deputato ad portas urbis nocturnus affuit. Algerus presbyter — sic enim vocabatur — introrsum cum clavibus se præsentem habuit. A quo mox portæ patefactæ sunt, exercitusque intromissus. Urbs quoque a prædonibus direpta et spoliata.

35. *Arnulfi* ⁶⁷⁵ suorumque captio ⁶⁷⁶. — Unde cum clamor per urbem fieret, tumultusque discurrerentium cives incautos excitaret, Arnulfus æque turbatum clamore sese simulat. Et fingens metum, turrim petiit atque conscendit. Quem comites ⁶⁷⁸ secuti, post se ostia obseravere. Karolus Arnulfum perquirens nec reperiens, ubinam lateret scrutabatur. Cui cum proderetur in turris cacumine latere, ostio mox custodes adhibuit. Et quoniam nec cibum nec arma ante congesserant, Karolo cedunt, atque a turri egressi sunt.

36. *Comprehensioque et Laudunum ducti, custodi-*

querente, unanimiter refragantur. Odium ergo utrimque simulant; pium affectum nullo modo produnt. Ab utroque querimonia nonnulla simulabatur, eo quod alter desertor, alter inuasor alterius ab utroque enuntiaretur ⁵⁷⁷. Tandem Arnulfus ⁵⁷⁸ sacramento fidem faciens, libertate potius est et ad sua reversus. Karolo exinde in omnibus favit. Jus quoque fidei, regi servandum, penitus abruptit. G. et V. per dies aliquot carcere detrusi, non multo post sacramento astricti, redire permisi sunt. Karolus ergo, felici successu insignis, Remorum metropolim cum Lauduno, ac Suesionis, earumque oppidis optinuit.

37. *Impetus* ⁵⁷⁹ *Hugonis* ⁵⁷⁹. — Nec defuit qui id ad regis ⁵⁸⁰ aures perferrent. Qua rex contumelia perstrictus quid inde agendum foret sciscitabatur. Comperitque non precibus, non donis, sed viribus et armis invocata Divinitate hoc esse labefactandum. Sex milia itaque militum collegit in tirannum ire disponens; obsidionem ei adhibere cupiens, si copiae sibi sufficient; et si ei felix adsit fortuna, tandiu id committere volens, donec aut armis aut inedia hostem præcipitet. Proficiscitur ergo magnanimis. Et per terram unde annonam hostes asportabant, exercitum duxit. Quam etiam penitus depopulatus combussit; sic efferatus, ut nec tugurium saltem deliranti anui relinqueret. Post animo præcipiti exercitum in hostem retorquens, obsidionem adhibere nitebatur. Karolus cum ante sibi copias parasset, venienti resistere virilliter conabatur. Quatuor milia etenim pugnatorum Lauduni collegerat animoque firmaverat, ut si non impeteretur, quiesceret; et resisteret, si urgeretur.

38. *Exercitus* ⁵⁸¹ *tripertito* ⁵⁸¹ *ordinatur* ⁵⁸¹. — Rex interea exercitum inducens, Karoli legionem ordinatam pugnatum videt. Exercitum ergo tripertito dividit, ne multus exercitus, mole sui gravatus, propriis viribus frustraretur. Tres itaque acies constituit, primam belli primos impetus ⁵⁸² inituram; secundam quæ labenti succurreret, viresque referret; tertiam vero spoliis eripiendis ordinavit. Quibus sic divisis et ordinatis, prima acies signis erectis congressura cum rege incedebat; reliquæ duæ locis constitutis paratæ succurrere opperiebantur.

39. Karolus cum quatuor milibus obvius procedit, summam Divinitatem invocans ut ab innumeris paucos protegat; multitudini non fidendum, et paucitati non diffidendum demonstrat. Quem incedentem Arnulfus comitabatur suos adhortans, ut animo forti starent. Ordinati et indivisi procederent. De victoria a Deo nullo modo diffiderent. Si virilliter invocato Deo starent, cum multa gloria et fama victoriam in

brevi adepturos. Processit exercitus uterque, donec alter alterum in prospectu haberet; et sic uterque fixus herebat. Utrimque non mediocriter dubitatum est, cum Karolus rei militaris inopiam haberet, regem vero animus sui facinoris conscius contra jus agere ⁵⁸³ argueret, cum Karolum paterno honore spoliaverit, atque regni jura in sese transfuderit. His uterque herens persistebat. Tandem ratione congrua a primatibus regi suggestum est aliquantisper cum exercitu standum. Si hostis adventaret, comminus congregiendum; si nullus lacessiret, cum exercitu redeundum. Nec minus a Karolo idem deliberatum fuit. Unde quia uterque constitit, uterque sibi cessit. Rex exercitum reduxit; Karolus vero Lauduni sese recepit.

40. (991) O. interea Drocarum (122) cupidus, de Lauduni captione sese plurimum diffidere apud regem simulate querebatur, cum aries cesserit, militesque viribus diffiderent, immo etiam urbs ipsa inaccessiblei situ obnitentes contempnat. Rex merore confectus, ab O. subsidia petit; sese vicem recompensaturum, si copias suppeditet, et ad integrum urbem expugnet. Quod si in præsentiarum aliquid quod largiendum sit petat, sine dubio sese liberaliter exhibiturum. O. Lauduni impugnationem simulque et captionem in proximo pollicetur, si tantum a rege Drocas accipiat. Rex vincendi gloriam cupiens, petenti castrum commodat. Palam omnibus cedit, promissionum de Lauduno credulus. O. quoque urbem amissam in brevi sese redditurum palam omnibus spondet. Castrum ergo a rege concessum absque mora petit, castrenses sibi sacramenti jure annectens, eisque alios aliquot quorum fidei vigorem sciebat assotians. Regia negotia exinde utiliter satagens. Cujus tamen voluntatis effectus nullus fuit, eo quod tempestitiva ⁵⁸⁴ urbis proditio velaret, et casus repentini aliter fieri arguerent.

41. *Subtilis* ⁵⁸⁵ *machinatio* ⁵⁸⁵ *in Karolum et Arnulfum*. — Ab hoc tempore Adalhero Laudunensium episcopus, qui ante a Karolo captus aufugerat, omni ingenio oportunitatem querebat, qua versa vice et Laudunum caperet, et Karolum comprehenderet. Legatos itaque hujusmodi negotii officiosissimos, Arnulfo dirigens, amicitiam, fidem, suppetiarum subsidia mandat. Ei quoque utpote suo metropolitano sese velle reconciliari. Sibi etiam injuriæ esse quod transfuga et desertor diceretur, eo quod Karolo post fidem factam non obsecutus sit. Et si vacuum sibi esset, a se id dedecoris velle alijicere. Ad ejus celsitudinem redire velle, et Karoli amicitiam utpote domini sese optare. Unde et sibi quocumque libitum foret occurrendum mandaret. Arnulfus simulatam

fidem nesciens, legatos fallentes excipit; et utpote A boni alicujus nuntios humanissime honorat. Per hos itaque locum quo occursuri et sibi collocuturi forent, letabundus designat. Illi se decepisse letati, hæc domino referunt. Qui fallatiæ seminarium utiliter positum considerans, alcioris machinamenti dolos prodire posse advertit. Post hæc in locum statutum sibi occurrunt; amplexibus pluribus atque osculis sibi congratulantes; tantos ibi demonstrantes affectus animi, ut nulla simulatio, nullus dolus videretur.

42. *Adalberonis* ⁸⁸⁶ *dolosa machinatio* ⁸⁸⁶.—At postquam satis amplexationum, osculorum satis factum est, Adalbero penes quem simulationis color, et doli onus erat, incautum sic prior alloquitur: « Idem casus, eademque fortuna, ambos nos male perstringit; unde et idem consilium eademque ratio nobis captanda videtur. Nuper enim ambo lapsi, vos ab gratia regis, ego a Karoli amicitia decidi. Unde et nunc vos Karolo, ego regi faveo. Ille vobis, iste mihi promptissime credit. Si itaque per vos Karoli amor mihi restituatur, regis gratia vobis non aberit. Quod et factio difficile non erit. Karolum igitur convenite, et pro me si forte concesserit orate. De fide erga eum habenda, multa dicere non inutile erit. De quibus si quid ei dubium visum fuerit, post dicite probandum sacramentis. Si his episcopatus reddiderit sedem adsint sanctorum reliquæ, paratus sum fidem facere. Si hoc satis erit et reddiderit, de regis gratia plurimum confidite. In hac lingua et manu, pax sita est et dissidentia. Regem adibo. Commodum quoddam spondebo, quod non solum sibi sed et posteris sit profuturum. Dolos Karoli proferam. Incauto nimis metropolitano, præjudicium factum asseram; et quod penitus hoc metropolitano peniteat, nonnullis amplificationibus asseverabo. Rex suapte mihi creditus, hoc gratissimum accipiet. Et quia hæc ratio utrimque agitabitur, duo commoda gignentur. Ex quibus duobus tertium eluerebit. Nam cum et vobis gratia regum, et mihi Karoli reddetur, per nos consequenter aliorum utilitas comparabitur. Sed hic jam verborum finis; jam nunc dicta factis probentur. « Datisque strictim osculis, promissa polliciti ab se digressi sunt ⁸⁸⁷.

43. *Arnulfus* ⁸⁸⁸ *per ignorantiam* ⁸⁸⁸ *Karolum patrum* ⁸⁸⁸ *seducit*.—Arnulfus Karolum petens Adalberonem magnificat deceptorem nesciens, valde etiam profuturum asserit, fidemque servaturum testatur. Tandem in eo nil dubitandum seductus persuadet. Karolus, nepoti favens, sese id facturum spondet, episcopatum sic redditurum non abnuat. Dum hæc apud Karolum fideliter ordinabantur, Adalbero apud regem de Karolo et Arnulfo urbisque captione que-

rebatur. Et cum tecnas (123) superiores effunderet ⁸⁸⁹, gratulatio inde spesque urbis repetendæ non modica erat. Nec multo post Arnulfus Adalberoni legatos dirigit, Karoli gratiam sibi indultam liberaliter indicat, atque cum multa ambitione excipiendum in urbem. Honorem quoque absque mora recepturum. Unde nec moras faceret, sed quanto magis adveniret, largitatem pollicitam experturus.

44. *Adalbero* ⁸⁹⁰ *Karolum et Arnulfum sacramento* ⁸⁹⁰ *decipit* ⁸⁹⁰. Adalbero sine dilatione in loco constituto Karolo et Arnulfo accitus occurrit. A quibus benigne exceptus, non mediocrem letitiam repperit. Si quid discordiæ præcessit, levi et raro sermone tactum præteriere. Jus amicitia inter sese exinde amplius colendum, diversis rationibus extulere.

Quanta etiam commoditas sit profutura si amicitia bene usi sint, sepe numero retulere. Quanta quoque gloria, quantus honor, quantum præsidium. Necnon et illud libatum est, in brevi fieri posse, et suæ partis provectionem, et hostium præcipationem. Nihilque his ⁸⁹¹ obstare posse, si sola Divinitas non impediatur. Si vota sua effectus consequatur, quandoque futurum, ut per sese res publica multo honore, multa gloria, cumuletur et floreat. His dictis sacramento sibi annexi sunt, atque a se digressi. Adalbero regi se contulit, quæ egerat explicans. Quibus rex auditis, negotium approbat, Arnulfum sese recepturum si veniat pollicetur, ejus purgationem de objectis se sponte auditurum. Et si recte purgetur, non minori gratia quam ante habendum. Adalbero hæc Arnulfo refert. Regem benivolum, clementem, sibi asserit. Eum etiam ejus purgationem sponte audire velle, sui que gratiam sine mora reddere. Unde et ei esse maturandum, et quanto magis id petendum. Otius ergo regem adendum, ne aliquorum dolus consilium abrumpat. Ad regem itaque ambo profecti sunt.

45. *Arnulfus ad regem* ⁸⁹² *se contulit* ⁸⁹² *gratiam ab* ⁸⁹² *eo* ⁸⁹² *accepturus* ⁸⁹².—Arnulfus admissus regi, ab eo osculum accepit. Et cum de objectis aliquam purgationi operam dare vellet, rex sibi sufficere dixit, ut a præteritis quiesceret, et exinde sibi fidem inviolabiliter servaret. Sese penitus non ignorare Karolum ei vim intulisse, et summa id necessitudine factum, ut ad tempus a se discederet, et Karolo etiam nolens faveret. Sed quia id factum erat, quod labefactari non poterat, multa ratione ei esse videndum, ut amissæ urbis dampnum aliquo modo suppleret. Si urbem habere ut ante non posset, saltem Karolum ad se transire faceret, ut, se consentiente, quod pervaserat teneret. Hæc et ampliora Arnulfus sese facturum pollicetur, tantum

VARIE LECTIONES.

⁸⁸⁶ Adelberonis, machin *abscessa*. ⁸⁸⁷ abscesserunt *supra posito* ab se digressi sunt *codex*. ⁸⁸⁸ Arnulfus, ran, pa *abscessa*. ⁸⁸⁹ aperiret *supra posito* effunderet *codex*. ⁸⁹⁰ A, sa, d, *abscessa*. ⁸⁹¹ eis *supra posito* his *codex*. ⁸⁹² regem, it, b, eo, turus *abscessa*.

NOTÆ.

(123) Τεχνάς, artes.

ut regis gratia sibi reddatur, et ipse apud eum ut metropolitanus honoretur. Rex gratiam indulsit, et ut plurimum coram se honorem haberet concessit. Unde et factum est, ut in prandio die eadem regi dexter, Adalbero reginæ levus resideret. His ita sese habentibus, Arnulfus ab rege dimotus est. Miram regis benivolentiam Karolo indicavit. Quanto quoque honore apud eum habitus sit explicans, de ejus gratia plurimum gloriabatur. A quo tempore regis et Karoli reconciliationem atque favorem quærebat.

46. *Exceptio* ¹⁰³ *Adalberonis a Karolo* ¹⁰³ — Quæ dum sic sese haberent, Adalbero a rege digressus est, Karolumque petens, Lauduni multa ambitione exceptus est. Ad se sui redeunt, qui ante ab urbe exulaverant. Rem familiarem ut ante disponunt, in nullo dubitantes, et pacem postmodum sperantes. Clerum quem amiserat, revisit, eique compatitur, benivolentiam spondet, ut a se non deficiant hortatur. Postquam satis colloquii cum suis habuit, de securitate fidei et urbis, a Karolo convenitur. Qui (124) sic orsus cœpit : « Quoniam Divinitas, in omnibus misericors etiam dum punit, misericorditer operatur, justo ejus iudicio me et abjectum et receptum cognosco. Ejus æquitate hac urbe me exceptum arbitror, ejus benignitate, quod superest præstolor. Ipsum etiam, vos et hanc urbem mihi reddidisse opinor. A Deo itaque redditum, mihi adjungi quæro. Adsunt sancta, superponite dexteram, fidem contra omnes spondete. Exceptio nulla erit, si vultis mihi comes fieri. » Ille sui voti avidus, quicquid expellitur spondet. Super sancta dextram extendit, non veritus jurare quodcumque propositum fuit. Unde et cunctis credulus, nulli suspectus fuit. In nullo negotio a quoque vitatur. De urbe munienda, ipse querit et deliberat. Omnium causam sciscitatur. Pro omnibus consultat. Quare ignotus cunctos latuit.

47. *Comprehensio* ¹⁰⁴ *Karoli ab Adalberone*. — Interea cum Karoli suorumque habitum penitus pervidisset, sese etiam nulli esse suspectum, dolos multifariam prætendebat, ut et urbem sibi redderet, et Karolum regi captum traderet. Karoli itaque colloquio utitur sæpius, benivolentiam profert amplius. Sese quoque si oporteat sacramentis magis stringendum offert; tanta cautela calliditatis usus, ut omnino dolum simulationis colore obvelaret. Unde cum nocte quadam inter cenandum hilaris resideret (Mart. 29), Karolus craterem aureum in quo panem infregerat vinoque temperaverat tenens, post multum cogitatum ei obtulit : « Quoniam inquiring ex pa-

stis, nobisque eukaristiam porrexistis, aliquorum susurronum calumnias qui vobis fidendum negant vilipendens, cum instet dies passionis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, hoc vasculum vestræ dignitati aptum, cum vino et pane infracto vobis porrigo. Hoc poculum in signo habendæ et servandæ fidei ebibite. Si vero fidem servare animo non stat, poculo parcite, ne horrendam Judæ proditoris speciem referatis. Quo respondente : Craterem recipiam, et potum libere ebibam! » Karolus mox persecutus, addendum dixit : *et fidem faciam*. Ille ebibens persecutus est : *et fidem faciam; alioquin cum Juda inteream!* Et multa his similia anathematis verba cenantibus dedit. Nox futuri luctus et proditionis conscia instabat. Quietum ire constitutum est, dormitumque in mane. Adalbero sui doli conscius, dormientibus Karolo et Arnulfo, gladios et arma a capitibus eorum amovit, latibulisque mandavit (Mart. 30). Hostiarium hujus doli ignarum accersiens, cursum accelerare, et quendam suorum accersire jubet; ostium sese servaturum interim pollicens. Quo digresso, Adalbero in ipso ostio sese medium fixit, gladium sub veste tenens. Cui mox sui assistentes, utpote hujus facinoris conscii, ab Adalberone omnes intronmissi sunt. Karolus et Arnulfus matutino somno oppressi quiescebant. Coram quibus cum hostes facto agmine adessent, et illi expergefati adversarios advertissent, a lectis prosilientes, et arma capessere nitentes, nec reperientes, querunt quidnam matutinus eorum afferat eventus. Adalbero vero : « Quoniam inquit arcem hanc mihi nuper surripuistis, et ab ea exulem abire coegistis, et vos hinc dissimili tamen fortuna pellemini. Ego enim proprii juris remansi. Vos alieno subibitis. » Ad hec Karolus : « An inquit, o episcope, hesternæ cenæ memor sis nimium miror. Non ergo ipsa Divinitatis reverentia inhiabit? Nihiline jus sacramenti? Nihil hesternæ cenæ imprecatio? » Et hec dicens, præceps in hostem fertur. Quem furentem, armati circumdant, atque in lectum repulsum comprimunt. Nec minus Arnulfum pervadunt. Quos comprehensos, in eadem turri includunt. Turrim quoque clavibus et seris repagulisque custodibus adhibitis muniunt. Unde cum clamor feminarum, puerorumque simul et famulorum ululatus in cælum ferretur, cives per urbem turbati et expergefati sunt. Quicumque Karoli partibus favebant, mox profugio sese liberaverunt. Quod etiam vix factum fuit. Nam cum pene adhuc fugerent, statim tota civitas obfirmari ab Adalberone jussa est, ut omnes quos sibi adversos putabat comprehenderet. Quæsiiti fuere,

Adalbero regi Silvanectim legatos otius mittit; quondam amissam urbem jam receptam, Karolum cum uxore et natis captum, atque Arnulfum inter hostes inventum et comprehensum mandat. Unde et sine mora cum quocumque possit veniat. Exercitui colligendo moram nullam intendat. Vicinis quibuscumque confidit, ut post se veniant, legatos mittat. Moxque etsi cum paucis veniat.

48. *Rex* ⁶⁰⁶ *captis Karolo* ⁶⁰⁶ *et* ⁶⁰⁶ *Arnulfo Laudunum* ⁶⁰⁶ *ingreditur* ⁶⁰⁶. — Rex quocumque potest assumit, et sine dilatione Laudunum petit. Nactusque urbem, et regia dignitate exceptus, de salute fidelium, urbisque ereptione et hostium comprehensione quesivit, et addidit. Die altera civibus accitis, de fide sibi habenda pertractat. Illi acsi qui capti erant, et qui jam in jus alterius cesserant, fidem faciunt et regi sacramento asciscuntur. Urbisque securitate facta, rex Silvanectim post cum captis hostibus rediit. Suos deinde sciscitans, delibrandi rationem querebat.

49. *Deliberatio* ⁶⁰⁷ *quorundam* ⁶⁰⁷ *apud regem super* ⁶⁰⁷ *Karolo* ⁶⁰⁷. — Qua de re aliorum sententia erat, a Karolo viro claro ⁶⁰⁸, et regio genere inclito ejus natos omnes cum natabus obsides accipiendos; petendum etiam ab eo sacramentum, quo regi fidem faciat regnum Franciæ numquam sese repetiturum, contra natos quoque testamentum inde facturum. Quo facto Karolum dimittendum censebant. Aliorum vero sententia hujusmodi erat. Tam clarum et antiqui generis virum non mox reddendum, sed apud regem tam diu habendum, donec qui ejus captionem indignaturi sint ⁶⁰⁹ appareant. Si eo numero et nomine atque duce præmineant, ut indigni non sint qui hostes regis Francorum dicantur, sive inferiores sint, attendendum. Si ergo pauci et inferiores indigentur, tenendum censebant; si vero majores et quam plures, reddendum superiori ratione suadebant. Karolum ergo cum uxore Adelaide et filio Ludovico, et filiabus duabus, quarum altera Gerberga, altera Adelaidis dicebatur, necnon et Arnulfo nepote carceri dedit.

50. *De difficultate* ⁶⁰⁰ *sui itineris* ⁶⁰⁰ *ab* ⁶⁰⁰ *urbe* ⁶⁰⁰ *Remorum Carnotum* ⁶⁰⁰. — Ante horum captionem, diebus ferme 14, cum aviditate discendi logicam Yppocratis ⁶⁰¹ Choi, de studiis liberalibus sæpe et multum cogitarem, quadam die equitem Carnotinum in urbe Remorum positum offendi. Qui a me interrogatus quis et cujus esset, cur et unde venisset, Heribrandi clerici Carnotensis legatum sese, et Richero sancti Remigii monacho se velle loqui respondit. Ego mox amici nomen et legationis causam advertens, me quem querebat ⁶⁰²; indicavi, datoque

A ⁶⁰⁰ osculo semotim ⁶⁰⁰ secessimus ⁶⁰⁰. Ille mox epistolam protulit, hortatoriam ad aphorismorum lectionem. Unde et ego admodum lætatus, assumpto quodam puero cum Carnotino equite, iter Carnotum arripere disposui. Digressus autem, ab abbate ⁶⁰⁰ meo (125) unius tantum parvaredi solatium accepi. Nummis etiam, mutatoriis, ceterisque ⁶⁰⁰ necessariis vacuus, Orbatium (126) perveni, locum multa caritate inclitum. Ibiq; domni abbatis D. colloquio recreatus, simulque et munificentia sustentatus, in crastino iter usque Meldim peragendum arripui. Ingressus vero cum duobus comitibus lucorum anfractus, non defuere infortunii casus. Nam fallentibus biviiis, sex leugarum superfluitate exorbitavimus, Transmisso vero Teodorici castello, parvaredus ante visus bucephalus, fieri cœpit asello tardiusculus. Jam sol a mesembriano discesserat, totoque aere in pluvias dissoluto, in occasum vergebat, cum fortis ille bucephalus supremo labore victus, inter femora insidentis pueri deficiens corruit, et velut fulgure trajectus, sexto ⁶⁰⁰ miliario ab urbe expiravit. Quanta tunc fuit perturbatio, quanta anxietas, illi perpendere valent qui casus similes aliquando perpassi sunt, et ex similibus similia colligant. Puer inexpertus tanti itineris difficultatem, fessus toto corpore, equo amisso, jacebat. Impedimenta sine vectore aderant. Imbres nimia infusione ruebant. Cælum nubila prætendebat. Sol jam in occasu minabatur tenebras. Inter hæc omnia, dubitanti consilium a Deo non defuit. Puerum namque cum impedimentis ibi reliqui; dictatoque ei quid interrogatus a transeuntibus responderet, et ut sommo imminenti resisteret, solo equite Carnotino comitatus, Meldim perveni. Pontem quoque vix de luce videns, ingredior. Et dum diligentius contemplarer, novis iterum infortuniis angebar. Tantis enim et tot hiatibus patebat, ut vix civium necessarii die eadem per eum transierint. Carnotinus impiger, et in peragendo itinere satis providus, naviculam circumquaque inquirens et nullam inveniens, ad pontis pericula rediit, et ut equi incolumes transmitterentur et cœlo emeruit. Nam in locis hiantibus equorum pedibus aliquando clipeum subdens, aliquando tabulas abjectas adjugens, modo incurvatus, modo erectus, modo accedens, modo recurrens, efficaciter cum equis me comitante pertransiit. Nox inhorrerat mundumque tetra caligine obduxerat, cum basilicam sancti Pharonis introii, fratribus adhuc parantibus potum caritatis. Qua die sollempniter pranserant, recitato capitulo ⁶⁰⁰ de cellarario monasterii, quod fuit causa tam seræ potationis. A quibus ut frater exceptus, dulcibus alloquiis, cibisque sufficientibus recreatus sum. Carnotinum equitem cum equis vi-

VARIE LECTIONES.

⁶⁰⁰ Re, Karolo et, num i abs. ⁶⁰⁷ Deli, quo, apu, super abs. ⁶⁰⁸ cloro cod. ⁶⁰⁹ st. ⁶⁰⁰ ultate, is ab ur, notum abs. ⁶⁰¹ yppocratis cod. ⁶⁰² rebat, datoque, motim, us abs. ⁶⁰³ a. m. cod. ⁶⁰⁴ ceterisque c. ⁶⁰⁵ tertio corr. Vlt. ⁶⁰⁶ can.

tata pontis pericula iterum attemptaturum, puero relicto remisi. Arte præmissa pertransiit; et ad puerum secunda noctis vigilia errabundus pervenit. Vixque eum sæpius inelamatum repperit. Quo assumpto cum ad urbem devenisset, suspectus pontis pericula, quæ pernicioso experimento didicerat, cum puero et equis in cujusdam tugurium declinavit; ibique per totam diem incubati, nocte illa ad quiescendum non ad cenandum collecti sunt. Quam noctem ut insomnem duxerim, et quanto in ea cruciatus tortus⁶⁰⁷ sim, perpendere possunt qui cura carorum aliquando vigilasse coacti sunt. Post vero optata luce reddita, nimia esurie confecti, maturius affuerunt. Eis etiam cibi illati; annonæ quoque cum paleis equis anteposita est. Dimittensque abbati Augustino⁶⁰⁸ puerum peditem, solo Carnotino comitatus Carnotum raptim deveni. Unde mox equis remissis, ab urbe Meldensi puerum revocavi. Quo reducto et omni sollicitudine amota, in aphorismis⁶⁰⁹ Yppocratis vigilanter studui⁶⁰⁹ apud domnum Herbrandum magnæ liberalitatis atque scientiæ virum. In quibus cum tantum prognostica morborum accepissem, et simplex egritudinum cognitio cupienti non sufficeret, pelii etiam ab eo lectionem ejus libri, qui inscribitur de concordia Yppocratis, Galieni⁶¹⁰, et Surani. Quod et obtinui; cum eum in arte peritissimum, dinamidia pharmaceutica, butanica, atque chirurgica non laterent.

51. *Quod ex querela⁶¹¹ reprehendentium⁶¹¹ captivonem⁶¹¹ Arnulfi, regio⁶¹¹ jussu⁶¹¹ sinodus⁶¹¹ habitus⁶¹¹ est⁶¹¹.* — Sed ut jam superioris negotii seriem repetamus, cum de episcopi captione aliqui amicorum⁶¹² indignarentur, nonnulli etiam scolasticorum in ejus defensionem alia scriberent, alia scripta de canonibus proferrent, idque ad, aures regum relatum esset, edicto⁶¹³ regio decretum est, ut episcopi Galliarum omnes qui valent et maxime qui comprovinciales sunt, in unum conveniant. Qui autem adesse non possent, suam absentiam per legatos idoneos a suspensione purgarent. Ibi certis ac firmis decretorum rationibus aut convictum dampnarent, aut pristinae sedis dignitati purgatum restituerent. Collecti sunt ergo in cœnobio monachorum sancti Basoli confessoris (Jun. 17), Remorum diocesanei, Remensis quidem metropolitani comprovinciales, Guido Suesorum episcopus, Adalbero Laudunensis episcopus, Herivevus Belvacensis episcopus, Godesmannus Ambianensis episcopus, Rathodus Noviomensis episcopus, Odo Silvanectensis episcopus, Daibertus Bituricensium metropolitani; Lugdunensis metropolitani comprovinciales, Gualterus Augustudunensis episcopus, Bruno Lingonensis episcopus, Milo Matisconensis episcopus, Siguinus Senonensium metropolitani, cum suis Arnulfo Aurelianensi episcopo, Herberto Autisiodorensi episcopo. Qui in unum consententes,

A diversorum locorum abbates qui aderant, post solitariam sui disputationem, secum consedere jusserunt.

52. *Deliberatio⁶¹⁴ de dignitate⁶¹⁴ habendi⁶¹⁴ iudicii et prælaturæ⁶¹⁴.* — De habenda igitur sinodo, ratione facta, ordinandum putabant, cui potestas iudicandi de singulis conferretur; quem etiam habendarum rationum custodem atque interpretem accommodarent. Iudicandi itaque dignitas, Siguino Senonensium metropolitano commissa est, eo quod ætatis reverentia et vitæ merito plurimum commendaretur. Ordinandi vero facultas ac magisterium interpretandi, Arnulfo Aurelianensi episcopo credita est, eo quod ipse inter Galliarum episcopos, eloquii virtute et efficacia dicendi florebat. His ergo sic habitis, B post cleri ingressum, sententiis ad negotium faciendis recitatis, Arnulfus sic præfatus ait:

53. *Elocutio⁶¹⁵ Arnulfi⁶¹⁵ in⁶¹⁵ sinodo.* — Quoniam, patres reverendi, serenissimorum regum jussu, necnon et sacræ religionis causa huc convenimus, multa fide, multo etiam studio cavendum videtur, ne nos qui gratia sancti Spiritus hic collecti sumus aut odium alicujus, aut amor, a rectitudinis norma exorbitare faciat. Et quia hic in nomine Domini collecti sumus, ante conspectum summæ Divinitatis veridicis sententiis debemus omnia agitare; nulli loquendi locum surripere; veritati operam dare; pro veritate vivaciter stare; contra objecta, simplicibus ac puris sententiis et intendere et respondere. Unicuique debitus honor servetur; dicendi potestas omnibus sit. Intendendi etiam et refellendi libertas omnibus concessa sit. Nunc deinde quoniam me ante omnes fari voluistis, causam hujus sinodi⁶¹⁶ coram edicendam arbitror, quatinus bene digesta, omnibus ut est videatur. Clarissima illa Remorum metropolis, prodicione nuper pervasa ab hostibus fuit. Sancta sanctorum hostium impetu contaminata sunt; sanctuarium Dei, nefariis quibusque violatum; cives quoque a prædonibus direpti. Quorum malorum ille auctor esse criminatur, qui ab hostibus tutari debuit, Arnulfus ejusdem urbis episcopus. Hoc ei intenditur. Ad hoc discutiendum, regalis dignitas hic nos collegit. Elaborate igitur, patres reverendi, ne unius perfidia, dignitas sacerdotatis vilescat.

D 54. *Sermocinatio⁶¹⁷ Daiberti⁶¹⁷ pro⁶¹⁷ iudicio.* — Contra hæc cum quidam residentium responderent, hujusmodi hominem quantoties convincendum, et sic justo iudicio puniendum, Siguinus episcopus non id sese permissurum respondit, ut is qui majestatis reus accusatur, sub discutiendi censura ponatur, nisi ante ex jurejurando promissionem indulgentiæ ab regibus et episcopis accipiat. Idque faciendum asserebat ex concilii Tolctani capite 51. Quod quia brevitati studemus, omisimus ponere.

54. Daibertus Bituricensium archiepiscopus dixit: « Cum constet factum, et de nomine facti dubitatio nulla sit, quantum quoque facinus perpendatur, quomodo ex necessitate reo sit indulgendum, penitus non adverto. Hic enim incurrere necessitas videtur, cum iudicium promulgandum non sit, nisi prius supplicii indulgentia convincendo concessa fuerit. At si ad secularia jura respiciatur, quodcumque scelus quisque commiserit, secundum sceleris modum, pœnitentiæ severitati subjacebit. »

55. Herivevus Belvacensis episcopus dixit: « Cavendum summopere est, ne leges divinas forensibus comparemus. Plurimum enim a se differunt, cum divinarum sit de æcclesiasticis negotiis tractare et secularium secularibus adhiberi. Quarum primæ tanto secundas superant, quanto secundæ primis inferiores sunt. Unde et divinis per omnia suos honor servandus est. Si ergo frater et coepiscopus noster Arnulfus majestatis reus convictus fuerit, pro sacerdotali reverentia, et sanguinis affinitate, a serenissimis regibus indulgendum aliquatenus non abnuo. J. dicit tamen sententiam omnino non effugiet, si sua confessione indignus sacerdotali dignitate manifestabitur. »

56. *Indignatio* ⁶¹⁸ *Brunonis* ⁶¹⁸ *in Arnulfum* ⁶¹⁸. — Bruno Lingonensis episcopus dixit: « Hunc unde hic sermo habetur, in has miserias præcipitasse videor, cum contra multorum honorum vota, ad honoris culmen provexi. Et hoc non solum propter carnis affinitatem effeci, sed etiam ut ad melioris vite statum illum attraherem, cum non ignorarem ipsum Laudunensis urbis pervasorem, atque nefariæ factionis fiderarium principem, sub jure cirographi, regibus tædem spondidisse pro nullo præterito aut futuro sacramento, fidem promissam sese unquam violaturum; regum hostes pro ingenio et viribus impetiturum; illisque in nullo communicaturum. Sed quia Karolus avunculus meus, regum adversarius patet, cum ei is de quo loquimur communicavit, fidemque sacramento dedit, jus fidei promissæ penitus abruptit. An Manasse ⁶¹⁹ et Rotgerus regum adversarii dicendi non sunt, qui cum Karolo urbis Remorum pervasores fuere, et sanctæ Dei genitricis Mariæ basilicam cum armata manu ingressi sunt, sanctuariumque nefario ingressu violaverunt? Hos etiam iste sui consilii custodes, et amicorum præcipuos habebat. Quod quia evidentissimum est, dicat nunc ipse, cujus impulsione aut suasionem istud aggressus sit. Aut certe alii intendet, aut convictus testimonii labascet. Nullus consanguinitatis amor, nulla habitæ familiaritatis gratia, a recti iudicii forma me aliquo modo seducent. »

57. *Laus* ⁶²⁰ *Godesmanni* ⁶²⁰ *de magnanimitate* ⁶²⁰ *Brunonis* ⁶²⁰ *et* ⁶²⁰ *ut* ⁶²⁰ *ab eo iudicium constituatur* ⁶²⁰ *postulatio*. — Godesmannus Ambianensis episcopus

A dixit: « Novimus venerabilis Brunonis magnanimitatem, quem nullus affinitatis amor, nulla familiaritas a veritate sequestrat, at rigor animi, et morum probitas veridicum et cui credendum sit promptissime indicant. Ergo quia de examinatione reatus fratris et coepiscopi nostri Arnulfi mentio superius facta est, ab eo quærendum videtur, quale ex hac re habendum sit iudicium, eo quod ipsum oporteat iudicii temperare censuram, cum ipse sic inter utrumque sit constitutus, ut et regi fidem, et Arnulfo ex consanguinitate dilectionem debeat. Unde et nullius doli suspitione tenendus erit, quem fidelitas domini ad iudicium incitabit, et caritas proximi a malivolentia prohibebit. »

58. *Responsio Brunonis*. — Ad hæc Bruno episcopus: « Mentem, inquit, vestram satis plane intelligo. Hic qui reus majestatis accusatur, carnis affinitate mihi conjungitur, utpote avunculi mei Lotharii regis filius. Unde et vestra benignitas mihi fieri injuriam metuit ⁶²¹, si dignum de eo a vobis proferatur iudicium. Sed absit ut amorem consanguinitatis Christi amore præciosiorem habeam. Rem unde agitur, sanctitas vestra subtili indagine mecum discutiat. De condemnatione convicti inferenda nihil metuentes, cum æque justum sit et reum majestatis damnari, et innocentem laxari. »

59. *Demonstratio Ratbodi* ⁶²², *quod libellum* ⁶²² *infidelitatis episcopi* ⁶²² *Lothariensium* ⁶²² *perperam* ⁶²² *calumniantur*. — Ratbodus Noviomensis episcopus dixit: « Si placet, patres reverendi, libellum fidelitatis, ab Arnulfo quondam regibus de habenda fide porrectum, a vobis nunc discutiendum puto. Videtur enim, quod solus in ejus dampnatione sufficiat, eo quod fidem jurejurando promissam, et manus scripto roboratam sacrilegio perjuri penitus violaverit. Sed est quiddam quod remordet, quod scilicet a Lothariensium episcopis ut fertur contra illum disputatur. Calumniantur enim contra leges divinas scriptum, lectum, reconditum. Unde et si placet, jam a vobis discutiendus in medium proferatur. » Sinodus dixit: « Proferatur. »

60. *Textus libelli* ⁶²³ *fidelitatis* ⁶²³ *Arnulfi*. — Pro-latus est itaque hanc textus seriem habens: « Ego Arnulfus, gratia Dei præveniente Remorum archiepiscopus, promitto regibus Francorum Hugoni et Rotberto me fidem purissimam servaturum, consilium et auxilium eis secundum meum scire et posse in omnibus negotiis præbiturum; inimicis ⁶²⁴ eorum nec consilio nec auxilio ad eorum infidelitatem scienter adjuturum. Hæc in conspectu divinæ majestatis, et beatorum spirituum et totius æcclesiæ assistens promitto, pro bene servatis laturus præmia æternæ beatitudinis. Si vero, quod nolo e^l quod absit, ab his deviavero, omnis benedictio mea convertatur in maledictionem, et fiant dies

VARIE LECTIONES.

⁶¹⁸ Ind, Bru, Arnulfum *absc.* ⁶¹⁹ Manas *cod.* ⁶²⁰ Laus, man, nani, et ut a, *constitu abscisa.* ⁶²¹ metuit *cod.* ⁶²² Ratbo, bellum, episcopi L, perperam *abscisa.* ⁶²³ illi fide *abscisa.* ⁶²⁴ ita *cod.*

mei pauci, et episcopatum meum accipiat alter. Recedant a me amici mei, sintque perpetuo inimici. Huic ego cirographo a me edito, in testimonium benedictionis vel maledictionis meæ subscribo, fratresque et filios meos ut subscribant rogo. Ego Arnulfus archiepiscopus subscripsi. »

61. *Arnulfus* ⁶²⁵ *libellum* ⁶²⁵ *ex parte probat* ⁶²⁵, *et ex parte vituperat* ⁶²⁵. — Quo recitato, a sinodo investigatur an alicujus reprehensionis aut defensionis vim habere videatur. Tunc venerabilis episcopus Arnulfus, eo quod officium interpretandi ei commissum erat : « Et pro se, inquit, ex parte defensionem continet, et vires ex parte reprehensionibus accomodat. Causa namque ut scriberetur, ejus auctor Arnulfus fuit. Qui cum detestandæ cupiditatis morbo nimium laboraret, egit quod reprehendi potest, cum juratus fidem non servavit. Hoc enim reprehensioni succumbit. Et quod sapientes et boni id effecerunt, quod dolis et astutiæ perditissimi hominis contraheret, contra querulos defensionem firmitatem affectat, viresque ministrat. Et quicquid illud sit, testimonio tamen roborandum est. Procedat Adalgerus presbyter. Adest namque qui rerum seriem prodicionis conscius optime novit. Ille inquam adsit, et vestræ claritudini inauditum scelus edicat, ut et ubi sit vituperatio habenda cognoscatis, et ubi laus concedenda videatis. »

62. *Admovetur* ⁶²⁶ *Adalgerus* ⁶²⁶ *accusationi* ⁶²⁶. *Hic rar. accusatio* ⁶²⁶. — Adalgerus itaque accersitus adest. Super hac re interrogatus et nil moratus respondet : « Utinam, patres sancti, in hac vocatione concedatur mihi aliqua remissionis indulgentia. Sed quia ad id deveni, ut si quid quod pro me faciat inveniri possit, id contra me stare videatur, verbis brevioribus quod queritis edicam. Dudo, Karoli miles, hortatus est, ut hanc unde hic queritis prodicionem aggrederer, sic domino meo placere juratus. Unde cum ei non crederem, dominum meum per me interrogavi. Sese id fieri velle respondit. Ut autem hoc dedecus speciei honesti velaretur, Karolo manus dedi; ejusque factus, prodicionem per sacramentum sponendi. Et feci quidem, sed non injussus. Quod si vobis falsum videatur, paratus sum omnia iudiciorum genera subire. »

63. *Brevis et dilucida demonstratio criminis* ⁶²⁷ *a Guidone episcopo* ⁶²⁷. — Guido Suessionensis episcopus dixit : « Ut hic ex ratione hujus intelligitur, unius reatus forte ambo tenentur. Nam cum hic sese effecisse asserat, non est immunis ejus dominus, qui facinus perpetrandum suasit, eo quod sceleris causam se ipsum præbuerit. Quoniam ergo utriusque negotium inditiis evidentibus constat, cum alter facinus suaserit, alter effecerit,

A cum ipse episcopus prodicionis auctor extiterit, ut suum flagitium melioris zeli fervore tegeret, multæ excommunicationis et maledictionis anathemate, a corpore et sanguine Domini separavit, atque ab ecclesia fidelium suspendit, Remensium prædonum auctores, factores, cooperatores, fautores, et a propriis dominis rerum sub emptionis nomine abalienatores. Sed cum tanti mali episcopus auctor existat, anathemate involutus manifestissime patet. Quod etiam ad ejus condemnationem non minimum valet. »

64. *Indignatio Gualteri in Arnulfum*. — Gualterus Augustudunensis episcopus dixit : « An male sanæ mentis hic episcopus non est qui pro se defensiones nititur, cum regibus et tot patribus ejus iniquitas dilucide pateat, et insuper presbyteri maiorum conscii testimonio vincatur? An ipse malus inventor, periculum anathematis evadere potuit, cum ipse mali inventor et fautor, inventores et factores, fautoresque maledictionis telo perdidit? An ipsam Divinitatem hec perpendere non animadvertit, cum scriptum sit, *quod oculi Domini in omni loco contemplantur bonos et malos* (Prov. xv, 3)? Et certe arbitror, quia dixit *insipiens in corde suo: Non est Deus* (Psal. LII, 1). Animadvertite ergo, patres, quam corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis factor et fautor. »

65. *Odonis episcopi admonitio de iudicio ac celerando* ⁶²⁸. — Odo Silvanectensis episcopus dixit : « Quoniam religionis causa, et jussu serenissimorum regum, hic collecti sumus, non est differentium habendi iudicii examen. Id enim reges præstolantur. Clerus et plebs idem expectant. Nec est in diversissimis sententiarum rationibus diutius immorandum, cum res sit evidens, et iudicii ratio in promptu sit. De quibus non solum patrum statuta legitis, verum etiam per consequentias rerum equitatis censuram proferre non ignoratis. »

66. *Arnulfi persuasio ad defensores ut libere disputent*. — Arnulfus Aurelianensis episcopus dixit : « Licet, patres venerandi, hec certissime se sic habeant, ut de Arnulfo prædicantur, plurimisque sententiis patrum, justo iudicio damnari valeat, tamen ne videamur de fratris ruina letantes, et in ejus damnatione absque justo ardentes, statuendum communi decreto arbitror, ut quicumque in ejus defensione aliquid dicere nititur, locum defensandi habeat, revolvat volumina, proferat quot vult sententias, atque omnia quæ ad defensionem paravit, hic coram nihil metuens effundat. Atque hoc constituendum reor, ut ultra eis defensandi locus non pateat. Hic tantum nunc cogitata

libet. Si quispiam ergo quid dicere habet, ut edicat ammonet.

67. *Defensio* ⁶²¹ *scolasticorum* ⁶²¹ *pro Arnulfo*. — Et cum plures ibi assisterent, qui in defensione niterentur, maximi tamen defensores fuere abbates, Abbo Floriacensis, et Rannulfus Senonensis, atque Johannes scolasticus Autisiodorensis. Hi enim scientia simul et eloquentia inter suos insignes habebantur. Et indicto silentio, librorum multa volumina aperta sunt, multa quoque ex patrum decretis prolata, nonnulla etiam ad defensionem objecta. Inter quæ quatuor principaliter objiciebant. Aiebant enim, inprimis eum suæ sedi restituendum. Deinde legitimum ei vocationem adhibendam. Tum quoque Romano pontifici id innotescendum. Et postremo, pontificis Romani auctoritate, in generali sinodo totum facinus discutiendum. Hoc etiam secundum divinas et humanas leges, approbandum asserbant.

68. *Infirmatio* ⁶²² *defensionis* ⁶²². — Ab altera vero parte responsum est, eum sedi pristinae non restituendum, eo quod culpis evidentissimis a probabili accusatore convictus, ad flagicia magis præceps, quam ad religionis honorem et dominorum fidem commodus videretur. Nec jam ultra esse vocandum, cum post prodicionis nefas, per sex continuos menses vocatus fuerit, et ad rationem venire contempserit. Romano vero pontifici notificari non posse, eo quod itineris difficultas, atque inimicorum minæ id plurimum prohiberent. Id vero sceleris jam non esse discutiendum, cum totum constaret, accusator crimen intenderet, ac firmamentum multiplex afferret; reus vero convictus nil contra valeret. His episcoporum sententiis multa ratione prolatis, defensores cedunt.

69. Quibus a defensione cessantibus, episcopi nihil aliud superesse, nisi Arnulfum in medium statuentum censebant, ut pro se quæ vellet responderet. Vocatus itaque in ordine episcoporum consedit. Cui postquam ab episcopis multa illata fuere, quibus conclusus cessavit, et ille ut potuit alia intendit, alia repulit, victus tamen, argumentorum rationibus succubuit, et sese reum ac sacerdotio indignum coram confessus est.

70. *Regum* ⁶²³ *ingressus* ⁶²³ *in sinodum*. — Quod cum regibus suggestum est, ipsi cum primatibus sacro episcoporum conventui sese inferunt; gratias episcopis reddentes, eo quod pro se et salute principum diu deliberassent. Petunt quoque gestorum seriem sibi evolvi, et in quo constiterint rationum fine. Tunc etiam omnium gestorum series regibus exposita est. Post auditum narrationis ordinem, jam tempus adesse iudicii habenti asseverant. Tunc episcopi Arnulfum ut regum genibus provolvatur commonent, reatum quoque suum confiteatur, atque pro sui vita, et membrorum integritate supplicet.

A Ille mox dominorum pedibus prostratus, crimē confessus est; et sacerdotio se indignum asserens, pro vita et membris suffusus lacrimis postulabat. Unde et universam sinodum in lacrimis coegit. Reges multa pietate flexi, vitam et membrorum integritatem indulgent. Sub custodia sui, absque ferro et vinculis habendum decernunt.

71. *Decretale* ⁶²⁴. — Et a terra erectus, interrogatur an ab dicationem sui canonum auctoritate sollempniter velit celebrari. Quod cum episcoporum ordinationi totum committeret, mox decretum est, ut quia se indignum sacerdotio confitebatur, scelusque non tegebat, sicut gradibus proventus fuit, ita gradibus deponeretur. Suasus ergo, regibus quæ ab eis acceperat reddidit, sacerdotales vero infulas episcopis sine mora laxavit. Interrogatus etiam an ab dicationis et repudii libellum faceret, ad votum episcoporum omnia sese facturum respondit. Et libellum mox scriptum et oblatum, coram regibus in concilio legit, atque subscripsit.

72. *Textus libelli repudii* ⁶²⁵ *Arnulfi*. — Textus autem libelli hujusmodi erat: « Ego Arnulfus gratia Dei Remorum quondam episcopus, regnoscens fragilitatem meam, et pondera peccatorum meorum, testes confessores meos Siguinum archiepiscopum, Daibertum archiepiscopum, Arnulfum episcopum, Godesmannum episcopum, Heriveum episcopum, Ratbodum episcopum, Walterum episcopum, Brunonem episcopum, Milonem episcopum, Adalberonem episcopum, Odonem episcopum, Widonem episcopum, Heribertum episcopum, constitui mihi iudices delictorum meorum, et puram ipsis confessionem dedi, quærens remedium penitendi, et salutem animæ meæ, ut recederem ab officio et ministerio pontificali, quo me recognosco esse indignum, et alienum me reddens pro reatibus meis in quibus peccasse secreto ipsis ⁶²⁶ confessus sum, et de quibus publice arguebar, eo scilicet modo ut ipsi sint testes, et potestatem habeant substituendi et consecrandi alium in loco meo, qui digne præesse et prodesse possit æcclesiæ cui actenus indignus præfui. Et ut inde ultra nullam repetitionem aut interpellationem, auctoritate canonica facere valeam, manu mea propria subscribens firmavi. Quo ita perlecto, ita subscripsi. Ego Arnulfus quondam Remorum archiepiscopus subscripsi. » Necnon et adstantes episcopi ab eo rogati ut subscriberent, subscripserunt, atque sic ei responderent: « Secundum professionem et subscriptionem tuam cessa ab officio. » Post hec sacramenti jure hos qui sui fuerant absolvit, atque libertatem transeundi in jus alterius victus concessit.

73. *Depositio* ⁶²⁷ *Adalgeri presbiteri a* ⁶²⁸ *gradibus* ⁶²⁸. — Dum hec multa consideratione gererentur, Adalgerus presbiter eo quod communionem privatus esset regum pedibus provolutus, multa conquestione querebatur, communioni petens restitui, parcius sibi

VARIÆ LECTIONES.

⁶²¹ defensi, tiorum *absctsa*. ⁶²² nfr, defensio *absctsa*. ⁶²³ Regum ing, Decret *absctsa*. ⁶²⁴ repu *absctsa*. ⁶²⁵ ipsi c. ⁶²⁶ Dep, a gra *absctsa*.

inferendam censuram ratus, eo quod Jussu domino obtemperavisset. Quem Arnulfus Aurelianensis episcopus adorsus : « Numquidnam » inquit « iudicii expertem te tua conficta hodie facient? Numquid tu es qui Karolo portas aperuisti, et hostiliter cum illo sancta sanctorum ingressus es? Numquid tu es qui adolescentem cum tui similibus perdidisti? Confitere, infandissime! » Quo respondente : « Negare non possum, » ille mox prosecutus : « An ideo » inquit « communioni restituendus es, ut domino tuo lugente, tu, nefandissime, quid quisque eorum de canonicis et patrum decretis in concilio protulerit, quid quoque ab eis ibi sancitum sit, quid etiam a regibus et episcopis Romano pontifici directum, quibus quoque causarum rationibus Arnulfi abdicatio roborata est, legat librum domini et incomparabilis viri Gerberti, hujus Arnulfi in episcopatu successoris, qui omnia hæc digesta continens, mira eloquentiæ suavitate Tulliano eloquio comparatur. Objectionibus namque et responsionibus, conquestionibus atque orationibus, invectivis, conjecturisque et diffinitionibus repletus, luculentissime ac rationabiliter proponit, assumit, atque concludit. Qui non solum synodalibus causis, sed status rethoricæ cognoscentibus utilis habetur.

74. *Conquestio* ⁶²⁷ *Odons* ⁶²⁷ *apud* ⁶²⁷ *suos de* ⁶²⁷ *Miliduni* ⁶²⁷ *ereptione* ⁶²⁷. — Interea Odo rerum suarum augmentum querebat. Unde et apud suos quorum fidem indubitata sciebat, castrum Meledunum in suum jus transfundi parabat; sibi inquiring miserimum fore, quod in Sequana fluvio transmittendis exercitibus nullus sibi transitus pateret; unde et id animo sibi incidisse, quatinus Milidunum, quod est circumfluente Sequana tutissimum, et duplici portu pervium, ad suam partem retorqueret, cum etiam in Ligeri plures sibi portus paterent. Nec de perjurii facinore formidandum, cum illud jam ab avo possessum sit, et nunc non regis sed alterius habeatur. Unde et omnibus qui fidem spondebant, accelerandum suadebat, ut quacumque ratione valerent, ad sui dominium transferrent.

75. *Inductio* ⁶²⁸ *ab* ⁶²⁸ *legato Odonis in* ⁶²⁸ *presidem*

A multam pollicetur. Quod et utrinque sacramento mox firmatum fuit. Presidemque affatus, cujus ante hac castrum fuerit, quærit. Ille cujus fuerit non abnuit. Iste quoque : « Quo » inquit « ordine ad regium jus accessit? Ille quoque idem prosequitur. » Et iste : « Cur » inquit « Odoni præjudicium sit, cum sepenumero reddi sibi petierit, et se inferior eo nunc potiatur? » — « Quoniam » inquit « id regi sic visum est. » Et iste : « Putasne » inquit, « ipsam Divinitatem non offendi, cum mortuo patre pupillus absque re patrimonio frustratur? » Et ille : « Ita » inquit. « Et non solum id, sed et honorum desperatio sit. Quis enim inter primates Odone potentior? Quis omni honore dignior? » Atque ad hæc iste : « Si » inquit « ad Odonem transverti velles, numquidnam ampliori potentia tene sublimandum arbitrare? Si ejus esses, ejus sine dubio gratiam, consilium, suppetias haberes. Pro uno castro plurima possideres. Unde et tui nominis gloria eo ulterius iret, quo amplius honoris culmen adipisceris. » Ille vero : « Quomodo » inquit « absque peccato et dedecore hæc fieri posse confidis? » Et iste inquit : « Si te cum castro Odoni confers, quicquid sceleris nasci putas, meum fiat, meum dicatur. Pœnas inde luam, et summæ Divinitati rationem reddam. Consule nobilitati tuæ. Fac tuarum rerum augmentum. Instat tempus. Oportunitas id suadet, cum in potentia regnandi rex sit inglorius, et Odonem prosperior semper sequatur successus. » Ille rerum promissarum cupidus, sacramentum petit. Iste facit, et pro agendo negotio obsides querit. Ille multum honorem sese habiturum arbitrans, obsides dare non distulit. Quos iste receptos domum duxit, et Odoni omnia hæc retulit.

76. *Pervasio* ⁶²⁹ *Miliduni* ⁶²⁹ *ab Odone* ⁶²⁹. — Odoni itaque ut cœptis inatet suadet. Interea ab Odone copiæ clam parantur, ut castrum ingrediatur et optineat. Paratis autem tempore statuto aggressus appetit et ingreditur. Proditorem simulato furore invadit, et carceri mancipat. Qui non multo post carcere emissus, sacramento coram fidem facit, et exinde ad resistendum cum Odone sese parat. Quæ omnia ad regum aures mox delata feruntur. Reges de castri amissione commoti, in hostes milites parant; proponentes ab obsidione non sese discessuros, donec aut expugnatum recipiant, aut si res exposcat cum hoste comminus vires et arma conferant.

77. *Accessus* ⁶³⁰ *regum ad Milidunum* ⁶³⁰. — Paratis itaque copiis, expugnatum accedunt. Et quia castrum circumfluente Sequana ambiebatur, ipsi in litore primo castra disponunt; in ulteriore, accitas ⁶³¹ piratarum acies, ordinant. Et ne quo intercideretur obsidio, classes armatas in fluvio circumquaque adhibent. Itaque factum fuit, ut fluviali super-

Pro viribus certant. Adversariis nullo modo cedunt. Cumque diutius resistentes, comminus pugnant, nec cederent, postico quod inferius latebat viribus cadentium eruto, piratæ admissi sunt. Et a tergo in muro pugnantibus supervenientes, multa cæde in eis debaccati sunt. Sic quoque factum est, ut et reliquis exercitus⁶⁴³ in litore adhuc persistens, classibus pedester intronitteretur, castrumque repentinus pervaderet.

78. *Castrenses⁶⁴³ capti libertati⁶⁴³ dantur⁶⁴³.* — A quibus castrenses capti, et victi, mox regi oblati sunt. Pro quibus coram rege ab amicis oratione habita, facta regi fide dimissi sunt, cum non tantum rei majestatis regiæ, quantum sui domini fideles dicendi essent; ad id etiam non perfidiæ vitio, sed multa virtute adductos asserabant. His ergo obsidum jure dimissis, et castro domino priori reddito, proditor cujus dolo hujusmodi infortunium accessit, mox comprehensus, suspendio secus castri portam defecit. Nec minus ejus uxor, inusitato ludibrii genere pedibus suspensa, exuvis circumquaque defluentibus nudata, atroci sine juxta virum interiit. Cum hæc agebantur, Odo cum exercitu haud procul rei eventum opperiebatur; ratus castrum a suis posse contra hostes defendi, insidias piratarum aliquantisper suspectas habens. Dum ergo herens de eventu nutaret, affuere nuntii, qui castrum captum, suosque comprehensos et inermes factos assererent. Quo audito, exercitum non æquo animo ad sua dimovit. Cui cum a querulis quibusdam intenderetur, propter eum virum consularem⁶⁴³ suspendio interlisse, Odo respondisse fertur, sese amplius lesum suorum comprehensione, quam proditoris suspendio.

79. *Riza⁶⁴³ Odonis et Fulconis⁶⁴³ de Britannia⁶⁴³.* — Nec multo post bella civilia reparata sunt. Etenim Fulco qui regum partibus faverat, exercitum in Odonem parabat, quæsiturus ab eo Britannicam partem, quam non multo ante ei abstulerat. Collegit itaque quatuor milia, qui non comminus confligerent, eo quod eorum vires Odonis potentia non sufficerent, sed ejus terram incendiis et rapinis afficerent. Et tandiu id faciendum arbitrabatur, donec Odo aut tedio victus redderet, aut pro ea aliam non inparem conferret⁶⁴⁶. Precepta itaque fertur, terramque prædis, manubiis, combustionibusque affecit⁶⁴⁷. Et cum apud Blesum⁶⁴⁸ loca suburbana succenderet, incendiis aura flante circumquaque erumpentibus, in cœnobium monachorum sancti confessoris Laudomari ignis plurimus evolavit. Quod mox combustum dirutum fuit. Cibi quoque consumpti. Unde nec monachorum migratio defuit. His exemptis, in loca alia exercitum retorquet, et vastat. Post cujus digres-

sum, Odo⁶⁴⁹ in ejus terram versa vice exercitum induxit, sic in ea efferatus, ut nec tugurium veq gallum relinqueret, hostem provocans, et ut dimicaturus veniat invitans. Ille autem copias non sufficere sibi cognoscens, provocanti cessit, atque ad sua rediit. Atque hæc fere per biennium.

80. *Oratio legatorum Odonis apud regem⁶⁵⁰ de Miliduni pervasione⁶⁵⁰.* — Odo interea, castro amisso frustratus, etiam in hoc sese cautissimum habebat. Arbitrabatur etenim duplici calamitate se posse torqueri, cum de castri amissione plurimum doleret, et a rege irato non mediocriter valeret urgeri. Unde et regi legatos direxit, per quos sese optime ratiocinari posse de objectis quibuscumque suggereret. Sese in nullo regiam majestatem lesisse ostensurum. Si de Miliduno agatur, contra regem nil mali molitum, cum non regi sed suo commilitoni illud abstulisset, Regi nihil derogatum fuisse, cum ipse regis æque sit, ut ille cui abstulit. Nihilque interesse quantum ad regiam dignitatem, quicumque teneat. Sese etiam⁶⁵¹ justis causis id effecisse, cum illud a suis præcessoribus olim possessum, approbari possit. Unde etiam videri posse, a se dignius teneri debere, quam ab alio quocumque. Tandem si quid piaculi factum est, in sese pœnam dedecoris redundasse, tantumque scelus pari ignominia abstersum. Unde et facilius sibi indulgendum, atque in tanta injuria amplius parcendum. Rex orationis vim advertens, legatis satisfacit, benivolentiamque petenti mandat. Hæc legati Odoni referunt. Odo itaque regem adiit. Coram quo oratione utiliter usus, ejus gratia potitus est; tanta affabilitate insignis, ut amicitiam pristinam renovarent, et in nullo suspectus regi haberetur.

81. *Bellum inter Odonem et⁶⁵² Fulconem⁶⁵² de Britannia.* — Hac tempestate itidem civilia bella reparata sunt. Nam Fulco Britannicæ parte frustratus, insidias adhuc parare contendeat. Collectoque exercitu, in Britanniam præceps fertur, Namtasque (127) appetit. Cujus custodes alios auro corrupti, * alios quibusdam pollicitationibus illexit. Eis quoque usque ad effectum suavit, quo sibi satisfacerent, ut scilicet urbis introitum panderent. Qui suasi, sacramento tempus constituunt. Nec multo post et in urbem admittunt. Ingressusque pervadit, et a civibus jure sacramenti obsides accepit. Arcem solam expugnare non valuit, eo quod milites magnanimos haberet. Unde et cessit, sese recedere deliberans, ut copiis amplioribus congressurus rediret, arcemque expugnaret.

82. Conanus in exterioribus Britannicæ partibus qui locus Bruerech dicitur, de rebus bellicis apud suos pertractabat, cum ad ejus aures hæc delata

VARIE LECTIONES.

⁶⁴³ in primo *deletum*. ⁶⁴³ enses, i libertati, ntr *abscisa*. ⁶⁴³ VC *cod.* ⁶⁴³ a, Fulconis, tan *abscisa*. ⁶⁴⁶ redderet *corr.* conferret. ⁶⁴⁷ percudit *corr.* affecit. ⁶⁴⁸ b. castrum *deletum*. ⁶⁴⁹ O. c. ⁶⁵⁰ regem, one. *abscisa*. ⁶⁵¹ etiam id justis c. id e. *codex*. ⁶⁵² et Fulconem *abscisa*.

NOTÆ.

(127) Nantes.

sunt. Magisque cœpto negotio insistens, exercitum congregat⁶⁸², bellumque fieri parat. * Et quoniam obsidioni instandum tempus suadebat, collectum exercitum urbi inducit, eique ad⁶⁸³ unum latus obsidionem per terram ordinat. Ad alterum vero per Ligerim classes piratarum adhibet⁶⁸⁴. Undique ergo obsidione disposita, a piratis per fluvium, a Britannis per terram urbani vehementer urgentur. Nec minus qui in arce remanserant, a superioribus jaculorum diversa genera præcipitabant. Parique in pugnatione superiorum atque inferiorum qui medii erant vexabantur. Nam qui in arce et in obsidione certabant, Conani partes tuebantur. Urbani vero pro Fulconis victoria operam dabant. Nec minus Fulco copias parabat, et exercitum tam de suis quam conducticiis congregabat. Audito⁶⁸⁵ vero Conanum urbi⁶⁸⁶ obsidionem adhibuisse⁶⁸⁶, mox legionem Britanniae infert.

83. *Dolus*⁶⁸⁷ *Fulconi*⁶⁸⁷ *paratus*. — Erat campus non valde procul, longitudine sui et latitudine vastus, siliectum in se maximum habens. Hic Conanus locum gerendi belli constituens, insidiarum dolos infodit. Nam fossas quam plures ibi inmergens, virgis et viminibus stipulisque earum hiatus desuper operuit, intus surculis defixis, qui superiora continerent⁶⁸⁸ et soliditatem superficiei simularent. Et ut simulata superficies penitus lateret, siliectam collectam desuper respersit, insidiasque dissimulavit.

84. *Dolus*⁶⁸⁹ *Conani*⁶⁸⁹ *contra hostes*⁶⁸⁹. — Post insidias ipse acies ordinans, sic fraude usus est, ut diceret se ibi mansurum, nec ulterius hostes quæsiturum. Si hostes urgerent, ibi tantum vitam defensurum. Nec ob metum id facturum, at ut hostes si sese querant et impetant, contra jus id faciant. Sic enim eorum ruina facilius provenire possit, cum sua temeritate quietos et innoxios aggrediantur. Ibi itaque acies ordinavit, insidias in prospectu habens. Herebat ergo, hostesque excepturus opperiebatur. Fulco Conanum herentem videns, nec ab eo loco exiturum⁶⁹⁰, cum insidias nesciret, suos multo hortatu suadebat, quatinus vehementi conamine impetum facerent, hostesque aggredi non dubitarent. De victoria non diffident, cum virium spes optima non desit, si Divinitas aversa non sit. Dato itaque signo irruunt. Arbitrati quoque solidum iter, fossis indubitate propinquant.

85. *Præcipitatio*⁶⁹¹ *hostium a*⁶⁹¹ *Conano*⁶⁹¹. — Cumque Britannos metu herentes arbitrarentur, telis obnitentes ad fossas irruunt; precipitatieque cum equis inmerguntur, ac cæca ruina confusi, ad viginti milia⁶⁹² inmersi atque compressi sunt. At

posterior exercitus, priori precipitato, terga dedit. Unde et Fulco vitæ tantum consulens, profugio eripi conabatur.

86. *Interfectio*⁶⁹³ *Conani*⁶⁹³. — Quem cum fuga exagitaret, Conanus interim in dumetum cum tribus sese recepit, armisque depositis, corporis fervorem ad auram mitigabat. Quem quidam adversariorum intuitus, facto impetu illum adorsus, gladio transfixit, Fulconisque victoriam extulit. Fulco, animo resumpto, Nantas repetit, atque ingreditur, qui in arce erant acriter vexans. Qui principe destituti pene exanimis, inpugnanti cedunt, fidemque postulati faciunt.

87. *Repudium*⁶⁹⁴ *reginæ*⁶⁹⁴ *Susannæ a*⁶⁹⁴ *rege*⁶⁹⁴ *Rotberto*⁶⁹⁴. — His ita sese habentibus, Rotbertus rex cum in undevicesimo ætatis anno, juvenutis flore vernaret, Susannam uxorem genere Italicam, eo quod anus esset, facto divortio repudiavit. Quæ repudiata, cum ea quæ ex dote acceperat, repetere vellet, nec ei rex adquiesceret, aliorum animum transvertit. A qua etiam die, sua quærens, regi insidias moliebatur. Nam Monasteriolum castrum quod in dote acceperat, ad suum jus refundere cupiens, cum id efficere non posset, secus eum aliud nomine⁶⁹⁵ extruxit; rege interim occupato, circa Odonis et Fulconis facinora. Ex cujus munitione arbitrabatur posse omnem navium convectionem prohiberi, cum sibi advenientes sese prius offerrent, unde et cis transitum ulterius inhibere valeret.

88. *Reprehensio*⁶⁹⁶ *repudii*⁶⁹⁶. — Hujus repudii scelus, a⁶⁹⁷ nonnullis qui intelligentiæ purioris fuisse, satis laceratum eo tempore fuit, clam tamen, nec patenti refragatione culpatum.

89. *Sinodus Chelæ habita*. — Hujus temporis diebus cum a papa Romano B. (128) abdicatio Arnulphi et promotio Gerberti plurimis epistolarum scriptis calumniarentur, episcopi quoque rei hujusmodi auctores simulque et alii cooperatores diversis reprehensionibus redarguerentur, placuit episcopis Galliæ in unum convenire, et super hac reprehensione consulere. Quibus Chelæ collectis, sinodus habita est. Cui rex Rotbertus præsedet, consentientibus metropolitanis. Gerberto Remensi cui tota synodalia causarum ratio discutienda commissa fuit, Signino quoque Senonensi, Erchembaldo Turonico, Daiberto Bituricensi, aliisque horum comprovincialibus nonnullis. In qua postquam ex patrum decretis rationes de statu sanctæ ecclesiæ promulgarunt, inter nonnulla utilia, constitui et roborari placuit, ut ab ea die, idem sentirent, idem vellent, idem coope-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸² parat corr. congregat. ⁶⁸³ per supra posito ad c. ⁶⁸⁴ adhibuit corr. adhibet. ⁶⁸⁵ audito, urb, adh. *abscisa*. ⁶⁸⁷ Dol, ni *abscisa*. ⁶⁸⁸ supe, cont *abscisa*. ⁶⁸⁹ Dol, na, ho *abscisa*. ⁶⁹⁰ e. advertens *delet*. ⁶⁹¹ præ, ti, a C *abscisa*. ⁶⁹² XX codex. ⁶⁹³ In, Co *abscisa*. ⁶⁹⁴ Re, re, a r, berto *abscisa*. ⁶⁹⁵ locus va- *cuus*. ⁶⁹⁶ Re, re *abscisa*. ⁶⁹⁷ an codex.

NOTÆ.

(128) Joanne XVI, nam Benedictus VII anno 985 obierat.

rarentur, secundum id quod scriptum est: *Erat eis cor unum et anima una* (Act. iv, 32). Decerni et illud voluere, ut si in qualibet æcclesia, quæcumque tyrannis emergeret, quæ telo anathematis ferienda videretur, id inprimis ab omnibus consulendum, et sic communi decreto agitandum. Et qui anathemate relaxandi forent, decreto communi similiter relaxandos, juxta quod scriptum est: *Consilium a sapiente perquire* (Tob. iv, 19). Placuit quoque sanciri, si quid a papa Romano contra patrum decreta suggereretur, cassum et irritum fieri, juxta quod Apostolus ait: *Hereticum hominem et ab ecclesia dissentientem, penitus devota* (Tit. iii, 10). Nec minus abdicationem Arnulfi et promotionem Gerberti, prout ab eis ordinatæ et peractæ essent, perpetuo placuit sanciri, juxta quod in canonibus scriptum habetur: *Sinodo provinciali statutum, a nullo temere labefaciendum*.

90. *Impetus Odonis et Fulconis inter se*. — Hac tempestate bella civilia reparata sunt. Cum enim tyrannorum insidiis Odonis et Fulconis de Britannicæ principatu rixa resurgeret, illis dissidentibus reliqui etiam regnorum principes moti dissensere. Rex Fulconis partes tutabat, Odo suorum necnon et piratarum qui rege deserto ad se transierant, Aquitanorumque copiis fretus incedebat. Unde Fulco in Odonem præceps, ejus terram depopulatur, et post in ea non procul ab urbe Turonica oppidum exstruit atque munit; copias ponit; militibus implet; et quia ad hoc diruendum Odonem adventurum sperabat, regem petiit, auxilia imploraturus. Cui cum rex auxilium polliceretur, obstinatio animo ferebatur. Itaque copias contra hostem congressurus parat; exercitum colligit; bellumque Odonis indicit. Odo, pudore tactus, a Gallis Belgis subsidia petit. Si adsint, gratiam sese recompensaturum spondet. Illi liberaliter annunt, fidemque faciunt. Nec minus Flandrenses accersit, ab eisque tutelam petiit, vicem pollicens, si quod petit non abnuant. Illi quoque animo liberali quesita accommodant. Piratis etiam legatos dirigens, copias sibi non negari deposcit. Tempus et locus omnibus constituitur, quo collecti sese conferant. Odo interim suos placat, colligit, et incitat. Ratusque Belgas et piratas tempestivos, cum suorum paucis tanta celeritate in Fulconem fertur, ut in certamine plus quatuor milibus pugnatorum non haberet. Castro tamen obsidionem adhibet, armiferosque disponit. Castrenses multo conatu adurget.

91. *Fulconis supplicatio Odoni per legatos*. — Fulco regem morantem non auxiliaturum, et Odonis exercitum intolerabilem ratus, remissiori

A mox animo habitus est. Itaque per legatos Odonis amicitiam expetit; pro Conani interitu centum pondo argenti sese impensurum mandat; loco militis interfecti, filium suum pro eo militaturum offert; castrum extractum in ejus honore sese eversum, atque a suis evacuaturum; sese quoque ei sponte militaturum, si id regi injuriosum non foret. Quod quia absque regis injuria fieri non poterat, ejus filio manus per sacramentum daret; itaque fieret, ut ipse cum uato militaret, cum filium suum Odoni pro Conano daret, et sese Odonis filio militaturos committeret. Daturum se etiam fidem sacramento contra omnium causam, præter regis, et horum quibus speciali consanguinitate carius addictus est, utpote nati, fratris ac nepotum. His Odo perceptis, suorum usus consilio, hæc sese excepturum optime mandat, si Namtas Britannicæ urbem dolo captam reddat, et a suis evacuet. Injuriosum enim id videri, si ablata prius non repetat, et non redditis, cum hoste pacem faciat.

92. *Abjectio supplicationis ab Fulcone*. — Hæc dum exagitantur, et Odo exercitum suum paulatim augeri arbitrareretur, priusquam copias congregandi haberet, rex cum duodecim milibus affuit, cum Fulconem sex milia suorum stiparent. Quibus mixtis, exercitus armatorum densatus est. Unde et Fulco insolentior factus, quæ ante supplex obtulerat spernit. Ut bellum fiat, servidus iastat; et ut vada Ligeris qui eis interfluebat pertransiant, hostemque impetant, hortatur atque suadet. Odo suos ut ponderant non venisse advertens, eo quod exercitibus colligendis hujus temporis brevitatis non sufficeret, animo nimis turbato ferebatur. Altamen cum quatuor milibus refragratus, vada Ligeris prohibebat.

93. Rex vadi incesso prohibitus, ad Ambatiam (129) castrum retorquet exercitum, quod non procul in eodem litore fluminis inter rupes eminebat, ut ibi transiens et post obliquatus, hostibus a tergo inprovisus adsistat, eosque adurget. Odo regis exercitum non sustinens, legatos ei dirigit: hostem suum, non regem sese impetisse mandans; nec contra regem quequam moliturum, at contra inimicum. Si rex jubeat, se mox ulterius iturum et sibi de omnibus satisfacturum. Rex rationis consequentiam advertens, tantum virum absque causa a se læsum, suspectum habebat. Unde et ne penitus a se deficeret, ab eo obsides sub pace sequestra accepit; de omnibus quæ ei intenderet, post rationem ab eo auditurus. Unde et exercitum reducens, Parisium devenit. Odo quoque nihil amittens, indemnis Meldim cum suis devenit. Inde etiam post dies non multos; castrum quod Dunum (130) dicitur, sua dispositurus petiit.

94. *Obitus* ⁶⁷⁵ *Odonis* ⁶⁷⁵. Unde cum de suis quos sub pace sequestra regi delegaverat, plurima consultatione deliberaret, humorum ⁶⁷⁶ superfluitate pro temporis immutatione vexatus, in egritudinem quæ a phisicis synantica dicitur decidit. Quæ cum intra gulæ interiora sedem habeat, ex fleumatis reumatismo progressa, tamen aliquando ad maxillas et genas, aliquando ad toracem et pulmones tumorem cum dolore gravi immittit. Quibus tumentibus atque ferventibus excepta initii die, post diatrium, patientem perimit. In hanc igitur Odo lapsus, infestis gulæ doloribus circumquaque pulsabatur; arteriarum quoque fervor, sermonis intercisionem operabatur. Nec petiit huiusmodi dolor capitis superiora, at præcordia pertemptans, pulmonem et epar peracuto dolore stimulabat. Fuit itaque militum luctus, famulorum clamor, seminarum frequens exclamatio, eo quod dominum inconsultum amittebant, et natis dominandi spes nulla relinqueretur, cum reges patri adhuc animo irato perstarent, et Fulco insolentiæ spiritu, pacem multifariam turbaret. Et tamen in brevi victurus, regibus legatos celeres misit, qui pro se supplices suasorie rogarent, et pro injuriis illatis justissimam ⁶⁷⁷ reconpensationem sponderent. Rex veteranus malorum correctionem ab legatis excipere volens, a filio indignante inhibitus est. Unde et legatorum allegationem penitus sprevit, atque illos immunes redire coegit. Quibus in itinere moram agentibus, antequam redissent die quarta natæ synanticæ facta. Odo monachus factus defecit, atque sic vitæ finem habuit; ad sanctum Martinum delatus, et in loco quod Majus monasterium (131) dicitur, cum multo suorum obsequio sepultus.

95. *Johannes* ⁶⁷⁸ *papa Leonem* ⁶⁷⁸ *abbatem in* ⁶⁷⁸ *Gallias* ⁶⁷⁸ *mittit* ⁶⁷⁸ *ut* ⁶⁷⁸ *Arnulfi abdicationem* ⁶⁷⁸ *dissolvat*. — Per idem tempus cum a Germanorum episcopis domno Johanni papæ per epistolas sæpenumero suggestum foret, ut Gerberti Remorum metropolitani promotionem abdicaret, et Arnulfi abdicationem præter jus factam indignaretur, a papa in Germaniam tunc directus est Leo monachus et abbas, qui vicibus papæ politus, cum episcopis Germaniæ atque Galliarum hujus negotii et indaginem faceret, et iudicium diligens inde proferret. Qui humanissime ab episcopis ⁶⁷⁹ exceptus, de habenda sinodo super hoc negotio cum eis tractabat. A quibus Gallorum regibus, Hugoni videlicet ejusque filio Rotberto, legati directi sunt, qui papæ mandatum, necnon et episcoporum voluntatem super hoc aperiant, eisque ut cum suis episcopis conveniant, rationabiliter suadeant; locum etiam tempusque quo et quando conveniendum esset a regibus disce-

rent, eorumque animum ex hoc sibi referrent.

96. *Quod* ⁶⁸⁰ *regibus nuntiatum* ⁶⁸⁰ *sit, episcopos Germaniæ* ⁶⁸⁰ *in synodum* ⁶⁸⁰ *convenire*. — Legati igitur directi sunt. Legatio quoque prolata. Quam etiam reges serenissima mente excipientes, papæ et episcoporum mandatis in nullo tunc refragati sunt; sese consilium super hoc quæsituros respondentes, atque æquitatem de omnibus facturos. Legatis itaque abductis, per quosdam regibus indicatum est, Adalberonem Laudunensem episcopum, hæc dolo ordinasse; omnino etiam apud Odonem illud pridem pertractasse. Eorum utrumque in voto habuisse, ut Ottonem regem Gallias inducerent, et reges ingenio et viribus foras expungerent. Episcopos quoque Germaniæ, ideo convenire, ut dolum quæsitum expleant.

Reges itaque, fraude percepta, episcopis jam ad locum designatum ⁶⁸¹ convenientibus per legatos indicavere, sese illuc non ituros, eo quod suorum præcipuos penes se non haberent, sine quorum consilio nihil agendum vel omittendum videbatur. Indignum etiam sibi videri, si correctioni episcoporum Germaniæ suos subdat, cum isti non minus nobiles, non minus potentes, æque etiam aut amplius sapientes sint. Ipsi ergo si indigent, in Gallias properent, unde volunt edcant. Alioquin, redeant, et sua ut libet curent. Horum ergo res in contrarium relapsa est. Adalbero enim qui horum ministrum sese præbuerat, cum delationis ⁶⁸² nescius reges moneret, ut occurrentibus obveneret, rex veteranus fraudium non ignarus, *Ludovicum Karoli filium* ab eo reposcit, quem in captione Lauduni captum, ei custodiendum commiserat. Reposcit etiam ejusdem urbis arcem, quam similiter commiserat.

97. *Adalbero* ⁶⁸³ *totius fraudis* ⁶⁸³ *causa reprehenditur* ⁶⁸³. — Quo credita reddere reniso, regii stipatores animo indignante subinferunt: « Cum tu, o episcopo, in perniciem regum et principum, apud Ottonem regem et Odonem tyrannum plurima quæsieris, quomodo hic ante dominos tuos reges tam magna condingere non vereris? Quid Ludovicum et arcem reddere metuis, si fidem regibus te servasse non dubitas? Quid ergo est credita nolle reddere, nisi contra reges infausta moliri? Evidentissime fidem abruptisti, cum apud Ottonem de regum interitu tractasti, eorumque honorem subruere temptasti. Unde et perjuri reatu detineris. Legationem etiam tamquam ab eis missam Ottoni regi pertulisti, ac apud eum dolose ordinasti, ut ipse cum paucis ⁶⁸⁴ adveniret, et militum multitudinem non longe expeditam haberet. Regibus quoque nostris adversario cum paucis occurrere suasisti, atque nihil mali ex hoc preventurum spondidisti. Hanc etiam

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷⁵ ubi, Odo *abscisa*. ⁶⁷⁶ humorum *codex*. ⁶⁷⁷ æquissimam *supra posito* justissimam *cod*. ⁶⁷⁸ Johannes,

collocutionem, utrimque utilissimam fieri dicebas, cum hos et illum de communibus et privatis familiariter collocuturos simulabas. Verum aliter tibi visum erat, cum hoc ideo prætendebas ⁶⁸⁶, ut ab Ottone rege dominos tuos reges comprehendi faceres, regnumque Francorum in jus illius transfunderes, ut tu videlicet Remorum metropolitanus, Odo vero Francorum dux haberetur. Idque tunc nobis omnino patuit, sed ad tempus suppressum fuit. Et o summæ Divinitatis miserationem inestimabilem, quantis miseris erepti, quanto ludibrio subtracti sumus! Instat tempus quo paratæ insidiæ effectum promittant. Episcopi etenim sub specie religionis ac si de promotione et abdicatione Gerberti atque Arnulfi episcoporum quæsituri, præmissis legatis adveniunt. Otto quoque rex Metti adest; a quo non longe exercitus collectus prædicatur. Si ergo imus, aut pugnabimus, aut capiemur. Si vero non imus, perjurii arguemur. Sed ire reges non expedit, eo quod militum copia sufficiens eis non sit. Perjurii vero reatus in te redundabit, cum tu solus regibus nesciis juratus sis. »

98. Ad hæc episcopus erubescens, obmutuit. Quem cum unus suorum his exterritum vidit, contra hæc responsurus surrexit, et sic oblocutorem adorsus est: « Horum omnium objector mihi loquatur. Adsum qui pro criminato rationem reddo. Unus tantum hæc proferat. Caput quoque suum meo objiciat. Arma quoque armis comparet. Necnon et vires viribus conferat. » Hunc pro domino suo insanientem et fervidum, Landricus comes sic alloquitur: « O optime miles, harum ut video fraudium penitus es ignarus. Quæ licet te ignorante, tamen ut prædicantur quæsitæ sunt. Unde et tempera animum, mitiga fervorem. Belli necessitatem non tibi imponas. Non te impellas, unde ingressus redire non poteris. Sed nunc meo usus consilio, paululum hinc secede, dominumque tuum de his an vera sint, interroga. Si te ad pugnam hortatur, congrederere. Si dicit cessandum, furori parce. » Successit ergo, dominumque vocatum an sic res habeatur interrogat. Episcopus utpote a conscio convictus, rem ita esse quærenti confessus est. Unde et pugnam inhibuit. Sedato itaque tanto fervore militis, res penitus innotuit. Detentus ergo regum jussu, utpote desertor custodibus datur. Cujus milites mox regibus sacramento alligati sunt.

99. *Synodus quæ pro Arnulfo Mosomi habita est.* — Dum hæc agerentur ⁶⁸⁸, cum Galliarum episcopi ab regibus prohibiti essent, ut ad sinodum statutam non venissent, episcopi tamen Germaniæ ne doli arguerentur si non accederent, statuto tempore Mosomum conveniunt, domni papæ legatum secum habentes. Collecti ergo in basilica sanctæ Dei geni-

trix Mariæ ordinatim more ecclesiastico consedere, scilicet Sugerus Mimagadvurdensis, Leodulfus Treverensis, Nocherus Leodicensis, et Haimo Virduvensis. Horum medius abbas Leo resedit, vicesque domni papæ obtinuit. Contra quos etiam Gerbertus Remorum metropolitanus, qui solus ex Galliarum episcopis regibus etiam interdicentibus advenerat, pro se responsurus ex adverso resedit. Consederunt quoque diversorum locorum abbates, ac clerici nonnulli. Laici etiam Godefridus comes cum duobus filiis suis, atque Ragenerus Remensium vicedominus.

100. *Prælocutio ⁶⁸⁷ Haimonis Virduvensis ⁶⁸⁷ episcopi de causa ⁶⁸⁷ sinodi ⁶⁸⁷.* — Quibus circumquaque silentibus, episcopus Virduvensis eo quod linguam Gallicam norat, causam sinodi prolaturus surrexit: « Quoniam inquiens ad aures domni papæ sæpissime perlatum est, Remorum metropolim pervasam, et præter jus et æquum proprio pastore frustratam, non semel et bis litteris suggestit, quatinus nobis in unum collectis, tantum facinus justa lance utrimque pensarem, et sua auctoritate per nos correctum ad normam reduceremus. Sed quoniam impediendo rerum diversitate id facere distulimus, nunc post tot ammonitiones domnum hunc abbatem Leonem et monachum mittere voluit, qui vices suas teneat, et rem memoratam nobis obædientibus discuciat. Per quem etiam scriptum suæ voluntatis allegavit, ut si quid oblivio derogaret, scripto commendatum haberetur. Quod et impræsentiarum audire utile est. » Et statim protulit scriptum, atque in aures consentientium recitavit, quod quia brevitati studemus, et nobis minus fuit accommodum, nostris scriptis inserere vitavimus.

101. *Oratio Gerberti ⁶⁸⁸ pro se in consilio ⁶⁸⁸ recitata.* — Post cujus recitationem, Gerbertus surrexit, atque orationem pro se scriptam in concilio mox recitavit. Satisque apud illos luculenter peroravit. Sed hanc addere hic placuit, quod plena rationibus plurimam lectori utilitatem comparat. Cujus textus hujusmodi est ⁶⁸⁹:

102. *Exordium.* — « Semper quidem, reverentissimi patres, hanc diem præ oculis habui, spe ac voto ad eam intendi, ex quo a fratibus meis admonitus, onus hoc sacerdotii non sine periculo capitis mei subii. Tanti erat apud me pereuntis populi salus, tanti vestra auctoritas, qua me tutum fore existimabam. Recordabar præteritorum beneficiorum, dulcis atque affabilis benivolentiæ vestræ, qua sæpenumero cum multa laude prestantium usus fieram. Cum ecce subitus ⁶⁹⁰ rumor vos offensos insinuat, vltioque dare laborat, quod magna paratum virtute inter alios constabat. Horrui, fateor; et quos ante formidabam gladios, præ indignatione

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸⁶ prætendebas c. ⁶⁸⁸ age abscisum. ⁶⁸⁷ tio, du, e, di abscisa. ⁶⁸⁸ Gerberti, io abscisa. ⁶⁸⁹ folium asulium, cui oratio inscripta erat, perii; at insero eam ex codice Lugdunensi inter codd. Vossianos N. 54. ubi multo emendatior, quam apud Centuriatores legebatur extat. ⁶⁹⁰ subito contrarius ed.

vestra posthabui. Nunc quia propitia Divinitas coram contulit, quibus salutem meam semper commisi, pauca super innocentiam meam referam, et quonam consilio urbi Remorum prælati sim edisseram. Ego quippe post obitum divi Otthonis augusti, cum stavissem non discedere a clientela patris mei beati Adalberonis, ab eodem ignorans, ad sacerdotium præelectus sum; atque in ejus discessu ad Dominum, coram illustribus viris futurus ecclesiæ pastor designatus. Sed Simoniaca hæresis, in Petri soliditate me stantem inveniens, repulsi, Arnulfum prætulit. Cui tamen plus quam oportuerit, fidum obsequium præluui, donec eum per multos et per me apostatari palam intelligens, dato repudii libello, cum omnibus suis apostaticis dereliqui; non spe, nec pactione capessendi ejus honoris, ut mei æmuli dicunt, sed monstruosis operibus territus, in effigie hominis latitantis. Non inquam ideo illum dereliqui, sed ne illud propheticum incurrerem: « Impio præbes auxiliium, et iis qui oderunt me amicitia jungeris, et idcirco iram quidem Domini merebaris (II Paral. xix, c. 2). » Deinde sanctionibus ecclesiasticis, per longa temporum spatia peractis, legeque perhemptoria consummata, cum nihil aliud restaret, nisi ut judiciaria principis potestate coherceretur, et tanquam seditiosus ac rebellis a principali cathedra removeretur, lege Africani concilii, iterum a fratribus meis et regni primatibus conventus et commonitus sum, ut excluso apostata curam discissi et dilaniati susciperem populi. Quod quidem et diu distuli, et postea non satis sponte acquievi, quoniam quæ tormentorum genera me comitarentur, omnimodis intellexi. Hæc est viarum mearum simplicitas, hæc innocentie puritas, et coram Domino et vobis sacerdotibus in his omnibus munda conscientia. »

105. *Particio.* — « Sed ecce, ex adverso occurrit calumpniator; vocum novitatibus, ut major fiat invidia, delectatus obloquitur: *Dominum tuum tradidisti, carceri mancipasti, sponsam ejus rapuisti, sedem pervasisti!* »

104. *Confirmatio et reprehensio alternatim digestæ.* — « Itane ego dominum, cujus numquam servus fuerim, cui etiam nullum sacramenti genus unquam prestiterim? Etsi enim ad tempus famulatus sum, fecit hoc impetium patris mei Adalberonis, qui me in Remensi ecclesia commorari præcepit, quoadusque pontificis in ea sacrati mores actusque dinoscerem. Quod dum operior, hostium præda factus sum, et quæ vestra munificentia magnorumque ducum largitas clara et præcipua contulerat, violenta prædonum manus abstulit, neque pene nudum gladiis suis ere-

præsentia fidelium testium seniore meo conveni, ut propter me nec ad momentum ulla detineretur custodia. Si enim auctoritas vestra pro me staret, in tantum Arnulfus vilesceret, ut mihi minimum videret obesse. Quod si contraria mihi, quod absit, sententia vestra decerneret, quid mea interesset, utrum Arnulfus, an alius Remorum constitueretur episcopus? Jam de sponsa rapta sedeqve pervasæ quod dicitur, ridiculosum est. Dico enim primum, numquam illius fuisse sponsam, quam pro legitima donatione spiritualis dotis collatis ante beneficiis expoliavit, proscidit, ac dilaniavit. Necdum sacerdotali anulo insignitus erat, et jam omnia quæ denominatæ sponsæ fuisse videbantur, satellites Symonis vastaverant. Dico etiam, si concederetur quolibet modo illius sponsa fuisse, utique esse desiit, postquam eam pollutam et violatam, et, ut ita dicam, adulteratam suis predonibus prostravit. Num igitur eam, aut quam non habuit aut quam suo scelere perdidit, illius sponsam rapui? Sedem autem populorum multitudinè refertam advena et peregrinus, nullis fretus opibus, pervadere qui potui? Sed forte apostolica sedes nobis opponitur, tamquam ea inconsulta summum hoc negotium discussum sit, vel ignorantia, vel contumacia. Certe nihil actum vel agendum fuit, quod apostolicæ sedi relatum non fuerit, ejusque per decem et octo menses expectata sententia. Sed dum ab hominibus consilium non capitur, ad filii Dei supereminens eloquium recurritur: « Si oculus inquit tuus scandalizat te » et reliqua (Matth. v, 29). Et fratrem peccantem, coram testibus coramque ecclesia commonitum, et non obaudientem, decernit habendum tanquam ethnicum, et publicanum. Conventus ergo Arnulfus, et commonitus litteris et legatis episcoporum Gallie, ut a cœpto furore desisteret, et, si valeret, quoquo modo se a perditionis scelere purgaret, dum monita salubria contemnit, habitus est tanquam ethnicus et publicanus. Nec tamen idcirco dijudicatus ut ethnicus, ob reverentiam sedis apostolicæ sacerdotique sacri privilegia, sed a se ipso in se ipsum damnationis sententia prolata, hoc solum eum in omni vita sua preclare egisse dijudicatum est; quia nimirum, si eum se, ipso damnante, episcopi absolverent, pœnam sceleris ejus incurrerent. « Si, inquit magnus Leo papa, omnes sacerdotes et mundus assentiat damnandis, damnatio consentientes involvit, non prævaricationem consensus absolvit. « Hoc enim Deus omnium indicavit, qui peccantem mundum generali diluvio interemit. » Et papa Gelasius: « Error qui semel est cum suo auctore damnatus, in particeps quolibet prævaræ communionis efficitur, qui consentit et pœnam »

testatione impositum est. Quod si forte a sacris legibus quippiam deviatum est, non id malicia, sed temporis importavit necessitas. Alioquin tempore hostili omne jus, omneque licitum cavere, quid est aliud quam patriam perdere et necem inferre? Silent equidem leges inter arma; quibus ille feralls bestia O⁶⁹⁵ (152) ita⁶⁹⁶ abusus est, ut reverendissimos sacerdotes Dei, quasi vilia mancipia caperet, nec ab ipsis sacrosanctis altaribus temperaret, comatus publicos intercluderet.

105. *Epilogus.* — « Redeo ad me, reverentissimi patres, cui specialiter ob salutem pereuntis populi totiusque rei publicae curam mors furibunda cum omnibus suis incubuit copiis. Hinc dira egestas, horreas et apothecas armata manu sibi vindicat, illinc foris gladius et intus pavor, dies ac noctes rediderunt insomnes⁶⁹⁷. Sola vestra auctoritas, ut tantorum malorum levamen fieret, expectata est; quæ tantam vim habere creditur, ut non solum Remensi, sed etiam omni ecclesiae Gallorum desolatae, et pene ad nihilum redactae, subsidio esse valeat; quod Divinitate propitia expectamus, et ut fiat, omnes in commune oramus. »

106. Quam perfectam, legato papæ mox legendum porrexit. Tunc episcopi omnes cum Godefrido comite qui eis intererat simul surgentes, orsumque seducti, quid agendum inde esset deliberabant. Et post paululum ipsum Gerbertum invitant. Cui cum

Post Historiæ finem in codice ms. notitiæ aliquot manu Richeri scriptæ leguntur, quæ pro fundamento operis exigendi habendæ esse videntur; sunt autem hæ :

(995) Tempore statuto Silvanecti sinodus episcoporum collecta est, ubi etiam inter Gerbertum et Arnulfum præsentialiter ratio discussa est sub præsentia Leonis abbatis et monachi legati aliorumque quamplurimum. Berta Odonis⁶⁹⁹ uxor suarum rerum defensorem atque advocatum Rotbertum regem accepit. Richardus pyratum dux apoplexia minore periit. Hilduinus quoque vinolentia.

Sinodus quinque episcoporum in monte sanctæ Mariæ habita est. [Heinricus (153) quoque dux obiit⁷⁰⁰]. Alia item sinodus apud Engleheim indicta est sanctæ Agathæ festivitàte habenda, quæ et suo tempore habita est (996, Febr. 5)⁷⁰¹.

Berta Rotberto nubere volens Gerbertum consulit, ac ab eo confutatur.

Gerbertus Romam ratiocinaturus vadit, ac ibi ratione papæ data cum nullus accusaret, alia sinodus indicitur⁷⁰².

VARIÆ LECTIONES.
⁶⁹⁵ Otto ed. ⁶⁹⁶ ita hoc tempore a. ed. ⁶⁹⁷ illinc f. g. et i. p. d. ac n. r. insomnes desunt in c. ⁶⁹⁸ alteram c. ⁶⁹⁹ O. codex. ⁷⁰⁰ iterum deleta. ⁷⁰¹ vox oblecta. ⁷⁰² Hucusque atramento fusco quo folia codicis 1 — 28 exarata sunt; reliqua atramentum nigrum foliorum 28-55 præferunt. ⁷⁰³ Hic notitiarum finis. Reliqua pagina vacua remansit, excepta probatione pennæ, et hac sententia inferius Richeri manu adjecta: Libellum quem hoc anno præstitistis. de medicina. et de speciebus metallorum. quando in armario simul fuimus. mihi transmittite.

NOTÆ.

(152) Odo, Meldensis et Trecensis comes.
 (153) Heinricus Bajoar. dux a. 995, d. Aug 27 obiit.
 (154) Id est a Judeis, medicis fortasse, ut de

A post aliquot sermones a domno papa corpus et sanguinem Domini, ac sacerdotale officium sub præsentia legati prohibere vellent, ille mox ex canonibus et decretis confidenter astruxit, nulli hoc imponendum, nisi aut ex crimine convicto, aut post vocationem venire ad concilium vel rationem contempnenti. Huic penæ non sese esse obnoxium, cum ipse etiam prohibitus accesserit, et cum nullo adhuc crimine convictus sit. Simulque hoc ex Africano et Toletano conciliis asserebat. Sed ne domno papæ omnino reniti videretur, a missarum celebratione sese cessaturum usque in alteram⁶⁹⁸ sinodum spondit. Et statim his dictis sessum reversi sunt.

107. Quibus considentibus Viridunensis episcopus iterum surgens eo quod sinodi interpret habebatur, ad alios qui episcoporum consilio non interfuere, sic concionatus ait: « Quoniam inquiring hoc unde hic agitur, diffiniri nunc non potest, eo quod controversiæ pars altera deficit, placet his dominis episcopis ut vobis demonstretur, presentis rationis causam, in aliud tempus transferendam, ut ibi qui intendat, et qui refellat ante iudicem consistant, ut singulorum partibus discussis, recti iudicii proferatur censura. » Ab omnibus conceditur et laudatur. Destinatur ergo locus Remis apud cœnobium monachorum sancti Remigii; tempus quoque die 8 post natale sancti Johannis Baptistæ. Quibus constitutis et dictis, sinodus soluta est.

C Hugo rex papulis toto corpore confectus, in oppido Hugonis Judeis (154) extinctus est.

Rotbertus rex patri succedens, suorum consilio Bertam duxit uxorem (Oct. 23) ea usus ratione, quod melius sit parvum aggredi malum, ut maximum evitetur.

(997) Rotbertus rex ducta Berta uxore, in Fulconem qui Odonis adversarius fuerat fertur, et ab eo urbem Turonicam et alia quæ pervaserat vim recipit.

Rotbertus rex in Aquitania ob nepotem suum Wilelmum obsidione Hildebertum premit.

Gerbertus iterum Romam adit, ibique cum moram faceret, Arnulfus a Rotberto rege dimittitur.

Gerbertus cum Rotberti regis perfidiam dinosceret, Ottonem regem frequenter, et patefacta sui ingenii peritia, episcopatum Ravennatem ab eo accipit (998).

D Gregorius papa (155) tandiu permittit Arnulfo officium sacerdotale, donec in temporibus racionaliter aut legibus adquirat aut legibus amittat⁷⁰³

APPENDIX AD SÆCULUM X.

SÆCULI X

AUCTORES ANNI INCERTI.

GERARDUS

SANCTI MEDARDI SUESSIONENSIS DECANUS.

GERARDI PROLOGUS IN VITAM S. ROMANI EPISCOPI

AD HUGONEM ROTHOMAGENSEM EPISCOPUM.

(Apud Mabill., *Analect.* nov. edit., pag. 429.)

GERARDUS, gratia Dei, venerabilis Pater cœnoblitarum, domno HUGONI Rothomagensis urbis archiepiscopo, et omni collegio ibi Deo militanti, prosperum vitæ præsentis successum atque indelebilis felicitatis bravium.

Noverit benivolentiæ vestræ sagacitas de Vita sancti Romani vestri patroni, pro qua humillima memet exorastis prece, quoniam pactum quod pepigi vobiscum, nullo modo attendere quivi, ob adversitatum videlicet incommoditates, quas undique præsentis anno in nostris partibus perpassi sumus. Modo autem dirigo vobis vitam veteranam heroico carmine editam, ut omnino cunctis notum sit quod nulla inventionum vobis dirigo mendacia. Illam autem quæ historiali stylo est depicta, pro nimia vetustate penes nos retinens, hanc digestam stylo illius ad instar vobis transmitto. Ordinem quoque rei, qualiter hanc merui adipisci, vobis indicabo brevi sermone. In Braina ergo, potestatis vestræ loco, eadem Vita negligentiae causa fuit perdita, aliique quamplurimi libri. Quidam autem clericus SueSSIONIS civitatis ab inventore mercatam nostræ contribuit nepti obtinendam in monasterio Dei genitricis Mariæ Deo sacratæ; illaque post hæc interjecto exigui temporis articulo eandem Vitam mihi muneris gratia impertivit, multorum annorum peractis jam curriculum. Præterea flexo cordis poplite oramus munificentiae vestræ modestiam ut nobis vicem reimpendatis charitatis, scilicet transmittendo nobis per gerulum nostrum ex eodem pa-

A preces, similique modo in monasterio sancti Audoeni fieri, et in omnibus locis vestræ potestatis jubete: quoniam tanto pondere imbecillitatis prætor, ut ultima semper exitus hora mihi præsens videatur adesæc.

Gratia vos Domini servet sine limite quovis;
Atque suave jugum miti cervice ferentes,
Angelicas læti possitis adire cohortes.

ITEM PROLOGUS.

Sanctorum Patrum vitas, Fratres charissimi, totius anni per spatia revolutas, a nobis unius amoris devotione celebrari oportet, etc.

INCIPIIT VITA.

Tempora igitur mundani regni per sæcula caducæ vitæ, etc.

ADNOTATIONES.

B Gerardus iste præfuit SueSSIONENSI sancti Medardi monasterio, ubi a sæculo nono celebris est memoria sancti Romani episcopi Rothomagensis; at quo tempore vixerit, operosum est definire. Multos quippe legimus Gerardos in catalogo abbatum ejusdem monasterii; multos item Hugones Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopos, sed nullus ex his Gerardis tempore convenit cum ullo Hugone. Quapropter existimo Gerardum prædictæ Vitæ scriptorem non fuisse abbatem, sed decanum ejusdem cœnobii sub abbate sæculari; et Hugonem, cui opus suum Gerardus nuncupavit, esse Hugonem eo nomine secundum, qui ex monacho Dionysiano Rothomagensis Ecclesiæ rexit ab anno 942 in annos octo et viginti. Certe eo tempore castrum Braina erat in potestate Ecclesiæ Rothomagensis; et Heribertus comes agrum SueSSIONensem, atque etiam

bilem Patrem vocet, et quod nomen suum Hugoni archiepiscopo anteponat. Verum familiare est illius ævi hominibus, ut sese *illustres viros* appellent: et Warinus comes in chartario Brivatensi litteris viri nobilis Hildegarii anno in Ludovici Aquitanorum regis ita subscribit: *Signum Warini gratia Dei bonæ indolis comiti, rectori (legendum comitis rectoris) ipsius ecclesiæ, qui hoc consensit.* Alia ejusdem generis exempla exstant in eodem Chartario: et in Vita sancti Bonifacii martyris, archiepiscopi Moguntini, Willibaldus se, uti et Lullum, *bonæ industriæ virum* appellat. Ad secundum quod attinet, aureis Latino- rum temporibus qui epistolam alteri scribebat, nomen suum semper præponebat alteri, quantumvis esset dignitate inferior. Imo inclinante felici illo litterarum statu Ausonius Burdigalensis, cum metri necessitate Paulino scribens nomen suum postponere cogeretur, factum excusat his versibus:

Paulino Ausonius. Metrum sic suscit ut esses
Tu prior et nomen præcederere meum.

Quamquam idem auctor Theodosio Augusto scribens nomen suum posteriori loco ponit. Sic hodie plerique factitamus: quibus etiam religio est *te tuumque* dicere, summates compellando.

Pater. Hoc nomine etiam afficiebantur decani monachorum, dicti nonnunquam *proabbates* apud Ekkehardum in Historia sancti Gallensi, illi scilicet qui abbatibus sæcularibus suberant.

(a) Hanc ex Marten'o subjicimus. EDIT. PATROL.

Præsenti anno. Id contigisse reor anno 950 quo homines Ragenoldi comitis quamdam munitionem Rodomensis Ecclesiæ, super fluvium Vidulam sitam, quam vocat Brainam, furtivo capiunt ingressu. Unde iratus Hugo princeps, ad regem mittit, et rex illo profectus eosdem invasores expellit, ut scribit Frodoardus in Chronico. Isti enim aliique bellici motus, qui eo anno acciderunt, agro Suessionensi incommoda multa ascivere.

Vitam veteranam. Hanc Vitam heroicis metris conditam excidisse putas (a); illa vero quæ historiali seu oratorio stylo descripta est, esse videtur ea ipsa quam Nicolaus Rigaltius luce donavit, a Gerardo aliis verbis adornata.

Potestatis vestræ. Ergo hæc Vita scripta est eo tempore quo castrum Braina dominio Ecclesiæ Rothomagensis subjectum erat. Atqui sub Hugone tertio jam translatum erat ad comites Brainacenses. Ad superiorem proinde Hugonem hæc referri necesse est, cujus tempore Heribertus Viromandensis comes castrum istud Rothomagensi Ecclesiæ subtraxit, testante Frodoardo in Chronico ad annum 931 his verbis. *Interim quidam fidelium Heriberti Remensi ex urbe profecti, quoddam Hugonis castrum super Vidulam, nomine Brainam, quod ipse Hugo ab episcopo Rothomagensi tulerat, capiunt atque subvertunt; quam subversionem Gerardus hoc loco præ oculis habuisse videtur.*

ADMONITIO IN SEQUEMTEM S. ROMANI VITAM.

(Marten., *Thesaurus Anecd.* tom. III.)

Gerardus, Suessionensis S. Medardi monasterii post medium sæculum x decanus, in præfatione ad scriptam a se S. Romani Rothomagensis archiepiscopi vitam, quam Hugoni archiepiscopo hujus nominis secundo nuncupat, duplicis S. Romani Vitæ meminit, quarum una carmine heroico, altera historico stylo, hoc est soluta oratione, conscripta erat. Sic enim ait: *Modo dirigimus vobis Vitam veteranam heroico carmine editam, ut omnino cunctis notum sit quod nulla inventionum vobis dirigo mendacia. Illam autem quæ historiali stylo depicta est, pro nimia vetustate penes nos retinens, hanc dignam stylo illius ad instar vobis transmitto.* Et eam quidem quam præ nimia vetustate apud se Gerardus retinebat, Mabillonius ipsam esse putat quam Nicolaus Rigaltius luce donavit a Gerardo aliis verbis adornatam. Verum edita a Rigaltio Vita longe recentiore agnoscit parentem, Fulbertum Rothomagensis Ecclesiæ archidiaconum, qui postea circa annum 1130 monasticam in celebri S. Audoeni monasterio vitam professus est. Id quod intelleximus ex ipsius prologo a Rigaltio prætermissio, quem reperimus in manuscripto codice ecclesiæ Ebroicensis, ipsius ætate exarato. Veteranam autem Vitam heroico carmine editam, quam excidisse dolebant viri eruditi, ex pervetusto codice Rothomagensis abbatiæ S. Audoeni descriptam, et sua antiquitate merito venerandam, utpote sæculo jam decimo veteranam, nec æquioribus lectoribus, uti speramus, ingratham hic exhibemus.

VITA SANCTI ROMANI

ARCHIEPISCOPI ROTHOMAGENSIS.

Primi Lotharii Francorum tempore regis,
Inter magnificos proceres patresque screnos
Nobilis unus erat, vitaque decentior heros,
Divino nutu Benedictus nomine dictus,

C Quin etiam conjux tali condigna marito
Nomine Felicitas satagebat vivere Christo.
His erat affectus miseris effundere censum,
Quatenus æternum caperent post funera regnum.

Namque senatori sopito tempore leni
 Angelus apparens facie præfulgidus, inquit :
 Pax tibi de cœlis sit, vir Benedicte fidelis,
 Gaudia magna tibi spondet Regnator olympi,
 Per me legatum dat munus habere beatum.
 Felicitas felix puerum tibi pignus honestum,
 Nomine Romanum virtutis culmine magnum,
 Qui præsul populi, qui pastor fiet ovilis,
 Signifer Ecclesiæ, præclara lucerna sophiæ,
 Pro meritis summa Deitalis in æde columna.
 Hic erit et multis æternæ forma salutis,
 Ac commissarum doctor solers animarum.
 His ita prolatis, se reddidit angelus astris.
 Excitus somno quæ viderat inclytus heros
 Uxori retulit : sit gaudens munere Christi.
 Nec mora concepit; partus feliciter exit,
 Nomine Romanum, quem protulit unda renatum;
 Qui tonet æterni divino flumine Verbi;
 Qui tuba cœlestis pellens incommoda pestis
 Crimina permundet, rivis pietatis abundet.

Plaudit uterque parens divino munere gaudens.
 Felix auspiciū pueri sibi prætulit ortus,
 Cui pateat dulcis tranquilla per æquora portus
 Et paradisiacus per plurima semina campus;
 Cui detur rutilis ardens diadema berillis
 Post stalli cursum, post vitæ præpetis usum.
 Nunc puerile decus reliquos ac præsulis actus
 Percurrat calamus divino flamine tactus.
 Exterius vernans sed et intus pusio talis
 Nobilium primo nutritur in æde parentum,
 Ut Jacob simplex efflorens indole morum.
 Traditur hinc scholis, sapientibus ac pædagogis,
 Ut tripertitæ caperet documenta sophiæ.
 Spiritus hunc sanctus ditavit munere tali,
 Ut per magna brevi saperet mysteria Christi
 Quæ rudis ac veteris concludit pagina legis.

Inde palatinam de more vocatur ad aulam;
 Vestiturque toga magis ardens cælibe vita
 Intra castra Dei devotus miles haberi.
 Mirantur valde primates totius aulæ
 Ingenium, mores, sensum labiique nitorem
 Per quæ majorem regis percepit amorem.

Interea præsul migravit Rothomagensis,
 Et grex pastoris viduatus morte remansit.
 Unde sibi quærens qui tanto præsit ovili,
 Qui reget Ecclesiam digne, velut assecla Christi,
 Audit Romanum fama vulgante beatum,
 Præ cunctis sanctum, summis virtutibus auctum,
 Optat et exposcit tanto pastore levari,
 Hoc rectore regi, tali gemma decorari.
 Rex ubi Francorum persensit amabile votum,
 Totius occiduae gentis procerumque suorum
 Consilio favit. Quod plebs exposulat audit
 Erga magnificentum summi rectoris amicum.
 Ergo renitentem quamvis pondusque paventem,
 Electum Domini Romanum destinat urbi.

O Christi pietas, qui rerum tractat habenas,
 Ordinat et servat quæ condidit atque gubernat!
 Namque viro Domini, jam portas ingredienti,

A Ut Salvatori dudum Solymam venienti,
 Obvia processit pia plebs cum laudibus omnis.
 Utque magis stupeas, Domino præconia reddas,
 Qui vix effari poterant, divinitus acti
 Voce simul clara pueri modulantur, Hosanna,
 Qui benedicite venis clamantes nomine Christi.
 Dulce canunt carmen, quod par cantaverat agmen,
 Cum tibi nata Sion humilis rex atque modestus
 Non Pharaonis equis graditur, nec curribus altis,
 Sed veniens asino, cui servit cœlicus ordo,
 Cum pecus exiguum, petulans, ignobile brutum,
 Quo spirat mundus gestaret nobile pondus.
 Hæc regem pacis decuit processio talis,
 Ut sibi cum palmis, non cum crudelibus armis
 Plebs exiret ovans, flores ramalia portans,
B Quæ vitæ sertum signant regale tropæum,
 Sic moriens mortem victor pessum dedit hostem.
 Sic insons vita Romanus ab indole prima.
 Cœlitus eligitur, divina laude potitur,
 Quem Deus assumens tanquam sub tegmine lumer,
 Cogit ad exemplum cunctis lucere per eum [i. e. ævum]
 Ardeat ut vera Christi fulgore lucerna;
 Nec consummetur, defectum vel patiat,ur,
 Irradietque domum non exstinguenda per eum.

Ergo Dei servo sicut sacer expetit ordo
 Lavito quamvis datur infula pontificalis;
 Digne sacratur, pastoris sede locatur.
 Tripudiant omnes præsertim Rothomagenses,
 Grex ovium Christi plaudit sub præsole tali,
 Qui Domino cœli se tota mente subegit.

C Terrea contemnens, nil præter commoda quærens :
 Cætera distribuens, sibi frugi, largus egenis;
 Hostis avaritiæ, quæ pessima regnat ubique,
 Quæ gravat hunc mundum cœlos ne possit adire.
 Non exstinguibilis rogas ardens, tristes herinis,
 Omnibus hoc vitium vibrat lethale venenum :
 Prælatos stimulat, subjectos denique pulsat;
 Ecclesiam vastat, populares undique mactat :
 Immutat mores, indignis præstat honores :
 Nobilis et clarus subito vocatur avarus,
 Vertigo pridem, quem fecerat una Quiritem,
 Sed furiosorum non vis pepulit dominorum.
 Subjectus vitiis, vinclis oppressus iniquis,
 Et quamvis subito sit iudex tristis agaso,
 Sit pollens rebus, tamen exit crimine servus.
D Humanas leges regina pecunia tractat,
 Et quod lugendum gravius multumque dolendum,
 Ipsa potestates corrumpens spirituales,
 Crebro sacricolis infert discrimina mortis.

Præcipue multos, quos dicunt simonianos,
 Invadit penitus flammante cupidinis æstu.
 Ordinat hos nummus, non vitæ nobilis actus;
 Servat ovile lupus, captat divina malignus,
 Dæmonis ex nido quem protulit atra cupido,
 Evolat, alta petit. Facit hoc absentia Petri.
 Nam credo rueret, si Cephas proximus esset.
 Contra Romanus subit arcem pontificatus,
 Quem pia plebs omnis decreta tenens pietatis,
 Jejunans, vigilans, votis enixius instans

Cœlitus obtinuit, sicut prædixerat olim,
 Ejus mellifluum præconans angelus ortum.
 Historiam cuius satyra repetamus omissa.
 Ne quod amor scribit livori deputet hostis,
 Cum sit peccatum non fraudes hypocritarum
 Pro donâ linguæ saltem mucrone ferire,
 Et nimium fœclam Cayphæ reprobare cathedram.
 Taliter electum divinitus atque sacratum
 Pontificem sanctum, digno cultu venerandum,
 Rothomagi cives adeunt consulta petentes,
 Suppliciterque rogant, sua sic discrimina narrant;
 Sancte Pater, nobis instat sævissimus hostis,
 Plurima damna ferens, pence urbis mœnia degens.
 Est ibi nam castrum, murali robore firmum,
 In quo fœdarum domus atra latet meretricum,
 Fornicibus variis cæcis obstrusa latebris.
 Illic obsceni rivales seu parasiti,
 Vel quos impugi juvat ingluvies Epicuri.
 Sorde lupanari semper sitiunt maculari.
 In medio castrî patet arca more theatri,
 Quo fanum Veneris titulus spurcæ mulieris
 Falso frequentatur, scortî species veneratur.
 Subter hians antrum penitus tendens in abyssum,
 Faucibus angustum tanquam Stygiale profundum
 Non valet attingi, nullo visu penetrari:
 Clastra vel hos aditus potuit perfringere nullus;
 Tanta malignorum vis est ibi dæmoniorum.
 Altera, Sancte, tuis par est irruptio mortis.
 Nam Sequanæ vastum patimur discrimen aquarum,
 Dum contra morem metam superando priorem.
 Alveus exundat, late confinia vastat,
 Ædes subvertit, parvos et ad ubera perdit,
 Exitium multis infert et damna salutis.
 Inde dolor, planctus, mœror non cessat amarus,
 Casibus in tantis quos impetus ingerit amnis,
 Talibus ærumnis affligimur atque periclis.
 De cœlo nobis nisi stillet fons pietatis,
 Quæ relevet miseros urbem lutulenda libido
 Ad similes Sodomæ pœnas trahet usque Gomorrhæ.
 Sed tua, Sancte, manus, solidat quæ debilis artus.
 Monstra cruenta fugat, diva virtute coruscat,
 Expuat hanc labem, Babylonis subruat arcem.
 Talibus auditis, Romanus præsul herilis,
 Exorat Christum, totius egentis asylum,
 Pareat ut afflictis veluti quondam Ninivitis;
 Avertat et mortem, bonitatis conerat hostem.
 Ergo dux fidei mores ad loca perniciosi.
 Et contra fortes proprias ad bella cohortes,
 Psalmicines ex more greges, reliquosque fideles,
 Cum crucibus sacris, cum pignoribus pretiosis.
 Sic castrum subiens, divinaque spicula figens,
 Fanum destruxit, labyrinthi clastra revulsit,
 Idola contrivit, funesta sacella removit,
 Spurcitiisque locum purgavit dæmoniorum.
 Territus exanguis vis illico perdidit anguis
 Ad Christi labarum quæ deposuit dominatum.
 Ut quondam Josue Jericho bellator in urbe
 Officiis laudum magno clangore tubarum
 Mœnia subvertit, munimina quæque subegit:

- A** Sic Israelis noster dux ille fidelis,
 Cinctus utrisque choris divina laude canoris,
 Delubra fudit lumi, quibus exitium fuit lumi.
 Inde potens meritis antistes flumen adivit,
 Stipatus nitidis reliqua cum plebe ministris,
 Armatusque fide calcantis in æquore Petri:
 Per nomen Triadis, per virtutem Trinitatis,
 Perque crucis signum, quod submovet omne nocivum,
 Imperat ut staret, nec ad ulteriora mearet,
 Quem tenuit primum repetens ab origine cursum.
 Pareat huic fidei natura fluens elementi,
 Atque sinum repetit, nec ripas fluminis exit.
 Hoc siquidem facto renitet sanctissimus archos,
 Non impar Josue, cujus memoravimus ante,
B Qui Domino cœli devotus mente fideli
 Debellans hostem jussit subsistere solem,
 Donec inexhaustis acies consumeret armis.
 Par virtus radiat quamvis distent elementa.
 Nam si jussisset ratio vel causa fuisset,
 Sicut et unda fluens, sol ipse per ardua currens
 Redderet obsequium, nec abesset præclue signum.
 Urbs ita salvatur, tantisque malis spoliatur,
 Fertilis et pleno ridet sibi copia cornu,
 Mors fugit, hostis abest, aqua stat, devotio gaudet;
 Præsul in Ecclesia plaudit præconia digna.
 Christus adoratur, quo vis inimica fugatur,
 Virgo laudatur per quam Cytheræa crematur,
 Prostibuli cœnum decus hoc abolevit amœnum.
C O felix nimium meruit quæ gignere Christum,
 Munda ferens mundum, sed mundificata per ipsum;
 Virga gerens florem, capiens sed flore virorem!
 Virgo mater ave, tanta redolens pietate,
 Quanta laude micas, et sanctis alior exstas,
 Inclyta præ cunctis carnali stemmate functis,
 Per te gaudentem pia protege cœlitus urbem.
 Ne judex feriat, gladium suspende minantis.
 Ne damnet miseros, iram compesce Tonantis.
 Prima Deo præsens mediatrix esto tuorum,
 Spem veniæ referens, ne labe ruant vitiorum.
 Stella maris, portus, pigmentis consitus hortis,
 Fluctibus e mundi trahe nos ad littora pacis.
 His ita digestis, ad cætera progrediamur,
 Ejus ut in sancto laudare Deum mereamur
D Ut vir apostolicus, cœlestis regis amicus,
 Reddidit immunem paganis ritibus urbem,
 Fecit et incolumem cives sperare salutem,
 Inde movens gressus, it per loca pontificatus,
 Plebibus æterni dispergens semina verbi.
 Proponit cunctis simul et pigmenta salutis,
 De spe cœlesti, nec non absinthia legis
 Sontibus æternæ minitantis amara gehennæ.
 Doctus et ingenio pallentes radere mores,
 Ut rationis erat, baculum clavamque ferebat,
 Hunc civibus præbens, hac in prædonibus utens.
 Ergo festinans diœcesis et abdita lustrans,
 Repperit erroris monumenta nefanda prioris,
 Et cariosorum quædam simulacra deorum,
 Quæ Jovis incesti, vel Apollinis, atque Dianæ,

Vulgus adhuc stolidum vano censebat honore,
 Orgia rite colens, et vota nefaria solvens.
 Tunc sacer infremuit, lucos et delubra fregit.
 Idola combussit, priscae vestigia fraudis
 Funditus abiecit, fudit, contrivit, abegit,
 Sordibus abrais, Christi nova templa locavit,
 In quibus ante locis erat ara superstitionis.
 Prædicat esse Deum sincera mente colendum
 Omnia qui fecit, non quæ manus idola sinxit.
 Qui nos formavit, non quod faber effigiavit,
 Marmore, vel gypso, cupro radiante, vel auro.
 Disserit agresti populo mysteria Christi,
 Qualiter Omnipotens divino numine pollens,
 Compatiens servis licet ad sua jura protervis,
 Quos tenuit torquens ferus hostis, acerbus et hor-
 [rens, B
 Venerit in mundum tenebris et morte profundum ;
 Et sine labe caro factus de Virginis alvo.
 Pertulerit mortem patiens, ut vinceret hostem,
 Fregerit infernum, faciens penetrabile cœlum,
 Terrigenis cunctis si servent dogmata lucis,
 Atque fidem teneant, nec ad idola colla reflectant,
 Hæc et plura docens, et quæque salubria promens,
 Abstulit errorem, deitatis et auxit honorem.
 Interea doctor præclarus et archipolites,
 Moribus ut sanctis decus ornet pontificale,
 Ad ritus Aaron typico cultu decoratur,
 Offerat ut digne summo libamina Patri.
 Namque virum pœderis contextit linea vestis,
 Assidue proprii moderantem corporis artus.
 Sub Sarai virga ne forte superbiat Agar.
 Hanc bene, castigat dure, premit atque fatigat.
 Esurie frangit, multis sudoribus angit,
 Ut cognoscat heram, timeat lasciva severam,
 Pareat instanti, collum subigat dominanti.
 Qua virtute bona pollens in agone corona
 Tripudiat victor, mœret per tartara lictor,
 Et jacet enervis quæ non valet esse rebellis,
 Pectoris e solido penitus depulsa libido.
 Hinc rationali decoratur judiciali,
 Pontificis sacro vittis in pectore nexo,
 Quo bisseuorum sunt scripta vocabula patrum.
 Mentis splendorem decus hoc notat atque pudorem.
 Quo Domino cœli studio conjuncta fideli,
 Hoc sibi præsentem retractat cuncta videntem,
 Illius ad vultum qui nil dimittit inultum,
 Continet omnimodis ratione volumina cordis,
 Castigans trutina, si quid subreperit infra.
 Sedulo sanctorum rimatur facta priorum,
 Ad specimen quorum pulchra nitet indole morum,
 Israel ut quondam fleuit Babylonis ad undam,
 Nempe Sion memorans, quam sit jucunda recordans
 Optina gemmarum rivos ducit lacrymarum :
 Ad bona cœlorum fingens acies oculorum,
 Noctes atque dies hos pectoris elicit imbres.
 Sæpe Redemptoris meminit multique doloris,
 Quod gemit et plorat, sitit, esurit atque laborat.
 Pro servis Dominus patiens indigna benignus,
 Traditur, aretatur, colaphos subit, exalapatur,

A Perpetiens lethum, prælibat fel et acetum,
 Morti vita datur, qua mors devicta fugatur.
 Hæc in mente gerens, istis cruciatibus hærens.
 Fit sibi jucundum cordis lacerare profundum.
 Proferat ut fluctus oculis, suspiria, luctus ;
 Abluit his mundis maculam de gressibus undis,
 Pulcher adhuc habitus tegit hunc, humeralis amictus
 Prætendens specie reverendi præsulis actus.
 Cuditur hic aurum, sit mens ut pontificalis
 In cunctis sapiens, sit consilio specialis,
 Canta, pudica, gravis, solers, moderata, suavis,
 Ut sit revera Domini symmista sacerdos,
 Sæpius interno perstringens lumine cœlos,
 Sit lux, eximiae thesaurus et arca sophiæ,
 Qua rudis ac veteris tractet mysteria legis.
 B Purpura regalis tanti decus auget honoris,
 Obtinet a Christo, quoniam diadema decoris,
 Cui sceptrum baculus, rector vigilans animarum
 Quas trahit ad regnum, satrapas spolians tenebrarum.
 Libertas fidei datur his a præsule Christi,
 Atque jugum Satanae tactu putrescit olivi.
 Hinc notat aërii hyacinthina forma coloris,
 Suspirans Christum quo præsul dirigit arcum,
 Quo fugit mentem cœlestia prorsus aventem :
 Quo pia vota precum libamina sacra diatim
 Pontifici defert, qui solus crimina delet.
 Addit bis tinctum super his lex pristina cœcum,
 Qui plane gemini pignus designat amoris,
 Bis qui rite datus sit alumnis Spiritus almus.
 Sed pius in terris, ut sit dilectio fratris
 C Casta, serena, decens, divino neclare fervens,
 Consolans miseros, visens in carcere tentos,
 Compatiens ægris, tribuens solamen egenis.
 Inde docendo fidem de cœlo mittitur idem,
 Diligat ut summum pia mens super omnia Patrem
 Quo seraphim more flagrans deitatis amore,
 Ut sitiens cervus fontem vehementer anhelus
 Concupit, exoptat, desiderat, ardet et orat.
 Ut mulier lympham, fidei quæ reperit undam,
 A se projecta vitiorum sponte lagena,
 Ornatus summa byssus nitet inde retorta,
 Pontificis mentem designans labe carentem ;
 Quam decorans ambit toga candida virginitatis
 Ut lux solaris cum mane refunditur arvis,
 Aurea regalis virtus micat integritatis,
 D Ut rosa flagrescens, ut thus et aroma liquescens
 Pullulat et redolet, secundo germine pollet,
 Factus nostra caro Deus exit Virginis alvo.
 Ut placeat nobis hæc dictatura pudoris,
 Qua quis vestitur, decus imperiale meretur,
 Colla terens hostis, captat diadema decoris.
 Lamina fronte micat lapidum fulgore corusca,
 Pileus et nitidos stringit de more capillos.
 Nam pia mens, animæ summa quæ præminet arce.
 Constans et stabilis, non fluxa, vagans, et inanis,
 Virtutum gemmis ut opus resplenduit auri.
 His vestimentis typica ratione politis
 Ornatus sacram stabat Romanus ad aram
 Sacrificans Agnum qui mundi crimina tollit.

Ante diem sacrum quo plebs nova Christicolarum
 Dulce colit Pascha, quo gaudens transit ad astra :
 Illic athleta Dei, quamvis sibi sedulo parvus,
 Tunc magis urgebat confecti corporis artus,
 Excubiis instans, precibus, rivis lacrymarum,
 Hostis et insidiis curas adhibens animarum.
 Jamque dies pacis populique reconciliandi
 Venerat, et sacram turbis impleverat aulam,
 Tunc pius antistes fletus dabat uberiores,
 Inter lugentes, inter sua crimina flentes,
 Atque piis precibus veniam poscendo reatus,
 Plebes absolvit, oleum chrismate sacravit.
 Clerus ad incaute minus illud providus omne
 Dividit ecclesiis, vix una superfuit illis
 Ad lavacri morem retinens ampulla liquorem.
 Tertia cumque dies venerabilis emicuisset,
 Gaudia magna ferens, imis cœlestia jungens
 Phœbus et accelerans jam, (1) nonam clauderet ho-
 [ram,
 Præsul ad officium sanctus processit agendum
 Hinc inter sacræ dum per solemnia missæ
 Fontibus astaret lavacrum quo sanctificaret,
 Vas jubet afferri sacrum chrismale ferentis.
 Forte sed impræceps turba stipante minister,
 Dum pede festinat, ne pontifici mora fiat,
 Labitur e manibus, fractum vas evacuatur,
 Pene vorax omnem quin hausit arena liquorem.
 Fontibus astanti res est ut cognita patri,
 Nil ex hoc trepidus, fidei sed robore firmus,
 Fragmina parva legens, ad Christum brachia ten-
 [dens,
 Membra solo sternit, devota precamina fundit;
 Exorans illum qui fractum cardine mundum
 Mirifice reparat, proprium fundendo cruorem,
 Ut reddat mœstis quod diruit æpula pestis.
 Quid morer in verbis? ad nutum Cunctipotentis
 Ecce reformatur, resolutum consolidatur
 Vas illud vitreum velut ante liquore refertum.
 Sancte Pater, famulos peccati labe solutos
 Consolida, repara, subeant ut fortiter astra.
 Qui te pontificem magnum statuens et herilem
 Cœlitus ornavit virtutibus et solidavit,
 Dirigat hanc trepidam quæ nunc tenet alta carinam,
 Ut bene curramus, nec in his scopulos subeamus.
 Hic pater apprime Christi succensus amore,
 Sæpe theoreticam cuperet cum ducere vitam,
 Ut grave sensit onus, curas et pondera rerum,
 Ad requiem pacis properans in fine dierum,
 Nempe Sion recolens, Solyinæ speciosa revolvens,
 Exsilium flebat, patriæ jucunda petebat.
 Quadam namque die præsul sanctissimus iste,
 Annua dum sacræ celebrat solemnia missæ,
 Hostia viva Dei, templum venerabile pacis;
 Dumque polis inhiat veluti suspensus ad alta,
 Ima supergreditur, seraphin ardore crematur.
 Illis intendenti, libamina sacra ferenti
 Apparet Domini super aram dextera Christi,

(1) Sabbato sancto ante horam nonam, quæ nostræ tertiæ pomeridianæ respondebat, ad officium

A Dextera virtutis, pacis veræque salutis
 Ad speciem solis resplendens luce decoris,
 Quæ paradisiacam vocat hunc clementer ad aulam.
 Dextera namque piam signat super æthera vitam,
 Pacificam, pulchram, nitido fulgore coruscam.
 Hanc amplexantur qui læva non spatiantur,
 Qui subigunt istam fragilem simul ac fugitivam.

Postquam vir Domini mysteria sacra peregit,
 Agmen justorum jubet accersire virorum,
 Cœlica visa refert, ac leniter inde subinfert.
 Discite, filioli, patris ultima; jamque valete,
 Excessumque meum prece sacra protegitote;
 Quem jam cœlestis vocat ad se gratia regis,
 Ut tandem proprii dicat mercede laboris.

B Vos tamen admoneo nunc, fratres, ista silente,
 Hujus et oromatis, quæso, secreta tenete;
 Donec vas luteum, seu corporis hoc tegumentum
 Matrîci terræ cogat natura referre,
 Extemplo gelidus totos pavor occupat artus,
 Auribus ut sonuit tanti sors extima patris,
 Quorum mœrorem compescuit atque dolorem;
 Sal, favus, eloquiis prudens, et ad omnia mitis.
 Ad patriam sanctus Domino miserante vocatus,
 Instanter vigilat, corpus sudore fatigat,
 Præstolatur herum velut a thalamis rediturum,
 Ut cito pulsanti reseret sua limina patri,
 A mundi strepitu semotior atque tumultu,
 Arctius in cella ditatur cœlibe vita.
 Lividus hæc hostis cernens dolet omnibus horis.

C Calcibus attritus reverendis hic basiliscus
 Ingemit iratus, furiisque novis stomachatus,
 Sibilat exsanguis, fano spoliatus et aris,
 Insidias, fraudes alias molitur, et artes,
 Exerit ingenium, tenditque libidinis arcum,
 Quo jam Samsonem, quo perculerat Salomonem,
 Pectora debilitans, mulieris amore sagittans.
 Ergo dolore fremens cuius sacer obruit arcem
 In Veneris specie vafra se colligit arte,
 Mendicam simulans, et præsulis atria lustrans,
 Errando clausæ sero petit abdita cellæ,
 Limine stat plorans, sic illum flebilis orans :
 O pater, o pater, o sanctæ pietatis amator,
 Urbis præsidium, totius egentis asylum,
 Hospitium miseræ præstans, inopi miserere.

D Pande fores tecti, vicinam subripe morti,
 Quæ vaga, quæ nuda, quæ languida sum peritura.
 Huc agor infelix immani frigore, nimbis,
 Bruma terit membra, glacies secat aspera plantas
 Vis angit Boreæ, tetra premor anxia nocte.
 Si saltem trita, si cum perone lacerna
 Texeris hanc nudam, gelido jam rore solutam
 Igne parum foveas, intra tua limina pascas.
 Quæ dabitur justis, tu non mercede carebis.
 At pater hæc surda capit aure susurria multa,
 Et contactalis refugit consortia talis.

Pestis ad hæc dirum rumpens a pectore luctum
 Altius ingemuit; planctus, ululamina fudit.

non conveniebant, nec antequam stella appareret in cœlo, missam incipiebant.

O pater, o custos, ubi nunc tua sollicitudo,
 Quam debes ovibus quas commisit tibi Christus?
 De grege quem servas perit ecce doloribus una,
 Ni modo subvenias, morior tua, pastor, ovilla.
 Si morior, qualem pro me reddes rationem
 Ante Dei vultum cum nil laxabit inultum?

Hos pater ad fletus pietatis viscere motus,
 Excepit tandem truculentum nescius hostem.
 Pestis ut intravit prunis calefacta resedit,
 Dilatans crimen flavum mentita colorem,
 Denudat pectus, si possit flectere sensus.
 Candidior renitet, gestus et ludicra misceat,
 Tela sacerdoti verbis jacit illecebrosis.
 Omnia molitur, nec cor regale feritur;
 Stat vehemens adamas nulla penetrabilis arte,
 Nec petra mollescit quæ Christo prorsus adhæsit.
 Angelicis armis siquidem munitus ab astris,
 Signa crucis vibrat, quo pilo fortiter acta
 Diffugiendo vagas evanuit umbra per auras;
 Fetida per totam linquens vestigia cellam.
 Ille Dei natus, quem Virginis edidit alvus,
 Semper Romanum tanta fecit indole clarum.
 Ut nequeat labi nulloque modo violari.
 Cursus horarum Phœbo peragente suarum
 Venerat ad metas jam sancti præsulis ætas,
 Christi splendifera quas noverat indice dextra,
 Ut mercede bona gauderet vesperis hora,
 Mystica cultorem habuit quem vinea fortem,
 Non torpore pigrum, nec ab astu desidiosum,
 Quem pudor angelicus decor extulit integritatis
 Ut vas munditiæ templum fieret deitatis.
 Hac etenim virtute refulsit ab indole prima
 Qua domuit carnem quæ luxu vergit ad ima,
 Ut manibus puris et mundo corde beatum
 Semper adorandum libaret dulciter Agnum.
 Unde polo gaudens, et tali cyclade plaudens,
 Cantat dulcisonus pro virginitate melodus.
 Peste philargyriæ caruit rivus pietatis,
 Gressus debiliū, manus aurea, cultor egentium,
 Quidquid erat census inopum dispersit ad usus,
 Liber ut exiret sine labe beatus obiret.
 Cumque suprema dies sibi jam vicinior esset,
 Et fragiles artus febris diuturna teneret,
 Plebibus accitis, et in unum rite coactis,
 Ecclesiæ famulis profert monitoria pacis:
 En, ait, a Christo, cui supplex corde benigno
 Hactenus obsequium, pro posse dedi famulatum,
 Invitatus eo, communi sorte resolvor.
 Quocirca moneo quos nunc ex parte relinquo.
 Ut maneat vobis pax et concordia morum,
 Quæ fidei signum, fons est et origo honorum.
 Juncta sibi teneat dilectio corda dualis,
 Qua veluti geminis ad cælum tenditur alis.

A E regione sudes dextra lævaque locantur,
 Ut tibi quod fieri cupias, quod jure rependi,
 Hoc aliis facias: quod nolis quodque recusas,
 Nec facias alii. Sic mentes gratia jungit,
 Sic Domini sacram digne venietis ad aram,
 Dulcis et angelicæ sumentes fercula vitæ.
 Hæc et plura monens, verborum nectare promens,
 Obsecrat, hortatur, regaliter ut gradientur
 Per fidei norinam, nec ab æquo calle recedant,
 Justos emeritæ qui ducat ad atria vitæ.

His præhatis, cunctis dans oscula pacis,
 Summo pastori commisit ovile regendum,
 A se collectum, proprioque cruore redemptum,
 Ut sibi conservet quos condidit, atque gubernet,
 Hostis ab insidiis præmuniat atque sagittis

B Hinc ubi vivificum corpus sanctumque cruorem
 Digne percepit, qualem de fonte recepit,
 Inter vota precum, suspiria longa clientum
 Reddidit æthereis animam cum pace catervis,
 Quam speciosa phalanx assumens cœlicolarum
 Detulit ad cœlos cum laudibus harmoniarum.
 Aurea Jerusalem valvas sibi pandit et arcem,
 Qui penitus sprevit Babylonis ab indole fascem.
 Intrat apostolicum felix collega senatum
 Cum quo iudicii scandit sedile beatum,
 Fortis in adversis cum cœtu martyriali
 Jure coronari palma meruit decorari.
 Emicat in castris ut phœbus virginitatis,
 Centuplicem fructum quia protulit integritatis.
 Excessu patris simul omnes mœstificati,

C Exsequias solvunt, tumulo pia membra recondunt,
 Præsulis ob meritum Rothomagus gaudet in avum
 Assidue cujus pretiosos excolit artus.

Hic Audoenus successit pontificatus.
 Non minus insignis, sol ardens, et iris,
 Thus redolens, cedrus, nux, myrtus, oliva, cypressus,
 Pacis consilium, patriæ totius asyllum;
 Francia quo viguit, quo tota Neustria fulsit,
 Sanctorum castris tanquam fulgentibus astris.
 Hujus et extremos perlustrat fama Britannos;
 Hoc Græcus resonat, promulgat et aurea Roma,
 In qua dux fidei dum totus in ardua cœli
 Psalleret intentus decachordo carmina plectro,
 Angelicæ vocis responsum cœlitus hausit.

Sed quia magnifici patet hujus vita patroni
 D Alterius studio prosa metroque polito,
 Hic breviter tectum concludam sine libellum.
 Non tamen hoc sancto carmen sine fenore scribo,
 Sed precor, imploro, totis et nisibus oro
 Ut mihi Romanus sit ductor ad æthera sanctus.
 Lintre licet parva sulcantes æquora magna
 Remigio sancti, non ulla pericula passi,
 Scillæosque canes illæsi prætereuntes,

ALBUINUS EREMITA.

Apud Sanderum (*Biblioth. mss.*, part 1, p. 113) fit mentio Albuini ejusdam reclusi, qui librum Heriberto, circa annum 999 archiepiscopo Coloniensi reuuntiato, inscripserat. Prodiit tantum epistola nuncupatoria operi præfixa, liber nondum yidit lucem. Exstat ms. in bibliotheca Canonicorum regularium Tongrensium.

ALBUINI EPISTOLA AD HERIBERTUM

COLONIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Apud Marten., *Ampl. Collect.* tom. I, ex ms. codice Canonicorum regularium Tongrensium.)

Domino HERIBERTO Coloniensi episcopo ALBUINUS A pœniteat tantum laborasse, et ne me peccatorem eremita indignus gloriam et pacem sempiternam.

Ex quo, mi Pater, misericordiæ vestræ gratiam promerui, exoro Domini nostri pietatem die noctuque ut secum vos post hanc vitam regnare sinat sine fine, et incensus divinis mandatis possitis adimplere bona quæ desideratis. Igitur quia pium studium sacras Scripturas habetis audire, sicut mihi indigno præcepistis, desideravi scribere pietati vestræ aliqua exempla quæ in libris divinis legendo hæc omnia scripta invenio. Si tamen, Deo omnipotente adjuvante, aliquid proficere posset, omnia quæ in hoc libello scripta habeo, non proprio sensu fingo, vel excogito quod dico, sed de sanctis Patribus coadunata retineo. Sine dubio qui ea fecerit videbit lumen æternum, et in tali admonitione nemo me despiciat; quia etsi indignus sum talia ministrare, vera tamen sunt quæ dico, et dum otiosus nemo stare debet, per ista de virtute in virtutem ascendit ad illum qui vivit in sæcula sæculorum. Amen. Si tamen placet, Pater sancte, et si bonum tibi videtur, sæpius fac rescribi, [ne] me

spernatis in oratione vestra, ut vos non spernat qui cum Patre et sancto Spiritu regnat in se. Amen. Pro certo scitote omnes quod nullus libellus citius vos deducet ad cœlestes thesauros quam iste, si sæpius eum curetis recitare. Scio non multum esse beatum, qui se solummodo salvat, Domino adjuvante, sed felicior est qui desiderat alios trahere secum ad regnum cœleste. Quapropter, o homo, moneo tuam charitatem quicumque legeris hanc scripturam, ut compleas ore perfecto, et aliis bonum exemplum monstres, ut de tuo et aliorum labore merearis percipere a Deo remunerationem. Mente curiosa semper cogita, ne hæc facias, ut Creatori displiceas, quia si in bono perseveraveris, donabit tibi quod oculus non vidit, nec auris audivit, ubi multi sanctorum requiescunt.

Cum igitur de plurimis virtutibus te desiderem admonere, in primis cupio ut virtutem charitatis Cante omnia studeas habere, etc.

TERALDUS.

EPISTOLA TERALDI AD GUIDONEM.

Cur in festivitibus SS. Pauli et Laurentii versiculi antiphonis innectantur.

(Apud Marten. *ubi supra*, ex ms. Floriacensi.)

(1) TERALDUS GUIDONI fratri salutem.

Quæstionem ex officio solemnitate Pauli apostoli atque Laurentii martyris quare scilicet cum antiphonis versiculi necterentur, quam mihi a te meministi

(1) Quis sit Teraldus qui epistolam sequentem scripsit, quis præterea Guido cui inscripta est, incertum. Ambo forte monachi monasterii Floriacensis,

ante annum propositam, jam nunc, prout auctor sensus dederit Dominus, charitati tuæ persolvens reddam. Sciendum itaque quod omnes sancti qui omnipotenti Deo devoti exstiterunt, aut cum sola fide,

ex cujus bibliotheca curis D. Martenii prodiit epistola seu opusculum sequens.

aut certe fide simul et operibus coluerunt. Verum plures fide tantummodo, non habentes locum vel tempus operandi, ei placuerunt, ac professionem nominis ejus passi sunt. Ex operibus autem absque fide nemo ei unquam aut placere potuit aut poterit, et ut aptius enuntiem quod dico, hæc est illa geminæ conversationis discretio, quam contemplativam et activam nuncupant vitam. Ad hanc quoque distinctionem pertinent duo quæ in Psalterio crebro commemorantur, canticum videlicet et psalmus. Nam canticum, quod ex intelligentia sola vocis humanæ profertur emissionem, ad interioris hominis scientiam et fidei pertinet veritatem; psalmus vero, qui adhibito materiali organo consonanter peragitur, ad exteriora et corporalia refertur opera: in quibus nimirum justitiæ operibus, maximæ justitiæ opus, quod Græco vocabulo *eleemosynam* appellant, eminet: et vas electionis Paulus apostolus et magister gentium cum fide esset firmissimus, doctrinaque perfusus, atque divino amore toto flagraret animo, quod omnibus commune est sanctis; et jam misericordiæ operibus incomparabiliter sedulus insudabat; quod textus Epistolarum edocet, ubi discipulos sive auditores suos sæpius ad eleemosynam exhortatur, collectamque pecuniarum quam Jerosolymam deferat, jubet facere,

asserens se pauperibus et egenis ibidem consistentibus ministrandi officium suscepisse. Nec non et Laurentius Romanæ Ecclesiæ archidiaconus, cum et ipse esset fide stabilis, scientia providus, eleemosynarum largitati hilariter instans, thesauros ejusdem Ecclesiæ sibi commissos, ut gesta passionis ejus loquantur, fiducialiter erogavit pauperibus: unde et solemnitate ipsius lectio legitur apostolica quæ tota in exhortatione sive laude eleemosynæ facientis conscripta est, atque ad eandem pertinentia causam alia nonnulla huic officio inseruntur. Hæc igitur duo quæ dixi, canticum videlicet ac psalmus, pariterque figuras eorum quas præfati sumus, sancti Patres divinatorum officiorum ordinatores significare volentes, in hujus utriusque sancti festivitate cum antiphonis decantandis statuerunt versiculo recitanda: quatenus per hæc et sinceritas fidei eorum in Deo et misericordiæ opera in proximis monstrarentur, ut antiphona loco cantici, per quod, ut dictum est, devotio mentis exprimitur, resonaret; versiculi vero tanquam psalmi recitarentur, quo æque exterior actio, ac misericordiæ opera, quæ studiosissime hi duo sancti præ cæteris exercuerant, insinuarentur. Vale in Domino, charissime.

AMBLARDUS

ABBAS SOLLENNIACENSIS.

AMBLARDI EPISTOLA AD HERVEUM

Canonicum Turonensem.

Mittit ad eum librum de Vita sancti Eligii episcopi.

(Apud Mabill., *Annal. Bened.* tom. IV, pag. 155.)

Præcellentissimo, Deoque amabili, ac bonorum operum insigniter adornato domino meo ARVEO, humillimus omnium AMBLARDUS abbas cunctaque congregatio mihi subjecta Sollemniacensis monasterii, perpetuam in Christo salutem.

Mentio sacra vestri sic nostro semper adhæret pectori, ut nulla perturbatione sæculi nequaquam possit elabi. Quamvis enim inter turbines sæculi simus positi, tamen in orationibus nostris, Deo largiente, in quantum possumus, memores sumus vestri. Novimus enim, ab ipsis pene cunabulis vos nihil aliud amasse, præter Deo vivere. Vestri autem sub ditionem positus agnovi, diligentius vos quotidie

miris augeri virtutibus; pro quo petimus ut memores sitis nostri in orationibus vestris. Vitam beatissimi Eligii confessoris atque episcopi, quam dudum a nobis poposcistis, expressimus ut potuimus, ac, Deo volente, vestræ præsentis destinavimus. Precamur itaque vos, reverentissime Pater, ut cum avide eam sumpseritis, ac bene eam memoria commendatam habueritis, etiam Rotberto regi ostendatis, ut ex ea cognoscat quanta familiaritate ac benignitate De circa locum nostrum sollicitudinem habere debeat. Cum enim ego apud vos habitarem, ac cum illo frequenter locutus fuisset, ipse mihi rogavit ut ego ei eam habere facerem.

SÆCULI X

OPERA ΑΔΕΣΠΟΤΙΚΑ,

DE FUNDATIONE

MONASTERII SANCTI ARNULPHI METENSIS.

(Apud D. Calmet, *Histoire de Lorraine, Preuves*, p. 545.)

Quoniam quidem eorum memoriam summam at- **A**
tingere cupimus, quorum patrimonio ecclesia sancti
Arnulphi, quæ antiquis temporibus ecclesia sancti-
rum apostolorum nominabatur, usque modo reflo-
ruit, congruum videtur paucis referre cujus indu-
stria sanctitatis primum hic aram posuerit. Anti-
quorum denique relatio sibi succedentium tradidit
posteritati, quod beatus Patiens præsul Metensium
quartus, beati Joannis apostoli et evangelistæ fuerit
discipulus: qui beatus apostolus condiscipulis suis
jam cælo regnantibus, prolixius vitæ spatium ade-
plus, messi Dominicæ suorum complures alumno-
rum per loca direxit plurima regionum. Inter quos
beato Patienti meritum luce fulgenti, dum divina
revelatione opus consimile injungitur, ille nimirum
magistri diligens præsentiam, negat se hoc adim-
plere, nisi reliquiarum pignore corporis ejus aliquo
modo potiretur. Cujus fidem devotionis beatus Joan-
nes apostolus amplectens, Dominum hoc fieri po-
poscit, cujus nuda omnis natura vim propriæ legis
convertit. Oratione igitur facta, evocatoque fideli
discipulo, dentem sine dolore sibi detrahens ab ore:
Habeto, inquit, hoc tibi pignus amoris mei. Tibi
etiam auctor pietatis pariter concedit, ut dum civi-
tati Metensi propinquus eris, cui doctor destinaris,
incolarum lingua pleniter eloquaris: fertur enim
lingua Græcus fuisse. Sicut et beatus Nicolaus di-
vina revelatione ad summum sacerdotii propectus
est gradum, sic iste sanctus Patiens eadem gratia
per Joannem apostolum ad Metensem civitatem re-
gendam, beato Felice episcopo Metense prædecessore
suo adhuc in corpore vivente, est destinatus.

De prima consecratione ecclesiæ,

Beatus igitur Patiens, consecratione, benedi-
ctione, insignique reliquiarum munere dilecti Joan-
nis donatus, iter aggreditur, supernaque ordinante
clementia, Metensibus pastor herilis efficitur, qui
animum divinæ intendens contemplationi et ora-
tioni, basilicam Deo et præceptori suo Joanni apo-
stolo extra ejusdem muros urbis ad meridiem con-
struxit et consecravit, ipsiusque dente, et duodecim
particulis de apostolorum vestimentis, cum aliis
sanctorum pignoribus, eam honestavit, et qui inibi
Deo servient instituit, cursuque laborum finito, in
pace ibidem quievit, temporibus Antonii pii et
Adriani imperatorum, in diebus Hygini papæ.

De tempore sancti Patientis, usque ad tempus sancti Arnulphi.

A temporibus hujus sancti, usque ad beatum
Arnulphum defluerunt quingenti anni et amplius,
viginti quatuor episcopis medio tempore sibi suc-
cedentibus, licet ecclesia multis annis vacaverit,
a B. Arnulpho usque ad Deodericum episcopum
Metensem, qui ecclesiam beati Vincentii fundavit,
trecenti anni et amplius defluerunt, deceni et se-
ptem episcopis sibi succedentibus, quorum ultimus
fuit dictus Deodericus. Hic ecclesiæ prædictæ, scilicet
sanctorum apostolorum et beati Arnulphi, Gorgiæ-
que (*l'abbaye de Gorze*) et sanctæ Glodesindi,
beatoque Stephano subripuit, quibus ipsam eccle-
siam sancti Vincentii instauravit, et ab Gorgiæ
sanctique Arnulphi cœnobiis quosdam monachos
extraxit, qui inibi monasticam ducerent vitam, et
jugiter divino famulatu insisterent.

B (Hic legitur catalogus episcoporum Metensium,
a sancto Clemente primo episcopo, ad Adalberonem
qui fuit quadragesimus quintus ejusdem sedis epi-
scopus, sub cujus regimine in ecclesiam beati Ar-
nulphi ordo monasticus est introductus. Subjungit
auctor): Usque hodie annis singulis convenientibus
inibi conventualibus Ecclesiis, et canonicis, et clero
et populo, palmarum a præsule sedis fit consecratio,
et omnes presbyteri totius civitatis tenentur venire
in eadem ecclesia ad consecrationem palmarum,
antequam eanonici veniant, et debent mittere pal-
mas suas ad consecrandum.

In omnibus beatus Patiens Joanni apostolo adhæsit.

Sanctus igitur Patiens fundator ecclesiæ sancto-
rum apostolorum, sicut a prioribus vicaria relatione
cognovimus, ex inclyta Græcorum prosapia exortus;
sicut nobilitate mundana, sic et opum gloria in
minoris Asiæ regione clarus effulsit. Hanc Asiæ re-
gionem dilectus Domini evangelista Joannes in sorte
prædicationis divina dispensatione suscepit, fideique
jugo subjungavit. Nam dum fulgore virtutum confir-
maret suorum claritatem verborum, quamplures ad
vitam destinati, potentes et divites ac mediocres
compuncti gratia ejus doctrinæ obediebant. Itaque
inter alios insignes, et beatus Patiens obedientiæ
fidei se subdidit, pompam mundi reliquit, sancto
apostolo intime adhæsit. Joannes, dum suis in nu-
piliis Christus aquam in vinum mutasset, secutus

cum, carnale connubium reliquit; Patiens audiens ab ipso Joanne verbum Dei, abrenuntiat oblectamentis mundi. Joannes sociabiliter adhæsit Christo in resuscitatione archisynagogi filiæ in cubiculo; Patiens Joanni præsens fuit dum resuscitat filium viduæ fidelis. Joannes transfigurationi factæ in monte Christo adfuit; Patiens Joanni astabat, dum duos proceres post conversionem dimissarum poenitentes divitiarum ab æterna damnatione per auri miram in frondibus reciprocaionem reducebat. Joannes cruci astitit Christi; Patiens eidem Joanni misso in oleo serventi. Christus morte devicta discipulis mellis favo veræ deitatis ac suæ humanitatis unionem commendavit; Joannes, Patienti cum suis condiscipulis post libertatem exsilii, inseparabilem patris ac verbi substantiam scripto elucidavit.

De Vita sancti Amalarii, et de ejus glorioso sepulcro, et de ejus miraculis sanctis.

Subnectimus etiam huic paginæ memoriam piissimi sacerdotis Amalarii Trevirensis archiepiscopi, ut dicitur, qui cancellarius dicitur exstitisse Caroli Magni, cujus monumentum in medio cryptæ monasterio subjectæ conspicitur venerabile. Ejus quidem sepultura, dum causa fundandi augustius oratorium, ossa reliquorum effractis monumentis exponerentur, divinitus minime potuit immutari. Tandem Deo favente operi perfectio imponitur; et ecce frater quidam custos ecclesiæ, Gregorius nomine, scrupulo forte tangitur, et rapis quibusdam ossiculis de ipsius sepulcro, meritum viri cognoscere aggreditur; quæ dum prunis ardentibus inferret, vidisses illas, visu mirabile, resilisse, et quasi motibus reclamasse ossa viri Dei non esse ausas attingere, quia dum advixit, in se cælesti rore vitiorum flammam prudens exstinxit. Quo signo perterritus, sepulcro reponit ossa festinus. Insecuta igitur nocte dum quietis dono frueretur, adest vir Dei cum quodam pedum sonitu, a lævo cypitæ aditu. Illac quidam erat pernominati fratris stratus, et verberis cum tremore subjectum, increpavit acris quod se inquietare fuerit ausus. Molestia ergo corporis monachus pervaditur, sed satisfactione digna levigatur.

Non post multum tempus domno Adalberoni episcopo Metensi loci nostri amico fideli, fuit desiderium ut in erypta eadem sibi collocaret mauseolum. Quod ibi fuisset adimpletum, dum præsulis vitæ finis immineret. Vir idem Dei Amalarius fratri nominato superius apparens, talia sciscitatur: Cui juxta me paratur sepultura? At ille inquit: Piæ memoriæ Adalberoni episcopo Metensi. Ad hæc vir Dei Amalarius: Publica hoc, inquit, in populo, quia divinitate propitia donec istic humo tectus ero, nullus mecum participabitur sepulcro: nam quamvis ille minus quid notificaverit, exitus tamen rei comprobavit: nam præsul adhuc vivens dum se istuc deferri jussisset, quorundam consilio id fuit impeditum, et in basilica sancti Salvatoris ab eodem augustabiliter constructa sortitus est tumulum. Quanti vero apud Dei majestatem hic Amalarius habeatur,

A plurimorum liberatione febricitantium comprobatur, quod ad præsens dicere omitimus; quia si fides adsit, quotidie agitur. Item mulieres debent habere pacem cum maritis suis, cum ad ipsum veniunt deprecaturæ, et etiam homines per orationes et per missas sæpe credunt subveniri.

Quando mutatus fuit ordo, id est canonici regulares in ordinem monasticum, tunc factus est Arbertus primus abbas in ecclesia sancti Arnulphi.

Ego Arbertus monachus Gorziensis, notum vobis facio, quod Ottho divina providentia imperator, et Adelbero Metensis episcopus, expulsis canonicis regularibus, me in abbatem sancti Arnulfi constituerunt. Quapropter furoris stimulo accensi veluti de B paternis redditibus pulsi, quidam eorum adierunt regem seniore nostrum, videlicet Otthonem, vanam super hoc garrientes declamationem, quod injuste proprium abstulisset, et veluti hæreditarium locum. Cumque ut egeram præfato seniori totum indicassem, illorum floccipendens rationem, ut sapiens et justus rex, ne in reliquum querimoniis inibi Deo famulantes molestarent invidiorum, tunc et ipse quod feceram confirmavit testamento regis auctoritatis, præcipiens ut pari consensu ad corroborationis auctoritatem identidem nostra sentiret ecclesia. Quod juxta desiderii ardorem exsequens, ut dehinc sicut statuimus maneret cum consensu ducis nostri, Otthonis videlicet, totiusque ecclesiæ nostræ, hoc præceptum confirmationis scriptum manibus propriis roboravimus, et roborandum tam prædicto duci quam C coepiscopis nostris fidelibusque dedimus, in Dominum et propter Dominum, omnes successores nostros humiliter postulans, ut sicut definivimus, ut qui volunt sua quod definierunt rata habere, et consentiant nostra. Propterea ego Arbertus talem suscipio curam propter Dominum, et pro his qui me deprecati sunt scilicet curam pastorem, quatenus mihi et monachis proficiat in æternum. Iste non tenuit nisi duobus annis ecclesiam pastorem.

Post hunc suscepit officium domnus Ansteus.

Nec dignum est præterire silentio domnum Ansteum monachum et abbatem gloriosissimum monasterii sancti Arnulfi. Hic in habitu sæculari prædicto patri socius, et sanguinis catena conjunctus; prius relictis facultatibus, ejus etiam secutus vestigia, ex archidiacono in pauperem Christi vere commutatus est, factus monachus. Iste sapientia et eloquentia in tantum effloruit, ut ab eo, velut ab optimo rhetore continuo cum esset necesse, sermonum mella discurrerent. In architecturæ quoque peritia non modicum valuit. Hic primo in monasterio Gorzienzi decanus effectus, opere et exemplo monstravit quantum sanctitate et rerum administratione floruerit. Meritis itaque exigentibus, abbas efficitur in monasterio sancti Arnulfi, post Arbertum virum egregium, qui primus eidem loco a domino Adelberone pontifice, clericis inde submotis, regu-

ari monachorum ordini præfectus est. Ansteus iste A
 monasterium, quod multa laborabat inopia, co-
 piosis ampliavit facultatibus. Cuncta fratrum habita-
 cula infra quadriennium explevit. Abbatiam operam
 domino Adelberone pontifice præbente, per menses
 quatuor, quod est mirabile dictu, nisi regni im-
 pedisset dissensio, quæ erat inter Otthonem tunc
 regem, post Cæsarem, et filium suum Luitulfum, et
 generum Conradum. Proxima tamen æstate Christo
 juvante opus incœptum perfecit, nec propter curas
 exteriores pastorali minuebatur solertia. Omnibus
 Dominicis et præcipuis festis, missas publice canta-
 bat, et in unaquaque quarta feria privatim cum
 summa devotione, et lacrymis multis, in jejuniis, in
 vigiliis, in orationibus, in humilitate, in cura in-
 firmorum fratrum, in hospitalitate et cæteris ope-
 ritus misericordiæ clarissimus existit. Cursum igitur
 consummans, in sine sanctæ perseverantiæ labori-
 bus exactis per annos 15, pridie nativitatæ Dei Ge-
 nitricis, devotorum virorum frequentia, domino et
 venerabili Adelberone pontifice munus exsequia-
 rum explente, ex parte Aquilonari basilicæ depositus
 est in tumulo, anno Domini 960.

*Post abbatem Ansteum secundum, elegerunt monachi
 sancti Arnulphi Joannem abbatem tertium.*

Post Ansteum suscept Joannes officium pastorale
 sancti Arnulphi. Hujus temporibus, primi Otthonis
 magnifici famosissimique imperatoris genitoris se-
 cundi ejusdem nominis, qui pro defensione sanctæ
 Dei Ecclesiæ contra Saracenos in Apulia prælium
 totis sæculis memorandum commisit, erat comes
 palatii nomine Teubertus, opibus florens, vir in
 divinis atque humanis rebus strenuissimus, omnique
 bonitate conspicuus. Hic ex Ermentrude conjuge
 feminei sexus prolem susceperat; sed quia masculini
 deerat, creber in orationibus persistens, a Deo sibi
 filium dari posebat. His intentus, accidit ut quadam
 die monasterium sancti Arnulphi ea de causa adiret,
 dique humi stratus ante sacrosanctum altare ora-
 tionem protelaret. Joannes autem abbas ejusdem
 loci ante valvas basilicæ stabat immotus, donec
 comes Palatinus exiret, qui ab ecclesia digredienti
 post salutationem oscula prælibans: « Lætare, in-
 quit, virorum nobilissime, tuasque orationes a Do-
 mino exauditas cognosce. » Cumque ille rei novitate
 horrore perfusus venerabundus astaret, rogans unde
 id sciret, ille ait: « Cui mentium secreta patent
 revelante didici te masculinam prolem jam diu a
 Deo precatu quæsitam promeruisse. Namque brevi
 stirps virilis ex casto tibi matrimonio erit, vocabulo
 Benedictus, ab eo qui vocat ea quæ non sunt tan-
 quam ea quæ sunt per omnia benedicendus. Cave ei
 nomen immutes, quod qui cuncta ex nihilo creavit,
 dedit; natumque domino sanctoque Arnulfo nutrien-
 dum sub regulari præposito trade, cujus quancumque
 propagator evitescet longe lateque. » Credulus ille
 viri Dei affatibus, donum pro responso accepto
 reversus est lætus. Interea non multis elapsis die-
 bus, mater, quem auspice Christo conceperat, pro-

spere filium enixa est. Genitor vero clam matre
 sumptum plerum una cum nutrice ad monasterium
 superius dictum abbati Joanni differt, postulans ut
 ab ipso catechumenus efficiatur. Non renuit vir san-
 ctus, quin quod comes rogarat, actu tum implevit,
 nomenque imposuit.

Expletis his, comes puerum pallio purpureo invo-
 lutum ecclesiæ infert, atque altari superponens, do-
 mino sanctoque obtulit Arnulfo, abbate fratribusque
 astantibus. Sublatus inde ab abbate, nutrici ad nu-
 triendum redditur, sicque domi refertur. Matrona
 denique post incommodum convalescente, ubi con-
 gruum vidit, viro suo ait: « Christi sacramentis
 nostram, si vestræ placet celsitudini, sobolem tem-
 pus instat ut jubeatis initiari, et ab linea proavorum
 titulum sumere nominis. Nuperrime hoc actum est, »
 comes inquit. Illa quo vel a quo seiscitante: « Apud
 cœnobium beati Arnulphi, inquit, a Joanne loci ipsius
 abbate, qui et eum Benedictum nominari jussit. »
 Contristata matrona: « Hoc, ait, vocabulum solis
 sæculo renuntiantibus monachis est congruum, a
 sancto Benedicto ad eos derivatum.—Hoc, inquit
 comes, et ipse in processu temporis erit. » Quo au-
 dito illa: « Tantam infamiam, inquit, Dominus
 nostro non sinat generi illatam iri, ut ex me na-
 tum puerum videam unquam professionis hujus
 ferentem habitum. » Quam comes blande corripiens,
 simulque viri Dei prophetiam denuntians, non solum
 ab intentione revocavit, sed etiam gratulandum
 ex dono sibi a Deo concesso reddidit. Iste Joannes,
 qui pastor est ecclesiæ hujus sancti Arnulphi, multis
 fulsit miraculis. Subjectionem utique et obedi-
 entiam abbati suo, cum esset Gorziensis, sine mora
 obediebat. Abbas tamen subditus erat spiritualibus.
 Joannes abbas sancti Arnulphi cuncta exteriora pro-
 vide, cum esset claustralis, procurabat consilio
 domini abbatis Gorziensis. Sæpe ista dicebat abbas:
 Manifestis operibus indicat nobis frater Joannes
 quantæ religionis floreat studio; priorque ejus hu-
 militatem, jejuniorum observantiam, sapientiam,
 atque constantiam, ad probandam ejus patientiam
 diversa sibi injunxi officia, nunc ista, nunc illa: ipse
 nunquam contradicens, omni studio singula perficit;
 contumelias et opprobria plurima injuste illata a
 quibusdam fratribus nostris patientissime tolerat.
 Vere amicus Christi est, et discipulus nostri patris
 Benedicti... Sic abbas ejus Joannem absentem fre-
 quenter commendabat.

Beatus itaque Joannes fervens studio religionis,
 lanternas fratrum sæpe mundabat, mira humilitas.
 Cum erat hebdomadarius coquinæ, ipse collo suo
 asportabat aquam, et infundebat caldariis, et cibum
 coquebat. Sæpe solus, puerulo aquam infundente,
 farinam trium modiorum commiscuit, fermentavit,
 et inde panes confecit. In cibis, vestibus, lecto, in
 balneis et medicinis spernendis, in cura fratrum, in
 studio lectionum vere sanctus comperiebatur. Invi-
 tabatur pro posse Ambrosium sanctissimum in con-
 stantia, beatum Martinum in humilitate, Joannem

Alexandrinum in eleemosynarum largitionibus, in exercenda justitia, cum pro causa monasterii ageretur, maxime strenuus. In molendinis, fluminibus, vinariis, armentis, gregibus, avibus ad usum fratrum sollicitus et optimus acquisitor. Magistris diversarum artium conductis fortissimo muro monasterium circumdedit. Officinas quæ ruinam nimia vetustate minabantur, refecit; pallia vero et cortinas albas, infulas, tabulas aureas, in singulis altaribus calices, cruces ampullas, coronas et pulpitem; ubi Evangelium legitur, et cætera aurea, et lampades diversas distinctas ordinibus, et cætera beneficia non possum verbis evincere.

Contigit autem eo in tempore quam episcopus Adelbero subtraxit beneficium solitum fratribus Gorziensibus; sed divina inspirante gratia Gorziam venit Joanne insinuante, et villam quæ quondam ad jus pertinebat monasterii, ipsis reddidit, quæ vocatur Warigis villa (*Varengeville*). Joannes autem ivit ad tyrannum Bosonem, filium Richardi principis Burgundionum, ut restitueret fratribus Gorziensibus prædia quæ injuste eis abstulerat; qui sibi primitus satis superbe respondit, et minas necis sibi imposuit: at ipse Joannes non pertimescens, sed viriliter contradicens, sibi multis discrimina latronum, nihil sibi tamen nocere queuntium, ad claustra rediit, statimque tyrannus arreptus gravi morbo, Gorziam misit nuntios, et cuncta ablata restituit. Fecit et petitiones multas beatus Joannes ab episcopo Adalberone, qui cum prius acquiescere nollet, postmodum visionibus sancti Petri territus, cuncta perficiebat. Post hoc sciendum, quoniam Adelberamum rex Saracenus Hispaniarum misit suos legatos ad Otthonem serenissimum imperatorem, amicitiam petens, sed contra fidem multa describens; ad quod missus est beatus Joannes abbas noster, ad prædicandum baptisma, et errorem commutandum. Iste enim fuit prudens in factis; bene arguit subditos, et monuit ut omnibus vitæ eorum temporibus semper regulam custodirent.

Joannes junior successit post Joannem, in regimine quartus.

Joannes a fratribus sancti Arnulfi postulatus ut eo-

rum pastor fieret, benignissime consensit. Statim eorum loci famam jam ubique celebrem, studio literarum adeo nobilitavit, ut non solum ex proximis civitatibus, verum ex Saxoniarum atque Bajoriarum partibus undecunque ad ejus magisterium quamplurimi confluerent, ex quibus nonnullos et vitæ merito, et sapientiæ excellentia post ad episcopatus aspicem, vel ad regenda monasteria electos fuisse cognovimus. Inter coævos suos, et morum elegantia, et ingenio capax laudabilis eminebat. Hic denique pia memoriæ Joannes inter perplura quæ intra gymnasium Sophiæ peregit exercitia, responsoria beatæ virginis et martyris Luciæ authentica modulatione composuit, necnon et beatæ Glodesindis vitam cum officio nocturnali. Vitam vero antecessoris sui domini abbatis Joannis scribere aggressus, imperfectam immatura morte præreptus reliquit.

Epitaphium Lodovici regis et imperatoris, filii Caroli Magni, qui in isto loco jacet.

Imperii fulmen, Francorum nobile culmen,

Erutus a sæculo, conditur hoc tumulo,

Rex Lodovicus, pietatis tantus amicus,

Quod Pius a populo dicitur, et titulo;

Hildegart soboles Caroli Magni pia proles,

In pacis metas, colligit hunc pietas.

Rumelicum villam, quidquidque refertur ad illam,

Arnulfo sancto contulit, huicque loco.

Stirps a quo procerum regumque vel imperatorum,

Quorum muneribus sistitur iste locus.

Epitaphium Drogonis archiepiscopi Melensis, filii Caroli Magni, qui in isto loco jacet.

Conditur hoc busto præsul Drogo, marmore sculpto,

Spiritus in requie lætus ovat Abrahæ.

Filius hic Magni Caroli fuit imperatoris:

Vir pius et prudens, vir probitate cluens.

Aulæ regalis moderator, pastor ovilis,

Metis et Ecclesiæ vere pater patriæ.

Hic præsul, præses, dominus, primasque cis Alpes,

Ejus judicio paca fuit regio.

Iste Glodesindis solemniter ossa levavit,

Condigneque loco condidit eximio.

SERMO DE S. CLODOALDO CONFESSORE.

(Apud Mabill., *Acta*, Sæc. 1, p. 134.)

Dies lætitiæ et gaudii adest præcipue vestræ urbi summa devotione celebranda, qua venerandus Christi confessor Clodoaldus [*S. Cloud*], vinculis corporeæ fragilitatis exutus, adire meruit gaudium æternæ beatitudinis, angelicis spiritibus sociatus, ut quorum munditiam tempore suæ mortalitatis studuit habere in terris, eorum consortio sine fine frueretur in cælis. Cui præstante gratia Salvatoris hodie factus est

de morte natalis; cui initium vivendi dedit finis vitæ; cui, ut Paulus, vivere Christus fuit (*Philip. 1, 21*); cui sine Christo vita non fuit. Merito ergo satiatur in bonis desiderium ejus, quia, dum in hac carne viveret, mundatum est ab omni iniquitate et malitia cor ejus. Digne jam versatur ejus vita mirabilis in memoria hominum, qui merito sanctitatis transit ad gaudium angelorum. Merito et laudem sanctorum

virorum mandat nobis habere Scriptura divinitus inspirata dicens : Laudemus viros gloriosos qui vicerunt regna mundi ; qui vicerunt non qui victi fuerunt. Non est enim contraria sibi Scriptura quæ dicit alio loco : *Non laudes hominem in vita sua (Eccli. xi, 30)*. Quæ autem ante mortem propter incertos casus caducæ vitæ prohibet, post mortem jubet laudare. Modo securi laudibus extollamus ejus excellentiam sanctitatis, quando nec adulatio notat laudantem, nec elatio tentat laudatum. Laudemus post emensum periculum jam securum ; laudemus victorem, sed postquam venit ad triumphum. Operum ejus merita jam in tuto posita securi magnificemus ; qui galea spei et scuto fidei et gladio verbi Dei tandiu infatigabiliter contra antiquum hostem armatus incessit, quousque eo devicto ejusque pedibus prostrato meruisset accipere palmam æternæ remunerationis.

2. Illius ergo, quantum possumus, omni instantia vestigiis insistamus, quibus per arctam viam ad cæli latitudinem festinans qua eum sequeremur ostendit. Hodie optatam vocem laudabilibus operibus acquisitam audire meruit Salvatoris ore prolata : *Euge, terre bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 23)*. Acceptum enim talentum retulit geminatum. Jam per fidem gratia salvatur, gloriam Domini speculatur transformatus in eandem imaginem. Jam enim hiems pressurarum transit, et imber tribulationum recessit ; jam indissociabiliter æterno fonti inhærens, inebriatur ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis suæ potat eum Dominus et bibit perennem jucunditatem juxta sui capacitatem. Nec nostrarum obliviscitur miseriarum, cum semper claro intueatur lumine omnia videntem, et æquo jure disponentem ac moderantem. A summo usque ad imum statum creaturarum atque ex alta arce respiciens ima terrarum, reges tremendos, quos innumeri populi metuunt, cernit velut exules tyrannos. Miseratusque errores humanos clamat compatentis affectu miserantis : O infelices et miseri eives, qua itis ? non est hæc via quæ ducit ad patriam, sed quæ ducit ad impia tartara. Redite, prævaricatores, ad cor, relinquite vias erroris, et vivetis. Quid extra queritis obtusi cæcitate mentis, intra vos positam perpetuitatem beatitudinis ? si bene querere vultis, intra vos querite, ibi invenietis, ubi invenit qui dixit : *Hæc recordatus sum et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei in voce exultationis et confessionis (Psal. xli, 5)*, ubi est vera lux luminis, quam non possunt fuscare tenebræ erroris. Hanc quicumque videre meruerit, candidos solis radios negabit. Ibi invenietis et audietis Christum dicentem : Ego sum lux, ego sum via. Sed si

A quando dissipasti patrimonium quod dederat dulcis Pater ; porcos pavisti, et de Hierusalem descendens in latrones incidisti, qui etiam despoliaverunt te, et plagis impositis abierunt semivivum te relinquentes. Sed non reliquit miseriam tuam misericordia Samaritani illius qui factus est nobis sapientia a Deo, et justificatio et redemptio, qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus. Qui dicit nobis : Currite, et ego perducam. In qua justitia viventes, positi sumus in via ad patriam redeuntes, et ad Hierusalem cœlestem quæ ædificatur ut civitas remeantes, cujus participatio est in idipsum. Quam denuntiat Apostolus liberam et matrem omnium nostrum, cujus civitatis conditor et artifex Deus. Quæ, ut in Apocalypsi legitur, *non eget lumine solis, sed Dominus Deus illuminat eam, et lucerna ejus est Agnus (Apoc. xxi, 23)*. Cui suspiramus nolentes exspoliari, sed supervestiri ut absorbeatur quod mortale est a vita.

3. Sed in hac justitiæ via, qua imus, plurimæ insidiæ et laquei ingeruntur nobis a desertoribus ejusdem sacræ militiæ angelis Satanæ, quibus Deus peccantibus non pepercit, ut ait Petrus, sed rudentibus inferni detractos in tartarum, in iudicio magni Dei cruciandos reservavit. Quare sicut leo rugiens circumveunt, querentes quem devorent, ut a via veritatis abstrahant. Contra quos bellum inexorabile nobis est agendum, quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in cœlestibus. Ne ergo deficiamus in eorum conflictu, et capiamur eorum laqueis, paratur nobis mensa in via ejus nostræ peregrinationis, variarum opum referta deliciis, omne habens delectamentum et suavitatem omnis saporis. Sed præfinita et præscripta est lex omnibus accumbentibus. Ad mensam magnam, inquit, sedisti (*Eccli. xxxi, 12*), considera quæ apponuntur tibi, sciens quoniam talia te oportet præparare. Ecce autem e latere hinc inde palam, hinc inde plurimæ latenter insurgunt vanitates et mortiferæ suavitates et delectationes. Sed quid dicit Psalmus ? *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non sicut lex Dei (Psal. cxviii, 25)*, quæ dicit : *Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt, quia omne quod in mundo est concupiscentia oculorum et superbia vitæ (1 Joan. ii, 15, 16)*. Continete ergo vos ab immani feritate superbiæ et ab inertii voluptate luxuriæ et a curiositate falsi nominis scientiæ. Videte ne decipiimini nec fallamini. Optimum est enim gratia stabiliri cor, non escis quæ non profuerunt ambulanti in eis. Nolite vobis inaniter promittere diuturnitatem vitæ. Quæ est enim gloria vestra ? Vapor est ad modicum parens, deinceps ex-

terminabitur.

vita veri Christiani sanctum est desiderium; in eleemosyna omnem benignitatem et beneficentiam ostendens in dandis beneficiis et ignoscendis in se delictis ab aliis commissis, quamprimum a semetipso debet omnis accipere. Scriptum est enim: *Miserere animæ tuæ, placens Deo (Eccli. xxx, 24)*. In jejuniis vero insinuans omnem corporis castigationem, quæ sit maxime in cunctis passionibus animæ comprimendis. Attendite quasi in præsentis posito patronum vestrum monentem vos, et ad percipienda exhortante perpetua præmia: Estote sicut et ego; Nolite causari de fortitudine, unde ego potui, et vos, si vultis, potestis. Neque enim a me ego quidquam potui; posse vero meum ab illo fuit qui dixit: *Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5)*. Si qui ergo estis qui ad perfectionem tenditis, perseverantiam in bonis operibus a Patre luminum quotidianis precibus poscite, atque hoc agendo confidite non vos esse alienos ab electione electorum, quos elegit ante mundi constitutionem, ut essent sancti et immaculati in conspectu ejus. Absit autem a vobis ideo desperare de vobis, quia spem vestram in illo habere jubemini et non in vobis. Maledictus enim omnis qui confidit in homine et a Domino recedit cor ejus. Benedictus autem vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus, quia bonum est confidere in Domino. Quid vero adhuc in peccatorum damnabilium remoramini delectatione? apprehendite saluberrimam salutem et disciplinam, et servite Domino in timore, et exultate ei in tremore. Et nolite præsumere de vobis, nec velitis gloriari quasi de operibus vestris; sed qui gloriatur, non in se gloriatur, sed in Domino qui dedit vobis et velle et posse. Cui dicimus cum propheta: *Omnia opera nostra operatus est in nobis (Isai. xxvi, 12)*. Et ideo in nullo est gloriandum quando nostrum nihil est, quia non est in potestate nostra cor nostrum et nostræ congregationis, sed a Domino gressus nostri diriguntur, ut viam ejus velimus. Hoc crediderunt, hoc egerunt quicumque ab initio Deo placuerunt.

5. Hoc et iste sanctus Pater noster indubitabili mente credidit, et verbis docuit, et usque ad finem suis operibus servavit. Neque enim aliter posset esse sanctus, cujus prosapiam generis, quamvis bene nota sit omnibus, vobis huic paginæ duxi inserere et ab ipsa ejus pueritia insignem pietatem et morum probitatem narrare. Traxit autem genus ab alto sanguine regum. Cujus avus Clodovenus regnum Francorum nobiliter regens, pulchre disponens et ordinans, cum Parisius cursu vitæ suæ expleto finem vivendi fecisset, reliquit in regno conjugem vocabulo Clotildem, cum tribus filiis Clothario videlicet, Childeberto, atque Clodomero, quibus dispositis portionibus divisit monarchiam sui principatus. Sed Clodomerus genitor hujus sancti confessoris Clodoaldi, cui sorte cesserat Burgundia, non multo post defunctus, et ipse tres reliquit filios. Quorum unus vocabatur Theodaldus, alter Contarius, tertius vero isdem Clodoaldus. Quos regio more et

A cultu nutriebat et instituebat eorum avia jam dicta regina, cupiens eos loco filii in fastigium sublimare regni. Sed spe sua frustrata est fraude filiorum de innocentium cæde tractantium. Denique cum Childebertus resideret Parisiis, suasu antiqui serpentis instigatus, ut regnum fratris defuncti invaderet et injuste possideret, cum germano factionis et sceleris sui particeps, mittens clam accersivit fratrem Clotharium, qui tunc temporis Suessionis urbe morabatur; flagitans quatenus Parisius venire celeriter non differret, ut una positi commodis et utilitatibus sibi congruentibus insisterent, et regnum germani qui tunc vita excesserat, inter se dividerent; filii vero illius velut imbellis manus infantilis ætatis, aut gladio necati, aut certe plebeio tegmine obscurati atque obumbrati manerent. His ille auditis ruptis horarum modulis celerrime advolavit. Sparse rat autem subdole præfatus Childebertus falsos rumores in aures populares, ob hoc solummodo mutuum colloquium habere voluisse duos fratres, quatenus filios fratris suos nepotes facerent regnare pro patre. Unde et celerem nuntium dirigunt ad matrem, quæ Parisius erat ea tempestate, rogantes eam ut pueros mitteret sine dilatione, ut ab eis mitterentur, vel sublimarentur in regnum patris. Regina vero hilaritate perfusa, ignara doli et simulationis, confestim misit pueros plurimis obsequiis fultos, et caterva puerorum illis famulantium stipatos, prorumpens in hæc verba: Non me reputo amisisse filium, si istos parvulos videam in regno ejus constitutos. Mox vero ut ad patros venerunt, a sibi obsequentibus et nutritoribus separati sunt; atque ex industria procuratur truculentissimus nuntius, nomine Archadius, qui pergens ad matrem ferret evaginatum gladium et forcipem. Mox vero ut venit, juxta præceptum dominorum, ostendit reginæ signa terroris et perculit eam terrore gravis nuntii, dicens: O gloriosa regina, filii tui domini nostri magnopere scire volunt quid de pueris censeas agendum, et volunt sibi ocius nuntiari, utrum tonso capite velis eos vivere, an gladio vitam præsentem terminare. Hæc illa audiens intolerabili animi dolore sauciata, velut in exstasi raptâ, ignorans nimia tristitia quid diceret, ait: « Satius duco, et melius mihi videtur eos vitam hanc morte finire, quam incisus crinibus viventes degeneres et ingloriosos videre. » Sed ille perversi animi homo qui tam execrabile ac durum detulerat mandatum, non pertulit tándiu subsistere, donec regina sedata mente poscenti congruum daret responsum; sed rediit celeriter, nuntians matrem decernere quod ipsi de pueris instituerant agere.

6. Mox ergo unum apprehensum Clotharius puerum elisit in terra, defixoque in latere ejus cultro crudeliter interfecit. Quo vociferante frater ejus pedibus Childeberti prosternitur, apprehensusque ejus genibus, cum lacrymis aiebat: Succurre, piissime pater, ne ego peream sicut perii frater meus. Flexus vero ad misericordiam Childebertus, et respersa lacry-

nis facie, ait. Peto, frater charissime, ut concedas mihi hujus vitam tua benignitate, ut non differam quæ jusseris pro ejus vita dare. Ille vero conviciis eum adorsus, ait commotus amaritudinis felle: Nisi istum cito a te repuleris, pro eo morieris. Qui statim ejecit a se puerum madidum lacrymis, non ferens animositatem fratris. Sed ille, ut immanior immanissimo, non gerens poenitentiam jam a se patrati sceleris, hunc quoque sicut priorem vita privavit, immemor futuri judicii et æterni ignis. Tertius autem ad simile exitium quærebat Clodoaldus, sed non potuit reperiri, nutu Dei omnipotentis protectus, et auxilio virorum fortium de manibus crudelium liberatus. Quorum etiam ope adjutus, hæres patris solus est institutus a patruo, extinctis duobus fratribus, qui male blandientis sæculi inanem felicitatem velut immane naufragium magis vitare studuit, et ad æterni Regis misericordiam pertingere misericordiæ operibus insistendo, quam sub regio nomine terrenæ prosperitatis deviare a patria æterni Patris. Repente itaque regalem pompam despicit, sordent illi fulgurantia auri argentique metalla, contemnitur pulchritudo gemmarum, vestes auro textæ et holosericæ respuantur. Interea cor ejus instituebatur et formabatur divinis institutionibus, ut vilescerent illi omnia quæcunque videntur temporalia, et quæcunque nonnulli homines pro ingenti deputant lucro, jam sorduerant viro sancto, et maximo deputantur detrimento.

7. Sacrorum frequenter fruebatur lectione librorum, quorum sensus mysticos animi acumine et alacritate intuens atque intellectu discernens, pascebatur sacri verbi edulio et lambebat dulcia mella. Quam dulcia, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel et favum! (*Psal. cxviii, 3.*) In divina laude choris psallentium magis volebat interesse, quam illecebrosa verba virorum illicite audita percipere. Patrimonium namque suum quod illi jure hæreditario obvenerat a patre ditissimo, laudabili liberalitate indigentibus curabat distribuere, non surdus auditor heque segnis executor Dominicorum præceptorum. Ubi cum quidam dives quæsisset consilium a Domino æternæ vitæ percipiendæ, et ille proposuisset mandata veteris servanda legis, atque ille respondisset omnia illa se custodisse, dixit: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni, sequere me* (*Matth. xix, 21*). Sed non iste sicut ille tristis recessit. Nunc vero illic scriptum quia *hilarem datorem diligit Deus* (*II Cor. ix, 7*). Propterea corpusculum quod regio cultu in bysso et purpura enutritum fuerat, vilis indumenti asperitate domabat; et qui dudum dormire in pluma præ nimia teneritudine nesciebat, super nudam humum tectus cilicio dulcem somnum capie-

bat, castigans juxta Apostolum, seipsum, et servituti subjiciens (*I Cor. ix, 27*) in fame et siti, in frigore et nuditate. Omnesque terrenarum rerum delectationes a corpore et animo gratia Dei se præveniente et subsequente reseccans, satagebat, juxta eundem Apostolum, dives fieri in operibus bonis, ac thesaurisare sibi fundamentum bonum in futurum, et vivere in hoc sæculo juste et pie, ut apprehenderet veram fidem (*I Tim. vi, 18*). Quæ retro sunt oblitus quidem, in ea vero quæ ante sunt extensus currebat ad palmam supernæ remunerationis, cupiens comprehendere Christum, a quo jam ejus misericordia erat comprehensus. Sed et variarum contemnens delicias escarum, in agone isto theatri vilioris et grossioris cibi esu sustentabatur potius quam reficiebatur.

8. Et ut peritus et doctus negotiator mercimonium suum studens ampliari, parvipendebat vilem et abjectam rem dare et pretiosam emere. Qui reperiens bonam margaritam et thesaurum absconditum in agro divinarum Scripturarum dedit omnia quæ habere poterat, nihil sibi reservans et comparavit. Præ amore dulcedinis et claritatis illius repente viluerunt quæ prius dulcia et jocunda videbantur, et æstimata sunt ut stercora. Contemnitur mundus fallacia et deceptione plenus, desiderantur habita, congregata sparguntur in necessitatibus indigentium, ut iustitia ejus maneret in sæculum, cornu ejus exaltaretur in gloria. Deinde ex integro certans exspoliare veterem hominem cum actibus suis et induere novum, cum qui renovatur interius secundum imaginem ejus qui creavit eum, abiit ad beatum Severinum (1), qui in cella reclusus contemplationi divinæ pro viribus severe plurimorum vociferabatur, poscens ab eo sibi habitum sacræ religionis imponi, in vultu quoque, manu ejus immutari per tonsionem capillorum (2). Cujus devotam petitionem præfatus desideranter curavit implere, intuens eum divino amore plurimum fervere. Sumpto itaque sanctitatis cingulo et sacro militiæ indumento, velut propugnator fortis intra castra æterni Regis, non trepidat divina potentia adjutrice cum callido hoste singulare certamen inire. Cujus validas vires ideo fortiter fregit, quia ex toto operibus et pompis ejus renuntiavit, eligens squalore et inedia pro adipiscendis supernæ felicitatis gaudiis momento temporis affligi, quam pro momentaneis illecebrosisque delectationibus perpetuis tormentorum incendiis concremari.

9. Igitur postquam thesaurorum copiam, invisibili modo præceptum secutus Salvatoris, in cœlesti thesauro reposuit, postquam agrorum et vinearum possessiones suis cultoribus monasteriis atque ecclesiis Christi perpetuo profuturas testamento firmavit, terram se computans et cinerem, et vilem se statuens

(1) Non confundendus cum Severino abbate Agau-nensi, qui ante Clodoveum obiisse videtur.

(2) De eo ita Gregorius Turon. in lib. iii, cap. 18: Clodoaldum comprehendere non potuerunt, quia per auxilium virorum fortium liberatus est. Postpo-

in oculis suis, ut esset pretiosus in Dei oculis, delibavit apud se plausus hominum sibi faventium, et opus præclarum tantummodo divino amore patratum vanis et humanis laudibus extollentium devitare et declinare, et regionem longe positam quæ Provincia (*la Provence*) nuncupatur adire, ut ibi quasi ignotus in cæpto proposito posset Deo servire. Sed quia non potest lucerna latere, nec possunt eam tenebræ obscurare, cum eas suo corusco lumine noverit pelleret et fugare, positus in eadem regione magno emicuit virtutum fulgore. Deinde precibus fugabat dæmones de obsessis corporibus, aperiebat ora mutorum, reddebat cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, et cunctis ex fide poscentibus Dei clementia impetrabat opem sanitatis.

10. Sed nec illud duco tegi silentio quod claruit ejus dono. Cum in parte præfatæ regionis construeret domum orationis, pauper quidam venit, et elemosynam ab eo sibi dari poposcit. Vir autem Dei, cum in præsentem non haberet quod indigenti daret, cucullam qua induebatur dedit. Qua pauper accepta recessit, et in domum cujusdam fidelis hospitandi gratia venit. Qui cum se post cibum et potum sopori dedisset, magna jam transacta parte noctis, paterfamilias de nocte surrexit, ac domum suam claro lumine splendere vidit: qui illico suæ conjugii excitatione a somno narrare curavit. Illa autem rem inusitatam intuens dicit: Aliquid muneris divini peregrinus hic, qui a nobis susceptus est, secum detulit. Qui mane ab eis requisitus, retulit qualiter cucullam loco muneris a sancto viro acceperit. Quod factum in illo loco in laude omnipotentis Dei vulgi ore circumquaque est diffamatum, et celebri sermone vulgatum.

11. Talibus charismatum donis a sancto Spiritu honoratus revertitur Parisius. Cui urbi jam continuo gaudium sit Deo gratias agentium pro ejus reditu, quorum olim corda nimium fuerant de ejus abscessu mœsta. Excipitur itaque mira exultatione populo-

(3) Eusebius Saffaraco successit anno circiter 551 prævitque S. Germano, ut docte probat Carolus le Cointe ad illum annum num. 4, constatque ex Vita S. Droctovei abbatis num. vi.

(4) Novigentum, *Nogent*, duobus milliaribus infra

rum et dignus sacerdotio acclamatur voce cunctorum. Quem Eusebius (3) ejusdem urbis episcopus ordinavit presbyterum, annuens voci clericorum et precibus Parisius morantium, dignum judicans ut qui jam semetipsum exhibuerat hostiam vivam, placentem Deo per contritionem et devotionem mentis, constitueretur minister salutaris et vivifici sacramenti; ut quos verbo et operibus abstrahere conabatur a Satanæ faucibus, ab eodem truculento hoste ereptos reficeret divinis dapibus. Condidit præterea monasterium in loco cujus olim vocabulum fuit Novigentum (4), nunc ob insigne ejus meritum sanctitatis vocatur monasterium sancti Clodoaldi; cujus et nomine pollet et merito, quod et sufficientibus ditavit terrenis opibus, et congrua habitacula sibi et servis

Dei secum morantibus, sed in reliquum ævum successu generationum pro salute animarum suam Deo militaturis ædificavit, atque matri ecclesiæ ejusdem civitatis, videlicet sanctæ Mariæ perpetuo habendum testamento delegavit. Ubi etiam ipse statuens præstolari terminum vitæ suæ cum plurimis quos metus gehennæ terruerat et cælestis patriæ amor animaverat, ascensiones in corde suo disponens in hac lacrymum valle, cupiebat de virtute in virtutem ascendere, insistens orationibus, jejuniis, elemosynis, vigiliis, divinis lectionibus, ut mereretur Deum deorum videre in Sion. His igitur exercitiis divina gratia præditus, ex revelatione divina scire meruit vitæ suæ transitum; cujus ultimam horam lætus præstolabatur cupiens dissolvi et esse cum Christo. Migravit ergo a corpore septimo Idus Sepembris, recipiens coronam meritorum, quam et reddidit illi Dominus pro laboribus justus iudex. Cujus corpus in eadem œlla summo honore humatum est, ubi suffragantibus ejus meritis completur votum ex fide petentis, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui potestas, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Lutetiam Parisiorum ad Sequanam fluvium visitur, nunc S. Clodoaldi Oppidum vocitatum, vulgo *S. Cloud*, in cujus ecclesia collegiata, destructo jam pridem monasterio, ipsius sancti corpus asservatur.

LIBELLUS

DE SUCCESSORIBUS S. HIDULPHI IN VOSAGO

(Apuđ D. Calmet, *Histoire de Lorraine*, Preuves, p. XLIX.)

CAPUT PRIMUM.

rum populo, divinitatis ope illatum est Mediano

Christi martyr cum aliis suis trecentis pervenit Trevirim; corpore non corde ab eadem qua et prædicti martyres, Thebea legione subtrahens se interim, cum apud Agaunum darentur victimæ sub Herculio Maximiano Cæsare. Omnino tamen credendum est constantissimos testes Christi postmodum factos, citæ mortis sententiam non tam voluisse vitare, ubi juxta veritatis jussum, in ista civitate persecuti, in aliam cuperent fugere, quam passim per barbariem Galliarum sparsos divinitatis mira dispositione, ne unius loci clauderet angustia tot et tam præclara sanctorum martyrum millia. Ubi tandem Treviris, scilicet agonis sui cursu feliciter emenso, capitali cum sociis suis multatus sententia, propter pontem fluminis qui adjacet oppido, desiderabili commercio nanciscitur æternitatis compendium ob temporalitatis dispendium. Qui vilibus mandati bustis a Christianorum populis rabiem pertimescentibus gentilitatis, post plurimorum curricula annorum honeste reconditi, jacent in quadam basilicæ sancti Maximi cryptella. Et hoc peractum beati patroni nostri Hildulphi vigilantia. Delatas ergo præfati martyris reliquias ad Medianum monasterium multis temporum curricula servavit quoddam vetus sancti Martini oratoriolum a dextris templi locatum, donec funditus memoriæ fuisset substractus mortalium; cujus inventio quia minime prætermittenda est silentio, enucleatius subscribetur suo loco.

CAPUT II.

Domnus igitur Regimbertus fraternò votò successor sancti effectus, annis non minus quinquaginta dispositione utriusque stipendii vitæ cœnobitalis laudabiliter est functus; quemadmodum approbatur chirographis cautis regum temporibus. Hujus denique diebus Theudelinda illustris matrona, respectu tremendi examinis compuncta, consensu comparis sui, vinculi conjugalis resolvit pacta, atque melioris mariti uxor effecta, sub sanctimoniam velamine Christo est dicata; quæ benevolentia protinus annuente Ruperti [*alias*, Ricperti] relictæ conjugis, nostro loco honorabile prædium *Hakenaim* vocatum contradidit. Tunc etiam quidam spectabilis vir, nomine Gumbertus, filius Trupperti, in alio prædio *Hundinshetm* agnominato, portionem sui juris contulit. In quibus præfatus abbas duas basilicas construxit, priorem in honorem sancti Maximini Trevirorum præsulis; alteram in honorem sancti Petri apostolorum principis, atque vitæ suæ curriculo emenso, quinto Kalendas Februarii lucis istius usu caruit.

CAPUT III.

Successit eidem non impar studiò et moribus Sundrabertus; et huic post viginti et eo amplius annos strenue decedenti successit germanus ejus Maldawinus, qui mundanis dudum involucris expeditus, monasticæ tranquillitatis expetiverat littus, quique laudabili studio præeminuit præfatis duobus.

A Arcam denique super beatos patroni nostri Hildulphi artus fabricari instituit, quam etiam honorificè auri argentique metallis adornavit. Pari modo condecoravit sanctarum reliquiarum feretrum, cum scriniolis, cum thuribulis, cum candelabris. Fecit et calicem maximum nomine suo insignitum, nostræ pauperie adhuc reservatum. Hic decori ararum beatæ Dei Genitricis sanctique Petri aptans tabulas, pretiosis metallis insignivit ambas, multaque hujusmodi reliquit loco suæ industriæ credito monumenta. Ipse quoque suapte prædium *Petri stannum* nuncupatum, juri nostri cœnobii contradidit, cujus collatione illud ampliavit. Defungitur itaque tertio idus Martii, cum regiminis ejus anni acutula argumentatione vestigati vix reperiantur duodecim.

CAPUT IV.

Extemplo in electione successoris multitudinè fratrum subrepsit discordiæ bilis; sed prævalentibus beati viri hujus meritis, insperato divinæ clementiæ jubar ob oriente destinatur illis. Nam cum bifariam scinderentur mulæ dissensionis pertinacia ducti, ambarum partium priores pariter ad principem pervenere Carolum. Ubi pacificus princeps sedatu difficile monachorum persensit litigium, concordiæ providere gestiebat quam plurimum. Mira autem dispositione divinitatis repertus est ibi Fortunatus patriarcha venerabilis, qui gratia salutandi famosum principem, visendique loca sanctorum, quos fama excurrente didicerat, ab Jerosolymis peregre digressus erat. Is denique ante aliquot annorum curricula animadvertens apud Aaron regem Persarum plures haberi amorem Caroli, quam quoruncunque principum, quòd etiam patefecerat dirigendo ei solum quæm habebat elephantem, per diaconem reliquias ligni passionis, seu inter homines non nullius conversationis Domini nostri Jesu Christi transmiserat illi, multaque præcè contestatus exegit ut prædicto Aaron legationem per suos inferret hujusmodi: Omnimodis tuam clementiam precor pro loco Resurrectionis Domini Dei mei sancta Sion, ne tuo laxamento a gentibus passim calcetur, neque religionis Christianæ pontifici debitum cultum ibidem exsequenti contradicatur. Ejus itaque ditioni tunc non tantum beata civitas verum insuper omnis penè Asia præter Indiam parebat. Qui chari sibi principis amicabili suggestione adeo delibutus est, quatenus dispositioni ejus ascribi reverendum locum juberet; a suoque potentatu Veredariis cum Orientalium munerum ambitione directis, eidem cessionem illam firmaret. Hac pro causa diaconem suum ad Carolum iterato cum munusculis destinavit patriarcha. Tertio autem per semet veniens ipse, mutua visione satisfacere communi affectui, suo videlicet principisque religiosi, offendit apud eum prædictam procellam cœnobitalis dissensionis; cui sedandæ rex æstuans consultum iri, ad hunc quasi ob id divinitus destinatum, repente tota convertituf

tractatio (2) regalis consilii, si modo ille præsul maximus posset ad hoc flecti. Regis itaque ac optimatum ejus importunis tentatus precibus vix potuit ad hoc persuaderi, quatenus sanctorum qui tunc forte aderant sacerdotum cedens auctoritati, susciperet curam istius monasterii; cujus sanctitatis excellentia priorisque apicis reverentia stirpitus est sopita claustralis discordia, et sub eo de more effecti sunt monachi cor unum et anima una. Fuisse equidem dicitur Recalvaster hic Domini famulus, corpore exilis et exiguus, facie et conversatione angelicus, barba sublonga canisque respersa decoratus. Prædia in augmentum loci in diebus ejus collata sunt numerosa, chartarum monumento hucusque notissima. Ipsius vero collatione, ex cunctis pene instrumentis humanæ conversationi atque passioni Domini aptatis amplexabilia pignora locus hic meruit percipere, pariterque pretiosorum martyrum Stephani, Lazari quadruidani sepulti, Georgii atque Pancratii, cum plurimis; quod nunc longum videtur posequi.

CAPUT V.

Per hæc tempora ab Orientis partibus eidem cœnobio divino ductu destinata sunt duo præclarissima lumina, quidam videlicet inter suos rex nomine *Lazarus* cum filia *Aza*, quæ etiam exstiterat in finibus illis regina. Hi piæ devotionis studio deferentes propria, expetivere peregrina, quatenus in urbe Romulea mererentur attingere apostolorum lumina, et insuper adirent memorias sanctorum quos trifida venerabatur Gallia. Cumque plurima peragrando loca sanctorum satisfacerent religiosæ curiositati, tandem subeunt habitationem Mediani monasterii, famæ susurrio jam dudum sibi cogniti: ubi reperientes Fortunatum patriarcham venerabilem monachorum cœlestia suspirantium choro prælatum, quem olim habuerant non ignotum, compuncti sancta conversatione et admonitione eorum, susceptæ peregrinationis fixerunt circuitum. Denique instantes nimis precibus ut recludi permitterentur, vix aliquando obtinere quiverunt. Reclusi sunt ergo rex in cella sibi præparata penes oratorium beati apostoli Petri, regina ultra alveum Rabodonis, juxta basilicam beati confessoris Apri, in quibus usque hodie fenestellæ ipsorum possunt videri, per quas suscipiebant necessaria humanæ imbecillitati. Ibidem cum aliquot vixissent annis, solummodo cœlestibus vacantes conditionibus, exuti membris corruptilibus migrarunt ad palatia incircumscripti spiritus; ob id verius reges dicendi, quod minime regnarat peccatum in eorum corpore mortali. Sepulti sunt autem in propriis cellulis; sed postea sacri artus venerandæ reginæ a prioris tumbæ loco

(2) In manuscript. codicibus legitur: *Retractio*, cujus loco Martemius posuit *Oratio* in *Thes. Anecd.* tom. III, p. 4115. Joan. a Bayono habet *Retractatio*.

(3) Waldo abbas an. 825, quem secuti sunt Isimundus, Theodoricus, Reginardus, Humbertus et Pippinus usque ad an. 896.

relati, sociati sunt artibus venerandi regis, ut qui sanguine, mente et corpore juncti fuerant, unius sepulcri participes forent. Beatus ergo patriarcha Fortunatus meritis tandem et ætate consummatus, huic temporalitati iv Kalend. Martii est subtractus, atque ad perpetuum stantium dicrum infinitatem perductus. Hujus veneranda gleba post bases altaris B. papæ Gregorii decenti sepulturæ est tradita. Anni vero regiminis ejus Mediani monasterii reperiuntur viginti.

CAPUT VI.

Successorum tam idonei Patris nomina raptim perstringere libet, quia cum studio brevitàs, tum etiam quod ex eorum actis vix tenue quiddam scriptura seu relatio certa nobis transmittere quivit, immorari piget. Primus post eum rexit idem monasterium Waldo (3) ex sorore Maldawini progenitus. Secundus Isimundus quondam episcopus, cujus tempore cessit nostro loco apud domnum Juvinum fundus. Tertius exstitit Theodericus, quartus Reginardus, quintus Humbertus (4). Sextus vero Pippinus vix præfuit pauculis cœnobitis aliquot annis, nimium a principibus (5) pressus. Porro sex horum Patrum ætas habuit principes reipublicæ, prædictum Ludovicum, Lotharium, item Lotharium, Ludovicum, nec non Arnulfum, quorum temporibus ipsa abbatia plurimum attenuata, exigente jam sæculi nequitia, per Lotharium qui factus est anathema maranatha, pene exstitit desolata, quæ usque ad ipsum pollebat religione, rerumque copia. Hic tergiversator callidus damnabiliterque levis ac lubricus, patruorum patientiam sedulis irritabat (6) machinationibus; adversus quos cum etiam crebram aciem produceret, neque congressus illius lætos exitus haberet, præfatus abbas nimis continua ex acie (7) militum in expeditione regali compulsus, et maxime parricidalem dissensionem perosus, alam loricorum quam solebat, id est triginta milites cum consueto clypeatæ manus numero, in exercitum destinare noluit, orare se dicens regem ne istiusmodi angariam imponeret militantibus Deo monachis; ipse potius ex facultate abbatæ utilitatibus consuleret propriis. Hac causa tyrannus stimulatus jam sæpe dictum monasterium duci provinciæ jure contradidit, ea videlicet conditione, quatenus res loci pro libitu dispensaret, militumque turbam procinctui regio procuraret. Tunc domus Dei pene est annullata, monachis sunt subtracta victualia, et ob id paulatim sparsi per diversa, egestate coacti deseruere cellas circumcirca. Tantum aliquot sunt permisi in ipso principali loco remorari, quibus ad necessarios sumptus delegata fuit adjacens cum agellulis suis villa, cum curtibus pauculis. Mille vero ac quin-

(4) In manuscript. Eptern. legitur: *Humbertus*.

(5) Ita Joan. a Bayono.

(6) In utroque manuscript. deest hoc verbum, quod ex Joan. a Bayono suppletum est.

(7) Joan. a Bayono legebat *exactione*.

gentos et insuper undecim (8) mansos cum suppositis (9) ecclesiis ex ipsa abbatia usurpavit sibi ambitio ducis.

Cum autem ab incarnato Domino instaret octingentesimus nonagesimus sextus annus, Arnulfus Romæ Cæsar efficitur : e vestigio inaudita lue mortalitatis subsequente, atque famis homines homine vesci cogentis. Zuendeboldus quoque tyrannus ipsius Arnulfi filius, Lotharingam provinciam disponere permissus, indebilis flagitii nota dedecoravit primitias sui principatus ; prætitulato siquidem anno illam tantulam delegationem præbendæ monachorum illic adhuc sub Pippino abbate excubantum, jure beneficii concessit Hillino (10) comiti, in cujus clientela vix aliquot canonici permisi sunt immorari ; stirpitus hinc avulso ordine monachali, videlicet quia esset clericis indifferens victus, et quia magis peculiaris quam communis rei inniterentur sumptibus. Huic successit Riquinus secundus, tertius Otto, quo superstitie civitas Basilea ab Hunnis expugnata atque æquata est solo. In Mediano autem cœnobio et tribus eidem conterminalibus (11) monasteriis vix singuli clerici feruntur resedissee nonnullis mensibus, in eisdem observantes excubias vulgaris parochiæ. Tandem in culmine regni Henrico (Aucepe) stabilito, et Barbari vetatur irruptio, atque paulatim convalescente patria, illuc reintegratur imminutus canonicorum numerus et ordo. Huic jam comiti Ottoni quartus Boso successit in administrationem rerum ipsius monasterii, et huic deinde quintus Amardus postremus provisor exterioris suppellectilis ; sed primus institutor monasticæ religionis in illo loco exstitit Gislbertus (12), quia jam venerat tempus miserendi ejus. Attamen exactis sexaginta et sex annis, velut usque ad imperium Conradi (Salici) invicti principis, Deo miserante, aliquantulum convaluit illic, quamvis non ut prius, exercitium religionis, instantia domni Brunonis reverendi Leuchorum antisititis.

CAPUT VII.

Goziense cœnobium sub industria Amaldi [rectius Ainaldi] nimium reverendæ vitæ abbatis longe lateque vibrabat radios monasticæ religionis, ubi tunc degebat in monachi habitu quidam Adalbertus sanguine primatum regni sublimis, qui suorum et principum præfati comitis Gislberti fretus adminiculo, sistitur duci Friderico, cui inerat Mediani monasterii per id tempus dispositio. A quo loci gubernatione donatus, monasticum ordinem ibidem restituere est jussus. Tunc etiam religiosus dux sub confirmatione chirographi restituit huic loco ecclesias quas olim possedissee dignoscitur, et quidquid canonici tenuisse

comprobantur. Adalbertus igitur prædicti abbatis sui suffultus subsidio, monasticæ professionis viros aggregavit in præfato cœnobio, inter quos Blidulfum olim Metensium primicerium, et Gundelobum nobilissimum Dei famulum. Ambo nempe isti Deo digni viri vita et specie monachi, per omnia parentes (13) paternæ voluntati, ab abbate Amaldo commendati fuerant huic abbati.

CAPUT VIII.

Post hæc oratorium gloriosæ virginis et matris Domini Mariæ crebro fragore ruinam sui minitans, idem abbas cupiebat diruere, alterumque illo augustius restaurare ; sed quia conatibus ejus plurimum obviabat quod venerabile S. præsulis Hidulfi corpus usque ad illud tempus ibidem arca saxeâ servabat, coacto abbatum ac vicinorum clericorum religiosorumque concilio, illud decrevit levare tumulo, ac apparato locare in scrinio. Quod cum omnibus placuisset, ac tantæ rei perficiendæ instarent, consilii fuit ut si sacros artus, seu velle habebant, recondere quissent, monasterio devotionis gratia circumferrent. At quoniam minaci nubilo pendente, solis ac siderum facies denegabatur terris, menstrui [In manuscript. legitur mensurni] imbris vehementia resolutis, nec valebant cum ecclesiasticis ornamentis secedere tectis, annuit abbas ut solis circumferrentur claustris. Ubi tamen ad tumbam sancti cum cereis ac thymiamateriis [forte, thymiateriis] ventum est, ac operculum illi subductum est, pariter quoque gravida madidi aeris palla discinditur, ridente sereno, et terrigenis lux diu suspirata redditur continuo, quatenus cunctis liqueret quanta meritum claritate in vivorum regione fulgeret anima, cujus exuviis arridebant in terris aera. Nefas enim erat elemento non parere mortalibus, quorum devotio opponebat Trinitatis habitaculum ejus terroribus. Cujus rei evidentia confricatus animus præsentium, incalcescebat ad invisibilis regni desiderium : in quo ille cujus in præsentiarum cernebant corpus, evidentibus indicibus ostendebat se jam recepisse stolam unam, in die quoque suprema suscepturum aliam. Quantum lacrymarum gemituumque dulciter ex intimi animi medullis prorumpentium ibi fsum sit digne proloqui carnis lingua nequit. Tandem sacras reliquias nitido involventes pallio, ligneo recondere scrinio, quod imponentes scapulis intulere oratorio beati Apri confessoris Christi : indeque mox efferentes, altera regressi via invexere monasterii claustris VII (14). Idus Novembris, tanto funeri insperatum obsequium aere præbente, et post ejus collocationem nonnullis diebus idem conservante. Qua de re communi cunctorum voto hunc diem ce-

favet.

(13) Ita legitur in Epternac. manuscript.

(14) Legendum est VI, quo die festum hujus translationis annuatim celebratur in Mediano cœnobio, et in antiquo illius Martyrologio manuscripto annuatatur.

(8) Ita manuscript. Epternac. Richerius et Joan. a Bayono.

(9) In Epternac. manuscript. hic fit divisio hujus capitis, quod in duo scinditur.

(10) Hasuma vocatur a Richerio lib. II, cap. 7.

(11) Senoniensi, Styvagiensi et Sandeodatonsi.

(12) Gislbertus abbas comes monasticæ religioni

lebrem habere placuit recurrere annuo; qui usque in præsens celebrior solet suscipi, etiam depositione ipsius, quam repræsentat mensis Julius; sive propter illud occupatissimum tempus, seu quia minus abundat victualibus. Tunc quoque beata sanctorum germanorum Joannis et Benigni corpora, quemadmodum ex uno sublata sunt mausoleo, in uno reponunt scrinio, quorum advectione a prioris sepulchre loco sexto Idus Maii existit, et ut erat sollemnis remansit; quia singulare festum persolvere huic sancto præsulì quotannis devotio priorum voluit.

CAPUT IX.

Hic ordo gestorum exposcit ut memor promissi, retexam inventionem sancti Bonifacii martyris. Diruto equidem templo beatæ Dei genitricis ac perpetuæ virginis Mariæ, simulque ædícula beati Martini eidem coherente, in qua jam dictum est martyrem tumulatum fuisse: necessario loca dudum orationis occupaverant parietinæ hominibus ac bestiis perviæ. Quam suarum reliquiarum negligentiam non ferens spiritus martyr, qui mirabiliter honorabatur in cælis: quadam nocte per visum in habitu militari, sicut est vultus dignitate venerabilis, cuiquam juvenulo monacho Tiesfrido nuncupato astitit, et indigenarum quidem mediocri sanguine procreato, sed, ut putabatur, bonæ actionis futuro, eumque suo taliter dignatus est alloquio: Admodum ægre fero, quod parietinis premor, pedibus et sordibus hominum pecorumque atteror, concalcor ac inficior; quamobrem quantocius surgens maturato dicere abbati, ut si propriæ vult consulere salutis, provideat quietem corpori meo. Quem frater ille hoc modo percunctatus est: Domine mi, quem te dicam, et ubi habere vis sepulturam? Martyr ad hæc sic intulit: Scias me Bonifacium nominari, gloriosæ legionis Thebæorum martyrum numero et merito sociari; siquidem divina concedente gratia non impar gloriæ collegæ mei Mauritij in cælis servatur et mihi gloria, quos per omnia fecit pares labor et militia, exhortatio sociis titubantibus impensa, et in fide usque ad mortem perseverantia. Post nonnullos vero annos a corporibus commilitonum meorum furtim segregatus, a quibusdam devotis Deo viris ad hunc locum sum delatus atque in oratorio (15) beati Martini terræ commendatus, ubi usque in præsens latuerunt omnes artus mei, excepto capite, quod inter collegarum meorum corpora prior retinuit locus. En tibi cunctarum reliquiarum mearum causam explicui. Tu nunc absque recastinatione pergens explica hoc ipsum abbati. Nec mora, cum verbis subducitur monacho species martyr, qui ubi experfactus est, quia maluit revelationem istam phantasmati ascribere, quam ei aliquatenus fidem accommodare, et super hoc divinitatis misericordiam

A martyr. Cur, inquit, commotionis meæ acrimoniam minime perhorrescis? quid denuo ad te venire compellis? acias te igitur luiturum poenas contemptus et inobedienciæ, priusquam corruptibili careas luce. Hujusmodi vero minis postquam fratrem illum perterruit, omnem superioris visionis ordinem retexuit, et abbati intimare jussit; sed eum seu primitus dissimulante, tertio gloriosus martyr eum dignatus est adire, ejusque vecordiam nimia verborum acerbitate increpare, ac recapitulato primæ et secundæ revelationis oraculo, adjecit continuo: Animadverto duritiam tuam infidelitatis non posse ad obedienciam flecti, nisi molliatur fomentis alicujus sigæ. Quocirca surrecturus ad nocturnales hymnos, ad ipsum altare situm ad caput sancti Hildulphi, supra quod mox inventurus cruciculam cum cambuca ipsius pontificis beati, totius ambiguitatis callum remove a latebris animi. Attamen quoniam tolerabilius tibi erit temporali supplicio subjacere, quam irrevocabiliter perpetuæ mancipari gehennæ, hujus neglectus ultionem noveris te subiturum in hac luce; satis enim satis superque poenarum restat tuis nimium carnali vitæ, quanto plus si adjiciatur facinus tantum inobedienciæ? Hac perterrefactus juvenis comminatione, expergiscitur, et fidem jussionis exploraturus, facto signo nocturnarum vigiliarum ecclesiam ingreditur, ubi cum prædicti signi evidentiam cum corporeo hausisset oculo, omni dubietate postposita, abbatem et fratres illuc advocavit adhuc in crepusculo matutino: quibus postquam ostendit præsens signum, cæteræ quoque revelationis patefecit textum. Inde una cum illis ad locum tumbe martyris properavit, et sicut per revelationem (16) acceperat, eis designavit. Ubi fodientes mausoleum invenerunt decus, quod dum aperuere, fragrantiam suavissimi odoris nares præsentium persensere. In quo tandem juxta visionis fidem reperientes martyris exuvias, in sindone munda involverunt eas, sicque recondentes in scrinio, Begonis cellæ inxerere festinato; quia recondendi aptus locus minime suppetebat eis in diruto monasterio. (Sed incuria successorum faciente, præfata cella sanctos artus permessa est retinere usque ad domnum abbatem Lanbertum, qui anno ab Incarnatione Domini millesimo quadragesimo tertio, in sexta feria quæ II Nonas Novembris habebatur, rexit). Frater vero qui toties communitus tam claræ visioni assensum dare distulit, post aliquot annos præ domo infirmorum stans, repentino accessu paralysis adeo extabuit, ut se invito retrogradum iter ageret, donec per ipsius domus ostium intro corrueret, atque fractis cervicibus exspiraret.

CAPUT X.

Interea dux Fridericus, suæ utilitatis insudans neptiæ castrum cognominatum Barrum construxit

tam suæ urbi intinnavit. A quo dux satisfacere jussus pro pervasione prædii, mutua vicissitudinis conditione, duas abbatias Medianum monasterium et Galileam, cum aliquot villis patrimonii sui contradidit ei, ut posset ipse pacifice possidere quod præsumperat sibi. Cumque tali pacto denominata loca Tullensi diocœsi cessissent, memoratusque præsul officiales eorum sacramento sibi astrinxisset, ob monumentum ipsiusmodi cessionis secum tulit cambucas (*Id est, baculos postorales*) beatorum antistitum Hildulphi atque Decodati, specie quidem vilissimas, nec ut hac nostra ætate passim cernitur artificiose cameratas ac politas; sed tamen ad ostensionem sanctæ mortificationis meritique eorum efficacissimas, quibus nihil pompæ adjecerat artium industria, natura sufficiente ad omnia. Has ergo antistes ille devotus postquam metallis pretiosis pariterque reliquiis sanctorum insignivit, in gazophylacio sanctuarii servari præcepit, quod et hactenus fit. Tulit etiam signum nostri cœnobii næjus et melius, multis sibi quantitate metalli paribus, soni qualitate præstantius; quod acquisiverat abbas Adalbertus. Illud tamen duodecim vix paria boum quiverunt ad oppidum convehere, cum post decessum ipsius pontificis quatuor tantum facillime quiverint revehere. Etenim quandiu Leuchæ fuit, consueti soni dulcedine caruit: at postquam Deo volente locum recepit suum, pariter et sonum solitum.

CAPUT XI.

Adalbertus qui tunc temporisungebatur abbatismomine, cum per aliquot annos strenue, quantum ad hominum pertinet æstimationem, impendisset sollicitudinem sibi commissæ abbatix, incommodo aliquantulæ infirmitatis cœpit laborare; qui vehementer percussus paralyti, postquam nonnullos pœnaliter transegit menses in grabato, sæculo huic aufertur cum luctu magno. Successor ejus in loci regimine extitit Almannus, ex familia sancti Petri martyris (*In manuscript. Epternac. vox martyr is legitur*) excellentiore oriundus, corpore elegantissimus, statura procerus, moribus et actu modestus, in eruditione literarum minus perfectus, in reconstructione abbatix vigilantissimus, juxta mediocritatem sui ingenii in rero cando subjectos ad instituta regulæ servidus. Hic denique eruditionem suorum credens suam, mercede conduxit eis doctorem grammaticæ; quin et volumina artis ejusdem plurima studuit loco conquerere. Hic monasterii fabricam cum omnibus officinis a decessore suo inchoatam, sed maxima ex parte imperfectam, perduxit ad manum supremam. Verum donec fabrica eadem reparatur, corpora reliquiasque sanctorum commisit cura pontificis impetu tempore

A sanctorum teneretur, repente corrucens, rotatu horrifico per pavementum agitur. Sed hic rotatus et tormentum captivi liquido astantibus prodebant flagra et torturam latronis maligni, quibus compellebatur egredi. Denique post nimiam rotationem ipso aditu quo fuerat intronissus, exire coactus, cum obscenitate vomitus instar vernis bipedalis ab intimis visceribus miseri est projectus. Qui mox ut paululum somni diu negati arripuit, gratias Creatori omnium ac fidelibus ipsius agens, propria incolomis repetiit.

CAPUT XII.

Interea domno pontifice Gerardo ex hujus vitæ ærumnis sublato, ad Tullensis diocœsis pontificatum subrogatus est Stephanus ex Mediomatricæ urbis clero, qui..... oratorium sanctæ Mariæ sua consecravit industria: qua etiam die restituit signum loco olim ablatum a prædecessore suo. Hic vix duobus annis ecclesiam rexit; sed licet apud Bodonis monasterium hominem exuerit, hic tamen sepeliri voluit, quod et contigit. Sepultus autem exstat a dextris altaris semper virginis et matris Domini Mariæ, in mausoleo ex quo dudum levatæ fuerant sanctorum germanorum Joannis et Benigni reliquiæ, pectori ejus crucicula superposita, distico abbatis Sicconis inscriptum habens ita:

Hic fuit antistes Leucorum Stephanus olim.
Idibus et terna Martis discessit ab arvis.

Super tumulum ejus dum postmodum duo fratres consistenter, et odas missæ decantarent, repente nimius fragor sub pedibus eorum insonuit, qui eos a statu suo super pavementum conquiniscere coegit. Verum an hoc contigerit causa sanctorum mausolei, seu pro reverentia sepulti episcopi, non plane cognitum est mihi. Successor vero ejus in pontificatu extitit Bertoldus natione Suevus, honestati sæculi præcipue intentus, in constructione novarum atque eminentium fabricarum nulli secundus, insolitis legibus oppressor vulgi et monasteriorum versutus: qui Mediano cœnobio irrecuperabilem calamitatem intulisse dignoscitur. Nam præfatus abbas tempore Henrici principis ratus sibi divinitus offerri occasionem reposcendi prædii *Berchem* ab iniquis diu possessi, suasu supradicti Bertoldi enorme servitium exhibuit imperatori, in cujus impensa coactus est cunctam pene supellectilem et pecuaria abbatix abstrahere; quin etiam omne ornamentum tam a crucibus et candelabris, quam etiam a lecto sancti Hildulphi ac gestatorio sanctarum reliquiarum diripere. Siquidem vir ille bonus et simplex nihili pendebat censum ecclesiæ bonum prodiga manu in tali negotio dispergere, quem sperabat ex redditibus fundi illius multipliciter restitutum. In lecto postquam

atque vafre machinationis conspiratione vindicare : immemor divini iudicii, neglector etiam indicibilis damni quo domus Dei pene annullata fuerat, ob receptionem illius fundi. Hujus tam immanissime crudelitatis cuspe perfossum cor abbatis, aut nullam aut raram diem in hac luce post hæc sine mœrore transegit. Hic post innumera industriæ suæ exercitia, quibus loco sibi credito prodesse curavit, ætate et infirmitate confectus naturæ cessit, ac in basilicæ beatæ Mariæ sepulturam meruit.

CAPUT XIII.

Successor autem ejus Nardulfus (17) exstiterat quem præfatus abbas a sacri baptismatis fonte susceperat, quemque per diversa loca causa discendi cœnobilem vitam transmiserat. Hunc cum ipse defungetur, sermone quo valuit Bertoldo episcopo commendavit, atque ut sibi succederet impetravit. Tempore vero prælationis ejus, plurima in loco præfato divinitus ostensa sunt miracula, quibus pravorum retunderetur insolentia, et rectorum confirmaretur benevolentia. Ex his libuit aliqua subnectere quæ interim occurrunt memoriæ. Depositionis festum sancti Patris nostri Hildulphi instabat, et cœmentarii restruendæ maceriei dormitorii operam dabant. Qui cum vellent ob solemnitatis reverentiam opus illud intermittere, obstitit Encibolus præpositus, talia eis inculcando creberrime : Servitium est sancti, quod propter festum ipsius non debet intermitteri, sed magis studiose peragi. (18) His monitis machiones [maçons cœmentarii] accensi plus solito instabant cœpto operi : at hora refectionis incumbente, cum pariter mensam petentes cibum sumerent, quidquid operis per hebdomadam integram fecerant, repentina ruina terram petiit, et quia sanctus obedientiam quam sacrificium mallet, casus parietis innotuit. Itaque nullus præsumpsit illa die fabricam illam aggredi, in cujus eversione intelligebant quid eis potuisset contingere adversi, si non pepercisset illis misericordia Domini. Sequentis miraculi textus docebit quam pia aure sanctus hic se in veritate invocantibus adsit. Translationis ejus solemnium quod illic populoso frequentatur accessu aderat, et tam fratrum quam etiam supervenientium usibus apparatus piscium omnino deerat. Dumque præpositus monasterii Marbodius dictus pisces hinc inde præstolando cassa spe delusum se doleret, et missæ solemnia concio monachorum et canonicorum summo studio perageret, publica necessitate cogente, palam omnibus lectum sancti in crypta cum lacrymis infusus adiit, et tacitam precem cum contritione nimia ante venerabile corpus prostratus aliquandiu fudit. Ubi ab oratione surrexit, adfuere extemplo quidam qui dicerent nonnullos Allabroces (19) inesse contiguo flumini :

(17) In manuscripto episcopus legitur. Nardulf-

A quo sub omni agilitate piscatores transcurrentes, mira captura tot et tantos retibus suis continuo cinxere, quod plene possent non solum die festo, verum etiam per totam septimanam fratribus sufficere.

CAPUT XIV.

Sacratissima depositio ejus cum annuo recursu mortalibus innovaretur, et fratres ante matutinarum synaxim sopore detinerentur, coquinæ ædificium ignis repentinus arripuit : qui quantocius rectorum fastigia petens, ac ex torridis imbricibus nimia incrementa concipiens, per circumposita ædificia totas laxabat habenas. Cumque tanto terrori nemo obviaret, cunctis alto somno depressis, Hermanno custodi ecclesiæ, sicut ipse solitus erat fateri, per visum sanctus astitit, vehementique severitate, quia sic nequam actio illius merebatur, capillos ejus concussit, eique dixit : Ocius surge, nam omnis structura hujus loci nimio devoratur igne. Hoc ille pavore expergefactus surrexit, incendium sicut somno didicerat perspexit, cæteros nimis clamoribus incitavit, et ut igni ædificia tenenti obviare niterentur suggestit : quibus statim id facere conantibus, strepitu eorum excitata occurrit cum hydriis rustica manus. Cumque continuata superfusione lympharum variisque argumentis (*id est artificii*) alii male victricem flammam certarent evincere, adeo erumpebat ex ædificiorum culmine, ut crederetur ex contrario hactenus elemento nutriri magis quam sopiri posse. Summa tandem desperatione circa oppressionem flammarum pariter fracti, nimis et confusis ejulatibus ad sepulcrum confugere sancti, cui cum inter alia et hoc ei lacrymosa vociferatione crebro ingererent : propter quidem ipsorum flagitia locum eundem justis traditum flammis, sed dignaretur ei parcere ob lætitiâ suæ solemnitatis et sanctitatem sui nominis, ac si eis omnipotens pater per merita dilecti sui Hildulfi juxta vocem Ezechielis prophetæ responderet : Non propter vos ego facio, domus Israel, sed propter nomen sanctum meum quod polluitis in gentibus, ut sciant quia ego Dominus (*Ezech. xxxvi, 22*). Neq̄ mora, omnis vis illa incendii in semetipsam recidit, ac deserrimo torpore languoseens, cuncta quæ vastabat deseruit, et male victricis (20) ignis periculum, quod non valebat reprimere adversa natura aquarum, meritis sancti repressit imber lacrymarum.

CAPUT XV.

Cum incolæ depositionis ejusdem festum sacerdotali auctoritate suscepissent celebrandum, sicut in hujusmodi traditionibus contingit, religiosi et honesti assensere solemniter ducendum : bruta et vecors rusticorum multitudo obstinatione solita negligendum, ex quorum numero exstitit apud Cicoma-

indicare voluit auctor piscos. Omnesque discipuli qui se-

cum (21) quidam sensu et censu pauper, nomine Uvalpertus, qui sacerdotalis mandati contemptor effectus, calceamenta sua ipsa die sarciebat attentius. Sed quia si nulla pravos coercerent flagella supernæ animæversionis, putaretur Omnipotens non intendere rebus humanis, subita contractione ita manus colligatæ sunt illius hominis, intra volam inextricabiliter defixis et extra deformiter retortis digitis, ut reatum contemptus et inobedienciæ persolverit. Dum hic vixit, exemplo suæ pœnæ alios terruit a præsumptione prohibiti operis.

CAPUT XVI.

Eadem rursus die quidam Belzo vix duobus stadiis disparatus a monasterio, commanebat in dono quæ illi cesserat jure paterno. Qui ut assolet inter commercia veterum et novarum frugum, defectu compulsus panis, aliquot manipulos novellæ messis desecavit. Verum quia ignem qui posset his supponi in villulæ suæ tugurils minime invenit, alteram villam (22) haud longe positam haud impigre causa soci petiit. Ex qua torrem sumens rediit, sed omne domus suæ ædificium cum ipso siccatario ultricibus traditum flammis invenit. Quibus celerrime in cinerem cuncta resolventibus, miserabilis et stolidus homo damno suo coactus, vel sero dicit ecclesiasticis parendum jussionibus.

CAPUT XVII.

Intera apud Oblisiacum quod situm est intra confinium parochiæ Acervallensis (23) consensu Bertoldi antistitis constructa est basilica; quia intolerabile erat ruricolis adire matrem ecclesiam ob singula Christianæ plebis obsequia. Hæc cum ex nomine vel reliquiis beati pontificis Hildulphi fuisset Christo consecrata, accirrit illuc quædam mulier sera viæ longinquitate fessa, animi fide robusta, mediocritatis suæ munere devota; sed quibusdam revisentibus sua, quibusdam vero reficientibus corpus, ibidem post solemniam neminem reperit, atque obserata ecclesiæ ostia. Mansionarium ergo accitura, locavit ante januam candelam; sed cum illo ocuis repedans perspexit, divinitus accensam vidit. Super hoc aliquandiu admirati pariter intulerunt oratoriolo, ac præfixerunt altari reverenter. Mulier tamen interno delibata gaudio, quibus poterat gratiarum actiones acclamabat Deo, pro fideli verna suo Hildulpho, perfusa genas dulciter prorumpentium lacrymarum rore largo: quem non solum ipsa, sed et tota vicinia per visibile lumen experiebatur Christi confesorem esse lucis invisibilis filium, ac meritis ipsius sibi maximam patere fiduciam in necessitatibus deprecandi Dominum. Quam spem non incassum concepit animus eorum, nam eodem numerario locallus

A distenderent quantitatem voluminis. Quapropter his prætermisissis, insistamus aliis (24). Decurrente autem ab Incarnatione Domini millesimo decimo quarto anno, multimoda atque veracissima docuit revelatio animæ sanctorum *Lazari et Azæ* quanto in cœlestibus relucere merito, quorum exanimis artus neglecti monstrantur in terræ gremio. Cum enim per successionem temporum tam nomina quam sepulcra eorum fuissent prorsus subducta memoriæ superstitum, divinitus reducuntur cognitioni concordatissimis visionibus monachorum, clericorum et utriusque sexus fidelium, non solum vicinorum, verum etiam remotissimorum. Quin etiam vespertino incumbente crepusculo frequenter audiebatur quasi duorum psalmodia, ubi prius sepulta fuerat B Aza, in beati Apri scilicet basilica: extra quam in caprifico quæ fenestellæ ejus erat adversa, noctu recubabat lux tanta, ut diceretur illic plura accensa esse luminaria. In basilica etiam omnium apostolorum fuerat arcus in angulo cohærente cancellis versus Boream fundatus, soli receptui venerandorum corporum ex industria præparatus: cujus sinus quia (ob Pannonicam gentem Galliis hostiliter incubantem) parebat instar solidi parietis super sarcophagos obstructus, locus tanti thesauri per annos nonaginta quinque paulatim memoriæ cunctorum est elapsus, ut nihil minus quam alicujus corpus inibi delitescere putaretur. Superposita tamen materia attendebatur plurimum rimosa ac pene collapsa, utpote consurgentis monumenti jugi impulsu concussa. Hanc tandem ut subruerunt, secundum fidem revelationis, in duabus conjunctissimis thecis maximaque diligentia ad id quondam præparatis, reposita sanctorum corpora repererunt. Quorum gratia ubi hymnum *Te Deum laudamus* decantaverunt, ibidem sicut invenerant reliquerunt. Ea autem novitate febres et emigranium diversarumque accessiones infirmitatum multoties sedarunt, donec meriti sui notitiam circumcirca ubertim diffuderunt. Recentis enim memoriæ sancti suæ reverentiæ cultum taliter inserunt hominum menti.

CAPUT XVIII.

Moris erat quarumdam provinciarum parricidas pœnitenti ferri constrictos brachia vel cervices, non ingressum ire fines suorum; sed quaquaversum D expetere juvamina sanctorum, donec divinitus resolutum visibile ferrum, indicia dederit invisibile parricidii vinculum resolutum. Quidam itaque talium devenit monasterium, olim ferreis circulis constrictus utrumque brachium: quorum alter in Palona [haud dubie Polonia] deciderat apud reverendum beati constantis Adalberti sepulchrum. Iste autem al-

ire voluit, sed repente mutata voluntate, a medio jam itinere acceleravit istuc redire. Reperiens autem fratres jam adorsos solemnia majoris missæ, in introitu chori delegit stare : supplicii vultu atque indeflexo obtutu attendens præfixam imaginem crucifixi Salvatoris, sic quondam effligatam docta manusculptoris, ut hactenus possit quamvis duras hominum mentes mucrone quodam transpungere compassionis, ac si præ oculis haberent nimium piam mortem adhuc pendentis Redemptoris. Huic ergo peregrinus ille cum gemebundus assisteret, sancto jam recitato Evangelio, circulus ferreus subito crepans, carne concissa ex continuato impactu ferri excreta, tanto impetu dissiliit ab ejus brachio, ut eminus oppositum parietem feriret, validoque tintu adstantes permoveret. Protinus sive novo dolore inveteratæ jam cicatricis, sive subito stupore tanti facti homo pene exanimis factus corruit, atque

^A humi protensus super oram chlamydis lacero tunc brachio substratam, plurimum cruoris dimisit. Perstrepunt monachi ad allevationem prostrati, quem sic affectum admirati, circumspectabant exitum rei. Et ecce post aliquantulum sanguine redeunte a præcordiis, summa genarum rubeis inficiuntur notulis. Hinc collapsos artus paulatim subrigens, plene restituitur in gradu suo : Deo gratias pro meritis sanctorum agens, non tantum ex resolutione visibilis vinculi atque diuturni exsilii, quantum pro adepta remissione execrabilis parricidii, quam indubitanter se adeptum gaudebat præsentis protestatione facti. Verbo ergo atque evidenti signo postquam abunde adhortatus est accolæ revereri et amplecti suorum sanctitatem patronorum, lætus excessit fines eorum. Porro circulus præfatus in testimonium facti sub pedibus crucifixi fuit appensus. Deo gratias.

DE GESTIS EPISCOPORUM ANTISSIODORENSIUM.

PARS PRIMA,

(Apud Labb. *Bibliotheca manuscriptorum.*)

CAP. I. — De S. Peregrino.

Sanctum Peregrinum, beati Sixti apostolicæ sedis primatis intercessionibus simul et meritis consecratum episcopum textus passionis ipsius scire cupientibus fideliter edocet. Siquidem Christianitatis religio, quæ, a tempore beati Clementis papæ, per fidelissimos verbi Dei ministros Savinianum videlicet Senonensem pontificem, Dionysium Parisiacensem, Ursicinum Bituricensem, Martialem Lemovicensem, Saturninum Tolosanum, Memnium Catalaunensem, cæterosve per Gallicanas provincias sese diffuderat, paulatim a status sui rectitudine obsolescere cœperat. Quippe quæ tam validis, tamque tyrannicis oppugnabatur incursibus.

Imperator namque Aurelianus erga Dominum cœli profanus cupiens placere diis suis, in tantam rabiem persecutionis circa Christianos exarserat, ut post multorum martyrum agones, quos apud urbem Romam crudeli morte damnaverat, etiam in Gallias ad delendum Christianitatis nomen per semetipsum emerserat. Veniens itaque apud civitatem Senonicensem, quoscunque ibi reperit Christianos simul et beatam Columbam virginem gladio animadverti præcepit. Deinde vero ferocitatis suæ comites ad investigandos Christianos per omnem Galliam misit. Erassi igitur funesti satellites a conspectu

^C Antissiodorensis in sortem impiissimi Alexandri sacri lateris protectoris ovenit. Vocabatur eo tempore sacri lateris protector cujus erat officium custodiendi imperatorem, ne ab aliquo quoquomodo vulnerari subito potuisset. Furimi etenim Christianorum ex diversis civitatibus præceptum Domini sequentes, ubi ait : *Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, relinquentes proprias sedes, ad pagum Antissiodorensis se contulerunt, eo quod esset eo tempore ex maxima sui parte nimia silvarum opacus densitate. Quod minime latuit Alexandrum sacri lateris protectorem. Cumque pervenisset ad locum, qui Totiacus vocatur, reperit Priscum virum Christianissimum maxima nobilitate pollentem, multisque et ibidem cohortibus præminentem : qui cum pluribus a Vesuntionensi civitate advenerat, quorum agmina Alexander ferocissimo cursu irrumpens, ait : Quæ vos seditio in hoc loco glomeratim consistere compulit ; aut cujus religionis estis vos ? Cui sanctissima multitudo respondit : Nos non seditio, sed reverendissima ad hunc devexit religio locum : Christo eum nostrarum libamina precum deferimus congregati, qui dispersionem nostram sanguinis sui effusione redimendo conjunxit. Videns itaque insuperabiles in fide Christi athletas, omnes gladio perimi iussit.

rezerat, plurimis affectos supplicis, isdem crudelissimus imperator ad cœlestē regnum transmisit. Nec minus sanctum Symphorianum eum aliis quampluribus, quos ipsi jam Christo lucrati fuerant, tormentis variis affectos necari præcepit. Hoc igitur persecutione ubique debacchante, paucissimi viri reperiebantur qui se Christianos esse fatebantur.

Evoluto autem aliquanto temporis spatio, a fidelissimis Christianis latenter auribus Sixti papæ urbis Romæ nuntiatur, qui posebant ut talem virum dirigeret, qui jam fidei extinctam lucernam suls deberet illuminare eloquiis, et barbarorum infidelitatem opitulante divino auxilio compesceret. Tunc memoratus papa prædictum virum Dei Peregrinum presbyterum et Corcodomum archidiaconum levitico gradui mancipavit, Jovianum subdiaconum esse constituit, Jovinianum vero lectorem, cum esset vir per omnia eloquens, atque in divinis Scripturis apprime eruditus eis comitem collocavit: hos etenim summi Dei cultores beatissimus Sixtus papa urbis Romæ, cum omni fiducia ad portum Marinum usque perducens, verbum Domini specialius præcipiebat usque ad mortem sūcialiter prædicare. Alibetæ quippe Domini navali tramite Massiliam petentes Lugdunum usque perducti, celare se nullo potuerunt, exinde ad Autricum pervenientes, coperunt publica voce Christi gloriam prædicare, ubi nobilium ingens tunc recederat turba, deorum vanas observare culturas: sciscitantibus vero paganis, Christianos se esse testati sunt, et ob prædicationem verbi Domini sese inibi advenisse. Tunc denique beatissimis sacerdotibus prædicatione fulgentibus pro virtutum assiduitate quas per ipsos divina exercebat potentia quotquot ipsius loci primorum fuit ad Christianitatis gratiam convolarunt; moxque sanctus Peregrinus episcopus novum populis dogma impertiens parvo ambitu ecclesiam construxit, Christi que nomini consecravit. Cumque restincta inibi fuisset omnis deorum cultura, fratres, quos secum ab urbe deduxerat, ibidem relinqueas, ut cœptum prædicationis expleret officium, Interranum expetit, ubi tunc præcipua paganorum multitudo ad festa Jovis celebranda summopere concurrebat. Quid ibi egerit, vel quos agones pro Christi nomine contulerit, historia passionis ejus evidentiissime declarat. Istic beatissimus pontifex nimia jam persecutione sæviēte, ab urbe quidem est egressus, sed martyrium suum capitis abscissione complevit, sub die decimo sexto Kalendarum Juniarum, imperatoribus Galieno et Valeriano, Æmiliano et Basso consulibus.

CAP. II. — *De S. Marcelliano.*

A et Marcellino consulibus, præsulantibus apud urbem Romam Felice atque Eutychiano.

CAP. III. — *De S. Valerio.*

Valerius sedit annos 17. Fuit autem temporibus Diocletiani et Maximiani, Caro et Carino consulibus, administrantibus apud urbem Romam dignitatem sacerdotii Gaio, Marcellino, et Marcello præsulibus, qui etiam ab iisdem tyrannis martyrizati sunt; qui beatus vir fideliter cursum vitæ peragens, 11 Non. Maii migravit ad Christum, et sepultus est apud montem Autricum secus prædecessorem suum sanctum Marcellianum episcopum.

CAP. IV. — *De S. Valeriano.*

B Valerianus, natione Gallus, sedit annos 30. Fuit autem vir maximæ sanctitatis, atque simplicitatis; sed hic beatus cum a progenitoribus sancti Amatoris ad ejus nuptias veniret rogatus, videlicet ut utrosque sua benedictione sanctificaret, Dei nutu arrepto sacramentorum libello pro benedictione conjugali leviticam eis imposuit. Hic etiam cum cæteris coepiscopis, Severino scilicet Senonensi, Solemni Carnotensi, Camilliano Tricassinensi, Pronicio Meldensi, Marcello Parisiacensi, sanctum Evuertum Aurelianorum ordinavit episcopum: fuit enim temporibus Melciadis papæ, sanctique Silvestri sub Constantino imperatore, Constantio et Volusiano consulibus; qui plenus sanctitatis obiit pridie Non. Maii, et sepultus est juxta prædecessores suos in monte Autrico.

CAP. V. — *De Eladio.*

C Eladius sedit annos 23; fuit autem temporibus Constantii et Constantini filiorum Constantini sub Marco, Julio atque Liberio Romanis pontificibus. Hic beatissimus pontifex dum verbo et exemplo multos ad Christum converteret, ad eum sanctus Amator simul et Martha jam ejus sponsa spiritalis effecta concurrunt, ac procedentes coram eo votorum suorum desideria pandunt, sicque ille se clericum fieri deposcebat. Tunc antistes considerans atque contemplanus Dei eos amore frui, et propter ejusce dilectionem velle sæcularem habitum commutare, utrisque impiger paruit, illum crinibus exonerans, illam castimonialium cœtui devotissime jungens ac socians, et hic plenus sanctitate, et virtutibus, ut in gestis ejusdem sancti Amatoris legitur, corpus terræ, animum cœlo transmisit, sub die viii Iduum Maiarum, et sepultus est secus prædecessores suos in monte Autrico.

CAP. VI. — *De S. Amatore.*

D Amator, natione Autissiodorensis, ex patre Proclidio, matre Isiciala, sedit annos 30, mensem unum, dies 5; fuit enim temporibus Constantii et Juliani Anastasæ atque Joviniani imperatorum. sub pontifi-

pulationis urgeret, et (ut superius mentionem fecimus) beatus Valerianus ad eorum nuptias invitatus divino instinctu pro benedictione, levitico eos mancipasset officio, talibus aggreditur associatam sibi virginem verbis : Dic, quæso, immortalis sponso delita virgo, putasne intellexisse benedictionem in nobis effusam episcopi ? Cui virgo : Intellexi, dilectissime juvenis, et nimio sum prostrata terrore formidinis. Cul rursus adolescens : Ne, quæso, paveas, nec hoc imperitiæ deutes, sed potius Dei potentiæ ascribe. Illis ergo alternatim se præceptis Dominicis foventibus, aspicit beatus Amator angelum Dei duas coronas habentem in manibus, qui dixit eis : Suscipite, juvenes, munus vobis Domini pietate concessum, et vestrum in omnibus incontaminatæ mentis custodite propositum. Has voces ex ore angeli prolatas pervigiles juvenes audientes, votorum effecti compotes in sua virginitate permanserunt. Nililominus et puellæ, quæ præsentibus in obsequio dominorum aderant, talia cernentes et ipsæ virginitatis titulum professæ sunt, qui postmodum ab Eladio episcopo tonsus, ac post ejus excessum ab omni populo pontifex electus, talem ac tantum se in divinis præbuit rebus, ut et cæcorum oculos illuminaret, paralyticos curaret, dæmones de obsessis corporibus pelleret, et mortuos suscitaret, ut liber de vita illius editus manifeste declarat.

Hic etiam sanctissimus præsul prædicationibus insistens, multos ab idolorum cultura ad fidei veritatem convertit, ut quia adhuc novitas erat Christianorum ab idolis ad Dominum convertentium, parva adhuc ibidem erat basilica, ad portam, quæ Balnearis (nunc templi) a priscis auctoribus nuncupatur. Quæ per prædicationem beatissimi Amatoris ita cepit pullulare, et Christianos palmites propagare, ut præ multitudine, eos intra angustias brevitatis nullo modo caperet ecclesia. Igitur nobilissimus quidam tunc temporis Ruptilius civis Autissiodorensis habebat infra claustrum ipsius civitatis amplum atque excelsum domicilium paterno sibi testamento demissum. Quod cernens beatus Amator ecclesiæ Dei conveniens fore, sic Ruptilium allocutus est : Novinus te Deo auctore sacri lavacri laticibus regeneratum, et debes ei, qui te de erroribus idolorum eripuit, et suæ veritati adscivit, in omnibus obedire. Nosti, clarissime vir, quod domus Dei parva sit, et non sufficiat populo Christiano, et quoniam injustum esse arbitror te famulum melius quam Dominum habitaculum possidere, consenti nobis, ut hæc tua domus Christo Domino in ecclesiam consecratur. Ille vero admonitionem sancti viri asperè suscipiens, primum quidem affirmavit se ei nullatenus consentire, sed postea validissima correptus infirmitate, sancto viro quod desiderabat tradidit. Tunc famulus Domini compos effectus voti sui, eandem domum Christo Domino sub die v Nonarum Octobrium consecravit, ac populis colendam tradidit : hæc est basilica in honorem protomartyris Stephani Christianis populis frequentata.

A Siquidem in hac eadem basilica Germanum virum nobilissimum omni strenuitate pollentem, qui eo tempore culmen ducatus apud Gallias a Romanis principibus obtinuerat, angelo docente ubi arripuit, cæsariemque capitis totondit, ac demum Domino sibi revelante successorem elegit : hic denique febre correptus sub die Kalendarum majorum pontificalem thronum ascendens inter manus obsequentium clericorum, necnon et catervas flentium populorum, hora diei tertia emisit spiritum. Continuo itaque chorus sanctorum (quod est dictu mirabile) advenit, spiritumque ejus cum hynnis et laudibus in specie columbæ devexit ad cælum, qui sepultus est comitantibus miraculis per manus beatissimi Germani jam tunc presbyteri juxta prædecessores suos in monte Autrico, et cessavit episcopatus dies 30.

CAP. VII. — De S. Germano.

Germanus, natione Autissiodorensis, ex patre Rustico, matre Germanilla, sedit annos 25, dies 30. Militavit autem sub Valentiniano majore atque Gratiano, dignitate vero sacerdotii functus est sub Theodosio, Arcadio et Honorio, usque ad Valentinianum Juniorem, Constantii et Placidia filium, præsulantibus apud urbem Romam Innocentio et Zozimo, Bonifacio atque Cælestino. Nam ut in Gestis pontificalibus legimus, cum Bonifacio sub contentione Eulalius simul ordinatus est eodem die apud urbem Romam apostolicæ sedis episcopus : quod audiens Placidia Augusta cum filio suo Valentiniano Augusto, dum sederent Ravennæ, retulit Honorio Augusto Mediolano sedenti ; eodem tempore ambo Augusti missa auctoritate hoc præceperunt, ut ambo ab urbe exirent donec examinarentur. Hæc ideo præmisimus, ut quo tempore beatus Germanus floruit certius demonstrarem : fuit enim nobilissimus genere et ab ipsis infantia rudimentis studiis liberalibus institutus, atque ut in eum perfectio litterarum plena conflueret, post auditoria Gallicana intra urbem Romam juris scientiam plenitudini perfectionis adjecit ; tantumque apud Romanos dignitatis, potestatis et gloriæ adeptus est munus, ut etiam togam mereretur. In quo actu dum multiplici laudis luce resplenderet, sublimem genere, divitiis, moribus, Eustachiam nomine, sortitur uxorem, sicque eum respublica transmisit ad Gallias, ut illic culmen ducatus, totiusque potestatis obtineret dignitatem. Cumque hujusmodi fungeretur officio, sanctus Amator, qui tunc temporis Autissiodorensis regebat Ecclesiam, Eduam profectus est, divina pulsatus revelatione, ubi Julius præfectus ac reipublicæ rector præsidebat. Quem aggressus sanctus Amator sic alloquitur : Finem meum, Domino mihi innotescente, cognovi, et quia non est alter qui regimen sanctæ Ecclesiæ suscipiat, nisi illustrissimus Germanus (sicut mihi Dominus Deus meus revelare dignatus est), posco celsitudinem tuam, ut licentiam tribuas mihi roganti eundem Germanum tonsorari. Cui præfectus : Licet ne. essarius sit atque utilissimus reipublicæ nostræ,

tamen quia Deus sibi illum elegit (sicut tua beatitudo testatur) contra Dei præceptum venire non possum. Hac itaque accepta licentia, vir beatissimus regressus est ad propria. Accidit autem quadam die, ut Germanus stipatus congerie suorum ecclesiam sancti Stephani ingredi voluisset, quod comperiens beatus Amator, ei obviam factus est, sicque eos allocutus est dicens: Exonerate, filii charissimi, jaculis manus, et arma ex humeris vestris rejicite, et sic domum Dei ingredimini, quoniam hæc domus est orationis, non Martis statio petulantis; illi vero hæc audientes viro Dei citius obediunt. Tunc sanctus Amator videns Germanum illustrissimum nihil oneris truculenti portantem, præcepit ostiariis fores ecclesiæ repagulis arctare, ipse vero glomerata secum turba clericorum atque nobilium virorum, manus injiciens Germanum apprehendit, et invocato nomine Domini cæsariem ejus capitis detraxit, talibus eum exhortans verbis atque confirmans: Satagere te oportet, venerabilis frater, quo incontaminatum atque immaculatum custodias honorem a Domino tibi commissum: scito namque quia me decedente omnipotens Deus tibi pastorale commisit officium. Quod et factum est. Paucis itaque diebus interpositis, sanctus Amator a Christo vocatus ultimum spiritum exhalavit: cum subito universi populi Germanum uno ore proclamant antistitem. Quorum votis non valens resistere, suscepit sacerdotium, tricesima die post obitum sancti Amatoris invitus, coactus, addictus; sed repente mutatur ex omnibus, deseritur mundi militia, cælestis assumitur, sæculi pompa calcatur, humilitas conversationis erigitur, uxor in sororem mutatur ex conjugate, substantia dispensatur in pauperes, paupertas ambitur. O virum cui summa semper debentur, qui amore vitæ æternæ voluntariam amplexus est pauperiem, totum Christo dedit, sibi nihil retinuit! Jam vero enarrari non potest qua hostilitate vim sibi ipse consuevit, quas cruces quæve supplicia corporis sui persecutor induerit; nam qualem quantumque se exhibuerit, ideo lingua mortalis expedire non sufficit, quia supra hominem fuit omne quod gessit. Quibus itaque miraculis claruerit prætermittimus, quia exstant libri ad multorum utilitatem exinde compositi. Ecclesiam, cui præfuit, non spiritualibus solummodo, verum et temporalibus copiosissime extulit incrementis, cujus in possessionibus facultas ante ipsum quam fuerit perexilis facile colligi potest, si qualibus eam copiis auctam reliquit et quis rationibus inspectetur. Nam quantum ad natales, nobilissimus fuit nobilium; quantum ad fortunam, in possessionibus et prædiis ditissimorum ditissimus: omnium quæ ei ex jure paterno cesserunt, in vita sua hæredem fecit Ecclesiam, quam ex parte maxima patrimonii constare hodie cognoscimus. Sunt autem prædia hæc numero perplura, quantitate maxima, finibus spatiosa, sibi que contermina, situs qualitate jucundissima, redditum ubertate præclara: horum in uno (cui Epponiacus ex vetusto nomen est)

A venerabilis gonitor ejus Rusticus superius nominatus cum genetrice Germanilla, in ecclesia beati Joannis nomine dedicata, decenter conditi requiescunt. Hic beatissimus pontifex basilicæ sancti Stephani protomartyris agrum nobilissimum, cui Varcicus nomen est, cum universo apparatu et appendiciis suis contulit. Similiter Vercisum mirabile in se continentem palatium cum appendiciis suis, Poliacum quoque, seu Marciniacum, sed et Tociacum cum suis similiter appendiciis, fundum quoque Patriniacum et Cutiacum æque cum appendiciis suis; multa denique et alia, quæ nobis modernis incognita, Deo vero sunt omnia nota. Fecit et monasterium in honorem sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, ubi et monachos esse constituit, eorumque stipendiis hæc prædia delegavit, id est villam (cui Monticellus nomen est) ad vinum colligendum; Fontanetum vero ad frumenta serenda, agrum autem, cui Miciglis vocabulum est, ad bucularum cæterarumque pecudum nutrimenta servanda, ubi postmodum sanctus Marianus a fratribus ejusdem monasterii missus est ad eadem pecora custodienda. Monstratur hodieque in eodem monasterio oratorium ejusdem S. Germani nomine consecratum, ubi incunctanter novimus fuisse cellulam afflictionum ejus et cruciatuum consciam, cui nescio ostiolum an fenestram dixerim tanta erat humilitate perexiguum, ut nemo quamvis quantelli corporis nisi proinus perinde repere poterit. Fecit et basilicam in honore SS. martyrum Agaunensium, Mauricii scilicet, sociorumque ejus, ubi et hæc dona obtulit, Vuarchiacum in pago Senonico cum universis appendiciis suis, in pago quoque Autissiodorensi Corvallem cum appendiciis suis, nec non et moliuis similiter cum appendiciis suis. In quo etiam oratorio sanctum Saturninum vitæ probatissimum suumque discipulum ordinavit presbyterum, ut sub professione sacerdotalis tituli martyrum inibi memoriiis deserviret. Fecit et basilicam sancti Albani martyris infra muros ipsius urbis, quam in honore ejusdem martyris dedicavit, reliquiasque ipsius quas secum a Britannis detulerat, ibidem honorifice composuit. Quot sane venerabilium martyrum busta pontificatus ejus tempore ab eodem beatissimo pontifice comperta claruerunt? Quis jure excipiendum judicat? Sanctæ igitur illius multitudinis, quam cum beato Prisco apud locum Quotiacum Aurelianæ persecutionis trucidavit immanitas, sacratissima corpora propter sævientem rabiem clam subducta in cisterna quadam vetustissima a Christianis (qui tunc existebant rarissimi) passim congesta sunt. Horum memoria longo labentium temporum obscurata defluxu, ad tempus usque Germani sanctissimi cunctis ignota delituit. Quo præsule Deus in cujus conspectu suorum semper est mors pretiosa sanctorum, disponens illorum patrociniis populis subvenire, veneranda eorum corpora declaravit, ubi ecclesiam ædificavit ac monasterium monachorum esse constituit. Hoc vero monasterium permansit

usque ad tempora quibus Hunni omnem pene Galliam devastarunt. Quorum persecutione idem cœnobium destructum, et ad solitudinem iterum redactum est. Caput quoque præscripti beatissimi Prisci martyris, miris modis eidem sancto pontifici revelavit omnipotens Deus, cui recondendo quatuor ab urbe millibus basilicam construens consecravit, sicque populis colendam tradidit.

Eodem tempore ex Britanniiis directa legatio Gallicanis episcopis nuntiavit Pelagianam perversitatem in locis suis late populos occupasse, et quamprimum fidei catholicæ debere succurri: ob quam causam synodus numerosa collecta est, omniumque iudicio duo præclara religionis lumina universorum precibus ambiuntur. Germanus ac Lupus Trecensis apostolici sacerdotes, terram corporibus, cœlum meritis possidentes, et quanto laboriosior necessitas apparebat, tanto eam promptius heroes devotissimi susceperunt, celeritatem negotii fidei stimulis maturantes. Hi itaque Oceanum mare, Christo duce, conscendentes in Britanniam pervenerunt, quam insulam beati pontifices suis prædicationibus atque virtutibus impleverunt: tandem peracto conflictu cum Pelagianis, confirmant antistes fidem verbo veritatis simul et miraculorum signis; sed et bellum Saxonum Pictorumque adversus Britones eo tempore junctis viribus susceptum, divina virtute retundunt, cum Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore, sed clamore alleluia, totius exercitus voce ad sidera levata, hostes in fugam vertit immanes. Compressa itaque perversitate damnabili, ejusque auctoribus confutatis, animisque omnium fidei puritate compositis, beatissimi sacerdotes ea qua venerant prosperitate redierunt. Igitur non multo interjecto tempore iterum et Britanniiis nuntiat Pelagianam perversitatem iterato paucis auctoribus dilatari. Qui assumpto secum Severo Treverorum archiepiscopo totius sanctitatis viro, iterum ad supradictam Pelagianam hæresim destruendam Britannias petiit; prædicatio deinde ad plebem ei prævaricationis emendatione convertitur, omniumque iudicio pravitatis auctores capiuntur, sicque sacerdotibus traduntur ad Mediterranea deducendi, quod in tantum salubriter factum est, ut in illis locis nunc fides intemerata perduret. Itaque omnibus rite compositis, beatissimi sacerdotes cum triumpho ad propria sunt reversi. Testantur hodieque quamplurimi didicisse prædictos hæreticos a Germano sanctissimo, Cœlestino papæ fuisse transmissos. Hic itaque divinissimus pontifex, orbique in tenebris agenti lumen inextinguibile datus Dominus Germanus episcopus, post mirabilem in sæculo vitam, post Gallias Britanniasque, ipsam denique Italiam doctrina et miraculis respersas, a Christo vocatus, salutiferoque confortatus vaticino, apud Ravennam Italiæ civitatem Spiritu sancto plenus obiit, Valentiniano juniore Constantii filio cum matre Placidia orbis terrarum obtinente monarchiam, a quibus ibidem pro admiratione sanctitatis atque assiduitate miraculorum, ut liber Ge-

storum ejus latius explicat, honorifice susceptus, Domino Christo sibi apparente obitus sui prænoscentem diem, multa licet cum difficultate obtinuit, ut gleba sui corporis propriæ redderetur civitati. Tum in apparatu defuncti sua certatim studia omnes contulerunt. Acolius regalis præpositus cubiculi (cujus dudum puerum ab atrocissimi demonis peste curaverat) venerabile corpus multiforini aromatum compositione confecit. Augusta ut vivo obsecuta fuerat, mortuo quoque ex animo deervire desiderans, sacri glebam cadaveris operosis ac valde subtilibus tumulavit indumentis, ad id elevandum conservandumque ex cypresso mundissima loculo coaptato. Quibus ita compositis, ne quid deesset sanctis officiis anxie præcavit imperator, iter instruxit, evectioes necessarias præbuit, ministros comitesque deducendo funeri destinavit, quod expensarum et totius humanitatis impendiis copiose prosecutus est; episcopis ea fuit cura permaxima, ne sacris exsequiis vel ad horam deessent officia religionis, quæ ipsi et in præsentem instruunt, et ne processu itineris deficiant, ordinatione præmittunt. Ita funus satis ambitiose instructum magno prosequitum agmine promovetur ad Gallias. Saturnus erat beatissimi Germani presbyter et discipulus, cujus superius mentionem fecimus, vitæ sanctitate præclarus. Is eo protecto in Italiam, jussu ac vice illius in urbe remanserat. Qua ergo nocte gloriosus Domini confessor apud Ravennam felici migravit excessu; isto Autissiodori positus sacrum ejus transitum angelo nuntiante cognovit, ac divina instructus revelatione populis denuntiavit, quorum ingenti secum coacta multitudine ad Alpiam juga properat, ubi excipiunt Galliæ patronum proprium tanto ejus funeri propensius servituræ, quanto potiore famulatum reverentiæ mistus amoris extorquebat affectus. Ex pridio igitur Kalendarum Augustarum die, qua confessor eximius sarcina levatus carnis, cœlestibus est insinatus sacrariis, tertius et quinquagesimus volebatur dies, cum sacri thesaurus corporis propriæ refusus urbi solemni obsequio populorum excipitur, atque intra principalis, cui sederat, ecclesiæ ambitum collocatur; ibi per decem continuos dies ingentibus officiorum impensis excolitur, donec omnibus quæ ad jus sepulcri pertinent officiosissime apparatus ut virum decebat apostolicum, sepulchræ traderetur. Rite omnibus præparatis, cum et confluentium nulla esset requies, et qui convenerant vix jam regionis amplitudine caperentur, die Kalendarum Octobrium intra sepulcri abdita thesaurus cœlestis deponitur, tanto orbis terrarum officio, tanta humani generis pietate, ut luce clarius constaret omnibus, summi in cœlo esse meriti, cujus in terris tanta providebantur honori. Fuit autem civitas sine episcopo annis quatuor.

CAP. VIII. — De Alodio.

Alodius sedit annos 30, mensem 1, dies 22. Hic Alodius cujus meriti vel dignitatis exstiterit, hinc colligi valet, quod beato Germano adhuc superstii-

monasterio illius archimandrita præfuit. Ipso quoque post ad cœlestia regna sublimato, in pontificatus sortem ei succedere meruit. Is imitator et hæres magistri, multis verbo et et exemplo profuit, hujus præsulatus tempore sanctus Marianus a partibus Bituricensium adveniens, monasterio sancti Germani se sociari postulabat, quia idem monasterium antiquæ beatitudinis retinens statum odore suavissimo redolebat, qui beatus vir quam excellentissimæ memoriæ, quantæque sanctitatis exstiterit, libellus de vita ipsius editus plenius manifestat. Sanctus itaque Aلودius optimorum locuples stipendiis meritorum in pace decessit iv Kalendarum Octobrium, atque in beati Germani basilica decenter sepultus est. Post ejus descensum inansit civitas absque episcopo annis 10, ob sævitiam scilicet vastantium Gallias barbarorum. Fuit autem temporibus Leonis magni atque Hilarii Romanorum pontificum, imperantibus Leone atque Zenone.

CAP. IX. — De Fraterno.

Fraternus sedit die 1. Is qua die a fidelibus episcopus est ordinatus, a barbaris est martyrio coronatus die 3 Kalendarum Octobrium, et sepultus est in ecclesia beatissimi Germani. Fuit autem civitas sine episcopo dies 6.

CAP. X. — De Censurio.

Censurius sedit annos 38, menses 3, die 6. Hic est cujus tempore Constantius orator obtentu sancti Patientis Lugdunensis episcopi vitam beati Germani mirabili stylo edidit omnique diligentia elaboratam eidem postmodum episcopo censurio habendam direxit. Ipse vero pontifex beatus, imitator prædecessorum fideliter existens, 28 ætatis suæ anno vita defunctus, iv Idus Junii obiit sanctitatis plenus bonisque omnibus copiosus; sepultus est autem in ecclesia sancti Germani episcopi. Fuit autem temporibus Felicis, Gelasii, Anastasii, Symmachi, atque Hormisdæ Romanorum pontificum, imperantibus Anastasio et Justino seniore. Fuit civitas siue episcopo anno 1, mensibus 2.

CAP. XI. — De Urso.

Ursus sedit annos 6, menses 4. Ex hoc viro sanctissimo fideli relatione vulgatur, quod juxta sancti Amatoris basilicam reclusus anachoreticam duxerit vitam, ubi oratorium usque hodie est ejus nominis memoriam sacram. Contigit eo tempore urbem repente afflati incendio conflagrasse, sed ad virum Dei cum sublatus in altum clamor populi pervenisset, succurrendum periculo ratus, familiarem illuc baculum destinavit. Ipse precibus obnixus atque instanter incubuit, eo inter minaces flammæ, et quæ adhuc supererant, constituto, dicto citius incendium omne deflagavit. Hac occasione sancti viri merito declarato urbis decedente pontifice VI extractum præsulatus sufficere; cella ejus in ecclesiam cessit; exegit vitæ suæ tempus annis 81, moribus et meritis pretiosus fragilitatis molem iii Kal. Augustas excessit, atque in basilica sancti Germani, juxta prædecessores suos honestam meruit sepulturam. Fuit

enim temporibus Joannis papæ atque Felicis. Hic est Joannes, quem Theodoricus rex hæreticus Ravenne in custodia affligendo interfecit, imperante Justino, Lampadio et Oreste consulibus. Fuit autem civitas sine episcopo anno uno, menses 6.

CAP. XII. — De Theodosio.

Theodosius sedit annos 8, dies 23; xvi Kalend. Augustarum diem excepit, ultimum peracto vitæ suæ tempore 75 annis, proque suæ merito sanctitatis nobilem in ecclesia beati Germani sortitus est sepulturam. Fuit autem temporibus Bonifacii et Mercurii, qui et Joannes vocatus est, usque ad Agapitum, imperante Justiniano Augusto, Lampadio consule. Invenimus et hunc sanctum virum interfuisse concilio episcoporum, quod actum est ex jussu gloriosissimi Clodovei magni Francorum regis apud Aurelianensem Galliarum civitatem. Fuit civitas sine episcopo anno uno.

CAP. XIII. — De Gregorio.

Gregorius sedit annos 12, menses 6, exactoque suæ vicis officio xiv Kal. Jun. humana deponens in ecclesia beati Germani supremum promeruit munus, omne vitæ suæ tempus 84 annis exegit. Fuit autem temporibus Silverii et Vigili Roman. pontificum, imperante adhuc prædicto Justiniano Augusto. Fuit autem civitas sine episcopo menses 7, regnante adhuc Clodoveo gloriosissimo rege.

CAP. XIV. — De Optato.

Optatus sedit annum 1, menses 8, dies 3. Hic construxit basilicam in honore sancti Christophori martyris juxta basilicam sancti Germani ab Orientali parte, cooperantibus duobus presbyteris suis Sanctino atque Memorio. Hic sanctissimus pontifex, excurso vitæ suæ tempore, pridie Kal. Septembrium, cum eisdem sanctis presbyteris suis vitam finivit temporalem, et adeptus est sempiternam, cum quibus pariter et sepultus est in eadem quam construxerat basilica. Post modum vero labentibus annis, consilio nobilium ac sapientum translata sunt eorum sacra corpora in ecclesiam beati Germani, tam officiose, tam solemniter, ut in omnibus Martyrologiis, et maxime vetustis dies translationis eorum insertus habeatur vi Non. mensis Maii. Transitus autem vel depositio eorum pridie Kal. Sept. ut prædiximus annotatur: uno eodemque sane sarcofago omnes pariter requiescunt. Fuit civitas sine episcopo anno 1. Exstitit autem temporibus supradicti Vigili papæ, imp. adhuc, Justiniano Augusto; regn. vero Clodo. Fr. rege.

CAP. XV. — De Droctaldo.

Droctaldus episcopus obiit vi Idus Novemb. Nihil aliud ex eo memorabile reperire potuimus, quod præsentis Operi inserere quivissemus.

CAP. XVI. — De Eleutherio.

Eleutherius sedit annos 28, menses 8, dies 9. Fuit autem temporibus Pelagii primi usque ad Joannem, imperante Justino minori (*Errat hic auctor hoc loco ut in aliis quibusdam*). Hujus præsulatus tempore rex Clodoveus defecit, et filii ejus Childebertus et Clotarius in regnum succedunt; is vero sanctus vir

simul cum beato Leone archiepiscopo suo Senonensi videlicet pontifice, ex evocatione domini Childeberti regis secundo concilio Aurelianensi de utilitate Ecclesiarum Dei in regno suo consistentium ac diversorum negotiorum tractaturus interfuit. Obiit autem plenus dierum in sanctitate permanens xvi Kal. Septemb. et conjunctus est sepultura sanctis prædecessoribus suis in basilica sancti Germani episcopi. Fuit civitas sine episcopo anno uno, mensibus 2, diebus 10.

CAP. XVII. — *De Romano.*

Romanus sedit annos 3, dies 4. Illic bonis operibus gloriosus, ut fertur, decisione capitis martyrium consummavit, pridie Nonarum Octob. et sepultus est juxta prædecessores suos in basilica sancti Germani episcopi; fuit autem temporibus supradicti Joannis papæ usque ad Benedictum, imperante Justino minore. Fuit civitas sine episcopo mensibus sex, diebus sex.

CAP. XVIII. — *De Ætherio.*

Ætherius sedit annos novem, menses 6; obiit vi Kal. Augustas, et sepultus est in basilica beati Germani. Fuit enim temporibus Benedicti papæ, imperante Tiberio Constantino. Fuit civitas sine episc. dies 4.

CAP. XIX. — *De Aunario.*

Aunarius, natione Aurelianensis, ex patre Pastore, matre Ragnora, sedit annos 43, menses 10, dies 20. Imperante Mauricio hic beatissimus pontifex cum moraretur adolescens in palatio domini Gontranni regis, erat enim genere nobilissimus, Spiritus sancti gratia afflatus reliquit regnum terrenum, ut in regno cœlesti cum æterno rege maneret: tunc nescientibus parentibus suis Turonicam civitatem adiit duobus secum pueris comitantibus, ibique ad sepulcrum sancti Martini ductus amore Dei comam capitis deposuit: exinde sanctum Syagrium Augustodunensem episcopum petiit, qui tunc in Dei rebus præcipuus habebatur, quem ipse nimio cum amore suscipiens tanta eum eruditione et disciplina instruxit ut virum decebat apostolicum. Divina igitur gratia favente, crescentibus meritis, Spiritu sancto repletus Ecclesie Antissiodorensi constituitur pontifex; ibique ipsa die festivitatis beatissimi Germani pridie Kal. Augustarum in eadem basilica episcopatus suscipiens officium, merito cum sanctitate florebat. Hic habuit fratrem germanum Austrenum nomine Aurelianorum pontificem, nepotem quoque ex sorore Agia Lupum virum sanctissimum Senonum archiepiscopum miraculis coruscantem. Illic itaque sanctus vir Aunarius jam factus episcopus cœpit virtutibus florere, et miraculis coruscare. Et quiddam de illius doctrina, qualis amor in civibus, quæ diligentia in clericis, in pauperibus quam fidelis dispensator, quam magna cura fuerit illi in sanctis, non potest mortalis lingua percurrere; erat enim in facie illius angelica visio, in sermone erudita expositio, in dispensatione largissima humanitatis gratia, reficiebat eloquiis mellifluis omnes, sale vero prædicationis

A divinæ fidelium corda condiebat, mira que aviditate populus erga cultum Dei ardebat, Deo per ipsum faciente miracula, quem tantis ac talibus ditaverat et illustraverat virtutibus. Quibus igitur miraculis clauerit, cujusque gloriæ in Christo fuerit, libellus de vita ipsius editus scire cupientibus plenius manifestat. Legimus namque in antiquis canonibus hunc beatissimum præsulem interfuisse Matiscensi synodo, quæ habita est anno 24 regni domini Guntranni gloriosissimi regis, residentibus in eodem concilio venerabilibus archiepiscopis, Prisco Lugdunensi, Evantio Viennensi, Prætextato Rotomagensi, Berthranno Burdegalensi, Artemio Senonicensi, Sulpitio Bituricensi, Syagrío Augustodunensi, cum aliis quampluribus: in qua synodo, multa quæ utilitati sanctæ matris Ecclesie conveniunt, utpote tantos ac tales decebat viros pertractantes præcipua quæque viginti capitulis perstrinxerunt. Similiter invenimus interfuisse eundem sanctum virum alteri synodo, quæ apud eandem urbem celebrata est ex evocatione ejusdem principis, ab iisdem venerabilibus episcopis, ubi etiam honesta quæque atque utilissima sanctæ Dei Ecclesie pertractantes, maxima vero in octodecim capitulis diviserunt. Exstant quoque epistolæ Pelagii papæ ad eundem beatissimum pontificem, quarum unam nimia vetustate fuscata, ab authenticis librorum nequaquam pleniter extrahere valuimus, alteram vero huic operi inserendam dignum duximus.

C *Exemplar litterarum Pelagii papæ urbis Romæ ad Aunarium Antissiodorensis episcopum.*

« Dilectissimo fratri Aunario Pelagius. Quantum Deo placitis sedis apostolicæ generatione vos redditis, tanto commodatior illi, cujus sedes est, sit vestra fiducia charitatis, nec aliter unam solamque Dei confitemur Ecclesiam, nisi omnes ad petram super quam fundata est fides catholica construamur: propter quod dilectionis tuæ desideriis successit effectus, et celer, et facilis, quia eorum sanctuaria queruntur, a quibus principibus sumpsit prædicationis veritatis exordium. Quod vero in vestris regionibus abundare indicatis Ecclesias novas, gratulanter suscipimus, tamen si scienter expetere studium prophetice vocis amplecteris, quærite faciem ejus semper. Quantum namque humanis intellectibus Incarnationis Domini nostri veritas aperitur, tanto amplius et honoratur et colitur. Sicut autem vos cupitis Deo nostris orationibus commendari, vos etiam nostris necessitatibus et angustiis, quibus incessabiliter oneramus, intercessionis continuum ferte solatium orantes, et quibuscunque valetis viribus id agentes, quatenus sicut prædicationi sedis apostolicæ consonatis, ita ejus paci vestra impetratio congaudeat et quieti. Deus te incolumen custodiat, frater charissime. Datum pridie Kalend. Novembrii, imperdom. Mauricio Tiberio, imp. Augusto anno 5, indicatione quinta. »

Cæterum idem beatissimus pontifex plurima constituit in Ecclesia Antissiodorensi, sicut in antiquis

canonibus reperitur, quæ ut præcipuo observarentur vigore, consilio et auctoritate Christianissimi Guntranni regis summopere roboravit. Nam ad tutelam gregis sibi a Domino commissi, præcepit, ut tam in civitate Antissiodorensi, quam per parochias ipsius pagi hæc debeat institutio custodiri.

Prima die Kal. Januar. civitas cum clero et populo rogationes faciat.

2 die, *Epponiacus et Vendosa.*

3 die, *Gaugiacus et Nautriacus.*

4 die, *Corevicus cum clero et populo.*

5 die, *Bacerna et Accolacus.*

6 die, *Matriacus cum suis.*

7 die, *Curcedomus cum suis.*

8 die, *Drogiacum cum suis.*

9 die, *Varciacus cum suis.*

10 die, *Columbariacus cum suis.*

11 die, *Campus Lametii cum suis.*

12 die, *Bargiacus cum suis.*

13 die, *Domiciacus cum suis.*

14 die, *Soliacus cum suis.*

15 die, *Massua cum suis.*

16 die, *Condida cum Draptiaco.*

17 die, *Eliniacus cum suis.*

18 die, *Novus Vicus cum suis.*

19 die, *Brioderus cum suis.*

20 die, *Giemus cum suis.*

21 die, *Blanoilus cum suis.*

22 die, *Cassiniacus Nantiniacus cum cella Salvii et Mauri.*

23 die, *Laoderus cum suis.*

24 die, *Vitriacus et Arcucius.*

25 die, *Balgiacus cum suis.*

26 die, *Interranis cum suis.*

27 die, *Tauriacus cum suis.*

28 die, *Liccadiacus cum suis.*

29 die, *Pulverenus cum suis.*

30 die, *Odonacum cum suis.*

Item constituit ut per duodecim mensium capitula eadem celebrentur litanæ:

Kalendis Januarii, basilica domini Germani;

Kalendis Februarii, basilica domini Amatoris;

Kalendis Martii, monasterium domini Mariani;

Kalendis Aprilis, basilica sancti Petri apostoli;

Kalendis Maii, basilica domini Valeriani et monasterium Vulfni;

Kalendis Junii, basilica domini Martini;

Kalendis Julii, basilica domini Juliani;

Kalendis Augusti, monasterium Decimiense ad sanctum Ciricum;

Kalendis Septembris, monasterium Fontanense;

Kalendis Octobris monasterium Coacense ad Sanctos;

Kalendis Novembris, monasterium Saffacense;

Kalendis Decembris, monasterium Manuacense.

Cæteris vero diebus mensium ut supra; pari vero conditione instituit, ut omnibus Dominicis diebus ab universis archipresbyteris vel abbatibus taliter vigiliæ in propriis locis fiant.

PATROL. CXXXVIII.

Hoc est a die sancto Paschæ usque ad Kalendas Octobris, a primo sero usque ad illucescentem diem, a Kalendis vero Octobris usque ad Natalem Domini a gallorum cantu; et a Natale Domini usque in Pascha a media nocte. Item constituit a quibus vigiliæ in basilica sancti Stephani in civitate cum abbatibus celebrentur.

Dominica nocte, basilica domini Germani ad monasterium Decimiense.

Secunda feria, basilica domini Amatoris et monasterium Fontanense.

Tertia feria, monasterium quod dominus Germanus construxit, ubi sanctus Marianus requiescit, simulque Sessiacus.

Quarta feria, basilica sancti Petri et monasterium Manuacense.

Quinta feria, basilica domini Martini et monasterium Vulfni.

Sexta feria, basilica domini Valeriani et monasterium quod dicitur Varrenas.

Denique congregavit venerabilem synodum in urbe Antissiodorensi, ubi plurima pertractans de salute populi sibi commissi, necessaria quæque et valde utilia in quadraginta et quatuor capitulis perstrinxit, hæc sunt nomina eorum qui eadem capitula confirmantes subscripserunt, quia eadem capitula non duximus inserenda.

Aunarius, in Dei nomine episcopus, constitutionem hanc confirmavi et subscripsi. Winebaudus abba subscripsi. Desideratus abba. Frannulfus abba. Gregorius abba. Amandus abba. Cæsarius abba. Baudoueus abba. Tegridus abba, Audoueus presbyter. Ananias presbyter. Aliique quamplurimi, qui præsentibus adsuerunt, subscripserunt.

Qui etiam sanctus pontifex in cunctis utilitatibus quam fuerit studiosus, demonstrat exemplar epistolæ ad Stephanum Africanum presbyterum ab eo directæ, ut vitam sancti Germani metricè, sanctique Amatoris nobili stylo describeret prosaice, hunc habens modum.

O dilectissimo, atque amantissimo et internæ mihi vinculo charitatis connexo fratri STEPHANO presbytero, Aunarius, gratia Dei episcopus, in Domino æternam salutem. Tuæ nobis doctrinæ multis jam experimentis comprobata prudentia compulit nos quamdam tuis humeris imperiosam superponere sarcinulam, sed eam quæ tibi non sit oneris, sed honoris, nec quæ deorsum iniquo pondere premat, sed quæ potius cælum usque sustollat. Cognitum tibi est, charissime frater, et quæ sit humanarum mentium diversitas, et quemadmodum in studia contraria non solum inane vulgus, verum etiam universa scindatur nobilitas, et quidam quidem prosaico oblectantur stylo, quidam autem numeris se rhythmisve ac cantibus versuum delectari fatentur; ergo ut omnium votis occurrerem et nullus suo desiderio fraudaretur, placuit mihi ut vitas beatissimorum confessorum quasdam pede libero describerem, quasdam vero lege metrica impeditus digerere, ob

quam rem obsecro unitam mihi tuæ dilectionis amicitiam, ut beatissimi Germani episcopi vitam in versuum qualitatem commutare non desistas; sancti vero Amatoris prosaica modulatione describas ut sectatores apostolicæ prædicationis effecti, omnibus omnia efficiamur, et nulli quidquam debeamus, nisi ut invicem diligamus; individuam mihi charitatem vestram divina custodiat pietas, venerabilis frater. »

Rescriptum antefati presbyteri.

« Domino beatissimo et apostolicis infulis decorato, Patri spirituali AUNARIO episcopo Stephanus, omnium servorum Christi famulus. Decursis litteris apostolatus vestri, quo sancti desiderii ardor summa alacritate prætendat luce clarius approbavi; est ergo devotionis vestræ propositum virorum opinatissimorum Germani et Amatoris, floridæ vitæ nobiles, actus describere, sed ad eos lepidissimi callis vestri dirigatur intentio, qui possunt virtutum lumina æquiparis afflatibus inspicere. Verum ego, cujus iners ingenium gemino rigore torpescit, et lingua balbutiens faciã inter rancidulos cursus, squalido sitis impedita rigore non loquitur, sed potius stridet, quomodo potero divinitus inspirata virorum sanctissimorum munera polito expedire sermone, qui nec privata possum humano casu congesta negotia explicare; ridiculo, ni fallor, inexplicabili, ac ludibrio semet impendit, quisquis ultra virium suarum possibilitatem onus assumit. Nonne ferarum sectatores, si minus captiosa industria formaverit, audax temeritas pessundabit? Nunquam tiro victoriæ monumenta parva quæ est picta gestavit, si eum docta veterani exempli manus non instruxit. Nunquam etiam aeris sibi concessum patulum iter ales tutius rescavit, cui prævia dux penniger mater non fuerit; jacebit profecto fluctuum elisione truncatus quisquis suæ procacitatis sisus autoramento indocilem ratis dexteram ingerit clavo, sic unusquisque in diversum imperitiæ hamo inscinditur, si doctorum favoribus minime adjuvetur. Ergo, beatissime vir, quaeso ut illa mihi culmen apicis tui imponat, quæ facile me posse perficere nondubitat, si tamen et in hoc opere quiddid illepe aut infacete rustica garrulitas digesserit, æquanimiter feras, aggrediar, et faciam quæ paterna infert ac jubet auctoritas? Vale in longum tempus, domine papa. »

Is quoque vir angelicus beatus Aunarius, cum esset genere nobilissimo maxima dona prædiorum suorum Deo omnipotenti obtulit, quibus et hæredem sanctam fecit Ecclesiam. Dedit itaque basilicæ sancti Stephani agros villasque, quæ ei paterno jure cessarant, hoc est Brioderum cum Venolio, et cæteris appendiciis suis Noluetum quoque et Gaionnum. si-

mandari decreverat) agrum quemdam nobilissimam in pago Wastanensi, qui Corbilias dicitur, cum omnibus appendiciis suis, ut in pago Avalensi Decimiacum cum Vidiliaco et Calminiaco, cæterisque appendiciis eorum, necnon et in pago Senonico Baldiliacum cum appendiciis suis; sicque sanctus vir omnibus rite dispositis, plenus dierum, sanctitate quoque et miraculorum gloria clarissimus, die vii Kalend. Octobrium migravit ad Christum, cælo gaudente, terra plorante, sepultus est itaque juxta prædecessores suos in basilica sancti Germani, et cessavit episcopatus diebus 7.

CAP. XX. — De Desiderio.

Desiderius, natione Aquitanus ex matre Necteria, sedit annos 18, dies 25, vir nobilissimus atque mitissimus, amator cleri atque totius sanctæ religionis. Fuit autem temporibus Clotarii gloriosi regis, sub Romanis pontificibus Gregorio, Sabiniano, Bonifacio, itemque Bonifacio, imperantibus Phoca atque Heraclio. Cujus sæcularis dignitas tanta exstitit, ut ei nemo suo tempore quamvis potentissimus ex æquo se conferre potuerit. Fuit enim propinquus Brunchildi reginæ, et filiis ejus tam Francorum quam Burgundorum regibus. Quorum munificentia principali ingentem prædiorum amplitudinem consecutus est; hujus genitrix, jam dicta Necteria, in monasterio sancti Amantii, quod est situm in pago Cadurcino, sepulta requiescit. Quod idem postea in matris memoriam, et venerationem reliquiarum sanctorum prædecessorum suorum Germani atque Amatoris, quas ipse ibidem deportaverat, honestis donariis, et maxima fundorum dote perornavit, ut sequens lectio declarabit: nam et pallium pontificale a beato Gregorio expetiit, a quo talem pro hac petitione accepit epistolam.

« Gregorius Desiderio episcopo Antissiodorensi, fraternitatis vestræ desiderium Joannis regionarii relatione cognovimus, quod quidem libenter parati sumus implere, si diligenter fuerimus de his quæ retulit informati. Inquit autem a vestra sibi relatum dilectione quod ecclesiæ vestræ quædam olim privilegia ab apostolica sede concessa sint, atque usum pallii ejus sacerdotes antiquitus habuisse; quod quia vobis magnopere positis reformari, in ecclesiæ nostræ scrinio requiri fecimus, et invenire nil potuimus: sed quam quanto studiosius ita cupitis adipisci, tanto vos arbitramur sollicitos esse in inquirendis chartis ecclesiæ vestræ monemus vigilantem curam impendere, et si qua exinde scripta inveniri potuerint, quæ nos valeant informare, huc curæ sit vestræ transmittere. Nam qui nova non concedimus, vetera libentissime reparamus. »

Itaque sanctus episcopus adeo sanctorum dives

Syagrius episcopus Angustoduni fecisse cognoscitur. Altare quoque antiquum eo transponens sub die XIII Kalend. Maiarum solemniter dedicavit; ubi et hæc dona obtulit: missorium anacteum deauratum, pensantem libras L, habentem in se septem personas hominum cum tauro et litteris Græcis. Dedit et alium missorium, similiter anacteum gravellatum, pensantem libras XL et dimidium, qui habet in medio rotam cum Stephadio, et in gyro homines et feras. Item missorium tertium anacteum, pensantem libras XXXV; solum habet in se historiam salis cum arbore et serpentibus. Item missorium quartum anacteum, pensantem libras XXX; habet in se Æthiopem et alias imagines hominum. Item bacchonicam auratam, pensantem libras XVI, uncias II; habet in se piscatorem cum fuscina, et centaurum cum opere maritimo. Item bacchonicam aliam anacteam, circumlatam et nigellatam, pensantem libras XIV et uncias IX. Item aliam bacchonicam similiter anacteam, pensantem libras XIII; habet in se lusores. Item aliam bacchonicam anacteam, pensantem libras X, et habet in se hominem cornutum et arborem, et duos homunciones, infantes in manibus tenentes; caucos anacteos 4, pensantes libras XI et uncias II; habent in se homunciones et feras: unus ex ipsis deauratus. Dedit scutellas anacteas, ex quibus una nigellata pensat lib. IV; habet in se ursum caballum tenentem. Item aliam scutellam anacteam, pensantem lib. III; habet in se leonem taurum tenentem. Item aliam, pensantem libras II et uncias IX; habet in se leonem capram tenentem. Item aliam scutellam similiter anacteam, pensantem lib. II; habet in se hircum cum cornibus. Item aliam pensantem lib. I et uncias VII; habet in se cervum pascentem. Item aliam pensantem lib. I et uncias IX; habet in se leopardum tenentem capram. Dedit item salariolas 4 anacteas, quæ pensant lib. IV; dedit et gabatas VI, quæ pensant lib. XVI. Item gabatam unam medianam anacteam, pensantem lib. III; et habet in fundo sigillos 4, et in gyro prunellas, cancellos decoratos cum capitellis pensantes lib. VI et semissem. Dedit et hincarios 2 anacteos, pensantes lib. IV et uncias III. Item hincarios 3, anacteos, pensantes lib. V. Item dedit cochleares 9 pensantes lib. II et s. Item cochlearem unam, pensantem lib. I et uncias X; habet in medio rotellam nigellatam, et in gyro listram. Dedit et anafum unum, pensantem lib. II; habet leonem et taurum deauratos. Item fuscinam unam præscriptam; habet caput leonis, pensat lib. III. Dedit et urceum anacteum, qui pensat lib. IV et s. et agemanilis pensat libras III et s. Item cannas 2 pariles deauratas, pensantes lib. V, huic in gyro effigies et ferusculas dedit. Item missorium planum, pensantem lib. VIII et s.; habet in medio rotam, et in rota monogramma. Item alium missorium, pensantem lib. VIII; habet in medio crucem cum duobus hominibus. Item bacchonicam anacteam, pensant lib. X; habet in se homunciones cum duabus ferusculis pennatis. Item aliam bacchonicam anacteam, pensantem lib. VII et

A s.; habet in medio hominem caballicantem, et ad pedes suos viperam. Item aliam bacchonicam anacteam circumlatam, pensant. lib. VII et s.; habet in se tres homines grandes, et in gyro homunciones et feras. Dedit item gabatas anacteas deauratas, pensant. lib. XVIII, habet in se homunciones cum pisciculis, gabatam mediatam, anacteam, deauratam, pens. lib. VIII; habet in medio homines et pisculos maritimos. Item gabatas liliatas 5, pariles pensantes lib. IX et s. Item gabatam medianam, anacteam, pens. lib. III; habet in medio caput hominis cum barba. Item gabatam medianam puram, pens. lib. 12 et unc. III; habet in medio gallum. Item gabatam, anacteam, colinellatam, pens. lib. III; habet in gyro homines et feras. Item scutellam anacteam, pensantem lib. II; habet in medio homuncionem et campolum cum arbore. Item scutellam anacteam, pens. lib. II; habet in medio duos homunciones cum lanceis. Item scutellam parvam pens. lib. I; habet in medio rotelliunculam in gyro nigellatam. Item salariolam anacteam, pensantem lib. I; habet in medio hominem cum cane. Item cocham anacteam, pensant. lib. IX; habet in medio hominem et mulierem, et ad pedes eorum crocodillum. Item salariolam parvam cruciculam habentem, pens. uncias IX. Item suppostorium anacteum, pensantem lib. I et s., cochleares 12, pens. lib. III et unc. II. Item cochleares 12, pens. lib. II et uncias IX. Item cochleares 12, pens. lib. III; habent caudas scriptas. Item ichinarios columellatos 3; pensat unusquisque lib. I. Item ichinarium unum pens. lib. I et unc. I. Item cancellum pens. lib. I et unc. I. Item urceum anacteum, pens. lib. III; et habet ansam prunellatam, et in medio caput hominis. Agmanilia pens. lib. II et unc. X; habet in medio rotam liliatam, et in cauda caput hominis. Item recentarium deauratum, pens. lib. II et s.; habet deforis cavaturas. Item alium recentarium, pens. lib. I et unc. IX; habet in medio listellam et feras. Item schinonem, pens. lib. I; habet caudam nigellatam. Item colatorium, pens. unc. II. Sunt in in summa lib. ccccxx, unc. VII.

Item quoque sanctus episcopus qualiter suorum heredem bonorum Christum, et ecclesiam sibi a Deo commissam instituerit, sequens pandit auctoritas; dedit namque basilicæ sancti Stephani agrum Magniacum situm in pago Antissiodorensi, quem cum domina Brunehilde commutavit, cum domibus et adjacentiis vel omnibus instructis ad se pertinentibus. Agrum quoque Matriacum in honore sancti Memmii construxit cum agello vel cum cæteris appendiciis suis, cum mancipiis, vineis, silvis, pascuis et cum omni jure et termino suo, greges quoque boum, equorum, ovium, armentorum et porcorum eidem basilicæ solemniter delegavit. Similiter agrum Ganniacum situm in pago Tornodorensi cum ædificiis, mancipiis et universis appendiciis suis. Domum etiam vel areas infra muros civitatis Cabillonensis sitas, quas cum Wadelino episcopo commutavit, similiter cum vineis quæ sunt sitæ in montanis in

eodem pago in agro Miliacensi cum vinitoribus et reliquis mancipiis, silvis, terris et universis appendiciis eorum. Dedit et agrum Puniacum situm in pago Avalense, juxta castrum Censurium, quem cum illustri viro Macone commutavit, cum omnibus ædificiis, mancipiis, vineis, silvis et cæteris appendiciis suis; agrum quoque Genusiacum vel Tahnisiacum cum nucleatorio situs in territorio Senonico, cum ædificiis, mancipiis, terris, silvis ac universis appendiciis eorum. Dedit quoque vel areas infra muros ipsius civitatis Senonum sitas, simulque oleas in suburbano positas. Similiter dedit in pago Sanctonico, villam Siviriacum quam cum domina Brunehilde regina commutavit, cum ædificiis, mancipiis et omnibus appendiciis suis; villam quoque Flaccianam sitam in pago Forojuliensi, quam ei dominus Theodericus rex concessit, et suo præcepto confirmavit, cum ædificiis, mancipiis, olivetis ac universis rebus ad se jure pertinentibus. Item in territorio Sanctonico agros nobilissimos, quos cum viro apostolico Mammone Ecclesie Cadurcinæ episcopo vel clero ipsius ecclesie commutavit, hoc est Melredante et Lopiaccum, Noiogalum et Vriliacum cum universo apparatu et appendiciis eorum. Item in pago Avalense agellum qui appellatur Piciacus cum universis ad se jure pertinentibus. Similiter in pago Augustodunensi villam Dementiriacensem, cum colonica, tilio et cæteris appendiciis suis, dedit etiam jam dictæ matri ecclesie agrum Palliacum situm in pago Avalensi cum universo apparatu et appendiciis suis. In pago quoque Senonico Patriciacum quem cum domino Aetio episcopo commutavit, similiter cum ædificiis, mancipiis et cæteris appendiciis suis. Villam quoque super fluvium Choræ positam, Campaniam nomine, et colonicas ad se pertinentes, Riviacum et Crarium, simulque Novamvillam sitam tam in pago Avalense quam in Antissiodorensi, cum ædificiis, mancipiis, terris et universis appendiciis eorum.

Hujus præsulatus tempore præscripta Brunehildis regina per manus ipsius pontificis obtulit Deo et sancto Stephano calicem miræ pulchritudinis ex lapide ouychino, auro purissimo decoratum. Præterea basilicæ domini Germani, ubi corpus suum sepeliri decreverat, hæc dona obtulit, missorium argenteum, qui Thorsomodi nomen scriptum habet. Pensat lib. xxxvii; habet in se historiam Æneæ cum libris Græcis. Item alium missorium planum, pens. lib. xxx. Item bacconicam anacteam pensat lib. xv. Habet in medio leonem cum urso et in circuitu homunciones et feras. Item aliam bacconicam pens. lib. ix et s.; habet hominem et mulierem, et ad pedes eorum ferasculas. Item scutellam anacteam pens. lib. v et unc. vi; habet in se hominem

A sam nigellatam et in medio caput leonis; agmaliæ pens. lib. iii et unc. ix; habet in medio Neptanum cum tridente.

In die vero sepulturæ suæ præcepit idem præcipuus pontifex cum corpore suo deferri basilicæ domini Germani centum solidos auri purissimi ad suam sepulturam exornandam. Sunt in summa lib. cxix et unc. v. Cæterum idem sanctus contulit eidem basilicæ domini Germani prædicia sui juris, hoc est Bringam in pago Senonico cum ædificiis, mancipiis, vineis, terris, ac omnibus appendiciis suis. Item Roboretum in eodem pago cum appendiciis suis. Agrum Sessiaccum situm in territorio Antissiodorensi, quem ipso suggerente, domina Ingundis regina basilicæ domini Germani delegavit, atque suo præcepto habendum confirmavit. Ipse sanctus episcopus usufructuarium vitæ suæ tempore, eadem regina jubente, se sedit, et post obitum suum ut absque ullius consignatione vel iudicio jam dicta basilica domini Germani reciperet, præcepit: Item agellum Feriolas situm in pago Antissiodorensi super fluvium Lupæ cum ædificiis, pratibus, silvis cum grege armenti, et grege porcorum, eidem basilicæ ad xenodochium pauperum delegavit. Item dedit in pago Sanctonico villas Saturiacum et Ursionem cum ædificiis, mancipiis, silvis ac universo apparatu eorum, necnon et areas cum domibus suprapositis tam in Metulla quam in urbe Senonica, quas de Vigilunde matrona dato pretio comparavit. Dedit item per manus Palladii tunc presbyteri et basilicæ domini Germani abbatis, postmodum vero sui in episcopatu successoris eidem basilicæ Orgiacum et Marciacum, cum omni integritate ad se pertinente, simulque Nantillam et Pociacum cum omnibus ædificiis, mancipiis, vineis, plantis novis et universis appendiciis eorum. Nam et dominus Clotharius rex simulque ejus nobilissima conjux domina Ingundis regina per manus ejusdem domini Desiderii episcopi, eandem basilicam magnis et optimis ornauerunt donariis; fredam vero, quæ sacratissimo corpori est superposita, rex auro argentoque mirifice decoravit, regina nihilominus calice simulque patena ex auro purissimo gemmis pretiosissimis exornata devotissime honoravit.

D Cæterum basilicæ domini Amatoris dedit villam nominis Talonensem sitam in pago Antissiodorensi, cum ædificiis, mancipiis, terris, cum pecoribus et gregibus equarum et porcorum, et omnibus appendiciis suis. Basilicæ sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quæ est in suburbano civitatis Antissiodorensis, agellum, qui nuncupatur Brittoilus, situm in pago Antissiodorensi, cum ædificiis, mancipiis, silvis, terris, cum gregibus porcorum et equarum et omnibus appendiciis suis. Monasterio

gregibus porcorum basilicæ domini Juliani martyris, ubi Niginaldus Alba præerat; villam in pago Watinense, quæ appellatur Mansiones Teudbaldi, sui vilaris Auroli, cum ædificiis, mancipiis, pratis, cum pecoribus et gregibus porcorum et cæteris appendiciis suis. Monasterio Puellarum, quod in honore domini Martini ultra fluvium Ichaunæ est constructum, agellum, qui appellatur Necariola, quem de Eperia sanctimoniali femina dato pretio comparavit, cum ædificiis, mancipiis, terris, pratis, silvis et cæteris appendiciis suis. De basilica quoque sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ita in testamento suo posuit: Basilicæ dominorum sanctorum martyrum Nazarii, Gervasii, Protasii et Celsi pueri, quem Marinus diaconus noster pro nostro solatio edificare videtur, ubi etiam et reliquias eorumdem martyrum condidimus, agellum, cujus vocabulum est Briennico, juxta agrum Nanturiacensem, quem nos cum bonæ recordationis domino Evodio quondam episcopo commutavimus; simulque Accolatum supra fluvium Choræ positum, sicut a nobis præsentem tempore possidentur, ad jam dictam basilicam pro animæ nostræ remedio decrevimus esse donatos ad ipsam basilicam, vel ibidem deservientibus perpetuo possidendos. Nam his suprascriptis monasteriis unicuique basilicæ sanctæ Columbæ et sancti Leonis, quæ sunt constructæ juxta Senonicam urbem, agellum, qui vocatur Viscla, situm in eodem pago, cum ædificiis, terris, silvis et universis appendiciis suis, ea ratione ut rectores harum basilicarum eandem villam æqua sorte inter se dividerent. Basilicæ quoque domini Ursicini Bicerinsensis, beati Germani quondam discipuli, agellum de villa materni boni, situm in territorio Antissiodorensi, cum ædificiis et mancipiis ac terris ad integrum. Item dedit basilicæ sancti Amantii quæ est constructa in pago Cadurcino ad stipendium monachorum ibidem Deo deservientium, ubi et genitrix ipsius, sicut jam supra meminimus, corpore requiescit, villas vel prædia, quorum hæc sunt vocabula Marciriacum et alterum Marciriacum cum appendiciis eorum, Lintiniacum, Conelusam, Ultraridam, Siniriacum, Augiriacum, Teponniacum, Vetrarias, Quintiacum, et Cremomen, quæ sunt sitæ in pago Cadurcino, cum ædificiis, mancipiis et omnibus appendiciis eorum. Item villam Crispiniacum sitam in eodem pago ea ratione distribuit, ut duas partes basilica sancti Amantii acciperet, tertiam vero basilica quæ ad sanctos Brittones dicitur, ubi episcopi corpore requiescunt, vindicaret. Item agrum, qui appellatur Cassinatus, in eodem Cadurcino territorio consistentem, cum omnibus appendiciis suis. Item portionem de atro Macrinio et Redclinis, situm in territorio Albiensi, cum ædificiis, vineis, mancipiis et cæteris appendiciis suis. Item in pago Rotonensi vallem Catemariam, Versellas, Grossummagum, Siacum et Atratum cum ædificiis, mancipiis et omnibus appendiciis eorum. Item Vitaliacum situm in pago Cadurcino cum omni inte-

gritate. Præterea dedit et basilicæ sancti Saturnini martyris, quæ est sita in suburbano Tolosanæ civitatis villam, quæ vocatur Silviniacus, sitam in eodem pago cum omni integritate et appendiciis suis. Similiter et agrum Melgiacum situm in eodem territorio, cum ædificiis, mancipiis, terris et cæteris appendiciis suis. Dedit item seniori ecclesie Cadurcinæ villam quam Betto tenuit, et ipse ex regum munificentia accepit, sitam in territorio Burdigalensi cum ædificiis, mancipiis et universis appendiciis suis. Multa quidem et alia possedit, sicut testamenti ipsius pagina manifestat, quæ tam nepotibus, quam cæteris suis propinquis largitus est, sed et mancipia non minus duo millia permisit esse ingenua, quibus et ea quæ ad præsens possidere videbantur, ad proprium habere permisit. Qui vere felix, feliciter vitæ peracto tempore, plenus virtutibus migravit ad Christum sub die vi Kalend. Novemb., et sepultus est juxta S. Aunarium in basilica beati Germani.

CAP. XXI. — De Palladio.

Palladius sedit annos 26, menses 3; fuit enim temporibus Dagoberti regis, præsulantibus apud urbem Romam Deusdedit, Bonifacio, Honorio, Severino, Joanne atque Theodoro. Hic fuit vir strenuus, atque temporibus domini Desiderii prædecessoris sui, abbas monasterii sancti Germani. Post ejus excessum, eo quod esset vir sapiens, largus atque misericors, ab omni populo in episcopatum eligitur; accepto vero sacerdotio totum se ecclesiasticis tradidit disciplinis, nam basilicam sancti Stephani plurimis et maximis ditavit donariis; fecit enim duas cruces ex auro purissimo, quas et obtulit; sed et plurima vasa anactea, argentea, quæ ad nostram usque ætatem in thesauris ejusdem ecclesie servata permanserunt, hæc nos ipsius nomine vidimus insignita; fecit et monasterium sancti Juliani martyris, ubi ædificavit basilicam alteram, quam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicavit, quod monasterium virginum esse constituit, quod ante ipsum infra muros civitatis parvo ambitu constructum, virorum fuisse certissimum est. Nam et id monasterium maximis ædificiis extulit, ac muro undique circumcinxit, et quia omnes ecclesie Antissiodorenses suæ ditioni erant subjectæ, tam ex sancti Stephani quam ex sancti Germani villis copiose ditavit. Fecit et basilicam prope muros civitatis in honore sancti Eusebii Vercellensis pontificis et martyris, cujus testudinem a parte orientali ex musivo simul et auro composit ac dedicavit, variisque muneribus ampliavit; quod etiam monachorum esse constituit ac muro undique circumcinxit. Fecit et basilicam sancti Germani in pago Antissiodorensi, in loco qui dicitur Vercisus, quam et nobili testudine ex musivo et auro decoravit. Hic etiam constituit ut per singulos annos festivitate sancti Germani, quæ celebratur die Kalend. Octobrium, expleta missarum celebritate, ob amorem et reverentiam tanti præsulis a manu episcopi centum solidos

accipiant canonici basilicæ sancti Stephani, quatenus alacrioribus animis delectet eos per succidiva tempora ejusdem festivitatis celebrare gaudia. Obiit autem iv Idus Aprilis, et sepultus est in basilica S. Eusebii, quam ipse, ut prædiximus, suo opere construxerat, et cessavit episcopatus dies 10.

CA^o. XXH. — *De Vigilio.*

Vigilius sedit annos 25, menses quinque. Fuit enim temporibus Martini papæ et Eugenii atque Vitaliani, regnante apud Francos sive Burgundiones Clothario Juniore. Nam et genere nobilis existit, et sanctitate præclarus. Inter cætera namque virtutum insignia etiam monasterium in suburbio civitatis Antissiodorensis exstruxit, quod pluribus ditatum muneribus, ut testamenti ipsius series demonstrat, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicavit; quod etiam muro circumcingens monachorum esse constituit, simulque xenodochium pauperum ibidem esse præcepit. Fertur enim de eodem sancto viro veridica relatione quod, jubente Waratone principe palatii, qui Ebroino in eodem principatu successerat, in Cotia Silva martyrium sit perpressus. Imitatus videlicet est eundem antecessorem suum Ebroinum, qui olim sanctum Leodegarium Augustodunensem episcopum gladio animadverti præceperat. Martyrizatus est autem sanctus Vigilius sub die v Iduum Martiarum. Cum autem sacrum corpus ejus ad propriam veleretur urbem, contigit ejus transitum per urbem fuisse Senonicam, cumque pertransiret quamdam domum, qua rei vincti catenis tenebantur, subito omnia vincula dirupta sunt, sicque miserorum turba ergastuli illius noctes evadens, sacri cœpit corporis exsequiis deservire; exstant hodieque in testimonium tanti miraculi eadem catenæ sacro ejus inherentes sepulcro. Sepultus est autem in basilica sanctæ Dei genitricis Mariæ, quam ipse construxerat, fuitque civitas sine episcopo dies 5.

CA^o. XXIII. — *De Scopilione.*

Scopilio sedit annos 8; fuit enim temporibus Adeodati, Doni, Agathonis Romanorum pontificum sub Theoderico rege, de quo nihil aliud dignum scripturæ reperimus, nisi quod quædam vascula argentea in thesauris ecclesiæ, cui præfuit, conspeximus ejus nomine insignita. Sepultus est autem in basilica sancti Eusebii martyris.

CA^o. XXIV. — *De Tetrico.*

Treticus, seu Tetricus, sedit annos 15, menses 3. Hic fuit temporibus Rom. præsulum Leonis, Benedicti, Joannis, Cononis, Sergii, sub Childeberto Juniore Francorum rege, qui appellatus est justus, vir mitissimus et omni bonitate ornatus; nam et ante episcopatum existit abbas monasterii sancti Germani, in quo officio positus talem tantumque se exhibuit, ut merito ab omnibus summo frequentaretur studio; erat enim largus, pius, castus, atque misericors. Deo igitur favente, omnis populus a minimo usque ad maximum, divina inspiratione permoti, cum in pontificum ordinem elegerunt, sicque a basilica sancti Germani extractus, Deo dignus pontifex est electus et

A ordinatus sacerdos. Cœpit enim mox accepto sacerdotio, prædicationibus insistere, Ecclesiam sibi que a Deo commissam spiritaliter erudire. Hic beatus vir, primo anno ordinationis suæ habito concilio, constituit qualiter abbates, vel archipresbyteri in ecclesia sancti Stephani divinum persolverunt officium. Taliter vero ordinavit, ut deserviret.

Kalend. Januarii, 1 hebdomada, basilica sancti Germani.

2 hebdomada, basilica sancti Amatoris.

3 hebdomada, basilica sancti Petri.

4 hebdomada, basilica monasterii sancti Juliani.

Kalend. Februar., 1 hebdomada, basilica sancti Mariani.

2 hebdomada, basilica sancti Eusebii.

3 hebdomada, basilica sancti Martini.

4 hebdomada, basilica sanctæ Mariæ.

Kalend. Martii, prima hebdomada, basilica S. Nazarii.

2 hebdomada, monasterium Longoretense.

3 hebdomada, monasterium Sessiacense.

4 hebdomada, Scolius Vicus.

Kalend. Aprilis, prima hebdomada, Bucernæ Vicus.

2 hebdomada, Vendosa et Gaugiacus.

3 hebdomada, Nauteriacus et Licaiacus.

4 hebdomada, Tauriacus.

Kalendis Maii, prima hebdomada, Choræ vicus.

2 hebdomada, Corcedonus et oratorium sancti Memmii.

3 hebdomada, Troia et Cornacus et Auciacus.

4 hebdomada, Varciacus.

Kalend. Junii, prima hebdomada, Burgiacus et Nantoniacus.

2 hebdomada, Massua.

3 hebdomada, Condida.

4 hebdomada, Dactriacus et Soliacus.

Kalend. Julii, prima hebdomada, Novus Vicus.

2 hebdomada, Brioderus.

3 hebdomada, Giemus et Laoderus.

4 hebdomada, Blancoilus.

Kalend. Augusti, prima hebdomada, clerici Domini.

2 hebdomada, Eliniacus.

3 hebdomada, Baugiacus.

4 hebdomada, Tauriacus.

Kalend. Octobris, prima hebdomada, clerici Domini.

2 hebdomada, basilica sancti Germani.

3 hebdomada, basilica sancti Amatoris.

4 hebdomada, basilica sancti Petri.

Kalendis Novemb., prima hebdomada, Domini.

2 hebdomada, monasterium sancti Juliani.

3 hebdomada, basilica S. Mariani.

4 hebdomada, basilica sancti Eusebii.

Kalend. Decembris, prima hebdomada, basilica sanctæ Mariæ.

2 hebdomada, basilica sancti Martini.

3 hebdomada, basilica sanctorum Gervasii et Pro-
tasii.

4 hebdomada, monasterium Longoreti et Sesciaci.

Hac itaque constitutione roborata, constituit ut abbates, presbyteri cum clero, ad superscriptum officium peragendum convenientes, ex Dominico cellario ab œconomio ecclesiæ stipendium sufficiens accipiant; si vero tardi occurrerint, aut negligenter apparuerint, 40 dies a vino abstineant. Vicedominus autem, aut cellarius, si quod jure ministrare debent in aliquo subtraxerint, retrusi in monasterium per annum dimidium pane et aqua contenti debitam poenitentiam persolvant. Is itaque beatus episcopus villam, quæ ei ex successione parentum advenerat, Maximiacum nomine, sitam in pago Senonico, cum ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, et universis appendiciis suis, basilicæ sancti Stephani, cui Deo auctore præfuit, habendam delegavit. De cætero, consummato feliciter vitæ suæ cursu, a quodam, instigante diabolo, ut fertur, archidiacono suo, nomine Regenfredo, dum scamno sopore resolutus quiesceret, gladio verberatus martyrio vitam finivit xv Kalend. Aprilis, et sepultus est cum summa devotione fidelium in basilica sancti Eusebii martyris. Nam de eodem Regenfredo, antiqua relatione vulgatur quod mox ut a domo, in qua suum interfecerat pontificem, est egressus, subito turbine raptus nusquam comparuit. Fuit autem civitas siue episcopo annis 3. Nam de scamno, super quod interfectus est, plures ex dolore dentium, ob meritum sancti viri, obtinere remedium, Sed et in eodem loco ob memoriam et reverentiam martyris, a successoribus ipsius, ejus est nomine constructum oratorium, quod hactenus fidelium devotione veneratur et colitur. Exstant hodieque tabulæ ejusdem scamni, ejus martyrium designantes.

CAP. XXV. — De Flocoaldo.

Flocoaldus sedit annos 5, menses quatuor, dies 10. Obiit xviii Kalend. Aprilis, et sepultus est in basilica sancti Eusebii. Fuit autem civitas sine episcopo dies 7.

CAP. XXVI. — De Savarico.

Savaricus sedit annos 5, menses 4. Hic, ut fama confirmat, eo quod esset genere nobilissimus, cœpit a status sui ordine paululum declinare, et sæcularibus curis, plus quam oportet pontificem, inhiantem insistere, in tantum ut tam pagum Aurelianensem quam Nivernensem, Tornodorensem quoque atque Avalensem, necnon et Tricassinum militari manu invaderet suisque ditonibus subjungeret. Nam eo tempore Franci inter se dissidentes, cum plurima civilia bella commoverent, in silva Cotia in invicem irruentes, maxima cæde sese mactaverunt; tunc idem episcopus postponens pontificalem dignitatem, undecunque collecta plurima multitudine, cum Lugdunum pergeret, ut eam sibi ferro subjugaret, divino fulmine percussus, cita morte interiit, sicque ad propriam civitatem reportatus, atque in basilica sancti Germani juxta prædecessores suos est sepul-

tus. Fuit enim temporibus Dagoberti junioris regis atque Danielis (qui mutato nomine vocatus est Chilpericus, atque ex clerico rex est effectus), Pipino cum Plectrude majore domus principante regente.

CAP. XXVII. — De Hainmaro.

Hainmarus vocatus episcopus tenuit principatum annos 15. Fuit enim vir strenuus atque nobilitate generis non mediocriter decoratus, simul quoque fundorum dignitate ditissimus. Nam in tantum ejus potestas sæculariter excrevit, ut usque ad ducatum pene totius Burgundiæ perveniret. Contigit autem eo tempore Pipinum, filium prioris Caroli, Aquitaniam ex evocatione Eudonis, Aquitanorum ducis, adversus Aimonem, Cæsaraugustæ regem perrexisse, qui Lampagiam ipsius Eudonis filiam in conjugium sumptulserat, et fœdera conjugii ruperat. Convenientes autem in locum, qui Iberra dicitur, dum inter se pugnare cœpissent, hic Hainmarus cum suis in Sarcenorum multitudinem irruens, maxima eos cæde prostravit, devicit, atque simul cum rege suo, Christo propitiante, victor exstitit. Sicque Pipinus cum triumpho Franciæ partes repetiit, sed non multum post prædictus Eudo pactum, quod pepigerat cum Pipino, fallaci mutatione deseruit. Unde factum est ut isdem Hainmarus, præcipiente jam dicto Pipino, iterum Aquitaniam partes collecta suorum multitudine repeteret, atque Eudonem ad bellum provocaret, quibus in unum congressis, tanta subito cæde Aquitani corruerunt, ut vix ipse dux eorum Eudo per fugam dilapsus evaderet. Sed quorundam insidiante invidia, quæ prosperis rebus semper adesse solet, suggestum est regi, quod ipse Eudo non aliter nisi ex consensu Hainmari evasisset. Qua de clausa, evocatione ab eodem rege apud Bastoneam villam, quæ est sita in saltu Arduennæ, custodiæ carcerali est mancipatus. Interjectis itaque paucis diebus, cujusdam nepotis sui ingenio extractus, arrepto equo fugam iniit, cujus post tergum cum summa velocitate adversarii insequentes in loco, qui Lufaus dicitur in pago Tullensi, eum consecuti sunt. Qui videns se eorum insidias evadere non posse, totum se ad divinum contulit auxilium; nam, dum extensis brachiis in modum crucis oculis ad cælum elevatis, supernam gratiam exoraret, lanceis persequentium confossus, simul cum prædicto nepote suo occubuit. Ibi que dicitur fuisse sepultus. Servatur hactenus Antissiodori in altare matris ecclesiæ crux aurea ligni Dominici, ostentans in se signa martyrii ejus. Sed et quasdam res proprietatis suæ ecclesiis Dei fideliter distribuit, consilium et ordinationem nactus domini Theodranni, jam tunc ex sua voluntate ordinati pontificis. Dedit itaque basilicæ sancti Stephani, ad stipendium clericorum ibidem Deo deservientium, villam, quæ dicitur Matriacus, sitam in pago Senonico, cum ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, et universis appendiciis suis. Item in pago Antissiodorensi ad xenodochium prædictæ matris ecclesiæ villam, quæ dicitur Miliacus, et alteram quæ vocatur Viriliacus, cum universis

appendiciis eorum. Cæterum basilicæ sancti Germani ad stipendium monachorum villam Abundiacum nomine sitam in pago Antissiodorensi cum ædificiis, mancipiis, silvis et omnibus appendiciis suis. Item in pago Vastinensi villam, quæ dicitur pons Maxentii, similiter cum appendiciis suis. Dedit idem ad xenodochium ejusdem basilicæ domini Germani villas sitas in pago Antissiodorensi, hoc est Nigrontum cum appendiciis suis. Linerolas quoque similiter cum appendiciis suis, simulque Lagunas. Nam Boniacus atque Vitriacus, tempore interfectionis suæ in fiscum cesserunt Dominicum.

CAP. XXVIII. — De Theodranno.

Theodrannus adhuc superstite Hainmaro ex ejus consensu est ordinatus episcopus. Obiit autem in Non. Decemb., et sepultus est in basilica S. Eusebii.

CAP. XXIX. — De Quintiliano.

Quintilianus episcopus fuit nobilis genere, cujus pater Quintilianus monasterium Miteretense construxit, ac rebus propriis ditavit, xenodochiumque Brittonum Romam pergendum ibidem esse constituit. Hic beatus episcopus ante episcopatum abbas fuit monasterii sancti Germani; sed, ob vitæ meritum ac generis nobilitatem, a monasterio populi electione vocatus, pastor est Ecclesiæ subrogatus; sepultus est itaque juxta prædecessores suos in basilica S. Germani.

CAP. XXX. — De Cilliano.

Cillianus episcopus sedit annos sex, menses duos; obiit autem pridie Nonas Augustas, et sepultus est in basilica sancti Germani.

CAP. XXXI. — De Clemente.

Clemens episcopus sedit annos 5, mensem 1, dies 10. Hic cæcitate corpoream passus juxta basilicam apostolorum Petri et Pauli diversorium habuit. Obiit xiiii Kalend. Aprilis, et sepultus est in basilica sancti Amatoris.

CAP. XXXII. — De Aidulfo.

Aidulfus, ex cantore episcopus, sedit annos 15; fuit temporibus Caroli majoris, et perduravit usque ad Pipinum, in divinis officiis strenuus et episcopali largitate famosus; ejus tempore, res ecclesiasticæ ab episcoporum potestate per eundem principem abstractæ in dominatum sæcularium cesserunt, siquidem centum tantummodo mansis episcopo derelictis, quidquid villarum superfuit, in sex principes Bajoarios distributum est; abbatæ vero singulis abbatibus dilargitæ, quam ecclesiæ humilitationem idem religiosus pontifex pene exitialiter doluit, adeo ut paralysis morbo correptus, universis sui corporis officiis privaretur. Eodem itaque diversorio cum Clemente prædicto adhuc superstite clausus stipe ecclesiastica usque ad diem sui obitus aledatur, Maurino ex voluntate ejusdem pontificis subministrante publicas functiones, hic contulit basilicæ sancti Stephani res proprietatis suæ in pago Tornodorensi in villa, quæ Montiniacus dicitur, ea ratione ut stipendiis pauperum perpetuo deservirent; obiit autem Idibus Nov. et sepultus est in basilica S. Germani.

CAP. XXXIII. — De Maurino.

Maurinus episcopus sedit annos 28, fuit circa exordium regni Caroli Magni, vir strenuus et facunda urbanitate eloquentissimus, atque sanctitatis titulis admodum decoratus. Fertur namque prophético spiritu nonnulla prædixisse, quæ mox rei probavit eventus, et quanquam potestate sæculari impar, multis tamen etiam potentissimis dignitate se parem exhibuit; de hoc certissime constat, quod ingenio et prudentia singulari res, ut dudum prædiximus, ecclesiæ suæ substractas, annuente Magno Carolo, tunc rege, postea imperatore, recuperaverit. Acceptum namque aurum, ut fertur, in eadem civitate in turre Brunecchildis inventum, atque, ut dicitur, libratim distributum orarii, quo utebatur, nodis hinc inde coercuit, atque collo suspensum, ante prænominati regis præsentiam novo ordine detulit, pariterque commissæ sibi ecclesiæ paupertatem ac suæ tenorem petitionis regis auribus intimavit, id se præcogitasse asserens, ut singulos palatii principes singulis auri libris in sui adjutorum conciliaret, sed postea mutasse sententiam, atque ut ipse solus cuncta acciperet, rectius judicasse.

Annuis benignitas principis, et ut, decedentibus singulis qui tunc res ecclesiasticas obtinebant, paulatim cuncta reciperet præcepto regio edixit. Sicque annuente Deo res prospere cessit, ut fere intra biennium nullus pene eorum restiterit, quibus prædia ecclesiastica contra licitum deserviebant: ea tempestate abbatia sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, necnon et sancti Martini, sancti quoque Eusebii in usus S. Stephani redierunt. Maxima quoque villarum pars, quæ fuerant eatenus abdicatæ. Hoc præse, primus comes pagi Antissiodorensis, Ermenoldus nomine, in suo ipsius prædio monasterium in Salvatoris honore construxit, quod idem episcopus solemniter dedicavit, atque ex rebus sancti Stephani villam, cui Cocciacus nomen est, in augmentum dedit, nihilominus præfatus comes obtentu episcopi idem monasterium sancto Stephano postea delogavit. Super altare quoque matris ecclesiæ, hic ipse pontifex pallium, pretiosissimum auro et margaritis obtulit decentissime exornatum. Crucem etiam ex auro purissimo et gemmis pretiosis composuit, nomine inscribens suo. Sed, et initiator existens bonæ memoriæ prædecessoris sui, contulit res proprietatis suæ sancto Stephano, ut pauperum indigentis subministrarent. Sunt autem eadem repositæ in pago Tornodorensi in villa, quæ dicitur Fontanetus; nihilominus et stipendiis canonicorum agellum proprietatis suæ contulit, cujus vocabulum est Villare, non longe a Varciaico, quod ipse a quadam matrona obtinuerat, nomine Rocla. Decessit viii Idus Augusti, atque in ecclesia sancti Gervasii tumulatus est, quam et ipse quoque renovaverat.

CAP. XXXIV. — De Aaron.

Aaron episcopus sedit annos 13. De hoc constat quod proficiscente Romam Carolo Magno sub Leone

papa ad decus imperii roborandum, cum ipso pariter profectus est, atque in ipsa expeditione abbatiam sancti Mariani a præfato imperatore obtinuit. Hic idem pontifex ciborium super altare sancti Stephani auro argentoque mirifice composuit. Obiit Idibus Februarii, et sepultus est in basilica sancti Gervasii.

CAP. XXXV. — *De Angelelmo.*

Angelelmus episcopus, natione Bajoarius, ex patre Otelmo et matre Hogarde, sedit annos 17. Hic, cum esset vir summæ simplicitatis et charitatis, presbyter ordinatus, et basilicæ sanctorum Gervasii et Protasii abbas præstitutus est. Sane decedente Aaron pontifice, Jeremias Senonensis archiepiscopus, jussu Caroli imperatoris Antissiodorum veniens, in ecclesia S. Germani cleri et populi collegit cœtum; ibi generali consensu accedente, hic idem Angelelmus ab omnibus electus est episcopus et ordinatus. Suscepto igitur pontificali ministerio totum se in divinum transfudit servitium, in orationibus assiduus, in lacrymis frequens, in elemosynis præcipuus, ac pene suo tempore singularis; fertur enim interdum amore largitatis ægritudinem simulasse, ut absque ullius contradictione, quæ habere poterat, in usus pauperum erogaret. Ecclesiam sancti Stephani non simplici largitate ditavit, altare senioris ecclesiæ, tabulis argenteis ubique compegit, altare quoque sanctæ Mariæ nihilominus tabula argentea decoravit. Sancti quoque Baptistæ Joannis altare simili ornamento decoravit, ante altare S. Stephani tres coronas argenteas præcipui ponderis præparavit; in circuitu altaris decem candelabra maxima et argentea constituit, calicem argenteum optimum cum patena condonavit, ac suo nomine præsignavit. Sed et crucem permaximam inibi collocavit, quam auro argentoque vultu Salvatoris decentissime decoravit, altare argentea tabula ornatum ante eam statuens. Eandem ecclesiam signis quatuor maximis et sonoris decoravit, fecit et capsam præcipui operis auro argentoque elegantissime comptam, ubi capsam beatissimi Amatoris, cum multis sanctorum pignoribus condidit. Tapetia etiam optima ad sedilia basilicæ exornandæ plurima contulit.

Hujus tempore Ludovicus imperator, facto generali conventu, canonicis regularem vitam imposuit, atque ob tutelam religionis claustris custodiam instituit, ac diversas competentesque officinas eorum usibus ordinavit, quæ auctoritate idem pontifex delectatus villam, cui Pulverenus nomen est, fratrum canonicorum scilicet stipendiis deputavit. Et, quia quædam beneficiata erant quæ protinus auferri non poterant, decretum est, ut illis decedentibus, continuo canonici in suos usus reflecterent. Res etiam, quæ ex jure proprio ei cesserant, tam in Biliaco, quam in Amau, eorundem usibus delegavit. Qui etiam vasa argentea plurima et præcipua in thesauris ejusdem ecclesiæ collocavit, sancto Germano calicem argenteum, cum patena dedit ejusdem schematis, cujus et superiorem fecerat, hujusmodi lar-

gitatem sui nominis inscriptione designans. Sancto quoque Amatori calicem argenteum cum patena tribuit ejusdem operis quamquam ponderis minoris sancto Petro similiter. Altare sancti Eusebii tabula argentea exornavit, calicem argenteum cum patena dedit, Evangelium quoque argenteum cum candelabris argenteis, ac thuribulo nihilominus argenteo præparavit, cortinas etiam altaris, ac nonnulla pallia condonavit. In cœnobio sancti Salvatoris, tabulam argenteam cum signo sonorissimo dedit. Per totam denique suæ potestatis diœcesim ecclesiis quidem vicinis ad præparandum calicem et patenam tres libras argenti distribuit. Minoribus vero capellis suis duntaxat ad opus simile solidos 15 destinavit, in vicis quoque præfatis congruam argenti quantitatem largitus est, ad cruces in ecclesiis exornandas. His et hujusmodi bonorum operum frugibus plenus decessit, sub die Non. Juliar., atque in basilica sancti Germani honeste tumulatus est.

CAP. XXXVI. — *De Heribaldo.*

Heribaldus episcopus, ex patre Antelmo Bajoario, matre Froilde Vastinensi, sedit annos 33. Hunc ab ineunte ætate in palatio educatum post decessum avunculi sui Angelelmi clerus et populus solemnem electione facta pontificatui suffecerunt, Adrico Senonum archiepiscopo cum coepiscopis ex præcepto Ludovici imperatoris hujus negotium procurante. Constat autem eum in ecclesia beati Germani et electione designatum et ordinatione promotum. Fuit autem vir admodum nobilis, forma elegans, eloquio nitidus, singulari prudentia circumspectus. Quamobrem et apud reges plurimum valuit, ita ut in palatio archicapellanus effectus, sæculari quoque dignitate potentissimus ea tempestate exstiterit; atque ut se habent humana, quandiu quidem hujusmodi potestatis apice floruit, sæcularibus negotiis sese mediocriter dedit. Divino autem respectu tandem inspiratus, atque, quod a sæculi appetitu plurimum solet compescere, infirmitatis corporeæ mole gravatus, et mores, et studia in diversa transtulit, seque totum divinis servitiis et ecclesiasticis utilitatibus ex animo mancipavit, in orationibus continens, in lacrymis profusus, in servorum Dei subsidiis largus, in ecclesiarum reparatione ferventissimus, in pauperum recreatione singulariter mirabilis, mirabiliter singularis. Ecclesiam sancti Stephani, et parietibus et laquearibus renovavit, vitreis quoque ac picturis optimis decoravit, coronas argenteas quatuor instituit, circa altare sancti Stephani tabulas argenteas, et sculptura et operis elegantia renovavit, capsam etiam auro argentoque mirifice decoravit, ubi vestimenta sacratissimi Germani reposuit; basilicam sancti Joannis Baptistæ post defectum veteris ab imis extruens fundamentis in sublime fastigium extulit, ac x Kalend. Januarii solemniter dedicavit. Postmodum vero sanctorum martyrum Alexandri et Chrysanthi pignora, quæ ab urbe Roma detulerat, in eadem ecclesia decenter condidit, freddamque cum cancellis benigno studio exornavit,

atque ad luminaria eorundem sanctorum patrocinii jugiter observanda, agellum quemdam quinque mansorum vocabulo Bunuorum ex agro Matriacensi, et ex præcepto apostolico benigno amore contulit; basilicam sanctæ Mariæ laquearibus, picturis et vitreis renovavit. Congregationem canonicorum, tam litterarum eruditione quam ecclesiasticæ industriæ studiis illustravit, adhibitis undecunque præceptoribus, qui rem divinam et studio proveherent et instantia amplificarent; sed et in stipendiis eorundem quam largus exstitit non licet ambigere, quam qui ex prædictis eorundem rebus quidpiam detinebant, protinus ut discesserunt absque ulla intercessionis relaxatione, eorundem usibus reservavit: nam ipsorum vestiario villam, cui Condidam nomen est, restituit, cellamque sancti Remigii cum suis appendiciis duasque vineas Corticanum, et Plautas eidem usui deputavit. Cumque regi Carolo post patris Ludovici excessum, et charus esset et intimus, ejus munificentia villas quasdam obtinuit, quæ olim juri ecclesiastico fuerant abdicatæ, quarum hæc sunt vocabula Gajacus cum appendiciis suis, Garsiliacus similiter, Camplemesii similiter, Maximiacus similiter, quam ex æquo dividens, mediam partem lumaribus ecclesiæ distribuit, reliquam medietatem canonicorum stipendiis servire præcepit, regio præcepto hoc corroborante: atque ut in præfati regis memoria ex eadem villa bis per annum refectio præparetur, una per præpositum, altera per ejusdem ecclesiæ archiclavum immutabiliter sanciente. Hic idem pontifex secundo anno belli civilis, qui est annus Dei hominis facti octingentesimus quadragesimus et unus, corpus beatissimi Germani præcepto regum Caroli et Ludovici ex loco, in quo primum tumulatum fuerat, venerabiliter Kalendis Septembris transmutavit, quod ita et soliditate integrum, et vestibus reperit incorruptum, ut quondam fuerat a venerabili Augusta Placidia decentissime compositum. Ita optimarum virtutum fruge fecundus, plenus ætatis et probitatis, appositus est ad patres suos sub die vii Kal. Maias, atque ut ipse petierat in basilica sancti Germani in crypta sancti Stephani nobilem sepulturam accepit; cujus etiam altare vivens adhuc tabula argentea decoraverat, calicemque iidem argenteum cum patena condonavit.

CAP. XXXVII. — *De Abbone.*

Abbo ex monacho episcopus supradicti Heribaldi pontificis germanus, sedit annos 2, menses 10; vir strenuus, omnimoda eloquentia præclarus, atque tam in divinis Scripturis, quam in sæcularibus principaliter eruditus. Fuit autem abbas cœnobii sancti Germani, post fratris autem decessum jussu Caroli regis electus pontificatui substitutus est. Quis sane vir fuerit, quantumque optima præditus voluntate, temporis brevitatis atque mors immature proveniens ostendere non permisit. Is sancto Stephano crucem

Auro puro gemmisque exornare decreverat, sed morte intercedente præpeditus, non modicas auri expensas ad id peragendum reliquit. Tali affectu bonæ voluntatis plenus morte præventus est sub die iii Non. Dec., atque in ecclesia sancti Germani honorifice tumulatus.

CAP. XXXVIII. — *De Christiano.*

Christianus episcopus, natione Alemannus, ex patre Arcamberto, et matre Emelinde, sedit annos 13. Fuit autem vir simplex, et tanquam naturali quadam animi vultusque hilaritate perfusus, humilitate præcipuus, et familiæ ecclesiasticæ amator ardentissimus. Hic cochleam ab occidentali parte a prædecessore suo inchoatam ad perfectum usque perduxit. Hic ipse pontifex beatissimi Amatoris corporis membra a primæ sepulturæ loco una cum archiepiscopo Burdegalensi, Frotario nomine, festive in cryptam ipsius domus transvexit. Huius etiam studium fuit, ut quæ canonicis ex rebus stipendio debitis deerant, celeri largitatis clementia restauraret. Dedit siquidem eisdem canonicis Albaris villam, quatenus ex ejus redditibus illius memoriale omnibus agatur annis. Decessit x Kal. Decemb. atque juxta prædecessores suos sepultus est in ecclesia sancti Germani.

CAP. XXXIX. — *De Wala.*

Wala episcopus, genere Francus, patre Ardrado, matre Witelai, fratre optimæ recordationis Ansegiso Senonum archiepiscopo, sedit annos 7, dies 28. Hic primo tempore suæ ordinationis ad lectionem sapientium mundi se contulit, dehinc onus vassalorum, quos secum adduxerat ex comitatu Carlemani, decenter atque prudenter, quia gravabant Ecclesiam, a se removit. Hujus siquidem patris, de quo loquimur, studium fuit magistris litterarum charitative amplecti, eorumque alloquiis et consiliis uti, suoque convivio participari. Quocirca duo luminaria collegii nostri Rainogala et Alagus, collaborante Herrico theosopho simul et monacho, Gesta præsulum istius sedis compendiose atque commatice elucubratis paginis indiderunt. Fuit vero huic viro sincera et convisceralis affectio, cum servis Dei, quos ita sibi unanimes bonis suis reddiderat, ut etiam in extremis pensum diei pro illo gratanter persolverent. Suo etiam tempore præcipui Patres, dominus Trutbertus scilicet atque Hictarius senior, decesserunt. Horum primus prophetico spiritu plenus ægritudinis suæ tempore mansit, et a sacro Domini natalitio, quo cœpit ægrotare, quosdam, qui deerant a collegio fratrum quasi præsens agnoscebat; sequens vero cujus esset meriti dies sepulturæ innuit; ad quam cum adesset frequentia clericorum et populi, et obsequium sepeliendi rependerent, ictu uno mallei corpusculum, quod vix labore unius diei parari poterat, sectum est. Talia dixisse me nemo floccinendat, sed anibus amicitiiis fruebatur.

ardenter desiderabat huc advehere, ecclesiae thesaurum ac si sacrilegium vitabat contingere, donaria argentea vel aurea palliaque peroptima sancto contulit Stephano. Ecclesiarum restorationes instantissime peregit, ac suo tempore pene feliciter consummavit, et cum nonnulli diocesanos suos exposciant, propinquosque ditent, iste a consanguineis maxima percipiens Ecclesiae suae filii impertiebatur: neque enim alienis, sed propriis transigebat donis; in omni convictu atque secreto praesentia suorum usus clericorum, non patiens quidquam sinistram de illis audire vel loqui; utens vulgari proverbio, nesciant laici quid faciunt clerici, et pares paribus socientur. Mors autem immatura eum subripuit, sed Christus super astra sustulit cujus corporis membra (Saxiaci monasterii tegit urna, diem VII Idus Mart. clausit extremum, superstitem relinquens fratrem, qui sibi feliciter vixit, et illa quoque pro ejus memoria facienda largitus est in Rivo duos mansos cum regali et episcopali consensu canonicis sancti Stephani, et in administratione luminis divini altaris sancti Stephani in Piscaliolo villa mansum unum.

CAP. XL. — *De Uribaldo.*

Uribaldus, natione Francigena, Cameracensis civitatis indigena, a Ludovico gloriosissimo ac semper Augusto huic civitati futurus directus est episcopus, parentibus nobilissimis genitus, patre scilicet Leutfrido, genitrice Doda, legale invicem caste servantibus conjugium. Hic a primo aetatis tirocinio spiritualibus imbutur disciplinis, liberalium artium studiis apprime instructus, Joannis Scoti qui ea tempestate per Gallias sapientiae diffundebat radios, factus pedisequus, cujus discipulatu longo inhærens tempore, divina simul et humana prospicere, prospera aequae et sinistra aequali lance didicit ponderare. Dehinc juventutis solidum robur adeptus ad aulam introductus est regiam, ubi regio militans servitio Christo sibi favente hujus sedis Wala decedente episcopo, meruit suscipere thronum, praelibato rege Ludovico digne famulatum illius remunerante, hujusque Ecclesiae et cleri et plebis comiventia in unum, ut pontifex ordinaretur applaudente, sicque opitulante Deo, cum summa totius populi exultatione die Non. April. ab Ansegiso venerabili archiepiscopo ordinatus est episcopus: ubi quam floride vixerit, quanto studio domum sibi creditam sublimare voluerit, quam mitis erga gregem Dominicum, largusque dispensator exstiterit, multi adhuc supersunt, qui oculis se vidisse testantur. Nullum solis aetum, nullum denique hiemis horrebat algorem, quin beati protomartyris Stephani Ecclesiae decori percipit insudant, unde multa munera regis

bus, saepissime tamen lætis sese immergit. Hic ab occidentali parte ecclesiae sancti Stephani duo construxit altaria: superius in honore sanctae Crucis, per quam omni mundo salus effulsit; inferius vero beati Gregorii pro nostris calamitatibus intercessoris, eximiique Pauli apostoli, Amatoris etiam, atque Germani, ac Martini, et Benedicti honore honestissime dedicavit, suae salutis non immemor, qui per beatum Gregorium animam in imis erebi faucibus alligatam nondum baptismi lavacro renatam, cum salubre tamen ac generale baptismi praecipuum supernis sedibus noverat esse illatum, absque dubio confidens ejus precibus, se posse etiam in morte salvari. Congregationi denique sibi commissae medietatem Chichirei villae, regio confirmans praecipuum attribuit, ut die suae ordinationis, sui que obitus atque senioris sui regis Ludovici, et sacrorum altarium, hoc est cryptarum, dedicationis die refectio congrua pararetur, quo saltem muneris collatione et per singulos annos venerationis ejus apud posteros revivisceret memoria. Canonicis quoque sancti Eusebii in Molendinis villa, mansos contulit octo per praecipuum regium perpetualiter eorum destinans usui, ut eorum interventu fragilitatis illius feret dilectio. Postremo dum talia aguntur, subitus vitae irrepsit occasus omniumque quae videntur et transeunt oblitus, sola mortis coepit trepidatione urgeri, reum se clamitans, sceleratissimum confitens, veniam a cunctis, ut necesse fuerat, flebiliter deposcens, spes ad caelum erigitur, mens et consilium ad Christum non sero convertitur, atque post beati Stephani, cujus sedi praefuerat, interventum, sancti Clementis se suffragiis committit, atque in limine domus extra ecclesiam corporis sui glebam sepeliri efflagitat, sicque totus conversus in melius, felici ad Christum transitu migravit. Quem non extra, sed intra ecclesiam beati Clementis affectus cleri recondit, per quem vivens adhuc apud clementiam summi judicis, obnixae se credidit adjuvari. Rexit ecclesiam annis 7, mense 1, et diebus 8, obiitque IV Idus Maii. Mansit Ecclesia absque pontifice menses 3, dies 17.

CAP. XLI. — *De Herifrido.*

Herifridus, natione Carnotensis, vixit gloriose in episcopatu 22 ann., mensem 1, dies 16. Hic vir nobilissimus qualiter hanc suscepit dignitatem, qualis in pontificatu, qualis et ante fuerit non allegare literis indecentissimum est, eo siquidem tempore Carolus nulli virtute secundus totius orbis gubernabat imperium, quo hospite, felices exstiteret res mundi, quia et rex philosophabatur, et philosophus regni moderabatur habenas: nam licet in diversa

soboles destinabant, certi utriusque disciplinæ dogma oppido refulgere. Inter alios denique superbi sanguinis juvenes, inibi exsultantibus animos confluentes, aderat præfatus vir ex nobilissima Armo- riciani tractus prosapia derivatus, Herifridus nomine, morum sanctitate probatissimus, vultu et conversatione angelicus, ardens in humanis tenebris divinæ contemplationis radius. Hujus pater Herifridus nominatus est, mater vero Hiseberga est nuncupata. Nobiles genere, nobiliores sanctitate. Qui licet forent conjugati sæculo, erat tamen in cœlestibus illorum conversatio: qui præfatam prolem tenere diligentes, Omnipotentis et beatæ Mariæ servitio tradiderunt.

In Carnotensi urbe, unde et ipsi oriundi erant, ingenti gratulatione eum tonsorantes: ibi aliquantisper liberalibus institutus studiis, ut in eum litteralis scientia concurreret, domino Gauterio sanctæ Aurelianensis Ecclesiæ episcopo id procurante, ex cujus processerat progenie, ad supradicti imperatoris famulatam serviturus dirigitur. Illic plene Scripturarum perscrutans paginas, senioris hic inhæsit servitio, ut nunquam ab ejus vellet præsentia discedere, nunquam ab ecclesiasticis negotiis separari. Interea urbis Antissiodorensis in unum collocata cleri et plebis congerie, de eligendo pastore consilium quæritur, atque ad regis magnificentis aures nuntius percito dirigitur: nec mora rex audito antistitis obitu, omni cupiditatis ardore deposito, divina perordinante clementia consilio aulæ regis procerum, acclamantibus cunctis, domino Herifredo cum summa reverentia nominando pastoralem confert baculum, atque ad Senonensem urbem dirigit ordinandum. Quem divinissimus archipontifex Gauterius cum summo honore excipiens consensu cleri et plebis illuc hujus rei gratia confluentis, festivitate sancti Joannis, qua capite præciso cœlestibus est insinuatus sacrariis, in Nigello cœnobio ordinavit, et cum summa exultatione in hanc sedem inthronizavit. Ubi qualiter vixerit, et quam nobilem se normanque virtutum omnibus præbuerit, plus supersunt, qui hæc luce clarius norunt: et quoniam hostis humani generis adversus justos amplius fraudis suæ pervigil tendit muscipulas, diversa huic viro apostolico ingressit tentamina, ut a veritatis tramite exorbitantem ad sua male suadens verteret consilia. Nam civitas improvise flammis exusta, penitus versa est in cineres tantum et rudera.

His ita gestis, charus domini Herifridus hoc animo induxit suo, nunquam sibi aliquod facturum in urbe habitaculum, donec ædes Dei ecclesia, scilicet beatæ semper virginis Mariæ ac sancti Joannis, simulque primi martyris Stephani in pristinum redigerentur statum. Quas parvo contentus tuguriolo mox reædificare cœpit, et funditus eas opere mirifico exornavit. In hujusmodi studio usque ad vitæ terminum permansit, sicque ecclesiis nobiliter restructis, ante-

cessorum suorum domos condere mors infelix prohibuit. Multa denique præfatæ sedi subtracta erant beneficia, quæ solerti cura summaque vigilantia regalibus præceptis ac apostolicis privilegiis sancta suo loco restituit, ex quibus Malliaci cum suis adjacentiis medietatem altari ad concinnanda luminaria contulit, alteram canonicis ad refectionem die obitus sui præparandam concessit. Crevennum etiam villam et Narciacum ac Novicum, cum suis appendiciis sibi suisque successoribus perpetuo servitura diu multumque laborans impetravit. Artadum denique et in Capilliaco mansum unum in Lindriaco alium, et farinarium, quod est secus murum urbis, ad parandum in die ordinationis suæ edulium fratribus concessit. Oratorium sane beatissimi Clementis, quod est in eadem urbe, flammis exustum restauravit, eique per deprecationem Herimberti, qui his jure beneficiario utebatur, Chimiliacum villam cum ecclesia sancti Andree, quæ est in Gurgiaco, attribuit, præcepto confirmans regio. Eodem pacto, ut idem Herimbertus Ecclesiæ sibi commissæ fidelissimus filius, qui omnium ecclesiarum restorationi post prælibatum pontificem insudavit, eisdem rebus adhuc vivens frueretur, unusque post illum, quem eligeret, propinquus, sicut necessaria præfata subministrarent oratorio, et die festivitatis sancti Clementis martyri congruum canonicis impertirent pastum, quatenus ipsius apud Deum omnipotentem interventu, cui angelicis etiam manibus in mari præparata est domus, criminum fluctibus exoneratam ad æternæ quietis portum suæ virtutis anchora introduceret, et clementiæ suæ sinu jugiter confoveret. Idque domini Gauterii archimandritæ, suæque dioceseos pontificum auctoritate in perpetuum durable sanxit. In Arbrico quoque mansa quatuor, altari ecclesiæ S. Stephani, in archiclavi dominio condonavit, in Senonico etiam pago et comitatu apud Noerolium villam supra fluvium Ichaunæ mansa videlicet xxxvi, et tertiam partem mansi, quod quondam fuit beneficium Aganonis, cum alodio in Pomerio villa supra fluvium Orosæ, quod Wulfagius sancto Stephano dedit ad restaurandam ecclesie ipsius martyris fabricam in ministerio archiclavi contulit, eo tamen tenore, ut et villam et alodium jam dictus Wulfagius ac filius ejus Anseisus teneant, et in censu xv, solidos archiclavo persolvant. Illis vero mortuis, eadem res in ministerium redeant archiclavi. Innumera quippe sunt sanctitatis ejus insignia, quæ penitus narrari carnalis lingua minime sufficet. Nunc siquidem beatum virum de Christo jugiter ruminantem ægritudo podagricæ passionis subito invasit, chiragræ etiam ac omnium in corpore ariuum languor ingens, qua diu multumque gravatus est molestia: sed tamen animus a divina meditatione nunquam vacabat beatæ semper virginis Mariæ ac sancti Joannis Dominicæ Incarnationis prævii, necnon etiam domini Stephani suffragii

jugiter se efflagitans relevari. Quadam autem die validissimus tumor pedibus ejus sese ingessit, adeo ut sapiendi ac mandendi facultatem ei penitus velaret : tum subito corvus ales cadaverum amica oblita propriæ naturæ partem stanni, qua fuerat cochleare coopertum, ore patulo arripuit, et ante episcopi fenestram juxta quam cubitabat, projecit : quæ stanni particula ante præsulum allata est, quam pontifex arripiebat, invocato Domini nomine, fidensque se meritis sancti Stephani posse sanari stannum pedibus superposuit, moxque dolor abscessit, nec mirum, si hæc avis Domini imperio malagma pedibus sancti viri contulit, quæ etiam Eliæ famem carnis edulio refecit. Aliquandiu præterea desiderans ut colloquio domini Rithueri Augustætricorum episcopi, villarem supra fluvium Ichaunæ adiit, quo præfatus pontifex alacriter obvius processit, ubi mutuis sese confoverent amplexibus, longam de religione protulere sententiam. Erat autem ibi fons delicabiles ebulliens aquas, quas vir magnificus Herifridus episcopus intuens lagenam fictilem eadem lymphâ plenam deferri jussit, equoque insidens, et facto desuper crucis signo vas accepit. Ast equus ferocissimus lagenam insolitam super se sentiens exsilivit, sique vas ut plenum fuerat solo tenuis projecit : mira res : vas enim ut plenum fuerat, ac si manibus leniter deponeretur, super tellurem resedit, et aquas in sese, ne vergerentur, retinuit. Mirati sunt omnes qui aderant. Idem quoque lympham ad se demum reportari jussit, et nomen Domini benedicens sufficientissime hausit, et quoque coepiscopo et reliquis hoc admirantibus bibendam dedit. Hoc meritum fuisse pontificis Herifridi, et domini Rithuei nemo sanum sapiens dubitet. Cæterum post longa inter se affamina et dulcia inter sanctos oscula, quique redierunt in sua.

Cumque ad civitatis mœnia dominus Herifridus redire disponeret, deprecatus est ejus magnificentiam Hermembertus illi fidelissimus, quo in ecclesiam sancti Andreæ quæ est in Gurgiaco ea nocte moraturus secederet, cui id quod petebat concessit. Ubi ea die moratus est; cumque ea quæ pontificem decebant, præfatus Hermembertus præpararet, repente febrium vapore sic accensus est, ut nihil nisi fervorem sentiret. Quod Herifridus gloriosus aspiciens, invocato nomine Domini, ne amplius hanc sentiret molestiam, per eundem Dominum interdixit, moxque dolor omnis in eo conquievit : deinde cibo sumpto nox ruit, et præscriptus præsul cubitum perrexit. Igitur omnipotens Deus sicut secretorum scrutator est incircumscribitus, ita etiam servos suos diversis occulte examinavit generibus : namque ut se habet humana fragilitas, propter tantum sibi collatum munus ne se præsul extolleret, æstus, quos sua obstestatione et merito ab alterius corpore submovit, ad proprias vires justa Dei sententia retorsit, quippe qui lætus et incolumis toro membra intempestæ noctis silentio locaverat, a somno excitatus ingentem febrium dolorem in toto

A corpore sensit, qua ægritudine percussus ad sancti Andreæ ecclesiam pernici gressu confugit, ibique quod residuum noctis fuerat, Domino supplicans peregit, dehinc illucescente die sacra missarum solemnâ celebraturus accingitur. Quo hausto a divino fonte consilio, corp. et sang. Dom. libamen sumeret, ut ejus virtute cuncta infirmitatis infestatio conquiesceret. Quod divina virtus petenti non denegans. Illico enim ut redemptionis nostræ donum inæstinabile ore sumpsit, febrium calor ac si nunquam in eo fuisset, extinctus est. Illud præterea non omittendum, quod et in sede pontificali, et in locis circumpositis, divulgatum novimus; asserunt enim hi, qui illius tempore scholaribus studiis insistebant, quod si mane ejus benedictione, aut saltem præsentia frui mererentur, omnem, ne eo die virgis aut baculo cæderentur, exclusam esse formidinem : omnibus quippe omnia factus est; senes enim ad potiora suo invitabat exemplo, juvenes placido, ne desperent, corrigebat eloquio, adolescentes pietatis summæ sustentabat gremio, divites ut sua domino largirentur, seque divitiarum dispensatores non dominos constitutos esse reminiscerentur, jugi studio informabat; pauperibus etiam velut hilaris dator sua minime negabat: nam clericos stipe et vestibus indigentes, quandiu aderat, secum ut filios reficiebat, cunctaque necessaria subministrabat. Alicubi quoque proficiscens nominatim singulos, quos necessitas urgebat, propter canonicum victum jugiter diario, donec rediret, ministris alere præcipiebat. Hujus erat studii, hujus sollicitudinis ut de ovili Dominico nullam ovem lupi jugiter insidiantis morsus laceraret, sed ut bonus pastor gregem sibi creditum jejunando, pernoctando, orando jugiter defendebat.

Dum talia aguntur, omnipotentissima dispositrix et moderatrix æquissima Dei virtus Deique sapientia famuli sui meritum probare non distulit : nam prolixus languor compagem corporis graviter dissolvere cœpit, ita ut nullum membrum suo valeret jungi officio. Nec tamen sic a Dei sui cessabat obsequio : lingua enim tantum incolumis laudes Domini personabat, ejusque mentem divinarum Scripturarum meditatio confovebat, utque in futuro salutari hostia, quæ Christus est, non indigeret. ipse in præsentia hostia viva fiebat, usus egregii prædicatoris Pauli exemplo dicentis : Ego jam immolor et tempus meæ resolutionis instat : fidenter dici potest, quia ad suum omnipotens Deus invitabat collegium, cujus in terris positus seclabatur exemplum : tristabatur clerus lugubri mæroris pallio obsitus, ac pastoris benedictione indigens, cumque diutino languore fatigari suspirans, lamentabatur. Præsul autem ut vicinum sensit appropinquare exitum, sciens non posse quod deliberaverat proficere, summam denariorum, quam ad hoc collegerat, dispertivit, triginta scilicet libras ad faciendam ante altare sancti Stephani tabulam; viginti quoque ad ornanda beatæ Mariæ beati Joannis altaria : reminiscens

ecclesiam sancti Eusebii penitus esse destructam, dedit ei in Loconuaco villa mansa duo et dimidium, in Ceriaco similiter, in aqua Niolo tertiam partem mansi, medietatem altari conferens, alteram canonicis ejusdem loci largiens, idque longe ante mortem coepiscoporum suorum manibus perpetuo duraturum firmavit, reliqua omnia canonicis suisque erogavit fidelibus. Nudus, inquit, more sancti Job, egressus sum ex utero matris meæ, nudus et revertar illuc; omnibus enim membris emortuis sola in ore lingua palpitans Domino constebatur. Quid plura? Tandem ægritudo per artus diffusa ad vitalia rediit. Convenit illic copiosa civitatis multitudo. Occurrunt omnes benedictionis munera implorantes, aderat clerus ejulans, et pro exitu animæ psalmos decantans, moxque præparatis cineribus, et superjecto cilicio ut virum decet Christicolam se desuper extendi jussit, sicque cum aliis grates Domino persolvens et sanctæ crucis signo se cunctosque, qui aderant, muniens, felici transitu migravit ad Dominum, sepultusque est honorifice ante altare semper virginis Mariæ intra urbis mœnia, cui vivens perpetuo se devoerat servituum.

CAP. XLIII. *De Geranno.*

Gerannus episcopus, natione Francus, Suessionis oppidi indigena, patre Otardo genitus, matre Wia editus, rexit episcopatus cathedram 4 annos, menses 6, dies 11. Sic ab ortu nativitatis suæ lacteis infantia fomentis educatus, ubi primævum puerilis ævi exorsus est ingredi vestibulum, exemplo provido parentum animos sollicitante cura rudibus scholæ committitur studiis, quibus adhuc tenerimum stupidumque balbutientis infantia sensum mos est erudiri, modo mulcendo, modo blanda severitate terrendo. Denique postquam Davidicis est eruditus melodiis, summi auctoris favente providentia, clericatus est normam adeptus, atque gloriosi martyris Gervasii concioni allectus, ubi regulariter institutus, et venerabilium loci illius Patrum moriger factus historicos librorum campos faceto linguæ plectro transcurrere, atque canoros musicæ artis modos in aula Christi mellitæ vocis boatu resonare didicit. Crescebat quotidie in eo specialis sapientia, vita casta, mores probi, et cum his omnibus locuples rerum abundantia. Hujus horrea atque cellaria, frumento et vino redundantia, tenax non possedit philargyria, sed ea omnibus fecit communia munifica eum inhabitans charitas, ostium domus ejus viatoribus patuit, beneficia consolationis præbuit; gaudens cum gaudentibus, flens cum flentibus, detecta miserorum tærga vestimentis contextit, atque purulenta pupillorum capita lympha cum lomento emaculati fecit.

A est officium, simulque cum eo archidiaconatus promeruit apicem. In qua honorum dignitate sublimatus, ita se modificare vigilanter studuit quatenus nec fastus typho supra se erigeretur, nec adulantium favoribus a statu conceptæ religionis moveretur; excubias gregis Christi post vigilem pastoris curam instantissime agens, a se et ab aliis vitiorum monstra abegit, atque competentia corporeæ necessitudinis alimenta ac indumenta fideliter ministravit. Talibus, ut dictum est, præconiis, et aliis multinodis usque ad poli sidera evectus, ita mundo opinatissimus enituit, ut et regis majestati gratantissimus, præsulibus charus, proceribus acceptus, clericis omnibus venerandus, militibus dilectus, supremis, humilibusque personis atque utrique sexui foret amabilissimus. Factum est ergo, post transitum domini piique pastoris Herifridi Antissiodorensis, Ecclesiam variis ærumnarum excessibus lacessiri, maximeque pro electione pastorali, ad quam nonnulli, non zelo spirituali, sed anxia honoris ambitione exanhelabant. Erat autem ea tempestate vir quidam potens, Ragenardus nomine, ejusdem civitatis vicecomes, fundorum ædificiorumque possessionibus locupletissimus, auri argente thesauris ditissimus, ac rerum omnium abundantia copiosissimus, parentum nobilitate clarissimus, militum cuneis stipatus, et, ut ita dixerim, in aula Richardi, magni et florentissimi principis, nulli secundus, excepto Manasse ejus germano. Qui, cum talis ac tantus esset, avaritiæ vaporibus æstuans, omnibus se præferebat, singularis singulariter apparere cupiens, et, ut potens potentior, dives ditior efficeretur, virulento meditabatur animo quatenus talem Ecclesie præficeret præsulem, quem suæ subdere ditioni quiret, propriæque voluntatis consilii acquiescere urgeret, quique, si sibi libita domus Dei beneficia invadere tentaret, penitus tyrannica ejus minitante potentia obmutesceret. Nefaria igitur arrepta machinatione duces Richardum adiit, oblatisque muneribus, ut sibi illius electio Ecclesie daretur expetiit; denique compos voti sui effectus canonicorum venerabilem chorum adscivit una cum militari ordine, sciscitans ab eis, quem in voluntate haberent eligendum, ordinandumque episcopum. Cunctis vero silentibus, nihilque aliud respondentibus, nisi quem Deus elegerit: Ego, inquit ille, omnium vestrum dilectionis flamma ardeo, omniumque voluntati et postulationi favere satagens peculiariter venerari ut Patres, honorare ut fidos amicos cunctos vos præ cæteris usquequaque Deo obsequentibus volo, si tantumlibet a vobis promereri valeo, quod vobis suggerere ad generalem honorificentiam gestio. Illis quoque quædam sibi placentia respondentibus ad hæc, subintu-

roboris ejus potentiam et declinare volentes quas inferre poterat calliditatis ejus injurias, pollicentur se ejus parere consilio. Qui protinus negotium accelerat sitiens, prælibati principis nactus licentiam, propinquorum amicorumque fultus juvamine, tandem cleri populique fretus electione, archipræsulis domini Gauterii subnixus auctoritate serenissimum atque piissimum regem adiit Carolum, atque divino suffragante adminiculo, ut vir ille strenuissimus pontifex eligeretur et ordinaretur, promeruit. Qui sanctissimum ac laboriosissimum benedictionis munus adeptus, ab omnibus gratulanter excipitur, et cum ingenti clericorum diligentia innumerabilique populorum frequentia, præeuntibus atque subsequentibus psallentium choris, defertur humeris religiosorum ad aulam primicerii martyrum Christi Stephani, ibique stola pontificali insulatus, in sede sacerdotali honorifice collocatus resedit; ubi procedente brevi temporis curriculo, quam pie vixerit, quantasque a præfato Ragenardo atque a barbarica Normannorum gente pro suo suorumque munimine persecutiones passus sit, saltem succincte expedire licebit, siquidem extemplo post potitam episcopatus sedem, isdem Ragenardus malitiæ virus, quod rapido delitescebat in pectore, non erubuit in omnium obtutibus evomere; accepta namque occasione quasi ex voto sponsonis ejus, Gaiacum villam tribus ab urbe millibus discretam cum omnibus appendiciis suis ditioni ejus ademit, suæque impudenter aptavit, atque, ut in facultates ejusdem ecclesiæ minuendas dementior existeret, ipsius suggestione machinante, Manasses frater ejus potentissimus omnibus tunc Gallicanis divitibus ditior, cunctorumque consiliorum sæcularium arcanissimus perscrutator, unde et regibus et optimatibus cunctis usque ad extremos orbis cardines famosissimus, Nareiacum villam in suos usus redigere non exborruit. Ille quoque infestissimus hostis ejus, ut prælibatum est, Ragenardus, suis cum præceptionibus adeo concludere nitentur, ut extra consultum et voluntatem ejus nihil agere tentaret, clericorum illius nullus, militum nemo ei refragari audebat, sed sicut suis, ita illis omnibus imperabat. Interea, dum talibus mens ejus infortuniis anxietur, irrumpebant et aliæ calamitates miseriarum, quibus maxime turbaretur, sequentem totum ad divinum conferre auxilium compelleretur. Normannorum quippe passim bacchabatur sævitia, atque incessabilibus plagis omnem regionem diebus ac noctibus palam et clam depopulabatur, cædibus, et prædiis igniumque deflagrationibus omnem terram exterminans. Quod cum vir heroicus pastorque eximius cerneret, intolerabili cordis mœrore concussus est, pro sibi commisso grege occurrere paratus, Dominici sermonis non immemor, quo dicitur: Quia bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis (Joan. x, 11), suos evocat, verbis hortatur, benedictione corroborat, utque bellicis accincti armis secum proficiscantur exorat, mandat Ragenardo verbis postulatoriis ut secum ad pugnam exeat, et mi-

A nime impetrat. At ille, cum suis tantum urbe egressus, speculatores præmittit, hostesque invenit, initur bellum, potitur victoria, et opitulante divina gratia, profligatis adversariis tria illorum reveluntur labara; duo illic hostium nobiles capti sunt; quorum unus, de muro civitatis præcipitatus, periit; alter eidem Ragenardo datus exstitit. Deinde posthæc, supremi numinis virtute roboratus, quoties hostiles erumpabant phalanges ad exercendas prædas, ipse illorum congressibus se ultroneum ingerebat, modo incautos, modo perspectos occupans, atque non minima strage prosperabatur.

Hujus victrix dextra una cum Richardo et Roberto, duobus maximis proceribus, prelio quod apud Carnotum urbem gestum est, interfuit, ubi, interventu Dei genitricis Mariæ, maxima paganorum cædes acta est, in tantum ut, innumerabili multitudine palante, inventa sint jugulorum cadavera plusquam sex millia quingenta, exceptis his quos vorago fluminis Auduræ absorbit, longusque fugæ tractus silvarumque vastitas vulneratos et exanimos obtulit; alia quoque tempestate succedente, cum Normanniæ potestatis furor pagum Nivernensem diriperet et immensitatem prædæ etiam cum onustis plaustris ageret, invictissimo illis occurrente Richardo, isdem Gerannus episcopus in prima cum paucis acie positus illos imperterritus aggressus est, moxque in fugam versis, ita vis hostilis superata est: atque devicta, ut, si qui remaneret, amissa nobilium bellatorum confidentia, nulla ulterius conferre prælia, nullas deinceps depopulari terras auderent, sed se Francorum imperio ultroneos dederent, atque jugo Christi colla submittent, dæmoniacis ludificationibus spreto, lavacrum baptismatis libenter appetent, et demum dono regis et principum inhabitandam regni partem, eorum antea abliguriendi vesania desolatam sibi dispertitam incolerent; at Ragenardus ejus pertinax calumniator, talibus cum pollere successibus, lividis intuens aspectibus, morbo tabescebat invidiæ, animadvertens illum secundis omnia, quæ moliebatur proficere auspiciis, suosque quos meditabatur conatus, quotidianis deficere detrimentis. Hic itaque gloriosus pastor, cum pro pace sanctæ Dei Ecclesiæ atque ovilis Christi tuitione ut inexpugnabilis athleta bellico instare non trepidaret agoni, provido sollicitudinis oculo salutem ovium suarum, quemadmodum sagacissimus opilio invigilabat, et a vipereo invisibilis inimici astu per se perque suos eas indesinenter eripere anhelabat. Cujus circa eas amoris magnitudo, in affamine, in convictu, in receptu quanta exstiterit neget mortalis explicare lingua, sed tamen quanta fuerit ipsa donorum ejus dapsilitas evidenter declarat. Atqui ad solemne suæ electionis memoriale celebrandum dilargitus est usibus canonicorum Logniacum villam et Solium, ut ex eis ad luminaria ecclesiarum sanctæ Mariæ et sancti Joannis, sanctique Stephani modius olei unius persolvatur, et Nancradus et Lupinus stipendiis fratrum cedant. In die

quoque suæ ordinationis eisdem fratribus delegavit in comitatu Gagiacum, cum omnibus appendiciis suis, et vineam, quæ est in suburbio civitatis, et vocatur Circedus, quam qui habuerit per chartam pro ejus amore Dei, eisdem fratribus canonicorum vini modium unum ad minorem mensuram, et in comitatu Antissiodorensi Tauriacum cum adjacentiis suis, et villarem Quoopertorium, et in villa Prisciaco mansum unum et in comitatu Senonico super fluvium Ormentionem in Germaniaco mansum unum, et super Belcam fluviolum Cervernum, quem ipse emit de Bocardo fratre Gauterii archipræsulis, cum servantibus et omnibus appendiciis suis. In die vero obitus sui eorundem stipendiis accumulare aliqua satagebat, sed in itinere positus, præventu mortis interceptus, ultimum exhalavit flatum; proficiscebatur siquidem in Franciam, quatenus regie majestatis aures interpelleret pro supradictis villis sibi, sicut præscriptum est, ablatis, si forte imperiosa regis jussione, et optimatum postulatione atque Richardi clementissimi ducis absentatione eas posset recuperare. Sed cum pervenisset ad urbem Suessionem, antequam enim attingeret, jam paululum infirmari cœperat, gravari exorsus est languoris incommodo. Ubi honorifice exceptus, cum se letho appropinquare cerneret, luctuosus a corde erumpebat gemitus, profusus lacrymarum imbres effundens, clamans se, quanquam esset in patria velut profugum et peregrinum, absque præsentia dilecti gregis obituum, ac sine eorum exsequiis, quibus se committere ardentissime satagebat, terræ gremio insinuandum; exhibe ingruente funeris articulo, acceptoque Domini corporis et sanguinis sacramento, commendans se sibi que populum commissum Deo Salvatori omnium, emisit spiritum. Migravit autem ad Dominum v Kalend. Aug. Ibi que juxta avunculi sui Rodohini ipsius loci quondam præsulis sepulcrum ab Abbone, ejusdem civitatis venerando pontifice, aliisque duobus episcopis, ad officium sepulturæ illius occurrentibus, aggregatis diversarum collegiis ecclesiarum, hymnicis laudibus decenter tumulatus, patriam sortitus est urnam. Fuit Ecclesia sine episcopo a xii Kalend. Januar. usque ad vi Kalend. Martii.

CAP. XLIII. — *De Bettone.*

Betto episcopus, natione hujus nostræ Burgundiæ, Burgundio, Senonice urbis indigena, patre Alberico atque Burgundione editus, matre vero vocabulo Angela Francigena felici est procreatus auspicio, qui a puero monachus, monasticis institutis eruditus et liberalibus non mediocriter imbutus artibus, tempore Ewardi, cujus erat consanguineus, abbas exstitit cœnobii S. Heraclii confessoris Christi egregii, postea vero loci sui, id est monasterii sanctæ Columbæ, cujus mancipatus fuerat obsequio, voluntati fratrum prælatus efficitur. Qua diutius prælatione honestissime fungens, hæc præcipue illi studii exstitit industria, ut operosis cœnobium illud excoleret ædificiis, ecclesiæque Dei fabricam auri argenteique decoraret ornamentis. Turrim siquidem in

A medio templi præminentem, quæ, ob sui amplitudinem ea tempestate qua prælatum admisit, tegumento carebat, et quamdam brevitatis infirmitatem intuentibus designabat, in sublime extulit, eamque, artificiali argumento pulchro constructam opere, testudine textit, et ob roboris firmitatem subltus arcus priores alios fieri jussit, marmoris columnis subnixos, exedras quoque beati Lupi confessoris Christi, et sanctæ Columbæ Virginis et martyris bracteis aureis atque argenteis fabrili artificio sculptis ambivit; nonnulla etiam vestimentorum peregrina ornamenta in diebus solemnibus induenda monachis supplevit, et tandem, hujus nostri periculosi temporis plenumque timoris instabilem intuens cursum, et provido sollicitudinis oculo prospiciens inter hostiles paganorum acies in suæ integritatis statu monasterii fabricam non posse præstare inviolabilem, fuscus de largissima Omnipotentis clementia, et accepta Richardi, magni principis et ejusdem loci abbatis licentia, operosum aggressus est opus, magna laboris instantia pene usque ad perfectum perduxit: nam in gyro monasterii mœnia cum turribus fundavit, et usque ad propugnacula erexit, quod castrum infatigabili studio peregisset, nisi eum futurum episcopum Dei dignatio ascire decrevisset. Geranno quippe, Autricæ sedis episcopo, ab hujus nostræ communionis vitæ corruptibilis per mortis debitum sublato, prædictus vir moribus et vita laudabilis, et pontificatum Antissiodorensis Ecclesiæ dum arripere, ab omni clero et populo attentius acclamatur; sed is ad hoc se indignum fore clamans, et totis nisibus obstans tandem opitulanti prælibato principe episcopalem indeptus est cathedram, ubi secundum quam cœlitus didicerat sapientiæ regulam, ita perfecte studuit vivere, ut immensitatem opinionis ejus et famæ, nullius valeat doctoris vel linguæ diseditudo perorare, vel doctrix manus stylo exarare. Nos tamen summatim perstringentes vitæ illius qualitatem, hoc verissime asserimus, quia sapientiæ documentis egregius, sanctimoniz candore præclarus, prudentia perspicuus, gravitatis suavitate vernans, frugalitatis vigore coopertus, dapsilitatis benignitate exstitit perornatus. Huic mos inerat tempore convivii post sessionem ad mensam, primam ciborum appositionem duodecim egenis in suo conspectu residentibus, aliisque alicubi positis pene omnem dirigere, continuo æque alia non minima subsequente, in qua refectione post finem divinæ lectionis, nemo aliquid indecens aut scurrile audebat loqui, sed, quicumque ex ore proprio quiddam nitebatur proferre, observabat ut ejus verbum, aut divinum aliquid aut humanum bene concedens sonaret. Talibus itaque vitæ lampadibus nitens, et Deo et omnibus hominibus complacebat. Nam, a tempore Geranni præsulis, Ragenardus vicecomes Caiacum et Juliacum villas, non longe multum ab urbe sitas in suo detinebat dominio; sed tamen hic vir egregius, cum nequiret eas, nec speciali commonitione, nec precum importunitate ab ejus jure extorquere, sa-

lubri reperto consilio, exhibitis pecuniæ donariis, illas suæ restituit potestati, et ut præcessorum suorum imitator fors et in die obitus sui memoriale illius gaudentes canonici recoherent, contulit eis Vendosam ecclesiam et Rontonicum villam, et in Carboiaco mansum unum; cumque meditaretur, ut ædes episcopales, quæ post civitatis deflagrationem a nemine fuerant vel mediocriter reparatæ, exædificaret, et in aula Christi quæconque posset honori congrua studenter exerceret, pleuritico languore graviter astrictus, diuque detentus, cum a fidelium catervis custodiretur, et circa eum divinæ laudes ac lectiones celebrarentur, felicem Deo cum confessione catholice fidei spiritum reddidit ipsa die vi Kalend. Mart., sepultusque est in crypta ecclesiæ sancti Germani; sedit annos x, menses 11, dies 14. Fuit Ecclesia absque pontifice a vi Kalend. Mart. usque ad v Kal. Aprilis, hoc est diebus 35.

CAP. XLIV. — *De Gualdrico.*

Gualdricus episcopus Antissiodorensis pagi, indigena, alta prosapiæ ortum stirpe trahens, Gualdricum habuit patrem et Hemmenam genitricem. Hunc mox in ipso primordio nativitatis, utrique parentes Deo sanctoque Germano monachum futurum flagranti devoverunt animo, atque paternis nutritum laribus congruenti tempore cœnobitis Patribus educandum tradiderunt. Quorum intra contubernium litterarum satis est institutus scientia, atque divina illum protegente et augmentante gradatim providentia strenue postea factus est loci illius archimandrita: in cuius apice regiminis, ita se omnibus æquitatis trutina librare studuit, quatenus in his, quæ agere illum oporteret, nec nimis facilem nec nimis difficilem se exhiberet; erat enim sagax ingenio, prudens eloquio, in administratione cautus, in consilio perspicax, intus forisque idoneus; cunctis denique post obitum domini Bettonis episcopi, quia talibus aliisque quampluribus inter affines splendebat bonæ opinionis insigniis, voluntate atque licentiâ præcellentissimi domini Richardi principis, ab universo clero et populo futurus appetitur et acclamatur episcopus; electus a monasterio progreditur, ac sacra delibutus unctione consecratur et ordiatur episcopus. In cuius dignitatis cathedra quam laudabiliter Ecclesiæ Dei præfuerit, et quæ in ea gesserit non est legendum silentio, sed ex multis pauca excerptere mandandum est calamo, nempe in egressu suo, in qua maneret, episcopalem non invenit ædem, sed in quamdam monachorum infra civitatem sitam se divertens mansionem, inibi interim degit, donec sua jussione major cœnaculi domus ab Herifrido præcessore suo inchoata episcopo, sed non perfecta, et a Bettone postmodum episcopo aliquantulum suppleta perficeretur, adjecto postmodum alio ligneo cœnaculo ætatis tempore sub solis caumate ad refrigeranda convivantium et cœnantium corpora præparato, fecit etiam sursum juxta cochleam ipsius domus Dei duas lapideas mansiones, unam a meridie et alteram ab aquilone, quarum una convictui et

A sopori, altera recondendis rebus domesticis aptissima foret, capella in medio locata, et in honore sanctæ Crucis dedicata; patefecit quoque mediam cryptam ipsius cochleæ ad introitum commentium ab occidentali regione, et ante eam statuit porticum funditus a se constructam; et valvas operosa ferri fabrica quibusdam ex se picturis distinctas coriisque, undique glutine contextas et fuce rubicundo coloratas ad custodiam templi inter cryptam et porticum posuit, aliisque portis incultis oppositis e regione plateæ civitatis. Denique infra ecclesiam in sublimi erexit tabulatum modicum cum gradibus ligneis, ut per hos essent ascensus sursum et descensus deorsum, et plerumque si a domo suprema egredi vellet, eumque ad inferiora tæderet descendere, illinc clarius supra B gregem posset intendere. Infra quoque ecclesiæ ambitum ad decus solemne unam argenteam fabricari fecit coronam, atque in honore sancti Stephani unam auram auream gemmis politam, et alteram in honore S. Germani absque gemmarum ornatura positam in ambabus ipsorum pignoribus sanctorum simul cum augmento aliarum reliquiarum; contulit etiam ibidem Deo et sancto Stephano duas cruces parvas ex auro optimo; quarum una cum electro fabricata relucet, in qua intus posuit reliquias ex osse sancti Laurentii, de foris in ipsius electri nobili sculptura expressa passione supra craticulam ipsius martyris alni Laurentii.

Quoniam autem in eadem aula Dei erat pretiosissimum pallium cum Leonum imaginibus, in quo erat scriptum inter leones Græcis litteris, ΧΡΙΣΤΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ, non destitit priusquam aliud ejusdem similitudinis pallium invenit, emptumque ibidem dilargitus est, quatenus unum inde, quasi sibi respondere viderentur alterum pallium dioprasii coloris et nominis cum hirundinibus, in quo Phrygium opus ab Herifrido prius factum ex auro supra aram altari resplendet diebus festis. Dedit quoque unum vexillum auro comptum ad efferendum cum aliis tempore publicæ processionis; denique quanto Romano profectus est studio saluberrimæ orationis a Domino apostolico Joanne maximis precibus impetrare meruit reliquias supra memorati Laurentii martyris ac sanctæ Eugenæ, quas postquam secum devexit, atque in templo primi martyris comitantibus clericorum populorumque non modicis catervis, cum magno gaudio et honore collocavit, immensa omnipotenti Deo gratias laudesque retulit, cuius larga munificentia talia et tanta in longinqua regione sanctorum pignora obtinere, et hucusque deferre immeritus quivit. De quibus partem monachis sancti Germani, qui ei obviam processerant, dedit; aliam vero sibi retentam ita distinxit, ut ibidem pars minor retenta servaretur, major vero secum ad Variacium deportaretur, quam in ipsius beate virginis et martyris postea recondidit aula: nam suorum temporibus prædecessorum beato Germano viro apostolico nobilis ibi relucebat basilica, maximè populorum instantissima devotione collectis frequen-

tata. Ast idem vir ferventissimus divini honoris amator factus est postmodum, ut pater omnibus, ipsius ecclesie propagator, et intus de forisque strenuissimus cultor, siquidem ab ipsis eam fundamentis undique disposuit, lectura, vitreis fenestris, laquearibus pictis ornavit et excoluit, altaribusque nonnullis cum sanctorum pignoribus propriis titulis dicatis sacratissimam præstitit. Posthæc ibidem quæ divino erant obsequio competentia accumulavit, hoc est libros, vestes, pallas, signa et vasa sacrificio Dei necessaria; secus vero templum instruit sibi suisque habitacula successoribus pulchro opere facta, et ad degendum tam religioni, quam etiam corporeæ necessitudini congruentia, nec non etiam in eadem villa Yarciaco duas ecclesias vetustate dirutas, unam in memoriam sancti Petri, alteram S. Saturnini ex toto reparare satigit, et in cœnobio Sanxiacensi aulam S. Baudelli furibunda Normannorum rabie crematam et postea lapsam, sacro divini amoris æstuans igne propriis impensis ad integritatem pristini status reformare, non parva munerum oblatione nobilitavit, largitus quippe ibidem et unam capsam argenteis tectam laminis ac deauratam, et unam crucem magnam similiter argenteam, instar crucis ecclesie S. Stephani fabricatam et sculptam. Duo quoque super altare Dei obtulit pallia optima, et tria facit ergia cum calice et patena ex argento fabrefacta et unam Allam polymitam, et casulam prasinam, cum superhumerali et cingulo, utraque auro compta; nam et monachis ipsius loci, quia paupertatis inedia soliti erant angere, multa conferebat ex suo alimenta, ac, ne deficerent a servitute Dei, ad exercendos corporum et animarum labores piis eos alloquiis animabat.

Interea ad restaurationem ecclesie sancti Eusebii in suburbio civitatis sitæ deputavit solidos centum; similiter fecit et ecclesie sancti Gervasii, quæ est citra fluvium Ichaunæ, et hoc jam circa vitæ exitum. Verum si vita ei aliquandiu prolatata nutu Dei extitisset, ambas illas ecclesias propriis redintegrasset impensionibus. In ecclesia sancti Germani multa crebro est dilargitus exenia, inter quæ rutilat argentea tabula in introitu ecclesie ante altare sancti Joannis, ejusque tumulum posita, et argentea corona, quæ dependi solet ante prospectum altaris sancti et confessoris gloriosi Christi Germani; et cum delatus est exanimis ad sepulcrum, isdem locus unum pretiosum ab ejus capitulo suscepit pallium. Præterea hæc in sua instituit ecclesia saluberrimam consuetudinem, ut omnes sui episcopatus diocesanæ sacerdotes cum suis parochianis per dies Pentecostes festivos, cum carneibus atque vexillis, ad principalem sancti Stephani conveniant aulam, lustratis in gyro cunctis abbatibus, ibique ab archidiacono spiritualis verbi reficiantur epulis; et de-

dunt. Fuit siquidem divinorum non segnis officiorum amator, atque in solemnibus Dei vel sanctorum musicæ jubilationis severissimus concrepator, lætus animo, vultu alacris, processu jucundus, convivio dapsilis, haustu placabilis, patientia lenis, alloquio sobrius, et omni honestate compositus, amator clericorum, sed potius monachorum, quorum studiis et conversatione a primordiis fuerat institutus, diligebat militum contubernia, sed major illi inerat erga propinquos affectio, et largitas profusior, vacabat opportuno tempore orationibus, et interdum suorum fidelium instabat colloquutionibus, sibi suisque congruentibus: Quotidie post missarum expletionem multis collectis pauperibus cum psalmorum modulatione panis et vini ipse administrator aderat, dans singulis pro qualitate aut quantitate personæ, aut integrum, aut dimidium panem, cum optimo calice viui; et cum hoc faceret omni tempore, in Quadragesima tamen, pluribus plurima erogabat, aliquibus denarios distribuens excepto mandato in die cœnæ Domini, cum vestimenta dabantur, et luculentior cibus et potus apponebatur. De multis pauca diximus, quibus in vita mundo floruit famosissimus. Tribuit autem Dominus Deus quo ista aliaque eminentiora de suis scribantur successoribus. Itaque piis honestatus felicis vitæ laboribus, languore correptus Creatori reddidit animam, suisque corporis in ecclesia sancti Germani nobilem sortitus est sepulcrum. Sedit in episcopali cathedra annis 15, diebus 24, et transit ad Christum xi Kalend. Maii. Fuit autem Ecclesia sine episcopo ab ipsius obitus die usque ad xiv Kal. Junii, hoc est diebus viginti septem.

A beato Palladio usque ad 12 annum et 2 menses episcopatus Domini Guidonis III, scilicet Kalend. August., quo videlicet die idem episcopus corpora sanctorum pontificum Palladii et Tretici in ecclesia sancti Eusebii diu humata, ut a populis venerarentur, et ipsi alacris subvehirent, cum hymnis et laudibus a bustis propriis erexit, et super altare posuit. Sunt anni 325, menses 3, dies vi præter numerum annorum præsulum duorum, Theoderanni scilicet et Quintiliani, qui hoc catalogo inscripti in prætitulatione habentur.

CAP. XLV. — De Guidone.

Guido, sola Dei clementia operante, Antissiodorensis episcopus, Senonico pago ortus est, patre Bosone, matre Abigail. Hic vir primævæ ætatis crepundis ecclesie S. Stephani Antissiodorensis sub regimine Domini Herifridi præsulis traditus ac tonsuratus est, ubi litteris tam divinis, quam humanis pro posse eruditus est, quousque ibi degens ad perfectam pervenit ætatem, dehinc rebus omnibus Deo se protegente postpositis Rodulphi regis et uxoris ejus Emmæ servitio se mancipavit, ibique diversans

Dominicæ die, a monasterio S. Germani in Antissiodorensi, ut moris est, S. Stephani inthronizatus est ecclesiam, cujus possessio, quanvis esset exilis, quantum potuit, ut cresceret ecclesia, cui præfuit, et decoraretur vigilantissime satagit; sed quod ibi operatus est, ne forte oblivioni tradatur et cupiditate successorum et ministrorum ab ecclesiæ domino subtrahatur, huic opusculo ratum duximus inse-
ndum, scientes quia facientis non deerit præmium.

Primum namque villam Crevennum sancto Stephano sublatam cum suis appendiciis per præceptum regale regis conniventia loco restituit pristino, tradens medietatem ipsius villæ canonicis, et pro absolute animæ ipsius pontificis; alteram vero medietatem prædictis canonicis in die obitus præfatæ reginæ, et pro recordatione animæ supradicti pontificis. Piscatores tamen in servitio maneant episcopi per jussionem præpositi canonicorum. Ambonem ibi vilem aspiciens cryptis honeste compositis desuper, honorifice constructum locavit, et iuxta illud altare in honore sancti Joannis evangelistæ et sancti Laurentii martyris, ac omnium Sanctorum honore, ut ab episcopo, si adfuerit, et a clero ecclesiæ missa celebraretur, quo eorum interventu viventis et morientis necessitatibus subveniret devotissime sacra-
vit; instituens his tribus diebus quo canonici quotannis pro animæ suæ remedio resciantur, impetrans ab archiepiscopo et episcopis sibi subjectis decimas trium ecclesiarum, quarum in Aggliviaco, scilicet una consecrata est in honore sancti Stephani in Matriaco alia in honore sancti Felicis, alia in domini Martini honore structa, instituens ut de his tribus Ecclesiis tres fiant fratribus refectioes, una, in festivitate sancti Joannis evangelistæ, ii Nonas Maii, quando in ferventis olei dolium missus fuit; alia, Octavis sancti Laurentii, tertia festivitate sancti Matthæi apostoli et evangelistæ, et quod superfuerit ex decimis ecclesiarum ad stipendia sit canonicorum, pro animæ suæ acquirenda absolute. Præpositus denique canonicorum S. Stephani Antissiodorensis presbyteros in eisdem ecclesiæ consensu fratrum eligat, qui et fideliter decimas ecclesiarum ad suum et canonicorum opus recipiant, et archiepiscopo Senonensi synodale servitium reddant, sicut circumjectæ ecclesiæ, et nihil aliud requiratur ab archiepiscopo vel a suis ministris. Et ut hoc firmum et stabile in perpetuum permaneat, ipse Archembaudus, Senonensis archiepiscopus, scriptum propria manu firmavit, et coepiscoporum suorum manibus corroborari poposcit, ac archidiaconorum suorum, Prodigii, Bernardi et Theoderici, cæterorumque canonicorum nominibus corroborari præcepit, tabulis argenteis bases discoopertas optime decoravit, lampades quoque ibi septem optimas ex argento composuit, habentes in se cum fuste lib. xv, candelabra duo argento compta, fustes duos deargentatos, quibus feruntur cruces aureæ, coronas duas ex argento habentes lib. x; clio-
tedrum optimum auro argentoque constructum.

Introitum, quod Waldricus ædificare cœperat, in

Altum extulit, camera exornans et in parietibus paradisi turmas ac erebi tormenta depingens gratum intuentibus præbuit ingressum; illic suam infodiens sepulturam, quam postea ante vultum Salvatoris et altare S. Laurentii, quod post ustionem civitatis et templi suæ desudatione honorifice adornavit et dedicavit, remove jussit. Supra quam capellam ædificavit in honore sanctorum quorum memoria infra civitatem vel extra vix aut raro celebrabatur, quorum hæc sunt nomina Matthæus, Thomas, Philippus, Matthias, Dionysius, Mauricius, Ignatius, Demetrius, Desiderius, Hieronymus, Sylvester, Augustinus, Vigilus, Eugenia, Anastasia, Margarita, Lucia, Agatha, Genovefa, Columba, quo eorum earumque interventu civitas extra salvetur et intra, dans ei alodium in Cavannis villa, quam Hildebertus S. Stephani servus acquisierat, ad luminaria illie pro animæ suæ remedio nocte dieque præparanda: sitque idem alodium in manu presbyteri, qui supra vel infra missarum celebraverit, solemniam præordians etiam ut is qui tenebit vineam, quam plantavit in loco, qui dicitur Plantas, in festivitate uniuscujusque sanctorum prænominatorum canonicis vigiliam et missam celebrantibus sex sextarios vini ad exhibendam charitatem pro eo persolvat, post duos quoque parentes, vel fideles suos quibus prædictam plantam reliquerit, canonici in sua recipiant, et ipsi quod instituit pro se expleant; quod si non fecerint, merces ab eo non tollatur et Deus ab illis requirat. Denique abbatias sancti Juliani, scilicet sancti Amatoris ac sanctæ Mariæ ab episcoporum potestate longo jam tempore subtractas per supplementum domini Hugonis Franciæ ducis, per præceptum regale regis Ludovici manu firmatum, ecclesiæ quas amiserat, multo studio multoque labore restituit; altare sancti Stephani medium purpura imaginibus aureis penitus cooperta honestissime ambivit, videns etiam et ecclesiæ ambitum non adeo esse magnum, arcum inter duo ostia novum condidit prope altare, apertis maceris duo ibi in modum crucis oratoria ut ibi plures Deo servire possent construens. Quod cum ageret, invidia, ut arbitror, diaboli maceria vetusta cum nova ab arcu usque ad arcum fundo tenus corruit; quam mox renovari absque mora non piguit; sicut enim prædicta sancti Stephani ecclesia post incendium lauditus est eruta; ita post modum ab eo ab ipsis est elevata fundamentis et ampliori decore quam fuerat antea, vitreis magnis et camera exornata; oratoria quoque duo dextra et sinistra ad instar, quod prius fuerat reædificavit, superadjiciens cryptas ipsis oratoriis, in quibus etiam et altaria instituit, ut populi advenientes invenirent, quo possent lacrymosis immorari suspiriis deprecando et obtinendo Dei et sanctorum, in quorum honore ipsa sunt altaria miser cordiam. His ergo completissime dilatatis, hæc eadem basilica in superioribus sui partibus speciem prætendit sanctæ crucis, in medio vero ecclesiæ podia constituit, et vultum Salvatoris cruci affixum collocavit inibi; altare quoque deco-

ravit tabula argentea elevata imaginibus et aliis picturis, consecrans illud sub die v Idus August. in honore sanctæ crucis et sancti Mathæi apostoli et evangelistæ, et sancti Romani militis et martyris. Fuit igitur prædictus Guido episcopus simplicitati innitens, moderatæ prudentiæ, atque in quantum valuit non magis præesse quam prodesse voluit universis; nam inter cætera honestatis opera dictata propriæ manus edidit responsoria cum antiphonis canenda in solemnitate sancti martyris Juliani, instar tamen harmoniæ habentia melodiam Germani gloriosi ob hoc præcipue, quod eidem pontifex sanctissimus sicut in gestis ipsius invenitur, prædicti martyris solemnem natalitii diem universis incognitum Domino sibi revelanti ostendit celebrandum: sicque cum esset religiosorum ac bonorum amator pravorumque severus redargutor, agit quoad extitit. Sedit autem in episcopatu annis 29 et obiit in pace viii Idus Januar., et sepultus est in ecclesia S. Stephani majore, quam ipse reædificaverat. Fuitque civitas sine episcopo, menses 3 et dies 8.

CAP. XLVI. — *De Richardo.*

Richardus, natione Antissiodorensis, ex patre Joanne, et matre Maria, qui beati Germani a pueritia exstitit monachus, atque ut e pluribus superioribus fieri contigit, ex ejusdem præsulis monasterio rogatus tam a clero quam a plebe constitutus est episcopus; erat enim nimis simplicitatis et minoris industriæ, et idcirco prædecessoris sui valde impar incrementis sibi commissæ Ecclesiæ. Fuit autem temporibus regum Lotharii Junioris, ac Ludovici filii ejus qui finem regnandi suo generi imposuerunt. Sedit quoque in episcopatu annos 9, mensem 1, dies 2, et obiit xvii Kalend. Junii., sepultusque est in ecclesia beati Germani, fuitque civitas sine episcopo, menses 7 et dies 24.

CAP. XLVII. — *De Heriberto.*

Heribertus, Francigena, filius Hugonis ducis, cognomento Magni, ex concubina, Raingarda nomine, nobilitatem paternam, materna disparitate obliquavit; ex patre enim supradicto Hugone frater Hugonis postmodum regis ac duorum ducum Burgundiæ, Ottonis scilicet atque Henrici, editus exstitit, qui quanto persona carniæ molis elegantior, tanto prior sæcularibus desideriis ac voluptatibus apparuit. Religiosis tamen quibusque clericis, et præcipue monachis reverentiam summi impendebat honoris: hujus ergo pontificatus tempore dux Henricus ejus frater, ut erat totius religiositatis amator, monasterium beati Germani domino Maiolo commisit abbati, qualiter videlicet regularis normæ tramitem inibi constitueret, sicuti per multa loca, tam in Italia quam in Gallia dignoscebatur fecisse monachorum. Longo enim jam transacto tempore, locus ibidem absque abbate a præpositis regebatur, qui gratanter illum suscipiens regulari districtione quæque repererat devia, ad unguem correxerat. Postmodum vero vir sanctus ac venerabilis Maiolus præfecit ibidem virum honorabilem, Hildricum, abbatem, qui et ipse

prædictum locum ad regularis beati Benedicti tramitis informavit callem, quem prædictus episcopus, nec non et frater ejus dux Henricus nimis cum suis dilexerunt amore; sed, ut prædiximus sæculari pompæ oppido innitens, larga militibus plus justo exhibebat donativa, in tantum scilicet, ut Odo Carnotensis, et Heribertus, Trecorum comites gratia beneficiorum ejus ditioni parerent, in propria denique diœcesi nulla compellente terroris indigentia, quin potius venandi lascivia duo stabiliens castra munivit, unum in Rivo Lanuto apud Ferredi villam, aliud a civitate x milliario Tuciaco vocabulo, quæ videlicet castra dicebat, non minus ecclesiæ sibi commissæ, quam ad munimen totius pagi valde in longum profutura; sed nequidquam: ab initio enim seminium altitudinis carnis humanæ corruptionem messuit, quia Deus alta a longe cognoscit (*Psal.* cxxxvii, 6). Multum enim aliter quam æstimare potuit mortalium quisquam postmodum contigit. Denique tyrannica rapacitate fuerunt postmodum ad exterminium ejusdem provinciæ, et facti sunt habitatores illorum rebelles episcopis et pervasores ecclesiasticorum, ad ornamenta tamen ecclesiæ, quæ tunc perplura erant, tam in libris multorum auctorum, quam in reliquis utensilibus minus manum extendit, ut ea exstirpando dispergeret, et hoc ex parte fuit approbabile, quoniam si ea studio suo non auxit, nequaquam tamen supra modum minuit. Ecclesiasticas ac monasteriales institutiones prædecessorum suorum juxta morem antiquum, alacri animo a clericis servari consensit. Fuit enim temporibus regum Hugonis fratris sui ac filii ejus Roberti; pontificum quoque Romanorum Marini, cognomento Petri, Sergii atque Brunonis, cognomento Bonifacii; imperatorum autem Ottonis secundi et tertii, archipræsulum Senonum, vero Anastasii viri optimi, et Sewini. Sedit autem in episcopatu annos 25, menses 7 et dies 16. Obiitque apud castrum Tociacum, quod, ut superius diximus, ipse construxerat, x Kal. Septemb.; quod etiam valde displicuit quibusque religiosis, quod dum cœpit infirmari, non se protinus propriæ sedi deferri mandavit. Sepultusque est in ecclesia sanctæ Mariæ infra muros civitatis. Fuit autem civitas sine episcopo menses 7 et dies 15.

CAP. XLVIII. — *De Joanne.*

Joannes, natione Antissiodorensis, patre Ansaldo, matre Raingarda, parentibus quidem mediocribus editus, sed secundum proprii nominis sui insigne præsagium, divina sibi gratia largiente, mentis nobilitate, quæ carnis pretiosior est, excellenter viguit, litterarum studiis a primævæ ætatis indole operam dans, quibus luculentissime institutus claruit, ac postmodum inter scholasticos illius Gerberti viri, utcumque doctissimi, tunc Remorum archipræsulis, dehinc Ravennæ, ad ultimum Romanæ sedis cathedralis indeptus, petalum pontificale meruit. Culmen scientiæ artium liberalium Joannes perorando roboravit; dehinc efficacissimus puerorum dilascalus primitus, post hæc pædagogus clarus refulsit, et ad

honorem perlectus est archidiaconatus, decedente namque ab hac luce supradicto præfule Heriberto, nonnulli clericorum quos altitudo sæculi ad hoc illiciens impulit qualiter in episcopalem cathedram, tam fastu parentelæ quam promulgatione pecuniæ inveherentur. Cumque regi Roberto de quibusdam, ac præcipue de quodam Guidone nimium sæcularissimo per Henricum ducem suatum fuisset, ut consecraretur episcopus, et rex quemadmodum eum hortabatur, assensum præberet, ac jam metropolitanus Senonum pontifex, videlicet Sewinus vocatus esset, ut de more perficeret, cessari contigit. Conquerbatur ergo super hoc tota unanimis concio canonicorum fratrum, ac reliqui totius plebis sanum sapientes abusive fieri testabantur, idcirco maxime quod clericorum electione, ut antiquus mos habet, deberet institui pastor Ecclesiæ. Quod conperiens archiepiscopus ad propria rediit, dicens nolle se loco pastoris ovili Christi leonem seu lupum constituere. Interea mittitur ad regem, aperitur ei querela simul et commune decretum utriusque conditionis hominum sexus et ordinis, nempe Joannem ex voto illorum omnium idoneum fore pontificem. Quod rex ut audivit libentissime annuens, qui eum pro sua scientia et religiositate affatim diligebat, nec revera contra jus fasque absque cleri electione vel plebis episcopum volebat constituere; mox vero ut comperta est regis voluntas, a civibus rursus denique revocatur archipræsul, ac sic ex more sacratus Joannes in se de pontificali, gaudentibus universis, constituitur. Factus vero antistes non mutavit in illosublimitas pontificalis cultum anterioris humilitatis, sed potius omni diligentia elaborare studens, ut humilior, quam antea fuerat, cunctis appareret, in doctrina scilicet, in confabulatione, in habitu vestium, in parcimonia ciborum, in conventu fratrum communium horarum ita se conformabat humillimum, ut vix dignoscere poterat, nisi cum ageret principale officium, fuisse eum qui vidisset episcopum. Erat enim psalmodiæ non tam frequens, quam assiduus, et in orationum excubiis pervigil et strenuus: transigebat enim plerasque noctium commanens solus in ecclesia metanœas agendo juxta altare beati Stephani, usque dum generales fratrum significarentur matutini. Dedit igitur in victu fratrum canonicorum altaria cum suis redditibus, id est Pulvereni, Partiaci, Gargiaci, Monasterioli, Campiniaci, et sub anathemate interdixit ut nullus successorum suorum præsulum vel aliorum quisquam hominum præsumeret aliquid suæ largitionis donum irritum facere, ne forte videlicet propter inopiam indigentiam, non valeret clerus ecclesiæ officia Deo digna persolvere, dum licet in ipsa sede potissimum fore ac cæteris elegantius officiale ministerium clericorum olim dignoscitur viguisse, sed Scriptura testatur, unde bonus proficit, inde impius contabescit. Proh dolor! illudabatur ab impiis civibus, quod careret mundanæ superbix fastu, vel consanguinitate illorum episcopus, et ejusdem genus, nec non et alia de eodem convicia ca-

villando cachinnabantur. Veruntamen Deus, qui potius mentem eligit quam gentem, prævidit sibi de talibus ultionem in posterum futuram. Nam eodem viri humillimi derogatores, postmodum superbia sæcularis pompæ cum sua stirpe detrivit ad solum usque; privilegia enim quæ antecessores illius beato Germano tam Heriberto quam cæteri de altaribus in sua diœcesi constitutis perpetualiter facta contulerant, sua auctoritate roboravit, eique vineas ac volumina librorum egregia tradidit; apud quem etiam humili prece obtinuit, ut sepeliri mereretur. Mense quoque Januario dolore tactus corporis cœpit infirmari, qui deductus usque ad ultimum penè exhalationis spiritum raptus in exstasi satis decoram visionem vidit, qui protinus evocans virum clarissimum sibi que amicissimum Acharlum tunc monasterii beati Germani præpositum, abbatem vero postmodum, ei hujusmodi visionem retulit dicens: **M**odo, inquit, mihi apparuit Dominus meus Jesus Christus, simulque cum eo Germanus beatissimus, alique quamplures splendidissimi viri, quorum præsentia permaximum contulit mihi, et mei doloris levamen et animi sospitatem, qui etiam mihi sponderunt Domino miserante, mox ut evocatus a corpore fuero, protinus in illorum adunari consortium. His dictis orando summis labiis nomina sanctorum depromens, crebrisque suspiriis ac lacrymosis oculis ad cælum respiciens, excessit a corpore, xii Kal. Febr., sepultusque est apud B. Germanum, non infra ecclesiam, sed deforis juxta parietem, ut ipse rogaverat, decernens humilitatis gratia. Postmodum vero a monachis dum amplificaretur ecclesia intra ambitum ipsius ante altare, videlicet beati Petri decenter est locatus. Sedit autem in episcopatu anno uno, mensibus 7 et diebus 10; et fuit civitas sine episcopo anno uno, et mense uno et diebus sexdecim.

CAP. XLIX.—*De Hugone.*

Hugo Cabillonensis, ex patre Lamberto comitem venerabilissimo, et matre Adelaide generosissima, cujus pater, videlicet Lambertus comes jam dictus construxit monasterium Pardi cœnobiorum luculentissimum, illudque largissimis facultatibus ditavit, ibidemque honorabiliter requiescit. Hic igitur post patris obitum, dum ad regis curiam pergeret, habuit transire per civitatem Antissiodorum, qui divertens orandi gratia, dum intraret ecclesiam B. protomartyris Stephani. Erat tunc prima hora ipsius diei cum orationi incumbens audiret chorum psallentium hymnum ejusdem horæ dulciter resonare, ut erat pii cordis ac lacrymarum effusione facilis gratior effectus referebat idem postmodum se dixisse: **O** Domine, rex cœli et terræ, creator omnium bonorum, et distributor honorum, si ad hoc tua præscientia me esse voluit, ut aliquando mihi episcopalis dignitas te largiente conferatur, in hac obsecro de me fiat voluntas tua; quod etiam postmodum, ut pet'erat, ita fieri contigit: optabatur nempe a pueritia ad plerasque sedes civitatum pertingere ob sui

nobilitatem a multis; deccedente vero ab hac luce Joanne præfule, cum de restaurando pontifice conquereretur, favente Henrico duce, atque annuente Roberto rege, electus est ex more prædictus Hugo ac consecratus in ecclesia beati Germani, indeque principali sedi Antissiodori datus episcopus. Huic non par erat affinitate germanus frater, qui videlicet hæreditario jure res paternas regere potuisset, idcirco multumolis perturbationibus irretitus, dum utriusque honoris occuparetur curis, minus prodesse poterat singulis; contigit etiam tunc temporis post mortem scilicet Henrici ducis, qui ejus germanam uxorem duxerat, ut Burgundionum permaximi regi Roberto rebelles existerent, ita ut illius ditioni nolent omnimodis esse subditi, nec ejus parere imperiis; præripere insuper sibi usurpantes sedes et castra præfati ducis, avunculi scilicet ejusdem regis. Hic tandem cum suis omnibus irrefragabilem suo regi servans fidem, ac perinde cæterorum inimicitias forti animo diu multumque sustinuit, ac multoties a sede propria prohibitus paterna contentus possessione suorum, qui illum valde diligebant, fultus auxilio mansit. Quoties vero contigit illi cum hostibus illis prædictis nugacibus dimicare, semper omnimodis victor exstitit, et non immerito, nempe juxta præceptum apostoli: *Dominum time, regem honorificate* (1 Petr. II, 17); et item: *Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit* (Rom. XIII, 1). Ac licet Scriptura dicat semper: Pax cum bonis, et bellum cum vitis; atque utilius sit oriri scandalum quam relinquere veritatem, si aliter nequit fieri, tamen ob timorem hujus rei pergens ad papam Romanum acriter se pœnitere clamavit, indignum se vociferans ac reum curæ pastoralis ac pontificalis dignitatis; qui dehinc tale scriptum ab eodem suscepit: « Joannes, gratia Dei Romanæ sedis episcopus, universis in orbe terrarum Ecclesiæ filiis. Nullum in catholica Ecclesia majus potest esse nefas, quam existinare alicujus nævum criminis præcipue pœnitentis, quod non deat dissolvere concessa Petro a Domino clavis. Debemus enim ante oculos mentis revocare lapsum ipsius primi pastoris, qui, dum Magistrum negavit, protinus ut pœnituit, non solum gradum vel dignitatem apostolici culminis non amisit, sed potius sui ovilis custodiam Christus illi postmodum evidentius assignavit: quod nil aliud, ut credimus, quam lapsorum medicina fuit. Proinde fratri nostro Hugoni, Antissiodorensi præfule, Deo et nobis sua peccata confitenti, seseque culpabilem reddenti, plenariam a Deo pollicente promittimus consequi indulgentiæ veniam, secundum sponsonem ejusdem, qua dixit: *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam* (Matth. IX, 13). Ideoque nobis debet effici charissimus, quia Dei timore correptus apparet humillimus, et quia in talibus requiescit Deus. »

Præterea rex Robertus, collecto in unum exercitum valido tam de gente Francorum quam Normannorum, habens secum Richardum, potentissimum du-

cent ipsorum, occupans devastavit permaximam Burgundiæ partem. Cumque primitus ad civitatem Antissiodorensis devenisset, volens eam capere, quod fertur urbi illi nunquam contigisse, cives ejusdem urbis fortiter ei restiterunt. Dehinc, cum ad beati Germani castrum expugnandum tota regis phalanx, idemque rex loricatus intenderet, nutu divino territus, cum multa cæde suorum inde rediens, penetravit Ararim usque superiora Burgundiæ, prædicto Hugone cum eo gradiente; revertens quoque rex Franciam, nec tunc quidquam egit præter cladem regionis. Post aliquot vero annos dierum, jam dicti primores Burgundiæ in dilectionem regis pacifice devenerunt; per Hugonis tamen consilium, quidquid idem rex facere decreverat, disposuit; eique, quod accipere placuit, libentissimus condonavit. Constituit ergo pro redintegranda seu firmanda pace concilium episcoporum ac multorum tam nobilium quam plebeiorum innumera multitudinis in comitatu, quem gubernabat, Cabillonense, in loco, qui Viridunus dicitur, ubi etiam sanctorum reliquiæ diversis regionibus delatæ diversas sanitates ægrotis contulerunt. Itemque aliud concilium pro eadem re in pago Antissiodorensis, apud Airiacum villam beati Germani, in quo rex Robertus cum episcopis ac abbatibus adfuit, simul et innumera sanctorum pignora totius pene provinciæ, ubi dum quidam peterent ut gloriosi Germani corpus illuc deferretur, respondit Hugo episcopus: Absit ut ossa incomparabilis viri pro quacunque re aliquando commoveantur; quod cæteri audientes gratanter consenserunt. Similiter et per universa loca, ut in pagis Divionense et Belnense, atque Lugdunense concilia sæpius celebrari fecit. Hujus in tempore civitas Antissiodorum exitialiter igne cremata est, et res humanæ in favillas redactæ præter ecclesiam beati Albani martyris, a beato Germano constructam; tunc principalis ecclesia protomartyris Stephani funditus corruit, quem protinus idem præsul cepit majore ambitu ac cryptarum curvaturis quadris lapidibus certatim reædificare; nam prius delicatiore materia constiterat, minimisque lapillis; jam vero altius opere ecclesiæ edito, rursus civitas reinceusa est, sed novum opus ecclesiæ mansit incolome. Anno igitur circa nonagesimum sextum a passione Dominica cœnobium Milarense, jubente Helderico, monasterii sancti Germani abbate, per dominum Tealdum monachum, qui eidem tertius in regimen successit, honorifice amplificatum atque sublimatum est, tamque ædificiis quam possessionibus, ac suppellectili auri argenti que oppido decoratum, atque ab eodem pontifice solemniter, ut decebat, constat esse sacratum, in qua etiam consecratione interdixit sub anathemate, ut nullus mortalium præsumere deinceps auderet vim, seu calumniam, nec aliquam contumeliam inferre pro quavis occasione rebus ejusdem ecclesiæ.

Contigit vero posthæc, ut beati Desiderii egregii

pontificis Antissiodorensis corpus, quod in ecclesia beati Germani sepultum habebatur, illuc deferri a fidelibus rogaretur, præcipue tamen a prædicto fratre Tealdo, qui eundem sublimaverat locum. Sed ut in talibus fieri assolet, inter partium velle seu nolle aliquid temporis spatium evolutum est; tandem procurante episcopo concessum est a monachis seu a cætero clero et totius pagi populo, ut exoratum fuerat, deferri; repositum namque est supradicti pontificis venerabile corpus in argentea theca centum appendente libras, sicque cum exultatione totius plebis deportatum est honorifice ad monasterium Melerense, cognomento vallis Pentane, ibidemque in ecclesia genitricis Dei Mariæ constat esse locatum; quo in loco eodem exorante, plurima præstantur poscentibus beneficia. Illud etiam memoriam tradendum quod primitus a Quintiliano viro nobilissimo, binæ ecclesiæ inibi constructæ fuere; una siquidem in honore sanctæ matris Domini Mariæ; altera quoque in egregii præsulis Germani veneratione, quæ videlicet nunc uno ambitu spatiosiore collecta tredecim altariorum aris cum suis absidibus examussim dispertita est; claret enim locus ille ab initio virtutum miraculis atque infirmantium sanitatibus. Contigit enim plerumque, ut ipsi vidimus, dum fideles devoti ad eundem locum de longe venientes candelas absque lumine in manibus gestarent plus minusve stadio antequam ad monasterium pervenirent, ut ex eisdem candelis ignis flammivorus eructaret, si quislibet vero ex rebus ad eundem locum pertinentibus, vi seu furto fraudem fecerit, continuo evidentissime rector justorum ultor existit, ac quidquid ibidem fideliter petitur affatim impetratur.

Præterea tricesimo septimo suæ ordinationis anno, perrexit prædictus Hugo Jerusalem, satis honorifice ad sepulcrum Domini oraturus, ac inde rediens olacriter, propriæ sedi innitens mansuetior degit. Ecclesiæ matris sedem, quam antea ædificiis sublimaverat, accuratius studuit postea adornare, et donis Dei aptis servitio studiosius curavit insignire, unde et duo miræ artificiositatis mirique operis et pretii vestimenta episcopalis dignitatis convenientia officio, eidem cooperante sibi Dei gratia meruit impetiri; horum unum, quod quasi minoris pretii videbatur, totum auro Phrygio mirifico circa collum amictus, et cervicem usque ad ima, stola, manipulis, in loco suo decentissimus operiebatur. Casula quoque purpurea grandes aquilas coloris coccinei intextas circumquaque monstrabat, cujus superficies auri Phrygii circumductionibus stellantibus resplendebat; alterum siquidem qualis fuerit imperialis Ottonis munificentia, cujus illud ei datum est manu, testificatur, nempe velut in capite sancti Aaron dicitur, in amictu lamina aurea margaritis et lapidibus pretiosis intertexta, quasi regali diademate summi sacerdotis caput illustrabat, palla vero carbæsea aureo circa pectus effulgens rationali a genibus ad talos usque hofoserica

A limbo deaurato mirifice pontificalia vestigia complectebatur. De stola quoque et manuali ad purum aliquid dicere fabulam sonat, cum siquidem utraque de auro purissimo cum malis punicis condita inexplicabili artificio opus ostendebat elegantissimum; casula autem coloris ætherii Phrygio palmum habente, superhumeralis et rationalis effigiem ad modum pallii archiepiscopalis honorabiliter prætendebat; omnia præterea quæcunque illis intererant vestimentis jure et decenter excellentia intra Sancta sanctorum portabat episcopus. Honoravit iterum sancti Stephani ecclesiam aliis ecclesiæ necessariis ornamentis, inter quæ etiam missale dedit aurcis litteris annotatum, pontificum servitio et officio satis aptum: dedit et calicem unum cum patena eximum, quem quantitatis et ponderis magnificatum de argento opus insignibat deauratum: fecit præterea et in eadem ecclesia fieri duo signa quantitatis magnæ, quæ secundum quantitatem digna Deo sonorum convenientia et dulci coaptata sunt modulatione, inde inter cætera nulla dignum duximus oblivione, quia apud castrum Varziacum suæ et antecessorum suorum proprium ditioe sanctæ Eugeniæ ecclesiam a beatæ recordationis antistite Gualdrico constitutam, qui et reliquias ipsius sanctæ virginis a Joanne apostolico impetratas devexerat, quæ per temporum longævitate subrepente Patrum quorundam incuria, nullius pene servitii Dominici frequentabatur instantia, ad tantam donante Deo restauravit gloriam, ut et intus et foris ejus usque in hodiernum diem in ea labor appareat. Nam parietes dealbari faciens, vitreis et laquearibus honestavit, et pallia, libros, et ornamenta diversi generis inibi donavit, simul etiam de redditibus proprietatis suæ canonicalis ordinis personas probatas eligens, decem ad divinum servitium præbendarios in æternum deputavit. In Conada similiter castello suæ matris sedis, sancti martyris Laurentii ecclesiam construens, divinitatis cultum ampliari, et Dei fidelium curam et servitia honorifice haberi in manu sacerdotum, de suis largiens imperavit; deditque ad victum canonicorum fratrum pareas omnium ecclesiarum eorundem quæ habentur in episcopatu Antissiodorensi, similiter et debitum horreorum, id est grangaticum, quod ad se pertinebat, illis habere permisit, præcepitque ut in silvis sancti Stephani de porcis illorum nunquam acciperetur pastinaticum. Tunc etiam constituit ut annis singulis ab eisdem canonicis sublimi solemnitate sancti martyris Vincentii festivitas usque in octavum diem celebraretur. Dedit etiam ad victum canonicorum fratrum partem Crevennii vici, quam redemerat ab Arduino archidiacono, cum autem cœpisset infirmari, sentiens se diutius non victurum, jussit ex rebus propriis honorifice reædificari a fundamentis ecclesiam beatæ Mariæ, quæ primatum dicitur tenere intra muros civitatis: quod tamen opus imperfectum reliquit. Cernens quoque suum propinquare obitum, contulit se devote ad beati Germani monasterium, ibidemque

monachalem induit habitum, sicque post diem quartum, scilicet pridie Non. Novemb. consecutus est presentis vitæ terminum, sedit autem in episcopatu annos 40, mens. 8 et dies 4, et fuit civitas sine episcopo dies 36.

CAP. L. — *De Heriberto II.*

Heribertus secundus, qui est in catalogo episcoporum 50, natione Antissiodorensis, ex patre Vauterio, et matre Hemma fuit, quem antecessor ejus Hugo in pontificatum elegit, cui postmodum rex Henricus cum maximo exercitu veniens in Burgundiam, episcopatum ex more dedit. Hic in die ordinationis suæ, cum secundum ecclesiasticam consuetudinem cathedræ innixus episcopali ad sancti Protodiaconi Matrem sedem nobilium humeris deportatus esset, dedit Ecclesiæ pallium ingens optimum, quod vulgo dorsale dicitur, quod etiam usque in hodiernum diem inter cætera Ecclesiæ ipsius ornamenta videri manifestum est. In temporibus itaque hujus dominus Leo papa in Gallias veniens Rexis metropoli concilium celebravit et quosdam episcoporum de hæresi simoniaca in faciem Ecclesiæ redarguens notabiliter dedit: inter quos Senonensem archiepiscopum Gelduinum, et Lingonensem Hugonem multarum iniquitatum vitiis infamatos, et a suis multoties reverenter, ut decebat, Patres admonitos, et correctos, volutabro suæ pravitatis male inhærentes, etiam pene apostatas de sedium suarum potestate deposuit, et in reprobræ vitæ diutina pœnitentia ine ad examinandum interdium dimissos, divino respectui reservavit, quem in redeundo pater iste secutus usque ad civitatem Tullum, in qua beatus ille ante papatum sederat episcopus, colloquiis illius recreatus, sacris persuasionibus informatus, benedictionibus jucundatus, ad sedem suam repedavit in pace, satis hilaris et lætus, sed non longo post tempore cum a duce Burgundiæ Roberto, qui in tempore adhuc suo Antissiodoro civitati imperitabat, quique sua et fraterna regis Henrici potestate elatus, multas sibi et ob clericos suos molestias inferebat, aliquandiu infestatus esset, impatientia quadam et angore animi abrenuntians sæcularibus, æternis inhiando, postquam jam per tredecim annos episcopatu præfuerat, apud sanctum Salvatorem in pago Senonico, monachus effectus est, ubi in Dei servitio multis postea regulariter vivens annis, substituto sibi jam successore Goffrido, et cathedram illius feliciter obtinente, migravit ad Christum vii Kal. Feb., et sepultus est in eodem cœnobio.

CAP. LI. — *De Goffrido.*

Goffridus beata dignus memoria episcopus, filius Hugonis Niverneusis vicecomitis fuit, de Castello,

erit eo die utar ad hujus rei testimonium clero, quando ipse intravit Ecclesiam, sic nudum vestimentis presbyterium, sic ecclesiæ corpus ornamentis exutum, sic chorum cappis exspoliatum reperit, ut in 5 tantum panniclerosis, et sexta quæ bona erat, chorus psallendo triumpharet, nullaque præter unum dorsalium parietes operirent, nisi quædam lanea, et cum his pauca palliola quæ ex sua utilitate essent Ecclesiæ residua, nulla denique pontificalia, in quibus ipse missam decenter celebraret, haberentur indumenta: incultam itaque recepit, sed ut suis dissimilem successor acciperet, laboravit. Nam et chorum honestis 13 cappis lætificavit, regiisque dorsalibus quinque parietes decoravit, ordinem quoque ingredientium ad altare in festis atque profestis diebus congruis cultibus adornavit. Nam casulas contulit 4 purpureas et dalmaticam insignem, et tunicas luculentissimas, stolas albas, cum manutergiis multiplices ac pretiosas, altare argenteum dedit, nec non omnia, quæ subnotantur, argentea: calicem, thuribulum, cum acerra, candelabra duo, ampullas 2, urceum ad aquam benedictam, et urceum ad manus sacerdotum abluendas, manile etiam, et labrum ad aquas de manibus abluentium suscipiendas, sed et hoc volumen (*De Gestis pontificum*) renovavit.

Quod si cætera, quæ his digne addenda sunt illius beneficia omnia ex toto adhuc scribenda sunt, magnam oportuerit esse pellem, quæ pro numero et quantitate receperit universa: nam cum dilectio sit in mandatis Dominicis omnibus diffusior, nec in isto circa clerum suum modica fuisse non solum in affabilitate jucundissima probaretur, sed et in ipsa mensæ communionem, ipsius facillime dilectio eadem, vel ab incautis cognosceretur. Cum ultra regularium epularum delicias, non paucos quotidie convocatos clericos nobilis illius reficeret lætitia. Quid latius hac dilectione? de eo scribendum exsequi debemus, tamen ut non adulando veritatem palpare dicar a quibusdam non rectis quippe iudicibus, in hoc quasi recus arguebatur, sed sicut frequentissime audiebamus illum conscientiam inde suam sub obstatione reserantem, credimus, et esse credendum asserimus, nec utique propter illius excusationem magis credimus, quam propter ipsam rei apparentem certitudinem: scilicet, quod nulli eorum in corde suo inimicus, nulli infectus odii zelo fuit, sed qui conscii aut iram illius sese promeruisse, sic imponebant illi, cum nec ipse malefactis eorum consentire, nec illi correptioni ipsius paterentur acquiescere. Nam ut in Deo sanctorumque fide loquar, testibus etiam cunctis, quibus erat in veritate cognita voluntas

ei clarissimus reliquit moriens, quoniam de feudo suo ab episcopo illam tenebat, quomodo nisi clerum suum multum dilexit, hæc illis tanta in generali dedit. Conscriptum est autem, a fructibus eorum cognoscetis eos, sed his non aliter, quam dictum est, constantibus. Nunc animadvertant successores episcopi sui ipsorum memores, quanti debeant et ipsi facere memoriam illius; acquisivit enim cum labore, quibus illi frui possint in quiete: nam consuetudines castelli Conadæ, episcopalesque redditus, quos sive præ negligentia, sive incuria sua dives potentia præcedentium præsulum fastidians illuc ire, jam usque ad oblivionem repetere intermiserat, atque ideo raptorum quorundam interim concupiscentia violenter pervadens illos redditus ad sese tanquam debitos retorserat, multa astutia, multo conamine et sudore, cum in alienum jus jam transissent, viriliter reduxit. Eodem quoque modo abbatias duas in suburbio civitatis sitas, id est, leatæ Mariæ Domini nostri genitricis sanctique Avatoris episcoporum ditioni antiquitus traditas et delegatas, cum eas tyrannus quidam a quodam episcopo in beneficio susceptas, longo tempore possidisset, suoque cuidam filio, episcopo videlicet Eduensi, lege hæreditaria post se donasset, vir probus inde multoties, sicut vidimus, probatis personis, tam clericorum, quam laicorum convocatis, sanctorum quoque canonum revolutis collatisque sententiis, rato et constanti iudicio ad justum et debitum ab illicito dominio revocavit. Licet etiam hic subiungere quod talem habuerit ipse in sæcularibus causis industriam, tantaque sæper usus est libere loquendi audacia, ut nec ipsi principes mentiri præsumerent, eo audiente. Tertia vero quæ est, sancti Eusebii abbatiam in ordine canonico ab exordio constitutam, sed delapsam usque ad suum tempus, et tunc denuo annihilatam restituitis canonicis et abbate, sicut in privilegio ejusdem restitutionis habetur, reparavit. Varziacum etiam, quia sinus est episcoporum, et locus amabilis, ab inimicis primitus purgatum, deinde feliciter ædificatum, tandem interioris exteriusque murorum protectione munivit, quæ quandiu proderint futuris pontificibus, tandiu optamus illum circumdari omnium benedictionibus, qui denique si voluerint bene gesta illius imitari, piam ejus humilitatem, qua diebus singulis per omnes Quadragesimas pauperibus tredecim lavare pedes manibus propriis, et jejunos ministrare, sed et eosdem in Pascha vestire consuevit, ne tradant, obsecramus, unquam oblivioni: ad horum siquidem florentes in æternum usus capellam sancti Peregrini in ripa fluminis urbi prope contiguam cum appendiciis suis longa pervasorum injuria supradictorum modo subreptam victorioso certamine strenuus expugnavit; sed dum hic solos defectent, quæ sua sunt, episcopos, iterum providere debemus, ne longius differendo, quæ omnibus fere præsent, plures incurramus inimicos. Ergo ut de quamplurimis ipsius benefactis adhuc aliqua proferamus, illud quantum fuit, quod

A hanc ecclesiam tantam biennio prope antequam pater idem clarissimus moreretur, incendio consumptam, in subito tempore, id est infra brevem sphaerulam unius anni, trabibus et tegulis ipsemet assidua sollicitudine vel cura carpentarios aut famulos suos, seu cæteros collaborantes satagens restauravit, quinque vero fenestras quæ sunt in supremi cancelli fornice quinque de domo sua clientibus, ut quisque suam vitrearet, distribuit: sextam quoque majorem, cunctarumque præcipuam altare sancti Alexandri clarificantem, ut suus capellanus faceret, exaravit. Neque de corona muri claudentis altare sanctorumque præsulum pietas habentis effigies silere justum est, quem cauentium oculis sacerdotum non solum ideo opposuit, ut ab eis visus inanes et illicitos excluderet, verum et idcirco, ut si quis vanitate vel tædio gravatus extra se duceretur sicut sæpe contingere ex nostræ fragilitatis vitio solet, illa præsentis visionis, et aperta tot honorum per picturam memoria mentem et omnium quasi vivo revocatus consilio ad fortitudinem pietatis relevaret.

B His et hujusmodi alias vir providus et benignus excogitans ecclesiæ suæ quascunque poterat temporales, et æternas utilitates, elegit etiam cum laude et cum gratiarum capituli sui actione, quosdam quos gratis canonicos ad præfinitam obedientiam constituit, presbyterum scilicet dignum et idoneum qui quotidie pro defunctis canonicis nostris, proprie offerret, aurifabrum mirabilem, pictorem doctum, vitrearium sagacem, alios nec non, qui singuli, prout cuique erat facultas, in officio suo deservirent; plenus itaque omni benevolentia erga ecclesiam suam ea sola contentus attentione, cœpit crescente ciborum fastidio paulatim ægrotare, unde convocatis ad se decano suo, quibusdamque fratribus aliis, ipsisque præsentibus eleemosyna sua prudenter disposita, multisque dimissis, prout posebat instanter ipsa necessitas, cum osculo pacis et signaculo benedictionis recedens, erat enim hic apud nos pater piissimus, cum ubertate lacrymarum deferri se Varziacum fecit, ut inde ad monasterium charitatis super Ligerim facilius portaretur ibi sepeliendus. Locus ille sanctus cum aliis quibusdam religiosus locis in Antissiodorensi pago suo tempore inceptus est, consilio quidem, imo auxilio suo nunquam vix destitutus, quapropter si ibi tumultus esse voluit, nulli iniquum videatur, quasi pateat eum vel huic loco illum prætulisse, vel amplius dilexisse, sed cogitet econtra, sicut est, quod quia hunc totis visceribus dilexit, ideo illum qui ad perpetuum honorem istius et adiutorium cito et magnifice Jesu Christi clementia visitante ædificatus est, plurimum amavit, unum hoc certissime sperans, ut quotquot habeat ibi Christi servitores, tot habeat apud Dominum Antissiodorensis Ecclesia fidos in sempiternis orationibus adjuutores. Itaque spei tantæ consultus remedio, cum jam proximum sentiret lapsum ad vitæ novissimam, Hugonem Nivernensem episcopum, quem ipse ad sacerdotium promoverat, nepotem suum, hujus

que Ecclesiæ nostræ tunc temporis præpositum, virum quippe sanctæ conversationis suæque crucis bajulatorem post Christum, nec non Girardum priorem jam dicti loci, et ædificatorem atque habitatorem in habitu religionis primum, ut inter sanctas illorum manus facta confessione delictorum redemptori Christo spiritum redderet, convocavit. Quibus consequenter expletis delatus est illuc, et sepultus est in pace xvii Kal. Octob.; inthronizatus autem v Kal. Januar.; rexit episcopium annos 24, menses 7, dies 21.

MONITUM.

Antissiodorensis Ecclesiæ non ignobilis consuetudo est, quam cito de sæclo migrat ejus episcopus, illico terminum vitæ, sedis introitum, ac præcipue bene gesta ipsius conscribere. Contigit autem non sine magno patriæ detrimento clarissimum ejusdem Ecclesiæ patronum obiisse Robertum episcopum, ut nihil horum quæ diximus toto triennio scriptum fuisset: tantus dolor de morte ipsius, tanta dissensio de futuri subrogatione pontificis intercessit. Tandem vero post triennium temperato jam dolore, nec non Ecclesia tranquillata de pastoris consolatione, frater quidam modicum eruditus, et pene illiteratus, a conventu capituli rogatus, et ab episcopo monitus, obedientiam quoque vitare non ausus, quæ sibi de illo visa sunt minime tacenda, licet tanto indigne, quanto minus ornate minusque facunde, tamen ut potuit, ita stylo prosecutus est.

CAP. LII. — De Roberto.

Robertus de patre Guillelmo, nepote regis Henrici Philippi patris, consule Nivernensium, de matre autem comitissa Tornodorensi Hermengarde nuncupata natus est. Ex cujus ingenua progenie, quotquot periti viri, formosi bonique fuerint, sic eos omnes scientia, vetustate, moribus hic superavit, ut flos ex qua nascitur, arborem, fructus florem: unde prius quam ætate, visus est honori congruens, virtutum dignitate. Ergo beatæ memoriæ defuncto Goffrido mense Septembri mox in episcopum electus est, dilata tamen usque ad Augustum consecratione prope aram beati protomartyris feliciter sublimatus est, fortis deinceps protector Ecclesiæ, rectorque moderatus: nam ex omnibus quæ in ecclesia tam exterius quam interius reperit, nemo mortalium quidquam demere vel subripere illo superstite ausus est, addidit autem donando aliqua ac laborando nonnulla, quorum discretione si tanti est: qui apud illum legerit, potest modo cognoscere.

Igitur contra dolos Senonenses hujus hostes Ecclesiæ et urbis perpetuos Apoguiacum, quam cito factus est episcopus in oppidum erigens, firmiter munivit, solebant enim nos antea per hanc villam ad muros usque civitatis irruentes furtivis conatibus frequenter et impune prædari, ipsum quoque Apoguiacum omnimodis aggravantes doloribus in tantum eo tempore affixerant, ut ibi pauci, qui fugere nequibant, mendicitate et miseria repleti, sic et sic illorum servituti quantum jube-

bant addicti solas animas vix tuerentur: at ex quo castellum illud affixum est et oppidani illi quasi de morte suscitati revixerunt, et nostri cives soluti formidine vagantur nunc quocumque volunt. Item cum Pulverenum meliorem hujus Ecclesiæ terram violentia quorundam tyrannorum iniquam duplicis salvamenti consuetudinem singulis annis rapiendo, prope desertam ruricolis, et aliis bonis effecisset, fortitudo præsulis istius subveniens ita sycophantas illos solo belli metu simulati exterruit, ut qui primitus canonicorum preces, imo pecunias, vel suscipere ad redemptionem injustæ portionis dedignabantur, idem ipsi tandem quasi ultronei et non inviti, tamen inviti, non ultronei, liberam penitus ab illa pervasione terram totam acclamarent, valeat fortitudo cum justitia, quæ conterendo fontes servavit innocentes, habuit quoque confictum pro rebus Ecclesiæ contra Tociacensium frangendam rebellionem, quos tamen cum cito subegerit, patris coactioni Partiaci faciens castrum, terram nostram admodum læsit, unde et culpam prostratus in capitulo flevit, et damnum emendavit. Promisit enim nobis se daturum si a quibus deberet sapientibus sibi consultum foret restitutionem quam optabamus, scilicet præfecturam, qui personatus a diebus multis jam Ecclesiæ communitati magis ac magis optabatur; sed quoniam superstes erat adhuc personæ eo tempore, dedit nobis pro investitura præfecturæ abbatiam beatæ Mariæ, nolens ut infructuosa interrim expectatio faceret nos adversum se murmurantes; dedit et præbendas duas, quas darent, quibus vellent: inde vero quanta puritate charitatis nos in tota vita dilexerit testimonium præbet illud egregium, et supra cætera memorabile donum, in quo nobis se tam misericordissimum exhibuit, ut dum animas nostras amaverimus, illius oblivisci nullatenus debeamus. Nam cum sancti antecessores ejus statuissent episcopi, ut solis diebus Quadragesimæ ex proprio præbendæ beneficio fratris cujuscunque memoria, cum obiisset, celebraretur, iste tanto clementior illis factus in hac bonitate, quanto in cæteris videbatur inferior, addidit et stabilivit, ut nullus jam ab obitu suo canonicus usque ad annum integritate præbendæ privetur, sed totos inde redditus presbyter, non noster tamen canonicus, pro defuncto suscipiat, qui missam quotidie celebret, horarum victimas solvat, jugiter oret, ex quo de Dei confidimus pietate, nunquam suorum carebit remissione peccatorum, qui tam benignus fuit in impetratione remissionis sibi subditorum, adhuc autem et aliud: cum suo tempore miles quidam, Atto dictus, partem molendinorum, quæ sunt sub muro, et ita vocantur, manu firmata ab episcopis tenens canonicis, quorum erat altera pars, placitum egisset, ipse laudavit, excepto quod anniversarium suum promisimus ideo quotannis faciendum. Sunt alia piæ sollicitudinis ejus, quæ circa ecclesiam hanc habuit indicia, quæ cum ornent ipsum Ecclesiæ corpus, aut instituant, maluimus illa tamen nuda

veritate breviter annotare, quam verborum floribus luculentis ad lectoris fastidium colorare. Ecce in introitu suo dorsale coloris sanguinei obtulit, pulpitem alio tempore quadringentis solidis ex proprio datis fieri fecit, postmodum excepto capite parietes chori ecclesie vitreavit, deinde cryptas antea nimium tenebrosas geminis ingressibus illustravit; demum signorum turres ab imis ecclesie regulis sursum aedificans, consummavit.

Cætera jam illius bona desinimus hic, non quia nulla sint, memorare; sed quoniam unum habuit, scilicet animi temperamentum, de quo si differimus ulterius loqui, scelus est impiissimum, nedum si velimus omnino reticere. Nam vir summæ nobilitatis et immensæ potentie, quem gloria mundi sequebatur, et omnis felicitas temporalis adorabat, tanta semper animum vigilantia custodivit, ut nec semel fœdæ voluptatis actio notaret illum, nec ipsius oris locutio vel irati quemquam sibi lucraretur inimicum; imo vidimus: nec inimicus illius (si quis est) contradicere valet, quod cum ab indigno quolibet sibi videnti vel audienti detraheretur, aut aliquod contumeliæ verbum inferretur; sic mitis et mansuetus esse continuavit, ut sæpe is qui maledictis illum provocaret, patientiam ejus intuitus, et ex ea in seipso pavore correptus, tanto confestim pœnitentis dolore, pugnis pectus et labia tundens seipsum afficeret, quatenus quivis intuitus hoc judicaret multum ei parci, si meritis pœnarum cruciatus potius ad vindictam susciperet. Brevius dicam, nulla fuit unquam asperitas malignitatis, quam non posset lenire ejus pulchritudo blandi sermonis: sed et de voluptuosis tentationibus, hoc est lascivis motibus carnis ipsius quid dicemus? quos refrenare atque comprimere tam studiosus fuit, ut vix aliquando vinum liberet. Cumque sapius a medicis moneretur, ut non, nisi cito mori vellet, sic vinum ex toto vitaret, non quia ipse mori volebat, sed causam mortis et fomitem libidinis natura et ætate fervidus metuerebat, nullis monitis, nullis exhortationibus passus est prius acquiescere, quam abstinentia illa sic infirmatus est nobis videntibus, ut juxta medicorum sententiam juvenis adhuc omnium necessitatum novissima atque maxima, morte videlicet, ante tempus raperetur, quæ et si poterat medela parumper differri, nequibat tamen omnino quin veniret diutius retineri. Ergo Nivernis tota ægritudine captus, induto, ut aiunt, habitu sancti Benedicti, amarisque lacrymis deflens mala quæ fecerat, et in confessione defunctus catholica, et ibidem in beati protomartyris feliciter sepultus est basilica 11 Idus Febr. Illic honorem magnificentum præstant ejus membra, hic nobis diebus cunctis fructum ferunt, quæ largitus est, beneficia, quapropter memoria illius scripto præsentem vivens, nec a nostris recedit cordibus, nec nostris caretit orationibus.

Pontificum Gestis aliorum gesta duorum Clericus amborum vitas descripsit eorum,

A Adnectens Frodo, Goffridi prius inde Roberti Fidas eas egit, quia non nisi cognita dixit: Non potuit munus Dominis pauper dare majus Quam quod ei certum servat nunquam moriturum, Unde Deo mentis des laudes utique tristis, Poscit, et in verbis Deus ut sibi parcat et illis.

Epitaphium Roberti præsulis et conquestio.

Consul et antistes, geminato dignus honore,
Ut minimus quivis migras morture Roberte,
Quantalibet bona sint, moriturus ut quid habenda,
Acciderint melius victuris, quippe minoræ,
Sic utinam fieret, pauca cum prosperitate
Quatenus affluerent longæ dispendia vitæ.
Cum modica vita, potius quam gaudia multa,
Sed Deus hanc talem confert per posteritatem,
Ut per transversum contingat optima rerum,
Et cui spondetur mors, illi vita paretur,
Quique putet vita fore fretus sit sibi contra.
Ecce videte modo, quid sit de præsule nostro,
Nobilis et sapiens, juvenis, formosus, amandus,
Præterit tanquam si nec genitus foret unquam.

CAP. LIII. — *De Humbaudo.*

Humbaudus bonæ memoriæ ex decano episcopus, natione Antissiodorensis, ex patre Humbaldo, matre Adela, nobili videlicet prosapia ortus, sedit annos 22, menses 4, dies 17. Fuit autem idem episcopus temporibus Romanorum pontificum Urbani papæ II, Paschalis secundi, regnantibus apud Francos viris illustrissimis Philippo glorioso Francorum rege, atque Ludovico filio ejus feliciter. Hic ab infantia studiis litterarum traditus ab Heriberto prædecessore suo clericus atque canonicus factus, simplicitate, et prudentia, castitate ac temperantia, cæterisque virtutum floribus pollens in ecclesia beati protomartyris Stephani per omnia ordinem militans officia, honeste, decenterque ac religiose ibidem Deo servire studuit; decedente autem a sæculo præcellentissimo pontificum pontifice, Roberto, moribus et generatione nobilium nobilissimo; prudentia ac corporis specie speciosorum speciosissimo, Humbaldus a clero et populo civitatis in pontificem eligitur, electus quidem apud Mediolanum Italiæ civitatem, a clericis prædicto papæ Urbano videlicet qui pro quibusdam a sana doctrina declinantibus in Lombardiam descenderat, consecrandus præsentatur, et ab eodem ibidem consecratus ad propriam civitatem reducit, atque in sede pontificali cum gloria et hymnidicis cantibus juxta Ecclesie morem a clero et populo devote susceptus est. Quidam interea ecclesie casati in Ecclesiam insurgentes episcopalia bona usurpaverunt, et ut propria sibi retinere voluerunt: verum Humbaldus simplex ac prudens episcopus, utili consilio fretus atque de Dei potentia confisus. Gaufridum Dunziacensem Varziaci castrum occupantem, terram hominesque ultra modum depopulantem, ecclesiastica justitia sagaciter removit, sibi que ac successoribus suis obtinendum censuit. Conadam quoque ab Hugonis tyrannica pervasione liberavit, qui cpi-

scopales ejusdem loci redditus perversa audacia usurpaverat, et in posterum sibi retinere sitiēbat. Tociacenses similiter ecclesiastica disciplina coercuit, et quæ ab episcopali jure snbriperant, eos reddere coegit.

Hic igitur quam pie erga Ecclesiam sibi susceptam, quam benigne ac prudenter erga subditos sese habuit, præclara ejus facta demonstrant: etenim ecclesiam multis beneficiis intus et exterius decoravit, ædificiis multiplicavit, honoribus nobilitavit; multis etiam bonis, plura ecclesiæ contulisset, nisi qui bonis semper invidet diabolus per prædictos, et quosdam alios tyrannos ei rerum suarum atque honoris damna intulisset. Ecclesiæ namque tecta vetustate consumpta atque dilapsa, novis assiculis renovavit, turrem ecclesiæ super altare sancti Alexandri positam mirabili, et alta lignea cooperata sublimavit. Aliam quoque turrim super chorum positam quadratis lapidibus cooperiri fecit, ne ejus signa festina ignis exustione, si forte contingeret consumerentur, neve pluviis g. acialibus, quandoque consumpta frangerentur. L'enesstras etiam quatuor, seniori altari lumen præstantes, mirabili opere vitreari fecit, atque in anteriori parte ecclesiæ 22, juxta chorum quoque duas vitreavit; candelabra siquidem 5 miræ altitudinis ante altare apposuit, quibus cerci appositi ecclesiam nocturnis horis clarificarent, ac introeuntibus clericis sive laicis lucem lucidius ministrarent. Item dedit lineam cortinam, alterum parietem ecclesiæ festivis diebus decorantem, regum et imperatorum imaginibus depictam, supra quam posuit tria pretiosissima pallia mille solidorum pretii constantia; quorum unum viridis coloris leonibus multicoloribus circumrotatis fulget; secundum imaginibus regum similiter circumrotatis regali modo equitantium pollet; tertium quoque leonibus auricoloribus circumrotatis aspicientibus arridet. Item ad decorem ecclesiæ memor Psalnistæ dicentis: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ (Psal. xxv, 8)*, duo magna dedit dorsalia lanea, leonibus multicoloribus operose insignita, atque super chori sedilia duo optima posuit tapetia. Item ad ornamentum ecclesiæ, insinrando etiam nobis quia postpositis vitis intus et exterius palleati virtutibus esse debemus, dedit cappas de pallio bonas 4, dalmaticas 3, albas 7, optimas casulas, stolas, et manutergia plura pluresque libros episcopali officio convenientes. Caput quoque ecclesiæ super altare sancti Stephani mirabili et pretiosa pictura decoravit; in crypta similiter altæ Trinitatis superius et inferius picturis adornavit, et in alia crypta altare sancti Nicolai imagine Salvatoris, sanctæque Mariæ et sancti Joannis evangelistæ depicta honestavit: ecclesiam sanctæ Matris Domini Mariæ infra muros positam ruentem ac pene dilapsam renovavit, ac renovatam ipse dedicavit; caput ecclesiæ sanctæ Mariæ extra muros novis assiculis cooperiri fecit. Ad stipendia denique canonicorum dedit ecclesiam

A Accolaci, cum decimis quam a Guiberto milite castri Censurii acquisierat, et paredam eidem canonicis condonavit. Ecclesiam Crevenni similiter dedit fratribus cum decimis et paredam condonavit; præbendas tamen duas eo pacto clericis duobus capituli precibus attribuit. Item dedit ecclesiam Columni cum decimis prædictis canonicis, quam a Morundo milite conquisivit, eo pacto ut canonici ecclesiam destructam reficerent, et paredam condonavit. Ecclesiam quoque Ausiaci ab Hugone Mansello quasi jure hæreditario possessam cum presbyterio et decimis eorumdem fratrum stipendiis se datum promiserat, et si canonici interim ab illo extorquere aliquo modo possent, episcopali donatione concesserat, quam in perpetuum habendam nobis celerasset, nisi morte maturius intercedente præoccupatus fuisset.

B Nec prætereundum silentio dignum duximus quod villam, quæ Laurea vocatur, inter Carcedonum Andraiamque sitam, episcopis valde congruentem, cum silvis, terris cultis et incultis, a Gaufrido Bolsario et ab hæredibus suis, pretio xxx librarum et amplius eis dato, dimidiam conquisivit, sibi que ac successoribus suis in perpetuum habendam censuit. Apud Antissiodorum quidem clausos vinearum episcopales vetustate consumptos, et pene emortuos, in viriditatem pristinam et fecunditatem bonam reduxit; consuetudinem quoque pravam, omnia videlicet episcopalis domus utensilia, quæ comites moriente episcopo rapere suis usibus atque usurpare solebant, a juniore Willelmo comite sibi ac successoribus suis in perpetuum habendum obtinuit, et ut memoria commendaretur scripto hoc confirmari præcepit: « In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Notum sit omnibus tam futuris quam presentibus, veritatem diligentibus animarumque suarum salutem quærentibus, quia ego Willelmus, Nivernensis consul, ad remissionem peccatorum meorum, et patris mei, et matris meæ et antecessorum suorum, laudante uxore mea Adelaya comitissa, dimitto ecclesiæ beatæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu Christi, et beati Stephani protomartyris, et Humbaldo episcopo Antissiodorensi, et canonicis ejusdem ecclesiæ et successoribus eorum, quamdam pravam consuetudinem, quam antecessores mei solebant capere, scilicet de domo episcopali et de rebus episcopi, quas post mortem episcoporum quasi proprias possidebant, vastabant et diripiebant: hanc autem dimissionem talis consuetudinis facio, ne deinceps aliquis hæres meus inde quidquam capere præsumat, aut si quidquam inde capere præsumperit, totum honorem meum perdat. Facta autem est hæc dimissio prius super altare sancti Stephani; postmodum in eadem ecclesia publice Dominica die pridie Kalend. Septemb. »

D Apogniaci etiam clausum episcopalem destructum et male dissipatum in fertilitatem suam reduxit, et furnum ab episcopali jure sublatum ad molendum in Icauna flumine positum, et campos, qui vulgo

Catalaunicæ obnixè flagitans, ut quia locus ille, ubi hoc sacrum corpus sub dio jacebat, fundus erat destructus, daret ei licentiam illud transferendi, ubi devotius et venerabilius servari valuisset. Qui dum diu persistens in precibus tandem suæ petitionis obtinisset effectum vocato nauta fertur ei naulum dedisse, eo tenore, ut noctu ante galli cantum ad oram fluminis ejus præstolaretur adventum. Cumque statuto noctis tempore viri tres cum quodam sacerdote adessent fluvii ripæ, missi ab hoc comite, nauta defuit, navè ulteriori dextra fluminis oræ. His quoque viris adventum navigeri diu præstolantibus, et vicissim clamantibus cum nemo eis responderet, dolore percussi corruunt in terram proni, devote precentes ut si Deo placitum foret corpus illius sancti de loco eodem transferri, aliquibus id eis dignaretur ostendere signis. Moxque navis soluta divina virtute, nexu quo tenebatur affixa, ripæ qua expectabatur mirabiliter accedit appulsa. Quod admirando perspicientes, et maximas Deo gratias referentes, ascendunt navem, de voluntate Dei securiores effecti. Accedentesque ad locum sepulcri, et aperto saxeo in quo sacra membra jacebant sarcophago, reverenter elevant, transponentes hæc in præparato ad id opus noviter scrinio: sicque cum ingenti gaudio remeantes ad navem, transeunt celeriter flumen, hoc pignus cum laudibus deferentes ad vicum Balbiacum (*Balby*), ubi per triennium constat venerabiliter conservatum. Post hæc ad ecclesiam beati Remigii honorifice est delatum, et custodi ecclesie devote commissum, juxtaque sepulcrum hujus sanctissimi patris honorifice collocatum. Post biennium præfatus comes cum uxore sua Herisinde domnum Fulconem præsulem humiliter expetiit, postulans ut ei locum sepulturæ concederet in dextera hujus ecclesie parte, juxta ostium cryptæ. Quo impetrato, et altaristatuto, atque argenteo decore cooperto, illic decenter hæc venerabilia deponuntur membra. Denique postquam a præfato sepulturæ suæ sublata sunt loco, quedam mulier cæca. Erentrudis nomine, illo candelam deferens accessit, impetrandæ causa medelæ. At comperto sacrum corpus inde sublatum penitus esse, nimio angore affecta cœpit flendo conqueri cur sanctus hic Domini abinde se permisisset auferri? cur deseruisset vicinos, quibus beneficia solitus erat præbere divina? Subveniri ergo sibi gemitibus exposcens, visum sibi est proficisci debere ad vicum Matusgum (*Maroug*), ubi frater ejus sanctus quiescebat Vetanus. Ad cujus sepulcrum candelam ponens, seseque in oratione prosternens, cœpit flendo utrumque invocare fratrem. Dumque sancti nomen crebro repetit Gibriani, cœpit caligo albuginis ab oculis ejus abrumpi: sicque divina propitiante pietate, prisco redonatur lumine. Præfatus denique præsul honorabilis Fulco, sollicitus circa Dei cultum et ordinem ecclesiasticum, amore quoque sapientiæ fervens, duas scholas Reinis, canonicorum scilicet loci, atque ruralium clericorum, jam pene delapsas restituit, et evocato Remigio Antissiodorensis magistro,

A liberalium artium studiis adolescentes clericos exerceri fecit, ipseque cum eis lectioni ac meditationi sapientiæ operam dedit. Sed et Hucbaldum sancti Anandi monachum, virum quoque disciplinis sophicis nobiliter eruditum accersivit, et Ecclesiam Remensem præclaris illustravit doctrinis.

CAPUT X.

De interemptione Fulconis archiepiscopi.

Accidit autem ut abbatiam sancti Vedasti, quam Balduinus comes tenebat cum Atrabatensi castro, rex Karolus pro infidelitate Balduini ab eo auferret, atque huic præsuli eam concederet, Altmaro quodam comite abbatiam sancti Medardi tenente: quam sibi visum est, opportunitatis gratia, cum eodem comite commutare debere, quod et egit. Accepit itaque ab eodem Altmaro abbatiam sancti Medardi, et dedit illi abbatiam sancti Vedasti, recepto per vim obsidionis a Balduino Atrabatensi castro. Cujus anxietatis dolore succensus tam Balduinus, quam omnis ejus comitatus, dum quærent qualiter ulcisci se possint, amicitiam cum eodem præsule se iungunt resarcire, quærentes ultionis locum, explorantesque quomodo a metatu suo ad regis colloquium stipatoribus vallatus proficisci soleret: quadam die, dum paucis admodum comitatus, regis peteret alloquium, eum in via, duce quodam Winemaro aggredientes intercipiunt. Et quidem primum quasi de amicitia et recuperatione Balduini affantur; demum vero improvisum lanceis impetunt, prosternunt ac perimunt. Quidam vero suorum sese ob nimium ejus amoreni super ipsum prosternentes, pariter cum eo transfixi et interempti sunt. Cæteri qui superfuere, his qui ad hospitalia remanserant, hæc maximi sui doloris nuntia portant. Qui rei novitate percussi, armisque muniti, percussores episcopi conantur ultione adoriri. Quibus minime repertis, corpus exanime, immensis ejulantes plangoribus, levant, et cum ingenti suorum omnium luctu Remensem ad urbem deferunt. Ibi tandem latum, et dignis exsequiis honoratum, decenti est sepulturæ mandatum. Cujus antistitis hoc habetur epitaphium:

Hoc tumulo magni Fulconis membra teguntur,

Remorum sedis præsulis egregii.

Germinè nobilium quem Francia protulit ortum,

Aulaque de scholis sumpsit, et excoluit.

Hinc Deus assumptum statuit virtute probatum,

Ecclesie speculum, pontificemque piùm,

Septenos denosque simul cui præfuit ann 5,

Tres menses, denos insuper atque dies.

Auxit episcopium superaddens plurima rerum,

Urbis et istius membra restituit.

Orbis honor, patriæ tutor, pietatis amator.

Pro studio pacis confoditur jaculis.

Septenium deamque diem jam mensis agebat

Junius, ut dira morte peremptus abijt (Apud Barco.,

[obit.]

Cui Matris Domini, pariter quoque præsulis almi

Remigii pietas obtineat requiem. Amen.

Denique Winemarus ejus interemptor ab episcopis regni Francorum cum suis complicibus excommunicatus et anathematizatus, insuper insanabili a Deo percussus est vulnere [*Baron.*, ulcere], ita ut computrescentibus carnibus, et exundante sanie, vivus devoraretur a vermibus: et dum pro-

dam presbytero, missas pro canonico mortuo celebranti, dari per annum statuerat. Canonicis etiam de abbacia regularibus, quam antecessor ejus gloriosus decusque pontificum Robertus in abbatiam extulit, dedit ecclesias plures, illam de Warchi, de Tratiaco, sancti Martini de Trunceto, de sancto Quintino, quas a laicali manu subtraxit, eisque in perpetuum habendas apostolica et episcopali auctoritate concessit; monasterio Charitatis similiter ecclesias multas concessit, quas a laicis eas possidentibus acquisivit, ipse idem divinorum officiorum ecclesiasticique ordinis amator baptisteria et sepulchra cæterasque ecclesiarum oblationes a laicis per multa tempora usurpatis, et jam ex longo usu quasi pro consuetudine possessas, consuetudines quoque pravas, convivia scilicet, quæ presbyteri parochiales dominis laicis per singulos annos persolvebant, strenue ac rationabiliter a laici possessione removit; neve deinceps sacerdotes Dei laicis in talibus obedirent in synodo episcopali auctoritate interdixit, prædicens illud Stephani papæ et martyris decretum; laicis, quamvis religiosi sint, nulli tamen de ecclesiasticis facultatibus aliquid possidendi legitur unquam attributa potestas.

Hic itaque amicus pacis ac benignitatis episcopus, his atque hujusmodi honorum operum exhibitionibus adornatus, ita se amabilem omnibus bonis viris ac charum exhibebat, ut omnium bonorum laude dignus fieri mereretur; erat enim sagacis ingenii, prudens eloquio, providus in consilio, patientia lenis, vultu alacris, incessu et habitu jucundus, erga omnes benigne affabilis, intus et foris cunctis idoneus; vacabat opportuno tempore orationibus, et interdum familiarium fruebatur colloquutionibus, disponendo de suis suorumque utilitatibus diligebat militum atque nobilium contubernia, sed major illi inerat erga clericos affectio, et in mensa et in vestium cultu largitatis gratia eis apparebat esse copiosior. De illicitis siquidem motibus carnis silendum non est; quos ab eo ciborum parcimonia et potus comprimere studiosus fuit, ut, ex quo episcopus factus est, a carnibus sese abstineret, leguminis ei comestio sufficeret, nec vinum, nisi parum, biberet. In convivio denique hospitalitatem in invicem et in omnes sectando dapsilis fuit, nec unquam in prandio Christi pauperibus caruit, vitans illud quod scriptum est: Episcopus, nisi omnes receperit, inhumanus est. In Quadragesima vero quotidie pauperes duodecim reficiebat, quibus in Cæna Domini denarios tribuebat, et in Pascha plerosque vestiebat. Cum autem, ut plerumque fieri solet, in subditorum etiam baronum animos furor iracundiæ et discordiæ diabolico instinctu irrepisset, mira ejus patientia atque humilitatis gratia discordantes animos concordabat, et ut pax fieret firmior et quies, inquietanti dando de suo sæpenumero propinabat. Si vero aliquando aliqua laicalis persona in clericum aut calumniæ causam, aut injuriam a clerico sibi illatam haberet, eique conquerendo reclamaret, ipse sim-

A plicitate columbæ ac prudentia serpentis instructus, et culpam, ne dedecus fieret Ecclesiæ, sub silentio teneri faciebat, et negligentiam, si aliter fieri non posset, interdum dato pretio a reclamantibus redimebat. Hic itaque operante Jesu Christi clementia, qui fidelium suorum et aspirando prævenit et adjuvando prosequitur actiones, inter fratres pace prius reformata, episcopatus sui anno 22, pro Salvatoris amore et peccatorum suorum remissione Hierosolymitanum iter prosecutus est. Unde sacris locis ex more visitatis, et cum imbre lacrymarum facta oratione ubique pro peccatis, dum rediret et ecclesiæ suæ ornamenta plurima deferret, inter sævientes maris fluctus, Salvatoris nostri Jesu Christi misericordiam implorans, reumque se vociferans, psalmos B Deo et hymnos personando, navi dissoluta Creatori suo spiritum reddidit.

CAP. LIV. — *De Hugone ep. et abbate S. Germani.*

Hugo sedit annos 21. Hic siquidem in Cluniacensi territorio de castro Monteacuto ortus, a nobilibus processit parentibus, et pater ejus Dalmaticus dictus, matris vero nomen.... Hunc cum patres satis tenere diligerent, non solum carnaliter, sed etiam spiritualiter, nutu Dei, quo omnia disponuntur, Ecclesiæ destinatus litteris traditur, et adhuc in puerili innocentia manens in Cluniacensi monasterio monasticum habitum suscepit, ubi sub sancto Hugone avunculo suo ejusdem monasterii tunc abbatе pluribus annis vixit, et regulam beati Benedicti in claustris ejusdem monasterii sapienter didicit, quoniam sicut perhibetur de ipso semper sine querela, humilis et obediens suis majoribus, sicut decet monachum, permansit. Porro, Dominus omnipotens, qui *humilia respicit in cælo et in terra* (Psal. cxv, 6), humilitatem hujus respiciens multis profuturam, eum in claustris diu manere non permisit. Post decessum namque domini Guiberti, abbatis sancti Germani Antissiodorensis, in eadem ecclesia electus et benedictus abbas, non propter nomen abbatis elatior factus, sed tanquam unus ex cæteris humilibus monachis fuit, et sicut bonum magistrum decet, *cæpit facere et docere* (Act. 1, 1), demonstrans exemplo quod docebat verbo. Cognito autem quod dominus Humbaldus venerabilis Antissiodorensis episcopus in via Hierosolymitana de hac vita migrasset, clerus ejusdem Ecclesiæ ex majori parte, facto satis brevi intervallo, hunc jam dictum abbatem in pontificem elegerunt. Præpositus vero ejusdem Ecclesiæ, Hulgerius nomine, et quidam canonici cum eo, qui eundem præpositum nominaverant in electione, electioni sancti viri resisterunt, qui etiam regem Ludovicum filium regis Philippi tunc regnantem suæ contradictionis adiutorem habuerunt, ita ut omnia regalia ad episcopatum pertinentia omnino concedere ei denegaret. Tunc ipse compulsus et tractus ab electoribus suis, et sui adversarii ad limina apostolorum adierunt, ut ibi a summo pontifice judicaretur de electione. Sed be-

nignissimus Dominus, omnium bonorum distributor, adversus quem non est sapientia vel consilium, tantam dedit reverendo abbati gratiam in oculis summi pontificis, qui tunc Paschalis nomine sedebat, ut ab ipso gratiam episcopalis consecrationis mereretur accipere, et cum pace adversariorum ad propriam sedem reversus est cum multa alacritate occurrente sibi clero et etiam populo.

Comitem quoque terræ, qui eodem tempore captus tenebatur a Mansello, qui postea in Carthusia religionis habitum assumpsit, de confirmatione suæ electionis lætum invenit; regem etiam Francorum, qui prius ei adversabatur, in adventu suo quam cito visitavit pacatum. Denique in quanta animi puritate, et quam humilis in episcopatu suo vixit, licet non per omnia, subsequens littera declarabit, cujus sanctæ conversationis quasi quoddam præsigium fuit prognosticum ei divinitus destinatum, quod tale fuit: *Ave, Maria, gratia plena*, etc. Nec mirum, si Filius Virginis, sine cujus nutu nec folium cadit in terram, in prognostico servi Matris suæ, quem virginem cognoverat permansurum, illam singularem et admirabilis gratiæ salutationem voluit inveniri, ut qualis vitæ futurus esset daret intelligi. Ordinem Cisterciensem, qui tunc temporis adhuc recens erat, læta et voluntaria paupertate circumseptus, dulcissima visitatione frequentabat, et juxta facultatem suam ei in multis necessaria ministrabat; suo etiam tempore ejusdem ordinis abbatæ, Regniacum, Rupes, Bonusradius, initium foundationis habuerunt, et per manus ejus, tum ministrando necessitatibus eorum, tum acquirendo possessiones, non modicum incrementum. Nam ante tempora suæ consecrationis Pontiniacense monasterium fundatum fuerat; infirmos etiam ejusdem ordinis non obliviscens dulci alloquio refovebat, et in expensis suis sæpius refectionem ministrabat. Civitatem et frequentias populorum congruo tempore libenter vitabat, claustrum monachorum læta animi simplicitate frequentans, inter ipsos non desiderans episcopus vocari vel videri, sed monachus, non oblitus illius evangelici præcepti: *Qui major est in vobis, fiat sicut minor; et qui præcessor est, sicut ministrator* (Luc. xxii, 26): Illud etiam beati Hieronymi, qui et monachus fuit, et doctor monachorum, semper in mente volvens: « Mihi oppidum carcer, solitudo paradisi est; si cupis esse quod diceris monachus, id est solus, quid facis in urbibus? »

In claustrum monachorum de Charitate, qui juxta ordinem Cluniacensem vivebant, frequenter manebat, et de castris suis Varziaco, et de Cona annonam et vinum, ne Ecclesiam gravaret, ad suum usum et refectionem infirmorum ibidem sæpius præcipiens deportari. Creditur quoque de ipso, quod spiritum habuerit prophetiæ, in quo quoddam signum veritatis reliquit clericis suæ ecclesiæ; fuit namque tempore suo clericus quidam, nomine Stephanus, in acquirendo et providendo cautissi-

mus, qui multum dilectus et familiaris fuerat abbatæ, cui præfuerat, et præcipue abbati Gervasio successori suo, utpote de familia ejusdem ecclesiæ: pro ipso igitur cum monachi ipsius ecclesiæ et præsertim abbas frequenter episcopum interpellarent, ut eum canonicum faceret in ecclesia sancti Stephani, ipse vero nollet eos in hoc audire; cum ipsi eum quotidie assiduis precibus non cessarent pulsare, fertur hoc illis responsum dedisse: Incassum pro ipso preces funditis, meo namque tempore meus nunquam canonicus erit. Hoc enim credo de ipso, quod quam cito canonicabitur in ecclesia sancti Stephani, proprii commodi circa bona ecclesiæ nimius erit exactor. Et quid multa? verbum sancti viri veritas subsecuta est: post mortem namque ejus, successor suus prædictum clericum in ecclesia beati Stephani canonicum fecit, et familiarissimum habuit, et quod de ipso vir sanctus prædixit, hoc in eodem clerico effectus, probavit. Archidiaconatum qui suo tempore venit in manus ejus diebus sui præsulatus in manu sua retinuit, non propter avaritiam, sed ne sacerdotes gravarentur, sciens archidiaconatus redditus paucissimos esse, nec ad expensas, quas nomen hujus honoris requirit, posse sufficere. Contigit autem semel eum pro quadam necessitate velle Romanum pontificem visitare: unde et consilio assistentium sibi pro expensis itineris tanti compulsus est a sacerdotibus suæ diocesis auxilium postulare; dederunt sacerdotes, juxta proprium arbitrium, unusquisque, nec amplius quæsitum est ab aliquo quam de ejus procederet libera voluntate. Paratis igitur omnibus, quæ necessaria erant sibi aggressus est iter propositum, transiens montem Ciniisium, ad Clusas venit, et ibidem intellexit viam securam non esse. Consilio itaque inito ad propriam sedem rediit, et non oblitus quod a sacerdotibus suis pro itinere incepto pecuniam sumpserit, viso scripto, quantum unusquisque sacerdotum dederat, tantum unicuique est resignatum.

Fuit quoque quidam ejus familiaris, cui ecclesiasticum beneficium contulit. Ille vero non immemor accepti beneficii, transacto aliquanto spatio temporis, cum quadam summa nummorum venit ad monachum quemdam, qui oculos episcopi portabat et totius domus suæ procurator erat, obtulit ei eosdem nummos, ita dicens: Dominus episcopus multa expendit et indiget multis, hoc munus accipite, et in expensis sibi necessariis servate. Monachus cum gratia munus accepit, et acceptum reservavit, nec multo interjecto temporis spatio in memoriam reducens nummos acceptos, et ignorans si aliquis serupulus lateret in munere, qui conscientiam episcopi posset offendere, cujus puritatem non ignorabat, sicut providus et sapiens dispensator, quale munus a quali viro sibi datum fuisset, episcopo revelavit. Quo audito, cum episcopus cogitaret, unde donum processisset tale et tantum, statim venit ei

in mentem, quod in ecclesiastico beneficio benefecerit illi, iratus sic dispensatori suo fertur dixisse : Frater, non est nostri propositi hoc tenere, quod a gentili dictum est : « Non cures unde habeas, sed oportet habere. » Ita ex integro, sicut munus tibi dedit, datori remitte, ne conscientia inea polluat in ecclesiastici beneficii collatione. Monachus statim obedit, et sicut et injunctum fuerat, munus datori remisit. Accidit etiam ut ex defectu vinearum sub quoddam anno vinum aliquantulum magis solito venderetur; ipse vero considerans loca regulariter viventium in episcopatu suo, præcipue inter alias necessitates, ad usum potus nihil omnino vini aut nimis parum habere, constituit monachis de Rupibus, et illis de Bonoradio, et illis de Charitate a Varziaco et Cona vinum ministrari, juxta quantitatem vini quam habebat ibi, et prout cuique ecclesiæ congruum erat. Conventui autem Pontiniacensi, Regniacensi, et virginibus Christi de Crisnon in hunc modum distribuit. Quadam die accito cellerario Antissiodorensi, cellarium proprium intravit, et cognito quod dolia essent plena vino, fertur ita dixisse suo cellerario : Hoc vas sit conventus Pontiniacensis; istud Regniacensis; istud pauperum virginum Christi, unumquodque designans virgula, quam habebat in manu sua. Porro cellerarius sciens vinum esse de megrana, quod destinaverat virginibus Christi, dolium quoque 40 modiorum magni pretii fore, quasi ex consilio animum episcopi avertere voluit a tanto dono, dicens : Domine, istud vinum est de megrana, et vas 40 modiorum magni pretii putationi vinearum, et aliis necessitatibus reservatum, placeat vobis vinum minoris pretii dare, quia aliud habetis præ manibus, quod ex magna animi accipient charitate. Cui episcopus : Non sapis ea quæ Dei sunt; quod dixi, dixi; nescis quod verbum Dei nunquam debet esse otiosum. Quid multa? dixit et facta sunt. Sed adhuc audiamus quid dominus adjecerit huic viro ad augmentum hujus charitatis. Vocatus est dispensator monialium, injunctum est ei, ut deferat vinum datum usui virginum. Sed ille cum intelligeret vinum tam bonum et tanti pretii esse, obtulit venale, ut de pretio vini vilius emeret, et residuum pretii necessitatibus aliis reservaret. Episcopus hoc audiens monachum dispensatorem jubet vocari, quare velit vendere vinum inquiri. Monachus causam exponit; quod episcopus intelligens, inquit : Ego vinum, quod dedit sub eodem pretio quod alii daretur, volo quod in meam redeat potestatem. Obsequitur monachus voluntati episcopi; datum est pretium monacho non minus quam potuit habere ab alieno. Quo facto, episcopus ad monachum : Modo pretium vini habes; ecce hoc vinum sicut prius iterum sponsis Christi dono, utque illud habeant et bibant præcipio.

Creditur quoque de ipso, quod semel, et secundo, et tertio corporis infirmitate sentiens, ita universa quæ habebat pro amore Dei destruit, ut nihil mobile præter vestimentum, quod vix posset sibi suffi-

cere, retineret. In quadam autem infirmitate, cum omnia dari præcepisset, allata est ei quædam pyxis cum electuario et parvo cochleari argenteo. Ipse autem cochlear statim præcepit dari, ut nihil sibi retineret, quod conscientia suæ puritatem offendere posset. Accidit quoque, ut quodam tempore apud Claramvallem esset, ubi sæpe in magna animi voluntate morabatur pro consilio animæ suæ, quia tunc temporis dominus Bernardus venerabilis, magni nominis et meriti abbas, cujus vita et doctrina in universali Ecclesia celebriter divulgata nullos secum traxit ad Christum, ibique die quadam cum abbas et conventus monachorum, quorum consuetudo est proprie manibus metere unde vivat ipsi et necessitatem patienti tribuant, in campum quemdam ad metendum irent, episcopus cum falce conventui se interposuit, magnum fructum exspectans, quoties inter eos contingeret ipsum socium esse labori, ventum est ad campum ubi seges erat; secant omnes; colligitur seges in manipulos; et ecce nubes tenebrosa et multis imbribus plena obumbrans cælum et circumvolvens campum ubi erant. Quod cum videret dominus Bernardus venerabilis abbas imperterritus, et fidem Christi semper habens in pectore suo, de qua scriptum est : *Omnia sunt possibilia credenti* (Matth. ix, 22), conversus ad episcopum ait : Pater, dic ut imminens pluviarum inundatio transeat. Ille, ad humilitatem semper respiciens, sic respondit : Non sum hujus meriti; tu, ora, et confido quod Dominus dabit tibi. Contra abbas, et, tu Pater, ora et ego tecum. Illis dictis, oravit uterque, et statim aures Domini in preces eorum, recessit caligo nubium : subsecuta est serenitas aeris; et cum siccitate colligunt messem suam sancti messorum.

Quodam quoque tempore ex quadam insolita nimietate ventorum quædam turris lignea ecclesiæ sancti Stephani funditus corruit super domum episcopalem sub silentio noctis dejecta, episcopo dormiente, trabes et ligna transelementa domus penetrando circa lectum episcopi cecidere hinc inde, etiam ex transverso, omni læsione submota a sancto viro. Quid ad hæc dicemus? patet quod ille solus et unus dormientem custodivit episcopum, qui non dormitat, neque dormit, et custodit Israel (Psal. cxv, 4) : semper enim custodivit omnes diligentes se, de quo solo vere scriptum est quia *nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam* (Psal. cxvi, 1). Cum autem de consuetudinibus ecclesiæ suæ inter præpositum et canonicos discordia tempore longo durasset, sub juramento testium, tam canonicorum quam laicorum consuetudinibus ex majori parte scriptis et juratis pacem inter præpositum et fratres posuit, et scriptum suo sigillo confirmavit, et auctoritate summi pontificis communi fecit in pace ecclesiæ suæ, illum fructum attendens quem leverat in beati Martini opere, qui ante obitum suum sibi imminentem in Condatensi ecclesia studuit pacem reformare, quem fructum pacis per Psalmi-

tam Auctor pacis promisit, *sunt*, inquit, *reliquæ homini pacifico* (*Psal. xxxvi, 37*). Et cum inter omnes prælatos Ecclesiæ cujuscunque fuerint ordinis vix unus possit inveniri, qui parentes suos, etiam si non sint digni, non sublimet honoribus et beneficiis ecclesiarum, iste singularis inter infinitos cuidam suo nepoti nunquam in vita sua præbendam voluit dare; et licet non multum assiduus esset in ecclesia sua ob quietem spiritus, quem inveniebat inter claustrales, multam tamen sollicitudinem circa suam ecclesiam exhibebat; ad servitium igitur ecclesiæ suæ augmentandum, considerans nihil tam utile in ecclesia ad commune bonum fratrum, quam si præpositum ecclesiæ cederet eis in communem usum, quadam die consilio accepto non ab homine, sed a Deo, per manum sancti Stephani super altare ipsius, præposituram obtulit, et in perpetuum habendam communitatem fratrum, et præcipue ad refectionem ipsorum concessit et donavit; ipsumque donum, ne ab aliquo posset infringi, auctoritate Innocentii papæ fecit confirmari. Verumtamen quod super hac donatione factum fuerit, tempore successoris sui observatum non fuit.

Dedit etiam ecclesiæ beati Stephani ecclesiam Deoyi et ecclesiæ sancti Germani ecclesiam sancti Ferreoli. Domum episcopalem de novo ædificavit lapideam, amplam, et tegulis textit; et in illa parte ejusdem domus quæ respicit ad orientem stationem quandam construxit, quæ vulgari lingua *logis* appellatur, plurimum in aspectu delectabilem, cum pulcherrimis columnis exornatam super murum civitatis, unde et fluvius subitus potest videri, et vineæ et agri. Appropinquante igitur termino vitæ suæ apud illum præfinito, qui tunc dat dilectis suis somnum (*Psal. cxxvi, 2*), quo vult eis hæreditatem suam dare, universa membra ejus calor occupat innaturalis; ipse vero carne laborante spiritum in psalmis et orationibus Creatori suo compellebat servire. Cumque supervenisset dies extremus, fratres circumstantes, quali potuit diligentia, circa horam nonam diei, his admonuit verbis: Horas diei quæ supersunt, quas debemus, Domino persolvamus, quoniam finitis horis statim requiescam. Cantaverunt igitur Domino, et hora completorii completa, completus est terminus vitæ ejus; sicque verbum, quod prædixerat, subsequitur effectus veritatis. Quibus finitis horis requievit in Domino, quod tunc non prius intellexerunt circumstantes. Putaverant enim verbum ejus fuisse de quiete corporis. Est autem obitus ejus quarto Idus Ang., et a sede episcopali, ubi spiritum reddidit Domino, ad ecclesiam S. Germani, sicut de ejus voluntate dum adhuc viveret, processerat, corpus ejus delatum est cum debita reverentia, et ibidem in capitulo ejusdem ecclesiæ, ubi fratres disciplinantur, Domino providente habuit sepulturam, nec vacavit episcopatus ab electione successoris sui per septimanam.

CAP. LV. *De Hugone.*

Hugo de Cluniacensi territorio ortus fuit, sicut et PATROL. CXXXVIII.

A prædecessor suus, cujus et nomen habuit, de ordine Cisterciensi primus abbas Pontiniacensis ecclesiæ, qui indicto jejunio tam clericis quam populo Autissiodorensis oppidi, facta invocatione sancti Spiritus electus est in pontificem. Pater hujus..... mater vero..... Qui cum in Senonensi Ecclesia propter suspensionem domini Henrici metropolitani locum consecrationis non haberet, apud Ferrarias a domino Gaufrido Carnotensi episcopo circa festum B. Vincentii consecratus est, et Dominica qua cantatur: *Circumdederunt me*, ad suam sedem episcopalem honorifice introitum habuit et in ecclesia sibi commissa divinum officium solemniter celebravit. Iste siquidem cum de genere magnorum virorum processisset, ipse quantum ad animi magnanimitatem plus suo contulit generi, quam genus suum ipsi. In loquendo parcissimus erat, in faciendo efficax, et promptissimus, et quamvis miræ esset patientiæ juxta propositum ordinis sui, ut manus sævientium in ecclesiam et in res ecclesiæ reprimeret, rigorem admiscuit patientiæ; et quos non poterat per patientiam et humilitatem superare, conculcabat rigore justitiæ, qui judicio sapientis multum necessarius semper est in Ecclesia Dei. Quotidie enim crescit malitia et multiplicantur mala super Ecclesiam, quemadmodum pauci inveniuntur prælati in Ecclesia Dei, qui animam pro grege sibi commisso contra malignantes opponant, et rigorem justitiæ in laude bonorum ponant, et vindictam malorum exercent. Iste vero intelligens tam humilem quam potentem unum habere Dominum, licet humilibus aliquando parceret in justitia, semper in potentiores ad vindicandum veniebat in virga, illud Augustini ad manum habens: « Aliter servit episcopus, aliter sibi subjectus: subjectus fideliter vivendo; episcopus justa præcipiendo, et peccatores convenienti rigore corripiendo. » In exemplum quoque beati Ambrosii factum sibi assumens, qui, Theodosio imperatori venienti ad civitatem Mediolanensem, in faciem restitit ei, et propter multa homicidia, quæ jussu suo facta fuerant, suum scelus sibi annuntiare et introitum ecclesiæ, donec Deo satisfaceret, interdicere non trepidavit. Nec miram, si animus ejus erat ad justitiam paratissimus, qui pro vindicta exhibitæ Domino placato populum Judæorum a pestilentia mortalitatis liberatum intellexit per manum solius Phinees, qui stetit et placavit, et cessavit quassatio (*Psal. cv, 30*). Talibus eruditus exemplis sicut putabat ex officio pietatis humilibus condonandum ipse, ita etiam judicabat crudele et impium superbis et de consuetudine in res ecclesiæ sævientibus facile condonare. Illud sapientis non obliviscens: ex solito peccantibus de facili indulgere nihil aliud est quam eisdem peccandi materiam ministrare. Illud etiam beati Hieronymi, quod ad instructionem eorum qui præsumunt Ecclesiæ Dei in epistola de doctrina divini studii ad Paulinum sacerdotem scripsit: Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest; et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum

nocet, si destructibus non resistat. Comitem Wilhelmum, qui postea in Carthusia religionis habitum suscepit, vocando in causam, ad hoc canonico iudicio coegit, ut multa ecclesiæ suæ restitueret, quæ de jure canonicorum ecclesiæ suæ fuerant; multa etiam ad jus episcopale pertinentia, quæ idein comes propter defectum justitiæ prædecessoris sui in suam redegerat potestatem.

Illo itaque tempore usus nemoris, quod Monsbarri dicitur, canonice beati Stephani est redditus, ob quem usum pars quædam nemoris est canonicis assignata a filio ejusdem comitis, cum in eodem nemore villa nova ædificaretur. Venationem etiam, quam comes per nemora sua ad episcopale jus pertinere negabat, recuperavit, et ut de hoc jure ecclesia remaneret investita, ipse tempore suo et venatores et canes habuit, frequentissime præcipiens venari, et sub oculis comitis per mediam civitatem cum canibus et debito clangore venationem ad sedem episcopalem deferri. Quid multa? ad hoc prudentia et rigor justitiæ suæ omnes episcopatus sui potentes compulerat, ut præsentiam suam honorarent, absentiam timerent, et injicere manus in res ecclesiæ, rigorem ejus sub oculis habentes, præsumere non auderent. Cumque multoties castellani et potentiores ad suam præsentiam venientes, pro indulgentia alicujus commissi requirenda et genuflexo preces funderent, non statim illis responsum dabat, imo etiam aliquando oculos suos ab eis videbatur avertere, non propter superbiam, vel indignationem, sed ne nimia humilitas, quæ talibus placere non potest, in gladio Petri timoris minueret reverentiam.

Cum igitur inter cæteras virtutes, quas gratia sibi contulerat, hospitalitatem primum a Domino in Evangelio, postea per Apostolum, intelligeret plurimum commendatam, ipse non oblitus illius verbi, quod in sua promiserat consecratione (hospitalis volo esse) domum suam hospitalem esse voluit. Unde et quemdam conversum de Pontiniaco præesse constituit domui suæ, qui tam præsentem quam absente episcopo semper hospites paratus esset recipere, et præcipue universos ordinis sui, qui ad suam domum declinarent causa hospitandi. Studium etiam hujus erat loca religiosa semper tueri et manu tenere, et solo habitu religionem prætendentes ad religionis veritatem, ubi facultas dabatur, reformare. Unde et in quadam ecclesia Antissiodorensi, quæ in honorem Genitricis Dei a sancto Vigilio prædecessore suo extra muros civitatis fundata erat, religionem de Præmonstrato sua auctoritate cum auxilio comitis pia devotione constituit, illis canonicis ab ecclesia remotis, quorum conversatio minus erat honesta. Denique cum inter universos Gallicanæ Ecclesiæ coepiscopos præcipue honestatis et magni consilii pro certo sapientum iudicio teneretur, cumque ad commune bonum Ecclesiæ suæ multum sollicitus exstitisset, cuidam tamen nepoti suo præposituram ejusdem Ecclesiæ donavit, quam benignis imo charitatis affectu venera-

A bilis bonæ memoriæ Hugo prædecessor suus ad bonum commune fratrum super mensam sancti Stephani per manum ejusdem protomartyris dederat, quod et auctoritate summi pontificis et sua confirmatum fuit. Redditus episcopales in multis emendo, invadiando, tempore suo ampliavit, domum quoque cujusdam militis, quæ subtus murum erat et nimis propinqua domui episcopali, quam de media nocte in jocis garcionum et ancillarum suæ domus quietem nimium solebat infestare; de laica manu emptam in jus episcopale transegit, domum quoque ante januam suam, utpote multum domui episcopali necessariam comparavit, dedit ecclesiæ sancti Stephani vadum cujusdam nemoris in XII libris, et ecclesiam de Landriaco in memoriam obitus sui. Est autem dies obitus ejus v Idus Octob. et in domo Pontiniacensi, quæ primum habuit fundationem de ordine Cisterciensi in episcopatu Antissiodorensi, in qua et ipse primus exstiterat abbas, a sæculo migravit, et in ecclesia Pontiniacensi sepultura locum invenit. Sedit autem circa annos 14, et vacavit episcopatus per annum, et a festo B. Dionysii usque ad adventum Domini.

CAP. LVI.— *De Alano.*

Alanus abbas de Ripato, natione Flandrensis, vir religiosus, rexit episcopatum 14 annis, et redditus episcopales in multis augmentavit. Apud Varziacum in turre et in aliis locis, multa in Vadimonio accepit. In valle capellæ sancti Andreæ domum petrinam ædificavit: apud Gagiacum grangiam petrinam et tegulis tectam, et domos ad manendum cum capella ædificari et vineas plantari fecit. Capitulo dedit xxx solidos censuales in ecclesia de Escoliva nihilominus, et dedit ecclesiam de Lindriaco cum præsentatione capellani: ad ornamentum vero ecclesiæ beati Stephani dedit pallia duo optima et ad servitium ejusdem librum quadraginta homiliarum beati Gregorii satis eleganter scriptum et ornatum; aliis etiam ecclesiis Antissiodorensibus, tam in redditibus quam in aliis beneficiis, multa misericorditer contulit; quamplura etiam digna memoria et scripto in episcopatu operatus est, quæ non culpa, sed ignorantia scriptoris litteris adnotata non fuerunt. Hic cum in episcopatu Deo et hominibus placens laudabiliter 14 annis vixisset, sollicitudinibus et curis mundanis, quibus prius abrenuntiaverat, se omnino exuere volens, episcopatum resignavit, et relicta activa vita contemplativæ se prorsus tradens, Clarevallem adiit, ibique inter athletas Christi martyrium sui temporis aggressus jejuniis, orationibus, lectionibus, atque aliis charitatis operibus solummodo vacans, sine ut credimus beato in Domino quievit. Obiit autem v Idus Octobris et sepultus est Clarevallis: pro cujus anniversario solemniter celebrando magister Abbo ejus clericus emit in molendinis de Crevenno xl solidos, et plus de redditu et canonicis B. Stephani dedit annuatim in eodem anniversario dividendos, ita quod in alios usus nullo modo alieni liceret prædictos redditus transferrere. Episcopavit

autem tempore piissimi regis Ludovici, Willelmo comite Nivernensi, qui sepultus est apud sanctum Germanum qui non minimum ei in vita sua adversatus est, et pervenit usque ad tempus Willelmi filii ejus, qui Hierosolymis mortuus est, Romæ autem præsulibus Adriano et Alexandro papa tertio.

CAP. LVII. — *De Guillelmo.*

Guillelmus Tuciacensis fuit, non tantum illustris, sed et honesta origine procreatus, pater enim ejus exstitit Girardus de Narbonia vir nobilis, mater vero Agnes non genere viro suo inferior; qui clari cum essent rerum copia et sanguinis generositate, nobiliores tamen moribus et feliciores fuerunt natorum propagatione. Non enim hunc tantum præselem nutu Dei genuerunt, sed Hugonem Senonum venerabilem archiepiscopum, qui primogenitus eorum fuit, vir videlicet modestus, liberalis, et omni morum honestate præditus. Prædictus Willelmus in juventute sua primum archidiaconatum et postea præposituram Ecclesiæ Senonensis administravit, in qua administratione ita floruit, quod nulli clericorum in Galliis largitate, hospitalitatis gratia, expensæ et familiæ numerositate secundus exstiterit: hujus consilio et prudentia universali Ecclesia fere fluctuante et schismate sæviente, prænominatus frater ejus archiepiscopus, imo ipse recepit, et Senonis addixit beatæ recordationis Alexandrum papam tertium, nondum plene confirmatum: quod etiam reges et principes facere formidabant, in qua receptione, et quando apud eos morata est curia, quam laudabiliter se utrinque habuit, non est facile dictu. Ad episcopatum divina bonitate accersitus, famam sæcularem et laudis humanæ lenocinia prorsus postponens, consuetæ tamen nequaquam oblitus est hospitalitatis, imo eam quousque vixit, pie et liberaliter exercuit. Omnibus se affabilem, oppressis misericordem, et egenis benignum incomparabili exhibebat simplicitate; vigiliis et orationibus insistens, vix aliquando obdormiebat vel evigilabat, quin psalmodia in ejus ore resonaret. Missam quotidie celebrabat, nisi forte aliqua grandis superveniret necessitas. Equitans raro cum familia sua loquebatur, nisi forte de negotiis suis, sed aut solus tacite psallebat, aut uno de sociis advocato psalmos et litanias vel totum psalterium aut partem illius juxta viæ quantitatem decantabat. Gratiam et amorem principum, prælatorum Ecclesiæ et populi totius, ei divina contulit benignitas: tempore suo crebra fuit comitum Nivernensium mutatio; unde majori Ecclesiæ suæ et aliis quamplures emerere tribulationes et angustia, quas Deo juvante vir pius et humilis ita sedare studuit, quod nec sua, nec aliæ sibi subditæ Ecclesiæ de juris sui integritate aliquod detrimenti omnino senserint: nec tantum Ecclesiarum, imo et populi atque civitatis, in qua sedebat, se patronum et tutorem spiritualiter et temporaliter exhibuit. Siquidem cum Guido comitatum adeptus esset consilio seductus perverso non tantum Ecclesiarum, sed et totius civitatis antiquis

A consuetudinibus obviare conatus est; in primis enim torcularia in jus suum redigere tentavit, ita quod in tota urbe nulli liceret torcular habere nisi sub tributo comiti annuatim reddendo: cui præsumptioni præsul prædictus ita viriliter restitit, quæ nec clerus, nec populus antiquam libertatem amisit, nec in aliquo gravatus fuerit. Idem comes alias decimas vinearum assensu etiam Ecclesiarum, ad quas pertinebant, violenter occupavit, ita quod in singulis portis custodes constituti ab omni transiente decimam partem vindemiæ, aut plus etiam per vim accipiebant. Quo audito præsul comitem convenit, et cum ab incepta violentia ejus admonitione cessare non vellet, in ipsum excommunicationis et in terram suam interdicti sententiam generaliter promulgavit, nec hoc etiam contentus, donum papam per nuntios suos super hoc consuluit, a quo privilegia et confirmationem tam decimarum, quam aliarum rerum Ecclesiæ obtinuit; nuntios autem ejus prævenit misericordia Domini, quæ et comitis amicitiam et decimarum restitutionem cum humili satisfactione et contulit, ita quod quidquid clericis aut hominibus Ecclesiarum ablatum fuerat, unicuique ad probationem suam vel ad nutum suum restitueretur. Item idem comes de assensu regio communiam Antissiodori de novo instituere voluit, cui item præsumptioni præsul insignis se confidenter opponens, super hoc in regia curia causam ventilandam suscepit, non tamen absque periculo et expensarum nimietate, fere enim malevolentiam illius piissimi Ludovici regis incurrit, qui ei improperabat quod Antissiodorensis civitatem ipsi et hæredibus suis auferre conabatur, reputans civitates omnes suas esse, in quibus communia essent; tandem vero cum inde diu altercatum fuisset privilegiis et chartis Antissiodorensis Ecclesiæ diligenter inspectis, et cognitis, et non minima pecuniæ summa tam rege quam suis mitigatis, causam obtinuit, et regia privilegia continentia, quod absque assensu et licentia Antissiodorensis episcopi nullo modo liceret comiti et aliis Antissiodori communiam instituere.

Tantas autem persecutiones et gravissimas insultationes prædicti comitis et suorum, quando et quomodo voluit divina pacificavit clementia, siquidem cum comes fere continua corporis gravaretur molestia, graviore tamen cœpit apud Clamiciacum incommodo delineri, et quasi in ultimis vexari; ad quem visitandum, non tantum proceres, sed etiam vicini convenerant episcopi; erat autem tunc temporis excommunicatus. Cum autem de vita ejus dubitarent, cœperunt omnes episcopi qui aderant supplicare super absoluteione; Eduensis vero et Nivernensis precibus eorum nullo modo voluerunt vel ausi sunt acquiescere, præsul vero Willelmus ea qua erat pietate et confidentia motus, ait baronibus: Absit hoc dedecus et opprobrium sempiternum a nobis, qui hic præsentem sumus, quod tantus vir et comes noster inter manus nostras excommunicatus

moriatur: ego me primo interpono responsalem Virziliacæ Ecclesiæ et aliis pro quibus in eo lata est sententia; quo audito barones gavisi, imo magis admirantes, et magnificentantes consilium et liberalitatem præsulis, omnes similiter responsales se constituerunt, et ita absolvit eum; super qua absolutionis benignitate non tantum procerum aut populi, sed et tantam comitis adeptus est amicitia gratiam, quod non cum domino aut episcopum, sed et patrum suum, cum de illo ante ipsum sermo fieret, frequentius nominare solitus erat. Unde ei postea dedit et Ecclesiæ suæ in perpetuum possidendos omnes homines, quos in valle capellæ sancti Andreae habebat; nihilominus etiam concessit in fine suo Tornodori donum, quod mater sua pro anima ipsius et suorum fecit eidem episcopo de hominibus quos Varziaci habebat, quorum ibi triginta aut plures erant familiae, quos post mortem comitis idem pontifex per manum et per privilegium pii regis Ludovici obtinuit, non tamen absque magno labore et maximis expensis. Acquisivit autem apud Varziacum quidquid Matthæus Caliga laxa in eodem castro et Castellania habebat, quæ possessiones magni erant pretii et redditus: nunc in parte earum sita est domus episcopalis et Fosseta. Multa alia acquisivit ibidem in vineis, pratis, donibus et diversis possessionibus, quæ propter prolixitatem nolimus numerare; apud Corruel acquisivit plures homines, apud Giacum domos et furnum ædificavit, et in magna parte muro circumdedit, vineas plantari fecit; et homines et multa alia ibidem cum prato decani acquisivit; apud Charbuaiacum emit mille solidos quidquid Girardus Poteret miles ibi habebat; ibidem etiam prata et multa alia comparavit, et forestas instituit; apud Apoiniacum emit prata, vineas et terras arabiles; acquisivit etiam ibi feodum Iterii Raaudi, et feodum Willelmi militis, et terras et prata quæ Hugo miles de Burgi et mater sua et fratres habebant inter Icaunam fluvium et Chaumeis; partem etiam illam, quam in eodem nemore reclamabant, et omnia alia, quæ circa idem castrum, tam in feodis, quam in proprietate possidebant, quæ multa comparavit pecunia.

Item ante tempus suum Stephanus de Petra Pertusa vir nobilis et potens terras arabiles, quæ juris episcopalis esse debebant, tam sibi quam suis hominibus possidendas occupaverat, et diu injuste detinuerat. Quo rescito, quamvis sibi junctus esset prima sanguinis linea, tamen vir Dei justitiæ postponens generis propinquitatem, non cessavit, donec omnes terras prædictas per justitiam ecclesiasticam et iudicio Senonensis curiæ in proprietatem episcopalem redegit; et ne in posterum aliqua super hoc emergeret querela, inter terras prædicti Stephani et terras episcopales loco metæ crucem magnam affigi fecit, et terras illas postea, quandiu vixit, propriis carrucis excoli fecit. Item cum magna aquarum inundantia, quæ tempore suo contigit, molinum de Verno ororsus absolutum fuisset, partem quam Jos-

A selinus et hæredes sui in eo habebant, emit, et multo melius quam ante fuerat molinum reædificavit. Apud Tociacum ædificavit domum episcopalem et cellarium, emitque ibidem terras, prata et multa alia; dedit etiam in ædificatione turris xx libras ea conditione, quod Dominus Hargodus ei juravit quod quoties ipse vel successores sui turrim illam habere vellent, tam ipse, quam hæredes sui traderent, et custodes turris prædicti quoties eos mutari contingeret; apud Conadam emit a Mochis de Chaleneio grangiam de Brueria, quæ sita erat juxta villam Chael, cum bobus et carruca, pratis et terris omnibus ad grangiam illam pertinentibus, pro quibus dedit quater xx lib. Proviacienses. Acquisivit etiam multa alia in eadem castellania: et B quamvis Herveus de Donzy vir tantæ nobilitatis et potentia ei nunquam cessaret adversari, tamen Deo opitulante nihil de jure Ecclesiæ suo tempore amisit, sed cum jam in lecto mortali jaceret, eum coegit ad lectum suum venire, et ei pro feodo Giemi ligium homagium facere. Antissiodori emit apud sanctum Julianum xx solidos censuales; emit etiam domos Lamberti Hosmundi, quæ contiguæ, et nimis importunae erant portæ et domui episcopali, et illis dirutis plateas curiæ suæ univit et muro circumdedit; emit item domos, quæ erant juxta posternam et plateas Remaldi militis de Lindriaco, et plateas Stephani de Sarnasia; multa alia emit et acquisivit in eadem urbe, quæ longum est enumerare. Pauca de ejus admiranda simplicitate et miraculosa humilitate veraciter perstringam: siquidem quadam die contigit quod dum per villulam pauperem et modicam transiret, muliercula quodam a tugurio suo egressa velut illa Chananæa quæ pro filia supplicans Domino dicebat: *Miserere mei, fili David*, lacrymis et ejulatu miseranda clamabat currens post episcopum: *Miserere mei, homo Dei, quia maritus meus dura et inconsueta morte atteritur*. Clamore motus respexit, lacrymas videns, et causam agnoscens ab itinere divertit, descendens ab equo tugurium submissus intravit; invenit mulierculæ virum, ita tota facie, gula, collo et gutture inflari, quod vix lingua ab ore projecta vivifico via pateret spiritui, et quod nullum omnino sermonem proferre infirmus posset; illico lacrymis perfusus ad orationis confugit suffragium, fauces infirmi, vultum et gulam signo crucis apposite attractans, et annulo suo sæpius consignans, et benedictione data recessit, et illico tumor ille et morbus deficere cœpit: post breve temporis intervallum, cum per eandem villam rediret, prædicta muliercula ei gratulabunda occurrens, cœpit gratias agere asserens et publice clamans, quod per ipsum de tam gravi mortis confinio virum suum Dominus liberasset, et sanitati restituisset.

Item alias cum benedicendum altare in capella fractum de Grandi monte apud Fontanetum properaret, invenit mulierem ante domum cujusdam agricolæ graviter lugentem; quæ super filii incommodo, quem de longinquo causa hospitalis ad præ-

dictam benedictionem adduxerat, inconsolabiliter dolebat: nam adolescens in arcto positus intra prædictam domum in extremis laborabat. Quo audito episcopus domum intrat, infirmum visitat, juxta stratum vile residet, adolescentis vultum et frontem manu contrectat, et lacrymosis eum vocibus consolatur, et de confessione admonet et hortatur. Audita confessione cum moram ibi faceret, cœperunt ei socii sui dicere, quod ibi capellanum dimittere deberet, qui infirmo communionem Dominici corporis daret: multitudo enim populi eum ad prædictam capellam expectabat, et jam fere erat dici hora quasi tertia; quibus ille: **M**ibi nihil potius quam opus Domini perficere: nullo modo hinc amovebor, donec iste communionem receperit. **J**ussit itaque quod ego, qui hæc scribo, palefridum suum ascenderem, ut citius viaticum asserrem a prædicta capella, quæ fere uno inde distabat milliario; quod et feci. Cum autem rediissem, non loci immunditiam, non infirmi odorem, nec strati vitiatam abhorrens, genuflexo, infirmo manu propria viaticum porrexit, et benedictione data, et multis tam matri quam infirmo solatiis adhibitis, recessit. Benedictione altaris perfecta vix missam aggressus fuerat, cum nuntiatum ei adolescentem illum obiisse: quo audito, cum sermonem haberet ad populum, tanta de eo locutus est, quod quasi secure eum assereret jam beata quiete perfrui. Multa alia scripto et memoria digna vidimus, et scientes prætermittimus; ne forte fastidiosi videamur. Nunc de eis quæ Ecclesiæ suæ et aliis Ecclesiis pie et misericorditer contulit, pauca subjungamus: Ecclesiam equidem beato Stephano operoso lapideo stabulatu undique subtegmine circumdedit, anterieus pinnaulum et posterius cum vitreis ad ipsa pertinentibus fecit, turrim meridionalem nova firmatura et decenti laterum tectura decoravit; totam ecclesiam novis tignis, trabibus, tegulis, et lateribus in parte plumbatis cooperuit, et quantum ad ipsum pertinuit cameravit; tempore suo nova altaria fundata sunt ab ipso et ab aliis in eadem ecclesia, et consecrata, unum ante crucem, quod ipse consecravit in honore sanctæ Crucis et beati Joannis evangelistæ et sancti Laurentii martyris, et sanctorum Cyrici et Julitæ, quorum reliquias ibidem recondidit, et beati Ægidii confessoris, ubi et duos capellanos instituit, qui in perpetuum missam singulis diebus celebrarent pro anima Guidonis comitis et antecessorum suorum, quibus capellanos ab eo redditus sufficientes assignati sunt. Unum erexit de suo in crypta a parte curiæ episcopalis, quod et consecravit in honore beati Pauli apostoli et sanctorum Cyrici et Julitæ, quorum ibi reliquiæ reconduntur, et in honore beati Germani episcopi et confessoris, et beatæ Mariæ Magdalænæ; huic altari deservire tenentur canonici beatæ Mariæ, et quotidianam missam celebrare pro anima ipsius, et pro anima Fromundi clerici sui, qui ibi primus assignavit redditus; altari beati Andree apostoli in

A eadem crypta sito assignavit stipendia servientium: altari beati Nicolai, et sancti Martini concessit xl solidos censuales cum x libris ceræ in ecclesia D. de Bruenio; ecclesiæ beati Joannis Baptistæ quæ tempore suo a Stephano Olandi est ædificata, et ab ipso dedicata, multa contulit in ædificando, et de redditu dedit eidem lx solidos, in ecclesia S. Priscæ ubi et per ipsum duo presbyteri assignati sunt assidue futuri; ecclesiæ beatæ Mariæ dedit ecclesiam de Monasteriaco Sicco, et censam quam habent, in ecclesia de Blavello canonicis ejusdem ecclesiæ concessit. Ecclesiæ B. Petri dedit ecclesiam de Venosa, et tunc ibi primum manserunt canonici; abbatix S. Laurentii dedit ecclesiam de Cept, monialibus de Crisannove dedit xx solidos censuales, in ecclesia de Monesterello, et medietatem minutæ decimæ de Lugiaco. Verum quam longum esset enumerare omnia quæ Ecclesiis contulit! Compendiose dicimus quod nulla est in tota Antissiod. parochia ecclesia conventualis, quæ pro beneficiis sibi ab eo collatis non teneatur anniversarium ejus solemniter celebrare. Nec hoc tacendum censuimus, quod ad ornatum ecclesiæ B. Stephani unum dedit pallium optimum; item cum ad curiam primum omnium episcoporum Gallicanorum tempore schismatis tenderet, in novitate pontificatus sui capitulo sui dedit totius beneficii ecclesiæ de Bacerna, instituens quod festum B. Martini hiemalis, pulsatis majoribus campanis solemniter celebrarent, et anniversarium Hugonis Senonensis archiep. fratris sui honore debito et condigno annuatim agerent: postea cum a concilio Lateranensi rediisset, dedit urceum argenteum viii marcharum ad ecclesiæ ornatum, et ad reponendam aquam benedictam.

Fuit itaque tempore beate recordationis Alexandri papæ III, regnante in Gallia pio rege Ludovico, qui cum de eo loqueretur, frequentius dicere solitus erat, quod Willelmus episcopus Antissiodorensis unus de melioribus sacerdotibus totius regni sui iudicio et æstimatione sua esset; pervenit autem usque ad tempus filii ejus Philippi et consecrationi ipsius, quæ Remis celebrata est, interfuit, anno a Verbo incarnato 1179, in octavis omnium Sanct.; in ipso autem anno circa festivitatem B. Remigii agrotare cœpit, et cum se sentiret quartano gravari incommodo, ad abbatiam B. Mariani causa quiescendi venit, ibique usque ad obitum suum decubuit. Cum autem ingruente hieme, graviore urgeretur molestia infirmitatis, advocato Theobaldo venerabili Nivernensi episcopo sibi amicissimo, et Girardo abbate Viceliaci consanguineo suo, et quibusdam Antissiod. Ecclesiæ personis, et canonicis, testamentum suum fecit, et omnia quæ habebat, tam in victualibus quam armentis et pecoribus, vendi fecit, et pro debitis suis reddi. Dedit item ibi ecclesiæ B. Stephani cuppam argenteam iv marcharum de intus et de foris peroptime deauratam, ad reponendum in ea corpus Dominicum; dedit et camulas et pelves argenteas ad quotidianum officium altaris B. Steph. Item dedit

vestimenta sacerdotilla, albas duas mirifico apparatu decoratas, cum stolis et amictibus pretiosis, et tunicam cum dalmatica et infulam miro auriphrygio ornatam, et libros, et alia quæ in capella sua habebat cum cophino in quo reposita erant; dedit etiam auriphrygium, quo post obitum ejus decenter ornatae fuerunt duæ infulæ; abbatix vero, in qua jacebat, dedit xl solidos censuales in ecclesia de Lugniaco et de Molins; de terat autem eidem ecclesie prius multa alia, medietatem videlicet cense Vincellis, et terras quas apud Tangiacum ipse emerat, et quædam alia infra et extra muros civitatis. Vixit autem, imo verius in infirmitate laboravit, et poenitentiam egit usque ad finem Februarii: quamvis enim ita attenuatus esset atque debilitatus, quod nec super pedes stare, nec a lecto surgere posset, abstinentiam tamen solitam omnimodis observabat. Nam tota Quadragesima, a festo videlicet B. Martini usque ad Nativitatem Domini quotidie jejunans nullum omnino cibum sumpsit, nisi quadragesimalem.

Interea tanta erat visitantium multitudo et frequentia, quod etiam aliquis sanus et incolumis vix eos sustinere posset; ipse tamen, quamvis jam quasi omni corporis vigore destitutus, omnes cum honore recipi præcipiebat, et omnibus gratias agens lacrymosis vocibus supplicabat, quatenus pro ipso apud Dominum intercederent, ut bono fine consummaretur: hujusmodi enim verbum et in infirmitate, et cum sanus esset, frequentius in ore ejus versabatur, bonum exitum a Domino tantum debere peti; unde multoties audivimus cum pauperes aut alii dies multos vitæ, prosperitatem aut continuam ei precarentur corporis sanitatem, siebat: Non hoc a Domino petere debetis, sed tantum, quod bonus sit exitus meus: sola itaque, superstes spiritu, terre particula jam emortua, nunquam tamen ab oratione vacans, sic laboravit usque ad finem Februarii. Tunc finem suum appropinquare agnoscens familiam suam ante se advocatam absolvit ab omnibus quæ in eum commiserant, et ab eis se absolvi suppliciter cum lacrymis postulavit: pauca etiam, quæ sibi residua erant, annulos videlicet suos distribuit, et advocato decano et capitulo suo, ad lectum suum, finem suum eis commendavit, valde conquerens et dicens se tantis occupatum fuisse quod non multa eis bona contulerat, et tamen se ita erga ipsos habuisse, quod parum aut nihil detrimenti eis irrogasset, sed omnes sincera dilexisset charitate. Ut tamen memoria ejus apud eos in perpetuum haberetur, dedit eis ibi ecclesiam S. Prisci, ita quod centum solidi de censa ejusdem ecclesie annuatim dividerentur in anniversario suo æqualiter canonicis et presbyteris de choro B. Stephani qui servitio interessent. Cæteris vero clericis, prout opportunitum videretur, et residuum pauperibus erogaretur, ibidem cepit eos cum lacrymis monere et exhortari, ne inter eos discordiæ vel invidiæ seu schismatis perniciosum irreperet flagitium, sed statim eo sepulto regem adirent, obitum suum nuntiaturi, et debitam eligendi licentiam ab eo petituri,

A et sic absque dilatione convocatis fratribus, personam honestam, literatam, bene morigeratam eligerent: nam mora diuturna eis damnosa esse poterat et periculosa. Rogavit item, quod in vilioribus vestimentis sacerdotalibus, quæ in ecclesia beati Stephani erant, sepeliretur. Tunc in hæc verba cum magno ejulatu prorupit: Ille veram pacem vobis misericorditer concedat, qui recessurus a discipulis inquit: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, et sic facta generali confessione, intercessionibus ab eis impetrata et absolute, data benedictione, eos dimisit. Nihil item de contingentibus omittere volens, Senonensem venerabilem præsulem Guidonem per nuntios accersivit, humiliter supplicando, ut exitui suo interesse dignaretur; qui pro pietate, qua erat, negotiis posthabitis ad ipsum prosperavit, et eum adhuc spiritantem invenit. Cum vero de confessione et absolute quamvis multoties alias, tunc tamen præcipue et attentius, ut res exigebat, locutus est; ipse etiam nepotes et familiam suam tanquam domino et consanguineo suo commendavit, quos in patrocinio suo benigne suscepit, et quod nunquam eis deesset spontanee promisit; in nocte sequenti, cum infirmitate gravius solito urgeretur, quæsierunt ab eo sui, utrum in ciuere et cilicio, sicut decet Christianum, vellet obire, quod ipse voce, qua potuit, et gestu annuit, et poposcit, et crucis impressione se ut potuit munire ejusdem crucis signaculo dextera parte elevata illud ultimum sacramentum consignavit: sicque ibi positus, cum religiosi et clerici, qui aderant, litanias et psalterium decantarent, quandiu potuit cum ipsis psallebat; circa mediam noctem cum conventus Matutinos decantasset, ad eum visitandum venit, et in conspectu eorum emisit spiritum. Cum autem corpus ejus lavaretur, cœpinus qui aderamus ultra quam dici potest mirari, siquidem de novo ejulare super stupenda et inaudita ejus attenuatione; totam faciem ejus et vultum balsamo perunximus, et postquam indutus est sacerdotalibus et pontificalibus insigniis ad ecclesiam eum detulerunt. In crastino quantus fuerit luctus totius civitatis, quanti gemitus et lamenta fere omnium adventantium, non est facile dictu. Apparere jam in eo quasi species beatæ quietis: nam vultus ejus, ut assolet esse mortuorum, nullo erat pallore fuscatus, sed ita serenus et quasi rubicundus, quod advenientibus ille potius dormire quam mortuus esse videretur. Missis cantatis, peracto obsequio, prædictus archiepiscopus humiliter genua ante feretrum flectens, osculatus est chirothecas quibus manus ejus involutæ erant, et sandalia pedum ipsius, quod et multi nostrum fecimus, et sic primus episcoporum Antissiodorensium sepultus est in eadem ecclesia ante majus altare a parte sinistra juxta parietem. Postea Hugo, Senonensis archidiaconus, ejus nepos, sepulturam satis honestam super eum edificari fecit. Vacavit autem episcopatus anno integro, mensibus decem, diebus novem.

CAP. LVIII. — *De Hugone de Noeriis.*

Hugo de Noeriis sedit in episcopatu annis circiter

24, ex thesaurario assumptus in episcopum anno Domini circiter 1183, circa purificationem B. Mariæ virginis; vir quidem sanguinis generositate præclarus sed animi magnificentia præclarior.

Quibus progenitus et ortus fuit.

Hujus pater Milo Noeriorum domini, mater domina de Gessia non inferioris nobilitatis fuit.

Quam magnifice se habebat.

His igitur ortus majoribus nativæ fuit generositas non degener. Nam more nobilium in multa degebat magnificentia sæculari, et vitam agere privatam indocilis, in erectionum multiplicitate numeroso clericorum et militum comitatu, multa domesticorum frequentia et apparatu magnifico, majorum suorum titulos adæquabat.

Quibus naturæ dotibus vel scientiæ, sive eloquentiæ præditus.

Erat autem stature mediocri, decorus aspectu, sapientia præditus, in agendis strenuus, inter consultos consultior, in tantum, ut si in quolibet præsens esset tractatu ejus expectabatur sententia, et frequentius prævalebat: inæstimabilis facundiæ, in persuadendo efficax, in demonstrativo genere loquendi, quod continet laudem et vituperium, facundissime vires exprimens oratoris, litteraturæ et vivacis ingenii adeo ut in qualibet facultate liberali, seu mechanica, ei promptum esset verba habere materiæ accommodata, ac si plenam ejus scientiam esset assecutus. Plerumque etiam Latino eloquio prope rato valde studio cantica componebat et cantus. Commendanda quidem ingenii vivacitas siquidem brevi cudebat tempore prius ad limam perduceret quam ad linguam: sed tanta æstuabat aviditate elendi quod fecerat, ut inculta proferret in medium, quæ melius latere potuerant, donec correctionis studiosæ elimata incude luculentiori splenderent ornatu. Unde factum est quod ejus opuscula, quæ plus in ipsius favore quam proprio schemate, frequenti domo viveret, habebantur in usu, ipso sepulto, sunt pariter consepulta. Militum gaudebat stipari frequentia, et de militaribus studiis libentius disceptabat cum eis, unde et Vegetium Renatum frequenter relegerat, qui de hujusmodi loquitur disciplinis, de quo militibus multa doctrinalia proponebat. Miram habebat affectionem ad suos. Urbanus ad eos cum quibus degebat, adeo ut omnibus omnia factus domi inter eos esset quasi unus ex ipsis, foris tamen prærogativæ sub congruo moderamine dignitate firmata.

In quo mores ejus poterant argui.

Omnibus favorabilis, nisi habendi cupiditas, quæ omnes pene potentes exagitat, ad exactiones et oppressiones subditorum, et usurpanda jura non sua ipsum plus forte debito provocaret, et nisi contra quemlibet indignatione concepta ruinæ suæ et no-

A flus, eoque circa illam fervore ardebat, ut ad capiendas vulpeculas quæ demoliuntur vineam Domini sabaoth et hæreticis dogmatibus degenerare faciunt in labruscas, tota vigilantia laboraret; contra quos ad nobilem diœcesis suæ vicum de charitate videlicet eo accingebatur ferventius quo hæreticorum ibi amplius fervere cognoscebat errorem, tantaque animi constantia hæreticos ibi persecutus est, quod quidam ex eis per diversas diœceses publicam agentes pœnitentiam ad gremium matris Ecclesiæ abjurata hæresi salubriter sunt reversi, alii pertinaciores in salutis suæ dispendium in Italiam vel ad Albigenes ad sui erroris complices confugerunt, terræ nativitatis suæ et propriæ cognationis extorres; sicque in eo perfecit negotio, ut hæreticorum malleus non immerito diceretur.

B *Qualiter domos episcopales Antissiodorenses emendaverit vel ampliaverit.*

Qui licet in spiritualibus sic proficeret, in temporalibus tamen multo proficiebat amplius, quibus propensius incumbere: nam domos episcopales Autiss. seu lapsa reparando, seu nova construendo, provexit in melius antiquis ædificiis, cellam vinariam concamerationis lapideæ majori palatio contiguam et coquinam juxta portam structuræ admirabilis magnis impendiis superaddens.

De regio amne quid ibi fecerit.

Apud Eponiacum castrum suum, domus erat episcopalis, quæ regis annis vocatur, in loco gratissimo et commodissimo constituta, quam Icauna fluvius ex sui profunditate sinus ibi pisciosiores expandens undique præterfluit, nisi quod terræ ab anteriori parte continuæ modicum intervallum, magnam tamen intra se continens intercapedinem, ibi esse insulam non permittit; domus illa forma et materia humilis, domicilium episcopis præstabat inglorium, hanc multiplicibus et magnificè nobilitatis et venustatis ædificiis suis, non modicis sumptibus ampliavit; locumque illum tutioris suis refugii adversus hostiles strepitus facere desiderans, ab anteriori parte ubi terra erat continua, ab una parte fluminis ad alteram, sepem ex immensis roboribus murumque perduxit, et plurima propugnacula desuper collocavit, terramque in altum fodiens fossas continuabat immanes, ut per eas cursum fluminis derivaret, fieretque ibi quod natura negaverat, insula videlicet artificii supplemento, opusque conceptum ex parte jam consummatum majori ad perfectum perduxisset, nisi comes Campaniæ Theobaldus in manu forti ejus moliminibus restitisset, et opus pene in consummatione existens ad terram funditus dejecisset, domibus tamen episcopalibus in sua nihilominus integritate servatis

De Bello-Reditu, qualiter extruxerit.

Apud Charbuam villam episcopalem locus erat

bus in unam massam collectis, duo stagna fecit multis referta piscibus: unum superius, et alterum inferius ex influxione prioris, quibus adjecit et tertium, tum ex priorum decursu, tum ex fluctibus, tum ex torrentibus undequaque confluentibus in idipsum, magnum admodum et piscosum; domos insuper multiplicis structuræ, nobilissimæ et venustatis immensæ extruxit ibidem, quas fossis aquas ex stagni superioris influentia continentibus, et propugnaculis et sepe fortissima a parte anteriori, quæ stagno priori est opposita, mirabiliter communivit, ipsi stagno murum latericium superponens. Cui loco ab ea parte ubi deest stagnorum munitio silvæ confrage, circumquaque mersæ, et ad terram demissæ, validum præstans, et ad expugnandum difficile munimentum, via licet arcta patenti mediâ inter silvas, per quam multis portarum, fossarum, et pontium interjectis obstaculis ad domum interiorem difficilis, et qui suspectis temporibus a paucis observari valeat, est accessus. Locum istum idem episcopus, quantum humana potuit industria, ad omnimodam amœnitatem et commoditatem provexit: nam et silvas ubi fructus erant vel arboribus humilioribus, aut rarioribus obsitæ, et ob hoc minus utilitatis habitæ, penitus extirpavit et in agriculturam redegit, hortos ibi fecit, plantavit arbores diversi generis, ut præter amœnitatem quæ proveniebat ex istis, fructus inde perciperet copiosos. Silvarum quoque partem non modicam sepe continua circumcinxit, ab ea porta quæ est a parte silvarum anteriori, videlicet ad aggerem tertii stagni usque perducens, et grata intrinsecus lustra ferarum concludens, et eorum multitudinem copiosam, quæ et oculos intuentium de palatio junda visione pascebant, et plerumque vel in festis majoribus, vel in susceptione hospitem, grata Domino et nobilia exenia ministrabant; nec minus fecunda cuniculorum receptacula intra septa illa vel extra voluptuosæ et utilis occupationis materiam ibidem præstabant: sic locus multimoda commoditate et amœnitate præditus gratissimam præstat usque hodie episcopis mansionem, excepto quod sepi demolitio, quæ sine immodico silvarum exterminio et sumptuum dispendio in sua integritate servari non poterat, feras suæ reddidit libertati.

De domibus Tociaci et Conadæ

Apud Tociacum et Conadam castra videlicet episcopalia in areis a suis prædecessoribus præparatis domos condidit episcopales et nobilitatis immensæ.

De his quæ gessit apud Varziacum.

Castrum suum nobile Varziacum, quod propter imminuta loci prius frequentibus patebat deprædantium incursibus, muros reparando antiquos et fossas turribus ingentibus circumsepsit, domos episcopales juxta ecclesiam beatæ Eugenix muro solido magnificis ædificiis, turribus ac propugnaculis a primis condidit fundamentis, præsidium quoque episcopale ulterius muro solidiori, turribus munitioribus et antemuralibus in tutam ad expugnandum difficile munitionem provexit, et fossis miræ ampli-

tudinis vallavit in gyrum, in quibus grata æquarum exuberantia ex fontibus circumfluentibus eas replevit; non modicum facit ad munitionis augmentum, et tum ex piscium multitudine qui ibi nutriuntur optimi, tum ex molendinis quæ ædificavit ibidem, tum ex aliis utilitatibus suis, episcopo totique municipio multæ commoditates existunt.

De his quæ gessit apud Noerium.

Operæ pretium duximus præsentī inserere lectioni quæ et quanta operatus est in illo nobili patrimonio sui castro; Noerius videlicet, quod tantæ a proavis nobilitate et immunitate præfulget ut ita in domini sui proprietate consistat et jure quod nullum habeat alicujus superioris dominationis respectum, sed potius de abodio, ut vulgo dicitur, et sui separati domini existere censeatur. Propter quod non solum finitimis, verum et principibus potentioribus circumquaque eo amplius invidiosum existit quo ad terras sibi vicinas, tum propter domini et casatorum seu vassallorum suorum potentiam, tum propter loci situm inexpugnabilem, magis libere et impune potest extendere vires suas, et ipse formidine imminet ampliori. Sane mortuo Clarenbaudo, fratre domino castri illius, idem episcopus filii ejus Milonis scilicet in annis puerilibus constituti, tutelam suscepit, quam in multa sollicitudine administrans, et forte plus justo; nam propter hoc in agendis Ecclesiæ suæ remissior existeret; circa munitionem ejusdem municipii promovendam tota studii vivacitate incubuit; totis viribus sumptus fecit. Nam super muros burgi inferioris, quem ad radicem montis positum amnis, qui Seneen dicitur, undique præterfluit, ex muro seu ex lignis solidissimis robusta valde propugnacula collocavit in ascensu montis a burgo, licet ab ea parte castrum sit inexpugnabile situ suo; fossas in excisa montis rupe prægrandes, portasque munitiores extruxit. In superiori vero parte, ubi se in cacumine suo montis, in quo situm est præsidium, major amplitudo diffundit; situm paudens machinis erigendis accomodum, præter muros munitionis antiquos, inter quos unus erat solidior et exterior, quem frater ejus Clarenbaldus, paulo antequam defungeretur, construxerat. Murum post illum interiorem majoris altitudinis, spissitudinis et soliditatis erexit in capite ejus turri solidiore constructa; exteriori quoque muro fossas excisis cautibus fecit præruptas, aliasque præmisit excisiones in monte, quæ hostes possent a præsidio multiplicatis obstaculis et impedimentis arcere. Fecit et antemuralia muro exteriori connexa, et immensi roboris trabibus contexta desuper, ut qui subitus existerent telorum jactus quantoslibet, aut tormenta jaculatoria, seu quælibet alia hostium molimina non timerent, sed securi venientibus ex adverso posteriorum fossarum et muri, cui conjungebantur, prohiberent accessum. Juxta murum illum fontis venam scaturientem invenit, quæ licet sit modica, juges tamen et perspicuas aquas emanat.

Extra septa præsidii principalis magnæ nobilitatis

extraxit palatium, quod ipsi præsidio non modicæ munitionis existit, gratam videlicet domini mansionem, quam multo et voluptuoso decoravit ornatu; fecitque cuniculos subterraneos a cella vinaria, quæ turri suberat principali, in palatium inferius, de quo prædiximus, quatenus propter vinum seu victualia quælibet non oporteret ingredi vel egredi præsidium principale, sed victualibus per murum præsidii demissionem, sportis demissis vinum sive aqua per fistulas mirabili quodam artificio occulte deferretur. Mirabilis sane cautela, ut scilicet victualia quæ ad munitionem castrum ihata fuerant, vel in vecta ibi sub munitiori custodia fidelius servarentur, et obseratis ad omnem excludendam suspicionem repagulis, usibus ad postulatum necessariis tali artificio deservirent. Præsidium nihilominus, armis, balistis, cæterisque ad ejus tuitionem necessariis inæstimabiliter communit; mansiones militum seu quorumlibet aliorum infra septa munitionis superioris contentas, multo pretio comparavit, et in proprietatem nepotis sui redegit. Tam in hoc quam in prædicti constructione palatii circumspecta usus industria, ut accessus volentium domini adire præsentiam, ad ejus palatium extra septa principalis præsidii minus haberetur suspectus, et omni extraneo habitatore excluso, dominus castrum nullum omnino suspectis temporibus, nisi de cujus fidelitate plenissime confideret, infra septa superiora recipere cogeretur. Propter quod etiam baptismalem municipii ecclesiam posuit extra septa, solum domini capellam in superioribus esse permittens, magnifica quædam opera et multa admiratione digna et commendatione, nisi ibi hominum suæ commissorum custodiæ substantias in ligna convertisset et lapides, et bona pro magna parte consumpsisset episcopalia, quæ melius fuerant aut ecclesiæ utilitatibus aut pauperum necessitatibus applicanda. Castrum illud quousque nepos suus in annos adolesceret pubertatis, et ejus esset mancipatus tutelæ, in multa rexit magnificentia et virtute, et interceptionibus circumstantium in manu potenti resistens, et incursantium, prædasque de terra suæ tutelæ plerumque agentium argumenta refellebat non imparibus argumentis, ita quod omnibus, qui erant in circuito, formidabilis appareret; sed ducis Burgundiæ, et cæterorum principum et potentum contra ipsum sive castrum concepta frequenter molimina tanta prudentia confringebat, ut semper honorabilem calculum reportaret. Acquisivit autem eidem nepoti suo villam de Vallanto, juxta Giacum villam episcopalem, quam multa pecunia comparavit. Sed de his lactenus; nunc ad alia transeamus, et quantum in ampliandis ecclesiæ suæ redditibus profice-

A voluntatis ad aliquod episcopale domicilium divertere faciebat, recipiebatur honorifice, et procurabatur honeste. Hoc grave et onerosum debitum episcopus divina procurante clementia, et occasionis congruæ opportunitatem operante, in perpetuum taliter abolevit. Nam cum Giemum castrum nobilissimum Hervei de Donziaco, comitis Nivernensis, quod erat de feodo Autissiodorensis ecclesiæ, in proprietatem regiam devenisset, juxta pactorum formam, quam dominus rex Philippus consenserat et fecerat, ut ipse filiam Petri comitis Nivernensis, cui filia competebat jure hæreditario comitatus, haberet uxorem, translato in regem taliter castrum dominio, episcopus apud regiam magnificentiam multa interpellavit instantia, quoniam feodum ecclesiæ sine ejus præjudicio non poterat retinere. Tandem in recompensationem feodi obtinuit, confecto inde instrumento regali, quod rex procuraciones ejusmodi remisit episcopis in perpetuum; et ne episcopus Autissiodorensis in aliquo domiciliorum suorum ipsum vel aliquem ex ejus nomine recipere hospitio aut ministrari necessario teneatur, concessit, salvo nihilominus cereo centum librarum ceræ, quod in festo B. Stephani de Inventione ejus, videlicet in Augusto, a castrum prædicti domino ecclesiæ Autissiodorensi solvi ex antiqua consuetudine consuevit. Quem usque hodie dominus rex a præpositis suis de Giemo fecit persolvi, pœna apposita quod, quoties præpositi cereum illum suo termino non reddebant, pro singulis diebus quibus in solutione cessabant solidos 5' paris. ipsi regi irremissibiliter componebant. Utilis sane compensatio et ecclesiæ profutura, cum multum ex eo oneris episcopis sit remissum, et de feodo Giemi nihil nisi honor eis accresceret sine fructu.

Qualiter acquisivit decimas et domum episcopalem de Colengis.

Petrus de Corcione Colengias, super Icaunam fluvium cum omnibus quæ monachi de Charitate habebant, ibidem multo emerat pretio. Episcopus suam ei voluit refundere pecuniam, et obtulit in emptione honorum ecclesiasticorum diocesis suæ, se esse asserens potiorum, et obtinisset procul dubio, nisi favor regius, quem Petrus sibi conciliaverat, episcopo restitisset. Tamen multo conatu tandem episcopus decimas et oblationes, et, quidquid ad spiritualia pertinebat, ab eo per compositionem extorsit et domum insuper, quæ nunc in eodem municipio episcopalis existit.

Qualiter acquisivit decimam Varziaci, et sub anno tenore.

Apud Varziacum parum aut nihil de vini decima

episcopis præstare tenentur pro hujusmodi remissione, unam videlicet de decem sarcinis, quam serviens episcopi unus aut plures, qui ad hoc fuerint deputati, duxerint eligendam : magna profecto Ecclesiæ utilitas. Remissio enim propter hoc facta vix ad summam centum librarum annuatim poterat pervenire, et æstimatio decimarum quingentarum vel sexcentarum et eo amplius Pruvianensis moneta summam frequenter excedat. Multa in episcopatu gessit utiliter et prudenter, quæ vel audita memorie non occurrunt, vel prius ad nostram notitiam non venerunt.

Quam virtuose resistebat persecutoribus Ecclesiæ.

Persecutoribus in magna resistebat virtute; horum ecclesiasticæ severitatis censura; horum rebellionem viribus compescendo, et plurima quæ sive ob hoc, sive ob alias causas pertulit in episcopatu adversa, mente intrepida et constanti, sicut erat vir animo magnificus et insuperabili longanimitate, percurrit, de quibus pauca quæ nobis nota sunt memorabilibus duximus inserenda membranis.

De forma interdictorum statuta tempore comitis Petri, et causa quare sic statuta.

Agebat in Antissiodorensi, Nivernensi et Tornodorensi comitatu comes Petrus, videlicet de Curtinaco, domini regis Philippi fratruelis, cujus favore procurante, ipse Petrus Agnetem filiam Guidonis, quondam comitis Nivernensis, cui successione hæreditaria comitatus competeabant prædicti, duxit uxorem, dato propter hoc domino regi nobili patrimonii sui castro, qui Monsargi nuncupatur, ut ad illius conjugium perveniret; vir quidem regii sanguinis et immensæ potentia, sed incircumspectus animo, et iracundiæ formidandæ, et qui molestiis aut injuriis irrogandis nulla ratione animi sui impetum temperaret. Unde et sub ejus dominatione non solum episcopus, verum etiam ecclesiæ sibi subjectæ virique ecclesiastici multas et graves molestias frequentius sustinebant, tum ab eo tum ab aliis, qui, vel de eo familiare nocendi sumebant exemplum, vel quibus eo non resistente in ecclesiam Dei facultas erat liberior debacchari; et ab initio dominationis suæ tantum sub eo laboravit ecclesia, quod Antissiodorensis civitas fere per quindecim annos propter excessus interdicto conclusa, clausis ecclesiis, divinatorum officiorum silentia pateretur, nisi quod raris temporum intervallis dilucidis, comite per satisfactionem ad Ecclesiæ gremium revertente, quandoque ecclesia sua organa resumebat. Statim tamen intra brevis temporis spatium comes replicatis injuriis ejus serenitatem permanere diutius non sinebat, quin sui pateretur silentii recidivum. Super hoc tandem inito inter episcopum et capitulum Antissiodorensis Ecclesiæ salubriori consilio, quoniam per hujusmodi interdicta frequentia in immensum

A versionem hujusmodi temperarent quatenus personæ comitis pro suorum excessuum exigentia excommunicationis mucrone percussa in civitate Antissiodorensi servaretur taliter interdictum, ut videlicet in adventu ejus, una in majori ecclesia de campanis majoribus pulsaretur : et sic adventu ejus cognito, quandiu præsens esset clauderentur ecclesiæ, et divina officia sub interdicti silentio agerentur; ipsius vero discessu ejusdem pulsatione campanæ, velut edicto præconio publice designato, quasi discedentibus nebulis, ecclesiis solemnitatum suarum grata serenitas redderetur, exclusis tamen hominibus comitis ab ecclesiarum ingressu, qui soli suberant interdicto : sanum profecto et salubre statutum. Nam comes non sine confusione permaxima ingredi poterat vel egredi propriam civitatem, nec propter clamorem populi moram ibi facere longiorem, et ecclesia suo non cogebatur silentio ædificationi deesse et profectui animarum.

Quod in adversis viriliter se habebat.

Tempestatis hujus pene intolerabiles et formidandas procellas episcopus multa magnanimitate sustinuit intrepidus, totum se pro luendo Ecclesiæ jure impendens, pro qua opponebat se murum insuperabilem venientibus ex adverso, et non solum comitis, verum et aliorum infestationibus viriliter resistendo, non deficiebat, donec illis humiliatis sub potenti manu Dei (1 Petr. v, 7) ad honorem ejus et sponsæ suæ Ecclesiæ finem attingeret commendandum, super quo pauca de multis duximus perstringenda.

Qualiter Petrus comes Antissiodorensis extraxit puerum de terra, quem tumulari fecerat in camera episcopi.

Comes, licet ei familiare esset et frequens per excommunicationem ab unitate Ecclesiæ separari, quodam tempore excommunicatus fuerat ab episcopo Antissiodorensi, civitas interdicto conclusa propter graves ejus excessus. Qui vehementis indignationis igne succensus, non solum episcopum, cujus fidelis, ut pote ejus vassallus esse debuerat, sed et canonicos et clericos voce præconis a civitate ejecit, corpus parvi mortui, quod propter interdictum civitatis ecclesiasticam non poterat habere sepulturam, importuno matris pueri exitus clamore et lacrymis, in ipsa episcopi camera ante lectum domini sui episcopi fecit humari in contumeliam ejus et Dei contemptum. Hoc tam piaculare flagitium episcopus rigore districtiois ecclesiasticæ mera constantia persecutus, tandem ipsum compulit ad satisfactionem hujusmodi exhibendam. Quod die Palmarum in processione solemnî præsentibus beato Wilhelmo avunculo comitis, qui eum ad humiliandum se roborabat, Bituricensi, et Petro Senonensi archiepiscopis, et multis aliis, quos vel epi-

quod jam per menses aliquot ibi jacuerat tumultu-
tione, et ab ipsa camera usque ad cœmeterium
Montis Autrici nudis pedibus, solis indutus lineis,
velut plebeius quilibet ad tumulandum ibidem pro-
priis humeris deportavit, sese humiliaris salubriter
coram Deo, qui colla regum et cervices inclinat.

Quis fuerit exitus hujus comitis.

Non abs re arbitramur existere ut quis hujus co-
mitis exitus fuerit, posteris designemus, ut tanto
securius iram Domini contra se provocare metuant,
quanto ex alterius addiscent exemplo quam verendum
sit incidere in manus Dei viventis (*Hebr. x, 31*),
qui retribuit abundanter facientibus superbiam
(*Psal. xxx, 24*), humilibus dans gratiam, et superbis
resistens (*1 Petr. v, 5*). Siquidem comes iste, mor-
tua Agnete uxore sua, cum sibi matrimonialiter Yo-
landam, sororem Henrici Constantinopolitani impe-
ratoris, secundis nuptiis copulasset, eodem Henrico
sublato de medio, jure propinquitatis, uxoris obtentu
ad imperium asciscitur, instigante uxore illuc iter
aggreditur, ab Honorio, Romano pontifice, imperator
Constantinopoleos confirmatur et inungitur pariter
cum uxore. Dehinc cum magno Latinorum exercitu
Dyrrachium usque pervenit, civitatem obsidet, uxore
ejus per partes Romanicæ tutiores (utpote Latinorum
ditiosi dudum subactas) Constantinopolim felici itin-
ere procedente. Imperator in obsidione non profici-
cit, solvitur obsidio, per terras hostiles communiori
videlicet via imperator incautius iter legit versus
Constantinopolim, imperium recepturus, de suis
viribus superbe præsumens. Sed Dominus excelsus,
qui humilia respicit, et alta a longe cognoscit (*Psal.*
cxxvii, 6), ipsum omnemque exercitum ejus in
manus inimici conclusit et tradidit in captivitate
virtutem eorum. Audiat humana superbia et atten-
dat: Ecce hic vir tantæ nobilitatis et potentæ, qui
toties contra Deum et Ecclesiam calcaneum crexe-
rat, nunc captivus est inglorius carcerali custodiæ
mancipatus Domino miserante, si vel sero de pec-
catis compungatur ad manum Domini flagellantem,
vel pœnam ipsius in præsentis si non coneritur,
inchoante. Sed nunc ad textum propositi, et qualiter
ultionem de persecutoribus Ecclesiæ expetierit ad
laudem Dei et honorem Ecclesiæ prosequamur.

De Petro de Corcione qualiter ultus fuerit in eum.

Petrus de Corcione, de quo superius fecimus
mentionem, in omnibus agendis comitatus secun-
dus erat a comite; ejusque nutu et consilio comes
Petrus, de quo præmisimus, per omnia regebatur.
Is ad oppressionem ecclesiarum comitem valde qui
animo incompressus erat, ut prædiximus, incitabat
ipse, prout poterat; earum tranquillitati nihilomi-
nus inimicus et quieti, ad hujus bestię edomandam
sævitiã episcopus omnibus accingebatur, prout
temporum postulabat necessitas, argumentis. Qui
cum favore comitis prosequente quandiu suæ cul-
men potestatis emicuit, Ecclesiam Dei et ipsum epi-
scopum prosequi non cessaret. Episcopus sicut erat
seculari quadam admodum industria præditus,

A tempora vindictæ opportuna expectans, ejus in-
solentiam taliter edomuit ad extremum, ipsum, licet
forte in hoc ab evangelicæ religionis mansuetudine
exorbitasse visus fuerit episcopus, utile tamen Ec-
clesiæ et magnatibus formidabile proponens exem-
plum: nam cum substracto ei favore comitis tem-
pora nubila gloriæ suæ ac potestatis serenum
fuscassent, nactus temporis opportunitatem episco-
pus suis desideriis congruentem, ipsum captum in
quadriga assumpsit, et compedibus alligatum, capite
super nudo, quod dudum contracta calvities deforma-
bat, per vicos et plateas civitatis Antissiodorensis
satis ignominiose tractatum, fecit publice cir-
cumferri, ridiculosum populo præbens de ipso spec-
taculum: ut ubi summæ potestatis functus honore
B fuerat, ibi ridiculosius suæ dilectionis ludibria pa-
teretur, discerentque universi in fascibus constituti
non perverse agere, nec extolli successibus, sed
humiliari sub eo qui deposuit potentes de sede et
humiles exaltavit (*Luc. i, 52*).

Qualiter Euraudum convicit de hæresi.

Huic successit in officio et potestate Euraudus de
Castronovo, miles non inferioris malitiæ, nec mi-
noris ingenii, vel remissioris desiderii ad nocendum,
Ecclesiæ sævissimus persecutor, utpote cui hæretica
pravitate infecto propositum erat ecclesiasticorum
dogmatum professoribus, prout audebat et poterat,
adversari. De cujus enormibus illud, quod sequitur,
transmittere duximus ad notitiam posterorum. Qui-
dam, qui ejus offensum incurrerat, a persecuten-
C bus fugabatur ad mortem. Is, ut instantis mortis
evaderet periculum, in ecclesiam B. Mariæ infra
muros ob immunitatem loci fugiens, se recepit. Huc
nulla Deo exhibita reverentia, ecclesiæ immunitate
effracta, in ipsa ecclesia gladio fecit persecutor oc-
ceidi, et cruore innoxio Dei sanctuarium atrociter
profanavit. Sed Dominus justus iudex, sicut in se-
quentibus exponetur, dignam ei retribuit vicissitudi-
nem meritorum. Sane tandem is, offenso sibi co-
mite Petro, discedens ab eo ad comitem Nivernen-
sem, Herveum videlicet se contulit; cui comitatus
cesserat Nivernensis obtentu Mathildis-filiæ comitis
Petri, quam, sicut supradictum est, favore regio
favente, duxerat in uxorem, cui competebat jure
hereditario comitatus. In cujus Hervei gratiam idem
Euraudus in tantum receptus est, ut eumdem locum,
quem apud comitem Petrum obtinuerat, etiam apud
comitem Nivernensem obtineret. Sub cujus potestate,
sicut in Antissiodorensi prius quoque comitatu Ec-
clesia multis oppressionibus laboravit; increbrescente
contra eum tandem hæreseos, qua notabatur, infam-
ia, idem episcopus sicut erat catholicorum dogma-
tum zelator præcipuus, et perversitatis hæreticæ
fervidus extirpator, in Parisiensi concilio ab Octa-
viano Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali, qui
tunc legationis officio fungebatur in Francia, Parisi-
siis convocato, multis archiepiscopis, episcopis et
cæteris ecclesiasticarum dignitatum vel administra-
tionum inferiorum personis præsentibus, ipsum de

hæresi publice accusavit; accusatum testimoniis irrefragabilibus convicti; convictus approbante concilio sententiam damnationis excepiit; damnatus ignis concrematione profanam animam exhalavit, digna recipiens stipendia meritorum, et generi suo fœdam suæ perversitatis notam imprimens et opprobrium sempiternum. Discite, omnes qui operamini iniquitatem, qui potentum ambitis latera ad nocendum, discite quod extenta sit manus Domini super omnes peccatores terræ. Ecce hic magnus et potens, ipsis etiam potentibus formidandus, ad ignominiosæ mortis tractus supplicium, dignam suæ iniquitatis temporaliter reportat mercedem. Utinam vel in mortis articulo sic contritus exemplo latronis qui cum Domino crucifixus, sera licet, fructuosa tandem confessione pœnituit, quod vicem scelerum suorum non reportet in pœnis!

De Caputiatis. Qualiter eos exterminavit.

In dñebus illis circa promotionis suæ exordia, orta est in Galliis horrenda nimis et periculosa præsumptio, et quæ plebeios trahere cœperat universos in superiorum rebellionem et exterminium potestatum, quæ tanquam a bono habens originem, angelo Satanæ sese in lucis angelum transformante exitialia suggereret, simulatam boni speciem prætendebat. Nam sub obtentu mutæ charitatis præstitis juramentis confœderabantur ad invicem, quod sibi in necessitatibus suis mutuam ferrent consilium et auxilium contra omnes. Cujus confœderationis consortes telarum caputia cum signaculis plumbeis, quæ beatæ Mariæ de Podio dicebantur, assumpserant in characterem et in signum, quæ eos a cæteris distinguebant, diabolicum profecto et perniciosum inventum; nam de hoc sequebatur quod nullus timor, nulla reverentia superioribus potestatibus haberetur, sed in eam libertatem sese omnes asserere conabantur, quam ab initio conditæ creaturæ a primis parentibus se contraxisse dicebant, ignorantes peccati fuisse meritum servitutem. Hinc etiam sequebatur, quod minoris majorisve nulla esset distinctio, sed potius confusio, quæ rerum summam quæ nunc superiorum moderamine ac ministerio, auctore Domino, regitur, brevi tempore traheret in ruinam. Consequenter etiam omnis sive politica, sive catholica, in pacis humanæ et salutis animarum dispendium daretur in exterminium disciplina; et, quæ sola carnalia astruunt, hæreses pullularent, vigore ecclesiastico succumbente. Postea ista, licet plerosque Galliæ fines, tractum tamen Antissiodorensium et Bituricum finesque Burgundiæ latius cœperat pervagari, et jam in tantam proruperat insaniam ut collatis viribus prompti essent assertores gladio libertatem sibi degenerem vindicare. Contra hanc formidabilem pestilentiam, quæ non blandis exhortationibus sed immensis erat conatibus compescenda, episcopus tanto animosus se accinxit, quanto uberius in sua diœcesi et in villis ejus propriis maxime palmites suos extendebat; veniensque, prout negotii deposcebat necessitas, in multitudine armatorum

A *Apud Giacom villam suam, quam tere totam illa occupaverat impetigo, quotquot ibi caputiatos reperit, omnes cepit, et pœna multans eos pecuniaria, insuper eis præcidit caputia, et, ut tantæ præsumptionis vindicta palam esset discerentque servi non inolescere contra dominos, præcepit ut per annum integrum absque caputiis nudis omnino capitibus, et aeri expositis æstus et frigora, variasque experirentur aeris passiones. Videres miserandos homines æstivo tempore per rura capitibus expositis absque omni velamine solis ardoribus æstuarere; brumali vero, nimio algore rigere. Annunquæ integrum sub ista exegissent censura, nisi Senonensis archiepiscopus, Guido avunculus episcopi, illac forte præteriens humanitatis commotus visceribus super illos, et episcopum tantæ arguens inclementiæ, eam remissione temporis, quod ad annum complendum supererat, decurtasset. Sic igitur in brevi et villis suis et finibus tantæ præsumptionis exterminavit vesaniam, cujus exemplo per alias quoque villas, diœceses et provincias brevi tempore hujusmodi temeritas, favente Domino, fuit radicitus extirpata.*

Qualiter, sede vacante, Lingonensem Ecclesiam rexit et regalia custodivit.

Tantæ industriæ suæ et prudentiæ, qua præeminabat, maxime sæcularis circumquaque divulgabatur opinio, et, vacante quoque ecclesia Lingonensi et propter eligendi scissuram diutius laborante, quæ ob regalium custodiam, quæ fines imperii et regni disterminant in aliqua sui parte, non in simplicitate remissa, sed in magna virtute regenda est ad custodienda et administranda episcopalia, specialiter vocaretur. Quæ videlicet toto vocationis tempore rexit magnifice et potenter.

Qualiter, sede vacante, in Senonensem archiepiscopum postulatus est, sed frustra.

Defuncto bonæ memoriæ Michaelæ archiepiscopo Senonensi, concordia omnium consensu et votis ob præclara suæ probitatis insignia ad regimen Ecclesiæ Senonensis asciscitur, et apud sedem apostolicam, ut de Antissiodorensi transferretur, ad eam ab omnibus postulabatur. Sed Innocentius tertius, qui tunc agebat in papatu, vir quidem voluntatis propriæ debito forte plus plerumque motum sequens, translationem ipsius pro suo arbitrio impedivit, ut magistrum et quasi nutritorem suum in scholis, dum esset in Francia, magistrum videlicet Petrum de Corbolio, in illa proficeret Ecclesia, vel potius intruderet, etiam renitente capitulo. Quod et fecit, et postulationem factam de episcopo, non tam jure quam voluntate propria, si fas est dicere, non admisit; sicque divina est factum providentia, quod Ecclesia Antissiodorensis, cum qua connubii spiritalis fœdus contraxerat, nequaquam tanti Patris divortio vidua remaneret.

De ornamentis quæ contulit ecclesiæ.

Ecclesiæ suæ Antissiodorensi pannos duos sericos pretiosos et quantitatis immensæ, qui de Mirabilibus nuncupantur, contulit ad ornatum; credimusque

quod imaginem Crucifixi cooperuisset argento, et quod deesset ultra æstimationem crucis aureæ duarum marcarum, et ultra triginta marcas ad hoc deputatas, quas quandoque ob suas necessitates acceperat, restitutionem in futurum earum cum superabundantia repromittens, supplevisset de suo; sed et hoc et restitutionem promissam mors præveniens impedit. Unde et hujus onus debiti ad suos successores transmisit.

Qualiter formam et situm ecclesiæ in melius immutavit.

Qualiter fenestras in fronte veteris operis ecclesiæ ac vitreas dilataverit, ut ecclesia, quæ more veterum usque tunc fuerat subobscura, in lucem claresceret amplio: qualiter altaria duo, quæ in lateribus ecclesiæ altrinsecus ab anteriori parte, ubi modo portæ collaterales existunt, posita amplitudinem ecclesiæ non modicum coarctabant, removerit, portasque extraxerit, quæ nunc usque perdurant: qualiter ecclesiam, quæ valde trémior existebat, terra injecta repli verit, et pavimentari fecerit ad decorem, tectoque ac lateribus nobilitaverit in immensum, multaque alia hujusmodi, seu majora quæ in episcopatu gessit utiliter aut prudenter, explanare supersedemus ad præsens, ne dum ea, vel minus plane audierimus, vel audita, labente memoria, non sicut sunt retinuerimus, a veritatis tramite declinemus, dubia asserentes pro veris.

De his quæ contulit capitulo ad panem quotidianum ecclesiæ et de aliis.

Capitulo ad panem quotidianum Oisiaci benigna liberalitate concessit et centum solidos in ecclesia S. Prisci, qui singulis annis in ejus anniversario dividuntur.

De eo quod Romam profectus est, et de morte ejus.

Tandem devotæ peregrinationis gratia, et ut aliqua forte negotia, quæ conceperat, promoveret, Romam adiit, ubi ab Innocentio papa III supradicto honorifice est receptus. Sed valida statim correptus ægritudine infra decem dies post ejus ingressum, ibi, apud sanctum Clementem, videlicet, humanæ debiti conditionis exsolvit, et in ecclesia Lateranensi B. Joannis, quæ Constantiniana dicitur, domino præsentate papa et cardinalibus, honorificam meruit sepulturam inter papales pyramides humiliori licet mausoleo, honesto tamen et marino collocaus, anno Domini 1206 sexto, in festo beati Nicolai; vacavitque episcopatus duobus mensibus, et paulo plus, scilicet usque ad sextam feriam post Purificationem beatæ Mariæ. Rexit autem Ecclesiam suam annos **lxxii.** regnante in Francia illustri rege Philippo III.

A indicia mortis suæ, quæ Domino sic volente, non solum Romæ, ubi decumbebat infirmus, verum etiam apud nos sunt pluribus propalata. Triduo priusquam defungeretur circa noctis initium, quando lecti videlicet ad dormiendum parati fessa labore diurno membra vocabant ad requiem, auditus est fragor permaximus ac si prope ecclesiam B. Clementis, ubi in hospitio morabatur, aliquod de antiquis ædificiis funditus corruisset. Exciti sunt fragore episcopus et sui, et in crastino per servientes suos, necnon et per semetipsos perscrutari cœpere, ubinam fuisset tanti fragoris ruina, quæ sic e vicino visa fuerat corruisse; sed nec longe nec prope in tota urbe audire vel comperire potuerunt fuisse ruinam vel fragorem auditum. Ex eo tempore cœpit episcopus de suo **B** exitu suspicari ipsa nocte, vel de prope qua in urbe Romana migravit a corpore, apud regium amnem, videlicet domum episcopalem cominus aulæ inferioris, murusque qui pratellum, quod adjacet, disteminabat ab Itanna, apud Varziacum muri municipii, quos fecerat, ac si vellent commori domino morienti, pro parte aliqua corruerunt. Eisdem diebus Stephanus de S. Salvatore Antissiodorensis, canonicus et sacrista, et ipsius episcopi commensalis apud Antissiodorum extrema ægritudine decumbebat. Cui episcopus non in somniis, sed vigilante potius, et de die, ipso die mortis suæ, sicut postea compertum est, in visione velut manifestus apparuit, inter alia dicens ei: Veni, sequere, quia ego jam præcessi. Stupefactus visione horrenda vocat suos, qui statim a camera ubi jacebant infirmi discesserant. Sciscitatur si vidissent episcopum ab itinere Romano reversum. Admirantes unde talia diceret, dixerunt episcopum nondum potuisse reverti. Quibus ille: Certe modo hinc decessit, et vehementer admiror quod eum non vidistis. Onnemque iis pandit ex ordine visionem. Et infra triduum post mortem episcopi vita decessit, episcoporum vocantem ad transitum, quo præcesserat subsecutus. Eustachius canonicus similiter, et commensalis ipsius episcopi, qui et postmodum sacrista factus est, dum in stratu suo sub eisdem diebus quiesceret, vidit in somnis unum de sociis episcopi, quem secum Romam duxerat, venientem ad se vultu subobducto et tristi. Cui percontanti, cur eum erecta facie non respiceret et serena, brevi respondit versiculo: Est prope mors, pestis prompta, remota salus. Quam visionem revolvens in animo, licet nihil adhuc de morte episcopi cogitaret, ac eandem uni de sociis episcopi, qui Antissiodorensi episcopo abente remanserant, communicans, morte episcopi ac die mortis per nuntios declarata, com-

CAP. LIX. — *De Guillelmo.*

Guillelmus, de territorio Antissiodorensi, castro Scillighiaco, patre Buchardo, fratre Deimberti domino ejus, in castri, viro quidem austeritatis immensæ, sed fidei præcipuæ, matre Aanor filia nobilis viri Andreæ domini de monte Barri, claram ab utroque duxit originem : ex parte patris insuperabilis constantiæ; ex parte matris vitæ sanctioris existens. Fuit enim de genere illius sanctissimi Bernardi Clarævallensis abbatis, qui primus illud fundavit monasterium; ibidem abbas effectus et, ob vitæ meritum multis et in vita ejus, et post mortem miraculis declaratum, approbante Romana Ecclesia in sanctorum catalogo, velut gemma clarissima est receptus in universa Dei Ecclesia, ubi hujus habetur memoria annua celebritate insignis.

De sanctimonia matris suæ.

Hujus sanctimoniam præfata Willelmi genitrix Aanor imitata, et quasi hæreditate bonitatis sese coherentem moribus exhiberet, licet tam viri sui quam progenitorum suorum stemmate præfulgeret, deposito tamen totius fastus supercilio, velut ancilla Christi servilem se ostendebat personam. De facultatibus ejus in persona propria velut Christi pauper pauperibus ministrabat, in orationibus assidua, in ecclesia frequens, in divinis officiis pervigil, in imensa morum bonitate præclara.

De miraculo quod contigit in morte matris suæ.

Tandem humilitatem ancille suæ Dominus respiciens, tale de ejus sanctitate in vitæ suæ exitu præstitit argumentum. Nam cum apud villam suam de Esnone diem clausisset extremum, ad monasterium Cisterciensis ordinis, quod Pontiniacum nuncupatur, ut apponeretur ad virum suum, qui ibi antea sepultus fuerat, se deportari præcepit; quod monasterium duabus leucis vel amplius distare dignoscitur a villa prædicta. Quo dum efferretur, tanta fuit die illo et tam jugis imbrii abundantia, vento nihilominus vehementi perflante, ut qui ad prosecutionem funeris convenerant, nec imbrem cappis pluvialibus submovere possent, eatenus ut interius non maderent, et pannus sericus superpositus funeri, nunc linteaminibus undique imbris defluens, licet vinculis stupeis aut cannabeis esset feretro fortiter colligatus vix venti rabiem sustineret, quin per inane a feretro auferretur. Quatuor cerei, ut in hujusmodi funeribus moris est, ferebantur in funere; qui, licet de ecclesia de Esnone domui funeris contemina fuissent ardentibus extracti, per viam tamen tum propter imbrii abundantiam, tum propter venti vehementiam nulli videbatur dubium ipsos ardere non posse. Ventum est ad monasterium, ubi corpus fuerat sepulturæ tradendum; intrata est ecclesia; reperti sunt, omnibus stupentibus et admirantibus et in Dei laudes proripientibus, ardentibus cerei omnes, ac si nullo venti perflata turbine, eos tranquillissima fuisset serenitas prosecuta. Paululum digressi breviter ista perstrinximus, ut quanta sit in sanctis suis Domini nostri virtus et pietas, præsentem potesceret

A miraculo, ad honorem Dei et instructionem nostram, quibus prædictam virtutum feminam Dominus proposuit in humilitatis et bonitatis exemplum. Nunc ad propositum revertamur.

De indole ejus.

Guillelmus igitur talibus ortus natalibus, ab ineunte ætate cepit bonæ indolis puer esse, et cujusdam simplicitatis ingenitæ et maturitatis innatæ, adeo ut non cæteri coætanei sui, ad pueriles nœnias et levitates in illa familiares ætate animum inclinaret. Erat jam tunc in ejus vultu, incessu, et gestu ex ejus maturitate præmatura aspicere futuræ speciem gravitatis, et de secutura bonitate ipsa ejus pueritia prophetabat.

Qualiter clericus factus est.

B Pater quia natus fuerat ei posterior, ut plerumque in paternis reperitur affectibus, ipsum tenerrime diligebat, et ut disciplinis militaribus ætatem adhuc teneram institueret, equitem secum ducebat, propositum habens quatenus ipsum studiis militaribus applicaret. Sed divinæ dispensationis providentia, quæ sibi eum futurum antistitem providerat, patris propositum in melius immutavit. Nam frater ejus Guido, archiepiscopus Senonensis, multa precum ab eo obtinuit instantia, ut sibi traderetur clericali militiæ mancipandus.

Qua ætate factus est clericus, et qualiter in clericatu profecerit.

Cum igitur annum jam undecimum attigisset, ad prima resedit elementa scientiæ litteralis. In qua continuato studio, processu temporis sic profecit ut scalam disciplinæ ejusdem acri conscendens ingenio, transiens puerilibus rudimentis de gradu proveheretur in gradum; primo competenter liberalibus artibus institutus; dehinc in legalis juris canonici scientia sic proventus, ut jurisconsultus non immerito haberetur. Denuum relictis sæcularibus scientiis, sic in divina pagina desudavit ut postmodum divini fluentia eloquii aliis uberius de pleno pectore propinaret, licet in scholis cathedram nunquam ascenderit magistralem.

Quales eruditores habuit, et de informatione morum ejus.

D Porro huic avunculus archiepiscopus de quo superius mentionem fecimus, eruditores scientia, vita, et moribus approbatos semper providit. Qui non minus circa ejus innocentiam conservandam moresque formandos, quam circa proventum scientiæ vigilabant; unde factum est ut velut cera calefacta ad ignem pro voluntate artificis quæcumque recipit imaginem, sic ætas ejus tenera vita doctrina et exemplo bonorum exulta formam reciperet sanctitatis, adeo ut credatur carne virgo et integer permansisse.

Quales dignitates assecutus fuerit, et quam strenuus in eis se habuit.

Sic igitur sapientia proficiens et ætate ibat de virtute in virtutem, cujus profectum comitata est a primævo tanta tamque multiplex ecclesiasticarum assecutio dignitatum, ut cum Salomone posset dicere:

Super salutem et omnem pulchritudinem dilecti sapientiam et proposui pro duce habere eam : venerunt mihi omnia bona pariter cum illa; nam in ecclesia Senonensi cathedrali thesaurariam et archidiaconatum Pruviniensem, in Antissiodorensi vero adeptus est decanatus ad quem absens et in remotis agens regionibus studendi causa a canonicis ecclesie concorditer est electus, et usque ad reditum suum de scholis per annum et amplius expectatus, in quarum dignitatum administratione strenuus valde fuit et efficax; nam ut spiritalia fideliter dispensaret, temporalia conservans, congregare dispersa, et jura, si qua oppressione cujuslibet subventionis nubilo latuerant, prout poterat, magno labore et studio, pace vel iudicio faceret prodire in lucem.

Qualiter jura decanatus Antissiodorensis adversus episcopum persecutus est.

Circa decanatus jura tuenda eo amplius vigilavit, quo jurisdictioni sue imminente episcopo major resistendi necessitas incumbabat. Cui sic restitit cum effectu, ut causas civitatis, excepta parochia sancti Lupi quæ non est de jurisdictione decani, non audiret alius præter ipsum, vel officialem suum, nisi per appellationem ad majorem audientiam fuissent delatæ.

De inobedientia sacerdotum, defendens eos episcopo Hugone contra eum quando erat decanus, et de emenda.

Sacerdotes quidam, qui parochias regebant civitatis, quamdam interdicti sententiam in civitate Antissiodorensi prolatam, quam decanus ipse præceperat observari, episcopo jubente contrarium, non servarunt, ac propter hoc a decano suspensi ipsos absolvente episcopo, sua propter decani sententiam taliter ab episcopo relaxatam non prætermiserunt officia exercere, episcopi auctoritate suffulti: tandem eorum inobedientiam episcopo defendente, tanta est Senonensis sedis metropolitana examini per appellationem victrice constantia prosecutus, quod dictante justitia, succumbenti in jure episcopo, decano de inobedientia satisfacere sunt compulsi, qui in virga visitans iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum ipsos in capitulo Antissiodorensi virgarum fecit publicam solemniter excipere disciplinam; inter quos unus magnæ gravitatis et nominis, magister videlicet Robertus prior beatæ Mariæ extra muros, licet opinione magnus existeret apud omnes et propter hoc magis dum verecundaretur succumbere, contumacior fuerat et rebellis, apud sanctum Marianum retrusus in claustrum, et ab administratione prioratus sui remotus ad tempus ad nutum ipsius decani in pane et aqua per aliquot dies exegit pœnitentiam, multatus pœna per abbatem suum quæ rebellibus et inobedientibus consuevit infligi: quosdam etiam canonicos beatæ Mariæ infra muros, quos absque præsentatione decani episcopus ordinaverat, facta sibi ab ordinatis pro illius excessu emenda, pœna a se dictata mutavit.

A Qualiter coegit Hugonem episcopum restituere Ecclesie arbores, quas eo invito in nemoribus Ecclesie acceperat.

Episcopus, contradicente ipso et quibusdam sibi adhærentibus canonicis, aliis episcopo adventibus, arbores quasdam in nemoribus Ecclesie ac Buschæ cædi fecerat et in domum episcopalem de regio amne per violentiam exportari: non cessavit idem decanus injuriam prosequi donec per sedis metropolitana sententiam episcopum arbores capitulo restituere compulsi, et ante fores ecclesie propriis episcopi vehiculis reportare.

Qualiter comitem Petrum compulerit venire in capitulum ad emendandas injurias Ecclesie, dum esset decanus.

B Rempublicam capituli strenue ac fideliter gubernabat adversus quorumlibet injurias, murum insuperabilem se opponere, nec suis parcens laboribus, nec suorum in tanta virtute Ecclesie amplectens negotia, quod comitem ipsum propter irrogatas Ecclesie injurias excommunicatione et civitatem ejus supposuit interdicto, et sic tandem compulsi venire in capitulum et injurias capitulo emendare.

Sub quanta districtione prohibitum sit ne venderentur, aut terræ Ecclesie sine consensu capituli.

Inoleverat per quorundam ex majoribus avaritiam gravis quædam et nimis dispendiosa præsumptio, qui propriis commodis per fas et nefas ardentius inliantes, in villis in quibus percipiebant vendendas prædia alienabant Ecclesie, et absque capituli conventia accepto pretio sub censuali onere emptoribus distrahebant, nemora Ecclesie pari nihilominus præsumptione vendentes vel pro sua voluntate donantes. Huic tam pestilenti morbo tali duxit remedium subvenire: nam convocato capitulo, ipse et omnes presbyteri pariter candelis accensis, excommunicaverunt omnes qui sine consensu capituli alienationes, distractiones, sive donationes hujusmodi in futurum facere attentarent, et id pro lege mandatum est in perpetuum observari.

Qualiter officium beatæ Mariæ constituit celebrari in profestis diebus in Ecclesia.

Is adhuc agens in decanatu beatæ Mariæ officia horis canonicis in profestis dicenda diebus adjecit, et ad horas canonicas antiphonas super psalmos: nam antea super illas, exceptis matutinis et vespers, non nisi simplex alleluia, sicut moris est in paschali hebdomada, pro antiphona dicebatur, multaque alia ad honestatem divinatorum consensu capituli vel adjecit, vel exterminavit penitus, vel mutavit.

De Manasse fratre ejus, et unitate amborum.

D Huic superstes erat frater unicus de multis in primævo flore ætatis suæ defunctis, Manasses nomine, archidiaconus Senonensis et Antissiodorensis postmodum in episcopum Aurelianensem assumptus, qui ob præclara urbanitatis suæ et liberalitatis insignia, longe lateque suæ claritatis radios diffuderat. Hunc quoniam natu major erat, tanto reverebatur affectu idem Guillelmus, de quo præsens sermo est,

ut totus de ejus voluntate penderet. Erat in eis videre alterum par amoris; nam sicut uno ventre prodierant, sic uno spiritu regebantur. Una erat et Antissiodori et Senonis habitatio; mensa una, vasa ad cibum eadem in quibus pariter comedebant; lectus unus, parilitas in domesticis, parilitas in vestibus, parilitas in amore; nec alter sine altero quidquam habebat proprium, sed erant illis omnia communia; nec erat dicere de eorum familia, quis de fratribus potius militaret: divulgabatur ubique peculiaris illa quæ ipsis inerat fraternæ copula charitatis, adeo ut raro propriis designarentur vocabulis, sed quadam specificata appellatione fratres Senonenses antonomastice vocarentur.

Quanto fervore se mutuo diligebant.

Fervor qui eis inerat charitatis ipsos ab invicem abesse diutius vix sinebat. Imo plerumque vidimus, quod quando archidiaconatum suorum visitatio vel alia necessitas cogebat eos corporaliter separari, ipsa affectio longioris absentiæ moras non sustinens propositum rescindebat, et quandoque experimento compertum, non sine admiratione quidem quod ipsa absentiæ tempora eisdem erant meditationibus et studiis occupata. Nam quodam in tempore cum idem Guillelmus causa sibi imminuendi sanguinem in domo Senonensi remansisset, frater ejus archidiaconatum suum Senonensem in decanatu sancti Florentini visitandi gratia perlustrabat, solandi causa itineris fortuito propositum fuit thema ad versificandum his qui cum archidiacono equitabant. Jucunda quippe occupatio singulis certantibus quis de illa materia versus componeret meliores. Quæ cum apud archidiaconum agerentur et suos, ignorante fratre suo, qui Senonis remanserat, sub eisdem diebus et momentis apud ipsum et suos eadem materia studiis non disparibus Senonis versabatur. Quo comperto mirati sunt universi, et in aliquorum cogitationibus fraternæ auspiciæ consonantiæ resultabant.

Qualiter consentire noluerunt, ut eorum alter eligeretur in archiepiscopum Senonens. sede vacante.

Omnis ab eis procul erat ambitio: nam cum post decessum bonæ memoriæ Michaelis archiepiscopi Senonensis vacaret Ecclesia, et die electionis de substituendo pastore in capitulo tractaretur, quædam de personis Ecclesiæ quarum studia eis adversantia videbantur multorum canonicorum favore subnixæ, qui in ipsorum voluntate unanimes adhærebant, in eorum alterum quem voluissent ut præficeretur Senonensi Ecclesiæ consentire cum suis voluerunt sequacibus. Sed ipsi judicantes indignum se præferri venerabili Hugoni Antissiodorensi episcopo, ad cujus promotionem ad illam Ecclesiam tam episcopi quam qui eis unanimes adhærebant ipsorum anhela-

luit assentiri, volens magistrum suum in scholis dum esset in Francia, videlicet magistrum Petrum de Corholio cathedræ præficere Senonensi, quod et fecit canonicis licet renitentibus invitis.

Qualiter Guillelmus noluit consentire in electionem Nivernensis Ecclesiæ de se factam.

Iterum Galtero Nivernensi episcopo migrante a sæculo, facta est canonicis illius Ecclesiæ electio consona de Willelmo, cujus cum per solemnes nuntios a Nivernensi Ecclesia destinatos requireretur consensus, habita deliberatione cum fratre suo Manasse inter eos convenit ut in statu humiliori protinus vitam agerent indivisam, quam alteruter separativum ipsorum gradus culmen conscenderet altioris. Sicque factum est ut prælationem renueret Ecclesiæ Nivernensis, quæ cum ad sui regimen evocabat, quod utique factus postmodum Antissiodorensis episcopus cum maxima pœnitentia et cordis amaritudinis rememorare solebat, pungente eum conscientia quod Antissiodorensis velut ditiores Nivernensi tanquam pauperi Ecclesiæ prætulisset.

Qualiter electus fuit in episcopum Antissiodorensis, et quomodo volebat fratri suo præferri in electione.

Tandem præfate magnificæ memoriæ Antissiodorensi episcopo Hugone rebus humanis exempto, die ad eligendum statuta cum omnium clerici scilicet et populi in alterum duorum fratrum Manassis videlicet et Guillelmi vota concurrerent, major natus, Manasses scilicet, qui et affabilior, et urbanior et ideo favorabilior habebatur, ut Ecclesiæ regimen suscipiat concorditer exoratur. Onus ille subire recusat, regiminis et periculum metuens et indignum se reputans fratri decano Ecclesiæ in prælatione præferri, quem licet natus postremum et dignitatis prærogativa et vitæ merito astruebat potiores. Sic igitur factum est ut ab electoribus a capitulo per compromissionem datis eligeretur decanus, qui totus effluens in lacrymas honorem non dissimili recusat affectu, indignum ducens, fratri natus majori et vitæ non disparis anteponi: sicque oritur mirabilis concertatio inter fratres, et quorum erat cor unum et anima una in hoc facta est cordium divisio, et animarum scissura quod neuter volebat præferri. Omnes madentes oculis stupendum intuebantur spectaculum et desperatum certamen: ad ultimum Senonensis archiepiscopus Petrus, qui ibi aderat præsens, in capitulum evocatus certaminis dedit medium, et tum causa Ecclesiæ tum quodam peculiari studio ductus, ut videlicet thesauraria Senonensis et archidiaconatus Pruviacensis, quæ in Ecclesia Senonensi idem obtinebat Guillelmus, in suæ collationis arbitrium devenirent, ipsum ut Ecclesiæ suæ, quæ eum vocabat, regimen susciperet persuasionibus urgentibus, mediante fratris instantia, compulsi ac addixit.

per confirmationem archiepiscopi approbata, et per consecrationem ipsius ad ultimum consummata, ipso consecrationis die ad dominum regem properat, qui per solemnes Ecclesie sue nuntios a tempore electionis factae requisitus, quæ decedenti Hugone occupaverat regalia, ei restituere detrectabat, imo et servientes ipsius ab eo regalium custodie deputati circa episcopalia valde perperam se habebant. Nam tanto vocationis tempore, et usque tunc facta fuerat per ipsos episcopatum dissipatio miseranda, hominum emunctio violenta, silvarum a longis intactarum temporibus damnosa valde distractio, dabaturque hostili more omnia in direptionem et prædam, ita quod brevi in tempore fuissent in exterminium nisi divina dispensatio de pastore maturius providisset Ecclesie. Susceptus igitur benigne satis serenitate regali, ab ea recipit sine difficultate regalia, et de interceptionibus a tempore vocationis factis apud regiam magnificentiam interpellat, ac tandem quorundam de primoribus regalis palatii interventu controversia amicabile compositione sopitur, dataque non modica pecunie quantitate ab episcopo super concessione regali facta Ecclesie de regalibus sede vacante privilegium obtinetur, cujus tenorem præsentî duximus inferre lectioni.

Tenor privilegii de regalibus.

« In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Amen. Philippus Dei gratia Francorum rex. Noverint universi præsentés pariter et futuri quod nos intuitu divinæ pietatis, et ob remedium animæ nostræ et parentum nostrorum, damus et concedimus in perpetuum Ecclesie Autissiodorensi quidquid juris habebamus in regalibus sede vacante. Itaque decanus et capitulum ejusdem Ecclesie custodient regalia sede vacante, et omnes proventus qui exinde procedent et præbendas, si quas interim vacare contigerit, ad opus episcopi salvo servitio nostro, equitationis nostræ, exercitus et submonitionis, sicut episcopi Autissiodorenses nobis fecerunt. Quod ut perpetuum robur obtineat, sigilli nostri auctoritate et regii nominis caractere inferius adnotato præsentem paginam confirmamus. Actum Parisiis anno Domini 1206, regni vero nostri anno vicesimo sexto, astantibus quorum nomina supposita sunt et signa. Dapifero nullo. Signum Guidonis buticularii. Signum Matthæi camerarii. Signum Droconis constabularii. Datum vacante cancellaria per manum Guarini. »

Qualiter se in episcopatu habuit, et qualiter fuerit timoratus.

Sic igitur pontificali locatus in cathedra anno Domini 1206 in administratione suscepta strenuus fuit valde et providus, utpote qui nihil agebat ex præcipiti, nec quidquam quod suis sollicitudinibus ingereret faciendum prodire sinebat in actum, nisi prius multa fuisset deliberationis fornace decoctum. Id enim ab ineunti sua ætate contraxerat deliberare diutius de agendis, in tantum, ut hoc ei plerique ascriberent tarditati : nam quandoque licet raro per

A nimie deliberationis inducias aliqua moræ longioris sentiebant dispendium, quæ commodius fuerant aliqujus festinationis compendio maturanda. Erat itaque concilio circumspexus, eloquio mansuetus, hospitalitate præcipuus, pauperum sedulus dispensator, modestus in prosperis, longanimis in adversis et patientiæ singularis, juris sui infatigabilis prosecutor juxta regulam Apostoli : *Domui suæ bene præpositus*, ita ut domesticis suis sobrie et juste et pie vivendi forma existeret et exemplum; timoratus adeo ut sicut hi plenius noverant, qui in foro pœnitentiæ de sua conscientia judicabant, ita levia plangeret ac si gravia commisisset; pastorem omnibus exhibebat affectum, in tantum ut cum per suam equitaret dioccesim ad viros et mulieres undecunque pro necessitatibus suis non solum spiritalibus, verum et temporalibus confluentes ad ipsum, gradum sisteret, gratam præstans eis copiam colloquendi cum ipso, ita quod quandoque suis molestus longisteret propter moram quam faciebat cum talibus longiorein.

Cujus affectionis in cives.

Miræ affectionis in cives pro quorum protectione graves frequenter Hervei comitis Nivernensis sustinuit similtates, dum eidem resisteret, ne vivente comite Petro patre uxoris suæ, Matildis videlicet, civitatis dominium usurparet : quod tanto amplius ambierat, quanto si fungeretur comes prædictus, qui Constantinopolim ad recipiendum imperium quod vocabatur, profectus fuerat nomine uxoris suæ prædictæ in proprietatem suam ipsa debebat Antissiodor. civitas devenire, sed voti sui compos esse non potuit idem comes donec ipse episcopus urgente Romanæ sedis auctoritate ad episcopatum fuit Parisiensem translatus.

Jurisdictioni detraxit.

In judiciis prout ei revelabat Dominus semper via regia incedebat, nec ullo modo extra scienter declinabat ad dexteram vel sinistram ; facile tamen erat ei persuadere rationibus, si quæ obumbrare viderentur, quod propriæ favor utilitatis dictabat, unde et decanatum multum oppressit. Nam cum publica haberet assertio causas civitatis Antissiodorensis ordinarie et primo loco ad jurisdictionem pertinere decani in tantum, quod si aliqui de Jurisdictione ipsius in curia, vel in præsentia episcopi in jus vocarentur quandoque nisi per appellationem, qui non fuissent in curia decani, conventi, plerumque revocabantur a decano cognoscendi sibi jus vindicante, plerumque exceptione fori exposita non cogebantur ulterius coram episcopo vel ejus officiali ulterius experiri, et ipse dum esset decanus, uteretur hoc jure, factusque episcopus uti permiserit successores suos decanos aliquandiu, tandem in his et aliis ad jurisdictionem pertinentibus quam sibi vindicabat decanus, decanatum cœpit episcopus impugnare et non solum per se, sed et per officialium suum immediate et absque appellatione de causis cognoscere civitatis, licet archipresbyteri, qui antiquitus locum

officialium obtinebant, nec adhuc cognoscere valeant de causis eorum qui sunt de jurisdictione decani et præ omnibus qui ante ipsum episcopis, decanatus jurisdictionem non modicum enervavit. Hoc in ipso præcipuum reperimus de imperfecto fragilitatis humanæ, quod jurisdictionem suam et dominandi jus, prout poterat, extendere conabatur et multum præcesse volebat non tam in mansuetudine quam in virga.

De mutua affectione ejus et fratris sui Manassæ.

Frater ejus Manasses videlicet Senonen. et Antisiodorensis archidiaconus ei comes individuus adhærebat nutuque suo et moderamine omnia agebantur, nec quidquam fiebat grande aut parvum quod de consilio ejus non maneret; sicque eum sibi episcopus præfecerat ut solo nomine major esset, seseque ambo ejus consilio existimabant felices, si sic eis individuum retinere consuetudinem licuisset: sed divina dispensationis providentia quæ sibi complacuerat in utroque, sicut juniorem Antisiodor. Ecclesiæ præfecerat, sic et majorem, Manassem scilicet, infra brevis temporis spatium ad Autissiodorensis cathedræ fastigium sublimavit, ac ne Aurelianense territorium de antiqua prærogativa ulterius se jactaret quod duos olim fratres uno ventre et eisdem lumbis editos, alterum Austrenum, videlicet Aurelianensis Ecclesiæ, alterum Aunarium, scilicet Antisiod. pontifices de suo gremio tulisset. Autissiodorensis quoque territorium dominus ejusdem privilegii pari latice libavit, ut vice versa duos itidem fratres daret etsi merito impares: quorum alter Manasses Aurelianensi, alter vero Guillelmus Ecclesiæ Autissiodor. præset, uterque de Autissiodorensi territorio oriundus.

Qualiter frater ejus Manasses electus fuit in Aurelianensem episcopum.

Is igitur Manasses, cum in generali synodo Senonensi per solemnes Aurelianensis Ecclesiæ nuntios in episcopum peteretur, facta de ipso electione concordii, et ipse renueret consentire, archiepiscopo Petro qui præsidebat in synodo ipsum urgente eodem studio et intuitu quem circa fratrem suum Antisiod. episcopum habuisse meminimus, coactus et abductus in præfata Ecclesia onus regiminis pontificalis accepit, revocato proposito, quod jam diu conceperat, ut videlicet resignato archidiaconatu Antisiod. Ecclesiæ ipse contentus esset his quæ in Senon. Ecclesia obtinebat, vitamque ibi quasi privatam ageret in quiete, nisi si quando eum fratris sui Antisiod. episcopi inde abstraheret necessitas aut voluntas.

De his quæ gessit Manasses in episcopatu Aurelianensi, et qualiter se ibi habuit.

L bet hic fraterni gratia consortii et prærogativæ illius dilectionis quæ inter eos ad finem vitæ usque duravit obtentu, de gestis hujus Manassis pauca de nullis perstringere breviter et summatim, ut qui de uno fratrum legerit de reliquo penitus non ignoret. Is ergo juvenili ætate ac levitate decursa, in qua dum nimis exstitit humani causa favoris profluvius suæ substantiæ profligator sibi fecerat nomen grande,

tandem ex fratris consortio et exemplo, qui semper modestus fuerat et maturus, omni levitate deposita etiam ante episcopatum, sic veterem hominem cum actibus suis longe proscrisperat ut, sicut erat ferventissimi animi, fratrem ipsum præcedere videretur in novitate spiritus et virtutum exercitio ardentius ambulando; in episcopatu vero tanta in eo lampas virtutum effulsit, ut in timore Domini permanens juxta Apostoli verbum ad Timotheum scribentis, exerceat se ad pietatem præcipue, sibi parcissimus, imo et severus potius, suis largus, pauperum totis visceribus, totis viribus sedulus dispensator, tanta aviditate et desiderio circa subditos ut pastoris curam utiliter gereret æstuabat ut eo moriente didicerint ac deserverint quid affectionis, quid consilii, quid amiserint consolationis in ipso.

Qualiter contra regem et ministros ejus jura Aurelianens. Ecclesiæ defendebat.

Multa constantia in episcopatu adversa magna longanimitate evicit: nam contra regem regalesque ministros pro jure Ecclesiæ suæ frequenter et violenter decertavit, jura episcopalia usurpata ab eis a longo tempore multo labore, quoad potuit revocans, tum quoad nemora sanctæ Crucis in quibus præter alia carbonarios tam constanter quam viriliter vindicavit, tum quoad alia conditionem Ecclesiæ nullo reddidit meliorem.

De gemmis annulorum prædecessoris sui quas revocavit a rege.

Multa constantia contra eundem regem obtinuit sibi gemmas de annulis prædecessoris sui Hugonis sibi ab ipso rege aurum sibi retinente restitui, ob conservationem privilegiorum Ecclesiæ; qui utique rex quidquid in bonis ejusdem Hugonis episcopi ipso decedente auri et argenti invenerat, sibi jure regio vindicabat.

Qualiter vassallos Aurelianensis Ecclesiæ de sermitu exercituum regalium pro parte liberaverit.

Vassallos Ecclesiæ Aurelianensis quos rex in expeditionibus suis propriis eorum sumptibus quasi jam pro consuetudine diu obtenta militare cogebat, non veritus propter illos cum domino rege de eorum injuria disceptare, in hanc libertatem eduxit, ut episcopus in ejusmodi expeditionibus suis habeat stipendiis quotquot voluerit de eisdem, unde et eorum jugum allevatum est in immensum et episcoporum conditio longe melior quam prius existeret est effecta: nam vocato ad expeditionem a domino rege episcopo, non defuerunt ei vassalli sui qui se ei militaturos ne compellantur a rege certatim et magna ambitione offerant, qui magnis prius stipendiis et non sine facultate solebat conducere alienos.

Qualiter recuperavit privilegium Ecclesiæ super procuratoribus regis in terra episcopali.

Idem post multos labores longamque ærumnam exsilio quod occasione exercituum regalium in quibus ipse et frater ejus Guillelmus nullum nisi præsentem regem sequi voluerant, ambo sustinuerunt constanter ruinam Ecclesiæ, in hoc humeros viriliter supponentes:

privilegium in grave Ecclesie sue præjudicium per prædecessoris sui Hugonis et Aurelianens. capituli renuntiationem amissum sub annua præstatione sexaginta librarum pro procurationibus regis in terra episcopali sub quodam pacis obtentu iterum obtinuit reformari.

Quanto periculo decimas lanarum in archidiaconatu Sigalonie acquisierit presbyteris parochialibus.

In archidiaconatu Sigalonie adversus conspirationem indigenarum contra se factam constanter et insuperabiliter desudavit; qui scilicet indigenæ contra eum exciti propter lanarum decimas ad quas suis solendas presbyteris præter morem terræ illius eos ecclesiastica censura compellebat, in manu armata quasi vir unus convenerant, et ipsum episcopum in castro quodam in quo se reciperat propter illos obsederant nocte una, nihil præter ejus sanguinem sitiens, quorum rebellione feliciter superata, tandem cum grata sibi satisfactione de injuria plene de decimis obtinuit pro presbyteris quod volebat.

De demolitione forteritiæ de Ecri, et insidiis Joannis de Aurelianis, et qualiter Pithueris ab eo captum recuperavit per regem.

Joannes de Aurelianis miles apud Egri villam suam Estrepeio videlicet villæ episcopali conterminam forteritiam erigebat, contra quem episcopus tanto fortius se accinxit, quanto facta sibi ab episcopo novi operis nuntiatione ille insolentius quod proposuerat ad perfectum perducere contra prohibitionem episcopi conabatur; tandem propugnacula et quidquid faciebat ad forteritiam invitum compulsi demoliri post multas suas et suorum perpassas injurias, et quandoque insidias quas quadam die dum iter Pithueris faceret sibi positas ab eodem non ex proposito, sed miraculose evasit, procurante Domino, ut ad cujusdam infirmantis visitationem diverteret extraviam, qui si tunc, ut credebatur, in ejusdem Joannis insidias incidisset, nequaquam procul dubio mortis periculum evasisset. Pithueris quoque nobile castrum Aurelianensis ecclesie, quod sub eadem tempestate vi armata ipse Joannes intraverat proditiose et ceperat multo labore et instantia apud regem, qui id dissimulare videbatur, ab initio ægre ferens quod quoties habebat aliquid adversus eum, episcopus non verebatur ei in facie resistere confidenter, tandem recuperavit, Joanne non sine confusione ejecto.

Qualiter ipsum Joannes et suos publicam agere penitentiam compulerit.

Ad ultimum ejusdem et suorum infantum edomuit superbiam, quos taliter publicam subire penitentiam cum pecuniaria emendatione coegit, hoc addito, quod ipsi sedem apostolicam pro absolutione sua nihilominus adierunt; quo non immerito cæteri terreri potuerant ne similia contra eum attentarent. In episcopatu illo tot agones, tot ærumnas, tot periculosa discrimina constanter evicit, tanta propter Deum tæbe corpus affectit quod illud quod de bono Germano dictum est ei possit utrumque non inconvenienter aptari, videlicet ipsum inter tot cruces longum

A traxisse martyrium, unum in summa dicere est de ipso, quod per duodecim annos vel amplius, quibus sedit in episcopatu prædicto, plus cæteris moderni temporis laboravit et plus profecit.

De palatio quod ædificavit apud Magdunum.

Apud Magdunum castrum episcopale ubi episcopus proprium non habebat quod competens esset, domicilium magnæ nobilitatis extruxit, palatium cum turribus et propugnaculis, præsidium videlicet municipii inexpugnabile et nobile episcopi, cum ad castrum illud delegaverit mansionem.

De pontibus Jargolii et Magduni.

Ibidem et apud Jargolium super Ligerim lapideos pontes fecit, et quoniam *pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus*, de beato ejus exitu paulisper tangamus. Cum jam haud dubie properaret et irrevocabili ad exitum admonitus a sociis ut pro fratre suo Guillelmo mitteret, *Sinite, inquit, sinite, nihil mihi libet amplius intueri quam solum Dominum meum Jesum Christum*; sicque non convocato fratre ab ipso vitam finivit: qui tamen licet intempestive excitus a sociis ad exsequias festinus advenit, et licet astantes ubertim in lacrymas solverentur, et pauperes præcipue flentes et altis suspiriis et questibus proclamantes sese vitæ suæ subsidia amisisse, tunicas et vestes quas eis fecerat ostendentes, ille solus vultu immoto siccis oculis, nulla conturbati animi signa gerens exterius, intuebatur tanquam jam glorificati hominis vultum fratris.

C *Qui casualiter Aurelianum venerant pridie quam defungeretur non ad ipsum visitandum, sed suis specialibus negotiis evocati.*

Aderant Senonensis et Turonensis archiepiscopi et episcopus Cænomanensis cum eodem, et civitatis quæ illuc confluerat religiosorum, canonicorum, aliorum clericorum et laicorum permaxima multitudo qui, tanquam eis revelatum esset divinitus quod jam ad regionem supernorum civium evolasset, pedes, manus, et quidquid de ipso tangere poterant devotis oculis prolambebant; felicem se putabat qui de ipso aliquid tetigisset. Sic tandem archiepiscoporum et episcoporum manibus tumulatus beato in Domino fine quievit: ad cujus tumulum multa languidorum et male habentium confluit frequentia et nonnullorum confluit usque adhuc ejus meritis præstolantes a Domino languorum suorum recipere sanitatem, sed hæc tantisper de ipso dicta sufficiant, nunc ad Guillelmum, cujus cœpimus texere historiam, revertamur.

De ordinatione lectoriæ et succentoriæ in Ecclesia Antiss. et scholasticæ.

Guillelmus igitur suscepti regiminis curam gerens strenue ad Ecclesiarum statum in melius promovendum efficaciter anhelabat: in majori scilicet cathedrali ecclesia præter alia quæ ibi provide fecit vel liberaliter contulit, lectoriam et succentoriam, per quas totum in legendo cantandove servitium dispensatur, nec non et scholasticam, quæ antea ita tenues erant in proventibus et exiles, quod non

inveniebatur qui onus reciperet sine fructu, jure conferendi sibi suisque successoribus episcopis contento de assensu capituli, gratis redditibus ampliavit, scholasticæ circiter decem librarum, lectoriæ et succentoriæ præter antiqua stipendia fructus unius præbendæ cum minutis portionibus quæ his omnibus consentiente capitulo deputavit assignans.

De matriculariis.

Sacrista providere tenetur et exhibere clericum unum matricularium et alios qui campanas pulsare et ea quæ ad officium suum pertinent valeant exercere. Episcopus propter illos instituit tres matricularios, unum videlicet clericum, quem attitulavit altaris sanctæ Crucis in eadem ecclesia, ut ibi serviret in officio sacerdotis, medietatem beneficii ejusdem altaris illi matriculariæ perpetuo jure annectens, cum centum solidis in denariis Pentecostalibus de Varziaco percipiendis annuatim; et duos laicos quibus singulis decem libras in redditibus assignavit, ad quorum prædicta stipendia Ecclesia de Vermentone duodecim, Ecclesia de Berriaco octo libras solvere annuatim tenentur.

De divisione festorum sancti Alexandri et sancti Bricii et festis apostolorum.

Sanctorum Alexandri et Bricii festa quæ permixtum sub quadam confusione fieri consueverant, separatim statuit celebrari, et apostolorum festa prout minoris erant observantiæ solemnius solito cum majorum campanarum pulsatione fieri ordinavit. Sacristæ pro luminaribus et aliis quæ amplius a festo simplici hujusmodi ritus solemnitatem exposcit, redditus competentes et sibi gratos assignans, nec non et processionem in vigilia B. Stephani hiemali post vespas de Nativitate solemnem singulis in cappis sericis deferentibus accensorum luminaria cereorum.

Qualiter ornavit ecclesiam de cruce et calice aureo.

Ad ornatum ecclesiæ pannum unum sericum valde bonum et magnum, et duo minora, pretiosa tamen, contulit ad ornatum altaris, antiphonarium quoque optimum in duobus voluminibus fieri fecit: Capitulo itidem alterum par ei in omnibus faciente, novem insuper marcas auri ad crucem et calicem aureum faciendam, et annulos suos aureos pretiosos admodum et tredecim libras Parisienses; sed hæc moriens in sumptibus contulit faciendis.

De emendatione palatii episcopalis.

Tecto palatii pontificalis die festo Parasceves pro parte aliqua in suæ promotionis exordio, corruente, palatium ipsum multum nobiliori quam ante tecti structura decoravit, et ad intromittendam lucem in palatium fenestras pinnaculi magna intercapedine dilatavit, arcens flatus importunos ventorum vitrea-

A camera sua superiori, psalmodiæ et orationi intensus. Inferius in palatio majori illi cameræ contiguo, vir quidam de Druia castro cum uxore sua ad confutenda peccata et excipiendam ab episcopo penitentiam expectabant. Imminente jam hora tertia transitum illuc faciens archidiaconus adibat episcopum, eosque sibi assurgentes invenit, et cognito cujus rei gratia expectabant insinuavit episcopo qui statim eos accersiri ad se mandavit; vixque palatium egressi fuerant cum ecce in ea parte in qua steterant pedes eorum, tectum palatii corruit secum trahens lignorum et tegularum ingentia fragmina in ruinam, quæ penitentes prædictos penitus contrivissent nisi virtus subvenisset divina, quæ donec discississent ruinam continuit, quæ sic de proximo perdebat futura. O mira penitentiae virtus, quæ sic divinam continuit justitiam ut jam morituros sola Dei misericordia de instantis mortis præcipitio liberaret! Solvitur episcopus in lacrymas et stuporem, et inspecta mortis imagine ex intimis cordis medullis in Dei laudes prorumpit. Ad ruinæ fragorem concurrunt turba, et de manifesto miraculi spectaculo universi exsultant Dei magnalia prædicantes.

De institutione præbendarum apud Apponiacum, Tociacum et Conadam.

Ad cultus ampliationem divini in castris episcopalibus Apponiaco videlicet Tociaco et Conada canonicis instituit et præbendas, præter alia quæ ad hoc contulit, parochiales Ecclesias cum suis proventibus eisdem deputans et assignans..... Amatoris et canonicis capellæ suæ de Trinitate..... Ipsi capitulo Antissiodorensi..... ecclesiæ beati Amatoris et canonicis sub regulari S. Satyri ibi degentibus disciplina, locum de Boticem versus sanctum Salvatorem et Ecclesias de Alenset, de Petrosio, et capellam de Mota in parochia de Cherannis, canonicis vero quatuor capellæ suæ Antissiod. scilicet de Trinitate, decimam quandam apud Tociacum, quam propria eis comparavit pecunia, pia liberalitate concessit: dedit insuper capitulo Antissiod. quicquid eis deerat ad plenam decimarum bladi perceptionem in territorio de Crevanno, et hoc in opus quotidianæ partitionis de pane quæ fit in Ecclesia his qui interfuerint matutinis aut missæ, separata ab Ecclesia de Crevanno, cum vacaret, portione, quam ibi presbyter ecclesiæ percipere consueverat, et canonicis assignata, sub quadam tamen recompensatione ab eis facta Ecclesiæ memoratæ.

Qualiter procuravit recompensationem factam capitulo apud Osiacum pro eo quod habeat apud Biliacum.

Sua quoque instantia et virtute factum est, quod

minimus, comes quidquid habebat apud Osiacum a canonicis pro eo quod habebant apud Billiacum commutavit, exceptis decimis, quas ibi habebant canonici, quæ in commutationem non potuerunt venire, sed permanserunt eisdem, non modica utilitas Ecclesiæ Antissiodorensis accrevit.

De abbatiâ de Cellis, et quid eidem abbatiæ contulerit.

Novellæ plantationi de Cellis contulit inter cætera domum de foro Antissiodorensi quæ fuit Iterii Borni militis, quam utique de propria pecunia comparavit, et unum modium frumenti et duos sigali in grangia et redditibus de Brenchis annuatim, quam a monachi de Charitate multa requisivit pecunia, et in suam proprietatem redegit.

Qualiter Brenchas et pertinentias ejus contulit hospitali de Appogniaco.

Eandem insuper villam cum nemoribus et aliis appendiciis suis, et partem nemorum de Courum, quæ emit a Guillelmo Grosso milite, hospitali de Appogniaco in perpetuam eleemosynam assignavit, salvo eo quod ibi percipiunt, ut diximus, moniales de Cellis; quæ tamen omnia disposuit, ut Andreas Antissiodorensis archidiaconus quem nutrierat a primævo sub annuo canone teneret, quoad viveret, solvendo annuatim duobus canonicis hospitalis prædicti, qui in ecclesia de Brenchis parochiali jugiter deservirent, quibus etiam præter canonem illum et minutas decimas, et oblationes, et universos proventus ecclesiæ assignavit post decessum archidiaconi totum in solidum possessuris, et propter hoc beneficia ampliaturis pauperum suscipiendorum in hospitali de Appogniaco supradicto.

De his quæ acquisivit episcopatu Antissiodorensi.

Acquisivit autem episcopatu in civitate Antissiodorigum homagium de Campo de Moreto et de omnibus quæ apud Antissiodorum Milo Filonis miles tenuerat libere in alodium; apud Varziacum ligium homagium similiter omnium quæ Guillelmus de Chanlemis miles possidebat, ibidem data sibi propter hoc non modica pecuniæ quantitate, in quo tanto utilius Ecclesiæ est provisum, quanto ne ea in manum fortiozem conferret comitis videlicet Nivernensis, vel potentis alterius, unde municipio antedicto, vel ipsi episcopo non parva possit oriri turbatio, non immerito timebatur, quapropter dedit ei centum libras applicandas in feodi accrementum; apud Appogniacum, similiter inter cætera, partem decimæ emit centum libras Pravinienenses, quam nobilis vir Guillelmus comes Sacri Cæsaris ibi participabat, cum ipso et aliis partem habentibus in eadem; apud Charbuam, eodem modo inter alia, quæ memoriter non tenemus, totam villæ jurisdictionem in solidum acquisivit, de qua episcopus juxta quartam partem habere solebat, multa acquisitoris suæ in episcopatu aliter exstiterunt quæ memoriæ non occurrunt.

De feodo Malliaci, et Betriaci, et turribus Sancti Salvatoris, et Castri novi sibi tradiis.

De Malliaco quoque et Bitriaco castris utique de

A feodo Antissiod. Ecclesiæ quæ Petrus comes Antissiod. in jus et feodum comitissæ Campaniæ in præjudicium Ecclesiæ transcribere conabatur, confitens datis inde litteris suis, quod de his eidem comitissæ fecisset homagium, multis laboribus et impensis contra eundem comitem sub iudicibus a sede apostolica delegatis causam Ecclesiæ tanta est constantia prosecutus, quod ad ultimum rem eo usque perduxit ut comes ejus Ecclesiæ recognoscens, de utroque specialiter episcopo faceret homagium manuale, ac juxta tenorem cartarum episcopalium super hoc confectarum castrum Malliaci ad beneplacitum episcopi traderet mandato ipsius, Hugoni videlicet tunc archidiacono, qui nomine episcopi castrum ipsum recepit: comitem quoque Herveum Nivernensem, licet non sine difficultate, ad hoc tamen pari ratione prudenter perduxit ut jus Ecclesiæ confiteretur, et inde publicum conficeret instrumentum, quod Sancti Salvatoris, Castri novi et Conadæ turres episcopo Antissiod. quoties vellet juxta præmissarum cartarum tenorem, quæ id ipsum determinant, reddere teneretur, ipsique ad libitum suum ad juris episcopalis declarationem quandoque tradi fecit turres Sancti Salvatoris, et Castri novi: claves quoque portarum ipsum incomparabilem juris sui possessionem inducens quod possessori suo facere non volebat. Et qui vidit, perhibuit testimonium, et scimus quoniam verum est testimonium ejus.

Quæ loca religiosa creata sunt sub eo in Antissiod. diœcesi.

C Hujus sane temporibus in sua diœcesi creata sunt loca religiosa, et ab ipsis habuerunt cunabulis incrementum, et de Spallo videlicet sub regulari observantia fratrum de Valle Callium, licet eis non sit subjectus in aliquo locus ille, et de Bello Loco quod et de *Beaularriz*, apud nos usitatori vocabulo nuncupatur, ubi fratres de ordine Cartusien. Domino famulantur; quæ utique duo loca religiosa comes Nivernensis Herveus eorum fundator contulit et dotavit: tertius quoque locus novella videlicet plantatio abbatiæ de Cellis prope Antissiodorum monialibus de ordine sancti Antonii Parisiensis addictus.

Qualiter veterem Ecclesiæ Antissiodorensis fabricam demoliri fecit, ut novam construeret.

D Eodem tempore circa novas ecclesiarum structuras passim fervebat devotio populorum. Videns itaque episcopus ecclesiam suam Antissiod. structuræ antiquæ minusque compositæ squalore ac senio laborare, aliis circumquaque capita sua extollentibus mira specie venustatis, eam disposuit nova structura, et studioso peritorum in arte cæmentaria artificij decorare, ne cæteris specie studiove penitus impar esset, eamque fecit a posteriori parte funditus demoliri ut disposita antiquitatis veterana in elegantiore juvenesceret speciem novitatis: in cujus sumptuosis impendiis quanta largitione profluvius exstiterit enuntiavit fabrica primi anni, quæ ultra speratum promota in immensum extulit caput suum. Quippe circiter septingentas libras de proprio primo

anno præter oblationes fidelium et præter jurisdictionis suæ proventus quos ad hoc ab initio deputavit, in sumptus ejusdem operis erogavit; cæteris vero annis quandoque per hebdomadam decem libras, quandoque centum solidos ad minus præter præmissa et præter questas diœcesis suæ, sive diœcesium vicinarum.

De lapsu et miraculo turrium.

Incidenter se narrandum hic ingerit ad contem-
plationem pietatis divinæ illud posteris transmittendum miraculum quod in veteris operis demolitione noscitur contigisse; nam anno Domini 200 septimo decimo, Dominica ante Adventum, in honore sanctiss. Trinitatis diem agebamus solemnem, erant in ecclesia veteri duæ turres altrinsecus altitudinis non modicæ et soliditatis immensæ, una meridionatis, altera aquilonalis, infra se totam chori amplitudinem et canonicorum sedilia continentes. Hæ sublato sibi ob novam fabricam veteris operis adminiculo per quod solide antea subsistebant, ruinas agere cœperunt suæ continuitatis integritate modico prius hiatu soluta, non tamen providebatur quod tam festinam minarentur ruinam. In solemnitate igitur prælibata, solemniter, ut moris est in talibus, non solum minores sed et majores pulsabantur campanæ, in quarum profecto concussione non immerito debere ruere timeretur et universos pariter opprimere qui eo die frequentius ad ecclesiam convenerant festivitatis obtentu, si putarentur de proximo ruituræ; turris tamen meridionalis majore solito pandebatur hiatu, quod intuentes quidam de hoc cœperunt conferre sermonem qui et ad canonicos usque pervenit. Vocatur magister operis imminente jam hora tertia, interrogatur si de lapsu turrium esset præsentialiter metuendum et si posset secure conventus sub illis divina officia celebrare: quo constanter affirmante timendum non esse, quidam de discipulis ejus qui præsens aderat, dixit quod nec per horam securum non esset manere sub illis; quem objurgare cœpit magister quasi metum superfluum intentantem canonicis, trabes quasdam ostendens a turre ad turrem protendentes quæ totam eorum machinam ne rueret continebant. Qui cum instantius quæreret de securitate habenda, nihil nisi certum diceret, quasi quærentium importunitate devictus, dixit: Nihil omnino certum dicere valeo, ignorans quid parent tempora futura. Ad hæc verba quasi quodam mentis præsigio, in hoc fuit consona omnium sententia ut peracta processione quæ instabat, erat enim hora tertia in ecclesia B. Mariæ, quæ de appendiciis ecclesie majoris exstitit, missarum celebrarentur solemnina, quod factum est nihilominus more solito, quasi nihil timeretur omnes pulsabantur campanæ, quarum pulsationibus quantum de humana ratione fuerat non nisi fortis machina restitisset, sed dilata est ruina, ut et virtus divina quæ continere potuit, et benignitas quæ apparere voluit, in earum casu repentino evidentius appareret, omni tunc concussione cessante. Porro, loco divina exsequendi officia

A sic translato, translati sunt et libri qui in usu quotidiano existunt omnibusque qui in armario turri meridionali supposito servabantur, ac si statim turres ruinam facere crederentur. Missarum solemnium expletis jam convenerant canonici ad prandium, cum ecce repentino fragore turris meridionalis concussa corruit in oppositam sibi turrim, ejus basibus penitus a parte interiori commiantis prolapsa.

De duobus adolescentibus. Qualiter miraculose evaserunt.

In quo casu unum exstitit præcipuum dignumque relatu miraculum, quod adolescentes duo, novi operis probitate illecti, prope turrim consistebant labentem, novam fabricam continentes. Quæ cum debisceret in ruinam, dum pericula vitare cupiunt, magis periculo se supponunt, viam, quæ sub ipsa turri labente patebat, instantius relegentes. Sed dispensatio divina ruinam miraculo continuit quousque fugiendo viæ propriæ consulerent in statu, et vix in loco stationis tuto quidem, sed adhuc suspecto constiterant, quando turris cecidit supradicta. Exciti fragore populi, fit concursus, stabat adhuc et in solido subsistere videbatur turris aquiloni objecta, cum ecce vix interjectæ dimidiæ horæ spatio ad terram pro-cumbens totam molis suæ congeriem ei, quæ prius ceciderat, superjecit.

Qualiter Dominus clementer et miraculose ruinam distulit in horam opportunam.

In quo id divini constat fuisse miraculi, quod cum humanæ rationis irrefragabile esset argumentum, quod si ita de proximo turrium instaret ruina ad concussione[m] campanarum et strepitum, quibus juxta solemnitatis exigentiam plus solito nocte ac die vexatæ fuerant et concussæ, potius ruere debuisset. Quod utique sine strage permaxima fieri nequivisset, virtus divina ruinam miraculose distulit ad tempus, horam providens opportunam, in qua, omnibus absentibus, magis sine læsione hominum et periculo fieri potuisset.

Quid pensandum fuerit in hac miseratione divina.

In quo et illud pensandum fuit quanta miseratione nos Dominus vocabat ad penitentiam, nolens mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat; qui de tanta mortis instantia nos licet indignos misericorditer liberavit suo tamen servitio mancipatos; qui etiam campanas, de quibus nulli dubium videbatur quin sub tantæ molis ruina communi deberent penitus et confringi, eadem miseratione servavit illæsas. In quo nihilominus liquidum fuit quantæ pietatis visceribus rationabilia complectatur, qui etiam insensatis rebus, sed divinis addictis usibus, benignitatis suæ viscera non negavit.

De crucifixo et altari confratriæ.

Prosequamur adhuc divinæ magnalia potestatis. Erant in navi ecclesie choro contigua altaria duo; dextrum sancti Thomæ martyris, quod et de Confratria dicebatur, eo quod pro confratribus ecclesie missa ibi quotidie celebraretur; sinistrum vero sanctæ Crucis, quæ, etsi turribus a posteriori parte pene

contigua, in partem tamen anteriorem ecclesie amplius prominebant, erantque super illa pulpita duo, in quorum altero festivis diebus lectiones, in altero Evangelium legebatur. In eo pulpito, quod erat super altare sancte Crucis, erat crux quantitatis non parva veterem habens imaginem Crucifixi, mortem Domini exprimentem, quæ a posteriori parte pannum habebat sericum sibi prorsus contiguum et adhaerentem, ita ut crucem tangeret undequaque hunc pannum ruina turris, cruce vel imagine penitus illibata, ita minutatim contrivit, quod vix ejus vestigia remanerent, altari nihilominus supposito, et in anteriorem partem ecclesie prominentiori, ut dictum est, adeo comminuto, ut nullæ ejus partes sibi invicem cohererent, pulpito superiori integro remanente. Contra altare confratriæ, de quo superius diximus, quod erat turri meridionali conterminum, nec minus ei suspecta videbatur ruina, incolume remansit et integrum, pulpito quod erat desuper dissepato pro parte.

Quid pensandum in hoc miraculo.

Qua in re pensandum fuit Dominum miraculose ad excitandam devotionem fidelium, et suæ passionis effigiem et locum ubi pro confratribus specialiter divina quotidie celebrantur mysteria, cæteris dirutis, conservare. Quamvis in altare majus ruina proveniret, frontemque ejus et latera multo aggere repleverit, ei tamen fuit innoxia; excepto quod pannum sericum pretiosum quidem, quod ob diei solemnitatem in fronte ei fuerat antepositum, dissipavit penitus et disruptit, capsæ quæ erant altari suppositæ, sanctorum pignora continentes, permanserunt prorsus intactæ.

De miraculo libri in quo legebatur ad Primam.

Liber in quo legebatur ad Primam sanctorum Patrum regulam et catalogum sanctorum continens, et quidam alii libri ad missam necessarij, cum arca in qua reponebantur in medio chori, sub eadem ruina fuerunt oppressi. Arca fuit penitus comminuta, libri circiter mensem vel amplius fuerunt sub ruina imbribus expositi, qui, tunc hiemali tempore, uberius profuebant. Tandem reinoto aggere, inventa est arca minutatim confracta, et libri asseribus integris in nullo ruinae vel pluviarum sensisse dispendia, nisi quod parum erant pulveris aspersione fuscata; qui tamen levi excusione discessit. Quis in tanto miraculorum spectaculo non stupuit? quis se de tanta mortis septum voragine considerans non expavit? Quis divinae virtutis magnalia quibus potuit laudibus non extulit? Quis pro tam manifesta Conditoris clementia in gratiarum actiones cum lacrymis non prorupit? Ad removendum aggerem sacerdotum dictæ plebis excitata fervebat devotio. De utraque vero turri supererat paries exterior ex ruina; is autem, qui de turri meridionali remanserat, fissuram fecerat et hiatum, qui semper instantem minabatur ruinam. Nihilominus tamen plebs devota, cæterive mercede conducti circa removen-

A dum aggerem desudabant; nec obstabat studiis ruinae periculum imminens.

De miraculo ejus qui sustulit tunicam sub ruina.

Die quadam cum ad removendam aggeris congeriem in ea parte in qua fissus paries erat proclivior ad ruinam usque ad horam vespertinam instantius laborassent opusque serveret, pars illa parietis quæ lapsus minabatur cœpit repente dissolvi. Quo viso clamor oritur astantium, ut qui de subitis instabant operi, fugæ velocius consulerent, quibus fugientibus, unus tunicam dimiserat, ad quam tollendam omnibus ut fugeret clamantibus, est reversus; suspensa est ruina, divina faciente virtute, quousque ille tunicam sustulisset. Quæ ingenti lapsa fragore, extrema ejus tangens vestis, sic innoxia cecidit super aliam ruinae congeriem ut nihil omnino secum traheret in ruinam. O ineffabilis divinae miserationis bonitas, quæ sic perituros ad pœnitentiam reservabat, et ad devotionem cunctorum animos informabat! Digressi sumus paululum, sed non abs re, quoniam opera Dei, juxta verbum Sapientis, præclarum est enarrare. Nunc ad stadium recurrentes ad ea, quæ restant, stylum revertamur.

Qualiter translatus est ad Ecclesiam Parisiensem.

Guillelmus igitur, de quo nobis sermo, cum in episcopatu Antissiodorensi, quem strenue rexerat, annum jam ageret quartum decimum, et post multos tam erga Herveum Nivernensem quam erga Petrum Antissiodorensis comites, necnon et contra dominum regem agones feliciter superatos posuisset omnia in tranquillo, complacuit in eo domino ne ignavo torperet otio per quietem, ipsumque vacanti Parisiensi Ecclesie, quæ suo apud Damietam defungente pastore, Petro videlicet, per eligendi scissuram aliquandiu laboraverat, tandem præfecit remitentem utique et invitum, et apud summum pontificem Honorium supplicentem, quem propter hoc personaliter, ne cogeretur, adierat non sine magno corporis periculo, imminentibus jam æstivis fervoribus circa nativitatem beati Joannis, qui sibi, utpote attenuato et cholericis, et qui a calore facillime pateretur, nimis contrarii existebant. Apud quem tamen non profecit quin compelleretur Parisios transnigrare, ut ibi præesset ea sollicitudine ac vigilantia quam ipsum in Antissiodorensi episcopatu habuisse constabat.

In quo statu dimiserit episcopatum Antissiodorensis in discessu suo.

Porro discessurus Parisios, episcopatum Antissiodorensis in temporalibus ampliatum, abundantem utique, et plenum, absque debitorum onere, factis melioribus ejus conditionibus tum quoad regalia, ut præmissimus, tum quoad alia quamplurima, dereliquit; episcopalia domicilia omnia culcitris, feno, variis utensilibus et suppellectili, torcularibus etiam, vasis vinariis non paucis, ubi necesse erat, doliis scilicet et cuppis capacitatis immensæ abundanter

referta. Capellas insuper singulas libris, calicibus et vestimentis plene dimisit ornatas.

De his quæ reliquit ecclesiæ in recessu.

Indumenta episcopalia quæ ad usum præcipuarum solemnitatum specialiter reservabat, mitram pretiosissimam auro gemmisque non paucis ornata, quæ margaritæ, sive perlæ usitata locutione vocantur; pelves duas argenteas, et insuper deauratas, circiter octo marcarum in pondere, opere mirifico decoratas, cophinos miræ pulchritudinis et ornatus, aliaque hujusmodi in usus sacros necessaria ecclesiæ, unde transferebatur, reliquit; et quod omni thesauro pretiosius est, cum quibusdam aliis sanctorum pignori- bus, digitum beati Protomartyris visibilem cum vase argenteo miri decoris, quod a Constantinopoli fuit allatum, crucemque auream permodicam quam quædam procul dubio ligni Dominicæ crucis particula visibiliter in auro conclusa, super aurum et topazion efficit pretiosam.

De domibus suis, de porta pendenti, et cruce et calice aureo.

Capitulo domos nobiles, quas habebat portæ pendenti contiguas cum pertinentiis suis, et vineam, quam totam de novo replantaverat in territorio sancti Gervasii, eidem annexam domum, eadem liberalitate concessit, ut qui ea tenuerit in anniversario suo canonicis et clericis de choro centum solidos annuatim exsolvere teneatur. Dedit præterea illas novem marcas auri ad crucem et calicem faciendum, de quibus fecimus superius mentionem.

De his quæ reliquit successori suo episcopo Antissiodorensi.

Successori suo in omnibus domiciliis episcopalibus fenum in abundantia, domosque utensilibus ac suppellectili, quemadmodum prælibavimus, diversa munus, vinumque illius anni in universo et partem talliarum non modicam dereliquit.

De his quæ contulit ad fabricam ecclesiæ Antissiodorensi in recessu suo per totum annum.

Ad fabricam ecclesiæ partem assignavit aliquam talliarum in cujus impendia singulis hebdomadis centum solidos dedit ad minus per annum integrum post discessum. Sed quid latius in talibus immoramur, et tendimus in longum membranas, dum singula conamur vel breviter delibare; in summa dicere possumus: nudam pastorem ecclesiam fere nudus reliquit.

Quod noluit præjudicare capitulo, ut cum ejus consilio fieret electio successoris Antissiodorensis.

Illud quoque non arbitramur prætereunter silendum, quod cum sedem apostolicam personaliter adiisset pro obtinenda licentia ut in Antissiodo-

ecclesia fieret electio successoris, nolens ut capitulum libertate eligendi absoluta in aliquo privaretur.

Quantum fuerit dispendii ecclesiæ et civitati Antissiodorensi ipsum discessisse, et quæ mala contigerunt ecclesiæ post ejus discessum.

Quantum autem ipso discedente amiserit non solum ecclesia, sed et civitas universa, patuit in discessu; nam et civitatem et ecclesiam invenerunt mala multa, tanquam sui liberatorem Othoniel videlicet amisissent. Comes enim Herveus, vir quidem oppressor hominum, et crudelitate formidabilis, qui in ipso episcopatu Antissiodorensi præsidente et ipsi in facie resistente, aspirans frequenter ad hujusmodi non profecerat, ipso adhuc in Romano itinere laborante, cum de ejus translatione certissime per nuntios cognovisset, vi armata civitatem Antissiodorensis non audentibus resistere civibus occupavit, et in suam ditionem redegit, cum de morte comitis Petri qui in captione a Comueno in partibus Græciæ, ut prædiximus, tenebatur, nihil adhuc pro certo constaret. Qui, cum proficisci deberet Constantinopolim, episcopo recommendaverat civitatem, cujus Hervei ingressus tanto omnibus erat suspectior, quanto ille atrocior habebatur.

Is, post discessum Willelmi prædicti, in unum hominem episcopatus, qui Antissiodoro ad villam episcopalem Giacum, videlicet cum multis aliis qui tempore ejusdem Guillelmi illo demigraverant, transierat ad manendum, suæ primordiæ tyrannidis exercuit; quem clanculo captum et abductum tandem restituit. Sed ipsa nocte qua redditus fuit, apud Geicum permanere non est ausus, sed Antissiodorum sub justitia comitis est reversus. Ad cujus exemplum cæteri, qui apud Giacum sub episcopo transierant, Antissiodorum redierunt, licet cives metu comitis diffugerent de civitate eadem; hominem quemdam capituli clam abductum similiter clam emunxit qui restitutus ab eo nunquam palam de sua emunctione etiam juramento astrictus ausus est confiteri. Multa fecit et alia hujusmodi opportunitatem nactus ecclesiæ, quæ discedenti Guillelmo Parisios in suæ virtutis robore solida non manebat, eodem quoque tempore non solum ab eo, quoniam post modicum migravit a corpore; verum a circumjacentibus multa passa est ecclesia, substracta sibi velut columna, quæ totum continebat ædificium, episcopo suprascripto. Nam Regnaudus Rungefer, miles non magnæ quidem potentia, dissimulantibus principibus, qui habebant tueri ecclesiam, successorem ipsius Henricum, magnæ quidem benignitatis et simplicitatis virum, atrocius infestavit. Qui proprium ejus clericum custodem utique domorum episcopalium de Varziaco capiens et inhoneste pertractans, diu in captione detentum, homines quoque prælasque terræ episcopalis abducens, castrum insum Varzia-

cujus pater in genere suo primus de ignobili cingulum acceperat militare, Petrus scilicet de Brullato, decanam cepit Ecclesie, et ultra Ararim, in Bufresiam videlicet extra regni fines usque ad. . . . productum diu tenuit carcerali custodiae mancipatum. Quidam etiam malefici de nocte armati claustrum, et ecclesie immunitate effracta, canonicos et clericos qui ad matutinale officium convenerant, per Ecclesiam eductis gladiis fugaverunt, undem ex eis quem vulneraverunt, altero equorum pedibus conculcato, ipsam sanguine profanantes, nec minus equorum fimo foedantes, nec dabatur miseris requies, cum vel a nobilibus viris Drogone de Meloto, Stephano de Basso, domino de Arseio, aliis nihilominus militibus sive armigeris circumquaque quos aut privata malitia, aut praesumptuosa temeritas, aut avara paupertas excitabat, non solum ad praedas, imo etiam plerumque ad caedes, oppressiones fletent hominum ecclesiae, aut irruptiones villarum, et non erat auxiliator.

De his quae gessit in episcopatu Parisiensi.

Nunc de his quae gessit Parisiis Guillelmus praedictus, pauca, quae nobis occurrunt de multis, breviter perstringamus. Eadem longanimitate et constantia, qua frater ejus Manasses Aurelianensis episcopus, de quo praediximus, adversus regem regalesque ministros ecclesiae jura prosequens, controversias quae usque tunc metu regio per episcoporum dissimulationem remanserant indecisae, tum quod jus quoddam quod ecclesia in castelludo regis de parvo ponte scilicet habere debebat, tum super halis apud campellos a domino rege factis, tum super iustitia et mensuris de territorio quodam apud sanctum Victorem, quod feodum clausum Brunelli dicitur, ad concordem concordantiam per compositionem redexit. Cujus obtentu, rex Philippus, qui tunc agebat in sceptris, redditus annuales viginti librarum Parisiensis monetae episcopo ejusque successoribus et centum solidos capitulo in perpetuum assignavit, sic igitur procurante jura regni ac sacerdotii distincta per compositionem inita regali et episcopali instrumento, et capituli etiam inde confecto, ut super praeteritis usque ad illum diem non possit iterum controversia suboriri quorundam scholarium sicariorum, qui de nocte incedentes armati raptus, adulteria committentes, et furta, et caedes plerumque, vel flagitia, pacemque non solum scholarium et securitatem, sed et civium ipsorum turbant, sic exterminavit de villa, ut quosdam quasi hujusmodi praecipuos sicariorum in carcerem praecipuum retruserit, quosdam exterminaverit, pacemque ac securitatem toti a talibus reddiderit civitati: Cui non solum noctes, sed et dies ipsi valde erant suspecti. Multa gessit in episcopatu praecleara ac perpetua digna memoria, quae vel vobis ignota relinquimus, vel propter legendi fastidium subticemus. Nunc de beato ejus exitu, quoad nostram pervenit notitiam, disseramus.

De beato ejus exitu.

Is, cum Parisiensi cathedrae tribus annis et fere dimidio bene et laudabiliter praefuisset, et tranquilla omnia fere, excepta causa scholarium, qui jurisdictioni ecclesiae suae et cancellarii in quibusdam se emancipare volebant, quaedam sibimetipsis auctoritate propria statuta condentes, ac sibi jus condendi hujusmodi in praedictum episcopi et cancellarii, ut credebat episcopus, attribuire laborantes, chronica tandem quartanae fractus valetudine, ex quo frater suus Manasses saepe dictus de hac vita migraverat, demum cum jam convalescere videretur de quartana febre correptus continua, licet lenta, domui suae disposuit, veluti illa aegritudine consummandus, vocatisque pridie quam defungeretur majoribus de capitulo suo apud sanctum Clodoaldum villam episcopalem, ubi decumbebat infirmus, virisque religiosus, abbate videlicet sancti Victoris domino Radulpho de Hospitali, sociisque astantibus, mortis suae diem praedixit, et apud Pontiniacum locum Cisterciensis ordinis, ut ad majores suos, qui ibi tanquam loci fundatores dormiunt, se tumulari praecipit, ac sequenti de divinis omnes qui aderant informans et eloquiis, sequentium orationibus recommendans, canonicos etiam praesentes Ecclesiae Parisiensis sedulo ad concordem electionem exhortans, colloquendo, inter manus religiosorum extremum emisit spiritum, ut de die mortis suae praedictis veritas probaretur, sicque apud Pontiniacum, prout praeeperat, deportatus et tumulatus in capella B. Thomae martyris ante principale altare beato in Domino fine quievit. Mortuus est autem in festo B. Clementis apud sanctum Clodoaldum, de quo jam supra diximus, anno Domini millesimo ducesimo vicesimo tertio, regnante Ludovico circa initia regni sui. Sedit vero in episcopatu Antissiodorensi circiter tredecim annos et dimidium, Parisiis vero circiter tres annos et dimidium fere sub Romanis pontificibus Innocentio III et Honorio III, regnantibus in Francia Philippo et Ludovico, de quo superius fecimus mentionem. Explicit de Guillelmo.

CAP. LX. De Henrico qui fuit oriundus de pago qui dicitur Villanova, in Parisiensi diocesi.

Hnic successit Henricus de pago qui Villanova dicitur, in Parisiensi diocesi oriundus, qui prius cantor Antissiodorensis ecclesiae. Postea, per illam electionis formam, quae a jure compromissio dicitur, pontificalem cathedram adeptus est. Quem mediocre genere nec inflavit nobilitas, nec vilitas abiecit; in quo licet virtus mansuetudinis a plerisque diceretur modum excedere, jura tamen episcopatus rigore justitiae sic illaesa servavit, ut tyranni, qui ea sibi usurpari consueverant, ea compellerentur restituere, et a suae tyrannidis violentia cessare. Iste est qui munitionem castrum, quod Varziacum dicitur, praedictam a viro potente, nobili, atque ecclesiae Antissiodorensi inimico, Galchero de Puigniac, acerrimo persecutore, in loco, cui Becherellum voca-

bulum est, ædificatam fecit destrui, et non sine sui et suorum grandi periculo funditus everti. Cujus temporibus panis unicus servitoribus beati protomartyris distribuebatur, sed ipse de propriis facultatibus, secundum addidit; insuper et mille libras Parisienses ecclesiæ in extremo contulit testamento. Hic ecclesiam beati Protomartyris donariis ampliavit, corda canonicorum in suum favorem mansuetudine inclinavit, inimicos Ecclesiæ ad concordiam reduxit; et post cursum vitæ præsentis, in pace in idipsum dormivit et requievit (*Psal. iv, 9*). Hic in loco qui Pulcher Redditus dicitur, morbo squinantiæ labores præsentis militiæ consummavit, dormivitque cum patribus suis senex et plenus dierum. Qui in ecclesia B. Protomartyris sepultus beatam expectat sanctorum resurrectionem, bravium, ad quod cucurrerat ut comprehenderet, percepturus. Sedit annis tredecim mensibus quatuor.

CAP. LXI. *De Bernardo de Soiliaco.*

Supradictis Patribus Bernardus de Soiliaco, vir eximie sanctitatis, successit; qui et multos prædecessorum sancta simplicitate et simplici sanctitate præcessit. Qui cum generis nobilitate polleret, morum tamen præcellens nobilitas sic eam pallio humilitatis obtexit, ut secundum Apostolum non alta saperet, sed humilibus consentiret (*Rom. xii, 16*). Cujus veneranda canities, vultus serenitas, verecundus aspectus, ordinatus incessus, sermonis modestia, casta conversatio, mensæ frugalitas, argumenta virtutis interius redundantis efficacissima ministrabant. Et quia lucerna sub modio abscondi non debuit, sed super candelabrum poni, ut ingredientibus domum lumen refunderet (*Matth. v, 15*), primo a supradicto venerabili Patre Hugone de Noeriis Antissiodorensis antistite præbendale beneficium in Antissiodorensi ecclesia consecutus est, ubi sacrao effectus adeo se divinis officiis mancipavit, quod sicut ipsi propriis oculis vidimus, diu noctuque vix unica hora præterit, quæ non per ejus labia devote transiret, excepto quod festivis diebus populus ad ejus sermones mancantibus sacræ fluentis doctrinæ devotissime atque copiosissime infusebat, ut stigmata Domini jugiter in suo corpore portaret (*Gal. vi, 17*); jejuniis et orationibus insistebat, cilicio semper intrinsicè inhærente. Cæterum, ut hic non manentem civitatem habere, sed futuram inquirere demonstraret, et cum Apostolo experiretur pericula fluminum et latronum, cæterorumque duodecim incommodorum, quæ Apostolus ad Corinthios loquens se expertum fuisse commemorat (*II Cor. xi, 26, 27*), Hierosolyman petiit, ubi tanta lucerna abscondi non potuit, imo sanctitatis ejus in illis partibus adeo radii effulserunt, ut in Nazarenum archiepiscopum eligeretur, et cunctis aliis etiam sanctitate præclaris præferretur. Sed sublimitatem parvipendens humilitas in se conversa, plus elegit modicitatem servare quam in sublimitatis periculis pendere.

Itaque reversus ad propria et seipso semper melior effectus in Antissiodorensis archidiaconatum promotus est, ubi tanta sollicitudine animas

curandas suscepit, quod attendens de pascentis agnis et ovibus ter Petro repetitum mandatum (*Joan. xxi, 16, 17*) pavit eas doctrina, exemplo atque subsidio temporali, quibus jugiter insistens die noctuque, æstu urebatur et gelu, fugiebatque somnus ab oculis ejus. Igitur Heinricho tunc temporis Ecclesiæ Antissiodorensis antistite viam universæ carnis ingressus, et ad providendum ecclesiæ de pastore invocata Spiritus sancti gratia electoribus congregatis, mira res accidit, et nostris temporibus in Gallicanis Ecclesiis inaudita; nam multitudinis electorum adeo cor unum et anima fuit, ut omnes uno spiritu conclamarent archidiaconum debere præfici quem Dominus prærogativa donaverat sanctitatis. Cunctorum igitur in ipsum concurrentibus votis, invitus rapitur, repugnans trahitur, nolensque cogitur consentire. A tempore autem illo, quo in episcopum consecratus est, carnem suam tanta austeritate damnavit, quod feriis secunda, quarta, sexta, et septima æscis quadragesimalibus ejus jejunia solverentur, nisi forte labor aut infirmitas aliquid lautius indulgeret. Tanta vero ad Christi pauperes erat ejus affectio, ut secundum doctrinam Tobie, quo modo potuit, semper fuit m.sertus (*Tob. iv, 8*). Cum enim ei adfuit multum abundanter tribuit; cum autem modicum, et illud misericorditer studuit impertiri. Nos enim ipsi experimento frequenter didicimus quod sibi mensæque suæ sodalibus frequenter substraxit, unde pauperum esuries levaretur. Ipso audiente atque patiente murmurabant servientes, murmurabant et socii pro deliciarum defectu, et mensæ divitis parcitate, sed illæsa conscientia erga divites parcitati insistens, minus grave sustinuit ab eis de avaritia notari quam in judicio pauperum querimonias sustinere, nisi eis secundum doctrinam Evangelicam, quod superest, in elemosynam contulisset (*Luc. xi, 41*). Adeo etiam vana mundi gloria ei exstitit odiosa, quod, sicut a fide dignis pauperibus plene perpendimus, illis quibus largiebatur elemosynas, ne cui dicerent, inhibebat.

Ecclesiam vero beati Protomartyris tanto favore prosecuted est, quod eam luminaribus atque omnium ornamentorum genere ampliavit; insuper auxilium et redditus canonicis et clericis horis matutinalibus dividendos. Cæterum sic viæ ejus Deo placuerunt, quod inimicos ejus ad tantam pacem reduxit, ut profiterentur tyranni, qui prædecessorum ejus temporibus terram episcopatus invaserant, frequenter se ideo ab invasionibus cessare, ne si ipsum offenderent, Deus in ipsos continuo visibiliter vindicaret. Cujus fama sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus, ad aures illustrissimi regis Franciæ Ludovici adeo spiraverat, ut præ cæteris prælatis ipsum familiarem haberet, et simplicitati ejus dulciter arrideret. et ejus negotia propensius expediri imperaret. Verum cum cum gravius solito infestare cœpissent senectutis incommoda, et jugis tibiurum infirmitas, quæ a medicis malum mortuum nuncupatur, eum affligeret, timens ne cum istis oneribus

episcopatus onera sufficienter ferre non posset, licet sicut ex ipsius regis ore frequenter audivimus, Rex eidem promitteret quod episcopatus jura tanquam propria tueretur, nihilominus ab Innocentio Romanæ sedis antistite instanter petit, et cum difficultate magna obtinuit ut ab eo, quo ecclesiæ Antissiodorensi astrictus fuerat, vinculo solveretur. Quo facto omnis temporalium sollicitudo abjicitur, et totum spiritum in seipsum reflectens, solius conscientiæ curam gessit. Cujus quies sola contemplatio, cujus confabulatio jugis oratio, et cum viris religione famosis, continuus de sancta conversatione tractatus. Quid plura? prædictæ infirmitatis atque senectutis incommodis febribus adjicitur; prosternitur corpus in lectulum; offerunt medici naturæ contra morbos remedia, quibus raro et paucis utitur, et his solis quibus eum uti Fratres prædicatores et minores, qui assistebant eidem, cum magna violentia compulerunt.

Tandem cum post prolixum cum supradictis Fratribus de sancta religione tractatum aliquantulum pausasset, ut eum crederent astantes dormire, pretiosam resolutus est in mortem; ea serenitate Deo spiritum reddidit, ut omnibus membris quietus, vultu serenus, nullius omnino doloris insignia in extremo mortis articulo indicaret, et qui in infirmitate spoliari renuerat, mortuus spoliatur; amovetur hærens carni cilicium, quod tanta pediculorum ac vermium scatebat copiâ, ut horrorem aspectui et fetorem olfactui inferret immensum, cujus caro vermibus corrosa ossium per loca nudum præbebat aspectum. Igitur pontificalibus gleba sancta induitur, feretroque imponitur, atque a loco, qui pulcher Reditus dicitur ubi mortem perdiderat et vitam invenerat, ad ecclesiam Antissiodorensis ubi sepulturam elegerat, defertur. Occurrit ei devotus civitatis clerus cum populo; ruit in occursum ejus turba indiscretæ ætatis et sexus, et certatim feretrum tangere cupiunt. Se prærogativa quadam cæteris præferebant qui manu feretrum tetigissent, vel sericis quibus legebatur osculum dedissent. Divinis igitur celebratis exsequiis canonici et clerici ad ipsum concurrunt, et quotquot contigit præintrare, sacræ glebæ pedes manus aut faciem osculantur, nec ideo ut in funeribus cæteris moris est, Deo et sanctis angelis animam recommendant, sed precibus devotis flagitant, ut apud divinam, cui devote servivit, clementiam, eis ipsius merita suffragentur. Dormivit autem cum patribus suis prædictus Pater anno Domini 1244, mense Januar., die 6 mensis. Sedit annis novem.

Præsul Bernardus mala semper ad omnia tardus,
Sic vivens domuit cum carne et dæmone mundum
Quod moriens meruit Christo se reddere mundum.
Anno milleno bis centeno quadragesimo
Quarto sanctorum migravit luce magorum.

CAP. LXII. — *De Regnaudo de Siligniac.*

Muie successit Reginaldus de Siligniac, prius

A ecclesiæ Antissiodorensi decanus, postea per illam electionis formam, quæ a jure scrutinium nuncupatur, in episcopum promotus; vir quidem corporis statura procerus, candidus et rubicundus, et pulchritudine corporali electus ex millibus, cui generis nobilitate sublimes secundum exigentiam nobilitatis generis datum est cor sublime et nobile. Nam clericorum nobilium, necnon et militum frequentiam diligebat, et larga manu, prout nobilitatem ejus decebat, eis exenia erogabat. Hic ecclesiæ Antissiodorensi se magna pollicebatur facturum, sed ejus felicitati fati invidentibus, sicut flos feni cito decor ejus emarcuit, et ejus gloriam succidit Dominus, dum adhuc ordiretur (*Isai. xxxviii, 12*): ab ipso enim suæ promotionis die adeo gravis eum afflixit B infirmitas, ut nec ecclesiæ suæ liceret eum vacare utilitatibus, sed eis solis de medicorum consilio dare operam oportebat, quibus ejus infirmitas levaretur. Dormivit autem et appositus est ad patres suos in cœnobio de Rupibus Antissiodorensis diocesis honorifice sepultus, ubi suam elegerat sepulturam. Sedit anno 1, mensibus 11, diebus 16.

CAP. LXIII. — *Acta domini Guidonis de Melloto episcopi Antissiodorensis.*

Recolendæ memoriæ successit episcopus Guido de Melloto, cujus gesta tanto seduliorum sibi vindicant auditorem, quanto altiora et actu nobiliora fuisse noscuntur. Fuit enim de diocesi Antissiodorensis ex utroque parente generoso sanguine procreatus. Pater ejus fuit Guillelmus de Melloto, miles dominus castri sancti hujus Prisci hujus diocesis, vir totius curialitatis et largitatis amator, mensæ propriæ communicator hilaris, pauperum nobilium sustentator, qui etiam, sicut fertur, acquisito cognomine ex rei consonantia et quadam proprietate boni, a plerisque Pacisbajulus vocabatur. Nam quoties inter aliquos confines suos discordiam exortam cognoverat, toto nisu ad pacis reformationem intendens, laborem interponere non cessabat, donec discordes, si posset, ad concordiam revocasset. Mater ejus de prosapia dominorum montis sancti Joannis traxit originem et antiquæ nobilitatis stemmate fuit non inferior viro suo.

D Horum itaque natus præsul, de quo loquimur, a pueritia ludo litterarum traditus sic profecit, quod primo in fundamento grammaticæ radicatus, liberalium artium fuit auditor profectus, ac deinde utriusque juris canonici videlicet et civilis acquisita notitia, sacræ Paginæ postmodum, quoties licuit, diligens existit revolutor. Sed ejus propositum in hac parte negotiorum ecclesiasticorum occupatio frequentius impedit, in adolescentia quippe moribus et dogmatibus se exornans spretis lasciviis, membris incultis, et incomptis erinibus, compositione corporis, sicut mos est nobilium juvenum, non vacabat. Quamobrem patri minus charus inter liberos habebatur; sed Altissimi dispositio, qui sibi eum reservabat futurum antistitem, decultum ejus adeo processu temporis exornavit, quod filius

sapiens patris gloria, mutato nomine filii a patre, pater et dominus habitus est, et quasi incurvati sunt coram eo filii matris suæ. Erat enim vir statura procerus, corpore bene compositus, corde magnanimus, ecclesiasticæ rei augmentator industrius, providus dispensator publicæ utilitatis, et plebis tutor indefessus, in sermone modestus, in oratione devotus, in altari angelicus, cujus cantus melodice reboans, velut tuba sonora, replebat aulam Dei, et spiritibus dulcisonis animos audientium delectabat. Nec minor consilio in conciliis et collegiis prælatorum corporali venustate cæteris præeminens, venerando gestu et imperioso quodammodo prædominari videbatur aspectu; si quid autem incumbere judiciali disceptandum examine coram ipso, seu aliud ordinandum, persuasionibus et rationibus facilem ac sedulum præbebat auditum, et audita dijudicante revolvens animo, libransque omnia, nihil ex præcipiti faciebat.

Unde hunc ab ipsis discretionis suæ primordiis morem contraxerat, ut agenda sua tanta deliberationis fornace decoqueret, multis sibi hæc ascribentibus lenitati, quod interdum, sed raro, dispendioso peragi contingebat exitu quæ maturato compendio potuerant expediri, et licet esset in negotiis et rebus prospere gerendis sollicitus, vix tamen unquam sæcularium occupationum frequentia tanta fuit, cui divinum obsequium hora debita non præferret. Erat siquidem illi quasi moris innati justitiæ exercere rigorem, bene meritos renuntiare, maleficos punire, ita quod quandoque non ex typho malitiæ, sed ex zelo justitiæ virgæ mansuetudinem aliquantulum excedebat, oppressis compati, supplicibus parcere, humiles exaltare, superbos deprimere et debellare rebelles: et hac fuit insuper a Domino felicitate donatus, quod in omnibus quæ pro honore Dei et juribus ecclesiarum suarum aggressus est semper victoriam dedit illi Dominus, et ejus opera cum gratia et favore direxit.

Qualiter cives Viridunenses expugnavit.

Anno ætatis suæ tricesimo secundo, vel circa, vocatus per electionem canonicam ad regimen Ecclesiæ Viridunensis, quanquam de ipsius gremio non esset, et in episcopum consecratus, retento nihilominus ex dispensatione decanatu Antissiodorensis ecclesiæ quem prius obtinebat, intellexit quod omnimoda jurisdictio, spiritalis videlicet et temporalis, civitatis et civium Viridunensium ad episcopum pertinebat, et quod prædecessores Viridunenses episcopi, longe retroactis temporibus, eam diu pacifice possederant pleno jure, sed per incuriam, aut impotentiam quorundam, qui immediate præfuerant, pontificum, cives astuti jurisditionem civitatis temporalem et jura episcopalia in multis usurpaverant, necnon majores et scabinos creaverant, per quos eadem civitas iis temporibus regebatur. Imposuerant quoque publicas exactiones et pedagia, ex quibus se rempublicam gubernare murosque et mœnia civitatis fortificare dicebant. Quibus ad suam præ-

sentiam evocatis, ipse ut erat prudens animo secundum doctrinam evangelicam, primo per seipsum in blandis sermonibus et dulcibus inductivis ipsos et charitative monuit et rogavit, et postmodum per alios magnos et sapientes diligenter interpellari fecit, quatenus jurisditionem ecclesiæ taliter usurpatam et jura episcopalia quæ subtraxerant, ecclesiæ restituerent, et præsumendis similibus abstererent. Quod surdis auribus obaudientes efficere recusarunt, prætendentes sub ficta verborum suavitate, sicut moris est patriæ, excusationes multiplices in peccatis. Deinde via regia compulsus procedere ipsos canonicè præmonitos et superbo oculo parere monitis recusantes excommunicationis mucrone percutit, quam sicut juris erat adeo aggravatam ut in personas ecclesiasticæ censuræ nervus progressibilis ultra non esset, sustinentes animis obstinatis et ex correctione pertinaciores effecti, ibant ab obice leviores; videns autem nequitiam ipsorum in quibus ab antiquis progenitoribus usura et dolus viguerant et vigeant, prævia deliberatione cum solemnibus processione cleri totius civitatis villam exiens et corpus Christi faciens extra ferri, civitatem ipsam et homines generali suppositis interdicto, dimissis ibidem sacerdotibus aliquid tantummodo ad pœnitentias morientium et baptismata parvulorum, et suspicans quod contra ipsum libenter sinistrum aliquid molirentur, si possent, sese in castra et munitiones episcopatus recepit; ipsi autem ex his indignantissime provocati, spiritu rebellionis assumpto, cœperunt non recte cogitare qualiter injuste justum possent opprimere. Sicque factum est quod die quadam communi definitione inter se habita et edicto publice proclamato exierunt civitatem armati in fragore nimio et tumultu pompatico omnes a juvene usque ad senem armorum gestabiles, et debellare valentes cum militibus conductitiis numero quasi duodecies mille æstimabiles ad terram episcopatus vastandam, inter quos, ut fertur, quidam ducatorum et major eorum in vituperium pontificalis honoris mitram episcopalem galææ superpositam deferebat.

Eadem vero die episcopus cum quibusdam suis armatis exierat Charniacum castrum ad prædandum, ut creditur, animalia quæ cives extra civitatem immiserant depascenda; sed a longe prævisis hostibus sui generis comitiva quæ non procul aberat et pro qua mandaverat, convenisset ad illum, quibus congregatis numero paucis, videlicet trecentis æstimabiliter viris et non pluribus, ut creditur, militiæ tamen peritis et armorum industriis circumspectus episcopus habito brevi consilio eum eisdem occupato promontorio circumcludens adversarios belli indoctos et opposito soli suppositos et tam prudenter quam potenter cum suis irruens in eosdem omnipotenti Deo qui docuit manus suorum ad prælium causam suam tuente, non tam victorioso quam miraculose devicit eosdem ut erectum male verticem rebellantium in delictis suo fremitu cou-

culcavit, quibusdam in fugam conversis, aliis gladio A
 corruentibus et cæteris captis ductis. Fuitque captorum numerus capientium multo major, in quo conflictu sacerdotalis ministerii et pontificalis modestiæ non oblitus lethaliter nullum læsit, sed animando et exhortando suos ad pugnam plus officio linguæ quam ipsis manibus profecit ad pugnam, obtentaque victoria, ad castrum unde exierat cum gaudio regressus est. Paucis autem decursis diebus cives virga correctionis e læcti, quos paulo ante mansuetudinis monita flectere nequiverant, pacem cœperunt inquirere et mediantibus bonis ad hanc concordiam formam deventum est quod jurisdictione omnimoda temporali et iuribus Ecclesiæ restitutis decies mille libras episcopo pro damnis et sumptibus exsolvent, selitque episcopus civitatem ex tunc in tranquillitate B
 regens, cui tantum præfuit anno uno.

Qualiter ad Ecclesiam Antissiodorensis translatus domum Regnaudi Rongefer militis de montibus expugnatus.

Elapso dein de aliquanti temporis intervallo, bonæ memoriæ Regnaudo de Salligniaco Antissiodorensi episcopo, rebus humanis exempto, ad Ecclesiam Antissiodorensis, in qua decanatum retinuerat, ut prædictum est, tam per electionem quam postulationem canonicam auctoritate apostolica interveniente cum lætitiis magna populi et cleri translatus est, ubi qualiter rexit, quævelgesserit, satis operum suorum evidentia declaratur, de quibus aliqua brevi chirographo perstringamus. In ejus siquidem novitate miles quidam C
 Regnaudus nomine, dictus Rongefer, antiquum et læpressum statum domus suæ de montibus prope Varziacum castrum episcopatus, sitæ in Castellania, domum castri latenter immutans et in fortitiam tentans erigere, muris eam novis et fortibus inter cætera lignea et vetera dictæ domus circumcingere clam incœpit: quod in grave dispendium episcopatus et perpetuum villæ et hominum de Varziaco nocuum posset successivis temporibus redundare, si cœptum opus pro desiderio consummasset; quippe cum locus ille de montibus de nativo situ pro majori parte difficilis et fortis existat, et miles ille vicinorum injuriosus et consuetus oppressor, villam et homines Varziaci jamjam pluries infestasset. Quo comperto memoratus episcopus præfato militi quasi nuntians novum opus injunxit eidem ut ab opere cœpto desisteret, et quidquid novi construxerat demoliri faceret, cum de consuetudine generali castrum aliud D
infra Castellaniam aliquam approbatam, invito superiore noviter exstruere non liceret; sed miles obstinatus et omnia vilipendens, ab opere quod pat-

intrepidus et hoste multo potentior, si armorum præsidio vellet uti, opitulanti Deo caute semper evasit.

De facto Robini clerici Caprarii.

Contigit quod cum clericus quidam nomine Robinus Caprarii, de facto relegatus ad tempus ab Antissiodoro sub pœna capitali per laicam potestatem, inscio forte prælato tunc temporis existente, parentela Suavium de Antissiodori procurante, nec dum, ut dicitur, finito relegationis termino, Antissiodorum rediisset, per sæcularem iterum comprehensus justitiam ad Instantiam eorundem Suavium furcarum suspensio publice traditus est, quanquam idem venerabilis Guido tunc præsidens Ecclesiæ Antissiod. ipsum prius tanquam clericum sibi restitui pluries cum instantia postulasset. Quam ecclesiæ injuriam ad audientiam felicis recordationis Innocentii papæ tertii tunc residentis Lugduni per appellationem delatam demum non sine multis et expensis succumbentibus adversariis ad honorem Dei sic ultus est, quod cum universali clero ac populo civitatem et suburbium processionaliter exiens, Lebino tunc præposito Antissiodorensis, Petro et Drocone Suavis fratribus et eorum complicibus in braccis et camisia cum virgis in manibus, pedibus omnino nudis præviantibus, censura ecclesiastica coegit eosdem fere trum quoddam cum quadam imagine clericali supraposita a loco furcarum ipsarum usque ad cathedralem ecclesiam in præfato habitu publice deportare; ibique missa pro defunctis ab eodem antistite celebrata, cadaver dicti defuncti jam ante diu in quodam scrinio reservatum juxta ecclesiam beatæ Mariæ in civitate more debito sepelivit, præfatis maleficis nihilominus pro tantæ temeritatis excessu, nec pro expensis immensa pecuniæ quantitate multatis non de qua trecentas libras eidem ecclesiæ beatæ Mariæ pro anima ipsius defuncti processu temporis erogavit.

Qualiter castra subscripta sibi tradi fecit.

Ad intelligentiam hujus particulæ supponendum est quod, sicut ex tenore chartæ beati Bernardi quondam Clarevallis abbatis perpendiculariter liquet, donus comitis Nivernensis et Antissiodorensis et munitiones castrorum quæ ipse dignoscitur tenere ab episcopo Antissiodorensi videlicet Castri novi, sancti Salvatoris, Conadæ, Malliaci et Betriaci tradi debent ipsi episcopo ad ejus beneplacitum, ita tamen quod eo decedente comiti vel ejus ministerialibus cum integritate restituantur; sed cum a longe retrolapsis temporibus prædecessores ipsius episcopi hoc jure non inveniantur nisi fuisse clare memoriæ Mathil-

De moneta Antissiodorensi.

Similiter ad intelligentiam subscriptorum præsciendum est quod apud episcopos Antissiodorenses exstat littera inclytæ recordationis Philippi quondam regis Francorum, ex cujus serie inter cætera deprehenditur evidenter, quod si comes Nivernensis monetam novam cudi facere velit, eam debitæ legalitatis et ponderis in jam dicta littera comprehensi cudi faciet et personæ comitatus Nivernensis ecclesiasticæ eam quandocunque voluerint, facient comprobari. Contigit autem quod nobilis vir Odo filius ducis Burgundiæ, qui ratione uxoris suæ in comitatum successerat, monetam novam Antissiodori facere cudi cœpit, quam ministeriales ejus ipso in remotis agente, nondum tamen probatam a personis ecclesiasticis, sicut fieri debuit, quin potius insciis, exposuerunt publice cursualem, facientes generaliter proclamari sub multa gravissima ne quis monetam aliam mitteret vel reciperet præter illam, licet adhuc ejusdem monetæ raritas tanta esset quod pro decima parte non sufficeret usibus reip. et popularibus alimentis. Episcopus autem, capitulo et personis ecclesiasticis civitatis suæ convocatis in unum, ad eorum instantiam monuit ministeriales comitis ut quod super his attentaverat in pristinum statum reducerent et monetam ipsam exhiberent probandam, quod facere recusarunt. Episcopus autem habito cum eisdem personis ecclesiasticis concilio præsentiam recolendæ memoriæ Ludovici tunc regis Francorum viri Christianissimi cum litteris fide dignis factum attestantibus personaliter expetiit, cui rei damna, seriem et querelam patefaciens popularem, obtinuit ab eodem monetæ fabricatores expelli et eam auctoritate regia per civitatem Antissiodorensis publice declamari.

Qualiter compulsi Templarios amovere campanam quam in domo sua de Monastello appenderant.

Illud etiam memoriali membrana conscribi dignum est, quod cum Templarii soliti suæ terminos excedere libertatis, et quod ab apostolico concessum est eis ad gratiam, convertere frequenter ad noxam, campanam quamdam in domo sua de Monastello appendissent in altum publiceque pulsarent ad convocandum populum pro divinis in eorum oratorio audiendis, necnon benedictionem quorundam nudentium temere solemnissasset ibidem cum hoc eis ex privilegiorum suorum largitione nequaquam liceret, eos canonicè monuit ut amoverent campanam et quod super benedictione hujusmodi nuptiali præsumperant, emendarent eidem, quod ipsis facere recusantibus, querela fuit ad audientiam reveren. patris Simonis Dei gratia tituli sanctæ Cæciliæ presbyteri cardinalis fungentis tunc officio legationis in partibus Gallicanis perlata, coram quo tanto vigore negotium prosecutus fuit, quod in jure prævalens obtinuit per legati sententiam condemnatis sibi Tem-

A rum rege cum nautis instantibus regium emanasse et præceptum amovere cuncta quæ per Icaunam fluvium impediendo esse poterant navibus transvehendis, exsecutores super hoc deputati alia et majora quam commissum sibi requireret ministerium, sicut in plerisque malis moris est, agere gloriantes, trabeculas duas in Bochetto sub pontem Antissiodori, quod proprii juris et proprietatis est episcopatus, fundo fluminis infixerunt hinc inde flores lili ferreos in signum regalis domini earum summitatibus imponentes, quas statim audita re hujusmodi animosus vir fecit potenter erui et in domum episcopalem transferri. Sed propter hoc ad regis præsentiam procurantibus æmulis evocatus, proposuit coram eo quod cum regis ministeriales ipso minus requisito mittendo trabeculas in Bochetto quod proprii domini et juris episcopatus existebat, cum nec esset in eo penitus aliquid quod liberum navium transitum impediret, ultra fines mandati fimbrias extendissent, eas justè eruerat: sicque factum est quod his et aliis perorationibus confusis et stupefactis adversariis liber victor abscessit.

De ædificiis quæ construxit.

Quantis autem ædificiorum additamentis loca domorum episcopaliū decoravit silentio præterire dignum non est. Antissiodori namque juxta aulam episcopalem antiquam aliam geminam miræ venustatis aulam supra testudinem lapideam in qua vana consueverant reponi arce cæmentaria præpollentem erexit fenestralibus aperturis exstructis, sculptura spectabili vitreisque perlucidis illustratam, cui ad divini cultus honorem capellam geminam non inferioris structuræ, et cameram duplicem efficientes inferius et superius ipsam aulam cum jucundæ visionis turricula decenti situatas ordine conjunxit. Insuper cameram episcop. supra Pratellum veternam et jam senio collabantem quasi funditus reparavit et in elegantiorē reextulit speciem novitatis, rursus cum ab eodem Pratello usque ad prisionem per de subtus a parte Icaunæ pervius et facilis nulla vel prorsus inutili obsistente clausura ad domum episcopalem pateret ascensus, muris novis ac fortibus portelloque et propugnaculis operis sumptuosi visu pulcherrimis illum ambitum circumcinxit. Apud Ragenam prope Apoigniacum nobilis. episcopi habitaculum cujus ambitum Icauna fluvius a parte posteriori per latera circumcingit, inprimis murum quemdam ab una parte fluvii ad alteram includentem continuam et planam terræ intercapedinem ab anteriore parte inter forteritiam et fossata construxit, primumque ibi ordinavit introitum, cui muro stabula ad equos pro ipsius muri longitudine constructa per de intus adjunxit, deinde clausuram munitiois lateritiam ruinosam et pro parte collapsam, nec fere partem dimidiam ambitus accingentem, muris egregiis pro tantula parte lateritiis, quantum ruinosam

tam validissimam et prægrandem quam Portellum ^A vocant, plura continentem mansionum interstitia ex muralibus spissæ latitudinis et latæ spissitudinis constructam erexit, intra septa prædictæ fortaritiæ aulam episcopalem antiquam quibusdam superadditis et aliis in melius transformatis in statum redegit solito pulchriorem. Duas quoque cameras, utramque geminam, prægrandes aulæ compares et confines, alteram videlicet nobilioris structuræ majori ex transverso posterioris pinnaculi cohærentem et vitellinis fenestriunculis refulgentem ex commendabili lapideo tabulatu construxit, antiquasque logias super laeam vetustate consumptas et ruinæ jam proximas ex integro reparatas in formam restituit venustæ pulchritudinis et pulcherrimæ venustatis. Ex alia vero parte ^B appenditiam necessariam ipsis muris munitionis affulta et ordine decenti constructa et locata. Apud Bellum Reditum, locum ex stagnorum confluentia piscibus copiosum et ex nemorum adjacentia temporis hiemalis algoribus levandis accommodum, domum quamdam depressam receptaculum episcoporum in aulam geminam placidæ venustatis, habitaculumque gratiosum produxit cum socia camera structuræ similis ad propriam episcoporum quietem. Excursum quoque unius stagnorum usque muros ipsius aulæ pertinentem per injectam terræ molem ingentem quasi aggere constituto remisit in interiorum aquarum profundius accrementum, et in hujus terræ massa conjuncta et planificata ^C diversi generis plantatis arboribus, virgultum pro loci capacitate fecit amœnum. Insuper appendicia inter aulam et capellam hospitibus et familiæ necessaria logiasque magnæ habitatis ab aula in capellam, et e converso ducentes, aliaque diverticula ædificiorum construxit ibidem et majoribus forte locis ampliasset ædium accrementis, sed quia situm ejus non multa gratificabat amœnitas variisque abundabat proventibus, ideo forsitan ipsum rariori nec mirum prosequatur affectu. Apud Varziacum aulam episcopalem geminam prægrandem et plura continentem habitacula insuper incendio concremata magnis reædificavit sumptibus, et in structuram restituit clariorem, muros et propugnacula munitionis castri in suis cacuminibus pro majori parte dirupta vel collapsa egregie reparavit, appendiciaque placidæ mansionis et apertæ commoditatis exstruxit muris ^D ipsius munitionis affulta, apud villam Catuli prope Conadam locum in proprio ecclesiæ solo eminentem, quem Ligeris antecurrit, situs amœnitate conspicuum et diffundentem longe radios visionis elegit, cujus oblectamentis allectus receptaculum quoddam ad recreationem naturæ et levamen fatiscantis inquietudinis, sicut interdum expedit, inchoavit ibidem. Sed per principem sæcularem, videlicet ante dictum Odonem filium ducis Burgundiæ tunc comitem Niverneusem fuit ab opere cœpto prohibitus, cujus prohibitionem in curia regis adeo victrix constantia prosecutus fuit, quod demum in jure comite succumbente et regia declarante sententia, quod ab in-

cœpto per comitem jure non poterat prohiberi, ex prohibentis resistentia provocatus cœptum opus in munitionem, aulam geminam et Capellam nobilitatis exquisitæ provexit habitationi regis congruentes, nativa rupe circumquaque excisa, quæ pro sua laudabili pulchritudine intuentium morantur oculos, intuen-
do delectant animos et habitatores jucunda reficiunt mansione. Rursus excisis in profundo subter aulam siccæ rupis visceribus cavas fecit ad vinorum custodiam quæ temporibus ebullientis ætatis et æstuantis leonis meri potum exhibent glaciale: extra fortitiam, sed tamen infra loci continentiam depressis muralibus circumclusam, stabula pro equis et grangiam capacitatis immensæ construxit, nec procul ab his extra poprisiam plantavit vineas ^B ex plantis diversorum vinetorum electis, quæ temulentam annis singulis afferunt ubertatem.

Qualiter profectus est in auxilium Caroli regis Siciliae.

Ea tempestate qua damnatæ memoriæ princeps nefandissimus paterni sceleris imitator Manfredus filius Frederici quondam imperatoris, regno Siciliae proprio Petri patrimonio et ducatu Capuæ occupatis, res ecclesiasticas damnabiliter tractabat, evertebat ecclesias, et fugabat prælatos. Vocato per summum pontificem viro magnifico Carolo, regis Franciæ filio, pro suscipiendo regno hujusmodi et liberando de manibus impii memorati, concessaque ab apostolico omnibus in ejus auxilium proficiscentibus peccatorum suorum indulgentia generali, zelo devotæ peregrinationis accensus Romam adiit in Caroli subsidium, apostolica tamen interveniente licentia profecturus. Ubi a sanctissimo patre Clemente IV, Romanæ Ecclesiæ tunc presidente, et cardinalibus honorifice et gaudens receptus, commisso sibi in ipsa expeditione legationis officio, de mandato ejusdem summi pontificis in auxilium ejusdem Caroli in regem consecrati, cum eodem rege et ejus exercitu gressum direxit.

Cumque jam approximassent Beneventanam civitatem, ubi stabat adversarius cum Alemannorum multitudine bellicosa, jamjamque starent acies hinc inde paratæ congregari, ipse ut erat armis intus divinis præcinctus, et exterius indutus militaribus, stans ^D super regis exercitum, salutaris exhortationis sermone præmisso pro ipsis animandis, ad pugnam elevata manu lorica, apostolica fretus auctoritate, omnes ab omnibus peccatis absolvit, evolutionem illis promittens incunctanter ad patriam, si qui forte morientes pro viribus strenuis debellarent. Moxque ut prædicationis suæ exemplaris probaretur doctor non sequi, sed præcedere visus ad prælium. Tanto animositatis ardore corda videntium inflammavit, quod passim per hostes et gladios irruentes non aggredi, sed furem videbantur. In quo congressu modestiæ pontificalis non immemor, nunc acies erumpendo, nunc equos hostium gladio prosternendo, nunc clamando et animando gestu et linguæ redimebat officio, quod in personas

hostium attentare propter irregularitatis periculum forsitan expavebat, si fas sit credere quod vir, strenuus in justo bello et lethali conflictu, ferientibus manu mutua non repugnet. Denique Manfredo morte cadente in bello, suisque vel captis vel fugientibus, aut gladio peremptis, expleto victorioso certamine ac ipso rege totius Apuliæ regimen et dominium tranquillum adeptus, cum ipso aliquandiu commoratus, deinde vale dicto recedens apostolica revisit limina, ubi a papa et fratribus cum lætitia et veneratione susceptus, et aliquot diebus immorans, ac deinde cum apostolica benedictione recedens, iter suum, Domino prosperum faciente, ad propria regressus est. In cujus occursum civitatis suæ divitum et pauperum utriusque sexus turba ruit hilaris, et lætitia facta in populo plebs humilis patre restituto, drachmam perditam se reputat invenisse. Exsultat clerus ecclesiæ et cum processione solenni ac divinarum laudum cantico pastorem excipiens vocibus altisonis gratias agit Deo.

De morte ejusdem.

Posthæc, cum trium annorum et duorum mensium vel circiter effluxissent curricula, ægritudine valida, videlicet fluxu ventris et febris incommoditate correptus, accubuit quasi graviter elaborans, supremæ voluntati prudenter ordinavit elogium, in quo, servientibus suis pro meritorum exigentia condonatis, thesaurum de bonis ecclesiæ conquisitum in communes erogationes, publica pauperum convocatione præmissa, non semel, sed pluries, aliisque piis modis distribui statuens, pauperibus religiosis, monasteriis suæ diocesis pro augendo numero servientium Deo in locis suis reliquit non modicas pecuniæ quantitates; ecclesiæ vero Antissiodorensi, sponsæ suæ, duo paria vestimentorum pontificalium pretiosissima, alterum candidum, et alterum purpureum, et Cambutam; legavit insuper sex denarios reddituales sub certo modo cuilibet canonico qui per diem in ecclesia horis canonicis continue interesset. Ad quod explendum villam de Lecheriis prope Clamiciacum cum pertinentiis suis et omnes conquestus fecerat circa domum de Brechia prope Antissiodorum, necnon villam de Floriaco Senonensis diocesis cum omnibus pertinentiis, quam acquisierat cum omnibus proventibus et emolumentis dictarum rerum legavit ecclesiæ memoratæ, et sumptibus suis res ipsas per executores suos facere amortizari, si quæ feudales erant, præcepit. Rursus festum beati Augustini duplex, et festum nativitatis gloriosæ Virginis solemne fore perpetuo ibidem instituit, et ad hæc sufficientes redditus assignare præ-

A a claræ memoriæ consanguineo suo Theobaldo rege Navarræ, et comite Campaniæ, præcedentibus meritis sibi facta; et in domo Dei sita in claustro Antissiodorensi altare quoddam similiter instituit, et fundavit, et alias quamplures pias dispositiones edidit, quæ in ipsius extremæ suæ voluntatis serie plenius exprimuntur.

Illud quoque planum et verum est quod ex quo decubuit quotidie horas canonicas, quandiu fuit loquendi possibilitas, devotus ita dixit aut saltem audivit, et magis de salute animæ quam corporis sanitate semper cogitans, paucos ad se permisit accedere, nisi qui vel in anima vel in corpore consulere possent ei. Cumque jam ex fluxus ingravescentis attenuato corpore, et membris quasi consumptis, accelerantis resolutionis suæ præsentiret instantiam, ut de convalescentia ulterius spes non esset, sororem, nepotes, neptes, et quotquot aderant consanguineos jussit excludi, ne forte per eorum præsentiam aliqua terrenæ seu carnalis affectionis meditati præstaretur occasio, quæ jactatum in Domino posset interrumpere cogitatum, retento secum tantummodo venerabili viro Erardo tunc decano Antissiodori charissimo nepote et successore suo, cui quæcunque de salute animæ suæ occurrerant, eidem confidenter injungebat agenda. Quanta vero detestatione arguebat se pompam sæculi dilexisse, quanta deprecatione vilipendebat seipsum, quantaque contritionem lacrymarum affluentia testabatur ab illis, qui interfuerunt, auditum est. Demum extrema delibutus unctione, fecit sibi Dominicæ crucis signum et beatæ Virginis imaginem anteponi, in quas vicissim suos deligens oculos, circumstantibus ei quibusdam fratribus de ordine Minorum, et proprio orantibus, quandiu perfecte vel semiplene verbum aliquod potuit eructare, vicibus alternis dicere non cessavit: *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum; Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum; Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, et hora mortis suscipe*, et in his obdormiens, et migrans a sæculo anno gratiæ 1270, xiii Kalend. Octobris die in festo sanctorum Sequani et Ferreoli, nascente aurora spiritum exhalavit, sepultusque est inter Patres prædecessores suos in ecclesia cathedrali, cujus fama publice vivit mundo, et anima perenniter vivat Deo. Amen. Sedit autem Antissiodori annis viginti tribus, et mensibus sex.

CAP. LXIV. *Acta domini Erardi de Lisiginis Antissiodorensis episcopi et cardinalis.*

in proximo consanguinitatis gradu, mater ejus fuit **A** Margareta, germana prædicti Guidonis de Melloto prædecessoris sui, cujus generis nobilitas manifestatur dicti episcopi Guidonis chronicam intuenti. Hic Erardus, statura corporis mediocri, vultum demonstrabat angelicum tanta perfusum gratia, quod intuentibus ipsum se gratum et amabilem exhibebat. In loquela fuit facundissimus, ita quod alter Ulysses potuit merito appellari; in melodia vocis suos contemporaneos excellebat, ita ut in vocis ipsius emissionem sonora poterat merito ejus vocis amœnitas melodiis philomelicis comparari. Et licet hunc generis nobilitas potuisset in fastum extollere mundicam, morum tamen elegantia præeminens ipsum in tanta humilitate servavit, quod modum maturum et religiosum acquires ab omni lascivia semper extitit alienus; et licet simplicitatem gereret columbinam, in tuendis tamen ecclesie sue juribus magnanimus quamplurimum habebatur; largitatem in tantum diligens, quod plerumque metas transcendere videbatur. Inerat eidem tanta liberalitatis et benignitatis innata dulcedo, quod rubore verecundie affliciebatur quotiescunque affectum ab ipso aliquid juste postulantium ad votivæ exauditionis effectum deducere non valebat. Et licet in annis puerilibus ex prærogativa dilectionis a progenitoribus suis præ aliis liberis suis fuerit in deliciis educatus, austeritate tamen abstinentiæ carnem suam ita edomuit, quod in fervore ætatis sue castitate laudabiliter acquisivit. In ætate tenera, in arte cantandi fuit quamplurimum eruditus. Postmodum vero studiis liberalibus traditus pollenti floruit ingenio, in tantum quod in juvenili ætate commendabiliter rexit in artibus, deinde legali scientiæ ingenium suum ita applicuit, quod ipse acquisivit illius scientiæ margaritam; postmodum ad juris canonici facultatem se transferens, laudabiliter licentiatu fuit Parisiis in decretis.

Circa tempora illa Gaufrido decano Antissiodorensi Ecclesie humana sorte consumpto, canonici dictæ ecclesie ipsum Erardum in decanum dictæ ecclesie concorditer elegerunt. Cum autem in Antissiodorensi Ecclesia residentiam faceret personalem, et jura sui decanatus contra omnes et specialiter contra suum prædictum avunculum defenderet **D** animose, duorum annorum vel circa labentium curriculo Ecclesia Antissiodorensis per mortem dicti episcopi Guidonis avunculi sui pastoris solatio destituta, canonici dictæ Ecclesie ad electionem futuri pontificis procedentes ipsum Erardum, dogmatizante Domino, in episcopum per formam compromissi concorditer elegerunt, factusque episcopus

sui perspicacitatem et studii vehementis laboriosam indaginem egregii prædicatoris nomen et gratiam acquisivit; austeritatem abstinentiæ quantum potuit in occulto servavit, et propter bonum castitatis subter ad carnem gerebat cilicium. Habebat etiam tres catenas argenteas nodis plenas quodam insertas manubrio, ex quibus de nocte carnem suam disciplinis pluries castigabat, prout hæc ex relatione veridica fide dignorum accepimus, qui ejus secretam pœnitentiam agnoverunt.

Hic ecclesie sue ferventissimus amator capituli sui obtinuit gratiam et favorem, et postquam adeptus fuit episcopalis apicem dignitatis, raro accidit, dum intraret dictum capitulum, quin ecclesia ipsa et capitulum perciperent in aliquo exuberantem gratiam sue largifluæ bonitatis. **B** Contulit igitur præfatis ecclesie et capitulo, dum vitam duceret in humanis, duos angelos argenteos miræ pulchritudinis et ingentis valoris, cum reliquiis B. Mariæ Magdalenes insertis venerabiliter in eisdem; item crucem argenteam gemmis pretiosis ornatam, pretio quingentarum librarum Turonensium; item idem pontifex magnanimus et munificus dedit capitulo mille libras Turonenses ad augmentationem panis canonicorum; item quamdam mitram cum pontificali annulo pretio quadringentarum librarum Turonensium; item calicem pure aureum; item quatuor paria indumentorum sacerdotalium diversorum colorum, tam de exarmito, quam de diaspro, videlicet de unoquoque, tunicam, dalmaticam et casulam; item alia duo paria indumentorum, videlicet de unoquoque tunicam, dalmaticam, casulam atque cappam. Fecit etiam multa alia bona episcopatu, ecclesie et capitulo supradictis; ipse siquidem servitii divini sonorissimus concrepator, ejusdemque amator eximius, et amantissimus ampliatur, ordinari procuravit in Antissiodorensi Ecclesia, Dominicis diebus inter canonicos et clericos dictæ ecclesie dividendas. Item apud Bellumreditum aulam novam construxit, et domum novam super portam cum domibus adjacentibus ipsi portæ; item apud castrum Appoigniacum sue et prædecessorum suorum ditioni subjectum, licet incolæ dicti loci servituti manus mortuæ, talliæ, alto et basso, ad domini voluntatem et pluribus essent aliis servitutibus subjugati, rectam tamen decimam bladi, vini et aliorum fructuum ex agricultura provenientium contra legis divinæ salutarem observantiam usque ad illa tempora semper solvere renuerunt, iste siquidem liberalitatis sibi nativæ motus instinctu pastoralisque sollicitudinis incitamento subter affectabat, et in hoc sustinuit. **C**

garunt, et pro ejus concessionis repensiva de consensu sui capituli servitatem manus mortuæ, linæ humani generis inhumanæ, de loco illo totaliter abdicavit, et talliam prædictam voluntariam ad octies viginti libras Turonenses annui redditus coarctavit; verumtamen in concessione dictæ decimæ episcopales redditus in trecentis libris Turonensibus redditualibus, et amplius augmentavit.

Item a nobilibus viris Milone de Antissiodoro, et Joanne ejus fratre militibus furnum, justitiam, et plures res alias quas habebant apud prædictum Appoigniacum, comparavit, et in hoc episcopales redditus in quater viginti libris Turonensibus redditualibus ampliavit. Item in sui ultima voluntate super prædictis acquisitis, quæ fecerat apud Appoigniacum ultra prædictas quater viginti libras reddituales, contulit ecclesiæ B. Stephani viginti libras Turonenses annui redditus die sui anniversarii dividendas. Item scholastriam Ecclesiæ Antissiodorensis de rebus episcopatus in decem libris Turonensibus redditualibus ampliavit; ampliora bona sperabat ardenti desiderio dictæ ecclesiæ se facturum, nisi tam brevi tempore universæ carnis inevitabile debitum exsolvisset. Duorum siquidem annorum vel circa currenti intervallo, dum apud Charitatem super Ligerim tempore prioris Milonis, quamdam mulierem Burgensem dicti prioris suspectam de hæresi vellet examinare, et dictus prior licet pluries monitus dictam mulierem ei tradere recusaret, episcopus dictam villam generali supposuit interdicto. Dictus siquidem prior et ejus monachi in præjudicium episcopalis jurisdictionis dictum interdictum violare non verentes, corpora decedentium faciebant sepeliri in cœmeteriis dictæ villæ. Ex hoc autem procurante humani generis inimico, inter episcopum et priorem præfatum graves fuerunt discordiæ suscitatae. Sed finaliter procurante dicto episcopo, medianibus archiepiscopo Senonensi et abbate Cluniacensi, ad hoc devenit negotium supradictum, quod dicta mulier exstitit dicto episcopo liberata, et quod unus de monachis de prædicto monasterio pro omnibus, qui ut interdictum ferretur in villa prædicta, et in violatione ejusdem interdicti culpabiles exstiterunt, humiliter et devote flexis genibus dicto episcopo supplicavit, ut interdictum latum in dicta villa relaxaret, et eidem episcopo, tam pro interdicto, quam pro violatione ipsius emendavit. Fuerantque viginti corpora extracta de terra, quæ sepulta fuerant, durante interdicto dicto, in cœmeteriis memoratis, et absolute ab episcopo obtenta, fuerunt super terram insepulta, quousque sermo generalis factus fuisset ad populum in ecclesia B. Petri de Charitate prædicta, et missa pro defunctis celebrata. Quibus sic actis, dicta corpora fuerunt ecclesiasticæ tradita sepulturæ.

Dum vero quatuor annorum et amplius effluxis-

sent curricula, inter ipsum episcopum et Joannem de Cabilone, comitem Antissiodorensis, orta est grandis dissensio, proterviaque comitis crebrescente, dum dictus comes jura Antissiodorensis Ecclesiæ violare et invadere conaretur, dictum comitem, et ejus uxorem ferire mucrone anathematis non neglexit. Et dum comes et ejus uxor in sua malitia perdurarent, ut ipsos magis ecclesiastica severitas coereret, civitatem Antissiodorensis, suburbia, totamque terram, quam habebat dictus comes in comitatu Antissiodorensi, generali supposuit interdicto. Et dum dictus comes facti sui malitiam niteretur appellationis remedio colorare, ipse jurium ecclesiæ suæ acquiritor indefessus, pro ipsius ecclesiæ juribus vitam suam periculis exponere non formidans pro dictis juribus defendendis ad Romanam curiam se transferendum studio piæ deliberationis elegit. Et licet in prædicto negotio viriliter se haberet, morte tamen præventus illud finali effectui nullatenus mancipavit. Illum siquidem, cujus odor famæ redolens jam non solum in Francorum regione amabili, verum etiam in regione Italica conflagravit, dominus Joannes papa vigesimus primus, et omnes cardinales honorifice receperunt. Et dum circa duorum annorum spatium in dicta regione fuisset mansionarius, ille, qui in regionis Gallicanæ temperie fuerat enutritus, ebullientes calores illius regionis ferre non valens, febres et fluxum ventris patiens ægritudinis chronicæ incurrit incommoda. In regione tamen illa tam laudabiliter se habuit, quod apud dominum Nicolaum papam III, successorem præfati domini Joannis, et apud cardinales ejus merita tam dilucide claruerunt, quod ad dignitatem cardinalatus assumptus factus fuit Prænestinus episcopus cardinalis.

Et licet in numero episcoporum Antissiodorensium sexagesimus quartus exstiterit, primus tamen fuit inter ipsos, qui ad tantæ dignitatis culmen fuerit proventus. Non post quidem multa tempora, ingravescente in ipso fluxu ventris, ultimo eloquio ex magnæ deliberationis discretionem condito, dum ipse perciperet quod ipsum pertrahebat defectus virium ad occasum, sacramentum extremæ unctionis reverenter recepit, quibus sic completis anno Domini 1277 xv Kalendas Aprilis, primo noctis silentio, evasit feliciter nequitias hujus mundi; et quia cum avunculo suo prædicto in Antissiodorensi basilica suam elegerat sepulteram, ossa ejus de civitate Romana ad dictam basilicam deportata, in eodem cum prædicto avunculo suo fuerunt in uno mausoleo honorifice collocata. Sedit in episcopatu Antissiodorensi septem annis, duobus mensibus et circiter tribus hebdomadis, illustri rege Philippo regnum Francorum moderante. Dominus per suam gratiam et misericordiam sibi concedat requiem sempiternam. Amen.

MONITUM INCERTI.

Hic desinit tomus primus Gestorum pontificum Antissiodorensium. Secundus tomus majori ex parte desideratur, prout olim descriptus fuerat. Fertur exstare Parisiis in bibliotheca consilarii cujusdam, unde quæ sequuntur excerpta fuerunt a viro fide digno. Hæc accipe, lector, præbe animum non indocilem, et rei veritatem percipies.

PARS SECUNDA.

CAP. LXV. — *De Guillelmo de Gressibus.*

Vetustissima laudabilisque consuetudo Ecclesiæ Antissiodorensis hactenus habuit a primo ipsius pontificæ, videlicet beato Peregrino, in posterum gesta notabilia pontificum singulorum sedis ejusdem, post ipsorum cujuslibet obitum scribi et registrari in libro ad hoc provide et perspicaciter ordinato, ut eorum recitatione frequenti gestorum laudes Deo redderentur, successoresque ipsorum per amplius ad actus strenuos incitarentur, suorum exempla prædecessorum imitantes. Ex incuria tamen seu historiographorum carentia, eclipsata consuetudo prædicta existit a tempore obitus bonæ memoriæ domini Eraldi de Lisigniis exclusive, cujus obitus dies existit anno Domini 1277. Et sic a centum annis in libro prædicto de præmissis scriptum nihil inventur usque ad adventum reverendi in Christo Patris domini Nicolai de Arceis, nunc ipsius Ecclesiæ pontificis numero octogesimi primi, promoti a sancta sede apostolica, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio. Qui fuit sic promotus per sanctissimum in Christo patrem dominum Gregorium papam undecimum, in tempore Adventus Domini anno prædicto; cui domino nunc pontifici Ecclesiæ sæpe dictæ visum est expedire ad ipsius consuetudinis usum reverti, fecitque diligenter inquiri veritatem de gestis pontificum, qui dictæ Ecclesiæ medio tempore præfuerunt. Et quicquid inventum existit, tum quanta fieri potuit diligentia seriatim lucideque registrari, juxta quod propositum per exactissimam habitam diligentiam in præmissis inventa sunt quæ sequuntur.

Sed cum de omnibus et singulis ad planum inveniri nequiverit certitudo, parcat lector hujus operis historiographo, qui non omnes vidit sequentes pontifices, de quibus infra scripsit, videlicet primos quatuor, de quibus per relationem condignam gesta calamo contexit; reliquos vero vidit et scit quod vera sunt quæ scripsit de iisdem, quorum plurimum servitor existit continuus, et de cæterorum gestis ædulus indagator. Plurima enim alia sancta operati sunt pro salute sua, et suorum subditorum, quæ etsi in libro præsentis scripta non sint, firmiter credendum est in libris vitæ non deesse. Confusus tamen

A opus legentes, quod in quibusdam sensum solummodo, in quibusdam etiam verba cum sensu teneri oportet, quia, si de personis omnibus et singulis ipsa specialiter verba tenere voluisset, hoc rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet. Seniorum valde venerabilium didici relatione quæ narro, submittere tamen hoc opusculum correctioni debitæ et relationi seniorum.

Guillelmus de Gressio, sexagesimus quintus episcopus, natione Gallus, de patria Wastineti oriundus, nobilis genere et moribus, successit immediata Eraldo de Lisigniis. Hic fuit vir scientificus strenuusque, ita quod ante hanc promotionem esset inter ecclesiasticos propinquior regi assistens et auctorisabilior. Ex qua causa, aliis suis virtutibus gratantius fuit dictam promotionem assecutus, liberalis et dapsilis multum. Hic per provinciam suam multas lites, quæ a longo tempore erant inter episcopos Antissiodorenses aliosque nobiles, partim per litigia, partim per compositiones, ad finem perduxit; sicque in fine sui regiminis aliquam controversiam non reliquit episcopatu apparentem. Acquestus plures fecit potissime in territorio de Appoigniac, super quibus suum fundavit anniversarium de viginti libris annualibus Ecclesiæ Antissiodorensis solvendis et distribuendis die prædicti anniversarii. Seditque diu et pacifice, scilicet per sexdecim annos, vel circa, attento obitu Erardi prædecessoris sui, qui fuit anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo septimo; hujus vero nonagesimo tertio, die Veneris ante festum purificationis beatæ Mariæ virginis, estque sepultus in choro ecclesiæ, a parte sinistra chori, contigue scalis, et prope nobilem tumulum bonæ memoriæ domini Guidonis de Melloto; imaginatum deauratum est super nigro marmore. Qui Guido fuit sexagesimus tertius episcopus.

CAP. LXVI. — *De Petro de Mornayo.*

Petrus de Mornayo, sexagesimus sextus episcopus, natione Gallus, Bituricensis, vir nobilis, successit in episcopatu Guillelmo de Gressio; vir utique in utroque jure peritissimus, magni consilii, circa regem auctorisabilis multum. Inde cancellarius regis factus, creatus fuit episcopus Antissiodorensis, et usque ad vitæ exitum officium cancellariæ prædictum

pali fecit acquestum, ad procurandam pacem et quietem suæ villæ Varziacensis. Item acquisivit prope villam et castrum de Moreto speciosam domum cum ejus pertinentiis, terris videlicet et vineis, in villa de Brocia parochiatus de Heretiaco, prope monasterium de Barsel, ordinis Cisterciensis, ab opposita parte villæ et pontis de Lamoisio, super fluvium Sequanæ. Item acquisivit magnam partem domorum episcopalium quæ sunt Parisiis contiguæ portæ quæ nominatur Inferni, licet antiquitus solebat nominari de Ferto, et obtinuit a rege magnam plateam extra muros contiguos, in qua construi fecit curtilia, et viridaria amœnissima, et circumcingi muris; sed propter guerras demum ibidem sunt fossata concavata. Item dedit ecclesiæ suæ Antissiodorensi speciosissimum velum quadragesimale, quod adhuc durat. Item plures acquestus fecit in Appoigniaco, super quibus fundavit anniversarium suum viginti librarum annui redditus ecclesiæ Antissiodorensi solvendarum a successoribus suis. In fine dierum resedit Regennæ, et ibi vitam finivit, adductumque corpus ejus honorifice sepultum est in choro ecclesiæ suæ a parte dextra juxta tumulum nobilem domini Guidonis de Melloto superscripti, anno Domini millesimo trecentesimo sexto, die scripta in dicto tumulo. Sic sedit tredecim annis vel circiter.

CAP. LXVII. — *De Petro de Bellapertica.*

Petrus de Bellapertica, sexagesimus septimus episcopus, natione Gallus, de partibus Borbonensibus, de castro Bellaperticæ super fluvium Aligeris, mediocris generis et status ortus parentibus, successit Petro de Mornayo prædicto, et in episcopatu provisione apostolica, et in officio cancellariæ promotione regia. Vir iste peritissimus in jure civili, in quo citra montes pater habebatur peritorum. Hujus enim labor et peritia fuit versari in dubiorum obscuritatumque juris civilis elucidatione, ut patet in libro appellationis hujus, Glossarium videlicet super libro codicis et quamplurimorum aliorum scriptorum suorum, æcundum quæ in studiis generalibus regni potissime Aurelianis informantur erudiri cupientes perfecte: habuit enim magistrum illum famosissimum dominum Jacobum de Ravigneio, qui similiter scripsit super Digesto veteri, quem magistrum sedulo secutus similis eidem in magisterio est effectus. Ille Petrus parum resedit in diocesi, semper vacans circa officium cancellariæ prædictum et communicando regi: verumtamen fecit introitum in civitate, in quo rex interfuit, et ipsum auctoritate regia introduxit in civitatem absque illa antiqua solemnitate secundum quam comes Antissiodorensis baro de Donzeio, dominus de Thoceio dominusque de sancto Verano in Puisaia, ex natura et debito feodorum suorum debuit et tenentur portare novum episcopum ab ecclesia sancti Germani usque in Ecclesiam Antissiodor., reservato ex parte regia dictis episcopis et dominis in futurum jure solemnitatis prædictæ. Obiit autem Parisiis, sed dies incertus est; attento tamen

die obitus prædecessoris sui et die promotionis successoris sui infrascripti proximi quæ fuit anno Domini millesimo trecentesimo octavo, sequitur quod sedit ipse Petrus circiter annos duos. Hic fundavit quatuor præbendas in ecclesia Villanovæ prope Bellamperticam, pro remedio animæ suæ.

Epitaphium

Hæc jacet in cella Petrus cognomine Bellapertica, perlucidus verbis, factis quoque fidus, Mitis, veridicus, prudens humilisque, pudicus. Legalis, planus, velut alter Justinianus Summus doctorum, certissima regula morum, Parisinorum decanus canonicorum, Antissiodorica digne sumpta sibi sede Tempora post media clarus successit ab ædæ, Annis sub mille ter centum septem simul ille, Sulpitii festo migravit ab orbe molesto: Det sibi solamen, spiritus almus. Amen.

Tale habet epitaphium propter aquilam in choro ecclesiæ cathedralis, in qua decanus fuerat.

CAP. LXVIII. — *De Petro de Gressio.*

Petrus de Gressio sexagesimus octavus episcopus, natione Gallus, patria Vastinetensis, nobilis genere ut suus avunculus Guillelmus superscriptus. In utroque jure peritus fuit, cancellarius Franciæ, suisque meritis condigno regioque favore et apostolica provisione ad sedem episcopalem promotus, virtute liberalitatis ac hospitalitatis honore præpollens ultra contemporaneos prælatos, relicto officio supradicto cancellariæ, rexit sedem suam strenue ac laudabiliter ab omnibus dilectus. Cujus hospitalitatis singularitas nullum petentem exclusit. Tandem pondere carnis onustus et ob hoc in regiminis exercitio taliter inopeditus coadjutores habuit, et finaliter ad diem extremum veniens animam Deo reddidit vigesima prima die Septembris, videlicet in festo sancti Matthæi apostoli, anno Domini 1325; cujus corpus sepultum est honorifice in choro ecclesiæ Antissiodor. juxta tumulum avunculi sui supradicti, a parte chori sinistra contigua tumulo domini Guidonis de Melloto superscripti.

CAP. LXIX. — *De Petro de Mortuo Mari.*

Petrus de Mortuo Mari sexagesimus nonus episcopus natione Aquitanus, genere medioeri, vir acutissimi ingenii, utriusque juris professor solemnissimus, inter consiliarios regis strenuissimus, a sancta sede apostolica regiarum interventu precum ac ejus exigentibus meritis promotus, successit Petro de Gressio, proximo supradicto, et intravit cum debita solemnitate civitatem et Ecclesiam Antissiodor. cum principibus et dominis illis temporalibus qui ipsum portare debebant et portaverunt. Inter quos fuit comes Flandrensis ratione baroniæ de Donziaco; qui comes facto bomagio ipsi episcopo voluit et nisus fuit rapere annulum dicti episcopi, sed non potuit; verumtamen promisit episcopus se informare si spectaret ad jus ipsius comitis et sibi facere super hoc rationem. Strenue rexit sedem, sed parum, quia effectus exstitit sacrosanctæ Romane Ecclesiæ cardinalis, in quo statu vixit partem sollicitudinis dictæ Ecclesiæ strenue portans et de sancta vita famatus, fundavit in loco originis propriæ quæ-

tuor conventus ordinum, monachorum, videlicet Carthusiensium, et alios duos ordinum Mendicantium. Tandem ab humanis decessit ejus anima, corpusque ejus deportatum ad locum prædictum inter dictos religiosos tumulatum. Promotus fuit anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo quinto, in festo omnium Sanctorum, ad hanc sedem, et vicesimo octavo in festo Nativitatis Domini ad cardinalatum: sic sedit per tres annos in sede episcopali, obiit autem circiter annum millesimum trecentesium trigesimum sextum in novitate papæ Benedicti duodecimi. Fuerat antiquus socius specialis illius magni viri quem fecit Joannes papa vicesimus secundus excoiri, videlicet episcopi Capturcensis: sed sapienter recedens de curia ad refugium venit ad regem Franciæ qui ipsum honorifice recepit in magnum consiliarium et postmodum in cancellarium, et tandem fuit regis comptar: ex his processit sua digna promotio prædicta.

CAP. LXX. — *De Talerando.*

Talerandus filius comitis Petragoricensis, natione Aquitanicæ, nobilissimus vir et juris civilis peritus, apostolica provisione promotus successit prædicto Petro de Mortuo Mari. Non intravit civitatem, quasi continue mansit studendo in domo de Odanto prope Verziacum, quæ fuerat acquisita per dominum Petrum de Mornayo supradictum, in qua dictus Talerandus speciosam aulam ac cameram construi fecit et ad opus studendi unum claustrum retro ad modum religiosorum, et ibi multum profecit studendo. Demum assumptus in cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in quo statu strenuissime se habuit fuitque ad sedem Antissiodorensis promotus anno Domini 1328 et translatus ad cardinalatum anno sequenti tricesimo, et vacavit sedes quasi per annum propter contrarietatem promissionis durantem in sancto collegio promovendi dominum Stephanum de Mornayo cancellarium Franciæ, sed multos habuit adversarios, ideo promotus fuit ille, qui sequitur anno trigesimo primo in festo Nativitatis Domini: sic solum sedit Talerandus circiter tres annos. Obiit cardinalis anno millesimo trecentesimo sexagesimo quarto; sepultus Avenioni, et demum translatus dicitur corpus ad partes suas. Ipse legavit pro anniversario suo fundando in Ecclesia Antissiodor. centum florenos et soluti sunt.

CAP. LXXI. — *De Aymerico.*

Aymericus Guenaud, natione Gallus, patria Pieta-
vensis, septuagesimus primus episcopus, vir nobilis genere, scientia et moribus, legum professor, consiliarius regis in hospitio regio residents, et officium Magistri Requestarum exercens per longa tempora. Tandem rege et regina intercedentibus et exigentibus meritis suis promotus est ad sedem Antissiodorensis post prædictum Talerandum anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo primo, Sabbato in quatuor Temporibus ante festum Nativitatis, tempore domini Joannis papæ vicesimi secundi. Hic vir magni honoris exstitit, omnibus

A amabilis, curialitate plenus, nobilium duleas atque statum multum habens gratum pacifice rexit sedem suo tempore, excepto litigio magno quod habuit cum religiosis de Charitate, videlicet priore de Boniaco, pro duobus clericis Anglicis quos suspendi fecerat præpositus de Boniaco, unde viriliter prosecutus factum hujusmodi propter quod misit in Angliam duos providos viros, quorum unus nominabatur Boutevilain de Antissiodoro ad inquirendum et referendum de titulo clericatus in tantum quod habuit expletum justitiæ, per curiam Parlamenti ad honorem jurisdictionis spiritualis. Hic consecravit majus altare S. Stephani anno millesimo trecentesimo trigesimo quarto fundavitque unam capellaniam ad altare S. Martini in Eccles. Antiss. de viginti libris annui et perpetui redditus super pluribus conquestibus per eum factis in Appoigniaco. Item fundavit anniversarium suum de viginti libris Turonensibus annui et perpetui redditus ibidem percipiendis; hic primus construxit claperia cuniculorum Regennis in Garenna. Translatus fuit ad sedem Rothomagensem anno 38; sic rexit per octo annos.

CAP. LXXII. — *De Joanne Blangy.*

Joannes de Blangeris septuagesimus secundus episcopus, natione Gallus, patria Normannica, famo-
sus magister in theologia studens ac legens Parisiis, domini Benedicti papæ duodecimi motu proprio in translatione domini Aymerici, promotus exstitit ad sedem episcopalem Antissiodor. anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo octavo. Memor enim exstitit quod fuerant ipsi ambo contemporanei in studio Parisiensi in dicta scientia et in ejus lectionem concurrentes, et etiam licentiæ et doctoratus insimul honorem atque culmen pariter assecuti; idcirco de ipso proprio motu providit Ecclesiæ Antissiod. in qua tamen parum rexit semper anhelans Parisios reverti. Et ob hoc tempore domini Clementis papæ VI supradicti Benedicti papæ undecimi successoris cessit episcopatu suo, et certa pensione pro ipso ad vitam ordinata a sede prædicta reversus Parisios pro vita contemplativa ducenda, cum per navigium verheretur frigora passus et rheuma, febrem incurrit continuum in qua intravit Parisios et infra paucos dies exspiravit et corpus ejus in ecclesia fratrum Carthusiensium inhumatum est, tempore paschali, anno millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, mense Aprili: hic sedit circiter sex annos.

CAP. LXXIII. — *De Petro de Villanis.*

Petrus de Villanis septuagesimus tertius, natione Gallus, patria Normanniæ, ex gratia sedis apostolicæ per præfati domini Joannis de Blangy reuantiacionem promotus ad sedem episcopalem exstitit vir nobilis, facundus et strenuus, loca fortalitorum de Regennis et Villa Catuli reparavit et in forma debita fortalitorum posuit et munivit machinis gallandis et fossatis, et demum translatus exstitit ad sedem Baiocensem unde erat oriundus. Fecerat tamen in domo Odanti capellam et cameram opere regali nobilissimo. Hic libertate donavit hominibus et terram

de Odanto, mediante annuo reddito bladi et aliorum per singulas familias et domos, sed successor infra scriptus se fortiter opposuit huic concessioni et ex causa. Cum vero fuit in sedem Baiocensem translatus, urgente guerrarum rigore pœnituit se dimisisse primam sedem, translatus autem exstitit de Antissiodorensi ad Baiocensem Ecclesiam circa annum Domini millesimum trecentiesimum quadragesimum septimum: hic sedit circiter tres annos cum dimidio. Hic per comitem Antissiodorensem solum ingressus fuit civitatem hora vespertina Sabbato. In crastino tamen fecit convivium aliis nobilibus minime requisitis et insciis. Fuit igitur promotus ad sedem hanc Antissiodorensem per resignationem supra proxime scriptam Joannis de Blangiaco, anno Domini millesimo trecentiesimo quadragesimo quarto, more Gallicano in hiemali tempore videlicet post festum Nativitatis Domini. Sic sedit tribus annis cum dimidio; sepultus est Baiocis, dies apud nos non est certa.

CAP. LXXIV. — *De Bernardo Bruni.*

Bernardus Bruni septuagesimus quartus episcopus, natione Gallus, patria Lemovica, de episcopatu Morinensi translatus exstitit ad sedem Antissiodorensem statim post translationem proxime supradicti Petri de Antissiodorensi sede ad Baiocensem, anno Domini millesimo trecentiesimo quadragesimo septimo in Pentecostę. Hic vir antiquissimus et sapientissimus atque ditissimus ultra omnes prælatos contemporaneos, strenuissimus jurium Ecclesię custos et prosecutor, non intravit civitatem suam. Hic incepit infirmare libertatem quam contulerat suis prædecessor hominibus terrę de Odanto, et quia infirmitate gravatus, de qua obiit, nequibat tempore suo dictam litem perducere ad optatum finem, reliquit in suo testamento legatum mille florenorum auri successori suo infra scripto in prosecutionem dictę litis contra dictos homines et contra prædecessorem suum duntaxat convertendos. Huic erat modus vivendi talis quod in ortu solis prandebat, et ante horam nonę cœnabat, quem modum a nutrimento juventutis tenerę dicebatur accepisse a quodam avunculo suo cardinali qui sic vivebat. Obiit autem in castro de Villa Catuli, anno Domini millesimo trecentiesimo quadragesimo nono circa festum omnium Sanctorum, et fuit corpus suum ad Lemovicas portatum et tumulatum. Sedit per duos annos et quatuor menses. Hic multum diligebat mansionem de Odanto et circumcinxit locum et domum palliciis et magnis turribus et construi fecit ibidem tres turres quadratas; non deficiebat nisi una quin fuisset ibi

logia, prius decanus Parisiensis, deinde episcopus Silvanectensis, demum ad sedem Antissiodorensem translatus a domino Clemente papa VI per obitum supra proxime dicti Bernardi. Fuerant epim dictus dominus papa et ipse contemporanei in studio legendo et regendo, erantque compatriotę. Hic vir una cum scientię excellentia gratia maxima pollebat in loquela omnique gestu multum amabilis universis prudensque et callidus in agendis. Hic receptis mille florenis supra proxime dictis pro litigando contra homines de Odanto incepit perseverare in dicta lite. Tandem amabiliter tractatum et concordatum exstitit quod annuos redditus loco servitutis creverunt super quolibet de aliqua portione, sic fuit illis sopita, et statim assumptus exstitit cardinalis; non intravit civitatem, sed in suo recessu appropinquavit eandem in pratis prope fontem sancti Amatoris, et ibi egregie prædicavit et a clero et populo honeste accepit commeatum. Sedit per annum unum cum dimidio fuitque assumptus cardinalis in principio anni quinquagesimi primi circa festum Nativitatis Domini; obiit autem cardinalis in curia Romana, videlicet Avenione, mense Septembri, anno millesimo trecentiesimo sexagesimo primo. Hic legavit magnam summam florenorum Ecclesię Antissiodorensi pro suo anniversario, sed testamentum absconditum est et non adhuc potuit veritas inveniri. Sepultum est corpus in ecclesia fratrum Prædicatorum.

CAP. LXXVI. — *De Audoyno.*

Audoynus septuagesimus sextus, natione Gallus, patria Lemovica, antea Noviomensis, postea Parisiensis episcopus, demum translatus ad sedem Antissiodorensem in translatione dicti Petri prædecessoris ad cardinalatum, videlicet in principio anni milles. trecentiesimi quinquagesimi primi in Nativitate Domini. Hic vir erat peritus in utroque jure et consultissimus; arbitratum autem exstitit ab eo cum consensu decani et capituli Antissiod. quod inutilis et damnosa erat domus de Belloreditu propter magnas reparationum missiones, attenta pluralitate domorum, episcopalium alibi, et prope existentium; ordinatum tamen fuit retineri in statu stabula longa duplicia. Intra aręam dictę domus ac magnum altumque portale in introitu domus, ac parvam domum dicto portali contiguam ad recipiendum gentes episcopi illuc pro venando vel aliter accedentes, item furnum ab alia parte portalis, et hæc visa sunt sufficere pro colono et familia ad opus nutrimenti pecorum, ibidem collocandis in futurum. Translatus fuit ad cardinalatum per hunc modum, quia illo tempore erant duo cardinales sub nomi-

nensis. Hoc fuit tempore avunculi sui domini Innocentii quinti, in novitate sui pontificatus, videlicet primo anno revoluto; sedit per duos annos Antissiodori minus duobus mensibus; obiit anno sexagesimo quarto mense Maii, die undecima, Avenione, et ibidem tumultus est in monasterio fratrum Carthusiensium, quod est in regno juxta Villam novam quod fundavit dominus Innocentius avunculus suus prædictus. Pro fundando anniversario suo dedit Ecclesiæ Antissiod. trecentos florenos auri et soluti sunt.

CAP. LXXVII. — *De Joanne de Auxio.*

Joannes de Auxio septuagesimus septimus, natione Gallus, patria Burgundus, nobilis vir prosapiæ de Turnella in comitatu Nivernensi, in utroque jure peritus, prius episcopus Trecensis, electus per viam sancti Spiritus, quæ via non habuerat in regno Franciæ in aliqua cathedrali ecclesia effectum a longinquis temporibus, successit in episcopatu Antissiodorensi supradicto Audoino proprio papæ motu. Hic exstitit homo mitis, pius, misericors et hospitalitati plene deditus; tam in Trecensi quam in Antissiod. episcopatibus sedit annis sexdecim, videlicet in Trecensi decem et in Antissiod. sex annis minus tribus septimanis: promotus enim fuerat Antissiodori anno quinquagesimo tertio in festo Purificationis B. Mariæ virginis secundum morem curiæ Romanæ, et obiit octava die mensis Januarii anno quinquagesimo nono, juxta dictum morem computando. Hic vir singulis annis, quandiu præfuit Trecensi sedi, visitationis officium perfecte exercuit et officium episcopale, tam in ordinum celebratione quam aliis indesinenter et in propria persona exstitit exsecutus, et ibidem cum magnis sumptibus corpus sanctæ Syriæ transtulit et in altum collocavit honorabiliter in theca concedenti. In sede Antissiodorensi ordines indeficiente celebravit in propria persona, ultimis exceptis videlicet ante festum Nativitatis Domini ante ejus obitum, quia erat gravi infirmitate detentus, ut apparuit ex obitu.

Eo enim tempore in die festo Conceptionis beatæ Mariæ virginis, inimici Angli nomine regis Navarræ ceperunt violenter fortem domum de Regennis, ex quo cor ipsius fuit vehementer aggravatum. Cumque de die in diem ad insultum procederent contra civitatem Antissiodorensis, tandem die Jovis post Epiphaniam Domini, hora nona clamor insiluit ad arma, quia inimici dabant civitati insultum. Eadem hora ingravescente infirmitate sua sacramentum extremæ unctionis recepit, ad quod cum magna perplexitate personæ ecclesiasticæ armatæ de murorum custodia propter hoc redeuntes interfuerunt. Quo facto more beati Augustini qui in forma simili vitam finivit, lacrymis utens pro pane, cum sensuum integritate et perfectione loquelæ animam suam Deo commendans, cum lacrymis Deo reddidit animam, fuitque venerabiliter tumultum ejus corpus in choro ecclesiæ Antissiod. a parte sinistra inter tumultum nobilis domini Guidonis de Meloto et scallam de choro.

Hic fecit introitum suum primum in civitate Antissiod. cum tota solemnitate debita, orta tamen fuit dissensio de pallio serico super cathedra, et super ipso existente, quod pallium, portantes, dum descendit de humeris ejus, ceperunt et secum asportaverunt, ad ipsos spectare universaliter asserentes; et quia de reddendo fuerunt sub excommunicationis pœna moniti, ortum fuit scandalum propter quod ingressum turris de Thociaco et turris de sancto Salvatore eidem postmodum denegaverunt, sed postmodum informarunt de sua possessione iterata per tres vices quoad dictum pallium: idcirco mandavit eis reddi dictum pallium quod positum fuerat de communi consensu in manu sequestra, et qui hæc scripsit, scit quod vera sunt, quia in omnibus interfuit. Cæterum cum in primo suo introitu non fuissent hora debita gentes archidiaconi Senonensis, venerunt tamen, dum fuit ante altare, inthronizaveruntque eum in cathedra. Male vero contenti de eo, quia intraverat portas ecclesiæ sine eorum auctoritate, petierunt postea marcham auri causa dictæ inthronizationis, quibus fuit responsum ab episcopo quod deliberaret super hoc; postea concordando cum eis diu postea misit quasi mediam partem valoris dictæ marchæ, et fuerunt contentæ dictæ gentes. Insuper fuit Senonis iste Joannes, et fecit professionem solitam super altare et solvit certam summam pecuniæ circiter sex libras, et postea satis cito misit illis cappam sericam secundum antiquam consuetudinem quam se scire dicebat, quia alias ibi solverat cappam tali causa. Hic ordinavit duplex officium in Ecclesia Antissiod. die festo Decollationis sancti Joannis Baptistæ. Qua die suum primum fecit introitum Antissiodori: in suoque testamento legavit Ecclesiæ Antissiodorensi centum libras per annum pro anniversario suo fundando, ut patet extenore hujus testamenti. Item in vita sua dedit Ecclesiæ Antissiod. librum qui vocatur Rationale officiorum divinatorum, sed propter destructionem civitatis diu nequivit inveniri, sed postea per dominum Petrum de Auxio ejus nepotem et hæredem fuit inventus, et ipsum detinet in præsentia.

CAP. LXXVIII. — *De Iterio de Jarossa.*

Iterius de Jarossa septuagesimus octavus, natione Gallus, patria Lemovicensis, nobilis genere, vir in utroque jure peritus, strenuus in facto et in jure, in spiritualibus et temporalibus, homoque magnanimus post dicti Joannis de Auxio obitum manens in curia Romana multum familiaris papæ per sedem apostolicam promotus est ad sedem Antissiod. et per procuratorem receptus die octava mensis Martii, videlicet Jovis post sacros cineres, anno prædicto millesimo trecentesimo quinquagesimo octavo more Gallicano, more vero Romano quinquagesimo nono. Dominica vero sequenti in aurora fuit ab inimicis, videlicet Anglis, nomine regis Navarræ capta civitas cum scalis per negligentiam custodum in parte pertinente ad custodiam Burgensium, qui inimici tot et tanta mala fecerunt tam in personis quam in bonis

quo enarrari non possit, nedum in destruendo civitatem solum, sed totam patriam subsequenter et totum regnum, teneruntque civitatem ab ultima die Martii, anno prædicto, usque ad diem festi Nativitatis beatæ Mariæ virginis proxime sequentem, in cujus festi media nocte venit connestabularius Franciæ cum quinquaginta millibus armatorum, inter quos erat vir strenuus proventusque in facto armorum dominus Henricus de Pictavia episcopus Trecentis, et intraverunt civitatem obturaveruntque portas et cum inenarrabili diligentia super muros rastos posuerunt cados vacuos quos impleverunt lapidibus, et his in forma propugnaculorum et mœniorum circumdederunt et munierunt omnes muros in die et nocte cum dimidio. Demum in locis competentibus statuerunt munieruntque civitatem quadringentis hominibus armorum, et magno brigandorum numero ad custodiam civitatis, qui manserunt longo tempore, sed rex Angliæ cum suo exercitu Campaniam, Burgundiam et partes Antissiodor. occupavit et vastavit. Treugis vero inter ipsum regem et ducem Burgundiæ concordatis, recessit de ducatu Burgundiæ et rediit per partes Aurelianenses. Post treugas inter dominum regem et ipsum captas et concordatas et ipsius regis Angliæ recessum, prædicti homines armorum et brigandi qui jam custodiendo civitatem ipsam et patriam spoliaverant de bonis omnibus, dimissa civitate huc atque illuc divisi per singulas de seipsis comitivas fortia loca furtim intraverunt, et non minus quam hostes patriam opprimerunt per annum et ultra castrum seu fortalitiam de Regennis quod de manibus Anglorum rex receperat, et teneri faciebat munitum gentibus armorum per Ballivos Trecensem et Calvi montis in propriis personis, ibidem residentes. Ipse rex rediit dicto episcopo Iterio ad rogatum domini papæ Innocentii quinti, sub cautione tamen quod taliter custodiretur, quod de eo non posset damnum vel periculum regno in posterum evenire, quod castrum et tunc cum magnis missionibus tam reparationum et fortificationum quam munitioibus armatorum pro custodia exstitit suo tempore custoditum, magna similiter pecuniæ summâ dictis Ballivis soluta pro missionibus custodiæ de suo tempore.

Tempore etiam hujus episcopi habitatores Varziacenses considerantes quod inimici insidiabantur eis die ac nocte, et quod proponebant fortificare locum de Odanto in præjudicium et periculum villæ de Varziaco, destrui fecerunt locum dictum de Odanto. Ille cum proponeret venire ad suam diœcesim, peste inguinaria quæ vigeat in Romana curia suffocatus in brevi, finivit dies suos, octavo die mensis Junii, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo primo, et in crastino die corpus ejus traditum est sepulturae honorifice in ecclesia fratrum Prædicatorum. Disposuerat autem, ut fertur, sedes apostolica ipsum transferre ad sedem Arelatensem, ut postmodum ad cardinalatum proveleretur. Multum enim erat clarus et notus summo pontifici et dilectus a

A cardinalibus qui ipsum reputabant verum et sapientissimum, et sic erat. Hic sedit per duos annos cum dimidio. Ille pro anniversario suo fundando legavit Ecclesiæ Antissiodor. centum francos auri ad sculptum, et soluti sunt.

CAP. LXXIX. — De Joanne Germani.

Joannes Germani septuagesimus nonus, natione Gallus, patria Burgundus Senonensis, ortus de Dimonte. Primo fuit decanus Ecclesiæ Antissiod. ; postea creatus episcopus Cabilonensis ad preces reginæ Franciæ cujus erat specialis consiliarius : demum proprio motu papæ tunc Innocentii V, ipso inscio, translatus sedem Antissiodor. per obitum supra dicti Iterii prædecessoris ; in utroque jure licentatus, prudens in consiliis, conversatus in hospitio reginæ prædictæ, inter consiliarios major et præcipuus, et deinde de secreto regis Joannis consilio, quo rege redito de captivitate Angliæ adveniente in Burgundiam, possessionem ducatus adepturus ex successione ultimi directæ linæ descendenti ducis, videlicet Philippi generi comitis Flandrensis, duxit secum dictum episcopum principalem consiliarium et auctoritate regia introduxit eundem in civitatem Antiss., non obstante defectu solemnitatis antiquæ quæ debebat in primo ejus introitu custodiri, videlicet in vigilia jacere in monasterio sancti Germani et in crastino in cathedra portari per Nivernensem pro baronia de Donziaco, per Antissiodorensis pro comitatu, per Barensem pro terra de Puisaia comite, nec non et per dominum de sancto Verano deportari ad portas Antissiodor. ecclesiæ prædictæ propriis humeris, et postmodum jurare in ejus fidelitate de terris supradictis ; voluitque et concessit rex prædictus nulli inferri in futurum præjudicium ex dictæ solemnitatis defectu, sed jus cujuscumque in posterum auctoritate majestatis regis reservavit. Modum ingressus prædicti visum est expediens his scriptis assignare : præso rege prædicto Regennis, venit rex in vespertis Antissiodorum et in introitu portæ civitatis episcopus juxta ipsum et paulo post anticipavit equitaturam regis, venitque ante portas ecclesiæ in vestibus consuetis, descendensque equo accessit orare ante imaginem beatæ Mariæ virginis in portali, et statim perfecta oratione regressus exstitit in habitu ecclesiastico ante fores ecclesiæ, oblatoque sibi libro continente formam juramenti novi episcopi, dictam formam ad rogatum decani legit et devote dictum præstitit juramentum : demum dictus decanus tradidit eidem possessionem Ecclesiæ, per chordæ tympanilis per superiorem fenestram ante fores prædictas projectæ apprehensionem, et tunc ipsæ fores fuerunt apertæ. Illico advenit ibidem rex prædictus et descendit de equo et venit ad orandum coram imagine supradicta, quo facto rediit ante dictas fores, et insimul ecclesiam intraverunt episcopus a dextra et rex a sinistra parte, et choro decantante hymnum *Te Deum laudamus*. In ordine prædicto venerunt ante altare, et oratione ab eorum utroque perfecta dictaque antiphona cum verso,

dictus episcopus orationem alta voce protulit. Sic possessionem per decanum assecutus, sic recesserunt ambo, et comitatus regem ad locum quo hospitatus erat, accessit episcopus ad domum episcopalem in proposito celebrandi ordines in crastino. Prædicta enim facta fuerunt die Veneris post festum beatæ Lucie; sed in crastino rege accelerante recessum, cum patria et potissime civitas multa ardua haberent agere erga regem, dictus episcopus in hoc vacavit et ob id impeditus ordines minime celebravit, sed comitato rege usque ad sanctum Priscum, rediit tarde in prandio, et post misit ad sanctum Germanum pro habendis pastibus consuetis, sed ad religiosorum requestam, posuit eos in sufferentia et demum compositum exstitit inter ipsos. In crastino autem hujusmodi die introitus sui prædicti venit officarius archidiaconi cum uno canonico Senonensi et fecit querimonia de inthronizatione prædicti episcopi quam asserebat spectare solum ad dominum suum archidiaconum. Quo audito, consultatione facta super hoc, accessit tertia die mane ad ecclesiam, et pro jure archidiaconi conservando dictus officarius et vicarius archidiaconi posuit ipsum episcopum in cathedra lapidea, quæ est a parte dextra altaris, postmodum petiit unam marcham auri pro prædicto archidiacono ex causa inthronizationis prædictæ. Item pro ipso officio marcham argenti, et dictus canonicus totidem ex consuetudine antiqua; quæ petitio fuit posita in deliberatione et promisit facere quod esset rationis. Dominica vero sequenti suo collegio fecit convivium, et die lunæ secutus fuit regem in Burgundiam et ibi pro rege rexit cum aliis magistratibus ducatum usque ad sequens immediate festum Resurrectionis Dominicæ, Incipiente anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo secundo; reversus dictus episcopus de Burgundia mansit in episcopatu faciens ordines et alia ministeria episcopalia, culturas reficiens in terris et vineis, fortalitia et alia ædificia diligentissime reparans ac muniens; et inter cætera redimens castrum suum Villæ Catuli de manibus illorum qui illud tenebant de tempore prædecessorum et reddere renuebant, eis solvit octingenta scuta auri, nec non pro terra sua de Tociaco solvit tenentibus turrim dicti loci magnam florenorum summam.

Quibus actis existens in castro suo prædicto Villæ Catuli, cum vigeret epidimia in partibus Antissiodorensibus, tumor sub ascillis ipsum arripuit qui in brevi coegit animam ejus a corpore separari, cum magna devotione et sacramentis Ecclesiæ, eucharistiæ scilicet et unctionis extremæ perceptis, et testamento perfecto, et omnibus recte dispositis. Hic sui regiminis tempore, imo solius anni spatio contulit decem canonicatus et præbendas Antissiodorenses, quod de nullo suo prædecessore auditum est: illis tamen personas bonas assignavit, omnes de patria Antissiod. vel Senonensi oriundas. Obiit autem in vigilia festi Nativitatis beatæ Mariæ virginis anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo secundo,

A in castro suo Villæ Catuli, et fuit adductum corpus ejus Antissiodorum et honorifice sepultum in choro a parte dextra prope sedes chori. Prima est sua sepultura a parte superiori, et cum promotus ad dictam sedem fuisset, anno præcedenti circa festum beati Joannis Baptistæ, sequitur quod sedit solum per unum annum et circiter duos menses. Hic reliquit pro suo anniversario Ecclesiæ Antissiod. decem libras annui redditus.

CAP. LXXX. — *De Petro Aymonis.*

Petrus Aymonis octuagesimus episcopus, natione Gallus, de Alverniæ partibus oriundus, juris civilis doctor et de officio subdiaconatus domini papæ Urbani quinti sumptus, promotus fuit ad episcopatum hujusmodi per prædictum sanctissimum Patrem dominum Urbanum quintum in sua nova creatione, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo secundo, circiter festum Omnium Sanctorum, et fuit hic Petrus prima persona quem promovit ipse papa in episcopatum. Hic fuit honorabilis, et ceremonialis in suis factis tam ecclesiasticis quam mundanis, morum honestorum et dapilis, affabilisque. Quippe nutritus erat in curia Romana tam circa cardinales quam circa summos pontifices, quibus virtutibus prædictis invitantibus electus quampluries exstitit in factis maximis regni ambasiator, seu solemnissimus nuntius, et sæpe solus sine socio erga papam, imperatorem, regem Angliæ regemque Hungariæ, in quibus actibus pluries et multipliciter versatus, in secreto domini nostri regis consilio exstitit honorifice collocatus.

C Hujus tempore semper fuerunt guerræ, viriliterque et cum magnis missionibus custodiri fecit sua fortalitia, potissime vero Regennarum et Villæ Catuli, et reparari hospitium episcopatum Antissiodorensis et similiter domum suam episcopalem Parisiensem, multum amabilis atque dulcis ipsum adeuntibus, nihil tamen de negotiis ipsum tangentibus habentibus agere cum eodem. Multum præsumebatur ipsum cardinalari suis meritis et intercessionibus imperatoris et regum suprascriptorum et favore plurium cardinalium quorum in scholis socius exstiterat; sed hecticis morbo disjuncta fuit in eo corporis et animæ societas, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio, mense Septembris, diæ secunda in domo episcopali Antissiod., ejusque corpus decenti traditum sepulturæ in choro ante scalam partis sinistrae juxta sepulturam bonæ memoriæ domini Joannis de Auxio, quæ jungitur sepulturæ bonæ memoriæ domini Guidonis de Meloto quondam episcopi Antissiodorensis et ejus nepotis domini Eraldi de Lisignis similiter episcopi, qui ambo quiescunt in eodem sarcophago ac tumulo, qui Eraldus fuit primus episcopus de Antissiodoro factus cardinalis. De obitu ejus Romæ, et quomodo ejus ossa reportata fuerunt in hanc ecclesiam suam plenius continetur superius in gestis ejusdem, videlicet in libro primo Gestorum pontificum Ecclesiæ Antissiodorensis. Ipse Petrus ingressus fuit civita-

tem, primum introitum faciendo, sine solemnitate antiqua et consueta, sine deportatione ad ecclesiam facienda per nobiles feudatarios ecclesiæ, de quibus solus comes associavit eum in dicto ingressu novo. Cum ex relatu antiquorum et fama vetustissima teneretur quod per libros, litteras vel alia documenta sive narrata quorumcunque non apparebat litigium in forma litigiali fuisse inter aliquem episcopum Antissiodorensem, decanos et capitulum Ecclesiæ Antissiodorensis, iste primus litigium habuit cum eis super pluribus summis pecuniarum et rerum aliarum annuatim ab episcopis debitis, quas solvere cessabat. Mediantibus tamen viris sapientibus destitit a litigio, et dilexit dictos decanum capitulum et personas singulares, et, ut sæpius exprimebat, magnam devotionem gerebat ad ecclesiam, potissime ad fabricam ipsius ecclesiæ iuvandam, nisi sors conditionis humanæ citius impedimentum dedisset. Dedit ipsi ecclesiæ pro fundando anniversario suo trecentos denarios auri Francos, fecit professionem Senonis consuetam, et loco cappe sericæ dedit ibi pannum sericum, seu aureum, quem prius renuentes capere decanus et capitulum Senonense finaliter ceperunt. Sed de inthronizatione sua nihil fuit factum pro parte archidiacono Senonensis, et, si quid solutum fuit ipsi archidiacono, ignoratur. Sedit per decem annos minus circiter duobus mensibus; dederat in vita sua huic ecclesiæ pannum sericum deauratum, qui in magnis solemnitatibus in summitate majoris altaris, videlicet ante cereos ponitur.

CAP. LXXXI. *De Nicolao de Arceis.* — LXXXII. *De Guillelmo de Totavilla.* — LXXXIII. *De Ferrico Cassinei.* — LXXXIV. *De Michæle de Creneio.* — LXXXV. *De Joanne de Thoisy.* — LXXXVI. *De Philippo de Essartis.* — LXXXVII. *De Joanne de Corbeia.* — LXXXVIII. *De Laurentio Pynon.* — LXXXIX. *De Petro de Longollo.* — XC. *De Anguerrando de Synart.* — XCI. *De Joanne Baillet.*

CAP. XCH. *De Francisco a Dintavilla.*

Franciscus de Dinteville ex nobilissimo patre Claudio de Dinteville, commarieni in Burgundia, Ecgenetorum, Polizei, multorumque aliorum locorum domino; matre vero Joanna de la Baulme ex comitibus montis Revelli. Qui quidem Claudius de Dinteville, sicut in domo et familia ducum Burgundiæ alitus et educatus (quippe qui illis a thesauris et consiliis esset), ita in omni negotio eorum fortunam secutus est, atque demum in prælio ad Nanciacum cum Carolo duce fortiter cecidit. Cæterum cum adhuc eorum ducum prosperæ secundæque res essent, Joannam claro loco divite ac potenti familia uxorem duxit, ex qua liberos quatuordecim, mares scilicet decem, feminas quatuor suscepit, quorum hic novissimus Franciscus primum Cistarcensis episcopus; dein anno Domini millesimo quingentesimo quarto, vacante sede Antissiodorensis per decessum bonæ memoriæ reverendi Joannis Baillet, communi omnium canonicorum voto in episcopum postulatus, a Leone X pontifice maximo a Cistarcensi Ecclesia ad Antissiodorensem translatus est,

A anno ætatis suæ quadragesimo nono, die 5 Martii. Puer humanoribus litteris Divioni primum, postea Heduxæ operam dedit, ubi inter cæteros omnium iudicio doctissimus habitus, non mediocrem de se expectationem præbuit. Postremo Papiæ Cæsareis legibus pontificiisque sanctionibus annis quinque graviter incumbens, sedatis bellis, compositisque rebus inter Christianissimum Franciæ regem Ludovicum XI et Burgundiones, juris utriusque doctor, domum parentes revertitur. Paucis inde mensibus in reverendissimo domini Georgii ab Ambasia Rothomagensis archiepiscopi, postea cardinalis et legati familiam, ob animi et corporis præstantes egregiasque dotes ascitus, fratrum parentumque favore adjutus, magnas in Ludovici duodecimi regis curia amicitias comparavit. Erant autem tunc tempore Guillelmus Pot, Tornacensis episcopus illi avunculus, Jacobus commarieni dominus eque auratus, Jacobus magnus Franciæ venator, et Galterus regius œconomus, seu regii hospitii magister, Polizei dominus, fratres, eidem Christianissimo regi Ludovico duodecimo charissimi, et a consiliis, quorum opera et auxilio sacerdotia seu beneficia multa, eaque peropima, nempe Castilionis ad Sequanam cœnobium, Dervense monasterium, prædictumque Cistarcensem episcopatum obtinuit. Cumque anno Domini millesimo quingentesimo decimo, vacante sede Heduensium Ecclesiæ, cujus jampridem canonicus erat, a majori saniorique parte capituli in episcopum postulatus esset, rogante volenteque præfato rege Ludovico, juri suo cessit in favorem domini Jacobi Hurault; obtinuerat autem juvenis parochiam de Ricceyo, præbendas in Ecclesiis Heduensium, Balnensium, et Divioniensium, prioratumque de Choysiaco in Meldensi diocesi, quibus omnibus Antissiodorensem episcopatum suscipiens cessit, solo sibi Dervensi monasterio reservato

Possessione episcopatus adepta vir splendidus, ut erat meritis ingenuis, liberalis et magnificus, domos episcopales Varziaci et Regennarum reparavit, restauravitque Regennis turrim egregiam, palatium deambulatoriumque magnificentissimum a fundamentis exstruxit. In monasteriis Dervensi et Castillonensi (quæ bellis ita diruta repererat, ut nec abbati domus, nec monachis ipsis regularia loca, claustra videlicet, dormitoria, et refectoria superessent), quæ nunc illic conspiciuntur ædificia, quantæ industriæ, quantæ diligentiæ, quantæque magnificentiæ vir fuerit satis ostendunt. In Dervensi namque monasterio eborum ecclesiæ, campanile, pinnaculum, navis valvas, claustrum, et domum abbatialem, quæ bella, incendia, longaque abbatum et monachorum paupertas et incuria labefactarant, ita reparavit, ut nova omnia longeque prioribus ædificiis sumptuosiora paucis annis videri potuerint. Castrum præterea Summeuræ totius patriæ propugnaculum, tutamen et præsidium, turribus quatuor munitissimum fossato duplici, pontibus, aquarum ductibus, hortis, stabulis, reliquisque ad utilitatem et ornatum tanti castrum, et rebus ne

cessariis splendide decoravit; siquidem in eo castro palatium magnificentum, cui sacellum ornatissimum appendet, granaria ingentia eaque duplicia, penu, cellarium maximum, paucis annis, postquam cœnobio illi est præfectus, eductis ejectisque ruderibus et ruinis, quæ, ut in aliis bellorum incendiis antecessorumque cœnobiarcharum negligentia obtigerant, incredibili impensa majoreque diligentia extruxit. In Castillionensi vero monasterio, claustum, capitulum, dormitorium nova a fundamentis erexit. Ecclesiam autem, refectorium domumque abbatialem, quibus nullam monasterii faciem Martius furor reliquerat, ita reparavit, ut nova omnia, hospitiaque ardentia videantur; eorum monasteriorum fructus, census, et redditus solerti adeo providentia ampliavit, auxitque, ut non immerito fundator potius quam administrator et dici et haberi debeat. Porro quantum ad Antissiodorensem Ecclesiam attinet, templum ipsum seu ædem divo protomartyri Stephano in ea urbe sacram mirifice adornavit, pulpitum ad Epistolas et Evangelia legenda totius Galliæ pulcherrimum, miro lapidum tabulatu, raro artificio elegantique, ut cernitur, structura, suo ære donavit, organa ea tempestate et bellissima et argutissima nulli sumptui parcens instrui curavit; pallia duo aurea pretiosissima majori altari accommodata, planetas, pluvialia, aliaque sacerdotalia vestimenta quamplurima auro, margaritis et lapidibus pretiosis intexta, quanta nulla alia Galliarum ecclesia splendidiora habeat, elargitus est, et ejus ope maxima a frequenti suffragatione ea pars provincie Antissiodorensis quæ est trans Jonam, videlicet Donziacum, Clameciacum, et circumjacentia loca, quæ olim, sæviante passim inter Francorum regem et Burgundiones bello, Senonensi jurisdictioni ascripta fuerat, Antissiodorensis prætoris jurisdictioni per supremæ curiæ parlamenti, sive senatus Parisiensis arrestum, restituta est.

Irrepsit (proh dolor!) eo tempore Lutherianæ hæreseos nova impudentia, ad quam radicitus extirpandam, et a fidelium theatro penitus explendam provincialia concilia per Senonenses archipræsules Poncherium et de Prato non semel congregata sunt. Quibus omnibus cum suffraganei episcopi orthodoxique Patres multi convenissent, tum hic potissimum magno fidei zelo fervens, nunquam non astitit, proserpente sensim et clanculum suppullulanti per viciniora loca perniciose illa lue, diocesim suam diligenti cura et provida circumspeditione usque adeo tutatus est, ut ex grege sibi credito virus id exitiale qui hausisset repertus sit nemo. Regum Ludovici duodecimi et Francisci primi quibus ut charissimus, ita eorum consiliarius et eleemosynarius ordinarius erat. Curiam quotannis, tribus quatuorve mensibus continuis magno satellitio, apparatu elegantis, sumptuque maximo frequentabat. Unde, ut sunt hominum mores, principibus, nobilibus et aulicis omnibus acceptissimus erat. Tanta denique

A morum elegantia, tanta animi facilitate, tanta in rebus agendis cautione et providentia fuit, ut nihil ei dissidii, controversiæ nihil, odii et invidiæ minus cum capitulo aut canonicorum aliquo unquam intercesserit, tantumque abfuit ut ex ecclesiæ juribus redditibusve aliquid propterea perderetur, ut etiam (quod et in Dervensi et Castillionensi monasteriis contigisse supra dictum est) ea non mediocriter adauxerit. Tandem cum in Antissiodorensi episcopatu annos decem et septem, mensem unum, dies viginti sex sedisset, sexagesimo sexto ætatis suæ anno, die Veneris quæ fuit penultima Aprilis millesimo quingentesimo trigesimo, longo profluvio ventris universæ carnis viam est ingressus.

B Sentiens itaque vitæ suæ finem diurnumque terminum a Domino sibi constitutum adventasse, die Dominico mortem ejus præcedente, audito sacro, præviaque peccatorum suorum diligenti ac generali confessione, salutiferum eucharistiæ viaticum pro Christiano more digne reverenterque suscepit; die vero Martis subsequenti, audito item sacro, nec non iterata confessione, rursus devote magnaue cordis contritione communicavit. Tum advocatis notariis testamentum condidit in Franciscum a Dintavilla illi ex fratre nepotem successorem nuper Regiensem episcopum, Antissiodorensis Ecclesiæ decanum et canonicum, in cujus favorem jampridem suum Antissiodorensem episcopatum resignaverat. exsecutorem nuncupavit. Testans autem duodecim, quod aiunt, obitus annuos et perpetuos quolibet ultimo die Veneris, cujusque mensis in Antissiodorensi ecclesia celebrandos pie fundavit, et pro cujuslibet celebratione duodecim libras Turonenses canonicis distribui voluit; quod et hæredes continuo fideliter præstiterunt. Ubi vero Jovis dies subsequens illucescere cœpit, sacro se perungi oleo postulavit, unctionem hanc extremam non eadem, sed Veneris mane, congregato canonicorum choro per manus venerabilis cantoris, mente sanus, animo constans, intellectu vigens, ut etiam ad psalmos et versiculos omnes rite distincteque responderet, cum ea qua potuit, humilitate et reverentia suscepit; peracta unctione rogataque ab ipso cantore et canonicis universis, qui dolentes lacrymabundique astabant, offensarum venia, eorum sese precibus commendans, ultimum illis recedentibus vale dixit. Aderat præfatus Franciscus nepos, qui etsi pro dignitate (decanus enim erat) munus et obsequium hoc unctionis extremæ patruo amantissimo deberet, tamen ob ingruentes lacrymas luctumque inexplebilem, omnino exsequi non potuit. Igitur ab illa hora, qua unctus est, usque ad tertiam ejus diei pomeridianam nihil mundanum, nihil terrenum volvens, sed semper de regno Dei loquens, spe maxima, fide majore, constanti et infracto animo Deum se vocantem expectabat, atque in hoc perseverans, paulo ante quartam corpus humo relinquens, beatam cœlo animam reddidit. Funus ducendum tum funeralibus cereis, tum pompis ab ordine, genere et dignitate non

alienis, tum etiam precibusque et elemosynis publicis, privatisque ad implendum quoque testamentum, cui erat a patruo datus executor præfatus Franciscus nepos, quanta potuit, diligentia curavit. Successione demum temporis nobile patruo mausoleum marmorea ejus effigie venustatum, magna omnium admiratione sculpi, fingi, pingi jussit :

Nobilitas, virtus et magnificentia tecum,

Hic, Francisce, jacent, hæc cælo munia digna... 1548

CAP. XCIII. *De Francisco a Dintavilla secundo.*

In defuncti patruum locum suffectus est Franciscus nepos, Galteri a Dintavilla Tricatorum præsidis et Annæ a Placida Sede dictæ filius. Qui tenellus adhuc puer, prima grammaticæ rudimenta Trevis hauriens, huc Lutetiam a parentibus missus apud regiam illam Navarrorum scholam, mansuetioribus musis liberalibusque disciplinis institutus, Pictavum dein Pataviumque jurisprudentiæ dicata gymnasia adiens, juris utriusque et civilis et pontificii arcana didicit, tanta morum ac vitæ integritate, ut inde reversus in regis Francisci primi aulam accersitus fuerit, thesauraria Pictavensi, prioratu Choisiaco in agro Meldensi, sacerdotioque Rycciano Lingonum finibus insignitus donatusque hoc ipsum procurante regia parente Ludovica, cui tum a sacris et elemosynis Franciscus hic nepos erat. Quo in munere, dum citra ullam famæ ac nominis notam strenue versatur, vacante Regiensi Ecclesia, ad illam nominante rege pastor constituitur. Eam Ecclesiam cum aliquot per annos laudabiliter rexisset, propatruo jam ad senium vergente, et episcopatum Antissiodorensis cum Dervensi monasterio, quibus præerat volens ac spontaneè ejurante, dimisso pontificatu Regiensi Antissiodorensis Ecclesiæ cœnobiique Dervensis regimini communibus omnium votis præficitur. Ante vero quam publice ac solemniter pro more a populo reciperetur, et in Ecclesiam suam plausibiliter admitteretur, Rex hominis animum vario ac multiplici tum doctrinæ, tum virtutis genere ornatum, non ignarus, eum ad summum pontificem Clementem septimum oratorem destinat. Ubi quam prudenter, quam sancte quamque feliciter rem gesserit, neminem, qui vel mediocriter publica negotia intellexerit, nescire certum est; nam præter sacrum illud ac felix inter Henricum secundum filium Francisci regis, et Catharinam Clementis neptem, tractatum tunc conjugium, innumera alia, eaque ardua huic commissa negotia multis ex voto successere.

Neque vero silentio prætereundum, eum in ea legatione, dum pro nonnullis

^A ab omni ambitione alienus, respondit : Huc, beatissime pater, huc, non inea, sed principis mei causa accessi, ejus negotium, non meum gerere, sicut teneor et debeo, ita et volo cupioque; publicam non privatam personam agat quisquis hoc munere fungitur et honestum et necessum est; honores autem ipsos, imò vero onera ista, ut nihil moror, sic nec venor, nec ambio. Legatione fideliter obita, in Galliam regressus, creditum sibi gregem cœpit pastor vigilantissimus sedulo regere, moderarique editis propterea constitutionibus, quæ ad mores et Christianam pietatem facerent. Moliuntur interim homini nihil tale metuenti insidiæ, atque ab aulicis et magnatibus quibusdam, quorum malevolos animos ob feliciores viri successus invidiæ labes aliis insederat, in regis odium sensim adducitur. Quo factum est, ut mature ab amicis persuasus, ne atrocius a furentibus æmulis impeteretur, patrium solum verteret, ac toto ferme triennio apud externos primatus ageret. In ea peregrinatione Romam veniens, a Paulo III pontifice maximo susceptus est et blande consolatus, neque illi defuit complurium cardinalium favor, quin et nobilium Venetorum. Dum apud eos per id tempus moratur, gratiam sibi non modicam conciliavit.

Detecta tandem impostorum fraude insontem innoxiumque revocari jubet rex, concessa illi adversus eos qui absentis sedem et bona occupant, legitimi experiundi facultate, quos postea jure persequens ab illata calumnia sese graviter vindicavit. ^C Postliminio reversus, dum pastoralis sollicitudine dioccesim suam circumit et visitat, ex ovibus creditis non paucas reperit, quæ a clanculariis hæreseos Lutheraniæ disseminatoribus labefactæ in errorum devia conniventibus mercenariis præcipites abierunt. Has diligenter, et ut pastorem bonum addeceret, ad fidei caulæ, ad ovile Christi, ad Ecclesiæ gremium reducere satagens, nec tempori, nec valetudini, aut sumptibus ullis pepercit. Cumque sic agrum Domini a noxiis sentibus repurgare modis omnibus contendit, deprehensi nonnulli ex eorum classe, quibus concionandi facta potestas erat propter assertas inter concionandum dudum sepultas ac damnatas hæreses, recantatis prius temere et impie dictis, honore et gradu ecclesiastico privati ^D exsiliium subire compulsi sunt. Deprehensus est et præter spem sacerdos ex oppido Genabo seu Giemo, qui sacros ordines susceptos parvi aut nihili pendens, junioris cujusdam viduæ specie illectus, illam (quod esset ejus farina) Conada abduxerat, ex eaque simulato matrimonio adulterinam sobolem suscepit. Deprehensum, convictum, condemnatum et

Porro monasterium Dervense moderandum cum suscepisset illic plerosque cœnobitas per vitiorum abrupta grassantes offendit, quos accitis aliunde probis religiosis, ad melioris vitæ frugem sese convertere coegit; ad quorundam autem improbitatem qui pingue et optimum beneficium magnopere avebant illud tandem ad Aremarensis et cellæ in agro Trecassino monasteria permutare compulsus est, posteaquam ei per decennium et eo amplius præfuisset, ambobus autem et Aremarensi et Cellæ monasteriis prius ad charorum opus cessit, quam e vita migraret. Instaurata sane, constructaque ab eo ædificia Antissiodori, Regennis, Varziaci, et monasterio Aremarensi hominis curam et diligentiam mirumque ac prope stupendum ingenium testantur. Ingentia templis donaria, pii bonique pastoris liberalitatem effantur, in dies erogata xenodochiis, conventibus, collegiis et hospitalibus eleemosynæ pectus vere Christianum in eo fuisse commonstrant; cibus parvus, potus rarus, modicus somnus, continuus labor, pertinax et indefessum studium, vitam philosopho dignam declarant. Nam præter liberalium artium disciplinam mechanicas etiamnum (quas vocant) artes mirum in modum callebat. Pictoria vero summopere delectabatur, ejus artis peritos domi semper alens; temporis parcissimus, vetus illud Apelleum sæpiuscule adducebat, ut nulla dies sine linea abiret. Ut enim doctos, eruditos, studiosos, gnaros, solertes, ingeniosos et vigilantes suscipiebat, venerabatur ac fovebat, ita desidiosis, socordibus, ignavis, oscitantibus et inertibus, oppido infestus erat. Caterum cum nihil sit ab omni parte beatum, vir tantus ac talis, febre, calculo, dysenteria, podagra, variisque morborum generibus, ut plurimum laborabat, neque sic affectus, sui unquam obliviscebatur; sed suam post Christum crucem bajulans cum Apostolo Deum in infirmitatibus glorificans, lætus et gaudens cœlorum regnum ea se via intraturum sperabat. Circumactis igitur in episcopatu quatuor et viginti annis, posteaquam mature de suis rebus ordinasset, ad mortis imperium (cui parere necesse est) naturæ tributum nondum sexagenario exsolvit, anno incarnati Verbi quinquagesimo quarto, supra sesqui millesimum, quinto Kalendas Octobris.

CAP. XCIV. *De Roberto de Lenoncourt.* — XCV. *De Philippo de Lenoncourt.* — XCVI. *De Philiberto de la Bourdaisière.* — XCVII. *De Jacobo Amyot.*

Jacobus Amyotus Meloduni, quod oppidum est millibus viginti supra Lutetiam ad Sequanam positum, natus est III Kalend. Novembris, anni millesimi quingentesimi decimi tertii, parentibus honestis potius quam copiosis Nicolao Amyoto et Marguareta de Amoribus. Quorum opibus tenuiter sustentatus a puero, primum Meloduni, deinde Lutetiæ in studio bonorum litterarum et philosophiæ rudimentis ita profecit, ut circa annum undevicesimum magisterio Facultatis Artium, ut vocant, cohonestaretur, et æqualibus suis facile præluceret. Usus est in Latinis vulgaribus magistris quales fere in gymnasiis pu-

alicis Lutetiæ juventutem terunt; sed in Græcis ad prima ejus linguæ elementa quæ valde paucis ea tempestate erant familiaria, primum Joanne Evagri Remensi, qui in collegio cardinalitio novo, et aliis inusitato more classem regebat ab aliis segregatam, quæ Græcorum dicebatur, quoniam in ea nihil nisi Græcum legebatur et docebatur. Sed ubi regii lectores ab augustæ memoriæ Francisco rege primo instituti sunt, Jacobi Tusani in poetis, Petri Danesii in oratoribus et philosophi assiduus auditor per aliquot annos fuit, et Ciceronis orationes aliquot Latinas eo disserente magna cum omnium doctorum admiratione didicit. Mathematicis item disciplinis sub Orontio Finæo professore regio sedulam navavit operam. Sic linguarum et liberalium artium cognitione instructus Bituricum postea perrexit cum V. C. Canayo, qui celebris causarum patronus in senatu Parisiensi fuit, ut Juri civili operam daret.

Ibi reverendus abbas cœnobii divi Ambrosii Bituricensis D. Colinus, qui tunc lector anagnostes ordinarius et cubicularius erat magni Francisci regis, illius disciplinæ nepotes suos commisit, ejusdemque beneficio, et hortatu Augusta Marguaria regis soror unica, Navarreorum regina, et Biturigum ductrix et moderatrix, avia materna Magni Henrici quarti felicitis memoriæ, Amyotum professorem instituit litterarum Græcarum et Latinarum in regia Biturigum, honestis ad id stipendiis annuis constitutis. Quo munere et professione per duodecim fere annos tanta cura, et sedulitate, et doctrina functus est, ut magnam inde eruditionis ac probitatis famam comparavit. Quo rumore percrebrescente, amplissimus vir D. Morvillerius, tunc propræfectus urbi Biturigum, eruditione ac probitate Amyoti impulsus, nepotes ex sorore et ornatissimi viri Bucetelli, Toparchæ de Sacy, consilarii, et a secretis et epistolis regis, curæ ac moderationi tradidit instituendos. Quo institutionis tempore horis successivis tragœdiis quibusdam Græcis Gallico rhythmò exprimentis, aliisque Græcis opusculis Gallice vertendis Heliodori historia de Theagene et Chariclea, itemque Longi Græci bucolico dramate prosaico de Daphne et Chloe operam dedit, et versiones suas typis mandavit, tametsi in codice Græco de Theagene, quo quidem usus tum fuerat, auctoris nomen inscriptum nusquam esset, ut parentem scripti illius interpretes ignoraret, donec Romam profectus in Vaticana bibliotheca exemplum manu exaratum illius historiæ invenit, in quo Heliodori nomen ascriptum erat, ut idem in tertia editione Gallica declaravit.

Paulo post versionem Gallicam nonnullarum Plutarchi Chæronei Vitarum illustrium virorum aggressus est, quam Francisco primo, regi magno, obtulit et consecravit, a quo tam splendida translatio tantopere probata est, ut jusserit Amyoto inchoatam translationem prosequi, et ad umbilicum ducere, eique tanti laboris ac operis ratione habita pro remuneratione abbatiam Bellozaniensem, quæ forte

tum vacaverat, regia liberalitate concessit, idque postremum sacerdotium fuit, quod rex ille contulit, quia non multo post vitam cum morte commutavit. Quapropter Amyotus fortunam majorem vix responsuram labori apud Gallos ratus, nec ad alios honorum gradus provectum irl, instituit in Italiam proficisci, ut illic vitam hoc mediocri censu ageret, bibliothecas Italicas consulendi animo, et codicem Plutarchi mendose excusum cum manuscriptis conferendi, et cum eruditus viris, quosibi nancisceretur, sermones ea de re ultro citroque habendi. Dum hæc cum animo cogitaret, obtulit ei se commoda admodum occasio ejusmodi anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Idem Morvillerius ab Henrico II rege missus ad Venetos legatus, Amyotum sibi adjunxit itineris comitem, qui tum tricesimum secundum ætatis annum attigerat, cum paulo major natu Morvillerius esset. Per id legationis tempus legatus regius tanto cum eo amicitia et familiaritatis vinculo strictus est, ut pati non potuerit ipsum a se discedere, etiamsi incredibili desiderio bibliothecas aliarum civitatum Italiæ visendi flagrare sciret. Jam perscrutatis omnibus sedulo oculis Venetæ bibliothecæ locupletissimæ ad institutum opus Plutarchi scripta conferendi, emendandi, et elegantius Gallice vertendi, Venetis Romam se contulit. Ubi perhumaniter acceptus est ab episcopo Mirapicensi, qui domi suæ eum retinuit, et per biennium ferme convictorem habuit, cum quo ultro citroque sermones haberet, de litteris ac disciplinis verba faceret.

Eodem ferme tempore in illustrissimi cardinalis Turnonii amicitiam se insinuavit, qui a rege ad aulam revocatus, cum ob egregias animi dotes, et virtutum ornamentum, tum ob rerum civilium, et regni negotiorum accuratam cognitionem et experientiam, eundem Amyotum itineris comitem assumpsit cum Dionysio Lambino, viro clarissimo et utriusque linguæ peritissimo, qui postea regius Græcarum litterarum professor Lutetiæ fuit. Cum is cardinalis ad aulam se contulisset et audisset regem quibusdam antistitibus ac proceribus sibi gratissimis hanc provinciam dedisse, ut accuratissime tanquam de re maximi momenti sciscitarentur ac percontarentur de probo, erudito ac cordato viro, a quo liberi regii Aurelianensis et Andegavensis duces, jam tum imperio destinati, sedulo institui et doceri possent, regi Amyotum, cujus mores, ingenium, doctrinam, aliasque animi dotes perspectas et exploratas habebat, obtulit. Proinde e vestigio ad hoc præclarissimum et gravissimum munus Amyotus unus ex tot tantisque viris quibus hoc eruditum sæculum florebat, ascitus est; in quo ita strenue ac fideliter gessit ad regni Francorum commodum et ornamentum, ut regi reginæque gratus et acceptus fuerit, idque longo annorum intervallo usque ad Francisci II obitum.

Quo tempore Carolus IX Francorum regno potius, officiorum et meritorum præceptoris sui (quem

A ideo magistrum suum semper nominavit) non immemor, magnum Franciæ eleemosynarium constituit, et a sanctiori et augustiori consilio sibi esse voluit, ac paulo post abbatia Rupium decoravit, et mox alia, nempe sancti Cornelii Compendiensi vacanti, ultro ac sponte sua cum minime ambientem exornavit. S. R. E. cardinali de la Bourdaisière Romæ defuncto, Pius V Amyoti virtutum, eruditionis, pietatis ac fervidi affectus erga Ecclesiam catholicam apostolicam et Romanam fama impulsus, eundem episcopatu Antissiod. præfecit, quod libenter a rege concessum est, qui nihil magis exoptabat quam ut eum ad summos honores et dignitates proveheret, ut reipsa ostenderat, ac primoribus aulicis ac principibus patefaciebat. Hujus vero regie in se benevolentia, benignitatis ac beneficentia semper gratum et memorem se præstitit, non tantum superstite principe, sed etiam post obitum ejusdem, quem semper laudibus in cælum extollebat, quarum revera dignus erat, felicemque ejus memoriam colebat et piis manibus semper apprecabatur.

Porro cum rex Henricus III, reversus a Polonia, per Sabaudiam Allobrogum transiret, ductrix amita regis ei Amyotum tantopere commendavit, ut ei rex pollicitus fuerit eundem Amyotum in suo gradu dignitatis et officii eleemosynarii magni Franciæ apud se permansurum, utpote quem primum præceptorem habuerat, ideoque eum se per totam vitam semper magistrum suum appellaturum esse; hujus promissi nuntius rex fuit redux Amyoto et ab eodem vicissim petit ut propensam erga se voluntatem et fidem obsequium, quo hactenus usus fuerat, in munere regio exhibere pergeret: singulari certe ac novo exemplo hoc beneficium in Amyotum ab optimo rege collocatum videri potest, ut duorum succedentium unus idemque magnus eleemosynarius fuerit, cum obtinuerit apud principes ad regnum hæreditario jure accedentes officia summa primasque dignitates ad eos deferre, quos in comitatu et obsequio suo antequam rerum potirentur chariores et gratiores apud se habebant. Jam vero idem rex Christianissimus paulo post reditum a Polonia, cum equitum Torquatorum ac moderatorum seu commendatorum sancti Spiritus ordinem institueret, Amyoti sui minime est oblitus, imo primum ejus ordinis Equestris moderatorem præfecit; quin etiam in ejusdem gratiam et favorem ordinis constitutionibus ac typicis litteris inseri voluit hunc capituli articulum: Quisquis magnus eleemosynarius fuerit, idem etiam dicti ordinis moderator seu commendator erit eaque lege, ut nobilitatis generis sui indicia ac testimonia dare non adigatur, ut cæteri omnes adiguntur. Sed qua pietate episcopatum auspiciatus fuerit ex eo constat quod simul atque pontificias bullas accepisset, per procuratorem possessionem adiit, dum Lutetiæ consecrationis munus consequeretur ut commodius postea, venia a rege impetrata, ipsemet reipsa ad possessionem adipiscendam accederet et munere episcopali fungeretur; cum religioni haberet sacerdotii optimi reditu frui, in quo

nullum adhuc officium præstitisset. Porro cum primum ac præcipuum antistitis munus in prædicatione verbi Dei esse perspectum haberet, quæ rite ac pro dignitate exerceri absque theologiæ scientiâ minime posset, in qua mediocriter tantum versatus erat, quia non tantum studii et operæ in sacris litteris quam in aliis disciplinis et scientiis insumperat, tunc cœpit serio summaque contentione theosophiæ incumbere, statimque aggressus est, præter sacrorum Bibliorum quotidianam lectionem, sanctorum Patrum et doctorum Ecclesiæ Græcorum et Latinorum volumina die noctuque evolvere.

Interim magistrum Petrum Viel doctorem theologum accessivit, eumque rogavit ut sibi possessionem realem adeunti atque auspiciâ ingressus episcopalis suscipienti assisteret. Quod pius ac eruditus doctor episcopo libenter concedens, coram eo plerasque sanctas conciones in ecclesia cathedrali habuit, ad hoc frequentes sermones de rebus divinis et de expositione locorum insignium sacre Scripturæ, de controversiis theologicis et quæstionibus scholasticis inter eos habebantur. Episcopus certe D. Thomæ Aquinatis scripta tanti faciebat ut ea fere ad unguem referret, altitudinem et subtilitatem tanti ingenii admiratus, quare tandem dicit viri hortatu et rationibus impulsus ad concionandum animum appulit ac solemnî die quo sacra celebrare instituerat, non imparatus quidem, sed viribus utique diffidens, timidus accessit ac tametsi voce admodum exili ac submissa pronuntiaret, sic tamen aperte pureque ac dilucide animi sensa expressit tantoque verborum delectu ac copia, tanto sententiarum pondere, tam præclaro denique ordine dixit, ut eruditi doctiores evaderent, imperiti et plebei meliores et ad pietatis officia concitatores abirent. Cum hæc concionum progymnasmata tam felicem successum habuissent, alacrius multo summa cum assiduitate hoc ecclesiasticum munus exsequi perrexit ac nullo deinceps solemnî die et festo anniversario sacris operari ac concionari intermisit, cum apud gregem residere liceret, concionum vero *προβωπιας* summa capita et auctoritates Latinis verbis ad formam homiliarum contextas et manu sua exaratas reliquit. Exinde totus cœpit eloquiis sacris, et Græcorum Latinorumque Patrum scriptis incumbere atque ad hanc vehementissimam sitim eorumdem libros perlegendi explendam ante horam quintam matutinam post fusas ad Deum preces museo se abdebat, donec quidam canonicus cum domesticis accederent ad comitandum eum ad ædem sacram et solemnem missæ liturgiæ, cujus celebrationi semper intererat in choro cum habitu decenti et canonicorum proprio, ubi confessionis formulæ pro more Ecclesiæ in missæ introitu recitata in exitu benedictionem suam exhibebat; inde ad prandium cum convivis accedebat, inter quos aderat semper aliquis ex dignitate ornatis vel canonicis præter hebdomadariam a quo sacrum celebratum fuerat. Inter pocula etiam sermones de litteris et rebus honestis habebantur, ut ejus mensa jure dici poterit

A schola virtutis omnis, doctrinæ ac pietatis, unde vel pereruditus quis se doctiorem et meliorem recedere ingenue fateretur; a prandio cum cœtu eodem per horæ spatium colloquebatur; tum amicis recedentibus ac vale dicentibus, ad bibliothecam et cœpta studia redibat, sæpe sibi in votis esse significabat secretario Martino (quo familiariter utebatur et quem canonicatu et præbenda nec multo post archidiaconatu pietatis et meritorum ergo in Ecclesia sua exornandum curavit) ab aula magnam anni partem recedere velle quo frequentius et liberius episcopali muneri incumberet. Eapropter statim post conventus juridicos Blæsis habitos, Antissiodorum repetiit, sed ita male per difficillima tempora acceptus est a quibusdam quos factiones ac suspiciones calumniæque transversos agebant ut pio proposito consilioque frustratus tempori et vi majori cedere coactus fuerit, cum malo exemplo, non ab adytis tantum, sed ab aditu ecclesiæ sine causa arceretur et episcopalis domus septo constringeretur, adeo ut nullis episcopi officiis fungi posset. Tandem ne quid omitteret quod simplicioribus et scrupulosioribus animis satisfacere crederet, tametsi minime, quod ad ipsum spectabat indigeret, eo se dimisit abjecitque ut primum absolutionem ad cautelam, ut vocant, peteret; demumque plenam et absolutam a summo pontifice obtineret per illustrissimum legatum cui peculiariter in mandatis erat ut usquequaque dicti episcopi desiderio faceret, satis, cujus ipsi legato, ut et pontifici maximo vitæ integritas honestissima et religiosissima conversatio aliaque merita patebant.

Hoc ergo iucredibili solatio fuit episcopo, cum haberet, quod avebat maxime, et liberum jam et esset muniis officiisque ecclesiasticis defungi, quæ ab integro aggressus est primo quoque tempore a concione sacra, ulpote primo præcipuoque officio quam habuit die cinerum, primo Quadragesimæ, eodem affectu, pari modestia eodemque fere gestu quo consueverat, nulla plane perturbatione commotus ab omni vindictæ cupiditate liber, nullis usus querimoniis et invectivis in injurias sibi illatas et offensas, ac protervias suorum: quod mirum plerisque visum est, qui præsumptum intus et probe non noverant: at enim ulciscendi minime cupidus fuit, et ad injuriarum memoriam oblivione delendam paratissimus; paulo tamen ad iram proclivior erat quam facile citoque coercebatur, nec unquam alicui delicta præterita probrose objectabat; tetricus, severus, acer, difficilis accessus ac morosus vulgo ferebatur; ejusmodi tamen ab iis qui aliquandiu ipsius consuetudinis consortio usi fuerant non habebatur. Verum cordatus, quadratus, candidus agnoscebatur: quippe cum Romano more, ore libero loqueretur, non simulate, cum dissimulare nesciret, ne apud proceres quidem ac principes quorum auribus nihil dabat nec palpum obtrudere noverat, tantum abest ut in eorum gratiam quiddam faceret quod honestati et æquitati minus consentaneum judicaret, quin aperte se nunquam id commissurum profitebatur.

Quamobrem familiares ac domestici prudentiores cavebant imprimis ne quid ipsi proponerent, vel ab eo poscerent, quod dubium, anceps, controversum vel leviter suspectum esset; sin secus, repulsam cum gravissima increpatione interdum paterentur. Cæterum pacis amantissimus lites et dissidia cane pejus et angue fugiebat, maxime cum suis canonicis et capitulo. Musico utique concentu oblectabatur, atque inter privatos parietes inter cantores partes suas agebat. Qua de causa chari præcipue acceptique ipsi erant canonici quos ultro pulpitu adire cantandi animo observabat, ut cæteri choristæ, præcutores, succentores, subsidiani, symphoniaci, qui præsertim cum cantus peritia vocisque amœnitate probos et ecclesiasticos mores præ se ferebant, organis etiam musicis gaudebat, et sæpe manuclavium digitis increpare ante prandium amabat, ut hilarior post gravissima studia mensæ accumberet.

Sed ad graviora et episcopo magis decora gradum faciamus, cum in episcopatu resideret Amyotus, solemnibus, anniversariisque festis diebus, ipsemet sacris operabatur; idemque meridianis horis concionabatur, ideoque eos qui ei ministraverant ad altare et in choro in sacro missæ sacrificio die lunæ tantum excipiebat; Dominicis vero diebus et feriatis primis vespers privilegii intererat, et festo die matutinis psalmodiis et præcationibus, e quarum egressu ad sacellum ibat pie celebratum missam (ut per singulos Adventus et Quadragesimæ dies solebat) deinde majoris (ut vocant) missæ celebrationi et vespertinis precibus intererat. Cæteris diebus et feriis profestis majori liturgiæ sacro aderat, qua celebrata hebdomadarius ad præsulis prandium accedebat; præterea etiamsi concionandi munere fungeretur, curæ tamen habebat ut eruditos et probatos viros perquireret, et accerseret, qui in ecclesia sua concionarentur, et per omnem diœcesim, ac potissimum in oppidis in quibus quosdam novæ religionis sectatores et hæreticos versari audierat, ut puta Giemi, ad hæc committebat ac præficebat cantorix dignitati capituli sancti Stephani ecclesiæ pium doctum et prudentem virum, idemque in aliis urbibus, quarum sacerdotiis parochialibus rite providerat. Porro cum ad ecclesiam Antissiodorensis primus accessit ruentis assimilem intus et in penetrali comperit. Itaque eam reficere et instaurare cœpit a choro et augustiore altari, quæ ab integro reparavit, et sex columnis fusilibus e cupro munivit, et exornavit, cum pedo seu lituo imminente aræ a postica parte, deinde cathedras altas et humiles ab utroque chori latere construi fecit, ad sedem dignitatum et canonicorum, et in extrema supremaque parte dextri lateris, thronum episcopalem in quo sedere mos est antistiti officio fungenti, et in extremo chori loco et in superiore tabula hæc verba subscribi voluit: *Jacobus Amyotus Antissiodori episcopus, cum a perduellibus hæreticis fœde laceratum, direptum, ornamentisque omnibus spoliatum reperisset hoc templum, exhedram istam divinis laudibus concinendis accommodatam, ad Dei*

optimi maximi gloriam, domusque ejus decorem, de integro instaurandam curavit 1573.

Organa nova de integro, in angulo chori extruere et collocare fecit, idem duorum sacellorum ornamenta dedit, unum e panno auro texto, aliud ex holoserico figurato, itemque duo candelabra argentea donavit, et ad aquam benedictam deferendam magnum vas cum aspersorio, duasque acerras sive thuribula, cuncta ex argento. Postremo ecclesiam suam omnibus ornamentis pro facultatibus exornavit, quibus alia quaque adjecisset, nisi tumultus bellici obstaculo fuissent, siquidem per civile bellum eo propemodum redactus est, ut ægre ei suppetere fortunæ ad se familiamque sustentandam, agris ac redditibus ab oppositis occupatis ac direptis, ob factiones et rumusculos sinistros a malevolis, avidis et ambitiosis famigerulis fictos, castrum Regenarum quondam pulcherrimum et mirifice constructum et exornatum incendio ab hæreticis conflatum ita reparavit, ut ipse cum tota familia et etiam cum adventantibus amicis commode in eo habitare posset. Idem gymnasium amplum et præclarum extruxerat Antissiodori, in opportuna admodum urbis regione, et aere salubri, nempe inter ecclesiam cathedralem sancti Stephani et abbatiam divi Germani, in quo societatis Jesu Patres destinaverat constituere ad juventutem civitatis et indigenarum erudiendam, et probis moribus, catholica pietate, bonisque litteris imbuendam, etiam usque ad theologica studia, ut constat ex pacto et convento in to cum Patre Pigenatio, qui lente nimis et frigide negotium exsecutus est, donec episcopus egredi coactus fuerit ad regem Blæsis conveniendum, ubi conventus juridici habebantur, proinde negotium dilatum ad ejusdem præsulis reditum, et pium illud opus intermissum fuit, non quod propositum mutasset, cujus tenax erat: eosdem Patres reditu mille aureorum nummorum dotare statuerat, cum mille ducentis libris Turonensibus, ut inde suppellectilem commodam ex animi sententia, antequam Parisiis egrederentur, sibi compararent; sed dissidia bellorum civilium exorta sub finem conventum, et relegatio Jesuitarum e Galliis hoc nunquam satis laudatum institutum prohibuerunt, non tamen plane irritum effecerunt. Nam præsul in sua voluntate persistit, ut gymnasium a se constructum instituendæ juventuti destinaretur, cui nunc usui inseruit, testatur hoc inscriptio hæc quæ in sculpa est in tabula superliminari januæ.

CHRISTO SERVATORI OPT. MAX. S.

Religionis veritas, morum probitas, et bonarum artium politura, hic promercales habentur, non ære, sed studio, pietate et labore; proinde turpes impii et ignava segnitie degeneres ab istis foribus procul facessite.

Huic autem inscriptioni, ut auctoris ejus mens et consilium perciperetur, ab eodem secretario adjectum est illud corollarium:

Jacobus Amyotus episcopus Antissiodorensis huic gymnasio, quod exstruendum curavit, hanc inscriptionem apponi voluit.

Ad extremum hic antistes postquam factionum et bellorum civilium tempore calamitoso, multa dictu gravia, perspectu aspera, ut poeta tragicus ait, corpore exantlata atque animo pertulisset, quantum natura humana constanter ferre potest, succubuit tandem tot ærumnis oppressus, et exstinctus vigor ille corporis optime constituti, et frigoris et caloris patientissimi, tum lenta febre correptus est, quæ graviter urgens pulmonum hausit spiritus, et sensim ad mortem compulit, qua undenonagenarius in Domino, ut episcopum tanto nomine dignum decuit, obdormiit Non. Febr. anno salutis 1593, sacramentis

A pœnitentiæ, eucharistiæ, extremæ unctionis, ut par fuit, munitus, domesticis, clientibus, gravissimis viris, Dionysio Peronneto doctore theologo eloquentissimo, ecclesiasta pœnitentiario cathedralis ecclesiæ, Gilberto le Comte, Reginaldo Martino, Victore Camus cultoribus et canonicis assistentibus, monentibus, consolantibus, omne pium obsequium et salutare et novissimum ministerium constanter exhibentibus.

(Hæc subita dictione anno 1612 a Feder. Morello regionum professorum decano Latine exarata sunt, ex iis excerpta, quæ M. Reginaldus Martinus secretarius ejusdem Amyoti Antissiodorensis episcopi Gallicæ scripserat de Vita optimi sui patroni.)

CARMEN DE MONASTERIO GEMMETICENSI.

(*Neustria pia*, pagg. 265, 264, etc.)

ARGUMENTUM

Siste gradum stabilem prudens quicumque viator,
Aspice quæ graphicis sunt his depicta tabellis :
En tibi clara patent, sicut spectantis in unda,
Seu levi in speculo solet apparere figura,
Quæ fuerint hujus rutiæ primordia gemmæ.
(Gemmeticum [1] siquidem a gemma dixere priores,
Quod reliquis gemmæ præcelleret instar Eoæ.)
Ihde scies quinam dederint regesque, ducesque,
Tot bona, tot terras, et opes, tot prædia, census :
Unde monoptolemi nongenti, cœlitus acti,
Strictius inclusam possent hic ducere vitam :
Quas litidem Lelegum turmæ Dacæque phalanges,
Intulerint clades ; qui tandem a sedibus imis,
Hæc loca sarcierint prisceis convulsa ruinis,
Expedit brevibus complexens gesta camœnis.

PRIMA FUNDATIO DICTI MONASTERII.

Sæcula sex Phœbus cum lustris volverat octo
Virginis a partu, dum sanctus vir Philibertus,
Celtica quem genuit claro Burgundia partu,
Hos petiit fines, tanta stipante caterva
Quanta Jacob Gessen ipsam culturus eremum
Quæ licet hæc quondam spinosis horrida silvis,
Undique diversa restagnans cincta palude,
Gente prius nulla, nullis sit culta colonis,
Nec Cereri penitus, nec dulci nota Lyæo,
Nulla tamen toto fecundior exstitit orbe,
Ille pater postquam Dagoberti munere regis
Prima hujus sacri statuit fundamina templi :
Mox quippe antiquam mutarunt omnia formam.

Hic ubi capripedum latitabant antra deorum
Solivagis habitata feris, nunc pervia sanctis,
Aurea templa nitent, instar stillantis Olympi ;
Nocte dieque preces effundunt, inelyta divum

(1) Jumièges.

B Cantica nunc resonant, nunc sacra Tonanti,
Agmina persolvunt monachorum munia laudum,
Angelicos imitata choros, ubi monstra ferarum
Hærrisonis vacuas complebant vocibus auras.

Quæ prius exsuccos silvestri germine fetus
Tristis alebat humus, condensis obsita dumis,
Fertilis ambrosios cœpit producere fructus.
Taxus olens, tiliæ molles, aconita, cicuta
Alcinoi silvis cedunt ; nigra bacca racemis,
Purpureæ gravidis turgent in vitibus uvæ,
Et renovatus ager dulces producit aristas.
Hic ubi crescebant calami juncique lacustres,
Luxuriant vario gemmantia prata colore :
Deque paludigenis nunc surgunt pinguis cannis
Pascua, et ingentes labuntur ab æquore pisces

C Fluctibus impulsi, quoties Latois utrinque
Jungit horizonti roseos Titania currus,
Ac rapidus, turgente salo, reflectitur amnis ;
Ut resluent per agros, per prata virentia rivi,
Qui secunda suis irrorent frugibus arva,
Ut rigat Ægyptum septeno gurgite Nilus.

Hæc dedit ille Sator rerum, qui terminat orbem,
Maxima qui solidam statuit super æquora terram,
Sistit et immensos præscriptis finibus annes,
Ne Cybele tumidis obruatur Thetios undis :
Imbribus et montes sterilesque humectat arenas,
Ut sua cunctiparens concedat munera tellus,
Unde trahant vitam quæcunque cibaria poscunt,
Sive per incultos errent animalia campos,
Sive secent liquidum stridentibus aera pennis,

D Vel quæ monstra natant variis distincta figuris :
Quidquid et ætherea spirando vescitur aura,
Consovet, et propria unicuique alimenta ministrat.

Denique qui quondam siccis de rupibus undas
Duxit, et ex alto demisit vertice carnes

Mannaque : seu pluvio funduntur ab æthere nimbis
 Ut populum, mirante polo, nutriet Hebræum,
 Per steriles campos desertaque rura vagantem
 Sic sua Gemmeticis largitus dona colonis
 Fecit, ut inviis naturæ legibus olim
 Aspera quæ fuerat, fieret cultissima eremus :
 Quam circumflexo præcingit Sequana fluxu,
 Haud secus ac Arcton sinuosi cauda draconis.

DESTRUCTIO EJUSDEM MONASTERII.

Lustra octo totidem labentia sæcula cursu
 Astra penetrarunt post incunabula Christi :
 Belgica dum Getico Francorum littora bello,
 Barbarus Hastingus, Dacis egressus ab oris,
 (Haud secus atque leo prædæ sitibundus ab antro)
 Impetiit, gelidam qua Francia respicit Arcton,
 Finitimasque urbes et plurima castra subegit.
 Proh scelus ! Altitroni celeberrima templa tonantis
 Diruit, infesto pervertens omnia Marte.

Classibus instructis tandem, Boreaque secundo,
 Sequanicos intrat portus : cito fama per urbes
 Pervolat attonitas, tantæ præauntia cladis.
 Undique tunc misero miscetur Neustria luctu :
 Undique bella premunt, hostes grassantur, et horror
 Ingruit armorum, fulgent vexilla Cradivi.
 Hinc procul aufugiunt monachi : procul abdita Mystæ
 Hanspreadum deserta petunt, ubi claustra domusque,
 Nostri juris erant : ne sacrum solvere votum,
 Aut efflare animam urgerentur, et obruta diris
 Corpora tormentis Stygiæ dimittere morti.

Pars tamen hic sistunt armis, et milite complent
 Hæc loca, quo possent hostes arcere minaces :
 Buxerunt satius forti succumbere letho
 Quam sacra barbaricæ spurcanda relinquere genti.

Nauticus interea expansis exercitus alis
 Fluctivagas refugi sulcando fluminis undas,
 O funesta dies ! ipsis allabatur oris.
 Ut primum armati funduntur navibus hostes,
 Obsidione premunt hujus sublimia circum
 Mœnia cœnobii, glomeratis ordine turmis :
 Primoque aggressu, tentant per tela, per ignes,
 Pandere vi portas, scalisque ascendere muros.
 Custodes contra rigidis extrudere contis,
 Crebraque per patulas tela intorquere fenestras

Ast ubi suffodiunt acta testudine Daci,
 Tortaque pulsat onus validis balista lacertis :
 Jam vallum, nec terra tumens, nec claustra, nec

[ipsi

Custodes sufficere valent, nil mœnia prosunt :
 Dant ibi saxa locum, portisque ruentibus, imas
 Invadunt arces : pars obvia corpora quæque
 Infausta sternunt, nullo discrimine, cæde :
 Semirutis alii miscent incendia tectis.

Inclyta Christiparæ camerato culmine ad auras
 Ætherias surgens exstabat Virginis ædes.
 Quam ferro accisam quatunt, et verbera crebro
 Fundamenta cavant : ast vulnere victa supremo
 Ingemuit, traxitque jugo convulsa ruinam.
 Tollitur in cœlum densato pulvere nubes

A Et concussa tremit tam vasto pondere tellus.

Tunc aditum subeunt perfusi membra cruore,
 Prædæque accincti sacrorum fercula, gazas,
 Quotquot erant, adimunt ; nec ab ulla clade quiescunt,
 Donec claustra, domos, sacrasque a sedibus ædes
 Eversas videant medios considerare in ignes.

DE EJUSDEM RESTAURATIONE.

Interea centum vicibus sol contigit orbem
 Lanigeri et Libræ : tandem cedentibus armis,
 Pacis alumna Ceres Martis compescuit iras.
 Protinus refugis duo Patres claustra relinquunt
 Haspreadum repetuntque suum pietatis asyllum !
 Qui cum spectassent, horrendis obsita dumis,
 Inque vepres redigi, latebrosa que lustra ferarum,

B Quæque panomphæo fuerant sacra Tonanti,
 In gemitus toti et lacrymas solvuntur amaras,
 Singultuque gravi vertunt ad sidera vultus.

« O Pater, o Bonitas, aiunt, spes unica rerum,
 Qui tibi confisos nusquam dimittis inanes,
 Cerne quot excidia et clades, quot funera casus,
 Quot mala perpetimur, nostrisque medere ruinis :
 Jam memores præavis quod nostris fœdus inisti,
 Ut sicut Solymùm quondam venerabile templum,
 Sic ea sacrilega restaures diruta gente,
 Quæ tibi tam celebri sunt structa palatia cultu :
 Ut tibi vota sacro monachorum turba perenni,
 Munia laudis agat solemnibus aucta triumphis,
 Priscaque jam vigeat pietas, reverentia cultus.

C Talia perstabant fundentes vota precesque,
 Thetios uberibus, soloque legumine freti.

Nec mora : mittit opem summo qui spectat Olympo,
 Guillelmumque ducem, Rollonis sanguine cœtum,
 Cœlitus huc afflat venando flectere cursum,
 Qui monachos nactus scitari cœpit ab illis,
 Quis tam decrepitos istis vos appulit oris ?
 Quænam religio, aut vestri fiducia voti ?
 Quæ structuræ inerant tam vastis conditæ eremis,
 Unde patent prisæ vestigia tanta ruinæ !

Cumque rei seriem, a primis annalibus orsi,
 Ordine narrassent, ex more cibaria præstant :
 Porrigit alteruter panem, sitientibus offert
 Alter aquam : siquidem ducebant talibus ævum.
 Dux vero adversus tam vilia fercula, cedit
 Protinus hisce locis totus profusus in iras.

D Qui vix ingressus densæ penetralia sylvæ
 Numinis impulsu Stygium nanciscitur aprum :
 Qui rapido cursu, rauco bæchatus hiatu,
 Vulneris intrepidus transit venabula, casses,
 Semianimemque ducem culmis prostravit acutis.
 At memor offensæ mox viribus ipse resumptis,
 Hos repetit Patres, sceleris pro labe pianda :
 Sumpturusque cibum, quem spreverat, accubat
 Cœnobii hujus pollicitus sarcire ruinas, [iisdem
 Tunc fieri delubra jubet, cellasque domosque ;
 Multaque restituit, prisicis subversa ruinis,
 Prædia, divitias quo possent quæstibus absque,
 Quique monoptolemi seclusam ducere vitam.

Protinus artificas sponsa mercede labori

Structuras renovare parant arctando minori
Schemate, limitibus, domuumque locique tenore
Archetypum : tandem fabrefacti encœnia templi,

A Quæ olim Christiparæ, rursus sacrantur eidem.
Quæ gregis hujus eris perpes custosque salusque.

DE SEQUENTE COLLECTIONE CANONICA MAII MONITUM.

(*Spicilegium Romanum*, tom. VI, pag. 397.)

. . . . Nunc si bibliothecæ pontificalis in canonica re divitias patefacere velim, longi nimis sermonis initium faciam. Certo de nobilissimis aliquot Græcis codicibus alio loco et tempore dicam; etenim canonici Græcorum juris insigni aliquo opere augendi, cupiditate non vana jamdiu incensus sum. Unus nunc Latinus præ cæteris me mori codex Vat. 1349, quem nemo, ut puto, præter Ballerinius dissert. De collect. can., part. IV, cap. 18, 6, commemoravit, qui temporis angustiis, ut aiunt, pressi et difficultate scripturæ territi, vetustam hanc præ cæteris collectionem expendendam aliis reliquerunt. Ego igitur, hoc diligenter excusso codice, rem utiliore me facturum putavi, si ejus singillatim capitula seu titulos, ut de Anselmo feci, recitarem, quam si multos no mine tenas prædictæ bibliothecæ codices recenserem, quorum nuda notitia bibliographicam classem auget, scientiam juris canonici non juvaret. Est is codex membranæ foliorum majorum 225, litteris Langobardicis valde implexis exaratus, titulis rubricatis, sæculi X incipientis ætatem referens, ideoque Lucensi Anselmo vetustior.

CANONUM PRISCA COLLECTIO ⁽¹⁾.

incipit gratissima canonum collectio, quæ Scripturæ B
rarum testimonis et sanctorum dictis roborata le-
gentes ætificat; ubi si quippiam discordare videtur,
illud eligendum est quod majoris auctoritatis esse
decernitur.

PRÆFATIO.

Synodicorum exemplarium numerositatem [cod.,
innumerositatem] conspiciens, ac plurimorum ex
ipsis obscuritatem rudibus inutilem providens, nec
non ceterorum diversitatem inconsonam destruen-
temque magis quam ædificantem perspiciens, brevem
ac consonam ex ingenti silva scriptorum in unius
voluminis textum expositionem digessi, plura addens
ut plura describerentur, singulorum nomina singulis
testimoniis præscripta composui, ne quis velut incer-
tum quid pro quo dicat, ut cum generales titulos C
quos necessario proposuimus recurrat, numeros dili-
genter observet; quibus observatis, quæstionem
quam voluerit sine ulla cunctatione reperiet.

EXPLICIT PRÆFATIO.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI

DE ORDINATIONE CLERICORUM.

1. De nomine episcopi.
2. De his qui nomen episcopi indigne usurpant.
3. De initio sacerdotum in utraque lege.
4. De nomine principis (2)
5. De ordinando principe cum sorte.
6. De quatuor generibus ordinationis.
7. De bonis principibus ordinandis pastorali cura.
8. De malis principibus potius increpandis quam D
ordinandis.

(1) Hic operis titulus et prologus scribitur in co-
dice initio libri sexti; mihi tamen ad universum opus
pertinere visi sunt

9. Quod non debet appetere principatum nisi qui
prius subjectus fuerit.

10. De aliis desiderantibus principatum indigne.

11. Quod homicidæ non debeant accipere pasto-
rale ministerium.

12. Quod indigni sint principatu ecclesiæ qui non
bene regunt domos suas.

13. De principatu non recusando.

14. De principatu non cito tenendo.

15. De malis principatum mercantibus.

16. Quod non genus nec locus sed mores ædificant
principem.

17. De præcavendo principe (3).

18. De impositione manuum episcopis, seu de or-
dinatione.

19. Quod non unus unum ordinet.

20. De baculo et anulo episcopi.

21. Qui ordinandus sit episcopus.

22. De moribus episcopi.

23. De ætatibus et meritis quibus provehi debet
ad episcopatum.

24. Quod non de alia ecclesia vocandi sint qui or-
dinantur, nisi in necessitate.

25. De ordinatione episcoporum.

26. Episcopatus non nisi meritis præcedentibus
detur.

27. Quod extra conscientiam metropolitani non
ordinetur episcopus.

28. Quod nolentibus clericis vel populis nemo de-
beat episcopus ordinari.

29. Quod non habeatur episcopus quem nec clerus
elegerit, nec populus exquisiverit.

(2) Intelligitur episcopus.

(3) Nempe de cautela in eligendo principe seu epi-
scopo.

30. Ut nullus invitis ordinetur antistes.
31. Iudicio multitudinis ordinationes fieri non debere.
32. De episcopalibus ordinationibus.
33. De electione episcopi.
34. De his qui ad episcopatum in provinciis provehuntur.
35. Quod addi debeant episcopi numero ordinatorum (4), si de ordinando episcopo fuerit contradictum.
36. Qualiter ad sacrum ordinem sit accedendum.
37. Non accipiendum præmium pro episcopatus honore.
38. Quod non oporteat episcopum aut quemlibet ex clero per pecunias ordinari.
39. De episcopalibus in provinciis ordinationibus.
40. Ut episcopi qui ordinantur, ab ordinatoribus sitis epistolam accipiant, quæ diem et consulem præferant.
41. Quod non oporteat ordinationes episcoporum diu differre.
42. Quales vel quam docti debeant ordinari episcopi.
43. Qualiter consecrentur episcopi.
44. Ut episcopi canones agnoscant antequam ordinentur.
45. De laicis non temere faciendis episcopis.
46. Ut metropolitanis sua jura serventur.
47. Veterum statuta servanda sunt in ordinatione episcopi.
48. Contra Patrum præcepta nullus usurpet episcopus ordinari.
49. Ut neophyti non ordinentur.
50. Qui præpositus vel episcopus indiget ordinari, ab ecclesia postuletur.
51. Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis obtineri.
52. Præter sententiam metropolitani non ordinetur episcopus.
53. De ordinandis episcopis per vicis et modicas civitates.
54. De tempore ordinationis.
55. Quod non conveniat, contemptis clericis ecclesiarum, de laicis episcopos ordinari.
56. De plebibus quæ numquam episcopos habuere.
57. Ut episcopus non ordinetur in diœcesi quæ episcopum numquam habuit, nisi cum voluntate episcopi ad quem ipsa diœcesis pertinet.
58. Qui concubinam habuit, ad sacrum ordinem non accedat.
59. De cupiendo vel fugiendo honore.
60. Laicus non repente consecretur episcopus.
61. De his qui de potestate sæculari ad episcopatum promoventur.
62. Quod debeat princeps facere heredem in vita sua.
63. De moribus electi heredis ordinandi.
- (4) Nempe ordinantium atque scrutinii iudicium.
- (5) Hoc interdum evenisse dicitur in textu, sed extraordinario modo.
- A 64. Quod post mortem prioris debet princeps ordinari.
65. De consensu populi cum principe in ordinando successore.
66. Quod princeps solus ordinat successorem.
67. Ægrotato episcopo ordinari successor potest.
68. De ægrotante episcopo qui voluit successorem ordinari.
69. Ut eligat episcopus successorem se vivente (5).
70. Quod debeat electio bonorum observari in eligendo successore.
71. Ut supra.
72. Ut nullus ad episcopatum pro se constituat successorem.
- B 73. De ordinatione episcopi qui impetraverit pecunia, vel qui successorem faciunt ex parentibus.
74. Quod alienigena episcopus aliquando eligitur.
75. Quod episcopus consecrari non debeat, nisi cleri et populi fuerit postulatum.
76. Qualis debeat esse qui episcopus est ordinandus, expositio Hieronymi in epistolam Pauli apostoli.
77. Qualis debeat esse qui episcopus eligitur.
78. De episcopis qui post ordinationem sacerdotis munera libenter accipiunt.
79. Ut non accipiant aliquid muneris propter manus impositionem.
80. De eo qui recipit pecuniam de sacro ordine sub obtentu elemosynæ.
81. Quod sacra ordinatio nullatenus vendi debeat.
82. De ordinatione patriarcharum.
- C 83. De his qui ad regimen ecclesiæ sunt promovendi.
84. De nomine presbyteri.
85. De exordio presbyteri.
86. De moribus presbyteri.
87. De nomine diaconi.
88. De exordio diaconi in utraque lege.
89. De diligentia diaconi.
90. De nomine subdiaconi.
91. De ministerio subdiaconi.
92. De exordio subdiaconi in utraque lege.
93. De exordio lectorum.
94. De eo qui eligendus est in lectorem.
95. De voce lectoris.
96. De exordio exorcistæ.
97. De ostiario.
98. De ministerio ostiarii.
99. De acolytho.
100. De nomine clerici.
101. Quod omnes qui habent gradus ecclesiasticos, clerici nominantur.
102. Quod presbyter idem sit qui episcopus (6).
103. De ordinatione presbyteri, diaconi et ceterorum.
104. Item de eorum consecratione qui ab infanzia Deo se voverunt.
- (6) Hic quoque in textu unice profertur Hieronymi epistola.

105. Item de grandævis.
106. Quæ in singulis clerici gradibus tempora sint præscripta.
107. De ordinatione clericorum regulariter facienda quando ulla rerum vel temporum urget angustia.
108. De laicis, si aggregandi fuerint ecclesiasticis officiis.
109. Ut ne illicitas ordinationes ullus usurpet.
110. Ne nuper baptizati ad sacrum ordinem promoveantur.
111. Alienum clericum nullus præsumat ordinare, nisi cum scientia sui episcopi.
112. Quod supra.
113. Item quod supra.
114. Ut digami non admittantur ad clerum.
115. Quod supra.
116. Item quod supra.
117. Qui duas duxit uxores quamvis laicus ante baptismum, ad clerum non promoveatur.
118. Similiter qui secundam duxit uxorem.
119. Quod si quis viduam, vel ejectionem, aut meretricem acceperit, non admittatur ad clerum.
120. Designandum est qui laicus ad sacrum ordinem pervenire debeat.
121. De præsumptis clericis qui non solum ad clericatum sed etiam ad infulas summi sacerdotii promoti sunt.
122. Quod hi qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.
123. De eadem re.
124. Ut is qui se eunuchizavit, clericus non fiat.
125. Quod si quis sibi partem corporis volens amputaverit, clericus esse non potest, nolens autem potest.
126. Qui clerici debeant conjugibus sociari.
127. De his qui ad presbyteratum vel diaconatum promoventur, et antè ordinationem sibi conscii peccatorum sunt.
128. Quod clericis non liceat pœnitentiam agere, et quod post pœnitentiam nullus possit ad clericatum admitti.
129. Ut si per arrogantiam pœnitens, digamus, vel viduæ maritus, clericus factus fuerit, non promoveatur.
130. Quod secunda conjugia sæcularibus non negentur, quibus tamen post hoc factum ad clericatum minime convenit aspirare.
131. De conversatione clericorum, ut in uno conclave sint.
132. De ordinatione ministrorum sacerdotum, quando fiat.
133. Presbyterorum et diaconorum ordinationes certis celebrentur temporibus.
134. Ut nemo litterarum nesciens, vel aliqua parte corporis imminutus promoveatur ad clerum.
135. Quod clerici criminosi nequeant promoveri; et in clero positi, si in aliquibus fuerint inventi cri-

A minibus, a suis officiis arceantur.

136. De his qui viduas aut dimissas ducunt, vel in malis conciliis mixti sunt.
137. Item de eadem re.
138. Ut ex curialibus clericus non fiat, propter voluptates quas a diabolo inventas exhibere compellitur.
139. Quod digami ad clerum admitti non possunt.
140. Qui de laicis possint clerici fieri.
141. De his qui in parva ætate coram parentibus religionis habitum tenuerunt.
142. Quinam clerici debeant promoveri.
143. Ut clerici invidi non promoveantur.
144. Quod ab illicitis sit ordinationibus abstinendum.
145. Ut nullus episcoporum servum alterius ad clericatus officium promovere præsumat.
146. Ut quicumque ad sacerdotium vel viduarum mariti, vel habentes numerosa conjugia, promoti fuerint, ab omnibus ecclesiasticis officiis arceantur.
147. Ut si quis sacerdotum contra hæc interdicta fecerit, a suo sit officio submovendus.
148. Ut hi qui semel in ecclesia legerint, ab aliis non possint promoveri.
149. Ut nullus alienum clericum sollicitare vel tenere præsumat, suo episcopo non præbente consensum.
150. Ut implicati negotiis alienis, ante redditam rationem clerici non ordinentur.
151. Rebaptizati ad nullum clericatus gradum promovendi.
152. Ut hi qui peregre baptizantur, ad clerum non veniant.
153. De discretione pœnitentium, quinam possint ad ecclesiasticos ordines provehi.
154. De discretione libertinorum, qui ad ecclesiasticos ordines pervenire possint, vel qui non possint.
155. Quod non oporteat absolute (7) quoslibet ordinari.
156. De singulis gradibus sacri ordinis, qualiter ordinentur; in primis de psalmista.
157. Qualiter ostiarius ordinetur.
158. Qualiter lector ordinetur.
159. Qualiter exorcista ordinetur.
160. De exorcistis qui non sunt ab episcopis ordinati.
161. Qualiter acolythus ordinetur.
162. Qualiter subdiaconus fiat.
163. Si lector bigamus sit, aut viduam ducat, non amplius quam subdiaconus fiat.
164. Quod subdiaconi a diaconis sint remoti.
165. Quod subdiaconis cum ostiariis assistere non licet.
166. De diaconis qui tempore ordinationis nuptias attestati sunt.
167. Ut levitæ et virgines ante xxv annum ætatis non consecrentur.
168. Qualiter diaconus ordinetur.

(7) Nempe sine titulo speciali seu assignatione ad certum ministerium.

169. Si qui clerici ab episcopis suis promoveri contempserint, nec illic maneant unde recedere noluerunt.
170. De numero certo diaconorum
171. Quo tempore presbyterum conveniat ordinari.
172. Qualiter presbyter ordinetur.
173. De his qui in ægritudine sunt baptizati.
174. Presbyter diaconum aut presbyterum non ordinabit.
175. De his qui ad honorem presbyteri sine examine proventi sunt.
176. Quod subdiaconus in conjugio esse non debeat.
177. De illicita ordinatione.
178. De mercantibus sacerdotium et vendentibus donum Dei.
179. Quod bigamus non sit ordinandus.
180. Ut pueri ad sacrum ordinem non admittantur.
181. Cujus ætatis esse debeant qui promoventur in sacrum ordinem.
182. Quod bigami ad sacrum ordinem non sunt applicandi.
183. Cur præceperit Apostolus unius uxoris virum sacræ applicari militiæ.
184. Ut ordinationes presbyterorum certis fiant temporibus.
185. Qualiter debeat esse qui clericus fit.
186. Rursus quales homines clerici fieri debeant.
187. Cujus ætatis clerici fieri debeant.
188. Neque curialis neque taxæota ad clericatum admittendi.
189. Statuta sancti Silvestri de ordine clericorum.
190. Quod semel ordinatus, iterum ordinari non debeat.
191. Quod deponi debeat qui denuo manus impositionem recipiat.
192. De servo ordinato in clero.
- Explicit de ordinatione clericorum.
- INCIPIT LIBER SECUNDU
- DE CELEBRATIONE CONCILII, etc.
1. Ut bis in anno concilia celebrentur.
2. Quibus temporibus synodi ab episcopis debeant in provincia celebrari.
3. Ut episcopi ad synodum in prætermissis occurrant.
4. De episcopis qui ad concilium non occurrunt.
5. Ut episcopus diœcesanos presbyteros et quosdam ex laicis conveniant litteris (8).
6. Ut metropolitani arbitrio synodus congregetur.
7. Si quis episcopus a metropolitano admonitus ad synodum vel ordinationem episcopalem venire distulerit.
8. Dissidentes episcopos si non timor Dei, synodus reconciliet.
9. De conjuratione vel conspiratione.
10. De... ..
12. Quod excommunicati ad accusationem admitti non debeant.
13. Quod servi et liberti omnesque infames personæ non debeant accusare.
14. Ut qui unum crimen non probaverit, ad aliorum admitti non debeat.
15. Qui ad testimonium admittendi non sint.
16. De his qui in accusationem majoris natu veniunt.
17. Si episcopus absque tempore synodi in crimine detentus fuerit, a duodecim episcopis audiatur.
18. De presbyteris vel clericis accusatis.
19. De accusato vel accusatore.
20. Ut causatores de levis causis non audiantur.
21. De accusatoribus fratrum.
- B 22. Ne sine accusatore legitimo quispiam condemnentur.
23. Accusatores fratrum ad communionem recipiantur non ad clerum.
24. De episcoporum aut clericorum accusatoribus.
25. De falsis testibus.
26. Quod duo sunt falsorum testium genera.
27. De vituperatoribus vel accusatoribus clericorum.
28. De excommunicatis apud vicinos episcopos audiendis.
29. Quod non oporteat clericos habentes adversum invicem negotium, proprium episcopum relinquere et ad sæcularia judicia convolare.
- C 30. Quod officium pristinum dampnati pro criminibus usurpare non debeant.
31. De prævaricatione excommunicationis.
32. Si quis excommunicatus ante audientiam communicare præsumperit, ipse in se damnationem protulit.
33. De clericis dampnatis.
34. De dampnatis et ministrare temptantibus.
35. Quod cum excommunicatis non sit orandum.
36. De clericis qui intra annum causam agere non procurant.
37. Ut clerici sine pontificis sui misso nullum ad sæculare iudicium præsumant attrahere.
38. De clericis excommunicatis et laicis.
39. De episcopis ab ejusdem provinciæ sacerdotibus consonanter exclusis.
- D 40. De provinciali synodo retractanda.
41. De episcopis et clericis adeuntibus imperatorem.
42. De his qui ad comitatum ire voluerint.
43. Quando et in quibus causis episcopi ad comitatum ire debeant.
44. De diaconis ad comitatum dirigendis.
45. Quod ad comitatum a pupillis et viduis ac necessitatem patientibus sit eundum.
46. De ultione nequiter judicantium.
47. Quod non poterit episcopus clericus et ma...

48. De his qui ignorant quid sit in synodo constitutum.
49. Quod episcopus vel presbyter in iudicio advocatum habere debet.
50. De eo qui advocatum habere minime valet.
51. Ut nullus episcopus vel infra positus die Dominico causam audire præsumat.
52. Ut nullus episcopus pro iudiciis munera accipiat.
53. Ut episcopus nullius causam audiat absque præsentia clericorum suorum.
54. Ut nullus accusati sedem usurpet episcopi.
55. Ne interventor episcopus cathedram, ubi interventor est, insideat.
56. De vacantibus episcopis.
57. De episcopo qui excommunicat eum qui sibi soli crimen confitetur.
58. Ut non temere quemquam communione privet episcopus.
59. De his qui sine causa excommunicant.
60. De ordine quo depositus iterum ordinetur.
61. De communione privatis et ita defunctis.
62. De defensoribus ecclesiarum ab imperatore poscendis.
63. Ut ab imperatoribus postuletur advocatorum defensio pro causis ecclesiæ.
64. De his qui ecclesiastica ministeria præter ecclesiam faciunt.
65. De fructuum oblationibus, quæ ministris ecclesiæ feruntur.
66. De his qui agapam, id est pastiones pauperum, cuiusvis deputant.
67. Si quis potentium quemlibet expoliaverit, et admonente episcopo non reddiderit.
68. De his qui plebes ad se pertinentes neglegunt.
69. Ut episcopus neglegens suam diocesim communione privetur ejusdem.
70. Ut basilicæ in cujus territorio sunt, in ejus episcopi maneant potestate.
71. Si qui oratorium intra domum ædificant.
72. De reliquiis.
73. Quod ordinationum omnium dotes ad episcopi ordinationem debeant pertinere.
74. De tricennali præscriptione.
75. Ut episcopus ambulet per diocesim suam.
76. Ut episcopus duos solidos tantum accipiat, neque tertiam partem de oblationibus quærat. Et ut clerici non cogantur more servili.
77. Quod episcopus non debeat donationes ultra pactum statutum exigere.
78. De dispensatoribus singularum ecclesiarum.
79. De his quæ a fidelibus in parochianis basilicis offeruntur.
80. Ut ab episcopis præceptione Papæ novæ basilicæ dedicentur.
81. De sacris locis noviter institutis.
82. De ædificatione venerabilium locorum.
83. De administratoribus venerabilium locorum suas res offerentibus.
84. De primatu episcoporum.
85. Ut curam rerum ecclesiasticarum tantum episcopus habeat.
86. Quod pontifex rerum suarum habeat potestatem.
87. De re episcopi, quam ante episcopatus gradum habuerit.
88. De rebus ad ecclesiam pertinentibus, et de his quæ propria episcopi esse noscuntur.
89. Quod episcopus ecclesiasticarum rerum ob dispensationem in pauperes habeat potestatem.
90. Quod in unaquaque ecclesia cui episcopus præsidet, quattuor tam de redditibus quam de oblationibus fidelium fieri debeant portiones.
91. De episcopis qualiter cum suis clericis agant.
92. Ut episcopi juxta ecclesiam habeant hospitium.
93. Ut episcopi pauperes et infirmos tueantur.
94. Ut episcopi suppellectilem in mensa vilem habeant.
95. Ut episcopus gubernationem pauperum per ministros agat.
96. Ut episcopus nullam curam rei familiaris ad se revocans, tantum orationi et doctrinæ vacet.
97. Quod possessiones ecclesiæ ab episcopo non sint alienandæ.
98. Si ecclesia per simplicem episcopum res suas amiserit.
99. Ut nulli apostolicæ sedis Præsuli possessionem ecclesiæ magnam vel parvam in perpetuum liceat alienare.
100. Ut non liceat presbyteris titularum suorum prædia, seu quicquid juris eorum fuerit, quomodo libet alienare.
101. Ut qui petierit prædium ecclesiæ, et acceperit, et si quis danti subscripserit, anathemate feriatur.
102. Ut presbyteri rem ecclesiæ, in qua sunt constituti, non vendant.
103. Si quis clericorum pauper in ordine promotus, postea habuerit aliquid, ecclesiæ potestati subiciat.
104. Ut rebus ecclesiæ nihil episcopi auferant. Et qualiter proximi fundatores ecclesiarum sollicitudinem gerant.
105. Ut episcopus exiguum aliquid sine clericorum conniventia distrahat.
106. Ut servos ecclesiæ fugitivos liceat vendere episcopo.
107. De episcopis qui per testamentum de rebus ecclesiæ aliquid contulerint.
108. De libertis ex familia factis.
109. De discretione manumissorum ex familia ecclesiæ, qualiter manumittantur.
110. De libertis patrocinio ecclesiæ commendatis.
111. Quod manere debeat firmum, si servi fisci ecclesiam construxerint.
112. Quod non debet minus princeps ministrare quam minister.

113. Quod non decet principem s̄rvare proprium thesaurum.
114. Quod non debet princeps ecclesiam propriam habere.
115. De eadem re.
116. Cur carnali principi in locis sanctorum fieri tumuli permittantur.
117. Quod non degradandi sunt principes a Deo uncti, etiam maligni, non privandi opibus.
118. De pessimis principibus ejiciendis (9).
119. De mansuetudine principis erga populum.
120. Quod non debet princeps despiciere monachos.
121. Quod principes non culpentur parvo crimine.
122. De subjectione populi erga principem.
123. Quod princeps habere ministrum debet.
124. Ut minister obediat principi.
125. De excommunicatione contradicentis.
126. De jure principis apud populum.
127. De pœnitentia murmurantis contra principem bonum.
128. De jure doctoris.
129. De honore doctoris.
130. Quod doctores debent implere quod docent.
131. Quod debent doctores accipere consilia a subjectis.
132. Quod sequenda sit doctrina doctoris mali, non opera.
133. De malo doctore contempnendo.
134. Quod melior est docta justitia quam sancta rusticitas (10).
135. Quod sancta rusticitas discretionem non habet.
136. Quod sancta rusticitas debet subjici, non præsesse (11).
137. De rusticitate certante contra justitiam.
138. De comparatione sanctæ rusticitatis et scientiæ peccatricis.
139. Quod melior est sancta rusticitas quam sapientia non implens quod docet.
140. Difficilius errantem converti sapientem quam rusticum.
141. De doctore bono non contristando.
142. Quod non minoris mercedis sit pabulo verbi quam terreno pane satiari.
143. Quod considerandum est doctori quid, cui, quando, qualiter loquatur.
144. Quod non liceat episcopo in aliena provincia clerum ordinare.
145. De his qui cum ad episcopatum vocantur evitant.
146. Ut ab episcopis aliena parochia non pervadatur.
147. Ut ecclesia sæculari potentia minime pervadatur.
148. Episcopus die Dominico ecclesiæ deesse non debet.
149. Episcopus sedens stare presbyterum non patitur.
150. Episcopus colleganum (12) se presbyterorum agnoscat.
151. Episcopi si per ambitionem sedem mutaverint, nec in exitu communionem saltem laicorum consequantur.
152. Quamdiu episcopus in aliena civitate remorari debeat.
153. Qui persecutionis tempore in aliena remorari voluerint, non prohibeantur.
154. Non liceat episcopo a sua ecclesia plus tribus hebdomadibus abesse.
- B** 155. De his qui in ecclesiis in quibus proveci sunt minime perdurarunt.
156. De tempore quo licet sacerdotibus ab ecclesia abesse.
157. Non transmigrandum de civitate in civitatem.
158. De eo quod si necessaria est transmigratio episcoporum, non temere judicentur.
159. Quod fugiendum sit de civitate ad civitatem. Et de mutatione sedium, si necesse sit.
160. De mutatione sedium episcoporum, si utilitatis causa est.
161. Quod nullus debet judicare episcopum.
162. Ut clericus qui se eunuchizavit, abjiciatur de clero.
163. Ut laicus qui se eunuchizavit, tribus annis **C** communionem privetur.
164. Quod episcopus, presbyter, et diaconus, fideles peccantes verberare non debeant.
165. De presbyteris qui, contemptis episcopis, seorsum conventum congregare solent.
166. De his qui merito facinorum suorum ab ecclesiæ congregatione pelluntur.
167. Quod clerici dampnati non debeant ab aliis recipi.
168. De ordinatis episcopis nec receptis.
169. Quod episcopus, presbyter, diaconus aut quilibet ex clero, etiam laicus, aleator et ebriosus non debeat esse.
170. Quod episcopus, presbyter, et diaconus, non **D** debeat cum hæreticis orare.
171. Quod non admittantur ad clerum ab hæreticis ordinati.
172. Quod omnis cujuslibet ordinis clericus, qui catholicam fidem deserens, hæreticæ se communioni miscuerit, si ad ecclesiam conversus fuerit, in eo gradu quo fuerat sine promotione permaneat.
173. De schismaticis.
174. De presbyteris qui immolaverunt tempore persecutionis.

175. De his qui ex fuga comprehensi sunt et per A
viam immolaverunt.
176. Ut presbyteri modum sibi debitum servant.
177. Quod presbyteri plebium in ecclesia civitatis
nec sacrificium offerre nec ministrare debeant quæ
oblata sunt.
178. Qui in agris et possessionibus debeant ordi-
nari.
179. Quod nequaquam in duos metropolitanos
provincia dividatur.
180. Quod non liceat clero post mortem sui epi-
scopi rem ad eum pertinentem diripere.
181. Ut episcopi vel clerici filios suos non facile
emancipent.
182. Ut princeps sacerdotum non appelletur epi- B
scopus.
183. De plebibus eorum nunquam episcopos ha-
buerunt.
184. De precibus ad altare dicendis.
185. Nullus episcopus, presbyter, diaconus, con-
ductor existat.
186. De clericis scurrilibus.
187. Ut clerici nullam negotiationem inhonestam
et turpia lucra sectentur.
188. De eadem re.
189. Quod episcopus, presbyter, et diaconus, non
debeant usuras accipere.
190. Ut clericus nec suo nec alieno nomine sœnus
exerceat.
191. Si quis clericus furtum ecclesiæ fecerit.
192. Ut cujuslibet ordinis clericus, si tardius ad
ecclesiam venerit, clericus non habeatur.
193. Quod nullus ecclesiasticorum in tabernis co-
medere debeat.
194. Clerici tabernas non ingrediantur absque
peregrinationis necessitate.
195. De clericis qui in mutuam cædem prorump-
unt.
196. De clericis qui ad sæcularium defensionem
confugiunt propter districtiorem episcopi.
197. De clericis negotia et nundinas sectanti-
bus.
198. Si voluntarie clericus dampnum ecclesiæ fe-
cerit.
199. Ut clericis vetetur ebrietas, quæ omnium
vitiolorum fomes et nutrix est.
200. Cujuscumque ordinis clericus nuptialia coivi-
via vitent.
201. De clericis qui magos aut sortilegos consu-
luerint.
202. Clericus magus et incantator non sit, neque
phylacteria faciat.
203. De clericis qui in seditione arma sumpse-
rint.
204. De clericis per plateas et andronas ambulanti-
bus.
205. De clericis in nundinis et foro deambulan-
tibus.
206. Clerici qui vigiliis desunt, stipendiis pri-
vandi.
207. Clerici maledici degradentur
208. De clericis sepulcra demolientibus
209. Clerici adulatores et proditores degradentur.
210. Clerici in vestimentis aut calciamentis non
quærant decorem.
211. De clericis per creaturam jurantibus.
212. De distantia ministerii sacerdotis et dia-
coni.
213. De honore quem presbyteris diaconi, et dia-
conis subdiaconi qui sub ipsis sunt, debent exhibere.
214. Ut diaconi mensuram propriam juxta Patrum
statuta custodiant.
215. De obedientia diaconorum erga presby-
teros.
216. Ne diaconus præsentem presbytero eucharis-
tiam det.
217. Ut diaconi tempore tantum oblationis alba
utantur.
218. Quod non debeant benedicere subdiaconi.
219. Ut sacerdotes et levitæ canes ad venandum
et accipitres non habeant.
220. Quod sacerdos sœnore aut venatione occu-
pari non debeat.
221. De clericis qui sunt in parochiis.
222. Si clericus inconsulto episcopo agendam ce-
lebraverit.
223. De his qui ex vasis ministerii aliquid vendi-
derint.
224. Ne presbyter benedictionem vel pœnitentiam
in ecclesia dare præsumat.
225. Quod episcopus nisi ab alio postulatus dimis-
soria facere non debeat.
226. De præsidibus vel ceteris rempublicam agere
volentibus, ne sine litteris episcopi sui communi-
cent.
227. Ut clerici vel laici in aliena ecclesia non com-
municent sine litteris episcopi sui
228. Quod non oporteat egenis epistolia at-
tribui.
229. De clericis qui sine epistolis sui pontificis
proficiscuntur.
230. De pacificis peregrinorum.
231. Ut sine epistola episcopi sui non liceat cleri-
cum proficisci.
232. Ut nullus fidelium præter commendaticias
suscipiatur epistolas.
233. Ut nullus episcopus presbyter aut diaconus
sine commendaticis suscipiatur epistolis
234. Epistola formata Attici Constantinopolitani.
235. De indoctis sacerdotibus.
236. Interrogatus sacerdos debet respondere. Quod
si nesciat legem, ipse arguitur quod sacerdos non sit.
237. Ut ægrotus episcopus non vetetur sacrificia
celebrare
238. Quod dæmoniis aliisque passionibus inretitis
ministeria sacra tractare non liceat.
239. De hypocritis quod dupliciter condempnentur.

240. Quod qui vitio est subjectus, alterius non possit arguere vitium.
241. Quod præpositorum culpa a subditis non sit denudanda.
242. Quod non omnes uno modo sint instituendi.
243. De his qui peccantem non recipiunt.
244. De honore clerici ac laici.
245. Quod cum dampno animæ suæ ab ecclesia, quæ pauperes pascit, accipiunt illi qui de suo sibi sufficiunt.
246. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edant.
247. De his qui in congregatione sibi commissa solummodo ex familia ecclesiastica clericos aggregare student.
248. De episcopis aliisque religiosis viris tabulantibus, vel ludentium sociis.
249. Nullus episcopus cogatur subjectum sibi clericum de suo clero dimittere.
250. Ut episcopi sua manu non cædant.
251. Quod nihil prosit sacerdoti, etiamsi bene vivat, si male viventibus non contradicat.
252. Si presbyter post acceptum gradum uxorem duxerit.
253. De subintroductis mulieribus.
254. Episcopos vel sequentes ordines, qui sacrosancta mysteria contrectant, placuit ab uxoribus abstineri.
255. De presbyteris qui uxores acceperunt vel fornicati sunt.
256. Quod sacerdotes et levitæ cum mulieribus sociari non debeant.
257. De his qui mulieribus adulteris juncti sunt.
258. De diversis ordinibus ab uxoribus abstinendis.
259. Quod clericis carnale conjugium denegetur.
260. De incontinentia sacerdotum seu levitarum.
261. Ut episcopus et presbyter uxorem suam, quam debet caste regere, non relinquat.
262. Epistola Hormisdæ papæ per universas provincias.
263. De suspecta sacerdotum infamatione.
264. Quale mereatur occultatio dolosa supplicium, et quantum remedii habeat confessio peccatorum.
265. De non contempnendo oblationes presbyteri conjugati.
266. Ut presbyteri et diaconi in graviore culpa convicti manus impositionem tamquam laici non suscipiant.
267. Quod presbyteri et diaconi si in aliquod crimen prolapsi fuerint, non possint per manus impositionem pœnitentiæ remedium consequi.
268. Quod incertum sit utrum priorem gradum episcopus post lapsum accipiat.
269. De ministerio quod agit post pœnitentiam qui sub gradu peccavit.
270. De lapsis gradibus.
271. Epistola Isidori episcopi ad Massonem episcopum de restauratione sacerdotum.

272. Quod sacerdotibus lapsis, in monasterio pœnitentiæ agenda est.
273. De lapsis sacerdotibus post acceptum sacrum ordinem, ut post pœnitentiam ad ministerii officium revocari non possint.
274. Gregorii PP. responsum ad Secundinum servum Dei inclausum de restauratione sacerdotali.
275. De reconciliatione episcoporum.
276. Qualem oporteat clericum esse.
277. De Polychronio Hierosolymitano episcopo.

CAPITULA LIBRI TERTII

DE MINISTERIIS ECCLĒSIATICIS, etc.

1. De differentia presbyteri ad similitudinem ministerii episcopi.
2. De causis quibus immolabant sacerdotes in lege naturali, quorum primus Melchisedec immolans ptulit.
3. De causis quibus immolabant sacerdotes legaliter, quorum primus Aaron.
4. De causis quibus immolant sacerdotes in novo fœdere.
5. De modis quibus nunc immolat Ecclesia.
6. De universo sacrificio propter quatuor leges.
7. De ordine sacerdotum erga principem et populum.
8. Quod non habeant sacerdotes hereditatem nisi Deum.
9. De superfluis sacerdotum ecclesiæ dandis.
10. Ut sacerdos non quærat pretium ministerii.
11. De jure sacerdotum.
12. De pœna resistendi sacerdoti.
13. Quod danda sit pars substantiæ mortui sacerdotibus.
14. Ut sacerdos non accipiat munera iniquorum.
15. Quod non nocet victus ac vestimentum necessarium, nisi superflua recipiat dona.
16. Quod dona iniquorum a sacerdote recipienda sint, ut pauperibus tamen erogentur et captivis.
17. Quod non debet sacerdos æstimare sibi dona oblata sua esse, sed ecclesiæ.
18. Quod superiores gradus non debent curas sæculares habere.
19. Quod non nocet ministerio ministrantis contagium vitæ.
20. De increpatione malorum sacerdotum.
21. Quod Paschæ temporibus presbyteri et diaconi remissionem peccatorum per parochias dent.
22. Quo tempore Pascha celebretur.
23. Ad aliam parochiam eulogias, quæ oblatae sunt, minime destinandas.
24. De lectionibus quæ debeant recenseri in sabbatis.
25. Quod interstitium psalmodum debeat in conventu fidelium fieri.
26. Quod pro episcopo infirmo sacerdos non ministret.
27. De urecibus post sermonem habitum ad ple-

ben faciendis, et de his quo intra sacrarium communicare conveniat.

28. Non licere presbytero introire ad altare prius quam ingrediatur episcopus.

29. Quod missa non ab alio sed ab eo qui cepit compleri debeat.

30. Quod non debeant sacerdotes aut clerici amicti palliis et præcincti lumbos in ecclesia ministrare.

31. Quod episcopi, presbyteri, diaconi, sæcularibus indumentis non debeant uti.

32. Nullus clericus causam dicat cinctus nisi in ecclesia.

33. Quod episcoporum cubicularii, non laici, sed clerici vel monachi esse debeant.

34. De his qui debeant in ambone, id est in pulpito, psallere.

35. Quod cantantibus et psallentibus Domino, angelorum adsint præsidia, et maledictus homo qui opus Dei facit negligenter.

36. Quod pueros eunuchizari nefarium sit, et de cantoribus ecclesiæ.

37. De cantoribus et psallentibus.

38. Quod cum disciplina debet cani.

39. De modulatione cantandi in ecclesia.

40. Ut sacris altaribus dediti, cantores non eligantur

41. Quod laudanda est Ambrosiana melodia, et quod per ipsam ad credulitatem multi pervenerunt; et quod propter ipsam melodiam, castrationem ab hominibus fieri abominandum est.

42. De precibus nona et vespera celebrandis.

43. Si frater nominandus inter missarum sollempnia, an non.

44. Cujusnam specialiter in ecclesia nomen taceatur.

45. Epistola beati Damasi papæ ad Hieronymum de ordine missarum.

46. Ut nullus sacerdos sacrificium altaris in panno sincto celebret.

47. Ut nihil aliud in sacrificio præter id quod statuit offeratur.

48. Ut in altari ubi episcopus missam facit, non liceat ipso die sacerdoti missam celebrare.

49. Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

50. De altari moto.

51. Quod Dominica eucharistia vere sit caro et sanguis Christi.

52. Utrum cotidiana accipienda eucharistia.

53. De sæcularibus quoties accipere eucharistiam debeant.

54. Quod fideles laici ingredienti ecclesiam communicare debeant.

55. Nullus præsumat ad celebrandam missam cum baculo introire, nec cum velato capite altari assistere.

(13) Nempe de rebus oblati a pueris ut est in textu.

(14) In textu proferuntur exempla S. Scholasticæ

A 56. De affligendo corde inter missarum sollempnia.

57. De his qui intrantes ecclesiam propter nimiam luxuriam sacramento se abstinant.

58. Quod sollempnitates sanctorum non tam cibis quam animi exultatione celebrandæ sint.

59. Ut populus ante completam missam et benedictionem acceptam egredi non præsumat.

60. Nec laicus nec femina ingrediatur ad altare.

61. Ut sacrarium mulieres non introeant.

62. Ne feminae in cæmeteriis pervigilent.

63. Ut nullus civium festivitates majores in villa celebret.

64. De his qui tardius ad ecclesiam accedunt.

65. Quod usuras non clerici solum exigere non debeant, sed nec laici Christiani.

B 66. Oblatas in quadragesima non oportere offerri.

67. Oblatas offerri in domibus non oportere.

68. Quæ species non ad altaris sacrificium, sed ad simplicem benedictionem debeant offerri.

69. Ut ea quæ in ecclesia offerri non possunt, ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

70. Quod Domini erunt quæ offeruntur.

71. De omnibus Deo immolatis.

72. De his qui retrahunt sanctificata.

73. De eo qui nudaverit ecclesiam.

74. Quod humanius agat ecclesia cum his qui retrahunt oblationes.

75. Quod non expoliandæ sunt ecclesiæ, si mali sint principes earum.

76. De oblationibus non movendis, nisi necessitas suaserit.

C 77. De quattuor oblationibus ecclesiæ Dei.

78. De decimis.

79. De oblatione degentis sub censu non percipienda.

80. De oblatione puerorum (13) mutanda, si mundo; non mutanda, si Deo

81. De votis puerorum vel mulierum retrahendis, vel non retrahendis.

82. De obligationibus antiqui temporis retractis, in jus antiquum revocandis.

83. Quod non oporteat oblationes, quæ deferuntur ecclesiæ, voluptatibus admisceri.

84. De oblationibus liberi hominis non retrahendis.

D 85. De jure sepulturæ. De viris et uxoribus in uno sepulcro sepeliendis.

86. Quod mulier post mortem prioris viri libera sit cum secundo viro conjungi et sepeliri.

87. De mortuo non retinendo

88. De viris et mulieribus non uno sepulcro sepeliendis; sed unusquisque sepeliatur in sepulcro paterno.

89. Quod pro plaga gravissima reputatur ei qui non sepelietur in patrum sepulcro.

90. De exemplo consepeliendi viros feminasque, si pares merito sunt (14).

sepultæ in tumulo S. Benedicti fratris, et S. Philippi apostoli cum quatuor filiabus sepulti.

91. Quod debeat homo in ecclesia sua sepeliri, **A** et quod monachus ad ecclesiasticum ordinem veniens, non possit iterum in eodem inhabitare monasterio.
92. Quod mittenda sors inter ecclesiam et sepulcrum patris.
93. Quod sepulcrum vendi non debeat.
94. Quod non prodest malis sepeliri in locis sanctis.
95. De retinendis corporibus (15).
96. De transmigratione corporis martyrum.
97. De cura pro mortuis. De quattuor modis quibus adjuvantur mortui.
98. De his quæ offerri debent.
99. De sacrificio pro mortuis.
100. De orando pro mortuis.
101. De jejuniis pro mortuis.
102. De remissione non quærenda post mortem **B** cum in vita sit quæsitæ.
103. De testimonio vivi super mortuo.
104. Quod non facile firmatur testimonium super mortuo.
105. De testamento mortui super vivo.
106. De his qui submutant oblationes mortuorum.
107. De his qui suas vel propinquorum oblationes ecclesiæ fraudant.

CAPITULA LIBRI QUARTI

DE MONACHIS.

1. De nomine monachorum.
 2. De exordio et auctoritate monachorum.
 3. De tribus malis monachi, querela, ultione, iracundia.
 4. De variis generibus monachorum.
 5. De monachorum totius substantiæ oblatione.
 6. De monacho profugo.
 7. De monacho remissius non retinendo ab abbate suo.
 8. Quod monachus abbatem pessimum deserere debet.
 9. Quod non suscipiendus est monachus alterius.
 10. De vago monacho excommunicando, et illo qui eum suscipit.
 11. De pœna monachi qui filium genuerit.
 12. Si quis monachus uxorem duxerit, aut monacha virum duxerit.
 13. Quod non oportet monachum a congregatione secedere.
 14. De monachis qui cognatorum miserentur.
 15. Quod monachus debet dare abbati acquisita.
 16. Quod non liceat monasteria consecrata diversoria secularia fieri.
 17. De monasterio construendo.
 18. De monasterio vel oratorio per vim non auferendo.
 19. De archimandritis, et ut constitutio communis
20. De monachorum promotione.
 21. Quod monachi ad sacrum ordinem promoti non debeant a suo proposito deviare.
 22. De monachorum vel laicorum promotione.
 23. De monachi promotione non nisi vetera statuta servari debere.
 24. Ut de alieno monasterio susceptos, nec prapositos monasteriis nec clericos liceat ordinare.
 25. Quod de familia ecclesiastica nemo conversationis gratia in monasterium festinare debeat, nisi prius in laico habitu probetur.
 26. De electione monachi ad ordinem.
 27. De pueris vel puellis monachis.
 28. Sicut nullus abbas fieri, ita nullus conversus sine biennali tempore tonsurari permittatur.
 29. De monachis et virginibus qui suam professionem non custodiant.
 30. De non manentibus in suo proposito.
 31. De virginibus et monachis.
 32. De monachis et virginibus propositum non servantibus.
 33. De proposito monachi epistola papæ Leonis.
 34. De his qui sine crimine per vim in monasterium missi sunt.
 35. Quod monachi per vim fieri non debeant.
 36. Quod ex clero monachus factus, nec ad suam nec ad aliam ecclesiam propria voluntate remeare possit.
 37. De ordinatione monachi.
 38. De monachis qui solo habitu existunt.
 39. Si vir vel mulier ad solitariam vitam transierit.
 40. Si laicus conjugatus monachus fieri voluerit.
 41. De conjugum conversatione non uno sine altero.
 42. Si quis inter celebrandum mysteria ministris Dei injuriam fecerit.
 43. Si sponsus vel sponsa ad monasterium confugiat.
 44. Quid si ad monasterium quis secesserit.
 45. De eo qui monasterium suum reliquit.
 46. Ut monachi vel monachæ in civitatibus non deambulent.
 47. De monacho adultero.
 48. De monachis qui uxores accipiunt.
 49. Quod mulieres in monasterium ingredi non debeant, nec eas monachi commatres facere præsumant.
 50. Ne venditiones abbates facere præsumant.
 51. De honore monachis competente, et ut nullus

55. De indiscretione monachorum.
 56. De quadam perfectione eorum qui in solitudine vivunt.
 57. Ob humilitatem potest abbas relinquere locum suum.
 58. Abbas non provocatur ad synodum.
 59. Abbas duo monasteria non habeat.
 60. Juvenculam abbatisam fieri non debere.
 61. De ordinatione diaconissæ.
 62. De diaconissis.
 63. De virginibus velatis vel non velatis si devierint.
 64. De puellis quæ spontanea voluntate habitum susceperint.
 65. De virginibus sacræ.
 66. Ut præfixis diebus sacræ virgines velentur.
 67. Ut viduæ non velentur.
 68. De sollicitudine pro virginibus gerenda.
 69. Si deformes filias virginitati parentes dediceant; et quod truncatorum corporum pudicitia non prosit.
 70. De virginibus etiam minoribus velandis.
 71. Ante xxv annum nec diaconi, nec virgines consecrentur.
 72. De vita adolescentularum.
 73. Si devota maritum acceperit.
 74. De separatione viduarum et clericorum.
 75. De virginitatis laude in utroque sexu.
 76. De dissimulatis virginibus et eorum moribus.
 77. De veris viduis.
 78. De statu viduæ.
 79. Quod debeat ecclesia viduas debiles alere.
 80. De palliatarum nomine.
 81. Quod non debet virgo velari ante duodecimum ætatis suæ annum.
 82. De duobus generibus palliatarum.
 83. De honore palliatarum religiosarum.
 84. Quomodo duo genera palliatarum vivere debeant.
 85. De malis pœnitentibus mulieribus.
 86. Ut mulieres viros non doceant.
 87. Ut feminæ non accipiant ullum virile aut sacerdotale officium.
 88. De nomine presbyteræ.
 89. De relicta a clerico.
 90. Quod mulier tonderi debeat.

CAPITULA LIBRI QUINTI

DE GRATIA BAPTIZANDORUM, etc.

1. Quod gratiam Dei etiam baptizandorum testatur instituta purgatio, cum exorcismis et subflationibus spiritus ab eis abigatur.
 2. Ut post Pascha et Pentecosten baptisma non celebretur.
 3. Quod Paschate et Pentecoste sit baptizandum.
 4. De trina mersione.
 5. Quod omni tempore hi qui in necessitate mortis aut ægritudinis vel obsidionis sive persecutionis aut naufragii urgentur, debeant baptizari.

- A 6. De fide in ægritudine baptizati.
 7. Qualiter baptizari liceat eos qui subita infirmitate commutescunt.
 8. De catechumena prægnante.
 9. An prægnans mulier debeat baptizari.
 10. De infantibus baptizandis quoties dubitatur utrum fuerint baptizati.
 11. Quod hi, quibus dubium est utrum baptismum perceperint, necesse est ut renascantur.
 12. Quod hi qui se baptizatos cognoscunt, sed in qua fide nesciunt, per manus impositionem suscipiendi sunt.
 13. Quod ecclesiæ baptismo baptizatus, denuo baptizari non debeat.
 14. De his qui rebaptizati sunt, quantum poeniteant.
- B 15. De Arianis non rebaptizandis.
 16. De baptizatis qui nondum confirmati moriuntur.
 17. Statuta sancti Silvestri, quod baptizatum linere chrismate presbyter debeat.
 18. Quod non debent baptizati nisi ab episcopo consignari.
 19. Quod Judæus, si voluerit, ante Pascha baptizari possit.
 20. Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.
 21. Quod non debeat una mersio in baptismo quasi in morte Domini provenire.
 22. De his qui non sponte sed inviti ad iterationem baptismi compulsi sunt
- C 23. Quod non debeat hæreticorum baptisma comprobari.
 24. Ut hi qui ab hæreticis baptizati sunt, soa sancti Spiritus invocatione firmentur.
 25. De energumenis baptizatis.
 26. Ut nulla pretia de baptizandis consignandisque fidelibus exigantur. Quod si qui perpetrare fuerint deprehensi, honoris sui periculum subituri sunt.
 27. De his qui circa mediam septimanam ad baptismum veniunt.
 28. De perceptione fidei, et redditione eorum qui baptizantur.
 29. Ut nullus minister sine chrismate proficiscatur, ubi et presbyter minister ostenditur.
- D 30. Ut ab alterius episcopo chrisma nullus accipiat.
 31. Ut archipresbyteri in cœna Domini chrisma petant.
 32. De chrismate infantibus impertiendo.
 33. De signatione baptizandorum.
 34. Quod hi qui baptismum petunt, non solum baptizentur, sed doceantur etiam qualiter vivere debeant.
 35. Quod baptismus si fuerit traditus ab adultero vel latrone, permaneat inlibatus.
 36. Si ob necessitatem in vino baptizetur ægrotus.

37. Si cum vase aut cum manibus æger infans **A** baptizetur.
38. Si quis rustice baptizat.
39. De iterato baptismo.
40. Quod pro infirmis debeat sacerdos orare, et juxta præceptum sancti Jacobi oleo perungere.
41. De moribus Christiani.
42. Ut non faciamus homines malos.
43. De his qui se putant justos esse, et non sunt.
44. De moderantia in vestibus Christianorum.
45. Quod debet Christianus septem (virtutes) cum suo vocabulo a Christo sumere.
46. De his quibus pertinet nomen Christiani.
47. De malis personis tempore novissimo.
48. De administrationibus sæcularium judiciorum.
49. Quod qui preces vel criminales dictant ha- **B** beantur immunes.
50. De observatione Dominici diei.
51. Item de die sancto Dominico.
52. De operatione die Dominico.
53. De his qui die Dominico Pentecostes genu flectunt.
54. De his qui die Dominico jejunant tamquam nihil præ ceteris differat.
55. De spectaculis, ut die Dominico vel ceteris sanctorum sollempnitatibus minime celebrentur.
56. De histrionibus Christianis factis.
57. Quod in festivitibus sanctorum ballationes et ludibria fieri, magnum peccatum sit.
58. Contra illos qui dicunt Dominicis diebus nul- **C** lum debere lavari.
59. Quod de conviviis, quæ ex agape fiunt, escarum partes clerici accipere non debeant.
60. Non licere clericis ludiosis spectaculis interesse.
61. In ecclesiis prandia fieri non debere.
62. De his qui esum carniû in clero constituti defugiunt.
63. De imaginibus vel cruce adorandis.
64. Quod honorare debemus reliquias martyrum vel elementa Dei, sed Deum adorare debemus.
65. Excepto creatore, creaturam adorare non debemus.
66. De imaginibus ab hæreticis contractis et ab ecclesiis projectis.
67. Item de imaginibus propter Deum venerandis.
68. De distantia inter adorare imagines Dei et do-
lorum culturam.
69. Ut supra de imaginibus.
70. De hæreticis capitula quinque.
71. De causa qua sunt hæretici.
72. De hæresiarclis.
73. De hæreticis vitandis post correptionem
74. De hæretico expugnando.
75. De hæretico expugnando.
76. De hæretico expugnando.
77. De hæretico expugnando.
78. De his qui ab hæreticis vel Judæis festivitatis eorum dona suscipiunt.
79. De Christianis qui Judæorum azyrna comedunt.
80. De Christianis celebrantibus festa gentilium.
81. De hæreticis intransibus in ecclesias vel basilicas martyrum.
82. De catechumenis lapsis.
83. De catechumenis peccantibus.
84. Ut sacramentum catechumenis non præbeatur.
85. Quod non admittantur ad clerum ab hæreticis rdnati.
86. De hæreticis si ad catholicam fidem convertantur.
87. Quod omnis cujuslibet ordinis clericus qui catholicam deserens fidem hæreticæ se communioni miscuerit, si ad ecclesiam conversus fuerit, in eo gradu quo fuerat, sine promotione permaneat.
88. Quod Judæi Christiana mancipia non habeant.
89. Item de Hebræis qui Christiana mancipia comparantes circumcidere præsumperunt.
90. De his qui in servitio Judæorum ex Christianis fieri volunt.
91. Non invitus convertatur ad fidem Christi.
92. Qui diversis causis gentilitatis ritus aliquid peregerunt.
93. De his qui timore ritus gentilium peregerunt.
94. De his qui in locis idolorum manducaverunt.
95. De his qui frequenter idolis immolaverunt.
96. De his qui convivio gentilium et escis immolatiis usi sunt.
97. De his qui et aliis sacrificandi causam attulerunt.
98. De his qui cum essent catechumeni idolis immolaverunt.
99. De his qui propter necessitatem lapsi sunt, quando poeniteant.
100. De catholicis ad hæresim transeuntibus.
101. De episcopis qui hæreticos vel paganos heredes instituunt.
102. De hæreticis si in mortis discrimine convertantur.
103. De his qui terrore compulsi sunt ut hæreticis communicarent, si se ab hæreticis separare voluerint, ut ab Ecclesia catholica suscipiantur.
104. De Christianis qui ad apostasiam transierunt, et idolorum sacrificiis contaminati sunt.
105. Ab hæreticis eulogias accipi non debere.
106. De hariolis et haruspicibus.
107. De his qui divinationes expetunt.
108. De his qui angelos colunt.
109. De divinis et sortilegis.
110. Quod non liceat Christianis observationes diversas attendere.

113. Ut auguria vel incantationes non observentur.
114. De Christianis non debentibus quærere divinationes.
115. De inanitate bonorum operum quamdiu sit homo in hac observantia.
116. De pœna divinationis hujus.
117. De pœnitentia Christianorum divinationes observantium.
118. De auguriis non observandis etiamsi vera sint.
119. De causa qua dæmones plus sciunt quam homines.
120. De licentia Christiana (nempe libertate a superstitione.)

CAPITULA LIBRI SEXTI

DE DIVERSIS.

1. De nomine ecclesiæ.
2. De vera ecclesia non habente nisi tria.
3. De tribus quibus debet ecclesia non uti.
4. Quod quærendi sunt defensores ad defendendam ecclesiam.
5. De ecclesia res non repetente.
6. De hereditate justii non auferenda.
7. Quod liceat ecclesiæ sumere de spoliis.
8. De blasphemantibus ecclesiam mundialibus.
9. Ut ecclesia mundiales increpet.
10. Non oportere de religione luera terrena sectari.
11. De discordantibus rejiciendis ab ecclesia.
12. De his qui post odium ad pacem non revertuntur.
13. Ut oblationes fratrum discordantium non recipiantur.
14. De unitate non scindenda, et de concordia ecclesiæ.
15. Quod non dividenda sit ecclesia.
16. De divisione parochiæ inter duos episcopos.
17. Quod melior sit divisio quam discordia.
18. De duobus super uno agro contententibus.
19. Qui ecclesiæ facultates usurpant sub obtentu misericordiæ.
20. De collecta pecunia non vituperanda, necessitate cogente.
21. Ut servos, qui ad ecclesiam confugerint, post juramentum exire nolentes liceat occupare.
22. Quod ecclesia non debeat fugientia retinere mancipia.
23. Incipit de locis sanctis, in primis de ædificantibus ecclesiam in territorio alicujus episcopi.
24. De locis sine martyribus.
25. De conversatione advenæ accipientis locum.
26. De quærentibus mutare locum.
27. Quod non de loco ad locum quærendus est Deus.
28. Quod locus consecratus custodiendus est ab immundis.
29. De termino locorum sanctorum.

30. De loco sancto a malis non tangendo.
31. De eo qui detrahit locis sanctorum martyrum.
32. De locis sanctis colendis.
33. Quod carior sanguis sanctus quam locus.
34. Probatio cur carior sanctus sanguis quam locus.
35. De ecclesiis ab infidelibus non fundandis.
36. De advena proprio arbitrio construere locum non potente.
37. De advena si non potuerit, et voluerit locum obtinere.
38. Quod non sanctis locorum conditoribus sacrificandum, sed Deo.
39. De termino loci sancti signati terminatoque a tribus personis.
40. De numero terminorum sancti loci.
41. De his qui loca pro tempore retinent, qualiter recedentes separari debeant.
42. Explicit de locis sanctis. Incipit de tonsura, in primis de exordio tonsuræ ecclesiæ.
43. De primo clerico tonso.
44. De quinque causis quibus tonsuratus est Petrus.
45. De sacramento radendi in anima habendo.
46. De excommunicandis clericis qui non tonsurantur tonsura romana.
47. Ut nullus clericus aut monachus comam lavare præsumat.
48. Incipit de ordine excommunicationis. Cum excommunicato non communicetur, et de modis excommunicationis.
49. De excommunicandis malis.
50. De excommunicanda mensa malorum.
51. Quod non oportet a malis hominibus munera accipere.
52. De non dicendo ave peccatoribus et non recipiendo.
53. Quod non cito excommunicandus sit, qui innocenter vel necessitate conviva peccatorum est.
54. Quod non excommunicandi sunt qui in macellum veniunt.
55. Quod melius est secedere a malis, ne immature quis cum illis pereat carnaliter.
56. Quod non nocet bonis deprehendi cum malis.
57. Quod non nocet meritis bonorum mori cum malis.
58. Quod non debet excommunicatus offerre vel baptizare, nisi solum orare.
59. Quod non suscipienda sit eleemosyna excommunicati. Incipit de testimonio.
60. De quinque modis testimonii.
61. Quod tribus rebus probatur verus testis.
62. Quod non recipienda sit repentina testificatio.
63. De tribus personis quibus obnoxius est falsus testis.
64. De his qui ad testimonium non admittendi sunt.
65. Quod respiciendæ sint personæ testantium.

66. Quod idem est dicere falsum testimonium, et A
credere dicenti.
67. De mendacio non suscipiendo.
68. De mendacio dampnando.
69. De catholicis temere testantibus.
70. De testimonio prohibito.
71. De testimonio timendo ac pluribus.
72. De vindictis falsi testis.
73. Incipit de iudicio, in primis de nomine iudicii.
74. De personis eligendis ad iudicium.
75. De pluribus iudiciis in una gente.
76. De iudicio incerto minorum iudicium a maioribus inquirendo.
77. De loco iudicium.
78. De tribus quibus indiget iudex.
79. Quod non oporteat sensum scripturæ depravare.
80. Admonitio iudicum ut pacem sequantur.
81. De quibusdam iudiciis legis.
82. De non accipiendis personis in iudicio.
83. De iudicio incerto non faciendo temere.
84. Quod iudicia secundum tempus et loca iudicanda sunt.
85. Ut iudex neminem timeat.
86. Iudices ecclesiæ quales fieri debeant.
87. De tribus principalibus modis pervertendi iudicium.
88. De cæteris causis quibus commutantur iudices.
89. De ira causidicorum turbante iudicii ordinem.
90. De iurgatoribus qui controversiam cumctam C
faciunt incertam.
91. De probatione iudicum.
92. De statu iudicum.
93. De iudicio bonorum iudicum non movendo, et honore eorum.
94. Ut iudicium clericorum non sit apud iniquos.
95. Quod liceat clerico repetere causam vel respondere.
96. De laicis non iudicantibus præsentate episcopo vel scriba vel sancto.
97. De iudicio bonorum. Iudicium Spiritus sancti machæra discernendum.
98. De bono iudice laudando et malo contempnendo.
99. Quod debet iudex cito iudicare.
100. Quod non debet cito iudicare.
101. Quod non debet iudex volubilis esse in iudicio.
102. Quod mutandum iudicium mendax.
103. Quod oportet principes iudicium inire cum servo.
104. Quod non debet servus inire iudicium cum principe.
105. Incipit de commendationibus mortuorum, in primis de commendatione patris aut principis non mutanda.
106. De principe vel episcopo sua propria commendante.
107. Quod non debet princeps commendare de rebus ecclesiæ.
108. Quod potest princeps aliquid commendare de rebus ecclesiæ consentientibus clericis.
109. Degens sub censu nihil commendet.
110. Si degens sub censu commendaverit voluntate sua.
111. De commendatione parvulorum retrahenda aut non retrahenda.
112. De commendatione degentis sub conjugio.
113. Incipit de iussoribus, et ratis, et stipulationibus, id est de eo quod solvit fidejussor dirigens manum pro extraneo.
114. Quod non debet clericus esse fidejussor pro laico.
- B 115. De personis indignis ad fidejussionem.
116. De tempore quo debent ratasolvere.
117. De modo quo reddent debitum.
118. Quod non debet aliquis emere aut vendere sine ratis et stipulatione.
119. Incipit de debitis et pignoribus, in primis de debitis reddendis.
120. Quod debitum debet reddi, licet post mortem, ei cui debetur.
121. De debitis dimittendis illis qui debiles aut inopes sunt.
122. Fœnus gavisum accipimus, tristes reddimus.
123. De mercede mercenarii cito reddenda.
124. De datis beneficiis sine vice.
125. De pignore sumendo.
126. De quantitate pignoris et ratione.
127. De usura quærenda moderata.
128. Pœnitens si usuram exegerit, inter ostiarios deputetur. Vel de quibus pœnitentibus dicat. Excerpta Martini.
129. Incipit de veritate, in primis de donis non recipiendis pro veritate ostendenda.
130. De veritate credenda quocumque ore prolata sit.
131. De his qui contra veritatem sentiunt.
132. Quod non oportet tacere veritatem.
133. Quod veritas pretiosior est omni re.
134. De discretione mendacii et veritatis.
135. Quod non amat veritas.
136. De veritate concussa.
- D 137. De veritate non opprimenda humilitatis causa.
138. De tribus modis quibus cognoscitur omne verum.
139. Quod non valet semper veritas.
140. Quod non sit crimen quemquam increpare in veritate.
141. De moderatione increpationis.
142. Incipit de dominatu et subiectione, in primis de mansuetudine dominorum in servos.
143. De subiectione servorum dominis suis.
144. De subiectione subditorum potestatibus majoribus.
145. Quare Deus permiserit servos.

146. De his qui jugum famulatus abjiciunt christianitatis obtentu.
147. Incipit de regno, in primis de nomine regni.
148. De ordinatione regis cum sorte.
149. De ordinatione regis cum oleo.
150. De duabus virtutibus regis.
151. Quod omnis potestas a Deo sit.
152. Quod majorum regum opera destruantur.
153. Quod principes si delinquant, difficile corrigantur, et viam ostendant erroris.
154. Quod populi peccato sint principes mali, et quod principum culpa sint iudices iniqui.
155. De increpatione regum.
156. Quod honorum regum opera ædificent.
157. De censu regi dandi.
158. De censu non reddendo per ecclesiam liberam a mundialibus rebus.
159. De gravitate imperii.
160. De moderato imperio.
161. De dominis rapere non debentibus aut fraudare.
162. Quod breve regnum justum melius est longo iniquo.
163. Sermo regis gladius est, quanto magis sermo Domini nostri!
164. De sermone regis protegente inimicum aut victum, sed tantum misericordiae causa.
165. Quod non oportet juvenem regnare.
166. Ne rex habeat plures uxores.
167. De non adulando regi vel peccatoribus.
168. De non custodientibus regem.
169. Incipit de sorte, in primis de sorte mittenda in dubiis et incertis.
170. Quod non est electio humana in sorte.
171. Quod non semper sortibus credendum, sed Deo.
172. De quatuor causis in quibus sors legitur missa.
173. De his inter quos mitti sors debet.
174. Incipit de patribus et filiis, in primis de nomine patris et filii.
175. De modis filiorum.
176. De anima mortificanda in peccato proprio.
177. De peccato patris veniente in filios suos, tamen a Deo.
178. De iniquitate patrum tradenda in multos posteros.
179. De iniquitate filiorum in parentes suos tradenda, si consenserint filiis.
180. Quod non solum sermone quisque corripere debet, sed potestate.
181. De iniquitate filiorum patres non criminante, si correxerint.
182. De veritate patrum in filios trahenda.
183. De justitia patris filium non adjuvante.
184. Quod justitia patris honorificat heredem bonum.
185. Quod justitia filii non honorificat parentem injustum.
186. De correctione filiorum a patre secundum doctrinam Domini.
187. De iniquitate filiorum in patres suos.
188. De pietate in parentes.
189. De parentibus suis honorandis.
190. Quod parentes non sunt vitae auctores, sed Deus.
191. De his qui christianitatis obtentu despiciunt filios.
192. Quod præponendus sit Deus filiis et propinquis irreligiosis.
193. Incipit de parentibus et eorum hæredibus, in primis de pietate parentum erga hæredes, et de hæreditate in perpetuum conservanda.
194. De ratione primogeniti.
195. Quod pater potest dare partem uni filiorum extra alios.
196. Quod pater potest ordinare nepotes suos in loco filiorum.
197. Quod pater potest minorem præcellere majori.
198. Quod privantur alii filii hæreditate pro debito suo.
199. De hæreditate servanda filiis legitimis.
200. De hæreditate filii morientis ante patrem Deo danda, et aliis filiis non reservanda.
201. De divisione hæreditatis in tres partes.
202. De divisione regionis inter reges et ecclesiam.
203. De hæreditate proximi non tenenda per vim.
204. Quod filia principalem hæreditatem cum fratribus non habent.
205. Quod filia dividunt hæreditatem non principalem.
206. De ministris ægrotantium hæreditatem consequentibus.
207. Incipit de placendo proximis, in primis de unoquoque placente proximis, sive sit plebilis, sive ecclesiasticus, sive poenitens.
208. Quod unusquisque debet dimittere proximis suis.
209. De non dimittendo una vite nec septies, sed septuagies septies.
210. De differentia familiae Christi et diaboli.
211. De homine non habente quod reddat proximo nisi pacem.
212. De tribus fraudationibus sæculi.
213. Incipit de substantia hominis, in primis de substantia hominis puniendi pro peccato ejus.
214. De substantia hominis non puniendi pro peccato ejus.
215. De tribus liberis a peccato alieno.
216. Incipit de bestiis, in primis de nomine bestiarum.
217. De bestiis mitibus constringendis.
218. De bubus cornupetis.
219. De bove occidente bovem.
220. De animali non nutriendo si noceat.
221. De tribus necessitatibus hominum.

222. Incipit de ducatu barbarorum, in primis de eo quod reus est sanguinis qui ducatum præbet barbaris.
223. De tribus reatibus Judæ.
224. De poena ducentium barbaros.
225. De pœnitentia ducentis barbaros.
226. Incipit de carnibus edendis, in primis de tempore quo concessæ sunt carnes esui humano.
227. De usu carniæ illicito.
228. De usu piscium valde licito.
229. De cavenda dispensatione in edendis cibus, maxime in carnibus.
230. Quod opes non obsint bene utenti, et quod non quadrupedum esus, sed gula denegetur.
231. De esu avium licito.
232. De esu ferarum maxime cervorum licito.
233. De esu animalium, hoc est suum, licito.
234. Quod omne animal mortuum sine effusione sanguinis morticinum est.
235. De suffocato vel a bestia capto.
236. De morticino et suffocato.
237. Quid significet quod carne cum sanguine vesci vetabatur.
238. Contra eos qui dicunt, omne quod in os intrat non coinquinat homines.
239. Incipit de conviviis, in primis de prædicando in conviviis.
240. De scurrilitatibus et turpiloquio in convivio vitandis.
241. Quod non oportet convivium fieri in festis gentium, sed jejuniæ.
242. De tribus quibus constat dignitas epulæ.
243. Incipit de hospitalitate, in primis de observatione hospitalitatis.
244. De profectu hospitalitatis.
245. De cavendis hospitibus.
246. De mercede suscipiendis.
247. Incipit de silentio et elevatione vocis, in primis de eo quod silendum est.
248. De his qui continentur in silentio.
249. De moderatione et custodia oris.
250. De sermone otioso.
251. Quod melius est præmonere quam silere.
252. De quatuor quæ sunt in elevatione vocis.
253. Incipit de maledictionibus et benedictionibus, in primis de eo quomodo maledicendi sicut inimici.
254. De maledictione timenda.
255. De duobus modis orandi pro inimicis.
256. De inimico proprio non maledicendo, sed inimico Dei et ecclesiæ.
257. De morte inimici non roganda.
258. De maledictionibus in dialogo.
259. Incipit de contrariis causis in primis de

nendi in loco proprio, et faciendi voluntatem Dei in eo.

261. De licentia christianorum in cibus, et e contra eadem coerceda.

262. De licentia maledicendi inimicis, et e contra non maledicendi.

263. De immobilitate doctrinæ, et e contra mobilitate.

264. De non obliviscendo in prosperis, et e contra non negando in adversis. Explicit.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SEPTIMI

DE HOMICIDIO, MATRIMONIO, JUREJURANDO, JEJUNIO, ELEEMOSYNA ET ORATIONE.

1. De pœnitentia diversa homicidarum sponte occidentium.

2. De his qui non sponte homicidium commiserunt.

3. De homicidio vel falsis testibus.

4. Si quis quemcumque per maleficium hominem interfecerit.

5. De his qui sibi quacunqne negligentia mortem inferunt, vel pro suis sceleribus puniuntur.

6. De his qui servos suos extra judicem uccant.

7. Si domina per zelum ancillam occiderit.

8. De eo qui nolens homicidium fecerit, quod civitas eum defendat.

9. Quod ecclesia debeat defendere.

10. Quod occidendus est homicida, qui non sponte occiderit, si extra urbem deprehendatur (16).

11. De homicidis quos civitas refugii defendit.

12. Quod reus extra templum trahendus sit ut occidatur.

13. Quod debet ecclesia dignos et indignos defendere.

14. Quod homicidæ in ecclesia pœnitere debent.

15. Quod omnis fidelis non facile abdicandus sit de sinu ecclesiæ.

16. Quod non potest in novo testamento ecclesia sponte confugientes ad se non admittere.

17. De ecclesia reos non defendente.

18. Non ad reorum defensionem facta est ecclesia, sed iudicibus suadendum ut spirituali more eos occidant qui ad sinum ecclesiæ confugerint.

19. De his, qui peccant in loco sancto, in eodem occidendis.

20. De reliquiis sanctorum non contaminandis.

21. De infantibus projectis in ecclesia Dei.

22. De tribus modis quibus occultum scelus demonstratur.

26. De vindictis scelerum in lege veteri.
 27. De vindicta scelerum in novo testamento.
 28. De octo generibus pœnarum.
 29. De severitatē vindictæ.
 30. De vindicta non prohibenda in novo, et personis dignis vindicta (17).
 31. De vindicta in novo
 32. De vindictis magnis magnorum peccatorum.
 33. De gravibus vindictis minorum peccatorum.
 34. De levibus vindictis magnorum peccatorum.
 35. De vindictis tardis in peccatoribus.
 36. De velocibus vindictis in peccatoribus.
 37. De occasione diversitatis iudicii Dei in utrisque.
 38. De quatuor modis quibus non cito vindicat Deus.
 39. De reatu eorum qui dimittunt reos.
 40. De pœna simili defensi rei et defensoris.
 41. Incipit de ratione matrimonii, in primis de laude matrimonii.
 42. De uxore quæ in matrimonio habenda est.
 43. De nomine et moribus conjugii et subiectione mulieris.
 44. De ætate sponsi et sponsæ ante nuptias.
 45. De concubinis ante nuptias non habendis.
 46. Qualiter sponsus et sponsa benedicantur.
 47. Ut natalitiæ vel nuptiæ in quadragesima non fiant.
 48. Ut Christianorum non saltetur in nuptiis.
 49. De parentibus qui fidem sponsaliorum frangunt.
 50. Quod aliud sit uxor, aliud concubina.
 51. Quod non sit duplicatio, quando ancilla relicta, uxor adsumitur.
 52. De matrimonio inter liberum et ancillam, et inter liberam et servum.
 53. Quod non liceat alterius sponsam ad matrimonii jura sortiri.
 54. De desponsatis puellis ab aliis postea corruptis.
 55. Quod non pœnam minorem in culpa habeat conscius quam corruptor.
 56. De secundis nuptiis non prohibendis.
 57. Quod non oporteat in digami nuptiis orare.
 58. De virginibus oppressis aut seductis.
 59. De raptoribus viduarum vel virginum.
 60. De raptoribus si ad ecclesiam confugerint.
 61. De consanguinitate in una tribu.
 62. De his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores acceperint.
 63. De incestis qui se pollutione commaculant.
 64. Ut hi qui proximis se copulant, a communionem Christi separentur.
 65. De incestis conjugii ex consanguinitate.
 66. De his qui cum hæreticis nuptiarum copulam jungunt.

(17) Agitur in textu de publica legum vindicta:

- A 67. De bigamis.
 68. De vidua professæ castitatem.
 69. De virginibus oppressis aut seductis.
 70. Quod non inficit virginitatem coactio.
 71. Quod alteri desponsatam nemo accipere præsumat.
 72. De desponsata.
 73. De differentia agnatorum et cognatorum in tribu.
 74. Quod possint duo germani fratres duas sorores accipere.
 75. An fideles possint cum propinquis sibi conjugio copulari; et novercis et cognatis an liceat copulari.
 76. De cognatione conjunctionis specialiter in Anglorum gente.
 77. Ut consobrinam; neptem, fratris uxorem, nullus accipere præsumat.
 78. Ut presbytera, diacona, monacha, veluti spiritali commatre nullus utatur.
 79. Ut virginem aut viduam, nisi desponsatam habuerit, nullas audeat furari in uxorem.
 80. De generationis copula.
 81. De vindicta copulæ illicitæ.
 82. Quod nihil obsit de incestis nasci.
 83. De eo quod scriptum est, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam.
 84. De luxuria carnis; et superbia, quæ origo est omnium criminum.
 C 85. Quod duobus vitiis, id est, luxuria et superbia, diabolus principaliter humano generi dominatur.
 86. Non manet in Christo qui non est membrum ejus, nec Christus manet in eo qui se facit membra meretricis.
 87. Quod bene illi sit, qui sine uxore manet. Qui diligit meretricem, unum corpus efficitur.
 88. De cavendo adulterio etiam in legitimis conjugiiis.
 89. De his qui adulteras habent uxores, vel si ipsi adulteri comprobentur.
 90. Si cujus uxor adulterium fecerit.
 91. Quod excepta causa fornicationis uxor relinquenda non sit.
 D 92. Quod hi qui intercedente repudio, divortium pertulerint, aliisque se junxerint nuptiis, adulteri demonstrantur.
 93. De muliere repudiata.
 94. Quod non est Dei præceptum repudii, sed consilium Moysi.
 95. De causis quas narrat libellus repudii.
 96. Quod non repudianda est in Novo Testamento uxor ob has causas.
 97. Quod adultera non revertatur ad virum priorem.
 98. De viris et feminis in conjugium non recipientibus.

99. Quod non accipienda sit uxor, vivente priore A licet adultera.
100. De non relinquendis uxoribus nisi ob causam fornicationis.
101. De castitate pœnitentis conjugis et pœnitentia.
102. De non dimittenda uxore in baptismo.
103. Quod licet viro ejicere uxorem propter adulterium.
104. Quod non debet vir ejicere uxorem.
105. De adulterio feminæ non celando, et alia uxore non ducenda, et pœna illius qui recipit.
106. De meretrice non habente virum proprium.
107. De his qui uxores aut quæ viros dimittunt, ut sic maneant.
108. Sæculares sine iudicio episcopi culpabiles uxores non relinquunt.
109. Laicum pellentem conjugem suam communionem privandum.
110. Si vir et uxor divortium facere pro religiosa vita inter se consenserint, nullatenus fiat sine consensu episcopi.
111. Uxorem habens, si concubinam habuerit, excommunicetur.
112. Quod nulli liceat uno tempore duas habere uxores.
113. De eo qui uxorem habens, sæpius mœchatur.
114. De viris conjugatis, postea in adulterium lapsis.
115. De fidelibus conjugatis si cum judæa vel gentili mœchabuntur.
116. De feminis qui conscio marito adulterant.
117. Quod viri cum adulteris uxoribus non conveniant.
118. De eo qui propriam uxorem dereliquerit vel sine culpa interfecerit.
119. Quod cum fornicatore non sit communicandum.
120. Quid si sanus vir leprosam duxerit uxorem.
121. De his qui in pecudes vel masculos aut olim polluti sunt, aut hactenus hoc vitio tabescunt.
122. De tempore separationis.
123. Si vir ad mulierem enixam aut menstruatam accedat.
124. Si vir cum propria muliere dormiens non lotus aqua ecclesiam intraverit.
125. Si legitimæ copulæ pro sobolis procreatione carnalis concupiscentia successerit.
126. De his qui adulterant opus Dei, id est deformant creaturam creatori, maxime mulieres quæ de
127. Si cui uxor abducta in captivitatem fuerit, et alteram maritus ejus acceperit, revertente prima, secunda excludatur. Quam dispositionem in muliere quoque, si alium virum primo desistente acceperit, convenit observari.
128. Quod debeant feminæ quæ, captivis viris, nupserant aliis, regressis de captivitate viris prioribus copulari, ut quod suum est unusquisque recipiat.
129. Quod non probetur esse culpabilis, qui uxorem captivi in matrimonio videtur esse sortitus.
130. Ut si viri de captivitate regressi, intemperantia uxorum offensi non fuerint, eas in conjugium recipere liberam habeant facultatem.
131. Quod si mulieres ad priores maritos redire noluerint, velut impiæ ecclesiastica communione privandæ sunt.
132. De feminis quæ, derelictis viris suis, aliis nubunt.
133. De feminis quæ adulteros relinquunt, et aliis nubunt.
134. De mulieribus quæ lenocinium fecerint.
135. De mulieribus conceptus suos necantibus.
136. De his qui partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt.
137. Post quod tempus debeat mulier enixa in ecclesiam intrare.
138. An mulier menstruata, sive inconscienti C sive consentienti, debeat in ecclesiam intrare aut corpus Domini percipere.
139. An debeat homo irasci contra vitia sua an non?
140. An post illusionem quæ per somnium accidere solet, vel corpus Domini accipere quislibet audeat, vel si sacerdos sit sacra mysteria celebrare.
141. Qui sine desiderio in somnis pollutus est, licet non peccavit, attamen purgandus est.
142. De effeminatis in scriptura exosis.
143. Quod non oporteat mulierem touderi.
144. De silentibus mulieribus in ecclesia.
145. Quod si unus ex conjugibus filium aut filiam de sacro fonte susceperit, uterque compadres efficiuntur.
146. Incipit de furto, et in primis de nomine furtili.
147. De furto prohibendo.
148. Quod idem sit apud Deum utrum parvum sit an magnum quod furatur (18).
149. De furto graviter reddendo.
150. De notatione varietatis animantium in furto reddendo.
151. De variis punctionibus furtili, de causis diver-

152. De notatione varietatis inter Vetus et Novum Testamentum in furto reddendo.
153. De pœnitentia furantis ab ecclesia.
154. Quid pati debeat qui de ecclesia furto abstulerit.
155. De furto quod alumni ecclesiæ in suo furantur monasterio.
156. De furto capto.
157. De furto leviter sanando.
158. De furto commendati in lege reddendo.
159. De furto commendati in novo reddendo.
160. De prædicto commendato in novo reddendo.
161. De negatione depositi vel alicujus rei
162. De restitutione depositi.
163. De vivente quærente depositum ab hærede mortui.
164. De commendatis per furtim raptis ab ecclesia catholica non reddendis.
165. De commendato pecore.
166. Incipit de juramento, in primis de juramento jurando.
167. De cautione juramenti.
168. Quod non est jurandum per creaturam, sed per creatorem.
169. Quod non oportet christianum jurare, sed tantum dicere.
170. De juramento solvendo.
171. De juramento non solvendo.
172. De conjuratis contra episcopum.
173. De juramento sancti Gregorii.
174. De juramento, sed apud Deum timentes.
175. Quod magnum peccatum sit falsum jurare.
176. Quod pejor est qui innocens provocat ad juramentum, quam qui jurat.
177. Quod vincit homicidam qui falsum consentit jurare.
178. Quod similis est iniquitas perjuranis, quam celantis perjurium.
179. Quod multi falluntur per juramentum.
180. De juramento fallaci.
181. De vitio auditorum compellentium ad juramentum.
182. De pœnitendo perjurio propter oblivionem, et eleemosyna pro eo danda.
183. De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant.
184. Quid sit juramentum cum pluribus.
185. De eo qui jurat, quomodo relinquendus.
186. Quid sit sacramentum Dei, et pœnitentia Dei.
187. Perjuri post septem annos accipiant com-

193. De jejunio proficiente etiam mundialibus.
194. Quod una in anno quadragesima sit celebranda, et cætera jejunia anni voluntaria sint.
195. Non debere in diebus jejuniorum commemorationem martyrum fieri.
196. Non debere jejunium solvi in quarta feria septimanæ majoris.
197. De his qui ecclesiastica jejunia absque necessitate dissolvunt.
198. Ut jejunium non sit in propria voluntate.
199. Quod jejunium multum valet.
200. Quod non urit temperatio abstinentes.
201. De laude jejunii.
202. Quod inutile jejunium sit, si aliena querantur.
203. De jejunio inutili sine charitate vel eleemosyna.
204. Quod debet esse jejunium moderatum.
205. De solvendo jejunio inutilitatis causa.
206. De jejunio quod nec loco nec persona nec tempore potest solvi, si vota patrum sint.
207. Quod non jejunandum est in die dominico.
208. Quod jejunandum est in quarta et sexta feria.
209. De sabbato et quinta feria.
210. Ut a jejunis sacerdotibus Deo sacrificia celebrentur.
211. Quod sit jejunandum in festis gentilium.
212. De jejunio pro vivis faciendo.
213. De jejunio pro mortuis.
214. Incipit de eleemosyna, in primis de nomine eleemosynæ
215. De laude eleemosynæ
216. Quod sola eleemosyna non liberat sine aliqua virtute.
217. Quod eleemosyna de propriis danda est.
218. De eleemosyna, de furto aut rapina et reliquis.
219. Quod eleemosynam ab illis accipere non debemus, qui per rapinam et miserorum lacrymas divitias congregant.
220. Incipit de oratione assidua.
221. De virtute orationis justi.
222. De oratione justorum pro semetipsis.
223. De oratione pro aliis vivis et pro infirmis.
224. Quod melior sit oratio quam lectio.
225. Quod inutilis est clamor vocis sine clamore cordis.
226. Quod inutilis sit oratio sine operibus bonis.
227. De loco orationis.

5. De pœnitentia Deo soli constituenda proficiente (19).
6. De pœnitentia iniqui auferente plagas in diebus ejus,
7. De precibus importunis proficientibus, et pœnitentia recipienda.
8. Quod soli emendationi remissio debetur.
9. De pœnitentia ebriosorum clericorum.
10. De pœnitentia eorum qui revertuntur ad maritaliam.
11. De compendiosa pœnitentia proficiente.
12. Quod pensandum est cui graviter vel cui leviter.
13. De sacerdotibus qui alios onerant pœnitentia quam digito suo nolunt movere,
14. De pœnitentia cum lacrymis agenda.
15. De pœnitentia impossibili ante dolorem.
16. De incerta indulgentia ultimæ pœnitentiæ.
17. De pœnitentia agenda etiam in ultimo spiritu.
18. Quid sit ultimus spiritus.
19. De sacrificio non negando, licet in ultimo spiritu pœnitentibus,
20. De phreneticis.
21. De his qui necessitate mortis urgente pœnitentiam simul et viaticum petunt, et de his qui obmutescunt antequam ad eos sacerdos daturus pœnitentiam accedat,
22. Quod nulli sit ultima pœnitentia deneganda.
23. De eadem re.
24. De his qui communionem tempore mortis exposcunt aut desperantur, et consecuti communionem, iterum convalescunt.
25. De sedacio (20) communionis.
26. De communione.
27. De pœnitentia unius diei proficiente.
28. Quod non potest militari Deo et mundo.
29. De pœnitentibus transgressoribus.
30. De his qui abrenuntiaverant, et iterum ad sæculum reversi sunt.
31. De his qui post pœnitentiam habitum sæcularem resumunt.
32. Quod adolescens si, urgente quocumque periculo, pœnitentiam gessit, et non se continet, uxoris potest remedio sustentari, quousque possit adipisci continentia statutum, temporis maturitate. Cæteri pœnitentes a conjugii debent se continere.
33. Quod quibusdam pœnitentibus pristina reddantur conjugia; et quod hæc et a viris et a feminis uniformiter observari debeant.
34. De his qui pœnitentiam accipiant, quæ minoribus non facile committenda est.
35. Qualiter majores pœnitentiam accipiant, quæ minoribus non facile committenda est.
36. Ut pœnitentiæ tempora juxta qualitatem peccati decernantur.
37. De acceptione personarum.
38. De remedio pœnitentiæ, et quod absoluto pœnitentium per manus impositionem episcoporum supplicationibus fiat.
39. De his qui pro diversis erratis pœnitentiam serventium egerint.
40. De impositione manus super pœnitentes tempore quadragesimæ, et quod ipsi sepeliant mortuos, et quod genua flectant a pascha usque in pentecosten.
41. Ut pœnitentes a presbyteris non reconciliantur.
42. Ut pœnitentes ab aliis episcopis et presbyteris non recipiantur, nec alibi communicent nisi in ipsis locis ubi fuerint exclusi.
43. De pœnitentibus subito mortuis, ut oblationes eorum recipiantur.
44. De his qui pœnitere non possunt.
45. Quod oporteat eum, qui pro illicitis veniam postulat, etiam a multis licitis abstinere.
46. Quod pœnitenti lucra negotiationis exercere non conveniat.
47. De loco pœnitentiæ et orationis.
48. Quod modum pœnitentiæ debemus agnoscere.
49. Item de fructuosa pœnitentia.
50. Secundum modum culpæ agenda est pœnitentia.
51. Ut dum vivit homo vindictam de peccatis faciat, nec servet in finem.
52. Quod prius mala sunt abjicienda, et postmodum bona facienda.
53. Quod gemina sit peccatorum conversio.
54. De excusatione peccantium.
55. De injusta excusatione peccantium.
56. Quod ignorantia multos destruat.
57. De his qui intelligere negligunt.
58. Omnis iniquitas apud secreta Dei suas voces habet, et Deus audit.
59. Quod delicta cogitationis vix intelligantur.
60. Ut a detrahente cavere debeamus.
61. Qualiter parentum peccata filiis noceant.
62. De persecutione divina aut purgatione in hoc sæculo, ut initium pœnæ sequentis.
63. Quod minora bona utilitate majorum præmittenda sunt.
64. Quod justis non obsit, sed magis prosit si dure moriantur. Et justus quacunq; morte præventus fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo.
65. De adversis justorum, et prosperis impiorum.
66. Quod plerumque reorobi sine flagello sunt, et quod electi castigentur.

(19) In textu profertur locus ex dogmatibus ecclesiasticis, ex quo cognoscimus negari hic necessitatem tantummodo pœnitentiæ publicæ. En verba : *sed et secreta satisfactione solvi crimina moralia non*

negamus, sed mutato prius habitu sæculari.
(20) Sedacium in textu explicatur *ovis aut prælium eius apud Hibernenses.* Notum est hoc Cangio vocabulum.

67. De sublevatione carnalium et ruina spiritalium. **A**

68. Quod ex peccato non solum peccatum gignitur, sed etiam pœna peccati.

69. Quod omne peccatum tribus arguitur modis.

70. Quod plerumque minimis peccatis subdiunur, ne in magnis sine venia peccemus.

71. Parvulis, si male nutriantur, clauditur aditus regni cœlestis.

72. Quod quædam similia peccatis, non sunt peccata.

73. De dilectione peccandi.

74. De dissensione iræ.

75. De discretione mendacii.

76. De discretione locutionis.

77. De peccato linguæ minore peccato manuum. **B**

78. Quod nihil prosit si admixto malo agatur bonum.

79. Quod sicut ex vitio vitium, ita ex virtute virtus nascatur.

80. Quod melius sit ab homine quam a vitio vinci.

81. Quod homo spiritalis sic propinquitati prodesse debet, ut a suo proposito non declinet.

82. Quod plus obsint facientibus mala quam patientibus.

83. De dilectoribus mundi.

84. Quod magnum peccatum sit vinum largiter bibere, quamvis non inebriantur.

85. Quod iniquo pereunte plurimi corrigantur.

86. De regula dilectionis.

87. De iustitia.

88. Quæ sit blasphemia in Spiritum sanctum.

89. Quod qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio præsentetur, et quod levibus culpis sit purgatorius ignis.

90. Qualiter intelligatur, nolite iudicare, ne iudicetur de vobis.

91. Quod valde debet esse providus qui iudicat de certo et de incerto.

92. Quod qui bene offert, et non recte dividit, peccat.

93. Quod magnum peccatum est habere tristitiam de alterius bonitate.

94. De præsumptiosa fide sine opera.

95. De eo qui moderationem non servat.

96. De his qui dicunt malum bonum, et bonum malum.

97. Quod noxium sit vivere cum peccatoribus.

98. Quod non polluitur justus ab iniquo.

99. Si seniores deliquerint, districte feriantur.

100. Quod perseveranti culpæ debetur vindicta, et quod resipiscentibus debetur venia.

101. De his qui eleemosynam sine emendatione faciunt.

CAPITULA LIBRI NONI

DE IUDICIO PœNITENTIUM, ETC.

1. De his qui voluntarie homicidium fecerint aut volentes.

2. De homicidio clericorum.

3. De his qui se ipsos occidunt.

4. Iudicium pœnitentiæ de homicidio.

5. Iudicium Theodori, unde supra.

6. Iudicium Commeani, unde supra.

7. Iudicium canonicum de sanguinis effusione.

8. Iudicium rursus Commeani, unde supra.

9. De oppressis infantibus et aborsis.

10. De mulieribus fornicariis et aborsum facientibus.

11. De eadem re iudicium Theodori et Gregorii.

12. De infantibus qui mortui inveniuntur ad latus mulieris.

13. De infantibus qui sine baptismo moriuntur.

14. De his qui membra sua abscidunt.

15. De his qui ducatum præbent barbaris, Commeani iudicium.

16. De adulterio.

17. De fornicatione.

18. De sodomitis.

19. De his qui semet animalibus commiscuerunt.

20. De his qui cum quadrupedibus peccaverunt.

21. De luxuria, et adulterio, et fornicatione.

22. De concupiscentia consummata.

23. De conjunctione cum propinquis, et de adulteris.

24. De incestis conjunctionibus.

25. De raptibus et de incestis nuptiis.

26. De violentia in mulierem.

27. De viris conjugatis postea in adulterium lapsis.

28. Quomodo debeat viro servare fidem mulier.

29. De viro cui mortua fuerit uxor.

30. De viro cui hostis abstulerit uxorem.

31. De bigamo et trigamo iudicium synodale.

32. De uxoribus dimissis, et illicitis temporibus nubendi, iudicium canonicum.

33. Item de uxoribus dimissis.

34. De viro qui reliquerit uxorem suam, et duxerit aliam.

35. De his qui uxores, aut quæ viros dimittunt, ut sic maneant.

36. De viro et muliere turpitudinem facientibus.

37. De eo qui in publica quadagesima peccaverit cum sua uxore, iudicium synodale.

38. Ut vir non dimittat uxorem suam, nec mulier virum suum.

39. De vitio luxuriandi, et de ludis puerilibus, et immundis pollutionibus.

40. De pollutione.

41. Capitula Serapionis de fornicatione.

42. De his qui donum Dei student mercari.

43. De filia spiritali, iudicium synodale.

44. De his qui in ecclesia fornicantur, iudicium quod supra.

45. De suspecta sacerdotum infamatione.

46. De femina quæ in fornicatione deprehensa est

cum clerico post diem ordinationis suæ, aut quasi A conjugum copulavit.

47. Ut episcopus, presbyter, vel diaconus, seu subdiaconus, si pro criminalibus damnati fuerint, minime communionem priventur.

48. De adulteriis honoratorum clericorum.

49. De subdiacono.

50. De diversis ordinibus qui ab uxoribus abstinere debent.

51. De criminalibus culpis.

52. Quod sacerdotes et levitæ cum mulieribus commisceri non debeant.

53. De fornicatione cum pagana.

54. De fornicatione cum commatre, vel filia de sacro fonte.

55. De incestis fornicationibus.

56. De his qui cum filia sua vel sorore fornicantur.

57. De fornicatione cum matre sua.

58. De eo qui sæculo renuntiaverit, et postea ad sæcularem habitum reversus sit.

59. De stultis votis frangendis.

60. De furto ecclesie.

61. De incendio.

62. De furto et incendio et sepulcro violato.

63. De eo qui cibum furatur.

64. De violatis sepulchris.

65. De re aliena non tollenda.

66. De eo qui hominem exspoliaverit.

67. De eo qui patrem expulerit, vel hominem captivaverit.

68. De præda ex hoste capta, et de eo qui monasteria exspoliaverit.

69. De perjurio.

70. De juramento voluntario.

71. De perjurio et falso testimonio et mendacio.

72. De falso testimonio iudicium canonicum.

73. De mendacio.

74. De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant.

75. De sacramento vel voto solvendo.

76. De falsis testibus.

77. Theodori de falso testimonio.

78. De his qui accusant nec probant.

79. De maleficiis.

80. De maleficiis, beneficiis, sortilegis, hariolis et divinis.

81. De sortilegis.

82. De discretione erga poenitentes.

83. De his qui dæmonibus immolant.

84. De auguriis vel divinationibus.

85. De idololatria.

86. De his qui vota sua alibi quam ad ecclesiam

88. De mathematicis et immissoribus tempestatum.

89. De clericis usurariis.

90. De usuris vel cupiditate seu avaritia.

91. De his qui hospitem non recipiunt et mandata evangelica non implent.

92. De dilectoribus mundi.

93. De acceptione personarum.

94. De ebrietate.

95. De abstinentia a vino propter luxuriam.

96. De gula et ebrietate.

97. De suffocato et sanguine non edendo.

98. De morticino non edendo.

99. De his qui sanguinem comedunt.

100. De his qui in quadragesima carnem comedunt.

101. Quod infirmo licet omni hora comedere.

102. De discretione ciborum, et de his qui immunda comedunt.

103. De sordidato non edendo.

104. De venatione clericis prohibenda.

105. De superbia, blasphemia et jactantia.

106. De hæresibus et contentionibus.

107. De eo qui negligit audire præcepta Dei.

108. De inobedientia et excusatione vel correptione.

109. De delatis et delatoribus, et de non indulgendo malis cogitationibus.

110. De delatoribus.

111. De his qui patri et matri injuriam faciunt.

112. De his qui in patrem aut matrem per iracundiam manus erexerint.

113. De his qui compatrem vel commatrem non conservant.

114. De discordantibus.

115. De his qui ob odium ad pacem non revertuntur.

116. De excommunicatis.

117. De non recipiendis muneribus a malis hominibus.

118. De denuncianda iniquitate.

119. De clericis vel laicis qui offendent proximos suos.

120. De ira, tristitia, odio et maledicto.

121. De detractioe, murmure et invidia.

122. De acidia, somnolentia et instabilitate.

123. De præsumptione baptizandi.

124. De his qui baptismum iterant.

125. De his qui rebaptizati sunt, quantum poenitent.

126. De legitimo baptismo, et quod succurrendum est infirmo.

127. Item de baptismo.

128. De homine qui baptizavit filium de se ge-

cirina.

132. De operibus diei Dominici, et de his qui in eodem die jejunt, vel indictum ecclesie jejuniu contemnunt.

133. De sacrificio.

134. De negligentia erga sacrificium, et errante presbytero in missa.

135. De communione percipienda.

136. De his qui multa mala fecerint, et de mitigatione poenitentiae.

137. De poenitentia morientibus non neganda.

138. De his qui poenitentiam in infirmitate petunt.

139. De his qui petunt poenitentiam, et fuerunt linguae officio privati.

140. De his qui poenitentiam accipiunt, et cum B relevati fuerint, eam agere nolunt.

141. De eadem re.

142. De communione privatis et ita defunctis, et de missis mortuorum quando celebrandae sint.

143. De remissione non quaerenda post mortem, cum in vita non fuerit quaesita.

144. De quatuor modis quibus adjuvantur animae defunctorum,

145. De cura eorum qui repentina morte sublati sunt.

146. De his pro eujus anima dubitatur.

147. De discretione poenae.

148. Ut hi qui non potuerint jejunare, redimant se de substantia sua secundum qualitatem possessionis suae.

149. De eadem re ex alio poenitentiali.

A 150. Editio Bonifacii episcopi de discretione poenitentiae.

151. De eadem re.

152. De eadem re.

153. Quod non omnes uno modo sint instruendi.

154. De communione post acceptam poenitentiam vel antea.

155. De divite vel potente aut minoris ordinis, quomodo se redimant a criminalibus culpis.

156. De diebus qui non computantur in poenitentia, et de diversitate temporum jejunii.

157. De jejniis in anno statuta canonica.

158. De diversis jejunii temporibus.

159. De origine biduanæ seu triduanæ.

160. De indicto jejunio.

161. De octo vitiis principalibus.

162. Proles de supradictis vitiis.

163. De octo principalibus vitiis, superbia, gula, fornicatione, avaritia, ira, acedia, tristitia, cenodoxia.

164. De horis canonicis celebrandis.

165. De his qui officium suum negligunt.

166. Quod non liceat servis Dei pugnare, nisi pro magna necessitate.

167. De clericis qui uxores habent, et sacerdotio volunt fungi

168. Ut clericorum prohibeatur carnale consortium.

169. Ut gradum regiminis nullus recipiat antequam subesse didicerit.

C 170. Ut ad sacrum altaris ministerium indoctus et temerarius nemo accedat.

Auctores et libri in hac Collectione canonica hi fere laudantur.

Aemilianus Longius. (Sic in cod. f. 193, sed videtur idem qui infra dicitur Comneanus.)

Alcuinus.

Ambrosius.

Athanasius.

Annales Hebraeorum.

Antherus PP.

Augustinus.

Basilius.

Beda.

Biblia sacra.

Bonifacii episcopi editio De discretione poenitentiae.

Celestinus PP.

Callistus PP.

Canones Apostolorum.

Canones Romanorum.

Carolus rex.

Cassianus.

Chronica Graeca.

Deusdedit PP.—Est illa unica Deusdedit papae epistolae ad Gordianum episcopum, quae in Conciliorum collectionibus exstat. Dicitur autem in cod. Gordianus non *Hispalensis* (quod fieri nequit), sed *Hispaniensis episcopus*, consonanter cum Pistoriensis codice ubi dicitur Hispaniarum episcopus.

Evaristus PP.

Eucherius.

Eugenius PP.

D Faustinus. — Faustini episcopi sermones duos in quinto Spicilegii volumine dedimus. Fragmentum autem apud canonicam collectionem f. 91 ita se habet. FAUSTINUS. « Non te fallo, quia quod tibi post mortem non proficit, non est a Deo. Dico namque ut vitam emendes et meritum redimas aut orationibus aut eleemosynis. Quid enim mortuis vox viva proficit quam non audiunt, et quae non tribuit eleemosynam? »

Felix PP.

Gelasius PP.

sanctæ ecclesiæ, usque ad confirmationem Spiritus sancti per chrisma. Ab hoc primo Spiritus sancti dono usque ad septimum, nullus Christianus suam commatrem in conjugio recipere debet; et qui præsumperit, anathematis vinculis religetur in perpetuum, nisi pœnitentiam egerit dignam. Similiter qui suam filiam, quæ intra hæc septem dona quæ supra diximus, vel ad se vel suo filio in conjugio dedit. Cum ergo videamus Gordianum ad Deum dedit scribentem, sequitur ut Labbei ac Mansii dubitationes contra pontificiæ epistolæ ad Gordianum sinceritatem prope jam eventilentur.

Gratiani canonum collectio.

Gregorius Nazianzenus.

Gregorius Rom. PP.

Hieronymus.

Hilarus PP.

Horaisda PP.

Innocentius PP.

Isidorus Hisp.

Joannes Chrysostomus.

Joannes (VIII) PP.

Josephus Cæsariensis in ecclesiastica Historia.

Judicium canonicum.

Judicium synodale.

Justiniani leges.

Leo PP.

Liber dogmatum ecclesiasticorum.

Liber Soliloquiorum.

Martinus episcopus.

Origenes.

Pœnitentiale quoddam.

Paterii canones.

Prosper.

Regula clericorum.

Serapion abbas.

Silvester PP.

Siricius PP.

Smaragdus.

Symmachus PP.

Synodi Africanæ variae, Agathensis, Alexandria, Ancyrana, Antiochena, Apostolorum, Arausiana, Arbenensis (*nisi est pro Narbonensis*), Aurelianensis, Bracarenensis, Carthaginiensis, Constantinopolitana, Chalcedonensis, Gangrensis, Hibernensis, Hispalensis, Ilerdensis, Illiberitana, Laurasica (*nisi est pro Arausiana*), Laodicena, Matisconensis, Narbonensis, Neocæsariensis, Nicæna, Romana, Sardinensis, Terracinensis, Toletana, Valensis, Valentina, Vasensis, Vercellensis, Urbica.

Theodorus episcopus.

Vigilius PP.

Vitæ monachorum.

Vitæ patrum Ægyptiorum.

Vitæ sanctorum.

Zacharias PP.

Zosimus PP.

EPISTOLA CANONICA

Quam debent adimplere presbyteri, diaconi, seu subdiaconi (1).

(Apud Mai, *Scriptorum veterum Collectio nova*, VI, 101.)

I. Primum omnium fidem catholicam omnes presbyteri, et diaconi, seu subdiaconi memoriter teneant; ut si quis hoc faciendum prætermittat, xl diebus a vino absteat: et si post abstinentiam neglexerit, ad emendandum replicetur in eo sententia.

II. Ut nullus presbyter (2), diaconus aut subdiaconus cum mulieribus habitare aut conversari præsumat; et si inventus fuerit hoc faciens, de gradu dejiciatur: insuper et exilio destinatus, dies suos in pœnitentia finiat.

III. Ut ea quæ a Deo conservandis Christianis principibus amore illata sunt vel fuerint ecclesiis vel titulis, nullus exinde subtrahere præsumat, ne sacratæ res depopulentur. Et si quispiam præsumperit, res quæ fraudatæ sunt, quadruplo restituantur; aut si non habuerit unde, ipsa loca amittant; et res ipsæ quæ fraudatæ sunt, ab episcopo ipsius recolligantur, et in ipso loco unde ablatae sunt refrimentur.

IV. De presbyteris qui eos ad communionem recipiunt, qui incestas nuptias contrahunt, id est ma-

triniam, cognatam, vel socrum, aut filiastram, vel proxima agnatione conjunctam in conjugio sibi sociant, et ad eos pervenerint, admoneantur ut separentur; qui si distulerint, communionem priventur, et oblationes eorum in sacro altari non recipiantur. Et si presbyter sciens hoc neglexerit, distringendo, aut amicitiam temporalem attendendo, ad communionem eum receperit sine emendatione aut pœnitentia, canonicæ subiaceat sententiæ.

V. De his presbyteris qui post primam vel secundam correptionem seu admonitionem recipiunt idola colentes, vel insipientes homines, qui ad fontes atque ad arbores sacrilegium faciunt, necnon dies Jovis ac Veneris propter paganorum consuetudinem observant [vel cerbolum aut anniculas faciunt, hoc est suffitores et cornua incantant (3)], et eos post primam aut secundam admonitionem communicaverint, aut oblationes eorum susceperint, xl dierum spatio in pane et aqua sint contenti.

VI. Ut nulli sacerdotum extra jussionem episcopi sui procuraciones sæculares liceat suscipere, excepta

(1) Ex codice nobilissimo Vaticano sæculi X litteris Langobardicis scripto.

(2) Voc. *presbyter* deest in cod. Vat.; sed adest in

Barberinio.

(3) Verba hæc sunt in codice Barberinio, sed ab- sunt a Vaticano.

jussione pontificis sui, religiosas causas, ecclesiarum videlicet, aut clericorum, pauperum vel viduarum, sicut sacri præcipiunt canones. Si quis contempta hac observatione in talibus causis se implicasse inveniat, canonicæ sententiæ de ausu præsumptionis subjaceat.

VII. Ut si cui sacerdoti ex qualibet muliere denuntiatus fuerit, ut exinde suspectio malæ opinionis efficiatur, nullam cum ipsa habeat conversationem, neque in secreto, neque in præsentem: si deinceps inventus fuerit post secundam et tertiam contestationem, ut contemptor, gradus sui periculum sustineat.

VIII. Ut in nulla ecclesia cujuslibet diocæseos ubi baptismus sit, presbyter absque diacono esse reperiat. Unde omnis presbyter non habens diaconum, eligat sibi personam, et plebi suæ innotescat; tunc ad pontificem suum consignans deducat, cujus vitam probatam habeat, et diaconum consecratur. Quod si distulerit presbyter dicens, eo quod non habeat talem clericum, episcopus suus provideat ex ecclesia sua aut unde voluerit bonam personam: tantum est, ut sine diacono non sit. Constituimus enim ut diaconus in uno cubiculo cum presbytero suo maneat, deferens ei honorem ut dignum est; ante quorum lecta clerici simili modo manere videantur, ut semper absque suspensione sint, et Deus propitiatur. Non existente presbytero intra domum, si ubicunque abierit, diaconus post ejus egressum locum ejus obtineat, ad suscipiendum vel ordinandum quod utilitas domui est: ita demum ut non presbytero suo superbiat; nam si hoc attentaverit, ab episcopo suo de contemptu superbiæ judicetur: et de accessu ecclesiæ quod supra altare ponitur, seu undecunque accedere potest sub amborum sigillo sit; et non unus sine alterius notitia expendere ubi necessarium fuerit præsumat.

IX. Ut nullus presbyter, diaconus vel clericus in diocæsi constitutus prædica ecclesiæ, hoc est terras, potestatem habeat venundandi, sed nec cuiquam parentum suorum donandi. Et qui hoc egerint, sub omni celeritate reddito pretio ad loca sacra quibus competunt, revertantur. Si autem hac observatione contempta quis hoc præsumpserit, res proprias in ipsa ecclesia relinquat, et ipse foras ejiciatur, eo quod divinæ congruat rationi ut qui ecclesias accipiunt, ad regendum, non ad dispergendum accipiant. Simili modo nullam habeant potestatem quolibet modo ad alienandum neque infiduciandum neque venundandum; sed nec sine voluntate pontificis sui vicarios dandum aut liberos dimittendum. Qui hoc præsumpserit, ut superius censuimus, si habet proprietatem suam, aliud tantum restituat; si non habuerit, exspoliatus omnibus foris ejiciatur; ipsæ tamen res ad ecclesiam cujus res sunt revertantur.

X. Ad nos perlatum est eo quod quidam conjugati habentes titulos in quibus deserviant, de sacris vestibus mulierum vel filiarum suarum ornamenta faciant, et proprietario jure sibi defendant, quod Christianis hominibus nec loqui convenit, ut res sacras vel quæ in sacro loco offeruntur, mulieribus suis usurpent vel filiis aut parentibus: et si hoc probatum fuerit, superiorum feriat sententia.

XI. Omnes presbyteri, diaconi, subdiaconi, vel cunctus clerus qui sub episcopo esse noscuntur, si causas habuerint, et minime potuerint inter se deliberare, tunc ad pontificem suum convenient ad causam suam dicendam. Nam per nulla sæcularia judicia adire præsumant; et qui hanc præceptionem contempserint, superioribus pœnis subjaceant, ita ut in pœnitentia sint abstinentes a vini potatione vel ab esu carniarum, donec ad metropolitanum suum accedant.

MONUMENTA DIPLOMATICA.

ANGLO-SAXONUM REGUM

QUI SÆCULO DECIMO FLORUERE

LEGES ECCLESIASTICÆ.

(Apud Mansi, *Concil. Collect.*, tom. XVIII.)

ALFREDI REGIS

Cognomento MAGNI

PRÆFATIO SEU APPARATUS AD LEGES SUAS.

(Anno 872-900.)

Versio Guillelmi Lombard. e Saxonico. Cod. ms. collegii Corporis Christi Cantabr.

- I. Dominus locutus est verbum ad Moysen, et ita B
dixit : Ego sum Dominus Deus tuus : Ego te eduxi
ex terra Ægypti et ex servitute ejus. Non diligas
alios deos alienos præter me (*Exod. xx*).
- II. Non adhibeas nomen meum ad vanitatem ; quoniam
tu non es innocens apud me, si nomen meum
ad vanitatem adhibeas.
- III. Recordare diem Sabbati sanctificare ; opera-
mini sex dies , et septimo quiescite, tu et filius tuus,
et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, et jumenta
tua, et qui ingreditur inter portas tuas. Quoniam
sex diebus Christus creavit cœlos, et terram, et
maria et omnes creaturas quæ in eis sunt, et quievit
septimo die. Et propterea Dominus illum sanctifi-
cavit.
- IV. Honora patrem tuum et matrem tuam, quos C
Dominus dedit tibi, ut sis longævus in terris.
- V. Non occidas.
- VI. Non fureris.
- VII. Non adultereris.
- VIII. Non dicas falsum testimonium contra pro-
ximos tuos.
- IX. Non desideres proximi tui hæreditatem in-
juste.
- X. Non facias tibi aureos vel argenteos deos.
- XI. Hæ sunt leges, quas ipsis proponere debes. Si
quis emat Christianum servum, sex annos serviat,
septimo sit liber gratis. Cum quali vestimento intra-
verit, cum tali exeat ; si ipse uxorem habeat, exeat
cum eo. Si Dominus autem illi uxorem dederit, sit
ipsa et liberi ejus domini.
- Si servus autem dixerit : Nolo abire a domino meo,
nec ab uxore mea, nec a liberis meis, nec ab hære-
ditate mea, tunc dominus ejus ipsum ad templi offi-
cium adducat, et perforet autem illius subula, in
signum quod sit semper in posterum servus.
- XII. Licet quis vendiderit filiam suam in famula-
tum, non sit serva in omnibus, uti aliæ famulæ.
Non habeat potestatem eam extraneo meo populo
vendendi ; sed si illa non placeat ei qui ipsam emit,
dimittat eam liberam ad extraneam gentem. Si au-
tem permiserit filio suo rem cum ea habere, det ei
donum ; videat ut illa habeat vestitum, et pretium
pudicitie ejus, hoc est dotem ei suam largiatur. Si

- ei nihil horum præstiterit, tunc sit libera. **A** quatuor ovibus unam. Si non habeat quo compenset, ipse vendatur pro pecunia illa.
- XIII.** Si quis sponte hominem occiderit, moriatur morte. Si autem eum coactus occiderit, vel invitus, vel non sponte, quasi Deus eum ita in manum suam tradiderit, et illi nunquam sit insidiatus, sit dignus privilegio suo, et justa gentium compensatione, si asilum quærat. Si quis autem de industria et sponte occidat proximum suum per insidias, abstrahas eum ab ara mea ad morte moriendum.
- XIV.** Qui patrem suum vel matrem suam percusserit, morte moriatur.
- XV.** Qui hominem liberum furetur, illumque vendat, et obreptus sit, ut ipsum recipere nequeat, morte moriatur. Qui patri suo vel matri suæ maledixerit, morte moriatur.
- XVI.** Si quis proximum suum percusserit lapide **B** vel pugno, et ille tamen egredi possit baculo innixus, adhibeat ei medicum, et opus ipsius operetur, quamdiu ille non potest.
- XVII.** Si quis servum suum proprium vel ancillam percusserit, et ille eodem die non moriatur, attamen vixerit duos vel tres dies, non sit in omnibus æqualiter reus, quoniam pecunia ejus erat. Si autem eodem die mortuus sit, tunc culpa in eo quiescat.
- XVIII.** Si quis inter pugnandum gravide uxori nocuerit, compenset damnnum, sicut leges judicant. Si illa moriatur, det vitam pro vita.
- XIX.** Si quis alterius oculum effoderit, compenset proprio: dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, vimen pro vimine.
- XX.** Si quis servi sui vel ancillæ suæ oculum excusserit, et ipse post factum hoc monoculus sit, manumittat ipsum statim. Si dentem ei excusserit, faciat idem.
- XXI.** Si bos cornu petierit virum vel feminam ut moriantur, lapidibus obruatur, et caro ejus non edatur; et dominus sit innocens, si bos petulcus antea fuerit biduum vel triduum, et dominus hoc nesciverit: si autem ille hoc sciverit, et eum intus asservare noluerit, atque is tunc virum vel feminam occiderit, lapidibus obruatur, et dominus occidatur, vel vita pretio redimatur, prouti sapientes justum invenerint. Si filium vel filiam confoderit, eidem legi sit obnoxius. Si autem servum vel ancillam confoderit, solvat domino triginta solidos argenti, et bos lapidibus obruatur.
- XXII.** Si quis foderit aquæ puteum, vel clausum aperuerit, et eum deinde non claudat, compenset omne jumentum quod ibi inciderit, et illud mortuum retineat.
- XXIII.** Si bos alterius bovem vulneraverit, et ille postea moriatur, vendatur bos ille [vivus] et dividatur pretium, ac caro etiam ejus, sicuti et mortui. Si dominus autem sciverit quod bos petulcus esset, et illum asservare noluerit, det ei alium bovem illius loco, et ipse omnem carnem [mortui] retineat.
- XXIV.** Si quis alterius bovem furetur, et eum occidat vel vendat, compenset ipsum duobus, et **C**
- XXV.** Si fur domum alicujus noctu effringat, et ibi occidatur, ille qui eum occidit non sit homicidii reus; si deinde post ortum solis hoc fecerit, sit homicidii reus, et tunc ipse moriatur, nisi necessitate impulsus fuerit. Si apud eum, vivum aliquid quod antea furatus erat, inveniatur, dupliciter illud compenset.
- XXVI.** Si quis damnnum intulerit alterius vineæ, vel agro ejus, vel alicui ejus terræ, compenset, sicut quis illud æstinaverit.
- XXVII.** Si ignis immissus sit ad comburendam segetem, compenset detrimentum illud ille qui ignem immisit.
- XXVIII.** Si quis apud amicum deponat pecuniam, si ille eam furetur, dupliciter compenset. Si autem nesciat quis eam furtim subduxerit, excuset se ipsum, quod nullam fraudem in hoc commiserit. Si hoc vivum animal esset, et ipse dixerit quod exercitus illud sumpserit, vel quod a seipso mortuum sit, et testes habeat, non necesse est ut illud compenset. Si autem testes non habeat, et ille ei non credat, tunc juramentum præstet.
- XXIX.** Si quis feminam non maritam deceperit, et cum ea coiverit, compenset ei, et postea illam in uxorem ducat. Si pater feminæ eam illi dare noluerit, solvat pecuniam illam pro dote.
- XXX.** Feminam quæ consuevit excipere incantatores, et magos, et sagas, ne sinas vivere.
- XXXI.** Et si quis rem habeat cum bestia, morte moriatur.
- XXXII.** Et si quis sacrificium immolaverit præter Deo soli, morte moriatur.
- XXXIII.** Advenam et peregrinum ne affligas, quoniam fuistis peregrini in terra Ægypti.
- XXXIV.** Viduis et orphanis ne noceatis, neque affligatis eos; si horum aliquid feceritis, vociferabunt ad me, et ego illos audiam, et ego vos gladio meo occidam, et ego faciam uxores vestras viduas, et liberos vestros orphanos.
- XXXV.** Si tu pecuniam mutuo dederis socio tuo, qui tecum habitare velit, ne præbeas te illi exactorem, neque humilia illum usura tua.
- XXXVI.** Si quis habeat tantum simplex vestimentum ad se eo operiendum et defendendum, et si illud pignoris loco dederit, ante solis occasum ei reddatur. Si tu ita non feceris, tunc clamabit ad me, et ego ipsum audiam, quoniam ego sum valde misericors.
- XXXVII.** Ne calumniaris dominum tuum, ne maledicas principi populi tui.
- XXXVIII.** Decimas tuas et primitias tuas ambulantes et crescentes des Deo.
- XXXIX.** Omnem carnem quam feræ relinquunt, non edatis, sed detis illam canibus.
- XL.** Falsi hominis verbum ne cures, nec cum auscultes, neque ipsius juri favcas, nec ullum testimonium post eum dicas.

XLl. Ne sequaris populi consilium pravum, et injuriam amantem discursum ejus, et clamorem contra jus tuum, nec in maxime insipienti doctrina ei faveas.

XLII. Si offenderis alicujus pecus errans, licet sit adversarii tui, reduces illud ipsi.

XLIII. Judica semper justum judicium, neque facias aliud jus diviti, aliud pauperi, nec aliud jus amico, et aliud inimico facias.

XLIV. Semper evites mendacium.

XLV. Insontem et innocentem hominem ne affligas unquam.

XLVI. Ne accipias unquam dona, quoniam cæcant sæpissime sapientum virorum consilium, et verba eorum pervertunt.

XLVII. Peregrinum et extraneum ne patiaris inscium ulla aliqua injuria affici.

XLVIII. Ne juretis unquam per deos gentilium, neque propter ullam rem invocetis eos.

XLIX. Hæ sunt leges quas omnipotens Deus ipse loquebatur ad Moysen, et Jussit ei ut custodiret. Et postquam unigenitus Dei Filius Deus noster, hoc est Salvator Christus, in orbem terrarum venisset, dicebat quod non venerit præcepta illa violare aut interdicare, sed cum omni bonitate implere. Docebat etiam misericordiam et humilitatem. Tum post passionem suam, antequam apostoli ipsius abiissent in omnes terras docere, et cum adhuc congregati essent, multos gentiles ad Deum converterunt. Cum hi omnes congregati essent, miserunt legatos in Antiochiam, et Syriam, et Ciliciam, Christi leges docere. Cum hi resciscerent quid illis acciderit, tunc miserunt epistolam ad illos. Hæc est autem epistola quam apostoli mittebant omnibus Antiochiæ, et Syriæ, et Ciliciæ, qui nunc a gentibus ethnicis ad Christum erant conversi.

† Apostoli et seniores fratres salutem vobis optant, et nos vobis nuntiamus, quod nos audiverimus, nostrorum sociorum aliquos cum nostris sermonibus ad vos venisse, et vos tribus modis jussisse observare ea quæ eos haud jussimus, et vos seduxisse variis præceptis, et animas vestras magis labefactavisse quam instruxisse. Tunc congregati sumus propter hoc, et nobis omnibus placuit mittere Paulum et Barnabam, viros qui parati sunt vitam suam linquere pro nomine Domini. Cum illis mittimus Judam et Silam, ut vobis idem dicant. Spiritui

A sancto videbatur et nobis, nullum onus vobis imponere, præter id quod vobis necessarium erat observatu, videlicet hoc, ut caveatis ne illud quod diabolo immolatum est adoretis, et sanguinem ac suffocatum ne edatis, et [caveatis] ab occulto concubitu, et quod vultis ut alii homines vobis non faciant, ne faciatis aliis. Hujus unicæ legis homo meminisse potest, ut quemlibet juste judicet, nec opus habeat alio statutorum libro. Caveat ut nullum hominem judicet quia non vult, ut ipsum judicet ille, si jus aliquod in eum quæreret. Postquam hoc accidisset, quod multæ gentes Christi fidem amplexæ sunt, tunc multæ synodi per totum terrarum orbem congregabantur, et similiter etiam per Anglicam gentem, postquam ea Christi fidem accepisset, sanctorum episcoporum ac aliorum etiam illustrium sapientum. Illi constituerunt ex misericordia, quam Christus docuit pro eo, qui maxime peccabat, quod principes mundi debeant bona cum eorum venia absque crimine, pro gravissimo delicto compensationem pecuniariam facere, quam illi constituunt; excepta proditione Domini, cui nullam misericordiam audebant assignare, quoniam Deus omnipotens nullam unquam constituit ei qui eum contempserit, neque Christus Dei Filius ullam unquam exhibebit ei qui ipsum in mortem tradidit. Et jussit Dominum amare sicut seipsum. Hi igitur in multis synodis multis humanis sceleribus penas constituerunt, et in multis synodalibus libris scribi jusserunt, ubi una lex, ubi altera [obteneret].

C Ego Ælfrædus rex in unum colligi et litteris consignari jussi multa eorum quæ parentes nostri observabant, quæ mihi placebant; et multa eorum quæ mihi non placebant, rejeci cum sapientum meorum consilio, et alio modo jussi observari, quoniam non audebam tentare meorum [statutorum] aliqua scriptis consignare. Porro etiam me latuit quid eorum placuerit illis qui nobis succederent. Ast cum deprehenderim sive in diebus Inæ cognati mei, vel in Offæ Merciorum regis, vel Æthelberti, qui primus baptisma accepit in natione Anglica, ea quæ mihi justissima videbantur, exinde collegi, et reliqua neglecti. Ego Ælfrædus occiduorum Saxonum rex, omnibus meis sapientibus hic usus sum; et illi dicebant, quod ipsis omnibus bene placuerint, ea ut observarentur.

LEGES ECCLESIASTICÆ ALFREDI MAGNI

REGIS ANGLORUM,

E civilibus suis aliis decerptæ.

1. De juramentis et vadiis.

In primis docemus, quod maxime necessarium est, ut quilibet homo juramentum suum et pactum suum caute observet. Si quis in contrarium hujus coactus sit per errorem vel ad proditionem Domini, vel ad aliqua injusta auxilia, tunc rectius est hoc ementiri quam implere. Si autem paciscatur id quod ei justum est præstandi, et illud transgrediatur, de humiliter

arma sua et possessionem suam amicis suis tenenda, et sit quadraginta dies in carcere in regis urbe, ubi passurus sicuti episcopus ei imposuerit, et cognati ejus nutriant ipsum, si ipse victum non habeat; si cognatos non habeat, vel tunc cibum non habeat, regis præpositus eum nutriat. Si ad id egi oporteat, et aliter nolit, si vinciat, perdat arma sua et hæreditatem suam. Si occidatur, jaceat inultus. Si aufugiat ac

terminum, et apprehendatur, sit quadraginta dies A in carcerem, ut ante debuerat. Si autem evaserit, sit exsul et excommunicatus ab omnibus Christi ecclesiis. Si tunc alterius hominis fidejussor sit, emendet violatam fidem, sicuti ei justum visum erit, et pacti fractionem, sicuti confessor ejus ei indicaverit.

II. *De refugiis ad templa* (LL. Sax. c. 2).

Si quis ad ecclesiæ mansionem pro qualicunq[ue] culpa confugerit, quæ ad regis firmam vel aliam liberam familiam honoratam non pertinet, habeat trium dierum terminum se ibi abscondendi, nisi reconciliari voluerit. Si quis ipsum in hoc termino infirmaverit verberibus, vel vinculis, vel vulneribus, emendet quodlibet eorum secundum jus patriæ, tam capitis æstimatione quam pœna; et ecclesiæ ministris centum viginti solidos pro infractione pacis ecclesiasticæ compenset, et bona ejus apprehendantur.

III. *De violatione vadimonii* (LL. Sax. c. 3).

Si quis fidejussionem regi factam violaverit, compenset injuriam hanc, sicut ei [scil. regi] rectum videbitur, et violationem fidejussionis quinque libris bonæ monetæ. Violationem fidei archiepiscopo factam, vel pacis violationem emendet [ille] III libris. Alterius episcopi, vel senatoris fidem, vel vocem violatam emendet II libris.

IV. *De pace ecclesiastica* (LL. Sax. c. 5).

Ordinamus etiam cuilibet ecclesiæ ab episcopo consecratæ pacem hanc. Si quis facinorosus ad eam currat vel confugiat, ut nemo ipsum intra septem dies inde extrahat. Si quis hoc fecerit, reus sit violationis pacis regis et Ecclesiæ (majoris criminis, si plures exinde rapuerit) si præ fame vivere possit, nisi ipse viam vi aperuerit. Si æditi magis opus habeant ecclesia sua, custodiant eum in alia domo, quæ non habeat plura ostia quam ecclesia. Caveat ecclesiæ illius senior, ut ei intra hoc spatium cibum non præbeat. Si quis cupientibus eum arma sua extrudere vellet, custodiant ipsum triginta dies, et illum cognatis suis offerant. Pax Ecclesiæ etiam est, si quis ad ecclesiam confugerit pro delicto, quod antea tamen patefactum non erat, et illud ibi in Dei nomine pateatur, dimidium pœnæ ei condonetur.

V. *De sacrilegio* (LL. Sax. c. 6).

Si quis in templo aliquid furetur, solvat valorem, et multam quæ ad valorem pertinere potest, et manus ei abscondatur, quæ cum hoc commisit. Si manum redimere velit, et hoc ei permittatur, solvat id quod ad capitis ejus æstimationem pertinet. Si quis furetur die Dominico vel festo natalitatis Christi, vel Paschate, vel festo Ascensionis Domini, vel diebus lustrationis, volumus ut eodem modo duplum solvat, ac festis Quadragesimæ.

VI. *De eo qui monialem e templo eduxerit* (LL. Sax. c. 8).

Si quis monialem e templo educit absque venia regis vel episcopi, solvat centum viginti solidos: dimidium regi, dimidium episcopo, ac præposito

templi, qui monialem habet. Si ipsa diutius vivat quam ille qui ipsam eduxit, nihil ea de hæreditate ejus habeat. Si infantem procreaverit, non habeat plus de hæreditate ipsius quam mater ejus. Si infans illius occidatur, solvatur regi pars pœnæ quæ maternæ cognationi debetur, patris parentibus pars detur altera.

VII. *De fornicatoribus* (LL. Sax. c. 10).

Si quis rem habeat cum duodecies centum solidorum hominis uxore, centum viginti solidos solvat pro æstimatione capitis. Sexcentum solidorum hominis centum solidis emendet. Coloni quadraginta solidis. Et hoc in viventi possessione pecunia componatur, et nullus homo propterea vendatur.

VIII.

Si quis coloni uxoris mamillas atrectaverit, quinque solidis ei emendetur. Si prosternat eam, nec rem cum illa habeat, decem solidis emendet. Si rem cum illa habeat, sexaginta solidis compenset. Si alius vir cum ipsa prius coivit, dimidium hujus sit emendatio. Si quis illum accuset, excuset hoc sexaginta hydys, vel perdat dimidium emendationis. Si illustris familiæ marito hoc accidat, emendatio pro capitis æstimatione crescat.

IX. *De pugnâ* (LL. Sax. c. 15).

Si quis coram archiepiscopo pugnet, vel arma stringat, centum quinquaginta solidis emendet. Si coram alio episcopo vel senatore hoc accidat, centum solidis emendet.

X. *De contrectatione monialis* (LL. Sax. c. 18).

Si quis monialem fornicationis causa, vel vestem ejus, vel ubera ejus, absque ipsius licentia contrectaverit, duplum compenset, sicut antea de laicis injunximus.

XI. *De eo qui monachis nummum concredit* (LL. Sax. c. 20).

Si quis alterius monacho pecuniam concredat absque præpositi monasterii venia, et eam ipsi amiserit, nihil inde recipiat qui eam prius possedit.

XII. *De sacerdotum pugna* (LL. Sax. c. 21).

Si sacerdos aliquem occidat, capiatur omne quo mansionem sibi emit, et episcopus ipsum sacris ordinibus exuat, tunc ab ecclesia extradatur, nisi dominus capitis æstimatione veniam illi impetrare voluerit.

XIII. *De stupro* (LL. Sax. c. 25).

Si quis coloni mancipium ad stuprum commineatur, quinque solidis colono emendet, et sexaginta solidis multæ loco. Si servus servam ad stuprum coegerit, compenset hoc virga sua virili. Si quis puellam teneræ ætatis ad illicitum concubitum comminetur, eodem modo puniatur quo ille qui adultæ servæ hoc fecerit.

XIV. *De eo qui de aliqua re Deo præstanda pro altero fidejusserit* (LL. Sax. c. 29).

Si quis fidejussionis Deo pro altero præstandæ acceusatus fuerit, et compellere voluerit quod aliquid

eorum quæ ipsi debebat non præstiterit, faciat tunc antejuramentum in quatuor ecclesiis, et si alter ipsum culpa eximere voluerit, in duodecim ecclesiis hoc faciat.

XV. De pugna coram senatore (LL. Sax. c. 34).

Si quis coram regis senatore in concursu plebis pugnet, compenset capitis æstimationem et pœnam, prouti justum est, et in primis senatori cxx solidos pœnæ loco. Si quis concursum populi extractione armorum concitaverit, solvat senatori cxx solidos pœnæ loco. Si hoc coram regii senatoris substituto, vel regis presbytero accidat, sit pœna xxx solidi.

XVI. De violatione pacis in urbe (LL. Sax. c. 36).

Violatæ pacis in urbe regia [compensatio] sit cxx solidorum; in archiepiscopali urbe violatio pacis nonaginta solidorum; alterius episcopi et senatoris lx solidorum; hominis mcc solidorum, triginta; sexcentorum solidorum hominis, quindecim; coloni violatio septi, quinque solidorum. Si horum aliquid accidat, cum exercitus vagatur, vel tempore jejunii quadragesimalis, compensatio sit duplex. Si quis tempore Quadragesimæ velamen sacrum

coram populo absque venia deponat, cxx solidis compenset.

XVII. De terra hæreditaria (LL. Sax. c. 37).

Si quis terram hæreditariam habeat, quam parentes ejus ipsi reliquerunt, tunc statuimus ut eam non vendat a cognatis hæredibus suis, si adsit scriptura vel testis, quod illi viro prohibitum sit, qui eam ab initio acquisivit, et illi qui eam vendidit, ut ita facere nequeat; et hoc tunc in regis vel in episcopi testimonio recitetur coram cognatis suis.

XVIII. De solemnitate diei festi (LL. Sax. c. 39).

Omnibus ingenuis hominibus dies hi sint remissi, exceptis servis et operariis. Duodecim dies in Natale Domini, et dies ille in quo Christus diabolum superavit, et S. Gregorii dies memorialis, et septem dies ante Pascha, et septem post, et unus dies in festo S. Petri et S. Pauli, et in autumno plena septimana ante festum B. Mariæ, et unus dies ante celebrationem omnium sanctorum, et quatuor dies Mercurii in quatuor septimanis jejunalibus, omnibus hominibus sunt remissi, pro beneplacito cujuslibet, illi, qui aliquid in Dei nomine bene fecerit, vel illi qui cum aliquo suo opere [aliquid] promereri poterit.

LEGES ECCLESIASTICÆ

Ab ALFREDO Magno rege Anglorum, et Guthurno rege Anglodanorum in concilio quo sædus inierunt sancitæ.

(Desiderantur in Lombardi *Ἀρχαιολογία*, sed hic addidimus ex Historia Jornalensi, seu Jernalensi manuscripto.)

TITULI LEGUM ECCLESIASTICARUM.

I. De dilectione Dei et pace Ecclesiæ (LL. Sax. cap. 1).

II. De negligentibus legem Christi et paganismum venerantibus (LL. Sax. cap. 2).

III. De ornatis male viventibus (LL. Sax. cap. 3).

IV. De presbyteris falso pronuntiantibus festum vel jejunium (LL. Sax. cap. 3).

V. De presbyteris rectis terminis chrisma non perquirentibus, vel baptismum negantibus (LL. Sax. cap. 3).

VI. De fratribus vel cognatis in una fornicantibus (LL. Sax. cap. 4).

VII. De ordinato qui vitam forisfaciat (Desideratur in Sax.).

VIII. De reo mortis qui confiteri desiderat sacerdoti (LL. Sax. cap. 5).

IX. De decimis Dei retentis, et aliis ecclesiæ retributionibus (LL. Sax. cap. 6).

X. De illis qui mercandis diebus Dominicis (LL. Sax. cap. 7).

(1) Alfredus Angliæ rex, capto an. Ch. 866 Londino, synodum ibi celebravit, cujus mentio in Wintoniensibus Annalibus: Rex devotissimus Alfredus, inquit Annalista, ut viri Dei Grimbaldi sanctitatem et sapientiam cunctis notificaret concilium ex tota Anglia, præsulum et abbatum, et nobilium virorum in Londoniam, quæ est metro-

C XI. De operantibus diebus Dominicis (LL. Sax. cap. 7).

XII. De jejniis infractis (LL. Sax. cap. 8).

XIII. De diebus in quibus ordalium et jusjurandum prohibeantur (LL. Sax. cap. 9).

XIV. Ne die Diminica homo forisfactus occidatur (LL. Sax. cap. 10).

XV. LL. Sax. cap. 10.

XVI. De sortilegis, incantatoribus, veneficis, perjuriis, et his similibus (LL. Sax. cap. 11).

XVII. De ordinatis vel alienigenis in aliquo de pecunia vel vita seductis (LL. Sax. cap. 12).

PRÆFATIO

I. Hoc est concilium (1) quod Alfredus rex et Godrun (2) rex elegerunt et condixerunt, cum Angli et Dani ad pacem et concordiam plene convenerunt, et sapientes, et qui postea successerunt. sapius hoc et assidue renovantes in bonum semper adduxerant.

polis totius insulæ, coadunat. Meminit etiam hujus synodi Harpesfeldius, Sæc. ix, c. 7. Pagius ad an. Ch. 886, n. 44.

(2) Idem qui et Guthurnus, Gutrum, etc. Rex fuit Danorum, cui ad fidem Christi converso Æthelstani nomen impositum est ab Alfredo qui eum e sacro fonte suscepit, partemque regni concessit.

LEGES ECCLESIASTICÆ ALFREDI ET GUTHU-
RINI REGUM.

I. In primis est ut unum Deum diligere velint, et omni paganismo sedulo renuntiare. Et instituerunt sæcularem justitiam pro eo quod sciebant quod non poterant multi aliter castigari, plures vero volebant ad Dei cultum, sicut deberent, aliter inclinare. Et sæcularem emendationem instituerunt communem Christo et regi, ubicunque recusabitur lex Dei juste servari secundum dictionem episcopi. Et hoc est primum edictum Ecclesiæ, pax inter parietes suos, et regis *Hangrid* semper inconvulsa permaneat.

II. Si quis Christianitatem suam male mutat, ut paganismum veneretur verbis vel operibus, reddat sic weram, sic witam, sic lashlite, secundum quod factum sit.

III. Et si quis ordinatus furetur, vel prælietur, vel perjuret, vel fornicetur, emendat sicut factum erit, sic weram, sic witam, sic lashlite, et erga Deum saltem emendet juxta sanctorum canonum doctrinam, et plegium faciat inde, vel mittatur in carcerem.

IV. Et si presbyter populum suum misdoceat de festo vel jejunio, reddat xxx solidos cum Anglis, et cum Dacis iii dimidias marcas.

V. Si presbyter ad rectum terminum sanctum chrisma non perquirat, vel baptismum perneget ei cui necesse sit, reddat witam cum Anglis et cum Dacis lashlite, id est xii oras. Et de sublegereis sapientes instituerunt, ut rex habeat superiorem, et episcopus inferiorem, nisi dignius emendetur pro Deo et pro sæculo juxta modum facti, sicut episcopus docebit.

VI. Si duo fratres vel duo cognati cum una aliqua fornicentur, emendent in omni mansuetudine, sicut eis permittetur: sit wita, sit lashlite, secundum modum facti.

VII. (3) Et si ordinatus homo se forisfaciat, in morte plectendus actibus exsuperetur, et episcopi judicio reservetur.

VIII. Et si quis reus mortis profiteri desideret sacerdoti, nunquam negetur ei, et omnes rectitudines Dei pacificentur sedulo per Dei misericordiam, et per witam quam sapientes addicent.

IX. Et si quis decimam contra teneat, reddat lashlite cum Dacis, witam cum Anglis. Si quis Ro-

(3) Hoc non reperitur in Saxonico, aut in *foedere Edwardi* apud Lomb.

A feil (4) superteneat, reddat lashlite cum Dacis, witam cum Anglis. Si quis non reddat symbolum luminis, reddat lashlite cum Dacis, witam cum Anglis. Si quis Dei rectitudines aliquas disforciat, reddat lashlite cum Dacis, witam cum Anglis. Si contra stiet, ut hominem vulneret, de wita componat. Si aliquem dejiciat in mortem, sit utlaga ut exlex, et persequetur eum cum clamore omnis qui rectum amat. Et si faciat ut occidatur pro eo quod contra rectum, et regis imperium stet, si hoc probetur jaciatur egilde.

X. Si quis in die Dominica negotiationem facere præsumat, perdat ipsum capitale, et xii oras cum Dacis, et xxx solidos cum Anglis.

B XI. Si liber diebus festis operetur, perdat libertatem suam, witam vel lashlite, servus corium perdat vel hidgildum. Si dominus servum suum cogat festis diebus operari, reddat idem dominus lashlite cum Dacis, et witam cum Anglis.

XII. Si liber homo rectum jejunium frangat, reddat witam vel lashlite; si servus hoc faciat, perdat corium suum vel hidgildum.

XIII. Ordalium et jusjurandum festis diebus et legitimis jejuniis legibus est interdictum. Et qui hoc fregerit, reddat lashlite cum Dacis, witam cum Angelis.

XIV. Si fieri possit, nunquam occidatur aliquis in festo Dominicæ diei, quidquid peccaverit: sed capiatur et servetur donec transeat festa C dies.

XV. Si quis foris factus, et de membris disfactus dimittatur, et idem post afflictionem per quatuor noctes vivat; potest ei deinceps per episcopi licentiam subveniri, si quis ejus doloribus et animæ condescendat.

XVI. Si sortilegæ vel incantatrices, perjuri et venefici, foedæ, fetidæ, vel meretrices alicubi compeant, relegentur de patria, desperent omnia, nisi cessent, et profundius emendent.

XVII. Si ordinatus vel alienigena seducatur in aliquo de pecunia, vel wita, tunc debet ei adessa rex, vel comes illius terræ, et episcopus gentis illius pro cognatione et advocato, si penitus alium non habeat, et emendet sedulo juxta modum facti Christo, et regi, sicut docebit, vel illud factum profunde nimis vindice, qui rex sit in populo.

(4) id est, nummum Romanum, vel denarium S. Petri.

EDUARDI SENIORIS

ANGLORUM REGIS

ET GUTHURNI REGIS DANORUM IN EASTANGLIA

LEGES ECCLESIASTICÆ

Ab Aluredo Magno et Guthurno regibus primum conditæ, et nunc denuo ab Eduardo filio ejusdem Aluredi et Gulhurno fœdus ineuntibus, Intingfordæ, ut videtur, confirmatæ (5).

(Anno 905-906.)

TITULI LEGUM ECCLESIASTICARUM.

- I. *De pace Ecclesiæ.*
- II. *De apostatis.*
- III. *De correctione ordinatorum, id est, sacris initiato- rum.*
- IV. *De incestu.*
- V. *De rei capitalis damnato confessorem desiderante.*
- VI. *De decimis et censu ecclesiæ detentis.*
- VII. *De iis qui die Dominico sua negotia agunt.*
- VIII. *De jejuniis.*
- IX. *De iurjurando et ordalio.*
- X. *De membro truncato post tertium diem subveniendo.*
- XI. *De sagis, ariolantibus, pejerantibus, etc.*
- XII. *De iis qui sacris initiantur, et de peregrinis.*

PROŒMIUM.

Hoc est senatusconsultum quod Alfredus rex, et Guthrun rex, et deinde Eadwardus et Guthrun rex elegerunt, et statuerunt cum Angli et Dani pacem et amicitiam susceperunt, et sapientes etiam, qui postea erant, sæpe et continuo eadem renovaverunt et melius adauxerunt.

In primis est quod statuerunt, ut unum Deum diligere velint, et omnem gentilismum sedulo rejicere; et constituerunt etiam sæcularem disciplinam, pro eo quod sciebant, quod non possent multos aliter gubernare, et multi nolent ad ecclesiasticam emendationem aliter flectere, sicuti debebant. Et compensationem sæcularem instituerunt Christo et regi communem, sicubi homo nollet ad ecclesiasticam compensationem inclinare virtute auctoritatis episcoporum.

I. *De pace Ecclesiæ.*

Hoc est igitur primum, quod dixerunt, ut Ecclesiæ pax intra parietes, et regis manu data pax persistat æqualiter incorrupte.

II. *De apostatis.*

Et si quis Christianismum spernat, vel paganismum veneratur variis vel operibus compenset tam meti-

A factum est tam æstimatione capitis, quam multa, et legis violatæ pœna; et erga Deum saltem emendet, sicut canones adnotant, et fidejussorem inveniat, vel in carcerem detrudatur. Si presbyter populum male instruat de festivitate vel jejunio, solvat xxx solidos apud Anglos et apud Danos sesquimarcam. Si presbyter ad justum terminum chrisma non pareat, vel baptisma deneget ei qui ejus opus habet, solvat multam apud Anglos, et apud Danos pœnam legis violatæ, hoc est xii oras. Si sacris initiatus aliquid morte dignum perpetraverit, capiatur et ad episcopi judicium deferatur.

IV. *De incestibus.*

B De incestibus sapientes instituerunt ut rex habeat majoris conditionis homines, et episcopus minoris, nisi homo coram Deo et mundo compenset secundum id quod factum est, sicuti episcopus adnotat. Si duo fratres, vel duo consanguinei cum una uxore rem habeant, compensent in omni mansuetudine, sicuti eis permittitur, sive multa, sive æstimatione capitis, sive pacis violatæ pœna, secundum id quod factum est.

V. *De rei capitalis damnato confessorem desiderante.*

B Et si mortis reus constiteri cupiat, nunquam hoc ei negetur, et omnes Dei leges sedulo promoveantur per Dei misericordiam, et per pœnas, quas sapientes irrogabunt.

VI. *De decimis et censu Ecclesiæ detentis.*

C Si quis decimas retineat, solvat legis violatæ pœnam apud Danos, multam apud Anglos. Si quis sancti Petri denarium retineat, solvat legis violatæ pœnam apud Danos, multam apud Anglos. Si quis unum nummum candelarem retineat, solvat legis violatæ pœnam apud Danos, multam apud Anglos. Si quis aratri eleemosynam non dat, solvat legis violatæ pœnam apud Danos, multam apud Anglos. Si quis aliam ecclesiasticam iuram usurpavit, solvat

vel regis juri se opposuit : si hoc affirmetur, jaceat **A** sine compensatione.

VII. *De festi diei operibus.*

Si quis die Dominica mercari præsumat, perdat mercatum, et XII oras apud Danos, et XXX solidos apud Anglos. Si liber homo die festo operetur, perdat libertatem suam, vel solvat multam, et legis violatæ pœnam : servus homo vapulet, vel verbera redimat. Si dominus servos suos die festo ad opus cogat, solvat legis violatæ pœnam dominus juxta legem Danorum, et multam apud Anglos.

VIII. *De jejuniis.*

Si liber homo justum jejunium dissolvat, solvat multam vel legis violatæ pœnam. Si servus hoc fecerit, vapulet, vel verbera redimat.

IX. *De ordalio et juramentis.*

Ordalium et juramentum sunt prohibita diebus festis, et legitimis jejunii diebus ; et si quis illud dissolvat, solvat legis violatæ pœnam apud Danos, et multam apud Anglos.

Si fieri possit, nunquam occidatur in diei Domini-

cæ festo, qui aliquid perpetravit ; sed capiatur, teneatur usquedum dies festus transierit.

X. *De membro truncato post tertium diem subveniendo.*

Si particula membri claudicantis ejus qui condemnatus fuerit, præcidatur, et ille post hæc tres dies vivat, potest ei deinceps auxilium ferri cum episcopi venia, si quis velit doloribus et animæ mederi.

XI. *De sagis, incantatoribus, perjuriis, etc.*

Si sagæ vel incantatores, perjuri vel venefici, vel fetidæ, inquinatæ publicæ meretrices aliqua in regione compareant, tunc relegentur ex terra, et gens purgetur, vel ibi omnia illis eripiantur, nisi cessent et altius compensent.

XII. *De sacris initialis et alienigenis.*

Si sacris initialis vel alienigena per aliquam rem **B** seducatur [in iis quæ ad] pecuniam vel ad vitam [spectant] tunc rex ei esse debet, vel comes, qui in regione, et episcopus gentis ejus, loco cognatorum et patronorum, nisi alias alios habeat, et sedulo compensent secundum id quod factum est, Christo et regi, sicuti decet ; vel qui rex est in [illa] gente, factum hoc quam acerrime vindicet

ÆTHELSTANI

ANGLORUM REGIS

LEGES ECCLESIASTICÆ.

CONCILIIUM GRATELEANUM

Ab ÆTHELSTANO rege Anglorum habitum, circa annum Domini 928,

in quo leges plurimæ, cum civiles tum ecclesiasticæ, statuuntur : prætermisissis vero illis, collector has concinnavit.

TITULI CAPITULORUM.

I. *De decimis reddendis, paupere alendo, et elemosina e regis prædiis annualim eroganda* (LL. Sax. in proœmio. Journ. cap. 1).

II. *De irruptione in ecclesiam* (LL. Sax. cap. 5. Journ. cap. 10).

III. *De sagis* (LL. Sax. cap. 6. Journ. cap. 11.).

IV. *De monetariis* (LL. Sax. cap. 14. Journ. cap. 20).

V. *De ordalio se sistere spondentibus* (LL. Sax. cap. 25. Journ. cap. 30).

VI. *De rerum emptione in die Dominica* (LL. Sax. cap. 24. Journ. cap. 32).

VII. *De pejerantibus* (LL. Sax. cap. 25. Journ. cap. 34).

C regnum in Domini et omnium sanctorum nomine, et per amorem meum, ut illi prius meæ propriæ possessionis decimas solvant, tam viventis animalis quam annui fructus ; et ut idem quoque faciant de suo proprio episcopi, et senatores etiam mei et præfecti. Et volo ut episcopi mei et præfecti hoc judicent, omnibus, qui illis obedire debent, et ut quilibet ad eundem terminum perficiat, quod hic ordinamus ; et hoc sit ad diem decollationis S. Joannis Baptistæ.

Agedum recordemur, quod Jacobus patriarcha Domino dixit : Ego tibi reddam decimas meas, et hostiam meam pacificam : et Dominus ipse in Evangelio dicit : Qui dedit tibi, et illi abun-

oportet : Facite, ut ea libenter concedatis, quæ mihi A legitime largiri potestis. Ego nolo, ut aliquid mihi cum errore largiamini. Si ego vobis omnia vestra concedo, eo consilio [facio] ut mea mihi libenter concedatis; cavete vobis, et iis, qui vos attinent, ab ira Dei et mea.

Ego Æthelstanus rex omnibus præfectis in regno meo notum facio ex consilio Wulfhelmi archiepiscopi mei, et omnium meorum aliorum episcoporum, et Dei ministrorum pro remissione peccatorum meorum quod velim ut nutriatis omnibus modis unum pauperem Anglum, si quem habeatis vel alicubi inveneritis. De duabus meis villis detur ei quovis mense una amphora farinæ, et una perna porci, vel unus aries, qui valeat iv denariis, et vestitus pro duodecim mensibus, quolibet anno. Et ut redimatis unum libertate multatum servum, et hoc omne factum sit ex Dei misericordia et amore mei, sub episcopi testimonio in cuius dominio sit illud. Et si præfectus hoc prætermittat, compenset xxx solidis, et pecunia dividatur egenis qui in ea urbe sunt, ubi hæc omisio fit, sub testimonio episcopi.

II. De fractura templi.

Et diximus de fractura templi, si reus esset in triplici ordalio, compenset illud sicuti liber judicialis dicit.

III. De veneficiis.

Et diximus de incantationibus, et de sacrificiis barbaris, et de homicidiis; si quis aliquem occiderit, et is hoc negare nequeat, ut vitam suam perdat. Si tunc illud inficiari vellet, et in triplici ordalio reus fieret, ut sit cxx dies in carcere, et cognati eum deinde educant, et solvant regi cxx solidos, et compensent æstimationem capitis cognatis ipsius, et fidejussores illius sint, quod semper a simili facto abtineat. De incendiariis. Incendiarii et furem vindicantes eodem [jure] digni sunt; et si quis furem vindicare velit, et nullum hominem vulneraverit, solvat regi cxx solidos multæ loco pro transgressionem.

IV. De monetariis.

Statuimus ut una moneta sit per omnem regis ditionem, et nemo monetam cudat extra portam. Et si monetarius reus fieret, manus ejus abscindatur quæcum reatum commisit, et affigatur fabricæ monetariæ. Et si autem accusatus sit, et ipse se purgare velit, tunc abeat ad candens ferrum, et purget manum ab illo [delicto] cuius est accusatus, quod fraudem hanc fecerit. Et si tunc in ordalio reus fieret,

Hamtoniæ duo.

Werhamiæ duo.

Duo Exoniæ.

Duo Shaftesburiae.

Alias in aliis castellis unus.

V. De eo qui ordalium subire spondet.

Si quis ordalium subire spondet, tunc triduum ante illud ad presbyterum veniat, qui id sanctificare debet, et nutriat se pane, et sale, et aqua, et oleibus antequam illud adire debeat, et intersit missis, illis tribus diebus singulis et offerat, et eat ad sacrosanctam communionem illo die quo ad ordalium adire debet, et juret tunc juramentum illud, quod juxta jus gentium innocens sit earum accusationum, antequam ad ordalium adeat. Et si sit aqua, ut immergatur sequinquinalm in fune. Si sit ordalium ferri, tres dies transeant antequam manus aperiatur; et quilibet accusationem suam prosequatur præ juramento, sicuti antea diximus, et sint singuli eorum jejuni ex utraque parte, qui præsto sunt ex mandato Dei et archiepiscopi, et non sint ibi in alterutra parte plures quam xii; si autem accusatus homo pluribus stipatus sit quam numero xii, tunc ordalium sit fractum, nisi illi discedere velint.

VI. De eo qui bona emit.

Qui bona emit præsentibus testibus, et ea deinde quasi sua esse contendat, tunc recipiat ea [venditor] qui illa prius emerat, sive sit servus, sive liber, sive quicumque alius sit.

Et [jubemus] ut nulla emptio fiat diebus Solis, si quis autem hoc faciat, perdat pretium emptionis, et solvat xxx solidos pro multa.

VII. De perjuriis.

Qui falsum juramentum præstat, et inde convictus fuerit, nunquam ei imposterum fides habeatur neque in aliquo consecrato cœmeterio jaceat, quando moritur, nisi habeat episcopi testimonium in cujus diocesi est, quod ita illud compensaverit, pro ipsius confessor ei præscripserit; et confessor ipsi nuntiet episcopo intra xxx dies, utrum ad competitionem ejus redire velit. Si hoc ita non fecerit compenset eo, quod episcopus ipsi injunxerit.

VIII. De his leges non exsequentibus.

Si quis præfectorum meorum autem hoc face nolit, vel remissus sit in eo quod diximus, tunc servat pro contumacia erga me, et ego inveniam alium qui [hoc exsequi] velit; et episcopus puniat contumaciam illam in præposito, qui in ejus divisione est.

LEGUM ECCLESIASTICARUM ÆTHELSTANI REGIS

PRISCA VERSIO

Juxta codices manuscriptos regium et Jornalensem, nulla quæ in Saxonico desiderantur exemplari proferentes, ac seorsum alias discrepantes.

TITULI CAPITULORUM.

- I. *De decimis sollicitè reddendis, etc.* (LL. Sax. in proœmio; Jorn. cap. 1).
- II. *De censu ecclesiæ, quem cyricsceattum vocant, reddendo* (LL. Sax. et Jorn. cap. 2 in proœmio).
- III. *Ut singuli regis præpositi singulos alunt pauperes, etc.* (LL. Sax. cap. 3; Jorn. cap. 3).
- IV. *De infractione ecclesiarum* (LL. Sax. cap. 5; Jorn. cap. 10).
- V. *De sagis et veneficis* (LL. Sax. cap. 6; Jorn. cap. 11).
- VI. *De monetariis et cusoribus* (LL. Sax. cap. 14; Jorn. cap. 20).
- VII. *De præparatione agredientis ordalium* (LL. Sax. o.; Jorn. cap. 31).
- VIII. *De forma ordalii celebrandi* (desideratur in Sax. B et Jorn. Desumptum est ex regio ms.).
- IX. *Ut negotiatio non fiat die Dominica* (LL. Sax. cap. 24; Jorn. cap. 32).
- X. *De pejerantibus* (LL. Sax. cap. 25; Jorn. cap. 34).
- XI. *De officio episcopi, et quid pertinet ad officium ejus* (LL. Sax. o.; Jorn. cap. sequenti).
- XII. *Quod omni die Veneris pro rege et populo cantandi sunt I. psalmi* (Conc. Exon. in LL. Sax. cap. 5; Jorn. cap. 6).
- XIII. *De weris et wergildis, id est capitum æstimationibus* (LL. Sax. cap. ultimo; Jorn. cap. sequenti).

CAPITULA.

I. Ego Adelstanus rex consilio Wifelmi archiepi-
scopi mei, et aliorum episcoporum meorum, mando
præpositis meis omnibus in toto regno meo, et
præcipio in nomine Domini et sanctorum omnium,
et super amicitiam meam, ut in primis reddant de
meo proprio decimas Deo, tam in viventi capitali,
quam mortuis frugibus terræ. Et episcopi mei si-
militer faciant de suo proprio, et aldermanni mei,
et præpositi mei. Et volo ut episcopi et præpositi
mei hoc indicent omnibus qui eis parere debent:
et hæc ad terminum expleant quem eis ponimus, id
est decollatio S. Joannis Baptistæ.

Cogitemus quid Jacobus pater dixit Deo: *Deci-
mas et hostias pacificas offeram tibi* (Gen. xviii). Et
Dominus ipse dicit in Evangelio: *Omni habenti da-
bitur, et abundabit* (Matth. xxv). Recolendum quo-
que nobis est quam terribiliter in libris positum
est: *Si decimam dare nolimus, ut offerantur nobis
novem partes, et decima sola relinquatur.*

A II. Et volo, cyricsceatta reddantur ad illum lo-
cum cui recte pertinent, et inde gaudeant in ipsis
locis, qui hæc dignius erga Deum et nos volunt
deservire. Hortatur nos sermo divinus, æterna cum
terrenis, cœlestia cum caducis promereri. Nunc
auditis quid in Deo præcipiam, et quid complere
debeat. Facite etiam ut mihi mea propria cupiat-
tis, quæ mihi recte poteritis acquirere. Nolo ali-
quid injuste mihi conquiratis, sed omnia vestra
concedo vobis eo tenore quo mihi mea similiter
exoptetis. Cavete simul et vobis, et eis quos admo-
nere debetis, et ab ira Dei et transgressione mea.

III. Ego Adelstanus rex notifico præpositis meis
omnibus in regno meo quod concilio Wolfelmi ar-
chiepiscopi mei, et omnium episcoporum meorum,
et Dei ministrorum, ad remissionem peccatorum
meorum et acquisitionem vitæ æternæ, volo ut
pascatis omni via pauperem unum Anglicum indig-
entem, si sit ibi, vel alium inveniatis. De duabus
Nith firmis detur eis singulis mensibus ambra plena
farinæ, et una perna, vel unus aries qui valeat qua-
tuor denarios, et casei quatuor: et in tertia die Pa-
schæ triginta denarii ad vestitum duodecim mensium
unoquoque anno. Et liberetis unum *wire theowne*,
id est, forisfactum servum. Et hoc totum peragatur
in misericordia Dei et amicitia mea, sub testimo-
nio episcopi in cujus episcopatu sit. Et si præpo-
situs hoc superteneat, emendet xxx sol. et divida-
tur hæc pecunia per testimonium episcopi paupe-
rioribus qui in ipsa villa erunt ubi hoc non fuit
exsecutum.

IV. Et de infracturis ecclesiarum, si quis reus
appareat in triplici ordalio, emendetur sicut judicia-
lis liber dicit.

V. Decrevimus etiam de sortilegis et liblacis, et
sortem dantibus, si hominem occidant, et negare
non possint, vitæ suæ culpa judicentur. Si pernegare
velint, et in triplici ordalio culpabiles inveniuntur,
sint centum viginti noctibus in carcere, et cognatio
earum educat eas, et emendetur regi centum viginti
solidis, et occisum hominem reddant parentibus suis,
et eant eis in plegium, quod super iis abstineant in
æternum.

VI. Placuit nobis ut una moneta sit in toto regni
imperio, et nullus monetet extra portam. Si mone-
tarius reus fuerit, amputetur ei manus, et ponetur
sub monetæ fabricam. Si inculpatio sit, et se purgare
velit, eat ad ferrum calidum, et adlegiet manum
ad caniferam quod non falsum fecit. Si in ordali-

reus fuerit, fiat ei quod supradictum est. In Cantuaria sunt octo monetarii regis, quatuor episcopi, tres abbatis; et in Roucestria tres regis, duo episcopi. In London octo, in Winton sex, in Lewes duo, in Hastingecestria unus, in Scheastbury duo, in Oxonia duo, et in aliis burgis.

VII. Si quis iudicium ferri vel aquæ vadiaverit, accedat ante tribus noctibus ad presbyterum qui sanctificare debet eum, et pascat se pane, et sale, et aqua, et herbis, et audiat missas ipsorum singulorum trium dierum, et offerat, et eat ad sacrosanctam communionem ipsa die qua ordalium examinari debet; et juret quod jure publico sit innocens illius accusationis antequam ad ordalium veniat. Et si iudicium aquæ frigidæ sit, tunc mergatur una ulna et dimidia in fane. Si ferrum calidum sit, tres noctes transeant antequam inquiratur; et videatur manus ejus, et prosequatur omnis homo compellationem suam præ juramento, sicut supra dictum est, et sint uterque jejuni ex præcepto Dei et archiepiscopi; et non sint in alterutra parte amplius quam in alia: et hoc sit utrobique duodecim homines. Si autem accusatus homo majorem defensionem habeat quam duodecim hominum, sit ipsum ordalium fractum in eo, nisi recedere velint ab illo.

VIII. De ordalio præcipimus in nomine Dei, et præcepto archiepiscopi, et omnium episcoporum meorum, ne aliquis intret ecclesiam, postquam ignis inferitur unde iudicium calefacere debet, præter presbyterum et eum qui ad iudicium iturus est. Et sint mensurati novem pedes a staca usque ad incercam, ad mensuram pedum ejus qui ad iudicium ire debet. Et si aquæ iudicium sit, calefaciat donec excitetur ad bullitum, et sit alfetum ferreum, vel æream, vel plumbeum, vel de argilla, et si *anfælt tybla* sit, immergatur manus post lapidem, vel examen usque ad *byrste*, et si triplex accusatio sit, usque ad cubitum. Et quando iudicium paratum erit, ingrediantur ex utraque parte duo homines, et certi sint ut ita calidum sit sicut prædiximus, et introeant totidem ex amba parte, et consistant ex utraque parte iudicii de longo ecclesiæ, et sint omnes jejuni, et ab uxoribus suis se continuerint ipsa nocte, et aspergat presbyter aquam benedictam super eos omnes, et humilient se singuli ad aquam benedictam, et det eis omnibus osculari textum sancti Evangelii, et signum sanctæ crucis. Et nemo faciat ignem diutius quam benedictio incipiat, sed jaceat ferrum super carbones usque ad ultimam collectam: postea mittatur super staplas, et non sit illic alia locutio quam ut precentur sedulo Deum Patrem omnipotentem, ut veritatem suam in eo manifestare dignetur; et bibat accusatus aquam benedictam, et inde conspergatur manus ejus qua iudicium portare debet, et sic adeat. Novem pedes

A quando ferrum projiciet, et ad sanctum altare festinet, et insigilletur manus ejus et inquiratur die tertia si munda vel immunda sit intra sigillationem; et qui leges istas fregerit, sit ordalium, id est iudicium vel examen, fractum in eo, et reddat regi centum viginti solidos Witæ.

IX. Qui aliquid emit, emat cum testibus; et si appellandum inde sit, recipiat hoc venditor suus a quo emit, sit liber, sit servus, sit quod sit: et non fiat aliquid negotiatio, vel forensis actio die Dominica. Si quis hoc præsumat, perdat ipsum capitale, et emendet overhernessam meam.

X. Qui falsum juramentum jurabit, et convicius inde fuerit, nunquam postea juramento dignus sit, nec in sanctificato atrio aliquo jaceat, si moriatur, si non habeat episcopi testimonium in cuius diocesi sit, quod pœnitentiam exceperit; et presbyter hoc referat episcopo infra triginta noctes; utrum ad emendationem et satisfactionem venerit. Si non faciat hoc, componat sicut episcopus ei concedet.

Totum hoc institutum, et confirmatum est in magna synodo apud Greateleyam, cui archiepiscopus Wlfeimus interfuit, et omnes optimates et sapientes quos Æthelstanus rex congregare potuit

(6) XI. Episcopo jure pertinet omnem rectitudinem promovere, Dei videlicet ac sæculi. Inprimis debet omnem ordinatum Dei instruere, quid ei jure sit agendum, et quid sæcularibus iudicare debeant. Debet etiam sedulo pacem et concordiam operari cum sæculi iudicibus qui rectum velle diligunt, in compellationum allegationem docere, ne quis alii perperam agat in iurejurando vel in ordalio.

Nec pati debet aliquam circumventionem injustæ mensuræ vel injusti ponderis; sed convenit ut per consilium et testimonium ejus, omnes legis scium, et burgi mensura, et omne pondus, ponderis sit secundum dictionem ejus institutum, valde rectum.

Ne quis proximum suum seducat, pro quo deciderit in peccatum. Et semper debet Christianus providere contra omnia quæ prædicta sunt; et ideo debet se magis de pluribus intromittere, ut sciat quomodo grex agat quem ad Dei manum custodire suscepit, ne diabolus eum laniet, nec malum aliquid supereminet.

D Nunquam enim erit populo bene consultum, nec digne Deo conservabitur, ubi lucrum impium et magis falsum diligitur. Ideo debent omnes amici Dei quod iniquum est enervare, quod justum est elevare: non pati ut propter falsum et pecuniæ quæstum se forisfaciant homines erga vere sapientem Deum, cui displicet omnis injustitia.

Christianis autem omnibus necessarium est, ut rectum diligant, et iniqua condemnent, et saltem

sint, ut illius aliqua pravitate germina pullula-
verint.

Et sacerdotibus pertinet in sua diœcesi, ut ad
rectum sedulo quemcunque juvent, nec patiantur,
si possint, ut Christianus aliquis alii noceat, non
potens impotenti, non summus infimo, non prælatus
subditis, non dominus hominibus suis, vel servis
aut liberis molestus existat. Et secundum episcopi-
dictionem, et per suam mensuram convenit, ut servi
testamentales operentur super omnem sciram cui
præest.

Et rectum est ut non sit aliqua mensurabilis virga
longior quam alia, sed per episcopi mensuram omnes
institutæ sint, et exæquatæ per suam diœcesim. Et
omne pondus constet secundum dictionem ejus: et
si aliquid controversiarum intersit, discernat epi-
scopus.

Et uniuscujusque domini necesse proprium est,
ut compatiatur et condescendat servis suis, sicut
indulgentius poterit, qui a (f., quia) Domino Deo
empti sunt, æque chari servus et liber, et omnes
eodem pretio redemit, et omnes sumus Dei neces-
sario servi: et sic judicabit nobis, sicut ante judica-
vimus eis quibus judicium super habuimus in terris.

XII. Singulis quoque diebus Veneris, decantent
omnes Dei ministri in omnibus cœnobiis, seu majori-
bus ecclesiis, quinquaginta psalmos pro ipso rege,
et omnibus ei audientibus, necnon aliis quibuscunque
promerentibus.

Unicuique etiam qui voluerit fas esto, si quid cri-
minis ei imponatur jam compensare, ni in lustrationis
diebus (quas *Gang-dæyes* vocant) sit commis-
sum: et deinceps res se habeat sicut prius.

XIII. Regis Weregildum est cum Anglis in jure
publico, triginti millia thrimsa, id est trium. Quin-
decim millia thrimsa sunt de wera. Et quindecim
millia cynedomas, id est regiæ censuræ. Ipsum na-
tale ejus pretium pertinet cognationi: et cynebot
ipsius terræ nationi.

Archiepiscopi et comitis (7) Weregildum est quin-
decim millia thrimsa.

Episcopi et aldremanni (8) octo millia thrimsa.

Messetheines et Woruldtheines, id est presbyteri
et secularis Thani, duo millia thrimsa.

*Hæc immediate sequuntur præcedens capitulum de
weregildis, in regio codice, fol. 143, col. 4.*

Aliquando fuit in Anglorum laga (id est, lege)
quod populus et leges consilio regebantur, et tunc
erant sapientes populi, magni prorsus nominis et
pretii: comes et villanus, tainus, et alius, singuli
pro modo suo.

Et si villanus excrevisset ut haberet plenarie quin-
que hidas terræ suæ propriæ, ecclesiam et coqui-
nam, tympanariam, et januam, et sedem, et fundet
notam in aula regis, deinceps erat taini lege dignus.

Et si tainus ascendisset ut serviret regi, et equi-

tatus sui vice fungere: ur in familia sua, si tunc ha-
bebat tainum qui ad ut Waram regis quinque hidas
haberet, et in aula regis domino suo serviret, qui
tertio venisset in nuntium ejus ad regem, iste poterat
deinceps jurare pro domino suo in magna necessitate,
et accusatorem ejus recte admallare ubicunque opus
esset. Et qui sic promotum hominem non habet, ipse
causam suam superjuret, vel amittat.

Et si tainus provehatur ad consulatum, sit postea
dignus rectitudine comitis et honore; et si massero
(id est mercator) ascenderet ut ter magnum mare
transfretaret, per proprium negotium suum fuit
deinde taini dignus rectitudine.

Et si scholaris profecisset in doctrina, cur ad sa-
B cros ordines pertransiret, et Christo Domino mini-
straret: erat denique dignitatis et pacis dignus, quanta
pertinebat super illud, nisi forisfaceret cur ipsius
ordinis officio non utatur.

Et si eveniret ut ordinatus vel alienigena distur-
baretur alicubi verbis vel operibus: tunc pertinebat
regi et episcopo hoc emendare quam citius possent.

Georles weregildum (id est rustici æstismatio)
est in Mercenorum laga 200 sol.

Taini weregildum est sexies tantum, id est duo-
decies centum solidi.

Regis simplum weregildum est sex tainorum
weregildum in Mercenorum laga, hoc est triginta
millia sceatta, id est totaliter centum viginti libræ:
tantum est de weregildō, sed pro regni dignitate
debet addi tantumdem in Kenegildo. Ipsam weram
debet habere parentes ejus, et ejus emendationem
ipsius terræ populus.

Twelfhinde (7) hominis jusjurandum, contra
valet jusjurandum sex villanorum, quia si Twelf-
hindus homo vindicari debet, plene vindicaretur in
sex ceorlis, et ejus weregildum est sex ceorlorum
weregildum.

Missæ presbyteri et secularis taini jusjurandum in
Anglorum rege reputatur æque carum, et pro sep-
tem ordinibus Ecclesiæ, quo sacerdos per Dei do-
num ascendit ut haberet, taini rectitudinæ dignus
est.

1. Septem sunt dona sancti Spiritus, et septem
D gradus Ecclesiæ et sanctorum ordinum, et septies
in die laudes Deo canendæ sunt ab omni ecclesia.
Et omnibus amicis Dei recte pertinet ut sanctam
Ecclesiam diligant et honorent, et Dei ministros pa-
cificate custodire gaudeant; et qui eos nocebit verbo
vel opere, septies emendet secundum quod factum
sit, et secundum ordinem, si Dei misericordiam
habere velit, quia sanctificationes et ordines, et Deo
dicatas domos, semper debent pro timore Dei dili-
genter venerari.

2. Et ad ordinis emendationem, si ordinatus oc-
cidatur, supra rectum weram primus gradus emen-

(8) Quem ducem nunc vocant.

(9) Qui nunc comes dicitur.

(9) Qui 1290 solidis æstimatur.

detur una libra, et digna pœnitentia sedulo perquiratur.

3. Et ad emendationem ordinis, si vitæ sit amissio, super rectam weram in secundo gradu duæ libræ reddantur cum Deo digna pœnitentia. . . .

4.

5. Et ad emendationem ordinis, si plena infractio fiat, super rectam weram in quarto gradu quatuor libræ reddantur cum pœnitentia.

6. Et ad emendationem ordinis, super rectam weram in quinto gradu quinque libræ componantur cum idonea pœnitentia.

7. In sexto gradu sex libræ reddantur cum pœnitentia.

8. Et ad emendationem ordinis, septimo gradu infracto, septem libris super rectam weram emendetur cum injuncta pœnitentia.

9. Et ad ordinis [suppl. emendationem] infracta de pace digne componatur secundum factum. Semper enim debet iudicium factum, et moderatio secundum mensuram pro Deo et sæculo fieri, et de emendatione ordinis una pars episcopi, secunda sit altari, tertia societate. *Vide hæc supra sub titulo: De sacris ordinibus compensandis.*

Et in concilio episcoporum Londoniensi, cap. 19, sic habetur de congildonibus.

Et diximus etiam omnibus illis qui in nostram gildscyræ [sodalitium] vadium dederunt, si contingat eum [lege unum] inori, omnis congildo det unum panem et companagium pro anima ejus, et cantet unum quinquagenarium psalmodum, vel perquirat cantandum infra triginta noctes. *Jornalensis fol. 44.*

HOELI DHA

REGIS SEU PRINCIPIS TOTIUS WALLIÆ

LEGES ECCLESIASTICÆ.

(Circa annum 940.)

Dei providentia Howel Dha (10) filius Cadell, C rex totius Cambriæ, videns suos walenses insolenter legibus abuti, accivit de quolibet kemut (id est centuria) totius regni sui sex laicos viros auctoritate et scientia pollentes, et omnes ecclesiasticos dignitate bacculosos, vel archiepiscopos, vel episcopos, abbates, vel priores de regno suo ad locum qui dicitur *Guin* super *Taff yn deved*, quam domum voluit ædificari virgis albis in hospitium sibi ad venandum, quando ad partes Demetiæ veniret, et ideo vocatur *Ty Guyn*.

Rex autem et congregati morati sunt ibidem per totam Quadragesimam, orantes Altissimum per jejunium perfectum, petendo gratiam ad bona faciendam secundum regis propositum, et de congregatis elegit rex duodecim laicos doctissimos, et unum clericum doctissimum qui vocabatur *Blangoridus*, ad instruendas sibi leges et usus, ut propinquius posset ad veritatem et justitiam intendi: et in tres partes scribi præcepit, quarum prima, lex curiæ suæ quotidianæ, secunda lex patriæ, tertia usus utriusque. Tres autem libros legis præcepit fieri consimiles, unum ad curiam suam quotidianam sequi semper, et alium ad curiam de *Dinewr*, et tertium ad curiam de *Aberfrau*, vel qualibet de tribus partibus Cambriæ, scilicet *Guenet* et *Powys*, et *Deheubarth* haberet in se auctoritatem legis, ad opus paratam.

(10) Id est *Boni*.

I. Ex quo *distein* (id est præfectus, vel œconomus) in aula steterit post prandium in tribus festis principalibus ponens in ea pacem et regis, reginæ et optimatum curiæ, pacem illam transgredienti nusquam erit refugium et *navt. te' n'* omnium refugium. Si quis ergo refugium regis et omnium violaverit, nec usquam, nec ab unius refugio, vel a reliquis sanctorum defendi potest nisi ab ecclesia.

II. Qui sacerdoti *sarhaed* (id est injuriam) fecerit, vel eum occiderit, iudicio synodi puniatur præter *gueli tanavd*.

III. Hospitium sacerdotis et clericorum erit domus capellani villæ. Hospitium sacerdotis reginæ est insimul.

IV. *Offeirad eulen* (id est, sacerdos regis) contra Pascha regis indumenta habebit, quibus usus est in Quadragesima.

V. Simili modo sacerdos reginæ ipsius habebit indumenta, in quibus regina agat pœnitentiam. Sacerdos reginæ a regina equum debet habere. Sacerdoti et accipitrario, et *penkynyf*, et iudicii curiæ, et *gwastraud afvyn*, equi a rege restaurantur cum opus fuerit. Terram suam tenebit liberam.

VI. Triplex est officium sacerdotis curiæ in placitis, scilicet lites discretas de scripto delere, lites indiscretas ad iudicium in scripto servare, et ad opus regis, quantum ad litteras missas et mittendas paratum esse, et nunquam ebriatum.

VII. Tria sunt judici pertinentia, scilicet quæstiones solvere, lites discernere, et quod per iudicium discreverit, per vadimonium confirmare, si tunc litigans ei contradicit per aliud. Sic agit per annum. Anno autem elapso capellanus adeat ecclesiam, et cum eo duodecim officiales curiæ digniores, et missa celebrata, et oblatione ad missam ab omnibus facta, capellanus faciat eum jurare per sacrum incelebratum, et per altare, et reliquias superpositas, quod in tota vita sua nec prece, nec pretio, nec amore, nec odio falsum scienter faciet iudicium. Quo facto, ad regem venient, indicantes ei quæ circa eum acta sunt. Si regi gratum sit officium suum illi præstabit, et locabitur in sede sibi debita. Tunc dabuntur *chouer elysseu*, a rege *taulbord*, a regina annulus aureus, quæ dona nec vendet, nec unquam donabit. Non debet iudex esse, nisi in tali solemnitate approbatur.

VIII. Et si aliquis de gentibus homicidæ vel occisi sit ecclesiasticus, sacris ordinibus vel religioni obligatus, vel leprosus, vel mutus, vel stultus, nihil reddet vel recipiet pro *galanas* (*id est* pretio homicidii). Nullam autem vindictam super eos vel ab eis propter occisum debet fieri, ne tales possint per legem istam ad reddendum vel recipiendum aliquo modo compelli.

IX. Si fur coram presbytero socios suos nominando manifestet, et affirmet hoc jurando in ostio cœmeterii, in ostio chori: quidquid de illo postea contingat, verbo presbyteri abinde de dicto illius absque contentione credendum est. Simili modo fit quando quis pro mercede dicat furem qui rem furatus est, et hoc faciat coram sacerdote modo prænotato. Si quis alicui deprædari dicitur, et ille negaverit, L. hominum juramento habet negare. Hic est unus homo eorum cui soli creditur, scilicet *Managur*, dictator continens cum testimonio sacerdotis, si ipse cum illo qui perdiderit venerit coram sacerdote ad ecclesiam, et dicat ei sacerdos prohibendo similiter, ne pro Deo ducat eum in falsitatem hoc faciat in ostio ecclesiæ, si ibi iuraverit se verum dicere, et non falsum: similiter faciat in introitu cancelli, deinde super altare idem faciat, et ille qui reus dicitur adhuc negaverit: sacerdos affirmet verbo suo ter quod vidit, et audivit, et semel jurando confirmet illud; hoc facto, qui prius negaverit pro confitente habetur, nec poterit contradicere. Mercedem quidem statim habebit ille qui dictavit, et verbo sacerdotis testificantis dictatoris sacramentis non contradicetur, et *sinz* pro confitente habetur, et dicitur hoc *dogynuariac*.

X. Tria sunt genera *dirwy* (*id est*, multæ), unum

A brarum abbati mediætas cedit, si legalis sit, *id est*, ecclesiastica doctrina instructus et litteratus: altera mediætas presbytero et canonicis ibi Deo servientibus. Talis divisio fit inter abbatem et presbyteros de pugna illorum scilicet, *navtur* (*id est*, refugium), qui ab abbate et presbytero refugium acceperint: sicque dividitur omne quod tantummodo sancto, non alteri, nec alii abbatum erogatur. De pugna in *nodva* sanguis et *cleis* stabunt pro testibus abbati et presbyteris per dignitatem ecclesiasticam abbatiæ.

XI. Lingua quantum omnia membra valet. Summa valentiæ omnium membrorum est octoginta octo lib. Sanguis cujuslibet hominum pretium est viginti quatuor denariorum. Sanguis Christi pretium est triginta denariorum, scilicet indignum videtur ut Dei sanguis hominis minoris pretii est.

XII. Tribus de causis poterit uxor a viro divertere, et suum *egveti* (*id est*, dotem) habere, scilicet si lepra vir inficitur, et si fetidum habeat anhelitum, et si cum ipsa coire non valeat. Ter a viro suo, si aliam cognoverit, *vyneberwerth* (*id est*, satisfactionem) uxor habitura est, primo dimidiæ libræ, secundo libram, tertio cum toto jure suo libera *diliis* (publice vel soluta) poterit ab illo discedere. At si ultra tertiam vicem patienter sustineat, de cætero *vyneberwerth* non habebit. *Redwit* dicit quod tertio triginta sol. quarto libera cum toto jure suo abiit, si patienter sustineat de cætero *vyneberwerth* non habebit.

XIII. Cum puellæ suo tempore *cowll* (vestimenti genus) comparetur, nisi mane de illo antequam a viro consurgat a lecto voluntatem suam declaret, inter virum et mulierem commune erit. Si viro detur puella ætatem habens, dicatque vir illam ab alio defloratam percepisse, puella, si possit, quinque hominum juramento (scilicet patris et matris, fratris et sororis, et suo proprio) hoc falsum esse astruat et se ad illum advenisse incorruptam, scilicet, sit matura in pilis et uberibus, et si venerint muliebria ejus, *id est* *teithi*, ætatis *gveric* (*id est*, epheliæ). Si primo tacuerit, et secundo eam agnoverit, et sic usque ad mane cum illa dormierit, licet illam corruptam invenerit primo, de jure puellæ nihil potest auferre. Si vero statim hoc noverit, ad viros surrexit nuptiales, alia non contradicente, hoc eis testificaverit, nihil ei jure reddere debet.

XIV. Si cujus uxor de alio infametur, et hoc tamen sit incertum, septima manumulierum expurget. Si secundo infametur, cum quatuordecim. Si tertio cum quadam certitudine hoc dicatur. Juramento r.

stantia autem hoc modo dividitur : Vir sues habebit, mulier oves. Postea mulier dividat, vir eligat. Et primo supellex sic dividatur : Omnia vasa lactis præter unum sinum, id est *baeol* mulieris erunt, et discos omnes habebit præter unum, .. et illa duo viri erunt ; currum vero cum uno jugo, et omnia vasa, potus et dolia viri erunt, quæ desuper vero mulieris. Si vir incontinenti aliam duxerit uxorem, vestimenta primi lecti, scilicet repudiatae mittere debet. Vir habebit caldarium et tapetum, id est *brycan* et pulvinar, et cultrum, et securim lignorum, et terebrum, etc.

XVI. Si uxorem suam quis sine lege repudiaverit, et aliam superduxerit, repudiata debet de jure domui redire, et in ea permanere per novem dies, et in nono die, si a viro omnino dimittatur, omnia quæ illius sunt, de domo prius exeant : et ultima rerum suarum ipsa de domo exeat : et postea vir repudiatam quietem, id est *dilyc* clamabit, superducta alia, quia de jure duas uxores insimul nullus debet habere. Si quis uxorem suam dimiserit, et postea ipsum operis sui poenituerit, et illa viro alteri data fuerit : si prior vir eam poterit attingere unum pedem cum viro altero in lecto habentem, et alterum extra, prior de jure debet eam recuperare.

XVII. Si mulier negat adulterium, det juramentum L mulierum ; similiter adulter negans, juramentum L virorum. Et tribus de causis datur tale juramentum : si videantur mulier veniens de loco ex una parte, et vir veniens ex altera parte ejusdem luci in eadem hora, vel si videantur insimul jacentes sub uno pallio, vel si videatur vir inter femora mulieris.

XVIII. Si qua mulier rem turpem cum alio viro, vel osculo, vel manu, vel stupro egerit, de jure potest repudiari a viro suo, et omnia jura sua debet amittere, etiam pro solo osculo, nedum pro aliis. Adulter pro stupro reddet injuriam cum una elevatione illi cujus uxorem violaverit, quia de genere hostilitatis est. Pro palpatione manuum in vulva, quæ dicitur *govys*, reddet injuriam sine elevatione. Pro osculo tantum adulter injuriam reddet, sed de injuria tertia pars cadet, quia non habuit rem cum ea ex toto, et hoc causa decipiendi eam, sic dicunt quidam, alii vero ut nisi consequuntur, declaratur, qualitercunque facta fuerit.

XIX. Qui uxorem alicujus osculatur, quartam partem injuriæ ei reddet, similiter de *govys*, nisi in ludo qui dicitur *guare raffau*, vel in convivio, vel quando quis de longe venerit.

XX. *Goranvy ab morydyc* dicebat quod vir alterius uxore ipsa volente abutens, nihil debet reddere, dum mulier sui facti laudat auctorem ; sed si factum notum fuerit, mulier habet viro suo *saraed* reddere, vel vir eam libere repudiet, et ab ea divertat.

XXI. Nemo feminam det viro antequam de mercede domino reddenda fidejussorem accipiat. Puella

A dicitur esse desertum regis et ob hoc regis est de ea *amaabyr* (id est, pretium virginitatis) habere. Si aliquam quis in *lathrud* (id est, raptus mulierum) adducat, et ad domum alicujus optimatis cum illa vadit, fidejussorem a viro de toto jure abductæ, antequam insimul dormiant, optimas accipiat.

XXII. Tres autem sunt homines quorum nullus potest per regem impignorare contra aliquod iudicium. Primus est rex, ubi non poterit secundum legem in lite stare coram iudice suo, agendo, vel respondendo per dignitatem naturalem, vel per dignitatem terræ, ut optimas vel alius. Secundus est ecclesiasticus sacris ordinibus obligatus. Tertius est ecclesiasticus religiosus obligatus. Nemo enim secundum legem potest dare pignus contra iudicium, nisi sub periculo pretii suæ linguæ, sed nullum pretium constitutum est in lege Howel super membrum et sanguinem, vel *saraed* ecclesiastici, ut sunt prædicti : et ideo nullus eorum potest dare vadium de jure contra iudicium vel cum iudicio. Omnia autem nocumenta sacrilega quæ fiunt ecclesiasticis, debent in synodo secundum legem ecclesiasticam emendari.

XXIII. Tres sunt homines quorum nullus potest esse per legem iudex dignus. Primus est mendosus, id est *anavus*, vel cæcus, vel surdus, vel leprosus, vel stultus, qui sit semel ligatus propter stultitiam suam, id est *goyffvyllauc*, vel qui nesciat recte loqui, vel *cryc anennual*. Secundus est ecclesiasticus sacris ordinibus vel religioni obligatus. Tertius est laicus sine potestate iudicandi per dignitatem terræ, vel servitoria.

XXIV. Tres sunt rei conquestores, a rege propter querelas suas puniendi. Primus est qui det pignus contra iudicium quod per aliud, id est *ghurgvystyl*, et auctoritatem scriptam de legibus contra ipsum poterit confirmari ; ille pretio linguæ suæ debet puniri. Secundus qui det pignus contra iudicium quod super aliquem alium quam seipsum detur, ille suo *camlvrv* (id est, multa) debet puniri. Tertius est, si quis careat dignitate impignorandi, videlicet sacerdos vel alius : licitum est ei contradicere iudicio per auctoritatem de legibus : et si sic contradicat, et auctoritas ei fallat, *camlvrv* amittat. Nemo autem per iudicium litigiosum amittet plus quam *camlvrv*, nisi vera sit impignoratio vadio contra vadium.

XXV. In lege Romana reperitur : Ubi numerus testium non definitur, ibi duo sufficiunt. Dicit quoque lex : Unius testimonium non est admittendum. Hoc vero dicitur quod novem homines sunt, quorum unicuique et soli in ferendo testimonio credendum est, sed tamen iurejurando. Primus est, dominus inter duos homines ; ita tamen quod non sit particeps litis et rei ex lite consequendæ, et consteantur contentionem suam prius coram domino suo fuisse, et non fuerit *undull* (id est uniformis). At si alter eorum negaverit, cum iuramento negabit. In alio casu novem dies dantur do-

mino, .ao connumerandum qualiter juramentum A præstitit; sacerdoti vero ad idem dantur induciæ usque ad tempus quo possit missam celebrare. Secundus est, patronus sacerdos inter duos parochianos, inter duos monachos suos. Tertius est, pater inter duos ipsius filios, ponendo manum super caput illius contra quod testificatur, sic dicendo: Per Dominum qui me creavit de patre, et te de me, verum inter vos dico. Quartus est, iudex de iudicio suo, scilicet si quidem de iudicio quod inter eos iudex dederit dubitantes certaverint. Quintus est, fidejussor de fidejussione sua, si partim negat, et partim confitetur. Sextus est, sacerdos de testimonio sibi attestato inter duos parochianos suos. Septimus est, puella de virginitate sua, si vir cui data est dixerit eam invenisse corruptam, ut jus suum ei tollat, jus ei tamen illa est, ei tamen credendum est antequam fuerit matura. Item de puella, si vi oppressa fuerit, et violator dixerit eam invenisse defloratam, contra eum testimonio puellæ credendum est. Octavus est, communis pastor villæ de animali ab alio inter animalia suæ custodiæ mortificato. Nonus est, latro ad patibulum ductus, et de morte sua certus: illius verbis sine sacramento, id est *creir*, de socio vel sociis credendum est, vel de re quam ipse furatus est. Iste scilicet socius ejus propter dictum alterius non debet vita seu membris condemnari. De verbis tamen illius qui suspenditur, manifestatur eum esse latronem, cui credendum est, sicut lege ista cautum est. Est ergo iste condemnandus, non ad vitam seu membra pendenda, sed ad redemptionem sui faciendum. De illo latrone, qui constituto juramento in patria, latrocinio non poterit se purgare. *Eritque dirvyus et n'lleidyr guverth.*

XXVI. Fidejussor negans fidejussionem suam de septimo proximorum sibi redemptione negabit, vel solus jurans super septem altaria dedicata *of bri dura divuad*; si partim negat, et partim profitetur, solus semel jurabit, et sic *kynnogyn*, si fidejussio- nem negaverit, scilicet de septimo.

XXVII. Si quis nomine emptionis rem aliquam ab aliquo acceperit, deinde ab hac vita ereptus res suas cum amicis reliquerit, cum ipse pro se de pretio rei acceptæ reddendo fidejussor exstiterit, id est *yn uach kynnogyn*, ab amicis præfatis, licet factum ignorantibus et obdormientibus, de rebus mortui pretium rei suæ venditor consequatur. Juret tamen de septimo proximorum sibi in redemptione super sepulcrum debitoris, si possit invenire; sin autem, super altare dedicatum, quod illi rem suam vendidit, et quod ipse pro fidejussore fuit.

XXVIII. Non debet fidejussor dari qui exsul est, neque qui fortior est; neque monachus, nisi consentiente abbate; neque scholaris, nisi magistro consentiente; neque femina, nisi domina fuerit principalis debitoris; neque filius, nisi patre consentiente, dum pater debet esse pro filio. Quamvis autem fidejubeant, alicujus eorum fidejussio non est compellenda.

XXIX. Tria sunt, sine quibus rex esse potest, scilicet, sacerdos ad missam celebrandam, et ad escas regis et potus benedicendos, et iudex curiæ ad causas discernendas et ad danda consilia, et familia quoque ad negotia regia parata.

XXX. Tribus hominibus vulnus linguæ redditur regi semper; iudici, quando quis conatur ire contra iudicium; sacerdoti, quando fuerit in ecclesia, sive in tribus festis principalibus.

XXXI. Ubiunque sacerdos familiæ et *distein* (id est, præfectus curiæ, vel œconomus) et iudex curiæ insimul fuerint, ibi erit dignitas curiæ, id est *breint llys* (id est, aula regia), licet rex absens est.

XXXII. Nullus autem rex habet potestatem constituendi pretium super aliquem ecclesiasticum sacris ordinibus obligatum, vel super membra, vel sanguinem, vel *saraed* ejus, vel super aliquem de suis, quia quisque ecclesiasticus, ut prædictus, habet potestatem per legem ecclesiasticam probandi in synodo quodlibet nocumentum vel damnum, quod ei laicus faciat, aut rex, aut alius. Item nullatenus talis ecclesiasticus potest compelli ad respondendum alicui extra synodum de delictis sibi oppositis.

XXXIII. Si autem talis ecclesiasticus teneat terram sub rege per debitum, de qua servitium regi pertineat fieri, in curia regis debet respondere de terra cum pertinentiis, quia regis est tota terra regni sui; et nisi inde respondeat humiliter idem, regis erit terra illa totaliter. Quamvis autem talis ecclesiasticus possit per dignitatem terræ in iudicio cum laicis esse usque ad tempus narrandi illud, nullum iudicium debet referre inter litigantes, quia non est pretium super linguam ejus in lege constitutum; per quod quisque iudex, si injuste iudicet, punietur, si confirmet iudicium injustum per vadi- monium.

XXXIV. Cum de villarum sive agrorum terminis quæ curia contingat, contentionem curia terminabit; si ecclesia et non curia contingat, ecclesia terminabit. Postea *Bremt*, demum *hyguvarchadu*, id est *ar deffeith*, *ty ac odyn ac yagubaur*. Verum, cum terminabit *maer* et *kygbellaur*, debent pro ea terminos assignare, pro ecclesia vero baculus et Evangelium. Sin autem terra litigiosa, inter litigantes in duo dividatur.

XXXV. Si regia dante licentia in rusticana villa ecclesia construat, et in ea missæ celebrentur, et in atrio illius corpora sepelientur, extunc libera erit villa illa.

XXXVI. Si quis nomine, quo matrix fuerit ecclesiæ, iudicio terram ad illam pertinentem petierit, nonus dies mensis non est expectandus.

XXXVII. Si regis villanus rege annuente optimatis filium nutriendum susceperit, defuncto villano cum filiis æquali portione alumnus succedet.

XXXVIII. Si in terra regis cum homine ipsius homines episcopi vel abbatis inter se conflictum fe-

cerint, *diruy* (*id est*, mulcta seu mulctatio) eorum **A** et ecclesia *Yssyl* ab illo debito liberæ erunt, qui terris carent.

XXXIX. Septem domus episcopales sunt in *Dyved*, *Menevia*, quæ est sedes principalis in Cambria, ecclesia *Ismael*, ecclesia *Degeniam*, ecclesia *Yssyl*, ecclesia *Teylav*, ecclesia *Teulidauc*, ecclesia *Keneu*. Abbates *Teylav*, et *Teulydauc*, et *Ismael*, et *Degenian* tenentur clerici esse et ordinati. *Ebediu* cuiuslibet istorum domino *Dyved* erunt, scilicet duodecim libræ, vel qui illis successerint reddant. *Menevia* ab omni debito libera manet et soluta. Ecclesia *Keneu*

XL. De furto redemptionis non fit contentio super aliquid, nisi prius fuerit *manac* cum juramento in tribus locis, in ostio cœmeterii, in ostio ecclesie, in ostio chori coram presbytero ipsius ecclesie, et hoc presbyter ille in placito domini testatus sit, cujus verbo credendum est tunc. De furto (*id est*, communicatio) *Kyssvyn* non sit contentio juramenti, *id est reith*, super aliquid, nisi prius fuerit *manac* in curia.

EDMUNDI

ANGLORUM REGIS

LEGES ECCLESIASTICÆ.

(Circa annum 944.)

TITULI CAPITULORUM PARTIS I.

- I. *De vitæ castitate eorum qui sacris initiantur.*
- II. *De decimis et censu ecclesiastico, sive primitiis seminum.*
- III. *De homicidio.*
- IV. *De eo qui monialem stuprarit, et de adulterio.*
- V. *De sani instauratione*
- VI. *De pejerantibus, et iis qui barbara factitarunt sacrificia.*

(*Pars II huc nihil confert.*)

TITULI CAPITULORUM PARTIS III.

- I. *De homicidio.*
- II. *De eo qui alium oppugnarit in æde sacra, aut oppido regio.*
- III. *De pugna et homicidii mulctis.*
- IV. *De sanguine effuso.*
- V. *Gratias agit, quod eum in prostigandis furibus adjuverint.*

PARS PRIMA.

PROOEMIUM.

Edmundus rex ipso solemnî Paschatis festo frequentem Londini, tam ecclesiasticorum quam laicorum, cœtum celebravit, cui interfuerunt Oda, et Vulstanus archipræsul, plurimique alii episcopi, ut animorum suorum, et eorum omnium qui eis curæ sunt, consuleretur saluti.

CAPITULA.

I. Inprimis, qui sacris sunt initiati, atque ex quibus populus Dei virtutis exemplum petere debet ad imitandum, caste (ut eorum feret ordinis ratio) sive viri, sive mulieres fuerint, vitam traducunt: sin minus id fecerint, prout illorum se habent normæ, plectuntur, omni scilicet sua possessione terrena multantur vivi, et (nisi mores in melius emendaverint) mortui sacra prohibentur sepultura.

B II. Christianus quisque decimas seminum primitias nummumque eleemosynarium illum religiose pendit; qui non solverit, anathema esto.

III. Si quis hominis Christiani sanguinem effuderit, ad regium conspectum (etsi ei servierit) non admittitur, ni prius id sceleris, juxta ac fuerit ei ab episcopo imperatum, compensarit.

IV. Si quis monialem stuprarit, aut instar homicidæ compensato, aut sacra sepultura prohibetur. Idem juris esto, si quis adulterio commisso conjugium violarit.

V. Episcopus omnis suis ipsius sumptibus domum Dei instauratione, regemque de reliquis sacris ædibus (*id quod valde est necessarium*) composite ornandis commoneto.

C VI. Qui pejerarint, aut barbara factitarint sacrificia, divinis omnibus [ni ocius respuerint, animumque in melius emendarint] perpetuum arcentor.

(*Omissa est pars secundæ, quia ad res ecclesiasticas non spectat.*)

PARS TERTIA.

PROOEMIUM.

Ego Edmundus rex omnibus qui in ditione ac potestate mea sunt, senibus ac juvenibus, clare significo, me a scientissimis regni mei in celebri, tam ecclesiasticorum quam laicorum frequentia, studiose requisivisse, quo tandem pacto Christiana proveheretur fides. Atque nobis omnibus commodissimum visum est, ut amorem ac mutuam inter omnes benevolentiam per omnem ditionem nostram foveamus. Etenim nos omnes harum tædet quotidianarum pugnarum, et propterea ad hunc modum statuimus.

CAPITULA

I. Si quis alium posthac interfecerit, solus cum

interfecti cognatis inimicitias capitales suscipito, A ni integram capitis ejus æstimationem (cujuscunque is fuerit conditionis) amicorum ope fretus intra duodecim menses persolverit. Sin eum cognati ejus pro derelicto habuerint, neque vero quidquam pendere voluerint, ipse inimicitias subito solus, ac illi pro inimicis non habentor. Ei tamen interim cognati ejus victum ne suppeditanto, neve cum eo pacem habento; id quod si quis eorum fecerit, fortunis suis omnibus regi multator, et qui prius cognatum suum pro derelicto habuit, is jam cognatis interfecti pro inimico habetor. Atqui si alium quemcunque præter interfectorem ipsum cognatorum quisquam ultus persecutusque fuerit, is fortunis suis omnibus multatus, regi et omnibus amore eum prosequentibus, pro inimico putandus est.

II. Si quis ad templum oppidumve regium confugerit, eumque alius oppugnarit, damnove affecerit is, prout antea effati sumus, tenetur.

III. Nulla pugnae aut homicidii nomine irrogata remittitur multa.

IV. Clare autem significo non fore ei qui sanguinem humanum effuderit suffugio domum meam, ni prius Deo ac cæsi cognatis cumulate satisfecerit, et præterea impleverit quodcunque ei fuerit ab episcopo, in cujus id diœcesi acciderit, imperatum.

V. Maximas autem Deo et vobis omnibus ago gratias, qui me auxilio vestro in hac pacis, quam nunc ad profligandos fures sancivimus, lege adjuvatis, ac vehementer confido eo vos propensius nobis in posterum opitulaturos, quo hujus decreti observatio magis videbitur necessaria.

Quomodo desponsanda virgo, et quibus ritibus procedendum sit (11).

1. Si quis virginem ducere aut feminam voluerit, ipsa et amicis suis consentientibus, debitum est cum ex jure divino, tuta ex humana institutione, ut spon-

(11) Hæc addita sunt ex alio manuscripto.

sus primo non solum fidem præbeat de prælocutis perimplendis, sed una etiam cautionem, se eam ita cupere, ut secundum legem Dei eam habeat uxorem, et hoc etiam vadiant amici ejus.

II. Tum habenda victus ratio, et sciendum est quis eos sustinuerit. Stipuletur hoc sponsus ipse idemque pariter amici ejus.

III. Edicat jam tum sponsus qua bonorum parte uxorem donat, præter hanc quam ex ejus beneplacito ipsa prius cooptaverit.

IV. Sin et ipsa enim supervixerit (quod si quidem eveniat) tunc justum est ut ipsa habeat dimidiam partem omnium bonorum, et si prolem inter se susceperint, integritatem ipsam, donec transeat ad secundas nuptias.

B V. Sponsiones autem vir, quas jam pactus est, cautione interposita illibatas semper custodito, et amici sui eas vadianto.

VI. Si de omnibus jam inter ipsos convenit, spondeant consanguinei suam consanguineam uxorem ei qui illam petiit, vitæ etiam integram fore, satisfactionemque accipiant de celebrandis nuptiis.

VII. Si maritus eam postea de territorio Thani [seu baronis] quo jam nutrita est, eduxerit in alterius Thani territorium, cautione satisdatum sit amicis suis, quod exinde nemo ei inferet injuriam; etsi ipsa contra mali quid patriverit, prompti sint amici ejus marito facere emendationem, si ipsa non habuerit unde compensaverit.

C VIII. Nuptiali huic dationi missalis aderit sacerdos; is de jure eorum conjunctionem Dei benedictione in omnem felicitatis plenitudinem promovebit.

IX. Caute etiam providendum est, ut intelligatur nullum inter eos esse consanguinitatis vinculum, no juste postea separentur qui injuste primitus jungentur.

LEGUM ECCLESIASTICARUM EDMUNDI

PRISCA VERSIO.

TITULI CAPITULORUM PARTIS I.

I. De castitate ordinatorum.

II. De decimis et aliis debitis ecclesiæ.

III. De homicidio.

IV. De fornicatione cum nunna, vel sanctimoniali, et de adulterio.

V. De apparitione ecclesiarum.

VI. De perjurio et liblaco.

PROOEMIUM.

D de consilio animarum nostrarum, et eorum qui subditi sunt illis.

CAPITULA.

I. Inprimis est ut sanctis ordinibus eveci, qui plebem Dei docere debent lumen vitæ, castitatem teneant secundum ordinem suum, sit *werhades* sit *wifhades*, sit alterum, sit alioquin; sint ejus digni quod in canone dictum est, hoc est, ut perdant sæcularem pecuniam, et sanctificatum *legerstowa* (id est sepulturæ locum), id est positionis locum, si non consententur et emendantur.

synæ pecuniam. Si quis hoc dare noluerit, excommunicatus sit.

III. Si quis sceleratis manibus effundat sanguinem Christianum, non appareat in conspectu regis priusquam emendationem ineat, sicut episcopus docebit, et penitentiam consulat.

IV. Qui cum nunna vel sanctimoniali fornicabitur, sanctificato atrio sit indignus, nisi emendet, sicut homicida; sic idem diximus de *ewice* (i. e. *cuv-brice*), id est de adulterio vel infracto conjugio.

V. Amplius dixi ut omnis episcopus reficiat Dei domus in suo proprio, et regem admoncat, ut omnes ecclesiæ Dei sint bene paratæ, sicut magnum nobis opus est.

VI. Qui falsum jurabunt, et liblacum facient, sint in æternum a Dei consortio segregati, nisi ad dignam satisfactionem per omnia revertantur.

(Pars II huc nihil confert.)

TITULI CAPITULORUM PARTIS III.

I. De homicidio.

II. De assaltu in itinere versus ecclesiam vel burgum regis.

III. De *fihtewita* et *manbota*.

IV. De *fundentibus sanguinem humanum*.

PROOEMIUM.

Ego Edmundus rex mando et præcipio omni populo seniorum ac juniorum, qui in regione mea sunt, ea quæ investigans investigavi cum sapientibus clericis et laicis.

CAPITULA.

I. In primis quomodo possem Christianitatem magis erigere, et magnum nobis necesse visum est, ut amicitiam vestram et benevolentiam teneamus inter vos in toto regno meo; et mihi valde displicent, et vobis omnibus, multiplices et injustæ pugnæ quæ inter vos ipsos fiunt, unde diximus: Si quis post hæc hominem occidat, ipse sibi portet inimicitia factionem, nisi amicorum suorum auxilio intra unum persolvat eum plenum Weregildo, sit natus sicut sit. Si eum cognatio sua deserat, et pro eo gillare noluerit, tunc volo ut omnis tribus vel cognatio illa sit extra factionem, præter solum malefactorem; sed deinceps ei nec victum det nec pacem. Si quisquam cognationis suæ firmet eum postea, reus sit omnium quæ habebit erga regem, et portet fudam erga contrabunales, quia primitus reprobaverat eum. Si ex mortui cognatione quis vindictam perpetret in aliquem alium præter ipsum malefactorem, sit inimicus regis, et perdat totum quidquid habet.

II. Si quis ecclesiam requirat vel burgum meum, et ibi assaliatur, vel alligatur, qui hoc fecerit, ejusdem culpabilis quod supra dictum est.

III. Et nolo ut aliqua *fihtewita*, vel *manbota*, condonetur.

IV. Amplius indico, quod qui sanguinem fundat humanum, nolo socnam habere in familia mea, antequam divinam emendationem susceperit, et ad omne rectum inclinetur, sicut episcopus docebit in ejus *scyra* fuerit.

A De sponsalibus contrahendis tempore regis Edmundi.

(Ex libro Jornalensi.)

Si quis virginem vel viduam ducere velit, et hoc illi placeat et amicis suis, tunc rectum est ut bridguinum, per Dei justitiam et sæculi jus competens, in primis promittat et vadiet eis qui paranymphei sunt, quod eo modo quærat eam, ut secundum Dei rectum pertinere velit, sicut sponsus debet legitimam sponsam, et plegient hoc amici sui. Post ea sciendum est cui fosterleanum pertineat. Vadiet hoc bridguina, id est sponsus, quid ei dare disponat, cur ejus eligat voluntatem, et quid ei destinet, si supervixerit ipsum. Si sic quoque conveniat, rectum est ut dimidiam pecuniam habeat, et totam si simul puerum habuerint, nisi deinceps virum capiat. Totum hoc vadio confirmetur, et amici sui plegient. Si tunc omni re concordant, adeat cognatio et despondeat eam *to wyle* et *toryghtlyte*, id est in uxorem et rectam vitam, et excipiat inde plegium qui jus habet in vadio. Sed si de ipsa terra velit ipsum ducere in terram alterius thani: consilium est, ut amici habeant pactionem, ne quis ei faciat injuriam. Et si illa forisfaciat, ut possint esse propinquiores emendationi, si non habeat unde componat. Huic dationi debet interesse presbyter, qui cum Dei benedictione debet eorum consortium adjuvare in omnem sanctitatem. Bonum est prævidere ne ex aliqua consanguinitate sibi pertineant, ne juste postmodum separentur qui sceleratis nuptiis consenserunt.

LEGES ECCLESIASTICÆ DE NUPTIIS.

(Text. Ross. ex nova versione.)

Quomodo virgo desponsanda, et quinam ritus ibi esse debent.

I. Si quis virginem, vel uxorem in matrimonium ducere velit, et hoc illi ac amicis placeat, tunc justum est ut sponsus juxta jus Dei et instituta mundi prius promissum et fidem det viro, qui eorum prolocutor (paranympheus) est, quod ille hoc modo eam cupiat, ut juxta jus Dei eam servare velit, sicut vir feminam suam debet: et hoc spondeant amici illius.

II. Postea sciendum est, ad quem cibariorum exhibitio pertinet; hoc spondeat deinde sponsus, et fidejubeant amici ejus.

III. Postmodum significet sponsus quid ei daturus sit pro eo quod illa voluntatem ipsius elegerit, et quid ei donaturus sit, si illa supervixerit eum.

IV. Si hoc ita pacto conventum est, tunc justum est, ut ea dimidiam bonorum partem habeat, et omnia si prolem invicem habeant, nisi illa deinde maritum (alium) eligat.

V. Confirmet omne quidquid promiserat sponsione, et amici fidejubeant.

VI. Si illi tunc in omni re concordant, tunc adeant cognati, et spondeant consanguineam suam in uxorem, et ad rectam vitam ei, qui illam desiderat, et accipiant fidejussorem (eum) qui in sponsionem jus habet.

VII. Si eam ex terra illa ducere velit in alterius

thani regionem, tunc sponsio ipsius sit, quam amici A paciscantur, quod maritus ejus nullam illi injuriam inferat; et si illa delictum commiserit, quod propinquiores debeant compensare, si illa non habeat unde compenset.

VIII. Nuptiis presbyter intersit; qui de jure cum

Dei benedictione eorum conjunctionem adunare debet in omni felicitatis plenitudine.

IX. Bonum etiam est cavere, ut sciatur, an non per consanguinitatem conjuncti sint, ne juste postea separentur, qui injuste antea conjuncti erant.

EDGARI REGIS ANGLORUM

LEGES ECCLESIASTICÆ

CONCILIIUM BRANDAFORDIÆ AB EDGARO REGE CONVOCATUM

IN QUO

Edwini regis decreta rescinduntur, ablata Ecclesiæ restituuntur, et Dunstanus ab exilio revocatur.

Non occurrunt in concilio actorum formulæ: breviter autem sic notantur in antiquitatibus Britannicæ Ecclesiæ, cap. 13: Interea Mercii et Norrenses, ac inter Humbrum et Thamesium mediterranei, in regem Edwinum arma capiunt. A quibus autem hic tumultus motus fuerat, monachi caute omittunt. In hoc tumultu Edgarus regis frater regni partem obtinet. Hi multis utrinque illatis præliis, regni vires labefecerunt: sed Edgarus tandem potior, convocato ad Brandan fordiam regni concilio, fratris Edwini acta et decreta rescindit, ablatas ecclesiis et monasteriis opes restituit, Dunstanumque ab exilio ad pristinum honorem revocat, deinde ad episcopatum Wigornensem, nolentem, ut aiunt, et volentem promovit, postea ad Londinensem, tandem biennio vix transacto ad Cantuariensem archiepiscopatum.

Privilegium quo rex Edgarus confirmat Dorobernensem

Ecclesiam matrem esse et dominam aliarum Ecclesiarum regni sui.

(Datum anno 959, sed hic occasione superioris concilii collocatum.)

Anno Dominicæ incarnationis 958 [cor. 950]. Ego nempe Edgarus rex Anglorum, divinaque concedente clementia monarchus, regum antiquorum Ethelberti et successorum illius, ac archiepiscoporum Brythwaldi et Athelardi statuta, et privilegia monasteriorum Kancegenum, cum venerabilis archiepiscopis Dunstani consultu atque consilio, ad maledictionem impiorum raptorum, imo magis Deo favente ad benevolentiam justorumque benedictionem, æterna conclusione renovamus, et in Domino summo roboramus, statuentes,

Ut Ecclesia Christi in Dorobernia aliarum Ecclesiarum regni nostri mater sit et domina, et cum suis omnibus perpetualiter sit ubique libera, præter expeditionem, pontis et arcis constructionem.

EDGARI REGIS CHARTA

DE OSWADESLAU,

Hoc est de ejiciendis clericis uxoratis et introducendis monachis.

(Anno 964.)

ni cum suis ferocissimis regibus usque Norvegiam, maximam partem Hiberniæ, cum sua nobilissima civitate Dublina, Anglorum regno subjugare; quos etiam omnes meis imperiis colla subdere, Dei favente gratia, coegi.

Quapropter et ego Christi gloriam et laudem in regno meo exaltare, et ejus servitium amplificare, devotus disposui, et per meos fideles fautores, Dunstanum videlicet archiepiscopum, et Athelwoldum ac Oswaldum episcopos (quos mihi Patres spirituales et consiliatores elegi) magna ex parte, secundum quod disposui, perfeci, etc.

Si quidem temporibus antecessorum meorum regum Anglorum, monasteria, tam monachorum quam virginum, destructa, penitus rejecta in tota Anglia erant, quæ ego ad Dei laudem pro remedio animæ meæ reparare, et servorum et ancillarum Dei numerum multiplicare devovi. Et ipsis supradictis meis cooperantibus strenue annitentibus, jam quadraginta et septem monasteria cum monachis et sanctimonialibus constitui: et si Christus vitam mihi tandiu concesserit, usque ad quinquagesimum remissionis numerum (*id est* jubilæi), meæ devotæ Dei munificentiae oblationem protendere decrevi.

Unde nunc in præsentî monasterium, quod prædictus reverendus episcopus Oswaldus, in sede episcopali Wiogrecestere, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ amplificavit, et eliminatis clericorum naniis et spurcis lasciviis, religiosis Dei servis monachis meo consensu et favore confultus [*al.*, suffultus] locavit: ego ipsis monasticæ religionis viris regali auctoritate confirmo, et consilio et astipulatione principum et optimatum meorum corroboro et con-

A signo, ita ut jam amplius non sit fas neque jus clericis reclamandi quidquam inde; quippe qui magis elegerunt, cum sui ordinis periculo et ecclesiastici beneficii dispendio, suis uxoribus adhærere quam Deo caste et canonicè servire. Et ideo cuncta quæ illi de ecclesia possederunt, cum ipsa ecclesia, sive ecclesiastica, sive sæcularia, tam mobilia quam immobilia, ipsis Dei servis monachis ab hac die perpetualiter regiæ munificentiae jure deinceps possidenda trado et consigno, ita firmiter, ut nulli principum, nec etiam ulli episcopo succedenti, fas sit aut licitum quidquam inde subtrahere, aut pervadere, aut ab eorum potestate subripere, et in clericorum jus iterum traducere, quandiu fides Christiana in Anglia perduravit, etc.

B Facta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis 964, indictione viii, regni vero Edgari Anglorum regis sexto, in regia urbe quæ ab incolis. . . . nominatur; in natali Domini, festivitate sanctorum Innocentium, feria quarta.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Eadgar, basileus Anglorum et imperator regum gentium, cum consensu et principum et archiepiscoporum meorum, hanc munificentiam signo crucis corroboro.

Ego Ælfrith, regina consensi, et signo eruels confirmavi.

Ego Dunstan, archiepiscopus Dorobernensis Ecclesiæ Christi, consensi et subscripsi.

C Ego Oscitel, archiepiscopus Eboracensis Ecclesiæ, consensi et subscripsi.

Ego Aferic, dux.

Ego Bruthnod, dux.

Ego Adrigari, dux.

CHARTA REGIS EDGARI

NOVO WINTONIÆ MONASTERIO QUOD HYDAM VOCANT

Concessa,

In qua angelorum refert creationem atque lapsum, hominem fieri ad capessendum cum prole sua vacuum jam ipsorum ordinem. Invidet, inquit, hoc diabolus, fraudeque circumventum sui cum prole reddit similem; hos misertus Christus redemit, et hos inter ipsam regem Edgarum, qui tanta raptus benignitate, totum se effundit in gratitudinem et bona opera. Christo igitur et familiæ suæ plurima condidit monasteria, unumque hoc Wintoniæ; cujus cænobitis vitæ regulas et honestatis imponit, tam ecclesiasticas quam sæculares.

(Anno 966.)

qui cœterno videlicet Verbo, quædam ex nihilo edita, quædam ex informi subtilis artifex propagavit materia. Angelica quippe creatura, ut informis materia, nullis rebus existentibus, divinitus formata taculento resplenduit vultu. Male, prohi dolor! liberò utens arbitrio, contumaci arrogans fastu, Creatori universitatis famulari dedignans, semetipsum Creatori æquiparans, æterni barathri incendiis cum suis complicitibus demersus, jugi merito cruciatur miseria. Hoc itaque themate totius sceleris peccatum exorsum est.

II. *Quare hominem condidit, et quid ei commisit.*

Evacuata animaque [forte, namque HARD.] polorum sede, et eliminata tumidi fastus spurcicia, summus totius bonitatis Arbiter lucidas cœlorum sedes non sine cultore passus torpere, formati ex informi materia diversarum rerum speciebus, hominem tandem ex limo conditum, vitæ spiraculo ad sui formavit similitudinem, cui universa totius cosmi superficie condita subjiciens, seipsum suosque posteros sibi subjecit, quatenus ejus exsecutura posteritas angelorum suppleret numerum, cœlorum scdibus superbia turgente detrusum.

III. *Qualiter in paradiso sine crimine conversatus sit.*

Qui paradisiacæ voluptatis amœnitate locatus, nullius rei patiebatur dispendium, sed ei totius mundi ad votum suppeditebat facultas. Totius namque bonitatis ubertate fruenti nulla ei res instita resistebat. Amore Altithrono devote obsequenti creatura cuncta famulabatur subjecta. Fruebatur lætabundus Creatoris tripudio, et angelorum alacriter utebatur consortio. Non eum corporalis debilitabat imbecillitas, nec animi affligebat anxietas. Non typho levis raptabatur superbiæ, sed suo se conjungens auctori, humilis pollebat mirifice. Non enim inanis tumidum vexabat gloria, sed devotum Creatoris magnificabat memoria. Non invidia eum alieno torquebat profectu, sed charitas jugiter lætabatur amplexu. Non ira cruciabatur infestus, sed charitatis tranquillitate leviabatur patientissimus. Non cum tristitia mœrore dejiciebat, sed gaudii spiritalis spe polente florebat. Non avaritia nimium incitabatur cupidus, sed dapsilitatis studio exercebatur largissimus. Non illicito massicus delectabatur edulio, sed parcitate contentus licito utebatur cibario. Non luxuria eum stimulabat nefaria, sed continentia competens constringebat ad præmia; omnium polycrates virtutum, cunctis carens adversis, omnibus florens prosperis, rite pollebat ingenuus.

IV. *Quomodo cœlam sine morte conscendere confidebat, et diabolus invidus ne ascenderet impediabat.*

Qui prole ad numerum patrata, superbientium angelorum universa comitante prosapia, sine loto [forte, sine loco., HARD.] gustato ligni vitæ fructu, æthereis æternæ beatitudinis suggestus trinitatim

PATROL. CXXXVIII.

A cum Domino regnans conscendere macrobius confidebat. Invidus igitur hoc animadvertens Zabulus, nimia percussus invidia, rimari callide versutus cœperat, qui insidiis, ne ad tantam numinis cœperat, qui insidiis, ne ad tantam numinis conscenderet gloriam, subdolos deciperet; pro nihilo forte ducens concessa, illicita nimium allubescendo laudans, mulierem admodum fragilem pellexit. Quæ sui detrimenti minime contenta, virum muliebriter victum blandis suasionibus delinitum, exilli, heumalo gustato sibi similem faciens, perdidit.

V. *Quomodo in hac miseria omnibus privati virtutibus dejiciuntur, tandemque cataclysmate de. . . . [lege dempti., HARD.].*

B Utrique tandem præfatis privati odonariis, paradisi eliminati metis, in præsentis vitæ ærumna miserissimi dejiciuntur, contemnentes conditorem, a cunctis insequuntur creatis. Vita desiit, mors inolevit. Virtutum caterva recedente, vitiorum cumulus successit. Succedente nepotum prosapia, successit cumulata criminum collegio (collectio): universi cum suis sceleribus cataclysmate dempti, tandem, octo utriusque sexus reservatis, tabescendo deficiunt. Vitiis copiose surgentibus, Conditor se hominem fecisse indoluit. Postremo misericors mortalibus, ut pollicitus est, succurrit.

VI. *Quomodo Christus natus sua nos passione redemit, et cœlos conscendere fecit.*

C Stella emicuit matutina, quæ suo radio mundi tenebras fugaret. Fausta resplenduit Maria, cujus utero virginali Christus ineffabiliter editus, peccatorum tenebras mediator clementissimus dempsit. Viguit Christus virtutibus plenus. Incanduit Judæa ingenti rancore repleta. Carnem suscipiens pro nobis pati voluit; quod ejus permisso infelix audacter complevit Judæa. Ligno quippe perditum, ligui scandens gabulnæ, genus redemit humanum. Universas namque hominum dæmon nationes ludificando insultans, jure ut mandati transgressorem possidens, morte multabat perpetua. Sanguis vero a mortuis ultorem trophæo crucis divisit. Prædam de perfidi leonis ore tulit, secumque super æthera vehens superius angelorum cœtibus consociavit, ut cum eo communi contubernio fruente, bonitate perspicui, virtutum omnium ubertate referti, expertes peccati, omni contagione privati, sine sine post diem judicii restauratis corporibus exultantes regnarent. Hanc præcipuam sine dubio gloriam credentibus, qui Trinitatis veræque unitatis fidem bonis insudantes operibus sectantur, pollicitus, non credentibus supplicium minatus æternum perpetuis barathri incendiis, justissime sponndit.

VII. *De benevolo regis meditamine.*

Hinc ego Edgarus, divina favente gratia totius Albionis basileus, rimari magnopere cœperam quid operum studio exercerem, ut ad tantam gloriam perveniens, Christi sanctorumque ejus cœlo collocatorum contubernio coronatus fruerer, tau-

tamque inferni miseriam divitarem. Instigante etenim Domini clementia, occurrit animo ut ipse criminibus cessarem cunctis, atque bonis operibus insistens, forma factus gregi, quousque nostri regiminis gubernamine degentes lucrifacerem. Quosdam igitur suasionibus invitans ad præmia, quosdam terroribus compellens ad gloriam, bona ædificans, mala, ut Domino faciente potui, dissipavi. Scriptum quippe per Jereniam memini prophetam: *Ecce constitui te super gentes et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipas, et ædifices, et plantes (Jerem. 1)*. Talibus igitur exhortatus doctoribus, quibus nos Dominus per prophetam clementer admonuit, agens Christo favente in terris quod ipse juste egit in cœlis, extricans videlicet Domini cultura criminum spurcicias, virtutum semina sedulus agricola inserui.

VIII. *Qua ratione clericos eliminans, monachos collocavit.*

Timens ne æternam incurrerem miseriam, si adepta potestate non facerem quod ipse, qui operatur omnia quæ in cœlo vult et in terra, suis exemplis justus examinatore innotuit, vitiosorum cuneos canonicorum e diversis nostri regiminis cœnobiis Christi vicarius eliminavi; quod nullis mihi intercessionibus prodesse poterant, sed potius, ut beatus ait Gregorius, justı vindictam Judicis provocarent, qui vicariis vitiorum navis contaminati, non agentes quæ Deus jubendo volebat, omnia quæ nolebat rebelles faciebant; avidus inquisitor advertens gratos Domino monachorum cuneos, qui pro nobis incunctanter intercederent, nostri juris monasteriis devotus hilariter collocavi.

IX. *Quod sancti Spiritus gratia compunctus abbatem et monachos in novo constituit monasterio.*

Hac itaque ratione, sancti Spiritus attactus flamine, locum Domini mundans Wintoniensis ecclesiæ, novi monasterii arcisterium [*forte, asceterium. HARD. hoc est, monasterium*] nostro salvatori ejusque genitrici semper virgini Mariæ, et omnibus apostolicis, cum cæteris sanctis, dicatum restauravi. Sciens scriptum: *Consistentes et facientes pari constringuntur pœna rebellionis, Omnipotentis voluntati obviantes. Possessionem Domini usurpare non sustinens, clericos lascivientes repuli, ac veros Dei cultores monachico gradu fungentes, qui pro nostris nostrorumque inibi quiescentium excessibus sedulo intercederent ser-*

A X. *De illorum anathemate qui monachis insidiantur.*

Si autem qualibet occasione, diabolo instigante, contigerit, ut fastu superbientis arrogantia, dejecti canonici, monachorum gregem, quem ego venerans cum pastore in Dei constitui possessione, dejicere insidiando voluerint, agatur de eis et de omnibus qui quolibet munere cœcati juvamen eis impenderint, quod actum est de angelis superbientibus, et de protoplasto diaboli fraude seducto, ut paradisi videlicet limitibus [*forte, luminibus. HARD.*] sublimumque cœlorum sedilibus ejecti, cum iis qui Domini famulatum asperrantes contempserunt, barathri incendiis detrusi, jugi crucientur miseria. Nec inde evulsi se glorientur evasise tormenta, sed cum Juda Christi proditore ejusque complicitibus, Acheronte conglutinati, frigore stridentes, fervore perusti, lætitia privati, mœrore anxii, catenis igneis compediti, lictorum metu percussi, scelerum memoria confusi, totius bonitatis recordatione semoti, æterno lugubres puniantur cruciatu.

XI. *Item de anathemate insidiantium.*

Qui autem jam prædictos novi Wintoniensis ecclesiæ cœnobii monachos, vel quoslibet ejusdem ordinis nostro regimine degentes, monasteriis, quæ vitiorum spurcitiis expurgans, Jesu Christo Domino nostro, victo dæmone, acquisivi, eliminare præsumens voluerit, anathema sit; et eadem maledictione qua Cain parricida, qui fratrem suum Abel, stimulante invidia, lividus interemit mastigia, adductus est, sine termino teneatur obnoxius; atque in Dei persecutione continuo perseverans, in hac vita nulum dignitatis acquirat honorem, nec in futuro sine miseria nunquam persistat, sed cum Anania et Saphira una Styx porragine [*forte voragine*] ejulantem crucians complectatur.

XII. *De benedictione monachos venerantium.*

Quicumque prætitulatos monachos bonis quibuslibet locupletans ditare voluerit, Creator cunctitencens clementer eos eorumque progeniem totius ubertate prosperitatis hic et in futuro sæculo ditando locupletet. Scriptis decenter eorum in libro vitæ nominibus, cum Christo portionem in cœlorum habitaculis habeant, qui monachos suos, quos nostris congregatos temporibus possidet, vel verbis, vel factis, sanctitatis studio honoraverint.

XIII. *Quales et qualiter monachi in hoc monasterio conserventur.*

Regulares igitur monachi, non sæculares, in præfato, Christo comite, degentes monasterio, regularibus obtemperant, Patres venerantes spirituales,

paticas lascivasque sæcularium delicias ut melancholiam aporiantes, licitis charitatum utantur cibariis; extra refectorium autem minime, nisi in domo infirmorum ægroti decubuerint, edentes licite quæ jussi fuerint. Sacri summique ordinis hospites, si ratio exegerit, et peregrini ordinati, longo terrarum spatio venientes, ad abbatis mensam in refectorio cautissime invitentur; laicis in hospitio concedens exhibentur humanitas. Monachorum quispiam manducandi vel bibendi cum eis secundum Patrum decreta licentiam non habeat; in refectorio autem edendi causa vel bibendi non introducantur, Pauperes, ut Christi, ingenti cordis suscipiantur tripudio.

XIV. De abbatum electione.

Divinarum studio Scripturarum luculentissime eruditi, orationum frequentia assidue occupati, charitatis amplexu lætissimi, fidei exercitio promptissimi, spe provehente sincerissimi, pace concorditer fixi, omniumque virtutum flore decorati, ad finem usque, ceptum tantæ bonitatis initium, Christo juvante, perducentes, eadem gloriosi fruuntur libertate, quam beatus patronus Benedictus omnibus regulæ præcepto subjectis instituit, scilicet ut post abbatis obitum tunc temporis regentis, abbatem ordinent congregatione, quem sibi omnis codicors congregatio, sive pars quamvis minima congregationis, salubriori elegerit consilio.

XV. Qualiter rex abbatem et monachos venerans nuntiat.

Reges itaque, quicumque nostri fuerint successores, nullam extraneam personam jus tyrannidis super monachos exercentem imponant, ne forte Deus eos damnans, et regno deponat et vita. Electum vero a fratribus Christi vicarium dignanter suscipiant, eumque charitatis igne succensio locupletando venerentur; juraque, in quantum indigerit, Christi amore compuncti, abriter impendant. Mutuo namque confortati juraque, in nullo a regulæ præceptis discordantes, Domini gregem, non mercenarij, sed pastores fiduciosi, luporum rictibus eximentes, intrepidi defendant.

XVI. Qualiter abbas et monachi regem a demonum tentatione eripiant.

Abbas autem armis succinctus spiritalibus, monachorum cuneo hinc inde vallatus, clarissimum celestium rore perfusus, æreas demonum expugnans versutias, regem, omnemque sui regiminis clerum, Christo, cujus virtute dimicant, juvante, a rabida hostium persecutione invisibilium solerter spiritus gladiis defendens, fidei scuto subtili protegens tutamine, robusto prælians triumpho, nihil eripiat imperterritus.

XVII. Qualiter rex abbatem et monachos ab hominum persecutione defendat.

Rex itidem terrenus, cælestis castra regis fortissimo roborans munimine, armis sæcularibus visibiles expugnans adversarios, hostiumque rabiem sæ-

A venturam annihilando dejiciens, Conditoris sui pascua gregemque sollicita inexpugnabilis tueatur custodia, quatenus ad vitæ bravium perveniens, æternis tripudians fruatur bonis, quæ nec oculus videre aliquatenus potuit humans, nec in hominis cor ulatenus ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se.

XVIII. De monasticæ possessionis libertate.

Sint præfati monasterii rara, omnis monachorum possessio, in rebus magnis vel modicis, internis vel externis, in urbanis vel suburbanis, prædiis, campis, pratis, pascuis, silvis, molendinis, rivulorum cursibus, æterna libertate in Christi nomine ejusque Genitricis ditata.

XIX. Quod nullus sæcularium monasterii possessionem illicite usurpet.

Sæcularium quispiam ausu temerario jus tyrannidis non in Christi cultura præsumptuosus exerceat; non minuet, instigante diabolo, quod sancti Spiritus instinctu tam a me quam a prædecessoribus meis, necnon a catholicis utriusque sexus hominibus, largiflua concessum est dapsillitate.

XX. De benedictione argentum.

Argenti tribuat rerum cunctarum Opifex tranquillum vitæ præsentis excursum, longævum instantis temporis, futurum æternæ beatitudinis talionem, sufficientem victualium ubertatem, interminabile prosperitatis augmentum, copiosum virtutum omnium juvenem.

XXI. De maledictione minuendum.

Minuentem perpetua possideat miseria; in Domini manens persecutione, ejus Genitricis sanctorumque omnium incurrat offensam; præsentis vitæ adversitas illi semper eveniat; nulla eis bonitatis accidat prosperitas; omnia ejus peculia iniuriam astantes diripiant; in futuro autem, æterni miserimum cum hædis in sinistra positum damneat cruciatus, si non satisfactione emendaverit congrua quod in Domini usurpans detrahit censura.

XXII. Quibus modis sæcularibus obtemperant, et quod nullus reatus hoc Domini privilegium minuire valeat.

Tribus tantummodo causis, sæcularibus obtemperant præceptis, rata videlicet expeditione, pontificis arcisve constructione; alias æterna ditati gloriantur libertate. Reatus quidpiam si, incitante demone, seductus, vel abbas, vel fratrum aliquis fragiliter, quod absit, contraxerit, justitia purgante secundum regulæ præceptum abolutus damnetur, maneatque præfate munificentie libertas Altithrono per nostram humilitatem oblata, ad monachorum usus gratuite sibi famulantium inviolabilis, æterna libertate jucunda, quia Deus, qui hanc privilegii largifluam donationem, locumque cum universa monachorum familia, juraque omnia sacro subjecta cœnobio possidet, nunquam reatum commisit, nec ullo unquam tempore committet. Sit igitur præfata libertas æterna, quia Deus libertatis possessor æternus est.

XXIII. *Quoties et quare in anni circulo hoc fratribus legatur privilegium.*

Anno incarnationis Dominicæ nongentesimo sexagesimo sexto scripta est hujus privilegii syngrapha, his testibus consentientibus, quorum inferius nomina ordinatim charaxantur.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Edgar, divina largiente gratia, Anglorum basileus, hoc privilegii donum nostro largiens Redemptori, locoque ejus sanctissimo, primus omnium regum, monachorum inibi collegium constituens, manu propria signum hagiæ crucis imprimens confirmavi.

Ego Dunstan, Dorobernensis Ecclesiæ archiepiscopus, largifluam benevoli regis donationem venerans, crucis signaculo corroboravi.

Ego Eadmund, clytos legitimus præfati filius, crucis signaculum, infantuli florens ætate, propria indidi manu.

Ego Edward, eodem rege clyto procreatus, præfatam patris munificentiam crucis signo consolidavi.

Ego Ælfhryth, legitima præfati regis conjux, mea legatione monachos eodem loco rege annuente constituens, crucem impressi.

Ego Eadgifa, prædicti regis ava, hoc opus egegium crucis thaumate consolidavi.

Ego Osceytl, Eboracensis Ecclesiæ archiepiscopus, firmavi.

Ego Athelwold, Ecclesiæ Wintoniensis episcopus, regis gloriosissimi benevolentiam, abbatem meum altum medioeritate, et alumnos quos educavi, illi commendans, crucis signaculo benedixi.

Ego Ælfstan, Londoniensis Ecclesiæ pontifex, consolidavi.

Ego Osulf, episcopus, confirmavi.

Ego Oswald, episcopus, consignavi.

Ego Bysentelm, episcopus, confirmavi.

Eadlfstan, episcopus, consolidavi.

Ego Eadelm, episcopus, confirmavi.

Ego Athulf, episcopus, consignavi.

Ego Urynryge, episcopus, confirmavi.

Ærcwig, abbas, consolidavi.

Ego Osgar, abbas, consignavi.

Ego Orobyrihe, abbas.

Ego Ælfstan, abbas.

Ego Adelgar, abbas primus huic loco abbas ordinatus.

A Ego Osdgar, dux.

Ego Æthelstan, dux.

Ego Athelwine, dux.

Ego Æthelweard, m.

Ego Elfweard, m.

Ego Wulrtan, m.

B Omnes qui nominatim huic privilegio regis jussu descripti videntur, posteritatis nostræ prosapiam subnixè deprecamus, ut manuum nostrarum vadimonium Christi cruce firmatum nequaquam violantes irritum faciant; si successorum quispiam humilitatis ausu violare præsumpserit, corporis et sanguinis Jesu Christi participatione privatus, perpetua damnatus perditione, anathema sit, nisi divino propitiante respectu ad humilem satisfactionem respiciens conversus fuerit.

ALIA CHARTA EDGARI REGIS,

Qua nullos unquam fuisse perhibet in Wintoniensi hoc cænobio monachos, ante hos quos ipse jam introduxit e monasterio Abingdoniensi.

C Annuente Alithroni moderatoris imperio totius Albionis trinitatim potitus regimine, non immemor ob hoc recidiva fore concessa, ut his strenue æterna lucrarer; quapropter ego Edgar, totius Britannicæ basileus, quasdam villas, ut nominantur, Dunkitone habens, quinque hydæ terræ, et ecclesiam Sueyse, cum viginti octo hydæ terræ, et ecclesiam Tithescunbe cum decem hydæ terræ, et quamdam ruris portionem, duos videlicet cassatos terræ, loco qui celebri Wynterburna nuncupatur vocabulo, do et concedo in puram et perpetuam elemosynam novæ Wintoniensi ecclesiæ, B. Petro apostolorum principi dicatæ, necnon S. Edotio, cujus reliquiæ inibi miraculis clarescunt, cum omnibus utensilibus, præter videlicet, pascuis, rivulis, æterna largita sint hæreditate perspicuis, ut canonicos qui incorrigibiles perdurarent de ecclesia dicta ejeci, monachos de Abundonie loco substitui. Sint autem prædictæ villæ, rus, mansiones, terræ, rivuli, omni terrenæ servitutis jugo liberæ in perpetuum, tribus exceptis, rata videlicet expeditione, pontis, arcisve restauratione. Si quis autem hanc nostram donationem in aliud quam constitutum transferre voluerit, privatus consortio sanctæ Dei Ecclesiæ, æternis barathri incendiis lugubris jugiter cum Juda Christi proflitore ejusque complicibus puniatur, si non satisfactione emendaverit congrua quod contra nostrum deliquit decretum.

LEGES ECCLESIASTICÆ REGIS EDGARDI

Ut per se habentur in Saxonico libro, a sæcularibus disjunctæ, et a Lombardo versæ.

TITULI CAPITULORUM.

D IV. *De denario in domos singulas imposito.*

Dei gloriam, regis majestatis ornamentum ac reipublicæ utilitatem sancivit :

I. Primum, ecclesia Dei jura atque immunitates suas omnes habeto; decimas quisque primariæ (cui is fuerit subjectus) ecclesiæ, ut ipsum quidem circumducitur aratrum, dato, sive id in prædiis thanorum propriis, sive in terris villicorum fuerit.

II. Thanus si in terra ex scripto possessa templum habuerit, circum quod fuerit destinatus sepulture locus, decimarum suarum trientem unum in id conferre ei integrum esto. Sin circa templum nullus fuerit designatus humationi locus, dato qui est fundi dominus sacerdoti novem partium reliquiarum quantum visum fuerit. Atque ex omni quidem ingenuorum terra, ipsæ seminum primitiæ, primariæ penduntur ecclesiæ.

III. Quisque fetuum decimas omnes ante Pentecosten persolvito; terre quidem fructum decimas ante Æquinoctium pendito; ipsas autem seminum primitias sub festum divi Martini reddito. Si quis non solverit, pœnas, ut judiciali libro proditum est, dato. Atque si quis decimas, ad eum quem diximus modum, dare noluerit, præpositus regius, illius loci episcopus, et sacerdos conveniunto, atque eo vel invito decimam ecclesiæ, cui debeatur, partem, nona ei reliqua facta, reddunto. Quod ad residuas octo partes attinet, quatuor dominus, quatuor episcopus habeto; id quod fiat, sive is fuerit minister regis, sive thani alterius cujuscunque.

IV. Denarius autem in domos singulas impositus, ante festum divi Petri redditor. Qui tum non solverit, denarium illum ac alios præterea triginta ad Romam comportato, certaque litterarum testificatione, domum rediens, se eo detulisse confirmato, ac regi denique centum viginti solidos numerato. Si quis secundo non dederit, denarium illum ac præterea ter denos Romam deferat, regique postquam redierit ducentos solidos dependito. Sin tertio deliquerit, rebus suis omnibus exuitor.

V. Dies Sabbati ab ipsa diei Saturni hora pomeridiana tertia usque in lunaris diei diluculum festus agitor; qui non celebrarit, pœnas in judiciali libro descriptas pendito. Cæteri autem dies perinde ut fuerint a sacerdote indicti, festi aguntur. Instituta etiam quam religiosissime observantur jejunia.

LEGUM ECCLESIASTICARUM EDGARI REGIS PRISCA VERSIO.

I. De debitis Ecclesiæ reddendis.

A II. De ecclesiis ubi est cœmeterium.

III. De terminis decimandis.

IV. De nolente decimas dare.

V. De non solventibus denarium S. Petri.

VI. De solemnitatibus et terminis observandis.

Hoc est institutum quod Edgarus rex consilio sapientum suorum instituit Deo ad gloriam, et sibi ad regiam dignitatem, et genti suæ ad commodum.

I. Primum est, ut ecclesiæ Dei recti sui dignæ sint, et reddatur omnis decimatio ad matrem ecclesiam cui parochia adjacet de terra thanorum et villanorum, sicut aratrum peragrabit.

II. Si quis thanorum sit qui feodo suo ecclesiam habeat ubi cœmeterium sit, det ei tertiam partem decimæ suæ. Si non sit ibi atrium, det ex suis novem partibus presbytero quod vult, et etiam omne circiseatum ad matrem ecclesiam de omni libera domo.

III. Et omnis decimatio juventutis reddita sit ad Pentecosten, et terræ frugum ad Æquinoctium, et omne circiseatum ad festum S. Martini, per plenam forisfacturam quam judicialis liber dicit.

IV. Si quis decimam dare noluerit, sicut diximus, adest præpositus regis et episcopi sacerdos [f. et episcopus, et sacerdos, etc.] illius ecclesiæ, et reddat ecclesiæ cui pertinebit decimam suam, et nonam partem dimittant ei qui decimam suam detulit, et octo partes in duo dividantur, dimidium domino, dimidium episcopo, sit homo regis, sit homo thani.

V. Et omnis heordpen reddat ad festum S. Petri: et qui non solvit ad terminum illum, deferat eum Romam, et etiam triginta denarios, et afferat inde significationem quod tantum ibi reddidit. Et cum redierit domum, emendet centum viginti solidos. Et si iterum reddere nolit, deferat eum Romam, et emendationem eandem. Et cum redierit, emendet centum viginti solidos regi. Ad tertiam vicem, si adhuc non reddiderit, perdat totum quod habebit.

VI. Et solemne diei Dominicæ conservetur ab hora nona Sabbati usque ad lucidum diei Lunæ, super forisfacturam quam liber judiciorum dicit et docet. Et alia festivitas, sicut a sacerdote nuntiabitur. Et omne indictum jejunium cum omni devotione servetur.

CANONES EDITI SUB EDGARDO REGE,

ET AD LEGES SUAS PERTINENTES,

Ut in veterrimo manuscripto codice Saxonico collegii Corporis Christi Cantabrigiæ reperiuntur, in hoc frontispicio.

Hoc pertinet nunc ad Edgari institutum de sacris initiatorum vivendi formulæ.

I. Docemus ut Dei ministri sint devote Deo servientes, et ministrantes, et pro omni populo Christiano intercedentes, et ut omnes illi senioribus suis sint fideles et obedientes, et omnes promoti in communi necessitate, ac ut quilibet sit aliis auxilio et adjutorio tam coram Deo, quam coram hominibus, et ut sint etiam dominis suis mundanis fidi et veri.

II. Docemus etiam, ut quilibet honoret alterum, et juniores diligenter audiant seniores suos et amant, et seniores diligenter doceant juniores suos.

III. Docemus etiam, ut illi ad quamlibet synodum (abeant et) habeant quotannis libros et vestimenta ad servitium ecclesiasticum, et atramentum ac pergamenas ad eorum constitutiones, et trium dierum comineatum.

IV. Docemus etiam, ut sacerdos quilibet ad synodum (abiens) habeat clericum suum et aptum hominem pro ministro, et non ignotum aliquem, qui stultitiam amet, seque proficiantur omnes in ordine et in Dei omnipotentis timore.

V. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos in synodo enuntiet, si quid ei noceat, et si aliquis magnam ipsi injuriam fecerit; et tunc illi omnes suscipiant quasi sibi omnibus factam, et adjuvent ad compensationem, prout episcopus annotaverit.

VI. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos in synodo enuntiet, si in parochia sua noscat aliquem erga Deum contumacem, vel qui in peccatum mortale male incliderit, quem ad emendationem inclinare nequit, vel non audet propter sæculares.

VII. Docemus etiam, ut nullum negotium, quod inter sacerdotes est, deferatur ad iudicium sæculare, sed componant, ac pacificent (illud) proprii illorum socii, vel transferant ad episcopum si opus fuerit.

VIII. Docemus etiam, ut nullus presbyter sponte ecclesiam deserat, cui consecratus erat, sed habeat eam pro legitima conjugæ.

IX. Docemus etiam, ut nullus sacerdos faciat aliquid eorum, quæ ad alterum spectant; non in eccle-

contumelia afficiat semidoctum, sed corrigat eum, si melius norit.

XIII. Docemus etiam, ut nullus sacerdos illustri loco natus, contemnat inferioris conditionis sacerdotem; si quis hoc recte contempletur, omnes homines ejusdem esse nativitatis (inveniet).

XIV. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos decenter se gerat, et non sit emptor injustus, nec avarus mercator.

XV. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos baptismum peragat, simul ac requiritur; et deinde in parochia sua præcipiat, ut quilibet infans baptizetur intra 37 dies; et ut nemo nimis diu ab episcopo confirmari differat.

XVI. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos Christianismum diligenter promoveat, et omnem gentilismum omnino extinguat, et prohibeat fontium a'orationem, et necromantiam, et auguria, et incantationes, et divinum hominis cultum, et officias, quæ exercentur in variis prestigiis, et in tediis, et in sortilegiis, et in ulnis, et etiam in variis arboribus, et in saxis, et in multis aliis phantasmatis, quibus multi eorum qui non deberent, decipiuntur.

XVII. Docemus etiam, ut quilibet Christianus infantem suum ad Christianismum diligenter adsuescat, et eum *Pater noster* et *Credo* doceat.

XVIII. Docemus etiam, ut diebus festis cessent profana cantica, et ludi diabolici.

XIX. Docemus etiam, ut cessent diebus Solis mercaturæ et conventus populi.

XX. Docemus etiam, ut cessent falsa et stulta colloquia, et ignominiosæ tonsuræ.

XXI. Docemus etiam, ut cessent concubinatus, et amentur justa conjugia.

XXII. Docemus etiam, ut quilibet discat *Pater noster*, et *Credo*, si quando in consecrato cœmeterio jacere vel Eucharistiam sacram percipere velit; propterea quia is non est bonus Christianus, qui hoc discere non vult, nec iure potest alius a hanti-

ab uxore sua in diebus festis et statis jejuniis. A

XXVI. Docemus etiam, ut presbyteri ecclesias custodiant cum omni veneratione ad ecclesiasticum ministerium, et ad purum servitium, et ad nullas alias res; neque sit aliquid inutile ibi, neque in vicina; non permittantur vana colloquia, nec vanæ actiones, neque indecora compositio, neque unquam alia vanitas, neque intra ecclesiæ sepem canis aliquis veniat, neque porcorum plures quam quis regere possit.

XXVII. Docemus etiam, ut nihil in ecclesia reparatur, quod ibidem indecens sit.

XXVIII. Docemus etiam, ut (omnes) in ecclesiæ cæceniis valde sobrii sint, et diligenter orent, nec pocula, neque aliquid inutile ibi exerceant.

XXIX. Docemus etiam, ut in ecclesia nemo sepe- B peliatur, nisi sciatur quod in vita Deo bene placuerit, ut inde iudicetur, quod sit sepultura dignus.

XXX. Docemus etiam, ut sacerdos in nulla domo missam celebret, nisi in consecratis ecclesiis, præterquam ob extremam alicujus ægritudinem.

XXXI. Docemus etiam, ut sacerdos nunquam saltem missam celebret nisi super consecratum altare.

XXXII. Docemus etiam, ut sacerdos nunquam missam celebret absque libro, et sit canon ei ante oculos positus, si velit, ne forte impingat.

XXXIII. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos habeat corporalem vestem, cum missam celebret, et subuculam sub alba sua, et omnia vestimenta misæ debite contexta.

XXXIV. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos diligenter curet, ut bonum et saltem justum librum habeat.

XXXV. Docemus etiam, ut nullus sacerdos solus missam celebret, si non habeat eum qui ipsi respondeat.

XXXVI. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos Eucharistiam accipiat jejunans, nisi ob extremam ægritudinem.

XXXVII. Docemus etiam, ut nullus sacerdos uno die sæpius quam ter ad summum missam celebret.

XXXVIII. Docemus etiam, ut sacerdos semper habeat paratam Eucharistiam, prout opus fuerit, et hanc diligenter in puritate custodiat, et caveat ne inveterescat, si autem inveteraverit, ut accipi nequeat, tunc comburatur in puro igne, et cineres sub altari condantur, et diligenter apud Deum emendat, qui hoc neglexit.

XXXIX. Docemus etiam, ut sacerdos nunquam præsumat missam celebrare, nisi omnia habeat, quæ ad S. Eucharistiam pertinent, hoc est, puram

XL. Docemus etiam, quod sacerdos nunquam sit dignus missam celebrare, qui non ipse S. Eucharistiam percipit; nec consecratum unquam denuo consecretur.

XLI. Docemus etiam, ut quilibet calix fusus sit, in quo S. Eucharistia consecretur, et in ligneo nunquam consecretur.

XLII. Docemus etiam, ut omnia, quæ altari appropinquant, et ad ecclesiam pertinent, sint valde pura, et digne disposita, et nihil (impurum) appropinquet illud, sed reparatur sanctuarium valde honorifice, et semper lumen ardeat in ecclesia, cum missa decantatur.

XLIII. Docemus etiam, ut non negligatur aliquid consecratum, non aqua consecrata, nec sal, nec B thus, nec panis, nec aliquid sanctum.

XLIV. Docemus etiam, ut nulla uxor altare appropinquet, quoadiu missa celebratur.

XLV. Docemus etiam, ut justo stato tempore campana pulsetur, et sacerdos quilibet cantum suum horarium in ecclesia psallat, et ibi cum Dei timore sedulo orret, et pro omni populo intercedat.

XLVI. Docemus etiam, ut sacerdos sæcularis, vel conventualis aliquis, non veniat intra ostium ecclesiæ, nec intra sacrarium, absque superpelliceo suo, neque saltem ad altare, ut ibi ministret absque vestitu illo.

XLVII. Docemus etiam, ut nullus sacerdos homo tonsuram suam consecret, nec eam male ton- C deri permittat, nec barbam suam per aliquod tempus alat, siquidem benedictionem Dei, et S. Petri, et nostram habere velit.

XLVIII. Docemus etiam, ut omnes sacerdotes festis diebus et jejuniis unanimes sint, et omnes uno modo orent, ne populum in errorem ducant.

XLIX. Docemus etiam, ut quodlibet jejunium eleemosynis honorificetur, hoc est, ut quisquis ex devotione erga Deum eleemosynam sedulo dare velit, tunc jejunium ipsius Deo sit gratius.

L. Docemus etiam, ut sacerdotes in ecclesiæ ministeriis omnes simul operam navent, et sit æquale salarium in anni spatio in omnibus ecclesiæ ministeriis.

LI. Docemus etiam, ut sacerdotes juventutem sedulo doceant, et ad officia trahant, ut Ecclesiæ auxilium (inde) habeant.

LII. Docemus etiam, ut sacerdotes quolibet die Solis ad populum prædicent, et semper bonum iis præbeant exemplum.

LIII. Docemus etiam, ut nullus Christianus sanguinem comedat alicujus generis.

ad Petri testum, et census ecclesiæ ad Martini festum.

LIV. Docemus etiam, ut sacerdotes ita populi eleemosynam distribuunt, ut illis tam Deum propitium reddant, quam populum ad eleemosynas assuescant.

LVI. Docemus etiam, ut sacerdotes psalmos cantent, cum eleemosynas distribuunt, et pauperes diligenter orent, ut his pro populo intercedant sedulo.

LVII. Docemus etiam, ut sacerdotes sibi caveant ab ebrietate, et illam diligenter reprehendendo interdican aliis hominibus.

LVIII. Docemus etiam, ut nullus sacerdos sit ce-revisarius, nec aliquo modo scurram agat secum ipso, vel aliis; sed sit, sicut ordinem ejus decet, prudens et venerandus.

LIX. Docemus etiam, ut sacerdotes a juramento sedulo sibi caveant, et illud valde etiam prohibeant.

LX. Docemus etiam, ut nullus sacerdos mulierum consortium nimis amet, sed diligit legitimam suam uxorem, id est Ecclesiam suam.

LXI. Docemus etiam, ut nullus sacerdos adest falso testimonio, neque a consiliis furum sit.

LXII. Docemus etiam, ut sacerdos nunquam or-dalia visitet, aut juramenta.

LXIII. Docemus etiam, ut sacerdos contra thau-num non juret in compurgatione, nisi thanus præ-juraverit.

LXIV. Docemus etiam, ut sacerdos non sit venator, neque accipitrarius, neque potator, sed incumbat libris suis, sicut ordinem ipsius decet.

LXV. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos confessionem et poenitentiam doceat eum qui ipsi confitetur, et ad emendationem quoque adjuvet, et ægroto S. Eucharistiam præbeat, cum ei opus est, et urgeat illum quoque, si hoc desideret, et post obitum diligenter involvat; neque permittatur aliquid vanum circa corpus, sed cum Dei timore decenter sepeliatur.

LXVI. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos oleum habeat tam ad baptismum, quam ad ægrotos inun-gendos; sit etiam paratus jus populi et Christiani-smum sedulo promovere quovis modo tam bene prædicando, quam bonum exemplum præbendo; tunc largietur ei Deus omnipotens quod ipsi maxime acceptum erit.

LXVII. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos norit respondere, cum chrisma tollit, quid in orationibus pro rege et episcopo fecerit.

DE CONFESSIOE.

I. Quando aliquis voluerit confessionem facere peccatorum suorum, viriliter agat, et non erubescat

A Magna hic lacuna, sive spatium in ms. codice, cui cætera alias inserturus videbatur scriba.

Præveniat hunc famulum tuum, quæso, Domine, misericordia tua, ut omnes iniquitates ejus celesti indulgentiâ delgantur per Jesum Christum Dominum nostrum.

Exaudi, quæso, Domine, supplicum preces clamantium ad te, quæso, Domine.

H. Quicumque est medicus animarum hominum et earum actiones norit, studeat divisionem et discrimen, quomodo hominum actionibus poenitentiam injungat; attamen non condemnet eos, neque desperare faciat. Cum homo delicta sua ei confiteri vult, exaudiat eum primo patienter, quam prudens ipsius sit intentio; si velit et possit humiliter actiones suas confiteri, et tu percipias, quod poeniteat peccatorum suorum, doce ipsum amanter et eum misericordia. Si non possit actiones suas confiteri et reatus suos examinare,

III. Interroga eum de moribus ipsius, et extorque reatus illius, et expone actiones ejus, et cogita quod nunquam debeas eodem modo judicare divites et pauperes, liberos et servos, senes et juvenes, sanos et infirmos, humiles et superbos, fortes et debiles, sacris initiatos et laicos.

Quolibet factum iudex prudens discernere debet prudenter, quando factum sit, et tibi, vel quando; nullo tempore injustum permissum est, attamen quis diebus festis et jejuniis et locis festis quam diligentissime ab eo sibi caveat. Et quanto potentioris et majoris ordinis homo sit, tanto gravius coram Deo et coram mundo injustitiam emendare debet, quoniam potens et impotens non possunt æqualia onera habere, nec infirmus firmo similis esse; hi ergo sunt distinguendi et discrete discernendi.

IV. Post hæc surgat humiliter ad confessorem suum, et dicat primo: Ego credo in Dominum, summum Patrem, omnium rerum gubernatorem, et in Filium, et in Spiritum sanctum; et ego credo vivere post mortem; et ego credo resurgere in die judicii, et omne hoc credo per Dei potentiam et misericordiam ejus mereri.

V. Et tunc dicat animo poenitenti et humili confessionem suam confessario suo, inclinans humiliter, et sic dicat:

Ego confiteor omnipotenti Deo, et confessario meo, spiritali medico, omnia peccata mea, quibus per malignitatem spiritus unquam pollutus fui, sive in factis, sive in cogitationibus, sive cum masculis, sive cum feminis, vel cum aliqua creatura, peccata naturalia sive præternaturalia.

VI. Confiteor gastrimargiam ciborum tam mane quam vespere. Confiteor omnem avaritiam, et invidiam, et detractionem, et bilingue vitium, menda-

VII. Confiteor animi mei homicidium, et perjuriam, et seditionem, et superbiam, neglectum præceptum Dei. Confiteor omnia, quæ unquam oculis vidi ad avaritiam vel ad detractionem, vel auribus ad inutilia audivi, vel ore meo vana locutus sum.

VIII. Confiteor omnia corporis mei peccata, cutis, et carnis, et opis, et nervorum, et renum, et cartilaginum, et linguæ, et labiorum, et faucium, et dentium, et comæ et medullæ, et rei cujusque mollis vel duræ, humidæ vel siccæ. Confiteor quod baptismum meum pejus servaverim quam Domino meo sum pollicitus, et ordinem meum, quem in amorem Dei et sanctorum ipsius debebam custodire, et in meam ipsius æternam salutem ego non custodivi debito modo. Confiteor quod horas meas canonicas sæpius neglexerim, et pejeraverim in dominorum meorum animam, et Domini mei nomen in vanum sumpserim.

IX. Omnium (peccatorum) rogo a Domino meo remissionem ut nunquam diabolus mihi insidietur, ut absque confessione et emendatione peccatorum meorum (non moriar), sicut hodie confiteor omnes meos reatus coram Domino Salvatore Christo, qui gubernat cælum et terram, et coram hoc sancto altari, et his reliquiis, et coram confessario meo, et Domini presbytero, et sum in pura et in vera confessione, et in bona voluntate omnia mea peccata emendare, et deinde taliter abstinere, qualiter unquam possim.

X. Et tu, Salvator Christe, sis misericors animæ meæ, et remitte ac dele peccata mea, et reatus meos, quæ olim vel unquam antea commisi, et duc me ad sublimem tuum regnum, et ibi habitem cum sanctis tuis et electis absque fine in æternum. Jam te oro humiliter, sacerdos Domini, ut sis testis meus in die iudicii, ut diabolus nequeat in me potestatem habere. et ut tu apud Dominum sis advocatus meus, quod peccata mea et reatus meos emendem, et ab aliis hujusmodi abstineam : ad hoc adjuvet me Dominus, qui vivit et regnat in æternum. Amen.

MODUS IMPONENDI PŒNITENTIAM.

I. Senex et juvenis, dives et pauper, sanus et infirmus, et cujuscumque ordinis, et si quis aliquid involuntarius peccaverit, non sit similis ei qui voluntarie et sponte de industria peccavit; et ei quis etiam necessitate coactus deliquerit, sit protectione et correctione legis semper dignus, quia necessitate coactus erat ad id quod perpetravit.

II. Quodlibet factum distinguendum est caute coram Deo et coram mundo.

Hi ritus observantur trans mare, hoc est :

III. Ut quilibet episcopus sit in sede sua episcopali die Mercurii, quem appellamus caput jejunii; tunc quilibet illorum, qui peccatis mortalibus pollutus est, in illa provincia ad eum veniat illo die, et peccata sua ei fateatur, et illi tunc daret eorum remissionem.

IV. Et inde die Jovis ante Pascha omnes ad suum quilibet locum congregentur, et cantet super eum episcopus, et absolutionem det; et ille sic postea domum revertatur cum episcopi benedictione : hæc ita observandum est ab omni Christianorum populo.

V. Attamen sacerdos diligenter considerare debet, quali cum contritione, et quali cum perfectione pœnitentiam, quæ ipsi imposita erat, compensaverit, et quomodo ipsi remissionem dare debeat.

VI. Si laicus alium occidat sine causa, jejundet VII annos, III pane et aqua, IV, sicuti confessarius eum docuerit, et post septem annos compenset; postea diligenter luceat delictum suum, qua poterit industria, quoniam incognitum est quomodo accipiat pœnitentia ejus apud Deum.

VII. Si quis alterum occidere velit, et nequeat voluntatem suam implere, jejundet tres annos, unum pane et aqua, et duos sicuti confessarius ipsius eum docuerit.

VIII. Si laicus invitus aliquem occidat, jejundet tres annos; unum pane et aqua, et duos sicut confessarius illius eum docuerit, et luceat delictum suum semper.

IX. Si sit subdiaconus, jejundet sex annos. Si sit diaconus, jejundet septem annos. Si sit sacerdos, jejundet decem annos, et episcopus XII, et luceat semper.

X. Si quis infantem suum occiderit invitus, jejundet quinque annos, tres pane et aqua, ut supra.

XI. Si episcopus vel sacerdos aliquem occiderit, perdat ordinem suum, et postea diligenter compenset.

XII. Si uxor infantem suum enecet intra se, vel postquam natus sit, potu vel aliis rebus, jejundet decem annos, tres pane et aqua, et septem prouti confessarius ejus ex misericordia ei sanciverit, et deinde illud luceat.

XIII. Si quis mancipium suum occiderit, sine culpa in furore suo, jejundet tres annos.

XIV. Si mulier maritum suum verberet ex aliqua zelotypia, et ille inde moriatur, et ille sit innocens, jejundet septem annos, et si ille sit reus, jejundet tres annos, et luceat dilectum suum semper.

XV. Si quis seipsum sponte occidat armis, vel aliqua diaboli instigatione, non est permittendum ut pro tali homine missæ cantentur, neque cum aliquo psalmi cantu corpus terræ inferatur, neque in pura sepultura jaceat sepultus. Illud idem iudicium faciendum est ei, qui pro reatu suo vitam suam tormentis finit, quales sunt fur, homicida et domini proditor.

XVI. Si quis in ira occiderit aliquem, vel in ira

avocet. Juvenis et insipiens acriter verberetur, qui A tale quid commiserit.

XVII. Si quis adulterium committit, per septennium tribus diebus in hebdomada jejundet pane et aqua, sive sit uxor, sive maritus.

XVIII. Si quis conjugem suam deserit, et ducit aliam uxorem, adulterium committit, non concedatur ei aliquid eorum jurium, quæ ad Christianos pertinent, nec mortuo, nec vivo, nec sepeliatur homo hic cum Christianis. Et idem etiam uxori fiat. Et cognatorum, qui idem fecerint, perdat quilibet jus suum, nisi citius reverti et sedulo corrigere velint.

XIX. Si quis habeat uxorem et concubinam etiam, nullus sacerdos ei ullum aliquod officium præstet cum Christianis, nisi ad emendationem revertatur, unam retineat sibi sive uxorem, sive concubinam.

XX. Si vir cum alterius legitima uxore coeat, vel uxor cum alterius uxoris legitimo conjugè, jejundet septem annos, tres pane et aqua, et quatuor sicut confessarius eum docuerit, et lugeat delictum suum semper.

XXI. Si quæ uxor duos fratres in conjugium summat, unum post alium, judicio obnoxii sunt illi, et seduli in pœnitentia sint quandiu vivunt, prout confessarius eorum docuerit ipsos; et in eorum obitu sacerdos faciat iis officium, sicut Christianis fit, si promiserint se melius emendare voluisse, si diutius vixissent.

XXII. Si quis in aliquo nefando peccati consortio permanserit, usquedum vitam suam finiatur absque ulla resipiscentia; non novimus aliquod ei consilium suppeditare, nisi quod hoc ad Dei judicium pertineat, neque potest absolvi.

XXIII. Si uxor aliqua desponsata sit, non sit permissum ut aliquis alius vir eam illi eripiat; si quis hoc fecerit, sit excommunicatus.

XXIV. Si quis cum fraude sua uxorem vel virginem invitam rapuerit ad illicitum concubitum, sit ille excommunicatus.

XXV. Si quis illecebris suis alterius hominis pedissequam ab eo seducat scortationis causa, et cum illa invita coeat; si sit sacris initiatus homo, perdat ordinem suum; si sit laicus, sit excommunicatus ab omnibus Christianis officiis.

XXVI. Si quæ virgo desponsata est, et hoc temporis intervallo abducatur, vel sub aliquo prætextu auferatur ab eo cui desponsata erat, et deinde accidat ut illa in conspectum ejus veniat, cum venia illi possunt coire, quoniam contra voluntatem suam illa ab eo aberat.

XXVIII. Si presbyter vel monachus hominem occiderit, perdat ordinem suum, et jejundet decem annos; quinque pane et aqua, et quinque tribus diebus per hebdomadam; et reliquis fruatur cibo suo, et lugeat delictum suum semper.

Diaconus octo pane et aqua, et reliquis ut supra. Clericus iv annos; vi pane et aqua.

Laicus v annos; iii pane et aqua, ut supra.

XXIX. Si quis sacris initiatum occiderit, vel proprium proximum cognatum, deserat terram et possessionem suam, et faciat sicuti papa instruxerit eum, et lugeat semper.

XXX. Si presbyter vel monachus concubitum lascivum exerceat, vel conjugium violet, jejundet x annos, et lugeat semper. Diaconus vii, clericus vi, B Laicus v [annis] ut propter homicidium.

XXXI. Si presbyter vel monachus vel diaconus legitimam uxorem habet, antequam consecratus sit, eam deserat et ordinem recipiat, et postea propter concubitum illam sæpe recipiat, jejundet quilibet eorum tanquam pro homicidio, et valde lugeant.

XXXII. Si sacerdos, vel monachus vel diaconus vel laicus vel clericus cum monacha coeat, jejundet quilibet, prouti ordini suo convenit tanquam pro homicidio, et semper a carne absteineat; et monialis decem annos, uti etiam sacerdos, et lugeant semper.

XXXIII. Si quis cum moniali coire vellet, et ipsa nollet, jejundet unum annum pro injusta illa voluntate pane et aqua. Si quis vellet coire cum alterius legitima uxore, et ipsa nollet, jejundet unum annum pro injusta illa voluntate pane et aqua.

XXXIV. Si quis coire vellet cum alterius legitima conjugè, et ipsa nollet, jejundet tres quadragesimas pane et aqua, unam in æstate, aliam in autumno, tertiam in hieme.

XXXV. Si quis velit cum uxore injuste coire, jejundet xi. dies pane et aqua.

XXXVI. Si quis alium cum filia sua deprehendat, compenset apud [puellæ] amicos, et uterque jejundet unum annum diebus Mercurii et Veneris quandiu vixerit, et lugeat semper delictum suum.

XXXVII. Si quis cum bestia coeat, jejundet xv annos; octo pane et aqua, et septem alios quolibet anno tribus diebus quadragesimis, et diebus Mercurii et Veneris, quandiu vixerit, et lugeat semper delictum suum.

XXXVIII. Si quis seipsum propria de voluntate polluat, jejundet tribus annis; quolibet tribus quadragesimis pane et aqua, et absteineat a carne siu-

hebdomadum pane et aqua; et si homo propter A
paxillum illum moriatur, tunc jejuset septem annis;
sicuti hic ascriptum est, et luceat delictum suum
semper.

XL. Si quis veneficio utatur ad alterius amorem
(sibi conciliandum) et ei (illud) det in esu vel in
potu, vel in arte incantandi, si sit laicus, jejuset
dimidium anni diebus Mercurii et Veneris pane et
aqua, et aliis diebus utatur cibo suo, excepta carne.
Clericus unum annum, ut supra, tribus diebus per
hebdomadum pane et aqua. Diaconus tres annos, ut
supra. Presbyter quinque annos; unum eorum pane
et aqua, et quatuor quolibet die Veneris pane et
aqua, et aliis diebus absteinat a carne.

XLII. Si quis turpiter in præternaturalibus rebus
contra Dei creaturam per aliquam rem se polluerit B
ipsum, luceat semper quandiu vixerit, juxta illud
quod factum est.

XLIII. Si quis in somno infantem suum comprimat,
ut moriatur, jejuset tres annos; unum pane et
aqua, et biennium tribus diebus per hebdomadem;
et si per ebrietatem factus sit, compenset gravius,
sicut confessarius ipsius docuerit, et luceat illud
semper.

XLIV. Si infirmus infans ethnicus (id est absque
baptismo) decedat, et hoc ex sacerdotis procrastina-
tione sit, perdat ordinem suum, et sedulo hoc cor-
rigat; et si id per negligentiam amicorum fiat, je-
juset tres annos, unum pane et aqua, et biennium
tribus diebus per septimanam, et luceant hoc sem-
per.

XLV. Si quis Christianum ad ethnicismum ven-
dat, non sit dignus aliqua requie cum Christianis,
nisi ipsum deinde domum redemerit, quem antea
vendiderat foris; et si hoc facere nequit, dividatur
pretium illud totum, Dei gratia, et alium redimat
alio pretio, et cum tunc dimittat, et ad hæc augeat
compensationem tres annos integros, sicuti confes-
sarius illum docuerit. Et si pecuniam non habeat
qua hominem redimere possit, compenset gravius,
hoc est, septem annos integros, et luceat semper.

XLVI. Si quis seipsum valde labefactet multifariis
peccatis, et ille deinde ab eis abstinere et sedulo
corrigere velit, inclinet ad monasterium, et serviat
ibi semper Deo et hominibus, sicuti docetur, vel a
patria longe peregrinetur, et pœnitentiam agat sem-
per, quandiu vixerit, atque salutem quærat animæ
suz saltem in terra per gravissimam compensatio-
nem, quam unquam experiri possit, prouti docetur.

DE PŒNITENTIA.

I. In hac confessione valde conducit alicujus theo-
logi necessarium auxilium, sicuti omnino bonus
medicus est ægroti hominis medela.

II. Per concupiscentiam homo sæpe peccat, et
haud raro per diaboli instigationem; et hoc est ter-
ribile, quod sacris initiati tam graviter apud Deum
peccent, ut ordinem amittant.

III. Et ad hoc corrigendum opus est rigida pœni-
tentia, semper tamen juxta ordinis et juxta peccati

modum, secundum leges canonicas. Et etiam quæ-
rendum est de hominis viribus, et de [satisfactionis]
ejus modo, et de ipsiusmet animi compunctione.
Aliqui pœnitentiam agant annum; aliqui plus anno;
et deinde pro delicti modo, aliqui pœniteant mensem,
aliqui plus mense; aliqui septimanam pœniteant,
aliqui plus septimana; aliqui diem pœniteant, et ali-
qui plus die, et aliqui omnes vitæ suæ dies.

IV. Si medicus gravia vulnera bene curare debet,
adhibeat oportet bona medicamenta; nulla vulnera
sunt adeo mala quam vulnera peccati, quoniam iis
homo meretur æternam mortem, nisi per confessio-
nem, et per abinentiam, et per pœnitentiam sa-
netur.

V. Tunc medicus debet esse sapiens et prudens,
qui vulnera curare debet. Per bonam doctrinam
prius curetur, et hoc facto expurgetur venenum
quod in eo est, hoc est, ut seipsum prius purget per
confessionem.

VI. Omnis homo evomere debet peccata per bo-
nam doctrinam cum confessione, eodem modo ac
fit lethalis morbus per bonam potionem.

VII. Non potest aliquis medicus bene curare an-
tequam venenum excesserit, neque homo aliquis
etiam pœnitentiam bene docere potest eum, qui con-
fiteri nolit, neque aliquis homo peccata absque con-
fessione corrigere potest; sicut minus bene curari
potest qui lethale quid exhausit, nisi venenum om-
nino evomat.

VIII. Post confessionem per pœnitentiam quis Dei
misericordiam potest cito mereri, si cum interiori
corde plangat, et luceat quod per diaboli instigatio-
nem antea seductus sit ad injustitiam.

IX. Prudentem confessarium valde etiam decet
prudens pœnitentia, sicut omnino boni medici est
ægrum hominem curare. De compensatione necessa-
rii usus et de operibus hominis inquiri debet secun-
dum leges canonicas, et ratio statui etiam pro viri-
bus, et pro modo, et pro eo, qui agnoscit cordis sui
luctum et sollicitudinem propriam

X. Gravis pœnitentia est, quod laicus arma sua
deponat, et nudus pedibus longe peregrinetur, et non
pernoctetur alicubi, et jejuset et valde vigilet, et
oret diligenter die ac nocte, et volens se fatiget, et
ita incultus sit, ut ferro nec crines nec unguem
tangat.

XI. Nec ut ingrediatur thernas, nec lectum mol-
lem, nec gustet carnem, nec aliquid ejus unde ebrius
esse possit; non ingrediatur ecclesias, attamen lo-
cus sanctum diligenter quærat, et reatum suum con-
fiteatur, et intercessionem roget; et neminem oscu-
letur, sed semper peccata sua valde luceat.

XII. Crudeliter agit qui seipsum hoc modo damnat,
attamen beatus est ille, si nulli alii rei invigilet,
quam ut plene (peccata) corrigat; quoniam nullus
homo in mundo adeo valde Deum peccatis offendit,
quin apud Deum emendare queat, si hoc sedulo ag-
grediatur.

XIII. Pœnitentiæ sunt variis modis, et multi A homines eleemosynis (eam) redimere possunt.

XIV. Si quis ad hoc facultates habeat, erigat ecclesiam in laudem Dei; et si præterea valeat, adjiciat terram, et admittat decem juniores, qui ibi pro eo servire, et ibi quotidie Deo possint ministrare; et instauret etiam Dei ecclesiam ubique pro facultate sua, et instauret vias publicas pontibus super aquas profundans, et super cœnosas vias, et distribuatur, Dei causa, diligenter id quod habet juxta facultatum suarum rationem, et adjuvet diligenter pauperes, viduas, et orphanos et peregrinos; manumittat servos suos proprios, et redimat ab aliis hominibus servorum suorum libertatem, ac saltem pauperes bello vastatos, et pascatur egenos, et vestiatur hospitio, et foco, balneo, et lectis eos prospiciat, et in sui ipsius necessitatem ubique diligenter intercessionem faciat in missarum et psalmodiarum cantibus, et semetipsum ex devotione erga Dominum suum castiget quam acerrime per abstinentiam a cibo et potu, et quacunque corporali concupiscentia.

XV. Et si quis autem minus facultatum habeat, diligenter pro viribus suis faciat quod potest; decimet in Dei timore omne quod habet, et examinet seipsum, quoties opportune poterit, et sæpe visitet cum eleemosynis suis ecclesias, et sanctificet locum cum salutatione candelari, et concedat hospitium, et cibum, et protectionem eis quibus opus est, et ignem ac alimentum, et lectum ac balneum, et faciat vestiri et adjuvari pauperes quantum potest.

XVI. Visitet ex amore Dei ægros animo, et ægrotos, ac mortuos sepeliat ex devotione erga Deum, et ipse in oculis locis ingenua provolvatur sæpe, et super terram totam se prosternat sæpe ac crebro, et jejuset ac vigilet, et diligenter oret die et nocte sæpe ac crebro. Et si quis minus adhuc minus facultatum habeat, pro viribus suis faciat sedulo quidquid potest, saltem labore conterat corpus suum adversus libidinem. Si prius per mollem libidinem diabolo placuerit, jejuset nunc, e contrario, quod id prius per injustam ingluviem perpetraverat; vigilet et laboret contrario, quod prius sæpe somnolentus et piger fuerit, cum non deberet, vel inutiliter nimis vigilaverit; sustineat frigus et balneum frigidum contra æstum, quem per cupidinem suam ubique excitavit. Et si aliquem ubique injuste sponte exacerbaverit, compenset diligenter; et si aliquis eum offendat, libenter remittat ex timore Dei, et semper, quantum poterit, cogitet diligentissime quidquid compensationis loco facere possit contra singula peccata, quæ per diaboli semen prius adoleverant; et si de via aliquem ad lucrandum quidquam deduxerit, ducat eum diligenter postea in rectam viam. Hoc est quod ego volo; si aliquem ad peccatum incitaverit, faciat ei sicut necessarium est, deducat eum inde, et ducat illum in rectam viam et quemlibet diligenter dehortetur a peccatis; tunc statim peccata ipsius erunt leviora.

XVII. Idem judicium potest quis cum confessarii consilio sibi ipsi judicare, qui constanter a peccatis suis abstinere, et peccata sua corrigere vult, distribuatur ex devotione erga Deum omne quod habet, et deserat cum iis totam terram et patriam, et omnem mundi amorem, et serviat Domino suo die et nocte, et laboret quam maxime potest contra propriam cupidinem omnes vitæ suæ dies. Quid amplius facere potest, quam ut hortetur (proprii commodi causa) quemlibet hominem ad jus, quam potest diligentissime.

Hic indicitur quomodo ægrotus jejunium suum redimere debet.

XVIII. Unius diei jejunium uno denario redimi potest: quilibet homo potest unius diei jejunium redimere ducentis et viginti psalmis; quilibet homo XII mensium jejunium redimere potest 30 solidis, vel si aliquem (e carcere) liberet, qui tanti æstinetur. Et pro unius diei jejunio, ut cantetur sex vicibus: *Beati immacul.* et sex vicibus *Pater noster* et pro unius diei jejunio, ut genua flectantur, et incurventur 12 vicibus ad terram cum *Pater noster*. Potest etiam aliquis unius diei jejunium redimere, si omnia membra extendat ad Deum in orationibus suis, et cum vera contritione, et cum fide recta, et xv vicibus cantet *Miserere mei, Deus*, et xv vicibus *Pater noster*. Et tunc ei concessa sit potius diei allevatio peccatorum.

XIX. Septennale jejunium quis XII mensibus compensare potest, si quotidie cantando finiat psalterii psalmos, et itidem nocte, et i vespere. Redimi potest etiam per unam missam XII dierum jejunium; et per decem missas allevari potest IV mensium jejunium, et per 30 missas allevari potest XII mensium jejunium, si velit ex vero Dei amore pro seipso intercedere, et peccata sua confessarii suo confiteri, et eadem corrigere, prout ille eum docuerit, et diligenter semper ab iis abstinere.

DE MAGNATIBUS.

I. Ita vir potens et amicorum dives pœnitentiam suam auxilio amicorum multum allevare potest. Primo in Dei nomine per confessarii sui testimonium ostendat veram fidem, et condonet omnibus illis qui erga eum peccaverunt, et faciat confessionem suam intrepide, et polliceatur abstinentiam, et suscipiat pœnitentiam cum multo gemitu.

II. Deponat tunc arma sua et inanem vestium cultum, et sumat scipionem in manus, et eat sedulo nudus pedibus, et corpori induat lanæ, vel cilicia, et non ingrediatur lectum, sed jaceat in area, et faciat, ut VII annorum numerus intra tres dies ita temperetur; primo accipiat in auxilium sibi 12 homines, et jejuset tres dies pane et virilibus olivibus, et aqua, et conquirit sibi ad consummandum illud, quomodocunque potest, septies 120 homines, qui jejuset singuli pro eo tribus diebus; tunc jejunantur tot jejunia quot sunt dies in VII annis.

III. Cum quis jejuset, distribuatur fercula, quibus ipse uti deberet, omnibus Dei pauperibus, et tribus

diebus, quibus jejunit, negligat mundi negotia, et die ac nocte quam sæpissime potest in ecclesiis habitet, et ibi cum elemosynario lumine vigilet diligenter, et ad Deum clamet, et remissionem petat animo gementi, et sæpe genua flectat super crucis signum; interdum erigat se, interdum se prosternat, et diligenter noscat vir potens lacrymas fundere, et peccata deslere. Et pascat tribus diebus pauperes quotquot maxime potest, et quarto die abluat omnes, et hospitio excipiat, et pecuniam donet, et ipse penitentiam agens sit circa lotionem pedum eorum (occupatus), et missæ dicantur eo die pro ipso tot quot unquam obtineri possunt, et illarum missarum tempore detur ei absolutio, et tum sanctam Eucharistiam percipiat, nisi nimium gravis sit peccator, ut adhuc (eam percipere) nequeat: et tunc polliceatur saltem quod semper abhinc Dei voluntatem peragere velit, et ab omni injustitia per Dei auxilium imposterum abstinere, Christianismum quam strenue unquam potest, juste tenere, et omnem gentilismum omnino abjicere, animum et mores, verba et opera sedulo corrigere, omnem justitiam colere, et injustitiam evitare per Dei auxilium, quam diligentissime unquam possit. Et maximo suo comodo faciet ille, qui hoc præstiterit, quod Deo pollicitus erat.

IV. Hæc est potentis viri et amicorum divitis penitentia allevatio; ast infirmus non potest ita procedere, sed debet in seipso illud exquirere diligentius. Et hoc est etiam æquissimum, ut quilibet propria sua delicta diligenti correctione ulciscatur in seipso: Scriptum est enim « Quia unusquisque onus suum portabit. »

LEGES ECCLESIASTICÆ REGIS EDGARI.

Ex ms. coll. Corp. Chr. Cantabr. § 28 et k. 2.)

EADGARI LEGES.

Hoc est institutum quod Eadgarnus cum sapientum suorum consilio instituit in gloriam Dei, et sibi ipsi in dignitatem regiam, et in utilitatem omni populo suo.

I. De immunitate ecclesiæ, et debitis eidem reddendis.

Hoc sit igitur primum quod ecclesiæ Dei jure suo

dignæ sint, et dentur omnes decimæ primariæ ecclesiæ ad quam parochia pertinet; et tunc præstetur sive de terra thani, sive de terra villanorum, prout aratrum circumducitur.

II. De censu ecclesiastico.

Si quis thanorum sit qui in feodo suo ecclesiam habet, in qua sit cœmeterium, det tunc tertiam partem propriarum decimarum suarum ecclesiæ suæ. Si quis ecclesiam habet in qua non sit cœmeterium, tunc ex novem partibus presbytero suo det quidquid velit, et transeat quilibet ecclesiasticus census ad primariam ecclesiam de quolibet terra libera.

III. De decimis.

Et singulæ fetuum decimæ præstentur ad Pentecosten, et terræ frugum ad æquinoctium. Et quilibet census ecclesiasticus præstetur ad festum Martini, per plenam mulctam, quamlibet judicialis adnotat. Et si quis decimam præstare nolit, sicuti diximus, proficiscatur ad eum. Præfectus regis, et episcopi, et ecclesiæ presbyter, et sumant, invito eo, decimam partem, quæ ad ecclesiam pertinet, et assignent ei nonam partem, et dividantur octo partes in duo, et capiat dominus dimidium, dimidium episcopus, sive sit regis sive thani minister.

IV. De nummo in singulas domos imposito.

Et quilibet nummus in domos singulas impositus, detur ad Petri festum diem, et qui ad illum terminum (eum) non solverit, portet eum Romam, et alios præterea 30 denarios, et referat inde testimonium quod ibi tot tradiderit. Et tunc domum reversus, solvat regi 120 solidos, et si eum iterum solvere nolit, portet illum deinde Romam, et simile quid compenset, et tunc domum reversus, solvat regi ducentos solidos. Si tertia vice reddere nolit, perdat omne quod habet.

V. De festis diebus et jejuniis.

Quodlibet diei solis festum celebretur ab hora pomeridiana diei Saturni, usque ad diluculum diei lunæ, sub muleta quam liber judicialis adnotat; et singuli alii festi dies (celebrentur) sicut justum est. Et institutum jejunium servetur cum omni devotione.

ORATIO EDGARI REGIS

Ad DUNSTANUM archiepiscopum Cantuariæ, OSWALDUM Wigornia, et ETHELWALDUM Wintonæ, episcopos.

(Anno 967.)

Clericorum conjugatorum enumerat vitia, ejiciendosque decernit, et introducendos monachos. Curam rei hinc demandat episcopis regia fultis auctoritate.

Quoniam magnificavit misericordiam suam Dominus facere nobiscum, dignum est, o Patres reverendissimi, ut innumeris illius beneficiis, dignis respondeamus operibus. Neque enim in gladio nostro possidemus terram, et brachium nostrum non servavit

D nos, sed dextra ejus, et brachium sanctum ejus, quoniam complacuit illi in nobis. Justum proinde est, ut qui omnia subjecit sub pedibus nostris, subjiciamus illi et nos et animas nostras, et, ut hi, quos nobis subdidit, ejus subdantur legibus, non se-

gniter elaboremus. Et mea quidem interest laicos cum æquitatis jure tractare, inter virum et proximum suum justum judicium facere, punire sacrilegos, rebelles comprimere, eripere inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum. Sed et meæ sollicitudinis est, ecclesiarum ministris, gregibus monachorum, choris virginum et necessaria eorum procurare, ac salutem, et quietem, vel paci consulere. De quorum omnium moribus ad nos [f., ad vos] spectat examen, si vixerint continenter, si honeste se habeant ad eos qui foris sunt; si divinis officiis solliciti, si ad docendum populum assidui, si victu sobrii, si habitu moderati, si in judiciis sint discreti. Pace vestra loquor, reverendi Patres, si ista solerti scrutinio curassetis, non tam horrenda et abominanda ad aures nostras de clericis pervenissent.

Taceo quod non est illis corona patens, nec tonsura conveniens; at in veste lascivia, insolentia in gestu, in verbis turpitudine, interioris hominis produnt insaniam. Præterea in divinis officiis quanta sit negligentia, cum sacris vigiliis vix interesse dignentur, cum ad sacra missarum solemniam ad ludendum, subridendum magis quam ad psallendum, congregari videantur. Dicam quod boni lugent, mali rident; dicam dolens (et si tamen dici potest) quomodo diffluant in comessionibus, in ebrietatibus, in cubilibus et impudiciis, ut jam domus clericorum putentur postribula meretricum, conciliabulum bistrionum. Ibi aleæ, ibi saltus et cantus; ibi usque ad medium noctis spatium protractæ in clamore et horrore vigiliæ. Sic patrimonia regum, eleemosynæ pauperum, imo, quod magis est, illius pretiosi sanguinis pretium prodigatur. Ad hoc ergo exhauerunt Patres nostri thesauros suos? ad hoc fiscus regius, detractis redditibus multis, elargitus est? ad hoc ecclesiis Christi agros et possessiones regalis munificentia contulit, ut deliciis clericorum meretrices ornentur, luxuriosa convivia præparentur, canes, ac aves, et talia ludicra comparentur? Hoc milites clamant, plebs submurmurat, mimi cantant et saltant, et vos negligitis, vos parcitis, vos dissimulatis! Ubi gladius Levi et zelus Simeonis, qui ut scorto abutentes filia Jacob, Sichimitas (eorum habentes figuram qui Christi ecclesiam pollutis actibus fœdant) etiam circumcisos succiderunt? Ubi spiritus Moysis, qui caput vituli adorantibus etiam domesticis sui sanguinis non pepercit? Ubi pugio Phinees sacerdotis, qui fornicantem cum Madianita confodiens, sancta hac æmulatione Deum placavit iratum? Ubi spiritus Petri, cujus virtute perimitur avaritia, hæresis Simoniaca condemnatur?

Æmulamini, o sacerdotes, æmulamini vias Domini, et jusitias Dei nostri. Tempus insurgendi

A mus dexteram, gladium gladio copulemus, ut quæciantur extra castra leprosi, ut purgetur sanctuarium Domini, et ministrent in templo filii Levi, qui dixit patri et matri: Nescio vos, et fratribus suis: Ignoro vos. Agite, quæso, sollicite, ne poeniteat nos fecisse quod fecimus, dedisse quod dedimus; si viderimus illud non in Dei obsequium, sed in pessimorum luxuriam impunita libertate consumi. Moveant vos sanctorum reliquiæ, in quibus insulant; veneranda altaria, ante quæ insaniant. Moveat vos antecessorum nostrorum mira devotio, quorum eleemosynis vesania clericalis abutitur. Proavus meus Edwardus, ut scitis, omnem terram suam ecclesiis et monasteriis decimavit. Sanctæ memoriæ avus meus Aluredus, ut ecclesiam ditaret, non patrimonio, non sumptibus, non redditibus parcendum putavit. Avus meus senior Edwardus quanta contulerit ecclesiis, paternitatem vestram non latet. Pater meus, et frater, quibus donariis Christi altaria cumulaverint, meminisse vos decet.

B O Pater Patrum, Dunstane, contemplare, quæso, Patris mei oculos ab illa lucida cœli plaga in te radiantem. Audi querulas ejus voces cum quadam pietate in tuis auribus resonantes: Tu mihi, Pater Dunstane, tu mihi de construendis monasteriis, de ecclesiis ædificandis, consilium salubre dedisti: tu mihi adjutor in omnibus et cooperatores exististi: te quasi pastorem, patrem, et episcopum animæ meæ, morumque meorum custodem elegi. Quando tibi non parvi? Quos unquam thesauros tuis consiliis prætulisti? Quas possessiones, te præcipiente, non sprevi? Si quid pauperibus erogandum existimabas, præsto fui. Si quid conferendum ecclesiis judicabas, non distuli. Si quid monachis clericisque deesse querebaris, supplevi. Æternam dicebas eleemosynam esse, nec aliam fructuosiore, quam quod monasteriis ecclesiisque confertur, quo Dei servi sustententur, et quod superest, pauperibus erogetur. O pretiosam eleemosynam, et dignum animæ pretium! O peccatis nostris salubre remedium! quod a sinu Sibyllæ in peregrini muris pellicula fœtet, quod ejus auriculas ornat, quod componit digitulos, quod corpus delicatum in hyssopo stringit et purpura. Ecce, Pater, eleemosynarum fructus mearum, et tuæ permissionis effectus.

C Quid huic querimonie respondebis? Scio, scio: Cum videbas furem, non currebas cum eo, nec eum adulteris portionem tuam ponebas. Arguisti, obsecrasti atque increpasti. Contempta verba sunt, veniendum est ad verbera, et non deerit tibi potestas regia. Habes hic tecum venerabilem Patrem Ethelwaldum Wintoniensem episcopum; habes reverendum præsulem Wigorniensem Oswaldum; vobis istud committo negotium. ut et episcopali censura,

CHARTA EDGARI REGIS

IN CONCILIO LONDONIENSI ANNO 970 VEL 972 DATA.

(*Ex vetusto codice ms. Glou'oniensi.*)

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Quamvis decreta pontificum, et verba sacerdotum inconvulsis ligaminibus, velut fundamenta montium, fixa sunt, tamen plerumque tempestatibus et turbinibus sæcularium rerum religio sanctæ Ecclesiæ maculis reprobiorum dissipatur ac rumpitur. Idcirco profuturum succedentibus posteris esse decrevimus, ut ea quæ salubri consilio et communi assensu diffiniuntur nostris litteris roborata firmentur. Quapropter dignum videtur, ut ecclesia beatissimæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ Glastoniæ, sicut ex antiquo principalem in regno meo obtinet dignitatem, ita speciali quadam et singulari privilegii libertate per nos honoretur.

Hoc itaque Dunstano Dorobernensi atque Oswaldo Eboracensi archiepiscopo adhortantibus, consentiente etiam et annuente Brithelmo Fontanensi episcopo cæterisque episcopis, abbatibus et primatibus, ego Edgar, divina dispositione rex Anglorum, cæterarumque gentium in circuitu persistentium gubernator et rector, in nomine almæ Trinitatis, pro anima patris mei, qui ibi requiescit, et antecessorum meorum, præsentis privilegio decerno, statuo, confirmo, ut prædictum monasterium omnisque possessio ejus ab omni tributo fiscalium negotiorum nunc et in perpetuum libera et quieta permancant, et habeant socam et sacam, etc., ita libere et quiete sicut ego habeo in toto regno; eandem quoque libertatem et potestatem quam ego in curia mea habeo, tam in dimittendo quam in puniendo, et in quibuslibet omnino negotiis, abbas et monachi præfati monasterii in sua curia habeant. Si autem abbas vel quilibet monachus loci illius, latronem qui ad suspendium, vel quodlibet mortis periculum ducitur, in itinere obvium habuerit, potestatem habeat eripiendi eum ab imminente periculo in toto regno meo.

Confirmo etiam et corrobore ut, quod hactenus ab omnibus nostris antecessoribus diligenter observatum est, Fontanensis episcopus, vel ejus ministri, super hoc monasterium, vel super parochiales ejusdem ecclesias, videlicet, Sireete, Mirielinge, Budeclea, Schlapwicke, Sowi, aut super eorum capellas, nec etiam super eas quæ insulis continentur, scilicet Bekeria, quæ parva Hibernia dicitur, Godeneja, Marteneseja, Ferranere, Padenebergia, et Adredeseja,

A jus in eos exercere præsumant. Monachos suos et prædictarum ecclesiarum clericos, secundum antiquæ Ecclesiæ Glastoniæ consuetudinem, et apostolicam auctoritatem, archipræsulis Dunstani, et omnium episcoporum regni mei assensu, abbas a quocumque comprovinciali episcopo voluerit ordinari faciat.

Dedicationes vero ecclesiarum, si ab abbate rogatus fuerit, Fontanensi episcopo permittimus. In Pascha quoque chrisma sanctificationis et oleum a Fontanensi episcopo ex more accipiat, et præfatis ecclesiis suis distribuatur.

Hoc etiam super omnia Dei interdictione et nostra auctoritate (salva tamen sanctæ Romanæ Ecclesiæ et Dorobernensis dignitate) prohibeo, ne persona cujuscunque potestatis, sive rex, sive episcopus, sive dux aut princeps, vel quilibet ministrorum eorum, Glastoniæ terminos, vel supradictarum parochiarum, perscrutandi, rapiendi, placitandi gratia, vel quidquam aliud faciendi, quod contrarium possit esse ibidem servientibus, intrare præsumant; abbati tantummodo et conventui potestas sit, tam in notis causis quam in ignotis, in modicis et in magnis, et in omnibus omnino negotiis, sicut supra memoravimus. Quisquis autem hujus privilegii mei dignitatem qualibet occasione, cujuscunque dignitatis, cujuscunque ordinis, cujuscunque professionis, pervertere vel in irritum deducere sacrilega præsumptione amodo tentaverit, sciat se procul dubio ante districtum Judicem, titubantem tremebundamque rationem redditurum, nisi prius digna satisfactione emendare stuerit.

Acta est hæc privilegii pagina et confirmata apud Londoniam communi consilio omnium primatum meorum, anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi nongentesimo septuagesimo primo, fidei dictione quarta decima. Hujus doni constipulatores fuerunt, quorum nomina inferius charaxari videntur.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Edgar, rex totius Britannicæ, præfatam libertatem cum sigillo sanctæ crucis confirmavi.

Ego Eilfgina, ejusdem regis mater, cum gaudio consensi.

Ego Edward, clyto (clytos) patris mei donum cum triumpho sanctæ crucis impressi.

Ego Oswalde, Eboracensis Ecclesiæ primas, consentiens subscripsi.

Ego Ethelwolve, Wintoniensis Ecclesiæ minister, et Glastoniensis monachus, signum sanctæ crucis impressi.

Ego Britchelm, Fontanensis episcopus, [consentiens corroboravi.

Ego Ellstan episcopus confirmavi.

Ego Oswolde episcopus acquievi.

Ego Elfwolde episcopus concessi.

Ego Winsige episcopus cum signo sanctæ crucis conclusi.

Ego Segegar abbas vexillum sanctæ crucis impressi.

Ego Escwi abbas confirmavi.

Ego Ordgar abbas corroboravi.

Ego Ethelgar abbas concessi.

Ego Kinworde abbas consensi.

Ego Fideman abbas consolidavi.

Ego Elpheh abbas subscripsi.

Ego Adulf, Herefordensis Ecclesiæ catascopus, corroboravi.

Ego Elphere dux dominæ meæ sanctæ Mariæ Glastoniensis ecclesiæ libertatem omni devotione cum sigillo sanctæ crucis confirmavi.

Ego Oslac dux consensi.

Ego Ethelwine dux hoc donum triumphale hagiæ crucis propriæ manus depictione impressi.

Ego Oswolde minister confirmavi.

Ego Elwrde minister corroboravi.

Ego Ethelsie minister consensi.

Ego Ellfkie ministet consensi.

Hanc privilegii paginam rex Edgarus, duodecimo anno regni sui, sacro scripto apud Londoniam, communi consilio optimatum suorum, confirmavit. Eodemque Joannes papa XIII hanc ipsam paginam Romæ in generali synodo auctorizavit: cunctosque potioris dignitatis viros qui præfuerunt eidem concilio confirmare fecit, ad instantiam prædicti regis Edgari, et beati Dunstani, ac aliorum nobilium præscriptorum. Et ad supplementum firmitatis, idem apostolicus dictum privilegium apostolica suffulsit auctoritate.

CHARTA EDGARI REGIS

Malmesburiensi cœnobio confecta anno 974.

Se indicat clericos sæculares eiecisse, monachosque vitæ regularis induxisse.

(15) Ego Edgarus, totius Albionis basileus, necnon maritimum seu insularum regum circumhabitantium, adeo ut nullius progenitorum meorum subjectione, largiflua Dei gratia suppetente, sublimatus, quid imperii mei potissimum Regi regum dono darem, tanti memor honoris, solertius sæpe tractavi. Pie igitur faulrix devotionis pervigili meæ studiositati superna subito insinuavit pictas, quæque in regno meo sancta restaurare monasteria, quæ velut muscivis scindulis, cariosisque tabulis, tigno tenuis visibiliter diruta, sic (quod majus est) intus a servitio Dei ferme vacue fuerant neglecta. Idiotis nempe clericis ejectis, nullis regularis religionis disciplinæ subjectis, plurimis in locis sanctioris seriei, scilicet monachici habitus, præfeci pastores, ad ruinosa quæque templorum redintegranda opulentos eis fiscalium munerum exhibens sumptus. Quorum unum, nomine Eluricum, virum in omnibus ecclesiasticum, famosissimi constitui custodem cœnobii, quod Angli bifario vocitant onomate Maldemelsburh. Cui pro commoditate animæ meæ, ob Salvatoris nostri, ejusque Θεότοκου semper virginis Mariæ,

C tentioso injuste possessa est Edolnoto [at. Edelnodo]: sed superstitionis subtilique ejus disceptatione a sapientibus meis audita, et conflictatione illius mendosa ab eisdem me præsentate convicta, monasteriali a me reddita est usui, anno Dominicæ incarnationis nongentesimo septuagesimo quarto, regno vero mei decimo quarto, regiæ conversationis primo. *Hæc Malmesburiensis.*

SUBSCRIPTIONES.

Ego Edgarus, totius Albionis limitimorumque regum basileus, cum signo sanctæ crucis istud chirographum confirmavi.

Ego Dunstanus, Dorobernensis archiepiscopus, istud donum regium hagiæ crucis trophæo corroboravi.

D Ego Oswaldus, Eboracensis archiepiscopus, subscripsi.

Ego Athelwoldus, episcopus Wintoniensis, consignavi.

Ego Lcfwinus, Dorcestrensis episcopus, consensi.

Ego Alstanus, episcopus Londoniensis, annui.

Ego Alferus dux adfui.
Ego Athelwinus dux astitii.

Ego Britholdus dux aspexi.
Et alii.

LEGES PRESBYTERORUM NORTHUMBRENSIUM

Cum ad mores eorum corrigendos, tum ad ipsorum ministeria promovenda.

(*Ex ms. coll. Corp. Chr. Cantabr. S. xviii.*)

- I. Si quis presbytero alicui injuriam aliquam intulerit, omnes socii ejus cum auxilio episcopi diligenter compensationem curent, et sint ad quodcumque justum faciendum, uti scriptum est, *quasi corpus unum et anima una.*
- II. Et [quasi] Dei interdictum prohibemus, ut nullus sacerdos vel emat alterius ecclesiam vel recipiat, nisi is capitali crimine effecerit, ut altari deservire imposterum dignus non esset. Et si quis presbyter contrarium fecerit, perdat dignitatem suam et sociorum suorum amicitiam; et nullibi missam celebret, donec obtineat eam is qui jure illam possidere debeat, et solvat is qui injuriam fecit, xx oras episcopo, xii oras sacerdoti quem ex ecclesia sua ejecit, xii oras omnibus sociis, et perdat etiam pecuniam illam, si injuste aliquid pro alterius presbyteri ecclesia dederit. Quilibet etiam sacerdos inveniat sibi xii fidejussiones, quod leges presbyterorum debite observare velit.
- III. Et si quis sacerdos delinquat, ac contra episcopi mandatum missam celebret, solvat pro [transgressionem] mandati illius xx oras; et ad hæc etiam delictum illud compenset quod antea patravit.
- IV. Si presbyter episcopi proprium edictum negligat, solvat xx oras.
- V. Si presbyter tributum laicis det quod sacris initiatis debebat, solvat xx oras.
- VI. Si presbyter archidiaconi edictum negligat, solvat xii oras.
- VII. Si presbyter criminis sit reus, et absque archidiaconi edicto missam celebret, solvat xii oras.
- VIII. Si presbyter baptismum vel confessionem negaverit, compenset hoc xii oris, et saltem apud Deum intercedat sedulo.
- IX. Si presbyter justo tempore chrisma non quærat, solvat xii oras.
- X. Quilibet infans mature baptizetur intra ix dies sub pœna vi orarum; et si infans paganus [h. e. absque baptismo] intra ix dies per negligentiam mortuus sit, emendent [parentes] apud Deum absque multa mundana; et si supra ix dies fuerit, non obtineat, solvat xii oras, et diaconus vi oras; et perdant ordinem suum, nisi diœcesanus episcopus ordinem illis confirmaverit.
- XIII. Si presbyter in non consecratis ædibus missam celebret, solvat xii oras.
- XIV. Si presbyter extra consecratum altare missam celebret, solvat xii oras.
- XV. Si presbyter in ligneo calice Eucharistiam consecret, solvat xii oras.
- XVI. Si presbyter absque viuo missam celebret, solvat xii oras.
- XVII. Si presbyter sanctam Eucharistiam negligat, solvat xii oras.
- XVIII. Si presbyter sæpius quam ter uno die missam celebret, solvat xii oras.
- XIX. Si quis ecclesiasticam pacem violet, compenset pro ecclesiæ dignitate et pro immunitate ejus.
- XX. Si quis cum ecclesia mercaturam exerceat, compenset pœnam violatæ legis.
- XXI. Si quis ecclesiam necessariis suis servire faciat, compenset hoc pœna violatæ legis.
- XXII. Si quis presbyterum injuste ex ecclesia ejecerit, compenset hoc pœna violatæ legis.
- XXIII. Si quis presbyterum vulneret, compensetur cura vulneris, et ad compensationem altaris propter ordinem illius dentur xii oræ; pro diacono vi oræ ad altaris compensationem.
- XXIV. Si quis presbyterum occiderit, solvatur plena capitis æstimatio, et episcopo xxiv oræ in altaris compensationem; pro diacono xii oræ ad altaris compensationem.
- XXV. Si presbyter ecclesiam dedecoret, unde omnis ejus gloria oriri debet, hoc compenset.
- XXVI. Si presbyter rem indecentem in ecclesiam posuerit, hoc compenset.
- XXVII. Si presbyter rem ecclesiæ ejecerit, hanc compenset.
- XXVIII. Si presbyter sua sponte ecclesiam deserat, in qua ordinatus erat, hoc compenset.
- XXIX. Si presbyter alium contempserit, vel eum

- XXXIII. Si presbyter alium non admoneat ejus ^A lite negaverit, accipiantur ei parium suorum quot-quot prædictis aliis est indictum : et si is defecerit, lahslitam pendito xii oras.
- XXXIV. Si presbyter barbam vel comam radere neglexerit, compenset.
- XXXV. Si presbyter concubinam suam dimiserit, et aliam acceperit, anathema sit.
- XXXVI. Si presbyter ad tempora constituta vi-ces non pulset, vel horas non cantet, hoc compenset.
- XXXVII. Si presbyter cum armis ecclesiam intra-verit, hoc compenset.
- XXXVIII. Si presbyter male absolverit anniversarium ecclesiæ ministerium interdium vel noctu, illud compenset.
- XXXIX. Si presbyter ordalium male disposuerit, compenset.
- XL. Si presbyter tonsuram suam obvelet, emendet.
- XLI. Si presbyter ebriosus, aut scurrilis, aut *cal-scop* fuerit, compenset.
- XLII. Si presbyter inter vicinos in parochia sua aliquid occultaverit ad injustum regimen exercendum, hoc emendet.
- XLIII. Si presbyter anniversarios ritus per obli-vionem prætermiserit, emendet.
- XLIV. Si presbyter synodum declinaverit, hoc compenset.
- XLV. Si presbyter se justitiæ non submiserit, sed decreto episcopi repugnaverit : vel id corrigat, vel a communione separetur ordinatorum, et exuatur tam e societate sua, quam honore quolibet, ni se sub-miserit et luculentius satisfecerit.
- XLVI. Si quis legem divinam vel humanam cal-lumniatus fuerit, acriter corrigatur.
- XLVII. Debemus omnes Deum unum venerari et diligere, unam etiam fidem Christianam tenere mordicus, omnemque paganismum unanimiter ab-jicere.
- Si quis igitur posthac aliquem cognoverit qui superstitiones aliquas ethnicas exercuerit, sive per sortilegium, sive per torrem, vel qui beneficiis de-lectatur, aut idola colit : si thanus sit regius, x semimarcis plectitor, una scilicet medietate Christo, altera vero ipsi regi.
- Si sit alius possessor prædiorum qui fecerit, vi hic semimarcas pendito, medietatem scilicet unam ^D Christo, alteram fundi illius domino.
- Si inferior quispiam qui *færbena* dicitur, ii oras solvat.
- Si thanus regis hoc in lite negaverit, nominentur ei vi compurgatores. et accipiat e consanguineis
- ^A lite negaverit, accipiantur ei parium suorum quot-quot prædictis aliis est indictum : et si is defecerit, lahslitam pendito xii oras.
- XLVIII. Si superstitiosus ille conventus, qui *frithgear* dicitur, habitus fuerit in terra alicujus circa lapidem, arborem, fontem, vel nugas alias istius mo-di, pendat, qui hoc fecerit, legis violatæ mulctam, dimidium Christo, dimidium terræ domino ; et si terræ dominus noluerit auxilium præbere ad hoc corrigendum, habeant Christus et rex emendationem.
- XLIX. Mercaturam in die solis exercere, et curias alicubi celebrare prohibemus, opus etiam quodlibet, et omnimodam vectionem, sive in plaustris, sive in equis, sive in aliis oneribus ferendis. Qui contra hoc ^B deliquerit, liber mulctam solvat xii oras ; servus corium perdat, id est vapulet, ni sit viator necessitate compulsus, vel propter cibi inopiam, aut causa evitandi inimicos. In vigiliis festorum itinerari ex necessitate licet inter Eboracum et sex inde mille passus mensuratos.
- L. Qui festa aut debita jejunia violaverit, xii oris luat.
- LI. Volumus etiam ut omnis denarius Romanus integre solvatur ad cathedram episcopalem ante missam sancti Petri annuatim ; et præterea volumus ut in quilibet Wapentachio duo fideles thani et presbyter missalis unus, eligantur ad hunc colligendum, qui acceptum protinus tradant, interposito, si ne-cesse fuerit, juramento.
- ^C Si vel thanus regis, vel quis alius fundi dominus hunc detinuerit, mulctam inferat x semimarcas, dimidium Christo, et dimidium regi.
- Si villaticus aliquis hunc denarium aut celaverit, aut detinuerit, eum solvat dominus ejus prædialis ; et in compensationem bovem capiat villatici. Quod si dominus detrectaverit, accipiant Christus et rex xii oras in plenior emendationem.
- Si decimas qui thanus est regis detinuerit, 10 pen-dito semimarcas, possessor prædiorum vi et cyril-scus seu paganus xii oras.
- LII. Prohibemus etiam, ut a Deo est prohibitum, ut nemo habeat nisi uxorem unicam, et hanc utique debite conjugatam, et in conspectu publico datam antea : et ut nemo matrimonium contrahat in cog-natione sua, scilicet infra gradum seu genticulum quartum, nec cum consponsali sua ad fontem sa-crum. Si quis contrarium fecerit, careat Dei misericordia, ni respiscat, et secundum arbitrium epi-scopi compensaverit. Sin ulterius in nequitia progre-
diens moriatur, honesta careat sepultura, et a Dei

careat Dei misericordia, nisi emendaverit. Unusquisque autem juste teneat matrimonium suum dum uxor vixerit, nisi forte acciderit quod consilio episcopi separentur, ut divisim postea vivant in castitate.

LV. Si quis in posterum leges justas violaverit, assidue componat.

LVI. Debemus omnes Deum unum venerari et diligere, fidem unicam Christianam tenere mordicus,

A omnemque paganismum penitus abjicere. Et volumus ut *land ceap et lak ceap*, et responsa prudentium, et verum testimonium, et justum iudicium, et *fulloc et frum talu* firma permaneant: poculenta etiam, et esculenta, dominoque fundi debite rectitudines persolvantur; et una semper sit in populo Christianitas, et regnum unum.

Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, et usque in sæculum.

FRANCORUM REGUM, IMPERATORUM, DIVISO IMPERIO, CAPITULARIA

An. 840-921.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Legum tom. I, pag. 374.)

LOTHARII I CONVENTUS INGELHEIMENSIS.

(An. 840, Aug. 25.)

Cum patre defuncto Lotharius in Germaniam rediisset, Flodoardo in *Historia Remensi* referente, ad Wormatiam occurrit ei Ebo, quondam Remorum archiepiscopus, cui imperator post aliquot dies sedem et diocesim Remensem per edictum imperiale restituit. Cujus textus a Flodoardo servatus, episcoporum qui initio dissensionem ad Lotharium confluerant nomina recenset in formula Udalrici Babenbergensis apud Eckhartum recisa.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni. Lotharius Æ divina ordinante providentia imperator augustus. Quia confessio delictorum non minus in adversis necessaria est quam in prosperis, et contritum et humiliatum Deus non despicit, gaudium etiam esse angelorum in cœlo super uno peccatore penitentiam agente non dubitamus, nos mortales in terris eos nequaquam despiciamus pro quibus gaudere angelos in cœlo divino testimonio non ignoramus. Accusantes et reprehendentes in excessibus semetipsos divina nos benignitas non condemnare, sed recreare docuit; qui meretricem non solum a legali damnatione eripuit, verum etiam publicanum humiliatum et accusantem se non condemnavit, sed magis justificando exaltavit; qui non dixit: *Omnis qui se humiliat non condemnabitur, sed exaltabitur*. Potesta-

tem ergo quam pro causa nostra raptus perdidisti, repetentibus ecclesiæ tuæ filiis, sedem ac diocesim Remensis urbis tibi, Ebo restitimus, ut pristino sanctæ largitatis apostolicæ pallio indutus, concordiam atque gratiam divini officii nobiscum, humili satisfactione expleta, solemnibus nostris a largitate recipiendo exerceas.

Drogo (1) episcopus assensi. Otgarius (2) archiepiscopus. Hecti (3) archiepiscopus. Ansalwinus (4) archiepiscopus. Audax (5) archiepiscopus. Joseph (6) episcopus. Adalulfus (7) episcopus. David (8) episcopus. Rodingus (9) episcopus. Giselbertus (10) episcopus. Flotarius (11) episcopus. Badaradus (12) episcopus. Hagæno (13) episcopus. Hartgarius (14) episcopus. Ado (15) episcopus. Samuel (16) episcopus. Rambertus (17) episcopus. Haiminus (18) episcopus.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Lotharius Fl.

NOTÆ.

- (1) Mettensis.
- (2) Moguntinus.
- (3) Trevirensis.
- (4) Vesontiensis.
- (5) Tarantasiensis.
- (6) Eporediensis.
- (7) Gratianopolitanus.
- (8) Lausannensis.
- (9) Occurrit in Lupi epistola 11.

- (10) Cf. Nithardi Hist. II, 2.
- (11) Tullensis.
- (12) Paderbornensis.
- (13) Bergomensis.
- (14) Leodiensis?
- (15) Valentinus.
- (16) Wormatiensis.
- (17) Brixiensis.
- (18) Cenedensis?

Ratoldus (19) presbyter vocatus episcopus. Amalricus (20) vocatus episcopus cum cæteris plurimis presbyteris ac diaconis publice assistentibus.

Actum in Engilnheim palatio publico in mense

A Junio 8 Kalendas Julii ^a, regnante et imperante domno Hlothario cæsare anno reversionis ejus primo, successor patris factus in Francia, indictione tertia.

HLUDOWICI II ET KAROLI II PACTUM ARGENTORATENSE.

An. 842, Febr. 14.)

Damus illud ex Nithardi Historia.

Hludowici adnuntiatio ad plebem lingua Theudisca.

Quotiens Lodharius me et hunc fratrem meum post obitum patris nostri insectando, usque ad internectionem delere conatus sit, nostis; cum autem nec fraternitas, nec christianitas, nec quodlibet ingenium, salva justitia ut pax inter nos esset, adjuvare posset, tandem coacti rem ad judicium omnipotentis Dei detulimus, ut suo nutu, quid cuique deberetur, contenti essemus. In quo nos, sicut nostis, per misericordiam Dei victores exitimus; is autem victus, una cum suis quo valuit secessit. Hinc vero fraterno amore correpti, necnon et super populum christianum compassi, persequi atque delere illos nolimus; sed actenus sicut et antea, ut saltem deinde cuique sua justitia cederetur, mandavimus. At ille posthæc non contentus judicio divino, sed hostili manu iterum et me et hunc fratrem meum persequi non cessat; insuper et populum nostrum incendiis, rapinis, cedibusque devastat: quamobrem nunc, necessitate coacti, convenimus; et quoniam vos de nostra stabili fide ac firma fraternitate dubitare credimus, hoc sacramentum inter nos in conspectu vestro juvare decrevimus. Non qualibet iniqua cupiditate illecti hoc agimus, sed ut certiores, si Deus nobis vestro adiutorio quietem dederit, de communi profectu simus; si autem, quod absit, sacramentum quod fratri meo juravero, violare præsumpsero, a subditiōe mea, necnon et a juramento quod mihi jurastis, unumquemque vestrum absolvo.

Karoli adnuntiatio lingua Romana.

Ejusdem argumenti ac adnuntiatio Hludowici.

Hludowici juramentum lingua Romana.

Pro Deo amur et pro Christian poplo et nostro commun salvament, dist di in avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvaræio cist meon fradre Karlo, et in adjudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dist, in o quid il mi altresi fazet; et ab Ludher nul plaid numquam priudrai, qui meon vol cist meon fradre Karle in damno sit.

Karoli juramentum lingua Theudisca.

In Godes minna ind in thes christianes folches ind unser bedhero gealtnissi, fon thesemo dage frammordes, so fram so mir Got gewizci indi madh furgibit, so haldih tesian minan brudher, soso man mit rehtu sinan brudher scal, in thiu, thaz er nig sosoma duo; indi mit Ludheren in nohheiniu thing ne geganga, the minan willon imo ce scadhea werhen.

Sacramentum Francorum occidentalium lingua Romana.

Si Lodhuvigs sagrament, quæ son fradre Karlo jurat, conservat, et Karlus meos sendra de suo part non lo stanit, si io returnar non lint pois, ne io ne neuls cui eo returnar int pois, in nulla aiudha contra Lodhuwig nun li iver.

Sacramentum Francorum orientalium lingua Theudisca.

Oba Karl then eid, then er sineno brudher Ludhuwige gesuor, geleistit, indi Ludhuwig min herro then er imo gesuor, forbrihchit, ob ih inan es irwenden ne mag, noh ih noh thero nobhein then ih es irwenden mag, widhar Karle imo ce follusti ne wirdhic.

KAROLI II CONVENTUS IN VILLA COLONIA.

(An. 843, Nov.)

Editum a Sirmondo et Baluzio ex codd. 1) Tiliano 2) reg. Paris. n. 4638 et 3b) Sancti Vincentii Mettensis, subsidio codicis 2 et 3) regii Paris. inter Supplementa Latina n. 75 sæc. x, qui præfationis loco hæc habet « Capitula ex conventu habito in villa quæ dicitur Colonia principis eorum ac ceterorum fidelium consensu prolata et confirmata et ab omnibus fidelibus necessarix observanda, » recognovimus. Colonia villa Coulaines prope Cenouannos est.

Incipiunt capitula quæ acta sunt anno quarto regni Domini Karoli gloriosi regis, domni Hludowici imperatoris habitæ in villa quæ dicitur Colonia Dei, confirmata suæ, consensu Warini et aliorum optimatum, indictione vi (21).

seculi hujus diversa qualitate hactenus, Domino moderante, transegit; et modo tranquillitate gravis, amodo autem procellæ alicujus tempestate concussa, sed non usquequaque demersa; quin potius, excitato fidelium precibus Christo suo gubernatore, salubri libertatis securitate, atque optata donata serenitate. Unde etiam in partibus nostri orbis, quæ tempore divæ recordationis avi nostri, et sanctæ memoriæ domni ac genitoris nostri, aliquandiu fuerat pacis suavitate lætata, inimico homine, juxta sanctum evangelium, in agro dominico superseminante discordiæ zizania in medio tritici, Deo amata caritatis, adeo est diversis atque adversis vexata molestiis, ut non sine maxima difficultate, respectu divino, et fidelium Dei ac nostrorum solatio, inter nos fratresque nostros pacificatio, et paterni regni ex consensu divisio, seu ejusdem sanctæ ecclesiæ ac fidelis populi tantorum laborum quantulacunque fieret respiratio. Processu vero temporis, ut solent post condensos aeris turbines nubium in pertransendo remanere vestigia, restiterunt, fatemur, in nobis et in viris ecclesiasticis, necnon et in rei publicæ nostræ solatiatoribus, hujusmodi materiæ et fomites dissensionum, ut manifeste patesceret nos divina gratia indigere, ut omnes a contagio morbi pristini penitus exueremur, qua præventi eramus, ut infirmitatem communem videre possemus. Quapropter venientes in unum fideles nostri, tam in venerabili ordine clericali, quam et illustres viri in nobili laicali habitu constituti, et zelo Dei accensi, memores etiam fidei quam ipsi et antecessores eorum nostris detulerunt prædecessoribus, ponentesque ante oculos dilectionem et fidelitatem quam nobis post defunctionem patris laudabiliter et continentissime servaverunt, secundum quod legitur in litteris divinitus inspiratis, hortatus est alter alterum, immo omnes se invicem monuerunt, ut cuncti universum animi rancorem pro quocunque conceptum negotio a corde propellerent, et in Dei voluntate ac sanctæ ecclesiæ competenti veneratione, seu nostra fidelitate servanda, atque debito honore et regia potestate stabilienda et conservanda, quin etiam sese in pacis concordia et vera amicitia copularent; quatenus divinæ clementiæ placerent obnoxius, et de regis ac regni stabilitate et utilitate possent tractare sublimius, et suum atque totius populi communem profectum et tranquillitatem obtinerent propensius. Sicque Deo amabili atque laudabili conventu unanimiter ac rationabiliter perpetrato, nostræ mansuetudini suam devotionem et actionem fidelissime suggererunt. Nos autem tanta fidelium erga dominicam

A hoc facto, quod sine dubio ad præsentem et æternam tendit salutem, sociam et comitem fore tota devotione spondimus, abdicatis omnibus, quantum patitur humana fragilitas, quæ persona nostri regiminis ignorantia seu juventute aut necessitate, contra convenientem sibi salubritatem et honestatem, usque modo egerat aut alterius astu contraxerat. Qua de re communiter inito consilio, hoc scriptum fieri proposuimus, quod etiam manuum omnium nostrorum subscriptione roborandum decrevimus. In quo quæ nobis nunc præcipue ad communem salutem, et regni soliditatem atque omnium nostrorum utilitatem, immo plenissimam honestatem visa sunt pertinere, conscripsimus: non loquentes diversarum immutatione personarum, ut modo regalis sublimitas, modo episcopalis auctoritas, modo autem fidelium loquatur commoditas; sed secundum apostolum, sub uno capite Christo, ut revera unus homo, in unius ecclesiæ corpore, singuli autem alter alterius membra, quod prosit omnibus omnes unanimiter una voce loquamur, per eum et in eo qui dixit, et de quo dictum est: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.*

1. De honore videlicet et cultu Dei, atque sanctarum ecclesiarum, quæ auctore Deo, sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, communiter Domino mediante decernimus, ut sicut tempore beatæ recordationis domini ac genitoris nostri ex-cultæ et honoratæ atque rebus ampliæ fuerunt, salva æquitatis ratione ita permaneant, et quæ a nostra liberalitate honorantur atque ditantur, de cætero sub integritate sui serventur, et sacerdotes ac servi Dei vigorem ecclesiasticum, et debita privilegia, juxta reverendam auctoritatem obtineant; eisdem vero regalis potestas, et illustrium virorum strenuitas, seu reipublicæ administratores, ut suum ministerium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter et juste concurrant.

2. Honor etiam regius, et potestas regali dignitati competens, atque sinceritas et obtemperantia seniori debita, remota omni socordia et calliditate, seu qualibet indebita quorumcunque conjunctione contra honorem et potestatem atque salutem nostram, sive regni nostri soliditatem, nobis in omnibus et ab omnibus, sicut tempore antecessorum nostrorum consueverat, exhibeatur. Et si quis quemcumque contra nos et contra hanc pactam sinceritatem aliquid moliri manifeste cogoverit, si eum converti nequiverit, aperte prodat atque denotet. Et sic consilio atque auxilio episcopalis auctoritas et fidelium unanimiter, ut postea honor et potestas

minicūm honoremus, volumus ut omnes fideles nostri certissimum teneant, neminem cujuslibet ordinis aut dignitatis deinceps, nostro inconvenienti libitu aut alterius calliditate vel injusta cupiditate, promerito honore debere privare¹⁰, nisi justitiæ¹¹ judicio et ratione atque æquitate dictante. Legem vero unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore nostrorum prædecessorum habuerunt, in omni dignitate et ordine, favente Deo¹², me observaturum perdonō.

4. Quod ut facilius atque obnixius nostra auctoritas valeat¹³ observare, omnes sicut in vestra bene memorabili¹⁴ convenientia pepigistis, conservare studebitis. Immo etiam cuncti in postmodum sollicitè præcavebunt, ne aliquis pro quacumque privata commoditate, aut reiicienda cupiditate, sive alicujus consanguinitatis vel familiaritatis seu amicitie conjunctione, nobis immoderatus suggerat, vel postulationibus aut quolibet modo illicitis, ut contra justitiæ rationem¹⁵ et nostri nominis dignitatem ac regiminis æquitatem agamus.

5. Et¹⁶ si forte subreptum nobis quippiam ut homini fuerit, competenter et fideliter, prout su-

blimitati regie convenit et necessitatibus subjectorum expedit, ut hoc rationabiliter corrigatur, vestra fidelis devotio ammonere curabit.

6. Tandem autem visum est nobis adnectere, ut si quis hoc fœdus concordie salubris, quod propter pacis caritatisque custodiam inivimus et cyrographi virtute subscripsimus, rebeli atque animo pertinaci inruperit, christiana dilectione admonetur, et ad inconvulsam caritatis vinculum conservandum, quod qui temptaverit corrumpere, facilius poterit se ipsum dirumpere quam illud¹⁷ possit inrumpere, juxta monita divina, ut respiscat, hortetur. Et si audierit, fiat de societate fidei omnibus gaudium. Si vero obaudire renuerit, tunc pontificalis auctoritas et regalis sublimitas, atque in caritatis connexionem persistentium magnanimitas, secundum quod res et necessitas postulaverit ac ratio expetierit, seu qualitati¹⁸ personæ convenerit, zelum sue devotionis ferventissime exerat, et quod, inspirante Deo, agendum in omnem salutis et utilitatis atque honestatis partem judicaverit, inrefragabiliter peragat¹⁹.

KAROLI II SYNODUS APUD TOLOSAM.

(An. 844 Jun.)

Sirmondi Baluziique editionem ope codicis 2) Paris. n. 4638 recognovimus.

Sequentia capitula acta sunt apud Tolosam civitatem, anno quarto regni domini Karoli, indictione vi²⁰, mense Junio, antequam illa quæ præcedunt facta fuerint secus Teudonis villam, et in Verno palatio et in Belvaco civitate: sed ideo ante illa posita sunt (22), quia et dignitate generalitatis et synodali præeminent auctoritate.

Hæc quæ sequuntur capitula, consulentes necessitati episcoporum Septimanie, et subjectorum eis presbyterorum providentes possibilitati, tractantes etiam sacri et juste inreprehensibilis ministerii honestatem, presbyterorum reclamatione communiti, moderamine mansuetudinis nostræ usque ad diligentem tractatum synodi generalis decernimus.

1. Ut episcopi nullam inquietudinem sive exprobrationem presbyteris, aut aperte ingerendo, aut alia qualibet occasione machinando, pro eo quod se ad nos hac vice reclamare venerunt, inferant; quia longa oppressio hujusmodi itineris eos fecit subire laborem.

2. Ut unum modium frumenti, et unum modium ordei, atque unum modium vini, cum mensura quæ publica et probata, ac generalis seu legitima, per civitatem et viciniam viciniam habeatur

amplius exigant. Et si hæc non accipiunt, accipiant, si volunt, pro his omnibus duos solidos in denariis, sicut in Toletano et Bracharense consensu²¹ episcopi considerasse dicuntur.

3. Ut presbyteri qui prope civitatem quinque miliaria commanent, per famulos suos prædictam dispensam reddi in civitate cui jusserit civitatis episcopus, faciant. Qui autem longius ab urbe commanent, statuunt episcopi loca convenientia per decanias, sicut constituti sunt archipresbyteri, quo similiter et eadem propinquitate cæteri presbyteri per famulos suos debitam dispensam archipresbyteris aut episcoporum ministris convehant. Et procurent episcopi, ne ministri illorum presbyteros dehonorent, aut pignora inhoneste tollendo, vel locationem pro receptione dispensæ exigendo; sed cum gratiarum actione recipiant quæ presbyteri cum hilaritatis humanitate, juxta apostolum, conferre debent. Quod si ministri episcoporum presbyteros dehonorerint, dignam illis exinde episcopi castigationem exhibeant; quoniam nisi fecerint, et ad nos iterum pro hoc se presbyteri reclamaverint, motus nostros qui evasibilis tenetur fuerit sentiet.

desiolas, sicut nactenus, non prædentur; cum scriptum sit eosdem evangelizare debere, non turpis lucri gratia, ne vituperetur ministerium sanctum: sed considerent et deuntient loca sibi et populo convenientia; et illuc presbyteri, quotquot possibilitas et moderatio providerit, plebes suas adducant, et ibidem episcopi prædicent, confirment, et populi errata inquirant ac corrigant. Iterum autem, quia dominica voce datur licentia qui evangelium adnuntiant, ut de evangelio vivant, licet Paulus apostolus nihil horum fuerit usus, presbyteri tale conjectum faciant, ut et episcopi solatium habeant, et ipsi non graventur. Quod ita nobis fieri posse videtur, videlicet ut quatuor presbyteri ad locum ubi quintus degit et episcopus residet, plebes suas de quatuor partibus adducere studeant, et unusquisque eorum decem panes, et dimidium modium vini et frisingam de quatuor denariis, et pullos duos et ova decem, et modium unum de annona ad caballos, in subsidium benedictionis gratia præsentet episcopo. Et similiter quintus, in cujus domo episcopus residet, faciat: nec amplius ab eo exigatur, nisi forte ligna et utensilia in opus ministerii commodet. Quapropter episcopus providebit, ne domus aut sepes illius a ministris astentur.

5. Ut semel in anno episcopi hanc circumitionem tempore congruo faciant. Et si amplius ministerium suum per diocesim agere voluerint, hanc tamen dispensam non amplius quam semel a presbyteris per annum accipiant.

6. Quod et si circumitionem in salutem et necessitatem populi quacumque de causa dimiserint, a presbyteris nec hanc dispensam neque pretium illius exigant, neque aliis aut suis domesticis aut amicis exigenda concedant. Et quando circumierint, et in domo presbyteri resederint, non sub occasione affligendi presbyteros immoderate et non necessarie numerum famulorum adducant, neque vicinos ad pastum incongrue convocent. Quod et si cum caritate vocare voluerint, faciant; sed non amplius a presbyteris, vel sub occasione vendendi, vel alio quolibet modo, quam statutum est exigant, neque paraveredos aut alias exactiones tollant.

HLOTHARII I, HLUOWICI II ET KAROLI II CONVENTUS AD THEODONIS VILLAM.

(An. 844. Oct.)

Cam Lotharius, Ludovicus et Carolus, Prudentio Trecensi teste (*Monum. Germ. SS. tom. I, p. 441 [Patrologiæ tom. CXV]*), mense Octobri an. 844 ad Theodonis villam convenissent, capitula hæc ab episcopis oblata atque a principibus in conventu fidelium approbata sunt. Sirmondi et Baluzii editiones ope codicis 2) Bibl. reg. Paris. n. 4638 recognovimus. Codex regius inter Suppl. Latina n. 75 nonnisi excerpta habet, ita conventui in villa Colonia adnexa: « Ex capitulis vero in synodo apud Theotonis villam habitis quædam monenda subjungimus, quædam autem pro tempore tunc dicenda, nunc brevitati studentes recidimus, quædam etiam necessitati consulentes et ordini providentes, patrum sequentes consuetudinem, interposuimus, ita ab episcopis prolata principum et ceterorum fidelium salutem. »

Secuntur capitula quæ acta sunt in synodo secus Teodonis villam habita^{1a}, in loco qui dicitur Judicium (23), quando tres fratres gloriosi principes, Hlothar-

7. Ut episcopi parœchias presbyterorum, propter inhonestum et periculosum lucrum, non dividant. Sed si necessitas populi exegerit, ut plures fiant ecclesiæ aut statuatur altaria, cum ratione et auctoritate hoc faciant, scilicet ut si longitudo, aut periculum aquæ, vel sylvæ aut alicujus certæ rationis vel necessitatis causa poposcerit, ut populus et sexus infirmior, mulierum videlicet vel infantum, aut etiam debilium imbecillitas, ad ecclesiam principalem non possit occurrere, et non est sic longe villa ut presbyter illic sine periculo ad tempus et congrue non possit venire, statuatur altare; et si ita populo complacet, et commodum fuerit, ne sine ratione scandalizetur, parœchia maneat indivisa. Sin autem præfatæ causæ postulaverint, et populus non conductus, neque cupiditate vel invidia excitatus, sed rationabiliter adclamaverit ut ecclesia illis fieri et presbyter debeat ordinari, hoc episcopi episcopaliter, teste Deo, in conscientiæ puritate, cum ratione et auctoritate, sine intentione turpis lucri, mature consilio canonico tractent, et utilitati ac salutem subjectæ plebis quæque agenda sunt peragant; et secundum quod subtraxerint cuilibet presbytero de parœchia, de dispensa quoque debita ab illo minus accipiant, et alteri, qui quod dividitur a parœchia, suscipit, sub hac eadem mensura imponant.

8. Ut episcopi sub occasione quasi auctoritatem habeant canonum, his constitutis excellentiæ nostræ nequaquam resultent, aut neglegant; sed potius canones ut intellegendi sunt intellegere et in cunctis observare procurent; quia si aliter fecerint, omnimodis et qualiter canones fidelium decimis agendum statuunt, et qualiter intellegi ac observari cum mansuetudinis nostræ decreto debeant, synodali dijudicatione et nostra regia auctoritate docebuntur.

9. Ut episcopi synodos a presbyteris, nisi sicut docet auctoritas canonum, duos scilicet, et per tempora constituta, non exigant: sed et in eisdem synodis non per occasionem, sed per veritatem ministerii sui, teste Deo, ad quod constituti sunt, presbyteros et tractent, et teneant, et absolvant.

rius videlicet, Hluowicus, et Karolus simul conveniunt, anno quinto regni Karoli, cui synodo Drogo, Metensis episcopus, præsedet consensu eorumdem

VARIÆ LECTIONES.

^{1a} gluci 2. ^{2a} deest 2. ^{3a} habitam 2.

NOTÆ.

(23) Juditz villa, haud procul a Diedenhofen. SIRMOND.

regum: quæ et ipsi principes ante se fidelesque eorum relecta capitula adprobaverunt, et se eadem servaturos, auxiliante Domino, promiserunt, mense Octobrio, indictione vii^{ta}.

Navis sanctæ Ecclesiæ ab exordio suo variis sæpe perturbationibus mersa, sed excitato fidelium precibus gubernatore suo Christo nunquam est usquequaque demersa. Quæ quondam etiam, ut nunc videtur, pene conlapsa, progenitorum vestrorum studio et devotione, est auctore Deo juxta modum divini concessum recuperata. Unde immensas domino Deo nostro laudes referimus, qui et corda vestra ad intentionem similem excitavit, et post vestigia patrum vestrorum, quibus per temporale regnum ad æternum pervenistis, ire velle docuit et inspiravit. Vestræ nihilominus nobilissimæ dominationi multimodas gratiarum actiones rependimus, quia ad evitandum et vestrum et nostrum²⁶ periculum, et ad communem totiusque populi providendam salvationem, bonam et beneplacitam Dei voluntatem subsequi, et divinum consilium, secundum præceptum Domini quo dicitur: *Interroga sacerdotes legem meam*; et, *Interroga patres tuos et adnuntiabunt tibi*, a nobis, quamquam indignis, Christi tamen vicariis, quærere et benigna devotione velut revera ex ore ipsius Dei, expectare dignamini. Quod humilitatis vestræ supernum donum sancta ecclesia cum tanto gaudio suscipit, ut de vobis etiam in consolatione sua sibi dictum a Domino aptare velit: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*: id est²⁷, pro istorum²⁸ progenitoribus, qui te paterno affectu ditaverunt, et ampliaverunt, ac coluerunt, nati sunt tibi isti filii, qui in te et paternamunera resarciant, recuperent, et conservent, et te fideli devotione, ut bonæ indolis adolescentes, me super eos intendente eisque manum solatii porrigente, tueantur et excolant.

1. His ita præmissis, nobilissimi domini, ut cum pace vestra dicamus, quia constat hanc sanctam ecclesiam sanguine Christi redemptam et prædecessorum vestrorum²⁹ multo labore redintegratam ac adunatam atque gubernatam, vestra discordia esse discissam et perturbatam atque afflictam, videtur nobis, si et in præsentī feliciter regnare et in futuro cupitis esse salvi, et ab hac eadem ecclesia vobis ad gubernandum commissa, pro qua ex ministerio regali reddituri estis regi regum rationem in die iudicii, tam multiplices ac perniciosas corruptionis pestilentias vultis amovere, et vigorem regum ac senioralem, et super vestros et super impugnantes potestatem vestram, optatis habere, caritatem illam quam apostolus docuit, de corde puro et conscientia bona et fide non ficta inter vos studete habere: et

A remota quolibet modo omni occulta nocendi machinatione, aut, quod absit, aliena a caritate aperta impugnatione, quocumque quis indiget, pro viribus vero³⁰ consilio et prompto auxilio ab altero adjuvetur, quoniam scriptum est: *Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma*. Et ita in populum vobis commendatum, pro ista quæ hactenus operante per membra sua diabolo versata est discordia, pacem illam disseminate quam Christus in cælum ascendens fidelibus suis munere magno reliquit dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*; sine qua nemo videbit Deum.

2. Quia bene nostis, ab illo qui solus merito et³¹ rex et sacerdos fieri potuit, ita ecclesiam dispositam esse, ut pontificali auctoritate et regali potestate gubernetur, et scriptum esse liquido pervidetis: *Ubi non est gubernator, populus corrui*, et tanto periculosius, quanto anima plus est pretiosa quam corpus, canonum etiam inrefragabilis auctoritas super episcoporum ordinatione, et in populi ad custodiendum suscepti³² vigilantia, ac sedium suarum tenaci stabilitate evidentissime præcipiat, ferventissime Delegatione fungentes monemus, ut sedes quæ vestra discordia, ulterius nec nominanda, sine sacro episcopali ministerio et sine episcopis viduatæ manent, submota funditus peste symoniacæ hæreseos, sine dilatione, juxta auctoritatem canonicam, aut episcopos a Deo datos, et a vobis regulariter designatos et gratia sancti Spiritus consecratos, accipiant, aut quæ suis episcopis quacumque occasione privatæ sunt, canonice eos sine aliqua excusatione aut tarditate recipiant.

3. Sacrum quoque monasticum ordinem, a Deo inspiratum et ab ipsis apostolis fundatum, seu a nominatissimis ac sanctissimis patribus excultum, atque per istud imperium a vestris piæ memoriæ prædecessoribus propagatum, et quædam etiam loca specialius venerabilia, contra omnem auctoritatem et rationem, ac patrum vestrorum seu regum præcedentium consuetudinem, laicorum curæ et potestati in maximo vestro periculo et illorum perditione, et Dei ac sanctorum non modica ad irascendum provocatione, vos commisisse dolemus. Quapropter pro Christo devotissime obsecramus, ut tam magnam offensam, et justam reprehensionem, atque periculosam sine exemplo præcedentium præsumptionem, ab animabus vestris et a felicitate regni vestri pellatis, et loca venerabilia et habitum ac ordinem sacrum eis qui ad hoc vocati sunt, viris scilicet ex clericali et ecclesiastico vel monastico ordine religiosis seu et in suo sexu feminis Deo dicatis atque devotis, et

res in locis eorum substituuntur; et non propter A
pravorum nequitiam ordo religionis et loca sacratis-
sima eis quibus licitum non est committantur; cum
manifestissime scriptura demonstret, Ozam morte
damnatum, qui archam Domini quasi cadentem re-
levare voluit, quam vel contingere illicitum ei fuit.

4. Occasionem etiam et fomitem, unde ordo eccle-
siasticus et canonica forma atque monastica religio
sæpe a longe superiori tempore, cum minus religio-
sos principes habuit, titubavit et pene conlabens de-
periit; et iterum, cum devotos et in Dei zelo ferven-
tes principes accipere meruit, resurrectione quadam
revixit et vigorem recepit, atque sui processus tem-
pore ambulavit, quod non sine gravi dolore ²² et
ulionis divinæ dicimus; in vestri regiminis tempore
in destructionem, non in ædificationem sicut Paulus
docuerat, accidisse conspicimus. Quod et nostris
peccatis, qui dispensatores et pastores ecclesiarum
esse debuimus, veraciter imputamus; et eorum quo-
rum factione res ista adeo male pullulavit et excre-
vit, alia præcedentia peccata hoc meruisse, pro certo
auctoritate divina cognoscimus: ut qui nocebant,
sicut scriptum est, noceant ²³ adhuc, et qui in sor-
dibus erant, sordescant ²⁴ adhuc. Unde Deum gra-
vius ad iracundiam provocarent, et sanctos, quos
intercessores pro suis peccatis habere debuerant, in-
fensos haberent, et sacerdotes ac viros religiosos, seu
Christi pauperes, quos oratores et reconciliatores
sibi de suo promereri necesse fuerat, proclamatores
adversum se fieri irritarent, et ad cumulum pecca-
torum suorum etiam illa peccata, unde in conspectu
Dei ²⁵ rationem in die terribilis iudicii redderent, et
angerent, quæ illi commiserant qui eadem ipsa pec-
cata per intercessionem fidelissimarum oblationum
deleverunt, quas ecclesiasticarum rerum pervasores
inconsulte et in perniciem sui sine reverentia abu-
tuntur. Quod ita verum esse ut dicimus, Dominus
protestatur, dicens: *Peccata populi mei comedunt.*
Peccata enim populi comedunt, qui contra auctori-
tatem divinam res ecclesiasticas indebite pervadunt,
et nec intercessionis ope, nec prædicationis consilio,
vel quocumque divino auxilio pro peccatis eorum
qui eas dederant, laborant, nec pio operi, ad quod
fides fidelium eas tradiderat, inservire permittunt.
De quo periculoso facto vos, christianissimi principes,
venerabiliter admonemus et devotissime obsecramus,
ut memores salutis vestræ, præsentis scilicet et
æternæ, memores etiam largitatis progenitorum
vestrorum erga sanctas ecclesias, propter quam fe-
liciter regnaverunt et sibi contrarios superaverunt,
memores siquidem cum quanta religione, etiam ante
Christi sanguinem, et in tempore famis in Ægypto,
discretionem sancti Joseph apud nefandum regem
Pharaonem terra sacerdotalis extitit, innumera quo-
que scripturarum exempla, ut lacte ecclesiæ nutriti

et scientiæ ipsius uberibus sufficienter repleti, ante
oculos reducentes, tunicam Christi qui vos elegit et
exaltavit, quam nec milites ausi fuerunt scindere,
tempore vestro quantocius reconsuite et resarcite,
et nec violenta ablatione, nec illicitorum præcepto-
rum confirmatione, res ab ecclesiis vobis ad tuen-
dum et defensandum ac propagandum commissis,
auferre tentate: sed ut sanctæ memoriæ avus et
pater vester eas gubernandas vobis, favore Deo,
dimiserunt, redintegrate, et præcepta regalia earum-
dem ecclesiarum conservate ac confirmate; ne sicut
intentavit Samuhel propheta ad Roboam filium Sa-
lomonis in consissione pallii, præsens regnum,
quod absit, vobis patrum labore acquisitum et he-
reditate relictum, a vobis ipse Christus dividat, et
B æternum regnum quod promisit non tribuat. Nec
contra Dei faciem iratas hominum facies considere-
tis; quia si ad tempus illis displicueritis, cum vos
Deo placebitis, in vobis ille quod promisit, implebit:
Cum placuerint, inquit, *Domino viæ hominis, omnes
inimicos ejus convertet ad pacem.* Quod ut commodius
valeatis implere, unusquisque vir ecclesiasticus, et
intercessionis adjutorium, et solatii quo res pu-
blica indiget subsidium, juxta quantitatem rerum
ecclesiæ sibi commissæ, salvo jure quod exinde di-
vinis dispensationibus debet impendi, prompte et ex
animo parare, et impigre, sicut tempore antecesso-
rum vestrorum consueverat, studebit offerre.

5. Et quia sancta ecclesia in area triturae domi-
nicæ docta, quædam novit redarguenda, quædam
dissimulanda, quædam etiam gemenda usque ad
C tempus perferenda, perspeximus eo ferventiori zelo
quo majora corrigenda sunt, vestram potestatem, et
sacerdotalis consilii auctoritatem, quædam ad præ-
sens ex asse non valere corrigere. Et ideo de canoni-
corum monasteriis et sanctimonialium quæ sub ea-
dem forma vivere dicuntur, consideravimus, sicut
apostolus Paulus dicit, *secundum indulgentiam, non
secundum imperium*, ut si propter imminuentem rei
publicæ necessitatem laicis interim committuntur,
episcopi providentia, in cujus parœchia consistunt,
adjuncto sibi aliquo abbate viro religioso studeatur,
qualiter restauratio locorum, et studium ac custodia
officii et religionis, atque subsidium temporalis ne-
cessitatis, in eisdem locis degentibus juxta quali-
tatem et quantitatem moderationis adhibeatur et mi-
nistretur: et qui eadem loca tenerint, eis inde, si-
cut et de aliis christianæ religionis negotiis, pro
Christi et vestra reverentia, obediatur. Quod si quis
non fecerit, provisorum curæ erit, ut ad vestram
hoc notitiam referant, et vestra dominatio secundum
sibi a Deo commissum ministerium pro modo culpæ,
quæ emendanda sunt, corriget ²⁷. Per loca etiam mo-
nastica ejusdem ordinis provisos necesse erit
disponere, cum vestra auctoritas eos qui vices

VARIÆ LECTIONES.

²² deest 2. ²³ ita 2. nocerent B. ²⁴ ita 2. sordescerent B. ²⁵ deest 2. ²⁷ corrigantur 2.

Christi³⁰ secundum regulam divinitus dictatam in A monasteriis agant, studuerit ordinare.

6. Felinus tandem, ut ordo ecclesiasticus in quibuscumque ei fuerit necesse rigorem salutis humanæ exerere, per potestatem vestram, et per ministerium ministrorum dominationis vestræ, secundum antiquam consuetudinem, suum vigorem recipiat; et populi generalitas una cum ecclesiastica devotione iudicium, quod honor regis diligit, et justitiam, qua thronus ejus firmatur, per dispositionem vestram suscipiat; seu admonitione atque consilio sacerdotali vestra sublimitas, et quisque in quolibet statu vel ordine, de rapinis et ceteris, quæ discordiæ malo acciderunt, præteritis erroribus, pœnitentiam gerat, et Domini reconciliationem expostulet. Quam facile omnis qui quæsierit inveniet, si in loco discordiæ plantata fuerit caritas, quæ cooperit multitudinem peccatorum, eumque potius quam nos in consilio, non nostro, sed Dei, attendatis, qui dixit: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.*

KAROLI II CONCILIUM IN VERNO PALATIO.

(An. 844, Dec.)

A Sirmondo et Baluzio ex codd. Tiliano et Pithœano editum, ope ejusdem codicis 2) bibl. reg. Paris. n. 4638 recognovimus. Capitula ea a Lupo Ferrariensi abbate conscripta fuisse, ex epistola ejus 42 Baluzius admonuit.

Canones concilii in Verno palatio habiti, ubi præsedit Ebroinus³⁰ Pictavorum episcopus, et Wenilo Senonum archiepiscopus, necnon et Hludowicus sancti Dionysii abbas, et Hincmarus post Remorum episcopus, anno quinto regni domini nostri Karoli, filii Hludowici imperatoris, mense Dec., indictione 7⁴⁰.

Gratias omnipotenti Deo referimus, inclyte rex Karole, nos episcopi et cæteri fideles qui ex diversis partibus ad Vernum evocati sumus, quod deposita discordia, unde tot mala processerunt, quæ et enumerare longum est, et declinare adhuc impossibile, redistis ad pacem cum fratribus vestris, quam et natura vobis et religione debetis: in qua ut semper maneatis, per Christum, qui pax nostra est, obsecramus; ut qui maximas res vestras discordia pene dilapsas videtis, concordia et fido adjutorio relevatas cito aspiciatis. Cedendum est enim Deo, de quo verissime continent litteræ: *Potestatem habet excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, dabit illud; et qui dignatione mirabili pollicetur: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Cæterum, quia eodem Deo inspirante dignati estis jubere, ut de statu ecclesiæ, qui vehementer magnitudine ac multitudine peccatorum nostrorum⁴¹ confusus est, tractaremus, in nomine et adjutorio ejus, quæ communi deliberatione reperimus, celsitudini vestræ ac populi fidelis devotioni humilliter aperimus. Neque enim nos justos approbare contendimus; consideratione conscientiæ nostræ illud Hieremiæ suppliciter dicamus: *Miseri cordia est Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus.* Sed ad Deum reverti, et vos nobiscum trahere meditantes, officium nostrum exequimur, cunctis adquiescentibus profuturum. Quippe non vobis nostra, sed illius auctoritate loquimur qui ait: *Qui est ex Deo, verba Dei audit.* Absit autem, ut in vobis impleatur quod sequitur: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis⁴².*

1. Itaque vos primo convenimus, ut, quia vestra probitas cunctis vobis potest prodesse subjectis, cultum Dei rebus omnibus præferatis. Namque ipse dicit: *Qui glorificant me, glorificabo eos. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Præterea misericordiam et iudicium atque justitiam⁴³ conservetis; scilicet ut misericordia temperet severitatem potestatis, iudicium comprimat obstinate peccantes, justitia merentibus digna restituat. Siquidem: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et: Beati qui custodiant iudicium et faciunt justitiam in omni tempore. Et: Honor regis iudicium diligit⁴⁴.* Et: *Justitia firmari thronum regis,* sapientissimi Salomonis, immo per eum loquentis Dei, prodit auctoritas. Taliter vobis agentibus, vel incruentam vobis, ut credimus, vel justam de hostibus victoriam divina gratia providebit. Exemplo vobis esse possunt David et Ezechias, qui merito sanctitatis inimicos populi Dei, vel pugnando vel orando, mirabili celeritate vicerunt: sed est domesticum lumen imperator Karolus, qui nomen quod familiæ vestræ peperit, clarissimis actibus adornavit. Nec regni vobis amplitudinem ac soliditatem tantummodo, verum etiam vobis bene gerentibus, post vitæ hujus excursus eadem Dei gratia gloriam largietur æternam, cui rex et propheta suspirans: *Satiabor,* inquit, *cum apparuerit gloria tua.* Hæc autem vestræ majestati non temere suggerimus, quia vestri quoque cura nobis commissa est, quorum ministerio per fidem atque baptismum mundati, diem tremendi iudicii cum cæteris fidelibus expectatis.

2. Verum ut ad nos episcopos redeamus, per hanc civilem, immo plus quam civilem discordiam, multa interdum in nobis ipsis ac aliis nobis commissis negleximus, interdum negligere coacti sumus, ita ut in omnibus ordinibus religio magnum detrimentum acceperit, et alii quidem per ignorantiam in interitum tendant. alii vero longa⁴⁵ licentia 25-

satisfacti, impune se peccare posse confidunt. Tandem igitur ad propriam et cæterorum correctionem conversi, quæsumus, ut scelerum patratores, et apostolicæ disciplinæ contemptores, missis a latere vestro probatæ fidei legatis, absque respectu personarum et execratione munerum, coerceantur; et otio⁴⁴ nobis, quantum possibile est, concessio, sermo Dei prædicando fructificet, et canonum reverenda auctoritas debitum in omnibus vigorem obtineat.

3. In locis sanctis, hoc est monasteriis, aliis studio, nonnullos desidia, multos necessitate victus et vestimenti, a sua professione deviare comperimus. Quod petimus ut in omnibus paræchiis directi a vestra mansuetudine religiosi atque idonei viri, cum notitia episcoporum, scrutentur et corrigant, ac singulorum locorum statum vestræ celsitudini et nostræ mediocritati, tempore a vobis⁴⁷ constituendo, renuntient.

4. Monachos qui cupiditatis causa vagantur, et sanctæ religionis propositum impudenter infamant, ad sua loca jubemus⁴⁸ reverti, et regulariter abbatum solertia recipi. Eis autem qui post evidentem professionem monachicam etiam habitum reliquerunt, vel qui sua culpa prociuntur, nisi redire, et quod Deo spoponderunt implere consentiant, hoc credimus posse⁴⁹ remedio subveniri, si in ergastulis inclusi tandem a conventu hominum abstineantur, et pietatis intuitu convenientibus macerentur operibus, donec sanitatem correctionis admittant. Namque illi qui quondam monachi, postea relicta singularitatis professione, ad militiam vel ad nuptias devolvuntur, papæ Leonis decreto publicæ poenitentiae satisfactione purgandi sunt. De clericis autem ecclesiarum suarum desertoribus, antiqua forma Calcedonensis concilii servanda est, quæ præscribit, ut si episcopus susceperit clericum ad alium episcopum pertinentem, et susceptus et suscipiens communionem priventur, donec is qui migraverat clericus, ad propriam revertatur ecclesiam.

5. Qui sanctimonialibus illicitè miscentur, et sacrilega fœdera cum eis faciunt nuptiarum, eos Innocentii papæ censura a communionem jubet suspendi; et nisi per publicam probatamque poenitentiam omnino non recipi, aut his certe viaticum de seculo transeuntibus, si tamen poeniterint, non negari.

6. Ab altero vero desponsata, et ab altero rapta puella, secundum statuta Ancirani concilii ei a quo desponsata fuerat, reddenda est, etiamsi vim a raptoe pertulerit. De raptoribus autem id nobis videtur optimum, ut quoniam ecclesiasticam excommunicationem parvipendunt, secularium legum terreantur austeritate⁵⁰

nes adtendent, quia ignorantia magis quam studio eas errare putamus, admonendas castigandasque decernimus; ne forte veteris ac novi instrumenti prævaricatrices, juxta Gangrensem synodum, severitate anathematis ab ecclesiæ corpore præcidantur.

8. Quoniam quosdam episcoporum ab expeditionis labore corporis defendit imbecillitas, aliis autem vestra indulgentia cunctis optabilem largitur quietem, præcavendum est utrisque, ne per eorum absentiam res militaris dispendium patiat. Itaque si vestra consentit sublimitas, homines suos rei publicæ profuturos, cuilibet fidelium vestrorum, quem sibi utilem judicaverint, committant, cujus diligentia, ne se ab officio subtrahere valeant, observetur.

9. Remorum ecclesiam, diu multumque pastore destitutam, nuper spoliata rebus, honoratam injuriis, absque ingenti dolore fateri non possumus. Et quia vestram sublimitatem et nostram parvitatem eruere⁵¹ desideramus periculo, obsecramus ut tam fœde⁵² lacerata ecclesia redintegretur, atque juxta venerabilium canonum constitutionem dignus ei celeriter quærat et præficiatur episcopus; ut clerus et populus tantis attritus et spiritalibus et corporalibus incommodis, consolatione recepta, cum suo præsule pro vestra salute ac prosperitate communi Domino studeat supplicare.

10. Aurelianensis etiam ecclesia confusione maxima noscitur laborare. Tamen quia superiore anno archiepiscopus Wenilo, suis annitentibus suffraganeis, ex eodem loco Agium⁵³ presbyterum palatii vestri memoratæ ecclesiæ ordinavit, probabilium canonicorum ac laicorum attestazione instructus, et petitione impulsus, et eadem ecclesia nostro et vestro vacat periculo, hujus rei alium exitum non videmus, nisi ut vestra pietas quod a tantis viris factum est, ratum esse permittat.

11. De prælatione reverendissimi Drogonis definire aliquid⁵⁴ non audent, nisi expectandum, quam maximus cogi potest Gallix Germanixque conventus, et in eo metropolitanorum reliquorumque antistitum inquirendum esse consensum, cui resistere nec volumus nec valemus. Nobis tamen, si quid tale alicui committi potest, et non alia quam quæ præten ditur latet causa, illi potissimum convenire videtur, qui et communionem sacerdotii nobis, et excellentiæ vestræ propinquitatis privilegio, sociatur.

12. Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis nostræ; quam qua intentione fundimus, dedit Deus ut vos ac proceres cæterique fideles ea devotione suscipiatis. Videmus enim iram Dei nobis et vobis imminere, cum pro rapinis et immanibus aliis sceleribus, tum etiam maxime quod ecclesiæ faventibus, quæ nosse et salvari christiani Deo vove-

atque templorum Dei instaurationem, nunc in usu A secularium delinuntur. Hinc multi servi Dei penuriam cibi et potus ac vestimentorum patiuntur, pauperes consuetam elemosinam non accipiunt, negleguntur hospites, fraudantur captivi, et fama omnium merito laceratur. Et quidem si hæc a paganis pate- retur ecclesia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppressi a filiis nostris, hoc est, ab his quos vel nos vel decessores nostri in Christo genuimus, christianos eos nostro ministerio facientes, nullam patientiæ consolationem recipimus, quoniam de illorum interitu formidamus. Certe, quod nullus unquam ⁸⁸ impudentissimus negare aulebit, possessio ecclesiæ votum est fidelium, patrimonium pauperum, redemptio animarum. Votum ergo alterius quomodo quisquam Deo audeat auferre, hæreditatem pauperum qua B temeritate præsumit invadere? Unde alii suas animas redemerunt, cur inde alii suas perdunt? Itaque quædam loca venerabilia, quod nunquam antea auditum est, laici ex integro possident, quorundam partem sibi vindicant, quorundam prædia multipliciter divisa in hæreditatem sibi dari fecerunt. Ægyptii sacerdotes, famis necessitate cæteris cuncta vendentibus, suas possessiones retinuerunt, et falsi dii reverentiam a suis cultoribus meruerunt, quam in hac parte solus et verus Deus non obtinet. Oza percussus est, propterea quod nutantem archam sublevare præsumpsit, quam tangere nefas erat. Rideat hoc aliquis, nisi, quod summo dolore dicimus, quidam oppressores ecclesiæ dignum suis moribus exitum nostro etiam tempore invennerunt. Propheta clamat: *Qui dixerunt, hereditate possideamus sanctuarium Dei, Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.* Postremo ipse dominus Jesus conditor et redemptor: *Quid proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat?* Et quisquam tam audax et desperatus invenitur, qui possessiones Dei ad cer-

tissimam perniciem suam occupet et invadat O fideles Deo et vobis ipsis, nolite pro temporali abundantia divitiarum mereri sempiternam congeriem miseriarum, nec ultra decus animæ vestræ tam pestifero, tam inaudito, tam denique certo sacrilegio polluat! Reddite Deo sua, ut vestra cum pace possideatis, tormenta evadatis æterna, et postmodum ad gaudium Domini nostri, ut servi fideles, intromittamini. Seculares honores seculares possideant, ecclesiasticos ecclesiastici sortiantur. Nec nos insatiabilis cupiditatis arguatis, quia, qualescumque sumus, vera nos dicere nec ipsi nescitis. Et licet pauci, sunt ⁸⁹ tamen aliqui nostrum Deum timentes, qui juxta illud propheticum exaudiantur: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet*; quia omnium finis quotidie appropinquat; et quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna. Si volumus evadere præsentem calamitatem et futuras evitare miseras, in commune omnes a nostris pravitatibus ad Dominum convertamur, et declinantes a malo faciamus bonum, ut bona Domini mereamur videre in terra viventium. Tu autem, clarissime rex, quia verissime scriptum est, *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, fuge perversorum consortia et consilia, nec a te quisquam petere audeat, quod majestatem tuam præstare non deceat. Nec timeas iratos homines, hoc est, terram et cinerem, amplius quam Deum qui te creavit, quique in veritate judicabit: cujus voluntatem si perfecte secutus fueris, credimus quod a quorumlibet hominum te contumacia liberabit, et omnibus angustiis clementer eripiet, ac post hoc ⁹⁰ temporale regnum ad perpetuum cumulata felicitate perducet. In fine omnes alloquimur, quod si nostris salutaribus adqueveritis consiliis, vestro profectui plurimum congratulabimur. Sin autem nos, immo Deum per nos loquentem, contempseritis, necessitate implendi ministerii, quod nollemus, facere compellemur.

KAROLI II SYNODUS BELLOVACENSIS.

(An. 845, April.)

Editam a Sirmondo et Baluzio ex codd. Tiliano, Pithœano et Mettensi, ope codd. 2) regii Parisiensi n. 4638 et 3) Paris. inter Supplem. latina n. 75 recognovimus. Exstat etiam in Vaticano et regio Parisiensi n. 3878.

Hæc capitula quæ sequuntur facta sunt in synodo habita apud Belvacum (24) civitatem, anno incarnationis dominicæ 845, mense Aprilio, anno sexto ⁸⁸ regni domni Karoli, indictione septima. Quæ collata sunt inter eundem principem domnum Karolum et epi-

Deo teste, sub fidei suæ adstipulatione se servaturum promisit erga omnes ecclesias et episcopos regni sui. Quæ ad vicem omnium episcoporum sui principatus qui erant, quique futuri erant, de manu horum episcoporum conservanda suscepit, id est, Wenilonis (23).

meónis (29), *Lupi* (30), *Ragenarii* (31), *Helicæ* (32), *A Erpoini*⁵⁵ (33), *Aii* (34), *Hincmari presbiteri et vocati archiepiscopi*⁵⁶ (35).

1. Ut jus ecclesiasticum et legem canonicam nobis ita conservetis, sicut antecessores vestri qui hoc bene et rationabiliter observaverunt, juxta⁵⁴ quod sciri poterit et Deus vobis posse dederit et vestri prædecessores⁵⁵ conservaverunt.

2. Quod in mea persona nec in meo ordine, nisi forte, quod absit, inantea contra Deum et contra vos manifeste fecero, ut dampnari canõnice debeam, adversum me et meum ordinem ita dampnabiliter non faciatis pro quacumque præterita causa, ut mihi dehonoriatio aut dampnatio veniat.

3. Quod res ad ecclesiam mihi commissam pertinentes et tempore principatus vestri ablatas, ita **B** præsentialiter restituatis et restitutas conservetis, sicut tempore avi et patris vestri fuerunt, et excepto superposito quod in usus possidentium vel ex ædificiis absumptum⁵⁷ est, quomodo tunc erant, quantum ad hoc quod res usitato nomine appellamus constat, quando vos inde illas⁵⁸ tulistis.

4. Ut præcepta illicita de rebus ecclesiæ mihi commissæ a vobis facta rescindantur⁵⁹, et ut de cætero, ne fiant, caveatis.

5. Ut ab ecclesia mihi commissa indebitas consuetudines et injustas exactiones⁶⁰ de cetero non exactetis; sed sic eas conservetis, sicut tempore avi et patris vestri conservatæ fuerunt.

6. Ut contra deprædatores et oppressores ecclesiarum nostrarum, et rerum ad easdem⁶¹ pertinentium, defensionem secundum ministerium vestrum, quantum posse vobis Deus dederit, exhibeatis.

7. Ut præcepta quæ avus et pater vester ecclesiis nobis commissis fecerunt et firmaverunt, et stabilita⁶² conservaverunt, quæ etiam vos confirmastis, et⁶³ de cetero rata conservetis.

8. Ut si vos contra hæc capitula, aut nos, quod absit, non malitia, nec perverso studio, sed aut per humanam fragilitatem, aut per ignorantiam, vel per subreptionem, non dampnabiliter contra vos⁷⁰ egerimus, mutuo hoc consilio corrigamus; et firmata deinceps convenientia maneat.

HLUODWICI II ITALIÆ REGIS CAPITULUM.

(An. 844-850.)

Exstat in codice Chisiano sæc. x initium capitularis Ludovico regi, Lotharii filio, ascripti, cujus reliqua pars fati invidentibus periiit. Ascribendum igitur erat anno alicui intra diem 15 Junii an. 844, quo rex Langobardorum coronatus est, et diem 6 Aprilis an. 850, quo coronam imperii suscepit. Capitulum quod unum superest, in codicibus Ambrosiano, Florentino, Londinensi, Vindobonensi, Veronensi, Estensi apud Muratorium cap. 80 Lotharii nomen præfert, sed Chisiani auctoritas in his rebus prævalere debet, et reliquis Lotharium utpote imperatorem nominare licebat.

Item⁷¹ capitula domno Loudowigi regi.

De⁷² his quidem⁷³ personis qui res suas ideo in alteram personam delegant, ut ad placitum⁷⁴ venire non compellantur. ut mala quæ facta habent non

C emendent; quod si paruerit ideo eas delegasse ne justitiam facerent, volumus, ut ipsi res in bannum mittantur⁷⁵, quousque illi qui eas habent auctorem ad placitum adducant, et isdem malefactor. justitiam faciat.

KAROLI II CONVENTUS IN VILLA SPARNACO.

(An. 846. Jun.)

Hæc primus edidit Petrus Pithæus post libros Capitularium p. 415-424, ejusque editionem Lindenbrogius in codice suo et Goldastus repetiverunt. Sirmondi et Baluzii editio codicibus Tiliano, Pithæano, Metensi et Londinensi nititur; quam nos auxilio codd. 2) Pithæani, jam reg. Paris. n. 4638 et 3) regii Paris. inter Suppl. Latina n. 75 sæc. x recognovimus.

Hæc quæ sequuntur capitula excerpta sunt a domno **D** rege Karolo, et principibus ejus, ex his capitulis quæ anno 846 ediderunt episcopi in synodis (36),

Wenilo (37) scilicet cum suffraganeis suis, *Guntboldus* (38) cum suffraganeis suis, *Ursmarus* (39) cum suffraganeis suis, *Hincmarus* cum suffraganeis suis,

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ erdoïn 2. ⁵⁶ hæc desunt in 3. ⁵⁷ ita 3. ⁵⁸ dederit nostris prædecessoribus c. 3. S. et BAL. ⁵⁹ assumptum 3. ⁶⁰ in die illa 3. ⁶¹ rescidandur 2. B. ⁶² exactationes S. B. ⁶³ eas 3. ⁶⁴ stabilita B. ⁶⁵ deest 2. ⁷⁰ c. v. desunt 2. B. ⁷¹ Et Ch. ⁷² qui Ch. deest in reliquis. ⁷³ plaitum Ch. ⁷⁴ reliqua exciderunt in Chisiano; supplevi ea ope codicum reliquorum.

NOTÆ.

- (29) Laudunensis.
- (30) Catalaunensis.
- (31) Ambianensis.
- (32) Carnotensis.
- (33) Silvanectensis.
- (34) Aurelianensis.
- (35) Remensis.
- (36) Meldensi et Parisiensi. Quæ enim sequuntur

19 capitula omnia quidem in synodo Meldensi sub ii⁸ numeris qui singulis capitulis præfixa sunt continentur; sed quæ in Meldensi constituta fuerant, in Parisiacensi demum, ut præfatio declarat, absoluta et edita sunt anno 846. SIRMOND.

- (37) Senonensis.
- (38) Rothomagensis.
- (39) Turonensis.

Amalo (40) cum suffraganeis suis; et oblata sunt eidem principi, sicut ipse jusserat, collecta ad relegendum in Sparnaco (41), villa Remensis ecclesiæ. Et quia factione quorundam motus est animus ipsius regis contra episcopos, dissidentibus regni primoribus sui ab eorundem episcoporum ammonitione, et remotis ab eodem concilio episcopis, ex omnibus⁷⁵ illis capitulis hæc tantum observanda et complacenda sibi collegerunt, et episcopis scripto tradiderunt, dicentes non amplius de eorum capitulis accepisse quam ista, et ista se velle cum principe observare⁷⁶ (42).

1. De honore et cultu ecclesiarum.
 2. De honore episcoporum et veneratione servorum Dei.
 3. De justitiis.
 4. Ut cautela fiat erga eos qui causa juventutis aut insipientiæ in aliquo fallunt, sive contemnunt admonitionem episcoporum, ne subito aut incaute damnentur anathemate.
 5. De his qui contra regiam potestatem contumaces esse moliuntur.
 6. De precariis.
 7. De hospitalibus
 8. De rapacibus.
 9. Ut episcopis tempus congruum observetur ad ministerium suum peragendum.
 10. Ut clerici arma militaria non contingant.
 11. Ut missi dirigantur, qui inquirent, si præcepta a nobis de rebus ecclesiarum ad proprium sint facta.
 12. De hæresi symoniacæ.
 13. Ut a nullo sedes episcopalis, proprio infirmate episcopo, usurpetur.
 14. Ut canonici infra dormitorium dormiant.
 15. Ut monachi ad palatium non veniant, nisi causa obedientiæ, exceptis abbatibus.
 16. Ut laici decimas de ecclesiis non contingant.
 17. De sanctimonialibus contra auctoritatem nuptiarum.
 18. De sponsis aliorum.
 19. De sepulturis infra ecclesiam⁷⁷.
- Plenitudo autem capitulorum quæ in plenitudine synodali actionum habentur, unde hæc commemorationes excerptæ sunt, ita per loca continentur⁷⁸.
- Commemoratio prima, de honore videlicet et cultu ecclesiarum, sicut supra scriptum habetur (43) in villa Colonia, subscriptione regis et principum roboratum.
- Commemoratio secunda, de honore episcoporum et veneratione servorum Dei, similiter.

A Commemoratio tertia, de justitiis, similiter.
 Commemoratio quinta, de his qui contra regiam potestatem contumaces esse moliuntur, similiter.
 Commemoratio sexta.
 Cæteræ autem commemorationes quæ sequuntur, ita in præfata plenitudine cum suis capitulis continentur.

20. Et ne magnificentiam vestram illuc vestræ dignitati indecens et inhonesta impellat necessitas quod non trahit voluntas, et partim necessitate, partim etiam subreptione, quia aliter quam se rei veritas habeat vobis dictum vel postulatum fuit, maxime quod ad rem publicam pertinet, aut præreptione in beneficiario jure aut in adole⁷⁹ adsumptum habetur, videtur nobis utile et necessarium, ut fideles et strenuos missos ex utroque ordine per singulos comitatus regni vestri mittatis, qui omnia diligenter inbrevient quæ tempore avi ac patris vestri, vel in regio specialiter servitio, vel in vassallorum dominicorum beneficiis fuerunt, et quid vel qualiter aut quantum exinde quisque modo retineat, et secundum veritatem renuntietur vobis. Et ubi⁸⁰ inveneritis, quia ratio et utilitas, ac ordo ~~est~~ veritas, in absumptis vel donationibus habeantur, in statu permanent. Ubi autem inrationabilitas vel potius fraus inventæ fuerint, una cum consilio fidelium vestrorum hoc taliter corrigite, ut⁸¹ ratio atque utilitas seu justitia non deserantur, et dignitas magnificentiæ vestræ per necessitatem ita vilis non fiat, sicut vos non decere cognoscitur: quoniam domestica domus vestra aliter obsequiis domesticorum repleti non poterit, nisi habueritis unde eis meritis respondere et indigentiae solatium ferre possitis. Et sic demum res publica vestra de suo suffragetur sibi, et ecclesiæ a quibus non expedit habeantur immunes⁸².
21. Ut precariæ et commutationes tempore viduarum ecclesiarum factæ, ab his qui loca episcoporum occupaverant, rescindantur, et cum auctoritate ecclesiastica vel civili denuo, si stendæ⁸³ sunt, fiant.
22. Precariæ autem a nemine de rebus ecclesiasticis fieri præsumantur, nisi quantum de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus ecclesiæ, in suo tantum qui dederit nomine, si res proprias⁸⁴ et ecclesiasticas usufructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad præsens dimiserit, ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantum quis nomine sumat; quia sic eas quemque

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ et comitibus corr. ex omnibus 2. ⁷⁶ rubrica deest in 3. ⁷⁷ huc usque tantum cod. 3. ⁷⁸ apud Pithæum

tractare oportet ut alienarum dispensatorem, non propriarum largitorem. Et a nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus proprie Deo et sanctis illius dicatis; cum ratio et usus obtineat, neminem cui non vult contra utilitatem et rationem præstitum ⁸⁴ de proprio facere beneficium. Præcepta autem regalia super precariis ecclesiasticis fieri, nec ratio sinit, nec auctoritas quolibet modo permittit; quoniam præcepta in jure ecclesiastico firmare indignum judicet necesse est majestas regia, nisi ab ecclesiastico rectore ⁸⁵ petantur. Isdem autem custos ecclesiæ sollertissime caveat, ne sui ordinis et ecclesiasticæ communionis forte immemor, contra auctoritatem præceptum regium pro quacunque adsentatione fieri petat. Qui et si fecerit, non audiat: si autem obtinuerit, regia districtione ⁸⁷ et episcopali judicio idem rescindatur, et petitor injustus pro principis injusta suggestionem digne corripiatur. Et præcariaz, secundum antiquam consuetudinem et auctoritatem, de quinquennio in quinquennium renoventur.

24. Ut contra deprædatores et oppressores ecclesiarum et rerum ad easdem pertinentium, defensores secundum ministerium vestrum, quantum Deus posse dederit, existatis; et præcepta quæ avus et pater vester ecclesiis ditioni vestræ subjectis fecerunt ac firmaverunt, et stabilia conservaverunt ⁸⁶, quæque vos confirmastis, de cætero rata in omnibus conservetis.

28. Ut regia magnificentia liberio rem libertatem episcopis, ad suum peragendum in eorum parochiis ministerium, quam actenus propter diversas perturbationes habuissent, maxime in sacratissimis temporibus, quadragesimæ scilicet et adventus Domini, tribuat; quatenus et periculum et ipsi ⁸⁹ episcopi, et regia dignitas, salubrius pro ministerio sibi commisso et neglecto, possint evadere, et pro strenue executo divinam misericordiam sibi conciliare prævaleant. Ipsi autem episcopi concessum sibi otium, non in suas voluptates, sed in divinum et officiosum convertant negotium: quatenus studentes prædicationi atque confirmationi, quod actenus per parochias fuit neglectum, solerter et devotissime de cætero sit correctum et emendatum. Et non propter suam quietudinem episcopi ad remotiora loca secedentes, et suum ministerium neglegentes, proprias deserant civitates; sed ut parochias suas cum officii efficacia circumceant, aut cum religione in suis civitatibus canonicè cum suis filiis degant. Et hospitalitate ornati, quæ jam pene propter diversas rapacitates adnullata est, non solum in oculis Domini propter obedientiam mandati divini reddantur conspicui, verum et bonum testimonium secundum sanctum adquirant apostolum. Presbyteros etiam sibi commissos, et doctrina, castitate et sobrietate,

atque hospitalitate, secundum eorum ministerium ⁹⁰ hortentur et compellant.

37. Ut quicumque ex clero esse videntur, arma non sumant, nec armati incedant; sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus et religioso habitu præbeant. Quod si contempserint, tamquam sacrorum canonum contemptores, et ecclesiasticæ sanctitatis profanatores, proprii gradus amissione multentur, quia non possunt simul Deo et seculo militare.

40. Admonenda est regia magnitudo de hospitalibus, quæ tempore prædecessorum suorum et ordinata et exulta fuerunt, et modo ad nihilum sunt redacta. Sed et hospitalia Scottorum, quæ sancti homines gentis illius in hoc regno ⁹¹ construxerunt, et rebus pro sanctitate sua acquisitis ampliaverunt, ab eodem hospitalitatis officio funditus sunt ⁹² alienata; et non solum supervenientes in eadem hospitalia non recipiuntur, verum etiam ipsi qui ab infantia in eisdem locis sub religione Domino militaverunt, exinde eiciuntur, et ostiatim mendicare coguntur. Unde pertimescenda est canonica sententia, et maxime decretalis Simmachii papæ definitio, quia ut necator pauperum, et Christi traditor Judas, idem ⁹³ qui hujus sceleris auctor et perpetrator esse dinoscitur, præsentem et perpetuo est ⁹⁴ anathemate feriendus. *Qui reiculam*, inquit Simmachus papa, vel quicquid fuerit ecclesiæ, *petunt a regibus, et corrumpendæ pietatis instinctu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quæ obtinent ⁹⁵, et a communionem ecclesiæ, cujus facultatem auferre cupiunt, excludantur.* Item in canone Aurelianensi: *Si quis quolibet tempore contra hanc constitutionem nostram venire tentaverit, aut aliquid de consuetudine vel facultate xenodochii ipsius ⁹⁶ abstulerit, ut xenodochium, quod avertat Deus, esse desinat, ut necator pauperum inrevocabili anathemate feriatur.*

43. Cavendum et summo opere præcavendum, ac per virtutem Christi sanguinis interdicendum et episcopis et regibus, et omnibus sublimioribus potestatibus, atque cunctis fautoribus et electoribus quorumcumque, atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per symoniacam hæresim regiminis locum obtineat quacumque factione, calliditate, promissione, seu commoditate aut donatione, per se aut per emissam personam, cum Spiritus sanctus inter cætera documenta ecclesiastica per os sancti dicat Gregorii: *Cur non perpenditur quia benedictio illi ⁹⁷ in maledictionem convertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur?* Et item: *Ementes quippe atque vendentes par pœna constringit, cum liqueat hanc hæresim in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam.* Et apostolus docet: *Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, digni sunt morte.* Et item beatus Gregorius: *Dolens, inquit,*

VARIE LECTIONES.

⁸⁴ præfectum 2. ⁸⁵ recte repetantur 2. ⁸⁶ ita 2. discretionem Sirm. ⁸⁷ confirmaverunt 2. ⁸⁸ si 2. ⁸⁹ n. ornari c. B. ⁹⁰ deest 2. ⁹¹ deest 2. ⁹² id est Bellov. ⁹³ deest 2. ⁹⁴ obtineant 2. ⁹⁵ i. a. ut x. desunt 2. ⁹⁷ deest 2.

dico, gemens denuntio, quia sacerdotium, quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non poterit. Item idem ⁹⁸: *Adversarius animarum callida specie suadet quasi debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari; sicut ⁹⁹ scriptum est: Hostie impiorum abominabiles, quia ¹⁰⁰ offeruntur ex scelere.*

47. Ut nemo, episcopo vivente, ecclesiam illius aut res ad eam pertinentes invadere aut dominari præsumat, neque sub voluntariæ cleri ac populi electionis obtentu, præter voluntatem episcopi, quicquam quacumque seculari potestate præditus, quasi œconomum constituat. Sed si episcopus ministerium ecclesiasticum propter infirmitatem corpoream exhibere non potuerit, in archiepiscopi hoc cum voluntate episcopi ejusdem ecclesiæ maneat ordinatione, qualiter debitum officium non remaneat. Obsequium vero ad rem publicam pertinens qualiter exsequatur, per tales ex subditis et ecclesiasticis ministris, cum consensu archiepiscopi propter pacis caritatisque custodiam, episcopus ordinet et disponat, quos succedendi in episcopatu appetitus indebitus non elevet neque vexet; nisi moratus ita extiterit, ut secundum instituta beati Gregorii in libro epistolarum, et humiliter in subditiōe ¹⁰¹ prosit ¹⁰², et post utiliter ¹⁰³ conveniens sanctis regulis præsit; quia ob hoc in multis ecclesiis scandalum magnum conspeximus. Si autem in archiepiscopo talis necessitas acciderit, similiter ipse consilio coepiscoporum ¹⁰⁴ suorum hujusmodi ordinationem exhibeat.

53. Ut canonici in civitate vel monasteriis, sicut constitutum est, in dormitorio dormiant, et in refectorio comedant, et in domo infirmorum necessario sublevantur, et tam sani quam et infirmi canonicè vestiantur, atque in claustris horis congruis degant, et sub custodia canonica lectioni ¹⁰⁵ et cæteris divinæ institutionis insistant officiis. Qui ¹⁰⁶ vero episcoporum loci convenientiam aut facultatem non habuerit ut hoc perficere et ordinare possit, princeps secundum constitutionem domini imperatoris Hludowici annuat: id est, si vicina episcopo terra de eadem ecclesia esse reperta fuerit, et ab alio possidetur, ecclesiæ rectori ad claustra clericorum, vel alia quælibet ecclesiæ commoda facienda, reddatur. Si autem de fisco fuerit, regia liberalitas eandem terram ad servorum Dei habitacula construenda largiri dignetur. Si autem de alia casa Dei aut de cuiuslibet proprio fuerit, ex convenientia commutandi licentia tribuatur. Et si paupertas loci ad ædificandas domos necessarias ¹⁰⁷ non suffecerit, eos ad adiutorium ædificandi potestas regia cogat qui res de eadem ecclesia in beneficiis retinent.

A manifesta peccati causa, communiōne privet ecclesiastica. Anathema autem sine consensu archiepiscopi aut coepiscoporum, prælata ¹⁰⁸ etiam evangelica admonitione, nulli imponat, nisi unde canonica docet auctoritas; quia anathema æternæ mortis est damnatio, et non nisi pro mortali debet imponi crimine, et illi qui aliter non potuerit corrigi.

57. Ut monachi quibus monasteriorum cura commissa non est, passim et sine auctoritate palatium non adeant, nec in eo immorentur, vel ubi et ubi ¹⁰⁹ discurrere ac pervagari acephali præsumant. Sed si tales quilibet fuerint ut utiles et necessarii ecclesiæ ac principi reperiantur, cum auctoritate episcopi canonicè ac religiose pergant. Sin autem, in monasteriis suis, sicut canonica et regularis docet institutio, religiose resident. Quos etiam nec episcopus, nec abbas, vel quilibet alius eos venedariorum more in missaticis instantèr transmittat; quia per quosdam illorum, contra ¹¹⁰ canonicam auctoritatem, et ecclesiastica et civilia perturbantur negotia. Nec sub prætextu obedientiæ diutius vilicationibus inserviant; sed regulariter obedientiam vicissitudine sua peragentes, secum, ut de sancto Benedicto legitur, in monasterio habitent, atque se ipsos recolligant. Hæc autem transgredientes, sive prælati in favendo, sive subditi in obtinendo, excommunicentur.

63. Hi vero qui ex rebus ecclesiasticis nonas et decimas persolvere, et sarta tecta ecclesiæ secundum antiquam auctoritatem et consuetudinem restaurare debent, et hoc non solum neglegunt, verum et per contemptum dimittunt, atque clericos fame et penuria, ecclesiastica quoque ædificia dissolutione adnullari permittunt, tamdiu ab ecclesiastica communione separentur, usque dum diligentia ¹¹¹ emendare studeant, quod socordia neglexerunt. Quod si iterum iteraverint ¹¹², post excommunicationis satisfactionem regia potestate compulsi, juxta legale et antiquum dictum, *qui neglegit census, perdat ¹¹³ agrum.* Servi autem ecclesiarum quibuscumque potestatibus subditi, unde melior consuetudo vel devotior commendatio ex tempore et jussione domni Hludowici, vel certe domni Karoli, seu etiam Pippini, non ¹¹⁴ existit, saltem viginti diebus in anno eidem ecclesiæ ad reficiendas ipsius ruinas absque molestia servire sinantur. Ubi autem et amplior commendatio et melior consuetudo inde habetur, pro hac nostra necessitudinis consideratione non decadat.

D 67. Qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt, et progressu etiam criminosi in conjugium sumunt, publicæ poenitentiae juxta modum quem ¹¹⁵ præviderit episcopus, subigantur; ipsæ vero locis congruis poenitentiae retrudantur, et ad habitum religionis redire cogantur. Iterum ¹¹⁶ autem sine ulla spē

quod absit, conjugia iterare præsumpserint, acriori subdantur vindictæ, et amplius propellantur. Qui si forte obedire monitis salutaribus noluerint, anathematizentur.

68. De his qui sponsas alienas rapiunt, vel consensu parentum accipiunt, antiqua et synodalis sententia observetur. Quod et si forte in ecclesia eventus talis reperiri dinoscitur, ut pro salutis et religionis competentia humanius quiddam debeant tractare pontifices, sicut canonica, ut eisdem verbis utamur, docet auctoritas, quia prior quidem, inquiring, definitio durior, posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo, ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsæ acceptor sine publica transeat pœnitentia, et sponso legaliter multam¹¹⁷ componat. Quod si hæc obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur: fautores vero illius juxta modum culpæ episcopali decreto pœniteant. Si vero, quod non optamus, qui de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem vel interventorem manifeste prodiderit a gradu proprio repellatur. Et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit impulsatus, et canonice nequiverit approbari, secun-

Ad sanctorum Patrum statuta se purgare cogatur. 72. Ut nemo quemlibet mortuum in ecclesia quasi hereditario jure, nisi quem episcopus aut presbyter pro qualitate conversationis et vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat. Nec quisquam ossa cujuslibet mortui de sepulcro suo ejiciat¹¹⁸, aut sepulturam cujusquam¹¹⁹ temerario ausu quoquo modo violet; sed unumquemque in loculo sibi a Deo præparato atque concesso adventum sui judicis præstolari concedat; maxime cum non solum divinæ leges, sed etiam et humanæ apud humanam rem publicam sepulcrorum violatores reos mortis dijudicent. Sed et neque pro loco sepulturæ, ut verbis sancti Gregorii utamur, pretium de terra putredini concessa quærere, et de alieno velle¹²⁰ facere luctu¹²¹ compendium, aliquo modo temptet. Si quando autem¹²² proximi vel heredes sponte aliquid offerre ecclesiæ voluerint in elemosina defuncti, accipere non vetamus: peti vero aut aliquid exigi omnimodo prohibemus, ne, quod valde inreligiosum est, aut venalis, quod absit, dicatur ecclesia, aut de humanis mortibus videamur gratulari, si compendium exinde studemus modo quolibet quærere.

HLOTHARII, HLUDOWICI ET KAROLI CONVENTUS APUD MARSNAM.

(An. 847. Febr.)

Sirmondi et Baluzii editiones ope codicis 2) regii Parisiensis n. 4638 recognovimus.

Hæc quæ sequuntur capitula acta sunt quando tres reges fratres, Hlotharius scilicet, Hludovicus, et Karolus, simul convenerunt secus municipium Trejectum, in loco qui dicitur Marsna (44), anno Dominicæ incarnationis 847 mense Februario¹²³ quæ etiam capitula singulorum adnuntiationes sequuntur.

Cap. 1. De pace et concordia atque unanimitate trium fratrum et regum inter se, et quod verissimo et non ficto caritatis vinculo sint uniti, et ut nullus deinceps scandalorum inter eos occasiones serere possit.

2. Ut ipsi mutuo sibi auxilientur, et contra Dei sanctæque ecclesiæ ac suos inimicos secundum oportunitatem temporis invicem adjuvent.

3. Ut nemo per quamlibet cupiditatem leges pacis in cujuslibet eorum regno convellere¹²⁴ præsumat. Quod si facere præsumpserit, communem ab eis ultionem incurrat.

4. Ut ecclesiæ Christi¹²⁵ per omne eorum regnum pristinam dignitatem honoremque retineant; et quicquid superstitute domno Hludowico imperatore jure legitimo possederunt, absque ulla deminutione recipiant.

5. Ut singulis eorum fidelibus talis lex conservetur, qualem temporibus priorum regum, et præcipue avi patrisque eorum, habuisse noscuntur, si tamen et ipsi pristinam fidem erga ipsos conservent.

6. Ut rapinæ et deprædationes, quæ quasi jure legitimo hactenus factæ sunt, penitus interdicanter, et nemo se impune post hæc eas præsumere posse confidat.

7. Ut in singulis partibus regni missi idonei constituentur, qui querelas pauperum et oppressiones sive quorumcumque causas examinare, et secundum legis æquitatem valeant definire. Et si ab uno in aliud regnum hujusmodi præsumptores confugerint, ibi similiter opprimantur.

8. Ut nullus in omni eorum regno deinceps raptum facere præsumat. Aut si fecerit, legaliter puniatur.

9. Ut regum filii legitimam hereditatem regni secundum definitas præsentis tempore portiones post eos retineant; et hoc quicumque ex his fratribus superstes fratribus fuerit consentiat, si tamen ipsi nepotes patris obediens esse consenserint.

VARIE LECTIONES

¹¹⁷ multa 2. ¹¹⁸ eicere 2. ¹¹⁹ quam t. a. q. m. v. s. u. in l. s. a Deo desunt 2. ¹²⁰ nullo 2. *Bellov. Bal. Til. ullo Trec.* ¹²¹ lucri *Til. deest* 2. ¹²² deest 2. ¹²³ per mensem februarium etiam *edd.* ¹²⁴ evellere 2. ¹²⁵ deest 2

NOTÆ.

(44) Cf. Lupi Ferrariensis epistolæ 50, 57, 59; in qua dicit reges hebdomada secunda Quadragesimæ colloquium celebraturos, Sirmondo monente Quadragesimæ initium an. 847 fuit die 16 Februarii.

10. Ut legati ad ducem Brittonum mittantur, qui de communi erga eos observatione pacis eum comoneant.

11. Ut similiter ad regem Nordmannorum legati mittantur, qui eum contestentur, quod aut pacem servare studebit, aut communiter eos infensos habebit.

Adnuntiatio domni Hlotharii.

Nobis et ¹²⁶ fratribus nostris visum fuit, ut ad Dei voluntatem quærendam, qualiter sancta ecclesia recuperata esse possit, et pacem et nos ac vos et iste populus christianus habere possimus, nos simul conjungeremus, sicut nunc fecimus, et sic simus inter nos, sicut fratres per rectum esse debent. Et pro certo illud sciatis, quia gratias Deo! sic sumus et sic permanere adjuvante Deo inante volumus, et in consilio et in auxilio unusquisque erga alterum parati sumus adiutorium ferre, sicut fratres in Dei voluntate et communi profectu facere debent, in quibuscumque potuerimus.

Adnuntiatio domni Hludowici.

1. Sciatis quia fratres nostri et nos nostros missos ad communem nepotem nostrum (45) in Aquitaniam mittimus, et ei tales comitatus designatos mandamus, in quibus ipse cum suis interim sufficienter esse possit, et fideles dilecti fratris nostri Karoli de illo regno pacem habere possint, usque dum idem ¹²⁷ nepos noster ad commune ¹²⁸ placitum nostrum veniat; ad quod cum tali securitate a nobis accepta eum venire mandamus, ut sanus venire et sanus stare et sanus reverti, quantum illum Deus salvare voluerit, possit. Et si tunc nostrum consilium audire voluerit, volumus cum Dei adiutorio et vestro consilio considerare, quomodo melius secundum communem profectum et utilitatem inante esse possit. Et si nostrum consilium audire non voluerit ¹²⁹, tunc sicut melius cum Dei adiutorio et vestro consilio invenire potuerimus, exinde agere volumus.

2. Sciatis etiam, quia similiter missos nostros ad Brittones mittimus, et illos ad communem profectum et pacem hortamur. Qui si audierint aut non audierint, cum Dei adiutorio et vestro consilio exinde etiam facere volumus.

3. Sciatis quia communiter missos nostros ad Nordmannos pro pace accipienda mittimus.

4. Sciatis etiam, quia dilectus frater noster Hlotharius missos suos ad suos homines transmittit qui usque modo in contrarietatem dilecti fratris nostri

A Karoli fuerunt, et illis mandat, ut per nullum ingenium inante, sicut de Dei et sua gratia gaudere volunt, in illius et fidelium ejus contrarietatem aliquid faciant.

5. Et sciatis quia volumus, ut res ecclesiarum, in cujuscumque regno caput fuerit, tam de episcopatibus quam de abbatibus, sine illa contradictione rectores ipsarum ecclesiarum, sicut tempore domni ac genitoris nostri fecerunt, illas possideant.

6. Similiter et de episcopatibus et monasteriis, ubicumque in nostro communi regno aliter est modo quam debeat, volumus una cum Dei adiutorio illud emendare, ut ecclesia Dei suum honorem debitum habere possit, et populus suam legem et justitiam habeat.

Adnuntiatio Karoli.

B 1. Sciatis quia dilecti fratres nostri et nos communiter placitum nostrum ad missam sancti Johannis apud Parisius ¹³⁰ conductum habemus, ubi de istis quæ illi modo dixerunt, et cæteris quæ ad Dei voluntatem et nostrum ac vestrum communem ¹³¹ profectum invenire potuerimus, consideremus, et una cum Dei adiutorio ad effectum perducamus. Et volumus, ut abhinc inante, ubicumque unusquisque fuerit, cum pace consistat, et ad illud placitum cum pace unusquisque veniat; quia in istis miseriis et rapiis usque modo multum Deum offendimus. Unde nobis Dei misericordiam deprecari, satis necessarium esse cognoscimus.

2. Volumus etiam, ut unusquisque liber homo in nostro regno seniore, qualem voluerit, in nobis et in nostris fidelibus accipiat.

3. Mandamus etiam, ut nullus homo seniore suum sine justa ratione dimittat, nec aliquis eum recipiat, nisi sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo fait.

4. Et volumus ut sciatis, quia nos fidelibus nostris rectum consentire volumus, et contra rationem eis facere non volumus. Et similiter vos ac cæteros fideles nostros ¹³² admonemus, ut vos vestris hominibus rectum consentiatis, et contra rationem illis non faciatis.

5. Et volumus, ut cujuscumque nostrum homo, in cujuscumque regno sit, cum seniore suo in hostem vel aliis suis utilitatibus pergat; nisi talis regni invasio quam lantweri dicunt, quod absit, acciderit, ut omnis populus illius regni ad eam repellendam communiter pergat (46).

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁶ ex 2. ¹²⁷ inde 2. ¹²⁸ communem 2. ¹²⁹ noluerit 2. ¹³⁰ parisiis S. B.. ¹³¹ commune 2. ¹³² vestros 2.

NOTÆ.

(126) Dininium

(46) Louex unius S. Remigii Remensis, jam bibli-

ter nisi secundum istum modum in leon est in car-

HLUDOWICI II IMPERATORIS CONVENTUS TICINENSIS.

(An. 850.)

Acta quædam conventus Ticinensis autumnò anni 850 a Ludovico II imperatore celebrati primum ab Henrico Canisio ope codicis Sangallensis in Lectt. Antiquis tom. V, part. II, pag. 674 seqq. edita, jam ope codicum Gothani et Blankenburgensis multo ampliora proponimus. Et primum quantum ad ecclesiasticas leges, episcoporum rescriptum ad quæstiones imperatoris eis propositas ex codice Gothano et Canisio, leges ipsas ab imperatore promulgatas ex codice Blankenburgensi vulgamus. Legum secularium non nisi quinque et ea imperfecta capitula a Canisio reperta erant; hic vero et imperatoris capitula comitibus suis proposita, et leges ipsæ integræ ex codice Gothano prodeunt. Cæterum leges a Ludovico imperatore superste patre Lothario conditæ, utriusque auctoritate promulgatæ fuerunt.

Anno ¹²² incarnationis Dominicæ 850, indictione 14. A et Hlotharii atque Hludowici piissimorum Augustorum tricesimo atque primo, in urbe regia Ticino facta synodus, cui præsederunt Angilbertus Mediolanensis archiepiscopus, Theodemarus ¹²³ Aquileienseis patriarcha, et Joseph venerabilis episcopus atque archicapellanus totius ecclesiæ, in quo hæc constituta sunt.

RESCRIPTUM ¹²⁴ CONSULTATIONIS SIVE EXORTATIONIS EPISCOPORUM AD DOMNUM HLUDOWICUM IMPERATOREM QUOD IN PAPIA FUIT ACTUM.

Domino ¹²⁵ glorioso imperatori Hludowico pax et vita, salus et victoria, ministretur a Deo patre et domino Jesu Christo.

1. Decrevit sancta synodus domesticam et interiorem episcopi conversationem totius reprehensionis atque suspitionis impenetrabilem fieri debere, ut juxta apostolum provideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus; oportet igitur ut cubiculo episcopi et secretioribus quibuslibet obsequiis sinceræ opinionis sacerdotes et clerici assistant, qui vigilantem, orantem, sacra eloquia scrutantem episcopum suum jugiter adtendant, ejusque sanctæ conversationis testes, imitatores, et ad Dei gloriam prædicatores ¹²⁷ existant.

2. Statuimus ut non tantum dominicis diebus et præcipuis festivitatibus episcopi missas celebrent, set cum possibile fuerit, cotidiana quoque sacrificia frequentent; nec fastidiant privatim primum pro te, deinde pro consecratoribus, pro regibus et cunctis ecclesiæ Dei rectoribus, proque his qui se orationibus ipsorum peculiariter commiserint ¹²⁸, et maxime pro pauperibus preces fundere, et omnipotenti Deo hostias offerre, comitante pia compunctione, et sacræ devotionis affectu, quod magis utique ¹²⁹ occulte sacrificantibus convenit, ut ipse quoque sacerdos hostia viva fiat, et sacrificium Deo, spiritu contribulato.

3. Placet episcopum moderatis epulis contentum esse, suosque convivas ad comedendum et potandum non urgere ¹³⁰, quin potius semper se ¹³¹ sobrietatis

præbeat exemplum. Removeantur ab ejus convictibus ¹³² cuncta turpitudinis argumenta; non ludicra spectacula, non acromatum vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scurriles admittantur præstigæ. Adsint peregrini et pauperes et debiles, qui de sacerdotali mensa Christum benedicentes, benedictionem percipiant. Recitetur sacra lectio; subsequatur vitæ vocis exhortatio; ut non tantum corporali cybo, immo verbi spiritualis alimento ¹³³, convivantes se relectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum dominum nostrum.

4. Ut episcopus omnes affectiones, quæ a sancta conversatione et sacerdotali abhorrent officio, pœnitentia repudiet. Et non cum canibus aut accipitribus vel capis, quos vulgus falcones vocat, per se ipsam venationes exerceat. Equorum quoque mulorumque superfluum curam contemnat; præciosarumque vestium cultum, et dissolutum, ac velut ad pompam compositum, vitet incessum ¹³⁴. Sit sacerdotis eloquium spiritali sale conditum; non injuriosis ¹³⁵ et protervis et coturnosis vocibus tumidum ¹³⁶. Sit sermo episcopi juxta evangelium: est, est; non non. Si quid enixius adfirmandum, duræ forsitan audientium mentes exigunt, more potius apostolico interponat suæ locutioni: *Deus scit!* aut *coram Deo!* quam per ¹³⁷ imperatoris gratiam sicut militantibus seculo jurare celebre est, sua dicta confirmet. Purgetur sane Domino suffragante ab omni levitate atque jactantia dignitas episcopalis, ut omnibus christianis bonæ conversationis speculum fieri valeat.

5. Ut episcopi canonicas scripturas et sancta dogmata jugi meditatione discutiant, et presbiteris ac clericis suis subtilius tractando et disserendo occultos sanctarum ¹³⁸ litterarum thesauros aperiant. Populis vero juxta ipsorum capacitatem dominicis et festis diebus verbum prædicationis impendere non neglegant; quod si quis se deinceps ab hac observatione et ab his quæ superius sunt statuta subtraxerit,

VARIÆ LECTIONES.

¹²² hæc inscriptio habetur in uno Sangallensi. ¹²³ ita correxi Theodemanus Canis. ¹²⁴ hæc inscriptio adest in uno Gothano. ¹²⁵ Domino usque Jesu Christo exstat in uno Gothano. ¹²⁷ prædicationis G. ¹²⁸ commiserunt C. ¹²⁹ deest C. ¹³⁰ urgere C. ¹³¹ deest in G. ¹³² convictu C. ¹³³ alimenta G. ¹³⁴ vitæ incensum sit C. ¹³⁵ curiosis C. ¹³⁶ tumidus sit G. ¹³⁷ deest G. ¹³⁸ sacrarum C.

NOTÆ.

pauperibus Francis ibidem scriptum invenimus, ut unusquisque comes describat quanti sint in suo comi-

latu qui per se hostem facere non possunt, ut alios adfamiant, sicut ibi scriptum est.

tanquam proprii desertor officii divinis legibus sub-
jacebit.

6. Sollicite procurent ¹⁵⁹ episcopi, quam diligen-
tiam erga plebem sibi commissam unusquisque pre-
sbyterorum gerat; oportet enim ut plebium archi-
presbyteri per singulas ¹⁶⁰ villas unumquemque pa-
trem familias conveniant; quatinus tam ipsi quam
omnes in eorum domibus commorantes qui publice
crimina perpetrarunt, publice peniteant; qui vero
occulte deliquerit ¹⁶¹, illis consteantur, quos episcopi
et plebium archipresbyteri idoneos ad secreciora
vulnera mentium medicos elegerint; qui si forsitan
in aliquo dubitaverint, episcoporum suorum non
dissimulent implorare sententiam. Si vero episcopus
hæsitaverit, non aspernetur consulere vicinos epi-
scopos, et ambiguum rem alterius aut certe duorum
vel trium fratrum examinare consensu ¹⁶². Quod si
adeo aliqua obscuritate vel novitate perplexa res
fuerit, siquidem diffamatum certæ personæ scelus
est, metropolitani et provincialis synodi palam sen-
tentia requiratur, ut illud impleatur apostoli: *Pec-
cantes publice argue*, ut ¹⁶³ cæteri metum habeant.
Si autem occulta confessio est, et is a quo queritur
salutis consilium explicare non sufficit, potest sup-
presso facinorosi nomine qualitas quantitasque pec-
cati discuti, et congruus correctioni modus inveniri.
Similiter autem et in singulis urbium vicis et subur-
banis, per ¹⁶⁴ municipalem archipresbyterum, et reli-
quos ex presbyteris strenuos ministros procuret epi-
scopus, habita pœnitentia in rebus dubiis observatione,
que superius præfixa est.

7. Oportet etiam per oppida singula villasque cum
gerere presbiteros, qualiter pœnitentes inposi-
tam sibi abstinentiæ formam custodiant, et utrum
elemosynarum largitione vel aliis remissionem pec-
catorum promerentibus piis operibus inserviant; et
qua cordis contricione vel lamentatione se ipsos
afficiant, ut hac consideratione præmissa ¹⁶⁵ pœnitu-
dinis tempus rationabilem ¹⁶⁶ possit accipere termi-
num, et vel extendatur si pœnitens negligenter in-
juncta prosecutus est, vel brevietur si desideranter
veniæ placationem studuit promereri. Reconciliatio
vero pœnitentium juxta antiquorum canonum insti-
tuta non a presbyteris sed ab episcopis fieri debet,
nisi forte quis in periculo fuerit constitutus, et se
reconciliari devote petierit. Si episcopus absens fue-
rit, debet utique presbyter episcopum ¹⁶⁷ consulere,
et sic penitentem ejus præcepto reconciliare ¹⁶⁸; ali-
ter autem sicut nec chrismatis confectio vel puella-
rum consecratio, ita nec penitentium reconciliatio
ullatenus a presbyteris fieri debebit ¹⁶⁹, quia solis
episcopis apostolorum vicem tenentibus per manus
inpositionem specialiter in ecclesia conceditur, quod
tunc apostolis ad ipsos Domino dicente concessum
est: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remisieritis*

*A peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, re-
tenta sunt.*

8. Illud quoque salutare sacramentum quod com-
mendat Jacobus apostolus dicens: *Infirmatur quis in
vobis, inducat presbiteros, et orent super eum unguen-
tes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit
infirmum, et suscitabit illum Dominus; et si in pec-
catis fuerit, remittuntur* ¹⁶⁰ ei, sollerti prædicatione
populis innotescendum est; magnum sane et valde
appetendum mysterium; per quod si fideliter posci-
tur, et peccata ¹⁶¹ remittuntur, et consequenter cor-
poralis salus restituitur. Sed quia frequenter con-
tingit ¹⁶², ut ægrotans aliquis aut sacramenti vim
nesciat, aut minus periculosam reputans infirmita-
tem, salutem suam operari dissimulet, aut certe morbi
violenia obliviscatur, debet eum loci presbyter con-
gruenter admonere, quatinus ad hanc spiritalem cu-
ram secundum propriæ possibilitatis vires vicinos
quoque presbiteros invitet. Hoc tamen sciendum,
quia si is qui infirmatur publicæ penitentiæ manci-
patus est, non potest hujus misterii consequi medi-
cinam, nisi prius reconciliatione percepta, commu-
nionem corporis et sanguinis Christi meruerit; cui
enim reliqua sacramenta interdicta sunt, hoc uno
nulla ratione uti conceditur. Si autem infirmi quali-
tas talis est, ut per se ipsum visitandum et unguen-
dum dignum existimet episcopus, ab ipso quam ¹⁶³
plurimum competenter fieri valet, a quo ipsum
chrisma conficitur, et cui peccata remittendi officii
privilegio ¹⁶⁴ potestas concessa est.

9. Ex diversis partibus perventum est ad sacram
synodum, quod quidam parentum filias suas cum ad
nubilem pervenerint ætatem, easque pro suo modulo
satis convenienter nuptum tradere possint, diutius
quam necesse est secum detineant; unde sepe con-
tingit ¹⁶⁵, ut in ipsa paterna domo corrumpantur.
Fertur et de quibusdam, quod dictu quoque nefas
est, ipsos parentes filiarum suarum corruptoribus
conhibentiam præbere, et natarum suarum lenones
existere. Monendi igitur a presbyteris sunt patres
familias, ut filibus suis tempestive nuptias provi-
deant, et calorem ferventis ætatis conjugali lege
præveniant; primum scientes, quia tales et si post
corruptelam legitimis viris copulate fuerint, non
possunt tamen cum sponso pariter sollempne ben-
dictionis a sacerdote munus percipere. Deinde si in
eorum domibus tale nefas ¹⁶⁶ acciderit, siquidem illis
nescientibus pro sola negligentia ¹⁶⁷ culpa pœniten-
tiæ subjiciendi sunt; si vero corruptionis turpitudi-
nem ipsi consenserint, major his qui prohibere de-
buerant penitentiæ sarcina ¹⁶⁸ quam ipsis qui perpe-
traverunt imponenda est. Ad ultimum ¹⁶⁹ hoc noverint
ecclesiasticis sanctionibus esse præfixum, ut nullus
publice pœnitens usque ad tempus peractæ peniten-
tiæ conjugium contrahere valeat, et hac ratione cor-

ruptam filiam non posse conjugio copulari, quousque A
per publicam pœnitentiam et ipsa et parentes, si
forte consensisse probati fuerint, reconciliationem et
sacri altaris communionem obtinere meruerint.

10. De (47) raptoribus vero, antiquorum Patrum
statuta sequentes, hoc tenendum censemus, ut si
eas rapuerint quæ cum sponso pariter benedictione
sacerdotale initiatæ sunt, licet easdem corruerint,
abstrahantur tamen ab his, et propriis sponsis red-
dantur. Quæ vero vel viduæ sunt, vel adhuc sponsæ
non fuerint, et absque ipsarum et parentum volun-
tate rapiuntur, nihilominus parentibus vel propin-
quis restituantur, et aliis, si voluerint, nubant. Nam
ipsis a quibus raptæ sunt, legitimæ demum uxores
nullatenus esse possunt. Ipsos ¹⁷⁰ autem raptores
eisque auxilium præbentes, quamquam anathematiz-
andos antiqui canones præcipiant, in ultimo tamen
constitutis, si devote postulaverint, sacræ commu-
nionis viaticum pro misericordia dandum non nega-
mus. Quod si aliquis de ordine clericali hujusmodi
transgressoribus ¹⁷¹ cooperatores extiterit, proprii gra-
dus honore carebit.

11. Inveniuntur nonnulli per diversas provincias
et civitates habentes possessiones, qui cum aliquod
publice scelus perpetraverint et ab episcopo vel pre-
sbyteris loci conventi fuerint, ut penitentiam gerant,
ab alterius civitatis episcopo vel presbytero se jam
penitentiam ¹⁷² suscepisse, vel suscipere, velle fa-
teantur ¹⁷³, a tunc ita sibi illudentes, Deo mentiri
conantur. Tales ergo ab episcopo civitatis in cuius
parrochia scelus commissum est, statim communione
privati, ad agendam penitentiam cogantur. Scribat
autem qui eam communione privaverit, aliis quoque
episcopis in quorum parrochiarum territoriis hujus-
modi prædia possidet, ut et ipsi rem ¹⁷⁴ scientes, a
sua illum communione removeant, ne forte post-
modum per ignorantiam sibi subreptum querantur.
Manifesta etenim est ¹⁷⁵ æcclesiastica sanctio, conti-
nens ¹⁷⁶, ut qui ab uno episcopo excommunicatus
est, ab aliis ei non debeat episcopis communicari.

12. Hoc autem omnibus christianis intimandum
est, quia hi qui sacri altaris communione privati, et
pro suis sceleribus reverendis aditibus exclusi, pu-
blice pœnitentiæ subjugati sunt, nullo militiae secu-
laris uti cingulo ¹⁷⁷, nullamque reipublicæ debent
administrare dignitatem; quia nec popularibus con-
ventibus ¹⁷⁸ eos misceri oportet, nec vacare saluta-
tionibus, nec quorumlibet causas judicare, cum sint
ipsi divino addicti iudicio; domesticas autem neces-
sitates curare non prohibentur, nisi forte, propter
scelerum ut sæpe sit enormitatem conscientie sti-
mulis exagitati, et mente ¹⁷⁹ perculsi, ipsius privatæ

rei ¹⁸⁰ administrationem implere nequiverint. Qui
vero ad admonitionem ¹⁸¹ episcopi seu sacerdotum
pro perpetrato palam scelere pœnitentiæ remedium
suscipere noluerint, magis abjiciendi sunt, anathe-
matizandi scilicet, et tamquam putrida ac despe-
rata ¹⁸² membra ab universalis ecclesiæ corpore dis-
secandi; cujusmodi jam inter christianos nulla ¹⁸³
legum, nulla morum, nulla collegii participatio est,
quibus neque in ipso exitu communicatur, et quo-
rum neque post mortem, saltim inter defunctos fide-
les, commemoratio fit. Sed si ad hoc inrevocabile
juditium obdurati cordis contemptus trahit, non sine
magna tamen examinatione veniendum est, et om-
nia sacerdoti prius experienda, nec absque metropo-
litani cognitione et provincialium episcoporum com-
muni juditio quemlibet anathematizandum esse per-
mittimus.

13. Propter assiduam erga populum Dei curam
singulis plebibus archipresbiteros præesse volumus;
qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant,
verum etiam eorum presbiterorum qui per minores
titulos habitant, vitam jugi circumspectionem custo-
diant; et qua unusquisque industria divinum opus
exerceat, episcopo suo renuntient. Nec obtendat
episcopus, non egere plebem archipresbytero, quod
ipse eam per se gubernare valeat; quia et si valde
idoneus est, decet tamen ut parciatur onera sua, et
sicut ipse matrici præest, ita archipresbyteri præsent
plebeis, ut in nullo titubet æcclesiastica sollicitudo.
Cuncta tamen ad episcopum referant, nec aliquid
contra ejus decretum ordinare præsumant.

14. Quia non tantum a secularibus personis, immo
et ab ipsis præsulibus, quod minime decuit, tam vi-
rorum quam feminarum monasteria destructa inve-
niuntur, placuit sanctæ synodo, ut ab episcopis pri-
mum eorum status recuperationis sumat exordium,
et omnia monasteria quæ sub episcoporum sunt po-
testate, protinus restaurentur, et quicumque episco-
porum ad venturam sequentis anni Domino propitio
synodum monasteria quæ sub sua potestate neglecta
fuerant, aliqua ex parte recuperasse repertus non
fuerit, excommunicetur.

15. Similiter et de synodochiis statuimus, ut quæ-
cumque in episcoporum sunt potestate, secundum
dispositionem eorum qui ea instituerunt gubernen-
tur; quæ autem sub defensione quidem sunt ecclesiæ,
set juxta institutorum decreta per heredes vel pa-
rentes ¹⁸⁴ qui religiosam vitam duxerint regi debent,
procuret episcopus, ut ab eis non neglegantur. Et si
in aliquo malæ tractationis obnoxii reperiuntur,
ecclesiasticæ subiaceant disciplinæ. Quod si heredes,
sive clerici sive seculares, adeo inopportune contra

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰ ipsi G. ¹⁷¹ transgressor vel cooperatores V. Vn. t. aut c. Est. ¹⁷² penitentia G. ¹⁷³ fatentur G.
¹⁷⁴ non C. ¹⁷⁵ et C. ¹⁷⁶ continet C. ¹⁷⁷ concilio C. ¹⁷⁸ gentibus C. ¹⁷⁹ et in se C. ¹⁸⁰ regi G. ¹⁸¹ ad-
ministrationem C. ¹⁸² separata G. ¹⁸³ nullam G. ¹⁸⁴ pertinentes C.

NOTÆ.

(47) In codd. Fl. fol. 129. V. Vn. Est. apud Murat. inter Ludovici II leges, cap. 3.

majorum suorum decreta ire temptaverint, ut testatoris institutionem subprimere vel obscurare nitantur et inter se sinodochii substantiam dividere, nuntietur sacratissimo imperatori, et ejus auctoritate hujusmodi transgressorum nequitia coherceatur.

16. Suggestendum est beatissimis imperatoribus, quia hi qui monasteria et sinodochia sub defensione sacri palatii posuerunt, ideo fecisse probantur, quod a nullo melius quam a summis potestatibus protegenda crediderint, et si ea, contra decreta instituentium, personis quibus non licet dederint, ipsi impugnatore efficiuntur qui propugnare debuerant; et cavendum summopere est principibus, ut qui a nemine ¹⁸⁶ nunc inde judicantur, ne in futuro iudicio ab omnipotente Deo gravius judicentur; secundum apostolum etenim horrendum est incidere in manus Dei viventis. Nos vero qui debitores sumus ut fideliter annuntiemus, idcirco humiliter suggerimus, quod silere non audemus.

17. Omnes christianos scire oportet, quia omnium rerum suarum decimationem Deo fideliter reddere debent, et secundum episcoporum dispositionem, sacerdotum et reliquorum clericorum usibus ceterisque ecclesiasticis utilitatibus distribuendæ sunt. Qui vero eas suo arbitrio et non secundum episcopi ¹⁸⁶ dispositionem dispensare conatur, duplicem reatum incurrit: unum quia dominicam substantiam impie subtrahit, alterum quia rem sacram sacrilega temeritate violare præsumit. Quisquis igitur post admonitionem episcopi et sacerdotum vel ¹⁸⁷ decimas dare contempserit, vel ¹⁸⁸ pro suo arbitrio ¹⁸⁹ quibus dandæ non sunt dare præsumperit, tamquam divinarum sanctionum contemptor et temerator, sacerdotali est vigore plectendus, et a sacræ communionis participatione removendus.

18. Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina et providentia gubernantur; tales enim aefalos, id est sine capite, prisca ecclesiæ consuetudo nuncupavit. Docendi sunt igitur seculares viri, ut si in donibus suis misteria divina jugiter exerceri desiderant ¹⁹⁰, quod valde laudabile est, ab his tamen tractentur, qui ab episcopis examinati fuerint, et ab ordinariis suis commendaticis litteris comitati probantur, cum ad peregrina forte migrare necesse ¹⁹¹ est. Si qui ergo contemptores canonum extraordinarie et illicite ministrantes, et divina sacramenta taliter violantes inveniuntur, primum ab episcopo uterque

A inhibendus est, quod quidam seculares viri presbiteros aut alios clericos conductores, vel procuratores, sive exactores fiscalium rerum vel reddituum aut vectigalium constituunt; si quis ¹⁹⁶ igitur deinceps hujus exorbitationis reus inventus fuerit, uterque excommunicetur, tam ipse qui constituit, quam ille qui indigne paruit ¹⁹⁷.

19. Quia terribiliter propheticus sermo minatur, ad usuram dantem et amplius accipientem, in æternum non esse victurum et non habitaturum in tabernaculo ¹⁹⁸ altissimi, nec requieturum in monte sancto Dei, censemus ut quicumque hoc ¹⁹⁹ perpetrasse inveniuntur, si supersunt a quibus usuras exegerunt, ipsis restituant quæ superhabundantius abstulisse probantur; si autem decesserint ²⁰⁰, heredibus eorum saltem medietatem refundant, aut elemosinis redimant quod cupiditate deliquerunt. Deinceps vero qui hæc sectari inventus fuerit, si laicus est, excommunicetur, sacerdos autem vel clericus si ad episcopi admonitionem ab hoc turpi et pestifero negotio se non cohibuerit, proprii gradus periculum sustinebit.

20. Comperimus quod ab his qui secundum mundanas leges viduarum et orfanorum tutelam sibi vindicant, non solum neglegantur ²⁰¹, verum etiam aliquotiens opprimantur; quibus ²⁰² ecclesiastica sollicitudine succurrendum censemus. Et si hujusmodi oppressores ²⁰³ ad episcopalem admonitionem corrigi voluerint, gratulandum his est, si autem in obstinationis impietate duraverint, suggerendum clementissimo imperatori, quatinus ipse efficacem tutorem eis tribuat, ut et illi remuneratio reddatur a Deo, et de inutili silentio sacerdotalis ordo non dampnetur.

21. Quidam clericorum vel monachorum peregrinantes, per diversas vagando provincias et civitates, multiplices spargunt errores, et inutiles quæstiones disseminant, decipientes corda simplicium. De his decrevit sancta synodus, ut ab episcopo loci detineantur, et ad metropolitanum deducti, discussione æcclesiastica examinentur; et si vanitatis atque jactantiæ, non autem utilitatis aut doctrinæ causa, has inquietudines serere reperiuntur in populis, velut ecclesiasticæ pacis perturbatores, congruenti disciplina macerentur.

22. Inveni sunt multi, et maxime de rusticis, qui adultas feminas sub parvulorum filiorum nomine in domibus suis introduxerunt, et postmodum ipsi socii

tem idoneam adulescentes venerint, tunc legitimo possint conubio ²⁰⁴ copulari.

23. Quia pestiferas adhuc stirpes et reliquias artis magicæ in tantum vigere ad nos perlatum est, ut quædam maleficæ inlicitum amorem aliorum mentibus, aliis vero odium inmittere dicantur; quædam etiam ita venenariæ sunt, ut quosdam peremisse multo populi rumore deferantur, huiusmodi dialoli ministras diligenti examinatione proditas, sub acerrima penitentia redigendas statuimus, et in ipso tantum exitu, si tamen prius digna poenitentia opera fecerint, reconciliandas esse permittimus.

24. Omni ratione caret, et religioni christianæ noxium et contrarium noscitur, ut Judei a christianis vectigalia exigant, aut ullas civiles aut criminales causas inter christianos iudicandi locum habeant; quicumque igitur iudiciali potestatis super christianos aliquam administrationem Judeo ²⁰⁵ tractare permiserit, a christiana cummunione pellatur.

CAPITULA DE ORDINIBUS ECCLESIASTICIS ²⁰⁶.

1. Placuit sancta synodo domesticam et interiorum episcopi conversationem totius inreprehensibilis atque suspicionis inpenetrabilem fieri debere, ut juxta Apostolum provideamus bona non tantum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus. Oportet igitur, ut cubiculo episcopi et secretioribus quibuslibet obsequiis sinceræ opinionis sacerdotes et clerici assistant ²⁰⁷, qui vigilantem, orantem, sacraloquia scrutantem episcopum suum jugiter attendant, ejusque sanctæ conversationis testes, imitatores, et ad Dei gloriam prædicatores existant.

2. Statuimus, ut non tantum dominicis diebus et præci; uis festivitibus episcopi missas celebrent, sed cum possibile fuerit cotidiana quoque sacrificia frequentent, nec fastidiant primum pro se, deinde pro sacerdotibus, pro regibus, et cunctis ecclesiæ Dei rectoribus, et pro his qui se orationibus ipsorum peculiariter commiserunt, et maxime pro pauperibus preces fundere, et omnipotenti Deo hostias offerre, comitante pia compunctione et sacræ devotionis affectu; quod magis occulte sacrificantibus convenit, ut ipse quoque sacerdos hostia viva fiat, et sacrificium Deo spiritu contribulato.

3. Placet episcopum moderatis epulis contentum esse, suosque convivas ad comedendum et potandum non arguere, quin potius semper se sobrietatis præbeat exemplum. Removeantur ab ejus convictu cuncta turpitudinis argumenta, non ludicra spectacula, non acromatum vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scuriles admittantur præstigæ; adsint peregrini et pauperes et debiles, qui de sacerdotali

A verbi spiritalis alimento, convivantes se refectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum dominum nostrum.

4. Ut episcopus omnes affectiones, quæ a sancta conversatione et sacerdotali abhorrent ²⁰⁸ officio, penitus repudiet, et non cum canibus aut accipitribus vel capis, quos vulgo falcones vocat, per se ipsum venationes non exercent. Equorum quoque mulo- rumque superfluum curam contemnat, præciosarumque vestium cultum, et dissolutum ac velut ad pompam compositum vitet incessum. Sit sacerdotis eloquium spiritali sale conditum, non injuriosis ²⁰⁹ et protervis et coturnosis vocibus tumidum. Sit sermo episcopi juxta evangelium: est, est, non, non. Si quid enixius affirmandum duræ forsitan audientium B mentes exigunt, more potius apostolico interponat suæ locutioni ²¹⁰: Deus scit, aut: coram Deo, quam: per imperatoris gratiam, sicut militantibus seculo jurare celebre est, sua dicta confirmet. Purgetur sane Domino suffragante ab omni levitate atque jactantia dignitas episcopalis, ut in omnibus christianis bonæ conversationis speculum fieri valeat.

5. Ut episcopi canonicas scripturas et sancta dogmata jugi meditatione discutiant, et presbyteris ac clericis suis subtilius tractando et disserendo occultos sanctarum litterarum thesauros aperiant; populis vero juxta ipsorum capacitatem dominicis et festis diebus verbum predicationis impendere non neglegant. Quod si quis se deinceps ab hac observatione et ab his quæ superius sunt statuta substraxerit, tamquam proprii desertor officii divinis legibus subjacebit. C

6. Sollicite procurent episcopi, quam diligentiam erga plebem sibi commissam unusquisque presbyterorum gerat. Oportet enim ut plebium archipresbyteri per singulas villas unumquemque patrem familias commoneant, quatinus tam ipsi quam omnes in eorum domibus commorantes qui publice crimina perpetrarunt, publice peniteant. Qui vero occulte deliquerunt, illis constentur quos episcopi et plebium archipresbyteri idoneos ²¹¹ ad secretiora vulnera mentium medicos elegerunt. Qui si forsitan in aliquo dubitaverint, episcoporum suorum non dissimulent implorare sententiam. Si vero episcopus hesitaverit, non aspernetur consulere vicinos episcopos, et ambiguam rem alterius, aut certe duorum vel trium fratrum examinare consensu, quod adeo aliqua obscuritate vel novitate perplexa res fuerit. Si quidem diffamatum certæ personæ scelus est, metropolitani et provincialis synodi palam sententiam requiratur, ut illud impleatur Apostoli: *Peccantes publice argue*, ut ceteri metum habeant. Si autem

discuti, et congruus correctionis modus inveniri. Similiter autem et in singulas urbium vicis et suburbanis per municipalem archipresbyterum et reliquos ex presbyteris strenuos ministros procurent episcopus, habita penitus in rebus dubiis observatione quæ superius præfixa est.

7. Oportet etiam per oppida singula villasque curam gerere presbyteros, qualiter penitentes impositam sibi abstinentiæ formam custodiant, et utrum elemosinarum largitioni vel aliis remissionem peccatorum promerentibus piis operibus inserviant, et qua cordis contritione vel lamentatione se ipsos afficiant. Ut hac consideratione præmissa, penitudinis tempus rationabilem possit accipere terminum, et vel extendatur si penitens negligenter injuncta prosecutus est, vel brevietur si desideranter veniæ placationem studuit promereri. Reconciliatio vero penitentium juxta antiquorum canonum instituta non a presbyteris sed ab episcopis fieri debet, nisi forte quis in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari devote petierit; si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter episcopum consulere, et sic penitentem ejus precepto reconciliare. Aliter autem, sicut nec chrismatis confectio, vel puellarum consecratio, ita nec penitentium reconciliatio ullatenus a presbyteris fieri debet. Quia solis episcopis apostolorum vicem tenentibus per manus impositionem specialiter in ecclesia conceditur, quod tunc apostolis ab ipso Domino dicente concessum est: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt.*

8. Illud quoque salutare sacramentum quod commendat Jacobus apostolus dicens: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, et orent super eum unguentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et suscitabit illum Dominus; et si in peccatis fuerit, remittuntur ei, sollerti prædicatione populis innotescendum est.* Magnum sane et valde appetendum mysterium, per quod, si fideliter poscitur, peccata remittuntur. Sed quia frequenter contingit, ut egrotans aliquis aut sacramenti vim nesciat, aut minus periculosam reputans infirmitatem, salutem suam operari dissimulet, aut certe morbi violentia obliviscatur, debet eum loci presbyter congruenter admonere, quatinus ad hanc spiritalem curam secundum propriæ possibilitatis vires vicinos quosque presbyteros invitet. Hoc tamen sciendum, quia si his qui infirmatur publicæ penitentiam mancipatus est, non potest hujus misterii consequi medicinam, nisi prius reconciliatione percepta, communionem corporis et sanguinis Christi meruerit. Cui enim reliqua sacramenta interdicta sunt, hoc uno nulla ratione uti conceditur. Si autem infirmi qualitas talis est, ut per se ipsum visitandum et unguendum dignum existimet episcopus, ab ipso quam plurimum competenter fieri valet, a quo ipsum chrisma confi-

citur, et cui peccata remittendi officii privilegio potestas concessa est.

9. Ex diversis partibus perventum est ad sacram synodum, quod quidam parentum filias suas cum ad nubilem pervenerint ætatem, easque pro suo modulo satis convenienter nuptu tradere possint, diutius quam necesse est secum detineant. Unde sepe contingit ut in ipsa paterna domo corrumpantur. Fertur et de quibusdam, quod dictu quoque nefas est, ipsos parentes filiarum suarum corruptoribus conhibentiam præbere, et natarum suarum lenones existere. Monendi igitur a presbyteris sunt patres familias, ut filiabus suis tempestive nuptias provideant, et calorem ferventis ætatis conjugali lege præveniant¹¹¹. Primum scientes, quia tales, etsi post corruptelam legitimis viris copulatæ fuerint, non possunt tamen cum sponso pariter sollempne benedictionis a sacerdote munus percipere; deinde si in eorum domibus tale nefas acciderit, siquidem illis nescientibus, pro sola negligentia culpa penitentia subijciendi sunt. Si vero corruptionis turpitudinem ipsi consenserint, majoribus qui prohibere debuerint penitentia sarcina quam ipsis qui perpetrarunt imponenda est. Ad ultimum hoc noverint ecclesiasticis sanctionibus esse præfixum, ut nullus publice penitens usque ad tempus peractæ penitentia conjugium contrahere valeat; et hac ratione corruptam filiam non posse conjugio copulari, quousque per publicam penitentiam et ipsa et parentes, si forte consensisse probati fuerint, reconciliationem et sacri altaris communionem obtinere meruerint.

10. De raptoribus vero antiquorum Patrum statuta sequentes, hoc tenendum censemus, ut si eas ruperint, quæ cum sponso pariter benedictione sacerdotali initiatæ sunt, licet easdem corruerint, abstrahantur tamen ab his, et propriis sponsis reddantur. Quæ vero vel viduæ sunt vel adhuc aponse non fuerunt, et absque ipsarum et parentum voluntate rapiuntur, nihilominus parentibus vel propinquis restituantur, et aliis si voluerint nubant. Nam ipsis a quibus raptæ sunt legitima demum uxores nullatenus esse possunt; ipsos autem raptores eis quoque auxilium præbentes quamquam anathematizandos antiqui canones præcipiant, in ultimo tamen constitutis, si devote postulaverint, sacrae communionis viaticum pro misericordia dandum non negamus. Quod si aliquis de ordine clericali hujusmodi transgressoribus cooperator extiterit, proprii gradus honore carebit.

11. Inveniuntur nonnulli per diversas provincias et civitates habentes possessiones¹¹², qui cum aliquod publice sceleris perpetraverint, et ab episcopo vel presbyteris loci commoniti fuerint, ut penitudinem gerant, ab alterius civitatis episcopo vel presbytero se jam penitentiam suscepisse vel suscipere velle fateantur, atque ita sibimet illudentes Deo

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ proveniant c. ¹¹² passiones cod.

mentiri conantur. Tales ergo ab episcopo civitatis in cujus parrocchia scelus commissum est, statim communione privati, ad agendam penitentiam cogantur. Scribat autem qui eum communione privaverit, aliis quoque episcopis in quorum parrocchiarum territoriis hujusmodi prædia possidet, ut et ipsi rem scientes a sua illi communione removeant, ne forte postmodum per ignorantiam sibi subreptum quærantur. Manifesta etenim ecclesiastica sanctio continet, ut qui ab uno episcopo excommunicatus est, ab aliis ei non debeat episcopis communicari.

12. Hoc autem omnibus christianis intimandum est, quia hi qui sacri altaris communione privati, et pro suis sceleribus reverendis aditibus exclusi, publicæ penitentiae subjugati sunt, nullo militiae secularis uti cingulo, nullamque rei publicæ debeant administrare dignitatem, quia nec popularibus convenibus eos misceri oportet, nec vacare salutationibus, nec quorumlibet causas judicare, cum sint ipsi divino addicti iudicio; domesticas autem necessitates curare non prohibentur, nisi forte, propter scelerum ut sepe fit enormitatem conscientiae stimulis exagitati, et mente percussi, ipsius privatæ rei administrationem implere nequiverint. Qui vero ad admonitionem episcopi seu sacerdotum pro perpetrato palam scelere penitentiae remedium suscipere noluerint, magis abjiciendi sunt, anathematizandi scilicet, et tamquam putrida ac desperata membra ab universalis ecclesiae corpore dissecandi. Hujusmodi jam inter christianos nulla legum, nulla morum, nulla collegii participatio est, quibus neque in ipso exitu communicetur, et quorum neque post mortem, saltem inter defunctos fideles, commemoratio fiat. Sed si ad hoc irrevocabile iudicium obdurati cordis contemptus trahit, non sine magna tamen examinatione veniendum est, et omnia sacerdoti prius experienda, nec absque metropolitani cognitione et provincialium episcoporum communi iudicio quemlibet anathematizandum esse permittimus.

13. Propter assiduam erga populum Dei curam singulis plebibus archipresbyteros preesse volumus, qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam eorum presbyterorum qui per minores titulos habitant vitam jugi circumspeditione custodiant, et qua unusquisque industria divinum opus exerceat, episcopo suo renuntient. Nec obtendat episcopus, non egere plebem archipresbytero, quod ipse eam gubernare valeat. Quia etsi valde idoneus est, decet tamen ut partiat onera sua, et sicut ipse matri præest, ita archipresbyteri præsent ple-

A et ab ipsis præsulibus, quod minime decuit, tam virorum quam feminarum monasteria destructa inveniuntur, placuit sancta synodo; ut ab episcopis primum eorum status recuperationis sumat exordium, et omnia monasteria quæ sub episcoporum sunt potestate, protinus restaurentur. Et quicumque episcoporum ad venturam sequentis anni Domino propitio synodum monasteria quæ sub sua potestate neglecta fuerant, aliqua ex parte recuperasse reperiunt non fuerit, excommunicetur.

15. Similiter et de senodochiis statuimus ut quicumque in episcoporum sunt potestate, secundum dispositionem eorum qui ea instituerunt gubernentur. Quæ autem sub defensione quidem sunt ecclesiae, sed juxta institutorum decreta per heredes vel pertinentes qui religiosam vitam duxerint regi debent, procuret episcopus ut ab eis non neglegantur, et si in aliquo male tractationis obnoxii reperiuntur, ecclesiasticæ subiaceant disciplinæ. Quod si heredes, sive clerici sive seculares, adeo importune contra majorum suorum decreta ire temptaverint, ut testatoris institutionem subprimere vel obscurare nitantur, et inter se senodochii substantiam dividere, nuntietur sacratissimo imperatori, ut ejus auctoritate hujusmodi transgressorum nequitia coerceatur.

C 16. Suggestendum est beatissimis imperatoribus quia hi qui monasteria et senodochia sub defensione sacri palatii posuerunt, ideo fecisse probantur, quod a nullo melius quam a summis potestatibus protegenda crediderunt. Et si ea contra decreta instituentium personis quibus non licet dederint, ipsi impugnatores efficiuntur qui propugnare debuerant; et cavendum summopere est principibus, ut qui a nemine nunc inde judicantur, ne in futuro iudicio ab omnipotente Deo gravius judicentur; secundum Apostolum, etenim horrendum est incidere in manus Dei viventis. Nos vero quia debitores sumus, ut fideliter annuntiemus, idcirco humiliter suggeremus, quod silere non audemus.

D 17. Omnes christianos scire oportet quia omnium rerum suarum decimationem Deo fideliter reddere debent, et secundum episcoporum dispositionem sacerdotum et reliquorum clericorum usibus ceterisque ecclesiasticis utilitatibus distribuendæ sunt. Qui vero eas suo arbitrio et non secundum episcopi dispositionem dispensare conatur, duplicem reatum incurrit: unum quia dominicam substantiam impie subtrahit, alterum quia rem sacram sacrilega temeritate violare præsumit. Quisquis igitur post admonitionem episcopi et sacerdotum vel decimas dare contempserit, vel pro suo arbitrio quibus dandæ non

18. Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina et providentia gubernantur. Tales enim acesalos, id est sine capite, prisca ecclesiæ consuetudo nuncupavit. Docendi sunt igitur seculares viri, ut si in domibus suis mysteria divina jugiter exerceri desiderant, quod valde laudabile est, ab his tamen tractentur, qui ab episcopis examinati fuerint, et ab ordinantibus suis commendaticis litteris comitati probantur, cum ad peregrina forte migrare necesse est. Si qui eorum contemptores canonum extraordinarie et illicitè ministrantes, et divina sacramenta taliter violantes inveniuntur, primum ab episcopo uterque admoneatur, et vagans, scilicet clericus vel sacerdos, et si qui ejus usurpativo fruatur officio, et si ab hoc noluerint se temeritate compescere, excommunicentur. Sed et ille excessus omnino inhibendus est, quod quidam seculares viri presbyteros aut alios clericos conductores vel procuratores sive exactores fiscalium rerum vel reddituum ac vectigalium constituunt. Si quis igitur deinceps hujus exorbitationis reus inventus fuerit, uterque excommunicentur, tam ipse qui constituit, quam ille qui indigne paruit.

19. Quia terribiliter propheticus sermo minatur, ad usuram dantem et amplius accipientem in æternum non esse victurum, et non habiturum in tabernaculo altissimi, nec requieturum in monte sancto Dei, censemus ut quicumque hæc perpetrasse inveniuntur, si supersunt a quibus usuras exigerunt, ipsis restituant quæ superhabundantius abstulisse probantur. Si autem decesserunt, heredibus eorum saltem medietatem refundant, aut elemosinis redimant quod cupiditate deliquerunt. Deinceps vero qui hæc sectari inventus fuerit, si laicus est, excommunicetur; sacerdos autem vel clericus si ad episcopi admonitionem ab hoc turpi et pestifero negotio se non cohibuerit, proprii gradus periculum sustinebit.

20. Comperimus quod ab his qui secundum mundanas leges²²¹ viduarum et orfanorum tutelam sibi vindicant, non solum neglegantur, verum etiam aliquotiens opprimantur; quibus ecclesiastica sollicitudine succurrendum censemus. Et si hujusmodi oppressores ad episcopalem admonitionem corrigi voluerint, gratulandum his est. Si autem in obstinationis impietate duraverint, suggerendum clementissimo imperatori, quatinus ipse efficacem tutorem ejus tribuat, ut et illi remuneratio reddatur a Deo, et de inutili silentio sacerdotalis ordo non damnetur.

21. Quidam clericorum vel monachorum peregrinantes per diversas vagando provincias et civitates, multiplices spargunt errores et inutiles quæstiones disseminant, decipientes corda simplicium. De his decrevit sancta synodus, ut ab episcopo loci detineantur, et ad metropolitanum deducti,

A discussione ecclesiastica examinentur. Et si vanitatis atque jactantiæ, non autem utilitatis aut doctrinæ causa, has inquietudines serere reperiuntur in populis, velut ecclesiasticæ pacis perturbatores congruenti disciplina macerentur.

22. Inveniuntur multi, et maxime de rusticis, qui adultas feminas sub parvulorum filiorum nomine in domibus suis introduxerunt, et postmodum ipsi soceri nurus suas adulterasse convicti sunt. Idcirco inhibendum decernimus, ut nulli deinceps imperfectæ ætatis puero adulta femina jungatur. Sed cum ad ætatem idoneam adolescentes venerint, tunc legitimo possunt conubio copulari.

23. Quia pestiferas adhuc stirpes et reliquias artis magicæ in tantum vigere ad nos perlatum est, ut quædam maleficæ illicitum amorem aliorum mentibus, aliis vero odium immittere dicantur, quædam etiam venenariæ sunt, ut quosdam peremisse multo populi rumore deferantur, hujusmodi diaboli ministras diligenti examinatione proditas, sub acerrima pœnitentia redigendas statuimus, et in ipso tantum exitu, si tamen prius digna pœnitentiæ opera fecerint, reconciliandas esse permitimus.

24. Omni ratione caret, et religioni christianæ noxium et contrarium noscitur, ut Judei a christianis vectigalia exigant, aut ullas civiles aut criminales causas intra christianos judicandi locum habeant. Quicumque igitur judicariæ potestatis super christianos aliquam administrationem Judeo tractare permiserit, a christiana communione pellatur.

CAPITULA COMITIBUS AB IMPERATORE PROPOSITA.

1. Ut aperte deprædationes quæ fiunt adversus eos qui Romam orationis causa, eosque qui vel ad marcatum, aut ad alias utilitates suas proficiscuntur, quemadmodum comprimantur, ne fiant ulterius, comitum nostrorum consilium quærimus.

2. Potentes autem, ne circa domos in quibus habitant oppressiones exerceant, quibus pauperes affliguntur²²², quia solent cum suis caballis, ac reliquis animalibus inter reliquas violentias aliorum prata decerpere, nihilominus autem et hiemis tempore, occasione nutriendorum equorum illos affligunt, per eos etiam scire volumus, qualiter hoc emendandum sit.

3. Quando ad palatium, vel ad alia loca potentes properant, et in exposcendis hospitibus pauperes aggravant, inquirere placet, qualiter hæc oppressio fieri desinat.

4. Furta quoque quæ crebro longe lateque per Italiam fiunt, quo studio reprimantur, inquiremus.

5. Et hoc scire volumus, qua censura redarguenti sunt illi, qui pontem Tycynensem totiens a nobis commoniti facere neglexerunt, et ut non solum ille, sed omnes²²³ Italiæ pontes qui emendatione indi-

VARIE LECTIONES.

²²¹ deest c. ²²² affliguntur cod. ²²³ omnium corr. omnis cod.

gunt, qualiter ad statum antiquitatis revocentur.

6. Naves autem quæ propter custodiam littoris, per mare sunt antiquitus ordinatæ ad præcavendas adversariorum insidias, qualiter secundum ordinem eundem reparatæ fiant, oportune consulimus, quoniam hæc desidia non modica ex parte populus noster inimicorum insidias sustinet.

7. Qualiter autem palatia nostra, quæ longa vetustate vel negligentia sunt obsoleta, reparentur atque reficiantur, comitum nostrorum consultus inquiritur.

8. Et ut status rei publicæ nostræ in hoc non videatur infirmari, dicant nobis si conveniens sit, ut unusquisque comes, domos a nobis susceptas, bene prævisas et commendatas habeat, aut si quæ indigent emendatione, statum pristinae soliditatis suscipere congruum videatur.

9. Qualiter autem missi domni ac genitoris nostri, ac nostri, vel apostolici, debito suscipiantur honore, dicendum est; atque ad nostram notitiam per comites nostros volumus perveniri, de quibus rebus, aut facultatibus, hujuscemodi sumptus et apparatus legationi designatæ delegatus, sumebatur antiquitus, aut a quibus personis exigebantur parvareda, ut et nostro tempore idem ordo servetur, nec ad alias res aut personas usus iste retorqueatur.

10. Hoc etiam audire desideramus, si in iudicio comitum prius miserorum causæ, id est viduarum, pupillorum, ceterorumque pauperum quærimoniae terminandæ sint, ac deinde potentiorum; quod si ab aliquo tales Christi pauperes sunt despecti, qualiter hoc emendare velint, inquirentibus nobis insinuent.

LEGES AB IMPERATORE PROMULGATÆ.

De rebus vero sæcularibus hæc statuit piissimus imperator Hludowicus, quæ gloriosi quoque genitoris ejus Illotharii serenissimi Augusti auctoritate firmata sunt.

1. Perventum est ad nos quod eos qui Romam orationis causa pergunt, vel qui negotiandi gratia per regnum nostrum discurrunt, collecti latrones diripiant, eosque aliquoties vulnerent vel occidant, et bona eorum diripiant. Ideo volumus, ut comites nostri, eorumque sculdassi adjunctis secum vassallis episcoporum, si necessitas fuerit, ubicumque tales audierint, studiosissime perquirant, et eos capiant atque distringant. Et si hujus criminis reos invenerint, pœnas in legibus positas, erga eos absque ulla negligentia exsequantur, ut ab his malefactoribus regnum nostrum purgetur, et qui in nostra fiducia huc veniunt, sive orationis, seu negotiandi gratia, salvi esse possint. Sciat autem unusquisque fidelium nostrorum, quia quicumque comes, vel quilibet publicus minister, hujusmodi malefactoribus aut adsensum præbuerit, aut eos

A persequi neglexerit, nostræ indignationis motum sentiet, et proprio honore privabitur.

2. Sed et hoc comperimus, quia ex diversis locis hujusmodi noxii homines inter se conspirent, et diversos comitatus circumeuntes, prædas et rapinas, per villas, seu et per vias, vel per silvas faciant, et innocentes homines deprædentur, et spoliunt; et hi quoque similiter volumus, ut diligenti studio perquisiti capiantur et distringantur. Et si obnoxii hujus sceleris inventi fuerint, legalibus pœnis absque ulla dilatione subigantur, et hujusmodi inquietudo, et injusta direptio, a populo nostro auferatur, et liceat omnibus sub nostra ditione degentibus, cum salvatione et pace vivere, ut ordo rei publicæ secundum justam administrationem provisus, salvus et quietus permaneat.

3. Audivimus quoque quod quidam domos et possessiones habentes, concilient sibi atque consotient latrones aliunde venientes, eosque occulto foveant, et solatium dent ad tale facinus perpetrandum, ut quicquid ipsi ex pernitioso opere adquisierint, cum eis parciantur. Quod genus malefactorum pessimum judicamus, quia non solum ipsi mala peragunt, sed etiam aliorum opere et officio ad scelera utuntur. Ubicumque igitur in tali suspitione quilibet venerit, et rumor in populo dispersus fuerit, quod hæc facinora exerceat, si adhuc propalatum non est, cum duodecim se expurget; si autem jam in aliquo manifestus aut deprehensus est, statim capiatur, et distringatur, et damnationem legibus prælixam sustineat. Ubicumque vero sive manentes seu vagantes latrones comprehendere publici muneris administrator voluerit, et ille se defensare conatus fuerit, si inter hæc forte eundem latronem occidi contigerit, nulla is qui eum occidit damnatione multetur, neque ulla inimicitias a parentibus, aut persecutionem ab ullo ejus amico vel propinquo sustineat. Et si aliquis ejus senior aut propinquus, propter hoc vindictam facere conatus fuerit, et iudex publicus eum compescere non potuerit, per fidejussores idoneos talis persona ad nostram deducatur præsentiam, ut complices et fautores sceleratorum nostra animadversione flectantur. Ubicumque autem fama est tales habitare, inquisitio per sacramentum, per omnem populum circa manentem fiat; et cujuscumque gentis aut conditionis fuerint per quos hoc inquiri melius potuerit, jusjurandum dare, cum a comite conventus fuerit, recusandi non habeat potestatem.

4. Sed et hoc pervenit ad notitiam nostram quod, quando potentes, et honorati, sive ecclesiastici ordinis sive sæcularis, ad nos veniunt, a populo in quorum domibus mansiones accipiunt, suis usibus,

suorumque equorum necessaria per vim tollant, et hac occasione populus noster affligatur. Idcirco præcipimus ut omnis ²⁴⁹ fidelis noster, quicumque ad nostram præsentiam properat, nihil in veniendo aut revertendo ab aliquo violenter tollat; set suis hominibus et equis, nisi forte ab amicis stipendia acciperit, ab hospitibus suis præcio justo comparet. Nam quicumque hujus mali famam habuerit, cum ad nos venerit, veracem hominem volumus ut det, qui pro suis omnibus juret, nihil eos in itinere tulisse. Et si forte in aliquo se suosque obnoxios recognoscit, donet idoneum hominem, qui juret et ²⁵⁰ cuncta restituat, his quibus ²⁵¹ abstulisse visus est.

5. Hoc etiam multorum querellis ad nos delatum est, quod potentes et honorati viri, in ²⁵² locis quibus conversantur, minorem populum depopulentur, et opprimant, et ²⁵³ eorum prata depascant; mansiones etiam contra voluntatem privatorum hominum, sive pauperum, in ²⁵⁴ eorum domibus suis ²⁵⁵ hominibus disperciant, eisque per vim quælibet tollant. Unde præcipimus ut hoc ulterius non fiat, sed unusquisque honoratus noster se suosque ex suo pascat. Et si de loco ad locum migrat, cum summa pace transeat, et neque in manendo, neque in iter agendo, onerosus et damnosus aliis existat. Et hoc sciant omnes quia quicumque deinceps hoc transgredi præsumperit, nostræ indignationis motum sustinebit, et proprio honore carebit.

6. Quia eorum desidia et negligentia, qui palatia nostra secundum antiquam consuetudinem restaurare debuerant, in magno squalore et negligentia sunt, et ad ruinam pæne pervenerunt, præcipimus, ut absque dilatione restaurentur, et quicumque inde negligens fuerit, sciat quia nostra jussione tamdiu ibi residebit, quousque quod neglexerit pleniter recuperatum habeat.

7. Certissime cognovimus quia publicæ domus, quæ in singulis civitatibus ad ornatum nostræ rei publicæ antiquius constructæ fuerant, eorum desidia

A quibus commissæ sunt, ad lapsum et ruinam pæne pervenerint; unde jubemus, ut protinus restaurentur, et ad priorem statum recuperentur, quatinus nostris usibus, et externarum gentium legationibus quæ ad nos veniunt, satis congrua et decora fiant.

8. Sepe nostra auctoritate monuimus ut Tycinensis pons, secundum antiquam dispositionem restauraretur, sed hactenus ab aliquibus neglectum est; unde præcipimus ut quicumque in Kalendas Marcias portionem suam pleniter restauratam non habuerit, tamdiu ibi ipse sedeat, quousque perfectissime consummatam habeat. Per singulas quoque provincias super quælibet flumina ubi antiqua consuetudine pontes fieri soliti ²⁵⁶ sunt, instanter volumus ut restaurentur; et si alicubi aliquis casus exigat, ut pons noviter fiat, volumus ut communi opera totius populi circum habitantis ibi pons construat.

9. Quia rationabiliter in singulis civitatibus cognovimus, unde missi transeuntes, vel stipendia, vel paravaredos acciperent, et nunc eorum temeritate violatum est quibus ipsa loca commissæ sunt, et ab ordine suo res ad hoc deputatæ ad aliq̄s usus convertuntur, præcipimus ut juxta priorum ²⁵⁷ dispositionem, unde stipendia et paravaredos exigere consueverant, inde exigant, et nullatenus ad alios usus res ad hoc deputatæ ullo modo retorqueantur.

10. Hæc quæ superius nostra auctoritate agenda et observanda decrevimus, omnimodis ab omnibus nostris fidelibus cum summa reverentia observanda præcipimus; neque patimur ut nostra dispositio in aliquo litubet, aut a quocumque parvipendatur; hoc omnibus denuntiantes, quia quicumque his contraire præsumperit, aut nostræ dispositionis ordinem non custodierit, et a nobis constituta temerare aut neglegere præsumperit, si ecclesiastici est ordinis, secundum proprii gradus disciplinam cohercebitur; si autem et secularis muneris administrator est, nostra se noverit animadversione plectendum.

HLOTHARII, HLUOWICI ET KAROLI CONVENTUS APUD MARSNAM II.

(An. 851.)

Pactum Prudentii Annalibus insertum (*Mon. Germ. SS.* tom. I, p. 445; [*Patrol.* CXV, col. 1390] et a Sirmondo et Baluzio editum, ope codicis 2) bibl. reg. Parisiensis n. 4658 recognovimus.

Hæc quæ sequuntur capitula acta sunt anno 851 incarnationis Dominicæ, quando tres fratres reges, Hlotharius scilicet, Hladowicus et Karolus, secus municipium Trejectum, penes locum qui dicitur Marsna, iterum convenerunt, et consulti episcoporum et ceterorum fidelium eadem capitula subscripserunt manibus propriis (48), et inter se ac inter

fideles suos perpetuo se conservaturos promiserunt. Quæ capitula singulorum in populo adnuntiationes sequuntur.

1. Ut omnium præteritorum malorum et contrarietatum, et supplantationum ac malarum machinationum atque molitionum, seu nocimentorum ²⁵⁸ in

VARIE LECTIONES.

²⁴⁹ ut omnis desunt C. ²⁵⁰ aut C. ²⁵¹ a q. C. ²⁵² deest C. ²⁵³ deest C. ²⁵⁴ in e. desunt C. ²⁵⁵ hæc finis editionis Canisii. ²⁵⁶ soluti cod. ²⁵⁷ priorem corr. priorum cod. ²⁵⁸ ita 2. et Prudentius. documento-

invicem actorum, abolitio ita inter nos et apud nos fiat, et a nostris cordibus penitus avellatur cum omni malitia et rancore, ut nec in memoriam, ad retributionem duntaxat mali vel contrarietatis atque exprobrationis³³³ seu improperii, de cætero exinde quiddam veniat.

2. Ut³³⁴ tanta, Domino cooperante, inter nos veræ caritatis benignitas abhinc inante maneat³³⁵ de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, sine dolo et simulatione, ut nemo suo pari suum regnum aut suos fideles, vel quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regum pertinet, discipiat, aut forsconsiliet, aut per occultos susurrones libenter composita mendacia seu detractiones acceptet.

3. Ut unusquisque fideliter suum parem, ubicumque necessitas illi fuerit, et ipse potuerit, aut per se, aut per filium, aut per fideles suos, et consilio et auxilio adjuvet, ut regnum, fideles, prosperitatem, atque honorem regum debite valeat obtinere. Et veraciter unusquisque erga alterum certatim demonstrat, quia in fratris sui adversitate, si venerit, fraterno modo contristatur, et in prosperitate illius lætatur. Et talem fidem, sicut inter nos modo abhinc in ante³³⁶ conservaturos confirmatum habemus, sic unusquisque infantibus fratris sui, si obierit, qui superfuerit, conservabit.

4. Et quia per vagos et tyrannica consuetudine inreverentes homines pax et quies regni perturbari solet, volumus ut ad quemcumque nostrum talis venerit, ut de his quæ egit rationem et justitiam subterfugere³³⁷ possit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem perducat. Et si rationem rectam subterfugerit, omnes in commune, in cujus regnum venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducat, aut de regno deleatur.

5. Similiter et de eo agendum est, qui pro aliquo capitali et publico crimine a quolibet episcopo corripitur vel³³⁸ excommunicatur³³⁹, aut ante excommunicationem crimen faciens, regnum et regis regimen³⁴⁰ mutat, ne debitam pœnitentiam suscipiat aut susceptam legitime peragat, interdum etiam incestam propinquam suam, aut sanctimoniam, vel raptam, sive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens secum ducit. Hic talis, cum episcopus ad cujus curam pertinebit nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel latendi locum in regno alicujus nostrum inveniatur, et Dei ac nostros fideles suo morbo inficiat; sed a nobis vel per ministros rei publicæ constringatur, ut et simul cum diabolica præda quam secum duxit ad episcopum suum redeat, et de quocumque crimine publico debitam pœnitentiam suscipiat, aut susceptam ut

A statu, veraciter sint de nobis securi, quia nullum abhinc inante contra legem et justitiam vel auctoritatem ac justam rationem aut damnabimus aut dehonórabimus, aut opprimemus vel indebitis machinationibus affligemus. Et illorum, scilicet veraciter nobis fidelium, communi consilio, secundum Dei voluntatem et commune salvamentum, ad restitutionem sanctæ Dei ecclesiæ et statum regni, et ad honorem regum atque pacem populi commissi nobis pertinenti, adsensum prælembimus; in hoc, ut illi non solum non sint nobis contradicentes et resistentes ad ista exsequenda, verum etiam sic sint nobis fideles et obedientes ac veri adjutores atque cooperatores, vero consilio et sincero auxilio, ad ista peragenda quæ præmisimus, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et statu suo principi et suo seniori esse debet.

7. Ut sic simul conjuncti et nos fratres ad invicem, et nos cum fidelibus nostris, et fideles nostri nobiscum, et omnes simul cum Deo nos reconjungamus, et, ut nobis sit propitius, illi pro devoto munere offeramus, ut unusquisque omnium nostrum absque sua³⁴¹ propria excusatione vel justificatione recognoscamus, in quibus aut singillatim aut communiter contra illius mandata et decreta suorum sanctorum fecimus aut consensimus in ordine ecclesiastico et statu regni, et per singula in medium illa producamus; et nemo nostrum suo aut propinquo, aut confœderato, immo nec sibi seculariter parcat, ut spiritualiter et salubriter parcere possit. Quin, sicut præmisimus in præcedenti capitulo, vero consilio et sincero auxilio illa in commune certatim emendare totis viribus procuremus, quam citius rationabiliter poterimus.

8. Et si aliquis de subditis in quocumque ordine et statu de hac convenientia exierit aut se retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, seniores cum veraciter fidelibus suis hæc secundum Dei voluntatem³⁴² et legem ac justam rationem, velit aut nolit ille qui divino consilio et decreto et huic convenientiæ resistens et contradicens fuerit, exsequantur. Et si aliquis de senioribus de hac convenientia exierit aut se retraxerit, vel huic communi decreto, quod absit, contradixerit, cum plures seniorum nostrorum fideles et regnorum primores in unum convenerint, eorum qui hæc observaverint seniorum consilio, et episcoporum judicio ac communi consensu, qualiter de eo qui debite admonitus incorrigibilis perseveraverit agendum sit, favente Domino decernemus. Et ut obnixius suprascripta capitula a nobis, auxiliante Domino, inviolabiliter observentur, et nos illa observaturos certius credatur, manibus propriis eadem subter firmavimus.

tus hic fuerit. Venimus hic, ut simul, adjuvante Deo, cum fidelibus nostris de Dei voluntate et statu sanctæ ecclesiæ ac regni, et communi nostro ac vestro profectu, considerarem, sicut et fecimus; et gratias Deo, sumus inde sic adnati, et ad nos invicem, et cum fidelibus nostris, sicut nos recognoscimus, quia et infra regnum et extra regnum per marcas nostras nobis est necessarium.

Adnuntiatio Hludowici.

Sicut meus frater vobis ³⁷¹ dicit, magna necessitas est nobis et isti populo christiano qui nobis est a Deo commissus, ut nos ad invicem sic concordem et uniti simus, quomodo Dei voluntas est et veræ fraternitati convenit. Quod usque modo, postquam Deus istud regnum in manus nostras post patrem nostrum misit, per omnia, sicut necessitas fuerat, non fuimus: et ideo tanta Deo contraria et nobis ac vobis impedimentosa acciderunt. Et quia modo, Domino adjuvante, sic sumus unanimes sicut per rectum esse debemus, sciatis quia unusquisque nostrum paratus est, ut suum fratrem ubicumque necessitas fuerit, et infra patriam et foris patriam, aut per se ipsum aut per infantem vel fideles suos, et

consilio et auxilio sic adjuvet, sicut frater fratri per rectum facere debet.

Adnuntiatio Karoli.

Sciatis quia et nos et fideles nostri veraciter recognoscimus, quia partim necessitate, partim indebita voluntate, sicut meus frater Hludowicus vobis dixit, multa acciderunt in isto regno, quæ nobis necesse non fuerat. Et sciatis quia nunc, gratias Deo, adnati sumus, et nos ad invicem, et cum fidelibus nostris, et una cum Dei adiutorio, quanto melius et citius rationabiliter possumus, procuremus, qualiter quæ neglecta sunt, emendata fiant, ut et Deus sit nobis propitius, et ecclesiasticus ordo debitum honorem habeat, et regni nobis commissi prosperitas proveniat, et iste populus christianus pacem habeat, et vobis lex et justitia conservetur, et vos nobis, sicut antecessores vestri nostris antecessoribus fecerunt, debitum honorem et auxilium exhibeatis. Et qualiter hoc consideratum et veraciter confirmatum manibus propriis habeamus, hic vobis relegetur.

Et relecta sunt in conspectu totius populi supra scripta capitula.

HLUDOWICI GERMANIÆ REGIS CONVENTUS MOGUNTINUS.

(An. 751. Oct. 3.)

Acta hæc debemus studio viri de re nostra meritissimi Joachimi Heinrichi Jaeck, bibliothecarii publici Babenbergensis, qui documentum in codice bibliothecæ ejus, olim montis sancti Michaelis prope Babenberg, m. in 4°, sæc. ix vel x, repertum, opera Martini Josephi de Reider, patriæ historiæ antiquitatum et architecturæ cultoris, describi, scripturæ specimine adjecto, curavit, atque opus docta præfatione et annotationibus tam criticis quam historicis adornatum, anno 1821 nobiscum communicavit. Et observavit V. Cl. conventus hujus jam in Annalibus Fuldensibus ad an. 852 mentionem fieri, quos posteriores omnes ea de re scriptores secuti sunt. Et Rudolfus quidem Fuldensis ibi (*Mon. Germ. SS.* 1, 367) narrationi suæ ipsa capitulorum subsequentium verba inserens: « Habita est autem et synodus ex voluntate atque præcepto ejusdem serenissimi principis in civitate Mogontia, metropoli Germaniæ, presidente Rhabano, venerabili ejusdem urbis archiepiscopo, cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciæ, Bajoriæ et Saxonæ, » ita pergit: « Et illi quidem de absolvendis quæstionibus ecclesiasticis tractatum habebant, rex vero cum principibus et præfectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit... Bajoriam reversus est. » Sed illa anno 852 minime congruere inde prodit, quod cum conventus Moguntiacensis mense Octobri irchoatus fuisset, non fieri potuit ut eo absoluto Ludovicus rex reliqua anni parte quatuor præterea alios conventus in Bajoria, Colonia, Mindæ, et Erfurdia pro rebus Bajoriæ, Saxonæ et Thuringiæ ordinandis atque principibus Lotharii audiendis haberet, et ante diem Natalis Domini Ratisbonam reverteretur. Accedit quod indictio, quam in primis attendendam liquet, et annus regni in sequentibus indicati anno 852 haud congruant; nam indictio xv mensem Octobrem anni 851, annus xviii regni Ludovici Octobrem anni 850 indigitant; et in codice Babenbergensi primo dccc. scriptum, eique numerum ii adjectum esse, scripturæ specimen demonstrat. Quæ ita expedienda judicavi, ut indictionem secutus, conventum anno 851 assignarem, quo facto et tota Rudolphi narratio, acta ultimorum anni 851 mensium actis anni sequentis adjugetis, explicabitur.

Canon Hludowici regis.

Anno Dominicæ incarnationis 852, ³⁷² indictione 15, regis vero orthodoxi atque gloriosi et vera clementiæ dignitate præcipui Hludowici, anno 18, mense Octobre, die tertio, ex voluntate atque præcepto ejusdem serenissimi principis, sancta synodus habita

est in civitate Magontia, metropoli Germaniæ, presidente Rabouo, venerabili ejusdem civitatis archiepiscopo, cum ceteris episcopis orientalis Franciæ, et Bajoriæ, atque Saxonæ. Hoc est Liuprammo Juvanensi ³⁷³ archiepiscopo, Zozbaldo (49) episcopo, Salomone episcopo (50) Essone episcopo (50°), Lantone epi-

VARIÆ LECTIONES.

³⁷¹ vobis 2. ³⁷² DCCC. L. superaddito II. *codex.* ³⁷³ juvenensi c.

NOTÆ.

(49) Sive Gotzbaldo, Herbipolensi.
(50) Constantiensi.

(50°) Curiensi.

scopo (51), Otkario episcopo (52), Gebehardo episcopo (53), Hemmone episcopo (54), Baturato episcopo (55), Gozperto (56) episcopo, Erchanfrido episcopo (57), Hartwigo episcopo (58), Lautfrido (59) episcopo, Alfrido episcopo (60), Liutprando ²⁷⁴ episcopo (61), Diatmaro chorepiscopo, Folchardo chor-episcopo, Albericho chorepiscopo, Reginbaric chor-episcopo (62), Grimaldo (63) abbate, Rathleio (64) abbate, Hantone (65) abbate, et reliquis æclesiastici ordinis viris, presbiteris videlicet, monachis atque diaconibus, a quibus statutum est hæc synodalia decreta gestorum, quorum capita subter adnexa ²⁷⁵ sunt.

1. *De concordia episcoporum comitumque fidelium.* Sane opus est ut pax et concordia sit atque unanimitas in populo christiano, quia unum Deum patrem habemus in cœlis, et unam matrem æclesiam, unam fidem, unum baptisma ²⁷⁶: ideo in una pace et unanimitate concorditer vivere debemus, si ad unam et veram hereditatem regni cœlestis cupimus pervenire; quia non est dissensionis Deus, sed pacis, ut ipse ait: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Igitur si inter omnes fideles pax, et concordia habenda est, dicente Apostolo: *Pacem sequimini et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum;* multo magis inter episcopos et comites esse debet, qui post imperialis apicis dignitatem ²⁷⁷ populum Dei regunt. Ita enim inter se concordiam habent ²⁷⁸, ut alterutrum sibi ad Dei servitium peragendum, et ministerium suum explendum non solum non noceant, quin potius adminiculo sint (66).

2. *De potestate episcoporum.* Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas prævidere, regere, gubernare, atque dispensare secundum canonum auctoritatem, volumus: et ut laici in eorum ministerio obœdiant episcopis ad regendas æclesias, viduas et orphanos defendandos; et ut obœdientes sint eis ad eorum christianitatem servandam; consentientesque sint comites et iudices præsulibus suis ad justitias faciendas, juxta præcepta divinæ legis,

A et nullatenus per aliquorum mendacium vel falsum testimonium neque perjurium, aut per præmium, lex justa in aliquo depravetur (67).

3. *De decimis exquirendis.* Volumus, ut decimæ quæ singulis dantur æclesiis, per consulta episcoporum a presbiteris ad usus æclesiæ et pauperum summa diligentia dispensentur. Quatuor autem tam de redditibus ²⁷⁹, quam de oblatione fidelium, prout cujuslibet æclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter decretum est, convenit fieri portiones. Quarum sit una pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda juxta constitutionem episcopalem. Admonendum tamen est, ut decima Deo omnino dari non neglegatur, quam ipse Deus sibi constituit dari; quia timendum est, si quis Deo suum debitum abstract, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua. Dicit enim Deus taliter in Levitico (68) de decimis: *Omnes decime terre, sive de fructibus, sive de pomis arborum, Domini sint, et illi sanctificantur boves et oves et capræ, quæ sub pastoris ²⁸⁰ virga transeunt; quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Si quis mutabitur ²⁸¹, et quod mutat, et quod mutabitur sanctificabitur Domino. Non eligetur ²⁸², nec bonum nec malum, nec altero commutabitur, et non redimetur.* Sed quia modo multi inveniuntur decimas dare nolentes, statuimus, ut secundum Domini præceptum, amoneantur semel et secundo atque tertio; si non emendaverint, anathematis vinculo constringantur usque ad satisfactionem et emendationem congruam. Nam hoc censuimus, quia sacri conones præcipiunt, de decimis fidelium quatuor fieri portiones, ex quibus una ad susceptionem pertineat episcopi. Statuimus ut per æclesias monachorum vel laicorum et per capellas dominicas seu beneficiatas ²⁸³, ubi decime dantur, episcopi digno honore suscipiantur, ut ecclesiasticum officium ibi persolvere possint (69) Ecclesiæ antiquitus constitute ²⁸⁴ propter nova oratoria nec decimis nec possessionibus aliis priventur, nec ullam omnino injuriam patiantur (70).

VARIE LECTIONES

²⁷⁴ liutprando corr. liutprando c. ²⁷⁵ adnecta c. ²⁷⁶ baptismam c. ²⁷⁷ dignitate c. ²⁷⁸ habent c. ²⁷⁹ hereditibus c. ²⁸⁰ pasto c. ²⁸¹ lege mutaverit, ²⁸² elietur c. in marg. alienetur. ²⁸³ beneficiatas c. ²⁸⁴ constitutef.

NOTÆ.

- (51) Augustano P.
- (52) Eichstadiensi.
- (53) Spirensi.
- (54) Sive Heinmone, sive Havmone Halberstaden-
densi.
- (55) Paderbornensi.
- (56) Sueonum episcopo P.
- (57) Ratisbonensi.
- (58) Passaviensi.
- (59) Sabionensi P.
- (60) Hildesheimensi.
- (61) Incerto.
- (62) Moguntino P.
- (63) Sangallensi P.
- (64) Seligenstadensi P.
- (65) Fuldensi P.
- (66) Capitulum 1 de verbo ad verbum ex actis
synodi provincialis Moguntinæ an. 847 (apud Harz-
heim *Collect. Conc. Germ.* tom. II, p. 155) desum-

ptum esse videtur, excepto textu: *Beati pacifici — vocabuntur.*

(67) Cap. 2 concordat cum cap. 7 synodi provincialis Mog., exceptis verbis: *ad justitias faciendas juxta præcepta divinæ legis, cujus textus tamen illic deest.*

(68) Cap. xxvii, v. 30.

(69) Cap. 3 concordat cum 10 synodi prov. Mog., exceptis verbis: *hereditibus pro redditibus, quarta fabricis pro quarta æclesiæ fabricis.* Additus textus in Levitico cap. xxvii, v. 30, de decimis solummodo hic verbotenus insertus est.

(70) Hæc constitutio ultima concordans cum 11 synodi prov. Mog. sequentibus sæculis regulam induxisse videtur, quod in divisione ecclesiarum filialium decimæ plerumque matri servatæ sint, quodque in pluribus adhuc æclesiis post mille annos cernimus.

4. *Ut nullus audeat immunitates²⁸⁵ infringere.* Quisquis²⁸⁶ fastu superbie elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo consecratas, atque ob honorem Dei sub regia immunitatis defensione constitutas inhoneste tractaverit, vel infringere præsumpserit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet enim ut indignationem Domini atque ipsius regis sentiat, cujus benevolentia contemptor, et constitutionis prævaricator existit. Nihilominus tamen rex sue concessionis immunitatem ab omnibus ditionis suæ subjectis intactam conservare præcipiat; assensum vero non præbeat inprovidè affirmantibus, non debere esse res dominicas, id est Domino dominantium traditas, ita sub defensione regis, sicut propriae suæ hæreditates; magis magisque advertat, quia quanto Deus excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca²⁸⁷ decipitur, quisquis plus in propriis quam in dominicis rebus gloriatur; quarum divinarum defensor, et custos²⁸⁸ divinitus statutus, diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet; magisque illa quæ diximus præstantiore quam sua defendere illum oportet et augmentare. Si quis igitur insanus inopportunitate improbitatis suæ regem a recto proposito pervertere temptaverit, nullisque remediis mitigare posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abscidendus ab eo projiciendusque est, juxta illud evangelicum: *Si pes, manus oculusque tuus scandalizet (71) te, erue illam et projice abs te.*

5. *Ut heredes ecclesiam²⁸⁹ non dividantur.* Perlatum ad nos est quod inter heredes ecclesie in rebus propriis constitute dividantur, et tanta per eandem divisionem simultas²⁹⁰ oriatur, ut unius altaris quatuor partes fiant, et singulæ partes singulos habeant presbiteros; quod²⁹¹ sine discordia et similitate nullo modo augeri potest. Unde nobis visum est quod hujuscemodi ecclesie inter heredes dividi non debeant, et si in contentionem venerint, et simultates inter eos surrexerint, per quas sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit, præcipiatur ad episcopo civitatis, ut nullo modo ibi missarum solemniam celebrentur, donec illi ad concordiam redeant ex pari voto, atque consilio ecclesia illa sacerdotem

A canonice habeat, qui libere suum ministerium ibi peragere possit.

6. *Ut episcopi venationem non exercent.* Ut omnis controversia quæ de ecclesiasticis rebus sit secundum divinam legem sub duobus vel tribus testibus terminetur, dicente Domino (72): *Non unus stet contra alium*; sed in ore duorum vel trium testium fiat omne verbum contra episcopos, qui canes vel cetera joca habere volunt. In psalmo 21 sicut scriptum est: *Confundantur omnes inique agentes supervacue*, et in 30°: *Odisti observantes vanitates supervacue*, vel sicut hebraica translatio habet: *Odisti custodientes²⁹² frustra.* In Jona quoque propheta: *Qui custodiunt vanitates frustra (73) misericordiam suam derelinquunt.* Hinc ergo pensandum est, si illi qui acquirendis transitoriis rebus elaborant; quæ aliquando necessaria putantur, contra quas necessitates in prædictis psalmis orat: *De necessitatibus meis erue me, et salvasti de necessitatibus animam meam*, confusione vel odio Dei digni sunt, aut misericordiam suam derelinquunt, Deum videlicet cui dicimus vel cui cantamus: *Deus meus, misericordia mea*, quanto magis illi, qui ea diligunt quæ nullius sunt utilitatis. Item 39° psalmo scriptum est (74): *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus: et non respexit in vanitates, et insanias falsas*; et secundum ebraicum: *Beatus vir, qui posuit Deum confidentiam suam, et non est aversus ad superbia pompasque mendacii.* In 118°. *Acerte oculos meos, ne videant vanitatem.* In libro Jeremiæ prophetæ, in verbis Baruch (75) scriptum est: *Ubi sunt principes nationum, et qui dominantur bestiarum, quæ sunt super terram? qui in avibus ludunt, qui pecuniam thesaurizant et aurum, in quo confidebant homines, et non est finis possessionis ipsorum? qui in argento fabricant, et solliciti sunt, et non est inventio operum ipsorum? Exterminati sunt, et in infernum descenderunt, et alii surrexerunt pro eis.* Pensandum omnibus est in hac sententia, quia si principibus et laicis hominibus etiam paganis nihil prodest, quia dominantur bestiarum et in avibus ludunt, quanto magis episcopis obest²⁹³ et quibus portare neque sacculum neque peram licet, neque duabus indui tunicis, et quibus possidere aurum (76) vel argentum vel æs in zona non licet, quomodo possidere canes licebit; et qui in via vir-

VARIE LECTIONES.

²⁸⁵ immunitates c. ²⁸⁶ in marg. glossa theotisca primis litteris abscis. ut unegisemi... hahtot. ²⁸⁷ glossa in marg. initio truncata... idiu... siuhan uuiridit. ²⁸⁸ custos c. ²⁸⁹ decimam e. ²⁹⁰ simultatas c. ²⁹¹ vox deest in c. ²⁹² scil. vanitates. ²⁹³ CVIII. c. ²⁹⁴ contra est in marg.

NOTÆ.

(71) Cap. 4 concordans plurimum cum 6 synodi prov. Mog. differt tantum in nonnullis verbis: ob pro ad, regia pro regiam, decet enim pro etiam, ditionis suæ subjectis intactam conservare pro ditioni suæ intactas pro debitas quarum divinarum defensor pro aurum di-

(72) Deuteron. cap. xix, 15. — II Pauli ad Cor. xiii, 1. Matth. xviii. Joann. viii.

(73) Jonæ cap. ii, 9.

(74) Vers. 37.

(76) Nihil prodest aurum in inferno.

gam ferre non debent, quomodo accipitres portare debent? Sic rite canones præcipiunt ut episcopus vilem subpellectilem mensæ ad victum pauperum habeat, et dignitatis suæ auctoritatem fide et vite meritis querat. Nam pastor a pascendis ovibus vocatus est, non a canibus: sicut per prophetam (77) dicitur: *Nonne oves pascuntur a pastoribus?* Hinc Bonifacius in synodalibus decretis sub Carlomanno duce et principe Francorum habitis (78) ait venationes et silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdici; similiter ut accipitres et falcones non habeant. In concilio vero Agatensi (79) et reliquis sanctorum Patrum conventibus²⁹⁸ pariter hoc modo definitum est: *Episcopis, presbiteris atque diaconibus canes ad venandum atque falcones ceterasque ad ludendum aves habere non liceat; quod si quis talium personarum in hac voluntate fuerit detentus, si episcopus est, tribus mensibus a communione suspendatur, presbiter duobus, diaconus uno ab omni officio ecclesiastico et communione removeatur.*

7. *De continentia presbiterorum.* Id²⁹⁹ etiam ad custodiendam vitam et famam speciali ordinatione præcipimus, ut nullus clericorum extraneæ mulieri qualibet collatione aut familiaritate jungatur; et non solum in domo illius extranea mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi ad extraneam mulierem habeat potestatem, sed cum matre tantum et sorore, filia et nepte, si habuerit, liberam habeat potestatem. Item in sequente capitulo (80) ancillas vel libertas a cellario vel secreto ministerio et ab eadem mansionem in qua clericus manet, placuit removeri. In concilio vero Hilardense (81) capitulo 15 ita præcipitur: *Familiaritatem extranearum mulierum licet ex toto sancti Patres antiquis monitionibus præceperint clericis evitandam, id nunc tamen nobis visum est, ut qui talis probabitur, post primam et secundam ammonitionem si emendare neglexerit, donec in vitio perseverat, officii sui dignitate privetur. Quod si se Deo juvante correxerit, sancto ministerio restauretur.*

8. *De excusatione presbiterorum et diaconorum.* Si quis presbiter vitæ suæ negligens pravis exemplis mala de se suspicari permiserit, et populus ab episcopo juramento suo³⁰⁰ habito christianitatis constructus, infamiam ejus patefecerit, et ceteri accusatores criminis ejus defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus; si non emendaverit, in conventu presbiterorum episcopus eum publica increpatione admoneat. Si vero nec sic se correxerit, ab officio suspendatur usque ad dignam satisfactionem, ne

A populus fidelium in eo scandalum patiat. Si autem accusatores legitimi fuerint, qui ejus crimina manifestis indiciis probare contenderint, et ipse negaverit, tunc ipse cum sociis suis ejusdem ordinis sex viris, si valet, a crimine semetipsum expurget. Diaconus vero, si eodem crimine accusatus fuerit, semetipsum cum tribus examinet.

9. *De infantibus oppressis.* Si quis infantem suum incaute oppresserit aut vestimentorum pondere suffocaverit post baptismum, proximos 40 dies peniteat in pane et aqua et oleribus atque leguminibus, et a conjugio se absteineat. Postea tres annos in penitentia exigat³⁰¹ per legitimas ferias, et tres quadragesimas. Et si ante baptismum oppresserit infantem, proximos dies 40, ut supra. Postea vero B quinquennium expleat.

10. *De adulterio*³⁰². Si quis incestam³⁰³ occulta commiserit, et sacerdoti occulte confessionem egerit, indicetur ei remedium canonicum quod subiro debuerat, si ejus facinus publicum fuisset; verum quia latet commissum, detur ei a sacerdote consilium, ut saluti animæ suæ per occultam penitentiam prospiciat; hoc est ut veraciter ex corde peniteat, se graviter deliquisse, et per jejunia et elemosinas vigiliisque, atque per sacras orationes cum lacrimis se purgare contendat, et sic se ad spem veniæ per misericordiam Dei pervenire confidat.

11. *De homicidio.* Si quattuor vel quinque seu etiam plures contra hominem unum rixati fuerint, et ab his vulneratus mortuus fuerit, quicumque eorum plagam imposuisset, secundum statuta canonum ut homicida judicetur, septem annorum penitentiam subeat; hoc est proximos dies 40 peniteat in pane et aqua et leguminibus et oleribus, absteineat se ab uxore et ingressu ecclesie, deinde 3 annos abstineat se a carne, vino, medone et cervisa mellita, exceptis festis diebus et gravi infirmitate. Reliquos autem quattuor tribus legitimis feriis in singulis hebdomadibus et 3 quadragesimis in annis singulis a carne tantum abstineat. Albigis, qui uxorem Patrichi publice auferens ad extremos fines regni duxit in rudem³⁰⁴ adhuc christianitatem gentis Maraensium, et crimine adulterii ecclesiam Christi diffamavit, communi consilio decernimus, ut jussu regis in exilium missus, juxta sacrorum canonum statuta penitentiam pleniter agat, id est 3 annos cum pane et aqua et leguminibus atque holeribus, exceptis præcipuis festivitatis, et postea 4 annos alios per singulas hebdomadas tres dies similiter abstineat, et tres quadragesimas, nisi infirmitas nimia hoc illum prohibeat ita implere, et deposito

VARIAE LECTIONES.

²⁹⁸ convenientibus c. ²⁹⁹ Ut c. ³⁰⁰ se ab anno c. ³⁰¹ expurget in marg. ³⁰² scribendum: de incestu. ³⁰³ in honest in marg. ³⁰⁴ in novam in marg.

NOTÆ.

(77) Ezechiel. xxxiv, 1.
(78) Vide supra pag. 47 (*Patrol.* tom. XCVII, *Capitularia Carlomanni* ad an. 742), et apud Benedictum lib. 1, c. 2.

(79) Concilium Agathense in Gallia Narbonensi an. 506 celebratum est (*Hilardi Acta* II, 995).

(80) Ibidem II, 999.

(81) Ibidem II, 1066.

militari cingulo omni tempore vitæ absque conjugio permaneat. De Battone (82), qui accusatur homines quinque occidisse, iudicavimus eum, et a conjugio se abstinere, et usque ad finem vite sue in penitentia perseverare.

12. *De concubinis.* Quod si quislibet concubinam habuerit, que non legitime fuit desponsata, et postea desponsatam rite puellam duxerit abjecta concubina, habeat illam quam legitime desponsavit. De hoc Leo papa in decretis suis ita diffinivit dicens: *Dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium; paterno arbitrio viris junctæ carent culpa, si mulieres, que a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt, quia aliud est nupta, aliud concubina* (83).

13. *Item de homicidiis.* Ubi manifestari potest, quemlibet hominem perpetrasse homicidium, secundum canones condignum penitentia judicium illi ingeratur. Si autem manifestis indiciis non potest probari eum homicidam esse, nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei iudicio, cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur, eique tamen indicetur, quod communionem ecclesiasticam indignus sit, donec perpetratum crimen per confessionem et penitentiam condignam ab hoc crimine se absolvere decertet³⁰². Si maritus uxorem aut uxor maritum interfecerit, equum iudicium sit super eos, dicente Domino (84): *Non facias quod iniquum est, nec iniuste iudicabis, nec consideras personam pauperis, nec honores vultu potentis; juste iudicabis proximum tuum, sive dives sit ille sive peregrinus; nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Idcirco uterque eorum in huiusmodi criminis accusatione si negaverit, pari iudicio examinetur.

14. *De operibus servilibus que diebus Dominicis non sunt agenda.* Statuimus (85) quoque secundum quod in lege Dominus præcepit, ut opera servilia diebus Dominicis non agantur, sicut et bonæ memoriæ genitor meus in suis synodalibus edictis mandavit, quod nec viri ruralia exerceant, nec in vinea colenda, nec in campis arando, nec in metente vel fœnum secando, vel sepem ponendo, nec in silvis stirpando, vel arbores cædere, vel in petris laborare, nec domos^D struere, nec in orto laborent, nec ad placita conveniant, nec venationes exerceant; et tria carraria opera licet fieri in die dominico, id est hostialia carra, vel victualia, et si forte necesse erit corpus cuiuslibet duci ad sepulchrum. Item femine opera

A textilia non faciant, nec capulent vestitus, nec consuant, vel acupile fiant, nec lanam carpere, nec linum battere, nec in publico vestimenta lavare, nec herbices tondere habeant licitum: ut omnimodis bonorum requies die Dominicæ persolvatur; sed ad missarum solemniam ad ecclesiam undique conveniant, et laudent Deum pro omnibus bonis, que nobis in illa die fecit.

15. *Qui uxorem habet et simul concubinam.* De eo qui uxorem habet, si concubinam habuerit, non communicet. Ceterum autem is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communionem non pellatur, tantum aut unius mulieris, aut uxoris aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Alias vero vivens, abiciatur, donec desinat^B aut ad penitentiam revertatur.

16. *De parvulis infirmis baptizandis.* Si parvulus egrotans ad quemlibet presbiterum baptismi gratia de cuiuslibet parrochia allatus fuerit, ei baptismi sacramentum nullomodo non negetur. Si quis hoc munus petenti³⁰³ concedere detraxerit, et ille parvulus absque baptismatis gratia mortuus fuerit, noverit se ille, qui eum non baptizavit, pro ejus anima rationem redditurum in die iudicii.

17. *Ut nullus presbyter alii suam parrochiam intervenire præsumat.* Nullus presbyter fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ de alterius presbyteri parrochia persuadeat, ut (86) suam ecclesiam concurrant derelicta propria ecclesia, et suas decimas sibi dent. Sed unusquisque sua ecclesia contentus et populo, quod sibi non vult fieri, alteri nequaquam faciat, juxta illud evangelicum (87): *Quecumque vultis ut faciant vobis homines, hec eadem facite illis.* Quisquis autem contra hæc constituta venerit, aut his monitis nostris reniti temptaverit, aut gradum se sciat amissurum, aut³⁰⁴ in carcere longo tempore detinendum.

18. *Ut nullus alterius (88) clericum sollicitet.* Hoc quoque modis omnibus prohibemus, ut nullus vestrum alterius clericum sollicitet aut recipiat, quia gravis de hac re in sacris canonibus sententia est.

19. *Ut nullus presbyter munera dare (89) præsumat alterius ecclesiam subripere.* Si quis presbyter inventus fuerit alicui clerico aut laico munera dare aut dedisse, ut ecclesiam alterius presbyteri subripiat, sciat se pro hac rapina et seva cupiditate aut gradum amissurum, aut in carceris erumna longo tempore penitentiam agendo detinendum.

20. *De presbiteris qui habuere conjugia.* Quicumque

VARIE LECTIONES.

³⁰² coarctet c. *quod correxi P.* ³⁰³ penitenti c. ³⁰⁴ ut c

NOTÆ.

³⁰² Hæc constituta conferendum est cum can.

(85) Anserici lib. 1. c. 75

discernit a presbytero qui uxorem habuit, quod non oporteat eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit.

21. *Ut presbyteri honorem habeant.* Quod non oporteat diaconum coram presbytero sedere, sed jussione presbyteri sedeat. Similiter autem et diaconus honore habeatur ab obsequentibus, id est subdiaconis et omnibus clericis.

22. *Non licet in quadragesima festa celebrare.* Quod non oporteat in quadragesima panem benedictionis offerri nisi sabbato et dominico, id est natalicia vel festa sanctorum celebrare.

23. *Non licere clericis spectaculis³⁰⁶ ludicris³⁰⁷*

interesse. Quod non oporteat sacerdotes aut clericos, quibuscumque spectaculis in cœnis aut in nuptiis interesse, sed antequam thimelici³⁰⁷ ingrediantur, exsurgere eos convenit atque inde descendere³⁰⁸.

24. *Non licere missam cantare in domo.* Quod non oporteat in domibus oblationes celebrari ab episcopis vel presbyteris, id est missam cantare.

25. *In concilio Chalcedonense.* Quod non oporteat episcopos aut quemlibet ex clero per peccunias ordinari; qui utique deponendi sunt, et qui ordinentur et qui ordinantur, nec non et qui mediator inter eos.

KAROLI II SYNODUS SUESSIONENSIS.

(An. 853. April. 22.)

Acta hæc a Sirmondo ope codd. Tiliæni, Pithœani, Metensis, Bellovacensis edita atque a Baluzio, adhibito Divionensi et Rivipullensi, repetita, auxilio codd. 2) bibl. reg. Paris. n. 4638, 3) Paris. inter Suppl. Lat. n. 75, et 4) bibl. ejusdem n. 4761, Divionensis scilicet, repetimus. Mentionem hujus synodi et in codice bibl. regie Parisiensis n. 3878 factam invenimus, ubi tamen annus 804 regni xiii, indictio 1, et dies vi Kal. Maii perperam scribuntur.

Ista capitula constituta sunt a domno Karolo in synodo apud SueSSIONIS civitatem, in monasterio sancti Medardi, anno incarn. Domini 853, in mense Aprilis³⁰⁹.

1. Regnante in sempiternum domino Deo universorum, anno³¹⁰ incarnationis ejusdem domini Dei nostri Jesu Christi 853, anno vero regni gloriosi Karoli, filii Hludowici religiosissimi augusti, tertio decimo, indictione prima, episcopis juxta instituta canonum synodum celebrare volentibus, annuit idem rex Karolus, eosque apud urbem SueSSIONUM in monasterio sancti Medardi et sancti Sebastiani, 10 Kalendas Maias convenire præcepit; ubi posthabitis secularibus curis, ipse quoque rex adesse dignatus est, ut non solum devotione ecclesiæ se filium esse ostenderet, verum etiam, sicubi opus esset, protectorem regia potestate monstraret. Cum itaque præsules diversarum ecclesiarum, pio rege multa humiliter et prudenter proponente, tractassent potius quædam quam diffinissent, 6 Kalendas Maias synodo præsidentibus Hincmaro Remorum, Wenilone³¹¹ Senonum, Amalrico Turonorum³¹², metropolitanis episcopis, idem Remorum metropolitanus episcopus venerabilis Hincmarus ostendit non paucos a decessore suo Ebone³¹³, postquam canonicè depositus fuerit, nec vero³¹⁴ canonicè restitutus, inrationabiliter ordinatos. Jam rex absque ullâ ambitione synodum solas ingressus, simpliciter cum episcopis residet. Serie igitur depositionis memorati Ebonis plenissime prolata, multis metropolitanis pluribusque

aliis episcopis, qui auctores fuerunt, recitatis, restitutionis autem illius³¹⁵ non canonicæ, immo nec veresimilis, paucis admodum et aliarum regionum præsulibus nominatim expressis, claruit præfatum Ebonem episcopale officium illicite repetisse, quosque gradibus ecclesiasticis æstimatus fuerit promovisse, damnationi potius obnoxios effeciss. Hincmarum autem successorem ejus, canonicis sanctionibus caute ac subtiliter observatis, ad sedem accessisse, et præter decreta majorum in hac parte nihil omnino moliri; sicut³¹⁶ in gestis synodalibus exinde ab episcopis ejusdem concilii more canonicè confirmatis plenius edocetur.

2. Postmodum venerabilis Wenilonis³¹⁷ Senonicæ urbis metropolitana episcopi suffraganeus Nevernensis ecclesiæ, nomine Herimannus, pro suis excessibus³¹⁸, quos corporali molestia sæpe dicebatur admittere, a sanctis præsulibus moleste³¹⁹ et acriter increpatus est, quod prius frequenter correptus, ordini sacratissimo perseverantia levitatum³²⁰ adhuc injuriam faceret. Et in præsentia principis infirmitatem pastoris nequaquam fastidientis, injunctum est metropolitanò ejus, ut adjunctis secum aliquot episcopis, ad oppidum Nevernense³²¹ accederet, et omnia ibi negotia ecclesiastica sapienter componeret; ipsum vero coepiscopum suum Herimannum apud urbem Senonum secum haberet, donec³²² æstivum tempus, quod valde contrarium infirmitati illius ferebatur, pertransiret, et sic, Domino an-

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁶ *aliosq. in unum* ³⁰⁷ *aliosq. turnis iocis* ³⁰⁷ *in unum cum solo* ³⁰⁸ *descendere legunt.*

nuate, abstinentia competenti assuetum, episcopali gravitate instructum, apostolicis moribus informatum, clerus et populus eum ad sedem propriam utiliter, favente Dei ³²³ gratia, revocaret.

3. De Burchardo etiam, qui Carnotenam ³²⁴ ecclesiam tenebat, statutum est ut aut se idoneum ad sumendum episcopalem gradum admonitu Wenilonis metropolitani episcopi ostenderet, aut certe pronam in se clementiam principis cognoscens, cederet ³²⁵, in utroque Dei iudicium experturus. Igitur sequenti die causa illius ad medium deducta, venerabiles episcopi, Remorum metropolitani Hincmarus, Ludgunensium Pardulus, Aurelianorum Agius ³²⁶, seorsim eum admonere præcepti sunt, ut si ³²⁷ absque discrimine valeret, officium se posse aggredi fateretur; aut si non posset, propter Dei timorem, impossibilitatem ingenue confiteretur. Parte cleri, quæ præsens erat, hac laicorum bonum ei testimonium perhibente, memoratis præsulibus suadentibus, ad concilium intromissus, tanto quidem gradu se dignum esse profiteri arrogantiae asseruit esse, non veritatis. Si quis vero crimen aliquod sibi vellet obicere, ad id purgandum se paratum esse firmavit. Nullo qui id conaretur existente, decrevit sancta synodus, ne diu Carnotum sedes vacaret, sed directis illuc, secundum voluntatem metropolitani episcopi venerabilis Wenilonis, qui electionem præfati Burchardi ³²⁸ recognoscerent, et ipsi referrent, prætantibus ³²⁹ canonicè ordinaretur episcopus.

4. Præterea Cenomannicæ ³³⁰ urbis Aldricus episcopus, paralyti dissolutus, epistolam direxit, causam suæ absentiae insinuans, petensque ut maxime sibi adhuc ³³¹ viventi, et quandocumque ³³² defuncto, sacris precibus opitularentur. Quod exuberantes caritate se facturos omnes promiserunt, et metropolitano illius, Turonicæ urbis venerabili episcopo Amalrico, ut ad eandem urbem accederet, injunxerunt, et quæcumque essent eidem ecclesiæ proficua, ut strenue exequeretur, unanimiter præceperunt ³³³.

5. Ante hoc tempus venerandi concilii, obtinente Pippino, Pippini regis filii Hludowici piissimi augusti filio, Aquitaniam, consentiente etiam avunculo ejus glorioso rege Karolo, cui eadem provincia in partem obtigerat, ecclesiastica disciplina et militari soluta, eadem regio a suis indigenis valde vastata est, et multi illic impune illicita perpetrarunt. Tandem aliquando respiciente Deo populum suum, idem Pippinus a suis contemptus et desertus, atque in potestatem avunculi sui Karoli redactus, consilio reverendissimorum pontificum et procerum attonsus, et in habitu monachico ad monasterium sancti Medardi custodiendus et docendus deductus est. Ibi duo quidam monachi habitu, sui propositi vix credibiliter transgressores, ardentes immodica cupiditate, eundem Pippinum abducere conati sunt, et pacem christiani po-

puli dissipare. Quos præsentibus diversorum cænobiorum religiosis abbatibus, et causam subtiliter juxta regulam beati Benedicti examinantibus, concurs congregatio sancti Medardi a sua unanimitate præcidit, attestata se ab horum crimine longe absistere, quod usitatas culpas jam inde ab initio hujus religionis monachorum omnium, præter duntaxat Eutychie et aliorum hæreticorum, facile superaret. Ejectos jussu venerabilis Rothadi ³³⁴, Suessionum episcopi, ad synodi audientiam archidiaconus deduxit; et partim confessi, partim convicti conspirationis malum perpetrasse, canonum severitate depositi sunt — presbyteri quippe erant — et separatim in monasteria sui ordinis longe distantia relegati, ut deinceps nemo tale quid committere auderet, nisi qui similia perpetinè timeret.

6. Post hæc gloriosissimus dominus rex Karolus coram sacra synodo quemdam diaconum Remensis ecclesiæ nomine Ragamfridum impetivit, quod præcepta falsa regio nomine compilasset, sicut ad eum quorundam suggestionibus et verisimilibus iudiciis esset perlatum. Unde quia putatum est quibusdam significationibus, ut purga ionem sui isdem diaconus subterfugere voluisset, aliis aliter dicentibus, visum est omnibus in eodem sacro conventu degentibus, ut ab omni concilio illi interdiceretur, ne a parochia Remensi quoquo inodo præsumpsisset ³³⁵ abscedere, donec se ab illis quæ ei impingebantur idoneum redderet, vel competenter satisfacere procuraret. Quod et omnibus singillatim episcopis illi auctoritate episcopali præipientibus, ex divino mandato est interdictum.

7. Septima actione eidem sacre synodo idem christianissimus dominus rex Karolus hæc quæ sequuntur capitula proposuit, et consulto eorundem episcoporum ea per regnum suum innotescenda, exercenda et conservanda commonuit, præcepit et confirmavit.

10. Illud quoque cunctis volentibus confirmatum est, qui disciplina ecclesiastica noxii, sive ingenui sive servi, coercentur, nulli audeant eos tueri, et vindictam eorum in quoslibet ad potestatem episcoporum pertinentium retorquere. Quod si qui deinceps præsumperint, et excommunicationem ecclesiasti-

Codex suppl. Lat. 75.

6. Ut in civitatibus, et monasteriis utriusque sexus et ordinis, Dei cultus quam proxime fieri posset instauraretur, statim sancta synodus, annuente pio principe, ut idonei legati dirigerentur, qui singulorum locorum statum solertissime perscrutarentur; et quæ ipsi per se non valeret corrigere, iudicio proxime futuri concilii, et potestati regis revelarent.

7. Deceverunt præterea sancti pontifices, ut ecclesiæ quæ olim indulgentia religiosorum principum, vel aliorum fidelium devotione, immunitatem meruissent, ea in perpetuum perfrui sine-

8. Et ut ex possessionibus quæ ecclesiasticæ certis iudiciis comprobantur, nec plene propter varias necessitates possunt restitui, saltem nonæ ac decimæ tribuantur.

9. Et ut in locis sacratis diebus dominicis vel aliis solemnitatibus iudicia publica non exercentur; neque enim fas esse, ibi reos puniri, ubi respectu divinæ reverentiæ misericordiam consensu fidelium consequuntur.

VARIÆ LECTIONES.

³²³ domini 3. ³²⁴ carnutum 3. ³²⁵ e. c. p. 3. ³²⁶ ejus 3. ³²⁷ non 3. ³²⁸ burgcharli 2. ³²⁹ o. quod c. 2.
³³⁰ cinomannicæ 2. ³³¹ deest 2. ³³² quandoque 2. ³³³ præcepit 2. ³³⁴ rothardi 3. ³³⁵ præsumeret 2.

cam, et motum indignationis regie perpersuros. **A**

11. Obtentum est etiam a devotissimo principe, ut incesti, et quilibet alii perditii, examen episcoporum refugientes, per iudices publicos ad eorum presentiam deducantur, ne alterius illecebram peccandi nutriat impunitas vitiorum.

12. Postremo quod a quibusdam conservabatur, prefixum est generaliter ab omnibus custodiendum, ne ullæ res ecclesiasticæ absque regis conniventia commutentur.

CAPITULARE MISSORUM.

Ista capitula constituta sunt a domino Karolo in synodo apud Saessionis civitatem in monasterio sancti Medardi, anno incarnationis Dominicæ 853, in mense Aprilii ²⁰⁰.

1. Ut missi nostri per civitates et singula monasteria, tam canonicorum quam monachorum sive sanctimonialium, una cum episcopo parochiæ uniuscujusque in qua consistunt, cum consilio etiam et consensu ²¹⁷ ipsius qui monasterium ²²⁰ retinet, quem ²²⁰ volumus et expresse precipimus ut præsens sit, vitam inibi degentium et conversationem inquirent, et ubi necesse est corrigant, et ubi desunt, congruas officinas construere ²²⁰ jubeant; et ubi sunt ²²¹ factæ, et per negligentiam sunt destructæ, instaurari præcipiant, et victum ac potum et vestimentum atque cætera necessaria, pro qualitate et possibilitate loci et inhabitantium necessitate, ordinent; et hospitalitatem supervenientium hospitem et receptionem pauperum ibidem disponant et ordinent. Ecclesiæ quoque luminaria et ornatam debitum ordinent, et thesaurum ac vestimenta seu libros diligenter inbrevient, et breves nobis reportent. Inbrevient etiam, quid unusquisque ecclesiarum prælatus, quando prælationem ecclesiæ suscepit, ibi invenerit, et quid modo exinde ibi minus sit, vel quid vel quantum sit superadditum. Quid ²²² etiam Nortmannis per nostram commendationem sive sine nostra commendatione datum sit, quidve relictum, vel quid a quoquam ibi in elemosina datum. Numerum etiam canonicorum et monachorum sive sanctimonialium uniuscujusque loci describant, et nobis referant; ut secundum qualitatem et quantitatem loci, cum consilio episcoporum et fidelium nostrorum, ubi minor numerus fuerit, nostra auctoritate addamus; ubi vero indiscretione prælatorum superfuerit, ad mensuram religamus. **D** Inquirent ²²³ quoque, quot tempore avi nostri Karoli et domni genitoris nostri Hludowici unoquoque in loco fuerint, et quot modo sint, et ubi loca a Nortmannis sive a quibuslibet aliis destructa sunt et penitus annullata, quot ibi nunc propter paucitatem rerum et devastationem earumdem constitui vel ordi-

nari possint, ut inde cum consensu fidelium nostrorum ordinemus, quid de cætero agendum sit. Et qualiter abbatiarum prælati, et in locis sacris inhabitantes, de his quæ missi nostri præceperint, obedierint, nobis diligentissime et capitulatim referant.

2. Ut missi nostri diligenter investigent per singulas parochias, simul cum episcopo, de monasteriis quæ Deum timentes in suis proprietatibus ædificaverunt, et ne ab hæredibus eorum ²²⁴ dividerentur, parentibus et prædecessoribus nostris sub immunitatis defensione tradiderunt, et postea in alodem ²²⁵ sunt data; ut describant quæ sint, et a quo vel quibus in proprietatem data sunt, et nobis renuntiare procurent; ut cum episcopis et cæteris fidelibus nostris consideremus, quid et qualiter inde, secundum Dei voluntatem et nostram salutem, agere debeamus.

3. Ut missi nostri per singulas parochias, una cum episcopo parochiæ ipsius, requirant de capellis et de abbatiolis ex casis Dei in beneficium datis, qualis census inde exeat, ut ecclesia de qua sunt exinde vestituram habere possit, et nobis renuntient, ut hoc nostra auctoritate commendetur atque firmetur, et secundum qualitatem vel quantitatem loci clericos et luminaria ibi ordinent, et loca restaurari faciant.

4. Denuntiandum est omnibus, et a missis nostris ordinandum, ut omnes ecclesiæ et presbyteri sub immunitate ac privilegio, et ordinatione atque dispositione episcoporum singularum parochiarum in quibus consistunt, secundum auctoritatem canonicam et capitularia domni Karoli imperatoris avi nostri, et pii augusti Hludowici domni et genitoris nostri, permaneant.

5. Ut missi nostri diligenter investigent cum episcopo et prælatis monasteriorum, et per fideles et strenuos viros, in unaquaque parochia de rebus ecclesiasticis in alodem datis; et sicut evidentiis et veris iudiciis ²²⁶ ac auctoritatibus compererint, diligenter a quo et quibus datæ sint ²²⁷, vel quantum exinde sit ²²⁸, describant, et nobis renuntient.

6. Ut missi nostri expresse et cum omni diligentia, cum episcopo et prælatis monasteriorum per singulas parochias, requirant de rebus ecclesiasticis unde nonæ et decimæ solvi debent ²²⁹ et non solvuntur, et ²³⁰ persolvi ab easdem ²³¹ res retinentibus faciant. Et si aliqua contradictio, quæ rationalis videatur, oborta fuerit, describatur, et prælatus ipsius casæ Dei unde res esse noscuntur, et ille qui eas detinet et nonam ac decimam solvere detrectat ²³², simul cum missis nostris ad nostram jubeatur

VARIE LECTIONES.

venire præsentiam; ut tunc veritate comperta, et diffinitione decreta, quod rationabiliter invenerimus, inde præcipiamus. Volumus etiam ut investigent missi nostri, qualiter illi qui easdem res ecclesiasticas, unde decimæ dantur sive non dantur, illas salvas habeant, et in casticis²⁸², et in sylvis custoditis, vel si terræ aut mancipia inde perdita sint, vel aliquid huiusmodi, aut si familia oppressa sit contra legem, et omnia per breves nobis renuntient missi nostri.

7. Ut missi nostri per singulas parochias comitibus et rei publicæ ministris ex banno nostro præcipiant, ne mala vel placita in exitibus et in atris ecclesiarum, et presbyterorum mansionibus, neque in dominicis vel festivis diebus tenere præsumant; sed comes convenientem locum consideret et inveniat, ubi stationem ad mallum tenendum constituat; quia nefas est ibi reos puniri, ubi respectu divinæ reverentiæ misericordiam, consensu fidelium nostrorum et decreto prædecessorum nostrorum, consequuntur.

8. Ut missi nostri comitibus et omnibus rei publicæ ministris firmiter ex verbo nostro denuntient atque præcipiant, ut a quarta feria ante initium quadragesimæ, nec in ipsa quarta feria, usque post octavas paschæ, mallum vel placitum publicum, nisi de concordia et pacificatione discordantium, tenere præsumant. Similiter etiam a quarta feria ante nativitatem Domini usque post consecratos dies observent, necnon et in jejuniis quatuor temporum, et in rogationibus, et in diebus pentecostes simili observatione eosdem feriatis dies venerari omnimodis student.

9. Ut missi nostri omnibus per singulas parochias denuntient, quia si episcopus aut ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis propter metum aliorum, ut ipsi criminosi corrigantur

tur cum tali discretione sine ulla occasione indebita, sicut in synodo conlocutum est; et vel inviti²⁸⁵, pœnitentiam temporaliter et corporaliter agant, ne æternaliter pereant; si seniores ipsorum colonorum²⁸⁶ indigne tulerint, et aliquam vindictam inde exercere voluerint, aut eosdem colonos ne distringantur contendere præsumserint, sciant, quia et bannum nostrum component, et simul cum excommunicatione ecclesiastica nostram²⁸⁷ harmiscaram²⁸⁷ durissimam sustinebunt.

10. Ut missi nostri omnibus rei publicæ ministris denuntient, ut comites vel rei publicæ ministri simul cum episcopo²⁸⁸ uniuscujusque parochiæ sint in ministeriis illorum, quando idem episcopus suam parochiam circumierit, cum episcopus eis notum fecerit; et quos per excommunicationem episcopus adducere non potuerit, ipsi regia auctoritate et potestate ad pœnitentiam vel rationem atque satisfactionem adducant.

11. Sciant etiam fideles nostri quia concessimus in synodo venerabilibus episcopis, ne super beneficia ecclesiastica vel præstarias, etiamsi episcopus aut quilibet et monasteriorum prælatus irrationabiliter petierit præcepta confirmationis nostræ ullo modo faciamus. Et ideo ab irrationabili petitione se unusquisque compescat.

12. Ut missi nostri omnibus per illorum missicum denuntient, ne commutationes rerum vel mancipiorum quilibet prælatus earumdem rerum ecclesiasticarum sine licentia vel consensu nostro facere præsumat, neque mancipia ecclesiastica quisquam²⁸⁹ nisi ad libertatem commutet. Videlicet ut mancipia quæ pro ecclesiastico dabuntur, in ecclesiæ servitute permaneant; et ecclesiasticus homo qui commutatus fuerit, perpetua libertate fruatur.

KAROLI II SYNODUS APUD VERMERIAM.

(An. 855. Aug.)

Sirmondi et Baluzii editiones ope codicis 2) regii Paris. n. 4638 recognovimus.

Hæc quæ sequuntur diffinitiones in synodo apud Vermeriam palatium habita, actæ sunt anno superscripto, in mense Augusto, indictione præfata.

4. Omnibus sanctæ dilectionis fratribus ad quorum hæc poterunt pervenire notitiam, Wenilo Senonum, Hincmarus Remorum, Paulus Rotomagensium, Amalricus Turonum, archiepiscopi, Pardulus Lugdunensium (90) Tenthollus Lingonum. Huchertus Meldon-

nensium, Yrminfridus Belvacensium, Erpoinus Silvanectensium, Baltfridus Bajocagensium, Gunthbertus Ebrocensium, Eirardus Lixoviensium, Erloinus Constantiæ, Hildebrannus Sagorum, Godelsadus Cabillonensium, Jonas Æduorum, Braidingus Matiscenensium, Agius Aurelianensium episcopi, apud Vermeriam²⁹⁰ palatium jussu gloriosi principis Karoli. anno ab incarnatione Domini 853, indictione

salutem. Notum fraternitati vestræ fieri volumus, quia nuper instanti anno per præsentem primam indictionem apud urbem Suessionum, decimo Kalendarum Maias, ad synodum convenientes, cui sacro conv. nati idem gloriosus rex suam est dignatus exhibere præsentiam, inter cætera ecclesiastica negotia, de venerabili fratre nostro Herimanno, Nivernensis urbis episcopo, quæstionalis est ratio nobis oblata. Videlicet quia infirmitate præoccupatus seu præpeditus corporea, sæpe ineptire, et quædam quæ ad naufragium rerum et facultatum ecclesiasticarum pertinere, etque ad salvationem ac debitam seu rationabilem dispensationem impedire poterant, nisi celeri reme-
 tio subventum foret, agere indiscretosoleret. Cujus suggestionis certa experimentorum documenta evidentius perquirentis, aliquanta invenimus, quæ nobis fidem fecerunt aliis quæ audieramus sensum accommodare. Unde secundum quod in decretalibus epistolis beati Gregorii exemplo reperimus, statuimus illi œconomum³⁰¹ persuadere, qui ei suffragium et ecclesiæ sibi commissæ custodiam debitam et canonicam exhiberet, donec annuente Domino isdem frater venerabilis a sua infirmitate optabiliter convalesceret. Sed quoniam intimatum est nobis, in sua ecclesia neminem posse reperiri qui interim eundem venerabilem, partim indebita forte pietate, partim reverentia seniorali, secundum modum a nobis constitutum custodire aut vellet aut posset, consilii consulti illum hortati sumus, ut cum domno Wenilone prænominato, scilicet reverendissimo confratre nostro et archiepiscopo suo, maneret, illeque ei conveniens studium imperitari curaret, et ecclesiæ Nivernensi ea quibus indigeret visitatorio officio impenderet et ordinaret, quousque æstivum tempus, quod hujusmodi infirmitati, quæ impediri dicebatur, valde contrarium est, pertransiret, et sæpefatus dilectissimus ac venerabilis frater noster, ut prædiximus, a sua infirmitate immelioraretur, et suæ potestati suæque ipsius custodiæ, suæque ecclesiæ dispositioni, ut est debitum, restitueretur. Quæ quoniam, gratias Deo, ad votum juxta divinam ordinationem, ut fuerant disposita, sunt quoque perducta, et canonica jubet auctoritas, ut ab uno quilibet rejectus episcopo, non dicamus a tantis pro tempore et ad tempus remotus secundum quendam modum episcopis, non recipiatur sine testimonii aut litterarum evidentissimo documento, per hos nostræ humanitatis apices plerunque dictum venerabilem fratrem nostrum suæ ditioni et potestati, atque episcopali custodiæ, suæque ecclesiæ gubernationi debite restituimus, et nos eum non morum vitii, aut peccatis publicis, quæ censura

A sibi commissæ necessitati pietative, consuluisse manifestissime demonstramus. Quod ut præsentibus scilicet et futuris temporibus enucleatius cognoscatur, his gestis manibus propriis subterfirmare de-crevimus.

2. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Episcopi qui jussu gloriosi principis domni nostri Karoli ad synodum in Vermeriam palatium convenimus, id est, Wenilo archiepiscopus, Paulus archiepiscopus, Amalricus archiepiscopus, Hincmarus archiepiscopus,³⁰² Teutboldus episcopus, Ansegaudus episcopus, Pardulus episcopus³⁰³, Hrothadus episcopus, Immo episcopus, Yrminfridus episcopus, Erpoinus episcopus, Hilmeradus episcopus, Agius episcopus, Erloinus episcopus, Balifridus episcopus, Gunbertus episcopus, Eirardus episcopus, Hildebrannus episcopus, Ionas episcopus, Godelsadus episcopus, Braidingus episcopus, Chuonrado inclyto et nobilissimo viro præsentem et æternam optamus in omnium salvatore salutem. Cum inter cætera ecclesiastica negotia de ordinabili dispositione monasterii sancti Dyonisii disponeremus, venerunt monachi ipsius sacri cœnobii³⁰⁴ in præsentia venerandæ synodi³⁰⁵, deferentes auctoritates, videlicet testamentum quod sanctæ recordationis abba Fulradus³⁰⁶ de monasterio Lebraha, ubi sanctus Alexander martyr quiescit humatus, et de cella quæ ad sanctum Yppolitum nominatur, seu de rebus aliis quas per idem testamentum isdem venerabilis abbas sancto Dyonisio contulerat, necnon et privilegium quod exinde sancta sedes apostolica per beatum Stephanum papam eidem monasterio super præfato testamento fecerat, dicentes quod venerabilis abbas illorum domnus Hludowicus, ex præcepto gloriosi regis domni nostri Karoli, eos consuluisse, ac consensum eorum quæsisset, quatinus præscriptum monasterium vobis in precariam, acceptis rebus vestra traditione ad eandem casam Dei delegandis, concessisset: quod consentire sine consultu sui episcopi atque archiepiscopi, immo sacræ synodi, non audent. Quam causam subtiliter investigantes, et ad liquidum cognoscentes, diffinivimus juxta sacram et divinam auctoritatem, atque secundum testamentum præfati piæ recordationis Fulradi, necnon et secundum decretum apostolicæ sedis, nullo unquam tempore jam dictum monasterium sancti Alexandri cum rebus sibi pertinentibus a majore monasterio sancti Dyonisii quocumque ingenio divellendum, nec beneficiario neque precario jure distrahendum. Subjunxerunt etiam idem monachi, quod vestra commendatione ac jussione, immo etiam actione, idem monasterium cum rebus sibi

D Hinc nostram ditionem receptum et assumptum.

vestram paterna et caritativa seu auctoritativa cum interpositione divini nominis et episcopalis auctoritatis nobilitatem hortamur et obtestamur, ut hoc nullatenus agere ulterius attentetis; sed et si molitum est, ab hujusmodi molitione vel actione vos vestrosque compescatis; quia et contra Deum et contra omnem auctoritatem contraque vestram salutem esse dinoscitur. Sciatis etiam, quia dominum et senioremem nostrum regem gloriosissimum Karolum et humili suggestione et divina auctoritate

A obsecravimus, præfatoque venerabili abbati et monachis suis præcepimus, ut in hoc nulli adsensum præbeant, quoniam nec vobis nec cuiquam fidelium expedit talia postulare. Valet, vir nobilissime, et admodum nobis in Christo carissime.

3. Sed et capitula quæ synodali consultu domnes rex Karolus in concilio memorato apud Suessionis civitatem sacro proposuit conventui, coram fidelibus suis in eodem palatio Vermeria relegi fecit, et ab omnibus consonanter suscepta sunt et accepta.

HLOTHARII ET KAROLI CONVENTUS APUD VALENTIANAS.

(853. Nov.)

Sirmondi et Baluzii editiones cum codice 2) bibl. reg. Paris. n. 4638 collatas repetimus. Exstant capitula et in Vaticano et in codd. regis Parisiensibus, sine caretia in c. n. 1750, sec. xi, capita sex in c. 2859, sec. x, et apographo ejus chartaceo n. 2419.

De his capitulis quæ subsequuntur adnuntiaverunt B populo domni regis Hlotharius et Karolus, quando in ipso anno incarnationis Domini convenerunt ad Valentianus per mensem Novembrium.

Adnuntiatio domni Hlotharii.

1. De missis directis per regnum, ut populus pacem et justitiam habeat. De raptoribus, de prædatoribus, de latronibus et aliis malefactoribus, et de omnibus justitiis.

2. Ut ubi missatici simul venerint, missi simul veniant. Et si de uno regno in aliud aut de uno missatico in aliud fugerint, simul eos constringant.

3. Ut ubicumque fugerint, illuc indiculus transmittatur, ut comes illos distringat, aut cum alode³⁶⁷ aut per quodcumque potest, ut illuc reveniat, et emendet ubi³⁶⁸ malum³⁶⁹ fecit.

4. Ut missis commendetur, ut faciant justitias; et si non fecerint, quod ipsi pergere debeatis.

5. Ut si necessitas alicui fuerit, omnes sint parati, quomodo invicem vos adjuvetis.

Sequitur adnuntiatio Karoli gloriosi regis.

1. De adnuntiatione episcopali, et de honore sacerdotum.

2. De reedificatione ecclesiarum, et de nonis ac decimis.

3. De observatione capitulorum domni Karoli et domni Hludowici de ecclesiis.

KAROLI II CONVENTUS SILVACENSIS.

Capitula hæc Sirmondus ope codd. Tilliani, 2) regii Paris. 4638, 3b) S. Vincentii Metensis, tum Laudanensis ac Bellovacensis ediderat; Baluzius præterea usus est 3c) Palatino et 4) regio Paris. 4626, sec. x; nos vero codicibus 2, 3) regis Paris. Suppl. Lat. 75, et 4) Paris. n. 4626 adhibitis recognovimus. Codex 2 eorum quos vidimus solus sacramentorum formulas et totum missaticorum in fine recensum exhibet, 3 (certe et 3b et 3c) nonnisi missos decimi missatici, Senouensis scilicet nominat; codex 4 particulam litterarum regis ad missos directarum exhibet.

Sequuntur capitula quæ in ipso anno, et in ipso mense

et missos suos, sicut subsequitur, per regnum suum

gratia Dei rex ³⁷³, dilectis et fidelibus missis nostris per regnum nostrum constitutis, salutem. Sicut vobis notum esse credimus, cum dilectissimo fratre nostro Illothario apud Valentianas locuti fuimus, et communi consilio cum fidelibus nostris ³⁷⁴ communibus consideravimus, ut inter cætera sanctæ Dei ecclesiæ et nostri principatus ac regni nobis a Deo commissi negotia necessaria, de his quæ subsequuntur vos specialiter ammoneremus; ut sicut hic descripta habentur, una cum Dei adiutorio ³⁷⁵, prout melius poteritis, strenue exsequi procuretis, et hoc præsentialiter necessarium opus sine aliqua dilatione vel excusatione, sicut in missaticis conjuncti et deputati estis, simul conveniatis, et hoc ad perficiendum quantoocius inchoetis; et quantum vel qualiter inde factum habueritis, unusquisque vestrum, sicut in missaticis constituti estis, de unoquoque missatico nobis ad colloquium quod in proximo cum fratribus nostris habebimus, renuntiare procuret. Et si contigerit, ut aliquis vestrum nostro servitio vel infirmitate aut quacumque occasione detentus fuerit, pro hoc alii non dimittant ut commendata exsequi non studeant; etiam si unus vacaverit a prædictis occasionibus ³⁷⁶, ipse, quantum Deus dederit, jussa perficere ³⁷⁷ studeat.

Ista denuncianda sunt populo a missis nostris.

1. Nostris seniores, sicut audistis, parabolaverunt (92) simul, et consideraverunt cum communibus illorum fidelibus de Dei servitio, et sanctæ ecclesiæ ac regni statu, et qualiter vos qui in regno consistitis pacem et justitiam habere possitis; et ordinarunt missos per regnum illorum, qui in hoc decertent, quantum Deus adiutorium dederit.

2. Inter omnes justitias quas ordinarunt ut unusquisque habeat, primo consideraverunt de honore ecclesiarum Dei, et orphanorum ac viduarum causis, et de regalibus justitiis. Tum maxime de raptoribus puellarum, et viduarum causis, et sanctionalium, et de his qui presbyteros flagellare præsumunt, et qui presbyteros de ecclesiis sine episcoporum consensu eicere vel recipere, aut censum de manso, vel ex his quæ dominus et genitor noster in suis capitularibus ecclesiis in immunitate concessit, exigere non timent, et qui censa ³⁷⁸ de rebus ecclesiasticis ad ecclesias persolvere detrectant, ut firmiter inquirantur, et acriter distringantur, et plena justitia inde fiat, secundum quod in capitularibus avi

et patris, illorum statutum habetur. Et ipsi per certos fidejussores ad præsentiam illius in cujus regno tales inventi fuerint, perducantur, ut inde ipse commendet, quid de tali homine fiat qui nec Deum timet, nec contra sanctos canones facere, nec legem et præceptum regum ³⁸⁰ infringere pertimescit; salva censura ecclesiastica et episcopalis poenitentiae ³⁸¹ vindicta.

3. Similiter de collectis quas theudisca ³⁸² lingua heriszuph ³⁸³ appellat, et de his qui immunitates infringunt, et qui incendia et voluntaria homicidia et adsaluturas in domos ³⁸⁴ faciunt.

4. De latronibus autem commendaverunt, ut missi omnibus denuntient in illa fidelitate quam Deo et regi unusquisque debet ³⁸⁵ et promissam habet, et ³⁸⁶ in illa christianitate qua ³⁸⁷ pacem proximo unusquisque servare debet, ut sine exceptione alicujus personæ, nec pro amicitia, vel propinquitate, aut amore vel timore, ullus ³⁸⁸ latronem celet, sed illum missis illorum manifestet, et ad accipiendum ³⁸⁹ illum adiutorium quantum potuerit unusquisque præstet, et per ³⁹⁰ sacramentum hoc missi illorum firmare faciant, sicut tempore antecessorum illorum consuetudo fuit. Et si aliquis missos illorum non obaudierit, si regis homo fuerit, per fidejussores ad illius præsentiam perducatur. Si autem alterius homo fuerit, senior cujus homo fuerit, illum regi præsentet.

5. Commendaverunt etiam, ut si alicui denuntiatum fuerit ut ad accipiendum ³⁹¹ latronem adiutorium præstet, aut aliquis sonum inde audierit ut ad latronem accipiendum concurratur, et se inde retraxerit ut ad hoc adiutorium non præstet, si liber homo fuerit, bannum dominicum componat; et si colonus fuerit, sexaginta ictus accipiat. Et si latro ibi occisus fuerit, qui eum occiderit leudem ³⁹² inde non solvat, et nullus illi inde laidam portare præsumat. Quod si quis facere præsumperit, per certos fidejussores ad regis præsentiam perducatur.

6. Quicumque autem ³⁹³ abhinc ivante latronem receperit, maxime autem illum qui forbannitus fuerit, vel qui illos quos missi nostri forbannierunt recepit, postquam forbanniti ab eisdem missis nostris fuerunt, secundum quod constitutum est in capitularibus avi et patris nostri in libro III, capitulo 23, si Francus est, cum duodecim similibus Francis juret quod ipse latronem eum fuisse non scisset, licet pater ejus sit, aut frater, vel propinquus. Si hoc jurare non potuerit, et ab alio convictus fuerit quod latro-

VARIE LECTIONES.

³⁷³ In usque rex alia manu superscripta sunt. ³⁷⁴ deest 2. ³⁷⁵ deest 2. ³⁷⁶ occupationibus 3b. e. ³⁷⁷ adimplere 3. 3b. 3c. ³⁷⁸ hujus præfationis loco codex 4. hæc habet: Ista denuncianda sunt a populo missis nostris. Cap. quæ fieri jussimus quando cum fratre nostro Ilothario apud Valentianas locuti fuimus.

rem in hospitio suscepisset, quasi latro et infidelis judicetur; quia latro est, et infidelis est ³⁹⁶ noster et Francorum; et qui illum suscepit, similis est illi. Si autem audivit quod latro fuisset, et tamen non scit pro firmiter, aut juret solus quod nunquam eum auisset, nec per veritatem, nec per mendacium, latronem; aut sit paratus, si ille de latrocinio evictus fuerit, ut ³⁹⁸ similiter damnetur.

7. Ut quando missi nostri latronem forbannierint, hoc et missis aliis et comitibus scire faciant. Et si de uno missatico ³⁹⁹ in alium fugerit, si in vicinitatem venerit ³⁹⁷, pro hoc missus qui eum forbannivit non dimittat ut eum non persequatur et comprehendat. Et si longius fugerit ³⁹⁸, missus in cujus missaticum fugerit, si alodem ³⁹⁹ habuerit, illi tollat, et illum constringat ut ⁴⁰⁰ illuc, velit nolit, revertat ⁴⁰¹, et ibi malum emendet ubi illud perpetravit. Et si in alicujus villam fugerit, et ipsa eum contenderit, secundum quod in capitularibus avi et patris nostri scriptum habetur, inde fiat. Et si necesse fuerit, ut justitia non proteletur, advocato denuntietur ut ipsum latronem reddat, et eos qui eum contenderint ⁴⁰² præsentet, ut debitam disciplinam inde sustineant, et emendationem inde congruam faciant. Quod si facere neglexerit usque ad secundam vicem, bannum dominicum inde componat; et sic per fidejussores ad præsentiam eorum deducatur, ut et de illo, et de contradictoribus, et de ipso latrone, secundum quod causa conjacuerit, sic ⁴⁰³ decernatur, ut cæteri metum habeant.

8. Hoc etiam commendaverunt seniores nostri, ut si hujusmodi malefactores, sicut prædiximus, de uno regno in aliud fugerint, similiter missi illius, de cujus regno fugerit, ad alios missos in illo regno, ubi fugit, hoc notum faciant, et illi missi eos constringant, ut ad illud regnum et ad illos missos revertant, ut ibi distringi possint ubi malum fecerunt.

9. De advenis qui oppressionem Nortmannorum vel Britannorum in partes istorum regnorum confugerunt, statuerunt seniores nostri, ut a nullo rei publicæ ministro quamcumque violentiam vel oppressionem aut exactionem patiantur; sed liceat eis conductum suum quærere et habere, donec aut ipsi redeant ad loca sua, aut seniores illorum ⁴⁰⁴ eos recipiant. Nullus ⁴⁰⁵ autem eos inservire præsumat, eo quod loco mercenarii apud aliquem manserint, nec censum aut tributum exigere. Quod si ⁴⁰⁶ inventus fuerit ex rei publicæ ministris aut aliis ⁴⁰⁷ quibuslibet contra hoc pietatis præceptum facere aut fecisse, bannum dominicum exinde componat.

10. Ut omnibus denuntietur, qualiter cuncti sint

A tem ut secundum consuetudinem, prout necessitas evenerit, ad Dei servitium et illorum, atque ad defendendam sanctam Dei ⁴⁰⁸ ecclesiam et regnum, omnes sint præparati.

11. Capitula autem avi et patris nostri quæ in præscriptis commemoravimus, qui ex missis nostris non habuerint, et eis ⁴⁰⁹ indiguerint, ut commissæ per illa corrigere possint, sicut in eisdem capitulis jubetur, ⁴¹⁰ de scrinio nosro vel a cancellario nostro accipiant, ut rationabiliter et legaliter cuncta corrigant et disponant.

12. Ut unusquisque missus in suo missatico provisionem habeat, ut si aliquis de nostris fidelibus per missaticum suum ⁴¹¹ transierit, aut ibi consistens vel commanens rapinas vel deprædationes, aut talia illicita fecerit de quibus Deus offendi solet, et populus pro oppressione gemere; quatenus hoc subtiliter et veraciter investiget, et nobis renuntiet, qualiter inde nos sic ordinemus, ut nec ipsum, nec alium hoc agere delectet.

13. Ut missi in illorum missaticis curam habeant, ne homines nostri aut alii quilibet vicinos suos majores vel minores tempore æstatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hyemis, quando marascalcos ⁴¹² illorum ad fodrum dirigunt, vicinos majores vel minores ⁴¹³ deprædentur aut opprimant. Et si egerint, hoc etiam, ut prædiximus, veraciter missi nostri investigent, et nobis renuntient, ut in seniore hoc sic emendemus, quatenus homines suos in potestate habeat, et contenti sint debitis, et indebita injuste non appetant ⁴¹⁴

Istud sacramentum jurabunt Franci homines.

Ego ille adsalituram, illud malum quod seach ⁴¹⁵ vocant vel tesceiam, non faciam, nec ut alius faciat consentiam; et si sapuero qui hoc faciat, non celabo: et quem scio qui nunc latro aut scacheator est, vobis missis dominicis non celabo, ut non manifestem. Sic me Deus adjuvet et istæ reliquæ.

Istud sacramentum jurabunt centenarii.

Ego ille adsalituram ⁴¹⁶, illud malum quod seach ⁴¹⁷ vocant vel tesceiam, non faciam, nec ut alius faciat consentiam; et si sapuero qui hoc faciat, non celabo: et quem scio qui nunc latro aut scacheator est, vobis missis dominicis non celabo, ut non manifestem. Et de Francis hominibus in isto comitatu et in meo ministerio commanentibus nullum recelabo, quantum recordari potuero, ut per brevem vobis missis dominicis non manifestem. Sic me Deus ad-

Missi autem et pagi per missaticos qualiter fuerunt tunc ordinati.

1. Hincmarus episcopus, Ricuinus, Engilscalchus, missi in Remitano, Vonziso, Stadiniso, Pertiso, Barriso, Camiziso, Catalamio, Virtudiso, Bagenso-niso, Tardaniso.

2. Pardulus episcopus, Altmarus, Theodacrus, missi in Lauduniso, Portiano, Suessonico, Urciso, et Vadiso.

3. Imino ⁴¹⁸ episcopus, Adalardus abba, Walcaudus, Odelricus, n.issi in Noviomiso, Vermendisio, Adertiso ⁴¹⁹, Curtriciso, Flandra, comitatibus Engilramni, et in comitatibus Walcaudi ⁴²⁰.

4. Folcoinus (93) episcopus, Adalgarius, Engiscalchus, et Berengarius, missi in comitatu Berengarii, Engiscalchi, Gerardi, et in comitatibus Reginarii.

5. Hludowicus abba, Yrminfridus episcopus, Ingilwinus, Gozselmus, missi in Parisiaco, Melciano ⁴²¹, Silvanectensi, Vircasino, Belyacense, et Vindolisio

6. Paulus episcopus, Hlimeradus episcopus, Herloinus, Hungarus, missi in Rotinense, Tellau, Vittau, Pontiu, Ambianense.

7. Eirardus episcopus, Teodericus abba, Herloinas, Hardoinus, missi in Aprincato, Constantino, Bagisino, Coriliso, Ot lingua Saxonia, et Harduini, Oxiniso, et in Lisuino.

8. Dodo (94) episcopus, Hrotbertus, et Osbertus,

HLOTHARII ET KAROLI CONVENTUS APUD LEUDICAM.

(An. 854. Febr.)

Sirmondi Baluziique editiones ope codicis 2) bibl. reg. Paris. n. 4638 recognovimus.

Hæ sunt adiunctiones quas Hlotharius et Karolus apud Leudicam adiunxerunt anno 854.

HLOTHARIUS SERENISSIMUS ⁴²² IMPERATOR.

1. Scire volumus vestram omnium fidelitatem, quia frequenter præsentis anno dilectissimum fratrem nostrum Hludowicum invitavimus, ut commune colloquium cum fidelibus nostris haberemus, atque cum illis de Domini voluntate, quantum ipse inspirare vellet, ac de sanctæ Dei ecclesiæ utilitate, nostroque ac nostrorum communi profectu ⁴²³, honore, et necessitate tractaremus et ordinaremus. Sed quia prædictus frater noster hactenus, sicut optaveramus, quibusdam impediens causis, venire distulit, nos illud omittere nolimus quin utiliter nos conjungeremus.

2. Nunc volumus vos certos reddere de nostra conjunctione, quia Christo præcepto secundum Deum ad salutem sanctæ Dei ecclesiæ, nostramque ac vestram communem utilitatem et necessitatem,

A missi in Cinnomannio, Andegavensi, atque Turonico, Corboniso, et Sagiso.

9. Burcardus ⁴²⁴ (95) episcopus, et Hrodulfus, et Heinricus abba, missi in Blesiso, Aurelianensi, Vindusniso, Carentino ⁴²⁵, Durcasino ⁴²⁶, Duniso, Ebri-cino, Stampiso, Castriso, Pincisio, Madreciso.

10. Wenilo ⁴²⁷ episcopus, Odo, et Donatus, missi in pago Senonico, Treacasino ⁴²⁸, Wasteniso, Miliduniso, Morviso, Proviniso ⁴²⁹, et in tribus Arcisisis ⁴³⁰, et in duobus Brionisis.

11. Teutboldus episcopus, Ionas episcopus, Isembardus, et Abbo abba, Daddo, missi in comitatibus Milonis, et in comitatibus Isembardi, Augustuduno scilicet, Matisconense, Divionense, Cabrlone, Hattuariis, et in Tornedriso, et in Belniso, et in Dusmiso comitatu Attelæ, et in comitatu Romoldi.

12. Hugo, Gozso, Nivilungus, missi in Niverniso, Alciodriso, Avaliso.

Fragmen:um epistolæ regis ad missos ex cod. 4.

... Mandamus præterea ut, si capitula domni avi et genitoris nostri scripta non habetis, mittatis ad palatium nostrum de more prædecessorum vestrorum missum vestrum et scriptorem cum pergamaena, et ibi de nostro armario ipsa capitula accipiat atque conscribat. Et vos deinde secundum ipsa capitula, Dei justitia populique a Deo nobis commissi necessarias proclamationes, legaliter emendare sollerti vigilantia procuretis. Valet.

C indissolubiler corde et opere conjungere nos volumus, ut unum simus in Christo, et vos unum sitis nobiscum.

3. Sapiatis quia legem, qualem antecessores nostri, hoc est pater et avus noster, vestris antecessoribus concesserunt et servaverunt, nos similiter vobis perdonamus, et inviolabiliter atque incorrupte, et præsentibus et futuris temporibus, per omnia volumus observare.

KAROLUS GLORIOSISSIMUS REX.

1. Hanc siquidem conjunctionem facere idcirco usque nunc distulimus, quia volumus ⁴³¹, ut supradictus frater noster nobiscum pariter conveniens, in eadem conjunctione se nobis associaret. Sed quia ille aliquibus impedimentis præpeditus venire omisit, nos audita perturbatione quam filius ejus facere conatur, consociare nos volumus. Sciat ergo, quoniam et in prosperis et in adversis simul erimus; nec poterit nos, Deo adjuvante, ullum of-

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁸ ita correxi ex 2. — edd. Irimo. ⁴¹⁹ adersio 2. ⁴²⁰ unalcaudi 2. ⁴²¹ melciano 2. ⁴²² herardus 2.

fendiculum ab ea caritate separare, qua fraternis vinculis adstricti sumus. Sed ubicumque alterno solatio et adjutorio indiguerimus, quantum Dominus permiserit, in invicem supportari et sustentari cupimus, atque contra omnem terrenum inimicum auxilium in alterutrum ferre volumus.

2. Si autem isdem frater noster, sicut optamus et ei mandamus, hoc agere distulerit, nos ita conjuncti sumus, ut unus alteri tale præbeat solatium et adjutorium, quatenus ubicumque necesse fuerit, amodo et deinceps, sicut præmisimus, unusquisque regnum sibi divinitus commissum quiete obtinere possit. Et si aliquis pari suo superstes extiterit, ipse qui remanserit, nepotes suos una cum regno patris sub tuitione et defensione habeat; ut contra adversantium machinationes, auxiliante Deo, ita muniti existant, qualiter quieto ordine regnum patris obtinere valeant.

3. Certissime igitur devotionem vestram scire cupimus, quia veraciter nos recognoscimus in multis Deum offendisse, animosque vestros negligenter molestasse. Quæ videlicet cuncta ita, favente Christo, pro viribus emendare voti habemus, ut et Deum placare et vestræ devotioni satisfacere possimus. De quibus omnibus certiores vos reddere curabimus, cum plurius nostri fideles convenerint, aut cum præfatus frater noster, ut ei mandavimus, venerit, si tamen venire voluerit, quomocumque

A vobis amabilis erit; ita ut veraciter cognoscatis, promissionem nostram omnimodis adtendere et pierrissime nos observare velle.

4. Illud præterea in commune vestra et omnium comperiat solertia, quia ideo vobis in hoc sacro loco hæc sollicitate denuntiare voluimus, ut noveritis, cuncta quæ dicimus, Domino favente, sanctisque ejus suffragantibus in quorum præsentia denuntiantur, inviolabiliter observaturos nos esse.

Hoc est sacramentum quod⁴³³ mutuo juraverunt.

B Ah hodierna die et deinceps, si Illudovicus frater noster illud sacramentum quod contra nos juratum habet, infregerit vel infringit, aut filii ejus ad talem partem regni quam tu⁴³⁴ contra eum acceptam habes, in quantum Dominus posse dederit, et contra ipsum et contra filios ejus, ac omnes qui eam tibi auferre voluerint absque justa et rationabili occasione, si tu expetieris, adjutorium tibi defensionis præstabo. Si autem ego te supervixero, filiis tuis talem partem regni quam tu contra me et meum fratrem acceptam habes, non auferam, sed consentiam. Et si ipsi vel fideles illorum expetierint defensionis adjutorium contra ipsum fratrem nostrum et filios ejus, ac omnes, ut eam tenere possint, adjutorium in quantum potero⁴³⁵ præstabo, si tu aut filii tui idipsum adjutorium mihi præstaveritis, et a nobis vos non dissociaveritis.

KAROLI II CONVENTUS ATTINIACENSIS.

(An. 854. Jun.)

Sirmondi Baluziique editiones ope codicis 2) bibl. reg. Paris. n. 4638 recognovimus, unde et Petrus Pithœus sacramentum fidelitatis in Scriptoribus coætaneis XII anno 1588 primum ediderat.

Hæc memorialia capitula quæ sequuntur, dedit missis suis dominus Karolus anno Dominicæ incarnationis 854, in mense Junio, quando apud Attinacum cum fratre suo Hlothario fuit locutus, ut illa unusquisque missus in suo missatice per regnum illius exsequi procuraret.

1. De missis pro latronibus, scilicet ut addantur et suppleantur missi, qui illa peragant, quæ in capitulis continentur quæ⁴³⁶ supra in Silvaco illum edidisse præscripsimus.

2. De maritima custodia, ut secundum consuetudinem vigilanter disponeretur.

3. De viis per aquas, videlicet ut ubi noviter clausæ erant, aperirentur, sicut antiquitus fuerunt apertæ.

4. De pontibus restaurandis, videlicet ut secundum capitularia avi et patris sui, ubi antiquitus fuerunt, reficiantur ab his qui honores illos⁴³⁷ tenent de quibus ante pontes facti vel restaurati fuerunt.

5. De navibus quæ vadunt sub pontibus, videlicet ut inde teloneum non exigatur.

C 6. De advenis quos affligunt ministri rei publicæ, scilicet ut qui ab illis quos Nortmanni vel Brittones adfixerunt, et ideo mendicando in istud regnum venerunt, vel qui propter afflictionem Aquitanicam huc venerunt, censum vel operationes exegerunt, hoc cum sua lege illis emendent. Et qui deinceps hoc facere præsumperit, simul cum emendatione dominicum bannum componat.

7. De latronibus qui nunc nihil mali faciunt, et quod jamdiu fecerunt emendatum habent, et nullus modo super eos clamat, videlicet ut propter hoc modo non puniantur.

8. De hominibus qui in vasso et in poenitentia missi sunt, et pejus semper faciunt, scilicet ut a missis capiantur et constringantur.

9. De monetis et falsariis fabricis, videlicet ut diligenter inquirantur et emendentur.

10. De rebus ecclesiarum in alodem datis, videlicet ut a missis inquirantur, et describantur, et regi renuntietur⁴³⁷.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³³ q. sibi tres fratres francorum reges m. i. 2. ⁴³⁴ tua 2. ⁴³⁵ potuero 2. ⁴³⁶ quas 2. ⁴³⁷ deest 2. ⁴³⁷ ita 2. renuncietur S. denuntietur B.

11. De monasteriis circumeundis, id est, ut sicut A ordinatum fuit, ita missi exsequi procurent.

12. De hominibus qui iterum a novo raptos faciunt, ut a missis comprehendantur, et constringantur, et ad regis ⁶⁰⁸ presentiam deducantur.

13. De fidelitate regi promittenda, id est, omnes per regnum illius Franci fidelitatem illi promittant. Et qui dicunt se illam promisisse, aut certis testibus hoc adprobent, aut jurent se illam ante jurasse, aut illam ipsam fidelitatem promittant.

Sacramentum autem fidelitatis tale est.

Ego ille Karolo Hludowici et Judithæ filio ab ista die inante fidelis ero secundum meum savirum (96), sicut Francus homo per rectum esse debet suo regi. Sic me Deus adjuvet et istæ reliquæ.

Anno incarnationis Domini 854, v Nonas Julias ⁶⁰⁸ B in mallo Remis isti juraverunt, quod juratam habuissent fidelitatem

Isti juraverunt antiquitus.

Teudacrus. Amalricus ⁶⁰⁹. Rotboldus. Amalbertus. Dodo. Wigboldus ⁶¹¹. Berulfus. Wala. Hecilo ⁶¹¹. Heirbertus. Airardus. Gotlandus. Hilpricus. Gerlegius. Amalgisus. Heico. Amalricus, major de Buxido.

Isti juraverunt fidelitatem.

Goderannus. Dodilo. Sigebertus. Fidentius. Ermenulfus. Teutgriminus. Wicboldus. Ermengaudus. Rotmundus. Gislulfus. Haimiricus. Teutbaldus. Drogo. Teodericus. Ebroinus. Rodoinus. Gislinus. Vulfridus. Haimuinus. Wandrebertus. Berecarius. Angelinus. Ado. Meinardus. Oitradus, decanus. Guntbertus, decanus. Heruwincus, decanus. Ozias. Ailus. Teudaldus. Teodoldus, decanus. Bertricus. Rothaus. Ingobertus. Amblinus, decanus. Gozselmus, decanus. Vulfarius. Flodovius ⁶¹². Anglebertus. Emmenulfus. Sicbertus, decanus. Hecto. Isaac. Gislardus. Alaricus. Gerardus. Madergaudus, decanus.

HLUDOWICI II IMPERATORIS CONVENTUS TICINENSIS II.

(An. 855. Febr. 4.)

Capitula ab imperatore episcopis proposita, episcoporum de iis Rescriptum, et Leges postea promulgatae primum a Laurentio Surio anno 1567 tomo Conciliorum III, pag. 480-483, Capitula missorum una cum legibus a Muratorio ex codice Mutinensi edita sunt. Editio nostra nititur tum codicibus 1) Blankenburgico et 2) Gothano, 3) tum Mutinensi apud Muratorium et 4) editione principe.

Capitula in fine posita in codice Blankenburgico, unde hic prima vice prodeunt, post rescriptum episcoporum habentur, et ad statuta conventus anno 850 habiti referri videntur.

Capitula (97) quæ gloriosus imperator Hludowicus C suis episcopis de statu sui regni considerare præcepit.

De conversatione episcoporum, presbyterorum et ceterorum clericorum; de doctrina et prædicatione in populo; de conscriptione librorum; de restauratione æclesiarum; de ordinatione plebium et xenodochiorum; de monasteriis virorum seu feminarum quæ secundum regulam sancti Benedicti, vel ea quæ secundum canonicam auctoritatem disposita esse debent; quicquid in præfatis ordinibus extra ordinem est, aut per negligentiam præpositorum, aut per desidiam subditorum, vehementer cupio scire, et secundum Dei voluntatem vestrumque sanctum consilium sic emendare desidero, ut in conspectu Dei nec ego reprobus sim, neque vos et populus mihi commissus ⁶¹³ iram suæ indignationis incurrat. Quomodo autem istud rationabiliter quæsitum et inventum perficiatur, vobis hoc ad tractandum ac nolis renuntiandum committimus. De minoribus quoque causis quæ generaliter omnes, specialiter aliquos tangunt, et indigent emendatione, volumus ut post hæc ⁶¹⁴ illas quæritis, et ad nostram notitiam redu-

catis, sicut est de comitibus et eorum ministris, si justitias neglegunt, aut ipsas vendunt; si sunt rapaces, aut æclesiarum, viduarum, orfanorum, aut pauperum oppressores; si ad prædicationem veniunt, si debitum honorem et obædientiam sacerdotibus suis impendunt; si aliquas novitates, aut argumenta, quæ ad detrimentum populi pertinent, agere præsumunt, sicut est in acquirendis proprietatibus, aut inrationabiles præces ad adjutoria faciendæ, sive in reliquis causis, quæ ad peccatum nostrum pertinere possunt ac populi nostri.

Rescriptum (98) consultationis sive exhortationis episcoporum ad dominum Hludowicum imperatorem.

1. Domino ⁶¹⁵ gloriosissimo ⁶¹⁶ regi Hludowico, pax et vita, salus et victoria, ministretur a Deo D patre ⁶¹⁷, et domino nostro Jesu Christo. Nos quidem in Dei nomine Angilbertus archiepiscopus, et Andreas patriarcha, una cum Joseph archicapellano, cum ad hanc sanctam ⁶¹⁸ synodum in urbe regia Ticino congregatam venissemus, replicavimus eis piam exhortationem vestram, qua ⁶¹⁹ viva voce ad nos usi fuistis, flagrantem Spiritus sancti munere, et ultra quam hujus ætatis teneritudo capere potuis-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰⁸ regum 2. ⁶⁰⁹ julii 2. ⁶¹⁰ codex 2. amalricus habere videtur. ⁶¹¹ ita correxi ad fidem codicis 2. ⁶¹² ita 2. ⁶¹³ p. in commissis 4. ⁶¹⁴ posthac 4. ⁶¹⁵ Domino 2. Hic incipit codex 1. ⁶¹⁶ glorio corr. gloriosissimo 2. glorioso 1. ⁶¹⁷ deest 1. ⁶¹⁸ deest 4. ⁶¹⁹ quam 2.

NOTÆ.

(96) I. e. savoir, scire.

(97) Ex cod. 2 et 4.

(98) Ex codd. 1, 2 et 4.

videretur, totius modestiæ, et gravitatis, atque sapientiæ sapore conditam; protulimus etiam et coram eis relegi fecimus commonitorium a vestra nobis magnificentia traditum. Quibus auditis, omnes unanimiter pro vestra indole, omnipotenti Deo diutissime gratias egerunt, quia populo suo tam piissimum tamque ⁴⁵⁰ sapientissimum ⁴⁵¹ principem dedit, qui cuncta ordinabiliter et rationabiliter ⁴⁵² disponere cupit.

2. Et quoniam religiosa sollicitudo vestra primum de conversatione episcoporum, presbyterorum et ceterorum clericorum querere studuit, nos quoque quia nec aliter ⁴⁵³ melius fieri potuit, eundem ordinem servavimus ⁴⁵⁴; et episcopum quidem ita conversari debere pronuntiamus, ut ejus vita omnibus ⁴⁵⁵ recte vivendi sit norma. Presbyteros vero et clericos ita vivere oportet, ut subditæ plebi exemplo suæ conversationis proficiant. At ⁴⁵⁶ quidam coepiscoporum nostrorum, qui bonæ conversationis sibi conscii sunt, palam fateri recusabant, ne sui ipsorum laudatores viderentur; qui vero negligentiam suam recognoscunt, more humani ingenii se ipsos accusare verebantur: juxta commonitionem tamen vestram diligentius perscrutantes, quosdam quales desideratis, qualesque populi Dei pastores et rectores esse decet, invenimus; quorundam vero negligentiam, vel erga clericorum suorum ⁴⁵⁷ custodiam atque doctrinam ⁴⁵⁸, vel erga plebium sollicitudinem repperimus; quibus ut aliquantulum emendandi spatium tribuatis, humiliter petimus. Quod ⁴⁵⁹ si cito delicta non correxerint, severiori sententiæ subjacebunt. Cæterum si quislibet ⁴⁶⁰ laicorum vel clericorum contra episcopum, aut alicujus ordinis clericum, aliquid queritur, noverit nos paratos esse ⁴⁶¹ et legitimam præbere audientiam, et si quid perperam gessisse probati fuerint, debita animadversione punire ⁴⁶².

3. Doctrina vero et prædicatio in populum, partim episcoporum et reliquorum sacerdotum, partim vero populi negligentiam, non sicut necessarium est procuratur. Et sacerdotum quidem incuria ⁴⁶³ nullatenus est excusanda: quidam vero laici, et maxime potentes ac nobiles, quos studiosius ad prædicationem venire oportebat, juxta domos suas basilicas habent, in quibus divinum audientes officium, ad majores ecclesias rarius venire consuerunt. Et dum soli afflicti et pauperes veniunt, quid aliud, quam ut patienter mala ferant, illis prædicandum est? Si autem divites, qui pauperibus injuriam facere soliti ⁴⁶⁴ sunt, venire non rennuerent, illis ⁴⁶⁵ omnino

A prædicandum esset, ut a rapinis se compescerent, utique ⁴⁶⁶, dum possunt, eleemosynis peccata sua redimerent, ut a fluxu rerum temporalium se abstinereat. Admonendi sunt igitur potentes, ut ad majores ecclesias ubi prædicationem audire possint, sæpius ⁴⁶⁷ conveniant; et quantum dono omnipotentis Dei divitiis et honoribus cæteros antecedunt, tanto ad audiendum ⁴⁶⁸ præcepta conditoris sui alacrius festinent. Quidam autem comites et vassi dominici ⁴⁶⁹ presbyteros et cæteros clericos nostros, quod nec episcopis facere licet, absque nostra licentia recipiunt, insuper etiam ubicumque ordinatos, et quosdam de quibus dubium est utrum consecrati sint ⁴⁷⁰, in parrocchiis nostris absque nostra examinatione missas sibi ⁴⁷¹ celebrare faciunt; quod ne ulterius fiat, omnimodis est inhibendum.

4. Quare ⁴⁷² in ordinandis plebibus sanctorum canonum ⁴⁷³ instituta serventur, et pestiferæ ambitionis vitium radicitus extirpetur ⁴⁷⁴; et neque ob quorundam propinquitatem, nec ⁴⁷⁵ pro alicujus familiaritatis gratia, neque quod maxime detestandum est ⁴⁷⁶, propter pecuniarum acceptionem, indignus quilibet ordinetur. Et primum quidem ipsius loci presbyteri, vel cæteri clerici, idoneum sibi rectorem eligant; deinde populi qui ad eandem plebem aspiciunt, sequatur assensus. Si autem in ipsa plebe talis inveniri non potuerit, qui illud opus competenter peragere possit, tunc episcopus de suis quem idoneum judicaverit, inibi constituat. Sane removenda est quorundam laycorum procacitas ⁴⁷⁷, qui hoc solo obtentu, quod ad electionis consortium admittuntur, archipresbyteris suis dominari præsumunt, et quos tamquam patres venerari debuerant ⁴⁷⁸, velut subditos contempnunt. Hi igitur intra proprii juris terminos sunt redigendi; et si extraordinariam dominationem in ecclesiis exercere præsumperint, regia sunt disciplina coercendi.

5. Hi ⁴⁷⁹ vero qui ad gubernandas plebes legitime protracti sunt, nullatenus a suis episcopis repellantur, nisi aut alicujus criminis reatum inciderint, aut easdem plebes male tractaverint. Tollenda est enim omnino prava consuetudo, quæ in quibusdam locis oriri cœpit; quia nonnulli archipresbyteri ⁴⁸⁰ vel aliorum titulorum custodes, fruges ⁴⁸¹ vel alios ecclesiarum redditus ad proprias domos abducunt; quidam vero aliorum possessiones conducunt, ut in eis quæ ab ecclesiis suis male subtraxerint ⁴⁸² reconcant; nonnulli autem laicorum in tantum eorum nequitæ se complices faciunt, ut quæ hujusmodi transgressores ab ecclesia subripuerint ⁴⁸³, ipsi in

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵⁰ quamque 2. 4. ⁴⁵¹ sanctissimum 2. 4. ⁴⁵² et r. deest 1. 2. ⁴⁵³ Qui regulariter 2. quo regulariter 1. ⁴⁵⁴ servavimus 2. 4. ⁴⁵⁵ deest 4. ⁴⁵⁶ et 2. 4. ⁴⁵⁷ suorumque 1. ⁴⁵⁸ a. d. deest 4. ⁴⁵⁹ qui 2. 4. ⁴⁶⁰ qui

suis domibus abscondant. Tales ergo primum a suis episcopis corripiantur; quod si se citius corrigere noluerint, tanquam qui ecclesiasticas res sacrilega temeritate tractaverunt, synodali sententia feriantur. Laici ⁴⁸⁴ vero qui post hanc denuntiationem socios se hujus expilationis præbuerint, tanquam furti reos judiciaria coartabit ⁴⁸⁵ auctoritas.

6. De restauratione ecclesiarum, illud capitulum sufficit, quod gloriosus ⁴⁸⁶ genitor vester ⁴⁸⁷ in Olonna ⁴⁸⁸ constituit; sed ut observetur ⁴⁸⁹, vestra indiget admonitione.

7. Similiter et de xenodochiis, sicut in eodem capitulari continetur, observandum est.

8. De monasteriis autem virorum seu feminarum, quæ secundum regulam sancti Benedicti, vel secundum canonicam auctoritatem disposita esse debent, quia inspiratio omnipotentis Dei ut ⁴⁹⁰ credimus ad hanc inquisitionem ⁴⁹¹ cor vestri moderaminis incitavit, ipsi gratias referimus. Nam quod jam maxima ⁴⁹² ex parte ordinem suum amiserint ⁴⁹³, omnibus est manifestum; quæ ut ad pristinum statum reducantur, in domini et genitoris vestri ac vestra gloriosa dispositione consistit.

9. Et ⁴⁹⁴ ea quidem monasteria quæ adhuc statum suum retinent, unumquamque episcoporum in cujus parrocchia constituta sunt ⁴⁹⁵, providere oportet, utrum ordinem suum teneant. Qui ⁴⁹⁶ si aliter invenerit, una cum rectore monasterii corrigere debet. Quod si rectoris monasterii principaliter culpa fuerit, et se suosque subditos ad admonitionem episcopi sui corrigere dissimulaverit ⁴⁹⁷, synodica debet auctoritate percelli.

10. Quidam autem episcopi et rectores monasteriorum res ecclesiarum suarum subtractas et aliis personis in beneficium ⁴⁹⁸ largitas esse queruntur, et ideo ecclesiasticas utilitates se nequaquam implere posse dicunt; quæ ut restituantur, vestram regiam majestatem imploramus, humiliter admonentes ⁴⁹⁹, quia si hi qui eas pro animarum suarum remedio ecclesiis contulerunt, præmium merentur, sine dubio dampnatione digni sunt, qui eas subtrahere meliuntur.

11. In sacris canonibus præfixum est, ut decimæ juxta episcopi dispositionem distribuantur; quidam autem laici, qui vel in propriis vel in beneficiis suas habent basilicas, contempta episcopi dispositione, non ad ecclesias ubi baptismum et prædicationem et ⁵⁰⁰ manus impositionem et alia Christi sacramenta percipiunt, decimas suas dant, sed vel propriis basilicis, vel suis clericis pro suo libitu tri-

buunt. Quod omnimodis divinæ legi et sacris canonibus constat esse contrarium. Unde vestram potestatem, ut eos corrigatis, expetimus.

12. Sacra docet auctoritas, ut publice peccantes publicæ pœnitentiæ subiciantur. Inveniuntur autem quidam qui incesta matrimonia contraxerunt, et vel proximis suis, vel Deo sacratis ⁵⁰¹ mulieribus copulati sunt; quidam etiam publice homicidia vel alia crimina perpetrarunt, quos ut episcopi ⁵⁰² publicæ possint pœnitentiæ subjugare, petimus ut comitum vestrorum auxilio ⁵⁰³ sulciantur.

13. Quosdam ministros comitum propter frequentia placita pauperiorem populum nimis affligere comperimus; unde majestatem vestram obsecramus, ut capitulare avi vestri de hac re observare ⁵⁰⁴ præcipiatis

14. De comitibus vero, de quorum vita et actibus a nobis querere voluit sublimitas vestra, quosdam tales esse scimus, quales Dei ministros et vestræ rei publicæ provisos esse decet ⁵⁰⁵; nonnulli autem, ut se suosque ministros corrigant, vestra admonitione indigent, quibus tamen, similiter ⁵⁰⁶ ut episcopis ⁵⁰⁷, aliquantulum emendandi spatium tribuatis, exposcimus. Qui si se citius corrigere noluerint, regia sunt auctoritate reprimendi.

15. Statuimus etiam, ne episcopi, quando pro confirmando populo ⁵⁰⁸ parrocchias circummeunt, archipresbyteros suos gravent, ut hujusmodi dispensa contenti sint: panes centum, frisksingas ⁵⁰⁹ quatuor, vinum ⁵¹⁰ sextaria quinquaginta, pullos decem ⁵¹¹, ova quinquaginta, agnum unum, porcellum unum, annonam ad caballos modios sex, fœnum carradas tres, mel, oleum, cera, quod sufficit.

16. ⁵¹² Petimus etiam, ut emunitates progenitorum vestrorum ita conservare ⁵¹³ præcipiatis, sicut a glorioso genitore vestro in Olonna ⁵¹⁴ constitutum est.

17. Per singulas parrocchias eas festivitates populus observare studeat, quas proprius eorum episcopus venerari prædicaverit, ita ut ⁵¹⁵ neque illas neglegant quas sacerdotes colere monuerint, neque inani superstitione eas celebrare præsumant, quæ nequaquam sunt observandæ. Si vero aliqui inventi fuerint qui sacerdotibus obtemperare noluerint, per ministros rei publicæ distringantur, et satisfactionem pœnitentiæ quam presbyteri imposuerint, subire cogantur.

LEGES AB IMPERATORE PROMULGATÆ (99).

In nomine Dei omnipotentis anno incarnationis

VARIÆ LECTIONES

⁴⁸⁴ laicos 4. ⁴⁸⁵ coartabat 2. ⁴⁸⁶ deest 4. ⁴⁸⁷ noster 1. ⁴⁸⁸ rex excidit in 4. ⁴⁸⁹ servetur 2. 4. ⁴⁹⁰ deest 2. 4. ⁴⁹¹ ad h. i. deest 2. 4. ⁴⁹² maxime 2. ⁴⁹³ amiserunt 1. ⁴⁹⁴ deest 4. ⁴⁹⁵ sint 2. ⁴⁹⁶ Quod

Dominicæ 855, indictione 3. ⁸¹⁶ mense Februario, A die mensis ejusdem quarto ⁸¹⁷

Cum domnus et ⁸¹⁸ magnificentissimus Hludowicus augustus apud Tycinensem civitatem in augustali aula resideret, tractaturus de statu sanctæ matris æclesiæ, et pace divina dispositione ⁸¹⁹ sibi commissi imperii, ac generali totius populi salute, præsentibus obtimatibus suis dixit.

1. Crebro vestram fidelitatem retroactis temporibus commonuimus, ut secundum normam christianæ religionis vivere unusquisque nostrorum fidelium satageret, et suos a rapina conpesceret; attamen quia hactenus minus ⁸²⁰ diligenter ⁸²¹ est actum, amodo omni conamine vos ⁸²² studere volumus, quo penitus a nostro regno rapina eliminetur, et pauperum voces usque nunc domini Sabaoth aures pulsantes querimonis, incipiant suo creatori laudes rependere pro ubique pace et quiete concessa nobis a gentibus.

2. Statuimus autem ut ecclesiæ Dei per totius regni nostri fundatæ terminos sub nostræ immunitatis tuitione securæ cum rebus et familiis permaneant, cœu prædecessorum ⁸²³ nostrorum, piissimorum videlicet augustorum, temporibus fuisse ⁸²⁴ probantur; earumque rectores propriis utantur privilegiis ⁸²⁵. Et ⁸²⁶ monachi per sua cenobia regularem teneant ordinem. Similiter et clerus omnis proprio fungatur ministerio, nemine molestante, nostri terroris formidine.

3. Sancimus nihilominus, ut singuli comites ⁸²⁷ et actores ⁸²⁸ rei publicæ in suis ministeriis legalem procurant populo facere justitiam, pupillos et viduas protegant, per loca solita restaurent palatia, quibus cum iter dictaverit, nos legatosque nostros valeant recipere, ne gravetur ⁸²⁹ æcclesia. Quando etiam episcopos, abbates, vel comites, seu fidelium nostrorum quempiam, in propria villa morari contigerit, cum suis in suis maneant domibus, ne sub obtentu hospitii ⁸³⁰ vicinos ⁸³¹ opprimant, vel eorum bona ⁸³² diripiant

4. Denique quia, Christi custodiende clementia, neminem injuste ⁸³³ consecuti ⁸³⁴ privavimus, sed neque privari absque legali sanctione aliquem nostrorum fidelium volumus ⁸³⁵ beneficio, jubemus ne quis suum depravet nullo ⁸³⁶ modo, sed instauret securiter, ne qui dirigendi sunt a nobis undique, si depravata repperint, legaliter emendare compellant, et eos deinceps perfrui prohibeant.

5. Porro cum ad nostrum quislibet nostrorum fidelium properat obsequium, tam eundo ⁸³⁷ quam

redeundo gradiatur pacificè; et ni ⁸³⁸ generalis exigat ⁸³⁹ utilitas, ut ⁸⁴⁰ cum scaritis veniat, in statutis juxta ⁸⁴¹ domibus ⁸⁴² maneat. Episcopus, et comes, per quorum transeunt terminum, diligenter provideant, ne molestentur incolæ, aut eorum domos ⁸⁴³ per vim paciantur invadere, vel propria diripere, absque conlato ⁸⁴⁴ præcio; sed neque indigenæ ⁸⁴⁵ per solita ⁸⁴⁶ loca tectum focum aquam et paleam hospitibus denegare, aut sua ⁸⁴⁷ carius quam vicinis audeant vendere.

6. Igitur quia ⁸⁴⁸, hactenus in regno nostro quoddam ⁸⁴⁹ inrefrenate vixisse, nulli est ambiguum, sancimus unumquemque suorum hominum sollicitudinem gerere, ne solitam rapinam patrare ⁸⁵⁰ presumant. Qua pro re si quis artatus suum seniores dimiserit, penitus interdicimus ne recipiatur ab altero, quatinus, nisi corrigi voluerit, a nostri regni penitus excludatur finibus.

7. Hæc ⁸⁵¹ olim sæpe inculcata et augustali nostra sanctione promulgata, quia ⁸⁵² ex parte in aliquibus neglecta videntur, hactenus acriori ulcisci debuerant examine: attamen nostra mansuetudine, ut corrigantur, quantumcumque largimur spatium, quo quique ⁸⁵³ neglecta emendare ⁸⁵⁴ valeant ⁸⁵⁵; destinati post modicum ⁸⁵⁶ legatos strenuos, emendata inquirere. Qui vero negligens repertus fuerit propriis honoribus nostro privabitur iudicio.

CAPITULA MISSORUM.

Legatio.

1. Ecclesiarum Dei justitia inquiretur, et omni studio perficiatur, et ne a sacrilegis thesaurus diripiatur earum, fideliter conscribatur.

2. Pupillarum et viduarum causa investigetur, et diligenti cura misericorditer examinetur.

3. Totius populi querimonia generaliter audiat, et legaliter definiatur.

4. De statu rei publicæ inquirendum, ubi, cum iter dictaverit dominus imperator, recipi debeant ⁸⁵⁷ per singula ministeria ab eo directi legati. Unde eis administrantur obsequia, unde paraveredi ⁸⁵⁸; unde vel quæ dona annualia aut tributa publica exigi debeant; qui debeant palatia restaurare, qui pontes; ut non destruantur beneficia, et destructa restaurentur ⁸⁵⁹; quæ beneficia dominicus gasindius ⁸⁶⁰ habuit; quis habeat illa, vel ubi conjaceant.

5. Directi abbates monasteria monachorum et puellarum ac senodochia circumeant, si unde administrantur ⁸⁶¹ debita obsequia habeant, et concorsiter degant, inquirent. Quidquid inordinatum repper-

VARIE LECTIONES.

⁸¹⁶ XIII. 2. 4. ⁸¹⁷ quarta 3. ⁸¹⁸ dominus m. 4. ⁸¹⁹ dispositionem 2. ⁸²⁰ deest 2. ⁸²¹ in-

rerint, regulariter corrigant; senodochia autem sic ubi sunt neglecta, ad pristinum statum revocent; hospitales vero pauperum tam in montanis quam et ubicumque fuisse noscuntur, pleniter et diligenti cura restaurentur.

Item institutio domni Hludowici imperatoris.

1. Volumus ut unusquisque pro temporis consistentia et ministerii sui congruentia justitias procurare decerent; et subditos non solum commoneant, sed etiam procurare compellant. Constituimus et modis omnibus monemus, ut in æclesiasticis ministeriis juxta quod preterito (100) sancti Patres in nostro placito invenerunt, unusquisque servare studeat, et preterito neglecta celeriter emendet. Et restaura-

tio ecclesiarum baptismalium juxta antiquam consuetudinem perficiatur.

2. De decimis, sicut supra dicto placito (101) inventum est, quicumque neglexerit, canonico judicio corrigatur. Et qui in hoc aliquid contrasteterit, sciat se nostra imperiali auctoritate emendandum. Judices namque commoneantur Dei timorem ante oculos habere, et pro nulla persona justitiam immutare audeant; sed quod verum est justissime perquirant, et veraciter judicent.

3. Pontes enim ubicumque consueti sunt, permaxime Ticinensis, restaurentur; et ubicumque non consueti necessarii sunt, construantur. Navigia in consuetis locis preparata constant; et ne transeuntes gravent, commoneandi sunt.

HLUDOWICI II IMPERATORIS CONVENTUS TICINENSIS III.

(An. 855. Jul.)

Capitula ad petitionem populi ab imperatore promulgata quæ primum a Canisio l. c., pag. 685, ex codice Sangallensi vulgata, tum a Baluzio ope codicis regii Parisiensis n. 4613 recognita sunt, eodem codice iterum evoluto proponimus.

Statuta pro lege posita auxilio codicis Blankenburgensis et regii Parisiensis n. 4613 recognita et aucta prodeunt, cum antea nonnisi tria ejus capita a Baluzio, tom. II, pag. 349, 350, edita essent. Contuli et Fragmentum Florentinum a Dato editum et codices legum Langobardorum Vindobonensem, Veronensem et Estensem apud Muratorium inter leges Lotharii capp. 65-67.

Capitula missis dominicis contradita in uno Blankenburgensi obvia, prima jam vice typis vulgantur.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi 854, imperii nostri 6, indictione 4. Dum conventum fidelium nostrorum palatio nostro Ticinæ civitatis convocavimus, et simul episcoporum et nobilium nostrorum consultu non solum æclesiasticam utilitatem et populi pacem vel salutationem, sed etiam totius regni statum perquirere studeremus, inter reliqua populus noster nobis quasdam petitiones obtulit, quas nos Dei amore et eorum fidelitate ducti libenter suscepimus, atque ideo subter annotata capitula ad eorum utilitatem conscribi fecimus, quas in futurum pro lege tenenda firmamus.

1. De feminis quæ, defunctis viris, lex Langobardorum prohibet ante anni spatium vestem religionis mutare velumque suscipere, petierunt, ut nostra licentia eis, mox divina pietas inspiraverit, eas indemnes licere suscipere. Nos autem conside-

rantes quia preterito pro ipsa dilatione multæ etiam raptæ intra eundem spatium ad aliam partem distractæ fuerunt, ideo et eorum petitionem quam justam censuimus, suscepimus, et eis in fieri concedimus.

2. Nostræ majestati reclamaverunt nostri vel nostri super eas superfluas factas fuisse inquisitiones. Ideo eis concedimus, ab hinc in futurum nullas alias super eos fieri inquisitiones, nisi unde Karoli proavi et avi nostri tempore factæ fuerunt.

3. De liberis hominibus qui super alterius res resident, et usque nunc a ministris rei publicæ contra legem ad placita protrahebantur, et ideo pignerabantur, constituimus, ut secundum legem patroni eorum eos ad placitum adducant. Et si quis eos contra hanc nostram auctoritatem et eorum legem pignerare aut distringere præsumserit, patrono eorum omnia cum lege

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶¹ dilenti 2. ⁵⁶² emendet et restaurandis codex, quod correxi. ⁵⁶³ deest Canis. ⁵⁶⁴ Ch. annis Canis. ⁵⁶⁵ CLIII or Paris. ⁵⁶⁷ anni imperii domini Hludowici imperatoris augusti VI. Canis. ⁵⁶⁸ conventu Paris. ⁵⁶⁹ ita Paris. convacarentur Canis. ⁵⁷⁰ eorum C. ⁵⁷¹ nostrorum n. C. ⁵⁷² consultum C. ⁵⁷³ pacem vel desunt C. ⁵⁷⁴ reliquos P. ⁵⁷⁵ adque P. ⁵⁷⁶ subscribi C. ⁵⁷⁷ futuro C. ⁵⁷⁸ anno P. ⁵⁷⁹ velamque C. ⁵⁸⁰ inspiraverat P. ⁵⁸¹ preterita P. ⁵⁸² opto C. ⁵⁸³ multi P. ⁵⁸⁴ eodem spatio P. ⁵⁸⁵ petitione P. ⁵⁸⁶ justa P. ⁵⁸⁷ fieri P. ⁵⁸⁸ majestatis P. ⁵⁸⁹ Baluzius inseruit tempore absque auctoritate codicum. ⁵⁸⁹ patres C. vel p. n. super P. ⁵⁹⁰ superflua facta P. ⁵⁹¹ deest C. ⁵⁹² p. et deest P. ⁵⁹³ avii P. ⁵⁹⁴ hoc caput in codd. V. Vn. E. et editis Hlothario imp. adscribitur. v. Mur. c. 62. ⁵⁹⁵ terram V. Vn. E. ⁵⁹⁶ ejusque C. ⁵⁹⁷ amministri C. ad m. P. ⁵⁹⁸ protraherentur C. ⁵⁹⁹ constitutum est C. ⁶⁰⁰ deest P. ⁶⁰¹ patronos P. ⁶⁰² distinguere V. Vn. ⁶⁰³ præsumserint P. ⁶⁰⁴ patronum ejus C. patroni P. ejus V. Vn. E. ⁶⁰⁵ Vn. in margine: id est sibi nonus si est langobardus, vel in quadruplum si est romanus vel secundum legem ejus.

NOTÆ.

(100) Cf. Constitutiones anni 850.

(101) Cf. Constitutiones anni 850, cap. 17.

PATROL. CXXXVIII.

20

emendat⁶⁰⁶, et insuper pro incauta⁶⁰⁷ præsumptione bannum nostrum componant⁶⁰⁸.

4⁶⁰⁹. De homicidio, unde lex pro simplicitate probationem⁶¹⁰ trium testium quærit, et testes habere non potuerit, concedimus, ut cum duodecim juratoribus juret, et⁶¹¹ ab eadem simplicitate⁶¹² absolutus proprium non amittat⁶¹³.

5⁶¹⁴. De cartis quæ a quibusdam personis falsæ appellantur, constituimus, ut si notarius superfuerit et testes qui eam veram et idoneam faciant; et si testes mortui fuerint, et notarius superfuerit, cum duodecim juratoribus veram et idoneam eam faciat.

Concessas denique petitiones vestras, consideravimus etiam ea quæ ad nos jam⁶¹⁵ pridem⁶¹⁶ pervenerunt, ad⁶¹⁷ resecandas⁶¹⁸ malorum insidiationes B iisdem⁶¹⁹ adjungere capitulis⁶²⁰.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Hludowicus gratia Dei imperator augustus. Dum enim superno nutu cum fidelibus nostris conventum Papiæ regia civitate habuissimus, pervenit ad nos, qualiter dum aliqui homines suam infra regnum quærere conantur justitiam, a quorundam pravorum hominum insidiis impediuntur, ita ut per se aut per alios submissos eos ad servitium quærant, sive illos sive quos ad testimonium producere velint, ut sub tali occasione suam percipere non valeant justitiam. Qua pro re, ut talem resecaremus nequitiam, duo capitula infra regnum nostrum Italicum populo commoranti in legem dare prævidimus. Anno imperii domni et genitoris nostri Hlotharii pii imperatoris C trigesimo sexto, nostro etiam sexto, 15 Kal. Aug. sub indictione 3.

Item statuta domni Hludowici pro lege posita.

1. Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio, et ille qui mallatus fuerit dicat, ideo ei nolle⁶²¹ quia servus alterius sit⁶²², aut si testimonia produxerit et similiter dixerit⁶²³ quod ea⁶²⁴ recipere non debeat⁶²⁵, quia aliquis eorum servus sit⁶²⁶, nominet dominum ejus, et sic det wadium⁶²⁷ de eo⁶²⁸ adducendo; et posito placito in quantum ire ubi eum invenire credit et reverti⁶²⁹ posse iudices dixerint, si in placito constituto dominum non adduxerit,

A præbeat⁶³⁰ sacramentum, quod pro nulla dilatione justitiæ⁶³¹ ejus hoc dixerit, nisi pro certo ita verum esse crediderit⁶³². Quod si jurare ausus non fuerit⁶³³, quia pro occasione prolongandi justitiam⁶³⁴ hoc dixit, componat illi bannum nostrum, et justitiam plenissimam faciat. Si vero aliquem adduxerit qui se dominum ejus dicat, et illum quem de servitio⁶³⁵ appellavit, replicare⁶³⁶ ad servitium non voluerit, tunc ipse qui se dominum ejus⁶³⁷ dixit, bannum nostrum illi componat, eo quod pro⁶³⁸ conculcanda justitia ingenium tale facere ausus fuit⁶³⁹. Crimina vero si super eum pro dilatanda justitia⁶⁴⁰ imponere voluerit, probare cogatur. Et si probare non poterit, et justitiam faciat, et insuper bannum nostrum pro tanta⁶⁴¹ calliditate⁶⁴² componere cogatur.

2. Si forte quispiam aliquem mallaverit, et ille qui mallatus fuerit, dixerit eum suum servum⁶⁴³ esse vel alius⁶⁴⁴ in ipsa altercatione veniens eum⁶⁴⁵ ad servitium mallaverit, jubemus⁶⁴⁶, ut præsentaliter inter se wadient, ut ad primum et⁶⁴⁷ secundum vel tertium placitum causam ipsam definiant⁶⁴⁸. Inter placitum vero et placitum sint dies 15; tertium autem quando comes placitum habuerit, si infra unum comitatum est, sint⁶⁴⁹ dies 15; sin⁶⁵⁰ autem in alium⁶⁵¹ sint dies⁶⁵² 20, ne pro tali occasione ejus⁶⁵³ justitia prolongetur⁶⁵⁴. Quod⁶⁵⁵ si in his tribus placitis ille qui quærit venire⁶⁵⁶ neglexerit, excepto servitio regis aut inevitabili necessitate, et comes placitum habuerit, ille quoque alius ad suam probandam libertatem paratus fuerit, tunc comes ipsam⁶⁵⁷ causam finiat⁶⁵⁸ veluti si ipse qui quærit præsens fuisset, et ultra ille qui quæsierat fecundiam⁶⁵⁹ de servitio illius dicendi⁶⁶⁰ non habeat, et insuper ut supra⁶⁶¹ bannum nostrum illi componat, ac⁶⁶² justitiam pleniter faciat.

3. Et sunt aliqui⁶⁶³, qui dum alios in servitium⁶⁶⁴ mallant, et ipsi de sua⁶⁶⁵ libertate approbare⁶⁶⁶ wadium⁶⁶⁷ dant, in tantum eos mutando⁶⁶⁸ placitum lacerant, ut vix pro sua paupertate evadere possint, unde tertium addere capitulum placuit. Si vero aliquis⁶⁶⁹ alium ad servitium mallaverit, et ille qui mallatus fuerit, wadium de sua probanda libertate dederit, jubemus, ut supra, ad⁶⁷⁰ primum aut se-

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁰⁶ commendat C. emendat P. ⁶⁰⁷ p. i. desunt C. i. deest V. Vn. E. ⁶⁰⁸ componat C. conpona P. ⁶⁰⁹ Caput hoc inter leges Hlotharii recensent Ambr. Fl. L. V. Vn. E. apud Mur. c. 89. ⁶¹⁰ probatione P. ⁶¹¹ deest C. ⁶¹² simplicitatem P. s. sit a. V. Vn. ⁶¹³ admittat C. ammittat P. ⁶¹⁴ hoc caput deest in Paris. ⁶¹⁵ in C. ⁶¹⁶ pridie P. ⁶¹⁷ et ad P. ⁶¹⁸ resecandas C. ⁶¹⁹ insidiatores hisdem P. ⁶²⁰ ultima vox Canisii. c. id est P. ⁶²¹ nollet Paris. nolo Fr. Flor. A. Fl. V. Vn. E. ⁶²² est alterius Par. ⁶²³ et s. d. desunt in Bl. ⁶²⁴ eum P. ⁶²⁵ debet P. ⁶²⁶ s. alterius Fr. Fl. codd. Lgbb. ⁶²⁷ wadia P. ⁶²⁸ eo ad placitum a. Fr. Fl. Lgbb. ⁶²⁹ revertit Bl. ⁶³⁰ præbeat usque dixerit deest P. ⁶³¹ justitia Bl. ⁶³² crederit P. ⁶³³ jurare noluerit V. Vn. E. ⁶³⁴ justitia obdixerit componat P. prolongandæ justitiæ hoc non dixisset Fr. Fl. Lgbb. ⁶³⁵ servitium P. ⁶³⁶ applicare P. ⁶³⁷ dominus esse dixerit P. dominum ejus dixit esse Fr. Fl. ⁶³⁸ quod conculcandam justitiam in jejunium t. a. fuerit f. P. ⁶³⁹ Crimina — cogatur

cundam vel tertium placitum causam deliberent. In-
ter placitum et placitum sint ⁶⁷¹ dies 15; tertium
vero quando comes placitum habuerit, si infra unum
comitatum est, sint dies 15 ⁶⁷², sin ⁶⁷³ autem in
alium, sint dies 20 ⁶⁷⁴. Et si in istis ⁶⁷⁵ tribus placitis
ipse qui quærit venire contempserit, antepositis ⁶⁷⁶
quæ superius anteposimus, et comes placitum ha-
buerit, ille namque alius cum suis testibus paratus
fuerit, tunc comes ipsos testes recipiat et causam
⁶⁷⁷ definiat, veluti si ipse qui quærit præsens fuisset,

A et ultra ille qui quæsierit ⁶⁷⁸ tacitus ⁶⁷⁹ de servitio
illius permaneat.

4 ⁶⁸⁰. Previdimus de Judeis, ut nullus infra regnum
Italicum ultra Kalendas Octobris maneat, et modo
eis denuntietur ut omnes usque ad placitum illud
exeant ubi voluerint, sine ullius contradictione.
Quod si post Kalendas Octobris aliquis inventus
fuerit, a quibuscumque comprehendi potest, cum
omni substantia ⁶⁸¹ sua ad nostram deducatur præ-
sentiam.

LIUDOWICI II IMPERATORIS CONSTITUTIONES.

(An. 856. Martio; Mantuæ?)

Capitula in codicibus Blankenburgensi et Parisiensi proxime post constitutiones ann. 855 scripta, cum ad
eum conventum non pertineant, ut ex inscriptione codicis Parisiensis et ex capite secundo Missis dato
constat, cuiusmodi placito ascribam nescio, nisi fortasse primo post Lotharii obitum a Ludovico vere anni 856
Mantuæ (ut ex diplomate Veneticis concessio conjicere licet) habito.

Alio tempore dictus ⁶⁸² serenissimus Augustus insti-
tuere prævidit capitula.

1 ⁶⁸³. Si quislibet episcopus abba vel comes in pro-
pria sede vel domos aut villa residet, homines ipsius
deprædationes fecerint, messes vel prata defensionis
tempore devastaverint, et hoc cognitum absque ⁶⁸⁴
injuncta dilatione non emendaverit, et factori condi-
gna castigatione non imposuerit, ipsam malum ut
lex est emendare cogatur, et insuper quadraginta
dies et noctes a vino et carne absteineat.

2. Per viam quoque ad palatium veniens aut re-
diens cuicumque homines rapinam fecerint, et cog-
nito statim non emendaverit, et factori condignam
castigationem non imposuerit, omnia que rapta sunt
ut lex est emendare cogatur, et insuper triginta
dies et carnes et a vino absteineat.

3. (Reliqua exciderunt.)

Capitula missis data ⁶⁸⁵.

1. Ut inquirent de singulis monasteriis vel sene-
dochiis, qualiter a conditoribus ordinata sunt, vel
quomodo nunc permaneant, et a quibus personis
detineantur.

2. De monetis inquirent, qua custodia observan-
tur, vel qua fraude vitiantur, et a quibus personis
hoc perpetratum sit, et noviter a nobis instituta in-
stanter ⁶⁸⁶ figurari precipiantur. Veram tamen usque
missa sancti Johannis denarium argenteum et non
fractum cujuscumque monetæ recipiantur. Rejectori-
bus autem juxta capitulare castigatio adhibenda, vel
60 solidos componat, vel totidem ictus accipiat. Fal-
satores vero monetæ, si inventi fuerint, in præsen-

B tia nostra deducantur.

3. Ut missi nostri per singulas civitates mensuram
antiquam inquirent, et nemo neque emere neque
vendere præsumat nisi ad ipsam mensuram.

4. De usuris, que multis argumentis fiunt, dili-
gentissime inquirentur a missis nostris, et cum re-
perti fuerint qui eas exercent, propriis episcopis tra-
dantur, ut sub publica pœnitentia redigantur.

5 ⁶⁸⁷. De iudicibus inquirentur, si nobiles ⁶⁸⁸ et
sapientes et Deum timentes constituti sunt; et ⁶⁸⁹
jurent, ut juxta suam intelligentiam recte judicent,
et pro muneribus vel humana gratia justitiam non
pervertant nec differant, et quod judicaverint con-
firmare sua subscriptione non dissimulent. Ubi
autem tales non sunt, a missis nostris constituantur,
C et idem sacramentum facere cogantur. Quod si vi-
les personæ et minus idoneæ ad hoc constitutæ sunt,
rejciantur. Similiter et notarii legibus eruditi et
bonæ opinionis constituantur, et jusjurandum præ-
beant, ut nullatenus falsitatem vel collodium scri-
bant; et qui hoc fecisse preterito tempore inventi
fuerint, præsentialiter ⁶⁹⁰ damnentur.

6. Ut inquirent diligentissime missi nostri per
singulos comitatus, qui adhuc sacramentum fidelita-
tis nondum nobis promiserunt, et promittere eos
compellant. Et inquirent diligentissime missi nostri
villas et cortes, unde regis expensa ministrari solita
sit, et a quibus personis modo delineatur, nec non
et quæ in transitu domni imperatoris servire debent
vel missis transeuntibus necessaria ministrare.

7. Ut per singulas civitates inquirent missi nostri,

VARIE LECTIONES.

⁶⁷¹ deest P. ⁶⁷² s. d. 15. deest in Bl. et P. ⁶⁷³ si P. ⁶⁷⁴ XV. Bl. ⁶⁷⁵ his P. V. Vn. E. ⁶⁷⁶ anteposito
P. a quod V. Vn. E. excepto Ambr. ⁶⁷⁷ recipiant et causa definiant P. ⁶⁷⁸ quæsierit corr. quæsierat
Bl. ⁶⁷⁹ tacito i. de s. p. P. ⁶⁸⁰ hoc caput exhibet cod. Blankenburg. ⁶⁸¹ vox deest in codice, sed aut ea aut
alia similis inserenda. ⁶⁸² edictus c. ⁶⁸³ numeri codicis Parisiensis, qui unus hæc capita exhibet, sunt VIII.
X. XI. ⁶⁸⁴ adque c. ⁶⁸⁵ Item alia capitula codex Blankemb. unde hæc capitula jam prima vice prodeunt.
⁶⁸⁶ instantur cod. ⁶⁸⁷ Caput hoc habetur inter Illotharii leges in codicibus Ambr. Flor. Lond. Vind. Veron.
Est. apud Muratorium cap. 14. ⁶⁸⁸ In codice Veronensi hæc glossa: nobiles sunt quorum majorum paren-
tium suorum nemo servituti subjectus sit manu sæculi XII inserta est. ⁶⁸⁹ deest in cod. Blank. ⁶⁹⁰ præ-
sentialis Ambr.

ubi palatia antiquitus fuerunt⁶⁹¹ vel publicæ domus antiquitus, vel unde continebantur, vel qua occasione aut a quibus personis vel sub cuius tempore destructa sunt, et nostra auctoritate præcipiant ut anodo quantotius restaurentur. Sed et de singulis conditionibus quæ ad cameram nostram vel ad fiscum vel ad diversa palatia pertinent.

8. Ut missi nostri perquirant in singulis civitatibus beneficia quæ antiquis temporibus clerici et vassalli predecessorum nostrorum habuerunt⁶⁹² vel qui nunc ea retinent, et nobis renuntient. Similiter comitatus pertinentia quæ comitatus non habent, nec non et res ecclesiis Dei pertinentes, et aliæ personæ quam rectores earum retinent, inquirant et nobis renuntient.

9. Ut baptismales ecclesiæ, quæ per negligentiam eorum qui eas restaurare debuerunt, paulatim a suo statu defecerunt, diligentia missorum nostrorum ab his qui ibi baptizantur vel sacra misteria percipiunt restaurari præcipiantur, et ministris rei publicæ committantur, ut filii ecclesiæ eorum instantia ad earum restaurationem compellantur, decimas quoque Deo dare ibidem cogantur.

10. Ut idem missi perquirant in singulis civitatibus, qualiter canonicorum vita et conversatio ordinata sit, et de thesauro ecclesiæ, quid⁶⁹³ inde perditum sit, vel a quo, aut cuius tempore, et utrum episcopi suas plebes ordinatas habeant, et si contra restaurationem distributæ sunt, ut emendent; et si opus fuerit, nobis renuntient.

11. De deprædationibus quoque quæ mœno tempore defunctis episcopis a diversis hominibus factæ sunt in rebus ecclesiasticis, ut qui eas fecerunt, legaliter emendent cum emunitate nostra.

12. De sceleribus⁶⁹⁴ atque criminibus quæ multis modis increverunt, volumus ut inquirant et emendent. Similiter et de conspirationibus nocivis juxta capitulare emendent. Similiter et de rapinis seu et de falsis testibus, vel de perjuris⁶⁹⁵ hominibus, sive de monachis qui proprium habitum reliquerunt, et de his qui seculares vel laici ex clericis vel monachis sunt effecti.

13. De viis et pontibus et ceteris excubiis publicis ut inquirant; et quæ potuerint emendent, aut nobis quod invenerint renuntient⁶⁹⁶.

MIŁODOWICI II IMPERATORIS CAPITULA ECCLESIASTICA.

(An. 856).

Habentur in codice Blankenburgensi post capitula superiora; et a synodo Italica videntur fuisse edita.

1. Primo, omnium discutienda est sacerdotum fides, qualiter credant et alios credere doceant; ubi exempla proponenda sunt, quatenus a creatura creator quantumcumque possit intellegi.

2. Secundo, jubendum, ut oratio Dominica in qua omnia necessaria humanæ vitæ comprehenduntur, et Symbolum apostolorum in quo fides catholica ex integro comprehenditur, ab omnibus discatur, tam latine quam barbarice⁶⁹⁷, ut quod ore profitetur, corde credatur et intellegatur.

3. Tertio, intimandum, ut ad salutationes sacerdotales congrue responsiones discantur, ubi non solum clerici et Deo dicatæ sacerdoti responsionem offerant, sed omnis plebs devota consona voce respondere debet.

4. Quarto, ut fides sancti Athanasii a sacerdotibus discatur, et ex corde omni Dominica ad hioram primam recitetur.

5. Quinto, ut sciant quid sint sacramentum baptismatis et confirmationis, et quale sit mysterium corporis et sanguinis Domini, quomodo in eisdem mysteriis visibilis creatura videtur, et tamen invisibilis salus ad æternitatem animæ subministratur,

antifonarius, baptisterium, compotus, canon penitentialis, psalterium, homeliæ per circulum anni dominicis diebus et singulis festivitibus aptæ, ex quibus omnibus si unum defuerit sacerdotis nomen vix in eo constabit. Quia valde periculose sunt evangelicæ minæ quibus dicitur: Si cæcus cæco ductum præstet, ambo in foveam cadunt.

7. Septimo, ut sciant tempora legitima ad baptizandum in anno, id est sabbato sanctæ Paschæ, ut illa tridua nersio in baptismate imitetur triduanam mortem Domini clarificata resurrectione, et idcirco usque ad octavam diem ipsa regeneratio sacra ab omni populo christiano celebratur. Aliud vero tempus baptismatis sabbato sancto Pentecosten celebrandum est. Si vero necessitas contigerit, omni tempore in periculo subveniendum est, quia necessitas vix habet legem. Et ut vas ad fontem baptismatis habeant, quod ad⁶⁹⁸ reliquos usus nullatenus assumatur.

8. Octavo, pronuntiandum est, ut sciant tempora feriandi per annum, id est omnem Dominicam a mane usque ad vesperam ob venerationem Dominiæ resurrectionis. Sabbatum vero operandum a mane

Johannis evangelistæ, Innocentium, octava Domini, A Theophania, Purificatio sanctæ Mariæ, sanctum Paschæ, sicut in superiore capitulo comprehensum est. Rogationes tribus diebus; Ascensio Domini, sabbatum sanctum Pentecosten, sancti Joannis baptistæ, duodecim apostolorum, maxime tamen sanctorum Petri et Pauli, qui Europam sua prædicatione illuminaverunt, assumptio sanctæ Mariæ, dedicatio sancti archangeli Michaelis, dedicatio cujuscumque oratori seu cujuslibet sancti in cujus honore eadem ecclesia fundata est, quod vicinis tantum circum commorantibus indicendum est, non generaliter omnibus. Indictum vero jejunium quando a palatio vel a domo fuerit denunciatum, ab omnibus generaliter observetur. Reliquæ vero festivitates per annum, sicut sancti Remedii, sancti Mauricii, sancti Martini, non sunt colende ad feriandum, nec tamen prohibendum, si plebs hoc caste et zelo Dei cupiunt exercere.

9. Nono, jubendum est eisdem sacerdotibus, ut non permittant secum mulieres habitare extraneas, juxta Nicenum concilium, nisi eas tantum in quibus suspicio nulla malæ famæ obdiri potest.

10. Decimo, ut tabernacula non ingrediantur, nec sedendo domi nec in itinere occupati. Si vero necesse habent ibidem aliquid emendi, missos suos dirigant, et oblatam in aliam domum conferant, et cum gratiarum actione fideliter percipiant.

11. Undecimo, ut placita sæcularia non observent, nec fidejussores existant, nec canes ad venandum, nec accipitres, nec falcones, nec sparavarios, nec ullius ludi aut spectaculi licentiam habeant. Sufficit enim eis quod in primo psalmo dicitur: *In lege Domini eorum esse voluntatem, et in lege ejus meditari die ac nocte*; et quod in Apostolo precipitur: *Nemo militans Deo implicet se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit*.

12. Duodecimo, ut sciant quia nemo per pecunias ordinatus est, nec per munera ecclesiam debet occupare. Quia si factum fuerit, et ipse et ordinator ejus deponendi sunt; quia manifestum est, eos qui talia agunt, Simoniacam heresem sectari, et talem non per hostium in ovile ovium juxta Evangelii verba, sed ascendentem aliunde furem esse et latronem; et non solum ipsi qui hoc faciunt, sed et qui consentiunt facientibus, excommunicandi sunt.

13. Tertio decimo, ut nullus vagantem ex alia parochia audeat recipere aut secum commorandi aut missam celebrandi, nisi per missionem veram, nec ullius ecclesiæ aut plebis aut gubernacula suscipiendi, nisi præveniente conscientia nostra. Quod

non celebrent. Quod si fecerint, propter inobædientiam degradandos se sciant.

15. Quinto decimo, quod decima quæ a fidelibus datur, Dei census nuncupanda est, et ideo ex integro est reddenda. Cujus tertia pars secundum canonem Toletanum episcoporum esse debet. Nos vero hac potestate uti nolumus, sed tantum quartam partem, secundum usum Romanorum pontificum et observantiam sanctæ ecclesiæ Romanæ, de eadem habere volumus. Quod si quis contentiosus intendere repertus fuerit, sive clericus sive ille laicus sit, communionem privabitur, et synodali censura dijudicabitur.

16. Sexto decimo, ut unusquisque hoc provideat, ut mulieres ad altare non accedant, nec ipsæ Deo dicatæ in ullo ministerio altaris intermisceantur. Quod si palæ altarum lavandæ sunt, a clericis abstrahantur, et ad cancellos feminis tradantur, et ibidem repellantur. Similiter et presbyteri, cum oblata ab eisdem mulieribus offeruntur, ibidem accipiantur et ad altare deferantur.

17. Septimo decimo, ut ipsi sacerdotes verbo et exemplo omnibus prædicent, ut nullus usuras accipiat, nec sexcupla nec speciem pro specie, quia ⁷⁰⁰ valde infidelis et rebellis Dei jussioni est qui hoc agit quod omnibus christianis æque interdictum esse dinoscitur, maxime tamen sacerdotibus, qui forma et exemplum omnibus esse debent.

18. Octavo decimo, ut nullus ordinatus sive ordinandus migret de sua parochia ad aliam, nec ad limina apostolorum causa orationis ecclesiæ suæ cura derelicta, nec ad palatium causa interpellandi; nec a communionem suspensi ab alio communionem recipiendi sine permissione et præsentia episcopi sui. Quod si fecerit, nihil valebit hujusmodi communicatio aut ordinatio aut demigratio. Et hoc omnibus fidelibus denunciandum, ut qui causa orationis ad limina beatorum apostolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata sua, et sic proficiantur; quod a proprio episcopo suo aut sacerdote ligandi aut solvendi sunt, non extraneo.

19. Nono decimo, ut aliud in ecclesia non legatur aut cantetur, nisi ea quæ auctoritatis divinæ sunt, et patrum orthodoxorum sanxit auctoritas. Nec falsa angelorum nomina colant, sed ea tantum quæ prophetica et evangelica docet scriptura, id est Michael, Gabriel, Rafahel. Nec diversa sentiant in judiciis penitentium, cum uni minus alteri majus, alteri adolando, alteri detrahendo, placere velit. sed considerata ⁷⁰¹ qualitate personæ, juxta modum culpæ agatur censura vindictæ.

⁷⁰² Viginti. ⁷⁰³ Viginti. ⁷⁰⁴ Viginti. ⁷⁰⁵ Viginti.

debere portare. Et ideo cum magno timore super A tamen et his similibus personis copula maritalis in eis solliciti sunt quorum donis participantur. Quia magnum periculum, iudicem fieri vitæ alienæ, qui nescit tenere moderamina vitæ suæ. sempiternum subtrahitur.

21. Vicesimo primo, ut sciant et intellegant quod sit incesti crimen, et hoc unusquisque in sua parrocchia prævideat ne fiat; et si factum fuerit, quantum celerrime potuerit, emendetur; id est ut nullus sibi accipiat de propinquitate usque in quintum genu. Quod si ignoranter factum fuerit, non facile credatur, sed iudicio Dei examinetur. Et non separentur in quarto genu, sed in penitentia cunctis diebus conjunctionis suæ perseverent. Et similiter duas uxores inter se simili ratione conjunctas, aut uxor duos viros inter se eodem modo conjunctos, aut compater aut commater, filiolus aut filiola spiritalis de fonte aut de conversatione, aut Deo dicata aut alterius uxor vivente marito, aut alterius maritus vivente uxore, his talibus nulla ratione in matrimonium licitum est conjungi. In primo vero genu vel secundo si inventi fuerint scelus fornicationis perpetrasse, matrimonii jura alterius sciant se funditus perdidisse. In tertio vero genu si inventi fuerint tali crimine pollutos ⁷⁰² esse, digna penitentia eos subsequatur, et tamen matrimonii jura eis non vicissim sed a: alios non negantur. Ubi vero mancipia non unius sed diversæ potestatis juncta fuerint, nisi convenientibus utrisque dominis, hujusmodi copulatio rata non erit. Quicquid vero neglegendo consentitur ⁷⁰³ et virtute qua potuerit non emendetur, nam hujus copulæ auctor erit, qui hoc neglegendo consentit. Plura sunt quæ ad incesti ⁷⁰⁴ crimen scribi poterant, sicut in matre et filia et noverca, et pene innumera quæ menti ad scribendum non occurrunt; hujusmodi

22. Vicesimo secundo, admonendi sunt ut sciant populis denuntiare quæ sint opera misericordiæ cum fructibus suis quæ evangelica et apostolica pagina complectitur, quibus pervenitur ad vitam, quæ opera iniquitatis cum fructibus suis multiplicibus, quibus calle sinistro ad æternum intendit interitum: et ut perjurii crimen omnimodo devitent, quia non solum in evangelio vel reliquis sanctorum crimen perjurii, sed in veritate, quæ Deus est, si mentitur perpetrari dinoscitur.

23. Vicesimo tertio, admonendi sunt ut sciant, quia ⁷⁰⁵ in æclesiis quibus presunt, sponsi facti sunt, et ideo omni vigilantia, qualiter eas decorent B et eis incessanter deserviant, totius curæ suæ vigilantiam impendant.

24. Vicesimo quarto, ut horas canonicas tam nocturnas quam diurnas nullatenus pretermittant. Quia sicut Romana psallit ecclesia, ita omnibus ejusdem propositi viam tendentibus faciendum est. Et non solum novi testamenti documenta sunt eadem formulam observandi, sed veteris testamenti patet ratio, quia propheta Spiritu sancto instinctus profert: *Septies in die laudem dixi tibi, et media nocte surgebam ad confitendum tibi.*

25. Vicesimo quinto, ut plebibus denuntient, quod filios et filias spirituales quos in baptisate suscipiunt, eis fidejussores existant, et sponsores fidei pro eis existunt, et diabolo pro eis cui ante mancipati fuerant abrenuntiant; et ideo usque cum adulti fuerint et eis fidei sponsonem et abrenuntiationes exposuerint et reddiderint, in sua providentia habeant; et quod illi pro eis sponponderant, ab eis eadem ex integro exigant.

HLUDOWICI II IMPERATORIS CAPITULA EXCERPTA.

(An. 856.)

Excipiunt superiora in codice Blankenburgensi, et ad exemplum constitutionum Papiensium anni 832 ex capitularibus anterioribus deprompta, in fine capitula pauca et in constitutionibus Ticinensibus anni 855 obvia exhibent. Textus compluribus in locis valde corruptus est.

Item capitula legis Salicæ. 1. Ut (102) loca quod D cundum merita propria, et quomodo impii pro scelera sua cum diabolo in ignem æternum mittuntur, et justi cum Christo et sanctis angelis in vitam æternam.

2. Ut virgines non velentur ante viginti quinque annos, nisi rationabili necessitate cogantur.

3. Item predicandum est, quomodo Dei filius incarnatus est de Spiritu sancto et Maria semper vir-

4. Item diligendum ⁷⁰⁶ est et prædicandum de resurrectione mortuorum, ut sciant et credant in hisdem corporis præmia meritorum accepturos.

5. Item cum magna diligentia cunctis prædicantur

sunt fornicatio, immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficiæ, contentiones, emulationes, animositates, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, omnicidia, ebrietates, commensationes, et his similia quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Magnus prædicator ecclesiæ Dei singillatim nominavit, cum omni studio prohibetur, ita legentes, quam sit terribile illud quod dixit, *quia qui talia agunt regnum Dei non consequentur*; sed in omni justitia ammonete eos de regno Dei et dilectione Dei et proximi, de fide et spe in Deo, de humilitate et patientia, de castitate et continentia, de benignitate et misericordia, de elemosinis, et confessione peccatorum suorum. Et ut debitoribus suis secundum Dominicam orationem suam debita condonent, scientes certissime, quod qui talia agunt regnum Dei illi consequuntur; et hoc ideo diligentius injungimus vestræ caritati, quia scimus temporibus novissimis pseudodoctores esse venturos, sicut ipse Dominus in evangelio prædixit, et apostolus Paulus ad Timotheum testatur; et ideo dilectissimi toto corde præparemus nos in scientia et veritatis, ut possimus contradicentibus veritati resistere, et divina donante gratia verbum Dei crescat, et concurrat et multiplicetur in profectum in sancta æclesiæ et salutem animarum nostrarum, et laudem in gloria nominis domini nostri Jesu Christi. Pax prædicantibus, gratia obedientibus, gloriam domino Deo nostro.

6. Ut nullus in psalterio vel in evangelium vel in aliis rebus sortire præsummat, nec divinationes aliquas observare.

7. Omnino prohibendum est omnibus ebrietatis malum, et qui ista conjurationes faciunt per sanctum Stephanum aut per nos aut per filios nostros prohibemus et præcipimus, ut episcopi vel abbates non vadant per casas miscendum.

8. De eo quod missi nostri provideri debent, ne forte alienius clamor super episcopum vel abbatem vel abbatissam vel comitem seu super qualemcumque gradum sit, et nobis renuntiare

9. De monasteriis et senodochiis quæ per diversos comites esse videntur, ut regulares sint, et quicumque eas habere voluerit, per beneficium domni regis habeat.

10. De aldionibus. Aldiones publicum pertinentes vel aldiones ea lege vivant in Italia in ser-

vitute dominorum suorum, quæ fiscalinus vel lidus vivunt in Francia.

11 (107). *Item de lege Ribuariense.* Si ingenuus ingenuam ictu percusserit, sol. 15 culpabilis judicetur.

12 (108). Homo regius, id est fiscalinus, æclesiasticus vel lidus interfectus sol. 100 componatur. Homo (109) ingenuus qui multam quamlibet solvere non potuerit et fidejussores non habuerit, liceat ei semetipsum in vadio ei cui debitor est mittere, usque dum multam quam debet persolvat. In eodem capitulo de soniste aut 600 sol. componat, aut cum 12 juret, aut si ille qui causam querit, duodecimo hominem sacramentum recipere noluerit, aut ad crucem aut cum scuto et fuste contra eum decertet.

13 (110). Si quis ad mallum legibus bannitus fuerit, si eum sunnis non detinuerit, sol. 15 componat. Sic ad secundum et tertium; si autem aut quartum venire contempserit, possessio ejus in bannum mittatur, donec veniat et de re qua interpellatus fuerat justitiam faciat. Si infra annum non venerit, de rebus ejus quæ in bannum misse sunt rex interrogetur, et quicquid inde judicaverit fiat. Prima admonitio super noctes 7, secunda super noctes 11, tertia super noctes 21, quarta super noctes 42. Similiter et de beneficio hominis, si forse res proprias non habuerit, mittatur in bannum, usque dum rex interrogetur. Si auctor venerit et rem intertiam recipere noluerit, in campo vel cruce contendat.

14 (111). Qui filios non habuerit, et alium quemlibet heredem sibi facere voluerit coram rege et coram comite et scavinis vel missis dominicis qui tunc ad justitias faciendas in illa provincia ordinati, traditione faciat.

15 (112). Homo dinarialis non antea in suam agnitionem potuerit quam usque in tertiam generationem perveniat. Homo (113) cartularius similiter.

16. Omnis (114) sacramentum in æclesia aut super reliquis juretur, et quod in æclesia jurandum est, vel cum sex aut cum 12, sic esse debent, quales et potuerit legibus invenire, et sic juret, si illum Deus adjuvet et illi sancti quorum iste reliquiesunt, ut veritatem dicat.

16 (115). Si res intertiam furto ablata fuerit, liceat

VARIÆ LECTIONES.

710 justia ammonente cod. 711 debito c. 712 suam c. 713 deest in c. 714 deo illi c. 715 per pseudodoctores c. 716 lege excurrat. 717 Ut ut cod. 718 percipimus cod. 719 vadat c. 720 cassa c. 721 quas fiscalines velidis cod. 722 fiiussores cod. 723 debito cod. 724 clesoniste cod. 725 sunis cod. 726 volueris cod. 727 mnis cod. rubra litera omissa; novum igitur caput orditur.

NOTÆ.

(103) 789. Gen. 4.
 (104) 789. Gen. 10.
 (105) 789. Gen. 11.
 (106) 783. 6. Lg.
 (107) 803. Rib. 1.
 (108) Ibid. 2.
 (109) Ibid. 3.

(110) Ibid. 7.
 (111) Ibid. 9.
 (112) Ibid. 10.
 (115) Ibid. 11.
 (114) Ibid. 12.
 (115) Ibid. 13.

ei super quem res intertata fuerit, sacramento se excusare de furto, ut nec sue voluntatis aut consentiente fuisset quod ablatum est, aut tantum sine damno restituat.

17 (116). De homine qui comprehendit servum, et iussit eum occidere dominus suus duos infantes, et unum qui habuit 9 annos, alium qui habuit 11; ad extremum illum servum postquam dominus suus illos pueros occidit, in foveam quandam projecit, et iudicatum est, ut illum qui novem annos habuit triplici udrichildo componat, alium vero qui 11 annos habuit dupliciter, servum tripliciter, et bannuum nostrum ad omnia.

18 (117). Ut laici non sint præpositi monachorum infra monasteria, nec archidiaconi sunt laici.

19 (118). De hoc, ut si fames evenerit, clades aut inequalitas aeris ⁷²⁸, vel alia qualiscumque tribulatio, non expectetur edictum nostrum, sed statim deprecetur Dei misericordia; et in præsentī anno de famis inopia, ut suos quisque adjuvet, prout poterit, et ut suam anonom non nimis care vendit, et ne foris imperjum nostrum vendatur aliquid alimoniae.

20 (119). De armatura in hoste, sicut antea in alio capitulo commendavimus ita servetur, et insuper omnis homo qui 12 habet mansos brunia habeat, qui vero bruniam habet et eam secum non tulerit, omne beneficium et bruniam perdat.

21 (120). Stetit nobis ut missos nostros unum

A monachum et alium capellanum dirigamus infra regnum nostrum prævidendo vel inquirendo per monasteria virorum vel puellarum quæ sub sancta regula vivere debent, quomodo est eorum habitatio, aut quali semper vita vel conversatio illorum, et quomodo unumquemque monasterium de rebus habere videtur unde vivere possit.

22 (121). De feminis quæ, defunctis viris, lex Langobardorum prohibet ante ⁷²⁹anni spatium vestem ⁷³⁰ religionis mutare velumque ⁷³¹suscipere, petierunt nostram licentiam ut cum eis mox divina pietas inspiraverit, eas indemnes liceret suscipere. Nos autem considerantes, quia præterito ⁷³²pro ipsa dilatione multæ etiam raptu ⁷³³intra eundem spatium ad aliam partem distractæ fuerunt, ideo et eorum petitionem ⁷³⁴quia justam censuimus suscepimus, et eis ita fieri concedimus.

23 (122). De homicidio unde lex pro simplicitate probatione trium testium querit, et testes habere non potuerit, concedimus, ut cum 12 juratoribus juret, et ab eadem simplicitatem absolutus, proprium non admittat.

24 (123). De cartis quæ a quibusdam personæ falsæ appellatur, constituimus, ut si notarius superfuerit ⁷³⁵et testes, ipsi eam veram et idoneam faciant; et si testes mortui 10 fuerint, et notarius superfuerit, cum 12 juratoribus ⁷³⁶veram et idoneam faciat.

KAROLI II CAPITULA AD FRANCOs ET AQUITANOS MISSA DE CARISIACO.

(An. 856. Jul. 7.)

Sirmondæ Baluziique editiones ope codicis 2) bibl. regiæ Parisiensis n. 4638 recognovimus.

Hæc quæ sequuntur capitula misit dominus rex Karolus ad Francos et Aquitanos qui ab eo disciverant, anno incarnationis Dominicæ 856, Nonis Julii de palatio Carisiaco, per fideles ⁷³⁷missos suos Adalardum abbatem, Rodulfum, Richuinum, Adalgarium, et Berengarium.

1. Mandat vobis noster senior, quia suus avunculus Rhuodulfus illi de vestra fidelitate nuntiavit, et quod vos ⁷³⁸illum precastis, ut ad vos suos denominatos fideles in sua mercede transmitteret, et vos illi per illos vestram necessitatem et voluntatem mandare volebatis; et si aliquid factum habebatis quod necessitas fuisset emendare, voluntarie per illorum consilium emendabatis, et quod vobis consilium dnaverint ad nostri senioris fidelitatem et vestram salvationem, voluntarie faceretis.

C 2. Et mandat vobis noster senior, quia placet ei quod illi suus avunculus de vestra fidelitate et bona voluntate nuntiavit; et secundum vestram deprecationem transmittit nos, sicut precastis, ad vos; et mandat vobis, quia si aliquis de vobis se reclamavit, quod injuste alicui de vobis fecit, et ad rectam rationem et justum iudicium venire non potuit, aut per insidias aliquas aut ipse senior noster, aut aliquis ad illum, aliquem de vobis comprehendere ⁷³⁹voluit, et propter hoc ad tempus aliquis de vobis ab illius presentia et ab illius servitio se subtraxit ⁷⁴⁰; quia omnis quicumque de vobis ad rectam rationem ad illum et ante suos fideles venire voluerit, hoc ei concedit. Et si juste et rationabiliter inventum fuerit, quod rectam rationem contra eum aliquis de

VARIE LECTIONES.

⁷³⁸ ad vos ⁷³⁹ ad vos ⁷⁴⁰ ad vos ⁷⁴¹ ad vos ⁷⁴² ad vos ⁷⁴³ ad vos ⁷⁴⁴ ad vos ⁷⁴⁵ ad vos

vobis habuerit, cum consilio fidelium suorum hoc voluntarie emendabit. Et si inventum fuerit, quod illam causam unde aliquis de vobis conquirere voluerit, per rationem fecerit, volet, ut sicut per rationem fecit, ita facta per rationem permaneat.

3. Mandat vobis, ut si aliquis de vobis rectam rationem ad illum et ante suos fideles precaverit, et inde in rectam rationem venerit, et juste et rationabiliter inventum fuerit quod rectam rationem aliquid de vobis non habeat, et ipsa recta ratio illum convicerit, quia si se concediderit et humiliaverit, et emendare voluerit, et in ipsa emendatione permanere voluerit, quia sicut cum suis fidelibus rationabiliter invenerit ut rationabilem misericordiam faciat, voluntarie paratus est facere.

4. Mandat vobis, quia si aliquis est de vobis qui non se confidit in sua conscientia, ut rectam rationem precare aut non valeat aut non audeat, et se recognoscit et pœnitet, et misericordiam illius et indulgentiam petierit, quia illum, tantum ut inante sicut debet se caveat, voluntarie unicuique qui sic se recognoscit, misericordiam et indulgentiam donat.

5. Mandat vobis, ut ne aliquis de illo inante dubitet, quia ipsam rectam rationem, qui illam quærit, semper illi vult conservare, et illam misericordiam quam modo illi concedit, similiter illam semper vult conservare, si ille aliam iterum talem causam non commiserit, pro qua per rectam rationem justum iudicium debeat sustinere.

6. Mandat vobis, quia si aliquis de vobis talis est qui dicat, quia pro paupertate et necessitate, quia multos dies in illius servitio misit et omnia quæ habuit dispendit, ad talem conjunctionem, ut aliquid impetraret quod per servitium impetrare non potuit, se conjunxit, quia si hoc nostro seniori ante suos fideles demonstrare potuerit, et hoc si verum inventum fuerit quod senioris nostri culpa fuerit, quod per necessitatem aliquis de vobis rationabiliter de servitio illius se tali modo subtraxerit, quia senior noster hoc voluntarie recognoscit, et cum consilio de suis fidelibus hoc, quam citius et rationabiliter potuerit, emendabit.

7. Mandat vobis, quia si aliquis de vobis dixerit, quod hoc quod fecit non pro sua infidelitate neque pro sua desinonorantia fecit, et timet aliquis de vobis, quod noster senior alicui de vobis reputare inante debeat hoc factum, aut pro sua infidelitate aut pro sua desinonorantia, et propter hoc jam ultra ad illum non debeat consilium acaptare, quia qualiscumque de vobis tali modo in isto facto commisculatus est, si inante illi sic fidelis et obediens et adiutor ad suum regnum et debitum honorem continendum fuerit, sicut per rectum homo suo regi et suo seniori esse debet, quia nulli de ista causa volet reputare, sed totum ex corde dimittere quod in

A illius persona in ista causa commisit, et suum servitium, quod illi et ante fecit et adhuc Deo juvante faciet, debite et rationabiliter vult illi mereri. Si autem aliquis illi aut alicui injuste abstulit, lex hoc, sicut consuetudo et rectum est, pacificabit.

8. Et sciatis, quia senior noster, sicut subinde voluit, Deo gratias, nunc ad bonum effectum perduxit, et rogavit fideles suos, ut sine ulla mala suspicione de illius iracundia aut animi commotione communiter quærant et inveniant, atque describant hoc quod ille secundum suum ministerium facere debet, et quæ facere illum non condeceant. Et ubicumque inventum fuerit, quod fecit quod facere non debuit, paratus est, ut cum Dei adiutorio et fidelium suorum consilio hoc, quam citius cum ratione et possibilitate emendare potuerit, emendet et inante corrigat, et correctam custodiat; et quod facere debuit quod ad salutem et honestatem illius pertinuit, et aliquid minus fecit, hoc cum Dei adiutorio et fidelium suorum consilio et auxilio, facere quam citius cum ratione et possibilitate potuerit, faciat.

9. Et similiter vult, ut nos quæramus et inveniamus et describamus quid et qualiter nobis fidelibus suis in unoquoque ordine contra illum conveniat facere, et quid non conveniat facere; ut illa quæ conveniunt faciamus, et illa quæ non conveniunt caveamus, et ubicumque in retro aliqua a nobis suis fidelibus in quocumque ordine facta sunt quæ non condeceant, cum Dei et illius auxilio et nostro communi consilio, quam citius cum ratione et possibilitate emendare potuerimus, emendemus et iuvante corrigamus, et correctam custodiamus.

10. Et sciatis, quia sic est adunatus cum omnibus suis fidelibus in omni ordine et statu, et nos omnes sui fideles de omni ordine et statu, ut si ille juxta humanam fragilitatem aliquid contra tale pactum fecerit, illum honeste et cum reverentia, sicut seniore decet, ammonemus, ut ille hoc corrigat et emendet, et unicuique in suo ordine debitam legem conservet. Et si aliquis de nobis in quocumque ordine contra istum pactum in contra illum fecerit, si talis est, ut ille inde eum ammonere voleat ut emendet, faciat; et si talis est causa, ut inde illum familiariter non debeat ammonere, et ante suos pares illum in rectam rationem mittat, et ille qui debitum pactum et rectam legem et debitam seniori reverentiam non vult exhibere et observare, justum justitiæ iudicium sustineat. Et si sustinere non voluerit, et contumax et rebellis exiterit et converti non potuerit, a nostra omnium societate et regno ab omnibus expellatur. Et si senior noster legem unicuique debitam et a se et a suis antecessoribus nobis et nostris antecessoribus perdonatam, per rectam rationem vel misericordiam competentem unicuique in suo ordine conservare non voluerit, et ammonitus a suis

VARIE LÉCTIONES.

⁷⁵¹ *deest* 2. ⁷⁵² *desinonorantia hic* 2. ⁷⁵³ *inante sit* 2. ⁷⁵⁴ *v. r. s. t. ex c. d. q. in i. p. in i. c. secunda manu in margine scripta* 2. ⁷⁵⁵ *merere S. B.* ⁷⁵⁶ *aliquid* 2. ⁷⁵⁷ *Sirmondus manu reposuit legendum sic est ille adunatus, etc. BAL.*

fidelibus suam intentionem non voluerit, sciatis, quia sic est ille nobiscum et nos cum illo adunati, et sic sumus omnes per illius voluntatem et consensum confirmati, episcopi atque abbates cum laicis, et laici cum viris ecclesiasticis, ut nullus suum parem dimittat, ut contra suam legem et rectam rationem et justum iudicium, etiamsi voluerit, quod absit, rex noster alicui facere non possit.

11. Et sciatis, quia ad hoc querendum et invenendum, et statuendum atque confirmandum, cum nostro et cæterorum fidelium suorum consensu, habet noster senior constitutum locum Vermeriam palatium et tempus ac diem 14 Kalend. Augusti; et habet ex nomine descriptos fideles suos, per quorum tractatum ista causa, Deo adjuvante, ad perfectionem perveniat; et habet 7 Kalend. Augusti ad ipsum palatium Vermeriam generaliter omnes fideles suos convocatos, ut omnibus suam voluntatem et perdonationem et nostram, qui fideles illius sumus, devotionem recognitet; ut ista convenientia, quam teste Deo confirmabimus, inante diebus vitæ suæ et diebus vitæ nostræ conservetur, et ipse suis successoribus contra successores nostros, et nos nostris successoribus suis successoribus conservandam in Dei nomine relinquamus.

12. Et sciatis, quia vult senior noster et nos ac cæteri fideles illius, ut si vos, qui illius fideles et consilarii esse debetis, volueritis, sicut vobis diximus, ad illius præsentiam et fidelitatem atque servitium venire, et nobiscum in ista societate esse, quia et ipse et nos quæ voluntarie volumus, ut cum nobis hoc et quæratis et inveniat, et statuatis et confirmetis atque conservetis⁷⁴⁸, et nos cum vobis

A similiter: et vobis aliis omnibus, sicut et nobis, debitam legem et rectam rationem dehinc inante, sicut rectum est, vult conservare, sicut sui antecessores, qui hoc melius et rationabilius fecerunt, nostris et vestris antecessoribus in omni ordine conservaverunt.

13. Et mandat vobis noster senior, quia si aliquis de vobis talis est cui suus senioratus non placet, et illi simulat ut ad alium seniorem melius quam ad illum accipere possit, veniat ad illum, et ipse tranquillo et pacifico animo donat illi comiteum, tantum ut ipsi et in suo regno vel suis fidelibus aliquid damnum aut aliquam marritionem non faciat; et quod Deus illi cupierit, et ad alium seniorem accipere poterit, pacifice habeat.

B 14. Et si aliquis fuerit de vobis, qui voleat dicere quia non credit senioris nostri fidem, et suspectus sit de sua perditione, et propter hoc non audeat ambulare ad illum, nos vobis damus Dei et nostri senioris Karoli fidem, et de suis episcopis et fidelibus clericis⁷⁴⁹ fidem, quia quantum Deus vos salvaverit, et vos vos ipsos salvaveritis, sani ambuletis et sani cum illo sitis; et sani, si vobiscum illo, sicut debet, non convenerit, retornetis; tantum ut pacifice et sine seditione ambuletis, et suos fideles non sollicitetis.

15. Et si adhuc dubitatis, et aliam firmitatem quæratis, tantum ut contra rationem non quæratis, si ad illum, sicut diximus, ambulare vultis, etiam et ad hoc parati sumus ut faciamus; quia certi sumus, quia omnia cum securitate facere possumus⁷⁵⁰.

PROCEURUM KAROLI II CONSILIIUM.

(An. 856. Aug.)

Sirmondi et Baluzii editiones ope codicis 2) bibl. reg. Paris. n. 4638 recognovimus.

Noc est consilium quod episcopi et abbates (124) et cæteri fideles domni Karoli apud Bonoilum communiter illi dederunt, anno incarn. 856, in mense Aug.

Increpatio quam in epistola domni apostolici vobiscum⁷⁵¹ et cum aliis fidelibus vestris audivimus,

C severissime nos tangeret, si nos aliter non egissemus quam isdem domnus apostolicus nos egisse, secundum quod ipse audierat, cum magna auctoritate mandavit. Nam quia nos in isto facto, unde nos specialiter redarguit, consentientes non fuimus, et vos ac

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴⁸ ita 2. ⁷⁴⁹ damus Bellov. ⁷⁵⁰ hic finis codicum Tiliani et regii Parisiensis Nro. 4638, quorum præcipue ope Karoli II capitularia annorum 845-856 prodierunt. Anima vertendum tamen, Proceurum consilium quod pagg. 447. 448 edimus, in codicibus Capitula hæc de Carisiaco missa præcedere. ⁷⁵¹ Sic etiam legitur in Sirmondo. At codex Pithæanus habet nobiscum, et sic legendum videtur. BAL. Collatio novu codicis 2. hæc non indicat.

NOTÆ.

(124) Nomina episcoporum et abbatum qui conventui interfuerunt a Baluzio tom. II, p. 1267, edita hæc sunt: Amalricus Turonensis archiepiscopus, Wenilo Senonensis, Hincmarus Remensis, Paulus Rotomagensis, Heribaldus episcopus Autissiodorensis, Erchenradus Parisiensis, Rothadus Suessionensis, Teutboldus Lingonensis, Hirminfridus Bellovaecensis, Balfridus Bajocensis, Herluinus Constantinensis, Herpuius Silvanectensis, Gunthbertus Ebroicensis, Jonas Eduensis, Hariardus Lexoviensis, Hildebrannus Sagiensis, Hildegarius Meldensis,

D Immo Noviomensis, Agius Aurelianensis, Frotholdus Carnotensis, Pardulus Laudunensis, Elmeradus Ambianensis, Remedius Abrincatensis, Godelsadus Cabillonensis, Brandigus Matisconensis, Prudentius Tricassinus, Dodo Andegavensis, Actardus Nannetensis. Ludovicus abbas sancti Dionysii, Adalardus abba, Lupus abbas Ferrariensis, Heinhardus abbas, Frodinus abbas, Odo abbas Corbeiensis, Hunfredus abbas Dervensis, Bernardus abbas, Gautlenus abbas, Abbo abba, Arcamboldus abba, Georgius abba, item Abbo abba.

fideles vestros, quos inde admonere convenit, et verbis et scriptis, sicut ipsi scitis et manentia scripta testantur, frequenter et salubriter commonimus, ut quod contra salutem et auctoritatem factum erat emendaretur, et ne deinceps committeretur omnimodis cavereur, damnaabiliter ista increpatione non tangimur. Sed et nunc nostris monitis illius monita conjungentes, et illius monitis nostra ⁷⁸³ monita subjungentes, hortamur, ut statum monasteriorum in regno vestro ⁷⁸³ consistentium, aliter quam debeat et deceat perversum ac confusum, quanto citius et melius ac possibilis atque rationabilis poteritis, restituere et corrigere studeatis. Et non solum hoc vos et commissos vobis in regno vestro agere commonemus, verum etiam monemus, hortamur, et precamur, ut capitula quæ vos ipse cum fidelibus vestris in Colonia villa manu propria confirmastis, sed et ea quæ in Belvaco civitate episcopis tradentibus sub conditione notissimè suscepistis, illa quoque quæ cum fratribus vestris secus Teodonis villam in loco qui dicitur Judicium approbastis, illaque quæ in Verno palatio synodaliter prolata suscepistis, ea etiam quæ in Sparnaco de episcopalibus capitulis cum illustribus viris et sapientibus baronibus vestris observanda delegistis, sed et illa quæ cum fratribus vestris apud Marsnam manu propria confirmastis, verum et illa quæ in synodo Suessionica, cui vestram præsentiam exhibere dignati fuistis, acceptastis, necnon et illa quæ in Sil-

A vaco decrevistis, cum his quæ in Leodico cum fratre vestro Hlothario adnuntiastis, diligenter et frequenter ad memoriam reducatis ac relegatis, et quæ in regno vestro contra illa acta sunt, contraque divinam et salubrem auctoritatem, quam progenitores et prædecessores vestri directo ordine tenuerunt et observaverunt, perpetrata sunt, quantocius ratio et possibilitas permittit, corrigere procuretis. Et ne de cætero a quocumque contra hæc agantur ⁷⁸⁴, communiter omnes cooperante Domino caveamus. Et si quid contra hæc actum fuerit, statim ut citius fieri potuerit, æquitate et ratione ac possibilitate dictante absque dolo cum recta intentione et lege ac auctoritate competente unicuique ordini corrigatur. Et ne leve cuiquam videatur, quod Deo teste ac mediante manu propria confirmatum, et sponsionetantæ ⁷⁸⁶ veritatis, quæ Deus est, assertione prolatum est, discat ex confirmationis cautione in terris, et ex baptismatis ac cæterarum observationum confirmatione in cælis, quantis nexibus quisque teneatur obstrictus; omnesque quod divino Spiritu dicitur communiter audiamus: *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit; arcum suum tetendit, et paravit illum, et in eo paravit vasa mortis.* De quibus nos ⁷⁸⁶ omnes ad se et mandatorum suorum observationem conversos, et in observatione eorundem permanentes, eripiat Jesus Christus dominus noster; cui est honor, et gloria, potestas, et imperium per omnia secula seculorum. Amen.

KAROLI II CAPITULA AD FRANCOSES ET AQUITANOS MISSA.

(An. 856. Aug.-Sept.)

Ista ⁷⁸⁷ capitula misit rex de Bas'u per Hadabrannum et Bettonem.

1. Mandat vobis senior noster salutes. Mandat etiam vobis, quia valde miratur, quod placitum tale non custodistis, sicut vos illi promisistis, et sicut ipse vobis mandavit.

2. Mandat vobis senior noster, quod propterea hoc placitum dimisistis ut fratris ejus expectare voluissetis adventum, juxta quod illi mandastis, non sine aliis suis fidelibus, quos modo secum non habuit, invenire potuit, ut necesse esset inde aliquam expectationem facere.

3. Habet senior noster constitutum aliud placitum Kal. Septemb. in villa Nielfa ⁷⁸⁸, ubi ei occurrere sui fideles debent. Propterea mandat vobis, ut vos tali loco et vobis congruo et eidem præmisso loco proximo veniatis, ubi tales suos fideles transmittere ad vos possit, quos vobis mittendos postulaveritis.

4. Sciat, quia vult vobis hoc observare, secundum quod vobis in Vermeria concessit, et sicut scriptis et verbis antea mandaverat, et quicquid amplius juste et rationabiliter postulare vult. Pariter et de expectatione, secundum quod cum fidelibus suis invenerit quod Dei voluntati et ejus fideliumque suorum honori non sit indignum, propter Deum et nutrimentum domini et genitoris sui ac illius, et servitium illi a vobis impensum, hoc vobis adsentire non contradicit.

5. Mandat vobis, ut memores sitis Dei et vestræ christianitatis, et nutrimenti genitoris ejus et sui, et debitæ fidelitatis, et regni supervenientis periculi; studeatis vos fideles sanctæ matris ecclesiæ et sui unanimes fieri, et omnipotentis Dei voluntatem ac illius fidelitatem communemque salutem simul cum ipso fideliter explere, ad resistendum inimicis et christiani nominis persecutoribus.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸³ m. n. desunt 2. ⁷⁸³ nostro 2. ⁷⁸⁴ agatur? ⁷⁸⁵ ita 2. cum S. B. ⁷⁸⁶ nos 2. ⁷⁸⁷ Ex Sirmond et Baluzii editionibus; hinc inde Sirmondus capitularia Karoli Calvi edidit præcipue ope codicum Laudunensis. & Bellovacensis quæ et Baluzius iterum adhibuit. ⁷⁸⁸ Neaufle en Vexin. SIRMOND.

Istum missaticum transmisit dominus rex gloriosus Karolus per Adalardum abbatem, et Richuinum, et Rodulfum, et Berengarium.

1. Mandat vobis senior noster salutes. Et mandat vobis, quia quicquid in vestra causa secundum consilium suorum fidelium melius et honestius invenire potuit, per suos fideles et sua capitula jam per duas vices vobis mandavit.

2. Mandat vobis, quia sicut per illos suos fideles et per eadem capitula vobis innotuit, sic vult erga vos attendere et observare. Et si vos adhuc talem causam eum postulare volueritis quæ ad suum honorem et ad vestrum profectum pertineat, paratus est etiam in hoc secundum vestram petitionem facere juxta consilium fidelium suorum.

3. Mandat etiam, ut recordemini Dei et vestræ christianitatis, et condoleatis atque compatiamini huic sanctæ ecclesiæ, quæ et a vobis et ab aliis miserabiliter est oppressa et deprædata, et quæ crudeliter ex altera parte persequitur a paganis; et non vos dissocietis ab unitate et unanimitate fidelium Dei, sed acceleretis præsentialiter vos illi adunare, et conjungere aliis Dei suisque fidelibus, ad defensionem sanctæ ecclesiæ et suam fidelitatem.

4. Si autem dicitis, vos propter pares vestros qui præsentibus non sunt hoc non posse facere, mandat, ut vos qui in præsentiarum estis, talem securitatem ei faciatis, ut non propter aliam causam hoc dimittatis quod per nos vobis mandat, nisi propter illos vestros pares qui præsentibus non sunt. Et facite ei securitatem, ut illos vestros pares ad Dei servitium et ad suam fidelitatem, in quantum potueritis, exhortemini et convertatis, et si illos converti non potueritis, vos ab ejus servitio non vos subtrahatis. Quoniam si omnes converti ad illum volueritis, paratus est vos omnes secundum sanctæ ecclesiæ utilitatem et suum honorem et vestrum communem profectum recipere et salvare et honorabiles semper habere, et nulli unquam imputare, in quantum ad se pertinet, quicquid neglegenter factum habetis de ejus servitio, aut in ista causa contra illum egistis.

5. Et mandat vobis, quia postquam vestram fidelitatem cognoverit, securos etiam vos faciet ex sua parte, quod nulli debeat reputare hoc quod erga

illum neglegenter egit in hac causa; ita tamen, si vos quoque erga illum debitum honorem et debitam fidelitatem conservaveritis, sicut Dei sui que fideles.

6. Et si aliqua pars ex vobis ad ejus senioratum et ad ejus fidelitatem reverti voluerit, similiter est paratus eos benigne recipere, et erga illos omnimodis adimplere quæ superius scripta sunt:

Istum missaticum transmisit rex per Hincmarum et Yrminfridum episcopos, et per Adalardum abbatem, et Rodulfum, et Richuinum, et Berengarium.

Mandat vobis senior noster salutes. Et mandat vobis, quia pro Dei amore et pro vestræ quondam fidelitatis servitio sibi impenso, omnes vos vult salvos esse, et sine aliqua occasione omnes vos ad Dei servitium et ad suam fidelitatem adtrahere cupit. Et ut omnibus manifestum fiat, quia sic omnes vos vult salvare sicut suos fideles, et nulla occasione intermissa aliquem ex vobis perdere vult, et ut etiam contra pares vestros absque læsione salvi esse possitis, sicut debetis et christianos oportet, talem causam qualem vos eum postulastis, libentissime vobis concedit secundum consilium suorum fidelium usque ad dictum placitum quod est 5 Idus Octob. Carnutum. Ita tamen, ut vos securitatem talem ei faciatis, ut usque ad illud placitum in pace maneatis, et nullam dehonorationem in aliqua causa erga eum aut erga suos fideles faciatis, quam rationabiliter et possibiliter vitare et cavere potestis, neque impedimentum suis fidelibus faciatis, nec imprædationem, nec aliquam inquietudinem. Et concedit vobis, ut omnes in honoribus et in alodis vestris interim consistatis, exceptis his quorum honores senior noster donatos habet. Et si aliqui sunt ex vobis qui honores non habent, si volunt in suis alodibus consistere, aut cum aliis eorum paribus vel amicis, faciant. Et etiam si voluerint cum seniore nostro manere, ita tamen ut cum pace vivant, et ipsi et sui, etiam hoc clementer concedit. Ea videlicet ratione, ut vos securum de vobis illum faciatis, et ut nullum suum fidelem aliquo modo de sua fidelitate subtrahatis neque sollicitetis. Et si aliquis ex vobis fuerit qui hanc pacem isto modo servare noluerit, a vestro consortio omnes eum unanimiter expellatis, si emendare noluerit quod neglegenter fecisse manifestum fuerit.

CORONATIO JUDITHÆ KAROLI II FILIÆ.

(An. 856. Oct. 1.)

Judith regi Anglorum desponsata est anno 856 apud Vermeriam palatium (125). Coronationes Judithæ, Karoli II, Hirmintrudis et Ludowici Caroli filii, Sirmondus ex codice S. Laurentii Leodiensis edidit; quod haud amplius superstitè, nos Sirmondi editionem iterum proponimus.

et non mœcheris in corpore vel corde tuo, et avertas oculos tuos, ne videant vanitatem : quatenus in via Domini vivificeris, ut possis dicere cum propheta : *Ad te levavi oculos meos qui habitas in cœlis.* Et : *Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.* Per eonditorem et redemptorem ac dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum.

Benedic, Domine, has dotes, et accipientes tua benedictione dotare digneris : ut conjugii fidem et thorum immaculatum servantes, sanctorum patriarcharum adscisci mereantur consortio. Per Dominum.

Accipe anulum, fidei et dilectionis signum, atque conjugalis conjunctionis vinculum, ut non separet homo quos conjungit Deus. Qui vivit et regnat in omnia sæcula sæculorum.

Despondeo te uni viro virginem castam atque pudicam futuram conjugem, ut sanctæ mulieres fuere viris suis, Sarra, Rebecca, Rachel, Hester, Judith, Anna, Noemi, favente auctore sanctificatore nuptiarum Jesu Christo domino nostro, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.

Deus, qui in mundi crescentis exordio multiplicandæ proli benedixisti, propitiare supplicationibus nostris, et huic famulo tuo et huic famulæ tuæ opem tuæ benedictionis infunde; ut in conjugali consortio secundum beneplacitum tuum affectu compari, mente consimili, sanctitate mutua copulentur. Dita eos fructibus sanctis et operibus benedictis. Fac illos talem sobolem generare, quæ ad tui paradisi pertineat hereditatem. Aperi, Domine, januas cœli, et visita eos in pace. Inriga terram eorum, ut germinet fructum spiritalem. Sanctifica eos, qui datus es nobis ex virgine; et præsta eis tempora salutis, quæ ante tuum adventum prædixit sanctus propheta Johannes, ut hic fideliter credant, et beate viventes vitam et regnum consequantur æternum, gratia tua, Christe salvator noster, qui cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti vivis et regnas Deus per omnia.

Benedictio reginæ. Te invocamus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, ut hanc famulam tuam, quam tuæ divinæ dispensationis providentia in præsentem diem juvenali flore lætantem crescere concessisti, tuæ pietatis dono ditatam, plenam veritatis, de die in diem coram te et hominibus ad meliora semper proficere facias; ut in regimine suo gratiæ supernæ largitatem congaudens suscipiat, et misericordiæ tuæ muro adversitate undique munita, cum pace propitiationis vivere mereatur. Per Dominum.

A *Sursum corda.* Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, electorum fortitudo, et humilium celsitudo, qui in primordio per effusionem diluvii crimina mundi purgari voluisti, et per columbam ramum olivæ portantem pacem terris reddidit demonstrasti, iterum Aaron famulum tuum per unctionem olei sacerdotem unxisti, et postea per hujus unguenti infusionem ad regendum populum Israeliticum sacerdotes, reges, et prophetas perfecisti, vultumque ecclesiæ in oleo exhilarandum prophetica famuli tui voce David esse prædixisti; qui hoc etiam unguento famulæ tuæ Judith ad liberationem servorum tuorum et confusionem inimicorum vultum exhilarasti, et ancillæ tuæ Hester faciem hac spiritali misericordiæ tuæ unctione adeo lucifluam reddidisti, ut efferatum cor regis ad misericordiam et salvationem in te credentium, ipsius precibus inclinares. Te quæsumus, omnipotens Deus, ut per hujus creaturæ pinguedinem, columbæ pace, simplicitate, ac pudicitia decoram efficias. Per dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui venturus est judicare.

Coronatio. Gloria et honore coronet te Dominus, et ponat super caput tuum coronam de spiritali lapide pretioso; ut quicquid in fulgore auri et in vario nitore gemmarum significatur, hoc in tuis moribus, hoc in actibus semper refulgeat. Quod ipse præstare dignetur cui est honor et gloria in secula sæculorum.

Benedictiones. Benedic, Domine, hanc famulam tuam, qui regna regum a sæculo moderaris. Amen.

C Opera manuum illius suscipe, et benedictione tua terra ejus de pomis fructuum cœli et rore atque abyso subjacente repleatur. Amen.

De vertice antiquorum montium et collium æternorum, de frugibus terræ, et plenitudine ejus tua benedictione lætetur. Amen.

Benedictio illius qui apparuit in rubo veniat super caput ejus. Da ei de rore cœli et de pinguedine terræ abundantiam frumenti et vini; ut serviant illi ac semini ejus populi, et in honore tuo tribus illam et semen ejus adorent. Amen.

D Reple eam benedictionibus uberum et vulvæ. Benedictiones patrum antiquorum confortatæ sint super eam et super semen ejus, sicut promisisti servo tuo Abraham et semini ejus in sæcula. Amen.

Concede, quæsumus, omnipotens et misericors Deus, ut hæc dona tua, quæ fideles tui acceperunt de manu tua, dantibus, accipientibus, et dispensantibus ad præsentis vitæ subsidium, ac redemptionem animarum, atque ad vitam capessendam proficiant sempiternam. Per Dominum.

KAROLI II CONVENTUS CARISIACENSIS.

(An. 857. Febr. 11.)

Sirmondi Baluziique editiones recognovimus adhibitis codd. 3) bibl. regię Paris. inter Suppl. Latina n. 75, qui æque ac codd. 3b) S. Vincentii Metensis et 3c) Palatinus Baluzii, textum, prout missis in mis-

missio quarto (supra col. 605 recensito) constitutus directus erat, exhibet, et 4) c. regio Parisiensi n. 4626, in usum missatici undecimi conscripto.

Capitula quæ 760 Karolus fecit apud Carisiacum palatium 761.

1. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Karolus, gratia Dei rex, illi 762 episcopo et dilectis ac fidelibus missis illis comitibusque nostris, salutem. Notum sit fidelitati vestræ, quia 16 Kal. Mart. secundum sacram auctoritatem synodum venerabilium episcoporum ac conventum fidelium nostrorum apud Carisiacum fecimus convenire. Cum quibus inter cætera ecclesiasticæ utilitatis ac regni necessitatis negotia consideravimus, qualiter rapinæ et depopulationes, quæ partim occasione superinventionum paganorum, partim mobilitate quorundam fidelium nostrorum in regno nostro, per eos etiam qui ecclesiam Dei defendere et tueri, et regni soliditatem ac quietem debuerant providere, grassantur, aliquo modo, annuente Domino, sedari valeant et amoveri.

2. Quorum consultu decrevimus, ut quia peccata, quæ in suo initio, ut sunt, magni ponderis æstimantur, pernicioso 763 processu, ipso etiam exitiabili usu pravis mentibus leviantur 764, et quasi insensibiles reddunt, ac si quando respicere moliantur, eas sæpius obligant, ut si surgere velint non possint 765, antequam censura ecclesiastica et legales sententiæ huiusmodi prædatores 766 terribiliter et damnabiliter feriant 767, episcopi quique in suis parochiis et missi in illorum missaticis, comitesque in eorum comitatibus, pariter placita teneant, quo omnes rei publicæ ministri, et vassi domini, omnesque quicumque vel quorumcumque homines in eisdem parochiis vel comitatibus commanent, sine ulla personarum exceptione vel excusatione aut dilatione conveniant.

3. Et episcopus illius parochiæ breviter adnotatas sententiæ de huiusmodi causa, evangelicæ videlicet et apostolicæ atque propheticæ auctoritatis, necnon et decreta apostolica atque canonica omnibus relegat, et aperto sermone cunctis quale quantumque peccatum sit, et qualem quantumque penitentiam et quam immanem severissimamque vindictam exposcat, cum aliis debitis et necessariis atque utilibus prædicationibus innotescere curet.

4. Missi quoque legales sententiæ, sicut eas cognitæ habent, adnotent, et prædecessorum nostrorum regum atque imperatorum, nostraque capitula de hac causa in unum collecta omnibus nota faciant. Et episcopi Dei et episcopali auctoritate tales deprædationes omnibus interdicanent. Et missi ac comites nostri cunctis ex nostro regio banno prohibere firmiter studeant, ut cognoscant omnes, quia si

A abhinc inante in nostro regno talia facere aliquis præsumperit, secundum divinas sententiæ episcopalem excipiet sententiæ, et secundum leges ac capitula regia emendare cogetur, et secundum iudicium fidelium nostrorum condignam vindictam suscipiet.

5. Et si talis persona fuerit, ut episcopi vel missi nostri ac comites in illorum ministeriis quod primum actum fuerit potuerint emendare, secundum præfixum modum illud emendare studeant, aut per fidejussores ad nostram præsentiam venire faciant.

6. Si autem aliquis quicumque inobediens extiterit, cum summa festinatione nobis notum facere curent, ut quantocius ad nostram præsentiam illam venire jubeamus, et dignam ultionem secundum iudicium fidelium nostrorum sustineat.

7. Et si 768, quod absit, talis emerit qui Dei timorem postponat, et ecclesiasticam auctoritatem contemnat, et regiam potestatem refugiat, sciat quicumque ille fuerit, quia et secundum canonicam auctoritatem ab omnium christianorum cœtu et a sanctæ ecclesiæ consortio et in cœlo et in terra alienus efficietur, et regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate, sicut Dei et ecclesiæ inimicus et regni devastator, persequetur usque dum a regno exterminetur.

8. Et si aliquis comes fuerit qui hoc in suo comitatu fecerit, aut ibi talia increescere permisit, ut aut ipse illa non emendet, aut nobis nota non fecerit ut nostra auctoritas talia corrigat, sciat quia talem sententiæ inde sustinebit, sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo fuit.

9. Et si aliqui iterantes deprædationes et rapinas per regnum nostrum fecerint, et episcopi ac missi vel comites hoc emendare non potuerint, quam citius possunt nobis notum facere curent, ut jubeamus ipsos deprædatores per eandem viam cum misso nostro redire, et illa omnia quæ male egerant legaliter emendare, et talem harniscaram 769, sicut nobis visum fuerit, aut iudicium, sicut cum fidelibus nostris consideravimus 770, sustinere.

10. Si autem dilecti fratris nostri aut nepotum nostrorum homines fuerint, qui talia egerint, et hoc nobis innotescant, ut illis notum faciamus, et illi suos homines, sicut illis melius visum fuerit, de talibus castigare procurent, sicut et nos nostros homines castigare volumus, si in illorum regnis indecentia et aliqua noxia facere, quod absit, præsumperint.

VARIÆ LECTIONES.

760 quem 4. 761 deest 4. tota inscriptio deest 3. 3b. 3c. 762 rex Hunfrido venerabili episcopo, Ingiscalo et Berengario comitibus et ministerialibus ac fidelibus missis nostris in Domino salutem. 3. 3b. 3c. dilectio nobis Jonæ venerabili episcopo et Isimbardo illustri comiti missis nostris salutem 4. 763 perniciosa 4. 764 levantur S. 765 possunt 4. 766 prædicatorum 3. 767 feriant. Episcopi quoque 4. 768 Et q. a. si 5. 769 harniscaram 4. 770 ita 3. 4. consideravimus S. B.

Collectio de raptoribus 771.

Sanctus Gregorius in libro pastorali dicit : Ammonendi sunt qui aliena rapere contendunt, ut sollicite audiant quid veniens in iudicio Dominus dicat : *Esuriui enim, et non dedistis mihi manducare.* Et cætera. Quibus dicit : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Hinc ergo colligendum est quanta damnatione plectendi sunt qui aliena rapiunt, si tanta animadversione feriuntur qui sua indiscrete tenuerunt. Perpendant quo eos obliget reatu res rapta, si tali subijcit poenæ non tradita. Perpendant quid meretur injustitia inflata, si tanta percussione digna esse pietas non impensa. Audiant raptores : *Væ ei qui multiplicat non sua usquequo, et adgravat contra se densum lutum.* Densum lutum contra se adgravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Audiant quid Christus dicat : *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum fiat?* id est, quid prodest homini si totum quod extra se est congregat, sed hoc solum quod ipse est damnat? Audiant quod illa quæ rapiunt in hoc seculo delincent, aut in seculo dimittunt; sed secum ad iudicium causas rapinæ, id est, damnationem secum ferent. Et alibi scriptum est. Audiant quid propheta Esaias dicit : *Rapina pauperis in domo vestra, et causa viduæ non ingreditur ad eos.* Et : *Lacryma viduæ usque ad maxillam descendit, et Dominus non delectabitur in illis.* Audiant quia in cuius domo rapina est, sive in domo corporis, sive in domo mansionis, non habitat in illa domo Spiritus sanctus, sed spiritus malignus; et si accedit ad communionem corporis et sanguinis Christi ante dignam satisfactionem, non mundatur per illam communionem a peccato, sed plenius, sicut Judas, quando in cœna plenus rapina et iniquitate communicare præsumpsit de manu Christi, possidetur a diabolo : unde et suspensus crepuit medius. Et ad quem causa viduæ non ingreditur, nec ipse, si digne non satisfecerit, in cœlestem ecclesiam intrare valebit. Audiant rapaces et prædatores quid iterum propheta dicat : *Qui prædatoris : nonne et ipse prædaberis?* Videlicet quia ille qui prædatur res pauperum et ecclesiarum ac servorum Dei, prædatur a diabolo, et præda illius fit. Audiant quid sanctus Paulus apostolus dicat, per quem locutus est Christus, et qui raptus fuit usque ad tertium cœlum, et qui raptus fuit in paradisum, et audivit talia secreta verba quæ non licebat homini loqui : *Ait namque quia neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum Dei possidebunt.* Unde intendat quale quantumque peccatum est rapina, quam cum adulterio et homicidio sanctus comparavit apostolus. Item ipse dicat : *Si quis fornicator, aut adulter, aut rapax, aut homicida est, cum hujusmodi nec cibum sumere Christi discipulo, id est christiano, licet ante satisfactionem, id est, correctionem ac emendationem et dignam poenitentiam.* Audiant quia sanctus Johannes apostolus electus et dilectus Christi, qui in cœna super pectus ejus recubuit, talem hominem salutare velat, dicens : *Nec vere ei dixeris, neque in domum receperis.* Audiant quid in Toletano concilio sancti episcopi, qui in cœlo cum Deo regnant, et in terris miraculis coruscant, de totius mundi partibus congregati, decreverunt. *Si quis, inquit, de potentibus clericum, aut quemlibet pauperem, aut religionis expoliaverit, et mandaverit ad ipsum episcopus ut eum audiat; et si contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes provincie episcopos, quoscunque adire poterit, ut excommunicatus habeatur donec audiat et reddat aliena.* Ecce de pauperum raptoribus. Audiant raptores et prædones rerum ecclesiasticarum quid sanctus Anacletus papa, ab ipso beato Petro apostolo presbyter ordinatus, cum to-

A tius mundi sacerdotibus judicavit. Dicit namque : *Qui abstulerit aliquid patri vel matri, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit : mater vero nostra, Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et ecclesie rapit, aufert, vel fraudatur, homicida est, atque homicida ante conspectum justis iudicis deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur. Qui autem pecuniam vel res ecclesie abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus judicandus est. Item sanctus Urbanus papa et martyr : Res et facultates ecclesie oblationes appellantur, quia Domino offeruntur, et vota sunt fidelium, ac pretia peccatorum, atque patrimonia pauperum. Si quis illa rapuerit, reus est damnationis Ananiæ et Saphiræ, et oportet hujusmodi tradere Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini.* Item sanctus Lucius papa : *Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptores a liminibus sanctæ Ecclesie anathematizatos apostolica auctoritate pellimus et damnamus, atque sacrilegos esse judicamus; et non solum eos, sed et omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt, rei judicantur, sed etiam qui facientibus consentiant : par enim pœna et agentes et consentientes comprehendit.* Et sanctus Augustinus in sermone evangelii sancti Johannis ita dicit : *Fur sacrilegus loculorum sacrorum et dominicorum est Judas; et qui aliquid de ecclesia furatur et rapit, Judæ perditio comparatur.* Item in sacris canonibus, sancto Spiritu dictatis et Christi sanguine confirmatis, scriptum est : *Si quis oblationes ecclesie extra ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit.*

Episcopus autem omnibus dicere debet quid sit anathema; et ne desperent, ostendere debet quandiu duret anathema, id est, quandiu quisque errorem non corrigit et digna satisfactione non emendat, ut reconciliationem et indulgentiam valeat promereri. Si quis vero ante satisfactionem et reconciliationis indulgentiam in peccatis suis perseverans mortuus fuerit, jam anathema perpetuum illi erit, et peccatum ad mortem, pro quo non dicit Apostolus ut oretur. Sed et plura, si necesse fuerit, episcopus quisque colligere et dicere procurabit.

Secuntur 772 capitula domni Karoli et domni Hludovici imperatorum.

(ANSEG., II, 6.) Vobis vero comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maxime pertinet, ut reverentiam et honorem sanctæ Dei ecclesie exhibeatis, et cum episcopis vestris concorditer vivatis, et eis adiutorium ad suum ministerium peragendum præbeatis; ut et vos ipsi in ministeriis vestris pacem et justitiam faciatis, et quæ nostra auctoritas publice fieri decernit, ut in ministeriis vestris studiose perficiatur, studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem, ut memores sitis fidei nobis promissæ, et in parte ministerii nostri vobis commissi, in pace scilicet et justitia facienda, vosmetipsos coram Deo et coram hominibus tales exhibeatis, ut et nostri veri adjutores et populi conservatores juste dici et vocari possitis. Et nulla quælibet causa, aut munerum acceptio, aut amicitia iniquislibet, vel odium, aut timor, aut gratia, ab statu rectitudinis vos deviare compellat, quin inter proximum et proximum semper juste judicetis; pupillorum vero et viduarum et cæterorum pauperum adjutores ac defensores, et sanctæ ecclesie vel servorum illius honoratores juxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoque qui temeritate et violentia in furtis et latrociniiis, sive rapinis, communem pacem populi perturbare moliantur, vestro studio et cor-

VARIE LECTIONES.

771 inscriptio deest 3. 4. 772 deest 3.

rectione, sicut decet, compescite. Etsi aliqua persona in aliquo vobis impedimentum fuerit quin ea quæ dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum faciatis, ut nostra auctoritate adjuti ministerium vestrum digne adimplere possitis.

(7.) Omnes vero laicos monemus, ut honorem ecclesiasticum conservent, et dignam venerationem episcopis et Dei sacerdotibus exhibeant, et ad eorum prædicationem cum suis devote occurrant, et jejunia ab illis communiter indicta reverenter conservent, et suos observare doceant et compellant. Ut etiam dies dominicus sicut decet honoretur et colatur, omnes studeant. Et ut liberius fieri possint, mercata et placita a comitibus, sicut sæpe admonitum fuit, illo die prohibeantur.

(11, 14.) De pace vero in exercitali itinere servanda usque ad marchiam hoc omnibus notum fieri volumus, quod quicumque auctorem damni sibi præterito anno inflati nominatim cognoscit, ut justitiam de illo quærat et accipiat.

(11, 15.) Deinceps tamen omnibus denunciare volumus, ut unusquisque cognoscat omnes qui in suo obsequio in tali itinere pergunt, sive sui sint, sive alieni; ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum, ut quicquid in pace violanda deliquerint, ad ipsius debeat periculum pertinere. Ea scilicet conditione, ut pacis violator primum juxta facinoris qualitatem, sive coram nobis, sive coram misso nostro, dignas pœnas persolvat, et senior qui secum talem duxerit quem aut constringere noluit aut non potuit ut nostram jussionem servaret, et insuper in regno nostro prædas facere non timeat, pro illius negligentia, si ante eum de his non admonuerit, et postquam negligentia contemptoris ad ejus notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet, neglexerit, honore suo privetur, ut scilicet neuter illorum sine justa vindicta remaneat.

(11, 23.) Comites vero ministris ecclesiæ in eorum ministeriis, ut hoc plenius et de nostris et de se et de suis hominibus obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et quicumque prima et secunda vice de his a comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem comitem ejus negligentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate quod in nostro capitulari continetur, subire cogatur.

(111, 1.) De pace admonemus, ut omnes qui per aliqua scelera rebelles sunt, constringantur.

(62.) De pace et justitia infra patriam, sicut sæpe per alia capitula jussimus, adimpletum fiat.

(65.) Si quis domum alienam cujuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit vel furaverit, secundum legem eam illi cujus domus fuerit infracta et spoliata in triplum componat, et insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, et insuper secundum suam legem compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit pro quo plenam compositionem facere non valeat, semelipsum in wadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adimpleat.

(111, 66.) Si quis messes aut annonas in hoste super bannum dominicum rapuerit, vel paverit, aut furaverit, aut cum caballis vastaverit, æstimato damno secundum legem in triplum componat. Et si liber homo hoc fecerit, bannum dominicum pro hac re componere cogatur. Servus vero secundum legem tripla compositione damnum in loco restituat, et pro damno disciplinæ corporali subiaceat.

(BENEDICT. I, 311.) Si quis in exercitu infra regnum sine jussione dominica per vim hostilem aliquid prædare voluerit, aut cœnum tollere, aut gramum, sive pecora majora vel minora, domosque infringere vel incendere, hæc ne fiant, omnino prohibemus. Quod si ab aliquo præsumptioso factum

A fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali crimini subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit, nec custodivit ut talia non perpetraret: quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.

(11, 97.) Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli ejusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulit legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero a comite ante nos adducatur, ut in bastonico retrusus usque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum canonum sanctionem. Si vero occulte, sacerdotum consilio ex hoc agat pœnitentiam: quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde judicetur; quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ tales personæ usque ad satisfactionem ecclesiæ, quam læserunt, sunt habendæ atque firmiter denotandæ.

MISSORUM CAPITULA.

(An. 857. Febr.)

Capitula a Baluzio ex codice bibl. regiæ Parisiensis n. 4626 primum edita, ad fidem ejusdem codicis recognovimus.

Propter cognitas vobis necessitates et nimias perturbaciones quæ in regno isto evenerunt, sicut scitis, senior noster Karolus plurimos fideles regni sui, tam episcopos, quam abbates, et comites, atque reliquos regni sui fideles, mediante Februario mense apud Carisiacum congregans, hæc capitula ab ipsis confirmata nobis transmisit, ut ea vobis denunciaremus, ut et vos cum omni timore Dei et legali imperio observare cum justitia studeatis, omnesque christiani qui in nostro consistunt missatico.

1. Primo capitulo continetur, ut vos moneamus de honore sanctæ Dei ecclesiæ, qui per omnia ab omnibus fidelibus christianis observandus est, ut eorum⁷⁷³ immunitates in nullo infringantur, res sacræ et fructus ejus a nullo rapiantur; quoniam qui aliena rapiunt, a regno Dei excluduntur, dicente Apostolo: *Rapaces regnum Dei non possidebunt*. Nonæ et decimæ fideliter persolvantur. Sacerdotes Dei et ministri ejus non deshonorantur, non flagellantur, neque de ecclesia sine consensu episcopi sui ejiciantur aut in ea recipiantur. Ecclesiæ destructæ restaurantur. Quod si quis transgressus fuerit, anathematis vindicta feriat, et comitis districtione constringatur, et banni regalis exactione dampnetur.

2. Sanctimoniales, viduæ, orphani, et pauperes nullo modo opprimantur; et res illorum, tam in frugibus, quam in pratis, necnon etiam in eorum cœno, a nullo per rapinam deprædentur; et ubicumque oppressi sunt, ab episcopis, comitibus, et missis regi-

VARIE LECTIONES.

⁷⁷³ lege ejus B.

libus sublevantur; et oppressores illorum, sicut supra scriptum est, in omnibus constringantur. A et reddere noluerit, et postea fugerint, legaliter eas persolvat.

3. De his vero qui intra patriam residentes rapinas exercent, domos infringunt, homines sine causa occidunt, tristes commovent, aut alios dampnant et opprimant, prata defensoria depascunt, fruges aliorum devastant, ex his mandat senior noster, ut primam episcopali auctoritate judicentur, et sic postea a comitibus legaliter constringantur, et insuper bannum nostrum, id est solidos 60, componant. Et si eos constringere non potuerint, ad regalem presentiam deducantur, ut dignam suscipiant vindictam.

4. Mancipia aliena, quæ intra immunitates fugiant aut intra fiscum nostrum aut aliorum potestate, et a dominis suis insecuntur, sine ullo munere aut aliqua contradictione reddantur, aut foras ejiciantur, nisi legibus sua esse probaverint. Et si quis contenderit B eos extra ecclesiam faciat, nisi penitentiam agere voluerint. Si se emendare noluerint, ad episcopi presentiam perducantur.

5. Ut nemo virgines aut viduas rapere præsumat, et ad eas nullo modo accedat, nisi legaliter eas nuptialiter desponsatas conjunxerit. Nullus Deo sacramentum rapiat aut violet, vel in conjugio sibi societ. Si quis hoc transgressus fuerit, ecclesiastico anathemate feriatur, et publico judicio damnetur.

6. Ut regales justitiæ cum omni diligentia perficiantur.

7. Ut nullus de domo sua ad aliam transiens, aut in itinere peregrinus, rapinam facere præsumat.

8. Ut unusquisque presbyter in breviata in sua parochia omnes malefactores, videlicet raptos, rapaces, adulteros, incestos, homicidas, latrones; et eos extra ecclesiam faciat, nisi penitentiam agere voluerint. Si se emendare noluerint, ad episcopi presentiam perducantur.

KAROLI II ET HLOTHARI II CONVENTUS APUD SANCTUM QUINTINUM.

(An. 857. Mart. 1.)

Sirmondus in collocatione adnuntiationum istarum, quia in codice Bellovacensi confusæ essent, codicem 3b) Metensem se secutum esse ait, inscriptione tamén quæ in codice Bellovacensi exstabat servata. Nos editionem ejus collato codice 3) regio Parisiensi, inter Supplementa Latina n. 75 signato, recognovimus.

Adnuntiatio Karoli et nepotis sui Hlotharii apud sanctum Quintinum, Kalendis Mart. anno 857 incarnationis dominicæ ⁷⁷⁶.

Adnuntiatio ⁷⁷⁷ Karoli. — 1. Velumus vos scire, quod fuit insimul noster conventus. Postquam Deus nostrum seniore vocavit de isto seculo, semper inveni tale consilium in meo dilecto fratre Hludowico ⁷⁷⁸, sicut mihi necesse fuit, et ego in illo quæsivi, et illum ostendere decuit; et illius adhortatione et interventione devenit, Deo gratias, talis unanimitas inter me et bonæ memoriæ fratrem meum Hlotharium, sicut inter fratres esse debebat ⁷⁷⁹. Et propter tales causas, quæ sicut inter nos conjacuerant, invenimus cum communibus fidelibus nostris, quia necesse erat, ut inter nos firmitas facta fuisset secundum Dei voluntatem de nostro communi profectu et adjutorio, et de filiorum ac regni et fidelium nostrorum salvamento, sicut tunc ⁷⁸⁰ ad cognovimus nostris communibus fidelibus qui adfuerunt. Et ⁷⁸¹ ille in sua vita contra nos conservavit, et, Deo gratias, nos contra illum conservavimus, et contra illius filios nepotes nostros, adjuvante Deo, quantum scimus et possumus, et illi ad nos quæsierint, conservare volumus.

2. Post obitum vero illius, ex parte pro mea, sicut

C audistis, infirmitate, ex ⁷⁸² parte pro paganorum superventione, et pro aliis occasionibus ⁷⁸³ quæ in regno nostro acciderunt, usque modo non fuit opportunus locus, ut ego et iste meus carissimus nepos insimul parabolare potuissemus, et invicem nobis presentes nostras voluntates demonstrarem, quas in corde unusquisque contra alterum retinebamus.

3. Evenit autem locus congruus, quia iste meus carissimus nepos cum dilectissimo fratre meo Hludowico parabolavit (126), et tale receptum et consilium in eo invenit, sicut et isti necesse fuit et illum demonstrare decuit: quod mihi satis complacuit. Et nunc, quando mecum parabolavit, dixit mihi, quod in illa firmitate quam ego cum patre suo bonæ memoriæ fratre meo feci, et illum suscepi, in illa ⁷⁸⁴ susceptione vellet perseverare, et illam firmitatem quam suus pater meus frater contra me fecerat, vellet, adjuvante Domino, per omnia observare.

4. Et invenimus cum communibus fidelibus nostris, ut pro talibus necessitatibus, sicut scitis et videtis in isto regno evenire, nos invicem confirmarem, sicut et fecimus, ut ad honorem sanctæ Dei ecclesiæ et communem profectum ac fidelium nostrorum salvamentum, et regnum nostrum contra quoscumque nobis necesse fuerit continendum, in-

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁶ constringere c. ⁷⁷⁷ ita codex. ⁷⁷⁸ Pal. et Met.: Capitula Karoli regis et Lothari regis nepotis ejus in Valentianis. ⁷⁷⁹ annuntio 3. ⁷⁸⁰ hluduvuico 3. ⁷⁸¹ debeat 3. ⁷⁸² ter 3. ⁷⁸³ adfuerunt et 3. ⁷⁸⁴ et B. ⁷⁸⁵ ita correxit BAL. occupationibus omnes codd. ⁷⁸⁶ ita 3. ipsa. S. B.

NOTÆ.

(126) Anno 857 mense Februario in Confluenta castello ex Ruodolfi Annalibus SS. T. I, p. 370.

vicem nos salvemus et adjuvemus, sicut avunculus nepotem et nepos avunculum per rectum salvare et adjuvare debet.

5. Et nostri fideles, qui præsentés fuerunt et hoc consilium nobis dederunt, dixerunt nobis, quod parati sunt nos, auxiliante Domino, in omnibus adjuvare, ut istam firmitatem possimus ad invicem observare. Et propterea volumus a vobis vestrum consensum et voluntatem audire, si et hoc vobis bene videtur, et nobis inde auxilium vultis præstare, ut hoc possimus cum Dei adjutorio et vestro observare.

Adnuntiatio 788 Hlotharii. — Sicut meus avunculus vobis dicit, quantum Deus mihi scire et posse donaverit, et in 788 illa firmitate cum seniore meo facta in qua me suscepit, et quam senior meus contra illum fecit, volo perseverare, et illam quam contra eum feci, cum Dei adjutorio volo firmiter observare.

Item adnuntiatio Karoli regis. — Volumus vos scire, quia propter istas rapinas et deprædationes quæ in regno nostro increverunt, ex parte quia pagani nobis supervenerunt, ex parte pro talibus occasionibus quæ in regno nostro acciderunt, synodum episcoporum et aliquantos de nostris fidelibus pro oportunitate temporis convocavimus, et consideravimus cum ipsis, ut per omne regnum nostrum episcopi et missi nostri ac comites in singulis parrochiis ac comitatibus placita teneant, et ad illa placita omnis homo qui placitum custodire debet et in illis comitatibus commanet, sine exceptione et excusatione conveniat. Et episcopi omnibus demonstrent, quam grave hoc peccatum sit, et qualem poenitentiam quærit, et qualem damnationem, nisi poenitentia succurrerit, adquirat. Et missi nostri capitula legis et anteces-

sorum nostrorum de hoc omnibus ostendant, et tantam miseriam 787 interdicant. Et sciant omnes, quia quicumque abinde talia facere præsumperit, et canonicam et regalem vindictam suscipiet, sicut tunc omnibus et episcopi et missi nostri plenius adnuntiabant.

Item adnuntiatio Hlotharii. — 1. Sciatis etiam, quia consideravimus, ut quicumque malefactor de uno regno nostro in alterum venerit, episcopus vel missus, sive comes, de quorum ministerio effugerit ut justitiam non reddat aut dignam vindictam non sustineat, illis missis in quorum missatico in alio regno fugerit, notum faciant, et ipsi illum taliter constringant, ut aut ad compositionem aut ad vindictam illuc reveniat ubi malum perpetravit.

2. Et sciatis, quia sicut Deus per suam misericordiam, et per meos avunculos 788 bonitatem, et per mei senioris ac meos fideles 789 adjutorium, meo seniori in regno successi, ita et in omni bonitate et in observatione de illis capitulis quos meus senior cum suis fratribus, meis avunculis, ad Marsnam de Dei voluntate et sanctæ ecclesiæ honore, et regni stabilitate, et sanctæ ecclesiæ ac regni fidelium salvamento, consideravit et confirmavit, cum Dei adjutorio et meis avunculis 790 consilio et auxilio et vestro adjutorio permanere volo.

Tertia adnuntiatio Karoli. — Deus omnipotens nobis donet, ut vestram fidelitatem et vestrum adjutorium, quæ semper contra nos cum omni barnatu (127) demonstrastis, vobis sic merere possimus, sicut antecessores nostri vestris antecessoribus in bono meruerunt, et nos vobis cum omni bonitate volumus commereri.

KAROLI II CONVENTUS CARISIACENSIS.

(An. 858. Mart. 21.)

Petri Pithœi editionem an. 1588 in SS. cœtaneis XII Sirmondus Baluziusque repetierunt; quorum prior episcoporum et comitum, qui sacramento subscripserunt, nomina ex codice Lauduuensi adjecit.

Acta sunt hæc sequentia apud Carisiacum palatium, anno incarnationis dominicæ 858, regni autem domni Karoli 18, indictione 6, 12 Kal. Aprilis, in Dei nomine feliciter.

Sacramentum fidelium. — Quantum sciero et potuero, Domino adjuvante, absque ulla dolositate aut seductione, et consilio et auxilio secundum meum ministerium et secundum meam personam fidelis vobis adjutor ero, ut illam potestatem, quam in regio nomine et regno vobis Deus concessit, ad ipsius voluntatem et ad vestram ac fidelium vestrorum salvationem, cum debito et honore et vigore, tenere et gubernare possitis: et pro ullo homine non me

inde retraham, quantum Deus mihi intellectum et possibilitatem donaverit.

Sacramentum regis. — Et ego, quantum sciero et rationabiliter potuero, Domino adjuvante, unumquemque vestrum secundum suum ordinem et personam honorabo et salvabo, et honoratum ac salvatum absque ullo dolo ac damnatione vel deceptione conservabo, et unicuique competentem legem et justitiam conservabo. Et qui illam necesse habuerit, et rationabiliter petierit, rationabilem misericordiam exhibebo, sicut fidelis rex suos fideles per rectum honorare et salvare, et unicuique competentem legem et justitiam in unoquo-

VARIE LECTIONES.

788 annuntiatio 3. constanter. 788 deest 3. 787 tantum mysterium 3. 788 ita vetustior lectio codicis 3. correctâ in mei avunculi, quod et 3b. habet. 789 meorum fidelium 3c. BAL. 790 meorum avunculorum 3c. mei avunculi BAL.

NOTÆ.

(127) i. e. baronatu.

que ordine conservare, et indigentibus et rationabiliter petentibus rationabilem misericordiam debet impendere. Et pro nullo homine ab hoc, quantum dimittit humana fragilitas, per studium aut maffolentiam vel alicujus indebitum hortamentum deviabo, quantum mihi Deus intellectum et possibilitatem donaverit. Et si per fragilitatem contra hoc

A mihi subreptum fuerit, cum hoc recognovero, voluntarie illud emendare curabo.

Hincmarus archiepiscopus, Immo episcopus, Yrminfridus episcopus, Hincmarus episcopus, Hilduinus abba.

Hungarius, Engilramnus, Isembardus, Odo, Osbertus, Ratbodus, Hunfridus, Odalricus, Rhodulfus, Engischalcus, Herluinus, Hitto.

KAROLI II ET HLOTHARII II SYNODUS METTENSIS.

(An. 859. Mai. 28, Jun. 4.)

Edita est a Baronio ex codice Mureti atque Antonii Augustini tom. Annalium X, tum a Sirmondo et Baluzio.

EPISCOPORUM LEGATIO AD HLUDOWICUM REGEM.

Hæc capitula tractata et confirmata sunt ab episcopis in synodo habita apud Mettis civitatem, de indulgentia Hludowici regis pro seditione et excessibus in regno fratris sui Karoli perpetratis.

Dilectis in Christo fratribus et consacerdotibus nostris, legatis videlicet divinæ pacis ac nostræ unanimitatis, Hincmaro, Gunthario, Weniloni archiepiscopis, et venerabilibus coepiscopis nostris Herluino, Hildegario, Adventio, Abboni, Hincmaro, Erchanrao, episcopi quorum nomina subter habentur adscripta, qui favente Domino, et annuentibus gloriosis principibus nostris Karolo et Hlothario, in Mediomaticum civitatem, anno incarnationis dominicæ 859, indictione 7, 5 Kal. Junias synodali decreto convenimus.

1. Nota et proh dolor! nimis est nota discordia atque calamitatis pernicietas, quæ factione quorundam seditiosorum hominum nuper inter fratres, reges nostros, Hludowicum et Karolum accidit: unde tanta ac talia in ecclesia nobis ad regendum, divina dignatione, commissa et in hoc regno perpere sunt admissa, ut ipso etiam auditu horribiliffa cognoscantur; et si hæc discordiæ pestilentia diutius, operante humani generis antiquo hoste, duraverit, quam exitiabilis et mortifera existat melius ipsi scitis. Quæ de re memores quid veritas missis prædicatoribus jusserit, ut divinus Paulus dicit, *legatione fungimur pro Christo, reconciliamini Deo, legatione pro Christo fungentes, vos, fratres carissimi, legatos Deo amatæ pacis, quoniam exinde jam gloriosos principes nostros Karolum et Hlotharium episcopali auctoritate monuimus, ad dominum Hludowicum regem gloriosum mediante Domino ordinamus, sicut Salvator dicit: In quamcumque, inquit, domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos revertetur.* Quia aut erit quisque prædestinatus ad vitam, et cæleste verbum sequetur quod audiet; aut si nullus audire voluerit, ipse prædicator sine fructu non fuerit, quoniam ei a Domino pro labore sui operis merces recompensabitur.

2. Post prædicatam vero et postulatam pacem,

B legatio vestræ fraternitatis hujusmodi erit conditionis, ut isdem rex nobis, et utinam Deo, semper amabilis, ad missorum indulgentiam consequatur.

3. Videlicet si se de omnibus quæ per eum maffiosorum hominum persuasionem atque seductionem in parochiis nostris fratrumque nostrorum perpetrata sunt veraciter recognoverit, sicut scriptum est: *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. Et: Sacrificium Deo est spiritus contribulatus; quoniam cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Et sicut hi qui sic Deum quærant, invenire nunquam merentur, ita prope est Dominus omnibus invocantibus se in veritate.*

4. Et si post veram recognitionem puriter confessus fuerit; quia iterum dicit Scriptura: *Qui abscondit scelere sua, non dirigitur. Qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur. Et: Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate.*

5. Post puram autem confessionem, si promiserit quæ male gesta sunt, per dignos penitentiæ fructus, præveniente, adjuvante, et subsequente divina gratia, se pro viribus emendaturum, quia scriptum est, *Facite fructus dignos penitentiæ, ut tanto majora quærat bonorum operum quisque lucra per penitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam; quoniam et illi beati quorum tecta bonis operibus sunt peccata, et ut scriptum est, quia peccavit, et populum peccare fecit, tanta sint bona que tanta operiant mala.*

6. Deinde si sponderit ad pacem et concordiam præsentialiter in toto corde et ore, et quantocius rationabiliter et possibiliter atque convenienter ex communi consensu fieri poterit, etiam præsentia corporis ad pacem et concordiam cum fratre suo Karolo se rediturum, et in pace ac caritate Deo placita cum præfatis principibus nostris Karolo atque Hlothario, si ipsi eandem pacem et concordiam erga eum servaverint, permansurum, et in se peccantibus debita dimiserit, sicut sua a Deo debita sibi cupit dimitti. Quia itidem Scriptura dicit: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit*

Deum. Et cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, tantum est discordiæ malum, quæ nisi extincta funditus fuerit, bonum nullatenus sequi, evangelio teste, permittat; et caritas est quæ operit multitudinem peccatorum, sine qua etiam si quis corpus suum tradat ad ignem, nihil ei nisi ad damnationis iudicium proderit. Et Dominus dicit: *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra.*

7. Post hæc si promiserit, quod jam ulterius tale vel simile schisma in hac sancta Dei ecclesia atque in ista christianitate non reiteret. Unde scriptum est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus?* Baptizatur quippe a mortuo, qui mundatur stetibus a peccato; sed post baptismum mortuum tangit, qui culpas post lacrymas repetit. Et iterum scriptum est: *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti;* quia qui peccatum post pœnitentiam repetit, quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, vitæ munditiæ subtrahit, ipsas etiam lacrymas ante Dei oculos sordidas facit.

8. Tunc demum promittat se ab illorum perditurum hominum tuitione atque favore, per quos tam graviter Deum offendit, disjungere. Et qui quasi ad ejus fidem, sed potius infideliter ad eum venerunt, ad rectam rationem in proximo placito ante fratrem suum Karolum et nepotem suum Hlotharium, sicut, Deo teste, jam apud Marsnam propria manu firmaverat, venire, si potuerit, faciat. Et quemcumque illorum recta ratio dignificaverit, digne honore suo fruatur. Et qui per rectam rationem erga seniore suum justificari non potuerit, et rationabilem misericordiam pro eo expetierit, eandem rationabilem misericordiam illi obtineat. De illo vero quem recta ratio et justum iudicium condemnaverit, ut rex christianus cum rege regum Christo concordet, et alienæ perditioni se non commisceat; quia, ut Paulus dicit, *non solum qui faciunt, sed etiam qui male facientibus consentiunt, digni sunt morte.* Unde sanctus Innocentius dicit, quia non multum interest inter committentis animum et consentientis favorem. Adde amplius, plerumque dediscit errare cui nemo consentit. Et iterum sanctus Paulus cum talibus hominibus nec cibum sumere permittit. Et sanctus David, dum totum se ad fœdera pacis internæ constringeret, testatur, quod cum malis concordiam non teneret, dicens: *Nonne qui oderunt te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi.* Inimicos etiam Dei perfecto odio odisse est, ad quod facti sunt diligere, et quod faciunt increpare; mœres pravorum premere, vitæ prodesse. Hinc Finces pec-

A his qui oderunt Dominum amicitia jungeris. Et idcirco iram quidam Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te. Hinc sacri canones a sancto promulgati Spiritu dicunt, ut hi qui post excommunicationem vel interdictum cum excommunicatis communicaverint, condemnati anathema habeantur. Et sanctus Cyprianus regis ministerium esse dicit, impios de terra perdere, homicidas, perjuros, adulteros, veneficos, sacrilegos non sinere vivere. Et in libro regum scriptum est, dicente Domino per prophetam: *Quia dimisisti virum morte dignum, erit anima tua pro anima illius, et populus tuus pro populo illius.* Et quam noxia sit indebita erga iniquos misericordia, monstratur in opere Saul ac Samuelis; quoniam cui Saul pepercit offendens Dominum, B Samuel propheta in frusta concidit. Nam sicut quisque in se peccantibus debet propter Deum dimittere, ita in Deum peccantes, et ecclesiam conculcantes, et regni pervasores, et in christianitatis depopulatores, et in pacis perturbatores, et in patriæ proditores debet minister Domini rex debitam vindictam propter Deum exercere. Quapropter sciat rex nobis amabilis, quia sicut infirmus sanari non potest qui a medico coquitur, quandiu ferrum ignitum in illius tenetur corpore, ita et nemo sanari potest a peccato quandiu in peccato manserit, vel quandiu in peccato manenti scienter et libenter communicaverit.

9. Tandem si se promiserit adiutorem et cooperatorem Dei pro viribus de cætero et rationabiliter futurum, qualiter ecclesia Dei quæ in suo regno ac regnis nostrorum principum una est, sicut et unum sacerdotium, secundum qualitatem periculosi temporis in unoquoque ordine restituatur, et sacerdotes Dei debita privilegia et ecclesiasticum vigorem obtineant, et populus justitiam et pacem habeat, congregatis vobis et nostro immo divino spiritu, qui est remissio omnium peccatorum, per ecclesiasticam apostolicæ auctoritatis potestatem illi peccata in nostris parochiis per illum et ab illo commissa ecclesiastica pietate et canonico more dimitte, eique indulgentiam postulanti donate, atque illum sacræ communioni, qua ipse se privaverat excommunicatis communicans, restituite.

10. Et licet multorum annorum, secundum præfixos a sacris canonibus gradus, pœnitentiæ hæc perpetrata facinora indigerent, tamen confisi de Dei misericordia, apud quem non sic acceptatur mensura temporis ut doloris, nec abstinentia ciborum sicut mortificatio vitiorum, non præjudicantes patrum sententiis quæ de hujusmodi decreverunt, sed potius eorum sequentes humaniorem diffinitionem, hæc scribimus. Ait sancta synodus Africana: *Pœnitentibus, secundum differentiam peccatorum, episcopi*

deneganda; quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras vera confessio, dicente Dei spiritu per prophetam: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Et alibi: Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris. Et item: Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio. In dispensandis itaque donis Dei non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus lacrymasque negligere, cum ipsam poenitentiam affectionem ex Dei credamur inspiratione conceptam, dicente Apostolo: Ne forte det illis Deus poenitentiam, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Et sanctus Gregorius in evangelii homelia dicit: Veniat foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator. Venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores ecclesiae ei poenam debeant amovere, quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit.

11. His perpensis, fratres carissimi, si, ut diximus, jam dictum regem a nobis amabilem ita contemperatum divinae voluntati et sacrae auctoritati inveneritis, secundum ministerium vobis a Deo traditum cum nostra unanimitate absolvite. Sin alias, vos nullo modo cum eo, quem absolvere non poteritis, ligare nolite; quoniam nec coram Deo, nec in synodo nos inde auctores habebitis, si agere aliter, quod absit, praesumpseritis; vosque et in synodo et coram Deo pro facto irrito dabilis rationes.

Et si ipse, quod Deus longe faciat, ea quae egit, unde illum nunc commonere vos mittimus, reiteraverit, omnia et ante divinos oculos et ad ecclesiastica judicia redivivo vulnere curanda vel amputanda noverit revenire. Si quid quoque contra sanctam auctoritatem praesumptum vel subreptum sive extortum fuerit, non solum in divinis examinationibus, verum nec in divinis legibus quippiam praevalebit. Et non sit de caetero immemor idem rex gloriosus quod dicit sanctus Gregorius: *Sciendum est, inquit, quia quisquis illicita nulla commisit, huic jure conceditur ut licitis utatur; sicque pietatis opera faciat, ut tamen, si noluerit, ea quae mundi sunt non relinquat. Quilibet vero tanto a se licita debet abscidere, quanto se meminit et illicita perpetrasse. Neque enim par fructus esse boni operis debet ejus qui minus et ejus qui amplius deliquit, aut ejus qui in nullis et ejus qui in quibuslibet facinoribus cecidit. Sed tanto quisque majora quaerat bonorum operum lucra per poenitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.* Unde a vobis nostra, quin potius Dei voce, commoneatur ut sic studeat praeteritorum poenitens,

A et imminetia atque futura cavens, Deo militare in regno terreno, quatenus mereatur conregnare Christo in regno caelesti.

Haec quae sequuntur, peracta legatione, renuntiaverunt episcopi.

(An. 859, Jun. 4.)

De indulgentia sua nobis Hludovicus rex pridie Nonas Junias in Wormalia dixit: *Volo vos precari, ut si in aliquo vestros animos offendi, ut hoc mihi perdonetis, ut inantea securus vobiscum loqui possimus.* Ad haec Hincmarus, qui primus in ordine ex sinistra parte illius stetit, respondit dicens: *Ista causa cito ad effectum pervenire potest; quia quod nos offerimus, hoc vos petitis.* Et monente Grimoldo (128) ac Theodorico episcopo (129), iterum ipse Hincmarus dixit: *Nihil contra me fecistis unde noxium rancorem in mente contra vos teneam, quia si sacerem, ad altare, ut Domino sacrificarem, accedere non aude-rem.* Iterum monentibus eisdem Grimoldo et Theodorico ac Salomone (130), dicente ipso Theodorico haec verba: *Facite sicut senior noster precatur, partecite illi,* respondit ipse Hincmarus haec eadem verba: *Quod in me, id est in mea persona, offendistis, et peperi et parco. De hoc autem quod in ecclesia mihi commissum et in populo male est factum, voluntarie vobis dono consilium, et secundum Deum praesto auxilium ut inde salvi sitis, si vobis placet.* Et praefati viri responderunt: *Certe bene dicit.* Et caeteri fratres nostri in haec verba et senserunt et prosecuti sunt. Tanta et talis indulgentia illi largita fuit, et non altera, neque amplius. De scripto autem quod confirmatum nobis est traditum, nec ipse a nobis quiddam quaesivit, nec nos illi aliquid diximus, quoniam necdum cum illo ex hujusmodi in ratione eramus. Ipse autem post haec et alia dixit nos egisse quod non egimus, ex hoc materiam sumens, quod Guntharius illi familiariter, ut eum instrueret et ad satisfactionem provocaret, scriptum relegit ita inquit: *Vos mihi transmisistis vestram epistolam cum capitulis: vos venistis cum causa facta. Nos non sumus hic nisi duo vel tres, qui sine aliis hic exilivimus: in illas causas intrare non possumus, antequam cum nostris episcopis inde tractemus; quia, Deo gratias, nihil sine illorum consilio feci; et postea inde respondeam.* Nos autem expectabamus, ut consilium a nobis de sua salute oblatum ipse quaereret, et tunc ei secundum illud scriptum donarem consilium. Ipse autem de suo gradu respondit, quod in illud scriptum non intraret, antequam cum suis episcopis consideraret. Et sic quicquid in generali causa ecclesiae et populi egit, penes illum remansit.

KAROLI II ET HLOTHARII II ATQUE KAROLI FRATRUM, CONVENTUS APUD SAPONARIAS.

(An. 859, Jun. 14.)

Ex actis conventus Saponariensis supersunt libellus synodo a Carolo rege contra Wenilonem archiepiscopum Senouenseum porrectus, et capitula promulgata. Illum Pithæus inter Scriptores coetaneos et Gol-

NOTÆ.

(128) Abbate sancti Galli et archicapellano.

(129) Mindensi.

(130) Constantiensi.

dastus, utraque Baronius tom. X, p. 170, ex codice Antonii Augustini, tum Sirmondus, et iterum, adhibito codice Bellovacensi, Baluzius ediderunt.

Libellus proclamationis domni Caroli regis adversus Wenlonem, archiepiscopum Senonum, electis iudicibus Remigio Lugdunensium, Eirardo Turonorum, Weniloni Rothomagensium, et Rodulpho Biturigum archiepiscopis in sancta synodo duodecim provinciarum apud Tullensem parochiam, in suburbano ejusdem urbis quod dicitur Saponarias, propria ipsius manu porrectus anno incarnationis dominicæ 859, indict. VII, XVIII Kal. Julias.

1. Quia, sicut dicit sanctus Gregorius, et ex consuetudine olitana cognoscitis, in Francorum regno reges ex genere prodeunt, mihi a domino et genitore meo pia memorie Hludowico augusto pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat tunc pastore metropolis Senonum, quam, juxta consuetudinem prædecessorum meorum regum, Weniloni tunc clerico meo in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mihi commendaverat, et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacerdotum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandum commisi, et apud episcopos, quantum ex me fait, ut eum ibidem archiepiscopum ordinarent obtinui.

2. Post hæc de divisione regni inter me et fratres meos ratio est exorta notissima, unde partem divisionis eum mutuis, nostris scilicet nostrorumque fidelium, sacramentis, sicut etiam primores regni totius invenorant, tenendam et gubernandam suscepi. Quam divisionem inter me et fratres meos de cæterò a me substantialiter tenendam, sicut et alii qui ibi adfuerunt episcopi, Wenilo mihi fratribusque meis propria manu juravit: pacem etiam et mutuum adjutorium inter me et præfatum fratrem Hludowicum Wenilo sacramento firmavit.

3. Sed et post hoc, electione sua aliorumque episcoporum, ac cæterorum fidelium regni nostri voluntate, consensu et acclamatione, cum aliis archiepiscopis et episcopis Wenilo in diocesi sua, apud Aurelianensium civitatem, in basilica sanctæ erucis, me secundum traditionem ecclesiasticam regem consecravit, et in regni regimine chrismate sacro perunxit, et diademate atque regni sceptro in regni solio sublimavit. A qua consecratione vel regni sublimitate supplantari vel projici a nullo debueram, saltem sine audientia et judicio episcoporum quorum ministerio in regem sum consecratus, et qui throni Dei sunt dicti, in quibus Deus sedet, et per quos sua decernit judicia; quorum paternæ correptionibus et castigatoriis judiciis me subdere fui paratus, et in præsentem sum subditus.

4. Denique cum seditiones in regno nostro per

A inde postmodum solatium ferre debuissent. Cui scripto Wenilo apud Bajernam villam propria manu subscripsit, sicut in præsentem videre potestis.

5. Deinde cum contra paganos ad insulam loci qui Oscellus dicitur cum fidelibus nostris, et terreno itinere ac navigio, sicut scitis, perrexi, quidam a nobis deficientes fuga lapsi sunt. Wenilo autem se pro infirmitate sua illuc ire non posse dicens, ad sedem suam reversus est. Dum autem in provincia eo nos infirmi degeremus, frater noster Hludowicus, sicut scitis, cum manu hostili et seditiosis hominibus ex regno suo regnum nostrum irrupit. Ad ejus colloquium sine mea voluntate atque licentia Wenilo venit, quem supplantatorem meum esse cognovi; quod nemo episcoporum ex regno nostro alius fecit.

B 6. De cæterò, cum contra prædictum fratrem meum et inimicos meos, ac vastatores ecclesie et depopulatores regni qui cum illo erant, cum fidelibus Dei ac nostris perrexi, nec per se ipsum nec per debitum solatium quod antecessores mei reges et ego ipse ex ecclesia illi commissa habere solitus eram, aliquid adjutorii præbuit, præsertim cum hoc devote ab illo petierim.

7. Cum autem ratio et necessitas mihi accidit, de villa Breona ut a prædicto fratre meo secederem, et ipse frater meus Hludowicus ad hoc rediit in partem regni mei ut mihi meum nepotem subriperet, et homines meos mihi subtraheret, ac fideles meos vastanter imprimeret, Wenilo cum quo potuit solatio ad prædictum fratrem meum Hludovicum in meam contrarietatem venit; cum quo erant excommunicati istius regni et seditiosi, de quorum excommunicatione coepiscoporum suorum litteras accepit, et missas publicas fratri meo, cum quo ipsi seditiosi erant, in palatio meo Attiniaco, et parochia et provincia alterius archiepiscopi fidelis nostri, sine sua licentia ac coepiscoporum consensu, Wenilo excommunicatis vel excommunicatorum participibus celebravit. Et in eo concilio atque consilio fuit, quo nepos meus Hlotharius per mendacia, quantum ex seductoribus suis, subriperetur, et debitum ac sacramento promissum solatium atque adjutorium ex illo mihi subtraheret.

D 8. Prædictis nihilominus fratris mei consiliariis, et publicis ac secretis tractatibus, Wenilo cum specialibus familiaribus et inter priores ejus familiariter cum episcopali judicio, ut diximus, excommunicatis et judicio regni dijudicatis interfuit, quatenus partem regni quam idem frater meus et Wenilo mihi

consilium atque auxilium manu propria confirmatum A vari, et a perverso conamine ad salubriora con-
ferre debuerant, deficerent et ad fratris mei Hludo-
wici obsequium et subditionem se verterent.

10. De abbatiâ sanctæ Columbæ et rebus vel hono-
ribus regni mei apud Hludowicum, fratrem meum,
præceptum obtinuit, et litteras ad missos, quo ean-
dem abbatiam revocarent, Echardum et Theodori-
cum impetravit. Sed in eisdem litteris ad præfatos
missos jussionem fratris mei Hludowici Wenilo obti-
nuit, ut de muro castelli Meloduni, quod jus regiæ
est potestatis, petras haberent licentiam prendere.
Unde constat, quod in plebe istius regni mihi a Deo
collati eum studebat colere et satagebat tenere.

11. Wenilo in eo consilio et tractatu cum præfatis
excommunicatis fuit, ubi consideratum est, quate-
nus illi homines qui mihi fideles erant et mihi sacra-
mento fidelitatem promiserant, sive nolentes sive
volentes, fratri meo Hludowico jurarent ut ei adju-
torium ferrent, qualiter regnum meum contra me
obtinere potuisset. Et non solum consilio Wenilo in-
terfuit, sed et ipse hoc idem consilium fratri meo
Hludowico contra meam fidelitatem, quam mihi pro-
misit sacramento, donavit.

12. Wenilo per se et per familiares suos, supra-
dictos scilicet excommunicatos, apud fratrem meum
Hludowicum obtinuit, ut vacans episcopatus, Bajo-
cacensis scilicet civitatis, propinquo suo clerico meo
nomine Tortoldo, qui mihi se commendavit et fide-
litate sacramento promisit, donaretur, qui eundem
episcopatum in mea infidelitate et contra fidelitatem
mihi promissam consensu Hludowici, fratris mei,
accepit.

13. Tandem postquam mihi Deus vires recupe-
randi mei per solatium fidelium meorum contra fra-
trem meum donavit, perrexi prope de civitate We-
nilonis, qui me contra fratrem meum ad recuperan-
dum regnum meum pergere scivit, et nullum adju-
torium vel per se, promisso ac subscripto consilio,
vel per militiam, quæ ex ecclesia sibi commissa so-
let exire, adjutorium aliquod præstitit.

CAPITULA.

*Hæc ventilata, defnita, atque obtenta sunt in synodo
duodecim provinciarum quæ habita est anno incar-
nationis dominicæ 859⁷⁹³, indictione VII, in terri-
torio Tullensi, sub principibus Karolo, Hlothario,
et item Karolo.*

1. Ut caritas fraterna et concordia pacis refor-
metur inter fratres, principes scilicet gloriosos re-
ges nostros Hludowicum et Karolum; qualiter
schisma quod ortum est nuper in ecclesia, ad unita-
tem benignitatis valeat redintegrari, et status eccle-
siæ pene conlapsus restitui, et pax ac justitia in po-
pulo christiano valeat procurari; et qui a fidelitate
debita defecerunt, iudicio et justitia per rectam ra-
tionem et rationabilem misericordiam possint sal-

verti.

2. Episcopi namque secundum illorum ministe-
rium ac sacram auctoritatem uniti sint, et⁷⁹³ mutuo
consilio atque auxilio reges regnorumque primores
atque populum sibi commissum in Domino regant
et corrigant; et nemo se a solatio mutuo subtrahat,
sed⁷⁹³ synodales conventus secundum jussionem cano-
nicam frequentare procurent: quatenus ordo eccle-
siasticus, qui quasi oblitteratus jam fuerat, quo-
niam synodi propter discordiam regum frequentari
non poterant, episcopali collatione ad necessarium ac
debitum statum reduci prævaleat. Unde etiam con-
sensus apud reges expetitum obtinuerunt.

3. Reges nihilominus ac principes nostri Karolus,
B Hlotharius, atque item Karolus ad Dei voluntatem
atque sanctæ ecclesiæ statum, suamque salutem et
populi salvationem, gratias Deo, uniti et in eadem
salutari unitate firmati sunt.

4. Perventum est ante conventum episcoporum,
quendam diaconum, cui Tortoldus nomen est, epi-
scopalem potestatem in urbe Bajocacensium occu-
passet, et pollicitationibus ac minis sollicitare multos
ac perturbare. Unde definivit sancta synodus, ut
Wenilo, Senonum archiepiscopus, cujus diaconus
fuit, adjunctis secum tribus aliis, memoratum dia-
conum evocatum audiant, et secundum auctoritatem
canonicam de eo definiant. Si autem refugerit eorum
cognitionem, annitente principali potestate venire
ad audientiam compellatur. Quod si hanc quoque
declinaverit, anathemate feriatur.

5. De quodam etiam subdiacono Anscario, qui
vivo et incolu episcopo civitatis Lingonum sedem
pervasit, simili est sententia definitum. Sed inter-
venientibus legatis ejusdem subdiaconi, humanior
est prolata sententia; videlicet ut sacramento con-
firmet, se nunquam talia hujusmodi præsumptione
facturum. Cujus sacramenti tenorem huic capitulo
subnectere dignum existimavimus: *Ego Anscarius,
subdiaconus, confiteor coram Domino et sanctis an-
gelis ejus, reverentiæ sanctæ paternitatis vestræ, con-
tra Dei voluntatem et contra canonica statuta temere
me fecisse in Isaac venerabilem pontificem, usurpando
sedem ecclesiæ sanctæ sibi commissæ Lingonicæ, et
sollicitando clericos et vassallos ejus omnemque fa-
miliam. Atque ideo pro tantæ præsumptionis excessu,
per sacri ministerii vestri vobis largitam a Domino
potestatem, veniam mihi pœnitenti largiri suppliciter
deprecor. Deinceps vero nec in eundem antistitem,
nec in alium quemlibet, nec in illa nec in alia ecclesia
hujusmodi præsumptionem facere tentabo, et neque
illi aut alicui suorum clericorum aut laicorum in
aliqua re impedimentum faciam pro hac causa, quia me
graviter deliquisse confiteor. Neque insidias eis ullius
inquietudinis parabo, neque per me neque per aliquem*

VARIE LECTIONES.

⁷⁹³ DCCCLVIII SIRX. ⁷⁹³ Sirmondus manu correxit ut B. ⁷⁹³ Sirmondus, et synodales: at manu posuit
sed synodales. B.

meorum propinquorum, nec per quemcumque hominem; sed potius adjutor pro viribus et intelligentia ipsi suisque ero, prout sibi placuerit. Et qui sibi pro hoc ipso inimici sunt, quos ipse voluerit, si potuero, eidem conciliare⁷⁹⁵ procurabo. Sic me Deus adjuvet, et istæ sanctæ sanctorum reliquiæ. Statuit etiam sancta synodus, ut nunquam ad eandem Lingonensem ecclesiam, sive ad Januacensem⁷⁹⁶, quam jam pridem pari modo adflixerat, debeat aspirare. Et si ita ut præmisimus jussis episcopalibus obedire refugerit, sententiam superius diacono datam incurrat.

6. Deinde gloriosus rex dominus Karolus sacræ synodo libellum appellationis electorumque iudicium inter se et Wenilonem, Senonum archiepiscopum, qui ab eo defecerat, et proclamationis diploma porrexit. Unde secundum sacram auctoritatem, et in ducæ ac dierum dilatio est concessa, et certa accusatio per episcopos et synodicas litteras præfato archiepiscopo est intimata atque concessa secundum regulas divinitus promulgatas.

7. Mota est etiam quæstio de Attone, Virdunensium episcopo, quod oblatione regulari, unde petitio ibidem est præsentata, in monasterio sancti Germani Antissiodorensium extiterit, et contra regulas ecclesiasticas inde discedens, minus provise quam sacra auctoritas doceat, ad ordinem episcopalem pervenerit. Unde etiam definitum est, dari sibi commeatum veniendi ad aliam synodum, sicut sacra sancit auctoritas.

8. Ad episcopos siquidem Brittonum qui se contra auctoritatem a metropoli sua moliantur discindere, synodus litteras secundum auctoritatem sacram direxit, quatenus ad suam metropolim redeant, eique debito jure se subdant, nec a canonica et episcopali communione se segregent. Excommunicatis etiam, sicut sacræ decernunt regulæ nequaquam communicent, et Salomonem commoneant, ut promissam fidem gloriose regi Karolo observet, et ipse et Brittones excommunicatis communicantes, ipsi se sacra communione non privent.

9. Ad memoratos quoque excommunicatos sancta synodus litteras direxit, eisque usque ad futuram proximam synodum corrigendi spatium tribuit, moneans ecclesiastica pietate, ut convertantur et vivant; quia, nisi se correxerint, in futura synodo generali

unanimitate anathemate terribili ferientur.

10. Relecta sunt denique in eadem synodo quædam capitula, super quibus quorundam fratrum sensus dissentire probantur. Unde convenit inter episcopos, ut Deo favente, pace ac tranquillitate recuperata, simul conveniant, et prolatis sanctarum scripturarum atque catholicorum doctorum sententiis, quæ saniora sunt concordia unanimitate sequantur.

11. Tandem postulavit humiliter synodus generalis, se ad terram usque prosternens ante Karolum regem et Rodulfum Biturigum archiepiscopum, obsecrans et adjurans per crucem et Christi sanguinem, ut privilegium monasterii sancti Benedicti, quod annuente rege præfato firmaverant, quodque idem Rodulfus subscripserat qui præfati abbatiam irregulariter tenebat, ratum et inconvulsum servare studeant. Quod si⁷⁹⁷ abbas negligens et sacræ regulis inconveniens per directos missos inventus fuerit, ab eadem paternitate removeatur, et alius qui dignus repertus fuerit substituatur, et privilegii regularis auctoritas⁷⁹⁸ in eodem monasterio quacumque occasione non destituatur.

12. Hæc de præcipuis in eadem sacra synodo fuisse statuta. Cæterum specialia de quibusque parochiis, prout visum fuit, secundum ecclesiasticam auctoritatem definita, et episcopis in propriis parochiis sunt ad exsequendum commissa.

13. Placuit omnibus, ut creditur instinctu divino, qui ad universale concilium in vicinia Tulfensium confluxerunt, quoniam calamitatum tædio laborabant, quo invenirent aliquid, ubi consolationis gratia respirarent. Statuerunt itaque, ut pro se invicem omnes, dum adviverent, preces hujusmodi frequentarent; scilicet ut singuli pro cunctis per singulas hebdomadas, feria quarta, missam celebrarent. Post vocationem autem cujuslibet eorum, superstites obtineant, ut pro eo qui decesserit, in sedibus septem missæ totidemque vigiliæ Domino persolvantur, a presbyteris autem monasteriorum sive villarum tres missæ totidemque vigiliæ dependantur. Exitus autem uniuscujusque vicissim piis currentibus litteris innotescat. Præsentes etiam abbates in tam profutura societate recepti, eadem se conditione junxerunt.

HLOTHARI II REGIS SYNODUS AQUENSIS.

(An. 860, Jan. 9.)

Exstat in libro Hincmari De divortio Lotharii et Theutbergæ reginæ, editionis Parisiensis an. 1645, tom. I, pag. 573, 574.

4. Postquam dominus noster Hlotharius serenissimus regali sibi sociavit. et discordiarum querelæ inter

quoddam horribile ac nefas patratum, vulnus occultum in animo sive in corpore haberet, in quo Deum graviter offensum haberet, pro quo etiam illi non esset digna, neque liceret vel eum deceret ad conjugium eam amplius habere.

2. Ex opinione vero præmissa, quæ de illa per ora quorundam volitabat, præfatus rex in conspectu fidelium suorum secreta ac manifeste frequenter conlocatus fuit, et cum eis rationes habuit, unde iudicium postea per ipsorum consilium extitit factum, sed non divina pietas indulgens rei veritatem manifestare voluit; sed cum postmodum ad fratrem suum Hludowicum imperatorem in Italiam devenisset, illuc apertius patratum scelus est illi manifestatum.

3. Proinde ne suspicio ista et nequissima fama de uxore regia diutius inexaminata aut improbata maneret, quatenus item dominus noster certior securiorque effectus de hac causa, cum quæ illi agenda erant more regali liberius exsequerentur, conveniunt jussu ejusdem principis, anno videlicet incarnationis dominicæ 860, et regni ejus 5, indictione 8, 5 Idus Januarii, Aquis palatio Guntharius summus capellanus et Teotgaudus archiepiscopi, Adventius et Franco episcopi, Hegil et Odelingus abbates, sive alii fideles ejus. Quibus omnia superius inserta referens, jubendo monuit præscriptos episcopos atque abbates, dirigens ad illam, ut de prædicta fama apud eam omnem rei veritatem perquirerent, sicuti et fecerunt. Nam ipsa confessa est eis coram Deo et angelis ejus omnia quæque in illa erant, omneque secretum juxta exortam famam penitus apparuit illis, ipsique reversi nuntiaverunt prædicto regi, quod ad uxorem non liceret illi eam habere.

A 4. Primus Guntharius dixit: *Confessa est Deo et nobis, quod vulnus in se haberet interius, non tamen sua sponte, sed violenter sibi inlatum, pro quo indignam se esse omnino judicavit ad regalem sive maritalatem torum jam ulterius accedere, et nullatenus posset pro prædicto scelere, quod turpe est dicere, conjugium famulare cum eo, vel cum quolibet amplius habere: et ideo deprecata est, licentiam sibi dari mutandi sæcularem habitum, et a virili commixtione discedendi, nulla interveniente fraude iracundiæ, vel etiam voluntate quam contra eundem regem haberet, sed ut illa discedente, ipse animo et corpore soleretur, et ipsa quod inique egit, per Dei misericordiam et eorundem episcoporum orationes deflere potuisset.*

B 5. Adventius dixit: *Hoc me facinus et factum hactenus latuit, et nefas est illud, ut deinceps more maris et feminæ simul conveniatis, et si tamen, ut prius fuit, vobis esset amabilis et dilecta, darem vobis consilium secundum ministerium mihi commissum et probarem omnino, ne ulterius lateri vestro societetur sicuti conjux, sed juxta petitionem ejus velum accipere et habitum mutare hoc vermitteretis.*

6. Similiter Teotgaudus archiepiscopus dixit atque consensit.

7. Egil abba, vice ejusdem Tetbergæ, ita faciendum suavit, et petiit, ut quia non sua sponte, sed vi oppressa rem nefandam perpetraverat, tribueretur ei facultas velandi, et locus quo patratum vulnus sanaret, quod vero simpliciter, et nullo incumbente timore aut qualibet occasione vel voluntate, sed præ Dei amore et animæ suæ solutione petebat.

HLOTHARII II REGIS SYNODUS AQUENSIS II.

(An. 860, Febr.)

Fragmentum actorum ejus delibavimus ex libro Hincmari De divortio Lotharii et Thentbergæ reginæ, editionis Parisiensis an. 1645, tom. I, pag. 573-575.

Anno ab incarnatione Domini 860, indictione 8, mediante Februario mense, decernentibus gloriosis regibus Hludowico, Carolo, atque Hlothario juniore, in generali conventu optimatum ex regno almi Hlotharii actum est concilium episcoporum Aquisgrani palatio, Guntharii Agrippinensis, Theotgaudi Treverensis, D Wenilonis Rotomagensis, Franconis Tungrensis, Hlathonis Viridunensis, Hildegarii Meldensis, Hilduini Aviniensis.

15. Ad locum de femina unde agitur, ita scriptum reperimus: *Porro illa, nulla securitate hoc celandi aut superandi fulta, primo regi ordinem perpetrati reatus, ut fama fuerat, enarravit. Deinde quibusdam episcoporum simul et laicorum idipsum enucleavit: Postea quoque chartulam suæ confessionis, suo rogatu conscriptam, in nostra omnium et multorum laicorum præsentia, in manu gloriosi regis Hlotarii porrexit, atque coram omnibus palam locuta: Domine mi rex,*

inquit, propter Deum rogo, et propter vestram mercedem, ut mihi pœnitentiam agere liceat, quoniam et verbis et scripto confiteor, me conjugalem copulam non mereri, ideoque prostrata suppliciter expostulo, ut mihi jam nunc et deinceps non denegatis quod meæ salutis posthac succurrere poterat. Textus itaque illius scripturæ hæc verba et hunc sensum continebat, Ego Thietbrihc quam feminei sexus imprudentia et fragilitas fessellit humana, et conscientia delicti mordet, propter spem salutis animæ meæ, et propter fidelitatem erga seniores meum, veram confessionem coram Deo et sanctis angelis ejus, ac venerabilibus episcopis, sive nobilibus laicis, sic profiteor, quia germanus meus Hucbertus clericus me adolescentulam corrupit, et in meo corpore contra naturalem usum fornicationem exercuit, et perpetravit. Hoc testificor, teste mihi conscientia mea, non aliqua malivola suggestionem persuasa, neque violenti necessitate compulsus, sed sim-

plici voluntate rei veritatem sicuti est professus. Sic me adjuvet Dominus, qui peccatores salvare venit, et peccata simpliciter ac veraciter confitentibus veram indulgentiam promisit, si nihil fingo, si vera propria voce pronuncio, et litterarum chirographo rem gestam confirmo: quia tolerabilius est mihi, imprudenti ac deceptæ feminæ, coram hominibus culpam simpliciter confiteri, quam ante tribunal Domini erubescere atque æternum vœ habere.

46. Hoc itaque recitato, adstantium animos horror pariter ac dolor percudit, ac de tanta licentia diabolicæ fraudis sacerdotum pectora gemitus complevit. Sed quamvis ista ejus confessio credibilis apparet, tamen ne forte pro aliqua deceptione aut pro timore alicujus sæpe dicta mulier mentiretur, denuo memoratum regem alloquentes, magnis eum obtestationibus adstrinximus, ut nobis confiteretur, si eam suasionem aut comminationem ad seipsam fallaciter criminandum compulisset. Econtra ipse cum maximis attestationibus nobis declaravit, solam rei veritatem illam confiteri se persuasisse, nec in ea causa industrie aliquid amplius egisse. Referebat etiam nobis in ipsa hora, quomodo postquam primum infandam rem audivit, et veram credidit, quantum inde doluit, quantumque sibi inopinatum malum, et minime optata fors displicuit; qualiter denique rem sædam patienter ferre, et nisi jam tantum fama cucurrisset, occultare voluit, et quantum potuit fecit. Unde et falsum iudicium se sciente pro verifica examinatione suscepit et toleravit, ut si fieri posset tanta turpitudine incredibilis apparet, et sic in mundo evanesceret, ipseque coram sæculo in tam ignominiosa macula et ruinosâ offensione non remaneret. Postquam autem revelata pestis latere non potuit, ac ipse pondus tanti opprobrii ferre nequivit, maxime cum partibus Burgundiæ atque Italiæ discurrens nimis diffamatam ac divulgatam sceditatem exhorruit, non est passus hanc causam sine episcoporum examine diutius subsilire. Revera lacrymiosis suspiriis multipliciter id sibi de memorata femina inculcatum, et in hoc etiam regno a plurimis affirmatum non sine gemitu repetebat.

47. Nos igitur rursus eandem mulierem, primum secreto, deinde coram laicis adivimus, eamque cum adjuratione divina monitis pluribus exhortati sumus, ne sibi ullo modo falsum crimen inferret, æternarum quoque pœnarum minis, si hoc faceret, detertere curavimus: iterumque de nostro consilio et auxilio tuitione ac defensione contra omnes insidias vel violentias securam reddidimus, tantum ut nobis jam

A confitebor. Tantum obsecro propter Dei amorem, ut meis precibus desideratam misericordiam jam modo concedatis. Hinc nostra sollicitudo requisivit, an ipsa ulterius inde aliquam vellet querimoniam movere, aut aliquas aliquando insidias moliri, si suæ petitioni fieret satisfactum; cujus obligationem et nostra illico unanimitas ita prosecuta est: Scias, o filia, quia si nostram in te tuamque confessionem sententiam expectabis, ut te divinæ et cononicæ comprehendat auctoritatis censura, et indissolubilis incipiat ligare sacerdotum catena, unde adhuc potes recuperare, si tamen potes, ulterius, ut æstimamus, non recuperabis. Sic et laici plurimum eam admonuerunt, maxime ipsius familiares et amici admodum illam, ne se deciperet, pulsando increpabant. Ipsa tamen, veluti si ejus conscientiæ secretum intuentium oculis visibiliter apparet, immobilis in sua confessione perdaravit.

48. Quid longius immoremur? Jam omni dubietate remota, et rei veritate comperta, novum auditu scelus, nefandaque pollutione horrendum, præsertim cujus scelerem jam diu per innumeros longe lateque fama disperserat, ne præsentibus ac futuris pestiferam corruptionem inferat, nisi severius diligentiusque evellatur, nulla levi cura vel indulgentia tractandum visum est. Non enim dubium est, quia naturalis inter fratrem et sororem concubitus veniam temporalis non meretur honoris, et nihil aliud restat, quam vindicta et pœnitentia, nec habet ulterius progrediendi occasionem damnabile crimen, quod statim a prævaricatoribus multa quæ fuerant licita penitus amputat: ideoque hoc eo rarius a sæculo contigit, quo constat, quia nullus inde exemplum sibi præsumpsit, quod nunquam veniale apud mundi gloriam esse potuit. Sed cum quilibet aliquotiens in hanc miseriam lapsi sunt, non de exemplo alterius accidit, sed de antiqua diaboli fraude et simili fragilitatis impulsu ac præcipitio recens et quasi nova ruina fuit. Istud autem contagionis genus, quod nunc incipit esse novum et antea nobis erat inauditum, cavendum esse, ne morbosam pestem et incurabilem lueem generi transmittat humano, ut ita videlicet origo perniciose funditus extirpetur, quo nullum exemplum nullamque fragilibus relinquit occasionem, ne forte, quod absit, talis consuetudo inolescat, qua naturalem consanguinitatis concubitum quis devitet, et fornicari contra naturam in proprio genere, leve hoc æstimans malum, licentius assuescat.

HLUDOWICI. KAROLI, HLOTHARI CONVENTUS IN BASILICA SANCTI CASTORIS APUD CONFLUENTES 799.

(An. 860, Jun.)

Conventus regum in ecclesia sancti Castoris Confluentiæ a Ruodolfo et Prudentio in Annalibus memoratur; et Ruodolfus formam sacramenti a Hludovico rege præstiti servavit. Ampliora tamen conventus acta primus Baronius in Annalibus suis ad an. 860 edidit, in codice Antonii Augustini ex veteri Mureti exemplari descripto reperta, quæ tamen multis in locis non bene descripta fuisse liquet. Sirmondus ex codicibus Laudunensi, Bellovacensi et 3b) Metensi Caroli regis adnuntiationem proposuit, Baluzius adhibito codice 5c) Palatino Sirmondi editionem repetiit. Nos ope codicis 3) regii Parisiensis inter Supplementa Latina n. 75 bis, et adhibita Baronii editione, textum recognovimus. Codices 3, 3b, 3c, non nisi capitula ab omnibus observanda, procerum nomina et sacramentum Ludovici regis exhibent. Quæ proxime sequuntur Caroli regis capitula post reditum a Confluentem missis suis tradita, quomodo pactum Confluentinum executus sit ostendunt, atque licet in Baronii quoque codice haberentur, a Sirmondo tamen primum edita sunt.

Adnuntiatio 800 domni Karoli.

Vos scitis, quomodo aliquanti homines, minus quam necesse fuerat Deum timentes, nostrum fratrem Hludovicum quasi sub bona intentione hoc anno sollicitaverunt, ut in regnum nostrum taliter veniret, sicut ipsi scitis: unde nos Deus et vestra fidelitas sic adjuvavit, sicut et bene cognoscitis. Post hoc laboravit adjuvante Domino iste carissimus nepos noster, ut inter nos pax fieret, sicut per rectum esse debet, et ut momentibus episcopis ad illam caritatem et fraternam concordiam rediret, sine qua nullus christianus salvus esse non potest. Propterea transmisit ad nos suos missos, et mandavit nobis primum tale missaticum quod nobis impossibile visum fuit. Deinde, quia illud missaticum non suscepimus, aliud missaticum nobis sui missi dixerunt; quod quia et secundum Deum salubre et secundum seculum utile nobis videtur, volumus vobis illud dicere; et si vobis ita sicut et nobis videtur, cum vestro consilio volumus illud recipere, et quod Deus concesserit, ad necessarium effectum perducere 801.

Hæc sunt nomina episcoporum qui anno 802 incarnationis dominicæ 860, Nonis Junii, in secretario basilicæ sancti Castoris consideraverunt cum nobilibus ac fidelibus 803 laicis firmitatem quam gloriosi 804 reges nostri Hludovicus et Karolus atque Hlotharius inter se fecerunt 7 Idus 805 Junias in eodem

A monasterio, et qui hæc capitula ab omnibus conservanda 806 acceptaverunt. Hincmarus, Guntharius 807, Altfredus, Salomon, Adventus 808, Hatto 809 (131), Franco 810 (132), Theudericus 811, Leuthertus, Gebhardus, Christianus 812 (133), Vulfadus abbas (134), Witgarius 813 abbas. Hæc nomina laicorum. Chuonradus 814, Evrardus 815, Adalardus 816, Arnustus 817, Warnarius 818, Liutfridus 819, Hruodulfus 820, Erkingarius 821, Gislebertus 822, Ratbodus 823, Arnulfus, Hugo 824, item Chuonradus 825, Liutharius 826, Berengarius 827, Matfridus 828, Boso, Sigeri, Hartmannus 829, Liuthardus 830, Richuinus 831, Wigricus, Hunfridus 832, Bernoldus 833, Hatto 834, Adalbertus 835, Burchardus 836, Christianus 836, Leutulfus 837, Hessi, Herimannus 838, item Hruodulfus 839, Sigebardus 840.

Sacramentum 841 firmitatis Hludovici regis.

Amodo et quamdiu vixero, istum fratrem meum Karolum, et nepotes meos Hludovicum, et 842 Hlotharium atque 843 Karolum, ad Dei voluntatem et sanctæ ejus 844 ecclesiæ statum et honorem atque defensionem, et ad nostram communem salutem et honorem, et ad populi christiani nobis commissi salvamentum et pacem, et ad legis ac justitiæ atque rectæ rationis conservationem, quantum mihi Deus scire et posse donaverit, et ipsi me obaudierint, et a me ipsi quæsierint, vero consilio, et secundum quod 845 mihi rationabiliter et salubriter possibile

VARIÆ LECTIONES.

799 Anno incarnationis domini nostri Jesu Christi 860 hæc sunt capitula venerabilium regum hlotharii, hludovici et karoli quæ inter se firmaverunt 2. idus junias in pago trejectinse juxta ipsum locum trejectum. Ut omnium præteritorum malorum, etc. media desunt. 3. 3b. 3c. Ea vero non ad Trejectum sed apud Confluentes pacta fuisse, ex annalibus Ruodolfi et Prudentii, atque ex capitulis Karoli post reditum datis patet. 800 hæc tota adnuntiatio deest in codd. 3. 3b. 3c. et apud Baronium. 801 Quæ in sequentibus ante « Capitula » leguntur, in codd. 3. 3b. 3c. eis subjecta sunt. 802 a. i. d. 860 desunt 3. 3b. 3c. 803 ac. f. deest apud Baronium. 804 gloriosissimi Baron. 805 octavo idus Baron. 806 observanda Baron. 807 iuntherius Bar. 808 adventus 3. 809 Atto Bar. 810 deest 3. Bar. 811 deodericus 3. 812 cristianus 3. 813 withgarius 3. 814 chuonradus 3. conradus Bar. 815 euerardus Bar. 816 adelardus 3. deest Bar. 817 deest Bar. 818 vicarnarius Bar. 819 l. hr. desunt Bar. 820 hrodulfus 3. 821 erchingarius 3. exstangarius Bar. 822 g. r. desunt Bar. 823 rathbodo 3. 824 h. i. ch. desunt Bar. 825 conradus 3. 826 d. l. Bar. 827 heringarius Bal. 828 mathfridus 3. m. b. s. h. desunt Bar. 829 harmannus 3. 830 deest 3. luthardus Bar. 831 richonius 3. r. w. desunt Bar. 832 hunfriardus Bar. 833 bernolfus 3. deest Bar. 834 deest Bar. 835 adelbertus 3. 836 b. ch. desunt Bar. cristianus 3. 837 leuthulphus, hernodulphus, adalardus, liutfridus, gislebertus, huto, matfridus, boso, rithuenus, bernoldus, burchardus, hessi, arnustus, hynodulphus, ratbotus, item chuonradus, sigeri, harmainus, wigricus, atto, christianus, herimannus, sigardus, Bar. 838 eyrmannus 3. 839 rodolfus 3. 840 Sirmondus, Sigewardus. 841 habetur et in Ruodolfi Annalibus Mon. G. SS. I. p. 573. inscriptio deest 3. 842 deest 3. B. 843 et 3. 844 deest in Ann. Ruodolfi. 845 ut 3.

NOTÆ.

(131) Viridunensis.
(132) Tungreusis.

(133) Antissiodorensis.
(134) Resbacensis.

fuerit, sincero auxilio adiutor ero ad regnum illorum continendum, et nec in vita ⁶⁶⁶, nec in membris, neque in regno illorum eos forconsiliabo, in hoc, ut ipsi erga me similem promissionem faciant et conservent ⁶⁶⁷. Sic ⁶⁶⁸ me Deus adjuvet, et istæ sanctæ reliquæ.

Capitula ab omnibus conservanda.

1. Ut omnium præteritorum malorum et contrarietatum, et supplantationum ac malarum machinationum, atque molitionum ⁶⁶⁹ seu nocimentorum invicem actorum, abolitio ita inter nos et apud nos ⁶⁷⁰ fiat, et a nostris cordibus penitus avellatur cum omni malitia et rancore, ut ⁶⁷¹ nec in memoriam ad retribuendum duntaxat mali vel contrarietatis, atque exprobrationis seu improperii ⁶⁷², de cætero exinde quiddam ⁶⁷³ veniat.

2. Ut tanta inter nos, Domino cooperante, veræ caritatis benignitas abhinc inante semper maneat de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta, sine dolo et simulatione, ut nemo suo pari ⁶⁷⁴ suum regnum aut suos fideles, vel quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regium ⁶⁷⁵ pertinet, discipiat aut forconsiliet, aut per occultos susurrones libenter composita mendacia seu detractiones acceptet.

3. Ut unusquisque fideliter suum parem ⁶⁷⁶, ubicumque necessitas illi fuerit, et ipse potuerit, aut per se aut per filium, aut per fideles suos, et consilio et auxilio adjuvet, ut regnum, fideles ⁶⁷⁷ prosperitatem, atque honorem regium debite valeat obtinere. Et veraciter unusquisque erga alterum certatim demonstrat, quia in paribus ⁶⁷⁸ sui adversitate, si evenerit, fraterno modo contristetur, et in prosperitate illius lætetur. Et talem fidem sicut inter nos modo abhinc in ante conservaturos confirmatum habemus, sic unusquisque infantibus fratris sui, si obierit, ille ⁶⁷⁹ qui superfuert conservabit.

4. Et quia per vagos et ⁶⁸⁰ tyrannica consuetudine inreverentes ⁶⁸¹ homines pax et tranquillitas regni ⁶⁸² perturbari solet, volumus, ut ⁶⁸³ ad quemcumque nostrum talis venerit ⁶⁸⁴ ut ⁶⁸⁵ de ⁶⁸⁶ his quæ egit rationem et justitiam subterfugere ⁶⁸⁷ possit, nemo ex nobis illum ad aliud ⁶⁸⁸ recipiat vel retineat ⁶⁸⁹ nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem ⁶⁹⁰ perducat. Et si rationem rectam ⁶⁹¹ subterfugerit, omnes in commune, in cuius regnum venerit, illum ⁶⁹² persequamur ⁶⁹³, donec ad rationem perducat aut de regno deleatur.

5. Similiter et ⁶⁹⁴ de eo agendum est qui pro aliquo capitali et publico ⁶⁹⁵ crimine a quolibet episcopo corripitur vel ⁶⁹⁶ excommunicatur, aut ⁶⁹⁷ de excommunicatione crimen faciens, regnum et regis regimen mutat ⁶⁹⁸, ne debitam pœnitentiam suscipiat, aut ⁶⁹⁹ susceptam legitime peragat. Interdum etiam incestam ⁷⁰⁰ propinquam suam, aut sanctimoniam, vel raptam, sive adulteram, quam illic ei non licebat ⁷⁰¹ habere, fugiens secum ducit. Hic ⁷⁰² talis, cum episcopus ad cuius curam pertinebit ⁷⁰³ nobis notum fecerit, diligenter perquiratur ⁷⁰⁴, ne morandi vel latendi ⁷⁰⁵ locum in regno ⁷⁰⁶ alicujus nostrum inveniat, et Dei ac nostros fideles suo morbo inficiat ⁷⁰⁷; sed ⁷⁰⁸ a nobis vel ministris rei publicæ constringatur, et ut simul cum diabolica præda, **B** quam secum duxit, ad episcopum suum redeat, et de quocumque ⁷⁰⁹ crimine publico debitam pœnitentiam suscipiat ⁷¹⁰, aut susceptam legitime peragat, compellatur.

6. ⁷¹¹ Ut nemo episcoporum hominem peccantem ab ecclesia et christiana communione alienet, donec illum secundum evangelicum præceptum, ut ad emendationem et pœnitentiam redeat, commonitum habeat. Qui ⁷¹² peccans, si commonitus inobediens et incorrigibilis permanserit et ad emendationem redire noluverit, regiam vel rei publicæ potestatem per se episcopus vel per ministros suos adeat, ut constringatur, et ad emendationem ac pœnitentiam peccator redeat. Qui etiam si ita ad correctionem perducere nequiverit, tunc secundum leges ecclesiasticas medicinali separatione a communione ecclesiastica segregetur.

7. Ut illis hominibus qui in talibus perturbationibus, sicut in his præteritis annis acciderunt, in Deum et in sanctam ecclesiam atque in nos peccaverunt, si se ex veritate recognoscentes ⁷¹³ petierint, et deinceps nobis veraciter fideles esse voluerint, et in regnis nostris pacifici ac quieti et legibus ac justitiæ obediens extiterint, rationabilis misericordia impendatur, non solum in indulgentia commissorum et in concessione proprietatum, verum etiam et in largitione honorum secundum nostram rationabilem possibilitatem.

8. Ut de rapinis ac deprædationibus, et de conspirationibus atque seditionibus, et de raptis feminarum, sicut ecclesiasticæ et christianæ leges atque progenitorum nostrorum capitula continent, ita in omnibus et ab omnibus conserventur ⁷¹⁴.

9. Ut alia etiam capitula eorundem progenitorum

nostrorum de sanctæ ecclesiæ honore et immunitate ac conservacione, et de regio etiam honore atque vigore ⁹⁰⁶, et populi nobis commissi lege ac justitia, in omnibus et ab omnibus conserventur.

10. Ut nostri fideles, unusquisque in suo ordine et statu, veraciter sint de nobis securi, quia nullum abhinc in antea contra legem ⁹⁰⁷ et justitiam, vel auctoritatem ac justam rationem, aut dampnabimus aut ⁹⁰⁸ dehonorabimus, aut opprimemus vel indebitis machinationibus adfigemus, sed ⁹⁰⁷ illorum scilicet veraciter ⁹⁰⁸ nobis fidelium communi consilio, secundum Dei voluntatem et ⁹⁰⁹ commune salvamentum, ad restitutionem sanctæ Dei ecclesiæ et ⁹⁰⁰ statutum regni, et ad honorem regum atque pacem populi commissi nobis ⁹⁰¹ pertinenti, ad sensum præbebimus; in ⁹⁰² hoc, ut illi non ⁹⁰³ solum non sint nobis contradicentes ⁹⁰⁴ et resistentes ad ista exequenda, verum etiam sic sint nobis ⁹⁰⁵ fideles et ⁹⁰⁶ obediētes, ac veri adjutores atque ⁹⁰⁷ cooperatores vero consilio et sincero auxilio ad ista peragenda quæ ⁹⁰⁸ præmisimus, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et ⁹⁰⁹ statu suo principi et ⁹¹⁰ suo seniori ⁹¹¹ esse debet.

11. Ut sic simul conjuncti, et nos fratres ac nepos noster ad invicem, et nos cum fidelibus nostris, et ⁹¹² fideles nostri nobiscum, et omnes simul cum Deo nos ⁹¹³ reconjungamus, et ⁹¹⁴ ut nobis sit propitius illi ⁹¹⁵ pro devoto munere offeramus. Et unusquisque omnium ⁹¹⁶ nostrum absque sua propria ⁹¹⁷ excusatione vel justificatione ⁹¹⁸ recognoscamus, in quibus aut singillatim aut communiter contra illius ⁹¹⁹ mandata ⁹²⁰ et decreta suorum sanctorum fecimus aut consensimus ⁹²¹ in ordine ecclesiastico et ⁹²² statu regni, et per singula in medium illa ⁹²³ producimus. Et nemo nostrum suo aut ⁹²⁴ amico, aut ⁹²⁵ propinquo vel ⁹²⁶ confœderato, immo nec sibi ipsi ⁹²⁷ seculariter parcat, ut ⁹²⁸ spiritaliter et salubriter parcere possit; quin, sicut præmisimus in præcedenti capitulo, vero consilio et ⁹²⁹ sincero auxilio illa in commune certatim emendare ⁹³⁰ totis viribus ⁹³¹ procuremus ⁹³², quantocius rationabiliter ⁹³³ poterimus.

12. Et si aliquis ex ⁹³⁴ subditis, in quocumque ordine et statu ⁹³⁵, de hac convenientia exierit aut ⁹³⁶ se retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, seniores cum veraciter ⁹³⁷ fidelibus suis hæc secundum Dei voluntatem et legem ac justam rationem,

A velit nolit ille qui divino consilio et decreto ⁹³⁷ et huic convenientiæ resistens ⁹³⁸ et contradicens fuerit, exequantur ⁹³⁹. Et si aliquis de senioribus de hac convenientia exierit ⁹⁴⁰ aut se retraxerit, vel huic communi decreto, quod absit, contradixerit, cum plures seniorum ⁹⁴¹ nostrorum fideles ⁹⁴² et regnorum primores in unum convenerint ⁹⁴³, eorum qui hæc ⁹⁴⁴ observaverint seniorum ⁹⁴⁵ consilio, et ⁹⁴⁶ episcoporum judicio ac communi consensu, qualiter de eo qui debite admonitus incorrigibilis perseveraverit agendum sit, faciente ⁹⁴⁷ Domino decernatur. Et ut obnoxius ⁹⁴⁸ suprascripta capitula a nobis auxiliante Domino inviolabiliter observentur, et mos illa observaturos certius ⁹⁴⁹ credatur, manibus propriis ⁹⁵⁰ subter firmavimus ⁹⁵¹. Annuntiationes ⁹⁵² domini Illudowici regis apud Confluentem ⁹⁵³, lingua Theothisca ⁹⁵⁴.

1. Vos scitis, quid in isto regno evenit. Et ideo huc convenimus, ut de Dei voluntate et sanctæ ecclesiæ statu, et de nostra ac vestra communi salute atque honore, et de pace populi christiani, cum Dei adjutorio et fidelium nostrorum consilio tractaremus.

2. Et misimus hoc super episcopos et ceteros fideles nostros, ut illi hoc invenirent, qualiter nos ad hæc quæ diximus exequenda adunaremus. Et volumus ut sciatis, quia sicut illi invenerunt et scripto nobis ostenderunt ⁹⁵⁵, ad invicem adunati sumus, sicut fratres per rectum esse debent, et nos simul cum isto nepote nostro et ille nobiscum. Et etiam suos fratres ⁹⁵⁶, nepotes nostros, in hac adunationis firmitate nobiscum recepimus, ita tamen, si et ⁹⁵⁷ ipsi hanc firmitatem erga nos fecerint et observaverint.

3. Et sciatis, quia non volumus, ut ullus inter nos abhinc in antea alia verba portet nisi talia quæ Deo sint placita, et quæ ad nostram communem salutem et nostrum honorem pertineant; ut sic simus sicut fratres in invicem, et patris cum nepotibus, et nepotes cum patris, esse debent. Et si aliquis fuerit qui hoc facere tentaverit, producat in medium ad rationem, et taliter inde castigetur, ut nemo alius similia ⁹⁵⁸ agere tentet.

4. Et ⁹⁵⁹ volumus, ut ecclesiæ et casæ Dei, et episcopi et Dei homines, clerici et monachi et nonnæ, talem munde burdem et honorem habeant, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt.

5. Et volumus, ut vos et ceteri homines fideles

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰⁰ a. v. desunt Bar. ⁹⁰⁷ et i. v. a. a. i. v. a. desunt 3. ⁹⁰⁸ a. d. desunt 3. ⁹⁰⁷ et Bal. ⁹⁰⁸ v. n. f. desunt 3. ⁹⁰⁹ et c. s. desunt 3. ⁹⁰⁰ et st. r. et a. h. r. desunt 3. ⁹⁰¹ n. p. desunt 3. ⁹⁰² j. h. desunt 3. ⁹⁰³ n. s. desunt 3. ⁹⁰⁴ c. et desunt 3. ⁹⁰⁵ deest 3. ⁹⁰⁶ et o. desunt 3. ⁹⁰⁷ a. c. desunt 3. ⁹⁰⁸ q. p. desunt 3. ⁹⁰⁹ et st. desunt 3. ⁹¹⁰ deest 3. ⁹¹¹ deest 3. ⁹¹² et f. n. n. et o. desunt 3. ⁹¹³ deest 3. ⁹¹⁴ deest 5. ⁹¹⁵ i. p. d. m. o. desunt 3. ⁹¹⁶ deest 3. ⁹¹⁷ deest 3. ⁹¹⁸ v. i. desunt 3. ⁹¹⁹ et d. s. s. desunt 3. ⁹²⁰ c. aut f. 3. ⁹²¹ seu 5. ⁹²² deest 3. ⁹²³ deest 3. ⁹²⁴ vel 3. ⁹²⁵ v. c. i. desunt 3. ⁹²⁶ deest 3. ⁹²⁷ ut s. et s. p. p. desunt 3. ⁹²⁸ et. s. a. desunt 3. ⁹²⁹ emendari Bar. B. ⁹³⁰ l. v. desunt 3. ⁹³¹ curemus 3. ⁹³² deest 5. ⁹³³ de B. ⁹³⁴ et st. desunt 3. ⁹³⁵ a. s. r. desunt 3. ⁹³⁶ deest 3. ⁹³⁷ et d. desunt 3. ⁹³⁸ r. et desunt 3. ⁹³⁹ f. hæc sequatur 5. ⁹⁴⁰ a. s. r. v. h. c. d. q. a. c. desunt 3. ⁹⁴¹ s. n. desunt 3. seniorum usque seniorum desunt Bar. ⁹⁴² f. regni nostri in 3. ⁹⁴³ c. et e. 3. ⁹⁴⁴ deest B. ⁹⁴⁵ deest B. ⁹⁴⁶ ac communi e. 3. ⁹⁴⁷ faciente S. B. favente Bar. ⁹⁴⁸ firmius 3. ⁹⁴⁹ deest 3. ⁹⁵⁰ nostri 3. ⁹⁵¹ reliqua desunt in 3. ⁹⁵² annuntiatio S. B. ⁹⁵³ confluentes S. B. ⁹⁵⁴ theodisca constanter S. B. ⁹⁵⁵ nuntiaverunt Bar. ⁹⁵⁶ f. et n. n. Bar. ⁹⁵⁷ ut si Bar. ⁹⁵⁸ similiter Bar. ⁹⁵⁹ deest Bar.

nostri talem legem et rectitudinem et tale sal-
 vamentum in regnis nostris habeatis, sicut antecesso-
 res vestri tempore antecessorum nostrorum habuerunt
 666; et nos talem honorem et rectam potestatem in
 nostro regio nomine apud vos habeamus, sicut no-
 stri antecessores apud vestros antecessores habue-
 runt; et justitia et lex omnibus conservetur; et
 pauperes homines talem defensionem habeant, sicut
 tempore antecessorum nostrorum lex et consuetudo
 fuit, et sicut hic 661 fideles nostri communiter con-
 senserunt et scripto nobis demonstraverunt, et nos
 cum illorum consilio consentimus et observari 667
 communiter volumus. Et si aliquis hoc perturbare
 voluerit, a nullo nostrum recipiatur, nisi ut aut 668
 ad rectam rationem aut ad 669 rationabilem indul-
 gentiæ concessionem deducatur.

6. Sed et 665 de istis rapinis et deprædationibus,
 quas jam quasi pro lege multi per consuetudinem
 tenent, ab hoc die et deinceps de Dei banno et de
 666 nostro verbo 667 bannimus, ut nemo hoc amplius
 præsumat. Sed unusquisque infra patriam cum pace
 et sine oppressione pauperum et circummanentium
 consistat, et in hostem vel ad placitum sive ad cur-
 tem veniens, de suo sic warnitus 668 (135) et de domo
 sua moveat, ut cum pace venire et nobiscum stare,
 et ad domum suam redire possit. Et qui hoc trans-
 gressus fuerit, sicut tempore antecessorum nostro-
 rum consuetudo 669 fuit, et in illorum capitulis con-
 tinetur, volumus ut hoc in illis transgressoribus
 emendetur.

7. Similiter et de conspirationibus, et de raptis
 C feminarum, tam viduarum quam et puellarum atque
 nonnarum, bannimus ex Dei et nostro verbo, ut
 nullus hoc in regnis nostris agere præsumat. Et si
 quis hoc præsumperit, secundum legem, et sicut in
 capitularibus progenitorum nostrorum continetur,
 sic hoc emendare cogatur.

*Hæc eadem dominus Karolus Romana lingua ad-
 nuntiavit, et ex maxima parte lingua Theothisca re-
 capitulavit.*

*Post hæc dominus Iludowicus ad dominum Karo-
 lum fratrem suum lingua Romana dixit : Nunc, si
 vobis placet, vestrum verbum habere volo de illis
 hominibus qui ad meam fidem venerunt.*

*Et dominus Karolus excelsiori voce lingua Romana
 dixit : Illis hominibus qui contra me sic fecerunt sicut
 scitis, et ad meum fratrem venerunt, propter
 Deum et propter illius amorem, et pro illius gratia,
 totum perdono quod contra me misfecerunt 670, et
 illorum alodes de hereditate et de conquisitu, et
 quod de donatione nostri senioris habuerunt, exce-*

*A*pto illo quod de mea donatione venit, illis concedo,
 si mihi firmitatem fecerint quod in regno meo pa-
 cifici sint, et sic ibi vivant sicut christiani in chri-
 stiano regno vivere debent. In hoc si frater meus
 meis fidelibus, qui contra illum nihil misfecerunt 671,
 et me quando mihi opus fuit adjuvaverunt, si-
 militer illorum alodes, quos in regno illius habent,
 concesserit. Sed et de illis alodibus quos de mea do-
 natione habuerunt, et etiam de honoribus, sicut
 cum illo melius considerabo, illis qui ad me se 672
 retornabant, voluntarie faciam.

*Et dominus Hlotharius lingua Theothisca in supra
 adnuntiatis capitulis se consentire dixit, et se obser-
 vaturum illa promisit.*

*Et tunc dominus Karolus iterum lingua Romana de
 B pace commonuit, et ut cum Dei gratia sani et salvi
 irent, et ut eos sanos reviderent oravit, et adnuntia-
 tionibus 673 finem imposuit.*

KAROLI CAPITULA POST REDITUM A CONFLUENTIBUS
 MISSIS SUIS CONTRADITA.

*Hæc quæ sequuntur dominus Karolus, reversus a Con-
 fluente, cum consilio fidelium suorum per regnum
 suum denuntianda et observanda direxit*

Hæc missi nostri discurrerent faciant.

1. Omnibus in suo missatico firmitatem quæ inter
 nos et carissimum fratrem nostrum atque dilectos
 nepotes nostros facta est, notam faciant.

2. Capitula etiam quæ apud Confluentes accepta
 sunt a nobis et communibus fidelibus nostris, adnun-
 tiant.

3. Sed et illa capitula quæ ante per regnum no-
 strum observanda misimus, cum capitulis episco-
 palibus et progenitorum nostrorum imperatorum
 adcognitent (136), et cognitamentum (137) quod
 modo apud Confluentes fecimus omnibus innotescant;
 et firmitatem ab omnibus qui ita contra nos misfe-
 cerunt sicut notum est, et de quibus carissimus fra-
 ter noster petiit, qui alodes in regno nostro habere
 volunt, sicut in cognitamento nostro scriptum est,
 firmamentum recipiant. Ita tamen, ut si majores
 homines voluerint, ad nos veniant, et in præsentia
 nostra ipsam firmitatem faciant; homines vero illo-
 rum ante missos nostros eandem firmitatem fa-
 ciant.

4. Ut missi nostri eis qui firmitatem fecerint, al-
 D des illorum quos de hereditate, et de tali conquisitu
 qui de nostra donatione non venit, habuerunt, et
 quos senior noster dominus imperator eis dedit, si
 præcepta illius ostenderint, quantum in ipsis præ-
 ceptis inde continetur, illis reddant.

5. Ut omnes qui firmitatem fecerint, et quibus

alodes reddiderint, diligenter inbrevient. Et si aliqui eam facere noluerint, similiter inbrevient et nobis renuntient.

6. De rapinis autem et violentiis, et ceteris injustitiis quas in istis præteritis annis, postquam ista perturbatio exorta est, in regno nostro fecerunt, quantum rationabiliter potuerint, missi nostri pacificare procurent. Et si de ipsa pacificatione wadii ad nostram partem venerint, ex toto, sicut frater noster carissimus nos petiit, ex nostra auctoritate perdonent, in hoc ut talia de cetero non faciant.

7. De pacificatione vero illorum qui in regno nostro consistentes, postquam Deus suam nobis ostendit gratiorem misericordiam, per illorum indebitam præsumptionem, rapinas et violentias, atque alias injustitias fecerunt, si wadii ad nostram partem exierint, missi nostri inbrevient, et nobis renuntient, ut nos inde commendemus quid nobis tunc visum fuerit.

8. Et ut pax in regno nostro per illorum missaticum, sicut nos ad cognovimus, et capitula a nobis directa commendant, omnibus modis observetur, diligenter provideant; et qualiter eam quisque observaverit, absque respectu alicujus personæ, ut veritatem inde nobis renuntient, diligenter inspiciant. Et quicquid exinde quod commendamus per se adimplere non potuerint, ad missos majores per ipsum missaticum constitutos referant, ut cum illorum consilio et auxilio omnia impleant.

Firmitas autem, quam a prædictis hominibus missi nostri debent recipere, ista est: « De ista die in ante, Karoli, Hludowici imperatoris filii, regnum illi non forconsiliabo, neque werribo. Sic me Deus adjuvet, et istæ sanctæ reliquiæ. »

Confirmatio seniorum nostrorum regum modo apud Confluentes facta ista est.

Quod ad Del voluntatem, et sanctæ ejus ecclesiæ statum et honorem atque defensionem, et ad illorum communem salutem et honorem, et ad populi christiani illis commissi salvamentum et pacem, et ad leges ac justitiæ atque rectæ rationis conservationem, quantum illis Deus scire et posse donaverit, vero consilio, et secundum quod illis rationabiliter et salubriter possibile fuerit, sincero auxilio adjuutores sibi invicem ad regnum illorum continendum erunt, et nec in vita, nec in membris, neque in regno aliquis eorum suum parem forconsiliabit.

Adnuntiatio autem illorum ista est.

1. Quia (138) secundum quod in prædicta firmitate continetur, deinceps observare volunt, et Domino adjuvante observabunt.

A communem salutem et honorem sint pertinentia. Et si aliquis aliter præsumperit, in medium adducatur, et taliter inde castigetur, ut nemo alius similia agere tentet.

3. Et (140) volunt, ut ecclesiæ et causæ Dei, et episcopi et Dei homines, clerici, monachi, et nonnæ, talem mundeburdem et honorem habeant, sicut tempore antecessorum suorum habuerunt.

4. Et (141) volunt, ut fideles illorum talem legem et justitiam et tale salvamentum in regnis illorum habeant, sicut antecessores eorum tempore antecessorum illorum habuerunt; et ipsi reges talem honorem et rectam potestatem habeant, sicut ipsorum antecessores habuerunt, et justitia et lex omnibus conservetur. Et si aliquis hoc perturbare voluerit, a nullo eorum recipiatur, nisi ut aut ad rectam rationem aut ad rationabilem indulgentiæ concessionem deducatur.

5. Et (142) ut illi homines qui in isto regno contra seniore nostrum domnum Karolum mispserunt, si se recognoverint, propter Deum et propter fratris sui deprecationem, quicquid contra eum misfecerunt eis vult indulgere. Et sicut præscriptum est, alodes illorum de hereditate et de conquisitu, quod tamen de donatione sua non venit, sed et illos alodes quos de donatione domni imperatoris Hludowici habuerunt, eis concedit, si talem firmitatem ei fecerint, sicut prædiximus.

6. Sed (143) et de rapinis et deprædationibus, et de conjurationibus et de conspirationibus, et de raptis feminarum, tam viduarum quam et puellarum atque nonnarum, firmiter banniverunt, ut amodo et deinceps nullus præsumat: et qui præsumperit, secundum leges divinas et humanas, et secundum capitula imperatorum ac prædecessorum suorum, hoc emendare cogatur. Et (144) ut unusquisque infra patriam cum pace et sine oppressione pauperum et circummantentium consistat; et in hostem vel ad placitum sive ad curtem veniens, de suo sic warnitus de domo sua moveat, ut cum pace venire, stare et ad domum suam redire possit.

Summa capitulorum quæ apud Confluentes modo acceptata sunt a senioribus nostris regibus et illorum fidelibus, hæc est.

1. De (145) illorum concordia et fraterna conjunctione atque mutuo adjutorio, sicut in cognomento illorum continetur.

2. Et (146) de illorum indulgentia qui in isto regno mispserunt, si se recognoverint, et deinceps a talibus se cavere voluerint, et in regno pacifica

3. De (147) lege et justitia omnibus unicuique in A suo statu et ordine conservanda.

4. Ut (148) a rapinis ac deprædationibus, atque a conjurationibus et conspirationibus, et seditionibus et a raptis feminarum, se omnes caveant: et qui deinceps talia præsumperit, sicut in cognitamento illorum continetur, secundum leges ecclesiasticas et mundanas, et secundum capitula prædecessorum regum, hoc emendare cõgetur, et in compositione, et in harmiscara, et in pœnitentia ab episcopo parochiæ ejus suscipienda.

Capitula autem imperatorum domni Karoli et domni Huldowici de talibus rebus, ut de multis pauca hic ponamus, ista sunt.

(BENED. II, 385.) Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli ejusque homini aliquid vi abstulerit, sive triplo cui aliquid abstulit, legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero a comite ante nos adducatur, et in bastonico retrusus usque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum canonum sanctionem. Si vero occulte, sacerdotum consilio ex hoc agat pœnitentiam: quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possideant. Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde judicetur: quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque a liminibus sanctæ matris ecclesiæ tales personæ usque ad satisfactionem ecclesiæ, quam læserunt, sunt habendæ atque firmiter denotandæ.

Et item. (ANSEGIS. III, 65.) Si quis in exercitu infra regnum sine jussione dominica per vim hostilem aliquid prædari voluerit, aut fœnum tollere, aut granum, sive pecora majora vel minora, domosque infringere vel incendere, hæc ne fiant omnino prohibeantur. Quod si ab aliquo præsumptiose factum fuerit, sexaginta solidos, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali crimini subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servus suum non correxit nec custodivit ut talia non perpetraret; quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.

Et item. (BENED. II, 382.) Si quis domum alienam cujuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit vel furaverit, secundum legem eam illi cujus domus fuerit infracta et spoliata, in triplum componat, et insuper bannum dominicum solvat. Si

servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, et insuper secundum legem suam compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adhibeat.

De capitulis autem a nobis per regnum nostrum directis ista excerpta sunt.

Ut unusquisque missus in missatico provisionem habeat, ut si aliquis de nostris fidelibus per missaticum suum transierit, aut ibi consistens vel commanens rapinas vel deprædationes, aut talia illicita fecerit de quibus Deus offendi solet et populus pro oppressionem gemere, quatenus hoc subtiliter et veraciter investiget, et secundum legem emendari faciat, nobisque renuntiet; qualiter inde nos sic ordinemus, ut nec ipsum nec alium hoc agere delectet.

Et item. Ut missi in illorum missaticis curam habeant ne homines nostri aut alii quilibet vicinos suos, majores vel minores tempore æstatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hyemis, quando marascalcos illorum ad fodrum dirigunt, vicinos majores vel minores deprædentur. Et si egerint, hoc etiam, ut prædiximus, veraciter missi nostri investigent, et legaliter emendatum nobis renuntient; ut in seniore hoc sic emendemus, quatenus homines suos in potestate habeat, et contenti sint debitum, et indebita injuste non appetant.

Volumus ^{etiam}, ut de beneficiis destructis et sylvis venditis, tam ex re publica, quam ex rebus ecclesiasticis, missi nostri omnes admoneant, ut de cetero qui illa habent exinde se caveant, et hoc quod male actum est, quantum potuerint, emendare procurent, ne vindictam secundum capitularia prædecessorum nostrorum sustinere cogantur.

Capitula autem legum divinarum atque mundanarum et imperatorum, de raptis feminarum, et de conspirationibus, et de conjurationibus, et de ecclesiarum infracturis, atque clericorum dehonorationibus, et de comitibus qui in comitatibus suis injusta faciunt, hic non adnotavimus, quia cognita sunt, et majori distractione indigent; de quibus omnes admonere atque omnes ex Dei banno et nostro cavere præcipimus. De his interim missi nostri discurrentes cum consilio majorum missorum, ut præmissimus, studeant, donec plenitudinem capitulorum et adnuntiandam et observandam ad communem omnium nostrum salutem et pacem per regnum nostrum, adjuvante Domino, disponamus.

KAROLI II EDICTUM DE TRIBUTO NORDMANNICO.

(An. 861. Mai. Jun.)

Hincmarus in Annalibus pacti meminit, quo Welandus dux sub pretio sibi a Carolo solvendo, Nordmannos Sequanum tenentes regno ejicere promisit. Edictum ea de solutione emissum, quod apud Sirmo-

dum et Baluzium edicto posteriori ad an. 877 conjungitur, hic statuendum decrevimus; et memorare

quatuor denarios de censu dominicato, et quatuor de sua facultate; de servili vero duos denarios de censu, et de sua facultate duos. De omnibus vero ecclesiis, unusquisque episcopus vel abbas de sua solummodo potestate accipiant, de presbyteris a quocumque plurimum solidos quinque, et de unoquoque juxta quod possibile fuerit; ita ut a quo plurimum, quin-

que solidos, a quo minimum, quatuor denarios De ecclesiis vero quas comites et vassalli dominici habent, seu de illis qui cum seniore nostro pergere debent, sive qui remanserint, episcopus in cujus parrochia consistunt secundum prætaxatum modum accipere procurabit. De ecclesiis vero imperatricis episcopus similiter accipiet prætaxato modo.

KAROLI II EDICTUM CARISIACENSE.

(An. 861. Jul.?)

Constitutio hæc de moneta ope codicum Laudunensis et Bellovacensis mutili a Sirmondo edita et a Baluzio repetita est.

Hoc edictum constituit dominus Karolus in Carisiaco, anno incarnationis Dominicæ 861.

In nomine sanctæ et individuæ trinitatis. Karolus, gratia Dei rex, omnibus regni nostri fidelibus. Pervenit ad nos, quia quod ad timorem incutiendum, ne aliquis bonum denarium, id est merum et bene pensantem, reicere audeat, more prædecessorum nostrorum pro generali utilitate regni nostri commendavimus, aliqui missi ad hoc constitutum exequendum, minus intelligentes devotionem voluntatis nostræ, et obsequentes intentioni suæ voluntatis, quasdam adventiones, quod multum Dominus detestatur, et in mallatione et in exactione intromittunt; cum in eo quod ad regni utilitatem jubetur et agitur, non privata contra generalem utilitatem commoditas, neque aliquod turpe lucrum, quod in christiana religione et in regia dignitate aut in missorum fidelium sinceritate non condecet, se debet illo modo miscere. Propterea necessarium duximus ut commendationem nostram ex hoc scribere rogarem, quæ ex more in nostro palatio apud cancellarium retineatur, et inde per missos nostros dirigatur; ut nemo per ignorantiam, nemo per industriam ab ea valeat deviare. Unde volumus quia et timor utilis et consideratio misericors et discretio moderata in hac commendatione nostra est necessaria propter paupertatem hominum, quia necesse fuit in istis temporibus conjectum de illis accipere et ad navium compositionem, et in Nortmannorum causa, pro regni, sicut res conjacet, salvamento, ut omnes cognoscant, qui non quæstum inhonestum, sed publicam regni utilitatem quærimus. (Ansec. iv, 50.) salva constitutione et inpostmodum jure firmissimo permanente, quæ in capitulari avi et patris nostri ex hoc scripta habetur, quilibet Francus homo convictus quia bonum denarium, id est, merum et bene pensantem, post hunc bannum nostrum ejecerit, medietatem Francilis banni componat. De colonis autem et servis cujuslibet potestatis, si in civitatibus vel mercatis aliis deprehensus aliquis fuerit denarium reicere, missus rei publicæ provideat, ut si non in-

venerit illum denarium merum et bene pensantem, ut cambiare illum mercanti jubeat. Si autem illum denarium bonum invenerit, consideret ætatem et infirmitatem et sexum hominis, quia et feminæ bargainare (149) solent, et aut ictibus, prout viderit competere, aut minutis virgis cum ratione et discretione illam qui denarium bonum rejecit, castiget; quatenus et ceteri timorem habeant, et homo crudeliter non damnetur. Et qui post hunc præsentem bannum inventus fuerit pro tali correptione non castigatus, habeat missus rei publicæ in civitatibus et in mercatis denarium sic affectatum, ut deprehensum in fronte denario calefacto salvis venis taliter coquat, ut ipse homo et ceteri castigentur, et homo non pereat, et videntibus signum castigationis ostendat. Missi autem nostri colonos et servos pauperes cujuslibet potestatis non mallent nec bannum Francilem solvere cogant; sed advocatus eorum, non cum aliqua nova adventione, sed quia de sua advocacione coloni vel servi contra bannum nostrum bonum denarium, id est, merum et bene pensantem, rejecerint, sicut lex est malletur. Et unusquisque advocatus pro omnibus de sua advocacione, si suo sacramento eos inculpabiles de hoc banno nostro reddere non potuerit, unum tantum integrum bannum componat, in convenientia, ut cum ministerialibus de sua advocacione, quos invenerit contra hunc bannum nostrum fecisse, sicut supra diximus, cum necessaria et moderata discretione castiget. Et si causa exegerit, ut advocatus de uno solo colono vel servo malletur quia contra bannum nostrum fecerit, nolumus, quia nec lex est, ut, sicut audivimus aliquos interpretare, advocatus Francus suam legem, sed coloni vel servi de sua advocacione legem componat; nisi forte ipse eum in hoc induxerit qui contra nostrum fecerit bannum. Hanc autem nostram de præsentem tempore constitutionem, salva inpostmodum, ut diximus, ex hoc prædecessorum nostrorum constitutione, et in palatio nostro et in civitatibus, et in mallis atque in placitis seu in mercatis, relegi, ad cognitari et observari mandamus.

NOTÆ.

(149) Anglice *to bargain*; Gall. *barguigner*, licitando cunctari.

PATROL. CXXXVIII.

(An. 862. Junio ineunte.)

Editionibus Sirmondi et Baluzii adhibuimus codices 5) bibl. regię Paris. inter Supplementa Latina n. 73 et 4) bibl. ejusdem n. 4761, Baluzii Divionensem.

In nomine sanctę et individue trinitatis, Karolus, gratia Dei rex, et episcopi, abbates quoque, et comites, ac ceteri in Christo renati fideles, qui ex diversis provinciis super fluvium Sequanam, in locum qui Pistis dicitur, ubi exigentibus peccatis nostris aliquandiu sedes fuit Nortmannorum, convenimus anno incarnationis Dominicę 862⁷⁷, anno vero 22⁷⁷⁸ regni domni nostri Karoli regis gloriosi, indictione 10.

1. Reges et episcopi qui ante nos fuerunt, ducti amore et timore divino, cum ceterorum fidelium Dei consilio atque consensu plura statuerunt capitula, providentes qualiter sancta Dei ecclesia statum debitum et honorem, et regni habitatores in omni statu et ordine haberent legem atque justitiam. Nos etiam, pro qualitate rerum et oportunitate temporum, quedam huic causę convenientia capitula superaddidimus. Sed diabolo satagente supervenientibus perturbationibus, tam a paganis quam a nomine tenus christianis miserabiliter excitatis, incepta bona defecerunt, et in tantum in hoc regno mala horribilia increverunt, ut in nobis videamus et sentiamus completum quod olim est per prophetam predictum: *Terram vestram in conspectu vestro alieni devorant, et erit sicut in vastitate hostili, et pervenit gladius usque ad animam; quoniam alieni insurrexerunt in nos, et fortes quęsierunt animas nostras, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum; contra quos defensionem paravimus, sed defensionis auxilio, sicut necesse fuerat, hactenus adjuti non sumus. Unde compellente cordis dolore nobis est exclamandum quod rex bonus, obsidionis angustia tribulatus, exclamavit, dicens: *Dies tribulationis et blasphemię dies iste. Venerunt filię usque ad partum, et vires non habet parturiens.* Hęc omnia vidimus, sensitus et dolemus; quia cum hostes irruerunt, defensores nostri parati sunt, sed ad præparata non convaluerunt: quia illum Spiritum sanctum, qui requievit super adiutorem in oportunitatibus, in tribulatione, Christum dominum⁷⁷⁶ nostrum, et⁷⁷⁶ quem per impositionem manus episcopalis in consignatione accepimus, contrisiatum malignis operibus a nobis effugavimus, spiritum scilicet consilii et fortitudinis; quem quia ita ut nobis necesse fuerat non habemus, ideo contra inimicos nostros stare viriliter et vincere fortiter non valemus. Quę utraque sibi neces-*

usque ad partum veniunt, quando apta consilia usque ad desiderium efficiendi operis procedunt; sed virtutem non habet parturiens, quia dum infirmus quisque consilia concipit, hęc ad utilitatem aliquantam per partum operis non producit. Videmusque impletum quod a Domino est ante predictum populo contra voluntatem suam facienti: *Anathema in medio tui: non poteris stare contra inimicos tuos.* Qui contra placatus placentibus sibi dixit: *Nullus stabit contra vos.* Sed et ideo terram nostram in conspectu nostro alieni devorant, quoniam alienos a Deo diabolos, effugata gratia sancti Spiritus, in animas nostras recepimus. Ideo terra nostra deserta est sicut in vastatione hostili, quia flores et fructus fidei, spei, et caritatis, et humilitatis, et castitatis, et sobrietatis, ac ceterarum virtutum ab agro⁷⁷⁷ cordis nostri devastavimus, et pro illis spinas vitiorum et urticas peccatorum, et cicutas⁷⁷⁷ vanitatis in nobis ipsis, etiam laborantes ut inique agamus, non increscere solum, sed incrementare cum studio fecimus. Ideo habitatores terrę occisi et fugati sunt, quia nos ipsos peccati gladio occidimus, et omnia bona quę nobis Dominus sive in intellectu naturali, sive in doctrina, sive in divitiis, sive in honoribus, sive in familiaritatibus quas nobis contulit apud nobis potentiores, ad carnis voluptates convertimus, et nos et omnia quę nobis Dominus dedit, ab illius voluntate, pro qua nobis facienda illa donavit, avertimus. Quod unusquisque potest in seipso recognoscere, si etiam de singulis membris suis cogitaverit quid fecit et quid facit, quod Deus ad operandam suam salutem donavit. Et sicut de membris corporis inveniet apud seipsum, ita de membris animę poterit invenire, quę per spiritalia vitia dispergit atque disperdit, et spiritalia in se virtutes a Deo sibi conlatas aut effugat aut conculcat. Ideo ecclesię et villę incensę sunt, quia ignis avaritię et rapacitatis, atque invidię, et adulteriorum, ac ceterarum immunditiarum, non solum per naturalem sexum, sed etiam per eum sexum qui est contra naturam, sine penitentia et sine respicientia in nobis exarsit et ardet. Et quoniam illum spiritum qui super humilem et quietum, et sermones suos trementem, requiescit, per superbiam et inobedientiam ac presumptionem a nobis

deuti non resistimus ut fugiat a nobis, idcirco servi et ancillæ Dei de locis suis expulsi sunt, et nos de quiete cœlestis paradisi et de consortio cœlestis ecclesiæ, id est angelorum sanctorum, ejecti sumus, nisi per dignos pœnitentiæ fructus ad hæc unde cecidimus redeamus. Et quia nos tales efficitur de qualibus Dominus per prophetam dixit: *Causa viduæ non ingreditur ad eos*; quia sic apud nos est facta venalis justitia, ut ad eam nemo possit pervenire, nisi viam ei aperuerint munera, ideo vota fidelium et pretia peccatorum, quæ sacris locis conlata fuerunt, propter peccata nostra de hoc regno sunt penitus exportata, et vendentes justitiam et veritatem, et in his scilicet ipsum Christum qui est nobis a Deo factus justitia, et qui dixit: *Ego sum veritas*, nisi digne pœnituerint, cum Juda traditore Christi, æterna expectant incendia. Et quia sanguis sanguinem tetigit, id est, culpæ culpæ adjunctæ sunt, et sicut scriptum est, *adulterium et homicidium, et mendacium et furtum et perjurium, inundaverunt*, et iniquitates nostræ supergressæ sunt capita nostra, ideo nobiles nostri et de episcopali ordine et de aliis ordinibus interierunt, et capti cum maximo detrimento et regni et ecclesiæ sunt aut redempti aut interempti. Et quia nos per peccata nostra a terra viventium peregrinati sumus, idcirco, sicut scriptum est: *Propheta et sacerdos ierunt in terram quam ignorabant*. Et post hæc omnia pius pater, cujus multis miserationibus non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus, materna pietate nos flagellat, et expectat ut ipsa vexatio donet intellectum auditui nostro, quia illa credere nolimus quæ per scripturas nobis se illaturum promisit, si illius voluntatem non fecerimus. Et ostendit nobis in exterioribus vastationibus quæ de interioribus depopulationibus intelligere debeamus, et intellecta ad illum redeamus et credamus quia iterum nobis in scriptura multipliciter promisit. Inter quæ veraciter sicut veritas dixit: *Revertimini ad me, et ego revertur ad vos*; et: *Quare moriemini in peccatis vestris*? Et quia non credidimus promittenti, credamus tandem aliquando vel juranti: *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*. Et nisi conversi fuerimus, sicut jam videmus, gladium suum vibravit ⁹⁷⁶, arcum suum, id est vindictam, tetendit, et paravit ad exercendam duriozem vindictam. Sicut item de reprobis dictum est: *Ignis, sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum*. Et hoc quod videmus et sentimus, pars et vindictæ; quia majora et plura et graviora venient super nos, nisi fuerimus conversi, ut scriptum est: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos*. Unde, sicut dicit Apostolus: *Sicut exhibuimus membra nostra arma iniquitatis peccato ad servendum immunditiæ et iniquitati, ita exhibeamus membra nostra servire justitiæ in sanctificationem*. Quia

A stipendia, id est retributio peccati, mors, gratia autem Dei pro nobis operibus ipsa donata est vita æterna. Et sicut quando solemus de istis frequentibus itineribus reverti ad mansiones nostras detonsi et delavati cum drappis et calciamentis depannatis, et tunc nos reficimus et reparamus, ita vel nunc reparemus nos per cor contritum et humiliatum, et per confessiones ex puro corde, et per benignitatem mentis, et per concordiam cum Dei voluntate; quia per discordiam et regnum istud temporale imminutum et pene desertum, et æternum regnum perditum habemus. Quia nec omnes reges esse possumus, nec regem super nos a Deo constitutum, quia, sicut scriptum est, imposuit homines super capita nostra, habere sustinemus, non attendentes quia, sicut dicit **B** Apostolus, *Non est potestas nisi a Deo; et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Quoniam Deus, qui essentialiter est rex regum et dominus dominantium, participatione nominis et numinis Dei, id est potestatis suæ, voluit et esse et vocari regem et dominum pro honore et vice sua regem in terris. Et sicut archangelus, qui nunc est diabolus, cum suis sequacibus, quia per humilitatis subjectionem conditori suo subditus esse noluit, et per æqualitatem caritatis coangelis suis socius esse despexit, de cœlo cecidit, ita et illi qui potestati a Deo constitutæ propter Deum et in Deo subjecti esse nolunt, et pares vel cœquales in regno habere non sufferunt, per quam debitam subjectionem et parilem æqualitatem Dei amici et angelorum consortes esse poterant, **C** subjecti diabolo et Dei inimici constituuntur. Quapropter de diabolo scriptum est: *Ipse est rex super universos filios superbiæ*. Et illius subjectis Dominus, apud quem non est vicissitudinis obumbratio, quandiu in ipso malo perseverant, semper in Evangelio dicit: *Vos ex patre diabolo estis*; non quia a diabolo sint facti aut generati, sed quia diabolum sunt imitati. Reparemus ergo nos per pœnitentiam et confessionem, et per eleemosynas, unusquisque secundum possibilitatem suam; et quantum quisque se recognoscit a Deo aruisse per culpas, tantum bibat compunctionis suæ lacrymas. Et tunc proficient in aqua ista quas facimus ⁹⁷⁹ firmitates, si per bona opera restruxerimus ⁹⁷⁹, quas in nobis destruxerunt peccata, virtutum munitiones. Quæ et tunc proficient, si mala quæ fecit quis prius, prout poterit emendaverit, aut rapta solvendo, aut per indulgentiam deprecando, aut mala cetera per dignam pœnitentiam abolendo. Et tunc proficient, si in ante se custodierit, ne de illis se sordidet de quibus se emundavit, quia scriptum est: *Lavamini, mundi estote. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, dicit Dominus. Quiescite agere perverse, discite benefacere*. Quia qui se bonis operibus, et lacrymis, et orationibus a peccato mundat, et iterum gravia peccata perpetrat, talis est, ut sau-

VARIE LECTIONES.

⁹⁷⁶ vibrabit S. ⁹⁷⁹ Sirmondus manu posuit fecimus BAL. ⁹⁷² Sic manu posuit Sirmondus: at legit tantum si restruxerimus BAL. si bona destruxerimus S.

etus Petrus dicit, sicut porcus qui se lavat ³⁰⁰ in A luto, et sicut canis qui remanducat vomitum suum; et timere debet, ne ipsas lacrymas in conspectu Dei reddat immundas, per quas mundari potuit a peccatis. Quæ non dicimus, ut si iterum aliquis ceciderit post confessionem in peccatum, ut in peccatis quasi desperatus jaceat, sed ut a peccatis quantum potest se caveat. Et si fragilitate ceciderit, quia scriptum est: *Numquid qui cadit non adjiciet ut resurgat?* dicat, *Nunc cæpi*, et per immutationem dexteræ excelsi semper per pœnitentiam resurgat, ne illum ultimus dies in peccatis inveniat, et sine fine perditus fiat.

2. Unde quia solent medici, quando generalis infirmitas ³⁰⁰ vel morbus in terram venit, generalem medicinam conficere, unde omnes possint sanari, ita nunc communiter hanc medicinam, cooperante et mediante Domino, statuimus ad recuperandam et conservandam sanitatem nostram, ne et in isto seculo gravius affligamur, et in futuro seculo, quando de isto corpore exierimus, æternis tormentis cruciemur. Id est, ut unusquisque episcopus in sua parochia, et missi in illorum missaticis, et comites in illorum comitatibus, cum maximo studio et summa diligentia curam habeant ut quicumque raptores et deprædatores ibi sunt, cujuscunque homines sint, ad rationem deducantur, ut secundum legem quæ ibi male facta habent, emendent, aut ³⁰¹ solvant secundum legale placitum, aut per indulgentiam sibi impetrent perdonari. Et episcopi, secundum qualitatem et quantitatem peccatorum, absque acceptione personarum, rapacibus et his similibus vitii nominatis et convictis pœnitentiæ leges injungant, inspecta discretione et qualitate, prout cuique ad salutem viderint expedire. Ad quæ specialiter exequenda quædam de pluribus capitulis prædecessorum regum, et synodaliū hic ponere dignum et necessarium duximus; commonentes episcopos, missos et comites, ut illa capitula quæ inde ante hos annos in unum collecta fuerunt, et in Carisiaco ³⁰¹ episcopis et missis nostris per-universum regnum nostrum ad exequendum donavimus, sed et illa quæ consensu fidelium nostrorum fieri jussimus quando cum fratre nostro Hlothario, glorioso imperatore, apud Valentianas loquuti fuimus, et fidelibus nostris denuntiari et observare præcepimus, ad præsentiam reducant, et illa relegant. Et quia hæc pauca hic brevitalis causa subscripsimus, in talibus rebus quæ eis advenerint ad emendandum, et hic inde capitula non invenerint, per illa et per alia capitula regia et synodalia, quæ emendanda sunt et emendanda perviderint, emendare procurent. Si vero et juxta diabolicam calliditatem, et secundum humanam fragilitatem, nova quæcunque acciderint, quia nova morborum genera nova quærunť medica-

mentorum experimenta, morem sequentes prædecessorum nostrorum, sancti Spiritus gratia illustrati, contra venena diaboli ministrare curabimus medicinalia antidota Christi.

3. Communi placito constituimus, ut usque ad missam sancti Remigii, id est Kalendas Octobris, spatium habeant illi qui in istis temporibus istas deprædationes et alia malefacta criminaliter et publice fecerunt, ut inde et ³⁰² apud Deum et apud eos quibus male fecerunt, se pacificent. Et quisquis hoc non fecerit, bannum nostrum dupliciter componat. Scilicet ut ³⁰³ quia ³⁰⁴ postquam illas ³⁰⁵ rapinas et alia malefacta in Carisiaco, et postea apud Confluentes cum dilecto fratre nostro Hludowico, glorioso rege, et nepote nostro Hlothario, forlannivimus, et post istum bannum per consensum omnium factum illa emendare, sicut eis spatium dedimus, noluerunt, et omnia quæ commiserunt legaliter componere compellantur, et per publicam pœnitentiam secundum sacros canones Deo et ecclesiæ in quam peccaverunt satisfaciant. Quibus si obedire noluerint, aut per fidejussores ad præsentiam nostram perducantur, aut omnia quæ in regno nostro habent, in bannum nostrum mittantur, et episcopali auctoritate a communi ecclesiastica et omnium fidelium societate excludantur.

4. De honore autem ecclesiarum ac servorum Dei, et de rapinis atque aliis malis seu præsumptionibus ab ista die et in reliquum compescendis, capitula avi et patris nostri temporibus constituta hic subjungere, et ut omnimodis observentur ex banno nostro præcipere dignum et necessarium duximus. Scriptum est enim in illis capitulis (*Bened. ii, 97*): « Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli ejusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulit, legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero ante nos a comite adducatur, ut in bastonico vel in alio carcere trusus usque dum nobis placuerit pœnas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam; quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerint, gravius inde judicentur; quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque a liminibus sanctæ matris ecclesiæ tales personæ usque ad satisfactionem ecclesiæ, quam læserunt, sunt habendæ atque firmiter denotandæ. » Et item sanctus Paulus, per quem loquutus est Christus, dicit quia neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum Dei possidebunt. Et item, si quis fornicator est, aut adulter, aut rapax, aut homicida, cum hujusmodi nec cibum sumere Christi discipulo, id est

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁰ jactat 3. ³⁰⁰ genera infirmitatum 3. i. v. *desunt* 4. ³⁰¹ manu Sirmondi et solvant BAL. ³⁰¹ parisiaco 3. ³⁰² *deest* 3. ³⁰³ et 3. 4. ³⁰⁴ *deest* 4. ³⁰⁵ illis 3.

christiano, licet ante satisfactionem, id est correctionem ac emendationem et dignam poenitentiam. Et sanctus Johannes apostolus talem salutare aut in domum recipere vetat. Et sacri canones Spiritu sancto per eos dictati, qui in cœlo cum Deo regnant et in terris miraculis coruscant, constituerunt dicentes : Si quis de potentibus clericum, aut quemlibet pauperem, aut religiosum exposuerit, et mandaverit ad ipsum episcopus ut eum audiat, et is contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ episcopos quoscumque adire poterint, ut excommunicatus habeatur donec audiat et reddat aliena. Et de rebus ac facultatibus ecclesiasticis dicunt : Si quis oblationes ecclesiæ extra ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit. Et item in capitulis avi et patris nostri scriptum est de his qui in exercitu quoscumque secum ducunt, quod et nos infra patriam volumus observare. (ANSEG. II, 15.) *Deinceps omnibus denuntiare volumus ut unusquisque cognoscat omnes qui in suo obsequio sunt, sive sui sint, sive alieni, ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum; et quicquid in pace violanda deliquerint, ad ipsius debeat periculum pertinere : ea scilicet conditione, ut pacis violator primum juxta facinoris qualitatem, sive coram nobis, sive coram misso nostro, dignas pœnas persolvat, et senior, qui secum talem duxerit, quem aut constringere noluit aut non potuit ut nostram jussionem servaret, et insuper in regno nostro prædas facere non timuerit, pro illius negligentia, si ante eum æ his non admonuerit, et postquam negligentia contemptoris ad ejus notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet, neglexerit, honore suo privetur; ut scilicet neuter illorum sine justa vindicta remaneat.* Vos ⁹⁰⁴ autem episcopi, evangelica et apostolica atque episcopali auctoritate seniore et quemlibet regni potentem, si communitus juxta evangelicum præceptum se suosque homines corrigere noluerit, et licet ipse talia non faciat, tamen si sui vel in suo obsequio manentes talia fecerint, si eos non correxerit, et emendari quæ faciunt non obtinuerit, eosque ad poenitentiam non perduxerit, ipse excommunicetur secundum sacros canones, donec suos homines ad emendationem et poenitentiam reducat; quia melius judicavimus illum excommunicari per cuius fortiam sui talia faciunt, quam omnes illos qui nec Deum timent, nec episcopos neque missos rei publicæ propter ejus fortiam reverentur, et excommunicati ipsi non corriguntur, et alios suo morbo inficiunt : quia, dicente Apostolo, non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus, digni sunt morte. Non est liber a consensu qui quod emendare potest, emendare neglegit : quapropter sine dubio peccati se participem facit. Si autem

A ipse potens vel senior satisfecerit episcopo et missis regiis, quia suos homines ad emendationem et ad poenitentiam non potest adducere, sed seipsum vult aut a talibus immunem ostendere aut digne satisfacere, et hujusmodi maleficus a suo obsequio recedere, et ut Dei inimicos persequi, tunc aut non excommunicetur, aut ab excommunicatione solvatur. Et item in capitulis imperatorum scriptum est (ANSEG. II, 23) : *Comites vero ministris ecclesiæ in eorum ministeriis, ut hoc plenius et de nostris, et de se, et de suis hominibus obtinere possint, adjutores in omnibus fiant. Et quicumque prima et secunda vice de his a comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem comitem ejus negligentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate quod in nostro capitulari continetur, subire cogatur.* Et item (II, 14) : *De pace in exercitali itinere servanda usque ad marcham, hoc omnibus notum fieri volumus, quod quicumque auctorem damni sibi inlati nominatim cognoscit, ut justitiam de illo quærat et accipiat.* Et item (BEN. I, 341) : *Si quis in exercitu vel infra regnum sine jussione dominica per vim hostilem aliquid prædari voluerit, aut sænum tollere, aut granum, sive pecora ⁹⁰⁵ majora vel minora, domosque infringere vel incendere, hæc ne fiant omnino prohibemus. Quod si ab aliquo præsumptiose factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fuerit, sententia capitali subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit ut talia non perpetraret : quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficientus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiant. Similiter et collectas quas Theotisca ⁹⁰⁶ lingua herizuph ⁹⁰⁷ appellant, et infractiones immunitatum, et incendia, et assalaturas in domos, et conjurationes, et conspirationes, et seditiones, et raptus feminarum, sicut et divinæ et humanæ leges prohibent, et prædecessores nostri reges prohibuerunt, firmiter ex banno nostro et nos prohibemus.*

Nos quoque episcopi, auctoritate Dei et sacrorum canonum, sicut sancti pontifices 630 in Chalcedonensi concilio conspiracyonem fieri prohibuerunt, et sicut cætera concilia episcoporum hujusmodi perniciose facta vetuerunt, et nos prohibemus; quia facientes illa per eorum judicium qui cum Deo jam in cœlo regnant, et a cœlesti ecclesia et a christianorum societate separati sunt, nisi per dignos poenitentia fructus ad hoc redeant ut sanctæ ecclesiæ possint readunari. Similiter ut hæc capitula, quæ hic annotata sunt, ita per hæc et illa omnia quæ in suprascriptis locis, scilicet in Carisiaco, et apud Valentinianas, collecta et constituta sunt, observari præcipimus et omnes communiter confirmamus.

Si autem aliquis quicumque inobediens extiterit,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰⁴ ita 3. Nos B. ⁹⁰⁵ al. corpora B. peccora 3. ⁹⁰⁶ teotisca 4. ⁹⁰⁷ herisub 3. heriszup 4.

cum summa festinatione episcopi, comites et missi nobis notum facere curent, ut quantocius ad nostram presentiam illum venire jubeamus, et dignam ultionem secundum iudicium fidelium nostrorum sustineat. Et si, quod absit, talis emerit qui Dei timorem postponat, et ecclesiasticam auctoritatem contemnat, et regiam potestatem refugiat, sciat quisque ille fuerit, quia et secundum canonicam auctoritatem ab omnium christianorum cœtu et a sanctæ ecclesiæ consortio, et in cœlo et in terra, alienus efficietur, et regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate, sicut Dei et ecclesiæ inimicus et regni devastator, persequetur usque dum a regno exterminetur. Et si aliquis comes fuerit qui hoc in suo comitatu fecerit, aut ibi talia increscere permiserit, aut ipse illa non emendaverit, aut nobis nota non fecerit ut nostra auctoritas talia corrigat, sciat quia talem sententiam inde sustinebit sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo fuit. Episcopus autem, secundum Toletani concilii capitulum septimum, ad quem pertinere noscuntur illi qui talia contra Deum et ecclesiæ pacem faciunt, si eos quolibet munere vel favore aut negligentia admonere noluerit, ut aut revertentes suscipiat, aut contemnentibus de ecclesia reiciat, excommunicatus a collegio cæterorum episcoporum habebitur quous-

A que emendationis vel damnationis eorum ab eo sententia promulgetur. Quoniam nisi communiter certaverimus ut in omnibus iustitia omnibus conservetur, nec rex pater patriæ, nec episcopi propitiatores et reconciliatores populi ad salutem æternam, nec qui participatione nominis Christi christiani vocantur, hoc quod humano ore dicimur, in divinis oculis esse valemus. Ut autem hæc quæ observanda supra scripsimus ac prænominaimus, non et de cætero certius et expressius a nobis atque a successoribus nostris inconvulsa serventur, propriis manibus his subscribere communi consensu decrevimus; ea conditione servata, ut quia omnes in cunctis ordinibus a regia ditione sibi expetunt competentia legis jura servari, regis quoque potestati in cunctis ordinibus lex juris debiti et honor ab omnibus obedienter et fideliter, cooperante Domino, conservetur.

Post hæc omnia relecta et conlaudata, communi consensu decrevimus, ut si aliquis homo propter mala facta, quæ emendare et per legem et per penitentiam noluerit, seniore suum dimiserit, aut ab illo propter hæc ejectus fuerit, ab alio non recipiatur donec illa quæ male fecit emendet, et per legalem compositionem, et per ecclesiasticæ satisfactionis poenitentiam.

HLUDOWICI KAROLI ET HLOTHARII CONVENTUS AD SABLONARIAS.

(An. 862. Nov. 3.)

Acta hæc primus Baronius ex Augustini apographo codicis Muretiani edidit; nos editiones anteriores, adhibito codice 3) bibliothecæ regis Parisiensis, inter Supplementa Latina n. 73, recognovimus.

Anno incarnationis Dominicæ 862, quando Hludowicus Karolo mandavit ut cum eo simul et Hlotharium reciperet ad osculum atque colloquium, misit Karolus per eum, et per Alifridum, atque per Salomonem, et per Adventium, et per Haltonem episcopos, Hlothario hæc quæ sequuntur capitula, dicens quia pro his causis ei non auderet communicare, nisi ita perficeretur sicut ibidem scriptum est. Remittantibus autem ex parte Hlotharii Hludowico et præfatis episcopis Karolo et Hincmaro, itemque Hincmaro et Hodoni atque Christiano episcopis, quod ita se velle et se facturum esse fuerat professus Hlotharius, sub hac convenientia receperunt eum ad osculum atque colloquium Karolus atque episcopi qui cum eo fuerunt 987.

1. Postquam proxime 988 apud Confluentes nos invicem mutua indulgentia, annuente Deo 989, communi fidelium nostrorum consilio reconciliavimus, et sacramento de observanda inter nos pace et de præstando alterutrum adiutorio nos confirmavimus, et capitula a communibus fidelibus nostris dictata et nobis relecta nos observaturos promisimus, et

C aliquis alius mihi reputare possit aut velit, ut similiter erga vos illa observata non habeam. Quod si quis fecerit, paratus sum inde vobis certam reddere rationem, et dignam facere satisfactionem. Et si aliquis mihi reputare voluerit, quod quantum ex me est, illa quæ debeo nepoti nostro Hlothario observata non habeam, similiter paratus sum certam reddere rationem et congruam facere satisfactionem. Qualiter autem ea quæ mihi promisit ille, erga me observata habeat, non solum ego, sed et plures alii sciunt

2. Sed et sicut nobis tunc ibi convenit, ut tempore statuto ad locum conductum cum primoribus regnorum nostrorum conveniremus 990, ut ibi quæque in regnis nostris emendatione digna et necessaria erant, et in sancta Dei ecclesia et in nostro ac populi salvamento, tractaremus, et nos erga fideles nostros, et fideles nostri erga nos, emendaremus, et ab eisdem de cætero statueremus, et semel et secun-

3. Pro quibus autem causis cum præfato nepote nostro antea loqui non volui, quam vobiscum inde acciperem consilium, quædam volo hic designare, quædam vero postea congruo loco et convenienti modo vobis innotescere.

4. Quando altera vice pro his quæ dixi tractandis ad Tusiacum veni, adportavit mihi et episcopis regni nostri Boso ex parte domni apostolici epistolas quasdam nepoti nostro et episcopis regni sui mittendas, quas illis secundum mandatum domni papæ transmissinus, quasdam autem nobis legendas et observandas, quarum et hic textum habemus: in quibus ⁹⁹¹ invenimus nos ⁹⁹² increpatos cur fornicarios in regno nostro immorari permitteremus, et non solum ipsam feminam, sed et omnes ⁹⁹³ faventes facinori ejus, a corpore et sanguine Domini excommunicatos, usque dum ipsa mulier ad virum suum rediret. Et scimus, sicut sanctus dicit Gregorius, quoniam ⁹⁹⁴ qui reseranda, si potest, non corrigit, ipse illa committit. Nos autem audivimus prædictam feminam in regno nepotis nostri commorari, et hanc sententiam postea non audivimus immutatam. Et qui gravamur nostris, timemus alienis etiam communicare peccatis, communicando excommunicatis.

5. Filiam nostram Judith viduam, secundum leges divinas et mundanas sub tuitione ecclesiastica et regio mundeburde constitutam, Balduinus sibi furatus est in uxorem: quem post legale iudicium episcopi regni nostri excommunicaverunt secundum sacros canones et diffinitionem sancti Gregorii papæ, qui dicit: *Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, ipse et consentientes ei, anathema sint.* Quæ et verbis et litteris nos et episcopi regni nostri nepoti nostro Hlothario innotuimus. Nos etiam, sicut scitis, consilio et consensu fidelium nostrorum communiter confirmavimus, ut nemo nostrum hujusmodi hominem in regno suo recipiat, neque immorari permittat, sed ad rectam rationem reddendam et ad poenitentiam agendam, sicut statutum est, illum redire cogat. Qualiter autem nepos noster Hlotharius non solum erga nos et consanguinitatem nostram, verum et contra Deum et sacram auctoritatem et communem christianitatem inde egerit, spero quia vos non latet quod est plurimis cognitum. Et sanctus Paulus, per quem loquutus est Christus, dicit: *Non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.*

6. Nota est vobis causa de uxore nepotis nostri Hlotharii, unde et a nobis et ab episcopis regni nostri, sed et ab aliis episcopis præsentibus nobis consilium quæsit et audivit: sed secundum illud consilium exinde non fecit. Scimus etiam quia et ad domnum apostolicum pro hoc transmisit, et ab illo epistolas exinde recepit. Negare quoque non volumus

A nos scire, quid dominus apostolicus et illi et quibusdam episcopis inde mandavit; et scimus, quod negare non possumus nec volumus, quoniam non debemus, quia domni apostolici commendatio ab evangelica veritate et ab apostolica atque canonica auctoritate in nullo discordat; et secundum mandatum illius de hoc facto executum non audivimus nec videmus. Illa etiam sancta et prima in toto orbe terrarum sedes, per divinum Paulum, coelestem scilicet tubam, qui ad tertium cœlum et ad paradysum raptus hoc ab ipso Domino didicit, nobis et omnibus christianis semper in omni mundo clamat, cum hujusmodi nec cibum sumere. Et per beatum Joannem apostolum, qui de æterno et vivo Christi pectoris fonte in cœna, quando sacramenta redemptionis ⁹⁹⁵ nostræ sunt celebrata et tradita, super ea recumbens hausit quod redemptis omnibus propinavit, manifestissime sedes apostolica interdicit hujusmodi hominem non debere quemquam in domum suam recipere, nec ave ei dicere: quia qui dicit ei ave, communicat operibus ejus malignis. Et per beatum Gregorium papam in homeliis Ezechielis ⁹⁹⁶ dicit, quia sicut ille qui fide a Deo recedit, apostata est, ita et ille qui a Deo recedit opere, sine dubio apostata est. Quoniam, sicut dicit Apostolus, *Fides sine operibus mortua est.* Et item, sicut alius ⁹⁹⁷ dicit Apostolus: *Sunt qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Et ipse Dominus dicit de semel et secundo ac tertio legaliter commonito ⁹⁹⁸ et non correcto, ut sit nobis sicut gentilis et publicis criminibus implicatus, cum quo et apostolica et canonica auctoritas nec cibum sumere, ut præmissimus, nobis concedit.

7. Propterea, unice et frater carissime, et vobismetipsis consilium ⁹⁹⁹ accipite, et mihi consilium date, et ipsi nepoti nostro suæ salutis et honoris date consilium, et præstate auxilium, quia et ego ad hoc, quantum mihi Dominus scire et posse donaverit, sum paratus simul vobiscum agere, si voluerit ipse recipere.

8. Quod autem consilium ego cum episcopis et ceteris fidelibus nostris, sollicitus et pro nostra communi, vestra scilicet et mea, sed et pro ipsius nepotis nostri salute et honore, et pro communi omnium fidelium nostrorum indemnitate et salvatione, nunc proxime et in synodo et in placito nostro accepi, vobis cui nullum bonum negare, sed omne bonum meum paratus sum participare, dico si placet, et si ita vobis bene visum fuerit, bene ¹⁰⁰⁰ accipiamus illud communiter. Et si melius nobis per rationem et auctoritatem divinam et humanam nostræ salvationi et christianitati congruentem ostenderit, paratus sum illud cum omni devotione accipere, et vobiscum, Deo cooperante et communium fidelium

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹¹ i. q. desunt 3. ⁹⁹² deest 3. ⁹⁹³ omnibus facientibus corr. consencientibus 3. ⁹⁹⁴ q. si quis res et causas si 3. ⁹⁹⁵ in redemptionis 3. ⁹⁹⁶ omeliis jerechielis 3. ⁹⁹⁷ alibi 3. ⁹⁹⁸ excommunicato 3. ⁹⁹⁹ .est 3. ¹⁰⁰⁰ ita 3. deest B.

nostrorum consilio et auxilio adminiculante, libentissime sequi et exequi.

9. Quia scriptum est, dicente bono rege, qui tamen deliquit ut homo et recognovit se ut felix, *ex voluntate mea confitebor illi*, profiteatur idem nepos noster coram vobis et coram episcopis qui vobiscum fuerint, et remandet nobis per vos et per illos, quia vult secundum domni apostolici et episcopale immo divinum consilium, ad placitum convenire cum episcopis et fidelibus atque amicis Dei et nostris ac suis, quoniam hæc causa generalis est omnibus christianis, et aut ostendere, quia secundum legem divinam et humanam christianis congruam hoc factum de uxore sua habeat executum, aut secundum Dei consilium, et legem christiano regi convenientem, hoc et illa duo quæ præmisimus emendare velit et debeat. Et paratus sum cum tali caritate et honorabilitate illum recipere, sicut christianus rex christianum regem, et sicut diligens patruus dilectum nepotem debet recipere, et in illius amicitia ad illius salvationem et honorem, si ita fecerit, permanere. Et constituatur tempus congruum et locus opportunus quando simul pacifice conveniamus, et hanc causam, sicut de nobis ipsis, quia sicut Scriptura dicit, *os nostrum et caro nostra* ¹⁰⁰⁴ est, ad eam communem nostram et fidelium nostrorum salvationem et honorem diffiniamus; ne, qui fidelibus nostris et omnibus christianis in bono exemplum esse debemus, et ¹⁰⁰⁵ perditionis exemplum donamus, ¹⁰⁰⁶ et qui malorum correctores esse debemus, caput malorum, quod absit, stamus. Sed et ea quæ, ut supra diximus, apud Confluentes promisimus nos tractaturos et observanda constituturos, tractemus et statuamus; ut qui undique propter peccata nostra et malum discordiæ quod in regnis nostris manet percutimur, placato Deo misericordiæ illius solatium consequi mereamur. Et non sit nepoti nostro hoc agere in mente sua durum; quia scriptum est: *Qui mentis est dura, corruet in malum*. Sed timeat Deum, et compescat istud ¹⁰⁰⁷ scandalum, quod tam grande in ista christianitate sine ulla necessitate est generatum et propagatum, cum per rationem et auctoritatem potuisset ad debitum effectum perducere, quod multis hominibus videtur sine plena ratione et auctoritate debita executum. Et quia scriptum est: *Beatus homo qui semper est pavidus*, et Dominus dicit: *Diligentes me diligo*, pro amore et timore Dei honoret se, et suam christianitatem, et suum nomen regium, et exuat ¹⁰⁰⁸ se et nos omnes ab ista calumnia quæ illum sequitur, et per illum ac propter illum nos propinquos illius; et honoret inde ¹⁰⁰⁹ Deum, seiens Dominum dicere: *Honorantes me honorabo; et qui contempnunt me, erunt ignobiles*.

10. Et si ita noluerit, faciat quod iudicaverit faciendum. Ego in vestra amicitia et debita fraternitate persistere, et omni debito obsequio illam promereri cupiens, qui non quæro quæ illius sunt, sed illum, si eum salubriter habere non possum, me Deo pro illius amicitia tollere nolo. Nec ad malum alicui præstare auxilium volo; quia legimus in scriptura Dominum dixisse cuidam regi: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt me amicitia iungeris: idcirco iram* ¹⁰⁰⁷ Domini merebaris quidem, et sicut ibidem in reliquo scriptum est. Et item legimus, quia de quacumque impietate quiscumque ¹⁰⁰⁸ impius conversus fuerit, et ex corde suo ¹⁰⁰⁹ se converti velle dixerit, jam non inter impios computatur, sed a piis pie recipi debet et salubriter potest, dicente Scriptura: *Verte impios, et non erunt*: non quia non erunt in essentia, sed non erunt in impietatis culpa. Hæc autem diximus, non ut nepotem nostrum in numero impiorum computari cupiamus, quem pio numero sociari a Domino exoptamus.

Sequuntur adnuntiationes quas tres reges apud Sablonarias adnuntiare debuerunt.

Adnuntiatio domni Hludowici. — 1. Sicut scitis qui ibi adfuitis quando proxime apud Confluentes nos adjuvante Domino conjunximus, et capitula a nobis et a fidelibus nostris observanda statuimus, convenit nobis, ut congruo tempore et oportuno loco iterum simul conveniremus, et cum Dei adiutorio, et fidelium nostrorum consilio, quæ in statu sanctæ ecclesiæ et in nobis et in regnis nostris, atque in nostris fidelibus emendanda erant, emendaremus, et ut emendata de cetero observarentur ¹⁰¹⁰ staueremus. Et ad hæc agenda jam per tres vices et tempus et locum condiximus; sed aut mihi aut fratri meo aut communi nepoti nostro tales causæ acciderunt, pro quibus hoc quod condiximus ¹⁰¹¹ implere non potuimus.

2. Interea pervenit ad me, quia meus frater et communis nepos noster ita inter se non erant, sicut tunc fuerunt quando nos simul conjunximus. Et ideo ad hoc veni, ut inter eos privatus mediator existirem, et ipsi sic inter se sint, sicut per rectum esse debent. Unde frater noster per me et per episcopos nostros ac per episcopos nepotis nostri, et scripto et verbo tales causas nepoti nostro mandavit, pro quibus illi sic privatus (150) non erat sicut antea fuerat; quas ¹⁰¹² si ille emendare vellet sicut ei mandabat ¹⁰¹³, voluntarie illi erat sicut diligens patruus dilecto nepoti, et christianus rex christiano regi esse per rectum debet. De quibus causis nos et episcopi qui nobiscum fuerunt ex parte nepotis nostri, fratri nostro et episcopis qui cum eo erant tale responsum reddidimus: quia illas causas quas ei reputabat,

paratus erat aut emendare, aut de illis certam reddere rationem, et dignam facere satisfactionem. Quod responsum frater noster et episcopi libenter receperunt; et, Deo gratias, sunt ita modo frater et nepos noster, sicut per rectum esse debent.

3. Et volumus, ut sicut nobis convenit, ut inter nos fideles missi discurrant, et quæ in uniuscujusque nostrum regno emendanda sunt, et alter alteri innotuerit, emendentur, et casæ Dei et sacerdotes ac servi Dei legem et honorem debitum habeant, et unusquisque fidelium nostrorum in regnis nostris, cujuscumque nostrum sit homo, legem et justitiam et in se et in suis proprietatibus et in suis honoribus habeat, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt, et sicut inter nos jam convenit ¹⁰¹³, et in illis capitulis est constitutum quæ antecessores ¹⁰¹² nostri reges constituerunt, et sicut nos apud Marsnam firmavimus, et sicut nunc proxime apud Confluentes statuimus; donec, adjuvante Deo, congruo tempore et oportuno loco iterum simul conveniamus, et una cum communi fidelium nostrorum consilio quæ perfecta non fuerint, pacifice tractemus atque perficiamus ¹⁰¹⁴, et ita nos ad invicem adjuvemus, ut cum Dei adjutorio nos et fideles nostros salvemus, et oppressoribus sanctæ ecclesiæ resistamus. Et hanc ad cognitionem ideo scribi communi consensu fecimus, ut unusquisque nostrum illam habeat, et certius sciat, quid et qualiter exinde observare expressius debeat; quia non decet, ut rex a sua cognitione deviet, sicut non convenit, ut episcopus a sua recta prædicatione discordet.

Adnuntiatio domni Karoli. — 1. Hoc quod dilectus frater noster dixit nos proxime apud Confluentes constituisse, quantum ex me fuit, hactenus observavi, et observare cupio, si et erga me ita fuerit observatum; et ei reputare non volo, ut ipse similiter erga me illa observata non habeat. Credo etiam, quia nec ille velit, nec aliquis alius mihi reputare possit, ut erga cum illa observata non habeam. Quod si aliquis fecerit, paratus sum aut illa quæ emendanda sunt emendare, aut de hoc quod mihi reputatum fuerit, certam reddere rationem.

2. Et si hic communis nepos noster fecerit, sicut frater noster et episcopi qui cum eo inter nos mediatores fuerunt, mihi et episcopis qui mecum erant ex parte illius nuntiaverunt, et frater noster nunc dixit, et ita mihi familiaris et amicus atque adjutor secundum rationabilem possibilitatem extiterit, sicut nepos patruo et christianus rex christiano regi esse per rectum debet, sic ei privatus et amicus atque adjutor secundum rationabilem possibilitatem esse volo, sicut diligens patruus dilecto nepoti et sicut christianus rex christiano regi per rectum esse debet.

3. De fidelibus autem missis inter nos discurr-

dis, et de his quæ in regnis nostris emendanda sunt emendandis, et de statu atque honore ecclesiarum et sacerdotum ac servorum Dei, et de lege ac justitia conservanda unicuique fidelium nostrorum in regno nostro, cujuscumque nostrum sit homo, et in illo et in suis proprietatibus, et in suis honoribus, et de capitulis observandis, sicut frater noster nunc dixit, ita et ego per omnia cupio observare.

Adnuntiatio Hlotharii. — 1. Postquam iste patruus meus Hludowicus me in sua bonitate in filii loco suscepit, sic erga me semper in sua mercede fecit, sicut et illum decuit et mihi necesse fuit. Unde paratus sum illi debitum obsequium exhibere, sicut per rectum debeo facere.

2. Et de his quæ patruus meus Karolus proxime nunc, quando primum simul convenimus, mihi mandavit, sic observare cupio, sicut patruus meus Hludowicus et episcopi qui cum eo inter me et patruum meum Karolum mediatores fuerunt, ex mea parte illi et episcopis qui cum eo erant nuntiaverunt. Et si ipse mihi ita privatus et amicus atque adjutor, secundum rationabilem possibilitatem, extiterit, sicut patruus nepoti et christianus rex christiano regi esse per rectum debet, ita et illi et familiaris et amicus atque adjutor, secundum rationabilem possibilitatem, esse volo, sicut diligens nepos dilecto patruo et christianus rex christiano regi esse per rectum debet.

3. De fidelibus autem missis inter nos discurrendis, et de his quæ in regnis nostris emendanda sunt emendandis, et de statu atque honore ecclesiarum et sacerdotum ac servorum Dei, et de lege ac justitia conservanda unicuique fidelium nostrorum in regno nostro, cujuscumque nostrum sit homo, et in illo et in suis proprietatibus et in suis honoribus, et de capitulis observandis, sicut isti mei patruus nunc dixerunt, ita et ego per omnia cupio observare.

Quoniam istas, quæ præcedunt, adnuntiationes Hludowicus et Hlotharius cum illorum sequacibus, postquam coram omnibus, qui adfuerunt, trium regum consiliariis fere ducentis, tam episcopis quam abbatibus et laicis, relectas penitus rejecerunt, ne populo legerentur, ut causa Hlotharii penitus taceretur, hanc quæ sequitur adnuntiationem dominus Karolus istis ipsis verbis jam vesperi adnuntiavit apud Sablonarias, anno incarnationis Dominicæ 862, indictione 11, 3 Nonas Novembris, in ipsa casa ubi relectæ sunt præcedentes adnuntiationes, in quam pauci alii intraverunt quam qui antea fuerunt, quoniam fere plena de ipsis erat.

Adnuntiatio Karoli. — Sicut ego verbis et scriptis per fratrem meum et per episcopos nepoti meo mandavi, et illi de sua parte mihi renuntiaverunt, sic illi amicus esse et illum salvare volo, sicut avunculus per rectum nepotem salvare debet, si ille, sicut nepos per rectum avunculum salvare debet, me et meos salvaverit.

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹³ c. i. 3. ¹⁰¹² intercessores B. ¹⁰¹⁴ reliqua omnia desunt 3.

KAROLI II EDICTUM PITENSE.

(An. 864. Jun. 25.)

Capitulare hoc prolixum a Sirmondo et Baluzio vulgatum, ope codicis 3) bibl. regię Parisiensis inter Supplementa Latina n. 73 recognovimus, retentis tamen fere ubique Baluzii lectionibus, quod codex noster, cui 3b) S. Vincentii Mettensis et 3c) Palatinus consentiunt, pro alia totius edicti recensione, paulo breviori scilicet, habendus sit. Habetur etiam in codice bibliothecę Parisiensis sæculi X, n. 5095, et excerpta in codice n. 3878; quibus tamen ex integro conferendis cum editis otium nostrum non sufficit.

Adnuntiatio domni Karoli apud Pistas.

1. Multas gratias vobis agimus de vestra fidelitate et de vestra bona voluntate quam semper erga nos in omni adiutorio et obsequio demonstratis, sicut vestri antecessores erga nostros antecessores demonstraverunt, et quia pacem, quam jam præterito tertio anno hic communiter confirmavimus et adco-
gnitari fecimus, secundum quod causa in quibusdam locis conjacuit, etsi non omnes, sicut desideravimus, tamen ex majori parte observastis, et quia pleniter et cum pace ad hoc nostrum placitum convenistis.

2. Et quia bonam voluntatem vestram in istis et in aliis videmus et experti sumus, fiducialius vos commoneamus, ut et de ipsa pace observanda, et de istis operibus quę contra Dei et sanctę ejus ecclesię et nostros communes inimicos Nortmannos incepimus, sine defectu et lassatione viriliter laboretis, scientes qualiter nobis placuisset, si istas firmitates hic factas habuissemus, quando in tali angustia sicut experti estis ad Meldis contra eos communiter laboravimus, unde nos Deus, sicut suę misericordię placuit, manifeste suę clementię indicio adjuvavit.

3. Et quoniam illa quę jam tertio anno hic una cum consensu et consilio fidelium nostrorum constituimus et vobis adco-
gnitari fecimus, libenter audisse et suscepisse comperimus, quę nunc etiam ad nostram communem salutem et pacem, atque honorem, hic fidelium nostrorum consensu atque consilio constituimus, vobis per scriptum nota facere volumus, ut illa plenius audire et ad illud scriptum recurrendo, quod in singulis comitatibus dari et relegi atque haberi præcipimus, firmiter retinere et certius observare possitis. Quę etiam ab episcopis vel eorum ministris per singulos comitatus de eorum parochiis aperto sermone, ut ab omnibus possint intelligi, tradi volumus.

Karolus gratia Dei rex. Notum esse volumus omnibus Dei et nostris fidelibus, quoniam hæc quę sequuntur capitula nunc in ¹⁰¹⁷ isto placito nostro, anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi 854, anno videlicet regni nostri ipso propitio 25°, indictione 12 ¹⁰¹⁸, 7 Kalend. Julias, in hoc loco qui dicitur Pistas, una cum fidelium nostrorum consensu atque consilio constituimus, et cunctis sine ulla refractione per regnum nostrum observanda mandamus.

1. Primo consideravimus de honore ecclesiarum et sacerdotum ac servorum Dei et immunitate rerum

A ecclesiarum, ut nullus sibi de ipsis rebus contra auctoritatem præsumat; et comites episcopis et ministris ecclesię in eorum ministeriis adiutores in omnibus fiant, sicut in capitulari prædecessorum ac progenitorum nostrorum continetur, in secundo libro, capitulo 23. Et quicumque comitum vel ministrorum rei publicę hæc quę mandamus, observare neglexerit, si prima et secunda vice de his admonitus non se correxerit, volumus ut negligentia comitis ad nostram notitiam per episcopos et per missos nostros deferatur, et aliorum negligentia per comites ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate quod in capitulari prædecessorum nostrorum continetur subire cogantur.

2. Post hæc de orphanorum et viduarum causis, B et de regalibus justitiis, et summopere de raptoribus puellarum et viduarum et sanctimonialium, et de his qui presbyteros flagellare præsumunt, et qui eos de ecclesiis sine episcoporum consensu cicere vel recipere, aut censum de manso vel ex his quę domnus et genitor noster in suis capitularibus ecclesiis in immunitate concessit exigere non timent, et qui censa de rebus ecclesiasticis ad ecclesias persolvere detrectant, ut firmiter a missis et comitibus nostris inquirantur, et acriter dstringantur, et plena justitia inde fiat, secundum quod in capitalibus avi et patris nostri statutum habetur, et ipsi contemptores legum, divinę scilicet et humanę, ad nostram præsentiam legaliter perducantur, ut inde consilio C fidelium Dei ac nostrorum commendemus, quid de talibus hominibus sit faciendum, qui nec Deum timent, nec contra sanctos canones facere nec legem et præceptum regium infringere pertimescunt; salva censura ecclesiastica et episcopalis penitentię vindicta.

3. Ut lex et justitia unicuique in suo ordine omnibus conservetur, et pacem quam proxime teste Deo propriis manibus communi consensu confirmavimus, quando hic placitum nostrum habuimus, sic omnes et infra patriam, et quando ad placitum unusquisque venerit, et quando redierit, et quando necessitas nobis evenerit ut hostem nostrum adjuvamus, usque constituta loca secundum consuetudinem et capitula prædecessorum nostrorum observare procuret. D Et qui contra hanc confirmationem per contemptum venerit, aut quanto citius, quod contra hanc confirmationem excessum fuerit, emendare

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹⁷ deest 3. ¹⁰¹⁸ ita S. B. et codd. Paris. 5095 et 5878. VM. Kal: 5.

neglexerit, ad episcopis et missis ac comitibus nostris hoc nobis nuntiari mandamus; quatenus tantum Dei et nostrum ac totius christianitatis contemptum, sicut secundum leges divinas et humanas invenerimus, emendare curemus, ne ipso nostro iudicio a Deo, quod absit, condemnati simus. Et videant episcopi et missi ac comites nostri, ne si contra nostram communem confirmationem aliquis per contemptum fecerit, et emendare noluerit, per alium quam per illos qui ad hoc constituti sunt hunc contemptum sciamus; quoniam si per alium quam per illos hoc, sicut non convenit, audierimus, sicut nec ipsi immunes a peccato erunt, sic nec ab ultione immunes existent.

4. Volumus et expresse mandamus comitibus nostris, ut sicut in 24 capitulo secundi libri capitulorum decessorum nostrorum continetur, vassalli nostri nobis et nostræ conjugii famulantes condignum apud omnes honorem habeant, sicut a genitore nostro et a nobis sæpe admonitum est; et sicut ipsi volunt se a nobis honoratos tenere, ita et nobis famulantibus, sicut consuetudo fuit tempore antecessorum nostrorum, debitum honorem exhibeant.

5. Volumus et expresse comitibus nostris mandamus, ut villæ nostræ indomnicatæ, sed et villæ de monasteriis quæ et conjugii nostræ et filiis ac filiabus nostris concessa atque donata habemus quæque sub immunitate consistunt, cum salvamento et debita reverentia in comitatibus illorum consistent. Sed et quæ homines nostri ac illorum illarumque, qui sine ulla differentia et nostri sunt¹⁰¹⁹, cum salvamento et debito honore habere possint. Et non ignorent neque obliviscantur comites ac missi nostri, nos scire quod dominorum Dominus de se dicit: *Honorificantes me honorificabo; et qui contemnunt me, inhonorati erunt.*

6. Et quoniam humana fragilitas proclivior est ad contra justitiam¹⁰²⁰ faciendam quam ad justitiam exequendam, et diabolus semper certat, ut fragilitati humanæ oculos mentis claudat, ne castigationem Dei videat et semetipsam¹⁰²¹ emendet; sicut ad nos perventum est, quod¹⁰²² quidam leves homines de istis comitatibus qui devastati sunt a Nortmannis, in quibus res et mancipia et domos habuerunt, quia vane ibi mancipia et domos non habent quasi licenter malum faciunt; quia¹⁰²³, sicut dicunt, non habent unde ad justitiam faciendam¹⁰²⁴ adducantur: et quia non habent domos ad quas secundum legem maniri et banniri possint, dicunt quod de manitione vel bannitione legibus comprobari et legaliter iudicari non possunt. Contra quorum malas insidias consensu et consilio fidelium nostrorum statuimus, ut comes missum suum ad illam terram in qua do-

A mos quis habuit¹⁰²⁵, mittat, et cum¹⁰²⁶ bannire et manire jubeat. Et quoniam lex consensu populi fit et constitutione regis, Franci jurare debeant¹⁰²⁷, quia secundum regium mandatum nostrum¹⁰²⁸ ad justitiam reddendam vel faciendam legibus¹⁰²⁹ bannitus vel manitus fuit; et sic ipsæ res illi¹⁰³⁰ iudicio scabinorum in bannum mittantur, et si necesse fuerit, ipse in forbannum mittatur qui¹⁰³¹ ad justitiam reddendam venire noluerit. Et mandet comes qui hoc executus fuit, alieri comiti in cujus comitatu res et mancipia habet, quid inde factum habeat; et ex nostro verbo illi mandet, ut per illa quas in suo comitatu habet, illum distingat, quatenus ad justitiam reddendam¹⁰³² vel faciendam in suum comitatum redeat.

B 7. Audivimus etiam, quia hujusmodi leves homines in aliis comitatibus deprædationes et injustitias faciant, et ad illum comitatum in quo commanent, et in quo illas malitias non faciunt, factis malitiis in aliis comitatibus reveniunt. Unde mandamus et¹⁰³³ comitibus nostris expresse præcipimus¹⁰³⁴, ut illi comites in quorum comitatibus tales homines justitias faciunt¹⁰³⁵, illis comitiis hoc mandent in quorum comitatibus refugium habent, et una mente, unoque consensu, et uno certamine ad tales homines comprehendendos se erigant, et decertent, ut ecclesiæ Dei et ministri ejus, et servi Dei ac populus, pacem et quietem habere possit.

C 8. Ut denarii ex omnibus monetis meri ac bene pensantes, sicut in capitulari prædecessorum ac progenitorum nostrorum regum, libro quarto, 32 capitulo continetur, in omni regno nostro non reiciantur usque ad missam sancti Martini. Et in omnibus civitatibus et vicis ac villis, tam nostris indomnicatis quam et in his quæ de immunitate sunt vel de comitatibus atque hominum nostrorum, sive cujuscunque sint per omne regnum nostrum, a iudicibus nostris, et ab eis quorum villæ sunt, una cum ministris rei publicæ, secundum quantitatem locorum et villarum, tanti ac tales de ipsis incolis et inibi¹⁰³⁶ manentibus constituantur, qui inde providentiam habeant, ne boni denarii rejiciantur et non nisi meri et bene pensantes accipiantur.

D 9. Ut illi qui ex hac causa providentiam habebunt, sacramento jurent, quod sicut eis ex hac causa injunctum fuerit, quantum scierint et poterint, debeant fideliter observare, et illum hominem quem scierint merum et bene pensantem denarium reicere, non debeant celare, sed ministris rei publicæ eum debeant notum facere. De quo sacramento quicumque comprobatus fuerit perjurus, et secundum legem mundanam ut perjurus puniatur, sicut in capitulari decessorum ac progenitorum no-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹⁹ nostri 3. ¹⁰²⁰ ad injuriam 3. ¹⁰²¹ semetipsum 3. ¹⁰²² deest 3. ¹⁰²³ f. eo quod non habeant 3.

strorum continetur in fine capituli decimi ex tertio A libro, et secundum legem ecclesiasticam ¹⁰³⁷ publicæ pœnitentiæ subigatur.

10. Ut ab ipsa missa sancti Martini per omne regnum nostrum, non nisi istius nostræ novæ mon-
næ meri et bene pensantes denarii accipiantur. Et quicumque ab illa die alium denarium negotiandi causa protulerit, a comite et a ¹⁰³⁸ ministris ejus auferatur ¹⁰³⁹ ab eo; sicut in libro Capitulorum secundo, decimo octavo capitulo, continetur.

11. Ut in denariis novæ nostræ monetæ ex una parte nomen nostrum habeatur in gyro et in medio nostri nominis monogramma, ex altera vero parte nomen civitatis et in medio crux habeatur.

12. Sequentes consuetudinem prædecessorum nostrorum, sicut in illorum capitulis invenitur, constituimus, ut in nullo loco alio ¹⁰⁴⁰ in omni regno nostro moneta fiat, nisi in palatio nostro, et in Quentovico ¹⁰⁴¹ ac Rotomago ¹⁰⁴², quæ moneta ad Quentovicum ex antiqua consuetudine pertinet, et in Remis, et in Senonis, et in Parisio, et in Aurelianis, et in Cavillono ¹⁰⁴³, et in Metullo, et in Narbona ¹⁰⁴⁴.

13. Ut hi in quorum potestate deinceps moneta permanserit, omni gratia et cupiditate seu lucro postposito fideles monetarios eligant, sicut Dei ¹⁰⁴⁵ et nostram gratiam volunt habere. Et ipsi monetarii jurent quod ipsum ministerium, quantum sci-
riint et potuerint, fideliter faciant. Et mixtum denarium et minus quam debet pensantem non mon-
tent nec monetari ¹⁰⁴⁶ consentiant. Et sine ulla fraude et absque malo ingenio contra eos quorum argentum ad purgandum acceperint, ipsum argentum ex-
merent, et sine fraudetam in pensa quam in purgatione denarios concambiant. Contra quod sacramentum si quilibet fecisse reputatus ¹⁰⁴⁷ fuerit, judicio Deise examinet ¹⁰⁴⁸: et sicut contra hoc fecisse comprobatus fuerit, — quia non majorem fraudem facit si mixtum denarium et minus quam debeat pensantem moneta-
verit ¹⁰⁴⁹, quam si in purgatione et concambio argenti per malum ingenium fraudem de argento ¹⁰⁵⁰ rei publicæ, et ¹⁰⁵¹ de argento rerum ecclesiasticarum, et de facultate pauperum fecerit, — sicut constitutum est de falsis monetariis in libro iv Capitulorum, 33 capitulo, manum perdat, et ut sacrilegus ac pauperum spoliator publicæ pœnitentiæ judicio episcopali subiciatur. In illis autem regionibus in quibus secundum legem Romanam judicia terminantur, juxta ipsam legem culpabilis judicetur.

14. Ut in proximis Kalendis Julii per hanc duo-
decimam indictionem habeat in Silvanectis civitate unusquisque comes in cujus comitatu monetam esse jussimus, vicecomitem suum cum duobus aliis hominibus qui in ejus comitatu res et mancipia vel beneficia habeant, et suum monetarium cum ipsis habeat ¹⁰⁵²; quatenus ibi accipiant per manus suas de camera nostra ad opus uniuscujusque monetarii de mero argento cum pensa libras quinque, ut habeat unde initium monetandi possit incipere; et pensam argenti quam ex camera nostra acceperit ¹⁰⁵³, per manus eorum per quas ¹⁰⁵⁴ illud accepit, sabbato ante initium quadragesimæ in monetatis denariis in præfato loco et ¹⁰⁵⁵ cum ipsa pensa ¹⁰⁵⁶ cum qua argentum acceperat, unusquisque monetarius in nostra B camera reddat.

15. Ut nullus more solito pro ullo lucro vel avaritia hoc leviter accipiat; sed omnes ab ipsis Kalendis Julii argentum suum in constitutis monetis concambiari faciant, scientes quia post missam sancti Martini nulli alii denarii in regno nostro nisi istius novæ nostræ monetæ recipientur, et ab ipsis Kalendis Julii ipsi novi denarii ab omnibus accipiantur. Et quicumque liber homo ¹⁰⁵⁷ ab ipso die denarium merum novæ nostræ monetæ in regno nostro rejecerit, sicut in præfato libro et capitulo regio continetur, bannum nostrum, id est solidos sexaginta, compvat. Si vero servi ecclesiastici aut conitum aut vassallorum nostrorum hoc facere præsumserint, quia in præfato capitulari continetur ut sexaginta ictibus vapulent, et hac occasione indiscreti homines ¹⁰⁵⁸ modum in disciplina faciebant, constituimus cum fidelium nostrorum consensu atque consilio ¹⁰⁵⁹, ut quorumcumque coloni et servi pro hoc convicti fuerint, non cum grosso fuste, sed nudi cum virgis vapulent; et in civitatibus ¹⁰⁶⁰ atque vicis seu villis episcopi per suos ministros ¹⁰⁶¹ vel presbyteros providentiam una eum rei publicæ ministris accipiant, ne et in hac causa modus disciplinæ transgrediatur, sed taliter fiat qualiter et homines castigentur, et quasi ¹⁰⁶² pro intentione vel occasione castigationis disciplinam facientes ¹⁰⁶³ peccatum non incurrant, et disciplinam sustinentes in corpore suo ¹⁰⁶⁴ debiliores non fiant. Quod si quis hoc mandatum nostrum transgressus fuerit, nobis ab episcopis nuntietur; quatenus taliter castigetur, ne deinceps mandatum nostrum quemquam delectet contemnere. Et si dominus vel magister ¹⁰⁶⁵ quilibet ¹⁰⁶⁶ aut advocatus talium hominum, eos vel comiti vel misso nostro

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰³⁷ sanctam 3. ¹⁰³⁸ deest 3. ¹⁰³⁹ a. merces ab eo. 3. *reliqua capitis desunt.* ¹⁰⁴⁰ a. I. 3. ¹⁰⁴¹ quantovico
constanter 3. ¹⁰⁴² rotomagnu 3. ¹⁰⁴³ cavillonum 3. ¹⁰⁴⁴ arbona 5. *Quæ lectio sententiam meam de-
lectione Ann. Guelferbutanorum et Nazarianorum a. 756. (Mon Germ. SS. I - 200)*

ad disciplinam sustinendam contradixerit vel misso nostro jussus præsentare noluerit, prædictum ban-
num sexaginta solidorum componat, sicut in præ-
dicto capitulari habetur.

16. Ut si aliquis homo a ¹⁰⁶⁷ proximis Kalendis Julii de hac nova moneta mixtum vel minus quam debeat pensantem denarium invenerit, con-
stringat eum qui ipsum denarium ad negotiandum protulit, et ipse dicat, a quo eum accepit; et sic de manu ad manum veniat, usque dum ad falsitatis auctorem perveniatur. Et inventus mixti vel minus quam debeat pensantis denarii monetator, in illa terra in qua judicia secundum legem Romanam terminantur, secundum ipsam legem judicetur; et in illa terra in qua judicia secundum legem Romanam non judicantur, monetarius, sicut supra diximus, falsi denarii manum dexteram perdat, sicut in quarto libro Capitularum continetur, capite 33. Et qui hoc consenserit, si liber est, 60 solidos componat; si servus vel colonus, nudus cum virgis vapulet ¹⁰⁶⁸.

17. Ut diligenter comites et ministri rei publice per ¹⁰⁶⁹ suos comitatus ac ministeria provideant, ne in aliquo loco occulta vel fraudulenta moneta fieri possit. Et si inventus ac comprobatus quilibet fuerit ¹⁰⁷⁰ fraudulentam monetam percutiens ¹⁰⁷¹, sicut constitutum est de falso monetario, ex præfato capitulari prædecessorum nostrorum, manus ei amputetur ¹⁰⁷². Et qui hoc consenserit, si liber est, sexaginta solidos componat; si servus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.

18. Et si falsus monetarius, aut ¹⁰⁷³ de illis locis in quibus monetam fieri jussimus, aut occulte monetam percutiens, aut denarium falsum de nova moneta ad negotiandum proferens, ut ¹⁰⁷⁴ constringi et puniri non possit ¹⁰⁷⁵, sicut est constitutum, in fiscum nostrum vel in quamcumque immunitatem, aut alicujus potentis potestatem vel proprietatem ¹⁰⁷⁶, confugerit, si in nostrum confugerit fiscum, requiratur a ministro nostro. Et si ille eum defenderit aut occulaverit, nuntietur nobis, quatenus ita ¹⁰⁷⁷ in eo secundum capitulare regium vindicetur, ne ullus alius unquam falsitatem nostra auctoritate vel potestate consentire ¹⁰⁷⁸ aut defendere audeat. Si autem in immunitatem vel potestatem aut proprietatem alienius potentis confugerit, secundum quod in tertio libro Capitularis, 26 capitulo, continetur, de eo qui furtum aut homicidium vel quodlibet crimen foris committens infra immunitatem fugerit, inde fiat; id est, et mandet comes vel publicæ rei minister episcopo vel abbati, vel illi quicumque locum episcopi vel abbatis vel abbatissæ tenuerit, vel potentis hominis in cujus potestatem vel proprietatem confugerit, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit et eum

reddere noluerit, in prima contradictione solidis quindecim culpabilis judicetur. Si ad secundam inquisitionem cum reddere noluerit, triginta solidis culpabilis judicetur. Si nec ad tertiam inquisitionem consentire voluerit, quidquid reus damni fecit, totum ille qui eum infra immunitatem retinet, nec reddere vult, solvere cogatur, et ipse comes veniens licentiam habeat ipsum hominem infra immunitatem quærendi, ubicumque eum invenire potuerit. Si autem in prima inquisitione comiti responsum fuerit, quod reus infra immunitatem quidem fuisset, sed fuga lapsus sit, juret quod ipse eum ad justitiam cujuslibet disfaciendam fugere non fecisset, et sit ei in hoc satisfactum. Si vero intranti in ipsam immunitatem, vel in cujuslibet hominis potestatem vel proprietatem, comiti collecta manu quilibet resistere tentaverit, comes hoc ad regem vel principem deferat, et ibi judicetur. Et sicut ille qui in immunitate damnum fecit, sexcentis solidis componi debet, ita qui comiti collecta manu resistere præsumpserit, sexcentis solidis culpabilis judicetur.

19. Ut melius et commodius hæc providentia de bonis denariis non reiiciendis et de monete falsæ denariis custodiri possit, volumus, ut unusquisque comes de comitatu suo omnia mercato in breviari faciat, et sciat nobis dicere, quæ mercato tempore avi nostri fuerunt, et quæ tempore domini et genitoris nostri esse cœperunt, vel quæ illius auctoritate constituta fuerunt, vel quæ sine auctoritate illius facta fuerunt, vel quæ tempore nostro convenire cœperunt, vel quæ in antiquis locis permanent, et si mutata sunt, cujus auctoritate mutata fuerunt. Et ipsum brevem unusquisque comes ad proximum placitum nostrum nobis adportet, ut decernere possimus, quatenus necessaria et utilia et quæ per auctoritatem sunt mancant, quæ vero superflua, interdicanantur, vel locis suis restituantur. Et mercato die Dominico in nullo loco habeantur, sicut in primo libro Capitularum, capitulo 136 ¹⁰⁷⁹, habetur.

20. Ut comes et rei publicæ ministri ac ceteri fideles nostri provideant, quatenus justus modius æquusque sextarius secundum sacram scripturam et capitula prædecessorum nostrorum in civitatibus et in vicis et in villis ad vendendum et emendum fiat, et mensuram secundum antiquam consuetudinem de palatio nostro accipiant, et non pro hac occasione a mansuariis vel ab his qui censum debent, major modius, nisi sicut consuetudo fuit, exigatur. Et ipsi homines qui per villas de denariis providentiam jurati habebunt, ipsi etiam de mensura, ne adulteretur, provideant, sicut in libro tertio Capitularum, capitulo 90, continetur. Et si quis reputatus fuerit

VARIÆ LECTIONES

¹⁰⁶⁷ deest 3. ¹⁰⁶⁸ cædatur 3. 3b. ¹⁰⁶⁹ deest 3. ¹⁰⁷⁰ f. q. 3. ¹⁰⁷¹ f. m. p. desunt 3. ¹⁰⁷² abscidatur 3. 3b. ¹⁰⁷³ deest 3. ¹⁰⁷⁴ deest 3. ¹⁰⁷⁵ potest eo quod in fisco nostro 3. ¹⁰⁷⁶ v. p. desunt 3. ¹⁰⁷⁷ deest 3. ¹⁰⁷⁸ con-
sonare 3. ¹⁰⁷⁹ in Sirmondo legitur 145; legendum vero est 159. BAL.

mensuram adulterasse, et cum majori modio vel sextario annonam vel vinum accepisse, et cum minori mensura venundare, si liber homo est, aut secundum suam legem se inde sacramento idoneum reddat, aut si hoc fecisse ¹⁰⁸⁰ vel fieri jussisse aut consensisse comprobatus fuerit, hoc unde mensuram adulteravit, id est vinum et annona, a ministris rei publicæ tollatur ab eo; insuper et hannum nostrum, id est solidos sexaginta, componat. Si autem colonus vel servus inde reputatus fuerit, aut judicio Dei se inde examinet, aut si inde convictus fuerit, hoc, ut supra diximus, unde mensuram adulteravit, perdat, insuper et virgis nudo corpore ¹⁰⁸¹ vapulet. Et sive liber sive colonus vel servus de hoc convictus fuerit, post legalem emendationem episcopale iudicium suscipiat, quia contra tale interdictum Domini fecit, dicentis: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*; unde regnum Dei sibi clausit, et infernum sibi aperuit. Quod peccatum inter illa criminalia peccata computatur de quibus dicit Apostolus, quod qui ea fecerit, cum huiusmodi nec cibum sumere christiano licet; et inde sacri Nicæni canones clericos gradus perdere jubent. Et de tali causa unde seculares homines vitam perdunt, inde clerici ecclesiasticum gradum amittunt. Ministri autem rei publicæ se caute custodiant, ne pro hac occasione ducti cupiditate per aliquod malum ingenium a liberis hominibus, vel colonis, seu servis, sua iniuste tollant; quia si inde ad nos clamor venerit, et inde convicti fuerint, sic injustitiam istam exsolvent, sicut illi qui in suo ministerio tantum faciunt. In illis autem regionibus in quibus secundum legem Romanam judicantur judicia, juxta ipsam legem committentes talia judicentur; quia super illam legem vel contra ipsam legem nec antecessores nostri quodcumque capitulum stauerunt, nec nos aliquid constituimus. Similiter per civitates et vicos atque per mercatoa ministri rei publicæ provideant, ne illi qui panem coctum aut carnem per dederat, aut vinum per sextaria, vendunt, adulterare et minuire possint. Sed quantos mensurabiles panes in unaquaque civitate de justo modio episcopi vel abbatis ¹⁰⁸² seu comitis ¹⁰⁸³ ministeriales ¹⁰⁸⁴ a pistoribus suis recipiunt, tantos mensurabiles panes de æquo modio a pistoribus qui panem vendunt, fieri faciant: quos si inventi fuerint adulterare vel minorare, ut supra diximus, secundum eum modum culpabiles judicentur. Homines etiam qui providentiam super hoc ¹⁰⁸⁵ habere debebant ne maneat mensuræ fiant, si ¹⁰⁸⁶ de perjurio quod juraverunt, quia hoc consentire non debuissent, revicti fuerint, secundum legem puniantur, sicut in fine capituli decimi ex libro tertio Capitulum ha-

betur, et postea ab episcopo publicam poenitentiam de perjurio accipiant.

21. Ut quia per tres jam annos hannum pro rejectione bonorum denariorum perdonavimus, volumus ut modo, secundum discretionem quam missis nostris commendavimus, rewadiatum persolvatur, et ubi rewadiatum non est, rewadietur et solvatur: quatenus et ex hoc et ex disciplina constituta ita constricti, deinceps cessent denarios honos recere. Et quoniam audivimus, occasione accepta pro rewadiato hanno quosdam plus a pauperibus accepisse quam hannus leveat, hoc a missis nostris diligenter requiri volumus. Et quicumque plus ab eis acceperint ¹⁰⁸⁷ quam jussimus, cogantur illis restituere, et illos absque ulla excusatione ad presentiam nostram missi nostri adducant; quatenus per nostram harmiscaram ¹⁰⁸⁸ ita castigentur, ne ulterius tali concludio ¹⁰⁸⁹ eos delectet opprimere pauperes.

22. Ut a colonis qui jam pro rejectione bonorum denariorum flagellati vel flagellandi ¹⁰⁹⁰ sunt, nulla alia exactio requiratur; et si ab aliquo eorum aliquid inde acceptum fuit, a missis nostris cogatur restitui. Et qui beneficia vel alodes ¹⁰⁹¹ in duobus vel tribus aut quatuor comitatibus habent, et non habent in unoquoque comitatu unde plenum hannum valeant solvere ¹⁰⁹², vel qui in uno tantum comitatu alodem vel beneficia habent, et non tantum ibi habent unde plenum hannum valeant solvere, missis nostris hoc notum faciant, et hoc ab eisdem missis nostris diligenter inbrevietur, et nobis renuntiatur, ut nostra discretionem decernamus, qualiter et castigatio ex compositione fiat, et homines ultra mensuram et indebite non graventur: quia, sicut sancta Scriptura dicit, non inde requirimus datum, sed fructum, id est non inde requirimus inhonestum lucrum, sed regni ex castigatione profectum. Turpe ¹⁰⁹³ vel inhonestum est lucrum, ut Augustinus exponit, per varias circumventiones et occasiones lucrandi causa inhoneste res quaslibet congregari. Et non solum in pauperioribus, sed etiam in ditioribus, considerare volumus discretionem quam decessores nostri reges in quarto libro Capitulum posuerunt, capitulo 57 ¹⁰⁹⁴ decernentes: *Ut de debito, inquirunt, quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum, talis consideratio fiat, ut is qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem componere cogatur, sed juxta quod possibile visum fuerit. Is vero qui tantum mala voluntate peccavit, totam legis compositionem cogatur exsolvere.*

23. Ut nullus deinceps in regno nostro mixturam auri vel argenti ad vendendum facere vel consentire presumat: et nullus a missa sancti Remigii, id est a proximis Kalendis Octobris, aurum vel argentum

ad vendendum vel emendum ¹⁰⁶⁸ nisi purificatum A vendere præsumat, et in eodem libro capitulo 6 designata sunt loca regni usque ad quæ negotiatores brunias et arma ad venundandum portare et vendere debeant, quod si inventi fuerint ultra portantes aut venundantes, ut omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medieta inter missos regios et inventorem dividatur; quia peccatis nostris exigentibus in nostra vicinia Nortmanni deveniunt ¹¹⁰⁷, et eis a nostris brunie et arma atque caballi aut ¹¹⁰⁸ pro redemptione dantur, aut pro pretii cupiditate venundantur; cum pro redemptione vivus hominis ista donantur, vel pro paucio pretio venundantur, per hoc auxilium illis contra nos præstitum ¹¹⁰⁹ et regni nostri maximum sit detrimentum, et multæ ecclesiæ ¹¹¹⁰ Dei destruuntur, et quamplurimi christiani deprædantur, et facultates ecclesiasticæ et regni exhauriuntur, propterea una cum consensu atque consilio nostrorum fidelium constituimus, ut quicumque post proximas Kalendas Julii hujus duodecimæ indictionis Nortmannis quocumque ingenio, vel pro redemptione, vel pro aliquo pretio, bruniam vel quæcumque arma aut caballum donaverit, sicut proditor patia et expositor

christianitatis ad perditionem gentilitati sine ullâ retractione vel redemptione de vita componat. Quæ omnia omnibus citissime a missis nostris et comitibus nota fiant, ne de ignorantia se excusare valeant.

christianitatis, et adiutor gentilitati sine ullâ retractione vel redemptione de vita componat. Quæ omnia omnibus citissime a missis nostris et comitibus nota fiant, ne de ignorantia se excusare valeant.

26. Ut pagenses Franci qui caballos habent vel habere possunt, cum suis comitibus ¹¹¹¹ in hostem pergant; et nullus per violentiam, vel per aliquod malum ingenium, aut per quancumque indebitam oppressionem ¹¹¹², talibus Francis suas res aut caballos tollat, ut hostem facere et debitos paravere-dos secundum antiquam consuetudinem nobis exsolvere non possint, neque comes neque aliquis minister rei publicæ. Quod si fecisse aliquis eorum comprobatus fuerit, sic hoc cogatur componere, sicut de illis est constitutum in capitularibus regiis qui tortum in suo comitatu vel ministerio faciunt.

27. Ut juxta regium capitulare quod dominus et genitor noster, anno 16¹¹¹³ regni sui capitulo 7¹¹¹⁴ constituit, comites vel missi nostri diligenter inquirent, quanti homines liberi in singulis comitatibus maneant qui per se possunt ¹¹¹⁵ expeditionem facere, vel quanti de his quibus unus alium adjuvet, quanti etiam de his qui a duobus tertius adjuvetur vel præparetur ¹¹¹⁶, necnon de his qui a tribus quartus adjuvetur et ¹¹¹⁷ præparetur, sive de his qui a qua-

24. Ut in omni regno nostro non amplius vendatur libra auri purissime cocti, nisi duodecim libris argenti de novis et meris denariis. Illud vero aurum quod coctum quidem fuerit, sed non tantum ut ¹¹⁰⁵ ex eo deauratura fieri possit, libra una de auro vendatur decem libris argenti de novis et meris denariis. Et omnimodis provideant tam comites, quam ceteri omnes ministri rei publicæ, ne aliqua adjectione vel fraude per occasionem aliquid amplius vendatur, sicut de suis honoribus volunt gaudere. Et quicumque hanc commendationem nostram aliquo ingenio infirmare vel fraudare seu aliter immutare inventus fuerit, si liber homo fuerit, bannum nostrum, id est sexaginta solidos, componat; colonus seu servus, nudus ¹¹⁰⁸ cum virgis flagelletur.

25. Et quoniam in præfatis capitulis continetur in libro tertio ¹¹⁰⁶ capitulo 75, ut nullus sine permissa regio bruniam vel arma extraneo dare aut

tuor quintus adjuvetur et præparetur ut expeditionem exercitalem facere possint, et eorum summam ad nostram notitiam deferant; ut illi qui in hostem pergere non potuerint, juxta antiquam et aliarum gentium consuetudinem ad¹¹¹⁸ civitates novas et pontes ac transitus paludum operentur, et in civitate atque¹¹¹⁹ in marcha¹¹²⁰ wactas faciant; ad defensionem patriæ omnes sine ulla excusatione veniant. Et qui de talibus hostem dimiserint, heribannum juxta discretionem quæ¹¹²¹ in progenitorum nostrorum tertio libro Capitulorum, capitulo 14, continetur, persolvant. Et qui ad defensionem patriæ non occurrerint, secundum antiquam consuetudinem et capitulorum constitutionem judicentur.

28. Ut illi Franci qui censum de suo capite vel de suis rebus ad partem regiam debent, sine nostra licentia ad casam Dei vel ad alterius cujuscumque servitium se non tradant, ut res publica quod de illis habere debet, non perdat. Quod si aut seipsos aut res suas ad casam Dei aut ad alterius cujuscumque servitium sine licentia nostra tradere voluerint¹¹²², sicut in capitulari avi nostri continetur de his qui pro furto se in servitium tradere cupiunt, comites vel vicarii hoc eis non consentiant, sed ex banno nostro prohibeant. Quod si contra hannum nostrum fecerint, ipsi qui eos receperint bannum nostrum, id est solidos sexaginta, componant. Et si ipsos in servitio suo habere voluerint, vel illorum res¹¹²³ de quibus census ad partem regiam exiebat, tenere voluerint, censum quem ipsi¹¹²⁴ Franci debebant¹¹²⁵, vel qui de illorum rebus exire solebat, ad nostram regiam partem¹¹²⁶ componant, sicut in præfato Capitulorum libro tertio, capitulis 15 et 86, et in libro IV, capitulo 36, habetur. Et quia, sicut in sacris¹¹²⁷ ecclesiasticis regulis invenitur, prior observatio durior, posterior autem exigente causa inclinatio fuit, post hæc præfata capitula decessorum et progenitorum nostrorum, hujusmodi sicut prædiximus Francis hominibus res suas ad casam Dei vel aliis tradere ac vendere, eosque ad divinum servitium converti, si vellent, non prohibuerunt, sicut in capitulis libri primi, capitulis 132¹¹²⁸ et 134, et in libro II, capitulo 31¹¹²⁹, et in libro IV¹¹³⁰, capitulo 19, continetur. Si quis de talibus Francis de suis rebus tradere vel vendere voluerit, non prohibemus. Tantum ut jus regium, quod sibi debetur, sine ratione non perdat: quia injustas consuetudines noviter institutas imponere cuique non volumus, quas in quarto libro eorundem Capitulorum prohibitas, cap. 47¹¹³¹, legimus. De illis autem qui secundum

A legem Romanam vivunt, nihil aliud nisi quod in eisdem continetur legibus definimus.

29. Ut illi coloni, tam fiscales quam et ecclesiastici¹¹³², qui, sicut in polypticis¹¹³³ continetur et ipsi non denegant¹¹³⁴, carropera et manopera ex antiqua consuetudine debent¹¹³⁵, et margilam¹¹³⁶ et alia quæque carricare¹¹³⁷, quæ illis non placent, renunt¹¹³⁸, quoniam adhuc in illis antiquis temporibus forte margila¹¹³⁹ non trahebatur, quæ in multis locis tempore avi ac domni et¹¹⁴⁰ patris nostri trahi cœpit¹¹⁴¹ et de manopera in scuria battere nolunt, et tamen non denegant quia manoperam¹¹⁴² debent; quicquid¹¹⁴³ eis carricare præcipitur de¹¹⁴⁴ opera carroperæ quando illam facere debent, sine ulla differentia carricent; et quicquid eis de opera monoperæ, quando illam facere debent, præcipitur, similiter sine ulla differentia faciant¹¹⁴⁵.

30. Ut quoniam in quibusdam locis coloni, tam fiscales quam et de casis Dei, suas hereditates, id est mansa¹¹⁴⁶ quæ tenent, non solum suis paribus¹¹⁴⁷, sed et clericis canonicis ac villanis presbiteris et aliis quibuscumque hominibus vendunt et tantummodo sellam retinent, et hac occasione sic¹¹⁴⁸ destructæ fiunt¹¹⁴⁹ villæ, ut non solum census debitus inde non possit exigi, sed etiam quæ terræ de singulis mansis fuerunt¹¹⁵⁰, jam non possint agnosci; constituimus ut præcipiatur a nostris ministerialibus, et a ministris ecclesiasticis, ut hoc nullo modo de cetero fiat, ne villæ destructæ atque confusæ fiant: et quicquid de singulis mansis sine licentia dominorum vel magistrorum per quoscumque venditum est, recipiatur, et singulis mansis¹¹⁵¹ de quibus terræ venditæ sunt, et de quibus census decidit¹¹⁵² propter eorum impossibilitatem qui¹¹⁵³ mansa deservire non possunt, restituatur; et juxta qualitatem vel quantitatem terræ, vel vinearum ad singulos mansos pertinentium, postquam restaurati fuerint, ab unoquoque manso census ad partem dominicam exigatur.

31. De adventitiis istius terræ, quæ a Nortmannis devastata¹¹⁵⁴ est, constituimus, ut sicut in capitulari avi nostri Karoli imperatoris habetur, unusquisque comes de suo comitatu et nomina eorum, et qui sunt¹¹⁵⁵ eorum seniores¹¹⁵⁶, describi faciant, et ipsos advenas, qui a tempore avi nostri atque a tempore domini et¹¹⁵⁷ patris nostri in illorum comitatibus commanent¹¹⁵⁸, secundum consuetudinem quæ illorum temporibus fuit, eos ibi manere permittant. Illos vero qui propter persecutionem Nortmannorum nuper de istis partibus in illas partes confugerunt,

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹⁸ deest 3. ¹¹¹⁹ adest 3. ¹¹²⁰ marka 3. ¹¹²¹ quam 3. ¹¹²² tradiderint s. 3. ¹¹²³ v. i. r. desunt 3. ¹¹²⁴ deest 3. ¹¹²⁵ v. q. d. i. r. e. s. desunt 3. ¹¹²⁶ deest 3. ¹¹²⁷ deest 3. ¹¹²⁸ CXXXIII et CXXXVI. 3. ¹¹²⁹ XXXII. 3. ¹¹³⁰ V. cap. XVIII. 3. ¹¹³¹ XLV. 3. ¹¹³² Ut e. et f. et e. 3. ¹¹³³ polypticis 3. ¹¹³⁴ denegant 3. ¹¹³⁵ deest 3. ¹¹³⁶ margilla corr. arailam 3. ¹¹³⁷ deest 3. ¹¹³⁸ placent non renuntant

episcoporum missi cum missis rei publicæ taliter de A nes habent, ad¹¹⁸⁸ suum mallum occurrere¹¹⁸⁸ illis¹¹⁸⁸ partibus in istas¹¹⁸⁸ partes venire faciant, ut non opprimantur, nec aliquis¹¹⁸⁸ census vel quæcumque exactio ab illis exigantur; et habeant licentiam, quæ in illis partibus suo servitio promeruerunt vel quocumque justo ingenio adepti sunt¹¹⁸⁸, commendandi. Et illi qui nullum lucrum de opere in vineis sperant, Kalendis Septembris unusquisque ad locum suum¹¹⁸⁸ jam perventus sit. Et qui lucrum de vineis in illis partibus promeruerit¹¹⁸⁸, octo dies post missam sancti Remigii in istas partes¹¹⁸⁸ jam sit perventus, et sibi in istis partibus in futurum provideat, et suo seniori serviat. Et si necesse illi¹¹⁸⁸ fuerit, ad missam sancti Martini ad suum conductum in illas partes redeat, et usque ad Kalendas Aprilis ibidem immorandi¹¹⁸⁷ licentiam habeat¹¹⁸⁸; indeque ad terram suæ nativitatis et ad senioratum¹¹⁸⁸ suum unusquisque redeat, et usque ad medium Maium propter seminationem ibidem maneat¹¹⁸⁸; indeque, si illi¹¹⁸⁸ necessitas fuerit, ad suum conductum redeat; et inde ad messiones in terram suam unusquisque redeat¹¹⁸⁸, et de cetero ibidem permaneat¹¹⁸⁸. Si autem de istis partibus in illis partibus femina maritum aut maritus feminam accepit, illud conjugium, quia non est legale neque¹¹⁸⁸ legitimum, sicut Leo in suis decretis et sanctus Gregorius in suis epistolis monstrant, dissolvatur; et ejus mancipium vir vel femina fuerit¹¹⁸⁸, suum quæque potestas recipiat, et suæ potestatis homini conjungere faciat. Et si infantes inde nati sunt, secundum legem et¹¹⁸⁸ antiquam consuetudinem¹¹⁸⁸ nostram¹¹⁸⁸ C infantes matrem sequantur. In illis autem regionibus quæ legem Romanam sequuntur, secundum eandem legem¹¹⁸⁸ fieri exinde¹¹⁸⁸ decrevimus.

32. Ut conlimitanei et vicini comites in una die, si fieri potest, mallum¹¹⁸⁸ non teneant, maxime post octavas paschæ, propter Francos homines et advocatos, qui ad utraque malla non possunt occurrere; sed mittant sibi invicem missos. Et si unus die Lunis mallum habuerit, alter die Jovis aut die Lunis sequentis hebdomadæ mallum habeat. Et ne grave ei sit qui suum mallum interjecit, qui uno anno primus tenuerit mallum, sequenti anno consentiat alteri primum tenere. Et si sacramenta legalia in primo die Lunis post pascha juranda devenerint, aut in aliis feriis quando mallum tenere debuerat¹¹⁸⁸, mittat unusquisque comes missum suum, qui ipsa sacramenta¹¹⁸⁸ auscultet, ne ipsi homines jectivi¹¹⁸⁸ inveniantur. Et ipse sic mallum suum teneat, ut barrigildi ejus et advocati qui in aliis comitatibus ratio-

possint.

33. Et quia sacramenta post quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur, et in præfatis prædecessorum et progenitorum nostrorum capitulis invenitur, ut postquam comes et pagenses de qualibet expeditione hostili reversi fuerint, ex eo die super 40 noctes¹¹⁸⁷ sit bannus resisus, quod in lingua Theodisca¹¹⁸⁸ scastlegi¹¹⁸⁸, id est armorum depositio, vocatur, multi inde contendunt, et se¹¹⁸⁸ inter se¹¹⁸⁸ jectiscunt. Alii enim suum sacramentum quadagesimo die, in quo illud accipiunt, jurare volunt; et in tantum contendunt, ut etiamsi intra quadagesimam sacri jejunii quadagesimus dies advenerit, suum sacramentum se jurare debere contendant¹¹⁸⁸, et contra causatores¹¹⁸⁸ suos, si ad hoc audiendum non venerint, jectiscant¹¹⁸⁸. Numerant enim dies, et non numerant cum eis noctes; sicut¹¹⁸⁸ numerantur dies et non numerantur noctes a Nativitate Domini usque ad Purificationem sanctæ Mariæ et a Resurrectione Domini usque ad Ascensionem Domini. Quadagesimo enim die et purificatio sanctæ Mariæ a nativitate Domini, et quadagesimo die a resurrectione Domini, quæ est in Dominica die, ascensio Domini celebratur, quæ evenit quinta feria, id est Jovis die. Et de diebus sine memoria noctium¹¹⁸⁸, Dominus per Jonam prophetam dicit: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur*. Et quadraginta dies simul cum noctibus in jejunio Helix prophetæ, et Moysi¹¹⁸⁷ quando legem secundo accepit, et ipsius Domini jejunio computantur. In quibus sex septimanæ, id est quadraginta et duo dies, fiunt usque ad resurrectionem Domini, quæ sit in Dominica die, sicut et initium Quadragesimæ. Et hæc non sine Dei mysterio¹¹⁸⁸ fiunt, per quem conditores legum justa decernunt. Unde, sicut in quibusdam regionibus¹¹⁸⁸ rectius tenere comperimus, nna cum consensu et¹¹⁸⁸ fidelium nostrorum consilio¹¹⁸⁸ constituimus, ut ab ipso die quo sacramentum accipitur, post quadraginta dies et quadraginta noctes, id est, quadagesimo secundo die de¹¹⁸⁸ sex septimanis¹¹⁸⁸, ipsa feria qua illud sacramentum accepit, sicut¹¹⁸⁸ Pascha ipsa feria sit qua initium Quadragesimæ accipitur, qui sacramentum legaliter accipit¹¹⁸⁸ legaliter in locis constitutis juret, sicut in Capitulorum libris decessorum et progenitorum nostrorum continetur. Et amodo nulla dissensio vel retractatio in regno nostro a quolibet ex hoc fiat. Quod mandatum nostrum si quis contemnere præsumperit, bannum nostrum, id est sexaginta solidos, componat. Et si ipsa dies intra Qua Iragesimæ sacra

VARIE LECTIONES.

1188 ierit x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x 1188 illis x

jejunia evenerit, nemo illud sacramentum quod accepit in quadragesima jurare præsumat; quia ex hoc jam etiam ¹²⁰⁸ manifestam Dei vindictam vidimus et audivimus. Et si quis ¹²⁰⁷ præsumpserit, similiter bannum nostrum componat, et inde pœnitentiam episcopali judicio faciat. Ipsam autem quadragesimam a quarta feria, id est a capite jejunii, cum ipsa quarta feria, qua publice pœnitentes pœnitentiam accipiunt, observari usque ad sanctam resurrectionem secundum consuetudinem antiquam præcipimus. Sed expectet qui sacramentum ante quadragesimam servatum accepit, si quadraginta dies et quadraginta noctes ante illam ¹²⁰⁸ quadragesimam non habuit, sine ulla ¹²⁰⁹ legali compositione vel jectitione ¹²¹⁰ usque ad diem Lunis post octavas ¹²¹¹ Paschæ; et tunc quod legaliter accepit, legaliter et ¹²¹² perficiat.

34. Notum fieri volumus omnibus Dei et nostris fidelibus, quoniam ¹²¹³ quidam comites nostri nos consuluerunt de illis Francis hominibus qui censum regium de suo capite sed et de suis rescallis (151) debebant, ¹²¹⁴ qui tempore famis, necessitate cogente, seipsum ad servitium venderunt. Unde cum episcopis et ceteris Dei ac nostris fidelibus tractavimus quid nobis esset agendum; et quod cum eis inde invenimus ¹²¹⁵ ac constituimus, præsentis elicto decrevimus ¹²¹⁶. Id est, quia non in lege Salica ex hoc expressius quiddam ¹²¹⁷ invenimus, continetur tamen in tertio Capitulum libro capitulo 29 de homine libero qui se loco wadii tradidit in alterius potestatem, et ibi constitutus damnus aliquod cuilibet fecerit, ut is qui eum loco wadii suscepit, aut damnus solvat, aut hominem in mallo productum amittat, perdens simul debitum propter quod eum pro wadio suscepit; et qui damnus fecit, dimissus juxta qualitatem rei cogatur emendare. Si vero liberam feminam habuerit, et usque dum in pignore extitit filios habuerint, liberi permaneant. Et in lege digito Dei scripta legimus, ut si attenuatus fuerit frater noster et se in servitium tradiderit, sex annis serviet illi qui eum emit, et septimo liber egreditur gratis. Quæ sacra historia et observantes moraliter ædificat, et altiori sensu intelligentes inluminat. In lege etiam quam prædecessores nostri et nominatissimi imperatores constituerunt de his qui filios suos, fame aut alia aliqua necessitate cogente, vendunt, plura habentur capitula quæ omnia hic ¹²¹⁸ non necesse duximus ponere. Tamen illud capitulum quod cum sanctis ecclesiasticis regulis ex maxima parte concordari invenimus, hic ¹²¹⁹ ponere necessarium duximus, in quo dicit: *Ut omnimode ingenui filios suos, quod et de ipsis*

A qualibet necessitate seu famis tempore vendiderint, ipsa necessitate compulsi, emptor si quinque solidi emit, sex recipiat: si decem, duodecim solidos similiter recipiat: aut ¹²²⁰ si amplius, secundum superscriptam rationem augmentum pretii consequatur. Sanctus ¹²²¹ etiam Gregorius de his qui liberi a pagani capti fuerint, si aliquis eos redemerit, ipsi qui redempti sunt procurent, ut tantum pretium redemptori suo donent sicut ab eo redempti fuerunt, et in sua libertate permaneant. Si autem ecclesia eos redemerit, gratis sine aliqua compositione liberi fiant. Quod et nos per regnum nostrum, una cum consensu et ¹²²² fidelium nostrorum consilio ¹²²³, observare regia auctoritate præcipimus. Et si quis dixerit qui ¹²²⁴ non vult, aut tempore famis, aut pro alia necessitate pretium suum dare pro libero homine, si semper illum servum habere non debet, adtendat quid ei Dominus per apostolum suum dicat: *Qui habuerit, inquit, substantiam hujus ¹²²⁵ mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, non manet caritas Dei in eo.* Et qui non habet hanc caritatem, etiamsi ad martyrium et ad ignem se tradiderit, sine ista caritate remissionem peccatorum suorum habere non poterit, et nullatenus in regnum Dei intrabit, quia pro Deo suos denarios vel suam annonam, quæ a Deo accepit, dare non indurat, cum Deus seipsum et sanguinem suum pro eo in cruce, clavis et lancea transfixus, fudit. Et quia hominum ingenia qui Deum non timent, diabolo suadente, multa mala excogitant, potest fieri, ut qui tales homines liberos, necessitate ut diximus cogente, in servos suscipiunt, in alteras partes illos despiciant et vendant. Propterea una cum consensu et ¹²²⁶ fidelium nostrorum consilio ¹²²⁷ constituimus, quod in antiquis legibus decretum invenimus, ut si hujusmodi personas aliqui aut ad extraneas gentes aut ad transmarina loca transferre aut venundare præsumpserint, ipse qui hoc contra statuta præsumpserit, constitutionem regii banni componat. Et si talis homo antea liber, usque dum in tali servitio fuerit, de libera femina filios habuerit, ipsi filii liberi permaneant, sicut in præfato 29 capitulo 3 ¹²²⁸ libri capitulum prædecessorum ac progenitorum nostrorum habetur de eo qui se loco wadii in alterius potestatem commiserit: salva constitutione legis Romanæ in eis qui secundum illam vivunt.

D 35. Et sciant comites nostri, quia per singulos comitatus missos nostros dirigemus, qui specialiter de his quæ nunc constituimus inquirent, qualiter in his nostram iussionem adimplere certaverint, sicut in

ditorum nostrorum continetur, capitulo 18. Et qui-
cumque negligens inde inventus fuerit, præcipimus
ut ante nostram præsentiam venire jubeatur, et ra-
tionem reddat, utrum hoc quod jussimus facere no-
luerit, aut non potuerit; aut si aliqua re præpediente
id facere non potuit, cur nobis ipsam impossibilita-
tem ad tempus non adnuntiavit. Quia si ipse hoc non
voluit, aut suæ negligentiae causa non potuit, nos ta-
lem invenire volumus, qui hoc quod jubemus servare
velit aut possit.

36. Volumus, ut sicut in secundo libro capitulo-
rum decessorum ac progenitorum nostrorum conti-
neter capitulo 24, hæc capitula quæ nunc et alio tem-
pore consultu fidelium nostrorum a nobis constituta
sunt, a cancellario nostro archiepiscopi et comites
eorum ¹²⁹⁹ de propriis civitatibus, modo aut per se
aut per suos missos accipiant; et unusquisque per
suam diocesim ceteris episcopis, abbatibus, comiti-
bus, aut ¹³⁰⁰ aliis fidelibus nostris ea transcribi faci-
ant, et in suis comitatibus coram omnibus relegant,
ut cunctis nostra ordinatio et voluntas nota fieri pos-
sit. Cancellarius autem noster nomina episcoporum
et comitum qui ea accipere curaverint, notet, et ea
ad nostram notitiam perferat, ut nullus hoc præter-
mittere præsumat.

37. Et quoniam fideles nostri in istis qui in Se-
quana fiunt et in aliis operibus laborant, et heri-
bergum nostrum, quod præterito anno hic fieri jus-
simus, homines de illa parte Sequanæ in istas partes
venientes, et de istis partibus in illas partes euntes
destruxerunt per occasionem, quia in illo contra de-
bitam reverentiam manere cœperunt, et nunc istud
heribergum non sine labore et dispendio fidelium
nostrorum fieri fecimus, volumus et expresse man-
damus, ut sicut nec in nostro palatio, ita nec in isto
heribergo ¹³⁰¹ aliquis alius ¹³⁰² sine nostra jussione
manere præsumat, nec ¹³⁰³ illud aliquis destruat.
Quod si aliquis præsumperit, et a custodibus quos
ad hoc deputatos habemus, nobis notum factum fue-
rit, non sine debita vindicta præsumptor evadet.
Quia semper parati esse volumus, et vos paratos esse
jubemus, ut in istis partibus, et in aliis quibuscum-
que nobis necesse fuerit, et contra paganos et con-
tra alios quoscumque, sicut consuetudo fuit, et ve-
stri antecessores nostris antecessoribus auxilium
præbuerunt, et vos nobis debitum et necessarium

A adjutorium exhibuistis, ita nunc et semper commu-
niter ad Dei voluntatem et sanctæ Ecclesiæ atque is-
tius christianitatis defensionem, et nostram commu-
nem salutem et pacem obtinendam et defendendam
in omnibus, quantum Deus auxilium præstare di-
gnatus fuerit, parati ¹³⁰⁴ semper et in omnibus si-
mus.

Et post hæc omnia lecta.

1. Monemus fidelitatem vestram, ut hæc firmiter
observetis, et semper sicut Dei et nostri dilecti
fideles parati sitis, ut si necessitas nobis evenerit,
aut contra paganos aut contra quoscumque alios,
ut statim quando unicuique nuntius venerit aut
nobis necesse audierit, sine ulla dilatione hostiliter
præparatus in Dei et nostrum servitium ad com-
munem utilitatem possit movere et certissime nobis
occurrere. Et volumus et expresse mandamus, ut
quicumque istis temporibus castella et firmitates
et haias sine nostro verbo fecerunt, Kalendis Au-
gusti omnes tales firmitates disfectas habeant; quia
vicini et circumstantes exinde multas depræda-
tiones et impedimenta sustinent. Et qui eas disfa-
cere non voluerint, comites in quorum comitatibus
factæ sunt eas disfaciant. Et si aliquis eis con-
tradixerit, ad tempus nobis notum facere curent.
Qui si hoc, sicut mandamus, adimplere negle-
xerint, sciant, quia sicut in istis capitulis et ca-
pitularibus prædecessorum nostrorum continetur,
tales comites quæremus et in illorum comitatibus
constituemus, qui nostrum mandatum facere velint
et possint.

2. Et qui interpellatus est ut hic aliquam causam
debeat diffinire, hic stet, usquequo diffinita sit ratio
de qua interpellatus habetur. Et qui pro sua causa
hic demorandi habet necessitatem, et ipse nobis-
cum stare poterit quantum ei necessitas fuerit.
Sed et vassalli nostri cum tantis hominibus sicut
eis commoditas fuerit, nobiscum remaneant et no-
biscum pergant.

3. Vos autem alii, sed et ipsi qui nobiscum
remanebunt, in eundo, et in patria remanendo,
et ad nos redeundo, pacem a nobis communiter
confirmatam servantes, ite cum Dei et nostra gra-
tia. Et Deus nobis concedat ut cito et per plures
annos sani et læti nos invicem videamus, et de Dei
super nos misericordia et gratia gaudeamus.

HLUDOWICI GERMANICI ET KAROLI II PACTUM TUSIACENSE.

(An. 865. Febr. 19.)

Mentionem ejus faciunt Annales Hincmari mense Februario an. 865, et Annales Fuldenses, qui tamen
illud ad mensem Septembrem anni 864 referunt. Sirmondus illud ex codice Laudunensi, Baluzius ope co-
dicis Rivipullensis edidit.

Anna, ¹³⁰⁵ intarnationis Dominicæ 865 Kalend.
Martii, hæc quæ sequuntur Hludowicus et Karolus
reges in Tusiaco villa populo adnuntiaverunt.

Sicut vos et plures alios audisse credimus, jam

secundo et tertio in isto tempore convenire insi-
mul proposuimus: sed variis occupationibus præ-
pedientibus, hoc usque modo implere nequivimus.
Nunc quia, Deo gratias, iusimul convenimus, vo-

VARIE LECTIONES.

¹²⁹⁹ nostri 3. ¹³⁰⁰ et 3. ¹³⁰¹ istum heribergum 3. ¹³⁰² deest 3. ¹³⁰³ ne destruat. Quod 3. ¹³⁰⁴ præ-
rata s. intentione sitis. 3. reliqua omnia desunt. ¹³⁰⁵ Rivip. habet tantum: Capitula Karoli regis atque
Ludovici fratris ejus.

lumus vos scire, quoniam ad nullius deceptionem vel condemnationem, neque pro ullâ indebita cupiditate insimul convenimus. Propter quæ autem, excepto debito ac fraterno desiderio ut nos invicem dilectione mutua videremus, noster conventus fuerit, vobis nota facere volumus, et quæ Deo placita et nobis ac fidelibus nostris salubria et proficua sunt, una cum Dei adjutorio et vestro ac ceterorum communium fidelium nostrorum consilio et auxilio, tenere immutabiliter et augere utiliter volumus.

1. Primo nostras et sanctæ Dei Ecclesiæ ac regni nobis commissi necessitates, fraterne et sincera mente ad invicem exposuimus.

2. Illa quæ nuper cum fidelium nostrorum consilio apud Confluentes inter nos confirmata fuerunt, diligenter rememoravimus, quæ inviolabiliter adjuvante Domino conservabimus.

3. Sicut Deus hoc in corde nostro videt, volumus et vos scire, quoniam de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta adunati, id est unanimes effecti sumus, quantum ipse dederit a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, ad Dei voluntatem, et nostrum communem honorem et salvamentum, et ad sanctæ Dei Ecclesiæ statum, et sacerdotum ac servorum ejus debitum honorem et vigorem, ac regni nobis a Deo commissi soliditatem restituendam et conservandam; ut Ecclesia et regnum, quod Deus in manus progenitorum nostrorum adunavit, et nobis misericordia sua commisit, in nostro tempore necessariam defensionem et tuitionem, et honorem atque soliditatem habeat.

4. Quoniam, sicut dicit sancta Scriptura, qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior, consideravimus et confirmavimus in fide nostra inter nos de uxoribus et filiis nostris, qui ita fideliter nobis subditi et obedientes fuerint sicut filii patribus et suis senioribus esse debent, ut unusquisque nostrum alterius filios sicut proprios in vera dilectione habeat; et qui superstes de nobis alteri fuerit, illius qui decesserit uxori et filiis, sicut inter nos convenit debitum et necessarium adjutorium præstet et fidem conservet.

5. Consideravimus et statuimus ut communes fideles nostri, quorum consilio et auxilio sanctam Dei Ecclesiam et regnum nobis commissum gubernare debemus, debitum honorem et salvamentum habeant. Et inisi ad Dei voluntatem, et ut no-

bona, et fide non ficta, fideli consilio et auxilio nobis sint in omnibus adjutores. Et si aliquis, quod absit, ab hoc deviare tentaverit, unanimiter ut ad hoc redeat illum convertere decertemus. Et si ad hoc reduci non potuerit, unanimiter studeamus, ut vel sibi soli noceat; et contra hoc quod salubriter conservare debemus, non possit damnabiliter agere. Et omnes, tam nobis amici, quam et contrarii, certissimum teneant, quoniam qui contra quemlibet nostrum quiddam adversi machinatus vel molitus fuerit, apud alium locum familiaritatis et amicitie non habeat.

6. Vos scitis qualiter nepos noster Hlotharius per suam juventutem, et per levium hominum consensum et hortamentum, et etiam per eorum favorem qui illum salvare debuerant, fecit et facit contra illam legem, quam Deus primo in paradiso primis hominibus dedit, et quam in evangelio per præsentiam carnis cum hominibus habitans renovavit et confirmavit, quæ ad omnes homines pertinet qui secundum Deum legitimo utuntur conjugio. Unde et universalis Ecclesia Dei pulsator, et sacerdotes sunt dehonoriati, et populus Christianus sicut de mali morbi contagio est maculatus. Propterea quod Deus dixit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, et sicut scriptum est: *Ipsæ os nostrum et caro nostra est*, et ecclesia nobis et illi commissa et regnum unum est, et populus ac christianitas una est, consideravimus, ut ad illum missos nostros mittamus, et ei tale consilium mandemus qualiter et ipse coram Deo salvus et coram seculo honoratus esse valeat, et ecclesia et regnum, quod illi ad salvationem commissum est, solidum esse possit, et populus Dei salvus sit, et legem ac justitiam et pacem ac tranquillitatem habeat.

7. Quia etiam ipse suos missos ad nos transmisit quasi consilium quærens, per nostros missos et de his unde nobis mandavit, quantum nobis Dominus dedit, ei verum et sincerum concilium remandamus, et talem voluntatem nostram esse erga eum sicut vobis dicimus, illi per eosdem missos nostros mandamus.

KAROLI CAPITULA MISSIS DATA.

(Ann. 865. Febr.)

Excipiunt pactum superius in codice Laudunensi, unde ea Sirmondus publici juris fecit. Baluzius ea ope codicum a nobis etiam adhibitorum 4) bibl. regia Parisiensis n. 4626 sæc. x, olim Bigottiani, et 5) bibl. ejusdem n. 4761, olim Divionensis, emendavit.

abbatissis, comitibus, et vassis nostris, sen cunctis A Dei et nostris fidelibus in regno Burgundiæ consistentibus, salutem. Volumus et expresse præcipimus ut in his quæ subjuncta ¹¹³⁹ sunt exequendis, et in aliis quæ ad Dei voluntatem et sanctæ Ecclesiæ statum, atque ad nostram fidelitatem et ad nostrum honorem, ac ad regni soliditatem, necnon ad commune fidelium nostrorum salvamentum pertinent, unusquisque secundum quod suo ordini et suæ personæ competit, istis missis nostris obediens et adjuutores in omnibus existatis.

1. Ut sicut nostri infideles et communes contrarii nostri se invicem confirmaverunt ad nostram contrarietatem, ut nullus de his quæ consideraverint suum parem discooperiat vel prodat, neque ad illa quæ adimplere volunt dimittat, ita fideles nostri se confirmet ad Dei voluntatem et nostram fidelitatem, et ad honorem et sanctæ Ecclesiæ statum, et regni utilitatem, et illorum commune adiutorium et salvamentum. Et nullus fidelium nostrorum cuicumque infideli nostro quocumque modo se conjungat, aut in aliquo faveat, vel in quacumque causa in qua illum impedire potuerit illi parcat, nisi statim ad fidelitatem nostram se convertere voluerit. Et si pro certo cognoscere potuerit, qui contra istud capitulum fecerit, non nobis celet. Et si aliquis audierit, quod pari suo fideli nostro necessitas evenierit aut evenire debeat ad resistendum infideli nostro, non expectet ut illi hoc mandetur, sed statim sit præparatus, sicut Dei fidelis et noster, ad suum parem in nostra fidelitate adjuvandum, et quantum potuerit pergere festinet.

2. Ut omnes qui fidelitatem nobis adhuc promissam non habent, fidelitatem nobis promittant; sicut in capitulis avi et patris nostri continetur.

3. Ut qui fidelitatem nobis promiserunt, et post illud sacramentum ad infideles nostros in nostrum damnum se conjunxerunt, proprietas illorum in nostrum indominitatum recipiatur, donec ipsi per fidejussores in nostram præsentiam veniant.

4. Ut nullus infidelium ¹¹⁴⁰ nostrorum, qui liberi homines sunt, in nostro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, nisi fidelitatem nobis promiserit, et noster aut nostri fidelis homo deveniat.

5. Ut illæ traditiones injustæ et a nostris antecessoribus atque a nobis prohibitæ, quæ factæ sunt aut mulieribus aut matribus aut quibuscumque personis, ut liberius ipsi traditores nostram infidelitatem perficere possint, aut ut justitiam in comitatibus non reddant, tanquam factæ non fuerint, pro nihilo habeantur. Et sicut ipsi ipsos alodes in sua manu tenuissent, ita de ipsis alodibus fiat. Et si nec ita ad fidelitatem nostram aut ad justitiam reddendam adduci potuerint, ipsi alodes in nostrum dominicatum recipiantur, et certa illorum descriptio

nobis adportetur. Ipsi autem infideles nostri in nostro regno locum habere non permittantur. Similiter et de commendationibus quarumlibet facultatum vel pecuniarum fiat; et si ad casam Dei aliquid commendatum habent, ipse episcopus vel rector ecclesiæ ubi commendatæ sunt, aut illis præsentialiter in præsentia missorum nostrorum reddant qui eas commendaverunt, aut coram missis nostris sigillentur, et sub sigillo custodiantur, donec ipsi veniant qui eas commendaverunt, et coram missis nostris illas recipiant, et perinde distringantur, ut ad fidelitatem nostram et ad pacem ecclesiæ ac regni revertantur.

6. Ut de injustis commutationibus quæ ad casas Dei factæ sunt sine regia auctoritate, missi nostri B inquirant, et eas ¹¹⁴¹ dissolvant, sicut in capitularibus avi et patris nostri continetur. Et si mortua manus vel præceptum regium super eas interfacet, describantur diligenter atque fideliter qualiter factæ sunt, et nobis missi nostri renuntient; et signatis ipsis præceptis, sicut lex Romana præcipit, ad nostram præsentiam deferri faciant, sicut in capitularibus progenitorum nostrorum continetur.

7. Quia, ut comperimus, plures nobis petierunt alodes, et petentes parum, plus inde acceperunt; volumus ut missi nostri hoc diligenter inquirant et describant, et ipsos homines cum præceptis ad nostram præsentiam venire faciant.

8. Ut missi nostri de omnibus censibus vel paraveredis quos Franci homines ad regiam potestatem exsolvere debent, inquirant, et ubi per neglectum dimissum est, exsolvi faciant, et diligenter de singulis comitatibus cuncta describant, et nobis renuntient. Similiter et de terris ¹¹⁴² censalibus, et de rebus ad casas Dei traditis, unde census ad partem regis exivit antiquitus. Et si aliquis aliquam auctoritatem regiam inde ostenderit, ad nostram præsentiam ipsam auctoritatem deferri faciant.

9. (ANSEC. IV, c. 48.) Ut missi nostri de locis ad claustra canonicorum vel monachorum, ubi necesse fuerit, nostra auctoritate exsequantur, sicut in capitularibus avi et patris nostri continetur.

10. (Cap. 49.) Ut de nonis et decimis ad casas Dei reddendis missi nostri exsequantur, sicut in D præfatis capitularibus continetur.

11. (cap. 85.) Ut de uno, manso ad ecclesiam dato nullus census neque caballi pastus a senioribus de presbyteris requiratur, sicut in præfato capitulari continetur. Sed neque de terrulis ac vineolis pro loco sepulturæ ad easdem ecclesias datis, neque de decimis, sicut in canonibus et in præfatis capitularibus continetur. (Cap. 84.) Et ubi inventum fuerit et a missis nostris, quod seniores sine conscientia episcoporum presbyteros de ecclesiis ejiciunt vel in ecclesiis statuunt, missi nostri sicut in præfatis capitularibus continetur, inde faciant. Et episcopi de

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³⁹ subjecta 4. ¹¹⁴⁰ nulli fidelium 4. ¹¹⁴¹ requirant, ut eas *Sirm.* ¹¹⁴² ceteris 4.

clericis hominum nostrorum ita faciant, sicut in A
eisdem capitularibus continetur.

12. Ut missi nostri justitias, quantum temporis
qualitas permiserit, omnibus indigentibus faciant;
et quod modo pro qualitate vel brevitate temporis
facere non potuerint, comitibus commendent, ut
tempore congruo eis legem et justitiam faciant. Et
in suis memorialibus adnotent de quibus comitibus
commendaverunt; ut si iterum illi homines se re-
clamaverint quod justitiam habere non potuerunt,
nos ipsi investigemus et decernamus quare hoc ipsi
comites demiserunt.

13. Ut si infideles nostri se adunaverint ad de-
vastationem regni nostri, fideles nostri, tam epi-
scopi, quam abbates, et comites, et abbatissa-
rum homines, sed et ipsi comites ac vassi nostri, B
seu ceteri quique fideles Dei ac nostri, de uno mis-
satico se in uno adunare procurent. Et missi no-
stri de ipso missatico providentiam habeant, quali-
ter unusquisque episcopus, vel abbas, seu abbatissa,
cum omni plenitudine et necessariis hostili apparatu,
et ad tempus, suos homines illuc transmiserit cum
guntfanonario ¹²⁴³ (152) qui de suis paribus ¹²⁴⁴
cum missis nostris rationem habeat; et qualiter
ipsi comites et vassi nostri seu ceteri quique Dei fi-
deles ad hoc occurrerint, nobis scripto renuntient.
Et si de uno missatico ad hoc prævalere non potue-
rint, ad alium missaticum celeriter missos suos di-
rigant, et omnes, sicut prædiximus, de alio missa-
tico ad illos qui indigent præparati occurrant. Et si C
illi duo missatici ad hoc non suffecerint, nobis ad
tempus hoc mandent, qualiter aut per nos, aut per
filium nostrum, aut sicut viderimus, eis necessarium
solatium transmittamus, quatenus in regno nostro
nullus noster infidelis vel contrarius locum nocenti
habeat.

14. Ut quia, sicut audivimus, quidam in domibus
suis resident quamdiu pacem habere possunt, et cum

necessitas venit, dicunt se in nostrum venire servi-
tium, nolumus ut aliquis de his qui in illa terra ma-
nent, et eam contra inimicos nostros defendere de-
beant, deinceps hanc occasionem habeat; sed cum
necessitas fuerit, sicut prædiximus, ad missos nostros
et ad pares suos occurrant. Et si nos eum ¹²⁴⁵ spe-
cialiter ad nos venire mandaverimus, aut ipse nobis
necessariam causam de nostra fidelitate nuntiare
voluerit, plenitudinem hominum ¹²⁴⁶ suorum illic ad
nostram fidelitatem exsequendam dimittat, et missis
nostris vel paribus suis hoc notum faciat. Aliter
autem in nullam partem de illa terra pergat, nisi
cum communi consilio vel commendatione ¹²⁴⁷ mis-
sorum nostrorum aut reliquorum fidelium nostrorum
qui illam terram defendere debent. Et missi nostri
cum episcopis et comitibus ac vassis nostris, qui su-
per aquas commanent per quas infideles nostri ad
regnum nostrum transeunt, ordinent qualiter ille
naves custodiantur, ne infideles nostri ad regnum no-
strum devastandum transire possint. Et per cujus ne-
glectum ipsæ naves postea bene custoditæ non fuerint,
nobis renuntietur, ut nos decernamus qualiter de illo
contemptore præcepti nostri, quasi de proditore pa-
trix, agi debeat.

15. Ut si missi nostri talem causam in illa terra
invenerint, quam ad debitum finem nec per ista
capitula, nec per capitula progenitorum nostrorum,
neque per legalia capitula perducere possint, nobis
rationabiliter et veraciter remandare procurent, ut
nos illis remandemus qualiter inde agere debeant. C

16. Ut ministri comitum in unoquoque comitatu
dispensam missorum nostrorum, a quibuscumque
dari debet, recipiant, sicut in tractoria nostra con-
tinetur; et ipsi ministerialibus missorum nostro-
rum ¹²⁴⁸ eam reddant. Missi autem nostri provi-
deant, ne pro hac occasione inde ministri comitum
amplius, nisi quantum in tractoria nostra continet-
tur, inde exigant ¹²⁴⁹.

HLOTHARII II SACRAMENTUM DE THEOTBERGA RECIPIENDA.

(An. 865. Aug. 3.)

Sacramentum a duodecim hominibus ex parte Hlotharii præstitum, servatur in Annalibus Hincmari Mo-
num. Germ. SS. Tom. I, p. 468, 469, *Patrologiæ* tom. CXV, unde illud hic repetendum censuimus.

Jurans promitto ego talis per hæc quatuor sancta
Christi evangelia, quæ manibus meis tango, atque
istas sanctorum reliquias, quia senior meus Hlothar-
ius rex, filius quondam piæ recordationis Hlotharii
serenissimi imperatoris, amodo et deinceps accipiet

et eam sic habeat in omnibus, sicut decet regem
habere reginam uxorem. Et propter jam factas dis-
sensiones neque in vita, neque in membris, neque a
prædicto seniore meo Hlothario, neque a nullo ho-
minum ipso instigante aut auxiliante vel etiam con-

bit, sicut regem decet habere uxorem legitimam : A et tamen ratione, ut sic se amodo custodiat, sicut decet uxorem suo seniori in omnibus observare honorem. Hæc sunt nomina eorum qui hoc juraverunt : De comitibus Milo, Ratharius, Erlandus, Theutmarus, Weremboldus, Rocolfus comes. De vassalis Erleboldus, Vulfridus, Eidolfus, Bertmundus, Nithardus, Arnostus. Hoc juratum est super quatuor Dei evangelia atque pretiosissimum lignum sanctæ Dominicæ crucis et alias sanctorum reliquias, in loco qui dicitur Vindonissa, die tertia mensis Augusti, indictione 13. Hoc factum est temporibus domni ter beatissimi et coangelici Nicolai apostolici, mediante et constituente Arsenio venerabili episcopo, misso et apocrisario summæ sanctæ catholicæ atque apostolicæ sedis, apostolicam habente antoritate et legato ejusdem domni Nicolai apostolici. Nomina episcoporum in quorum præsentia

et qui interfuerunt, hæc sunt : Harduicus archiepiscopus Besintionensis, Remedius archiepiscopus Laudunensis, Ado archiepiscopus Biennensis, Rodlandus archiepiscopus Arelatensis, Adventius episcopus, Mettensis, Atto episcopus Bardunensis, Franco episcopus sancti Landberti, Rataldus episcopus Stratiburgensis, Fulcricus capellanus et missus imperialis. De regno autem Karoli Isaac episcopus Linguinensis, Erkanraus episcopus Catalaunensis, de quorum manibus ex parte Karoli regis suscepta est Theodberga regina ab Arsenio, venerabili episcopo et legato apostolicæ sedis, una cum prænominatis archiepiscopis et episcopis; adstantibus vero in eodem loco de diversis regnis nobilibus viris cum multitudine populi publice hæc videntibus et audientibus, quorum nomina per omnia non valuimus huic inferre paginæ.

HLUDOWICI II IMPERATORIS CONSTITUTIO DE EXERCITU BENEVENTUM PROMOVENDO.

(An. 866.)

Editam a Camillo Peregrinio in Historia principum Langobardorum tom. I, p. 99 101, ex codice unico Casinensi, ope ejusdem codicis n. 353 membr. sæc. x, iterum a nobis evoluti emendatiorem sistimus. Distinctionem capitulum in codice haud obviam Baluzius introduxit.

Constitutio promotionis exercitus observationis partis Beneventi, sub indictione quinta decima.

1. Quicumque de mobilibus widrigild suum habere potest, pergat in hoste. Qui vero medium widrigild habet, duos juncti in unum qualitatem instruant, ut bene ire possint. Pauperes vero personæ ad custodiam maritimam vel patriæ pergant; ita videlicet, ut qui plus quam decem solidos habet de mobilibus, ad eandem custodiam vadant. Qui vero non plus quam decem solidos habet de mobilibus, nil ei requiratur. Si pater quoque unum filium habuerit, et ipse filius utilior patre est, instructus a patre pergat. Nam si pater utilior est, ipse pergat. Si vero duos filios habuerit, quicumque ex eis utilior fuerit, ipse pergat; alius autem cum patre remaneat. Quod si plures filios habuerit, utiliores omnes pergant; tantum unus remaneat, qui inutilior fuerit. De fratribus indivisis, juxta capitalarem domini et genitoris nostri volumus, ut si duos fuerint, ambo pergant. Si tres fuerint, unus qui inutilior apparuerit, remaneat; ceteri pergant. Si quoque plures omnes utiliores apparuerint, pergant; unus inutilior remaneat. De qua condicione volumus, ut neque per præceptum, neque per advectionem, aut quancumque occasionem excusatus sit, aut comes aut gastaldus vel ministri eorum ullum excusatum habeant; præter quod comes in unoquoque comitatu unum relinquat qui eundem locum custodiat, et duos cum uxore sua. Episcopi

ergo nullum laicum relinquunt. Quicumque enim contra hanc institutionem remanere præsumperit, proprium ejus a missis, quod ¹²⁰⁰ subter ordinatum habemus, præsentialiter ad nostrum opus recipere jussimus, et illum foras ejicere.

2. Omnibus enim notum esse volumus, quia jam a prioribus nostris juxta hanc institutionem tulta fuerunt, sed pro misericordia recuperare meruerunt. Nunc autem certissime scitote, cujuscumque proprietas tulta fuerit, vix a nobis promerebitur recuperatione.

3. A fluvio Pado usque Trebia sit missus Iotselmus. Inter Padum et Ticinum Eriulfus. Inter Ticinum et Adda Erembertus. Inter Adda et Addiza Landebertus. Ab Addiza usque Forum Julii Teodoldus. Petrus et Arthemius episcopi, junctis secum missis episcoporum et comitum, Pisa, Luca; Pistoris et Lunis Tentmundus; Florentia, Volterra et Aritio Rodselmus; Clusio et Sena Andreas. In ministerio Witonis, Rimmo et Joannes episcopus de Forcona. In ministerio Verengari, Hiseimundus episcopus. In littore Italico, Ernefridus, Macedo, et Vulfericus.

4. Hi volumus ut populum ejiciant, et custodiam prævideant, et populum in castella residere faciant, etiam et cum pace. Nam si missus aliquis ausus fuerit prætermittere, quin omnibus ¹²⁰¹ (153) remanserint, præsentialiter proprium tollant, et eum foris ejiciant. Et si inventus fuerit ipse missus, proprium suum perdat. Et si comes aliquem excu-

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁰⁰ lege secundum quod e. o. h. ¹²⁰¹ ita correxi qui nominibus.

NOTÆ.

(153) i. e. homines.

satum, aut bassalum suum, præter quod superius A habere poterit. Fagidis (154) enim quicumque eundo et redeundo commotionem fecerit, vitæ incurrat periculum.

5. Quod si comes aut bassi nostri aliqua infirmitate detenti remanserint, aut aliquem excusatum retinuerint, aut abbates vel abbatissæ si plenissime homines suos non direxerint, ipsi suos honores perdant, et eorum bassalli et proprium et beneficium amittant. De episcopis autem cujuscunque bassallus remanserint, et proprium et beneficium perdant.

6. Si quoque episcopus absque manifesta infirmitate remanserit, pro tali negligentia ita emendet, ut in ipsa marcha resideat, quousque alia vice exercitus illuc pergat.

7. Et ut certissime sciatis quia hanc expeditio- B nem, in quantum Dominus largire dignatus fuerit ¹²⁸², plenissime explere volumus, constituimus ut episcopus, comes, aut bassus noster, si in infirmitate incerta detentus fuerit, episcopus quippe per suum missum, quem meliorem habet, comes vero et bassi nostri per se ipsos hoc sub sacramentum affirmant, quod pro nulla occasione remansissent, nisi quod pro certissima infirmitate hoc agere non potuissent.

8. Omnes enim volumus ut omni hostili apparatu secum deferant, ut cum nos hoc prospexerimus ¹²⁸³ et inbreviare fecerimus, non neglegentes appareant, sed gratiam quoque nostram habere mereantur.

9. Vestimenta autem habeant ad annum unum, victualia vero quousque novum fructum ipsa patriâ

10. Et quia etiam temporis congruentia imminet quadragesimale, in quo studenta sunt præcepta Dei, constituimus ut quicumque ecclesiam Dei fregerit, adulteria et incendia fecerit, vitæ incurrat periculum. Quicumque caballum, bovem, frisingas, vestes, arma, vel alia mobilia tollere ausus fuerit, triplici lege componat; et liberum ¹²⁸⁴ armiscara, id est sella ad suum dorsum, ante nos a suis senioribus dirigatur, et usque ad nostram indulgentiam sustineat. Servi vero flagellentur et tundantur, et illorum domini, quæ ipsi tulerunt, restituant. Quod si clamor ad seniores venerit, et ipsi talia non emendaverint, tunc horum ¹²⁸⁵ seniores ipsam compositionem faciant, et eadem armiscara, quamdiu nobis placuerit, sufficere compellantur.

11. Et hoc constituimus ut ex utraque parte justitia servetur. Videlicet nostri sicut circaviciini, quæ necessaria sunt, emenda. Vicini autem nullatenus carius quam suis circaviciinis vendere præsumant.

12. Qui vero homicidia indiscrete et presumptuose fecerit, vitæ incurrat periculum.

13. Iter enim erit nostrum per Ravennam, exin mediante mense Martio in Piscaria, et omnis exercitus Italicus nobiscum. Tuscani autem, cum populo qui de ultra veniunt, per Romam veniant ad Postem-curvum, inde Capuam, et per Beneventum de- C scendant nobis obviam Luceria octavo Kalendas Aprilis.

CORONATIO HERMINTRUDIS REGINÆ,

QUANDO SACRATA EST ANNO 866, MENSE AUGUSTO, IN SYNODO SUESSIONENSIS.

Formulam ex codice S. Laurentii Leodiensis a Sirmondo editam hic iterum proponimus.

Adlocutio duorum episcoporum in ecclesia sancti Medardi quando Hermintrudis fuit consecrata in reginam.

Volumus vos scire, fratres, quia dominus et senior noster Karolus rex gloriosus nostræ humilitatis petiit devotionem, ut auctoritate ministerii nobis a Deo conlatis, sicut ipse in regem est unctus et consecratus episcopali auctoritate, unctione sacra et benedictione, veluti in Scripturis legimus Dominum præcepisse ut reges upgerentur et sacraentur in regiam potestatem, ita uxorem suam dominam nostram in

D mus. Videlicet quia, sicut multis est cognitum, Deus omnipotens sua gratia istud regnum in manus suorum antecessorum mirabiliter adunavit. Quod ipsi decessores sui nobiliter gubernaverunt, et per successiones suâ progenies usque ad hæc tempora rexit. Et isti nostro seniori Deus filios, sicut vobis notum est, dedit; in quorum nobilitate ad sanctam ecclesiam et regnum, quod Deus illi ad regendum commisit, fideles illius spem maximam se habere sunt gratulati. De quibus ipse aliquos Deo obtulit, ut etiam de fructu ventris sui oblationem Deo offerret. Aliosque Deus adhuc etate immatura sua gratia de

rere, sicut fideles illius agnoscuntur dolere. Pro-
 pierea petit benedictionem episcopalem super uxorem
 suam venire; ut talem sobolem ei Dominus de
 illa dignetur donare, unde sancta Ecclesia solatium,
 et regnum necessariam defensionem, et fideles illius
 desiderabile adiutorium, et ista Christianitas optabilem
 tranquillitatem et legem atque justitiam, dum
 illis quos adhuc habet, annuente et cooperante Domino,
 possit habere. Et de hoc in sanctis Scripturis habemus
 auctoritatem, quia sicut Dominus ad Abraham dixit;
In semine tuo benedicentur omnes gentes, cui jam
 centenario de nonagenaria uxore Isaac filium dedit,
 ita et ipsum Isaac uxorem sterilem accipere fecit,
 ut et in hoc, sicut in multis solet facere, misericordiae
 suae largitatem ostenderet. Et inde dicit Scriptura,
quia deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua,
eo quod esset sterilis, et concepit. Et non sit vobis
 mirum, cur antea hoc non fecit. Quia, sicut sacra
 Scriptura dicit, in primordio conjunctionis masculi
 et feminae dixit Dominus ad Evam: *Ad virum tuum
 erit conversio tua, et ipse dominabitur tui.* Et cum
 jam essent moribus in legitima conjunctione maturi
 et protractae aetatis Abraham et Sarra, et, ut
 sanctus Petrus dicit, *Sarra obediebat Abrahæ,
 dominum eum vocans,* dixit Dominus ad Abraham,
 quod antea nec ipsi nec alio homini legitimus
 illi dixisse: *Omnia quæ dixerit tibi Sarra,
 audi vocem ejus.* Jam enim et Abraham presbyter
 merito vocabatur, et defecerat muliebria, id est
 omnis lascivitas Sarrae; et tunc acceperunt
 benedictionem seminis benedicti a Domino, in quo
 benedicuntur omnes gentes. Amen. His ergo facti
 auctoritatibus, in dispensandis Dei donis, qui ab
 illo ministri ejus sumus ad hoc constituti, ut Leo
 dicit, non debemus esse difficiles, nec devotorum
 petitiones negligere; maxime si ipsas petitiones
 evidentiis indicibus ex Dei viderimus inspiratione
 conceptas. Quia multiplex misericordia Dei ita
 salutem humanam subvenire decrevit, ut præcipue
 sacerdotum supplicationibus ipsa salus debeat
 obtineri. Cui operi, ut in sacris literis legitimus,
 ipse Salvator intervenit, nec unquam ab his
 abest quæ ministris suis exsequenda commisit
 dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus.*
 Et si quid per servitum nostram bono ordine
 et gratulando implemus affectu, ut Leo dicit,
 non ambigamus per Spiritum sanctum nobis
 fuisse donatum. Et ideo, fratres, quoniam ita
 est, et nostra pro vobis ministratio, et vestra
 erga nos conjuncta devotio, ut una fiat apud
 Dominum supplicatio, sicut legitimus, quia ad
 hoc constituti sunt sacerdotes, ut prius pro
 suis, deinde pro populi orent peccatis, et oratio
 flebat sine intermissione ad Deum pro Petro,
 id est pro omni episcoporum choro, orantibus
 nobis pro communi nostra, immo pro totius
 ecclesiae ac populi necessitate atque salute,
 commune votum etiam vestra communis
 prosequatur oratio apud eum qui facit
 unanimes habitare in domo, et vivit et regnat
 in secula seculorum. Amen.

A *Oratio.* Domine sancte, pater omnipotens, æterne
 Deus, qui potestate virtutis tuæ de nihilo cuncta
 fecisti, et dispositis universitatis exordiis, homini
 ad imaginem tuam facto inseparabile mulieris
 adiutorium condidisti, ac femineo corpori de
 virili dedisti carne principium, docens quia
 quod ex uno placuit tibi institui, non liceat
 ab homine separari, respice propitius super
 hanc famulam tuam maritali junctam consortio,
 quæ tua se expetit protectione muniri. Sit in
 ea jugum dilectionis et pacis. Fidelis et casta
 nubat in Christo, imitatrixque sanctarum
 permaneat feminarum. Sit amabilis ut Rachel
 viro, sapiens ut Rebecca, longæva et fidelis
 ut Sarra. Nihil in ea ex actibus suis auctor
 prævaricationis usurpet. Nexa fidei mandatis
 permaneat, uni thoro juncta contactus illicitis
 fugiat. Muniat infirmitatem suam robore
 disciplinæ. Sit verecundia gravis, pudore
 venerabilis, doctrinis cælestibus erudita. Sit
 fecunda in tibi placita sobole, sit probata et
 innocens. Percipiat per hanc sacram misericordiae,
 et lætitiæ, et exultationis olei unctionem
 sanctitatis mentis, incolumitatem corporis,
 tutelam salutis, securitatem spei, corroborationem
 fidei, plenitudinem caritatis. Corona eam,
 Domine, corona justitiæ, corona eam fructibus
 sanctis et operibus benedictis. Sit meritis et
 nomine atque virtute regina, adsistens in hoc
 seculo fide recta et operibus bonis, et in futuro
 honore et gloria coronata a dextris regis,
 in vestitu bonorum operum, circumdata
 virtutum varietate. Fac illam talem sobolem
 generare quæ ad paradisi tui pertineat
 hereditatem. Præsta, Domine, huic famulae
 tuæ tantum caritatis affectum et misericordiae
 studium atque religionis augmentum, ut tuum
 jugiter promereatur auxilium. Callidi serpentis
 ab ea venena repelle, et lorica fidei indutam
 scuto salutis eam defende, actus ejus corrige,
 vitam emenda, mores compone, et eam in
 senectute bona ad cælestia regna digneris
 perducere. Per eundem Dominum nostrum.

Coronet te Dominus gloria et honore et
 sempiterna protectione. Qui vivit et regnat,

Deus omnipotens, qui benedixit Adam et Evam
 dicens: *Crescite et multiplicamini,* et patriarcharum
 benedixit conjugia, quique cum Tobia misit
 Raphael angelum suum, cujus ministerio
 dæmonium effugavit a Sarra uxore ipsius,
 benedicat te et illam futuram uxorem tuam,
 ut secundum præceptum Domini effecti duo
 in carne una, quod Deus jungit, homo non
 separet, et det vobis benedictionem de rore
 cæli et de pinguedine terræ. Benedicimus enim
 vobis in nomine Domini: qui mittat angelos
 suos bonos, ut vos custodiant semper, et
 omnem phantasiam et nequitiam atque
 versutiam omnium malignorum spirituum et
 hominum a vobis depellant, et ab omni
 inquinamento omnis adulterii, omnibusque
 insidiis humanis et diabolicis protegant,
 muniant, et defendant. Gratia domini nostri
 Jesu Christi, qui amorem et timorem suum
 jugiter cordibus vestris infundat; ut
 consenescentis pariter in senectute

bona, et videatis filios filiorum vestrorum florentes in voluntate Domini, et pax vobiscum permaneat, atque in fide recta, ac bonis operibus, et concordia bona, et amore conjugali sincero, necnon et in confessione sanctæ trinitatis et Ecclesiæ catholicæ

A communionem perseverantes, ad vitam perveniat æternam. Quod ipse præstare dignetur, cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

HLUDOWICI ET KAROLI CONVENTUS METTIS.

(An. 868. Jun. exeunte vel Jul.)

Sirmondus, primus sacramenti ejus ex codice Laudunensi ut videtur editor, et Baluzius anno illud 868 assignaverunt; et ex inscriptione post diem 20 Junii quo Caroli annus 29 incipit, et ante Kalendas Septembres quibus indictio prima explicat, collocandum est. Conventus hujus Hincmarus mentionem non fecit; quem enim anno 867 refert, haud apud Mettis factum esse inde redire videtur, quod Karolum a Hludowico reducem per Hlotharium in Arduenna consistentem rediisse, et inde Hlotharium a Mettis Francofurtum petiisse dicat.

Anno incarnationis Dominicæ 868, indictione prima, Mettis civitate apud sanctum Arnulfum, hæc pactiones inter Hludowicum et Karolum gloriosos reges factæ sunt, his præsentibus, Hincmaro archiepiscopo, Liutberto archiepiscopo, Alfrido episcopo, item Hincmaro episcopo (155), Witgario episcopo (156), Odone episcopo (157), regni Karoli gloriosi regis 29.

Amodo et deinceps ad Dei voluntatem, et sanctæ Ecclesiæ restaurationem et honorem atque defensionem, et ad nostrum communem honorem et salvamentum atque profectum, et ad salvationem ac pacem Christiani populi nobis commissi, isti fratri meo Karolo et consilio et auxilio in vera fraternitate, quantum Deus mihi scire et posse dederit, fidelis adjutor ero. Et si Deus nobis amplius adhuc de regnis nepotum nostrorum donaverit, et in acqui-

B rendo ac in dividendo, sicuti plus æqualiter aut nos aut nostri communes fideles invenerint quos communi consensu elegerimus, et in ipsa divisione consentiendo, et in habendo, et in conservando atque defendendo, tam istud quod habemus quam et quod nobis de præfatis regnis Dominus conceaserit, absque dolositate aut deceptione vel superabreptione illi sincerus auxiliator et cooperatores ero, sicut verus frater vero fratri per rectum esse debet; in hoc, ut ipse similiter erga me conservet. Mundeburdem autem et defensionem sanctæ Romanæ ecclesiæ pariter conservabimus; in hoc, ut Romani pontifices nobis debitum honorem conservent, sicut eorum antecessores nostris antecessoribus conservaverunt. Sic me Deus adjuvet et isti sancti.

C Similiter et Karolus Hludowico promisit.

KAROLI II CONVENTUS APUD PISTAS.

(An. 869. Jun. exeunte, Julio.)

Sirmondi et Baluzii editiones repetimus.

Hæc quæ sequuntur capitula constituta sunt a domno nostro Karolo, rege glorioso, cum consilio et consensu episcoporum ac ceterorum Dei et suorum fidelium qui adsuerunt in loco qui dicitur Pistis, anno incarnationis Dominicæ 869, anno autem regni sui 30, indictione secunda, et ab eo denuntiata sunt a se et ab omnibus fidelibus suis secundum uniuscujusque ordinem et personam inviolabiliter conservanda.

1. De honore et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum in regno nostro decernimus, ut sicut tempore avi et patris nostri exultatæ et honoratæ fuerunt, et sicut a nostra largitate honoratæ et ditatæ sunt, vel deinceps fuerint, salva æquitatis ratione, ita sub immunitate permaneant. Archiepiscopi quoque et episcopi et ceteri sacerdotes ac servi et ancillæ Dei, quique vel quæque in ordinis sui dignitate, honorem atque immunitatem secundum sacras leges et canones habeant.

2. Ut ab archiepiscopis et episcopis et ab aliis

fidelibus nostris honor regius et potestas ac debita obedientia, atque adiutorium ad regnum nostrum continendum et defensandum, nobis in omnibus et ab omnibus secundum uniuscujusque ordinem et dignitatem atque possibilitatem, sicut tempore antecessorum nostrorum juste et rationabiliter consueverat, exhibeatur.

3. Ut omnes nostri fideles veraciter sint de nobis securi, quia quantum sciero et juste ac rationabiliter potuero, Domino adjuvante, unumquemque secundum sui ordinis dignitatem et personam honorare et salvare et honoratum ac salvatum conservare volo, et unicuique eorum in suo ordine secundum sibi competentes leges, tam mundanas quam ecclesiasticas, rectam rationem et justitiam conservabo: et nullum fidelium nostrorum contra legem et justitiam, vel auctoritatem ac justam rationem, aut damnabo aut dehonoro, aut opprimam, aut indebitis machi-

NOTÆ.

(155) Laudunensi.

(156) Augustano.

(157) Bellovacensi.

nationibus affligam; et legem, ut prædiximus, unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore antecessorum meorum habuerunt, in omni dignitate et ordine, adjuvante Domino, conservaturum per dono, cuilibet duntaxat ex eis qui mihi fideles et obediens ac veri adjuutores atque cooperatores juxta suum ministerium et personam, consilio et auxilio secundum suum scire et posse, et secundum Deum ac secundum seculum fuerint, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et statu regi suo et suo seniori esse debet. Et capitula quæ avus et pater noster pro statu et munimine sanctæ Dei Ecclesiæ ac ministrorum ejus et pro pace ac justitia populi et quiete regni constituerunt, et quæ nos cum fratribus nostris regibus et nostris ac eorum fidelibus communiter constituimus, sed et quæ nos consilio et consensu episcoporum ac ceterorum Dei et nostrorum fidelium, pro superscriptis causis in diversis placitis nostris conservanda statuimus, permanere inconvulsa decernimus.

4. Ut quia regia nostra potestas hoc, adjuvante Domino, exequi per omnia cupit, regni ministri, quantum Deus scire et posse illis donaverit, episcopis et ceteris sacerdotibus ac servis et ancillis Dei, ut suum ministerium implere possint, sicut ab antecessoribus nostris imperatoribus et regibus et a nobis constitutum est, adiutorium præsentent, et sanctis ecclesiis et sacerdotibus ac servis et ancillis Dei, secundum sacras leges tam mundanas quam ecclesiasticas, et secundum capitula avi et patris nostri ac nostra, debitum honorem et immunitatem conservent et exhibeant, ut quiete pro stabilitate regni ac nostra et illorum salute Dominum exorare possint.

5. Ut episcopi comitibus, missis, et vassis nostris, sed et ipsis suis subditis, tam clericis quam laicis, et comitum ac vassallorum nostrorum hominibus, paternam benignitatem secundum suum ministerium, et debitum honorem ac legem et justitiam, unicuique secundum suum ordinem ac dignitatem impendant et conservent, sicut sacre leges tam mundanæ quam ecclesiasticæ, et capitula avi et patris nostri decernunt, et sicut in capitulis a nobis et a fratribus nostris regibus ac communibus fidelibus nostris est constitutum, et sicut temporibus avi et patris nostri justa et rationabilis consuetudo fuit. Similiter comites et missi ac vassi nostri episcopis ac presbyteris debitam reverentiam, et vassallis episcoporum legem et justitiam et debitum honorem impendant, secundum præfatas leges et præfata capitula ac præfata consuetudinem.

6. Ut si episcopi suis clericis injuste fecerint, secundum quod sacri canones et sacre leges, quas ecclesia catholica probat et servat, præfigunt, hoc eorum judicio, quorum interest, emendare procurent.

7. Ut si episcopi suis laicis injuste fecerint, et ipsi laici se ad nos inde reclamaverint, nostræ regis potestati secundum nostrum et suum ministerium

A ipsi archiepiscopi et episcopi obediant, ut secundum sanctos canones, et juxta leges quas ecclesia catholica probat et servat, et secundum capitula avi et patris nostri, hoc emendare curent, et sicut temporibus avi et patris nostri justa et rationabilis consuetudo fuit.

8. Ut presbyteri parochiani suis senioribus debitam reverentiam et competentem honorem atque obsequium secundum suum ministerium impendant, sicut in legibus sacris et in præfatis capitulis continetur, et sicut temporibus avi et patris nostri justa et rationabilis consuetudo fuit. Quod si ipsi presbyteri non fecerint, seniores illorum episcopis, non per occasionem aut malitiam, sed per rationem et veritatem, hoc innotescere studeant; et episcopi presbyteros secundum suum ministerium et leges ecclesiasticas taliter castigent, ut hoc illos emendare delectet; qualiter cum necessaria benignitatis concordia et illi pro senioribus suis orare, et seniores illorum sacra officia et divina mysteria puro corde per illos suscipere possint.

9. Ut si abbates vel abbatissæ, aut comites seu vassi nostri, aut ceteri laici clericos probabilis vitæ et doctrinæ episcopis canonicè consecrandos suisque in ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos episcopi vel ministri eorum rejiciant; et episcopi prævideant quem honorem presbyteri pro ecclesiis suis senioribus suis tribuere debent. Et episcopi parochias et decimas antiquis ecclesiis servent; et seniores immunitatem de manso ad ecclesiam dato conservent; et non sine auctoritate vel consensu episcoporum, presbyteri in quibuslibet ecclesiis constituantur vel expellantur, sicut in primo libro capitulorum avi et patris nostri, et sicut in capitulis patris nostri, anno 16 imperii ejus factis, continetur. Et senioribus presbyterorum hoc sufficiat, et amplius per ingeniosas machinationes a presbyteris non exigant vel exquirant, nisi sicut in eisdem capitulis avi et patris nostri ac nostris est constitutum, ne Deum offendant, et pro lucro terreno, quod absit, suas animas perdant, et nostram offensam incurrant, ac post debitam emendationem dignam harniscaram a nobis dispositam sustineant. Et episcopi tam seniores presbyterorum quam presbyteros, sed et seipsos, custodiant, ne laici per ignorantiam, et presbyteri per necessitatem, et ipsi episcopi vel ministri eorum per cupiditatem et avaritiam, quod absit, in Simoniacam hæresim cadant; quia, ut sanctus Gregorius dicit, qui præmio vel gratia aut supplicatione indebita ad sacros ordines accedit vel promovetur, hæreticus a Domino deputatur, tam ille qui promovetur, quam ille a quo taliter promovetur, et cujus interventu taliter promovetur; et qui pro tali ordinatione illicita quolibet malo ingenio, quod Deum latere non potest, aliquid dederit vel acceperit, vel mediator factus fuerit, a Deo, sicut canones Dei spiritu conditi demonstrant, condemnatur per illorum judicium qui cum Deo in caelis regnant et in terris miraculis coruscant. Damnantur

utique in præsentī seculo, comburendi igne perpetuo, tales negotiatores pravi, cum quod juste bene meritis dare gratis debent, justitiam, sicut Judas Christum, qui, ut dicit Apostolus, factus est nobis a Deo justitia, vendidit, ita et isti Deum patrem omnipotentem, et eandem justitiam Christum, atque consubstantialem illis sanctum Spiritum, qui per impositionem manuum sacerdotalium hominibus tribuitur, quoniam sanctæ Trinitatis una est natura, voluntas, et operatio, gradus ecclesiasticos temporali commodo dantes vel accipientes vendunt; et qui pretium proinde donant, emunt peccatum, et hæretici fiunt; et qui premium proinde accipiunt, sicut idem sanctus demonstrat Gregorius, facti et ipsi hæretici eos malitiæ suæ gladiis occidunt quos vivificare orationis suæ intercessione debuerunt.

10. Ut nemo episcopus, nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri jubent, et donec illum qui peccavit, et inde aut sponte confessus aut aperte convictus fuerit, secundum evangelicum ¹³³⁵ præceptum, ut ad emendationem et pœnitentiam redeat, commonitum habeat. Qui peccator si commonitus de certa et manifesta causa ut ad emendationem et correptionem redeat, inobediens et incorrigibilis permanserit, et ad emendationem redire noluerit, et excommunicationem canonicam de causis designatis et manifestis parvipenderit, regiam vel rei publicæ potestatem per se vel per ministros suos aut per litteras suas episcopus adeat, ut constringatur, quatenus ad emendationem ac pœnitentiam isdem peccator redeat; ne dicatur nobis a Domino quod olim populo veteri ab eo legimus dictum: *Anathema in medio tui. Non poteris stare coram inimicis tuis.* Si autem idem peccator de manifesta et comprobata vel a se sponte confessa causa ad pœnitentiam venire voluerit, sed ipsam pœnitentiam propter laidam secundum canones suscipere et quiete agere non potuerit, episcopus per se vel per ministros aut per litteras suas regiam nostram vel rei publicæ nostræ potestatem adeat, ut ipsa laida secundum constitutionem avi et patris nostri legaliter pacifectur, aut juxta leges secundum quas in aliis regionibus quilibet vivunt sedetur (ANSEG. IV, 25). Et tunc peccator medicinam pœnitentiæ secundum sacros canones, cum pia et salubri discretionem, secundum regulas sacras suscipiat et peragat, et reconciliationem atque communionem percipiat, sicut in eisdem sacris regulis discretissime et misericorditer continetur.

11. Ut comites et missi ac vassi nostri et ministeriales regni nostri, unusquisque secundum ordinem et dignitatem ac possibilitatem suam, pacem et justitiam in suis ministeriis faciant, et juste omnes sub Dei respectu judicent, attendentes quod Dominus

A omnibus judicantibus dicit: *In quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis. Et: Beati qui custodiunt judicium et faciunt justitiam in omni tempore.*

12. Ut episcopi atque abbates, et comites ac vassi nostri, et omnes fideles laici, concordī dilectione et unanimi voluntate ad Dei et sanctæ ecclesiæ ac nostrum et regni nostri honorem et statum atque communem nostram salvationem, sine invidia et malivolentia atque indebita contentione, communiter decertare procurent, ut pax et justitia, et vera cum Dei voluntate concordia, inter nos omnes et in regno nostro maneat; quia, sicut sancta Scriptura dicit: *Justitia elevat gentem, miseros facit populos peccatum.* Et ubi non est vera cum Dei voluntate concordia, ibi nisi ad judicium non habitat Deus, qui, sicut B psalmus dicit, *facit unanimes habitare in domo*, id est, in sancta ecclesia. In qua fideliter consistentibus spiritum caritatis infundit; qui propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos, tradidit semetipsum pro nobis; et cum essemus mortui in peccatis nostris, convivificavit nos in semetipso, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in caritate, et simus sectatores bonorum operum, in quibus cum fide recta perseverantes perveniamus omnes, ipso præveniente adjuvante et subsequente, ad regna cœlorum.

13. ¹³³⁶ Episcopi privilegia Romanæ sedis et regum præcepta ecclesiis suis confirmata vigili solertia custodiant, ut exinde auctorabili firmitate tueantur. Nonas et decimas, unde statutum est, absque alicujus C contradictu recipiant. De terris censalibus et potestate ecclesiæ suæ et culturis indomnicatis et absitibus et manu firmatis major ecclesia, quæ caput episcopatus est, decimam recipiat: similiter et de carruca ¹³³⁷ indomnicata. De mansis hereditariis presbyter parochiæ, sicut constitutum est, decimum consequatur. Et ne de hoc contentio oriatur, summo opere cavendum est.

Adnuntiatio Karoli regis.

1. Volumus vos scire quia secundum consuetudinem antecessorum nostrorum consideravimus in hoc placito cum episcopis et ceteris fidelibus nostris de honore sanctæ ecclesiæ et episcoporum ac ceterorum servorum Dei, ut debitum honorem habeant, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt. Et D hominibus fidelibus nostris, unicuique in suo ordine, legem et justitiam conservabimus, sicut eorum antecessores tempore antecessorum nostrorum habuerunt.

2. Et volumus atque jubemus ut vassalli episcoporum, abbatum et abbatissarum, atque comitum et vassorum nostrorum, talem legem et justitiam apud seniores suos habeant, sicut eorum antecessores apud illorum seniores tempore antecessorum habuerunt. Et si aliquis episcopus, abbas aut abbatissa,

VARIE LECTIONES.

¹³³⁵ ecclesiasticum cod. Bigot. BALUZ. ¹³³⁶ Caput istud deest in Sirmondo: a Baluzio restitutum fuit ex uno codice Rivipullensi. ¹³³⁷ f. curte. BAL.

vel comes ac vassus noster, suo homini contra rectum et justitiam fecerit, et se inde ad nos reclamaverit, sciat, quia sicut ratio et lex atque justitia est, hoc emendare faciemus.

3. Et volumus atque jubemus, ut episcopi atque abbates, comites ac vassi nostri, concordii dilectione et unanimi voluntate ad Dei et sanctæ Ecclesiæ ac nostrum et regni nostri honorem et statum atque communem nostram salvationem decertare procurent, ut pax et justitia et vera cum Dei voluntate concordia inter nos omnes et in regno nostro maneat, et omnes ita sint semper parati, ut si nobis necessitas evenerit, ad defensionem patriæ contra

A paganos aut contra alios Dei et nostros inimicos, sicut consuetudo fuit tempore antecessorum nostrorum, absque mora, statim ut eis nuntiatum fuerit, possint venire.

4. Et volumus ut sciatis, quia commendamus, ut unusquisque de sua opera tale certamen habeat, sicut scit necesse esse ad defensionem istius sanctæ Dei Ecclesiæ, secundum nostram commendationem. Gratias vobis agimus, quia fideliter secundum nostram commendationem in nostro venistis servitio. Et ite cum Dei gratia sani et salvi, et Deus nobis concedat, ut iterum cum sanitate et gaudio ad suam voluntatem reconjungamur.

KAROLI II CORONATIO IN REGNO HILOTHARII.

(An. 869. Sept. 9.)

Sirmondi et Baluzii editiones repetimus.

Ordo qualiter Karolus rex fuit coronatus in Mettis civitate anno 869 in mense Septemb. v Idus Septemb. quæ evenit die Veneris, cum istis episcopis, videlicet Hincmaro archiepiscopo, Adventio, Hattone, Arnulfo, Francone, Hincmaro, et Odone, quando quondam rex Hlotharius, filius Hlotharii imperatoris, fuit mortuus in Placentia civitate.

Anno incarnationis Dominicæ 869, indictione secunda, v Idus Septembris, Mettis civitate in ecclesia sancti Stephani martyris, hæc quæ sequuntur capitula Adventius, episcopus ipsius civitatis, coram rege et episcopis qui adfuerunt, populo et scripto et verbis denunciavit.

1. Vos scitis, et multis in plurimis regnis est cognitum, quantos et quales eventus tempore senioris nostri, quem hactenus habuimus, pro causis notissimis communiter sustinimus, et quanto dolore quantaque angustia de illius infausta morte nuper cordibus percussi sumus. Unde unicum refugium et singulariter salubre consilium, rege et principe nostro destituti ac desolati, nobis omnibus esse consideravimus, ut jejuniis et orationibus ad eum nos converteremus qui est adjutor in oportunitatibus, in tribulatione, et cujus est consilium ac cujus est regnum, et ut scriptum est, cui voluerit dabit illud, et in cujus manu corda sunt regum, et facit unanimes habitare in domo, solvens medium parietem, et faciens utraque unum; deprecantes ipsius misericordiam, ut daret nobis regem ac principem secundum cor suum, qui in judicio et justitia nos in omni ordine ac professione regeret, salvaret, atque defenderet juxta voluntatem ejus, et corda omnium nostrorum unanimiter in eum inclinaret atque uniret, quem ipse ad salutem et profectum nostrum præscitum et electum atque prædestinatum habebat secundum misericordiam suam.

2. Quia denique voluntate Dei, qui voluntatem timentium se facit et deprecationes eorum exaudit, in concordii unanimitate nostra videmus hunc regni hujus heredem esse legitimum, cui nos sponte commisimus, dominum videlicet præsentem regem ac

B principem nostrorum Karolum, ut nobis præsit et prosit, videtur nobis, si vobis placet, ut sicut post illius verba vobis manifestabimus, signo certissimo demonstramus, quia illum a Deo electum et nobis datum principem credimus, et eidem largitori Deo ex suis beneficiis non simus ingrati; sed gratiarum actiones illi referentes, oremus, quatenus et eum nobis ad salutem et defensionem sanctæ suæ ecclesiæ, et ad auxilium atque profectum omnium nostrum cum salute ac pace et tranquillitate nobis conservet diutius; et nos fidei devotione illi obsequentes, atque oplata salvatione fruentes, sub illius administratione in suo gubernet servitio.

3. Et si illi placet, dignum ipsi et necessarium nobis esse videtur, ut ex ejus ore audiamus, quod a Christianissimo rege fidei et unanimi in servitio illius populo, unicuique in suo ordine, convenit ac devota mente suscipere.

Post hæc rex Karolus hæc quæ sequuntur per se in eadem ecclesia cunctis qui affuerunt denunciavit.

Quia sicut isti venerabiles episcopi unius ex ipsis voce dixerunt, et certis indiciis ex vestra unanimitate monstraverunt, et vos acclamastis, me Dei electione ad vestram salvationem et profectum atque regimen et gubernationem huc advenisse, sciatis me honorem et cultum Dei atque sanctarum ecclesiarum, Domino adjuvante, conservare, et unumquemque vestrum secundum sui ordinis dignitatem et personam, juxta meum scire et posse, honorare et salvare et honoratum ac salvatum tenere velle, et unicuique in suo ordine secundum sibi competentes leges, tam ecclesiasticas quam mundanas, legem et justitiam conservare; in hoc, ut honor regius et potestas, ac debita obelientia, atque adjutorium ad regnum mihi a Deo datum continendum et defendendum, ab unoquoque vestrum secundum suum ordinem et dignitatem atque possibilitatem mihi exhibeatur, sicut vestri antecessores fideliter, juste et rationabiliter, meis antecessoribus exhibuerunt.

Et post hæc Hincmarus, Remorum episcopus, hæc quæ sequuntur capitula, jubente ac postulante Adventio, ipsius civitatis episcopo, ac ceteris episcopis Trevirorum provinciæ, Attone scilicet ecclesiæ Viridunensis episcopo, et Arnulfo Tullensis civitatis episcopo, Francone Tungrensis civitatis episcopo, conlibentibus provinciæ Remorum episcopis, coram episcopis et rege cunctisque qui publice adfuerunt in eadem ecclesia publice denuntiavit.

1. Ne alicui forte videatur incongrue ac præsumptiose, me ac provinciæ nostræ venerabiles coepiscopos facere, quoniam de altera provincia ordinationi et causis hujus provinciæ nos immisecimus, sciat nos contra canones sacros non agere, quoniam Remensis et Treverensis ecclesiæ in hac regione Belgica cum sibi commissis ecclesiis sorores et comprovinciales habentur, sicut auctoritas ecclesiastica et antiquissima demonstrat consuetudo. Ac per hoc unanimi consensu et synodalia judicia exercere, et quæ a sanctis Patribus constituta sunt, debent concorditer custodire; hac privilegii conditione servata, ut qui prior de Remensi et Treverensi episcopo fuerit ordinatus, prior etiam habeatur.

2. Et lex divinitus inspirata præcipit dicens: *Si transieris per messem amici tui colligens spicas, manu confricabis ad manducandum, falcem autem non mittas, vel falce non metas.* Messis est populus, ut Dominus monstrat in Evangelio dicens: *Messis quidem est multa, operarii autem pauci. Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam;* quia vos pro nobis episcopis debetis orare, ut vobis digna possimus loqui. Messis autem amici est populus in provincia alteri metropolitano commissa. Unde vos hortando, quasi manu operis confricando, ad Dei voluntatem et vestram salutem in corpus unitatis ecclesiæ valeamus et debemus trajicere. In parochianos autem provinciarum aliis metropolitans commissarum falcem iudicii non mittimus, quia nec est unde, nec nostrum esse consideramus.

3. Est et alia causa, quia isti venerabiles domini et confratres nostri provinciæ istius episcopi, non habentes metropolitanum episcopum, exiguitatem nostram sic in suis, sicut et in specialibus nostris causis, nos fraternam caritate jubent et commonent agere. Est ita, domini fratres? *Et responderunt ipsi episcopi:* Ita est.

4. Præter ea quæ domnus episcopus et frater noster Adventius vobis ex sua et ceterorum suorum ac nostrorum fratrum et venerabilium episcoporum voce dixit, in hoc etiam animadvertere potestis voluntatem Dei esse, ut præsens domnus et rex noster, qui in parte regni quam hactenus tenet et tenuit, et nobis ac ecclesiis nostris et populo sibi commissio utiliter præest ac præfuit, et salubriter prodest et profuit, inde ad hunc locum Domino ducente pervenerit, quo etiam vos sine inspiratione confluxistis et insi vos

A pater eius domnus Hludovicus, pius imperator augustus, ex progenie Hludowici regis Francorum incliti, per beati Remigii Francorum apostoli catholicam prædicationem cum integra gente conversi, et cum tribus Francorum millibus, exceptis parvulis et mulieribus, vigilia sancti Paschæ in Remensi metropoli baptizati, et coelitus sumpto chrismate, unde adhuc habemus, peruncti et in regem sacrali, exortus per beatum Arnulfum, a cujus carne idem Hludovicus pius augustus originem duxit carnis, et a Stephano papa Romano ante sanctæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ altare Remis in imperatorem est coronatus, et demum factione quorundam terreno imperio destitutus, in prædictam regni partem unanimitate episcoporum et fidelis populi ante sepulchrum sancti Dionysii, eximii martyris, ecclesiæ sanctæ est redditus, et in hac domo, ante hoc altare protomartyris Stephani, cujus nomen interpretatum resonat coronatus, per Domini sacerdotes, acclamatione fidelis populi, sicut vidimus qui adfuissemus, corona regni est imperioque restitutus. Et quia, ut in historiis sacris legimus, reges quando regna obtinuerunt, singulorum regnorum sibi diademata imposuerunt, non incongruum videtur istis venerabilibus episcopis, si vestræ unanimitati placet, ut in obtentum regni, unde vos ad illum sponte convenistis et ei vos commendastis, sacerdotali ministerio ante altare hoc coronetur, et sacra unctione Domino consecratur. Quod si vobis placet, propriis vocibus consonate. *Et in hoc conclamantibus omnibus, dixit idem episcopus:* Agamus ergo unanimiter Deo gratias, decantantes, *Te Deum laudamus.*

Et post hæc ab episcopis cum benedictione sacerdotali est idem rex coronatus.

BENEDICTIONES SUPER REGEM RALORUM ANTE MISSAM ET ALTARE SANCTI STEPHANI.

Adventius episcopus Mettensis. Deus, qui populis tuis indulgentia consulis et amore dominaris, da huic famulo tuo spiritum sapientiæ, qui dedisti regimen disciplinæ; ut tibi toto corde devotus, et in regni regimine maneat semper idoneus, et in bonis operibus perseverans, ad æternum regnum te duce valeat pervenire. Per Dominum, etc.

Hatto Viridunensis. Gratias tuæ, quæsumus, Domine, huic famulo tuo tribue largitatem; ut mandata tua te operante sectando, consolationem præsentis vitæ percipiat et futuræ. Per Dominum, etc.

Arnulfus Tullensis. Nostris, quæsumus, Domine, in regimine istius famuli tui propitiare temporibus; ut tuo munere dirigatur et nostra securitas et devotio christiana. Per Dominum.

Franco Tungrensis. Da, quæsumus, Domine, huic famulo tuo salutem mentis et corporis; ut bonis operibus inhærendo, tua semper mercatur virtute defendi. Per Dominum.

servitutum, et propitiationis tuæ beneficia semper A inveniat. Per Dominum.

Odo Bellovacensis. Conserva, quæsumus, Domine, hunc famulum tuum, et benedictionum tuarum propitius ubertate purifica, ut eruditionibus tuis semper multiplicetur et donis. Per Dominum.

Benedictio Hincmari archiepiscopi. Extendat omnipotens Dominus dexteram suæ benedictionis, et effundat super te donum suæ propitiationis, et circumdet te felici muro custodiæ suæ protectionis, sanctæ Mariæ et omnium sanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia quæ gessisti, et tribuat tibi gratiam et misericordiam quam humiliter ab eo deprecis; liberetque te ab adversitatibus cunctis et ab omnibus visibilium et invisibilium inimicorum B insidiis. Amen.

Angelos suos bonos semper et ubique, qui te præcedant, comitentur, et subsequantur, ad custodiam tui ponat: et a peccato, seu gladio, et ab omnium periculorum discrimine te sua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatisque benignitatem convertat, et apud odientes te gratiosum et amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui insectatione et odio confusione salutari induat. Super te autem sanctificatio sempiterna effloreat. Amen.

Ad ista verba, Coronet te Dominus, *inunxit eum Hincmarus archiepiscopus de chrismate ad dextram auriculam, et in fronte usque ad sinistram auriculam, et in capite.*

Coronet te Dominus corona gloriæ in misericordia et miserationibus suis, et ungat te in regni regimine oleo gratiæ Spiritus sancti sui, unde unxit sacerdotes, reges, prophetas, et martyres, qui per fidem vicerunt regna, et operati sunt justitiam, atque adepti sunt promissiones; eisdemque promissionibus gratia Dei dignus efficiaris, quatenus eorum consortio in cælesti regno perfri merearis. Amen.

Victoriosum te atque triumphatorem de visibilibus atque invisibilibus hostibus semper efficiat; et sancti nominis sui timorem pariter et amorem continue cordi tuo infundat; et in fide recta ac bonis operibus perseverabilem reddat; et pace in diebus tuis concessa, cum palma victoriæ te ad perpetuum regnum perducatur. Amen.

Et qui te voluit super populum suum constituere regem, et in præsentī seculo felicem et æternæ felicitatis tribuat esse consortem. Amen

HLUDOWICI GERMANICI ET KAROLI II PACTIO AQUENSIS.

(An. 870. Mart. 6.)

Edimus eam ex Sirmondo et Baluzio; eadem formula exstat in Annalibus Hincmari Mon. Germ. SS. T. I. p. 487.

Anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi 870, Indictione III, pridie Nonas Martii, anno 32 Karoli gloriosi regis, Aquisgrani palatio hæ pactiones inter ipsum et Hludowicum regem fratrem ipsius factæ sunt.

Clerum ac populum, quem sua voluit opitulatione tuæ subdere ditioni, sua dispensatione et tua administratione per diuturna tempora te faciat feliciter gubernare; quo divinis monitis parentes, adversitatibus omnibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo ministerio fideli amore obsequentes, et in præsentī seculo pacis tranquillitate fruantur, et tecum æternorum civium consortio potiri mereantur. Amen. Quod ipse præstare dignetur.

Ad ista verba, Coronet te Dominus, *miserunt illi episcopi coronam in capite.*

Coronet te Dominus corona gloriæ atque justitiæ; ut cum fide recta et multiplici bonorum operum fructu ad coronam pervenias regni perpetui, ipso largiente cujus est regnum est imperium in secula seculorum.

Ad ista verba, Det tibi Dominus velle, *dederunt illi palmam et sceptrum.*

Det tibi Dominus velle et posse quæ præcipit, ut in regni regimine secundum voluntatem suam proficiens, cum palma perseverantis victoriæ ad palmam pervenias gloriæ sempiternæ. Gratia Domini nostri Jesu Christi, qui vivit.

Orationes in missa. Da nobis, omnipotens Deus, ut beati Gorgonii martyris tui veneranda solemnitas et devotionem nobis augeat et salutem. Per Dominum.

Quæsumus, omnipotens, ut famulus tuus, qui tua miseratione suscepit regni gubernacula, a te virtutum etiam percipiat incrementa: quibus decenter ornatus, et vitiorum monstra vitare, et ad te, qui via veritas et vita es, gratiosus valeat pervenire. Qui vivis et regnas cum Deo.

Super oblata. Respice, Domine, munera populi tui sanctorum festivitate votiva, et tuæ testificatio veritatis nobis proficiat ad salutem. Per Dominum.

Munera, quæsumus, Domine, oblata sanctifica; ut et nobis Unigeniti tui corpus et sanguis fiant, et Karolo regi nostro ab obtinendam animæ corporisque salutem, te largiente, usquequaque proficiant. Per eundem.

Post communionem. Sacramentorum tuorum, Domine, communicio sumpta nos salvet, et in tuæ veritatis luce confirmet. Per Dominum.

Hæc, Domine, communicio salutaris famulum tuum D ab omnibus tueatur adversis: quatenus et ecclesiasticæ pacis obtineat tranquillitatem, et post istius temporis decursum ad æternam perveniat hæreditatem. Per Dominum.

Ingelramnus comes ex parte Karoli regis.

Sic promitto ex parte senioris mei, quod senior meus Karolus rex, fratri suo Hludowico regi, talem portionem de regno Hlotharii regis consentit habere, qualem aut ipsi justiore et plus æqualiorem, aut

communes fideles eorum inter se invenerint. Nec eum in ipsa portione, vel in regno quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel subreptionem decipiet aut forconsiliabit, si frater suus Hludowicus eandem firmitatem et fidelitatem, quam ex parte senioris mei illi habeo promissam, iste frater suus Hludowicus seniori meo ex parte sua, quandiu vixerit, inviolabiliter servaverit.

Item Leutfridus comes ex parte Hludowici regis.

Sic promitto ego ex parte senioris mei, quod senior meus Hludowicus rex, fratri suo Karolo regi, talem portionem de regno Hlotharii regis consentit habere, qualem aut ipsi justiore aut plus æqualiorem, aut communes fideles eorum inter se invene-

rint. Nec eum in ipsa portione, vel in regno quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel subreptionem decipiet aut forconsiliabit, si frater suus Karolus eandem firmitatem et fidelitatem quam ex parte senioris mei habeo promissam, iste frater suus Karolus seniori meo ex sua parte, quandiu vixerit, inviolabiliter servaverit.

Hæc eadem tertius Theodoricus comes ex parte gloriosi regis Karoli, et quartus Radulfus comes ex parte Hludowici prosecuti sunt.

Isti præsentés fuerunt: Leutbertus archiepiscopus, Alifridus episcopus, Odo episcopus, Adalelmus comes, Ingelrammus comes, Liutfridus comes, Theodoricus comes, item Adalelmus comes.

HLUDOWICI GERMANICI ET KAROLI II DIVISIO REGNI HLOTHARII.

(An. 870. Aug. 9.)

Divisionis istius formulam primus edidit Petrus Pithœus in SS. cœtaneis p. 488; ea scilicet ratione, ut Ludovici portionem ex codice Bellovacensi, ex suo autem lectiones aliquot et portionem Karoli exprimeret. Alteram editionem habemus in Aimoio tom. II Corporis historię Franciæ, curante Frëhero et Sirmundo; tertiam in Annalibus Hincmari et Baluzio. Locorum explicationem videsis in Mon. Germaniæ. SS. tom. I, p. 488-490 (*Patrologiæ* tom. CXXV, col. 1255 et seq.).

Anno incarnationis Dominicæ 870, regni Karoli 33, B indictione 3, 6 Idus Augusti, inter gloriosos reges Karolum et Hludowicum fuit hæc divisio regni facta in Procaspide super fluvium Mosam.

Et hæc portio quam sibi Hludowicus accepit.

Coloniã, Treviris, Utrecht, Strastburg, Basulam; abbatiam Suestre, Berch, Niu-Monasterium, Castellum, Indam, sancti Maximini, Ephetriacum, Hoream, sancti Gangulsi, Faverniacum, Pollemniacum, Luxoium, Luteram, Balmam, Offonis villam, Meieni monasterium, sancti Deodati, Bodonis monasterium, Stivagiun, Romerici montem, Morbach, sancti Gregorii, Mauri monasterium, Eboresheim, Hoinowa, Masonis monasterium, Hoinborch, sancti Stephani Strastburch, Erenstein, sancti Ursi in Salodoro, Grandivallem, Altam petram, Lustenam, Vallem Clusæ, Castellum Carnonis, Heribodesheim, abbatiam de Aquis, Hoenchirche, Augstchirche; comitatus Testrabant, Batua, Hattuarias, Masau subterior de ista parte, item Masau superior quod illa parte est, Liugas quod de ista parte est, districtum Aquense, districtum Trectis, in Ripuarias comitatus quinque, Megenensium, Bedagowa, Nitachowa, Sarachowa subterior, Blesitchowa, Selme, Albechowa, Suentisium, Calmontis, Sarachowa superior, Odornense quod Bernardus habuit, Solocense, Basiniacum, Elischowe, Warasch, Scudingum, Emaus, Basalchowa in Elisatio comitatus duos, de Frisia duas partes de regno quod Lotharius habuit. Super istam divisionem præter hæc

ac decurrit in Mosam, et sicut recta via pergit in Bedensi, secundum quod communes nostri missi rectius invenerint — excepto quod de Condrustio est ad partem orientis trans Urtam — et abbatias Prumiã et Stabolau, et omnibus villis dominicatis et vassallorum.

Et hæc est divisio quam Karolus de eodem regno sibi accepit.

Lugdunum, Vesontium, Vienna, Tungris, Tullum, Viridunum, Cameracum, Vivarias, Ucetiam, Montemfalconis, sancti Michaelis, Gillni monasterium, sanctæ Mariæ in Bisantione, sancti Martini in eodem loco, sancti Augustii, sancti Marcelli, sancti Laurentii Leudensi, Sennonem, abbatiam Niellam, Molburium, Laubias, sancti Gaugerici, sancti Salvii, Crispinno, Fossas, Marillas, Hunulficurt, sancti Setvatii, Maalinas, Ledi, Sunniacum, Antonium, Condatum, Mesrebecchi, Tidivinni, Lutosã, Calmontis, sanctæ Mariæ in Deomant, Echa, Andana, Wasloi, Altum-Montem; comitatus Texandrum, in Brabantio comitatus quatuor, Cameracensem, Halnour, Lomensem, in Hasbanio comitatus quatuor, Masau superior de ista parte Mosæ, Masau subterior de ista parte, Liugas quod de ista parte est Mosæ et pertinet ad Veosatun, Scarponinse, Viridunense, Dultmense, Arlon, Wavrense comitatus duos, Mosminse, Castricum, Condrust, de Arduenna sicut lumen Urta surgit inter Bislanç et Tumbas ac decurrit ex hac parte in Mosam, et sicut recta via ex hac

KAROLI II CONVENTUS APUD GUNDULFI VILLAM.

(An. 872. Sept. 9.)

Loquitur de eo Hincmarus in Annalibus an. 872. Editionem Pithœi in SS. cœtaneis p. 509 exceperunt Baroniana, tom. X, et Sirmondiana, quibus inscriptionis pars suppletur, generale vero sacramentum omis- sum erat. Baluzius utraque usus meliorem patravit, quam nos hic exprimendam duximus.

Anno incarnationis dominicæ 872 ¹²⁰⁰ indictione A quinta, quinto idus Septembris, in placito generali apud Gundulfi villam, — cum ¹²⁰⁰ Hludowicus sa- cramenta superius scripta dirupisset et æquivoco suo itidem Hludowico imperatori se conjunxisset, et sacramenta quæ superius scripta sunt fieri jussisset Ingilberga regina et legatis sedis apostolicæ, For- moso scilicet et Gaderico ¹²⁰⁰, præsentibus, — hac tempestate urgente, episcopi omnes ex regno gloriosi regis Karoli hanc professionem infra scriptam fece- runt, et omnes laici hoc sacramentum similiter in- fra scriptum juraverunt.

Professio episcoporum.

Quantum sciero et potuero, adjuvante Domino, consilio et auxilio secundum meum ministerium fi- delis vobis adjutor ero, ut regnum quod vobis Deus B donavit vel donaverit, ad ipsius voluntatem et sanctæ ecclesiæ ac debitum regium honorem vestrum et ve- stram fideliumque vestrorum salvationem habere et obtinere et continere possitis.

Sacramentum laicorum.

Quantum sciero et potuero, adjuvante Domino, et auxilio fidelis vobis adjutor ero, ut regnum quod habetis ad Dei voluntatem et sanctæ ecclesiæ et ve-

strum honorem atque ad vestram salvationem con- tinere possitis, et quod Deus adhuc vobis concesserit, acquirere et contra omnes homines defendere valeatis.

Generale omnium fidelium.

Sic promitto ego, quia de isto die inantea isti se- niori meo, quandiu vixero, fidelis et obediens et ad- jutor, quantumcumque plus et melius sciero et po- tuero, et consilio et auxilio secundum meum mini- sterium in omnibus ero, absque fraude et malo in- genio, et absque ulla dolositate vel seductione seu deceptione, et absque respectu alicujus personæ; et neque per me, neque per missum, neque per litteras, sed neque per emissam seu intro- missam personam, vel quocumque modo ac si- gnificatione contra sum honorem et sanctæ ecclesiæ atque regni illi commissi quietem et tranquillitatem atque soliditatem machinabo vel machinanti consentiam, neque unquam aliquid scandalum movebo, quod illius præsentis vel futuræ salutis contrarium vel nocivum esse pos- sit. Sic me Deus adjuvet et ista sanctorum pa- trocinia.

KAROLI II CAPITULARE CARISIACENSE.

(An. 873. Jan. 4.)

Sirmondi et Baluzii editiones, recepta tantum quæ potior est (cf. et Hincmari Annales an. 873 ineunte) codicis Laudunensis inscriptione, iterum expressimus.

Anno incarnationis Dominicæ 873, indictione VI, pri- die Nonas Januarii hæc quæ sequuntur capitula dominus rex Karolus in Carisiaco palatio cum fide- lium suorum consilio decrevit, et per suum regnum denantiari et observari mandavit ¹²⁰¹.

Quia necesse est, ut quod male reincreseat, iterum recidatur, de constitutionibus antecessorum nostro- rum et nostris, quæ in illorum et nostris capitulis constitutæ sunt, ad reseccanda mala quæ specialiter iterum remergunt, missis et comitibus nostris firmi- ter exequenda proponimus, id est, ut quando missi vel comites nostri latronem vel aliquem malefacto- rem vel infidelem nostrum forbannierint, hoc nobis in nostro palatio et aliis missis et comitibus scire faciant, ut si ad nostram curtem venerit, inde facia- mus quod nostrum est. Et si de uno missatico vel comitatu in alium missaticum vel comitatum fugerit, D

C missus vel comes in cujus missaticum fugerit, per fidejussores constringat, ut velit nolit illuc reveniat, et ibi malum emendet ubi illud perpetravit. Et si fidejussores non habuerit, sub custodia illum habeat, donec ad illum comitem, in cujus comitatu forban- nitus fuerit, illum revenire faciat. Et si alodem ha- buerit vel in illo comitatu unde fugit, vel in illo comitatu ad quem fugit, comes ipsum alodem in- flicum recipiat. Et qui talem forbannitum receperit, secundum quod constitutum est in capitularibus avi et patris nostri in libro tertio, si Francus est, cum duodecim similibus Francis juret quod ipsum latro- nem vel forbannitum esse non scisset, licet pater ejus sit, aut frater aut propinquus. Si hoc jurare non potuerit, vel ab alio convictus fuerit quod latro- nem vel malefactorem aut infidelem nostrum forban-

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁰⁰ DCCCLXXIII. Pith. ¹²⁰⁰ cum usque jussisset desunt Pith. ¹²⁰⁰ Haderico SIRM. ¹²⁰¹ ita codex Lau- dunensis. Bellovacensis vero et codex Antonii Augustini, atque editiones Baronii, Sirmondi et Baluzii hæc ha- bent: Anno incarnationis dominicæ 873. regni vero domni Karoli 53. indictione 5. hæc capitula quæ se- quuntur, ab eodem rege statuta sunt in placito generali apud Carisiacum, omnium cum voluntate et consensu, et a præfato rege et ab omnibus qui præsentibus fuerunt confirmata.

nitum in hospitio suscepisset, sicut ipse forbannitus et ut infidelis iudicetur.

2. Ut comites et missi nostri maximam curam adhibeant, quatinus in illorum comitatibus et missaticis populus justitiam et pacem habeat, et de latronibus exturbandis maximum certamen habeant. Et si talis malefactor aut infidelis noster emerit, ut per se illum comprehendere comes in suo comitatu non possit, accipiat homines tam nostros quam episcoporum vel abbatum et abbatissarum in suo comitatu commanentes, et sic illum persequatur donec comprehendat. Et qui ad talem malefactorem accipiendum vocatus fuerit, et se inde retraxerit ut ad hoc adiutorium non præstet, si liber homo fuerit, bannum dominicum componat; et si colonus fuerit sexaginta ictus accipiat. Et si talis malefactor in illa persecutione occisus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non solvat, et nullus illi inde fidam portare præsumat. Quod si quis facere præsumpserit, per certos fidejussores ad nostram præsentiam perducatur.

3. De illis liberis hominibus qui infames vel claudicant sunt de testeis vel latrocinii et rapacitatibus et assalturis vel de infidelitate nostra, et cum furto non comprehenduntur, si eis jam vita perdonata est propter aliquod malefactum, fiat de illis sicut in capitulari avi et patris nostri continetur in libro 3. capitulo 47. et si jam de latrocinio reiecti sunt, fiat de illis sicut de reiectis. Si autem illis adhuc vita perdonata non fuit, et reiecti non sunt, et res et mancipia vel mobile habent, fiat de illis sicut in quarto libro Capitularum capitulo 29 dicitur, cum ad mallum comitis venerint. Si autem ad mallum non venerint, banniantur, et per res et mancipia vel mobile ¹¹⁰² distringantur ut veniant. Si autem non venerint, fiat de illis sicut in capitulari continetur. Et si post secundam comitis admonitionem ad mallum venire noluerint, rebus eorum in bannum missis venire et justitiam reddere compellantur. Et si talis est quem aut parentes aut propter fidam homines accusare noluerint aut ausi non fuerint, et cum malefacto comprehensus non fuerit et negaverit, juret cum duodecim talibus Francis, quorum testimonium leges publicæ non rejiciunt, quod testejam vel latrocinium aut rapinam non fecerit; et post hæc juret ipse tantum, quod deinceps testejam vel latrocinium non faciet, neque facienti consentiet, et si scierit qui hæc fecerit, illis ministris nostris, per quos talis causa emendari debet, non celet. Et qui res et mancipia vel mobile non habent per quæ distringi possint ut ad mallum veniant, et ibi aut se legaliter, ut præmisimus, excondicant ¹¹⁰², aut si se excondicere non potuerint, quod male fecerit, juret emendari. Post secundam admonitionem

A tulo 56, quo dicitur de latronibus qui magnam habent blasphemiam. Quicumque aliquem ex his comprehenderit, nullum damnum exinde patiat. Comprehensus autem, si fidejussores habere poterit, per fidejussores ad mallum adducatur; si fidejussores habere non potuerit, a ministris comitis custodiatur, et ad mallum perducatur. Et si aliquis eum accusaverit, fiat de illo secundum præfatam capitulum libri capitularis. Si autem eum nullus accusaverit, excondicat se prædicto modo, et juret, quod deinceps testejam vel latrocinium non faciet, neque facienti consentiet, et si scierit qui hoc faciet, non celet ministris regni per quos talis causa emendari debet. Si vero tales, ut prædiximus, ad mallum adduci non potuerint, in forbannum mittantur, et de his missi vel comites, sicut supra diximus, faciant; et de illis qui tales receperint, sicut præscripsimus, fiat. Si autem fiscalinus noster ita infamis in fiscum nostrum confugerit, vel colonus de immunitate in immunitatem confugerit, mandet comes judici nostro vel advocato cujuscumque casæ Dei, ut talem infamem in mallo suo præsentet. Et si talem præsentaverit, si aliquis eum comprobare voluerit, faciat: et si nullus eum comprobare voluerit, tamen suam infamiam ad Dei judicium purget, et per illud Dei judicium aut liberetur aut condemnatur. Si autem judex noster vel advocatus de casa Dei commonitus talem blasphemum comiti in mallo suo non præsentaverit, fiat inde secundum capitulare libri tertii, capitulo 26. Et si servus alicujus ita clamosus est, comes dominum servi commoneat, ut eum in mallo præsentet, et præsentatum, si aliquis comprobare voluerit, faciat. Et si nullus eum comprobare voluerit, ad Dei judicium prædicto modo se examinet, et per illud Dei judicium aut liberetur aut condemnatur. Si autem dominus servi eundem servum suum comiti in mallo præsentare noluerit, fiat inde secundum capitulare libri tertii capitulo 46.

4. De illis hominibus qui cum Carlomanno præteritis annis tanta mala et tanta scelera in regno nostro fecerunt, sicut tunc et verbis et scriptis præcepimus, ita comites et missi nostri exequantur in eos in quibus nostra jussio, quam consilio fidelium nostrorum jussimus, executi non est. Id est, ut fidelitatem nobis promittant, sicut tunc scripsimus ¹¹⁰³, et scriptam comitibus nostris dedimus. Et cui aliquid abstulerunt, aut emendent aut deprecantur, et pœnitentiam faciant, sicut tunc constitutum fuit. Et qui seniores, sicut tunc præcepimus, acceptos non habent, per fidejussores ad nostram præsentiam perducantur, et alodes quos habent comites, in quorum comitatibus sunt, in fiscum recipiant.

5. Ut unusquisque comes in suo comitatu provideat, ut qui fidelitatem nobis adhuc promissam non

6. Ut unusquisque comes in comitatu suo magnam providentiã accipiat, ut nullus liber homo in nostro regno immorari vel proprietatem habere permittatur cujuscumque homo sit, nisi fidelitatem nobis promiserit.

7. Et quia audivimus, quod malefici homines et sortiarie per plura loca in nostro regno insurgunt, quorum maleficiis jam multi homines infirmati ¹²⁶⁵, et plures mortui sunt; quoniam, sicut sancti Dei homines scripserunt, regis ministerium est, impios de terra perdere, maleficos et veneficos non sinere vivere, expresse præcipimus, ut unusquisque comes in suo comitatu magnum studium adhibeat, ut tales perquirantur et comprehendantur. Et si jam inde comprobati masculi, vel comprobatae feminae sunt, sicut lex et justitia docet, disperdantur. Si vero nominati vel suspecti, et necdum inde comprobati sunt, vel per testes veraces inde comprobati non possunt, Dei judicio examinentur; et sic per illud Dei judicium aut liberentur aut condemnentur. Et non solum tales istius mali auctores, sed et conscii ac complices illorum, sive masculorum, sive feminarum, disperdantur, ut una cum eis scientia tanti mali de terra nostra pereat.

8. Quia, sicut et per scripturas et per auctoritatem et per rationem manifestum est, duo sunt quibus principaliter mundus hic regitur, regia potestas et pontificalis auctoritas, et in libro capitulorum avi et patris nostri conjuncte ponitur, ut res et mancipia ecclesiarum eo modo contineantur sicut res ad fisco dominicum pertinentes contineri solent, juste et rationabiliter de rebus et mancipiis quæ in regia et in ecclesiastica vestitura fuerunt, uniformiter et uno modo tenenda est (BENED. c. ult.). Ut sicut quæcumque res et mancipia in regia vestitura avi et patris nostri et nostra fuerunt, et nunc ab aliis detinentur, demonstraretur, qualiter de regia vestitura avi et patris nostri et nostra exierunt, quia plures inde per mendacium quædam obtinuerunt, et quidam plura per fraudem obtinent, ita et de rebus quæ in ecclesiarum vestitura fuerunt, unde quæstio fuerit, demonstraretur, qua auctoritate in proprietatem eas quisque obtineat. Et quoniam quidam non contradicunt quod res et mancipia quæ tenent, in vestitura nostra vel antecessorum nostrorum sive ecclesiarum Dei non fuissent, sed patres illorum morientes eis in hereditatem dimiserunt, ideo non volunt inde ullam auctoritatem ostendere, sed suam hereditatem probare, contra illos dicitur quia potest fieri ut aliquis de fisco regio vel de rebus ecclesiæ aliquid propriat aut per fraudem obtineat, et mortuo illo filius ejus aut filia illas res tenere in hereditatem velit. Propterea per capitula avi et patris nostri, quæ Franci pro lege tenenda judicaverunt, et fideles nostri in

A generali placito nostro conservanda decreverunt discernendum est, de quali hereditate auctoritas non debet requiri, sed legitima hereditas ab aliquo approbati. Ostenditur enim in eis capitulis ubi de rebus alienis alicui per malum ingenium venditis vel datis loquitur, quæ sit unicuique legitima hereditas, cum dicitur inter alia: « Similiter de omnibus justitiis ad eum pertinentibus rationem reddere compellatur, excepta sua legitima hereditate, quæ ei per successionem parentum suorum legitime evenire debuit. » Et de hac legitima hereditate non est auctoritas requirenda. Sed si interpellatio inde fuerit, legitima hereditas approbanda. Quia vero de rebus ex fisco regio et de rebus ecclesiasticis, quæ ita ut in eisdem capitulis habetur contineri debent, sicut res ad fisco dominicum pertinentes contineri solent, auctoritas est requirenda, per quam auctoritatem quisque illas retineat, in ipsis capitulis demonstratur, cum dicitur: *Ubicumque commutationes tam tempore nostro quam tempore genitoris et avi nostri legitime et rationabiliter atque utiles ecclesiis Dei factæ sunt, permanent. Ubicumque vero inutiles et incommode atque rationabiles factæ sunt, dissolvantur, et recipiat unusquisque quod dedit. Ubi vero mortua manus interjacet, aut alia quælibet causa quæ rationabilis ¹²⁶⁶ esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur, et ad nostram notitiam perferatur.* Sed et justum atque rationabile videtur, ut si rectores ecclesiarum negligenter res quas acceperunt in commutationem neglexerunt, et commutantes commutatas excoluerunt, non compensentur excultæ et neglectæ æqualiter: sed sicut tunc fuerunt compensentur quando commutatæ fuerunt. Et ita compensatio ad nostram notitiam perferatur, et nostro ac fidelium nostrorum judicio, utrum permanere an dissolvi debeant istæ commutationes, discernatur.

9. (BENED. Add. iv, 105.) Ut sicut in capitulis avi et patris nostri continetur, missi nostri, ubi boni scabinei non sunt, bonos scabineos mittant; et ubicumque malos scabineos inveniunt, ejciant, et totius populi consensu in locum eorum bonos eligant; et cum electi fuerint, jurare eos faciant ut scienter injuste non judicent.

10. (Cap. 107.) Volumus ut secundum capitulare avi et patris nostri, quicumque de scabineis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam injuste judicasse, per fidejussores missus ad præsentiam nostram veniat. Et omnibus scabineis denuntiatur, ne quis etiam justum judicium vendere præsumat.

11. (Cap. 106.) Volumus ut secundum capitulare avi et patris nostri, in comitatu omni hi qui meliores et veraciores inveniri possunt, eligantur a missis nostris ad inquisitionem faciendam et rei veritatem

VARIE LECTIONES.

¹²⁶⁵ informati SIM. ¹²⁶⁶ rebellis. SIM.

discendam, et ut adutores comitum sint ad justitias faciendas.

12. (ANSEG. IV, 26.) Volumus ut secundum capitula avi et patris nostri et nostra mallus neque in ecclesia neque in porticibus, aut atrio ecclesiæ, neque in mansione presbyteri juxta ecclesiam habeatur: quia non est æquum ut ibi homines ad mortem judicentur et dismembrentur et flagellentur, ubi si confugerint, secundum aliud capitulum pacem habere

debet. Domus vero, sicut in capitulis avi et patris nostri continetur, a comite in loco ubi mallum tenere debet construatur, quatenus propter calorem solis et pluviam publica utilitas non remaneat. Minora vero placita comes, sive intra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit, excepto in ecclesia, et porticibus, atque atrio ecclesiæ, et mansione presbyteri, habeat, sicut in eisdem capitulis continetur.

KAROLI II CONVENTUS ATTINIACENSIS.

(An. 874. Jul. 1.)

Ex actis conventus ejus servatum est episcoporum consilium de reclamatione episcopi Barcinonensis, Karolo regi datum, et a Sirmondo publici juris factum.

Anno incarnationis Dominicæ 874 hæc quæ sequuntur capitula dominus rex Karolus in Attiniaco Kalendis Julii statuit.

1. Episcopus Barcinonensis ¹²⁰⁷ se reclamavit, quod Tyrus presbyter Cordubensis in ecclesia intra muros ipsius civitatis sita seorsim conventus agens, pene duas partes ex decima ipsius civitatis sibi usurpat, et sine illius licentia missas et baptisteria in eadem civitate præsumit celebrare, et convocatos ab episcopo ad matrem ecclesiam, etiam in solemnitatibus paschæ ac nativitatis Domini, ad se revocat, atque contempto episcopo eis communionem largitur. Unde sacrum Nicænum concilium dicit: *Quicumque temere ac periculose, neque timorem Dei præ oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiarum regulam, discedunt ab ecclesia presbyteri aut diaconi vel quicumque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent in aliam ecclesiam recipi: sed omnem necessitatem convenit illis imponi ut ad suas parochias revertantur. Quod si non fecerint, oportet eos communionem privari.* Hoc de Tyrso, qui irregulariter a sua civitate discessit, decretum est. Ceterum de ipso et de aliis contemptoribus Antiochenum concilium dicit: *Si quis presbyter aut diaconus episcopum proprium contemnens, se ab ecclesia sequestravit, et seorsum colligens altare constituit, et commonenti episcopo non adqueverit, nec consentire vel obedire voluerit semel et iterum convocanti, hic damnetur omnimodo, nec ultra remedium consequatur, quia suam recipere non potest dignitatem. Quod si ecclesiam conturbare et sollicitare persistit, tanquam seditiosus per potestates exterius opprimatur.* Hinc etiam Africæ provinciæ canones decreverunt. Sed tantum hoc capitulum de Antiocheno concilio posuisse sufficiat. De basilicis autem et decimis sacri canones decreverunt, ut omnes basilicas, quæ per diversa loca constructæ sunt, vel quotidie construuntur, secundum priorum canonum regulam in ejus episcopi, in cujus territorio positæ sunt potestate consistant. Et

nabiliter est decretum, convenit fieri portiones: quarum una sit pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda. De quibus sicut sacerdotis intererit integram ministris ecclesiæ memoratam dependere quantitatem, sic clerus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. Ea vero quæ ecclesiasticis ædificiis adtributa sunt, huic operi veraciter prorogata locorum doceat instauratio manifesta sanctorum: quia nefas est, si sacris ædibus destitutis in lucrum suum præsul impendia his designata convertat. Ipsam nihilominus adscriptam pauperibus portionem, quamvis divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur, tamen, juxta quod scriptum est, ut videant opera vestra bona et glorificent patrem vestrum qui in cælis est, oportet etiam præsentem testificationem prædicari, et bonæ famæ præconiis non taceri. Et hæc quidem de redditibus illis oblationibus fidelium decreta sunt quæ specialiter ad episcopos ecclesiarum in illis regionibus pertinent, quæ non abundant rebus, sed tantum de fidelium decimis ac votis subsistunt. Ceterum de rusticianis parochiis, quantum episcopus in partibus Septimaniæ atque Gallicie a presbyteris exigere debeat, Bracarense concilium capitulo secundo, et Toletanum concilium capitulo quarto demonstrant. De his autem qui contra auctoritatem et Barcinonensis episcopi voluntatem Tyrsum presbyterum in ecclesia Barcinonæ civitatis retinent, capitulare augustorum domni Karoli et domni Hludowici decernit hoc modo: *De his qui sine consensu episcopi presbyteros in ecclesiis constituunt, vel de ecclesiis ejiciunt, vel ab episcopo vel a quolibet misso dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum rewdiari cogantur, et per fidejussores ad palatium nostrum venire jubeantur: et tunc nos decernamus, utrum nobis placeat ut aut illum bannum persolvant, aut aliam harmiscaram sustineant.* Quia vero longum est istos ad præsentiam regis adducere, vel periculosum est longius a marcha eos abducere, dominus

tre ecclesia abstrahunt, et pro suo libita alibi donant, idem capitulare dicit: *Quicumque decimam abstrahit de ecclesia ad quam per justitiam debet dari, et eam præsumptiose vel propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occasionem ad aliam ecclesiam dederit, a comite vel a misso nostro distingatur, ut ejusdem decimæ quantitatem cum sua lege restituat. Et item: De his qui nonas et decimas jam per multos annos aut ex parte aut ex toto dare neglexerunt, volumus ut per missos nostros constringantur, ut secundum capitularem priorem solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege, et insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntiatur, quod quicumque hanc negligentiam iteraverit, beneficium unde hæc nona et decima persolvi debuit amissurum se sciat.*

2. De hoc quod se reclamavit, quoniam castrum Terracinense suæ subditum potestati, factione Bajonis, per presbyteri insolentiam suo resultat ministerio, definitio præfati Antiocheni concilii sequenda est in causa insolentis presbyteri. Contra factionem autem Bajonis sequendum est capitulum Carthaginensis concilii, quo dicitur: *Visum est universis ab imperatoribus postulari defensores, propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur ecclesia, ut defensores eis adversus potentias*

divitum cum episcoporum provisione delegentur. Sequendum est etiam supra positum capitulum ex capitulari augustorum, de his qui sine consensu episcopi presbyteros in ecclesiis suis constituunt, vel de ecclesiis eiciunt.

3. De hoc quod se reclamavit, quia Gothus quidam Madascius fraude atque subreptione per præceptum ecclesiam sancti Stephani nobilem et antiquam impetravit; ubi, postposito Dei cultu, sæda efficitur conversatio rusticorum, et similiter Ricosindus Gothus fraude et subreptione agrum sanctæ Eulaliæ per præceptum obtinuit, jussio regia hæc per fideles missos diligenter ac veraciter inquirere jubeat, et ipsam inquisitionem per fidelium custodiam sub sigillo ad notitiam suam perferri faciat. Et si inventum fuerit, quod prædicta ecclesia sancti Stephani et ager sanctæ Eulaliæ a præfatis Gothis per præcepta obtenta sunt, ipsa præcepta secundum legem sigillentur, et una cum ipsa inquisitione ad præsentiam regiam perferantur; ut secundum jura forensia, qui in precibus fuere mentiti, non illis prosint quæ impetraverunt, et ibi careant ipso scriptorum beneficio quo perducentur rescripta, et regia magnificentia recipiat quod est sui juris Barcinonensis ecclesia.

HLUDOWICI II IMPERATORIS CAPITULA DIVERSA.

(An. 875.)

Exstant capitula hæc in codice Ambrosiano, eorumque nonnulla in codicibus etiam Florentino, Vindobonensi, Veronensi et Estensi. Codicis Ambrosiani lectionem Blumio nostro debemus, eamque in restituendo textu præcipue secuti sumus. Videntur ad episcoporum quoddam rescriptum consultationis promulgata fuisse, cujus rei vestigia capite 29 in vocibus *super quibus necesse est ut vestra celsitudo comitibus præcipiat ex relatione episcoporum ad imperatorem* exstant. Subjicimus capitula duo in codicibus sæculi XI Ludovico II imperatori ascripta, quæ certo alicui anno assignare nequimus.

Incipit capitula secunda Lodoici imperatoris ¹²⁶⁸, *filius Lothari imperatoris* ¹²⁶⁹.

1. De incestis conjunctionibus hic præcipimus, ut nullus deinceps propinquam, nec quam propincus abiit, uxorem ducat.

2. Ut omnimodis diligentissima examinatione secundum scriptam legem, quam diutissime fieri possit ¹²⁷⁰ justo judicio, omnibus usus juramenti prohibeatur, ut Deo donante, consuetudo pessima ¹²⁷¹ perjurii a christiano populo auferatur. Tamen omnino ¹²⁷² fiant, universi ¹²⁷³ nullatenus hoc consentire volumus. Sed si quis in perjurio fuerit comprobatus, aut manum dexteram ¹²⁷⁴ perdat, aut eam secundum scriptam legem redimat, et numquam amplius in nullo judicio ad ¹²⁷⁵ sacramentum venire permittatur ¹²⁷⁶.

3. Comperimus, quod ab his qui secundum mundanam legem viduarum et orfanorum tutelam sibi vendicant, non solum negliguntur, sed etiam aliquotiens opprimuntur; quibus ecclesiastica sollicitudine succurrendum esse censemus. Et si hujusmodi oppressores ad episcopalem admonitionem corrigi vo-

luerint, gratulandum his est. Sin autem in obstinationis impietate duraverint, suggerendum clementissimo imperatori, quatenus ipse efficacem tutorem eis tribuat; ut et illi remuneratio reddatur a Deo, et de inutili silentio sacerdotalis ordo non damnetur.

4 ¹²⁷⁷. Ut nullus ecclesiasticus femina secum habere præsummat. Si presbyter fuerit, aut diaconus, aut episcopus, ab ordine deponatur. Si clericus, nudus ad palum vapuletur; et femina quæ eum consensit, similiter vapuletur et capud ¹²⁷⁸ tondantur; quia sic dicit Scriptura Dei: membra Christi noli tangere meretricis.

5. De episcopis, presbyteris, diaconibus vel ceteris interdixit ¹²⁷⁹ per omnia magnum sinodum, ut nulli presbytero atque diacono sive clerico introductam non liceat ¹²⁸⁰ abere mulierem, simul nec ancillam, nec aliam, quæ in opinionem adulterii manent aut difamantur, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam. Simul nec et in ipsa casa, ubi ipsas manent, esse non debent. Et qui hoc facere

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁶⁸ IMPEFRIS cod. ¹²⁶⁹ IMPHR cod. ¹²⁷⁰ poxit c. ¹²⁷¹ pexima c. ¹²⁷² omi nox fiat c. ¹²⁷³ ita cod. ¹²⁷⁴ dextram c. ¹²⁷⁵ a. c. ¹²⁷⁶ permitatur c. ¹²⁷⁷ cavut in margine codicis suppletum, numero caret. ¹²⁷⁸ vox superaddita. ¹²⁷⁹ interdixi c. ¹²⁸⁰ liceat c.

ausus fuerit, hannum nostrum a parte nostra componat.

6. Ut unusquisque presbyter res suas quas ¹²⁸¹ post diem consecrationis adquisierint, propriæ ecclesiæ relinquat.

7. Homo de statu suo pulsatus, si is qui eum pulsat, ad vincendum illum procinctos habuerit, adhibeat sibi octo legitimos juratores ex ea parte unde pulsatur, sive illa paterna sive materna sit, et quatuor aliunde non minus legitimos; et jurando vindicet libertatem suam. Quod si procincti defuerint, assumat undecumque 12 liberos homines, et jurando ingenuitatem suam defendat.

8. Placuit nobis ut ec ¹²⁸² capitula ¹²⁸³ quæ excerpimus ¹²⁸⁴ de capitulare avii ¹²⁸⁵ nostri Karoli, ed omni genitori ¹²⁸⁶ nostri Ludovici imperatoris, his omnibus et fidelibus nostris et sanctæ ecclesiæ in regno Italiæ consistentibus per legem teneantur et serventur. Et quicumque horum capitulorum contemtor extiterit, 60 solidos componat ¹²⁸⁷.

9 ¹²⁸⁸. Dictum est nobis, ut in quibusdam locis episcopus et comes ¹²⁸⁹ ab incestuosis et ab his qui decimas non dant, guadias ¹²⁹⁰ accipiant, et a presbyteris quibusdam negligentibus, et inter se pecunias dividant ¹²⁹¹; quod penitus abolendum decernimus, ne forte avaritiæ locus detur. Et constituimus, ut incestuosus juxta canonicam sententiam pœnitentia mulctetur. Qui vero decimam post tres ammonitiones et prædicationem sacerdotum dare neglexerit, excommunicetur. Juramento vero eum constringi nolumus, propter periculum perjurii.

10. Statuimus de decimis, unde jam inter episcopo seu reliquis sacerdotibus, et comitibus et vasis et reliquis fidelibus nostris multas ¹²⁹² audivimus intentiones: set si edem sive in sua proprietate habeat, sicut in capitulare constitutum est, ipsa decima de suo domo coltile rebus in eadem ecclesia concedimus: ipse sacerdos qui ibi ordinatus fuerit, ipsa decima dispenset pro luminaria, sive elemosinis distribuad. Statuimus de suos manentes, qui in eadem parochia commanentes ¹²⁹³ sunt, ipsa decima a plebe donetur. Et si contradixerint ea ¹²⁹⁴, publicè dstringantur, sicut in capitulare nostro constituimus.

11. De propinqueas ¹²⁹⁵ non accipiendas in conjugio ¹²⁹⁶, quod uxoris ¹²⁹⁷ parentella sit viro sicut et propria parentella.

12. (158) Ut episcopi in rebus ecclesiæ circa pro-

pinquos suos expediendi reprehensionem caveant et discretionis modum teneant. Quoniam multi episcoporum amore propinquorum suorum de rebus sibi commendatis suo aut quolibet amicorum nomine prædia et mancipia emunt, et ut in suorum propinquorum jus conducantur statuunt. Et ob hoc jura ecclesiastica convelluntur et ministerium sacerdotale fuscatur, imo ab subditis detrahitur ¹²⁹⁸ et contemnitur. Placuit itaque nobis omnibus, ut deinceps hoc avaritiæ genus caveatur; fixumque abhinc et in perpetuum mansurum esse decrevimus, ut episcopus de rebus sui juris, quas ante episcopatum aut certe in episcopatu hereditaria successione adquisivit, secundum auctoritatem canonicam quidquid vult faciat ¹²⁹⁹, et cui vult conferat. Postquam autem episcopus factus est, quascumque res de ecclesiæ facultatibus aut suo aut alterius nomine qualibet conditione comparaverit, decrevimus ut non in propinquorum suorum, sed in ecclesiæ cui præest jura deveniant. Similiter de presbyteris vel diaconibus, qui de ecclesiarum rebus quibus præsent prædia et mancipia eo modo emunt, faciendum statuimus; quoniam multos presbyteros occasione taliter emtorum rerum ecclesias quibus præsent disparasse et offensusse et spoliassse, et suum ministerium multis modis exorbitasse, et diabolo se mancipasse, et hæc occasione multos laicorum in scandalum damnationis et perditionis deperisse, comperimus. Et ideo non debemus ante tempus per suspectionem judicari, sed patienter expectari, donec ipsa veritas manifesta fiat, utrum ¹³⁰⁰ magis audiendi an improbandi simus.

13. Consobrinam, neptem, novercam, fratris uxorem, vel etiam de propria cognatione, aut quam cognatus habuerit, nullus audeat in conjugio copulare.

14. Si quis huic tali nefario conjugio se conjunxerit, et in eo permanserit, sciat se episcopali auctoritate anathematis vinculo esse innodatum, ut nullus sacerdos ei tribuat communionem.

15. Si vero conversus divisusque fuerit ab illicita copulatione, dignæ pœnitentiæ submitatur, ut sacerdos loci consideraverit.

16. Ecclesiæ vel qualibet pia loca destructa jacentia, præcipimus ex his quæ suscipere ¹³⁰¹ solent, reformata constitutione proprio ¹³⁰² dispendio restantur ¹³⁰³; nec sufficiente vero necessario ¹³⁰⁴, a populo plebis ¹³⁰⁵ auxiliantur ¹³⁰⁶, ut domus onrifice videatur existere ¹³⁰⁷.

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁸¹ deest in c. ¹²⁸² i. e. hæc. ¹²⁸³ capitule c. ¹²⁸⁴ exersimus c. ¹²⁸⁵ auuu c. ¹²⁸⁶ jenitori c. ¹²⁸⁷ Hic in codice legitur præfatio Ottonis III usque ad legis edictum a pro capitula VIII computata, sed adjecta glossa non debet scribi cap. isto et capit. codd. V. et Vn. et Est Vn. add.

17. Nulli episcoporum licead res immobiles de sub-
 jectis ¹²⁰⁸ plebibus vel aliis quibuslibet locis in pro-
 prio usu abere, ne majores locuplectentur, et mino-
 res tali facto pauperiores factæ inveniantur ¹²⁰⁹.
 Contra agens canonica auctoritate ¹²¹⁰ coartatus des-
 istat.

18. Femina vero quæ habitum religiosum aut ve-
 lamen obtentu ¹²¹¹ religiositatis susceperit, cum es-
 set vero potentes viros sociare non permittantur ¹²¹²,
 set elegendes monasterio regulariter vivant, aut in
 domibus susceptum abitum observent. Contra au-
 tem turpes inventæ, providencia episcopi emendetur.

19. Res litigiosa nullathenus potest dare neque
 vendere, antequam elitigetur.

20. Quicumque homo alteri debitor ¹²¹³ fuerit,
 ipsum debito negare voluerit, et postea convictus
 fuerit, ipsum debitum in dublum persolvad.

21. Similiter et ille homo qui res vendiderit et
 exinde cartam fecerit, si minus dederit quam ipsa
 carta scriptum fuerit, in dublo ei qui acceperit resti-
 tuad.

22 ¹²¹⁴. Ut postquam oc capitulo notare ¹²¹⁵ jussi-
 mus ¹²¹⁶, et per regnum ¹²¹⁷ nostrum usquam de no-
 stra jussione ¹²¹⁸ commandatum fuerit, et alio modo
 fecerit nisi ¹²¹⁹ quod nobis ¹²²⁰ et nostris fidelibus
 placitum est, quicumque nostra jussione ¹²²¹ in di-
 spectione ¹²²² abuerit, bannum nostrum ¹²²³ a parte
 nostra componat, et postea ipse reus apparead ¹²²⁴
 in sanctam ¹²²⁵ sinodum, et secundum canones judi-
 celur.

23. Constat enim omnis homo observare, ut die
 dominico nullus audead operationes ¹²²⁶ mercacio-
 nesque peragere, præter in cibalibus rebus pro itæ-
 rantibus, ita ut vivere possint ¹²²⁷. Et debent domi-
 nico die, secundum possibilitatem, omnes ad ecclē-
 siam concurrere, et in sola omnipotenti Dei oracio-
 ne vacare, ut qui christiano vocabulo nuncupantur,
 opera peragere videantur.

24. De monasterio ¹²²⁸ vel oratorio quod a proprio
 domino soli edificatum est, monemus ut ¹²²⁹ con-
 structum a domino ¹²³⁰ constructori invito non au-
 feratur; liceadque illo presbitero cui voluerit pro
 sacro officio — qui illius diocesis ¹²³¹ et bonæ aucto-
 ritatis dimissoriæ ¹²³² cum consensu episcopi sui nec
 malus existat — commendare ¹²³³, ita ut placita ju-
 sticia ipsius episcopi obedienter sacerdos requirad.

25. Si quispiam invasor comprobatus, dicad pro

A parte ecclesiæ egisse ¹²³⁴, de privato sibi re pertinente
 ab ipso suoque erede resolvatur invasio. Sacerdos
¹²³⁵ denique pro tali culpa reus perinventus, a pro-
 prio ¹²³⁶ canonicè judicetur episcopo, ut non ecclesia
¹²³⁷ sibi commissa damnun sustinead.

26. In sacris canonibus præfixum est ut decimæ
¹²³⁸ justa episcopi dispositione distribuantur. Qui-
 dam autem laici, qui vel in propriis vel in beneficiis
 suis abent basilicas, contempta episcopi dispositio-
 nem, non ad ecclesiam ubi baptismum ¹²³⁹ et præ-
 dicacionem manus inposicionem et alia ¹²⁴⁰ Christi
 sacramenta percipiunt ¹²⁴¹, decimas suas dant
¹²⁴², sed propriis ¹²⁴³ basilicis vel suis clericis ¹²⁴⁴ pro
 suo libitum tribuunt; quod omnismodis divinæ legis
 et sacris canonibus constat esse contrarium. Unde
 B vestram potestatem, ut eos eorrigatis, expetimus.

27. Quamquam sacerdotis testimonium credibile
 habeatur, tamen ipsi in secularibus negotiis pro te-
 stimonio aut conficiendis instrumentis non rogeatur,
 quia eos in talibus rebus esse non convenit.

28. Si autem causa eventus aliquid audierint aut
 viderint, ubi nullæ idoneæ seculares personæ inve-
 niantur, ne veritas occultetur et malum in bonum
 æstimetur, in providentia episcopi proprii sit, ita ut
 coram se aut competentibus iudicibus aut aliter ve-
 ritatem honorifice tollant.

29. Quia sunt in plerisque locis parricidæ ¹²⁴⁵ et
 ceteri homicidæ, vel reliquis criminibus implicati,
 qui penitentiam publicam agere contemnunt, qui
 C utique rei publicæ utilitatibus inutiles sunt; super
 quibus necesse ¹²⁴⁶ est, ut vestra celsitudo comitibus
 præcipiad, quatenus episcopi adjuvorum ¹²⁴⁷ ferant,
 ut eos canonicæ pœnitentiæ subdere valeand ¹²⁴⁸.

30. De justiciis ecclesiarum Dei, viduarum, et or-
 fanorum, pupillorum ¹²⁴⁹, ut in publicis judiciis non
 dispiciantur clamantes, set diligenter audiantur ¹²⁵⁰.

31. De homicidas et ceteris malefactoribus qui le-
 gibus ¹²⁵¹ morire debeant, nemo eis ad excusacione
 in ecclesia sua introire permittat. Si absque volun-
 tate patroni ¹²⁵² ibidem introierit, tunc ipse cujus
 ecclesia fuerit, nullum victum eum donet, nec alii
 dare permittat.

32. Ut nemo præsumat ¹²⁵³ alterius servum mini-
 strum ecclesiæ constituere vel benedicere, antequam
 a domino ¹²⁵⁴ suo tradatur in manu pontificis in li-
 bertate integra persistendum omnibus diebus; nec
 possit dominus post illum diem ullum dominacionis

VARIE LECTIONES.

¹²⁰⁸ subjectis c. ¹²⁰⁹ inveniantur c. ¹²¹⁰ auctoritate c. ¹²¹¹ obtinente religiositatis c. ¹²¹² per-
 miltantur c. ¹²¹³ debito c. ¹²¹⁴ cod. Florent. fol. 104 hoc capit exhibet inter leges Karoli M. ¹²¹⁵ anotare
 Fl. ¹²¹⁶ juximus c. ¹²¹⁷ jussimus ut peregrinus noster cuiquam nostra jussione commendatus fuerit Fl.
 F. n. noctum. ¹²¹⁸ jussimus c. ¹²¹⁹ jussimus c. ¹²²⁰ jussimus c. ¹²²¹ jussimus c. ¹²²² dispeccione c.

jus in eum exercere; et tunc, sicut domini et voluntas, ad ¹³⁵⁵ sacrum ordinem accedat.

33. Ut episcopi, abbates et ¹³⁵⁶ presbiteri res ecclesiæ sibi commissæ, inter parentes et proximos ¹³⁵⁷ suos non amplius quam canonica sancit licentia dividant, ut acceptæ plebi vel eis qui res suas ibidem offerunt, murmur vel detractio auferantur.

34. Ut liberi omnes nullum opsequium comitibus faciant, nec vicariis, neque in prato neque in messe, neque in aratura aut in vinea, et quongestum illum vel residium non solvant, excepto aribannatoribus, vel missatico qui legacionem ducunt.

35. Statuimus de presbiteris et diaconibus ecclesiastico ¹³⁵⁸ onore privatis, ut redigantur ¹³⁵⁹ penitentiæ, sicut canones præcipiunt. Et si episcopus aut abbas ¹³⁶⁰ in sua parrochia abuerit monasteria ¹³⁶¹, ibi mittantur; tunc præcipiatur ipsi episcopus, ut ibi tales incident ipsam plebem ¹³⁶² unde sint, ut si res propria abuerint, eligantur sibi tali patrono qui de ipsis rebus victum et vestimentum eis ministret; ita tamen, ut nulla abeat licentia vagandi ¹³⁶³ aut discurrendi, sive per placita sive ad palatium ¹³⁶⁴ seu ad ipsas quas proprias ante abuerint ¹³⁶⁵, sine licentia sui episcopi; et in eodem ¹³⁶⁶ loco ubi constitutum est, sua penitencia jugiter agatur. Quod si hoc non conservaverit, primum verberibus coerceatur; quod ¹³⁶⁷ si nec sic ¹³⁶⁸ se castigaverint, tunc in tali loco deducatur ¹³⁶⁹. . . .

36 ¹³⁷⁰. De viduis et pupillis et orfanis, et cæcis et claudis, tuicionem atque amminiculum habere imperciamus juxta possibilitatem nostram vel vires, sicut in præcepto domni regis continetur.

37 ¹³⁷¹. Volumus, ut omnis inquisitio de rebus ecclesiasticis vel ¹³⁷² ad jus fisci nostri pertinentibus quæ facienda est, non per testes qui producti fuerint, sed qui in eo comitatu meliores et veraciores esse cognoscuntur, per illorum testimonium inquisitio fiat, et juxta quod illi testificati fuerint, vel contineantur vel reddandur ipsæ res.

38. Placuit nobis de orfanis et pauperibus qui debite vel indebite dicuntur amisisse ¹³⁷³ hereditatem paterni vel materni juris ad se pertinentibus, si alicubi inventi fuerint, quos patres vel matres propter

A tradiciones illorum exeredes fecerint, aliorum silice suasionibus ¹³⁷⁴ aut petitionibus vel aliquo ¹³⁷⁵ ingenio, omnino volumus atque ¹³⁷⁶ decrevimus emendari quantum ad nos vel ad ¹³⁷⁷ nostram pertinet potestatem juxta ¹³⁷⁸ voluntatem Dei et nostram voluntatem, sancta amonicione et consideracione, ut si forte extra officium ¹³⁷⁹ nostrum alicubi inventum fuerit, ammonere nostra clemencia audeamus ¹³⁸⁰ ut emendetur.

39 ¹³⁸¹. Sancitum est, ut nullus quislibet ecclesiasticus ab his personis res deinceps accipere presumat, quarum liberi aut propinqui hæc inconsulta oblatione rerum propriarum exheredari possent. Quod si aliquis deinceps hoc facere tentaverit, ex hac re a synodali et imperiali sententia omnimodis feriat, et res ad exheredatos redeant.

40. Si liber homo de furtum accusatus ¹³⁸² fuerit, et res proprias abuerit, in mallo in ¹³⁸³ præsentia comitis se arramiet. Et si res non abuerit, fidemjussore donet, qui eum arramiet ¹³⁸⁴, et in placidum ¹³⁸⁵ [adduci faciat. Et liceat ei prima vice per sacramentum se] secundum legem idoneare, si potuerit. Et si alia vice ¹³⁸⁶ duo ¹³⁸⁷ vel tres eum de furto accusaverint ¹³⁸⁸, liceat ei contra unum ¹³⁸⁹ ex eis cum sento et fuste in campo contendere. Quod si servus ¹³⁹⁰ de furto accusatus fuerit, dominus ejus pro eo emendet, aut eum cum sacramenta excuset, nisi tale furtum perpetratum abead propter quod ad supplicium ¹³⁹¹ tradi debeat (159).

41. Statutum est, ut nullus canonica ¹³⁹² aut regulare institucione ¹³⁹³ constitutus, aliquem ¹³⁹⁴ consecrare propter res adipiscendas deinceps persilladeat ¹³⁹⁵. Et qui hoc facere tentaverit, sinodalis vel imperiali sententia modis omnibus feriantur.

42. Si de una causa plures fidejussores ¹³⁹⁶ dati fuerint, et unus ¹³⁹⁷ ex ipsis fidejussoribus ¹³⁹⁸ mortuus fuerit ¹³⁹⁹, ut proinde causam suam non perdat, set pro eo qui de illis ¹⁴⁰⁰ fidejussoribus ¹⁴⁰¹ vivi ¹⁴⁰² sunt, solvatur quod promisit ¹⁴⁰³.

43. Sancitum est de villis novis ecclesiis in eis noviter constitutis, ut decimas de ipsis villis ad easdem ¹⁴⁰⁴ ecclesias conferantur.

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁵⁵ a c. ¹³⁵⁶ et abates c. ¹³⁵⁷ prosimos c. ¹³⁵⁸ ecclesiasticos c. ¹³⁵⁹ redicantur c. ¹³⁶⁰ abas . . . parrochia c. ¹³⁶¹ monasteria i. mifitur c. ¹³⁶² tales atent ut ipsa plebe c. ¹³⁶³ vacandi a. discurrendi c. ¹³⁶⁴ a palacio c. ¹³⁶⁵ abuerit c. ¹³⁶⁶ eadem c. ¹³⁶⁷ co c. ¹³⁶⁸ si c. ¹³⁶⁹ reliqua supplenda sunt ex lin. 35 pag. 360. ¹³⁷⁰ in V. Vn. E. inter Hludowicij II. leges cap. 2. in Lombarda Hlothario adsignatur. ¹³⁷¹ in V. Vn. E. inter Hludowicij II. leges cap. 6. Desunta est ex Hludowici I. cap. Wormatiensi supra pag. 354 cap. 2. ¹³⁷² e. v. desunt in cap. a. 829. ¹³⁷³ amise c. ¹³⁷⁴ suasionibus c. ¹³⁷⁵ alicio ingenio c. ¹³⁷⁶ sq; c. ¹³⁷⁷ a c. ¹³⁷⁸ justa c. ¹³⁷⁹ extra officium c. ¹³⁸⁰ adeamus c. ¹³⁸¹ v. supra Hludowici I. cap. a. 817. c. 7. adest et in V. Vn. et Est. inter Hludowicij II. leges cap. 5. ¹³⁸² accusatus c. ¹³⁸³ a c. ¹³⁸⁴ artimire c. ¹³⁸⁵ hæc desunt in c. ¹³⁸⁶ vimdice c. ¹³⁸⁷ duos c. ¹³⁸⁸ acusavit c. ¹³⁸⁹ unus c. ¹³⁹⁰ servo c. ¹³⁹¹ p. q. a suplicium c. ¹³⁹² canonica c. ¹³⁹³ istitucione c. ¹³⁹⁴ aliquid cause c. ¹³⁹⁵ adibiscendas d. persuadat c. ¹³⁹⁶ fidejussores c. ¹³⁹⁷ unū c. ¹³⁹⁸ fidejussoribus c. ¹³⁹⁹ mortui fuerint c. ¹⁴⁰⁰ illi c. ¹⁴⁰¹ fidejussoribus c. ¹⁴⁰² f. qui vivi c. ¹⁴⁰³ promisi c. ¹⁴⁰⁴ eadem c.

NOTÆ.

(159) Hoc loco codex caput 39 iterum habet, mutatis initio vocibus Sancitum est ut in Statuimus ut, etc.

(An. 875.)

De ¹⁴⁰⁸ iudicio autem iudicis ideo tam frequenter **A** pleniter legem scriptam. De quo autem non est scripta, rememoramus, quia omnino consuetudinem iudicandi hoc nostro consilio ¹⁴⁰⁷ offeratur ¹⁴⁰⁸.
 2. De ¹⁴⁰⁹ conjunctionibus quæ secundum canones aut ædictum copulatæ esse non possunt, placuit nobis ut separentur ab invicem ¹⁴¹⁰.

KAROLI II CONVENTUS TICINENSIS.

(An. 876. Febr.)

Carolo Roma redente, conventus mense Februario anni 876 Ticini habitus est, in quo Langobardiæ proceres Carolo subditi et capitula aliqua promulgata sunt. Quorum editionem in actis concilii Pontigonensis servatam, Pithæus in SS. coetaneis p. 506, Goldastus, Sirmondus et Baluzius publici juris fecerunt. Sæculo decimo octavo in bibliotheca Ambrosiana inter schedas Fontanæ apographum et excerpta codicis ejusdem acta synodi Ticinensis sola continentis reperta et in Muratorii SS. tom. II, p. 11, p. 145 seqq. edita sunt; cui formulas sacramentorum a primoribus regni et a Karolo ipso præstitorum debemus; lectiones tamen ejus apographi sæculo decimo sexto confecti, quæ Ansberti archiepiscopi Mediolanensis singularem inter omnes Italici regni proceres locum attinent, ita comparatæ sunt, ut eas contra fidem documenti synodo Pontigonensi propositi et codicis Vindobonensis in textu recipere omnino dubitarem. Nec minus Fontanæ excerpta capitulorum a Muratorio et Canciano recepta rejicienda erant, ipsis capitulis exstantibus; quibus in edendis usi sumus præcipue codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis inter libros Juris canonici n. 106. Lectiones ejus foll. 117 et 118 depromptas, a V. Cl. Stephano Endlicher adjutus, benignissime transmisit Kopitarius noster.

Gloriosissimo et a Deo coronato, magno et paci- **B** sive humilis episcopus subscripsi. Johannes episcopus sanctæ Ticinensis ecclesiæ subscripsi. Benedictus Cremonensis episcopus subscripsi. Teudulfus ¹⁴¹⁸ Tertonenis ¹⁴¹⁹ episcopus subscripsi. Adalgaudus Vercellensis episcopus subscripsi. Azo Eporediensis episcopus subscripsi. Gerardus exiguus in exigua Laudensi ecclesia episcopus subscripsi. Hilduinus Astensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Ratbonus ¹⁴²⁰ sedis Augustanæ episcopus subscripsi. Leodoinus Mutinensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Hildradus Albensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Bodo humilis sanctæ Aquensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Sabbatinus Jennensis ¹⁴²¹ ecclesiæ episcopus subscripsi. Eilbertus ¹⁴²² Comensis episcopus subscripsi. Adelardus servus servorum Dei Veronensis episcopus subscripsi. Ego Paulus sanctæ ecclesiæ Placentinæ ¹⁴²³ episcopus subscripsi. Ego Andreas sanctæ Florentinæ ecclesiæ episcopus subscripsi. Reginerius ¹⁴²⁴ abbas subscripsi. Signum Bosonis incliti ducis et sacri palatii archiministri atque imperialis missi. Signum Richardi ¹⁴²⁵ comitis. Signum Walfredi ¹⁴²⁶ comitis. Signum Liutfridi ¹⁴²⁷ comitis. Signum Alberici comitis. Signum Supponis comitis. Signum Hardingi comitis. Signum Bodradi comitis palatii.

Et subscriperunt illi qui in Italia adfuerunt.

Anspertus sanctæ Mediolanensis ecclesiæ archiepiscopus subscripsi. Joannes sanctæ Aretinæ eccle-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁰⁸ in codd. V. Vn. Est. apud Murat. cap. 4. cf. Karoli M. capit. n. 802 supra pag. 94 cap. 26 (Patrol. t. XCXVII).
¹⁴⁰⁹ offerre V. Vn. ¹⁴⁰⁷ nostrum consilium Est. ¹⁴⁰⁸ habeatur in quibusdam V. Vn. E. Subjicimus textum
 codicis Londinensis, in quo hæc lex Hlothario adscribitur: De iudicii consuetudine. Ut consuetudinem injuste
 iudicandi iudicibus omnino volumus auferre. Sed tantum ut scriptura iudicent, et nullatenus audeant aliter
 secundum arbitrium suum iudicare, nisi sit iudicium legibus consentaneum. Sed discant pleniter legem
 scriptam et ita iudicent. Quæ autem scriptæ non sunt, nostro auxilium offerantur. ¹⁴⁰⁹ in codd. Flor. fol.
 129 V. Vn. E. cap. 8. ¹⁴¹⁰ i. et qui de nostris iudicibus neglexerit causam istam ad iudicandum aut di-
 stringendum componat guidrigild suum. Est. ¹⁴¹¹ q. Ansbertus cum omnibus episcopis, abbatibus, comiti-
 bus, ac reliquis qui nobiscum convenerunt Italici regni optimates Mur. ¹⁴¹² optimus M. ¹⁴¹³ s. p. desunt
 Mur. ¹⁴¹⁴ incitavit M. ¹⁴¹⁵ n. et Italici regni regem e. M. ¹⁴¹⁶ deest. Bal. ¹⁴¹⁷ decernitis et sancitis M.
¹⁴¹⁸ theudolphus M. ¹⁴¹⁹ ertonensis S. ¹⁴²⁰ ratbonus M. ¹⁴²¹ januensis M. ¹⁴²² filbertus M. ¹⁴²³ pla-
 centinæ B. ¹⁴²⁴ raguensis M. ¹⁴²⁵ ricardi M. ¹⁴²⁶ walfredi M. ¹⁴²⁷ liutfredi M.

Signum Cuniberti comitis. Signum Bernardi comitis. Signum Airbohi comitis.

Acta ¹⁴³⁸ sunt hæc in palacio Ticinensi anno Domini 876, regni domni imperatoris Karoli, Illudowici augusti piæ memoriæ filii, in Francia 36, imperii primo, indictione IX.

Juramentum Ansperti archiepiscopi.

Sic promitto ego, quia de isto die in antea isti seniori meo, quamdiu vixero, fidelis et obediens et adjutor, quantumcumque plus et melius sciero et potuero, et concilio et auxilio secundum meum ministerium in omnibus ero absque fraude et malo ingenio, et absque ulla doloitate vel seductione seu deceptione, et absque respectu alicujus personæ, et neque per nie, neque per missum, neque per literas, sed neque per emissam vel intromissam personam, vel quocumque modo vel significatione, contra suum honorem, et suam ecclesiæ atque regni sibi commissi quietem et tranquillitatem atque soliditatem machinabo, vel machinanti consentiam, neque aliquod unquam scandalum movebo, quod illius præsentem vel futuræ saluti contraria vel nociva esse possit. Sic me Deus adjuvet et ¹⁴³⁹ patrocinia.

Quod rex Karolus juravit [Ansperto archiepiscopo, atque ¹⁴³⁰] optimatibus regni Italici.

Et ego quantum sciero et rationabiliter potuero, Domino adjuvante, [te sanctissime ac reverendissime archiepiscopo, et ¹⁴³⁰] unumquemque vestrum, secundum suum ordinem et personam honorabo, et salvo, et honoratum et salvatum absque ullo dolo ac damnatione vel deceptione conservabo, et unicuique competentem legem ac justitiam conservabo, et qui illam necesse habuerint, et rationabiliter petierint, rationabilem misericordiam exhibebo, sicut fidelis rex suos fideles per rectum honorare, et salvare, et unicuique competentem legem et justitiam in unoquoque ordine conservare, et indigentibus et rationabiliter petentibus rationabilem misericordiam debet impendere. Et pro nullo homine ab hoc, quantum dimittit humana fragilitas, per studium aut malevolentiam vel alicujus indebitum hortamentum deviabo, quantum mihi Deus intellectum et possibilitatem ¹⁴³¹, et si per fragilitatem contra hoc mihi surreptum fuerit, cum recognovero, voluntarie illud emendare studebo, sic, etc.

CAPITULA.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Incipiunt capitula quæ domnus imperator Karolus, Illudowici augusti ¹⁴³² piæ memoriæ filius, una cum consensu et suggestionem ¹⁴³³ venerabilium episcoporum et illustrium optimatum reliquorumque fidelium suorum ¹⁴³⁴, ad honorem sanctæ Dei ecclesiæ et ad

A pacem ac profectum totius imperii sui fecit anno incarnationis domini nostri Jesu Christi 876 ¹⁴³⁵, regni vero sui in Francia 367, imperii autem sui primo, indictione 9, mense Februario, in palacio Ticinensi.

1. Ut sancta Romana ecclesia, sicut est caput omnium ecclesiarum, ita ab omnibus honoretur et veneretur; neque quisquam contra jus et potestatem ipsius aliquid injuste agere præsumat: sed liceat ei debitum tenere vigorem, et pro universali ecclesia pastorem exhibere curam, et que sacris precibus omnium pro omnibus interpellare auctorem.

2. Ut honor domno et spiritali patri nostro Johanni, summo pontifici et universali papæ, ab omnibus conservetur; et quæ secundum sacrum ministerium suum auctoritate apostolica decreverit ¹⁴³⁶, cum summa veneratione ab omnibus suscipiantur, et debita illi obedientia in omnibus conservetur.

3. Et licet in omnibus id observari ¹⁴³⁷ velimus, præcipue tamen sancimus, ut in termino ¹⁴³⁸ beatorum Petri et Pauli apostolorum principum nemo in eundo et redeundo, vel ibi morando, aliquam vastationem et depradationem facere præsumat; et quæ ipsius sanctæ Dei ¹⁴³⁹ ecclesiæ propria sunt, nemo aliqua iniqua machinatione sine voluntate ipsius sacri pontificis sibi vindicare præsumat. Quod si quisquam fecerit, restitutis male præsumptis, immunitatem ipsius ecclesiæ persolvat, et bannum nostrum tripliciter componat.

4. Ut ecclesiasticus honor, et sacerdotalis atque clericalis reverentia, debita competentique sinceritatis religione ab omnibus amplectatur, et in ¹⁴⁴⁰ omnibus custodiatur, sicut ¹⁴⁴¹ avi et genitoris nostri monent edicta.

5. Ut imperialis honor ab omnibus fideliter observetur; et quæ ab eo seu per epistolam seu per legatos præcipiuntur ¹⁴⁴², a nullo impune audeant ¹⁴⁴³ violari.

6. Ut episcopi ministerium suum secundum sacros et sancto Spiritu promulgatos canones peragant, parrocchias suas absque alicujus impedimento, prædicando, corrigendo, et confirmando circumeant; et hoc in ¹⁴⁴⁴ agendo nullus eis contraire et quod ad ministerium illorum pertinet contradicere in ipsis parrocchiis audeat, vel eis exinde aliquam molestiam inferat; sed adjutor, si oportuerit, invitatus a pontifice quisque ecclesiæ filius existat; ut liceat eis criminalia scelera et alia quæque corrigenda ¹⁴⁴⁵ inquirere, discutere, et dijudicare canonice. Quod qui temerare proterve præsumperit, triplicem legem et triplex ¹⁴⁴⁶ bannum nostrum persolvat ¹⁴⁴⁷.

7. Ut episcopi secundum sacram jussionem do-

mini nostri Jesu Christi prædicationem per se vel per suos congruenter exercent, et presbyteros suos ut similiter faciant instruere procurent. Et ut sæculares et fideles laici diebus festis, qui in civitatibus sunt, ad publicas stationes occurrant : et qui in villulis et possessionibus sunt, ad publicum officium in plebe festinent. Et nullus latibulosa missarum in suis domibus officia celebrare præsumat sine sui rationabili licentia episcopi.

8. Ut episcopi in civitatibus suis proximum ecclesie suæ claustrum instituunt, in quo ipsi cum clero suo secundum canonicam regulam Deo militent; et sacerdotes suos ad hoc constringant, ut ecclesias non relinquunt et aliubi habitare præsumant. Sint etiam subjecti proprio episcopo secundum canonicam auctoritatem, nec per contumaciam ab eorum potestate dissiliant, neque seculari potestati ad hoc eis commendare se liceat, aut eos quilibet recipere audeat, ut contra canonicas leges et debitam episcopi potestatem quodammodo defensentur. Hujusmodi vero sacerdotes episcopalis illico censura disciplinis ecclesiasticis subdat. Nec fas est omnium eorum sollicitudinem episcopos non gerere, quibus in committendis sacris ordinibus dignum visum est communicasse.

9. Ut a domibus sacerdotum, propter malæ opinionis famam, habitatio feminarum penitus tollatur; neque illi in domos earum intrare indiscrete præsumant, ne nomen Dei, quod absit, per illos blasphemetur per quos laudari pie et jugiter debet. Venationem quoque nullus tam sacri ordinis exercere præsumat; neque arma militaria pro quacumque seditione portare audeat, aut habitum quemlibet tantum apicem sacerdotii non decentem assumat.

10. Ut res ecclesiasticas tam mobiles quam et immobiles nemo invadere vel auferre præsumat; et quæ a rectoribus ecclesie actenus, ob timorem vel favorem, alicui libellario vel infiteotario jure dolose et cum damni detrimento ecclesie amissæ videntur, ad pristinum jus revertantur: quatinus liceat illis quibus earum cura commissa est, quieto et pacifico ordine eas tenere, et pro nobis ac regno nobis a Deo commisso orare, pauperibusque debita stipendia erogare, familiam ecclesie juste et rationabiliter regere et gubernare. Transgressoriibus autem indicimus injuste præsumpta restituere, et sicut superius præfixum est, triplicem legem et triplex bannum nostrum persolvere.

11. Ut decimæ conlaborationum et animalium secundum sacra præcepta Domino absque fraude et

aliqua retractione offerantur; et in potestate episcopi maneat, qualiter a presbyteris dispensentur canonice. Et ut ecclesias baptismales, quas plebes appellant, secundum antiquam consuetudinem ecclesie filii instaurent.

12. Ut episcopi comites et vassos nostros in parœchia eorum manentes paterno amore secundum ecclesiasticum ministerium diligant; ipsi vero comites et vassalli seu reliqua generalitas prædictos episcopos ut sanctos patres honorent et venerentur, et ad ministerium illorum peragendum, ubicumque potuerint, eos adjuvare decertent. Si vero, quod non optamus, eis infesti, quo minus quæ Dei sunt exercere possint, reperti fuerint, aut ipsi contra leges officia sua violaverint, et eos quos venerari debent inquietaverint, secundum capitulare avi et genitoris nostri emendent. Qualiter quoque presbyteros ac reliquos gradus honorent, ipsius capitularis forma doceantur. Ipsi nihilominus episcopi, singuli in suo episcopio, missatici nostri potestate et auctoritate fungantur.

13. Ut episcopi et comites in suis ministeriis commorantes in suis consistant domibus cum suis vassallis, neque præsumant occasione ospitii in pauperioris ejuſpian vicini domo, nisi rogati, commorari; quia ob hoc maxime deprædationes et discordias actenus pululasse manifestum est. Prævideant quoque, secundum ministerium unusquisque suum, ne in potestate illorum prædæ et devastationes fiant. Et si aliqui hoc facere temptaverint, omni sua virtute illis resistent. Et si ipsi per se constringere ad emendationem illos non poterint, constitutis missis nostris renuntient, ut ipsorum judicio legaliter secundum capitulare avi et genitoris nostri emendent. Quod si et ipsi hoc emendare nequiverint, ad nostram notitiam perducant.

14. Ut quotiens divinum judicium aliquem ecclesie præsulem e sæculo vocaverit, nullus ad suimet perditionem facultates ejus invadat, diripiat, et ad jus suum transferat; sed erogatoriis et eleemosynariis ecclesiasticis, cum ipsius ecclesie constituto œconomio, liberum sit, canonico more, juste rationabiliterque deputata successori futuro reservare, vel quibuscumque, sicut expedit, pro ejus spiritu distribuere. Quod qui iniqua cupiditate transgredi præsumpserit, ut superius prælibatum est, inrefragabiliter multetur.

15. Ut nemo fidelium nostrorum quodammodo aliquem celet quem nostrum scierit infidelem esse, neque ei sustentationem quamcumque præstare perentet, si eum ad nostram fidelitatem revocare ne-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁴⁸ deest V. ¹⁴⁴⁹ plebem edd. ¹⁴⁵⁰ licentia V. ¹⁴⁵¹ ita V. deest in edd. ¹⁴⁵² ita V. deest in edd. ¹⁴⁵³ nihilant V. ¹⁴⁵⁴ dissiliant V. ¹⁴⁵⁵ potestate ad hoc commendare sed I. V. ¹⁴⁵⁶ ita V. aut edd. ¹⁴⁵⁷ debitor
... episcolias V. ... adest V. ... adest in ead. ad omnibus corr. ad omnibus V.

quiverit. Quicumque autem contra hæc fecerit, prædecessorum et progenitorum nostrorum iudicium experietur.

Ansbertus archiepiscopus subscripsi. Johannes humilis Aretinæ ecclesiæ episcopus subscripsi. Adalardus servus servorum Dei sanctæ Veronensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Adalgaudus Vercellensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Azo Eporediensis episcopus subscripsi. Benedictus episcopus Cremomensis subscripsi. Hildradus Albensis episcopus subscripsi. Gerardus exiguus ecclesiæ Laudensis episco-

pus subscripsi. Johannes humilis episcopus sanctæ Ticinensis ecclesiæ subscripsi. Teudulfus Terdonensis episcopus subscripsi. Hilduinus Astensis episcopus subscripsi. Sabbatinus humilis Jenuensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Signum Bosonis ducis et missi Italiæ atque sacri palatii archiministri. Signum Bernardi comitis. Signum Bodradi comitis. Signum Ricardi comitis. Signum Airboldi comitis. Signum Cuniberti comitis. Signum Supponis comitis. Signum Alberici comitis. Signum item Bernardi. Signum Hardingi comitis. Signum Berardi comitis ¹⁴⁷⁴.

KAROLI II SYNODUS PONTIGONENSIS.

(An. 876. Jun. — Jul.)

Historia synodi hujus ab Hincmaro in Annalibus (*Mon. Germ.*, SS. I, p. 499, 500 [*Patrolog.* CXV.]) prolixius enarratur. Actorum ejus pars superest, scilicet petitio Hincmari archiepiscopi adversus Ludovicum regem, confirmatio actorum conventus Ticinensis pridie Kalendas Julii edita una cum formula sacramenti a proceribus omnibus præstiti, definitio de Adelgaudo presbytero pridie Idus Julii, capitula ab Odone Bellovacensi episcopo xvii Kal. Augusti in synodo lecta, sed Hincmaro momente auctoritate carentia, demum Leonis Sabinensis et Petri Forosimproniensis episcoporum, Joannis papæ ad determinanda Ludovici Germaniæ regis et Caroli negotia legatorum, auctoritas, qua soluta synodo Romanam properantes, vices suas Joanni Tuscanensi et Joanni Aretino episcopis committunt; quæ hic ex Sirmondo et Baluzio, ordine tamen quo evenisse videntur, proponimus.

ECCLESIÆ REMENSIS PETITIO.

Paternis magistris instruimur, ut si qua majora negotia vel majores causæ exortæ fuerint, ad sedem apostolicam, prout auctoritas docet et mos antiquus obtinuit, semper referantur. Ideoque quia imperialem excellentiam vestram synodo præesse et vicarios sedis apostolicæ præsto nobis adesse gaudemus, calamitates et miseras ecclesiæ nostræ ac filiorum nostrorum, quas hoc anno ab Hludowico rege, itemque Hludowico filio ejus et complicibus eorum, cædes videlicet, homicidia, adulteria, fornicationes, rapinas, sacrilegia, et cetera flagitia quæ nullus enumerare potest, ecclesiæ nostræ perpressa est, vestræ serenitati innolescimus, obsecrantes ut pro Dei omnipotentis amore, et pro ingenita vobis benignitate, ac pro ministerio imposito, nobis et ecclesiæ nostræ ac filiis nostris secundum pervulgatam omnibus vestram sapientiam consulatis pariter ac succurratis, ne de cetero talia ac tanta mala ecclesia nostra ac regnum patiatur qualia hactenus passa est.

CONFIRMATIO ACTORUM CONVENTUS TICINENSIS.

Synodus quæ fuit acta apud Ticinum palatium anno incarnationis Dominicæ 876, indictione ix, mense Februario; et postea fuit confirmata ipsa synodus apud Pontigonem, cum missis domni apostolici Joannis atisque multarum provinciarum episcopis. Electio Karoli imperatoris ab Italici regni episcopis et ceteris confirmata.

Gloriosissimo, etc. ut supra col. 764 usque indictione ix.

Confirmatio Cisalpinorum.

Sicut dominus Johannes apostolicus et universalis papa primo Romæ elegit atque sacra unctione constituit, omnesque Italici regni episcopi, abbates,

B comites, et reliqui omnes qui cum illis convenerunt, dominum nostrum gloriosum imperatorem Karolum augustum unanimi devotione elegerunt sibi protectorem ac defensorem esse, ita et nos qui de Francia, Burgundia, Aquitania, Septimania, Neustria, ac Provincia, pridie Kalendas Julii in loco qui dicitur Pontigonis anno 57 in Francia, ac imperii primo, jussu ejusdem domni et gloriosi augusti convenimus, pari consensu ac concordia devotione eligimus et confirmamus.

Et subscripserunt omnes Cisalpini episcopi qui adfuerunt, et quorum nomina subter sequentia capitula, quæ confirmaverunt, tenentur adscripta.

Juramentum Hincmari archiepiscopi et reliquorum procerum.

C Sic promitto ego, quia de isto die in antea isti seniori meo, quando vixero, fidelis et obediens et adjutor, quantumcunque plus et melius sciero et potuero, et consilio et auxilio secundum meum ministerium in omnibus ero, absque fraude et malo ingenio et absque ulla dolositate vel seductione seu deceptione et absque respectu alicujus personæ. Et neque per me, neque per missum, neque per literas, sed neque per emissam vel intronissam personam, vel quocunque modo ac significatione, contra suum honorem et suam, ecclesiæ, atque regni illi commissi quietem et tranquillitatem atque soliditatem machinabo vel machinanti consentiam. Neque unquam aliquod scandalum movebo, quod illius præsentis vel futuræ saluti contrarium vel nocivum esse possit. Sic me Deus adjuvet et ista sancta patrocinia.

In nomine Patris, et Filii, etc. ut supra col. 763 usque signum Berardi comitis.

Johannes Tuscanensis episcopus, legatus sanctæ

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁷⁴ Subscriptiones omnes quæ præcedunt in Sirmondo desunt, relatæque fuerunt in istius operibus variis, post illum editis, ex cod. Bellovacensi. BALUZ.

sedis apostolicæ et domni Johannis summi pontificis et universalis papæ, in his quæ supra scripta sunt interfui, consensi, et subscripsi. Ansegisus Senonum metropolis episcopus, sanctæ et apostolicæ sedis per domnum Johannem summum pontificem papam vicarius, interfui, consensi, et subscripsi. Johannes Aretinus episcopus, sanctæ sedis apostolicæ legatus, interfui, consensi, et subscripsi. Hincmarus Remorum archiepiscopus subscripsi. Frotharius archiepiscopus consensi et subscripsi. Aurelianus Lugdunensis ecclesiæ episcopus in Christi nomine roboravi ¹⁴⁷⁴. Ottramnus Viennensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Johannes Rotomagensis ecclesiæ archiepiscopus subscripsi. Bertmundus Ebredunensis ecclesiæ archiepiscopus subscripsi. Ragenelmus Tornacensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Walterus humilis Aurelianensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Gerboldus Cabillonensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Gislebertus Carnotensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Hildeboldus Suessionensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Rostagnus sanctæ Arelatensis ecclesiæ humilis episcopus subscripsi. Isaac Lingonensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Lantbertus Maticensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Ingelwinus sanctæ Parisiacensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Geroldus Ambianensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Abbo Nevernensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Johannes Cameracensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Hadebertus Silvanectensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Odo Belvacorum episcopus in Christi nomine subscripsi. Rathbertus Valentiniæ ecclesiæ episcopus subscripsi. Bernarius Gratianopolitanæ ecclesiæ episcopus subscripsi. Angenulfus Gabalitanensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Birico Wapincensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Alduinus Avinionensis ¹⁴⁷⁶ ecclesiæ episcopus subscripsi. Wido Vallavensis ¹⁴⁷⁷ ecclesiæ episcopus subscripsi. Hildebrannus Sagensis episcopus subscripsi. Willebertus humilis Catalaunorum episcopus subscripsi. Ragenfridus Meldensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Heirardus Lixoviensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Sigenandus Constantiensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Ætherius Vivariensis episcopus subscripsi. Erchambertus Bajocensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Hedenulfus Laudunensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Agilmarus Arvernensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Anselmus Lemovicensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Adalbertus Morinensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Willelmus Cadurcorum ecclesiæ episcopus subscripsi. Lupus Albiensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Ottulfus sanctæ Treccassinæ ecclesiæ humilis episcopus subscripsi. Bernardus Viridunensis ecclesiæ episcopus

chiepiscopus subscripsi. Wala Antisiodorensis episcopus subscripsi. Adalgarius Augustidunensis episcopus subscripsi. Hemico Diensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Aimarus Ruthenensium ecclesiæ episcopus subscripsi. Theotarius Gerundensis ecclesiæ episcopus subscripsi. Hugo abba. Albustus abbas ex monasterio quod vocatur Bethleem sive Ferrarias. Hilduinus abbas et bibliothecarius. Vulfardus abbas scripsit et subscripsit. Gauzlenus abba et archican-cellarius.

DEFINITIO DE ADALGAUDO PRESBYTERO.

Pridie Idus Julii, in loco qui vocatur Pontigonis, ita de Adalgaudo presbytero a legatis sedis apostolicæ, Leone apocrisario sanctæ sedis Romanæ, Petro, Johanne, itemque Joanne, legatis memoratæ sanctæ sedis, ac Ansegiso vicario ejusdem sanctæ sedis, et ab omni concilio definitum est, ut illi propria ecclesia reddatur, et a præfatis Kalendis quatuor mensium dilatio ad famam suam purgandam illi concedatur. Si post quatuor menses purgare se canonice non potuerit, nulla ejus vox postea penitus audiatur.

CAPITULA AB ODONE PROPOSITA.

Sancta synodus quæ in nomine Domini vocatione domni Johannis ter beatissimi ac universalis papæ, et jussione domni Karoli perpetuo augusti congregata est in loco qui vocatur Pontigonis, anno incarnationis dominicæ 876, indictione 9, regni præfati invictissimi imperatoris 57, imperii autem primo, 17 Kalendas Augusti, hæc capitula quæ subter adnexa sunt instituit.

1. Obeunte Hludowico qui Romani imperii jura regebat, domnus Johannes ter beatissimus papa per Gadericum Veliternensem, Formosum Portuensem, Johannem Aretinum venerabiles episcopos, domuum Karolum tunc regem ad limina beatorum apostolorum invitavit, eumque ecclesiæ ipsius defensorem ac tutorem elegit, imperialique diademate coronavit, eum præ cunctis solum et specialem eligens qui Romani imperii scepra teneret. Cujus sacris institutionibus pro debito parentes, quod ipse instituit instituímus, et quod ipse confirmavit pari consensu omnes firmamus.

2. Congregata igitur in Romana urbe sancta synodo, ante adventum prædicti domni imperatoris, misit cum consensu omnium epistolas Hludowico regi, filiis quoque ipsius, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ac reliquis primoribus regni sui, monentes eos apostolica auctoritate more paterno servare quæ pacis sunt, ne videlicet aliquam inreptionem in regno præfati augusti facile tentarent, usque dum simul ad mutuam colloquium venirent, et ipse inter eos et de pace conveniret et de jure regnum et

natas et bis delatas omnino recipere renuerunt.

3. Ipse vero apostolica et paterna monita parvipendens, et fraterna scœdera disrumpens, hostili manu tyrannico more fraternalium regnum depopulando invasit; homicidia, stupra, adulteria, sacrilegia, et innumera mala quæ enumerari nequeunt, auctoritas facientium perpetravit.

4. Hæc mala audiens ter beatissimus papa perpetrata esse in regno spiritalis filii sui domni Karoli semper augusti, tactus dolore cordis acceleravit mittere missos suos, Johannem videlicet et Johannem, venerabiles episcopos, cum aliis suis epistolis, volens eum monere, ut a tanto malo pœnitentiam de præteritis ageret, et tandem fraternalium regnum invadere desineret. Quorum legationem secundo commonitus necdum recipere voluit.

5. Post hos denique misit iterum alios legatos, Leonem scilicet sanctissimum Gabinensem episcopum et sanctæ Romanæ ecclesiæ missum et apocriarium, pariterque et Petrum Forosemproniatem venerabilem episcopum, hæc eadem obsecrando, monendo protestans. Quorum monita utrum recipere velit, adhuc ambiguum constat.

6. Verum quia præfatus Leo Gabinensis reverentissimus episcopus et sanctæ Romanæ ecclesiæ missus et apocriarius, seu et Petrus Forosemproniatem episcopus, pro quibusdam utilitatibus ecclesiasticis morari hic diutius nequeunt, neque episcopos de longinquo venientes fatigare longius dignum est, decreverunt Johannem Tuscanensem et Johannem Aretinum venerandos episcopos, qui legationem præfatorum pariter cum priori legatione suscipientes, ea quæ peragenda sunt, cum ceteris episcopis, quos communi consensu elegerint, vice omnium episcoporum, quicquid seu in evocando seu in contemptoribus feriendo definiunt, apostolica auctoritate libere definiant, et quicquid ipsi deliberaverint, et dominus apostolicus cum omni sancta Romana ecclesia determinabit et in perpetuum mansurum statuet et firmabit.

7. Sicut dominus papa Johannes sanxit, connivente et consentiente et concedente domno et gloriosissimo Karolo imperatore semper augusto, Ansigisum venerabilem episcopum, Senonum archiepiscopum, suam vicem tenere, et primatum ei Galliarum et

Germaniarum contulit in evocanda synodo et definiendis canonicis si quælibet insurrexerint necessaria, et ut graviora ad ipsius notitiam referat, et nos unanimiter omni devotione laudamus, et ut ita ipse primatum teneat Galliarum et Germaniarum decernimus et sancimus.

8. Synodum quam dominus Johannes apostolicus et universalis papa super quorundam depositionem, Formosi scilicet Portuensis episcopi, et Gregorii nomenclatoris, seu et Stephani secundicerii, et Georgii vesterarii, ceterorumque suorum complicum, sicut in epistola ipsius ad nos missa continetur, nuper instituit, et nos secundum jussionem ipsius, in nullò a capite dissidentes, consentiendo decernimus, omnibusque apostolicis illius sanctionibus per omnia parentes, sicut decet, obeditimus.

9. Censuram vero quam dominus apostolicus super nefandissima acta Hludowici regis et complicum ejus, nisi resipuerint et debitam obedientiam sedi apostolicæ exhibuerint, statuit et firmavit, omnes nos qui ad præsentem synodum convenimus, unanimiter decernimus atque firmamus.

LEONIS ET PETRI LEGATORUM AUCTORITAS.

Quia dominus noster Johannes sanctissimus et ter beatissimus papa, nos quidem, ne scilicet Leonem Gabinensem episcopum et sanctæ Romanæ ecclesiæ missum et apocriarium, et Petrum venerabilem Forosemproniatem episcopum, ad hoc in has partes direxit, ut ceu pridem per venerabiles episcopos, Johannem videlicet et Johannem, mandaverat, vestra sanctitate adgregata, de negotiis quæ inter utrosque fratres hoc anno emergerant determinarem, sed nos ob quasdam sanctæ Romanæ ecclesiæ utilitates quia diutius morari nequimus, et vestram beatitudinem longius fatigare nolumus, hos fratres nostros, Johannem videlicet Tuscanensem et Johannem Aretinum venerabiles episcopos, vobiscum morari decrevimus, usque dum res unde agitur optatum finem divina favente gratia accipiat: qui quicquid seu in evocanda synodo, seu in definiendo, seu in contemptoribus feriendo definiunt, apostolica auctoritate libere definiant, et quicquid ipsi deliberaverint, et dominus apostolicus cum omni sancta Romana ecclesia determinabit et in perpetuum mansurum statuet et firmabit.

KAROLI II IMPERATORIS EDICTUM DE TRIBUTO NORDMANNICO.

(An. 877. Mai. 7. Compendii.)

Edictum Hincmaro referente apud Carisiacum mense Junio, sed ex inscriptione Compendii promulgatum, post Sirmondum et Baluzium edimus. Consentit cum eis quæ Hincmarus in Annalibus de solutionum singularum quantitate refert.

Anno incarnationis dominicæ 877, Nonis Maii, in Compendio palatio, de aliqua sed non de tota parte regni quod dominus imperator Karolus habuit antequam junior Hlotharius defunctus fuisset, hæc constituta est exactio Nortmannis, qui erant in Sequana, tribuenda, ut a regno ejus recederent.

Episcopi, abbates, comites, ac vassi dominici ex suis honoribus de unoquoque manso indomincato

donent denarios duodecim; de manso ingenuili quatuor denarios de censu dominicato, et quatuor de facultate mansuarii; de servili vero manso, duos denarios de censu indomincato, et duos de facultate mansuarii. De omnibus vero ecclesiis, unusquisque episcopus de suo episcopatu, vel abbas de sua solummodo abbacia, in cujuscumque episcopi sint parrochia, accipiant cum misso episcopi in cujus parro-

chia sunt, de presbyteris secundum possibilitatem, quinque solidos, vel quatuor, vel tres, vel duos, vel unum solidum. A quo plurimum, quinque solidos; a quo minimum, quatuor denarios. De ecclesiis vero imperatoris et imperatricis et comitum ac vassallorum imperialium, tam de illis qui cum imperatore

A pergent, quam et illis qui remanserint, episcopus in cujus parrochia consistunt secundum prædictum modum conjectum accipiat. De negotiatoribus autem, vel qui in civitatibus commanent, juxta possibilitatem, secundum quod habuerint de facultatibus, conjectus exigatur.

KAROLI II IMPERATORIS CONVENTUS CARISIACENSIS.

(An. 877. Jun. 11.)

Capitula ab imperatore proposita et conventus responsa Sirmondo et Baluzio præcuntibus, capitula deinde promulgata cum codice bibl. regie Parisiensis n. 4761, s. x, collata evulgamus.

Hæc capitula constituta sunt a domno Karolo, glorioso imperatore, cum consensu fidelium suorum apud Carisiacum anno incarnationis dominicæ 877, regni vero ipsius 37, imperii autem 2, xviii Kalendas Julius, indictione x; de quibus quædam ipse definivit, et de quibusdam a suis fidelibus responderi Jussit.

CAPITULA PROPOSITA CUM RESPONSIS CONVENTUS.

1. De honore et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum, quæ auctore Deo sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, Domino mediante decernimus, ut sicut tempore beatæ recordationis domini et genitoris nostri exultæ et honoratæ atque rebus ampliatae fuerunt, et quæ a nostra liberalitate honoratæ atque ditatæ sunt, de cetero sub integritate sui servantur; et sacerdotes ac servi Dei vigorem ecclesiasticum et debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant; et eisdem principalis potestas et inlustrium virorum strenuitas, seu rei publicæ administratores, ut suum ministerium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter et juste concurrant. Et filius noster hæc suprascripta similiter Deo juvante conservet.

RESP. Primum capitulum, sicut Deo inspirante decrevistis, omnes conlaudamus et conservare volumus.

2. Ut monasterium a nobis Compendio in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ constructum, a filio nostro et fidelibus nostris eo tenore quo cœpimus honoretur, et privilegium a domino papa et ab omnibus episcopis confirmatum, imperiale etiam decretum, ab omnibus fidelibus pro Dei et nostro amore benignissime atque inviolabiliter conservetur, et a filio nostro firmetur.

RP. De secundo similiter respondemus.

3. Ut tales a vobis eligantur, exceptis illis quibus commendatum habemus, quorum speciali consilio et adjutorio in præsentī itinere utamur.

RP. De tertio vos, sicut melius Deo inspirante vidistis, regni vestri defensionem atque tuitionem, et filii vestri custodiam per fideles vestros, tam per episcopos, quam abbates et comites, dispositum habetis, et necessarium esse cognoscimus. Ipsam dispositionem nos disordinare non possumus, nec debemus; et qualiter illam melius disponere possimus, non sapimus.

4. Quomodo securi esse possimus, quousque Deo donante huc revertamur, a nullo regnum nostrum inquietari posse, quantum Deus vos adjuvare volue-

rit et vestrum posse extiterit, et quomodo nos de filio nostro et de vobis securi esse possimus, et vos de filio nostro securi esse possitis, et ipse de vobis, et ut vos ad invicem credere possitis.

RP. De quarto, in quo scriptum est, quomodo vos de filio vestro securi esse possitis, respondemus, quia, Deo gratias, vos eundem filium vestrum et generastis et nutristis, et sub nutrimento vestro Deus ad hanc ætatem illum perduxit; et nemo nostrum illum amplius salvare potest, vel debet, aut sapit, quam vos, et in vestro consilio et auxilio ac dispositione illius salvatio et honor post Deum et sanctos ejus consistit. Et qualiter ad Dei voluntatem et sanctæ ecclesiæ et regni vestri utilitatem securi de illo esse possitis, in vestra dispositione manet. Et de hoc quod ibi scriptum est, quomodo de nobis securi esse possitis, qualiter usquedum Deo donante huc revertamini, ut a nullo regnum vestrum inquietari possit, quantum Deus nos juvare voluerit et nostrum posse extiterit: respondemus, quia sunt sacramenta quæ vobis fecimus, et est professio quam vobis et clerici et laici in Carisiaco fecimus et subscripsimus, et est perdonatio quam dominatio vestra nobis fidelibus vestris et perdonavit et subscripsit, et est professio et sacramentum quæ in Gundulfi villa pro novis causis emergentibus ex morte Hlotharii et missatico domni apostolici Hadriani et missatico Hludowici nepotis vestri vobis fecimus. Est etiam professio quam Remis et de vestra fidelitate et de vestri regni dispositione ac defensione et de uxore vestra et de filio vestro quem habetis, et si Deus adhuc etiam alterum dederit, professi fuimus. Quæ omnia hactenus conservavimus et conservamus, et adjuvante Deo usque ad finem vitæ nostræ conservare volumus. Unde pro certo nos veraciter credere potestis. Si autem aliquis a præfatis sacramentis vel professionibus deviauit, hoc secundum rationem et auctoritatem atque consuetudinem emendet et de cetero conservet. Si autem talis est de vestris fidelibus qui has professiones non fecit, si necesse fuerit faciat, et de cetero conservet. Fideles etiam vestri post mortem fratris vestri ad vos venerunt. Quale sacramentum vobis fecerunt, vos scitis. Qui autem de illis illud sacramentum hactenus conservavit, de cetero conservet. Et si aliquis ab illo sacramento deviauit, secundum rationem et auctoritatem atque consuetudinem hoc emendet, et deinceps conservet. De hoc quod ibidem scriptum est, qualiter nos securi de filio vestro esse possimus,

respondemus, quia de filio vestro, quem per Dei gratiam et vestram dispositionem futurum seniore rem post vos habere volumus, nullam firmitatem aliam quærimus, nisi hoc quod vos in capitulari vestro statuistis et decrevistis, nobis unicuique in suo ordine et persona conservet. De hoc quod ibidem scriptum est, qualiter ipse de nobis securus esse possit, respondemus, quod et Remis (160) respondimus, quia si Deus et vos illum in regni regimine sublimaveritis, et in parte denominata illum designaveritis, sic ei fideles esse cupimus sicut per rectum esse seniori debemus. De hoc quod ibi scriptum est, et nobis verbis dixistis, ut ad invicem nos credere possimus, verbis fideliter nos confirmavimus, ut ad Dei voluntatem et vestram fidelitatem et honorem et sanctæ ecclesiæ ac regni vestri utilitatem ac fidelium vestrorum salvamentum Deo mediante adunati simus, quantum unusquisque nostrum in suo ordine et persona per Dei gratiam scire et posse habuerit, ut ad invicem nos credamus et mutuo adjuvemus.

5. Ut ea quæ per largitatis nostræ præcepta dilectæ conjugis nostræ in proprium habere concessimus, filius noster ante nos confirmet; et ex omnibus quæ illi jure beneficiario concessimus sive concesserimus, si obitus noster evenerit et illa nos supervixerit, quomodo securi sumus, quatinus illam et sua omnia filius noster et fideles nostri condigno honore studeant conservare.

RP. De quinto capitulo, in quo scriptum est de dilectæ conjugis vestræ dominæ nostræ honore et salvamento, et de conservatione earum rerum quas illi dedistis vel dederitis, et de confirmatione a filio vestro exinde faciendâ, et filius vester ad hoc paratus est sicut jubetis, et nos, quantum scierimus et potuerimus, ad hoc parati erimus.

6. De filiabus nostris, cum quo honore secundum Dei voluntatem, et quali salvamento aut adjutorio consistere debeant. Quod etiam parvulæ nostræ filiæ datum habemus aut deinceps dederimus, cum quali securitate tenere possit. Et si Deus eam ad perfectam ætatem venire donaverit, in matris suæ sit potestate, et a nullo contra ipsius voluntatem vel marito tribuatur, vel sacrum ei velamen imponatur.

RP. Similiter et de filiabus vestris, et etiam de parvula filia vestra, sicut in capitulo vestro continetur, et filius vester paratus est conservare, et ad hoc conservandum, quantum scierimus et potuerimus, adjutorium præstabimus.

7. De ordinandis scaris, et si nepotes nostri, sui patris imitantes vestigia, contra nos, aut in itinere aut postquam ad dispositum locum Deo duce venerimus, aliquid nobis mali aut regno nostro machinari voluerint, quomodo illis, Deo juvante, plenissime resistatur.

RP. De sacris ordmandis, et de adjutorio, si aliquis de nepotibus vestris aut inter vias aut in Italia

A vobis aliquid impedimentum facere voluerit, in vestra dispositione erit qui in isto regno remaneant, vel qui post vos in vestrum adjutorium pergant.

8. Si antequam redeamus, aliqui honores interim aperti fuerint, considerandum quid exinde agatur.

RP. Si antequam, juvante Domino, reveriamini, aliquis archiepiscopus defunctus fuerit, vicinus episcopus ipsius dioceseos cum comite ipsam sedem prævideat usque dum obitus ipsius archiepiscopi ad vestram notitiam perveniat. Si aliquis episcopus interim obierit, archiepiscopus ipsi sedi visitatorem secundum sacros canones deputet, qui una cum comite ipsam ecclesiam, ne prædetur, custodiat usque dum ipsius episcopi obitus ad vestram notitiam perveniat. Si abbas vel abbatissa obierit, episcopus in
B
cujus parochia monasterium illud est, una cum comite illud monasterium custodiat usque dum vestra jussio inde fiat.

9. Si comes obierit, cujus filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his qui illi plus familiares et propinquiores fuerint, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo ipsum comitatum prævideat usque dum nobis renuntietur. Si autem filium parvulum habuerit, isdem cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo in cujus parochia consistit eundem comitatum prævideat donec ad nostram notitiam perveniat. Si vero filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet qui cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo ipsum comitatum prævideat donec jussio nostra inde fiat. Et pro hoc nullus irascatur, si eundem comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus quam illi qui eum hactenus prævidit. Similiter et de vassallis nostris faciendum est. Et volumus atque expresse jubemus, ut tam episcopi quam abbates, et comites, seu etiam ceteri fideles nostri, hominibus suis similiter conservare studeant; et tam de episcopatibus quam et de abbatibus vicinus episcopus et comes prævideant, ne aliquis res ecclesiasticas vel facultates diripiat, et nullus ad eorum eleemosynam faciendam impediatur. Quod si præsumpserit, et secundum leges humanas hoc componat, et secundum leges ecclesiasticas inde ecclesiæ quam læsit satisfaciat, et nostram harmiscaram secundum modum
D
culpæ et ut nobis placuerit sustineat.

RP. Cetera capitula responsione non egent, quoniam a vestra sapientia sunt disposita et difinita.

10. Si aliquis ex fidelibus nostris post obitum nostrum, Dei et nostro amore compunctus, seculo renuntiare voluerit, et filium vel talem propinquum habuerit qui rei publicæ prodesse valeat, suos honores, prout melius voluerit, ei valeat placitare. Et si in alode suo quiete vivere voluerit, nullus ei aliquid impedimentum facere præsumat, neque aliud aliquid ab eo requiratur, nisi solummodo ut ad patriæ defensionem pergat.

NOTÆ.

(160) Ubi Hincmaro teste in præsentia procerum regni, exceptis Hugone abbate et Bernardo comite Arvernensi, de Hludowici successione in regno post patris obitum dispositum fuit. SIMONDS.

11. Si aliqua occasione filio nostro aut fidelibus nostris de nostro obitu nuntiatur fuerit, non facile credatur: sed convenienter simul fideles nostri, et rationabiliter secundum Dei voluntatem omnia a nobis ordinata disponant.

12. Si nos in Dei sanctorumque ipsius servitio mors præoccupaverit, eleemosynarii nostri, secundum quod illis commendatum habemus, de eleemosyna nostra decertent. Et libri nostri, qui in thesauro nostro sunt, ab illis, sicut dispositum habemus, inter sanctum Dionysium et sanctam Mariam in Compendio et filium nostrum dispertiantur. Id est, Hincmarus venerabilis archiepiscopus, Franco episcopus, Odo episcopus, Gauzlinus abba, Arnulfus comes, Bernardus comes, Chuonradus comes, Adalelmus comes. Similiter de his quæ ad eleemosynam conjugis nostræ pertinent, si ipsa obierit, faciant. Quæ vero superfuerint, ab ipsis salventur usque ad nostram, Deo dante, interrogationem.

13. Inveniendum, qualem partem imperii, si obitus noster evenerit, sibi decernendam sperare filius noster debeat; et si Deus alterum filium nobis interim donare voluerit, quam ipse habeat. Et si aliquis ex nepotibus nostris ad hoc se dignum exhibuerit, vel si non fecerit, secundum quod nobis tunc, et cui placuerit, censeatur.

14. Ut filius noster talem se et taliter præparet, quatenus cum Deo juvante reversi fuerimus, Romanam ire valeat, et ibi Dei et sanctorum apostolorum, quoad necesse fuerit, servitium agere, et ibi Deo adminiculante in rememorem possit curari.

15. Qualiter et quo ordine filius noster in hoc regno remaneat, et qui debeant esse quorum auxilio utatur, et vicissitudine cum eo sint. Videlicet ex episcopis assidue sint cum illo aut Ingilwinus, aut Reinelmus, sive Odo, seu Hildeboldus. Ex abbatibus, si alia necessitas non evenerit, assidue sint cum eo Welfo, Gauzlinus, et Folco. Ex comitibus vero, aut Teudericus, aut Balduinus, sive Chuonradus, seu Adalelmus, alternatim cum illo consistent, et, quanto sæpius pro nostra utilitate potuerint, Boso et Bernardus. Si versus Mosam perrexerit, sint cum eo Franco episcopus, Johannes episcopus, Arnulfus comes, Gislebertus, Letardus, Matfridus, Widricus, Gotbertus, Adalbertus, Ingelgerus, Rainerus, una cum prædictis. Si ultra Sequanam perrexerit, Hugo abba, Waltherus episcopus, Wala episcopus, Gislebertus episcopus, et ceteri nostri fideles illius partis, una cum prædictis. Sed et de aliis fidelibus nostris, secundum quod in unaquaque parte regni necesse fuerit.

16. Si subito evenerit in aliqua parte regni necessitas, videtur nobis, ut, quia Deo gratias filius noster juvenis est, non omnes fideles nostros æqualiter faciat laborare; sed sicut nos jam, Deo juvante, sæpissime fecimus, acceptis secum strenuis viris ex fidelibus nostris, inimicis nostris insperate superveniat, et eos viriliter perterreat; et qui cum

eo ire non potuerint, mittant cum eo electos viros prout necessitas fuerit.

17. Adalardus comes palatii remaneat cum eo cum sigillo. Et si ipse pro aliqua necessitate defuerit, Gerardus, sive Fredricus, vel unus eorum qui cum eo scariti sunt, causas teneat; et vel una die in septimana ipse causas teneat; et ubicunque fuerint, de pace prævideant.

18. Comites quoque per suos comitatus de raptoribus et malis hominibus prævideant, qualiter pax fiat, et malla teneant, et omnibus qui hostem debent, denuntient ut parati sint, quatinus, si necessitas fuerit, in Dei et nostrum servitium pergere valeant. Et missi nostri qui per omne regnum nostrum constituti sunt, missaticum nostrum, prout eis opportunum fuerit, agere non negligant.

19. Si werra in regno surrexerit, quam comes per se comprimere non possit, filius noster cum fidelibus nostris eam quantocius comprimere studeat, antequam malum in regno nostro accrescere possit.

20. Ut filius noster cum fidelibus nostris in illa parte regni moretur ubi major necessitas fuerit, et nemo in villis nostris vel in villis uxoris nostræ mansionaticum accipiat, et nullus homines nostros sive alios deprædari audeat, et eorum qui nobiscum vadunt beneficia et villæ sub immunitate maneat. Quod si aliquis præsumpserit, in triplo componat, sicut ille, qui in truste dominico committit. Et qui in villis episcoporum, abbatum, vel aliorum fidelium nostrorum deprædationes fecerint, sicut in capitularibus antecessorum nostrorum et in nostro continetur emendent.

21. Ut nemo despiciat litteras nostra auctoritate aut filii nostri nomine signatas, vel eorum quos in hoc regno cum illo dimittimus, neque inobediens sit quæ sibi mandata fuerint. Quod si præsumpserit, ita multetur sicut in capitulari avi et domni ac genitoris nostri continetur.

22. Monendum quoque et hortandum, ut fidelium nostrorum, qui cum filio nostro remanserint, nullus in consilio tardus appareat; sed unusquisque ut sibi melius visum fuerit loquatur, et post omnium locutiones, quod melius visum fuerit eligant.

23. Qualiter regnum quod necessitate Brittonibus quondam juramento confirmatum fuerat, quia de illis quibus firmatum est nullus superstes est, a fidelibus nostris recipiatur.

24. De regno Aquitanico.

25. Ut post nos cum his quæ nobis ferenda sunt, pergat primum Willebertus episcopus, deinde Arnoldus episcopus, et deinde Wala episcopus. Et ut filius noster et alii nostri fideles ad hoc studeant, ut nihil novi aut mali in hoc regno surgat quod aut per equites aut per cursores pedites non sciamus; quia de vestra prosperitate sicut de nostra semper solliciti erimus. Et si nepotes nostri, filii fratris nostri, sui patris imitantes exempla, post

nos pergere et contra nos insurgere voluerint, non expectetur ut commendemus fidelibus nostris ut nobis occurrant; sed prout plenius potuerint, statim ut hoc cognoscere potuerint, nobis in adiutorium, prout citius potuerint, veniant, et ad hoc omnes semper warniti sint.

26. Ut castellum de Compendio, a nobis cœptum, pro nostro amore et vestro honore perficiatur in testimonium dilectionis vestræ erga nostram benignitatem.

27. De civitate Parisius et de castellis super Sequanam et super Ligerim ex utraque parte, qualiter et a quibus instaurantur, specialiter etiam de castello sancti Dionysii.

28. De Vulframno et Gauzmaro et Hadeberto aulfice, sicuti statuimus, ita permaneant.

29. De monetis.

30. Qualiter hoc perficiatur et ad effectum perveniat, quod Nortmannis dari debet de conjecto.

31. De honoribus Bosonis, Bernardi, et Widonis, et aliorum illarum partium. Et de cappis (161) et aliis negotiatoribus, videlicet ui Judæi dent decimam, ut negotiatores christiani undecimam.

32. In quibus ex nostris palatiis filius noster, si necessitas non fuerit, morari vel in quibus forestibus venationem exercere non debeat. Carisiacus penitus cum forestibus excipitur. Silvacus cum toto Laudunensi similiter. Compendium cum Causia similiter. Salmonciacus similiter. In Odreia villa (162) porcos non accipiat; et non ibi cacet nisi in transeundo. In Atiniaco parum cacet. In verno porcos accipiat tantum. Arduenna penitus excipitur, nisi in transeundo. Et villæ ad servitium nostrum similiter. In Ligurio porcos et feramina accipiat. Aristallium cum foreste penitus excipitur. In Lens et Wara et Astenido et feramina et porcos capere potest. In Rugitusit ¹⁴⁷⁸, in Scadebolt, in Launif, tantummodo in transitu, et sicut minus potest. In Crisiaco similiter. In Lisga porcos tantum accipiat.

33. Ut Adelelmus de forestibus diligenter sciat, quot porci et feramina in unaquaque a filio nostro caciata fuerint.

CAPITULARE.

An. 877, Jun. 16.

16. Kalend. prædicti mensis, postquam dominus imperator Karolus adnuntiavit generaliter in populum de suo itinere Romam, et quia ordinatum habebat, qualiter filius suus in regno isto consistat, et quorum in specialibus et generalibus causis utatur consilio et adjuvetur auxilio, et quia ordinatum habebat, quomodo Nortmanni de isto regno expellantur, et postea defendantur, et si werra de quacumque parte in isto regno surrexerit, comprimatur, vel defendatur, et

A quia de generalibus et specialibus causis generalia et specialia capitula habebat disposita, quæ filio suo et fidelibus suis, qui in isto regno remanebant, data habebat, et secum portabat, dixit quia de ipsis capitulis quædam capitula excerpta habebat, quæ in illorum omnium notitiam recitari volebat. Et tunc jussit Gauzlenum cancellarium, ut hæc sequentia capitula in populum recitaret.

Hæc capitula fecit dominus Karolus imperator et adnuntiari jussit novissime apud Carisiacum.

1. De honore et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum quæ auctore Deo sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, Domino mediante decernimus, ut sicut tempore beate recordationis domni et genitoris nostri excultæ et honoratæ atque rebus ampliatae fuerunt, et quæ a nostra liberalitate honoratæ atque ditatæ sunt, de cetero sub integritate sui servantur, et sacerdotes atque servi Dei vigorem ecclesiasticum et debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant ¹⁴⁷⁹, et eisdem principalis potestas et illustrium ¹⁴⁸⁰ virorum strenuitas, seu rei publicæ administratores, ut suum ministerium competenter ¹⁴⁸¹ exsequi valeant, in omnibus rationabiliter et juste concurrant. Et filius noster hæc supradicta similiter, Deo juvante ¹⁴⁸², conservet.

2. Ut omnes nostri fideles veraciter sint de nobis securi, quia, quantum potuerimus et juste et rationabiliter scierimus, unumquemque secundum sui ordinis dignitatem et personam honorare et salvare et honoratum ac salvatum conservare volumus. Et unicuique eorum in suo ordine secundum sibi competentes ¹⁴⁸³ leges, tam ecclesiasticas quam mundanas, rectam rationem et justitiam conservabimus; et nullum fidelium nostrorum contra legem vel justitiam aut auctoritatem et justam rationem aut damnabimus aut dehonorebimus, aut opprimemus, vel indebitis machinationibus affigemus; et legem, ut prædiximus, unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore antecessorum nostrorum habuerunt, in omni dignitate et ordine nos, adjuvante Domino, servaturos perdonamus, illis videlicet qui nobis fideles et obedientes atque adjuutores et cooperatores juxta suum ministerium et personam consilio et auxilio secundum suum scire et posse et secundum Deum ac secundum seculum fuerint, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et statu imperatori suo et suo ¹⁴⁸⁴ seniori esse debet. Et capitula quæ avus et pater noster pro statu et munimine sanctæ Dei ecclesiæ et ministrorum ejus et præ pace ac justitia populi ac quiete regni constituerunt, et quæ nos cum fratribus nostris regibus et nostris et eorum fidelibus communiter constituimus, sed et quæ nos consilio et consensu episcoporum ac ¹⁴⁸⁵ ceterorum

Dei et nostrorum fidelium pro suprascriptis causis in diversis placitis nostris conservanda statuimus, et manere inconvulsa decernimus, similiter et a filio nostro inconvulsa conservari volumus et mandamus ¹¹⁸⁶.

3. Si comes de isto regno obierit cujus filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his qui eidem comiti plus familiares propinquiores fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius comitatus, et cum episcopo in cujus parochia fueri. ipse comitatus, ipsum comitatum prævideant, usque dum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, isdem filius ejus cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo in cujus parochia consistit, eundem comitatum prævideant, donec obitus præfati comitis ad notitiam nostram perveniat, et ipse filius ejus per nostram concessionem de illius honoribus honoretur. Si vero filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo proprio ipsum comitatum prævideat, donec jussio nostra inde fiat. Et pro hoc ille non irascatur qui illum comitatum præviderit, si eundem comitatum alteri, cui nobis pla-

caerit, dederimus quam illi qui eum eatenus prævidit. Similiter et de vassallis nostris faciendum est. Et volumus atque præcipimus, ut tam episcopi quam abbates et comites seu etiam ceteri fideles nostri hoc erga homines suos studeant conservare.

4. Volumus etiam et expresse præcipimus, quod si aliquis episcopus vel abbas aut abbatissa, vel comes aut vassallus noster obierit, nullus res ecclesiasticas aut facultates diripiat, vel comitis aut vassalli nostri aut alicujus defuncti res aut facultates invadere vel usurpare præsumat, vel uxoribus defunctorum laicorum ac filiis quæcumque violentiam inferat, et nullus ad illorum eleemosynam faciendam eleemosynarios eorum impediatur. Quod si aliquis præsumperit, et secundum leges mundanas hoc cum banno nostro componat, et secundum leges ecclesiasticas inde ecclesie quam læsit satisfaciatur. Insuper nostram harniscaram, secundum modum culpæ, et ut nobis placuerit, sustineat.

Post hæc lecta capitula, dedit omnibus licentiam cum Dei gratia et sua redeundi ad propria, exceptis his quos specialiter pro specialibus causis considerandis vel pro dona liberanda secum aliquantis diebus manere præcepit.

HLUDOWICI II, KAROLI F. CORONATIO.

(AN. 877. Nov. 30, Dec. 8.)

Sequentia excepto ipso coronationis ordine in Hincmari Annalibus habentur; petitio episcoporum et promissio regis in cod. Parisiensi n. 4761 exstat; ordinem Sirmundus ex codice S. Laurentii Leodiensis edidit.

COMMENDATIO PROCERUM.

Commendatio Ansegisi episcopi et aliorum episcoporum qui adfuerunt apud Compendium, quando benedixerunt Hludowicum filium Karoli imperatoris.

Me ac ecclesiam mihi commissam vobis commendo ad debitam legem et justitiam conservandam et defensionem exhibendam, sicut rex episcopos ecclesie sue justo judicio conservare et exhibere debet.

Professio ipsorum.

Ego ille ipse sic profiteor, de ista die et deinceps isti seniori et regi meo Hludowico Karoli et Hermen-trudis filio, secundum meum scire et posse et meum ministerium, auxilio et consilio fidelis et adjutor ero, sicut episcopus recte seniori suo debitor est, in mea fide et meo sacerdotio.

Ad suprascriptam vero episcoporum petitionem hæc quæ sequuntur rex Hludowicus professus est episcopis, et istam ipsam perdouationis scripturam manu sua eis dedit in Compendio n. Kalendas Decembris

C

Promissio Hludowici regis.

Ego Hludowicus, misericordia domini Dei nostri et electione populi rex constitutus, promitto, teste ecclesia Dei, omnibus ordinibus, episcoporum videlicet, sacerdotum, canonicorum, monachorum, atque sanctimonialium, regulas a patribus conscriptas et apostolicis atestationibus roboratas ex hoc in futurum tempus me illis ex integro servaturum. Polliceor etiam me servaturum leges et statuta populo qui mihi ad regendum misericordia Dei committitur, per commune consilium fidelium nostrorum, secundum quod prædecessores mei imperatores et reges gestis inseruerunt, et omnino inviolabiliter tenenda et observanda decreverunt. Ego igitur Hludowicus rectitudinis et justitie amore, hanc spontaneam promissionem meam relegens, manu propria firmavi.

CORONATIO.

Ordo qualiter Hludowicus rex, anno incarnationis dominice 877, vi Idus decembris, ab Hincmario archiepiscopo fuit coronatus in Compendio palatio;

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸⁶ reliqua desunt 4761.

quando et hæc quæ sequuntur ab episcopis petita sunt apud regem, et ab eo promissa episcopis.

Petitio episcoporum. A vobis perdonari nobis petimus, ut unicuique de nobis et ecclesiis nobis commissis, secundum primum capitulum quod novissime in Carisiaco dominus imperator pater vester a se et a vobis servaturum, consentientibus fidelibus suis ac vestris atque apostolicæ sedis legatis, legente Gauzleno, denunciavit, canonicum privilegium et debitam legem atque justitiam conservetis, et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet.

Promissio regis. Promitto et perdono vobis, quia unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis, secundum primum capitulum quod novissime in Carisiaco dominus imperator pater meus a se et a me servaturum, consentientibus fidelibus illius ac nostris atque apostolicæ sedis legatis, legente Gauzleno, denunciavit, canonicum privilegium et debitam legem atque justitiam conservabo, et defensionem, quantum potuero, adjuvante Domino, exhibebo, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet.

Hoc est capitulum quod hic commemoratur.

De honore quoque et cultu, vide supra col. 773 et 780 usque conservet.

Benedictiones super Hludovicum regem factæ. Deus, qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da huic famulo tuo spiritum sapientiæ cum regimine disciplinæ; ut tibi toto corde devotus, in regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus securitas Ecclesiæ dirigatur, et in tranquillitate devotio christiana permaneat. Per Dominum.

acri olei infusio. Omnipotens sempiterna Deus, creator et gubernator cœli et terræ, conditor et dispositor angelorum et hominum, qui Abraham famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Josue populo tuo prælati multiplicem victoriam tribuisti, humilem quoque David puerum tuum regni fastigio sublimasti, eumque de ore leonis et de manu bestię atque Goliæ, sed et de gladio maligno Saul et omnium inimicorum ejus liberasti, et Salomonem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti, respice, quæsumus, ad preces humilitatis nostræ, et hunc famulum tuum virtutibus quibus præfatos fideles tuos decorasti, multiplici honoris benedictione condecora, et in regni regimine sublimiter colloca, et oleo gratiæ Spiritus sancti tui perunge, unde unxisti sacerdotes, reges, prophetas, et martyres, qui per fidem vicerunt regna, et operati sunt justitiam, atque adepti sunt promissiones. Cujus sacratissima unctio super caput ejus defluat, atque ad interiora ejus descendat, et cordis illius intima penetret, et promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua dignus efficiatur; quatenus et in præsentī seculo feliciter regnet, et ad eorum

A consortium in cœlesti regno perveniat. Per dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis, et virtute crucis potestates aërias debellavit, tartara destruxit, regnumque diaboli superavit, et ad cœlos victor ascendit. In cujus manu victoria omnis, gloria et potestas consistunt, et tecum vivit et regnat Deus in unitate ejusdem Spiritus sancti per omnia secula seculorum. Amen.

Impositio coronæ. Coronet te Dominus corona gloriæ atque justitiæ honore et opere fortitudinis; ut per officium nostræ benedictionis, cum fide recta et multiplici honorum operum fructu, ad coronam pervenias regni perpetui, ipso largiente cujus regnum et imperium permanet in secula seculorum. Amen.

Sceptri traditio. Accipe sceptrum, regiæ potestatis insigne, virgam scilicet rectam regni, virgam virtutis: qua te ipsum bene regas, sanctam ecclesiam, populum videlicet christianum tibi a Deo commissum, regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos ut viam rectam tenere possint tuo juvenine dirigas: quatenus de temporali regno ad æternum regnum pervenias, ipso adjuvante cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

Benedictiones. Dominus Deus omnipotens, qui dixit ad Moysem servum suum, loquere ad Aaron fratrem tuum, et ad filios ejus dicens, sic benedicetis populo meo, et ego benedicam ei, benedicat tibi, et custodiat te. Amen.

Illuminet faciem suam super te, et misereatur tui. Amen.

Convertat vultum suum ad te, et donet tibi pacem. Amen.

Extendat dexteram suæ benedictionis, et effundat super te donum suæ propitiationis, et circumdet te felici muro custodiæ suæ protectionis, sanctæ Mariæ et omnium sanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia quæ gessisti, et tribuat tibi gratiam et misericordiam quam humiliter ab eo deposcis, liberetque te ab adversitatibus cunctis et omnibus visibilium inimicorum insidiis. Amen.

D Multiplicet in te copiam suæ benedictionis, et confirmet in spe regni cœlestis. Amen.

Actus tuos corrigat, vitam emendet, mores componat, et te ad cœlestis paradisi hereditatem perducat. Amen.

Talique intentione repleti valeas quæ ei in perpetuum placeat. Amen.

Angelos suos bonos semper et ubique, qui te præcedant, comitentur, et subsequantur, ad custodiam tui ponat; et a peccato, seu gladio, et ab omnium periculorum discrimine de sua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatisque benignitatem convertat, et odientibus te gratiosum et amabilem

faciat. Pertinaces quoque in tui insectatione et odio A confusione saluari induat. Super te autem sanctificatio sempiterna effloreat. Amen

Victoriosum te atque triumphatorem de visibilibus atque invisibilibus hostibus Dominus semper efficiat, et sancti nominis sui timorem pariter et amorem continue cordi tuo infundat, et in fide recta ac bonis operibus perseverabilem reddat, et pace in diebus tuis concessa, cum corona victoriæ ad perpetuum te regnum perducatur. Amen.

Et qui te voluit super populum suum constituere

HLUDOWICI JUNIORIS ET HLUDOWICI KAROLI F. CONVENTUS FURONENSIS.

(An. 878. Nov. 1.)

Conventio quæ inter gloriosos reges, Hludowicum filium Karoli imperatoris, itemque Hludowicum filium regis Hludowici, in loco qui vocatur Furonis, Kalendas Novembris, ipsis et communibus fidelibus ipsorum faventibus et consentientibus, facta est, anno incarnationis dominicæ 879, indictione II, dicente rege Hludowico filio Karoli :

Sicut inter patrem meum Karolum et patrem vestrum Hludowicum regnum Hlotharii divisum fuit, volumus ut ita consistat. Et si aliquis nostrorum fidelium de regno paris sui ex hoc aliquid purpuras habet, jussu nostro illud dimittat.

De regno vero quod Hludowicus imperator Italiæ habuit, quia nec dum ex illo aliqua divisio facta est, quicumque modo illud tenet, ita teneat, donec Domino volente iterum simul venientes, cum communibus fidelibus nostris inveniamus et diffiniamus quid ex hoc melius et justius nobis visum fuerit.

De regno autem Italiæ, quia modo nulla ratio esse potest, omnes sciant, quia partem nostram de illo regno et requisivimus et requirimus, et Domino auxiliante requiremus.

CAPITULA.

Ista sequenti die statuta sunt.

1. Ut quia firmitas amicitie et conjunctionis nostre modo, quibusdam præpedientibus causis, esse non potuit, usque ad illud placitum, quo simul ut conveniamus statutum habemus, talis enim amicitia inter nos manebit Domino auxiliante de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, ut nemo suo pari vitam, regnum aut fideles suos, vel aliquid quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regni pertinet, discipiat aut forsconsiliet.

2. Ut si in cujuscumque nostrum regno pagani sive pseudochristiani insurrexerint, unusquisque veraciter suum parem, ubicumque necesse fuerit et ipse rationabiliter potuerit, aut per semetipsum aut per suos fideles et consilio et auxilio prout melius potuerit adjuvet.

3. Ut si ego vobis superstes fuero, filium vestrum Hludowicum adhuc parvulum et alios filios vestros quos vobis Dominus donaverit, ut regnum paternum hereditario jure quiete tenere possint, et consilio et auxilio, prout melius potuero, adjuvabo. Si autem vos mihi supersites fueritis, filios meos Hludowicum

et Karolomannum, et alios quos divina pietas mihi donare voluerit, ut regnum paternum quiete tenere possint, similiter et consilio et auxilio, prout melius potueritis, ut adjuvetis rogo.

4. Ut si aliqui susurrone et detractores, et qui paci nostræ invident et quietum regnum esse non patiuntur, inter nos lites et contentiones atque discordias seminare voluerint, nullus nostrum hoc recipiat aut libenter acceptet, nisi forte hoc ad rationem coram nobis utrisque et communibus fidelibus nostris perducere voluerit. Si vero hoc noluerit, cum nullo nostrum aliquam societatem habeat, sed omnes illum, sicut mendacem et falsatorem et inter fratres volentem seminare discordias, communiter a nobis abiciamus, ne de cetero quisque tanta mendacia auribus nostris inserere audeat.

5. Ut communiter, prout citius potuerimus, missos nostros ad Karolomannum et Karolum, gloriosos reges, dirigamus, qui eos ad placitum quod octavo Idus Februarii statutum habemus invitent, et, ut nullatenus venire differant, obsecrent; et si secundum quod optamus venire voluerint, communiter nos ad Dei voluntatem et sanctæ ecclesiæ salvationem, ac communem honorem nostrum ac profectum, atque salvamentum totius populi christiani nobis commissi, Domino cooperante ita conjungamus, ut de cetero in eo qui unus est, unum simus et unum velimus, et idipsum dicamus, secundum Apostolum, et faciamus omnes, et non sint in nobis ulla schismata.

6. Si autem illi, obsecratione nostra vocati et invitati, aut missi eorum ad præfatum placitum venire distulerint, nos, secundum quod statutum habemus, illuc omnino venire, et nos secundum Dei voluntatem conjungere omnimodis non omittamus, nisi forte talis inevitabilis necessitas evenerit, pro qua id fieri nullatenus possit. Et si hoc acciderit, ad tempus quisque pari suo hoc rescire faciat; et propterea amicitia nostra nec minuatur nec immutetur, donec Domino jubente congruo tempore perfecte confirmetur.

7. Ut res ecclesiarum in cujuscumque regno caput fuerit, tum de episcopatibus quam de abbatibus, sive

ulla contradictione rectores ipsarum ecclesiarum illas possideant; et si aliquid ibi mali factum a quoniam est, in cujuscumque regno illæ res consistunt, legaliter exinde justitiam reddere faciat.

8. Et quia per vagos et in tyrannica consuetudine irreverentes homines pax et quies regni perturbari solet, volumus, ut ad quemcumque nostrum talis venerit, ut de his quæ egit rationem et justitiam subterfugere possit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem perducatur. Et si rationem

A rectam subterfugerit, omnes in commune, in cujus regnum venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno expellatur vel deleatur.

9. Volumus, ut hi qui merito proprietatem illorum in regno nostro perdidit, ita judicentur, sicut temporibus nostrorum antecessorum inventum fuit; qui verò dicunt injuste se proprietatem illorum perdidisse, veniant in nostram præsentiam, et sicut justum est, ita illis judicetur, et sua recipiant.

BOSONIS REGIS ELECTIO.

(An. 879. Oct. 15.)

Edita primum a Paradino in Annalibus Burgundiæ acta conventus Mantalensis, Sirmondus Tom. III Conciliorum, adjectis ex Paradini relatione episcoporum subscriptionibus, atque Bouquetus tom. IX, p. 304, iterum vulgaverunt.

ELECTIO BOSONIS REGIS.

Cum convenissent sancti patres in nomine Domini salvatoris nostri, conventum celebraturi apud (163) Mantalam territorii Viennensis, de multis ecclesiæ negociis tractaturi, et sanctæ sollicitudinis secretarium penetraturi, multis emergentibus, et suimet consideratione cogentibus, sacerdotalis affectus ex antiquo patrum cordibus infusus evidenter dictavit ei personæ curam gerere, cujus adminiculo tam in veteri testamento, quam et in novo, consuevit populo condignum regimen exhiberi. Et quoniam jam olim ejusdem personæ præsidii tam ipsi patres, quos gratia divina episcopos vocari concessit, quam principes et totum vulgus carentes, nullis compatiens fulciebantur vel juvabantur auxiliis, præsertim cum, rege communi morte recepto, nullus in eos sua viscera per caritatis largitatem stenderit, anxiani plurimum compulsi sunt, quia non solum in internis per invisibilem inimicum, sed etiam in apertis per visibiles inimicos, etiam ex his, quos ipsa Christi peperit sancta mater ecclesia, pessumdari funditus videbantur. Itaque dum mentis aciem usquequaque verterent, et simul cum nobilioribus ad hanc necessitatem submovendam idoneas personas considerarent, non inveniunt qui sui consultationi respondere vellent, utpote negligentibus cunctis tantum laborem ob honorem Dei et sanctorum ejus et matris ecclesiæ sumere, omnes inflammati Deum omnium principem pro hac angustia medullitus exoraverunt, ut is qui curam singularem habet mortalium, et cujus dispositio curricula vergit omnium seculorum, et rectum daret consilium, et evidens consilii promeret indicium. Denique cui patet omne cor, et omnis voluntas loquitur, fatigatos majorum et minorum inspiciens animos, quoddam clarescere fecit solatium, et quodammodo præsentavit suffragium. Sane omnibus unum sapientibus et per divinam visitationem idem indi-

B visibiliter ambientibus, cordi fuit exhibitus homo, jam dudum in principatu domni Karoli defensor et adjutor necessarius: cujus post se filius ejusdem imperatoris, cernens ejus insignem prudentiam, amplificare delegerat dominus rex Ludovicus. Ipse etiam non tantum in Galliis, sed et in Italia cunctis enituit, ut domus apostolicus Joannes Romensis, instar filii complexus, ejusdem sinceritatem multis præconiis extulerit, et ad suam tutelam, revertens ad sedem propriam, delegerit. Ergo nutu Dei, per suffragia sanctorum, ob instantem necessitatem, et eam, quam in eo compererunt, expetibilem utilitatem et prudentissimam atque providentissimam sagacitatem, communi animo, parique voto, et uno consensu, clarissimum principem dominum Bosonem, Christo præduce, ad hoc regale negotium petierunt, et unanimiter elegerunt. Qui etsi consideratione tanti laboris renuerit et abdixit, oppositis his quæ Dei sunt et ejus ecclesiæ, tandem obedienter colla promittendo submitit. Electus autem Deo statuitur, preces funduntur, domini nostri Jesu Christi gratia, quæ præcessit in velle, in certo perfecto satis efficax postulatur. Et ut hæc electio præsentibus et futuris certius innotescat, omnium episcoporum subscriptio luce clarius indicat. Actum apud Mantalam publice, anno incarnationis dominicæ 879, Idibus Octobris

Et subscripserunt episcopi, Ottramnus archiepiscopus Viennensis, Aurelianus archiepiscopus Lugduensis, Teutranus archiepiscopus Tarantasiensis, Rothertus archiepiscopus Aquensis, Radbertus episcopus Valentis, Bernarius episcopus Gratianopolitanus, Helias episcopus Vasionensis, Hemico episcopus Diensis, Adalbertus episcopus Mauriennæ, Biraco episcopus Wapicensis, Eustorgius episcopus Tolonensis, Girbaldus episcopus Cabilonensis, Hieronymus episcopus Lausanensis, Richardus episcopus

NOTÆ.

(163) Nunc est vicus pagi Viennensis in Allobrogibus, Viennam inter et Valentiam situs, vocatusque Gallice *Mantaille*. Bouq.

pus (164) Agathensis, Guntardus episcopus Matisco-
nensis, Rostagnus archiepiscopus Arelatensis, Theo-
dericus archiepiscopus Vesontionensis, Aetherius
episcopus Vivariensis, Leodoinus episcopus Massi-
liensis, Gernardus episcopus Arausicensis, Ratfridus
episcopus Avenionensis, Walefridus episcopus Uce-
ticensis, Edoldus episcopus Regiensis.

Synodi ad Bosonem regem designatum legatio.

Sacra synodus Mantalensis territorii Viennensis,
in nomine Domini nostri congregata, simul cum
primoribus, inspirante divinitate summæ majestatis,
sincera devotione vestram prudentiam, clarissimam
princeps, adit, petens addiscere vestra certissima
responsione, qualem vos velitis in principatu, quo
vos sublimari per divinam misericordiam optamus,
omnibus ostendere. Si videlicet honorem Dei omni-
potentis et dilectionem in fide catholica veraciter
quæsituri esitis, et ecclesiam illius pro viribus exal-
taturi. Si vultis omnibus, sicut boni principes qui
vos præcesserunt, et quorum formam litteris et fama
nostis, legem, justitiam et rectum concedere et
servare; tenentes humilitatem, quæ est fundamen-
tum virtutum, cum patientia, et animo sereno, hu-
millimo, ad damnandum incondito, sed in omnibus
juste promissis stabili et certo, bene per Dei gra-
tiam præparato et ornato, sobrietate competenti
venusio. Qui sitis accessibiles omnibus recta sugge-
rentibus, et pro aliis intercedentibus, quærentes
magis prodesse quam præesse, sequentes vestigia
sanctorum principum, calcantes iram, sævitiam,
duritiam, avaritiam, cupiditatem, indignationem et
superbiam: justus patricius vestris majoribus et
minoribus apparentes, veritatem ore et opere præ-
ferentes, salubre consilium libenter audientes,
monstra vitiorum declinantes et persequentes, vir-
tutes amantes, defensionem et mamburgium ¹¹⁸⁷
singulis exhibentes. Ut neque eadem sancta synodus
et primates vestri cum ea sentientes, nunc de vobis
in bonitate maledicantur vel detrahantur in futuro,
neque sacro vestro principatu nobis, ut credimus,
profuturo juste derogetur: sed sit pax et veritas
sanctorum suffragiis, per divinam gratiam, prælatis
et subditis, sacerdotibus et illis commissis primati-
bus, dum eis auctoritatem evangelicam et apostolli-
cam cum justa lege humana consenseritis et obser-
vaveritis, ut per omnia et in omnibus benedicatur
Deus. Precatur etiam sacerdotalis et laicalis fidelitas,
ut faciat vestra prudentia unumquemque in
vestra domo suum vas possidere in sanctificatione
et honore.

Bosonis regis electi ad synodum responsio.

Sacratissimæ synodo et cunctis primoribus nostris
fidelibus humilis Christi vernaculus Boso. Primum
vestræ sincerissimæ devotioni gratiarum actiones

A corde et ore rependo, quod licet immerito, sola ve-
stra benevolentia, per incommutabilem Dei gratiam,
amplecti me visceribus vestris ad liquidum compe-
rio. Pariter quoque, quod fervor vestræ caritatis
ad id officium me promoveri divinitus optat, ut mea
parvitas matri meæ, quæ ecclesia Dei vivi est, ob
immortalem remunerationem decertare valeat. Ego
autem, conscius meæ conditionis et signi fragi-
lis, imparem me judicans tanto negotio, omnimodis
abnatissem, nisi per Dei nutum vobis cor unum da-
tum, et animam unam in unum consensum adver-
tissimem. Obediendum itaque pro certo cognoscens
inspiratis a Deo tam sacerdotibus quam nostris
amicis et fidelibus, non reluctor, nec audeo, vestris
jussionibus. Quod vero requisistis, qualem me præ-
bere vellem in committendo per Dei misericordiam
in regimine futuro, et simul ostendistis normam, et
instruxistis dogmate sacro, libentissime suscipio.
Amplector catholicam fidem, in qua et nutritus
sum, quam purissimo corde teneo, ore veracissimo
pronuncio, pro qua paratus sum impendi et super-
impendi, si sic placuerit domino Deo nostro. Ec-
clesiarum privilegia, juvante domino nostro Jesu
Christo, restaurare et conservare, et justitiam
per vestrum commune consilium curabo. Omni-
bus, ut monuistis, legem, justitiam et rectum man-
burgium, auxiliante Deo, conservabo et impendere
curabo: quæ sequens præcedentium honorum princi-
pum vestigia, tam sacris ordinibus quam vobis,
nostris fidelibus, consulere certem, æquitatem ser-
vando. De moribus meis, licet me peccatorem præ
omnibus sciam, voluntatem meam hanc esse vera-
citer assero, ut per omnia morigerum honorum, et
in nullo malorum ostendam. Si autem, quoniam
homo sum, contra quemlibet animo excessero,
secundum vestrum consilium corrigere curabo. In
quo præcor reverenter, ut quod justius et rationabi-
lius inveneritis, mihi congrue pro tempore et loco
suggerentes, vos ipsos in me honoretis: quoniam et
ego, si quis vestrum in me deliquerit, emendationem
rationabiliter accessibilis factus expectabo. Evan-
gelicam et apostolicam auctoritatem cum justa lege
sequar humana, ut ipso præduce et comite, per om-
nia et in omnibus benedicatur Deus. De domo no-
stra, sicut me monuistis, quia Deus in sanctis habi-
tat, sollicitudinem adhibebo, et ut decenter quisque
incedat, studiosissime procurabo. Igitur, domini
mei, sacrosancti pontifices, ecclesiæ summi Dei no-
stri præsules, et vos omnes nostri fideles, primates
et subprimates, confisus de Dei gratia et auxilio,
per sanctorum ejus suffragia, quia vestris jussioni-
bus faveo, precor vos et obsecro, ut per ipsum et
cum ipso, tam piis ad ipsum interventibus, in tanto
subeundo labore meam necessitatem et humilitatem

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸⁷ mundeburdium.

NOTÆ.

(164) Corrigendum, *Aptensis*. Et certe tunc temporis Alaricus Agathensis erat episcopus, nec unquam
in Septimania regnavit Boso. Bouq.

juvetis, quam etiam humanis adminiculis et auxiliis pro posse suffragari mihi certetis. Quod si cui displicet, et aliter animo tenet, quæso patenter edicat, et se nobiscum in nullo decipiat. Simulque precor per caritatem qua servetis, ut communi faventes utilitati, triduanis solemniter precibus dominum

A Deum nostrum cum plebibus vobis commissis exoretis, ut propter peccata mea, vel levitatem meam, vos aut me ad deceptionem populi sui nequaquam errare permittat, sed suam ex hoc voluntatem misericorditer ostendat.

KARLOMANNI, HLUDOWICI II F., GALLIÆ REGIS, PROMISSIO APUD CARISIACUM.

(An. 882. Sept. 9.)

Capitulum hoc Karlomanni « quando post mortem Ludowici fratris integrum regnum sortitus est anno 882 mense Septembri » ex codice Rivipullensi primus edidit Baluzius. Desiderabatur in codice mensis, sed Baluzius, Karlomannum a proceribus fratris mense Augusto defuncti evocatum, mense Septembri in portione fratris commoratum esse observans, eum isto quoque mense in regno fratris coronatum fuisse coniecit.

Petitio episcoporum ad domnum Karolomannum regem, quando ei se commendaverunt in Carisiaco v Idus Septembris, anno 882.

A vobis perdonare petimus, ut unicuique de nobis et ecclesiis nobis commissis, secundum primum capitulum quod novissime in Carisiaco domnus imperator avus vester a se et a Patre vestro servatum, consentientibus fidelibus illius ac patris vestri atque apostolicæ sedis legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium et debitam legem atque justitiam conservetis, et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno unicuique et episcopo et ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet, et quemadmodum continetur in scripto quod in Ferrariorum monasterio coram altare sancti Petri perdonastis, et manu propria una cum fratre vestro confirmastis.

B *Promissio domni Karolomanni regis ad supradictam petitionem.*

Promitto et perdono vobis, quia unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis, secundum primum capitulum quod novissime in Carisiaco domnus imperator avus meus a se et a patre meo servatum, consentientibus fidelibus suis ac patris mei atque apostolicæ sedis legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium et debitam legem atque justitiam conservabo, et defensionem, quantum potuero, adjuvante Domino, exhibebo, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet, et quemadmodum continetur in scripto quod in Ferrariorum monasterio coram altare sancti Petri perdonavi. In hoc, ut vos mihi secundum Deum et secundum seculum sic fideles adjuvatores et consilio et auxilio sitis, sicut vestri antecessores boni meis melioribus prædecessoribus extiterunt, secundum eorum et posse.

KARLOMANNI CAPITULA IN BROILO COMPENDII.

(An. 883. Febr. 22.)

Sirmondi et Baluzii editiones repetimus.

Hæc capitula quæ sequuntur, sunt promulgata a domino glorioso rege Karlomanno anno incarnationis dominicæ 883, viii Kal. Martias, feria 6, anno regni sui in Francia primo, in broilo Compendii palatii, de rapinis.

1. Communi fidelium nostrorum consilio statutum habemus, ut rapinam nullus deinceps faciat, aut facienti consentiat.

2. Ut rapina quæ retro est acta, cum omni diligentia emendetur, et condignam pro hoc harniscaram is qui eam fecit sustineat.

3. Ut si quis post huic conventum et bannum nostrum rapinam faciens inventus fuerit, is cujus homo eam fecerit, eum ad legalem emendationem in præsentiam nostram adducat. Quod si eum adducere non potuerit, pro eo secundum statuta legum emendet. Eum autem qui justitiam fugerit, sciant omnes esse forbannitum, ita ut nullus eum nisi ad præsentandum recipiat.

KARLOMANNI CAPITULA APUD VERNIS PALATIUM.

(An. 884. Mart.)

Capitula a Sirmondo ex codice 3b) sancti Vincentii Metensis edita, a Baluzio ex codice 3c) Palatino recognita, tertia demum vice ope codicis 3) bibl. regiæ Parisiensis inter supplementa Latina n. 75, sæc. 1, vulgamus.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Karlomannus, gratia Dei rex, omnibus venerabilibus episcopis, abbatibus, comitibus, iudicibus, omnibusque sanctæ Dei ecclesiæ et nostris fidelibus. Cum ad palatium Vernis anno dominicæ incarnationis 884, anno autem regni nostri quinto, indictione secunda, mense Martio convenissemus, et pars fidelium nostrorum nobiscum, placuit ut quædam

statuta sacrorum canonum necnon quædam capitula antecessorum nostrorum renovarentur; quia graviter et moleste ferimus, quod peccatis impediuntibus et malitiis perversorum hominum exuberantibus, ultra modum vitescent atque pene adnullata existant, præcipue illa quæ contra malum rapinæ et deprædationis a sanctis patribus sunt promulgata, et a christianissimis regibus auctoritate regia confirmata. Siquidem ita passim longe lateque hoc venenum diffusum et dispersum est, ut quasi libere jam male abutantur omnes infecti et corrupti corpore et anima hoc tam sceleratissimo atque mortifero morbo, non recogitantes hoc quod Paulus dicit, immo Deus omnipotens per ipsum: *Rapaces regnum Dei non possidebunt*. Neque illud quod alibi Apostolus ait, quia si nosmetipsos comedimus et consumimus, id est deprædamur, cito deficiemus. Completer ergo in nobis, immo per nos, quod omnipotens Deus per Isaiam prophetam improperat dicens: *Unusquisque carnem brachii sui vorabit*, id est, substantiam fratris sui diripiet. Carnem enim brachii sui devorat, et sanguinem brachii sui bibit, qui substantiam proximi sui tollit, unde caro sustentari debuit. Non est autem mirum, si pagani et exteræ nationes nobis dominantur nobisque bona temporalia tollunt, dum unusquisque proximo suo per vim tollit unde vivere debet. Ideo juste convenit nobis illud quod omnipotens Deus per Isaiam prophetam minatur dicens: *Væ qui prædatis, nonne et ipse prædaberis?* Nos vero prædamur fratres nostros, et idcirco pagani merito nos nostramque substantiam deprædantur. Quomodo igitur securi poterimus pergere contra inimicos sanctæ Dei ecclesiæ et nostros, cum rapina pauperis inclusa est in domo nostra? et non solum domi reclusa est, verum etiam plerumque evenit, ut pleno ventre rapina in hostem quidam profisciscantur. Et quomodo poterimus inimicos nostros devincere, cum sanguis fratrum nostrorum ab ore nostro distillat, et manus nostræ plene sunt sanguine, et brachia pondere miseriarum et rapinarum gravantur, totaque virtus animi corporisque debilitatur? Preces nostræ a Deo non recipiuntur, quia clamores et ploratus altaque suspiria pauperum et orphanorum, pupillorum atque viduarum præoccupant et præveniunt preces nostras, quæ crudis carnibus fratrum nostrorum gravatæ raucitudinem acceperunt, nullam sonoritatem virtutum habentes. Et sunt multi qui ex ipsa rapina videntur eleemosynas facere, non intelligentes, quod de talibus dicit Esaias: *Qui offert Domino de rapina oblationem, quasi qui mactet filium ante patrem*. Et sunt nonnulli qui de homicidiis, adulteriis, perjuriis, incendiis consilium et poenitentiam quaerunt, et malum rapinæ pro nihilo ducunt, non intelligentes quia quot pauperes quis exspoliat et fame ac nuditate periclitari facit, tot homicidia perpetrat: quia tunc proximum suum interficit, dum

A unde vivere debet ei tollit. Et scimus, dicente Paulo apostolo, quia omnis homicida non habet vitam in regno Dei, et homicidas et adulteros iudicabit Deus. Quia ergo rapaces regnum Dei non possidebunt, nisi ea reddiderint quæ tulerint, et insuper poenitentiam egerint, fugiamus hoc tantum malum, unde tot ac tanta alia mala procedunt, et diligamus proximos sicut nosmetipsos, adimplentes legem quæ dicit: *Non concupiscas rem proximi tui, nec omnia quæ illius sunt*. Quia aliter neque inimicis nostris poterimus resistere, neque regnum Dei possidere.

B 1. Volumus itaque, ut palatium nostrum, more prædecessorum nostrorum, et Dei cultu, et regali honore, sed et religionis habitu, et unanimitalis concordia, atque pacis ordine stabiliat, et in eodem palatio nostro pax prædecessorum nostrorum sanctionibus servata, per omne regnum nostrum exequenda proferatur.

2. Decernimus igitur, ut omnes in palatio nostro commanentes, et illud undique adeuntes, pacifice vivant. Quod si aliquis corrupta pace rapinam exercuerit, per nostram regiam auctoritatem et missi nostri jussionem ad palatinam adducatur audientiam; ut secundum quod in capitulis antecessorum continetur, legali multetur iudicio, tripla compositione peracta cum dominico banno.

C 3. Si quis vero absque seniore aut infra palatium aut circa illud degens hoc idem fecerit, hunc missus noster adeat, et ad ipsum palatium jussu nostro eum venire præcipiat. Quod si ausu temerario venire contempserit, vi ad nostram præsentiam adducatur, subdendus prædecessorum nostrorum sanctionibus. Si autem et nos et missum nostrum contempserit, et ad nos venire noluerit, et se defendendo ibi occisus fuerit, et aliquis parentum aut amicorum ejus inde fadum fidelibus nostris qui eum occiderint portare voluerit, potestative eam jurare faciemus, et fideles nostros regia auctoritate exinde adjuvabimus.

D 4. Placuit etiam nobis et fidelibus nostris, ut quicumque infra regnum nostrum aliquid rapuerit aut deprædatus fuerit, omnia in triplum componat, et bannum dominicum persolvat, et insuper publicam poenitentiam inde faciat, sicut in capitulari antecessorum continetur. Si autem colonus aut servus fuerit, similiter omnia in triplum componat, aut dominus pro eo sexaginta ictus bene pressos accipiat, et insuper publicam poenitentiam inde agat; cujus modus erit in consideratione episcopi, secundum quantitatem facti: quia fornicationes et adulteria atque homicidia, necnon incendia, ebrietates aliaque quamplura vitia exinde prodeunt. Si quis autem negaverit factum, si comprobatus non fuerit, propria manu juramento se excondicat¹⁴⁸⁸; excepto nostris vassis dominicis, pro quibus illorum homines meliores juramentum persolvat

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁸⁸ se abscondat 3.

vent. Hoc vero cum summa diligentia tali modo procurabitur.

5. Episcopus in cujus parrochia aliquis consistens aliquid deprædatus fuerit, semel et bis atque tertio, si necesse fuerit, vocabit illum sua admonitione per suum presbyterum canonice ad emendationem [sive ad compositionem ¹⁴⁸⁹] et ad pœnitentiam, ut Deo et ecclesiæ satisfaciatur quam læsit. Si autem despexerit atque contempserit ejus ¹⁴⁹⁰ admonitionem atque saluberrimam invitationem, feriat illum pastorali virga, hoc est sententia excommunicationis, ut a communione sanctæ ecclesiæ omniumque christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem et [dignam ¹⁴⁹¹] emendationem. Quam excommunicationem debet idem episcopus seniori illius notam facere et omnibus suis coepiscopis, ne eum recipiant usque ad [dignam ¹⁴⁹²] satisfactionem.

6. De illis autem qui infra parrochiam beneficia et alodum non habent, et alterius episcopi parrochiani sunt, et dum ad curtem pergunt aut de loco ad locum iter faciunt, rapinas et deprædationes infra parrochiam faciunt, placuit nobis ut si ita prope episcopum, ut ei deprædatio illorum nota fieri possit, antequam parrochiam ejus exeant, mittat strenuum et prudentem presbyterum, qui sua vice rationabiliter illos ad emendationem vocet. In quo superior modus compositionis et emendationis servabitur, si vocati venire noluerint. Si vero vocationem atque ammonitionem episcopi superbe contempserint, simili sententia excommunicationis feriatur qua et illi qui infra parrochiam res aut beneficia habent; et insuper excommunicentur, ne extra parrochiam exeant antequam superius statuta adimpleant. Quorum excommunicatio seniori illorum et proprio eorum episcopo significanda est, ne eos recipiant antequam illuc redeant ubi rapinam fecerunt, ibique pleniter emendentur.

7. Et quoniam episcopi, qui nostris et suis et communibus ecclesiæ atque totius regni necessitatibus occupati sunt, non valent cuncta soli ¹⁴⁹³ prospicere quæ infra fines parrochiæ illorum perpetrantur, statuimus, ut quotiescumque episcopi a propria civitate digrediuntur, tales adjutores unusquisque in sua civitate relinquat qui hæc omnia in sua civitate prudentissime peragant, et pauperes sanguine Christi redempti semper in civitate præsentem inveniant a quo responsum et consolationem accipiant. In vicis autem et villis longe a civitate remotis, constituat unusquisque episcopus reverendos et cautos atque prudentia [morum ¹⁴⁹⁴] tempera-

tos presbyteros, qui sua vice superius statuta [modeste] perficiant, et ad quos alii presbyteri juniores et minus cauti suam causam referant.

8. Placuit nobis [et fidelibus nostris ¹⁴⁹⁵] pro communi utilitate et instanti necessitate, ut nullus episcoporum graviter ferat, si ejus parrochianum pro huiusmodi causa deprædationis alter episcopus excommunicaverit.

9. Et quia ad tantum malum functus eradicandum [atque tollendum ¹⁴⁹⁶] et tantum bonum plantandum [atque statuendum] necesse habet episcopalis auctoritas judiciali potestate adjuvari, placuit nobis nostrisque fidelibus in commune, ut missi dominici suis in locis ex hoc fideliter adjuvent, et comes præcipiat suo vicecomiti suisque [vicariis atque] centenariis ac reliquis ministris rei publicæ, necnon Francis hominibus mundanæ legis documentis eruditis, ut pro amore Dei omnipotentis ac pace sanctæ ecclesiæ et fidelitate nostra ex hoc adjuvent, quantum melius potuerint [tam per se quam cum ministris ecclesiæ (165)], quoties episcopi aut ministri illorum, sive etiam ipsi pauperes, [super hac re] eos appellaverint; ita ut ministri ecclesiæ habeant auctoritatem sui episcopi, et ministri comitis auctoritatem nostram et sui comitis.

10. Volumus autem, ut si episcopalem aut ¹⁴⁹⁷ regiam auctoritatem ausu temerario aliquis pro nihilo duxerit, in comitatu consistens, aut iter faciens, si quod injuste abstulerit, legaliter ¹⁴⁹⁸ emendare contempserit, et rebellis existens, si ibi occisus fuerit, nulli fidelium nostrorum qui eum occiderit aliquis laidam portet, neque pro ejus morte aliquid componat. Si vero aliquis parentum [antamitorum] ejus aliquam [inde] laidam portare voluerit, potestative eam jurare faciemus, et fideles nostros regia auctoritate exinde adjuvabimus.

11. De nostris quoque dominicis vassallis jubemus, ut si aliquis prædas egerit, comes in cujus potestate fuerit, ad emendationem eum [venire] vocet. Qui si comitem aut missum illius audire noluerit, per forciam illud emendare cogatur, prout lex docet et quemadmodum in capitularibus regum [antecessorum nostrorum] tenetur insertum, in eodem loco ubi præda commissa fuerit. Quod si proclamaverit, se ante præsentiam nostram velle distringi potius quam ante comitem, per credibiles fidejussores aut per sacramentum melioris hominis ante nos venire permittatur, ut ibi talis ratio finem accipiat. Honorem enim talem nostris vassis dominicis concedimus, ut ipsi non sicut reliqui manu propria sacramentum jurent, sed melior homo illorum et credibilior illud

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁸⁹ s. a. c. addunt 3c. atque Regino Burchardusque; desunt in 3. 3b. ¹⁴⁹⁰ deest 3. ¹⁴⁹¹ addunt idem;

agere non differat. Si autem quæ supra diximus A
despexerint, et nullo modo emendare voluerint, et
in contemptu permanentes ibi occisi fuerint, nullam
contra ipsos qui eos occiderint iracundiam tenebi-
mus unquam. Quod si aliquis parentum [aut amico-
rum eorum] inde fidam portare voluerit, [potesta-
tive eam ei jurare faciemus, sicut superius dictum
est, et] nostra regia auctoritate ¹⁰⁰⁹ exinde eum ¹⁰⁰⁰
jurabimus. Si vero dixerint, quod eis comes non
secundum legem fecerit, sed pro aliqua ¹⁰⁰¹ iracun-
dia [aut invidia] quam [ante] contra illos tenebat,
[illud fecerit], hoc comes eis ante nos satisfaciat,
[secundum quod nobis placuerit], quod non ob aliud
quam pro rapina sit actum.

12. Ut autem omniſ occasio rapinæ tollatur, volu-
mus, ut presbyteri, qui bonum exemplum [caritatis] B
omnibus ostendere debent, hospitales existant, sicut
Apostolus dicit: *Hospitales invicem sine murmura-*

tionem. quam ¹⁰⁰² præbeant iter facientibus, quia per
illam ¹⁰⁰³ placuerunt quidam Deo, angelis hospitio
susceptis ¹⁰⁰⁴.

13. Placuit nobis [et nostris fidelibus], ut presby-
teri suos parrochianos admoneant, ut et ipsi hospi-
tales existant, et nulli iter facienti mansionem dene-
gent. Et ut omnis occasio rapinæ tollatur, nihil
carius vendatur ¹⁰⁰⁵ transeuntibus, nisi sicut in
mercato accipiunt ¹⁰⁰⁶. Quod si carius vendere volue-
rint, ad presbyterum transeuntes hoc referant, et
illius jussu cum humanitatē eis vendant.

14. Volumus ut presbyteri et ministri comitis
villanis præcipiant, ne collectam faciant quam vulgo
geldam ¹⁰⁰⁷ vocant contra illos qui aliquid rapuerint.
Sed causam suam ad illum presbyterum referant
qui episcopi missus est, et ad illos qui in illis locis
ministri comitis super hoc existunt, ut omnia pru-
denter et rationabiliter corrigantur.

ODONIS REGIS ELECTIO.

(An. 888. Dec. vel 889 Jan.)

Ex actis ejus exstat nonnisi promissio regis a Baluzio tom. II, 291, hoc titulo edita: « Capitulum Odo-
nis regis quando unctus est a Walterio archiepiscopo Senonensi anno 888. »

Promitto et perdono unicuique vestrum et ecclesiis
vobis commissis, quia canonicum privilegium et
debitam legem atque justitiam conservabo, et contra
deprædatores et oppressores ecclesiarum vestrarum
et rerum ad easdem pertinentium defensionem secun- C
dum ministerium meum, quantum mihi posse Deus
dederit, exhibebo; et jus ecclesiasticum et legem
canonicam vobis ita conservabo, et res ecclesiarum
vestrarum, tam a regibus, vel imperatoribus, quam
a reliquis Dei fidelibus collatas, sub integritate et
immunitate absque aliqua inhonoratione permanere
concedam, quas modo juste et legaliter vestræ reti-
nent ecclesiæ; et eas augmentare et exaltare secun-

dum debitum uniuscujusque servitium, prout scire
et posse mihi Deus rationabiliter dederit et tempus
diderit, studebo, sicut mei antecessores, qui hoc
bene et rationaliter observaverunt, vestris præde-
cessoribus; in hoc, ut vos mihi secundum Deum et
secundum seculum sic fideles adiutores et consilio
et auxilio sitis, sicut vestri antecessores boni meis
melioribus prædecessoribus extiterunt, secundum
scire et posse. Et quæ retro malo sunt ingenio de-
pravata, in meliorem et pristinum gradum, adju-
vante me divina clementia, reformabo cum vestro
et aliorum nostrorum fidelium concilio et auxilio.
Confirmatio Odonis regis.

WIDONIS REGIS ELECTIO.

(An. 888 exeunte vel 889 ineunte.)

Acta ejus edidit Muratorius ex membrana ejus ævi in celeberrimo monasterio Bobiensi asservata, pri-
mum in SS. Ital. tom. II, p. 416 sqq. tum lectionibus nonnullis emendatis in Antiquitatibus Italiæ, tom.
I. Dies, secundum paucas quæ supersunt Widonis chartas et annales ejus temporis, aut in ultimos
anni 888 menses aut in Januarium vel primos Februarii dies, ante d. 21 ejus mensis, anni 889 incidit.

ELECTIONIS CAPITULA.

Post bella horribilia cladesque nefandissimas, que
meritis facinorum nostrorum acciderunt huic pro-
vincie, disponente jura regni hujus cum tranquillitate,
sopitis hostibus suis, insigni rege et seniore
nostro Widone, in aula Ticinensi nos humiles epi-
scopos ex diversis partibus Papiæ convenientibus,
pro ecclesiarum nostrarum erectione et omni chri-
stianitatis salvatione quæ pene jam ad interitum

D desolationis inclinata erat, annuente nobis eodem
principe in uno congregati sumus collegio, ea vide-
licet ratione, ut his per quos homicidia, sacrilegia,
rapine, et cætera faciuora perpetrata erant, dignam
penitentiam ad capiendam salutem, subtractis eis a
male cepto negotio, per veram confessionem Deo
adjuvante imponeremus; ac ne ulterius tantum nefas
exrescere aut vires sumere valeret, pastorali pro-
visione et auxilio regio compescendū decrevimus.

1. In primis oramus, optamus operamque damus, ut mater nostra sancta Romana ecclesia in statu et honore suo cum omnibus privilegiis et auctoritatibus, sicut ab antiquis et modernis imperatoribus atque regibus sublimata est, ita habeatur, teneatur, et perhenniter custodiatur illesa. Nefas est enim, ut hec quæ totius corporis ecclesiæ caput est, et confugium atque relevatio infirmantium, a quoquam temere propulsari vexarive permittatur, presertim cum sanitas ipsius nostrorum omnium sit salubritas. Ipse quoque summus pontifex a cunctis principibus et christiani nominis cultoribus digno semper veneretur honore, debitaque precellat reverentia.

2. Singulorum episcoporum ecclesiæ cum suis privilegiis et possessionibus tam interioribus quam exterioribus inconulse et incorrupte, absque aliqua sui deminoratione vel quorumlibet pravorum hominum injusta vexatione permaneant, sicut præcepta regni et imperatorum sibi collata continent. Rectoresque earum libere pontificalem exercent potestatem, tam in disponendis ecclesiasticis negotiis, quam in comprimendis legis Dei transgressoribus universis.

3. Sancimus etiam, ut neque in episcopatibus neque in abbatibus vel in senedochiis aut ullis Deo sacratis locis, ulla violentia aut novæ conditionis gravamina imponantur, sed secundum antiquam consuetudinem omnes in suo statu suoque privilegio perpetuo maneant.

4. Ut sacerdotum omnium et ministrorum Christi unusquisque in suo ordine condigno veneretur honore et reverentia, et cum omnibus rebus ecclesiasticis ac familiis ad se pertinentibus sub potestate proprii episcopi quietus et inconcussus permaneat, salva ecclesiastica disciplina.

5. Plebei homines et universi ecclesiæ filii libere suis utantur legibus. Ex parte publica, ultra quam legibus sancitum est, ab eis non exigatur, nec violentè opprimantur; quod si factum fuerit, legaliter per comitem ipsius loci emendetur, si suo voluerit deinceps potiri honore; si vero ipse neglexerit, vel fecerit, aut facienti prebuerit assensum ¹⁸⁰⁸, a loci episcopo usque ad ¹⁸⁰⁹ dignam satisfactionem excommunicatus habeatur.

6. Palatini qui in regio morantur obsequio, pacifice sine depredatione regi deserviant, suis contenti stipendiis.

7. Hi vero qui tempore placiti diversis ex partibus conveniunt, nullam pertranseuntes in villis seu civitatibus rapinam exercent, sibi necessaria antiqua consuetudine digno pretio einentes.

8. Quicumque ab exteris provinciis adventantes, depredationes atque rapinas infra regnum hoc exer-

cere presumunt, hi cum quibus morantur, aut ad audientiam eos adducant aut pro eis emendent, neque eos ulterius in talibus ausis sua potestate defendere audeant; quod si fecerint, inter excommunicatos habeantur quousque resipiscant.

9. Preterea quia gloriosus rex Wido dignatus est nobis promittere, conservaturus se prescripta capitula necessitate non minima confecta et quæ in eis continentur, curam habens, Deo inspirante, suæ nostræque salutis, sicut apertis inditiis jam demonstrat; ideo nobis omnibus complacuit, eligere illum in regem et seniore atque defensorem, quatinus amodo et deinceps, illo nos secundum regale ministerium gubernante, singuli nostrum in suo ordine obediētes et adjuutores pro posse existamus illi ad suam regni que sui salvationem.

ELECTIONIS DECRETUM.

Post obitum recordandæ memoriæ domni Karoli, gloriosi imperatoris et senioris nostri, quot quantaque pericula huic Italico regno usque in presens tempus supervenerint, nec lingua potest evolvere nec calamus explicare. Ipsis denique diebus quasi ad certum signum supervenerunt, qui pro hoc regno, ut sibi volentes nolentesque adsentiremus, minus diversis et suasionibus inretitos ¹⁸¹⁰ furtive ac fraudulenter adtraxerunt. Sed quia illi, superveniente perspicuo principe Widone, bis jam supra lapsi, ut fumus evanuerunt, nosque in ambiguo reliquerunt tamquam oves non habentes pastorem, necessarium duximus ad mutuū colloquium Papie in aula regia convenire; ibique de communi salute et statu hujus regni sollicitè pertractantes, decrevimus uno animo eademque sententia, præfatum magnanimum principem Widonem ad protegendum et regaliter gubernandum nos in regem et seniore nobis eligere et in regni fastigium Deo miserante prefigere, pro eo quod isdem magniflex rex, divino ut credimus protectus auxilio, de hostibus potenter triumphavit, et hoc non sue virtuti ¹⁸¹¹, sed totum diviæ misericordiæ prudenter ¹⁸¹² adtribuit, insuper etiam sanctam Romanam ecclesiam ex corde se diligere et exaltare, et ecclesiastica jura in omnibus observare, et leges proprias singulis quibusque sub sua ditione positis concedere, et rapinas de suo regno penitus extirpare, et pacem reformare et custodire se velle, Deo teste professus est. Pro his ergo et aliis multis ejus bonæ voluntatis inditiis, ipsum, ut prelibavimus, ad regni hujus gubernacula ascivimus, eique toto mentis nisu adhesimus, seniore piissimum et regem excellentissimum pari consensu ex hinc et in posterum decernentes.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁰⁸ a. p. SS. ¹⁸⁰⁹ deest in SS. adest in Antiqq. ¹⁸¹⁰ ita Antiqq. inlectos SS. ¹⁸¹¹ virtutis SS. ¹⁸¹² miserationis providentia SS.

WIDONIS REGIS LEGES.

(An. 889. Mai. 1.)

Capitula in editionibus legum Langobardorum vulgata, ope codicum Ambrosiani, Londinensis, Vindobonensis, Veronensis, Estensis apud Muratorium, recognovimus annoque suo adsignavimus.

Incipiunt ¹²¹³ *kapitula quæ domnus Wido imperator addidit in Kalendas Maji civitate Ticinensi, anno imperii ejus primo, indictione vii* ¹²¹⁶.

1. Placuit nobis eciam summopere ¹²¹⁸ statuere, ut episcopi et comites uniti sint in suis parœchiis et comitatibus pro pace et salvatione in omnibus hominibus ¹²¹⁶ honoribus ¹²¹⁷ suis habitantibus, ita ut nullum prædonem, raptorem vel incestum permittant morari in suis sedibus vel concessis honoribus. Et si intellexerint ¹²¹⁸, ex aliqua parte per eorum terminos velle aut debere transire externos ad istius regni vastationem, obviam eis missos communitarios dirigant, ut pacifice sine præda per eorum transeant terram. Vendere autem eis quæ necessaria sunt faciant, non plus ¹²¹⁹ carum, sed secundum usum et consuetudinem terræ. Si vero noluerint adquiescere, sed prædas et rapinas exercuerint, quicquid alteri rapuerint, legaliter cum banno nostro ab episcopo et comite ejusdem loci emendare cogantur. Quod si exequi noluerint, statim ab episcopo excommunicantur. Postea vero si contigerit, ut comes loci populusque terræ super ipsos prædones venerint, et eos impederint, et mortui fuerint, neque fida inde præcipimus crescat, neque compositio aliquando requiratur pro his qui ibidem occubuerint. Et si comes ejusdem loci hoc adimplere neglexerit, proprio honore privetur. Et si oportuerit et necesse fuerit ut in suo auxilio vicinum suum advocet comes ¹²²⁰, et ille se subtraxerit, similiter proprio privetur honore, et insuper 30 libras argenti comiti ¹²²¹ persolvat.

2. Quicumque igitur ex laicali ordine tam liberi quam servi homines in comitatu commanentes, a proprio comite vel a publica parte, id est ab his qui rem publicam agunt, ammoniti fuerint, si se subtraxerint ab adjutorio sui proprii comitis, et eum non adjuverint infra ipsum comitatum contra supervenientes prædones in suo comitatu, tertiam partem liberi ex suis mobilibus component, servi autem 60 ictos vapulentur; si tamen probatum fuerit quod ipsis denunciatum fuisset.

. Nemo comes neque loco positus ejus ¹²²² neque

A sculdasius ¹²²³ ab arimannis suis aliquid per vim exigat, præter quod legibus constitutum est. Sed neque per suam forciam in mansione arimanni sui applicet ¹²²⁴, aut placitum teneat, aut aliquam violentiam faciat. Si vero de prædictis personis publicis ¹²²⁵ hoc irritum fecerit, honore proprio sive ministerio privetur, et secundum legem emendet ¹²²⁶.

4. Si igitur ex præcepto imperiali comes loci ad defensionem patriæ suæ suos ¹²²⁷ arimannos hostiliter properare ¹²²⁸ monuerit aut per se aut per suum missum, et aliquis eorum remanserit, exceptis ¹²²⁹ his quos episcopus in sua ¹²³⁰ elegerit necessitate aut comes dimittere voluerit, nisi aliquis ¹²³¹ summis et ceteris impedimentis quæ legibus continentur detentus fuerit, widrigild suum componat. Et hoc nullus comitum aut actor ¹²³² publicus ¹²³³ potestatem habeat exigendum, nisi cum misso de palatio imperatoris.

5. De cartis vero interdiximus, nemini liceat alienas res præsumptive invadere occasione cartulæ ab eo factæ, qui vestituram legitimam non habens dignoscitur ¹²³⁴ invasisse. Sed si quis adquisitor extiterit, non antea invadere alienas ¹²³⁵ res, ecclesiæ vel cujuscumque liberi ¹²³⁶ hominis, præsumat, antequam auctor cartulæ legali et judiciali diffinitione eas vendicet, et tunc demum cui vult liberam tradendi habeat facultatem. Et si quis ipsas ¹²³⁷ sine lege invaserit, non solum ipsas ¹²³⁸ res amittat, sed insuper bannum nostrum componat

C 6. ¹²³⁹ De cartis etiam vel quibuscumque scriptionibus ¹²⁴⁰ quæ a quibusdam personis falsæ appellantur, statuimus, si notarius supervixerit ¹²⁴¹ et testes, ut idem notarius cum legitimis sacramentalibus 12, simul et ¹²⁴² cum ipsis testibus qui in eadem carta scripti sunt, ipsam cartam veram ¹²⁴³ faciat. Similiter et cartæ ostensor cum 12 sacramentalibus sicut legitime jurare valeat, ipsam cartam veram et idoneam faciat. Interpellator autem primum juret, quod se sciente nihil aliud nisi verissimam et justam in omnibus rationem exquirat. Si autem notarius se subtraxerit, et cartam suo scri-

VARIÆ LECTIONES.

¹²¹³ hæc inscriptio habetur non nisi in codd. Ambr. et Lond. Contra Vind. Veron. et Est. habent Imperatoris honis regalis sermo Gidonis. Goldastus Dat. Papiæ Kalendis Maji anno imperii nostri primo. ¹²¹⁶ IIII.

ptam ¹⁸⁴⁴ nomine idoneam minime potuerit confirmare, nulla redemptio ei concedatur, sed manum propriam amittat; et ostensor ipsius cartulæ post rerum amissionem widrigild suum componat ¹⁸⁴⁵. Et si ¹⁸⁴⁶ notarius defuerit, et testes supervixerint, ipse ostensor cartæ cum ipsis testibus et cum 12 sacramentalibus, sex suis propinquis, et ipse sit septimus, et quinque alii idoneis, ostensis primum duabus aliis cartis manus collatione ¹⁸⁴⁷ ab eodem notario descriptis, ipsam tertiam cartam per sacramentum veram et idoneam ¹⁸⁴⁸ faciat ¹⁸⁴⁹.

7. Volumus præterea atque sancimus, ut si quis liber ¹⁸⁵⁰ homo legitimæ uxori suæ dum vixerit ¹⁸⁵¹ res suas per scriptum ad usumfructum dederit, et filios duos vel plures habuerit, et unus ex ipsis vel duo mortui fuerint, et filios ¹⁸⁵² vel filias reliquerit, æqualiter ipsas res, quas usufructuario ¹⁸⁵³ prædicta uxor habuerit filii defuncti cum patris suis, sicut ceteram hereditatem, ita ¹⁸⁵⁴ usumfructum dividant.

8. Concedimus etiam, ut sicut ¹⁸⁵⁵ mulieres cum

A viris suis venundare et donare res suas possunt, ita et commutare valeant, ac familiam suam liberam facere.

9. Si quis iudicibus nostris in iudicio residentibus minas aut etiam convicia intulerit, eosque verbis aut factis turpiter debonestaverit, widrigild illi componat quem læserit. Si vero aliquis ex ipsis iudicibus nostris pro ipso iudicio falsidicos dixerit, vel pro ipsa intentione et ¹⁸⁵⁶ causa quemlibet hominem ¹⁸⁵⁷ interfecerit, quinquaginta libras auri optimi componat, medietatem primam heredibus intercepti iudicis et alteram medietatem cameræ nostræ.

Codex Ambrosianus in margine hæc addit: Ut mulier Langobarda, si vero abuerit non potest facere nullum scriptum qui pertinet ad hereditandam sine interrogaciones parentes, et [si] viro non abuerit, potest facere cum consensu mundoallo, sine interrogacione parentes; et si fuerit Romana et viro non abuerit, potest facere sola.

LUDOVICI REGIS ARELATENSIS ELECTIO.

(An. 890. Aug. exeunte.)

Acta ejus in Paradini annalibus Burgundiæ primum edita, a Mesnio tom. II, p. 530, et Bouquet tom. IX, p. 315, repetita sunt. Promulgata fuisse medio vel exeunte mense Augusto, ex indictione et diplomate Ludovici pro Isaac episcopo Gratianopolitano in Idus Augusti an. 894, indict. XII, regni IV, edita apud Bouquetum tom. IX, p. 675, consta.

Anno incarnationis dominicæ 890, indictione VIII, religiosus atque satis venerabilis Bernoinus sacræ sedis Viennensis archiepiscopus, pro quibusdam ecclesiæ suæ sive generalibus totius regni necessitatibus sedem adiens apostolicam, consultu ipsius domni apostolici, cui cura et sollicitudo instat omnium ecclesiarum, digno quoque suo relatu de perturbatione hujus regni retulit, quomodo post gloriosissimi Karoli imperatoris obitum aliquamdiu sine rege et principe existens, valde undique afflictaretur, non modo a propriis incolis, quos nulla dominationis virga coercebat, sed etiam a paganis: quoniam ex una parte Nortmanni cuncta penitus devastantes insistebant, ex alia vero Sarraceni Provinciam depopulantes, terram in solitudinem redigebant. His et aliis hujusmodi causis ab eo auditis, reverendus dominus Stephanus apostolicus ad lacrymas usque compunctus, tam verbis quam scriptis generaliter ad omnes Galliarum cisalpinarum tam archiepiscopos quam et reliquos venerabiles antistites directis, suo sanctissimo commonuit hortatu,

C ut unanimes atque concordēs omnes in Ludovico, nepote quondam Ludovici gloriosissimi imperatoris, consentientes, hunc super populum Dei regem constituerent. Cum igitur diligenter comperissemus, quod assensus sanctæ catholicæ et apostolicæ matris nostræ huic faveret electioni, simul convenimus in civitatem Valentiam, dominus scilicet Aurelianus Lugdunensis sedis archiepiscopus, necnon et dominus Rostagnus urbis Arelatensis archiepiscopus, venerabilis quoque Arnaldus Ebrodunensis archiepiscopus, ipse quoque Bernoinus Viennensis archiepiscopus; cujus relatu voluntatem domni apostolici venerabiliter accepimus, cum aliis compluribus coepiscopis tractaturi, atque secundum Dei voluntatem quæsituri, exploravimus, si hunc digne et rationabiliter secundum monita domni apostolici, cujus scripta præ manibus habebantur, super nos regem constituere deberemus. Assensus itaque in eo omnium fuit, ut nullus melius rex fieri debuisset, quam ille qui ex prosapia imperiali prodiens, bonæ puer indolis jam coalescebat. Cujus etsi ætas idonea

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁴⁴ c. cum suo subscriptam L. ¹⁸⁴⁵ c. et si ostensor parentes non habuerit, tamen non debet perdere causam suam, sed cum aliis sacramentalibus juret. Si autem notarius nunquam scripserit chartam antea et sit illa prior, fiat comparatio etiam ex altera sua scriptura ut legitur in Novellis. similiter intelligitur de charta libertatis, et si ostensor non solvat widrigild. Est. ¹⁸⁴⁶ Si autem n. L. ¹⁸⁴⁷ coleccionis A. collationis L. ¹⁸⁴⁸ i. f. Si notarius est absens vel aliqua causa in iudicium impeditus, venire faciat ostensor, quod debet facere, si notarius est mortuus per usum Est. ¹⁸⁴⁹ in fine hujus capituli codices V. Vn., in fine capituli

ad reprimendam barbarorum sævitiam minus sufficere videretur, tamen nobilium principum istius regni, quorum non parvus est numerus, consilio et fortitudine, Deo juvante, comprimerentur. Maxime incliti Richardi ducis eximique principis fulta juvenine, quin etiam dominæ Hirmengardis gloriosissimæ reginæ, utilitatis regni, insita sibi acutissima atque profundissima a Deo prudentia, adjuncto sibi supradictorum episcoporum digno hortatu, procerumque totius regni consilio, secundum Dei timorem decentissime administrabitur. Denique freti et tanta sublevari fiducia, per Dei, ut credimus, voluntatem supradictum Ludovicum, excellentissimi Bosonis regis filium, elegimus, atque in regem ungen-

A dum decrevimus : judicantes illum ad hoc dignum, cui præstantissimus Karolus imperator jam regiam concesserat dignitatem ; et Arnulfus, qui successor ejus extitit, per suum sceptrum, perque suos sagacissimos legatos, Reoculfum videlicet episcopum et Bertaldum comitem, fautor regni auctorque in omnibus esse comprobatur. Hæc tanta talique fulti auctoritatis licentia, communi omnes in jam dictam civitatem advenientes consensu, hanc regiam fieri decrevimus conscriptionem, manibusque insuper propriis ratam, perennibusque eam temporibus felicem vigere præoptantes, roboravimus, singulique subscripsimus ¹⁸⁸⁸.

ARNULFI CONCILIUM TRIBURIENSE.

(An. 895. Mai.)

Ex actis Triburiensis concilii, anno 1524 a Cochlæo ex codice Brixinensi primum editi, nonnisi epistolam generalem, regis constitutionem de excommunicatis capite 3 exstantem, et episcoporum subscriptiones opere codicis Cæsarei Vindobonensis inter libros Juris canonici n. 99, mhr., sæc. xi, emendatas, proponendas censuimus.

Cum constet omnibus, divinam legem tractantibus, post evangelia et limpidissima Novi Testamenti fluentia, beatorum canonibus apostolorum, et sanctorum patrum apud Niceam Bithyniæ congregatorum constitutis, nec non et apostolicorum Romanæ sedis pontificum decretis, satis occurrisse, restitisse, et oppugnasse, sive hærelis, sive schismaticis, et omnibus veræ fidei oppugnantibus regulas ; sed antiquus serpens, qui dicitur diabolus et satanas, inimicus humani generis, nova venena malitiæ suæ dulci poculo sancti Spiritus admiscere, et bono semini sancti evangelii zizania suæ pravitatis et profanæ iniquitatis subseminare non desinit. Sicut in Mathæo, cum bonæ messi zizania fuissent inserta, scriptum est : *Inimicus homo hoc fecit*. Et de ejus satellitibus, sub squamarum specie, in Job perhibetur : *Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas*. Unde necesse est, ejus perversissimis machinationibus et satellitum suorum insecutionibus ex autentica potestate contraire, et novum paradigma veræ assertionis opponere. Quapropter rex regum, *cujus regnum*, ut Psalmista canit, *regnum est omnium seculorum*, omnibus ecclesiasticæ sublimitatis ordinibus, nec non et sæcularis potentiæ dignitatibus, novum principem Arnulfum regem pacifico ordine perpetuæ tranquillitatis præferre dignatus est. Cujus cor sancti Spiritus ardore inflammare et zelo divini amoris voluit accendere, ut totus cognoscat mundus, non ab homine, neque per hominem, sed per ipsum Dominum eum esse electum. Considerans enim idem sapientissimus rex profundæ mentis intuitu, abundantem in se sancti Spiritus gratiam, quia quos repleverit ardentem in se, pariter et loquentes facit de se : anno incarnationis Jesu Christi domini nostri 895, regni vero sui 8, indictione 13, mense Maio, ejusdem sancti Spiritus instructo et primatum suorum consulto, venit in

B villam regiam, videlicet Triburiam, in terra Francorum consistentem, cum episcopis infra conscriptis, abbatibus, comitibus et omnibus regni sui principibus, nec non convenientibus ecclesiasticorum et sæcularium innumeris turbis : quatenus infatigabili perseverantia, divina et humana tractarentur, atque emergentia mala comprimerentur, ut eo liberius sancta Dei ecclesia suo potiretur honore. Cum autem sapientissimus rex concilium sacrum continuari decrevisset, placuit sibi et universo clero, ut peracto triduo jejunio, litanis et orationibus super se de cælis promissum invitarent adiutorium : sicut ipse salvator ascendens in cælum, discipulis suis promissit, dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* ; ut futura concilia in ipso inchoarentur et per ipsum finirentur, qui est initium et finis, et supplementum legis, ut Apostolus Romanis scribens ait : *Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti*. Quo peracto, pergens ad palatium, regale sedit solium, indutus veste splendidissima quam texit sapientia, repletus est prudentia, erectus et potentia, pro sua magnitudine stupatus multitudine, tractans practice de statu regni, et theoretice de ordine et stabilitate ecclesiarum Christi, et qualiter boni quiete viverent, et mali inulte non peccarent. Interim episcoporum sacer conventus in basilica prædictæ villæ post communes orationes et preces finitas, honorificentissime infulsi, pontificalibus sedibus suffulti, mentibus serenati, prudentia præditi, sacrosanctum ingressi sunt synodale colloquium. Inter alia namque, quibus divina et humana tractaturi erant, communi voto et pari consensu, de collegio sanctorum sacerdotum gnaros et idoneos direxerunt mediatores ad præfatum pium regem, inquirentes, quo studio vel quali benignitate secundum sapientiam et possibilitatem ab ipso Deo sibi datam, ecclesiam Christi, illi per

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁸⁸ Subscriptiones desiderantur.

regalem potestatem, et ipsis per sacerdotalem eminentiam, commissam defendere, et ministerium illorum amplificare et sublimare dignaretur. Proponentes ei propriam regis eminentiam, id est, ut misericordia et modestia omnes præcellat, et non secundum personam iudicet, atque juxta Salomonem, *justitiam, iudicium et æquitatem diligit*. Ad dentes insuper sacrarum exempla litterarum, quibus sapientia alumnos suis laboribus educatos instruens, ait: *Meum est consilium et æquitas, mea prudentia, mea est fortitudo: per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam*. Et item: *Rex qui iudicat in veritate, thronus ejus in æternum firmabitur*. Præferentes etiam ei institutiones Martini episcopi ad Mironem regem, quibus eum ad honestatem vitæ et pietatem morum ordine rationis instituens, ait: « Prudentis proprium est, examinare consilia: atque subiunxit: si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur. Præsens ordina, futura prævide, præterita recordare. Et sermo tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. » Quibus rex theologiam quasi ab alto disserentibus, ab augusta mentis suæ sede, quia ut Sapientia ait: *Cor regum inscrutabile est*, arcanum mysterii sui revelans, in hæc verba prorupit: « O pastores ecclesiarum Christi, et clarissima lumina mundi, agite, quæ vobis imposita est, curam pastoralem. Et juxta Apostolum: *Instate opportune, importune, arguite, obsecrate, increpate, in omni patientia et doctrina*, ut vigili cura et admonitione sedula, oves Christi ad caulas æternæ vitæ introducere mercamini. Habetis me, omnibus ecclesiæ Christi adversantibus, et vestro sacerdotali ministerio renitentibus, oppositissimum bellatorem. Quia, ut Apostolus Romanis scripsit: *In his omnibus superavi propter eum, qui dilexit nos*. Et item: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, neque ulla creatura poterit nos separare a charitate Dei*, et unanimitate sancta, beatissimi patres. » Gratulantes igitur beati, qui missi sunt, sacerdotes, congregantibus quibusdam optimatibus, de throno regis, causa justæ legationis et veræ unanimitalis, ad sanctam synodum directis, reversi sunt ad eos qui miserant illos. Perambulantes igitur, et sacrum conventum inrumpentes, et ecclesiam illic congregatam consolatoria responsione lætificantes, situerunt, et quid deinceps acturi essent, taciti expectare cœperunt. Exurgentes igitur de sedibus suis reverentissimi patres, cum astanti clero, ter quaterque proclamantes, et divinæ majestati supplicantes: *Exaudi, Christe, Arnulpho magno regi vita!* et sonantibus campanis, *Te Deum laudamus*, concinentibus cunctis, glorificantes, et Jesum Christum conlaudantes, qui in

A inclinantes se, coram pii principis astantibus missis, gratificantes, et magno principi laudes debitas persolventes, deinde recto ordine consederunt, et prævio sancto Spiritu, quædam capitula magis necessaria, ex canonicis institutionibus subscripserunt. Errata corrigere, superflua abscidere, recta via regia coartare. Post hæc prudentissimus rer regnorum sacrosanctis divinæ religionis interfuit mysteriis, et sancti patres secretis palatinis. Et concordia erat in cunctis, ad laudem Jesu Christi domini nostri, cui sit laus et gloria per infinita sæculorum sæcula....

Cap. 3. Nos igitur, quibus regni cura et sollicitudo ecclesiarum Christi commissa est, aliter regnum et imperium jure ecclesiastico regere et gubernare non possumus, nisi hos, *Qui ecclesiam Christi, non habentem*, ut Apostolus ait, *maculam neque rugam*, conturbant, zelo fidei persequamur. De quo rex David testatur, *Nonne, qui oderunt te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi*. Et cum Evangelium legeretur audivimus: *Si te non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*. Et alibi: *Qui percutit malos in eo quod mali sunt, minister Domini est*. Idcirco non potentiam ostendentes, sed justitiam exhibentes, præcipimus, et auctoritate nostra injungimus omnibus regni nostri comitibus, postquam ab episcopis anathemate excommunicationis percelluntur, et tamen ad penitentiam non inclinantur; ut ab ipsis comprehendantur, et ante nos C perferantur: ut qui divina judicia non vereatur, humana sententia feriantur. Unde per quendam sapientem dictum est: *Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo*. Si enim tam rebelles extiterint, ut comprehendentibus repugnare studuerint, et in tali temeritate interfecti fuerint, iudicio episcoporum interfecto nullam imponatur penitentiam: et præcepto nostro, weregeldi nulla ab eis extorqueatur compositio. Constringanturque proximi et eorum cognati cum juramento, ne in illis eos vindicent, sed pacem ad eos et concordiam servent....

In hoc sancto et universali concilio præcedente et adjuvante pio principe Arnolfo gloriosissimo regis, consederunt, qui convenerant, sancti patres et venerabiles ecclesiarum pastores, et quæ catholica fide promulgaverunt, pari professione confirmaverunt, et unanimes subscripserunt.

Hattho, sanctæ Mogontiacensis ecclesiæ archiepiscopus subscripsi. Herimannus sanctæ Agrippinensis quæ et Coloniensis ecclesiæ archiepiscopus, subscripsi. Ratbotus Treverensis ecclesiæ archiepiscopus, subscripsi. Waldo, Frigisingensis ecclesiæ episcopus, subscripsi. Erchanbaldus, Eibstatensis ecclesiæ episcopus, subscripsi. Tuto, Ra-

Cothethancus, Spirensis episcopus. Theotelaus, A gensis episcopus. Sigimundus, Halvarastatensis¹⁰⁰⁰ Wormacensis episcopus. Adalgarius, Bremensis¹⁰⁰⁰ episcopus. Ruodbertus, Mettensis episcopus. Druogo, episcopus. Dado, Wirdunensis episcopus. Wigbertus, Mimidensis episcopus. Biso, Padarbrunnensis episcopus. Hiltnesheimensis episcopus. Ruodulfus Wirzibur- episcopus. Engilmarus, Osnebruggensis episcopus.

ARNULFI IMPERATORIS CORONATIO.

(An. 896 April. 18.)

Diem ejus, cum Arnulfus nonnisi quindecim diebus Romæ moratus sit, aut die 18, aut 25 Aprilis fuisse Boehmerus noster in Regestis Carolorum observavit. Quos inter priori magis assentio, quod coronationem expugnata Urbe statim narrant Annales Fuldenses, quæ etiam formulam juramenti a Romanis præstiti servaverunt.

Juramentum Romanorum.

Juro per hæc omnia Dei mysteria, quod, salvo honore et lege mea atque fidelitate domno Formoso papæ, fidelis sum et ero omnibus diebus vitæ meæ Arnulfo imperatori, et nunquam me ad illius infide-

litatem cum aliquo homine sociabo; et Lantberto filio Agildrudæ, vel ipsi matri suæ ad secularem honorem nunquam adjutorium præbebo: et hanc civitatem Romam ipsi Lantberto, vel matri ejus Agildrudæ, vel eorum hominibus per aliquod ingenium aut argumentum non tradam.

LAMBERTI IMPERATORIS CONVENTUS RAVENNAS.

(An. 898 Oct.?)

Conventus hujus, præsentate Joanne IX papa celebrati, acta primus ex cod. Antonii Augustini, codicis Mureti apographo, edidit Baronius annoque 904 ascripsit. Quod cum, Lamberto tunc haud amplius supersiite absonum videretur, Goldastus tomo tertio Constitutionum capitula ab imperatore promulgata Berengario assignavit. Sed virum industrium ea in re fefellisse Baluzius in præfatione ad Capitularia, tom. I, p. 15, monuit, in codice veteri bibliothecæ Thuaneæ excerpta haberi professus, in quibus hac inscriptione: *Item ex legibus Romanis a domno Lamberto imperatore promulgatis capitul. XI caput. primum petitionis imperatori porrigendæ. Si quis sanctorum Patrum regulas, etc.; et caput legum mundanarum nonum Ut omnis decimatio, etc., legerentur.* Canciani utrasque leges ad annum 898 pertinere putavit, nec tamen eas unius ejusdemque conventus acta esse animadvertit; quod quidem ex capitulis supra laudatis et ex parvo spatio quo obitum Lambertii præcesserunt sequi videtur. Nam cum Joannes IX pontificatum mense Julii an. 898 intravisset, Lambertus vero mense Octobri aut initio Novembris ejusdem anni obierit, tam parvo spatio temporis præter Romanum concilium et conventum Ravennatem tertium conventum habitum fuisse vix credi potest. Textum ex Baronio proferimus, aliquot locis, prout res poscere videbatur, emendatum.

CAPITULA SYNODALIA.

Prælocutio pontificis.

Quia divina inspirante misericordia, vestra nobiscum convenit fraternitas, ut nutu sancti Spiritus, qui suis numquam deest fidelibus, communi omnium vestrum consultu, fratres carissimi, ea quæ necessaria sanctæ Dei ecclesiæ prævidimus, una cum spiritali filio nostro, gloriosissimo videlicet imperatore Lamberto, et vestro sancto collegio, et quæ novo sarculo pullulare conabantur in agro sanctæ ecclesiæ, canonico sarculo eradicare studeamus, quæ capitulatim annotata sunt, si omnibus placent, in conspectu omnium legantur, examinentur, et examinata, manibus omnium pro futura memoria roborentur, ne ulli umquam sine status sui periculo eadem violare liceat, sed rata et firma in perpetuum consistant ad statum et munimen sanctæ Dei ecclesiæ, ad salvationem omnium fidelium per Dei misericordiam.

Prælocutio

Conitatem decernere, ut omne ab ea zizanium eradicare conemini, prout in hac sancta synodo cunctis nationibus apertis declaratur indicis. Capitula etiam quæ pro generali omnium cautela ad robur et munimen sanctæ ecclesiæ conscripta sunt, si vestræ placeat pietati, legantur, qualiter per ea omnes doceamur, quæ observare, vel quæ cavere debeamus, ne in aliquo a regulis sanctorum patrum, quod Deus avertat, deviare inveniamur.

Petitio synodi.

1. Si quis sanctorum patrum regulas contempserit, et gloriosissimorum imperatorum, Karoli videlicet magni imperatoris, et Hludowici atque Blottharii, uecnon et filii ejus Hludowici, quæ de ecclesiasticis decimis in eorum capitularibus statuta atque sancita sunt, non observaverit: et qui dat et qui recipit, auctoritate sanctæ sedis apostolicæ et sanctione sanctæ synodi excommunicationi subiaceat.

2. Si quis Romanus, cujuscumque sit ordinis, sive de clero, sive de sanctis, seu de quocumque ordine

luerit proclamare : nullus eis contradicere præsumat, et neque eorum res quispiam invadere vel deprædari, aut eorum personas in eundo vel redeundo vel morando inquietare præsumat, donec liceat imperatoris potestati eorum causas, aut personas, aut per missos [vestros] deliberare. Qui autem eos inquietare, eundo, redeundo, vel morando tentaverit, vel eorum quidpiam rerum auferre : postquam per [vestram] misericordiam se proclamaverint, imperialis ultionis indignationem incurrat.

3. Ut privilegium sanctæ Romanæ ecclesiæ, quod a priscis temporibus per piissimos imperatores stabilitum est atque firmatum, ita nunc a [vobis] firmetur, et diebus [vestris] sicut concedet immutatum servetur, et sancta Romana ecclesia mater nostra exaltetur, protegatur, ac defendatur, quoad imperii [vestri] est.

4. Ut synodus quæ vestris temporibus in basilica beati Petri apostoli pro nonnullis malis eradicandis, et maxime pro causa domni Formosi sanctissimi papæ acta est, vestro imperiali consensu, et venerabilium episcoporum et optimatum vestrorum roboretur, ac perpetualiter stabilita servetur. Quæ non invidiæ zelo, sed rectitudinis gratia canonicè peracta.

5. Ut tantæ impietates, pro quibus nos ad vos venissemus, quas etiam per territoria nostra vidimus in tractationibus, deprædationibus, incendiis, rapinis, et, violentiis, a vobis diligentissime inquirantur, et, prout necesse est, legaliter emendantur, quoniam tanto dolore percussi sumus talia contemplantes, quod magis mori cupieramus, quam talia in nostris diebus cernissemus ¹⁰⁶¹, de quibus, si emendata non fuerint, vos et nos a summo iudice distincte quæremur. Ideo petimus, et per Christum dominum adiuramus, ut talia impunita non dimittatis.

6. Ut pactum quod a beatæ memoriæ vestro genitore domno ¹⁰⁶² Widone, et a vobis, piissimis imperatoribus, juxta præcedentem consuetudinem factum est, nunc reintegretur, et inviolatum servetur.

7. De locis autem atque rebus quæ in eodem pacto continentur, præcepta nonnulla illicita facta sunt, quæ petimus ut in eadem synodo terminentur, et quæ non recte facta præcepta sunt, corrumpantur.

8. Ut patrimonia, seu suburbana, atque massæ et colonitæ, necnon civitates quæ contra rationem, quasi per præcepta largita sunt, petimus reddantur, ipsaque..... ¹⁰⁶³.

9. Vestræ igitur majestati non manet incognitum, qualiter illicitas conjunctiones Romani et Longo-

A In perpetuum firmiter statuatur atque firmetur.

10. De hoc sane præ omnibus condolemus, quia ad tantum apostolicum culmen gratia Christi proVecti, cum ecclesiam Domini salvatoris, quæ Constantiniana vocatur, destruetam cerneremus : direximus pro illius aliqua restauratione ad trabes incidendas ; sed qui directi sunt a nobis, quæ necessaria erant ad malitiosorum hominum infestationem facere nullo modo valuerunt. Super quibus omnibus, carissime filii, videte nobiscum, et quantum sit indecens, quantamque violentiam sancta mater Romana ecclesia sit passa, medullitus considerate, et ut amodo et deinceps vestro imperiali studio ad optatum vigorem perducatur, sicut dilectissimus ejus filius et imperator sublimissimus, operam date. Sed hoc scire vos volumus, quoniam sancta Romana ecclesia tantum est ad nihilum deducta, quod et elemosinæ quæ pauperibus pro sospitate vestri imperii distribui solebant, et stipendia clericorum ac famulorum ejus omnimodis sunt evacuata ; pro quibus vero ad stabilitatem imperii vestri magis vos oportet cum vestris fidelibus prudenter tractare, ut sicut prædiximus, alicui restorationi ipsius, quæ nimium est afflicta, operam detis.

His lectis, papa ad episcopos conversus sic perorat.

Quia vestra omnium fraternitas concordii voce sibi placere profitetur, quæ Christi Dei nostri gratia inspirante præfiximus, hortamur, ut secundum debitam sollicitudinem commissæ sibi a Deo ecclesiæ curam unusquisque vestrum agere studeat, et regem Christi sanguine redemptum bonis exemplis ac salutaribus documentis instruat, habens semper præ oculis illum tremendum judicem, qui suum sacratissimum sanguinem pro omnibus fudit, ut cum ante ipsius tribunal steteritis, unicuique vestrum dicat : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam : intra in gaudium domini tui. Cumque Deo auxiliante ad propria veneritis, jejunium indicite, litaniam celebrate, rogantes et obsecrantes pium et misericordem Dominum, ut furorem mitiget, iram a populo avertat, pacem tribuat, schismata et seditiones comprimat, discordiam auferat, retroacta peccata tergat, et miserando aboleat ; quatenus, indultis omnibus delictis, misericordiam rogantibus largiatur, et ad protectionem et exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ spiritualem filium nostrum, excellentissimum scilicet imperatorem Lambertum conservet, et superbarum gentium illi colla subijciat sua potenti dextera Jesus Christus dominus

vitium imperatoris properantes, suis stipendiis sint contenti.

3. Ut nullus comitum arimannos in beneficia suis hominibus tribuat.

4. Ut homines comitum nullatenus in domibus arimannorum resideant, sed domos rei publicæ instaurant, ibique resideant.

5. Ut scriptoribus publicis nullatenus interdicatorum res arimannorum transcribere, si quando eis fuerit opportunum. Quod si occasione vitandi exercitus aut placitum venditæ fuerint, et ipsi cas pendere supersederint, exigatur ab eis utrumque, sicut ante transcriptionem.

6. Ut ipsi arimanni frequentius quam in lege statutum est, ad placitum ire non cogantur, nec a comitibus nec a sculdalisiis.

7. Ut bannum missi exercitus imperialis solummodo exigant.

8. Ut pastus imperatoris ab episcopis et comitibus, secundum antiquam consuetudinem solvatur. Quod si novo tempore fiscus comitalis in jus ecclesiasticum conversus est, augeatur stipendium imperiale ab ecclesia, juxta quod res publicæ fuerint minoratæ.

9. Ut omnis decimatio ab episcopis, vel his qui ab eo substituti sunt præbeatur, nullasque eam ad suam capellam, nisi forte concessione episcopi, con-

ferat. Quod si fecisse contigerit, primum legibus subiaceat humanis, postea excommunicatione populi constrictus, ad ultimum ipsa capella, quæ magis contentionem quam utilitatem aliquam præstat, destruat.

10. Ut plebes ecclesiæ nullatenus aut comitibus, aut episcoporum vassallis, aut ullis laicis in beneficia tribuantur.

11. Ut in domibus ecclesiarum neque missus, neque comes, vel iudex quasi pro consuetudine neque placitum neque hospitium vendicent, sed in publicis vicis domos constituent, in quibus placitum teneant, et secundum antiquam consuetudinem hospitentur.

12. Ut singulæ plebes archipresbyterum habeant. Propter assiduam ergo populi Dei curam singulis plebibus archipresbyteros præesse volumus, qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam eorum presbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam jugi circumspectione custodiant, et qua unusquisque industria divinum opus exerceat, episcopo suo renuntient. Nec obtendat episcopus non egere plebem archipresbytero. Quod si ipse gubernare valeat, quia est valde idoneus, decet tamen ut partiat onera sua, et sicut ipse matrici præest, ita presbyteri præsent plebibus, ut in nullo titubet ecclesiastica sollicitudo. Cuncta tamen ad episcopum referant, nec aliquid contra ejus decretum ordinare præsumant.

KAROLI III CAPITULA DE TUNGRENSI EPISCOPATU.

(An. 920.)

Edidit ea Sirmondus ex codice S. Mariæ Viridunensis. Rei actæ seriem legimus in Flodoardi Annalibus, atque paulo ampliorem in Richeri Historiarum libro primo.

In nomine sanctæ et individuæ trinitatis. Karolus vir illustris, divina propitiante clementia rex Francorum, omnibus archiepiscopis et episcopis in regno nobis a Deo commisso constitutis, pax et salus ab eodem Deo æterno.

1. Quia divinæ propitiationis beneficia, quæ ab ipso ab ipsis crepundiis experti sumus, nullatenus enumerare possumus, idcirco laudem Domini loquatur os meum, et benedicet nomen sanctum ejus in seculum seculi. Unde quia, pluribus nostris exigentibus meritis, multotiens adversa quæque sustinimus, credimus non hoc ad nostræ damnationis meritum, sed ad gratiam suæ reconciliationis nobis fore permissum: ut flagellis ejus eruditi, discamus perversa cavere, et in cunctis ejus voluntatibus parere. Sicut vobis de multis notum est, cum olim quidam nostri fideles, a nostra debita fidelitate exorbitantes, vitam et regnum nobis auferre moliti sunt, euntes post inimicos nostros, eisque familiariter inhærentes, res et episcopia nostri regni ab ipsis dari sibi concupierunt. Ut ergo de multis taceamus, unum.

Non est enim potestas nisi a Deo; et adversus citharædi David dicta, ubi ad Dominum loquitur: Imposuisti homines super capita nostra, quique ultra Rhenum ad inimicos nostros proficiscens, minimeque reminiscens sacramentorum suorum nobis promissorum, eaque retro dorsum abiciens, ab Heinrico inimico nostro episcopium Tungrensis ecclesiæ expectat, suaque damnatione contra omnia statuta tam sacrorum patrum quam regum videlicet antecessorum nostrorum usurpavit. De qualibus in libro regum capitulari ita dicitur: Si quis præsumperit quam non meruit a principe vel seniore justo dignitatem, sacrilegus habeatur. Et beatus Gregorius: Sicut qui invitatus renuit, quæsitus refugit, sacris est altaribus admoventus, sic qui ultro ambit, vel qui importunus se ingerit, proculdubio est repellendus. Nam qui nititur ad altiora contendere, quid agit nisi ut crescendo decrescat? Cur non perpendit, quia benedictio illi in maledictum convertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur.

2. Cum quidam pestiferi viri, ut supra memora-

ac sanarentur, pellentes eos episcopali auctoritate sacrorumque canonum constitutione a cœtu et consortio christianorum. Quorum præsumptioni ac nefandæ tyrannidi Hilduinus se intumescens, datis Heinrico suisque proceribus complurimis auri argenteique ponderibus, non solum cum eis scienter participavit, sed etiam ex thesauris ecclesiæ Tungrensium, quos instinctu diabolico rapuerat vel furatus fuerat, quibusdam minis ac terroribus egit, ut Herimannus Agrippinæ civitatis archiepiscopus per violentiam Heinrici suorumque fidelium illum in pontificem consecraret. Nam si non fecisset, sicut ipse venerabilis archiepiscopus nobis postea in præsentia plurimorum retulit, sibi vitam resque ecclesiasticas auferret, omnemque familiam trucidaret, ac illorum bona diriperet. Ideoque absque legitimum antecessorum auctoritate eum consecravit, ut ipse adhuc testatur, sed tantis terroribus ac diris crudelitatibus coactus. Unde in Nicæno concilio ita ad locum invenitur: *Si quis ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam ipse privetur communione, tanquam qui regulas confundit. Quæ longe lateque in diversis conciliis et capitularibus regum de excommunicatis inveniuntur.*

3. Idem etiam Hilduinus res nostri regni ex præfato episcopio invasit, diripuit, et pro libito abduxit, agens contra statuta Analeti papæ, ubi dicitur: *Sanctus Analetus, qui ab ipso Petro apostolo ordinatus est presbyter, postea in sede Romana successor illius factus episcopus cum totius mundi sacerdotibus iudicavit. Qui abstulerit, inquit, patri vel matri aliquid, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est. Mater vero nostra Ecclesia est, quæ nos in baptismo regeneravit. Ergo qui pecunias Christi et ecclesiæ rapit, aufert, vel fraudatur, homicida est, atque homicida in conspectu justi iudicis deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur. Qui autem pecuniam vel res ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus iudicandus est.*

4. Præfatus denique Hilduinus thesauros ecclesiæ Tungrensium et Aquisgrani palatii juxta beati Lamberti martyris corpus in quadam arca positos avida cupiditate rapuit, eosque inimicis nostris, suis videlicet fautoribus, contulit, et ecclesiæ abstulit. De quo quibusque hujuscemodi sacri canones ita decernunt: *Si quis inventus fuerit aliquid de ministeriis ecclesiæ vendidisse vel abstulisse, sacrilegium commisit. Placuit eum in ordine ecclesiastico non haberi.* Unde et beatus Augustinus 47 evangelii homilia Johannis dicit: *Ecce inter sanctos est Judas, ecce fur est*

A quid de ecclesia aufert vel fraudatur, Judæ proditori comparatur.

5. Hos ecclesiæ thesauros episcopis et comitibus et fautoribus pro sua ordinatione dedit, non præ oculis habens statuta Africani concilii, quibus præcipitur ut nullus per pecunias ordinetur, ita iniquiens: *Si quis episcopus per pecunias obtinuerit dignitatem, deiciatur, modis omnibus abiciatur, sicut Simon magus abscissus est a Petro.* Item in concilio Chalcedonensi: *Si quis episcopus, presbyter, aut diaconus sub pretio Spiritus sancti gratiam obtinere voluerit, proprii gradus periculo subjacebit; et nihil ex hac ordinatione vel promotione quæ est per negotiationem facta proficiat, sed anathematizetur.*

6. Jam dictus Hilduinus ad cumulum suæ damnationis ante venerabilis Herimanni præsentiam veniens, super sacra nefande juravit, quod ego Karolus episcopium Tungrense dederim (167), et quosdam ex clericis et laicis jurare compulsi. Quod quam sit absurdum quamque vitandum, sparsim sanctarum scripturarum testimonia approbant.

7. Memoratus præterea Hilduinus per domnum Herimannum episcopum tertio vocatus ad synodum, ut contra hæc quæ sibi obiciuntur responderet, si justam causam haberet, aut si non posset, canonum feriretur spiculis. Qui quoniam quidem venire distulit, incidit sententiam Bonifacii papæ ita dicens: *Probat vera esse illa quæ adversus se dicta sunt, qui ad ea confutanda adesse minime vult. Et ne dubitet, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum ut absolvatur qui est innocens quærit.* Et post pauca: *Confitetur enim de omnibus, quisquis subterfugere iudicium posse dilationibus putat.* Item ipse: *Si adesse voluerit, præsens, si confidit, ad objecta respondeat. Quod si adesse neglexerit, dilationem sententiæ de absentia non lucretur.*

8. Omnes tam clerici quam laici supradictæ ecclesiæ nostram adeuntes sublimitatem, luctuosos vocibus innotuerunt, quod jam memoratus Hilduinus cum suis prædonibus bona illorum diripuit, omnemque illorum facultatem et suppellectilem abstulit, nihil illis remansit, unde saltem sibi victus sufficientiam adhiberent. Addentes etiam in precibus, ut vestro consilio citius ageretur, ne amplius prædæ et direptioni paterent; sed illis ad ordinandum daremus pontificem Richeum, quem concorditer elegerunt. De quibus videlicet omnibus hic capitulatum insertis vestrum precamur pontificum, ut propter Deum et debitam quam nobis polliciti estis fidelitatem, pro viribus evincendo adinvicem ut noster honore in huiusmodi

HEINRICI I ET KAROLI CONVENTUS CONFLUENTIÆ.

(An. 922.)

Acta hujus conventus, a Burchardo memorata, in libro viri cl. M. Liberi Baronis de Freyberg, tabularii regii Monacensis præfecti, *Historische Schriften und Urkunden* tom. IV, ex codice regio Monacensi prodierunt, unde ea repetenda simulque fragmentum a Schannato ex Codice bibliothecæ Vaticanæ n. 4227 descriptum et ab Harzheimio tom. II, p. 600, vulgatum, proponendum duximus.

Anno Dominicæ incarnationis 922 apud Confluentiam jussu venerabilium principum, Karoli videlicet et Henrici regum reverentissimorum, congregati sunt episcopi numero 8, Herimannus Agrippinæ archiepiscopus, Herigerus Mogontiæ archiepiscopus, Thialdo Wirzburgensis episcopus¹⁸⁶⁶, Liutharius Mimidanensis episcopus, Dodo Osnebruggensis episcopus, Richgauwo Wormaciensis episcopus, Rihwinus Strazburgensis episcopus, Unwano Paderbrunnensis¹⁸⁶⁶ episcopus, cum abbatibus aliisque sacri ordinis viris quam plurimis (168).

1. Qui, ipso cooperante et sententias eorum confirmante domino Christo, in synodali residentes conventu, multa utilia ac sanctæ Dei Ecclesiæ profutura saluberrimo tractantes consilio, inter cætera quæ statuerunt, hoc maxime necessarium et instanti-pro dolor! tempore per abusionem frequentissimum, cognationis incestum summa cautela vitandam firmaverunt; hoc est, ne ullus christianus infra quintam¹⁸⁶⁷ generationem nuptias copulare præsumat.

2. Item placuit, ut sicut præcedentium sententiis patrum firmatur, nullus proprium filium vel filiam a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec comamrem ducat uxorem, nec illam cujus filium aut filiam ad confirmationem duxerit. Ubi autem factum fuerit, separentur.

3. De eo, ut non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant, quam unus sive vir sive mulier. In confirmationibus quoque id ipsum fiat.

4. (*Conc. Tribur. c. 51.*) Si mulier vivente legitimo viro ab altero fortassis contra fas adulterata fuerit, non liceat illi adultero, fortassis si legitimus vita decesserit, illam quam prius stupravit, mœcham legitimo sociare conjugio, sed si hoc fecerint, separati pœnitentiæ subjaceant.

5. Ut æcclesiasticarum rerum judicia ad solos pertineant episcopos.

6. Hoc quoque statutum est, quatinus æcclesiæ quorumcumque monachorum in singulis parrocchiis sitæ, episcoporum ut decet divinitus subdantur re-

A gimini, eisque debita obsequia in exercendis æcclesiasticæ curæ negotiis sollicitè exhibeant. Ipsi procul dubio monachi episcopis suis in omnibus obediant¹⁸⁶⁸.

7. Item interrogatum est, quid de eo faciendum sit, qui christianum hominem vendiderit. Responditque est ab omnibus, homicidii reatum ipsum hominem sibi contrahere.

8. Si quis vero laicus vel clericus seu utriusque sexus persona proprietatis suæ loca vel res alicubi donare delegaverit, decimationum proventum priori æcclesiæ legitime assignatum, inde abstrahere nullam habeat potestatem. Quod si facere temptaverit, talis traditio irrita prorsus ducatur, et ipse ad emendationem ecclesiastica coerceatur censura.

9. Perlatum est quoque ad eandem sacram synodum, quosdam seculares inracionabiliter aliquibus presbiteris suas æcclesias commendasse et pro libitu suo cum voluerint auferre. Quo circa unanimiter firmari convenit, ut nullus presbyter deinceps aliquam suscipiat æcclesiam, nisi in presentia episcopi vel ejus vicariorum, nec habeat quilibet laicus ullam potestatem eam auferendi¹⁸⁶⁹ sine judicio episcopi aut ejus archipresbiterorum. Si enim isdem presbyter ratione justitiæ perventus¹⁸⁷⁰ fuerit, quod eam minus provide in æcclesiasticis procuraret officii, auferatur ab eo. Sin autem, indemnis laboris sui utatur commodo. Cum vero defunctus fuerit, nullum dominium¹⁸⁷¹ in substantiæ illius possessionibus sibi æcclesiæ dominus vindicet, sed duas partes in elemosinam pro ipsius largiantur animæ, tertia autem pars æcclesiæ cui servivit profutura relinquatur. Si quis præter hæc fecerit, æcclesiasticis correptionibus subjaceat.

10. Hoc quoque statutum est, ut nullus presbyterorum missarum sollemnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus sibi que respondentibus ipse tertius habeatur; quia cum pluraliter ab eo dicitur: *Dominus vobiscum*, et illud in secretis: *Orate pro me*, aptissime convenit, ut et pluraliter ipsius respondeatur salutationi¹⁸⁷².

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁶⁶ episcopus hic et in seqq. deest in cod. Frising. a. cl. Föriinger in usum nostrum iterum exscripto, adest vero viro cl. monente in Collectione canonum legi Baiuvariorum in Codice Tegernseensi Cimel. IV. 3 a. manu sec. X. ex. aut XI. in. adjecta, ubi fol. 24. lib. VIII. cap. 94. introitus et cap. 1. concilii istius leguntur. idem: Wirzburgensis, Mindanensis, Doto Osnebruggensis, Rigouuo, Rihwinus. Paderbrunnensis.

HEINRICI I CONVENTUS DIUSBURGENSIS.

(An. 929.)

Rubricas canonum a V. Cl. Föringer in codice Monacensi repertas nec ad aliam facile synoocum tam apte referendas proponimus.

1. De episcopis Einhardo et Benedicto. 2. De monasteriis. 3. De decimis. 4. De Eginone. 5. De Gebarto. 6. De Thiotmaro. 7. De Asiche. 8. De A Thiedriche. 9. De Hartmanno. 10. De Buosen. 11. De Luove ¹⁰⁷². 12. De falsis testibus. 13. De clericis et ecclesiasticis rebus.

HEINRICI I CONVENTUS ERFORDIENSIS.

(An. 932, Jun. 1.)

Capitula a Baronio tom. XI, p. 803, 804, corrupte edita, beneficio V. Cl. Föringer ex codice regio Monacensi correctis sistimus.

Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi 932 ¹⁰⁷⁴, anno etiam domini Heinrici regis christianissimi xiv, indictione v, sub die Kalendarum Juniarum congregata est apud Erphesfurt sancta et universalis synodus, ut rex sapientissimus cum consilio primatum suorum deerevit, inspirante omnium Salvatoris clementia pro utilitate et statu sanctæ matris ecclesiæ. Cujus rei ¹⁰⁷⁵ solertiam prudentissimi viri Hiltiberti archiepiscopi studium ¹⁰⁷⁶ gubernabat, considentibus ¹⁰⁷⁷ religiosissimis sacerdotibus, id est Ruoperto ¹⁰⁷⁸ sanctæ Treverensis sedis ¹⁰⁷⁹ archiepiscopo, Unni sanctæ Hammaburgensis æcclesiæ archiepiscopo ¹⁰⁸⁰, Adalwardo ¹⁰⁸¹ Fardunensis sedis episcopo, Riquino ¹⁰⁸² Argentinæ civitatis episcopo, Notingo ¹⁰⁸³ Constantiensis ¹⁰⁸⁴ æcclesiæ episcopo, Unwano Padarbrunnensis sedis episcopo, Uodalricho ¹⁰⁸⁵ Augustudunensis æcclesiæ episcopo, Bernhardo Halvarastetensis sedis episcopo, Burchardo Wirziburgensis æcclesiæ episcopo, Tuotone ¹⁰⁸⁶ Osneburgensis sedis episcopo, Rinaldo Mimigartenovurdensis ¹⁰⁸⁷ æcclesiæ episcopo, Eberiso ¹⁰⁸⁸ Mimidensis æcclesiæ episcopo, necnon et abbatibus, aliisque sacri ordinis viris. Porro cum eorum unanimitate ac primum Deo favente capitula infra notata, tam pro nostra ¹⁰⁸⁹ quam pro populi christiani correctione, collecta sunt.

Cap. 1. Ut deinceps natalitia 12 apostolorum summa veneratione solemniter celebrentur; et in vigiliis antiquitus statutis atque hactenus ab antecessoribus nostris servatis jejuniorum vota omni diligentia persolvere decernimus; quia quos cœlitus sublimioris meriti scimus, hos et amplioris dignitate honoris a nobis colendos esse non dubitamus.

2. Placita sæcularia dominicis vel aliis festis diebus, seu etiam his ¹⁰⁹⁰ in quibus legitima jejunia celebrantur, secundum canonicam institutionem minime fieri volumus. Insuper quoque gloriosissimus rex ad augmentum christianæ religionis concessit, ut nulla judiciaria potestas licentiam habeat christianos suæ auctoritate ad placitum bannire 7 diebus ante natalem Domini, et a quinquagesima usque ad octavas paschæ, et 7 diebus ante nativitatem sancti Joannis Baptistæ, quatenus adeundi ecclesiam orationibusque vacandi liberius habeatur facultas.

3. Præcipimus namque, ut nullus christianus ecclesiam pro reverentia petendo, ibique manendo, indeque revertendo, alicujus publicæ potestatis banno ibidem constringatur, ne forte, dum ad ecclesiam causa orationis ¹⁰⁹¹ properat, per bannum impediatur pro salute animæ devote insistere.

4. Si quis presbyter aut diaconus, negligens vitæ suæ, mala de se suspicari permiserit, et ejus infamia coram episcopo canonice denotatur, admoneatur ab episcopo semel, bis, ac tertio, ut vel prodendo reatum culpabilem se esse cognoscat, et sic justæ correptionis sententiam excipiat, aut adhibitis secum collegis juramento se expurgando innocentem se esse demonstrat.

5. Ut nemo nisi consentiente proprio episcopo, aut ejus misso, jejunium sub optentu ¹⁰⁹² religionis sibi imponat, unum diem ¹⁰⁹³ præ aliis excipiendo, omni modo interdiciamus. Quod et factum displicet, et in futurum fieri prohibemus, quia plus causa ariolandi esse dinoscitur ¹⁰⁹⁴ quam supplementum catholicæ legis.

D.

VARÆ LECTIONES.

Monacensi inter Ratisp. S. Emmeram G. XII. sec. XI. in sarragine canonum reperit, unde jam textum emendatiorem sistimus: « Ex concilio [conciliis, cod. Emm.] apud Confluentiam cui interfuere Henricus et Carolus. Emunitas sexcentis solidis solvitur et novem capitibus. Sacrilegium novem novigeldis componatur [componendum est Harzh.]; aut si quis negare voluerit, cum [in H. et codex] 24 testibus [totis H.] nominatis atque electis viris super altare juret; aut aliis non nominatis tamen ingenuis 72 super altare juret; [servus et ignobilis ferro ignito] c. E.] ¹⁰⁷⁵ ita luove legi, cl. Föringer, impressa jam pagina

TRIUM OTTONUM CONSTITUTIONES ECCLESIASTICÆ

(Pertz. Monum. Germ. hist.)

Otto I., Roman Emper.

OTTONIS MAGNI CONSTITUTIONES.

SYNODUS INGELHEIMENSIS.

(An. 948.)

Conventus Ottonis atque Ludovici regum in palatio Ingelhelmensi celebrati causas atque historiam Richerus monachus uberrime exposuit, unde plurima Trithemius abbas Spanheimensis in Historiam Hirsaugiensem transcripsit; succinctam de rebus in eo gestis narrationem Flodoardus Annalibus suis ad an. 948, et Historiæ Remensi inseruit. Acta prodierunt in Canisii Lectionibus ex codice bibliothecæ Weingartensis, male transcripto, cujus vestigia in bibliothecis regia Stuttgardiensi et Fuldensi quæ codices Weingartenses inter se partitæ sunt, necnon in regia Parisiensi, viris clarissimis D. Mosero Hauck et Guérard operam suam præstantibus, explorare, casso tamen labore, studui; seriem tandem episcoporum reperi in codice Bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis in catalogo juris canonici n. 99, fol. 87, mbr., sæc. x. Ex quibus ea quæ acta ipsa exprimere videntur, hic referimus. Richerus, sæculi noni exeuntis auctor, proluxa conventus ipsius acta ante oculos habuisse videtur, sed diversa ab iis quæ Flodoardus et codex Weingartensis referunt, ita ut cuiam potius in tempore conventus constituendo fides habenda sit, chartis Ottonis ea de re silentibus, vere ambigi possit.

Prælocutio Rotberti Treverici metropolitani in synodo.

Multa sunt, Patres reverendi, quibus hic apud serenissimos reges, in unum coacti residemus. Plurima etiam quæ vestra probitate ordinanda videntur. Totius pene Galliæ rem publicam pravorum temeritate turbatam, magnisque subiacere periculis constat. Unde et leges divinæ atque humanæ indiscrete a malivolis contempnuntur, cum is cui regnorum jura debentur, et imperandi potestas transfusione paterna credita est, suorum insectatione captus, ergastuloque immaniter trusus sit, suorum adhuc gladiis infestetur, Remorum quoque metropolim absque pastore fures atrocissimæ insectentur, cultus divinus vilescat, religio canonica pro nihilo sit. Hæc ergo, Patres, vehementissime insistendum arbitror, multa que nobis diligentia enitendum, qui gratia sancti Spiritus hic in unum confluximus, quatinus res ante dissolutæ sic in fœdus redeant, ut et domno ac serenissimo regi libera regnandi reddatur potestas, et per eum ecclesiæ Remensi debitus suus restituatur honor.

Responsio Marini Romanæ sedis legati.

Optime atque utiliter frater ac coepiscopus Rotbertus rerum seriem tenuit. Etenim cum divinas leges humanis præponendas ipse pernoscat, considerata tamen rerum fortuna, regis dominationis imperium ante dixit restaurandum, ut ejus vigore firmato, ejusque potentia utiliter restituta, ejus post liberalitate, ecclesiarum Dei honor consequenter recrescat, ejus patrocinio agente, virtus bonis qui-

busque redeat. Quod ut Deo annuente fieri queat, in primis audienda atque strenuissime disponenda videtur causa domni ac serenissimi regis, si id quoque vestri iudicii paciatur censura.

Synodus dixit: *Audiatur.*

Conquestio Ludovici regis apud Ottonem regem et synodum regni.

Quanto Hugonis instinctu, quantoque ejus impulsu conqueri cogor, testis est ille, cujus gratia vos hic congregatos paulo ante relatam est. Pater ejus, ut a principio exordiar, patri meo regnum invidens, dum ei domi militiæque servitium deberet, regno illum immaniter privavit et usque ad vitæ ejus suprema ergastulo inclusum esse fecit. Me vero parvum in fasciculo farraginis a meis dissimulatum, in partem transmarinas et prope in Rifeos fugere compulit. Patre autem extincto et me in exilium deportato, iste cum reminisceretur sui patris, ob insolentiam interfecti, regni curam suscipere formidabat. Nobis itaque invidens, Rodulfum promovit. Sed divinitus res illius sicut et cetera determinans, ei quando voluit finem regnandi dedit. Dum item regnum vacaret, consilio bonorum me a partibus peregrinis exultantem revocavit, ac omnium contentia in regnum promovit, nihil mihi præter Laudunum relinquens. Promotusque cum ea quæ regii juris videbantur, repetere niterer, id invidissime ferebat. Factus ergo latenter adversarius, amicos si quos habebam, pecuniis subvertebat, inimicos in odium amplius incitabat. Tandem urgente invidia, apud piratas egit,

ut ab eis dolo caperer, regnum in se posse refundi arbitrare, si id fieri contigisset. Nec defuit insidiis effectus. Captus fui, careerique mancipatus. Ille vero, me eripere simulans, filios meos jure obsidum dandos petebat. At iis qui mihi fide adjuncti erant omnes dari reclamantibus, dimisso uno, a piratis me recepit. Jam libertatem sperans, quo animus impelleret ire volebam. Verum aliter provenisse manifestum est. Nam captum mox in vincula conjecit, ac annuali carceri mancipavit. Unde cum a cognatis et amicis meis indignantibus sese impetendum adverteret, libertatem spondit si Laudunum acciperet. Hoc tantum claudebar, hoc solo cum uxore et natalis recipiebar. Quid facerem? Castro vitam præposui; pro castro libertatem merui. Et en omnibus privatus, omnium opem deosco. His si dux contraire audeat, nobis tantum singulariter congregiendum sit.

Oratio Rotberti pro Ludovico.

Quoniam domni atque serenissimi regis satis breviter ac dilucide digestam, optime ut arbitrator conquestionem percepimus, consequens videtur, ut ejus causam in quantum fas est determinemus. Dux ergo quia omnia pene regni jura in sese transfudit, eique viribus reniti non valemus, mitius hoc attemptandum arbitrator, ut qui Deum non metuit, et hominem non reveretur, multa ratione multaque rerum consideratione, ad normam Deo juvante redeatur. Igitur juxta Patrum decreta, et canonum regulam, imprimis ad satisfactionem fraterne monendus est, verbisque suasoriis ad id modestissime revocandus. Quod si post blandam revocationis ammonitionem respicere noluerit, omnium anathemate feriatur, hoc habentes præsidio, quod jam a domno papa correctus sit, jussusque a domini sui insectatione quiescere.

Responsio Marini legati pro eodem.

Reminiscor domnum papam ante hunc annum anathema in reos misisse qui hunc dominum et regem Francorum insectabantur, epistolam quoque suasoriam, ut ab eo non deficiant, bonis quibuslibet delegatam, atque conquestionem de eadem re litteris expressam, iis quibus sanior mens erat delegatam fuisse. Unde et opinor justissime dictum, cum ante a papa vocatus atque correctus sit, nunc quoque caritatis gratia revocandus est, et diligentissima suasionem ut a malis quiescat commendandus. Et post omnium anathemate dampnandus. Et non solum ille, verum omnes qui ei in malis favere faventque. Sed hanc solum a nobis accipiet opem. Numquid vero ab alio quicquam opis accipiet? Ejus conquestio in sua clausula, opem omnium postulat. Sed si a nobis ei succurritur, a domno Ottone quid accipiet? Et decretalia sancta acclamant, postquam tyrannis anathema dampnationis ab episcopis injectum est, a bonis quoque potentibus vim inferendam, et si ecclesiasticis correctionibus ad normam redire nolunt, saltem potentium vehementi violentia ad bo-

num redire cogantur, ut vel invitis bona præstentur. *Oratio Ottonis regis pro eodem.*

Multa sunt, Patres, beneficia, quæ a vobis domno ac serenissimo regi Ludovico utiliter accommodari valebunt. Etenim si ejus insectatores armis divinis adoriimini, consequenter aut facili tumultu devicti labascent, aut si quid impetendum relinquatur, facilius nostris armis infirmabitur. Vos ergo, jubente domni papæ legato, vestri ordinis instrumenta exerite, ac tanti regis adversarios anathematis gladio transverberate. Contra quæ si cervicem postea erigere audeant, et dominicis interdictis resistere non formidant, nostrum exinde erit, quibus commissum est in hac mundi parte sanctam Dei æcclesiam tueri, ut in tales arma sumamus, hujusmodi debellamus. Et si necessitas adurgeat, strictis gladiis, usque ad immanissimam cædem perditissimorum hominum deseiviam, habita in illos justissimæ indignationis causa, quod illicita aggrediantur, et pro illicitis ammoniti, non corrigantur. Vos itaque tantum vestris insistite: et post modestiam vestram, virtus nostra sequetur.

Epistola a synodo ad Hugonem delegata.

Sancta synodus in palatio Angleheim sub domnis atque orthodoxis regibus Ludovico et Ottone utiliter habita, Hugoni duci. Quantis malis, quantaque persecutione vexaveris illam venerabilem Remorum metropolim, quanta quoque crudelitate debacchatus sis in dominum tuum regem, ora omnium locutus, apud omnes agitur. Quod quam sceleratum, et quam perniciosum sis, divinæ atque humanæ leges copiosissime produunt. Unde et tibi compatientes, ab talibus te quiescere monemus, et ad dominum tuum, multa mansuetudinis humilitate quantotius reverti hortamur. Quod si contempseris, priusquam in diversa referamur, anathemate sine dubio te perstringemus, donec aut satisfacias, aut Romanam apud domnum papam ratiocinaturus petas. Cujus litteris jam bis monitus es, et a tanto facinore prohibitus. Unde et nos post illum, tercio jam te ad correctionem revocamus.

ARTOLDI LIBELLUS SYNODO PORRECTUS.

Sanctæ Romanæ et apostolicæ sedis vicario domno Marino, universæque sanctæ synodo apud Engulenheim congregatæ, Artoldus, divina propitiante clementia Remorum episcopus. Dominus Agapitus papa litteras nobis et ceteris coepiscopis nostræ dioceseos direxit, in quibus præcepit, ut ad hoc vestræ sanctitatis concilium convenire studeremus, ita instructi de omnibus, ut rei veritas miseriarum nostræ sedis, quas patimur, coram sanctitate vestra manifesta fieri posset. Quocirca propalare prudentiæ vestræ commodum duximus, qualiter res exordium cœperit litis hujus, quæ adhuc inter me et Hugonem miserissime ventilatur. Defuncto siquidem Ilterio archiepiscopo, Sculfum, qui archidiaconatus urbis nostræ a tunc officio fugebatur, ad præ-

sulatum ejusdem sedis elegimus. Qui pontifex A ordinatus assumens zelum contra proximos predecessoris sui, cum eos per semet a loco depellere non valeret, consilio inito cum quibusdam laicis scilicet consiliariis suis, amicitiam quaesivit Heriberti comitis, quam dato jurejurando per eosdem consiliarios obtinuit eo tenore, ut post obitum ipsius ad electionem pontificis milites ecclesiae nullatenus aspirarent sine consilio ipsius Heriberti. idem vero comes fratrem Herivei praesulis, et nepotes ipsius a participatione rerum Remensis episcopii separaret. Quibus patris, insimulati sunt idem propinqui Herivei praesulis a consiliariis Senlis episcopi de infidelitate ipsius senioris sui, accersitoque Heriberto comite cum pluribus suis jubentur ad rationem reddendam coram ipsis venire. Et quia contra eos a quibus accusati fuerant, singulari congregari certamine noluerunt, sublati ab eis rebus quas ex episcopio possidebant, comprehensi sunt atque deducti per Heribertum comitem ad Rotbertum regem, a quo etiam sub custodia sunt detenti usque ad mortem ipsius Rotberti. Tertio demum sui episcopatus anno Senlis episcopus, ut plures asserunt, ab Heriberti familiaribus veneno potatus defungitur. Mox itaque comes Heribertus urbem Remensem adiit, et ecclesiae milites, clericorum quoque quosdam de rectoris electione ad suum consilium, ceu juratum fuerat, intendere fecit. Cum quibusdam ad Rodulfum regem pergens in Burgundiam, obtinuit ab eo, ut sibi committeretur idem episcopium, eo tenore, ut tam clericis quam laicis debitum honorem concederet et conservaret, nec injuriam alicui faceret: sed ipsum episcopium aequo jure gubernaret, donec talem clericum eidem regi praesentaret, qui ad episcopale ministerium exequendum rite ordinari valeret. Qui comes ad eandem urbem regressus, res episcopii prout sibi placuit fautoribus suis divisit, caeteris abstulit, et absque ullo iudicio vel lege, quos voluit rebus expoliavit, vel ab urbe propulit. Odalricum denique Aquensem episcopum in eadem urbe suscipiens, episcopale inibi ministerium celebrare praecipit. Sicque per annos sex et eo amplius idem episcopium suo dominio vendicavit, pro libitu proprio illud tractans, et in sede praesulis residens tam ipse quam conjux sua, donec septimo tandem anno, ortis inter ipsum et regem Rodulfum atque Hugonem comitem quibusdam simulatibus, Rodulfus rex cum Hugone et Bosone fratre suo caeterisque pluribus tam episcopis quam comitibus Remorum obsidet urbem, succensentibus sibi episcopis, et conquerentibus adversus eum, quod tam diuturno tempore contra divinae legis auctoritates hanc urbem permiserit vacare pastore. Quorum querimoniis permotus rex, admonet clerum et populum de pastoris electione, dans eis id agendi facultatem ad Dei honorem et sui fidelitatem.

Sicque concordantibus cunctis, tam clericis quam laicis, qui extra obsidionem erant, pluribus etiam eorum qui clausi tenebantur in idipsum faventibus, eligitur humilitatis nostrae persona in hoc magis onere quam honore subeundo. Aperientibus tandem tam militibus quam civibus portas urbis regi Rodulfo, et episcopalem benedictionem mihi tradentibus episcopis qui aderant decem et octo, et suscipientibus nostram humilitatem tam clero universo quam reliquis civibus, inibi inthronizatus ab episcopis nostrae dioeceseos, impositum mihi, prout Deus concessit, ministerium per annos ferme novem tractavi, ordinans per dioecesim episcopos octo, et in episcopio multos, prout competens videbatur, clericos, quousque nono postmodum anno, postquam Ludovicum regem, favente Hugone cunctisque regni principibus, Gerbergam quoque reginam benedixeram et sacro perfunderam chrismate, instigatus Hugo comes iracundia, quod ei consentire vel conjungi noluerim ad ipsius regis infidelitatem, adhibitis secum Heriberto comite et Willelmo Nordmannorum principe, Remensem obsidet urbem. Nec longum, sexta scilicet obsidionis die, deseror ab omni pene caetu laicalis militiae. Sicque derelictus ab his, ad Hugonem et Heribertum compellor exire, a quibus coarctatus et conterritus, cogor memet episcopali procuratore abdicare, et ita me propellentes, in caenobio sancti Basoli habitare constituunt: Hugonem vero filium Heriberti, qui Autisiodori diaconus ordinatus fuerat, in urbem introducunt, et civitate potiantur. Ludovicus autem rex a Burgundia rediens, me apud sanctum Basolum reperit, et assumens secum, simul cum propinquis meis, quorum res Heribertus comes abstulerat, Laudunum deducit, quod castrum tunc obsidebant Heribertus et Hugo: solutaque obsidione oppidum ingredimur, nobisque metatus degendi disponitur. Interim clerici nostri loci, sed et laici quidam, pessime ab Heriberto tractantur, et quidam clericorum in custodiis retruduntur, res eorum auferuntur atque diripiuntur, rapinae per totam urbem licite perpetrantur. Interea convocantur episcopi nostrae dioeceseos ab Hugone et Heriberto, satagentibus et quaerentibus ab eis de ordinatione Hugonis filii Heriberti. Qui Suessionis congregati, mittunt ad me Laudunum Hildegarium episcopum cum aliis quibusdam legatis, mandantes ut ad eos venirem, ad consentiendum scilicet hujus ordinationis perversitati. Quibus remandavi, quod non esset mihi competens ad eos illo proficisci, ubi adversarii et inimici mei cum ipsis erant aggregati. Quod si loqui mecum vellent, ad talem locum devenirent, ubi sine periculo ad eos accedere possem. Quibus adventibus in locum ab eisdem delectum, profectus sum ad eos, veniensque prosternor coram ipsis, obsecrans ut propter amorem et honorem Dei, tam mihi quam sibi competens consilium dare studerent. Qui me de ordinatione praedicti Hugonis interpellare coeperunt, et hoc omnimodis suadere, ut

eis in hac ordinatione consensum præberem, promittentes res nonnullas episcopi mihi se impetraturos. At ego postquam responsum diu distuleram, videns eos cunctos in proposito quod ceperant perseverantes, surgens interdixi, palam cunctis audientibus excommunicans auctoritate Dei Patris omnipotentis, et Filii, et Spiritus sancti, ut nullus eorum ad eandem ordinationem accederet, nec alicui in episcopali honore, me vivente, manus imponeret, sed nec ullus eandem benedictionem suscipere præsumeret. Quod si forte fieret, ad sedem apostolicam eos provocabam. Illis inde furentibus, ut possem exire de medio eorum, et Laudunum reverti, temperavi responsum: dicens ut mitterent mecum, qui eis renuncieret, quid consilii reperire valerem super hac re in domina mea regina, et fidelibus ejus, quia rex non aderat. Ad hoc illi mittunt Deroldum episcopum, putantes me esse mutaturum consilium. Quo veniente, et coram domina regina et fidelibus ejus inde me interpellante, iterum exurgens præfatæ modum excommunicationis in eosdem episcopos jaculatus sum: vocationem quoque ad sedem apostolicam iterare curavi, excommunicans ipsum hunc Deroldum, id ut eis omnino non taceret, sed cunctis manifeste proferret. His ita gestis, parvipendentes illi nostram excommunicationem, Remis accedunt, et quidam eorum ordinationi huic manus applicuerunt, quidam vero se subduxisse sciuntur. Ego vero cum rege manens, quas ille scitur angustias pertulisse, secum pertuli: et quando eum bello aggressi sunt Hugo et Heribertus, cum ipso eram, et vix mortis evasi periculum. Prolapsus itaque, auxilio et protectione Dei, de medio inimicorum, profugus et vagabundus loca in via quæque silvasque perlustro, non ausus certo consistere loco. Comites autem Hugo et Heribertus affati quosdam nostros amicos sibi subditos, suadent, ut me requirentes ad ipsos deducant, pollicentes se mihi benefacturos, et rebus quas ipsi petissent ditaturos. Requirentes ergo me amici, reperiunt per diversa vagantem, et ita perducor a fratribus meis et amicis ad præfatos comites. Qui postquam me in potestate sua conspiciunt, querere ceperunt, ut eis pallium a sede Romana mihi collatum traderem, et sacerdotali me ministerio penitus abjurarem. Quod ego nullatenus me facturum, neque pro amore hujus vitæ præsentis, ætator. Districtus igitur et coangustatus ab eis, episcopi tandem rebus abrenunciare compellor: sicque rursus ad sanctum Basolum, quasi vacans, habitaturus deducor. Mansi denique paucis diebus in ipso cœnobio, quoadusque comperiens per certos ex familiaribus Heriberti comitis nuncios, quod ab eo male de mea tractabatur perditione, iterum iterumque nunciis hujusmodi pavefactus et impulsus, locum deserui, et abdita lustra silvarum vagabundus repetii, horisque sentibus, et itinere devio Laudunum revertor, ibique susceptus a rege, secum manere constituor. Mansi vero ibidem cum ipso vel fidelibus ejus, expectans et deprecans misericordiam Dei, donec ipse dignatus est

A in cor domni regis Othonis mittere, ut ad subventionem senioris mei regis, et nostram, properaret in Franciam. Denique postquam domina nostra regina Laudunum, propter absolutionem domni regis, reliquerat, egressus inde ad domnum regem Othoneum cum seniore meo deveni rege, simulque Remes accessimus. Cingitur itaque urbs exercitibus, et episcopi qui aderant, me sedi nostræ restitui ceusent. Mandatur ergo Hugoni a domno rege Othone, ut egrediatur, et pervasam deserat urbem. At ille mutans aliquamdiu et pro posse, ubi vidit ad resistendum penitus sufficere se nequaquam valere, nec amicorum sibi præsidia subvenire, decernit exeundum, quærens ut liber cum suis dimittatur abscedere. Permittitur itaque sanus exire, cum omnibus qui secum voluere comitari, et quæcunque secum voluit ferre, nullo contradicente, asportavit. Sicque cum regibus introgressus urbem, præcipior loco nostro et honori restitui. Susceptus igitur a domnis archiepiscopis Rotberto Trevirensi, et Frederico Magontiacensi, comitantibus ceteris et congratulantibus, tam clericis ecclesiæ nostræ, quam reliquis civibus, ab ipsis restitutor cathedræ episcopali. Hugo vero Remis egressus, Mosomum castrum cum suis occupat, et muniens contra fideles regis senioris nostri detinet. Habito denique colloquii placito inter reges, seniore meum videlicet ac domnum Othoneum, super Charam fluvium, convenimus ad illud, tam ego quam ipse Hugo cum ordinatoribus suis. Ibi que res litis hujus ab episcopis auditur: protulitque litteras ad sedem Romanam, quasi ex nostra persona datas, excusationis meæ, ac si vacationem petentes administrationis episcopi nostri: quas me nunquam ditasse, neque vel subscribendo aliquatenus corroborasse protestatus sum, atque protestor. Et quia tunc synodus convocata non fuerat, id opponentibus fautoribus ipsius Hugonis, altercatio nostra determinari non potuit. Synodus autem circa medium mensis Novembris habenda Viriduni utriusque partis episcopis annuentibus denunciatur. Interim vero sedes Remensis mihi regenda decernitur: idem vero Hugo Mosomi commorari permittitur. Nec longum, instante scilicet vindemiæ tempore, hic noster æmulus Hugo, assumens secum Theobaldum, regis inimicum et regni nostri, cum aliis pluribus malefactoribus, in villas Remensis episcopi contiguas urbi devenit, et omne pene vinum ex his colligans in diversos pagos abduci fecit. Tum multa mala mihi perpetrata, et ecclesiæ nostræ homines captivi abducti, et ad redemptionem variis sunt adacti tormentis. Synodus autem circa medium mensis denunciata, Viriduni celebratur, præside Rotberto præsule Trevirensi, præcepto domni papæ Romani, præseunte quoque domno Brunone, cum episcopis et abbatibus nonnullis. Ad quam præfatus Hugo evocatus, missis etiam duobus ad eum deducendum episcopis, Adalberone et Gozolino, venire contempsit. Universa vero synodus mihi Remense regendum decernit episcopium. Indiciturque iterum synodus habenda die

Iduum mensis Januarii, quæ et aggregatur, ut denunciatum fuerat, in ecclesia sancti Petri ante prospectum castri Mosomi, a domno Rotberto, convenientibus ceteris quoque Trevirensis dioceseos episcopis, et aliquibus Remensis. Veniens autem illic æmulus noster Hugo, et locutus domno Rotberto, synodum noluit ingredi: litteras vero quasi ex nomine domni papæ direxit ad episcopos per clericum suum, qui eas Roma detulisse ferebatur, nihil auctoritatis canonicæ continentis, sed hoc tantum præcipientes, ut Hugoni Remense redderetur episcopium. Quibus recitatis, ineuntes episcopi consilium cum abbatibus et ceteris qui aderant sapientibus, responderunt non esse dignum vel congruum, ut mandatum legationis apostolicæ, quam dudum Rotbertus archiepiscopus, deferente Frederico præsule Magontiacensi, coram regibus et episcopis tam Gallie quam Germaniæ susceperat, et partem jam præceptionis ipsius exegerat, propter illas litteras intermitteret, quas insidiator noster exhibebat: inmo quod regulariter cœptum fuerat, ut canonicè pertractaretur, unanimiter censent: præcipiturque recitari capitulum Carthaginensis concilii nonum decimum de accusato et accusatore. Quo recitato, iudicatum est juxta definitionem ipsius capituli, ut communionem et parochiam Remensem me retinente, Hugo, qui ad duas jam synodos evocatus interesse contempserat, a communione et regimine interesse episcopii abstineret, donec ad universalem synodum, quæ indicebatur, sese purgaturus vel rationem redditurus præsentaret. Ipsumque capitulum mox in charta episcopi coram se describi fecerunt, subnectentes hanc etiam definitionem suam, et eidem Hugoni miserunt. Qui post alteram diem chartam eandem Rotberto præsuli remisit, hoc verbis remandans: quod ipsorum iudicio nequaquam obediturus esset. Sicque absoluto concilio, ipse Mosomum contra mandata regum et episcoporum retinet, et ego Remos regressus, reclamationis meæ querelas ad sedem Romanam per legatos domni regis Othonis destinavi, præstolans mandata ipsius sanctæ sedis, ejus decretis et universalis hujus sancti concilii vestri iudicii parere paratus.

ACTA SYNODI EX CODICE WEINGARTENSI.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, anno D

A ab incarnatione Domini nonagesimo quadragesimo octavo, indictione 6, 7 Idus Januarii. Anno serenissimi regis Ottonis 15, ipso quoque cum illustrissimo rege Ludovico in præsentia manente, sancta ac generalis synodus apud Engilenhem in ecclesia sancti Remigii confessoris Christi, in pago Nagawi dicto collecta est, præsidente videlicet domni Agapiti papæ apocrisiario¹, venerabili Polimarcensis ecclesiæ episcopo, Marino², et considentibus archiepiscopis, Wichfredo sanctæ Coloniensis ecclesiæ archiepiscopo; Frithurico sanctæ Moguntinæ sedis archiepiscopo; Rhotberto sanctæ Trevirensis ecclesiæ archiepiscopo; Ardoldo sanctæ Rhemensis ecclesiæ episcopo; Adaldago³ sanctæ Hammaburgensis⁴ ecclesiæ archiepiscopo; Richgawone Wangionensis ecclesiæ archiepiscopo; Heroldo sanctæ Juvavensis⁵ ecclesiæ archiepiscopo; Udalrico Augustensis ecclesiæ episcopo; Bernardo Halbarstetensis⁶ ecclesiæ episcopo; Thiedardo⁷ Hildinesheimensis ecclesiæ episcopo; Duodone Padebrunnensis ecclesiæ episcopo; Cuonrado Constanciensis ecclesiæ episcopo; Starcando Eistetensis ecclesiæ episcopo; Reginbaldo Nemetensis ecclesiæ episcopo; Bobbone Wirzilurgensis ecclesiæ episcopo; Adalberone Metensis ecclesiæ episcopo; Gozolino⁸ Tullensis ecclesiæ episcopo; Berengero Viridunensis ecclesiæ episcopo; Balderico Trajectensis ecclesiæ episcopo; Wichardo Basiliensis ecclesiæ episcopo; Duodone Osneburgensis ecclesiæ episcopo; Eberiso Mimidonensis ecclesiæ episcopo; Hildiboldo Mimigardevurdensis ecclesiæ episcopo;

C Varaberto Tungrensensis ecclesiæ episcopo; Volgherto Camaracensis ecclesiæ episcopo; Rudolfo Lugdunensis ecclesiæ episcopo; Michaelo Radesboncensis ecclesiæ episcopo; Adalberto Lauriacensis ecclesiæ episcopo; Liopdago Ripuensis ecclesiæ episcopo; Oredo Slesvicensis⁹ ecclesiæ episcopo; Reginbrando Arusuensis ecclesiæ episcopo; cum cœtu abbatum, canonicorum, nec non et monachorum; unius spiritus amore ferventium, quatenus cœlitus adminiculati zizania divini cultus agro ab inimica manu dispersita, canonicarum sarculis sententiarum radicitus exstirparentur.

Igitur recitatio primitus evangelio, oramineque finito, et sanctorum canonum quam plurimis institutionibus linguarum clavibus coram reclusis, mis-

VARIÆ LECTIONES.

¹ apocrisario C. ² codex Cæsareo Vindobonensis N. 99 Juris canonici præmissis Michael (Ratisponensis) Starchandus rubiloccensis, hæc episcoporum nomina exhibet: Marinus. Fridaricus inogonciacensis ac Vulfredus agrippinensis. Ruodpertus treverensis. Adaltæ hanmapurgensis. Heroldus. archiepiscopi Chuonradus constantiensis. Paldricus taenentracensis superscript. trajectensis. Tuoto osnepruggensis. Richardus corr. Wichardus Basiliensis. Adalpertus pataviensis. Diodhardus hiltinesheimensis. Peringarius Wiridunensis. Reginzo Spirensis superscr. nemetensis. Tuto padarprunnensis. Pernhardus haluarastanensis Hilgono wormacensis. Artolfus corr. Artoldus remensis. Hiberis mindensis. Poppo Wirzipurgensis. Adalpero metensis. Gozlinus tullensis. Hiltipald Mimigernesfordunensis. Uaperi Uarapertus luiticensis. Liopdatus ribuncensis Horat. Selesowicensis. Fulpertus camaricensis. Reginprant Arunensis (Arusiensis). Ruodolfus laudanensis et hæc fragmenta: Hæc excommunicatio acta est in ingelenheim ab episcopis infrascriptis. Marinus episcopus vicarius domini mei beatissimi atque apostolici universalis ecclesiæ pape agapiti urbis romæ synodo præsidens statui consensi et subscripsi. Tum alia manu: Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et veneratioribus adque veratioribus quibus eadem lex vel propinquitas nota sit, episcopus canonicè perquirat, et si inventa propinquitas fuerit separentur. ³ adalgago C. ⁴ haimmehurgensis C. ⁵ keroldo s. juvanensis C. ⁶ halbarstetensis C. ⁷ thiedardo C. ⁸ Gochlino C. ⁹ sueuicensis C.

sus apostolicæ sedis chartam suæ legationis honorifice protulit; in qua pro debitæ reverentiæ dono Romano pontifici exhibendo commoniti sunt, ut universalis ecclesiæ puppis exoptatæ tranquillitatis portui secunda succedat, seque procelloso tribulationum turbine vexari diutius non timeat. Significatum est autem in ejusdem recitaminis sententia, prædictum præsulem Marinum ab ipso universali papa tali tenore ad nostros fines directum fuisse, quo in omni ecclesiasticarum legum discussioni ipsius existens vicarius, quæcunque liganda essent, apostolica auctoritate ligaret; et quæ solvenda viderentur, parili solveret potestate. Hujusmodi proculdubio affaminis tam salubri missatico glorióssimi reges præfati cum pontificibus omniumque clero congratulantes, ut dignum fuit, se in omnibus consentire et obedire professi sunt. A quibus, auctorante et confirmante legato apostolico, capitula subsequenti statuta sunt.

Delinere ex sessionis suæ loco se subrigens inclutus rex Ludovicus ad præsentiam serenissimi regis Ottonis totiusque sanctissimi concilii unanimitatem, satis lacrymosi conquestus protulit querimoniam, videlicet quod regia privaretur potestate a quodam principe Hugone nominato, quondamque sibi subiecto, cujus anxietati et multimodæ reclamatiõni condolentes, in unitate spiritus coadunati sanctissimi patres, ejusmodi super hac re sententiam protulere.

1. *Reclamatio Ludovici, qualiter Hugo comes illum de regno suo privavit.* Nullus deinceps regiam potestatem præsumat populari, seu aliquam perfidiæ maculam sibi fallaciter exhibere. Decrevimus enim Toletani concilii judicium exequendo, Hugonem, regis Ludovici regni invasorem et raptorem, excommunicationis gladio feriendum, nisi forte tempore statuto ad synodale concilium veniat, et a tam nefaria protervitate satisfaciendo respiscat.

2. *Item reclamatio Ardoldi episcopi, qualiter Hugo pseudoeписcopus sedem suam illicite invasit.* Ardoldus Remensis ecclesiæ archiepiscopus, propria de sede expulsus, ex canonica auctoritate in pristinum honorem inthronizatus, Hugo autem, qui ejus sedem contra fas sibi usurpat, anathematis est mucrone

A multatus; ejusque ordinatores, et qui ab eo sunt ordinati, nisi 6 Idus Septbr. Treviris veniant, et ibi pro erratibus dignam satisfaciendo pœnitentiam subeant, similem excommunicationis sententiam sustineant.

3. *Item reclamatio Rudolphi Lugdunensis ecclesiæ episcopi.* De antedicto Hugone comite, qui Ruodolphum Lugdunensis ecclesiæ episcopum propria de sede, non causa alicujus criminis, sed pro fidelitate Ludovici præfati regis proprii senioris expulit, decrevimus in sancta synodo eum pro hac re, sicut de præscripta, excommunicandum, nisi veniendo satisfecerit.

4. Ut laici sine episcopali licentia presbyteris ecclesias dare vel dimittere non præsumant.

B 5. Ut nullus laicorum presbyterum flagitare seu fatigare¹⁰, vel aliquam sibi injuriam inferre audeat.

6. Ut paschalis hebdomada festive tota celebretur; et in pentecosten², 3, 4 feria non minus quam dies dominicus sollempniter honorentur.

7. In letania majore jejunium, sicut in rogationibus ante ascensionem Domini, exerceatur.

8. Ut oblationes fidelium quater¹¹ altari deferantur, nihil omnino ad laicalem pertineant potestatem, dicente Scriptura: Qui altario deserviunt, de altario participantur.

9. Ut decimæ, quas Dominus præcipit in horreum suum deferri, si ecclesiis Dei non fuerint redditæ, sed nefaria cupiditate, quæ sævior Ætæ ignibus ardet, a secularibus fuerint retentæ, sæcularia super hæc non exerceantur judicia, nec in forensibus discutiantur causis, sed in sancta synodo ab ipsis sacerdotibus, quorum deputatæ sunt usus, quid exinde debeat actitari certis diffiniatur promulgationibus.

C 10. Ut evangelica auctoritate et sacrorum canonum institutione¹²...., pœnasque proponere divini judicii, ut nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se rationem Deo reddat intentio. Cavendum est quippe, quod de earum moribus actibusque beatus Paulus testatur apostolus. Quod planius exponere præterimus, ne sexus instabilis non tam deterreri, quam admoneri videatur.

CONSTITUTIO FRANCOFURTANA.

(An. 951.)

Ediderunt eam Baluzius ex codice Oratorii Parisiensis sec. x vel xi, in Reginone De ecclesiasticis disciplinis appendice 1, cap. 53; Eccardus in Legibus Francorum, p. 198, ex codice Gothano sæc. xi, fol. 145; et Harzheimius in conciliis Germaniæ II, p. 621, ex Schannati apographo codicis membranacei Palatino-Vaticani n. 585. Novam editionem, codice Gothano cum editionibus Baluzii et Harzheimii collato, institimus.

Anno incarnationis Domini 951¹³, indict. 9¹⁴ constitutum est in Franconofurt a rege gloriosissimo Ottone, anno illius 15, consentientibus episcopis,

comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorumque patrum auctoritate, nec non capitularium præcedentium regum institutis coram positis,

VARIÆ LECTIONES.

ne oppressio virginum aut viduarum, vel raptus, ab illis hominibus fiat; et ut qui rapiunt eas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conniventes¹⁵ raptoribus, siquidem clerici sunt, decendant a gradu proprio; si vero laici, anathematizentur; et raptores sine spe conjugii perpetuo maneat¹⁶. Quod si post hæc jungere se præsumpserint, utrique anathematizentur.

A 2. Inventum est etiam a præfato rege, ut nulla abbatia quæ per se electionem habet, ad monasterium nec alicui in proprium dari possit; ille vero quæ electione carent, regis donatione et privilegio ad aliud¹⁷ monasterium quod sub ejus mundiburdio consistit subrogari possint¹⁸.

CONVENTUS AUGUSTANUS.

(An. 952, Aug. 7.)

Conventus hujus, in quo, continuatore Reginonis teste, Berengarii et Adalberti Italiæ regum causa tractata est, nonnisi ecclesiastica capitula servata sunt. Debemus ea codici Weingartensi jam deperdito, cujus igitur editionem principem a Canisio in Lectionibus antiquis institutam repetere oportet.

Cum excellentissimus piissimusque Otto rex, superna attractus clementia, non minus de negotio spiritali, quam de statu christiani imperii tractare disponeret¹⁹, imprimis pontificum, aliorumque primatum suorum communi consilio fretus, anno incarnationis 952, indictione 10, anno vero regni ejus 16 sub die 7 Id. Aug., placitum conventumque synodali Augustæ fieri decrevit, quatenus concordia diligentia, tam sancti cleri quam populi ecclesiæ stabilitatis profectus et totius christianitatis utilitates tractarentur. Cujus divinæ rei dispositionem per reverentissimi atque prudentissimi Frithurici Maguntinæ sedis archiepiscopi industriam maxime gubernari deliberavit. Heroldo etiam Juvavensis²⁰ ecclesiæ archiepiscopo, Manase quoque Mediolanensis ecclesiæ archiepiscopo, Petro Ravennati archiepiscopo, cæterisque Italiæ, Galliæ, Germaniæ, subnotatis pontificibus huic discussioni operam exigentibus: Udalrico Augustensis ecclesiæ episcopo; Annoni Wangionensis ecclesiæ episcopo; Starcando Eihstetensis²¹ ecclesiæ episcopo; Cunrado Constantiensis ecclesiæ episcopo; Poponi Werziburgensis ecclesiæ episcopo; Godefrido Nemetensis ecclesiæ episcopo; Harberto Curiensis ecclesiæ episcopo; Uodonii²² Argentinensis ecclesiæ episcopo; Lantberto Frisingensis ecclesiæ episcopo; Hugone Brixiensis²³ ecclesiæ episcopo; Michael Radesbonensis²⁴ ecclesiæ episcopo; Adelberto Pataviensis²⁵ ecclesiæ episcopo; Luidfrido Ticinensis²⁶ ecclesiæ episcopo; Gisibrando Terdonensis ecclesiæ episcopo; Antonio Briciensis ecclesiæ episcopo; Waldone²⁷ Cumano episcopo; Deodato Parmensis ecclesiæ episcopo; Wittone Mutinensis ecclesiæ episcopo; Adelhardo Regenensis ecclesiæ episcopo; Sigolfo Placentinæ ecclesiæ episcopo; Adalgiso Aquensis²⁸ ecclesiæ episcopo; cum eorum unanimis diligentia huic ecclesiastico negotio vigilanter instaret, omnibus ratum putabatur,

B principem regni beatæ matris ecclesiæ devotum filium postulare, quatenus ibidem divina discutentibus interesse dignaretur. Tum die præfinito eo veniens, dulcisona modulationum jocunditate, honorifice, uti regiam dignitatem decuerat, ab omnibus acceptus²⁹, missæ celebratione³⁰ finita, satisfaciendo pontificum petitioni cum insigni privatim turba synodum intravit. Interim reverendus Mogontinæ sedis archiepiscopus Frithuricus se e solio erigens, humiliter, strenueque sermonem regulari studio congruentem protulerat; deinde cuncta, quæ de jure ecclesiastico juxta canonicam auctoritatem et imitanda sanctorum patrum decreta erant ventilata pronuncians, in hisce omnibus huic rei necessariis se in commune ejus præsidium sentire postulabat. Quibus rex, superius amoris igne succensus et zelo divini amoris animatus, mentis corporisque nisu ecclesiasticarum rerum auxiliatorem, defensorem promptissimum, se esse promittendo certificavit. Hac videlicet promissione audita regali, prælibatus archiepiscopus residens, communi cæterorum assensu capitula subsequencia titulari præcepit.

1. Si quis episcoporum, presbyterorum, diaconorum, subdiaconorumque uxorem acceperit, a sibi injuncto officio deponendus est, sicut in concilio Carthaginensi tenetur cap. 23.

2. Episcopos, presbyteros, vel aliquem de clero, canes venandi amore vel accipitres habere non licet, sicut in concilio legitur Toletano cap. 10. Quisquis autem personarum hujusmodi in hac voluptate delectatus³¹ fuerit, quamdiu in illa detestabili voluptate detinetur, ab omni ecclesiastico officio cesset.

3. Episcopus, presbyter, aut diaconus alæ vacans, si ab hoc interdicto opere cessare noluerit, velut in canone apostolorum habetur capitulo quadragesimo secundo, deponendus erit.

4. Nullus in clericatus officio manens mulierem

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ ita App. convenientes Goth. Harzh. ¹⁶ c. permaneant App. ¹⁷ illud G. Harzh. ¹⁸ posse Harzh. ¹⁹ vox hæc excidisse videtur, deest apud Canisium. ²⁰ ita correxi juvenensis Canis. ²¹ ita correxi; eihstensis C. ²² Udoni C. ²³ ita correxi; Aritiensis C. sed hic inter episcopos dioceseos Salisburgensis non de Aritiensi in Italia, sed de Brixiensi episcopo sermonem esse patet. Suffraganei ecclesiæ Moguntinensis ab Augustensi incipiunt, Salisburgensis a Frisingensi, Mediolanensis a Ticinensi. ²⁴ Radesboriensis C. ²⁵ Patavensis C. ²⁶ Picinensis C. ²⁷ ita correxi; vultoni C. ²⁸ aquenensis C. ²⁹ receptus? ³⁰ celebrate C. ³¹ ita correxi; denadatus C.

subintroducant secum habitare permittat. Si vero aliqua suspitionum maculis adpersa contra hæc agere tentaverit, ab episcopo vel ejus misso virgis caesa detondeatur. Si autem sæcularis potestas hoc fieri prohibuerit, regia potestate fæmina coacta prælatæ sententiæ subjaceat.

5. Diversa sæcularis vitæ negotia fugientes, et monasticæ institutionis normam aggredientes, extra claustrum sine licentia proprii abbatis ire non licet: sed tantummodo jejuniis et orationi vacare, in locis quibus renunciaverunt seculo permanentes, sicut in concilio Chalcedonensi præcipitur.

6. Oportet etiam episcopum, in cujus diœcesi cœnobium situm est, monachorum providentiam gerere, et si aliquid correctione dignum repperit, corrigere festinet.

7. Clericis monachicum habitum sequi cupientibus, et pro remuneratione divina sæcularibus spretis arctiorem vitam adire volentibus, nullatenus introeundi aditus ab episcopo denegetur, sed potius

cum in tali conversatione perstare exhortari conetur, sicut in concilio Toletano habetur cap. 50.

8. Sanctimonialis, quæ spontanea voluntate, strictiori vitæ proposito se alligare voluerit, nulla re obstante, id quod bona intentione disposuerat peragendum, ab episcopo impediatur.

9. Ut laici presbyteros sine conscientia et consensu proprii episcopi ab ecclesiis eis canonicè commendatis non ejicere præsumant, nec alios locum eorum subire faciant; quia ut ab episcopis ordinantur, ita necesse est ab ipsis ecclesias procurandas accipiant, sicut in concilio habetur Arelatensi cap. 4.

10. Ut omnis decimatio in potestate episcopi sit, et si neglecta fuerit, quidquid inde emendandum sit, coram episcopo ejusve misso corrigatur.

11. Episcopus, presbyter, diaconus, subdiaconus, ut in multis conciliis firmatum est, quia divina ministeria contrectant, ab uxoribus abstineant. Cæteri autem clerici, quando ad maturiorem ætatem pervenerint, licet nolentes, ad continentiam cogantur.

CORONATIO ROMANA.

(An. 962, Febr. 2.)

Juramenta ex parte Ottonis ante coronationem præstita exscripsi ex codicibus 1) bibliothecæ publicæ Babenbergensis C. n. 47 membr. sæc. x exeuntis vel xi, Isidori Mercatoris canones continente, 2) bibl. Vaticanæ n. 5853 mbr. in fol. 139^a sæc. xii ineuntis, cardinalis Deusdedit canonum collectionem exhibente, ubi fol. 139^a hæc in margine leguntur: *Hoc sacramentum invenit scriptor hujus libri in Saxonia in monasterio quod dicitur lüneburg*. Juramentum Ottonis ipsius exscripsi ex 3) duobus codicibus Cencii Camerarii de censibus R. E. in tabulario secretiori Vaticano exstantibus, scilicet ex codice sancti Angeli, sæc. xiv, fol. 360, et codice Avinionensi, sæc. xv ineuntis, fol. 278 ubi narrationi succinctæ de historia Johannis XII pape inseritur. Haberi illud et in codice Cencii bibliothecæ Vaticanæ et in Gratiano Distinct. 63, cap. 35, Baronius ad a. 960 observavit.

Juramentum quod facere fecit suos fideles Otto Augustus antequam Romam adiret.

Tibi domno Johanni papæ ego rex Otto promittere et jurare facio per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per hoc lignum vivificæ crucis, et per has reliquias sanctorum, ut si permittente Deo Romanam venero, sanctam Romanam æclesiam et te rectorem ipsius exaltabo secundum meum posse; et nunquam vitam aut membra neque ipsum honorem quem nunc habes et per me habiturus eris, mea voluntate aut meo consensu aut meo consilio aut exortatione perdes. Et in Roma nullum placitum neque ordinationem faciam de omnibus quæ ad te vel ad tuos Romanos pertinent, sine tuo consilio. Et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatem venerit, tibi reddam. Cuicumque autem regnum Italicum commiserit, jurare tibi faciam illum, ut adjutor tui sit, ad defendendam terram sancti Petri secundum

aliquas sanctorum, quod si permittente Deo Romanam venerit, sanctam Romanam æclesiam et eundem domnum Johannem papam rectorem ipsius exaltabit secundum suum posse, si vivum invenerit. Sin autem, eum qui legabiliter illi succedet. Et nunquam vitam, aut membra neque ipsum honorem quem habet, et qui eum habiturus est sua voluntate, aut suo consensu, aut suo consilio, aut sua exhortatione perdet, neque ipse, neque aliquis successorum ejus. Et in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciet de omnibus quæ pape et Romanis pertinent, sine consilio domni pape. Et quicquid de terra sancti Petri ad ejus potestatem venit vel veniet, Romanæ æclesiæ restituet. Cuicumque autem regnum Italicum committet, jurare faciet illum, ut adjutor sit domno pape et successoribus ejus ad defendendam terram sancti Petri secundum suum posse. Sic adjuret Deus eundem domnum regem Ottonem, et hæc

relinqnas, quod si permittente Deo Romam venero, A nationem faciam de omnibus que ad te aut ad Romanos pertinent sine tuo consilio; et quicquid de sanctam Romanam Ecclesiam et te rectorem ipsius exaltabo secundum meum posse, et numquam vitam aut membra neque ipsum honorem quem habes, mea voluntate aut consensu aut mea exhortatione perdes. Et in Romam²⁴ nullum placitum aut ordi-

namos pertinent sine tuo consilio; et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatem venerit tibi reddam. Cuicumque regnum Ytalicum commisero, jurare faciam illum, ut adjutor tui sit ad defendendam sancti Petri terram secundum suum posse.

OTTONIS MAGNI PACTUM CUM JOHANNE XII (1).

(An. 962, Febr. 13.)

Defensio Romanæ Ecclesiæ per pactum a Karolo majoredomus cum Gregorio III ictum generi Karolorum hæreditario jure oblata, atque patriciatu sive consulatus titulo ab eo suscepta, patricium æque ac pontificem mutuis sacramentis obligabat (2). Patricio competebat defensio papæ et Ecclesiæ, summum imperium, suprema jurisdictio, et jus suum in pontifice eligendo. At, suscepta imperatoris dignitate, Karolus Magnus et hæredes ejus papam æque ac reliquos Romanos et incolas patrimonii B. Petri juramento fidelitatis sibi obstrinxerunt, defensionis tamen officio integro, et possessionibus Ecclesiæ, æque ac reliquarum imperii ecclesiarum, intactis. Quod quidem juramentum anno 800 Karolo præsentem prima vice præstitum fuisse crediderim, cum imperator in Franciam redux illud a cæteris quoque regni sui populis exegerit; et Romam inter metropoles imperii primam computatam esse ex testamento Karoli constat. Ex eo igitur tempore reges Francorum ut antea patriciatum, jam imperium atque patriciatum jure hæreditario adepti, coronam Romanam aut in Francia (3) aut Romæ suscipiebant; e contra papa ex antiqua consuetudine (4) a clero populoque Romano electus, non nisi electione sua per imperatorem aut missum ejus examinata, et approbata, erat ordinandus. Susceptis imperio vel pontificatu, papa cum universo populo Romano imperatori fidelitatis juramentum præstitit, imperator pactum prædecessorum suorum cum pontificibus anterioribus et privilegia Romanæ ecclesiæ confirmavit. Quod ita fuisse, ex historicis noni decimique sæculi colligitur (5), et chartæ quoque in tabulario Vaticano adservatæ fidem facturæ essent, nisi omnes quæ sæculum undecimum duodecimumve antecedunt interissent. Nam nec chartæ per Ludovicum I an. 816 Stephano IV (6) et an. 817 Paschali (7) I, anno 876 ut videtur (8) per Karolum II, anno 888 per Widæzem (9) et Lambertum, anno 898 per Lambertum (10), anno 916 per Berengarium (11), pontificibus Romanis concessa, nec quas a reliquis imperatoribus editas fuisse haud dubie conjicimus, amplius exstant; eas tamen tum officium defensionis ab imperatore susceptæ, tum possessiones Ecclesiæ Romanæ singulas, prout in donationibus Pippini et Karoli atque in pacto Carisiacensi continebantur, expressisse, adjectis fortasse inde ab anno 824 præcipuis constitutionibus Lotharii I sententiis, quas vel sæculo XII et XIII in legibus Langobardorum servatas esse videmus, haud absimile videri potest. Adest etiamnum in tabulario Vaticano purpurei coloris membrana, aureis litteris conscripta, accessu quidem difficili mihi que negato, qua Ottonis I confirmatio anno 962 Joanni XII promissa (12) legi dicitur; quam aut pro autographo aut pro apographo ejus avi habitam V. III. Marinus Marinius, tabularii Vaticani præfectus, in libro supra pag. 7 laudato pag. 111-120

VARIE LECTIONES.

²⁴ ita uterque codex.

NOTÆ.

- (1) Fredegarii chron. c. 110.
 (2) Vita Adriani I, c. 39. Quid de pacto isto sæcula subsequenter senserint, tum Leonis VIII constitutio, tum locus in libro tertio Collectionis canonum tripartitæ, tempore Urbani II scriptæ, docet, qui et in Ivonis Decretum lib. VIII, c. 134, et in Sieberti Gemblacensis Chronicon ad an. 774 transitit, quemque hic ex codice Ivonis Cæsareo Vindobonensi inter Salisburgenses n. 323, fol. 104, sæc. XI exeuntis aut XII, a Kopitario nostro transcriptum sistimus: «Adrianus papa Romam venire Karolum regem ad defendendas res Ecclesiæ postulavit. Karolus ergo Romam (a) veniens Papiam obsedit, ibique relicto exercitu, in sancta Resurrectione ab Adriano papa Rome honorifice susceptus est. Post sanctam vero Resurrectionem reversus Papiam, cepit Desiderium regem. Deinde Romam reversus, constituit ibi synodum cum Adriano papa in patriarchio (b) Laterani in ecclesia sancti Salvatoris; que synodus celebrata est a centum quinquaginta tribus religionis episcopis et abbatibus. Adrianus autem papa cum universa synodo tradiderunt Karolo jus et potestatem eligendi pontificem et ordinandi apostolicam sedem, dignitatem quoque patriciatu (c) ei concesserunt. Insuper archiepiscopos, episcopos, per singulas provincias ab eo investituram accipere diffiniverunt, et ut nisi a rege laudetur et investiat episcopus a nemine consecratur. Et quicumque contra hoc decretum esset, anathematis eum vinculo innodaverunt, et nisi resipisceret, bona ejus publicari præceperunt.» Cf. et Theodericum de

Niem De privilegiis et juribus apud Schardium in B Syntagmate pag. 248, 249.

(3) Ludovicus I anno 813 Aquisgrani, et iterum an. 816 a Stephano IV Remis.

(4) Quæ jam sub imperatoribus Constantinopolitans obtinebat.

(5) De juramento papæ, cardinalium, procerum totiusque cleri populique Romani cf. anno 816 Theganum, an. 824 constitutionem Lotharii et sacramentum Romanorum, an. 844 Sergii II Vitam, n. 15, an. 896 sacramentum Romanorum, an. 963 et 964 concilia Romana apud Liutprandum. De modo electionis papæ cf., an. 817, Eginhardi Annales, an. 824 constitutionem Lotharii et sacramentum Romanorum, an. 827 Eginhardi Annales, an. 844 Prudentii Annales, an. 885 Annales Fuldenses, an. 898 Joannis IX Constitutionem in concilio Romano, cap. 10 et 36. Privilegium Ludovici spurium de confirmatione electionis silet, cum tamen ipse Paschalis cui concessum fuisse fingitur, excusatoriam epistolam de consecratione sua antequam confirmatus fuisset, ad Ludovicum misisset, ex Eginhardi Ann.

(6) Ermoldus L. II, p. 483, 486.

(7) Eginhardi Ann.

(8) Conventus Ticin. Benedictus sancti Andreæ in appendice Eutropii; et Joannis VIII epistola 9. Cf. ep. 119, 216.

(9) Mon. Germ. T. III.

(10) Ibid. p. 563, c. 3, 6.

(11) Panegyricus in Bereng. lib. VII.

(12) Vide Liutprandum l. VII.

(a) lege Italiam. (b) patriarcho c. (c) patriarchatus e.

typis iterum delit commentarioque donavit, cum antea rarius ex ipso quam ex apographis sæculorum posteriorum sæpissime edita atque a doctissimis æque impugnatoribus ac defensoribus, Muratorio præcipue et Borgia, amplis commentariis illustrata fuisset. Antiquissima ipsius atque chartarum Ludovici et Heinrichi II apographa in codicibus Vaticanis n. 4984 et 5835 manu sæculi XII ineuntis inventi, unde et in librum censualem Cencii Camerarii transcriptas esse animadverti (13). Pactum secunda sui parte præcipua constitutionis Lotharii an. 824 capitula una cum formula sacramenti Romanorum confirmat. Prima vero pars continet confirmationem possessionum Ecclesiæ Romanæ, tum earum quas ex antiquo jure, donationibus Pippini et Karoli, et ex pacto Carisiacensi et jure Karolo Magno probato repetebat, necnon earum quas a meridie lineæ a Lunis usque ad Montem Silicis porrectæ pontifices affectasse nec tamen evincere potuisse supra diximus, adjecta ecclesia sanctæ Christinæ prope Papiam, tum vero aliarum, quas ab imperatoribus collatas esse nullibi fere nisi hic atque in ficto Ludovici diplomate et Heinrichi legimus. Nam licet appendix Historiæ Eutropii a Flacio Illyrico edita, quam Benedicto S. Andree ad Soractem monacho tribuendam esse censeo, Karolum II pacto cum Romanis, id est cum Ecclesia Romana, renovato, ei monasteria Salvatoris et B. Mariæ et S. Andree ad Soractem, tum patrias Sannix (Saunii) et Calabria: simul cum omnibus civitatibus Beneventi, insuper totum ducatum Spoletinum cum duabus civitatibus Tusciæ, Aricio et Clusio contulisse (14) et regiæ legationis assiduitatem vel præsentiam in electione removisse dicat, et Joannes VIII in epistola nona Capuam a Karolo Ecclesiæ Romanæ juri potestatique commissam memoret, ejusmodi tamen donationem, si vere contigerit, haud ultra Karoli II usurpatoris præsentiam durasse, nec a successoribus coronæ legitimis agnitam fuisse, per se patet. Imperatoribus enim regibusque Germanorum etiam legitimis, bona et possessiones imperii regniue nonnisi in vitæ suæ tempus conferendi jus competisset, ita ut donatore defuncto res ipso jure ad rem publicam reverterentur, inter omnes antiquitatis Germaniæ guaros constat. Multo magis autem usurpatoris acta, potentia ejus collapsa, in irritum cecidere. Cujus sententiæ et Ottonem III imperatorem fuisse, charta donationis octo comitatuum ab eo Silvestro II indulta evincit, quam vel sæculo XVI in tabulario Vaticano assertatam (15), et anno 1339 auctoritate Benedicti XII papæ ex originali bulla plumbea Ottonis, quales complures in tabulario regio apud nos exstant, munito transumptam, Baronius Annalibus suis an. 1191, pag. 847, inseruit, unde eam hoc potissimum loco repetendam esse censuimus.

« In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Otto servus apostolorum, et secundum voluntatem Dei Salvatoris Romanorum imperator augustus.

« Romam caput mundi profitemur, Romanam ecclesiam matrem omnium ecclesiarum esse testamur, sed incuria et inscientia pontificum longe suæ claritatis titulos obfusse. Nam non solum quæ extra Urbem esse videbantur vendiderunt, et quibusdam colluviis a lare sancti Petri alienaverunt, sed quod absque dolore non dicimus, si quid in hac nostra Urbe regia habuerunt, ut majori licentia evagarentur, omnibus eum vindicantem pecunia in commune dederunt, et sanctum Petrum, et sanctum Paulum, ipsa quoque altaria spoliaverunt, et pro reparatione semper confusionem duxerunt. Confusis vero papaticis legibus, et jam abjecta ecclesia Romana, in tantum quidam pontificum irruerunt, ut maximam partem imperii nostri apostolatui suo conjungerent, jam non quærentes quæ et quanta suis culpis perdidierunt, non curantes quanta ex voluntaria vanitate effuderunt; sed sua propria, utpote ab illis ipsis dilapidata, dimittentes, quasi culpam suam in imperium nostrum retorquentes, ad aliena, id est, ad nostra et nostri imperii maxime, migraverunt. Hæc sunt enim commenta ab illis ipsis inventa, quibus Joannes diaconus, cognomento digitorum mutius, præceptum aureis litteris scripsit, sub titulo magni Constantini longa mendacii tempora finxit. Hæc sunt etiam commenta, quibus dicunt, quemdam Carolum ²² sancto Petro nostra publica tribuisse. Sed ad hæc respondemus, ipsum Carolum nihil dare jure potuisse, utpote jam a Carolo meliore ²³ fuga-

tum, jam imperio privatum, jam destitutum et annullatum. Ergo quod non habuit, dedit: sic delit, sicut nimirum dare potuit, utpote qui male acquisivit et diu se possessurum non speravit. Spretis ergo commenticiis præceptis et imaginariis scriptis, ex nostra liberalitate sancto Petro donamus quæ nostra sunt, non sibi, quæ sua sunt, veluti nostra conferimus. Sicut enim pro amore sancti Petri dominum Silvestrum magistrum nostrum papam elegimus, et Deo volente, ipsum serenissimum ordinavimus et creavimus: ita pro amore ipsius domini Silvestri papæ sancto Petro de publico nostro dona conferimus, ut habeat magister quod principi nostro Petro a parte sui discipuli offerat. Octo igitur comitatus pro amore magistri nostri domini Silvestri papæ sancto Petro offerimus et donamus, ut ad honorem Dei et sancti Petri cum sua et nostra salute habeat et teneat, et ad incrementa sui apostolatus nostrique imperii ordinet. Hos autem sibi ad ordinandum concedimus: Pisaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Fossabrunum, Callium, Esium et Ausimum, ut nullus unquam ei et sancto Petro audeat aliquam inquietationem facere, aut eum aliquo ingenio fatigare. Quicumque vero præsumperit, omnia quæ habuerit, amittat, et sanctus Petrus quæ sunt sua recipiat. Ut hoc autem in æternum ab omnibus conservetur, hoc præceptum manu nostra diu, Domino adjutore, victura confirmavimus, et nostro sigillo præcepimus insigniri, ut sibi suisque successoribus valeat.

« Signum domini Ottonis invictissimi Romanorum imperatoris augusti. »

VARIÆ LECTIONES.

²² Calvum ²³ Krasso.

Charta hæc Karoli II (Calvi) donationem Karoli III (Crassi) victoria ad nihilum redactam proficitur; nec ob titulum imperatoris nec ob formulas impugnanda, litteris aliis Ottonis ad Gerbertum datis illustratur. Namque scribit imperator Italianam relicturus et Germaniam appetens, epistola 158 apud Chesnium pag. 826: *vestroque solatio atque subsidio primores Italiæ relinquimus. Hugonem Tuscum vobis per omnia fidum, S. comitem Spoletinis et Camerinis præfectum, cui octo comitatus qui sub lite sunt vestrum ob amorem contulimus nostrumque legatum eis ad præsens præfecimus, ut populi rectorem habeant, et vobis ejus opera debita servitia adhibeant.* Hæc anno 999, circa mensem Novembrem, Romæ scripta esse existimaverim. Cum igitur Caroli II donatio a posterioribus imperatoribus pro irrita habita sit, sententia Benedicti de S. Andrea, qui ipsa donationis Ottonianæ verba exscripsit, minime tenere potest, cum Caroli II donatione potentiam imperatorum inminutam esse statuit (16). Nec hoc tantum, sed aliud quoque Ottonis charta docemur, scilicet quod sæculo decimo exeunte Romæ falsæ donationum imperialium chartæ a Joanne quodam fictæ aureisque litteris conscriptæ habebantur.

Licet igitur minime dubitari possit, Ottonem I æque ac antecessores ejus, imperatores inde a Carolo Magno omnes, pactum et privilegia Romanæ Ecclesiæ renovasse, chartæ tamen, quæ sub nomine ejus in tabulario Vaticano hodie habetur, partem aliquam, scilicet a vocibus *in partibus Campaniæ Soram, Arcees, etc.*, usque *Cajetam et Fundum cum omnibus earum pertinentiis*, gravi suspitione attingi constemur. De alia parte *Insuper offerimus tibi beate Petre usque Terranem cum pertinentiis suis*, quid certi statuamus, non habemus, quandoquidem nonnisi generatim, Ottonem Joanni papæ restitutionem terræ sancti Petri promissis, legimus.

Quibus exceptis, si pactum Ottonis charta ista proponitur, in aliquibus tamen a genuina forma discedit; nam Pippinum imperatorem vocatum, annum Ottonis imperii xxvii, loco regni xxvi, et imperii I, scriptum, tum Preterea alia minora huic operi inserenda previdimus et cruci imperatoris: † Signum domni Ottonis serenissimi imperatoris ac suorum episcoporum abbatum et comitum ascriptum fuisse, cum signa singula episcoporum aliorumque testium subsequerentur, ea non diploma authenticum, sed apographum quoddam incertæ auctoritatis produunt. Mirari quoque aliquis posset cur imperator dicat pontificem haud consecrandum priusquam talem promissionem faciat *qualem dominus et venerandus spiritalis pater noster Leo sponte fecisse dinoscitur*, cum nec Leonem VII promissionem aliquam Ottoni fecisse constet, nec Leonem VIII Joanni XII posteriorem fuisse ambigi possit; nisi verba ista ex Ludovici I pacto cum Stephano IV in pactis sequentium imperatorum reiecta statuere velimus, quod certe haud multum abs re cadere videretur.

Ut igitur rem uno verbo absolvam, chartam genuinum quidem Ottonis et Joannis XII pactum, sed superaddita donatione vitiatum, forma etiam haud omnino sincera, referre censeo. Eam inde ab exeunte sæculo undecimo pro genuina venditam, in codices Vaticanos transcriptam, sensimque fidem populorum nactam, inde a dissidio Philippi, Ottonis IV et Friderici II imperatoribus quoque creditam, denumque a Rudolfo I et successoribus ejus confirmatam fuisse, omnibus notum est. Ecce textum ab Ill. Marino Marinio propositum:

« In nomine domini Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ego Otto Dei gratia imperator Augustus una cum Ottone glorioso rege filio nostro divina ordinante providentia, spondemus atque promittimus per hoc pactum confirmationis nostre, tibi beato Petro principi apostolorum, et clavigero regni cælorum, et per te vicario tuo domno Johanni summo pontifici et universali XII pape, sicut a predecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate atque ditione tenuistis et disposuistis civitatem Romanam cum ducatu suo et suburbanis suis, atque viculis omnibus et territoriis ejus, montanis ac maritimis, litoribus ac portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac viculis Tusciæ partibus, id est Portum, Centumcellas, Cerem, Bledam, Marturianum, Sutriam, Nepem, Castellum, Gallisem, Ortlem, Polimartium, Ameriam, Tudam, Perusiam cum tribus insulis, id est majore et minore, Pulvensim, Narniam, et Utriculum, cum omnibus finibus ac territoriis ad suprascriptas civitates pertinentibus: nec non exarcatum Ravennatem sub integritate, cum urbibus, civitatibus, oppidis et castellis, quæ piæ recordationis domnus Pipinus et domnus Karlus

excellentissimi imperatores, predecessores videlicet nostri, beato Petro apostolo et predecessoribus vestris jamdudum per donationis paginam contulerunt: hoc est civitatem Ravennam, et Emeliam, Bobium, Cesenam, Forumpopoli, Forumlivii, Faventiam, Imvolam, Bononiam, Ferrariam, Comijaclum, et Adrianis atque Gabellum, cum omnibus finibus, territoriis, atque insulis, terra marique ad suprascriptas civitates pertinentibus: simul et Pentapolim, videlicet Ariminum, Pensaurum, Phantum, Senogalliam, Anconam, Ausimum, Humanam, Hesim, Forumsimpronii, Montemfeltri, Urbinum, et territorium Balnense, Callis, Luciolis et Eugubium, cum omnibus finibus ac territoriis ad easdem civitates pertinentibus. Eodem modo territorium Sabinese, sicut a domno Karlo imperatore, antecessore nostro, beato Petro apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate facte; in partibus Tusciæ Longobardorum Castellum Felicitatis, Urbem veterem, Balneum regis, Ferenti, Viterbium, Orthem, Marcam, Tuscanam, Suanam, Popolonium, Roselles, cum suburbanis atque viculis omnibus et territoriis ac maritimis, oppidis, ac viculis seu finibus

VARIÆ LECTIONE

⁷⁷ Urbanum MARINI. ⁷⁸ i. Item in *codd.*

NOTÆ.

(16) « Cuncta illis (Karolus II) contulit quæ voluerunt, quemadmodum dantur illa quæ nec recte acquiruntur nec possessura sperantur. Fugato itaque isto Carolo præ metu alterius Caroli qui veniebat, infirmatur antequam de regno egrederetur Italico.

Egressus namque vix, defunctus est. Ab illo autem die honorificas consuetudines regie dignitatis nemo imperatorum, nemo regum acquisivit, quia aut virtus defuit, aut scientia, pro multis regni contentionibus et assiduis divisionibus.»

omnibus. Itemque a Lunis cum insula Corsica, deinde in Suriano, deinde in monte Bardonis, deinde in Berteto, exinde in Parma, deinde in Regia, exinde in Mantua, atque in Monte Silicis atque provincia Venetiarum et Istria: necnon et cunctum ducatum Spoletanum ac Beneventanum, una cum ecclesia sanctæ Cristinæ posita prope Papiam juxta Padum, quarto miliario. *Item in partibus Campanie, Soram, Arces, Aquinum, Arpinum, Teanum, et Capuam; necnon et patrimonia ad potestatem et ditionem vestram pertinentia, sicut est patrimonium Beneventanum et patrimonium Neapolitanum, atque patrimonia Calabriae superioris et inferioris. De civitate autem Neapolitana cum castellis et territoriis ac finibus et insulis suis sibi pertinentibus, sicuti ad easdem aspicere videntur, necnon patrimonium Siciliae, si Deus nostris illud tradiderit manibus, simili modo civitatem Cajetam et Fundum cum omnibus earum pertinentiis. Insuper offerimus tibi beate Petre apostole vicarioque tuo domno Johanni papæ et successoribus ejus, pro nostræ anime remedio, nostrique filii et nostrorum parentum, de proprio nostro regno civitates et oppida cum piscariis suis, idest Reatem, Amiternum, Furconem, Nursiam, Balvam, et Marsim, et alibi civitatem Terranem cum pertinentiis suis. Has omnes suprascriptas provincias, urbes et civitates, oppida atque castella, viculos ac territoria, simulque et patrimonia, pro remedio animæ nostræ et filii nostri sive parentum nostrorum ac successorum nostrorum et pro cuncto a Deo conservato atque conservando Francorum populo, jam dictæ ecclesiæ tuæ, beate Petre apostole, et per te vicario tuo spiritali patri nostro domno Johanni summo pontifici et universali papæ, ejusque successoribus usque in finem seculi, eo modo confirmamus, ut in suo detineant jure, principatu, atque ditione. Simili modo per hoc nostræ delegationis pactum confirmamus donationes quas piæ recordationis domnus Pipinus rex et postea domnus Karlus excellentissimus imperator beato Petro apostolo spontanea voluntate contulerunt; necnon et censum vel pensiones seu ceteras daciones que annuatim in palacium regis Longobardorum inferri solebant, sive de Tuscia sive de ducatu Spoletano, sicut in suprascriptis donationibus continetur, et inter sanctæ memoriæ Adrianum papam et domnum Karlum imperatorem convenit, quando idem pontifex eidem de suprascriptis ducatus. id est Tuscano et Spoletano, suæ auctoritatis preceptum confirmavit, eo scilicet modo ut annis singulis predictus census ad partem ecclesiæ beati Petri apostoli persolvatur; salva super eisdem ducatus nostrâ in omnibus dominatione et illorum ad nostram partem et filii nostri subjectione. Ceterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad vestram partem per hoc nostræ confirmationis pactum robo-*

ramus, ut in vestro permaneant jure, principatu atque ditione, et neque a nobis neque a successoribus nostris per quodlibet argumentum sive machinationem in quacumque parte vestra potestas imminuatur, aud a vobis inde aliquid subtrahatur, de suprascriptis videlicet provinciis, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis, insulis, territoriis, atque patrimoniis, necnon et pensionibus atque censibus; ita ut neque nos ea facturi simus neque quibuslibet ea facere volentibus consenciamus, sed potius omnia que superius leguntur, id est provinciæ, civitates, urbes, oppida, castella, territoria, et patrimonia, atque insulas, censusque et pensiones, ad partem ecclesiæ beati Petri apostoli atque pontificam in sacratissima sede illius residentium, nos in quantum possumus defensores esse testamur, ad hoc ut ea in illius ditione ad utendum et fruendum salva disponendum firmiter valeant optineri; salva in omnibus potestate nostra et filii nostri posterorumque nostrorum, secundum quod in pacto et confirmatione ac promissionis firmitate Eugeni pontificis successorumque illius continetur. Id est ⁹⁹ ut omnis clerus et universi populi Romani nobilitas, propter diversas necessitates et pontificum inrationabiles erga populum sibi subiectum asperitates retundendas, sacramento se obliget, quatinus futura pontificum electio quantum uniuscujusque intellectus fuerit, canonice et juste fiat. Et ut ille qui ad hoc sanctum atque apostolicum regimeum eligitur, nemine consentiente consecrari ¹⁰⁰ fiat pontifex, priusquam talem in presentia missorum nostrorum vel filii nostri seu universæ generalitatis faciat promissionem pro omnium satisfactione atque futura conservatione, qualem domnus et venerandus spiritalis pater noster Leo sponte fecisse dinoscitur. Preterea alia minora huic operi inserenda previdimus, videlicet ut in electione pontificum neque liber neque servus ad hoc venire presumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquid faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram institutionem ire presumpserit, exilio tradatur. Insuper etiam, ut nullus missorum nostrorum ¹⁰¹ cuiuscumque impeditiois argumentum componere in prefatam electionem audeat, prohibebimus. Nam et hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione domni apostolici sive nostræ fuerint suscepti, impetrata juste utantur defensione. Quod si quis in quemquam illorum qui hoc promiserint violare presumpserit, sciat se periculum vite suæ esse incursurum. Illud etiam confirmamus, ut domno apostolico justam in omnibus servent obedientiam seu ducibus ac iudicibus suis ad justitiam faciendam. Huic enim institutioni hoc necessario adnectendum esse perspeximus, ut missi domni apostolici seu nostri semper sint constituti, qui

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ idem MARINI. ¹⁰⁰ consecratus pag. 240. et codd. ¹⁰¹ nostrum MARINI.

annuatim nobis vel filio nostro renunciare valeant, qualiter singuli duces ac iudices populo justitiam faciant, hanc imperialem constitutionem quemodo observent. Qui missi decernimus, ut primum cunctos clamores qui per negligentiam ducum seu iudicum fuerint inventi ad notitiam domni apostolici deferant, et ipse unum e duobus eligat, aut statim per eodem missos fiant ipsæ necessitates emendatæ, aut misso nostro nobis renunciant per nostros missos a nobis directos emendentur. Hoc ut ab omnibus fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ et nostris firmum esse credatur, propriæ manus signaculo et nobilium optimatum nostrorum subscriptionibus hoc pactum confirmationis nostræ roboravimus et bullæ nostræ impressioni adsignari iussimus. † Signum domni Ottonis serenissimi imperatoris ac suorum episcoporum abbatum et comitum. † Signum Adaladi Hamaburgiensis ecclesiæ archiepiscopi. Signum Hariberti Curiensis ecclesiæ episcopi. Signum Druo-

gonis ¹² Osnabrugguensis ecclesiæ episcopi. Signum Utonis Argentenensis ecclesiæ episcopi. Signum Otwini Hildenesemensis ecclesiæ episcopi. Signum Landwarti Mindonensis ecclesiæ episcopi. Signum Otgeri Nemetinensis ecclesiæ episcopi. Signum Gezonis Tortunensis ecclesiæ episcopi. Signum Hucberti Parmanensis ecclesiæ episcopi. Signum Widonis Mutunensis ecclesiæ episcopi. Signum Hattonis Földensis monasterii abbatis. Signum Gunthari Herolfesfeldensis monasterii abbatis. Signum Eberharii comitis. Signum Guntarii comitis. Signum Burgharii comitis. Signum Utonis comitis. Signum Conrates comitis. Signum Ernustes. Signum Thiotheres, Riedages, Lupen, Hartuiges, Harnolves, Inghiltbies, Burchartes, Retinges, anno dominice incarnationis 962, indictione 5, ¹² mense Februario, 13 die ejusdem mensis, anno vero domni Ottonis imperii invictissimi imperatoris 27, facta est hec pactio feliciter. »

SYNODUS ROMANA.

Acta ejus alias deperdita. Liutprandus Historiæ suæ libro septimo inseruit unde ea quæ authenticam formam præferrebant deprompta, ope codicis olim Spanheimensis, jam Bruxellensis, emendavimus.

Litteræ synodi ad Joannem XII papam.

Summo pontifici et universali papæ, domno Joanni, Otto divinæ respectu clementiæ imperator augustus, cum archiepiscopis Liguriæ, Tusciam, Saxoniam, Frantiæ, in Domino salutem. Romam ob servitium Dei venientes, dum filios vestros, Romanos scilicet episcopos, cardinales, presbyteros et diaconos, insuper et universam plebem de vestri absentia percontaremur, et quid causæ esset, quod nos ecclesiæ vestræ vestrique defensores videre nolissetis, talia de vobis tamque obscena protulerunt, ut si de histrionibus dicerentur, nobis verecundiam ingerebant. Quæ ne magnitudinem vestram omnia lateant, quædam vobis sub brevitate describimus: quoniam si cuncta nominatim exprimere cupimus, dies nobis non sufficit unus. Noveritis itaque, non a paucis, sed ab omnibus tam nostri quam et alterius ordinis, vos homicidii, perjurii, sacrilegii, et ex propria cognatione, atque ex duabus sororibus, incesti criminæ esse accusatos. Dicunt et aliud auditu ipso horridum, diaboli vos in amore vinum bibisse; in ludo alexæ Jovis Veneris, cæterorumque dæmonum auxilium poposcisse. Oramus itaque paternitatem vestram obnixè, ne Romam venire atque ex his omnibus vos purgare dissimuletis. Si forte vim temerariæ multitudinis formidatis, juramento vobis adfirmamus, nihil fieri præter sanctorum canonum sanctionem. Data 8 Idus Novembris.

Joannis papæ apologeticus.

Joannes episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis. Nos audivimus dicere, quia vos vultis alium papam facere: si hoc facitis, excommunico vos de Deo omnipotente, ut non habeatis licentiam nullum ordinare et missam celebrare.

VARIE LECTONES.

¹² drisogonis MARINI. ¹² hic desinit Cod. Vatic. 1984. addito: Item in partibus Tusciæ Reatæ, cum pertinentiis suis.

Synodi rescriptum ad papam.

Summo pontifici et universali papæ domno Joanni, Quo divinæ respectu clementiæ imperator augustus, sed et sancta synodus Romæ Dei ob servitium congregata, in Domino salutem. Præterita synodo, quæ celebrata est 8 Idus Novembris, litteras vobis direximus, in quibus accusatorum vestrorum verba, atque accusationis causæ delinebantur. Rogavimus etiam eisdem litteris magnitudinem vestram, quemadmodum justum est, Romam venire sequè ex his quæ obiciuntur purgare. Recepimus autem litteras a vobis, non quales temporis qualitas, sed inconsultorum hominum vanitas exposcit. Non veniendi ad synodum rationabilis esse excusatio debuit. Sed et præsentis magnitudinis vestræ debuerunt nuntii interesse, qui aut ægritudinis, aut certe difficultatis causa satisfacerent, sanctam vos synodum declinare. Est et aliud vestris in litteris scriptum, quod non episcopum, sed puerilem ineptiam scribere deberet. Excommunicastis etenim omnes, ut non haberent licentiam canendi missas, ordinandi ecclesiasticas dispositiones, si alium Romanæ sedi constitueremus episcopum. Ita enim scriptum erat, « non habeatis licentiam nullum ordinare. » Nunc usque putavimus, immo voce credimus, deo negativa unum facere dedicativum, nisi vestra autoritas priscorum sententias infirmaret autorum. Nos vero intentioni vestræ non verbis respondemus. Si ad synodum venire et objecta purgare non differitis, auctoritati vestræ proculdubio obedimus. Sed si, quod absit, venire et objecta vobis capitalia crimina purgare dissimulatis, quum præsertim vos nihil venire impediatur, non maris navigatio, non corporis ægritudo,

itineris longitudo: tunc excommunicationem vestram parvipendemus, eamque potius in vos retorquebimus, quoniam quidem juste facere possumus. Judas Domini nostri Jesu Christi proditor, imo venditor, cum ceteris prius ligandi atque solvendi potestatem a magistro in hæc verba acceperat: Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, ligata erunt et in cælis, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis. Quamdiu enim bonus inter condiscipulos fuit, ligare atque solvere valuit: postquam vero cupiditatis causa homicida factus, vitam omnium occidere voluit, quem postea ligatum solvere, aut solum ligare potuit, nisi seipsum, quem infelicissimo laqueo strangulavit? Data 10 Kalend. Decembr. et missa per Adrianum cardinalem presbyterum, et Benedictum cardinalem diaconem.

Otonis oratio ad synodum.

Expectavimus adventum ejus, ut præsentem eo, quod nobis egerit, quereremur: verum quoniam eum non adfuturum certo scimus, quam perfide nobiscum egerit, ut diligenter agnoscatis, etiam atque etiam flagitamus. Notum itaque vobis facimus, archiepiscopis, episcopis ⁴⁴ presbyteris, diaconibus, reliquoque clero, necnon et comitibus, iudicibus, omnique plebi, quod idem Joannes papa oppressus a Berengario atque Adalberto, rebellibus nostris, misit nobis in Saxoniam nuntios, rogans, ut ob amorem Dei in Italiam veniremus, et ecclesiam sancti Petri ac seipsum ex eorum faucibus liberaremus. Nos vero, adjuvante Deo, quantum fecerimus, non

OTTONIS I IMPERATORIS ET OTTONIS II REGIS EDICTUM.

(An. 967. Oct. 29.)

Post anteriores editiones hic ope codicum Ambrosiani, Florentini, Londinensis, Vindobonensis, Veronensis et Estensis apud Muratorium recognitum, auctori suo temporique restituitur.

Incipit ⁴⁵ capitula quæ instituit dominus Otto gloriosissimus imperator et item Otto filius ejus gloriosus rex, una cum summis principibus, id est episcopis abbatibus iudicibus, seu cum omni populo.

Antiquis ⁴⁶ est institutum temporibus, ut si cartarum inscriptio ⁴⁷, quæ constabat ex prædiis, falsa ab adversario diceretur, sacrosanctis evangelii tactis veram esse ab ostensore probabatur, sicque sibi prædium deliberatione iudicum vendicabat. Qua ex re mos detestabilis in Italia improbusque non imitandus inolevit, ut legum specie jure ⁴⁸ jurando acquireret, qui Deum ⁴⁹ non timendo minime per-

A est necesse dicere, ut impræsentiarum videas. Ereptus vero mea opera ex eorum manibus, et honori debito restitutus, oblitus juramenti et fidelitatis, quam mihi supra corpus sancti Petri promisit, eundem Adelpertum Romam venire fecit, et contra me defendit, seditiones fecit, et videntibus nostris militibus, dux belli factus, lorica et galea est indutus. Quid super hoc sancta synodus decernat, edicat.

Synodi responsum.

Inauditum vulnus inaudito est cauterio exurendum. Si corruptis moribus soli sibi, et non cunctis obesset, quoquo modo tolerandus esset. Quot prius casti hujus facti sunt imitatione incesti? Quot probi hujus exemplo conversationis sunt reprobi? Petimus itaque magnitudinem imperii vestri, monstrum illud nulla virtute redemptum a vitiis, a sancta ecclesia pelli, aliumque loco ejus constitui, qui nobis exemplo bonæ conversationis præesse valeat, et prodesse sibi: recte vivat, ac bene vivendi nobis exemplum præbeat.

Otonis consensus.

Placet quod dicitis, nihilque gratius nobis, quam ut talis, qui huic sanctæ et universali sedi præponatur, inveniri possit.

Electio Leonis papæ.

Leonem venerabilem, sanctæ Romanæ ecclesiæ protoscriniarium, virum approbatum, ad summum sacerdotii gradum nobis in pastorem eligimus, ut sit summus et universalis papa Romanæ ecclesiæ, reprobato ob improbos mores Joanne apostata.

C jurare formidaret. Tempore igitur quo piissimus rex Otto Romæ unctionem suscepit imperii, residente ⁵⁰ in synodo summo ⁵¹ et universali papa ⁵² domno ⁵³ Johanne ⁵⁴ tercio decimo anno (17), ab Italiæ proceribus est adclamatum, ut imperator sanctus mutata lege facinus indignum destrueret, per quod, si corpore quisquam dives fieret, anima ⁵⁵ vero pereunte pauper in æternum maneret. Judicio ⁵⁶ itaque domni papæ piissimique augusti expectatum est ad illam usque synodum quæ parva post intercedine (18) habita est Ravennæ. Cumque ibidem ex eadem re proclamatio repeteretur, ob quorundam

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵ vocem supplevi. ⁴⁶ hæc inscriptio extat nonnisi in L. ⁴⁷ Præfatio hæc deest in A. Antiquitas Fl. ⁴⁸ inascriptio V. adscriptio Vn. ⁴⁹ jam deletum in L. ⁵⁰ dominum L. ⁵¹ residentis V. E. residens Vn. ⁵² summa L. V. Vn. E. ⁵³ papæ V. Vn. E. ⁵⁴ donne V. donni Vn. domni E. ⁵⁵ johannis V. E. johanne corr. johannis Vn. ⁵⁶ anime L. anima periret et pauper V. Vn. E. ⁵⁷ Judicium L.

NOTÆ.

procerum absentiam usque ad id tempus est expectatum, quod ⁵⁷ gloriosissimi ⁵⁸ augusti Ottonis ⁵⁹ rex Otto gloriosus filius, et Chuonradus Burgundiae rex Italiam properantes, Veronae colloquium cum omnibus Italiae proceribus habuerunt. In hoc itaque cum ab omnibus imperatoriae aures magnis quaestibus pulsarentur, ut mutata lege fraudem hanc tam diram ab Italia tolleret, convenientibus vel ⁶⁰ consentientibus cunctis, legem hujusmodi secundum inferiora promulgavit capitula ⁶¹.

1. Si de praediis ⁶² contentio emerit, et utraque pars sive altera cartis seu scriptionibus ⁶³ praedium sibi vindicare voluerit, si ipse qui cartam falsam appellaverit, per ⁶⁴ pugnam declarare voluerit, ut ita decernatur. Sin aliter, secundum priora capitula determinetur edicimus (19).

2. De ecclesiarum rebus, ut ver advocatos fiat, similiter jubemus.

3. De investitura praedii si contentio fuerit, similiter ut per pugnam decernatur edicimus.

4 ⁶⁵. Si quis per se ipsum, aut suum nuntium quicquam alicui deposuerit, et depositum cupiditate victus negaverit ⁶⁶, si viginti solidorum pretium fuerit, ut ⁶⁷ per pugnam veritas ⁶⁸ decernatur praecipimus.

5 ⁶⁹. Si quis dixerit quod per vim de praedio cartam alicui fecerit ⁷⁰, ut per pugnam veritas decernatur edicimus.

6. De furto aut scacho ⁷¹, si ultra sex solidos fuerit, similiter ut ⁷² per pugnam veritas inveniat praecipimus.

A 7. Si quis equum suum vel cetera animalia sive rem suam super aliquem reppererit, et ipse warentem dare se dixerit, statim juret ut ad certum warentem eum conducat, et super ⁷³ tertium warentem et ⁷⁴ tertium comitatum non procedat. Et si hoc ⁷⁵ facere noluerit, rem perdat, et secundum legem componat.

8. Laicorum vero nullum praeter comites ⁷⁶ in solis ecclesiasticis rebus advocatorem habere ullum permittimus.

9. Quaecumque lege, sive etiam Romana, in omni regno Italico homo vixerit, haec omnia, ut in his capitulis per pugnam decrevimus, servare ⁷⁷ praecipimus; ita tamen, ut si eorum unum aut juvenilia aut decrepita aetas seu infirmitas pugnare prohibuerit, liceat ei pro se pugnatores imponere, et alterum similiter facere ⁷⁸.

B 10. Ecclesiae ⁷⁹ et comites seu viduae lites suas de his ⁸⁰ quae in suprascriptis capitulis continentur, per consimiles advocatos ⁸¹ pugna dirimant. Ceteri homines natura liberi, secundum legem pristinam per semetipsos respondeant et determinent.

11. Diaconorum, presbiterorum, episcoporum filios, notarios, sculdacios ⁸², comites, iudices fieri, omnibus modis ⁸³ prohibemus.

Actum ⁸⁴ sub urbe ⁸⁵ Veronense, in ⁸⁶ loco qui dicitur insula sancti Zenonis, 4 Kalendarum Novembrium, anno dominicae incarnationis 967 ⁸⁷, imperii domni Ottonis ⁸⁸ serenissimi imperatoris augusti sexto, regni vero filii ejus domni Ottonis C sexto, inditione undecima.

OTTONIS MAGNI MANDATUM DE INTHRONIZATIONE ARCHIEPISCOPI MAGDEBURGENSIS.

(An. 968. Oct.-Nov.)

Ex actis institutionis archiepiscopatus Magdeburgensis apud Sagittarium (v. Boysen, *histor. Magazin*, fasc. 1) a Boehmero nostro cum authenticis et cum diplomatario saec. xiii collatis, litteras imperatoris ad proceres Saxoniae de intronizando Adalberto, primo Magdeburgensi archiepiscopo, seligimus, loco reliquis inter diplomata assignato. Autographum asservatur in tabulario regio BeroLinensi; editum est post consecrationem Adalberti, quae Romae die xv Kal. Nov. contigit. Manu ejusdem aevi inscribitur: *Qualiter Adalbertus archiepiscopus in episcopalem sedem primus intronizatus est.*

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Otto divina favente clementia imperator augustus, omnibus fidelibus nostris, episcopis scilicet et comitibus ceterisque comprovincialibus, aeternam in Domino salutem et omne bonum.

Quoniam augmentum divini cultus salutem et statum esse regni vel imperii nostri credimus, idcirco cunctis, quibus posse suppetit, modis hoc amplificare tendimus et desideramus. Igitur Magdeburgensi civitate, sicut omnium vestrorum novit

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁷ quo V. Vn. E. ⁵⁸ gloriosissimi augusti ottonis regis otto gloriosus filius corr. gloriosissimus augustus otto rex et otto gloriosus ejus filius L. ⁵⁹ scil. primi glossa V. Vn. ⁶⁰ c. cunctis et c. V. Vn. E. ⁶¹ c. Otto secundus V. Nos belli dono dicit rex maximus Otto V. Vn. E. ⁶² scil. alodum glossa L. ⁶³ ita A. L. V. E. (L. corr. inscriptionibus) descriptionibus Vn. ⁶⁴ et a. A. ad V. Vn. ⁶⁵ Lond. hoc caput sequenti submittit. ⁶⁶ convictus denegaverit L. ⁶⁷ deest A. V. ⁶⁸ deest A. ⁶⁹ Codex Fl. hoc caput sequenti submittit. ⁷⁰ facere A. faceret V. fecisset Vn. ⁷¹ scasco A. ⁷² deest L. V. ⁷³ supra L. ⁷⁴ aut L. ⁷⁵ haec L. ⁷⁶ comitem L.

caritas, archiepiscopalem sedem fieri desiderantes, oportu-
 num etiam nunc temporis ad hoc peragendum
 tempus inuenientes, consilio venerabilis archiepi-
 scopi Hattonis (20) et Hildewardi (21) episcopi, ce-
 terorumque fidelium nostrorum, virum venerabilem
 Adalbertum episcopum, Rugis olim prædicatorem
 destinatum et missum, archiepiscopum et metropo-
 litanum totius ultra Albiam et Salam Sclavorum
 gentis, modo ad Deum conversæ vel convertendæ,
 fieri decrevimus pariter et elegimus, quem et Ro-
 mam pro pallio a domino papa suscipiendo direxi-
 mus. Et ut hæc nostra electio firmior et subnixior
 fiat, eum vestræ caritati dirigimus, et ut a vobis
 omnibus et vocum acclamatione et manuum eleva-
 tione electus, suæ sedi intronizetur, omnimodis
 desideramus. Ne vero hæc ejus electio vel intron-
 izatio futuris, quod absit, temporibus aliquorum
 valeat invidia molestari, tres ab illo episcopos, unum
 Merseburgo, alterum Citicæ (22), tertium Misnæ (23),
 in præsentia legatorum domini pape et vestra, vo-
 lumus ordinari, ut hæc eadem præsentia vestra ante
 Deum et sanctos ejus intentionis nostræ sit testis
 futura. Et quia vir venerabilis Bouse multum jam
 in eadem Sclavorum gente ad Deum convertenda
 sudavit, inter Merseburgensem et Citicensem eccle-
 siam, quam velit, electionem habeat. Altera vero

secundum convenientiam nostram in dispositionem
 archiepiscopi nostri cedat. Vos autem marchiones
 nostros, Wigbertum scilicet, Wiggerum et Gunthe-
 rium, fidelitate nobis debita obtestamur et admone-
 mus, ne quid in hac ordinatione archiepiscopo no-
 stro in vobis obsistat, sed secundum dispositionem
 nostram et suam, ut vobis dixerit, fiat. Et quæcum-
 que ab illo audieritis, nos velle sciatis. Ne vero
 idem episcopi qui ordinandi erunt, pauperes et vil-
 lanis similes æstimentur, volumus caveatis et con-
 silio archiepiscopi et eorum, qui cum illo in natale
 Domini erunt, episcoporum et comitum, qualiter
 sustententur inveniatis. Quicquid enim illis impen-
 ditur, pro nostra Deo salute offertur, vestraque per
 hoc merces apud Deum non minorabitur. Super hæc
 domni episcopi Dudo (24) et Doudelinus (25) in ar-
 chiepiscopi nostri electione volumus ut subscribant,
 et fidem subjectionemque illi promittant.

Et ut hæc nostra vestraque postmodum electio
 firma et stabilis perseveret, cartam vel noticiam
 hanc in ecclesia Magadaburgensi perpetualiter per-
 mansuram, et eorum quæ prædiximus testem jugiter
 futuram, scribi jussimus, et manu propria subtes
 firmavimus, et anuli nostri impressione signari jus-
 simus.

Signum domini Ottonis (L. M.) magni et invicti-
 simi imperatoris augusti. (L. S.)

CONVENTUS PAPIENSIS.

(An. 974.)

Unicum ejus vestigium habemus in codice Institutionum sæc. XI bibliotheca Bambergensis a cl. Rosehirt
 in libro *Beiträge zum Römischen Recht* I, 7, vulgatum; quod quantum ad sententiam a capitulo primo
 anni 967 vix differre videtur.

*Capitulum Ottonis magni Romanorum imperatoris
 Augusti datum Papiæ anno incarnationis Domini
 974.*

Si inter ecclesias vel alios ingenuos vel liberos

homines, aut inter ecclesiam vel hominem de prediis
 seditio vel certamen sit, pugna decernatur. Si non
 audeat, res sue infiscantur, et ecclesie vel homini
 cui justitia pertinet, res suo reddantur.

OTTONIS H. IMP. PAX CUM VENETIS.

(An. 983. Jun. 7. Veron.)

Exscripsi eam ex (1 libro Blanco, ab Andrea Dandolo duce Venetiarum circa an. 1340 confecto, qui
 hodie una cum 2) codice Trevisano s. XVI in tabulario imperialis Vindobonensis asservatur.

Pacificatio et confirmatio Ottonis cum Venetis.

In nomine sancte et individue Trinitatis. Otto
 divina favente clementia imperator augustus. Omni-
 bus nostris fidelibus presentibus ac futuris notum
 esse volumus, eo quod orta fuit dissensio inter nos et
 Veneticos. Unde nos divina pietate commoti, et in-
 teruentu nostre serenissime Adhelfidæ domine ma-
 tris augustæ, ac Theophanu dilectæ conjugis nostræ
 nostrique imperii consortis, delimiti, precibusque

D pauperum ipsius gentis sedati, pacem et fides inter
 nos inivimus, eo tenore, quatenus de hac dissensione
 ita nos quam nostri heredes ne molestiam nec inquit-
 tudinem nulli ipsius gentis homini inferant, et a
 nobis et a nostris heredibus hujus⁹⁹ similem dissen-
 sionem post hæc sine iudicio, quod in pacto quod illis
 constituimus continetur, non¹⁰⁰ recipiant; sed inesi
 et securi oranium hominum molestia remota in per-
 petuum permanent. Et ut verius credatur, dilige-

VARIE LÉCTIONES.

⁹⁹ habuimus f. ¹⁰⁰ vocem inserui.

NOTÆ.

(20) Moguntini.

(21) Halberstadensis.

(22) Hugonem.

(23) Burchardum.

(24) Havellbergensis.

(25) Brandenburgensis.

tiusque ab omnibus observetur, sigilli nostri impressione subtersignari jussimus.

Signum (L. M.) domini Ottonis secundi imperatoris et invictissimi augusti.

Adelbertus cancellarius ad vicem Petri episcopi et archicancellarii recognovi et scripsi.

Securitas Venetorum prestita⁹¹ per Ottonem imperatorem.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Anno dominice incarnationis 983, indictione undecima, anno vero regni secundi Ottonis 26°, imperii autem ejusdem 16, 7 Idus Junias. Residentibus cum Ottone piissimo imperatore ac invictissimo augusto Adheleida matre sua, cum Theuphanu conjugē ejus, seu principibus ultramontanis et Italicis, Willigiso Magantino archipresule, et Gislario Magdiburgensi⁹², seu Echerto Treverensi archipresulibus, Petro Ticinensi⁹³ et Petro Cumano episcopis, Deodrico Mettensi, Albino Bresenono episcopis, Ezulo duce Bavariorum, Ottone Wilhelmo⁹⁴ comitibus, aliisque

quam pluribus majoris et inferioris ordinis nobilibus hominibus, imperialem adierunt celsitudinem Venetici, ostendendo precepta et confirmationes quas antecessores eorum a regibus et ab imperatoribus habuerunt, quatenus pacem et foedera tam firma et rata per imperialem paginam dignitas imperialis constitueret, ut liberi et securi absque ulla læsione per totum suum imperium habirent. Ob quam gratiam consultum est ab omnibus ecclesiasticis viris et secularibus propter divinum amorem et recompensationem regni cælestis, congruum esset efficere, quod iidem Venetici petebant. Idcirco jussit majestas imperii hujuscemodi⁹⁵ scriptum scribere, et cum confirmatione suæ propriæ manus sigilli sui impressione corroborare, ut deinceps talis dissensio nunquam inter se et illos aut suos heredes oriaur, ut majores et minores illius Venetiæ populi patriæ per suum imperium, orientem versus meridiem occidentem et septentrionem, libere et secure ambulent.

OTTONIS III IMPERATORIS EDICTUM.

(An. 996? Mai.)

Ope codicum Ambrosiani, Florentini, Londinensis, Vindobonensis, Veronensis, et Estensis apud Muratorium recognitum, primo Ottonis III imperatoris conventui ascripsimus, cum Romæ coronatus Romanos, Francos, Bajoarios, Saxones, Alsatenses, Suevos, Lotharingos secum congregasset.

Incipit⁹⁶ capitulum domni Ottonis tertii imperatoris piissimi Augusti.

Cotidie contra leges agitur, cotidie mali male⁹⁷ facere non verentur. Ideo hac lege omne per ævum, divinitate propicia, valitura edicimus⁹⁸, ut toto anni tempore liceat iudicibus causas agere, lites dirimere, tumultus quæstionum⁹⁹ terminare et dñinare, ut qui cotidie leges¹⁰⁰ offendunt, cotidie legis sententia feriuntur. Nec enim tempore messium¹⁰¹ vel vindemiarum legis edictum debent effugere, qui¹⁰² nullo tempore peccare desierunt¹⁰³. Bene enim facere, verum dicere, justiciam amare, rectum¹⁰⁴ judicare, omni tempore¹⁰⁵ licet, semperque licebit, quia a

bonis numquam, a malis autem operibus semper requiescendum esse catholice didicimus et jugiter conservandum, Deo auctore et imperiali majestate, decrevimus. David autem rex et propheta dicit: *Benti qui custodiunt iudicium et faciunt justitiam in omni tempore.* In natale vero Domini, in epiphania¹⁰⁶, in pascha, in ascensione Domini¹⁰⁷, in pentecosten, in diebus dominicis et in festis præcipuis¹⁰⁸ et in constitutis jejuniorum diebus iudicariis motus exequi, publicas quæstiones appeti, ut cum omni vigilantia solennitates christianorum¹⁰⁹ celebrentur, penitus prohibemus¹¹⁰.

OTTONIS III CONSTITUTIO TICINENSIS.

(An. 998. Sept. 20.)

Chronico Farfensi insertam Holstenius, Labbeus, et Muratorius SS. Ital. tom. II, p. 207, et tom. II, p. 496, ediderunt, unde et nos eam iterum proferimus. Nonnulla tamen in ea haberi, exempli gratia, sententiam

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ prestitam 1. ⁹² magiburgensi *codd.* ⁹³ ucinensi 1. ⁹⁴ unielmo cc. ⁹⁵ hujus 1. hujusce 2. ⁹⁶ ita L. Incipiunt capitula ottonis tertii imperatoris *Fl. Adest versus in L. hic Romæ syndonico rex invidet tertius Otto. In Estensi: Romæ sindonico rex tertius invidet otto. Vind. et Veron.: Festorum placito rex tertius invidet Otto. Ambrosianus pro capite XII constitutionum a. 967 numerare videtur.* ⁹⁷ mala L. malum V. Vn. ⁹⁸ e. id est ut L. ⁹⁹ quæstiones A. ¹⁰⁰ legi L. V. Vn. ¹⁰¹ messis L. ¹⁰² q. in n. A. ¹⁰³ desierint L. ¹⁰⁴ recte L. V. Vn. ¹⁰⁵ o. t. omnibus 1. L. ¹⁰⁶ e. et in statutis jejuniorum diebus in diebus quadragesimalibus *edd. e.* in diebus quadragesimalibus V. Vn. ¹⁰⁷ deest L. ¹⁰⁸ principalibus L. ¹⁰⁹ s.

sive presbyteri sunt et annuum pontificis, quæ de integra constitutionis fide suspicionem aliquam movere possit, haud diffitemur.

Incipit constitutio decretalis sacræ legis domni Ottonis A in proprium jus ecclesiæ revocare, et ita ordinare, ut Deo et nobis debitum obsequium valeat exhibere.

Otto Dei gratia Romanorum imperator augustus, consulibus ¹¹¹ senatus populique Romani ¹¹², archiepiscopis ¹¹³, abbatibus, marchionibus, comitibus et cunctis iudicibus intra Italiam constitutis in perpetuum. Comperimus, quod episcopi et abbates ecclesiarum, possessionibus abutantur, et per scripta quibuscumque personis attribuant, et hoc non ad utilitatem ecclesiarum, sed pecuniæ, affinitatis et amicitie causa. Dumque eorum successores et pro domorum Dei restauratione ac pro rei publicæ officio nostroque obsequio commonentur, suarum ecclesiarum prædia ab aliis detineri causantur, seque imperata non posse perficere, re vera demonstrant. Proinde quia status ecclesiarum Dei annullatur, nostraque imperialis majestas non minus patitur detrimentum, dum subditi nobis debita ¹¹⁴ non possunt exhibere obsequia, constituimus et imperiali edicto confirmamus, ut omnia scripta, sive si libelli nomine sive si emphitheusis prolatum fuerit, quod de ecclesiis Dei sive aliquo modo effici non possit, obeunte actore obeat, solusque detrimentum habeat, qui se ei scripto obligavit atque vinxit, nec omnino ad eum ^B suprascripta damna pertineant, qui ei in regimine successit; sed sit ei libera facultas, omnia quæ per libellos vel alia quælibet scripta abalienata fuerint,

in proprium jus ecclesiæ revocare, et ita ordinare, ut Deo et nobis debitum obsequium valeat exhibere. Nam cum regibus et imperatoribus ea quæ regni et imperii sunt, nisi se viventibus ¹¹⁵, dare non liceat, exceptis ecclesiis, quomodo abbatibus et episcopis res ecclesiarum per tempora suorum successorum distribuere liceat? Omne quippe jus, sive lex, sive quodlibet scriptum, vel quælibet consuetudo, si contra ecclesiæ utilitatem fuerint, in irritum deducenda sunt; nec nostra auctoritate debent firmari, quæ contra imperii auctorem et propagatorem probantur inferri. Hoc ergo solum scriptum pro lege in talibus causis habeatur, quod ecclesiæ Dei prosit et nullo modo obesse possit. Quod si aliquis contra hanc constitutionem nostram ire tentaverit, tamquam rebellis iudicetur, et sit ei anathema maranatha, nisi respiscat, ab universis episcopis qui huic imperii nostri edicto subscripserunt vel assensum præbuerunt, sive presbyteri sunt. Amen.

Actum ¹¹⁶ 12 Kalendas Octobris, indictione 12 anno 5 domni Gregorii quinti papæ pontificatus, promulgata per manus Gerberti sanctæ Ravennatis ecclesiæ archiepiscopi, in ea synodo in qua Mediolanensi episcopo Arnulfo nomine papatum ablatum est, in basilica beati Petri quæ vocatur ad Cælum aureum; et subscripserunt omnes qui adfuerunt episcopi.

VARIE LECTIONES.

¹¹¹ c. s. p. r. desunt apud Labbeum. ¹¹² lege senatui populoque romano. ¹¹³ excidit sine dubio episcopis. ¹¹⁴ deest apud Mur. II. b. ¹¹⁵ ita Mur. II. p. 207. nisi servientibus Mur. II. b. ¹¹⁶ excidit Ticini. MUR.

MONUMENTA LITURGICA.

HENRICI DENZINGER

IN UNIVERSITATE WIRCEBURGENSI THEOLOGIE PROFESSORIS,

DE MISSIS GALLICANIS UNDECIM

A cl. MONE detectis

DISQUISITIO CRITICA.

Cum nuper vir in re diplomatica versatissimus Franciscus Josephus Mone, archivio, Magni Ducis Badensium præfectus, rescriptum codicem Reichenaviensem (1) bibliothecæ in Carlsruhe perquiret,

partes concedere, ut, qui monumentum istud non exigui sane momenti detegendo optime de re catholica meruit, hac in bibliotheca edendo et ipse præluderet. Verumtamen, cum ea quæ de missarum tempore ipse, utpote minus in theologicis versatus, statuit, eruditis non æque probata fuerint, prolixiorque tractatus, qui minus ad rem nostram faciant, huc inserere non juvet: integram questionem adhibitis omnibus, quæ ab ipso Cl. Mone vel ab aliis (3) hac de re scripta fuere, retractare suscepimus.

Reliquiæ sacræ, quas viro bene merentissimo debemus, ex quadraginta quinque foliis missarum Galliarum consistunt, quarum tamen nulla integra remansit. Forma foliorum est in quarto, quod dicunt, minori, unde codex recte *libellus* dici potest, ut Gregorius Turonensis Sacramentaria Gallicana missæ sacrificio inservientia vocare assolet (4). Missæ nostræ ex illarum numero sunt, quæ sub missarum quotidianarum et Dominicalium in Sacramentariis Gallicanis cæteris adjungantur. Ex quarum integra serie duæ tantum desunt, eum tertia in manuscripto codice numerum V, quarta numerum VI super scriptum habeat. Falsus est autem Mone cum inde conclusit, alias Sacramentarium nostrum præter duas supra undecim superstites non habuisse. Missa porro ultima S. Germani numerum VII habet, cui respondet numerus III missæ septimæ, ita ut et aliæ deperditæ videantur. Missa octava metrica, nona et undecima ad sanctos referuntur. Aliquam inter missas pro defunctis referendum esse, ut autumat Mone, vix rationibus ellici poterit. Canonem Romanum in usu nondum fuisse, inde sequitur quod oratio brevissima *post sanctus* continuo ad illa verba *qui pridie* perducatur, sicut et in missali Gothico-Gallicano Mabillonii videre licet. Sane ad puriorem illum et antiquiorem ritum Gallicanum, quem Gothico-Gallicanum appellavit Mabillonius, generatim referendæ sunt missæ nostræ. Lingua, qua conscriptæ sunt, est *rustica* Galliarum, in multis propria, de quibus egregie disseruit Mone (5). Quod ad tempus attinet, exemplar istud Sacramentarii infra sæculum VII reponendum præprimis non est. Nam ejus, qui superscriptus est, commentarii initium eo caractere descriptum est, ut sæculi vii exeuntis esse videatur, proindeque ab ipso S. Germinio monasterii Reichenaviensis fundatore (6), ex patria Austrasia huc delatus præsumi possit. Quod et eo ex capite confirmatur, quod in sine commentarii recentiori manu addita fuerint verba hæc: « Benedicat Deus Iohanne episcopo et congregatione nostræ. » Est autem Joannes iste secundus nominis episcopus Constantiensis, qui et abbas Reichenaviensis fuit et ab anno 760 ad 781 usque illi Ecclesiæ præsedidit.

Verumtamen longe altius ascendendum nobis est. Postremum Sacramentarii folium orationes duas exhibet caractere Merovingico sæculi vi descriptas, quæ alienarum gentium hostilem incursum concernunt. Illa ergo tempora attingunt missæ nostræ, imo superant, cum ipsas adjectas orationes non exiguo annorum spatio excedere oporteat. Porro missis ipsis superaddita reperitur missa de S. Germano Antissiodorensi episcopo, quæ manu paulo recentiori descripta esset quam illa fuit, quæ missarum libellum præformaverat. Quod aliunde deducendum non est, nisi ex eo, quod jam absoluto codici primario, invalescente illius sancti cultu, addita fuerit recentior liturgia, quæ ejus nomen præferret. Cum autem beatus ille Germanus anno Christi 448 ad superas ascenderit, decem priores missas non longo ab ipsius obitu tempore transscriptas fuisse oportet.

Denique vix infra Chalcedonensis synodi tempora reponenda videtur liturgia, quæ, cum orthodoxis inserverit, eo tamen de persona Christi modo, quo nostra loquitur. Nimirum in secunda contestatione missæ sextæ Verbum dicit e cælo missum, « quod humani corporis *immixtione* concretum perditas sæculi partes et vulnera antiqua curaret. » Vix enim quis in animum inducat post lata in Eutychemet anathemata ejusmodi formulam ex publica liturgia non fuisse amotam, quæ hæresiarchæ illius erroribus favere videatur (7).

Habemus igitur terminum ad quem descendere nobis liceat, sæculum quintum medians; quaeritur terminus a quo in statuenda libelli epocha incipiendum nobis erit. Si Cl. Mone audiamus ad ea tempora ascendendum est, quæ Lugdunensis et Viennensis Ecclesiæ celebratissimam illam persecutionem consecuta sunt. Proferantur documenta, expendantur rationes! Ait vir clarissimus ea in missis suis reperiri, quæ adhuc grassatas fuisse persecutiones innuant et antiquissimam illam specialius non obscure indigent. In missæ quartæ oratione *ante nomina* hæc nempe decantari: « Præsta veraciter te credere, rationabiliter confiteri, si tentatio ingruat, non negare. » In septimæ præfatione: « Afflictos pœnis et vexationibus... exaudire dignetur. » Præprimis vero contestationis quintæ missæ verba adhibet, quæ sequuntur: « Nulla quidem nobis adhuc citharæ personant. Sancti tui, qui bestiam sæculi hujus concordia virtutum perseverante vicerunt. (Hic verbum deesse, vel particulam *qui* abundare ait). Nullum de nobis Moysi canticum, qui inter fluctus adhuc istius sæculi volutamur. Nulla vox angelorum nisi forte laudare nos possunt, (hic *possimus* legendum esse autumat) cum Filii tui dilectissimi corpus sacramus et sanguinem, sed pia cura pro populo et sancta pro salute plebis oratio et mens cultui intenta divino, si non potest majestatem tan- operis explicare, nititur tamen usum concessi muneris frequentare. » Ex his certissime censet, cum confecta est liturgia, adhuc viguisse persecutiones, Christianos Judæis æquiparari, Babylonica vel Ægyptiaca captivitate detentis, fideles majestatem cultus divini *explicare*, hoc est publice sacris vacare, Deumque angelorum, hoc est alta voce laudare non potuisse.

Verum neque nos neque alii in allatis verbis ea vidimus, quæ detegere sibi visus est vir cæteroquin benemerentissimus, neque nisi subtilitates venari vimque textibus inferre velimus, videre possumus. Captivitates Babylonica et Ægyptiaca hic loci vitæ presentis tantum figuræ sunt, in qua nobis Deum sicut in illa beatissima futuri sæculi requie laudare non est concessum. Nihilò secius tamen nitendum esse monet liturgia, ut quod possumus id saltem præstemus. Nondum quidem nobis resonare citharas, cœlestis nempe Jerusalem, sanctos nondum Moysi canticum nobis decantare, qui adhuc fluctibus

(3) H. Denzinger, *Fuebinher Quartalschrift* 1850 3 tes Heft. J. G. Müller, *Theologische Monatschrift von Bildesheim*, 1850, 4 tes Heft.

(4) Zaccaria *Bibl. Ritual.* I, 75, primus hanc vocabuli vim indigitavit. Ef. Gregor. Turonen. de Vit. Patr., 16: « Quadam Dominica ad missarum celebranda solemnia invitatur, dixitque fratribus: Jam oculi mei caligine obteguntur, nec possum libellum aspicere. » — *Hist. Francorum* II, 22: « Ablato sibi nequiter libello per quem sacrosancta solemnia agere consueverat ita paratus a tempore cunctum festivitatis opus explicuit ut ab omnibus miraretur. » Hæc Cl. Mone.

(5) Capite 4 sui operis, p. 39 sqq.

(6) Erexit monasterium Reichenaviæ circa annum 724 Pirminius et ad superos anno 754 evasit.

(7) Ejusmodi termino, licet minus distincto, usos tamen et orthodoxos PP. vide ap. Petav. de Inc. I, III, c. 2, n. 8 sqq.

hujus vitæ jactamur. Sancti nimirum locum Moysis hic tenent et cum populus nondum mare hujus sæculi transierit, nondum pericula evaserit, triumphalem hymnum de nobis decantare non possunt. Nondum ita pergit contestatio, angelorum cælestes voces audiuntur, quæ nos de parta victoria laudent, nisi forte nos laudare possunt propter eximium ac divinum plane opus quo fungimur, angeli qui sacrosancto sacrificio astant. Digne igitur opus Dei non possumus conficere neque majestatem tanti sacrificii explicare, hoc est verbis exponere atque extollere; nihilominus frequentare usum concessi muneris nitamur oportet, ne Deo cultus, populo gratia desit. En manifestum loci istius sensum. Quod ad alterum utrumque attinet, fatendum est ad persecutiones et perversionis periculum inde exortum respicere, maxime cum in septimæ missæ præfatione inter diversos ordines, pro quibus Deum exorat sacerdos, nulla adhuc Christianorum principum mentio fiat. Nihil tamen inde sequitur, nisi quod partes quædam liturgiæ antiquissimæ sint et persecutionum tempore conscriptæ; nullo tamen modo legitime inde concludas, formam istam liturgiæ integram, qualem exhibet exemplar Reichenaviense ad ejusmodi tempora referendam esse. Nam et in missis Mabillonii ambabus similia prosunt (8), cum tamen harum missarum epocha certissime multo magis adhuc deprimenda sit. Denique nec sæculo v deerrant persecutiones ab Arianis barbaris motæ, nec perversionis periculum inde exortum.

His præstitutis vix operæ pretium erit, fusiori calamo ea perstringere ex quibus Mone speciatim ad primam et celebratissimam in Galliis Ecclesiæ calamitatem allegata verba referre studuit. Vix enim sunt, quæ in omnibus persecutionibus facta non fuerint, vel nonnisi mutata lectione contortisque interpretationibus ad editoris sensum inflecti possint. Tot sunt denique documenta sequioris ætatis eaque manifestissima, ut in his diutius immorari non conveniat.

Habes præprimis formulæ dogmatum, quæ a sæculi ii vel iii, non dico doctrina, loquendi tamen modo discedant. Vox *Triadis* vel *Trinitatis* vix non in quavis pagina occurrit, cum ejus usus sæculo Ecclesiæ iii parvus admodum exstiterit: prima vice apud Antiochenum Theophilum, postea vero apud Tertullianum invenies. Tertiæ missæ collectio τὸ ὁμοούσιον Nicæanum exhibet his verbis: « Filium cum Patrem semper exstantem, omnia sæcula *consubstantialiter* et æqualiter dominantem. » Contestatio vero ejusdem missæ Spiritum sanctum dicit ex Patre et Filio mystica processione subsistentem. Hæc vero additio ad symbolum facta est eo tempore quo incurrentes barbari Arianæ factioni dediti Galliis et Hispaniam devastabant, ut adversus eorum errorem Spiritus sancti divinitas definiretur, inter omnes prima synodus Galleciensis anni 447 ejusmodi additamentum adhibuit. Proinde ante sæculi v initium vix ejusmodi controversia in Galliis mota fuisse videtur et vix in publica liturgia ejusmodi formulæ adhibita; imo antiquissimum forsitan ejusmodi formulæ monumentum in nostris missis adesce, postea apparebit.

Nos, nisi fallimur, ex quibusdam illius quintæ missæ contestationis verbis alterum inmomentum detexisse nobis videtur, ex quo perspicue satis sequatur, non ante sæculi v initium conscriptam fuisse liturgiæ nostram. Nimirum ait liturgus, hominem utpote limum indignum quidem esse, qui Deum laudet, sed ipsum Deum huic limo mentem immortalem inspirasse, legem prophetasque dedisse, hoc limo Salvatorem in cruce triumphasse; denique addit: « Quid loquar, ad tuorum cineres martyrum torqueri incorporeas potestates: urit hic limus, quos flamma non tangit; torquet favilla, quos unguis pœna non invenit; auditur gemitus, quorum tormenta non cernimus. » Hæc sane videntur ad facta quædam spectatissima, quæ liturgiæ tempora præcesserint, pertinere. Vix enim post generica illa, quibus hominis dignitatem extulerat, tam speciatim factum retulisset auctor liturgiæ, nisi ejusmodi fuisset, quod exiguo ante conscriptam liturgiæ tempore omnium animos perculisset. Atqui similia apud Gregorium Turonensem reperimus qui l. ii De gloria martyrum, c. 30, de miraculis sanctissimi martyris Juliani disserens, narratque sequuntur: « Energumeni vero cum advenerint, plerumque evomunt in sanctum Dei convicia, cur sanctos alios ad sua convocet festa, ipsosque nominatim confidentes eorum fatentur virtutes et merita. Aiunt enim: Sufficiat tibi, Juliane, nos propria virtute torquere. Ut quid reliquos provocas? Quid invitas extraneos? Ecce Martinum Pannonicum inimicum jugiter nostrum, qui tres a nostris cavernis infernalis repulit mortuos. Adest Privatus ex gabalis, qui oves suas barbaris, nostra instigatione commotis, tradere noluit. Adventit Ferreolus collega tuus ex Viennensibus, qui nobis in te supplicium, incolis præsidium misit. Quid Symphorianum Ædum, quid Saturninum vocas Tolosanum? Aggregasti concilium, ut nobis ingeras infernale tormentum. Hæc et his similia dicentibus, ita sanctos Dei humanis mentibus repræsentant, ut nulli sit dubium eos inibi commorari; multi tamen ab his infirmi curantur et sani recedunt. » Energumenum narrat (9) coram Juliani reliquiis « percussis palmis cepisse debacchando clamare vel dicere quod martyris Juliani virtute exureretur, » postea vero tactu pignoris sacri fuisse liberatum. Porro cum Turrone (10) reliquiæ Juliani deferrentur ad basilicam in ejus honorem extructam, conquestum energumenum, quod Martinus Juliano se junxerit. Jam vero quam crebro hæc acta sint, ex iis conjicere licet, quibus narrationem hanc conclusit Gregorius: « Jam exinde tempore procedente quanti tibi energumeni, frigiditici vel diversis morbis oppressi martyris virtute sanati sint, nec nomina retineri, nec numerus potuit colligi. » Atqui ipse Julianus sub Diocletiano martyrium subiit; hæc porro omnia in ejus basilica Brivatensi acta sunt, quæ, ut ex ipso Gregorio (11) conjicere licet, eo tempore extructa est, quo Burgundiones in Galliam vix irruerant, sæculo igitur v ineunte.

Hæc ipsa nos movent, ne cum Cl. J. G. Mueller, professore Hildesiensi, qui cæteroquin Moniana sphalmata egregie ac iisdem fere ac nos rationibus solvit, liturgiæ nostram in alteram sæculi iv partem referamus. Nam et ea quæ ex Juliani Vita retulimus, et ea quæ de Spiritus sancti processione habentur ejusmodi libelli ætatem non admittunt. Accedit denique character codicis, quem Cl. Mone, hac in re judex competens, partis mediæ prioris sæculi v esse evicit. Nempe missa S. Germani adjecta eodem fere characterē scripta est ac codex canonum Darmstadianus anni 535, neque junioris ætatis esse potest, cum seriores codices jam in multis divergant. Character vero decem missarum sæculi iv esse posset, nisi d minus occurreret unde in priorem partem sæculi v reponendum esse, jure censet.

1-4. Ex decem primis missis. — 5, 6. Ex missa S. Germani Antissiod. — 7. Orationes additae matrici seculi vi. — 14-18. Ex decem missis.

RES CRATIAE DEBITORES,

1. IN HIC CONTINUATIONE, UENE

2. EX TOSCO NOMINE SUO LU

3. SPOSE NOMINE INCON

4. TCUJUS TULIT IMPITUS

5. DEUUM QUEM NESCIT

6. RIUS DOCTRINAE, RELIGIONIS

6. UELOCITER LIBERAVIT, quo

7. Uam triumphans nr uene RIR CRUCE

ALIAS ORATIO DE NATAL

8. **A**d esto dne supplicationibus nostris, EPO
populum tuum quite factorem conde

9. EODEM DIE NATAL, SANCTI

FLICISSIMI ITAGAPITI.

10. **F**amiliam tuam dne proptius
in tuere Et apostolicis defende

11. et funde super hanc oratio

ni domum benedictio

niem tuam.

12. solec nec per omzonia

lir peccati poena

nec per diluui es

cclcc ta sententia;

13. Exce de vrb iu r d d p i

14. Ma q u v G ex l o r t a u e

15. Exid i s

16. Maximis.

17. Maximis.

18. Maximis.

Quo semel statuto, missas nostras, si forsan minutissima quædam excipias, antiquissimum Gallicanæ liturgiæ monumentum esse exurgit. Nam missa Gothico-Gallicana, a beato Joanne Maria cardinali Thomasio (12) edita, post annum 687 reponenda est, cum S. Leodegarius hoc ipso anno mortuum commemoraret, et sæculi vii ineuntis esse videatur. Alterum Sacramentarium Gothico-Gallicanum, quod Mabillonius Museo suo Italico inseruit (13), sæculi vi exeuntis vel vii ineuntis est, cum Martinum et Benedictum in canone recenseat et B. Sigismundum, a. 523 ab Arianis occisum, celebret.

Præter venerandam antiquitatem, traditionis ecclesiasticæ monumenta, quæ hæc nostra liturgia continentur, celebranda sunt, quæ ex dictis ad sæculi v partem priorem referenda sunt. Habes missæ sacrificium (14), orationem pro defunctis (15), cultum sanctorum (16) et reliquiarum (17), poenitentis sacramentum (18), missæ fructus pro defunctis (19). Quod vero imprimis notandum, transsubstantiationis documenta insignia prosunt. Missa tertia Deum invocatur, « ut suæ potestatis sanctificationem largita, hæc oblatio in Christi corpore et cruore *conversa* proviciat »; porro, « ut his creaturis altario tuo superpositis spiritus sanctificationis infundas, ut per transfusione cælestis adque invisibilis sacramenti panis hic *mutatus* in carne et calix translatus in sanguine sit totius gratia, » etc. Quarta denique missa, « ut fiat nobis legitima eucharistia in *transformatione* corporis et sanguinis Domini. » Hæc sane vox *transformationis* non ut apud nos fieri assolet, de mutatione formæ cujusdam exterioris tantummodo est interpretanda. Nam forma, *μορφή*, apud Antiquos idem valebat atque *οὐσία*, præunte Apostolo, qui Phil. ii, 6, ait Christum, cum in forma Dei esset, formam servi accepisse. Quare Patres non raro utramque in Christo naturam formæ appellatione designarunt (20) unde et Pselus: *Οὐσία μὲν οὖν καὶ μορφή καὶ φύσις ἐν τῷ Λόγῳ.*

Denique de ipsa methodo, qua cl. Mone textum typis excudi curavit, hæc prænotanda sunt, quæ ipse monuit. Velustum comma, quod cifræ J simile est, moderno signo reddidit. Interpunctionem, quam dicunt, codicis retenuit; quæ cum a nostra mirum quantum divergat, signa potius cantus quam dividendi sensus videtur. Missarum numerum uncis inclusum et litteris cursivis impressum ipsemet addidit, similiter et orationum nomina ad instar Sacramentarii Gothici apud Mabillonium. Tituli vero orationum et numeri missarum, qui in codice superstites exstabant, majoribus et stantibus characteribus redduntur. Foliorum codicis numerus in margine additur et cujusque folii finis verticali lineola indicatur. Notas Moneanas, quantum fieri oportuit, retinimus, pauca addidimus.

12) Codices sacramentorum, Romæ 1680, p. 263. Patrol. t. LXXII.

13) Mus. Ital. t. 1, p. 278.

14) Missa 2, orat. ad pacem, post mysterium; missa 4, collectio; missa 5, post secreta.

15) In orat. post nomina missarum 2. 3. 4. 5. 8.

16) Missa 9, 11.

17) Missæ 5 in contestatione.

18) Miss. 4, cont. 2.

19) Missa 8, orat. post nom.

20) Petav. l. vii de Inc., c. 8, n. 3, 9; l. iv de Trin., c. 3, n. 2: « his quæ celebratissimus auctor contulit, addere licet Ovidium, qui initio operis *μεταμόρφωσεν* non aliter se intelligere indicat, quam essentis mutationem »:

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

Id interpretibus usus antiqui ignaris tam peregrinum visum est, ut Scaliger *principium infelix admodum* vocaret, Vossius hypallagen admitteret. Acutius rem suspicatus est de Saint-Ange, Gallicanus Ovidii interpres. (*Œuvres de Saint-Ange*, t. II, Paris, 1823, p. 148.) Porro allegandus est Tertullianus adversus Praxeam (c. 22), qui, ut Verbum assumpta humanitate immutatum non fuisse ostenderet: « Deum, inquit, immutabilem et *informabilem* credi necesse est, ut æternum. *Trasfiguratio* autem interemptio est pristini. Omne enim quodcumque transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, et incipit esse quod non erat..... Sermo autem Deus et sermo Domini manet in ævum, perseverando scilicet in sua *forma*..... si enim Sermo ex *transfiguratione* et *demutatione substantiæ* caro factus est, una jam erit *substantia* Jesu ex duabus. »

MISSÆ GALLICANÆ UNDECIM

A. F. J. MONE

ARCHIVIC MAGNI DUCIS BADENSIIUM PRÆFECTO

DETECTÆ.

(Lateinische und Griechische Messen aus den zweiten bis sechsten Jahrhundert herausgegeben von Franz Joseph Mone, Archivdirector zu Karlsruhe.)

(MISSA I.)

(ante orationem dominicam)... cato sancto nomine suo iubeat liberari et iam eos nostris præcibus adiuvemus. qui ignorantibus adhuc iter verum a diabolo in erroribus sæculi detinentur. ut omnes agnitione

suae maiestatis inluminet per Ihesum Christum dominum nostrum cujus mandata retinentes (21) oramus et dicimus.

(post orationem dominicam.) Libera domine libera nos ab omni malo. et constitue nos in omni opere

(21) Apud Mabillon, 202, *præcepta retinentes.*

bono (22) qui uiues et regnas cum patre et spiritu A deus. omnibus locis. omnibusque temporibus. per
sancto in secula seculorum. amen.

(post communionem.) Spiritu- | li esca haustuque
recreati (23) omnipotentem deum patrem debita gra-
tiarum actione ueneremur per dominum nostrum
Ihesum Christum filium suum uiuentem manentem-
que secum cum spiritu sancto in aeterna saecula
saeculorum. amen.

(collectio.) Exaudi nos Deus pater omnipotens et
praesta quae petimus per dominum Ihesum Christum
filium tuum qui uiuet (24) regnat deus in saecula
saeculorum (25).

(benedictio.) Sit domine meseratio tua digna mise-
ricordia uox petentum cunctus (26) | respiciens In
singulus non repelles. hoc uotium nobis faciens.
quod necessarium esse cognosces. ne aliud nostra
intemperantia studeat petere. quam tua praesciat
potentia conuenire. p. d.

(MISSA II.)

(collectio.) Deum fidelium saluatorem, conseruato-
remque credentium. deum aeternae. immortalitatis
auctorem. fratres dilectissimi. unianimiter domi-
num depraecemur. ut nobis pietatis suae dono spiri-
tali | misericordiam indeficienter imperciat p. d.

(collectio ante nomina.) Deus qui pro magnitudi-
nem tuam per uniuersa defunderis et ubi (27) tamen
totus adsistis. discretus (28) omnium uoluntatis
qualitatebus locis temporibus adque personis. uoto-
rum omnium capax. propiciatus exaudi. dum ad
cunctos adspices foues (29) omnebus misereris. p. d.

(post nomina.) Recitata nomina dominus benedicat
et accep- | ta sit domino uti huius oblatio. nostrisque
praecebus intercessio suffragetur. spiritibus quoque
karorum nostrorum laetis sedibus conquiescant. et
primi (30) resurrectionis gaudia consequantur.
p. d. nni.

(ad pacem.) Exaudi nos deus salutare (31) noster.
et in consortio nos diuinorum sacrificiorum dignan-
ter admitte. hac (32) pacem tuam benignus largire.
p. d.

(contestatio.) Dignum et iustum est. equum et
iustum est ut te sancte pater omnipotens aeternae

omnia momenta ueneremur. tibi supplices simus.
tibi deferamus praecis (33), te totis stodiis et effecti-
bus (34) adoremus. deus qui ultra omnibus (35) uir-
tutis. ultra omnis es potestatis. deus uniuersorum
arbiter. iudex secretorum. quem caeli et terra. quem
angeli | et archangeli. quem throni et dominationis.
quem cherubin. et serafin. incessabili uoce procla-
mant dicentes. SS. SC̄S. SS.

(contestatio.) Dignum et iustum est. nos tibi gratias
agere domine deus per Xpm̄ Jhm̄ filium tuum. qui
cum deus esset aeternus. homo fieri pro nostra salute
dignatus est. O unice singulare. et multiplex salua-
toris nostri mysterium. nam unus idemque et deus
summus et homo perfectus, | et pontifex maximus.
et sacrificii sacratissimum. secundum diuinam po-
tentiam creauit omnia. secundum humanam condi-
tionem liberabit (36) hominem. secundum uim sacri-
ficii expiauit conmaculatus (37). secundum jus sa-
cerdotii reconciliauit offensus. O unice redemptionis.
mysterium singulare. in quo uetusta illa uulnera.
nova domino (38) medicina sanauit. et primi hominis
praeiudi- | cia. salutare nostri praeuulgia rescide-
runt ille concupiscentiae exagitatus stimulis. hic
oboedientiae, confixus est clauis. ille ad arborem
manus incontinenter extendit. iste ad crucem pa-
cienter abtauit. ille uoluptate inleceus gustus exple-
bit. iste cruciatu indebite dolores (39) afflictus est.
ideo merito poena innocentiae facta est absolutio
debetores iure. etenim obnoxii demittuntur debita |
quae pro eis ille qui nihil habebat absoluit. quod
singulare mystirium. non solum homines in terris.
uerum etiam. angeli uenerantur in caelis. cui
me (40).

(post sanctus.) Uere sanctus. uere benedictus do-
minus noster Ihs Xps̄ filius tuus (41). qui pridie.

(post mysterium.) Domini ac dei nostri sempeterni
gloriam depraecemur. orantis (42) uti hoc sacrifi-
cium tua benedictione. benedictas et sancti spiritus
tui rore perfundas. ut accipientibus uniuersis. legi-
tima sit eucharestia (43) per Jhm̄ Xpm̄ filium tuum
deum ac dominum conseruatoremque nostrum. cui

(22) Mabillon, 192, libera nos ab omni malo, et
custodi nos in omni opere bono. P. 189. libera nos a
malo et custodi nos in bono. Cf. pp. 294, 297 Con-
stitut. apostol. viii, 8 : Δεηθῶμεν ὁπως ἀποστραφίντες
πᾶν ἔργον ἀδίκτων, προσοικτιωθῶσι πάση πράξει ἀγαθῇ.
Missa S. Basilii ap. Goar, Rit. Graec. p. 148 : Ἀπὸ
παντός ἔργου πονηροῦ ἀπόστησον. παντι δὲ ἔργῳ ἀγα-
θῷ ἐκτρέφον. Ex Epist. ad Titum iii, 1.

(23) Mabillon, 190, caelesti cibo potuque recreati.
203, relecti spiritali cibo et caelesti poculo reparati.
296, spiritalibus pasti epulis.

(24) Est tempus praesens, sicut et uives, ad mo-

(31) Hoc est salutaris.

(32) Hanc. Omissum est abbreviationis signum.

(33) Hoc est preces.

(34) Affectibus.

(35) Omnes.

(36) Est tempus perfectum, sicut et infra explebit.

(37) Est accus. plur., sicut et offensus.

(38) Domini.

(39) Hoc est doloris, sicut infra debetores.

(40) Tota clausula est et apud Mabill., pag. 195-
200.

(41) Post sanctus sequitur in Constit. apost. viii,

est apud te domine cum spiritum sanctum (44) regnum sempiternam perpetua diuinitas in sæcula seculorum amen (45).

(MISSA III.)

(collectio.) Omnipotentem deum in trinitatem (46) uenerabilis subsistentem patrem diuinitatis, auctorem, filium cum patrem semper extantem omnia sæcula, consubstantialiter et | aequaliter dominantem, fratres karissimi (47), dilectionis plinitudinem depraecemur, ut sensus nostri terrenis actibus segregati, illi inseparabiliter, copotentur, a quo se intellegunt, accepisse quod uiuunt, et cum auctore suo se humiliando, mens deuota subdederint reparatur noster exaltet, inclinata, maiestatis potentiam quos redemit, p. d.

(ante nomina.) Deus qui exuberantem fontem misericordiae, tardus ad uindicta (48), celeriter ad ueniam, quem peccatorum nostrorum non ignorantia reuocat, sed patientia clementer expectat, propiciosa a (49) nobis te indulge, intellectum, dilige dilectum inrepraehensibiliter, emitari, ut uitantis, qui morimur ualeamus accipere (50) te praecio quo uiuamus, p. d. n̄m.

(post nomina.) Propiciatorem nostris facinoribus fratres amantissimi uenerabiliter supplicis exoremus, ut recitatis nominibus defunctorum (51) dignanter munera respiciat offerentium, ut suae potestatis sanctificationem (52) largita, haec oblatio in Xpi corpore et cruore conuersa prouiciat, defunctis ad requiem fiat, offerentibus ad mercedem maniat, sumentibus ad salutem, p. d. n̄m.

(ad pacem.) Deus uniuersalis creaturae dominatur (53) et conditur, quem agnoscere lux est, et colere salus | desiderare corona est, suscipere humilitatis nostrae libenter, et tribuae diuinitatis tuae dignanter indulta, ut qui munera tui honoris offerimus, culpae nostrae debita non luamus, depraecantes ut quicumque junguntur ad osculum, magis inlegentur (54) affectu teneantur (55) hoc pectore quod ore profertur, p. q. I. Xm.

(contestatio.) Dignum et iustum est, uere equum et iustum est, nos tibi gratias agere omnipotens, aeterne deus, | pater unigenite spiritus sancte, ex patre et filio mystica processione, subsistens, una

(44) Loco ablatiui.

(45) Haec missa non est integra, nam desunt orationes post consecrationem. Duplicem porro habet praefationem sicut et aliae ex sequentibus.

(46) Hic plures accusatiui loco ablatiui sequuntur.

(47) In codice habeo F̄ KL. Hic alloquendi modus in antiquissimis Sacramentariis et Homiliaris habetur. Cf. Mabill. 190, 204, 283. Missale Francum saepius formula dilectissimi fratres utitur, quae tamen et in nostris missis occurrit. Epitaphia Romana etiam scribendi modo hoc karissimus utuntur, et est hic siglus, quem dicunt, lapidaris.

(48) Vindictam. Deest abbreviationis, signum.

(49) Locus usque finem corruptus.

(50) Accedere.

(51) Mab. 218, nominum serie relata aefunctorum.

(52) Loco ablatiui.

(53) Dominator.

eademque in sanctam trinitatem triam personam substantiam, coaeterna essent, et non disiecta concordia, aequalis potentia, uoluntas unita, ipsa apud se permanens, ante tempora uniuersa uel saecula nihil ultra se habens, nihil intra se nesciens, cuncta supereminens, et se cunctis infundens, loca continens, et locis excedens, nullius | indigens, et omnia complens, sermone ineffabilis, uirtute efficax, etsi uoce non capax solo praecepto potentiae, caelum terram maria cum suis formis in generibus praecreasti, sed inter reliquas animantium creaturas ad (56) peculiarius in tua laude uiuerint (57) hominea et imaginem in similitudinem beatissima trinitatis concedidisti ut conlocatus in suauitate paradysi creaturi seruiens, creaturis reliquis imperasti, | et tibi fideliter famulando haberit in aliis generibus dominatum, sed culpa (58) praeuarecatione admissa, homine proiecto, de uita paradisi successit mors de poena, peccati, et iacebat in tenebris, tuae lucis, iussa contemnens, inter hoc nullus erat, qui caeco lumen ostenderit, postramanu (59) porregerit (60), exoli patriam redderet, sepulto uitae munera reformarit, tu autem climens et conditor condidisti | leui tuo homini praeualuisse, culpam peccati, ut iacetis potuisset erigi, ad illum inclinata potentia descendisti, in hoc enim personam (61) unigeniti filii humana (62) carnis absoluit, et quod omnipotens deus per pietatem humilis reformauit formis, igitur digne proferat, quod indignis praestetit diuinae clementiae, et deum admirabiliter, uniretur diuinitas, et homini per deo trebuetur aeternitas (63), cui ac.

(contestatio.) Dignum et iustum est, uere equum et iustum est, et sanctum est, nos tibi gratias agere, domine sancte pater omnipotens aeterne deus, praecem fundere te confetiri, in tuis laudibus gloriari, qui omnem (64) uerbum, iubes sapientia, sapientia disponis uirtutem, (65) confirmas, rationem dispensas, digne igitur ac iuste, te laudare quem omnis angeli cum laudant, et astra mirantur, maria be- | nedicunt, terra ueneratur, in inferna, (66) suscipiunt, cui cyruphym et seraphym non cessant clamare dicentes :

(post sanctus.) Benedictus uens et clementi proposito, pro erudiendis (67), mortalitatis nostrae fa-

(54) Illigentur.

(55) Teneant.

(56) Ut.

(57) Viveret.

(58) Culpæ.

(59) Prostrato manum.

(60) Porrigeret.

(61) Persona.

(62) Humane.

(63) Ejusmodi orationes, quae de creatione ac fide hominis, peccato Adæ ac redemptione tractant, in liturgiis Orientalium ante consecrationem crebro reperiantur. Cf. Constit. apost. vii, 35, 36; Liturg. Copt. S. Basilii, S. Gregorii et al. apud Renaudot.

(64) Omne.

(65) Virtute, sicut postea ratione.

(66) Mendum amanuensis pro inferna.

(67) Eradicandis.

cinoribus, infertis (63) ipse (69) etiam unigenitus **A** pro parte quae (70) caro factus est. abitus (71) est. mortalis ultro se subdens ludibriis. et columna sui corporis, dilectionis nostrae ruinas fulcirit | ac sui casus condere (72) hostes arma conterens forcio- rubore (75) quam ecclesiam ruiramus (74) erigit. p. d. Qui pridie.

(*post secreta.*) Recolentes igitur. et seruantes praecepta (75) unigeniti. depraecamur pater omnipotens. ut his creaturis altario tuo superpositis spiritus sanctificationis infundas, ut per transfusione caelestis. adque inuisibilis sacramenti. panis hic mutatur, in carne (76), et | calex translatus in sanguine (77), sit totius gratia, sit sumentibus medicina. p. d.

(MISSA IV.)

POST PROFETIAM (78). Dum profetica dicta, nostrae deuotionis cometamur obsequiis. et benedictionem reddimus gratias, et uecessitudinem pro uisitatione desoluemus, et quia omnipotens plebi suae fecit in domo Dauid cornu erecturus. et gaudio adsignans, post spacia temporum, uaticinia profetarum, gressusque nostros. | et uia uoces dirigens, et salutes p. d. nm. Ium. Xpm.

VI. (79) (*praefatio.*) (80) Unum deum patrem et filium hac spirito sancto, diuisis personarum nominibus, indiuisa diuinitate confessi. fratres. karissimi. totis mentibus depraecemur, ut in omni loco. uel tempore, cuncti fidem rectam uitam habiant innocentem, auctorem conditionibus suae (81) ac redemptiones agnoscant resurrecturus se, ac secundum **C** sua opera iudi- | candus intellegant. et quia ex uiciate naturae, contacto nostrae uoluntatis habit fragilitas, ut laedatur suae benignitatis praestit pietas ut placetur. p. d. nm.

(*ante nomina.*) Deus cuius tam inmensa est. bonitas, quam potestas, praesta quod iustis polliceris. accipere quod reis minaris, euadere, ueraciter te credere, rationabiliter confetiri, salubriter conuersari (82), sit quies. adridat, | te colere, si limptatio ingruat non negare, temporariae uitae, necessariis abundare. aeternis gaudiis non carere p. d.

(68) *Illatis.*

(69) *Hoc est ipsi.*

(70) *Qua.*

(71) *Habitus.*

(72) *Pondere.*

(73) *Robore.*

(74) *Hic aliquid deesse uidetur.*

(75) *Recolimus passionem Mab., p. 192, 222. Haec igitur praecepta seruantes 227.*

(76) *Loco accusativi sicut inferius, sanguine.*

(77) *Sic et in liturgiis Orientalium adhibetur*

(*post nomina.*) Sanctifica tua omnipotens deus ea quae a te ordinata sunt, plagabilitate dignatur. libens suscipe. quod offeremus, et clemens indulgeat, quod laetamus, sanctorum tuorum nos gloriosa merita. ne in poena (83) ueniamus. excusent, defunctorum sedilium. animae quae beate- | tulidnem (84) gaudent, nobis opetulentur, quae consolatione indigent, ecclesiae praecibus. absoluantur, quorumque oblatio, quorum ante altarem (85) tuum, nomina recitantur. ita sit in tuis oculis placita, ut illis sit in beneficiis copiosa p. d. nm.

(*ad pacem.*) Dona nobis domine deus noster, in custodienda. pacem tuum donum, tuumque depositum custodire, et sic in nominibus sequi quam ipsi (86), | jubias. et trebues caritate, ut in aliquibus culpas noueremus odisse. non animas, finem optare crimine, non salute si cunctis, concordia sit amori. ut discordia. nec inferre ulli liceat. nec refferre p. d.

(*contestatio.*) Dignum et iustum est. omnipotens pater. tibi semper gratias agere, te super omnia diligere, pro omnibus te laudare, cuius munera (87) cunctis hominibus. imaginis tuae, dignitas concedetur. in natu- | ra. aeternitatis facultas dignatur. in anima libertas arbitrii praestatur in uita felicitas baptismi offertur. in gratia hereditas. caeli promittitur. in innocentia. uelutis remedii seruatur. in paenitentia bonitatis ueniam. (88) iniquitatis poenam. proponetur. ut habundantius in omnes homines dei pietas, nec in militia uellit degenerare (89) quos con- **C** dedit, nec in ignorantia perire. quos docuit. nec in supplicio permanere quos diliget. nec a regno discedere | quos redemit, ante cuius conspectu. (90) omnes angeli non cessant clamare dicentes. SSS.

ITEM **CONTESTATIO.** Dignum et iustum est. nos tibi semper gratias agere, trinitas deus. cuius nos potestas uerbo creauit, per (91) mereto nostro offensa damnauit, per filio (92) pietas liberauit. per baptismum et paenitentia. ad caelos uocauit. cui m. omnes. SS.

POST **SANCTUS DICES.** Deus qui nos caelestium numquid hymnum tibi uis offerri sed meretum et

praecessisse minus dextere inde conclusit cl. Mone. D. (80) Haec oratio sapius in Missali Gothico occurrit, sed absque titulo. Utrum *praefatio* an ad solitum *collectio* dicenda sit dubium uidetur.

(81) *conditionis.* Dialectus amanuensis genitivum casum tertiae declinationis in *es* habebat. Formam *is* nonnunquam dativum pluralem esse opinatus est, atque in *ibus* immutauit, sicut in fine missae huius, *benedictionis* loco dativi *benedictionibus* positum occurrit.

(82) Mab., 219, *salubriter conuersari*

sacrum, angelorum tam | loca tenere quam carmena dona qui supernarum uirtutum concentum. in tua praedicationem (93) sumemus etiam superiores uitae affectum. ex correctione. sumamus. illa domini nostri Ihu Xpi que in memoria (94) passionis suae tradedit uerba dicturi p. d. Qui pridie.

COLLECTIO. Deus Abraham. deus Isaac. deus Jacob deus et pater domini nostri Ihu Xpi tu de caelis tuis. propitius affluens. hoc sacrificium nostrum. indulgentissima pietate prosequere. discendat | domine plenitudo. magistratis. diuinitatis, pietatis. uirtutis, benedictionibus (95) et gloriae tuae. super hunc panem. et super hunc calicem. et fiat nobis. legitima eucharistia in transformatione (96) corporis et sanguinis domini. ut quicumque et cotienscumque ex hoc panem. et ex hoc calice libaberimus. sumamus nobis. monumentum, fidei. sincerem dilectiones. tranquilla (97) spem resurrectionis. adque immortalitatis aeterne in tuo filique tui. hac....

(MISSA V.)

(contestatio.) res gratiae debitores, iugi continuatione (98), ueneremur, seu cum publica praeece sacra adolemus altaria, siue cum secretis mentium penetrabilibus ineffabilia dicta quae feceris, aestimantes tacito fouemus adfectu, iustae enim uox (99) tuae rex gentium. quis non timebit. et magnificabit nomen tuum. nullae quidem nobis adhuc cythare personant. sancti tui. qui bestiam saeculi huius. concordia uirtutum perseverante uicerint (100) | nullum de nobis Moysi canticum. qui inter fluctus adhuc istius saeculi uolutamur. nulla uox angelorum nisi forte laudare nos possunt, qui adesse nobis possent, cum filii tui dilectissimi corpus sacramus et sanguinem, sed pia cura pro populo. et sancta pro salute plebis oratio. et mens cultui intenta diuino si non potest maiestatem tanti operis explecare, nititur tamen usum concessi muneris, frequentare, quis enim | possit perfuncturio sensu, diuina tua praeterire munera, tu corruptibili. limo lutoque solubili spiritu (101) uitae insufflare dignatus es, hominem fecisti esse quod limos est. (102) materiamque mortalem, ad imaginem similitudinemque tuam spiritali uiuificasti uigore naturae, et pigram humum hebetemque limum igneus uigor. intus animaret. agillisque motu uenae tepentis. caro nostra uiuisceret, quid sumus. et quantum eruemus | huic limo leges. huic limo profetarum oracula (103) angelorum ministeria militarunt, huic limo ipse dominus Ihesus

(93) Loco anlat.

(94) memoriam.

(95) benedictionis.

(96) Hac de uoce uide Prolegomena nostra. D.

(97) Loco accus.

labores miseratus humanos. cruce sui corporis triumphauit, quid loquar ad tuorum cineres martyrum torqueri incorporeas potestates, urit hic limus quos flamma non tangit, torquet fauilla quos unguis poena non inuenit. auditur gemitus quorum tormenta non cernimus, et haec quam magna parui laboris praemia, inflex uoluptas quod eicit misera caro. quid sibi inuidet. de caelo se reuocat, et luto reddit. nec hoc mirum si terra praeponderat. sed quia tu domine deus pater omnipotens. in tui unigeniti leuatus corpore caelum nos separare (104) iussisti. ne quaeso. patiar ui perire, nobis misericordiam tuam satis sit quod inclusa corpore anima. in leges misera transit alienas generisque poena communi pro errore unius est persoluta | amiserimus certe procerogatiuam naturae non amittamus redemptionis tuae gratiam, mercem igitur domine tuam tibi serua, quam filii tui dilectissimi tibi corpore comparasti, nihil huic carni debemus et sanguini (105) jussomque dominicae redemptionis. ut quemadmodum scriptum est. simus eius qui a mortuis resurrexit, merito tibi.

ALIA CONTESTATIO. Dignum et iustum est. aequum et iustum est, nos tibi gratias agere | sancte pater omnipotens deus qui quamuis magnitudinis tuae meritum digno sermone non ualemus attingere, laudis tamen debitum libentissime confitemur, cujus nomen inuictum regit caelum, terram maria, et cum ex te omnia tu in omnibus inueniris, es enim tam excellens. ut celsa possedeas, tam dignabilis ut terrena non deseras, sic etiam pius ut nec inferis desis, namque cum totus semper et ubique sis, clementia maiestatis tuae, | nota sideribus patefacta terrenis apud inferos manifestata perclaruit, quia miseratione qua polles. sic fidem credentium pascis, ut hoc tam copioso profetarum numerum (106) spiritus sanctus semper operatus sit, nec discrepans. alter ab alio sed potius deum unum et dei dona. omnis profetia consona uoce testetur, ut eo sit nobis manifesta fides. qui abundantius profetarum numero et testimonio perhibetur. incrementum una | ius habitura credulitatis (107) intentio cum conlatis, hinc et inde fidei membris plenitudo corporis inuenitur. nec frustra in nobis per saecula nuntiantur, uideelicet ne inopinantibus accederet caeleste beneficium. et difficile ignorantia crederet quod statim deberet, fides inluminata suscipere, traditis itaque legis ordinibus et inspiratis profetarum uocibus indicia cucurrerunt, ut cum caelesti beneficio gratulareremur,

(99) Leg. uic. MUELLER.

(100) Sancti tui de persecutoribus suis et diabolo triumpharunt. Mab. 198.

(101) Loco accusatiui. Deest abbreviationis signum.

beneficiorum etiam | confiteremur auctorem qui dei A
clementiam uenerati præcolorata singula uideremus
in Xpo, qualiter signa præmissa indicium mox
futuræ passionis ostenderent, ut captiuitatem generis
humani triumphus passionis euinceret cum deus
noster aduersarium mortis destruxerit qui mortis
obtinuerat potestatem, cui merito.

OR. POST. SCS. Hic inquam Christus dominus noster,
et deus noster qui sponte mortalibus | factus adsi-
miles (108) per omne (109) hunc æui diem. immacu-
latum tibi corpus ostendit. ueterisque delecti (110)
idoneus expiator. sinceram inuiolatamque peccatis
exhibuit animam, quam sordentem rursus sanguis
elueret (111), abrogataque in ultimam lege moriendi.
in caelo corpus perditum atque ad patris dexteram
releuaret. p. d. ñm. Qui pridie.

POST SECRETA. Addit etiam istud edictum. ut quo-
tianscumque corpus ipsius sumeretur. et
sanguis. | commemoratio fierit dominicæ passio-
nis, quod nos facientis Ihesu Christi filii tui domini
ac dei nostri. semper gloriam prædicamus, roga-
mus ut hoc sacrificium tua benedictione benedicas
et sancti spiritus rore perfundas, ut accipientibus
uniuersis, sit eucharistia pura uera legitima, per Ihesum
Christum filium tuum dominum ac deum nostrum
qui uiuet et regnat tecum cum spiritu sancto in
æterna sæcula sæculorum amen.

ITEM ORATIO. Oremus deum nostrum ut oblationem
quam...

(MISSA VI.)

(oratio ante nomina.) ... (po) pulo. adsto (112) im-
perata seruicia. persoluenti sit saltim obidientia. pro
meretum quia polloetur, conscientia. per reatum
obteneatque ueniam quatrata confessio. quia amisit
gloriam scelerata conuersatio. et quod in nobis sti-
molis carnalibus petolans culpa contraxit. purgent
suspiria. per dolorem, quod perpetrasse caro cognu-
scetur uoluptate p. d.

POST (nomina) Offerentium nun- | copatione con-
pertamque etiam dantem. accipiendumque personas.
nota uocabolorum. designatione, monstrauit ad deli-
ctam (113). præcum reuertamur officia, sperantes
de potentiam trinitatis inminse ut et superstium
confirmi uota. et defunctorum laxit ergastola. ut
uiuis præstans gratiam. pariter et sepultis. et os

(108) similis; ad abundat.

(109) omnem.

(110) delicti.

(111) Hic aliquid deesse uidetur. MONE. Vel saltem
locus obscurus ac mendosus est. Sensus eiusmodi
esse uidetur ut uoces animæ et corporis generice sint
sumendæ tum de anima et corpore Christi, tum de
cæterorum hominum. Hanc igitur animam in se im-
maculatam ostendit Christus Patri ut si rursus sor-
desceret in hominibus, sanguine ipsius iterum ablue-
retur. D.

(112) Videtur esse mendosum atque legendum
adesto, ut apud Mabill. 210, adesto tuæ plebi.

(113) dilectia.

(114) hos.

(115) uenis.

(114) exaudiat cum inuocauerint. et illus quia con-
dam inuocauerunt non condemnet p. d.

(ad pacem.) Exaudi nos deus pater omnipotens.
et præsta que petemus. p. d. pax domini sit.

(contestatio.) Dignum et iustum est. te laudare tri-
nitas deus, qui hominem tuum limi glotino. quoago-
lante constrictum. et ad imaginis tuæ. speciem con-
cordantium. liniamentorum officio normali ratione
plasmatum. effecerat. de terra sidereum. de puluere
serupeternum, nam spiritum tuum infundens prote-
nus per mem- | bra turpentina. caluit sanguis in ui-
nis. (115) uigor in neruis. et ad caelestis creatoris
(116) imperio mox meruit. terra. animam. anima
spiritum. spiritus rationem (117). cui cuncta. operis
tui elementa committens, sicut ueniam plasmaueras
B præstantiorem membris. ita uolueras esse subli-
miorem et meritis. sed misere carnis. inlicebrosa uo-
luptate. flammatus concessa perdidit. dum inlicita
concupiuit, nam dum dissimiles (118) fieri. per edulia
in- | terdicta contendit, accepit confertim (119) pro
æternitatem mortim, pro edacitate ieiunium. pro
praesumptione supplicium cunctisque mortalibus. con-
formis effectui meruit per culpam. quod non acceperat
in naturam. sed formæ tuæ imaginis. miseratur.
tibi doluit perire quod feceras. cum ille nescirit, se
perdidisse quod dederas. igitur cum ipse captiuitates
nescirit uinculum, tu rædemptionis | distenas (120)
modum. mitiendum (121) nobis. uoigenitum tuum
dominum ac deum nostrum Ihesum Christum. qui
in se et per se nostrum nexus exsolueret. debetorum.
C qui mortem nostram. sua morte prosterneret et uul-
neres sui cruore paritor lymfaque perfusus purgaret.
baptismo martyrio (122) coronarit. fieritque nobis
præuius in paradyso, rædemptor in tartaro doctor
in mundo, inuitatur in caelo. cui merito.

ITEM CONTESTATIO. Dignum et iustum est. æquum
et iustum est. hic et ubique tibi gratias agere domine
sancte pater. æterne deus. qui nos ex morte perpe-
tua. adque ultimis inferorum tenebris euulsisti, ma-
teriamque mortalem luto solubilis. congregatam filio
tuo æternitatis donasti, quis in laudibus tuis gra-
tus relator, quis operum tuorum copiosus adsertor,
te omnis lingua miratur, tuam cuncti | extollunt
gloriam sacerdotes, tu chaos confusisque principlis,
et tantum rerum. caliginem sempiternam, admira-

(116) Desunt litteræ cursivo characterem impressas
et a Mone ita suppletum est uocabulum.

(117) Similem climacom habes apud Mabill., 238,
propitiatus aspiciat, aspiciendo sanctifices, sanctifi-
cando benedicas. MONE. — Distinctio corporis, ani-
mæ et spiritus cum ratione ad Platoniam illam an-
thropologiam non est referenda, quæ trinam in ho-
mine substantiam admittebat, sed anima et spiritus
distinctæ tantum sunt eiusdem substantiæ facultates.
D.

(118) Mone, dissimiles. Cl. uero Mueller egregie
animaduertit legendum esse dis, hoc est diis similes.

(119) confestim.

(120) distenas.

(121) mitiendo.

(122) martyrii.

biles formas elementis, stupentibus addidisti, cum solis ignibus tener mundus (123) erubuit. et lanare commercium rudis terra mirata est, hac ne hæc omnia nullus habitator ornaret, solisque rebus uacuis orbis intenderet, facta est de limo manibus tuis figura. præstantior. quam sacer ignis | intus animaret, pigrasque per partes agilis anima uiuere, scrutari non licet pater interiora mysteria, tibi soli operis tui nota maiestas, quid illud in homine quod pauidus artus. terraque uiuentem, clausus in uenis sanguis. interluit quod solutæ corporum. species neruis rigentibus colliguntur, et in terris sola uisceribus. ossa redolescunt, sed unde tantum miseris bonum, ut filio tuo tibi que si- | miles fingeremur, et aliquid de terra esse æternum. beatae maiestates tuæ præcepta perdidimus, mortalesque rursum in terram ex qua ueneramus inmersi deflebamus, æterna doni tui amissa solacia, sed tua multiplex bonitas. inæstimataque maiestas, salutare uerbum misit e caelo, quod humani corporis inmixtione concretum. perditas sæculi partes. et uulnera antiqua curaret, ipsum igitur omnes angeli eum multiplici. turba sanctorum. incessabili uoce conlaudant dicentes. SSS.

(post sanctus.) Hanc in excelsis gloriæ tuæ laudem supernarum creaturarum uoce resonante, nobis quoque famulis tuis cognitam fieri pietas tua uoluit, et hæc præcunctis sedibus celebrata. sideris. magnificentiae tuæ donum. non solum noscendam famulis tuis. sed etiam himetandam (124) patuerunt, Qui pridie.

(post secreta.) Respice igitur clementissime pater. filii instituta ecclesiae mysteria credentibus munera, a supplicantiibus oblata et eroganda supplicantiibus p. d. nm.

(ante orationem dominicam.) indigni quidem sumus nomina filiorum omnipotens deus sed iuente (125) te (126) domino nostro Jhesu Christo filio tuo. licet tripidantes tamen oboedientes, humili mente oramus et dicemus.

(post orationem dominicam.) Libera nos a malo nos- | tra libertas, quia tibi soli. licet augere merita. et demitti peccata. euacua nos uitii. et reple nos uirtutibus, ut sanctificata atque auxa. sanctificet corda dum creditur. deleat peccata dum sumetur, ut hic et in æternum salui esse mereamur p. d. nm.

(123) Proba Falconia, vers. 130 : tener mundi orbis.

(124) imitandam.

(125) iubente.

(126) te abundat. MONK. Forsan legendum est te et. D.

(127) refecti.

(128) Mone putat duas cifras deesse, nempe VI, ita ut missa ordine nona sit. Si tamen a numero VII missæ S. Germani regrediendo numeres, concordat numerus III cum illo VII, ita ut alius missarum ordo esse uideatur, ex quo missæ quædam desint. D.

(129) Mab., 253, deuotum ac dicatum sibi uirginali-

(post communionem.) Refecti (127) esca caelesti. poculo domini recreati deo patri omnipotenti laudes et gratias referamus p. d.

(benedictio.) Exaudi nos domine et præsta que te petimus, pacem tuam | perfectam de caelis. da nobis hodie pacificum quoque hunc diem. et ceteros dies uitæ nostræ præsta pacem p. d. nm.

III, (128) (MISSA VII.)

(præfatio.) Supplicantes. humili præce. dei patris, et domini nostri Jhesu Christi. maiestatem ubique dominantem. humili præce depræcensur, commemorat'ionem facientes, pro omnibus episcopis, præbiteris diaconibus subdiaconibus omnibusque ministris suis. ut eos sancto spiritu regat. deuotum sibi ac dicatum | uirginum pudorem. et continentiam propositum integrum in omnibus intemperatumque concedat uiduarum laboriosam. tolerantiam sua miseratione confoueat, orfanis quoque opera. paterna pietatis indulgeat (129), misericordibus misericordiam largiatur, aegrotis medellam tribuat, ubertatem quoque terræ et frugum copiam administret, adflictos poenis. ac uexationibus. piæque omnium præces exaudire dignetur p. d. (130)

(collectio.) Exaudi nos deus pater omnipotens et præsta que petimus pro unigenitum et primogenitum Jhesum Christum filium dominum et deum nostrum uiuentem manentemque tecum. cum spiritu sancto in æterna sæcula sæculorum. amen

(ante nomina.) Oremus carissimi pro fratribus nostris. qui offerunt deo nostro spiritalia munera, petentes ut oblationis illorum. accepto ferre dignetur. restituat illis. pro modicis | ...

(MISSA VIII.)

(præfatio.)

Siderea de sede nitens bone conditur orbis, te pietate probans non nostra hic crimina pinsas (131) expositas admittit preces, et iudice libra mitior aequali non reddens pondere poenam, errores ignosce gregis pastorque fidelis ereptis orbibus (132) paradissi pabola reddas. p. d. n.

(collectio.)

Summe satuf rerum, qui spinis cultor ad- | im- | ptis (133)

catholicae ecclesiae plantaria fida locasti, plecte (134) oculos ad uota pius. age mente serena, hæc ut apostoleco fodeatur uinea rastro, adridens foliis, uiuaci palmite uernans,

tem pudorem et continentiam propositum gloriosum atque beatum in omnibus custodiat; uiduarum laboriosam continentiam sua miseratione confoueat; orphanis operi pietatis paternæ imperiat.

(130) Cf. orationem apud Mabill., 294.

(131) pensas:

(132) orbibus.

(135) Mab., 251, Deus qui, euulsis superstitiois spinis, in Ecclesia tua plantaria fidei alta radice posuisti, respice de celo et visita uineam istam, et presta ut, te irrigante, fructum accipiat in ubertate, qua te plantante incrementum accepit in gemitu.

(134) plecte pro flecte.

ruscida fonte tuo, nullo cruciata uapore,
nutriat aeternus (135) stici germine fructus,
fertiles (136), et placeat largo uindimiae (137) partu.
(ante nomina.)

Adnae (138) rector opem, uultuque aduertē se-
[cundo,
quae damus acci- | niens, quod uocamus, ipse re-
[pendens;
et quamuis trepidet proprio mins tacta reatus (139),
uel sacra reddentes commendet causa redemptus,
hoc speciale bonum tribuens, ut corde fidili
uiuamus domino, moriamur crimine mundo (140),
[p. d.

POST NOMINA.

Quod poscit diuinus honor, quod funus amantum
obsequio reddente deo solemnī (141) tributum,
suppliciter dominum per uota gemella praeece-
[mur (142),
ut quos culpa praemit, pietas miserata relaxit (143)
| atque interuentu sacri libamini (144) huius
uita superstitionibus detur, indulgentia functis. (145)
[p. d.

(ad pacem.)

Arbiter orbis, apex rerum, spīs una reorum,
tardus uindictae, uiniae celer, inmemor irac,
qui loca perquiris, miseris ubi parcere possis
inuitans ad dona magis, ne crinina damnis (146),
necte fidem populis, pacem serere (147) pectora
[lunge
ut teneant animo, quod blanda per os- | cola pro-
[dunt. p. d. nr

CONTESTATIO.

Dignum et iustum est, nos grātia tibi dicere dignas
summe deus semperque manens dominatur (148)
[ubique,
et qui cuncta potens propriis animata figuris
artefice (149) sermone f. cis, quique edita cer-
[nens (150)
aita uidens rerumque creans (150) per nomina for-
[mas.

(135) hoc est aeternus.

(136) fertilis.

(137) Leg. uindemia.

(138) adue, annue.

(139) Leg. reatu.

(140) Cf. Rom. vi, 2, 10; viii, 12. Hinc Mone con-
cludit crimine loco dativi casus positum et per asyn-
deton et omissum. Melius forsā diceretur crimine
ablatiuum esse idque innuere in quo uel quo moritur
Christianus, partem secundum quam uivere desinit,
mundo uero datiuus esset, indicans illum cui mori-
tur, cui per mortem, desertionem aufertur. D.

(141) solempne.

(142) precemur.

(143) relaxet.

(144) libamini.

(145) Mab., 191, ut superstitionibus uitam, defunctis
requiem tribuas. Male ex hac oratione conclusit
Mone missam esse pro defunctis, non autem, ut ex
praefatione patet, in honorem SS. Innocentium, cum
lamen in singulis missis oratio Post nomina uivos et
defunctos attingat. D.

(146) Hoc est damnes.

(147) Leg., sere.

(148) dominator.

A cum fierent, uox semen erat (151), nec distulit ortus
imperium natura sequens; mox spiritus oris (152)
aethera curauit sola ††, nec suetaequora fudit,
materiamque operis sola est largita uoluntas
Ne defurme lugum similis portarit imago,
tigmine sterile latuit regnatbr (153) Olympi;
ut sua gentiles (154) implerent coepta furoris.
Quis dolus Herodis, cum tristia bella moueret,
infantum, mandata neci? quos ubire raptus (155)
uulnera suscipiunt paruis errantia membris,
uix habitura locum, saeuoque iubente thiranno
nasci poena fu- | it, cuius tulit imptus aeuum.
quem nesciuit agi, qui perdidit. o noua mortis
condicio, solus uitam pro fine subire.

et cum prima dies atque ultima sit simul una,
B posse magis quam scire mori. Quis lumine sicco
aut gemetu cessante queat memorare Pilati,
quod desent elementa, nefas? quod iudice (156) Chri-
[stus
subdere pro mundi uoluit sua membra periculis,
ut carnalem (157) malum caro soluerit et feros ho-
[stis,

cuius ad ingenium (158) | fluxerunt tela ueneni;
perderet antiqui lacrimosa placola belli,
materia superante pari; nec criminis ultia
per subolem proderit (159) onus. damnatio iusti
libertas est facta reis. Da semina uerbi
per tua dona, colis (160) signisque noualibus usa,
collegat ista manus te fructificante manipolus (161)
de quibus ipse tui conponas horrea caeli
C triticiamque fidem luto pereunte coronis (162).

Per quem cuncta tibi, quae sunt caelestia, | semper
uirtusque toas (163) sacro modolanino carmen
angelorumque chorus resonant his uocibus hymnum:
quaesumus ut jubeas nunc nos audire carentes
et tibi sint placitae, laudes cum dicimus istas
CUI SS SS SS

(contestatio.)

Dignum aequum ac iustum est, tibi nos pie (164)
clangere laudea;

(149) artefice, sicut infra seruire pro seruili.

(150) Loco participiorum cernens et creans sensus
exigit indicatiuam carnis, creas.

(151) Mab., quod seminavit uerbo.

(152) nesciuit, hoc est nesciuit legendum esse optime
notauit cl. Mueller. Mone, cum hoc non uidisset, pu-
tauit elisionem esse, pro sueta aequora, et sola in
solida uel solidata mutandum. Est autem sola num.
plur. usitatissima uocis solum.

(153) Desunt characteres duo posteriores. Hic for-
san legebantur regnatbr, sicut supra, dominatur.

(154) Cum et ethnici ad necem infantium contu-
lerint, occisores gentiles uocantur.

(155) Hoc est raptus.

(156) quo iudice.

(157) carnale, ferus.

(158) Leg. ingenio.

(159) Hoc est prodiret.

(160) per tua dona colis coniungendum est; colis
forsan loco futuri coles positum est. D.

(161) maniplos.

(162) lolio. . . coronas.

(163) tuas, uirtutes.

(164) Loco uocatiui pie.

lux, uia, uita, decus, sp̄s, fons, sator, arbor, **A**
 [auctor
 gratia, dulcedo, sapientia, gloria regnum,
 qui sine priu- | cipio praestas (165) sine fine per
 [eum (166).
 cujus tr̄nus apex statuit tria maxime (167) rerum.
 sol, luna, astra, polus radiarunt lumine mundum,
 fons, pecus, herba, frutex terras uariavit honore,
 piscis, concha, lapis, sal, murex aequora com-
 [plet (168)

sic hominem genitor finxisti ductile (169) limo
 atque reformasti post crimina fonte lauacri.
 unde tibi merito rerum deus una triades (170)
 uocibus angelicis haec carmine sancta resultat |
 [cui m.

(post sanctus.)

Uere terribilis, sanctus, metuendus, amandus,
 conditur, instructor, modiratur, tutor, operatur,
 qui proprium genitum, per ouem uirtutem pater-
 [nam (171)
 tunc adoliscentes (172) formas: i exortia mundi,
 mittere sede poli demum dignatus es orbi,
 qui reparatur (173) adest nostrarum animarum.
 p. d. n. qui pridie.

(post secreta.) Misirere domine supplicibus tuis.
 et petitionis humiliate | tibi plebis placatus intel-
 lege, moueat te ad misericordia, inmenens nobis te,
 deserente discrimen, aspice quaesonus. lacrimas
 nostras. ubertate fletuum. uix cadentis audi. singul-
 tebus. interpellata suspiria, et praesta in iudicio
 liberos quos uides in confessione conpunctus. et quos
 aspices humilis per reatum. erictus munerare digneris
 in praemio, mitigans | . . .

(MISSA IX.)

(ad pacem.) . . . spirito sancto nomine, in com-
 munionem, omnium. sanctorum remissionem. omnium.
 nostrorum. criminum. credemus domine quod haec
 nobis fessa (174) credulitate poscentibus praestabis
 p. d.

CONTESTATIO. Dignum. et iustum, et aequum et
 iustum. est. nos tibi semper gratias agere. domine
 sancte pater omnipotens aeterne deus, qui in san-
 ctorum tuorum patriarcharum Heliam famosissimo.
 dare dignatus es uatem discurrebat inter deum | et
 homines uirus legatus, castitalis balteo cinctus, ad

(165) perstat.

(166) Hoc est ævum Forma hæc eum pro ævum
 alluc sæculo vii poetæ Franci utebantur. Verbi
 gratia:

Irradietque domum non extinguenda per eum.

(MARTEN., *Thes. Anecd.* III, 1635.)

propiciandam diuinam potentiam. stabat fidelissimus
 seruus. redundabat cupiens. gens cervicatum, et
 inter dapsilis. dapes patriam neglixerat. jura unius
 mulieres in pudice, purtentuosae (175) colebantur
 figmenta. et ad sacrorum uolumen. legalia con-
 temnebantur praecepta. conflagrat at Helias, super-
 num zelum accensus, | aduersus indometa (176)
 plebem, mox imperat aclementis, caelos praecepit ac
 nubebus. ne ros darent ne pluuias, lugebat tellus steri-
 les. uedua: a roscida prata. et terrena sacries palle-
 bat ora ieiuna (177). placabiles exorat diuuo, et in-
 hrium cataractae, reserantur. et aetherio a sacra
 jobet descendere ignem. ut in puluta (178) hostia.
 siderea nectat ad side''' (179) quid fuit inquit illum
 (180) mirificum. summum- | que prodigio ut quod
B prius pulsauerat. infernum. et mortiferum. jam an-
 trum defunctum, unicum filium suaeque matri red-
 dedit uiuum. his uirtutibus septus, ad angelorum
 uita pergit serus. raptatur carruca flammegera. et
 igniis uallatis equis. uolat per astra. ascendit ange-
 lorum cuniis circumdatus, in cuius translatione
 unus testis est. Helisaeus gloriosum. | nunc fructur
 chorum. (181) conlaudat regem sedentem in throno,
 merito.

CONTESTATIO. Dignum et iustum et. aequum et
 iustum est. nos tibi semper gratias agere, domine
 sancte pater omnipotens aeterne deus, tu in sanctis
 laudibus gloriaris, tu in caelis regnaris, tu agnus
 immaculatus tu pater (182) sempiternus es filius, tu
 splendor sacrum, tu martyrum coronatur omnium
 animarum protector. orfanorum, | pastor. viduarum.
 gubernatur. caecorum inluminatur. peccatorum
 ueniam promissor captiuorum liberatur (183), lan-
 guentium saluatur, mortuorum suscitatur. paradyssi
 plantatur, maris stabilitur. caeli et terrae fabrica-
 tur, genti us intellectum, catecuminus ad bap-
 tismum prouocatur, presbiteris sacerdotium, episcops
 apostolatum datum, tu domine caelestia possedes,
 terrestria iudicas, inferna suscitans, aeterna | mo-
 deraris, merito tibi domine omnes angeli. N. SS.
 SS. SS.

(MISSA X.)

Post PROFETIAM Deus sancte ecclesiae constituitur,
 qui stans in medio discipulorum tuorum, uenerationis
 huius sacramenta docuisti, praesta ori meo

(173) reparator.

(174) fixa.

(175) portentosa.

(176) Loco accus.

(177) Hæc vix non versus sunt: Lugebat tellus
 riduata roscida prata, et terrena sacris pallebant ora
 ieiuna. MONE. — Forsan legendum ieiunis. hoc est

divinitatis gratiam ut quae acceptabilia sunt in laude tua verba laborum meorum inueniant, inlumina faciem tuam super seruum tuum ut de meis oneribus absolutus, recte etiam tibi pro populo tuo rogaturus adsistam, p. dñm, n̄m. Iñm.

(collectio) | Misericors et miserator domine, qui si nobis quod meremur rependeris. nullum tuis dignum remissionibus inueneris, multiplica super nos indulgentiam tuam, ut ubi abundavit peccatum. gratia remissionis exuberet. (184) p. d. (185)

.VII. (186) (MISSA XI.)

(De s. Germano episcopo Autissiodorensi (187).

(Collectio.) Unianimes (188). fratres karissimi domino depræcemur ut haec nobis sollempnitas beatissimi patris nostri Germani episcopi. meritis inchoata ipso interueniente, plebi suae pacem tribuat, fidem auget, corda pure- | ficit, lumbus accingat, et ianua salutis. aperiat. p. d.

(ante nomina.) Exaudi nus domine sancte pater omnipotens aeternae deus, et meritis, siue intercessionibus sancti antestitis tui, Germani episcopi hanc plebem tuam tuae miserationis custodi. benignitate conserva, pietate saluifica. p. d.

coll. post (nomina.) Oremus, fratres karissimi. ut hanc oblatio nostra. accepta sit domino. ut quos in honorem summi sacerdotis sui Germani episcopi uidet esse deuotus. ita sibi beneplacito esse concedat ut defunc- | torum spiritibus et requiem tribuat. et beatitudinem largiatur. p. d.

(ad pacem.) Praesta domine ut intercedente sancto antestite tuo Germano, cuius hodie in conspectu maiestatis tuae beatitudinis gloriam dignis laudibus exultamus, ut omissis, odiis in pace, quia nobis daturi sumus, pura tibi ac pacifica corda nostra pandamus. p. d. pax domini sit.

contestatio. Dignum et iustum est deus noster, uere dignum est, maiestati tuae semper gratias agere atque in laudibus, | tuis cum laetitia et exultatione sanctorum tuorum praeconia dicere; laudes ad tollere eorumque iugiter exultare (189) uirtutis, nam beatissimi, patris nostri, antestitis tui Germani episcopi. cuius hodie annua, ac praecipua dispositionis (190) festa celebramus, cuius tantus erga te

fuit amor domine, tanta dilectio ut tam praesentes saeculi seductione calcata, ad futuram beatitudinem mirabile uirtute tetenderit nec potuerit peccatorum funibus inligari, aut gladiis, uel sagittis, antiqui, | hostis attingi, quem per luricam iustitiae et scutum fidei, protectio tua, ouibus suis liberum ac securum fecerat. esse pastorem, pro quibus, utique obibus in elymosinis in ieiuniis, in uigiliis, omni tempore. constitutus, pastor egregius, mori potius desideravit. quam lupi rapacis potuerit in aliquo morsibus superari fuit etiam ecclesiae iustissimus iudex, sapientiae primus. spiritali instructione praecipuus, humilitate magnus, affabilitate, suavis. patientia fortis distrione necessa- | rius doctrinae. religionis pater, dilectione frater, fidei amicus, misericordiae proximus, coepiscopus suos, oratione iuuuit, consilio suppleuit. auctoritate monuit. praesbiteros diaconos omnemque clerum totaque (191) plebem tuam domine uelut sua membra dilexit, erexit obpressos, indefessos fouit dissidentes fecit esse pacificus. discordes docuit seruare concordiam, reddidit caecis uisum, clodis gressum, febricitantibus medicinam. et occubatas, ab imundissimis spiritibus animas | uelociter liberauit, quo igitur interueniente. supplicis (192) tui pietates (193) tuae misericordiam postulamus. omnipotens domine, ut qui eius meritis aequari non possumus, psaltim (194) peccatorum nostrorum ueniam consequi mereamur, angelica te exultatione laudantes, cui merito angeli et clamant dicentes.

1.... io..... erat... nes

peccamina se imparibus nostris. iniuste egemus iniquitatem fecimus omnia hereditates tuae dona perdedemus. Confusio nostrorum labe peccaminum : domus nostra aliginigenus (195) hostis inuasit. subiecti facti sumus serui dominantibus nobis. addicti uinculo dilectorum (196) : Conuerte nus domine ad seruiendum tibi. renouas tui operatione (197) mandati. p. d. n.

2. Exaudi domine quaeso. genitum populi tui : ne plus aput te ualeat offensio delinquentium. quam miseratio : semper indultu fletibus supplicantium. P. d. no.

(184) Mab., 258, ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia. Cf. 370. Rom. v, 20.

(185) Haec missa completa non est, nihil tamen in codice deest, sed undecima immediate sequitur.

(186) Hic numerus cifrae III in initio missae 7 respondet.

(187) Missa S. Germani apud Mabill., 329 multo

D 246 habetur.

(189) exaltare.

(190) Depositionis.

(191) Totamque.

(192) Supplices.

(193) Pietatis.

(194) Saltem.

(195) Alienigenus.

(196) Delictorum.

LITURGIAE GALLICANÆ FRAGMENTA

Litteris maximis in Ambrosiana palimpsesto scripta.

(Apud Maii, Script. vet. nov. Collect. tom. III, p. 247.)

... quis non diligit, cuius filium scit pro sui redemptione suspensum? Quis non metuat, quem scit in iudicii maiestate venturum? Debemus interim timere, quod dominus est; et amare, quod pater est: utriusque satisfactione subnexi¹, filiorum affectu, et servitute famularum. Per Dominum nostrum.

Invitemos², fratres karissimi, redemptoris nostri serenus³ oculos, et benignus auditos.

CONTESTATIO. Dignum et iustum est, vere aequum et iustu⁴ est, nos ingenitae bonitatis tuae profunda laudare, domine sancte pater omnipotens aeternus Deus, qui detersis tenebris. . .

... et in praesenti requiem, et in prima resurrectione participes. Per Dominum nostrum.

Praesta nobis, Domine, in domo tua sancta unitate viventibus pacem habere quam tradimus, pacem servare quam sumimus (4). Maneat in nobis et sine osculis pax dummodo oscula sine pace non maneant. Per D.

Sancte Domine, semper tuis exorabilis, qui nunquam pias tuorum praeces fidelium asperaliter⁵ in tueris famulorum, orationem familiae tuae per. . . sanctae ecclesiae membra dispersae tutius soliditatis prosperitate⁶, concorpora; et quod praecantium sollicitudine fuit varium, fiat donante tuae misericordiae liberalitate. . . .

... . Sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine situ praesentem, sine ambitu omnia continentem⁷, sine loco ubique totum, sine tempore sempeternum⁸ sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihili patientem. In hac ergo natura tibi patri spirituque tuo suoque conformis et consubstantialis unigenitus, abiectionem pulveris nostri, celsitudinem tuae maiestatis. . . .

Debitas tibi omnipotens sancte pater referemus gratias, quia sive vivemus, sive morimur, tui sumus. Tu enim perditionis legem supra humanum genus, peccato vastante et dominante, per unigenitum tuum reconciliatus co. . . as; et hominem qua potestate ex humili materia figurasti, eadem de sinu terrae suscitabis. . . sanguine filii tui hereditas acquisita,

A et alomna⁹ paradisi, candelata¹⁰ caeli turba concluditur: ubi secuturus agnum dextri ordinis¹¹ numerus adgregatur: ubi illa primitivorum ecclesia, de qua fugiet dolor et gemitus, tuis in aeternum laudibus militaret¹², adscribitur. Pacem tuam da nobis, sancte pater omnipotens Deus; pacem tuam reliquae nobis; omnia enim dedisti nobis. Per Dominum nostrum, . . . sacerdotis; quem adnupterandum apostulis¹³, martyribus adgregandum. Quicumque gratulamur meritis, suffragiis eragamor¹⁴: serat plebiculae, praesenti sacrificio indefascae orationis effectu, patrocini perennis auxilium (3); eamque inserat gratiam mentibus sensibusque cunctarum, ut cuius apostolica veneratione perfecta suscepimus . . . a te mereamur ejus saltim¹⁵ consequi filii B aemulatione virtutem. Per D. N.

Post nomina, auditis nominibus offerentium¹⁶. Omnipotentis Domini misericordiam deprecemur, ut acceptum referat divina dignatio quiddid altaribus suis infert humana selulitas. Ratae faciat praeces et vota cunctorum: et quod devotiq inpendit ad gratiam, poscentibus proficiat¹⁷ ad salutem.

... . ad quem redi¹⁸ reviviscere: quem nemo amittit, nisi errore deceptus; nemo quaerit, nisi ratione commotus; nemo invenit, nisi corde compunctus Intentis, fratres karissimi, praecibus exoremus ut mentibus nostris studium requirendi. . . . Per D. N.

... . relaxatas cultui suo tanto liceat adstringi; et solo negotio¹⁹ quod et hic et in aeternum proderit C occupari.

Post nomina. Nominibus recensitis. . . . consecranis in. . . . libamibus impleremus²⁰, ut omnium sanctorum suorum intercessione nos protegat, et reatum delinquentiae nostrae, eorum depraeca. . . .

... . sacramenta. . . . calicem habere²¹ quem tradebat. . . . o ingenae dominicae caedis desiderium caritatis!

... . occidi velle post Dominum; occisi amorem inter homicidas fateri noveram.

VARIÆ LECTIONES.

LITANIE ET ORATIONES ANTIQUÆ.

LITANIE CAROLINÆ

Apud Mabill., *Analecta* nov. edit. pag. 170.)

MONITUM.

Has litanias Carolinas voco quod principatu Caroli Magni, Adriano summo pontifice, scriptæ sint, in Parthenone, ut quidem puto, beatæ Mariæ apud Suessionas, Conjecturam ejus rei hanc habeo, non solum quia sanctos ejus urbis episcopos, Bantaridum et Drauscium, dicti Parthenonis auctorem primum, celebrent hæ litanie : sed maxime quia sanctos Vodoatum et Leodardum ; quorum ille reclusus, hic pistor in eodem cœnobio vixit ante sæculum nonum. Et tamen has litanias ex ms. codice Vesontionensi excepit, atque Acherio nostro transmisit vir doctus ac religiosus Petrus Franciscus Chiffletius societatis Jesu. Quod de Rotrude Caroli Magni, ni fallor, filia in fine subditur, additamentum est fratris ejus aut sororis. In his litaniiis barbaram Romanam linguam, qualis illo ævo in familiari usu recepta erat, observare licet in his vocibus, *Tulo juva, Tulos juva*, ubi dicere solemus, *Tu illum, Tu illos*.

In recensione sanctorum unum tantum observo, nempe inter sanctos angelos invocari Orielem, Raguelem ac Tobielem : quæ nomina, non angelorum, sed demonum esse delinquit Zacharias papa, in concilio Romano, quod contra Clementem et Adalbertum anno 745 coactum est. Huc spectat eruditus viri Joannis Baptistæ Thiersii epistola dissertationi *De retinenda voce PARACLETUS*, præfixa.

Kriste audi nos		S. Rufini,	ora. A	S. Agrippie,	ora.	S. Medardi,	ora.
Sancta Maria,	ora	S. Valerie,		S. Theopsis,		S. Gildardi,	
pro nos.		S. Eugenie		S. Theogenis		S. Vedasti,	
Sancte Michael,	ora.	S. Vitalis,		S. Visentie,		S. Amandi,	
Sancte Gabriel,	ora.	S. Gervasi,		S. Babille,		S. Elegi,	
Sancte Rafahel,	ora.	S. Protasi,		S. Asclas,		S. Mammii,	
Sancte Orihel,	ora.	S. Nazari,		S. Patrocli,		S. Audomar.	
Sancte Raguhel,	ora.	S. Juliane,		S. Fructuosi,		S. Richarii,	
Sancte Tobihel,	ora.	S. Celse,		S. Eulogie,		Sancte	
Sancte Cherubim,	ora	S. Symforiane,		S. Trisse,		S. Firmini,	
pro nos.		S. Speusippe,		S. Leuce,		S. Lupi,	
Sancte Seraphim,	ora	S. Eleusippe,		S. Grillinice,		S. Paulini,	
pro nos.		S. Meleosippe,		S. Magne,		S. Donati,	
<i>Nomina apostolorum.</i>		S. Antonne,		S. Marcelline,		S. Fursei,	
S. Petre,	ora pro nos.	S. Polycarpe,		S. Feriole,		S. Gregorii,	
S. Paule,		S. Georgie,		S. Mammes,		S. Hieronymi,	
S. Andrea,		S. Christofori,		S. Juste,		S. Ambrosii,	
S. Jacobe.		S. Errice,		S. Felicis,		S. Cæsarii,	
S. Johannis,		S. Mauricii,		S. Theofle,		S. Augustini,	
S. Thomas,		S. Victor,		S. Theoderite,		S. Basillii,	
S. Philippe,		S. Felix,		B		S. Frontoni,	
S. Bartholomei,		S. Exuperi,		S. Leudegaris,		S. Bantaridi,	
S. Mathei.		S. Candide, cum sociis		S. Nicostrate,		S. Auduini,	
S. Symonis,		vestris sex milibus sex-		S. Claudie,		S. Benedicti,	
S. Judas,		centis ac sexaginta		S. Egiæ,		S. Columbani.	
S. Tathej,		quatuor validos, in-		S. Juvenalis,		S. Vodoali,	
S. Lucas,		tercedite pro me pec-		S. Landeberte,		S. Leodardi,	
S. Marci,		catore in conspecta		Omnes martyres Domini		S. Drauscii.	
<i>Nomina martyrum</i>		Domini mei Jesu Chri-		mei Jesu Christi, inter-		Omnes confessores Chri-	
S. Stephani,	ora.	sti.		cedite pro me nimium		sti, intercedite pro	
S. Christe,		S. Diunysi,		peccatore.		me.	
S. Laurenti,		S. Eleutheri,		<i>Nomina confessorum.</i>		<i>Nomina virginum.</i>	
S. Appoliti,		S. Rustici,		S. Helari,	ora.	Sancta Eugenia.	ora.
S. Clementis,		S. Saturnini,		S. Honorati,		S. Eulania,	
S. Corneli,		S. Victuri,		S. Bricii,		S. Agathe,	
S. Cypriani,		S. Pracati [f. Pancrati],		S. Albini,		S. Agnes,	
S. Darie,		S. Thimothei,		S. Aniani,		S. Cecilie,	
S. Cosme,		S. Apollinaris,		S. Sulpicii,		S. Lucia,	
S. Damiane,		S. Irasmi,		S. Austrigisili,		S. Dorothea,	
S. Lucie,		S. Quiriaci,		S. Silvester,		S. Theudisia,	
S. Quintini,		S. Longini,		C		S. Columba,	
S. Crispini,		S. Marine,		S. Remedii,		S. Cristina,	
S. Crispiniani		S. Eustatie,		S. Germani,		S. Marina.	

S. Tecla,
S. Eufimia,
S. Eufraxia,
S. Brigida,
S. Anastasia,
S. Genovefa,
S. Reparata,
S. Perpetua,
S. Felicitas,
S. Scolastica,
S. Susanna,
S. Spes,
S. Fides,
S. Caritas,
S. Petronilla,
S. Medrisma,
S. Solempnia,
S. Balbina,
S. Eugamina,
S. Potentiana,
S. Romola

ora, S. Posinna,
S. Mægra,
Nomina sanctorum.
Sancta Anna,
S. Helisabeth,
S. Helena,
S. Baula,
S. Radegundis,
S. Nadalia,
S. Abrit,
S. Sofia,
S. Marionilla,
S. Concordia,
S. Susanna,
S. Augusta,
S. Leonilla,
S. Junilla,
S. Claudia,
S. Pelagia,
S. Theospita,

ora. A ADRIANO summo pontifice et universale papæ vita.
Redemptor mundi, tulo juva.
Sancte Petre, tulo juva.

Vel alius Sanctus, quales volueris.
Exaudi Christe.

KAROLO excellentissimo et a Deo coronato, magno
et pacifico rege Francorum et Langobardorum,
ac patricio Romanorum vita et victoria.

Salvator mundi, tulo juva.
Sancte Johannis, tulo juva.
Vel alius Sanctus, qualis volueris.

Exaudi Christe.

PIPINO et KAROLO nobilissimis filiis ejus vita. Sancti
illius, quales volueris, tulo juva.

Exaudi Christe.

B PIPINO rege Langobardorum vita.

Sancti Mauricii, tulo juva.
Vel alius Sanctus, quales volueris.

Exaudi Christe.

CHLODIO rege Aquitanorum vita.

Sancte Martine, tulo juva.
Vel alius sanctus, quales volueris

Exaudi Christe.

FASTREDANÆ reginæ salus et vita.

Alias virgines Christi, quales volueris.

Exaudi Christe.

Omnibus iudicibus vel cuncto exercitui Francorum
vita et victoria.

Sancte Remegii, tulo juva.

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.

C Kyrie eleison, Christe eleison.

Pater de cœlis Deus, miserere nobis.

Filius Redemptor Deus, miserere nobis

Spiritus sanctus Deus, miserere nobis.

Qui es trinus et unus, miserere nobis.

Ipse idemque benignus,

Sancta Virgo virginum, ora pro nobis.

Sancta Dei genitrix.

Sancta Maria, ora.

Sancte Petre, ora.

Sancte Paule, ora.

Sancte Andreas,

Omnes sancti, orate pro nobis.

Gratiam tuam nobis concede, Domine.

Gaudium et pacem dona nobis, Domine.

D Vitam et sanitatem concede nobis, Domine.

Ab inimicis nostris tuere nos, Domine.

Dona nobis, Domine, peccata nostra, parce nobis

Domine.

Filius Dei, miserere nobis.

Kyrie eleison, Christe eleison.

... nomine ROTRU-

Sancti angeli, orate pro me.
Sancti archangeli, orate pro me.
Sancti throni, orate pro me.
Sanctæ dominationes, orate pro me.
Sancti principatus, orate pro me.
Sanctæ potestates, orate pro me.
Sanctæ virtutes, orate pro me.
Sanctæ cherubim, orate pro me.
Sanctæ seraphim, orate pro me.
Omnes patriarchæ, orate pro me.
Omnes prophetæ, orate pro me.
Omnes evangelistæ, orate pro me.
Omnes apostoli, orate pro me.
Omnes martyres, orate pro me.
Omnes confessores, orate pro me.
Omnes sanctorum, orate pro me.
Propitius esto, Libera nos Domine. ter.
Propitius esto, Parce nobis Domine. ter.
Ab omni malo, Libera nos Domine. ter.
Peccatores, Libera nos Domine. ter.
Ut pacem dones, Te rogamus, audi nos.
Te precamur, Pater sancte, audi nos.
Miserere, Pater sancte, audi nos.
Pro sacerdotibus, Te precamur.
Pro omni gradu Ecclesie, Te rogamus, audi nos.
Indigni sumus, Jesu Christe, audi nos.
Pro omni populo catholico, Te precamur, audi nos.
Filius Dei, Te precamur, audi nos.

Agnus Dei qui tollit peccata mundi, Christe audi nos.

Kyrie eleison, ter.

Christus vincit, Christus regnat, Christus impe-

rat, ter.

LITANIÆ ARELATENSES.

(Apud Du Cange, *Glossarium medicæ et infirmæ Latinitatis*, ex codice ms. ecclesiæ Arelatensis, argenteis et eburneis laminis texto.)

Christus vincit. Christus regnat, Christus imperat, A	Sancte Theodore,	Tu illos adjuva.
Exaudi Christe. Summo pontifici et universali	Sancte Mercuri,	Tu illos adjuva.
papæ vita.	Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat:	Christus vincit.
Salvator mundi,	Rex noster :	Christus vincit.
Sancte Petre, ia nostra :	Christus vincit.
Sancte Paule,	Auxilium nostrum :	Christus vincit.
Sancte Andrea,	Liberatio et redemptio nostra :	Christus vincit.
Exaudi Christe. N. Pontifici, clero et populo sibi	Victoria nostra :	Christus vincit.
commissis solus et gloria.	Arma nostra invictissima :	Christus vincit.
Redemptor mundi,	Murus noster inexpugnabilis :	Christus vincit.
Sancte Ferreole,	Defensio et exaltatio nostra :	Christus vincit.
Sancte Antidi,	Lux, via et vita nostra :	Christus vincit.
Sancte Desiderate,	Ipsi soli imperium, gloria et potestas per immortalia	
Exaudi Christe. N. Regi excellentissimo, magno et	sæcula sæculorum. Amen.	
pacífico, a Deo coronato, vita et victoria.	Ipsi soli honor et jubilatio per infinita sæcula sæcu-	
Protector mundi,	lorum. Amen.	
Sancte Maurici,	Ipsi soli virtus, fortitudo et victoria per omnia sæ-	
Sancte Sigismunde,	cula sæculorum. Amen.	
Sancte Victor,	Christe audi nos, Christe audi nos, Christe audi nos.	
Exaudi Christe. N. Inclytæ reginæ	Kirie eleison, Christe eleison, Kirie eleison.	
lux et gratia.	Te Pastorem	Dominus elegit.
Lux mundi,	In ista sede,	Dominus conservet.
Sancta Perpetua,	Annos vitæ,	Dominus multiplicet.
Sancta Lucia,	Feliciter, Feliciter, Feliciter.	
Sancta Walburgis,	Tempora bona habeas, Tempora bona babeas, Tem-	
Exaudi Christe. Omnibus iudicibus cuncto exercitui	pora bona habeas.	
Christianorum, vita et victoria.	Multos annos multos annos, multos annos.	
Salvatio nostra,		
Sancte Georgi,		

INCIPIUNT

LITANIÆ A SANCTIS PATRIBUS CONSTITUTÆ.

(Apud Bandini, *Catalog. bibl. Laurent.*, pag. 326.)

Kirie eleison <i>ter.</i>	C Sancte Michael	or.
Christe eleison.	Sancte Gabriel	or.
Christe audi nos.	Sancte Raphael	or.
Pater de cœlis Deus	Sancti throni	or.
Fili redemptor mundi Deus	Sanctæ dominationes	or.
Spiritus S. Deus	Sanctæ principatus	or.
Sancta Trinitas, et une Deus	Sanctæ potestates	or.
Sancta Maria	Sanctæ virtutes cœlorum	or.
Sancta Dei genitrix	Sancti cherubim	or.
Sancta virgo virginum	Sancti seraphim	or.
Sancta Mater Domini	Omnes sancti Angeli et archangeli	or.

Omnes sancti beatorum Spirituum ordines, <i>Nomina justorum.</i>	or. A	Sancte Agapite	or.
Sancte Abel	or.	Sancte Abundi	or.
Sancte Enoch	or.	Sancte Cesari	or.
Sancte Noe	or.	Omnes sancti levitæ.	or.
Omnia chorus justorum <i>Nomina prophetarum.</i>	or.	<i>Nomina sacerdotum.</i>	
Sancte Abraham	or.	Sancte Line	or.
Sancte Ysaac	or.	Sancte Clete	or.
Sancte Jacob	or.	Sancte Clemens	or.
Omnes sancti patriarchæ	or.	Sancte Corneli	or.
Sancte Moyses	or.	Sancte Cypriane	or.
Sancte Aaron	or.	Sancte Urbane	or.
Sancte Samuel	or.	Sancte Anacleto	or.
Sancte Helija	or.	Sancte Xiste	or.
Sancte Helisee	or, B	Sancte Silvester	or.
Sancte Ysaia	or.	Sancte Calixte	or.
Sancte Hieremia	or.	Sancte Marcelle	or.
Sancte Ihezechiel	or.	Sancte Gregori	or.
Sancte Daniel	or.	Sancte Bonifatii	or.
Sancte Osee	or.	Sancte Damase	or.
Sancte Jobel	or.	Sancte Leo	or.
Sancte Amos	or.	Omnes sancti sacerdotes	or.
Sancte Abdia	or.	<i>Nomina martyrum</i>	
Sancte Jona	or.	Sancte Nazari	or.
Sancte Michea	or.	Sancte Celse	or.
Sancte Nahum	or.	Sancte Gervasi	or.
Sancte Abbacuo	or.	Sancte Protasi	or.
Sancte Sophoni	or.	Sancte Valentine	or.
Sancte Aggee	or.	Sancte Abundi	or.
Sancte Zacharia	or. C	Sancte Agapite	or.
Sancte Malachia	or.	Sancte Ypolite	or.
Sancte Joannes Baptista	or.	Sancte Peregrine	or.
<i>Nomina apostolorum.</i>	or.	Sancte Cassiano	or.
Sancte Petre	or.	Sancte Faustine	or.
Sancte Pauli	or.	Sancte Jovitta	or.
Sancte Andrea	or.	Sancte Domine	or.
Sancte Jacobe	or.	Sancte Antonino	or.
Sancte Joannes	or.	Sancte Apollinaris	or.
Sancte Thoma	or.	Sancte Vitalis	or.
Sancte Jacobe	or.	Sancte Sebastiane	or.
Sancte Philippe	or.	Sancte Veriane	or.
Sancte Bartholomeo	or.	Sancte Secundiane	or.
Sancte Mathee	or.	Sancte Marcelliane	or.
Sancte Simon	or.	Sancte Crispine	or.
Sancte Taddee	or. D	Sancte Crispiane	or.
Sancte Mathia	or.	Sancte Epy mache	or.
Sancte Barnaba	or.	Sancte Prime	or.
Sancte Luca	or.	Sancte Feliciane	or.
Sancte Marce	or.	Sancte Processe	or.
Sancte Timothee	or.	Sancte Martiniane	or.
Omnes sancti apostoli et evangelistæ	or.	Sancte Tiburti	or.
Omnes sancti discipuli Domini	or.	Sancte Valeriane	or.
Omnes sancti innocentes	or.	Sancte Vite	or.
<i>Nomina levitarum.</i>	or.	Sancte Modeste	or.
Sancte Stephane	or.	Sancte Georgi	or.
Sancte Laurenti	or.	Sancte Fidelis	or.
Sancte Vincenti	or.	Sancte Carpofore	or.
Sancte Felicissimo	or.	Sancte Callocere	or.
		Sancte Secunde	or.
		Sancte Martiane	or.

Sancte Gereon
 Sancte Genesi
 Sancte Anastasi
 Sancte Ciriace
 Sancte Minias cum sociis suis
 Sancte Maurici cum sociis suis
 Sancte Quintine
 Sancte Dionysi
 Sancte Rustice
 Sancte Eleutheri
 Sancte Neree
 Sancte Archille
 Sancte Pancrati
 Sancte Abdon
 Sancte Sennon
 Sancte Petre
 Sancte Marcelline
 Sancte Prote
 Sancte Jacinte
 Sancte Magne
 Sancte Hermes
 Sancte Paule
 Sancte Joannes
 Sancte Alexander
 Sancte Eventi
 Sancte Theodole
 Sancte Firmine
 Sancte Desideri
 Sancte Saturnine
 Sancte Savine
 Sancte Maurici
 Sancte Nabor
 Sancte Felix
 Sancte Cosma
 Sancte Damiano
 Sancte Antimo
 Sancte Leonti
 Sancte Euprepi
 Sancti Innocentes
 Sancti Agonenses
 Sancti Quadraginta
 Sancti Septem Fratres
 Sancti Quatuor Coronati
 Omnes sancti martyres

Nomina confessorum.

Sancte Syre
 Sancte Yventi
 Sancte Crispine
 Sancte Ursecene
 Sancte Epiphani
 Sancte Maxime
 Sancte Hieronime
 Sancte Ambrosi
 Sancte Nicolac
 Sancte Augustine
 Sancte Isidore
 Sancte Hylari
 Sancte Leodegari
 Sancte Martine

or. A Sancte Britii
 or. Sancte Eusebi
 or. Sancte Gaudenti
 or. Sancte Remigi
 or. Sancte Germane
 or. Sancte Vedaste
 or. Sancte Cerboni
 or. Sancte Amande
 or. Sancte Frigidiane
 or. Sancte Martialis
 or. Sancte Donate
 or. Sancte Blasie
 or. Sancte Fortunate
 or. Sancte Pauline
 or. Sancte Justino
 or. B Sancte Zenon
 or. Sancte Gandulfe
 or. Sancte Abunde
 or. Sancte Albane
 or. Sancte Severe
 or. Sancte Severina
 or. Sancte Victorine
 or. Sancte Prospet
 or. Sancte Zenobi
 or. Sancte Crescenti
 or. Sancte Eugeni
 or. Sancte Romule
 or. Omnes sancti pontifices et confessores

Nomina monachorum.

or. C Sancte Benedicte
 or. Sancte Columbae
 or. Sancte Paule
 or. Sancte Antime
 or. Sancte Basili
 or. Sancte Maure
 or. Sancte Placide
 or. Sancte Equitie
 or. Sancte Machari
 or. Sancte Romane
 or. Sancte Galle
 or. Sancte Pachomi
 or. Sancte Custasi
 or. Sancte Attale
 or. D Sancte Bernulfe
 or. Sancte Cassiane
 or. Sancte Effrem
 or. Sancte Arseni
 or. Sancte Honorate
 or. Sancte Libertine
 or. Sancte Serene
 or. Sancte Paphnutie
 or. Sancte Pastor
 or. Sancte Joannes
 or. Sancte Hilarion
 or. Sancte Ysaac.
 or. Sancte Fursee
 or. Sancte Saba
 or. Omnes sancti monachi et eremitæ

Nomina virginum.

Sancta Felicitas	A Propitius esto	parce nobis Domine.
Sancta Ferpetua	or. Propitius esto	libera nos Domine.
Sancta Petronilla	or. Ab omni malo	libera
Sancta Agnes	or. Ab omni iniquitate	lib.
Sancta Agatha	or. Ab omni cogitatione prava	lib.
Sancta Lucia	or. Ab omni immunditia mentis. et corporis	lib.
Sancta Cecilia	or. A peccatis nostris	lib.
Sancta Anna	or. Ab ira tua	lib.
Sancta Christina	or. A persecutione inimicorum	lib.
Sancta Constantia	or. Ab ira, et odio, et omni mala voluntate	lib.
Sancta Emerentiana	or. Ab insidiis diaboli	lib.
Sancta Daria	or. Ab insidiis hominum	lib.
Sancta Praxedis	or. A ventura ira	lib.
Sancta Savina	or. A gladio maligno	lib.
Sancta Genusefa	or. A gente pagana	lib.
Sancta Scolastica	or. B A perfidis gentibus	lib.
Sancta Thecla	or. A peste et clade	lib.
Sancta Potentiana	or. A fulgure et tempestate	lib.
Sancta Juliana	or. A subitanea, et æterna morte	lib.
Sancta Justina	or. A cæcitate cordis	lib.
Sancta Eulalia	or. A peste, et fame, et gladio	lib.
Sancta Eugenia	or. A carnalibus desideriis	lib.
Sancta Eufemia	or. Ab omni immunditia mentis et corporis (<i>bia</i>)	lib.
Sancta Margarita	or. Ab immundis cogitationibus	lib.
Sancta Marina	or. Ab hostibus visibilibus et invisibilibus	lib.
Sancta Sotheris	or. A variis languoribus	lib.
Sancta Mustiola	or. A pœnis inferni	lib.
Sancta Speciosa	or. A potestate diaboli	lib.
Sancta Columba	or. A delectationibus carnis.	lib.
Sancta Juliana	or. C A spiritu libidinis, et immunditiis	lib.
Sancta Benedicta	or. A dominatu omnium vitiorum	lib.
Sancta Anastasia	or. A repentina morte	lib.
Sancta Concordia.	or. A pœnis inferni (<i>bia</i>)	lib.
Sancta Pelagia.	or. Ab omnibus æternis suppliciis	lib.
Sancta Natalia.	or. A nimia pluvia	lib.
Sancta Prisca	or. Per mysterium S. incarnationis tuæ	lib.
Sancta Barbara	or. Per adventum tuum	lib.
Sancta Martina	or. Per nativitatem tuam	lib.
Sancta Digna	or. Per baptismum tuum	lib.
Sancta Merita.	or. Per jejunium sanctum tuum	lib.
Sancta Rufina.	or. Per passionem tuam	lib.
Sancta Secunda	or. Per sanctam crucem tuam	lib.
Sancta Potentiana	or. Per sanctam resurrectionem tuam	lib.
Sancta Martha	or. Per admirabilem ascensionem tuam	lib.
Sancta Aurea	or. Per gratiam Spiritus S. paracleti	lib.
Sancta Helena	or. D In die iudicii	lib.
Sancta Sophia	or. In adventu tuo secundo	lib.
Sancta Anna	or. Peccatoris	te rogamus, audi nos.
Sancta Susanna	or. Ut parcas nobis	te rog.
Sancta Elisabeth	or. Ut pacem nobis dones	te rog.
Sancta Eufraxia	or. Ut sanitatem nobis dones	te rog.
Sancta Honorata	or. Ut ecclesiam tuam regere, et defensare digneris	te rog.
Sancta Reparata	or. Ut eam semper exaltare digueris	te rog.
Sancta Romula	or. Ut domnum apostolicum et omnes gradus	
Sancta Redempta	or.	

veram concordiam, atque victoriam donare digneris		A Ut regularibus disciplinis nos instruere digneris	te rog.
Ut episcopos, et abbates nostros, et omnes congregationes illis commissas in sancta religione conservare digneris	te rog.	Ut oculos misericordiæ tuæ super nos reducere digneris	te rog.
Ut congregationem nostram in sancta religione conservare digneris	te rog.	Ut nobis sanctum angelum tuum a tutela mittere digneris	te rog.
Ut cunctum populum Christianum, pacem et unitatem, donare digneris	te rog.	Ut veniam de peccatis nostris consequi mereamur	te rog.
Ut congregationem omnium sanctorum tuorum in tuo sancto servitio conservare digneris	te rog.	Ut inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ humiliare digneris	te rog.
Ut compunctionem cordis, et fontem lacrymarum nobis dones	te rog.	Ut gentem paganam confringere digneris	te rog.
Ut tempora tranquilla nobis dones	te rog.	Ut nos famulos tuos in tuo sancto servitio custodire et confortare digneris	te rog.
Ut emendationem nobis dones	te rog.	Ut cunctos inimicos et adversarios nostros humiliare digneris	te rog.
Ut compunctionem cordis et corporis nobis dones	te rog.	B Ut cunctos fideles amicos nostros salvare digneris	te rog.
Ut aeris temperiem nobis dones	te rog.	Ut cunctos gradus ecclesiastici ordinis in sancta religione conservare digneris	te rog.
Ut fructum terræ dare et conservare digneris	te rog.	Ut fratribus nostris, et omnibus fidelibus infirmis salutem mentis et corporis restituas	te rog.
Ut fontem lacrymarum nobis tribuas	te rog.	Ut in viam pacis, et charitatis nos dirigas	te rog.
Ut spiritum pœnitentiæ nobis tribuas.	te rog.	Ut fratribus nostris, et omnibus fidelibus defunctis requiem æternam donare digneris	te rog.
Ut veram pœnitentiam nobis concedere et peragere digneris	te rog.	Ut gentes, quæ in sua feritate confidunt, dextera tua conterantur	te rog.
Ut indulgentiam et remissionem omnium peccatorum nostrorum nobis dones	te rog.	C Ut civitatem istam protegere, atque defendere digneris	te rog.
Ut gratiam sancti Spiritus cordibus nostris clementer infundere digneris	te rog.	Ut cunctos fideles tuos habitantes in ea conservare digneris	te rog.
Ut fidem, spem et charitatem nobis dones	te rog.	Ut hodie sine peccato nos custodias	te rog.
Ut fidem rectam nobis dones	te rog.	Ut nos exaudire digneris	te rog.
Ut gratiam tuam nobis dones	te rog.	Ut nobis misereri digneris	te rog.
Ut ad gaudia æterna nos perducere digneris	te rog.	Fili Dei, te rog. audi nos.	
Ut misericordia et pietas tua nos custodiat	te rog.	Pastor bone, te rog. audi nos.	
Ut hic et in perpetuum nos custodire digneris	te rog.	Redemptor mundi, te rog. audi nos.	
Ut dies et actus nostros in tua pace disponas	te rog.	Salvator mundi, te rog. audi nos.	
Ut obsequium nostræ servitutis rationabile facias	te rog.	Mediator Dei et hominum, te rog. audi nos.	
Ut vitam æternam nobis dones	te rog.	Agnus Dei qui tollis peccata mundi, parce nobis, Domine.	
Ut animas nostras et parentum nostrorum ab æterna damnatione cripias	te rog.	Agnus Dei qui tollis peccata mundi, exaudi nos, Domine.	
Ut errantes ad viam suam reducas	te rog.	D Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis.	

LITANIÆ BYZUNTINÆ

(Apud Dunod, *Histoire de l'Eglise de Besançon*, tom. I, preuves.)

Kyrie eleyson. Christe eleyson.
Christe audi nos.
Pater de cœlis Deus,

Miserere nobis.

Fili Redemptor mundi Deus,
Spiritus sancte Deus,
Sancta Trinitas unus Deus,

miserere nobis.
miserere nobis.
miserere nobis.

Sancta Maria,	Ora pro nobis. A	A periculo mortis,	libera.
Sancta mater misericordiæ,	ora.	Ab omni malo,	libera.
Sancte Michael,	ora.	Per crucem tuam,	libera.
Sancte Gabriel,	ora.	Per resurrectionem tuam,	libera.
Sancte Raphael,	ora.	Per ascensionem tuam,	libera.
Omnes sancti angeli et archangeli, orate pro nobis.	ora.	Per adventum Spiritus sancti paracliti,	libera.
Omnes sancti beatorum spirituum ordines,	orate.	Peccatores,	Te rogamus audi nos.
Omnes sancti cœlicii cives,	orate.	Ut pacem nobis dones,	te rogamus.
Sancte Joannes Baptista,	ora.	Ut iram et indignationem tuam a nobis auferas,	te.
Omnes sancti patriarchæ et prophætæ,	orate.	Ut misericordiâ et pietas tua nos custodiat,	te.
Sancte Petre,	ora.	Ut nobis spem certam dones,	te.
Sancte Paule,	ora.	Ut fidem rectam nobis tribuas,	te.
Sancte Andrea,	ora.	Ut cœbritatem perfectam nobis conferas,	te.
Sancte Joannes,	ora.	Ut unctorum in nobis vitiorum monstra mortifices,	te.
Sancte Jacobe,	ora.	B Ut omnium in nobis prerogativas virtutum vivifices,	te.
Sancte Thoma,	ora.	Ut nobis per incarnationem tuam, introitum ad	te.
Sancte Jacobe,	orate.	Sancta sanctorum pandas,	te.
Sancte Bartholomæe,	orate.	Ut per hoc conscientias nostras purifices,	te.
Omnes sancti apostoli,	orate.	Ut per hoc sacrosanctum mysterium, animas et corpora nostra renoves,	te.
Omnes sancti evangelistæ,	orate.	Ut hoc terribile mysterium, non sinas nobis fieri ad	te.
Omnes sancti discipuli Domini,	orate.	judicium,	te.
Omnes sancti innocentes,	ora.	Ut hoc ineffabile sacramentum, mundis manibus	te.
Sancte STEPHANE,	ora.	tractemus,	te.
Sancte Vincenti,	ora.	Ut puris mentibus sumamus,	te.
Sancte Laurenti,	ora.	Ut indulgentiam omnium peccatorum per hoc consequi mereamur,	te.
Sancte Agapite,	ora.	Ut per hoc tibi inhærere valeamus,	te.
Sancte Ferreole (1),	orate.	C Ut per hoc tu in nobis, et nos in te manere valeamus,	Te rogamus audi nos.
Sancte Ferruci,	ora.	Ut gratiam sancti Spiritus, cordibus nostris clementer infundere digneris,	te.
Sancte Antidi,	ora.	Ut cunctum populum Christianum, pretiosissimo sanguine tuo redemptum, conservare digneris,	te.
Omnes sancti martyres,	ora.	Ut nobis locum pœnitentiæ dones,	te.
Sancte Martine,	orate.	Ut omnibus fidelibus defunctis requiem æternam dones,	te.
Sancte Aniane,	ora.	Ut nos exaudire digneris,	te.
Sancte Desiderate,	ora.	Fili Dei,	Te rogamus audi nos.
Sancte Donate,	ora.	Agnus Dei qui tollis peccata mundi, Parce nobis	
Sancte Prothadi,	ora.	Domine.	
Sancte Anatoli,	ora.	Agnus Dei qui tollis peccata mundi, Libera nos	
Sancte Nicolae,	ora.	Domine.	
Omnes sancti confessores,	ora.	Agnus Dei qui tollis peccata mundi, Libera nos	
Sancta Felicitas,	orate.	Domine.	
Sancta Perpetua,	orate.	D Agnus Dei qui tollis peccata mundi, Dona nobis	
Sancta Agatha,	orate.	pacem.	
Sancta Agnes,	orate.	Christe audi nos.	
Sancta Lucia,	orate.		
Sancta Cecilia,	orate.		
Sancta Maria Magdalene,	orate.		
Omnes sanctæ virgines,	orate.		
Omnes Sancti,	orate.		
Propitius esto,		Parce nobis Domine.	
Propitius esto,		Libera nos Domine.	
Ab hoste malo,		Libera.	
A morbo malo,		Libera.	
Ab insidiis diaboli,		Libera.	
A persecutione inimici,		Libera nos Domine.	
A ventura ira,		libera.	

Sequitur oratio.

Per merita horum et omnium sanctorum tuorum, parce Domine, indulge et miserere. Aufer a me quidquid tibi displicet in me. Suscipe sacrificium de manibus meis, placide et benigne. Eripe me de

(1) Saint Ferréol est ici au rang des martyrs, et non des évêques, parce que les martyrs précèdent les évêques dans l'ordre des litanies, comme on le voit dans celles de l'Eglise romaine, où saint Fabien pape et martyr en 250 est avec les martyrs, avant

les saints papes et confesseurs. Aussi dans nos litanies saint Ferréol est nommé avec saint Antide martyr, qui a aussi été l'un de nos évêques; et nos autres saints évêques confesseurs sont nommés dans un ordre postérieur.

manibus inimicorum meorum, et a persequentibus A vum me fac in misericordia tua; non confundar, me. Illustra faciem tuam super servum tuum, et sal- quoniam invoco te, qui vivis et regnas.

LAUDES SEU ACCLAMATIONES

Quæ in Ecclesia Remensi, juxta antiquum morem, Orationem inter et Epistolam decantabantur.

(*Histoire de la province ecclési. de Reims, tom. II, pag. 657.*)

- B** *Canonici* : Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.
Pueri : Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.
Canonici : Exaudi Christe.
Pueri : Domino N. a Deo decreto, apostolico et sanctissimo papæ vita.
Canonici : Salvator mundi.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Petre.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Paule.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Exaudi Christe.
Pueri : Domino N. Christianissimo regi Francorum, a Deo coronato, magno et pacifico, vita et victoria. **C**
Canonici : Redemptor mundi.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancta Maria.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Michael.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Gabriel.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Joannes.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Exaudi Christe.
Pueri : Domino N. archiepiscopo salus perpetua.
Canonici : Sancte Nicasi.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Remigi. **D**
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Sancte Rigoberte.
Pueri : Tu illum adjuva.
Canonici : Exaudi Christe.
Pueri : Omnibus judicibus, et cuncto exercitui Francorum vita et victoria.
Canonici : Sancte Martine.
- Pueri* : Tu illos adjuva.
Canonici : Sancte Dionysi.
Pueri : Tu illos adjuva.
Canonici : Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.
Pueri : Lux, via et vita nostra.
Canonici : Christus vincit, Christus regnat; Christus Imperat.
Pueri : Rex regum.
Canonici : Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.
Pueri : Gloria nostra.
Canonici : Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.
Pueri : Ipsi soli imperium, gloria et potestas per immortalia sæcula sæculorum. Amen.
Canonici : Ipsi soli honor, laus et jubilatio, per infinita sæcula sæculorum. Amen.
Pueri : Ipsi soli virtus, fortitudo et victoria, per omnia sæcula sæculorum. Amen.
Canonici : Christe audi nos.
Pueri : Kyrie eleison.
Canonici : Christe eleison.
Pueri : Kyrie eleison.
Canonici deinde et pueri, ante archiepiscopum in solio sedentem genua non adeo demisse flectentes, pergunt :
Canonici : Te pastorem.
Pueri : Deus elegit.
Canonici : In hac sede.
Pueri : Te conservet.
Canonici : Annos vitæ.
Pueri : Deus multiplicet feliciter, feliciter, feliciter.
Canonici : Tempora bona habeas, tempora bona habeas, tempora bona habeas.
Pueri : Multos annos.

ORATIONES OUÆDAM.

(Apud Bandini, *Catalog. bibl. Laur.*, pag. 183.)VIII KAL. OCTOBRIS. *Pro conceptione S. Joannis Baptistæ.*

Oratio. Omnipotens sempiterne Deus, qui instituta legalia et sanctorum præconia prophetarum in diebus conceptionis beati Baptistæ Joannis implesti, præsta, quæsumus, ut cessantibus significationum figuris, ipsa sui manifestatione veritas eloquatur. Per, etc.

Secr. Da quæsumus, misericors Deus, ut mysticis Ecclesiæ tuæ beati Baptistæ Joannis exordiis, et sacris erudita præconiis ad iram venturi iudicii declinandam dignos salutis fructus jugiter operetur. Per, etc.

Ad comm. Benedic, Domine, plebem tuam, et beati Joannis Baptistæ deprecationibus confidentem tribue consequi devotionis auxilium. Per, etc.

VIII. Id. OCTOBRIS. *Sanctæ reparatæ virginis.*

Concede quæsumus, Domine, fidelibus tuis digne sanctæ Reparatæ celebrare mysteria, ut qui ejus solemnia fideliter exequantur, et hic experiantur auxilium, et æternitatis effectibus apprehendant. Per, etc.

Secr. Hæc dona, petimus Domine, placatus intende, et ut ipsi acceptabiles simus, sacrificium cordis contritione, hæc hostia præcibus martyris tuæ Reparatæ tibi placita consecratur. Per, etc.

Comm. Hæc nos communio gratiæ tuæ, petimus Domine, tibi reddat acceptos, et divinis mysteriis instauret nostra corda martyris tuæ Reparatæ commemoratio veneranda. Per, etc.

VIII KAL. NOVEMBRIS. *S. Miniatis martyris.*

Oratio. Omnipotens sempiterne Deus, qui per gloriosa bella certaminis ad immortales triumphos martyres extulisti Miniatem et socios ejus, da cordibus nostris dignam pro eorum commemoratione lætitiā, ut quorum corpora pio amore celebramus, eorum precibus adjuvemur. Per, etc.

Secr. Salutare sacrificium, Domine, populus tuus semper exulset, quo et debitus honor sacris martyribus exhibetur, et sanctificationis tuæ munus acquiritur. Per, etc.

Ad comm. Celebrantes martyrum tuorum Miniatis et sociorum ejus beatam passionem, ipsorum nobis, quæsumus, fiant intercessione salutaria in quorum natalitiis sunt exultanter impleta. Per, etc.

B

Id. Nov. *S. Britii confessoris.*

Propitiare, Domine, populo tuo, ut quem in frequentatione beati sacerdotis et confessoris tui Britii tribuis interesse, protectione perpetua semper facias esse securum. Per, etc.

Secr. Grata tibi sint quæsumus Domine, munera quæ in beati sacerdotis et confessoris tui Britii commemoratione deferimus, obsecrantes, ut quæ ore prosequimur, contingamus et mente. Per, etc.

Ad comm. Præsta, quæsumus, Domine, ut beati sacerdotis et confessoris tui Britii, cujus festivitatem celebramus, precibus indulgentiam sentiamus. Per, etc.

PŒNITENTIALE GERUNDENSE.

(Apud Florez, *España Sagrada*, tom. XLIII.)*Pœnitentium reconciliatio juxta antiquam Ecclesiæ Gerundensis consuetudinem.*

Hora nona aecantata, sit episcopus inautus ab a C *stola, cappa, et duò [archidiaconi cum eo in albis stolis sine dalmaticis, et subdiaconus unus et acolythi duo simul in albis et cum cruce et candelabris accensis, et cum aqua benedicta: et episcopus veniat cum illis et cum omni clero usque ad portas ecclesiæ nihil dicendo. Stentque præsentés ibi extra ipsas januas ecclesiæ pœnitentes qui reconciliandi sunt. Sintque cum illis sacerdotes eorum, qui de conversatione et emendatione vitæ ipsorum pœnitentium, et si digne pœnitentiam sibi injunctam pro totis viribus suis ob-*

servaverint, et si etiani ipsi sacerdotes ea noc ex officii sui debito sollicitè vigilaverint episcopo verum testimonium ferant. Dicitque unus archidiaconus excelsa voce stans extra fores ecclesiæ cum pœnitentibus:

Adest, O venerabilis pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis divinæ et salutis humanæ quo mors interitum et vita æterna accepit principium: quando in vineam Domini Sabaoth sic novorum plantatio faciendā est, ut purgetur execratio veltatis. Quamvis enim ad viam bonitatis et pietatis

Dei nihil temporis vacet, nunc tamen largior per indulgentiam est remissio omnium peccatorum, et copiosior per gratiam assumptio renascentium. Augemur regenerandis; crescimus reversis. Lavant aquæ, lavant lacrymæ. Inde est gaudium vocatorum, hinc lætitia de absolutione pœnitentium. Inde est quod supplices tui postquam in varias criminum formas, neglectum mandatorum cœlestium et morum probabilitatem transgressione ceciderunt, humiliati atque prostrati prophetica voce clamant dicentes: *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus; miserere nostri, Domine, miserere nostri; et evangelicam vocem non frustra aure capientes: Beati quæ lugent, quoniam ipsi consolabuntur*, manducaverunt, sicut scriptum est, panem doloris; lacrymis stratum rigaverunt, cor suum luctu, corpus suum amixerunt jejuniis, ut animarum reciperent quam perdididerant sanitatem. Unicum itaque est pœnitentiæ suffragium, quod et singulis prodest, et omnibus in commune succurrit.

Hoc finito, stet episcopus in ostio ecclesiæ et faciat exhortationem ad pœnitentes. Sed quia dies hæc per ipsa hodierna opera medicinæ nostri Redemptoris, quæ nobis evangelica lectio representat, dies est remissionis et gratiæ, ipsis ingemiscentibus et magnis lacrymis et profundis suspiriis morum emendationem promittentibus, pœnitentiæ pondus usque in octavas Pentecostes misericorditer relaxet, et dicat hanc antiphonam cum cantu: Venite, venite, venite, filii; et chorus respondeat: Audite me, timorem Domini docebo vos. Et diaconus ex parte pœnitentium dicat: Flectamus genua. Deinde dicat alter diaconus: Levate. Et secundo repetat episcopus: Venite, venite, venite, filii; et chorus: Audite me, timorem Domini docebo vos. Et archidiaconus: Flectamus genua; et alter: Levate. Et episcopus: Venite, venite, venite, filii. Et chorus: Audite me, timorem Domini docebo vos. Et archidiaconus: Accedite ad eum et illuminamini, et facies vestræ non confundentur. Quo finito, dicat clerus divisus per chorum juxta episcopum totum psalmum: Benedicam Domini in omni tempore; et interim dum psalmus iste cantatur, pœnitentes corruant ad pedes episcopi, sique prostrati jaceant, quoadusque psalmus finiatur (in margine: hic aquam benedictam spargat). Quo dicto, innuat episcopus alteri diacono dicente: Levate; et statim surgant pœnitentes, et dum offeruntur episcopo a presbyteris suis ut eos ipse matri Ecclesiæ reconciliet, accipiat unum ex ipsis pœnitentibus, et interroget eum presbyterum dicens: Dignus est reconciliari (cum cantu)? Presbyter: Dignus. Et dicat episcopus: Tecum maneat; et det pœnitenti pacem dicens: Pax tecum. Et postea ab ipso pœnitente ceteri similiter omnes pœnitentes osculum pacis accipiant. Et statim episcopus interroget iterum universaliter omnes

reliquos sacerdotes de singulis suis propriis pœnitentibus dicens: Digni sunt reconciliari? ñ Presbyteri: Digni. Et dicat eis episcopus: Vobiscum maneat. Et sic intrent omnes in ecclesia, cantore incipiente hanc antiphonam: Cor mundum. Cum psalmo Miserere mei, Deus. Alter psal.: Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit. Alter psalm.: Miserere mei, Deus, miserere mei. Postquam autem omnes reconciliandi in ecclesia fuerint introducti, episcopus ante altare prosternatur cum ministris suis et pœnitentibus. Finitis vero prædictis psalmis cum antiphona, dicatur: Kyrie eleison et Pater noster. Et episcop.: Domine, non secundum peccata nostra, etc. ñ. Neque secundum, etc. Domine, ne memineris iniquitatum, etc. ñ. Cito anticipent nos, etc. Oremus. Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et me, qui etiam medicina tua primus indigeo, clementer exaudi; et quem non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ constituisti operis hujus ministrum, da studium tui muneris exsequendi, et ipse in nostro ministerio quod tuæ pietatis est, operare. Per, etc. Oratio ad reconciliandum: Præsta, quæsumus, Domine, famulis tuis pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ, a cujus integritate deviarant peccando, admissorum reddantur innoxii veniam consequendo. Per, etc. Alia: Deus humani generis benignissime conditor et misericordissime reformator, qui hominem invidia diaboli ab æternitate dejectum unici Filii tui sanguine redemisti, vivifica hos famulos tuos quos tibi nullatenus mori desideras, et qui non derelinquis devios, assume correctos. Moveant pietatem tuam, quæsumus, Domine, horum famulorum tuorum lacrymosa suspiria. Tu eorum medere vulneribus. Tu jacentibus manum porrigere salutarem, ne Ecclesia tua aliqua corporis sui portione vastetur, ne grex tuus detrimentum patiatur, ne de familiæ tuæ damno inimicus exsultet, ne renato lavacro salutari mors secunda possideat. Tibi ergo, Domine, supplices preces, tibi fletum cordis effundimus. Tu parce confitentibus, ut sic in hac mortalitate peccata sua te adjuvante desleant, qualiter in tremendi judicii die sententiam æternæ damnationis evadant, et nesciant quod terret in tenebris, quod stridet in flammis, atque ab erroris via ad iter reversi justitiæ, nequaquam ultra vulneribus saucientur, sed integrum sit eis atque perpetuum et quod gratia tua contulit, et quod misericordia tua reformavit. Per eundem, etc. Alia oratio: Majestatem tuam supplices deprecamur, omnipotens Deus, ut his famulis et famulabus tuis longo squalore pœnitentiæ maceratis miserationis tuæ veniam largiri digneris, ut nuptiali veste recepta ad regalem mensam unde ejecti fuerant mereantur introire, per, etc. Ultima, ut in ordine recommendationis vel in extrema unctione.

NECROLOGIUM GERUNDENSE

Ex Adonis Martyrologio sæculo XI exarato, et in ecclesia Gerundensi asservato, desumptum.

(Apud Florez, ubi supra.)

- III Idus Januarii. Eodem die obiit Berengarius Ter-
rathonensis archiepiscopus anno MXCIX. A
- IV Kal. Martii. Eodem die obiit Raymundus comes
anno dominice trabeationis XVI post M.
- II Kalend. Mart. Eodem die obiit Sanderedus archi-
presbyter anno DCCCCLXVI.
- XV Kal. Maii. Eodem die obitum Arnulphi illu-
strissimi episcopi Gerundensis anno Domini
DCCCCLXX, qui rexit Ecclesiam ann. xv, mens.
vii, dieb. et VII, f. anno xv, quod sumsit Lotha-
rius rex Francorum exordium
- IX Kal. Maii. Eodem die anno CXI post millesimum
obiit Ermengaudus Elenensis præsul.
- VIII Kal. Junii. Anno incarnationis Dominicæ LXXVI
post millesimum, æra MCXIV, indictione XIII, obiit
domnus Remundus Berengarii comes Barchino- B
uensis et marchio.
- IV Idus Julii. Eodem die obiit Petrus Pontii hujus
sedis archilevita, qui obiit in expeditione Hiero-
solymitana anno XCVIII post millesimum ab in-
carnatione Domini.
- Kal. Aug. Eodem die obiit P. G. (Petrus Gerunden-
sis) episcopus, qui valde diligens Gerundensem
sedem exercens, qui in ea diversi honoris ordinem
ob Dei genitricis amorem vocatione divina vitam
meruit cælibem.
- XII Kal. Sep. Eodem die obitum Atoni episcopi et
Ermengaudi comitis. Eodem die obit Guillelmus
Guifredi anno Dominicæ incarnationis MLXVII.
- III Non. Sep. Eodem die obiit Bernardus Umberti
hujus sedis episcopus anno Dom. incarn. CXI post
millesimum.
- V Idus Oct. Eodem die obiit Sicardis mater Bernardi
episcopi.
- XV Kal. Dec. Eodem die obiit Berengarius Gerun-
densis episcopus ann. XCIII post millesimum ab
incarn. Domini.
- Nonis. Dec. Obiit Raymundus Berengarii comes
Barchia.

MISSA ÆTHIOPUM

QUÆ ETIAM APPELLATUR CANON UNIVERSALIS.

(Bibliotheca Patrum maxima, Supplem., tom. XXVII.)

- IN NOMINE PATRIS, ET FILII ET SPIRITUS
SANCTI. AMEN.
- Chorus incipit:* Alleluia.
Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ,
Introibo in domum tuam.
Adorabo ad templum sanctum tuum, in timo-
re tuo.
Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quo-
niam exaudisti verba oris mei.
In conspectu angelorum psallam tibi, adorabo ad
templum sanctum tuum.
Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui
exultatione exsultent.
Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor; et
lavabis me, et super nivem dealbabor.
Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato
meo munda me.
Et ab alienis parce servo tuo.
- C Panem cæli dedit eis.
Panem Angelorum manducavit homo.
Lavabo inter innocentes manus meas, et circum-
dabo altare tuum, Domine.
Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam
vociferationis.
Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui
tribulant me.
Impinguasti oleo caput meum, et calix meus in-
ebrians quam præclarus est!
Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini
invocabo.
Benedictus, qui venit in nomine Domini! Benedi-
ximus vobis de domo Domini.
D Salve, mater nostra, Ecclesia sacra, munita
pariete, ornata topazio. Mater nostra, Ecclesia,
salve.

Tu es vas illud puri auri, in quo erat inanna absconditum, et tu es tabernaculum panis, descendens de cœlo, præbens omnibus vitam in sæculum.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS
SANCTI. AMEN.

Ante omnia sacerdos dicit orationes sequentes pro ecclesia, et altari et indumentis eorum :

Domine, Deus noster, tu es solus sanctus, qui omnibus tua occulta virtute sanctificationem dedisti. Sic te, Domine, supplices exoramus ut hanc ecclesiam, et super hoc altare, et super omnia ad sacra mysteria præparata, Spiritum sanctum mittere digneris; et iterum benedic, sanctifica, et ab omni macula et pollutione munda ea, et nihil incredulitatis et immundi in eis remaneat. Fac huic ecclesiæ et altari res mundas et electas, sicut argentum igne examinatum, probatum, et purgatum septuplum. Perfice ut super ea sit mysterium Patris, Filii, et Spiritus sancti, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Finita oratione, vestitur altare, et præparantur omnia ad sacrificium, et sequitur :

Domine, Domine Deus, scrutator cordis omnium, qui manifestas abscondita, et omnia, et singula cognoscis; tu es sanctus, quiescens super sanctos. Tu solus sine peccato, potens delere peccata. Tu scis, Domine, quod huic mysterio sancto, quod ex te procedit, immundus sum; non est mihi facies appropinquandi, neque os laudem tuam sanctam aperiendi, et gratias agendi. Sed solum propter multitudinem miserationum tuarum parce mihi, Domine, quia peccator sum. Præsta et concede mihi, Domine, (si in hanc horam misericordiam inveniam) et mitte desursum, Domine, fortitudinem tuam, ut tua sancta mysteria dignus efficiar consummare propter voluntatem et lætitiâ cordis tui. Fiat incensum et oblatio ista bonus odor in conspectu tuo, et tu, Domine noster, et Salvator noster Jesu Christe, sis nobiscum, et benedic nos. Tu es ille qui deles peccata nostra, et illuminator animæ nostræ, vita, potentia nostra, et introitus noster; tibi agimus gratias usque ad sedem tuam, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio super patenam.

Domine Deus noster, Jesu Christe, qui super lignum sanctæ crucis manus tuas extendisti, sic super istam patenam extende, qua tuum sacrum corpus ministratur; Benedic † nunc, sanctifica et munda eam, ut corpus tuum sanctum in ea perficiatur, in hac ecclesia sancta et apostolica, quoniam tibi gloria, et Patri tuo cœlesti, cum Spiritu sancto vitali, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio super calicem.

Domine, Deus noster Jesu Christe, ἀληθῆς, qui vere Deus et homo factus es, et nunquam a tua divinitate separatus fuisti, et sanguinem tuum pretiosum propter fragilem creaturam tuam voluntarie

A effudisti, fac nunc ut manus tuæ sint super hunc calicem. † Benedic, † sanctifica, † et purifica eum, ut in eo sanguis tuus sanctus consecretur, in hac ecclesia tua apostolica. Tibi gloria, cum optimo Patre tuo, et Spiritu sancto, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Benedictio, puritas, † et dulcedo omnibus sanguinem tuum pretiosum sumentibus, alitheos vere. Amen.

Oratio super coclear per quod lancea crucis significatur.

Domine Deus noster, qui Isaïæ prophetæ et famulo tuo ut cerneret seraphim, carbonem ignitum de sacrificio forcipe suscipientem, et labia ejus mundantem, concedere dignatus es, sic Pater omnipotens, Dominus noster, et Deus noster, continens omnia, concede ut manus tuæ sint super hanc lanceam, ut corpus et sanguinem pretiosum Filii tui unici Domini nostri, et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, digne ministrare possit. Benedic nunc, † sanctifica, † et purifica † eam, da ei virtutem et gloriam, sicut forcipi illi. Tibi gloria cum Filio tuo unico, cum Spiritu sancto, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Virtus, † benedictio, † sanctificatio sanctæ Trinitatis, in hanc ecclesiam sancti N. de[Sceva] (1). Tibi gloria cum Filio tuo, et Spiritu sancto, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio super arculam in qua ponitur hostia pro sacrificio.

C Domine Deus noster, qui in monte Sinai Moysi servo et prophetæ tuo præcepisti ut electa congregaret, quorum usus erat in ministerio altaris, arcæ, et sanctuarii in tabernaculo tuo, nunc, Domine, Deus noster omnipotens, præsta ut manus tuæ sint super hanc arculam, et imple eam virtute, fortitudine et puritate et gratia Spiritus sancti ad gloriam tuam, ut in ea perficiatur corpus unici Domini nostri, Dei nostri, et Salvatoris, Jesu Christi, in hac sancta ecclesia apostolica. Tibi gloria, et Filio tuo unico, et Spiritui sancto, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

† Sanctificationem acceptabilem, remissionem peccatorum concedat nobis Deus Pater, cui laus, et honor, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Quando sacerdos offert hostiam super altare, dicit orationem sequentem :

Domine Deus noster, qui suscepisti sacrificium Abel in deserto, et Noe in ara, et Abrahæ in summitate montis, et Eliæ in monte Carmeli, et David in area Orna Jebusæi, et oblationem pauperule viduæ in templo sancto, sic oblationem meam, et omnium famulorum famularumque tuarum, offerentium in nomine sancto tuo, suscipe, ut pro meis et eorum peccatis sit redemptio. Et sicut nos offerimus, ita mercedem nobis retribue in præsentem sæculum, et in futuro, et in sæcula sæculorum. Amen.

(1) Regnum de Sceva illud est quod appellatur saba.

Oratio, quando ponitur vinum et aqua in calice, a diacono.

Vere Christe, Deus noster, et Domine noster, qui ad nuptias in Cana Galileæ vocatus fuisti, et eas benedixisti, et de aqua vinum fecisti; similiter fac, et † benedic, † sanctifica, et † purifica hoc vinum in conspectu tuo; et fiat exultatio et vita animæ et corpori nostro, et in omni tempore nobiscum permaneant Pater, Filius, et Spiritus sanctus, quia non habemus alios deos præter te, Domine. Imple igitur nos vino exultationis, salutis, et lætitiæ, vitæ, intellectus, et consilii Spiritus sancti, in sæcula sæculorum. Amen. † Benedictus Dominus Deus, Pater omnipotens. † Benedictus Filius unigenitus, Jesus Christus, qui natus est de Maria Virgine. † Benedictus Spiritus Paracletus, Deus noster, quibus B Patri, et Filio, et Spiritui sancto, vera fortitudo in sæcula sæculorum. Amen.

Postea replicet super calicem orationem.

Domine, Deus noster, qui suscepisti, etc. *Ut supra, in offerendo hostiam.*

Dicit sacerdos cantando et extendendo palmas sursum, ita tamen quod caput non excedant :

Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, et unus Spiritus sanctus.

Populus respondet : Amen.

Sacerdos, cantando dicit : Laudate Dominum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi, quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum. Gloria Patri, etc.

Dicit diaconus : Surgite ad orationem.

Populus : Domine, miserere nostri.

Sacerdos : Pax vobis.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos, in gratiarum actionem, dicit orationem sequentem :

Gratias agamus benefactori nostro, Domino misericordii, Patri Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, quia protexit nos, auxiliatus est nobis, custodivit, et commendatos nos sibi reddidit, attraxit, amplexus est, confirmavit, et pervenire nos fecit ad hanc horam; rogemusque ipsum, ut etiam custodiat nos in hac die sancta, in omni tempore vitæ nostræ, et in omni pace, omnipotens Deus noster.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos autem sequitur : Domine, o Domine, Pater bone et omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, laudamus te super omne opus, pro omni opere, et in omni opere, quia protexisti nos, auxiliatus es nobis, custodisti nos, et commendatos tibi nos reddidisti; attraxisti et amplexus es; confirmasti et pervenire fecisti usque ad hanc horam. Petimus quoque, et quæsumus a bonitate tua, o amator generis humani.

Diaconus dicit : Petite et rogate ut parcat nobis Dominus, et misereatur nostri, et suscipiat orationem quæ pro nobis sit a sanctis suis; et faciat nos dignos ut quæ præstat accipiamus; et sumamus

de participatione et sacramento suo benedicto ut dimittantur nobis peccata nostra.

Sacerdos subsequitur : Ut perducamus hunc diem sanctum in omni tempore vitæ nostræ, in omni pace, cum timore tuo. Omnem invidiam, et omnem tentationem, et omne opus Satanae, consilium hominum malorum, insultationes inimici absconditas et manifestas, longa et expelle a me et ab universo populo tuo, et ab hoc loco sancto tuo. Omnia bona, quicquid utique præstat et juvat, impetra eis per nos, quia tu es qui dedisti nobis potestatem ut calcaremus serpentem, et scorpionem et omnem vim inimici; ne inducas nos, Domine, in tentationem, sed redime et libera nos ab omni malo per gratiam et misericordiam et amorem erga humanum genus Filii tui veri, Domini Dei et Redemptoris nostri Jesu Christi, cum quo, tibi una cum sancto Spiritu, et gloria, et potestas, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro offerentibus munera, sacerdos :

Iterum rogemus omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei et Redemptoris nostri Jesu Christi, pro iis qui obtulerunt munera sanctæ, unicæ, quæ est super omnes, Ecclesiæ, sacrificium scilicet primarum decimarum gratiarum actionis signum et monumentum; seu autem quis multum obtulerit, seu parum, seu secreto, seu palam, seu volens et non habens, omnium amplectatur voluntatem qui cœlestem Spiritum donat, et in quo omnium bonorum operum est potestas, Dominus, Deus noster.

C *Caute ista lege, nam si vox Spiritus, sit in recto, dicit filium esse Spiritum Sancti, id est Patris, tuncque vox Spiritus capietur essentialiter, ut et communis tribus personis, non personaliter. Si vero sit in obliquo, certissimum esse Christum secundum divinitatem nullo pacto esse Filium Spiritus sancti, nisi nomen Spiritus sancti essentialiter sumatur, nempe pro Patre, quæ tamen est insolens et aliena locutio. Neque vero secundum humanitatem dici posse Christum filium Spiritus sancti docent theologi. Vide sanctum Thomam, part. 111, q. 32, art. 3.*

Diaconus dicit : Orate pro iis qui obtulerunt munera.

D *Sacerdos : Domine, Deus omnipotens, rogamus te et quæsumus pro iis qui obtulerunt dona sanctæ, unicæ, quæ super omnes est, Ecclesiæ, seu multum obtulerint seu parum, sive secreto sive palam, sive volentes et non habentes, omnium voluntatem acceptans, da unicuique eorum, pro præmio, benedictionem per unicum Filium tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria et potestas, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

Oratio oblationis sacræ : O princeps noster, Jesu Christe, cujus substantia creata non est, sed es purum Verbum; tu es Filius Patris et Spiritus sancti. Tu es panis vitæ, descendens de cœlo, qui antequam venires, eras in figura Agni immaculati pro redemptione mundi. Nunc bonitatem tuam super hunc panem et calicem in hoc altare portatile ostendas.

† Benedic, † sanctifica, † munda, et transfer panem hunc in carnem tuam immaculatam; et vinum hoc, in sanguinem tuum pretiosum. Fiat sacrificium ardens et acceptabile, medela et salus animæ et corpori nostro; quia tu es Rex noster et Christus Deus noster, omni laude, reverentia, et gloria tibi gratias agimus; cum Patre tuo cœlesti, Spiritu sancto vitali, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus : Flectite genua.

Populus : Ante te, Domine, flectimus, et te laudamus.

Condjutor sacerdotis dicit quod sequitur :

Domine, Domine, Fili unice, Jesu Christe, Verbum Dei Patris, qui nobis per tuam saluferam et vitalem passionem, peccatorum nostrorum vincula omnia dirupisti, qui in discipulorum sanctorum, immaculorum ministrorum tuorum faciem insufflasti, dicendo : *Accipite Spiritum sanctum : quorum remisertis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*; præsta, Domine, sicut eis hoc officium sacerdotale Ecclesia sancta tua, cum potestate ligandi et absolvendi in omni tempore peccata et vincula iniquitatum nostrarum, tribuisti, ita bonitatem et clementiam tuam imploramus, o amator hominum, ut absolvant nos servos tuos, et parentes, fratres, sorores, et amicos nostros, et me peccatorem, et omnes capita sua inclinantes ante conspectum tuum in hoc sacrificio sancto tuo; dirige nos, Domine, in viam misericordiæ tuæ; disrumpe et frange omnia vincula peccatorum nostrorum.

O Domine, si scienter aut ignoranter, aut malitiam cordis, levitate spiritus, aut inclinatione et macula carnis, factis, verbis, et temporibus peccavimus tibi, parce, Domine, quia scis fragilitatem nostram. O optime Domine universi, et amator hominum, concede nobis remissionem peccatorum nostrorum. † Benedic, et † sanctifica, † mundifica et odorifica, et fac nos liberos et absolutos. Absolve pontifices, principes, et reges nostros; patriarchas, archiepiscopos, episcopos, sacerdotes, diaconos, et ministros nostros, et populum tuum, parentes et fratres nostros. Memento, Domine, dormientium principum, pontificum, regum, patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, sacerdotum, diaconorum, et ministrorum tuorum, parentum nostrorum, et omnium in recta fide quiescentium, et imple nos timore nominis tui, et dirige nos facere voluntatem tuam. Sit tibi gloria, et honor, quia tu solus eis dignus es, in sæcula sæculorum. Amen.

Servi tui hodie ministrantes, sacerdos, diaconus, et omnes ministri, populus, et ego pauper servus tuus et peccator, absolvamur per os Trinitatis sanctæ Patris, Filii et Spiritus sancti et beatæ Mariæ cœli secundi, Matris Dei : per os Michaelis, Gabrielis, et omnium archangelorum, et nonaginta novem ordinum angelorum, et mille millium ministrantium, et quorum nomina numerare nescimus; et quatuor animalium, et viginti quatuor seniorum, et primo-

rum sanctorum patrum; et quindecim prophetarum; et duodecim eorum filiorum; et per os duodecim apostolorum, et sancti Jacobi episcopi Hierosolymitani, et sancti Pauli, Timothei, Syllæ, Barnabæ, Titi, Philemonis, Clementis, et omnium septuaginta duorum discipulorum, et quingentorum suorum sociorum : et per os sancti Marci divinitatem clamantis, et aliorum evangelistarum; et per os trecentorum et decem et octo episcoporum, qui pro recta fide in synodo Nicæna congregati fuerunt, et centum quinquaginta in Constantinopolitana, et ducentorum in synodo Ephesina; et per os pontificis nostri Saviros, Joannis Chrysostomi oris auri, Cyrilli, Basilii, Theophili, Athanasii, Gregorii, et pontificum nostrorum, Matthæi, Gabrielis, Joannis, Salamæ, Bartholomæi, Isaac, Marcii, et per os Ecclesiæ unicæ quæ congregata fuit per apostolos sanctos; et per me peccatorem absolvamini, et impleamini gratia ad gloriam et honorem, Patris, Filii, et Spiritus sancti. Amen.

Hic, sacerdos declarat epacta, aureum numerum, mobilia et immobilia festa, indulgentias, et omnes ritus et ceremonias a principio usque ad finem, et in vivorum et defunctorum memoriam effundit incensum, et prosequitur hanc orationem ponendo ter incensum in thuribulo, dicens :

† Benedictus Pater omnipotens. † Benedictus Filius unicus Jesus Christus. † Benedictus Spiritus Paracletus, quibus nunc, et semper honor, et gloria. Amen.

Deinde circumcirca altare incensando, dicit :

Alleluia Patri, Alleluia Filio, Alleluia Spiritui sancto, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

† O Deus in æternum; tu es ante et post, qui cares principio et fine, magnus in providentia, potens in opere et prudens in consilio, quæ omnia in omnibus demonstratur. Oramus, et supplices te rogamus, Domine, ut in hac die nobiscum maneat, et faciem tuam super nos ostendas; nobiscum habita, dele peccata et iniquitates nostras quæ voluntarie et involuntarie, scienter et ignoranter fecimus, munda cor nostrum, et sanctifica animam nostram. Permite nos tibi appropinquare. Oblatio, et gratiarum sacrificium, incensum spirituale intret et ascendat in conspectu sanctitatis tuæ.

Cum incensat altare, dicit orationem :

Memento, Domine, unicæ Ecclesiæ tuæ sanctæ apostolicæ et congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Memento, Domine, principis nostri, N., et antistitem Patrum nostrorum, patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, sacerdotum, diaconorum, et omnium apostolicæ fidei cultorum. Memento, Domine, regis nostri, N., et omnium regum Christianorum, parentum, famulorum famularumque tuarum, fratrum et sororum omnium fidelium dormientium, et in signo rectæ fidei quiescentium. Memento, Domine, congregationum nostrarum, et benedic eis.

Diaconus dicit : Surgite in orationem.

Sacerdos : Pax vobis.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos, magna voce sequitur, ter : Adoramus Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, trinum et unum.

Populi replicant idem ter.

Sacerdos sequitur : Pax tibi, sancta Ecclesia, habitatio pacis. Salve, virgo Maria, Dei genitrix, tu es thuribulum aureum, quæ carbonem ignitum portasti. Benedictus qui eum de sanctuario recipit, quia vere Verbum Dei ipse est, qui peccata remittit et culpam delet, et ex te homo factus est, et Patri seipsum verum incensum et pretiosum sacrificium obtulit. Adoramus te, Christe, cum Patre tuo optimo et misericorde, et Spiritu tuo vitali, quia tu venisti, et liberasti nos.

Populus replicat idem.

Postea coadjutor sacerdotis sequitur orationem :

Domine intelligentiæ, et annuntiator sapientiæ quæ prius nobis abscondita erat, eam manifestasti, Domine largitor verbi exultationis et lætitiæ, prædicantibus magnificentiam virtutis tuæ. Tu es qui Paulum, multitudine bonitatis tuæ, vocasti, qui prius erat persecutor Ecclesiæ, et constituisti eum Vas electionis regni tui, et Evangelii apostolum et predicatorem elegisti, et concionatorem regni tui.

O Christe, Deus noster, tu es optimus amator hominum, concede nobis, quæsumus, sapientiam, intelligentiam, scientiam et intellectum, quæ semper nobiscum permaneant, ut sapiamus, intelligamus, sciamus et perscipiamus Scripturam sanctitatis tuæ, quæ in conspectu tuo legitur. Sicut dono dedisti Paulo, et dignum tanta gratia eum fecisti, ita nos, quæsumus, quoque dignos fac, caput vitæ, ut eum imitemur, et in viam ejus ambulemus, et ejus vestigia sequamur, et nomen tuum sanctum laudemus, et in cruce tua in omni tempore gloriemur, sicut et ipse semper gloriatus fuit. Tibi virtus, regnum triumphus, magnificentia, honor, et gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus antequam legatur Epistola, dicit : Omnes qui non amant Dominum nostrum, et in nativitatem suam minime credunt, et in sanctam Mariam Virginem, anathema sint usque ad adventum ejus.

Deinde legitur Epistola Pauli, quæ occurrit, et usquelibet secundum diem currentem. Lecta Epistola, dicit diaconus :

Gloria Patris, amor Filii, et donum Spiritus sancti, quæ descenderunt super apostolos benedictos et mundos in Sion loco sancto, duplicentur super nos, Christianos, in sæcula sæculorum. Amen.

Populus : O bone minister, sancte Paule, sanator infirmorum, qui coronam recepisti, ora et intercede pro nobis, ut liberetur anima nostra propter multitudinem miserationum Jesu Christi, et sancti nominis sui.

Dicit diaconus : Surgite ad orationem.

Populus : Domine, miserere nostri.

Sacerdos : Pax vobis.

A *Populus* : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos sequitur orationem signatam sub signo † ut supra, incipientem : O Deus, in æternum tu es, etc.

Minister sive subdiaconus, ante Epistolam dicit : *De Epistola Petri, sive alterius apostoli* : Discipulus et apostolus Domini, et Salvatoris nostri Jesu Christi, cujus oratio et benedictio sit super nos semper. Amen.

Postea magna voce dicit Epistolam.

Finita et lecta Epistola, diaconus sequitur :

Fratres mei, nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo, quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia est carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ; quæ non ex Patre, sed ex mundo est; et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem ejus manet in æternum.

Dicunt populi : Sanctus trinus et unus in substantia tua, custodi congregationem nostram, propter sanctos electos tuos et discipulos tuos, consolare nos per misericordiam tuam, et propter nomen sanctum tuum.

Dicit diaconus : Surgite in orationem.

Populus : Domine, miserere nobis.

Sacerdos : Pax vobis.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos : Domine, Dominus noster, et Deus noster; tu es qui apostolis tuis sanctis mysterium gloriæ Christi tui manifestasti, et magna et innumerabilia dona eis tribuisti, divitias et secreta misericordiæ tuæ, eos ad prædicandum misisti. Propitius esto, Domine, et concedere dignare, facere nos participes et consortes hæreditatis eorum, et ambulare et sequi vestigia eorum. Præsta, quæsumus, ut in omni tempore eis similes simus, et in eorum amore fortificemur, et eorum labores participemus. Custodi, Domine, Ecclesiam Christianam sanctam, in bona adoratione, quæ ædificata et fundata fuit per apostolos sanctos.

Sacerdos sequitur erga populum :

† Benedic gregi, et agnis tuis, multiplica, Domine, hanc uvarum vitem, quam per manus tuas sanctas, per Dominum nostrum Jesum Christum, plantasti; cui, et tibi, et Spiritui sancto gloria et potentia, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Hic sacerdos ponit incensum in thuribulo, dicens :

Domine, Deus noster, qui sacrificium Abrahæ patris nostri suscepisti, et pro vice et salvatione Isaac filii ejus, agnum descendere fecisti; sic, Domine, odorem istius incensi suscipe, et sicut sacrificium illius agni recepisti, ita, Domine, mitte divitiis gratiæ et misericordiæ tuæ. Fac nos puros et mundos ab omnibus malis odoribus peccatorum, et tuæ virtutis et majestatis dignos in laude munditiæ tuæ. O amator hominum, fac nos justos sine macula, cum lætitia omnibus diebus vitæ nostræ.

Sequitur : Memento, Domine, unicæ Ecclesiæ tuæ sanctæ, quæ de fine usque ad finem, in toto orbe

terrarum, in apostolis tuis congregata fuit. Lætare, Domina, quia salutem sanctam deprecamur. O Virgo, Mater Dei et Christi, in omni tempore effer sursum et in altum orationem nostram apud electos Filii tui, ut remittantur peccata nostra. Lætare, Domina, quia peperisti nobis lumen verum, Jesum Christum, Dominum nostrum. Ora pro nobis apud eum, ut misereatur animæ nostræ; ora pro nobis in conspectu throni Filii tui, Jesu Christi. Lætare, immaculata, vere Regina. Lætare, Gloria nostrorum parentum, quia peperisti nobis Emmanuel. O vere mediatrix ante Dominum nostrum Jesum Christum, te supplices exoramus ut memor sis nostri. Ora pro nobis ut deleantur iniquitates nostræ.

Coadjutor sacerdos, antequam legantur Acta apostolorum: Hoc est opus et dicta nostrorum Patrum, apostolorum sanctorum et immaculatum. Gratia Spiritus sancti, et misericordia duplicetur super nos, et omnes Christianos. Amen.

Postea legitur ex Actis apostolorum, secundum diem occurrentem. Finita lectione, sequitur:

Verba Domini magna, multiplicata in Ecclesia sancta, populos credentes in Dominum Jesum Christum multiplicaverunt, cui gloria in sæcula sæculorum.

Populus respondet: Amen.

Postea sequitur: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Pater omnipotens, Sanctus, sanctus, sanctus, unicus Jesus Christus Filius, Verbum Patris. Sanctus, sanctus, sanctus, Spiritus sanctus, sciens omnia.

Dicit diaconus: Surgite in orationem.

Populus: Domine, miserere nobis.

Sacerdos: Pax vobis.

Populus: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos: Domine, Deus noster, Jesu Christe, qui dixisti discipulis tuis sanctis et electis: Multi prophetæ et justi desideraverunt videre quæ vos videtis, et audire quæ auditis, et non viderunt neque audierunt, sed beati oculi vestri et aures vestræ, videntes et audientes; sic nos fac dignos audire et facere verba Evangelii tui sancti, per orationes et preces sanctorum tuorum.

Diaconus dicit: Orate.

Sequitur sacerdos: Memento iterum, Domine, verborum tuorum, pro illis qui se orationibus nostris commendaverunt, quando oramus ad te, Domine Deus noster, memento dormientium, et in recta fide quiescentium; et concede infirmis sanitatem, quia tu es vita, spes, liberator, et resurrectio omnium; tibi gratias referimus in æternum, et in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus accipiens crucem, dicit:

Orate ut digni efficiamini audire Evangelium.

Postea cantat: Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. In Domino laudabitur anima mea, etc.

Sacerdos idem dicit; Populus ter idem dicit: et in ultimo versu semper dicitur, Alleluia.

Diaconus circuit ecclesiam clamando: Surgite; audite Evangelium sanctum et bonam annuntiationem Domini nostri, et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Postea, coadjutor accipit thuribulum et porrigit sacerdoti, qui ter incensat, accipiendo Evangelium erga populum, et dicit:

Magnus Deus, benedicet nos, et populum Christianum, et fac introitum nostrum in ecclesia tua sancta, una cum angelis sanctis qui serviunt Deo, et laudant eum omni tempore, in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos annuntiat Evangelium, sic cantando:

Sanctum Evangelium, quod annuntiavit Matthæus, vel Marcus, vel Lucas, vel Joannes.

Ministri accendunt lumina, et præparant alia necessaria, et dicunt:

Gloria Christo, et Domino nostro, et Deo nostro semper; exultate in Domino, qui auxiliatur nobis, et psallite Deo Jacob, accipite psalterium in cythara, etc.

Sacerdos alta voce legit Evangelium diei. Diaconus, finito Evangelio, dicit:

Exite foras, qui non vultis accipere sacramentum, sive Eucharistiam. Ite catechumeni.

Ministri dicunt: Et illi, Cherubin et Seraphin reddant gloriam: Sanctus, sanctus, sanctus, et sanctus Omnipotens. Pleni sunt cœli et terra gloriæ et sanctitatis tuæ. Adoramus te, Christe, cum Patre tuo optimo, et misericorde, et Spiritu sancto vitali; tu venisti et liberasti nos.

Diaconus dicit: Surgite in orationem

Populus: Domine, miserere nostri.

Sacerdos: Pax vobis.

Populus: Et cum spiritu tuo.

Diaconus dicit: Surgite ad orationem.

Sacerdos dicit: Pax omnibus vobis. Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini et Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi. Rogamus et petimus a bonitate tua, o amator hominum; recordare, Domine, pacis Ecclesiæ sanctæ in unum per apostolos congregatæ.

Diaconus dicit: Orate pro hac Ecclesia sancta, in unum per apostolos congregata, recta in Domino.

Populus dicit: Domine, Deus noster, da nobis pacem; Domine, Deus noster, da nobis pacem; Christe, rex noster, miserere nobis.

Sacerdos dicit:

Eam quæ fuit a principio, et erit usque in finem sæculi, omnes populos, et omnes greges benedic. Pacem de cœlo mitte super omnes animas nostras; pacem vitæ nostræ da nobis per ipsam Ecclesiam. Da, Domine, pacem regi nostro N., et principibus ejus, ac judicibus ejus, et subditis ejus, et circa nos congregatis, tam extra quam intra Ecclesiam. Orna eos omni genere pacis, Rex pacis; pacem da nobis, quoniam omnia dedisti nobis; conserva nos, Domine; quoniam præter te neminem cognoscimus: nomen sanctum tuum nominamus et invocamus, ut vivat anima nostra in Spiritu sancto

nec invalescat mors peccati, super nos servus tuos **A** Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam, et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum

et super omnem populum tuum.
Pro pontificibus.
 Et iterum rogemus omnipotentem Deum, Patrem Domini et Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi. Rogamus et petimus a bonitate tua, o amator hominum, recordare, Domine, Patris nostri venerandi principis archiepiscoporum nostrorum, N., ac sancti et beati antistitis nostri, N.

Diaconus dicit : Orate pro principe nostro, principe nostrorum archiepiscoporum N., et capite episcoporum magnæ provinciæ Alexandrinæ; pro capite patriæ nostræ, venerando archiepiscopo nostro N., ac omnibus episcopis, sacerdotibus, et diaconis rectæ fidei.

Sacerdos dicit : Custodiendo custodi eos nobis, **D** multis annis et longo tempore in justitia et pace; ut perficiant consecrationem quam tu commisisti dignitati sacerdotali, secundum sanctam ac beatam voluntatem tuam; ut judicent in justitia et rectitudine, et pascant populos tuos in æquitate. Custodiendo custodi etiam omnes episcopos, sacerdotes, et diaconos rectæ fidei, et omnes conformes sanctæ et unicæ Ecclesiæ quæ est congregatio apostolica; orationes vero quas pro nobis et pro universis populis tuis faciunt, accepta in sacrificium tuum altissimum in odore bono suavitatis, et omnes hostes et adversarios eorum dissipa, et confringe sub pedibus eorum velociter. Ipsos vero custodi nobis in justitia et pace in Ecclesia sancta tua.

Pro congregatis.

Sacerdos dicit : Et iterum rogemus omnipotentem Deum, Patrem Domini, et Dei, ac Salvatoris nostri Jesu Christi. Querimus et rogamus a bonitate tua, o amator hominum. Recordare, Domine, congregationis nostræ, et benedic ei.

Diaconus dicit : Orate pro hac ecclesia sancta, et prostra congregatione quæ in ea est.

Populus dicit : Benedic congregationi nostræ, et custodi eam in pace.

Diaconus dicit : In sapientia Domini dicite et canite orationem fidei.

Populus dicit : Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum; et ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cælis. Et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos; cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum

A Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam, et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum: et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi Amen.

Sacerdos dicit : Fac eos ut sint tibi sine divisione, et sine pigritia faciant voluntatem tuam sanctam et beatam. Fac eos domum orationis, domum puritatis, domum abundantiæ et gratiæ, gratificare, Domine, nobis servis tuis, et post nos venturis in sæculum. Exsurge Domine, Deus noster, et dissipentur inimici tui, et fugiant ante faciem tuam omnes qui oderunt sanctum et benedictum nomen tuum. Populi autem tui sint benedicti millies millibus, et iterum millies millibus benedictionum, faciantque omnem voluntatem tuam, per gratiam, benignitatem, ac amorem homines Filii tui unigeniti Domini Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi; cui, et tibi, ac Spiritui sancto sit gloria et potentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio pro pace perfecta, sacerdos dicit :

Magnus et æternus Dominus psalmavit hominem immaculatum, incorruptibilem. Mors autem ingressa est a principio in mundum ob invidiam diaboli. Tu, Domine, eripuisti vim ejus per adventum unigeniti Filii tui Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, et implevisti totam terram pace tua. Propterea cælestes legiones laudant te dicentes: Gloria Domino in cælis, et pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

Diaconus dicit : Orate pro pace perfecta et amabili ac salutifera et apostolica: Salute vos invicem. Qui communicare non vultis, discedite. Qui autem vultis communicare, amplectimini invicem in plenitudine cordis. Qui communicat custodiat se a malo.

Sacerdos dicit : O Domine, ex beneplacito tuo imple corda nostra pace tua, et munda nos ab omni mala cogitatione et immunditia, et ab omni memoria injuriarum, et ab omni invidia, et recordatione malorum, quæ mortem inferunt. O Domine, fac nos omne dignos ut salutemur ad invicem salutatione sancta et immaculata, et recipiamus sine judicio et sine morte donum tuum cæleste, hoc est, gratiam tuam cum Spiritu sancto.

Populus dicit : Christe, Deus noster, fac nos dignos salutandi te salutatione cælesti, ac laudandi te una cum Cherubim et Seraphim, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, Omnipotens. Pleni sunt cæli et terra sanctitate gloriæ tuæ.

Sacerdos dicit : Dominus vobiscum, sanctus inter sanctos, sanctus inter sanctos, sanctos inter sanctos. Gratias agimus tibi, Domine, per dilectum unigenitum Filium tuum, Dominum Deum, et Servatorem nostrum Jesum Christum, quem in posteriori tempore misisti nobis Filium tuum, Servatorem et Redemptorem, nuntium consilii tui, qui Verbum

tuum est, et per quem omnia fecisti secundum voluntatem tuam.

Diaconus dicit : Per beatum et sanctum patriarcham nostrum N., et per venerandum antistitem nostrum N., qui suis orationibus et precibus laudant te; per Stephanum protomartyrem, Zachariam sacerdotem, Joannem Baptistam; per omnes sanctos martyres qui in fide Jesu Christi quieverunt; per Matthæum, Marcum, Lucam, et Joannem evangelistas; per Mariam Dei genitricem; per Simonem Petrum, Andream, Jacobum, Joannem, Philippum, Bartholomæum, Thomam, Matthæum, Thadæum, Nathanael, Jacobum Alpei (2), et Matthiam apostolos; per Jacobum apostolum fratrem Domini nostri, episcopum Jerusalem sanctæ; per Paulum, Timotheum, Silam, Barnabam, Titum, Philemona, Clementem, et per septuaginta duos discipulos, et quingentos socios eorum, ac per trecentos decem et octo rectæ fidei Patres, visita nos et fac nos participes orationum eorum omnium: et super omnia recordare catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ in pace, pretioso sanguine per Christum ædificatæ. Recordare etiam omnium patriarcharum archiepiscoporum, episcoporum, sacerdotum, et diaconorum, qui dirigunt viam verbi, quod est in veritate.

Dicit populus : Miserere, Domine, animarum servorum tuorum et ancillarum tuarum, qui manducarunt carnem tuam et biberunt tuum sanguinem, et in fide tua quieverunt.

Oratio benedictionis.

Sacerdos dicit : O sancta Trinitas, Pater, Fili et Spiritus sancte, benedic super populum tuum Christianum electum benedictione cœlesti, et mitte super nos gratiam Spiritus sancti. Aperi nobis fores Ecclesiæ tuæ sanctæ, propter misericordiam tuam et fidem nostram. Perfice in nobis fidem Trinitatis usque ad extremum spiritum, o princeps noster, Jesu Christe, visita infirmum populum tuum, et sana eum. Dirige patres nostros et fratres nostros peregrinantes, reduc eos ad lares suos, cum salute et pace; benedic ventos cœli, et pluvias, ac fructus terræ præsentis anni pro gratia tua; præbe semper gaudium et delicias super faciem terræ, et corrobora super nos pacem tuam. Induc corda regum proborum ad benefaciendum nobis, da gratiosè honorem principibus Ecclesiæ sanctæ, singulis eorum juxta eorum nomen, in conspectu regum potentium fac eos gratos. O Domine, præbe requiem animabus patrum et fratrum nostrorum, qui in recta fide dormiunt et quiescunt, et benedic his qui laborant circa thura, circa sacrificia, circa vinum, circa oleum, ac butyrum, et circa cortinas, et circa etiam libros, et cathedras, circa res omnes sanctæ Ecclesiæ, ut Jesus Christus Deus noster remuneretur eos in cœlesti Jerusalem. Miserere omnium qui nobiscum congregati sunt ad querendam misericordiam Dei nostri Jesu Christi, et om-

nibus illis qui nobis eleemosynam tribuorunt, in sede judicii tui mitis sis et placidus. Libera, Domine, ob multitudinem misericordiæ tuæ, omnes animas inopes et afflictas, carceratos quoque ac captivos et exsules ac in servitute adactos, et in amaris laboribus detentos. Recordare, Domine noster, Jesu Christe, in regno cœlorum, omnium illorum qui a nobis petierunt ut recordaremur eorum. O Domine, libera populum tuum et benedic hereditati tuæ, ac nutri eum et exalta usque in sæculum. Custodi eos in recta fide et in gloria, omni tempore, et fac ut ferveant ineffabili et inexcogitabili charitate, per preces ac intercessionem quam pro nobis facit Domina nostra sancta et immaculata virgo Maria; et per preces majorum angelorum splendentium, Michaelis, et Gabrielis, ac Raphaelis, et Urielis, et quatuor animalium sine carne, et viginti quatuor seniorum cœli; et Patrum nostrorum sanctorum patriarcharum, Abraham, Isaac, et Jacob, et omnium proborum Patrum priorum, ac quindecim Patrum nostrorum prophetarum, ac sancti Joannis Baptistæ, et quatuordecim millium puerorum Bethlehem, et Patrum nostrorum duodecim principum apostolorum, et septuaginta duorum discipulorum, et quingentorum sociorum eorum; ac trium puerorum, Ananiæ, Azariæ, et Misael; ac sancti Marci evangelistæ et martyris, et sancti Stephani archidiaconi, protomartyris, et sancti Georgii stellæ honoris, Theodori, Banadlii, Claudii, Minas electi, Cosmæ et Damiani, et Patrum nostrorum, principum episcoporum trecentorum decem et octo qui fuerunt Niceæ, et centum quinquaginta qui fuerunt Constantinopoli, et ducentorum qui fuerunt Ephesi; et Tecla Aimanor, quorum orationes et benedictiones et auxilium ac gratia sit nobiscum in sæcula sæculorum. Amen. Istorum et illorum omnium animabus requiem tribue, et miserere eorum, ob id enim misisti e cœlo Filium tuum in uterum Virginis.

Diaconus dicit : Qui sedetis, surgite.

Sacerdos dicit : In quo portatus, caro factus est, et notus per Spiritum sanctum in ejus nativitate.

Diaconus dicit : Aspiciate ad ortum.

Sacerdos dicit : Coram te assistant millia millium sanctorum angelorum, et principum eorum.

Diaconus dicit : Aspiciamus.

Sacerdos dicit : Honorata quoque animalia, sex alas habentia, Seraphim et Cherubim qui cum duabus alis suis faciem suam, et cum duabus pedes suos tegunt; cum duabus vero volant a fine mundi ad finem; sicut semper te sanctificant et laudant, sic a nobis sanctificationem nostram recipias, qui dicimus assidue: Sanctus.

Diaconus dicit : Dicite.

Populus dicit : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth. Perfecte pleni sunt cœli et terra sanctitate gloriæ tuæ.

(2) Existimant Æthiopes in hac liturgia Jacobum Alpei apostolorum alium fuisse a Jacobo fratre Domini.

Sacerdos dicit : Vere pleni sunt cœli et terra sanctitate gloriæ tuæ, per Dominum, et servatorem nostrum Jesum Christum, cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen. Sanctus Filius tuus venit ex Virgine ut voluntatem tuam adimpleret, et populum sanctum tibi ordinaret.

Populus dicit : Secundum misericordiam tuam, Domine, nec secundum peccata nostra.

Sacerdos dicit : Extendit manus suas ad infirmitatem. Infirmatus est ut infirmos sanaret in se sperantes. Qui etiam datus est per voluntatem suam infirmati, ut mortem destrueret, et vincula diaboli dissolveret, et calcaret infernum, probos dirigeret, ordinem plantaret, et resurrectionem suam manifestaret. In ea nocte in qua traditus est, accepit panem in sanctas ac beatas et sine macula manus suas, inspexit in cœlum ad te Patrem suum, gratias egit, benedixit, et sanctificavit, et dedit discipulis suis dicens : Accipite et comedite ex eo omnes : Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum. Amen.

Populus dicit : Amen, amen, amen. Credimus et confidimus, et laudamus te, o Domine, Deus noster. Hoc vere corpus tuum est.

Sacerdos dicit : Similiter calicem, gratias agens, benedixit, et sanctificavit, et dixit eis : Accipite et bibite ex eo omnes : Hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur et pro redemptione multorum. Amen.

Populus dicit : Amen, amen, amen. Credimus et confidimus, et laudamus te, o Domine, Deus noster. Hic vere sanguis tuus est.

Sacerdos dicit : Quoties hoc feceritis, in mei memoriam facietis.

Populus dicit : Annuntiamus mortem tuam, Domine, et sanctam resurrectionem tuam; credimus ascensionem tuam, et secundum adventum tuum; rogamus te, Domine Deus, noster; hæc vera esse credimus.

Sacerdos dicit : Nunc autem recordamur mortis tuæ et resurrectionis tuæ, offerimusque tibi hunc panem et hunc calicem, tibi que gratias agimus quod per hoc sacrificium dignos nos fecisti standi in conspectu tuo, et sacerdotale officium coram te exsequendi; oramus te, Domine, et a te instanter petimus ut mittas Spiritum sanctum super hunc panem et hunc calicem, videlicet corpus et sanguinem Domini et servatoris nostri Jesu Christi, in sæcula sæculorum. Amen. Tribue simul omnibus ex eo sumentibus, ut fiat eis ad sanctificationem et plenitudinem Spiritus sancti et ad corroborationem fidei, ut sanctificent et laudent te, per Dominum et servatorem nostrum Jesum Christum cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus dicit : Quæsumus te, Domine, Deus noster, toto corde, ut des nobis bonam Spiritus sancti unionem.

Sacerdos sequitur : Da nobis ut conjugamur in

A Spiritu sancto tuo, et sana nos per hoc sacrificium, ut in te salvi simus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Benedictum sit nomen Domini, et benedictus qui venit in nomine Domini, et benedictum nomen gloriæ ejus. Fiat, fiat, fiat.

Populus dicit : Benedictum sit nomen Domini, et benedictus qui venit in nomine Domini, et benedictum nomen gloriæ ejus. Fiat, fiat, fiat.

Sacerdos dicit : Mitte gratiam Spiritus sancti super nos, Domine.

Diaconus dicit : Surgite ad orationem.

Sacerdos dicit ad orationem fragmenti :

Confiteor tibi, Domine, Deus meus omnipotens, qui sedes super thronum Cherubim et habitas super excelsa, et laudaris ab humilibus, qui in splendore existens, mundum cognovisti et absconditum mysterium in cruce nobis ostendisti. Quis Deus misericors, et sanctus sicut tu? Potestas tua non est elongata a nobis, quam tuis dedisti discipulis qui mundo et sincero corde tibi serviunt et offerunt tibi sacrificium suaveolentis odoris, per Dominum et Servatorem nostrum Jesum Christum cui, et tibi, et Spiritui sancto sit gratia, honor, et gloria, in sæcula sæculorum.

Diaconus dicit : Qui statis, humiliare capita vestra.

Sacerdos dicit : Domine, qui habitas super Cherubim, et respicis super populum tuum et hereditatem tuam, benedic servos tuos et ancillas tuas, et filios eorum; portionem tribue eis qui de miraculosa mensa tua sumere veniunt pro mentis purgatione, et peccatorum remissione, unioneque Spiritus sancti ac salute animæ et corporis, et hereditate regni cœlorum, cum honore et voluntate, per unicum Filium tuum, cui, et tibi cum eo, et cum Spiritu sancto laus et gloria, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Dicit subdiaconus cum populo : Exercitus angelorum Salvatoris mundi stant coram eo, et legunt corpus et sanguinem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi : accedamus ante faciem ejus, et in fide eum revereamur.

Diaconus dicit : Adorate Deum cum timore.

Sacerdos dicit : Domine Deus omnipotens, salus animæ et corporis nostri, qui per os Filii tui unigeniti, Domini Dei, et servatoris nostri Jesu Christi, dixisti Patri nostro Petro : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferni non prævalent adversus eam concutendam, et tibi dabo claves regni cœlorum, quemcumque ligaveris super terram erit ligatus in cœlis, et quemcumque solveris super terram erit solutus in cœlis, sint soluti servi tui et ancillæ tuæ, ab ore sanctæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et etiam ab ore meo, servo tuo peccatore et culpæ pleno. Domine, Deus noster, tu tollis peccata mundi, suscipe poenitentiam servorum tuorum, et ancillarum tuarum. Oriri fac super eos lumen vitæ. Evale

ab eis peccata eorum, quoniam tu es misericors et miserator, Domine, Deus noster, alienus ab ira, abundans misericordiæ, et vere justus. Quando in te peccamus, Domine, aut cogitatione, aut verbo, aut opere, parce, evelle, et compatere, quoniam tu es misericors et hominum amator. Domine Deus noster, solve nos omnes, et omnes populos tuos: solve, Domine, summum pontificem nostrum N., et sanctum ac beatum antistitem nostrum N., et omnes alios pontifices, episcopos, sacerdotes et diaconos, juxta eorum nomina custodiendo custodi eos propter nos, ad multos annos et ad longos dies, in justitia et pace. Solve, Domine, regem nostrum, N., ab omni vinculo delictorum. Memento, Domine, omnium dormientium et quiescentium in fide Christi, colloca animas eorum in sinu Abrahamæ, Isaac, et Jacob, et libera nos ab omnibus culpis et maledictionibus, et ab omnibus abnegationibus veritatis, et ab omnibus perjuriis, ac communione infidelium, et gentilium, ac hæreticorum. Da nobis cor et intelligentiam aufugiendi ab omnibus operibus diaboli; da nobis ut faciamus voluntatem tuam in omni tempore, et describe nomina nostra in regnis cælorum, et conjunge cum omnibus sanctis et martyribus per Jesum Christum Dominum nostrum, cui, ac tibi, et Spiritui sancto sit gloria, et potentia, nunc et semper, et in sæcula seculorum. Amen.

Diaconus dicit: Inspiciamus.

Sacerdos, Sanctum date sanctis.

Populus dicit: Unus pater sanctus, unus Filius sanctus, unus est Spiritus sanctus.

Sacerdos dicit: Dominus vobiscum sit.

Populus dicit: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos, elevans sacramentum, dicit alta voce: Domine, Jesu Christe, miserere nostri; Domine, Jesu Christe, miserere nostri; Domine, Jesu Christe, miserere nostri.

Populi reiterant eadem verba.

Sacerdos dicit: Oremus, qui estis penitentes. Humiliate capita vestra. Surgite ad adorandum. Pax omnibus vobis.

Populus dicit: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicit: Hoc est corpus sanctum, honoratum et vitale Domini et servatoris nostri Jesu Christi, quod datum est in remissionem peccatorum et ad vitam æternam consequendam, vere sumentibus ipsum. Amen. Hic est sanguis Domini, et servatoris nostri Jesu Christi, sanctus, honoratus, ac vivificans, qui datus est in remissionem peccatorum, et ad vitam æternam consequendam, vere sumentibus ipsum. Amen. Vere hoc est corpus, et hic est sanguis Emmanuel Dei nostri. Amen. Credo, credo, credo ex nunc et usque in sæculum. Amen. Hoc est corpus, et hic est sanguis Domini et servatoris nostri Jesu Christi, quod et quem assumpsit ex Domina nostra sancta et immaculata Virgine Maria, et univit cum divinitate sine mistione aut copula naturali, sine separatione aut permutatione divinitatis, quam rem testatus est optimo testimonio,

A tempore Pontii Pflati, quo se sponte præbuit pro nobis in ligno sancto crucis. Amen. Credo, credo, credo quod divinitas non sit separata ab humanitate, ne hora quidem, neque per ietum oculi; dedit autem se pro nobis ad salutem et in remissionem peccatorum, et ad vitam æternam consequendam, sumentibus eum in veritate. Amen. Credo, credo, credo ex nunc, et usque in sæculum. Amen. Hæc ejus sunt qui dignus est honore, gloria, et reverentia.

Hic, sacerdos sumit corpus et sanguinem, et postea communicat ex eadem hostia ministris sacrificii; dicens: Hoc est corpus, etc.

Diaconus dicit: Orate pro nobis, et pro omnibus populis Christianis, et illorum memoriam facite qui nobis dixerunt ut sui recordaremur, laudate et psallite cum pace et amore Jesu Christi.

Hoc loco, dum ministratur sacramentum populo, psallunt docti aliqua carmina, in honorem sacramenti, et sanctorum quorum festa celebrantur composita. Quæ populus reiterat canendo.

Sacerdos dicit: Quos vocasti, Domine, et quos sanctificasti, portionem da eis in vocatione tua, et fortifica eos in amore tuo, et custodi in sanctificatione tua per Christum unicum Filium tuum, cui et tibi cum eo, et cum sancto Spiritu, gloria et honor, nunc et semper, et in sæcula seculorum. Amen. Domine, qui æternum lumen vitæ et fortitudinem servis tuis tribuisti, et eos custodivisti pluribus diebus ac noctibus, præteritis in pace, benedic eis etiam in hac die post Dominum nostrum Jesum Christum, cui, et tibi cum eo, et sancto Spiritu, gloria et honor, nunc, et semper, et in sæcula seculorum. Amen

Diaconus dicit: Gratias agamus Domino. Sanctum ejus sumpsimus; sit quod sumpsimus medela ad vivificandam animam. Laudemus Dominum Deum nostrum, sumpsimus sanctum corpus, et venerandum sanguinem, hoc est corpus Christi. Et gratias ei agamus, quod digni fuerimus participare de hoc venerando et sancto mysterio.

Sacerdos dicit: Exaltabo te, rex meus, et Deus meus, et benedicam nomini tuo in sæculum et in sæculum sæculi.

Populus dicit alta voce: Pater noster, qui es in cælis, non inducas nos, Domine, in tentationem.

Sacerdos dicit: Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi.

Populus iterum dicit: Pater noster, qui es in cælis, non inducas nos in tentationem.

Sacerdos dicit: Laudem Domini loquetur os meum, et benedicet omnis caro nomini sancto ejus, in sæculum et in sæculum sæculi.

Populus iterum dicit: Pater noster, etc., ut supra.

Sacerdos dicit: Domine, animarum rector, sanctorum director, et justorum honor, da nobis intelligentiæ oculos qui te semper videant, et aures quæ te solum semper audiant, postquam satiasti animam

nostram gratia tua. Cor mundum crea in nobis, Domine, ut magnitudinem et probitatem tuam ac amorem tuum erga homines intelligamus. Fiat voluntas tua super animam nostram, et mentem puram ac rectam tribue nobis, qui de corpore tuo et sanguine tuo sumpsimus, servi tui humiles, quoniam regnum tuum, Domine. Gloria ac benedictio sit Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos dicit : Domine, Deus noster, lumen inextinguibile, respice super servos tuos et super ancillas tuas, et semina in cordibus nostris timorem nominis tui, et numera eos quibus corpus tuum et sanguis tuus datus est, ut fructificent in benedictione. Fac habites in illis populis tuis, qui caput suum ante te inclinant, tam in maribus quam in feminis et pueris, et nos etiam illis adijunge, protege, fove, ac gubernare nos per vires principum angelorum tuorum. Ab omnibus operibus malis separa nos, omnibus operibus bonis conjunge nos, per Christum unicum Filium tuum, cui, et tibi cum eo et cum sancto Spiritu, gloria et honor, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Totus populus dicit comedendo : Sanctus, sanctus, sanctus, trinus, ineffabilis, da nobis ut sumamus vitam per hoc corpus tuum, sine iudicio; da nobis ut fructificemus in beneficio tuo, et fructus noster

A manifestetur in gloria tua; vivifica nos in te, ut faciamus voluntatem tuam. Cum fide invocamus te, Pater, et regnum tuum petimus. Sanctificatur nomen tuum super nos, quoniam tu es fortis ac laudabilis et gloriosus. Tibi sit gloria in sæcula sæculorum.

Diaconus dicit : Inclinate capita vestra ante Dominum immortalem, ut benedicat vos per manum servi sui sacerdotis

Populus dicit : Amen. Benedicat nos servos suos Dominus. In pace sit remissio super nos qui sanctum corpus et pretiosum sanguinem sumpsimus. Concede nobis ut spiritu omnes vires inimici conculcemos. Benedictio manus tuæ sanctæ plena est misericordia. In ipsa speramus omnes. Ab omnibus operibus malis seijunge nos, in omnibus operibus bonis colloca nos, benedictus sit qui dedit nobis sanctum corpus et pretiosum sanguinem suum. Gratiam accepimus, et vitam invenimus per virtutem crucis Jesu Christi. Gratias agimus tibi, cum Spiritu sancti gratiam receperimus. Gloria sit Domino, qui dedit nobis corpus suum sanctum, et pretiosum sanguinem suum. Gloria sit divæ Mariæ, quæ est gloria nostra, et quæ parturivit nobis sacrificium.

Finis canonis Patrum nostrorum apostolorum, quorum oratio et benedictio sit nobiscum. Amen.

BENEDICTIO PUERPERÆ

Secundum usum Æthiopum.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. AMEN.

Gratias quas dicit sacerdos cum imponit manus super matrem et infantem, postquam ingressi sunt ecclesiam.

Sacerdos primum hortatur populum ad agendas Deo gratias, dicens :

Gratias agamus benefactori nostro Domino misericordii. Patri Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, quia protexit nos, auxiliatus est nobis, custodivit, et commendatos sibi nos credidit, attraxit, amplexus est, confirmavit, et pervenire nos fecit ad hanc horam. Rogemusque ipsum ut etiam custodiat nos in hac die sancta et in omni tempore vitæ nostræ, in omni pace, omnipotens Domine, Deus noster.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos autem dicit : Domine, o Domine, Pater bone et omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, laudamus te super omne opus, pro omni opere, et in omni opere, quia protexitis nos et auxiliatus es nobis, custodisti nos, et commendatos tibi nos credidisti, attraxisti, et am-

plexus es, confirmasti, et pervenire fecisti usque ad hanc horam. Petimus quoque et quærimus a bonitate tua, o amator humani generis.

Hic diaconus dicit : Petite et rogate ut pareat nobis Dominus, et misereatur nostri, et suscipiat orationem quæ pro nobis fit a sanctis suis, et faciat nos dignos ut quæ præstat accipiamus, et sumamus de participatione et sacramento suo benedicto, ut dimittantur nobis peccata nostra.

Sacerdos subsequitur : Da nobis ut perducamus hunc diem sanctum et omne tempus vitæ nostræ, in omni pace, cum timore tuo. Omnem invidiam, et omnem tentationem, et omne opus Satanzæ, consilium hominum malorum, insultationes inimici absconditas et manifestas elonga et expelle a me et ab universo populo tuo, et ab hoc loco sancto tuo. Omnia bona (quidquid utique præstat et juvat) impera eis per nos, quia tu es qui dedisti nobis potestatem ut calcaremus serpentem et scorpionem, et omnem vim inimicam. Ne inducas nos, Domine, in tentationem, sed redime et libera nos ab omni malo, per gratiam et misericordiam et amorem erga humanum genus, Filii tui unici, Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, cum quo, tibi, una

Cum sancto Spiritu est gloria et potestas, nunc, et A ei virtutem, et protege eum, et attingere fac ad semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Postea sacerdos dat thus, et dicit hanc orationem.

Domine, Deus noster, omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, creator sæculorum, qui nativitate nostram fecisti, tu, Domine, instituisti Moysen servum tuum in lege tua, et docuisti eum constitutionem mundam, quæ convenit omni feminæ quæ pepererit, ut scilicet modicum temporis separaretur; et præcepisti ei ne appropinquaret ad sancta tua, sed ut se contineret quoad liberaretur: ita quoque rogamus bonitatem tuam, et quæsumus pro ancilla tua N., quæ servavit constitutionem tuam, et optat ingredi in sanctum tabernaculum tuum, ut adoret ante altare tuum sanctum; et desiderat sumere sacramentum tuum sanctum et vivificans: rogamus, inquam, bonitatem tuam, et quæsumus, o amator humani generis, benedic ancillæ tuæ N. in hac hora, et libera eam ab omni immunditia maligna quæ propellit a regia tua sancta, et fac ut suscipiat ex sacramento tuo sancto. Infanti etiam huic parvulo, Domine, qui natus est ex ea, benedic, sanctifica, et confirma eum; da

metam ætatis suæ. Fiat timens, et coalescat in voluntatem tuam sanctam. Custodi et confirma eum in fide recta, in spe, pace, et charitate tua, per unicum Filium tuum Jesum Christum Dominum nostrum, cum quo tibi convenit, una cum sancto Spiritu, gloria et gratiarum actio, in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos ungit eorum frontem, feminæ scilicet et infantis, unctione sancta, et dicit sequentem orationem impositionis manuum:

Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster, imposuimus manus nostras super capita famulorum tuorum, in coronam honoris et gloriæ, amen; coronam fidei, et decoris, amen; coronam justitiæ, quæ non expugnatur ab inimico, amen. Fac servos tuos plenos gratiæ Spiritus sancti, per misericordiam et propitiationem amatoris humani generis, filii tui Jesu Christi, nam tibi, et ipsi, cum sancto Spiritu, est gloria et potestas, in sæcula sæculorum. Amen.

Postea mater sumit sacramentum sanctum Eucharistiæ.

Benedictionis puerperæ finis.

ORDO BAPTISMI SECUNDUM USUM ÆTHIOPUM.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. C
AMEN.

Orationes quæ dicuntur in sancto baptismo.

Sacerdos primum dicit psalmum quinquagesimum, scilicet:

Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, usque in finem. Thus dat, et interrogat nomina eorum qui baptizandi sunt, et orat super eos.

Diaconus dicit: Orate.

Sacerdos autem dicit: Domine noster, Jesu Christe, qui inclinasti et descendisti in terram; cujus verbum scindit petras, et acutum est plusquam gladius; cujus præsentia commotæ sunt aquæ, et retro fugerunt, sana hos famulos tuos qui ingressi sunt ad doctrinam tuam. Ostende eis viam quæ eis convenit, ut per eam incedant per gratiam sancti Spiritus immaculati, et dona eis remissionem peccatorum eorum. Da eis gratiam, ut inveniunt medellam peccatorum suorum quæ coinquant, et flant digni sancto baptismo tuo quod est regeneratio incorruptibilis, et inveniunt Spiritum sanctum, ut videant magnitudinem ejus et claritatem, et virtutum intelligentiæ tuæ, et glorificent te, Domine noster, tibi enim convenit gloria, Patrique tuo bono, et Spiritui sancto, vivificanti, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus dicit: Orate.

Sacerdos autem dicit: Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini Dei, et Redem-

ptoris nostri Jesu Christi, oramus et rogamus bonitatem tuam, o amator humani generis, pro famulis tuis qui docentur; erudi eos, et omnes reliquias idololatriæ elonga et expelle a cordibus eorum. Legem tuam, timorem, et mandata tua, justitiam, et constitutiones tuas sanctas impone cordibus eorum; et fac eos aptos ad conservandam virtutem verbi tui quod docentur, ut in tempore statuto inveniunt ablutionem regenerationis in remissionem peccatorum suorum, et sint habitatio sancti Spiritus per gratiam unici Filii tui, ut tibi, et ipsi, et sancto Spiritui sit gloria et gratiarum actio, in sæcula sæculorum. Amen.

Accipit postmodum sacerdos vas olei in manibus suis, et orat super ipsum in hunc modum, dicens:

Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini Dei et Redemptoris nostri Jesu Christi, unici Filii tui, Verbi incarnati propter nos tempore Pontii Pilati (hoc enim vere credimus), oramus et rogamus bonitatem tuam, o amator humani generis; mitte virtutem tuam sanctam super hoc oleum, et fiat oleum in mundationem et propugnaculum contra omnia quæ adversantur. Amen. Omnem infidelitatem, et omne veneficium, et omnem adorationem idolorum et omne opus mali retrovertatur per virtutem unici Filii tui Jesu Christi Domini et Redemptoris nostri, cui tecum, una cum sancto Spiritu, convenit gloria et honor in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos autem dicit : Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, oramus et rogamus bonitatem tuam, o amator humani generis, qui solus es Deus justitiæ cum unico Filio tuo Jesu Christo, Domino nostro, et cum Spiritu sancto, ut aspectu aspicias super hoc oleum, et facias ut repellat omnes dæmones, omnia veneficia et incantationes, et omnem idololatriam. Muta ipsum, et fac unctionem mundam, quæ faciat animam credere in Jesum Christum, cui tecum, et cum Spiritu sancto est gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

Postea ungit sacerdos frontem eorum qui baptizandi sunt, scapulus eorum, ulnas, et granum pectoris, interiorem et exteriorem partem manuum, et summitates digitorum, dum dicit : Ungo te, N., in nomine unice Ecclesiæ, quæ est concilium seu congregatio apostolorum Domini.

Qui baptizatur dicit : Amen.

Sacerdos vero dicit : Oleum hoc deleat omne opus inimici qui adversatur. Qui baptizatur dicit : Amen.

Sacerdos autem dicit orationem gratiarum actionis, quæ est ut supra, cujus initium est : Gratias agamus benefactori, etc. Deinde flectit brachia eorum qui baptizandi sunt, oratque super eos, et dicit : Benedictus sit Dominus Deus noster omnipotens. Amen. Benedictum sit nomen gloriæ ejus. Amen.

Benedictus sit unicus Filius ejus Jesus Christus. Amen. Per quem vocatæ sunt omnes gentes a tenebris ad lumen verum et admirandum, et ab errore qui est idololatria, ad scientiam rectam. Amen.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos autem dicit : Famulorum tuorum nomina, quos vocasti ad nomen tuum sanctum et benedictum, scribe in libro vitæ, et connumera eos inter greges tuos, et inter populum tuum qui timet nomen tuum, o Domine. Dona eis, ut perveniant ad metam ætatis suæ, in fide et remissionem peccatorum. Fac eos habitationem sancti Spiritus, per unicum Filium tuum Jesum Christum, ut tibi, et ipsi, et sancto Spiritui sit gloria et honor, in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio pro iis qui dederunt nomina sua ad baptismum.

Et dicit sacerdos : Rogamus etiam, et quærimus, o Domine, Pater bone et omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, famulorum tuorum qui dederunt nomina sua miserere, qui ingressi sunt per fidem tuam, in gratiam tuam, ut sint digni qui inveniant donum ad quod venerunt, regenerationem scilicet in remissionem peccatorum, qui accesserunt ad te, ut mudentur a peccatis in æternum, et ab eorum turpitudine liberentur, quia iudicium omnium in manu tua est, Domine, Deus noster omnipotens.

Diaconus dicit : Orate pro his qui dederunt nomina sua, ut faciat Deus eos dignos baptismate suo sancto, et remissione peccatorum.

A *Tunc sacerdos flectit genua eorum qui baptizandi sunt, et dicit hanc orationem super eos : Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, rogamus bonitatem tuam, et quæsumus, o amator humani generis, famulorum tuorum qui dederunt nomina sua, miserere, et fac eos dignos ea gratia ad quam accesserunt, ut inveniant Spiritum sanctum, et replentur Spiritu tuo, et fiant in similitudinem Filii tui Jesu Christi Domini nostri, et unum efficiantur cum eo. Dona eis cor mundum, et mentem rectam; ob hoc supplicamus tibi genibus nostris, et rogamus te. Da manum tuam, Domine, et subleva nos a terra, et attolle mentem et intellectum nostrum. Da nobis mentem intellectivam, et doctrinam. Fac nos servos tuos, et custodi nos, gratia Spiritus sancti: Dirige spe bonitatis tuæ æternæ hos famulos tuos, per Filium tuum unigenitum Jesum Christum, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria et honor, in sæcula sæculorum. Amen.*

Postea flectit sacerdos pedes eorum qui baptizandi sunt, et dicit :

Rogamus te, Domine, multiplicibus precibus et gemitibus rogamus bonitatem tuam, Domine omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, pro famulis tuis qui dederunt nomina sua. Te, Domine, rogamus ut aperias aures cordis eorum et illumines eos lumine intelligentiæ, et des eis desiderium cognoscendi virtutem verbi tui quod docentur, quia potestas quæ in te est, potestas est ad misericordiam, Domine, Deus noster omnipotens.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos vero dicit : Domine, Jesu Christe, Deus et Redemptor noster, qui omnia fecisti, rogamus bonitatem tuam, et quæsumus, o amator humani generis, ut latenter et invisibiliter per Spiritum sanctum aboleas omnes dæmones malos qui adversantur nobis, coerceas et castiges eos, quia ipse vocasti populum tuum et hos famulos tuos qui venerunt a tenebris ad lucem, a morte ad vitam, et ab errore ad intelligentiam justitiæ. Post cognitionem vero tui, Deus noster justissime, scrutare etiam interiora cordis eorum, o Domine, quemadmodum dicitis, scrutabuntur Jerusalem lucerna sapientiæ, nec permittite spiritum malignum latere in eis. Dona eis munditiam et salutem, da eis vitam æternam, genera eos per ablutionem regenerationis in remissionem peccatorum, et fac eos habitationem sancti Spiritus per Filium tuum unigenitum Jesum Christum, Dominum Deum, et Redemptorem nostrum, quia tibi, cum eo et Spiritu sancto convenit gloria et potestas, in sæcula sæculorum. Amen.

Deinde sacerdos flectit pedes eorum qui baptizandi sunt, et dicit hanc orationem :

O amator humani generis, misericors, genitor luminis et vitæ, scaturigo omnis munditiæ, tu omnia quæ facta sunt ab origine fecisti, et dedisti signum singulis operibus tuis, quia autem idem ipse

mutare potes omnia, muta horum animas, et dona eis secundam generationem, cœlestem, ut non sint caro, sed vere filii Spiritus sancti, per unicum Filium tuum, quia cum eo et Spiritu sancto, tibi est gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Iterum flectit sacerdos pedes eorum qui baptizandi sunt, et dicit hanc orationem :

Domine, o Domine, Pater bonus, Deus noster omnipotens, Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, qui dat vitam animabus nostris, dirige, quæsumus, eos qui eam quærunt. O amator humani generis, aspice de cœlo, et sanctuario tuo, et de excelsa sede regni tui, super hos famulos tuos qui dederunt nomina sua Ecclesiæ tuæ, ut venerentur nomen tuum sanctum et ei inserviant. Rege cor eorum, ut fiant tibi vasa electa; aptos eos fac, Domine, ad omne opus bonum, et arce ab eis imminutionem et defectionem fidei pristinam, ut amplectantur verbum tuum sanctum, et accipiant virtutem fidei tuæ et mandata tua faciant. Spolia eos vetustate, per spem vitæ quæ æterna est. Dele in eis omnem vim inimici. Scrutare eorum corda, ut dicis per Jeremiam prophetam scrutabuntur Jerusalem lucerna sapientiæ; nec permitte ut Spiritus immundus et malus lateat in eis, nec sint membra carnis, et mens mala, sed dona eis munditiam per hanc aquam sanctam. Da eis verbum vitæ æternæ; et genera eos per abluionem regenerationis in remissionem peccatorum. Fac eos habitationem sancti Spiritus, per gratiam unici Filii tui Jesu Christi, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Postea imponit sacerdos manum suam super capita eorum qui baptizandi sunt, et dicit hanc orationem :

In nomine Filii unici Jesu Christi, cape, munda, et præpara has animas, ut fiant liberæ ab omnibus dæmoniis et ab omni errore et culpa. Fugiant ab eis omnes tenebræ, et quidquid imminuit fidem, et omnis cogitatio mala. In nomine unici Filii tui Jesu Christi, munda et libera eas ab omnibus fraudibus Satanae, in sempiternum. Amen.

Postea detrahunt vestes eorum qui baptizandi sunt, et omnia ornamenta, et erigunt manus eorum dexterarum, et aspicere faciunt versus occidentem (1), et abnegat Satanam, qui habet ætatem; ipsemet, si autem infans sit, qui respondent loquuntur pro eo, et dicunt hoc modo :

Abrenuntio tibi, Satana, et omnibus operibus tuis immundis, omnibus ministris, et incantationibus tuis malis, et omni virtuti tuæ, omnibus principibus tuis, omnibus fraudibus, et omnibus adulationibus et illecebris tuis malis et tenebrosis, et omni jurisdictioni et infidelitati tuæ.

Postea vertunt eorum facies versus Orientem (2), et erigunt manus eorum dexterarum alte, et dicunt :

Credo in te, Christe, Deus meus, credo legi tuæ salutiferæ, et omnibus angelis tuis vivificantibus,

(1) Quod enim isthinc orientur tenebræ, aspectus loci illius, in Mysterio significat principem tenebrarum cui abrenuntiat.

bus, et omnibus operibus tuis quæ dant vitam.

Postea sacerdos dicit symbolum fidei; qui baptizandi sunt una cum eo dicunt

Credimus in unum Deum, Dominum, Patrem omnipotentem, et unicum Filium ejus, Jesum Christum, Dominum nostrum, et in Spiritum sanctum vivificantem, et resurrectionem carnis, et unicam, sanctam, quæ super omnes est, Ecclesiam apostolicam; et credimus unum baptismum in remissionem peccatorum, in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos deinde interrogat eos: Annon creditis? Ipsi autem ter dicunt: Credimus, credimus, credimus. Qui quidem ætatem habent, at pro infantibus qui nesciunt loqui respondent qui vades sunt. Deinde sacerdos dicit hanc orationem :

B Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens; Pater Domini Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, Domine cœli et terræ, factor omnium sæculorum, qui donasti intelligentiam iis qui in terra sunt, per unicum Filium tuum Jesum Christum, Dominum et Redemptorem nostrum, qui præparasti eos ad regnum cœlorum per hanc vocationem, eosdem confirma virtute tua, et confirma eorum mentem, quia servi tui sunt. Habitat virtus tua in eis, ne revertantur ad pristinum quod abnegarunt, quin eorum fidem confirma, ut nihil possit separare eos a te. Confirma eos in voluntate fidei quæ est apostolorum, fides recta et sancta. Fac eos dignos magnitudine gratiæ tuæ, pelle ab eis vetustatem, et innova vitam eorum, et infunde super eos virtutem C Spiritus sancti, ut fiant digni et participes cum Filio tuo unico, et non sint filii carnis sed filii justitiæ, et sint servi tui sapientes, et credentes, per Jesum Christum, cum quo, tibi, et sancto Spiritui est gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

Postea diaconus dicit: Humiliate capita vestra.

Deinde et sacerdos flectit pedes eorum qui baptizandi sunt, et orat super eos, dicens :

Domine, Redemptor noster, amator humani generis, factor cœli et terræ; quia tu solus es qui perficis hoc mysterium, quia te adorat omne genu quod in cœlo est et in terra, et omnis lingua te laudat, juxta illud Pauli, Redemptor et Dominus noster Jesus Christus omnia operatus est in gloriam Dei Patris, hos servos tuos amplectere, qui festinarunt D et venerunt ut adorarent te genu flexi.

Diaconus dicit: Orate.

Sacerdos autem dicit: Propterea precamur et rogamus te, o amator humani generis, omnem invidiam, et omnem tentationem elonga ab eis, omnem infirmitatem, et omnem afflictionem ab eisdem transfer, scrutare interna eorum, et illumina eorum corda et mentes lumine intelligentiæ. Omne opus Satanae, et omnem immutationem et defectionem fidei, et omnem adorationem idolorum, ab eis arce. Confirma et dirige eorum corda, per assumptionem Spiritus tui sancti, et per voluntatem Filii tui, quæ

(2) Ut recogitent se conversos ad eum qui se lucem esse testatur.

est sine defectu, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Postea sacerdos accipit oleum, et ungit eorum qui baptizandi sunt scapulas, granum pectoris, seu os stomachi, et manuum interiores et exteriores partes, genua, et omnes juncturas corporis eorum, in signum Crucis, et dicit :

Ungo te, N., oleo lætitiæ, quod perrumpit omnem vim inimici, quod plantatum est in medio ligni oliivæ dulcis quæ est Ecclesia sancta apostolorum Domini.

Diaconus et qui unguuntur dicunt : Amen.

Sacerdos autem, postquam unxit eos oleo, dicit hanc orationem :

Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens, invocamus nomen tuum sanctum et benedictum, ut disculias et expellas omnem vim adversantem, rogamus per omnes sanctos tuos, scrutare famulorum tuorum corda, qui venerunt ut consumerent et perficiant gratiam tuam sanctam, et si quas habent reliquias malas dæmonis, quæ lateant, extrahe et extermina ab animabus et corporibus eorum, quia servi tui sunt et credunt in nomine tuo sancto. Innova eorum vitam, et fac eos dignos qui absque macula et cum sinceritate suscipiant lumen et signum Christi tui, et gratiam Spiritus tui sancti, quibus compar est tecum honor et lumen. Amen, Indumentum salutis. Amen. Scutum fidei quod expugnari non potest ab inimico. Amen. Fiant oves gregis tui, et fidei gloriæ tuæ celestis, et hæredes regni tui quod in æternum non veterascit, neque corrumpitur. Amen, per Jesum Christum Dominum nostrum, cum quo tibi, et sancto Spiritui est honor et gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos autem orat in hunc modum :

Ens Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens, qui finxisti hominem ad imaginem et similitudinem tuam, et dedisti ei potestatem vitæ, potestatem quæ manet in æternum, et cum cecidisset in peccatum, non deseruisti sed correxisti eum salute, incarnatione scilicet Filii tui unigeniti, Jesu Christi, Domini nostri, qui plenus est salute. Hæc signa tua libera ab operibus inimici, et suscipe ea intra regnum tuum, et aperi oculos cordium eorum. Amen. Clarificentur lumine regni tui, et sit cum eis divinitas tua per spatium vitæ eorum. Liberet eos ab omni malitia inimici, et a tentatione mala dæmonii meridiani. Amen. A sagitta volante in die. Amen. Et ab opere ambulante in tenebris, et a visione noctis. Amen. Arce ab eis omnes Spiritus immundos. Amen. Et Spiritum malignum, qui perturbat cor. Amen. Et Spiritum erroris, et omnem malignitatem. Amen. Spiritum amoris auri. Amen. Et omnem servitutem

hæredes regni tui. Amen. Et pugnent in custodiam mandatorum Christi, et ea custodiant signo immobili. Amen. Et indumentum immaculatum, et inveniant constantiam et perseverationem quæ est electorum, per Jesum Christum Dominum nostrum, cui, tecum, una cum sancto Spiritu convenit gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Postea dicit sacerdos ad fontem baptismi secreto :

Domine sancte, et lux, confirma famulos tuos, et fac eos dignos magna hac gratia, Ecclesia scilicet, et baptismo sancto. Aufer ab eis vetustatem, et genera eos secunda generatione in vitam sempiternam. Infunde super eos virtutem Spiritus sancti, et sapientiam Christi tui, ne sint filii carnis, sed filii gloriæ tuæ, et hæredes regni tui, quod nunquam inveterascit, in voluntate Unigeniti, cui tecum, una cum Spiritu sancto convenit gloria, divinitas et honor, in sæcula sæculorum. Amen.

Deinde sacerdos dicit orationem gratiarum actionis, et thus dat ; diaconus autem legit ex Epist. Pauli ad Tit., cap. xi :

Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem honorum operum. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio ; nemo te contemnat. Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ.

Subdiaconus deinde legit ex Epistola Joannis prima, cap. v :

Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei ? hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas, quoniam sunt tres qui testimonium dant in cælo ; Pater, Verbum, Spiritus

tus est de Filio suo. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit enim, quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, et hæc vita in Filio ejus est. Qui habet Filium Dei, habet vitam : qui non habet Filium Dei, vitam non habet. Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.

Sacerdos autem, qui adjuvat sacerdotem baptizantem, legit ex Actis apostolorum, cap. viii :

Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens : Surge, et vade contra meridiem ad viam, quæ descendit ab Jerusalem in Gazam, hæc est deserta. Et surgens abiit, et ecce vir Æthiops eunuchus, potens, Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem, et revertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam prophetam. Dixit autem Spiritus Philippo : Accede, et adijunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam prophetam, et dixit : Putasne, intelligis quæ legis? Qui ait : Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? rogavitque Philippum ut ascenderet et sederet secum. Locus autem Scripturæ, quam legebat, erat hic : Tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita ejus. Respondens autem eunuchus Philippo, dixit : Obsecro te, de quo propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam, et ait eunuchus : Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus : Si credis ex toto corde, licet. Et respondens, ait : Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, et descenderunt uterque in aquam Philippus et eunuchus, et baptizavit eum. Cum autem ascendisset de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum eunuchus; ibat autem per viam suam gaudens.

Tum sacerdos, qui baptizat, dicit :

Sanctus, sanctus, sanctus Dominus, Deus fortis et immortalis, miserere nostri, Domine. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Accedite ad eum et illuminabit vos, et facies vestræ non confundentur. Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum.

Deinde legit ex Evangelio Joannis, cap. iiii.

Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei : Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister; nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Jesus, et dixit ei : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus

fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci cum sit senex. Nunquid potest in ventre matris suæ iterato introire, et renasci? Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis, qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, et dixit ei : Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, et dixit ei : Tu es magister in Israel et hæc ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus, testamur, et testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti Filii Dei. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

Postea dicit orationem pro infirmis, quæ sequitur, populum prius exhortans ad orandum hoc modo :

Rogemus omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei et Servatoris nostri Jesu Christi pro infirmis fratribus nostris, ut omnem languorem, et omnem afflictionem ab eis expellat, et expulso Spiritu infirmitatis sanitatem eis ipse det, in quo est omnis medecæ potestas, Dominus Deus noster.

Diaconus dicit : Orate pro infirmis.

Sacerdos autem dicit : Domine, Deus noster omnipotens, rogamus te et quæsumus, infirmis fratribus sanitatem dona, Spiritum infirmitatis dele, omnem ægritudinem, et omnem passionem ab eis transfer. Cito inveniat nos misericordia tua, o Domine.

Diaconus dicit ad populum. Medela animæ, medicator corporis, tu es visitator omnis carnis et eorum, qui a spiritibus immundis torquentur, libera omnem animam afflictam et oppressam, da ei relaxationem, da quietem. Omnem infirmitatem, et omnem passionem a nobis extermina, et a domo hac, quæ invocat sanctum et benedictum nomen tuum, et singularum animarum nostrarum infirmitate sanata, perfectam salutem largire, per unigenitum Filium

tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria et A potestas nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Tum sacerdos hortatur populum ut oret pro peregrinantibus et postea orat.

Rogamus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi pro fratribus nostris qui peregre profecti sunt, et pro eis quos futurum est ut peregrinentur, sive per mare, sive per flumina, sive per lacus, seu quacunq;ue via peregrinationem faciant, ut omnes dirigat ad portum salutarem, qui omnia continet Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro iis qui peregrinantur.

Sacerdos autem dicit: Domine Deus noster, qui omnia capis, rogamus te, et quæsumus, eorum qui B profecti sunt peregre fratrum nostrorum, et eorum qui profecturi sunt, dirige gressum, et cum eis sis ut assequantur quod optant. Cito inveniatur nos misericordia tua, o Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos :

Duc eos ad portum salutarem, offer, et redde eos eorum consanguineis cum lætitia et gaudio, ut lætentur, et lætari faciant, per unicum Filium tuum, cum quo tibi et Spiritui sancto est gloria et potestas nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos postea hortatur omnes ut orent pro pluvia hoc modo :

Rogemus etiam omnipotentem Deum, Patrem Domini, et Redemptoris nostri Jesu Christi pro pluvia, C ut eam mittat illuc ubi opus est, qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate.

Sacerdos autem dicit.

Domine, Deus noster omnipotens, rogamus te, et quæsumus, mitte pluviam tuam ad loca ubi desideratur, lætari fac faciem terræ, imbue sulcos ejus, duc semen ad messem, quod ex bonitate tua cito inveniatur nos misericordia tua, o Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos :

Pro paupere populo tuo, o Domine, et pro omnibus qui sperant in te, fac nobiscum juxta misericordiam tuam. ciba cor nostrum divinitate doctrinæ, et intelligentia quæ a te est, per unigenitum Filium tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui gloria est et potestas nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro fructibus terræ, sacerdos. Iterum rogemus omnipotentem Deum, patrem Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi pro fructibus terræ, ut eos augeat, et uberes faciat, et divitias gratiæ largiatur Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro fructibus terræ.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos :

Ob pauperem populum tuum, o Domine, et propter omnes, qui invocant sanctum nomen tuum, per unicum Filium tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria, et potestas nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro aquis fluvialibus, sacerdos: Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi pro aquis fluvialibus, ut crescant ad mensuram suam, et divitias gratiæ largiatur Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro aquis fluentibus.

Sacerdos autem dicit: Domine, Deus noster omnipotens, rogamus te, et quæsumus, fluentia aquarum auge usque ad mensuram eorum, fac lætam faciem terræ, imbue sulcos ejus, multiplica segetes, et benedic circulo anni benignitate quæ a te est. Cito inveniatur nos misericordia tua, o Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos :

Ob pauperem populum tuum, o Domine, et propter omnes, qui invocant sanctum nomen tuum, per unicum Filium tuum, cum quo tibi, et Spiritui sancto, est gloria et potestas, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro pace.

Sacerdos: Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi, pro pace sanctæ et unice Ecclesiæ apostolicæ, quæ est super omnes Ecclesias.

Diaconus: Orate pro hac Ecclesia sancta unica, quæ est congregatio per apostolos recta in Domino.

Sacerdos: Rogamus et petimus a bonitate tua, o amator humani generis, recordare Domine pacis Ecclesiæ sanctæ, unice congregationis apostolicæ, quæ fuit ab origine, et erit usque in finem sæculi. Benedic, Domine, per eam omni populo et omni alimento. Pacem quæ de cælis est, mitte super uniuscujusque nostri animam, et pacem vitæ nostræ da nobis. Eandem, Domine, largire regi nostro N., principibus, ac iudicibus et subditis ejus, et congregationi vicinorum nostrorum, tam eorum qui extra Ecclesiam sunt, quam eorum qui in ea continentur; et orna eos omni genere pacis. Rex pacis, pacem da nobis, quia omnia nobis dedisti, et fac nos peculiare tibi, quia autem præter te, alius est nemo quem cognoscamus, nomen tuum sanctum appellamus et invocamus, ut vivat anima nostra per Spiritum sanctum, nec invalescat mors peccati super nos famulos tuos, et super omnem populum tuum.

Pro pontificibus.

Sacerdos: Et iterum rogamus omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi.

Diaconus dicit: Orate pro principe nostro principe

Sacerdos : Rogamus et quærimus a bonitate tua, o amator humani generis, recordare domini Patris nostri venerandi, principis archiepiscoporum et episcoporum Patris N., et domini archiepiscopi nostri, Patris N., custodiendi custodi pro nobis multis annis et longo tempore in justitia et pace, omnes et episcopos et sacerdotes, et diaconos rectæ fidei, et omnem imaginem sanctæ unicæ Ecclesiæ Christi, quæ est congregatio apostolica, ut fungantur sanctificatione quam credidisti eis in dignitate sacerdotii, juxta voluntatem tuam sanctam ac beatam, et ut absolvant in justitia et æquitate, et pascant populum tuum in veritate. Orationem quam faciunt pro nobis, et pro omni populo tuo, ipse suscipe in sacrificium tui excelsum cum odore bono suavitatis. Omnes hostes et inimicos eorum arce et confringe sub eorum pedibus quam primum, ipsos autem custodi nobis in justitia et pace in Ecclesia tua sancta. Amen.

Pro rege oratio.

Sacerdos : Rogemus etiam omnipotentem Deum, Patrem Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi pro amatore Dei, rege nostro N., ut regnum ejus absque afflictione in pace et in justitia custodiat qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit : Orate pro rege.

Sacerdos : Deus noster, qui omnia continet, rogamus te, et quæsumus, regi hujus provinciæ amatore tuo regi nostro utilitatem suam da; arce undequaque inimicam ei gentem, loquere justitiam in corde ejus pro sancta Ecclesia tua. Cito inveniat nos misericordia tua, o Domine.

Diaconus dicit : Dicamus omnes nos :

Da ei, absque errore conservare intelligentiam fidei in honorem divinitatis tuæ, per unicum Filium tuum, cum quo tibi et Spiritui sancto est gloria et potestas, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro congregatione sui cuiusque loci.

Sacerdos : Iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi.

Diaconus dicit : Orate pro Ecclesia sancta, et congregatione nostra, quæ in ea est.

Sacerdos : Quærimus, et petimus a bonitate tua, o amator humani generis, memento, Domine, congregationis nostræ, et benedic ei. Fac eos, ut sint tibi sine divisione, et sine otio, et faciant voluntatem tuam sanctam ac beatam. Fac eos domum orationis, domum sinceritatis, et domum abundantiae et gratiæ, gratificare, Domine, hoc nobis servis tuis, et post nos venturis, in sæculum. Exsurge, Domine, Deus noster, et dissipentur inimici tui, et fugiant a facie tua omnes qui oderunt sanctum et benedictum nomen tuum. Populi autem tui sint benedicti cum infinita benedictione angelorum, qui faciunt omnem voluntatem tuam, per gratiam, benignitatem et amorem erga homines illi tui unigeniti Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, cum quo tibi et Spi-

ritui sancto est potestas, et gloria, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro parvis aut novis Christianis, seu catechumenis.

Sacerdos : Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini, et Redemptoris nostri Jesu Christi, pro famulis novitiis Christianis, ut impartiatur eis tempore idoneo ablutioem regenerationis, remissionem peccatorum, quia omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit : Orate pro novis Christianis.

Sacerdos : Domine, Deus noster omnipotens, rogamus te, et quæsumus, famulorum tuorum, qui nondum adulti sunt Christiani, miserere, omnes reliquias idololatriæ ab eis arce, legem tuam, mandata, et justitiam, et constitutiones tuas impone cordibus eorum, et in tempore idoneo ablutioem regenerationis impertire, remissionem scilicet peccatorum eorum, et tabernaculum sancti Spiritus eos fac, per unicum Filium tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria et potestas nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro offerentibus munera.

Sacerdos : Iterum rogemus omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei, Redemptoris nostri, Jesu Christi, pro iis qui obtulerunt munera sanctæ, unicæ, quæ est super omnes, Ecclesiæ, sacrificium scilicet primitiarum, decimarum, gratiarum actionis signum et monumentum. Seu autem quis multum obtulerit, seu parum, seu secreto, seu palam, seu volens et non habens, omnium amplectatur voluntatem qui cœlestem Spiritum donat, et in quo omnium honorum operum est potestas Dominus Deus noster.

Diaconus dicit : Orate pro iis qui obtulerunt munera.

Sacerdos : Domine, Deus omnipotens, rogamus te, et quæsumus pro iis, qui obtulerunt dona sanctæ, unicæ, quæ super omnes est, Ecclesiæ, seu multum obtulerint, seu parum, sive secreto, sive palam, sive volentes, et non habentes, omnium voluntatem acceptans, da unicuique eorum, pro præmio, benedictionem, per unicum Filium tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria, et potestas nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Pro iis qui dormierunt, sive pro mortuis.

Sacerdos : Rogemus quoque omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi pro iis qui dormierunt.

Domine viventium, vita mortuorum, spes desperatorum, auxiliator laborantium, mundator peccatorum, qui mortem otiosam fecisti, et laqueos Satane abscindendo salutem generi humano contulisti: rogamus te, et quæsumus, o immortalis apud quem est thesaurus vitæ, pro iis qui dormierunt, et quieverunt in fide, Patres, primi principes archiepiscoporum, archiepiscopi, episcopi, sacerdotes, diaconi, antagonistæ, virgines, monachi, doctores conjugati, orbiati conjugæ, infantes, pupilli et pro anima famuli tui N., et pro animabus omnium quos ipse vocasti de populo juste et recte. Quiescere fac eorum ani-

mas in loco amœno apud aquam quietis in sinu
Abrahæ simul cum Isaac et Jac. b, tu, in quo potestas quietis, Domine, Deus noster.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos : Domine, Deus noster omnipotens, rogamus te, et quæsumus, animas famulorum tuorum, qui dormierunt et in fide quieverunt, suscipe una cum anima famuli tui N., et omnium animas, qui hic mortui, aut moribundi sunt, nutri in loco amœno apud aquam quietis in sinu Abrahæ, una cum Isaac et Jacob. Dona eis transitum animarum suarum sine peccato. Spiritum consolatorem et sedatorem consanguineis eorum mitte. Solare eos, et lætos esse fac in Christo, per unicum Filium tuum, cum quo tibi et sancto Spiritui, est gloria et potestas nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos postea imponit manus super eos qui baptizandi sunt, et dicit :

Famulos tuos, qui iuserviunt, et adhærent nomini tuo saneto, et inclinant capita sua ante te, protege, o Domine, et cum eis sis. Adjuva eos in omne opus bonum. Excita corda eorum ab omni opere malo, quod in terra sit. Fac eos vivos, ut scilicet cogitent omnia quæ sunt ad vitam, et recordentur omnium operum tuorum, o Domine, per unicum Filium tuum, ut tibi, et ipsi sancto Spiritui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Postea dicit sequentem orationem supra fontem :

Deus prophetarum, Domine apostolorum, qui nuntiasti adventum Christi tui per os prophetarum sæclorum antequam mitteres Joannem prophetam, qui præcederet ante te, rogamus te, et quæsumus, o amator humani generis pro famulis tuis, qui venerunt ad te, ut virtus tua adsit huic fonti. Confirma famulos et famulas tuas. Fac eos dignos ut possint invenire baptismum tuum, secundam scilicet generationem in remissionem peccatorum, et spem tuam, quæ non fallit, per unicum Filium tuum, ut tibi et ipsi, et sancto Spiritui sit gloria, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos postea secreto dicit pro se, antequam baptizet.

Misericors, miserator et clemens, qui scrutaris cor et jecur, et cognoscis abscondita hominis (nihil enim est quod a te abscondatur, sed palam tibi sunt omnia) : tu cognoscis abscondita mea, ne me deseras, neque avertas faciem tuam a me, sed aufer a me hac hora omnem meam culpam, et absolve horum hominum peccata, qui convertisti eos ad penitentiam, ablue maculas animæ meæ et corporis, et munda jecur meum perfecte virtute tua invisibili, et dextera tua vivificante confirma me, ut annuntiem aliis qui quærunt liberationem a me, id est, fidem, ut eis eam tradam, quos quidem præparavit magnitudo tua inenarrabilis, o amator humani generis, præterea, ne sim ego ut servus peccator qui condemnatur. Absit, Domine, non ita fiat. Tu enim solus es bonus, et amator es humani generis. Non recedam confusus. Absolve me a peccato meo, et mitte

A super me auxilium tuum de cœlo. Da mihi virtutem, ut digne fungar hac magna administratione, mysterio tuo, constitutione cœlesti. Et habitat Christus super eos qui baptizantur, per regenerationem, et baptismum qui a me administratur, quia pauper sum ego, qui a te peto misericordiam. Ædifica eos in fundamento apostolorum et prophetarum, nec amplius destrue, sed fac eos plantas veras in Ecclesia tua, quæ super omnes est sancta, quæ est apostolorum, ut ad id se conferant, quod præstat et glorificetur nomen tuum sanctum in eis, quod in cœlo et in terra, ante omne sæculum, plenum est gloria Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Postea dicit orationem pro pace.

B *Et orationem pro pontificibus.*

Et orationem pro congregatione.

Et Symbolum apostolorum.

Deinde accipit oleum non benedictum, atque id ter in baptismum infundit; unaquaque vice in modum crucis confundens, et dicens :

Benedictus Dominus Deus noster, nunc, et usque in sæculum.

Benedictus Dominus Pater †. Amen.

Benedictus Filius unigenitus, Jesus Christus, Dominus noster †. Amen.

Benedictus Spiritus sanctus Paracletus †. Amen.

Deinde orat super baptismum hoc modo :

Deus cœli, Deus luminis, Deus angelorum qui præsent præsumt iudicibus; Deus angelorum qui præsent viribus regum, populorum et principum; Deus gloriæ, qui habitas super Cherubim et Seraphim, Pater Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, qui solvisti animas eorum qui vincti erant peccato, et eos qui affixi erant tenebris per peccatum, illuminasti plagis passionis unici Filii tui Jesu Christi. Domini nostri, qui abegit a nobis passionem, et liberavit nos ab omni onere peccatorum nostrorum: Qui elougasti a nobis omne semen inimicum, quem omnia timent et reformidant; creator aquarum, et factor omnium, clamamus ad virtutem tuam sanctam, ad nomen tuum quod superat omne nomen, ad unicum scilicet Filium tuum, Jesum Christum qui crucifixus est propter nos, tempore Pontii Pilati; rogamus te, Domine, pro his famulis et famulabus tuis; converte, et immuta eos: Amen. Benedic eis, et confirma eos: Amen. Ut per hanc aquam et hoc oleum aboleatur omnis vis inimici: Amen. Omnes spiritus malignos aufer, arce, et disjice: Amen. Omnem adorationem idolorum, et omnem turpitudinem ab eisdem tolle. Amen.

Et sufflat in aquam ter in modum crucis, dicens :

Sanctifica hanc aquam et hoc oleum. Amen. Et sint in ablutionem regenerationis: Amen. Et in vitam æternam: Amen. Et in indumentum immaculatum: Amen. Et in generationem gratiæ: Amen. Et in innovationem Spiritus Sancti: Amen. In nomine unici Filii tui Jesu Christi, quem baptizari fecisti in Jordane, et sanctificavit, et mundavit eum.

et testatus est dicens : Qui non fuerit natus ex aqua et Spiritu sancto non potest intrare in regnum cœlorum ; deinde præcepit discipulis suis dicens : Ite ergo, et docete omnes gentes, et baptizate eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Suscipe, Domine, famulos et famulas tuas, quia in te est potestas et liberatio. O sancte, tona super hanc aquam, ut ex ea et Spiritu sancto regenerentur hi famuli tui virtute divinitatis tuæ, qui venerunt ad te, fac eos aptos ad remissionem peccatorum eorum, et ad indumentum immaculatum, in honorem unici Filii tui, cum quo tibi et sancto Spiritui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Tum dicit diaconus : Orate.

Sacerdos autem dicit sanctificationem Jordanis, id est, baptismi.

Amor Dei, gratia Jesu Christi, et donum Spiritus sancti sit vobiscum.

Populus autem respondet : Cum spiritu tuo.

Sacerdos autem dicit :

Sursum sint corda vestra.

Populus respondet :

Habemus ad Dominum, Deum nostrum.

Sacerdos autem dicit :

Gratias agamus Domino, Patri bono.

Populus respondet :

Rectum est, et convenit.

Sacerdos autem dicit :

Vere dignum et justum est. Benedictus sit Deus excelsus qui in æternum est fortis super omnia, in quo ea est potestas, ut regat et custodiat mundum. Qui omnia vivificat, in eo enim Spiritus est vitæ, qui alit omnem animam, qui confirmat omnem spiritum, qui virium totius mundi est capax : qui vocavit omnia ex eo quod non est, et fecit omnia. Ipse, Domine, qui excelsorum es excelsissimus, qui vides et cognoscis finem temporum, et sopitos a somno excitas, qui dedisti vocem omnibus quæ moventur, commove hanc aquam, et imple eam Spiritu tuo sancto, et fiat ablutio in secundam generationem. Amen. Et in vitam æternam. Amen. Ut regenerentur hi famuli et famulæ tuæ, quemadmodum constituisti, Domine, intelligentiam et rationem in anima, et per eam regere fecisti hominem, et judicem fecisti omnium ornamentorum mundi : quapropter tibi convenit gloria et magnitudo. Benedictus es, Deus, super omnes virtutes, benedictus es, Deus, super omnes principes ; benedictus es, Deus, super omnem cogitationem et loquelam ; benedictus es, Deus, super omnem intelligentiam et scientiam ; benedictus es, Deus, supra omnes thronos et regna. Tu misisti aquam et ignem, frigus et glaciem, tempestatem et turbines super terram, et scaturire fecisti aquam de rûpe dura. Tu es quem vidit mare, et fugit ; et Jordanis post te reversus est, et montes exultaverunt sicut hirci, et colles sicut agni ovium. Tu es de quo, et de benignitate cujus testimonium dedit Joannes, qui missus est ante te, clamans voce præconis in desertum et dicens : Mundate viam Domini, æquate

semitam ejus, vox Domini super aquas, Deus gloriæ intonuit. Tona, Domine, super hanc aquam et oleum, utrumque præpara, et da eis virtutem, ut fiant baptismus tuus, qui est nova generatio, et vita æterna, et regenerentur hi famuli tui.

Diaconus dicit : Qui sedent surgant.

Sacerdos autem dicit : Domine, o Domine, pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, et Redemptoris nostri Jesu Christi, factor omnium creaturarum quas ostendunt cœlum, terra, et mare, et omnium quæ in eis latent, factor omnium creaturarum, visibilium et invisibilium, qui congregasti aquas in alveos suos, qui creasti, formasti, et obstringasti, et quæ super cœlos sunt, tu coercuisti mare, et flumina virtute tua, confregisti capita draconis in aqua, tu terribilis es (quis enim tibi obstare potest ?), aspice, Domine, super hanc, quam fecisti aquam, et da ei gratiam, salutem, et benedictionem Jordanis, ut ab ea fugiant omnia quæ malignantur adversus creaturas tuas, quoniam invocavi nomen tuum sanctum et admirandum, quod plenum est gloria et terrore adversus ea, quæ nobis adversantur.

Diaconus dicit : In orientem aspice.

Sacerdos autem subsequitur hoc modo :

Et dissipentur coram signo crucis omnes vires eorum, qui nobis adversantur, et ab ea fugiant omnes dæmones qui sunt in aqua et terra, qui non videntur. Nec lateat in hac aqua superbia tenebrosa, nec descendat cum eis qui baptizantur malignus spiritus qui obtineat eorum mentem, et perturbet cor. Imo, rogamus te omnes, Domine, ut facias hanc aquam esse aquam quietis : Amen. Aquam puram inundationem : Amen. Aquam salutis : Amen. Et ut sit in ablutionem turpitudinis animæ et corporis : Amen. Aquam in absolutionem et remissionem peccatorum : Amen. Lumen animæ et corporis : Amen. Ablutio in regenerationem : Amen. In vestem immaculabilem : Amen. In innovationem Spiritus sancti et in fontem vitæ : Amen.

Qui adsunt, dicunt : Amen.

Sacerdos : Quia autem ipse dicit : Lavamini, purgate, et expellite malitiam a cordibus vestris ; qui dedisti nobis generationem de cœlo, per aquam et Spiritum sanctum, appare, Domine, super hanc aquam, et fac eos mundos qui in ea baptizantur, ut expellant veterem hominem et turpitudinem fallacis voluptatis, et induantur novo homine, et renoveantur iterum per similitudinem creatoris sui : Amen. Fiant participes mortis Christi tui, per baptismum ejusdem unici filii tui Jesu Christi : Amen. Atque cum eo participes sint resurrectionis ejus, et custodiant donum Spiritus sancti : Amen. Abundet super eos doctrina gratiæ tuæ : Amen. Et inveniat pignus vocationis de cœlo, quod tuum est, o Domine : Amen. Connumerentur in congregatione primogeniti, in congregatione scilicet eorum quorum nomina scripta sunt in cœlis : Amen. Per Jesum Christum Dominum nostrum, cum quo tibi est gloria

cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum : Amen.

Deinde dicit : Sanctus, sanctus, sanctus es, Deus exercituum. Perfecte plenum est cœlum et terra sanctitate gloriæ tuæ.

Et dicit populus : Sanctus, sanctus, sanctus es, Deus exercituum. Perfecte plenum est cœlum et terra sanctitate gloriæ tuæ.

Sacerdos autem dicit : Ad te suspicimus, et intendimus oculos cordis nostri in cœlum; rogamus te, Domine, Deus noster, custodi nos omnes. Deus noster, Deus patrum nostrorum, qui creasti cœlum et terram, et omnia ornamenta eorum; creator aquarum, quæ supra cœlos sunt; qui fundasti terram super aquas; qui congregasti aquas in alveos suos; qui creavisti, et coarctavisti mare, et ejus profunditatem obsignasti magno nomine signi, quod plenum est gloria, et quod omnia timent et expavescent, aspectu, Domine, fortitudinis et virtutis tuæ. Tu fundasti mare virtute tua, tu confregisti capita draconis in aquas, tu scidisti scaturigines et fontes, et dedisti viam aquis. Viderunt te aquæ, Domine, et paverunt profunditates præ multitudine aquarum. Tu es, quem mare Rubrum vidit, et timore tui constitit. Tu trajecisti Israel, et per Moysen baptizasti eum; tu præcepisti rupi duræ, et effudit aquam populo tuo; tu mutasti aquam amarum, et fecisti eam dulcem. Tu, Domine, tempore Jesu filii Nave, abstulisti, et reverti fecisti flumina, quæ fluebant terribiliter. Tu (quis enim sustineat aspectum tuum?) sacrificium quoque Eliæ in aqua suscepisti per flammam et ignem de cœlo. Tu es, Domine, qui ostendisti per Elisæum aquam generationis vitæ, et Naaman Syrum mundari fecisti per aquam Jordanis. Tu omnia potes, et nihil est quod tibi sit impossibile.

Diaconus dicit : Orate.

Sacerdos autem dicit :

Domine, o Domine, Pater bone, Deus noster, rex orationum cœlestium et terrestrium, aspice, qui sedes super Cherubim, intende oculos qui habitas in cœlo. Aspice, et visita creaturam tuam. Da huic aquæ donum Jordanis magnum, potens, et cœleste, et descendat Spiritus sanctus super eam. Amen. Dona ei benedictionem Jordanis, da ei virtutem, ut sit aqua vitæ. Amen. Aqua sanctitatis. Amen. Aqua mundationis peccatorum. Amen. Aqua lotionis ad regenerationem. Amen. Dona ei, ut si quis est latens extra eam malignus spiritus, non revertatur amplius ad eos, qui baptizantur. Amen. Nec spiritus diei. Amen. Nec spiritus meridiei. Amen. Nec spiritus vesperi. Amen. Nec spiritus noctis. Amen. Nec spiritus aeris. Amen. Nec spiritus superbix, quæ sub terra est. Amen. At arce omnes spiritus malignos virtute, et benignitate tua, et frangantur coram signo crucis Filii tui. Amen. In nomine sancto tuo, quod precamur, quod plenum est gloria, et terribile adversus ea quæ nobis adversantur, ut omnis qui baptizatur in ea, expellat a se hominem veterem, qui coinquinatus est voluptate erroris; et induatur novo

A homine qui innovatur in similitudinem Creatoris sui. Illumina eos lumine justitiæ, qui est Spiritus sanctus. Amen. Et inveniant vitam æternam. Amen. Firma eorum spem. Amen. Et stent ante thronum Christi tui. Amen. Inveniant remissionem peccatorum suorum. Amen. Et accipiant coronam cœlestem. Amen. Sint, aqua hæc, et hoc oleum benedicta, et plena gloria, et sint sancta, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in gratiarum actionem populi tui, et omnium qui obtulerunt tibi filios suos famulos tuos, in gloriam et honorem Filii tui sancti. Suscipe eos in sacrificium tuum sanctum et cœleste, tanquam odorem suavem magnitudini tuæ cœlesti, precibus, angelorum et archangelorum tuorum sanctorum. Domine, libera populum tuum, et benedic hereditati tuæ, custodi, et exalta eum usque in sæculum. Amen. Conserva eum in rectitudine fidei, omni tempore vitæ suæ, et sit in charitate, quæ superat omnem pacem, precibus omnium sanctorum, et intercessionem plenæ gratiæ Virginis genitricis Dei Mariæ, quæ in omnibus est sancta, et sancti Joannis martyris, et Baptistæ, præcursoris et ducis vitæ, et omnium sanctorum quos a primordio elegisti, per gratiam unici Filii tui, cum quo tibi una cum sancto Spiritu, est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Deinde sacerdos dicit orationem Evangelii, scilicet.

Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum : adveniat regnum tuum : fiat voluntas tua sicut in cœlo, ita et in terra. Da nobis hodie cibum nostrum quotidianum : dimitte nobis offensiones nostras, et errores nostros, et ut nos quoque dimittamus offensiones, quæ in nos sunt : et ne inducas nos, Domine, in tentationem, sed redime, et libera nos ab omni malo. Quoniam hoc est regnum tuum, honor et gloria nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Postea dicit orationem impositionis manuum super eos qui baptizandi sunt.

Accipit postmodum crucem, et ter ea aquam sulcat in modum crucis ter clamans.

Sanctus, sanctus, sanctus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Descendit postea in fontem, et infundit balsamum in figuram signi crucis dicens :

Benedictus est Deus Pater. Amen. †

Benedictus est Filius unicus Jesus Christus. Amen. †

Benedictus est Spiritus sanctus paracletus. Amen. †

Tum dicit magna voce, Alleluia, dum miscens aquam cum balsamo, manu sua dextera dicit. Psalm. cxxxi. Quoniam elegit Dominus Sion in habitationem.

Et psalm. xxviii, Vox Domini super aquas, Deus gloriæ intenuit. Et psalm. xxxiii, Accedite ad eum, et illuminabit vos. Et psalm. lxxv. Transmisit nos inter ignem et aquam. Et psalm. l, Asperges me, Domine, myrto, et mundabor, usque ad versiculum : Ne proicias me a facie tua. Deinde dicit : Gloria Patri, et

Filio, et Spiritui sancto nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

Postmodum dicit: Honor hic omnibus sanctis, benedictus sit Deus qui illuminat in omne sæculum. Amen.

Tum diaconus ducit eos qui baptizandi sunt versus occidentem, et ingredi facit versus orientem; sacerdos autem eos suscepit et tergit, dicens:

EGO BAPTIZO TE, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI PARACLETI. AMEN.

Hoc perfecto, dicit sequentem orationem; pro absolutione seu immutatione aquæ in primum ejus naturam.

Domine, o Domine Pater bone, Deus noster omnipotens, qui creasti omnia ex eo quod non est, et ex nihilo sapientia tua quæ vera est, tu es qui congre-

gasti equas a primordio in unum cumulum, et definivisti omnia ab origine mundi magnitudine virtutis tuæ, et intelligentia tua imperceptibili: tu es, Domine, qui fecisti hanc aquam in emundationem per gratiam Christi tui super eam, et fecisti eam his qui baptizati sunt famulis tuis in abluitionem regenerationis, innovationem a vetere errore, ut ab eo resipiscant, et illuminentur lumine tuo, rogamus te, et quæsumus o bone, et amator humani generis, ut immutes eam in primum ordinem et in primam naturam supra terram, nobis autem sit auxilium, et liberatio ut semper glorificemus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et tribuamus tibi honorem nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

MONUMENTA VARIA

QUÆ AD CELEBRATIONEM SACRAMENTORUM ET OFFICIA QUÆQUE ECCLESIASTICA PERTINENT.

(Apud Gerbert., *Monumenta veteris Liturgiæ Alemannicæ.*)

ORDO BAPTISMATIS.

[Ex cod. theol. 685 bibl. Cæsar. Vindob. sæc. x.]

(1) Primum vero ante januas ecclesiæ presbyter incipiat sacramentum baptismatis ita dicendo: Abrenuntias Satane. ñ. Abrenuntio. Et omnibus operibus ejus. ñ. Abrenuntio. Et omnibus pompis ejus. ñ. Abrenuntio. Deinde catechuminum tribus vicibus in faciem exussilla et dic: Recede, diabole, ab hac imagine Dei increpatus ab eo, et da locum Spiritui sancto. Deinde crucem fac in fronte dicendo: signum sanctæ crucis.

(1) Nihil hic præmittitur de scrutinii, aut statis baptismi temporibus. Quin exordium statim aliud indicat. Scriptus est equidem hic codex antequam stata baptismi solemnibus tempora paulatim a medio circiter sæc. XII antiquarentur. Neque tamen hic ordo ejusmodi est, quales passim in antiquioribus, nostris etiam superiori volumine relatis sacramentariis referuntur ad succurrendum, urgente nimirum morbi mortisque articulo. Fit hoc, sunt S. Augustini verba in lib. De fide et oper. c. 6: ubi quemquam forte dies urget extremas, ut ad verba paucissima, quibus tamen omnia continentur, credat, sacramentumque percipiat, ut si ex hac vita migraverit, liberatus exeat a reatu præteritorum omnium peccatorum. Et ante S. Cyprianus: Audientibus etiam, inquit, ep. 13. Si qui periculo præventi et in exitu constituti, vigilia vestra ne desit. Severus vero eis cum aliis Patribus in Novatianum aliosque Clinicos fuerat, qui procrastinabant baptismum et quandoque ad finem usque vitæ differabant, in quos sæpe SS. Patres invehuntur atque inter alios S. Jo. Chrysostomus in Joan. e. c. t. VIII Opp., p. 104 et 147, multis vero in cap. I Act. hom. I, t. IX, pag. 11 seqq. gravissi-

Dni nri Jhu Xpi in frontem tuam pono. Et in pectore similiter crucem fac dicendo: Signum Salvatoris Dni nri Jhu Xpi in pectus tuum pono. Deinde pone manum super caput infantis dicens hanc orationem. Accipe signaculum crucis Christi tam in fronte quam in corde. Sume fidem cælestium præceptorum: talis esto moribus ut templum Dei esse jam possis. Ingressusque ecclesiam Dei evasisse te laqueos mortis.

Cum ob oculos ponit periculum, sic concludens p. 13: Quantum putatis me discrucari, cum audio quempiam non initiatum obiisse; et cogito intolerabilia illa supplicia inevitabilemque cruciatum. Hæc Constantinopoli gravius ingerenda regui optimatibus ipsisque imperatoribus censebat S. Pater exemplis præteritis incitatus; etsi S. Ambrosius in oratione funebri de obitu Valentiniani imp. mitius judicet de hoc pio principe, qui a S. Ambrosio baptizari desideraverat, sed antequam consequeretur, fuit interfectus. Unde Mediolanenses sollicitos de ejus salute, solatus, Audivi, inquit, vos, dolere, quod non accepit sacramenta baptismatis. Dicit mihi, quid aliud in nobis est, nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc votum habuit, ut antequam in Italiam venisset, initiaretur, et proxime baptizari a me velle significavit, etc. Erant porro tunc canonibus præscripta tempora extra quæ excepto necessitatis articulo non licebat baptizari; contra vero, immutata disciplina, differri vetabatur baptismus ultra mensum in infantibus. Videatur Launois de priscis et solemnibus baptismi temporibus t. II Opp. p. II, p. 731.

lætus agnosce : horresce idola, respue simulacra, cole Deum Patrem omnipotentem et Jesum Christum Filium ejus, qui cum Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Alia.

Te deprecor, Domine, sancte Pater omnipotens æternæ Deus, ut huic famulo tuo, qui in sæculi hujus nocte vagat incertus et dubius, viam veritatis et agnitionis tuæ jubeas demonstrare, quatinus reseratis oculis cordis sui te unum Deum Patrem in Filio et Filium in Patre cum sancto Spiritu recognoscat, atque istius confessionis fructum hic in futuro sæculo percipere mereatur. Per.

Alia.

Preces nostras, quæsumus, Dne, clementer exaudi et hunc electum tuum crucis Dominicæ cujus impressione eum signamus virtute custodi, ut magnitudinis tuæ rudimenta servans per custodiam mandatorum tuorum ad regenerationis gloriam pervenire mereatur. Per.

Alia.

Accipe signaculum Dei Patris et Filii et Spiritus sancti. *Mox autem ad eundem parvulum catechumenum, id est doctum faciendum, ista sequitur oratio.* Oremus. Omnipotens sempiternæ Deus, Pater Dni nri Jhu Xpi respicere dignare, etc.

Oremus. Exorcizo te, creatura salis, in nomine Dei Patris omnipotentis, etc. *Expleta autem ista oratione interroget nomina singulorum et ponat de ipso sale in ore infantum ita dicendo : Accipe salem sapientiæ propitiatus in vitam æternam. Pax tibi.*

Benedictio post datum salis tam super masculos quam super feminas.

Oremus. Deus patrum nostrorum, Deus universæ conditor veritatis, etc. *Hic iterum sacerdos faciens crucem in fronte infantum has sequentes statim dicat orationes. Ecce istam orationem super masculum.* Oremus. Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus qui Moysi famulo tuo, etc. Ergo mal., etc.

Oratio super feminas simili modo crucem faciens in frontibus earum.

Oremus. Deus cœli, Deus terræ, Deus angelorum, Deus archangelorum, etc.

Repulso diabolo de utrisque masculis similiter et feminis.

Ergo, maledicte diabole, recognosce sententiam tuam, et da honorem Deo vivo et vero : da honorem Jhu Xpo Filio ejus et Spiritui sancto, et recede ab hoc (hac) famulo (famula) Dei, quia istum (istam) sibi Deus et Dominus noster Jesus Christus ad suam sanctam gratiam et benedictionem, fontemque baptismatis dono vocare dignatus est per hoc signum

(2) Ostendimus supra aquam consecratam a fidelibus domum asportatam fuisse. Habes id in rubrica huius ordinis baptismi. eiusmodi : *Hic aqua bene-*

sanctæ crucis fronti ejus quod nos damus, tu maledicte diabole nunquam audeas violare.

Item super masculos.

Oremus. Audi, maledicte Satanas, adjuratus per nomen æterni Dei, et Salvatoris nostri Filii ejus cum tua victus invidia tremens gemensque discede. Nihil tibi sit commune cum servo Dei jam cœlestia cogitante, renuntiatio tibi a sæculo tuo, et beatæ immortalitati victuro. Da igitur honorem adveniendi Spiritui sancto, qui ex summa cœli arce descendens perturbatis fraudibus tuis divino fonte purgatum pectus idem sanctificatum Deo templum et habitum perficiat, et ab omnibus penitus noxiis præteritorum criminum liberatus servus Dei gratias perenni Deo referat semper et benedicat nomen ejus sanctum in sæcula sæculorum. Amen. Ergo, maledicte, etc.

Oratio super feminas.

Oremus. Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, etc.

Item oratio super masculum.

Oremus. Exorcizo te, immunde spiritus, etc.

Hæc oratio super feminas.

Oremus. Exorcizo te, immunde spiritus, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, etc.

Item oratio unde supra statim dicenda.

Oremus. Æternam ac justissimam pietatem tuam deprecor, Domine, etc.

Hic post ista diaconus legat evangelium super infantes : Dominus vobiscum. Seq. sancti evangelii secundum Matthæum. In illo tempore oblato sunt Jesu parvuli, ut manus eis imponeret et oraret. Discipuli autem increpabant eos. Jesus vero ait illis : Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire. Amen dico vobis, talium est regnum cœlorum. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. Post hæc autem sacerdos tenens manum super caput infantis silenter cantet symbolum, quod est Credo in Deum, et orationem Dominicam, quæ est Pater noster. His autem ita perlectis, hæc sequens oratio publice dicatur ad catechizandos infantes : Oremus. Nee te lateat, Satanas, imminere tibi pœnas, etc. Hic remitte salivam de ore tuo in primos digitos duos, id est pollicem et indicem, et sic apprehendens pinnulam dextræ auris dic : Effeta, quod est aperire. Et postmodum capiens nares infantum dic : In odorem suavitatis. Deinde retinens pinnulam sinistræ auris hæc dic : Tu autem effugare, diabole, approquinquabit enim iudicium Dei. Istis omnibus ita peractis ante ecclesiam jubet presbyter parvulos fieri in ecclesiam.

Benedictio fontis (2).

Kyrie eleison. Christe eleison. Christe audi nos. Salvator mundi, adjuva nos.

Sancta virgo virginum,

ora pro nobis.

consecratam a fidelibus haustam antequam S. oleum misceretur, qui mos etiamnum in partibus nostris viget. Neque vero olim ut postea ac etiam nunc

Sancta Dei genitrix,
 Sca Maria,
 Sce Michahel,
 Sce Gabrihel,
 Sce Raphahel,
 Omnes sancti angeli et archangeli,
 Omnes sancti patriarchæ et prophetæ,
 Sce Johannes Baptista,
 Sce Petre,
 Sce Paule,
 Sce Andrea,
 Sce Jacobe,
 Sce Johannes,
 Omnes sancti apostoli et evangelistæ,
 Sce Stephane,
 Sce Line,
 Sce Clete,
 Sce Clemens,
 Sce Pancrati,
 Sce Ciriace,
 Sce Ferruci,
 Sce Albane II,
 Omnes sancti martyres,
 Sce Silvester,
 Sce Gregori,
 Sce Martine,
 Sce Remigi,
 Sce Benedicte,
 Omnes sancti confessores,
 Omnes sancti monachi et eremitæ,
 Sca Felicitas,
 Sca Perpetua,
 Sca Agatha,
 Sca Cæcilia,
 Sca Scholastica,
 Sca Margaretha,
 Omnes sanctæ virgines,
 Omnes sancti,
 Propitius esto,
 Propitius esto,
 Ab omni malo
 Ab ira tua
 A morte perpetua
 A clade et peste
 Per nativitatem tuam
 Per cruce[m] et passionem tuam
 Per resurrectionem et ascensionem tuam
 Per adventum Spiritus sancti paracliti
 In die iudicii,
 Peccatores,
 Ut pacem nobis dones,
 Ut sanitatem nobis dones,
 Ut fructum terræ nobis dones,
 Ut aeris temperiem bonam nobis dones,
 Ut Ecclesiam tuam conservare digneris,
 Ut regem nostrum cum plebe conservare digne-

ora pro nobis. **A** Ut exercitui christianorum salutem et sanitatem
 atque victoriam dones, te rogamus, audi nos.
 ora pro nobis. Ut fontem istum benedicere et consecrare digne-
 ris, te rogamus, audi nos.
 ora pro nobis. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, parce nobis, D.
 ora pro nobis. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, exaudi nos, D.
 ora pro nobis. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.
 orate. Christe audi nos. Kyrie eleison. Christe eleison.
 ora pro nobis. *Mox sacerdos dicens Dominus vobiscum, quod*
 ora pro nobis. *prius nunquam dicere debet, hanc sequentem orationem*
 ora pro nobis. *legat super fontem. Oremus. Omnipotens sempiternæ*
 ora pro nobis. *Deus, adesto magnæ pietatis tuæ mysteris, etc.*
 ora pro nobis. *Hanc deinceps benedictionem sacerdos canendo pro-*
 orate. *ferat juxta canonicam auctoritatem. Dominus vobiscum.*
 ora pro nobis. *Et cum Spiritu tuo. Sursum corda habemus*
 ora pro nobis. **B** *ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro.*
 ora pro nobis. *Dignum et justum est. Vere dignum et justum est,*
 ora pro nobis. *æquum et salutare. Nos tibi semper et ubique gra-*
 ora pro nobis. *tis agere, Domine sancte Pater omnipotens æternæ*
 ora pro nobis. *Deus. Qui invisibili potentia sacramentorum tuorum*
 ora pro nobis. *mirabiliter operaris effectum, et licet nos tantis my-*
 orate pro nobis. *steriis exsequendis indigni, tu tamen gratiæ tuæ*
 ora pro nobis. *dona non deserens etiam ad nostras preces aures tuæ*
 ora pro nobis. *pietatis inclines. Deus cujus Spiritus super aquas*
 ora pro nobis. *inter ipsa mundi primordia ferebatur, etc. Hic aquam*
 ora pro nobis. *manu tangat in modum crucis. Qui hanc aquam rege-*
 ora pro nobis. *nerandis, etc. Hic manu tangat ut supra. Sit hæc*
 orate pro nobis. *sancta et innocens creatura libera ab omni impu-*
 orate pro nobis. *gnatoris incursu, et totius nequitæ purgata discessu.*
 orate pro nobis. **C** *Sit fons vivus, aqua regenerans, unda purificans, ut*
 ora pro nobis. *omnes hoc lavacro salutifero diluendi, operante in*
 ora pro nobis. *eis Spiritu sancto, perfectæ purgationis indulgentia*
 ora pro nobis. *consequantur. Unde benedico te, creatura aquæ, per*
 ora pro nobis. *Deum vivum, per Deum sanctum, qui te in principio*
 ora pro nobis. *verbo separavit ab arida: qui te de paradiso manare,*
 ora pro nobis. *Hic aquam in quatuor manu divide ita † et in qua-*
 orate pro nobis. *tuor fluminibus, etc. Hic muta cantici vocem, quasi*
 orate pro nobis. *lectionem legas. Hæc nobis præcepta, etc. Hic pone*
 parce nobis, Domine. *cereum ardentem in aquam, et inclinato super fontem*
 libera nos, Domine. *dic istum verbum, Descendat in hanc plenitudinem*
 libera nos, Domine. *fontis Spiritus sancti. Post hæc insuffla super fon-*
 libera nos, Domine. *tem tribus vicibus in hunc modum † et totam hujus*
 libera nos, Domine. *aquæ substantiam regenerandi secudent effectum.*
 libera nos, Domine. *Hic sume cereum extra aquam, et ista quæ sequuntur,*
D *statim subinfer. Hic omnium peccatorum maculæ de-*
 libera. *leantur, etc. Hic aqua benedicta aspergatur super cir-*
 libera. *cumstantes et quicumque velint sumant extra asper-*
 libera nos, Domine. *gendum quo velint. Post hæc accipe chrisma cum vas-*
 te rogamus, audi nos. *culo, et funde illud in modum crucis super ipsam*
 te rogamus, audi nos. *aquam baptismatis invicem miscens ita dicendo: Infusio*
 te rogamus, audi nos. *chrismatum Domini nostri Jesu Christi Paracliti,*
 te rogamus, audi nos. *in nomine sanctæ Trinitatis. Amen. Et alio modo:*
 te rogamus, audi nos. *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti sanctifi-*
 te rogamus, audi nos. *cetur et secundet fons iste. Amen. Hoc autem finito*
 te rogamus, audi nos. *præsententur infantes secundum ordinem ante sac-*
 te rogamus, audi nos. *erdotem. his namque in brachiis tenentibus, qui eos*

interroget, sic firmiter symbolum in Deum habeant his verbis de credulitate. Ita : Credis in Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli et terræ? Et compater infra sic respondet. Credo. Item sacerdos. Credis et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, natum et passum. R̄. Credo. Sacerdos. Credis et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam. R̄. Credo. Post. talem vero parvulorum responsionem presbyter faciens crucem cum exorcizato oleo in pectore, et inter scapulas infantum, eos nominando, ita dicat : Et ego te linio oleo salutis in Xpo Ihu Dno nro in vitam æternam. Amen. Eo autem ordine sic peracto presbyter accipiens infantes a parentibus eorum sicut justum est, et ab eis rogatus sub trina mersione primum masculos et postmodum feminas nominando baptizet his verbis. N. Vis baptizari. R̄. Volo. Baptizo te in nomine Patris. Et intinquit semel. Et Filii, Et inferat secundo. Et spiritus sancti. Et mergat tertio. Sed et hoc in modum crucis facere memento. Primum vero in orientalem plagam ser infantem pedibus extensis in occidentalem plagam. Secundo in dexteram, quod est in australem plagam. Tertio in sinistram, hoc est in aquilonarem partem. Cum autem infantes elevati fuerint a fonte, compater singulorum accipiens eos habeat intra cubam, pedibus infantis adhuc in aqua consistentibus donec presbyter chrysmata requirens præferat, interim quoque ista dicente : Deus omnipotens Pater Dni nri Ihu Xpi, qui te regeneravit ex aqua et Spiritu sancto, quique dedit tibi remissionem omnium peccatorum. Hic presbyter faciens signum crucis cum chrysmate in vertice infantis, et eum nominans ita dicat : Ipse te linio chrysmate salutis in Xpo Ihu Dno nostro in vitam æternam. Amen. Post hæc ponens cappam saper caput ejus et eum nominans sic dicat. Accipe vestem candidam sanctam et immaculatam quam præferas ante tribunal Christi in nomine sanctæ Trinitatis.

fidei professio sæc. VIII, lingua Theotisca adhibita primum a Luca Holstenio ex cod. Palatino est in lucem protracta, exstatque t. I, conc. German. p. 51, in hæc verba : « Forsachistu Diabolæ? et resp. Ec forsacho Diabolæ. En allum diabol gelde? Resp. End ec forsacho allum diabol galde. End allum Dioboles wercum? Resp. End ec forsacho allum Dioboles wercum, und wordum thuna eren de wolden ende Saxnote, ende albam them unholdum, the hira genotas sint. Gelobistu in Got almehtigan Fadaer. Resp. Ec gelobo in Got almehtigan Fadaer. Gelobistu in Christ Godes Suno? Resp. Ec gelobo in Christ Gotes Suno. Gelobistu in halogan Gast? Resp. Ec gelobo in ha-

Amen. Tunc demum extrahatur infans foras cubulam et statim in illa die usque dum missa percelebratur quanti sint in ecclesia maneant. Post missam autem antequam sumant corpus et sanguinem Domini hæ orationes dicantur super infantes noviter christianos. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerasti famulum tuum ex aqua et Spiritu sancto, tribue ei continuam sanitatem, ad agnoscendam unitatis tuæ veritatem. Per.

Alia.

Omnipotens sempiterne Deus, majestatem tuam supplices deprecamur, ut hunc famulum tuum digneris serenis aspectibus præsentare, et cui donasti baptismi sacramentum longævam tribuas sanitatem. Post has autem orationes detur eis eucharistia ita dicendo. Corpus et sanguis Dni nri Ihu Xpi custodiat te in vitam æternam. Amen. Hoc autem expleto, revertantur in pace domum, et cottidie ab eodem die donec expleantur septem dies tempore etiam speratæ (4) missæ revisent ecclesiam.

Explicit sacri ordo baptismatis.

Si autem infirmus infans venerit ad baptizandum, faciat super scriptum ordinem et æternam ac justissimam addit orationem. Mæclam tuam deprecor, Domine sancte Pater, etc. Dicit symbolum et orationem Dominicam et catechizat eum. Nec te lateat, Satanas, imminere tibi pœnas, imminere tibi gehennam, imminere tibi diem judicii, diem supplicii, diem qui venturus est velut clibanus ignis : in quo tibi atque universis angelis tuis veniet æternus interitus : quapropter, diabole, da honorem Deo vivo et vero et Jesu Christo Filio ejus qui venturus est judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem. In cujus nomine et virtute adjuro te, quicumque es immundus spiritus in hoc jacentis corpore constitutus, ad exeat et recedas ab eo statque vas mundum ad advenientem jam nunc in se spiritum, sitque etiam templum Dei vivi, quem Deus et Dominus noster ad suam sanctam gratiam vocare dignatus est. Per. Et reliqua faciat sicut in isto

ad vesperam cum benedictione dimitti. Integra hæc hebdomada paschali vespertinam celebratam fuisse synaxin ex conc. Mutisconensi an. 585 discimus, in quo can. 11 sancitum est de hebdomada paschali : Ut illis sanctissimis sex diebus nullus servile opus audeat facere, sed omnes simul coadunati hymnis paschalibus indulgentes, perseverationis nostræ præsertim quotidianis sacrificiis ostendamus, laudantes creatorem, et regeneratorem nostrum vespere, mane, et meridie. Alias synaxes seu sacrificia vespertina ex eodem concilio notavit Mabillonius De lit. Gall. lib. 4, c. 3, quæ can. 9, dicuntur ordine quadragesimali celebrari, atque in conc. Vasensi an. 529, can. 3,

superiore ordine insertum est usque ad benedictionem fontis, et non dicit illam benedictionem majorem, sed istam ad succurrendum. Exaudi nos, omnipotens Deus, et in hujus aquæ substantiam tuam immisce virtutem, ut abluendi per eam et sanitatem simul et vitam mereantur æternam. Per.

Alia

Exorzizo te, creatura aquæ, in nomine Dei Patris omnipotentis, et in charitate Jesu Christi Filii ejus et Spiritus sancti. Exorzizo te, omnis virtus adversarii, omnis incursio Satanæ et omne fantasma, eradicare et effugare ab hac creatura aquæ, ut fiat fons aquæ salientis in vitam æternam. Et qui ex ea baptizatus fuerit, fiat templum Dei vivi, et Spiritus sanctus habitet in eo in remissionem omnium peccatorum. Per.

Explicet liber baptismatis. (5).

In celebri sacramentaria Augiensis monasterii, quod servatur in bibl. Cæs. Vindob. Lambecius recenset, sequentem in modum legitur oratio ad baptizandum infirmum. Medelam tuam deprecor, Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui subvenis in periculis, qui temperas flagella, dum verberas; te ergo supplices deprecamur, ut hunc famulum tuum eruas ab hac valitudine, ut non prævaleat inimicus usque ad animæ temptationem: sicut in Job terminum ei pœne, ne inimicus de anima ista sine redemptione baptismatis incipiat triumphare. Differ, Domine, exitum mortis, et spatium vitæ extende, releva quem perducas ad gratiam baptismi tui. Per. *Oratio aquæ ad baptizandum infirmum.* Postquam cum catechizaveris benedixis aquam his verbis. Exorzizo te, creatura aquæ, in nomine Dni nri Ihu Xpi Filii Dei et Spiritus sancti, si qua fantasma, si qua virtus inimici, si qua incursio diaboli, eradicare et effugare ab hac creatura aquæ ut fiat fons saliens in vitam æternam. Et cum baptizatus fuerit hic famulus Domini, fiat templum Dei vivi in remissionem omnium peccatorum, in nomine Dni nri Ihu Xpi, qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Amen. *Baptizas et linis eum in cerebro.* Et dicit: Illi talis Baptizo te in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. *Postea tangis eum de chrismate in caput, et dicit orationem istam, Deus omnipotens, etc. Communicas et confirmas eum.*

ORDO CONFIRMATIONIS.

Cum autem infantes sublevati fuerint a fonte sint

(5) Alicubi simpliciter baptisterium seu ordo baptisterii vocatur. Carolus M. in capitulis de diversis rebus an. 789, c. 7 sic statuit: *Ut audiant episcopi baptisterium presbyterorum, ut secundum Romanum morem baptizarent.*

(6) In ordine sacramenti confirmationis hic ut alibi proniscue infantes nominantur, etsi paulo ante de majoribus quoque sit sermo. Quod etiam de renatis fonte baptismatis valet, ut sint juxta II Petr. II, quasi modo geniti infantes. Veluti S. Zeno neophytos serm. 1 compellat: *Qui eratis aetate diversi, diversi*

*parati qui eos suscepturi sunt, cum lintets in manibus eorum et accipiunt ipsos a pontifice, et presbyteris vel diaconibus, qui eos baptizant. Pontifex vero regrediatur a fonte in sacrarium, habens ibi compositam sedem, vel in ecclesia ubi voluerit et sedeat in ea, ut cum vestiti fuerint infantes, confirmet eos. Induti vero ordinentur per ordinem sicut scripti sunt in circuitu. Infantes quidem in brachiis dextris teneantur, majores vero pedem ponant super pedem dextrum patrini sui. Pontifex vero veniens ad infantes (6), tenente archidiacono chrisma involutis scapulis et brachiis ex panno lineo elevata et composita manu super capita omnium det orationem super eos cum invocatione septiformis gratiæ Spiritus sancti. Spiritus sanctus superveniat in vos et virtus Altissimi sine peccato custodiat vos. Omnipotens sempiterna Deus qui regenerare dignatus es hos famulos et famulas tuas ex aqua et Spiritu sancto, quique dedisti eis remissionem omnium peccatorum, emitte in eos septiformem Spiritum tuum paraclytum de caelis. Amen. Spiritum sapientiæ et pietatis. Amen. Spiritum sapientiæ et pietatis. Amen. Adimple eos Spiritu timoris tui, et consigna eos signo crucis Christi in vitam propitiatus æternam. Amen. P. *Oratione expleta interrogantibus diaconibus nomine singulorum pontifex uncto pollice in chrismate faciat crucem in singulorum frontibus ita dicendo: Confirmo te et signo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Pax tibi. Et cum Spiritu tuo. Iterum confirmatis omnibus dicat hos versus. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. Benedicat vobis Dominus ex Sion, ut videatis bona Hierusalem, omnibus diebus vitæ vestræ. Custodiat vos Dominus in timore suo sanctissimo, qui vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen. Pax vobiscum. Et cum Spiritu tuo. Oratio. Deus qui apostolis tuis sanctum dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores ceteris fidelibus tradendum esse voluisti, respice propitius ad humilitatis nostræ famulatum et præsta, ut eorum corda quorum frontes sacro chrismate delinivimus idem Spiritus sanctus adveniens templum gloriæ tuæ dignanter inhabitando perficiat. Qui tecum. Diaconus dicat. Humiliate ad benedictionem. Deo gratias. Benedicat vos omnipotens Deus, qui cuncta ex nihilo creavit, et vobis in baptismo per Spiritum sanctum remissionem omnium tribuit peccatorum. Quique eundem Spiritu**

infantium jam dulcis vagitus auditur, ecce parientis uno die ventre clarissima turba procedit. Quæ verba Paul. Paciaudi affert de sacris Christianorum balneis cap. 12, ad vulgarem eximendum errorem de loco quodam S. Isidori Hispal. de capitilavio, ac si solis infantibus id officium fuisse impensum lib. 1 De officiis, citaturque a Rhabano Mauro et anonymo sub nomine Alcuini vulgato. Est vero hic locus. Vulgus autem hunc diem capitilavium vocat, quod in eo tunc est mos lavandi capita infantium qui ungenti sunt, ne observatione quadraginta dierum ad unctionem

tum sanctum in igneis linguis dedit discipulis, ipsius illustratione corda vestra perlustret, atque in suum amorem jugiter accendat. Amen. Quatinus ejus dono a cunctis vitiis emundati, ipsiusque opitulatione ab omnibus adversitatibus defensi, templum ejus effici mereamur. Quod ipse præstare dignetur.

Ex Cod. San-Blas. sæc. IX.

Ad confirmandum pueros; Episcopus dicat: Sit nomen Dni benedictum. Assistentes: Ex hoc nunc et usque in sæculum. Episc. Adjutorium nostrum in nomine Dni. Assistentes: qui fecit cælum et terram. Oremus. Omnipotens sempiternæ Deus, qui regenerare dignatus es hunc famulum et famulam tuam ex aqua et Spiritu sancto: Quique dedisti ei remissionem omnium peccatorum, immitte in eis septiformem Spiritum tuum sanctum Paraclitum de cælis. Amen. Spiritum sapiencie et intellectus. Amen. Spiritum consilii et fortitudinis. Amen. Spiritum sciencie et pietatis. Amen. Adimple eos Spiritu timoris tui, et consigna ei signo crucis Christi in vitam propiciatis eternam. Per Christum Dnm nrm. Tunc inquisito uniuscujusque nomine, et intincto pollice in chrismate, faciat crucem in fronte cujuslibet eorum dicens: Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Omnibus itaque cum sancto chrismate signatis dicat: Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dñm. Benedicat vos Dominus ex Syon! et videatis bona in Jerusalem, omnibus diebus vite vestre. Gloria Patri etc. Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Oremus, Deus, qui apostolis tuis sanctum dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores ceterisque fidelibus tradendum esse voluisti: respice propicius ad humilitatis nostre famulatum, et presta, ut hujus cor, cujus frontem sacro chrismate delinivimus, et signo crucis designavimus. Item Spiritus sanctus adveniens

A templum glorie sue dignanter inhabitando perficiat. Per Dnm nostrum. Circa istud officium notandum est, quod si episcopus propter passim et successive venientes, collectas prædictas lociens non possit dicere; quociens contingit homines singulariter confirmationem requirere, saltem in fine diei, id est post completorium eas dicere non obmittat.

(Ex cod. Vind. Th. 277, sæc. XII. vel XIII.)

Benedictiones super confirmatos (7).

Spiritus sanctus superveniat in vos, et virtus Altissimi sine peccato custodiat vos. Amen. Alia. Omnipotens sempiternæ Deus, qui regnare etc. Et dicit episcopus Confirmando te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Pax tecum et cum Spiritu tuo. Signum Xpi in vitam æternam. Amen. Pax tecum. Et cum Spiritu tuo. Deus qui apostolis tuis etc. Tunc pronunciat diac. Humiliate vos ad benedictionem. Deo gratias. Et episcopus det benedictionem. Omnipotens Deus, qui vos fecit aqua baptismatis renasci, ipse vos corroboret dono septiformi Spiritus paraclyti: quia sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum ut habeat regni cœlestis introitum. Amen. Alia. Benedicat vobis ex Sion, et videatis bona Jerusalem omnibus diebus vite vestre, et in omnibus sumatis scutum fidei, ut mereamini in castris æterni regis ascribi. Alia. Custodiatque vos timore sanctissimo sui, et tribuat vobis pacis unitatem, et contra omnes hostes victoriam triumphalem, ut signaculum fidei, quod tenetis, usque in finem impollutum custodiatis. Amen. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti descend. Benedictio item super confirmatos. Benedicat vos etc. ut supra. Alia. Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti. Et pax Domini sit semper vobiscum. Et cum spiritu tuo. Ite in pace. Deo gratias.

JUDICIUM PŒNITENTIS.

(Ex antiquissimo Alemanniæ sacramentario Rhenaug. ann. M. circ.)

Diversarum (8) culparum diversitatem facit penitentiarum; nam et corporum medici diversa medicamenta generibus componunt; aliter enim vulnera, aliter morbum, aliter tumores, aliter putredi-

(7) Sic inscribitur ordo confirmationis cum hodierno ritu fere conveniens, iis conformiter, quæ antiquissimus ex Latinis

nes (9) curant. Ita igitur et spirituales medici diversis curationum generibus animarum vulnera, morbum, culpas, dolores, egritudines, infirmitates sanare debent (10). Sed quia hec paucorum sunt, ad

(8) Præfatio hæc integra habetur in collectione antiqua canonum prædit. (antiqua) Monumentum Theaur.

purum scilicet cuncta cognoscere, et curare, atque ad (11) integrum salutis statum debent revocare; ideoque vel pauca juxta seniorum traditiones (12), juxta nostram ex parte intelligentiam: ex parte namque prophetamus, et ex parte cognoscimus; aliqua proponamus, quod ab remedium anime pertinet, et de remediis vulnerum secundum priorum Patrum definitiones dicturi; sacri tibi eloquii, fidelissime frater, antea medicamina compendii ratione intimumus (13).

Prima est itaque remissio, qua baptizamus (14), in aqua, secundum illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei* (Joan. iii, 5).

Secunda, caritas (15) effectus, ut est illud: *Quoniam dilexit mundum* (Luc. vii, 4).

Tertia, elemosinarum fructus, secundum hoc: *Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosina extinguit peccatum* (16).

Quarta, perfusio lacrimarum, Domino dicente: *Quia flevit in conspectu meo et ambulavit tristis coram me, non ducam malum in diebus ejus* (17).

Quinta, criminum confessio, Psalmista testante: *Dixi Confitebor adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei* (Psal. xxxi, 5).

Sexta, afflictio cordis et corporis, apostolo consolante: *Dedi ejusmodi hominem in interitum carnis Sute, ut spiritus salvus fiat in die Domini nostri Jesu Christi* (I Cor. v, 5).

Septima, emendatio morum, hoc est abrenunciatio vitiorum, Evangelista contestante: *Ecce jam sanus es, noli ultra peccare, ne quid tibi deterius fiat* (Joan. v, 14).

Octava, intercessio Sanctorum, uti illud: *Si quis infirmatur, inducat presbyteros ecclesie; et orent pro eo, et multum valet apud Deum deprecatio justi assidue* (Jac. v, 14).

Nona, misericordia et fidei meritum, ut est hoc: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Math. v, 7).

Decima, conversio et salus alienorum, Jacobo

pancorum est ad purum cuncta cognoscere, et curare, et mederi, atque ad integrum salutis statum revocare; ideo solerter admonemus doctum quemque sacerdotem Christi, ut non ex suo sensu, sed secundum canonum statuta, et traditiones Patrum universa disponat, et contradictionem (scilicet conditionem) utriusque sexus, ætatem, personas, paupertatem, causam, statum cujusque penitentiam agentis, ipsamque cor penitentis inspiciat; et secundum hæc, ut sibi visum fuerit, ut sapiens medicus singula quæque dijudicet.

(14) Leg., ad quæ integrum salutis statum debeant revocare.

(12) Add., Et juxta.

(15) Hinc emendari possunt, quæ obscurissima sunt apud Martenium.

(14) l. baptizamus.

(15) l. Charitatis.

(16) In Vulgata Eccl. iii, 53, ita legimus: *Ignem ardentem extinguit aqua, et elemosyna resistit peccatis.*

(17) Respexisse videtur auctor anonymus ad IV

adtestante: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore vite, salvet animam suam a morte, et operit multitudinem peccatorum* (Jac. v, 20); sed melius est tibi (18) infirmus sis et vitam solitariam ducere, quam perire cum plurimis (19).

Undecima, indulgentia et remissio nostra, Veritate promittente et dicente: *Dimitte et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37).

Duodecima, passio martyrii spe unica salutis indulgente et latroni crucifixo Deo respondente: *Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxxiii, 43). His ergo de canonis auctoritate prolatis, Patrum definitionis etiam statuta Domini ore subrogatorum investigare te convenit, secundum illud: *Interroga patrem tuum, et adnuntiabit tibi; presbyteros tuos, et dicent tibi* (Deut. xxxii, 7).

Item (20) causa deferatur ad eos. Statuunt ergo ut octo principalia vitia humane salutis contraria his octo contrariis remediis sanantur. Qui enim illicita licenter commisit, a licitis licet (21) cohercere se debet. In alio loco: sed hoc in omni penitentia solerter est inducendum; quantum quis tempore in delictis remaneat, qua eruditione imbutus, quali impugnatus (22) passione, quali existat fortitudine, quali videtur affligi lacrimabilitate, quali compulsus est gravatione peccare; omnipotens etenim Deus, qui cor omnium novit, diversisque naturis (23) indidit, ne qua lentie penitudinis (24) peccaminum pensavit, ut illud propheticum: *Non enim seris* (Isa. xxviii, 27) *triturbabitur g'ht, neque rota plaustrum super cimum circumiit, sed virga excutietur gihit et cimum*; (25) in baculo autem panis comminuetur, ut est illud: *potentes potenter tormenta patientur* (Sap. vi, 7). Unde quidam sapiens ait: *Cui plus committitur, plus ab eo exigitur* (26). Discant igitur sacerdotes Domini, qui ecclesiis presunt, quia pars eis data est cum his, quorum delicta repropiciaverint. Quid est autem repropiciare delictum, nisi cum adsumseris peccatorem, et monendo, hortando, docendo, adduxeris eum ad penitentiam, ab errore correxeris, a vitiis emendaveris, et si feceris eum ei

Reg. xxii, 19, 20, ubi ad Josiam regem Juda dicitur: *Perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino — et flevistis coram me, et ego audivi, ait Dominus: Idcirco colligam te ad patres tuos — ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.* Certe alibi laudata verba non occurrunt in S. Scriptura.

(18) Add. ut.

(19) Hinc colligere pronum est præsentem canonum penitentialium collectionem inscriptam esse monacho.

(20) Collect. antiq. cit., iterum.

(21) licet deleatur.

(22) ib., impugnatur.

(23) ib., diversaque naturas.

(24) ib., non æqualitæ penitudinis, etc. i. e. non æqualem pro omnibus peccatis penitentiam, sed pro diversis diversam, pro majoribus majorem, pro minoribus minorem, pro singulis congruam exigat, ut ex decursu patet.

(25) Serris.

(26) S. Bened. Reg. cap. 2.

talem conversum, propicius sit Deus pro delicto repropiciasse diceris (27). Cum ergo talis sis sacerdos, et talis sit doctrina tua (28), pars tibi datur eorum, quos correxeris, ut illorum meritum tua sit merces, et illorum salus tua gloria sempiterna.

Incipit excarpus de aliis pluribus pœnitentiis et canonibus de vitiis gulae et ebrietate et vomitu. Et discretione ciborum mundis et immundis inventis,

Si quis episcopus et alius ordinatus in consuetudine vitium abuerit ebrietatis, aut desinat, aut deponatur. Si monachus per ebrietatem vomitum facit, XXX dies peniteat. Si presbyter aut diaconus, XL dies peniteat. Si vero pro infirmitate et quo (29) longo tempore se abstinerit, et in consuetudine non erat ei multum bibere vel manducare, aut prægudio in Natale Domini, aut in Pascha, aut pro alicujus Sanctorum commemoratione faciebat (30), tunc plus non accepit, quam decretum est a senioribus, nihil nocet. Si episcopus jusserit, non nocet, nisi ille similiter faciat. Si laicus fidelis per ebrietatem vomitum facit XII dies pen. Sacerdos in ebrietate per ignorantiam VII dies pen. Si per contemptum XL dies peniteat. Diaconus et monachus III hebdomades: subdiaconus acolitus III, clerici II, laici ebdomades (31) peniteant. Qui cogit hominem, ut inebrietur humanitatis injustæ gratia, ut ebriosus peniteat; si per odium, ut homicida judicetur (32). Qui psallere non potest stupens in linguis (33) superponat (34). Qui anticipat orationem canonicam et suaviorem (35) cæteris sumit gulæ tantum obtentum, a cœna careat, vel duos dies in pane et aqua. Qui superflua ventris distentione doloremque saturitate sentit I diem: si autem ad vomitum sine infirmitate VII dies. Si sacrificium evomerit XL peniteat, si infirmitatis causa VII dies. Si in ignem projecit C psalmos cantet: si vero canis lambuerit talem vomitum, qui evomit, centum dies peniteat. Qui furatur cibum XL dies peniteat: si iterum III XLmas: si tertio, annum peniteat: si vero IIIIto jugi exilio sub alio abbate peniteat. Qui manducat carnem immundam, aut morticiam, aut dilaceratam

A a bestiis, XL dies peniteat, si necessitas cogit, nihil est; et si pro necessitate manducat animal, qui immundum videtur, vel avem vel bestiam, non nocet; qui casu quis immunda manu cibum tangit, vel canis vel pilax, aut animal immundum sanguinem edit, non nocet (36). Qui sanguinem (37) vel quocunque immundo polluctur, si nescit, qui manducat, nihil est; si autem scit, peniteat juxta modum pollutionis. Qui sanguinem aut semen biberit, III annos peniteat. Si aves stercorant in quacunque ligore, tollatur ab eo stercus, et sanctificetur aqua, et mundus erit cibus. Si ceciderit sorix in ligore, tollatur foras, et hoc potum aspergatur aqua sanctificata, et sumatur, si vivens sit, si mortua inventa fuerit, projiciatur foras et mundetur vas. Animalia, que B a lupis seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi forte ab hominibus adhuc viva occidantur prius, sed porcis et canibus dentur; nec cervus nec capra si mortui fuerint; aves vero, et animalia cetera, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda ab hominibus; nec si accipiter oppresserit, si mortui inveniuntur; quia IIII capitula Actus apostolorum precipiunt abstinere a fornicatione et sanguine et suffocato et idolatria. Pisces licet comedere, quia alterius naturæ sunt. Equum non prohibet, tamen consuetudo non est. Leporem licet comedere. Apes si occidunt hominem, C rusa quoque occi. (38) festinanter, mel tamen manducetur. Si casu porci vel gallinæ sanguinem hominis comedunt, non habiendos credimus, sed manducantur; sed quia cadavera mortuorum lacerantes manducaverint, carnem eorum manducare non licet, usque dum macerentur, et post anni circulum. Animalia coitu hominum polluta occidantur, carnesque canibus proiciantur, sed quod genuerant, sicut in usum, et coria adsumment; (39) ubi autem est dubium, non occidantur. Infirmis licet omni hora cibum sumere et potum, quando desiderant vel possunt; si oportunum non possunt (40) qui ederit aliquos ligores, in quo fuerit multila (41) vel mortua invenitur, III. superpositi, (42) peniteat. Si in farina aut in aliquo siccato

(27) In edit., *Et feceris eum, ut ei taliter conversa propicius sit Deus?*

(28) In ed. additur: *Et sermo tuus.*

(29) In libello de remediis peccatorum apud Martenium (Thesaur. nov. anec. t. IV, col. 21) legitur: *vel quia.*

(30) l. c. *Et tunc.*

(31) l., hebdomadem. Nam septem dierum pœnitentia laico ob eamdem culpam injungitur in collect. antiq. cit.

(32) In excerptis ex libro Davidis inter canones *Hibernenses* l. c. col. 10. « qui vero affectu odii seu luxuriæ, ut turpiter confundat, vel irrideat, ad ebrietatem alios cogit, si non satis pœnituerit, sic pœniteat, ut homicida animarum. »

sitionibus: si infirmitatis, et non voracitatis causa, D 4 superpositionibus debeat culpam, etc. Et mox can. 7: « Si quis autem ebrietatis causa psallere non potest stupens elinguis: cœna privatur. »

(35) *Suaviora*, ut habet lib. cit. de remed. peccat.

(36) Hic canon in libello de remed. peccat. ita refertur ex Theodoro *Cantuariensi*: « Quod si casu quis immunda manu cibum tangit, vel canis, vel pilax, vel mus, vel immundum animal, quod sanguinem biberit, non nocet. » Sed etiam in hoc ipso canone pro primo quartus casus legendus est, *canem*, etc. Est vero pilax Martenio cattus murilegus.

(37) l., Sanguine.

(38) Theod. *Cant.* canon inter *Hibern.* « Festinanter occidendi sunt. »

cibo aut pultato coaculato vel lacte iste inveniantur bestiole, quod si circa corpora eorum foris proiciantur; (43) omne reliquum sana sumatur fide. Si sanguinem sine voluntate de dentibus biberit, id est cum saliva, non est peccatum. Si quis venationes aliquas quocunque exercent, si clericus anno I, si diaconus II. si sacerdos III peniteat. Catecumeni manducare non debent cum baptizatis, neque gentiles. Uxor que sanguinem viri proredium (44) gustaverit, XL peniteat. Sic et illa, que semen viri sui in cibum miscens, ut inde plus amatores accipiat, (45) III annos peniteat. Qui contento indicto jejunio in Ecclesia, et contra decreta seniorum fecerit, sine XL. ma XL. dies peniteat; si autem in XLma annum peniteat, si frequenter fecerit, et consuetudinem habuerit, exterminabitur ab Ecclesia, Domino dicente: Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, et reliqua, etc. si infra XLmam, annum peniteat. Qui de sui comedens corporis cute, vel scabie sive vermiculo, qui peducle (46) nuncupantur: suam nec non bibens urinam, stercore comedens, cum impositione manuum Episcopi annum integrum cum pane et aqua peniteat.

De Fornicat. et reliq. ingenta luxoriandi vel immunis puerilibus.

Episcopi, presbyteri, diaconi fornicationem facientes degradari debent, et penitere, iudicio episcopi tamen communicent. De sodomitis, Episcopi XIII. annos peniteant, prbr. XII. diac. VIII. subdiac. III. Clerici VI. Laici V. annos peniteant. et nunquam cum alio dormiat. Frater cum fratre naturali fornicatione per commixtionem carnis XV. an. peniteat, ab omni carne se absteineat, si semen in os miserit, septem an. penit. alii dicunt usque ad finem vitæ. Viri inter femora fornicantes primo annum peniteat, si iterans vero inter crura fornicantes, si pueri sint anni II. si viri anni III. si autem in consuetudinem vertunt, et modus penitentie addatur iudicio sacerdoti. (47) Vir semetipsum coinquinans, primo C. dies, et si iterans, annum; si cum gradu est, addatur penit. per XII. annorum XL. dies. Qui concupiscit in te (48) fornicare sed non potuit, annum

peniteat. maxime in III. XLmis. Qui per turpiloquium, vel aspectu coinquinatus est, tamen non valet fornicari corporaliter XX. vel XL. dies peniteat. Si autem in cogitationes violenter (49) coinquinatus est, VII. dies peniteat. Qui diu inluditur a cogitatione, tepidus ei repugnans III. vel II. vel plurimos dies; qui tantum exegerit, diuturnitas cogitationis peniteat. (50) Pueri qui fornicantur inter semetipsos, iudicavit (51) ut fabulenter (52); pueri soli sermocinantes et transgredientes statuta seniorum, insuper post emendent osculum simplicium facientes VI. suppos. Inlecebrosum osculum sine coinquinamento VIII. cum quo inquinamento sine amplexu X. pos. (53) Post annum XX. id est adulti item (54) committentes XL. dies separati a mensa extorresque ab Ecclesia cum pane et aqua; minimi vero fornicatione imitantes se invicem, (55) sed se inquinati non sunt propter ætatis maturitatem XX. dies. Si vero frequenter XL. dies. Pueri ante XX. annos se invicem manibus coinquinantes, et confessi antequam communicent XX. dies; si iteraverint post penitentiam C. dies. Si vero frequentius, separentur et annum peniteant. Puer oppressus a majore infra X. annos, ebdomadem jejumat. Qui consentit, XL. dies. Molles unum annum peniteant. Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat, canatque genuflectendo VII. psalm. in crastino in pane et aqua, vel XXX. psalmos flectendo in fine unumquemque canat gloria Patri. Volens quasi in somno peccare. sive pollutus est sine voluntate, XII. psalmos cantet, et super uniuscujusque psalmi dicat ter Deus in adiutorium meum. Qui semen in ecclesia dormiens suderit, III. dies jejundet, peccans non pollutus XXI. psalm. cantet. Episcopus faciens fornicationem, degradare debent, sive septem aut XII. annos penit. Presbyter, aut diaconus fornicationem naturalem faciens (56) prolato ante monachi votum (57) III. annos peniteat, veniam omni hora roget; superposito (58) faciat in unaquaque hebdomada, exceptis quinquagesimis, post superpositionem (59) panem sine mensura utatur, et ferculo aliquatenus butero inpinquato, hoc est quadrante, et die dominica sic vivat: ceteris vero diebus taxati panis mensura et

(43) In poenit. Rom. Halitg. apud Canisium Lect. antiq. t. II, P. II ed. Basnag. p. 138, occurrit canon haud multum absimilis, ubi melius: « Quod circa corpora earum est, projiciatur. »

(44) In collect. antiq. l. c. col. 52, pro remedio.

(45) l., c. ut inde plus ejus amorem accipiat.

(46) Pediculi.

(47) Sacerdotis.

(48) Pro in te legitur in lib. De remed. peccat. melius mente.

(49) l. e., ex imaginatione vehementi. Hic canon in collect. antiq. his verbis refertur: « Qui impu-

(52) vapulent.

(53) Locus integer in poenitentiali Romano ab Halitgario ep. Cameracensi descripto tit. 9 de minutis causis, ita habet: « Pueri soli sermocinantes et transgredientes instituta seniorum, tribus superpositionibus emendentur. Osculum simpliciter facientes septem superpositiones (l., superpositionibus). Illecebrosum osculum sine inquinamento, 8 superpositiones: cum inquinamento autem sine amplexu, 15 superpositionibus corrigantur. » Apud Morinum de poenit. p. 567. ed. Venet. 1702.

(54) l., idem.

nisso parvo impinguato horto oleris, (60) ovis paucis, formatico imina lactis per flagilitatem corporalem tenuicula vel pabuto lactis sestario pro sitis gratia et aquatili potu, si operarius est, lectumque non multo fœno habeat instrati per III. quadragesimæ annos addat aliquid prout virtus ejus admiserit, semper ex intimo cordis defleat culpam suam, obedientiam quæ omnibus libentissime excipiat post annum et dimidium eucharistiam sumat et ad pacem veniat; psalmos cum fratribus canat, ne pœnitens anima tanto tempore cœlestis medicina (61) jejuna intereat; (62) si inferiore gradu prius quis monachus, III. quidem annos peniteat, sed mensura non gravetur panis, si operarius est, sextario de lacte romane et alio tenuela et aqua, quantum sufficit pro sitis ardore sumat. Si vero sine voto monachi presbyt. aut diac. si (63) peccaverit, sicut monachus sine gradu peniteat, et postea recipiat gradus suos, (64) si autem presbyter aut diaconus post tale peccatum voluerit monachus fieri in districto proposito ex illi I. annum et dimidio peniteat. habet tamen abbas hujus rei modorandi facultatem, si obedientia ejus placita sit Deo et Abbati suo.

De adulterio, et raptos et incestos, et uxores dimissas: incitica tempora nubendi, vel cum pecoribus; et qui, postquam se Deo voverit, ad seculum rediit, vota stulta.

Si quis adulterium commiserit, id est, cum uxore aliena, aut sponsam vel virginem corrumperit, aut sanctemonialem aut Deo dicatam, laici III annos peniteant, unum ex his in pane et aqua; si clericus V, II in pane et aqua. Diaconus et Monachi VII, III ex his in pane et aqua. Presbyter X. Episcopus XII,

(60) Gilda l. c. *Et misoclo parvum impinguato. Horti oleribus, ovis paucis, britannico formello utatur. Himina Romano lactis pro fragilitate corporis istius avi. Tenuclæ vero vel Balbutæ lactis sextario Romano sitis gratia et aquæ tulimpulo, si operarius est. Lectum non multo fœno instructum habeat. Par III quadragesimas superaddat aliquid prout virtus admiserit, semper ex intimo corde defleat culpam suam. Obœdientiam pro omnibus libentissime excipiat. Post, etc.*

(61) *Medicinæ.*

(62) Apud Gildam l. c. n. 2: « Si quis inferiore gradu positus monachus 3 annis pœniteat: sed mensura gravetur panis. Si operarius, sextarium de lacte Romanum, et alium de tenuela, et aquam quantum sufficit pro sitis ardore sumat. »

(63) *Si, redundat.*

(64) Hæc verba, et postea recipiat gradus suos, apud Gildam non comparant. Palam hinc fit, circa sæc. viii et ix, quo scriptus est hic codex, unde canones pœnitentiales excerptimus, non defuisse, qui tenerint, licere clericis in peccatum carnale prolapsis post peractam pœnitentiam ad suos redire gradus. Contrariam tunc universim disciplinam obtinuisse probandum sumpsit eminent. cardinalis De Aguirre proluxa dissertatione in concilium Tolentan. X, nuper typis nostris cum aliis illustrissimorum virorum eruditissimis lucubrationibus de administrando sacramento pœnitentiæ recusa. Fortene

A V ex iis in pane et aqua. Si clericus superioris gradus, qui uxorem habuit, et post confessionem vel honorem clericatus iterum eam cognoverit, sciat sibi adulterium commisisse, sicut superiore sententia unusquisque juxta ordine suo peniteat. Si quis concupiscit mulierem alienam, et non potens peccare cum ea, aut non vult eum suscipere mulier, si laicus XL dies, si clericus aut monachus annum peniteat: medium in pane et aqua; si diaconus II. Presbyter III. Si quis clericus aut monachus, postquam se devoverit (65) ad sæcularem habitum iterum reversus fuerit, aut uxorem duxerit, X annos peniteat; III ex his in pane et aqua, nunquam postea in conjugium copuletur; quod si noluerit, sancta synodus, vel sedes apostolica separabit eos a communione et convivio catholicorum; similiter et mulier postquam se Deo voverit, si tales scelos admiserit, pari sententia subjacebit. Si presbyter vel diaconus uxorem extraneam duxerit, in conscientia populi deponatur. Si quis adulterium perpetraverit cum illa, et in conscientiam advenit populis, deponatur, projiciatur extra ecclesiam, et peniteat inter laicos, quamdiu vixerit. Si quis cum matre fornicaverit, XII annos peniteat: et nunquam mutet, nisi in die Dominico. Qui cum sorore, hoc modo XII annos jejundet.

Canones Anchoritarum: (66). De incestis (67).

Si quis more pecorum cum propinquo sanguine incesti commixti sunt ante XX etatis suæ annum, X annis deinde peniteat; exacti oratione tantum incipiant communicare; post XX vero annos communionem cum oblatione suscipiantur; discutiantur

esse depromptos, ex notis hinc inde a nobis adjectis palam fit; codex vero, quo continentur, abbatæ *Reinaugiensis*, eo forte delatus est a S. Findano, qui post initia sæc. ix ex *Hiberniæ* provincia *Langeniensis* profectus, postquam *Turonis* S. Martinum adisset, ac *Franciam* et *Alemanniam* peragrasset atque *Italiam*, ubi beatorum apostolorum limina atque urbis loca sacra lustravit, redux tandem *Rhinaugiam* se recepit, serius quam putat *Mabilionius*. *Annal.* l. xxvi, t. II, p. 351. Sacramentarium tamen cui præmittitur hoc pœnitentiale ad usum regni *Franciæ* comparatum est, una manu exaratum characteribus ad *Merovingicos* accedentibus. In *Germania* nostra spem clericis lapsis ad pristinum gradum redeundi fuisse conservatam sæc. viii dubitari potest; cum in *D. Gregorii* II epistola canonica ad S. Bonifacium *Mogunt.* cap. III legamus presbyterum de crimine accusatum, sed non convictum, manere in proprio gradu posse; atque in concilio quodam *Germaniæ* ejusdem S. Bonifacii auctoritate an. 742, celebrato can. 6 clerici et monachi in crimen fornicationis prolapsi ad severam quidem condemnantur pœnitentiam, quin tamen vestigium appareat restitutionis in priorem dignitatis gradum.

(65) In antiq. collect. cit. *Deo voverit.*

(66) L., De canonibus Ancyranis.

(67) Plenior inscriptio habetur in collect. antiq. can. pœnit. (t. I Spicileg. Luc. d'Arberii, p. 523.

saltem et vita eorum, qui fuerit tempore penitentiae, et ita hanc humanitatem consequantur: quodsi abusi sunt hoc crimine, prolixiore tempore XX etate ut uxores habentes hoc crimine inciderint, XXV an. peniteat, penitentia acta ad communionem orationum permittantur. Et ita post annum quinquennium ad plenam communionem cum oblatione suscipiantur. Quodsi aliqui uxores habentes, et post etatis suae annum in hoc prolapsi sunt, ad exitum vitae tantum communionem mereantur. Si quis nupserit cum muliere sua retro, XL dies peniteat primo: aut si in terga nupserit, sic peniteat, quomodo de animalibus (68). Si quis menstruo tempore coierit cum muliere, XL dies peniteat. Mulieres menstruo tempore non intrent in ecclesiam, neque communicent, nec sacralemiales nec laicate (69), si præsument, III ebdomades peniteant. Similiter penit. qui (70) in ecclesia ante mundum sanguinis partum, id est, XL dies. Qui nupserit et his temporibus, XX dies peniteat (71). Qui nubet die Dom. III dies penit. (72). Qui in matrimonio est, quadragesimis anni et in sabbatis et dominicis nocte diei et in diebus plurimis maxime III dies peniteat, antequam communicent, et conceptio semine usque ad modum sanguinem consumendi, et menstruum tempore continens fieri debet (73). Bigamus peniteat I annum. III et VI feria et in III XLmis absteineat se a carnibus, non dimittat tamen uxorem; Trigamus ut superius, id est in quarto vel quinto (74) vel plus. VII ann. peniteat in quarta et in VI feria, et in XL mis absteineat se a carnibus,

tuitur. Ad levandam obscuritatem, cui involutus est canon codicis nostri atque explendas lacunas, quas librarii oscitantia aperuit, interpretationem Isidori Mercat. hic ascribere visum est, qui canonem 15 qui ipsi 16 est, concilii *Ancyran*i ita reddidit: « Quotquot igitur ante vigesimum annum tale crimen admisserit, quindecim annis in pœnitentia peractis orationi tantum incipiant communicare, et quinquennium alterum in communionem orationis solius perdurantes, post vigesimum cum oblatione ad communionem suscipiantur tunc demum. Discutiat autem et vita eorum, qualis fuerit tempore pœnitentiae; et juxta hanc, humanitatem consequantur. Quod si quis perseverantius abusus fuerit hoc crimine, hic prolixius tempus, viginti annorum pœnitentiam, suscipiat. Qui vero exacta viginti annorum etate, et uxores habentes, in hoc crimine inciderunt, post viginti et quinque annos pœnitentia acta, ad communionem orationum admittantur. In qua communionem orationum altero quinquennio perdurantes, ad plenam communionem cum oblatione suscipiantur. Quod si aliqui et uxores habentes, et excedentes quinquagesimum etatis suae annum in hoc prolapsi sunt scelere, ad exitum tantum vitae communionem mereantur. »

(68) Canon integer in antiq. collect. Marten. l. c. col. 52, is est: « Si vir cum muliere sua retro nupserit, pœniteat quomodo de animalibus, id est, si consuetudine erit, 3 annos. Si vero in tergo nupserit, et consuetudo erit, 7 annos pœniteat. »

(69) Martenii codex habet *Letata*, cujus loco legendum putavit vir doctus *relata*. Sed canon est 30 ex capitulis Theodori Cant. t. I, spicileg. ed.

A non separentur tamen, Basilius hoc judicavit, in canones autem III ann. In quinta generatione conjunguntur, quarta si inventa fuerit, non separentur. In tertia tamen propinquitate non licet uxorem accipere post obitum ejus (75). Equaliter vir conjungitur in matrimonio eis, qui sibi consanguinei sunt, et uxoris suae consanguineis post mortem uxoris. Duo quoque fratros duas sorores in conjugio possunt habere, et pater filiusque matrem et filiam. Si laicus fornicaverit cum vidua, II an. penit. reddito tamen humiliationis pretio parentibus ejus; si uxorem non habet, si voluntas parentibus eorum est, ipsa sit uxor ejus; ita annum V peniteant ambo. Si quis laicus cum juncto fornicaverit, II annos peniteat, si uxorem habet; si non habet, I annum. Si clericus B II, diaconus III, presbyter V, duos ex his in pane et aqua; si clericus semel fornicans annum I peniteat in pane et aqua; si genuerit filium VII annos peniteat exul, sic et virgo. Qui dimiserit uxorem suam, aliter conjungens se, VII an. peniteat cum tribulatione vel XII levius. Si ab aliquo sua discesserit uxor, et iterum reversa fuerit, suscipiet eam et ipse annum unum cum pane et aqua peniteat, vel si ipse aliam duxerit. Si quis intrat ad ancillam suam, vendet eam, et annum I peniteat. Si genuerit filium ex ea, libera eam (76) dimittet. Mulier adultera III annos peniteat. Mulier vero (77) seipsa coitum habens III annos peniteat. Mulieres qui fornicantur, et partus suos negant, sed de his que agant secum ut uterus conceptos discutiant, X annos peniteat (78). Si mulier

C tineat se a viro 5 mens. quando concepta est, antequam pariat, et post partum 40 dies. Qui autem nupserit his diebus, 40 dies pœniteat, vel 30 vel 20. » v. Mart. l. c., col. 52.

(72) Theod. Cant. « Qui nubet Dominico, petat a Deo indulgentiam, et 2 vel 3 diebus pœniteat. » Nubere hic non pro cœremoniis nuptialibus, sed pro concubitu maritali accipiendum esse, contextus suadet.

(73) Oelipus sit, qui ex canone hoc sanum sensum eliciat. Videtur tamen idem esse, qui in collect. antiq. apud Mart. l. c. col. 52 ita legitur: « Qui in matrimonio sunt, absteineat se in 3 quadragesimis, et in Dominica nocte, et in sabbato et ser. 4 et 6 quæ legitimæ sunt, et 3 noctes absteineat se antequam communicent. » Additur ib. « Qui in Quadragesima ante Pascha cognoscit mulierem suam, annum unum pœniteat. » Pars posterior canonis nostri de vitanda familiaritate mulieris menstruata: l. c. in lib. De remed. peccat. col. 24 his verbis exprimitur: « Qui menstruo tempore coierit, 20 dies pœniteat. »

(74) l. *Sexta*.

(75) Undecunq̄ue ascitus sit hic canon, patet saltem antiquiorem esse iis quos laudavit Gratianus C. XXXV, Q. II, ubi can. 16, 17, 18, 19, 21, consanguinitas in gradibus remotioribus impedimentum matrimonii dirimens statuitur.

(76) l. liberam.

(77) In collect. antiq. additur *cum*.

(78) Integer canon *Ancyranus*, qui Isidoro est vigesimus primus, ex ejusdem interpretatione ita

cum muliere (79) III annos penit. Si quis maritus, A vel si quæ mulier votum habens virginittatis adjungitur uxori (80), postea non dimittat uxorem, sed peniteat tres (81) annos; vota stulta frangenda sunt, et inportabilia. Mulieri non liceat votum vovere sine licentia viri: sed si voluerit (82) dimitti potest, et peniteat iudicio sacerdotis. (83) Sacerdos, si osculatus est per (84) fœminam per desiderium, XX. dies peniteat; si per osculum vel tangendo coinquinatus fuerit XL dies peniteat. Si per cogitationem semen fuderit, VII. dies peniteat. Mulier si duobus fratribus nupserit, abici eam debere usque in diem mortis reconciliari oportet: ita tamen, ut si forte sanitatem recuperaverit, matrimonio soluto ad penitentiam admittatur; Quodsi defuncta fuerit mulier hujusmodi consortio constituta difficilis erit penitentia remanenti: quam sententiam tam viri quam mulieres tenere debent (85). Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo iudicio virginittatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias diligunt, prævaricantur etiamsi consecratio non accessit, cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent. *De furto et incendio, et sepulcrorum violatores, qui patrem expul. et de preda in hoste et captivitate et sortia, vel qui martirio dispoliat.*

Pecunia ecclesiastica furata sive rapta reddatur quadruplum, popularia dupliciter. Si quis aliquid de ministerio sanctæ ecclesiæ furaverit, aut neglexerit VII. annos peniteat: III. ex his in pane et aqua, et reddat integrum quod abstulit. Si quis C furtum fecerit, si puer, XL. diebus, ut etas, et qualitas eruditionis: Laici annum I. Clericus II. subdiaconus III. diaconus IV. presbiter V. episcopus VI. annos peniteat. Si laicus semel furtum fecerit, reddat quod furavit, et in XLmis cum pane et aqua peniteat: si sæpius fecerit, et non habet, unde reddat, annos II. in pane et aqua peniteat, et aliis quadragesimis, et sic postea in pasca reconcilietur. *norum tempus pœnitentiæ tribuatur.*

(79) In collect. antiq. « Si mulier cum muliere, annos 3, id est, si mulier quæ se more fornicatoris ad alteram conjunxerit, 3 annos sicut fornicator pœniteat. »

(80) l. e., col. 47, melius *matrimonio postea non dimittat illud.*

(81) l. c. *quatuor.*

(82) l. c. *voverit.*

(83) Sequentia verba: « Vota stulta frangenda sunt et inportabilia..... Et pœniteat iudicio sacerdotis » omnino desunt apud Martenium.

(84) Omit. *per.*

(85) Canon 2 conc. *Neocæsareensis* ex interpretatione Isidori ejusmodi est: « Mulier si duobus nupserit fratribus, abiciatur usque ad diem mortis. Sed propter humanitatem in extremis suis sacramentis reconciliari oportet; ita tamen, ut si forte sanitatem recuperaverit, matrimonio soluto, ad pœni-

Qui sepe furtum faciebat, VII. annos peniteat, vel ut sacerdos iudicat, juxta quod conponi potest, quibus nocuit: et semper debet reconciliare, quem offendeat, et restituere juxta quod ei nocuit, et multum post juvabit penitentia ejus: si vero noluerit, aut non potest constitutam temporis per omnia, (86) puer annorum X. aliquid furti comedens (87) VII. dies peniteat. Qui furator cybum XL. dies peniteat. si iterum III. quadragesimas: si tertio, annum peniteat: si quarto, jugi exilio sub alio abate peniteat. Si laicus monachum furtum dixerit (88) aut intret in monasterio Deo servire, vel humanum subeat servitium. Si quis servum aut quemcunque hominem quolibet ingenio in captivitate duxerit, aut transmiserit, III. annos in pane et aqua. Si quis patri vel matri expulserit, impius vel sacrilegus iudicandus est, et peniteat equis tempore, quamdiu (89) impietate exteteret. Qui præbent ducatum barbaris, ei basilicas incendere, et si clericum sive sanctemonialem bonos occiderint et innocentes ab ecclesia traxerint, ductor XIII. annos peniteat (90), pecuniaque in aliena provincia ab hoste rapta fuerit, id est rege alio superato, tertia pars ad ecclesiam tribuatur vel pauperibus, quod jussio regis erat dies XL. peniteat. Si quis domum vel arcam cujuscumque igne concremaverit, III. annos penit. unum ex his in pane et aqua.

De periurio et falso testimonio et mendacio.

Si quis periurium fecerit, laici III. annos, clerici V. subdiac VI. diaconi VII. presbit. X. episcopi XII (91). Qui periurium fecerit in ecclesia XI. annos peniteat. Si in manu episcopi aut presbiteri vel diaconi, seu in altari vel in cruce consecrata meritis est (92) III. annos peniteat. Si in cruce non consecrata, unum annum peniteat. Si quis laicus per cupiditate periurat, totas res suas vendat, et donet pauperibus, et conversus in ministerio usque ad mortem serviat Deo. Si autem non per cupiditate

debet illis aut propria reddere, vel componere. Si vero non habuerit substantiam unde componere potest, vel nescierit, quibus nocuerit, plus augeat penitentiam. »

(87) l. committens.

(88) l. *furto abduxerit.*

(89) *in impietate exstiterit.*

D (90) Hic canon in duo capitula divisus apud Lac. d'Achery (Spicileg. f. I in fol., inter Capit. select. can. Hib. lib. LVII, p. 506) ita legitur: « Cap. II de Pœnitentia ducentium barbaros. Synodus Hibernensis ait: Qui præbet ducatum barbaris 14 annis pœniteat; barbarus, id est, alienus. Quis est alienus, nisi qui more crudeli et immani cunctos prosternit? Cap. III de Jure quo iudicant senatores, 14 annos pœnitentiæ ductorum. Synodus Hibernensis ait: 14 annos hac de causa nancii sunt (f. sanxerunt) senatores, si basilicas episcoporum incenderint, vel si hominem religiosum sive sanctimoniale in captivitate

tem mortis periculum incurrit, III. annos inermis exul in pane et aqua penit. et duos abstineat se a vino et carnibus, et dimittat pro se servam aut ancillam ingenuam et per II. annos elemosinam faciat, et post III. annos ad iudicium sacerdotis communicet; qui vero necessitate coactus sit, III. quadragesimis. Qui ductus est in periurio ignorans, et postea recognoscit, annum peniteat; qui vero suspicatur, quod periurio ducitur, tamen iurat per consensum, II. annos peniteat. Pro falso testimonio laici unum annum, clericus II. subdiaconus III. diaconus III. presbiter V. episcopus VI. annos penit. Falsum testimonium dicens placeat proximo (95) suo primo, quale fratri imposuit, tali iudicio damnetur iudicio sacerdotis. Mendax vero per ignorantiam et non nocuit, confiteatur ei, cui mentitus est, et sacerdoti, hora tacendi damnetur, vel XII. psalm. cantet. Si vero de industria, III. dies tacendi vel XXX. si potest (94). Mendax per cupiditatem, placeat largitate ei, cui frustravit.

De homicidio et sanguinis effusione sine morte, et qui parvulos oppressos hic qui sine baptismo moriuntur, et abortus, et qui membra sua abscindunt, et qui præbent ducatum Barbaris.

Canones Anconitani (95).

Qui voluntarie homicidium fecerint, ad penitentiam se jugiter submittant, circa exitum autem vitæ communionem digni habeantur. Qui non voluntate sed casu homicidium perpetratur, V. annos peniteat (96). Mulieres qui fornicantur, et partus suos negant, et eas que agunt ut uteros conceptos excutiant, antiqui Patres instituerunt usque ad exitum vitæ, nunc humanius adlinitum est, X. annos peniteant. (97) Si quis occiderit monachum vel clericum, arma relinquat et Deo serviat, vel VII. annos peniteat. Qui autem episcopum vel presbiterum occiderit, regis iudicium est de eo. Si laicus alium occiderit odii meditatione (98) si non vult arma relinquere, VII. annos peniteat sine carne et vino. Qui occiderit hominem XL. dies absteneat se ab ecclesia, et postea superscriptam penitentiam agat. Qui iussione Domini sui hominem occiderit, XL. dies peniteat; et qui occiderit hominem in publico bello, cum rege XL. dies penit. si per peculum vel per artem aliquam malam, VII. annos peniteat, aut plus. Si mater filium suum occiderit, XII. (99) annos peniteat, et nunquam mutet, nisi die Dominico. Mulier pauperrima III. annos peniteat (100). Mulier si occiderit filium suum in utero ante XL. dies, annum I. peniteat; si vero XL. dies a conceptione, ut homicida peniteat III. annos. Si quis clericus homicidium fecerit, X. annos penit. exul, III. ex his in pane et aqua. Si quis homicidium casu fecerit non volens, V. annos penit. III. ex his in pane et aqua. Si ad homicidium consenserit, et factum fuerit, VII. annos peniteat. Si voluerit et non potuerit, III. annos penit. Si quis homicidium fecerit, laici III. Clericus V. Subdiaconus VI. Diaconus VII. Presbiterus X. Episcopus XII. annos peniteat. Si laicus proximum suum occiderit V. annos exul penit. Si quis alium percusserit et sanguinem effuderit, X. dies in pane et aqua; si dicam septem menses, presbiter I. annum peniteat (101). Cujus parvulus in negligentia sine baptismo mortuus fuerit, III. annos. I. ex his in pane et aqua (102). Si laici infantes suum opprimerint, annum I. in pane et aqua penit. et II. a vino et carne, et abstineat se ab uxore tempore penitentiae. Si mulier abortum fecerit voluntarie III. annos in pane et aqua penit. Qui per rixam ictum (103) debilem vel deformem hominem fecerit, reddat impensis medicæ (104) et egritudine restituat, et medio anno in pane et aqua peniteat; si non habuerit, unde reddat, unum annum peniteat. Si laicus per scandalum sanguinem effuderit, reddat ill. tantum quantum nocuit, et si non habeat, unde reddat, solvet opera proximi sui, quamdiu ille infirmus est: et peniteat XL. dies in pane et aqua. Qui ictum proximo dederit et non nocuit, I. vel II. vel III. quadragesim. in pane et aqua peniteat. Si clericus, annum vel dimidium. Si quis quodlibet membrum voluntate truncaverit III. annos. I. ex his in pane et aqua. Parvuli invicem percutientes VII. dies. Si vero adolescentes XL. dies peniteant. Si per vindictam fratribus (105) hominem occiderit, III. annum penit. si cõponit (106) propinquis dimidio spatium (107). Qui præbent ducatum barbaris, III. annos peniteat. qui hospites non recepit in domo sua, sicut Dominus præcepit, et regna celorum promisit, ubi dicit: venite benedicti et reliqua; quanto tempore hospites non recepit, et suum, 7 annos peniteat.

(93) l. placet proximum suum.
(94) In lib. de Remed. peccat. Mart. I., c., col. 25 fin. integre: Si vero non per ignorantiam, duobus diebus taceat, vel triginta psalmos, si præest, cantet, præsules enim tacere non possunt

(95) l. Ancyran.

(96) In edit. ex interp. Isidori can. 22 conc. Ancyran. (Eos vere qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum penitentiam communioni sociavit secundum gradus constitutos. Hæc vero humanior definitio quinquenni tempus tribuit.)

(97) Vid. sup. p.

(98) Apud Mart., collect. antiq. col. 41, additur: vel possidendæ hæreditatis ejus.)

(99) Apud Mart. I. c., 15 annos.

(100) l. c.: Mulier paupercula si occiderit filium

mutet, nisi die Dominico. Mulier pauperrima III. annos peniteat (100). Mulier si occiderit filium suum in utero ante XL. dies, annum I. peniteat; si vero XL. dies a conceptione, ut homicida peniteat III. annos. Si quis clericus homicidium fecerit, X. annos penit. exul, III. ex his in pane et aqua. Si quis homicidium casu fecerit non volens, V. annos penit. III. ex his in pane et aqua. Si ad homicidium consenserit, et factum fuerit, VII. annos peniteat. Si voluerit et non potuerit, III. annos penit. Si quis homicidium fecerit, laici III. Clericus V. Subdiaconus VI. Diaconus VII. Presbiterus X. Episcopus XII. annos peniteat. Si laicus proximum suum occiderit V. annos exul penit. Si quis alium percusserit et sanguinem effuderit, X. dies in pane et aqua; si dicam septem menses, presbiter I. annum peniteat (101). Cujus parvulus in negligentia sine baptismo mortuus fuerit, III. annos. I. ex his in pane et aqua (102). Si laici infantes suum opprimerint, annum I. in pane et aqua penit. et II. a vino et carne, et abstineat se ab uxore tempore penitentiae. Si mulier abortum fecerit voluntarie III. annos in pane et aqua penit. Qui per rixam ictum (103) debilem vel deformem hominem fecerit, reddat impensis medicæ (104) et egritudine restituat, et medio anno in pane et aqua peniteat; si non habuerit, unde reddat, unum annum peniteat. Si laicus per scandalum sanguinem effuderit, reddat ill. tantum quantum nocuit, et si non habeat, unde reddat, solvet opera proximi sui, quamdiu ille infirmus est: et peniteat XL. dies in pane et aqua. Qui ictum proximo dederit et non nocuit, I. vel II. vel III. quadragesim. in pane et aqua peniteat. Si clericus, annum vel dimidium. Si quis quodlibet membrum voluntate truncaverit III. annos. I. ex his in pane et aqua. Parvuli invicem percutientes VII. dies. Si vero adolescentes XL. dies peniteant. Si per vindictam fratribus (105) hominem occiderit, III. annum penit. si cõponit (106) propinquis dimidio spatium (107). Qui præbent ducatum barbaris, III. annos peniteat. qui hospites non recepit in domo sua, sicut Dominus præcepit, et regna celorum promisit, ubi dicit: venite benedicti et reliqua; quanto tempore hospites non recepit, et suum, 7 annos peniteat.

(101) Collect. antiq. Mart. col. 41: (Si quis alium aliter percusserit, et sanguinem effuderit, 40 dies peniteat et vulnus restituat. Si diaconus 6 menses, si presbyter unum annum peniteat.)

(102) l. c., col. 42: Si moritur infans sine baptismo, 3 annos habens, pater et mater 3 annos peniteat, 1 ex his in pane et aqua.

(103) l. ictu.

(104) l. impensas medicinæ. In lib. de Remed. pecc. Mart. I. c., col. 26: Reddet impensa in medicos, et maculæ pretium, et opus donec sanetur restituat (sc. tantum, quantum suo labore acquirere potuisset) et dimidio anni peniteat.

(105) l. fratris.

(106) l. componit, i. e. satisfacit

(107) l. spatio.

mandata evangelica non implevit, nec pedes lavavit, nec elemosinam fecit, tanto tempore peniteat in pane et aqua, si non emendaverit. Qui permanet in avaritia, alienetur, thesaurizans superflua in crastinum tempus, per ignorantiam, tribuat illa pauperibus, si autem per contemptum arguentium, elemosina et jejunio, iudicio sacerdotis. Permanens autem in avaritia alienetur (108). Qui repetit auferenti quæ sua sunt contra (109) interdictum, tribuat indigentibus, quæ repetivit. Clericus habens superflua, donet ea pauperibus, sin autem excommunicetur (110); si autem post penitentiam tempus quo vivit in contradictionem in penitentiam remotus vivat. Si quis cupidus aut avarus, aut superbus, aut ebriosus, aut fratrem suum hodie habuit, vel alia his similia quæ dinumerare longum est, III. annos peniteat, et juxta vires suas elemosinas faciat.

De ira, tristitia, odio, maledicto, detractioe, invidia, dilatatas (111), cogitationes malas, heresim.

Qui verba acerviora in furore, non tamen injuriosa protulerit, satisfaciens fratri superponatur. Si autem cum pallore et rubore vel tremore maledicens, cui maledixit placeat, et VII. dies peniteat, remotus cum pane et aqua. Qui odit fratrem suum quamdiu non repellit odium, cum pane et aqua sit, et ei quem hoderit caritate non ficta compelletur (112). Qui causa invidiæ detrahit, vel libenter audit detrahentem, IIII. dies in pane et aqua separetur: si vero de eo, qui præest, IIII. dies peniteat et serviat ei libenter reliquo. Detrahentes laici VI. diebus. Clerici hebdomad. II. Subdiaconus III. Diac. IIII. presbyteri V. episcopi VI. Si quis cum alio iram tenet in corde, homicida judicetur: si non vult reconciliari fratri suo, quem hodie habet, tamdiu in pane et aqua peniteat, usque dum reconcilietur ei: reticens peccatum fratri quod est ad mortem, arguet eum cum fiducia, et quanto tempore reticuit, tanto cum pane et aqua vivat. Si peccatum parvum reticuit, arguit quidem eum, sed psalmis sive iudicio sacerdotis peniteat. Qui peccatum putendum fratri imputat, priusquam scorsum arguat eum, satisfaciens ei III. dies in pane et aqua peniteat. Si quis monachus solus cum sola foemina locutus fuerit, vel sub eodem tecto maneat, cena careat: si vero post interdictum XL. dies cum pane et aqua peniteat. Si quis Dilatatas fecerit, quod et stabile (113) est,

(108) i. e. excommunicetur.

(109) Suppl., *Domini*, ex Theod. cant.

(110) Poena hæc non nisi gravium scelerum reis unquam inflictæ est. Igitur anonymus noster innocentes haud existimavit clericos de bonis superfluis tanquam suis statuentes.

(111) l. *delatione*.

(112) f., *copuletur*.

(113) l. *delestabile*.

annos III. peniteat in pane et aqua. Si quis laicus per ignorantiam cum hereticis communicaverit, stet inter Catecumenos, id est, separatos ab ecclesia XL. diebus et aliis XL. in extremis peniteat, et sic culpam suam diluat; si vero postquam sacerdos predicavit, ut cum heretico non communicaret, et iterum fecerit, annum I. peniteat, et III. quadragesimis, et III. annos abstineat se a vino et a carnibus. Si quis ab heretico ordinatus fuerit, iterum debet ordinari (114); si prehensibilis fuerit, sin minus, deponi oportet. Si quis a catholica ecclesia ad heresim transierit, et postea reversus non potest ordinari, nisi post longam abstinentiam aut magna necessitate; hunc Innocentius Papa nec post penitentiam clericum fieri canonum auctoritate adserit permitti. Si quis a fide Dei discesserit sine ulla necessitate, et postea ex toto animo penitentiam accepit, III. annos extra ecclesiam, id est inter audientes juxta Nicenum concilium annos VII. in ecclesia inter penitentes, et annos II. adhuc extra communionem.

De Baptismo Reiterato.

Qui bis baptizati sunt ignorantes, (115) indigent pro eo penitentiam, nisi quod secundum canones non possint ordinari, nisi pro magna necessitate. Qui autem non ignari iterum baptizati sunt, quasi iterum Christum crucifixerunt, annos VII. peniteant, IIII. et VI. feria, et in tres quadragesimis (116) si pro vitio aliquo fuerit (117), si autem pro munditia licitum putaverunt, annos III. peniteant.

De ministerio ecclesiarum, et reedificatione vel Missæ, et diversas negligentias, de sancto sacrificio.

Ecclesiam licet ponere in alio loco, si necesse sit, et non debet iterum sanctificari, tantum presbyter aqua aspergere debet, et in loco altaris crux debet componi (118). Ligna ecclesiæ non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam ecclesiam, vel igne comburenda, vel ad profectum in monasterio fratribus coquere cum eis panes licet, nam talia in laicis opera non debent procedere. Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis, qui orationes vel dilectiones (119) secundum ritum implere non potest, pro bonis rebus (120) offerre debemus, pro malis nequaquam, presbit. vero pro suis, si episcopus non est, prohibentur offerre (121). Qui communi-

(117) Suppl., ex eod. can. Grat., *similiter*.

(118) Idein hic canon editus est inter capitula Theodori cant. n. 13, exceptis posterioribus verbis, quæ et in loco altaris, etc., quæ ibidem desunt. Ceterum notat D. De la Barre ad cit. can. (T. I Spicil. n. ed. p. 487) in priori editione lectum: « Et tunc debet iterum sacrificari, nec tantum aqua sancta adspergi. » Quæ sane lectio cum can. 9 et 24-dist. 1. de Consecr., ubi. moto altari instaurataque ecclesia,

caverit nec ignorans excommunicato ab ecclesia XL. dies peniteat. Ante consumationem penitentiae penitentes secundum canones non debent communicare (122), nos autem pro misericordia post annum aut VI. menses licentiam damus. Qui multa mala fecerit, id est homicidium, adulterium vel cum quadrupedia fornicaverit, aut furta multa fecerit, eat in monasterium et peniteat usque ad mortem. Si quis presbiter penitentiam morientibus abnegaverit, reus erit animarum, quia Dominus dicit : quaeuque die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur ; vera enim conversio in ultimo tempore potest esse, quia Dominus non solum temporis, sed cordis inspector est, sicut latro unius momenti meruit esse in paradiso in unius momenti confessor (123). Pro defuncto monacho missa agantur die sepulture ejus, et tertia die et postea quantum voluerit Abbas. Pro laico bono tercio die vel septimo potest jejunium pro penitentia XXX. dies vel VII. et propinquus ejus oportet jejunare VIII. die (124) et oblationem offerre ad altare, sicut in Ihesu filio Sirach legitur, et pro Saul filii Israel jejunaverunt, postea quantum voluerit presbiter ; Missa secularium mortuorum III. in anno, tercio die et nono die, et trigesimo die, quia tertia die surrexit Dominus, et hora nona emisit spiritum, et XXXmo die Moysen planxerunt filii Israel : Mulieres possunt sub nigro velamine accipere sacrificium ; sanctus Basilius hæc judicavit

De sancto sacrificio.

Qui non communicat, non accedat non ad pacem, neque ad hoscolum, et qui prius manducat, ad hoscolum non permittitur ; qui acceperit sacrificium post cybum VII. dies peniteat ; si vero monachus neglexerit accipere sacrificium, et non interrogat, nec aliquid causæ excusabilis extiterit, superponatur ; et qui acceperit sacrificium pollutus nocturno, similiter peniteat ; si sacrificium terratenus negligendo ceciderit, superpositio sit ; qui sacrificium aliquo perdit, relinquens illud feris devorandum, si excusabiliter III. quadragesimas, sin vero annum I. Qui non bene custodie-

(122) In cap. 21 Theodori inserta habentur sequentia : « Theodorus dicit. » Unde coniecimus, esse hunc canonem concilii ejusdam anglicani, cui interfuerit Theodorus.

(123) Hic canon : Si quis presbyter ex ep. 2 Coelestini I ad episcopos Galliarum, quantum ad sensum d

(124) In capit. Theod. n. 34 : « Pro laico bono, tertia die vel sexta, post jejunium ; pro pœnitente trigesima die vel septima ; et propinqui ejus jejunare debent quinque dies, et oblationem offerre, » etc.

(125) l., ut in decret. Grat., dist. I de Consecr.

rit sacrificium, et mus comedit illud, XL dies peniteat. Qui autem perdiderit in ecclesia, aut pars ceciderit, et non inventa fuerit, XX dies peniteat. Qui perdidit suum Crisma, aut solum sacrificium in regione qualibet, et non iaveniatur, III. quadrag. vel annum I peniteat. Perfundens aliquid de calice super altare, quando aufert linteamen, VII dies penit. aut si habundantius superpositionibus VII penit. si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam et ternis diebus peniteat. Et si per lintea ad alia transierit VII dies peniteat ; si usque tertio VIII dies, si usque quarto XII dies, et linteamina quæ tetigerit stilla III perabluit feces calice subter posito, et aqua ablutionis sumatur ; si vero per negligentiam de calice aliquid stillaverit in terra, lingua bibatur, tabula radatur, si non fuerit tabula, mittat, ut non conculcetur, igni sumatur (125) ut supra sacerdos L dies penit. si quando interluetur calix stillaverit ; prima vice XII psalmos cantet. Qui in flumen mergit, sacrificium continuo bibat aquam quæ in Crisma fuerit, sacrificium sumat et emendet per X dies culpam solus (126). Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, aut siccans, vermibusque consumtum ad nihilum devenit III. Quadrag. cum pane et aqua penit. si integrum inventum fuerit, igne comburatur, et cinis sub altare abscondatur, et qui neglexerit XL dies suam negligentiam salvat. Si cum amissione saporis decoloratur sacrificium, XX diebus expleatur jejunium, conclutatum vero VII diebus ; si ceciderit sacrificium de manibus offerentis terratenus, et non inveniatur (127) omne quodcumque inventum fuerit, in loco, in quo ceciderit, comburatur, et cinis ut supra abscondatur : sacerdos deinde medio anno damnetur. Si vero inventum fuerit sacrificium de manibus offerentis, locus scopis mundetur est (128) stramine, vel, quid ibi inventum fuerit, ut supra ignitur, et sacerdos XX dies peniteat ; si usque altare lapsum fuerit, superponatur (129). Quicumque alicui capitale crimen admittenti per ignorantiam communicaverit, VII dies peniteat. Qui evomit sacrificium, et canis sumit, annum I penit. sin autem, XL dies. Si in die,

si non fuerit tabula mittat, illustrantur luculentius ex can. 46 lib. pœnit. editi a Mabillonio T. I, Mus. Ital., p. 394, ubi : Si fuerit tabula, radat ; si non fuerit, mittat tabulam, ut non conculcetur sanguis Christi.

(126) Exstat apud Marten., de Antiq. Eccl. rit. L. I cap. 5, fragmentum libri pœnit. ex ms. cod. Biblioth. Colb., quem sua jam ætate Martenius 800 annorum esse judicavit, ubi hic canon ita refertur : « Qui mergit sacrificium, continuo bibat aquam, quæ in chrisimal fuerit, sumat sacrificium, et emendet per 10 dies culpam solus. » Chrisimal seu chrismale hic loci intelligimus vasculum, quo Eucharistia asservata

quando communicaverit, sacrificium evomuerit, si ante mediam noctem, III superpositiones faciat; si post mediam noctem, II superpositiones; si post matutinos, I. superpositionem faciat; si infirmitatis causa sacrificium evomuerit, VII dies peniteat. Si in ignem ipsum proicit, C psalmos cantet. Si vero canes lambuerint talem vomitum, C dies, qui evomit, peniteat.

De Reconciliatione, et diversis et multis malis.

Qui multa mala fecerit, id est homicidium, adulterium cum muliere et cum pecore, et furtum, eat in monasterium, et peniteat usque ad mortem.

Greci omni Dominica communicant, Clerici et laici: et qui in tribus Dominicis non communicaverint, excommunicantur, sicut et Canones habent. Romani similiter communicant, qui volunt, qui autem noluerint, non excommunicantur, Greci et Romani tribus diebus abstinent se a mulieribus, sicut in lege scriptum est ante panis propositionem (130); ante consumptionem penitentiae penitentes secundum Canones non debent communicare; nos autem pro misericordia post annum et VI menses licentiam damus; qui autem implere quod in penitentiali scriptum, bonum est; et qui non potest facere, consilium damus (131); pro I die in pane et aqua, psalmos L flectendo genua, aut sine flexu LXX infra ecclesia, aut in loco uno per ordinem psallat; et pro uno mense, quod in pane et aqua debet penitere psalmos mille CC triginta, et postea omnibus diebus reficiat ad sextam, nisi quarta et sexta feria jejuset ad nonam. A carne et vino abstineat, alium cibum (132), postquam psallit (133), sumat, et qui psalmos non novit (134) pro unoquoque die denarium valente erogat in helemosina (135), pro uno autem anno in

(130) I. ante panis propositionis ut apud Marten. T. IV Theol., col. 46.

(131) Integre ex Pœnit. Rom. apud Canis., T. II P. II, p. 129: Qui potest jejunaere et implere, quod in Pœnitentia scriptum est, bonum est et Deo gratias referat. Qui autem non potest, per misericordiam Dei consilium damus tale, ut nec sibi, nec alicui necesse sit vel perire, vel desperare. Pro uno die, quem jejunaere debet in pane et aqua, 50 psalmos cantet flexis genibus, si potest fieri, in ecclesia vel in alio conventu, et unum pauperem pascat. Vel si tandiu flexis genibus stare non potest, 70 psalmos erectus cantet, et pauperem pascat. Vel centies genibus flexis veniam petat. Nulla deinceps inter Romanum et nostrum pœnitentialem librum convenientia. In sæpius jam laudata collectione antiq. can. pœnit., Marten., l. c., col. 55, sub nomine Theodori Cantuariensis nimirum, plures occurrunt canones ad pœnitentiarum redemptionem spectantes, qui cum no-

A pane et aqua elemosina solid. XXVI in unaquaque hebdomate unum diem jejuset ad nonam, et alio ad vespereum, et in III quadragesimis de quantum sumat penset et tribuat medietatem in elemosina. Secundo autem (136) remissior penitentia est de Natali Domini usque Epiphaniam, et Pasca usque in Pentecosten; et qui sic non potest (137) pro uno anno (138) elemosinam donet solid. XXVI, pro duobus (139) XX, pro III (140) XVIII. Potentes autem pro criminalibus culpis faciant, ut Zacheus dixit: Domine omnium bonorum meorum dimidium do pauperibus, et si aliquid injustum abstuli, in quadruplum restituam; et si hic non sunt, cui abstulit, aut non possunt, animus ejus quantum ipse pensat in argentum medietatem donet, et in Elemosina (141).

B ORDO AD DANDAM PŒNITENTIAM (142).

(Ex cod. ms. Bibl. Cæs. Vindob. Theol. n. 685, sæc. x.)

Interrogat sacerdos dicens: Credis in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. R. Credo. Credis quod istæ tres personæ quæ modo diximus, Pater Filius et Spiritus sanctus tres personæ sunt et unus Deus. R. Credo. Credis, quod in carne, in quo nunc es, in ipsa habes resurgere in die judicii, et recipere sive bonum sive malum quod gessisti. R. Credo. Va dimittere illis peccata, quæcunque in te peccaverunt Domino dicente. Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra. Et require eum diligenter, si est incestuosus, et si non vult ipsa incesta dimittere, non potes ei dare penitentiam. Nam si vult ipsa incesta dimittere, dic psalmum Domine ne in furore tuo. Et dic orationem hanc (143). Cujus indulgentia cuncti indigent. Oremus. Memento famuli tui illi, et qui lubrica terreni corporis fragilitate nudatus est, quæsumus, ut

(132) Theod. l. c., addit: quem ei dederit.

(133) ib., psallat.

(134) additur ib.: Et ita pœnitere debet, et jejunaere non potest.

(135) Theod. pari obscuritate: per unumquemque diem redemptio valenti denarium in pauperibus erogat, i. e. pro redemptione promeritæ pœnitentiæ numerum valoris unius denarii erogat. Plura sequuntur apud Theod. quæ hic aut desunt, aut transposita.

(136) Theod.: In secundo anno remissio pœnitentiæ est de Natali Domini, etc.

(137) Suppl. ex Theod., agere pœnitentiam.

(138) Theod., in primo anno.

(139) Theod., et in secundo.

(140) Theod., et in tertio xviii, hoc sunt solidi xxv.

(141) Clariora non sunt, quæ habet Theodorus, etsi prolixiora; hic enim loci in codice nostro integra rescissa est pagina.

(142) In antiquo ordine Siculo, qui alias cum hoc

des veniam confitenti. Parce supplici, ut qui nostris meritis accusamur, tua miseratione salvemur. Per. *Deinde dicis psalmum* Benedic anima mea Domino usque renovabitur. *Et dic. orat. hanc.* Oremus. Deus sub cujus oculis omne cor trepidat, omnesque conscientiarum contremiscunt, propitiare omnium genitibus et cunctorum medere vulneribus, et sicut nemo nostrum est liber a culpa, ita nemo sit alienus a venia. Per. *Et dicis psalmum quinquagesimum* Miserere mei Deus. usque omnes iniquitates meas dele. *Et dicis hanc orat.* Oremus. Precor Domine clementiarum et misericordiarum tuarum majestatem, ut famulo tuo illi peccata et facinora sua confitenti, veniam relaxare digneris et præteritorum criminum culpas indulgeas, qui humeris tuis ovem perditam reduxisti, qui publicani preces confessione placatus exaudisti, tu etiam huic famulo tuo placare Domine; tu hujus precibus benignus aspira, ut in confessione placabilis permaneat fletus ejus, et petitio perpetuam clementiam celeriter exoret, sanctisque altaribus et sacrariis restitutus spei rursus æternæ ac cœlestis gloriæ mancipetur. Per. *Interroga eum si iam confessus fuisset, et propter hoc interroges si ipse aliquid de malo ingenio habet aut de furtu, aut de aliqua causa iniustificata contra directum. Si confessus fuerit quod habet, instrue illum quod non est licentia de aliis peccatis iudicium recipere, antequam ipsum matum reddiderit, aut eiecerit. Postea si fecerit, interroges eum, si iracundiam, contra qualemcunque hominem habeat. Si confessus est admone eum, quod scriptum est, quod non proficit abstinencia ejus. Et si talis est interroges eum, si fugitivus sit, quia non licet pœnitentiam agere antequam se reconciliet. Tunc fac eum confiteri omnia peccata sua ita dicendo* Fecisti omicidium, aut casu, aut nolens aut pro vindicta parentum, aut per jussionem domini tui, aut in publico bello, vel facere voluisti et non potuisti? quinque aut tres vel quadraginta dies. Similiter si servum occiderit duos annos. *M.* Fecisti periurium per cupiditatem sæculi, aut coactus vel pro necessitate vel pro vita parentum aut nesciens aut si alios in periurium induxisti scienter. Septem annos vel tres et quadraginta dies. *M.* Fecisti furtum, id est, effractorum, quadrupedia vel fortiolem causam valentem. Solidos quadraginta vel centum, annos septem vel quinque. *M.* Et de minoribus furtis annum unum vel tres quadraginta, seu et quadraginta dies. *M.* Fecisti adulterium cum uxore aliena aut cum sponsata. Vel virginem corrupisti, aut cum sanctæ monialæ vel Deo dicata. quinque vel tres annos. *Int.* Nupsisti cum uxore tua retro, vel cum ancilla. XI dies. *Int.* Fecisti fornicationem sicut sodomitæ fecerunt, vel cum fratre aut cum matre, vel cum pecoribus vel ullo ingenio. quindecim, aut duodecim vel septem annos, vel unum. *Int.* Dixisti falsum testimonium per cupiditatem. sciens aut nesciens. tres vel duos aut unum annum. *Int.* Percussisti hominem, ut sanguis exiret ab homine, vel ossa fregisti. annum unum vel quadraginta dies.

M. Truncasti ei ullum membrum propter iram. annos tres. *Int.* Odisti fratrem tuum. quamdiu in ipso odio fuisti, tamdiu pœniteas in pane et aqua. *Int.* De ministerio ecclesiæ abstraxisti aliquid. detraxisti ullum hominem aut seniorelem vel ad parentes propter invidiam. annum unum vel quadraginta dies. *Int.* Nubsisti cum uxore tua aut cum alia fœmina quadraginta dies ante partum aut post partum, quadraginta dies pœniteas. *Int.* Nubsisti die dominico; unum diem vel tres. *Int.* Violasti sepulcra propter furtum, annos tres, aut duos. *Int.* Contigit tibi ulla negligentia de sacrificio. Centum dies vel quadraginta. *M.* Fecisti usuras. quinque annos vel tres. *M.* Tulisti res alienas malo ordine per malum ingenium. tres annos. *M.* Fecisti sacrilegium, id est quod aruspices vocant, et auguros faciunt et sortillogos, vel vota quæ ad arbores vel ad fontes seu et cancellos, aut per ullum ingenium vovisti, aut sortitus fuisti, aut avorsum fecisti. quinque annos vel quatuor. *M.* Fecisti raptum de virgine vel vidua. tres annos pœniteas. *M.* Tulisti aliquid pecuniæ in ecclesia contra directum. tres annos, aut quadruplum restituas. *M.* Prodidisti aliquam rem per injustam dilaturam, tres annos pœniteas. *M.* Deduxisti aut transmisisti per ullum ingenium servum tuum aut alium hominem in captivitate christianum. quinque annos pœniteas aut tres. *M.* Cremasti domum aut area. tres annos. *M.* Fecisti vomitum propter ebrietatem. quindecim dies si per contentionem quadraginta dies. Si nesciens septem dies. *C* *M.* Cogisti ullum hominem bibere, ut inebriaretur, aut per odium hoc fecisti, centum dies. *M.* Bibisti sanguinem aut manducasti de ullo pecude vel homine tres annos pœniteas. Aliorum thesaurum sumpsi pro quo debitas orationes non implevi. *M.* Manducasti morticina, aut dilacerata a bestiis. quadraginta dies. *M.* Bibisti de liquore in quo mus vel mustela mortuæ inventæ fuerunt. *M.* Contempsisti indictum ieiunium in ecclesia; vel contra decreta seniorum. quadraginta dies. *M.* Et si quatuor tempora anni vel quadagesima. annum unum. *M.* Oppressisti infantem tuum vel alium ut moreretur. septem annos, aut quinque vel tres. *Int.* Bibisti ullum maleficium, id est erbas, vel alias causas, ut non potuisses infantes habere; aut alio donasti, aut hominem per potionem occidere voluisti, aut de sanguine, vel de semine mariti tui, ut majorem de te haberet amorem, aut gustasti, aut urinam bibisti. septem annos pœniteas vel quinque aut tres. Necasti partus tuos. decem annos pœniteas. *M.* Et si filium vel filiam occidisti. duodecim annos pœniteas. *M.* Et si in utero ante conceptum. annum unum. *M.* Si post conceptum annos tres. *M.* Si infans per negligentiam mortuus fuerit sine baptismo. annum unum. et nunquam sine aliqua pœnitentia. *M.* Fecisti aliud paganas, quæ in Kal. Jan. faciunt in cervulo aut in vagula. tres annos pœniteas. *Int.* Misisti filium tuum super tectum aut in fornacem pro aliqua sanitate, quinque annos pœniteas. *Et ad ultimum dicen-*

dum est pœnitenti : Multa sunt peccata mea in factis, in verbis, in cogitationibus. *M.* Habes fidem confessam Deo et sacerdoti, ut remittantur tibi peccata tua. *M.* Credis hoc. *R.* Credo. *M.* Habes voluntatem, quod egisti contra mandata Dei in hoc emendes. *R.* Sic habeo. *M.* Unde confessus fuisti, vis iudicium recipere et illud bene custodire, et omnibus adiuvationibus diaboli renuntiare, et Trinitatem credere? *R.* Volo. *Dices ei* : Dominus sit tibi adiutor et protector, et præstet indulgentiam de peccatis præteritis, præsentibus et futuris. *Tunc da illi pœnitentiam, et iudica secundum modulum criminum ejus. Data vero pœnitentia dic psalmum Deus in nomine tuo. Et dices orationes has super eum.* Collecta. *Exaudi Domine preces nostras, et consentium tibi parce peccatis, ut quos conscientie reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat.* Per. *Alia.* Præsta Domine huic famulo tuo ill. dignum pœnitentiae fructum, ut ecclesie tuæ sancte a cuius integritate deviaverat peccando, admissorum veniam consequendo reddatur innocuus. Per. *Alia.* Præveniat hunc famulum tuum N. ablutio criminum dare et veniam præstare peccatoribus, qui dixisti pœnitentiam te male peccatorum, quam mortem. Concede ergo Domine hoc ut tibi pœnitentiae excubias celebret, et correctis actibus suis conferri sibi ante sempiterna gaudia gratuletur. Per. *Alia.* Adesto Domine supplicationibus nostris, et me, qui etiam misericordia tua primus indigeo, clementer exaudi, ut quem non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ constituisi operis huius ministerum, da fiduciam tui muneris exequendi et ipse in nostro ministerio, quod tuæ pietatis est, operare. Per

ORDO AD RECONCILIANDOS PŒNITENTES (145').

Ex codice ms. biblioth. Cæsar. Vindob. sæc. x vel xi theol. n. 359.

Sedente pontifice pro foribus ecclesie pœnitentibus in atrio ecclesie eminus cum archidiacono iussum illius præstolantibus. Antequam eos offerat postulat archidiaconus his verbis : Adest venerabilis pontifex, etc. *Tunc dicit pontifex* : Venite. *Et diaconus ex parte pœnitentium.* Flectamus genua. *Tunc omnes genua astantes flectunt pœnitentes. Quo facto dicit diaconus ex parte pontificis.* Levate. *Similiter agatur secundo repetente episcopo* : Venite venite. *Subsequente diacono.* Flectamus genua. *ut antea, et sic ad medium usque atrii paritentium solatenus veniant. Quando autem tertio dominus episcopus annuntiaverit antiphonam.* Venite venite venite. *prosequatur diaconus flectamus genua. Mox cum diacono pœnitentes*

corruant ad pedes episcopi. itaque prostrati mancant usque dominus episcopus surgens innuat alteri diacono levate prosequente clero antiphonam : venite filii audite me timorem Domini docebo vos. *Benedicam Domino in omni. Et ad finem usque dicente.* *Quandiu vero psalmus canitur a clero cum antiphonis venite filii semper manuatim pœnitentes plebesanis ab archidiacono, et ab archidiacono redduntur Episcopo. Et ab episcopo restituantur ecclesie gremio prostrati omni tempore in terram. Deinde imponat episcopus antiphonam.* Cor mundum crea in me Deus, spiritum rectum innova in visceribus meis. *Psalm.* Misere mei Deus. *Quo finito prosternat se Episcopus unanem pœnitentibus in oratorio. Clero faciente lataniam. Qua expleta, postquam dicatur Kyrie eleison. Erectus a terra dicat.* Pater noster. *Et preces* :

Salvos fac servos tuos Domine. Deus meus sperantes in te.

Convertere Domino usquequo. et deprecabilis esto super servos tuos

Mitte eis, Domine, auxilium aë sancto et de Sion tuere eos.

Illustra faciem tuam super servos tuos. salvos fac eos, Domine, nec confundas.

Domine vide humilitatem meam et laborem meum. et dimitte universa delicta.

Exaudi me Domine quoniam benigna est misericordia tua secundum multitudinem misericordie.

Ne memineras iniquitatum nostrarum antiquarum. Cito anticipient nos.

C Adjuva nos Deus salutaris noster. et propter gloriam nominis tui Domine libera.

Domine exaudi orationem meam. et clamor meus.

Oratio. Adesto Domine supplicationibus nostris, etc.

Alia. Exaudi, Domine, preces nostras, etc.

Alia. Præveniat hos famulos, etc.

Alia. Deus infinite misericordie, veritatisque immensæ propitiare iniquitatibus nostris et omnibus animarum nostrarum medere languoribus ut miserationum tuarum remissione percepta in te semper benedictione lætemur. Per.

Alia. Deus sub cuius oculis omne cor trepidat. omnes conscientie paveant. propitiare omnium gentibus et cunctorum medere vulneribus. ut sicut nemo nostrum est liber a culpa. ita nemo sit alienus a venia. Per

Alia. Præsta quesumus Domine his famulis tuis dignum pœnitentiae fructum, etc.

Omnipotens sempiternus Deus consentibus tibi, etc

MAX) Item ordo quem hic describit. Vindob. n. 359.

Omnipotens et misericors Deus qui peccatorum A gratia tua contulit, et quod misericordia reformavit. indulgentiam.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus. respice propitius, etc.

Deus misericors Deus clemens qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata poenitentium deles, etc.

Alia. Majestatem tuam quæsumus Dne, etc.

Alia. Famulos tuos quæsumus Domine ab ira tua, etc.

Alia. Deus qui constituentium tibi corda purificas et accusantes suas conscientias ab omni vinculo iniquitatis absolutis. Da indulgentiam reis. et medicinam tribue vulneratis. ut percepta remissione omnium peccatorum in sacramentis tuis. sincera deinceps devotione permaneant. et nullum redemptionis B æternæ sustineant detrimentum. Per.

Alia. Deus humani generis benignissime conditor et misericordissime reformator. qui in reconciliatione lapsorum etiam me qui misericordia primus indigeo servire effectibus gratiæ tuæ per sacerdotale misterium voluisti. ut cessante merito supplicis mirabilior fieret indulgentia remittentis. Deus qui justitiæ legis misericordie semper multiplicatione moderaris. dum delinquentibus poenitentiam adhibes. dum etiam malis providentiæ tuæ dona non subtrahis. et vindictam moderando suspendis. Deus qui hominem invidia diaboli ab æternitate dejectum uiciei filii tui sanguine redemisti. vivifica hos famulos tuos. quos tibi nullatenus mori desideras. et quos non dereliquisti devios. assume correctos. Moveat pietatem tuam fletus iste merorum tuorum medere vulneribus. tu benignam jacentibus manum porriga. Ne ecclesia tua aliqua sui corporis portione privata temeretur. Ne grex tuus detrimentum sustineat. Ne de familiæ tuæ damno inimicus exulet. Ne renatas lacrymis salutaribus animas secunda mors possideat. Tibi ergo humiliamur omnes. Tibi Domine supplices fundimus preces. tibi fletum nostri cordis offerimus. tu parce contentibus. ut imminentes penas futurique judicii sententiam te miserante non incidant. Nesciant quod terret in tenebris. Quod stridet in flammis. et ab errorum via ad iter justitiæ jam reversi nequaquam ultra novis vulneribus sauciantur. Propitiare ergo Domine tremantibus atque supplicibus sub sententiæ tuæ expectatione. ad humilitatem D jacentium sublevandam dexteram salutis extende. Nobis quoque servis tuis. quos apostolicæ clavis sacerdotalisque officii ministros. non electione meriti. sed dono gratiæ tuæ constituisti. da fiduciam tanti muneris exequendi. Et ipse in nostro ministerio quod tuæ potestatis est operare. Agnosce piissime pastor oves tuæ redemptionis et constrictas vinculis peccatorum. ecclesiæ tuæ precibus exoratus absolve. Redeant ad unitatem ecclesiæ tuæ. et post illam diram inopis exilii famem redeuntes veste splendida ornata. gaudeant se paterno receptas esse convivio. Nihil de honore adoptionis. nihil de hæreditatis sorte perdant. sed integrum sit eis atque perpetuum quod

Absolutio presbyteri.

Dominus Jesus Christus qui dignatus est discipulis suis dicere: quæcunque ligaveritis super terram erunt soluta et in cælo. de quorum numero quamvis indignum et peccatorum vinculis astrictum me esse sua dignatione voluit. Ipse vos largifluis pietatis suæ dono. ac meæ simul pravitatis ministerio absolvere dignetur ab omnibus fragilitatis vestræ excessibus interiorum exteriorumque humanitas contractis. Amen. Et sicut peccata totius mundi sua traditione atque immaculati sanguinis effusione dignatus est expurgare. ita quoque vestrorum peccaminum maculas misericorditer non dedignetur emundare. Ejusdem sancti sanguinis interventione. qui fusus est in peccatorum remissionem. Amen. Adjuvante Dno nro Jesu Ch. Devotionem quoque vestram ita deinceps adjuvatorio gratiæ suæ non dedignetur corroborare. quatenus et in hoc sæculo superpentium laqueos delictorum valeatis evadere. et in futuro vitam æternam Christi sanguine comparatam sine fine possidere. Amen. Adjuvante Domino nostro Jesu Ch. qui tecit nos cum non essemus. et redemit cum perditii essemus. ad laudem et gloriam nominis sui per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Absolutio Sign.

Sicut principali sententia constat quia in mundo offendimus omnes. Unde ingemiscimus. ita principali sententia consolamur: quia si confiteamur peccata nostra. fidelis et iustus est Jesus Christus conditor et redemptor ac salvator noster. quem habemus advocatum iustum apud patrem. et est propitiatio pro peccatis nostris. et interpellat pro nobis fideliter confitentibus. et dimittit nobis peccata nostra. et mundat nos ab omni iniquitate. Quapropter frater noster contenti tibi peccata tua. per ecclesiasticæ auctoritatis potestatem. quam Dominus noster Jesus Christus tradidit discipulis et apostolis suis dicens. ACCIPITE SPIRITUM SANCTUM. QUORUM REMISERITIS PECCATA REMITTUNTUR eis. et per eosdem apostolos suos successoribus. quorum vices licet indigni tenemus. Etsi non merito tamen nomine. atque officii susceptione eandem potestatem donavit. et in se credenti fideliter dixit: FIAT TIBI SECUNDUM FIDEM TUAM. gratia et potentia sua. virtute Spiritus sancti qui est remissio peccatorum omnium dimittat tibi omnia peccata tua. et liberet te ab omni malo. conservet in omni opere bono. et ducat te in vitam æternam. et ad sanctorum consortium supernorum civium amen.

Oratio. Præsta quæsumus Domine his famulis tuis secundum piissimam misericordiam tuam. iuxta libitum eorum absolutionis peccaminum suorum fructum. ut sint tibi dignum habitationis tuæ templum. et mereantur deinceps cum iustis atque Sanctis in conspectu tuo astantibus absoluti manere ab omnium criminum labe. Per Jesum Christum.

Alia. Nos etiam secundum auctoritatem nobis indignis a Deo commissam absolvimus vos vinculo

delictorum vestrorum. ut mereamini habere vitam æternam. Per eum qui vivit.

Alia absol. sign.

Frater N. Dominus J. Ch. qui discipulis suis dixit. QUÆCUNQUE LIGAVERITIS SUPER TERRAM ERUNT LIGATA ET IN CŒLO. ET QUÆCUNQUE SOLVERITIS ERUNT SOLUTA ET IN CŒLO. de quorum numero quamvis nos indignos esse voluit. Ipse te absolvat per ministerium nostrum ab omnibus peccatis tuis. quæcunque cogitatione lusione atque operatione negligenter egisti. et a nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regnum cælorum amen.

Alia sing.

Frater N. absolutionem et remissionem peccatorum tuorum per invocationem nominis Dei. et per ministerium nostrum percipere merearis hic et in æternum amen. *Hic aspergat eos aqua benedicta et postea dicat* : EXURGE QUI DORMIS. EXURGE A MORTUIS. ET ILLUMINABIT TE CHRISTUS. *Post hæc surgant pœnitentes. et moneantur ab episcopo ut quod pœnitendo diluerunt. iterando non revocent. Item ordo unde supra.*

ORATIONES AD VISITANDUM INFIRMUM.

(*Cod. Th. V, 683, sæc. x.*)

Deus qui famulo tuo Ezechie ter quinos annos ad vitam donasti, ita et famulum tuum a lecto ægritudinis tua potentia erigas ad salutem. Per.

Alia. Respice Dne famulum tuum infirmitate sul corporis laborantem, et animam refove quam creasti, ut castigationibus emendata continuo se sentiat tua medicina esse salvatam. Per.

Alia. Omnipotens et misericors Deus, qui immensam pietatem tuam, ut ad introitum in tuo nomine humilitatis nostræ hunc famulum tuum in habitaculo iacentem fessum salutifere visitare digneris, sicut visitasti Dne Tobiam et Saram, socrum Petri, puerumque centurionis, ita et istum pristina sanitate visitare digneris. Per.

ITEM ALIÆ ORATIONES.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui fragilitatem conditionis nostræ infusa virtutis tuæ dignatione confirmas, ut salutaribus remediis pietatis tuæ corpora nostra et membra vegetentur, super hunc famulum tuum propitiatus intende, ut omni necessitate corporeæ infirmitatis exclusa, gratia in eo pristinae sanitatis perfecta reparetur. Per.

Alia. Deus qui facturæ tuæ pio semper dominaris affectu, inclina aurem tuam supplicationibus nostris, et famulum tuum N. ex adversa valetudine corporis laborantem placatus respice, et visita in salutari tuo ac cœlestis gratiæ præsta medicinam. Per.

Alia. Deus qui humano generi et salutis remedium et vitæ æternæ munera contulisti, conserva famulum tuum tuarum dona virtutum, et concede, ut medelam tuam non solum in corpore. sed etiam in

mitalibus, et iuribus receptis nomen sanctum tuum instaurata protinus sanitate benedicat. Per.

Alia. Deus qui beatum Petrum apostolum tuum misisti ad Thabitam famulam tuam, ut eius precibus resuscitaretur ad vitam, exaudi nos pro famulo tuo N. quem in tuo nomine visitat nostra fragilitas ut exorata medicina tuæ medicinæ ei subveniat. Per.

Alia. Dne sancte Pater omps æterne Deus, qui es via veritas et vita, exaudi et conserva famulum tuum, quem precio magno redimendo vivificasti sacro sanguine Filii tui dni nri Ihu Xpi. Qui.

Benedictio super infirmum.

Sanet te Deus Pater omps qui te creavit, nec erit tibi dolor in capite tuo nec in capillis tuis, nec oculis tuis, neque in pectoribus tuis, nec in mente tua, nec in auribus tuis, nec in omni corpore tuo. Surge, surge Domine, diabolum fugere facias, et proice illum de capite, de capillis, de fronte, de oculis, de lingua, de sub lingua, de ore, de gutture, de corde, de humeris, de ventre, de omnibus membris istius. Per. Benedictio Dei Patris.

Omnipotens æterne Deus, qui ægritudines animarum depellis et corporum auxilii tui super infirmum hunc ostende virtutem, ut omni sanitate recepta gratiarum tibi in ecclesia tua referat actionem. Per.

Alia. Omps et misericors Deus, qui subvenis in periculis laborantibus, et qui temperas flagella, te supplices exoramus, ut visitatione tua sancta erigas famulum tuum N. de hac ægrotatione, qua tenetur, et præsentem cum ecclesiæ tuæ sanctæ incolonem ad laudem et gloriam nominis tui. Per.

Benedictio super unum hominem.

Benedicat te Deus cœli, adiuvet te Christus Filius Dei corpus tuum in servitio tuo custodire et conservare dignetur. Per

Alia. Mentem tuam illuminet et sensum tuum custodiat, gratiam suam ad profectum animæ tuæ tibi porrigat, ab omni malo te liberet, dextera sua te defendat, et qui sanctos suos semper adiuvat, ipse te adiuvet et ad cœlestia regna perducatur. Qui vivit et regnat Deus.

Alia. Dne Ds æterne qui utrumque sexum de interitu perpetuæ mortis per Jesum Christum filium tuum de Mariæ virgine natum misericorditer redenisti, hunc famulum tuum devota mente tibi servientem omni benedictione spiritali benedicere digneris, ut inter gratiam fidem habeat, et in præceptis legis tuæ semper perseveret, terrena et transitoria despiciat, æterna et invisibilia intenta meditatione diligat, ut in numero Sanctorum tuorum permanens cœlesti sponso cum lampadibus bonorum fiducialiter occurrat. Amen

Alia. Benedicat te Deus, qui in principio cuncta creavit. benedicat te Deus Filius. qui de supernis

exspectant ad iudicium, qui cum Patre vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Benedicat te Deus Pater, custodiat te Jesus Christus, illuminet te Spiritus sanctus omnibus diebus vitæ tuæ. Confirmet te virtus Christi. Indulgeat tibi Dns universa delicta tua, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Ille Deus omnipotens benedicat te Pater de cœlis, qui per gloriosam nativitatem suam et admirabilem resurrectionem, venerandamque crucem et sacratissimam genitricem et preciosi sanguinis effusione nos venit redimere de terris. Amen.

Benedicat te Deus Pater, sanet te Deus Filius, illuminet te Deus Spiritus sanctus, corpus tuum salvet, animam tuam custodiat, cor tuum irradiet, sensum tuum dirigat, et ad supernam vitam te perducatur. Amen.

Alia. Dns Ihs Xps apud te sit, ut te reflciet, circum te sit, ut te ducat, super omnia sit, ut te benedicat, pro te sit, ut pro te intercedat. Præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Ille te benedicat, protegat, atque defendat cunctis diebus vitæ tuæ, et perducatur te ad regnum gloriæ suæ, quem omnes gentes exspectant venturum iudicem. Amen.

Alia. Deus qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat; huic famulo tuo, ad te toto corde converso peccata dimitte, et perennis gratiam vitæ concede. Per.

Hic detur secretior .ocus .anguidīs confitendi.

Confiteor Domino et omnibus sanctis eius et tibi sacerdos Christi, quia peccavi nimis in vita mea in cogitatione, in locutione, in actu, in commensatione, in crapula, in ebrietate, in curis huius mundi, in concupiscentia carnis, in avaritia, in luxuria, in immunditia, in pollutione, in superbia, in vana gloria, in arrogantia, in iactantia, in velatione, in inobedientia, in contumacia, in duritia mentis, in contradictione, in murmuratione, in indignatione, in despectione, in detractatione, in via, in odio, invidia, in maledictione, in pertinacia, in fornicatione, in susurratione, in musitatione, in periurio, in mendacio, in furtu, in negligentia, in tristitia huius sæculi, in lætitia vana, in loquendo, in reticendo, in increpando immoderate, in remittendo incante, in dilectione vana, in inclementia, in simulatione, in risu, in ioco, in scurrilitate, in discordia

(144) Manu Lambecii in bibl. Cæsarea hoc in codice scriptum est : *sub Ottone primo videtur scriptus.* Idem ex celebri cod. *Augiensi* ejusdem biblioth. Cæsar. Theol. 149 edidit antiquiorem adhuc confessionem theotiscam lib. II bibl. Cæs. c. 5, p. 318. Eam repetit *Diedericus* von Stade in specimine lect. antiq. *Francicarum* p. 20. seq. Similem edidit *Seb. Munsterus* in *Cosmogr.* sermone vulgari etiamnum apud nos usitato *altfränkisch* dicto : multaque in ea notat dialecti *Anglo-Saxonice* Grupenius in formulis veterum confessionum : sequitur brevior illa quam

A semiaando discordiam, in pace falsa, in facta amicitia, in ignavia, in segnitia, in auditu, in gustu, in tactu, in visu, in odoratu, in dando, in accipiendo, in contentione, accipiendo usuram.

Item Confessio peccatorum. (144)

Ih. gibun. gode. almahdigen. unde. allen. godes. engilon. unde. allen. godes. heilegon. unde. dir. godes. boden. allero. minero. sundino. unde. uuili. dero. bigihdig. uuerdan. suo. sochsegi. uremidi. so. uuaz. soih. unrehdes. gisahrode. unrehdes. gihamedi. unrehtero. uuordo. unrehtero. uuerco. unrehtero. gidanco. ubilero. lusto. ubiles. uuillen. fluochonnes. liogannes. bisprachidu. unrehtes. stadales. unrehdes. sedales. In. uncidin. sclaphun. uncidin. uuachun. In. uncidigimo. mazze. uncidigimo. dranche. Thaz. unmezzon. uehonti. Minero. spiungu. huores. Thiubu. manslahdu. meinero. eido. minero. fastu. ferbrocheneru. mina chirichun. so. nisuohda. so. ih. solda. sunnon. daga. unde. andere. beilega. daga. so. ne ereda. noh. ne. begienc. so. ih. solta. heilegan. uuizzuht. so. ne. gihielt. so. ih. solta. minan. curs. ne. iruulta. so. ih. solda. ghorsam. ni. uuas. so. ih. solta. Thurphugun. nint. phiec. so. ih. solta. alamuosa. nigabe so. ih. solta. Ana. urlaub. gab. unde. na. dazih. nisolta. Zuene. nibesuonda. so. ih. solta. sunda. ni uerliez, thien. ih. solta. mine. nahiston. so. ni. minnota. so. ih. solta. thes. alles. unde. anderes. manages. thes. ih. uuidar. got. sculdic. si. thes. ih. in minero. cristanheidi. gehiezi. unde. ih. daz. beminen. menisgin. ferliezzi. unde. bemineru. chindesgi. geburidi. so. mir. iz. slafanti. geburiti. so. uuachandi. se. ih. iz. selbo. gefremidi. oder. andremo. gehancti. oder. anderen. gespuoni. so. ih. es. gehuge. so. ni. gehuge. so. ih. es. ge. dalhti. oder. ge. salhi. oder. ih. iz. ge. dadi. order. gesprachi. so. uuirdon. ih. es. alles. bigihdig. gode. almahdigen. unde. allen. godes. heiligon. unde. thir. godesmanne.

Cum venerit aliquis ad sacerdotem confiteri peccata sua, ita imprimis interrogetur. Int. Credis in Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. *ñ.* Credo. *Int.* Credis quod istæ tres personæ sicut diximus Pater et Filius et Spiritus sanctus tres sunt personæ, et unus Deus. *ñ.* Credo. *Int.* Credis quod in ipsa carne in qua nunc est recipere debes sive bonum, sive malum, quod gessisti. *ñ.* Credo. *Int.* Vis dimittere his qui in te peccaverunt, ut Deus dimittat tibi peccata tua, dicente Domino in Evangelio : DIMITTITE ET DIMITTETUR VOBIS. SI AUTEM post *Achil.* Gassarum Goldastus t. III *Rer. Alem.* pag. 143. *Eccardus Franc.* Orient. pag. 930. *Schillerus* Theat. t. I p. 87, cum variis versionibus ac lectionibus variantibus ex *Broweri* Antiq. *Fuld.* lib. II c. 14, eliderunt, ex codice *San-Gallensi* descriptam, cui *Gruppenius* tertio loco *Lambecianam* codicis itidem *Alemannici Augiensis* ac demum *Anglo-Saxonice* an. 967 sub *Edgardo R.* addidit *Hannov.* an. 1767.

VOS NON DIMISERITIS HOMINIBUS PECCATA EORUM NEC
PATER VESTER CŒLESTIS DIMITTET VOBIS PECCATA
VE:TRA

Et sacerdos benedicat, et oret, et dicat illi.

Omps Ds, qui dixit: QUI ME CONFESSUS FUERIT CO-
RAM HOMINIBUS, CONFITEBOR ET EGO EUM CORAM PATRE
MEO, ille te benedicat, et custodiat, et det tibi remis-
sionem omnium peccatorum, et scelerum tuorum.
Amen. Misereatur tui omnipotens Deus et dimittat
tibi omnia peccata tua. Amen. Liberet te ab omni
malo, et conservet te in omni bono. Amen. donet-
que tibi veram humilitatem, et veram pœnitentiam,
sobrietatem, et tolerantiam, bonam perseverantiam,
et bonum finem, et perducatur te in vitam æternam.
Amen. Indulgeat tibi Dominus omnia peccata tua,
præterita præsentia et futura. Amen. Illuminet te
Spiritus sanctus a Patre et Filio procedens. Amen.
Salvum te faciat Dns servum suum. Amen. Dominus
custodiat te ab omni malo. Amen. Benedicat te Do-
minus ex Sion. Amen. Mittat tibi Dominus auxilium
de sancto. Amen. Dominus conservet te, et vivificet
te Christus Filius Dei salvator mundi. Amen. Propi-
tius sit tibi omnipotens Deus, hic et in perpetuum.
Amen. *Inde post acceptam pœnitentiam et fidem expli-
citam, redeant visitatores, et tunc incipiunt psalmum
cantare cum Ant. In virtute tua exaudi me Domine.
Ps. Domine exaudi orationem. Sequitur oratio do-
minica cum capitulis his.*

Salvum fac servum tuum. *ñ.* Deus meus speran-
tem.

Mitte ei Dne auxilium de sancto. *ñ.* Et de Sion
tueatur.

Nihil proficiet inimicus in eo. *ñ.* Et filius iniqui-
tatis.

Dominus conservet eum et vivif. *ñ.* Et beatum
faciet eum.

Dns opem ferat illi super lectum. *ñ.* Universum
stratum.

Exurge Dne Deus meus, et exalt. *ñ.* Ne oblivisca-
ris pau.

Tibi Dne derelictus est pauper. *ñ.* Pupillo tu eris
adiu

Desiderium pauperum exaud. *ñ.* Præparation.

Mirifica misericordias tuas. *ñ.* Qui salvos fac.

Tu autem in sancto habitas. *ñ.* Laus Israel.

In te speraverunt patres n. *ñ.* Speraverunt et I.

Ad te clamaverunt et salvi f. *ñ.* In te speraverunt
et n.

Multæ tribulationes iustorum. *ñ.* Et de his om-
nibus.

Orationes.

Præsta quæsumus Dne huic famulo tuo dignam
pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ, a cujus inte-
gritate deviarat peccando, admissorum veniam con-
sequendo reddatur innoxius. Per. *Alia.* Præveniat
hunc famulum tuum quæsumus Dne misericordia
tua et omnes iniquitates ejus celeri indulgentia tua
deleantur. Per. *Alia.* Exaudi Dne supplicum preces
et confitentium tibi parce peccatis, ut quos conscien-
tiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis ab-
solvat. Per.

Item alia.

Omnipotens sempiternæ Deus, confitenti huic fa-
mulo tuo pro tua pietate peccata dimitte, ut non
plus ei noceat conscientie reatus ad pœnam, quam
indulgentia tuæ pietatis ad veniam. Per.

*Postea unguatur ægrotus de oleo sanctificato cruce
faciendo in quinque corporis locis, et dicatur ad eum.*
N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe
sanitatem. Unguo frontem tuam de oleo sancto in
nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti in remis-
sionem omnium peccatorum, ut sit tibi hæc unctio
olei sanctificationis ad purificationem mentis et
corporis, et ut non lateat in te spiritus immundus,
neque in membris, neque in medullis, nullaque
membrorum compagine tuorum, sed in te habet
virtus Christi altissimi, et Spiritus sancti amen. *Se-
quitur antiph. cum psalmis canendis.* Sana Dne infir-
mum istum cujus ossa turbata sunt, et cujus spiritus
turbatus est Domine convertere, et sana eum. *Ps.* Dne
me in furore tuo. I. *Ps.* Ad te Dne levavi. *Ps.* Beati
quorum. *Ps.* Domine ne in furore tuo. II. *Ps.* Beatus qui
intelligit. *Ps.* Miserere mei Deus. I. *Ps.* Miserere mei
Deus. III. *Ps.* Deus misereatur nostri. *Ps.* Deus in
adjutorium meum intende. *Ps.* Inclina Domine. *Ps.*
Domine exaudi. I. *Ps.* De profundis. *Ps.* Dne exaudi.
II. *cum letania, donec unctio finatur. Postea faciat
cruce ad aures ejus dicendo.* N. In nomine Patris et
Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo et
has aures sacrati olei liquore in nomine Patris, et
Filii et Spiritus sancti, ut quidquid peccati delecta-
tione nocivi auditus admissum est, medicina spiri-
tualis evacuet. Amen. *Deinde super oculos faciens
cruce dicat.* N. In nomine Patris et Filii et Spi-
ritus sancti accipe sanitatem. Unguo oculos tuos de
oleo sanctificato in nomine sanctæ Trinitatis, ut
quidquid illicito visu deliquisti, hujus olei unctio
expietur. *Deinde unguantur nares.* N. In nomine Pa-
tris et Filii, et Spiritus sancti accipe sanitatem. Un-
guo has nares de oleo sancto in nomine sanctæ Tri-
nitatis, ut quidquid noxiæ superfluo contractum est

pectus unguatur (145). N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo pectus tuum de oleo sancto in nomine sanctæ Trinitatis ut hoc unctionis prospectu certare fortiter valeas adversus aerias catervas. Præstante Dno nro Ihu X. qui cum Patre. *Deinde fac crucem inter scapulas, et medium scapularum.* N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo scapulas has sive medium scapularum de oleo sacro, ut ex omni parte spirituali protectione munitus jacula diabolici impetus viriliter contempnere ac procul possis cum robore juvenis repellere. In nomine Dni nri Ihu Xpi qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Postea fac crucem in palmis.* N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo et has manus in nomine sanctæ Trinitatis de oleo consecrato, ut quidquid illicito vel noxio opere peregerunt, per hanc unctionem evacuetur. *Deinde pedes unguantur dicendo.* N. In nomine Ihu Xpi Nazareni surge et ambula. Unguo hos pedes de oleo benedicto in nomine Dni nri Ihu Xpi, ut quidquid superfluo vel nocivo incessu commiserunt ista aboleat perunctio, ut hac unctione corroboratus aerias valeas superare catervas.

Sequitur Oratio.

Omnipotens Deus, qui per os beati Iacobi apostoli tui hoc ministerium infirmis omnibus facere præcepisti, conserva famulo tuo N. tuarum dona virtutum, et concede, ut in edelam tuam non solum in corpore, sed etiam in mente percipiat. Per.

Alia. Domine sancte Pater omnipotens æternæ Deus, qui es via et veritas et vita, exaudi et conserva hunc famulum tuum, quem pretio magno redemendo vivificasti sacro sanguine filii tui Domini nri Ihu Xpi qui tecum vivit et regnat. *Hic communicatur* (146). Pax et communicatio corporis et sanguinis Dni nri Ihu Xpi conservet animam tuam in vitam æternam. Amen.

Alia Orationes.

Oremus fratres Dnm nrm pro fratre nostro, quem dure ad præsens malum languoris affligit, ut eum Domini pietas cœlestibus dignetur curare medicinis, ut qui dedit vitam det salutem. Per.

Domine Iesu Christe, qui corripiendo parcis et parcendo remittis, qui flagellando corripis et miserando convertis, argue famulum tuum N. in misericordia tua, et non in furore, qui cum correctione tua corrigatur, indulgentia consoletur, disciplina erudiat, medicina curetur, verbera castigentur, pietate sanetur. Placeat ergo tibi Domine eum liberare, corripere, eripere et non disperdere. Per.

Alia. Da nobis Dne ut sicut publicani precibus

(145) Inungi hæc pars corporis desiit, quam olim solam etiam unctam fuisse jam Mabillonius in præfatione ad Sæc. I *Benedictinum* a Christo vero nato sextum observavit ex vita S. Augendi, qui extremo decumbens morbo, *vocato uno ad se de fratribus, qui cum libertate peculiari olim etiam perungendi infirmos opus injunxerat, secretissime quoque sibi pectusculum*

et confessione placatus es, ita et huic famulo tuo placare, et precibus eius benignus aspira, ut in confessione flebili permanens et petitione perpetua clementiam tuam celeriter exoret, sanctisque altaribus et sacramentis restitutus rursus cœlestis gloriæ mancipetur. Per.

Alia. Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata poenitentium deles, et præteritorum criminum culpas venia remissionis evacuas, respice super hunc famulum tuum, et remissionem sibi omnium peccatorum suorum tota cordis confessione poscentem deprecatus exaudi, renova in eo piissime Pater, quidquid terrena fragilitate corruptum, vel quidquid diabolica fraude violatum est vel in unum membrum corporis Christi et in unitatem Ecclesiæ tuæ membrorum perfecta remissionis restituere. Miserere Dne gemituum, miserere lacrimarum; et non habentem fiduciam nisi in tua misericordia ad sacramentum quæsumus reconciliationis admittit. Per.

Alia. Maiestatem tuam Dne supplices deprecamur, ut huic famulo tuo longo squalore poenitentiae macerato miserationis tuæ veniam largiri digneris, ut nuptiali veste recepta ad regalem mensam unde electus fuerat mereatur introire. Per.

Alia. Benedicat te Deus Pater, sancte te Deus Filius, illuminet te Spiritus sanctus. Corpus tuum custodiat, animam tuam salvet, cor tuum irradiet, et ad superna te perducat, perseverare te Christus in suo sancto servitio faciat, et perducat te in vitam æternam. Partem merearis habere cum sanctis et electis Dei. Indulgeat tibi Deus omnia peccata tua, misereatur tibi Christus filius Dei, semper te sanum et incolorem et protectum ab omnibus insidiis inimicorum omnium custodiat Pater omnipotens qui te creavit per unicum filium suum Dnm nrm qui cum eodem Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Adesto Dne supplicationibus nostris, nec sit ab hoc famulo tuo clementiæ benigna misratio, sana vulnera, eiusque remitte peccata, ut nullis a te iniquitatibus suis separatus tibi semper Dne adherere valeat. Per.

Alia. Parce Domine parce famulo tuo quem redemisti Christe sanguine tuo, ne in æternum irascaris ei. *Hic decantentur poenitentiales psalmi VII cum lætania infra inserta.*

Kyrie el. Xpe el. Xpe audi nos.

Salvator mundi adiuva nos.

Sancta Maria ora pro nobis.

Sancta Maria Dei genitrix ora pro famulo tuo.

Sancta et perpetua virgo succurre in angustiis constituto.

petiit, ut moris est, inungi.

(146) Vid. Launoii liber cui titulus: *Explicita vetus Ecclesiæ traditio de data infirmis post unctionem Eucharistia*; unde pauca de hoc ritu, qui ubique obtinuit, dicendum existimavi P. II disquis. v c. 3, n. 3, p. 486.

Omnes sancti Angeli orate pro hoc infirmo.
 Omnes sancti Archangeli orate p. h. inf.
 Omnes sancti Patriarchæ orate p. h. inf.
 Omnes sancti Prophetæ orate p. h. inf.
 Sancte Iohannes Baptista ora p. h. inf.
 S. Petre ora pro hoc infirmo.
 S. Paule ora pro hoc infirmo.
 S. Andrea ora pro hoc infirmo.
 S. Iohannes et cæteri qui sequuntur. orate p. h. inf.
 Omnes sancti Apostoli et Evangelistæ. orate pro hoc infirmo.
 Omnes sancti Martyres. orate p. h. inf.
 Omnes sancti Confessores. orate p. h. inf.
 Omnes sanctæ Virgines. orate p. h. inf.
 Omnes sancti ab initio mundi usque ad præsens. orate pro hoc infirmo.
 Propitius esto et libera eum Dne.
 Propitius esto et parce ei Dne.
 Ab omni malo libera eum Dne.
 Ab ira tua libera eum Dne.
 Ab iniqua morte libera eum Dne.
 Ab omni immunditia cordis et corporis lib. e. D.
 A vinculis diaboli libera eum Dne.
 Per crucem tuam libera eum Dne.
 Per passionem tuam libera eum Dne.
 Per adventum tuum libera eum Dne.
 Peccatores. Te rogamus audi.
 Ut pacem perpetuam ei dones. Te rog.
 Ut fontem lacrymarum ei dones. Te rog.
 Ut gratiam sancti Spiritus cordi illius infundere digneris. Te rogamus.
 Ut spacium pœnitentiæ, si fieri potest, ei dones. Te rogamus.
 Ut intercessionem et solatium sanctorum ei dones. Te rogamus.
 Ut in præsentis periculo ei succurrere digneris. Te rogamus.
 Ut repellas ab eo omnes principes tenebrarum. Te rogamus.
 Ut ad gaudia æterna eum perducere digneris. Te rogamus.
 Ut Ecclesiam tuam in eo exaltare digneris. T. r.
 Ut nos exaudire digneris. Te rogamus.
 Fili Dei. Te rogamus audi nos. III.
 Agne Dei qui tollis peccata mundi. Parce isti Dne.
 Agne Dei qui tollis peccata mundi. Miserere isti D. D
 Xpe audi nos. III. Kyrie el.
 Xpe eleison. Kyrie eleison.
 Pater noster. Et ne nos ind.
 Salvum fac servum tuum.
 Mitte ei Domine.
 Exurge Domine.

Sequitur Oratio.

Atem in hunc mundum, illumina quæsumus cor famuli tui gratiæ tuæ splendore, ut digna maiestati tuæ cogitare, et diligere valeat. Per.

Alia. Dimitte Dne peccata nostra et tribue nobis misericordiam tuam qua oris nostri alloquio deprecatus, famuli tui humilitatem et angustiam attendas, vincula solvas, delicta deleas, tribulationem inspicias, effectumque petitioni nostræ largiens clementer exaudias. Per. *His ita explicitis roget sacerdos confessor infirmi alios sacerdotes, ut dicant super eum orationes has, quæ sunt de reconciliatione pœnitentis ad mortem.*

Oratio.

Deus misericors, Deus clemens. *Alia.* Maiestatem tuam. *Alia.* Maiestatem tuam quæsumus Dne sancto **B** Pater omnipotens æterne Deus qui non mortem, sed peccatorum vitam semper inquiris; respice flentem famulum tuum, adtende prostratum, eiusque planctum in gaudium tua miseratione converte. Scinde delictorum saccum, et indue eum lætitia saluari, ut post longam peregrinationis famem de sanctis altaribus tuis satietur, ingressusque cubiculum regis, in ipsius aula benedicat nomen gloriæ tuæ semper. Per. *Deinde faciant aquam benedictam sale aspersam et aspergant eam, cum antiph. et orationibus super ipsum infirmum, et in domo, qua iacet. Post hæc a sacerdote dicatur oratio.*

Domine Deus, qui per apostolum tuum locutus es, infirmatur quis in vobis inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, unguentes eum oleo **C** sancto in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittuntur ei. Cura quæsumus redemptor noster gratia Spiritus sancti languores istius infirmi, eiusque sana vulnera, ac dimitte peccata, atque dolores cunctos cordis ac corporis ab eo expelle, et plenam ei interiorum exteriorumque sanitatem misericorditer redde, ut ope misericordiæ tuæ restitutus, et sanatus ad pristina pietatis tuæ reparetur officia. Qui cum Patre vivit et regnat Deus. *Et sic flectat genua, qui est languidus ad dextram sacerdotis sic et decantetur Ant.* Sana Dne infirmum istum cuius ossa conturbata sunt, et cuius anima turbata est valde, sed tu Domine convertere et sana eum, et eripe animam eius a morte. *Ps.* Domine ne in furore. **D** Cum Gloria.

Oratio. Oremus Dnm nrm Jesum Xpm, et cum omni supplicatione rogemus, ut hunc famulum suum per angelum suum sanctum visitare, et confortare dignetur. Qui vivit.

Sequitur Antiph. Dnus locutus est discipulis suis, in nomine meo dæmonia eiicientur, super infirmos manus imponite, et bene habebunt. *Ps.* Deus deorum. *Cum Gloria.* *Sequitur Oratio.* Deus

camine, ut in pristina sanitate a te restitutus gratiarum tibi in ecclesia tua sanus referat actiones. *Ps.* Ad Dnm. cum Gloria. *Orat.* Adesto Dne supplicationibus nostris, nec sit ab hoc. *Alia.* Dne Ihu Xpe, qui es salvatio et redemptio nostra, et qui es vera salus et medicina, et a quo omnis sanitas et medicamentum venit: qui apostoli tui voce nos instruis, ut languidos olei liquore tangentes tuæ postulemus misericordiam pietatis; respice propitius super hunc famulum tuum ab illa mirabili sumitate cælorum, ut quem languor curvat ad exitum, et virium contractio jam pertrahit ad occasum, medela tuæ gratiæ saluti restituat castigatum. Extingue in eodem libidinum et febrium actus, dolorum stimulos, ac vitiorum opprime cruciatu, ægritudinum, et cupiditatum tormenta dissolve, superbix inflationem, timoremque compesce, ulcera et putredines vitiorum evacua, viscerum interna, cordiumque ac medullarum et cogitationum sana discrimina, conscientiarum atque plagarum obducto cicatrices, phisicis, typicisque adesto periculis, veteres immensasque remove passiones, opera carnis sanguinisque materiam compone, ac delictorum illi veniam propitiatus attribue, sicque illum Jugiter custodiat pietas tua, ut nec ad corruptionem aliquando sanitas, nec ad perditionem te auxiliante nunc perducatur infirmitas: fiatque illi hæc ceteri sacra perunctio contra morbi præsentis expulsio, et peccatorum omnium optata remissio, te concedente, Salvator mundi, qui vivis et regnas.

Alia.

Propitietur Dnus cunctis iniquitatibus hujus infirmi, et sanet omnes languores illius, redimatque de interitu perpetuæ mortis vitam ejus, et corroboret ac faciat in bonis omnibus desiderium ipsius, qui solus in Trinitate unus Deus vivit et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen. *His ita peractis, septem continuos dies (147) si necessitas contigerit, tam de communione, quam de alio officio faciant illi, et suscitabit cum Dominus ad salutem, et si in peccatis fuerit, dimittantur ei, ut apostolus dicit. Debent etiam ex ministris sanctæ Ecclesiæ cum summa reverentia infirmis decantare per singulos dies vespertinales et matutinales laudes cum antiph. et responsor. sive lectionibus et orationibus ad hoc pertinentibus. Oratio.* Omnipotens sempiternus Deus, qui subvenis in periculis et in necessitate laborantibus majestatem tuam suppliciter exoramus, ut mittere digneris sanctum angelum tuum, qui famulum tuum in augustiis et necessitatibus labo-

(147) Hunc ritum continuandi per septem integros dies extremam unctionem sequuntur plerique rituales ante et post annum Christi millesimum ac etiam sequens sæculum XII, quo Gaufridus *Vindocinensis* lib. II, epist. 19. Ivo *Carnotensis* apud eundem epistola sequenti, Theobaldus *Senonensis* S. Columbae

arantem consolationibus suis adtollet, quibus et de præsentem consequatur auxilium et æterna remedia comprehendat. Per.

Missa quando anima in agone exitus laborat.

Ant. Circumdederunt me gemitus mortis. *Ps.* Diligam te Dne. Omnipotens sempiternus Deus, conservator animarum, qui quos diligis corripis, et quos recipis pia emendatione coerces, te invocamus Dne, ut medelam tuam conferre digneris famulo tuo, qui in corpore patitur membrorum debilitatem, vim laboris, stimulos infirmitatum; da ei Domine gratiam tuam in hora exitus illius de corpore, ut absque peccati macula tibi datori proprio per manus sanctorum angeorum representari mereatur ejus anima. Per.

Alia.

Afflictionem famuli tui quæsumus Dne intende placatus, ut indulta venia peccatorum de tuis semper beneficiis gloriatur. Per. *Alia.* Præsta Domine famulo tuo quæsumus consolationis auxilium, et diuturnis calamitatibus laborantem propitius respirare concede. Per.

Lect. Hieremiæ Prophetæ.

In diebus illis dixit Hieremias. Domne, omnes, qui te derelinquunt confundentur. Recedentes a te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum. Sana me Domine et sanabor, salvum me fac et salvus ero, quoniam laus mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me, ubi est verbum Domini? veniat. Et ego non sum turbatus te pastorem sequens, et diem hominis non desideravi. Tu scis quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit. Non sis mihi tu formidinis spes mea tu in die afflictionis. Confundantur qui me persecuntur et non confundar ego; paveant illi, et non paveam ego. Induc super eos diem afflictionis, et duplici contricione contere eos Domine Deus noster.

Grad. Adiutor meus et liberator meus esto, Domine, ne tardaveris. *ÿ.* Confundantur et revercantur inimici mei, qui quærant animam meam. *Secundum Johannem.* In illo tempore dixit Ihs discipulis suis. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, et flebitis vos. Mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini. Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit tristitia habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum. Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

abbas aliique infirmorum unctionem non solum in eadem ægritudine, sed in diversa etiam non magis iterandam censebant quam baptismum, confirmationem et ordines. Quorum sententiam refutavit Petrus *Cluniacensis*, *Lombardus* et alii.

Offert. Benedictus es Domine doce me justificationes tuas. Benedictus es Dne doce me justificationes tuas in labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Secreta. Adesto Dne pro tua pietate supplicationibus nostris, et suscipe hostiam, quam tibi offerimus pro famulo tuo N jacente in grabatto præstans salutem non corporis, sed animæ suæ petente prs omps Dns indulgentiam ei omnium iniquitatum suarum propter immensam misericordiam tuam, et per intercessionem omnium Sanctorum tuorum, ut per hoc quod sustinet flagellum, a sanctis angelis tuis suscepta ejus anima pervenire mereatur ad

tuae gloriæ regnum. Per. *Infra act.* Hanc igitur oblationem quam tibi offerimus pro famulo tuo N. quæsumus Dne ut placatus accipias, et des ei cœlestis desiderium in exitu de corpore suo, et spiritum refrigerii. Per.

Com. Redime me Dens Israel. *Ad complendum.* Gratias agimus Dne multiplicibus largitatibus tuis, ex quibus animas in te sperantium sanare consuevistis. Nam confisi de tua pietate precamur, ut miserere digneris famulo tuo, ne prævaleat adversus eum adversarius in hora mortis illius de corpore, sed transitum mereatur ad vitam. Per.

ORDO AD VISITANDUM INFIRMUM.

(Ex cod. Rhenang. sæc. xi cir.)

Cum unguendus est infirmus, tunc sacerdos indutus alba et stola, præcedit cum oleo infirmorum, aqua benedicta, cruce, et duobus candelabris, et conventus sequitur, psalmo Miserere imposito, dicendaque primo hæc collecta a sacerdote. Omnipotens sempiterne Deus, qui per beatum apostolum tuum dixisti. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittuntur ei. Te suppliciter exoramus, ut hic famulus tuus per ministerium nostræ unctionis, et donum tuæ sanctæ pietatis, peccatorum suorum veniam consequi, et ad vitam æternam pervenire mereatur. Per.

Imponuntur VII. psalmi cum antiphonis istis:

Ant. Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, et anima mea turbata est valde: sed tu Domine convertere, et eripe animam meam. *Psal.* Domine ne in furore.

Ant. Erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum: hic cum audisset, quia Iesus veniret in Galileam, rogabat eum, ut sanaret filium ejus. *Ps.* Beati, quorum.

Ant. Domine puer meus jacet paralyticus in domo, et male torquetur. Amen dico tibi, ego veniam, et curabo eum. *Ps.* Dne ne in furore.

Ant. Cor contritum, et humiliatum Deus ne despicias; sed propter magnam misericordiam tuam miserere mei Deus. *Ps.* Miserere.

Ant. Domine descende, ut sanes filium meum.

bant infirmos variis languoribus ducebant illos ad Jesum et curabantur. *Ps.* Domine exaudi.

Interim sacerdos hoc modo facit unctionem: Pollicis oleum illinit, et cum pollice signum imprimit super utrumque oculum ita dicendo, singulis autem ricibus repetendo: Per istam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus (Jes. Christ.) quidquid peccasti (deliquisti) per visum, per auditum, per gustum, per odoratum, per tactum, per incessum (pedum), per ardorem libidinis.

Postea preces istæ cum seq. collectis dicuntur: Salvum (salvam) fac servum (ancillam) tuum (tuam)

Mitte ei Domine auxilium de sancto.

Nihil proficiat inimicus in eo (ea).

C Esto ei Domine turris fortitudinis.

Dominus vobiscum. Oremus.

Deus, qui famulo tuo ter quinos annos ad vitam donasti, ita et famulum tuum a lecto egritudinis tuæ potentia erigat ad salutem. Per.

Respice Domine famulum tuum infirmitate sui corporis laborantem, et animam refove, quam creasti; ut castigationibus emendatus continuo se sentiat tua medicina salvatum. Per Christum Dominum nostrum.

Deus qui facturæ tuæ pio semper dominaris affectu, inclina aurem tuam supplicationibus nostris, et famulum tuum ex adversa valetudine corporis laborantem placatus respice, et visita in salutari tuo, ac cœlestis gratiæ præsta medicinam. Per Christum.

D Deus qui humano carere et solutio remedium

præcepti tui potestate repellis, adesto propitijs huic famulo tuo; ut fugatis infirmitatibus et viribus receptis, nomen sanctum tuum instaurata protinus sanitate benedicat. Per X.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui fragilitatem conditionis nostræ infusa virtutis tuæ dignatione confirmas, ut salutaribus remedijs pietatis tuæ corpora nostra et mæmbra vegetentur super hunc famulum tuum, propitiatus intende: ut omni necessitate corporeæ infirmitatis exclusa gratia in eo pristinæ sanitatis perfecta reparetur. Per Dominum.

Exaudi, Domine, preces nostras, et tibi confitentis parce peccatis; ut quem conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Per.

Præveniat hunc (hanc) famulum (famulam) tuum (tuam) quæsumus Domine misericordia tua: ut iniquitates ejus celeri indulgentia deleantur. Per.

Domine Deus noster, qui offensione nostra non vinceris, sed satisfactione placaris, respice quæsumus ad hunc famulum tuum, qui se tibi peccasse graviter confitetur, tuum esse ablutioem dare criminum, et veniam præstare peccantium, qui dixisti pœnitentiam te malle peccatorum, quam mortem; concede ergo Domine hoc; ut tibi pœnitentiæ excubias celebret, et correctis actibus suis conferri sibi a te sempiterna gaudia gratuletur. Per.

Adesto Domine supplicationibus nostris, nec sit ab hoc famulo tuo N. clementiæ tuæ longinqua miserationio: sana vulnera, ejusque remitte peccata, ut nullis iniquitatibus a te separatus tibi Domino semper valeat adhærere. Per.

Adesto Domine supplicationibus nostris; et me qui etiam misericordia tua primus indigeo, clementer exaudi: ut quem non electione meriti sed dono tuæ gratiæ constituisti operis hujus ministrum; da fiduciam tui muneris exequendi, et ipse in nostro ministerio, quod tuæ pietatis est, operare. Per.

Præsta quæsumus Domine huic famulo tuo N. dignum pœnitentiæ fructum, ut ecclesiæ tuæ sanctæ, a cujus integritate deviarat peccando, admissorum reddatur innoxius veniam consequendo. Per.

Deus humani generis benignissime conditor et misericordissime reformator, qui hominem invidia diaboli ab æternitate dejectum unici filii tui sanguine redemisti; vivifica hunc famulum tuum, quem tibi nullatenus mori desideras; et qui non dereliquisti devium, assume correctum. Moveant pietatem tuam quæsumus Domine, hujus famuli tui lacrymosa suspiria. Tu ejus medere vulneribus; tu jacenti manum porrigere salutarem, nec ecclesia tua

secunda possideat. Tibi ego Domine, supplices preces, tibi fletum cordis effundimus; tu parce confidenti, ut sic in hac mortalitate peccata sua te adjuvante defleat, qualiter in tremendi judicii die sententiam æternæ damnationis evadat, et nesciat, quod terret in tenebris, quod stridet in flammis; atque ab erroris via ad iter reversis justitiæ nequam ultra vulneribus saucietur, sed integrum sit ei, atque perpetuum, et quod gratia tua contulit, et quod misericordia reformavit. Per eundem.

Deus infirmitatis humanæ singularis præsidium, auxilii tui super infirmum nostrum ostende virtutem, ut ope misericordiæ tuæ adjutus ecclesiæ tuæ sanctæ representari mereatur. Per.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui benedictionis tuæ gratiam ægris infundendo corporibus facturam tuam multiplici pietate custodis, ad invocationem nominis tui benignus assiste, et hunc famulum tuum liberatum ab ægritudine et sanitati donatum dextera tua erigas, virtute confirmes, potestate tuearis, et ecclesiæ tuæ, sanctisque altaribus tuis cum omni desiderata prosperitate restituas. Per.

Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata penitentium deles, et præteritorum criminum culpas venia remissionis evacuas, respice super hunc famulum tuum, et remissionem sibi omnium peccatorum suorum tota cordis confessione poscentem deprecatus exaudi.

Renova in eo piissime Pater, quidquid terrena fragilitate corruptum, vel quidquid diabolica fraude violatum est; et in unitate corporis ecclesiæ tuæ membrorum perfectam remissionem restitue. Misere Domine genituum, misere lacrimarum, et non habentem fiduciam nisi in tua misericordia ad sacramentum reconciliationis admitte. Per.

Majestatem tuam Domine supplices deprecamur, ut huic famulo tuo squalore pœnitentiæ macerato miserationis tuæ veniam largiri digneris: ut nuptiali veste recepta ad regalem mensam, unde ejectus fuerat, mereatur introire. Per.

Absolve Domine animam famuli (æ) tui (æ) per intercessionem beatissimæ Dei genitricis Mariæ, et beati Petri, et omnium Sanctorum ab omni vinculo delictorum, antequam separaretur a membrorum compagine terrenorum, et præsta ut cum cœperit a corpore separari, mereatur a beatissimis et benignissimis angelis suscipi, atque tuis piissimis conspectibus præsentari, et in sinum beatæ requiei te donante deduci. Per.

ORDO DE SACRIS ORDINIBUS.

Psalmista, id est cantor, posteaquam ab archidiacono instructus fuerit, potest absque scientia Epi, sola iussione presbyteri officium suscipere. Vide, ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis, operibus probes.

Ostarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi tradet ei episcopus claves ecclesie de altare dicens: Sic age quasi redditurus sis Deo rationem pro his rebus quæque istis clavibus recluduntur. Et tradet ei diaconus ostium ecclesie.

PREFATIO OSTIARII.

Deum Patrem omnipotentem suppliciter deprecamur, ut hunc famulum tuum nomine ill. benedicere dignetur, quem in officium Ostiarii eligere dignatus es, ut sit ei fidelissima cura in diebus ac noctibus ad distinctionem horarum certarum ad invocandum nomen Dni, per.

BENEDICTIO EJUSDEM.

Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, benedicere digneris hunc famulum tuum ill. ostiarium, ut inter janitores ecclesie paret obsequia, et electos tuos partem tuam mereantur habere mercedis per.

ORDINATIO LECTORIS.

Lector cum ordinatur, facit de illo verbum Episcopus ad plebem, iudicans ejus fidem ac vitam, atque ingenium. Post hæc expectante plebe, tradet ei codicem, de quo lecturus est dicens ad eum: Accipe et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum his, qui verbum Dei ministraverint; eligunt te fratres tui, ut sis lector in domo Dei tui, et agnoscas officium tuum, ut impleas illud; potens est enim Deus tuus, ut augeat tibi gratiam, quod ipse præstare dignetur, qui regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum, amen.

Quæ hic loci in codice Turicensi ob folium excisum desiderantur, integra damus ex Einsidlensi, sæc. x circ.

ORDINATIO EXORCISTÆ.

Domine sancte Pater. . . Exorcista cum ordinatur, accipiet de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi dicente sibi episcopo. Accipe et comenda memoriæ, et habeto potestatem inponendi manum super energuminum sive baptizatum sive calicuminum.

PREFAT. EXORC.

Deum Patrem omnipotentem. Bened. Exorcis. Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus.

ORDINATIO ACOLITI.

Acolitus cum ordinatur primum ab episcopo doceatur qualiter in officium ejus agere debeat. Sed ab archidiacono accipiat cereoferarium cum cereo, ut sciat se accendenda ecclesie luminaria mancipare. accipiat et orciolum vacuum ad suggerendum rimum in choristia corporis. Domine sancte Pater.

ITEM ORDO QUALITER IN ROMANA SEDIS APOSTOLICA PRESBYTERI DIACONI ET SUBDIACONI ELIGENDI SUNT.

Mensis primi quarti septimi et decimi sabbatorum die in XII. lect. ad sanctum Petrum ubi missa celebratur. postquam autem ad introitum dixerint data oratione adnuntiat Pontifex in populo dicens. Auxiliante Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo. Iterum dicit auxiliante Dno et Salvatore nostro Jesu Christo. Elegimus in ordine diaconi sive presbyteri. ill. subdiaconum de titulo illo. si quis autem habet aliquid contra hos viros pro Domino et propter Dominum cum fiducia exeat, dicat. Verumtamen memor sit communioni suæ, et post modicum intervallum mox incipiant omnes Kirie eleison cum lætania. Hac expleta ascendunt ipsi electi ad sedem pontificis. et benedicit eos a quo vocati sunt et decedunt stant in ordine suo benedic. pcepta.

CAPITULA SANCTI GREGORII PAPE.

Sicut qui invitatus renuit quesitus refugit sacris est altaribus removendus; sic qui ultro aubit vel importunus se ingerit, est procul dubio repellendus; nam qui nititur ad altiora conscendere, quid agit, nisi ut crescendo decrescat, cur non perperditur quia benedictio illi in maledictum convertitur, quia ad hoc, ut fiat hæreticus, promovetur. Paulus apostolus præcepit Timotheo, Manus cito nemini inposueris, neque communicaveris peccatis alienis; quid est, cito nemini manum inposueris, nisi ante ætatem maturitatis? ante tempus examinis? ante meritum laboris? ante experientiam disciplinæ? sicut boni operis confortat fructus, qui relictum scrutatur in eligendo sacerdote judicium, ita gravi semetipsum efficit damnum, qui in suæ dignitatis collegium sublimat indignum.

ORDINATIO SUBDIACONI.

Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de manu Episcopi accipiat vacuum et calicem vacuum; de manu vero Archidiaconi accipiat orciolum cum aquamanile ac manutergio

PREFATIO SUBDIACONI.

Oremus Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum, ut servum suum ill. quem ad suum diaconatus officium evocare dignatus est, infundat benedictionem et gratiam suam, ut in conspectu suo fide-

liter serviens, prædestinata sanctis præmia consequatur, per.

BENEDICTIO SUBDIACONI.

Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, benedicere digneris hunc famulum tuum ill. quem ad subdiaconatus officium ellegere dignatus es, uti eum sacrario tuo sancto strenuum sollicitumque cœlesti militiæ instituas, et sanctis altaribus fideliter subministrent, et requiescant super eum spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis; reple eum spiritu timoris tui, ut eum ministerio divine confirmes, ut obediens facto, atque dicto parens, tuam gratiam consequatur, per.

ORDINATIO DIACONI.

Diaconus cum ordinatur, solus Episcopus, qui eum benedicit, manum super caput illius ponat; quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.

BENEDICTIO EJUSDEM.

Oremus dilectissimi Deum patrem omnipotentem super hunc famulum tuum ill. quem in sacro ordine dignatus es assumere, benedictionis suæ gratiam clementer effundat, eique donum consecrationis indulgeat, per quod eum ad præmia æterna perducatur.

Alia.

Exaudi Dne preces nostras, et super hunc famulum tuum ill. spiritum tuæ benedictionis emitte, ut cœlesti munere ditatus et tuæ gratiæ possit majestatem acquirere, et bene vivendi aliis exemplum præbere.

CONSECRATIO.

Adesto quæsumus omnipotens Deus, honorum dator, ordinumque distributor, et officiorum dispositor, qui in te manens innovas omnia, et cuncta disponis; per verbum et virtutem sapientiamque tuam Jesum Christum filium tuum Dni nostrum sempiterna providentia præparas, et singulis quibusque temporibus aptanda dispensas; cujus corpus ecclesiam tuam cœlestium gratiarum varietate distinctam, suorumque connexam distinctione membrorum, per legem mirabilem totius copaginis unitam, in augmentum templi tui crescere, dilatarique largiris sacri muneris virtutem, trinis gradibus ministrorum nomini tuo militare constituens, electis ab initio Levi filiis, qui mysticis operationibus domus tuæ fidelibus excubis permanentes hæreditatem benedictionis æternæ sorte perpetua possiderent; super hunc quoque famulum tuum ill. quæsumus Dne placatus intende, quem tuis sacris servitutum in officium Diaconatus suppliciter dedicamus, et nos quidem tanquam homines divini sensus et summæ rationis ignari hujus vitam, quantum possumus, æstimamus. Te autem Dne ea, quæ nobis sunt ignota, non transeunt, te occulta non fallunt; Tu cognitor es secretorum, tu scrutator es cordium, tu eorum, ejus, vitam cœlesti poteris examinare judicio, quo

A semper prævalet et admissa purgare, et ea quæ sunt agenda concedere.

Emitte in eum Dne quæsumus Spiritum sanctum, quod in opus ministerii fideliter excquendi septiformis gratiæ munere roborentur, habundet in eum totius forma virtutis, auctoritas, modestia, pudor constans, innocentiae puritas, et spiritalis observatio disciplinæ, in moribus eorum, ejus, præcepta tua fulgeant, ut suæ castitatis exemplo inimitationem sanctæ plebis adquirant, et bonum conscientiae testimonium proferentes, firmus et stabilis perseveret, dignisque successibus de inferiori gradu per gratiam tuam capere potiora mereatur, per.

ORDINATIO PRESBYTERI.

B Presbyter cum ordinatur, Episcopo eum benedicente, et manum super caput ejus tenente, etiam omnes presbyteri, qui præsentibus manus suas juxta manus Episcopi super caput illius teneant.

BENEDICTIO PRESBYTERORUM.

Oremus dilectissimi Deum Patrem omnipotentem, ut super hunc famulum suum ill. quem ad presbyterii munus elegit, cœlestia dona multiplicet, et qui ejus dignationem suscipiunt, et ejus exequantur auxilio, per.

Sequitur oratio.

Exaudi nos Dne Deus noster, et super hunc famulum tuum benedictionem sancti Spiritus, et gratiæ sacerdotalis effunde virtutem, ut quæ tuæ pietatis aspectibus offerimus consecrandum, perpetuam muneris largitatem consequaris, per.

CONSECRATIO.

C Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, honorum auctor et distributor omnium dignitatum, per quem proficiunt universa; per quem cuncta firmantur, amplificatis semper in melius naturæ rationalis incrementis per ordinem congrua ratione dispositum; unde et sacerdotales gradus, atque officia levitarum Sacramentis mysticis instituta creverunt; ut cum pontifices summos regendis populis præfecisse ad eorum societatis et operis adjumentum sequentis ordinis viros et secundæ dignitatis elegeris; sic in heremo per septuaginta virorum prudentium mentem Moysi spiritum propagasti, quibus ille adjutoribus usus in populo innumeras multitudines facile gubernavit. Sic in Eleazaro et in Ithamaro paternæ beatitudinis habundantiam transfudisti, ut ad hostias salutes et frequentiores officiis Sacramenta ministerium sufficeret Sacerdotum; hæc providentia Dne Apostolis filii tui doctores fidelis presbyterii comites addidisti, quibus illi orbem totum secundis prædicatoribus impleverunt; quapropter infirmitati quoque nostræ Dne quæsumus hæc adjumenta largire, qui quanto magis fragiliores sumus, tanto his pluribus indigemus. Da quæsumus omnipotens Pater in hunc famulum tuum presbyterii dignitatem, innova in visceribus ejus Spiritum sanctitatis, acceptum a te Deus secundum meriti munus obtineant, censuramque morum exemplo suæ conversationis insinuent, sint probi cooperatores ordinis nostri, elu-

ceat in eum totius forma justitiæ, ut bonam rationem dispensationis sibi credituri æterna beatitudinis præmia consequatur, per.

PRESBYTERORUM CONSECRATIO MANUUM.

Consecrare et sanctificare digneris Dne manus istas per istam hunctionem et nostram benedictionem, ut quæcunque consecraverint consecrentur. *Cætera desunt, quæ, uti in cod. Einsidl. habentur, hic addimus.*

ORDINATIO EPISCOPI.

Episcopus cum ordinatur, duo episcopi teneant et ponant evangeliorum librum super cervicem ejus, et unus fundat benedictionem. Reliqui omnes Episcopi qui adsunt manibus suis caput ejus tangant.

BENEDICTIO EPISCOPORUM.

Adesto Domine. *Sequitur.* Propitiare Domine. *Consecratio.* Deus honorum omnium. *Oratio ad missam.* Deus honorum omnium. *Super oblata.* Hæc hostia. *Infra accione.* Hanc igitur oblationem. *Ad Communionem.* Hæc nos communio. *fnit.*

(*Ex Cod. Vind. Th. 149. sæc. IX. olim Augiensis monast. [148].*)

BENEDICTIO EPISCOPORUM.

Adesto supplicationibus nostris omnipotens Deus, et quod humilitatis nostræ gerendum est ministerio tuæ virtutis impleatur effectu. Per Dom.

Alia. Propitiare Dne supplicationibus nostris. et inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis benedictionis tuæ in eo effunde virtutem. Per Dom.

CONSECRATIO.

Deus honorum omnium, Deus omnium dignitatum, quæ gloriæ tuæ sacratis famulantur ordinibus. Deus qui Moysen famulum tuum secreti familiaris afflatu inter cetera cœlestis documenta culturæ de habitu quoque indumenti sacerdotalis instituens electum Aaron mystico amictu vestiri inter sacra jussisti, ut intelligentiæ sensum de exemplis piorum caperet securura posteritas, ne eruditio doctrinæ tuæ ulli deesset ætati. Cum et apud veteres reverentiam ipsa significationum species optineret et apud nos certiora essent experimenta rerum quam enigmata figurarum. Illius namque sacerdotii anterioris habitus nostræ mentis ornatus est. Et pontificalem gloriam non jam nobis honor commendat vestium, sed splendor animarum. Quia et illa, quæ tunc carnalibus blandiebantur optutibus, ea potius quæ in ipsis erant intelligenda poscebant. Et ideo huic famulo tuo, quem ad summi sacerdotii ministerium elegisti, hanc quæsumus Domine gratiam largiaris, ut quic-

(148) In msc. bibl. Cæs. theol. 277 habetur peculiaris ordo qualiter episcopus in Romana Ecclesia ordinatur, ibique post Introitum, *Gloria in excelsis* et orationem processionemque jam consecrandi. Incipit examinatio in ordinatione episcopi secundum Gallos, eadem quæ in Pontificali Romano habetur; *Antiqua sanctorum Patrum institutio docet, etc.*

(149) In eodem codice immediate ante missas votivas, quarum prima est die Dominica de sancta Trinitate, additur de ordinatione episcopi: *Ad pontifi-*

A quid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, in multis modis operis varietate signabant, hoc in ejus moribus actibusque clarescat. Comple in sacerdote tuo mysterii tui summam et ornamentis totius glorificationis instructum cœlestis unguenti flore sanctifica. Hoc Domine copiose in ejus caput infundat, hoc in oris subjecta decurrat, hoc in totius corporis extrema discendat. Ut tui Spiritus virtus et interiora ejus repleat et exteriora circumtegat. Abundet in eo constantia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. Tribuas ei cathedram episcopalem ad regendam ecclesiam tuam et plebem universam. Sis ei auctoritas, sis ei firmitas, sis potestas, multiplices super eum benedictionem et gratiam tuam, ut ad exorandam misericordiam tuam tuo munere semper idoneus tua gratia possit esse devotus. Per Dom.

SUPER OBLATA.

Hæc hostia Domine quæsumus emundet nostra delicta, et sacrificium celebrandum subditorum tibi corpora mentesque sanctificet. Per D

Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ quam tibi offerimus etiam pro famulo tuo ill. quem ad episcopatus ordinem promovere dignatus es, quæsumus Dne, ut placatus accipias, et propitius in eo tua dona custodias, ut quod divino munere consecutus est. Divinis effectibus exsequatur, diesque etc.

AD C.

C Hæc nos Communio Domine purget a crimine, et cœlestibus remediis faciat esse consortes. Per Dnum. (149)

AD ORDINANDUM PRESBYTERUM.

Oratio. Oremus dilectissimi Deum Patrem omnipotentem, ut super hunc famulum suum, quem ad presbyterii munus elegit, cœlestia dona multiplicet. Per Dom.

Alia. Exaudi nos quæsumus Domine Deus noster, et. etc.

CONSECRATIO.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, honorum auctor, etc.

AD ORDINANDUM DIACONUM.

Oremus dilectissimi Deum Patrem omnipotentem, etc.

Alia. Exaudi Domine preces nostras, et super hunc famulum tuum, etc.

CONSECRATIO.

Adesto quæsumus omnipotens Deus honorum dator Ordinum.

cem ordinandum quæ addi debeant in consecratione, cujus initium est: Deus honorum omnium, ad locum. et ideo huic famulo tuo quem apostolicæ sedis præselem et primatum omnium qui in orbe terrarum sunt sacerdotum ac universalis Ecclesie tuæ doctorem dedisti et ad summi sacerdotii ministerium elegisti, hanc quæsumus, Domine, gratiam largiaris. Tribuas ei cathedram pontificalem ad regendam Ecclesiam tuam et plebem universam.

Orationes istæ dicendæ sunt a domno papa super A archiepiscopum ante pallium.

(Ex ms. Vindob. theol. 277, sæc. XII, vel XIII.)

Domine Deus omnipotens Pater, qui non propriis suffragantibus meritis, sed sola ineffabili gratiæ tuæ largitate istum famulum tuum N. populo tuo præesse jussisti; tribue ei per gratiam Spiritus sancti tui digne tibi persolvere ministerium sacerdotalis officii, et ecclesiasticis convenienter servire ministeriis, plebemque commissam ad gloriam tui nominis te in omnibus protegente gubernare concede. Per ejusdem.

Alia. Deus innocentiae restitutor et amator, dirige hunc famulum tuum N. Spiritus tui fervore, ut in fide inveniatur stabilis, et in operibus tuis efficax, illumina eum lumine sapientiæ, munda eum et sanctifica, da ei consilium rectum, doctrinam sanctam, ut qui eum inter summos sacerdotes voluisti numerare, concede, ut, quod humano ore eum voluisti vocari, hoc in conspectu tuo per gratiam tuæ pietatis possit fieri, ut cum electis tuis æternæ vitæ beatitudinem percipere mereatur. Per.

Dato pallio dicitur oratio.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus regum et Dominus dominantium, clementiam tuam humiliter exoramus, nec non et unigeniti Filii tui Dni nri Jhu Xpi, qui omnes æterno pontificatu supereminens, solus sine macula sacerdotale ministerium implevit, simulque sancti Spiritus, cujus septiformis gratia cœlesti virtute cuncta sanctificat, ut hunc famulum tuum N. divinæ providentiæ gratia largiente a minoribus usque ad majora per gradus ascendentem supernæ pietatis tuo gremio gratanter suscipias, et quia nobis indignis, quos sedis apostolicæ summæque ministros servitutis, non exigentibus meritis, sed dono clementiæ tuæ constituisti, salutaribus indumentis ad sacri altaris officium foras vestitus in præsentis apparet, ab omnibus criminum contagiis castigatus, perpetuo Spiritus tui sanctificatione intus impleri mereatur, vivisque fontis fluentis irrigatum virtutum fructibus crescere, et coram omnibus clarescere concedas, ut ejus vita aliis possit exempla præbere. Sit ei honor pallii ornamentum animæ, et unde advenit fastigium visibile, inde florescat amor invisibilis, tua divina potentia eum corroboret, tui Filii virtus viscera ejus fœcundet, tui Spiritus gratia interiora ejus impleat: per te firmitatem fidei catholicæ non solum sibi met servandi, sed etiam alios docendi causa conservet: per te cathedræ episcopalis ecclesiæ scutum non so-

lum a spiritualibus, sed etiam a corporaibus nefus sæculi adversitatibus habere mereatur: per te apostolicæ dignitatis in cœlis et in terris, solvendi et ligandi non solum corpora, sed et animas divina Deitatis gratia dominicum suscipiat, ut ita dignis successibus devote degens ad destinata sanctis præmia perveniens, æternam accipiat beatitudinem. Per (150).

GREGORIUS VICTORI EPISCOPO.

(Ex ms. Vindob. theol. 277, sæc. XII vel XIII.)

Quisquis metropolitanorum, quod minime credimus, sine pallio aliquem ordinare præsumperit, et ordinatur, et qui ordinatur, et cooperatores irrecoverabiliter ab omni ordine deponantur. Oremus dilectissimi fratres, ut Deus et Dns nr Jhs Xps nos et electum nostrum gratia Spiritus sancti illustrare dignetur. Per. in unitate ejusdem. *Deinde dicatur iste versiculus.* Et exaltem eum in ecclesia plebis. Et in cathedra seniorum laudent eum. *Post mittatur in cathedram, et dicatur hæc oratio.* Omnipotens Pater sancte Deus æterne, tu hominem dignatus es in cœlestibus sedibus ordinare, ut ait Psalmista. Domine in æternum permanet Verbum tuum in cœlo, angelos et archangelos suo tibi ordine mancipari voluisti, in Veteris Testamenti privilegio Moysen et Aaron et Samuelem inter eos in sacerdotibus suis, qui invocant nomen ejus prædestinati, patriarchas et prophetas perungi ordinasti, in novo per Filium tuum Jesum Christum apostolos sanctos nobis omnibus tuis servis ad solatium elegisti, primum Petrum apostolum in cathedram honoris enumerasti, et in numerum sanctorum omnium apostolorum evocasti, ut Spiritus sanctus ait per Prophetam: In cathedra seniorum laudet eum. In illis temporibus divino nutu de aliis similibus his similia contigerunt. Et tu Domine pro tua immensa misericordia in nostris temporibus da similem gratiam fratri nostro N. adinstar sanctorum apostolorum tuorum sedentium in cathedra honoris et dignitatis, ut in conspectu majestatis tuæ dignus honore appareat, et in ipso honore omnibus sibi subjectis, omnigenarum exemplis virtutum dictis et factis omni humilitate præbendo mereatur, ut post hanc vitam inter angelicos choros æternarum sedium solio sublimetur. Per eundem.

D Pontificale ms. biblioth. Sæn-Blas. sæc. XIV. *Ad faciendum ordines sacros statutis temporibus* ritum similiter a psalmista orditur secus ac Pontificale Romanum, a quo etiam passim differt. Ita vero incipit:

Ad celebrandum sacros ordines episcopus indutus plenis pontificalibus ut supra notatum est, cum debito

ordine ministrorum missam dicturus ad altare procedat et dicta prima collecta, vocentur ordinandi, et sedens super sedem suam legat vel per alium legi faciat prohibitionem istam.

Auctoritate Dni nri Jesu Christi et Ecclesie omnibus vobis sub excommunicationis pena firmiter precipimus et mandamus, ut nulli servi dominorum nisi manumissi sint, nulli clerici alterius dyocesis absque licencia seu litteris dimissorialibus sui episcopi, nulli excommunicati, nulli illegitime nati, nisi cum eis sufficienter fuerit dispensatum, nulli furtive aut in membris suis enormiter viciati, nisi ex certa sciencia examinatorum probati sint, et admissi, nulli ordines minores cum aliquo ordine sacro, aut etiam sacrum cum sacro simul recipiendo, nulli etatem sufficientem non habentes, nulli per saltum et nulli, qui prophanaverunt contra mandata apostolica, nisi cum eis sufficienter fuerit dispensatum, aut quibus alias canonicum obstat impedimentum, hic expressum vel non expressum, presumant accedere, nee ad hos sacros ordines accedant. Si secus attemptatum fuerit a quoquam irritum cernimus et inane, et penam supradictam excommunicationis se noverit incurrisse.

LECTA PROHIBITIONE ISTA, ARCHIDIACONUS VEL ALTER, CUI EPISCOPUS INJUNXERIT AD FACIENDUM, PER MODUM LECTIO- nis dicat. Postulat sancta mater Ecclesia reverende pater hos viros ordinibus aptos a vestra paternitate consecrari. *Episcopus dicat:* Vide, ut natura, sciencia et moribus tales per te introducantur, immo per nos tales in domo Dni ordinentur persone per quas dyabolus præcul pellatur, et clerus Deo multiplicetur. *Item clericus:* Quantum ad humanum spectat examen, natura, sciencia et moribus digni habentur, et probi cooperatores in his Deo volente effici possunt. *Episc.* : Auxiliante Dno Deo et Salvatore nostro Jesu Christo eligimus hos viros consecrandos : siquis autem habet aliquid contra illos, pro Deo et propter Deum cum fiducia exeat et dicat. Verumtamen memor sit condicionis sue. *Post hec episcopus procumbat super sedem suam flexis genibus, et cante- tur a duobus clericis letania prout supra notatum est, in qua loco suo surgat, et conversus ad ordinandos dicat.* Ut istos ordinandos benedecere sanctificare et consecrare digneris. Te rogamus audi nos. *Ter episc. istud repetat. Et postea ab illis clericis compieatur letania.* Ut pontificem nrm in sancta religione conservare digneris. Te rogamus audi nos.

Item episcopus reponat se super sedem suam usque

A perpetuum conservet, et a mundi impedimento atque a seculari desiderio corda eorum defendat, ut sicut immutantur vultibus, ita manus dextera Dei eis virtutum tribuat incrementa, et ab omni cecitate spiritali vel humana oculos eorum aperiat, et lumen eis eterne gracie concedat. Qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. *Clerus.* Amen. *Episc.* Oremus. *Dyaconus.* Flectamus genua. *Levate.* *Episc.* orationem dicat : Tradat superpellicium : Adesto Domine supplicationibus nostris, et hos famulos tuos benedecere dignare, quibus in tuo nomine habitum religionis imponimus, ut te auxiliante devoti in ecclesia tua persistere et vitam percipere mereantur eternam. p. Dnm. *Episc.* *sedeat et dicat:* Tu es Dne, qui restitues hereditatem meam mihi, etc.

ORATIO AD SPONSAS BENEDICENDAS.

(*Ex cod. Bibl. Cæs. th. 149, sæc. ix, olim Augustini monasterii.*)

Exaudi nos omnipotens et misericors Deus, ut quod nostro ministratur officio, tua benedictione potius impleatur. Per.

Secreta. Suscipe quæsumus Domine pro sacra connubii lege munus oblatum, et cujus largitor es operis, esto dispositor. Per.

Præfatio. VD. et justum est æquum et salutare. Qui fœdera nuptiarum blando concordie jugo et insolubili pacis vinculo nexuisti, ut adoptionem filiorum sanctorum connubiorum fecunditas pudica servaretur. Tua enim Domine providentia tua gratia C utrumque dispensat, ut quod generatio mundi edidit ad ornatum, regeneratio ad ecclesie perducat augmentum. Et ideo cum angelis et archangelis. Hanc igitur oblationem famulorum tuorum quam tibi offerunt pro famula tua ill. quam perducere dignatus es ad statum mensuræ et ad diem nuptiarum pro qua majestati suæ supplices fundimus præces, ut eam propitius cum viro suo copulare digneris. Quæsumus Domine ut placatus accipias. *Antequam dicatur Pax Domini, dicit orationem.*

Propitiare Domine supplicationibus nostris, et institutis tuis quibus propagationem humani generis ordinasti, benignus assiste, ut quod te auctore jungitur, te auxiliante servetur. Per D.

Benedictio. Deus qui potestate virtutis tuæ de nihilo cuncta fecisti : qui dispositis universitatis exordiis hominem ad imaginem Dei facto ideo inseparabile mulieris adjutorium condidisti, ut femineo corpori de virili dares carne principium, docens quod

pacis. Fidelis et casta nubat in Christo, ininitatusque Sanctorum permaneat seminarum. Sit amabilis ut Rachel viro, sapiens ut Rebecca, longæva et fidelis ut Sara. Nihil in ea ex actibus suis ille auctor prævaricationis usurpet. Nexa fidei mandati permaneat uni toro juncta, contactus illicitos fugiat; munit infirmitatem suam robore disciplinæ. Sit verecunda, gravis, pudore venerabilis, doctrinis cœlestibus erudita. Sit fecunda in sobole, sit probata et innocens, et ad beatorum requiem, et ad cœlesti regna perveniant, et videant filios filiorum suorum usque in tertiam et quartam progeniem, et ad optatam perveniant senectutem. Per. Pax Domini sit semper vobiscum. *Ad Com.* Quæsumus omnipotens Deus, instituta providentiæ tuæ pio amore comitare, ut quos legitima societate connectis, longæva pace custodias. Per (151).

ORATIO AD VISITANDUM INFIRMUM.

(*Ex cod. Vindob. theol. 149, sæc. IX, Sacramentar. Augiensis.*)

Deus qui famulo tuo Ezechiae, etc. *Alia.* Respice Dne famulum tuum, etc.

ORATIO SUPER PŒNITENTEM.

Da nobis Domine, ut sicut publicani precibus et confessione placatus es, ita et huic famulo tuo ill. placare, et precibus ejus benignus aspira, ut in confessione flebili permanens, et petitione perpetuam clementiam tuam celeriter exoret, sanctisque altaribus et Sacramentis restitutus, rursus cœlesti gloriæ mancipetur. Per.

ORATIO AD AGAPE PAUPERUM.

Da Domine famulo tuo ill. sperata suffragia obtinere, ut qui tuos pauperes vel tuas ecclesias memoratur, Sanctorum omnium simul, et beati martyris tui Laurentii mereatur consortia, cujus nunc est exempla secutus. Per dnm.

ORATIO AD CAPILLATURAM.

Omnipotens sempiternæ Deus respice propitius super hunc famulum tuum ill. quem ad novam tondendi gratiam vocare dignatus es, tribuens ei remissionem omnium peccatorum, atque cœlestium donorum consortium esse percepturum. Per.

ORATIO AD CLERICUM FACIENDUM.

Præsta quæsumus omnipotens Deus, et huic famulo tuo Rl. qui ad deponendam comam capitis sui propter amorem Christi filii tui festinat, da Spiritum sanctum, qui habitum religionis in eo perpetuo custodiat, et a mundi impedimentis vel sæculari desiderio cor ejus defendat, ut sicut immutatur in vultu, ita manus dexteræ tuæ in eum virtutis perfectionem tribuat, ut ab omni cæcitate humana ocu-

(151) Quæ hodieque in rituali Romano legitur rubrica in ritu celebrandi matrimonii sacramentum, respicit usum antiquissimum, quo veluti benedictionis nuptialis vice erat missa, quam vol. I, p. 258, adduximus eandem fere, quæ in Leonino, Gelasiano, Gregorianis sacramentariis antiquis, et recentioribus seu hodiernis missalibus legitur, tantum quod in nostro sacramentario ea desideretur, rubrica, quæ locum et modum benedictionis proprie spectat:

A los ejus aperiat, et lumen æternitatis gratiæ concedat. Per.

ORATIO AD BARRAS TONDENDAS (152).

Deus cujus spiritu creatura omnis incrementi adulta congaudet, exaudi preces nostras super hunc famulum tuum ill. juvenilis ætatis decore lætantem, et primis auspiciis ad tondendum; exaudi Domine, ut in omnibus protectionis tuæ munitus auxilio cœlestem benedictionem accipiat, et præsentis vitæ præsidii gaudeat et æternæ. Per.

ORATIO AD DIACONAM FACIENDAM.

Exaudi Domine preces nostras et super hanc famulam tuam ill. spiritum tuæ benedictionis emitte, munere ditata, et tuæ gratiam possit majestatis acquirere, et bene vivendi aliis exemplum præbere. Per dnm.

ORATIO AD ANCILLAS DEI VELANDAS.

Famulas tuas Domine tuæ custodia munit pictatis, ut virginitatis sanctæ propositum, quod te inspirante susceperunt te protegente in læsum custodiant. Per.

ORATIO AD ABBATEM FACIENDUM VEL ABBATISSAM.

Concede quæsumus omnipotens Deus et famulum tuum ill. vel illam, quem ad regimen animarum elegimus gratiæ tuæ dono proseguere, ut te largiente cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Per.

ORATIO TEMPORE BELLII.

Omnipotens et misericors Deus, a bellorum nos quæsumus turbine fac quietos: quia bona nobis cuncta præstabis, si pacem dederis et mentis et corporis. Per Dnm.

Alia. Omnipotens Deus Romani nominis inimicos virtute quæsumus tuæ comprime majestatis, ut populus tuus, et fidei integritate lætetur, et temporum tranquillitate semper exultet. Per.

ORATIO PRO HIS QUI ITER AGUNT.

Exaudi nos Domine et iter famuli tui ill. inter vitæ hujus pericula tuo semper protegatur auxilio. Per.

ORATIO PRO PLUVIA POSTULANDA.

Terram tuam Domine quam videmus nostris iniquitatibus tabescentem cœlestibus aquis infunde, atque irriga beneficiis gratiæ sempiternæ. Per.

Alia. Da nobis Domine, quæsumus pluviam salutarem, et aridam terræ faciem fluentibus cœlestibus dignanter infunde. Per Dnm nrm.

Alia. Omnipotens sempiternæ Deus, qui salvas omnes et neminem vis perire, aperi fontem benignitatis tuæ, et terram aridam aquis fluentibus cœlestibus dignanter infunde. Per Dnm.

Et dicis orationem Dominicam, et sic eam (sponsam) benedixit his verbis: Deus qui mundi crescentis exordium, etc. Sic autem habet rubrica ritualis Romani post benedictionem annuli: His expletis, si benediciendæ sint nuptiæ, parochus missam pro sponso et sponsa, ut in missali Romano celebret, servatis omnibus quæ præscribuntur.

(152) In Pontificali Rom. variat. leguntur in eo etiam tres sequentes orationes.

ORATIO QUANDO MULTUM PLUIT.

Domine Deus, qui in mysterio aquarum salutis tuæ nobis Sacramenta sanxisti, exaudi orationem populi tui, et jube terrores inundantium cessare pluviarum, flagellumque hujus elementi ad effectum tui converte mysterii, ut qui se regenerantibus aquis gaudent renatos, gaudeant his castigantibus esse correctos. Per.

Alia. Quæsumus omnipotens Deus clementiam tuam, ut inundantiam cohæreæas imbrum, et hilaritatem tui vultus nobis impertiri digneris. Per.

ORATIO IN AREA.

Multiplica Domine hanc aream frumenti tui dona repleta (sic) et sicut fidelibus tuis tricesimum atque sexagesimum vel centesimum fructum donare consuevisti, ita et famulo tuo ill. præsentis temporis **B** uberius tua dona concede. Per Dnm.

ORATIO PRO PESTE ANIMALIUM.

Deus qui laboribus hominum etiam deminutis animalibus solatia subrogasti, supplices te rogamus, ut sine quibus non habetur (153) humana conditio, nostris facias usibus non perire. Per.

ORATIO DE MORTALITATE.

Deus qui non mortem sed pœnitentiam desideras: peccatorum, populum tuum quæsumus ad te converte (154) propitius, ut dum tibi devotus extiterit, iracundiæ tuæ ab eo flagella amoveas. Per. *Alia.* Populum tuum quæsumus omnipotens Deus ab ira tua ad te confingentem paterna recipe pietate, ut qui **C** tuæ majestatis flagella formidant, de tua mereantur venia letari. Per Dum.

ORATIO QUANDO LEVANTUR RELIQUIÆ.

(Ex eodem codice.)

Aufer a nobis quæsumus Domine iniquitates no-

A stras, ut ad Sancta sanctorum puris mereamur membris introire. Per Dom.

ORATIO IN DEDICATIONE ECCLESIAE (155).

Domum tuam quæsumus Domine clementer ingredi, et in tuorum tibi corde fidelium perpetuum constitue mansionem, ut cujus ædificatione subsistit, hujus fiat habitatione præclara. Per.

ORATIO POST VELATUM ALTARE.

Descendat quæsumus Domine Deus noster Spiritus sanctus tuus super hoc altare, qui et populi tui dona sanctificet, et sumentium corda dignanter emundet. Per.

AD MISSAS.

Deus qui invisibiliter omnia contines, etc. ut in *missali Rom.*

Alia. Deus qui sacrandorum tibi auctor es munerum. *Alia.* Deus qui ex omni coaptatione.

Secreta. Omnipotens sempiternæ Deus, altare nomini tuo dicatum, etc.

Præfatio. VD. et justum est æquum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere. Dne sec Pater omnipotens æternæ Deus per Christum Dominum nostrum. Per quem te supplices deprecamur, ut altare hoc sanctis usibus præparatum cœlesti dedicatione sanctifices, ut sicut Melchisedec sacerdotis præcipui oblationem dignatione mirabili suscepisti, ita inposita novo huic altari munera semper accepta ferre digneris; ut populus, qui in hanc ecclesiæ domum sanctam convenit, per hæc libamina cœlesti sanctificatione salvatus, animarum quoque suarum salutem perpetuam consequantur. *Ad Com.* Quæsumus Domine, ut hoc in loco, quem nominasti, etc.

ORDO QUOMODO ECCLESIA DEBEAT DEDICARI.

(Ex cod. Turicensi sæc. IX circ.)

Primitus enim, antequam Pontifex introeat in ecclesiam, inluminantur XII. candelæ per circuitum ecclesie, et induunt se vestimentis sacris, et cum venerint ad hostium ecclesiæ percutiens terram super liminare de cambuta sua dicit antiphonam: Tollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales. Ps. Dni est terra. Canunt ipsum psalmum totum ante hostium, et aperto hostio intrantes dicunt: Pax huic domui. Deinde incipit clerus Letaniam, et cum venerint Sacerdotes vel Levitæ ante altare, prosternunt se super stramenta usque dicunt Agnus Dei qui tollis peccata. ut autem surrexerint ab oratione, non dicit Pontifex Dominus vobiscum, sed tantum Oremus, et Diaconus Flectamus genua, et postquam oraverint dicit: Levate, et sequitur oratio: Magnificare Dne Deus noster in sanctis tuis, et hoc in templo ædificationis appare, ut qui omnia in filiis adoptionis operaris, ipse semper in tua hereditate lauderis, per. Deinde incipit pontifex de sinistro angulo ab oriente scribens per pavimentum cum cambuta sua: a. b. c. durium (156)

(153) *Pontificale Rom.* alitur.

(154) *Idem:* Ad te revertentem propitius respice.

(155) Quæ sequuntur partim in Pontificali, partim in *missali Rom.* leguntur.

(156) Id est alphabetum, ut apud Mart. (t. II De antiq. Eccles. rit., l. II, c. 13, p. m. 726), ubi inte-

grum exhibetur, antiquis litteris Græcis exaratum, quarum quælibet in vertice gerit ascriptam quantitatem numericam I, II, III, et sic deinceps. conf. pontif. R. de Dedicat. Eccl. ubi in formam crucis Græcum simul ac Latinum alphabetum scribi præcipitur.

usque in dextro angulo orientalis; incipiens iterum **A** vase sacra quaecumque ad cultum Dei ad ecclesiam similiter de dextro orientalis a. b. c. durium scribens usque in sinistro angulo basilicæ occidentalis. Deinde reniens ante altare dicit: Deus in adiutorium meum intende, cum Gloria absque alleluia. Inde benedict salem et aquam cum cinere mixto, et dicit hanc orationem: Deus, qui ad salutem humani generis, maximeque sacramenta in aquarum substantia condidisti, etc. *Ipsa expleta incipit antiph.* Introibo ad altare Dei; ad Deum qui lætificat iuventutem meam. *Ps.* Judica me Deus. *Ipsa canendo cum ipso psalmo vadit ante altare, et fundit, quod remansit de ipsa aqua ad basem altaris, et extergitur altare de linteis; postea incensum offert, et mittit oleum super altare in medio crucem faciens, et super quatuor angulos altaris cum antiphona canendo:* Erexit Jacobo lapideum in titulum, fundens oleum desuper. *Ps.* Quam dilecta totum; et unguet eum manu sua lapide ipso, semper incensum in circuitu ipsius altaris alius sacerdos faciendum. Post expleto psalmo mittit iterum oleum similiter sicut prius canendo antiph. Sanctificavit Dominus tabernaculum suum et firmavit eam super firmam petram. *Ps.* Deus noster. *Ipsa psalmo expleto mittit chrysmata similiter canendo ant.* Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus Deus. *Ps.* Fundamenta ejus. Deinde in circuitu ecclesiae per parietes de dextro in sinistro faciens crucem cum pollice de chrysmata ipsa; inde faciens crucem incensum super altare; inde dicit: Oremus; et diaconus ut supra dicit hanc orationem super altare: Dei Patris omnipotentis misericordiam, dilectissimi fratres, deprecemur, ut hoc altare sacrificii spiritualis consecrandum vocis nostrae exorandum officio presentis benedictione sanctificet, ut in eo semper oblationes famulorum suorum studio suae devotionis inpositas benedicere et sanctificare dignetur, et spiritale placatus incensum (157) familiae promptus exauditor existat, per. Iterum dicit Oremus: Diaconus ut supra.

SEQUITUR BENEDICTIO (158).

Deus omnipotens, in cujus honorem altare sub invocatione (159) tui consecramus, clemens et propitius preces nostrae humilitatis exaudi, et praesta, ut in hanc mensam sint tibi libamina accepta, sint grata, sint pingua, ut Spiritus sancti tui semper **D**ore perfusa; ut omni tempore in hoc loco supplicantis tibi familiae tuae anxietates releves, ægritudines cures, preces exaudias, vota suscipias, desideria confirmes, postulata concedas, per Dominum. Deinde dicit antiphonam: Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Hierusalem. cum gloria. Deinde tenentes Subdiac. vel Accoliti linteamina, vel omnia ornamenta ecclesiae, seu

A vase sacra quaecumque ad cultum Dei ad ecclesiam pertinere debentur, benedicit Pontifex his verbis.

PRAEFATIO (160) LINTEAMINUM.

Dne Deus omnipotens, sicut ab initio hominibus utilia et necessaria creasti, et quae ad modum (161) vestimenta pontificalia sacerdotibus et levitis ornamentaque et linteamina fieri famulo tuo Moysi per quadraginta dies docuisti, sive etiam ea, quae Maria texit et fecit in usum ministerii tabernaculi foederis, sanctificare (162) consecrareque digneris hae linteamina in usum altaris tui, ad legendum involvendumque corpus et sanguinem filii tui Dni nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat Deus in saecula saeculorum. Amen.

B ITEM BENEDICTIONES AD OMNIA IN USUM BASILICAE.

Dignare Deus omnipotens, Rex regum et Dominus dominantium, Sacerdos omnium, Pontifex universorum, per quem unacum Patre sanctoque Spiritu facta sunt universa, Christe Jesu benedicere, consecrare et sanctificare digneris vasa hae cum hoc altare, linteaminibus, ceterisque vasis; et quemadmodum sanctificasti officia tabernaculi testimonii olim cum archa oracula Cherubin aosis (alatis) velis, columnas, candelabra, altare argenteis basibus, tabulis deauratis, holocaustis, hostiis, aereo altare cum aeneis vasis, tentoriis, funibus, oleum unctionis, et ceteris aliis in figuram nostri, per manus sanctorum sanctificasti Sacerdotum; ita nunc manens in aeternum summe Sacerdos sacerdotum secundum **C** ordinem Melchisedech, ut diximus, patenam hanc, et calicem hunc, et omnia instrumenta altaris hujus Ecclesiae seu basilicæ, quae inter nostras palmas habentur, corde precamur, ut benedicas, purifikes, consecres, et consummes, quibus inter nos et aeternam unitatem in supremo meatu sine fine constare credimus, per.

Deinde vadunt ad locum, in quo reliquiae praeterita nocte cum vigiliis fuerunt, et elevantes eas cum seretro cum honore et laudes decantando, cum crucibus et turribus et luminibus multis, venientes ante altare extenso velo inter eos et populum; recondit ipse pontifex manu sua ipsas reliquias in locum altaris, canentes: Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. cum psalmo: Cantate Domino, laus. Inde vero revertitur pontifex in sacrario cum ordinibus sacris, et induunt se vestimentis aliis sollempnibus, et interim vestiuntur altare vel ecclesia, et accenduntur luminaria. Post hae omnia tunc incipiunt antiph. ad Introitum, ant. Terribilis est locus iste; hic domus Dei est et porta caeli, et vocabitur aula Dei. cum psalmo et Gloria. Interea procedit pontifex de sacrario cum ordinibus suis sicut consuetudo est.

ORATIO AD MISSAM.

Deus qui sacrandorum tibi auctor es munerum, effunde super hanc orationis domum benedictionem tuam, ut ab omnibus invocantibus nomen tuum defensionis auxilium sentiat, per Dnm. *Sequitur lectio. Grad.* Locus iste a Deo factus est. *ÿ. All.* Adorabo ad templum sanctum tuum. *Sequitur Evang. secundum. Offert.* Dne Deus in simplicitate. *ÿ. Super oblatam.*

Omnipotens sempiterna Deus, effunde super hunc locum gratiam tuam, et ab omnibus te invocantibus auxilii tui munera ostende, ut horum Sacramentorum virtus omnium fidelium corda confirmet.

Præfatio. VD. Per Christum Dnm nostrum, per quem te supplices deprecamur, ut altare hoc sanctis usibus præparatum cœlesti dedicatione sanctifices, et sicut Melchisedech sacerdotis præcipue oblationem dignatione mirabili suscepisti, ita inposita nova huic altari munera super accepta ferre digneris; ut populus tuus in hac ecclesiæ tuæ domo sancta convertens per hæc pura libamina cœlesti sanctificatione salvatus, animarum quoque suarum salutem perpetuam gratiam consequatur. Per quem.

INFRA ACTIONEM.

Hanc igitur oblationem famuli vel famulæ tuæ illi vel illius, quam tibi in hujus templi sanctificatione offerunt immolandam, quæsumus Dne, dignanter intende, ut aulam, quam beati martyris tui illius meritis æquiparare non potuit, tuæ charitatis vultus inlustret, fiatque tua propitiatione tuis sacris sanctisque digna mysteriis; sit æternæ lucis habitaculum temporale, nihil hic mundanæ sordes obscuritatesque possideant, ut veniens hic populus tuus suæ consequatur orationis effectum, dignumque locum hunc tuæ sentiat maiestati, dum ante postulata fuerit consecutus, sitque ædificantibus imperatio delictorum, dum a te non pro sui operis quantitate, sed pro offerentium fuerit devotione suscepta. Diesque nostros.

AD COMPLENDUM.

Copiosa beneficia, quæsumus Dne, christianus populus adsequatur, ut qui in honore sanctorum sacrandis tibi liminibus devotus occurrit, et vitæ subsidia præsentis accipiat, et gratiam sempiternæ redemptionis inveniat, per.

DENUNTIATIO

CUM RELIQUIÆ SANCTORUM MARTYRUM PONENDÆ SUNT.

Dilectissimi fratres! Inter cætera virtutum sollempnia, quæ ad gloriam pertinent Christi Dni nostri, hoc quoque suis præstitit Martyribus, qui pro nominis ejus confessione morte suscepta cœlestia præmia meruerunt, ut fidelium votis eorum præclaris reliquiis conlocatis integritas sancti corporis esse credatur; et ideo monemus dilectionem vestram, quoniam illa feria, illo loco reliquiæ sancti illius martyris conlocandæ sunt, quæsumus, ut vestram præsentiam nobis monentibus non negetis.

(163) Sequentes orationes etiam in Pontificali Rom. leguntur.

A

INCIPIT ORDŌ

QUOMODO IN SANCTA ROMANA ECCLESIA RELIQUIÆ CONDUNTUR.

Primum vadit Episcopus in ecclesiam, ubi reliquiæ sunt positæ, et facit letaniam, et dat orationem hanc:

Aufer a nobis Dne iniquitates nostras, ut ad Sancta sanctorum puris mereamur mentibus introire. Per. Postea ponit reliquias in patena, et porrigit eas presbytero in ulnas suas super sindonem, quam habet in collo ligatam, et cooperit ipsas, et exeunt psallendo antiph: Cum jocunditate exibitis. Et pergit Episcopus in ecclesia nova ubi recludi debent reliquiæ, et intrant in ecclesiam cum eo ministri duo vel tres, et claudet hostium ecclesiæ, et facitquam exorcizatam, et dicit orationem hanc:

Oremus.

Deus qui ad salutem humani generis maxima quæque Sacramenta in aquarum substantia condidisti, etc. Et mittit in ea chryisma, et condit ex ipsa aqua calce, et facit maldam, unde recludere debet ipsas reliquias; et baptizat ipsum altare de ipsa aqua cum spongia una vice; deinde dicit scola letaniam; ipsa completa egreditur Episcopus, et dat orationem ante hostium.

Deus qui in omni loco tuæ dominationis dedicator adsisisti; exaudi nos quæsumus, ut inviolabilis hujus permaneat consecratio, ut beneficia tui muneris universitas, quæ subplicat, mereatur; per (163).

Ipsa finita suscipit ipsas reliquias a presbytero, et portat eas cum letania ad altare intus in ecclesia, et ponit super altare novo; et antequam recludantur, ponit chryisma intus in confessione per angulos quatuor in cruce intra dicendo: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti pax tibi. Æ. Et cum spiritu tuo. Deinde ponit tres portiones corporis Dni intus in confessione, et tres de incenso, et recluduntur reliquiæ intus in confessione, et dum recluduntur, canunt antiph: Sub altare Domini sedes accepistis; intercedite pro nobis, per quem meruistis. Et ponit tabulam, et dat orationem hanc:

Oremus. Deus qui ex omni coaptatione Sanctorum æternum tibi condidisti habitaculum, da ædificationis tuæ incrementa cœlestia, ut quorum hic reliquiæ pio amore complectimur, eorum semper meritis adjuvemur, per.

D

Deinde linit eam calce, quæ antea fuerat preparata; et postquam fuerit linita, facit desuper eam chryisma dicendo ut supra, et facit crucem similiter cum chryisma, et per quatuor angulos altaris desuper dicendo ut supra; et tunc velat altare, et dat orationem hanc:

Oremus.

Descendat, quæsumus Dne Deus noster, Spiritus sanctus tuus super hoc altare, qui et populi tui dona sanctificet, et sumentium corda emundet. Per. Et tunc conspargit aquam cum hysope per totam ecclesiam; ipsam namque tabulam, quam super reliquiis

ponit, debet antea confirmare cum chrysmo faciens, A crucem dicendo ut supra. Hoc peracto canit scola antiph. ad Introitum, et post Kyrie eleis. dicitur Gloria in excelsis Deo, et completur Missa ordine suo, et postea ebdomada Missa publica in ipsa ecclesia celebratur usquedum octo dies completi sunt.

AD PATENAM CONSECRANDAM

Consecramus et sanctificamus hanc patenam ad consueiendum in ea Corpus Dni nri Jesu Christi, facientes crucem pro salute nostrorum omnium, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per cuncta sæcula sæculorum, amen. Deinde facis signum crucis de oleo super ipsam patenam :

Consecrare et sanctificare digneris Dne patenam per istam unctionem, et nostram benedictionem in Christo Jesu Dno nro, qui vivit et regnat in sæcula B sæculorum, amen.

AD CALICEM BENEDICENDUM.

Oremus dilectissimi fratres, ut Dnus Deus noster calicem suum in ministerio consecrandum cœlestis gratiæ inspiratione sanctificet, ut ad humanam benedictionem plenitudinem divini favoris accommodet, per.

Alia. Dignare Dne calicem istum in usum mysterii (164) tui, pia famuli tui devotione formatum, ea sanctificatione perfundere, qua Melchisedech famuli tui sacramentum (165) calicem perfudisti; et quod arte vel metallo officii (effici) non potest, altaribus tuis dignum fiat tua benedictione pretiosum (166).

PRÆFATIO CHRYSMALIS (167).

Oremus dilectissimi fratres! ut Deus omnipotens hoc ministerium Corporis Filii tui Dni nri Jesu Christi gerulum, benedictionis, sanctificationis tutamine, defensionis donationis implere dignetur orantibus nobis, per.

Alia. Omnipotens sempiterne Deus, Trinitas inseparabilis, manibus nostris opem tuæ benedictionis infunde, ut per nostram benedictionem hoc vasculum sanctificetur, et corporis Christi novum sepulchrum Spiritus sancti gratia perficiatur, per.

AD TABULAS BENEDICENDUM. †

Singulare illud repropitiatorium, quod se in altare

(164) Mart. I. c. ministerii.

(165) lb., sacramentum cal.

(166) P. R. sanctificatum. Cæterum calices etiam D vitreos usitatos fuisse ostendunt Aringhus et Bosius Roma subterr. lib. IV, c. 28; Bonarotius in observationibus ad vasa vitrea p. 57; Anonymus de vetustate et forma monogrammatum SS. Nominis Jesu Romæ 1747. Præfat. p. 12.

(167) In Ord. III, apud Mart. I. c. p. 703. Benedictio eucharistialis vasculi. Oremus, dilectissimi et fratres charissimi, ut Deus omnipotens hoc mysteriale corporis filii sui Domini nostri Jesu Christi gerulum benedictione sanctificationis, tutamine defensionis, et dominatione (i. e. donatione) salutis implere dignetur orantibus nobis, per.

(168) In Ord. IX, Mart. I. c. p. 754: Quod præfigurante. Sed melius in Ord. II, p. 694: Cujus præfiguratione... et portæ cœli desuper aperiretur oraculum, etc.

(169) Ord. ut metalli hujus expolitam materiam supernis sacrificiis imbuendam ipse suæ sanctificationis ubertate percipiat, qui quondam lapideis

crucis nobis redimendis obtulit immolandum; cujus præfiguratio (168) patriarcha Jacob lapidem erexit in titulum, quo fieret sacrificium, et portæ cœli desuper aperiretur oraculum; suppliciter tibi Dne preces fundimus, ut metallis hujus expoliata materia supernis sacrificiis imbuenda, ipse suæ dotare sanctificationis ubertate præcipiat, qui quondam lapideas legem scripsit in tabulas (169) per Dnm.

Alia. Deus omnipotens, universarum rerum rationabilis artifex, creaturas formam lapideæ metalli ad obsequium tui sacrificii condidisti, ut legis libaturi tuo pareretur altari (170), annue dignanter hujus institutor mysterii ut quotquot (171) hic oblatum sacrum (172) fuerit, nomini tuo adsurgat, religione proficiat, spei initur fidei sit honore (173), per.

Item alia. Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, clemens et propitius preces nostræ humilitatis exaudi, et respice ad hoc altaris tui holocaustum, quod (174) tam igne probatur, sed infusam sancti Spiritus tui gratiam in honorem tuæ suavitatis accendat (175), ut accipientibus ac sumentibus nobis legitimum permaneat, eucharistiaque erigat (176) in visceribus nris, et vilam concedat æternam.

PRÆFATIO.

VD. Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui post offendiculum lapsus primi hominis instituiti tibi propitiatori delinimenta libaminis, ut culpa, quæ præcesserat, futuris temporibus expiaretur pro munere, quibus ornarentur altaria, honorificatur et templum, quod tibi primus Noe præparavit officio, rursus instruxit Habraam immolaturus filium; dehinc electus Jacob erexit et unxit in titulo; adsit redemptoris mundi pietas et expiata (177) ut lapides sanctificandi mysterium, qui penetrabilis (178) et lapis angularis est, consecrare digneris benedictionis inlapsus (179) et hic in aereis placitus majestas æternales obtuto (180), et quicquid sacrum ritu super hoc immolatur sicut Melchisedech oblatum placeat tibi hoc holocaustum, et reportet per hoc præmium quicquid intulerit votum, sacrificare, benedicere, consecrareque digneris, tu et pro ma-

legem scripsit in tabulis. Per. At in Ord. II, ut metalli hujus exposita materies supernis sacrificiis imbuendo, ipse tuæ dotari sanctificationis ubertate præcipias, qui quondam lapideis legem scripsisti in tabulis.

(170) lb., Artifex, qui inter creaturas formam lapidis et metalli ad obsequium tui sacrificii condidisti, ut legislatori tuum pareretur altare... conf. P. R. ubi clarius.

(171) lb., quod hic oblatum fuerit.

(172) l. sacramentum fuerit, ut habetur in pluribus ordinibus apud Mart.

(173) P. R. Spei innotatur, fidei sit honori.

(174) Ord. I, Mart. Quod non tam igne probatur.

(175) l. sed infusa, etc., gratia, etc.

(176) l. c. hæreat.

(177) In Ord. I, Pietas exorata, ut lapidis, etc.

(178) l. Qui penetrabilis... es

(179) l. in lapsu.

(180) l. c. Et inhæreas placitus majestas æternalis obtutu. fort. legendum :... placito majestatis æternalis obtutu.

nibus nostris (181) opem tuæ benedictionis infunde, qui te angularem lapidem et saxum sine manibus excisum nominare ipse voluisti; tu lapides istos divinis cultibus apparatus benedic atque sanctifica, et sacri hujus mysterii sicut institutor, ita etiam sanctificator appare, per Dnm.

BENEDICTIO CRUCIS.

Sanctifica Dne signaculum passionis tuæ istud, ut sit inimicis tuis obstaculum, et credentibus in te efficiatur vexillum, per.

Rogamus te Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, ut digneris benedicere hoc lignum crucis tuæ, ut sit remedium salutare generi humano, sit soliditas fidei, profectuum (profectus P. R.) bonorum operum, redemptio animarum, protectio ac tutela contra sæva jacula inimicorum, per.

Omnipotens sempiterne Deus, cujus sanctum et terribile nomen inter cæteras visibiles creaturas ligna quoque fructifera laudare ac benedicere non cessant, qui in figuram unigeniti sapientiæ tuæ ligno vitæ a principio paradisi voluptatis ornasti, ut ejusdem fructu sacrosancto mysterio protoplasto parentis nostri generis mortem cavere, et vitam ammoneris custodire perpetuam; qui nos vetitæ arboris ad tactu vitæ mortem aditus, ejusdem cœternæ tibi sapientiæ tuæ Dei et Dni nri Jesu Christi innoxia mortem ad vitam misericorditer revocare dignatus es, te supplices deprecamur, ut hoc singulare signum, quod ad exemplum primi illius sacratissimi vexilli pretioso Filii tui sanguine triumphalis famulus tuus ill. devotus crexit, cœlestis hic tua benedictione sanctificare digneris; ut omnibus hic genuflectentibus, ac tuæ supplicantibus Majestati, largior et cordis compunctio, et indulgentia concedatur admissorum; atque intercedente ipsa victoriosissima Filii tui passione et tibi placita postulare, et citius valeant postulata percipere. Da quæsumus clementissime Pater, in quo vivimus, movemur et sumus, ut quotiens triumphum divinæ humilitatis, quæ superbiam hostis nostri dejecit, oculis intuemur, quotiens mente recolimus, et contra hostem ipsum fiduciam fortitudinis, et majorem tibi devotæ humilitatis gratiam consequamur, quatenus in illo tremendæ tuæ Majestatis examine cum paventibus elementis, cœlorumque commotis virtutibus, signum illud glorificum redemptionis nostræ paruerit in cælo, ipsi de morte ad vitam transire, ac perpetua beatæ resurrectionis gaudia videre mereamur, per.

AD BENEDICENDUM ORNAMENTA PONTIFICALIA.

(Ex ms. Rhenaug. sæc. XI.)

Ad Cambagos.

Totius honestatis auctor omnipotens Deus! ad

in mente fidei exerceatur integritas. Per Christum Dominum nostrum.

Ad pedules bened.

Benedic Dne Jesu Christe hec calciamenta justitiæ, que Johannes vidit vestitus podere, ut quicumque ex hiis vestitus fuerit, valeat aliis præbere bonum exemplum, et tibi omni tempore cum timore servare. Qui vivis.

Ad cyrothecas.

Immensam clemenciam tuam omnipotens et piissime Deus humiliter rogamus: ut manus famulorum tuorum sicut exterius obducuntur manicis istis! sic interius aspergantur rore tue Beneficentionis, ut quæcumque per eas sint benedicenda vel consecranda, per te benedicantur, et consecrentur. Per eundem Dnm nrm Jesum Christum filium tuum, etc.

Ad annulum benedictio...

Deus totius creature principium et finis in quo clausa sunt omnia hunc Annulum benedicere et sanctificare dignere, ut qui per eum famulo tuo honoris insignia concedis, virtutem et premia largiaris! quibus et discretionis habitum semper retineat, et vere fidei fulgore prefulgeat, sancte Trinitatis quoque armatus munimine miles, in expugnabilem aciem dyaholi constanter evincat. Per Christum Dnm nrm.

Ad Baculum....

Omnipotens et misericors Dominus! qui in effabili bonitate votis supplicantium assistis? quique ex tue pietatis habundancia affectum petendi tribuis? huic baculo, quem ad pastoralis officii signum in tuo nomine dedicamus, tue benedictionis vim copiose infunde, ut eo pastor insignitus sic sollicitè custodiat, quatenus ab unitate ecclesiæ nullatenus deviare permittat, sed contractum redintegret, quassatum consolidet, sequæ una cum grege suo integrum tibi atque immaculatum conservet, ut a te nunquam separetur indignus. Per Christum Dnm nrm.

Ad mitram benedictio...

Omnipotens sempiterne Deus, qui veterum figurarum veritas es et finis, benedic hoc typicum priscorum prm insigne. per cornua Moyses famuli tui utrumque testamentum figurative declarans. Per Christum Dnm nrm.

AD BENEDICENDUM ORNAMENTA PRESBITERALIA.

Casulam, dalmaticam et subtile... (182).

Omnipotens sempiterne Deus, qui per Moysen famulum tuum pontificalia, etc.

Ad mappas benedictio...

Dne Deus omnipotens, qui ab initio, etc.

Item alibi ad id.

Dne Deus Pater omnipotens Rex et magnificus triumphator, qui per sanctos patres nostros, qui tibi in sacerdotali ordine placuerunt, diversi generis ornamenta et vestimenta sacerdotalia fieri, et in his sacerdotes tibi servientes ornare jussisti, exaudi propicius orationem nostram, ut hanc albam, hanc casulam, stolam, planetam seu poderem, ac cingulum, orariosque dextra tua sancta beneddicere, consecrere sanctificare et purificare digneris, quatenus hoc vestimentum ministris tuis levitis atque sacerdotibus ad divinum cultum ornandum explendumque proficiant, sanctisque altaribus tuis munde et ornate in hac sacra veste ministraturi irreprehensibile in actu et vita interius exteriusque appareant, tibi que soli Deo puro corde et mundo corpore placere, omnibus diebus vite sue irreprehensibiliter sanctorum patrum exempla sequentes servire valeant, hisque sacris ministeriis secundum tuam voluntatem, qn tibi placuerit, expletis cœlestis regni gloriam cum omnibus sibi commissis percipere mereantur. Per Dum urm Jesum Christum, etc.

Ad casulam.

Deus fons pietatis et justicie, qui tui operis ministros ad extremum vestimento casule, cujus munimine omnia tegerentur vestiri sauxisti; concede petitionibus nostris, ut omnes hac planeta induti, enumeratis intus omnium virtutum ornamentis vinculum pacifice caritatis super omnia habeant, quo perficere, que desiderant, te prestante, valeant. Per Christum Dnm.

Ad corporalia.

Clementissime Dne, cujus inenarrabilis virtus, cujus misteria archanis mirabilibus celebrantur; tribue quesumus, ut lintheamina tue propiciacionis benedictione sanctificentur ad consecrandum super illa Corpus Dni Jesu Christi, qui tecum vivit et regnat, etc.

Item alia benedictio ad idem.

Omnipotens sempiterne Deus, benedic lintheamina ista ad tegendum involvendumque corpus et sanguinem Dni nri Jesu Christi, qui tecum, etc.

Benedictio patene, calicis et aliorum vasorum ecclesie. . . (183.)

Consecramus Dne et sanctificamus hanc patenam ad confrigendum in ea corpus Dni nostri Jesu Christi patientis crucem pro salute omnium nrm, qui cum Patre et Spiritu sancto, etc.

Item alia ad idem.

Omnipotens sempiterne Deus, qui legalium institutor es hostiarum, qui que inter eas conspersam similaginem deferri in patenis aureis et argenteis ad altare tuum jussisti, beneddicere et sanctificare digneris hanc patenam in amministrazione euka-

ristie Jesu Christi filii tui Dni nri, qui pro nostra omniumque salute tibi Deo patri in patibulo crucis elegit immolari, qui tecum vivit et regnat, etc. *Hic faciat crucem cum crismate super patenam trahens pollicem ex adverso in longum et in latum et dicat: Consecrare, et sanctificare digneris Dne patenam hanc per istam unctionem et per nram benedictionem in Christo Jesu Dno nostro, qui tecum.*

Ad calicem.

Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Oremus dilectissimi fratres? ut Deus et Dnus noster Jesus Christus calicem hunc in usum sui ministerii consecrandum celestis gratie inspiratione sanctificet (184) ut humanam benedictionem plenitudinem divini favoris accomodet, qui vivit.

Item alia benedictio.

Dignare Domine Calicem istum beneddicere in usum ministerii tui et pia formulatus devocione formatum ea sanctificatione perfunde (185) qua Melchisedech famuli tui sacratum calicem perfudisti? et quod arte vel metalli officio est compositum (186) altaribus tuis dignum fiat tua benedictione sanctificatum per Christum Dnm nostrum. *Hic faciat crucem cum crismate infra concavum trahens pollicem ex adverso in longum et latum et dicat: Consecrere et sanctificare digneris Dne calicem hunc per istam unctionem et nostram benedictionem in Christo Jesu Dno nostro, qui tecum.*

Benedictio super calicem jam consecratum.

Omnipotens sempiterne Deus, manibus nostris quesumus opem tue benedictionis infunde; ut per nostram benedictionem hoc vasculum sanctificetur, et corporis et sanguinis Dni nri Jesu Christi novum sepulchrum Spiritus sancti gratia perficiatur. Per Christum Dnm. *Et tunc aspergat patenam et calicem cum aqua benedicta, et dicat: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti benedictus sit.*

Ad vasculum Eucharistie.

Oremus karissimi fratres, ut Deus omnipotens hoc vasculum corporis Filii sui Dni nostri Jesu Christi gerulum sue benedictionis tutamine Filii que sui Dni nostri munere ac Spiritus sancti virtute implere dignetur per Christum Dnm nostrum. *Hac oratione dicta aspergatur vasculum aqua benedicta, et dicatur: In nomine Patris et Filii. ut supra.*

Benedictio vexillorum et ymaginum.

Omnipotens sempiterne Deus, qui es cunctorum benedictio, et triumphancium fortitudo, respice propicius ad preces humilitatis nostre, et hoc vexillum, quod hellico usui preparatum est, celesti benedictione sanctifica, ut contra adversarias et rebelles naciones sit validum, tuoque munimine circumseptum. Sitque inimicis christiani populi terribile, atque in te confidentibus solidamentum, et victorie certa fiducia. Tu es enim Deus, qui conteris

(183) Quæ sequuntur in P. R. variant.

(184) In Ord. VIII, Mart. p. 745. Et ut in humanam, etc.

(185) l. perfundere.

(186) In Ord. IV, p. 715. Et quod arte vel metallo effici non potest altaribus tuis dignum, fiat tua benedictione dignum atque sanctificatum. Per.

bella, et celeste presidium in te sperantibus semper addis securum et optatum. Per Dnm nrm.

Ad ymagines benedictio.

Quesumus omnipotens Deus indefectivam clemenciam tuam, ut hoc instrumentum Sanctorum tuorum honorificum dextra Majestatis tue dignanter extensa, misericors et placidus beneficias, ut quicumque illorum patrocina, vel quo minus expectentes, vel eminus recolentes, pietati tue fidei devotione de quacunque necessitate supplicaverint, optata consolacione ac juvamine pociantur, per Dnm nrm.

Benedictio lin'eaminum, vestium et vasorum sacrorum.

(Ex cod. Vindob. theol. 359.)

Deinde tenent Subdiaconi vel Acoliti lin'teamina (187) vel omnia ornamenta ecclesie seu vasa sacra, quacunque ad cultum Dei et ecclesie pertinere videntur, et benedicat ea pontifex juxta hunc morem.

Benedictio corporalis.

Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, benedic lin'teamen istud ad tegendum et involvendum corpus et sanguinem Filii tui nri Ihu Xpi. Qui tecum (188).

Benedictio lin'teaminum.

Domine Deus omnipotens, qui ab initio hominibus utilia et necessaria creasti vestimenta quoque pontificalia sacerdotibus et levitis tuis et ornamenta et lintamina facere famulum tuum Moysen per quadraginta dies docuisti, sive etiam ea quæ Maria texuit, et fecit in usum altaris tui ad tegendum involvendumque corpus et sanguinem Filii tui Dni nri Ihu Xpi. Qui tecum vivit et regnat.

Item benedictio ad lin'teamen (189).

Exaudi Domine preces nostras, et hoc lin'teamen sacri ministerii usui præparatum benedicere et sanctificare digneris. Per.

Item benedict. ad lin'teamina et ad omnia vasa et instrumenta in usum ecclesie.

Omnipotens sempiterne Deus Rex regum et Do-

(187) Post ritum dedicationis et altarium, sequitur immediate in cod. Vindob. theol. 359, uti alias etiam benedictio lin'teaminum vestium ac vasorum sacrorum. Testatur Sozomenus lib. II Hist. eccl. 25, in dedicatione templi Hierosolymitani a Constantino M. exstructi, benedicta fuisse ab episcopis varia munera, a fidelibus oblata. Idque postea solemne fuisse, ut in ipsa statim Ecclesiarum dedicatione a ministris offerrentur ornamenta, vasa et lin'teamina sacra ex Remigii Altisiodorensis tract. de dedic. Eccl. c. 7 constat.

(188) *Ex mcs. theol., n. 277. solo.*

Alia. Domine Deus, qui jam sanctificare dignatus es hoc genus specierum, quando eo dignatus es involvi corpus Domini nostri Jesu Christi unigenti tui in beata passione, concede quæsumus per eundem Dominum nobis quamquam indignis famulis tuis, ut præsens lin'teamen cœlesti benedictione sanctum et aptum fiat Dominico sepulcro, altari videlicet tuo, ut

minus dominantium, sacerdos omnium pontifex universorum, per quem unacum Patre sanctoque Spiritu facta sunt universa, Christe Jesu benedicere, consecrare, et sanctificare digneris vasa hæc cum his altaris lin'teaminibus cæterisque cunctis. Et quemadmodum officia tabernaculi testimonii olim cum arca oraculi, scilicet Cherubim clausa velis, columnas, candelabra, altare aureum, argenteas bases, tabulas deauratas, holocausta, hostias, æneum altare cum basibus æneis, tentoria, funes, oleum unctionis, et cætera in figuram nostri temporis per manus sanctorum sanctificasti Sacerdotum; ita nunc manens in æternum sume sacerdos Sacerdotum secundum ordinem Melchisedech, vasa hæc et omnia instrumenta altaris hujus ecclesie, quæ inter nostras palmas habentur, benedicas, parifles, consecres, et consummes, quibus inter vos, et æternam unitatem in supremo metu sine fine constare credimus. Per te Jesu Christe qui Patre in unitate ejusdem Spiritus sancti Deus (190).

Item benedictio vestimentorum sacerdotalium, sive leviticorum, atque sequentis ordinis ministrantium.

Omnipotens Deus, qui per Moysen famulum tuum pontificalia atque levitica vestimenta ad explendam in conspectu tuo ministerium eorum, et ad decorem seu laudem nominis tui fieri decrevisti; adesto propitius invocationibus nostris, et hæc indumenta sacerdotalia famuli et sacerdotis tui desuper gratia tua irrigante, tua ingenti benedictione per nostræ humilitatis servitutem purificare benedicere et consecrare digneris, ut divinis cultibus et sacris ministeriis apta et benedicta existant. His quoque sacris vestibus sacerdotali vel levitæ tui induti, defensi ab omnibus impulsionibus seu temptationibus malignorum spirituum esse mereantur, tuisque eos ministeriis apte et condigne servire et inhærere, in hisque placide et devote tribue perseverare. Per.

ocetur ad consecrandum super illud corpus et sanguinem Dei et Domini nostri Jesu Christi. Qui tecum.

(189) *Ex cod. theol. 27. Alia oratio.*

Deus qui digne tibi servientium desideras famulum, respice propitius ad humilitatis nostræ servitutem, et hæc lin'teamina tuæ servitutis usibus præparata, cœlestis virtutis benedictione sanctifica, et consecra, quatenus super ea Spiritus sanctus tuus descendat, qui et populi tui oblationem benedicat, et corda sive corpora sumentium benignus reficiat. Per.

(190) *Benedictio ad omnia ornamenta in usum ecclesie vel altaris. Ex msc. th. 277. solo.*

Omnipotens sempiterne Deus, qui ab initio utilia et necessaria hominibus creasti, templaque manu hominum facta nomini tuo sancto dicari, tuæque habitationis loca vocari voluisti, qui per Moysen famulum tuum vestimenta pontificalia et sacerdotalia, seu levitica, et alia quæque diversi generis ornamenta ad cultum et decorem tabernaculi et altaris tui fieri

Bened. ad albas, planetas, stolas, et cingulos benedicendos.

Domine Deus Pater omnipotens rex et magnificus triumphator, qui per sanctos patres nostros, qui tibi in sacerdotali ordine placuerunt, diversi generis ornamenta et vestimenta sacerdotalia fieri, et his ornari sacerdotes tibi servientes jussisti, exaudi propitius orationem nostram et hanc planetam famuli tui N. seu poderem ac cingulum, orariumque dextera tua sancta benedicere, sanctificareque, et purificare digneris, quatenus hæc vestimenta ministris tuis levitis ac sacerdotibus ad divinum cultum ornandum explendumque proficiant, sanctisque altaribus tuis munde et ornate in his sacris vestibus ministraturi, inreprehensibilis in actu et victu interius, exteriusque appareant, tibi soli Deo puro corde et mundo corpore omnibus diebus vitæ suæ inreprehensibiliter sanctorum patrum exempla sequentes servire valeant, hisque sacris ministeriis secundum tuam voluntatem, quando tibi placuerit, expletis, cælestis regni gloriam cum omnibus sibi commissis percipere mereantur. Per.

Benedictio stolarum.

Domine Deus omnipotens, qui ab initio hominibus utilia et necessaria creasti, et vestimenta pontificalia aliaque ornamenta et linteamina sacerdotibus ac levitis in usum tabernaculi fœderis fieri Moysi famulo tuo jussisti, eumque Spiritu sapientiæ ad id peragendum replesti, hoc ornamentum in usum ministerii tui sanctificare, benedicere, et consecrare, atque ministros altaris tui qui illud portaverint septiformis Spiritu sancto dignanter replere digneris, atque castitatis stola et indumento lætitiæ sempiternæ et beata facias, cum bonorum operum fractu ministeriis congruenti, immortalitate vestiri. Per.

Præfatio Eucharistialis, id est vasculi, in quo Eucharistia reconditur.

Oremus dilectissimi fratres, ut Deus omnipotens hoc vasculum corporis Filii sui Dni nri Ihu Xpi gerulum suæ benedictionis tutamine sui que Filii Domini nostri munere, ac sancti Spiritus virtute implere dignetur.

Sequitur benedictio.

Oremus. Omnipotens Deus Trinitas inseparabilis, manibus nostris opem tuæ benedictionis infunde, ut per nostram benedictionem hoc vasculum sanctificetur, et corporis Christi novum sepulchrum sancti Spiritus gratia perliciat. Per.

Præfatio ad patenam consecrandam.

Oremus fratres kmi ut divini gratiæ benedictio consecret et sanctificet hanc patenam ad conficiendum in ea corpus Dni nri Ihu Xpi patientis cru-

cem pro salute omnium nostrum. Qui cum Patre.

Alia. Consecramus et sanctificamus hanc patenam ad conficiendum in ea corpus Dni nri Ihu Xpi patientis crucem pro salute omnium nostrum. Qui cum Patr. *Inde faciat signum crucis de chrismate sancto super patenam et dicat.* Consecrare et sanctificare digneris Domine patenam hanc per istam sanctam benedictionem in Xpo Ihu Dno nro. Qui vivit et regnat.

Præfatio calicis.

Oremus dilectissimi fratres, ut Deus et Dominus noster hunc calicem in usum ministerii sui consecrandum cælesti gratiæ inspiratione sanctificet et ei ad humanam benedictionem plenitudinem divini favoris accommodet.

Sequitur benedictio.

Dignare Domine calicem istum in usum ministerii tui pia famuli tui devotione formatum ea sanctificatione perfundere, qua Melchisedech famuli tui sacratum calicem perfudisti, et quod arte vel metalli officio non potest altaribus tuis esse dignum, tua fiat benedictione pretiosum, atque sanctificatum. Per. *Et faciat crucem de chrismate, super ipsum calicem.* Omnipotens, etc. (191).

Benedictio Crucis. (Ex utroque.)

Primitus fiat benedictio salis et aquæ. Deinde sequatur benedictio crucis. Benedic Dne, etc. *Alia.* Rogamus, etc. Per omnia sæcula sæculorum. Dnus vobiscum. Et cum spiritu tuo. VD. æterne Deus. Cujus sanctum, etc.

Alia. (Ex ms. Th. 277.)

Rogamus te Domine suppliciter invocantes ut signum istud sanctæ Crucis sit salus credentibus in te per passionem crucis tuæ, et per signum sanctitatis tuæ, signum sit Dei vivi, signum salutis, signum beatæ Trinitatis, signum cælestis gloriæ, signum Salvatoris Jesu Christi Dni nostri. Hæc est crux Salvatoris Christi, crux patriarcharum, crux prophetarum, crux apostolorum sanctorum, crux martyrum Christi, crux Ecclesiæ Dei, crux omnium credentium in sanctam et perfectam Trinitatem. Per.

Alia. Te Domine quæsumus, qui das animabus salutem per signum crucis tuæ, ut in locis ac domibus, ubi crux ista fixa (192) maneat, fugentur demones, et immundi spiritus, ac pestifer pellatur inimicus, morbisque careant, et immunditiis, ac omnes adversæ potestates, cognitione tua, sint procul depulsæ, et virtute tuæ benedictionis sit benedicta hæc crux et sanctificata, et mundata dignanter, ut in quocunque loco maneat, in tuo nomine omnes terrores meridiani et nocturni, et omnes ter-

rores livoresque serpentis excludantur, abscedantque insidiæ latentis inimici, et fantasmata pereant. Per. *Alia.* Deus qui beatæ crucis, etc.

Alia. Sanctifica Dne, etc. *Hic aspergat eam aqua sancta, addens odorem incensi dicens* Sanctificetur, etc. *Benedictio crucis metallizatæ.* Deus gloriæ excelsæ sabaoth, etc. (193).

Benedictio thuribuli.

Domine Deus, qui dum filios Israel ob rebellem sui contumaciam durum vastaret incendium, Aaron sacerdotem tuum inter vivos ac mortuos orando stantem tibi incensum offerentem exaudire dignatus es, populumque de incendio liberare, benedic hoc quæsumus thuribulum, et præsta, ut quotiens tibi in eo offerimus incensum, nos ipso Christo tuo efficias boni odoris acceptabile templum. Qui cum Deo.

Alia (ex cod. Vind. th. 277, sæc. XII vel XIII).

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui in deserto profanæ multitudinis murmurationem, flamma multante, cum Aaron sacerdos tuus repleto de altaris igne thuribulo tuæ majestati pro illius liberatione humiliter supplicaret, incenso placatus precibusque ejus clementer annuisti, benedic hoc quæsumus thuribulum tua majestate, et præsta, ut quod in eo tibi offertur incensum sit fuga dæmonum, repulsio fantasmatum, immundarum abscessio cogitationum, sitque in illius odore nostra tibi oratio semper accepta. Per.

Benedictio incensi vel thimiamatis. (ex cod. biblioth. Cæsar. theol. 359.)

Deus omnipotens Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, immitte in hanc creaturam incensi, vel thimiamatis, vim odoris tui, atque virtutem, ut sit servus vel ancillis tuis munimentum, tutelaque defensionis, ne intret hostis in viscera eorum, nec habitum ibi vel sedem possit habere. Per (194).

Alia Oratio. Deus qui Moysi famulo tuo per Spiritum sanctum revelare dignatus es, quæ ad cultum sanctuarii necessaria decrevisti, ex quibus thimiamæ boni odoris ad opus Ecclesiæ tuæ ob causam religionis jugiter permanere jussisti, ut mystice nobis significationem spiritualium virtutum fragrans ostenderet odorem suavitatis, tua quæsumus omnipotens Deus immensæ majestatis dextera hanc creaturam benedicere ex diversarum rerum commixtione confectam dignare, ut virtute sancti nominis tui omnesque immundorum spirituum fantasmaticos incursus effugare, omnesque morbos reddita sanitate expellere, ubicumque fumus aromatum ejus afflaverit, mirabiliter possit, atque in odorem fragrantissimum

habeas, atque benedicas, ut digne vasculis tuis societas, et acceptabilem tibi deferat famulatum, et digne tuis mysteriis consecretur. Per Dom. n. in un. ejusdem.

A tibi. Domino perpetua redolent suavitate. Per Dnm in unitate ejusdem.

Præfatio in consecratione capsarum (pro reliquiis).

Oremus dilectissimi etc. *Consecratio in modum Præfationis.* Deus inæstimabilis etc. *Alia.* Dne Deus omnipotens qui mur. etc. *Alia oratio.* Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui per unigenitum Filium tuum beatum Paulum apostolum vas electionis appellari voluisti, et ipso evangelizante ac dicente fidelibus vos estis templum Dei vivi, et Spiritus Dei habitat in vobis, omnibus Dni nri Ihu Xpi membris eandem spem concessisti, te humiliter imploramus, ut hanc capsam capiendis sanctorum tuorum membris vel exuviis vel pignoribus artificiose compactam et ornatam, rorem divinæ sanctificationis infundas, B et non solum ad illorum præsentiam venientes et ibidem suppliciter exorantes exaudias, sed et quippiam de memoriis eorum pro benedictione reportantes, aut fideliter accipientes, immensæ pietatis tuæ gratia consolari, refovere, satari ac remunerare digneris. Per.

Item unde supra in transcurso.

Quæsumus omnipotens Deus indefectivam clementiam tuam, ut hoc instrumentum sanctorum tuorum reliquiis honorificum, dextera majestatis tuæ dignanter extensa misericors et placidus benedicas; ut quicumque illorum patrocinia vel comminus expectantes, vel eminus recolentes pietati tuæ fideli devotione de quacunque necessitate supplicaverint, optata citius consolatione ac juramine potiantur. Per.

Præfatio ciborii, id est umbraculi altaris.

Oremus fratres dilectissimi Deum rectorem, ac gubernatorem omnium sæculorum, ut inmemor omnium delictorum et facinorum juventutis et ignorantæ, sive pravagationis meæ istud instrumentum ad honorificentiam nominis tui compactum placidus ac misericors illustratione vultus sui benedicere et sanctificare dignetur.

Consecratio.

Omnipotens sempiterna Deus, qui Moysi famulo tuo præcepisti, ut duos Cherubim super arcam testamenti collocaret, quam extensis ad alterutrum alis protegeret, versis vultibus in propitiatorium, quæsumus ineffabilem clementiam tuam, ut hoc tegimen venerandi altaris tui in quo ipsa unigenitus Filius Dns nri Ihs Xps, qui est propitiatio pro peccatis nostris fidelium manibus impolatur, et sub quo sanctorum tuorum corpora quæ veraciter fuerunt archa testamenti tui receptacula videlicet Spiritus sancti per eundem

restaurandæ multum allaboravit S. Carolus Borrom. ut ostendit.

(194) *Alia ex cod. theol. 277.* Domine Deus omnipotens, cui astat exercitus angelorum, dignare re-

consubstantialem tibi Filium, qui factus est nobis a te sanctificatio et redemptio in virtute ejusdem Spiritus veritatis universa antiqui hostis falsitate cum satellitibus suis depulsa, cum omnibus ornamentis ad ipsum umbraculum pertinentibus, vel ab illo dependentibus aut eidem suppositis, tua sancta benedictione perfundere et consecrare, atque ad tuitionem pignorum sanctorum, ac roboranda sive multiplicanda vota fidelium tuorum diutino tempore conservare digneris, annuente eodem Dno nro Ihu Xpo Filio ejus. Qui tecum vivit et regnat Deus in unitate ejusdem Spiritus sancti per infinita sæcula sæculorum.

Item consecratio minoris itinerarii ciborii. [(195) Ex cod. th. 277.]

Oremus dilectissimam indulgentiam omnipotentis Dei, ut postpositis humanæ fragilitatis admissis consuetæ misericordiæ tuæ munere hoc repositorium sacris usibus præparatum per unigenitum Verbum, virtutem scilicet et sapientiam suam in Spiritu sanctificationis consecrare dignetur. Per eundem. in unit. ejus.

Consecratio cymiterii (Ex cod. Vind. th. 277, sæc. XII vel XIII).

Cantantur VII psalmi, et illuminentur III canticæ (196).

Deus qui es totius orbis conditor etc. *Alia.* Omnipotens sempiterna Deus trina majestas et una Deitas, Pater et Filius, nec non Spiritus sanctus, justitiæ auctor, veniæ largitor, bonorum dator, sanctitatis origo, carismatum distributor, omniumque venientium pius receptor, præsta propitius ut hoc cymiterium in honore nominis tui compositum benedicere et sanctificare concedas, qui Abrahamæ beato patriarchæ famulo tuo terram a filiis Ebron compara-

(195) Vocatur hic ciborium, quod mox in oratione repositorium appellatur: voce parum differente, et, ut existimo, notione eadem qua in antiquo ordine Romano apud Mabillonium conditorium vocatur, locus seu vasculum, in quo eucharistia recondi solebat, ut Mabillonius adnotavit. Unde recte a ciborio, id est umbraculo altaris distinguitur, cujus hic consecratio præmittitur, quod nempe pompæ et ornatus causa super altare expandi solebat, ut P. 1, Disquis. III, c. 1, n. 9, ostendimus. Ex his majoribus ciboriis pendebant, quæ hodierno usu ciboria vocantur, in quibus eucharistia ipsa, vel ejus vasculum seu pixis asservatur, quæ olim peristeria dicebantur, ut l. c. meminimus ex testamento etiam Perpetui episcopi Turonensis, qui inter alia legavit *Anatario presbytero capulam unam communem de serico, item peristerium, et columbam argenteam ad repositorium.* Eucharistiæ scilicet vel etiam reliquiarum, ut l. c. ostendimus, estque generalis enuntiatio in oratione consecratoria minoris itinerarii ciborii, dum vocatur *hoc repositorium sacris usibus præparatum.*

(196) Nihil hic de præmittenda aqua benedicta quam Pontifice Egberti Eboracensis, ut alia pieraque omnia præscribit: *Primitus cum aqua benedicta episcopus cum clericis suis circumdare debeat omne cæmeterium cum psalmo Miserere mei Deus, et antiphona Asperges me, etc.* Sic Callistus II P. M. ad Matisconensem et Cabillonensem episcopos de consecratione altarium et cæmeterii Trenortiensis monasterii scribit: *Altaria consecravimus, cæmeterium benediximus, ibique aquam benedictam fundentes,*

et qui populo Israelitico promissionis tellurem in ævo durantem concessisti, famulorum famularumque tuarum corporibus in hoc cymiterium intrantibus quietis sedem ab omni incursione malorum spirituum tutelam benignus largitor tribuas, ut post animarum corporumque resurrectionem coadunatam te donante atque concedente beatitudinem sempiternam percipere mereantur. *Alia.* Domine Deus pastor æterne, etc.

Benedictio sepulcri et loculi

Rogamus te Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, ut digneris benedicere et sanctificare hoc sepulchrum et loculum in eo collocatum, ut sit remedium salutare in eo quiescenti, et redemptio animæ ejus, atque tutela et munimen contra sæva jacula inimici. Per.

Alia. Sanctificetur istud habitaculum Domine Deus per nostram supplicationem, et fugetur ab eo immundus spiritus per virtutem Dni nri Ihu Xpi, placidaque sit requies corporum in eo postmodum quiescentium, te protegente, ac conservante majestate tua Ihu Xpe. Qui cum.

Alia. Adesto Domine supplicationibus nostris, et nihil de nostra conscientia præsumptibus ineffabili miseratione tua nobis succurre, ut quod non habet nostrorum fiducia meritorum, tuorum conferat largitas invicta donorum. Per.

Benedictio tabulæ itinerariæ (197).

(Ex utroque theol. 359 et 277.)

Quæsumus omnipotens Deus indefectivam clementiam etc (198).

Alia. Deum omnipotentem, fratres dilectissimi, votis exultantibus deprecemur, ut qui per omnem mundum fidem spargit, et ecclesiam congregavit, qui es lapis excisus de monte sine manibus angula-

terminos circumquaque poni præcepimus. In Pontificali Christiani archiepiscopi Moguntini sæc. XIII præscribitur benedictio *salis et aquæ, cineris et vini, sicut in consecratione ecclesiæ.* Brevissima est apud Jos. Catalanum in Pont. Rom. t. II, p. 222. ex msc. Pontificali Ecclesiæ Barensis quod asservatur Romæ in bibliotheca angelica Ord. FF. eremitarum, *benedictio poliantri, seu cæmeterii, ut etiam mox inscribitur apud eundem ibidem Ordo II, ex msc. Pontificali Guilielmi Durandi, qui in Vaticana bibl. exstat n. 4744, ac sic incipit: Quanquam plerique asserant cæmeterii benedictionem necessariam non esse, dicentes ad hoc sufficere circuius extra ecclesiam, et cæmeterii aspersiones, quæ fiunt quando ecclesia dedicatur.* Quæ quidem assertio veteribus monumentis liturgicis adversatur usuique recentiori, et antiquo: quem legitimus jam sæculo VI ita inveteratum religioseque observatum, ut abbatissam monasterii anxiam reddiderit ac perplexam cum de corpore B. Radegundis Francorum reginæ ageretur: *Quid faciemus (alloquitur S. Gregorium Turon. ipso teste in libro de Gloria confess. c. 106), si episcopus urbis non advenit? quia locus ille in quo sepeliri debet non est sacerdotali benedictione sacratas.*

(197) Ven. Beila vocat *tabulam altaris vice dedicatam* in Hist. Angl. lib. v, c. 41, de duobus Ewaldis loquens, qui in itinere constituti sacrificium Deo victimæ Salvatoris offerebant quotidie.

(198) Oratio hæc in eodem cod. post alia posita inscribitur *præfatio tabulæ itinerariæ cætera respondent.*

rem compagem solidavit, hanc petram serenus illustrat, eamque æterno lumine irrigatam ita multiplicibus ac diversis carismatibus locupletet, ut super illam administrandam corporis sui hostiam benedicat, et suscipiat consecratam. Qui cum.

Consecratio.

Exaudi nos Deus noster, et precum nostrarum libenter accipe vota, et hoc altare ad celebranda divina mysteria præparatum odore unguenti cœlestis asperge, et aromata illi divinæ sanctificationis infunde, et sicut lapidem Jacob patriarchæ erectum unguenti perfusione dedicasti, et angelicis visionibus per scalam gradus ecclesiæ figurasti, sic super hunc quoque lapidem altari coaptandum cœlestis gratiam benedictionis immitte, ut dum tibi super eum sacri corporis et sanguinis Unigeniti tui mysteria consecrantur, potentibus peccata deleantur, merentibus influat gratia sempiterna. Per. *Et accipiens tabulam aspergat eam aqua benedicta, addens odorem incensi, et confirmet eam cum chrismate ita dic.* In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Pax tecum. Et cum Spiritu tuo.

ORDO IN DEDICAT. BAPTISTERII (199).

(Ex cod. Vind. th. 277.)

Omnipotens sempiterne Deus fons, etc.

Consecratio fontis.

Omnipotens sempiterne Deus, hoc baptisterium cœlesti visitatione dedicatum Spiritus sancti illustratione sanctifica, ut quoscunque fons iste loturus est trina ablutione purgari indulgentiam omnium delictorum tuo munere consequantur. Per.

Alia. Multiplica Domine benedictionem tuam, et Spiritus tui munere fidem nostram corrobora, ut qui in hæc fluenta descenderunt, in libro vitæ ascribi mereantur in regno tibi Deo Patri in resurrectione tradendos. Per.

ORDO IN DEDICATIONE BAPTISTERII.

(Ex cod. ms. bibl. Caesar. Vindob. sæc. x vel xi, n. 359, olim 351.)

Primitus fiat aqua benedicta cum lætania, deinde dicatur oratio.

Omnipotens sempiterne Deus fons omnium virtutum et plenitudo gratiarum dignare hoc fasciculum sacro baptismati præparatum Majestatis tuæ præsentia consecrare; ut qui ubique totus es, etiam hic ades te nostris precibus sentiamus. Per. *Alia.* Propitiare Domine familiæ tuæ, et benignus humilitatis nostræ vota sanctifica, et omnes in hoc fonte regenerandos universali adoptione custodi. Per.

Tunc aspergat ipsum Baptisterium aqua benedicta, addens odorem incensi. Deinde redeat Pontifex ad ostium Ecclesiæ, ubi lætaniæ vel laudes circa feretrum

A celebrantur, et dicat præ foribus hanc orationem significans ostium et Ecclesiam.

Deus qui sacrandorum tibi auctor es munerum, effunde super hanc orationis domum benedictionem tuam, ut ab omnibus hic invocantibus nomen tuum, defensionis tuæ auxilium sentiat. Per.

Et tunc portantes feretrum magno honore cum reliquiis simul et crucibus et luminaribus circumeant Ecclesiam sequente clero has antiphonas vel responsoria psallendo, et populo cum mulieribus et parvulis Kirie eleison decant.

A. Surgite sancti de mansionibus vestris, loca sanctificate, plebem benedicite et nos homines peccatores in pace custodite. ævia.

A. Ambulate sancti Dei ad locum destinatum qui vobis præparatus est ab origine mundi.

A. Plateæ Hierusalem gaudebunt et omnes vici ejus canticum lætitiæ dicunt.

A. Sancti tui Domine mirabile consecuti sunt iter servientes præceptis tuis ut invenirentur inlesi in aquis validis terra apparuit arida et in mari rubro viam sine impedimento.

ÿ. Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ et torrentes inundaverunt.

ÿ. Tradiderunt corpora sua propter Deum ad supplicia et meruerant habere coronas perpetuas.

ÿ. Isti sunt qui venerunt ex magna tribulatione et laverunt stolas suas in sanguine agni. Et meruerunt.

C. *ÿ.* Sancti mei qui in isto sæculo certamen habuistis mercedem laborum ego reddam vobis.

ÿ. Venite benedicti Patris mei percipite regnum. Mercedem.

ÿ. Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.

ÿ. Justi epulentur et exultent in conspectu Dei et delectentur in lætitia.

ÿ. Fulgebunt justi sicut liliam et sicut rose Hiericho ante Dominum.

ÿ. Justi autem in perpetuo vivent, et apud Dominum est merces eorum. Et sicut.

His ita per ordinem gestis, cum redierit iterum ad ostium Ecclesiæ facto silentio habeat pontifex verbum ad plebem de honore Ecclesiastico, et de decimis, vel oblationibus Ecclesiarum, ac de anniversaria ipsius Ecclesiæ dedicatione. Ipse autem Dominus et constructor ipsius Ecclesiæ admonetur de dote illius, et qualem honorem vel curam Ecclesiæ et presbytero exhibere debeat. Illo autem proficiente in omnibus ita se agere velle pontifex hæc confirmari a Dno postulans, antequam intret Ecclesiam dicat hanc orationem (200).

Domum tuam quæsumus Domine clementer ingredi, et in tuorum cordibus fidelium perpetuam tibi construe mansionem, et præsta ut domus hæc quæ tua subsistit dedicatione solemnibus, tua fiat habitatio sublimis. Per.

Tunc accipiat Pontifex feretrum cum presbyteris et ingrediendo scola antiph. cant.

Ingridimini benedicti Dei, parata est vobis a Domino habitatio sedis vestre, sed et populus fidelis cum gaudio insequitur iter nostrum ut oretis pro nobis Majestatem Domini. *Cum Respons.* Sancti Dei dedit vobis.

A. Benedicta gloria Domini de loco suo ævia: *cum vers.* Cantate Domino canticum novum, laus ejus in Ecclesia sanctorum. *Et cum intraverint ex- Jenseno velo inter populum et altare.* Pontifex recondat reliquias in altari et presbyteri qui cum eo sunt cantent antiph.

A. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. *Cum psalmo.* Cantate Domino canticum novum, laus ejus in Ecclesia sanctorum.

Et antequam recludantur reliquiæ dicat hanc orationem.

Deus qui omni loco Dominationis tuæ clemens ac benignus dedicator assistis. Exaudi nos quæsumus et concede ut inviolabilis hujus loci permaneat consecratio, et beneficia tui muneris universitas sanctæ Ecclesiæ quæ supplicat mereatur. Per.

Hac expleta ponat chrisma in confessionem per angulos quatuor in crucem dicendo. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Pax tecum. Et cum spiritu tuo.

Deinde ponat tres portiones (201) corporis Dni in confessionem, et tres de incenso, et tunc recludantur reliquiæ in confessione et dum recludantur canunt antiph. Sub altare Domini sedes accepistis intercedite pro nobis ad Dominum qui vos elegit. *Cum psalmo.* Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.

ORATIO AD DEDICANDUM ALTARE POST IMPOSITAS RELIQUIAS.

Deus qui altaria nomini tuo dicanda sanctificas, præsta quæsumus ut quod nostra fragilitas non meretur intercessionem beati N. huc Spiritus tui plenitudo descendat, qui et munera nostra sanctificet, et indulgentiam nobis tuæ pietatis obtineat. Per.

Et accipiens tabulam de subius confirmet eam cum chrismate in crucem ita dicens. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Pax tecum. Et cum spiritu tuo. *Tunc imponat tabulam super reliquias et det orationem hanc.* Deus qui ex omni coaptatione sancto-

Pisanum, quod Mabillonius describit in itinere Ital. Eodemque pertinent oratoria quæ Anastasius biblioth. a nonnullis pontificibus in baptisteriis tecisse narrat.

(201) Passim hoc in libris ritualibus legere est de tribus portionibus corporis Christi ponendis in altari dedicando. Quod quidem Durandus in Ration. div. offic., c. 7. n. 23, faciendum vult cum corpore Do-

minum æternum Majestati tuæ condidit habitaculum, da ædificationi tuæ incrementa cælestia et præsta, ut quorum hic reliquias pio amore complectimur eorum semper meritis adjuvemur. Per.

Tunc lineat eam cum calce quæ ante fuerat præparata, et postquam lineata fuerit faciat crucem deasper cum chrismate dicendo. In nomine. *Et mittat chrisma per quatuor cornua altaris ipsa superscripta ubi dicendo et crucem faciendo cant.* A. Corpora sanctorum in pace sepulta sunt et vivent nomina eorum in æternum. *Adjung.* Gloria Patri. *Tunc diaconi restant altare et scola dic. antiph.* Circumdate Syon levitæ altare Domini vestite vestimentis albis estote et vos canentes ymnum novum dicentes benedictus Deus. *ÿ.* Mirabilis Deus in sanctis suis. *Et gloria Patri.* *Alia A.* In velamento clamabunt sancti tui Domine ævia, ævia, ævia. *Posteaque offerat incensum, versusque dicatur.* Omnis terra adoret te Deus et psallat. *Preces.*

Fundata est domus Domini super verticem montium.

Bene fundata est super omnes colles.

Dominus in templo sancto suo. Dominus in cælo sedes ejus.

Domus mea dicit Dominus, Domus orationis vocabitur. Exultabunt Sancti in gloria. Lætabuntur in cubilibus suis.

Exultent justi in conspectu Dei. Et delectentur in lætitia.

Pretiosa est in conspectu Domini. Mors Sanctorum ejus.

C Exurge Domine adjuva nos. Et libera nos propter nomen tuum.

Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus.

Dns. vobiscum. Et cum Sp. t.

Et dicat pontifex orationem hanc.

Descendat quæsumus Domine Deus noster Spiritus sanctus super hoc altare, qui et populi tui dona sanctificet, et summmentium corda purificet. Per.

Alia. Omnipotens sempiternus Deus altare hoc nomini tuo dicatum, cælestis virtutis benedictione sanctifica, et omnibus in te sperantibus auxilii tui munus ostende, ut hic sacramentorum virtus et votorum obtineatur effectus. Per.

Deinde revertatur pontifex in sacrarium donec ornentur ecclesia, et accendantur luminaria, et incipiat cantor antiphonam ad Introitum. Terribilis est locus iste. *Et procedat pontifex cum ordinibus suis, sicut consuetudo est in festivitibus, et celebretur solemniter missa sicut sacramentorum libro continetur cum Gloria in excelsis Deo, et postea per totam ebdomadam fiant missæ publicæ (202) in ipsa ecclesia usque ad dies octo completos.*

mini, quando reliquiæ nullæ sunt præsto, uti etiam habet Pontificale Durandi: *Deficientibus reliquiis ponat corpus Christi.*

(202) Hæc rubrica in Sacramentario Gregoriano passimque in ordin. dedicationis eccl. legitur ritu antiquissimo, quem in dedicatione basilicæ Hierosolymitanæ servatum, Euseb. lib. iv, De Vita Constantiniana testatur, commemoratque Sidonius Appolli-

ORDO AD BENEDICENDUM ECCLESIAE SIGNUM.

(Ex cod. ms., bibl. Cæsar. Vindob. sæc. x vel xi, n. 339, olim 351.)

Imprimis dicitur letania postea VI. psalmi veniales, Miserere mei Deus secundum. Deus in nomine tuo. Miserere mei Deus miserere mei. Deus misereatur nostri. Deus in adiutorium meum intende. Inclina Domine aurem tuam.

RECONCILIATIO VIOLATAE ECCLESIAE.

(Ex cod. Vindob. theol. 277, sæc. xii vel xiii.)

Primitus veniat episcopus ante ipsam ecclesiam cum clero et populo dicatque hanc orationem.

Omnipotens et misericors Deus, qui sacerdotibus etc. *Alia. Aufer a nobis, etc. Tunc intret pontifex in ecclesiam cum clero et letaniis. His peractis dicit Oremus. Et diaconus: Flectamus genua. Post paululum Levate. Oratio: Deus qui peccati veteris etc. Et benedicat aquam et salem cum vino et cinere mixtam, et circumeat tribus vicibus intrinsecus ecclesiam spargendo et cantando antiph. Asperges me Domine. Ps. Miserere mei Deus. lavando ac purificando loca contaminata et dicat hanc Præfationem. Deum indultorem criminum etc. Consecratio: Deus cujus bonitas etc. Sequitur antiph. Confirma hoc Deus. Ps. Exurgat Deus et dissip. Et antequam recludantur reliquiae dicit pontifex: Oremus. Et diaconus: Flectamus genua. Levate. Sequitur oratio: Deus qui omni loco etc. Tunc reliquiae reponantur. Require cætera in dedicat. ecclesiae. Et cantent. Ant. Confirma hoc Deus cum versu Narrabo nomen. Et Gloria Patri. Sequitur Deus qui ecclesiam tuam etc.*

BENEDICTIO ECCLESIAE NOVAE.

(Ex codice Vindobon. theol. 277.)

Deus qui super mysticam petram apostolicæ di-

Agnitatis ædificatæ principaliter ecclesiae tuæ portas inferni numquam prævalituras esse promisisti, cunctos ab eadem remove placatus errores, ut quod adversus eam præsumptio falsitatis extollit, Spiritus veritatis evincat. Dirige quæsumus eam dispensatione cælesti, ut quæ ante mundi principium in tua semper est præsentia præparata, usque ad plenitudinem gloriamque promissam te moderante permaneat, et in tuorum cordibus fidelium perpetuam tibi construe mansionem, ut plebs hæc quæ dejecto in terram vultu benedictionis tuæ postulat domum æternam a te percipiat præmium. Præsta quæsumus Domine, ut hæc basilica, cujus hodie nunciamus incenia, quæ tua dedicatione subsistit solemnitas, tua semper fiat habitatione præclara. Per.

BENEDICTIO SUPER MUNUS, QUOD QUIS ECCLESIAE OFFERT HONORI. [(203) Ex eodem.]

Deus cujus verbo et potentia facta sunt omnia cujus dono percepimus, quæ ad vitæ remedium possidemus, te supplices obnixis precibus exoramus, ut de sede majestatis tuæ huic oblationi fidelium sanctificator accedas, suscipe de manu famulorum tuorum munus oblatum, quod a tua clementia benedictum in usum hujus sanctuarii maneat consecratum. Sint hæc in conspectu tuo libenter accepta, sicut quondam Abel alumni tui, vel Melchisedech munera tibi placuerunt oblata, et quia ad honorem tui amoris ecclesiam tuam summis nituntur decorare obsequiis, tu eis Domine magna pro parvis recompensa, ut devotionem eorum accipiens, fide eos repleas, indulgentia foveas, misericordia protegas, adversa destruas, prospera concedas, habeant in hoc sæculo bonæ actionis documentum, caritatis studium, sancti amoris effectum, et in futuro cum sanctis angelis adipiscantur perpetuum regnum. Amen.

BENEDICTIO SALIS ET AQUÆ.

SEQUITUR EXORCISMUS SALIS.

Exorcizo te creatura salis per Deum vivum, per Deum sanctum, per Dominum totius creaturæ, qui divina voce oris sui locutus est, ad discipulos suos dicens: Vos estis sal terræ, et qui per apostolum suum Paulum dignatus est dicere, Sit sermo vester sapientiæ sale conditus, ut efficiaris sal exorcizatum, ad evacuandum et expellendum ab hoc ecclesiae signo inimicum, omnemque virtutem putredinis ejus et omnes qui ex te sumpserint, sint sanctificati animis, atque corporibus et ubicunque fueris aspersum,

BENEDICTIO SALIS.

Divinitatis tuæ fortitudinem deprecantes, Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui inter omnia necessaria quæ per Ihm Xpm Dominum nostrum procreari jussisti, non minimam gratiam conferre dignatus es sal, ut ex illo possint universa condiri, quæ hominibus ad escam per eundem Filium tuum Dominum nostrum procreasti. Te supplices exoramus, ut hoc sal digneris aspicere, quatenus ex Majestatis tuæ virtute contra omnes spiritus immundos vigorem possit accipere. Expellat ab hoc Ecclesiae

stigia vel portenta inimici et omnium monstrorum genera, longius faciat effugari. Gravedines omnes, phantasiasque compescat, et per signum crucis. Filii tui Domini nostri Ihu Xpi tutelam fidelissimam desiderantibus præstet. Per eundem.

EXORCISMUS AQUÆ.

Discede immune spiritus ab omnibus quibus fides nostra usura est religionis officii sacramentis. Nec præendas culpam criminis, qui agnoscis potentiam salvatoris. Non est meriti confidentia sed præcepti, licet ipsa potestas mysterii... Te igitur per communem Dominum aquæ creatura convenio, ut conservare motum sensibilitatis intelligens, subijci servicio quo placare Deum nitimur non recuses, omnem a te dæmonum communionem, omne collegium iniquitatis expurges, totam phantasmatis labem, capax Dominicæ protectionis extermines, ut gratia sanctificationis adepta, tuo nostroque pariter creatori deserviens, omnem spirituum pravorum nequitiam ab hoc Ecclesiæ dejicias, et in quocunque loco fueris aspersa, sanctæ copiam benedictionis inducas. Præstante ipso Domino redemptore nostro Ihu Xpo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum, amen.

BENEDICTIO AQUÆ.

Benedic Domine hanc aquam benedictione cælesti, et assistat super eam etc. *ut in pontificalis de benedictione campanæ.*

Hic mittatur sal in aquam.

Fiat hæc commixtio et consecratio salis et aquæ in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Oratio post commixtionem.

Omnipotens æterne Deus, qui nobis a te conditam creaturam aquæ vividæ distinxisti, ut liquorem simplicem ad lavacrum, salsam soliditatem præberes ad condimentum, quatenus et sordida possent abluï, et fatua imbui, quo et noxia tollerentur et originalis corrigeretur error ad viam salutis. Te officii nostri functionem immeriti deprecemur, ut hæc salis et aquæ in tuo nomine facta permixtio, clementiæ tuæ dono sanctificetur, ad purificandum hoc ecclesiæ signum, quodque ministerialiter baptismo commo- dum, culpæ inimicum sapientiæ aptum, errori præstas adversum, sancti Spiritus tui sanctificatione reddas sanctificatum, nec ullo contagio reddatur inmundum, quod tua fieri credimus majestate beatum, sed ita per te plenum præbeat sanctificationis effectum, ut ubicunque invocato tuo nomine manu fuerit emissum, vel modo quolibet assumtum expulsi et explosi omnibus insidiis contrariæ potestatis non solum diabolica machinamenta ex eodem loco fugata deficiant, sed etiam sanctorum angelo-

(204) *Græcis ὑγιασµὸς* dicitur benedictio aquæ baptismalis olim in pervigilio, nunc in ipso die Epiphaniæ Domini celebratur. Vid. t. II, disquis. V, c. 1, n. 18, ubi de veteri usu solemnibus baptismi apud nos etiam in festo Epiphaniæ Domini ac benedictione aquæ hodierna, cum qua hoc in nonnullis convenit. Locum ibi p. 439 S. Chrysostomi attulimus de mirifica hujus aquæ infidelium domibus ser-

rum custodia semper inibi mansura consistat, te præstante omnipotente Deo, qui cum Filio tuo et Spiritu sancto regnas in sæcula sæculorum, amen.

Post hæc cantantur psalmi isti: Lauda anima mea Dominum. Laudate Dominum quoniam bonus. Lauda Hierusalem Dominum. Laudate Dominum de cælis. Cantate Domino canticum. Laudate Dominum in sanctis ejus. Qui dum cantantur lavet pontifex signum de aqua benedicta et sale benedicto cum oleo sancto cruces in eo faciendo et dicat hanc orationem: Deus qui per beatum Moysen legiferum tubas argenteas fieri præcepisti etc. ut in pontificali usque ad illa verba: Ante sanctæ crucis in eo depictum vexillum. ubi hæc oratio finitur, omissis illis, quæ in pontificali adduntur. cui flectitur omne genu etc.

B *Tunc extergat illud cum linteo mundo et cantatur antiphona: Vox Domini super aquas, Deus Majestatis intonuit. Dominus super aquas multas. Psal. Vox Domini in virtute. usque ad finem psalmi cum Gloria.*

Post hæc tangat illud cum chrysmate a foris septies, intus quater et dicat hanc orationem: Omnipotens sempiternus Deus, qui ante arcam fœderis, etc. ut in pontificali.

Tunc ponatur in incensorio ignis et thimiamatus et mirra, et erigatur signum super incensorium, ut totum illum fumum colligat et dicatur antiphona. Deus in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster. Viderunt te aquæ Deus. usque ad finem psalmi cum Gloria.

Omnipotens Dominator Xpe, quo secundum assumptionem carnis dormiente in navi, dum oborta tempesta maria conturbasset: te protinus excitato et imperante dissiluit. Tu necessitatibus populi tui, benignus succurre, tu hoc tintinnabulum sancti Spiritus rore perfunde, ut ante sonitum illius semper fugiat inimicus, invitetur ad fidem populus Xnus, hostilis terreatur exercitus, confortetur in Domino per eum populus evocatus, atque sicut per Davidicam cytharam delectatus desuper descendat Spiritus sanctus, atque ut Samuele crinifero agnum mactante in holocausto suo rex æterni imperii fragore aurarum turbam repulit adversantem, ita dum hujus vasculi sonitus transit per nubila ecclesiæ tuæ conventus consoletur, manu serventur angelica fruges, credentium mentes et corpora salvet protectione sempiterna. Per te Salvator mundi.

MAJOR (204) BENEDICTIO AQUÆ ET SALIS.

(*Ex Codice msc. Theol. Bibl. Cæs. Vindob. sæc. x, vel xi, n. 359, olim 351.*)

Deus in adjutorium meum intende, cum Gloria. **A.** Hæc est generatio. *Ps.* Domini est terra. **A.** Afferte Domino. **A.** Secundum magnam misericordiam. *Ps.* Miserere mei Deus secundum. **Deinde** vatæ virtute. Idem t. VIII, opp. p. 433, moris communis meminit, manus ante ingressum ecclesiæ lavandi, ad quem in usum fontes (eodem cum aliis teste t. III, p. 289) ad ecclesiarum atria erant (talem etiamnum videre est in vicina nobis Ecclesia primaria Friburgensi) uti nunc ad asperionem saltem vasa aqua benedicta repleta. Perseverat verò mos lavandi manus in ipsa synaxi ab ecclesiæ in-

letaniam. Kyrie eleison. Xpoeleison. Xpe audi nos. Sca Maria ora pro nobis. *Deinde* Dominus vobiscum. et cum spiritu tuo.

Or. Deus cujus antiqua miracula etiam in omni sæculo coruscare sentimus, dum quod uni populo persecutione Ægypti ad liberandum dexteræ tuæ potentia contulisti. Id in salutem gentium per aquæ regenerationem operaris, præsta ut in Habrahæ filios et in Hisraheliticam dignitatem totius mundi transeat plenitudo. Per Dnm.

Lectio Epistolæ beati Pauli apost. ad Corinthios.

Fratres nolimus autem vos ignorare quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moysæ baptizati sunt, in nube, et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra, petra autem erat Christus. *Or.* Adjutor in oportun. ꝑ. quoniam non in finem.

Secundum Mattheum.

In illo tempore dixit Jesus discipulis suis. Vos estis sal terræ: quod si sal evanuerit, ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras et conculcetur ab hominibus. Vos estis lux hujus mundi. Non potest civitas abscondi super montem posita. Neque accendant lucernam, et ponunt eam sub modio sed supra candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra bona coram hominibus, ut videant bona vestra opera, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis.

BENEDICTIO AQUÆ.

Dominus vobiscum. Oremus.

Exorcizo te creatura aquæ per Deum vivum, per Deum sanctum, per Deum totius creaturæ, ut te mundam exhibeas contra omnem morbum, atque insidias inimici, ut ubicunque aspersa fueris, sit propitio Deo domus ipsa defensa, sicut defensæ fuerunt domus Hebræorum per signum sanguinis agni. Sic defendantur Domine domus famulorum famularumque tuarum per aspersionem hujus aquæ. In ipsius nomine te exorcizo aqua, qui verbo suo fontes emanare præcepit. In ipsius nomine te exorcizo, qui filios Israel per medium mare eduxit. In ipsius nomine te exorcizo, qui super te suis pedibus ambulavit. In ipsius nomine te exorcizo, quem Joannes in te baptizavit, ut omnis spiritus erroris, et omnes fantasie dæmonum tua aspersione effugentur et separentur. Per virtutem Domini nostri Jesu Xpi qui venturus est judicare.

ambubalia usitatis in utraque Ecclesia. ut de præ-

A *Alia.* Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Domini nostri Jesu Xpi, ut omnis immundus spiritus et incursio Satanæ separetur ab hac creatura aquæ. Proinde ergo efficere aqua exorcizata ad effugandum omne fantasma inimici, et ipsum inimicum eradicare et explantare. In nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Domini nostri Jesu Xpi, qui venturus.

Alia. Te autem creatura aquæ adjuro per Deum vivum, per Deum sanctum, per eum te adjuro, qui te in principio separavit ab arida. Adjuro te per Deum vivum, qui fontes paradysi emanare præcepit, et in quatuor fluminibus exire jussit, et totam terram rigare præcepit. Adjuro te per eum, qui in te Neaman Syrum a sua lepra mundavit, et per manus Helisæi prophetæ inmissione dulcoravit. Efficere ergo aqua sancta, aqua benedicta, aqua lavans sordes, et mundans peccata. Adjuro te per Deum vivum, ut te mundam exhibeas, nec in te aliquam fantasiam retineas; sed efficiaris fons exorcizatus, ut ubicunque aspersus fueris, sive in domo, sive in angulis cubiculorum, sive in agro, sive super homines, sive super pecora, vel jumenta, vel si quis ex te gustaverit, fias ei defensaculum vitæ, remedium sanitatis. Ipse quoque diabolus elongetur et effugatur, tamquam elongatum est cælum a terra, lux a tenebris, justum ab injusto, dulce ab amaro, sic separetur ille spiritus immundus ab omni habitatione famulorum famularumque Dei, vel ab his locis, ubi hæc unda respersa fuerit, per verbum et virtutem Domini nostri Jesu Xpi. Qui venturus est.

BENEDICTIO AQUÆ.

Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Domini nostri Jesu Xpi Filii ejus, ut fias aqua exorcizata ad effugandam omnem potestatem inimici. Et ipsum inimicum eradicare et explantare valeas cum angelis suis apostolicis. Per virtutem Domini nostri Jesu Xpi. Qui venturus est.

Alia. Deus qui ad salutem humani generis maxima quæque sacramenta, etc.

BENEDICTIO SALIS.

Exorcizo te creatura salis per Deum vivum, per Deum verum etc.

BENEDICTIO SALIS.

Exorcizo te creatura salis per Deum vivum, per Deum sanctum, per Deum totius creaturæ, qui te per Helisæum prophetam in aquam mitti jussit ut sanaretur sterilitas aquæ, qui divina voce oris sui locutus hillonius sæc. v. Bened. n. 51. Inculentum vero

est ad discipulos suos dicens : Vos estis sal terræ : A qui per apostolum suum Paulum dicere dignatus est, Sit sermo vester sapientiæ sale conditus, ideoque efficere sal exorcizatus, ad evacuandum et expellendum inimicum, et omnem virtutem putredinis ejus. In nomine Domini nostri Ihu Xpi. Qui venturus est judicare vivos et mortuos.

Alia. Benedic omnipotens Deus hanc creaturam salis tua benedictione cœlesti in nomine Domini nostri Ihu Xpi, et in virtute sancti Spiritus tui, ad effugandum inimicum, quam tu Domine sanctificando sanctifices, et benedicendo benedicas, fiatque omnibus accipientibus perfecta medicina permanens in visceribus summentium. In nomine Dni nri Ihu Xpi. Qui venturus est.

Alia. Deus invisibilis, Deus inæstimabilis, qui per cuncta diffusus es, pietatem tuam et misericordiam per sanctum et tremendum Filii tui nomen supplices deprecamur, ut super hanc creaturam salis benedictionem tuam per potentiam invisibilis operationis infundas, ut jumenta, quæ necessitatibus humanis tribuere dignatus es, cum ex eadem acceperint, vel gustaverint, hæc benedictio et sanctificatio tua in læsa reddat, et ab omni temptatoris incursu te protegente custodiat. P.

Alia.

Immensam clementiam tuam omnipotens æterne Deus humiliter imploramus, ut hanc creaturam salis, quam in usum generis humani tribuisti benedicere et sanctificare tua pietate digneris, ut sit omnibus sumentibus sanitas animæ et corporis; ut quidquid eo tactum vel respersum fuerit, careat omni immunditia, omnique impugnatione spiritalis nequitie. Per.

BENEDICTIO AMBORUM PARITER.

Hic sufflat ter et miscet.

Deus cui super Cherubim et Seraphim sublimi throno sedenti omnis profunditas abyssi, omnis latitudo perspicua est. Deus cujus æternis legibus omnis natura concluditur. Deus cujus voluntati quidquid resistit infirmum est, quidquid sævit inimicus et immundus spiritus tuis sermonibus sanctis evictum est. Deus qui malignorum destruis vires, et adversantia per famulos tuos templa inimici extinguis. Te Domine supplices exoramus, ut ad defensionem nostram placatus aspicias, et salis et aquæ hujus creaturam gratiæ tuæ benedictione sanctifices, et necessariis purificationibus facias efficaces, ut quidquid fuerit liquore ejus aspersum, ab omni immunditia spiritu immundorum vacuum fiat et liberum. Nihil ibi pestilentia morbidum, nihil ullius terrores sit inquietum, omne illic demonium, omnem adversariam potestatem per hujus creature tuæ salis et aquæ aspersionem deprecatio tuæ invocationis expellat. Nec ullas ibi diaboli ministrorumque ejus insidias nocere aut lædere permittas, ubi de tuo auxilio præsumitur et virtus tui nominis invocatur. Per.

Alia. Præsta quæsumus Domine tuum salubre re-

medium super hanc creaturam salis et aquæ, ut ubicunque intercesserit, ad animæ et corporis proficiat sanitatem. Per.

Alia. Æterne Domine Deus omnipotens officii nostri functione immeriti deprecamur, ut hæc salis et aquæ permixtio, in nomine clementiæ tuæ sanctificata, cum per nostras fuerit manus emissa, vel quolibet modo assumpta, expulsis cunctis machinamentis dæmonum ex eodem loco fugata deficiant, et sanctorum angelorum custodia semper inibi mansura consistat. Per Dnm.

Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est.

Præfatio

B Domine Deus cœli et terræ, cujus virtuti subiecta sunt universa, cujus verbo procurata sunt omnia, submitte Spiritum tuum sanctum super hanc creaturam aquæ, ut fiat aqua sanctificata in nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ipsa te cognovit altissima salus et respector tuus aqua. Ergo humiles exoramus, ut exaudias et miserearis precibus nostris, ut ubicunque aspersionis et purificationis te jubente aspersa fuerit hæc aqua, habeat ibi domus gaudium, spem, honorem perpetuum, ut omnis malivoli invidia expellatur et separetur, per virtutem Domini nostri Jesu Christi quem laudant angeli, et non cessant clamare dicentes. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus sabaoth.

Oremus.

C Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati audemus dicere. Pater noster. Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis præteritis, præsentibus, et futuris, et custodi nos in omni opere bono, per liberatorem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat. Credo in Deum.

BENEDICTIO AMBORUM PARITER.

Deus invictæ virtutis auctor, et insuperalis imperii Rex etc.

BENEDICTIO MINOR SALIS ET AQUÆ.

Exorcizo te creatura salis per Deum vivum, per Deum verum, per Deum sanctum, per Dominum qui te per Helisæum etc.

BENEDICTIO SALIS ET AQUÆ.

(Ex ms. Vind. th. 277, sæc. XII vel XIII.)

D Deus in adjutorium meum intende. Domine ad adjuvandum me festina. cum Gloria Patri. Kyrie eleison. Xpe el. Kyrie el. Pater noster. Credo in Deum. *Et letania sequitur si vis.* Benedictio Salis. Exorcizo te creatura salis in nomine Dei Patris omnipotentis, et in caritate Dni nri Ihu Xpi, et in virtute Spiritus sancti. Exorcizo te per Deum vivum, per Deum verum, qui te ad tutelam humani generis procreavit, et populo venienti ad credulitatem per servos suos consecrari præcepit. Proinde rogamus te Dne Deus noster, ut hæc creatura salis in nomine Trinitatis efficiatur salutare sacramentum ad effugandum inimicum : quod te Domine sanctificando

sanctifices, et benedicendo benedicas, ut fiat omnibus accipientibus perfecta medicina permanens in visceribus eorum in nomine Dni nri Ihu Xpi. Qui venturus.

Lectio libri Regum. In diebus illis. Dixerunt viri civitatis ad Helyseum. Ecce habitatio civitatis hujus optima est, sicut tu ipse perspicias, sed aquæ amarissimæ sunt, et terra sterilis. At ille ait: Afferte mihi vas novum, et mittite in illud sal. Quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum misit in eum sal, et ait: Hæc dicit Dominus: Sanavi aquas has, et non erit in eis ultra mors, neque sterilitas. Sanatæ sunt ergo aquæ usque ad diem hanc juxta verbum Helysei, quod locutus est. *Secundum Jo-han.* (205). In illo tempore. Vidit Johannes Jesum venientem ad se et ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Illic est enim de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego nesciebam eum. Sed ut manifestaretur in Israel, propterea veni in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Johannes dicens: Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, et mansit super eum. Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

BENEDICTIO AQUÆ.

Exorcizo te creatura aquæ per Deum vivum, per Deum sanctum, per Deum totius sæculi creatorem, ut mundam te exhibeas contra omnem morbum atque insidias inimici, ut ubicumque aspersa fueris, sit propitio Deo defensa domus ipsa, sicut defensæ fuerunt domus Hebræorum per signum sanguinis Christi, sic defendatur Domine domus famulorum famularumque tuarum. In ipsius nomine te exorcizo, qui lilius Israel per medium mare eduxit. In ipsius nomine te exorcizo, qui super te pedibus suis ambulavit. In ipsius nomine te exorcizo, quem Johannes in te baptizavit, ut omnis spiritus erroris et omnes fantasie dæmonum per hanc aquam aspersionis effugentur et separentur per Xpm Dominum nrm, qui venturus est judicare.

Alia. Præsta Domine tuum salutare remedium super hanc creaturam salis et aquæ, ut ubicumque intercesserit, ad animæ et corporis proficiat sanitatem. Per Dnm nrm. *Hic suffla ter in modum crucis, et misces salem et aquam, et dices his verbis.*

Exorcizo te creatura salis per Deum vivum, qui te per Helisæum prophetam in aquam mitti jussit, qui divina voce ore suo locutus est ad discipulos suos, dicens: Vos estis sal terræ. Qui per apostolum Paulum dixit Cor vestrum sale conditum sit; ideoque efficere sal exorcizatum ad expugnandum inimicum et omnem incursum dæmonis per virtutem et nomen Dni nri Ihu Xpi. Qui venturus est judicare sæculum, et te inimice per ignem. Dominus vobis-

(205) Hodierna benedictio aquæ in Epiphania evangelium habet quidem de baptismo Joannis, sed secundum Lucam; concordant vero tres sequentes

A cum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est.

Præfatio.

VD. et justum est æquum et salutare nos tili semper et ubique gratias agere Dne Deus cæli et terræ, cujus virtuti subdita sunt universa, cujus verbo procreata sunt omnia; supermittendo supermitte Spiritum sanctum super hanc creaturam aquæ, ut fiat aqua sanctificata in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ipsa te cognoscat altissima salus et respector perpetuus. Ad quem humiles oramus et petimus, ut exaudias et miserearis precibus nostris, ut ubicumque aspersionis et purgationis, te jubente, aspersa fuerit hæc aqua, habeat domus ista gaudium, spem, honoremque perpetuum, ut omnes malivoli et invidi expellantur et separentur. Iterato te alloquar aqua, qui lucis similitudinem habes. Tu sub cælo, tu super cælum, tu sub terra, tu super terram. Super te invoco nomen sanctum, atque mirabile Dei, qui te sua potentia suspendit super cælos, congregavit in terra, miscuit in mari: qui te archanis, et limpidis atque velocibus ventis pluere præcepit, et ad usus hominum carnis lavacrum dedit, et sitientibus potum subministravit, super quam etiam Spiritus Domini ferebatur sed etiamnum fertur. Adjuro te per vocem tonitruum corruscantis, et per virtutem tremendi cælestis regis. Adjuro te per lignum mysterii, de quo aqua percussa statim dulcis facta est. Adjuro te per eum, qui omnia creavit, ne contempnas vocem humilitatis meæ, sed expellas omnem umbram, omnem satanam, et omnes machinationes diabolicas spirituum immundorum sive biathanatum, (206) sive errantium, sive ex invocatione magicæ artis, sive præcantorum argumenta, sive draconum, sive volucrum et viperarum, quia Imperat tibi Dns Ihs Xps Filius Dei vivi, ut mox cum aspersa fueris in nomine Dei omnipotentis sabaoth sive in domo, sive in vineis, sive in pecoribus, suis in seminatis campis, sive in qualicumque creatura, sive in potu data fueris homini valetudine detento, et a maligni infestatione percusso, mox expellas, et excludas omnem malignum, ut possit homo velocius salvus fieri per virtutem et nomen Dni nri Ihu Xpi, qui neque dici, neque scribi, neque computari potest, cui nomen, est Deus. Qui per angelum tuum Domine fontem Agar ostendisti, et ex eo Ismahel sitientem potasti: qui pueri Abraham in Mesopotamia preces audisti, et omnia desideria cordis ejus implesti: qui famulum tuum Moysen in deserto petram percutere, et ex ea aquam producere, et populum rigare jussisti: qui aquam amaram immisso ligno dulcorasti, ita benedicere digneris hanc aquam in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ut ubicumque aspersa fuerit in tuo nomine omnes jactationes sævas inimici expellas. Illud etiam rogamus, ut sicut ad domum Raguel orationes cum hodierno ritu, ex quibus colligitur benedictionis destinatio in domibus fidelium.

(206) In clivis damnatorum.

angelum Raphael mittere dignatus es, et Asmodeum A
dæmonium colligavit, simili beneficio domui huic
præstes, ut mox, cum aspersa fuerit nunquam illic
vel in anima vel in eadem domo consistentibus ha-
beat aliquam potestatem, sed confusus et districtus
abscedat. Per Xpm Dnm nrm, per quem majestatem
tuam.

BENEDICTIO SALIS.

Sancte Dne creator omnium creaturarum, et totius
naturæ artifex, et unus magister gignentium, origo
nationum, utilitasque virtutum, cujus providentia in
hac quoque creatura liquentes aquas cælesti igne
solidasti, ut hæc cætera humanis usibus admixta
condiret, et in longiorem usum incorrupta servaret;
da ei Dne exorantibus nobis eam ex tua benedictio-
ne substantiam, ut cujuscumque viscera penetrave- B
rit, effuget ex his atque depellat quidquid erroris,
confusionis, malignitatis fraudes diabolicæ tempta-
tionis infuderint, omni hostis nri infestatione depul-
sa, id in homine tantum quod a te factum est relin-
quatur.

Alia. Domine sancte Pater omnipotens æterne
Deus, te suppliciter deprecamur, ut benedicere
digneris hanc creaturam salis, quam in usum hu-
mani generis tribuisti, ut qui ex ea gustaverint,
non moriantur in æternum, sed te sapiant, in te
roborentur, atque ad æterna dona per tuam gratiam
venire mereantur, in nomine Dni nri Ihu Xpi, qui
venturus est.

BENEDICTIO SALIS AD PECORA.

Deus invisibilis et inæstimabilis, qui per cuncta C
diffusus es, pietatem tuam et misericordiam per
sanctum et tremendum Filii tui nomen supplices
deprecamur, ut in hanc creaturam salis benedictio-
nem et potentiam invisibilis operationis infundas,
ut jumenta, quæ necessitatibus humanis dignatus es
tribuere cum ex eadem acceperint, vel gustaverint,
hæc benedictio et sanctificatio tua illæsa reddat, et
ab omni temptatoris incursu te protegente custodiat.
Per.

Alia. Defende Domine pecora per hanc creaturam
salis a lupis rapacibus, a latronibus, a morbo, a
mortibus, a laqueis diaboli, ab omni infirmitate, a
temptatione, a malitia, ab odio, ab invidia, a malo
homine, a malis eloquiis (i. e. incantationibus, ex-
creationibus), a malis oculis, a veneficiis, ab omni D
temptatione sacrare et salvare digneris Domino
pecora nostra, et omnia quadrupedia, quæ morbo et
infirmitate vexantur per hanc creaturam salis in no-
mine tuo Pater, Filiique tui Ihu Xpi et Spiritus
sancti. Qui in Trinitate perfecta.

BENEDICTIO SALIS ET AQUÆ AD SPARGENDUM
IN DOMO.

Domine sancte Pater omnipotens instaurator et
conditor omnium elementorum, qui per Xpm Dnm

ulterius in eo loco habeat potestatem commorandi.
Per.

Alia Oratio. Præsta Domine per hanc creaturam
aspersionis (vel hujus creaturæ aspersionem) sanita-
tem mentis, integritatem corporis, tutelam salutis,
securitatem spei, corroborationem fidei, hic et in
æterna sæcula.

BENEDICTIO AQUÆ AD SPARGENDUM.

Deus qui ad salutem humani generis etc.

Item alia. Exorcizo te creatura salis et aquæ in
nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Ihu
Xpi Filii ejus, et Spiritus sancti, omnis virtus adver-
sarii, omnis incursio diaboli, omnisque inimici po-
testas eradicare et effugare ab hac creatura aquæ
per Deum verum, per Deum vivum, per Deum sanc-
tum, et Dnum nrm Ihm Xpm, ut efficiaris aqua
benedicta, ut ubicunque effusa fuerit, vel aspersa
sive in domo, sive in agro, effuges omnem fanta-
siam, omnem potestatem inimici: Spiritus sanctus
habitet in domo hac. Per Dnm nrm. Qui ven-
turus.

ITEM EXORCISMUS SALIS ET AQUÆ SUPER
INFIRMOS SCI GREGORII PAPÆ.

(Ex cod. Vindob. theol. 685.)

Deus in adjutorium meum intende. *Tribus vicibus*
cum Gloria. Kyrie el. Pater noster. Credo in Deum.
Lectio libri Regum. In diebus illis dixerunt viri ci-
vitalis ad Heliseum. Ecce habitatio civitatis hujus
optima est, sicut tu ipse prospicis, sed aquæ ama-
rissimæ sunt et terra sterilis. At ille ait: Afferte
mibi vas novum, et mittite in illud sal. Qui cum
attulissent, egressus ad fontes aquarum, misit in
eum sal et ait: Hæc dicit Dominus: Salvavi aquas
has, et non erit ultra in eis mors, neque sterilitas.
Sanatæ sunt ergo aquæ usque ad diem hanc, juxta
verbum Helisci, quod locutus est in Dom. *Secun-
dum Joan.* In illo tempore vidit Joannes Jesum ve-
nientem ad se et ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui
tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi: Post me
venit vir, qui ante me factus est, quia prior me
erat, et ego nesciebam eum. Sed ut manifestaretur
in Israhel, propterea ego veni in aqua baptizans. Et
testimonium perhibuit Johannes dicens: Quia vidi
Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, et
mansit super eum, et ego nesciebam eum. Sed qui
misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super
quem videris Spiritum descendantem et manentem
super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.
Et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est
Filius Dei.

BENEDICTIO SALIS.

Exorcizo te creatura salis in nomine Dei Patris
omnipotentis, et in caritate Domini nostri Jesu
Christi, et in virtute Spiritus sancti: Benedico te
per Deum verum, per Deum verum, qui te ad tu-

salutare sacramentum ad effugandum inimicum : A quam tu Domine sanctificando sanctifices, et benedicendo benedicas, ut fiat omnibus accipientibus perfecta medicina permanens in visceribus eorum in nomine Dni nri Jhu Xpi qui ventur.

BENEDICTIO AQUÆ.

Exorcizo te creatura aquæ per Deum viſum, per Deum sanctum, per Deum totius mundi creatorem, ut mundum te exhibeas contra omnem morbum, atque insidias inimici, ut ubicunque aspersa fuerit sit propitio Deo defensa domus. Sicut defensæ fuerunt domus Hebræorum per signum sanguinis Christi, sic defendatur Domine domus famularumque tuarum. In ipsius nomine te exorcizo, qui verbo suo fontes emanare præcepit. In ipsius nomine te exorcizo, qui filios Israel per medium mare eduxit. In ipsius nomine te exorcizo, qui super te suis pedibus ambulavit. In ipsius nomine te exorcizo quem Johannes in te baptizavit, ut omnis spiritus erroris et omnes fantasie dæmonum per hanc aquam aspersionis effugentur et separentur per Xpm Dum nrm qui ventur.

Alia. Præsta Dne tuum salutare remedium super hanc creaturam saſlis et aſquæ, ut ubicunque intercesserint ad animæ et corporis proficiant sanitatem. Per Xpm. *Hic sufflat ter in modum crucis; et miscens salem, et dic.* Exorcizo te, creatura salis per Deum viſum, per Deum veſtrum, per Deum sanctum, per Deum, qui te per Heliseum prophetam in aquam mitti jussit : qui divina voce, ore suo, locutus est ad discipulos suos dicens : Vos estis sal terræ ; qui per apostolum Paulum dixit, Cor vestrum sit sale conditum. Ideoque efficere sal exorcizatum ad expugnandum inimicum et omnem incursum dæmonis per virtutem et nomen Dni nri Jhu Xpi qui venturus est. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est. VD. et justum est æquum et salutare Domine Deus cæli et terræ cujus virtuti subdita sunt universa, cujus verbo procreata sunt omnia, supermittendo supermitte Spiritum tuum sanctum super hanc creaturam aquæ, ut fiat aqua sanctificata. In nomine Paſtris et Filii et Spiritus ſ sancti. Ipsum te cognoscimus altissima salus et respector perpetuus, ad quem humiles oramus et petimus, ut exaudias et miserere precibus nostris, ut ubicunque aspersionis et purgationis, te jubente, aspersa fuerit hæc aqua, habeat sibi domus gaudium, spem, honorem perpetuum, ut omnes malivoli, invidi expellantur, et separentur. Iterato te alloquitur aqua hæc lucis

suspendit super cælos, congregavit in terra, miscuit in mari : qui te archanis et limpidis, velocibus ventis pluere præcepit, et te ad usus hominis lavacrum carnis dedit, sitientibus potum per te subministravit, super quem etiam Spiritus Domini non solum ferebatur, sed etiam fertur. Adjuro te per Spiritum Dei vivi. Adjuro te per vocem tonitruum coruscationis tremendæ cælestis regis. Adjuro te per lignum mysterii de quo aqua percussa statim dulcis facta est. Adjuro te per eum, qui omnia creavit, non contempnas vocem humilitatis meæ, sed expellas omnem umbram, omnem satanam, et omnes machinationes diabolicas spirituum immundorum, sive errantium : sive ex invocatione magicæ artis, sive præcantorum argumenta, sive draconum et omnium volucrum et viperarum. Imperet tibi Dominus noster Jesus Christus Filius Dei vivi, ut mox cum aspersa fueris in nomine Dei omnipotentis sabaoth, sive in domo, sive in vineis, sive in pecoribus, sive in seminatis campis, sive in qualicunque creatura, sive in potu data fueris homini invaliditudinem detinenti, a maligni infestatione percusso, mox expellas, et excludas omnem malignum, ut pessimo homo velocius salvus fieri per virtutem et nomen Dni nri Jhu Xpi, qui neque dici, neque scribi, neque computari potest : cui nomen Deus, qui per angelum tuum Domine fontem Agar ostendisti, et ex eo Ismaelem sitientem potasti. Qui pueri tui Abraham in Mesopotamia preces exaudisti, et omnia desideria cordis ejus implesti : qui famulum tuum Moysen in deserto petram percutere, et populum potare jussisti : qui aquam amarum immisso ligno dulcorasti ; ita benedicere digneris hanc aquam in nomine Paſtris et Filii et Spiritus ſ sancti, ut ubicunque aspersa fuerit in tuo nomine omnes jactationes sævas inimici expellas. Illud etiam rogamus te Domine, ut sicut domum Raguel angelum Raphahel mittere dignatus es, et Asmodeum dæmonem colligavit, simile Domine beneficium domui huic præstes, ut mox cum aspersa fuerit, numquam illic vel in anima, vel in eadem domo consistentibus habeat aliquam potestatem, sed confusus et districtus abscedat. Per.

EXORCISMUS AQUÆ.

Exorcizo te creatura aquæ. *Ut supra.*

Alia. Deus qui ad salutem humani gen. *Ut supra.* Deus invictæ, etc. *Ant.* Asperges me. *Psal.* Miserere.

Oratio post aspersionem aquæ.

Præstes (Prs) Domine per hanc creaturam aspersionis sanitatem mentis et corporis integritatem.

BENEDICTIO CEREORUM.

III Non. Febr. Ypapanti. (207) Ad sanctam Mariam.

(Ex col. Vind. theol. n. 685 sæc. x.)

Domine Deus omnipotens creator cœli et terræ rex regum Dominus dominantium, exaudi nos famulos tuos clamantes et orantes ad te. Precamur te, Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui omnia ex nihilo creasti, et jussu tuo per opera apum hunc liquorem ad perfectionem cereæ evenire fecisti, et qui hodierna die petitionem justî Simeonis implesti, te humiliter deprecamur, ut has candelas ad usus hominum, et sanitatem corporum et animarum sive in terra sive in aquis per invocationem sancti tui nominis, et per intercessionem sanctæ Mariæ genitricis tuæ, cujus hodie festa devote percolimus, et per preces omnium Sanctorum tuorum beneddicere et sanctificare digneris, ut hæc plebs tua illas in manibus honorifice portans, te cantando, teque laudando, tu exaudies voces illius, de cœlo sancto tuo et de sede majestatis tuæ. Propitius sis omnibus clamantibus ad te, quos redemisti precioso sanguine tuo, qui vivis et regnas per omnia sæcula sæculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est. Vere dignum et justum est, æquum et salutare. Quia per serenissimam ac placidissimam stellam genitricem tuam, cujus sacratissimum nomen per ineffabile et inenarrabile meritum stella maris interpretatur, humanum genus illuminare signatus es. Pro hoc maxime gaudio hodierna die orantes, et has candelas in manibus nostris venerabiliter ferentes, et incessabili voce clamantes, ut pro dulcissimo amore, et clementissima intercessione tuæ dignæ genitricis semperque Virginis nos indignos, sed tamen pretioso sanguine tuo redemptos te æterno ac vero lumine facias clementer perfui. Per.

Oremus. Omnipotens sempiternæ Deus, qui hodierna die Unigenitum tuum ulnis sancti Symeonis in templo tuo sancto suscipiendum præsentasti, tuam supplices deprecamur clementiam, ut hos cereos, quos nos tui famuli in tui nominis magnificentia suscipientes gestare cupimus beneddicere et sanctificare eterna lumine supernæ benedictionis accendere

A *Tunc dividantur candelæ per singulos, et accendantur, stantibusque omnibus in eodem loco cantatur hæc anthiphona.*

Ant. Ave gratia plena Dei genitrix virgo, ex te enim ortus est Sol justitiæ, illuminans quæ in tenebris sunt. Lætare et tu senior juste, suscipiens in ulnas liberatorem animarum nostrarum, donantem nobis resurrectionem.

Oratio. Exaudi quæsumus Dne plebem tuam, et quæ extrinsecus annua tribuis devotione venerari, interiori assequi gratiæ tuæ luce concede. Per.

Tunc primum exeuntes inde procedant usque ad crucem cantando Ant. Responsum accepit Symeon a Spiritu sancto. Non visurum se mortem nisi videret Christum Dominum. Et cum inducerent puerum in templum, accepit eum in ulnas suas et benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis Domine servum tuum in pace. Versiculi.

Qui sine peccato templi est oblatas ad aram.

A nobis clemens crimina quæque demat.

Quod chorus vatum venerandus olim Spiritu sancto cecinit repletus, in Dei factum genitrice constat esse Maria Qui sine peccato.

Ille Deum cœli Dominumque terræ virgo concepit, peperitque virgo, atque post partum meruit manere inviolata. Qui sine.

Quem senex justus Symeon in ulnis in domo sumpsit Domini gavisus. Ob quod optatum proprio videret lumine Christum. Qui.

Tu libens votis, petimus precantis, regis æterni genitrix, faveto, clara quæ celsi retinens Olympi regna petisti. Qui.

Sit Deo nostro decus et potestas. Sit salus perpetua, sit honor perennis. Qui poli summa residet in arce trinus et unus. Qui.

Oratio. Illumina Domine quæsumus populum tuum, et splendore gloriæ tuæ cor ejus semper accende, ut Salvatorem suum, et incessanter agnoscat, et veraciter apprehendat. Per eundem.

Tunc procedentes inde veniant ad altare sanctæ Mariæ, cantando Ant. Advena thalamum tuum Sion

ulnas suas prædicavit populis Dominum eum esse A et has candelas tua benedictione pertunde; quæ vitæ et mortis, et Salvatorem mundi. *Oratio.* Oremus. Da quæsumus populo tuo Domine inviolabiliter fidei firmitatem ut qui unigenitum tuum in tua tecum gloria sempiternum in veritate nostri corporis natum de matre virgine constituentur, et præsentibus liberentur adversis, et mansuris gaudiis insestantur. *Per. Indeque incipiente cantore Ant.* Cum inducerent puerum. *Ps.* Benedictus. Oremus. Perfice in nobis quæsumus Domine gratiam tuam, qui justî Symeonis expectationem implesti, ut sicut ille mortem non vidit priusquam Christum Dominum videre mereretur, ita et nos vitam obtineamus æternam. *Per eundem* (208).

(*Ex codice Rhenaug. sæc. xi, circ.*)

Ave gratia. †. Suscepimus etc. Dns vobiscum. B Oremus :

Erudi (209) quæsumus Domine plebem tuam; et quæ extrinsecus annua tribuis devotione venerari, intrinsecus assequi gratiæ tuæ lucem concede. *Per Dum nostrum.*

Domine Deus creator cœli et terræ, rex regum et Dominus dominantium, exaudi indignos famulos tuos, clamantes et orantes ad te : precamur etc.

Deus Pater omnipotens, lumen indeficiens, conditor omnium luminum! exaudi nos, et benedice hoc lumen, quod a te sanctificari atque benedici rogantes offerimus, ut accendamus et illuminemur igne claritatis tuæ; et sicut igne illuminasti Moysen, ita quæsumus ut illumines corda, et sensus nostros, et mittere digneris sanctum angelum tuum Raphaelem : ut qui evulsit et repulit a Sara et Tobia dæmonem mortiferum infestantem, conterat illum, et disperdat de cunctis habitationibus colentium Dominum, de basilicis, de domibus, de angulis, de lectulis, de refectoriis, de universis locis in quibuscunque famulantes Domino habitant, et requiescunt, dormiunt, vigilant, ambulant, consistunt; nec amplius valeat inquietare, vel pavores inmittere super illos, quos sancti crismatis tui unctio fecit esse inuitos.

Benedicite te cera in nomine sanctæ Trinitatis : ut sis exterminatio diaboli, et omnium contubernaliū ejus. *Per cum, qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.*

Adesto supplicationibus nostris omnipotens Deus! D

et has candelas tua benedictione pertunde; quatenus fidelis populus eas in manibus portans non solum exteriori lumine gaudeat, sed cecitate cordis repulsa, sic lumen, quod in tenebris lucet, apprehendat : ut nequaquam a via veritatis aberret. p. D. n. l. Ch. F. t. q. tec. v. et r. in u. Sp. S. D. per om. sc. Amen.

Dominus vobiscum etc. Sursum corda etc.

Gratias agamus Dno etc.

Vere dignum etc. æterne Deus.

Fons, et origo totius lucis, qui mundum illuminasti lumine tuæ claritatis, mittendo nobis unigenitum tuum per uterum intemeratæ Virginis; et quem longe ante promisisti Prophetarum oraculis, temporibus novissimis ipsum misisti lucem, populis sedentibus in tenebris, in regione umbræ moris in ipso claritas exorta est eis : Tu quoque benedictione tua digneris benedice has candelas Nomini tuo præparatas; qui nos transtulisti a potestate tenebrarum in lucem, et regnum dilecti filii tui, per quem exortum est in tenebris lumen rectis corde, et gaudium salutis æternæ. Et qui justum Simeonem fidei replesti expectatione, ut non prius videret mortem, antequam Christum Domini videret indutum carne : totius mundi lumen et salutare; ipse nos lumine tuæ claritatis sic repleas, ut omnes infidelitatis tenebras a nobis repellas; et sicut hodie servum tuum dimisisti in pace, ita nos in pace tuæ sanctæ Ecclesiæ digneris gubernare : ut portum quietis æternæ valeamus intrare, quatenus radiis ut (210) lucis perfusi ibi in die justî Examini læti cum iunioribus Angelorum choris valeamus videre faciem indefessi solis. *Per eundem.* D. n. J. Ch. F. t. q. t. v. et r. in unit. Sp. S. D. per o. secla seculum. Amen.

Deinde aspergantur, thurificentur, distribuuntur.

Ant. Lumen ad Revelation. etc. † Accipiens Simeon puerum in manibus : gratias agens benedicit Dominum.

Omnipotens sempiternæ Deus! qui unigenitum tuum ante tempora de te genitum, sed temporaliter de Maria virgine incarnatum, lumen verum, et indeficiens ad depellendas humani generis tenebras, et ad incendendum lumen fidei et veritatis in mundum misisti; concede propitius, ut sicut exterius corporali, ita etiam interius luce spirituali mereamur irradiari. *Per eund. Christ.*

BENEDICTIO CINERUM.

Dominus vobiscum. Oremus.

Deus, qui humillitate flecteris, et satisfactione placaris; aurem tuæ pietatis inclina precibus nostris,

(208) Pleraque hujus ritus festivi orationes et antiphonæ cum usu hodierno Romano conveniunt, de cujus antiquitate diximus P. III. Disquis. IX, c. 2, n. 12. Nusquam vero quidpiam in nostris monumentis liturgicis occurrit de benedictione novi ignis et silice excussi, unde cerei accenderentur. Cujus

et capitibus servorum tuorum norum cinerum asperusione ac tactis (211) effunde propitius gratiam tuam

meminit S. Bernardus initio sermonis 1, de Paris. variique libri rituales apud Martenium.

(209) Miss. R. Exaudi, etc.

(210) leg. tuæ.

(211) leg. attactis.

benedictionis : ut eos et spiritu compunctionis repleas ; et quæ juste postulaverint, efficaciter tribuas, et concessa perpetua stabilitate manere intacta discernas. Per (212).

BENEDICTIONES PALMARUM.

† BENEDICTIO SUPER RAMOS PALMARUM.

(Ex antiquissimo Sacramentario Rhenaug.)

Bone Redemptor noster Domine, qui ad passionem redemptionis nostræ spontaneus adpropinquas, cum Tibi ramis arboreis certatim sternitur via, et triumphatricibus palmis cum voce laudis occurritur, quæsumus Majestatem tuam divinam, ut oris nostri confessionem atque corporis in jejunii humiliatione libens suscipias, et fructum nostræ viriditatis habere concedas, ut sicut illi intui fuerunt obviam cum arboreis virgibus egressi, ita nos te redeunte in secundo adventu cum palmis victoriæ mereamur occurrere læti. Per Dnum.

BENEDICTIO DP. PALMÆ ET OLIVÆ.

Omnipotens et misericors Deus, prætende nobis misericordiam tuam, ut quod sperantes ad te petimus, te donante consequi mereamur. Per.

Alia. Petimus te sancte Pater omnipotens æterne Deus, ut respicere digneris super hanc creaturam alivæ etc.

Alia. Omnipotens sempiternæ Deus, qui dispersa congregas etc.

Alia. Deus, qui Filium tuum Jesum Christum Dominum nostrum pro salute nostra etc.

(✕)Te inter cætera mirabilium tuorum præcepta laudare † et benedicere, qui Lamech tuum justum

(212) Unam hanc, quæ etiam in Missali Romano habetur in msc. Rhenaug. 600, circ. annorum reperi orationem pro benedictione cinerum, quam primum monachi ex disciplina penitentiae hac die cum impositione cinerum æmulati videntur. Juvat hic ex ordine operis Dei msc. sec. xiv, qui usque ad sec. xvi in usu fuit in monasterio S. Blasii ritum singularem describere : Feria IV in capite jejunii legatur expositio de Evangelio *Cum jejunitis*, non tamen a diacono pronuntietur. Ad omnes horas dicantur capitula de jejunio, et collecta pro peccatis. Ordo autem processionis ipso die ita agatur. Consuetudinali hora generali facta oratione canatur ant. *Exsurge Domine* cum *ÿ. Deus auribus*, ipso tamen die sine *Gloria*, duobus interim resonantibus signis. Post quem cap. *Domine non secundum, Kyrie eleison, Pater noster, Psal. Deus misereatur. Cap. Ne remiscaris, Dominus vobiscum, oratio Exaudi.* Tunc sacerdos indutus stola super albam surgens veniat ante altare cum conversis, qui crucem cineresque teneant, et stet ipse medius, ita ut conversum, qui tenet crucem, habeat a sinistris, illum vero qui cineres tenet, a dextris. Aquam benedictam nulli tam ibi debet tenere in manibus. Tunc sacerdos stans nudis pedibus dicat cap. *Adjuva nos Deus salutaris*, quo dicto subjungat et hanc orationem, *Deus qui juste irascaris*; deinde benedictio super cineres incumbentibus orationi cæteris super formas. Nec dicatur ista oratio solemniter, sed plane, sicut et anteriores, *Omnipotens sempiternæ Deus.*

dedisti Noe; cui revelasti per Spiritum aquas diluvii, futura cognoscens; cujus arcam ad nostram salvationem testaretur mater Ecclesia, de qua emissa columba volans spiritualis (specialis) olivæ fructuosum surculum retulit, quam ad se revertentem Noe gaudens suscepit; quam ad se revertentem cum spiritali (speciali) fructu libenter suscepit, de cujus rami unctione Jacob electi titulum erexit Domino, votum vovit et oleum desuper fudit. Hæc est indictio rami illius manantis de cælis gratiæ seu et populi vasa replentis. Hæc est gratia, quæ et viduam benedixit in oleo; hæc est indictio rami illius plantati secus decursus aquarum, cujus folium non defluit, per quod quotidie per lavacrum baptismatis Ecclesia procreatur, et nostra delentur peccata. Hæc est tua Domine plantatio bona valde, et tu es vita et resurrectio mortuorum, qui quadriduanum Lazarum resuscitasti a mortuis; propterea et turba cum ramis palmarum obvians tibi clamabat : Osanna benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel; quapropter quæsumus Domine clementiam tuam, ut nos famulos tuos, qui hujus rei gratiam et fidem veritatis percepimus, eruas de ore inferni, et adjutorio gratiæ tuæ nobis tribuere digneris, ut juste et pie sancteque viventes, cum Electis et Sanctis tuis facias habere consortium. Per Chr.

Exin surgentibus simul omnibus imponatur a cantore ant. *Inmutemur*, cum *ÿ. Deus misereatur.* Tunc quoque sine *Gloria* fiat repetitio antiphonæ, et cum timore et reverentia eant discalceati, cunctis interim cineres super capita sua tollentibus flectendo genua, priusquam eos sibi unusquisque suscipiat. Istos cineres debet secretarius mane ante tertiam exustos habere de olivis, quos seniores præterito anno in die Palmarum ad manus sacerdotis offerebant. Debet etiam eos bene purgatos habere per vas tale, per quod farina purgatur. Tunc deinceps exeuntibus qui sancta ferunt, de ecclesia, inprimis scilicet aqua benedicta, deinde cum cruce, postea sacerdos canat antiph. *Propitius, ÿ. Adjuva nos Deus*; item *justa vestibulum*, sicque cum prædicta antiphona ingrediantur capellam B. M. V. post autem dicit sacerdos cap. *Exaudi nos*; subjungat et hanc orationem *Dominus vobiscum* solemniter, oremus : *Concede nobis Domine præsidia militiæ christianæ*, deinde orationem de B. M. Virgine, qua finita prosternant se, et orent cum silentio : inde factio signo surgentes signent se, faciantque ante et retro, et incipient litanias, cum quibus revertentes ad matrem ecclesiam pergant, ut moris est, per ambitum. In capite quoque jejunii cantor pronuntiabit ad capitulum mandatum quotidianum in charta, quod fieri debet pauperibus, et ea die incipiatur secundum quod ordinatum (intimatum) est, et ordinarius docet. Eadem die fiat processio, et hoc idem observetur omni feria quarta et sexta usque ad Pascha.

BENEDICTIO PALMARUM.

(Ex cod. Vindob. th. 149, olim Augiensi sæc. ix.)

Deus omnipotens qui pro salute generis humani de cœlo descendisti ad terras, et appropinquante hora passionis tuæ Hierosolymam in asino venisti, et a turbis rex nominari, ab eis laudari voluisti, benefidicere dignare hos palmarum cæterarumque frondium ramos, ut omnes qui eos accipiunt ita benedictionis tuæ dono repleantur, quatinus et in hoc sæculo hostis antiqui temptamenta superare, et in futuro cum palma victoriæ, et fructu honorum operum tibi valeant apparere. Per Dnm nrm.

Alia Benedictio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui in diluvio Noe famulo tuo ostendisti effusione per ora columbæ gestantis ramos olivæ pacem terræ redditam nunciasti; te supplices deprecamur ut hanc creaturam quam ante conspectum gloriæ tuæ offerimus veritas tua sanctificet, ut eam devotus populus suscipiens, benedictionis tuæ gratiam consequi mereatur. Per.

Alia. Omnipotens æterne Deus mundi creator et redemptor qui nostræ liberationis et salvationis gratia ex summa cœlis arce descendere, carnem sumere ac passionem subire dignatus es, quique sponte propria loco ejusdem appropinquans passionis a turbis cum ramis palmarum obviantibus benedici, laudari, et rex benedictus in nomine Domini veniens, elevata voce appellari voluisti, tu nunc nostræ laudationis confessionem acceptare et hos palmarum ac florum ramos benedidicere et sanctificare digneris, ut quicumque in tuæ servitutis obsequio exinde aliquid tulerit cœlesti benedidictione sanctificetur, remissionem peccatorum et vitæ æternæ præmia percipere mereatur, per te Salvator mundi qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

Alia orationes in die Palmarum ad flores benedicendos vel Palmas.

Deus qui Filium tuum Jesum Xpm Dnm nrm pro salute nostra in hunc mundum misisti etc.

Alia oratio

Omnipotens sempiterne Deus, qui de cœlis ad terram descendere dignatus es, et ad passionem voluntatis tuæ venire voluisti, ut humanum genus per tuum sanguinem pretiosum liberares, qui in monte Oliveti misisti discipulos tuos, et præcepisti asinam et pullum subjugalem cum eis adducere, quia tu Deus dignatus es super eam ascendere, et pueri Hebræorum cum ramis palmarum in occursum tibi venerint, te laudantes et dicentes: Osanna filio David benedictus qui venit in nomine Domini rex Israhel Osanna in excelsis. Qui Noe in archa super undas diluvii gubernasti, et ipse ex ea columbam dimisit, ut perspiceret mundum, et reversa ipsa ad eum ore suo ramum olivæ proferebat, et ex ea nascitur unctio. Unde Jacob erigens lapidem in titulum, et

A manibus sunt suscepturi, et venientes in occursum tuum te benedictes et dicentes, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israhel Salvator mundi qui vivis et regnas in sæcula sæculorum.

Alia. Deus qui dispersa congregas et congregata restauras, qui populis tuis etc.

Alia. Adhuc petimus Domine sancte Pater, ut respicere digneris super hanc creaturam olivæ vel arborum quam ex ligni materie producere jussisti, qua columba rediens ad archam proprio detulit ore, benedidicere et sanctificare digneris, ut quicumque ex ea acceperint accipiant sibi ad defensionem animæ et corporis: fiat Domine nobis ad salutis remedium tuæ gratiæ sacramenta. Per Dnm.

DOMINICA IN PALMIS AD SANCTUM JOHANNEM IN LATERANIS.

(Ex cod. Vind. Th. 685, sæc. x.)

Imprimis legitur Evangelium secundum Matthæum. In illo tempore cum adpropinquassent Hierosolym. Deinde sequitur benedidictio palmarum vel aliorum frondium. Deus cujus Filius pro salute generis humani de cœlis descendit ad terras, et appropinquante hora passionis suæ Hierosolymam in asino venire et a turbis rex appellari ac laudari voluit, benefidicere dignare hos ramos palmarum cæterarumque frondium, ut omnes qui eos laturo sunt, hic et in futuro cum palma victoriæ et fructu honorum operum valeant apparere. Per eundem.

Alia. Deus qui per olivæ ramum pacem terræ nuntiare jussisti, præsta quæsumus etc.

Alia. Omnipotens sempiterne Deus, qui Dnm nrm Ihm Xpm hodierna die super pullum asinæ etc.

Exorcismus frondium.

Exorcizo te omnis creatura foliorum (*f. florum*) vel frondium in nomine Patris omnipotentis, et in nomine Jesu Christi Filii ejus, omnis virtus adversarii omnivse exercitus diaboli et omnis spiritus inimici, omnisque incursio dæmonum eradicare et explantare ab hac creatura, ut hanc gerentes, et ad Dei gratiam festinantes non inquietare, non illudere præsumas, interdico tibi per Dnum nrm Ihm Xpm qui vent.

Oremus. Deus qui Filium tuum unigenitum pro redemptione nostra dignatus es dirigere, ut populum tuum ab initio in peccati profundo dimersum a morte revocares ad vitam, et chirographo letali deletio sanguine Filii tui gentibus innovares regnum. Deus qui dispersa congregas et congregata conservas, qui populis obviam Christo ramos portantibus benedixisti, benefidicere etiam hos ramos palmæ et arborum, quos tui famuli ad nominis tui benedidictionem fideliter suscipiunt, ut in quocunque loco introducti fuerint, benedidictionem tuam consequantur, ut omni adversa valetudine effugata, dextera tua protegat, quos redemit. Per eundem.

mine sancte Pater omnipotens æterne Deus. Mundi A conditor omniumque creaturarum mirabilis dispositor etc. *Dividentibus ministris ramos per populum clerus decantet. Ant.* Turba multa. *cum psalmo Cantate Domino. primo. et Gloria Patri.*

Oratio in Choro post acceptos ramos.

Adjva Domine fragilitatem plebis tuæ, ut ad votivum magnæ festivitatis effectum intercedente beato Albano martyre tuo (215), et corporaliter gubernata recurrat, et ad perpetuam vitam te miserante perveniat. Per.

Ad Processionem.

Ant. Occurrunt turbæ. *Alia Ant.* Ante quinque dies solemnis Paschæ. *Alia.* Cum audisset populus. *Alia.* Collegerunt pontifices. Unus autem ex ipsis. *Alia.* Cum appropinquasset. *Versiculi.* Gloria laus. (ut fere in missali Romano.) *Sequitur salutatio puerorum ad crucem. Ant.* Pueri Hebræorum. *ñ.* Ingreddiente Domino. *ÿ.* Cum audissent (214).

BENEDICTIO IN PALMIS.

(Ex cod Rhenaug. sæc. xi circ.)

Ant Sitientes. *ÿ.* Attendite. Gloria. Dominus vobis-

(213) Ad laus in codice hic legitur: *Beata Dei genitrix Maria* cui beatissimæ virgini dicatum fuit monasterium S. Margarethæ ord. S. Ben. in Waldkyrch ad quod ex monasterio S. Albani extra muros Moguntiaë putamus pervenisse hunc codicem theol. 685, bibl. Cæsar., ex quo multa descripta referimus. In eo missa S. Margarethæ eadem quidem manu habetur extra ordinem posita, SS. Scholasticæ et Margarethæ nomina in canone post consecrationem addita Anastasiæ, Euphemie. Ante consecrationem post verba Cosmæ et Damiani add. Albani, Sergii, et Bachi, Dionysii et Bonifacii, Martini, C Beneficij, et nec non et illorum sanctorum, quorum solemnitas hodie in conspectu majestatis tuæ celebratur, Domine Deus noster in toto orbe terrarum, et omnium sanctorum, etc. Post orationem Dominicam in oratione libera nos, etc. post S. Andream ad litur: Sed et sanctis martyribus tuis Albano et Sergio, Cyriaco, Pancratio, Vincentio; nec non et sanctis confessoribus tuis Martino, Bothardo, Benedicto cum omnibus sanctis, da propitius pacem, etc. Sic in litaniis postremis Rogationum: *O Bodarte confessor, Martineque pariter nos cum confessoribus adjuvante precibus.* Et paulo ante: *Martyr Christe Theodole, patroneque Albane,* etc. Eodem ordine in primis litaniis separatim ponuntur SS. Theodolus, et Albanus; hic vero omnium frequentissime in omnibus litaniis alicubi etiam nomine Albani litteris uncialibus distincto cum cifra ad repetendum. Bis etiam S. Margaretha ullino inter virgines occurrit loco. Notanda porro verba: *Ut Ottonem regem et ejus exercitum Dominus conservet. Et: Ut rex noster Otto ejus et exercitus hinc et inde servetur oramus, Christe, audi nos. Ut sæviens gladius, et paganus populus depellatur a nobis, etc.* Quod ad Hungaros sæc. x. Alemanniam cum aliis regionibus continuo incurstantes ac monasteria passim depopulantes pertinet.

(214) Magna imprimis celebrate hæc peracta leguntur a S. Udalrico Augustæ Vindelicorum in nostra Alemnana. Dominica Ramorum ibat is summo mane ad ecclesiam S. Afræ, ubi canebat missam de Trinitate, et faciebat ramorum benedictionem, quos, comitantibus clericis, et populo deferebat cum Evangelio, cruce, vexillis et imagine Dominum nostrum Jesum Christum super asinam representante, usque ad certum locum, quo illi occurrebat canonicorum chorus, et magnus populi cœtus, qui ramos, aut vestimenta prosternebant in via. Divise ac mutuo sibi occurrentis processionis monachorum modum ita

cum. Omnipotens semp'terne Deus qui Dnm nrvm Jhm Xpm hodierna die super pullum, etc.

Lectio libri Exodi. c. xv, v. 22.

In diebus illis: Egressi sunt filii Israel in desertum Sur: ambulaveruntque tribus diebus, etc. *usque ad ÿ. 2. seq. Capitis. ñ.* Collegerunt Pontifices et Pharisæi, etc.

Init. Evang. secundum Marcum:

Cum appropinquaret Jesus Jerosolymæ, et venisset Bethaniæ ad montem olivarum; tunc misit duos ex discipulis suis, et dixit illis: Ite in Castellum, etc. c. 11. *usque ad v. 11.*

Dns vobiscum. *in directum.*

Deus, cujus filius pro salute generis humani de cælo descendit ad terras; et appropinquante hora passionis suæ Hierosolymam in asino venire, et a turbis rex appellari voluit; beneddicere dignare hos palmarum, seu ceterarum frondium ramos: ut omnes, qui eos laturo sunt, ita benedictionis tuæ dono repleantur, quatenus et in hoc seculo hostis antiqui temptamenta superare, et in futuro cum explicat ordo operis Dei msc. sæc. xiv, qui sæc. xvi adhuc obtinuit in monasterio S. Blasii: Post matutinam missam faciant aquam benedictam, deinde fiat processio per claustrum. Interim canunt tertiam, et sint omnes revestiti albis, sine aliis sacris vestibus. Post tertiam legat diaconus Evangelium, *Cum appropinquasset;* deinde sacerdos incipiat benedictionem super palmas; hæc expleta, aspergat palmas aqua benedicta, dein oblato incenso super altare et postea super palmis incipiat cantor *Ant. Pueri Hebræorum,* tunc secretarius det singulis palmas, et cum omnes habuerint receptas palmas, processionem faciant in hunc modum: primo aqua benedicta, deinde thuribulum et 2 candelabra, postea crux, deinde textus Evangelii, atque totus chorus; et eant per ambitum ad valvas monasterii, et ibi faciant stationem.

Item post exitum seniorum de choro remaneant ibi aliqui de schola, qui habeant etiam ordinatam processionem, ut supra scriptum est, qui etiam exeant de choro, et faciant stationem retro imaginem Christi, et finitis a senioribus processionalibus antiphonis incipiant pueri, *Gloria laus,* et cantent totum versum, deinde seniores repetant *Gloria laus;* deinde pueri, *Israel es tu, Rex,* item seniores, *cui puerile;* et sic faciant usque in finem hymni *gloria laus,* et postea redeat minor processio in majorem processionem, singuli in ordinem et in locum suum.

Tunc cantor incipiat *occurrerunt turbæ;* postea dominus abbas offerat palmam Redemptori flexis genibus cantando *ant. Fulgentibus, it. cœperunt omnes.* Ad introitum *ingrediente,* postea *Collegerunt.* Interim duo bene vociferati ad gradus cantent *ÿ. Unus autem ñ.* chorus, *ne forte veniant.* Ad Missam *Domine ne longe,* duo fratres cantent graduale, tres primum versum tractus ante gradus, dexter chorus secundum, sinister chorus tertium, supradicti tres quartum, et ita totus tractus alternetur, ultimus autem versus ab omnibus dicatur, dextro vero canente suum versum sedeat sinister chorus: sinistro choro cantante sedeat dexter chorus; cantantibus illis ad gradus potest uterque chorus sedere.

Et nota, in hac die facto prandio eant fratres in dormitorium, et pausent. Et cum tempus fuerit, excitentur fratres cum parva scylla, et postea pulsetur ad nonam.

Hæc consuetudo reincipienda est in die S. Paschæ, et servatur per totam ætatem.

palma victoriæ, et fructu bonorum operum tibi valeant apparere. Per eund., etc.

Deus, qui Filium tuum unigenitum pro redemptione nostra dignatus es ad nos dirigere, ut populum unum in peccati profundo ab initio demersum a morte ad vitam revocares, et chyrographo letali delicto sanguine Filii tui gentibus innovares regnum. Deus, qui dispersa congregas, et congregata conservas; qui populis obviam Christo ramos portantibus benedixisti; benedixisti etiam hos palmarum et ceterarum frontium ramos, quos tui supplices ad nominis tui gloriam fideliter suscipiunt; ut in quocunque loco allati fuerint, inibi manentes tuam benedictionem consequantur: et omni adversa valitudine fugata dextera tua protegat quos redemit. Per eundem, etc.

Deus qui per olivæ ramum pacem terræ nuntiari jussisti, præsta quæsumus: ut hos palmarum, ceterarumque frondium ramos ita tua cœlesti benedictione sanctifices; ut omnibus locis, ad quæ portati fuerint, contra antiqui hostis insidias pacem et benedictionem valeant sine fine conferre. Per, etc.

Benedixisti Domine quæsumus hos palmarum, sed olivarum ramos; etiam Domine deprecamur: ut prædicta arborum germina ita sanctificare digneris, ut loca, ad quæ portata fuerint, sanctificata efficiantur: quo omnis iniquitas seu illusio dæmonum abscedat, et tua nos semper dextera protegere dignetur. Per D. n. J. Ch. F. t. qui t. v. et r. etc. per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Dominus vobiscum Et cum spiritu tuo.
Sursum corda. Habemus, etc.
Gratias agamus, etc. Dignum, etc.

Vere dignum et justum est, etc. æterne Deus. Conditor mundi, omniumque creaturarum mirabilis dispositio, qui inter ipsa mundi primordia, cum ex nihilo cuncta conderes; ligna quoque fructifera et diverso usui congrua terram producere jussisti; ac post maledictum interdictæ arboris universa nobis per obedientiam unigeniti tui in benedictionem convertisti: benedixisti etiam hos multigenarum arborum ramos, inter quas præcipue arbor olivæ pinguedine cuncta præcellit; per quam etiam cum crimina mundi diluvio quondam expiarentur diffuso, columba ramum ejusdem deferens pacem terris reditiam nuntiavit: nec non et innocens turba Spiritu sancto afflata, unigenito tuo Domino nostro Jesu Christo pro totius mundi salute passuro obviam currens, palmarum, et hujus arboris ramos abscondens, ac vestigiis ejus substernens jam quasi triumphatorem de mortis principe ostendebat.

Te Domine suppliciter deprecamur: ut qui annua devotione ejusdem Redemptoris nostri sacratissimam passionem prævenire nitimur; ipso adjuvante palmam victoriæ tenentes, atque oleo misericordiæ intrinsecus refulgentes, in ejus sancta resurrectione præmium vitæ et immortalitatis coronam percipere mereamur. Per eund. Dom.

BENEDICTIO OLEI.

IN COENA DOMINI.

(Ex cod. bibl. Cæs. Vind. sæc. x vel xi theol. num. 359).

Ipsa die sonentur campanæ ad Missam. et ad cæteras horas, sicut mos est diebus sollemnibus, ut omnes veniant ad Ecclesiam, in qua Chrisma mos est consecrari, et sic sileant usque in sabbatum sanctum. Presbiteri vero et cæteri clerici, hora tertia induant se vestimentis sollemnibus, et diaconi dalmaticis, atque subdiaconi albi sericis induantur, et stent in ordine suo, singuli in Ecclesia expectantes, usque dum veniat dominus Pontifex cum processione plenaria ad Missam, sicut diebus sollemnibus solet, cum VII diaconibus et totidem subdiaconibus et ceroferariis et VII cereostatis et duobus turribulis cum incensa. Cantor autem et scola statim ut jussum fuerit imponat introitum ad Missam: Nos autem gloriari. cum psalmo et Gloria. et versu et Kyrie eleison.

C *rinthios*: Fratres convenientibus vobis in unam usque, ut non cum hoc mundo damnetur. *Gr.* Christus factus est. *ÿ.* Propter quod Deus. *Ante Evangelium portentur candelæ et incensum sicut mos est, legitur Evangelium secundum Joannem*: In illo tempore. Ante diem festum Paschæ sciens Jesus quia venit hora ejus. *Usque*, quemadmodum ego feci, vobis ita et vos faciatis. *Perlecto Evangelio, facto ad populum sermone dicat pontifex*: Dominus vobiscum. Et cum Sp. t. et Oremus. *Deinde canitur offerentium Dextera Domini. Offerentibus presbiteris et cæteris qui voluerint, tunc dicatur secreta.* Ipse Tibi Domine, etc. (ut tom. I Mon. pag. 72.)

Sequitur Præfatio, et dicat pontifex Te igitur ordine suo ubi usque dicitur Communicantes et diem sacratissimum celebrantes, quo Dominus noster Jesus Christus pro nobis est traditus, sed et memoriam venerantes. *Sequitur*: Hanc igitur oblationem servitutis nostræ et cunctæ familiæ tuæ quam tibi

retur pro nostra omnium salute hoc est hodie accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas.

Tunc offeratur pontifici oleum de ampullis quas offerunt populi ad unguendos tam infirmos quam energumenos, et in ultimo antequam dicatur, Per quem hæc Domine semper bona creas, exorcizet et benedicat illud tam ipse quam omnes presbyteri qui assunt, ut tantum possit a circumstantibus audiri.

EXORCISMUS OLEI.

Exorcizo te immundissime spiritus omnisque incursio satanæ et omne fantasma, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut recedas ab hoc oleo, ut possit effici unctio spiritualis ad corroborandum templum Dei vivi, ut in eo possit Spiritus sanctus habitare, per nomen Dei Patris omnipotentis, et per nomen dilectissimi Filii ejus Domini nostri Jesu Christi. *Et non peragatur conclusio.*

Alia. Emitte Domine Spiritum tuum paraclitum de cœlis in hanc pinguedinem olivæ, quam de viridi ligno producere dignatus es ad refecionem corporis, ut tua sancta benedictione sit omni tangenti unguentum salubre medicina cœlestis, tutamen mentis et corporis, ad evacuandos omnes dolores, omnesque infirmitates, omnemque ægritudinem mentis et corporis, unde unxisti sacerdotes, reges, et prophetas, et martyres. Chrisma tuum perfectum Domine nobis a te benedictum permanens in visceribus nostris. In nomine Domini nostri J. Ch. (215).

Tunc dicatur: Per quem hæc omnia, etc. Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati audemus dicere: Pater noster. *Et oleum reportetur et in loco suo conservetur. Missa vero in ordine suo agatur, usque dum benedictiones episcopales solvantur.*

Tunc communicet solus pontifex ante altare, et diaconus ei offerat calicem et non frangat oblatas nisi eam solam unde ille communicat illo tantum in die. Postquam communicaverit, ponat diaconus calicem super altare. Deinde acceptam a subdiacono patenam ponat juxta calicem de altare sinistro, et statim a duobus diaconibus utrumque cooperiatur de sindone munda, quam prius præparaverant in ora altaris e regione post corporalem expansam. Tunc Dominus episcopus vadat ad sedem suam cum diaconibus et exspectet.

DE CONSECRATIONE PRINCIPALIS CHRISMATIS.

Exspectante vero in sede sua pontifice veniant ad sacrarium XII presbyteri et cæteri clerici quantum opus sit ad deferendum cum omni decore oleum chrysmale, et oleum catecuminorum et neophylorum usque in ecclesiam ante episcopum. Sint enim idem parati presbyteri et cum eis cæteri clerici casulis et solemnibus vestimentis.

(215) In cod. Vind. th. 277. sæc. XII vel XIII. alia

Tunc duo acoliti accipientes duas ampullas, quas ad chryisma et ad oleum catecuminorum consecrari debent, et procedant, et ordinent se illi presbyteri, et prædicti clerici rite et ordinabiliter ita ut primum ambulent duo acoliti cum candelabris et ardentibus cereis. Deinde portentur duæ cruces et inter illas medium chrysmale oleum. Post eas portetur evangelium, ut impleatur omne bonum. Postea sequantur bini et bini illi XII presbyteri testes et cooperatores ejusdem sacrosancti chrysmalis mysterii. Tunc vero subsequantur pueri in laudem ejusdem mysterii concinentes hos versus.

Audi judex mortuorum una spes mortalium.

Audi voces proferentum donum pacis prævium.

†. O Redemptor sume carmen temet concinentium.

†. Arbor feta alma lux hoc sacrandum protulit.

Fert hoc prona prensens turba salvatori sæculi.

O Redemptor.

†. Stans ad aram imo supplex infulatus pontifex.

Debitum persolvit omne consecrato chrysmate.

O Redemptor.

†. Consecrare tu dignare Rex perennis gloriæ.

Hoc olivum signum vivum jura contra dæmonum.

O Redemptor.

†. Ut novetur sexus omnis unctione chrysmatis.

Et medetur sauciata dignitatis gloria.

O Redemptor.

†. Lota mente sacro fonte aufugantur crimina.

Uncta fonte sacrosancta influant carismata.

O Redemptor.

†. Corde natus ex parentis avum implens Virginis.

Præsta lucem claude mortem chrysmatis consorti-

O Redemptor.

[bua.

Sit dies hæc festa nobis sæculorum sæculis.

Sit sacrata digna laude nec senescat tempore.

O Redemptor.

Venientibus autem eodem ordine in chorum et stantibus ad orientem versis versibusque finitis interdum ordinent se lectores, hostiarii, acoliti et subdiaconi, et stent in ordine suo secundum eorum gradum, ubi ascenditur ad altare tanti, ut subdiaconus sit sextus in eminentiori loco, et juxta eum archidiaconus qui legebat, et ita involutam ampullam suscipientes per ordinem ut ascendat. Et ut pervenerit ad archidiaconum, ille perferat eam ita involutam ante pontificem. Interim autem unus subdiaconus deferens vasculum cum balsamo alii diacono et ille pontifici.

Tunc ordinentur circa episcopum hinc atque hinc eadem candelabra et cruces et thuribula atque evangelium. Necnon et prædicti presbyteri XII testes et

gratia salutaris debilitatem expellat, et plenam conferat sanitatem in nomine Domini nostri Jesu

adjutores ejusdem mysterii, ita ut diaconi stent post dorsum episcopi, presbyteri vero a dextris et a sinistris. Cruces vero et cætera utrinque inter illos media. His ita constitutis convertat se episcopus aut cui ille præceperit tam ad clerum quam ad populum, et faciat sermonem de confectione chrysmatis congruentem. Deinde convertat se ad Orientem, et intret in consecrationem principalis chrysmatis. Et primo misceat balsamum cum oleo, deinde halat ter super illam ampullam, et dicat lenta voce :

Exorcizo te creatura olei per Deum Patrem omnipotentem, etc. (ut tom. I. Mon. p. 74.) Per omnia sæcula sæculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dnum. Gratias agamus Dno Deo nostro. Dignum et justum est. Veredignum et justum est, æquum et salutare. Nos tibi semper et ubique gratias agere, etc. (ib. p. 76.)

Finita benedictione dominus Episcopus salutet Chrisma nudum et ministri qui juxta eum sunt, et ita iterum per ordinem descendat, sicut ascendit. Et tenente ampullam accolito deferatur omnibus cooperta ad salutandum per ordinem, ut a nemine nuda videatur. Hoc autem facto summo honore procuretur, usque dum altera ampulla ascendat et iterum descendat, ut ambæ honorifice ad locum suum redeant.

EXORCISMUS OLEI.

Descendente autem ampulla cum Chrysmate statim alia cum oleo catecuminum cooperta ascendat sicut prior usque ante Episcopum. Et halat in ipsam ter sicut in priorem, sed tacite ordine quo supra delatam, et imprimis faciat ei exorcismum, et benedicat eam quasi legens lectionem.

Exorcizo te creatura olei in nomine Dei Patris omnipotentis etc. (Tom. I. Mon. pag. 74. col. 1.)

Tunc dicat Dominus vobiscum. Deus incrementorum, etc. (ib. pag. 75.)

Tunc dominus Episcopus et qui juxta eum sunt salutent eam et descendat per ordinem sicut altera, et deferatur omnibus ad salutandum, his ita peractis eodem ordine et decore quo ascenderant in ecclesiam redeant ambæ ad sacrarium; tunc lavet pontifex manus et diaconi vadunt ad altare, et discooperiant sancta. Et pontifex veniens ad altare dividat oblatas ad frangendas, et communicet omnis populus ordine suo et sumat de ipsis oblatas integras ad servandum usque mane diei parasceve, de quibus communicent absque sanguine Domini, sanguis vero eadem die penitus consumatur. Et scola dicente Agnus Dei absque osculo et communionem. Dominus Jesus. cum psalmo et gloria. Fractis autem oblatis communicent presbu-

A adjutorium. Sed antiph. Calicem salutaris. Ps. Credidi propter. Ant. Cum his qui oderunt. Ps. Ad Dominum. A. Ab hominibus iniquis. Ps. Eripe me. A. Custodi me a laqueo. Ps. Domine clamavi. A. Considerabam ad dexteram. Ps. Voce mea. Lectio non dicatur nec versus. Sed antiph. Conantibus autem. Ps. Magnificat. Oratio ad Vesperum. Deus cuius cœnam sacratissimam veneramus ut ea digni inveniamur, munda nos quæsumus a sordibus peccatorum, qui ad insinuandum nobis humilitatis exemplum pedes tuorum dignatus es lavare discipulorum qui cum Deo Patre. Cum autem scolaprimum antiph. dicit. Calicem salutaris. Statim duo acoliti parati cum nigris casulis incipiant exspoliare altaria, usque dum finitur vespera postea tolluntur. A vespera autem hujus diei nuda sunt altaria usque in mane sabbati: Espletis omnibus procedit dominus Episcopus cum omni alacritate cum presbiteris et clero si vult ante vel post cibum ad locum ubi mandatum vult perficere. Unus ex subdiaconis cum Evangelio et pueri cum cruce et duobus cereis ardentibus et incenso, parati procedunt cum archidiacono in locum ubi fratres ad mandatum conveniunt. Et primo omnium legitur evangelium secundum Joannem. Ante diem festum pasce. Deinde fratribus mutuo sese lavantibus cantantur antiph. de cœna Dni. Cœna facta dicit Jesus. Ps. Misereere mei. A. Postquam surrexit. Ps. Deus misereatur nostri. A. Si ego Dominus et magister. Ps. Quam dilecta. A. In hoc cognoscent. Ps. Domine exaudi. A. Dominus postquam. Ps. Beati immaculati. A. Diligamus nos. Ps. Ecce quam bonum. A. Mandatum novum. A. In diebus illis. A. Ante diem festum. A. Vos vocatis me. A. Domine tu mihi lavas. Oratio post mandatum. Post lavacrum pedum, et post fractionem panis dominus Episcopus vel presbyter pronuntiat hos versus: Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi. Tu mandasti mandata tua, custodiri nimis. Tu lavasti pedes discipulorum tuorum. Opera manuum tuarum Dne non despicias in eternum.

Adesto Domine officiis nostræ servitutis, quia tu pedes lavare dignatus es tuis discipulis. Ne despicias opera manuum tuarum, quæ nobis retinenda mandasti, ut sicut hic exteriora abluuntur inquinamenta sic a te omnium nostrum interiora laventur peccata, quod ipse præstare dignetur qui vivis, etc. Alia. Deus qui discipulorum tuorum pedes abluens pio affectu eis exemplum præbuit, mandatumque dedisti. Concede propitius ut per obsequium mandatorum tuorum eorum obtentu de tuo lætemur aspectu, quod

decoretur, et more solito Deus in adiutorium meum non dicant, nec Gloria. Nec Invitatorium; sed cantor incipit in psalmis (mo) antiphonam, sicut in antiphonarium (rio) continetur; nec presbyter complet in fine orationem, sed tacite surgendum est, et lector benedictionem petat: et quando finit, non dicat. Tu autem, sed ex verbis lectionum jubetur facere finem. Lectiones vero legantur tres de lamentatione Hieremie prophetæ, ubi dicit: Quomodo sedet sola civitas, usque Cogitavit Dnus dissipare murum filię Sion; tres de tractatu sancti Augustini in psalmo (mum) Exaudi Deus orationem meam primo (mum). Tres de apostolo ubi ait I. ad Corinthios cap. xi. Ego accepi a Dno, quod et tradidi vobis. VIII psalmos. VIII lectiones. VIII responsoria, cum antiphonas (is) omnia complenda sunt. Sequitur matutinum: matutino completo non dicatur Kyrie eleyson, nec Et ne nos inducas in temptationem. Hora autem tertia ingressi sacrarium induuntur dalmaticis tam pontifex, quam omnes diaconi, vel omni ornamento, sedente pontifice in sella sua, et præparantur ampullæ duæ cum oleo, quarum melior deservit pontifici, ut accepto balsamo et commiscitato cum oleo manu sua impleat eam, illam vero aliam ministri teneant plenam; et pontifex lotis manibus procedit cum septem cereostata (is) ad Missas (216), dicta antiphona ad Introitum: Nobis autem glori (ari) oportet. Sequitur Gloria in excelsis Deo.

Dicit orationem:

Deus a quo et Judas reatus sui pœnam et confessionis, etc. Legitur apostoli lectio: Fratres, convenientibus vobis in unum, usque ut non cum hoc mundo dampnemur. Sequitur Grad. Chr⁹ factus est pro nobis obediens usque ad mortem. Legitur evangelium secundum Johannem caput XIII. In illo tempore sciens Dnus quia venit hora ejus: usque quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. Canitur offertorium: Dextera Dni. Sequitur super oblata: Ipse tibi quæsumus Dne. Et dicit pontifex ordine suo usque ubi dicit: Communicantes et diem sacratissimum celebrantes, quo Dnus noster Jesus Christus pro nobis est traditus; sed et memoriam. Sequitur: Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ, quam tibi offerimus ob diem, in qua Dnus noster Jesus Christus tradidit discipulis suis corporis et sanguinis sui mysteria celebranda, quæsumus Dne ut placatus accipias. Qui pridie, quam pro nostra omnium salute pateretur, hoc est hodie, accepit panem in sanctas ac venerabiles. Item in ultimo antequam dicatur: Per quem hæc omnia Dne semper bona creas, levantur de ampullis quas offerunt populis; et benedicit tam dominus papa, quam omnes presbyteri.

BENEDICTIO OLEI PRO INFIRMIS.

Emitte Dne Spiritum sanctum tuum quæsumus, etc. Sequitur Per quem hæc omnia. Qua expleta communicat episcopus solus ante altare, et diaconus confir-

mat eum cum calice, illa tantummodo die, postquam communicaverit, ponit calicem super altare. Deinde acceptam a subdiacono patenam ponit juxta calicem de latere sinistro, et statim cooperitur a duobus diaconibus utrumque de sindone munda, quam prius præparaverant in ore altaris e regione pontificis post corporalem expansum; et continuo duo acolyti involutas ampullas cum sindone alba serica, ita ut videri possint, a medio tenent in brachio sinistro projectis sindonibus super scapulam sinistram, ita ut perlingat scapulam dextram, quatenus possint dependentia retinere; a quibus sub humero stantibus venit subdiaconus, et accipit ampullam commixtam una cum sindone, et dat eam archidiacono, et ille deservit pontifici ante altare; tunc pontifex respiciens ad orientem, et diaconus tenens ante ipsum ampullam in sinistro brachio revolutam in sindone, ut supra diximus, et dicit pontifex: Sursum corda. R̄. Habemus ad Dnm. Gratias agamus Dno Deo nostro. R̄. Dignum et justum est. Et intrat in consecrationem chrismatis excelsa voce, sed antequam benedicatur, halat ter in ampullam.

VD. et justum est, æquum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus; qui in principio et inter cætera, etc.

EXORCISMUS OLEI.

Deus incrementorum et profectuum spiritalium, etc. Qua expleta benedicit ampullam olei ordine quo supra delatam, et similiter halat in ipsa sed tacite, ampullam autem, quæ cum chrismate est, statim ut benedicta fuerit, cooperitur, ut anima nuda videatur, sed tenente eam accolito, omnes eam per ordinem salutent, quam Episcopus et diaconi prius nudam salutant. Hoc expleto, ablotis manibus Pontifex venit ante altare, et communicat omnis populus ordine suo, et servant de sancta usque in crastinum.

AD COMPLENDUM.

Refecti vitalibus alimentis, quæsumus Domine Deus noster, ut quod tempore mortalitatis exequimur, immortalitatis tuæ munere consequamur. Per. Ea vero die hora nona faciebat excuti ignem de lapide in loco foris basilica, si ibi oratorium habuerit, in porta ibi excutiunt; sin vero, in loco in quo consideraverit. Prior ita ut ex eo possit candela accendi; quæ candela in arundine debet poni, et a mansionario Ecclesiæ vel loco ubi accenditur lampas; una servetur usque in Sabbatum sanctum ad illuminandum cereum, qui eodem die benedicendus est ordine, quo in sacramentorum continetur. Ipsa vero die omnes diurnale officium insimul canunt. A vespera autem hujus diei nuda sint altaria usque in mane Sabbato.

FERIA VI IN PARASCEVEN.

Media nocte surgendum est, dicuntur VIII psalmi cum responsoriis; tres lectiones de lamentatione Hieremie prophetæ ab eo loco, ubi ait: Cogitavit Dnus dissipare, usque misericordiæ Dni multæ. Tres de tractatu S. Augustini de psalmo LXIII. Tres de Apostolo ubi ait

(216) Tota missa in M. R. orationes autem sequentes pieræque eadem in Pontificali R. leguntur.

ad Hebræos cap. V. Festinemus ergo egredi. Deinde sequitur *Matutinum*; lucernæ extinguuntur; lumen autem ecclesiæ (hd) ab initio cantus nocturni inchoatur extingui hoc tamen ordine, ut ab introitu ipsius ecclesiæ incipiat paulatim tutari, ut verbi gratia, peracto primo nocturno videatur eorum pars tertia esse extincta: medio nocturno iterum tertia; tertio vero expleto, exceptis septem lampadibus, nihil luminis relinquatur; quæ in matutino hoc ordine extinguuntur; in initio psalmi primi sit custos semper paratus in loco dextræ partis ecclesiæ prope lampadibus; at ubi audierit antiphonam tenens cannam in manu sua tutat lampadem unam; in fine psalmi ipsius aliam sinistræ partis, sic una ex parte una, alia ex alia tutantur usque ad evangelium, in evangelio vero tutatur in ecclesia lampas.

Hora tertia procedit Pontifex, vel qui vicem illius tenuerit in ecclesia statuta infra urbem, non tamen in majore ecclesia; qui dum veniens de sacrario processerit ante altare ad orandum super oratorium, sicut mos est, statim ut surrexerit, cum silentio ascendit ad sedem, quo sedente statim subdiaconus ascendit ad legendum, et post lectionem cantatur canticum: Dne audiui cum versibus suis, et dicit Pontifex: Oremus: et Diaconus: Flectamus genua; et orat diutissime, et dicit Levate, et dicit (forsan orationes) quas ut finierit, omnes tacite exeunt foras; Presbyteri vero ecclesiarum sive de urbe, s. u. de suburbanis, vadunt per ecclesias suas, ut hoc ordine cuncta ad vesperum faciant, hoc tantum mutantes, ut ubi Pontifex meminit apostolicum, ipsi nominent episcopum suum. Post orationes præparatur crux ante altare, interposito spatio inter ipsam et altare sustentata hinc inde a duobus accolitis; posito ante eam oratorio, venit Pontifex, et adoratam deosculatur crucem; deinde Episcopi, Presbyteri, Diaconi, et cæteri per ordinem, deinde populus; Pontifex vero sedet in sede usquedum omnes saluent. Presbyteri vero duo priores, mox ut salutaverint, intrant in sacrarium, vel ubi positum fuerit corpus Dni, quod pridie remansit, ponentes eum in patenam, et subdiaconus teneat ante ipsos calicem cum vino non consecrato, et alter subdiaconus patenam cum corpore Dni; quibus tenentibus accipit unus presbyter patenam, et alter calicem, et defert super altare nudatum; Pontifex vero sedet, dum per salutat populus crucem, nam salutante Pontifice vel populo crucem, canitur semper antiphona: Ecce lignum crucis, in quo salus mundi pependit, venite adoremus. Dicatur psalmus CXVIII. *ana salutata et reposita in loco suo descendit Pon-*

taribus moniti, et divina institutione formati audeamus dicere: Pater noster qui es in cælis. Sequitur: Libera nos quæsumus Dne ab omnibus malis. Cum dixerint Amen. Sumit de sancta, et ponit in calicem nihil dicens, et communicant omnes cum silentio, et expleta sunt universa, et dicit Pontifex: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, pax tibi. Æ. Et cum spiritu tuo. Et post paululum vespera dicit unusquisque privatim, et sic vadunt ad mensam.

SABBATO SANCTO.

Media nocte surgendum est; dicuntur novem psalmi cum responsoriis, tres lectiones leguntur de lamentatione Hieremiæ ab eo loco ubi dicit: Misericordiæ Dni multæ, usque in finem. Deinde leguntur homilie sanctorum Patrum, ad ipsum diem pertinentes, et in candelis accendendis vel extinguendis, sicut superius habetur. Post horam tertiam sabbato procedant, qui baptizandi sunt, ad ecclesiam, et ordinantur per ordinem sicut scripti sunt, masculi in dextram, femine in sinistram, faciens crucem sacerdos in frontibus singulorum. Postea inposita manu super capita singulorum dicit:

Ipsa expleta tangit singulis nares et aures de spato, et dicit: Epheta, quod est adaperire in odorem suavitatis. Tu autem effugare diabole, adpropinquabit enim iudicium Dei. Postea tangit de oleo sancto scapulas et pectus, et dicit: Abrenuntias satanæ? Æ. Abrenuntio: et omnibus pompis ejus? Æ. Et omnibus operibus ejus? Æ. Et ego te liuio oleo salutis in Christo Jesu nostro propitiatus in vitam æternam, pax tibi. Hac expleta, ambulet id circuitum inposita manu super capita eorum decantando excelsa voce: Credo in Deum, vertit se ad feminas, et facit similiter. Postea dicitur eis ab archidiacono: Orate electi, flectite genua, et post paululum dicit: Levate, complete orationem vestram in unum, et dicit amen; et respondent omnes amen. Iterum admonentur ab archidiacono his verbis: Caticumini recedant; si quis caticuminus est, recedat; omnes caticumini exeant foras. Iterum dicit diaconus: Filii karissimi revertimini in locis vestris expectantes horam, qua possit circa vos Dei gratia baptismi operari. Hora nona ingrediuntur in sacrarium sacerdotes et levitæ, et induunt se vestimenta, cum quibus vigiliis celebrare debent, et accenso cereo procedunt omnes simul de sacrario cum ipso cereo in ecclesiam cum silentio, nihil canentes, et ponitur in candelabris ante altare, et unus diaconus rogat unum de sacerdotibus vel levitis, qui ibidem revestiti adstant, pro ore; et ut surrexit, dicit ipse diaconus: Dominus vo-

cundus vero scolæ tenet vqs aureum in manu sua sinistra super planetam, unde pontifex mittere debet chrysmata in fontem, et jussi faciunt letaniam trinam. Deinde pontifex procedit cum omni decore, sustentatus a duobus diaconibus, et illa duo cereostata, quæ ante fuerant inluminata, semper ante ipsum procedunt usquedum omnia finierint; letania finita, facto silentio dicit pontifex: Dnus vobiscum. Æ Et cum spiritu tuo. Dicit: Oremus; et dat orationem.

BENEDICTIO FONTIS.

Omnipotens sempiterne Deus, adesto etc.

CONSECRATIO FONTIS.

Dnus vobiscum. Æ. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Æ. Habemus ad Dnm. Gratias agamus Dno Deo nostro. Æ. Dignum et justum est.

VD. et justum est, æquum et salutare; Deus qui B invisibili potentia etc.

Unde benedico te creatura aquæ per Deum vivum, per Deum verum etc.

Signate illos; accedite ad benedictionem. Signent ipsos infantes in frontibus eorum patrini vel patrinæ de pollicibus suis dicentes: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Tunc venit acolitus iterum faciens crucem in frontibus singulorum dicendo: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et inponit manum super eos, dans orationem excelsa voce his verbis:

Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob etc.

Ergo maledicte diabole recognosce sententiam tuam etc.

Et adnuntiat diaconus dicens: Orate electi, flectite genua, et reliqua prius; et signant patrini vel C matrinæ ut prius, et sequitur alius acolitus, super masculos facit crucem sicut prius fecit; et inponens manum suam super eos dicit:

Audi maledicte satanas adjuratur per nomen æterni Dei et salvatoris nostri filii Dei cum tua victus invidia tremens gemensque discede; nihil tibi sit commune cum servis Dei jam cœlestia cogitantibus renuntiatoribus tibi a sæculo, et beatæ immortalitatis victuris. Da igitur honorem adveniendi Spiritui sancto, qui ex summa cœli arce descendens pro turbatis fraudibus tuis divino fonte purgata pectora, idem sanctificando templum et habitum perficiat, et ab omnibus penitus noxis præteritorum criminum liberati servi Dei gratias perenni Deo referant semper, et benedicant nomen ejus sanctum in sæcula D sæculorum. Per.

Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob etc.

Ergo maledicte diabole, ut supra. Item dicit diaconus: Orate electi, et reliqua ut supra; et signant patrini vel matrinæ ut prius. Deinde tertius acolitus facit crucem in frontibus puerorum sicut anterior fecit, et inponit manum super capita eorum dicendo:

Exorcizo te inmunde spiritus etc.

Item super feminas faciens crucem ut superius, et inponit manum super capita earum dicendo:

Exorcizo te inmunde spiritus per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ut ex eas et recedas ab his famulabus Dei; ipse enim tibi imperat maledicte

A dampnate, qui cæco nato oculos aperuit, et quadri-duanum Lazarum de monumento suscitavit. Ergo maledicte. Ut supra.

Æternam ac justissimam pietatem tuam etc.

Sequitur exorcismus.

Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Jesu Christi Filii ejus, et Spiritus sancti. Omnis virtus adversarii, et omnis incursio diaboli, omne phantasma, omnis inimici potestas eradicare et effugare ab hac creatura aquæ. Unde exorcizo te creatura aquæ per Deum verum, per Deum vivum, per Deum sanctum, per Dnm nrm Jesum Christum, ut efficiaris aqua sancta, aqua benedicta, ut ubicunque effusa fueris, vel aspersa, sive in domo, sive in agro, effugias omnem phantasiam, omnem inimici potestatem; Spiritus sanctus habitat in domo hac, per. Et miscetur sal et cinis faciens ter inde crucem super ipsa aqua. Dein deponit vinum mixtum cum ipsa aqua benedicta, et dicit hanc orationem: Creator et conservator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis; tu Dne mitte Spiritum tuum super vinum cum aqua mixtum, ut armata virtute cœlestis defensionis ad consecrationem hujus ecclesiæ vel altaris proficiant. Per Dnm.

Deinde faciens crucem cum digito suo de ipsa aqua in dextra parte per quatuor cornua altaris, inde latera cum hysopo adspersit septem vices canendo antiphonam: Adsperses me Dne hysopo et mundabor, lavabis me, et super nivem dealabor. Ps. Miserere mei Deus secundum: vadens in circuitu altaris, spargendo deinde in dextra parietes ecclesiæ usquedum veniens ante altare spargens iterum desuper in circuitu altaris vel ecclesiæ canendo ant. Exurgat Deus et dissipentur inimici ejus. Ps. Ipsum, usquedum veniens iterum ante altare spargens desuper et in circuitu ecclesiæ canendo ant. Qui habitat in adjutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Ps. ipsum, et mittit ex ministris aut clericis duos vel tres, qui extrinsecus ecclesiæ pariter una vice psallentes spargant.

Iterum ipse pontifex vadit de ipso altare spargendum per medium ecclesiæ in longum et in lato similiter crucem faciendo, sive per omne pavimentum spargendo, cum antiph. Domus mea domus orationis vocabitur. ̄. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. et Gloria. Et veniens in medio ecclesiæ dicit: Oremus, et diaconus, flectamus genua. Levate, et dicit orationem istam:

Deus, qui loca nominis tuo dicata sanctificas, effunde super hanc orationis domum gratiam tuam, ut omnibus hic invocantibus te auxilium tuæ misericordiæ sentiatur, per. Iterum dicit: Oremus: et diaconus dicit: flectamus genua. Levate. Sequitur oratio:

Deus sanctificationum omnipotens dominator, cujus pietas sine fine sentitur. Deus qui cœlestia simul et terrena complecteris, servans misericordiam tuam populo tuo ambulanti ante conspectum

gloriæ tuæ; exaudi preces servorum tuorum, ut sint oculi tui aperti super domum istam die ac nocte; hancque basilicam in honore Sancti ill. sacris mysteriis institutam clementissimus dedicat miseratus inlustra, proprio splendore clarifica, omnemque hominem venientem adorare in hoc loco placatus admitte; propitius dignare respicere, et propter nomen tuum magnum, et manu forti et brachio extenso, in hoc habitaculo supplicantes libens protege, dignanter exaudi, ac æterna defensione conserva, ut semper felices semper tua religione lætantes constanter in sanctæ Trinitatis fide catholica perseverent; per Dnm.

Regenerationis ingressus in veræ innocentie nova infantia renascatur. Per. *Hac omni expleta fundit chryisma de vasculo in fontem super ipsam aquam in modum crucis, et cum manu sua miscit ipsum chrysmo cum aqua, et spargit super omnem fontem, vel super omnem populum. Hoc facto omnis populus, qui voluerit, accipit benedictionem in vasis suis de ipsa aqua, antequam ibi baptizentur parvuli, ad spargendum in domibus eorum, et vineis, et campis, et fructibus eorum. Deinde presbyter, aut diaconus etiamsi necesse fuerit, et accoliti discalceati induentes se aliis vestibus mundis vel candidis ingrediuntur in fontes intro aquam, et baptizantur primo masculi, deinde femine sub hac interrogatione: Sanctificetur et scindetur fons iste in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Credis in Deum Patrem omnipotentem creatorem cæli et terræ? Æ. Credo. Credis et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dnm nostrum natum et passum? Æ. Credo. Credis et in Spiritum sanctum; sanctam Ecclesiam catholicam; remissionem peccatorum; carnis resurrectionem, et vitam æternam? Æ. Credo. Et acceptis infantibus de parentibus baptizant eos sub trina mersione, tantum sanctam Trinitatem semel in-poeantes ita dicendo: Baptizo te in nomine Patris, et mergit semel: et Filii, et mergit iterum: et Spiritus sancti, et mergit tertio. Levatis autem ipsis infantibus in manibus suis offerunt eos uni presbytero; ipse vero presbyter faciens de chryisma crucem cum pollice in vertice eorum cum invocatione sanctæ Trinitatis dicit: Deus omnipotens, etc.*

Et sunt parati, qui eos suscepturi sunt, cum linteis in manibus eorum, et accipiunt ipsos a presbyteris vel diaconibus, qui eos baptizarunt. Pontifex vero egreditur a fonte, habens compositam sedem in ipsa ecclesia ubi voluerit, sedens in ea. Et deportantur ipsi infantibus ante eum, et dat singulis stolam, casulam et chrysmale, et decem siliquas, et vestiuntur; induti vero ordinantur per ordinem sicut scriptum est in capitulo

æternam. Dicit: Pax tecum. Æ. Et cum spiritu tuo. Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet Dnm. Benedicat vos Dominus ex Syon, ut videatis bona, quæ sunt in Hierusalem, omnibus diebus vite vestræ.

inde dicit:

confirmat vos Pater et Filius et Spiritus sanctus, ut habeatis vitam æternam, et vivatis in sæcula sæculorum. Amen.

Hoc autem per omnia præcaventes, ut hæc non negligantur, quia tunc omnes baptismo legitimo Christianitatis nomine confirmantur. Interim vero scola jussa facit letaniam ante altare, prima septenas, et spatio facto faciunt alter quinque, iterum spatio facto faciunt trinas, et dum dicit Agnus Dei, Magister scolæ dicit accendite; et tunc inflammat ecclesiam, et procedit Pontifex de sacrario, cum duo cereostata (unde superius diximus) stant sicut antea a dextris et a sinistris altaris. Letania expleta dicit Pontifex Gloria in excels. D. et orationem; deinde legitur Apostolus: sequitur All. Confitemini Dno. Sequitur tractus Laudate Dnm omnes gentes: Sequitur Evangelium. De vespere Sabbati ante Evangelium non portant lumen in ipsa nocte, sed tantum incensum. Non cantent Offertorium, nec Agnus Dei, nec Communionem, sed missam per ordinem. Illud autem de parvulis providendum est, ut postquam baptizati fuerint, nullum cibum accipiant, nec abluantur antequam communicent Sacramento corporis Christi; et omnibus diebus septimanæ paschæ ad missas procedant, et offerant pro ipsis, et communicent omnes; hic autem supra scriptus ordine baptismi, sicut in hoc Sabbato paschæ, sic et in Sabbato pentecosten omnimodis celebratur. Item in ipsa die diurnalem cursum separatim canunt. In ipsa nocte post gallorum cantum, matutino rumpente luce tenebras, surgentes in ecclesiam veniunt, et mutua charitate se invicem osculantes, et dicant: Deus in adjutorium meum. Sequitur Invitatorium cum All. Sequuntur tres psalmi cum antiphonis: Beatus vir. Quare fremuerunt. Dne quid multiplicati sunt. Sequuntur vero tres lectiones cum responsoriis. Prima lectio de Actibus apostolorum. Sequitur secunda et tertia de homiliis sancti Augustini. Sequitur Matutinum cum All.

Infra Albas Paschæ super Venite: Surrexit Dominus vero all. et tres psalmi per nocturnum imponuntur per singulas noctes usque in octavas paschæ, id est.

Feria II. Cum invocarem. Verba mea. Dne ne in ira tua.

Feria III. Dne Deus meus in te speravi. Dne Deus noster. In Dno confido.

Feria IV. Saluum me fac Dne. Hæc omnia Dne.

Item a Pascha usque in octavas ad omnes cursus pro versu et responsorio cantatur. R̄. Hæc dies quam non cantatur responsorium, nec lectio recitatur, sed A fecit Dn̄, tantum prima, etc.

VERSUS IN CŒNA DOMINI ET PARASCEVE, ET SABBATO SANCTO (217).

(Ex cod. bibl. Vindob. th. 685, sæc. x.)

Qui propheticè promisisti ero mors tua o mors. Kyrie eleison. Domine miserere. Christus Dns factus est obediens usque ad mortem. Vita in ligno moritur, infernum ac mortem spoliavit. Kyrie eleison. Qui expansis in cruce manibus traxisti omnia ad te (ad te) sæcula. Kyrie eleison. III. Domine.

VERSUS FLAVII AD MANDATUM (218).

Victori mortis inclita pangamus laude gloriam
Cum Patre et sancto Spiritu, qui nos redemit obitu.
[Victori.]

Tellus ac æthra jubilent in magni cœna princi-
[pis.]

Qui protoplasti pectora vitæ purgavit ferculo. Vi-
[ctori.]

Hac nocte factor omnium potenti sat mysterio.
Carnem suam cum sanguine in escam transfert
[animæ. Victori.]

(217) Versus sequentes itemque Flavii ad manda-
tum et proximi in Parasceve habentur cum notis
musicis.

(218) Mandatum dicitur lotio pedum ex principio
verborum Christi: *mandatum novum do vobis*, quæ
etiamnum canuntur in lotione pedum, quæ sola
nunc superest ad exemplum Christi in cœna. Olim
autem frequens fuit in cœnibus monasticis ac quidem,
juxta regulam S. *Benedicti*, supervenientibus hospiti-
bus, tum etiam fratribus inter se mutuo; quod ad
sæculum usque decimum sextum usitatum in mona-
sterio S. *Blasii* fuit singulis Sabbatis per annum.
Pauperibus autem quotidie lavabantur pedes juxta
laudatam ord. operis Dei cum apparatu sacro
cantu et precibus, a capite jejunii usque ad festum
SS. Simonis et Jude in cœna vero Domini rita se-
quenti mane post tertiam et post prandium.

Dicta tertia eant ad capitulum.

Dum domno abbati placuerit, faciat signum can-
tori ut exiens videat, si pauperes ad mandatum sint
ordinati. Si sunt ordinati debito more, mox renun-
tiet domno abbati, qui innuat priori, ut percutiat
tabulam in capitulo, qua percussa dictoque *benedicite*
incipiat dominus abbas ps. *Miserere mei Deus*, etc. D
euntibusque in claustrum ad visitandum pauperes
dominus abbas præcedat cum capellano suo portante
sibi librum, deinde conventus, et primo seniores,
postea ceteri cum mulieribus. Finitis ps. incipiat can-

A celsis surgens dapicus præbet formam morta-
[libus.]

Humilitatis gratia Petri petens vestigia. Victori.
Pallet servus obsequio cum angelorum Dominum
Ferendo lympham linream cernit cœno procum-
[bere. Victori.]

Permitte Simon ablui, acta figurant mystica.
B Dum summus ima bajulo quid cinit servet cineri.

[Victori.]
Lavator thoris accubat, verbique favos agerat.

Quos inter hostem denotat necis qui dolos ruminat.
[Victori.]

Tu ex lupe Juda pessime fers agno misi basia.
Dans membra loris regia, quæ sorde tergunct sæcula.

[Victori.]
Nexi solvuntur hodie carnis, cordisque carcere

Unguens sacratur crismatis spes inde croœcit miseris
[Victori.]

capitulo, legentes ipsos psalmos prostrati in ter-
ram; domnus autem abbas ante altare super sedem
sibi positam. Finitis psalmis, dicat domnus abbas
confessionem cum orationibus ad hoc pertinentibus;
deinde veniant in claustrum ad colloquendum.

In cœna Domini post sextam prior, cellerarius,
cantor seu camerarius ordinent 24 pauperes; qui
sedeant in ambitu immediate post prandium. Post
prandium veniat domnus abbas ad ambitum penes
januam claustralem, et prior cum quibusdam fratri-
bus, et ibi cantor procuret, quod ibidem in ambitu
sint, et sedeant solum illi 24 pauperes, et non
plures. Servus autem domus lavatorii præparatam
habeat aquam calidam, et lintea et paropsides pro
lotione et tersione pedum suo manuum. Camera-
rius procuret ut ibidem sint duo picarii cum vino,
et post hinc cantor incipiat ant., *Dominus Jesus*
postquam cœnavit, etc., et statim fiat genuflexio ab
omnibus, et medio tempore laventur pedes pauperum.
Post dictam ant. y. *Deus misereatur*, prior
percutiat tabulam, et dicat: *Benedicite*; et respon-
deant: *Amen*. Tunc domnus abbas dicat y. *Potum*
servorum suorum dignetur Dominus benedicere. Et
statim incipiat cantor responsorium: *Accessit ad*
pedes Jesu, et tunc potus detur pauperibus. Post
R̄. cantor incipiat y. *Dimissa sunt ei*, et cellerarius
pauperibus det pecuniam, cuilibet 15 denarios
usuales; erunt 30 solidi.

ERSUS IN PARASCEVE.

Popule meus quid feci tibi? Aut in quo contristavi te? Responde mihi? Quia eduxi te de terra Ægypti parasti crucem Salvatori tuo. Agios o Theos. Agios ischyros. Agios athanatos eleyson ymas. Sanctus Deus, Sanctus fortis. Sanctus immortalis miserere nobis. Qui eduxi te per desertum quadraginta annis, et mauna cibavi te, et introduxi in terram satis optimam parasti crucem Salvatori tuo. Agios. Quid ultra debui facere tibi et non feci? Ego quidem plantavi te vineam meam speciosissimam, et tu facta es mihi nimis amara. Aceto namque sitim meam potasti, et lancea perforasti latus Salvatori tuo. Agios. *Ant.* Ecce lignum crucis in quo salus mundi pependit, venite adoremus. *Ant.* Dum Salvator mundi mortis supplicium pateretur in cruce, clamans voce magna tradidit spiritum. Et ecce velum templi divisum est, monumenta aperta sunt. Terræ motus enim factus est magnus, quia mortem Filii Dei clamabat mundus se sustinere non posse. Aperto ergo lancea militis latere crucifixi Domini, exivit sanguis et aqua in redemptionem salutis nostræ. O admirabile pretium ejus pondere captivitas redempta est mundi, tartarea confracta sunt claustra inferni, aperta est nobis janua regni. *ÿ.* Crux fidelis inter omnes arbor una nobilis. Nulla silva talem profert, fronde flore germinans. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet. Crux f. Pange lingua gloriosi prælum certaminis. Et super crucis trophæum dic triumphum nobilem. Qualiter redemptor orbis immolatus vicerit. Crux. De parentis protoplasti etc. *Hymnus.* Vexilla. *Ant.* Crucem tuam. *Ant.* Tuam crucem.

ORATIONES IN PARASCEVE AD SALUTANDAM
CRUCEM (219).

Domine Jesu Christe Deus verus de Deo vero, qui pro redemptione generis humani serpentina suggestionem decepti, mundum erroribus implicatum illuminare et crucis patibulum subire voluisti, ut lignum ligno vinceres, et peccati hæreditariam mortem morte potentissima superares. Exaudi me miserum et indignum prostratum ante oculos tuæ benignissimæ Majestatis adorantem te, et benedicientem nomen tuum sanctum atque terribile, et concede mihi te puro corde sapere, te laudare, te prædicare, et per vexillum istud sanctæ crucis, quam hodie in tuo nomine adoraturus adveni, mentem meam corpusque sanctifica, scuto fidei tuæ

(219) Creditur hæc salutiferæ crucis adoratio in ecclesiam per orbem propagata ab Hierosolymitana in monte Golgotha ecclesia, in qua a Constantino Magno vera, in qua Christus pependit, crux exposita cultui ac adorata jam a suppari S. Cyrillo Hierosol. commemoratur, catech. iv. *Quam*, ut scribit S. Paulinus Nol., epist. 31 ad Severum, episcopus urbis eis quotannis, cum pascha Domini agitur, adorandam populo princeps ipse venerantem promittit. Neque præter hanc diem, qua crucis ipsius mysterium celebratur, ipsa, quæ sacramentorum causa est, quasi quoddam solemnitatis insigne pro-

A me circumtege, galeam salutis mihi impone, gladio spiritali me accinge, ut contra hostem nequissimum bellaturus et tuo muniar miserationis auxilio, et salutiferæ crucis vexillo: cunctique tuo sancto nomine insigniti ab hostis perfidi sint incursione securi per te Jesu Christe.

Alia. Deus qui Moysi famulo tuo in via aquilentis heremi serpentem æneum in media populi multitudine ad liberendas letali viro infestas animas exaltare jussisti; ut si quis mortifero vulnere inflictus ad eum respiceret, et venenum exiciale evaderet, et optatæ salutis vitam adipisceret. Significans te ipsum futura post curricula pro tua salute plasmatis, crucis extollendum patibulo, ut quos diabolus armis invidiæ captivaverat, tua desiderabilis passio ad patriam revocaret. Concede tam mihi misero et peccatori, quam omnibus tuo cruore mercatis, qui hodie sanctam passionem tuam supplices venerantur, lignumque vitæ adorant, ut diabolicas insidias, te adjuvante vincamus et æternæ vitæ participes esse mereamur. Qui cum Patre vivis.

Alia. Domine Jesu Christe, qui nos per crucis passionem hodierna die a diabolica servitute liberasti, ut quo die hominem condideras, eodem et reformares! Exaudi me miserum et peccatorem coram hoc signaculo crucis facinorosa contentem, et deprecantem, ut hujus venerabilis et vitalis signi tuitione munitus et hostis nequissimi ignita tela repellere, et ab inflictis evacuari vulneribus et ad vitam æternam valeam pervenire. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per.

BENEDICTIO IGNIS NOVI

(Ex cod. th. bibl. Vind. n. 685, sæc. x.)

Domine Deus noster Pater omnipotens exaudi nos lumen indeficiens, tu es Domine conditor omnium luminum benedictio quæso hoc lumen quod per te sanctificatur atque benedicitur. Tu illuminasti Domine omnem mundum. Præsta quæsumus, ut igne claritatis tuæ accendamus, et illuminemur: et sicut illuminasti ignem Moysi, ita illuminare dignare corda et sensus nostros, ut ad vitam æternam pervenire mereamur. Per.

D Benedicat vos trina majestas Domine. (220) Benedicat Spiritus sanctus, qui in specie columbe in Jordane fluvio super Christum requievit. Ille vos benedicat, qui de cælo dignatus est descen-

feretur. Jonas Aurelianensis, ut vol. 1 horum monumentorum, lit. Al, p. 382 n. 3, indicamus ab recordationem salutiferæ Dominicæ passionis annuatim in sanctissimo die Parasceves secundum traditionem ecclesiasticam crucem Christi adorari testatur in libro de Cultu imaginum adversus Claudium Tarrinensem perinde ac conc. Paris. in eadem causa, sæc. ix habitum his verbis: *Die sancto, quo passio Domini in universo mundo specialiter celebratur cum omni devotione universum ordinem sacerdotalem cum cunctum populum Christianum adorare.*

(220) Cum notis musicis.

dere in terram, et de suo sanguine vos redemit. **A** Benedicat Dominus sacerdotium vestrum, et introitum vestrum. Alleluia. *Ant.* Vidi aquam egredientem de templo de latere dextro, alleluia. Et omnes ad quos pervenit aqua ista salvi facti sunt et dicent Alleluia alleluia. *Ant.* In die resurrectionis meae dicit Dominus alleluia congregabo gentes et colligam regna et effundam super vos aquam mundam. Alleluia. *Ant.* Maria et Martha cum venissent ad monumentum angeli splendentes apparuerunt dicentes: Quem quaeritis viventem cum mortuis, non est hic venite et videte locum ubi jacuit. Cito euntes dicite discipulis ejus, et Petro: Surrexit Christus, qui creavit omnia, et misertus est humano generi. Allel.

IN DIE RESURRECTIONIS DNI.

Ant. Cum rex gloriae Christus infernum debellaturus intraret, et chorus angelicus ante faciem ejus portas principum tolli praeciperet sanctorum populus, qui tenebatur in morte captivus, voce lacrimabili clamaverat: advenisti Desiderabilis, quem expectabamus in tenebris, ut educeres hac nocte vinculatos de claustris. Te nostra vocabant suspiria, te larga requirebant lamenta cum factus es spes desperatis magna consolatio in tormentis. Alleluia. *Ant.* Sedet Angelus ad sepulcrum Domini stola claritatis coopertus. Videntes eum mulieres nimio terrore perterritae astiterunt a longe. Tunc locutus est angelus et dixit eis. γ . Crucifixum in carne laudate, et sepultum propter nos glorificate, resurgentemque a morte adorate. Nolite metuerre, dico vobis quia ille quem quaeritis mortuum jam vivit et vita hominum cum eo surrexit. Alleluia. *Ant.* Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur: quod enim vivit, vivit Deo. Alleluia Alleluia.

LETANIA METRICA (221).

Ardua spes mundi solidator et incliti caeli
Christe exaudi nos propitius famulos. **Ardua**
Virgo Dei genitrix rutilans in honore perennis
Ora pro famulis sancta Maria tuis. **Ardua spes**
Angele summe Dei Michahel miserescito nostri
Adjuvet et Gabrihel atque pius Raphahel. **Ardua.**
Aspice nos omnes clemens Baptista Johannes.
Petreque cum Paulo nos rege doctiloquo. **Ardua.**
Coetus apostolicus sit nobis fautor et omnis
Ac patriarcharum propheticusque chorus. **Ardua.**
Poscere nunc Stephanum studeamus carmine sum-
[mum
Ut cum martyribus nos juvet ipse pius. **Ardua.**
Iaclyte Laurenti qui flammam exuperasti
Victor ab etherio nos miserere choro. **Ardua.**
Care Deo martyr patriae decus hujus herile.

(221) Litaniae hae in ordine officii divini per annum, quem parte tertia edemus, assignantur fer. ii Rogat. Habentur hic cum notis musicis.

Sancte Albaue tuis esto favens meritis. **Ardua.**
Victor, Alexander meritis utriusque beati
Nobis orate de Domino veniam. **Ardua.**
Splendide Silvester Gregorie sancte magister.
Nos quoque cum sociis ferte juvando polis. **Ard.**
O Martine Dei, confessor summe sacerdos
Gemma sacerdotum auxilium fer ymon. **Ardua.**
O Benedicte Pater monachorum Galleque frater
Cum reliquis sanctis nos refove te polis. **Ardua.**
Maxime de Francis superis conjuncte catervis
Sancte Othmare tuum laetifica populum. **Ardua.**
Inclite Magne tuam clemens nunc inspicere plebem
Pontifices fidos ac reliquos famulos **Ardua.**
Virgineos flores Agnes Agathesque ferentes
Auxilio vestris addite nos sociis. **Ardua.**
Bis Waldburga comes nostras pia suscipe voces
Nos et cum Dno protege sancta polo. **Ardua.**
Innocuos pueros resonemus laude peractos
Qui modo nos pueros dant resonare melos. **Ard.**
Ommes o sancti nostrae succurrere vitae
Perque crucem sanctam salva nos Xpe redemptor.

Omnes.

Ira deque tua clemens nos eripe Christe. **Omnes.**
Nos peccatores audi te Christe rogamus. **Omnes.**
Ut pacem nobis dones te Christe rogamus. **Omnes.**
Crimen ut omne tuis solvas te Xpe rogamus. **Oms.**
Auræ ut temperiem dones te Xpe rogamus. **Omnes.**
Ut fruges terrae dones te Xpe rogamus. **Omnes.**
Ut populum cunctum salves te Xpe rogamus. **Oms.**
Eccliamque tuam firmes te Xpe rogamus. **Oms.**
C Filii celsithroni nos audi Christe rogamus. **Omnes.**
Agne Dei Patris nobis miserere pusillis. **Omnes.**
Christe exaudi nos o Kyrie ymon eleyson. **Omnes.**

INCIPIUNT LETANIAE (222).

(Ex cod. 685, sub Ottone).

Humili prece et sincera devotione
Ad te clamantes semper exaudi nos. **Humili.**
Summus et omnipotens genitor, qui cuncta creasti
Aeternus Xps filius atque Deus.
Necnon sanctificans dominator Spiritus almus
Unica Majestas trinaque solâ Dei **Ad te clam.**
Ipsa Dei genitrix reparatrix inclita mundi
Quæ Dnm casto corpore concipiens
Perpetua semper radians cum virginitate
Indignos famulos Virgo Maria tuos. **Humili.**
Angelici proceres caelorum exercitus omnis
Aeterno semper lumine conspicuus
Agmine ter trino Supero per sidera regno
Laudibus æternum concelebrant Dominum. **Ad te.**
Petrus cum Paulo, Thomas cum Bartholomæo
Et Jacobi sancti nos relevent precibus,
Andreas, Matthæus, Barnabas atque Joannes,
Mathias, Lucas, Marcus et altisonus. **Humili.**
Coetus apostolicus duodeno sidere comptus.
Propitius cunctos protege nos famulos

(222) Litaniae hae in ordine officii divini per annum assignantur fer. ii Rogationum. Ubique notae musicae sunt superscriptae in nostro codice.

- Et quos multiplices lacerant per crimina pestes
Peccata absolvens fac bona cuncta sequi. Ad te.
Nunc Stephanus, Linus, Clemens. Anacletus et
[almus
Xistus, Alexander, Corneliusque, Pius,
Ypolitus, Vitus, Laurentius atque Modestus
Gregoriusque pius nos miserando juvent. Humili.
Theodole summi miles fortissime Christi
Nobis nunc famulis auxiliare tuis.
Nil sic perspicuum poterit vox clara referre.
Ut decet in tali nunc Patris obsequio. Ad te.
Hic tibi perpetuis resonant concentibus ædes
Ossibus et sacris semper habetur honos
Cum læti famuli celebrent hic festa benigne
Laudibus instantes nocte dieque tuis. Humili.
Dirige corda pius et tempora dirige nostra
Atque dies lætos ducere da famulos
Ut semper valeant tibimet cantare quieti
Te quoque cœlesti cernere luce poli. Ad te
O dilecte Deo radians virtute corusca
Sancte Albane, pater iuge preces pariter
Intercede pius veniam poscendo misellis
Aureque jam blanda carmina percipiens. Humili.
O vos mysterio decorati in nomine Christi
Conspicui testes purpurei proceres
Ex bello invicti superastis dæmonis iras
Conspirata manus vincere morte minas. Ad te.
Silvester, Damasus, Gregorius, Ambrosiusque
Hilarius, Zeno, Maximus atque Leo
Martinus, Proculus, Cæsarius Eusebiusque
Orent pro nostris criminibus variis. Humili.
Ordo sacratus Confessorum præcipuorum,
Auxilio tutos undique redde tuos
Atque tua nosmet prece dimittendo reatum
Nos fragiles multum cladibus omnigenis. Ad te.
Paulus et Antonius, Macharius Arseniusque
Bahomius, Beda, Atala, Pafnutius
Bertoltus, Libertinus, Basilius atque
Ieronimus doctor nos miserere precor. Humili.
Summe Dei cultor monachorum rector et abba
O Benedicte sacer atque benigne pater,
Istud cœnobium cœtumque tibi famulantium
Nostraque sanctificans cuncta tuere simul. Ad te.
Felicitas, Felix, Eulalia digna, Verena
Petronellaque cum perpete Perpetua.
Agnes atque Agathes, Cristina, Euprepia, Thecla
Eufemia, Regula, Eugenia atque bona. Humili.
Virginitate chorus resplendens Candidularum
Turba puellarum integritate manens
Quæ geminis gaudens pulcrum decorata coronis
Laude pudicitæ mysteriique simul. Ad te.
Omnes nunc Sancti nostris succurrite lapsis
Et veniam cunctis ferte juvando polis
Jam vestris precibus petitis quæcumque rogantes
Annuit ipse pius nilque negat Dominus. Humili.
Pacem perpetuam rogitamus prospice Christe
Ut sanæ vitæ gaudia longa diu
- A Temperiem cœli tribuens, ut copia frugum
Omnibus exundet ubere læticiæ. Ad te.
Agne Dei Patris, qui mundi crimina tollis
Optatæ pacis munera dona tuis.
Kyrie pantocrator yson so disse te pantos
Sub basileos ymon Xpe eleyson ymos.
ITEM METRICA LETANIA.
Salve vesta dies toto venerabilis ævo
Qua Deus infernum vicit et astra tenet
Ecce renascentis testatur gratia mundi
Omilium (Homilium) Domino dona redisse suo.
Namque triumphanti post tristia tartara Christo
Undique fronde nemus gramine flore favent
Legibus inferni oppressis super astra meantem
Laudant rite Deum lux polus arva fretum
B Qui crucifixus erat Deus ecce per omnia regnat
Dantque creatori cuncta creata precem
Nobilitas anni mensum decus, arma dierum
Horarum splendor scrupula puncta fovens
Christe salus rerum bone conditor atque redemptor
Unica progenies ex Deitate Patris.
Funeris exequias pateris vitæ auctor et orbis
Intrans mortis iter dando salutis opem
Pollicitam sed redde fidem precor alma potestas
Tertia lux rediit surge sepulte meus.
Solve catenatas inferni carceris umbras
Et revoca sursum quidquid ad ima ruit.
Redde tuam faciem videant in sæcula lumen
Redde diem qui non te moriente fuit
Eripis in numerum populum de carcere mortis
C Et sequitur liber quo suus auctor adit.
Hinc tumulum repetens post tartara, carne resumpti
Belliger ad cœlos ampla trophæa refers.
LETANIA.
Rex Salvator alme, suscipe nostrarum munuscula pr.
Indulgere nobis assis tuis servis scelere gravatis
O sancta Maria mater atque virgo Postula pro nobis
Archangele summe Michahel virtus Dei Postula pro
[nobis
Condigne Gabrihel fortitudo Dei Postula pro nobis
O consors Raphael medicina Dei Postula p. nobis
O almitas sancta patriarcharum Postula pro nobis
O sors impleta Deo virtutis propheticæ Postula p. n.
O principalitas apostolorum Postula pro nobis
O martyres sancti veniam precamini pro peccatis
[nostris
D Confessores sancti precibus assiduis poscite pro
[nobis
O sanctarum chori virginum corusci poscite pro
[nobis
Faventes sanctarum viduarum preces nobismet
[nunc prosint
Insontes pueroli martyrum floretum poscite pro
[nobis
O sancti omnes virtutes innumeræ poscite pro nobis
Maligno ab hoste ut Deus defendat nos hic et in
[ævum

A gente pagana ut Deus defendat nos hic et in
[ævum
Ab omni periculo ut Deus defendat nos hic et in
[ævum
Ab omni terrore ut Deus defendat nos hic et in
[ævum
Ab omni periculo ut Deus defendat nos hic et in
[ævum
Ut auræ temperiem bonam ac frugiferam det nobis
[Salvator
Ut commoditatem aeris, roris det nobis Salvator
Ut imbrem fetosum, bona germinantem det nobis
[Salvator
Ut tranquillam vitam pacem et perennem det nobis
[Salvator
Ut indulgentiam criminum nostrorum det nobis B
[Salvator
Ut summum pastorem apostolicum Dominus con-
[servet
Ut dignum pontificem N. dominum Dominus con-
[servet
Ut Ottonem regem et ejus exercitum Dominus con-
[servet
Ut per totum orbem Ecclesiam sanctam Dominus
[conserve

Preces ante altare. Prima die.

Clamemus omnes una voce Domine miserere.
Deipara nobis est vita nostra Domine miserere.
Precamur excelsæ fidem largire Domine miserere.
Curvamus peccatis opprimimur malis Domine mi-
serere.
Delicta dele pacem concede Domine miserere.
Excelsus respice pius indulge Domine miserere.
Flagella remove veniam tribue Dne miserere.
Exaudi nos Pater pie Domine miserere.
Nunc et in ævum salva mundum Dne miserere.
Hymnum dicamus tibi Xpe Dne miserere.
Gloria tibi æterno Patri Dne miserere. Clamemus.

In die secunda.

Tibi laus tibi gloria tibi gratiarum actio in sæcula
sempiterna. O beata Trinitas.
Te invocamus, te adoramus, te laudamus. O beata
Trinitas.
Exaudi Exaudi Exaudi O beata Trinitas.
Libera nos, salva nos, justifica nos. O beata Tri-
nitas.
Auge in nobis fidem, auge spem, auge charitatem.
O beata Trinitas.

In die tertia.

Aufer a nobis iniquitates nostras, ut mereamur pu-
ris mentibus introire ad sancta sanctorum.

A Ex toto corde et ex tota mente oramus te Dne.
Pro sancta Ecclesia catholica quæ est in toto orbe
diffusa supplicamus tibi Dne.
Pro pastore nostro N. et omni clero ejus imploramus
te Dne.
Pro abbate nostro N. et grege sibi commisso obse-
cramus te. Dne.
Pro aeris temperie et fœcunditate terræ precamur te,
Dne.
Pro his qui infirmantur et diversis languoribus de-
tinentur exoramus te. Dne.
Pro remissione peccatorum vel emendatione morum
rogamus te. Dne.
Exaudi nos Deus in omni oratione nostra quia pius
es. Dne.

LETANIA GALLICA.

Pater de cœlis Deus miserere nobis.
Filius redemptor Deus miserere nobis.
Spiritus sanctus Deus miserere nobis.
Sancta Trinitas miserere nobis.
Qui es trinus et unus Deus miserere nobis.
Sancta Virgo virginum ora pro nobis.
S. Michahel ora pro nobis.
S. Gabrihel. Ora.
S. Raphahel. Ora.
S. Joannes. Ora.
S. Petre. Ora.
S. Paule. Ora.
S. Andrea. Ora.
S. Johannes. Ora.
C S. Jacobe. Ora.
Omnes sancti Apostoli. Orate.
Omnes sancti Evangelistæ. Orate.
Omnes sancti discipuli. Orate.
S. Stephane. Ora pro nobis.
S. Laurenti. Ora.
S. Vincenti. Ora.
S. Georgi. Ora.
S. Vite. Ora.
S. Pancrati. Ora.
S. Albane. Ora.
Omnes sancti Martyres. Orate
S. Silvester. Ora pro nobis.
S. Martine. Ora.
S. Gregori. Ora.
D S. Benedicte. Ora.
Omnes sancti Confessores. Orate.
Omnes sancti Monachi. Orate.
S. Felicitas. Ora.
S. Perpetua. Ora.
S. Agatha. Ora.

Filius Dei miserere nobis.

Nunc et in perpetuum miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis. *ñ.* Agnus.

Suscipe deprecationem nostram, qui sedes ad dexteram Patris. *ñ.* Agnus.

Gloria usque sæculorum amen. *ñ.* Agnus.

Sancte Sanctorum Deus miserere nobis.

Sancta Dei genitrix intercede pro nobis.

S. Michael intercede pro nobis.

S. Gabriel intercede pro nobis.

S. Raphael intercede pro nobis.

S. Petre intercede pro nobis.

S. Paule intercede pro nobis.

S. Andrea intercede pro nobis.

S. Stephane intercede pro nobis.

S. Vite intercede pro nobis.

S. Albane intercede pro nobis.

S. Martine intercede pro nobis.

S. Maximine intercede pro nobis.

S. Benedicte intercede pro nobis.

S. Felicitas intercede pro nobis.

S. Perpetua intercede pro nobis.

S. Agatha intercede pro nobis.

S. Brigida intercede pro nobis.

S. Cristina intercede pro nobis.

S. Margaretha intercede pro nobis.

Omnes Sancti intercedite pro nobis.

In die, ad missam.

Ant. Exaudivit etc. *Præsta* q. o. D. ut qui in afflictione etc. *Alia.* Deus qui beatum Marcum etc. *Lectio epistolæ Beati Jacobi Apostoli.* Kmi Constemini alterutrum etc. Alleluia. Constemini Dno etc. Alleluia. Jam non estis. *Secundum Lucam.* In illo tempore. Dixit Ihs discipulis suis. Quis vestrum etc. *Off.* Constebor etc. Alleluia. *Secreta.* Hæc munera etc. *Alia Secreta.* Hanc Dne qs oblationem pro commemoratione beati Marci etc. *Com.* Petite et accipietis. Alleluia. *Ad complendum.* Vota nostra etc. *Al. ad compl.* Pasti cibo spiritalis alimonix qs Dne Ds nr, ut quod mysterio frequentamus, intercedente beato Marco evangelista et pontifice plena veritate consequamur. Per.

Alia orationes.

Mentem familiæ tuæ qs Dne intercedente beato N. martyre tuo et munere compunctionis aperi, et largitate pietatis exaudi. *Alia.* Deus qui culpas delinquentium districte feriendo percutis, fletus quoque lugentium non recuses, ut qui pondus tuæ animadversionis cognovimus, etiam pietatis gratiam sentiamus. Per. *Alia.* Parce Dne, parce populo tuo, ut

A *'n atrio.*

Adesto Dne supplicationibus nostris, et sperantes in tua misericordia intercedente beato Petro apostolo tuo, cœlesti protege benignus auxilio. Per.

In atrio.

Præsta qs omnipotens Deus, ut ad te toto corde clamantes, intercedente beato N. martyre tuo tuæ pietatis indulgentiam consequamur. Per.

Alia. Concede nos famulos tuos quæsumus Domine Deus perpetua mentis et corporis sanitate gaudere, et gloriosa beatæ Mariæ Virginis intercessione a præsentis liberari tristitia, et futura perfri læticia. Per.

Alia. Concede misericors Deus fragilitati nostra præsidium, ut qui sanctæ Dei genitricis gloriam celebramus, intercessionis ejus auxilio a nostris iniquitatibus resurgamus. Per.

Alia. Da nobis quæsumus Domine de tribulatione lætitiã, ut qui diu pro peccatis nostris affligimur, intercedente beato illo martyre tuo in tua misericordia respiremus. Per.

Alia. Deus qui juste irasceris, et clementer ignoscis afflicti populi lacrimas respice, et iram tuam indignationis, quam juste meremur propitiatus averte. Per.

Alia. Afflictionem familiæ tuæ quæsumus Dno intende placitus, ut indulta venia peccatorum de tuis semper beneficiis gloriemur. Per.

Alia. Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut qui iram tuam indignationis agnovimus, misericordiæ tuæ indulgentiam consequamur. Per.

Alia. Misericordiam tuam Domine nobis quæsumus interveniente beato confessore tuo ill. clementer impende, et nobis peccatoribus ipsius propitiare suffragiis. Per.

Alia. Ne despicias omnipotens Deus populum tuum in afflictione clementem, sed propter gloriam nominis tui tribulantibus succurre placatus. Per.

LÆTANIA.

Votis supplicibus voces super astra feramus

Trinus ut et simplex nos regat omnipotens.

Sancta mundi Domina stella maris Maria tu pro nobis Filium ora Christum Dominum.

Summo sedis minister quis ut Deus Michael cum supernis civibus nos juvato precibus.

Preco Christi Johannes Agni Dei ostensor redemptoris Baptista nos Deo concilia.

Sancte Petre cum Paulo cunctisque apostolis implorate pro nobis majestatis Dominum.

Martyr Christe Theodole patroneque Albane simul junctis meritis nos solvite criminibus.

Protomartyr Stephane omnes atque martyres vos

Ut nobis remissio peccatorum donetur, aeris temperies, terræque fertilitas.

Ut pacis tranquillitas, corporumque sanitas a Christo detur nobis obtinete meritis.

Ut N. præulem, ejus clerum, et omnem plebem conservare digneris oramus Christe audi nos.

Ut rex noster Otto ejus et exercitus hinc et inde servetur oramus Christe audi nos.

Ut æviens gladius et paganus populus depellatur a nobis oramus Christe audi nos.

Xpe Xpe audi nos Kyrie eleison canimus, Xpe eleison psallimus Xpe pie audi nos.

Homo quidam erat dives valde in deliciis, pura et bysso induebatur, epulans splendide, caducam vitam diligendo amisit perpetuam. Lazarus quidam mendicus circumdatus ulcere ad januam divitis cum dolore nimio cupiebat saturari de micis mensæ divitis. *Homo.* Postulabat nemo dabat, nemo miseretur. Tantum canes veniebant, consolantes pauperem. Ulcera ejus lingebant, curabantur vulnera. *Homo.* Mortuus est autem dives in infernum ducitur. Misericordiam non fecit, eam non consequitur. Pro micis panis quas negavit, in infernum ducitur. *Homo.* Patrem vocat Abraham, ut admit-

tat Lazarum, digiti extremi sui guttam aquæ petit, ut refrigeretur lingua ejus, in flammis ardentibus. *Homo.* Fili mi recordare quod de puero recepisti in vita tua valde bona plurima. Lazarus hic contra mala, modo consolabitur. *Homo quidam.*

IN LETANIA MAJORE, ANTEQUAM CRUX ELEVEtur.

Ant. Exaudi nos Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice nos Domine. *Ps.* Salvum me fac Deus.

In die secunda.

Ant. Exurge Domine adjuva nos, et libera nos propter nomen tuum. *Ps.* Deus auribus nostris.

In die tertia.

Ant. Propitius esto Domine peccatis nostris propter nomen tuum, nequando dicant gentes, ubi est Deus eorum. *Ps.* Deus venerunt gentes in hæredit.

In die quarta.

Ant. Clementissime exaudi Domine populum tuum. *Alleluia.* *Ps.* Deus misereatur nostri.

Ant. Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph antequam convenirent inventa est in utero habens, quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est. *Alleluia.*

BENEDICTIONES, CONSECRATIONES ET ORDINATIONES VARIE.

BENEDICTIONES VARIARUM RERUM.

BENEDICTIO POMORUM.

(Ex codice Vindob. theol. 685, sæc. x.)

Te deprecamur omnipotens Deus, ut benedicas hunc fructum novum pomorum etc.

BENEDICTIO PANIS.

Benedic Domine creaturam istam panis, sicut benedixisti quinque panes in deserto, ut sit Dns eundem habundans in annum alimentum, gustantesque ex eo accipiant tam corporis quam animæ sanitatem.

BENEDICTIO UVÆ SIVE FABÆ.

Benedic Domine hos fructus novos uvæ sive fabæ etc.

BENEDICTIO NUCIS.

Benedic Dne pomum et nuces, nucleosque et om-

(223) Verba, *Per quem hæc omnia*, hic et paulo ante ad benedictionem uvæ sive fabæ addita demonstrant benedictiones has ad illa canonis verba fuisse factas, ut jam in disquisitionibus nostris, t. I, p. 374, de aliarum etiam rerum benedictione ostendimus, pomorum, ex. g., quorum hic benedictionem attulimus eandem, quæ in Sacramentario Gelasiano habetur, uti etiam uvæ seu fabæ, fructuum novorum, quorum benedictionem in solemnî missa Ascensionis Domini factam fuisse card. Bona, lib. II Rer. liturg. c. 14 notavit ex antiquissimo sacramentario. Exstatque apud Ed. Martenium, De ant. eccl. disc. in div. off. celebr. c. 28. Et postea, cap. 35, ad diem VIII

nes fructus terræ tam arborum quam herbarum, qui tuo jussu oriuntur. Per.

BENEDICTIO SUPER AGNUM IN PASCHA (225).

Deus creator universæ carni etc.

INCIPIT BENEDICTIO DOMUS.

(Ex cod. Vind. theol. 685, sæc. x.)

Oremus pro hac domo, et dominis hujus tabernaculi, ut eos Dominus in bonis lætificet; dignetur Dominus tribuere aurora desursum cœli, et a fertilitate deorsum terræ habundantem substantiam vitæ, et desideriis eorum affectum suæ miserationis inmiscat, et introitum nostrum benedicere dignetur, ut his parietibus angelus benedictionis inhabitet. Per.

ORATIO SUPER DOMUM NOVAM.

Sanctificetur ista domus, et fugatur ab ea Imun-
Kal. Augusti, ex pervetusto rituali ad usum diœces. Remens. habetur benedictio pomorum in die festo beatorum Jacobi et Christophori, sed post missam dicti diei. In Constitut. Apost., lib. VIII, c. 46, legitur formula benedictionis primitiarum seu fructuum novorum. Exstat etiam in euchologio oratio in uvæ delibatione ad diem sextum Augusti, quo ipso die in recentioribus etiam missalibus uvæ benedictio eadem, cujus ex Gelasiano vulgato nostris Monumentis modo meminimus, ponitur, ut silentio præteream, ritum diei illius merito antiquatum vinum novum ex uva recenti expressum liquandi in calice, de quo Durandus, lib. VII Ration. div. off. c. 22

deus spiritus per virtutem Dni nri Ihu Xpi, ut detur tibi omnibus commanentibus sanitas, claritas, hilaritas protegente ac servante maiestate tua Domine. Per.

BENEDICTIO AQUÆ SUPER SEGETES.

Benedic Domine hanc creaturam aquæ, ut fûgiant vermes, et volucres a nostris segetibus per nomen Dni nri Ihu Xpi quod invocatum est in ipsa creatura messis, ut sana sit omnibus, qui utuntur ex ea.

ORATIO SUPER SEGETES.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, permittite Spiritum sanctum tuum cum Panchiolo (224) Archangelo, ut defendat segetes nostras a vermibus, a volucris, a dæmonibus malis, ut magnificetur nomen tuum Deus in omni loco. Per.

BENEDICTIO SALIS AD OCULOS HOMINUM.

Sana Domine oculos hominis istius, cum benedicimus hanc creaturam salis, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut aperuisti duorum cæcorum clamantium tibi in evangelio ac dicentium miserere nostri fili David, et manifestus fuisti illis, et aperti sunt oculi eorum, et sicut is, qui sputo sanatus et lavatus in natatorio Siloe lumen redditus, sic aperiantur oculi istius hominis per te Ihu Xpe qui cum Patre viv.

BENEDICTIO OCULORUM.

Sana Domine oculos hominis istius, sicut sanasti oculos Tobie, et duorum cæcorum, quos in evangelio commemorat, purga cæcorum, expelle festucam, et aream, et omne quod nocet oculis, et appareat gloria tua in omni loco. Per.

ORATIO PRO DOLORE PARTUS.

Deus qui ab inicio fecisti hominem, et dedisti ei adiutorem similem sibi, ut crescerent, et multiplicarentur super terram, da misericordiam tuam huic famulæ tuæ ill. ut prospere et sine dolore parturiet, Per.

ORATIO SUPER FONTEM UBI ALIQUA NEGLENTIA CONTIGIT.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui per invisibilitatis tuæ potentiam has aquas ex nichilo conditas in hujus maria formam visibile præbuisti atque ex abditis investigabilibus concava per abyssi magnitudinem largitatis tuæ gratiam humanis usibus fluentia fontibus influxisti te supplices exoramus, ut has aquas, quas neglegentia polluit, sancti Spiritus tui gratia ad mundiciam revocet atque purificet et spiritus callidi hostis abscedat, ac deinceps sanctificatam, familiæ tuæ potabilem tribuas, utque potantium corpora mundet, cordaque sanctificet. Per.

BENEDICTIO PUTEI NOVI.

Oremus. Benedic quæsumus omnipotens Deus, hanc cisternam aquæ in qua exitu terræ interiora per spiracula profluentem laticem inundare jussisti,

quis ex ea gustaverit, tibi immensas referat gratiarum actiones. Per.

ORATIO SUPER VASA REPERTA IN LOCIS ANTIQUIS.

Omnipotens æterne Deus insere te officiis nostris, et hæc vascula arte fabricata gentilium sublimitatis tuæ potentia ita emendare digneris, ut omni immunditia depulsa, sint tuis fidelibus tempore pacis atque tranquillitatis utenda. Per.

BENEDICTIO AD OMNIA QUÆ VOLUERIS.

Benedic Domine creaturam istam ill. etc.

BENEDICTIO SUPER VESTEM NOVAM.

Signaculum Dei super hanc vestem novam, qua induantur homines, ut Spiritus sanctus regnat in homine, qui circum se induerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti maneat secum in sæcula sæculorum.

B

BENEDICTIO VIDUÆ, QUÆ FUERIT CASTITATEM PROFESSA.

Consolare Domine hanc famulam tuam viduitatē laboribus constrictam, sicut consolari dignatus es Sareptam viduam per Helisea prophetam; concede ei pudicitie fructum, ut antiquarum non meminerit voluptatum. Nesciat enim incentiva desideria, ut soli tibi subdat propria colla, quo possit pro laboribus tantis sexagesimo gradu percipere munus delectabile sanctitatis. Per.

BENEDICTIO VESTIMENTORUM VIRGINUM VEL VIDUARUM.

Deus æternorum bonorum fidelissime promissor; hæc indumenta humilitatem cordis et contemptum mundi significantia, quæ familiæ tuæ sancto visibiliter sunt informanda proposito, propitius benedicas et beatæ castitatis habitum, quem te aspirante suscepit, te protegente custodiat, et quam vestibus venerandæ promissionis induis temporaliter; beata facias immortalitate vestiri. P.

C

ORATIO AD ABBATEM FACIENDUM, VEL ABBATISSAM.

Concede quæsumus omnipotens Deus et famulam tuam, vel famulam tuam, quem ad regimen animarum elegimus gratiæ tuæ dono prosequere, ut te largiente cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Per.

ORDO AD CLERICUM FACIENDUM.

(Ex ms. Rhenaug. sæc. xi circ.)

Præsta quæsumus omnipotens Deus huic famulo tuo etc.

D

ITEM AD CLERICUM VEL MONACHUM FACIENDUM.

Adesto Domine supplicationibus nostris, et hunc famulum tuum benedicere dignare, cui in tuo sancto nomine habitum sacræ religionis imponimus, ut te largiente, et devote in ecclesia persistere, et vitam percipere mereatur æternam. Per D.

Inter tendendum dicantur hæ antiphonæ. Tu es Domine etc. Et dicit orationem Præsta quæsumus omnipotens Deus huic famulo tuo etc.

Oratio ad capillaturam.

(hos) famulum (os) tuum (os) quem (os) ad novam remissionem omnium peccatorum, atque ad cœlestium donorum pervenire consortium. Per.

Ad barbam.

Deus, ejus Spiritu creatura omnis incrementis adulta congaudet, exaudi preces nostras super hunc famulum tuum N. juvenilis ætatis decore lætantem, et florem primis auspiciis adtondentem : exaudi Domine, ut in omnibus protectionis tuæ munitus auxilio, cœlestem benedictionem accipiat, et presentis vitæ præsiidiis gaudeat, et æternæ. Per.

Post Evang. majoris Missæ Ordinatio monachorum est agenda hoc modo: Ego frater N. promitto stabilitatem et conversionem morum meorum et obedientiam secundum Regulam sancti BENEDICTI coram Deo, et Sanctis ejus in hoc monasterio Renaugensi, quod est constructum in honore S. Mariæ genitricis Dei; in præsentia Domini etc. Abbatis.

Hoc postquam singuli legunt, ter veniam super manus et genua petentes hunc ꝑ. dicunt :

ꝑ. Suscipe me Domine secundum etc.

Quibus conventu respondente adjungendo Gloria etc. ipsi novitii gyrum facientes flexis poplitibus, postea prosternunt se ad orat. Et Dominus Abbas stans imponit: Kyrie etc. Christe etc. Kyrie etc. Pater noster etc. Miserere mei Deus etc.

Salvum (os) fac servum (os) tuum (os).

Mitte ei (eis) Domine auxilium de sancto.

Nihil proficiat inimicus in eo (eis).

Esto ei (eis) Domine turris fortitudinis.

Dominus vobiscum.

Oremus: Deus indulgentiæ Pater, qui severitatem tuæ distictionis temperans indulsisti, ne filius portaret iniquitatem patris; et qui mira dispensatione etiam malis bene utens tuæ dignationis gratiam per eos frequenter operaris; quæsumus clementiam tuam, ut huic famulo tuo non obsistat, quod habitum religionis per nos tanta ac tali re indignos accipit, sed ministerium, quod exterius per nos exhibetur, tu interior per dona S. Spiritus exequaris. Per.

Deus, qui per cœternum Filium tuum cuncta creasti, quique mundum peccatis inveteratum per mysterium incarnationis ejus renovare dignatus es; te suppliciter exoramus: ut ejusdem Domini nostri gratia super hunc famulum tuum abrenuntiationem sæculi profitentem, clementer respicere dignetur; per quam in spiritu suæ mentis renovatus veterem hominem cum suis actibus exuat, et novum, qui secundum Deum est, induere mereatur. Per.

Domine Jesu Christe, qui es via sine qua nemo venit ad Patrem; quæsumus benignissimam clementiam tuam, ut hunc famulum tuum a carnalibus desiderii abstractum, per iter disciplinæ regularis deducas; et qui peccatores vocare dignatus es dicens: Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam; præsta: ut hæc vox invitationis tuæ ita in eo convalescat, quatenus peccatorum onera deponens, et quam dulcis es, gustans, tuæ re-

fectione sustentari mereatur; ut sicut attestari de tuis ovibus dignatus es; agnosce eum inter oves tuas; et ipse te agnoscat, ut alienum non sequatur, sed te; neque audiat vocem alienorum, sed tuam. qua dicit; qui mihi ministrat, me sequatur. Qui vivis etc.

Sancte Spiritus, qui te Deum, ac Dominum revelare mortalibus dignatus es, immensam tuæ pietatis gratiam postulamus: ut sicut ubi vis spiras, sic et huic famulo tuo affectum devotionis indulgeas; et quoniam tua sapientia est conditus, tua quoque providentia gubernetur; quem juxta consuetam tibi gratiam unctio tua de omnibus doceat; et per intercessionem beatissimi Benedicti quem præcipuum hujus sanctæ institutionis legislatorem dedisti; nec non et aliorum Sanctorum ad quorum nomina petitionem facit, eum a vanitate sæculi veraciter converteat; et sicut es omnium peccatorum remissio, deprimentis impietatis obligationes in eo dissolve, et ad observantiam hujus sancti propositi fac eum certatim fervere in tribulationibus et angustiis; ut tua indeficienti consolatione valeat respirare, et juste et pie per veram humilitatem atque obedientiam in fraterna caritate fundatus, quod te donante promittit, felici perseverantia compleat. Quod ipse præstare digneris, qui cum Deo Patre, sanctoque unigenito Filio ejus Domino nostro Jesu Christo vivis et gloriaris Deus per infinita secula seculorum. Amen.

Hic surgunt Novitii ad orat. ut dominus Abbas eos conspergat aqua benedicta.

Cucullæ ita benedicuntur :

C Domine Jesu Christe, qui legimen nostræ mortalitatis induere dignatus es; obsecramus immensam tuæ largitatis abundantiam: ut hoc genus vestimenti, quod sancti Patres ad innocentiam, et humilitatis judicium abrenuntiantibus seculum ferre sanxere, ita benedicere digneris, ut hic famulus tuus, qui hoc usus fuerit, te induere mereatur. Qui cum Patre.

Item exuendo froccum dicitur ad singulos.

Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis.

Inter induendum cucullam dicitur ad unumquemque.

Induat te Dominus novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.

Tunc osculato Abbate vadunt in chorum, et omnem

D *Conventum osculantur.*

CONSECRATIO SACRÆ VIRGINIS

QUÆ IN EPIPHANIA VEL IN SECUNDA FERIA PASCHÆ, AUT IN NATALITIIS APOSTOLORUM CELEBRATUR.

(Ex cod. Vind. theol. 359, sæc. x.)

Omnes qui ad sacros ordines debent promoveri, ante pronuntiationem Evangelii ab episcopo debent consecrari, quia ab eis prædicatio sancti Evangelii debet per totum mundum diffundi. Virgines autem et viduæ post perlectum evangelium debent velari, quia decet eas et evangelium prædicari. Virginem episcopo parentes cum oblatione offerunt, et ille involutam manum ejus in palla altaris recipiat dicendo cum adstantibus antiph. Ipsi sunt desponsata cui Angeli

serviunt, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur. **A** Sanctimonialis cum ad consecrationem sui episcopi offertur in talibus vestibus applicetur, qualibus semper usura est et professioni et sanctimonie aptis. Inprimis autem offerantur illa vestimenta ante altare episcopo ad benedicendum.

Benedictio vestimentorum virginum.

Deus æternorum honorum fidelissime promissor, certissime persolutor, etc

Alia. Domine Deus bonarum virtutum dator, et omnium benedictionum largus infusor, te subnixis precibus deprecamur, ut has vestes, quas famula tua N. pro indicio cognoscendæ religionis induere vult, benedicere et sanctificare digneris, ut inter reliquas feminas cognoscatur dedicata. P.

Alia. Exaudi Domine preces nostras et hanc vestem quam famula tua N. signo se adoperandum exposcit, uberrimæ benedictionis imbre perfunde, sicut perfudisti oram vestimentorum Aaron, benedictione unguenti profluente a capite in barbam. Et sicut benedixisti vestes omnium religiosorum tibi per omnia placentium, ita etiam hanc benedicere dignare, ac præsta clementissime Pater, ut supradictæ famulæ tuæ N. hæc sit vestis salubris protectio hæc cognitio religionis, hæc initium sanctitatis hæc contra omnia tela inimici robusta defensio, ut si continens est sexagesimi fructus donum accipiat, ut si virgo centesimi muneris opulencia in utraque parte perseverante continentia ditetur. Per.

Item benedictio sacri velaminis.

Caput omnium fidelium Deus, et totius corporis **C** Salvator, hoc operimentum velaminis, quod famula tua propter tuum tuæque genitricis beatissimæ scilicet semper virginis Mariæ amorem suo capiti est impositura, tua dextera sanctifica, et hos quod per illud mystice datur intellegi, tua semper custodia corpore pariter et animo incontaminato custodiat; ut quando ad perpetuam sanctorum remunerationem venerit, cum prudentibus et ipsa virginibus præparata, te perducente, ad perpetuæ felicitatis nuptias intrare mereatur. Per.

Hic suppliciter prosternat se ante altare illa quæ consecranda est, et dicat hunc versum tribus vicibus. Suscipe me Domine secundum eloquium tuum et vivam, et non confundas me ab expectatione mea. **D** Post hæc episcopus dicat. Soror. Accipe hanc vestem in nomine Domini. Et illa respondeat. Suscipio in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Tunc episcopus det ei ipsa virginitalis vestimenta, et tantum velamen apud se faciat retineri. Ipsa autem virgo vadat in sacrarium et induat se ipsis vestimentis be-

Consecratio in modum Præfationis.

Deus castorum corporum benignus habitator et incorruptarum amator animarum. Deus qui humanam substantiam in primis hominibus diabolica fraude vitiatam, ita in verbo tuo per quod omnia facta sunt, reparas, ut eam non solum ad primæ originis innocentiam revoces, sed etiam ad experientiam quorundam honorum quæ in novo sæculo sunt habenda perducas, et obstrictos adhuc conditione mortalium jam ad similitudinem promoveas Angelorum; respice super hanc famulam tuam, quæ manu tua continentie suæ propositum collocans tibi devotionem suam offert, a quo et ipsa idem votum assumpsit. Quando enim animus mortali carne circumdatus legem naturæ, libertatem licentiæ, vim consuetudinis, et stimulos ætatis evinceret, nisi tu per liberum arbitrium hunc amorem virginitalis elementer accenderes; tu hanc cupiditatem in ejus corde benignus aleres, tu fortitudinem ministrares. Effusa namque in omnes gentes gratia tua ex omni natione quæ sub cælo est in stellarum innumerabilem numerum Novi Testamenti hæredibus adoptatis inter cæteras virtutes, quas filiis tuis non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed de tuo Spiritu genitis indidisti, et jam hoc donum in quasdam mentes de largitatis tuæ fonte defluxit; ut quamvis honorem nuptiarum nulla interdicta minuissent, ac super sanctum conjugium initialis benedictio permaneret; existerent tamen sublimiores animæ, quæ in viri ac mulieris copula fastidirent connubium, concupiscerent sacramentum, nec imitarentur quod nuptiis agitur, sed diligerent, quod nuptiis prænotatur. Agnovit auctorem suam beata virginitas, et æmula integritatis angelicæ illius thalamo, illius cubiculo se devovit, qui sic perpetuæ virginitalis est sponsus, quemadmodum perpetuæ virginitalis est filius. Imploranti ergo auxilium tuum et confirmari se benedictionis tuæ consecratione cupienti, da protectionis tuæ munimen, et regimen, ne hostis antiquus, qui excellentiora studia subtilioribus infestat insidiis ad obscurandam perfectæ continentie palmam per aliquam mentis serpat incuriam, et rapiat de proposito virginum, quod etiam moribus decet inesse nuptiarum. Sit in ea Domine per donum Spiritus sancti prudens modestia, sapiens benignitas, gravis lenitas, casta libertas. In caritate ferveat, et nihil extra te diligat, laudabiliter vivat, laudarique non appetat. Te in sanctitate corporis, te in animæ suæ puritate glorificet, amore te timeat amore tibi serviat. Tu ei sis honor, tu gaudium. tu voluntas. tu in mœnore solatium. tu in an-

bata improvisi regis adventu, sed secunda cum lumine, **A** et præcedentium virginum choro juncta occurrat, et non excludatur cum stultis, regalem jannam cum sapientibus virginibus licenter introeat, et in agni tui comitatu perpetuo probabilis mansura castitate permaneat. Per eundem. *Benedictione expleta episcopus mittat velamen super caput ipsius virginis.* Accipe velamen sacrum puella, quod præferas sine macula ante tribunal Dni nri Ihu Xpi cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum in sæcula sæculorum. Amen. *Tunc cantetur a circumstantibus ad singulas antiphona.* Induit me Dominus ciclade auro texta et immensis monilibus ornavit me.

Oratio post assumptum velamen.

Famulam tuam Domine tuæ custodia munit pietatis, ut continentia sanctæ propositum quod te inspirante suscepit, te protegente illasum custodiat. *Sequitur antiphona.* Ipsi sum desponsata cui, etc. Da quæsumus omnipotens Deus, ut hæc famula tua, quæ pro spe retributionis æternæ tibi Domino desiderat consecrari, plena fide animoque in sancto proposito permaneat. Tu eam omnipotens Pater sanctificare et benedicere et in perpetuum conservare digneris. Tribue ei humilitatem, castitatem, obedientiam, caritatem et omnium bonorum operum quantitatem. Da ei Domine pro operibus gloriam, pro pudore reverentiam, pro pudicitia sanctitatem ut ad meritum possit gloriæ pervenire. Per. *Tunc cantetur a circumstantibus antiphona.* Posuit signum in faciem meam, ut nullum præter eam amatorem admittam. *Et dicat episcopus benedictionem Matthæi apostoli super eam.* Or. Deus plasmator corporum affator animarum, qui nullam spernis ætatem, non sexum reprobas, nullam conditionem gratia tua ducis indignam; sed omnium æqualis creator es et redemptor; tu hanc famulam tuam, quem ex omni numero gregis pastor bonus eligere ad conservandam coronam perpetuæ virginitalis et castimoniam animæ dignatus es; tuæ protectionis scuto circumtege, et ad omne opus virtutis et gloriæ, magistrante sapientia præpara, ut innocens carnis illecebras, et licita conubio, recusans insolubilem Filii tui Domini nostri Jesu Christi copulam mereatur. Hinc petimus Domine, arma suggeras non carnalia, sed spiritus virtute potentia, ut te muniente ejus sensus et membra in ejus corpore et animo non possit dominari peccatum, atque sub tua gratia vivere cupienti nihil sibi defensor malorum et inimicus bonorum, de hoc vase jam nomini tuo sacro prævaleat vindicare. Omnem etiam genuinum calorem imber gratiæ tuæ cœlestis extinguat; lumen vero perpetuæ castitatis accendat: facies scandalis pudica non pateat, nec incaute occasionem tribuat negligentia

delinquendi. Sitque in ea casta virginitas, et ornata pariter, et armata, fide integra, spe certa, caritate sincera, ut præparato animo, ad continentiam virtus tanta præstetur, quæ superet diaboli universa figmenta, atque contemnendo presentia futura sectetur. Jejunia epulis carnalibus præferat, et lectiones sacras et orationes convivii et potationibus anteponat, ut orationibus pasta et eruditionibus expleta, illuminata vigiliis opus gratiæ virginitalis exerceat. His virtutum armis hanc tuam famulam interius exteriusque communiens, præsta inoffensum cursum virginitalis implere. Per.

Ad anulum dandum.

Accipe anulum fidei, signaculum Spiritus sancti, ut sponsa Dei voceris si ei fideliter servieris.

B Accipe signum Christi in capite, ut uxor ejus efficiaris, et si in eo permanseris, in perpetuum coroneris.

Interim dicatur antiphona: Annulo suo subarravit me Dominus meus Jesus Christus et tanquam sponsam decoravit me corona. *Sequitur benedictio.* Benedicat te conditor cœli et terræ Deus Pater omnipotens, qui te eligere dignatur ad sanctæ Mariæ matris Dni nri Ihu Xpi consortium, ut integram et immaculatam virginitatem, quam professa es coram Domino et angelis ejus conserves, propositum teneas, castitatem diligas, patientiam serves, et coronam virginitatis accipere merearis. Per.

Post hæc relinquens cereos puella offerat oblationem. Iterum accipiens cereos, stat inclinata, usquedum communicet, et missa finiatur ordine suo. Postquam communicet, reservet de ipsa communionem usque in diem octavum, ut inde communicet (225). Et si est, qui et testimonium perhibeat, mittat eam episcopus in manus suas dicens: Videte quomodo istam Deo sacramentum representes immaculatam ante tribunal Dni nri Xpi.

Item missa virginum.

Tibi dixit cor meum. *Ps.* Dominus illuminatio. Da quæsumus Domine ancillæ tuæ quam virginis. *Gr.* Miserere mei Deus. *ŷ.* Misit de cœlo. Alleluia. Lauda anima mea Dominum. *Off.* Sperent in te. *Sac.* Oblatis hostiis Domine. *Infra can.* Hanc igitur oblationem. *Benedict.* Domine Deus æternæ, qui utrumque sexum de interitu perpetuæ mortis per Jesum Christum Filium tuum de Maria Virgine natum misericorditer redemisti, hanc famulam tuam devota mente tibi servientem omni benedictione spiritali benedicere dignare. Amen. Ut integram fidem habeat, et in præceptis legis tuæ semper perseveret, terrena et transitoria despiciat, æterna et invisibilia in tanta meditatione diligat. Amen. Ut in numero sanctarum virginum permanens cœlesti sponso cum lampadibus bonorum operum fudicialiter occurrere,

(225) Ritus hic dandi sacramentum hostiam, unde per octiduum communicet virgo, ut olim in ordinatione sacerdotali usu veniebat, præscribitur in antiquo Ordine R. variisque libris pontificalibus apud Martenium, lib. II, de antiq. Eccl. Rit., c. 6, n. 15. Ri-

tus hic in triduanam communionem est commutatus, ut præscriptum tradit Jos. Catalanus ex ms. Vaticano, circ. ann. 409, t. I Comment. in Pontif. R., p. 362.

ipsi tibi præstanti mereatur. Amen. Quod ipse præstare dign. *Comm.* Notas mihi fecisti. Respice Domine famule tuæ. *Sermo in nat. virginum.*

Ad ancillas Dei virgines velandas, quibus conversis vestimenta mutantur.

Ancilla Dei virgo, cum ad consecrationem sui episcopi offertur, in talibus vestibus applicetur, qualibus semper usura, professioni et sanctimonie aptis. Tunc dicat hanc præfationem. Oremus fratres kmi misericordiam Domini, ut illud donum tribuat huic puellæ, quæ Deo votum vovit, vestem candidam perferre cum integritate coronæ, in resurrectione vitæ æternæ, quæ futura est nobis. Per. *Alia.* Familiam tuam Domine tuæ custodia muniat pietatis, ut virginitalis sanctæ propositum, quod te inspirante suscepit, te protegente illæsum custodiat. Per.

Alia. Te invocamus Domine Pater omnipotens æterne Deus super hanc famulam tuam quæ tibi vovit servire pura mente, mundoque corde, ut eam sociare digneris inter illa centum quadraginta quatuor millia infantum qui virgines permanserunt, et cum mulieribus non coinquinaverunt, in quorum ore delus inventus non est. Et ita hanc famulam tuam facias permanere immaculatam usque in finem, per immaculatum Jhm Xpm Dnm nrm, cum quo vivis et regnas Deus in unitate Spiritus sancti. Per. *Benedictione expleta mittat episcopus velamen super caput ipsius virginis dicens.* Accipe velum sacrum puella, quod præferas sine macula ante tribunal Dni nri Ihu Xpi, cui flectitur omne genu cælestium, terrestrium et infernorum in sæcula sæculorum amen. *Benedictio:* Benedicat te Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus in omni benedictione spiritali, ut mancas sine macula sub vestimento sanctæ Mariæ matris Dni nri Jhu Xpi. Qui viv. et reg.

CONSECRATIO VIDUÆ

QUÆ FUERIT CASTITATEM PROFESSA.

Vidua post perfectum evangelium debent relari, quia decet eas per evangelium prædicari. Vidua autem quia soluta est a lege viri, seipsam similiter dare Deo debet et a presbytero relari, vel etiam consecratum ab episcopo velamen ipsa sibi, nec episcopus debet imponere. Presbyteris vero licet viduas velare, solis episcopis virgines.

Benedictio vestimentorum viduæ.

Visibilem et invisibilem creator Deus adesto propitijs, ut hæc indumenta sanctitatis effigiem ostendentia desuper gratia tua irrigante benedicere et sanctificare digneris. Per. *Alia.* Aperi quæsumus Domine oculos majestatis tuæ ad benedicendam hanc viduitatis vestem, ut quæ in ornatis vestibus viri sui visibus placuit, in sacris indumenta benedictionis tuæ servare mereatur. Per. *Tunc agatur letania. Post letaniam sequitur hæc præfatio.* Incorruptum æter-

nostra N. quæ corpore ac mente perfectæ continentia et pudicitia se servitutam Domino devovit, ut petenti famulæ ipse qui est iudex viduarum perfectam tribuat continentiam.

Benedictio propria viduæ.

Consolare Domine hanc famulam tuam viduitatis laboribus constrictam; sicut consolari dignatus es Sareptanam viduam per Heliam prophetam. Concede ei pudicitia fructum ut antiquarum non memnerit voluptatum. Nesciat etiam, etc.

Alia. Da quæsumus omnipotens Deus, ut hæc famula tua, quæ pro spe retributionis æternæ se tibi Domine desiderat consecrari, etc. *Velamen capiti tuo imponat.*

Oratio post assumptum indumentum et velamen.

B Famulam tuam Domine tuæ custodia muniat etc.

Alia. Domine Jesu Christe omnium Deus, qui inter cætera virtutum documenta ad salutem nostram vigorem castitatis et pudicitia reparasti, te supplices exoramus, ut hanc Sororem nostram viduam ad gratiam pietatis tuæ ex corde conversam ab omnibus temptationibus inimicorum tutam defensamque custodias, et hæc capitis velamina ad interioris hominis tutamen perseverare facias. Per. *Alia.* Domine Deus virtutum cælestium æterne dominator tibi supplices effundimus preces, ut hanc famulam tuam N. consecrare digneris, quam de pristina conversatione ad novitatem vitæ exspolians veterem hominem, et induens novum, converti fecisti, ut sicut Anna prophetissa multis temporibus viduitatis veste induta in templo gloria tuæ jejuniis et orationibus fideliter deservivit, sic et hæc famula tua tibi soli Deo in Ecclesia tua devota mente deserviat. Per. Deus castitatis amator. *Et reliqua.*

ORDINATIO (226) ABBATISSÆ

CANONICAM PROFITENTIS REGULAM.

In ordinatione abbatissæ episcopus debet missam cantare et eam benedicat hoc modo. Post antiphonam ad introitum et datam orationem et reliquum officium missæ usque ad evangelium prosternat se electa ante altare cum duabus vel tribus de sororibus suis fiantque ibi letania. Quibus finitis benedicat eam episcopus inclinato capite dicens. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. *Sequitur orat.* Oremus. Exaudi Domine preces nostras et super hanc famulam tuam Spiritum tuæ benedictionis emitte, ut cælesti munere dicata et tuæ gratiam majestatis possit acquirere et bene vivendi aliis exemplum præbere. Per Dnm nrm Jhm Xpm qui tecum vivit et regnat Deus in unitate ejusdem Spiritus sancti.

Alia. Omnipotentiam tuam humiliter impioramus Domine ut super hanc famulam tuam, quam ad sacrum ordinem assumere dignatus es, benedictionis tuæ donum dignanter infundas, eique gratiam sanctificationis tribuas, ut quod te donante percipit, te

istam orationem in modum præfationis. Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus adesto precibus nostris, adesto votis, adesto famulatus, adesto consecrationibus, qui omnia per verbum virtutis tuæ mirabiliter dispensas, et dispensanda ministras. Qui diversis floribus tuam semper exornas Ecclesiam, dum eam et virorum exemplis, et illustrium seminarum irradias institutis. Qui etiam de infirmiori sexu hanc famulam tuam servitutis tuæ applicare dignatus es famulatu. Effunde quæsumus Domine super hanc famulam tuam, quam in officium divinum fideliter delicamus, gratiam sancti Spiritus, ut tibi omni tempore ejus servitiis dignanter compleat, eamque dextera potentiæ tuæ benedicere et sanctificare sive consecrare digneris in opus ministerii tui condignum, quatenus actum ministratiōnis sibi creditæ fide...

B exequatur, et ejusdem sancti Spiritus septiformis gratiæ virtute corroboretur. Requiescat ergo super eam Domine Spiritus sapientiæ et pietatis, ac repleas eam Spiritu timoris tui. Concede quoque ei gravitatem actuum, censuramque vivendi, ut in lege tua die ac nocte meditetur. Mandata tua custodiat, dictis tuis obediat, sacris lectionibus iusistat, terrena et transitoria despiciat, atque omni tempore bonis operibus inserviat. Omnem libidinem praviæ voluptatis superet, amorem honestæ castitatis teneat, ut tibi sponso venienti cum lampadibus suis inextinguibilibus possit occurrere, et præcedentium virginum choro jungi, et ne cum stultis excludatur regalem januam cum sapientibus licenter introeat. Abundet in ea totius formæ virtutis, auctoritas modesta, pudor constans, innocentie puritas, et spiritalis observantia discipline in moribus ejus præcepta tua fulgeant, ut tuæ castitatis exemplo cunctis sibi subditis imitationem præbeat puram, et bonum conscientie testimonium ostendens in Christo Jesu firma et stabilis perseveret atque ita perceptum ministerium te auxiliante peragat, qualiter ad æternam remunerationem, te donante, pervenire mereatur. Per eundem Dnm nrm. *Tunc dei ei regulam dicens:* Accipe regulam sanctæ conversationis simulque gratiam divinæ benedictionis, et cum per hanc cum grege tibi credito in districti iudicii die Domino incontaminata repræsentari valeas, ipse te adjuvare dignetur, qui cum Deo Patre vivit.

Sequitur oratio.

Domine Deus omnipotens, qui sororem Moysi Mariam præcincte cum cæteris mulieribus inter equoreas nudas cum tympanis et choris lætam ad litus maris venire fecisti, te supplices deprecamur pro fidei famula tua, quæ hodie materna, in cathedra super universas subditas sibi abbatissa constituitur, ut ita canonica norma tueatur cunctas famulas tuas quatenus ad æternam gloriam te...

A Per. Quodsi ordinatio in domo sua facta fuerit imponatur Te Deum laudamus. *Populo acclamante Kyrie eleison. Postea dicitur hæc oratio pro adepta dignitate.* Omnium Domine fons honorum, justorumque profectuum munerator, tribue quæsumus famulæ tuæ adeptam bene gerere dignitatem et a te sibi præstitam bonis operibus comprobare. Per. *Item si alibi consecratu fuerit, regressæ ad monasterium omnis chorus virginum honorifice procedat ei obviam cum crucibus, aqua benedicta, incenso et evangelio, et in ipso eodem introitu imponant Te Deum laudamus, turba acclamante Kyrie eleison, et presbytero prosequente orationem ut supra.* Omnium Domine fons honorum.

ORDINATIO ABBATISSÆ

MONASTICAM REGULAM PROFITENTIS.

Capitulum ex canone Theodori archiepiscopi Anglorum.

(Ex cod. monast. Murensis olim monasterii in Nidermunster Ratisb. sæc. xi circ.)

In ordinatione Abbatissæ episcopus debet missam celebrare, et eam benedicere hoc modo.

Post antiphoniam ad introitum, et datam orationem, et reliquum officium missæ usque ad evangelium, prosternat se electa ante altare retro episcopum, fiantque ibi lætantiæ, sequitur Pater noster cum precibus istis: Salvam fac ancillam tuam Domine. Deus meus.

Dominus conservet eam, et vivificet eam.

℞. Et beatam faciat eam in terra.

C Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum. ℞. Ex hoc nunc.

Dominus custodiat te ab omni malo.

℞. Custodiat animam tuam Dominus.

Mittat tibi auxilium de sancto. ℞. Et de Sion.

Esto illi turris fortitudinis. ℞. A facie.

Exurge Domine adjuva nos. ℞. Et libera nos.

Domine exaudi orationem meam. ℞. Et clamor.

Precibus istis finitis benedicat eam episcopus inclinato capite ita dicens:

Dominus vobiscum. ℞. Et cum spiritu.

Sequitur ista Oratio.

Concede quæsumus omnipotens Deus affectui nostro miserationis effectum, et famulam tuam, quam ad regimen animarum elegimus, gratiæ tuæ dono prosequere, ut te largiente cum ipsa tibi nostra devotione placeamus. Per Dnm nrm Jesum Chr̄m

Alia. Cunctorum bonorum institutor Deus, qui per Moysen famulum tuum ad gubernandas Ecclesias præpositos instituisti, tibi supplices fundimus preces, te devotis mentibus exoramus, ut hanc famulam tuam N. quam cohibentia et electio famularum tuarum abbatissæ hodie famularum tuarum

paradysi, atque te conlaudante Domine audire mereatur : Euge ancilla bona, et fidelis, quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituiam, intra in gaudium Domini tui. Quod ipse præsta.

Tunc imponit ei manum super caput (227) dicens orationem hanc in modum præstationis.

Omnipotens sempiternus Deus benedictionis tuæ Spiritum N. orantibus nobis propitiatus infunde, ut quæ per manus hodie impositionem abbatis constituitur, sanctificatione tua digne a te electa permaneat, ut nunquam postmodum de tua gratia separetur indigna. Suscipiat te Domine largiente hodie in bono opere perseverantiam, in adversis constantiam, in tribulatione tolerantiam, in jejuniis desiderium, in impietatibus misericordiam, in humilitate principatum, in superbia odium, in fide dilectionem, in doctrina vigilantiam, in castitate continentiam, in luxuria abinentiam, in varietatibus moderantiam, in moribus doctrinam. Te munerante Domine talis in hoc ministerio, qualis levita electus ab apostolis sanctus Stephanus meruit perseverare. Totam ab hodie diabolicam conversationem despiciat, tua Domine benedictione largiente contempnat presentia, diligat cœlestia, præmia desideret sempiterna. Sit exemplum, et forma justitiæ ad gubernandam, regendamque Ecclesiam fideliter, ut speculatrix idonea inter suas collegas semper efficiatur, sit magni consilii, industriæ, censuræ, efficacitæ, disciplinæ. Ita te Domine tribuente in omnibus mandatis tuis sine reprehensione tibi mundo corde deserviat, ut ad bravium supernæ vocationis multiplicato sænore cum centesimo fructu, coronaque justitiæ ad cœlestium thesaurorum dona tua perveniat. Per.

Tunc det ei regulam dicens :

Accipe regulam a sanctis Patribus nobis traditam, ad regendum custodiendumque gregem tibi a Domino creditum, quantum Deus ipse te confortaverit, ac fragilitas humana permiserit.

Domine Deus omnipotens, qui sororem Moysi Mariam præeuntem cum cæteris mulieribus inter æquoreas undas cum tympanis et choris lætam ad litus maris venire fecisti, te supplices deprecatur pro fideli famula N. quæ hodie materna in cathedra super universas subditas sibi abbatis constituitur, ita canonica norma tueatur cunctas famulas tuas, quatenus ad æternam gloriam te auxiliante cum illis omnibus introeat læta, ibique exultans cum angelis canens cantica nova sequatur agnum quocumque ierit. Per.

Concede quæsumus omnipotens Deus famulæ tuæ abbatis, ut ostendendo et exercendo, quæ recta sunt, exemplo bonorum operum animas suarum in-

struat subditarum, et æternæ remunerationis mercedem a te piissimo percipiat. Per.

Omnium Domine fons bonorum, justorumque provectuum remunerator, tribue famulæ tuæ adeptam bene gerere dignitatem, et a te sibi præstitam bonis operibus comprobare. Per *Dam nrum.*

Quodsi ordinatio abbatis in infra monasterium facta fuerit, imponatur Te Deum laudamus : populo acclamante Kyrie eleison. postea dicatur hæc oratio post adeptam dignitatem.

Deus, cui omnis potestas et dignitas famulatur, da famulæ tuæ N. prosperum suæ dignitatis effectum, in qua te semper timeat, tibi que jugiter placere contendat. Per.

Si alibi consecrata fuerit abbatis, regressæ ad monasterium omnis chorus monachorum honorifice præcedat cum crucibus, aqua benedicta, incenso, et evangelio, et in ipso ecclesiæ introitu imponatur Te Deum laudamus, turba clamante Kyrie eleison, et presbytero prosequente orationes ut supra : Deus, cui omnis potestas, etc.

CONSECRATIO SACRÆ VIRGINIS,

QUÆ IN EPIPHANIA, VEL IN SECUNDA FERIA PASCHÆ, ET IN NATALICIIS APOSTOLORUM CELEBRATUR.

Omnes, qui ad sacros ordines debent promoveri, ante pronuntiationem evangelii debent consecrari. Virgines post lectum evangelium debent velari, post evangelium, et dictam ea prostrata lætariam inclinato capite ante altare benedicat eam episcopus dicens :

Respice Domine super hanc famulam tuam N. ut virginitatis propositum, quod te inspirante suscepisti, te gubernante custodiat. Per.

Consecratio in modum præstationis.

Deus castorum corporum benignus habitator et incorruptorum amator cordium, Deus qui humanam substantiam in primis hominibus diabolica fraude viciatam ita in verbo tuo, per quod omnia facta sunt, reparas, ut eam non solum ad primæ originis innocentiam revoques, sed etiam ad experientiam quorundam bonorum, quæ in novo seculo sunt habenda perducas, et obstrictos conditione mortalium ad similitudinem provehis angelorum, respice super hanc famulam tuam, quæ in manu tua propositum continentis suæ collocans votum, tibi devotionem suam offert, a quo etiam idem votum assumpsit, quando animus mortali carne circumdatus legem naturæ, libertatem licentiæ, vim consuetudinis, et stimulum ætatis vinceret, nisi tu per liberum arbitrium hunc amorem clementer accenderes, tu hanc cupiditatem in ejus corde clementer aleres, tu fortitudinem ministrares, effusa in omnes gentes gratia tua, et omni natione, quæ est sub cælo, in stellarum innumerabilem numerum novi testamenti heredibus ad-

(22.) Notavimus in disquisit. 5, p. 11, c. 4, n. 11, locum ex pontificali Christiani archiep. Moguntini, tibi postquam in consecratione abbatis memorata hac manus impositione additur : *Sed in ejus benedictione hoc non fit ; unde facile inducti fuimus, ut crederemus eum distinxisse hic consecrationem ordinis*

episcopalis, quæ alicubi abbatibus fuit impensa, a simplici benedictione abbatum et abbatissarum, de qua hic ac postea etiam res agitur, ubi idem ritus præscribitur in consecratione, quando abbas vel abbatis ordinantur in monasterio.

optatis, inter cæteras virtutes, quas filiis tuis non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed de tuo Spiritu genitis indidisti. Etiam hoc donum in quasdã mentes de largitatis tuæ fonte defluxit, ut cum nuptiarum honorem nulla interdicta minuissent, ac super sanctum conjugium initialis benedictio permaneret, existerent tamen sublimiores animæ, quæ viri ac mulieris copulæ fastidirent connubium, concupiscerent sacramentum, nec imitarentur, quod nuptiis agitur, sed diligenter, quod nuptiis prænotatur. Agnovit auctorem suum beata virginitas, æmula integritatis angelicæ, illius thalamo, illius cubiculo se devovit, qui sic perpetuæ virginitatis est sponsus, quemadmodum perpetuæ virginitatis est filius. Imploranti auxilium tuum Domine, et confirmari se benedictionis tuæ consecratione cupienti, da protectionis tuæ munimen et regimen, ne hostis antiquus, qui excellentiora studia subtilioribus infestat insidiis ad execandam perfectæ continentiæ palmam per aliquam mentis serpat incuriam et rapiat de proposito virginum, quod moribus decet inesse auptiarum. Sit in ea Dne per donum Spiritus tui prudens modestia, sapiens benignitas, gravis lenitas, casta libertas, in caritate ferveat, et nihil extra te diligat, laudabiliter vivat, laudarique non appetat. Te in sanctitate corporis, te in animæ suæ glorificet studiis, amore te timeat, amore te diligat, amore tibi serviat.

Tu ei sis honor, tu gaudium, tu voluptas, tu in mœrore solatium, tu in ambiguitate consilium, tu in injuria defensio, in tribulatione patientia, in paupertate habundantia in jejunio cibus, in infirmitate medicina. In te habeat omnia, quem diligere appetit super omnia, et quod est professa custodiat, scrutatori pectorum non corpore placitura, sed mente. Transeat in numerum sapientium puellarum, at cœlestem sponsum accensis lampadibus cum oleo præparationis expectet, ne turbata improvisi regis adventu, sed secuta cum lumine, et præcedentium virginum choro jocanter occurrat, et ne excludatur cum stultis, regalem januam cum sapientibus virginibus licenter introeat, et agni tui perpetuo comitatu probabilis mansura castitate permaneat.

Benedictione expleta episcopus mittat velamen super caput ipsius virginis dicens :

Accipe velum sacrum puellæ, quod perferas sine macula ante tribunal Christi, cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum, in secula seculorum.

Tunc cantetur a circumstantibus ad singulas antiphona.

Induit te Dominus cyclade auro texta, et immensis monilibus ornavit te.

Oratio post assumptum velamen.

Famulam tuam Domine custodia munit pietatis, ut continentie sanctæ propositum, quod te inspirante suscepit, te protegente illesum custodiat. Per.

Sequitur Antiphona. Ipsi sis desponsata, cui an. etc.

Da quæsumus omnipotens Deus, ut hæc famula

tua N. quæ pro spe retributionis æternæ tibi Domino desiderat consecrari, plena fide, animoque in sancto proposito permaneat. Tu omnipotens Pater sanctificare, et benedicere, in perpetuum conservare digneris, tribue ei humilitatem, castitatem, obedientiam, caritatem, et omnium honorum operum quantitatem. Da ei Domine pro operibus gloriam, pro pudore sanctitatem, ut ad meritum gloriæ possit pervenire. Per.

Tunc cantetur a circumstantibus. Posuit signum in faciem tuam, ut nullum præ, etc.

Deus plasmator corporum, afflator animarum, qui nullam spernis ætatem, non sexum reprobas, nullam conditionem gratia tua ducis indignam, sed creator equalis es et redemptor, tu hanc famulam tuam, quam ex omni numero gregis bonus pastor elegere ad conservandam coronam perpetuæ virginitatis et castitatis animæ dignatus es, tuæ protectionis scuto et ad omne opus virtutis, et gloriæ magistrante sapientia præpara, ut vincens carnis illecebras, et licita connubia recusans, insolubilem tui Filii Domini nostri Jesu Christi copulam mereatur. Huic petimus Domine arma suggeras non carnalia, sed spiritus virtute potentia ut te muniente ei sensus et membra ab omnibus conserventur peccatis, et sub tua gratia vivere cupienti nihil sibi inimicus bonorum de hoc vase nomini tuo consecrato prævaleat vindicare. Omnem genuinum calorem ymber cœlestis gratiæ extinguat, lumen perpetuæ castitatis accendat, facies scandalis pudica non pateat, ne incaute occasionem tribuat negligentia delinquendi. Sit in ea casta virginitas, ornata fide integra, spe certa, caritate sincera, ut præparato animo ad continentiam virtus tanta præstetur, quæ superet universa signa diaboli. Contempnendo præsentia sectetur futura, carnalibus epulis jejunia præferat, sacras lectiones et orationes convivii et potationibus anteponat, ut orationibus pasta, illuminata vigiliis virginalis gratiæ opus exerceat. His virtutum armis hanc tuam famulam interius exteriusque communiens præsta inoffensum cursum virginitatis implere. Per Dnm.

Ad anulum dandum.

Accipe anulum fidei, signaculum Spiritus sancti, ut sponsa Dei voceris, si ei fideliter serviris. Per.

Ad torquem.

Accipe signum Christi in capite. ut uxor ejus efficiaris, et si in eo permanseris, perpetuo coroneris. Per Dnm.

Interim dicatur antiphona : Annulo suo subarravit.

Sequitur Benedictio.

Benedicat te conditor cœli et terræ Deus Pater omnipotens, qui te eligere dignatur ad sanctæ Mariæ matris Domini nostri Jesu Christi consortium, ut integram et immaculatam virginitatem, quam professa es, coram Domino et angelis ejus conserves, propositum teneas, castitatem diligas, patientiam serves, coronam virginitatis accipere merearis. Per.

Post hæc relinquit puella cereos, offerat oblat. ite-

rum accipiens cereos, stet dum communo et Missa finiat. Usque in octavam diem communicet. Si est, qui ei testimonium perhibuerit, mittat eam Episcopus in manus suas dicens :

Vide quomodo istam Deo sacratam representes immaculatam ante tribunal Domini nostri.

BENEDICTIO ET ORATIO AD MONACHAS FACIENDAS.

Dignare Domine quesumus famulabus tuis (famulæ tuæ) renuntiantibus secularibus pompis gratiæ tuæ januas aperire, quæ despecto diabolo confugiunt sub titulo Christi, et venientes ad te sereno vultu suscipe, ne de eis valeat inimicus triumphare, tribue eis infatigabile brachium auxilii tui, mentem earum fidei lorica circumda, ut felici muro vallatæ mundum se gaudeant evasisse. Per.

Alia. Clementissime Deus tuam invocamus pietatem, ut has famulas tuas, quas a seculo conversas in numero Sanctorum tuorum accersere dignatus es, quesumus, ut conversionis suæ fidem digne custodiant, et quicquid pro salute animarum suarum deprecatæ fuerint, obtineant. Sint vita probabiles, sint sapientes et humiles. Scientia veræ, obedientia claræ, convenientes in doctrina, in increpationibus immobiles, in gravitate decoræ, in passione piissimæ, in operatione cautæ, in dispensatione sollicitæ, in temptatione fortes, in injuriis patientes, in pace fixæ, in elemosinis promptæ, in orationibus frequentes, in misericordia efficaces, nec sint immemores, quod tuo iudicio iudicandæ sint. Harum deprecamur Domine ut munera placatus suscipias, et quicquid a te petierint, clementer impertias. Per.

Omnipotens et misericors Deus totius sanctæ religionis origo, omni profidenti tibi vitæ salvatio, suscipe professionem famularum tuarum, quæ de hujus seculi vanitate ad te confugiunt, sint quesumus te adjuvante ab omni negotiorum secularium strepitu exutæ, ab antiqui hostis insidiis creptæ, mortuæ huic mundo, remotæ ab omnibus pravorum retinaculis. Doe eas Domine omnia hujus vitæ prospera contempnere, non timere adversa, non inferre injurias, sed æquanimitè tolerare, inimicos diligere, pro persecutibus, et calumniantibus suppliciter deprecari, nil concupiscere carnaliter, non eas superbia inflat, non ardor avaritiæ succendat, non incentiva luxuriæ inflamment, non vana gloria turpiter jactet, non gula aut ebrietas eas præpediat, non ambitio ventosa præcipitet, non ardor animosæ contentionis exagitet, non desiderium humanæ opinionis elevet, non diabolus auctor perditionis ledat, aut perdat, sed tuæ pietatis dextera clementissime Deus a cunctis equal malis et in futura secula protegat, regat

A exerceant. Castitatem et pudicitiam corde, ac corpore teneant. Patientiam et longanimitatem arripiant, et custodiant. Jejunio, et abstinentiæ studeant, et ament, gemitum et orationem desiderent ac invigilent. Peccata sua incessanter cum lacrimis et suspiriis accusent, et diluant. Te Deum omnipotentem corde, ore, opere circumferant.

Suscipe quesumus sancte Pater omnipotens has famulas tuas, quas de hujus seculi naufragiis et periculis eruisti, ad monasticam vocare dignatus es gratiam. Concede propitius, ut arctam et angustam, quam professæ sunt, viam jugiter diligant, sectentur, quatenus ad æternam, quam in te perseverantibus promittere dignatus es, gloriam pervenire mereantur. Per Dnm.

B PROFESSIO REGULARIS.

Ego soror N. ab hodierna die et deinceps monacha promitto stabilitatem hujus vitæ, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum regulam sancti Benedicti abbatis, quantum me humana fragilitas permittit, coram Deo et sanctis ejus, et presente abbate. EIBIKA.

Tunc prosternantur ante altare, et dicant hunc versum :

Suscipe me Domine secundum æquum tuum et vivam, et non confundas me ab expectatione mea. Et tertio repetatur ab omnibus, subjungentes Gloria Patri, et illis jacentibus sequatur letania et preces :

Salvas fac ancillas tuas Domine Deus meus.

Dominus custodiat eas ab omni malo.

Mitte eis Domine auxilium de sancto.

Nihil in eis proficiat inimicus. Et filius.

Esto eis Domine turris fortitudinis. A facie.

Exurge Domine adju.

Tunc aspergantur aqua benedicta vestimenta, et sequatur ista oratio :

Exaudi quesumus omnipotens Deus preces nostras, et has vestes, quas famulæ tuæ ad operiendum exposcunt, uberrimæ benedictionis ymbre perfunde, sicut perfudisti ora vestimentorum Aaron benedictione perfluenti a capite in barbam ungenti, et sicut benedixisti vestes omnium religiosorum tibi per omnia placentium, ita eas benedicere dignare, ac præsta quesumus Domine, ut supradictis famulabus tuis hæc sint vestimenta salubris protectio, hæc cognitio religionis, hæc initium sanctitatis, hæc contra omnia tela inimici robusta defensio. Per.

Deus qui vestimentum salutare, et indumentum æternæ jocunditatis tuis fidelibus promisisti, te suppliciter exoramus, ut hæc indumenta mortificationis humilitatem cordis et contemptum mundi

conservandæ regulæ se ad induendum exposcunt, **A** pedules. *Post antiphonam ad Introitum, et datam orat. annuntiat episcopus in populum, dicens allocutionem.*

Alia. Adesto Domine supplicationibus nostris et has famulas tuas benedicere digneris, quibus in tuo sancto nomine habitum sanctæ religionis imponimus, ut te largiente devote in monasterio persistere, et vitam percipere mereantur. Per.

Da quæsumus Domine famulabus tuis indulgentiam delictorum suorum, quatenus de omnibus, quæ carnali delectatione, vel animi cogitatione, aut vana hujus seculi ambitione contra tuorum rectitudinem mandatorum perfecerunt, in presenti vita perseverantes in regulari actione, veniam æternam percipere mereantur. Per.

Tunc exuantur vestimentis suis, et induantur rebus monasterii, et dicatur :

Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis, et induat te novum hominem, qui secundum Deum est creatus in iustitia et sanctitate veritatis.

Tunc respondeant omnes : Amen, et ipse oblat. offerant.

MISSA EODEM DIE PRO IPSIS.

Omnipotens sempiternæ Deus, qui arctam et angustam viam jussisti arripere, famulas tuas de hujus seculi periculis ad te confugientes propicius suscipe, et delictorum pœnam, qua se districtas sentiunt esse pie disrumpe, perseverantiam boni operis et præmia perpetua largire. Per.

Præfa io.

VD. usque æternæ Deus tuam deprecamur clementiam, ut famulas tuas, quas hodierna die a mundiali contagione abstrahere et ad monasticæ religionis professionem vocare dignatus es, protegas, quibus donasti bonæ voluntatis exordium, tribuas rectæ operationis perseverantiam, et sempiternæ beatitudinis præmium. Per.

Ad Commun.

Hæc nos quæsumus Domine divini sacramenti perceptio a nostris emundet offensas, et famulas tuas a mundanis pravitatibus, et omnium tumultuum carnalium delectationibus clementer eruat. Per.

Alia. Famulas tuas Domine quæsumus custodia tuæ pietatis mundet et muniat, ut virginitatis sanctæ propositum, quod mente susceperunt, te protegente illæsum custodiant in æternum. Per.

Alia. Famulas tuas quæsumus Domine tua dextera benedicat, et inculpabiles ad vitam æternam perducatur. Per.

ORDINATIO ABBATIS.

Ex Canone Theodori.

(Ex cod. Vind. Th. 359, sæc. x vel xi.)

In ordinatione abbatis debet episcopus missam celebrare, et eum benedicere inclinato capite cum duobus vel tribus de fratribus suis, et dat ei baculum et

oratio. annuntiat episcopus in populum, dicens allocutionem.

Ecclesiæ nostræ fratres kmi, pater electus suum adest ordinem ad suscipiendum. Unde apostolica prius eum censemur auctoritate examinandum, suum propositum, et sancti Benedicti regulam si veit ipse observare, sibi que subjectos, ut id ipsum faciant, diligenter instruere, res quoque ecclesiæ ubique locorum hactenus dispersas injuste, quantum prævalet congregare, easque in usus ecclesiæ et fratrum pauperum etiam, et peregrinorum observare, sicque dignum esse, ad ordinem accedere. *Eo autem proficiente pro viribus hæc adimplere, prosternat se episcopus ante altare, et abbas sacris vestibus indutus. Fiant tibi letanice. Sequitur. Pater noster. Preces.*

Salvum fac servum tuum Domine. Deus meus sperantem in te.

Dominus conservet eum et vivificet eum. Et beatum faciat.

Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum. Ex hoc nunc.

Dominus custodiat te ab omni malo. Custodiat animam.

Mittat tibi auxilium de sancto. Et de Sion tueatur. Nihil proficiat inimicus in eo. Et filius iniquitatis, Esto illi Domine turris fortitudinis. A facie inimici. Exurge Domine adjuva eum. Et redime eum.

Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus.

C

Sequitur oratio.

Concede quæsumus omnipotens Deus affectui nostro tuæ miserationis effectum, et famulum tuum N. quem ad regimen animarum eligimus, gratiæ tuæ dono prosequere, ut te largiente cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Per.

Tunc det ei regulam dicens.

Accipe regulam a sanctis Patribus nobis traditam, ad regendum, custodiendumque gregem tibi a Deo creditum, quantum Deus ipse te confortaverit, ac fragilitas humana permiserit. Per.

Tunc det ei baculum dicens.

Accipe baculum pastorem, quem præferas catervæ tibi commissæ ad exemplum justæ severitatis et correptionis,

D

CONSECRATIO.

QUANDO ABBAS VEL ABBATISSA ORDINANTUR IN MONASTERIO

Cunctorum honorum operum institutor, etc. *Tunc imponat ei manum super caput dicens hanc orationem in modum Præfationis (228).* Omnipotens sempiternæ Deus affluentem spiritum, etc. Deus omnium fidelium pastor et rector, famulum tuum, quem ecclesiæ tuæ præesse voluisti propitius respice; da

ei quæsumus, verbo et exemplo, quibus præest, proficere, ut ad vitam unacum grege sibi commisso perveniat sempiternam. Per.

Oratio adepta dignitate.

Omnium sors Domine honorum etc. Deus cui omnis potestas etc. *Sequitur Te Deum laudamus populo acclamante Kyrie eleison. Postea dicit orationem:* Deus æterne lucis inventor, omnipotentiam tuam supplici prece deposcimus, ut famulum tuum N. quem ad regimen animarum eligimus, gratiæ tuæ dono prosequaris, ut te largiente cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Per unigenitum tuum Dum nrm Ihm Xpm, cum quo et Spiritu sancto unus et verus es Deus, qui vivis et regnas per omnia sæcula.

MISSA PRO ABBATE.

Protector noster aspice Deus. *Ps.* Quam dilecta tabernacula. *Missa* (229). Concede quæsumus Do-

mine famulo abbati, ut prædicando et exercendo, quæ recta sunt exemplo bonorum operum animos suorum instruat subditorum, æternæ remunerationis mercedem a te piissimo pastore percipiat. Per.

Secreta. Munera quæsumus nostra Domine suscipe placatus, et famulum tuum N. semper ubique misericorditer protege. Per.

Benedictiones. Benedicat te Deus cæli, adjuvet te Christus Filius Dei, corpus tuum in servitio suo custodire et conservare dignetur. Amen. Mentem tuam illuminet, sensum tuum custodiat, gratiam suam ad profectum animæ tuæ tibi porrigat. Amen. Ab omni malo te liberet, dextera sua defendat, et qui Sanctos suos semper adjuvat, ipse te adjuvet, et ad cælestia regna perducatur. Amen.

Ad Complendum.

Hæc nos Domine communio purget a crimine, et famulum tuum benigra pietate conservet. Per.

ORDO AD REGEM BENEDICENDUM.

INCIPIT ORDO AD REGEM BENEDICENDUM,
QUANDO NOVUS A CLERO ET POPULO SUBLIMATUR
IN REGNUM.

(Ex cod. Vindobon. theol. 277. sæc. XII vel XIII.)

Primo exeunte illo de thalamo unus episcoporum imponat orationem. Omnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum regni fastigio dignatus es sublimare; tribue quæsumus ei, ut in hujus sæculi cursu cunctorum in commune salutem disponat, quatenus a tuæ veritatis tramite non recedat. Per.

Postea suscipiant illum duo episcopi dextra levaque ejus honorifice parati habentes Sanctorum reliquias collo pendentes, cæteri autem phaphones (230) sint casulis adornati præcedente sancto evangelio, et duabus crucibus cum incenso boni odoris ducant illum ad ecclesiam canentes antiphonam istam altis clamoribus Ecce mitto Angelum. *Cum versu, Israel si me audieris. Ad ostium ecclesiæ clerus subsigat, et archiepiscopus imponat orationem subsequentem.* Deus qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propitiis, ut famulus tuus, quem populo tuo voluisti preferri, ita tuo fulciatur adjutorio quatenus quibus potuit præesse, valeat prodesse. *Introeuntes autem præcedentes clerici, decantent antiphonam Domine salvum fac regem. Usque in introitum chori. Tunc episcopus metropolitanus dicat*

(229) Singulare est hic missæ nomen pro collecta seu oratione.

(230) Sic theotisce olim dicebantur *Phaphen*. In charta e. c. vernacula foundationis monasterii Wein-

C orationem. Omnipotens sempiterne Deus cælestium terrestriumque moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium dignatus es provehere, concede quæsumus, ut cunctis adversitatibus liberatus, et ecclesiasticæ pacis dono muniatur, et ad æternæ pacis gaudia, te donante, pervenire mereatur. Per.

Ibi autem ante chorum designatus princeps pallium et arma deponat, atque inter manus episcoporum perductus in chorum usque ad altaris gradus incedat; cunctoque pavimento tapetibus et pallioli contextio, ibi humiliter totus in cruce prostratus jaceat una cum episcopis et presbyteris hinc inde prostratis, cæteris in choro letaniam breviter psallentibus, id est duodecim apostolos, ac totidem martyres, confessores, et virgines. Et inter cætera inferenda sunt ista, quæ

D secuntur. Ut istum famulum tuum N. in regem eligere digneris. *Te rogamus audi nos.* Ut eum benedicere et sublimare digneris. *Te rog.* Ut eum ad imperii fastigium perducere digneris. *Te rogamus.* Sublatus autem princeps ab episcopo metropolitano hoc modo interrogetur (231). Vis fidem sanctam a catholicis viris tibi traditam tenere, et operibus justis observare. *ñ. Volo.* Vis sanctis ecclesiis, ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse. *ñ. Volo.* Vis regnum tibi a Deo concessum secundum justitiam patrum tuorum regere et defendere.

dam veluti *Kyrch* dicimus ex Græco *κυριακόν*, præster *πιστοβύτης*, veluti sunt alia vocabula ecclesiastica Græcæ originis, quæ argumento sunt a Græcis primam apud nos fidei sementem factam.

ñ. Volo. Volo, et in quantum divino fultus adiutorio, ac solatio omnium suorum valero, ita me per omnia fideliter acturum esse promitto. *Deinde ipsæ domnus metropolitanus affatur populum his verbis.* Vis tali principi ac rectori te subicere, ipsiusque regnum firmare, firma fide stabilire, atque jussionibus illius obtemperare juxta apostolum: omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit regi quasi præcellenti. ñ. Volo. *Tunc ergo a circumstante clero et a populo unanimiter dicatur.* Fiat. Fiat. Amen.

Postea vero, eo devote inclinato capite dicatur ab uno episcopo. Benedic Domine hunc regem nostrum, qui regna omnia moderaris a sæculo, et tali eum benedictione glorifica, ut Davidicæ teneat sublimitatis sceptrum, et glorificatus in ejus protinus recipiatur merito. Da ei Domine tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum sicut Salomonem regnum obtinere pacificum. Tibi semper cum timore sit subditus, tibi que militet cum quiete. Sit tuo clypeo protectus cum proceribus, et ubique tua gratia victor existat. Honorifica eum præ cunctis regibus gentium. Felix populis dominetur, et feliciter eum nationes adornent. Vivat inter gentium catervas magnanimus, sit in judiciis æquitatis singularis, locupletet eum prædives dextera, frugiferam obtineat patriam, et ejus liberis tribuas profutura. Præsta ei prolixitatem vitæ per tempora, et in diebus ejus oriatur justitia, ac robustum teneat regiminis solium, et cum iocunditate et lætitia æterno gloriatur in regno. Per.

Oratio (252).

Omnipotens sempiternæ Deus creator omnium, Imperator angelorum, rex regnantium, Dominusque dominantium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Josuæ populo prælatis multiplicem victoriam tribuisti, humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti, et Salomonem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti; respice quæsumus ad preces humilitatis nostræ, et super hunc famulum tuum N. quem supplici devotione in regem elegimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tuæ potentie semper et ubique circumda, quatinus prædicti Abrahæ fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine freus, Josue fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus placeat, et per tramitem justitiæ in offenso gressu semper incedat, ecclesiamque tuam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriat, ac doceat, munit ac instruat, contraque omnes visibiles et invisibiles hostes eidem potenter, regaliterque tuæ virtutis regimen administret, et ad veræ fidei pacisque concordiam eorum animos te opitulante reformet, ut horum populorum debita subiectione fultus condigno amore glo-

rificatus ad paternum decenter solium tua miseratione conscendere mereatur. Tuæ ergo protectionis galea munitus, et scuto insuperabili jugiter protectus, armisque cœlestibus circumdatus, optabilis victoriæ triumphum feliciter capiat, terroremque suæ potentie infidelibus inferat et pacem tibi militantibus lætanter reportet per Dnm nr̄m qui virtute sanctæ crucis tartara destruxit, regnoque diaboli superato ad cœlos victor ascendit, in quo omnis potestas, regum consistit victoria, qui est gloria humilium et vita, salusque populorum. Qui tecum.

Deinde ab altero episcopo hæc dicatur oratio. Deus inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, gubernator imperii, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarchæ nostri Abraham prælegisti reges sæculis profuturos tum præsentem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupletata, et in solium regni firma stabilitate connecte. Visita eum sicut visitasti Moysen in rubo, Jesu Nave in prælio, Gedeon in agro, Samuelem in templo, et illa eum benedictione siderea, ac rore sapientiæ tuæ perfunde, quam David in psalterio, Salomon filius eius, te remunerante percepit e cœlo. Sis ei acies contra inimicos, lorica in adversis, galea in prosperis, patientia in protectione, clypeus eius sempiternus, et præsta, ut gentes illi (illius) teneant fidem, proceres sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant se a cupiditate, loquantur justitiam, custodiant veritatem. Et C ita populus iste sub eius imperio pullulet coalitus (an coalitus?) benedictione æternitatis, ut semper maneant tripudiantes in pace victores. Quod ipse præstare dignetur, qui tecum vivit.

Tunc ab episcopo metropolitano unguantur manus de oleo sanctificato. Unguantur manus istæ de oleo sanctificato, unde fuerunt uncti reges et prophetæ, et sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus, et constitutus rex in regno isto super populum istum, quem Dominus Deus tuus dedit tibi ad regendum ac gubernandum. Quod ipse præstare. Prospice omnipotens Deus hunc gloriosum regem ill. serenis obtutibus, et sicut benedixisti Abraham, Isaac et Jacob, sicut illum largis benedictionibus spiritualis gratiæ cum omni plenitudine tuæ potentie irrigare, atque profundere dignare. Tribue ei Domine de rore cœli, et de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini et olei, et omnium frugum per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in pata (patria), pax inviolata sit in regno, et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiæ potestatis oculis omnium fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendore quasi splendidissima fulgore maximo perfusa lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, ut sit fortissimus protector patriæ, et consolator ecclesiarum, atque cœnobiorum

(252) In pontificali Rom. hæc oratio contractior est quam hic, in antiquo Ordine Romano, cod. Batoldi, etc. apud Hug. Menardum inscripta con-

secratio regis, quod ad eam ungeretur rex. Plura in eadem orationem notat laudatus Menardus, pag. 401, etc.

sanctorum maxima cum pietate regalis munificentia: atque ut sit fortissimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas nationes. Sitque suis inimicis satis terribilis permaxima fortitudine regalis. Optimatibus quoque ac præcelsis, proceribusque ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius, ut ab omnibus timeatur atque diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur, regnum hoc totum regere, et post gloriosa atque felicia huius vite præsentis gaudia sempiterna in perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse.

Postea vero a pontifice metropolitano unguantur de oleo sanctificato caput, pectus, et scapulae ambæ compages. Unguo te in regem de oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (253). Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te descendat copiosa, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius oluitus, ita eius invisibili unguine delibutus impinguari merearis interius, eiusque spiritali unctione perfectissime semper imbutus, et illicita declinare tota mente, et spernere discas seu valeas, et utilia anime tuæ iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Dno nro Ihu Xpo, qui cum Patre. *Deinde dicitur oratio.* Deus qui es instorum gloria, et misericordia peccatorum, qui misisti Filium tuum preciosissimo sanguine suo genus humanum relinere: qui conteris bella, et propugnator es omnium in te sperantium, et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut præsentem famulum tuum N. in tua misericordia contentem in præsentem sede regali benedicas, eique propitius adesse digneris, ut qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus fortior. Fac eum Domine beatum esse et victorem de inimicis suis. Corona eum corona iustitiæ et pietatis, ut ex tota mente in te credens, tibi deserviat, sanctam tuam Ecclesiam defendat, et sublevet, populumque a te sibi commissum iuste regat. Nullus insidiantibus malis in iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius ad amorem gratiæ tuæ per hoc unctiois oleum, unde unxisti reges et prophetas: quatinus iustitiam diligens per tramitem familiariter iustitiæ, populum ducens, post peracta a te disposita in regali excellentia annorum curricula pervenire ad æterna gaudia mereatur. Per.

Alia. Deus Dei Filius Iesus Christus Dnus nr qui a Patre oleo exultationis unctus est præ participibus suis, ipse per præsentem sacræ unctionis infusionem Spiritus sancti Paracliti suorum canit tuum infundat

Acutus), æternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et glorificatur cum Deo Patre in unitate Spiritus per omnia.

Postea ab episcopis ense accipiat, et cum ense totum sibi regnum fideliter ad regendum secundum supradicta verba sciat esse demandatum dicente metropolitano pontifice. Accipe gladium per manus episcoporum licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratas tibi regaliter impositum, nostræque benedictionis officio in defensionem sanctæ Dei Ecclesiæ divinitus ordinatum: et esto memor, de quo Psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, ut in hoc per eandem viam æquitatis exerceas, et molem iniquitatis potenter destruas, et sanctam Dei Ecclesiam eiusque fideles propugnes, atque protegas, nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes (254) execres ac destruas, viduas ac pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves. ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita: quatinus hæc in agendo virtutum triumpho gloriosus, iustitiæque cultor egregius, cum mundi Salvatore, cuius typum geris in nomine, sine fine merearis regnare. Qui cum Deo.

Accinctus autem ense similiter ab illis armillas et pallium et anulum accipiat illis dicentibus. Accipe dignitatis anulum et per hunc in te catholicæ fidei cognosce signaculum, quia ut hodie ordinaris caput et princeps regni ac populi, ita perseverabilis auctor, ac stabilior christianitatis et christianæ fidei, ut felix in opere, locuples in fide, cum rege regum glorieris, per eum cui est honor, gloria in sæcula.

Postea vero sceptrum et baculum accipiat dicente sibi metropolitano: Accipe virgam virtutis atque æquitatis, qua intelligas mulcere pios, et terrere reprobos, errantibus viam pandere, lapsis manum porrigere, disperdasque superbos, et relevas humiles, et aperiatur tibi ostium Ihs Xps Dns nr, qui de semetipso ait: Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, et ipse, qui est clavis David et sceptrum domus Israel: qui aperit et nemo claudit, qui claudit et nemo aperit. Sitque auctor, qui educit vincitum de domo carceris, sedentemque in tenebris et umbra mortis, et in omnibus sequi merearis eum, de quo propheta David cecinit, Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Et imitando ipsum diligas iustitiam, et odio habeas iniquitatem, qui propterea unxit te Deus, Deus tuus ad exemplum illius, quem ante sæcula unxerat oleo

tuo imponitur, quamque sanctitatis gloriam, et honorem, et opus fortitudinis expresse, signare intelligas, et per hanc participem ministerii nostri non ignores; ita, ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimus, tu quoque in exterioribus verus Dei cultor, strenuusque contra omnes adversitates Ecclesiæ Christi defensor, regnique tibi a Deo dati, et per officium nostræ benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum tuo regimini commisso utilis executor, regnatorque proficiuus semper appareas: ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et præmio sempiternæ felicitatis coronatus cum relementore ac Salvatore Iesu Christo cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris, qui vivit et imperat Deus cum Deo Patre in sæcula sæculorum. **B** ñ. Amen (235).

Et ab eo statim dicatur oratio vel benedictio super eum, quæ et tempore synodi dicenda est. Benedicat tibi Dominus, custodiatque te, et sicut te voluit super populum suum esse regem, ita in præsentis sæculo felicem æternæ felicitatis tribuat esse consortem. ñ. Amen. Clerum ac populum, qua sua voluit opitulatione, in tua sanctione congregari, sua dispensatione, et tua administratione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari. ñ. Amen. Quatinus divinis monitis parentes adversitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo imperio fideli amore obsequentes, et in præsentis sæculo tranquillitate fruantur, et tecum æternorum civium consortio potiri mereatur. Amen. Quod ipse præstare.

Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopis usque ad solium, canente clero Responsorium Desiderium animæ. Deinde dicat sibi metropolitanus. Sta et retine locum ammodo, quem hucusque paterna successione tenuisti hæreditario jure (236) delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis, et præsentem traditionem nostram omnium scilicet apostolorum, cæterorumque Dei servorum, et quantum clerum sacris altaribus propinquiorem prospicis tanto ei potiorum in locis congruis honorem impendere memineris: quatinus mediator

A Dei et hominum te mediatorem cleri, et plebis (in hoc loco faciat eum sedere dominus metropolitanus (dicens) in hoc regni solio confirmet, et in regno æterno secum regnare faciat Ihs Xps Dns nr rex regum et Dominus dominantium. Qui cum Deo Patre.

Tunc dei illis osculum pacis. Cunctus autem clericorum cætus illo rectore gaudens sonantibus hymnis alta voce concinat hunc hymnum Te Deum laudamus. *Tunc episcopus metropolitanus missam celebret plena processione.* Deus qui miro ordine universa disponis, et ineffabiliter gubernas, præsta quæsumus, ut famulus tuus N. hæc in huius sæculi cursu implenda decernat, unde tibi in perpetuum placere prævaleat. Per.

Secretum.

Concede quæsumus omnipotens Deus his salutaribus sacrificiis placatus, ut famulus tuus N. ad regendum regalis dignitatis officium inveniatur semper idoneus, et cœlesti patriæ reddatur acceptus. Per.

Benedictio episcopalis.

Omnipotens Deus, qui te populi sui voluit esse rectorem ipse te cœlesti benedictione sanctificans æterni regni faciat esse consortem.

Oratio. Concedatque tibi contra omnes fidei christianæ hostes visibiles et invisibiles victoriam triumphalem, et pacis atque quietis ecclesiasticæ felicissimum te sibi longe lateque fundatorem. Amen. Quatinus te gubernacula regni tenente populus tibi subiectus christianæ religionis iura custodiens undique tutus pace tranquilla perfruatur, et te in concilio beatorum collocato æterna felicitate ibidem tecum pariter gaudere mereatur. Quod ipse præstare.

Ad Complendum. Hæc Domine salutaris sacrificii perceptio famuli tui N. peccatorum maculas diluat, ut ad regendum secundum tuam voluntatem populum idoneum illum reddat; ut hoc salutari ministerio contra visibiles et invisibiles hostes reddatur invictus per quod mundus divina dispositione redemptus. Per.

BENEDICTIO REGINÆ.

In ingressu ecclesiæ dicat episcopus orationem. **D** Omnipotens sempiternæ Deus, fons et origo totius bonitatis, qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando aversaris, sed dignanter comprobando potius eligis, et qui infirma mundi eligendo fortia

(235) Hucusque congruit Pontif. Rom., in quo deest benedictio sequens, et tribus sanctis oratio-

queque confundere docuisti, qui etiam gloriæ virtutisque tuæ triumphum in manu Judith femine olim Judaicæ plebi de hoste sævissimo resignare voluisti; respice quæsumus preces humilitatis nostræ, et super hanc famulam tuam N. quam supplicii devotione

posita ante *Pax Domini*, etc.

(236) Hucusque congruit ad ceteros success-

in reginam eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eamque dextera potentiae tuæ semper et ubique circumda, ut ambone muniminis tui undique secus firmiter protecta visibilis seu invisibilis hostis nequicias triumphaliter expugnare valeat, et una cum Sara atque Rebecca, Lia, et Rachel beatis reverendisque feminis fructu uteri sui foecundari, seu gratulari mereatur ad decorem totius regni, statumque sanctæ Dei Ecclesiæ regendum, nec non protegendum. Per Xpm Dnm nrm, qui ex temerato beatæ Mariæ virginis alvo nasci, visitare ac renovare hunc dignatus est mundum, qui tecum vivit (237).

Deus qui solus habes immortalitatem, lucemque inhabitas inaccessibleem, cuius providentia in sui dispositione non fallitur qui fecisti quæ futura (facta) sunt, et voras ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, qui superbos æquo moderamine principatu deificis, atque humiles dignatus in sublime provehis; ineffabilem misericordiam tuam supplices exoramus, ut sicut Hester regina Israelis causa salutis de captivitate suæ compede solutam ad regis Assueri thalamum regni sui consortium transire fecisti, ita hanc famulam tuam humilitatis nostræ benedictione christianæ plebi gratia salutis ad dignam sublimemque regis nostri copulam regni sui participium misericorditer transire concedas, et ut in regalis federe conjugii semper manens pulicam proximam virginitati palmam continere queat, tibi que Deo vivo et vero in omnibus et super omnia jugiter placere desideret, et te inspirante, quæ tibi placita sunt toto corde perficiat. Per.

Sancti Spiritus gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, ut sicut in manibus nostris indignis oleo materiali oblita pinguescis exterius, ita eius invisibili unguine delibuta impinguari merearis interius, eiusque spiritali unctione perfectissime semper imbuta, et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas, et utilia animæ tuæ jugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante Dno nro Ihu Xpo, qui cum Deo Patre et Spiritu vivis et regnas Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. (238) Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Exaudi

Xpe.

Silvestro summo pontifici, et universali papæ vita et victoria.

Salvator mundi. Tu illum adiuva.

Sancte Petre. Tu illum adiuva

Sancte Paule. Tu illum adiuva.

See Andrea. Tu illum adiuva.

See Clemens. Tu illum adiuva.

See Sixte. Tu illum adiuva.

(237) Spatium pro rubrica vacuum est hic et ante sequentem orationem.

(238) Quæ sequuntur litanie ad eandem celebritatem regis inaugurationis sunt referendæ. Cujusmodi cum Goldastus, t. II Antiquit. Aleman. p. 147, jam ediderit, alias hic, quæ quidem ad vicinam *Alemanniæ Bavariam* pertinent, ponere satius, quam jam vulgatos recudere, duxi ex ms. *Vindob.* Apud Goldast. Nicolao P. sit apprecatio. Habenturque in eum finem apud *Augustinum Patricium* in *Cærem.*

See Cyriace. Tu illum adiuva.

Exaudi Xpe. Henrico (239) a Deo coronato magi et pacifico regi vita et victoria.

Redemptor mundi. Tu illum adiuva.

Sca Maria. Tu illum adiuva.

See Michabel. Tu illum adiuva.

See Gabriel. Tu illum adiuva.

See Raphael. Tu illum adiuva.

See Johannes. Tu illum adiuva.

See Stephane. Tu illum adiuva.

See Line. Tu illum adiuva. Exaudi Xpe.

Antistiti a Deo electo vita et victoria.

Sca Felicitas. Tu illum adiuva.

Sca Perpetua. Tu illum adiuva.

Sca Agatha. Tu illum adiuva.

B Sca Lucia. Tu illum adiuva.

Sca Cæcilia. Tu illum adiuva.

Sca Petronella. Tu illum adiuva. Exaudi Xpe.

Omni clero Pataviensis ecclesiæ vita et victoria.

See Apollinaris. Tu illum adiuva.

See Laurenti. Tu illum adiuva.

See Nazari. Tu illum adiuva.

See Silvester. Tu illum adiuva.

See Leo. Tu illum adiuva.

See Anastasi. Tu illum adiuva. Exaudi Xpe.

Omnibus iudicibus fidelibus et cuncto exercitui Christianorum vita et victoria.

See Maurici. Tu illos adiuva.

See Dyonisi. Tu illos adiuva.

See Willibalde. Tu illos adiuva.

C See Gregori. Tu illos adiuva.

See Albane. Tu illos adiuva.

See Martine. Tu illos adiuva.

See Ambrosi. Tu illos adiuva.

Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Spes nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Gloria nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Fortitudo nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Misericordia nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Auxilium nostrum. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Liberatio et redemptio nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Victoria nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Arma nostra invictissima. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Murus noster impugnabilis. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Defensio et exaltatio nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Lux nostra et vita nostra. Xps vincit. Xps regnat. Xps imperat. Ipsi soli gloria et potestas per immortalia sæcula sæculorum. Amen. Ipsi soli honor, laus et iubilatio per infinita sæcula sæ-

Rom. seorsum pro imperatore, quæ hic coniunctim leguntur cum laudibus pontifici conceini solitis.

(239) Apud Gold. Ludovico. Eademque formula adhibita legitur in coronatione Caroli Magni Romæ an. 800 in die natalis Domini in imperatorem inaugurato, uti apud Eginardum, et Ademarum in *Vita Caroli Magni* legere est. P. Hartzheim in *Cat. hist. crit.* codd. ms. ecclesiæ metrop. *Coloniensis* litaniam ea occasione cantatam notat cum rubrica: *Expleta oratione a pontifice, antequam lector ascendet ambonem.*

colorum. Amen. Ipsi soli virtus, fortitudo et victoria per omnia sæcula sæculorum. Amen. Xpe audi A nos. Ter. Kyrie eleison. Ter. Xpe eleison. Ter. Kyrie eleison.

BENEDICTIO ARMORUM.

BENEDICTIO VEXILLI (240).

(*Fr Cod. Vindob. Theol. 277. sæc. XII vel XIII, ut in Pontificali Rom.*)

Omnipotens sempiterne Deus, qui es cunctorum benedictio, et triumphantium fortitudo, respice propitius ad preces humilitatis nostræ, et hoc vexillum, quod bellico usui præparatum est cœlesti benedictione sanctifica, ut contra adversarias et rebelles nationes sit validum, tuoque munimine circumseptum; sitque inimicis christiani populi terribile atque in te confidentibus solidamentum et victoriæ certa fititia. Tu es enim Deus, qui conteris bella, et cœlestis præsidii sperantibus in te præstas auxilium. Per.

BENEDICTIO ENSIS (241).

Exaudi quæsumus Domine preces nostras, et hunc ense[m] quo hic famulus tuus N. se circumcingi desiderat, majestatis tuæ dextera benedicere dignare, quatinus defensio atque protectio possit (sit) ecclesiarum, viduarum, orphanorum, omniumque servientium contra sævitiam paganorum, aliisque insidiantibus sit pavor, terror, et formido.

Alia. Famulum tuum N. quæsumus Domine pietatis tuæ custodia muniat, ut hunc ense[m], quem te inspirante desiderat suscipere, te adjuvante illesum custodiat. Per Dnm.

Item benedictio

Benedic Domine sancte Pater omnipotens per invocationem sancti nominis, et per adventum Filii tui Dni nri Ihu Xpi, atque per donum Spiritus sancti Paracliti hunc ense[m], ut his qui hodierna die tua

(240) De benedictione armorum, ensis, et traditione vexilli bellici formulæ habentur, p. 11 Pont. Rom., tit. 22, 23, 24. Mitti aliquando pontifici solent a strenuis belli ducibus ac principibus ensis, pileus, rosa. Qua de re exstat exegesis card. Poli apud Jos. Catalanum, Comment. in Pont. Rom., t. II, pag. 588, ubi inter alia etiam breve Clementis XI, principi Eugenio a Sabaudia, ejus rei gratia missum aliaque exempla leguntur.

(241) Congruunt, quæ apud Ed. Martenium lib. 11 de ant. eccl. Rit. cap. 12, habentur ex ms. Pontificali Guilielmi Durandi de *Benedictione novi militis* in hæc verba, t. II p. 667: *In benedictione novi militis hoc modo proceditur: Pontifex enim priusquam dicatur Evangelium, benedical ense[m] ejus: Exaudi, quæsumus, Domine, preces nostras, et hunc ense[m], etc. Alia benedictio. Benedic, Domine, sancte Pater, omnipotens æterne Deus, per invocationem, etc. Prius dixerat Martenius cum Ecclesia abhorreat a sanguine benedictionem novi militis in antiquis pontificalibus libris, quæ sibi*

pietate eo præcingitur, visibiles inimicos sub pedibus conculcet, victoriaque per omnia potius semper maneat illæsus. Per.

Sequitur antiph. Speciosus forma prælius hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.

B Alia. Omnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum N. eminenti mucrone circumcingi jussisti, fac illum contra cuncta adversantia ita cœlestibus armari præsiis, quæ nullis hic et in ævum tempestatibus bellorum turbetur. Per.

BENEDICTIO SUPER CAPSELLAS ET FUSTES (242)

et super illos, quicumque limina ac suffragia sanctorum appetituri sunt

(*Ex ms. Vindob. theol. 277, sæc. XII vel XIII.*)

Domine Jesu Christe mundi redemptor et conditor, qui beatis apostolis tuis præcepisti, ut euntes in prædicatione virgas tantum sumerent; te supplici devotione deprecimur, ut digneris has capsellas et hos benedicere fustes, quatenus eos, qui illos in signum peregrinationis et suorum corporum sustentationem sunt recepturi, tuæ cœlestis gratiæ recipient plenitudinem, ut in eis munimen tuæ benedictionis percipere possint. Ut quemadmodum virga Aaron in templo Domini florens ad rebellium Judæorum numero sic ipsius stirpem rite se junxit, ita et hos signaculo sancti Petri adornandos ab omnibus peccatis absolvas, quo in die judicii ab impiis separati, in dextera sint parte coronandi. Per eum.

Quando dabuntur capsellæ et fustes dicit. Accipite has capsellas et hos fustes et pergite ad limina apo-

centiori aliquo codice desumpta ipsi videtur. Obtinuisse tamen jam ante plusquam 500 annos militum ab episcopis benedictionem probat ex Wilhelmi card. epist., apud Chesnium Histor. Franc., t. IV, p. 765, et aliis. Notavit P. Jos. Bianchini auctorque Jos. Catalanus in append., t. I Pontif. Rom. p. 427, ex ms. *Vallicellano* ann. circ. 800, benedictionem vexilli et ensis eandem propemodum, quam nos exhibemus; duos item ordines ad benedicendum novum militem ex codd. *Vatic.* num. 4744 et 4748; posterior est ordo *qualiter in sacrosancta beati Petri apostolorum principis basilica de urbe aliquis militetur.*

(242) Fustes ac capsellæ hic baculi et sportæ peregrinantium sunt, quales etiam cum gladiis benedictæ dabantur cruce signatis pro recuperatione terræ sanctæ. Qua de re Conradus Ursperger abbas, in Chron. p. 232: *Omniibus, inquit, ultra quam credi potest catervatim concurrentibus ad ecclesiam populis novo ritu gladios cum fustibus et capsellis benedictis benedictio diana...* Vid. *frat. Marten.*

atorum in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, et per intercessionem beate Dei genitricis Mariæ et omnium Apostolorum, atque omnium Sanctorum mereamini in hoc sæculo accipere remissionem omnium peccatorum, et in futuro consortium omnium beatorum. Per Dnm.

Alia. Omnipotens sempiternæ Deus, humani generis reformator et auctor, qui Abrahæ puero tuo ut iret de terra nativitatis suæ, et veniret in terram repromissionis, quam ei daturus promiseras, præcepisti; nec non et populum Israeliticum in deserto

A te adorandum multis prodigiis venire fecisti: hoc quæsumus ad beatorum Petri et Pauli limina te adorare pergentes a periculis omnibus eruas, et a peccatorum nexibus solvas. Et tu qui es vera via in te confidentibus eorum iter bene dispone, ut inter omnes hujus sæculi perturbationes tuo proteganur auxilio. Mitte eis Domine angelum tuum, quem Tobie famulo tuo comitem dedisti, ut ubicumque manserint, sit illis defensor contra insidias omnium inimicorum visibilium et invisibilium, quatenus læti et incolomes ad nos iterum redire prævaleant. Per.

ORDO EXCOMMUNICATIONIS.

ORDO EXCOMMUNICATIONIS, QUALITER UNUSQUISQUE INCORRIGIBILIS ANATHEMATIZARI DEBEAT.
(Ex cod. 277 theol. Vindobon. sæc. XII vel XIII.)

Episcopus cum excommunicare vel anathematizare aliquem pro certis et manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem Evangelii clerum et plebem ita debet alloqui. Noverit caritas vestra, fratres mei, quod quidam vir nomine N. diabolo suadente postponens christianam promissionem quam in baptismo professus est per apostasiam conversus post satanam cui abrenunciavit, et omnibus operibus ejus, vineam Christi id est ecclesiam ejus devastare et deprædari non pertimescit, pauperes Christi, quos pretioso sanguine suo redemit, violenter opprimens, et interficiens, et bona eorum diripiens. Unde quia filius hujus nostræ ecclesiæ, cui Deo auctore præsidemus, debuerat esse, quia in ea per aquam et Spiritum sanctum renatus est, et inter adoptivos filios Dei annumeratus, quamvis modo filius diaboli sit, imitando diabolum, solliciti ne per negligentiam pastoralam aliqua de ovibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo judicio ante principem pastorum Dnm nrm Ihm Xpm rationem reddere compellemur, juxta quod ipse terribiliter nobis comminatur, dicens: *Si non annuntiaveritis iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram*, misimus ad eum presbyterum nostrum, et litteras comminatorias semel et iterum ac tertio invitantes eum canonicè ad emendationem et satisfactionem, et pœnitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipse proh dolor! diabolo cor ejus indurante, monita salutaria sprevit, et in incepta malicia perseverans, Ecclesiæ Dei, quam læsit superbiæ spiritus inflatus satisfacere dedignatur. De talibus itaque transgressoribus, et sanctæ religionis pacisque, quam suis discipulis Christus dedit atque reliquit, violatoribus, præcepta dominica et apostolica habemus, quibus informamur, quod de hujuscemodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus in Evangelio:

B Christus est. Singuli autem sumus alter alterius membra; et si compatitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: procul dubio in nos peccat, qui membra nostra lædit. Jubet igitur Dominus, ut frater, id est christianus, in nos peccans, primo secrete corripatur, deinde cum testibus redarguatur, novissime in conventu ecclesiæ publicè conveniatur. Quodsi has tres commotiones, et pias correptiones contempnit, et satisfacere despicit, post hæc sit tibi sicut ethnicus et publicanus, id est gentilis et paganus; ut non jam pro christiano, sed pro pagano habeatur. Et in alio loco membrum, quod a sua compage resolvitur, et a junctura caritatis dissociatur, et omne corpus scandalizat, Dominus et abscidi, et projici jubet dicens: *Si oculus, manus, vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et projice abs te.* Et Apostolus, *auferte*, inquit, *inatum a vobis.* Et item: *Si quis frater nominatur, et est fornicator aut adulter, aut homicida; aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet.* Et Johannes dilectus præ ceteris Christi discipulis talem nefarium hominem salutare prohibet dicens: *Ne ei ave dixeris, neque eum in domum receperis.* Qui enim ei ave dicit, communicat operibus ejus malignis. Dominica itaque atque apostolica præcepta adimplentes, membrum putridum et insanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis a corpore Ecclesiæ abscidamus, ne tam pestifero morbo reliqua membra corporis veluti veneno inficiantur. Per.

Ipsa anathematizatio. Igitur quia monita nostra et crebras exhortationes contempnit: quia tertio secundum Dominicum præceptum vocatus ad emendationem et pœnitentiam venire despexit: quia culpam suam necdum cognovit nec confessus est, nec missa nobis legatione, quam causam, qua causam ipsius exquirimus, quia noster parrochianus est, veniam non postulavit: quia in incepta malitia, diabolo cor ejus indurante, perseverat, et juxta quod Apostolus dicit, *secundum duriciam suam et*

potentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et beati Petri principis apostolorum, et omnium Sauctorum, nec non et nostræ mediocritatis auctoritate et potestate nobis divinitus collata ligandi et solvendi in cælo et in terra, excludimus et excommunicamus, et anathematizatum decernimus, et damnatum cum diabolo, et angelis ejus, et omnibus reprobis in igne æterno judicamus; nisi forte a diaboli laqueis respiscat, et ad emendationem et pœnitentiam redeat, et Ecclesiæ Dei quam læsit satisfaciat. *Et respondeant omnes tertio Amen aut Fiat, Fiat, aut anathema sit (243). Debent enim duodecim sacerdotes episcopum circumstare, et lucernas ardentis in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis projicere debent in terram, et conculcare pedibus. Post hæc episcopus plebi excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant, quam terribiliter dampnatus sit: et ut noverint, quod ab illa hora in reliquum non pro christiano, sed pro pagano habendus sit, et qui illi quasi christiano communicaverit, aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi forte ad satisfactionem et pœnitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua receperit, aut simul cum eo oraverit, procul dubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistolæ presbyteris per parochias mittantur, continentes modum excommunicationis. In quibus jubetur, ut dominicis diebus post lectionem evangelii plebibus sibi commissis publice annuntiet ipsam excommunicationem; ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Præcepit enim Toletanum concilium, ut invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ episcopos, quosque adire potuerint, et excommunicatus audiatur. Seniori etiam ejus ipsa excommunicatio debet nota fieri.*

S ISFACTIO ET EMENDATIO ET RECONCILIATIO
ANATHEMATIZATI.

Cum aliquis (excommunicatus) vel anathematizatus pœnitentia ductus veniam postulat, et emendationem promittit, episcopus, qui eum excommunicavit, ante januas ecclesiæ venire debet, et duodecim presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debent. Ubi etiam adesse debent illi, quibus injuria vel dampnum illatum est. Et ibi secundum leges divinas oportet dampnum commissum emendari; aut si emendatum est, eorum testimonio comprobari. Deinde episcopus interroget, si pœnitentiam juxta quod canones præcipiunt pro perpetratis sceleribus suscipere velit. Et si

(243) Pleraque hæc ad verbum in hodierno adhuc Pontificati Rom. leguntur; desideratur vero ritus sequens extinguendi projiciendique candelas. De quo primum exemplum in synodo Lemovicensi sub pontificatu Benedicti IX P. habetur apud Labb., t. IX Conc. p. 891, t. X pag. 406 in conc. Quintilino-burg., c. 13. Hæc leguntur apud Bertholdum Constant., ad annum 1085, ea de re: *In fine synodi sententia anathematis cum ardentibus candelis promulgata est in Guibertum hærestarcham sedis apostolicæ invasorem. Memorat S. Petrus Damiani in synodali disceptatione cum regio advocato: Gerardus Galeria comes a plenaria Nicolai II synodo ex-*

ille terræ prostratus veniam postulat, culpam confitetur, pœnitentiam implorat, de futuris cautelam spondet; tunc episcopus apprehensa manu ejus dextera eum in ecclesiam introducat, et ei communionem et societatem christianam reddat, et septem psalmos pœnitentiæ decantet cum istis precibus: Kyrieel. Xpeel. Kyrieel. Pater noster. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Salvum fac servum tuum Domine. Deus meus sperantem in te. Mitte ei Dne auxilium de sancto. Et de Sion tuere. Nihil proficiat inimicis in eo. Et filius iniquitatis non. Esto ei Domine turris fortitudinis. A facie inimici. Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus. Præsta quæsumus Domine huic famulo tuo N. dignum pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ sanctæ a cujus int. Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata pœnitentium deles. Require in Feria V majoris ebdom. id est in Cæna Domini in reconciliatione lapsorum. Post hæc secundum modum culpæ pœnitentiam ei injungat. Et literas per parochias dirigat, ut omnes noverint eum in societate christiana receptum: aliis etiam episcopis notum faciat. Nullus autem episcopus alterius parochianum excommunicare vel reconciliare præsumat, sine conscientia vel consensu proprii episcopi.

Leo episcopus (244) servus servorum Dei dilectissimis fratribus et filiis archiepiscopis, atque suffraganeis eorum abbatibus, et monachorum congregationibus in Francia commanentibus salutem perpetuam. Indicatum est nobis filii kmi, quod in vestris regionibus malignorum hominum perversitas creverit; ita ut res vestras in suis pravis visibus redigere cupiant. Quapropter ex auctoritate Dei Patris omnipotentis, et Filii ejus Dni nri Jhu Xpi et Spiritus sancti paracliti, atque ex vice beati Petri apostoli, nec non et beatæ Mariæ matris Domini, et per leatos angelos, et apostolos, martyres, confessores, ac virgines excommunicamus eos atque maledicimus, qui possessiones servorum sancti Martini, et quidquid ad illos pertinet, tollunt, et perperam invadunt. Sit pars illorum cum Dathan et Abyron, quos terra pro sua superbia vivos absorbit, et cum Juda proditore, qui Dominum in pretio vendidit. Amen. « Fiant filii eorum orphani, et uxores eorum viduæ. « Nutantes transferantur filii eorum, et mendicent. « Eiciantur de habitationibus suis. Scrutetur fenestrorum omnem substantiam eorum. » Et iterum: « Omnes qui dixerunt hæreditate possideamus san-

communicatus est, et extinctis luminibus sub perpetuo anathemate condemnatus. Romualdus Salernitanus in Chron. ad an. 1177 offert formulam adhibitam in conciliata pace ab Alexandro III cum Friderico I sub anathematis pœna in violatorem: Sicut hæc candelæ extinguuntur, sic eorum, qui pacem violaverint animæ lumine æternæ visionis et claritatis priventur. Ejus ritus passim sit mentio in diariis Carremon. Rom.

(244) Annexa immediate in ms. cit. reperi quæ hic sequuntur sub emendato nomine vicarii Christi, conficta a nonneme, qui legem Christi excussit animo, dum hæc consereidavit maledicta.

« ctuarium Dei, Deus meus pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti. Amen. Sicut ignis, qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes; ita persequeris illos in tempestate tua, et impleas facies eorum ignominia, ita ut erubescant, et confundantur et pereant. » Sintque maledictiones illæ, quas Dominus super filios Israel per Moysen promulgavit super illos, qui bona et villas sancti Martini deprædantur. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro, et in omni loco. Amen. Maledicta cellaria eorum, maledictus fructus ventris eorum, et fructus terræ eorum. Amen. Maledicta omnia, quæ illorum sunt, et maledicti egredientes, et regredientes. Amen. Disperdat eos Dominus de terra velociter. Amen. Percutiat eos Dominus de terra velociter. Amen. Percutiat eos Dominus fame et siti, egestate, frigore, et feбри, donec pereant. Tradat illos Dominus corruentes ante hostes eorum, sintque cadavera eorum in escam cunctis volatilibus cœli, et bestiis agri. Percutiat eos Dominus ulcere pessimo, scabie quoque et prurigine, amentia et cæcitate. Amen. Palpentque in meridie, sicut pal-

pare solus (solet) cæcus in tenebris. Amen. Et sicut Dominus beato Petro apostolo, eiusque successoribus, cuius vicem tenemus quamvis indigni, potestatem dedit, ut quodcunque ligarent super terram, ligatum esset et in cœlis; ita illis si emendare noluissent, cœlum claudimus, et terram ad sepeliendum negamus, et demergantur in inferno inferiori, solventque quod gesserunt sine fine. Amen. Si autem ad pœnitentiam, et emendationem venerint, et secundum nomen culpæ fructus dignos pœnitentiæ fecerint, omnia mala ista avertat Deus ab illis, et nos parati sumus ad recipiendum et orandum pro illis. Si autem ad emendationem noluerint venire, perpetuo anathemate feriantur: ita ecclesiam Dei non intrent, pacem cum Christianis non habeant, nec ullam participationem faciant. Corpus et sanguinem Domini nec in die mortis percipiant; sed æternæ oblivioni traditi, tanquam pulvis ante faciem fiant venti, et cum diabolo et angelis eius perpetuis ignibus tradantur, et sicut lucerna ista extinguitur, sic et extinguantur animæ eorum in fetore inferni. Amen.

PROBATIONES PER AQUAM, IGNITOS VOMERES, ETC.

BENEDICTIO FERRI JUDICIALIS (245).

(Ex cœd. Vindob. Theol. 149, olim Augiensi sœc. ix.)

Benedic Domine per invocationem sanctissimi nominis tui ad manifestandum iudicium tuum hoc genus metalli, ut omni demonum falsitate procul remota veritas veri iudicii tui fidelibus tuis manifesta fiat. Per Dum

(245) Pertinet hoc ad purgationem, ut vocari solebat, vulgarem, canonicam, iudicium Dei. Qua de re egimus Disquis. 6, c. 3, p. 11, p. 553 seqq. ubi genera varia ejusmodi probationum explicavimus, eorumque usum ac fata in Ecclesia, donec penitus abrogarentur, cum in superstitionem, quo nihil proclivius fuit, deflecterent, per nimis frequentem ac promiscuum usum absque legitima auctoritate et discretionem. Inde etiam accidit, ut, successu temporis multiplicarentur ejus species, prioribus abolitis. Factum id quidem initio prudenti Ecclesiæ cautela, ne incertis magis eluderentur iudiciis homines, exempli causa in sortium variis generibus, quarum antiquissima habentur exempla; consultiusque a Januario respondet S. Augustinus, epist. 55, n. 37 de Sorte per libros divinos, propriumque exemplum narrat lib. viii Confes. c. 12; ipse vero in re dubia remittit approbationem coram tumulo S. Felicis Nolanus ep. 78. Sed non ita multo post variis in conciliis vetitæ sunt quæcunque sortes sanctorum veluti in Venetensi, eodem adhuc sœc. v; Agathensi, an. 506, c. 42; Aurelianensi, l. an. 511, c. 20; Altisiodorensi, an. 578, c. 4; in Capitulari etiam Caroli M. an. 789, t. I, p. 243. Add. S. Gregorius M., hom. 32 in Evang., t. I, pag. 1591 de Purgatione per juramentum; ad sepulcrum S. Petri nominatum, t. II, opp. p. 4219. Apud Gregorium Turonensem frequens habetur ejusmodi probationum memoria, de juramento etiam, ac duello legibus antiquis et exemplis auctorato, veluti

Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti descendat super hoc ferrum ad discernendum iudicium Dei. Amen.

BENEDICTIO IGNIS ET FERRI SIVE AQUÆ (246).

(Ex cœd. Th. Vind. 685 sœc. x vel xi.)

Deus iudex justus, fortis et patiens, qui auctor pacis es, et iudicas æquitatem, respice ad deprecationem

Gondebaldi regis Burgundionum Ariani ad finem sæculi v; lex Gondebada, lex Burgundionum perseverabat adhuc sub S. Sigismundo filio Gondebaldi; scripsit vero Agobardus *adversus legem Gondebaldi et impia certamina, quæ per eam geruntur*. Add. capit. Ansegisi, lib. iv, c. 13. *De iudicio crucis* a Carolo M. permisso, vid. Grets., de Cruce. Quo sanctissimo signo ipsoque sacratissimo Christi nomine ut hodieque, ita jam olim ad superstitiones abusos esse malignos S. Augustinus doluit, tr. VII, in Joan., c. 1, . 344.

(246) Initio sœc. v S. Bricius Turonensis fertur se purgasse iudicio ferri igniti, de quo S. Gregorius Turon., Hist. Franc. lib. II, c. 1, p. 43, primumque authenticum testimonium apud eundem S. Gregorium, de *Gloria confess.* cap. 76, de S. Simplicio ep. Augustodunensi exstare asserit P. Petrus Brunius presbyter Oratorii in opere Gallico: *Histoire critique des pratiques superstitieuses qui ont séduit les peuples et embrassé les savants, avec la méthode et les principes pour discerner les effets naturels d'avec ceux qui ne le sont pas*. Ac usum quidem promiscuum hujusmodi probationum superstitiosum facit t. II, p. 221 seq., utpote ex paganismo provenientem, neque a pontificibus vel conciliis auctoratum p. 236. seq. Sicuti legibus *Salica, Ripuaria, Longobardica, Capitularibus* item regum Francorum sœc. viii ac demeris sœc. x, maxime frequentatum constat, inde a fine sœc. vi, ut ex Baluzii utroque Capitularium *tomus*

nostram, et dirige iudicium nostrum, quia justus es, et rectum iudicium tuum, qui respicis terram et facis eam tremere, et qui per adventum Unigeniti tui Dni nri Jhu Xpi seu passionem mundum salvasti, genusque humanum redemisti, tu hanc aquam vel ferrum igni ferventem sanctifica, et sicuti tres pueros Sydrac, Misac et Abdenaga jussu regis Babiloniæ civitatis missos in fornacem succensam illæsos salvasti, angelumque tuum mittens exinde eduxisti, et Susannam de falso testimonio eripuisti, ita clementissime dominator oramus, et petimus, ut quisquis innocens de hoc crimine prænominate in hanc aquam manum miserit, vel ferrum portaverit sanam et illesam eam educat, per te salvatorem et redemptorem locius orbis. Qui venturus est jud.

Alia. Omnis sempiterna Deus, qui es servator occultorum cordium, te supplices exoramus, ut si homo hic culpabilis est de rebus præfatis, et diabolo ingruente cor ejus præsumserit in hanc aquam igne ferventem sive ferrum ignitum manum suam mittere, tua justissima veritas declaret, et in hujus opere tuam veritatem manifesta, ut per manifestam poenitentiam in corpore, anima ejus salvetur in extrema examinatione. Quod si per herbas aut per aliquam maleficia hoc peccatum tegere, cælareque voluerit, tuam sanctam dexteram evacuare dignetur per unigenitum Dnm nrm Jhm Xpm, qui venturus est judicare vivos et mort.

JUDICIUM AQUÆ FRIGIDÆ. (247)

(Ex cod. theol. Vind. 511, sæc. x vel xi.)

Cum vis hominem in aquam mittere ad probationem, ista debes facere. Accipe illos homines quos in voluntate habes mittere in aquam (248), et duc eos in ecclesiam, et coram omnibus cantet presbyter missam. Cum autem ad communicationem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos adjura-

jam ostendit Brunius, neque etiam facta circa has probationes certa et authentica diffidetur, quæ varia profert t. II, habenturque collecta exempla et auctoritates apud Hildebertum Cenomensem et Ivonem, qui etiam rem discutit nonnullis in epistolis, fassus ep. 74 sefellisse probationem. Egit de ea re dudum ante Hincmarus singulari tractatu pro Thietberga Lotharii uxore. Editus vero inter opera Agobardi a Baluzio exstat tractatus *contra damnabilem opinionem putantium divini iudicii veritatem igne vel aquis vel confictu armorum pateferi*. Scripsit hæc Agobardus vergente sæc. IX. Quo finiente, nihilominus an. 895 in concilio Triburiensi c. 1 et 22 permittitur ritus, uti etiam de proximis sæculis habetur auctoritas in conc. actis apud Labb., t. IX, p. 587 et 1022. Quod Angliam spectat, in qua Emmæ exemplum memoratur in monast. Angl. p. 34, ostenditque Brunius, t. II, p. 496 seq., in Orientem etiam penetrasse. Ritum explorandæ veritatis seu iudicium ferri candentis, quo in dirimendis controversiis gens Ungarica olim utebatur post editionem Claudiopolitanam an. 1550, uberrimis notis illustratum recudit Matth. Belius in apparatu ad Hist. Hung., t. I, p. 491; ex multis pauca ego ad rem ex monumentis Liturg. Alemanniæ edo.

(247) Convenit fere codex Wertinensis sæc. XI, in quo Bernonis abbatis Augiensis *Ordo rituum ecclesiastico-*

tionem ista, dicens: Adjuro vos homines per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per sanctam Trinitatem, et per invocationem unigeniti Filii, et per vestram christianitatem, quam suscepistis et per sanctum Evangelium, et per istas reliquias, quæ in ista ecclesia sunt, ut non præsumatis ullo modo communicare, neque accedere ad altare, si hoc fecistis aut consentistis, aut scitis quis hoc fecerit. Si autem omnes tacuerint, et nullus hoc dixerit, accedat ad altare sacerdos et communicet illos, quos vult in aquam mittere. Cum autem communicant, dicat sacerdos per singulos: Corpus et sanguis Dni nri Ihu Xpi sit tibi hodie in comprobationem. Hæc est celebratio missæ ad iudicium sive aquæ sive ferr). Justus es Dne. Beati immac. Da qs omnis sic nos tuam gratiam promereri, ut nostros corrigamus excessus sic confidentibus relaxare delictum, ut coercemus in suis pravitatibus obstinatos. Per. Expleta missa, faciat sacerdos aquam benedictam, et vadat ad locum ubi homines probantur. Et cum probati sunt de omnibus bibere de aqua benedicta: et cum dederit, dicat ad unumquemque eorum: Hæc aqua fiat tibi hodie ad comprobationem. Postea vero convertat se sacerdos ad aquam, ubi illam mittit, et conjurat his verbis sequentibus imprimis dicendo: Deus in adiutorium meum intende. Ter. cum Gloria. Kyrie eleison. Xpc eleison. Ter et letaniam, et nominibus Sanctorum in eadem recitatis dicat hos versus. Pro hujus negotii qualitate te rogamus audi nos. ¶. Ut iustitiæ non dominetur iniquitas, sed subdatur falsitas veritati. Te rogamus audi nos. Ter. qua finita cantet presbyter Pater noster. Credo in Deum. Et dicat Dominus vobiscum. Adjuro te aqua in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit, et te jussit ministrare humanis necessitatibus, qui etiam te jussit segregari ab aquis superioribus. Adjuro te etiam per

rum continetur. Apud Eccard., t. II Rer. Franc. p. 923.

(248) Agit de hoc probationis genere Brunius toto libro vi tom. II copiose, suntque et testimonia eam in rem extra dubium posita complura etiam recentiora de lamiis præsertim hoc iudicio condemnatis, de quo citatur Wier. de Præstigiis dæmonum lib. vi c. 7; exstatque Scribonii epistola de Purgatione sagarum super aquam frigidam; qui etiam refutat Nevaldi exegesi purgationis sive examinis sagarum super aquam frigidam. Godelman vero Scribonii hanc refutationem refutat *de Magis et Veneficis, et Lamiis nocendis et puniendis*, Francof. anno 1591. Brunius Scribonii systema refutat. Quomodo hæc probatio in Gallia fuerit disseminata ostendit cap. 3 et 4; tum vero, an per bonos an per malos angelos effectus fiant, disquirat cap. 5, recteque iudicat § 2, p. 312 etiamsi quandoque productus fuerit effectus, temerarium esse eundem iterare. Add. *Mulierum lavatio, quam purgationem per aquam frigidam. Item vulgaris de potentia Lamiarum opinio; quod utraque Deo, naturæ, omni jure, et probata consuetudini sit contraria. Auctore Conrado ab Anten, I. U. L. Lubecæ an. 1590.* Vicissim vero ab eodem Brunio citatur Rickii *Defensio probæ, ut loquuntur, aquæ frigidæ, qua in examinatione maleficarum plerique iudices hodie utuntur; sæculo nempe adhuc XVI.* Quo finiente vixit auctor *Coloniæque prodiit liber.*

ineffabile nomen Dni nri Ihu Xpi Filii Dei omnipotentis, sub cuius pedibus mare, elementum aquarum calcabile se præbuit: qui etiam baptizari in elemento aquarum voluit, et per individuam Trinitatem, cuius voluntate aquarum elementum divisum est, et populus Israeliticus super illud siccis pedibus transivit. Ad cuius etiam invocationem Helias ferrum, quod de manubrio ceciderat, super aquam natare fecit, ut nullo modo suscipias hunc hominem, si in aliquo ex hoc est culpabilis, quod illi objicitur: scilicet, ut per opera aut per consensum, aut per scientiam, aut per ullum ingenium; sed fac eum natare super te, et nulla possit esse contra te aliqua facta causa, aut nulla præstigatio quod illud non possit manifestare. Adjurata autem per nomen Xpi præcipimus tibi, ut per nomen ejus obedias, cui omnis creatura servit: quem Cherubim et Seraphim laudant dicentes Sanctus, Sanctus, Sanctus Dns exercituum, qui etiam regnat et dominatur per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Ds qui maxima quæque sacramenta..... serviens ad diabolicas fraudes detegendas, et ad eorum figmenta, argumenta dissolvenda, atque ad multiformes eorum artes destruendas divinæ gratiæ suavitatem effectum. Discedant hinc omnes insidiæ latentis inimici, quatenus veritas de his, quæ a nobis divini sensus et alieni cordis ignaris requiruntur, tuo iudicio expetita per invocationem sancti tui nominis patefacta clarescat. Et ne unde requiramus injuste innocens damnetur; neque nocens a te, qui lux vera es, cuique non sunt obscuræ tenebræ, et qui illuminas tenebras nostras, quærentibus veritatem impune possit deludere te, quem occulta non transeunt, ostendente, et virtutem tuam, qui secretorum es cognitor declarante, fiat hinc nobis in te credentibus veri cognitio manifesta.

Alia. Omnis Ds qui baptismum in aqua fieri jussisti, et hominibus remissionem peccatorum in eo concessisti, tu iudex justus rectum iudicium in ista aqua discerne, ita ut si culpabilis sit iste homo de prænominata causa, aqua quæ in baptismo eum suscepit, nunc non recipiat. Si autem inculpabilis sit, nunc in se recipiat, nullumque maleficium tui examinis veritatem in isto iudicio prævaleat immutare, sed contra cunctas demoniacas illusiones, obstantibus sancti Joannis Baptistæ meritis ad dignos fructus pœnitentiæ, qui culpabilis est, compellatur. Per.

Alia. Dne Ds omnis, qui aquarum substantiam archanis tuis subter esse jussisti, nobisque Spiritu sancto cooperante per eam abolitionem omnium peccatorum remissionem dedisti, tu præsta per

A parum manifestatione, ut uterque in ea probatione qua inventus est, iste per probitatem justitiæ, ille per correptionem obdurationis laudent nomen sanctam tuam in ea claritate, qua permanes in sæculis sæculorum. Amen.

Domine Deus omnis, qui baptismum fieri jussisti in aqua, et per lavacrum regenerationis humanæ generi remissionem omnium peccatorum donare dignatus es, sanctifica quæ hanc fluentem aquam, et justum in ea discerne iudicium, qui solus es iudex et fortis, ita, ut si innocens sit iste homo de prænominata causa, aqua, quæ in baptismo eum suscepit, nunc in se recipiat, et mundus et innocens de imo profundo abstrahatur hujus aquæ. Per.

Post conjugationem autem et benedictionem aquæ **B** *exuat illos vestimentis eorum, et faciat illos per singulos osculari evangelium et crucem Christi, et post hæc de ipsa aqua benedicta aspergat super unumquemque conjuratus eum his verbis.* Adjuro te N. per invocationem Dni nri Ihu Xpi et per iudicium aquæ frigidæ, adjuro te per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per Trinitatem inseparabilem et per Dnm nrm Ihm Xpm, et per omnes angelos, et archangelos, et per omnes sanctos Dei, et per diem tremendum iudicii Dei et per XXIII seniores, qui cotidie Deum laudant, et per quatuor evangelistas, et per XII apostolos, et per XII prophetas, per martyres, et confessores, atque virgines, et principatum et potestates, et per dominationes et virtutes, et per thronos, cherubim et seraphim, et per omnia **C** creta cœlestia te adjuro, et per tres pueros, qui cotidie Deum laudant Sidrac, Misac, et Abdenago et per CIX. IIII. millia, qui pro Christo passi sunt, et per sanctam Mariam matrem Dni nri Ihu Xpi, et per cunctum populum Dei, et per illud baptismum, quod sacerdos super te regeneravit, te adjuro, ut si tu de hoc furto scis, aut vidisti, aut baiolasti, vel in domum tuam recepisti, aut consentiens aut consentaneus exinde fuisti. Aut si habes cor ingrassatum vel induratum, aut si culpabilis inde es, evanescat cor tuum, et non suscipiat te aqua, neque ullum maleficium contra hoc prævaleat. Hoc autem Dne Ihu Xpe fac ad laudem et gloriam per invocationem nominis tui, ut omnes agnoscant quia tu es **D** Deus benedictus qui vivis et regnas per omnia.

Post aquæ benedictionem dicat hos versus. Exurgat Deus et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus. Sicut deficit fumus, deficient. Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant a facie Dei. *Ter cum Gloria. Tunc (249) statim projiciet eos in aquam. Hæc omnia debent jejuni facere; neque illi antea comedunt, qui ipsos mittunt in aquam.*

Insuper aliquid de furto vel luxuria adulterio.

et patrocinii Sanctorum, calicemque, crimine implicito, in atrio ecclesiae, dicat astanti plebi in ostio ecclesiae: Videte fratres christianae religionis officium. Ecce lex in qua spes et remissio peccatorum hic chrismatis unctio; hic corporis et sanguinis Domini consecratio. Videte ne tantae beatitudinis haereditate, et consortio privemini, implicantes nos scelerati, quia scriptum est: non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.

ORDO PROBANDI PER AQUAM, IGNITOS VOMERES, PANEM ET CASEUM, ETC., (250).

(Ex Cod. Rhenaugiensi saec. XI aut XII.)

. . . peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in caelis est dimittet vobis peccata vestra. . . *Offert. De Profundis clamavi ad te Dne.*

Secreta.

Ab omni reatu nos, Domine, sancta quae tractamus absolvant et eadem nos muniant a totius pravitatis et diabolicæ illusionis incursu. Per.

Com. Amen dico vobis, quidquid.

Ad Complendum. Conspirantes contra tuæ plenitudinis firmamentum dextræ tuæ virtute prosterne, ut iustitiæ non dominetur iniquitas, sed subdatur falsitas veritati.

Alia. Ostende nobis Domine misericordiam tuam ad examinandum rectum iudicium, ut per adventum Spiritus sancti omnis falsitas diabolicæ artis procul remota existat. Per.

Conjuratio. Adjuro vos homines per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per sanctam Trinitatem, et per invocationem unigeniti Filii, et per vestram (tuam) Christianitatem, quam accepistis et per sanctum Evangelium, et per istas reliquias quæ in ista ecclesia sunt, ut non præsumatis (mas) ullo modo communicare neque accedere ad altare, si vos (tu) hoc fecistis (ti), aut consensistis (ti), aut scistis (scisti) quis hoc fecerit. *Hic incipiunt VII psalmi penitentiae. Et sequens Letania.*

Kyrieleyson. Xpel.	S. Jacobe. or.
Christe audi nos.	S. Philippe. or.
Salvator mundi. adjuva nos.	S. Bartholomee. or.
	S. Matthee. or.
Sca. Maria. or.	S. Thoma. or.
S. Michael. or.	S. Thathæe. or.
S. Gabriel. or.	S. Simon. or.
S. Raphael. or.	S. Mathia. or.
Omnes sci angeli et archangeli. orate pro.	S. Barnaba. or.
S. Joannes. or.	S. Marce. or.
S. Petre. or.	S. Luca. or.
S. Pauli. or.	Omnes sci Apli. or.
S. Andrea. or.	S. Stephane. or.
	S. Laurenti. or.

(250) Codex hic ab initio et sine *manus*, in medio quoque quasdam habet lacunas; quas aliunde supplere haud facile fuerit, unde ea solum ex Martenio litteris minusculis restituimus, quæ in nostro codice vetustate vel exesa, vel atrita sunt. Facile autem liquet totam missam hic fuisse positam, quam ad

A S. Clete. or.	S. Damase. or.
S. Clemens. or.	S. Leo. or.
S. Sixte. or.	S. Eusebi. or.
S. Corneli. or.	S. Gregori. or.
S. Cypriane. or.	Omnes sci Confessores orate pro nobis.
S. Alexander. or.	S. Felicitas. or.
S. Felix. or.	S. Perpetua. or.
S. Agappite. or.	S. Petronella. or.
S. Caliste. or.	S. Agnes. or.
S. Marcelle. or.	S. Agatha. or.
Omnes sci martyres, orate pro nobis.	S. Cecilia. or.
.	S. Juliana. or.
.	S. Lucia. or.
.	S. Tecla. or.

B S. Ambrosi. or.	S. Affra. or.
S. Severine. or.	S. Columba. or.
S. Augustine. or.	S. Anastasia. or.
S. Jeromine. or.	S. Susanna. or.
S. Servaci. or.	S. Eugenia. or.
S. Silvester. or.	S. Eufemia. or.

Omnes scæ Virgines et Viduæ. orate pro nobis.

Omnes sci infantes et innocentes. or.

Omnes sci pœnitentes. orate pro.

Omnes sci monachi et heremite. or.

Omnes sci orate pro nobis.

Propitius esto. parce nobis Dne.

Propitius esto. libera nos Dne.

Ab omni malo libera nos D.

A morbo malo libera nos D.

A periculo mortis. libera nos D.

Ab omni iniquitate. libera nos D.

Per crucem et passionem tuam. I.

Peccatores. te rogamus audi.

Ut pacem nobis dones. te.

Ut sanitatem nobis dones. te.

Ut remissionem peccatorum nobis dones. te rog.

Ut aeris temperiem bonam nobis dones. te.

Ut fruges terræ nobis dones. te.

Ut domnum apostolicum in sancta religione conservare digneris, te rog.

Ut regem nostrum et exercitum Christianorum perpetua prosperitate conserves.

Ut eis vitam, sanitatem atque victoriam donare digneris. Te rogam.

D Pro hujus negotii qualitate. Te rog. audi.

Ut iusticie non dominetur iniquitas, sed subdatur falsitas veritati. Te rog.

Ut justum iudicium discernere digneris. Te rog.

Fili Dei, te rogamus audi.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi. miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi parce.

Christe audi nos.

faciendum iudicium probationis in frigida aqua ex nis. codice S. Victoris Parisiensis exhibet idem Martenius, t. II de antiquis Ecclesiæ Ritibus, p. 942. Quæ enim hic habentur ab initio, ultima sunt Evangelii ibidem perperam ex Joanne citati, cum habeatur Marci xi. Sic vero or-litur codex.

Kyrieleyson. Christe el. Kyriel. Pater noster. Justus es Dne, et rectum iudicium tuum. Ostende nobis Dne misericordiam tuam. Et salutare tuum da nobis. Fiat misericordia tua Dne super nos. Quemadmodum. Converte nos Deus. Et averte iram tuam a nobis. Miserere nostri Dne. Miserere nostri. Non nobis Dne non nobis. Sed nomini tuo da gloriam. Dne exaudi orationem meam. *Ps.* Deus miseretur nostri. Dne Deus virtutum converte. Et ostend. Dnus vobiscum. Et cum spiritu tuo.

BENEDICTIO FERRI JUDICIALIS OR.

Benedic Dne per potentie tue virtutem hoc genus metalli, ut in eo propter nomen sanctum tuum omni demonum falsitate procul remota omnique fascinatione et fallacia infidelium sublata, verissimi iudicii tui fidelibus tuis veritas pateat, quatenus laudabile et gloriosum nomen tuum in sancta Ecclesia tua semper glorificetur. Per.

Oratio ante iudicium facienda.

Deus plasmator hominum et totius bonitatis auctor, respice super nos famulos tuos ad te toto corde clamantes, et presta propitius per interventum unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi, ut in hoc examinationis iudicio non prevaleant aliqua falsitatis jacula inimici, sed manifestetur per te veritatis et declaretur rectitudo justicie. Per eundem.

BENEDICTIO FERRI FERVENTIS AD JUDICIUM DEI.

Deus omnipotens, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus omnium bene viventium, Deus origo et manifestatio omnis justitie, qui solus est (es) justus iudex, fortis et patiens; dignare nos exaudire famulos tuos orantes ad te pro benedictione hujus ferri. Unde rogamus te Domine iudicem universorum, ut mittere digneris sanctam et veram benedictionem tuam super hoc ferrum, ut sit refrigerium illud portantibus et habentibus justitiam, et credentibus in tuam justitiam et fortitudinem; et sit ignis ardens iniqui, et facientibus iniqua, et credentibus in injustitiam suam, et injustam pompam diabolicam. Converte Domine incredulitatem in justorum per virtutem et per benedictionem tuam, et per invocationem sancte Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti; et mitte in hoc ferrum vim virtutis tue ac veritatis, ut in eo semper per misericordiam et veritatem tuam verissima justitia, que tibi soli cognita est, fidelibus tuis ad emendationem iniquorum manifestissime declaretur, de quacumque questione ratio fuerit agitata, et nullam potestatem habeat diabolica virtus veritatem tuam aut occultare aut depravare; sed sit servis tuis in munimentum fidei ad credulitatem divine majestatis tue, et ad certificationem manifestissime misericordie ac verissime tue veritatis. Per.

Alia. Deus iudex justus, qui auctor pacis es, et iudicas æquitatem, te suppliciter rogamus, ut hoc ferrum ordinatum ad justam examinationem cujuslibet dubietatis faciendam benedicere et sanctificare

(251) Ultima hæc desunt in Martenio.

^A digneris, ita ut si innocens de prænominata causa, unde purgatio querenda est, hoc ferrum ignitum in manus acceperit (int), vel pedes immiserit (int), illæsus (i. e) appareat (ant) et si culpabilis (es) sit (sint) aut reus (i. e) justissima sit ad hoc virtus tua, in eo cum veritate declarandum, quatinus justicie non dominetur iniquitas, sed subdatur falsitas veritati. Per (251). Benedictio Dei Patris et F. et Sp. sci descendat super hoc ferrum, ad discernendum verum Dei iudicium.

Oratio aquæ igne ferventis ad Dei iudicium faciendum. Deus iudex justus, fortis et patiens, qui auctor es pacis et iudicas æquitatem, tu iudica quod justum est Dne, et rectum iudicium tuum, qui respicis super terram, et facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum Filii tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, et per sanctissimam passionem genus humanum redemisti, tu sanctifica hanc aquam igne ferventem, qui tres pueros Sydrac, Mysac et Abdenago jubente rege Nabuchodonosor in camino ignis accensa fornace salvasti illæsos, et per angelum tuum eduxisti. Tu clementissime dominator presta, ut si innocens (es) de hoc furto vel de hoc stupro hanc aquam igne ferventem manum (manus) suam (as) miserit (int), sicut tres pueros supra dictos in camino ignis solvisti, et Susannam de falso crimine liberasti, ita de hac aqua igne fervente salvum et in læsum educas. Si vero culpabilis ingravante diabolo cor induratum præsumperit, in hanc aquam igne ferventem manum suam mittere, tua justissima veritas hoc declaret, et in hujus corpore tuam veritatem manifesta, ut anima per penitentiam salvetur, et si culpabilis per aliqua maleficia aut per herbas peccata sua contueri voluerit, tua dextera hoc evacuare dignetur. Per unicum Dominum nostrum Jesum Xpm Filium tuum. Qui tecum.

Alia. Benedico te creatura aquæ per ignem ferventis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ex quo cuncta procedunt; adjuro te per eum, qui te ex fluminibus quatuor totam terram rigare præcepit, et de petra produxit, et te in vinum convertit, ut nullæ insidie diaboli neque malicia hominis te a veritate iudicii separare possint, sed punias noxium (os am as), et illesum purifikes, et innocentem. Per eum quem nulla latent occulta, et qui misit te per diluvium super universum orbem, ut peccatores deleret, et adhuc venturus es (est) iudicare vivos ac mortuos, et seculum per ignem.

Alia. Omnipotens Deus, te suppliciter deprecamur pro hujus negotii examinatione, quam modo hic inter nos ventilamus, ut justicie non dominetur iniquitas, sed subdatur falsitas veritati, et si aliquis hanc præsentem examinationem per aliquod maleficium aut per herbas terre tegere vel impedire voluerit, tua sancta dextera justissime iudex evacuare digneris.

Alia. Oremus. Omnipotens sempiternus Deus, qui

tua judicia incommutabili dispositione justus ubique A
 judex discernis, tu clemens in hoc judicio ad invo-
 cationem sancti tui nominis, quod a te intentio fide-
 liam implorat, tua justissima examinatione declara.
 P. r. *Postea vero fumo myrræ odoretur et sumetur cal-*
dariata, subtus quam et in circuitu, et sic omne furtum
probabitur.

BENEDICTIO AQUÆ FRIGIDÆ AD JUDICIUM DEI.

Omnipotens sempiterne Deus, adesto invocatio-
 nibus nostris, et hanc aquam ad hunc (hos has) ho-
 minem (es) purificandum præparatam virtute tuæ
 benedictionis infunde, et salubritas per tui nominis
 invocationem expetita sit ab omni impugnatione an-
 tiqui hostis defensa. Per.

Adjuratio.

Adjuro te (vos) homo (mines) per Patrem et Fi- B
 lium et Spiritum sanctum, per diem tremendi judi-
 cii, et per quatuor evangelistas, et per XXIII senio-
 res, qui indefessa voce Dnum laudant, et numquam
 concessant. Adjuro te per XII Aplos et per C qua-
 draginta III millia innocentium, qui pro Christo
 passi sunt, per victoriam martyrum, et per invo-
 cationem sacri baptismatis tui, ut si tu de hac re cul-
 pabilis sis sive in facto aut aliquo modo indurato
 corde a diaboli suggestionem ad hoc iudicium non
 præsumptuosus accedas, et aqua te non suscipiat, et
 hoc signo crucis Christi tuæ malitiæ appareat, et
 virtus omnipotentis Dei manifestetur. Per eundem.

BENEDICTIO EJUSDEM AQUÆ.

Dne Deus omnipotens, qui baptismum in aqua
 fieri iussisti, et per lavaerum regenerationis humano
 generi remissionem peccatorum donare dignatus es,
 sanctifica quæsumus hanc aquam, et justum in ea
 discernendum iudicium, qui solus es justus judex
 et fortis, ut si reus sit homo iste de prænomina-
 re, aqua quæ eum in baptismo suscepit, nunc non
 recipiet: si autem inculpabilis et innocens sit inde,
 aqua quæ eum in baptismo suscepit, nunc in se
 recipiat, et si mundus et innocens sit inde, sanus de
 profundo hujus aquæ abstrahatur. Per.

Adjuratio. Adjuro te aqua in nomine Patris omni-
 potentis, qui te in principio creavit, et te jussit mi-
 nistrare humanis necessitatibus, qui te jussit segre-
 gari ab aquis superioribus. Adjuro te etiam per
 ineffabile nomen Jesu Christi Filii Dei omnipotentis,
 sub cujus pedibus ambulanti in mari te calcabilem D
 præbuit, qui in te etiam baptizari voluit. Adjuro te
 etiam per Spiritum sanctum, qui super Dnum ba-
 ptizatum ascendit. Adjuro te per nomen sanctæ et
 individue Trinitatis, cujus voluntate aquarum ele-
 mentum divisum est, et populus Israel per illud,
 sicis pedibus transit, ad cujus invocationem Helias
 ferrum, quod de manubrio exierat, super aquam

aut per consensum, aut per scientiam, aut per ullum
 ingenium, fac eum super te natum, et nulla possit
 a te causa esse aliquo modo facta, aut per ullum
 præstigium, quo illud non possit manifestari. Adjuro
 autem te per nomen Christi, et præcipio tibi, ut
 nobis obedias per nomen ejus, cui omnis creatura
 servit, quem Cherubim et Seraphim collaudant di-
 centes Sanctus sanctus sanctus Dnus Deus exerci-
 tuum, qui etiam regnat et dominatur per infinita
 secula seculorum. Amen.

Quarta Adjuratio.

Deus qui maxima quæque Sacramenta in aquarum
 substantia condidisti: adesto propitius invocationi-
 bus nostris, et elemento huic multimodis purificatio-
 nibus præparato virtutem tuæ benedictionis infunde,
 ut creatura mysteriis tuis serviens ad diabolicas et
 humanas fallacias detegendas, ad eorum argumenta
 et figmenta dissolvenda, atque multivomes (*lege* mul-
 tiformes) eorum artes destruendas divinæ gratiæ
 sumat effectum. Discedant hinc omnes insidiæ laten-
 tis inimici, quatinus veritas de his, quæ a nobis
 divini sensus et alieni cordis ignaris requiruntur,
 tuo iudicio expetita, per invocationem tui sancti
 nominis patefacta clarescat: et ne unde requirimus,
 innocens injuste damnetur, neque nocens a te, qui
 lux vera es, cuique non sunt obscuræ tenebræ, et
 qui illuminas tenebras nostras, quærentibus verita-
 tem impune possit deludere. Te, quem occulta non
 transeunt ostendente, et virtute tua, qui occultorum
 es cognitor, declarante fiant (*lege* fiat) hinc nobis in
 C te credentibus veri cognitio manifesta. Per.

Quinta Adjuratio.

Adjuro te homo N. per invocationem Dni nostri
 Jesu Christi ad iudicium aquæ frigidæ. Adjuro te per
 Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per Tri-
 nitatem inseparabilem, et per omnes. *Desunt hic duo*
folia in Ms.

Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et
vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a
Patre, plenum gratia et veritate.

JUDICIUM AD VOMERES.

Dne Deus omnipotens, qui creasti cælum et terram,
 mare et omnia quæ in eis sunt, qui hominem ad ima-
 ginem tuam formasti, qui Filium tuum unigenitum
 Dnum nrm Jesum Christum cooperante Spiritu sancto
 in uterum intemeratæ Virginis misisti, qui ex illa
 eum carnem humanam sumere voluisti, per illius
 dilectissimi Filii tui Dni nri Jesu Christi nomen
 atque per merita sanctæ Dei genitricis Mariæ te
 invocamus, tuamque majestatem supplices exoramus,
 ut in hoc examinationis iudicio evanescere jubeas
 omnes versutias diabolicæ fraudis calliditatisque,
 sive incantationes hominum sive mulierum, nec

endum iudicium verum, ut ita, si iste homo innocens sit de huius rei inquisitione, quam inter nos ventilamus et tractamus, qui nudis pedibus super eos ambulaverit, tu Deus omnipotens sicut liberasti tres pueros de camino ignis ardentis, et Susannam de falso crimine, et Daniele de lacu leonum, sic innocentes pedes tua potenti virtute falsos (salvos) et illesos conservare digneris. Si autem iste homo culpabilis sit de prænominate re, et suadente diabolo tuam potentiam ausus tentare fuerit, et super eos ambulaverit, tu qui justus es et iudex, fac manifestam in ejus pedibus apparere ustionem tibi ad honorem et laudem (et) gloriam, nobis autem servis tuis ad constantiam et confidentiam nominis tui, perfidis autem et obcæcatis ad confusionem et penitentiam peccatorum suorum, ut inviti cognoscant, quod sponte noluerunt, te esse iudicem vivorum atque mortuorum viventem atque regnantem in secula seculorum. Amen.

Relicto duarum linearum spatio, quarum litteræ studio videntur erasæ, pergit.

Adesto Dnesupplicationibus nostris, ut quod nostræ humilitatis gerendum est ministerio, intercedentibus omnibus sanctis tuis tuæ virtutis impleatur effectu. Per.

Perveniat (l. præveniat) nos quæsumus Dne misericordia tua, et voces nostras clementia tuæ propitiationis anticipet. Per.

A Exorcizo te creatura salis per Deum vivum, per Deum verum, per Deum sanctum, qui te per Heli-seum prophetam in aquam mitti jussit, ut sanaretur sterilitas aquæ; ut efficiaris sal exorcizatum ad salutem credentium, et sis omnibus te sumentibus sanitas animæ et corporis: effugiat, atque discedat ab eo loco quo aspersus fueris, omnis fantasia et nequitia vel versotia diabolicæ fraudis, omnisque spiritus immundus adjuratus, per eum, qui venturus est judicare vivos.

Exorcizo te creatura salis in nomine Dei Patris omnipotentis, et in caritate Dni nostri Jesu Christi, et in virtute Spiritus sancti: exorcizo te per Deum vivum, per Deum verum, per Deum sanctum, qui te ad tutelam humani generis procreavit, et populo venienti ad credulitatem per servos suos consecrari præcepit, ut in nomine sanctæ Trinitatis efficiaris salutare sacramentum ad effugandum inimicum.

Proinde rogamus te Domine Deus noster, ut hanc creaturam salis sanctificando sanctifices, et benedicens benedicas, ut fiat omnibus accipientibus perfecta medicina, permanens in visceribus eorum in nomine Dni nostri Jesu Christi, qui.

Exorcizo te creatura salis per nomen Dni nri Jesu Christi, per gloriam et regnum ejus; per omnipotentiam et virtutem ejus, per illum redemptorem et salvatorem mundi te exorcizo, qui.

BENEDICTIONES VARIÆ.

ANNUALIS BENEDICTIO PUTEI.

Deprecamur Dne clementiam pietatis tuæ, ut aquam putei hujus cœlesti benedictione sanctifices, et ad communem vitam concedas salubrem, et ita ex eo fugare digneris omnem diabolicæ tentationis incursum, ut quicumque ex eo hauserit biberitve, vel in quibuslibet necessariis usibus hausta aqua usus fuerit, totius sanitatis ac virtutis dulcedine perfruatur, ut tibi semper sanctificatori et salvatori omnium Dno gratias agere mereatur. Per.

SUPER VASA IN ANTIQUIS LOCIS REPERTA.

Omnipotens sempiternæ Deus, insere te officii nostris, et hæc vascula arte fabricata gentilium sublimitatis tuæ potentia fita mundare digneris, ut, omni immunditia depulsa, sint tuis fidelibus tempore pacis ad (ac) tranquillitatis utenda. Per.

C primitias creaturæ tuæ (quas) aeris et pluvie temperamento nutrire dignatus es, benedictionis tuæ imbre profundas, et fructus terræ tuæ ad matu... *Desinit pagina, et sequuntur alia, sed coæta, manuscripta*: salutare generi humano, et per invocationem. . . ut quicumque ex . . . sumpserint, corporis sanitatem et animæ tutelam percipiant.

BENEDICTIO AD OMNIA QUÆ VOLUERIS.

Benedic Dne hanc creaturam arborum, quam tua nobis largitas (te) ad perfruendum dare dignatus es, et præsta clementissime Pater, ut dum harum arborum fructu in nomine sanctæ Trinitatis vescimur, sempiternæ tuæ benedictione (is) participemus. Per.

D *Alia.* Creator et conservator humani generis, dator gratiæ spiritalis. largitor aeternæ salutis, tu Dne

benedictio, et triumphantium fortitudo (252) et A
 celestis præsidii sperantibus in te præstas auxi-
 lium. Per.

BENEDICTIO ENSIS NOVI.

Exaudi quæsumus Dne preces nostras, et hunc
 onsem etc.

Alia. Famulum tuum etc.

Alia. Benedic Dne sancte Pater omnipotens etc.
Tunc cantantur istæ antiphonæ: Speciosus forma etc.

Item. Oratio:

Omnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum
 N. etc.

BENEDICTIO NOVI PUTEI.

Dne Deus omnipotens, qui in hujus putei altitu-
 dine per crepidinem fistularum aquarum copiam B
 emanare jussisti, præsta, ut te jubente atque bene-
 dicente per nostræ officium functionis repulsis hinc
 fantasmaticis calliditatibus atque insidiis diabolicis
 purificatus atque mundatus hic puteus semper per-
 severet. Per.

Oratio ubi negligentia contigit.

Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui
 per invisibilitatis potentiam has aquas visibiles præ-
 buisti, te tui famuli supplices exoramus, ut aquas
 has, quas negligentia polluit, sancti Spiritus gratia
 ad munditiam revocet atque purifcet, ut spiritus
 callidi hostis abscedat, ac deinceps sanctificatas fam-
 iliæ tuæ potabiles tribuas, ut et potentium mundet
 (ut) corpora cordaque sanctificent. Per.

ORATIO AD JUDICIUM PANIS ET CASEI.

Ayos ayos ayos (agios) sancte Pater, qui es invi-
 sibilis æterne Deus omnium rerum creator, qui ar-
 cana q' prospicis, et cuncta cognoscis, qui scruta-
 ris corda renesque Deus. Deus qui liberasti Moysen
 et Aaron de terra Ægypti, David Saul regis, Jonam
 de ventre ceti, Petrum de fluctibus, Paulum de vin-
 culis, Theclam de bestiis, Susannam de falso crimi-
 ne, tres pueros de camino ignis ardentis, Danie-
 lem de lacu leonum, paralyticum de grabbato, La-
 zarum de monumento; ostende nunc nobis miseri-
 cordiam tuam, ut qui hæc furta, quæ hic subnotan-
 tur, admiserint, panis vel caseus iste fauces nec
 guttura eorum transire possint. Per.

Exorcismus ejusdem.

Exorcizo te maledicte et immundissime draco et
 serpens noxius, per verbum veritatis, per Dnm om-
 nipotentem et Jesum Christum Nazarenum agnum
 immaculatum de altissimis missum, de Spiritu san-
 cto conceptum, ex Mariæ virgine natum, quem Ga-
 briel angelus annuntiavit venturum, quem cum vi-
 disseet Johannes clamavit voce magna dicens: hic
 est Filius Dei vivi: et (l. ut) nullo modo dimittas
 communicare pane vel caseo isto eos, qui hæc
 furto, quæ litteris annotavimus, admiserint, et
 (qui) de hoc crimine nescii sunt manducant, et qui
 conscii esse videntur, statim tremebundi evoment.
 Per.

(252) Sequentia habes supra col. 1121.

Alia. Suggesto tibi Pater omnipotens æterne Deus,
 qui cælum terramque fundasti, mare limitibus for-
 masti, et ipsum cælum fabricasti, et magna lumi-
 naria videlicet solem et lunam super justos et inju-
 stos fulgere jussisti: fac Dne signum tale, ut omnis
 mundus omnisque terra intelligat, quia tu es Deus,
 qui facis mirabilia magna solus, Dne Jesu Christe
 Fili Dei vivi: ut qui res jam dictas, quæ continen-
 tur subscriptæ, et qui ex his conscii et conscientes
 esse videntur, ut gulæ et linguæ vel fauces eorum
 ita fiant constrictæ et obligatæ, ut caseum istum non
 possint manducare. Per.

ADJURATIO VIRORUM.

*Hic dividatur panis et caseus unicuique summen-
 tium uncia dimidia.*

B Admoneo vos fratres in nomine Domini Jesu Chri-
 sti Nazareni, ut si quis istos ex vobis res furatus
 est, aut aliquo modo pollutus est, procedat in me-
 dium, et prostiteatur coram sancto altari, et satisfaciat.
 Sin autem noluerit, sed arrogantia timidus (l.
 timidus) introierit iudicium, sentiat magnum judi-
 cem esse Jesum (sc. Josue) super se, qui quondam
 cupidum de spoliis victum interemit, stringat e-
 g fauces ejus Heliseus propheta qui mi (f. ministri)
 furtum deprehendit, gladius Petri apli astet animam
 Ananiæ ac Saphiræ verberans. Ideo ammoneo, ut
 detis gloriam Deo, et consteamini illi ne introeat
 in tentationem.

Adjuratio. Adjuro te immanissime draco, serpens
 antique, per verbum veritatis et signum elaritatis
 C Dni nri Jesu Christi agni immaculati de altissimis
 procreati, ut nulla tua arte impediatur, sed iudicium
 rectum Dei existat. Et qui de hoc furto consentiens
 fuerit, iudicium Dei spumato ore et strangulato gut-
 ture patefaciat qui æquitatem (diligit *omiss.*) in
 omni tempore, qui benedictus in secula seculorum.
 Amen.

Quando in os sumentis mittitur, dicatur hæc. Con-
 juro te o homo per Patrem et Filium et Spiritum
 sanctum, per tremendum iudicii diem, per quatuor
 Evangelistas, per duodecim Aplos, sedecim propheta-
 tas, per viginti quatuor seniores qui quotidie cum
 laudibus Deum adorant; per illum redemptorem,
 qui pro nostris peccatis (mori *omiss.*) in sancta cruce
 dignatus est, si de hoc furto, inde (l. unde) mode-
 ratio (f. modo ratio) agitur, culpabilis es vel mixtus,
 aut fecisti, aut scisti, aut baiolasti, aut consensisti,
 hoc tibi ordinatum sit de manu Dei, ut panem vel
 caseum istum non possis manducare nisi cum flato
 ore cum spuma et gemitu et dolore et lacrimis, et
 faucibus tuis constrictis et obligatis. Per eundem.

Primo . . . ista conjuratio.

Deus angelorum et archangelorum, Deus propheta-
 tarum et patriarcharum, Deus apostolorum et mar-
 tyrum, Deus confessorum et virginum, Deus pater
 Dni nri Jesu Christi, qui in mundi exordio hominem
 ad similitudinem tuam propria voluntate formasti,
 præceptumque ei dedisti, ut vetitum non tangeret

ponum quæ (...) transgressione multos luit annos A quamque immensa propitiæ tuæ divinitas in homine assumpto tulit e vinculo servum restituitque genus humanum perpetua clementia regno, inclina ad precem humilitatis nostræ et ostende in nobis misericordiam tuam, ut qui contra præceptum tuum et adversus instituta legalia et evangelica et per apostolica furtum perpetrare non metuunt, virtutem tuam † per hanc creaturam panis et casei sentiant advenisse, ut si quis de his, quorum nomina hic tenent coinserta, sive de his rebus, quæ in breviculo tenentur, aliquid furatus est, aut consentiens fuit, aut quolibet modo commixtu, aut si reddere in præsentem vel confiteri noluerit coram omnibus, panis vel casei istius partem datam transglutire non possit, sed spumato ore ac sputo sanguine mixto, B faucibusque constrictis convinctus appareat: et qui innocens et illæsus est, cum gratiarum actione su-

mat et lætus abscedat: quia tu Dne iudex es justus et verus, scrutans renes et corda, et tu solus sciens cogitationes hominum. Ne perdas justum cum impio, sed æquitatem misericordiæ tuæ in illis ostende, ut quomodo in aqua benedictionis et maledictionis pudicitiam et typum decrevisti veteri quondam in lege, ita quoque nostris temporibus in hac nunc tua creatura operare miracula, ut omnes fines terræ timeant iudicia tua, quia tu es Deus benedictus in secula seculorum. Amen.

Item exorcismus.

Exorcizo te creatura panis et casei, per Deum omnipotentem, et Jesum Christum Filium ejus Dnum nrum et Spiritum sanctum procedentem a Patre et Filio unum Deum in Trinitate, iudicem vivorum ac mortuorum. Adjuro te per sanctos angelos ejus atque per omnem militiam cœli, ut si qui ex his sumere voluerit, te, qui de his quæ in hoc brevi (253).

ORATIONES CONTRA DÆMONIACUM.

IMPOSITIO MANUUM ENERGUMEN. CATICUMINUM.

Ex Sacramentario Rhenang. antiquissimo.

Omnipotens æterno Deus, cujus facie cœli distillant, montes sicut cera liquescunt, terra tremuit, cui patent abyssi, quem infernus pavescit, quem omnes irarum motus aspiciens humiliatur, Te supplex deprecor Dominator Dne, ut invocatione nominis tui ab hujus famuli tui ill. vexatione inimicus confusus abscedat, et ab hujus possessione anima liberata ad auctorem suæ salutis recurrat, liberatoremque suum diabolico fœtore depulso, et odore sua-

vissimo Spiritus sancti percepto sequamur. [Per. g. gg.

ITEM ALIA PRO ENERGUMENO.

Domine sancte Pater omnipotens sempiternus Deus, virtutem tuam totis exoro gemitibus pro hujus diabolo oppressa infantia, qui etiam indignis inter pressuras donasti præsidium, exurge pro infancia debellata, et noli diu retinere vindictam, nec ante conspectum tuum veniant parentum delicta, qui nec pro filio patrem nec patri promissisti filium iudicare, auxiliare quæsumus, inimici furtive (254) vexatum, ne sine baptismate facias ejus animum a diabolo possidere, sed potius tenera ætas maligni oppres-

(253) Hic desinit codex. Præter hæc tam varia, quæ ex codd. liturg. Alemannicis retulimus, sunt et alia id genus a laud. Brunio notata. Copiose imprimis agit de *virga divina*, ut vocat Cicero in lib. 1 De Off. uti quidem varia pro dolor! superstitionis genera Christianismo sunt illata, atque etiam Christianis ritibus rebusque sacris veluti obvoluta: « Ut illi ipsi (utor S. Augustini verbis Tr. VII in Joan., c. 1, p. 344) qui seducunt per ligaturas, per incantationes, per maclanamenta inimici misceant præcantationibus suis nomen Christi; quia jam non possunt seducere Christianos, ut dent venenum, addunt mellis aliquid, ut per id quod dulce est, lateat quod amarum est, et bibatur ad perniciem. » Sic scimus abusus etiam malignos ipso sacratissimo corpore Domini, verbisque consecratoriis ac aliis sacris formulis, rebusque sacris aqua baptismali, cereis benedictis, particulis æri campani benedicti, ornamentorum sacerdotilium, etc. Nihil frequentius est initio Evangelii S. Joannis, quod notat Brunius in usu pulveris sympathetici virgæque divinatoriæ, ad recondita manifestanda metalla, aquas, etc. Incidunt etiam virgis figuram e. c. crucis, nomina Gaspar, Melchior, Balthasar,

arte et fraude in nonnullorum manibus se moveat; 2°. Quod non semper se inclinet, et quod quandoque deceptio aut illusio interveniat; 3°. Quod quandoque se flexerit, ubi nec aqua nec metallum. Puellæ virga hac uti solitæ suavitatis Brunius, ut precibus, secessu sacro et sacra communione Deum precetur; quod ipse sacrificio missæ faciebat, rogabatque, ut si qua diaboli opera eo in usu intercederet, Deus effectum impediret, quod et factum, nec quidquam se virga inclinante, uti legere est in Elogio histor. Brunii operi edit. nov. an. 1750, præmisso t. I, p. xxviii. Agitur postea p. xiv, seq. de ejusdem virgæ usu maximo supersticioso ad detegendos facinorosos, limites transpositos, etc. Quo in genere fraudis cum maxime celebretur Jacobus Aymar, de eodem aliisque varia variorum iudicia affert Brunius t. III, p. 177. abbat. etiam celebris de la Trappe ad Mallebranchium, cujus acutissimi philosophi aliorumque varias profert dissertationes et epistolas cum responsoriis in utramque partem diverso explicandi modo, qua ratione res saltem in detegendis metallis, aut aquis naturaliter accidat, aut superstitione ac per illusionem humanam vel diabolicam, seu concurrente causa

sionibus libera tibi referat gratias sempiternas. Per A
Dnm nostrum Jhesum Christum Filium tuum, qui
venturus est judicare. . . g. gg.

ITEM ALIA ENERGENEN. BAPTIZATUM SUPER HOMINEM
CUI A DÆMONIO VEXATUR.

Deus angelorum, Deus archangelorum, Deus pro-
phetarum, Deus apostolorum, Deus martyrum, Deus
virginum, Deus Pater Dni nostri Jhesu Christi, in-
voco sanctum nomen tuum præclare Majestatis tuæ
(suppl. clementiam supplex exposco) ut mihi auxi-
lium præstare digneris adversus hunc nequissimum
spiritum, ut, ubicumque latet, audito nomine tuo
velociter exeat, et recedat. Ipse tibi imperat, qui te
retrosum redire precepit, audi ergo et Satanas vic-
tus et prostratus abscedet. In nomine Domini nostri
Jhesu Christi tu ergo nequissime Satanas, inimicus B
fidei generis humani, mortis raptor (255), justiciæ
declinator, malorum radix, fomes vitiorum, seductor
hominum, perditor gentium, incitator invidiæ, origo
avariciæ, causa discordiæ, excitator dolorum, demon-
um magister, quid stas et resistis, cum scis eum
tuas perdere vires? Illum metue, qui in Isaac immo-
latus est, in Joseph venundatus, in agno occisus, in
homine crucifixus, deinde triumphator, recede in
nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, qui cum
Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia
secula seculorum, Amen.

Deus conditor et defensor generis humani, qui
hominem ad imaginem et similitudinem tuam ma-
nibus tuis, et proprio tuæ divinitatis ore formasti,
respice super famulum tuum hunc, qui dolo serpen- C
tis adpetitur, quem vetus adversarius et hostia (256)
reformidinis horrore circumvolat, et sensum mentis
humanæ stupore defugit (257), terrore conturbat, et
metum trepidi timoris exagitat, repelle Dne, virtu-
tem diaboli, fallaces insidias, procul impius tempta-
tor astringat, sit nominis tui signo famulus tuus et
animo totus et corpore, tu pectoris hujus interna
custodias, tu viscera regas, tu corda conformes, in
anima adversariæ potestatis temptamenta vanescant.
Da ad hanc invocationem nominis tui gratiam, et
qui hunc usque terrebat, territus habeat (l. abeat) et
victus abscedat, tibi que possit hic servulus tuus
corde confirmato et mente sincera debitum prebere
famulatum. Per.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus D

(255) *Impress.* mortis adductor, vitæ raptor.

(256) *Impress.* hostis antiquus terræ, etc.

(257) *Legē* deligit.

(258) *Leg.* contereret.

† (259) *Supple ex impressis:* Qui ad Ecclesiæ sinum
recurrit, cum metu et exercitu furoris tui festinus
discedas: qui quanto tardius exis, tanto magis ex
his, etc.

(260) Sunt qui putent ab exorcistis munus ordi-
nis sui esse exercendum, nequaquam a presbyteris;
alii e contra secus videtur, a presbyteris quod
hic præscribitur, exorcizandum esse, quod apud
Græcos sit ab antiqua traditione, ut *Jac. Goar* in
notis ad *Euchologium Græc.* observat, illuc etiam
cum *Christ. Lupo* in *Schol. ad cap. 41 Tertulliani
De Præscriptionibus*, interpretatus can. 26 conc

Osanna in excelsis. Pater Domini nostri Jhesu Chri-
sti, qui illum refugam tyrannum gehennæ deputasti,
qui Unigenitum tuum in hunc mundum misisti, ut
illum rugientem leonem conteret (258), velociter
adverte, adcelera ut eripias hominem tuis formatum
manibus, a ruina et demonio meridiano. Da Domine
terrorem tuum super bestiam, quæ exterminavit
vineam tuam, da fiduciam servis tuis contra nequis-
simum draconem fortiter stare, nec contempnat
sperantes in te, et dicat, sicut in Faraonem jam
dixit, Deum non novi, nec Israel dimitto, urgeat
illum Domine dextera tua potens discedere a famu-
lis tuis, ne diutius presumat captivum tenere homi-
nem, quem ad imaginem tuam facere dignatus es.
Adjuro te ergo serpens antique per judicem vivorum
et mortuorum per factorem mundi, qui habet pote-
statem mittere te in gehennam, ut ab hoc famulo
Dei (259), qui ex his supplicium tuum crescit, quo-
niam non hominem contempnis, sed eum, qui domi-
nator vivorum et mortuorum est, qui venturus est
judicare sæculum per ignem.

(Ex cod. bibl. Cæs. Vindob. Theol. 685, sæc. x.)

Quando venit aliquis vexatus a demone, tunc pre-
sbyter (260) consignet eum cum tribus œllectis. Jubet
eum postea exire de ecclesia et despoliari vestimentis
suis in secreto loco. Interim autem cantet letaniam.
*Benedicat salem et aquam. Tunc induat eum vesti-
mentis novis aspersis cum aqua benedicta, et tunc va-
dat ante altare et jejundet usque ad nonam, et presby-
ter cantet missam pro eo, et det ei sacrificium per VII
dies et maneat cum presbytero usque ad XV dies, ni-
hil comedens nisi panem et salem, et, si presbyter per-
mittit, pisces, legumina, cum benedictione salis et
aque. Et si tunc non prævaluerit inimicum superare,
tunc faciat usque dum Deus dignetur super illum fa-
cere misericordiam: quia Dominus dixit, hoc genus in
nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio. Nihil
comedes neque bibes, nisi prius de aqua benedicta.
Non comedat de capra. Nec caseum, nec butirum. Nec
nihil quæ illa generat. Nec caput illius pecudis. Nec de
pisce. Et usque ad XV dies abstineat se ab uxore
sua, et illa similiter a viro suo. Et usque ad plenum an-
num non comedet in die Dominico factum panem. Nec
hanc carnem, quæ in ipsodie occiditur. Nec calidam
cerevisiam in Dominico factam. Et nihil calidum man-
ducat nec bibat, usque dum vixerit. Hec Liezan (261).*

Laodiceni: Quod hi, qui non sunt ab episcopis ordi-
nati, tam in ecclesiis, quam in domibus exorcizare
non possunt. Utrumque auctoritate episcopi facien-
dum esse S. Innocentius I, ad Decentium *Eugubinum*
rescribit: *Ut autem fiat, episcopi est imperare, ut
manus ei vel a presbytero, vel a cæteris clericis impo-
natur.*

(261) Videtur hic auctor nescio quis designari, ex
quo desumpserit hæc scriptor a superstitione haud
vacua, quæ assert de selectu ciborum alio, quam qui
ad jejunium spectet seu abstinentiam. Locum hic
habere possunt, quæ *Jos. Catalanus* t. II, p. 323,
collegit *Commentar. ad ritualis R. ad illa § 19 verba
ne ullam medicinam infirmo, vel obseaso præbeat, aut
suadeat, ac si naturalis quædam quibusdam rebus
insita esset ad pellendos dæmones virtus.*

INCIPIUNT ORATIONES CONTRA DEMONIAM.

(Ex eodem collice [262].)

Separa te a famulo Dei illo, immunde spiritus maledicte dampnatissime Satanas! sicut separavit omps Ds cœlum a terra, lucem a tenebris, justitiam ab iniquitate, mendacium a veritate. Ecce imponitur tibi signum Dei mei, quod tu maligne inponere non potes. Solve nodos, solve catenas, solve ligamina. Te adjuro maledicte Satana, fuge cum estu tuo de mundo hoc in terram Ægypti. Crepe velocius sicut crepuit draco in Babilone ante pedes Dannahel servi Dei, et venient septem angeli principes candidi, et lucerne ardentes ad conburendum te, semen Cain, filii tenebrarum fictæ latebræ, adversator castitatis. Seductor animarum, aspersator hereticorum, lassator populorum, dux malorum. Agnosce artem tuam maledicte Satana. Ecce Gabriel Angelus cum turbulo aureo pleno incenso de orationibus sanctorum. Invoco nomen majestatis tuæ Pater, cum Xpo Filio tuo qui fecit vinum de aqua in Chana Galileæ. Iterumque benedixit quinque sensus hominum. Non lateat hic immundus spiritus ab unguis digitorum usque ad verticem capitis. Adjuva Dne famulum tuum N. sicut adjuvasti Saram filiam Raguhel: sicut illuminasti oculos Tobie: sicut liberasti Loth de Sodomis: sicut liberasti David (suppl. de manu) Saul regis: sicut liberasti Teclam de tribus tormentis, ut credat omnipotentem atque in Dei sapientiam et intellectum. P.

Adiuro et deprecor Dne signum cruentum crucis et Golgotha speciem rubræ rupis, a sanguine hujus Judæorum magni regis Ihu Xpi Dni nri redemptoris altissimi omnipotentis Dni unigeniti Filii Patris. Signum admirandum valde virtutis crucis Xpi altissimi, ut istum hominem vexatum a maligna virtute adjuvet. Per Dnm.

Alia. Deprecor Dne die noctuque, sigt̄num majestatis divinæ, sigt̄num summe bonitatis Dei atque ineffabilis, sigt̄num magne pietatis potentis sublimis, sigt̄num gloriæ cœlestis admirabilis, sigt̄num salutis æternæ ac vite perpetuæ, sigt̄num palmæ ac victoriæ martyrum, sigt̄num lucis sempiternæ sanctorum requie fructum sine fine in regno

(262) Igitur orationibus et exorcismis contra dæmones res est agenda procul curiosis interrogationibus sermocinationibusque cum obsessis. Qua de re sic cavet Rituale Rom. § 15: « Exorcista ne evagetur in multiloquio, aut supervacaneis, vel curiosis interrogationibus, præsertim de rebus futuris et occultis ad suum munus non pertinentibus, sed jubeat immundum spiritum tacere, et ad interrogata tantum respondere. » Quanto istud cum dispendio fiat, quamve proclive sit hic delinquere ac mortaliter etiam peccare Jos. Catalanus notat in Comment. ad h. l. t. II, p. 316 ex Barrufaldo ad eundem locum: atque etiam ad card. Cajetanum in 2. 2, q. 90. art. 1 provocat. Notatu digna sunt quæ deinde ex Cardio refert. Itaque ex ejus sententia « tenendum est imprimis peccare mortaliter, qui longos et inutiles sermones cum dæmonē obsidente habet, quia jam hoc esset cum eo amicitiam inire, cum tantum cum amicis ita familiariter agamus. Secundo lethaliter pecca-

re, qui hanc vel illam rem a dæmonio media interrogatione, addiscere vult: etenim hoc est, beneficium aliquod ab eo expectare, quod certe superstitiosum est. Tertio, si adsit periculum, quod dæmon occulta pericula prodit, quia graviter tenemur, infamiam proximi vitare. Quarto, si quis ea interroget non coactive, sed deprecative, quia hoc esset discipulus ejus fieri, et humiliter illi subijci, quod illicitum est. Deinde tenendum est, quod si coactive, et imperatively hanc vel illam rem vanam et inutilem a dæmo: e interroget, tantum committere peccatum veniale curiositatis, » etc. Porro male post primam orationem hic eodem forte, quem modo perstrinximus, auctore adjecta sunt verba hæc: *Scribe in tabula, et dele, et da bibere.* Orationibus et exorcismis, contra dæmones procedendum est, idque ritu ac formulis ab Ecclesia præscriptis hic vel maxime, quando quidem cum hoste vaferissimo congregandum est.

Alia. Dne sancte Pater omnipotens æterne Ds, Osanna in excelsis, Pater Dni nri Ihu Xpi, qui illum locum refugam tyrannum gehennæ deputasti, qui Unigenitum tuum in hunc mundum misisti, ut illum rugientem leonem conteret velociter, adtende accelera ut eripias hominem tuis formatum manibus a ruina et demonio meridiano. Da Dne terrorem tuum super bestiam, quæ exterminabit vineam tuam. Da fiduciam servis tuis contra nequissimum fortiter stare draconem. Nec contemnat sperantem in te et dicat sicut in Pharaone jam dixit: Dnm non novi, nec Israel dimitto. Urgueat illum dextera tua potens, ut discedat a famulo tuo N. Ne diutius præsumat captivum tenere hominem, quem tu ad imaginem tuam facere dignatus es. Adjuro te serpens antique per judicem vivorum et mortuorum, per factorem mundi, per eum qui habet potestatem mittere in gehennam, ut ab hoc famulo Dei N. qui ad ecclesiæ Dei præsepia ecurrit, cum metu, et exercitu furoris tui festinus discedas. Adjuro te non mea infirmitate, sed virtute Sps sci, ut discedas ab efo N. quem omnips Deus ad imaginem suam fecit. Cede, cede non mihi sed mysteriis Xpi. Illius enim tu perurguet potestas, qui se affligens cruci suæ te subjugavit. Illius brachium contremisce, qui addictas gemitibus inferni animas ad lucem perduxit. Sit tibi terror corpus hominis, sit tibi formido imago Dei. Nec resistas. Nec moreris discedere ab homine

re, qui hanc vel illam rem a dæmonio media interrogatione, addiscere vult: etenim hoc est, beneficium aliquod ab eo expectare, quod certe superstitiosum est. Tertio, si adsit periculum, quod dæmon occulta pericula prodit, quia graviter tenemur, infamiam proximi vitare. Quarto, si quis ea interroget non coactive, sed deprecative, quia hoc esset discipulus ejus fieri, et humiliter illi subijci, quod illicitum est. Deinde tenendum est, quod si coactive, et imperatively hanc vel illam rem vanam et inutilem a dæmo: e interroget, tantum committere peccatum veniale curiositatis, » etc. Porro male post primam orationem hic eodem forte, quem modo perstrinximus, auctore adjecta sunt verba hæc: *Scribe in tabula, et dele, et da bibere.* Orationibus et exorcismis, contra dæmones procedendum est, idque ritu ac formulis ab Ecclesia præscriptis hic vel maxime, quando quidem cum hoste vaferissimo congregandum est.

isto N. quoniam complacuit Xpo, ut in homine ha-
 litaret. Et ne me infirmisimum putes dum me pec-
 catorem nimis esse cognoscis. Imperat tibi Dnus.
 Imperat tibi Majestas Xpi. Imperat tibi Deus Pater.
 Imperat tibi Filius et Spiritus scus. Imperat tibi
 apostolorum fides, sci Petri et Pauli, et ceterorum
 apostolorum. Imperat tibi indulgentia Confessorum.
 Imperat tibi Martyrum sanguis. Imperat tibi sacra-
 mentum crucis. Imperat tibi misteriorum virtus.
 Exi transgressor, exi seductor plenus omni dolo
 et fallacia, veritatis inimicus, innocentiae persecu-
 tor. Da locum durissime, da locum impiissime.
 Da locum Xpo in quo nihil invenisti de operibus
 tuis, qui te expoliavit, qui regnum tuum destruxit,
 qui te victum ligavit, et vasa tua dirupit (diripuit),
 qui te projecit in tenebras exteriores, ubi tibi cum
 ministris tuis erit pręparatus interitus. Sed quid
 nunc turbulente recogitas? quid temerarie retractas
 reus omnipotenti Deo, cujus transgressor es, reus
 Ihu Xpo Filio ejus, quem temptare ausus es, et cru-
 cifigere pręsumsisti, reus humano generi, cui mors
 tuis persuasionibus venit. Adjuro te ergo draco ne-
 quissime in nomine Agni immaculati, qui ambulat
 super aspidem et basiliscum, qui conculcat leonem
 et draconem, ut discedas ab homine isto N. et ab
 ecclesia Dei. Contremisce et effuge invocato nomine
 Domini. Illius quem inferi tremunt, cui Virtutes et
 Seraphim indefessis vocibus clamant. Imperat tibi
 Verbum caro factum. Imperat tibi natus ex Virgine.
 Imperat tibi Ihus Nazarenus, qui te, cum in disci-
 pulis suis contempneres (263), elisum et prostratum
 exire jussit ab homine : quo pręsente cum te ab
 homine separasset, nec porcorum gregem pręsume-
 bas contingere. Recede nunc adjuratus in nomine
 ejus ab homine, quem ipse plasnavit. Durum tibi
 est contra stimulum calcitrare. Durum tibi est velle
 consistere, quia quanto tardius exies, tanto tibi
 supplicium crescit, quoniam non hominem contem-
 pnis, sed illum qui dominator vivorum est, qui ven-
 turus est judicare sæculum per ignem, qui cum Pa-
 tre et Filio et Spiritu sancto vivit et regnat Deus,
 per omnia sæc. sæcul. Amen. *Alia.* Deus qui hu-
 mano generi saluti etc. *Alia.* Virtutum cœlestium
 Deus etc.

Alia. In nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus
 sci. Conjuro te et obtestor te diabole, per nomen
 Dni nri Ihu Xpi, et imperium ejus, et per virtutem
 sanctę Trinitatis, et per omnipotentiam ejus, ut
 exeat Satanas, et omnis diabolica potestas de homine
 isto N. absque læsione animę et corporis sui. Exeat
 omnino nec stare, nec discurrere, nec latere, nec
 servire in corpore istius, et spiritu, et anima, aut
 vestimento pręsumas, sed profugus abscedas. Nul-
 lumque vestigium aut dolorem in anima istius, vel
 in carne seu ossibus derelinquas. Exite inmundi
 spiritus, quicumque estis, aut unus, aut plures,

qualecunque vobis sit nomen. Exite velociter. De
 capite illius, et de capillis ejus de isto homine, de
 vertice, de fronte, de superciliis, de oculis, de tem-
 poribus, de auribus, de naribus, de fistulis, de mu-
 tilagine, de maxillis, de lingua, de sub lingua, de
 dentibus, de ore, de gutture, de gula, de altera
 gula, de uva, de palato, de aere, de anhelitu ipsius,
 de pectore, de cogitatione, de labiis, de faucibus,
 de gengivis, de utroque collo, de unguis, de hume-
 ris, de scapulis, de ascellis, de interscapulis, de
 dorso, de cervice, de spineta, et de medullis, et
 evola, procede constrictus per potentiam scę Trini-
 tatis et nomen Dei omnipotentis. Effuge liquefactus
 de ventre, de visceribus, de femoribus, de genibus
 (l. genibus) de suffraginibus et suris, de cruribus,
 de quatuor talonibus, de pedibus, de plantis, de cal-
 caneis, de articulis, de interarticulis, de unguibus
 omnibus, de medullis universis, de venis, de ossibus
 cunctis, de nervis, de arteriis, de omnibus carni-
 bus, de omni sanguine suo, de omni humore illius,
 de totis quinque sensibus ejus, de genitalibus locis,
 de semine, de unguibus, de pectine, de vesica, de
 foramine alvi, de mina, de sudore, de omni egestione
 ipsius. Expellaris in nomine Ihu Xpi crucifixi, qui
 resurrexit. Exi de felle, de epate, de juncturis om-
 nibus, de intestinis, de stomacho, et ventriculo, de
 splene omnino procede, nunquam reversurus tibi. Exi
 de adipe, de reticulo, de renunculis, de corde, de
 subcorde, de pulmonibus, de omnibus cordis et pul-
 monum corporis et carnibus. Exi de renibus, de
 lumbis, de teribus, de costis, de hiliis, de collis, de
 vertebra, de natibus, de internatibus, de omnibus
 fibris vitalibus, de anima, de umbilico, de mammi-
 lis, de intervivio, de mula, de intestino grossiore, de
 pilis, de omni cute ipsius, de toto corpore ejus, de
 cunctis cibariis, et omni pane suo, de toto potu, de
 omni victu illius abscedes. Nec adpropinquare, nec
 malos aeris, nec fendidos orrares, vel insidias ullas
 ei ingerere pręsumas; sed expulsus extra mundum
 istum per virtutem et signum sanctę crucis redem-
 ptoris nostri Ihu Xpi quę est (sunt) arma Christia-
 norum et triumphus Dni Ihu Salvatoris nri. Per
 quem victus et ligatus es, ut passer in solitudine
 vacuus, deserta mox concitus et constrictus petas.
 Per invocationem et virtutem nominis Dei omni-
 potentis, exi in ista hora, et in isto momento spiritus
 inmunde, qui invasisti hunc hominem N. Evola.
 Evanesce. Hunc hominem sanum, integrum, et sin-
 cerum corpore et anima, et spiritu in Dni Ihu ser-
 vitio in perpetuum derelinque. Exi anathematizate,
 non remaneas, nec abscondaris in ulla compagine
 membrorum istius, aut flatu ejus, in ullo domorum
 angulo suarum per ullum argumentum, aut callidi-
 tatem te celare pręsumas. Neque quę sunt ejus
 contingas, aut obsideas. Non vestimenta illius, non
 viros, non fœminas, non pecora, non jumenta, que
 sua sunt ullo modo invadere pręsumas; sed cate-

(263) *impres.*, cum discipulos ejus contempneres, etc.

natus et frenatus per imperium et potestatem, et regnum Dni nri Ihu Xpi creatoris mundi exul effugias, partesque illas petas, ubi ullam creaturam Dei ledere præsumas. Da mox honorem Deo omnipotenti cujus omnia dominantur imperio, cui incessabilia obediunt elementa. Virtus illius te expellat, et exire cogat cum omni turba tua, qui de Maria Magdalena septem fugavit dæmonia. Qui regna mortis per te inventa destruxit, et de potestate tua electos suos abstulit. Ipse est Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ, qui ex ore Patris prodiit ante luciferum. Teque deprecamur, et invocamus te Deus omps sancta Trinitas, ut hunc hominem, pietatem tuam petentem, jubeas emundari ab omni insidia dæmonum, et doloris immissione eorum. In nomine Ihu et Spiritus sci petimus Deus Pater, ut virtus tua adferat in hunc hominem ægrum et corroborare eum digneris ad vitam æternam. Legimus et credimus Dne in Evangelio sancto tuo, quod cum omni imperio Dnus Ihs Filius tuus spiritus immundos ejiciebat, et passiones ab ipsis illatas potenter curabat, ut impleretur quod dictum est a Domino per Esaiam prophetam : Ipse infirmitates nostras et ægrotudines portavit, et livore suo plagas nostras sanavit. Tu Domine Salvator mundi apostolis tuis sanctis et omnibus in te credentibus potestatem dedisti spiritus immundos de omnibus ejicere, et curare omnes languentes, et omnes infirmitates per invocationem sancti nominis tui. Tu dixisti, Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, hic salvus erit. Et quocumque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis. Tu Domine dixisti, Si vos cum sitis mali nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se. Tu Domine dixisti, Si babueritis fidem, et dixeritis monti huic, Transi, et transiet. Nos credimus Dominum te esse omnipotentem et omnia apud te possibilia esse. Teque sancta Trinitas, invocamus, exaudi nos Dne Ihu Salvator noster, et per sanctum Nomen tuum petimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ut servum tuum nomine N. ab omni incurso demonum emundari, et omnem infirmitatem quam ingressit, aut in animæ aut in corpore illius medicina tua jubeas sanari. Tu Dne dixisti non opus sanis medico, sed ægrotis, et dignatus es dicere : Non veni vocare justos, sed peccatores. Tu Deus verus, et tu solus bonus cum Patre et Spiritu sancto, mediator Dei et hominum, et propitiatio pro peccatis nostris Ihu Xpe Fili Dei vivi. Omnipotens ab omnipotente genitus ante sæcula semper es factor primi sæculi cum Spiritu sancto. Mitte omnes sanctos angelos atque archangelos. Mitte sanctum Archangelum Michaellem, sanctum Gabrihelem, san-

ceps in quo potestatem habeat pars iniqua, nec ingredi præsumat. Nec animam illius, nec corpus ejus nequam spiritus lædere vel fatigare, aut terrere, aut temptationibus titillare præsumat. Per.

ITEM BENEDICTIO SANCTA SUPER INFIRMUM.

Sanet te Deus Pater, qui te creavit, sanet te Filium Dei, qui pro te passus est, sanet te Spiritus sanctus, qui in te effusus est, sanet te fides tua, quæ te liberavit ab omni iniquitate. Benedicat te Deus Pater, et custodiat te Filius Dei, illuminet te Spiritus sanctus, ut habeas vitam æternam in sæcula sæculorum. Amen. Benedicat te Pater omnipotens de cælo, qui in principio cuncta creavit verbo. Benedicat te Filius Dei, qui de sede paterna ad nos redimendos venire dignatus est. Benedicat te Spiritus sanctus, qui in specie columbæ, in flumine Jordanis alvei super Xpam Dnm requievit. Sancta Trinitas et inseparabilis unitas te benedicat et animam tuam custodiat, in sæcula sempiterna amen.

Item sancta benedictio.

Benedictio Dei Patris cum angelis suis sit super te. Benedictio Xpi cum apostolis suis sit super te. Benedictio Spiritus sancti cum septem donis sit super te. Benedictio et sanctificatio et salvatio verborum factorum, virtusque mysteriorum Dei, et sancti Evangelii, in nomine Dei summi sit super te in vitam æternam. Benedictio dominicæ incarnationis et benedictio beatæ passionis et resurrectionis et ascensionis Xpi sit super te : et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum custodiat sensum tuum, et cor tuum, et corpus tuum, in Xpo Jhu Dno nro amen. Benedictio Ecclesiæ catholicæ cum filiis suis electis sit super te. Benedictio patriarcharum, et suffragia apostolorum, et victoria martyrum, fides confessorum, castitas virginum, et continentia viduarum, et intercessionem omnium Sanctorum tuorum Domine sint super te. Fiant merita et orationes eorum tecum, in cogitationibus, in sermonibus, in operibus, in diebus, in noctibus. Commendo te toto tempore sub potestate sanctæ Trinitatis, ut custodiat te in vitam æternam. Amen.

SUPER DÆMONIACCUM.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus expelle diabolum de homine isto N. de capite, de capillis, de vertice, de cerebro, de fronte, de oculis, de ore, de auribus, de naribus, de lingua, de sublingua, de gutture, de gula, de collo, de corpore tuo, de omnibus membris tuis, de compaginibus membrorum tuorum, de intus, de foris, de ossibus, de venis, de nervis, de omnibus operibus malis, de virtute, de omni conversatione, et in futurum operetur in te virtus Xpi, qui viv.

Alia. Omnipotens sempiternæ Deus, a cujus facie

liberata ad auctorem suæ salutis recurrat, liberato-remque suum diabolico fetore depulso, et odore suavissimo Spiritus sancti percepto sequatur. Per.

Alia. Domine sancte Pater omnipotens sempiternus Deus, virtutem tuam totis exoro gemitibus pro hujus famuli tui a diabolo oppressi infantia, qui etiam indignis inter pressuras donas præsidium. Exurge pro hujus infantia debellata, et noli diu retinere vindictam, nec ante conspectum tuum veniant parentum delicta, qui nec pro filio patrem, nec pro patre promissis filium judicare. Auxiliare quæsumus inimici furore vexato. Ne sine baptismo facias ejus animam a diabolo possideri, sed potius tenera ætas malignis oppressionibus liberata tibi referat gratias sempiternas. P.

Item alia. Deus angelorum, Deus archangelorum, Deus prophetarum, Deus apostolorum, Deus martyrum, Deus confessorum, Deus virginum, Deus Pater Dni nri Ihu Xpi. Invoco sanctum nomen tuum ac præclaræ Majestatis tuæ clementiam suppliciter exosco, mihi auxilium præstare digneris adversus hunc nequissimum spiritum, ut ubicunque latet, audito nomine tuo velociter exeat, vel recedat. Ipse tibi imperat, diabole, qui ventis, et mari, vel tempestatibus imperavit. Ipse tibi imperat, qui te de supernis cælorum in inferiora terræ dimergi præcepit. Ipse tibi imperat, qui te retrorsum redire præcepit. Audi ergo et time Satanas victus et prostratus abscede in nomine Dni Ihu Xpi. Tu ergo nequissime Satanas inimicus fidei generis humani mortis raptor, justicie declinator, malorum radix, fomes vitiorum, seductor hominum, perditor gentium, incitator invidiæ, origo avaritiæ, causa discordiæ, excitator dolorum, dæmonum magister, quid stas et resistis cum scis eum tuas perdere vires? illum metue, qui in Isaac immolatus est, in Joseph venundatus, in agno occisus, in homine crucifixus, deinde triumphator. Recede in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et da locum Spiritui sancto, per hoc signum crucis Xpi Dni nri, qui cum Patre et Spiritu sco vivit et regnat.

Alia. Deus conditor et defensor generis humani, qui hominem ad imaginem et similitudinem tuam formasti. Respice super famulum tuum hunc N. qui dolis invidi serpentis adpetitur, quem vetus adversarius et hostis antiquus atræ formidinis horrore circumvolat, et sensum mentis humanæ stupore desgit, terrore conturbat, et metu trepidi timoris exagitat. Repelle Domine virtutem diaboli, fallacesque ejus insidias amove. Procul impius tem-

(264) In Rituali Romano, in quo hæc ipsa oratio legitur, post crucem ad verbum *signo* in fronte hic tres cruces fieri in pectore jubentur § 27; supra vero § 17, quoties viderit obsessum in aliqua corporis parte commoveri, aut pungi, aut tumorem alicubi apparere, ibi faciat signum crucis. Ubi Jos. Catalanus opportune S. Caroli Borromæi, conc. iv provinc. Mediol. P. II Constitutionum c. 1, cautionem addit: *dum exorcizat, ne energumene mulieris capiti, corpori, nisi cum magna honestate, atque cautione manum adhibeat.... neve quidquam aliud agat, quod offensionem præbeat.* Et in synodo Mediol. diœcesana

ptator aufugiat. Sit nominis tui signo famulus tuus et animo tutus et corpore (264). Tu pectoris hujus interna custodias. Tu viscera regas. Tu corda confirmes. Mala adversariæ potestatis temptamenta vaneant. Da ad hanc invocationem nominis tui gratiam, ut qui hucusque terrebat, sit territus, et victus abscedat. Tibique possit hic servus tuus corde firmato et mente sincera debitum præbere famulatum. Per.

Alia. Omnipotens et misericors Deus, Pater Domini nostri Ihu Xpi. Te supplices deprecamur, impera diabolo, qui hunc famulum tuum N. detinet, ut ab eo recedat, et libera eum ut credat in verum liberatorem Dnum nram Ihu Xpm, ut expurgatus ab omni labe iniquitatis, majestati tuæ pura mente deserviat, consecutus gratiam Spiritus sancti, qui cum Patre vivit.

Alia. Non ego impero tibi propter peccata mea immundissime spiritus, sed imperat tibi agnus immaculatus Ihs Xpus Dnus noster, Deus Dei Filius. Urgent te angeli, urgent te archangeli, urgent te prophete, urgent te apostoli, urgent te martyres, urgent te confessores, urgent te virgines. Deficiant ergo artes diaboli, in die, in nocte, in mense, in hora, in momento. Redde ergo fortitudinem in membris. Redde animæ sanitatem. Non temptes eam. Non morti tradas. Non in esca, non in potu, non in oculis, non in locis publicis, non supervenias vigilanti, non dormienti, non mentem moveas, nec impediās, quærentem vitam æternam. Recede ergo a capite, a capillis, a lingua, a sublingua, a brachiis, a naribus, a pectore, ab oculis, a venis, ab intestino majore, et minore. Separa te diabole ab hoc famulo Dei N. sicut separavit omnipotens Deus cælum a terra, lucem a tenebris, veritatem a mendacio, bonum a malo, dulcem ab amaro, sic eris separatus immundissime spiritus, quia vicit te Xpi potentia, quem tu vincere non potes, sed vindicet in te Dnus noster Ihs Xpus, qui te dampnavit in æternum, et descendat ad nos Domino gratia tuæ pietatis. Signa Domine caput ejus, sicut signavit Dnus omnipotens infirmos in Chana Galilee. Signa oculos suos, ut ex ipsis expellatur diabolus qui lædit omnem carnem. Benedicat te Dns sicut benedixit oculos cæcorum, qui in evangelio leguntur. Signa omnia membra illius ut ex ipsis expellatur diabolus qui lædit omnem carnem. Benedicat te Dnus, sicut benedixit domum Abraham, Isaac, et Jacob. Fiat sanitas Domini super te, sicut sanavit Dominus mulierem a fluxu sanguinis. Custodiant te

iv, decreto 18: *Caveat, dum exorcizat, ne energumene mulieris caput, humeros, manumque tangat, etc.* Laudaturque S. Gregorius Lingoniensis verbis cognominis Turonensis in Vit. PP. c. 7, qui sine ullo tactu facto, tantum signo crucis contra, dæmonia discedere imperabat: *quod illa protinus audientia, corpora, que sua nequitia diceverant, solvebant.* Sic eodem teste facto signo crucis a S. Nicetio Trevirensi contra, tres energumeni sopore pressi expurgati elevantes in sublime voces, dato impetu, ad vomitum emundati sunt.

angeli, et archangeli. Protegat te Deus Israel, et A
adjiciat sanitatem, et benedictionem suam tibi et hic
et in futuro sæculo. Amen.

Alia. Omnipotens sempiterne Deus, petimus hu-
mili prece divinam clementiam tuam ut hunc famu-
lum tuum N. quem conspiciamus ab antiquo hoste
graviter temptari et sensus suos a livore Satanæ in
aliquo perturbari atque vexari, ab ejus impetu cle-
menter eripias, ut hos, qui in ecclesia tua positi
per baptismatis sacramentum conjuncti nomen sanc-
tum tuum consistunt nulla possit adversitas diabo-
lica temptatione subvertere. Per.

IMPOSITIO MANUUM SUPER ENERGUMINUM CATICUMINUM.

Omnipotens sempiterne Deus, a cujus facie cœli
distillant, montes sicut cera liquescunt, terra tre-
mit, cui patent abyssi, quem infernus pavescit, B
quem omnis irarum motus aspiciens humiliatur. Ut
supra.

Alia pro parvulo energumeno. Or. (265).

Dne sancte Pater omnipotens sempiterne Deus
virt. *Alia.* Deus angelorum. *Alia.* Deus conditor.
Alia. Domine sancte Pater omps Deus osanna.

UNCTIO OLEI SUPER DEMONIAICUM.

Unguo te oleo sanctificato in nomine Patris et
Filii et Spiritus sancti, ut per sanctam Trinitatem
salveris in sæcula sæculorum amen.

Alia Oratio.

Benedicat te Dominus et custodiat te Xps ab om-
nibus insidiis diaboli in nomine Patris et Filii et
Spiritus sancti.

Alia. Benedicat te Dominus et custodiat te, ostendat C
que faciem suam tibi et misereatur tui.
Convertat Dns faciem suam ad te, et det tibi pa-
cem, et impleat te Dominus Spiritu sancto. Amen.
Ipse Deus pacis sanctificet te per omnia ad per-
fectum ut integer Spiritus tuus, et anima, et corpus
sine querela in adventu Dni nri Jhu Xpi servetur.

(265) Præcedit hic *impositio manuum super ener-
gumenum catechumenum*, sed periinde est utrum se-
quens *alia pro parvulo energumeno* pro catechumeno
an pro baptizato accipiatur. Id quidem perplexum
habuit S. Hieronymum, ad Paulam de dormitione
Blesille a demonio vexatæ usque ad mortem ita
scribentem: « Quid causæ est, ut sæpe bimuli, tri-
mulique, et ubera materna lactentes a demonio
corripiantur? Judicia enim Domini abyssus multa. D
Et, o profundum divitiarum sapientiæ et scientiæ
Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investi-
gabiles viæ ejus! » Pertinet huc Innocentii I respon-
sum ad Decentium c. 6. « De his baptizatis, qui
postea a demonio corripiuntur, quæsit dilectio
tua, si a presbytero vel diacono possint, aut debeant
consignari? Quod hoc nisi episcopis præcipere non
licet. Nam ei manus imponenda omnino non est,
nisi episcopus auctoritatem dederit id efficiendi. Ut
autem fiat, episcopi est imperare, ut manus ei vel a

Alia unctio Olei.

Hæc tibi unctio per signum crucis et per oleum
sanctificatum et per donum Spiritus sancti fiat tibi
ad sanitatem. Per.

Oratio post unctionem Olei.

Respice Domine famulum tuum in infir. etc.

Alia. Respice Dne propitius super hunc famulum
tuum, et opein ei ferre dignare super lectum doloris
ejus, inpone manum tuam in manu mea, ne meam
peccatoris manum spernat infirmitas, sed ad invo-
cationem tui nominis effugiat, ut hic famulus tuus,
diabolo depulso, ad sanitatem refectus exurgat, et
representetur ecclesiæ tuæ, ut gratias referat no-
mini sancto tuo. Per.

BENEDICTIO AQUÆ (266) CUM LICNO SANCTÆ CRUCIS.

*Inprimis lætania, postea Kyriel. Pater noster. Credo
in Deum.*

(Ex eodem codice.)

Ego dixi Dne. Concede nos Deus sal. Salvum fac
servum tuum. Mitte ei Dne aux. Nihil proficiet inim.
Castigans castig. In tribulatione mea. Dne ne meni-
neris. Adjuva nos Deus sal. Dnus custodit te. Dnus
pro etc. Postea Evangelium legatur secundum Lu-
cam. Dnus vobiscum. Et cum spiritu tuo. In illo
tempore. Surgens Ihs de synagoga.

Benedictio salis.

Exorcizo te creatura salis in nomine Patris et
Filii et Spiritus sci, qui te per Helyseum prophe-
tam in aquam mitti jussit, ut sanaretur sterilitas,
qui divina voce sua ita discipulis, Vos estis sal
terre, et per apostolum, Cor vestrum sit sale conditum,
ut omnes qui ex te sumpserint sanctificati fiant
animis atque corporibus, et ubicunque aspersus præ-
stes omnibus remissionem peccatorum, sanitatem
mentis et corporis, protectionem salutis, ad expel-

mone delapsus i contra milleformes (inquit) demo-
num incurtus, quis innocentia sua fidit? Quando-
quidem ne quis fideret, etiam parvulos baptizatos,
quibus certe nihil est innocentiis, aliquando sic
vexant, ut in eis maxime, Deo sinente, ista mon-
stretur hujus vitæ stenda calamitas, et alterius desi-
deranda felicitas. »

(266) Aquam crucis signo in Jesu Christi nominis
invocatione benedicta contra demones et morbos
pellendos adhibitam a Josepho Judæo apud Epiphani-
um Hær. 30 legitur; a Joan. Chrysostomo teste
Georgio Alex. in Vita apud Photium cod. 96. Bibl.
a B. Macario, teste Palladio Hist. Laus. cap. 19,
Branio de S. Emiliano apud Mabill. sæc. 1. Be-
ned. p. 211 narrat, eum rogatum a nobili viro, ut
dæmonem pelleret, qui domum suam infestam habe-
bat, salem exorcizasse, aquæ miscuisse more eccle-
siastico, et in fugam egisse. Nec abludit, quod
S. Gregorius fana in Anglia aqua benedicta lu-

lendas et excludendas omnes demonum temptatio-
nes. In nomine Dei Patris, et Filii, et Sps sci. qui
venturus est judicare vivos et m.

Benedictio aquæ.

Deus qui ad salutem humani generis. *Ut supra.*

BENEDICTIO SALIS ET AQUÆ CONTRA FANTASIAM
SATANÆ.

Exorcizo te creatura salis et aquæ per Deum
victum, per Deum vestrum, ut omnis virtus adver-
sarii, omnisque exercitus diaboli, omnis incursus,
omne fantasma eradicetur et effugetur ab hac crea-
tura aquæ vel salis, ut cum aspersus fuerit vel gusta-
verit, ex ea servus tuus ab hac creatura aquæ Dne
sit tutus ab omni diabolicæ potestatis incursu et
alienus habeatur. Per.

Benedictio ad unum hominem.

Exorcizo te creatura salis et aquæ in nomine Dei
Patris, et in nomine Domini nostri Ihesu Christi
Filii ejus, ut omnis immundus spiritus et incursio
diaboli eradicetur, et separetur ab hac creatura salis
et aquæ: proinde efficere exorcizata ad omnem fan-
tasia inimici, et ipsum inimicum eradicare et
explantare in nomine Ihu Xpi qui venturus est in
Spiritu sancto judicare vivos ac mortuos et sæcu-
lum per ignem. Amen.

Oratio super lignum crucis et aquam.

Oremus. Dne Ihu Xpe Fili Dei vivi, qui secundum
magnam dispensationem incarnationis tuæ in ligno
crucis mori voluisti, ut per tuam mortem humanum
genus a perpetua morte liberares, præsta per invo-
cationem nominis tui, ut hæc aqua a tactu ipsius
sanctæ crucis sanctificata, famulo tuo N. quem ar-
dens febris graviter exerceat, proficiat ad corporis
animæque salutem, quod ipse præstare digneris.
Qui cum Deo Patre et Spiritu.

Alia. Dne Ihu Xpe, qui pro nostra redemptione
per passionem tuam hoc lignum crucis sanctificare
voluisti. Concede propitius, ut quicumque hanc
aquam ejusdem sanctæ crucis tactu sanctificatam,
haustu perceperint, ab omni infirmitate mentis et
corporis absolventur, qui cum Deo Patre et Spiritu
sco vivis etc.

Alia. Deus cui cunctæ obediunt creaturæ, et
omnia in verbo tuo fecisti in sapientia, supplices
quæsumus ineffabilem clementiam tuam, ut quos
per lignum sanctæ crucis Filii tui pio cruore dig-
natus es redimere, tu qui es lignum vitæ para-
dysique reparator, omnibus in te credentibus
dira serpentis venena extingue, et per gratiam
sancti Spiritus poculum salutis semper infunde.
Per.

Alia. Deus omnipotens Pater et Xpe Ihu Fili Dei
et Spiritus sancte! Rogo vos, ut mittere dignemini
benedictionem vestram super hanc creaturam salis
et aquæ, vel pomi vel casei, ut proficiant ad salutem
omnibus quibus dantur, ut sanitas eis fiat in ore,
in naribus, in oculis, in fronte, in vertice, in collo,

A in pectore, in corde, in ventre, in brachiis, in ma-
nibus, in pedibus, in omnibus membris corporis
illius, ut non possint frigora et febres vincere
vel nocere eum nec in visu, nec in auditu, nec
in ambulando, non in gustu cibi, nec bibendo
potus; sed Deus perfectus, qui es salvator omnium,
salvum fac hominem istum N. ab omni periculo
redemptor mundi, qui cum Patre et Spiritu sco
vivis.

ORATIO SUPER DÆMONIACUM.

(Ex cod. Vind. theol. 277, sæc. XII vel XIII.)

Repelle Domine ab hoc famulo tuo omnem infesta-
tionem inimici, ut redintegratus pristinae sanitati,
ad gratiarum clementiæ tuæ redeat actionem. Per
Dnm.

B *Alia.* Deus Angelorum etc. *ut supra.* *Alia.* Deus
qui conditor et defensor es generis humani qui etc.
Alia. Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus,
Osanna etc. *Alia.* Domine sancte Pater omnipotens
æterne Deus, expelle etc.

Alia adjuratio.

Exorcizo te spiritus immunde. Non ego tibi im-
pero neque peccata mea, sed imperat tibi agnus
immaculatus Iesus Christus Deus et Dei Filius. Urgent
te Angeli et Archangeli. Urgent te patriarchæ et
prophetæ. Urgent te apostoli Christi. Urgent te
martyres Christi, et Confessores, ut desiciant artes
diaboli die ac nocte, in mense, et in hora, atque
momento. Redde ergo fortitudinem membris, redde
animæ sanitatem: non temptabis eam, et morti non
tradas. Non apparebis in esca, nec in locis publicis,
nec super venies vigilanti, neque dormienti, nec
mentem ejus moveas, nec impediās quærentem
vitam æternam. Per Dnm.

Alia. Omnipotens et misericors Deus pater Dni
nri Ihu etc. Recede ergo immundissime spiritus ab
hoc famulo Dei, sicut separavit Deus Pater omnipo-
tens cælum a terra, lucem a tenebris, veritatem a
mendacio, bonum a malo, dulce ab amaro; sic eris
separatus ab eo per potentiam, qua te Christus vicit,
quem tu vincere non potes, sed vincat te Dns Ihs
Xps, teque dampnatum æternis mancipet pœnis.
Descendat ad nos Domine gratia tuæ pietatis. Signo
caput tuum, sicut signavit Dominus omnes infir-
mos in Chana Galilææ. Signo oculos tuos, ut ex
ipsis expellatur diabolus, qui lædit omnem carnem
tuam. Benedico te, sicut benedixit Dominus oculos
cæcorum, qui in Evangelio leguntur. Signo omnia
membra tua, ut ex ipsis expellatur diabolus, qui
lædit omnem carnem tuam. Benedicat te Dominus,
sicut benedixit domum Abraham, et Isaac, et Jacob,
sicut sanavit Dominus mulierem de fluxu sanguinis,
sic fiat sanitas Domini super te, et custodiant te
angeli et archangeli. Protegat te Deus Israel, et
adiciat sanitatem et benedictionem hic et in futuro
sæculo.

Item alia.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus
per impositionem manuum nostrarum refugiat ini-

micus diabolus a capite, a capillis, ab oculis, a naribus, ab auribus, a labiis, a lingua, a sublingua, a collo, a pectore, a ventre, ab intestinis, a cruribus, a pedibus, a calcaneis, ab universis compaginibus membrorum. Non habeat potestatem nocendi, nec tangendo, nec dormiendo, nec vigilando, nec in die, nec in nocte, nec in ingressu, nec in sedendo, nec in jacendo, nec in visu, nec in risu, nec in ludendo, in nomine Dni nri Ihu Xpi qui nos suo sanguine redemit, qui regnat in sæcula sæculorum. Nam te adjuvo per Deum altissimum maledicte Satanas, ne famulum hunc Dei artibus tuis temptare nitaris, neque in eum violentiis irruas. Contremisce Deum immundissime spiritus, principium sceleris, malorum omnium radix, transgressor viæ veritatis, prævaricator rectæ viæ, justiciæ persecutor, fornicationis suavor, parricidii magister, dissipator pacis, semen pessimum, dux tenebrarum, mortis inventor, janua tartari, gentium vorago, omnium denique criminum causa, separa te a famulo Dei, sicut separavit Deus Pater omnipotens cælum a terra, vitam a morte, septentrionem a meridie, lucem a tenebris, veritatem a mendacio, justitiam ab iniquitate, amorem ab odio, castitatem ab impudicitia. Da honorem Deo, laudem adveniendi Spiritui sancto in sæcula sæculorum.

Alia. Obsecro te Domine Jesu Christe ut ejicias omnes languores ab omnibus membris hominis istius a capite, a capillis, a cerebro, a fronte, ab oculis, ab auribus, a naribus, a facie, a genis, ab ore, a lingua, a dentibus, a faucibus, a gutture, ab uberibus, a corde, a stomacho, a ventre, a visceribus, a lateribus, a femoribus, a suris, a pedibus, a carne, a sanguine, ab ossibus, a medullis, a nervis, a cute, ab omni compage membrorum, a vertice capitis ejus usque ad plantas pedum, a scapulis, a brachiis, a manibus, ab unguis, ut non lateat hic inmundus spiritus. Exaudi Domine cui est virtus et potestas, et imperium in sæcula sæculo-

rum. Exi Satanas de homine isto, de pilo, de cerebro, de vertice, de toto capite, de fronte, de oculis, de naribus, de auribus, de faucibus, de ore, de lingua, de sublingua. Signum crucis Christi, signum Salvatoris Dni nri Ihu Xpi sit in fronte tua, ut confidas in eo. Benedic oculos tuos, ut videas claritatem ejus, aures, ut audias verbum veritatis ejus, nares, ut recipias odorem suavitatis, pectus, ut credas in eo; os, ut confitearis illi. Qui venturus.

Item alia.

Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus lae-
cis, Deus claritatis. Domine Deus regnantium dominator, credentium adjutor. Deus in cujus nomine ego peccator benedictionem peto, tu Domine me adjuvare digneris. Adjuvo te Satanas per Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cælum et terram mare et omnia, quæ in eis sunt, quicumque est spiritus inmundus, ne facias quæ facis. Non seducas de via lucis in viam tenebrarum, non nocte non die ei supervenias, nec operibus ejus te interponas, nec fureris animas quas Deus ad imaginem suam formavit. Vade spiritus inmundus, ubi nullus vel arator sit, vel seminator. Vide signum crucis, non hic resistas viso signo Christi, qui venturus est in majestate Patris judicare sæculum et te inimice per ignem. Erunt tibi verba hæc in testimonium hic et in die judicii Dni nri Ihu Xpi venturi. Draco venenate, amator tenebrarum, deceptor animarum, radix amaritudinis, mendax a principio, prævaricator legis, ejecte de paradiso, impero tibi per Abraham, impero tibi per Isaac, impero tibi per Jacob, impero tibi per quatuor evangelistas, impero tibi per Spiritum sanctum, quisquis es inmundus spiritus apostata sive lunatice sive maledicte non accedas ad eum prima luna, neque decrescente, non in esca, non in potu, non in dormiendo neque vigilando, non in via, non in trivio, neque in quadrivio exterminare audeas et nocere famulum Dei. Percutiat te virtus Domini nostri Jesu Christi, qui venturus est.

OBSEQUIUM CIRCA MORIENTES.

INCIPIT OBSEQUIUM CIRCA MORIENTES.

(Ex cod. Vind. theol. 685, sæc. x.)

Quando aliquis ad mortem adpropinquaverit, primitus fiat litania, et antequam anima exeat de corpore, dicat sacerdos hanc orationem:

Oremus. Deus misericors, Deus clemens, qui multitudine indulgentiarum nulla temporum lege concluderis, sed pulsantibus misericordiæ tuæ januam aperis, poenitentes etiam sub ipso vitæ hujus termino non repelles, respice propitius super hunc famulum tuum remissionem sibi omnium peccatorum tota cordis confessione poscentem. Renova in eo piissime

D Pater, quod actione, quod verbo, quod ipsa denique cogitatione diabolica fraude vitiatum est, et unitate corporis Ecclesiæ membrorum tuæ redemptionis adnecte. Miserere gemituum, miserere lacrimarum, et non habentem fiduciam nisi in misericordia tua ad sacramentum reconciliationis admitte. Per. *Post ex-cisam paginam leguntur sequentia S. Evangelii secundum Joannem: Litigabant ergo Judæi etc. Offert.* Domine convertere. *Secreta.* Propitiare quaesumus Domine animæ famuli tui, pro qua tibi hostias placationis offerimus, et quia in hac luce in fide mansit catholicæ Ecclesiæ, in futura vita ei retribu-

tio condonetur. Per. *Præfatio*. VD. usque per Xpm A
Dnm nrm. In ejus adventu cum genuinam jusseris
sistere plebem, jubeas famulum tuum a numero
discerni malorum, quem tribuas pœnæ æternæ eva-
dere flammæ, et justæ potius adipisci præmia vitæ :
inducique jubeas devicta morte vigorem, semperque
inextinctam habere luminis auram. Dignare perpe-
tuam præclaro in corpore tribuere vitam, ubi nox
nullas suas defendit atras tenebras securus de sa-
lute, placidus lætetur in honore semper victurus,
semperque in luce futurus per Xpm.

Infra act. Hanc igitur oblationem quam tibi pro
requie animæ famuli tui offerimus, quæsumus Do-
mine placatus accipias, et tua pietate concedas, ut
mortalitatis nexibus absoluta inter fideles tuos an-
numerari mereatur. Per. Tuam Deus deprecemur. B
Ad Compl. Prs qs omps Deus ut animam famuli tui
ab angelis susceptam in præparata habitacula deduci
facias beatorum. *Alia.* Annue nobis Domine ut anima
famuli tui remissionem quam semper optavit me-
reatur percipere peccatorum. Per. *Antequam ipsum
corpus elevetur dicat sacerdos orat.* Oremus. Omni-
potentis Dei misericordiam deprecemur, cujus judi-
cio aut nascimur, aut finimur, ut spiritum fratris
(sororis) nostri, quem Domini pietas de incolatu
mandi hujus transire præcepit, requies æterna susci-
piat, ut cum beata resurrectione repræsentet, et in
sinibus Abrahæ, Isaac et Jacob collocari mereatur,
per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos.
Tunc incipiat cantor responsorium. R̄. Subvenite
Sancti Dei. ŷ. Suscipiat te. *Hic dicant simul omnes* C
Kyrie eleison ter. Sequitur oratio. Oremus. Deum judi-
dicem universalitatis, Deum cœlestium, et terrestrium,
et infernorum. Deum deprecemur pro spiritu cari
nostri, ut eum Dominus in requiem collocare digne-
tur et in parte primæ resurrectionis resuscitare,
qui venturus. R̄. Antequam nascer. ŷ. Commissa
mea. *Et dicant simul* Kyrie eleison. *Sequitur oratio.*
Oremus. Deus qui universorum es creator et condi-
tor, qui, cum sis Sanctorum beatitudo, præsta nobis
petentibus ut spiritum fratris nostri a corporis nexi-
bus absolutum in Sanctorum tuorum resurrectione
facias præsentari. Per.

Postquam elevetur cantetur ista antiphona. A. In
paradisum. Ps. Ad te Domine levavi. *Oratio.* Inclina
Domine aurem tuam ad preces nostras, quibus mi-
sericordiam tuam supplices deprecamur, ut animam
famuli tui, quem de hoc sæculo migrare jussisti, in
paciis ac lucis regione constituas, et Sanctorum tu-
orum cœtui jubeas esse consortem. Per. *Oratio ante
sepulcrum priusquam sepeliatur.* Oremus. Obsecra-
mus misericordiam tuam æternæ omnipotens Deus,
qui hominem ad imaginem tuam creare dignatus es,
ut spiritum et animam famuli tui quem hodierna die
rebus humanis eximi et ad te accersire jussisti,
blande et misericorditer suscipias non ei dominan-
tur umbræ mortis, nec tangat eum chaos et caligo
tenebrarum, sed exutus omnium criminum labe in
sinu Abrahæ collocatus locum lucis ac refrigerii se

PATROL. CXXXVIII.

adeptum esse gaudeat et cum dies judicii advenerit
cum Sanctis et electis tuis eum resuscitari jubeas.
Per. *Aperite illi.* Ps. Constitemini Domino. *Sequitur
oratio.* Deus apud quem mortuorum corpora vivunt,
et in quo electorum animæ deposito carnis onere
plena felicitate lætantur; preces (l. præsta) suppli-
cantibus nobis, ut anima famuli tui, quæ temporali
per corpus hujus luminis caruit visu, æternæ illius
lucis solatio potiatur. Non cum tormenta attingant,
non dolor horrendæ visionis inficiat, non pœnalis
timor excruciet, non reorum proxima catena con-
stringat, sed concessa delictorum omnium venia obte-
ntæ quietis consequatur gaudia repromissa. *Hic
deponatur in sepulcrum, et dicat sacerdos.* Ant. Egred-
diar. Ps. Quemadmodum. Oremus fratres karissimi
pro spiritu cari nostri, quem Dominus de laqueo hu-
jus sæculi liberare dignatus est, cujus corpusculum
hodie sepulturæ traditur, ut eum Domini pietas in
sinu Abrahæ, Isaac et Jacob collocare dignetur, et
cum dies judicii advenerit inter Sanctos et electos
suos eum in parte dextera collocandum resuscitari
faciat. Præstante Dno uro. Ant. De terra plasmasti
me. Ps. Domine probasti me. *Sequitur orat.* Oremus.
Deus qui justis supplicationibus semper præsto
es, qui pia vota dignaris intueri, da famulo tuo, cui
depositionis hodie officia per humanitatem exhibe-
mus, cum sanctis atque fidelibus tuis beati muneris
portionem. Per eum qui vent. Hæc requies mea.
Ps. Memento Domine. *Alia oratio.* Debitum humani
corporis sepeliendi officium fidelium more complen-
tes, Deum cui omnia vivunt fideliter deprecemur, ut
hoc corpus cari nostri a nobis in infirmitate sepul-
tum in ordine Sanctorum suorum resuscitet, et ejus
spiritum sanctis et fidelibus aggregari jubeat, cum
quibus inenarrabili gloria perenni felicitate perfrui
mereatur. Per. Ant. Requiem æternam. Ps. Miserere
mei Deus. *Alia oratio.* Temeritatis quidem est Do-
mine, ut homo hominem, mortalis mortuum, cinis
cinerem tibi Dno Deo uro audeat commendare; sed
quia terra suscepit terram et pulvis convertitur in
pulverem, donec omnis caro in suam redigatur ori-
ginem inde tuam Deus, piissime Pater, lacrymabili-
ter quæsumus, pietatem, ut hujus famuli tui ani-
mam, quam de hujus mundi voragine ducis ad pa-
triam, Abrahæ amici tui sinu recipias † et refrigerii
rore perfundas, sit ab æstuantis gehennæ truci in-
cendio segregatus, et beatæ requiei, te donante, con-
junctus. Et si quæ illi sunt, Domine, dignæ cruciati
bus culpæ, tu eas gratia mitissimæ lenitatis indulge,
nec peccati recipiat vicem, sed indulgentiæ tuæ piam
sentiat bonitatem, cumque finito mundi termino, su-
pernum cunctis illuxerit regnum, omnium Sancto-
rum cœtibus aggregatus cum electis resurgat in
parte dextera coronandus. Per. *Alia.* Tibi Domine
commendamus animam famuli tui, ut defunctus sæ-
culo tibi vivat, et si qua per fragilitatem mundanæ
conversationis peccata admisit, tu venia misericor-
dissimæ pietatis absterge Per. *Alia.* Inveniant quæ-
sumus Domine animæ famulorum famularumque

37

tuarum omnium in Christo quiescentium lucis æternæ consortium, qui in hac luce positi tuum consecuti sunt sacramentum. *Alia.* Multiplica Domine super animas famulorum famularumque tuarum misericordiam tuam et quibus donasti baptismi sacramentum da eis æternorum plenitudinem gaudiorum. *Per. Alia.* Partem beatæ resurrectionis obtineat, vitamque æternam mereantur in cœlis. *Per te Jhu Xpe.*

In eodem codice bibliothecæ Cæs. Vindob. qui fuit olim monasterii S. Margarethæ in silva Nigra sub tit. in agenda mortuorum habetur officium def. omnino ut hodie obtinet, tantum quod nona lectio non sit ex Job, sed lectio epistolæ B. Pauli ap. ad Thessalon.

A Fratres nolimus vos ignorare de dorm. . . . itaque consolamini invicem in verbis istis.

ñ. Libera me Domine de viis inferni.

In matutinis Laudib. Ps. Miserere.

Ant. Requiem æternam dona eis Domine, et lux perpetua luceat eis.

Ant. Ne intres in iudicium cum servo tuo Dne.

Ps. Domine exaudi.

II. Ant. Me suscepit dextera tua Domine.

Ps. Deus Deus meus.

Ant. Eruisti Domine animam meam ne perirot.

Ps. Ego dixi etc.

Ant. Omnis spiritus laudet Dominum.

Ps. Laudate etc. †. Requiem æternam.

In Evangel. Ant. Ego sum resurrectio et vita etc.

EXPOSITIO SUPER MISSAM.

(*Ex cod. Einsidlensis monast. sæc. x circ.*)

Dominus vobiscum. Salutatur Sacerdos populum, et orat, ut Dominus sit cum illo. *Et cum spiritu tuo.* Responsio populi atque oratio, ut sicut Sacerdos oravit, quod Dominus esset cum populo, ita et populus orat, quod Dominus sit cum spiritu Sacerdotis. Dum dicit Sacerdos, *oremus*, rogat, omnes orare, ut oratio ejus a Domino exaudiat. Et quando dicit *per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, ad Dominum Patrem orat Sacerdos, ut per Filium suum qui Dominus noster est æqualiter sicut Pater, oratio perficiatur. Cum dicit: qui tecum vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, vult populum credere, et intelligere, quod Filius cum Patre sine initio, ac sine fine vivit, et regnat; et Deus est sicut Pater. Deus est, et una potestas est Spiritui sancto cum Patre, et Filio, atque una substantia, et in omnibus unitas Deitatis. Per omnia sæcula sæculorum, id est, ut Filius cum Patre in unitate Spiritus sancti sicut ante omnia sæcula in Deitate vixit, et fuit, ita et in præsentis sæculo, atque in futuro, ubi justus cum angelis sanctis permanent, et injusti cum dæmonibus cruciabuntur. Credatur æqualiter vivere cum Patre et Spiritu sancto, et nullo fine concludi. *Amen.* Confirmatio orationis est a populo, et in nostra lingua intelligi potest, quasi omnes dicant, ut ita fiat, sicut Sacerdos oravit. Sed propria ejus interpretatio est vere, sive fideliter. *Sursum corda.* Ammonet Sacerdos populum, ut sursum, id est, supra semetipsum ad Dominum omnipotentem corda levant, et fideliter orent, quod desursum eis veniat auxilium a Deo cœlesti, a quo creati sunt. *Habemus ad Dominum.*

Dominum se esse intentum. *Dignum et justum est.* Populus cum Sacerdote simul gratias agit Domino, quia justa et digna ratio est Deo gratias referre, quia ab ipso omnia bona suscepimus. *Vere dignum et justum est, æquum et salutare.* Confirmat Sacerdos professionem populi, et dicit, quod vere dignum est, et justum Deo gratias pro omnibus referre, et quod æquum est, hoc est, rectum sive æquale salutare, id est salute plenum, ut ei gratias referamus, qui nobis salutem dedit æternam. *Nos tibi semper, et ubique gratias agere.* Conversus Sacerdos ad Dominum post professionem populi quasi ad præsentem loquitur, quia in præsentia Domini semper sumus, et ipse videt cogitationes nostras; et dicit Sacerdos tam de se, quam de populo. **C** *Nos tibi semper, hoc est, omni tempore, et ubique, id est, in omni loco.* Gratias agere, *Domine*, quia dominator est omnium, et sub ejus dominatione omnia sunt. *Sancte*, tu, qui sanctus es, et per quem omnia sancla sunt, quia bona et sancta creasti. *Pater.* Græce dicitur Pater, et latine genitor, quia ipse genuit Filium sine ulla coinquinatione, seu corruptione. Pater, latine a patrandō dicitur, hoc est, a perpetrando, quod est a perficiendo, sive ab adjuvando. quia ipse perfecit omnia, quæ facta sunt, et voluit nos filios suos fieri adoptionis per sanctificationem, quia ille sanctificavit nos. *Omnipotens.* Quoniam omnia potest. Ideo omnipotens dicitur: et non est impossibile apud Deum omne verbum. *Æterne Deus.* Hoc est inter æternum, et temporale, et perpetuum. *Æternum est, quod initium non habuit, nec finem habebit, sed semper fuit,*

cœpit esse, nec desinit esse, sed est semper. Deus a diligendo dicitur, quia omnia diligit, et gubernat, quæ creavit. Et aliter Deus a divinitate dictus est, quia divinus est, et omnia dividit prout vult. *Per Christum Dominum nostrum.* Christus græce, unctus dicitur latine. Hic Christus ante omnia initia innarrabiliter genitus est, et conceptus est de Spiritu sancto, et natus est de Maria Virgine. Nam et in veteri testamento Sacerdotes et Reges unguebantur, et ideo Christi dicebantur, quia uncti erant unctione temporali. Iste Christus, per quem Patri gratias agimus, æternaliter Christus est, et cum Patre æterno Deus est, et per ipsum redempti sumus, et ipse Dominus noster est, quia dominatur nobis. *Per quem majestatem tuam laudant angeli;* per ipsum Christum, per quem nos gratias agimus Patri. Majestatem Patris laudant angeli, qui ipse æqualis est Patri in divinitate. Majestas, quasi major est potestas, quia major est potestas Dei quam hominum. Dei majestatem per Christum laudant angeli, quia Christum simul cum Patre creavit angelos. Angelus enim græce, latine nuntius interpretatur. Angelus nomen officii est, non naturæ, quia nuntiat, sed naturaliter spiritus sunt. *Adorant Dominationes.* Majestatem Dei Patris per Filium laudant, et adorant Dominationes. Dominationes, ordo est angelorum. Decem fuerunt ordines angelorum. Decimus ordo cecidit, et versus est per superbiam in diabolium. Novem autem permanserunt in sanctitate sua. Hæc sunt nomina eorum: Angeli, Archangeli, Virtutes, Principatus et Potestates, Throni, Dominationes, Cherubim, Seraphim. Istarum duarum nomina non sunt latina. Cherubim plenitudo scientiæ interpretatur Seraphim incendium dicitur. Ceterarum nomina dictorum ordinum latina sunt, nisi Angelorum et Archangelorum. Angeli nuntii, Archangeli excelsi nuntii dicuntur. Gregorius autem Papa Romanus in omelia sua super lectionem evangelicam: Erant adpropinquantes ad Jesum publicani, et peccatores, ut audirent illam, plenissime de prædictis ordinibus exposuit. Nos vero ad propositum redeamus. *Tremunt Potestates* de supra dicitis ordinibus dicit. Non ideo dixit, quod supra dicti ordines corporales sunt, sed nostro more dicit, quia nos tremere, ac timere ante Dominos nostros solemus; sed ideo dicit tremere, ut nos intelligamus omnia cœlestia, terrestria et infernaliam ante conspectum divinæ majestatis tremere ac timere. *Cæli cælorumque Virtutes.* Ipsi cæli jussioni divinæ obediunt, quia se ostendere serenos, vel nebulosos, non habent potestatem. Cælorum virtutes sunt supra dicti ordines angelorum sicut beatus Gregorius in omelia sua super

A supplicatio nostra, ut ipse cœlestis Pater per Christum Filium suum, per quem nos ei gratias de omnibus agimus, dignetur admittere voces nostras, et jungere vocibus prædictorum ordinum angelorum. *Supplici confessione dicentes,* hoc est humili confessione. Quid humiliter confiteri, quam nosmetipsos æterni Patri per Filium æternum commendare, et de nostra conscientia et bonitate nihil præsumere, et juxta voces angelicas eum semper sanctum essentialiter credere, et prædicare dicentes:

Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Johannes Evangelista in Apocalypsi libro scripsit, se vidisse ante thronum Dei, et agni viginti quatuor animalia adstantia, et incessanter dicentia: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth,* et reliqua. Ideo enim tribus vicibus dicitur sanctus, ut significetur, Pater sanctus, Filius sanctus, Spiritus Patris, et Filii sanctus. Sed quamvis tripliciter dicatur sanctus; non tamen dicitur plurali numero sancti, ut una sanctitas in his tribus personis, et una æternitas intelligatur. Dominus Deus Sabaoth. A multis interpretari solet omnipotens. A multis vero exercituum, ut et ipse sit Dominus Deus, et ipse omnes exercitus angelorum atque hominum disponit. *Pleni sunt cæli et terra gloria tua,* hoc est, ut ejus gloria cæli ac terra gubernentur, et qui in cælis sunt et terra gloriificent, et honorent nomen sanctum ejus. *Osanna in excelsis.* Quomodo nunc dicitur corrupte Osanna, ante dicebatur Osianna. Anna interjectio est laudantis, sive causa magnificantis. Osi, sacrificia. Sed corrupte dicitur Osanna, et intelligi potest salvifica, vel salvum fac in excelsis, id est in altis. Benedictus, qui venit in nomine Domini. Quando Christus venit ad Hierusalem, et descendit de monte Oliveti, tunc filii Israel clamabant dicentes: *Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Sed quid significat ille Christi adventus Hierusalem, nisi futuram resurrectionem, quando venturus erat judicare vivos et mortuos, et apparuerit nobis in eadem carne qua pro nobis passus est, et tunc in nomine Domini Jesu omne genu flectitur cœlestium, terrestrium et infernorum. Et cetera; quæ Apostolus dixit.

Te igitur clementissime Pater. Te igitur, hoc est certe clementissime Pater. Clemens dicitur, quasi clara mens, sive abundans, et clementissime quasi clarissima mente, sive abundantissime, quia ipse clarissimus est mente, et misericordissimus corde Pater. Non ideo ipsum dicimus clementem et misericordem, quod membris corporeis, vel corde, aut mente sit compositus sicut homo, sed ideo clementem et misericordem clamamus, ut illam clemen-

æternam capere valeamus. Filium tuum Dominum nostrum. Filium suum unigenitum, quia ipse est unigenitus ex substantia Patris. Nos autem filii adoptivi sumus per ipsum, qui unigenitus est a Patre procedens. Patri cœternus. Et ideo per eum Patrem postulare debemus, humiliter dicentes: *Supplices te rogamus, ac petimus. Supplices*, id est humiles. *Ut accepta habens et benedicas. Hæc dona, hæc munera, et sancta sacrificia inlibata.* Dona sunt, quæ voluntarie donantur; munera sunt, quæ pro aliquo munere vel mercede offeruntur: sicut nos offerimus Deo, ut peccata nostra dimittantur. Sacrificia sunt, quæ jam cum orationibus consecrantur. Inlibata, id est immaculata, et ab omni livore malitiæ aliena. Tunc sunt dona et sacrificia inlibata, quando absque scandalorum maculis sunt offerata, et justo sunt labore acquisita. Non ut multi errant, qui dicunt inlibata esse non dedicata. Lege septem collationes Patrum, et in secunda collatione theomæ in nono invenies, quæ sint illibata. *Imprimis, quæ tibi offerimus.* Hoc pro quibus offeruntur indicat. Imprimis offerri debent *pro ecclesia tua sancta catholica.* Ecclesia grece, latine convocatio dicitur. Catholica, universalis dicitur, quia universi, qui in Deum credunt, in una debent esse congregatione. *Quam pacificare, custodire, adunare digneris, et regere toto orbe terrarum.* Pro hoc offerimus imprimis, ut supra dictam congregationem tuam per totum orbem terrarum pacificatam et adunatam custodire digneris. *Una cum famulo tuo illo,* hoc est simul cum illo, qui sedem apostoli tenet, quia ecclesia, in qua Petrus princeps Apostolorum sedit, caput est omnium ecclesiarum catholicarum. Ideoque Petro dixit Christus: tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et cetera. Et propter hanc sententiam debemus omnes pro eo orare, qui in eadem præest ecclesia. *Et antistite nostro, illo,* hoc est pro episcopo, in cujus parochia sumus, pro ipso orare debemus, quia ipse est pastor, et prædicator noster. *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum, et omnium circumstantium.* Sacerdos ante oravit pro apostolico, et episcopo suo. Si episcopus Missam celebrat, ille non debet dicere *pro antistite nostro.* Jam oratum est pro senioribus. Postea orandum est pro populo, quando sacerdos dicit: *Memento Domine famulorum famularumque tuarum.* Deprecatur Dominum Patrem, ut memorari dignetur omnium ad officium Missæ sive masculorum sive feminarum advenientium; et quod dicit circumstantium, ipsi sunt masculi et feminae, qui circumstant. Jam Sacerdos oravit pro omnibus, qui ad audiendam Missam venerunt, tunc demum orat pro his, qui oblationes suas offerunt. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.* Dicit, quod pro laude Dei imprimis offerunt, et postea pro se, suisque omnibus. *Pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolomitatis suæ tibi reddunt vota sua æterno Deo vivo, et vero.* Ideo offerunt, quia vivo et vero Deo omnium fides cir-

cumadstantium offerentium, et non offerentium cognita est, et nota devotio, omnes reddunt vota sua. Vota dicuntur, quæ volenter promittuntur, quia volenter et libenter Deo vovere, et reddere debemus.

Communicantes et memoriam venerantes imprimis gloriose semper Virginis Mariæ Genitricis Dei, et Domini nostri Jesu Christi, sed et beatorum Apostolorum ac Martyrum tuorum. Communicare, hoc est, participare, memoriam venerari, hoc est, in memoria venerabiliter tenere, quod S. Maria Virgo per adventum Spiritus sancti genitrix facta est Filii Dei Domini nostri Jesu Christi, qui Deus, et homo est, per quem Patrem supplicamus, et fidem communicare debemus, et credere, quod Spiritu sancto reniente, Filius Dei natus est ex ea, et virginitas eius non est violata. *Sed et beatorum Apostolorum ac Martyrum tuorum.* Apostolus dicitur in nostra lingua missus. Martyr dicitur testis. Apostoli ideo dicuntur quia a Christo missi sunt. Martyres dicuntur, quia testes sunt, quod Christus passus est pro nobis, et ipsi pro Christo. *Hanc igitur oblationem servituti nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine, ut placatus accipias.* Sacerdos oblationem suam, atque cunctorum, qui Domino famulantur, id est, qui Domino serviunt, commendat, ut Domino placeat, et ipse nobis propitius sit. *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari per Christum Dnm nostrum.* Pro eo, quod Sacerdos offert, populus debet orare, ut Sacerdos exaudiat, ut omnium dies in pace disponantur, et ab æterna damnatione eripiamur, de qua Dominus Christus in fine mundi dicturus erit impiis: *Ite maledicti in ignem æternum, et cetera.* Et ad illum gregem electorum suorum per angelos sanctos numerari mereamur, cui dicturus erit: *Venite Benedicti Patris mei possidete regnum, et cetera.* *Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque scere digneris.* Supplicat Sacerdos, ut illam oblationem, quam ipse pro se offert, et pro populo, omnipotens Pater dignetur accipere benedictam, et habere adscriptam, hoc est, adsignatam, ut sibi placeat. *Ratam, hoc est, judicatam, ut dignam illam judicet in conspectu suo offerri. Rationabilem, id est, justa ratione plenam facere dignetur.* Quia tunc illi est acceptabilis, si recte credentes pro justa ratione offerimus. *Justum est postulare, ut illa oblatio, quam nos rationabiliter offerimus, Pater omnipotens sanctificando faciat, ut nobis Corpus et Sanguis fiat dilectissimi Filii sui Domini nostri Jesu Christi.* Patri dilectus est Filius, sicut ipse Pater testatus est de cælo dicens: *Hic est Filius meus dilectus, et cetera.* Et nos eum diligere debemus, quia ipse prior dilexit nos, et passus est pro nobis.

Qui pridie, quam pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, elevatis oculis in cælum ad te Dnm Patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, dedit discipulis suis

dicens : Accipite, et manducate ex hoc omnes, hoc est enim corpus meum. Simili modo postea quam cœnatum est accipiens et hunc præclarum Calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens benedixit, dedit discipulis suis dicens : Accipite, et bibite ex eo omnes, hic est enim Calix Sanguinis mei novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. Quam intermisimus, qui pridie, quam patretur, hoc est, pridie, quam ipse passus est pro nobis voluit tradere discipulis suis Corporis et Sanguinis sui mysterium, ut illi traderent nobis. Quis umquam crederet, quod panis in carnem potuisset converti, vel vinum in sanguinem, nisi ipse Salvator diceret, qui panem et vinum creavit, et omnia ex nihilo fecit. Facilius est aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo creare. Ipse Salvator voluit corpus humanum suscipere, et hominem Deo conjungere, ut unus fieret mediator Dei et hominum. Homo Christus Jesus ipse voluit per nos panem et vinum offerri sibi, et ab ipso divinitus consecrari, et fidelem populum credere, verum esse mysterium, quod ipse tradidit discipulis suis dicens : Accipite, et manducate ex hoc omnes. Similiter et de calice dixit : Accipite, et bibite ex eo omnes. Et quando oculos ad cœlum levavit, et Patri gratias egit, nos docuit, quod nos Patrem semper supplicare deberemus, quod ille tam magnum Sacramentum per manus nostras perficere dignetur. Et cum diceret, hæc quotiescunque feceritis in mei memoriam facietis, jussit nos illius passionis memores esse, quanta pro nobis sustinuit. Omni tempore memores esse debemus, quando hoc Sacramentum celebramus, et ejus misericordiæ non nostræ bonitati fiduciam dare. Unde et memores sumus Domine nos serva tui, sed et plebs tua sancta Christi Filii tui Domini Dei nostri, memores nos esse Sacerdotes profiteremur; atque plebem memorem esse testamur, Christi Filii tui Domini Dei nostri. Ideo Sacerdotes fideliter memores esse debent, quia ipsi Missam celebrant, et sacrificium offerunt Christi exemplo instructi. Et scire debent, qui celebrant, quia stulta postulatio est, si nescit, quod postulat. Plebs sancta ideo meminere debet, quia Christus non solum pro Sacerdotibus passus est, sed et pro plebe. Sancta ideo dicitur, quia fide ac baptismo Christi percepto sanctificata est, modo indicat, unde meminere debent, id est tam beatæ Passionis, nec non ab inferis Resurrectionis, nec non in cœlos Ascensionis gloriosæ Christi Filii Dei. Passionis memores esse debemus, quia animæ justæ ab inferis per resurrectionem ejus liberatæ

A *clare majestati tuæ de tuis donis ac datis, Hostiam puram, Hostiam sanctam, Hostiam immaculatam, Panem sanctum vitæ æternæ, et Calicem salutis perpetuæ. Domine omnium memores supradictarum honoratum tuarum, offerimus tuæ majestati hostiam puram, hoc est, puro corde, quia purum est corpus tuum, quod de hoc pane fieri credimus. Hostiam sanctam, quia tu sanctificasti corpus tuum, quando hominem in Deum adsumpsisti, et nunc sanctifica hunc et panem, ut corpus tuum fiat. Hostiam immaculatam, quia tu sine macula peccati passus es pro nobis. Panem sanctum vitæ æternæ, quia tu panis vivus es, qui de cœlo descendisti, et corpus tuum in hoc pane a te sanctificato nos accipere voluisti, et per calicem passionis tuæ, nos sanguinem tuum sumere voluisti. Tu sanctifica hanc hostiam, ut nobis corpus tuum, et sanguis tuus fiat.*

B *Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere, hoc deprecamur, ut Pater sanctus supra dona a nobis offerata pio et blando vultu et claro dignetur respicere, id est videre. Et accepta habere, sicut accepta habere dignatus es, munera pueri tui justi Abel, et sacrificium Patriarchæ nostri Abrahamæ, et quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctam sacrificium, immaculatam Hostiam. Accepta habuit Dominus munera Abel, quia quicquid optimum invenit, optulit Domino, et nos justa munera et munda Deo mundo corde offerre debemus. Abraham stitio suo Isaac non pepercit, sed obediens jussioni Domini offerre eum voluit. Melchisedech primus Sacerdos Domino panem et vinum optulit, et ideo scriptum est in psalmo : Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quia sicut Melchisedech panem et vinum, ita et Christus in passione sua Corpus et Sanguinem suum optulit Deo Patri pro nobis, et in pane et vino passionis suæ mysterium nos imitari voluit, quando discipulis suis dans panem et calicem dixit : Hoc est Corpus meum, et hic est Calix Sanguinis mei, et nos supplicare debemus. Ut sicut supra dictorum Patrum accepta fuerunt Deo munera, ita fiant et nostra. Supplices te rogamus omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu divinæ Majestatis tuæ, humiliter postulamus, ut munera nostra super hoc altare, quod videri potest offerata, Pater jubeat cœlestis per manus angeli sui perferri in illud altare ante divinam majestatem suam, quod oculis nostris videre non possumus, quia corporale non est, sed spiritale. Et sicut nos divinam majestatem Patris investigare, sed potius credere, ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui Corpus et Sanguinem sumperimus omni benedictione et gratia partemur per Christum Domi-*

nostrum. *Nobis quoque peccatoribus, famulis tuis de A* *multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam vel societatem donare digneris cum tuis sanctis Apostolis, et Martyribus, vel omnibus Sanctis.* Hæc omnia sacrificia ideo sunt offera tam a Sacerdote, quam a populo, ut omnipotens Deus peccata nostra non reputet, sed cum sanctis suis nobis portionem tribuat. *Intra quorum nos consortium non æstimator meriti, sed veniæ, quæsumus, largitor admittite.* Hoc rogamus, ut ipse dixit : In quacunque die peccator conversus fuerit, et pœnitentiam egerit, omnia peccata ejus in oblivione erunt coram me. Non retributionem peccatorum æstimet, sed ipse sit veniæ largitor, et intra sanctorum societatem nos mittat *per Christum Dominum nostrum.* Per quem omnia hæc dona ille creavit, ille sanctificet et benedicat, et præstet nobis, ut per Christum, per quem facta sunt omnia, et in Christo, in quo facta sunt omnia, et cum quo facta sunt omnia, quia coæternus est Patri, semper gratias referamus Patri *per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

Præceptis salutaribus moniti. Christi præceptis, quæ salute sunt plena, quia ipse est salus æterna sumus ammoniti, et jussu, *et divina institutione formati,* id est formam et exemplum a Christo Domino nostro accepimus, et ausi sumus orare, sicut ille docuit discipulos suos, et Patrem nostrum credimus in cœlis esse, qui nos creavit, et dicimus : *Pater noster, qui es in cœlis.* Christus dixit post resurrectionem suam ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum. Aliter dixit Patrem suum, aliter Patrem nostrum. Patrem suum, quia proprius Filius ; Filius est Patris ex substantia Patris ante omnia tempora genitus Patri coæternus. Pater noster est ideo, quia nos creavit in tempore, et nos Filii sumus sui adoptivi, et hereditatem cœlestem Patris nostri cœlestis possidere debemus, si operibus implemus, quæ perceptione fidei spondimus. Cœlum a celando dicitur, eo quod celat divina secreta. Aliter cœlum a celsitudine dicitur, eo quod altius sit rebus terrenis. Nos autem ideo dicimus Pater noster qui es in cœlis, ut credere nos ostendamus Patrem cœlestem ; Et sicut Filii præcepta Patris sui implere, et ad cœlum semper tendere desideremus. *Sanctificetur nomen tuum,* hoc est, ut nos digni simus nomen sanctum ejus tenere in cordibus nostris, ut sicut angeli sancti, qui in cœlo sunt, sciunt et intelligunt sanctitatem nominis ejus, ita et nos, qui in terra sumus ipso adjuvante sanctitatem ejus mereamur agnoscere, ut sicut in cœlo, ita et in terra sit nomen ejus sanctificatum. *Adveniat regnum tuum,* hoc est, ut nos regnum ejus et poten-

co quod pedibus teritur. *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie.* Panis apud Grecos in nostra lingua omnis interpretatur, et nos oramus, ut omnipotens Pater omnem victum spiritalem ac carnalem nobis largiri dignetur omni tempore. *Et dimittimus nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Nihil enim injuste facit, qui sibi debenti debitum requirit. Nullus sine debito inveniatur. Et ideo debemus debitoribus nostris debita dimittere, ut nobis omnipotens nostra dimittat, quia ipse dixit : *Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec Pater vester cœlestis remittet vobis peccata vestra,* et alibi : *Auferentur de regno ejus omnia scandala.* Et iterum : *Sacrificium non recipitur, si cum scandalo offertur, sed ante altare dimitti jubetur, usque dum reconcilietur fratri suo, et tunc offerri mundo corde.* *Et ne nos inducas in temptationem,* hoc est, ne intremus in temptationem illam, in qua diabolus nos temptat, et ei consentiamus, sed Dominus nos ipse defendat, ne inducamur in temptationem diabolicam. Quia si Deus nos dimittit, statim introducimur in laqueum diaboli, et ideo postulamus, ut ipse nos liberet a malo, hoc est ab omni impugnatione diabolica. *Libera nos, quæsumus, ab omnibus malis præteritis, præsentibus, et futuris,* hoc est, postulamus, ut ipse nos ab omnibus malis liberet, qui nos bonos et mundos creavit, in quo nullum est malum. Præterita sunt, quæ jam ante peccantes commisimus, et ideo flagella sustinamus. Præsentia sunt, quæ cottidie committimus. Futura sunt, quæ adhuc diabolo suadente advenire possunt. Et ideo oramus, ut ab omnibus liberemur, quia ante conspectum Dei nulla sunt præterita, nec futura, sed omnia sunt præsentia. *Intercedente pro nobis beata et gloriosa semper Virgine Dei genitricis Maria, et beatis Apostolis tuis Petro, et Paulo, etque Andrea.* Invocamus nobis in adjutorium generatricem Dei, quæ virgo fuit, ante partum, virgo in partu, virgo post partum, et beatos Apostolos, qui nobis hæc mysteria celebranda tradiderunt, ut intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus de præteritis ac præsentibus veniam promereri, nec de futuris cautelam, nisi nobis eorum orationibus donetur. Jam oravimus, ut liberemur a malis, nunc oramus, ut prædictis sanctis intervenientibus ipse donet pacem propitiis in diebus nostris, qui potens est a malo liberare. Pacem a temptatione diaboli ne inducamur in eam. Pacem a malis hominibus, ne patiamur flagella eorum, utpote misericordiæ tuæ adjuti, hoc est, ut Dei adjutorio adjuti ; a peccato simus semper liberi, et ab omni perturbatione securi, hoc est, ut peccatis nostris dimissis, in præsentibus

omnes concordēs faciat, ut pacificati cum Christo mereamur in cælo regnare, et ideo tunc facimus pacem antequam Corpus et Sanguinem Domini sumamus, ut concordiam inter nos habere ostendamus, et cum concordia Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi in corpora nostra suscipiamus, quia sine concordia digni non sumus sanctam Communionem accipere, quia munera nostra, si discordiam habemus cum proximis nostris antequam reconciliemur, a Deo non recipiuntur.

Tunc orat clerus cantando. *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi miserere nobis.* Agnus dicitur propter innocentiam, quia nulli hominum vel bestiarum nocet, et dum ad victimam ducitur occidentem se non ledit, sed occisorem suum post occisionem suam reficit, ita et Christus nullum lesit, sicut Apostolus dixit: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Sed post passionem suam conversos persecutores suos multos per sanctam Communionem Corporis et Sanguinis sui refecit, et credentes fecit. Ipse tulit peccata mundi, quando veniam peccatorum nobis dedit, quia ante passionem ejus justī et peccatores in infernum descenderunt, et in Veteri Testamento remissionem peccatorum nusquam legimus. Christus vero per pœnitentiam non solum veniam peccatorum, sed etiam gaudium nobis promisit angelicum dicens: Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. Ipsum Christum, qui est agnus Dei innocens, qui passus est pro salute mundi petimus, ut misereatur nostri dicentes: Miserere nobis (267). Nam et agnus in veteri testamento Christus semetipsum obtulit Deo Patri, ut genus humanum per passionem suam liberaret a peccato, et ideo agnus Dei tunc canitur, quando Corpus et Sanguis Dni percipitur, ut omnes credamus, quia ipsius agni Corpus et Sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi tulit moriendo et vitam æternam nobis donavit resurgendo Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre in unitate sancti Spiritus vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen. Et post Missam finitam dicit Diaconus ad populum: *Ite Missa est.* Diaconus grece, latine minister dicitur. Ille nuntiat populo, quod finitæ sunt preces, quia nullus antea exire debet de ecclesia, quam nuntiatum sit de ministro. Et omnes respondeant: *Deo gratias.*

Primum in Ordine Missæ Antiphona ad Introitum canitur. Antiphona enim grece, latine vox reciproca interpretatur. In quo genere cantionis duo

(267) Passim in mss. etiam Alemannicis additur: *Expositio hæc a crenobio S. Dionysii venit, cui nempe*

A vicissim chori reciprocando melodiorum cantus alternant, vel unius vox reflexuose alteri reciprocaciterque respondet.

Introitum namque ab introeundo est dictum. Eo enim cantu ad sanctæ modulationis officia intratur; et tunc christianæ religionis congregatio ecclesiam Dei intrans, ad ceteras officiorum laudes præparat se. Sicut enim invitatorium dicitur ab invitando cum inchoatur initium nocturnum, et dicitur venite, ita Introitum ab introeundo, quando initiatur nocturnum. Antiphonam autem ad Introitum Cœlestinus natione Campanus Pontifex Romæ constituit, ut ante sacrificium celebraretur. Quod ante non fiebat, nisi tantum Epistola Pauli recitabatur, et sanctum Evangelium. Inde Kyrieleison dicitur, quod ex greco in latinum Domine miserere interpretatur. Sic et Christe eleyson, hoc est: Christe miserere. Ymnum vero angelicum id est *Gloria in excelsis* Deo tunc angeli cecinerunt, quando natus est Dominus. Quæ etiam Telesphorus Pontifex natione Grecus statuit, ut ante sacrificium psalleretur. Qui et constituit, ut in natale Domini per noctem Missæ celebrarentur.

Deinde legitur Epistola Pauli. Paulum, omnibus notum est, Doctorem gentium esse. Et quia a Domino vas electionis fore meruit, idcirco idem dum corpore maneret, ex quo quasdam scribendo gentes ad tempus docuit. Inde nunc cottidie dum recitatur: omnium mentes fidelium fidei firmæ roborat soliditate. Post responsorium Gradale psallitur. Et dictum C responsorium, quod uno cessante, hoc ipsum alter respondeat. Gradale autem dicitur ab illorum distinctione responsoriorum, quod hoc in gradibus psallitur. Cætera ubicunque voluerit clerus. Deinde cantatur alleluia, quod ex hebreo in latinum laus Dei interpretatur. Ex duobus enim hebraicæ locutionis verbis hoc unum est compositum nomen. Decem quippe nominibus apud Hebræos Deus vocatur, ex quibus ia, quod hic dicitur, unum est.

Ceterum hæc in officio melodia a sanctis institutoribus sunt preposita, ut populis laudibus Dei insistens ad sancti Evangelii verba, ut ad alia sacri mysterii officia attentior, sollicitiorque existat. Post hanc enim laudem lectio S. Evangelii legitur. Evangelium namque grece, latine bonum nuntium interpretatur. Nullum enim nuntium melius potest esse, quam illud, quod nuntiat salutem totius sæculi, et promittit æterni felicitatis præmia regni. Et bene convenit post hanc melodiam laudem, quæ proprie Dei nomine continetur ejus sanctissima protinus verba

cloritates, videlicet testamentum, quod sanctæ recordationis abba Fulradus de monast. Lebraha.

legi, ut dulcedinis canore primum spiritus populi informetur. Postea boni nuntii, id est Evangelii avida auditorus gratulatione consoletur.

Offertoria, quæ in sacrificiorum honore canunt ecclesiasticus liber inditium est, veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur, sicut enim dicit: porrexit, inquit, Sacerdos manum suam in libationes, et libavit de sanguine uvæ, et fudit in fundamentum altaris odorem divino et excelso principi. Tunc exclamaverunt filii Aaron in tubis productilibus, et sonaverunt, et auditum fecerunt magnam vocem in memoriam coram Domino. Non aliter et nunc in sonitu tubæ, id est, in vocis prædicatione cantus accendimus. Simulque corde et opere laudes Domino declamantes jubilamus in alto; illo scilicet vero sacrificio, cujus sanguine salvatus est mundus. Deinde post orationem secreta dicitur a Sacerdote: *Dominus vobiscum*. Sacerdos orat salutando populum pro clero et plebe, et clerus et plebs, ut participes sint pariter cum Domino reciproca-citer exorando respondent, et cum spiritu tuo; id est, ut mens et spiritus noster unum sint secundum Apostolum: psallam spiritu, psallam et mente, ipse pro illis, et illi pro illo, quia Apostolus docet: invicem orare, ut salventur. Et Dominus in Evangelio: *Amen dico vobis, quia si duo, vel tres consenserint de omni re super terram, quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui est in cælis*. Iterum dicit Sacerdos: *Sursum corda*. Hic non solum plebem hortatur, ut ad Dominum erigat corda, verum etiam suum cor participare cum ipsis desiderando exorat. Et sicut illos optat sursum habere corda, et de cælestibus cogitare dicente Apostolo: *Nostra conversatio in cælis est*. Et iterum, quæ sursum sunt querite, non quæ super terram, sic et ipse ima relinquens mente ad cælestia cum ipsis tendat juxta Psalmistam: *Levari oculos meos. et Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis*. Hinc clerus exhortatione Sacerdotis roboratus respondet: *Habemus ad Dominum*; ac si diceret: Sicut ammonendo nos hortaris sursum erigere corda, sic exortationi tuæ facientes, attende ad Dnum habere profitemur. *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Gratias enim Deo nobis agere optando imperat Sacerdos, qui ante professi sumus ad Dominum nos esse intentos. *Dignum et justum est*. Quid enim dignius, quam ut Deo gratias indesinenter agamus pro immenso dignationis ejus dono, quo nos in mente dignatus est suos adoptare filios. Unde in consequentibus se Patrem a nobis permittit vocari. Et hæc responsio plebis augmentum accumulatur gratiarum actionis.

PRÆFATIO.

Vere dignum, et justum, et æquum, et salutare. Contestatur vero Sacerdos fixe et veraciter professionem populi, id est, gratias referre Deo esse dignum, qui nobis salutem indignis tribuit æternam. Dignum,

et medicabile. *Nos tibi semper, et ubique gratias agere*. Postquam autem profitetur se populus ad Dnum corda habere intenta. Conversio vocis et mentis fit a Sacerdote veluti præsentialiter loquens ad ipsum dicendo: Nos tibi semper et ubique gratias agere. Tunc enim digne Deo gratiæ concelebrantur, si ab omnibus humani generis fidelibus semper et ubique agantur. Semper juxta Psalmistam *benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*. Et iterum: *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quandiu ero*. Et Apostolus: *Sine intermissione orate: in omnibus gratias agite*, et reliqua. Et ubique Psalmista dicente: *In omni loco dominationis ejus benedic anima mea Domino*. Et quia etiam Deus ubique est, idcirco illi ubique gratias referre debemus. *Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus*. Dominus a dominando dicitur, jure enim illi hoc nomen proprie adhibetur, qui ipse potestative omnium dominatur creaturarum, in quo nomine omne genu flectitur cælestium, terrestrium et infernorum. Et sicut Dominus a dominando, ita sanctus a sanctificando dicitur, quia ab ipso omnia sanctificantur. Pater, hoc non dicimus nostro merito, sed sola suæ concessionis largitione, qui dum peccati servi essemus, et filii iræ secundum Apostolum, liberi facti justitiæ. Patrem, illum diligendo, eo jubente vocamus. *Per Christum Dnum nostrum*, grece enim Christus, latine unctus interpretatur. Unde in psalmo: *Unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis*. Per Christum vero Dominum nostrum. Omnes fideles gratias Deo Patri referunt mediatorem, ac mundi redemptorem, a quo cuncta creata et pereuntia, non nostris meritis, sed sola sua misericordia sunt recuperata. Et bene, sicut per ipsum novem ordines angelorum distinctis vocabulis creavit dicens: *Fiat lux, et facta est lux*, ita etiam et per ipsum paterna majestas merita vicissitudine ab angelis, id est, a nuntiis, et Archangelis, id est, Principibus angelorum conlaudatur, quia archon grece, latine Princeps dicitur. Et a Dominationibus, id est, Dominationibus supra prædictos ordines adoratur. Per ipsum etiam unicum verbum, id est, filium paternam divinitatem tremunt Potestates. Cæli cælorumque virtutes, id est, potestatem habentes, et virtutem supra inferiores ordines. Ac beata Seraphim. Seraphim quoque ardentes et incendentes interpretantur propter vicinitatem sanctissimi divinitatis ignis, quia Deus noster ignis consumens est. Et ideo juste ab ipsis per unicum verbum socia exultatione Pater concelebratur. Cum ipsis vero supra dictis ordinibus angelorum et nostras, id est, hominum voces, ut admitti jubeas, deprecamur. Ammittere enim per duo m, et admittere per d, suscipere est. Ammittere vero per unum m absque d, hoc est dimittere. Hic jam conjungendo pars inferior chordarum superiori in concordatione

Et audim vocem sicut vocem cytharizantium in citharis suis, et cantant canticum novum. Duas quoque Deus creaturas, id est angelos et homines ad sibi debitum reddere famulatum ac dignum servitium condidit, qui laudem illius dignam agerent, et placitam ejus voluntatem sensibiliter cum laudibus et gratiarum actionibus explerent. Per unigenitum Filium suum, per quem hi omnes ordines divinam ejus potentiam sine intermissione laudant, adorant, et tremunt, concelebrantque supplici confessione dicentes, id est præcaria, humilique laude, unde Cassiodorus inquit : Confessionis enim nomen in divinis Scripturis duplici modo intelligitur. Aliquando enim ad satisfactionem, et ad publicam sanabilemque prodicionem per pœnitentiam pertinet, ut Apostolus : *Confitemini peccata vestra alterutrum, ut salvemini.* Aliquando ad gratiarum actionem, ut in Evangelio : *Confiteor tibi Domine Pater cœli et terræ.* Hinc iterum Cassiodorus dicit : Confitentur enim, qui peccata deplorant. Et qui Domino gratias referunt, confitentur; sed et illud in lacrimis, istud in gaudio est. Illud in afflictione, istud in sanctæ mentis alacritate. Illud in tristitia, istud in exultatione. Illud in labore, istud in requie. Illud in timore istud in dilectione. Illud in luctu, istud in jocunditate. Illud in sorditate, istud in decore. Illud quiescit in indulgentia, istud permanet hic, et in futuro. Illud homines peccatores, istud homines sancti, et angeli gratulando et laudando confitentur. Ex quo intelligitur, sicut prædictum est, quod nomen confessionis duplici modo intelligitur, id est, aliquando sit Confessio ad salutis satisfactionem, et ad ploranda peccata. Aliquando ad gratiarum actionem, Deo gratias agendo, et ejus nomen digne laudando; unde dicitur in psalmis : *Confitemini Domino, quoniam bonus, et reliqua.* Hic enim possumus intelligere de præsentis loco, verum dum sancti in hoc caduco vivunt sæculo, antequam inseparabili consortio cœlestis conjungantur chori, divisim variisque modis Dominum laudant. Hinc Augustinus : *Laudant eum omnes angeli ejus condigne, quorum cibus æternus est, cujus vita vivunt, cujus æternitate et bonitate semper beate vivunt.* Laudemus Dominum nostrum, qui redemit, et fecit nos; laudant illi competenter, laudemus et nos obedientes. Illi laudant videndo, nos credendo; illi fruendo, nos petendo; illi cavendo, nos querendo; illi intrando, nos pulsando.

Sanctus, sanctus, sanctus.

Juste enim, et rationabiliter istud nomen majestati divine ter decantatur, quia sanctus Pater dicente Filio ad eum : *Pater sancte sanctifica eos in veritate, quos dedisti mihi, quia tu sanctus es.* De Filio autem per angelum ad Mariam dicitur : *et quod nascetur ex te vocabitur sanctum.* Filius Dei de Spiritu Patris et Filii dicit idem Filius discipulis suis : *Accipite Spiritum sanctum, et cætera.* Sed quamvis unicuique personæ nomen inponatur sanctum, non tamen plurali numero tres sunt sancti, sed unus Deus sanctus; et sub trina repetitione una in tribus

A personis sanctitas demonstratur; unde inquit Esaias : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et ea, quæ sub ipso erant, replebant templum, et Seraphim stabant super illud sex alæ uni, et sex alæ alteri, et clamabant alter ad alterum et dicebant : Sanctus, Sanctus, Sanctus Dnus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus.* Inde et Johannes Evangelista in libro Apocalypsis scribit, se visisse ante thronum Dei et agni viginti quatuor animalia adstantia, et incessanter dicentia : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, et reliqua.* Sabaoth quoque hebraice latine exercituum sive virtutum interpretatur; quia ipse est omnium creator et Deus, qui operatur per Filium una cum Spiritu sancto omnia in omnibus. *Pleni sunt cœli,* hoc est cœlestes ordines, in quibus Deus plenissime habitare dicitur. *Et terra,* id est, fideles adhuc per spem futuræ beatitudinis in terra conversantes. *Gloria tua :* illa enim gloria pleni sunt cœli et terra, quam nascente Domino multitudo angelorum cantasse dicitur : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Osanna in excelsis. Osanna in interpretationem linguæ alterius in toto transire non potest, quia Osi salvifica interpretatur. Anna vero interjectio est, significans motum animi sub postulantis affectu. Osianna autem integre dicitur, quod nos vocali media litera, et corrupta, et elisa Osanna dicimus, sicut fit in versibus cum scandimus. Litera enim prima verbi sequentis extremam prioris verbi veniens excludit; et dicitur hebraice Osanna, quod interpretatur salvifica subaudiendo : *ut populum tuum, ut totum mundum.* *Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Adpropinquante Jesu Hierosolymis pueri Hebreorum sumentes ramos olivarum obvaverunt ei dicentes : *Benedictus, qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis.* Sine intermissione etenim et nunc a fidelibus nomen ejus in sancta illius ecclesia pronunciari debet, quia ab ipso spiritali benedictione, spirituales replentur, de qua Apostolus testatur : *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo Jesu Domino nostro.*

Te igitur clementissime Pater per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Recte per Jesum Christum Deus, et jam Pater supplicatur, quia per ipsum omnia facta sunt, et sine ipso nihil factum est. Et quia per ipsum salvati sumus, dignum est etiam, ut per ipsum Patrem, a quo genitus est, imploremus. *Supplices,* id est humiles, *rogamus et petimus, uti accepta habeas;* uti prout accepta habeas, id est placabiliter accipias, *et benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia inlibata.* Donum dantis est munus accipientis, quia illud a dando, hoc a muniendo dicitur. Tamen proprie dona dicuntur, quæ Deo dantur. Munera autem hominum sunt, quia manibus dantur, et accipiuntur. In hoc tamen loco et dona, et munera Deo offeruntur. Sacrificia, id est, sacra facta, quia prece mystica consecrantur in

memoriam pro nobis dominicæ Passionis. Unde ab hoc, eo iubente, corpus et sanguinem dicimus. Quod dum fit ex fructibus terræ sanctificatur, et fit Sacramentum operante invisibiliter Spiritu Dei, cujus panis et calicis Sacramentum Greci eucharistiam dicunt, quod latine bona gratia interpretatur. Et quid melius Corpore et Sanguine Christi? Inlibata, hoc est incontaminata, et omni immunditia carentia; inlibata etenim tunc sunt sacrificia, si de propriis puro corde dantur, et justo labore adquiruntur. *Inprimis, quæ tibi offerimus pro ecclesia tua sancta catholica.* Primo enim omnium pro ecclesia sancta offerre debemus mente pura ac toto digne devotionis affectu, ut semper dilatetur, et munitione Christi firmata stabilis in pace perseveret. Catholica autem dicitur universalis, quia grece catholicon, latine universalitas dicitur, *quam pacificare*, id est in concordia manere, sicut dicitur: Quia duos condidit in se unum novum hominem faciens pacem. Pacem his, qui longe, et pacem his, qui prope. Custodire, quia est custos, sicut est custos, qui de nocte; et nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat, qui custodit eam. *Adunare*, id est, unam per fidem facere, quia una est columba, id est, una ecclesia. Et licet septem in Apocalypsi scribantur, una tamen est septiformi Spiritu plena. Salomon enim dicit: *Sapientia edificavit sibi domum, excidit columnas VII.* quas septem Apostolus unam dicit ecclesiam Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis. *Et regere digneris*, id est, tuo munimine, ac gubernatione firmare. *Toto orbe terrarum, una cum famulo tuo Papa nostro N.* Quia enim ipse vice apostolica caput est ecclesiæ, ideo primum nominatur in hac prece. *Et antistite nostro.* Antistes dicitur, quod ante stat, eo quod præsit cæteris ordinibus. Et dignum est, ut pro eo Sacerdotes nominati exorent, in cujus parochia, et sub ejus gubernatione reguntur.

Memento Domine famulorum famularumque tuarum. Famuli a famulando dicti, id est a serviendo, eo quod famulatum cuiunque impendunt. *Et omnium circum adstantium.* Sunt nonnulli, qui putant, non pro his tunc orari, qui forte aut infirmitatis causa, aut aliqua interveniente necessitate sedent, sed adstantium dicit ad præsens consistentium, et in fide ac spe permanentium, sicut Apostolus dicit: *Vigilate, et state in fide, et stabiles esote, atque immobiles. Quorum tibi fides cognita est, et nota devotio.* Deo enim nihil est incognitum, quia scrutator est cordium: Dominus enim novit cogitationes hominum. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis juxta Apostolum: quicquid agere debetis, omnia in laudem Dei facite, ut et Deus laudetur in vobis. Pro se suisque omnibus,* id est, et pro se ipsis, et pro omnibus, qui ad se pertinent. *Pro redemptione*

amino Deo vestro omnes, qui in circuitu ejus offeretis munera. Æterno Deo vivo et vero. Æterno, quia nec initium habuit, nec sine claudetur. *Deo vivo: vivum eum dicit, quia ipse est vita, et ab eo omnia vivificabuntur. Vero: quia verax est, et non fallit. Communicantes,* id est, communiter participantes. *Et memoriam venerantes,* venerabiliter memoriam habentes. *Inprimis gloriosæ semper virginis Mariæ.* Ejus memoriam primum Sacerdos facit, quia per eam salus omnibus nobis advenit. *Semper Virginis dicit, quia beata Virgo Maria ante partum, et virgo in partu, et post partum virgo incorrupta permansit. Genitricis Dei, et Dni nostri Jesu Christi.* In horum duorum vocabulo nominum in Dei, et Domini ostendit beatam Mariam Deum genuisse, et hominem. *Sed et beatorum Apostolorum, ac Martyrum tuorum.* Post memoriam Dei genitricis, horum memoriam facit Sanctorum, qui ecclesiæ Petro commissæ primum presules exstiterunt, post illos reliquos omnes, dicens: *et omnium Sanctorum tuorum, et reliqua.* Non enim nostris precibus et meritis, Dei meremur auxilium, sed sanctorum intercessionibus, si nostrum digne oblatum fuerit sacrificium. Et hoc non nisi per Christum Dominum nostrum a quo omnia fiunt, et per quem omnia facta sunt. *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ.* Istam oblationem Sacerdotes suæ servitutis dicunt, quia quicquid ad lujus pertinet mysterii celebrationem, per eorum dispensatur ministracionem. Et non solum dicit servitutis nostræ, verum cunctæ familiæ tuæ; quia quamvis per eorum ministerium celebretur, non solum pro se, sed et cuncta Dei familia immolatur. *Quæsumus Domine, hoc est precamur, ut placatus accipias, id est non nostri attendas reatus culpam sed tua miseratione placabiliter concessas veniam. Diesque nostros in tua pace disponas.* Hoc primum non dicebatur, sed a Gregorio Papa viro eruditissimo postea additum est. Quod omnes incessanter petere debemus, ut quamdiu in hoc peregrinamur sæculo, dies nostri gubernentur a Deo. Quid enim est aliud dies nostros eum in pace disponere, nisi ab æterna damnatione nos eripere, et in electorum suorum nos congregatione sociare, et hoc per illum per quem, et a quo cum Patre omnia facta sunt. *Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam benedictione spiritali confirmatam; Adscriptam, mensæ cœlesti adsignatam. Ratam, tibi firmiter solidatam. Rationabilem, acceptabilemque facere digneris.* Rationabile est, cum ratione actum. Et inde si rationabiliter ac digne oblatio efficitur, tunc Deo acceptabilis habetur. *Ut nobis Corpus et Sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi, id est, ut nos efficiamur corpus ejus, et nobis divinitus tradat in ministerio divinæ gratiæ panem, qui de cœlo descendit ut sicut visibili pane et notu reficitur*

panis ex multis conficitur granis, et vinum ex multis A uvarum racemis exprimitur, sic et Ecclesia, quæ est Corpus Christi ex multis gradibus et ætatibus, et personis, et linguis congregatur in unam fidem. Eisdem quippe materiis Dominus se ipsum ostendit dicens: Ego sum panis vivus. Et infra: Ego sum vitis vera. Et ideo in easdem materias, unde cor hominis confirmatur, et lætificatur dicente Psalmista: panis cor hominis confirmat, et vinum lætificat. Corpus suum Dominus transfiguravit, ut quamdiu illud adsumpserimus læti, et firmi maneamus, et ipse in nobis, ipso promittente: qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum in me manet, et ego in eo. Dilectissimus Filius dicitur, quia, quamvis multi sunt Filii, gratia tamen, non natura. Iste solus naturaliter est Filius Patre attestante, qui dicit: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Dominus Deus, quia solus cum Patre, et Spiritu sancto dominatur, et divino cultu colitur. Christe Jesu, hæc nomina sunt divinæ gratiæ suæ; unum tamen hebreum, id est Jesus, quod interpretatur Salvator. Unde dicitur: Salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Alterum grecum, id est, Christe, unde jam superius dictum est. *Qui pridie, quam pateretur.* Pridie dicitur, quasi præ die, id est, ante diem, qua per passionem occideretur. *Accipit panem in sanctas ac venerabiles manus suas.* In hoc pane quis alius, nisi ille panis vivus designatur, qui de cælo descendit. *Et elevatis oculis in cælum, ad te Dnum Patrem suum omnipotentem.* Oculos elevavit in cælum, ut ostenderet nobis in omnibus, quæ agimus, nihil querere terrenum; et ut sciamus inde nobis orare venire bonum. *Tibi gratias agens benedixit.* Exemplum nobis donans, ut in omnibus, quæ bene gerimus, Deo gratias semper agamus. *Fregit, dedit discipulis suis.* Quid aliud significat in fractione hujus panis, nisi quia corpus suum manducabile præbuit nobis. *Simili modo postquam cænatum est,* id est, postquam ille veteris testamenti agnus comestus est. Quod dicit simili modo, non aliud est, nisi sicut fecit primum de pane, sic per omnia fecit, et de calice. Sicut illum gratias agendo benedixit frangens ad manducandum, sic et hunc benedicendo tradidit discipulis ad bibendum dicens: *Accipite, et bibite ex eo omnes; hic enim calix Sanguinis mei novi, et æterni testamenti.* Quod autem dicitur hic calix novi testamenti; ad discretionem veteris legis dicitur dicente Moyse: *Hic est sanguis, quem mandavit ad nos Dominus. Misterium fidei, qui pro vobis effundetur.* Quia dicitur, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et hiberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam. *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.* Unde Apostolus: *Quotiescunque, inquit, manducatis panem hunc, et calicem bibitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Unde et memores sumus Domine nos servi tui, sed et plebs tua sancta Christi Filii tui Domini Dei nostri.* Hic Sacerdotes admonitione Christi imbuti,

memores illius se esse profitentur, quia ipsis celebratio sacrificii hujus commissa est ad consecrandum. Deinde subditur, sed et plebs tua, ut intelligamus non solum Sacerdotibus dignum esse memoriam Christi venerari, sed et generaliter omnibus, plebs Christi vocatis, quia pro cunctis Christus mortuus est, et resurrexit, et ad cælos victor ascendit. Ipsa etenim sancta dicitur, quia per mysterium sacri baptismatis est abluta. Et juste adjicitur tua, quia Filii sui Domini nostri Jesu Christi proprio cruore est redempta. *Tam beatæ passionis, nec non et ab inferis resurrectionis, sed et in cælos gloriôsæ ascensionis.* Horum ergo omnium sumus memores, quia per hæc nos credimus esse salvatos. Et ideo offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis, *Hostiam puram, Hostiam sanctam, Hostiam immaculatam. Panem sancium vitæ æternæ et Calicem salutis perpetuæ.* Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequam ad hostem pergerent. Nunc autem Domine *Hostiam puram,* id est, omni fermento malitiæ et nequitiae carentem majestati tuæ corde puro offerimus, quia sicut illi auxilium a te credebant impetrare victoriæ, ita et nos per Corpus Filii tui, qui est vera hostia salutem nostrarum nobis credimus promereri animarum. *Hostiam sanctam,* id est, cælesti dono per assumptionem Corporis Domini nostri Jesu Christi sanctificatam. *Hostiam immaculatam,* quia ipse sine macula peccati ex Maria Virgine natus, et cruce suspensus, redeundo ad cælos ascendit. *Panem sanctum vitæ æternæ offerimus,* quia vitam, quicumque eum acceperunt, percipient indeficientem, ipse est enim panis vivus. *Et Calicem salutis perpetuæ.* Si vero calicem Domini condigne sumpserimus, salutem animæ semper manentem habebimus. *Supra quæ; subauditur munera, propitio ac sereno vultu respicere digneris,* hoc est, misericordie et clari percipere. *Et accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel, et sacrificium Patriarchæ nostri Abraham, et quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium immaculatam hostiam.* Abel namque de primogenitis quicquid optimum duxit, ac de adipibus gregis sui, et justo labore acquisitis. Hoc Deo cum intimis cordis amore, ac tota mentis devotione optulit. **D** Ideoque Deus ad munera ejus sereno vultu respexit. Abraham vero voci Domini obediens filio suo non pepercit propter eum, sed immolare eum voluit, ideoque reputatum est ei ad justitiam. Melchisedech summus Sacerdos primum panem et vinum typico Domino obtulit. Quam figuram postea Christus, qui est verus Sacerdos in æternum corpus suum et sanguinem offerendo Deo Patri adimplevit. Dixit enim discipulis suis, dans eis panem et calicem: hoc est Corpus meum; et hic est Calix Sanguinis mei, qui pro multorum redemptione effundetur. Cum omni ergo puritate mentis implorare omnipotentem Deum debemus, ut sicut, horum trium munere placatus,

respexit, ita etiam per suam misericordiam respicere dignetur et nostra.

Supplices te rogamus omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ. Incessanter enim nobis, et cum summa humilitate postulandum est, ut sacrificia, quæ a nobis in hoc corporali altare offeruntur, et per manus Sacerdotum consecrantur, ab angelo in presenti adsistente sancto suscipiantur, per manusque illius sanctas in sublime altare Dei. Idem in præsentiam paternæ majestatis, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, perferantur. Ut quotquot ex altaris participatione sacrosanctum Filii tui Corpus et Sanguinem sumpserimus, omni benedictione cælesti et gratia repleamur, per Christum Dnm nostrum. Semperque Deum Patrem exorare debemus, ut quotquot Corpus et Sanguinem proprium in commemorationem Filii sui Domini nostri Jesu Christi fideliter sumimus, illius benedictione ac gratia repleti, cælesti ejus nos largiflua pietate non nostris meritis agnoscamus esse salvandos.

Nobis quoque peccatoribus, famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris. Hic petitur, ut nobis indignis cum sanctis suis, et electis gloriam tribuat. Miserationes dicuntur, quia novit compati vulneribus nostris, et medicamentum dat. Et hæc tamen tantummodo sperantibus promittuntur, quia nihil valent sine spe, sicut namque per pedes corpus ambulat, sic et mentes bonorum per spem ad cælestia proficiscuntur. Cum tuis sanctis Apostolis, et Martyribus cum Joanne, Stephano, Mathia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia, Agne, Cecilia, Anastasia, et cum omnibus Sanctis tuis, intra quorum nos consortium non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte, per Christum Dnm nostrum. Ideo præsumit rogare Deum sacerdos nobis dari partem cum Sanctis, quia nihil resistit voluntati Dei. Non enim meritis vocamur ad regnum Sanctorum, sed sola bonitate Dei, per Xpm Dnm nostrum, qui factus est mediator, quem advocatum habemus apud Patrem. Cujus pietate ac beata passione reconciliati sumus Patri. Per quem hæc omnia bona Dne semper creas. Creat ac condit Pater per Filium, ut in mysterio gratiæ divinæ nobis traditur corpus et sanguis. Sanctificas, ut et nos sanctificemur per sanctum sacrificium. Vivificas. Vivificatur sancta oblatio panis et vini, quatinus divinis mysteriis acceptis, vita æterna tribuatur fidelibus. Bona scilicet Dni creaturæ, quæ nobis largiuntur, sanctificata sunt, quia nos sanctificant. Vivificata : per quæ præstatur vita beata. Benedicta : per quæ benedictio corporis et sanguinis datur nobis. Per ipsum, et cum ipso, et in ipso, est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus sancti omnis honor et gloria. Est honor et gloria Patri, sed cum Filio, per quem omnia creavit, cum quo cuncta cepit facere, et in quo sunt omnia

A perfecta. Honor et gloria est Patri, et Filio, sed cum Spiritu sancto, per quem vivificatur, et sanctificatur, quæ ex ipso, et per Filium facta noseuntur. Per omnia sæcula sæculorum. Sæcula sæculorum dicuntur, sicut sancta sanctorum; hoc est, per æterna sæcula. Per quem vivit, et regnat Pater, vivit, æ regnat Filius, vivit, et regnat Spiritus sanctus. Amen, id est vox fidelium, et credentium in trinitatem et unitatem. Amen hebreum est, quod ab aliquibus interpretibus interpretatur vere et fideliter, ab aliis, vere fiat.

*Oremus, præceptis salutaribus moniti. Præceptis enim salutaribus, id est, Dni Salvatoris, qui nos sine nostris meritis salvavit, moniti sumus; ipso attestante discipulis suis : sic enim orabitur : *A divina institutione formati audent dicere.* Si vero ejus monitis et divina institutione formati fuerimus, recte dicere audebimus nobis ab ipso prædictam orationem subsequentem. *Pater noster, qui es in cælis. Hæc vox libertatis est. Patrem invocamus, qui nos creavit, quia omnes ab uno creati sumus Deo. Sanctificetur nomen tuum.* Num quod non semper sanctificatum fuit nomen Dni, oramus, ut in nobis sit sanctificatum nomen ejus. *Adveniat regnum tuum.* Regnum Dei semper fuit. Oramus, ut in nobis non regnet diabolus, neque vitia, sed regnum Dei sit in nobis. *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra; ut efficiatur voluntas Dei in nobis in timore consummur angelorum, ut simus in societate, nos terreni, supernorum civium. Panem nostrum cotidianum da nobis hodie, id est panem supersubstantialem, de quo pane Dns dixit : Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, ut de sancto altari reficiamur corpore Xpi. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Ecce remissionem dicimus, quod in Evangelio Dns dicit : Si non remiseritis peccata hominum, nec Pater cælestis dimittet peccata vestra. *Et ne nos inducas in temptationem, ne nos dimittas incidere in temptationem diaboli. Sed libera nos a malo, a diabolo, et malis hominibus.**

Libera nos quæsumus Dne ab omnibus malis præteritis, præsentibus, et futuris. Et hoc etiam nobis postulandum, et supplici prece omnipotens Deus a nobis exorandus est, ut nos a præsentibus, id est nunc instantibus malis eripiat, et secundum suam largifluam misericordiam a præteritis, ne ad illa referamur, liberet : et a futuris ipso auxiliante secernat, qui est agnitor præsentium, præteritarum, futurarumque rerum. Et intercedente pro nobis beata et gloriosa semper Virgine Dei genitrice Maria, et sanctis apostolis tuis Petro et Paulo, atque Andrea. Da propitiis pacem in diebus nostris, ut ope misericordiæ tuæ adjuti, et a peccato sumus semper liberi, et ab omni perturbatione securi. Beata ergo Dei genitrix, quæ meruit virgo esse in partu, virgo post partum, primum humillima postulatione imploranda est, ut ipsa intercedat pro nobis ad Patrem, Filiumque, ex se secundum carnem natum. Postque Dei

apostoli Petrus et Paulus atque Andreas primi ecclesie doctores sunt flagrandi, ut ipsis intercedentibus, pax in diebus nostris Christo propitio detur nobis, ut misericordie sue auxilio circumdati, mereamur esse ab his liberi, et ab omni perturbatione noxia corpus, et sanguinem Xpi sumamus securi, quia non nostra virtute speramus nos ab hisdem liberari, sed magis credimus per illorum intercessionem salvari. *Per Xpm Dnm nostrum.* Et reliqua. Hæc quoque redemptio ac liberatio per Xpm Dnm nostrum, qui cum Patre vivit et regnat in sæcula sæculorum esse debet, quia per ipsum et cum ipso et in ipso facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, in quo vivimus, movemur, et sumus.

Deinde Sacerdos pacem populis habendam denuntiat dicendo: *Pax Domini sit semper vobiscum.* Et clerus, et plebs in eadem concordia respondendo subjungit: *Et cum spiritu tuo.* Dignum etenim est, ut post tanti sacramenta celebrata mysterii, et post corpus, et sanguinem Dni nostri Jesu Xpi consecratum, pax accepturis prænnuntietur, quia ipse est, quem sumimus, pax nostra, qui fecit utraque unum, ipso attestante discipulis: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et iterum: *Pacem habete intra vos.*

Post pacem autem omnibus fidelibus in ecclesia Dei peractam, juste illius corpus, et sanguis a dignis percipitur, qui est pax vera, et in quo falli non potest. Quia a non nisi pacificis, et in concordia manentibus Corpus et Sanguis Dni nostri Jesu Xpi digne percipitur, Scriptura attestante: *Quicumque comederit Carnem Dni, et biberit ejus Sanguinem injuste, judicium sibi manducat, et bibit.*

Agnus Dei vero, dum Corpus, et Sanguis Xpi sumitur, a clero modulando decantatur, quia ipse

A est verus agnus sine macula Joanne dicente: *qui tollit peccata mundi.* Et dum ipse a fidelibus percipitur, dignum est, ut communio sacramenti modulationis lenitate aures accipientium mulceat, ut ociosa quæque minus recordari, ac eis delectari ad hanc vocem intenti valeant, cordaque eorum ad compunctionem ejus amoris, quæ accipiunt, excitentur.

Deinde orationes a sacerdote sacrae communionis peraguntur, et benedictio super populum, ut a nobis digne percepta stabiles in fide, et mundo corde maneamus, et nobis salutem animarum et corporum habere credamus. Per Dnm nostrum Jesum Xpm, qui cum Patre vivit, et regnat Deus una cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum amen. Deinde a diacono populo pronuntiatur dicendo: *Itemissa est.* Missa enim dicitur, eo quod tempore sacrificii catechumeni foras mittuntur. Postea vero a clero respondetur: *Deo gratias,* quia in hujus Missæ celebratione Augustino attestante: primum fiunt obsecrationes, deinde orationes, et interpellationes, nec non gratiarum actiones. Obsecrationes namque, id est, præcationes dictas accipimus, quas facimus in celebratione sacrificiorum, antequam illud, quod in Dni mensa est, incipiat benedici, quam totam petitionem fere omnis ecclesia Dominica oratione concludit. Orationes aguntur, dum sancta oblatio benedicitur, et ad distribuendum præparatur. Interpellationes vero, sive ut aliqui codices habent, postulationes fiunt, cum populus benedicitur. Tunc enim antistites velut advocali susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. His enim paractis, et participato tanto sacramento gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis ultimam commendavit Apostolus.

KALENDARIA ET MARTYROLOGIA ANTIQUA.

(Apud Marten. *Ampl. Collect.* et Zaccaria *Antiquit. medii ævi.*)

KALENDARIUM FLORIACENSE.

(Apud Marten. *Ampl. Collect.*, tom. VI, pag. 649.)

JANUARIUS.

- Kal. Januarias. CIRCUMCISIO DOMINI.
VIII. Idus. EPIPHANIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.
IV. Idus. Natale beati Pauli primi eremiti.
Idus. Jan. Depositio Hilarii Pictaviensis.
XIX. Kal. Februar. Natale S. Felicis.
XVII. Kal. Natale S. Marcelli.
XVI. Kal. Depositio S. Antonii.
XV. Kal. Natale S. Priscæ.

- D XIII. Kal. Natale S. Sebastiani.
XII. Kal. Natale S. Agnes de passione.
XI. Kal. Natale S. Vincentii.
V. Kalend. Natale S. Agnes de nativitate.
FEBRUARIUS.
IV. Nonas. Purificatio B. Mariæ.
II. Nonas. *Autissiodori depositio corporis S. Alexandri papæ. Fidicula.*
Nonas. Febr. Natale S. Agathæ.

XVI. Kalendas. Martii. Natale S. Valentini.
 XIV. Kal. Natale S. Julianæ.
 VI. Kal. Natale S. Matthæi [I. MATTHÆ] aposton.
MARTIUS.
 VII. Idus. Natale SS. XL martyrum.
 IV. Idus. Natale S. Gregorii papæ.
 XIII. Kal. DEPOSITIO DOMNI CUDBERCHTI EPISCOPI.
 XII. Kalend. DEPOSITIO S. BENEDICTI.
 VIII. Kal. Annuntiatio archangeli ad sanctam Mariam.
 VI. Kal. RESURRECTIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.
APRILIS.
 V. Idus. Septem Virginum quæ in unum meruerunt coronas.
 XVIII. Kalendas Maias. Natale SS. Tiburtii et Valeriani et Maximi.
 IX. Kal. Natale S. Georgii martyris.
 VII. Kal. Letania major ad S. Petrum et S. Marci evangelistæ.
 IV. Kal. Natale S. Vitalis Martyris.
MAIUS.
 Kalendas Maias. Natale S. Philippi apostoli. *Autissiodori Amatoris episcopi.*
 Nonas Maii. Inventio S. Crucis, et passio SS. Alexandri papæ cum sociis suis.
 VIII. Idus. Natale S. Victoris martyris.
 VI. Idus. Natale S. Gordiani martyris.
 IV. Idus. Natale S. Pancratii martyris.
 II. Idus. Natale S. Hisidori.
 XVI. Kal. Junii. *Autissiodori passio sancti Peregrini episcopi et martyris primi civitatis ipsius.*
 XIV. Kal. Natale S. Pudencianæ. *Autissiodori dedicatio ecclesiæ S. Stephani senioris.*
 XIII. Kal. Natale S. Bassillæ.
 VIII. Kal. Natale S. Urbani papæ.
 VII. Kal. *Bedæ presbyteri depositio.*
 III. Kal. Natale S. Felicis papæ.
 II. Kal. Natale S. Petronellæ.
JUNIUS.
 VI. Idus Junii. Natale S. Medardi.
 V. Idus. Natale SS. Primi et Feliciani.
 IV. Idus. Natale S. Barnabæ.
 XVI. Kal. Julii. Natale S. Viti.
 XV. Kal. Natale SS. Diogeni et Blasti.
 XIV. Kal. Natale SS. Marcellini et Marci.
 XIII. Kal. Natale SS. Gervasii et Protasii.
 X. Kal. Natale S. Jacobi apostoli.
 VIII. Kal. Natale S. Johannis Baptistæ.
 VI. Kal. Natale SS. Johannis et Pauli.
 IV. Kal. Natale S. Leonis papæ.
 III. Kal. Natale beatorum apostolorum Petri et Pauli.
JULIUS.
 VI. Nonas. Natale SS. Processi et Martiniani.
 II. Nonas. Octavas apostolorum.
 VI. Idus. Natale Septem Fratrum.

A IV. Idus. Natale SS. Felicis, Simplicis, Faustini et Beatricis.
 III. Idus. Natale SS. Abdo et Senne.
 II. *Natale sancti Germani episcopi et confessoris.*
AUGUSTUS.
 Kalendas Augustas. Natale Machabæorum
 IV. Nonas. Natale S. Stephani pontificis.
 VIII. Idus. Natale S. Xisti papæ, et SS. Felicissimi et Agapiti.
 IV. Idus. Natale S. Laurentii.
 III. Idus. Natale S. Tiburtii.
 XVIII. Kal. Septembris, Assumptio S. Mariæ.
 XV. Kal. Natale S. Agapiti.
 XI. Kal. Natale S. Timothei.
 VIII. Kal. Natale S. Bartholomæi apostoli.
 B V. Kal. S. Augustini episcopi. *Autissiodori Translatio corporis S. Germani episcopi.*
 IV. Kal. Passio S. Johannis Baptistæ.
SEPTEMBER.
 VI. Idus Septembris. Natale S. Mariæ.
 III. Idus. Natale SS. Proti et Jacinthi.
 XVIII. Kal. Octembres. Natale SS. Cornelii et Cypriani. *Et exaltatio S. Crucis.*
 XI. Kal. Natale S. Matthæi apostoli.
 X. Kal. Passio Mauritii et VI M DCLX. *Autissiodori acceptio corporis S. Germani ab Italia.*
 VIII. Kal. Conceptio Johannis-Baptistæ.
 V. Kal. Natale SS. Cosmæ et Damiani.
 III. Kal. Dedicatio basilicæ archangeli Michaelis.
 II. Kal. Natale S. Hieronymi presbyteri.
OCTOBER.
 Kalendas Octembris. Natale S. Remedii.
 V. Nonas. Passio duorum Heuveddorun.
 VII. Idus. Natale SS. Marcellini et Genui.
 VI. Idus. DEPOSITIO DOMNI PAULINI EBROICENSIS [I. EBORACENSIS] EPISCOPI.
 XV. Kal. S. Lucæ evangelistæ.
 V. Kal. Natale apostolorum Simonis et Judæ.
NOVEMBER.
 VI. Idus Novembris. Natale sanctorum IV Coronatorum.
 III. Idus. Natale S. Martini episcopi.
 Idus, *Autissiodoro exceptio corporis SS. Alexandri papæ et Crisanti.*
 D X. Kal. Decembris. Natale S. Cecilie.
 IX. Kal. Natale S. Clementis.
 VIII. Kal. Natale S. Crisogoni.
 III. Kal. Natale S. Saturnini et S. Crisanti.
 II. Kal. Natale S. Andreæ apostoli.
DECEMBER.
 II. Nonas Decembr. S. *Benedicti abbatis*
 III. Idus. Natale S. Damasi papæ.
 XVI. Kal. Jan. Natale S. Ignatii martyris.
 XII. Kal. Natale Thomæ apostoli.
 X. Kal. Natale S. Eugenie.
 VIII. Kal. Natale Domini nostri JESU CHRISTI.

KALENDARIUM ANTIQUISSIMUM.

(Apud Bandini, *Catalog. bibl. Laurent.*, supplem.)

. . . Continet hic Codex (sc. *Bibliothecæ Laurentianæ*) sæculi ix ineuntis, characteribus ferme quadratis exaratus, præter computi ecclesiastici libros duos, et alia monumenta astronomica, Kalendarii fragmentum initio præfixum. Hoc cum clarissimo Leonardo Ximenes S. J. presbytero ignotum fuit: it in sua ad Florentinum Gnomonem historica introductione, impressa Florentiæ typis regis anno 1767, et aliorum recentiorum exactam notitiam exhibet, visum est integrum exhibere; licet enim, quod maxime dolendum, dimidia fere parte mutilum sit, quod superest tamen, non parvo usui astronomicis observationibus esse poterit.

Incipit Kalendarii fragmentum a die sexta mensis Junii hoc pacto :

t c VIII. Idus.
 u d VII.
 a e VI.
 b f V. Nat. Primi, et Feliciani.
 c g IIII.
 d a III.
 e b II. Nat. Basilidis, Nazarii et Naboris.
 f c Idus. Ultimum Pentecosten (*Characterē viridi*).
 g d XVIII. KAL. JUL.
 h e XVII. Nat. sancti Viti mart.
 i f XVI.
 k g XV. Sol in Cancrum (*Charact. rubr.*)
 l a XIII. Nat. sanctorum Marcelli et Marcelliani.
 m b XIII. Nat. sanctorum Gervasii et Protasii.
 n c XII. Solstitium (*virid.*).
 o d XI.
 p e X.
 q f VIII. Vigilia sancti Joannis.
 r g VIII. Nativitas sancti Joannis.
 s a VII. Xmus Ægyptiorum mensis Episi (*rubr.*).
 t b VI. Nat. sanctorum Joannis et Pauli.
 a c V.
 b d IIII. Nat. sancti Leonis papæ.
 c e III. Nat. apostolorum Petri et Pauli.
 d f II. Nox h. vi, d. XVIII (*rubr.*) (1).

MENSIS JULIUS D. XXXI (*vir.*)

a l d sept. d sol. g d (2).
 e g KAL. JUL.
 f a VI. Non. Nat. sanctorum Processi et Martini-
 niani.
 g b V.
 h c IIII.
 i d III.
 k e II.
 l f Non.
 m g VIII. Id.
 n a VII.
 o b VI. Nat. septem Fratrum.
 p c V.
 q d IIII.
 r e III.

(1) Scilicet nox norarum vi, dies XVIII.

(2) Lege *Gesta dierum*.

A s f II. Dies caniculares (*vir.*).
 t g Idus. Sancti Quirici.
 u a XVII. KAL. ACC.
 a b XVI.
 b c XV. Sol in Leonem (*rubr.*) sancti Mamæ.
 c d XIII.
 d e XII.
 e f XII. Nat. sanctæ Prædix.
 f g XI. Nat. sancti Apollinaris.
 g a X. Aquilæ occasus (*virid.*).
 h b VIII. Acsias oritur (*virid.*), sea vosta ex-
 punctum fuit.
 i c VIII. Nat. sancti Jacobi Ap., fratris Joannis.
 k d VII. XII. Ægyptiorum mensis Mesore
 (*rubr.*)
 B l c VI.
 m f V. Nat. Simplicii, Faustini et Beatricis.
 n g IIII. Nat. Felicis conf.
 o a III. Umbra absumitur in Meroe. Nat. Abdon
 et Sennen.
 p b II. Nox h. vii, d. xvi (*rubr.*).
 MENSIS AUGUSTUS DIES XXXI (*virid.*).
 d l d sept. d sol. g d (*rubr.*).
 q c KAL. AUG. Nat. Machabæorum.
 r d IIII. Non. VI emb. (*virid.*). Nat. Stephani
 pontific.

s c III.
 t f II.
 u g Non. Dedicatio Ecclesiæ.
 a a VIII. Id. Nat. sancti Xisti, et Felicissimi et
 Agapiti.
 C b b VII. Autumni initium, hb. d. xci (*rubr.*) (3).
 c c VI. Nat. Quiriaci.
 d d V. Ver. Firmi et Rustici.
 e e IIII. Nat. sancti Laurentii.
 f f III. Nat. sancti Tiburtii.
 g g II.
 h a Idus. Nat. sancti Yppoliti.
 i b XVIII. KAL. SEPT. Nat. sancti Eusebii.
 k c XVIII. Assumptio sanctæ Mariæ.
 l d XVII.
 m e XVI.
 n f XV. Sol in Virginem (*vir.*). Nat. Agapiti. ;

(3) Scilicet habet dies xci.

- o g XIII.
 p a XIII. Nat. sancti Magni.
 q b XII.
 r c Nat. sancti Timothei.
 s d X.
 t e VIII. Residui dies quinque Æg. epagomene dicit.
 a f VIII.
 b g VII.
 c a VI. Nat. sancti Ruffi.
 d b V. Nat. sancti Hermetis mart. Primus Ægyptiorum mensis Thoth (*virid.*).
 e c III. Passio sancti Jo. Baptistæ.
 f d III. Nat. Felicis et Audacti.
 g c II. Nox h. x, d. XIII. (*rubr.*).
MENSIS SEPTEMBRIS DIES XXX (*virid.*).
 d l d sept d sol gesta dierum (*rubr.*).
 h f Kl. Sept. Nat. sancti Prisci.
 i g III. Non.
 k a III.
 l b II.
 m c Non.
 n d VIII. Id.
 o e VII.
 p f VI. Nativitas sanctæ Mariæ et sancti Adriani.
 q g V. Nat. S. Gurgonii.
 r a III.
 s b III. Nat. Proti et Hyacinthi.
 t c II.
 u d Idus.
 a e XVIII. Kl. Oct. Exaltatio sanctæ Crucis, et C
 Cornelli, et Cypriani.
 b f XVII. Nat. sancti Nicomedis.
 c g XVI. Nat. Lucie et Geminiani.
 d a XV. Sol in Libram (*virid.*).
 e b XIII.
 f c XII.
 g d XII. Æquinoctium (*virid.*).
 h e XI. Nat. sancti Matthei evangelistæ.
 i f X.
 k g VIII.
 l a VIII. Hic indict. incipiunt et finiuntur (*virid.*).
 m b VII.
 n c VI.
 o d V. Nat. sanctorum Cosmæ et Damiani.
 p e III.
 q f III. Dedicatio Ecclesiæ S. Archangeli.
 r g II. Nox h. XII, d. XII (*rubr.*).
MENSIS OCTOBRIS, DIES XXXI (*virid.*).
 d l d sept d sol, gesta dierum (*rubr.*).
 s a Kl. Oct.
 t b VI Non.
 u c V.
 a d III.
 b e III.
 c f II.
 d g Non. Nat. sancti Marci evangelistæ.
 e a VIII. Id.
 f b VII.
- A g c VI.
 h d V.
 i e III.
 k f III.
 l g II. Nat. sancti Calisti.
 m a Idus.
 n b XVII. Kl. Nov.
 o c XVI.
 p d XV. Sol in Scorpionem (*vir.*).
 q e XIII. Nat. Lucæ evang.
 r f XIII.
 s g XII.
 t a XI.
 a b X.
 b c IX.
 B c d VIII.
 d e VII.
 e f VI.
 f g V. Tertius Æg. mensis Athyr. (*rubr.*). Nat. App. Simonis et Judæ.
 g a III.
 h b III.
 i c II. Nox h. XIII, d. X (*rubr.*).
MENSIS NOVEMBRIS, DIES XXXI (*virid.*).
 d l d sept. d sol g d (*rubr.*)
 k d Kl. Nov. Nat. sancti Cesarii. Initium divion. Saureland. (*sic.*).
 l e III. Non. v. emb. (*virid.*)
 m f III.
 n g II.
 o a Non.
 p b VIII. Id.
 q c VII. Hiemis initium lib. d. XCI (*virid.*)
 r d VI. Occasus Vergiliarum. Nat. Illor Coronat.
 s e V. Nat. sancti Theodori.
 t f III.
 u g III. Nat. sancti Mennæ Nat. sancti Martini.
 a a II.
 b b Idus.
 c c XVIII. Kal. Dec.
 d d XVII.
 e e XVI.
 D f f XV. Sol in Sagittar. (*virid.*).
 g g XIII.
 h a XIII.
 i b XII.
 k c XI.
 l d X. Nat. sanctæ Cæcilie.
 m e VIII. Nat. sancti Clementis.
 n f VIII. Nat. Chrisogoni.
 o g VII.
 p a VI.
 q b V. Quartus Æg. mensis Cheac. (*rubr.*).
 r c III. Nat. Saturnini, Crisanti, Dariæ.
 s d III. Vigilia sancti Andree.
 t e II. Nat. sancti Andree. Nox h. XVI, d. VII (*rubr.*).

MENSIS DECEMBRIS, DIES XXXI (<i>virid.</i>).		A n e XVIII. Kl. JAN
d l d	Sept. d sol gesta dierum (<i>rubr.</i>).	o f XVIII.
u f	Kl. DECEM.	p g XVII.
a g	III. Non. I. emb. (<i>virid.</i>).	q a XVI.
b a	III.	r b XV. Sol in Capricorn. (<i>vir.</i>).
c b	II. III. emb. (<i>rubr.</i>).	s c XIII.
d c	Non.	t d XIII. Thomæ apost. So.stitium. (<i>rubr.</i>).
e d	VIII. Id.	a c XII.
f e	VII.	b f XI.
g f	VI. Dedicatio ecclesiæ sancti Zenonis. (<i>manu rec.</i>).	c g X.
h g	V.	d a VIII.
i a	III.	e b VIII. Nat. D. N. J. C. (<i>rubr.</i>).
k b	III.	f c VII. Nat. sancti Stephani.
l c	II.	g d VI. Quintus Æg. mensis Tybi (<i>virid.</i>). Nat. Joannis evangelistæ.
m d	Idus. Nat. sanctæ Luciæ.	

B

KALENDARIUM STABULENSE.

JANUARIUS.

Kalendis Januarii. Circumcisio et octava Domini.
 Romæ S. Concordii martyris. *Thiatmarus episcopus.*
 IV Nonas. Romæ S. Telesori papæ et martyris VIII.
 III Nonas. Parisi depositio S. Genovefæ virginis.
 Romæ Antheri papæ et martyris XVIII.
 II Nonas. In Antiochia S. Simeonis monachi, et Jerusalem S. Simeonis prophetæ.
 Nonas. Natalis S. Severini confessoris. *Hepo decanus obiit.*
 VIII Idus. Epiphania Domini.
 VII Idus. In Thracia S. Isidori episcopi, et SS. Martyrum, Faustæ et Evilasii, S. Valentini episcopi.
 VI Idus. In Gallia civitate Bellovagus natalis SS. martyrum Luciani, Maximiani, Juliani.
 V Idus. *Sicco obiit.*
 IV Idus. in Thebaidis depositio S. Pauli primi eremite.
 III Idus. Eductio Domini de Ægypto. *Havuni presbyter obiit.*
 Idus. Octava Epiphaniæ. S. Hilarii episcopi et SS. Juliani et Basilissæ. In Campania civitate Nola passio Felicis, Agapiti, et Pontiani mart.
 XIX Kalendas Februarii. deositio S. Remigii confessoris.
 XVIII Kal. Romæ S. Marcelli papæ xxx, et Perronæ S. Fursei abbatis, et Honorati martyris.
 XVII Kal. S. Sulpitii martyris et S. Antonini.
 XVI Kal. Romæ S. Priscæ virginis, et cathedra S. Petri.
 XIII Kal. Romæ Fabiani martyris papæ xx, Seba-

X Kal. Passio SS. Emerentianæ et Macnarii atque Eugenio.
 IX Kal. In Antiochia Babillæ episcopi cum tribus pueris. *Tertii Ottonis imperatoris obitus.*
 VIII Kal. Damasco conversio Pauli; et Arvernii Præjecti martyris.
 VII Kal. *Ædit regina obiit.*
 VI Kal. *Gisilharius archiepiscopus obiit.*
 V Kal. Romæ S. Agnæ virginis.
 IV Kal. S. Valerii episcopi, Papiæ et Mauri martyr. *S. Constantini martyris.*
 III Kal. Malbodio monasterio S. Aldegundæ virginis.
 II Kal. S. Julii conf. *Roaolt subdiaconus obiit.*

C

FEBRUARIUS

Kalend. Februarii S. Brigidæ virginis et S. Polycarpi episcopi.
 IV Nonas. Purificatio sanctæ Dei Genitricis. *Eodem die, anno miv ordinatio Tageni sanctæ Magadaburgensis ecclesiæ archiepiscopi tertii.*
 III Nonas. S. Blasii episcopi et martyris.
 Nonas. In Sicilia passio S. Agathæ virginis.
 VIII Idus. Amandi episcopi, S. Vedasti episcopi et S. Dorotheæ virginis.
 VII Idus. S. Helenæ.
 III Idus. S. Sotheris et Scholasticæ virginis, Zotici, Herenei et Jacinti. *Adricus presbyter obiit.*
 II Idus. S. Castrensis martvris. *Hilderadus presbyter obiit.*
 D XVI Kal. Martii. Interamnis Valentini episcopi. Romæ Valentini presbyteri, Vitalis, Felicæ, Te-

- XII Kal. *Vestburg soror nostra obiit.*
 XI Kal. *Godila diaconus obiit.*
 X Kal. S. Eucharîi episcopi et confessoris.
 IX Kal. S. Felicis confessoris.
 VIII Kal. In Antiochia cathedra S. Petri, Teclæ, Concordiæ. *Anno MVIII, die Dominica dedicata est crypta nostræ basilicæ.*
 VII Kal. *Husenuardus presbyter, Bodo confrater noster obiit.*
 VI Kal. S. Mathiæ apostoli.
 V Kal. *Walburgæ virginis adventus S. Mauricii martyris.*
 IV Kal. In Alexandria S. Fortunati confessoris. *Amuco presbyter obiit*
 III Kal. *Hazacho presbyter obiit.*
MARTIUS.
 Kalend. Martii, Depositio S. Albani, Donati martyris, et Leonis.
 VI Nonas. Romæ S. Simplicis papæ XLVIII. *Willihelmus archiepiscopus obiit.*
 V Nonas. *domina Chunigunda imp. augusta obiit dignæ et piæ memoriæ.*
 IV Nonas. S. Adriani martyris cum sociis suis, Lucii papæ et martyris. *Ende abbas obiit.*
 III Nonas. Passio S. Focæ episcopi.
 II Nonas. S. Quiriaci presbyteri. *Thiedericus comes obiit.*
 Nonas. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis. *Alferi presbyteri obitus*
 VII Idus. In Sebaste Armenia minore XI. militum *Bruno archiepiscopus obiit.*
 IV Idus. Romæ S. Gregorii papæ. *Amu. red laica obiit.*
 Idus. *Sigiefraus comes obiit.*
 XVII Kalendas April. S. Cyriaci martyris et S. Eusebiæ virginis. *Reinwardus presbyter obiit. Obiit Fritherun sanctimonialis.*
 XVI Kal. In Scotia S. Pancratii, et in Nivella S. Gertrudis virginis.
 XV Kal. Romæ S. Pimenii martyris.
 XIV Kalendas. In Bethleem S. Josephi nutritoris Domini. *Frithericus presbyter obiit.*
 XIII Kal. Fontinella depositio Wilfranni episcopi, Cuthberti app. et episcopi. *Bernhardus diaconus obiit.*
 XII Kal. Depositio S. Benedicti abbatis.
 IX Kal. *Wihberhtus episcopus et frater noster obiit.*
 VIII Kal. Adnuntiatio, conceptio et passio Domini. Passio Jacobi fratris Domini.
 VII Kal. S. Castuli presbyteri et Acacii. *Liudgeri episcopi et confessoris. Thiedricus decanus. Badoz presbyter obiit*
 VI Kal. Resurrectio Domini.
 V Kal. *Liudulfus laicus obiit.*
 III Kal. In Thessalonica S. Victoris martyris.
 II Kal. Silvanectis S. Reguli episcopi et confessoris.

APRILIS.

- Kalendis Aprilis. In Thessalonica SS. Quintiani, Agapi, et Chioniæ.

- A III Nonas. Passio S. Theodosiæ virginis.
 II Nonas. Mediolani depositio S. Ambrosii episcopi et confessoris.
 VIII Idus. Romæ S. Cœlestini papæ XLIV.
 VII Idus. *Liudulfus archiepiscopus.*
 V Idus. S. Antonini confessoris, et in Sirmia VII virginum.
 IV Idus. S. Antonii martyris.
 III Idus. Romæ S. Leonis papæ XLVI et S. Zenonis martyris. Item, Romæ S. Julii papæ XXXV.
 Idus. In civitate Calcedona passio S. Euphemie virginis. *Wilping diaconus obiit.*
 XVIII Kal. Maii. Romæ SS. martyrum Iulii, Valeriani Maximi et Frontoni. *Kristin subdiaconus.*
 B XVII Kal. Nat. S. Helenæ matris Constantini.
 XVI Kal. *Erp laicus obiit, Merquardus presbyter obiit.*
 XIV Kal. Eleutherii episcopi et martyris, et Antæ matris ejus.
 XII Kal. SS. Victoris episcopi Felcis, Alexandri. Papæ Senesii martyris. *Obiit Thiezuca sanctimonialis.*
 XI Kal. S. Maximi martyris. *Thoncuuardus presbyter obiit.*
 X Kal. Romæ S. Sotheris papæ XII.
 IX Kal. S. Georgii martyris. S. *Adalbérti episcopi et martyris. Tabæ sororis nostræ.*
 VII Kal. In Alexandria S. Marci evangelistæ.
 V Kal. Romæ S. Anastasii papæ et confessoris XL.
 C IV Kal. SS. martyrum Vitalis, Torpetis Paphii episcopi et confessoris. *Atheldagus archiepiscopus.*
 III Kal. Romæ S. Cleti papæ et martyris II, et translatio S. Richari sacerdotis.
 II Kal. Romæ Quirini episcopi et martyris.
MAIUS.
 Kalendis Maii. Natalis apostolorum Philippi et Jacobi. Passio S. Cyriaci episcopi, et Sigismundi regis, et Walburgæ virginis.
 VI Nonas Maii. S. Anastasii episcopi et confessoris.
 V Nonas. Romæ S. Alexanorini papæ VI, et SS. Eventii et Theodoli, et Inventio S. Crucis. *Bis, Egico fratres nostri.*
 IV Nonas. S. Floriani martyris cum XI sociis. *Herdindus abbas obiit.*
 Nonas. *Obitus Ottonis Magni imperatoris. Szodorus presbyter obiit.*
 VIII Idus. Mediolani S. Victoris martyris et *Coronæ virginis.*
 VII Idus. S. Beati presbyteri et confessoris, *Geronii martyris.*
 VI Idus. Romæ natalis SS. martyrum Gordiani et Epimachi. *Commemoratio sancti Remagli episcopi.*
 V Idus. Vienna depositio sancti Mamerti episcopi.
 IV Idus. Romæ SS. martyrum Nerei, Achillei et Pancratii.
 III Idus. Trajecto S. Servatii episcopi, araci, Probi et Andronici.

H Idus. Romæ S. Theodori papæ lxxxiii. *Richarius abbas obiit.*
XIV Kal. Junii. Romæ S. Potentillæ virginis.
XIII Kal. S. Cononis et S. Basilæ virginis.
XII Kal. In cœnobio Augense S. Vitalis martyris.
XI Kal. S. Faustini confessoris et S. Helenæ virginis.
X Kal. SS. martyrum Desiderii episcopi, Sulpitii et Serviliani.
IX Kal. In civitate Nannetis passio SS. Donatiani et Rogatiani.
VIII Kal. Romæ S. Urbani papæ et martyris xvi, et S. Desiderii martyris. *Obiit Guntheri diaconus frater noster.*
VII Kal. In Britannia S. Augustini primi Anglorum episcopi, et Symmetrii episcopi. *Thiatswith soror nostra obiit.*
V Kal. Parisius depositio S. German. episcopi.
IV Kal. Treviris depositio sancti Maximini episcopi.
III Kal. Romæ S. Felicis papæ et mart. xxvi.
II Kal. Romæ S. Petronillæ virginis et SS. martyrum Cantii, Cantiani et Cantianillæ.

JUNIUS.

Kalendis Junii. S. Pamphili martyris, SS. Faustini episcopi et martyris, sociorum ejus Abundii, Gratiani, Secundi martyrum, Juvini confessoris. *Adelgerus diaconus obiit. Hecil. Commemoratio Hivæ abbatissæ.*
IV Nonas. Romæ natalis SS. martyrum Marcellini et Petri et S. Martinæ cum aliis xlvi. *Prebor frater noster obiit.*
III Nonas. Pergentini et Laurentini martyr.
II Nonas. S. Quirini episcopi et martyris.
Nonas. Fuldensi in cœnobio Bonifacii martyris natale celebratur et passio. *Et dedicatio in Stabulau.*
VIII Idus SS. martyrum Vincentii et Benigni. *Radulfus laicus confrater noster.*
VII Idus. Ordinatio Henrici regis secundi,
VI Idus. Nat. SS. Medardi et Gildardi.
V Idus. Romæ SS. Primi et Feliciani.
IV Idus. S. Gethullii martyris.
III Idus. S. Barnabæ adjutoris Pauli. *Sicco subdiaconus obiit. Alskerius et Ricolfus monachus obiit.*
II Idus. SS. Basilidis, Cyrini, Naboris, Nazarii, Tripodis et Mandalis.
Idus. S. Feliculæ virginis.
XVIII Kalendas Julii. Passio SS. Valerii et Rufini.
XVII Kal. Passio SS. Viti, Modesti et Crescentiæ.
XVI Kal. SS. Ferrioli, Ferrutionis, Aurei et Justinii.
XV Kal. Depositio S. Aviti presbyteri. et Diogenis martyris.
XIV Kal. Romæ SS. martyrum Marci et Marceliani.
XIII Kal. Mediolanæ passio SS. Gervasii et Prothasii.
XII Kal. *Ædelberhtus archiepiscopus Magadoburgensis ecclesiæ primus.*

XI Kal. In Alamannia passio S. Albini martyris, S. Eusebii hystoriographi.
X Kal. In civitate Nola depositio S. Pauli episcopi.
VIII Kal. Natalis S. Johannis Baptistæ.
VII Kal. *Translatio S. Remagli.*
VI Kal. Romæ SS. martyrum Johannis et Pauli fratrum, et Valentianis S. Salvi martyris.
V Kal. In Epheso revelatio SS. vii. dormientium.
IV Romæ S. Leonis papæ et vigilia apostolorum.
III Kal. SS. apostolorum Petri et Pauli. Fortunati episcopi et confessoris. *Cero Coloniensis archiepiscopus.*
II Kal. Celebritas S. Pauli, S. Marcinian. episcopi et confessoris.

JULIUS.

Kalendas Julii. Romæ S. Gaii episcopi, et SS. Fidei, Spei, Caritatis, cum Sophia matre eorum.
VI Nonas. Romæ SS. Processi et Martiniani, et S. Monegundis. *Obitus militum S. Mauricii, qui occisi sunt in Arnaburg.*
V Nonas. Translatio S. Thomæ apostoli.
IV Nonas. *Festivitas S. Odalrici episcopi. Benedictus papa obiit.*
II Nonas. Octavas apostolorum, et S. Goaris confessoris.
Nonas. *Gerlacus monachus.*
VIII Idus. In Germania S. Cyliani et sociorum ejus.
VII Idus. In Ægypto passio Cyrilli episcopi, Procopii, et S. Effrem monachi, et Briccii confessoris.
VI Idus. Romæ passio SS. vii fratrum filiorum Felicitatis, id est Philippi, Vitatis, Martialis, Alexandri, Silvani, Januarii, Felicis.
V Idus. Translatio S. Benedicti abbatis.
IV Idus. SS. Martyrum Felicis et Primitivi.
III Idus. S. Margarete virginis.
II Idus. *Fridericus diaconus. Adiel presbyter obiit.*
Idus. *Ekkihardus diaconus obiit.*
XVII Kal. Augusti. Hilarii martyris. *Adelmannus presbyter obiit.*
XVI Kal. In Cartagine natalis SS. operati episcopi, Martialis, Januarii, Cythii.
XV Kal. Vestarii, Felicis, Aquilini, Jactantii, Generosi, Vestæ, Donatæ et Secundæ martyrum. *Arnulfi episcopi.*
XIV Kal. S. Arsenii monachi.
XIII Kal. Gemmetico in Gallis S. Philiberti abbatis.
XII Kal. S. Praxedis virginis, passio S. Symphorose cum vii. filiis. *Obiit Gista filia Cuonradi regis.*
XI Kal. SS. martyrum Sisinnii et Florentii, Mariæ Magdalene. *Burchardus presbyter obiit.*
X Kal. Ravenna S. Apollinaris martyris.
IX Kal. S. Cristinae virginis, et S. Simplicis.
VIII Kal. S. Jacobi fratris Domini, S. Johannis evangelistæ, et SS. Georgii, Aurelii, Nataliæ et Cristofori martyrum. *Liudulfus episcopus obiit.*
VII Kal. Romæ S. Eutyciani papæ xxvii. SS. martyrum Rustici et Florentii. Eodem die S. Fronymii episcopi.

VI Kal. In Syria Simeonis monachi, Romæ Aconci A et Emeriti martyrum.

V Kal. Romæ Innocentii papæ xli. *Azo presbyter et prapositus.*

IV Kal. In Africa Felicis, Simplicii, Faustini et Beatrix, Lubi confessoris. *Rich presbyter laicus obiit.*

III Kal. Romæ Abdon et Sennes, et S. Ursi episcopi.

II Kal. Antissiodori depositio S. Germani episcopi et confessoris.

AUGUSTUS.

Kal. Augusti. Romæ S. Petri ad vincula, passio Machabæorum vii. fratrum cum matre sua.

IV Nonas. Romæ S. Stephani papæ xxiii.

III Nonas. Hierosolymis inventio corporis protomartyris Stephani. *Thiatarus obiit*

II Nonas. Romæ S. Justus presbyteri, qui corpora sanctorum collegit.

Nonas. Cassiani episcopi, Memmei episcopi, et Holwaldi regis.

VIII Idus. SS. martyrum Sixti episcopi, Felicissimi et Agapiti, Magni, Januarii, Justi, Pastoris.

VII Idus. Passio SS. Donati episcopi, Elarini monachi, et S. Afræ.

VI Idus. S. Cyriaci diaconi et martyris, cum aliis viginti. *Hadamarus presbyter obiit.*

V Idus. Romæ S. Romani, Firmi et Rustici martyris.

IV Idus. Passio S. Laurentii martyris et levitæ. *Obiit Thiadricus presbyter.*

III Idus. SS. martyrum Tiburtii et Susannæ, S. Gaugerici episcopi et confessoris, et Radegundis. *Gero et Waldo.*

II Idus. In civitate Catanensium, passio S. Eupli diaconi. S. Cassiani martyris. *Obiit Walthardus episcopus.*

Idus. Romæ, SS. martyrum Ypoliti et Cassiani, Wigberti confessoris.

XIX Kal. Septembris, S. Eusebii sacerdotis.

XVIII Kal. Assumptio S. Dei genitricis.

XVII Kal. S. Arnulfi episcopi et confessoris

XVI Kal. Octava S. Laurentii et S. Mammets monachi et martyris.

XV Kal. Passio S. Agapiti martyris.

XIV Kal. In Alexandria S. Magni martyris, Felicis et Fortunati. *Liudulfus diaconus.*

XIII Kal. S. Maximi confessoris.

XII Kal. S. Privati martyris.

XI Kal. S. Timothei et S. Symonorian martyrum.

X Kal. In civitate Azea SS. Timothei et S. Symonorian

V Kal. Romæ S. Hermetis, S. Augustini, S. Juliani martyris. *Cuonradus presbyter obiit.*

IV Kal. Romæ S. Sabinæ martyris, et decollatio S. Joannis Baptistæ.

III Kal. In Apuleia passio S. Felicis et Audacti.

II Kal. Treviris depositio S. Paulini episcopi et confessoris *Justi et Clementis.*

SEPTEMBRIS.

Kalend. Septembris, in Capua Aquaria SS. martyrum Prisci, Petri, Felicis, Donati, Victoris: Sennis, Lubi, Sixti et Sennicij episcoporum.

IV Nonas. SS. martyrum Aniceti et Foniti, et S. Justus Lugdunensis episcopi. *Helmricus decanus obiit.*

III Nonas. S. Antonini martyris. *Depositio S. Remagii episcopi et confessoris.*

II Nonas. SS. martyrum Marcelli et Justus. *Eggihardus presbyter obiit et philosophus.*

Nonas. Vienna S. Ferrioli episcopi, Ferrutii, Quintini, Ingenui, Taurini, Acensi, Erculani. S. Victorini martyris et episcopi.

VII Idus Sept. Evurtii episcopi, Clodoaldi regis, et Reginæ virginis. S. *Madalberhtæ virginis*

VI Idus. Nativitatis Dei genitricis, S. Adriani martyris, et Corbiliani confessoris

V Idus. S. Gorgonii martyris, et S. Audomari episcopi.

IV Idus. S. Salvii martyris

III Idus. Romæ SS. martyrum Prothi et Jacinthi. Felicis et Regulæ. *Adiel presbyter obiit. Waldo episcopus obiit.*

II Idus. *Heinricus subdiaconus obiit*

Idus, Depositio S. Lidorii episcopi.

XVIII Kal. Octobris, Exaltatio S. Crucis, et SS. Cornelii et Cypriani.

XVII Kal. S. Nicomedis

XVI Kal. Passio S. Euphemæ, et SS. Lucæ et Geminiani.

XV Kal. Passio Landberti episcopi.

XIII Kal. In Campania passio S. Januarii, Theodori episcopi, SS. martyrum Faustæ et Evilasii, et S. Eustochiæ. S. *Florentii episcopi et martyris*

XII Kal. Vigilia S. Matthæi apostoli et evangelistæ.

XI Kal. Nat. S. Matthæi apostoli et evangelistæ. *Eggihardus presbyter obiit.*

X Kal. Passio SS. martyrum Mauricii, Luperei, Candidi, Victoris, Innocentii, Vitalis et vi. mclxvi. sociorum. Eodem die Beatorum S. Eusebii et S. Symonis

- discipuli Pauli, SS. martyrum Fidentii et Terentii.
- IV Kal. Depositio Liobæ virginis, et Stactei martyris. Nat. S. Gunthildæ virginis.
- III Kal. In monte Gargano dedicatio basilicæ archangeli Michaelis.
- II Kal. In Bethleem depositio S. Hieronymi presbyteri. *Ositeri infans obiit.*
- OCTOBER.
- Kalendis Octobris. Piatonis martyris, S. Nicetii episcopi, Bavonis, Remigii, Vedasti.
- VI Nonas Passio Leodgarii martyris.
- IV Nonas. S. Marci confessoris.
- II Nonas. S. Caprasi et Fidei martyrum
- Nonas. Romæ S. Marci papæ, et S. Marci, Apulei, Sergii, Bachi martyrum. *Ostericus diaconus obiit.*
- VIII Idus Octobris. S. Reparatæ virginis, depositio S. Amoris confessoris. *Elvier presbyter obiit.*
- VII Idus. Parisius passio S. Dionysii episcopi cum sociis suis. Colonia S. Gereonis cum cccxix martyrum.
- VI Idus. S. Victoris martyris, Paulini confessoris. Eodem die SS. martyrum Cassii atque Florentii.
- V Idus. Recordatio fratrum nostrorum. *Konco presbyter obiit.*
- III Idus. S. Lupentii presbyteri et confessoris.
- I Idus. Romæ S. Calixti papæ xvi. Hic instituit jejunium quatuor temporum esse. *Volcherus laicus frater noster.*
- Idus. SS. Maurorum.
- XVII Kal. Novembris, Natale S. Galli confessoris.
- XV Kal. Bithinia S. Luce evangelistæ
- XIV Kal. S. Januarii cum sociis suis. S. Maximi martyris.
- XII Kal. Depositio S. Hilarionis. In Basona villari S. Waldeni confessoris. *Thuardus frater noster obiit*
- XI Kal. In Francia S. Philippi episcopi et martyris.
- X Kal. Parisius S. Venantii abbatis.
- IX Kal. S. Columbanii monachi, Eracliani confessoris et episcopi.
- VIII Kal. In civitate Suessionis SS. martyrum Crispini et Crispiniani. *Miniatis martyris. Godescalcus frater noster obiit.*
- VI Kal. *Aifruinus frater noster obiit.*
- V Kal. Natale apostolorum Simonis et Judæ.
- III Kal. Eusebii martyris. *Obiit Hillericus episcopus. Eadem nocte revertente archiepiscopo Tageni post nocturnam cum duobus capellanis suis Theoderico subdiacono et Erico presbytero, aperto cælo quasi per ostium lux clarissima facta est quasi per unius horæ circulum.*
- II Kal. In Gallia passio S. Quintini martyris. Eusebii et Gavini.
- NOVEMBER.
- Kalendis Novembris. Romæ S. Cæsarii diaconi.
- Passio S. Eustachii cum filiis suis.
- III Nonas. S. Humberti episcopi. Valentini presbyteri et Hilarii diaconi.
- II Nonas. S. Germani episcopi, Domnini et Amandi episcopi. *Frithericus presbyter et Richardus presbyter.*
- Nonas. S. Felicis presbyteri, et Eusebii monachi. *Herculiani martyris. Otto dux obiit.*
- VIII Idus. Depositio S. Willibrordi episcopi
- VI Idus. Romæ quatuor Coronatorum. Severi, Severiani, Victorini et Carpori.
- V Idus. S. Theodori martyris.
- IV Idus. Leonis confessoris.
- II Idus. Turonis depositio S. Martini et S. Mennæ martyris.
- Idus, Turonis S. Briccii episcopi.
- XVI Kalendas Decembris. In Alamannia S. Magni confessoris et S. OTMARI confessoris. *Hager presbyter obiit.*
- XV Kal. Aurelianus depositio S. Aniani episcopi. *Bernhardus nostri cœnobii frater.*
- XIV Kal. S. Romani monachi et martyris.
- XIII Kal. S. Simplicii episcopi et confessoris.
- XI Kal. In Istria civitate S. Mauri martyris.
- X Kal. Romæ passio S. Cecilie virginis.
- IX Kal. Romæ S. Clementis et S. Felicitatis.
- VIII Kal. Romæ S. Chrysogoni et translatio S. Feliculæ. *Eodem die S. Prosperi episcopi et confessoris. S. Eleutherii martyris. Eodem die S. Felicitatis matris vii filiorum. Guntharius episcopus obiit.*
- C VII Kal. S. Audentii confessoris. *Hilliwardus episcopus obiit.*
- V Kal. *Heinricus comes obiit.*
- IV Kal. Romæ S. Gregorii papæ LXXXVIII. *Everhardus laicus obiit.*
- III Kal. Romæ Saturnini, Chrysanti, Mauri, Daril cum LXX millibus.
- II Kal. In Achaia passio S. Andreæ apostoli.
- DECEMBER.
- Kalendis Decembris. Novio S. Eligii confessoris, Candidæ virginis, et ordinatio Bonifacii. SS. martyrum Sabini, Latini, et Superantis.
- IV Nonas. Capua S. Longini militis, qui latus Domini perforavit. *Emnjl sancimonialis obiit.*
- III Nonas. In Alamannia depositio S. Solæ virginis.
- II Nonas, S. Barbaræ et Inlatio corporis Benedicti in Floriaco *Liutherus laicus, Mathil comitissa obiit.*
- Nonas. S. Dalmatii martyris.
- VIII Idus. S. Nicolai, Hermogenis et Rogati.
- VII Idus. S. Sabini episcopi. *Octava S. Andreæ. Otto imperator Augustus obiit. Biso frater noster et diaconus obiit. Gerdagus episcopus obiit.*
- V Idus. *Tricus diaconus obiit.*
- IV Idus. In Barcelona civitate in Spania passio S. Eulalie virginis et martyris.
- III Idus. Romæ S. Damasi papæ xxxviii, Victorici, Fusciani et Gentiani.
- II Idus. S. Finiani episcopi.
- Idus. S. Siracusa passio S. Lucie. *Cameraço*

S. Authberti episcopi et confessoris.
 XIX Kal. Januarii, Remis depositio S. Nicasii episcopi et martyris.
 XVIII Kal. *Widiikindus comes.*
 XVI Kal. In Antiochia passio S. Ignatii episcopi et confessoris. *Athelheid. imperatrix obiit.*
 XV Kal. *Bagred soror nostra obiit.*
 XIII Kal. *Liudricus presbyter et monachus.*
 XII Kal. In India passio S. Thomæ apostoli. *Brun presbyter.*
 X Kal. Romæ S. Victoris martyris, et S. Gregorii presbyteri.

A VIII Kal. Nativitas Domini nostri Jesu, et passio sanctarum virginum Anastasiæ et Eugeniæ.
 VII Kal. In oppido Hierusalem passio S. Stephani protomartyris. *Burhardus infans obiit. Athilger presbyter obiit.*
 VI Kal. In Epheso Assumptio S. Iohannis apostoli et evangelistæ.
 V Kal. In Bethleem SS. Innocentium. *Ceppe abbas obiit.*
 IV Kal. *Brigida abb. obiit.*
 III Kal. S. Perpetui Turonis episcopi et confessoris. *SS. Sabini et Exuperantii Ewhardus laicus obiit.*
 II Kal. Romæ S. Silvestri papæ xxxiii.

KALENDARIUM VERDINENSE.

JANUARIUS.

Jani prima dies et septima una timentur.
Januarius habet dies xxxi, lunam xxx.
 Kaiend. Jan. CIRCUMCISIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. *Dies Æg.*
 IV Nonas. *Octab. S. Stephani. Isidori episcopi et martyris.*
 III Nonas. OCTAVA S. JOHANNIS. *Genovesæ virginis.*
 II Nonas. *Octab. S. Innocentium.*
 Nonis Jan. S. Simeonis propheta. *Vigilia epiphaniæ Domini.*
 VIII Idus. EPIPHANIA DOMINI. *Juliani martyris.*
 VII Idus. S. Isidori episc. et confessoris.
 VI Idus. S. Luciani et Maximian'.
 V Idus. S. Vitalis et Felicis.
 IV Idus. S. Pauli primi eremite.
 III Idus. EDUCTIO DOMINI DE ÆGYPTO. S. Felicitatis.
 II Idus. S. Muscentii, Saturi.
 Idus Jan. OCTAV. EPIPHANIÆ. *Hilarii episc.*
 XIX Kal. Jan. S. Felicis presbyteri.
 XVIII Kal. S. Chrysogoni et Zenonis.
 XVII Kal. S. Marcelli papæ et martyris. *Fursei confessoris.*
 XVI Kal. S. Sulpitii episcopi, Antonii monachi.
 XV Kal. S. Priscæ virginis et martyris. *Sol in Aquario.*
 XIV Kal. S. Mauri, Marthæ, Audifax, Abacuc.
 XIII Kal. S. Fabiani papæ, Sebastiani martyris.
 XII Kal. S. Patrocli martyris, Agnetis virginis et martyris.
 XI Kal. S. Vincentii martyris, Anastasii monachi.
 X Kal. S. Emerentianæ virginis et martyris. *Gerardus comes obiit.*
 IX Kal. S. Babilli episcopi cum tribus parvulis mar-

B IV Kal. S. Valerii episcopi, Papæ et Mauri.
 III Kal. S. Aldegundis virginis,
 II Kal. S. Victoris Publii.

FEBRUARIUS.

Asi Februi quarta est, præcedit tertia finem
Februarius habet dies xxix, lunam xxix.
 Kal. Feb. Severi episcopi, Brigidæ virginis.
 IV Nonas. PURIFICATIO S. MARIE.
 III Nonas. S. Blasii episcopi et martyris.
 II Nonas. S. Castoris presbyteri et martyris, Gemini, Gelasii. *Dies Æg.*
 Nonis Februarii. S. Agathæ virginis et martyris.
 VIII Idus. S. Vedasti et Amandi martyrum.
 C VII Idus. S. Auguli episcopi.
 VI Idus. S. Pauli episcopi, papæ. *THIATRI-
 MVS EPISCOPVS.*
 V Idus. S. Ammonis et Alexandri martyris.
 IV Idus. S. Zotici, Ereni, Jacincti.
 III Idus. S. Scholasticæ virginis
 II Idus. S. Simplicii episcopi, Dorotheæ virginis.
 Idus. Feb. S. Stephani episcopi et confessoris.
 XVI Kal. Martii. S. Valentini martyris, Vitalis, Felicola, Zenonis.
 XV Kal. S. Faustini.
 XIV Kal. S. Julianæ virginis et martyris.
 XIII Kal. S. Polocronii episcopi.
 XII Kal. S. Pignenii presbyteri.
 XI Kal. S. Publii, Juljani.
 D X Kal. S. Eucharii episcopi et martyris
 IX Kal. S. Eucharii confessoris.
 VIII Kal. CATHEDRA S. PETRI.
 VII Kal. S. Polycarpi martyris. *Vigilia.*
 VI Kal. NATALIS S. MATHE APSTOLI. *INVENTIO CA-*

MARTIUS.

Martis prima cujus sic cuspidate quarta est.

Martius habet dies xxxi, lunam xxx.

Kalend. Martii. S. Suidberti confessoris, Albini, Donati. *Dies Ægypt.*

VI Nonas. S. Simplicii papæ.

V Nonas. S. Felicis et Luciani.

IV Nonas. S. Lucii papæ et martyris.

III Nonas. S. Saturnini martyris.

II Nonas. S. Quiriaci et Victoris.

Nonas Martii. S. Perpetuæ et Felicitatis virginis.

VIII Idus. S. Cyrilli episcopi.

VII Idus. SS. martyrum xl militum.

VI Idus. S. Ansberti episcopi.

V Idus. S. Zozimi, Piloni.

IV Idus. S. GREGORII PAPÆ.

III Idus. S. Macedonii presbyteri.

II Idus. S. Donati et Leonis mart.

Idus. S. Longini martyris, Matronæ mart.

XVII Kal. S. Eugenæ virginis, Eusebiæ virginis.

XVI Kal. S. Patricii episcopi, Gerthrudis virginis.

XV Kal. S. Pimenii martyris. *Sol in Arietem.*

XIV Kal. S. Joseph in Bethleem.

XIII Kal. S. Guthberti episcopi et confessoris.

XII Kal. S. Benedicti abbatis. *Æquinoctium.*

XI Kal. S. Saturnini.

X Kal. S. Theodori presbyteri. *Fidelis et aliorum xx.*

IX Kal. S. Seleuci.

VIII Kal. ANNUNTIATIO S. MARIE. PASSIO DOMINI.

VII Kal. S. LIUDGERI EPISCOPI ET CONFESSORIS.

VI Kal. RESURRECTIO DOMINI.

V Kal. S. Rogati et Alexandri et Successi. *Dies Ægypt.*

IV Kal. S. Eustasii abbatis et confessoris. *Pastoris presbyteri.*

III Kal. S. Victoris martyris.

II Kal. S. Reguli episcopi, Balbinæ virginis et martyris.

(Desunt quatuor sequentes menses.)

AUGUSTUS.

Augusti nepa prima fugat de fine secunda.

Augustus habet dies xxxi, lunam xxix.

Kalendis Augusti. *Ad vincula Petri. Septem fratrum Machiæorum. Dies Ægypt.*

IV Non. S. Stephani papæ.

III Non. Inventio corporis S. Stephani protomartyris.

II Non. S. Justini episcopi et confessoris.

Nonas. S. Memmei episcopi et confessoris, Oswaldi regis et martyris.

VIII Idus. S. Sixti papæ et martyris, Felicissimi.

A IV Idus. S. LAURENTII MARTYRIS.

III Idus. S. Tiburtii martyris, Gaugerici episcopi.

II Idus. S. Eupli martyris.

Idus. S. Hypoliti martyris cum sociis suis.

XIX Kal. Sept. S. Eusebii confessoris.

XVIII Kal. ASSUMPTIO S. DEI GENITRICIS MARIE.

XVII Kal. S. Arnulfi confessoris.

XVI Kal. Octava S. Laurentii. *Theodoricus presbyter obiit.*

XV Kal. S. Agapiti martyris. *Sol in Virginem.*

XIV Kal. S. Magni martyris.

XIII Kal. S. Athanasii episcopi.

XII Kal. DEDICATIO ECCLESIE S. MARIE SIVE TURRIS VINCENTII.

XI Kal. SS. martyrum Timothei et Simphoriani.

B X Kal. SS. martyrum Timothei et Apollinaris. *VIGILIA.*

IX Kal. Natalis S. Bartholomæi apostoli.

VIII Kal. S. Genesii martyris. Maximiani martyris.

VII Kal. SS. martyrum Herenei et Abundii.

VI Kal. S. Rufi martyris.

V Kal. S. Hermetis martyris, et S. Augustini episcopi.

IV Kal. S. Iohannis Baptistæ decollatio, Sabinae virg. *Dies Æg.*

III Kal. SS. martyrum Felicis et Adaucci.

II Kal. S. Paulini episcopi.

SEPTEMBER.

C Tertja Septembris vulpis ferit a pede denam.

September habet dies xxx, lunam xxx.

Kal. Sept. S. Prisci martyris.

IV Nonas. S. Justini episcopi et confessoris.

III Nonas. S. Antonii martyris, Remagli confessoris. *Dies Æg.*

II Nonas. SS. martyrum Marcelli et Justi.

Nonas. S. Ferrucii martyris, Quinti martyris.

VIII Idus S. Eleutherii episcopi, Magni confessoris.

VII S. Reginae virginis.

VI Idus. NATIVITAS S. MARIE, S. ADRIANI martyris.

V Idus. S. Gorgonii martyris.

IV Idus. S. Salvii episcopi et martyris. GERFRIDUS EPISCOPUS.

D III Idus. SS. martyrum Proti et Jacincti.

II Idus. SS. martyrum dccc. in Alexandria. Evantii episcopi.

Idus Sept. Philippi episcopi et martyris, Lotharii episcopi.

XVIII Kal. Octobris. EXALTATIO S. CRUCIS, SS. martyrum Cornelli et Cipriani.

XVII Kal. S. Nicomedis martyris.

- XIII Kal. S. Januarii mart. sociorumque ejus. Theodori martyris.
- XII Kal. S. Eustachii martyris et filiorum ejus, Fausti martyris. Vigilia.
- XI Kal. S. Matthæi apostoli et evangelistæ. *Dies Ægypt.*
- X Kal. S. Mauritii cum aliis VI. M. DC. LXVI.
- IX Kal. S. Lini papæ et martyris, Teclæ virginis.
- VIII Kal. S. Johannis Baptistæ conceptio.
- VII Kal. S. Firmini martyris.
- VI Kal. S. Cipriani episcopi et martyris, Justinæ virginis.
- V Kal. SS. MARTYRUM COSMÆ ET DAMIANI.
- IV Kal. SS. martyrum Fausti, Januarii, Martialis, Liobæ virginis.
- III Kal. DEDICATIO BASILICÆ S. MICHAELIS ARCHANGELI.
- II Kal. S. Hieronymi presbyteri.
- OCTOBER.
- Tertius Octobris gladius decimo in ordine nectit.
October habet dies xxxi, lunam xxix.
- Kal. Octobris. S. Remigii, Germani, Vedasti, Amandi, Bavonis confessorum.
- VI Nonas. S. Leodgarii episcopi et martyris.
- V Nonas. SS. Euvaldorum presbyterorum in Colonia. *Dies Æg.*
- IV Nonas. SS. Marci, Marciani, Marsi martyrum.
- III Nonas. S. Apollinaris episcopi, Flavinæ virginis.
- II Nonas. SS. martyrum Marci et Apulei, Caprasii Cabbatis.
- Nonas. SS. martyrum Sergii et Bachi.
- VIII Idus. S. Reparatæ virginis.
- VII Idus. SS. martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii.
- VI Idus. SS. martyrum Gereonis, Victoris, Cassii, Florentii et aliorum cccxxxii.
- V Idus. SS. martyrum Tharaci, Probi, Andronici.
- IV Idus. SS. martyrum Cipriani et Felicis, Nidisti martyris.
- III Idus. S. Laurentii episcopi et confessoris, Lupentii episcopi et confessoris.
- II Idus. S. Calesti papæ et martyris. *Recordatio fratrum.*
- I Idus. SS. Maurorum martyrum in Colonia, Aureliæ D virginis.
- XVII Kal. S. Galli confessoris, Eliphii martyris. *Heriburga soror S. L.*
- XVI Kal. S. Florentii episcopi.
- X Kal. S. Severini episcopi in Colonia. Venantii abbatis. *Dies Æg.*
- IX Kal. S. Columbani monachi et confessoris.
- VIII Kal. SS. martyrum Crispini et Crispiniani.
- VII Kal. S. Amandi episcopi et confessoris, Darie virginis.
- VI Kal. S. Evaristi papæ, Florentii martyris. Vigilia.
- V Kal. SS. APOSTOLORUM SIMONIS ET JUDÆ. ;
- IV Kal. S. Quirini martyris, Narcissi episc.
- III Kal. S. Theonesti martyris, Eusebii martyris.
- II Kal. SS. martyrum Quintini, Gavini. Vigilia.
- NOVEMBER.
- Quinta Novembris acus vix tertia mansit in urna.
November habet dies xxx. lunam xxx.
- Kal. Novembr. SOLEMNITAS OMNIUM SANCTORUM. Cæsarii martyris.
- IV Nonas. S. Benigni presbyteri et martyris, Hugberti confessoris.
- III Nonas. S. Germani episcopi, Valentini presbyteri.
- II Nonas. S. Proculi episcopi et martyris.
- Nonas. S. Felicis presbyteri, Eusebii monachi. *Dies Æg.*
- VIII Idus. S. Melani episcopi.
- VII Idus. S. Wilbrordi episcopi et confessoris.
- VI Idus. SS. quatuor Coronatorum.
- V Idus. S. Theodori martyris.
- V Idus. S. Demetrii episcopi. DEDICATIO ECCLESIE MAJORIS. HETHARICUS ABBAS.
- III Idus. S. Martini episcopi. S. Mennæ martyris.
- II Idus. S. KUNIBERTI ET LIAFWINI CONFESSORIS.
- Idus. S. Bricii episcopi et confessoris.
- XVIII Kal. S. Clementini episcopi.
- XVII Kal. S. Secundi.
- XVI Kal. S. Otmari confessoris, Magni confessoris, Eucherii confessoris.
- XV Kal. S. Aniani episcopi, Florini confessoris. *Sol in Sagittarium.*
- XIV Kal. S. Romani confessoris et martyris.
- XIII Kal. S. Simplicii episcopi.
- XII Kal. SS. martyrum Bassi, Dionysii.
- XI Kal. S. Mauri martyris, Columbani abbatis.
- X Kal. S. CÆCILIE VIRGINIS ET MARTYRIS.
- IX Kal. S. Clementis episcopi et martyris, S. Felicitatis.
- VIII Kal. S. Chrisogoni martyris.
- VII Kal. S. Petri episcopi et martyris, Maximi confessoris.

December habet dies xxxi, lunam xxix.

Kal. Decembris. Sanctorum martyrum Crisanti, Mauri, Dariæ martyris, Eligii episcopi.
 IV Nonas. S. Longini militis et martyris.
 III Nonas. S. Lucii regis et confessoris.
 II Nonas. S. Barbaræ virginis et martyris.
 Nonas. S. Talmatii martyris.
 VIII Idus. S. Nicolai episcopi et Hermogenis.
 VII Idus. Octava S. Andreae apostoli, Maturii martyris.
 VI Idus. Sanctorum confessorum Eutliciani, Eusebii et episcoporum
 V Idus. SS. martyrum Petri, Successi.
 IV Idus. S. Eulaliæ virginis et martyris.
 III Idus. S. Damasi papæ.
 II Idus. S. Finiani episcopi et martyris. *Dies B*
Ægypt.
 Idus. S. Lucie virginis et martyris.
 XIX Kal. Jan. S. Nicasii episcopi et confessoris.
 XVIII Kal. S. Aureliani episcopi et confessoris. *Dies*
Ægypt.

A XVII Kal. S. Valentini episcopi et confessoris.
 XVI Kal. S. Ignatii episcopi et martyris.
 XV Kal. S. Simplicii episcopi. *Sol in Capricornium.*
 XIV Kal. S. Secundi, Zozimi martyris.
 XIII Kal. S. Anastasii episcopi et confessoris Vigilia.
 XII Kal. S. Thomæ apostoli in India. HILDIGRIMUS EPISCOPUS.
 XI Kal. S. Theodosiæ virginis
 X Kal. S. Victorie virginis et martyris.
 IX Kal. Vigilia Natalis Domini.
 VIII Kal. NATIVITAS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.
 VII Kal. Natalis S. Stephani protomartyris.
 VI Kal. S. Johannis apostoli et evangelistæ.
 V Kal. SS. Innocentium martyrum.
 IV Kal. S. Felicis papæ et martyris.
 III Kal. S. Perpetui episcopi Turonensis
 II S. Silvestri papæ, Columbæ virginis.

MARTYROLOGIUM INSIGNIS ECCLESIE ANTISSIODORENSIS.

JANUARIUS.

Jani prima dies et septima fine timetur.

Kalendis Januarii. Circumcisio et octava Domini nostri JESU CHRISTI. Romæ S. Almachii martyris, et S. Martinæ virginis et martyris. Apud Spoletum civitatem passio S. Concordii martyris. Apud Cæsaream Cappadociæ natalis S. Basilii episcopi et confessoris. In Africa natalis S. Fulgentii episcopi et confessoris. Apud Alexandriam S. Eufrosinæ virginis. In territorio Lugdunensi natalis S. Eugendi abbatis. Ravennæ S. Severi episcopi et martyris. Item Romæ martyrum xxx.

Obiit Robertus Levita et canonicus. Ipsa die in territorio Arvernensi, cænobio Silviniaco, depositio domni Ordilonis Cluniacensis abbatis.

IV Nonas Januarii. In Thebaide depositio beati Macharii abbatis. Et in Ponto civitate Thomis trium fratrum Argei, Narcissi, et Marcellini pueri et mart. In Frisia passio S. Theaginis martyris.

III Nonas Januar. Romæ natalis S. Antheros papæ et martyris. Parisius depositio sanctæ Genovefæ virginis. In civitate Aulana passio S. Petri, qui crucis supplicio est interemptus. Viennæ sancti Florentii episcopi.

Obiit Gislebertus episcopus et Ablenus archidiaconus.

Pridie nonas Januar. Apud Cretam natalis S. Titi apostolorum discipuli. Romæ SS. mart. Prisci presbyteri et Priscilliani et Benedictæ religiosissimæ femine et beatæ Dafrosæ martyris, et aliorum vii mart.

C Nonis Januar. Romæ natalis sancti Telesphori papæ et martyris. Jerosolymæ B. Simeonis prophetæ, qui Dominum nostrum JESUM CHRISTUM in ulnas accepit. Apud Antiochiam in ecclesia quæ vocatur Pœnitentia, depositio Simeonis monachi qui in columna stetit.

Obiit Ebrardus subd. et canon., qui datis in caustrum faciendum c solidis, dedit etiam domum suam canonicis et vineas, hoc pacto ut fratres sui anniversarium ejus diem inde facerent, et canonici canonicis refectorem persolverent. Quod si facere recusarent, canonici domum et vineas sibi acciperent, et anniversarium idem cum elemosynis et refectore celebrarent.

VIII Idus Januarii. Epiphania Domini nostri. In civitate Antiochiæ natalis sancti Juliani martyris et Basilissæ et Celsi pueri et Marcianillæ, et Antonii presbyteri et Anastasii martyrum. In territorio Remensi passio sanctæ Magnæ virginis. Antissiodero translatio sancti Germani confessoris.

Obiit dominus W. hujus sanctæ ecclesiæ episcopus. Ipso die Wadricus miles de Warziaco obiit.

VII Idus Januar. Relatio Jesu ex Ægypto. In Antiochia natalis sancti Luciani presbyteri et martyris, qui in quatuor partibus est divisus, et in singulis lapidibus ligatus et in mare mersus.

VI Idus Januarii. Neapoli in Campania sancti Severi confessoris, Belvacus sancti Luciani presbyteri, Maximiani et Juliani martyrum.

Obiit Anastasius Senonum archiepiscopus.

V Idus Januar. Apud Smyrnam natalis SS. Vitalis,

- Revocati et Fortunati; et in Mauritania Cæsariensi A natalis sanctæ Martinæ virginis.
- IV Idus Januar. In Thebaide depositio sancti Pauli primi eremitæ, qui a XVI ætatis suæ anno usque ad CXIII solus in eremo permansit, ejusque animam inter sanctorum choros ad cælum ferri ab angelis B. Antonius vidit. Et in Cypro B. Nicanoris qui fuit unus de VII diaconibus.
- Ipsa die *Leotardus sacerdos et decanus Senonum obiit. Item Frotmundus miles S. Stephani obiit.*
- III Idus Januar. In Africa natalis sancti Salvii martyris. Apud Alexandriam natalis SS. confessorum Petri, Severi et Leutici.
- II Idus Jan. Apud Achaïam natalis sancti Saturni martyris. Eodem die sancti Archadii martyris. B Apud Lingones sancti Gregorii episcopi et confessoris.
- Idibus Jan. Romæ via Lavicana coronæ militum XL. Pictavis depositio S. Hilarii episcopi et confessoris. Remis natalis S. Remigii episcopi et confessoris. Octavæ epiphaniæ Domini.
- Ipsa die *Ruinaldus Aduensis episcopus ab hoc sæculo est translatus.*
- XIX Kal. Febr. In Antiochia Glicerij diaconi multis tormentis passi et in mare mersi. Nola Campaniæ passio sancti Felicis presbyteri sepulti in Pincis. Et alibi depositio sancti Eufraii episcopi et confessoris
- Ordinatio *Gerranni episcopi, qui dedit fratribus in comitatu Laticensi Gaïacum cum omnibus appenditiis suis. Vineam quoque quæ est in suburbio civitatis quæ dicitur Cerseredus, quam qui habuerit per chartam det fratribus vini modium unum ad minorem mensuram.* C
- Eodem die *Rodulphus rex obiit. Ipsa die Tetardus miles ab inimicis interfectus est, et Frotmundus sacerdos. Item ipsa die obiit Heldricus abbas S. Germani.*
- XVIII Kal. Febr. In Ægypto B. Macharii abbatis discipuli S. Antonii. Et alibi S. Hysiodori confessoris. Andegavis B. Mauri monachi et abbatis. Et alibi depositio Abacuc et Michææ prophetarum.
- XVII Kal. Febr. Romæ via Salaria In cimiterio Priscillæ, depositio Marcelli papæ et martyris. D Arelate sancti Honorati episcopi et confessoris. Parrona cœnobio sancti Fursei confessoris. Arvernus natalis sancti Boniti episcopi et confessoris.
- Obiit *Heribertus episc. et postea monachus. Obiit Arnaldus diaconus et magister. Item obiit Cula hanc memoriam scripsit Deaque sacra. Eodem*
- Eodem die *Gurardus obiit hujus ecclesiæ canonicus et præpositus sanctæ Mariæ. Item obiit Vauterius levita et canonicus, qui dedit ad officium altaris S. Stephani vestimenta sacerdotalia et librum necessarium ad missam celebrandam, et fratribus dedit duos molendinos apud Villamnovam, domum, viridarium, vinum ad sui memoriam faciendam.*
- XV Kal. Febr. Cathedra sancti Petri apostoli qua primum Romæ sedit. Eodem die natalis sanctæ Priscæ virginis et martyris. Et in Ponto natalis SS. martyrum Mosei et Ammonis. Alexandria sancti Maximi episcopi et confessoris. In civitate Apollonia passio SS. Tirsi, Leuci et Gallenici. Antissiodero dedicatio beatæ et gloriosæ Virginis MARIÆ.
- Obiit *Gislaudus presbyter, qui cum fratre suo Fredeberto diacono et Vinberto laico dederunt fratribus mansum suum cum omnibus appenditiis suis, de vineis arpennes VIII, de terris ancingas sex, qui est situs in pago Senonico in villa Caciaco ad refectionem canonicis celebrandam.*
- Commemoratio *Gaufredi et uxoris ejus Heldradæ, pro quorum absolutione et sanctæ Mariæ veneratione Ricco filius eorum vineam dedit, de qua fratribus dedicationis ipsius Virginis die daretur pro tempore refectio.*
- XIV Kal. Febr. Jerosolymæ natalis Marthæ et Mariæ, sororum Lazari. In Smyrna natalis S. Germanici mart. ac bestis damna. Corbionis monasterio natalis sancti Launomari confessoris.
- Obiit *Airricus levita. Eodem die Frodo levita et canonicus obiit, qui pro salute animæ suæ fecit huic ecclesiæ columbam argenti auro . . . deauratam cum corona et catenis argenteis desuper aliare pendentem ad corpus Domini nostri JESU CHRISTI conservandum.*
- Eodem die *Willelmus canonicus et levita obiit, qui pro remedio animæ suæ ad bibliothecam faciendam de nummis suis libras quatuor dedit. Item obiit Rodulphus sacerdos et canonicus, qui ob remissionem peccatorum dedit ecclesiæ calicem argenteum, missale librum optimum et sacerdotalia indumentum.*
- XIII Kal. Febr. Romæ natalis Fabiani papæ et martyris, et sancti Sebastiani martyris, in vigilia apostolorum sepulti. In cimiterio Callisti via Appia Marii et Marthæ cum filiis suis Audifax et Abacuc. Lugduno Galliæ Clementis presbyteri.
- XII Kal. Febr. Romæ passio sanctæ Agnetis virginis. Athenas B. Publii episcopi, qui a B. Paulo apostolo episcopus ordinatus est. Treceas natalis san-

- et martyris. Romæ ad aquas Salvias natalis sancti Anastasii monachi et martyris de Persida. Eodem die in Galliis, civitate Ebreduno, SS. martyrum Vincentii, Orontii et Victorini. In territorio Viennensi, passio SS. xviii.
- X Kal. Febr. Romæ natalis S. Emerentianæ virginis et martyris. Et in Mauritania civitate Neocæsariensi natalis S. Severiani et Aquilæ uxoris ejus igne combustorum. Eodem die, natalis S. Parmenii diaconi, qui unus fuit de septem diaconibus. Toletæ civitate, natalis S. Hildefonsi episcopi et confessoris.
- IX Kal. Febr. apud Ephesum, natalis sancti Timothei discipuli B. Pauli apostoli, cujus corpus xx anno Constantini imperatoris Constantinopolim translatum est. In Antiochia, natalis S. Babilli episcopi. Treas S. Saviniani martyris. Et Neocæsaria civitate, natale sanctorum martyrum Mardonii, Musonii, Metelli, Eugenii.
- VIII Kal. Febr. Conversio S. Pauli apostoli et translatio corporis ejus. Apud Damascum depositio Ananæ, qui ipsum Paulum baptizavit. Eodem die, natale B. Gregorii Nazianzenis episcopi, qui Theologus appellatur. Arvernus S. Præjecti episcopi et martyris, et Marini viri Dei. Apud Gabalensem civitatem S. Severiani episcopi.
- VII Kal. Febr. In Nicæa Smyrnæ, natalis S. Polycarpi episcopi et martyris discipuli S. Johannis apostoli, et Theogenis cum aliis xxxvi. In Bethleem dormitio sanctæ Paulæ matris Eustochii virginis Christi. Et in monasterio Calcæ, depositio Bathildis reginæ.
- VI Kal. Febr. Constantinopoli, depositio S. Johannis Chrysostomi episcopi et confessoris. Eodem die, natalis S. Marii abbatis monasterio Bobacensi.
- Obiit Heribaldus levita, qui dedit fratribus de prædio suo mansum et dimidium in Senonico, in villa que dicitur Liviniacus, cum mancipiis et omnibus adjacentiis et quinque arpennos de vinea in villa Pauliaco. Hubertus diaconus obiit, et Adoynus sacerdos et decanus*
- Obiit Alto sacerdos et canonicus hujus ecclesie succentor egregius, qui omnibus que habebat in elemosynam datis, cum servis, vineis et rebus aliis, ecclesiam honestavit libris suis.*
- V Kal. Febr. Romæ octavas S. Agnetis virginis et martyris. Apud Alexandriam depositio B. Cyrilli episcopi. In Tornodorensi, Reomagô monasterio, transitus viri apostolici, doctoris eximii, Johannis summi confessoris.
- Obiit Carolus imperator. Gotelindis Deo sacrata.*
- IV Kal. Febr. Romæ SS. martyrum Papiæ et Mauri militum. Treviris depositio S. Valerii episcopi discipuli sancti Petri apostoli. Treas, sanctæ Savinæ virginis.
- III Kal. Febr. In Antiochia passio S. Hippolyti martyris. Jerosolymæ, B. Matthiæ episcopi. Eodem die, S. Alexandri martyris. Malbodio monasterio, natalis sanctæ Aldegundis virginis.
- Prædie Kal. Febr. Apud Alexandriam, natalis S. Mertrani martyris. Item Alexandriæ, natalis SS. martyrum Tirsi, Saturnini et Victoris. Tridentina civitate, beati Vigili episcopi et martyris. Et alibi, SS. martyrum Cyri, Johannis, et SS. virginum Theodoctæ, Theotictæ et Eudoxiæ, et sanctæ matris earum Athanasie.
- FEBRUARIUS.
- Kalendis Februarii. Apud Antiochiam, natalis S. Ignatii episcopi et martyris. Et in Scotia sanctæ Brigidæ virginis. Smyrnæ, natalis S. Pionii martyris. Et alibi, beati Effrem diaconi. Tricastina civitate, sancti Pauli episcopi et confessoris.
- IV Nonas Febr. Purificatio S. Mariæ. Casaræ B. Corneli centurionis, ipsius urbis episcopi. Romæ natalis S. Aproniani martyris. Aurelianis, depositio Floscoli episcopi et Sicariæ Deo sacratæ virginis.
- III Nonas Febr. In Africâ, B. Celerinæ diaconi, et SS. martyrum Celerinæ aviæ ejus, et Laurentini et Ignatii. Lugduno, depositio B. Lupicini episcopi.
- Prædie Nonas Febr. In civitate Ægypti, quæ appellatur Tumbis, passio beatissimi Phileæ ejusdem urbis episcopi, et Philoromi tribuni et innumerabilem martyrum. Treas S. Aventini episcopi et confessoris. Antissiodero, S. Alexandri subdiaconi et confessoris.
- Obiit Emmena Deo sacrata.*
- Nonis Febr. Apud Siciliam civitate Cathanensium, passio S. Agathæ virg. Vienna B. Aviti episcopi et confessoris.
- Eodem die obiit Gislebertus sacerdos atque decanus, postea monachus effectus; et Raginaldus sacerdos atque canonicus obiit.*
- VIII Idus Febr. Casaræa Cappadociæ, Natalis sanctæ Dorothee virginis et martyris, et sancti Theophili martyris scholastici. Arvernus natalis S. Antholiani martyris. Atrabis [l. Atrebatis], SS. confessorum Vedasti et Amandi gloriosissimorum episcoporum.
- VII Idus Febr. In Britannii civitate Augusta, natalis sancti Auguli episcopi et martyris. Apud Asiam provinciam, S. Apollonaris Hierapolitanæ urbis antistitis.
- VI Idus Febr. Apud Armeniam minorem, natalis SS. Dionysii, Emiliani et Sebastiani. Romæ depositio S. Pauli episcopi. Alexandriæ, natalis sanctæ Cointhæ martyris.
- V Idus Febr. Apud Pontum provinciam, S. Athendori episcopi, fratris beati Gregorii, qui et Theodorus cognominatus est. Alexandriæ, natalis S. Apolloniæ virginis.
- IV Idus Febr. In Benevento, natalis sanctæ Scholasticæ virginis, sororis S. Benedicti. In Oriente (4),

(4) Hic error, nam verius Romæ via Appia.

- S. Sotheris virginis. Romæ, SS. martyrum Zotici, Irenæi, Hyacinti et Amantii. Apud Sanctonas, Trojani episcopi et confessoris.
- III Idus Febr. Alexandriae, depositio S. Eufrasie virginis, Lugduno, natalis B. Desiderii episcopi et confessoris. Eodem die S. Severini abbatis.
- Obiit Aldoenus sacerdos, qui dedit fratribus patrimonium suum in Valeria villa.*
- Prædie Idus Febr. In Africa, SS. martyrum Saturnini presbyteri, Felicis, Apellii et sociorum ejus, qui passi sunt pro Christo sub Anolino proconsule. Apud Alexandriam, Modesti et Ammonii martyrum. In Africa, passio S. Damiani militis.
- Eodem die obiit Robertus hujus ecclesie episcopus, qui annuale beneficium pro defuncto canonico instituit, et molendinum subtus murum ab Atone acquisitum, fratribus hujus ecclesie concessit et sawamentum duplex a Pulvereno removit.*
- Idibus Febr. Apud Antiochiam, natalis S. Agabi prophetæ. In Militana civitate Armeniae, natalis S. Polieucti martyris, qui Latine interpretatur multum orans. Andegavis, S. Lisinii episcopi et confessoris, Lugduno, depositio S. Stephani, episcopi et confessoris.
- Obiit Aaron episcopus.*
- XVI Kal. Martii. Romæ, natalis S. Valentini presbyteri et martyris. Interamnensis, natalis S. Valentini episcopi. Apud Alexandriam SS. martyrum Bassi, Antonii, Protholici, qui in mare mersi sunt. Eodem die, SS. martyrum Vitalis, Feliculae et Zenonis cum aliis plurimis. In Eraclea, natalis S. Felicis, Januarii. Et alibi passio S. Sereni.
- XV Kal. Martii. Romæ, natalis S. Cratonis martyris. Apud Sebasten civitatem, passio S. Blavii [l. Blasii] episcopi et septem Feminarum sanctarum. Ipso die, depositio Quindii episcopi et S. Silvini episcopi. Interamne, natalis S. Agapæ virginis.
- XIV Kal. Martii. Natalis S. Onesimi apostoli, qui Romæ lapidatus, ad Ephesum corpus ejus delatum est, ubi fuerat ordinatus episcopus; et in Cumis, sanctæ Julianæ virginis. Et in Ægypto, Juliani martyris cum aliis quinque millia.
- XIII Kal. Martii. In Perside, natalis S. Polychronii episcopi et martyris. In Africa passio S. Donati, Secundiani, Romuli, cum aliis LXXXVI. In Scotia S. Fintani presbyteri et confessoris.
- XII Kalendas Martii. Hierosolymis beati Simeonis episcopi et martyris. Romæ sanctorum martyrum Claudii et Præpedigæ uxoris eius et filiarum
- A X Kal. Martii. Apud Tyrum multorum martyrum, quorum numerum Dei scientia colligit. Romæ depositio Gagi episcopi, et alibi Victoris et Coronæ. In Alemannia beati Galli confessoris.
- Eodem die obiit Erembertus sacerdos et præpositus, qui dedit fratribus alodium in Antonio villa, quem comparavit de Regemberto.*
- IX Kal. Martii. In Sicilia martyrum septuaginta et novem sub Diocletiano diversis tormentis passi. In Africa civitate Adrumeto natale sanctorum martyrum Veroli, Secundi, Servuli et aliorum xx.
- Goffridus canonicus S. Stephani et decanus S. Petri obiit*
- VIII Kal. Martii. Apud Antiochiam Cathedra S. Petri apostoli qua primum sedit Antiochiæ. In Alexandria Abillii episcopi adjutoris Johannis apostoli et evangelistæ, et alibi beati Aristionis, qui unus fuit de septuaginta duobus discipulis.
- VII Kal. Martii. Apud Smyrnam natale S. Sineri monachi et martyris, et septuaginta duorum martyrum. In Asia Polycarpi episcopi.
- Ipsa die Otto Burgundiæ marchio obiit DCCCCLXIII incarnationis Dominicæ anno. Item obiit Obertus miles.*
- VI Kal. Martii. Natale S. Mathiæ apostoli, et inventio capitis Johannis Baptistæ et præcursoris Domini. Apud Cæsaream Cappadociæ natale S. Sergii martyris.
- Obiit dominus Betto episcopus, qui dedit fratribus Vendosam ecclesiam et Rontonnacum villam, et in Corboiaco mansum 1 ad exhibendam refectionem et commune obsequium.*
- V Kal. Martii. Apud Ægyptum natale sanctorum martyrum Victorini et Victoris, Nicefori, Claudiani, Dioschori, Serapionis et Papiæ. Pamphilia natale S. Nestoris et confessoris.
- IV Kal. Martii. In civitate Pergem Pamphiliæ beati Nestoris episcopi et martyris. In Alexandria beati Alexandri gloriosissimi episcopi et confessoris.
- III Kal. Martii. Apud Hispaniam civitate Hispali natale S. Leandri episcopi, ad quem B. Gregorius libros Moraliu[m] scripsit. Et in Alexandria Juliani martyris.
- II Kal. Martii. In territorio Lugdunensi locis Jurenibus depositio B. Romani abbatis. Eodem die sanctorum Macharii et Rufini.

MARTIUS.

Kalendis Martii. Romæ natale sanctorum martyrum cclx, quos jussit primo Claudius pro Christi nomine damnatos arenam fodere deinde præcepit

universæ carnis est ingressus. Guadilo subdiaconus obiit eodem die, qui dedit fratribus suis alodum suum in loco qui dicitur Vallis cum vineis et silvis seu mancippiis. Ipso die Enricus subdiaconus interfectus est. Item Waldricus præpositus corpus terræ, beatum Christo tradidit spiritum.

VI Nonas Martii. Romæ natalis sanctorum martyrum Jovini et Basilei, et aliorum plurimorum martyrum sub Alexandro capitali sententia damnatorum. Item Romæ Simplicis papæ et martyris.

V Nonas Martii. In Hispania sanctorum Emitterii et Cheledonii martyrio coronatorum. Antissiodero natale sanctæ Camillæ virginis. Cæsareæ natale sanctorum martyrum Marini militis et Aerii senatoris.

IV Nonas Martii. Natale sancti Lucii papæ et martyris. Item, Romæ sanctorum martyrum nongentorum, qui sunt positi in cimiterio ad sanctam Ceciliam. Eodem die natale sancti Gaii palatini in mare mersi. Nicomedia passio sancti Adriani cum aliis numero viginti tribus.

III Nonas Martii. Antiochia passio sancti Focæ martyris, cujus ecclesiæ janua si attigerit credens quilibet colubrino morsu percussus, statim sanatur. Ipso die sancti Eusebii palatini et aliorum novem martyrum.

Obiit Walo Trecassinæ Ecclesiæ episcopus. Eodem die ordinatio domni Hugonis episcopi, qui dedit fratribus in die ordinationis suæ altare Billiacensis ecclesiæ.

Pridie Nonas Martii. Nicomedia natale sanctorum Victoris et Victorini, qui tormentis multis afflicti, et retrusi in carcerem, ibidem vitæ suæ cursum impleverunt. Civitate Toletio depositio sancti Juliani antistitis.

Nonas Martii. Mauritania civitate Tuburbitanensi passio sanctorum martyrum Satiri, Perpetuæ et Felicitatis, et cum eis Revocati, Saturnini et Secundoli.

VIII Idus Martii, Carthagine natale sancti Pontiani diaconi et beati Cypriani episcopi. In civitate Antinoum natale sanctorum martyrum, Philemonis, Apollonii, Arriani, Theotici et aliorum III in mare mersorum.

Eodem die defunctorum commemoratio monachorum monasterii de Caritate solemniter, quod et ipsi pro defunctis nostris celebrant.

VII Idus Martii. Nisena civitate natale sancti Gregorii episcopi fratris beati Basilii. Barzilona Paciani episcopi et confessoris. Apud Sebasten Armeniæ minoris natale sanctorum gloriosorum martyrum XL militum tempore Licinii regis. Nam et nomina et gesta eorum habentur. In Africa Cyrilli, Felicis, Philippi, Mariani, Rogati, Concessi.

Obiit Wala episcopus, pro cujus memoria faciendâ Ansergisus germanus ejus archiepiscopus.... duos mansos cum regali et episcopali consensu fratribus dilargitus est, et in administratione luminis

divini altaris ecclesiæ S. Stephani in Piscasiolo villa mansum unum.

VI Idus Martii. Apamia natale sanctorum martyrum Alexandri et Gaii de Eumenia. In Persida sanctorum martyrum XLII. In Antiochia Agapæ virginis. Parisius sancti Drothoveri abbatis, discipuli beati Germani episcopi. Luxovio monasterio sancti Attali abbatis.

V Idus Martii. Apud Alexandriam natale sanctorum Philoni episcopi, Candidi, Valerii cum aliis viginti. Apud Sebasten Armeniæ minoris natale sanctorum XL martyrum, qui crurifragio martyrium consummarunt. Carthagine natale sancti Heracli. Antissiodero sancti Vigili episcopi et martyris.

Ipsa die Agano decanus sancti Stephani obiit.

IV Idus Martii. Natale sanctorum Innocentii papæ et beatissimi Gregorii papæ et præcipui doctoris. Apud Nicomediam natale beati Petri excellentissimi et martyris, qui fide et nomine hæres almi Petri apostoli extitit aliorum octo.

Obiit Adalgarius diaconus, qui dedit fratribus de vineis arpenos VI in circuitu Gratiaci ad sui memoriam celebrandam. Eodem die ordinatio domni Beltonis episcopi.

III Idus Martii. Nicomedia natale sanctorum Macedonii presbyteri et Patriciæ uxoris ejus, et Modestæ filiæ ejus. Nicæa civitate sanctorum martyrum Theusetæ, Horis, Theodoræ, Nimpodoræ, Marcii, Arabiæ, qui omnes igni traditi sunt. In Thebaida sanctæ Euphrasiæ virginis. In territorio Nevernensi sancti Viventii presbyteri.

Pridie Idus Martii. Romæ natale sanctorum martyrum XLVII, qui baptizati sunt a beato Petro cum teneretur in custodia, qui omnes Neroniano gladio consumpti sunt. Apud Laodiciam natale sancti Segaris episcopi et martyris. Nicomedia Felicissimi, Dativi et Frontinæ. Romæ Innocentii episcopi. In Africa sancti Petri martyris et sancti Eufrosii.

Idus Martii. In Cæsarea Cappadociæ passio sancti Longini, qui latus Domini lancea perforavit, ut in gestis ejus invenitur. Thessalonica civitate natale sanctæ Matronæ martyris, quæ viriliter usque ad mortem in confessione Christi permansit. Romæ Zachariæ papæ.

Obiit eodem die Adhelmus sacerdos et concantor. Eodem die obiit Odo miles, qui apud Crevenum villam alodum suum canonicis dedit.

XVII Kalendas Aprilis. Aquileia beati Hilarii episcopi et Taciani diaconi, qui una cum filio suo Felice, Largo et Dionysio martyrium consummarunt. Romæ Cyriaci martyris, et cum eo Smaragdi et Crescentiani, et aliorum viginti martyrum. Arvernensis sancti Patricii episcopi et confessoris. Nicomedia Castorii martyris.

XVI Kalendas April. In Scotia natale sancti Patricii episcopi et confessoris, qui primus ibidem Christum evangelizavit. Alexandria natale sancti

- Ambrosii diaconi. Nivigella monasterio sanctæ A Gertrudis virginis.
- XV Kalend. April. Apud Cæsaream natale sancti Alexandri episcopi et martyris, qui cum Narcisso Hierosolymitanæ Ecclesiæ gubernacula suscepit. Romæ Cyrilli episcopi et confessoris.
- Obiit Walaharius sacerdos et decanus.*
- XIV Kalend. April. In Cæsarea Cappadociæ sancti Theodori presbyteri. Apud Penarensen urbem beati Johannis magnæ sanctitatis VIII. Surrentum sanctorum martyrum Quinti, Quintilli, Quartillæ, Marci cum aliis novem.
- XIII Kalend. April. In Britannis natale sancti Chudbrehti episcopi et confess. Eodem die natale sancti Archippi commilitonis Pauli apostoli. In Syria sanctorum Pauli, Cyrilli, Eugenii cum aliis B iv. Ipso die sancti Wilfranni.
- Obiit Adoarus presbyter et Aroildis Deo aevota, qui dedit fratribus in villari Tornetrense et Marolio optimum alodum cum capella pro sui memoria facienda.*
- XII Kalend. April. Apud Cassinum castrum sancti patris nostri Benedicti abbatis, qui fuit spiritu justorum omnium plenus. Et in Flaviniaco adventus et exceptio corporis sanctæ Reginæ virginis et martyris. In territorio Lugdunensi beati Lupicini abbatis. Et in Alexandria beati Serapionis anachoritæ.
- XI Kalend. April. In Galliis civitate Narbonæ natale sancti Pauli episcopi et confessoris discipuli apostolorum. Apud Corinthum beati Dionysii episcopi. Civitate Biterris sancti Afrodissii episcopi et confessoris.
- Obiit Conradus comes et Maginfridus miles sancti Stephani. Eodem die obiit Theodericus canonicus et sacerdos, qui dedit domum suam et vineas, quidquid etiam proprietatis habere videbatur, ad hospitale pauperum pro obtinenda venia delictorum suorum.*
- X Kalend. April. Natale sanctorum martyrum Victoriani, Frumentii et alterius Frumentii, duorumque germanorum egregio tormento coronatorum sub Honorico rege. Apud Africam beati Fidelis martyris.
- Gislarus archidiaconus obiit, qui dedit fratribus suis omne prædium suum quod in Melundis et in D circuito ipsius habere visus est ad memoriam sui faciendam. Eodem die Willemus laicus obiit, qui dedit inter fratres et altare patrimonium suum in Senonico, in villa Confluente. Eodem die obiit Andreas miles.*
- IX Kalend. April. In Syria natale sancti Seleuci. Ipso die sanctorum Romuli et Secundoli, qui apud Mauritaniam pro Christo passi sunt. Romæ passio sancti Pigenii presbyteri. Hic Julianum apostatam a puero nutrit et sacris litteris erudit, a quo postea in Tiberim pro Christi fide necatus est; dehincque abstractus, sepultus est in cimiterio Pontiani non longe a sanctis Abdon et Sennen. In
- VIII Kalend. April. Apud civitatem Galileæ Nazareth Annuntiatio sanctæ ac perpetuæ virginis Mariæ, et in Hierosolymis crucifixio Domini nostri Jesu Christi. Apud Syrmium natale sancti Herenci episcopi et martyris. Romæ passio sancti Cyrini martyris. Nicomedia natale sanctæ Sédolæ martyris. In Antro insula natale sancti Ermelandi abbatis.
- Obiit Ilduinus Senonensis archidiaconus hujus ecclesiæ canonicus.*
- VII Kalend. April. Romæ sancti Jastun presbyteri et martyris. Pentapolim Lybiæ Theodori episcopi, Yreici diaconi, Serapionis et Ammonii lectorum. Apud Syrmium natale sancti Montani presbyteri et Maximæ uxoris ejus in mare mersorum.
- Obiit Aya sanctæ Mariæ ancilla. Eodem die obiit Anastasia mater domini Acardi presbyteri, quæ dedit canonicis sancti Stephani protomartyris quamdam vineam optimam, hoc pacto ut qui matutinis horis insisterint, vinum dum duraret biberent. Canonici autem qui erant in capitulo hoc concesserant.*
- VI Kal. April. Apud Ægyptum B. Johannis eremitæ, admirandæ sanctitatis, et prophetiæ spiritus viri. Hierosolymis Resurrectio Domini nostri Jesu Christi. Apud Smyrnam beati Traseæ episcopi et martyris. In Pannonia sancti Alexandri martyris.
- V Kalend. April. Cæsareæ Palestinæ natale sanctorum martyrum Prisci, Malchi, Alexandri. Cavillono depositio domni Gontranni regis. Romæ Sixti papæ. Tharso Ciliciæ Castoris et Dorothei.
- Eodem die obiit Ansellus juvenis miles S. Stephani. Item, obiit Condrada Deo sacrata.*
- IV Kalend. April. Natale SS. martyrum Armogasti, Archinimi, et Satyri tempore Wandalicæ persecutionis. Monasterio Luxoviensi depositio beati Eustasii abbatis discipuli S. Columbani.
- Ordinatio domni Waldrici episcopi. Ipsa die obiit Dodo miles sancti Stephani.*
- III Kalend. April. Romæ natale SS. martyrum Quirini, Tribuni. Apud castrum Silvanectensium depositio S. Reguli confessoris et primi civitatis ipsius episcopi. Thessalonicæ natalis sanctorum Domini et Victoris.
- Pridie Kalend. April. Romæ S. Balbinæ virginis, quæ jacet juxta patrem suum Quirinum martyrem. Eodem die Amos prophetæ. In Africa SS. Diololi et Anesii.
- Ipsa die obiit Betsnus levita et canonicus, vir honeste vitæ, qui canonicis sancti Stephani ad emendos reditus mille solidos dedit, de quibus singulis annis communis refectio canonicis exhibeatur.*

APRILIS.

Kalendas April. In Armenia SS. martyrum Quintiani, Victoris. Romæ depositio beatissimæ Theodoræ martyris. In Thessalonica natale SS. virgi-

- num Agapis et Cyonæ martyrum. In Sardinia A. B. Meritoris episcopi et confessoris. Ipso die S. Venantii episcopi et martyris.
- Obiit Guido canonicus et Edissæ archidiaconus.*
- IV** Nonas Aprilis. Lugduno beati Nicetii episcopi et confessoris. Apud Palæstinam depositio beatæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ Peccatrix appellatur.
- III** Nonas April. Cæsariæ Cappadociæ passio sanctæ Theodosiæ virginis. Nicomediæ, S. Donati et S. Amphiani. In Scithia civitate Thomis, natale sanctorum Evagrii et benigni.
- Obiit Abbo hujus ecclesiæ miles.*
- II** Nonas Aprilis. Mediolano beati Ambrosii episcopi et confessoris doctoris præcipui. Apud Ispalim depositio S. Isidori episcopi et confessoris.
- Ipsa die obiit Leotericus vicecomes, hujus ecclesiæ vexillarius.*
- Nonas Aprilis. Thessalonice natale sanctæ Hyrenæ virginis et martyris. Apud Ægyptum, natale sanctorum Nichanoris, et Apollonii, et Martianæ, quorum gesta habentur.
- Eodem die ordinatio domni steriboldi episcopi. Item ipsa die Ingeluinus miles obiit.*
- VII** Idus Aprilis. Romæ natale S. Sixti papæ et martyris temporibus Adriani passi. In Macedonia sanctorum Timothei et Diogenis. Libiæ superioris Theodori episcopi, Herenei diaconi, Serapionis et Ammonii lectorum. Et alibi natale sanctæ Marinæ et Egulinæ.
- Obierunt Remigius et Warimbertus episcopi. Eodem die obiit Gaufridus archidiaconus et abbas sancti Eusebii.*
- VIII** Idus Aprilis. Apud Africam natale sanctorum Epiphani episcopi, et donati et aliorum XIII. Eodem die Hejesippi XIV sanctissimi. Alexandria sancti Peleusii presbyteri,
- Obiit Johannes levita et avos sancti Eusebii adhuc juvenis prudentia litterarum imbutus et bonitate decorus. Ipsa die obiit Adila religiosa femina.*
- VI** Idus Aprilis. Apud Tolosam natale sancti Exuperii episcopi et confessoris, cujus actus beatus Hieronymus memorabiliter describit. Romæ Calisti papæ.
- Obiit Beraldus sacerdos et concentor.*
- V** Idus Aprilis. Apud Antiochiam natale Procori martyris, qui unus fuit de VII diaconibus. Apud Syrium natale VII virginum, quæ in unum meruerunt coronari, quarum nomina Deus novit.
- Obiit Suavis subdiaconus in litteris multum deditus. Eodem die regina uxor Guiberti obiit, cujus assensu et precibus idem Guibertus ecclesiam sancti Stephani canonicis in Acoluco villa dedit.*
- IV** Idus Aprilis. Romæ natale plurimorum martyrum quos sanctus Alexander papa baptizavit, et Aurelianus in mari necare fecit, et alibi Ezechielis prophetæ. Antissiodero depositio sancti Palladii episcopi et confessoris.
- Obiit Wanngus, qui dedit fratribus suum mansum indomicaum cum optima vinea et viridario adhærente in loco qui dicitur Mausiacus, ad sui memoriam celebrandam. Eodem die Hludovicus rex obiit.*
- III** Idus Aprilis. Romæ natale S. Leonis papæ, cujus temporibus exstitit sancta synodus Calcedonensis. Apud Cretani urbe Gortina natale sancti Philippi episcopi et confessoris. In Dalmatia civitate Salona natale sancti Dominionis episcopi et confessoris cum militibus VIII. Nicomedia S. Eustorgii.
- II** Idus Aprilis. Romæ via Aurelia depositio beati Julii episcopi et confessoris. Ipso die Zenonis episcopi. Wapingo depositio Constantini episcopi. Antissiodero beati Tetrici episcopi
- Eodem die Guillelmus subdiaconus canonicus feliciter emisit spiritum, et pro delictorum suorum remissione domum suam et vineam canonicis dedit.*
- Idus** Aprilis. In Calcedonia natale sanctæ Eufemiæ virginis et martyris. Apud Pergamum Asiæ urbem natale SS. martyrum Carpi episcopi, et Papilli diaconi, et beatæ Agathonicæ, et aliarum multarum. In Hispania natale S. Herminegildis regis et martyris.
- XVIII** Kalendas Maii. Romæ natale SS. Tiburcii et Valeriani et Maximi. Interamnii S. Proculi martyris. Apud Alexandriam beati Hontonis et sanctæ Domnæ virginis cum sociis virginibus coronatæ.
- Eodem die ordinatio domni Richardi præsulis. Ipsa die obiit Otbertus miles S. Stephani.*
- XVII.** Kal. Maii. In civitate Cordula natale sanctorum martyrum Olympiadis et Maxime nobilium. In Italia sanctorum martyrum Maronis, Euthicetis et Victorini. Et in Reomago cœnobio beati Sylvestri discipuli sancti Johannis confessoris.
- XVI** Kal. Maii. Cæsar-Augustæ sanctorum decem et octo martyrum, quorum nomina et passio habentur. Apud Chorintum natale S. Calixti et Carisii cum aliis VII. Romæ S. Anicheti papæ et martyris, et in Mauritania natale sanctæ Basilicæ
- Eodem die obierunt Godolgarius presbyter et Augustus sacerdos, qui dedit fratribus alodum suum Maisilinæ cum vinea adjacente in villa quæ dicitur Loconiacus ad sui memoriam recordandam.*
- XV** Kal. Maii. Apud Africam natale sancti Mappalici, qui cum aliis pluribus cononatus est. Antiochia natale sanctorum Petri diaconi et Hermogenis.
- Obiit Petrus diaconus qui dedit fratribus in pago Senonico, in villa quæ dicitur Rivisiacus, et in pago Antissioderense in villa quæ dicitur Poziacus, om-*

- nia propria sua quæcunque visus est habere, cum a masilinis et terris et vineis ad sui memoriam recolendam. Ipso die David levita et præpositus migravit ab hac vita. Item, Johannes levita et abbas humilis ab hoc sæculo migravit ad clementiam Christi. Obiit Richardus comes. Victoria comitissa.*
- XIV Kalend. Maii. Apud Messanam Apuleiæ civitatem natale SS. martyrum Eleutherii gloriosissimi episcopi, et Anthiæ matris ejus. Romæ passio S. Apollonii senatoris. In Africa Victoris-Pamphili cum aliis numero VII.
- XIII Kalend. Maii. Apud Chorintum natale S. Timonis crucifixi, qui fuit de VII. diaconibus. In Armenia civitate Militina natale SS. Rufi, Aristonici, Hermogenis cum aliis numero sex. Caucoliberi Hispaniæ natale S. Vincentii martyris. In cœnobio quod dicitur ad Laubias depositio beati Ursuari episcopi et confessoris.
- Obiit Ersendis vidua Deo sacrata, quæ dedit fratribus pro Agini quondam sui mariti atque animæ suæ absolute in pago Senonico in villa Caciaco clausum vineæ habentem Arpenos IV, et ad sanctum Priscum inter monachos et fratres vineolas quas ibi habebat. Stephanus miles obiit.*
- XII Kalend. Maii. Natale S. Victoris papæ et martyris. Item, Romæ SS. martyrum Sulpitii et Serviliani. Antissiodero civitate depositio SS. confessorum Mamertini et Mariani.
- XI Kalend. Maii. Apud Persidem natale S. Simeonis episcopi et martyris cum aliis plurimis. In Gallii civitate Ebredunensi natale S. Marcellini episcopi et confessoris. Apud Alexandriam natale SS. Fortunati, Aratoris presbyteri, Felicis, Silvii, Vitalis, qui in carcere quieverunt.
- Obiit dominus Galdricus episcopus. Obiit Hugo nobilissimus miles sancti Stephani, qui dedit fratribus Acolacum villam cum appendiciis suis, annuente Goffrido episcopo suo seniori ad sui memoriam recolendam.*
- X Kalend. Maii. Romæ S. Gai papæ et martyris. Apud Persidem SS. martyrum quingentorum. Lugduno Galliæ natale sancti Epipodii martyris. Et alibi S. Parmenii cum sociis suis. Senones civitate S. Leonis episcopi et confessoris.
- Eodem die Elya uxor Roberti ducis, mundo plan- gente, cælo plaudente, ultimum exhalavit spiritum. Ipsa die Elisabeth uxor Josberti militis, cujus assensu et precibus isdem Josbertus nemus quoddam et olquam unam non longe ab Acolaco villa canonici sancti Stephani dedit ad sui memoriam faciendam.*
- dri martyris cum aliis numero XXXIV. In Britannia S. Melliti episcopi et confessoris.
- Obiit Ansellus levita et canonicus insignis, in divinis scripturis magister egregius, qui pro salute animæ suæ vineam quam habebat in monte Defenso canonicis dedit.*
- VII. Kalend. Maii. In Alexandria natale S. Marci evangelistæ. Lugduno depositio beati Rustici episcopi. Romæ letania major ad S. Petrum. In Syracusa civitate Siciliæ natale SS. Evodii, Ermogenis et Calistæ.
- Obiit dominus Eribaldus episcopus qui dedit ad vestimenta fratrum emenda, Condidam villam cum suis appenditiis et abbatiam sancti Remigii cum vineis, corticano videlicet et plantis; et ad stipendia ipsorum dimidium Maximiacum, hoc est mansos XXI.*
- VI. Kalend. Maii. Romæ natale SS. martyrum Cleti et Marcellini papæ. In pago Pontivo, cœnobio Centulæ, depositio sancti Richarii confessoris. Antissiodero dedicatio majoris ecclesiæ S. Mariæ.
- V Kalend. Maii. Romæ natale S. Anastasii papæ. Nicomedia S. Antimi episcopi et martyris cum innumera multitudine martyrum. In civitate Tarso Ciliciæ natale S. Castori.
- Obiit Lambertus hujus ecclesiæ canonicus et sacrista, qui ad sui memoriam recolendam dedit huic ecclesiæ bacinos duos argenteos, thuribulum argenteum, cappam de pallio, et duo candelabra, et duo tapetia; canonicis autem dedit centum solidos et furnum quem apud Crevenum fecit, et quidquid domorum vel aliorum ædificiorum tam apud Crevenum, quem apud Acolacum habuit.*
- IV Kalend. Maii. Apud Ravennam natale S. Vitalis martyris patris SS. Gervasii et Prothasii. Alexandria beatæ Theodoræ virginis et martyris, et S. Didimi martyris. In Pannonia S. Eusebii episcopi et S. Pollionis martyris
- Obiit Stephanus laicus, qui dedit prædium suum, quod in Loconiaci villa adquisivit de Georgio presbytero, fratribus sancti Stephani, ad sui memoriam agendam post obitum uxoris Gelesindis.*
- III Kalendas Maii. Apud Paphum natale S. Titichi apostolorum discipuli. In Tuscia Torpetis martyris. In Numidia apud Cirtensem coloniam natale sanctorum martyrum Agapii et Secundini episcoporum. Passi sunt cum eis alii sex.
- Eodem die Ayglulfus sacerdos atque decanus, divinatorumque erogator verborum ab hac luce migravit, canonicis S. Stephani tribuens tres arpennos vineæ sui prædii in Garricis villa.*

MAIUS.

Kalendas Maii. Natale SS. apostolorum Philippi et Jacobi. Jerosolymis natale sancti Quiriaci episcopi et martyris, qui et Judas vocatus est. Et alibi Jeremiæ prophetæ. Autissiodero civitate depositio sanctissimi Amatoris episcopi et præcipui confessoris Christi. In Galliis territorio Vivariensi passio S. Andioli subdiaconi. Civitate Sedunensi loco Agauno passio S. Sigismundi regis. Tolosa civitate depositio S. Orientis episcopi et confessoris.

VI Nonas Maii. Alexandria natale sancti patris nostri Athanasii episcopi et confessoris. Item in Alexandria natale SS. Saturnini et Neapolis qui in carcere requieverunt. Hierosolymis natale beati Simeonis episcopi et martyris, qui propinquus Salvatoris fuit secundum carnem. Autissiodero Optati episcopi, Memorii presbyteri et Sanctini presbyteri.

Obiit Remigius monachus et egregius doctor.

Eodem die obiit Norgaudus Eduensis episcopus, hujus ecclesiæ canonicus, qui per manum Humbaldi episcopi ecclesiæ nostræ dedit pretii librarum x ex pallio cappam optimam et quinque marcas argenti purissimi ad mensam altaris exornandum, et duo super altare operimenta mirabiliter et operose operata.

V Nonas Maii. Hierosolymis inventio sanctæ Crucis ab Helena regina in monte Golgota anno post Passionem Domini cclxxxiii, regnante Constantino imperatore. Romæ via Nomentana natale SS. martyrum Alexandri papæ, Eventii et Theodoli presbyteri. Ipsa die Juvenalis episcopi et confessoris. Autissiodero Eusebii presbyteri et Aviti diaconi.

IV Nonas Maii. In Palæstina civitate Gazan natale sancti Silvani episcopi cum plurimis clericorum suorum coronati. Et alibi sanctorum martyrum xl. Nicomedie natale S. Antonie martyris. Autissiodero depositio et translatio S. Corcodomi diaconi et confessoris. Lauriaco natale sancti Floriani martyris.

Obiit Wulterius levita et canonicus et S. Mariæ præpositus. Eodem die Girbertus levita et præceptor et abbas S. Eusebii corpus tumulo, animamque reddidit Christo.

III Nonas Maii. Ascensio Domini ad cælos. Apud Alexandriam natale S. Euthimi diaconi. Thessalonice natale SS. Herenei et Peregrini et Hirencis ignibus combustorum. Arelato depositio S. Hilarii episcopi et confessoris. Autissiodero passio S. Juviani lectoris. Vieuna B. Nicetii episcopi venerabilis sanctitatis viri.

Obiit Frodo archipresbyter et canonicus litteris bene eruditus.

Pridie Nonas Maii. Romæ S. Johannis apostoli et evangelistæ, quando ante portam Latinam in ferventis olei dolio missus est. Antiochia natale S. Evodii episcopi et martyris. Eodem die B. Lucii Cyrenensis episcopi, et alibi sanctorum martyrum Helyodori, Venusti, Postumii, Maximi, Niceti,

PATR. CXXXVIII.

A cum aliis lxxii. Autissiodero depositio SS. Valerii et Valeriani episcoporum et confessorum.

Eodem die Mediolano ordinatio domni Humbaldi episcopi, et obitus magistri Guidonis canonici sancti Stephani et archiclavii, qui dedit ecclesiæ nostræ ex libris suis passionales duos, antiphonarium, gradale, hymnarium et psalterium optimum.

Nonas Maii. Apud Terracinam Campaniæ urbem natale beatæ Domitillæ virginis et martyris cum aliis virginibus martyrio coronatis. Eodem die natale sanctorum Nerei et Achillei eunuchorum. Treceas sanctæ Mastidiæ virginis. Ipso die apud Nicomediam passio sanctorum Flavii, Augusti et Augustini fratrum.

Ipsa die Ilgerius hujus ecclesiæ venerabilis præpositus, speculum et forma clericorum, tandem monachalem suscipiens habitum, mortem perdidit et vitam invenit. Hic autem ut in anniversario Humbaldi episcopi avunculi sui fratribus refectio exhiberetur, molendinum quod apud Agligniacum de suo proprio fecit, huic ecclesiæ donavit. Multis etiam ornamentis ecclesiam istam decoravit sacerdotilibus, scilicet vestimentum diaconorum et subdiaconorum. Dedit etiam calicem argenteum, canulas argenteas et cappam de pallio optimam, missale et breviarium, et multos alios libros. Inter etiam multa beneficia quæ huic ecclesiæ fecit, dedit super altare quinque operimenta linea venerabiliter operata. Portas autem principales istius ecclesiæ fecit, in quarum operatione ccc solidos donavit, medietatem quoque terræ de Albex, quam a Gaufrido Rufo emit, et molendinum quod ædificavit in villa quæ dicitur Molins, ad refectionem in die anniversarii sui singulis annis fratribus exhibendam donavit. Eodem die obiit Hugo Nivernensis episcopus, hujus ecclesiæ canonicus.

VIII Idus Maii. Mediolano natale sancti Victoris martyris. Autissiodero depositio sancti Eladii episcopi et confessoris. In Santonico [f. Nannetico] Vertavense monasterio depositio sancti Martini presbyteri et confessoris. Romæ Benedicti papæ. In territorio Bituricæ civitatis monasterio Silviniaco depositio S. Desiderati confessoris.

VII Idus Maii. In Persida sanctorum martyrum cccc. Castro Vindocino natale Beati confessoris, cujus gesta habentur. Constantinopoli natale sancti Timothei.

VI Idus Maii. Obitus Job prophetæ. Romæ Via Latina in cimiterio ejusdem natale sanctorum martyrum Gordiani et Epimachi cum aliis multis. Item Romæ Calepodii episcopi et martyris. Item Romæ ad Centum aulas [f. Centumcellas] Quarti et Quinti.

V Idus Maii. Romæ Via Salaria natale beati Antimi presbyteri et martyris et S. Pontii. Vienna natale sancti Mamerti. Silviniaco natale S. Maioli abbatis. Eodem die passio S. Gengulfi martyris.

Obiit Wibertus laicus et Dulinus puer, qui dederunt nobis mansinile cum vinea in valle juxta

- Matriacum. Ipso die obiit Landricus comes.*
- IV Idus Maii. Romæ in cimiterio Prætextati natale sanctorum martyrum Nerei et Achillei fratrum. Item, Romæ via Aurelia natale S. Pancratii martyris. Eodem die beati Dionysii patris ejusdem beati Paneratii. Apud Cyprum sancti Epiphanii episcopi et confessoris.
- Obierunt Hugo abbas et Wigbaldus episcopus, qui dedit fratribus XII mansos in Chichiriaco per præceptum regis. Item Hermengardis comitissa obiit.*
- III Idus Maii. Romæ sanctæ Marie ad Martyres dedicationis dies agitur a Bonifacio papa institutus. Tungrensium ecclesiæ depositio S. Servatii episcopi et confessoris, et alibi beati Mitrii presbyteri et confessoris. Autissiodero depositio S. Marcelliani episcopi et confessoris.
- Pridie Idus Maii. In civitate Cymela natale S. Pontii martyris. In Syria natale sancti Victoris et S. Coronæ, qui simul passi sunt. Ipso die natale S. Pachomii patris nostri. Eodem die passio S. Bonifacii martyris, qui Nonas Junias Romæ sepultus est, quando et celebrior ejus dies agitur.
- Obiit Letardus presbyter, qui dedit fratribus quæcumque habere visus est in pago Senonico, in villa quæ dicitur Bagnentis, et in pago Autissiodorensi in villa quæ dicitur Molendinis, ad sui memoriam recolendam.*
- Idus Maii. Natale sanctorum confessorum Torquati, Tisefontis, Secundi, Indaletii, Cecillii, Escicii, Eufrasii, qui Romæ a sanctis apostolis episcopi sunt ordinati. Apud insulam Chium natale S. Hysidori martyris. Lomosaco natale sanctorum Petri, Pauli, Andreæ et Dionysii, quorum miræ passionem leguntur. Augustiduno natale S. Tetrici episcopi.
- XVII Kalendas Junii. Autissiodero vico Baugiaco passio S. Peregrini episcopi primi civitatis ipsius. In pago Tricassino sancti Fidoli episcopi et confessoris. Et alibi natale sanctorum Aquilini et Victoriani, quorum gesta habentur. In pago For-Julensi vico qui vocatur Galidianus, natale S. Maximæ virginis. In Provincia civitate Aquis sancti Mitrasii martyris.
- Eodem die dominus Rikardus episcopus viam universæ carnis est ingressus. Eodem die obiit Fulco sancti Amatoris canonicus et sacerdos, qui pro salute animæ suæ domum suam Petrinam fratribus dedit.*
- XVI Kal. Junii. Apud Hieropolim beati Papiæ antistitis. In Tuscia depositio corporis Torpetis martyris, qui v Kalendas Maii martyrium complevit, sed festivitas ejus hoc die celebrior agitur. In Alexandria Victoris.
- XIV Kalendas Junii. Romæ natale S. Potentianæ virginis et martyris et S. Pudentis patris ejus. Item Romæ natale sanctorum martyrum Calocerii et Partheni eunuchorum uxoris Decii imperatoris. In Africa natale SS. Quinti, Primuli, Salusti, Fortunati, Domnionis.
- XIII Kalendas Jun. Romæ via Salaria natale S. Bassillæ virginis et martyris. In Galliis civitate Nemauso natale S. Baudelii martyris. Bituricas natale S. Austregesili episcopi et confessoris. Autissiodero in basilica S. Germani dedicatio suberiarum cryptarum, et in occidentali parte ejusdem ecclesiæ consecratio oratorii S. Joannis Baptiste.
- XII Kalend. Jun. In Mauritania natale sanctorum martyrum Timothei, Poli et Eutichii diaconi. Autissiodero natale sancti Valis confessoris.
- Obiit Ricco sacerdos, qui omne alodium suum, quod in Montiniaco possederat, cum arvis infra civitatem sitis, dedit canonicis S. Stephani pro obtinenda peccatorum suorum remissione, et ut in obitu sui die optima exhibeatur refectio eisdem fratribus.*
- XI Kalendas Junii. In Africa natale sanctorum martyrum Casti et Emili. Autissiodero S. Helenæ virginis, cujus actus præclari in gestis S. Amatoris continentur. Apud Corsicam passio S. Julæ, quæ crucis supplicio coronata est. Item, Autissiodero depositio S. Romani monachi et confessoris, sanctique Benedicti discipuli.
- Eodem die Hludovicus juvenis rex obiit, et Helradus miles S. Stephani.*
- X Kalend. Jun. Apud Lingones passio sancti Desiderii episcopi. Vigenna passio sancti Desiderii episcopi, qui passus est in territorio Lugdunensi.
- Obiit Ablenus levita, qui dedit in pago Senonico in villa Juliaco canonicis S. Stephani patrimonium suum pro obtinenda peccatorum suorum remissione, et ut in die obitus sui eisdem fratribus optima exhibeatur refectio. Ipso die obiit Walo sacerdos atque decanus S. Petri.*
- IX Kalendas Junii. In Portu Romano natale S. Vincentii martyris. Et alibi natale S. Manahen et beatissimæ Johannæ. In Galliis civitate Nannetis natale sanctorum martyrum Donatiani et Rogatiani fratrum.
- Obiit Legerius levita et canonicus, qui a Jerusalem revertendo in mari sepulturam habuit.*
- VIII Kalendas Jun. Romæ natale S. Urbani papæ et martyris. Mediolano natale S. Dionysii episcopi et confessoris. In territorio Tricassino S. Leonis monachi et confessoris. Et alibi sanctorum quatuor martyrum.

VI Kalendas Jun. Mesia civitate Dorostrensi natale A S. Julii martyris. Civitate Arausica natale S. Eutropii episcopi et confessoris. In territorio Adartensi S. Ragnulfi martyris.

V Kalendas Junii. Romæ natale S. Johannis papæ et martyris. Apud Parisium transitus sancti Germani episcopi et confessoris. Apud Carnotum civitatem passio S. Carauni. In Sardinia SS. Emili, Felicis, Priami, Luciani.

Obiit Walo levita et canonicus et postea monachus effectus.

IV Kal. Jun. Romæ via Aurelia natale S. Restituti. Via Tyburtina natale septem germanorum. Treviris B. Maximini episcopi et confessoris. Iconio civitate natale S. Coronis martyris. Eodem die natale SS. martyrum Sisinnii, Martyrii atque B Alexandri.

Obiit Frotmundus miles S. Stephani, et postea monachus S. Benedicti. Ipso die est interfectus comes Raynaldus.

III Kal. Jun. Romæ via Aurelia natale S. Felicis papæ et martyris. Turribus Sardinie natale SS. martyrum Gabini et Crispuli. Antiochia natale SS. Isitii et Palatini, qui multa tormenta passi sunt. Ipso die natale S. Huchberti Tungrensis episcopi.

Pridie Kalend. Jun. Romæ depositio S. Petronillæ virginis, quæ fuit filia beati Petri apostoli. Eodem die apud Aquileam Cantii, Cantiani et Cantianillæ fratrum. Turribus Sardinie natale S. Crescentiani.

Eodem die obiit Elizabeth femina, pro cujus anima Obertus miles vir ejus ecclesie S. Stephani, duas olchas in Crevenno villa situs, dedit ad sui memoriam recolendam.

JUNIUS.

Kalendas Junii. Romæ dedicatio S. Nichomedis martyris, cujus martyrium xvii Kalendas Octobris ibidem celebratur. Augustiduno SS. Riviriani episcopi et Pauli presbyteri, cum aliis x martyrum. Apud Cæsaream Palæstinæ natale S. Pamphili presbyteri et martyris. Ipso die S. Caprasii abbatis monasterio Lirinensis. Vigenna Eladii episcopi et confessoris.

IV Nonas Jun. Romæ in cimiterio inter duas lauros via Lavicana Marcellini presbyteri et Petri exorcistæ. Ipso die Lugduno passio S. Elandinæ virginis cum xviii martyribus, qui sunt in territorio Autissioderensi delati vico Bacernensi a beata Balbina.

II Nonas Jun. Apud Aurelium civitatem Tusciæ natale SS. martyrum Pergentini et Laurentini fratrum. Item in Campania B. Erasmi episcopi et martyris. In territorio Aurelianensi vico Maiduno depositio S. Lifardi presbyteri et confessoris.

Autissioderensi, in villa quæ dicitur Poziucus, de vinea in unum continentes plus minus arpennos v. Eodem die Stephanus de Casellis obiit, pro cujus anima Johannes ejus filius illam partem, quam in Casellis habere videbatur, per manum Innocentii papæ et Willelmi comitis, canonicis hujus ecclesie Domino Deo servientibus dimisit: et in Nanto villa tres arpennos de terra arabili octoque denarios de censu pro anima atris suæ, prope murum civitatis.

Nonas Junii. Apud Ægyptum natale SS. martyrum Marciani, Nicandri et Apollonii, quorum gesta habentur. Apud Tharsum civitatem natale S. Bonifacii martyris. Item Bonifacii episcopi et martyris, qui de Britannis veniens, in Frisia passus est.

Ipsa die obiit Theobaldus miles.

B VII Idus Junii. Apud Cæsaream depositio S. Philippi diaconi, qui fuit unus de vii diaconibus. Romæ sanctorum martyrum Artenii cum uxore sua Candida et filia Paulina. Apud Antiochiam S. Asclepiadis episcopi et confessoris.

VII Idus Junii. Constantinopolim natale S. Pauli episcopi et martyris. Corduba SS. martyrum Petri presbyteri, Aventii, Hieremiæ et aliorum trium quorum gesta habentur.

Obiit Letericus subdiaconus, qui dedit fratribus alodum suum in Adrebleto villa.

VI Idus Junii. In Galliis Suessione civitate natale S. Medardi episcopi et confessoris. Eodem die depositio S. Godardi Rotomagensis episcopi, fratris ejusdem sancti Medardi, quos ferunt una die natos, una eademque die episcopos ordinatos, similiter quoque una die ab hac die subtractos. In Dorostoro civitate sancti Marci episcopi.

V Idus Junii. Romæ in monte Cœlio natale SS. martyrum Primi et Feliciani. In Scotia S. Columbæ presbyteri et confessoris. In Galliis civitate Agenno loco Pompeiaco passio S. Vincetii levitæ et martyris.

IV Idus Junii. Romæ via Aurelia natale S. Basilidis martyris et aliorum xxii martyrum. Autissiodero depositio S. Censurii episcopi et confessoris. Eodem die beati Gestulii martyris.

III Idus Junii. In India natale S. Barnabæ apostoli. Apud Corinthum natale S. Sostenes discipuli S. Pauli. In Aquileia SS. martyrum Felicis et Fortunati. Romæ Salutaria vetere natale sanctæ Basilicæ.

Pridie Idus Junii. Mediolano inventio et translatio corporum sanctorum martyrum Nazarii et Celsi, quorum inventio pridie Idus Junii, martyrium v Kalendas Augustas celebratur: commemoratio tamen eorum publica et celebris in die sanctorum martyrum Prothasii et Gervasii celebrius excolitur. Et alibi SS. martyrum Basilidis, Cyrini,

- et martyris. Corduba civitate natale S. Fandilæ A IX Kal. Julii. Vigilia S. Johannis Baptistæ. Eodem die S. Johannis presbyteri et martyris via Salaria veteri sepulti. Apud Britanniam Ediltrudis virginis et reginæ.
- XVIII Kal. Jul. Suessionis civitate passio SS. martyrum Valerii et Rufi, qui Romæ quidem orti, sed in Gallia glorioso sunt martyrio coronati. Et alibi Helizei prophetæ. In civitate Aurelianis translatio corporis S. Aniani episcopi et liberatio civitatis ipsius a Chunis. In Africa SS. Quintiani, Theodolæ, Festivæ et Cantianellæ.
- Obiit Iterius monachus doctor eximius.*
- XVII Kal. Jul. Apud Siciliam natale SS. martyrum Viti, Modesti et Crescentiæ. Eodem die apud civitatem Dorostro natale S. Esitii militaris et martyris. In Aquileia SS. Cantiani, Proti, Marci, Clementis.
- Obierunt Umbaldus et uxor sua Ingelsindis, qui dederunt fratribus in Ainedo villa alodum suum. Ipso die Robertus rex in bello occisus est.*
- XVI Kal. Jul. Apud Antiochiam natale SS. martyrum Cyrici et Julitæ matris ejus et aliorum cccciv. Civitate Vinsontionensi natale SS. martyrum Ferreoli presbyteri et Ferrutionis diaconi. Civitate Nannetis S. Similiani episcopi et confessoris. Matriaco villa S. Felicis martyris.
- Obiit Hugo comes.*
- XV Kal. Jul. Romæ natale SS. martyrum cclii. Aurelianis depositio B. Aviti presbyteri et confessoris. Et in monasterio qui Aurea nuncupatur, depositio S. Wlmari confessoris.
- XIV Kal. Jul. Romæ via Ardeatina natale SS. martyrum Marci et Marcelliani fratrum. In Hispaniis civitate Malacha SS. martyrum Cyriaci et Paulæ virginis. Alexandria natale S. Marinæ virginis.
- Obiit Adhelardus sacerdos, qui dedit pro amore vitæ æternæ in Montiniaco alodum suum canonicis S. Stephani, et in civitate Autissiodero aream in qua debebat.*
- XIII Kal. Jul. Mediolano natale SS. martyrum Gerwasii et Prothasii, et commemoratio SS. Nazarii et Celsi. Ravennæ natale S. Ursicini martyris.
- Obiit Æia mulier bona.*
- XII Kal. Jul. Romæ depositio S. Novati fratris Timothei presbyteri, qui a beatis apostolis eruditi sunt. Ravenna Crispuli et Vitalis martyris. In Thomis civitate sanctorum Pauli, Cyriaci, Paulæ, Felicis, Thomæ, Felicis.
- Obiit Hludovicus imperator. Ipsa die obiit Ingranus et Elizabeth uxor ejus, pro quorum memoria Milo filius eorum dedit canonicis S. Stephani xii nummos in censu.*
- XI Kal. Jul. Apud Siciliam civitate Syracusana natale SS. martyrum Rufini et Martiæ. Romæ
- IX Kal. Julii. Vigilia S. Johannis Baptistæ. Eodem die S. Johannis presbyteri et martyris via Salaria veteri sepulti. Apud Britanniam Ediltrudis virginis et reginæ.
- VIII Kal. Jul. Nativitas beati Johannis Baptistæ. Augustiduno depositio S. Simplicii episcopi et confessoris. Romæ in cimiterio Gaudenti, sanctorum Felicis, Emeritæ.
- VII Kal. Julii. Natale S. Sosipatris discipuli Pauli apostoli. Alexandria Gallicani martyris. Roma via Salaria [f. Salaria] natale S. Luceiz virginis et martyris cum aliis xxii simul et Aceiz regis barbari. Apud Cretam S. Philippi Gortianensis episcopi.
- VI Kal. Jul. Natale SS. martyrum fratrum Johannis et Pauli, quorum primus præpositus, secundus fuit primicerius Constantiæ virginis filia Constantini. In Africa Gaudenti, Felicis, Emitæ.
- Obiit Leotericus Senonensis archiepiscopus.*
- V Kal. Julii. Apud Galatiam B. Crescentii discipuli Pauli apostoli. Tiburtina urbe Italiæ natale sanctæ.... cum septem filiis martyrizatæ. Cordubæ Hispaniis natale SS. Zoili et aliorum x et ix. Cartagini sanctæ Guddenæ virginis et martyris. Oia monasterio S. Florentii confessoris.
- Obiit Johannes sacerdos et canonicus, qui ad missas celebrandas dedit pro redemptione animæ suæ vestimenta sacerdotalia et calicem argenteum, et fratribus xxi solidos censuales, ut eis refectio communis exhiberetur. Præterea dedit ecclesiæ domum suam. Item obiit Galo laicus, qui omne patrimonium suum quod habebat in pago Tornetrensi in Villari-villa pro amore vitæ æternæ fratribus dedit ob sui memoriam faciendam.*
- IV Kal. Julii. Vigilia apostolorum Petri et Pauli. Ipso die natale S. Leonis papæ et confessoris. Lugduno Galliæ S. Hyrenei episcopi et martyris, et aliorum vii.
- III Kal. Jul. Romæ natale sanctorum apostolorum Petri et Pauli, qui passi sunt sub Nerone, Basso et Tusco consulibus. In eadem urbe via Aurelia sanctorum martyrum nongintorum septuaginta septem.
- Pridie Kal. Jul. Natale et celebratio iterum beati Pauli apostoli. Item beatissimæ Lucinæ apostolorum discipulæ. Lemovicis natale S. Martialis episcopi et confessoris. Ipso die sanctorum Corsici presbyteri et Leonis subdiaconi. In territorio Vivariensi S. Hostiani presbyteri et confessoris.
- Eodem die obiit Andreas miles Jerosolymis sepultus.*

- conf. In territorio Remensi S. Theoderici presbyteri et confessoris. In territorio Cameracensi Portu, qui Valentianus nuncupatur, natale S. Salvii martyris. Augustiduno depositio Leonti episcopi et confessoris.
- Obiit Rainardus miles. Item obiit Jonas levita et canonicus, qui dedit ad restaurationem librorum hujus ecclesie xl solidos.*
- VI Nonas Julii. Romæ natale SS. martyrum Processi et Martiniani, qui a beatissimis Petro et Paulo baptizati et instructi sunt. Et in eadem urbe natale S. Eutici et Melchiadis papæ.
- V Nonas Jul. Apud Edissam Mesopotamiæ passio S. Thomæ apostoli, qui translatus est xii Kalendarum Januarii quando celebrior dies agitur. Constantinopolim natale S. Eulogii. Laodicia S. Anathoki episcopi et confessoris. Apud Neocæsariam Ponti beati Gregorii episcopi et beati Athenodori fratris episcopi. Senones S. Sydronii martyris.
- IV Nonas Jul. Osee et Aggei prophetarum. Turonis translatio S. Martini episcopi et confessoris, et ordinatio episcopatus ipsius. In Africa natale S. Jocundiani martyris. In territorio Bituricæ civitatis, vico Vesteno, natale S. Lauriani martyris. In Sirmia natale SS. Innocentii, Sabbatiæ cum aliis xxx.
- III Nonas Jul. Apud Syriam natale S. Domitii martyris. Romæ natale sanctæ Zoæ martyris uxoris beati Nicostrati. In Alexandria S. Arpotis.
- Pridie nonas Julii. Osee et Johel prophetarum, et octavæ apostolorum. Romæ natale S. Tranquillini martyris patris martyrum Marci et Marcelliani, qui ad prædicationem beati Sebastiani credidit Christum. In pago Threcarensi natale sancti Goutharis presbyteri et confessoris. Augustiduno depositio Legonti episcopi et confessoris.
- Nonas Julii. Apud Alexandriam natale S. Pantheni viri apostolici. Romæ SS. martyrum Nicostrati, Claudii, Castorii, Victorini, Symphoriani, quos beatus Sebastianus credere Christum docuit, et S. Polycarpus presbyter baptizavit.
- Obiit Angilelmus episcopus, qui dedit villam, cui Pulverenus nomen est, fratrum canonicorum scilicet stipendiis. Res etiam quæ ex jure proprio ei cesserant tam in Biliaco, quam in Annau cum servientibus, eorundem usibus delegavit.*
- VIII Idus Julii. Apud Asiam S. Aquilæ et Priscillæ, de quibus in Actibus apostolorum scribitur. In Palestina natale S. Procopii martyris. Apud Eracleam SS. Johannis et Apri. Ipso die S. Ceciliani martyris.
- VII Idus Julii. Romæ ad Guttam jugiter manantem natale S. Zenonis et aliorum decem millium ducentorum trium. Eodem die beati Cyrilli episcopi et martyris. In civitate Tyræ natale S. Anatholiæ martyris, et S. Audatis martyris. In civitate Marulana natale S. Briccii episcopi et confessoris.
- Eodem die depositio S. Patris nostri Effrem diaconi. Senones sancti Eraclii episcopi.
- Obiit Odo sancti Dionysii monachus.*
- VI Idus Julii. Romæ natale SS. martyrum septem fratrum filiorum S. Felicitatis, id est, Januarii, Felicis, Philippi, Alexandri, Vitalis, Silvani, Martialis. In Africa natale SS. martyrum Januarii, Marini, Naboris et Felicis. Item, Romæ natale SS. virginum Rufinæ et Secundæ sororum et martyrum. Apud Ephesium in monte Cælio depositio septem Dormientium, quorum nomina hæc sunt: Maximianus, Malcus, Martianus, Dionysius, Johannes, Serapion, Constantinus.
- V Idus Julii. Translatio corporis S. Benedicti abbatis In Armenia minore civitate Nicopoli natale SS. martyrum Januarii et Pelagiæ. In territorio Pictavensi natale S. Savini confessoris. Hic fuit ex discipulis sancti Germani Autissioderensis episcopi.
- IV Idus Julii. Apud Aquileiam natale S. Hermogaræ episcopi et martyris, discipuli S. Marci Evangelistæ. Apud Cyprum natale beati Vasonis antiqui Christi discipuli. Mediolano translatio corporum SS. martyrum Naboris et Felicis. Romæ in Vaticano S. Pii papæ. (*Recenti manu. Exceptio reliquiarum S. Amatoris.*)
- III Idus Julii. Natale S. Silæ apostoli, adjutoris beati Pauli apostoli. In Africa natale SS. confessorum Eugenii Cartaginensis episcopi et universi cleri ejusdem ecclesie, qui cæde inediaque mactati fere quingenti vel amplius fuerunt. In Britannia minori natale S. Thuriavi episcopi et confessoris. In Anthiochia passio S. Margaritæ virginis. In Alexandria Serapionis et Trophimi.
- Pridie Idus Julii. Romæ natale S. Anacleti papæ. Apud Pontum natale S. Focæ episcopi et martyris. Alexandria depositio S. Eracleæ antistitis. Lugduno Galliæ S. Justi episcopi et confessoris.
- Obiit Gualdricus levita et canonicus sancti Stephani et abbas sancti Eusebii.*
- Idus Julii in Alexandria SS. Philippi, Zenonis, Narsei, et decem Infantum. Nisibi natale S. Jacobi episcopi et magnæ virtutis viri. Cartagine SS. Catulini diaconi, Januarii, Florentii, Julii et Justæ, qui sunt positi in basilica Fausti. Hierosolymis divisio xii apostolorum ad prædicandum.
- Obiit Jonas sacerdos et canonicus almi Stephani complens præsentis vitæ debitum, ovanter emisit spiritum.*
- XVII Kalend. Augusti. In civitate Hostia natale S. Hilarini martyris. Apud Antiochiam Syriæ natale S. Eustachii episcopi et confessoris. Et alibi SS. Valentini, Theoni et Dyocletis.
- XVI Kalend. Aug. In Cartagine natale SS. martyrum Schillitanorum numero xii Autissiodero depositio B. Theodosii episcopi et confessoris.
- XV Kalend. Aug. Romæ passio septem germanorum Petri, Marcelliani, Dionysii, Januarii, Symphro-

- iii, Clementis et Hyrenei. Civitate Mettis natale A. S. Arnulfi episcopi et confessoris.
- XIV Kalend. Aug. Apud civitatem Colossis natale beati Epafrae episcopi et martyris. Apud Hispaniam Hispali civitate natale SS. Justæ et Rufinæ martyrio coronatarum. Eodem die natale S. patris nostri Arsenii monachi et confessoris, qui propter abundantiam lacrymarum sudarium in sinu semper ferebat. Lugduno Galliæ sancti Rustici presbyteri et confessoris.
- XIII Kal. Aug. Natale S. Joseph, qui cogominatus est Justus. Civitate Corduba natale S. Pauli diaconi et martyris. In Thebaïda S. Victoris. Apud Damaseum SS. martyrum Sabini, Maximini, cum aliis XIV. Antissioderæ S. Marini presbyteri.
- XII Kalend. Aug. Obitus Danihelis prophetæ. Romæ B natale S. Praxidis virginis. In civitate Marsilia natale S. Victoris martyris. Passi sunt autem cum eo tres milites, Alexander, Felicianus et Longinus. Treas passio S. Julix virginis.
- Ipsa die obiit Robertus rex Franciæ.*
- XI Kalend. Aug. Natale S. Mariæ Magdalene, de qua, ut Evangelium refert, septem dæmonia ejecit Dominus. Ancyra Galatiæ natale S. Platonis martyris. Cœnobio Fontenella depositio S. Wandregesili confessoris et abbatis.
- X Kalend. Aug. Apud Ravennam natale S. Apollinaris episcopi et martyris. Hic Romæ ordinatus a beato Petro apostolo Ravennam directus est, ibique passus.
- IX Kalendas Aug. Apud Hemeritam Hispaniæ civitatem natale S. Victoris martyris cum duobus fratribus. In Italia civitate Tyro, quæ est circa lacum Vulsinum, natale S. Christianæ virginis et martyris. Eodem die natale SS. Nicetæ et Aquilæ, quæ martyrii palmam capitis abscissione meruerunt.
- VIII Kalendas Augusti. Natale beati Jacobi apostoli fratris Johannis evangelistæ, quem decollavit Herodes. In Licia civitate Samon natale S. Christophori martyris. Civitate Barcinona passio S. Cucuphatis. Romæ Nemesii diaconi et martyris.
- VII Kalend. Aug. Natale beati Herasti, qui Philippus a beato Paulo apostolo ordinatus, ibi martyrio coronatus quievit. Romæ in Porto natale S. Jaccincti martyris. Item Romæ via Latina sanctorum martyrum Symphronii, Olympii, Theodoli et Exuperiæ.
- VI Kalend. Aug. Apud Nicomediam civitatem natale S. Hermelagi presbyteri et martyris, cujus doctrina beatus Pantaleon ad fidem conversus est. Et alibi natale sanctorum XII, quorum gesta habentur. In Sicilia beati Simeonis monachi. Antissioderi beati Hetherii episcopi et confessoris.
- V Kalend. Aug. Nicomedia passio S. Pantaleonis. Britanniæ missio S. Simeonis.
- curdus abbas sancti Germani ab hac vita sublatus est.*
- IV Kalend. Aug. Romæ via Aurelia translatio corporis beati Felicis episcopi et martyris, qui IV Idus Novembris martyrio coronatus est. Eodem die sanctorum martyrum Simplicii, Faustini et S. Beatricis martyris sororis eorum. Treas depositio S. Lupi episcopi et confessoris. Item Romæ natale B. Seraphiæ virginis et martyris, cujus celebrior dies agitur III Nonas Septembris.
- Ragenaldus hujus ecclesiæ... eodem die Senonis pugnando interfectus est. Eodem die Philippus rex Francorum obiit.*
- III Kalend. Aug. Romæ SS. martyrum Abdou et Sennen v Kalendas Augusti martyrizatorum, et III Kalendas ejusdem mensis sepulorum. Apud Africam civitatem Lucernariam natale SS. virginum et martyrum Maximæ, Donatillæ et Secundæ. Antissiodero depositio S. Ursi episcopi et confessoris.
- Pridie Kalend. Aug. Apud Ravennam Italiæ civitatem transitus S. Germani episcopi Antissioderensis. Apud Cæsaream sancti Fabii martyris.
- Eodem die Ludovicus rex Franciæ obiit.*
- AUGUSTUS.
- Kalendas Augusti. Romæ S. Petrum ad vincula. In Antiochia passio SS. Machabæorum septem fratrum cum matre sua, qui passi sunt sub Antiocho rege. In Italia Vereellis civitate natale S. Eusebii episcopi et martyris. Civitate Philadelphia SS. martyrum septem una die coronatorum. Gerunda civitate natale S. Felicis præcipui martyris. Romæ SS. virginum et martyrum Spei, Fidei et Caritatis, et matris earum Sapientix.
- IV Nonas Aug. Romæ in cimiterio Calisti via Appia natale sancti Stephani papæ et martyris. In provincia Bithinia urbe Nicæa natale S. Theodotæ cum tribus filiis suis martyrizatæ. Et in Italia civitate Verona natale S. Felicis. Et alibi natale sancti Niceti.
- III Nonas Aug. Hierosolymis inventio corporis beati Stephani protomartyris Christi, et SS. Gamalhelis, Nicodemi et Abibon. Romæ via Appia natale S. Tharsitii martyris. Augustiduno depositio Eufroni episcopi et confessoris.
- Pridie Nonas Augusti. Romæ ad S. Laurentium natale S. Justini presbyteri. Eodem die beati Aristarchi discipuli S. Pauli apostoli, qui fuit Thessalonicensium episcopus. Romæ in crypta Arenaria beati Tertulliani martyris.
- Obiit Henricus rex Francorum. Eodem die Gauridus comes Cabilonensis, hujus ecclesiæ casatus, apud castrum suum Donzicacum monachus factus obiit.*

via Hierosolymitana sepulturæ traditus est. Eodem die Rainaldus Willelmi comitis filius interfectus est.

VIII Idus Aug. Transfiguratio Domini in monte. Romæ natale S. Sixti episcopi et martyris, cum quo passi sunt Felicissimus et Agapitus diacones, et alii quator, id est Januarius, Magnus, Vincen-tius et Stephanus subdiaconus, ac beatus Quartus cum eis, ut scribit S. Cyprianus. Item Romæ S. Ormisilæ papæ.

Obiit Maurinus episcopus, qui dedit stipendiis fratrum agellum proprietatis suæ, cujus vocabulum est Villare, non longe a Varziaco.

VII Idus Augusti. Apud Tusciam civitate Aritia natale S. Donati episcopi et martyris. Apud Medio-lanum S. Faustini. Romæ passio sanctorum xxviii. Apud Cretam civitate Augusta passio S. Afræ.

Obiit Ermenfredus præpositus, qui dedit fratribus prædium suum super fluvium Baleæ, et in Capi-liaco et in pago Senonico et in Basau ad sui me-moriam celebrandam.

VI Idus Augusti. Romæ S. Cyriaci martyris socio-rumque ejus, qui passus est xvii Kalendas Apri-lis: sed postea beatus Marcellus episcopus una cum beatissima Lucina transtulit in prædium suum sacrum corpus ejus, pariterque xxii sociorum ejus, manu sua recondidit cum aromatibus viii die mænsis Augusti, quando et celebrem ejus festi-vitatem statuit. Viennæ S. Severi presbyteri.

Eodem die obiit Heriveus Nivernensis episcopus hujus ecclesiæ canonicus. Item obiit Ato miles, pro cujus anima Humbaudus frater ejus terram Lonniaci quam tenebat, canonicis S. Stephani re-liquit.

V Idus Augusti. Romæ S. Romani militis, qui con-fessione S. Laurentii compunctus, baptizatus martyrizatus est. Ipso die vigilia S. Laurentii ar-chidiaconi et martyris.

Obiit Salomon canonicus et decanus sancti Ste-phani.

IV Idus Augusti. Romæ natale S. Laurentii diaconi et martyris. Item Romæ militum centum sexa-ginta quinque.

III Idus Augusti. Romæ via Lavicana inter duas lauros natale S. Tiburtii martyris. Item Romæ natale S. Susannæ virginis et martyris. Cameraco natale S. Gaugerici episcopi et confessoris. In civitate Ebroicas natale S. Taurini episcopi.

Obiit Hugo hujus ecclesiæ venerabilis episcopus, quem vitæ sanctitas et morum probitas decoravit, et quam pie et religiose vixerit, hujus vitæ exitus satis comprobavit. Qui ob amorem Dei et sui me-moriam singulis annis recolendam, ecclesiam Au-siaci ad refectionem fratrum in die anniversarii sui huic ecclesiæ donavit. Dedit etiam eidem altas ecclesias, ecclesiam scilicet Bacernæ et S. Briccii, et Induniaci, et Veniosæ, et decimas Visiaci. Præ-terea ipsam ecclesiam multis cappis de pallio, et duobus tapetis, et multis sacerdotalibus indu-

mentis, et altis ornamentis ipse dives ditavit. Pridie Idus Augusti. In Sicilia civitate Cathena natale S. Eupli diaconi et martyris. Eodem die natale S. Hilarie martyris matris S. Afræ, cum qua passæ sunt Digna, Eumenia et Euprepia. Civitate Filare passio S. Gratiliani et Felicissimæ virginis.

Obiit venerabilis memoriæ magister Gislebertus, Veteris et Novi Testamenti glossator eximius, qui Universalis merito est appellatus, hujus ecclesiæ canonicus, postmodum vero Londoniensis factus episcopus; qui præter cætera quæ ecclesiæ nostræ ex Anglia transmiserat ornamenta, octoginta et duas libras eidem ecclesiæ contulit: Fratres vero inde possessiones ementes, anniversarium ejus sin-gulis annis celebrari devote constituerunt.

B Idus Augusti. Romæ via Tyburtina natale S. Hyp-politi martyris. Passa est autem Concordia nutrix ejus, et alii de domo ejus xix. Forosillæ natale S. Cassiani martyris. Pictavis depositio S. Rade-gundis reginæ.

Obiit Norgaudus miles S. Stephani.

XIX Kal. Septembris. Vigilia Assumptionis S. Mariæ. Via Appia in cimiterio Calixti depositio S. Eu-sebii presbyteri et confessoris. Apud Aquileiam passio sanctorum Felicis et Fortunati fratrum. In Africa Demetrii cum aliis decem.

XVIII Kal. Septembris. Assumptio sanctissimæ et gloriosissimæ Dei genitricis Mariæ. Eodem die natale S. Tharsitii acolythi et martyris. Et alibi S. Eusebii martyris.

C XVII Kal. Septembris. In Nicæa Bithiniæ natale S. Ursatii confessoris. Romæ natale S. Serenæ uxoris Diocletiani Augusti. Autissiodero translatio Augurii et Desiderii episcoporum. In Persida na-tale S. Tyrsi martyris. Nivernis natale S. Arigii episcopi et confessoris.

Ipso die Odo præceptor S. Stephani præsentem. finivit vitam.

XVI Kal. Septembris. In Cæsarea Cappadociæ na-tale S. Mammæ martyris. Apud Africam SS. martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servi et Rustici subdiaconorum, Rogati et Sep-timi monachorum, et Maximi pueri. Romæ octa-bas S. Laurentii.

D XV Kalendas Septembris. Apud Prænestinam civi-tatem natale S. Agapiti martyris. Romæ SS. presbyterorum Johannis et Crispi. Apud Cartagi-nem passio SS. Massæ Candidæ, qui fere ccc fuere viri, et in clibanum calcis vehementer ar-dentis pro fide Christi sunt demersi, unde candi-datus ille exercitus beatorum Massa Candida me-ruit nuncupari: Massa, propter numerum, Can-dida, propter meritum: quorum memoria agitur ix Kalendas Septembris. Tamen sciendum quia xv Kalendas prædicti mensis passi sunt.

Obiit Gualterius vicecomes.

XIV Kal. Septembris. Natale S. Magni seu S. An-dræ martyrum cum sociis suis duobus millibus dxcvii. In monte qui dicitur Jura. S. Donati præ-

- abyteri et confessoris. Romæ beati Julii senatoris A et martyris. In territorio Bituricensi natale sancti Mariani confessoris, cujus gesta habentur.
- Ipsa die obiit Ebrardus miles S. Stephani.*
- XIII Kal. Septembris. Samuelis prophetæ. Eodem die beati Porphirii hominis Dei. Herio insula in loco qui dicitur Deas, natale S. Philiberti abbatis et confessoris.
- XII Kalendas Septembris. In territorio civitate Gavalitana vico Mimatensi, natale S. Privati episcopi et martyris. Eodem die natale SS. martyrum Bonosii et Maximiani, quorum gesta habentur.
- Obiit Adelelmus nobilis miles et humilis. Eodem die Willelmus Nivernensis comes, Carturiæ religionem vitam ducens sanctissime obiit.*
- XI Kal. Septembris. Romæ natale S. Timothei martyris, qui de Antiochia Romam venit, et sua prædicatione multos ad Christum convertit: pro quo et martyrizatus sepultus est juxta beatum Apostolum pro eo quem habuerat ejusdem nominis discipulum. Augustiduno natale S. Symphoriani martyris. Item, Romæ B. Antonii martyris, et SS. Peregrinorum martyrum Martialis, Epiterii, Saturnini cum sociis eorum.
- Stephanus hujus ecclesiæ præpositus et canonicus obiit.*
- X Kalendas Septembris. Antiochia natale SS. martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ cum aliis XII. Alexandria beati Theonæ viri Dei. Et alibi S. Zachæi episcopi et SS. martyrum Menerii, Eleazari cum filiis IX. Eodem die natale C sanctorum Timothei et Apollinaris, qui apud Remensium urbem consummato martyrio cælestia regna meruerunt. In Licea civitate Egea SS. Claudii, Asterii et Neonis, qui post acerba tormenta cruci adfixi sunt. Augustiduno depositio sancti Flaviani episcopi.
- Eodem die Eribertus Autissioderensis episcopus vitam universæ carnis est ingressus.*
- IX Kalendas Septembris. In India natale S. Bartholomæi apostoli. Apud Cartaginem commemoratio sanctorum Massæ candidæ, quorum solemnitas superius XV Kalendas Septembris annotata est. Romæ natale S. Genesii martyris. Civitate Rotomago natale S. Audoeni episcopi et confessoris. In territorio Nivernensi natale SS. confessorum Patricii abbatis et Gildardi presb. D
- Obiit Hugo comes.*
- VIII Kalendas Septembris. Romæ natale SS. martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini, et Vincentii. Arelato natale S. Genesii martyris proprio cruore baptizati. Civitate Compluto passio SS. Justi et Pastoris fratrum, qui cum adhuc nunci litæria
- Secundi martyris. Berganis civitate natale S. Alexandri martyris. Salona passio S. Anastasii, cujus memoria festivitatis supra notata est XI Kalendas Septembris. Autissiodero depositio S. Elcutherii episcopi.
- VI Kalendas Septembris. Apud Capuam S. Rufi martyris. Arelato S. Cæsarii episcopi et confessoris. Augustiduno depositio S. Siagri episcopi et confessoris. Thomis natale SS. martyrum Marcellini tribuni, et uxoris ejus Manneæ, et filii ejus Johannis, et Serapionis clerici, et Petri militis. Eodem die passio SS. Georgii diaconi, Aurelii, Felicis, Nataliæ, et Liliose. Civitate Bituricas translatio corporis S. Sulpitii episcopi et confessoris.
- V Kal. Septembris. Romæ passio S. Hermetis martyris. Constantinopolim natale sancti Alexandri episcopi gloriosi senis, cujus oratione Arrius divino nutu crepuit medius effusus visceribus. In civitate Ypponna natale S. Augustini episcopi et confessoris, qui spiritu divino tactus, fecit libros, tractatus, epistolas numero mille XXX, excepto quæ numerari non possunt. Santonas natale S. Bibiani episcopi et confessoris. Ipsa die in Brivato vico natale sancti Juliani martyris.
- Obiit Gimo miles S. Stephani.*
- IV Kalendas Septembris. Romæ ad arcum Faustini beatissimæ Sabinæ martyris, quæ fuit uxor præclarissimi quondam Valentini et filia Herodis Metallarii, quæ passa est Adriano imperante, sub præfecto Heliadio. Item, Romæ passio S. Seraphiæ virginis. In provincia Palæstinæ civitate. . . decollatio S. Johannis Baptistæ.
- Ipsa die ordinatio domni Herefridi, qui dedit fratribus ad refectionem ipsius diei faciendam Artaldum villam, et in Lindriaco mansum unum, et in Capillaco mansum alterum, et molendinum subtus murum. In Nativitate vero S. Mariæ quando sedit primum in cathedra episcopali, dedit fratribus ecclesiam Bacernæ et Lindriacum, et Lupinum, necnon Logniacum. Gimiliacum autem dedit in natali S. Clementis. Obiit Archemboldus episcopus.*
- III Kalendas Septembris. Romæ via Ostiensis milliario ab Urbe beatissimorum martyrum Felicis et Adacti, ambo presbyteri. Item, Romæ Gaudentiæ virginis.
- Obiit Ermembertus sacerdos, qui innocenter gladio interfectus est.*
- Pridie Kalendas Septembris. Treveris natale S. Paulini episcopi et confessoris. Apud Athenas B. Aristidis fide sapientiaque clarissimi. Autissiodero depositio S. Optati episcopi et confessoris. Ancira Galatiæ SS. Gaiani et Juliani.

confessoris. Ipsa die transitus S. Ægidii abbatis A et confessoris.

Obiit Richardus comes.

V Nonas Septembris. Lugduno natale S. Justi episcopi et confessoris, qui migravit ad Dominum in eremo pridie Idus Octobris, et ejus sacrum corpus et B. Viatoris ministri ejus Lugdunum relatum, cum digno cultu conditum est iv Nonas Septembris. Eodem die apud præfatam urbem depositio B. Helpilii episcopi. Apud Apamiam B. Antonini martyris.

III Nonas Septembris. Natale S. Fæben, de qua Apostolus Romanis scribit : *Commendo autem vobis Fæben*, etc. Romæ commemoratio B. Seraphiæ virginis et martyris, quæ passa est iv Kalendas Augusti, sepulta pridie Kalendas Augusti, sed iv Nonas Septembris festivior dies agitur, quando locus orationis dedicatus est, et sepulcrum ejus ornatum est. Apud Capuam natale SS. martyrum Antonini pueri et Aristei episcopi. Pridie Nonas Septembris. Moysi legislatoris. Cabilonis civitate natale S. Marcelli martyris. Et alibi natale SS. martyrum Rufini, Silvani et Vitalicæ. Romæ in cimiterio Maximi via Salutaria natale sancti Bonifacii episcopi.

Nonas Septembris. In suburbio Romæ beati Victorini martyris. Romæ in Portu natale S. Herculiани martyris. Eodem die natale S. Bertini abbatis.

Obiit Lambertus levita et doctor eximius. Ipso die Helisabeth Deo sacrata obiit.

VIII Idus Septembris. Obitus Zachariæ prophetæ, et natale S. Honesyppheri, de quo ad Timotheum scribit Apostolus : *Det misericordiam Dominus Honesyppheri domui*, et reliqua. Apud Africam beatissimorum episcoporum Donatiani, Præsidii, Mansueti, Germani, Fuscili.

VII Idus Septembris. In Galliis territorio Æduorum nuncupato loco Alesia, quæ olim fortissima civitas fuerat, sed a Julio Cæsare destructa, natale sive passio sacratissimæ Reginæ virginis. Nicomedia natale beati Johannis viri Dei. Aurelianus depositio B. Evurtii episcopi. Parisius vico Novegento sancti Clodoaldi presbyteri et confessoris.

VI Idus Septembris. Nativitas sanctæ Dei genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ, quem Spiritus sanctus custodivit, et electam sanctificavit, ut ex utero illius nasceretur Homo Deus altissimus. Romæ festività sepulturæ S. Adriani, qui apud Nicomediam cum aliis xxiii passus est iv Nonas Martii.

Obiit Eribaldus levita et archielavis, qui insperate ab inimicis gladio interemptus est. Eodem die Dodo sacerdos occisus est in bello. Ipso die Ingelbaldus sacerdos atque decanus S. Stephani obiit.

V Idus Septembr. Apud Nicomediam passio SS. Dorothei et Gorgonii martyrum. Eodem die Audomari Tarvanensis eniscopi. Romæ natale S. Sergii

cam natale sanctorum confessorum x quorum actus gloriosi habentur. In Calcedonia natale SS. Sostenis et Victoris, qui post varia tormenta incumbentes orationi, vocati de cælo datoque sibi invicem pacis osculo spiritum emiserunt.

Obiit Hludovicus serenissimus rex filius Karoli.

III Idus Sept. Romæ in cimiterio Basillæ natale SS. martyrum Proti et Jacinti, qui fuerunt eunuchi sanctæ Eugenæ virginis. Lugduno Galliæ depositio S. Patientis episcopi et confessoris.

II Idus Sept. Apud Ticinum . . . pia dicitur, natale SS. confessorum Syri et Yventii, qui glorioso sine quieverunt in pace. Et in Sicilia civitate Catena S. Eupli et beati Serapionis episcopi. Augustiduno civitate S. Evanti episcopi et confessoris.

B Idus Sept. Apud Ægyptum civitate Alexandria B. Philippi episcopi et martyris patris sanctæ Eugenæ virginis. Ipso die S. Amati presbyteri et abbatis monasterii Romerici. Anlegavis depositio sancti Maurilionis episcopi. Augustiduno B. Nectari episcopi.

XVII Kal. Octobris. Exaltatio sanctæ Crucis, quando Eraclius imperator cum de Perside Hierosolymam reportavit. Romæ via Appia in cimiterio Calisti natale sancti Cornelii papæ et martyris. Passi sunt cum eo xxiii viri. Apud Africam B. Cypriani episcopi et martyris, cujus sacratissima ossa cum capite S. Pantaleonis et membris B. Sporati martyris tempore Caroli Magni Lugdunum delata honorifice tumulata sunt. Referuntur autem cum eo passi Crescentianus, Victor, Rosula et Generalis.

XVII Kal. Octob. Natale S. Nicomedis presbyteri et martyris. In territorio Cavillonense castro Trenorcio S. Valeriani martyris. Lugduno Galliæ B. Albini episcopi. Tullo natale sancti Apri episcopi et confessoris

Obierunt Dadoenus et Alfaldus presbyteri, qui dederunt alodum suum in villa Montiniaco fratribus.

XVI Kal. Octob. Civitate Calcedona natale S. Euphemie virginis et martyris cum aliis xlii. Romæ natale S. Lucie viduæ et martyris. Item, Romæ B. Geminiani martyris cum aliis lxxv.

Obiit Gosfridus clarus consilio, amicus pacis et pietatis, episcopus ecclesie quidem suæ dignus memoria, lachrymis, et benedictionibus. Item, Guibertus miles obiit, qui in manum Humbaldi episcopi ecclesiam in Acolaco villa reliquit, annuente uxore sua et duobus filiis suis et filia.

XV. Kal. Octob. In Britannis natale SS. Socratis et Stephani. Eodem die natale S. Lamberti Tangrensis episcopi et martyris. Cordubæ sanctorum martyrum Emiliani diaconi et Hieremie, quorum corpora post abscissionem capitis igne conflagrata sunt.

XIV Kal. Octob. Natale B. Methodii Olympi Licie et sanctæ Tyri episcopi qui sub Diocletiano in

- S. Ambrosii episcopi. In Alexandria natale S. Trophimi.
- XIII Kal. Octob. In Neapolim Campaniæ natale SS. martyrum Januarii Beneventanæ episcopi cum aliis viii. In Palestina natale SS. martyrum Pili et Nili episcoporum. Apud Nuceriam natale S. Felicis martyris et beatæ Constantiæ martyris. In territorio Lingonicæ civitatis monasterio Segestro, depositio S. Sequani presbyteri et monachi, et alibi S. Potiti martyris. In Galliis civitate Vigenna natale S. Ferreoli martyris.
- XII Kal. Octob. In Cicico natale SS. martyrum Faustæ virginis et Evilasii, qui, inauditis multigenisque laniati tormentis, vocati de cælo redderunt animas.
- XI Kal. Octob. Natale beati Matthæi apostoli et evangelistæ, qui primus in Judæa evangelium Christi Hebræo sermone scripsit. Postea vero apud Æthiopiam prædicans martyrium passus est. Eodem die natale S. Alexandri martyris, cui papa Damasus cryptam condignam faciens, illuc eum vi Kalendas Decembris transposuit, quando et festivitatem ejus dedicavit.
- X Kal. Octob. In Galliis civitate Seduno loco Augauno seu Octodero natale SS. martyrum Thebæorum Mauricii, Exuperii, Candidi, Victoris, Innocentii, Vitalis cum sociis eorum sex millibus sexcentis sexaginta sex. Autissiodero adventus (seu) exceptio corporis S. Germani episcopi et confessoris ab Italia. Et in Reomau cœnobio translatio corporis sancti patris nostri beatissimi Johannis confessoris. In provincia Bajoaria natale S. Emeremi martyris atque pontificis.
- IX Kal. Octob. In Campania natale S. Sosii martyris diaconi Mesenatæ civitatis. Illic cum quoddam evangelium legeret in ecclesia præfatae urbis, præsentem beato Januario, vidit subito idem episcopus de capite ejus flammam exurgere, quam nemo alius vidit, et pronuntiavit eum martyrem futurum: quod postea veritas rei tam in ipso episcopo, quam in aliis quinque ministris ipsius, martyrizando comprobavit. Eodem die natale S. Teclæ virginis apud Seleuciam quiescentis, quæ de civitate Hyconio a beato Paulo apostolo instructa est.
- VIII Kal. Octobris. Conceptio S. Johannis Baptistæ. In territorio Eduorum vico, qui dicitur Sedelocus, natale SS. martyrum Andochii, Tyrsi et Felicis, qui ad docendam Galliam ab oriente directi, sub Aureliano principe gloriosissime sunt coronati. Et alibi SS. Juliani, Christophori, Laurentii. In territorio Biturico castro Mediolano natale S. Genesii martyris.
- VII Kal. Octob. Natale B. Cleopæ, qui unus fuit de Christi discipulis, quem tradunt in eodem
- tyris. Autissiodero depositio et translatio S. Agnarii episcopi et confessoris. Ipso die natale S. Herculiani martyris.
- Obiit Eldaldus Senonum archiepiscopus. Eodem die Abbo levita et perfectior obiit.*
- VI Kal. Octobr. Natale SS. martyrum Cypriani episcopi et doctoris egregii et beatæ Justinæ, quæ prædicto episcopo causa extitit salutis: quorum corpora ad urbem Romæ deportata, ac reverenter tumulata sunt. Item Romæ via Appia in cimiterio Callisti depositio S. Eusebii episcopi. Arvernensis Apollinaris episcopi et confessoris.
- V Kal. Octob. Apud Egeam natale SS. Cosmæ et Damiani. Corduba civitate sanctorum martyrum Adulfi et Johannis fratrum. In territorio Augustidunensi passio SS. Florentini et Hilarii.
- IV Kal. Octob. In Hispaniis civitate Corduba natale SS. Fausti, Januarii et Martialis martyrum. Romæ ad Guttas natale sancti Stertei. Autissiodero depositio S. Alodii episcopi et confessoris.
- III Kal. Octob. In monte Gargano venerabilis memoria S. Michaelis archangeli, ubi multa mirabilia Deus ostendit. Romæ dedicatio oratorii S. Michaelis, quod venerabilis Bonifacius pontifex dedicavit in summitate circi miro opere altissime porrectum. Autissiodero passio S. Fratemi episcopi, quem tradunt eodem die interentum, quo et episcopum esse ordinatum.
- Obiit Walterius Æduensis episcopus.*
- C Pridie Kal. Octob. In Galliis castro Solodoro, quod est super Arulam fluvium, passio SS. Victoris et Ursi ex gloriosa legione Thebæorum. Eodem die apud Bethleem Judææ depositio S. Hieronymi confessoris doctoris præcipui, qui libros suos per L et VI annos confecit, et xcviij ætatis suæ anno in pace quievit pridie Kalendas Octobris. In Placentia civitate SS. Antonii, Gasti et Desiderii.
- Obiit Teubertus laicus, qui dedit prædium suum canonicis sancti Stephani, in pago Autissioderensi, in vicaria Baugiacensi, in villa Matriaco, propter remedium animæ suæ et ad memoriam recensendam.*

OCTOBER.

Kalendas Octobris. Autissiodero depositio sacratissimi corporis beati Germani episcopi et confessoris, qui apud Ravennam pridie Kalendas Augusti feliciter obiit, et Kalendis Octobris suæ tandem redditus civitati, honorifice traditus est sepulturæ. Eodem die translatio corporum SS. confessorum Remigii Remensis episcopi et Vedasti Atrebatensis. In pago Medenentense natale S. Patris

S. Eusebil papæ, sub cujus tempore inventa est A VI Idus Octob. Apud Cretam beati Piniti inter episcopos nobilissimi, qui in scriptis suis velut in quodam speculo viventem sibi imaginem reliquit. Apud Agripinensem urbem natale sanctorum martyrum Mallosi et Victoris. In Britannia natale S. Paulini episcopi Eburaci.

V Nonas Octob. Natale Dionysii Areopagitæ Athenisium episcopi et martyris; et alibi natale SS. Euvoldorum presbyterorum, qui cum sancto Willebrordo episcopo venientes, in Germaniam transierunt ad Saxones, et cum prædicare ibi Christum cœpissent, comprehensi sunt a paganis et occisi. Autissiodero dedicatio cryptarum beatissimi Stephani protomartyris.

Obiit Adhebalus sacerdos et magister hujus ecclesie.

IV Nonas Octobris. Natale SS. Crispi et Gaii, quos apud Corinthios beatus apostolus se meminit baptizasse. Apud Ægyptum natale SS. martyrum Marii et Marciani fratrum, et cum eis innumera- B bilis alii passi sunt. Romæ via Appia S. Balbinæ virginis et Marcelli episcopi. Autissiodero S. Marsi presbyteri et confessoris. Parisius S. Aureæ virginis.

III Nonas Octob. In Galliis civitate Valentia natale S. Apollonaris episcopi et confessoris. Autissiodero depositio SS. germanorum Firmati diaconi, Flavianæ virginis Deo sacratæ. Apud Eumeniam beati Traxæ episcopi et martyris.

Pridie Nonas Octobris. Autissiodero depositio S. Romani episcopi, qui cum rexisset ecclesiam sibi commissam annos III, dies xv, tandem, ut fertur, martyrio vitam finivit. Laodicia B. Sagaris episcopi et martyris. In civitate Agenno natale sanctæ Fidis virginis et martyris.

Obiit Carolus imperator et Guido abbas. Ipso die Aginulfus subdiaconus obiit, qui dedit fratribus aledum suum cum masenili et vineis arip. v.

Nonas Octobris. Romæ natale S. Marci papæ. Item, Romæ SS. martyrum Marcelli et Apulei. Apud provinciam quæ nuncupatur Augusta Eufraatesia, SS. martyrum Sergii et Bacchi sub Maximiano imperatore.

VIII Idus Octobris. Cortina civitate beati Philippi episcopi. Thessaloniciæ natale S. Demetrii martyris. Eodem die juxta montem Oliveti depositio S. Pelagiæ, quæ peccatrix appellatur. In pago Laudunensi natale S. Benedictæ virginis et martyris. Autissiodero Palladiæ virginis. Senones Porchariæ virginis. D

Obiit Arnaldus subdiaconus, qui dedit fratribus prædium suum in pago Senonico, in villa quæ dicitur Vallis diaconi, et in villa Aganontis arpen. de vineis VIII.

VII Idus Octob. Obitus Abrahamæ patriarchæ. Parisius natale SS. martyrum Dionysii episcopi, Eleutherii presbyteri, et Rustici diaconi, qui beatus episcopus propter prædicationis officium a sancto Clemente in Galliis directus, ibique est martyrizatus. Apud Coloniam Agripinam natale sancti Gereonis martyris cum aliis cccviii quos ferunt Thebeos fuisse. Apud Juliam via Claudia passio S. Domnini.

VI Idus Octob. Apud Cretam beati Piniti inter episcopos nobilissimi, qui in scriptis suis velut in quodam speculo viventem sibi imaginem reliquit. Apud Agripinensem urbem natale sanctorum martyrum Mallosi et Victoris. In Britannia natale S. Paulini episcopi Eburaci.

Obiit Trutbertus laicus, qui dedit fratribus masinile suum cum vineis et campis in pago Senonico in villa Caciaco.

V Idus Octob. In Acervo Siciliæ S. Zanasii presbyteri. Apud Tharsum metropolim Ciliciæ sanctorum martyrum Tharaci, Probi et Andronici. Turonis depositio sancti Venantii abbatis et confessoris.

Ipsa die Ato archipresbyter et canonicus, homo simplex et rectus, et timens Deum, monachus factus spiritum Christo reddidit: qui dedit fratribus suis canonicis domum cum appendiciis, quam ab Ugone de Gurgiaco emerat, et vineam quam plantavit apud Billiacum, aliam etiam quam emerat in Curto-cane, et dedit etiam octo nummos de censu.

IV Idus Octobris. Apud Ravennam via Laurentiana natale sancti Hedisti martyris. Apud Africam sanctorum quatuor millium nongentorum septuaginta et sex. Bituricas S. Opilionis presbyteri.

Obiit Taganboldus sacerdos, qui dedit fratribus prædium suum cum masinili et vineis et campis in villa quæ dicitur Pradilis. Ipsa die Hugo bonæ memoriæ Autissiodorensis episcopus, decus pontificum et forma totius religionis, qui in vita sua pacem dilexit, bona pace quierit: qui inter cetera quibus episcopatum suum ditavit, usum nemoris de Tullo, quem canonici per multos annos sine spe recuperationis amiserant, cum summo labore et studio acquisivit. Dedit etiam ecclesie sacerdotalia indumenta peroptima, et calicem deauratum. Præterea assignavit in Lindriaco triginta solidos, quibus die anniversarii singulis annis canonicis refectio exhibetur. Dimisit etiam canonicis ecclesiam Lindriaci post mortem Anselmi seu dimissionem. Interim autem Stephanus præpositus x solidos ad refectionem faciendam persolvit.

III Idus Octobris. Apud Troadam natale beati Carpi discipuli Pauli apostoli. Antiochia beati Theophili episcopi. Alexandria Athanasii episcopi et confessoris.

Obiit Rudovicus levita, cujus industria masinile cum vinea in villare quod est in conspectu sancti Juliani, fratribus acquisitum est, et ea quæ ad eum pertinent.

Pridie Idus Octobris. Romæ natale S. Calixti papæ et martyris. Lugduno Galliæ transitus S. Justi episcopi.

Idus Octobris. In Galliis apud Coloniam Agrippinam natale sanctorum martyrum Maurorum de militibus ex illa legione sacra Thebeorum numero quinquaginta in basilica conditorem ex musivo quodammodo deaurato, unde et sancti Aurei vocantur.

- Lugduno beati Antiochii episcopi. In territorio Remensi natale S. Basuli presbyteri et confessoris. Fontenella monasterio S. Wilframi archiepiscopi.
- Obiit Henricus Burgundiæ marchio.*
- XVII Kalendas Novembris. In Africa sanctorum martyrum cclxx pariter coronatorum, et sanctorum martyrum Martiani et Satiriani cum duobus fratribus eorum, et egregiæ Christi ancillæ Maximæ virginis et martyris. Apud Bituricam natale S. Ambrosii episcopi et confessoris.
- Obiit Gaufridus miles, qui reddidit terram quam tenebat de manu firma in Artadivilla.*
- XVI Kal. Novembris. Natale B. Aristonis, qui unus fuit de septuaginta Christi discipulis. Eodem die natale B. Heronis episcopi. In civitate Aurasica S. Florentii episcopi.
- Obiit Sevinus Senonum archiepiscopus.*
- XV Kal. Novembris. Natale S. Lucæ evangelistæ, qui obiit in Bytina; sed ejus sacra ossa Constantinopolim sunt postmodum delata. Antiochia natale S. Asclepiadis episcopi et confessoris. Romæ S. Trophoniæ uxoris Decii Cæsaris. In territorio Belvacensi passio S. Justi martyris, cujus caput requiescit in basilica S. Amatoris.
- XIV Kalendas Novembris. Apud Alexandriam natale SS. Ptolomei et Lucii martyrum pretiosorum. In Antiochia Syriæ natale SS. Pelagi, Heronice et Pelagiæ.
- Ipsa die Gauzo sacerdos et decanus obiit, qui dedit canonicis S. Stephani prædium suum cum servis et ancillis, omne quod habuit in villa Creveno.*
- XIII Kalendas Noyembris. In Galliis civitate Agenno natale S. Caprasii martyris. Apud Aviensem provinciam natale beati Maximi levitæ et martyris.
- Eodem die obiit Humbaldus humilitatis ac benignitatis episcopus, qui cum multis ædificiis atque ornamentis, quibus ecclesiam intus et exterius decoravit, ecclesiam Acolaci et ecclesiam Crevenni cum decimis ac pæda fratrum stipendiis donavit. Hic siquidem inter fratres pace prius reformata, Jerusalem causa orationis adiit, atque inde rediens, sanctamque psalmos canendo Deo confessionem faciens, maris pelago sepulturam promeruit pretiosam.*
- XII Kal. Novembris. Apud Nicomediam natale SS. martyrum Dasii, Soticigii cum xii militibus. Eodem die sancti patris nostri Hilarionis, cujus vitam S. Hieronymus virtutibus plenam scripsit. In civitate Hostia natale S. Asterii presbyteri. Ipso die transitus S. Viatoris lectoris. In eremo comitis S. Justi.
- Obiit Arnulfus laicus, qui pariter cum fratribus suis Norgaudo et Walgaudo dederunt fratribus prædium suum quod habuerunt in villa Creveno.*
- XI Kalendas Novembris. Hierosolymis natale S. Marci episcopi et martyris. Apud Adrianopolim Trachiz natale SS. Philippi episcopi, Eusebii et Hermetis. In civitate Osea SS. virginum Mulinonis et Helodiæ. Lingonis civitate in Portu Bacino passio S. Valerii martyris et levitæ.
- X Kal. Novembris. Apud Antiochiam Syriæ natale S. Theoderici presbyteri et martyris. In Hispaniis natale SS. martyrum Servandi et Germani. Colonia civitate S. Severini episcopi.
- Obiit domus Herifredus episcopus, pater prissimus, qui dedit medietatem Malliaci ad refectorem fratribus exhibendam. Die quoque ordinationis ejus dedit fratribus Artadum villam, et in Lindriaco mansum unum, et in Capiliaco mansum alterum et molendinum subtus murum, et in Nativitate S. Mariæ dedit ecclesiam Bacernæ, et Lindriacum, et Lupinum, necnon Logniacum; Gimiliacum autem in natale S. Clementis*
- IX Kal. Novembris. In Venusia civitate Apuleiæ, natale SS. martyrum Felicis episcopi et Audaci et Januarii presbyterorum, et Fortunati et Septimii lectorum.
- VIII Kal. Novembris. In Galliis civitate Suessionis natale SS. martyrum Crispini et Crispiniani. Eodem die Petragoricas civitate natale S. Frontonis episcopi, qui per virtutem Dei, accepto baculo S. Petri apostoli, socium suum Gregorium presbyterum a morte recepit. Romæ sanctorum martyrum xlvi militum. Item, Romæ Bonifacii papæ. In civitate Gavalis depositio S. Hilarii episcopi vita et miraculis præclari. In territorio Turonico natale S. Spani martyris.
- VII Kal. Novembris. Apud Africam natale SS. martyrum Rogatiani presbyteri et Felicissimi. Apud Ephesum S. Policratis episcopi egregii et nobilissimi viri.
- VI Kal. Novembris. Romæ Euvharisti papæ et martyris. Autissiodero depositio beati Desiderii episcopi. In pago Pictavo natale S. Florentii presbyteri et monachi. In Hispaniis Helbora civitate natale SS. martyrum Vincentii, Sabinæ et Christæ.
- V Kal. Novembris. Natale beatorum apostolorum Simonis Cananei, qui et Zelotes scribitur, et Thaddæi, qui et Judas Jacobi legitur, et alibi Lebbeus appellatur: e quibus Thaddæus apud Mesopotamiam, Simon vero apud Ægyptum legitur prædicasse. Inde simul Persidam ingressi, cum infinitam catervam Christo ibi aggregassent, martyrizati sunt. Romæ S. Cyrillæ martyris filiz Decii imperatoris. Civitate Melis S. Faronis episcopi et confessoris. Parisius translatio S. Genovefæ virginis.
- IV. Kal. Novembris. Natale beati Narcissi Hierosolymorum episcopi, viri sanctitate, et patientia ac fide laudabilis, contra quem crimen falso objectum cum tres testes jurassent, imprecati sunt super se maledicta: primus ut igne consumeretur si vera non diceret; secundus ut regio morbo corrup-

peretur; tertius ut luminibus orbaretur; quod ita A
singulis statim post perjurium accidit. Apud Sindonem urbem natale S. Zebei presbyteri et martyris.

III Kal. Novembris. Civitate Tingitana passio S. Marcelli centurionis. Apud Africanam SS. martyrum numero cccx. Apud Antiochiam beati Serapionis episcopi et confessoris.

Obiit Andreas presbyter, qui dedit masinile suum fratribus cum vinea adhærente in villa Ferreoli, similiter in villa Garricas. Item, obiit Bernardus presbyter, qui dedit masinile suum fratribus cum horto et vinea in villa Vendonsa.

Pridie Kalendas Novembris. Romæ B. Nemesii diaconi et martyris, et Lucillæ filiae ejus, qui octavo Kal. Septembris decollatus, pridie Kal. Novembris honorifice translatus est. In Galliis territorio Virmandensi S. Quintini martyris.

Eodem die obiit Robertus præpositus, qui dedit fratribus vineas suas, ut singulis annis in die obitus sui communis refectio canonicis exhibeatur.

NOVEMBER.

Kalendas Novembris. Festivitas Omnium sanctorum. Diviono castro natale sancti Benigni presbyteri et martyris. Eodem die natale SS. martyrum Cæsarii diaconi et Juliani presbyteri. Parisius S. Marcelli episcopi et confessoris. Ipso die natale S. Severini monachi de Tyburtina civitate. Et alibi natale S. Mariæ virginis et martyris. In territorio Biturico nomine Dolus S. Lusoris confessoris.

IV Nonas Novembris. Romæ passio S. Eustachii cum uxore et duobus filiis. Eodem die natale S. Victorini martyris Pictabionensis episcopi. Leodicia B. Theodoti episcopi optimi viri. Monasterio Augaunensi natale S. Ambrosii abbatis.

III Nonas Novembris. Natale S. Quarti apostolorum discipuli. Apud Cæsaream Cappadociæ natale sanctorum martyrum Germani, Theophili, Cæsarii et Vitalis. In pago Vilcassino S. Clari presbyteri et martyris.

II. Nonas Novembris. Apud Alexandriam B. Iterii presbyteri hominis Dei. In territorio Rotomagensi S. Amantii episcopi et confessoris. Augustijuno natale sancti Patrocli episcopi et confessoris.

Eodem die Hugo decus pontificum emisit spiritum.

Nonas Novembris. Obitus Zachariæ prophetæ patris Johannis Baptistæ. In Terracina civitate Campaniæ natale SS. martyrum Felicis presbyteri et Eusebii monachi. Capua civitate natale S. Quarti confessoris.

VIII Idus Novembris. Toniza Africæ natale S. Felicis, cujus martyrium B. Augustinus in quodam psalmo mirabiliter exponit. In Oriente civitate Theopoli sanctorum decem martyrum, qui

sub Sarracenis passi leguntur. Redonis S. Melanii episcopi et confessoris.

VII Idus Novembris. Apud Alexandriam beati Achillæi episcopi viri Dei. Apud Albiginensem urbem natale S. Amaranti martyris. Apud Perusinam urbem Italiæ natale sancti Herculiani episcopi et martyris, cujus corpus post abscisionem capitis ita unitum die quadragesimo repertum est, ut meminit papa Gregorius, ac si hoc nulla incisio ferri tetigisset. In Frisia natale S. Willibrordi episcopi, cujus actus Beda presbyter in gestis Anglorum describit.

Obiit Teodaldus juvenis, qui dedit partem patrimonii sui et hereditatis suæ canonicis S. Stephani, propter amorem patriæ cælestis et remissionem peccatorum suorum. Sitæ sunt autem ipsæ res in villa quæ dicitur Cornedus, cum capella et suis adjacentiis, mancipiis, vineis, campis et domibus, ad sui memoriam recolendam.

VI Idus Novembris. Romæ natale v. martyrum Claudii, Nicostrati, Symphoriani, Castorii et Simplicii. Ipso die juxta corpora eorum natale sanctorum quatuor coronatorum Severi, Severiani, Carpophori et Victorini.

Obiit Hunencus sacerdos et decanus sancti Mammetis.

V Idus Novembris. Natale S. Theodori martyris diversis tormentis coronati. Apud Bituricas S. Ursicini episcopi et confessoris (*altera manu: In Syria civitate Beritho passio sanctæ et gloriosæ imaginis Domini Salvatoris*).

Obiit Ademarus sacerdos et præpositus.

IV Idus Novembris. In territorio Agathensi in Cæsariense natale sanctorum martyrum Tyberii, Modesti et Florentiæ. Apud Antiochiam natale SS. Demetrii episcopi, Aniani diaconi, Eustasii et aliorum xx. Aurellanis S. Monitoris episcopi et confessoris. Eodem die natale S. Martini papæ et martyris.

III Idus Novembris. In Galliis civitate Turonis natale S. Martini episcopi et confessoris, cujus gloriosi actus longe lateque divulgati extant. In Scythia metropolim Frigiæ Salutaris passio S. Mennæ variis tormentis coronati. Lugduno passio S. Verani episcopi.

Obiit Stephanus Cavillonensis episcopus

Pridie Idus Novemb. Apud Africam commemoratio SS. martyrum Arcadii, Paschasii, Probi, et Eutichiani, et Paulilli pueri. Apud provinciam Tarraconensem, civitate Tyrassoua B. Emiliani presbyteri et confessoris.

Obiit Ingelboldus, qui villas S. Stephani Crevennum, Acolacum et Villam-novam reedificavit, et ad domos fratrum componendas quingentos solidos de suo donavit.

Idus Novembris. Ravennæ natale sanctorum martyrum Valentini, Solutoris, Victoris. Apud Toletum urbem depositio B. Eugenii episcopi. Turonis natale S. Briccii episcopi et confessoris. Autissio-

- dero exceptio corporis S. Alexandri et S. Cry-
santi martyris. Senones Paterni martyris.
- Obiit Aldulfus episcopus, qui instituit hac die
de suo hospitale fratribus refectionem præparari.*
- XVIII Kalendas Decembris. Apud Trachiam civitate
Heraclea natale sanctorum martyrum Clementini,
Theodoti, Philomini. Apud Alexandriam beati
Serapionis clarissimi martyris. In Laodicia S.
Anatholii episcopi.
- Obiit Velfo abba.*
- XVII Kal. Decembris. Natale S. Felicis episcopi et
martyris cum aliis xxx simul martyrizatis. Ipso
die S. Eugenii, qui apud pagum Parisiacensem
consummato martyrii cursu beatæ passionis cor-
nam percepit a Domino.
- Obiit Waltherius Senonum archiepiscopus, et B
Gratianus abba.*
- XVI Kalendas Decembris. Lugduno Galliæ natale S.
Eucherii admirandæ fidei, vitæ et doctrinæ viri.
In Africa SS. Nerei, Pauli, Adriani.
- XV Kalendas Decemb. Apud Alexandriam B. Dio-
nysii episcopi magnæ sanctitatis viri. Apud Pon-
tum natale beati Gregorii Neocesariensis episcopi
et martyris. Aurelianus S. Aniani episcopi et con-
fessoris, cujus mortem in conspectu Domini mi-
racula crebra testantur. Eodem die Cordulæ, in
Hispaniis sanctorum martyrum Aciseli et Victo-
riæ, ubi ob commendationem pretiosæ mortis
eorum eodem die rosæ ortæ divinitus colliguntur.
Turonis sancti Gregorii episcopi miraculorum
factoris.
- Obiit Milo canonicus puer et acolythus, qui de-
dit fratribus in Montio arpennos vinearum xv.*
- XIV Kalendas Decembris. Antiochiæ natale S. Ro-
mani monachi et martyris. Eodem die in eadem
urbe natale S. Sychii martyris. Autissiodero de-
dicatio basilicæ S. Germani episcopi cum supe-
rioribus cryptis. Eodem die translatio corporis
beati prothomartyris Stephani a Jerosolymis in
Bizantium.
- XIII Kalendas Decembris. Romæ via Appia natale
S. Maximi presbyteri et martyris.
Apud Viennam sanctorum martyrum Severini,
Exuperii et Feliciani. Eodem die S. Fausti mar-
tyris. Augustiduno natale S. Simplicii episcopi et
martyris. Ipsa die beati Crispini martyris. Item
Romæ Gelasii papæ.
- Obiit Lambertus presbyter, qui dedit fratribus
alodum suum in villa quæ dicitur Stabulis, et ibi-
dem in circumjacentibus locis. Item, Lanfræus
presbyter obiit, qui dedit fratribus patrimonium
suum in villa Gratiaco.*
- XII Kalendas Decembris. Romæ natale S. Pontii
papæ et martyris. Apud Siciliam civitate Messina
sanctorum Ampelii et Gaii. Apud Cavillonem S.
- duos homines apud Crevennum cum uxoribus et
filiis suis.*
- XI Kalendas Decembris. Natale beatissimi Rufi, de
quo apostolus Paulus ad Romanos scribit: *Salu-
tate Rufum electum et matrem ejus et meam.* In
Antiochia sanctorum Basilii, et Auxilii et Zephi-
rini.
- Obiit Otardus, qui dedit fratribus propter amo-
rem Dei et remissionem peccatorum suorum res
optimas proprietatis suæ in comitatu Tornotrensi,
in villa quæ dicitur Malorum, et in circumjacenti-
bus locis, cum masinilibus, vineis, campis et do-
nibus.*
- X Kalendas Novembris. Romæ S. Cecilie virginis
et martyris. Item, Romæ sancti Mauri martyris.
In Cæsarea natale S. Longini militis et martyris,
qui latus Domini lancea perforavit.
- Obiit Christianus episcopus, qui dedit fratribus
Albaris villam ad sui memoriam faciendam. Ipsa
die obiit Clemens omnis sapientiæ luce coruscans.*
- IX Kal. Decembris. Natale S. Clementis papæ et
martyris. Eodem die natale S. Felicitatis matris
septem filiorum martyrum, quos Antoninus impe-
rator jussit diversis suppliciis interire; mater
vero eorum novissime decollata est pro Christo.
In Italia monasterio Bobio natale sancti Colum-
bani abbatis. In pago Asbanio natale S. Trudonis
presbyteri et confessoris.
- VIII Kalendas Decembris. Romæ natale sanctorum
martyrum Crysogoni et Crescentiani. Castro Bla-
via S. Romani presbyteri et confessoris, cujus
sanctitatis præconium miraculorum gloria decla-
rat. Civitate Corduba sanctarum virginum Floreæ
et Mariæ, quæ post diuturnos carceres, pro Chri-
sto gladio interemtæ sunt.
- Obiit Hictarius bonæ memoriæ, qui dedit fratri-
bus suis in circuitu civitatis vineas acquisitionis
suæ. Eodem die anniversarium Attonis canonici,
qui dedit fratribus xxx libras, servos etiam et an-
cillas, arpennos quoque vinearum tres in Monte-
tenso, necnon areas quæ sunt juxta S. Stephani
capellam, et aream unam ante domum pauperum
sitam. Profectus est Jerosolymam, et in eo itinere,
Christo miserante, defunctus.*
- VII Kalend. Decemb. Natale S. Petri Alexandrini
episcopi et martyris, inter præcipuos egregii, cui
post diversa certamina pro fide Christi, quadam
nocte in habitu Dominus apparuit indutus colubo
lineo candido nimis, conscisso a summo usque
deorsum, et ambabus manibus conjungebat eum
circa pectus suum, quodam modo cooperiens nu-
ditatem suam, et dixit ad eum: Quid est, Do-
mine, quod video vestem tuam scissam? Et re-
spondit Dominus: Arrius hoc fecit, qui separavit
a me populum comparatum sanguine meo. Præci-
nio nunc et nunc ne recinias eum in commu-

- Obiit Milo laicus, qui dedit fratribus alodum A suum, qui conjacet in villa Colonias super fluvium Senodum. Eodem die Goscelinus hujus ecclesie canonicus et decanus obiit, qui pro remedio anime suae domum suam cum vineis suis canonicis dedit, ut in die anniversarii ejus in refectorio (5) reficerentur. Ipse vero ad missas celebrandas pro defunctis apud sanctum Clementem proprium sacerdotem cum duobus arpennis vinearum constituit, et in reprehensione et in custodia capituli eum stabilivit. Dedit etiam praefatae ecclesiae vestimentum sacerdotale, missale optimum cum graale, calicem argenteum cum canulis argenteis, et ita ornatam reliquit ecclesiam.*
- VI** Kalend. Decemb. Natale S. Lini papae et martyris, qui post beatum Petrum primus Romanam ecclesiam tenuit annos XII, menses III, dies XII, et martyrio coronatus sepultus est in Vaticano. **B**
- Apud Alexandriam natale SS. martyrum Fausti presbyteri, et Dii, et Ammonii. Eodem die beati Alexandri martyris et episcopi. In pago Avalensi natale S. Magnentiae virginis. Augustiduno natale S. Amatoris episcopi et confessoris.
- V** Kal. Decemb. Apud Bononiam Italiae urbem natale SS. martyrum Vitalis et Agricolae, post varia tormenta crucifixorum. In Gallis civitate Regensi natale S. Maximini episcopi et confessoris.
- Eodem die obiit Johannes sacerdos et canonicus hujus ecclesiae cantor eximius, qui dedit ecclesiae nostrae ex libris suis missale unum, antiphonarium, gradale, hymnarium, prosarium optimum, et in Acolaco villa dedit fratribus domos suas, et quidquid etiam proprietatis habere videbatur, ad sui memoriam recolendam.*
- IV** Kal. Decemb. Natale S. Sostenes discipuli apostolorum. Eodem die S. Rufi martyris. Ipso die Papini et Mansueti episcoporum cum aliis multis, qui eo tempore passi sunt. Romae S. Gregorii papae III, qui rexit ecclesiam annis X. Antissiodero translatio sancti Vigili episcopi et martyris.
- III** Kalend. Decemb. Vigilia S. Andreae apostoli. Romae natale S. Saturnini martyris, et Sennis et Sisinnii diaconorum et martyrum. Eodem die apud Tolosam natale S. Saturnini episcopi et martyris.
- P**ridie Kalend. Decemb. In civitate Patras provinciae Achaiae natale B. Andreae apostoli, qui etiam apud Scythiam praedicavit. Apud Sanctonas S. Trojani episcopi, magnae virtutis et sanctitatis viri. Romae in cimiterio apud Guttam S. Castuli.
- DECEMBER.
- K**alend. Decemb. Romae passio SS. Chrysanti et Dariae virginis. In Africa natale SS. martyrum Papini et Mansueti episcoporum. Apud civitatem Maguntiam beati Albani martyris. Eodem die S. Eligii Noviomensis episcopi. Apud Bizantum Ni-
- comediam natale S. Nataliae uxoris sancti Adriani martyris.
- Obiit Teutgarius diaconus, qui dedit nobis vineam in villa Sigliniaco. Eodem die ordinatio domni Gausfredi episcopi. Eodem die Vitalis Antissiodorensis ecclesiae decanus est viam universae carnis aggressus.*
- IV** Nonas Decemb. Natale sanctae Vivianae martyris, et SS. martyrum Fausti et Dafrosae filiae ejus. Ipso die passio SS. Veri et Securi, qui apud Africam martyrio coronati sunt.
- III** Nonas Decemb. Tingi metropoli Mauritaniae Tingitanae natale S. Cassiani martyris. Eodem die SS. martyrum Claudii tribuni, et uxoris ejus Hilariae, ac filiorum Jassonis et Mauri et LXX militum, qui omnes ad praedicationem S. Chrysanti crediderunt Christo.
- Obiit Abbo episcopus.*
- II** Nonas Decemb. Romae natalis SS. martyrum Symphronii et Olympii temporibus Valeriani et Gallieni imperatorum. In Africa SS. Armogasti, et Archinimi, et Satyri, qui cum essent lucidissima membra ecclesiae Christi, pro confessione veritatis multa et gravia perpassi supplicia atque opprobria ab Arrianis, cursum gloriosi certaminis impleverunt. Et in Lauditia sanctorum Metropoli, Felicis.
- Ipsa die obiit Stephanus sancti Stephani praepositus et sacerdos egregius, necnon et divinarum Scripturarum doctor eximius.*
- Nonas** Decemb. In Africa apud Coloniam Thebainam natale S. Crispinae martyris. Eodem die in Italia natale Dalmatii martyris. Trevisis S. Nicetii episcopi et confessoris.
- Obierunt. Ermenbertus praepositus et levita, et Arnaldus vicecomes.*
- VIII** Idus Decemb. Natale beati Nicolai episcopi Mirorum Liciae. Apud Africam SS. Dionysiae, Davitae, Leontis et Emiliani medici, et religiosi viri Noetercii, et Bonifacii, et Servi, et Victricis, et Majorici adolescentis, qui omnes innumeris suppliciis excruciat, confessorum Christi numero sociari meruerunt.
- VII** Idus Decemb. Apud Alexandriam beati Agathonis martyris sub Decio imperatore. Apud Sanctonas beati Martini abbatis, discipuli beati Martini Turonicae urbis episcopi, qui in monasterio quod ipse aedificavit in pace quiescit. Eodem die in Spolitana urbe S. Sabini episcopi et martyris. In pago Mellicensi sanctae Farae virginis.
- VI** Idus Decemb. Romae natale S. Eutichiani papae et martyris, qui et ipse per diversa loca CCCXII martyres manu sua sepelivit. Apud Alexandriam Macharii martyris. In territorio Dunensi depositio S. Leonardi eximii confessoris.
- V** Idus Decemb. Natale S. Leuchadiae virginis, quae

(5) Goscelinus decanus, cujus hac die consignatur obitus, vivebat anno 1133 et 1137, quo vivebat

adhuc vita communis inter canonicos Antissiodorenses, ut patet ex hoc loco.

- apud Toletum in carcere posita, cum audisset A
beatæ Eulaliæ cruciatus et reliquorum martyrum,
qui tunc interficiebantur, genibus in oratione pos-
itis, impollutum Christo spiritum reddidit. Ipso
die beati Cypriani abbatis Petragorici.
- IV Idus Decemb. Romæ Melchiadis papæ. Apud
Emeritam Hispaniæ civitatem natale S. Eulaliæ
virginis et martyris. Eodem die apud præfatam
urbem passio S. Juliæ virginis, quæ fuit convir-
ginalis beatæ Eulaliæ. Hispolitana civitate sancto-
rum martyrum Carpophori presbyteri, et Abundi
diaconi.
- Obiit Wadimirus corepiscopus. Ipso die obiit
Amalricus levita, qui dedit fratribus prædium ad-
quisitionis suæ in villa quæ dicitur Castricus, et
in confinibus ejus arpennos vinearum VII, propter
amorem vitæ æternæ et sui memoriam recolendam.* B
*Eodem die obiit Reinaldus archipresbyter et cano-
nicus, qui dedit fratribus optimam vineam et viginti
modia vini, et servam unum, et in claustro fa-
ciendo c solidos.*
- III Idus Decemb. Romæ S. Damasi papæ, et natale
SS. martyrum Pontiani, Prætextati et Trasonis.
In Galliis civitate Ambianis, natale SS. martyrum
Victorici, Fusciani, atque Gentiani, qui gloriosis-
simam suæ fidei confessionem sanguine passionis
decoraverunt. In Hispaniis natale S. Eutichii,
cujus gesta habentur.
- Obiit Gerberga cometissa uxor Henrici ducts.
Ipsa die obiit Gosfridus sacerdos atque decanus
Senonicæ urbis.* C
- II Idus Decemb. Natale SS. Hermogenis, Donati et
aliorum XXII. Apud Alexandriam beatorum mar-
tyrum Epimachii, Alexandri. Apud Septimianiam
urbe Narbona depositio beati Pauli episcopi et
confessoris. In pago Vimmacense natale S. Wale-
rici confessoris, qui super Sommam fluvium ere-
miticam vitam duxit.
- Idus Decemb. Apud Syracusam Siciliæ civitatem
natale S. Lucæ virginis et martyris.
- Ipsa die obiit Matildis comitissa Landrici conjux.
Eodem die Hermengardis abbatissa obiit.*
- XIX Kalend. Januarii. Apud Cyprum natale S.
Sphiridionis episcopi et confessoris. Remis S. Ni-
casii episcopi et martyris, qui a Wandalis pro fide D
Christi intra domum ecclesiæ decollatus est. Au-
tissiodero dedicatio altaris ecclesiæ superioris a
Calixto papa II facta, et ut solemniter a nobis
quoque anno celebraretur ab eodem instituta.
- XVIII Kal Jan. Apud Africanam natale sancti Vale-
riani episcopi et confessoris. In territorio Aure-
lianensi beati Maximini presbyteri venerabilis
sanctitatis viri.
- Obiit Aclevertus sacerdos et decanus.*
- XVII Kal. Jan. Trium puerorum Ananiæ, Azariæ,
Misaelis, quorum corpora apud Babyloniam sub
quodam specu sunt posita. Eodem die natale bea-
torum martyrum Rufi et Zosimi. In Tuscia S.
- Barbaræ virginis et martyris. Apud Pontum S.
Meletii episcopi et confessoris;
- XVI Kal. Jan. Apud Antiochiam translatio et depo-
sitisio corporis S. Ignatii episcopi et martyris, qui
passus est Romæ Kalendis Februarii. Eodem die
beati Lazari, quem Dominus Jesus in evangelio
legitur resuscitasse a mortuis. Item beatæ Mar-
thæ sororis ejus. In Oriente apud Eleuteropolim
civitatem SS. martyrum quinquaginta, qui sub
Sarracenis passi sunt.
- XV Kal. Jan. Apud Africanam natale S. Moysis mar-
tyris. Eodem die S. Anatholiæ virginis et mar-
tyris. Turonis S. Gatiani primi episcopi ipsius
civitatis.
- Obiit Eldegarius laicus, qui dedit fratribus omne
prædium suum in pago Tornetrensi, in villa Ma-
driaco, tam in vineis quam in terris, pratis cultis
et incultis, silvis, domibus, et cum omnibus adja-
centiis, pro absolutione peccatorum suorum.*
- XIV. Kal. Jan. Autissiodero depositio beati Grego-
rii episcopi, qui sedit annos XII, menses VII, dies
III. Sepultus est in ecclesia S. Germani. Apud
Ægyptum beati Nemesii martyris. Alexandria
beati Clementis presbyteri.
- XIII Kal. Jan. Beatissimorum martyrum Ammonis,
Zenonis, Ptolomei, Ingenii et Theophili.
- Obiit Eliseus archidiaconus, qui dedit fratribus
res proprietatis suæ in villa quæ dicitur Gratia-
cus, arpennos vinearum IX, propter remedium
peccatorum suorum, sui que memoriam recense-
dam.*
- XII Kal. Jan. natale B. Thomæ apost. qui Parthis et
Melis evangelium prædicans, passus est in India
v Nonas Julias. Corpus ejus in civitatem quam
Syri Edessam vocant, XII Kalendas Januarii
translatum, ibique digno honore conditum est.
- Electio domni Geranni episcopi, qui dedit fra-
tribus Logniacum villam et Solium, unde debet ad
luminaria ecclesiarum sanctæ Mariæ, et sancti
Stephani, et sancti Johannis modium olei, et fratri-
bus libram unam denariorum, qui ipsam terram
tenuerit. Eodem die obiit Agnes de Longavilla,
quæ dedit ecclesiæ protomartyris B. Stephani cor-
tinam pretiosam diversis coloribus decoratam.*
- XI Kal. Jan. Romæ via Lavicana inter Duas Lauros
natale XXX martyrum, qui omnes uno die in per-
secutione Diocletiani coronati sunt. Apud Alexan-
driam B. Schyrionis martyris. Ipso die aliorum
plurimorum martyrum, qui in desertis et monti-
bus apud Ægyptum oberrantes, fame, siti, frigore,
languore, latronibus, bestiisque consumti sunt.
Eodem die Theodosiæ virginis et martyris, et
sancti Didimi monachi eruditissimi viri.
- X Kal. Jan. Romæ natale S. Victoriæ virginis et
martyris. Apud Nicomediam SS. martyrum X.
Item Romæ beati Servuli de quo beatus Grego-
rius scribit: Qui rebus pauper, meritis autem di-
ves fuit et cetera mira quæ de eo loquitur. Eodem
die natale S. Heuvaristi papæ et martyris. Au-

tissiodero dedicatio ecclesie S. Johannis Bapti- A
stæ.

*Obiit Ablenus diaconus, qui dedit fratribus res
proprietas suæ in villa quæ dicitur S. Mauricius,
et in villa quæ dicitur Antonus, propter veniam
peccatorum percipiendam, et ad sui memoriam ce-
lebrandam.*

IX Kal. Jan. Vigilia Natalis Domini. Eodem die apud
Antiochiam Syriæ natalis SS. virginum XL. Quæ
per diversa tormenta martyrium consummaverunt.
Apud Spoletum natale S. Gregorii presbyteri et
martyris, qui sæpe regyratus variis tormentis est
coronatus.

VIII Kal. Jan. Bethleem Nativitas Salvatoris Do-
mini nostri JESU CHRISTI secundum carnem. Eo-
dem die natale S. Anastasiæ virginis et martyris, B
quæ de Roma secuta est sanctos qui ad marty-
rium ducebantur. Romæ in cimiterio Aproniani
passio S. Eugeniz virginis.

VII Kal. Jan. Apud Jerosolymam passio S. Stephani
protomartyris et diaconi, qui non multo post
Ascensionem Domini, ab apostolis cum esset
plenus fide et Spiritu sancto, diaconus est ordi-
natus, atque eodem anno quo et Christus passus,
a Judæis est lapidatus. Eodem die natale sancti
Marini clarissimi viri, qui martyrii præmium sub
imperatore Martiæ Romæ adeptus est.

Obiit Ingelboldus miles.

VI Kal. Jan. Apud Ephesum natale sancti Johannis
apostoli et evangelistæ dilecti Domini. Hic post
exilii relegationem, post Apocalypsis revelationem
divinam, post evangelii descriptionem, confectus C
senio mortuus est post passionem Domini anno
LXVIII, ætatis autem suæ nonagesimo nono. In
partibus Aquileiz natale S. Zoeli presbyteri et
confessoris.

V. Kal. Jan. Bethleem natale sanctorum Innocen-
tium, quos Herodes cum Christi nativitate Ma-

gorum indicio cognovisset, trigesimo quinto anni
regni sui interfici jussit. Qui anno xxxvi, morbo
intercutis aquæ, scatenibus toto corpore vermi-
bus, miserabiliter et digne moritur.

*Obiit Sigradus, qui dedit fratribus mansum
suum indominicatum cum omnibus appenditiis suis
in pago Tornetrensi, in villa Cidernaco, de vineis
arpennos..... de terra accingas..... ad censum fra-
tribus dandum.*

IV Kal. Jan. Hierosolymæ depositio Davidis regis.
Apud Arelatem natale sancti Trophymi episcopi,
de quo scribit Apostolus ad Timotheum: *Trophy-
mum reliqui infirmum Mileti.* Hic ab apostolis
Romæ ordinatus episcopus, primus Arelatensem
urbem Galliz ob Christi evangelium prædicandum
directus est. Ex cujus fonte, ut beatus papa Zozi-
mus scribit, totæ Galliz fidei rivulos acceperunt.
In pago Occimense natale sancti Ebrulfi confesso-
ris, cujus gesta habentur. Antissiodero dedicatio
ecclesie sancti Michaelis et sancti Clementis.

III Kal. Jan. Apud Spoletum passio sancti Sabini
episcopi, Exuperanti et Marcelli diaconorum, et
Venustiani cum uxore et filiis simul martyrizatis
sub Maximiano imperatore. Turonis natale S. Per-
petui episcopi et confessoris.

II Kal. Jan. Romæ natale S. Silvestri papæ et con-
fessoris, cujus actus clari habentur. Hic fuit post
beatum Petrum apostolorum xxxv. Sedit autem in
episcopatu annos xxiii, menses v, dies xi. Hic
plenus virtutibus obiit in pace, et sepultus est in
cimiterio Priscillæ via Salaria pridie Kalendas Ja-
nuarii. Apud Senones beatorum Sabini episcopi et
Potentiani, qui a beatis apostolis ad prædicandam
directi, præfatam urbem martyrii sui confessione
illustrem fecerunt. Item, Senones passio S. Co-
lumbæ virginis, quæ superato igne gladio cæsa
est.

Obiit Anseisus Tricasinensis episcopus.

KALENDARIUM MANTUANUM.

Jan. habet dies xxxi, lun. xxx.

A. KL. Jan. Circumcisio Domini Bonifatii pp.

b III. Non. Oct. Steph. Telesphori pp.

c III. Oct. Johan. Anteros pp. et mart.

d II. Oct. Innoc.

e Non. vig.

f VIII. Id. Epiphania Domini.

g VII.

A VI.

b V.

c IIII. Pauli primi herem. Agathonis pp.

d III. Yginii pp. et Mart.

e II.

f Idus. Oct. Epyphan.

PATROL. CXXXVIII.

D g XVIII. K. Feb. Felicis Presbiteri.

A XVIII. Mauri Abb.

b XVII. Marcelli pp. et Mart.

c XVI. Savini Episcopi et Antonii.

d XV. Priscæ V.

e XIII. Bassiani Episcopi.

f XIII. Fabiani pp. et M. Sebast. M.

g XII. Agnetis V.

A XI. Vincentii et Anastasii M.

b X.

c VIII. Timothei Apostoli.

d VIII. Conversio S. Pauli.

e VII. Paulæ Abbatissæ.

f VI. Vitaliani pp.

- g V. Agnetis secundo.
 A IIII.
 b III.
 c H. Geminiani Episcopi.
Feb. habet dies XXVIII, lun. XXX.
 d KL. Feb. Severi Episcopi Brigidae V.
 e IIII. Non. Ypapanti domini.
 f III. Blasii Episcopi et m.
 g H.
 A Non. Agathæ V.
 b VIII. Id.
 c VII. Pelagii pp.
 d VI.
 e V.
 f IIII. Scolasticæ V.
 g IIII.
 A II. Gregorii pp.
 b Idus.
 c XVI. K. Mar. Valeriani Episcopi et M.
 d XV. Faustini et Iovite M.
 e XIII. Die Jovis Fra oblit anno Domini m.
 co.....
 f XII.
 g XII.
 A XI.
 b X.
 e VIII. Siricti pp.
 d VIII. Cathedra Sci P.
 e VII. Mathie Apostoli Sabiniani pp.
 f VI.
 g V.
 A IIII.
 b IIII.
 c II.
Martius habet dies XXXI, lun. XXX.
 d K. Mar. Simplicii pp.
 e VI. Non.
 f V.
 g IIII.
 A III.
 b II.
 c Non. Perpetuæ et Felicitatis Thomæ de Aquino.
 d VIII. Id.
 e VII.
 f VI.
 g V.
 A IIII. Gregorii pp. et inventio Sanguinis Domini.
 b IIII.
 c II. Zachariæ P. P.
 d Idus.
 e XVII. K. Ap.

- A g VIII. Annunciatio S. Mariæ.
 A VII.
 b VI. Resurrectio Domini.
 c V.
 d IIII.
 e III.
 f II.
Aprilis habet dies XXX, lun. XXVIII.
 g K. April.
 A IIII. Non. Sixti pp. et M.
 b III.
 c II.
 d Non. Ambrosii Archiepiscopi.
 e VIII. Id.
 f VII. Cœlestini pp.
 B g VI.
 A V.
 b IIII. Doni pp.
 c III. Leonis pp.
 d II. Julii pp. Benonis Episcopi.
 e Idus.
 f XVIII. K. Mad. Tiburtii et Valeriani M.
 g XVII.
 A XVI. Aniceti pp. et M.
 b XV.
 c XIII.
 d XIII. Leonis pp.
 e XII.
 f XI.
 g X. Sotheris pp. et M. Gaii pp. et M.
 C A. VIII.
 b VIII. Georgii M. et Agnerti Benedicti pp.
 c VII. Marci Evangel. et Litanis Majoræ.
 d VI.
 e V. Anastasii pp.
 f IIII. Vitalis M.
 g III. Petri Mart. Ordinis Prædicatorum.
 A II.
Maius habet dies XXXI, lun. XXX.
 b K. Ma. Philippi et Jacobi Apostoli.
 c VI. Non.
 d V. Inventio S. Alex. pp. et Eventii.
 e IIII. Floriani Mart.
 f III.
 g H. Johannis in Dolio missi.
 D A Nonis.
 b VIII. Id. Victoris Med. Mart.
 c VII. Translationis Andrew Apostoff.
 d VI. Gordiani.
 e V. Maioli Abbatis.
 f IIII. Nerei, Achillei, et Pancrati M.

A XII. Teopompi et Sinesii.
 b XI. Julizæ V. et M.
 c X. Desiderii Episcopi et M.
 d VIII.
 e VIII. Urbani pp. et M. Gregorii pp.
 f VII. Eleuterii pp. et M.
 g VI. Johannis pp. et M.
 A V.
 b IIII. Salmati, Mariani, et Mar. M.
 c III. Felicis Papæ et M.
 d II. Cantiani, Cantianillæ Petronille V.
Junius habet dies xxx, lun. xxviii.
 e K. Junii. Nicomedis M.
 f IIII. Non. Marcellini, Petri, Erasmi m. Eugenii pp.
 g III.
 A II.
 b Nonis. Bonifacii Episcopi, et Mart.
 c VIII. Id.
 d VII. Celestini Mart.
 e VI.
 f V. Primi et Feliciani.
 g IIII. Pantaleonis Mart.
 A III. Barnabe Apostoli.
 b II. Basilidis, Cirini Naboris et Nazarii.
 c Idus * Antoni de Padua Ord. Fratrum m. m. m.
 d XVIII. K. Julii.
 e XVII. Viti, et Modesti, et Crescentii.
 f XVI. Adeodati pp.
 g XV.
 A XIII. Marcelliani, et Marci Imerii Ep.
 b XIII. Gervasii et Prothasii.
 c XII. Silverii pp. et M.
 d XI.
 e X. Paulini Episcopi.
 f VIII. Vig.
 g VIII. Nativitas S. Johannis Baptistæ.
 A VII.
 b VI. Johannis et Pauli Vigil.
 c V.
 d IIII. Leonis pp. Vig.
 e III. Petri et Pauli Apostoli.
 f II. Pauli Apostoli.
Julius habet dies xxxi, lun. xxx.
 g Kal. Julii. Oct. Johannis Bapt.
 A VI. Non. Processi, et Martiniani.
 b V.
 c IIII. Transl. S. Martini. Udalrico.
 d III.
 e II. Oct. Apostolorum.
 f Nonis Apollonii.
 g VIII. Id. Chilian M. Adriani pp.
 A VII. Vig.
 b VI. VII. Fratrum.
 e V. Transl. Sancti Ben. Pii pp.
 d IIII. Naboris et Felicis. Ermagoræ.
 e III. Anaclei pp. et M. Margar. V.
 f II.
 g Idus Quirici et Jol.
 A XVII. Kal. Augusti.

A b XVI. Oct. VII. Frat.
 c XV. Oct. S. B. Filastrii E. *
 d XIII. Simachi pp.
 e XIII.
 f XII. Praxedis V.
 g XI. Hieron. Episcopi. Mariæ Magd.
 A X. Apollinaris Episcopi et Mart.
 b VIII. Cristinæ V. Vig.
 c VIII. Jacobi Apostoli Euticiani pp. Xpofori.
 d VII.
 e VI.
 f V. Victoris pp. et M. Nab. etc. Innoc. pp.
 g IIII. Felicis pp. Simplicii. Faust. et B.
 A III. Abdon. et Senen Mart.
 b II. Benedicti pp. Germani episcopi.
 B * Obiit Baiolotus Pater Domini Wambariniani m.
 LXXXXVIII.
Augustus habet dies xxxi, lun. xxviii.
 c Kal. Augusti Petri ad V. Joh. pp. Mach. Euseb.
 Episcopi.
 d IIII. Non. Steph. pp. et Mart.
 e III. Invent. S. Stephani.
 f II.
 g Nonis * Dominici.
 A VIII. Id. Sixti pp. Felic. Ag. Hormiade pp.
 b VII. Donati Episcopi.
 c VI. Ciriaci, Maximini et Arch.
 d V. Secundiani. Veriani. Marc. Rom.
 e IV. Laurentii Mart.
 f III. Tiburtii Mart.
 C g II Eupli Mart.
 A Idus Ypoliti etc.
 b XVIII. Kal. Sept. Eusebii Presb. Vig.
 c XVIII. Assumptio S. Mariæ.
 d XVII.
 e XVI. Oct. S. Laurent.
 f XV. Agapiti Mart.
 g XIII. Ruffini Conf. et Magni Mart.
 A XIII.
 b XII.
 c XI Oct. S. Mariæ Timot. et S.
 d X. Vig.
 e VIII. Lucii pp. et M. Bartolomei Ap.
 f VIII.
 g VII. Alexandri M. Zepherini pp. et M.
 D A VI.
 b V. Augustini Episcopi. Hermetis M.
 c IV. Decoll. S. Johannis. Sabinæ V.
 d III. Felicis et Adauct.
 e II.
Septemb. habet dies xxx, lun. xxx.
 f Kal. Sept. Constantini Felician.
 g IIII. Non.
 A III.
 b II. Bonifacii pp.
 c Nonis. Erculani M.
 d VIII. Idus.
 e VII.
 f VI. Nativitas S. Mariæ. Adrianus m.

- g V. Sergii pp. Gorgonii Mart.
 A IV. Hilarii pp.
 b III. Proti et Jacinti.
 c II.
 d Idus.
 e XVIII. Kal. Oct. Cornelli, Cypr., Exalt. S. ✕.
 f XVII. Nicomedis Mart.
 g XVI. Eufemiæ. Lucie, et Gemin.
 A XV.
 b XIII.
 c XIII.
 d XII. Vig.
 e XI. Mathei Apostoli. Cononis pp.
 f X. Mauriti cum SS. Heimeran : D.
 g VIII. Lini pp. et M.
 A VIII. Concep. S. Johannis.
 b VII.
 c VI. Cypriani et Justinæ.
 d V. Cosme et Damiani.
 e III. Dedic. S. Benedicti in Leon.
 f III. Michaelis Arch.
 g II. Hieronymi Presbiteri.
October habet dies xxxi, lun. xxx.
 A Kal. Oct. Remigii. Germani Episcopor.
 b VI. Non. Eusebii Episcopi.
 e V.
 d III. * Petronii Episcopi. et S. Francisci.
 e III.
 f II.
 g Nonis. Marci pp. Marcelli et al.
 A VIII Id.
 b VII. Domini Dionisii R. et Eleuterii.
 c VI.
 d V. Probi Conf.
 e III. Felicis pp. Honorii pp.
 f III. Giraldi Conf.
 g II. Calixti pp. et Mart.
 A Idus.
 b XVII. Kal. Nov. Galli Abbatis.
 c XVI.
 d XV. Luce Evang.
 e XIII.
 f XIII.
 g XII.
 A XI.
 b X.
 c VIII.
 d VIII.
 e VII. Bonifacii pp.
 f VI. Evaristi pp. et martir. Vig.
 g V. Ss. Simonis et Jude Apost.
 A IIII.
 b III. Germani Episc. Cap.
 c II. Quintini mart. Vig.

- A g II. Vitalis, et Agricola.
 A Nonis.
 b VIII. Idus.
 c VII. Deus dedit pp. D.
 d VI. III. Coronatorum.
 e V. Theodori mart.
 f IIII Leonis pp.
 g III. Martini Episc. Antonini mart.
 A II. Martini pp. mart.
 b Idus. Bricii Episc. Antonini mar.
 c XVIII. Kal. Dec. Initium xl.
 d XVII.
 e XVI.
 f XV.
 g XIII. Oct. S. Mart.
 B A XIII. Caloceri cum officio.
 b XII. Pontiani pp. et mar.
 c XI. Gelasii pp.
 d X. Cecilie v.
 e VIII. Clementis pp. et mar. Columb. Abb.
 f VIII. Grisogoni mar. Prosp. Episc.
 g VII. * Caterinæ virg. et mart.
 A VI.
 b V.
 c III. Greg. pp.
 d III. Saturnini m. Crysanti et Dariæ.
 e II. Andree Apost.
 Adventus Domini nec ante quinta Kal. Decemb. nec post III Non. ipsius mensis. Sed in his VII diebus ubicunque dies Dominicus evenerit celebrari oportet.
 C *Decemb. habet dies xxxi, lun. xxix.*
 f Kal. Decemb. Ursicini.
 g III. Non. Longini mart.
 A III.
 b II.
 c Non.
 d VIII. Id. Nicolai Episc.
 e VII. Ordinatio S. Ambrosii. Oct. S. Andrea.
 f VI. Zeno. * Conceptio B. Mariæ.
 g V. Siri Episc.
 A IIII. Melciadis pp. et mart.
 b III. Damasi pp.
 c II.
 d Idus. Lucie v.
 D e XVIII. Kal. Jan.
 f XVIII.
 g XVII. * Floriani mart.
 A XVI. Ignatii Episc.
 b XV.
 c XIII. Gregorii pp.
 d XIII. Vig.
 e XII. Thome Apost.
 f XI. Felicis pp.

e V. Innocent.
f III. David Regis.

A g III.
A II. Silvestri pp.

KALENDARIVM BRIXIANVM.

Kal.	Jani prima dies et septima a fine timetur. Prima dies nona fit jam scorpius aura. Vulnera seva nimis fert hora septima quinta. <i>Januarius habet dies xxxi, luna xxix.</i>	
ij a	Januarii.	
b	iiij Non.	Circumcisio Domini nostri Jesu Christi.
xj c	iiij Non.	Octava sancti Stephani.
d	ij Non.	Octava sancti Johannis.
xviiiij e	Nonas Jan.	Octava Innocentorum (sic).
viiij f	viiij Id.	Rustitiani epi. Brix. Vig.
g	vij Id.	Epiphania.
xvj a	vj Id.	Luciani presbiteri.
v b	v Id.	Anastasio virg.
c	iiij Id.	Martialis mart.
xlij d	lij Id.	Pauli primi heremite.
ij e	ij Id.	Gregorii Naxanceni, Ygldii. pp. mar.
f	Idus. Jan.	Muscenti, et Zotici mar.
x g	xjx Chal.	Oct. Epiphan. Hilarii epi.
a {xviiiij	Chal.	Felicis presb.
xviiiij b	xvij Chal.	Isidori epi.
vij c	xvj Chal.	Marcelli pp. et mar.
d	xv Chal.	Antonii Monachi.
xv e	xiiij Chal.	Prisce virg.
iiij f	xij Chal.	Marii et Marthe.
g	xij Chal.	Fabiani et Sebastiani mar.
xij a	xj Chal.	Agnētis virg. et mar.
j b	x Chal.	Vincentii mar.
c	ix Chal.	Emerentiane virg. et mar.
viiiij d	viiij Chal.	Thimothei apost. et mar.
v e	vij Chal.	<i>Conversio S. Pauli apostoli.</i>
xvij f	vj Chal.	Policarpi epi. Paule virg.
vj g	v Chal.	Cecilianii et Satur.
a	iiij Chal.	Agnētis Secundo.
xliij b	lij Chal.	Maureli, Saturnini, et Sisinii mar.
iiij e	ij Chal.	Ypolitici cum aliis xxiiii mart.
Kal.	Julii presb. Juliani diaconi.	
	Ast Februari quarta precedit tertia finem Quartus in octonis sebrus manet ut lupus horis. In decimis ternus est horis sine timendus, <i>Februarius habet dies xxviii, luna xxix.</i>	
d	Februarii.	
xj e	iiij Non.	Brigide virg. Severi archiepscopi.
xjx f	iiij Non.	<i>Purificatio Sancte Marie.</i>
viiij g	ij Non.	Blasii episcopi, et mart.
a	Nonas Febr.	Geminiani et Aquilini mart.
xvj b	viiij Id.	Agathe virg. et mart.
v c	vij Id.	Sotheris V.
d	vj Id.	Pauli episcopi Brix.
xliij e	v Id.	Tiberii pp. [fortasse Liberi, sed charactera vosteriori].
ij f	iiij Id.	Pauli et Cipriani conf.
g	iiij Id.	Sotheris virg. Zotici Nerei. Jacinti. Scolastica virg.
	ij Id.	Barthemii mar.

D. IXL.
IXL.
IXL.
IXL.
IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

D. IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

IXL.

x a	ij	Id.	Simplicii mar.	
b	Idus	Febr.	Stephani episcopi.	
xviiij c	xvj	Chal.	Valentini, Valentini, Vitalis, Felicule, et Zenonis.	
xviii d	xv	Chal.	<i>Faustini et Jovite mart.</i>	IXL
e	xiiiij	Chal.	Faustini epis. Brix. Juliane virg.	IXL
xv f	xiiij	Chal.	Policronii epis.	IXL
liij g	xij	Chal.	Epymentii epis. et mar.	
a	xj	Chal.	Publii, Marcelli, et Juliani.	
xlij b	x	Chal.	Gagii epis.	
j c	jx	Chal.	Justi et Amatoris	
d	viiij	Chal.	Cathedra S. Petri apost.	
jx e	vij	Chal.	Policarpi epis.	IXL
f	vj	Chal.	<i>Mathye Apost.</i>	S.
xviii g	v	Chal.	Justi et Donati.	IXL
vj a	iiiiij	Chal.	Alexandri.	
b	iiij	Chal.	Abundantii.	D.
xliij c	ij	Chal.	Celeris.	
Kal.			Martis prima necat cujus in cuspide quarta est. Dando diem primam dabit horam Martius ipsam. Quarta nec est munda cujus nocet hora secunda. <i>Martius habet dies xxxi, luna xxx.</i>	
liij d		Martii.	Albini epis.	
e	vj	Non.	Simplicii pp.	
xj f	v	Non.	Pauli Epis. Brix.	
g	iiiiij	Non.	Sanctorum mar.	
xix a	iiij	Non.	Lucii pp. et mar.	
xliij b	ij	Non.	Victoris et Victorini mar.	
c	Nonas	Mar.	Perpetue et Felicitatis, Gaudiosi eps. Brix.	IXL
xy d	viiij	Id.	Cirili epis.	
v e	vij	Id.	Quadragesima Martires.	
f	vj	Id.	Gorgonii et Candidi.	
xliij g	v	Id.	Eradii et Zosimi.	
ij a	iiiiij	Id.	Gregorii pp. et Doctoris S. Ecclesie,	
b	iiij	Id.	Marcedonii pres. et Patricie uxoris ejus.	IXL
x c	ij	Id.	Leonis pp. et mar.	
d	Idus	Mar.	Longini mar. Pauli et Silvii.	
xviii e	xviij	Chal.	Ciriaci Diac. cum Azo. mar.	
vij f	xvj	Chal.	Patricii conf. Quiriaci epis.	
g	xv	Chal.	Collegi Diacon. Anselmi epis.	
xv a	xiiiij	Chal.	Theodori pres.	
liij b	xiiij	Chal.	Guthpretti epis.	
c	xij	Chal.	Benedicti Abbatis.	IXL
xij d	xj	Chal.	Pauli conf. Saturnini.	
j e	x	Chal.	Felicis.	
f	jx	Chal.	Seleucii.	
jx g	viiij	Chal.	<i>Annunciatio S. Marte.</i>	IXL
a	vij	Chal.	Pontiani presb. et Maxime uxoris ejus.	
xviiij b	vj	Chal.	Marciani episc. et mar.	
vj c	v	Chal.	Rogati.	
d	iiiiij	Chal.	Theodorici mar.	D.
xliij e	iiij	Chal.	Secundi mar.	
liij f	ij	Chal.	Anesi.	
Kal.			Aprilis decima ē undecima a fine minatur. Horis in primis decimus suffocat Aprilis. Undecimus nonas ferit inde diesque per horas. <i>Aprilis habet dies xxx, luna xxix.</i>	
g	Aprilis		Agapitus	
xj a	liij	Non.	Niceti et Abundi episcoporum.	
b	liij	Non.	Sixti pp. et mar.	

xix	e	ij	Non.	Depositio S. Ambrosii archiepiscopi.		
vij	d	Nonas	Apr.	Yrenei.		
xvj	e	vij	Id.	Celestini pp. et mar.		
v	f	vij	Id.	Pelusii pp. mar.		
		g	vj	Id. Januarii, Macharii, et Successi.		
xlij	a	v	Id.	Translatio S. Filastri episc. Brix.		
		ij	b	iiij	Id. Ezechielis Prophete.	
		c	iiij	Id.	Leonis pp.	
		x	d	ij	Id. Depositio S. Zenonis epis.	
		e	Idus	Aprilis	Euphemie virg. et mar.	
[xv]	ij	f	xvij	Chal.	Tiburtii, Valeriani, et Maximi mar.	
		vij	g	xvij	Chal. Olimpiadis et Maximi.	
		a	xvj	Chal.	Karissimi mar.	
xv	b	xv	Chal.	Innocentii Epis. Aniceti pp. et mar.		
iiij	c	xiiij	Chal.	Caloceri mar. Elene Matris Constanti.		
		d	xij	Chal.	Vincentii Epis.	
xij	e	xij	Chal.	Anacleti pp.		
		j	f	xj	Chal. Maximi, Cipriani mar.	
		g	x	Chal.	Gaii et Sotheris pp. et mart.	
viiij	a	viiij	Chal.	Georgii mar. Theophili Episc. Brix.	IXL.	
		b	vij	Chal.	Honorii Episc. Brix.	IXL.
xvij	c	vij	Chal.	Marci Evang. Letanie Majores.	IXL.	
		vj	d	vj	Chal. Cleti pp. et mar. Marcellini pp.	
		e	v	Chal.	Castoris mar.	
xliij	f	iiij	Chal.	Vitalis mar.	IXL.	
		ij	g	iiij	Chal. Pauli Ep. Brix. Torpetis mar * Petri Mar.	
		a	ij	Chal.	Laurentii Presb.	
		Kal.			Tertius in Maio lupus est, et septimus Anguis. Interimit tertia Madli lux, horaque sexta. Astque mali moris undenis septimis horis. <i>Madli habet dies xxxi, luna xxx.</i>	
		xj	b	Madli.	Sanctorum Apostolorum <i>Philippi, et Jacobi.</i>	IXL.
		e	vj	Non.	Athanasii Episc.	
xix	d	v	Non.	Alexandri Evencii, et Theodeori. Inventio S. Crucis.	D. IXL.	
vij	e	iiij	Non.	Horiani mar. et aliorum XL Martirum.	IXL.	
		f	iiij	Non.	Juviniani Lectoris.	
xvj	g	ij	Non.	Johannis Apost. in Dolio Missi.	IXL.	
		v	a	Nonas	Mai. Flavi Episcopi.	
		b	vij	Id.	Victoris mart.	
xlij	c	vij	Id.	Translatio Sanctorum Faustini, et Jovite.		
		ij	d	vj	Id. Gordiani et Epimachi mart.	
		e	v	Id.	Maioli conf.	
x	f	iiij	Id.	Narei. Archilei, et Pancrati mart.	IXL.	
		g	iiij	Id.	Marie ad Martires.	
xvlij	a	ij	Id.	Victoris, Felicis, et Fortunati martires.		
		vij	b	Idus	Mai. Stephanie virg.	
		e	xvij	Chal.	Pauli Episc.	
		d	xvj	Chal.	Sirii Episc.	
iiij	c	xv	Chal.	Johannis pp. et mart.		
		f	xliij	Chal.	Potentiane virg. et mart.	
xli	e	xliij	Chal.	Anastasi Episc. Brix.	IXL.	

vj f	vij Chal.	Eleuterii pp. et mart. Augustini Episcopi.	
g	vj Chal.	Johannis pp. et mart.	
xiiiij a	v Chal.	Cancii, Canciani, et Canciauille martires.	
iiij b	iiij Chal.	Sisinii Martiris, et Alexandri mart.	
c	iiij Chal.	Felicis pp. et mart.	
xj d	ij Chal.	Petronille virg.	
Kal.		Junius in decimo quindenum a fine salutat. Quinta nocet deni Junii satis hora diei.] Horis quartanis quindenus mordet ut anguis : <i>Junius habet dies xxx, luna xxix.</i>	
e	Junii.	Nichomedis mart.	
xix f	iiij Non.	Marcelini et Petri mart.	IXL.
viiij g	iiij Non.	Gratini Episcopi. Laurentii et xl mart.	
xvj a	ij Non.	Quirini Episcopi et mart.	
v b	Non. Junii.	Bonifacii Archiepiscopi.	
c	viiij Id.	Amati, Donati et Peregrini.	
xiiiij d	vij Id.	Pauli et Fortunati	
ij e	vj Id.	Gethuli, Amancli, et Primitivi.	
f	v Id.	Primi, et Feliciani mar.	
x g	iiij Id.	Panthaleonis mar.	D.
a	iiij Id.	Bernabe Apostoli.	IXL.
xviiij b	ij Id.	Basilidis, Cirini, Naboris, et Nazarii mar.	
vij c	Idus Junii.	Luciani et Fortunati. Antonii Conf.	
d	xviiij Chal.	Felicule, Eliisei Prophete.	
xv e	xvij Chal.	Viti et Modesti mar. Crescentie.	IXL.
iiij f	xvj Chal.	Fenoli Presbyteri.	D.
g	xv Chal.	Albini mart.	
xij a	xiiiij Chal.	Marci et Marcellini mart. Ymeri Episcopi.	
j b	xiiij Chal.	Yervasii et Protasii mart.	IXL.
c	xij Chal.	Crispink	
ix d	xj Chal.	Silverii pp. et mart.	
e	x Chal.	Eusebii episcopi. Albini mar.	
xvij f	jx Chal.	Heltrude Virg., et Regine. Vig. S. Jo.	
vj g	viiij Chal.	<i>Nativitas S. Johannis Baptiste.</i>	IXL.
a	vij Chal.	Prosperi Episcopi.	IXL.
xiiiij b	vj Chal.	Joannis et Pauli mar. Vigili Episcopi et mar.	
iiij c	v Chal.	Crescentii et Crispiniani.	
d	iiij Chal.	Leonis pp. Vig. Apostolorum.	IXL.
xj e	iiij Chal.	Scor. Apost. Petri et Pauli.	IXL.
f	ij Chal.	<i>Commemoratio S. Pauli.</i>	IXL.
Kal.		Ter decimus Julii decimo invit an Kalendas: Dampnat tredecima Julii vocat hora secunda. Hujus et in novis decimis quoque sanciat horis. <i>Julius habet dies xxxi, luna xxx.</i>	
xjx g	Julii.	Oct. Sancti Johannis Bapt.	IXL.
viiij a	vj Non.	Processi et Martiniani Mart.	
b	v Non.	Translatio S. Thome Apostoli.	
v c	iiij Non.	Translatio S. Martini Episcopi.	
v d	iiij Non.	Agathonis.	
e	ij Non.	Oct. Apostolorum. Ysaie Prophete.	IXL.
xiiiij f	Nonas Julii.	<i>Apolonii Episcopi Brix.</i>	IXL.

vij e	ij	Id.	Margarite Virg. et Mar. Optatiani Episc. Brix,	D.	IXL.
f	ij	Id.	Focati Episcopi.		
xv g		Idus Julii.	Quirici et Jolite Mar.		
iiij a	xvij	Chal.	Ylariani Mar.		
b	xvj	Chal.	Duodecim Mart.		
xij c	xv	Chal.	Filastrii Episc Brix. Arnulfi Episc.		IXL.
j	d xiiij	Chal.	Arseni.		
e	xij	Chal.	Victoris et Ciriaci.		
jx f	xij	Chal.	Praxedis Mart.		
g	xj	Chal.	Marie Magdalene.	D.	IXL.
xviiij a	x	Chal.	Apolenaris Episcopi et Mart.		IXL.
vj b	jx	Chal.	Victorini Episcopi Vig.		
c	vij	Chal.	Jacobi Apostoli. Xpori Mar. Christine V,		IXL.
xiiij d	vij	Chal.	Anne Matris S. Marie.		IXL.
iiij e	vj	Chal.	Simeonis Monachi.		
f	v	Chal.	Nazari et Celsi Mart.		
xj g	iiij	Chal.	Felicis. Simplicii. Faustini. et Beatricis Mart.		IXL.
xjx a	iiij	Chal.	Abdon. et Senen. Mart.		IXL.
b	ij	Chal.	Geminiani Episcopi.		
Kal.			Augusti nempe prima fugat de fine secunda. Horas dat primas Augustus datque Kalendas. Inde secunda dies septenas turbidat horas. Augustus habet dies xxxj, luna xxviii.		
viiij c	Augusti.		Petri ad vincula. Machabeorum. Eusebii Epis. et Mart.	D.	IXL.
xvj d	iiij Non.		Stephani pp. et Mart.		IXL.
v e	iiij Non.		Inventio SS. Stephani. Nicodemi. et Gamalielis.		
f	ij Non.		Justi et Crescentiani.		
xiiij g	Non. Aug.		Dominici Conf. Fratrum Predicatorum.		IXL.
ij a	viiij Id.		Sixti PP. et Mart. Felicissimi, et Agapiti Mart.		IXL.
b	vij Id.		Donati PP. et Mart.		IXL.
x c	vj Id.		Ciriaci Mart. et septem Dormientium.		
d	v Id.		Firmi et Rustici Mart. Vig.		IXL.
xviiij e	iiij Id.		Laurentii Mart.		IXL.
vij f	iiij Id.		Tiburcii Mart.		
g	ij Id.		Erculani Episc. Brix. Claræ Virg.		IXL.
a	Idus Aug.		Ypoliti et Cassiani Mar.		IXL.
iiij b	xjx Chal.		Eusebii Presbiteri. Vig.		
c	xvij Chal.		Assumptio S. Marie.		IXL.
xij d	xvij Chal.		Marion. et Tirsi cum Sociis suis.		
e	xvj Chal.		Octava S. Laurentii.		IXL.
f	xv Chal.		Agapiti mar.		
ix g	xiv Chal.		Magni mar. et aliorum cl 96.		
a	xiiij Chal.		Bernardi Conf.		
xvij b	xij Chal.		Luxurii mart.		
vj c	xj Chal.		Octava S. Marie. Tymothei et Sinphoriani mart.		IXL.
d	x Chal.		Flaviani Episcopi.		
xiiij e	jx Chal.		Genesii mart. Vig.		
iiij f	viiij Chal.		Bartholomei Apostoli.		
g	vij Chal.		Alexandri mart. Ludovici Conf. Regis France.		IXL.
vi	vi Chal.		Crothe virg		

		<i>September habet dies xxx, luna xxx.</i>	
xvj	f	Septembris.	Prisci mar. Egidii abbatis.
v	g	iiij Non.	Justi episcopi.
	a	iiij Non.	Marini et Leonis.
xvij	b	ij Non.	Ruffini.
	ij	c Non. Sept	Taurini et Quinti.
	d	viiij Id.	Eugenii Episcopi Zachariæ Profete.
x	e	vij Id.	Elodoaldi Conf.
	f	vj Id.	<i>Nativitas S. Marie.</i> Adriani mar.
xvij	g	v Id.	Gorgonii mar.
	a	iiij Id.	Hylarii pp.
	b	lij Id.	Prothi et Jacincti mar. Eugenie Virg.
xv	c	ij Id.	Serapionis mar.
liij	d	Idus Sept.	Sanctorum 29 mar.
	e	xvij Chal.	Cornelii et Cipriani. Exultatio S. Crucis.
	xij	f xvij Chal	Nicomedis mar
	j	g xvj Chal.	Euphemie Virg. et mar.
	a	xv Chal.	Restitute Virg.
	jx	b xiiij Chal.	Eustorgii et Satiri.
	c	xij Chal.	Januarii Episcopi. Sosii. Festi, et Proculi mar.
xvij	d	xij Chal.	Fauste Virg. Vig.
	vj	e xj Chal.	<i>Mathei Apostoli et Evangeliste.</i>
	f	x Chal.	Mauritii et Sociorum ejus.
xliij	g	viiiij Chal.	Teclæ Virg. Calimeri Epi. Lini pp. et mar.
	ij	a viij Chal.	Conceptio S. Johannis Bapt.
	b	vij Chal.	Barduniani.
	ij	c vj Chal.	Cypriani et Justine mar. Vigili Episcopi.
xix	d	v Chal.	Cosme et Damiani mar.
	e	iiii Chal.	Silviani Episcopi Brix.
xvij	f	iiij Chal.	<i>Festivitas S. Michaelis Archangeli.</i>
	g	ij Chal.	Jeronimi Presbiteri Cardinalis et Doctoris.
	Kal.		Tertius Octubris Pullus dæsem in ordine necat. Sauciat Octubris in quinis tertius horis. Inque die dena hujus ferit, hora novena.
			<i>October habet dies xxx, luna xxix.</i>
xvj	a	Octubris.	Remigii Episcopi.
v	b	vj Non.	Eusebii pp. et mar.
xliij	c	v Non.	Duorum presbiterorum.
	ij	d iiij Non.	Francisci Conf.
	e	iiij Non.	Flaviani Episcopi.
x	f	ij Non.	Casti et Emeli : Fidis. Virg.
	g	Nonas Oct.	Marci pp.
xvlij	a	viiij Id.	Pellagie Virg. et mar.
	vij	b vij Id.	Domnini. Dionisii. Rustici. et Eleutherii mart.
	c	vj Id.	Sanctorum 350. mar.
xv	d	v Id.	Eustachii. Agapiti, Theopisti et Theopiste mar.
liij	e	iiiiij Id.	Venantii Episcopi.
	f	iiij Id.	Athanasii Episcopi.
xli	f	ij Id.	Calixti pp. et mar.
	i	a Idus Octob.	Lunali

iij b x	Chal.	Dorothei mar.	
c jx	Chal.	Vitalis. Felicis. et Bonifacil.	
xj d viij	Chal.	Gaudentii Episcopi Brix.	IXL.
xjx e vij	Chal.	Luciani et Marciani.	
jx f vj	Chal.	Evaristi pp. et mart. Vigil.	
viiij g v	Chal.	Apostolorum Symonis et Jude.	IXL.
a iiij	Chal.	Appiani Episcopi.	
xvj b iij	Chal.	Donciani pp.	
v c ij	Chal.	Quintini mart. Sophie cum tribus filiis suis.	
Kal.		Quinta Novembris acus vox tertia mansit in urna.	
		Pungit in octavis horis lux quinta Novembris.	
		Cujus terna nigram facit horam confore quintam.	
		<i>November habet dies xxx, luna xxx.</i>	
d Novembris.		FESTIVITAS OMNIUM SANCTORUM.	IXL.
xiiij e iiij Non.		Officium omnium Defunctorum.	
ij f iij Non.		Theophili Ep. Jacet Corpus ad S. Johannem de foris.	IXL.
g ij Non.		Vitalis et Agricole mar. Proculi Episc	
x a Nonas Nov.		Flecis Presb. Eusebii Monac.	D.
b viij Id.		Melani Episc.	
viiij c vij Id.		Rogati et Donati mart	
vij d vj Id.		Quatuor Coronatorum.	IXL.
e v Id.		Theodori mart.	
xv f iiij Id.		Leonis Episc.	
liij g iij Id.		Martini Episc. Menne mart.	IXL.
a ij Id.		Martini Episc. et Mart.	
xij b Idus Nov.		Antonini mart. Brici conf.	IXL.
j c xviiij Chal.		Antigii Episc.	IXL.
d xvij Chal.		Felicis pp.	
jx e xvj Chal.		Rufiniani.	
f [xv Chal.		Aniani Conf.	
xvij g xiiij Chal.		Romani Monac.	
vj a xiiij Chal.		Officium S. Caloceri.	IXL.
b xij Chal.		Octavii et Fecundi.	
xiiij c xj Chal.		Gelasii pp.	
lij d x Chal.		Cecilie virg. et mart.	IXL.
e viij Chal.		Clémentis pp. et mart. Columbani Abbatis.	IXL.
xj f viij Chal.		Grisogoni mart.	
g vij Chal.		Katherine virg et mart.	IXL.
a vj Chal.		Valentini Episc.	
viiij b v Chal.		Optati Episc.	
c iiij Chal.		Trophini Episc.	D.
xvj d iij Chal.		Grisanti et Darie. Saturnipi et Mauri mart. vig.	IXL.
v e ij Chal.		Andree Apost.	IXL.
Kal.		Dat dupdena choors septem in decemque decembris	
		Vulnerat in primis horis septena Decembris.	
		In senis horis decimus fit causa doloris.	
		<i>December habet dies xxxi, luna xxix.</i>	
f Decembris.		Ursicini Episc. Brix.	IXL.
xliij ij g liij Non.		Pontiani.	
a iij Non.		Crispini et Agricole.	
b ij Non.		Barbare virg.	
c Non. Xbris.		Dalmacii virg.	
xviiij d viij Id.		Nicholai episc.	IXL.
vij e vij Id.		Ordinatio S. Ambrosii Archlepscipi.	D. IXL.
f vj Id.		Zenonis Episc.	
xv g v Id.		Depositio S. Syri Episc.	

iiij a	iiij	Id.	Melciadis pp. et mar.	
b	iiij	Id.	Dalmasci pp.	
xij c	ij	Id.	Ermogenis.	
j d	Idus	Xbris.	Lucie virg. et mart.	
e	xix	Chal.	Victoris Episc.	
viiiij f	xviiij	Chal.	Maximi conf. Silvie virg.	IXL
g	xvij	Chal.	Valentini.	IXL
xvij a	xvj	Chal.	Ignatii Episc. et mar.	
vj b	xv	Chal.	Translatio S. Julie virg. et mart.	
c	xiiiij	Chal.	Yzosimi.	
xiiiij d	xiiij	Chal.	Julii et Yconii. Vigil.	
iiij e	xij	Chal.	Thome Apostoli.	
f	xj	Chal.	Sanctorum xiiiij mart.	
xj g	x	Chal.	Victorie virg.	D.
xix a	jx	Chal.	Vigilia Nativitatis Domini.	
b	viiij	Chal.	Nativitas Domini nostri Jesu Christi, Anastasie virg.	IXL
viiij c	vij	Chal.	Stephani Prothomartiris.	IXL
d	vj	Chal.	Johannis Apostoli, et Evangeliste.	IXL
xvj e	v	Chal.	SS. Innocentium.	IXL
v f	iiiiij	Chal.	Thome Archiepisc. et mart.	IXL
g	iiij	Chal.	Perpetui Episc.	IXL
xiiiij a	ij	Chal.	Silvestri pp.	IXL

KALENDARIUM VALLUMBROSANUM.

<i>Januarius habet dies xxxi, luna xxx, non horas xvi, A</i>	vj
<i>dies viii.</i>	v Agnetis Secundo.
Kal. Jan. Circumcisio Domini, Basill conf., Martino virg. mart.	iv
iv Non. Octava S. Stephani.	iiij
iiij Octava S. Johannis.	ij Ciri, et Johannis.
ij Octava Innocentium.	<i>Februarius habet dies xxviii, luna xxii, non horas</i>
Non.	<i>xiv, dies x.</i>
viiij Id. Epiphania Domini.	Kal. Ygnacii Episcopi, et martiris.
vij	iiiiij Non. Purificatio B. Marie Virg
vj	iiij Blasii Episcopi martiris.
v	ij Giliberti Abbatis.
iv Pauli primi Eremitæ.	Non. Agate virginis, et martiris.
iiij Yginii Pape martiris.	viiij Id.
ij	vij
Idus. Octava Epiphaniæ.	vj
xix Kal.	B v Apolloniæ virg. et mart.
xviiij Mauri Abbatis.	iv Scolastice virginis.
xvij Marcelli Pape martiris.	iiij
xvj Antonii Abbatis.	ij
xv Prisce virginis mart.	Id
xiv Marii, et Marthe Audifex, et Abacuc.	xvj Kal. Valentini Presbiteri mart.
xiiiij Fabiani, et Sebastiani.	xv
xij Agnetis virginis mart.	xiv
xj Vincentii, et Anastasii.	xiiiij
x Emerentiane virginis mart.	xij
ix	xj
viiij Conversio S. Pauli.	x
vij	ix
	viiij Cathedra S. Petri

vij
 vj Mathie Apostoli.
 v
 iv
 iij
 ij Translatio S. Augustini Episcopi et Conf.
*Martius habet dies xxxi, luna xxx. Nox habet horas
 xii, dies xii.*

Kal. Mart.

vj Non.

v
 iijj
 iij
 ij

Non. j Sanctorum Virginum Perpetue et Felicitatis.

vij Id
 vj Sanctarum quadraginta Martirum.
 v
 iv
 iij Gregorii Papæ Conf.

ij

Id.

xvij Chal.

xvj
 xv
 xiv
 xij
 xij

xj Benedicti Abbatis.

x
 ix
 viij Annuntiatio Dominica.

vij
 vj
 v

iiij
 iij
 ij

*Aprilis habet dies xxx, luna xxx. Nox habet horas x,
 dies xiv.*

Kal. Apr.

iiii Non.

ij
 ij S. Ambrosii Episcopi et Conf.

Non.

vij Id.

vij
 vj
 v

iiij
 iij
 ij

Idus

A xij

xj

x

ix

vij S. Gregorii Martiris.

vij S. Marci Evangeliste.

vj S. Cleti Pape et M. et Marcellini Pape Mart.

v

iiij S. Vitalis Martiris.

ij S. Petri M. Ordinis S. Dominici.

ij

*Madius habet dies xxx, luna xxx. Nox habet horas
 viii, dies xvi.*

Kal. Mad.

vj Non.

B v Inventio S. Crucis et Sanctorum Martyrum
 Alexandri, Eventii, Theodori, et Jovenalis.

iiij S. Monice Matris S. Augustini Patris nostri.

ij Conversio S. Augustini.

ij S. Johannis ante portam latinam.

Non.

vij Id. Apparitio S. Michaelis Archangeli.

vij

vi SS. Gordiani, et Epimachi.

v

iiij SS. Nerei, et Archilei, atque Pancrati.

iiij

ij S. Bonifatii Martyris.

Idus.

xvij Kal. Jun.

C xvj

xv

xij S. Potentiane Virginis et S. Petri de Murrone
 Conf.

xij

xij

xj

x

ix

vij S. Zenobii Ep. et Confess. et S. Urbani Papæ
 et Mart.

vij S. Eleutherii P. et Mart.

vi S. Joh. Pape et M.

v

iiij

D iii S. Felicis P. et M.

ij S. Petronille Virg.

*Junius habet dies xxx, luna xxix. Nox habet horas
 vi, dies xviii.*

Kal. Jun.

iiij Non. SS. Petri, Marcellini, atque Herasmi.

iiij

iiij

iij S. Barnabe Apostoli.
 ij SS. MM. Basilidis, Cirini, Naboris, et Nazarii.
 Idibus. S. Antonii Confess.
 xvij Kal.
 xvij SS. MM. Viti, et Modesti, atque Crescentie.
 xvj
 xv
 xiiij SS. MM. Marchi et Marcellini.
 xiiij SS. MM. Gervasii et Prothasii.
 xij S. Silverii P. et M.
 xj
 x S. Paulini Ep. et Conf.
 ix Vigilia.
 viij Nativitas S. Johannis Bapt.
 vij
 vj SS. MM. Joh. et Pauli.
 v
 iiij S. Leonis P. et Conf. vig.
 iij SS. Apostolorum Petri et Pauli.
 ij Commem. S. Pauli.
*Julius habet dies xxxi, luna xxx, Nox habet horas
 VIII, dies xvi.*
 Kal. Octava S. Johannis Bapt.
 vj Non. SS. MM. Processi et Martiniani. Visitatio
 Virginis Marie.
 v
 iv
 iiij
 ij Octava Apostolorum Petri et Pauli.
 Non. Anniversarium fratrum nostrorum defunctorum. C
 vij Id.
 vij
 vj SS. MM. septem fratrum, et SS. Ruphine, et
 Secunde Virginum mm.
 v S. Pii P. et M.
 iv SS. MM. Naboris, et Felicis et S. Joh. Guál-
 berti.
 iij S. Anacleti P. et M.
 ij
 Id. SS. MM. Quirici, et Julite.
 xvij Kal.
 xvj S. Alexii Conf.
 xv S. Symphorose cum vij filiis.
 xiv
 xiiij S. Margarite V. et M.
 xlj S. Praxedis V.
 xj S. Marie Magdal.
 x S. Apollinaris Episc. et M.
 ix S. Christine V. et M. Vig.
 vij S. Jacobi Ap. et S. Cristofori m.
 vij S. Pastoris Presb. et Conf., et S. Anne.
 vi S. Pantaleonis M.

A *Augustus habet dies xxxi, luna xxix. Nox habet
 horas x, dies xiv.*
 Kal. Ad vincula S. Petri et SS. MM. Machabeorum.
 iv Non. S. Stephani P. et M.
 iij Inventio Corporis S. Stephani Protomartyris.
 ij S. Justini Presb. et M.
 Nonis. S. Dominici Confessoris, et Sancte Marie et
 Nives.
 vij Id.
 vij S. Donati Episcopi et Martiris.
 vj Sanctorum Cyriaci, Largi, et Smaragdi Mar-
 tirum
 v S. Romani Martiris. Vigilia.
 iiij S. Laurentii Martiris.
 iij Sanctorum Tiburtii, et Susanne.
 Id. ij Sancti Ypoliti cum Sociis suis.
 B *xix Kal. Sanctorum Felicis, et Fortunati.*
 xvij
 xvij S. Leonardi Confessoris.
 xvj
 xv S. Agapiti Martyris.
 xiv
 xiiij S. Bernardi Abbatis et Confess.
 xij
 xj Octava Beate Virginis Marie, et Sanctorum
 Martyrum Timothei, Ipoliti, et Siphoriani.
 x
 ix
 viij S. Bartholomei Apostoli.
 vij S. Zepherini Pape, et Martyris, et S. Ludovici
 Confess. Regis.
 vj
 v S. Augustini Episc., et Confess., et Sanctis
 Hermetis Martyris, et Sancte Sabine Vir-
 ginis
 iv Decollatio S. Joh. Baptiste.
 iij Sanctorum Martyrum Felicis, et Adaucte.
 ij
*September habet dies xxx, luna xxx. Nox habet
 horas xii, dies xii.*
 Kal. Sep. Sanctorum Martyrum 12. Fratrum. et
 S. Egidii Abb. et Conf.
 iiij Non. S. Antonini Mar.
 iiij
 ij Octava Be: Augustini.
 Non.
 D *vij Id.*
 vij
 vj Nativitas B. V. Marie, et Sancti Adriani m.
 v S. Gorgonii m.
 iiij S. Nicolai de Tolentino Conf.
 iii SS. MM. Prothi, et Jacinthi.
 ii
 Id...

xiii
 xii SS. MM. Eustachi, et Soc. ejus.
 xj S. Mathei Apostoli et Evang.
 x SS. MM. Mauritij et Sociorum ejus.
 jx S. Lini Pape et M.
 viii
 vii
 vi SS. MM. Cosmo et Damiani.
 v
 iiiii
 iii Dedicatio Basilice S. Michaelis Arch.
 ii S. Jeronimi Presb. et Conf.
*October habet dies xxxi, luna xxix. Nos habet
 horas xiv, dies x.*
 Kal. S. Remigij Episcopi et Conf.
 vi Non.
 v Non.
 iv Non. S. Francisci Confessoris.
 iii Non.
 Prid. Non.
 Non. SS. MM. Sergij, Bachij, Marcellij, et Apulei.
 viii Idus S. Reparate Virg. et M.
 vii Idus SS. MM. Dionisij, Rustici et Eleutherii.
 vi Idus S. Carbonij Ep. et Conf.
 v Idus Transl. B. Patris nostri Augustin.
 iv Id.
 iii Id.
 ii Id. S. Calixti Pape et Martiris.
 Idus.
 xvii Kal. S. Galli Abb. et Conf.
 xvi
 xv S. Luce Evang.
 xiv
 xiii
 xii S. Maryonis Abb. et Conf. et undecim miferum Virginum.
 xj
 x
 ix
 viii SS. MM. Crisanti et Darie, et Sancti Miniati Martiris.
 vii S. Evaristi Pape et Mart.
 vi Vigilia.
 v SS. Ap. Simonis et Jude
 iv
 iii
 ii Vigilia.
*November habet dies xxx, luna xxx. Nos habet
 horas xvi, dies viii.*
 Kal. Nov. Festum omnium SS. et S. Cesaris Mart.
 iv Non. Anniversarium omnium Fidelium defunctorum.
 iij Non.
 ii SS. MM. Vitalis, et Agricole.
 Nonas.
 viii Id. S. Leonardi Conf.
 vii

A vi S. Quatuor Coronat. Mart.
 v Dedicatio Basilice Salvatoris, et Teodori Martiris.
 iv SS. MM. Triphonis et Respicii et Nimphe Virg. et Mart.
 iii S. Martini Ep. et Conf. et S. Menne Mart.
 ii S. Martini Pape et Mart.
 Idus. S. Britii Episcopi et Conf.
 xviii Kal.
 xvii
 xvj
 xv
 xiv Dedicatio Basilice Ap. Petri et Pauli.
 xiii S. Helisabeth, et S. Pontiani Pape et Mart.
 B xii
 xi
 x S. Cecilie Virg. et Mart.
 ix S. Clementis Pape et m. et S. Felicitatis.
 viii S. Crisogoni M.
 vii S. Katherine Virg. et Mart.
 vi S. Petri Alexandrini Ep. et M.
 v S. Jacobi Interctsi M.
 iv
 iii S. Saturnini M. Vigilia.
 ii Andree Apostoli.
*December habet dies xxxi. Luna xxix. Nos habet
 horas xviii, dies vi.*
 Kal. Dec.
 C iv Non S. Bibiane Virg. et M.
 iij
 ii S. Barbare V. et M.
 Nonas. S. Sabbe Abb. et Conf.
 viii Idus S. Nicholai Ep. et Conf.
 vij S. Ambrosii Ep. et Conf.
 vi Conceptio B. M. semper V.
 v
 iv Deletum.
 iii Deletum.
 ii
 Idus. S. Lucie V. et M.
 xix Kal.
 xviii
 xvii
 D xvi
 xv
 xiv
 xiii
 xii S. Thome Apostoli
 xi
 x
 ix
 viii Nativitas Domini Nostri Jesu Christi.
 vii S. Stephani Protom.
 vi S. Johannis Ap. et Ev.
 v SS. MM. Innocentium.
 iv S. Thome Archiepis. et Conf.
 iii
 ii S. Silvestri Pape et Conf.

FRAGMENTUM

ALTERIUS MULTO ANTIQUIORIS VALLUMBROSANI KALENDARII.

- Mad. habet d. xxxi, l. xxx.*
- B Philippi et Jacobi
 C vj. Non.
 D v. Non. Inventio Sancte ✕, Alexandri, et Theadoli.
 E liii. Non.
 F iii. Non.
 G ii. Non. S. Johannis ante portam latinam.
 A Non.
 B viii. Id. Victoria S. Michahelis.
 C vii. Id.
 D vi. Id. Gordiam et Epimachi. S. Christine.
 E v. Id. S. Antimi.
 F iiij. Id. Nerei. Achill. Pancratii.
 G iii. Id.
 A ii. Id.
 B Idus.
 C xvii. Chal.
 D xvi. Chal.
 E xv. Chal.
 F xliii. Chal.
 G xiii. Chal.
 A xii. Chal.
 B xi. Chal.
 C x. Chal.
 D viiii. Chal.
 E viii. Chal. Urbani pp. et Zenobii Episcopi.
 F vii. Chal.
 G vi. Chal.
 A v. Chal.
 B liii. Chal.
 C iii. Chal.
- Jun. habet dies xxx, l. xxviii.*
- E Jun. Proculi et Nicomedis iii L.
 F liii. Non. Marcellini et Petri iii. L.
 G iii. Non. SS. Alexandri Epis. ✕
 A ii. Non.
 B Non. Sanctorum Mar. Naboris et Nazarii. ✕
 C viii. Id.
 D vii. Id.
 E vi. Id.
 F v. Id. Primi et Feliciani.
 G liii. Id. ✕
 A iii. Id. Barnabe Ap. et Nonofrii.
 B ii. Id. Basilidis Cvrini Naboris Nazarii.
 C Idus
 D xviii. Chal. Translatio S. Bartholomei Apostoli ✕
 E xvii. Chal. Viti et Modesti.
 F xvi. Chal.
 G xv. Chal.
- A A xliii. Chal. Marci et Marcelliant.
 B xliii. Chal. Gervasii et Protasii.
 C xii. Chal.
 D xi. Chal.
 E x. Chal.
 F viiii. Chal. Vig. S. Johannis.
 G viii. Chal. Nativitas S. Johannis.
 A vii. Chal.
 B vi. Chal. Johannis et Pauli.
 C v. Chal.
 D liii. Chal. vig. Apostolorum.
 E iii. Chal. Apostol. Petri et Pauli,
 F ii. Chal. Commemorat. S. Pauli.
Julius habet dies xxxi, l. xxx.
 G Jul. oct. S. Johannis.
 B A vi. Non. Processi et Martini.
 B v. Non. S. Mustuole V. ✕✕
 C liii. Non. Translatio S. Thome ✕
 D iii. Non.
 E ii. Non. Oct. Apostolorum 4. Romuli.
 F Non. Dedicatio Ecclesie.
 G viii. Id.
 A vii. Id.
 B vi. Id. Septem Fratrum.
 C v. Id.
 D iv. Id. Naboris et Felicis
 E iii. Id.
 F ii. Id. Eugenie
 G Idus. Quiric' et Julitte.
 A xvii. Chal. Aug.
 B xvi. Chal.
 C xv. Chal.
 D xliii. Chal.
 E xliii. Chal. S. Margarite.
 F xii. Chal. Praxedis
 G xi. Chal. S. Marie Magdal. ✕✕
 A x. Chal. Apolenaris.
 B viiii. Chal. Vigil. S. Jacobi.
 C viii. Chal. Jacobi. Xpofori.
 D vii. Chal. S. Anne Matris Domine ✕✕
 E vi. Chal.
 F v. Chal. Nazarii et Celsi.
 G liii. Chal. Felicis, Simplicii, Faustini et Beatricis.
 A iii. Chal. Abdon. et Sennen.
 D B ii. Chal.
 Terdecim Julii, decimo innuit ante Kalendas
 C Aug. habet dies xxxi, luna xxiv.
 D Aug. Vincula S. Petri Machabeorum.
 liii. Non. Stephani pp.
 E iii. Non. Inventio S. Stephani

F ii. Non.
 G Non. Sancta Maria de Nive, et S. Domini confessoris ✕✕
 A viii. Id. Sixti Felicissimi et Agapiti.
 P vii. Id. Donati Episc. et ✕✕ Transfiguratio Domini Nostri.
 C vi. Id. Sancti Cyriaci.
 D v. Id. Vig. S. Laurentii, et ✕✕ Romani Mart.
 E iii. Id. S. Laurentii.
 F iii. Id. S. Tyburtii.
 G ii. Id. S. Date Virg. ✕✕
 A Idus Ypoliti, et Cassiani.
 B xix. Chal. Sept. Eusebii. Vig.
 C xviii. Chal. Assumptio S. Marie.
 D xvii. Chal.
 E xvi. Chal. Oct. Sancti Laurentii.
 F xv. Chal. S. Agapiti.
 G xiv. Chal. S. Ludovici Ep. de Ordine Minorum ✕✕
 A xiii. Chal. S. Bernardi Ab. et Confessoris ✕✕
 B xii. Chal.
 C xi. Chal. Oct. S. mar. Timothei Simphoriani.
 D x. Chal. Vig.
 E ix. Chal. S. Bartholomei.
 F viii. Chal. S. Genesis, et S. Ludovici Francorum Rex ✕✕
 G vii. Chal.
 A vi. Chal.
 B v. Chal. Augustini. Hermetis.
 C iii. Chal. Decollatio S. Johannis Sabine.
 D iii. Chal. Felicis et Audacti.
 E ii. Chal. S. Juliani Martyris ✕✕
 Augusti nepa prima : fugat de fine secunda
 Septemb. habet dies xxx, luna xxx.
 F Sep. S. Reguli Epi.
 G iii. Non.
 A iii. Non. Ordinatio S. Gregorii Papæ.
 B ii. Non.
 C Non.
 D viii. Id.
 E vii. Id.
 F vi. Id. Nat. S. Marie.
 G v. Id. S. Gurgonis.
 A iii. Id. S. Salvii Episcopi.
 B iii. Id. Sanctorum Prothi, et Jacinti.
 C ii. Id.
 D Idus.
 E xviii. Chal. Oct. Exalt. ✕ Cornelii, Cipriani.
 F xvii. Chal.
 G xvi. Chal. Lucie et Geminiani.
 A xv. Chal.
 B xiiii. Chal.
 C xiii. Chal.
 D xii. Chal. Vig. S. Mathei.
 E xi. Chal. S. Mathei Apóst.
 Fx. Chal. Mauricii cum Sociis suis.
 G viii. Chal.

PATROL. CXXXVIII.

A A viii. Chal. Conceptio S. Johannis
 B vii. Chal.
 C vi. Chal.
 D v. Chal. Cosmæ et Damiani.
 E iii. Chal.
 F iii. Chal. Dedicatio S. Michaelis.
 G ii. Chal. Sancti Hieronimi.
 Tertia Septemb. vulpis : ferit a pede dena.
 Oct. habet dies xxxi, luna xxix.
 A Oct. Sancti Remigii Episc.
 B vi. Non.
 C v. Non.
 D iii. Non.
 E iii. Non.
 F ii. Non.
 B G Non. S. Marci pp.
 A viii. Id. S. Reparate.
 B vii. Id. Domini, Rustici, et Eleutherii.
 C vi. Id. S. Carboni Episc.
 D v. Id.
 E iii. Id.
 F iii. Id.
 G ii. Id. S. Calixti pp.
 A Idus.
 B xvii. Chal. Non. Galli Abbatis.
 C xvi. Chal.
 D xv. Chal. S. Lucæ Evangelistæ.
 E xiiii. Chal.
 F xiii. Chal.
 G xii. Chal. S. Hylarionis, et ✕✕ quadraginta militum.
 C A xi. Chal.
 B x. Chal.
 C ix. Chal.
 D viii. Chal. S. Miniatis, Grisanti, et Dariæ.
 E vii. Chal.
 F vi. Chal. Vig. Apostolorum Symonis, et Judæ.
 G v. Chal. Apostolorum Symonis, et Judæ.
 A iii. Chal.
 B iii. Chal. S. Germani Episc.
 C ii. Chal. Vig. Omnium Sanctorum.
 Tertius October gladius decimo ordine nectit.
 Nov. habet dies xxx, luna xxx.
 D Nov. Festivitas omnium Sanctorum
 E iii. Non.
 F iii. Non.
 G ii. Non. Vitalis et Agricole.
 A Non.
 B viii. Id. Appiani et Leonardi.
 C vii. Id.
 D vi. Id. Quatuor Coronatorum.
 E v. Id. Theodori et Sancti Salvatoris ✕
 F iii. Id.
 G iii. Id. S. Martini. S. Menne.
 A ii. Id.
 B Idus. S. Briti Episcopi.
 C xviii. Chal.
 D xvii. Chal.

E	xvi. Chal.		A G	v. Id. Syri Episcopi.	
F	xv. Chal.		A	iiii Id.	
G	xiiii. Chal. S. Fridriani Episc. ✕✕		B	iii Id.	
A	xiii. Chal.		C	ii Id.	
B	xii. Chal.		D	Idus. S. Lucie virg.	
C	xi. Chal.		E	xix Chal.	
D	x. Chal. S. Cecilie.		F	xviii Chal.	
E	ix. Chal. Clementis pp. S. Columbani.		G	xvii Chal.	
F	viii. Chal. Crisogoni.		A	xvi Chal.	
G	vii. Chal. S. Prosperi Episcopi.		B	xv Chal.	
A	vi. Chal. Gaudentii Episc.		C	xiv Chal.	
B	v. Chal. Jacobi intercesi.		D	xiii Chal.	
C	iiii. Chal.		E	xii Chal. S. Thomæ Apostoli.	
D	iii. Chal. Vig. S. Andreæ, S. Antonini.		F	xi Chal.	
E	ii. Chal. S. Andreæ Apostoli.		G	x Chal.	
Quinta November atque jus tertia mansit in urna. B				A	ix Chal. Vig. Nativitatis Domini.
<i>Dec. habet dies xxxi, luna xxix.</i>				B	viii Chal. Nativitas Domini, et S. Anastasie.
F	Dec.		C	vii Chal. S. Stephani.	
G	iiii. Non.		D	vi Chal. S. Johannis Evangeliste.	
A	iii. Non.		E	v Chal. Innocentum.	
B	ii. Non.		F	iiii Chal.	
C	Non.		G	iii Chal.	
D	viii. Id. S. Nicholai Episcopi.		A	ii Chal. Sylvestri pp.	
E	vii. Id. Ordinatio S. Ambrosii.		Dat duodena cohors septem in decemque De-		
F	vi. Id. S. Zenonis Episcopi.		[cember.		

LUCENSIS KALENDARIi FRAGMENTUM.

<i>November habet dies xxx, luna vero xxx. Nox habet C</i>		xij Chal.
<i>horas xvi, dies viii.</i>		xj Chal. S. Columbani Abbatis ✕✕ et presen-
Kal. Nov. Festivitas omnium Sanctorum, et Sancti		tatio S. Menne, duplex majus.
Cesaris martyris.		x Chal. S. Cecilie v. et m.
iv Non. Sancte Eustachie virg.		ix Chal. S. Clementis Pape et m.
iiij Non. Sancti Eufrosine.		viiij Chal. S. Grisogoni m.
ij Non. Sancti Eufrosini Episc. et Conf.		vij Chal. S. Caterine v. et m. et sancti Prosperi
Nonas. Sanctorum mm. Vitalis et Agricole.		Episc. et Conf.
viiij Idus.		vj Chal. S. Gaudentii Conf. ✕✕ et S. Petri
vij Idus.		Alexandrini Episcopi, et martyris.
vj Idus. Sanctorum martyrum quatuor Corona-		v Chal. S. Jacobi intercesi m.
torum.		iv Chal.
v Idus. Basilice Sancti Salvatoris, et S. Theo-		iiij Chal. Vig. Apostoli, et S. Saturnini m.
dori m.		ij Chal. Sancti Apostoli Andreæ : Duplex.
iv Idus. Sanctorum martyrum Respitii, et Nim-		<i>December habet dies xxxi, luna vero xxviii. Nox habet</i>
phe, et Triphonis.		<i>horas xviii, dies vero vi.</i>
iiij Idus. S. Martini Episc. et Conf. et S. Mene m.		iv Non. Sanctorum MM. Grisanti, et Darie, et S.
ij Idus. S. Martini Pape et m.		Sabbæ Abbatis ✕✕ et S. Ansani m.
Idibus. [sic] S. Bricci Episc. et Conf.		iiij Non. S. Sabinæ v. et m.
xviiij Chal. dec.		ij Non. S. Barbare v. et m.
xvij Chal.		i Non. S. Dalmatii Episc. et m. ✕✕ et S. Sab-
xvj Chal.		bæ Abbat.
xv Chal. S. Ergenii Conf. <i>Sol in Sagittario.</i>		viiij Idus. S. Nicolai Episc. et Conf.
xiv Chal. S. Fridriani Ep. et Conf. ✕✕ et dedi-		vij Idus. S. Ambrosii Episc. Duplex.
catio Basilice Apostolorum Petri et		vj Idus. Conceptio M. V.
Pauli, duplex minus.		v Idus. S. Siri Ep. et Conf.
xiiij Chal. S. Pontiani pp. et m. ✕ et sanctæ He-		iv Idus. S. Eulatie v., ✕✕ et Sancti Melchiaz-
lisabeth.		dis pp. et m.

ij Idus. S. Damasi Ep. et Conf.
 ij Idus.
 i Idus. S. Lucie v. et m.
 xix Chal. Jan.
 xvij Chal.
 xvij Chal.
 xv Chal. Luciani P. sol in capricornis
 xv Chal.
 xiv Chal.
 xij Chal. Vigilia Apost.
 xij Chal. S. Thomæ Apost. duplex.

A
 xj Chal.
 x Chal.
 ix Chal. Vig. Nativitatis Domini
 viij Chal. Nat. Domini Nostri Jesu Christi et
 S. Anastasie Martyris.
 vij Chal. S. Stephani Protomartyris Duplex.
 vj Chal. S. Joh. Evang. Duplex.
 v Chal. SS. Innocentium. Duplex.
 iv Chal. S. Thome Episc. et M.
 ij Chal. S. Florentii Epis. et Conf.
 ij Chal. S. Silvestri Pape et Conf.

INCIPIT BEDÆ MARTYROLOGIUM (6).

*Januarius habet dies xxxi, luna xxx. Signum Capri-
 cornii. Nox habet horas xvi, dies viii.*

Jani prima dies, et septima sine tenetur.
 Kal. Jan. Circumcisio Domini, et sanctæ Martinæ,
 et sancti Concordii.
 iiij Non. S. Macharii Abb.
 iiij Non. S. Genesio Virg.
 ij Non. SS. Aquilini, Gemini, Quinti.
 Non. Symeonis Profetæ.
 viij Idus. Epyphania Domini.
 vij Idus. Luciani Presbiteri.
 vj Idus. Severini Confessoris.
 v Idus. S. Martiane Virg.
 iiij Idus. Pauli Primi Heremitæ.
 iiij Idus. S. Salvii Conf.
 ij Idus. Eductio Jesu ex Ægypto, et S. Basilii Ep.
 Idus. Octava Epyphanie et S. Marci Episc.
 xix Chal. S. Felicis Presbiteri.
 xvij Chal. S. Mauri Abb.
 xvij Chal. Marcelli Pape et Mart.
 xv Chal. Antonii Mothaci.
 xv Chal. Sol in aquarium. S. Priscæ Virg.
 xiv Chal. SS. Marci et Martæ.
 xij Chal. SS. Mart. Fabiani et Sebastiani
 xij Chal. S. Agnetis Virg.
 xj Chal. S. Vincentii Mart.
 x Chal. S. Emerentianæ Virg.
 ix Chal. S. Timothei Apostoli.
 viij Chal. Conversio S. Pauli.
 vij Chal. S. Policarpi Presbiteri ✠✠ eodém die D
 Translatio B. Zenobii.
 vj Chal. Depositio S. Johannis Chrysostomi.

B
 v Chal. S. Agnetis Secundæ.
 iv Chal.
 iiij Chal.
 ij Chal. S. Geminiani Episc., et Conf.
*Februarius habet dies xxviii, et anno bissestili xx et
 ix, luna xxviii, anno bissestili xxx. Signum Aquarii.
 Nox habet horas xiv, dies x.*
 Ast Februl quarta est, procedit tertia fini.
 Chal. Febr. Sanctæ Brigide Virg., et S. Severi
 Archiep.
 iv Non. Purificatio S. Mariæ.
 iiij Non. S. Blasii Episc. et Mart.
 ij Non.
 Nonas. S. Agathæ Virginis.
 viij Idus.
 vij Idus.
 vi Idus. S. Yventii Episc.
 v Idus.
 iv Idus. SS. Zobici, Hyreni, Jacinti, Amanti,
 et S. Scolasticæ Virg.
 iiij Idus. SS. Caloceri, Parthenii, Desiderii ✠
 S. Eufraxiæ Virg.
 ij Idus.
 Idus.
 xvj Chal. Mart. S. Valentini Episc. et Mart.
 xv Chal. Sol in pisces. SS. Martirum Faustini,
 et Jovidæ.
 xiv Chal. S. Julianæ Virg. Abrasum hæc nomen
 alicujus Sancti. Et hoc positum.
 xij Chal. S. Polocronii.
 xij Chal.
 xj Chal. S. Gavini Presbiteri,
 x Chal. S. Gagi Pape.

(6) Vetustissimum est *Martyrologium Bedæ* (ut
 in codice inscribitur) quod hic procedimus. Neque
 Martyrologium, neque Bedæ illud ego existimaverim,
 sed Kalendarium, cum multa sanctorum nomina
 contineat, sed fortassis ex Bedæ Martyrologio eru-
 tum, atque hic illic auctum atque interpositum. Ex-
 stat codex unde illud in lucem emittimus in Laurentiana
 celeberrima bibliotheca, pluteo xvi, n. 6. Mis-
 salis autem liber est ad sæculum xi revocandus vi-
 detur, uti et *Martyrologium Bedæ*, quod in ejus fronte
 legitur. Animadverti autem tum in hoc, tum in cæ-

teris Calendariis auctaria non ita pauca, quæ recentio-
 res manus addiderunt. Illud igitur curæ mihi fuit ut
 hæc a primo exemplo apte distinguerentur. Quare
 auctaria isthæc asterisco quodam prænotavi, et ea
 quidem quæ omnino recentiora sunt cæteris duobus
 omnino asteriscis. Festos quoque dies qui in codici-
 bus mss. rubro ut plurimum caractere insigniti
 sunt, alio hic caractere exhiberi jussi. Intelligebant
 enim harumcupediarum studiosis nihil ejusmodi
 observationum inutile aut ingratum futurum:

- jx Chal. S. Policarpi Presbiteri.
 viij Chal. Cathedra S. Petri.
 vij Chal. ☩☩ Vigilia S. Mathiæ Apostoli.
 vj Chal. S. Mathiæ Apostoli, et inventio capitis
 Præcursoris.
 v Chal. SS. Victoris, Nicofori, Claudiani.
 jv Chal. S. Nestoris.
 liij Chal. S. Abundantiis.
 ij Chal. S. Rufini.
- Martius habet namque dies xxxi, luna xxx. Signum
 Piscis. Nox habet horas xii, dies xii.*
- Martii prima necat cuius in cuspide quarta est.
- Kal. Martii. S. Adriani.
 vj Non. S. Henuarii.
 v Non. Felicis. Lucioli.
 jv Non.
 iiij Non. SS. Victoris, et Victorini.
 ij Non. Perpetuæ et Felicitatis.
 Nonas.
- viij Id. *Prima incursio Lunæ Paschalis.*
 S. Ursini.
 vij Id. in Armenia 40 militum.
 vj Id. Attake Abb.
 v Id.
 jv Id. Depositio S. Gregorii Pap.
 iiij Id.
 ij Id.
 Idus.
- xvij Chal. April. SS. Cyriaci, Largi, et Smaragdi.
 xvj Chal.
 xv Chal. *Sol in Arietem.*
 xvj Chal.
 xij Chal. *Equinotium. Saltus Lunæ. S. Benedicti
 Abb.*
 xj Chal. *Primum Pascha, et Sedes Epactarum.*
 x Chal. Adam plasmatus est.
 jx Chal.
 viij Chal. Dominus Crucifixus est. Annuntiatio
 Dominica.
- vij Chal.
 vi Chal.
 v Chal.
 iv Chal.
 iii Chal.
 ii Chal.
- Aprilis habet dies xxx, luna xxix. Signum Arietis.
 Nox habet x, dies xiv.*
- Aprilis decima est: undena a sine minatur L....
 Chal.
 jv Non.
- A** iii Id. S. Leonis Papæ.
 ij Id. S. Julii Epis.
 Id. S. Eufemiæ Virginis.
- xvij Chal. Madii SS. Tiburtii, Valeriani, et Maximi.
 xvij Olimpiadis, et Maximi.
 xvi
 xv Sol in Taurum.
 xjv
 xiii ☩☩ S. Crescentii.
 xij
 xj
 x
 jx S. Georgii Martiris.
 viij
 vij S. Marci Evangelistæ, et Letaniæ majores.
- B** vj S. Cleti Papæ et Mart.
 v
 iv S. Vitalis Mart.
 iij S. Torpetis Mart.
 ij
- Maius habet dies xxxi, luna xxx. Signum Tauri. Nox
 habet horas viii, dies xvi.*
- Maius tertius est lupus, et septimus anguis.
- Chal. Mad. SS. Apostolorum Filippi et Jacobi.
 vj Non. S. Sigismundi Regis, et Mart.
 v Non. Inventio S. Crucis, et SS. Alexandri
 Papæ, Eventi, et Theodoli.
- jv Non.
 iij Non.
 ij Non. S. Johannis Evangelistæ ante portam
 latinam.
- C** Non. * 1245 obiit Mag. Pelagotus Cano: Fa-
 vent: cuius anima requiescat in pace.
- viij Id. Victoria S. Michaelis Archangeli.
 vij Id. *Estatu initium habet dies 91.*
 vj Id. SS. Gordiani, Epimachi, et S. Christiæ
 Virg.
 v Id. S. Victorini Mart.
 iv Id. SS. Martirum Neerei, Achillei, et Pan-
 cratii.
 iij Id. Dedicatio S. Mariæ ad Martires.
 ij Id.
 Idus *Primum a Pentecosten. Sancti Hilari
 Conf.*
- xvij Chal. S. Peregrini.
 xvj Chal.
 xv Chal. *Sol in Geminos.*
 xjv Chal. S. Potentianæ Virg.
 xij Chal. S. Eustasii. cum Uxore, et filiis suis.
 xij Chal.
 xi Chal. S. Juliæ Virg. et Mart.
- D**

iij Chal.
 ij Chal. S. Petronillæ Viduæ.
*Junius habet dies xxx, luna xxix. Signum Geminorum.
 Nox habet horas vi, dies xviii.*
 Junius in decimo, quindeno a fine salutat.
 Chal. SS. Martirum Proculi et Nicomedis.
 jv Non. SS. MM. Marcellini, et Petri.
 iij Non. SS. Laurentii et Pergentini fratrum.
 ij Non. S. Bonifatii Martiris.
 viij Idus. S. Alexandri Episc. Fesulani.
 vij Idus. S. Fortunati Epis.
 vj Idus. S. Medardi Conf.
 v Idus. SS. MM. Primi et Feliciani.
 jv Idus.
 iij Idus. Sancti Barnabe Apostoli.
 ij Idus. SS. Basilidis Cyrini Naboris et Nazarii. B
 j Idus. *Ultimum Pentecosten.*
 xvij Chal. S. Feliculæ.
 xvij Chal. SS. MM. Viti, et Modesti.
 xvj Chal.
 xv Chal. *Sol in Cancrum.* ✕ Translatio S. Bar-
 tholomei Apostoli.
 xjv Chal. SS. MM. Marci et Marcelliani.
 xij Chal. SS. Gervasii, et Protasii.
 xij Chal. *Solstitium.* S. Jacobi Alfei, et S. Flo-
 rentiæ Virg.
 xj Chal. S. Albani Mart.
 x Chal. S. Albini Mart., et sanctæ Consomæ
 Virg.
 jx Chal. Vigilia S. Johannis Baptistæ.
 viij Chal. Natalis S. Johannis Baptistæ.
 vij Chal.
 vj Chal. SS. Johannis et Pauli fratrum.
 v Chal.
 jv Chal. S. Leonis Papæ, et sancti Hyreici
 Mart. et Vig. Apost.
 iij Chal. Natalis Apost. Petri et Pauli.
 ij Chal. Commemoratio S. Pauli Apostoli, et
 S. Martialis Conf.
*Julius habet dies xxx, luna xxxi. Signum Cancri. Nox
 habet horas viii, dies xvi.*
 Ter decimus Julius, decem innuit ante Kalendas.
 Kal.
 vj Non. SS. MM. Processi et Martiniani.
 v Non.
 jv Non. Turoniæ Translatio sancti Martini. D
 iij Non.
 ij Non. Octava Apost., et S. Romuli Epis. et
 mart.
 Non.
 viij Id.
 vij Id.
 vi Id. Natalis septem Fratrum.
 . . . Felicis, et Translatio S.

A xvij Chal.
 xvj Chal. S. Alexii Conf.
 xv Chal. *Sol. in Leonem.* S. Rosilli, et S. Arnulfi.
 Conf.
 xiv Chal. Sancti Arseni.
 xij Chal. S. Margharitæ virg.
 xij Chal. S. Praxesidis virg.
 xj Chal. S. Cyrilli Episc. et S. Mariæ Magdalenæ.
 x Chal. S. Apolenaris mart.
 jx Chal. ✕✕ Vigilia S. Jacobi.
 viij Chal. S. Jacobi Apost. Zebedei, et S. Chri-
 stofori mart.
 vij Chal.
 vj Chal.
 v Chal. SS. MM. Nazarii, et Celsi.
 jv Chal. SS. MM. Felicis, Simplicii, Faustini, et
 Beatrix.
 iij Chal. SS. MM. Abdon, et Sennenn.
 ij Chal. S. Germani Episcopi, et Confessoris.
*Augustus habet namque dies xxxi, luna xxix. Signum
 Leonis. Nox habet horas x, dies xiv.*
 Augustus nepa prima fer de fine secunda.
 Kal. S. Petri ad vincula, et S. Felicitatis, et
 septem Fratrum Machabcorum.
 jv Non. S. Stephani Papæ et mart.
 iij Non. Inventio Corporis S. Stephani Proto-
 martiris.
 ij Non. S. Justini Presbiteri.
 Non. S. Dominici Conf. de ordine FF. Predic.
 viij Id. Transfiguratio Domini, et S. Sixti Papæ,
 SS. Felicissimi, et Agapiti.
 vij Id. *Autumni initium habet dies 91.* S. Do-
 nati Epis. et m.
 vj Id. S. Cyriaci mart.
 v Id. Vigilia S. Laurentii mart.
 iv Id. S. Laurentii.
 iij Id. S. Tyburtii mart. et S. Taurini et S.
 Susannæ.
 ij Id.
 Id. SS. MM. Ypoliti, et Cassiani.
 xix Chal. Sept. Vigilia Assumptionis S. Mariæ,
 et sancti Eusebii Episc.
 xvij Chal. Assumptio S. Mariæ virg.
 xvij Chal.
 xvj Chal. Octava S. Laurentii.
 xv Chal. S. Agapiti mart.
 xiv Chal. S. Magni.
 xij Chal. S. Feliberti Abb.
 xij Chal.
 xj Chal. SS. MM. Timothei, et Simphoriani.
 x Chal. *Autumnus horitur,*
 jx Chal. Translatio S. Bartholomæi Apost.
 viij Chal. S. Genesii mart. et S. Anastasii mart.
 vij Chal. Rufi mart. et Alexandri mart.

- iij Chal. SS. Felicis, et Adaucti martirum.
 ij Chal. S. Pauli Episcopi, et Confessoris.
September habet autem dies xxx, luna xxx. Signum Virginis. Nox habet horas xii, dies xii.
 Tertia Septembris vulpis ferit a pede dena.
 Kal. SS. MM. Prisci, Felix, et Peguli.
 jv. Non. S. Justi Epis. et S. Antonini mart.
 iij. Non....
 ij. Non. S. Marcelli mart.
 Non. Exceptio S. Marcelli mar. Cluniaco.
 viij. Id. S. Eleutherii, et Zachariæ Prophetæ.
 vij. Id....
 vj. Id. Nativitas S. Mariæ, et S. Adriani mart.
 v. Id. S. Gorgonii mart.
 jv. Id. S. Ylarii Papæ, et 800 Mart. et S. Salvii Conf.
 iij. Id. S. MM. Proti, et Jacincti.
 ij. Id. S. Amati Conf.
 Id.
 xvij. Chal. Oct. S. MM. Cornelii, et Cypriani, et Exaltatio S. Crucis.
 xvij. Chal. S. MM. Nicomedis, et Mamiliæ.
 xv. Chal. S. Lucæ, et Geminiani, et S. Eufemiæ virg.
 xv. Chal. *Sol in libra.*
 xiv. Chal. S. Trophimi.
 xij. Chal. SS. MM. Januarii, Festi, et Desiderii.
 xij. Chal. *Equinotium autumnale. Sanctæ Faustæ virg.*
 xj. Chal. S. Mathei Apost. et Evang.
 x. Chal. S. Mauriti cum sociis suis.
 jx. Chal. S. Lini pp. et S. Teclæ virg.
 viii. Chal. *Hic inditiones incipiunt. Hicque finitur locus inditionum. Conceptio Sancti Johannis.*
 vij. Chal....
 vj. Chal. S. Eusebii Conf. et Sanctæ Justine virg. et Cypriani mart.
 v. Chal. Ss. MM. Cosmæ, et Damiani.
 iv. Chal....
 iij. Chal. Victoria S. Michaelis Archangeli.
 ij. Chal. S. Hieronimi Presb. et S. Sophiæ cum filiabus suis.
October habet dies xxxi, luna xxix. Signum Libræ. Nox habet horas xiv, dies x.
 Tertius Octubris Gladius decimo ordine nectit.
 vij. Chal. Oct. S. Remigi Conf. et Germani Episc.
 vj. Non. S. Leodegarii Episc. et m.
 v. Non....
 jv. Non. S. Francisçi Conf. de ordine Fratrum minorum.
 iij. Non. Placidi, Eventi, Fausti.
 ij. Non. S. Marci Papæ et mart., S. Marcelli, et Apulei.
 Non.
 vij. Id. S. Reparate virg., et Ss. Dominici, Dionisii, Rustici, et Eleutherii.
 vj. Id. S. Victoris mart., et Sancti Ceronii Conf.
- A** v. Id. S. Martialis.
 jv. Id. . . .
 iij. Id. . . .
 ij. Id. S. Calysti Papæ et mart.
 Id. . . .
 xvij. Chal. S. Galli Conf.
 xvj. Chal. . . .
 xv. Chal. S. Lucæ Evang. et S. Aquilini Episc. et Conf.
 xiv. Chal. *Sol in Scorpionem.*
 xij. Chal. S. Hylarionis heremitæ.
 xij. Chal. S. Modesti, et SS. undecim millia Virginum.
 xj. Chal. S. Donati, Scotti, Fesolani, Philippi, Eusebii, Severini.
B x. Chal. S. Severi Dorothei.
 xj. Chal. SS. Vitalis, Felicis, et S. Cresci mart.
 viij. Chal. Florentia S. Miniatis cum sociis suis.
 vij. Chal. S. Verani mart.
 vj. Chal. S. Policarpi, et vigilia Apost. Symonis, et Judæ.
 v. Chal. Natalis Apost. Symonis, et Judæ.
 jv. Chal. S. Narcisci Episc.
 iij. Chal. S. Gergani Conf.
 ij. Chal.
November habet autem dies xxx, luna xxx. Signum Scorpii. Nox habet horas xvi, dies viii.
 Quinta Novembris acus vis tertia mansit in urna.
 v. Chal. Festum omnium SS., et S. Cesarii mart.
C jv. Non. . . .
 iij. Non. S. Eufrosini Conf.
 ij. Non. Ss. MM. Vitalis, et Agricolæ.
 Non.
 viij. Id. S. Appiani Conf., et S. Leonardi Conf., et Dedicatio S. Johannis Baptistæ.
 vij. Id. *Hiemis initium habet dies 91.*
 vj. Id. SS. Quatuor Coronatorum.
 v. Id. S. Theodori mart. et S. Salvatoris
 jv. Id.
 iij. Id. S. Martini Episc. et S. Mennæ mart.
 ij. Id.
 Idus S. Britii Episc. et Conf.
 xvij. Chal. . . .
 xvij. Chal. . . .
 xvj. Chal. . . .
 xv. Chal. *Sol in Sagittarium. S. Eugenii Conf.*
 xiv. Chal. S. Fridiani Episc. et Conf.
 xiiij. Chal. . . .
 xij. Chal. S. Ponziani Papæ.
 xj. Chal. . . .
 x. Chal. S. Cecilie virg.
 jx. Chal. S. Clementis mart. et Columbanii Abb. et S. Felicitatis mart.
 viij. Chal. S. Gorgonii mart.
 vij. Chal. *Hiemis oritur. S. Prosperi Episc.*
 vj. Chal. S. Gaudentii Conf.
 v. Chal. S. Jacobi intercisi.
 jv. Chal. . . .
- D** xv. Chal. *Sol in Sagittarium. S. Eugenii Conf.*
 xiv. Chal. S. Fridiani Episc. et Conf.
 xiiij. Chal. . . .
 xij. Chal. S. Ponziani Papæ.
 xj. Chal. . . .
 x. Chal. S. Cecilie virg.
 jx. Chal. S. Clementis mart. et Columbanii Abb. et S. Felicitatis mart.
 viij. Chal. S. Gorgonii mart.
 vij. Chal. *Hiemis oritur. S. Prosperi Episc.*
 vj. Chal. S. Gaudentii Conf.
 v. Chal. S. Jacobi intercisi.
 jv. Chal. . . .

ij. Chal. SS. Grisanti, et Darixæ, et S. Saturni, et vigilia S. Andreæ.	Idus. S. Lucixæ virg.
ij. Chal. Natalis S. Andreæ Apost.	xix. Chal. . .
<i>December habet autem dies xxxi, luna xxix. Signum Sagittasii. Nox habet horas xviii, dies vi.</i>	xviii. Chal. . .
Dat duodena cohors septem in die decemque Decem- [cember.	xvii. Chal. . .
Kal. S. Candidæ virg.	xvi. Chal. . .
iv. Non. S. Vivianæ virg. et mart.	xv. Chal. Sol. in Scorpionem.
ij. Non. . .	xiv. Chal. . .
ij. Non. S. Barbaræ virg.	xiii. Chal. Vigilia B. Thomæ Apost.
j. Non. S. Dalmatii Conf.	xij. Chal. Solstitium. S. Thomæ Ap.
vij. Id. S. Nicolai Epis. et Conf.	xi. Chal. . .
vij. Id. S. Ambrosii Conf. et S. Savini Epis. et mart.	x. Chal. . .
vj. Id. S. Zenonis Epis. et Conf.	ix. Chal. . . Vigilia Nativitatis Domini.
v. Id. S. Syrii Epis. et Conf.	viii. Chal. Natalis Domini Nostri Jesu Christi, et S. Anastasiæ virg.
iv. Id. S. Gulalixæ virg.	vij. Chal. S. Stephani Protomart.
ij. Id. S. Damasi Papæ.	vj. Chal. S. Johannis Apost., et Ev
ji. Id. . .	v. Chal. SS. MM. Innocentium.
	iv. Chal. S. Thomæ mart.
	ij. Chal. S. Florentii Conf.
	ij. Chal. S. Silvestri Papæ.

IN SEQUEM MISSAM ET MISSÆ FRAGMENTUM

JOANNIS BONÆ

Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tit. S. Bernardi ad Thermas presbytero cardinali, ordinis Cisterciensis.

ADMONITIO.

(Rerum liturgicarum, lib. 1, pag. 108.)

Matthias Flaccus Illyricus, Centuriatorum Magdeburgensium ac rigidorum Lutheranorum princeps, missam Latinam in antiquo codice ms. repertam typis mandavit Argentinæ anno 1557, cujus hunc titulum præfixit: *Missæ Latina, quæ olim ante Romanam circa septingentesimum Domini annum in usu fuit, bona fide ex vetusto authenticoque codice descripta.* Et in epistola præliminari ad principem palatinum Rheni opinari se ait eam in usu fuisse in Occidente, præsertim in Gallia, et in Germania, *antequam Romana missandi ratio ubique recepta est.* Desunt in ea Introitus, Collectæ, Epistola, Graduale, Evangelium, Offertorium, Præfatio, Postcommunio, et quædam alia quæ generaliter tantum sine ulla speciali assignatione nominantur, quia dierum festorumque varietas diversos exigit Introitus, diversas Orationes, Epistolas, et reliqua, quæ singulis missis peculiariter sunt. Ex quo destruitur falsa Illyrici opinio existimantis unicam olim fuisse missæ celebrandæ rationem absque ullo discrimine temporum et festivitatum. Hujus autem missæ evulgatione creditur vir improbus se plurimum detrimenti catholicæ Ecclesiæ allaturum, ac si illa antiquos sacrificii ritus perperam innovasset; sed excæcavit illum malitia sua; nam e contrario orthodoxæ fidei dogmata receptivæ Ecclesiæ ritus ex ea passim confirmantur, sanctorum scilicet, et beatæ Virginis invocatio, realis præsentia Christi in Eucharistia, confessio auricularis, oratio pro vivis et defunctis, et alia ejusdem generis multa. Quod cum Lutheri assectæ statim animadvertissent, omnia edita exemplaria quotquot reperire potuerunt, in unum congesta igne protinus concremarunt; et hinc factum est ut codex ille rarissimus sit, quem nec Cassander nec Pamelius viderunt, licet eo tempore vixerint, et in perquirendis libris ad sacros ritus pertinentibus diligentissimi fuerint. Vidit tamen Menardus, qui eam missam examinat, et cum altera simili a se edita confert in notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii, pag. 380 et sequentibus. Vidit Guillelmus Peyratus, qui ejus synopsis refert in tractatu De juribus et antiquitatibus capellæ regis Galliarum lib. 11, cap. 13, a pag. 561 et deinceps. Hanc ego Romæ et alibi diu, sed frustra, quæsitam reperi tandem Viennæ in instructissima imperatoris bibliotheca studio ac diligentia Caroli Veterani Musici, qui eam transcripsit ex edito codice, quem ipsi libentissime communicavit V. cl. ejusdem bibliothecæ præfectus Petrus Lambeckius. Incidit postea in manus meas eruditum opus Annalium ecclesiasticorum Francorum, auctore Carolo le Coite, quibus inserta est tomo 11, anno 601, num. 20, cum variis notis et observationibus. Ne quid autem hic desit quod ad missæ Latinæ illustrationem pertineat, eam hic recudi facio, simul cum alterius similis missæ fragmento nondum edito.

II. Porro Guillelmus præcitat, et eum secutus Carolus, quamvis non ignorant quæ fides præstari pisset hæretico pernicatissimo, abis tamen studiis impediti ne rem accuratius perpenderent, ipsi assenti sine teste, et ex mera suspitione omni fanda-

mento destituta, illam esse missam in Gallicanis Ecclesiis usitatam, antequam Romanam recepissent, facile crediderunt, idque nonnullis conjecturis stabilire conati sunt. Sed quam longe absit hæc missa a veteri Gallicana, et quam falsum de ipsa ac præposterum iudicium tulerit Illyricus, hic primitus ostendam; mox meas de vera Gallicana missa conjecturas proponam, peritorumque ac eruditorum hominum, quibus Gallia abundat, censuræ subjiciam. Quæro autem primo loco unde sciat Illyricus missam quam edidit regnum Pippini antecessisse, aut quo teste quove argumento id probet. An Pythagoricum illud obtrudet: *Ipse dixit?* At ego didici nulli mortalium credere, nisi dicti sui rationem reddat. Credo potius viro sapientissimo Hugoni Menardo, qui loco citato haud contemnendis rationibus demonstrat non tantæ esse antiquitatis quantum illi sectarius affinxit, sed duobus aut tribus sæculis posteriorem. Quis etiam illum docuit Romanam antiquiorem et ab ea diversam esse? Clausis enim vel in totum Homericis oculis liquet, ut phrasim Tertulliani usurpem, eam meram ac puram missam Romanam esse diversis orationibus interpolatam. Notavit hoc Georgius Wicellius, Lutheri primum discipulus, postea catholicus in defensione Liturgiæ ecclesiasticæ, statim ac in eam oculis fixit. Edidit, inquit, *Illyricus repertam missam Latinam non triumphans tamen de thesauro tanto adversus catholicos, cum vel cæcutienti homini apparent totum illud quod edidit, contra Lutheri Calvinique sectas edidisse, sed et nobis catholicis rem longe gratissimam fecisse. Quid enim ibi nisi missam Latinam, quæ hodie in usu generalis est, insciens imprudensque defendit? Tantum abest ut suo sectæque more oppugnet. Locupletior est illa quidem, plusque precum continet, sed omnino tamen eadem est cum usitata; cujus etiam dicta factaque omnia passim sequitur, ut diversam esse confirmare nemo audeat.* Hæc Wicellii verba refert et laudat Carolus le Coigne anno supra notato, num. 21. Eidemque consensit agnoscens hanc esse puram putam missam Romanam, quæ hodie in usu est, licet plures insertæ sint ei orationes. At nihilominus hanc missam his præcationibus auctam Gallicanam fuisse: ac si Gallicanæ Ecclesiæ tunc relictis propriis ritibus ordinem Romanum jussu Pippini suscepisse censeantur, cum rejectis præcationibus missæ Illyrici adjunctis puram missam Romanam frequentare cœperunt, quod sane absurdum foret. Sicut enim homo nudus et idem diversis indutus vestibus, unus et idem homo est, ita missa Romana semper Romana est, etiamsi plures eidem orationes immisceantur. Deinde Illyrici missa nullam habet similitudinem aut convenientiam cum his quæ de missa veteri Gallicana mox citandi auctores tradiderunt. Aiunt enim in Gallicanis missis martyrum passionibus descriptas fuisse, cujus rei in missa Illyrici ne minimum quidem vestigium exstat. Aiunt antiquum ordinem missarum diversum prorsus fuisse ab usu Romanæ Ecclesiæ; at missa Illyrici a Romana non differt, imo eadem est, sed interpolata. Denique observo nullam hujus missæ Illyricianæ apud antiquos Patres et ecclesiasticos scriptores mentionem reperiri; nullam ejus in conciliis sive in decretis summorum pontificum approbationem exstare: ex quo conficitur privata alicujus episcopi institutione missæ communis et Romanæ tot orationes superadditas, ut iis recitandis sacerdos occuparetur, cum missam solemniter decantabat, eo præsertim tempore quo Introitum, Graduale, Symbolum et cætera hujusmodi chorus modulatur. Idem prorsus dicendum de duabus similibus missis, quas ex antiquis codicibus Hugo Menardus edidit in appendice ad Librum Sacramentorum S. Gregorii, eas nimirum peculiari devotione ab aliquo episcopo institutas: tantum abest ut olim toti Galliæ communes fuerint. Cuiusque in illis regionibus tot concilia habita sint,

tot viri doctrina et ecclesiastica eruditione præstantissimi floruerint, quorum etiam nunc scripta leguntur, nulla tamen harum liturgicarum præcationum vel tenuis umbra in illis apparet, quod certe magni momenti est ad Illyrici commentum explodendum de ipsius missa communiter in Galliis usurpata.

III. Accedit aliud argumentum ad falsam Illyrici persuasionem evertendam, quod alia quædam missa eodem modo interpolata reperitur ad usum alicujus Ecclesiæ Romane diocesis, quam opportune mihi videre contigit, dum Illyricianam evolverem. Ea exstat in codice ms. bibliothecæ eminentissimi cardinalis Christi, num. 1521, caractere Longobardico, cui desunt quædam folia in principio, et multo plura in fine. Continet primo aspirationes ad Deum ex psalmis artificiose contextas, et alias orationes ac litanias; secundo ordinem missæ usque ad Evangelium duntaxat, nam reliqua vel ab iniqua manu avulsa, vel hominum incuria desunt, magno ecclesiasticæ eruditionis detrimento. Hoc fragmentum hactenus ineditum, ne prorsus intereat, publici juris facio post missam Illyrici, cui fere in omnibus consonat, quamvis orationes superadditæ sæpe dissimiles sint. Hæc autem nullo modo spectabat ad Galliam, nam utitur versione Psalmorum Italica quæ diu in usu fuit non solum in Urbe, sed et in omnibus ecclesiis suburbicariis, ac etiam in aliis regionibus, excepta Gallia quæ versionem a S. Hieronymo emendatam statim recepit, atque ideo versio Gallicana dicta est. Cum igitur missa Romana multis superadditis orationibus ad instar ejus quam Illyricus veterem Gallicanam fuisse dixit, in Italia quoque usitata, atque aliis ecclesiis communis fuerit, hinc satis perspicue inferitur non fuisse eum ritum speciale alicujus regni aut provincie; sed uni tantum vel aliquot ecclesiis privata proprii episcopi auctoritate absque ulla synodorum vel apostolicæ sedis approbatione tributum. In Missali item ms. bibliothecæ Vaticanæ, num. 3807, proponitur oratio *Summus sacerdos* pro celebrantis arbitrio recitanda, dum in choro *Kyrie* vel *Gloria* cantatur. Eadem præscripta in Missali Hispanensis Ecclesiæ et ordinis Prædicatorum. Ex quibus omnibus et ex duabus missis editis a Menardo id quoque deducitur quod prædictæ interpolationes in solis missis solemnibus locum habebant, ut tam sacerdos quam ministri, psallente choro, iis vel ex integro vel ex parte recitandis occuparentur. Ex silentio autem veterum scriptorum, qui nullam harum missarum mentionem faciunt, et ex raritate codicum in quibus repertæ sunt, non improbabilius conjicio, vel ab ecclesiis, quibus traditæ erant, non fuisse receptas; vel statim cum suis auctoribus interisse. Abhorrent enim plerique a prolixitate, et qui religiosiores sunt ægre novitatibus consentiunt, nec orationes in publicis Ecclesiæ functionibus facile admittunt, nisi fuerint juxta decretum Milevitani concilii, aliasque ecclesiasticas sanctiones synodali vel apostolica auctoritate approbatæ. Missas hujusmodi cœpisse arbitrator prope finem sæculi decimi, sive initio undecimi, ut de suis asserit Menardus, qui Illyricianam his antiquiorem non putat. Eiusdem ævi, decimi nimirum sæculi, est codex Chisius, nam characterem Longobardicum, quo scriptus est, in fine ejus sæculi desisse viri periti a me consulti asseverant. Idem colligitur ex sanctis quæ prima parte libelli in litanis recensentur; nam cum omnes sancti monachi singillatim invocentur, non tamen illi qui circa annum millesimum et deinceps floruerunt. Notæ quoque musicales, quibus in ordine missæ prænotantur *Gloria in excelsis* et *Dominus vobiscum*, illæ sunt quæ in usu erant ante Guidonem Arethinum. Hæc omnia, si rite perpendantur, Illyrici commentum refellunt, qui sine probabili testimonio ausus est missam a se repertam veteris Gallicanæ nomine publicare.

MISSA LATINA,

Incipit Ordo Sacramentorum. In primis, quomodo sacerdos Apologetica celebrare debeat, antequam ad Missarum celebrationem accedat. Mox antequam sacerdotalibus induatur vestibus, si locus acciderit, vel tempus permiserit, flexis genibus coram Altare cantet VII Psalmospœnitentiæ, cum litanis, qua finita dicat. Pater noster. Credo in Deum Patrem omnipotentem : post has preces.

Exurge Domine adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum.

Dirige me in veritate tua, et doce me : quia tu es Dominus Salvator meus, et te sustinui tota die.

Reminiscere miserationum tuarum Domine : et misericordiarum tuarum, quæ a seculo sunt.

Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris Domine.

Secundum misericordiam tuam memento mei tui : propter bonitatem tuam Domine.

Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo ; multum est enim.

Non derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris a me.

Complaceat tibi Domine, ut eruas me : Domine ad adjuvandum me respice.

Fac mecum Domine signum in bono, ut videant, qui me oderunt, et confundantur, quoniam tu Domine adjuvisti me, et consolatus es me.

Manus tuæ Domine fecerunt me, et plasnaverunt me ; da mihi intellectum ut discam mandata tua.

Servus tuus sum ego da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Egredere Domine in salutem populi tui : in salutem cum Christo tuo.

Converte nos Deus salutaris noster : et averte iram tuam a nobis.

Dignare Domine die isto : sine peccato nos custodire.

Miserere nostri Domine, miserere nostri.

Fiat misericordia tua Domine super nos : quemadmodum speravimus in te.

Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus Domine.

Domine ne memineris iniquitatumstrarum antiquarum : cito anticipent nos misericordiam tuam, quia pauperes facti sumus nimis.

Adjuva nos Deus salutaris noster ; propter gloriam nominis tui Domine libera nos, et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Domine non secundum peccata nostra facias nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis.

Ne reminiscaris Domine dilecta nostra, vel Parentum nostrorum : neque vindictam sumas de pec-

catis nostris.

Libera nos Deus in mirabilibus tuis ; et da gloriam nomini tuo.

Extende Domine brachium tuum : et libera animas nostras, ne pereamus.

Memento nostri Domine in beneplacito populi tui : visita nos in salutari tuo.

Memor esto Domine congregationis tuæ : quam possedisti ab initio.

Custodi nos Domine, ut pupillam oculi : sub umbra alarum tuarum protege nos.

Protege nos Domine a facie impiorum ; qui nos afflixerunt.

Esto nobis Domine in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvos nos facias.

B Esto nobis Domine turris fortitudinis, a facie inimici.

Da nobis Domine auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.

In Domino faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis.

Deus tu conversus vivificabis nos, et plebs tua letabitur in te.

Ostende nobis Domine misericordiam tuam : et salutare tuum da nobis.

Sacerdotes tui induantur iustitia : et sancti tui exultent.

C Domine Deus virtutum converte nos : et ostende faciem tuam : et salvi erimus.

Domine exaudi orationem meam : et clamor meus ad te veniat.

His autem precibus finitis, dicat sacerdos has Orationes.

Dominus vobiscum. *Oremus.*

Omnipotens mitissime Deus, respice propitius preces meas, et libera cor meum de malarum temptatione cogitationum, et sancti Spiritus dignum fieri habitaculum merear.

Deus, cui proprium est misereri semper, et parcere, suscipe deprecationem nostram, et quod delictorum catena constringit miseratio tuæ pietatis absolvat.

Exaudi quæsumus Domine supplicium preces, et contentium tibi parce peccatis, ut pariter nobis indulgentiam tribuas benignus, et pacem.

Omnipotens sempiternus Deus misericordiam tuam nobis ostende supplicibus, ut qui de meritorum qualitate diffidimus, non iudicium, sed indulgentiam sentiamus.

Omnipotens Deus misericordiam tuam nobis placatus impende, ut qui te contemnendo culpam in-

currimus, confitendo veniam consequamur. **A** tus humiliter postulo, ut ex commemoratione passionis tuæ, fiam tibi Domine Jesu Christe jugiter gratus, qui vivis, etc.

Ad Casulam.

Indue me Domine sacerdotali justitia, ut induci merear in tabernacula sempiterna.

Oratio ad Casulam.

Indue me Domine ornamento humilitatis, et charitatis, et concede mihi protectionem contra hostem insidiatorem, ut valeam puro corde, et casto corpore laudare nomen tuum sanctum in secula seculorum, Amen.

Cum Mappulam acciperit.

Investitione istius mappulæ subuixæ deprecor Domine, ut sic operer in temporali conversatione, quatenus exemplo priorum patrum in futuro merear perenniter gaudere. Per omnia etc.

Cum mappulam induerit.

Da Domine virtutem manibus meis ad abstergendam omnem maculam immundam, ut sine pollutione mentis, et corporis valeam tibi servire. Amen.

Ad induendas manus.

Creator totius creaturæ dignare me indignum famulum tuum indumentis justitiæ et lætitiæ induere, ut puris mentibus ante conspectum tuum assistere merear mundus.

Ad Annulum.

Circumda Domine digitos meos virtute, et decora sacrificio.

Ad Rationale.

C Da nobis Domine veritatem tuam firmiter retinere, et doctrinam veritatis plebi tuæ digne aperire.

Postquam infulatus fuerit dicat hanc Orationem.

Rogo te altissime Sabaoth, Pater sancte, ut me tunica castitatis digneris accingere, et meos lumbos baltheo tui amoris ambire ac renes cordis ac corporis mei charitatis igne perurere, quatenus pro peccatis meis possim digne intercedere, et instantis populi peccatorum veniam promereri, ac pacificæ singulorum hostias immolare, me quoque audacter Domine ad te accedentem non sinas perire, sed dignare me mundare, lavare, ornare, et leniter, ac benigne suscipere, Pater sanctissime, qui cum Filio, et Spiritu sancto vivis et regnas Deus in secula seculorum. Amen.

Inde confessio singularis.

Domine Deus omnipotens, qui es trinus, et unus, et ubique præsens, tibi confiteor omnia peccata mea, quæ si non confiterer, te tamen latere non possunt, quia peccavi nimis in cogitationibus, in locutionibus, diversisque operibus malis, et multis, et quia ego miser, et miserabilis Domine propter duritiam, et nequitiam cordis mei, nisi tu adjuves me, in ipsa peccatorum meorum morte perdo, propterea propter te miserere mei, qui vivis et regnas.

His omnibus rite peractis dicat Episcopus preces has.

Exurge Domine adjuva nos: Et redime nos propter nomen tuum.

Intervientibus pro nobis omnibus Sanctis, et electis tuis, actiones nostras quæsumus Domine, et aspirando præveni, et adjuvando prosequere, ut omnis oratio, et cuncta nostra operatio a te semper incipiat, et per te cœpta finiatur.

Tunc lavet manus hunc versum dicendo.

Lavabo inter innocentes.

Oremus.

Largite sensibus nostris omnipotens Deus, ut sicut hic exterius abluuntur inquinamenta manuum, sic a te mudentur interius pollutiones mentium, et crescat in nobis augmentum sanctarum virtutum.

Cum se exuerit quotidianis vestibus, dicat.

Conscinde Domine saccum meum, et circumda me lætitia salutari.

Hos psalmos interim cum paratur episcopus, circumstantes Clerici cantent.

Quam dilecta tabernacula etc. Benedixisti Domine terram etc. Inclina Domine aurem tuam etc. Fundamenta ejus in montibus etc. Domine Deus salutis mee. Credidi propter quod locutus sum. Memento Domine.

Induendum ad Ephod, vel Amictum.

Humeros meos sancti Spiritus gratia tege Domine, renesque meos vitiis omnibus expulsis præcinge ad sacrificandum tibi viventi, et regnanti in secula seculorum.

Ad Albam.

Circumda me Domine fidei armis, ut ab iniquitatum sagittis erutus valeam æquitatem, et justitiam custodire.

Oratio ad Albam.

Omnipotens sempiternæ Deus, te suppliciter exoro, ut fraude omnium fuscatorum exutus, alba veste indutus te sequi merear ad regna, ubi vera sunt gaudia.

Ad Cingulum.

Circumcinge lumbos meos Domine zona justitiæ, et circumcide vitia cordis, et corporis mei.

Ad præcinctorium.

Præcinge me Domine virtute, et pone immaculatam viam meam.

Ad Stolam.

Stola justitiæ circumda Domine cervicem meam, et ab omni corruptione peccati purifica mentem meam.

Oratio ad Stolam.

Dirumpe Domine vincula peccatorum meorum, ut jugo tuæ servitutis innixus valeam tibi cum timore, et reverentia famulari.

Ad Subtile.

Indue me Domine vestimento salutis, et circumda me lorica fortitudinis

Ad Dalmaticam.

Indumento hoc typico priscorum Patrum ritu in modum crucis tramitibus purpureis contexto vesti-

Fiat misericordia tua Domine super nos : Quem-
admodum speravimus in te.

Deus tu conversus vivificabis nos : Et plerumque tua
lætabitur in te.

Ostende nobis Domine misericordiam tuam : Et
salutare tuum da nobis.

Ne intres in iudicium cum servis tuis Domine :
Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vi-
vens.

Domine ne memineris iniquitatum nostrarum an-
tiquarum : Cito anticipent nos misericordiae tuae,
quia pauperes facti sumus nimis.

Propitius esto peccatis nostris Domine : Propter
nomen tuum Domine.

Domine exaudi orationem meam : Et clamor meus
ad te veniat.

Sequuntur Orationes. Oremus.

Fac me quæso omnipotens Deus ita iustitia indui,
ut in sanctorum tuorum merear exultatione lætari,
quatenus emundatus ab omnibus sordibus peccato-
rum consortium adipiscari tibi placentium Sacer-
dotum, quem tua misericordia a vitis omnibus
exuat, quem reatus propriæ conscientiae gravat.
Qui etc.

Alia.

Aures tuæ pietatis mitissime Deus inclina preci-
bus meis, et gratia sancti Spiritus illumina cor
meum, ut tuis mysteriis digne ministrare, atque
æterna charitate diligere merear. Per, etc.

Ad incensum imponendum.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti sit
benedictum hoc incensum in odorem suavitatis Do-
mino et in remissionem omnium peccatorum no-
strorum. Amen.

Ad osculandum Evangelium.

Pax Christi in visceribus nostris permaneat.

Cum egreditur Episcopus de Sacratio dicat :

Deduc me Domine in via tua, et ingrediar in veri-
tate tua ; lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.
Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini
tuo Domine, quoniam bonum est.

Ecclesiam intrans dicat .

Introibo in domum tuam Domine, et adorabo ad
templum sanctum tuum in timore tuo.

Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos
meos, dirige in conspectu meo viam tuam.

Averte Domine oculos meos, ne videant vanitatem,
in via tua vivifica me, Deus propitius esto mihi
peccatori.

*Interim cum Processione egrediens, ad gradus hunc
psalmum pro se cum deducentibus eum cantet.*

Dominus regit me, et nihil mihi deerit etc.

Cum Versu.

Virga tua, et baculus tuus etc. Quo finito subjun-
gat orationem hanc : Dominus vobiscum. Et cum spi-
ritu tuo.

Oremus.

Domine Deus omnipotens, qui es magnus, et mi-
rabilis Dominus, qui nobis donasti introitum in

Sancta Sanctorum incarnationem Unigeniti Filii tui
Domini nostri obsecrantes, postulamus benignitatem
tuam, quia in timore sumus, et tremore, volentes
assistere ante sanctum, et gloriosum Altare tuum,
ut emittas super nos donum gratiæ Spiritus sancti,
et innoves animas nostras, et corpora, et mundo
corde offeramus tibi sacrificium, donum fructiferum
in remissionem peccatorum nostrorum, et populi
tui, per gloriam, et humanitatem Jesu Christi filii
tui, qui secum etc.

*Coram Altare autem stans cum Processione, proferens
confessionem det indulgentiam Ministris hanc.*

Indulgentiam et remissionem ipse occulorum
exonium cognitor per Dominum nostrum Jesum
Christum filium suum, una cum Spiritu sancto con-
B tritionem spiritus, gemitum cordis, et confessionem
oris vestri blande et venerabiliter suscipere digne-
tur, lachrymanti, et latroni ad unam confessionem
claustra aperuit Paradisi, ipse vos redemptionis
suae participes ab omni vinculo peccatorum absolvat,
et membra aliquatenus debilitata suae medicina mis-
ericordiae sanata, corpori sanctae Ecclesiae redente
gratia restituat, atque in perpetuum solidata custo-
diat. Qui vivit et regnat.

Data indulgentia adnectat has Orationes.

Oremus.

Omnipotens sempiternus Deus te humiliter depre-
camur, ut non nos permittas perire, quia tua crea-
tura sumus, sed concede nobis spatium vitae vivendi,
ut ante diem exitus nostri per veram poenitentiam,
fidemque rectam, et puram confessionem tibi omni-
potenti Domino in hac praesenti vita placere
mereamur. Per etc.

Alia.

Praesta quaesumus omnipotens, et misericors
Deus, ut reatus nostri confessio indulgentiam valeat
percipere delictorum. Per etc.

Alia,

Famulorum tuorum quaesumus Domine delictis
ignosce, et qui placere de actibus nostris non valemus
Genitricis filii tui Domini Dei nostri, et istorum,
atque omnium Sanctorum tuorum intercessione
salvemur. Per eundem etc.

*Deinde in eodem loco presbyteris illum ducentibus,
et diaconis praebat osculum pacis, ipsique post
acceptam pacem ab episcopo, singuli ascendant ad
cornu altaris, osculantes illud. Et redeant presby-
teri ad ducendum Episcopum ad altare, et in ascen-
dendo dicat orationem hanc :*

Dominus vobiscum,

Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Aufer a nobis quaesumus Domine iniquitates no-
stras, ut ad sancta sanctorum puris mereamur men-
tibus introire.

*Et dum pervenerit ad Altare imponat per se Anti-
phonam.*

Introibo ad altare Dei, ad Dominum, qui lætificat
juventutem meam. cum Psalmo. Judica me Deus, et
discerne causam meam de gente.

Quo finito has adnectat preces.

Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non abscondi, iniquitates meas ego cognosco, et delicta mea contra me sunt semper. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.

Redde mihi lætitiã salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam : quia in te speravi.

Notam fac mihi viam, in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam.

Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam ; propter nomen tuum Domine vivificabis me in æquitate tua.

Educes de tribulatione animam meam, et in misericordia tua disperdes inimicos meos.

Et perdes omnes, qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum.

Egrederere Domine in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.

Tunc salutat Evangelium, dicens :

Pax Christi, quam nobis per Evangelium suum tradidit, confirmet, et conservet corda et corpora nostra in vitam æternam. Amen.

Deinde osculetur Altare dicens hanc orationem :

Omnipotens sempiternæ Deus, qui me peccatorem sacris Altaribus adstare voluisti, et sancti nominis tui laudare potentiam, concede, quæso, per hujus Sacramenti mysterium meorum mihi veniam peccatorum, ut tuæ majestati digne ministrare, atque æterna charitate diligere merear. Per etc.

Post hæc secreto dicat hanc confessionem.

Suscipe confessionem meam unica spes salutis meæ Domine Deus meus Jesu Christe, quia gula, ebrietate, fornicatione, libidine, tristitia, accidia, somnolentia, negligentia, ira, cupiditate, invidia, malitia, odio, detractione, perjurio, falsitate, mendacio, vana gloria, levitate, et superbia perditus sum, et omnino cogitatione, locutione, actione, atque omnibus malis extinctus sum, qui justificas impios, et vivificas mortuos, justifica me, et resuscita me Domine Deus meus. Qui vivis etc.

Alia.

Confiteor tibi peccata mea æternæ Pontifex, et sanctorum minister, et veri tabernaculi sacerdos, qui semel in anno in mysteria sancta intrasti, et sanctum immaculatum agnum proprii corporis tui ad lætitiã dediti, non peccatis meis. Tibi confiteor

A omnium sanctorum confiteor tibi peccata mea, veniam postulo pro delictis meis, teque obsecro, ut in hoc tempore accepto exaudias me, et in his diebus salutis adjuves me, ut in præsentem perfecte valeam recognoscere peccata mea, et æterno Judici confiteri, et per id veniam mereri omnium delictorum meorum, quatenus ad tremendum judicium tuum securum me ab omnibus accusationibus inimici facias pervenire. Per etc.

Alia.

Ego miser peccator, qui me præ omnibus Christianis sceleratissimum puto, et scio, confiteor Domino, et omnibus Sanctis ejus, omnibus sceleribus et flagitiis infinitis ab ineunte ætate usque in præsentem diem me semper occupatum fuisse, sine aliquo divini timoris intuitu, maxime autem in fornicationibus nimis et variis, sedula ebrietate hoc perpetrante, negligentis omnigenis, perjuriis, mendaciis, invidia, superbia, malitia, gula, avaritia, rapina, furto, in vana gloria, in arrogantia, in inobedientia, in contumacia, in duritia mentis, in contradictione, in murmuratione, in indignatione, in detractione, in ira, in odio, in maledictione, in surruratione, in tristitia, in lætitia vana, in loquendo, in reticendo, in increpando immoderate, in remittendo incaute, in dilectione vana, in risu, in joco, in scurrilitate, in discordia, in seminando discordiam, in ficta amicitia, in dando, et accipiendo, et in omnibus sensibus corporis me corruptum esse confiteor, et in omnibus pestibus, quæ ad mortem meam pertinent, me gravatum, et repletum esse profiteor ; in tantum ut nec homicidii me securum confidam, quia plurimos per meam negligentiam fame mortificatos esse, quos aliquatenus vivificare potuissem, si de his, quæ superflua erant, propensionem eis curam impendissem. Hæc omnia cum semper fecissem, nunquam ea pura confessione purgavi, vel debita pœnitentia minui, sed semper gravibus graviora adjeci, pro his omnibus, et aliis innumerabilibus, quæ non solum non numerare, sed nec ad memoriam reducere potero, veniam a misericordissimo Domino peto, quia nescio, ubi fugiam ab ira ejus nisi ad illum.

Post confessionem singularem sequuntur orationes.

D Tuam Domine clementiam deprecor, ut mihi veniam peccatorum meorum concedas, et me in mandatorum tuorum custodiam observatione, nec non etiam me indignum exaudiri digneris pro omnibus, quorum confessiones, vel elemosynas suscepi, vel qui se confidentia charitatis mihi commendaverunt, ut sive vivunt, sive in tum pacis sue reanimescant, tuæ

Alia.

Obsecro Domine Jesu cunctas Civitatis meae portas justitiæ facias, ut ingressus in eas confitear nomini tuo, tuæque majestati cum ministris cælestibus eam crebrius invisenti non fœtor elati cadaveris occurrat. Sed occupet salus muros illius, et portas ejus laudatio.

Alia.

Deus Omnipotens miserere supplici tuo, quia non sum sicut innumeri servi, contemptu seculi sublimes, justitiæ merito gloriosi, castitatis laude angelici, velut etiam multi illorum, qui post flagitia publica, pœnitendo tibi meruerunt esse devoti, qui etiam, si quid boni, tua gratia largiente fecero, quo sine hoc faciam, quæ a te districtione pensetur, ignoro.

Alia.

Indignum me Domine fateor tuis sacris, qui innumeris quotidie fuscior peccatis, nam qui te blandis verbis rogare præsumo, improbis sæpissime factis offendo; tu enim mihi medicinam ingeris agro, ego sanitati meæ indesinenter contraria ago, legem tuam sacris inditam paginis lego, sanam vero disciplinam infelix negligo, ad tuum quidem altare, quasi devotus accedo, sed a præceptis tuis contumaci corde recedo, quasi dignum me in oculis hominum ostendo, sed in tuo conspectu, quem occulta non fallunt diversis sceleribus pollutus sordeo. Sed tuum est Domine Deus dare peccatori cor compunctum, fontemque lacrymarum, quo digne valeam ablucere multitudinem scelerum. Meum est, si donaveris delicta deßere, tuum est, ea, ut nubem, cito delere, et licet palmam amiserim innocentiae, inimico suadente, saltem per confessionem veniam merear, te miserante, ut tibi sit gloria, laus et honor, cuncta regenti in secula seculorum etc.

Alia.

Deus propitius esto mihi peccatori, quia tu es immortalis et sine peccato, solus Domine Deus meus, indulge mihi indigno famulo tuo et peccatori, quia peccator sum, et indignus, qui præsumo ad sanctum Altare accedere, et invocare te, quia peccavi coram te, et coram Angelis tuis: sed per illorum intercessionem tribue mihi indulgentiam delictorum meorum, et confirma me in sancta Ecclesia tua in fide Orthodoxorum, et doce me facere voluntatem tuam omnibus diebus vitæ meæ.

Alia.

Domine Jesu Christe Redemptor Mundi propitius esto mihi peccatori omnibus modis in peccatis jacenti, quia tu solus Domine immortalis es, et sine peccato indulge mihi miserrimo præsumenti accedere ad sanctum Altare tuum et invocare te, quia peccavi ab infantia mea usque nunc coram te, et coram Angelis, et omnibus Sanctis tuis, sed per illorum intercessionem tribue mihi divinam clementiam, veniamque peccatorum meorum, et doce me facere voluntatem tuam omnibus diebus vitæ meæ.

Amen.

A

Alia.

Deus misericordiæ et veritatis, clementiam tuam suppliciter deprecor, ut mihi misero innumerabilium veniam concedas peccatorum, quibus iram tuæ potentiae provocavi, quatenus te miserante in hac vita secundum tuam voluntatem purgatus ad æternæ beatitudinis participationem pertingam, cunctis etiam in corpore, sive extra corpus viventibus, qui mihi spiritali, vel carnali conjunctione cohererent, et qui se mihi vel confitendo, vel rogando commendaverunt, nec non et quorum pecunias, vel elemosynas suscepi, vel qui per meam negligentiam, seu malitiam corrupti sunt, manum misericordiæ tuæ porrigas, et per ineffabilem largitatem tuam adoptatam eis indulgentiam peccatorum concedas et ad requiem beatorum spirituum perducere digneris. Per, etc.

B

Alia.

Clementissime Christe fidelium animarum redemptor, propitius quæso adesto meis indignis precibus exauditor, qui ad immolandam sacræ tuæ passionis hostiam tremens assisto, dum multifaria, et noxia me accusantia crimina recognosco, debita altaribus tuis indignus sacrificia tuo conspectui offerre præsumo, qui ante tuæ Majestatis præsentiam jaceo, corpore, mente, cordeque pollutus, sed habeas inter hæc tuum antidotum Christe, quo sanare bone Medice animarum vulnera nosti. Conscriptum quæso contra me, Arbiter alme, dele peccati chirographum, ne ultor a me suum ultra valeat exigere nummum. Ob hoc tuam Domine clementiam indigno ore, menteque depono, ut sereno familiam tuam, sacri tui nominis officia præstolantem digneris aspiciere vultu, ne per me indignum eorum salutis pereat pretium, pro quibus dignatus es tuum sanctum fundendo sanguinem esse redemptio, sed tua nos semper, et ubique protectione conserva, ut quos pretioso sanguine redemisti in terris, æterna facias cum sanctis tuis gloria numerari in cælis, qui cum æterno Patre, vivis, et regnas Deus in unitate Spiritus sancti in secula seculorum. Amen.

Hæc orationes interim dicat, donec cantentur Versus ad introitum, et kyrie eleison, et deinde carmen Angelorum.

Gloria in excelsis Deo. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, Hymnum dicimus tibi, Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam. Domine Deus Rex cœlestis, Deus Pater omnipotens; Domine Fili unigenite Jesu Christe altissime, Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostram; qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis, quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus Jesu Christe cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen.

Hæc sequens Oratio dicatur ab episcopo interim donec hymnus Angelicus finiatur.

Oremus.

Deus qui juste irasceris et clementer ignoscis, qui

etiam non mortem peccatorum, sed vitam desideras, me miseram, fragilemque peccatorem delictorum sordibus plenum a tua pietate non repellas, neque respicias ad peccata mea, quæ male vivendo commisi, sed ad immensas misericordias tuas, quibus gratuito munere peccantibus subvenire consuevisti, obsecro itaque Domine, ut immemor sis peccatorum meorum, et memor misericordiarum tuarum, vota, precesque meas dignanter suscipias, et dissimulatis fragilitatis meæ peccatis, labia mea aperias, et ad confessionem me tuæ laudis placatus admitas, qui per incarnationem et humanitatem D. N. J. Christi filii tui dedisti pacem hominibus, et cœlestium collegium Angelorum, da me et de tuæ pacis ubertate repleri, et de Angelicæ societatis unitate lætari; sicque me facias his temporalibus officiis interesse, ut ad tuas misericordias in æternum cum illis decantandas perpetuis electorum tuorum choris aggregari præcipias. Per etc.

Finita Angelica laude missalem orationem dicat sacerdos. Deinde lectio recitetur, et inter lectionem, et evangelium, id est tempore Gradualis, et Alleluia ac Sequentiæ, episcopus dicat has orationes:

Ante oculos tuos Domine Deus, conscientie testis assisto, rogare non audeo, quod impetrare non mereor, tu scis Domine, quæ aguntur in nobis, erubescimus fateri, quod non timemus admittere: verbis tibi tantum obsequimur, corde mentimur, et quod velle nos dicimus, nolle nostris actibus approbamus. Sed parce Domine confidentibus, ignosce precantibus, miserere te rogantibus. Et quia meus sensus in sacramentis tuis infirmus est, et apud te non habent peccatores verba sine crimine, præsta Domine, ut si ex nobis indignis, duri cordis verba non suscipis per temetipsum veniam largiaris. Qui vivis etc.

Alia.

Christe parce miserere mei, non secundum merita mea, sed secundum misericordiam tuam. Noli me despiciere peccatorem. Noli me reprobare, sed suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam, et non confundas me ab expectatione mea: miserere mei Domine, quia peccavi tibi, da mihi fontem lachrymarum, fons vite, et lux luminis, concede mihi in præsentis vite veram pœnitentiam de peccatis meis, et in bono perseverantiam. Domine exaudi orationem meam: Qui vivis etc.

Alia.

Quæsumus immensam pietatem tuam Deus ne nos pro nostra iniquitate condemnes, sed pro tua pietate in via recta disponas. nec sicut meremur delin-

At sive errore ignorantie commisimus, pietas Domini nostri solvere, ac perdonare dignetur, ut te Domine annuente, valeamus quæ mala sunt declinare, et quæ bona sunt consequenter explere, et quia nos fecisti ad tua sacramenta pertinere, te clementer in nobis eorum munus operare, omnibusque errantibus indulge, juxta magnitudinem pietatis tuæ.

Alia.

Si ante oculos tuos Domine, culpas quas fecimus, et plagas quas, vel durissimas in hac vita pati possumus conferamus, minus est, quod patimur, minus est, quod meremur; peccati pœnam sentimus et peccandi, pertinaciam non evitamus; in flagellis tuis fragilitas nostra frangitur, et iniquitas non mutatur; mens ægrola torquetur, et cervix dura non flectitur; vita in dolore suspirat, et tamen in opere non se emendat. Si expectamur, non corrigimur; si vindicas, non duramus, confitemur in correptione, quod fecimus, obliviscimur in visitatione, quod levimus; si impresseris manum facienda promittimus, si suspenderit gladium promissa non facimus; si ferias, clamamus ut parcas; si parcis, iterum te provocamus ut ferias; si angustia veniunt, tempus petimus pœnitentia; si misericordia subveniat, abutimur patientia, quæ pepercit: adhuc plaga illata vix præterit, etiam non recedit mens ingrata, quod perdidit: si citius nos exaudias, ex misericordia insolescimus; si tardius, ex impatientia murmuramus. O Domine volunus te servare, quod feceris, non timemus negligere, quod jusseris; habes Domine confidentes reos, parce quia pius es. Vovimus, quod nisi dimittas, recte nos punias; sed apud te est multa miseratio, et proplatio perabundans; præsta sine merito, quod rogamus, qui fecisti qui te rogarent. Clamantibus autem ad te nobis Domine miserere. Moreat pietatem tuam vox fidelis et flebilis, atque illa de qua totum speramus pietas non reputet quod offendimus, dum respicit quod rogamus; et cum sit grandis miseria esse nos reos, major tibi sit clementia erga nos miseros. Erige nos Domine Deus noster, et alleva misericordia tua, ut communionem salutis, et gaudium charitatis, dum ipsi salvari ex munere tuo cupimus, etiam fide et pace cunctarum gentium gaudeamus. Per etc.

Alia.

Ante conspectum tuæ incœstimabilis majestatis, sancta Trinitas, et vera Unitas omnipotens æternæ Deus non sine debita reverentia, attamen nulla officii dignitate vilis admodum precator accedo, et reus conscientie assisto testis, accuso ego me, et non exco-

gratia Spiritus sancti Illumina cor meum, et doce me facere voluntatem tuam ubique; quia Deus meus es tu. Amen.

Alia.

Miserere Deus omnibus errantibus, et ad te pertinentibus, et his omnibus miseresce, pro quibus debitores sumus exorare vivos, sive defunctis, vel quorum eleemosynas, et confessiones suscepimus, et nomina ad commemorandum conscripsimus, quatenus his omnibus misericorditer indulgeas, et vitam æternam concedas, nec non persequentibus nos, et calumniantibus indulge juxta magnitudinem pietatis tuæ. Amen.

Alia.

Succurre mihi Deus meus antequam moriar, antequam me tormenta rapiant, antequam me tenentibus obvolvant; Deus enim judicii tui teneor peccati pavore, iram tuam formido; si enim vix justus salvabitur, ego impius ubi ero, quid faciam, dum venerit tremendi judicii dies? Cum examen judicii venerit, quid respondeam? quid vero dicturus sum, cum ante tribunal Christi fuero præsentatus? Melius fuisset non in sæculo procreatum, quam æterna supplicia perpeti cruciandum. Peccavi enim sæpe in verbo, in facto, in cogitatione, et peccavi crudeliter, nullum invenitur peccatum, cujus sordibus non sim ego miser inquinatus, nullus est morbus vitiorum, a quo non contraxi contagium. Semper delicta mea iteravi: plurimos pravi moribus ad iniquitatem perverti: exemplis vitæ meæ multi subversi sunt. Obsecro vos omnes choros sanctorum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, et omnium sanctorum, ut oretis pro me, ut miseretur mei Deus, et deleat peccata mea, uti auferat iniquitatem meam, et recipiat me in gaudium sempiternum. Tu Domine misericors, clemens, et pius nullum relinquis, nullum respuis, nullum secludis a misericordia tua. Convertite animam meam in requiem Paradisi. Tu ovem errantem requisisti, et inventam tuis humeris reportasti ad gregem; quæso hanc vilissimam animam manibus attrahe, et offer benedicto, et immortalis Patri tuo, coram Cherubim et Seraphim, et coram sanctis Angelis, ut deliciis paradisi fruens cum eis dicere possim. Gloria Patri immortalis, gloria Filio immortalis, gloria Spiritui sancto immortalis, in sæcula sæculorum. Amen.

Alia.

Domine Jesu Christe, qui me tuo sanguine redemisti, exaudi me peccatorem quotidie peccantem, et in peccatis nimis jacentem. Tibi soli peccavi, te Christe confessus sum. Ego peccavi coram te, et coram omnibus sanctis tuis, in verbis, et in factis, in omnibus cogitationibus meis, quibus excogitare potui. Infelix ego homo innumerabilia sunt peccata mea: miserere mei Deus, omnipotens Deus. Veniam peto coram te et sanctis tuis, de universis peccatis meis præteritis, præsentibus, et futuris. Deus propitius esto mihi peccatori, et da mihi licentiam in hac vita agendi pœnitentiam, per quam deeam

omnia peccata mea, quia nescio ubi fugiam, nisi ad te Christe, quia tu es vita vivorum, et resurrectio mortuorum. Orate pro me misero omnes sancti Apostoli, atque Martyres, Confessores, et sanctæ Virgines, atque Viduæ, et omnes Sancti, et electi Dei; orate pro me, ut Deus omnipotens illuminet vultum suum super me miserum, et misereatur mei. Qui vivit, et regnat etc.

Alia.

Domine Jesu Christe integritatis amator muni cor meum ab omnibus sagittis, et insidiis inimici, et extingue in me omne incendium libidinis, et ad veram humilitatem, et patientiæ tranquillitatem converte, pectus meum succende charitatis stimulis, ut odio habens omnem viam iniquitatis possim cunctis diebus vitæ meæ tibi complacere. Qui vivit etc.

Alia.

Tuam Domine clementiam precor, ut mihi famulo tuo remissionem cunctorum tribuas peccatorum, et omnibus pro quibus debitor sum exorare, vivos sive defunctis, misericordiæ tuæ munus impendas, ut ad æternam vitam tua gubernatione perveniant, et tuæ ubique gratiæ dona percipiant. Per etc.

Alia.

Projectis nobis Domine in condemnationem operum nostrorum, da capiti nostro aquam, et oculis nostris fontem infunde lacrymarum, ut peccati maculas abluendo ultrices poenarum flammam stictum ubertate vincamus, et quia tibi Domine non sunt occulta, quæ gessimus, concede, ut in nobis, non oris sit tantum confessio, sed etiam cordis, nec excusatio criminum, sed lamentatio peccatorum. Siquidem castos cordis nostri oculos lasciviæ violavit aspectus, sunt mores corrupti, disciplina violata, simulatio in vultu, fallacia in verbis, dolus in corde, volubilitas in lingua, operatio stulta, mens dubia, concupiscentia carnalis, sollicitudo terrena, oblivio animæ, negligentia sanctitatis, super hæc autem mortis timor increvit. Miserere nobis Domine, miserere nobis, et da de præteritis malis veniam, de præsentibus emendationem, et de futuris cautelam. Qui vivit etc.

Alia.

Impellit me peccatorem ministrandi officium, hostiam salutarem offerre pro populi delicto; sed terret conscientia indebiti sacerdotii pro reatu, si a me omnium sacerdotum peripsema sacrificium offertur, pollutæ conscientiæ crimen augetur. Si tantæ majestati, et universæ carnis judici non offertur, negligentia reatus adscribitur, inter hæc tuæ omnipotens Deus libramen pietatis imploro, cujus ultionis diem accusante conscientia pertinesco, ne me indignum, quæso, misericordia tua judices, quem a tempore pœnitentiæ non excludis.

Suspende, precor, interventu istorum, et omnium sanctorum meritis securim, donec cultor vineæ admoveat cophinum stercoris ad radicem infructuosæ arboris. Parce mihi Domine clementissime pœnitenti

qui David post lapsum clementer ad veniam revocasti, qui Petri, Misericors amare flentis lacrymas respexisti; qui latronem in crucis patibulo tanti facinoris reum, divina gratia illustrasti; cui mox obtinuit confessio propitium Dei Filium, fides præmium, pœna veniam, lamenta gaudia sempiterna, dum confessor in cruce, possessor extitit Paradisi propter crucem, sed quia verba ventæ tuæ pietatis indigent, quæ indigni sacerdotis opera non commendant, saltem adstantium vota suscipe, ut et mihi suis apud te precibus veniam, et eorum meritis sacrificia, nostrorum vulnere nobis conferant medicinam. At quia Omnipotens pro omnium peccatis factus es hostia salutaris, adsis nobis justificatio pro delictis Jesu Christe Salvator mundi. Qui cum Patre, et Spiritu sancto vivis et regnas etc.

Oratio pro semetipso.

Salva me Domine Rex æternæ gloriæ, qui potes salvare, et da mihi, ut valeam et operari, et perficere, quæ tibi placeant, et mihi expediant; Domine sancte Pater omnipotens Deus da mihi in tribulatione auxilium, in persecutione solatium, et in omni tempore tentationis virtutem.

Domine sancte, piissime Pater, da mihi de præteritis delictis veniam, de præsentibus emendationem, de futuris largire custodiam, quia malum dimittere non possum, nec bonum facere, nisi succurrat mihi misericordia tua magna, ut te merear cognoscere et timere, et amare ex toto corde Domine Jesu Christe redemptor omnium, qui es refugium pauperum, et consolator tribulatorum, per tuam magnam misericordiam sis mihi consolatio in omnibus angustiis, et tribulationibus meis, quia non habeo in alium spem nisi in te, quia tu es refugium meum, et virtus in tribulationibus meis, quæ invenerunt me nimis. Propterea clamo ex toto corde ad te, ut exaudire me digneris, et hæc omnia, quæ indignus precor, clementia tuæ pietatis merear adipisci, et quicquid illud est quod infelicitas mea a te petere non sapit, aut non præsumit, id tu pro tua pietate, ac majestate tribue, quia tu es consolatio et protectio vitæ meæ in omni tempore etc.

Oratio in quacunq̄ue tribulatione.

Deus qui contritorum non despicias gemitum, et merentium non spernis affectum, adesto precibus nostris, quas pietatis tuæ pro tribulatione nostra effundere præsumimus implorantes, ut eas clementer suscipere digneris, tribuasque, ut quicquid contra nos diabolicæ atque humanæ moliantur adversitates, ad nihilum religas, et consilio pietatis tuæ allidas, ut nullis adversitatibus læsi, sed erepti de omni tribu-

A inimicorum pravitas infert, quod pravorum in consiliis adversitas alligat, quod ex judicio imminet, quod ex sententia pendet, quod conspiratione machinatur, quod accusatione confringitur, quod propriæ merentur iniquitates, quod alienis fictionibus alligamur, quod pressuris dejicimur, quod cruciatibus premimur, quod angustiis angustiamur, non justitiam tuam, quæsumus Domine in injustiis nostris exerceas, sed potius pietatem tuam in iniquitatibus nostris manifesta; non nos in persecutione dejicias, non per intolerantiam perdas, sed per tribulationem exerce, per pietatem attolle, per misericordiam rege, quo te protegente ab inimicorum jaculis tuti, a præsentis tribulatione exempti, te Dominum vivum in Trinitate consona laudemus voce. Qui cum **B** Unigenito filio tuo, sanctoque Paraclito Spiritu vivis, et regnas per infinita secula seculorum. Amen.

Oratio Pastoris dicenda pro se, et pro subditis.

Dimitte Domine Deus omnipotens quicquid per intemperantiam mordacis linguæ incauta oris nostri increpatio momordit in subditos, quicquid minus de boni perfectione diximus parce, quicquid incongruum, vel minus temperate protulimus ignosce. Non incautum præsumptio puniat, sed agnoscentem me iniquitates meas, miserationis tuæ pietas absolvat. Et quia non mihi alibi est fiducia, nisi in misericordia tua. Tu et os meum præconio veritatis perarma, et opus pleniore ubertate sanctifica, ut et indignum salves, et commissum mihi gregem pro tua pietate sanctifices. Quidquid in illis vitiatum est sana, et quidquid in me vitiosum inspicias cura; si quæ vitio tepiditatis meæ, vel incuria contraxerunt delicta, propitius dimitte. Si quo etiam me ignorante, vel sciente ceciderunt in crimine, atque si exempli mei offendiculo proruerunt manu misericordiæ tuæ inde eripe, et pro talibus culpis misero mihi non restituas ultionis vicem. Illis tamen, quibus increpationis visus sum adhibere judicium, increpatio proficiat ad salutem. Et oratio hæc interpellans commisso eos revocet ab errore, ut non perferant tartareos cruciatus, quibus utpote mortalibus pœnitentiæ indiximus leges, quo utrorumque incommodis parcens, et illorum iniquitatibus tribuas veniam, et meam contractam abluas de regendi incommoditate offensam. **D** Præbe Deus aurem sacrificiis nostris, et me, mihi-que commissos tuis adscribe in paginis, quo cum Grege mihi credito, et a cuncto eluar crimine, et ad te merear pervenire in pace. Pacatum redde Deus nostrorum cordium habitaculum, expulsionem carnalium vitiorum; et quia in subditis conor summam

ficetur. Suscipe Domine nostrorum votorum libamina, A et per hæc quicquid in subditos correctionis verbo, vel merito impertimur, non ad discordiam nostri, sed ad dulcedinis perpetuæ gaudium, et nobis, et illis proficisse gaudeamus: abluere nos omnipotens Deus, et alieno, et proprio delicto, ut in utroque et spiritalis gratiæ efficiantur capientes, fiducialius tuo nomini supplicemus. Per etc.

Cum incensum ante evangelium in thuribulum mittitur dicat sacerdos.

Odore cœlestis inspirationis tuæ accendat, et impleat Dominus corda nostra ad audienda, et implenda evangelii sui præcepta. Qui vivis etc.

Benedictio ejusdem.

In nomine Domini nostri Jesu Christi benedicatur incensum istud, et acceptabile fiat in odorem suavitatis. B

Deinde inclinanti se diacono dat benedictionem Dei dicens.

Benedictio Dei Patris omnipotentis, et Filii, et Spiritus sancti, descendat super te, et aperiat Christus Dominus os tuum ad digne, idoneeque pronuntiandum sanctum evangelium suum. Dominus Deus sit in corde tuo, et in labiis tuis, ut nuncios competenter evangelium pacis.

Diaconus accipiendo, vel osculando evangelium dicat.

Da mihi Domine sermonem rectum, et bene sonantem in os meum, ut placeant tibi verba mea, et omnibus audientibus propter nomen sanctum tuum in vitam æternam. Amen.

Perlecto autem evangelio, Diaconus dicat.

Per istos sermones sancti Evangelii tui indulge mihi Domine omnia peccata mea.

Et cæteri omnes dicant.

Pax tibi.

Tunc allato incenso, simulque Evangelio ad salutandum dicant singuli.

Per istos sanctos sermones Evangelii Domini nostri Jesu Christi, indulgeat nobis Dominus universa peccata nostra.

Quando incensum offertur dicant singuli.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine.

Tunc sacerdos incipiat Symbolum, id est:

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem factorem cœli, et terræ. Visibilem omnium et invisibilem; Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum, consubstantialem Patri per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas, et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos, et mortuos. Cujus regni non erit finis, et in Spiritum sanctum

Dominum, et vivificantem. Qui ex Patre, filioque procedit, qui cum Patre, et Filio simul adoratur, et conglorificatur. Qui locutus est per Prophetas, et unam sanctam catholicam, et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam futuri seculi. Amen.

Finito Symbolo Apostolorum dicat Sacerdos.

Dominus vobiscum.

Et cum Spiritu tuo

Deinde lavat manus hanc Orationem dicens.

Largire sensibus nostris omnipotens Pater, ut sicut hic exterius abluuntur inquinamenta manuum, sic a te mundentur interius pollutiones mentium, et crescat in nobis sanctarum augmentum virtutum. Per etc.

Hæc prædicta oratio dicenda est a sacerdote cum manus lavat, sive ante Missam, vel interim, seu postea.

Tam diu autem, quam diu offertorium, et versus cantantur hæc dicat orationes.

Domine Deus omnipotens fac me peccatorem hodie, secundum magnam misericordiam tuam accedere ad sanctum Altare tuum, et præsta, ut non sit mihi hoc sacrificium reatus ad pœnam, sed ablutio salutaris ad veniam. Per etc.

Deus, qui de indignis dignos facis, de peccatoribus justos, de immundis mundos; munda cor meum, et corpus meum ab omni cogitatione mala, et corde peccati, et fac me digne, atque strenue sanctis Altaribus ministrare tuis, et concede propitius, ut in hoc altari, ad quod indignus accedo hostias acceptabiles offeram pietati tuæ pro peccatis, et offensionibus meis, et innumeris quotidianis excessibus. Et pro grege mihi commisso, et famulis, et famulabus tuis, qui mihi confessi sunt peccata sua, et suas eleemosynas largiti sunt. Et pro populo mihi subjecto, et omnibus circumstantibus, omnibusque mihi familiaritate conjunctis, atque omnibus odio execrabili insectantibus, et ecclesiæ mihi commissæ adversantibus, cunctisque simul fidelibus Christianis. Et per eum sit tibi meum votum, atque sacrificium acceptabile, qui se tibi Deo Patri pro nobis obtulit in sacrificium, qui est summus sacerdos, et pontifex, et solus sine macula peccati Jesus Christus Filius tuus Dominus noster, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia, etc.

Alia.

Majestatem tuam totis viribus Deus piissime humiliter prece deosco, et exoro, ut remittas crimina, quæ caro fragilis a tentatione iniquorum spirituum nequiter admisit, etiam reverti ad ea ultra non sinas, sed confirma me in justificationibus tuis, et perseverantiam mihi tribue in illis, et fac me dignum ante conspectum Majestatis tuæ astare, et sacrificium tibi Domine casto corpore, et mundo corde digne offerre. Per, etc.

Cum autem ornatum fuerit altare, antequam oblationes accipiat, has orationes humillime ante altare se flebiliter accusans dicat.

Ante oculos tuos Domine reus conscientie testis assisto, rogare non audeo, quod impetrare non merear; Tu scis, Domine quæ aguntur in nobis, erubescimus confiteri, quod non timemus admittere. Verbis tibi tantum obsequimur, corde mentimur, et quod velle nos dicimus, nolle nostris actibus approbamus. Sed parce Domine confidentibus: ignosce peccantibus: miserere te rogantibus: Et quia meus sensus in sacramentis tuis infirmus est, et apud te non habent peccatores verba sine crimine, præsta Domine, ut si ex nobis indignis, et peccatoribus duri cordis verba non suscipis, per te ipsum veniam largiaris. Qui vivis, et regnas etc.

Alia.

Deus, qui te præcipis a peccatoribus exorari, tibi que contriti cordis sacrificium offerri, hoc sacrificium, quod ego indignus famulus tuus confisus de tua misericordia, tuæ immense majestati offerre præsumo, acceptare dignare; et ut ipse tibi sacerdos et ara, et templum, et sacrificium esse merear propitiatus concede quo per ministerii hujus exhibitionem peccatorum meorum adipisci merear remissionem, mihi que et his omnibus pro quibus offertur tuam misericordissimam propitiationem concede. Per etc.

Alia.

Consentia quidem trepidi Domine ad altare tuum accedimus, sed fiduciam de tua misericordia retinemus, et licet ad celebranda sacrificia semper inveniamur indigni, tamen si recedimus, veremur de inobedientia condemnari, pro qua re pietate paterna omnipotens Deus, atque placabili vultu cordis nostri interiora purgare digneris, precamur etiam, licet culpabiles simus, nostrorum tamen tibi sint placita mysteria consecrata.

Alia.

Ante conspectum divinæ Majestatis tuæ reus assisto, qui invocare nomen sanctum tuum præsumo, miserere mihi Domine homini peccatori, ignosce indigno sacerdoti, per cujus manus hæc oblatio videtur offerri. Parce mihi Domine præ cæteris capitalium criminum læbe polluto, et non intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, scilicet vitiiis, ac voluptatibus carnis aggravatus sum; recordare Domine, quod caro sum, in tuo conspectu etiam cœli

aspiciam Domine, vel quibus verbis me coram tuis conspectibus excusabo, nec enim potero abscondi ante te, qui secreta cordis consideras. Væ mihi peccatori, qui sancto altari tuo indignus assistens, nihil apud voluntatem tuam mentis ornatum exhibui: sed tu Domine miserator, et misericors, qui creasti cuncta ex nihilo, qui me quoque immeritum formasti. et statuisti digne tibi servire, non me repellas a cœlesti tuo sacrario, nec confundas me ante conspectum tremendæ Majestatis tuæ.

Ego vero tibi servire, tibi Domine placere proposui, sed per meam negligentiam non implevi; ego ergo tam in terris quam in cœlo destitutum, et nudum me esse conspicio, quia mandatorum tuorum non custodivi præcepta. Non est igitur mihi spes salutis in operibus meis, sed anima mea in sola pietatis tuæ immensitate suspensa est, et in multitudine misericordiæ tuæ confidit, ut eam salvam facias Domine Jesu Christe, qui non vis mortem peccatorum, nisi ut convertantur, et vivant. Respice secundum magnam misericordiam tuam super me miserum, et rumpantur funes peccatorum meorum, ut non peream. Respice in me Domine de sede Majestatis tuæ, et tenebras cordis mei radio tuæ lucis expelle; protege me Domine scuto veritatis tuæ, ac fidei, ut me diaboli jacula ignita non penetrent; et quicquid illud est, quod infelicitas mea a te petere non sapit, aut non præsumit, id tu Domine pro virtute tua tribue, quod animam meam salvet a morte, et exeunti mihi de hoc cœno tenebrarum manum porrigas, et lumen ostendas, et illud indulge, quod feci, et concede ne amplius faciam. Amen.

Alia.

Ignosce quæso mihi Domine, quem maculate vitæ conscientia trepidum, et criminum meorum confusio fecit esse captivum, et qui pro me veniam obtinere non valeo, pro aliis rogaturus assisto, profero ad te, si digneris Domine captivorum gemibus, tribulationes plebium, pericula populorum, necessitates peregrinorum, inopiam debiliū, desperationes languentium, defectus senum, suspiria juvenum, vota virginum, lamenta viduarum, desolationes ecclesiarum, sed quoniam me eadem, quæ populum catena peccati constringit; ideo omnes lugentes passionibus: non obsit Domine populo tuo oratio subjugata peccatis, per me offertur votum, per te Domine meum compleatur officium, quia vivis, et regnas etc.

missione omnium peccatorum meorum, et cuncto-
rum fidelium tuorum vivorum, ac defunctorum.

Pro semetipso, et pro cuncto populo Christiano.

Tibi Domine creatori meo offero hostiam placationis pro delictis meis, et populi tui, peto Domine, ut des nobis veniam omnium peccatorum nostrorum.

Pro rege, et antistite nostro, et pro cuncto clero, ac pro omni populo Christiano.

Tibi Domine creatori meo offero hostiam pacationis, et laudis pro me, et pro rege nostro, et antistite nostro, ac pro cuncto populo Christiano, peto Domine, ut des nobis vitam æternam.

Episcopus vero, vel presbyter oblationes accipiens dicat.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offert famulus tuus N. et præsta, ut in conspectum tuum tibi placens ascendat etc.

Post acceptas oblationes a clero, vel plebe accipiat diaconus de manu subdiaconi oblatam ita dicendo.

Acceptum sit omnipotenti Deo, et omnibus sanctis ejus sacrificium tuum.

Veniensque diaconus ante episcopum offerat dicens hoc offeritorium.

Suscipe Domine sancte Pater hanc oblationem, et hæc sacrificium laudis in honorem nominis tui, ut cum suavitate ascendat ad aurea pietatis tue. Per etc.

Et episcopus accipiens oblationem a diacono dicat.

Acceptabilis sit omnipotenti Deo oblatio tua.

Tunc puro corde offerat Domina oblatam ita dicens.

Suscipe sancte Pater omnipotens æterne Deus hanc immaculatam hostiam, quam ego indignus famulus tuus tibi offero Deo meo vivo et vero, quia te pro æterna salute eunctorum Ecclesie tue suppliciter exoro. Per etc.

Alia.

Suscipe clementissime Pater hostias placationis, et laudis, quas tibi offero ego indignus famulus tuus, quia tu sis signum meum, quia peccavi in conspectu tuo, et non sum dignus tibi hostiam offerre, sed tu clemens, et misericors indulge mihi, et indulgentiam quærentem placatus suscipe Clementissime. Qui vivis etc.

Iste orationes cum oblationes offeruntur ad altare dicendæ sunt, et est hæc prima quotidiana, et generalis.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero in memoriam incarnationis, natiuitatis, passionis, resurrectionis, ascensionis Domini nostri Jesu Christi, et in honorem sanctorum tuorum, qui tibi placuerunt ab initio mundi, et eorum quorum hodie festività celebratur, et quorum hic nomina, et reliquiæ habentur, ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, ut illi omnes pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam agimus in terris. Per etc.

Pro semetipso.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam

A tibi offero pro innumerabilibus peccatis atque offensionibus meis, ut præterita mihi dimittas, et de futuris me custodias, pro salute corporis et animæ meæ, ut hic te donante mandata tua custodiam, et in futuro præmia æterna consequi merear. Per.

Alia pro semetipso

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero pro me peccatore, et miserissimo omnium hominum, et pro meis peccatis innumerabilibus, quibus peccavi coram te in dictis, in factis, in cogitationibus, ut præterita mihi dimittas, et de futuris me custodias, et pro sanitate corporis, et animæ meæ, et pro gratiarum actione de tuis bonis, quibus quotidie utor. Domine averte faciam tuam à peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.

B Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.

Apologia Sacerdotis.

Suscipe confessionem meam unica spes salutis meæ Domine, Deus meus, quia peccavi in lege tua in cogitationibus, in verbis, in factis, et multa sunt peccata mea, et negligens sum de opere Dei, et de ordine meo, quia peccavi de vana gloria, de superbia, de detractione, de fornicatione, de furto, de falso testimonio, de perjurio, de adulterio, de opere Dei, quod ego negligenter feci, de concupiscentia carnali, de risu, de auditu, de visu, de gula, de crapula, vel de omnibus malis meis; quæ ego negligenter commisi, veniam inde peto Domine, quia culpabilem me recognosco.

Alia.

Deus, qui per os David locutus es, vovete, et reddite Domine Deo vestro, te suppliciter exoro, ut me famulum tuum vigilanter custodias, et oblationem, quam tibi pro semetipso offero, interveniente Beata Maria semper Virgine clementer accipias, qui vivis etc.

Alia.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam ego indignus, et peccator famulus tuus tibi offerre præsumo pro absolutione peccatorum meorum, quatenus te Domino miserante mihi remissio, et indulgentia peccatorum concedatur.

Pro familiaribus, ac fratribus, et sororibus.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero pro me peccatore, et nostræ congregationis salute, et pro omnibus in Christo fratribus, et sororibus nostris, et pro omni populo Christiano, et pro omnibus eleemosynas nobis facientibus, et pro his etiam, qui se commendaverunt in nostras orationes, et qui nostri memoriam in suis orationibus habent. ut hic veniam recipiamus peccatorum, et in futuro præmia consequi mereamur æterna.

Pro Rege, et populo Christiano

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus pro Rege nostro, et sua venerabili

prole, et statu regni sui, et pro omni populo Christiano, et pro eleemosynariis nostris, et pro his, qui nostri memoriam in suis continuis orationibus habent, ut hic veniam recipiant peccatorum, et in futuro consequi præmia æterna mereantur. Per etc.

Pro Ecclesia Catholica.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam pro Ecclesia tua sancta catholica tibi offero, ut tibi grata sit, et ipsi salutaris semper exista Per etc.

Pro salute vivorum.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero pro salute famuli N. tui, quatenus te donante percepta venia peccatorum, vitæ quoque sempiternæ immensa gaudia percipere mereatur. B

Pro infirmis.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero pro infirmo famulo tuo N. ut mentis, et corporis recepta sanitate, in ecclesia tua sancta tibi laudes referat, et de *verbere* tuo æterna præmia consequi mereatur.

Pro defuncto.

Suscipe Sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero pro anima famuli tui N. ut per hoc salutare sacrificium purgata sanctorum tuorum consortio coadunari mereatur. Per etc.

Pro defunctis.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offero pro animabus famulorum, famularumque tuarum, et requiem æternam dones eis inter tuos sanctos, et electos, ut in illorum consortio vita perfruantur æterna. Per etc

Alia.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus pro omnibus in tui nominis confessione defunctis, ut te dexteram auxilii tui porrigente vitæ perennis requiem habeant, et a pœnis impiorum segregati, semper in tuæ laudis lætitia perseverent. Per etc.

Pro omnibus universalis.

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam pro seniore nostro, et cuncta congregatione sancti Petri, meisque parentibus, fratribus, benefactoribus, fidelibus, amicis, meisque propinquis, et omnibus circumstantibus, cunctisque, qui se mihi commendaverunt, et qui pro me orant, seu pro quibus debitor sum exorare tam vivis, quam defunctis, tibi offero, quatenus te Domino miserante, eis et mihi remissio, et indulgentia peccatorum concedatur, et vita æterna condonetur. Per etc.

Tunc imponat oblatam altari, et dicat.

Sanctifica Domine hanc oblationem, ut nobis unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi corpus fiat. Qui tecum vivit etc.

Deinde Diaconus accipiat a Subdiacono vinum, et misceat cum aqua in calice, dicens.

Deus, qui humanæ substantiæ dignitatem mirabiliter condidisti, et mirabiliter reformasti, da nobis

quæsumus hujus aquæ, et vini mysteria ejus divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostræ dignatus est fieri particeps Jesus Christus

Tunc Diaconus calicem offerat super altare et Episcopus dicat.

ammola Domino sacrificium laudis, et redde Altissimo vota, sit Dominus adjutor tuus, mundum te faciat, et dum oraveris ad eum exaudiat te.

Et Sacerdos calicem offerens dicat o'ertorior' istud.

Merimus tibi Domine calicem salutaris, et deprecamur clementiam tuam, ut in conspectu divinæ majestatis tuæ cum odore suavitatis ascendat

Sequitur Oratio

Domine Deus Jesu Christe, qui in cruce passionis tuæ, de latere tuo sanguinem, et aquam unde tibi Ecclesiam consecrasses, manare voluisti, suscipe hoc sacrificium Altari tuo superpositum, et concede clementissime, ut pro redemptione nostra, et etiam totius mundi in conspectum Divinæ Majestatis tuæ cum odore suavitatis ascendat. Qui vivis etc.

Posito Calice super altare dicat sacerdos

Oblatum tibi Domine calicem sanctifica, ut nobis unigeniti tui D. N. Jesu Christi sanguis fiat. Qui tecum etc.

Tunc benedicat utrosque elevata manu, et dicat.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sit signatum, ordinatum, sanctificatum, et benedictum hoc sacrificium novum.

Adjungat.

Veni sanctificator omnipotens æterne Deus, et benedic hoc sacrificium, tibi præparatum. Qui vivis etc.

Postea accipiens episcopus thus a diacono ponat in thuribulum, dicens.

Per intercessionem sancti Gabrielis Archangeli stantis a dextris Altaris incensi, et omnium electorum suorum incensum istud Dominus dignetur benedicere, et in odorem suavitatis accipere.

Hæc oratio dicenda est, dum incenso misso in thuribulum ipsum thuribulum super panem, et calicem circumducitur.

Memores sumus, æterne Deus, Pater omnipotens, gloriosissimæ passionis Filii tui, resurrectionis etiam ejus, et ascensionis ejus in cælum. Petimus ergo Majestatem tuam, ut ascendant preces humilitatis nostræ una cum incenso isto in conspectum tuæ clementiæ, et descendat super hunc panem, et super hunc calicem plenitudo Divinitatis: descendat etiam Domine illa sancti spiritus incomprehensibilis invisibilisque majestas, sicut quondam in Patrum hostias descendebat. Per eundem ejusdem etc.

Circumiens autem altare cum incenso Episcopus aut Presbyter dicat.

incensum istud a te benedictum, ascendat ad te Domine, et descendat super nos misericordia tua.

Sequitur.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo Domine.

Quando odor Incensi porrigitur sacerdoti et fratribus, A dicat unusquisque eorum.

Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris, et flammam æternæ charitatis.

Tunc sacerdos humillime se convertat ad circumstantes dicens.

Orate pro me peccator, fratres et sorores, ut meum, et vestrum sacrificium acceptum fiat Domino Deo omnipotenti ante conspectum suum.

Tunc respondeatur ei a singulis.

Suscipiat omnipotens Deus de manibus tuis sacrificium, et orationes tuæ ascendant in memoriam ante Dominum, ipseque te exaudiat, qui te constituit intercessorem pro peccatis nostris.

Orent pro te omnes sancti, et electi Dei, memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat.

Immola Domino sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.

Exaudiat te Dominus orantem pro nostra omnium salute.

Misereatur tui omnipotens Deus, et dimittat tibi omnia peccata tua.

Dominus sit in corde tuo, et in ore tuo, et suscipiat sacrificium tibi acceptum de manibus tuis pro nostra, omniumque salute.

Tunc conversus sacerdos ad altare fundat pro semetipso hanc orationem ante secreta.

Domine Jesu Christe fides, et fiducia nostra, et tota in hujus præsentis vitæ ærumna consolatio nostra, me indignum. et peccatorem propitius respice, et placatus exaudi, et mitte sanctum Angelum tuum de cælis, qui hanc oblationem suscipiat, et ante conspectum tuæ miserationis repræsentet in memoriam mei ad laudem, et gloriam nominis tui. Qui vivis, etc.

Tunc incipiat secreta, quibus finitis, et præfatione dicta, quando alii Sanctus, sanctus, sanctus decantant, hæc oratio cursim dicenda est a sacerdote.

Domine Deus, qui non mortem, sed poenitentiam desideras peccatorum, me miserum fragilemque peccatorem a tua non repellas pietate, neque adspicias ad peccata, et scelera mea, et immunditias, turpesque cogitationes, quibus flebiliter a tua disjungor voluntate, sed ad misericordias tuas et ad fidem, devotionemque eorum, qui per me peccatorem tuam deprecantur misericordiam, et quia me indignum inter te, et populum tuum medium fieri voluisti, fac me talem, ut digne possim tuam exorare misericordiam pro me, et pro eodem populo tuo.

Domine adjuge voces nostras vocibus sanctorum Angelorum tuorum, et sicut illi te laudant incessabiliter et infatigabiliter in æterna beatitudine, Ita nos quoque eorum interventu te mereamur laudare inculpabiliter in hac peregrinatione. Per, etc.

Hac oratione finita, antequam sacramenta incipiantur iterum se Domino commendat dicens.

Facturus memoriam salutaris hostiæ totius mundi, cum illius dignitatem, et meam intueor fœditatem,

A conscientia torqueor peccatorum: verum quia tu Deus multum misericors es, imploro, ut digneris mihi dare spiritum contribulatum, qui tibi gratum sacrificium revelasti, ut eo purificatus vitali hostiæ piæ manus admoveam, quæ omnia peccata mea aboleat, et ea deinceps in perpetuum vitandi mihi tutelam infundat, omnibusque fidelibus vivis, et defunctis pro quibus tibi offertur, præsentis vitæ, et futuræ salutis commercia largiatur. Qui vivis, et regnas, etc.

Deinde cum summa reverentia incipiat, Te igitur, et Ministri stantes in gradibus suis cantent ipsos psalmos, usque dum Te igitur finiatur.

Exaudiat te Dominus.

Ad te Domine levavi animam meam.

Miserere mei Deus secundum magnam.

Domine refugium.

Qui habitat in adiutorio.

Deinde Preces.

Salvum fac servum tuum Domine; Deus meus sperantem in te.

Desiderium cordis ejus tribuisti ei Domine; et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.

Vitam petiit a te, et tribuisti Domine longitudinem dierum, in seculum, et in seculum seculi

Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum.

Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum speravimus in te.

Exurge Domine adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum.

Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.

Oratio pro sacerdote.

Gaudeat Domine quæsumus Domine tuus beneficiis impetratis, et cui fiduciam sperandæ pietatis tribuisti, optatæ misericordiæ præsta benignus effectum.

Alia communis.

Precibus nostris quæsumus Domine aures tuæ pietatis accomoda, et orationes supplicium, occultorum cognitor benignus exaudi, ut te largiente ad vitam perveniamus sempiternam. Per, etc.

Infra actionem.

In primis una cum famulo tuo Papa nostro N. et pro omnibus orthodoxis, atque Apostolicæ Fidei cultoribus Pontificibus, et Abbatibus, Gubernatoribus, et Rectoribus Ecclesiæ sanctæ Dei, et pro omni populo sancto Dei.

(Memento Domine famulorum famularumque tuarum, cunctorum scilicet consanguinitate mihimet, vel familiaritate, et amicitia conjunctorum, cunctorumque sua mihi peccata consentium, meque in tuo nomine bonis reficientium, et omnium circumstantium.

Hanc etiam oblationem humilitatis meæ, et devotionis, quam tibi offero pro peccatis meis, et criminosis actionibus meis castigandis, et dimittendis, pro cæca, et lapidea cordis mei duritia dissolvenda, et

illuminanda, quæso Domine, ut placatus accipias, et sinum pietatis super me expandas, meque illumines, sensum aperias, spiritum corrigendi tribuas, et ad te misero mihi redeundi aditum per lamenta pœnitentiæ concedas. Per Christum Dominum, etc.

Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus.

Istud præter in eodem canone, quando consilium, vel consilium aliquod agitur, postquam dixeris æterno Domino vivo, et vero.

Hæc igitur oblationem, quam tibi offerimus pro hujus negotii qualitate, de quo in præsentis disputationis actione veniatur, ut benigne suscipias suppliciter deprecamur, quatenus, non humano, sed tuo sancto consilio æquoque judicio misericorditer terminatum, vel directum, justitia, veritatisque termino finiatur, atque secundum tuam voluntatem modis omnibus ordinetur, et compleatur. Per Christum Dominum nostrum.

Communicantes, et memoriam venerantes.

Pro semetipso.

Memento Domine, et miserere mei, multi enim, et magni sunt languores mei, mali sunt et pessimi, sed major est misericordie tue multitudo, miserere mei Domine, et per hoc unicum mundi remedium aliquod scilicet gratiæ arido cordi meo infunde ad cognoscendum te.

Nobis quoque peccatoribus.

Pro semetipso, et pro debitoribus.

Memento Domine famulorum, famularumque tuarum N. N. præcipue deprecor pro his, qui memoriam mei coram te in suis precibus faciunt, vel qui se meis indignis precibus commendaverunt, quique etiam in tuo conspectu, sua mihi delicta confessi sunt, et qui mihi, vel congregationi tuæ aliquid charitatis officio sive pietatis, vel largitatis suæ studio impenderunt, quique etiam mihi propinquitatis, vel consanguinitatis, seu tuæ charitatis affectu conjuncti sunt; mihi quoque indignissimo famulo tuo propitius esse digneris, et ab omnibus delictorum offensionibus me emundare. Per, etc.

Nobis quoque peccatoribus.

Item pro semetipso in eodem canone dicenda.

Memento etiam mei, quæso Deus, et miserere: et licet hæc sancta indignis meis manibus tibi sancte Pater omnipotens æternus Deus offerantur sacrificia, qui nec invocare sanctam, ac venerabile nomen tuum dignus sum, tamen, quæ in honore, laude, et memoria gloriosissimi et dilectissimi Filii tui D. N. J. C. offeruntur, sicut inconsumm in conspectu Divinæ majestatis tuæ cum odore suavitatis accendantur. Per

cordia tua protegas, et ab omnibus impugnationibus defendas, ut tua ubique protectione salventur, et animabus famulorum, famularumque tuarum, videlicet omnium orthodoxorum, quorum commemorationem agimus, et quorum corpora hic, et ubique requiescunt, vel quorum nomina hic in libro vitæ scripta esse videntur, indulgentiam, et remissionem omnium tribuas peccatorum, et in consortio electorum tuorum habere digneris.

Hic recites nomina quorum velis.

Istis, et omnibus in Fide catholica quiescentibus locum pacis, refrigerii, et quietis, ut indulgeas deprecamur. Per Christum, etc.

Nobis quoque peccatoribus.

Memento etiam Domine famulorum, famularumque tuarum N. N. qui nos præcesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis, ipsis et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis et indulgeas deprecamur. Per Dominum.

Nobis quoque peccatoribus.

Expleta secreta, et oratione Dominica cum dixerit.

Pax Domini sit semper vobiscum.

Misceatur corpus Dominico sanguini, et dicatur.

Hæc sacrosancta commixtio corporis et sanguinis D. N. J. C. fiat omnibus nobis sumentibus salus mentis et corporis, et ad æternam vitam capessendam præparatio salutaris. Per eundem, etc.

Fiat commixtio et consecratio corporis, et sanguinis D. N. J. C. omnibus accipientibus nobis in vitam æternam.

Non mittat episcopus in calicem partem oblate, ut presbyteri solent, sed expectat, donec finita benedictione episcopus communicare debeat: et tunc accipiens partem, quam antea fregerat tenensque super calicem immittat dicens:

Sacri sanguinis commixtio cum sancto corpore D. N. J. C. prosit omnibus sumentibus ad vitam æternam.

Oratio.

Concede Domine Jesu Christe, ut sicut hæc sacramenta corporis, et sanguinis tui fidelibus tuis ad remedium contulisti; ita mihi famulo tuo indigno, et omnibus per me sumentibus, hæc ipsa mysteria non sint ad reatum, sed prosint ad veniam omnium delictorum per te Jesu Christe, etc.

Post hæc dicta osculetur altare, dicens.

Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, ne respicias peccata mea. sed fidem Ecclesiæ tuæ, cam-

Quando corpus Domnicum sacerdos in manus accipit A dicat

Panem cœlestem accipiam, et nomen Domini invocabo.

Sequitur oratio.

Perceptio corporis tui Domine Jesu Christe, quam indignus sumere præsumo, non mihi proveniat ad iudicium, et condemnationem, sed pro tua pietate prosit mihi ad tutamen mentis, et corporis, qui cum Patre etc.

Alia.

Fiat mihi obsecro Domine hoc sacramentum tuum quod indignus, et peccator præsumo percipere confisus de tua larga clementia ad viscera misericordiae tuae, et gratiam salutis, ad sanitatem animae, et corporis, remissionemque omnium peccatorum, ut non ad iudicium, sed ad remedium, illud merear percipere Salvator mundi, etc.

Cum corpus sumitur.

Corpus D. N. J. C. sit mihi remedium sempiternum in vitam æternam.

Quando calicem in manus accipit sacerdos dicat.

Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.

Sequitur oratio.

Communicatio, et confirmatio corporis, et sanguinis D. N. J. C. prosit mihi in remissionem omnium peccatorum meorum, et conservet me ad vitam æternam.

Alia ad-utramque.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus da mihi hoc corpus, et sanguinem Filii tui, ita sumere, ut per hoc merear remissionem omnium peccatorum accipere, et tuo sancto Spiritu replei, quia tu es Deus, et præter te non est alius, cuius gloriœ nomen permanet in secula seculorum Amen.

Cum sanguis sumitur.

Sanguis D. N. J. Christi custodiat me in vitam æternam.

Post perceptam communionem.

Domine J. C. Fili Dei vivi, qui ex voluntate Patris cooperante Spiritu sancto per mortem tuam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrum corpus, et sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus, et universis malis meis, et fac me tuis obedire mandatis, et a te nunquam in perpetuum separare digneris. Qui vivis etc.

Alia.

Corpus tuum Domine, quod accepi, et calix quem potavi, adhæreant in visceribus meis, et præsta ut nulla ibi remaneat peccati macula, ubi tua sancta introierunt sacramenta. Qui vivis etc.

Deinde presbyteris, et diaconis corpus in manus accipientibus, et communicantibus dicitur singularis:

Pax tecum. *ñ.* Et cum spiritu tuo.

Alia.

Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

Calicem vero cum sacrosancta commixtione dando unicuique dicat.

hæc sacrosancta commixtio corporis, et sanguinis D. N. J. C. prosit tibi ad vitam æternam

Subdiaconis autem, ac alio clero communicet hoc modo dicens.

Perceptio corporis, et sanguinis D. N. J. C. sanctificet corpus, et animam in vitam æternam. Amen.

Populo quidem communicando dicat.

Corpus, et sanguis D. N. J. C. prosit tibi in remissionem omnium peccatorum, et ad vitam æternam. Amen.

Interim dum communicans, dicat.

Ignosce Domine, quod dum rogare compellor, dum per immunda labia nomen sanctum tuum assumo, et immundorum actuum secreta confiteor, non habeo apud te verba sine crimine, tu enim conscientiae meae vulnera, tu cogitationum mearum occulta nosti, et immunditias meas tu solus agnoscis. Miserere mei Domine, miserere, mihi ignosce mysterii tui secreta tractanti, nec indignum misericordiae tuae iudices quem pro aliis rogare permittis, et in quo testimonium boni operis non agnoscis, officium saltem dispensationis creditae non recuses. Salvator miserere mei

Post perceptam communionem.

Quod ore sumpsimus, Domine, mente capiamus, et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Per etc.

Oratio.

Obsecro etiam te piissime omnium auxiliator, ne ad damnationem æternam mihi proveniat, quod quotidie cum conscientia polluta nomen sanctum tuum præsumo invocare, corpusque Christi Filii tui, et sanguinem indignus audeo accipere: quin magis per hoc me expurges sedulo, et munias ab omnium inimicorum jactulo, ac per eum in me habitare digneris, quem ad hoc misisti, ut redimeret nos ab omni inquinamento spiritus, et carnis, per ipsum unigenitum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, nos omnes ab omni libera malo, et in omni bono conserva. Qui tecum, etc.

Alia.

Conservent nos Domine munera tua, et æternam vitam tribuant nobis. Per etc.

Alia.

Custodi intra nos Domine, gratiae tuae manus, ut adversus omnia præsentis, et futuri seculi mala, eucharistiae, quam percipimus viribus, et virtute muniamur. Qui vivis etc.

Alia.

Præsta Domine Jesu Christe fili Dei vivi, ut qui corpus, et sanguinem proprium pro nobis indignis datum edimus, et bibimus, fiat nobis ad salutem, et ad redemptionis remedium sempiternum omnium criminum nostrorum. Per etc.

Postquam Diaconus dixit Ite Missa est, veniat Sacerdos ante Altare, et osculando dicat :

Placeat tibi Sancta Trinitas obsequium servitutis meæ, et præsta, ut sacrificium, quod oculis tuæ majestatis obtuli, sit tibi placens, mihiq; et omnibus, pro quibus illud obtuli, sit te miserante propitiabile. Qui vivis, etc.

Finita Missa accedat ad Altare, et osculetur illud dicens.

Meritis, et intercessionibus Beatæ Mariæ semper Virginis, et istorum atque omnium sanctorum suorum misereatur nostri omnipotens Deus, qui vivit, etc.

Expletis omnibus, episcopus de altari ad sacrarium rediens cum diaconibus, et cæteris quibus voluerit, cantet hymnum trium Puerorum.

Benedicite omnia opera Domini Domino.

Laudate Dominum omnes gentes.

Laudate Dominum in sanctis ejus

Postea.

Pater noster, qui es in cælis.

Et preces.

Confiteantur tibi Domine omnia opera tua; et sancti tui benedicant tibi.

Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.

Exultent iusti in conspectu Dei : et delectentur in lætitia.

Non nobis Domine non nobis : sed nomini tuo da gloriam.

Sacerdotes tui Domine induantur justitia, et sancti tui exultent.

A Non intres in iudicium cum servis tuis Domine, Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Domine Deus virtutum converte nos : Et ostende faciem tuam, et salvi erimus

Benedicat nos Dominus Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ.

Domine exaudi orationem meam ; et clamor meus ad te veniat.

Oremus.

Deus, quem omnia opera benedicunt, quem cæli glorificant, quem Angelorum multitudo conlaudant, quæsumus te, ut sicut tres pueros de camino incendii, non solum illæsos, sed etiam in tuis laudibus conclamantes liberasti; ita nos peccatorum nexibus obvolutos, velut de voragine ignis eripias, ut dum te pari benedictione laudamus, criminumque flammæ, operumque carnalium incendia superantes, hymnum tibi debitum jure, meritoque reddamus. Per Dominum nostrum etc.

Alia.

Deus, qui tribus pueris mitigasti flammæ ignium concede propitius per intercessionem eorum, et merita omnium sanctorum tuorum, ut nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum atque tormentorum. Per Dominum, etc.

Alia.

Actiones nostras quæsumus Domine, aspirando præveni, et adjuvando prosequere, ut omnis oratio et cuncta nostra operatio a te semper incipiat, et per te cæpta finiatur. Per, etc.

C *Explicit ordo de officio Missæ.*

FRAGMENTUM MISSÆ

Ab initio usque ad Evangelium, ad instar superioris variis orationibus interpolata.

Incipit Ordo qualiter Missa celebrari debeat. *In primis sacerdos dicat orationem ad calceandum se.*

Calcea Domine pedes meos in præparatione evangelii pacis, et protege me in velamento alarum tuarum.

Ad manus lavandas. Largire sensibus meis omnipotens Pater, ut sicut exterius abluuntur inquinamenta manuum, sic a te mundentur interius pollutiones mentis, et crescant in nobis sanctarum argumenta virtutum. Per Christum etc.

Ad mappam. Da Domine virtutem manibus meis ad abstergendam omnem maculam immundam, ut sine pollutione mentis et corporis valeam tibi servire. Per Christum.

Ad amictum. Obumbra Domine caput meum umbraculo sanctæ fidei, et pelle a me nubila ignorantia.

et circumda me lorica fortitudinis.

Ad zonam. Domine accinge in me custodiam mentis meæ, ne ipsa mens inflatur spiritu elationis. Amen.

Ad stolam. Stola justitiæ circumda Domine cervicem meam, et ab omni corruptione peccati purifica mentem meam.

Ad casulam. Indue me Domine ornamento humilitatis, charitatis, et pacis, ut undique munitus virtutibus possim resistere vitiiis, et hostibus mentis et corporis.

Ad manipulum. Da mihi Domine sensum rectum et vocem puram, ut implere possim laudem tuam. Amen.

Deinde cantet cum circumstantibus clericis hos psalmos, quam amabilia, id est Psal. LXXXIII, qui

Ecclesiæ, de qua egimus lib. II, cap. 3. Benedixisti. A Inclina Domine. Pater noster. *Vers.* Exurge Domine, adjuva nos. Fiat Domine misericordia tua super nos. Deus tu conversus vivificabis nos. Ostende nobis Domine misericordia tuam. Non intres in iudicium cum servo tuo. Propitius esto Domine peccatis nostris. Domine exaudi orationem meam.

Oremus.

Aures tuæ pietatis mitissime Deus inclina precibus meis, et gratia S. Spiritus illumina cor meum, ut tuis mysteriis digne ministrare, teque æterna charitate diligere merear. Per Dominum nostrum etc.

Tum dicat apud se. Rogo te Deus Sabaoth altissime, Pater sancte, ut tunica castitatis digneris me accingere, et lumbos meos baltheo tui amoris ambire, ac renes corporis mei igne charitatis exurere, quatenus pro peccatis meis te Dominum meum di-

gnae possim intercedere, et astantis populi peccatorum veniam promereri, ac pacificas singulorum tibi hostias immolare. Me quoque indignum audacter ad te accedentem sinas perire, sed dignare me tua pietate mundare, lavare, ornare, tibi que idoneum et dignum ministrum efficere, leniter me ac benigne suscipere. Præsta mihi hoc omnipotens Pater per Unigenitum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum vivit, etc.

Fac me quæso omnipotens Deus ita iustitia indui, ut in sanctorum tuorum merear exultatione lætari, quatenus emundatus ab omnibus sordibus peccatorum consortium adipiscat tibi placentium sacerdotum, meque tua misericordia a vitis omnibus exuat, quem reatus propriæ conscientia gravat. Per Christum. etc.

Deinde cum clerici inceperint Gloria post Intro-

ntuntur, sed veterem quæ ante S. Hieronymum in usu erat, et a sanctis Patribus Itala et Vulgata dicebatur : atque idem in Responsoriis, Tractibus, Offerentiis, et Communionibus exactissime observavit. Quæ res cum nonnihil habeat caliginis, breviter elucidanda est; plerique enim ignorant quæ fuerit ista versio, et ex quibus fontibus emanarit. Id vero ut clarius explicetur, paulo altius ejus initium repetendum est. Notum est omnibus vel mediocriter eruditis quantæ olim auctoritatis fuit ante et post Christi adventum septuaginta duorum Interpretum Græca ex Hebraico sermone translatio. Illa enim Judæi in synagogis utebantur, teste Tertulliano, qui de ea disserens cap. 18 Apologetici in fine ait, *sed et Judæi palam lectitant.* Eadem usi sunt Hebræorum doctissimi Philo et Josephus, ut ex libris ipsorum liquet. Sed et apostoli ac fideles in exordio nascentis Ecclesiæ eam publice in ecclesiasticis conventibus legebant, ut Cyrillus Hierosolymitanus docet Catech. 4, in qua disserens de his interpretibus eorumque auctoritate : *Hos, inquit, solos studiose meditare, quos et in Ecclesia secure tutoque recitamus. Multo prudentiores te erant apostoli, veteresque illi episcopi Ecclesiæ antistites, qui hos tradiderunt.* Idem asserit Iræneus lib. III, cap. 25, dicens, postquam enarravit ipsorum Interpretum historiam : *Apostoli consonant predictæ interpretationi, et interpretatio consonat apostolorum traditioni. Etenim Petrus et Joannes et Matthæus et Paulus et reliqui deinceps, et horum sectatores prophetica omnia ita annuntiaverunt, quemadmodum Seniorum interpretatio continet.* Qua de causa apud Christianos in magna semper veneratione fuit. Sed cum postea scriptorum vitio corrupta fuerit, ut sancti Patres Justinus martyr in Dial. cum Triphone, Augustinus De civit. Dei lib. XV, cap. 43, et Hieronymus ep. 108, conqueruntur, eam primum Origenes, deinde Lucianus martyr, postmodum Hesy chius, ac denique Hieronymus a mendis expurgarunt. An vero Origenes prototypum viderit, quod Tertullianus loco citato Apologetici credidit suo tempore integrum Alexandriæ exstitisse; et quando illud interierit incertum est: nec mei instituti aut

audere interpretationem. Verum inter omnes illa præstantissima, et communiter ac ubique recepta fuit, quæ Itala dicebatur, teste ipso Augustino qui libro citato cap. 15 ait : *In ipsis interpretationibus Itala cæteris præferatur, nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ.* Cum autem Vulgatæ et Veteris nomine tempore S. Hieronymi hæc insignita fuerit, consequens est eam cæteris antiquiorem fuisse, majoremque inter alias auctoritatem habuisse. Dicta est etiam Romana, quia illam ab initio recepit Romana Ecclesia. Et fortassis hæc prima fuit ex Græco textu translatio ab aliquo apostolorum discipulo facta, et a primis Ecclesiæ fundatoribus visa et approbata, atque ab his ad successores simul cum deposito fidei tradita, qua non solum sedes apostolica, quæ Latina versione nullo unquam tempore caruit; sed et reliquæ Occidentales Ecclesiæ utebantur : quamvis in eam aliquot mutationes irrepserint vel scriptorum audacia sive oscitantia, vel episcoporum licentia, qui quædam verba vel sententias ad suæ regionis idiotismos accommodarunt. Porro hujus versionis integrum corpus nullibi exstat, solumque Psalterium remansit cum canticis, quæ in divinis officiis recitantur. Sunt et aliquot ejus particule in expositionibus sanctorum Patrum. Cum enim versio S. Hieronymi, ut Isidorus scribit lib. VI Orig., cap. 3, cæteris melior et Hebraicæ veritatis magis consona æstimaretur, ac ideo cœperit in ecclesiis legi, in conciliis citari, in commentariis exponi, vetus illa, quasi jam minime necessaria esset, paulatim negligi cœpit, donec tandem omnino interit, ac perpetua oblivione sepulta est. Suspicio autem id contigisse ducentis et amplius annis post Hieronymum; nam tempore Gregorii Magni utraque in usu erat, et vetus et nova, ut ipse in fine epistolæ dedicatoriæ expositionis in Job ad S. Leandrum episcopum indicat, ubi novam versionem, Hieronymi scilicet, se exponere dicit, et quando causa comprobationis exigit nunc novam, nunc veterem assumere : *Ut quia, inquit, sedes apostolica, cui auctore Deo præsideo, utraque utitur, mei*

atum, procedat antecedente eum diacono, et ante eum subdiacono cum libro evangelii, et ante subdiaconum acolytho cum thymiamate; ante quem duo alii acolythi præcedant cum candelabris et luminaribus, et sic ordinate exeant a Secretario cum Antiphona, Redime me et miserere mei, ut in ecclesiis benedicam te Deus Israel: et Psalmo Judica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum: et ut pervenerint ante altare incipiant Psalmum cum Antiphona Introibo ad altare Dei. Psal. Judica me Deus et discerne causam meam, cum Gloria Patri, et repetitur Antiphona. Deinde inclinati faciant confessionem diacono stante ad dexteram sacerdotis cum Acolytho, et subdiaconus a sinistris teneat librum evangelii contra faciem ejus.

Sequitur confessio.

Confiteor Deo omnipotenti, et istis, et omnibus sanctis ejus, et vobis fratribus, quia ego miser peccavi nimis in lege Dei mei cognitione, sermone, et opere, pollutione mentis et corporis, et in omnibus malis, quibus humana fragilitas contaminari potest, propterea precor vos, ut oretis pro me misero peccatore.

Precibus et meritis sanctæ Dei genitricis et Virginis Mariæ et omnium sanctorum suorum misereatur vobis omnipotens Dominus, et dimittat vobis omnia peccata vestra præterita, præsentia et futura: liberet vos ab omni malo, conservet vos in omni opere bono, et perducatur nos pariter Christus Filius Dei vivi in vitam æternam. Amen.

Indulgentiam et absolutionem et remissionem omnium peccatorum nostrorum, et spatium veræ poenitentiae per intercessionem omnium sanctorum suorum tribuat nobis omnipotens, pius, et misericors Dominus. Amen.

Vers. Convertite nos Deus salutaris noster. Resp. Et averte iram tuam a nobis.

Dignare Domine die ista sine peccato nos custodire.

Fiat Domine misericordia tua super nos: quemadmodum speravimus in te.

Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus ad te veniat.

Oremus.

Aufer a nobis quæsumus Domine iniquitates nostras, ut ad Sancta Sanctorum puris mereamur mentibus introire. Exaudi quæsumus Domine supplicum preces, et consentium tibi parce peccatis, ut pariter nobis indulgentiam tribuas benignus et pacem. Per Dominum, etc.

Quibus expletis subdiaconus apertum librum præbeat sacerdoti osculandum. Osculato autem evangelio, quod eo die legendum est, dicat: Pax Christi, quam nobis per evangelium suum tradidit, conservet et confirmet corda nostra et corpora in vitam æternam. Amen. Et subdiaconus claudens librum pona. super altare in sinistro cornu. Cum vero inceperint in choro Kyrie eleison, acolythi deponant candelabra in pavi-

mento. Diaconus vero accipiat thuribulum de manu acolythi et accedens osculetur altare, quem subsequitur sacerdos, et inclinatus oret prius hujusmodi.

Ad te Plasmator meus, redemptor meus, salvator meus, ego miserimus servus tuus ad te cordis devotione confugio. Tu quia pius es miserere mei et suscipe confessionem meam unica spes salutis meæ, Domine Deus meus. Nam gulae, ebrietatis, et crapulae vitis quotidie sine intermissione deservio, et delector. Fornicationis, pollutionis, et libidinis sceleribus ab ipsa pene pueritia putrefactus sum: et omni spurcitia et immunditia libidinis intus exteriusque maculatus sum. Tristitia, acedia, somnolentia, iracundia, concupiscentia, cupiditate, avaritia, invidia, malitia, odio, detractione, suspitione, simulatione, perjurio, falsitate, mendacio, negligentia, inobedientia, vana gloria, levitate, et superbia perditus sum: et omni mala cogitatione, locutione, sive actione, atque omnibus malis et iniquitatibus extinctus sum. Sed tu qui justificas impios et vivificas mortuos, justifica me et resuscita me Domine Deus meus.

Deinde surgat et osculetur altare dicens: Omnipotens sempiternus Deus, qui me peccatorem sacris altaribus astare voluisti, et sancti nominis tui laudare potentiam, concede quæsumus per hujus sacramenti mysterium meorum mihi veniam peccatorum, ut tuæ majestati digne ministrare merear. Per, etc.

Et sic accepto thuribulo de manu diaconi faciat incensum super altare, et reddat eidem diacono porrigens ei osculum. Diaconus vero faciat incensum circum altare, et reversus odorem præbeat sacerdoti, redditoque thuribulo acolytho stet post sacerdotem, et subdiaconus retro post eum. Finitis in choro Kyrie eleison, si tempus fuerit, dicat sacerdos Gloria in excelsis Deo. Deinde versus ad populum, cum qui verti debet et diaconus dicat Dominus vobiscum et orationem. Qua dicta subdiaconus contra altare legit epistolam, quam dum incipit, sacerdos et diaconus sedeant in sedilibus suis ad dexteram partem altaris, juxta quos et subdiaconus post lectam epistolam sedeat. Deinde canatur Graduale, Alleluia, vel Tractus, seu Sequentia. Interim vero dicantur a sacerdote vel ministris istæ orationes.

Oratio.

Benignissime ac misericordissimo, serenissime ac clementissimo Deus, cui omnis angelica famularur virtus, cuique quicquid sanctum et mundum est obsequitur, ante conspectum divinæ majestatis tuæ assisto reus, sacrosancti mysterii usurpator satis indignus: quia et invocare sanctum ac venerabile nomen tuum non sum idoneus, quippe qui sum innumerabilibus criminibus prægravatus, superbia inflatus, cenodoxia turgidus, invidia demotus, acedia anxius, libidine fracidus, lascivia dissolutus, iracundia stimulatus, odio inveteratus, detractione perditus, protervia tumidus, ventris inglutie et gulae appetitu immoderatus, fallacia reptor, im-

munditia sordidatus, amore sæculi nimis detentus, avaritia irretitus, jactantia elatus, hypocrisi subdulus, contentione pertinacissimus, discordia fraudulentus, susurratione promptissimus, rancore cordis et pusillanimitate affectatus, torpore ignavus, in jurando inconsideratus, scurrilitate assiduus, verbis otiosis et superfluis atque criminosis deditus, fornicatione tam spiritali quam corporali graviter pollutus, et in cunctis voluptatibus in quibus humana fragilitas labi potest miserrime præcipitatus; et in omnibus omnino vitiis atque criminibus, in quibus cogitando, loquendo et operando, peccari potest, coram examine æquitatis tuæ me graviter peccasse et reum esse recognosco et confiteor. Sed tu piissime et misericordissime Deus, ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis homo vivens, quippe qui est fœnum arecens, et corruptibilis caro, quotidieque ad non esse tendens omnino. Quis ergo potest mundum de immundo concœptum semine facere, nisi tu qui solus es Deus? Sicut enim pannus menstruatæ, sic immundi sumus ante majestatem claritatis tuæ Domine. In tuo namque conspectu nec ipsi cœli sunt mundi, quanto magis nos creati in carne corruptibili, atque homines terreni et immundi? Quid enim digne offerat mortalis immortalis, corruptibilis incorruptibili mutabilis incommutabili? Sed ut hoc valeret fieri, incarnatus es pro nobis Fili Dei, mundus et incorruptibilis permanens sicut es. Sacramentum quoque corporis et sanguinis tui electis tuis tradidisti, quo efficeremur de immundis mundi, de peccatoribus sancti, de incestis casti, et de fœditate nitidi et quo possemus ante majestatem gloriæ tuæ apparere præclari. Ergo tu Domine sacerdos summe, sanctificator et sanctificatio sacerdotii, miserere mihi homini peccatori, parce indigno sacerdoti, ignosce mysterii tui secreta tractanti, nec indignum misericordiæ tuæ iudices, quem pro aliis rogare permittis, et in quo testimonium boni operis non agnoscis, officium saltem creditæ non recuses dispensationis. Et fiat mihi hæc sacrosancti mysterii frequentatio omnium scelerum meorum indulta propitiatio, Salvator mundi. Qui vivis etc.

Alia oratio.

Deus misericordiæ, et veritatis clementiam tuam suppliciter deprecor etc. *Exstat supra in missa Illyrici.*

Aua oratio.

Deus qui non mortem sed pœnitentiam desideras peccatorum. *Ut supra in missa Illyrici.*

SEQUITUR LITANIA.

Christe audi nos.

Pater de cœlis Deus miserere nobis.

Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis.

A Sancta Mater Domini,
 Sancta Virgo Virginum.
 Sancta Regina cœlorum.
 Sancta Mater misericordiæ.
 Sancte Michael.
 Sancte Gabriel.
 Sancte Raphael.
 Omnes sancti Angeli et Archangeli.
 Sancte Joannes Baptista.
 Omnes sancti Patriarchæ et Prophetæ.
 Sancte Petre.
 Sancte Paule.
 Sancte Andrea.
 Sancte Jacobe.
 Sancte Joannes.
 B Sancte Jacobe.
 Sancte Philippe.
 Sancte Bartholomæe.
 Sancte Matthæe.
 Omnes Sancti Apostoli et Evangelistæ.
 Sancte Dionysi.
 Sancte Stephane.
 Sancte Corneli.
 Sancte Cypriane.
 Sancte Sebastiane.
 Sancte Chrysante.
 Sancte Georgi.
 Sancte Aureli.
 Sancte Processe.
 Sancte Januari.
 C Sancte Hermæ.
 Sancte Vite.
 Sancte Mercuri.
 Sancte Cæsari.
 Sancte Pancrati.
 Sancte Adelberte.
 Sancte Cyriace.
 Sancte Evatici.
 Sancte Phocas.
 Sancti Joannes et Paule.
 Sancti Tiburti et Valeriane.
 Sancti Faustine et Jovita.
 Sancti Prime et Feliciane.
 Sancti Sergi et Bacche.
 Sancti Nazari et Celse.
 Sancti Felicissime et Agapite.
 Sancti Nicander et Marciane.
 Sancti Valentine et Hilari.
 Sancti Cirine et Maxime.
 Sancti Quadraginta Martyres.
 Sancte Fortunate cum sociis tuis.
 Omnes sancti Martyres.
 Sancte Gregori.
 Sancte Martine.

Sancte Remigi.
 Omnes sancti Pontifices et Confessores.
 Sancte Benedicte.
 Sancte Maure.
 Sancte Placide.
 Sancte Severine.
 Sancte Romane.
 Omnes sancti Monachi et Heremitæ.
 Sancta Scholastica.
 Sancta Cæcilia.
 Sancta Daria.
 Sancta Catharina.
 Omnes sanctæ Virgines.
 Omnes sancti et sanctæ Dei.
 Propitius esto, parce nobis Domine.
 Ab insidiis dæmonum libera nos Domine.
 A periculo mortis libera
 Ab immundis cogitationibus.
 A dominatu omnium vitiorum.
 A cæcitate cordis.
 Ab omni malo.
 Peccatores, te rogamus, audi nos.
 Ut parceas nobis, te rog.
 Ut nobis spem certam dones.
 Ut fidem rectam tribuas.
 Ut charitatem perfectam conferas.
 Ut cunctorum in nobis vitiorum monstra mortifices.
 Ut omnium nos virtutum prærogativa vivifices.
 Ut nobis per incarnationem tuam introitum in sancta sanctorum pandas.
 Ut per hoc sacrosanctum mysterium animas et corpora nostra renoves.
 Ut per hoc conscientias nostras purifices.
 Ut hoc terribile mysterium non sinas nobis fieri ad iudicium
 Ut istud ineffabile sacramentum mundis manibus tractemus.
 Ut puris mentibus sumamus.
 Ut indulgentiam omnium peccatorum per hoc consequamur.
 Ut per hoc tibi semper inhærere valeamus.
 Ut per hoc et tu in nobis, et nos in te manere mereamur.
 Ut gratiam sancti Spiritus cordibus nostris infundere digneris.
 Ut cunctum populum Christianum pretiosissimo anguine tuo redemptum conservare digneris.
 Ut locum pœnitentiæ nobis concedas.
 Pater noster. *Vers.* Convertite nos Deus salutaris noster.
 Dignare Domine die ista.
 Miserere nobis Domine.
 Fiat Domine misericordia tua super nos.

ora. **A** Non nobis Domine, non nobis.
 Exurge Domine adjuva nos.
 Domine exaudi orationem meam.

Sequitur oratio.

Adjuva nos Domine Deus noster tuorum deprecatione sanctorum, ut omnium beatorum Angelorum, Archangelorum, cunctorumque spirituum superuorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarum, Martyrum, Confessorum, Sacerdotum, Levitarum, Monachorum, Virginum, Viduarum, Innocentium, atque omnium fidelium tibi in cælo et in terra ministrantium, quorum hodie festa geruntur per universum mundum, eorum nos peccatores et indigni quod optamus et indigenus opportuno tempore sentiamus auxilium. Per te Jesu Christe, Salvator mundi. Qui vivis, etc.

Alia oratio.

Conscientia quidem trepida omnipotens Deus ad altare tuum accedo, sed si dimitto vereor de inobedientia condemnari. Parce ergo mihi Domine indigno famulo tuo, et licet ad tanta mysteria celebranda semper indignus inveniari, tamen fiduciam de tua misericordia retineo. Pro qua re, Deus omnipotens, dignare me paterna pietate placidoque vultu respicere, et cordis mei interiora purgare, et si ego reata culpabilis existo, beata tamen et gloriosæ semperque Virginis Mariæ, et omnium sanctorum tuorum obtentu sint tibi in omnibus placita mea ministeria. Qui vivis, etc.

Alia oratio

C Domine Deus omnipotens qui es trinus et unus, ubique præsens, ubique totus, tibi confiteor omnia peccata mea, quæ si non confiterer, te tamen Domine, quem occulta non fallunt, latere non poterant: quia peccavi nimis in cogitationibus, locutionibus, diversisque operibus malis et multis. Et quia ego miser et miserabilis propter duritiam cordis mei, nisi tu adjuves me in ipsa peccatorum meorum morte perduro, propterea precor te, miserere mei. Qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

Alia.

Deus qui de indignis dignos, de immundis mundos, de peccatoribus efflicis justos, munda cor meum et corpus meum ab omni sorde et contagione peccati, et fac me dignum sacris altaribus tuis ministrum, et concede propitius, ut in hoc altari ad quod indignus ministraturus accedo, hostias acceptabiles atque placabiles offeram pietati tuæ pro omnibus peccatis et offensionibus meis, et innumeris quotidianis excessibus, et pro omnibus qui se meis indignis precibus commendaverunt; sed et pro omnibus fidelibus Christianis, et pro omnibus circumstantibus omnibusque mihi familiaritate vel

Alia.

In gnum me Domine fateor tuis sacris, qui innumeris quotidie fuscior peccatis. *Exstat totidem verbis in superiori missa Illyrici.*

Alia.

Altissime Deus ignosce mihi, etc. *Exstat etiam supra aliquot verbis additis et immutatis.*

A

Alia.

Impellit me ministrandi officium hostiam salutarem offerre pro populi delicto, sed terret conscientia indebiti sacerdotii, etc. *Habetur item in superiori missa.*

Cætera desunt.

MONUMENTA MONASTICA.

De Prandio monachorum qualiter monasteriis in Romana Ecclesia constitutis est consuetudo.

(Gerbert, *Monum. vet. liturg. Alem.* ex ms. Sangall. sæc. ix.)

Quando autem ad prandium accedunt, dicit prior orationem cum fratribus, hoc est : *oculi omnium*; totam cum *Gloria Patri* subsequente prolixè dicuntur, et postea in fine *alleluia* canuntur; et dicit sacerdos orationem talem vocem, ut cuncti audiantur, et respondeant. *Amen. Hoc benedicantur nobis Dns dona tua.* Vel alias sunt plurimas, quæ ad hunc cibum sunt deputatas. Et sedeunt postea omnes in loco suo; habent autem prope mensa Abbatis cathedra tale ex alto stabilita cum annologio, ubi librum ponitur, et sedeunt, cum legunt. Et statim, cum primum cibum ponunt ministri, et signum insonuerit, ut signetur ad comedendum, respondent omnes : *Deo gratias.* Priore signante, aut presbytero, vel cui jusserit, tali voce signatur, ut universi audiant, et respondent : *amen.* In ipso incio comedentium est præparatus lector, qui statim petit benedictionem, dicit : *jube Domne benedicere.* Senior autem dicit : *Salvet nos Dns*; et respondent omnes *amen*; et ingreditur ad legendum, et legit, quamdiu illum cibum manducant, et postea, si longo prandio habuerint, ut diucius sedeant, vel si aliam ministratiorem ministrantur, tangit Prior mensa, ut sileat ipse lector modicum, et si fuerint pisces, vel etiam si volatilia, manducant; cum ministratur, et insonuerit signum, ut benedicatur, respondent omnes : *Deo gratias*, et benedicit Prior, aut cui jusserit, dicente : *creaturam suam creator omnium Dns benedicat*, et respondent omnes, *amen*; et manducatur. Si item alius cibum fuerit, dicit orationem, hoc est : *precibus scæ Dei genitricis Mariæ, et nos, et dona sua Xps Filius Dei benedicat*; respondent omnes, *amen.*

Et ad aliam ministratiorem iterum legit lector tamdiu, quousque præcipiat ei Abba ut finiatur. Aut si ille congruam finem invenerit, si benedictio sonaverit in extremo sermone repetit ipsum iterum secundum vicem prolixè; et respondent omnes : *Deo gratias*, et descendit. Si autem longa fuerit lectio, et vel bene finierit sermonem, repetit ipsum, et postea dicit : *tu autem Dne miserere nobis*, et respondent omnes, *amen.* Sic et ad nocturnis, vel ad collecta, vel ubi præceptum legerint divinum, ista est consuetudo, ut semper quando incipit legere, petita benedictione dicit : *jube Domne benedicere*; quando finierit lector lectionem, *Deo gratias* respondent. Et descendente eo vadit ante mensam Abbatis, et dat ei benedictionem, unde manducatur, et bibit. Surgentibus autem fratribus dicent lente : *confiteantur tibi Dne*; adjungentes *Gloria Patri*, et ad finem *alleluia* canentes. Et si majorem refectionem habuerint, ut eis exinde superfuerit dicit Prior, vel cui cura commissa est orationem : *fragmenta, quæ superaverunt servis suis, Xpus Filius Dei multiulexit. et benedicat. et abundare faciat qui*

B in fine canentes *alleluia.* Et dicit senior orationem, sic tamen, ut cuncti audiant, et respondeant, *amen*, hoc est : *tua nos Dne*; vel alias sunt multas secundum tempus. Sedentes autem in sedilia sua faciunt similiter, sicut et in prandio in die, et si contigerit, ut nox perveniat cœnantibus, et lumen necesse sit accendere; ille autem frater, qui lumen adportat, statim cum ingreditur in domum prope seniores dicit tali voce, ut omnes audiant : *lumen Xpi*, et dicunt omnes *Deo gratias*; et iterum ipse incurvatus dicit : *jube Domne benedicere.* Senior autem dicit : *in nomine Dni sit*; et respondent omnes, *amen*, et sic ponit lumen in locum suum, ut luceat omnibus in domo. Et si miscere jussum fuerit fratribus, ut bibant, vadit minister ad ministerium, et tangit digito suo calicem, et respondent omnes *Deo gratias*, et signat, et respondent omnes, *amen*, et sic bibent cum benedictione; et si fructum eis Dns dederit, dicit senior ita orationem : *fructus suos Dns omps benedicat*, et respondent omnes, *amen.* Sic fit de omnia (omni) administrationem. Cum autem refeccio expleta fuerit, facto signo, ut surgant, ille frater, qui in quoquina septimanam facit, quando fratres reficiunt, semper cum aliis ministris ad mensam seniorum sive fratrum administrat. Cum autem surgunt a mensa, ille frater curvat se contra orientem super genua sua, et rogat pro se orare, dicens : *Domni orate pro me*; et dicit senior, *salvet nos Dns*, ille frater surgens, dicit proluxa voce, *Deo gratias.* Statim omnes fratres incipiunt canere, *semper tibi Dne gratias.* Ita finitum, dicit Prior cum fratribus : *miserator et misericors Deus*, prolixè cum *Gloria*, adjungentes et in fine *alleluia.* Sive : *Qui dat escam omni carni, confitemini Dno cœli, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*, et dicit sacerdos orationem, hoc est : *satiasti nos Dne*, finita respondent omnes, *amen*, et sic vadunt ad orationem, et orant, sicut supra scriptum est.

D Ille autem septimanarius, qui ingreditur quoquinam, in die dominica ingreditur, vel egreditur, juxta id quod in regula sci Benedicti continetur scriptum. Matutinis finitis statim in oratorio, qui egreditur, postulat pro se orare dicens : *Domni orate pro me*, dicit autem senior : *salvum fac servum tuum*; ille vero subsequens dicit cum omnibus fratribus : *benedictus es Dne Deus*, hoc usque tercio repetens, accepta benedictione egreditur. Statim dicit, qui ingreditur : *Deus in adjutorium meum intende*, et ista oratione tercio cum omnibus repetitur, et sic accepta benedictione, intrat ad serviendum fratribus suis. Sic et in ecclesia beati Petri apostoli, presbyter septimanam facit, vel mansionarii, qui lumen vel ornatum ipsius ecclesiæ custodiunt, die Sabbati ora tercia consignant officia sua ad pœ-

piger, sed habeat prudentiam; sic habent alii Sacerdotes, vel Patres, seu et Monachi devoti, qui recto ordine vivere, atque custodire cum divina auctoritate desiderant. Quomodo illi vadunt, istam scam doctrinam ad suam utilitatem, vel suos, seu et multorum ædificationem cum magno labore ipsam deferent, ut hic postmodum, vel in futurum perpetualiter gaudeant, atque letentur in conspectu Dei et angelorum, vel omnium sanctorum ejus. Vadat sibi ipse Roma, aut si piget, misso suo fideli in loco suo transmittat, et inquirat diligenter, si est ita, aut non est, quod de pluribus parum conscripsimus; aut si non ita ibidem celebratur, vel si bene cum sancta intentione vel devotione inquisierat, et adhuc in centuplum melius, unde in opere Dei præficiat, invenerit; tunc postmodum fortasse ista audiat, despiciere vel derogare, vel etiam tantos et tales scos Patres contra se adversare præsumat, qui istam scam normam instituerunt. Primus, beatus Damasus Papa, adjuvante S. Hieronimo presbytero vel ordinem ecclesiasticum descriptum de Hierosolymsa permissu sci ipsius Damasi transmittentem instituit, et ordinavit. Post hunc beatissimus Leo Papa annalem cantum omnem instituit, atque opuscula in canonica institutione luculentissima edidit, quam, si quis ea usque ad unum iota non receperit, vel veneraverit, anathema sit. Deinde beatus Gelasius (Zelasius) Papa similiter omnem annalem cantum seu et decretalia canonum honeste atque diligentissime, facto in sede beati Petri apostoli conventu Sacerdotum plurimorum, conscripsit. Post hunc Simmachus Papa similiter et ipse annalem suum cantum edidit. Iterum post hunc Johannes Papa similiter et ipse annuum circuli cantum, vel omni ordine conscripsit. Post hunc Bonifacius Papa, qui inspirante sco Spu et regulam conscripsit, et cantilena anni circuli ordinavit. Post hos quoque beatus Gregorius Papa, qui aflatu sci Spus, magnam atque altissimam gratiam ei Das contulit, ut super librum beati Job moralia diptycha (libica), investigatione tripliciter atque septiformem expositionem lucidaret. Super Ezechiel quoque propheta prima parte, seu et extrema, luculentissima expositione declaravit. Quid super evan-gelia quadraginta humiliarum expositione fecerit, notum est omnibus Christianis, quam pulchra explanavit. Quid inde aliquorum libris operante sco Spu digessit, vel aliarum multarum sanctorum Scripturarum interpretatus est, Xpianis in mundo te-gentibus, patefactum est. Et cantum anni circuli nobile edidit. Post istas quoque Catalenus Abba, ibi deseruiens ad sepulcrum sci Petri, et ipse quidem annum circuli cantum diligentissime edidit. Post hunc quoque Maurianus Abba ipsius sci Petri apostoli serviens, annalem suum cantum, et ipse nobile ordinavit. Post hunc vero Dominus Vir bonus Abba, et omnem cantum anni circuli magnifice ordinavit.

Si quis, postquam ista cognoverit, custodire, vel celebrare, in quantum Deo iubente valuerit, neglexerit, aut si melius aliunde scire, vel accipisse exemplum fortasse jactaverit, dubium non est, quod ipse sibi fallit, et in caligine erroris senet ipsum infeliciter demergit, qui tantos, et tales Patres, scos Auctores ausus sit despiciere, vel derogare. Nescio, qua fronte, vel temeritate præsumptuoso spiritu ausi sunt beatos Hilarium atque Martinum, sive Germano vel Ambrosio, seu

atque custodire videmur; quorum vita, vel mores, et opera atque meritum longe ab istis, quos modo memoravimus, quantum cœlum a terra, distat, distare videatur; cum istos præclaros Confessores Xpi, quos superius nominavimus, sciamus, frequenter eos Romam ambulasse, et apud beatos Papatus, vel Xpianis Imperatoribus colloquium habuisse, vel si qui a sca Romana sede deviant, sæpe recorrexisset, apud nos manifestum est. Inquirant ergo, qui istos se fatentur habere auctores, volumina, vel gestas eorum, si sic tenent, et operantur. quomodo et illi operati sunt, atque tenuerunt, adsentimus et nos eos cum omni devotione et veneratione. Si autem non est ita, oportet eoa diligenter inquirere, et imitare, atque custodire, sicut et sca Romana ecclesia custodit, ut teneant et ipsi unitatem catholicæ fidei, amen; ne dum peregrinas consuetudines inquirentes, atque sectantes involvantur, vel excidantur a fide, ne superveniat in illos illud, quod egregius prædicator prædixit: in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, et omnem intellectum in captivitate redigentes, veritatem autem non loquentes, nec adquiescentes; et illud; erit enim tempus, cum sanam doctrinam non substinebunt, sed ad sua desideria concervabunt sibi magistros prurientes auribus habentes, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur; et illud; testimonium perhibeo illis, quod simulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam, vel traditionem, quam acceperunt a nobis; ignorantes enim Dei scientiam, et suam querentes, statuerunt justitiæ Dei non esse subjectam justitiæ suam. Illi qui sunt, qui statuere? qui veram auctoritatem derelinquant, et arbitrio suo vel voluntatem sequuntur; quod ita Xpianis non expedit facere, sed magis divinarum Scripturarum eotidie scrutare, et sanctorum Patrum dogmata investigare, atque imitare, qui in omnibus semper Domino placuerunt, et hic in mundo hominibus probati paruerunt, nec e schismaticis vel contradictoriis adversus scam sedem Romanæ ecclesie esse demonstratur, et ne forte videantur esse ramusculi, quod sua membra de illo sigillo septimo, id est septima hæresis, qui ad extremo surrectura est, adstante sacra scriptura: quia prope est pro foribus, quod dicitur ante janua, quia juxta beati Johannis Apostoli vocem, qui septem ecclesiis in Apocalypsi scribere a Domino jusus est, et librum signatum vidit sigillis septem secundum misterium septem dona Spiritus sancti. Econtra ex adversa parte septem spiritus nequam sunt contrarii septem donis Spiritus sancti, et septem sigillis, septem hæreses sunt. Sex enim jam surrexerunt in mundo de parte orientali contra sca Romana ecclesia, sed opitulante gratia Xpi omnes illas hæreses fregit sancta sedes beati Petri apostoli, atque computavit. Adhuc septima restat, et sic tradunt seniores et sapientes, atque Doctores scæ sedis Romanæ ecclesie, quia de parte ista occidentali, seu et aquilone surgere habet; et data est eis potestas tenebrosa, et perdant semetipsos, et alios in errore ducantur, et quos non poterunt seducere per blandimenta, faciunt per fortitudinem et per tormenta, vel gladium Ecclesie Dei querantur trucidare, atque extinguere. Sed fundamentum Dei fortiter ac fixum stat, quod in evangelium per

mo, ut nos eripere, et liberare dignetur, et unitatem catholicæ fidei usque in finem habere, atque custodire concedat, et per portas introitus noster in civitatem Dei, quod est Hierusalem cœlestis, ut lignum vitæ

A in perpetuum cum sanctis Dei perfructu et jucundare mereamur donante Domino nostro Ihu Xpo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, Deus per omnia sæcula sæculorum amen. Finit. Deo gratias.

FRAGMENTUM

STATUTORUM CANONICORUM TURONENSIVM CUM VIVEBANT IN COMMUNI.

(*Bibliotheca sanctæ ac metropolitane ecclesie Turonensis, compendiose et ordinate digesta; seu catalogus librorum mss. qui in eadem bibliotheca asservantur, etc.* Studio et opera D. D. G. Joſan, majoris archidiaconi, et V. d'Avanne, ejusdem ecclesie canonici, in notis, ad calcem, pagg. 61, 62, 63 et 64, nota i.)

Si quis frater in congregatione canonica constitutus, horas canonicas frequentare neglexerit; ecclesiamque non religiose, sed pompaticè, vel incompòsite intraverit, et opus Dei negligenter exserutus fuerit; ad collationem venire distulerit; obedientiam a magistris sibi injunctam agere recusaverit; in legendo vel cantando, vel in cæteris ecclesiasticis disciplinis juxta vires studium non exhibuerit; ad mensam non necessitate, sed vitio tarde occurrerit; et claustris sine licentia exierit; per licentiam vero egressus, extra constitutum sibi placitum moras fecerit; in plateis ire, aut in biviviis residere temptaverit; in dormitorio aliquid indecens vel inhonestum verbis perpetraverit aut actibus; alicubi nisi in dormitorio cum cæteris absque causa inevitabili dormire præsumpserit; fratribus charitatis officio obedienter servire neglexerit; discordiam quam dicente Scriptura Dei anima detestatur, inter fratres seminaverit; et huic institutioni contumax, aut superbus, aut murmurans, seu in aliquo contrarius, exstiterit; et cætera hujusmodi agere temptaverit, hic primi secundo Domini præceptum, non solum semel, et secundo ac tertio, quin imo crebrius admoneatur. Et si his admonitionibus non cesserit, publica admonitione corripatur. Quod si et his renisus fuerit, cæ-

teris sibi alimentis interdictis, pane tantum usque ad dignam satisfactionem utatur, et aqua.

Si vero nec sic se correxerit, separatur a mensa, et a societate fratrum in choro psallentium removeatur, et seorsum in loco hujusmodi negligentibus a prælatis constituto stare cogatur, ut saltem rubore sequestrationis emendetur. Dein, si his modis correptus, incorrigibilis exstiterit, et actus permiserit, quia juxta Salomonis vocem: « Stultus verbis non corripitur, » congrua ei verberum adhibeatur castigatio, quibus utpote filius verberetur; quatenus secundum beati Gregorii sententiam: « Qui jubentis verba non audiunt, verberibus admoneantur, ut ad bona desideria pœnæ trahant, quos præmia non invitant. » Cæterum si talis fuerit, quem aut ætas una, qualitas personæ verberari non siverit, publica oburgatione et sequestratione hujusmodi corripiatur, usquedum digna pœnitentiæ satisfactione veniam consequatur. Si vero utique, et qui flagellatur, et quem flagellari ætas, aut qualitas personæ prohibent, adhuc incorrigibiles exstiterint, sic locus intra claustra canonicorum, sicut multis in locis noscitur esse, quo ad tempus retrudantur, et secundum modum culpæ castigentur, ut juxta Apostolum, « traditi Satana in interitum carnis, spiritus salvus sit in die Domini. »

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR

RICHERUS S. REMIGII MONACHUS.

De Richero et ejus Chronico notitia.	9
HISTORIARUM LIBRI QUATUOR.	17
Prologus.	17
LIBER PRIMUS	17
LIBER II.	49
LIBER III.	89
LIBER IV.	125

APPENDIX AD SÆCULUM X.

SÆCULI X AUCTORES ANNI INCERTI. GERARDUS S. MEDARDI SUESSIONENSIS DECANUS.

Prologus in vitam S. Romani.	171
Admonitio.	173
Vita.	173

ALBINUS EREMITA.

Epistola ad Heribertum.	186
-------------------------	-----

TERALDUS.

Epistola ad Guidonem.	186
Amblardus abbas Sollemnaciensis. Epistola ad Herveum.	187

SÆCULI X OPERA AΛEΠHOTIKA.

DE FUNDATIONE MONASTERII S. ARNULPHI MENTENSIS.	189
SERMO DE S. CLODOALDO CONFESSORE.	195
LIBELLUS DE SUCCESSORIB. S. S. HIDLPHI IN YOSAGO.	203
DE GESTIS EPISCOPORUM ANTISSIODORENSIVM.	219

CARMEN DE MONASTERIO GEMMETICENSI.	394
De sequente collectione canonica Maii monitum, CANONUM PRISCA COLLECTIO.	397
Præfatio.	397
LIBER I. — De ordinatione clericorum.	397
LIBER II. — De celebratione concilii, etc.	403
LIBER III. — De ministeriis ecclesiasticis.	412
LIBER IV. — De monachis.	415
LIBER V. — De gratia baptizandorum.	417
LIBER VI. — De diversis.	421
LIBER VII. — De homicidio, matrimonio, iurejurando	

Jejunio, elemosyna et oratione.	428
LIBER VIII. De oenitentia et gratia communis etiam in ultimis, etc.	434
LIBER IX. — De iudicio penitentium et	437
EPISTOLA CANONICA.	443

MONUMENTA DIPLOMATICA.

ANGLO-SAXONUM REGVM LEGES ECCLESIASTICÆ.	
LEGES ECCLESIASTICÆ ALFREDI REGIS ANGLORUM.	447
LEGES ECCLESIASTICÆ EDUARDI SENIOBIS ANGLORUM REGIS ET GUTHURNI REGIS DANORUM.	439
LEGES ECCLESIASTICÆ ÆTHELSTANI ANGLORUM REGIS.	461
LEGES ECCLESIASTICÆ HOELI-DIA, REGIS SEU PRINCIPIS TOTIVS WALLIÆ.	471
LEGES ECCLESIASTICÆ EDMUNDI ANGLORUM REGIS.	480
LEGES ECCLESIASTICÆ EDGARI REGIS ANGLORUM.	485
Charta ejusdem.	485
Leges Ecclesiasticæ.	496
Prisca versio legum.	497
Canones editi sub Edgardo.	499
Charta ejusdem in concilio Londoniensi, anno 900 vel 972 data.	518
Charta Malmesburiensi cœnobio confecta anno 974.	519
LEGES PRESBYTERORUM NORTHUMBRENSIVM.	522
FRANCORUM REGVM IMPERATORIVM DIVISO IMPERIO CAPITULARIA.	
LOTHARII I Conventus Ingelheimensis.	525
HLUDOVICI II ET KAROLI II pactum Argentoratense.	527
KAROLI II Conventus in villa Colonia.	528
Synodus apud Tolosam.	532
HLOTHARII I, HLUDOVICI II et KAROLI II Conventus ad Theodonis villam.	535
KAROLI II Concilium in Verno palatio.	540
Ejusdem synodus Bellouacensis.	544
HLUDOVICI II Italiæ regis capitulum.	546

KAROLI II Conventus in villa Sparnaco.	546	Coronatio Romana.	85
HLOTHARII HLUDOWICI et KAROLI conventus apud Marsnam.	554	Otonis Magni pactum cum Joane XII.	85
HLUDOWICI II imperatoris conventus Ticinensis.	557	Synodus romana.	84
HLOTHARII HLUDOWICI et KAROLI conventus apud Marsnam II.	575	Otonis I imperatoris et Otonis II regis edictum.	84
HLUDOWICI Germaniæ regis conventus Moguntinus.	579	Otonis magni mandatum de inthronizatione archiepiscopi Magdeburgensis.	84
KAROLI II. — Synodus Suessionensis	589	Conventus Papiensis.	85
Ejusdem synodus apud vermeream.	595	Otonis II imp. pax cum Venetis.	85
HLOTHARII et KAROLI conventus apud Valentianas.	600	Otonis III imperatoris edictum.	85
Conventus apud Leudicam.	605	Otonis III constitutio Ticinensis.	85
KAROLI II. Conventus Attiniacensis.	608	MONUMENTA LITURGICA.	
HLUDOWICI II. Imperatoris conventus Ticinensis II.	609	MISSÆ GALLICANÆ UNDECIM	86
Conventus Ticinensis III.	617	LITURGICÆ GALLICANÆ FRAGMENTA.	86
Constitutiones.	622	LITANIÆ ET ORATIONES ANTIQUÆ.	
Capitula excerpta.	627	Litanie Carolinæ.	88
KAROLI II. — Capitula ad Francos et Aquitanos missa de Carisiaco.	631	Litanie Arelatenses	88
Procerum consilium.	635	Litanie a sanctis Patribus constitutæ.	88
Capitula ad Francos et Aquitanos missa.	637	Litanie Byzantinæ.	89
Coronatio Judithæ filiæ suæ.	659	Laudes seu Acclamaciones.	90
Conventus Carisiacensis.	641	Orationes quædam.	90
KAROLI II et HLOTHARII. Conventus apud Quintinum.	649	Pœnitentiale Gerundense.	90
Conventus Carisiacensis.	651	Necrologium Gerundense.	90
Synodus Mettensis.	655	Missæ Æthiopum.	90
Conventus apud Saponarias.	658	Benedictio puerperæ secundum usum Æthiopum.	92
HLOTHARII II. Synodus Aquensis.	664	Ordo baptismi secundum usum Æthiopum.	95
Synodus Aquensis II.	666	MONUMENTA VARIA QUÆ AD CELEBRATIONEM SACRAMENTORUM ET OFFICIA QUÆ ECCLESIASTICA PERTINENT.	
HLUDOWICI, KAROLI, HLOTHARII conventus in basilica S. Castoris apud Confluentes.	669	ORDO BAPTISMATIS.	98
KAROLI II. Edictum de tributo Nordmannico.	680	ORDO CONFIRMATIONIS.	98
Edictum Carisiacense.	682	JUDICIUM POENITENTIS.	98
Synodus Pistensis.	684	Ordo ad dandum poenitentiam.	98
HLUDOWICI, KAROLI et HLOTHARII conventus ad Sahlonarias.	692	Ordo ad reconciliandos poenitentes.	98
KAROLI II edictum Pictense.	709	Orationes ad visitandum infirmum.	98
HLUDOWICI GERMANICI et KAROLI II pactum Tuscanense.	718	Ordo ad visitandum infirmum.	99
HLOTHARII II, sacramentum de Theodberga recipienda.	724	Ordo de sacris Ordinibus.	100
HLudowici II constitutio de exercitu Beneventum promovendo.	725	Ordo quomodo Ecclesiæ debeat dedicari.	101
Coronatio Hermiltrudis reginæ.	727	Benedictio salis et aquæ.	105
HLUDOWICI et KAROLI conventus Mettis.	751	Benedictio cereorum.	105
KAROLI II conventus apud Pistas.	751	Benedictio cinerum.	105
Ejus coronatio in regno Hlotharii	757	Benedictiones palmarum.	105
HLUDOWICI GERMANICI et KAROLI II pactio Aquensis.	742	Benedictio olei.	105
Divisio regni Hlotharii.	744	Benedictiones variæ.	107
KAROLI II, conventus apud Gundulphi villam.	745	Versus in Cræna Domini et Parasceve, et Sabbato.	107
Capitulare Carisiacense.	745	BENEDICTIONES, CONSECRATIONES ET ORDINATIONES VARIE.	106
Conventus Attiniacensis.	752	Consecratio viduæ.	106
HLUDOWICI II capitula diversa.	753	Ordinatio abbatissæ.	110
KAROLI II conventus Ticinensis.	762	Consecratio sacre virginis.	110
Synodus Pontigonensis.	767	Benedictio et oratio ad monachas faciendas.	110
Edictum in tributo Nordmannico.	772	Professio regularis.	110
Conventus Carisiacensis.	775	Ordinatio abbatii.	110
HLUDOWICI II coronatio.	781	Ordo ad regem benedicendum.	111
HLUDOWICI JUNIORIS ET HLUDOWICI KAROLI filii conventus Furoneusis.	785	Benedictio reginæ.	111
BOSONIS regis electio.	788	Benedictio armorum.	112
KARLOMANNI HLUDOWICI II filii Galliæ regis promissio apud Carisiacum.	791	ORDO EXCOMMUNICATIONIS.	112
Capitula in Brotlo compendit.	792	PROBATIONES PER AQUAM, IGNITOS VOMERES, etc	112
Capitula apud Vernis palatium.	792	BENEDICTIONES VARIE.	113
ODONIS REGIS ELECTIO.	797	ORATIONES CONTRA DÆMONIACUM.	114
WIDONIS REGIS ELECTIO.	797	OBSEQUIUM CIRCA MORTENTES.	113
LEGES WIDONIS.	801	EXPOSITIO SUPER MISSAM.	116
LUDOWICI REGIS ARELATENSIS ELECTIO.	804	KALENDARIA ET MARTYROLOGIA ANTIQUA.	
ARNULFI CONCLIIUM TRIBURIENSE.	806	Kalendarium Floriacense.	118
CORONATIO EJUS.	809	— Antiquissimum.	119
LAMBERTI IMPERATORIS CONVENTUS RAVENNÆ.	809	— Stabulense.	119
KAROLI III CAPITULA DE TUNGRENSI EPISCOPATU.	814	— Verdunense.	124
HENRICI I ET KAROLI conventus Confluentiæ.	817	Martyrologium insignis ecclesiæ Antissiodorensis.	120
Conventus Disburgensis.	820	Kalendarium Mantuum.	120
Conventus Erfordiensis.	820	— Brixianum.	120
TRIUM OTTONUM CONSTITUTIONES ECCLES.		— Vallumbrosanum.	127
OTTONIS MAGNI CONSTITUTIONES.	821	Fragmentum alterius multo antiquioris Vallumbrosanæ Kalendarii.	126
Synodus Ingelheimensis.	821	Lucensis Kalendarii Fragmentum.	129
Constitutio Francofurtana.	831	Incipit Bedæ martyrologium.	129
Conventus Augustanus.	853	In sequentem missam et missæ fragmentum cardinalis Bonæ admonitio.	150
		MISSA LATINA.	150
		Fragmentum missæ.	153
		MONUMENTA MONASTICA.	
		DE PRANDIO MONACHORUM.	154
		STATUTA CANONICORUM TURONENSIIUM cum vivebant in communi.	154